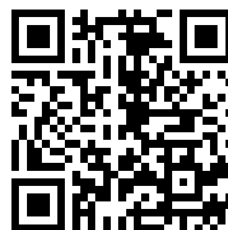

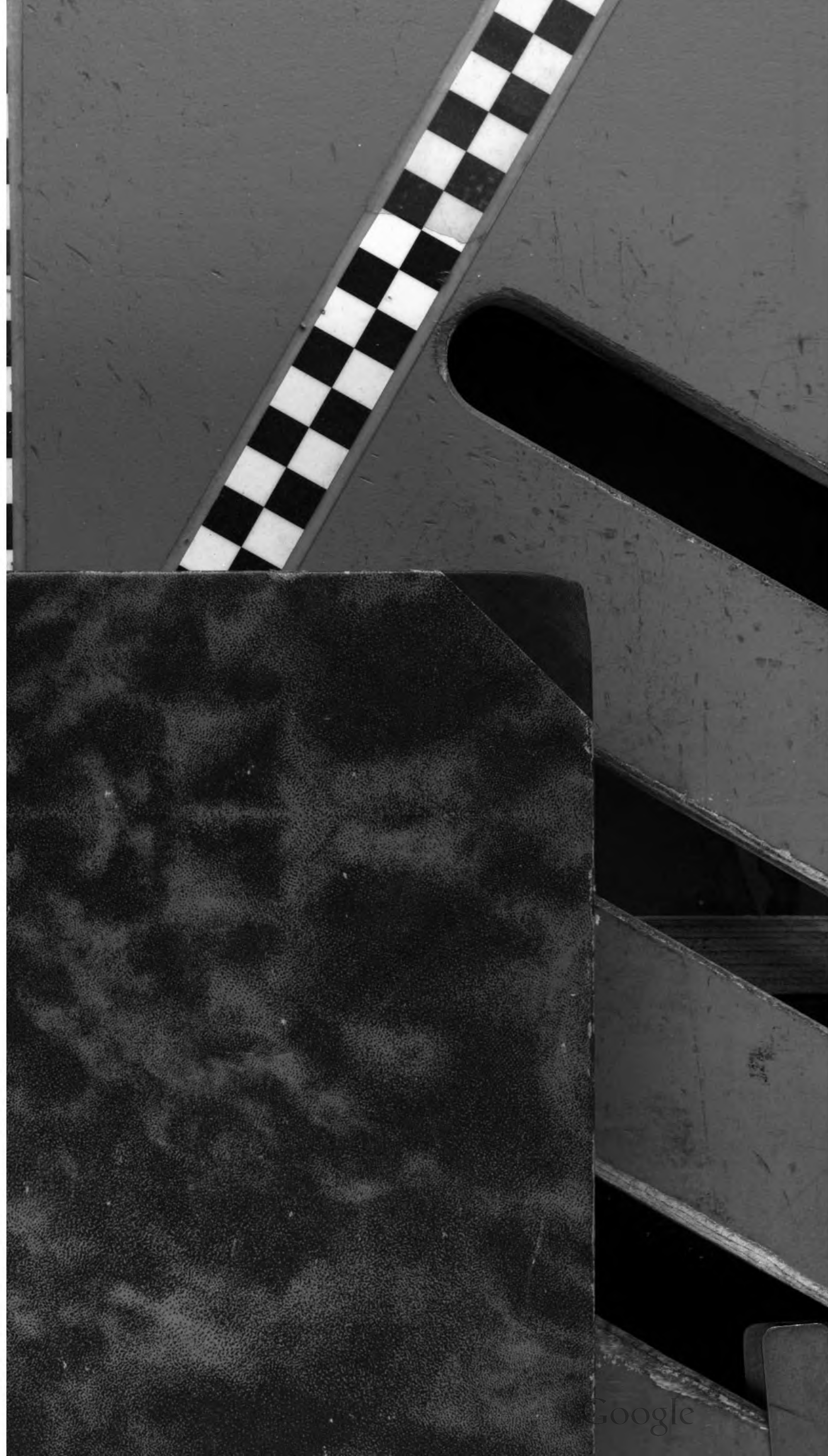

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.**

TEČAJ DRUGI.

U ZAGREBU.

Štamparija i litografija Dragutina Albrechta.

1870.

SADRŽAJ.

Pjesme.

a) izvorne.

b) prevedene.

Novele, pripoviedke, crtice.

a) izvorne.

Donato Donati. Pripoviedka od I. Dežmana br. 3—9.

Zatečeni ženik. Pripoviedka od I. E. Tomića br. 7—10.

Ratni memento starca Ivana. Certica od J. J. br. 11 i 12.

Nadporučnikova kći. Pripoviedka od I. T. br. 13 i 14.

Na parobrodu. Pripoviedka od I. Gržetića br. 15 i 16.

Pelivanka. Pripoviedka od I. E. T. broj 23. i 24.

Postanak Hrastovačkoga jezera. Priča, priobćio J. M. br. 25.

Nürnberžki viećnik. Pripoviedka od Iv. Dežmana br. 30 i 31.

Sestrin grob. Pripov. I. Zahara br. 32 i 33.

Krivi zubi. Šurka od I. E. T. br. 34.

Kumovi. Pripoviedka od I. T. br. 35 i 36.

Posrednik. Pripov. B. Lorkovića br. 37 i 38.

Šljivari. Pripov. Iv. Perkovca br. 41, 42. i 43.

Kitica smilja. Pripoviedka od I. T. br. 49 i 50.

Nadala Bakarka. Pripoviedka A. Tkalčevića br. 51, 52. i 53.

b) prevedene.

Vojni sud. Po Kosinjskom br. 1. i 2.

Sbog jedne rieči. Po Tylu, preveo Al. T. br. 2, 3, 4.

Tri ladje. Prevod od Marriata br. 5—8.

Čudna zgoda. Pripoviedka I. Turgenjeva, prev. F. M. br. 10. i 11.

Izdaleka i bliza. Pripoviedka od Uspenskoga, preveo I. T. br. 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20.

Sgode posljednjega Abanseraža. Pripoviedka Chauteaubrianda, preveo M. Vežić br. 16, 17, 18.

Zadatak. Noveleta od Hugo-a. Prev. Ž. T. br. 20.

Orlik i Orlenko. Pripov. Čajkovskoga, preveo Al. T. br. 21. i 22.

Pero i Kamila. Pripoviedka A. Musseta br. 21, 22, 23. i 24.

Meran. Dnevnik. Prev. Pavić br. 25. i 26.

Pauna Solovska. Novela baronice Graveu. Prev. S. B. br. 26, 27, 28, 29 i 30.

Zaporožčeve zaruke. Pripoviedka Čajkovskoga, preveo Al. T. br. 31.

Kazan Tropmanova. Pripoviedka Iv. Turgenjeva, preveo Milutinov br. 32. i 33.

Roman gospodjice Renate. Pripoviedka Colomba br. 34, 35, 36 i 37.

Konsulova žena. Preveo Fr. Ciraki br. 38, 39 i 40.

Zaveleju dušice. Pripoviedka O. Jedlička 41.

Osvojenje Tarragone g. 1811. Pripoviedka Kosinjskoga br. 42, 43, 44. i 45.

Pustinjski kralj Lir. Pripoviedka Iv. Turgenjeva, preveo Milutinov br. 44—50.

Doktorova tajna. Pripoviedka I. Štolba.

Sgode Slavoša Sulime. Pripoviedka Barącza, preveo Al. T. br. 51, 52. i 53.

Pouka.

Koji su izvori munjine, priobćio X. br. 1.

Predavanja za ženski spol od Dr. Iv. Dežmana, br. 1.

Učinci munjine od X., br. 2.

Kako munjina djeluje lučbeno od X., br. 3.

Ligue de l'enseignement od M. Fabkovićke, br. 4.

Tegobe i zahtjevi pučkoga učiteljstva od I. P., br. 4.

Munjinom se radja magnetizam, priobćio X., br. 5.

Gdje je bio raj zemaljski od V. J. br. 5, 6.

O zračnoj munjini i o gromovodu, priobćio X., br. 6, 7.

Ženidbeni običaji Muhamedanskih Hrvatah u Bosnoj, priobćio I. E. T., br. 8, 9.

Jedna slika od Jaroslava Čermaka, napisao Utješenović, br. 10.

O dubrovačkoj drami prema drami ostalih naroda, predavanje A. Pavića, br. 10, 13.

O ljepoti i njegovanju čovječjega tiela, predavanje I. Dežmana, br. 11,12.

O privrednoj snagi žena, predavanje Šime Mazzure, br. 12.

O odielu i modi prema ljepoti i zdravlju, predavanje I. Dežmana, br. 14, 15.

Tudja književnost naprama našemu narodu, predavanje V. Mažuranića br. 16.

O ljepoti i njegovanju duha, predavanje I. Dežmana, br. 17.

O platonskoj ljubavi, predavanje A. Pavića, br. 18.

Tko da putuje u toplice, napisao I. Dežman, br. 19.

Nešto o bumjetnosti od I. Kršnjavoga, br. 20 i 21.

Vegetalci, napisao Dr. I. Dežman, br. 21.

Uputa u nauku o čovjeku i narodih od I. Vamberga, preveo I. T., br. 22, 23.

O razvitku i vrstih ploda, napisao I. Gvozdanović, br. 24.

Ženitbeni običaji u Bosni, piše K., br. 25, 26, 27.

Kako se dojimlje podneblje organizma čovječjega, po Medvjedevu, pohrvatio Milutinov, br. 25, 26, 27, 28.

O pivu, zdravoslovna raspravica od I. Dežmana, br. 29.

Kazalište.

Književnost.

Životopisi.

Listak skoro u svakom broju, odgovori uredničtva, pozivi na predplatu itd.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 1. U Zagrebu dne 1. siečnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zadnja zdravica.

Spjevao F. M.

Markgrof Gero gostbu priredjuje,
Zove triest polabskih knezôva;
Izmirit se valjda s njimi snuje,
Il je gostba zasjeda im nova.

Na poziv se čudni svak uzruja,
Bi li išo, ne bi l', mnogi dvoji:
Da ga gosti Gero, stara guja?
Al i da se Slaven Niemca boji?

Veselit se Slaven uviek mari,
Piti vina, sladke medovine.
A kak ide mudrac, Beneš stari,
I plašljivca svaka briga mine.

Ide svaki. Kad se s rodom dieli,
Šalom tješi majke plačnu slutnju,
Iz ruku se ženi trga bielih,
Na brižnu se otca smije šutnju.

Veseo svaki u Lužicu jaše,
Misleć: ma čim grof me zaplest kušo,
Nećeš marit van za pune čaše,
Van za pjesmu, vedra slavska dušo!

Sve ih Gero poizprima liepo;
Svi su došli, a i Ljubor tu je,
Njegov Ljubor, to orudje sliepo,
Što svom rodu i sebi negve kuje.

Markgrof goste za stol sjajan sieda;
Već se zlatne raznašaju zdjele,
Već će čaša prva da se reda,
Da besjede počmu se vesele.

Stari Beneš, što u čelu sjedi,
Ustajući prvu čašu diže;
Bistrim okom na okol obredi,
I smješeć se siedim brkom miže.

„Što smo, grofe, na tvoj poziv tude,
Nije ludost kriva, već žedj naša.
Znaj, da k sebi pozvao si ljude,
Kim je sladka ma i tvoja čaša.

I dužan si napojit nas vina:
Dost si slavske napio se krvi.
Prazno bure već nam domovina,
Skoro će ju raztočiti crvi.

Za krv našu bar nam vraćaj vino,
Nek zamrlo srce nam oživi.
A tad — dat ćeš uzdarje još ino,
I taj tamo, koj nam najveć skrivi.

Jadnik taj, što prema tebi sjedi,
Pokraj kćeri tvoje, lutka njena.
Al da i mislim na njeg, on ne vriedi, —
Propala mu kod nas uspomena!

Pravo si ga k dragoj djeo tamo,
Nju nek gleda, njeno sluša slovo;
Jer da na nas i pogleda samo,
Odmah bi nam sladko vino strovo.

I pravo si porazredo sluge:
Iza svakog peharnik po jedan.
Nam da toče iz posude druge,
A on s tobom tek je piti vriedan.

Samo vina! Da žedjamo, ne daj,
Nek ti gostba nije šala puka.
Oštro li ti sborim, simo gledaj:
Mač u svakog čvrst i čvrsta ruka.

Jel de braćo? Vino krivo nije,
Što gazda mu otrovne je ćudi.
I za stolom stare naše zmije,
Ostajemo pravi, zdravi ljudi!“

Poslušaju starca. Jedva sluge
Iz kondira zlatnieh točit stižu.
Sried tih dvôra, legla mnoge tuge,
Vedri gosti veseo žamor dižu.

Čaše zveče, provodi se šala,
A i pjesma — u tih kletih dvorih,
Gdje se Slavstvu sjaset smisli zala,
Slavska pjesma sad se u njih ori.

Sam je Ljubor oborio oči,
S tuge li, što nije medj junaci?
Čas na Geru pogled mrk ukoči,
Čas na goste kradomice baci.

Sad mu sjetan posmjeh vedri lice,
Čujuć pjesâm materinskih glase,
Sad se suzne sviju trepavice,
Kad pomisli na svoj rod i na se.

A kad vidje, da malakšu gosti:
Ovaj bulji, taj jezikom mete,
Onaj steže ukočene kosti,
Taj se ruši, taj nogama plete;

I kad vidje zlorad posmjeh Gera
Na tu viku, nered, metež pjani:
Čas mu stid u lice krvcu tjera,
Čas blied s gnieva uskočiti kani.

„Vina, vina! suha su nam grla!“
Viču gosti hrapavimi glasi.
„„Dost je vina, vi gospodo vrla.““
Rikne Gero; ježe mu se vlasi,

Znoj mu s čela kapa, lice bliedi, —
Al sabrav se diže čašu i sbori:
„Prem vas često u srce uvriedih,
Našli ste se u tih mojih dvorih.

Hvala vam; jer tvrda mi je nada,
Da će s gosti izmirit se gazda.
Uz vesele čaše mržnja pada,
Vi ćete se smirit tu — za vazda.

Vinom će vam ublažit se duša,
Nestati će gnieva, prozriet oči . . .“
Gosti viču: Muči! Tko te sluša?
Grla su nam suha, vina toči!

Grof se sgraža, pri srcu se stište,
Kao da ga strašan zločin peče.
Oglêda se, ko da pomoć ište,
Ustadè, al slab kraj stolca klečè.

Preplaši se Ljubor, na stol gledne:
Ne treskoću čaše, uz njih koči
Grčevno se ruka, svaki bliedne,
Zja i biele izvaljuje oči.

I zahropću ko gavranjim graktom:
„Grla gore, ne mož vina naći?“
Taj, podbočiv težku glavu laktom,
Sad ju trga, ne može je maći;

Taj se stolcem pruža kao klada,
Taj sgrčene raztegnuo ruke,
Onaj skočiv svija se i pada,
Taj grgoće, taj se pjeni od muke.

Sav s užasa Ljubor drhće i trne,
Sad se sjeća slične sgode! Skoči —
Razpoznaje nîti spletke crne,
Blied ko stiena do Beneša kroči.

Da zdravicu reći smije, prosi,
I prosi ga za njegovu ćašu.
Beneš škrinù: nepoznam te, tko si!
A priezorno drugi rukom mašu.

Al davnine Ljubor sjeća starca,
Na njekočnje spominje ga boje,
Sjeća, kako on ga, još dječarca,
Iz kacige napojio svoje.

„Daj mi čašu svoju!“ Ljubor prosi, —
Tako prosi, koj se umriet sprema.
Starcu oko stakleno se rosi,
Sborit hoće — usta drhću niema.

Shvaća Ljubor, za čašom mu siže,
Oko mu je puno sreće i jada;
Stenje, plače, grud se silno diže,
Rieč po rieč mu jecajuća pada.

„Braćo, velim: braćo! Vaš sam bio,
Za svog vieka, i vaš jesam sada.
Ako vas je za čas ostavio,
Dajte bratu, da bar s vami strada.

Srce mi se pôlom odkinulo,
Al pôlom je uviek bilo vaše.
Domovine glas je uviek čulo,
Uviek žarko za naš dom kucaše.

Razan bjaše put nam, svrha — jedna;
Ja sliep lutah, vi gledaste zdravo,
K Geru s mami ljubav mene biedna,
Vi ga znaste, — znaste, da je djavo.

Obeća mi pomoć, da vas spojim,
Da plemena ujedinim naša.
Spojio nas sad djavolstvom svojim,
Spojila nas strašna njegva čaša!

Vaša smrt, o dajte, nek je i moja,
Da bar s braćom ko brat vjeran mrijem.
Kad ne dielih s vami sladka boja,
Da bar vašu gorku čašu pijem.“

Vrisak čù se grozan: ko smrt blieda
Do Ljubora srćuć sleti draga,
I čašu mu trga, pit mu neda.
Odvraća se Ljubor, lica blaga,

Nježno dragu otisne od sebe,
Izpì, šapnù: „Svi smo otrovani.“
Svak se lecne, srce mu prozebe;
Škrgnuv dižu se i njišu pjani,

Pak protežu ukočene ruke,
K balčakom ih ričuć privit rade.
Slablji ruše se od strašne muke,
Jači — zdvojnom silom mač već vade.

Ustà Beneš, okom ukočenim
Zapovieda: mir! i svi se smire.
Spadnu mači šakam sagrčenim,
Al se grudi s biesa hripljuć šire.

K prsim starac Ljubora si vinù,
Na glavu mu težke ruke meće;
Duša mu se krili u visinu,
Za svoj rod u boga prosi sreće.

U mrijućem blagosliva žive,
Što su sada, i što no će biti.
Blagosliva i prave i krive,
Zna, na koncu mora dobro priti.

Dižè glavu. Ko kad sunce jasno
Kroz olujne crne prodre tmuše,
Kroz lice mu, skrivljeno užasno,
Prosinula svjetlost silne duše.

Jasnim glasom plašnoj družbi sbori:
„Izpijmo mu sve otrovnò vino,
Nek otrovom nikog već ne dvori,
Djeci našoj nek dâ piće ino.

Al na neman da mislimo mrući?
Ne, naš rod nam zadnja miso budi.
Što ga jest i bude, cjelov vrući
Podajmo mu, veleć: nek su ljudi!

Zadnje misli u vienac mu svijmo,
Nek mu sretnu vedro riesi čelo,
Za slobodu zdravicu mu pìjmo:
Bio uviek zdravo i veselo!

Zapjevajmo rodu: neka živi,
Nek se širi, raste, buji, cvjeta!
Ma što vrag mu moreći ga skrivi,
Nek ga drži želja naša sveta.

Dok na nebu jasno sunce sije,
Dok se slavski pjeva i govori,
Dok nad svietom pravda božja bdije,
Zadnja nam se zdravica nek ori.

A taj, Niemac, nek odniemi, neka
Ljudski ćuti za čovječtvo cielo.
Tad i u njem bratimo čovjeka,
I on bio zdravo i veselo!"

Sve oživi rieč mudraca sieda,
Duša njegva sobom ih zaniela.
Zveče čaše, zdravica se reda,
Umirući pjeva družba ciela.

Zakrvljenih oč'ju, modrih usta,
Skoči Gero, da za čašom segne,
Al pokročiv težka noga sustà,
On se sruši, mrtav se protegne.

Slabije se kuca, tiše pjeva,
Za čas niemi koče se mrtvaci.
Al lica im nješto obasieva:
Zdravice su zadnje sveti traci.

Vojni sud.

Po Ad. Am. Kosinjskom.

Častnici pukovnije, kojoj sam bio na čelu, bjehu se skupili u mojem stanu: prama dobljenoj nedavno zapovjedi bijaše nam sutradan poći u Pampelunu, a odpočinuvši nekoliko tjedana u tom gradu, vratit se u Francezku, pače i u domovinu. Ali sigurnost, da ćemo skoro viditi dragi zavičaj, zagrliti nakon duga razstanka prijatelje, znance i rodjake, neizvabi nikakve radosti na naša lica, svi bijasmo turobni, šutljivi, pače i uzbunjeni.

Važan bijaše tomu uzrok.

Nestade nam jednoga častnika, podporučnika konjaničkoga eskadrona, koj stupiv u vojsku, premda je samo pol drugu godinu bio našim drugom, steče ipak plemenitim postupanjem svačije srce, a odvažnošću i hrabrošću u boju odikova se slavno.

Ali od dva tjedna, upravo od onoga časa, kad smo dobili radostnu viest, da ćemo se vratiti u rodne krajeve, izčeznu iz Fuenta, mala seoca, u kojem je moja pukovnija od nekoga vremena utaborena bila.

Koj je bio povod tomu izčeznuću, toga nemogaše nitko slutiti; ljubljen od mene, obavljajući službu pukovnijskoga pobočnika, stanovaše u istoj kući uprav tik mene, a ostaviv stan, nepusti za sobom nikakva traga toli naglomu odlazku: sve ostade u njem na istom mjestu, niti novaca neuze sobom, pače kano što je tvrdio, niti odjeće nepromieni, izlazeći posljednji put iz kuće; niti u dvoboju nepoginu, jer se nebješe s nijednim drugom radi časti pobio, pa da se je i pobio, nebijaše uzroka tajiti, jer dvoboji bijahu, kano što je to svakomu poznato, ne samo dopušteni onda u vojsci, nego i poticani popuštanjem.

Nije se moglo ni to misliti, da bi Puebljani bili uzrok tomu izčeznuću, da bi od izdaje ili osvete bio mladić poginuo. Jer premda su onda svi Španjolci bili uzrujani nepravednim i nepolitičnim postupanjem Napoleona, koj je zatvorio kralja Ferdinanda VII, nametnuo Josipa, i uveo innovacije, koje premda su bile mudre i koristne, nisu se ipak dale pri-

ljubiti mislim i moralnomu osvjedočenju poluotočanah: do sad ipak nebuknu jošte ljuti i krvavi rat s narodom, kano što se to dogodi za nepodpunu godinu dana kasnije. Gorostasni genij i stalna sreća Napoleona, i nazočnost njegova u Španjolskoj držaše u strahu i najsmjelije ljude; vojevati s njim, s pobjediteljem polovice Europe, činjaše jim se nemoguće: ta on je u nekoliko dana preko hrabrih i vrlih generala razpršio cielu sto tisuća jaku španjolsku vojsku; on je netrgnuv uprav ni mača prešao nepredobite donle klance u Samo Sierri; on je osvojio prestolnicu zemlje, Madrid.

Za ono vrieme bijaše sve još mirno u Španjolskoj, samo se u dalekih krajevih Andaluzije i Leona potucahu vojvode Blanca, Palafox i Castannos s ostatci potučene vojske: u svladanih nam se pokrajinah pokoravahu stanovnici ako ne drage volje a ono pod silu; o krvavih ustancih, izdajničkih ubojstvih nebijaše uprav ni čuti. Povrh toga odredih što marljiviju iztragu ne samo u Puebli nego i u okolici, zatvorih takodjer nekoliko sumnjivih osoba, a razbiešnjen uzaludnim iztraživanjem pripravljah se i na druga silovitija sredstva, kad nadodje poštovni poslanik iz Barcellone s listom izčezloga častnika, na mene adresiranim.

Lista toga neću podpuno navesti čitateljem, nesretnik veljaše u njem, da je zdrav i slobodan, da je bez ičijega savjeta i sudjelovanju ostavio tabor, da su ga na to sklonili veoma važni razlozi; zamoli me, da obustavim iztragu, i ostavim svako propitkivanje, jer da je čvrsto odlučio ostati za uviek u Španjolskoj. Ostali list bijaše pun praznim izjavljivanjem svoga štovanja prama meni, površnim izpričavanjem svoga čudnoga postupanja i tomu sličnim priklapanjem; ali kakovi su to uzroci, da ostaje u Španjolskoj, kakove dužnosti, koje je natuknuo, neočitova ni jednom riečju.

List me ovaj uzruja, mjesto da me umiri, jer nije li tim priznavao podporučnik sramotno svoje i podlo bjegunstvo? a nije li bjegunstvo častnika sramota za cielu pukovniju, pače i za svu vojsku? Dosele nebijaše tomu primjera, što će reći general voja, što Napoleon? Jer hoće li se taj dogodjaj moći njemu zatajiti? Povrh toga dobro se poznavah s otcem podporučnikovim, bješe on povjerio sina osobitoj mojoj zaštiti, sveto mu ju obećah, sveto želih i držati obećanje. Ali mi ipak dužnost nalagaše, da o bjegunstvu sinovom izviestim više oblasti, a nemoradoh li tako osramotiti siedu kosu poštenoga starca, osramotiti rod njegov, jedan od onih, kojimi se ponosi naša poviest, koga su glasoviti čini popisani na svakoj njenoj strani.

Težak doista bijaše moj položaj.

Cieli sam tjedan otezao, cieli sam tjedan izčekivao, da će se nesretnik povratiti, ili barem dalje stvar razjasniti ili izpričati, sve uzalud; sutradan, kano što sam rekao, bilo nam je u Pampelunu poći: cesar će bez dvojbe sam pukovniju pregledati, general će zaiskati popis častnika: zatajiti stvar nije moguće, treba nešto učiniti, pa za to pozvah u vieće cieli sbor častnički.

Viećanje trajaše kratko, mnienje svih bijaše jednodušno: auditor napisa izviešće, podporučnika očitova bjeguncem, ja moradoh podpisati!

Ali, u istinu žalostan, rekoh: — Nemogu da razumijem cieloga toga dogodjaja; on mladić toli plemenit i pošten u svojem dosadanjem postupanju, znajuć, kakve strašne posljedice vuče na sebe, na cieli rod i u obće na sve nas sramotnim svojim postupkom, kako je to mogao učiniti? Doista, gubim glavu, kad o tom mislim.

— Obična ludost mladosti, razuzdanost, glupost — odgovori major pukovnijski, jedan od onih ljudih, koji uviek i svuda zlo slute, a pod starost s praznom glavom, iztrošenim srcem tumaraju po svietu, sve a osobito mladež kudeći i koreći. — Nije se čemu čuditi, moj pukovniče, povode o kojih govori lahko je pogoditi: možda je igrao na karte, zadužio se, sad ga je stid pokazat se medju znanci: možda je i drugi koji grješić učinio, koj će se tek s vremenom razjasniti, imao je pod svojim ključem tvoju kasu, davao na kamate, možda je što zlo upotriebio, pronevjerio . . .

Uzdrhtah na ove opazke, ali mi se ipak nečinjahu netemeljite, kad jedan od mladjih častnika, nekadanji prijatelj nesretnikov, reče vatreno:

— Neću da branim postupka svoga nekadanjega druga, neznam povoda, koji su ga sklonili na ponizujući i stranom se na nas protežući sramotni korak, ali to mogu tvrditi, da nije učinio nijednoga od onih prestupaka, koje gospodin major spominje: na karte nije nikad, ili barem veoma riedko igrao, dugova nije pravio, a pronevjerenje u kasi ili ukamaćivanje novaca lahko bi se bilo dosad odkrilo. Ako je podporučnik imao kakov povod ostaviti pukovniju, to je jamačno bio posve drugi, ne tako sramoteći: piše u svom listu, da ga poštenje sili ostati u ovom kraju, zašto da se nevjeruje ovomu očitovanju? Po mojem mnienju, neće biti težko doći do pravoga povoda njegovu bjegunstvu, ako se uzmu sasvim drugi razlozi, nego što jih je gospodin major naveo.

— A koji su to, moj poručniče? zapita ga malo porugljivo, malo lukavo razljućeni častnik.

— Koji? Poručnik se nešto zarumeni, svih se oči nanj svratiše, nije druga van odgovoriti, te zastenja kazivati: — Razni mogu biti, na primjer: on je mlad, nesmotren — možda, nekažem toga za istinu, nego kano slutnju — možda se je — zaljubio.

— Aha, to je taj vaš uzrok! doista, veoma važan, moj gospodine — porugljivo reče major: — zaljubio se je, pa za to, radi ljubavi pogazio je svoje poštenje, izvrgao nas, cielu pukov-

niju i vojsku smiehu i prigovorom poglavara. Molim za oproštenje, moj pukovniče, to mi nije na um palo, pa da i jest to istina, neznam, kako bi to umanjilo krivnju vašega druga.

— Ponavljam što sam rekao, neću da branim nekadanjega si druga, ali niti neću da ga na temelju izpraznih ponuka i slutnja kudim, osobito kad mislim, da je mnogo više vriedan pomilovanja nego li kudnje; jer i da bi . . .

— Eh opet to *da bi*, bez dvojbe jednako važno, kano i prvo: doista nerazumijem toga, nerazumijem, kako je moći braniti čovjeka bez časti i poštenja, zločinca; ili zar nije to vaš prijatelj, moj gospodine? A obrana vaša može jedan dio sramote protegnuti i na branitelja.

Jako rumenilo poli lice častniku, oko planu gnjevom, sav se strese i već htjede odgovoriti nešto, što bi bilo moglo, pa izviralo ono iz ma kako poštena srca, uvriediti majora, ter izvrći mladića težkoj odgovornosti; zato se umiešah u razgovor i rekoh naglo:

— Stvar je svršena, moja gospodo, neću da vas duže zadržavam, izviešće je podpisano, još ću ga danas poslati generalu: boli me to i muči, ali nevidim drugoga puta, služba nalaže kazniti prestupak, kakov jest. O ponukah, kojih neznamo temeljito, nije moći suditi; od*puštam* vas, gospodo, znate naredbe, sutra o usvitu treba nam krenuti.

Častnici, naklonivši se obično na vojničku, izadjoše iz sobe, samo mladi poručnik, branitelj tuženika, komu sam namignuo, ostade. Rieči mladića i vatrenost, kojom je branio prijatelja, neote se mojoj pazljivosti, porodi se takodjer misao, da on više znade nego tko drugi, više nego što je hotio kazati; priznajem, da sam više puta sumnjao o ljubavi poručnikovoj, njom se je doista, premda samo dielomice, mogao protumačiti pogubni mu i sramotni postupak.

— Gospodine *L* — rekoh — bili ste prijatelj nesretniku, pobliže ste s njim obćili, molim vas, kažite mi iskreno, otvoreno, gdje boravi.

Častnik se nešto zamisli, odgovori turobno:

— Neznam.

— Promislite ipak, do vas stoji njegov udes, poštenje, sva budućnost i život, što više čast ciele pukovnije, i Poljaku najmilija čast — vojske; povrh toga obećajem vam unapried, da uza sav vapijući prestupak vašega prijatelja, ako se samo prije k nam povrati, nego li pošaljem izviešće, ili ako navede kakov izgovor, koj bih mogao primiti — da ga niti hoću niti mislim kazniti. Znate moj odnošaj prama njemu, prama svoj njegovoj obitelji i otcu, ciela bi se stvar mogla zatajiti, izviniti, povoljno razjasniti, tako da se ni major nebi mogao na razpust vojničke stege potužiti.

Častnik šućaše s početka, skloni glavu na prsa, zatim ruku postavi na čelo i odgovori:

— Ah da, gospodine pukovniče, poznam vašu dušu i srce, osvjedočen sam, da vi jedini nekudite, neželite upropastiti nesretnika; ali tako grozne okolnosti, u ostalom neznam, niti nemogu pojmiti, da bi to tako bilo, samo slutnja, izprazna, netemeljita jamačno.

— Ali gospodine *L* — brzo rekoh — i slutnja u toj stvari mnogo znači, jer nas može dovesti na trag istini; za to vas molim, kažite, kažite, dok je vrieme: izviešće je napisano, treba ga poslati.

— Dakle meni se čini, oprostite, gospodine pukovniče, rekoh vam, da je to samo slutnja, on mi nedavno natuknu o tom, to jest . . . — šaptnu tihim glasom častnik, kad mu iznenada kao neka grozna misao, neki čudni strah uzdrma tielo, pogleda me živo u oči i zašuti.

Ima u tom neka tajna, nešto doista nepojmiva — pomislih sobom, ali neizgubih nade, ter hoteć na prijašnju stazu vratiti poručnika, osloboditi ga, ili bar istinu po riečih pogoditi, rekoh:

— Da, da, razumijem, zaljubio se je jamačno, ali što je u tom sputna? ludost mladjahne dobe, ništa više, tko joj je odolio? Možda mu je ljubav i predaleko pošla, možda se sada bez uvrede poštenja nemože iz nje izvući; ali sve se dade popraviti, barem uz pomoć dobar savjet dati: za to, gospodine poručniče, otvoreno sa mnom i smjelo: ljubav je dakle povod izčeznuću vašega druga?

— Da, mislim — muklo zatrta častnik.

— I tu vam je ljubav on priznao, odkrio?

— Na polak barem, gospodine pukovniče.

— Kad? davno li prije izčeznuća?

— Ako se nevaram, tri tjedna prije.

— Dakle jur onda, kad smo se ovdje nastanili?

— Da.

— A u koga da se je zaljubio, ime osobe?

Častnik se u smetnji zamisli: — Ne, gospodine pukovniče, imena nemogu kazati . . .

— Ali bez toga, vidite sami, nećemo moći nikakvih spasonosnih koraka učiniti; gdje da tražimo podporučnika, kako da uredimo iztragu? Tako vam Boga, moj gospodine, zabacite izprazni strah, pogubnu bojazan, ta ovdje se radi o cielom udesu, o sreći i životu i nesretnika takodjer; tajeć njegov savez postajete prvim sukrivcem njegove propasti; povrh toga, ako želite, zalažem vam poštenu rieč, da će ime te osobe ostati za sve tajna: nadam se, da se uzdajete u mene?

— Kako da se neuzdajem, gospodine pukovniče, ali tako grozno klupko dogodjaja — o — nije — to nije moguće — nemožete ni pojmiti ni dosjetit se uzroku — ne — neka se dogodi što mu drago, vam, gospodine pukovniče, nemogu odkriti njegove tajne.

— Meni da nemožete odkriti; čemu? za što?

Čudna, divlja misao, poput munje preleti naglo u mojoj glavi, probudiše ju tajne častnikove rieči, njegovo nerazumljivo otezanje i bojazan — u čas, u jednu kratku sekundu skupih i uredih u svojoj glavi s bistrinom svih sabranih moćih mašte i duše, vlastitom zaljubljenim, ljubomornim — skupih kažem i uredih ne samo sve misli i sumnje, tičuće se ljubavi podporučnika, nego i ljubavi druge meni mnogo milije osobe, te viknuh silovito:

— On se je dakle zaljubio — u ovom dvorcu?

Častnik probliedi i odgovori:

— Ništa neznam, gospodine pukovniče.

— Za Boga, odgovorite ipak: neznate, što biva u mojoj glavi, u mojem srcu, kakovu ste u nje prijašnjimi svojimi riečmi sumnju bacili; sad se neradi više samo o njegovu udesu, sreća je i drugih osoba tu prepletena; molim vas, kažite sve što znate, pripoviedite do zadnje rieči, do zadnje misli.

Častnik me bistro i znalično pogleda, možda je pročitao u oku, na čelu vir ćućenja razdirućih dušu i srce, pogodio misli, jer odgovori s mirnom smotrenošću:

— Veoma ću rado odgovoriti na sva pitanja, razjasniti što god zaželite, što mi god bez prekršenja dane podporučniku poštene rieči bude slobodno, više nemožete tražiti!

— Ah! dakle prijatelj je vaš zaiskao od vas poštenu rieč, tajna dakle njegova mora biti veoma važna, barem jedna od onih, koje se boje svjetla i suda poštenih ljudi.

— Do zadnjega časa svoga ovdašnjega boravljenja poručnik se je ponašao i vladao kano čovjek neporočna poštenja.

— Ali je ipak skrivao svoja ćućenja, snovao podle nakane, kano izdajničko leglo, pripravio se u sjeni tajne, da smrtni udarac zadade ruci, koja ga je odgojila.

— Nemogu razumjeti vaših rieči, gospodine pukovniče . . .

— Mogli biste jamačno, kad biste htjeli, moj gospodine — viknuh s težko pritajivom uzbunjenošću: — ali dosta o tom, dali ste poštenu rieč za tajnu, održat ju morate, ali ona vam neće možda zabraniti, da mi na nekoliko pitanja odgovorite, na primjer: je li osoba, u koju se je naš drug zaljubio, stanovala gdje daleko u Madridu, u Segoviji ili gdje drugdje, gdje ste nekad bili nastanjeni, ili možda bliže, u okolici ove Pueble, u ovom dvorcu možda . . .

— Toga nemogu kazati, gospodine pukovniče.

— Barem to možete kazati, je li ta ljubav bila uzajamnom ljubavlju nagradjena, je li mu predmet njegovih ćućenja dao kakovu nadu?

— U vrieme kad je s menom govorio, ništa mi nije o tom spomenuo.

— Ali kasnije, ali kasnije?

— Malo sam s njim obćio, stanujuć dvie milje daleko.

Krv je moja vatrenim žarom tekla po svih žila, glava je bila pomućena: — zašto da sve to izpitujem, viknuh — zar sama stvar nedokazuje čina? Izčeznuo je tako nedokučivim načinom iz ovoga dvorca, premetnuo sam svu okolicu, nigdje ni najmanjega traga; sakriven je tako brižno, tako oprezno, da samo ženska prevejanost, potaknuta ljubavlju, takova što učiniti može: ah da, siguran sam, osvjedočen podpuno, i vi gospodine neznate, gdje se je skrio.

— Zadajem vam poštenu rieč — odgovori bez zabune častnik — neznam.

— Vjerujem vam posve, prijateljstvo se njegovo nije tako daleko protezalo, da bi i koga učinio pouzdanikom svoga ljubakanja: može li zločinac ćutiti, poznati prijateljstvo? Hvala vam, gospodine, za ta razjašnjenja, kratka su doduše, ali veoma važna: kazao sam, da se po niti može do klupka doći, a doći ću, do vraga moram doći do njega, ali onda jao njemu! Neće ga onda vojni sud, niti ruka vojničke pravice, nego druga ruka kazniti. S Bogom, gospodine, molim vas ipak, čuvajte tajnu svega našega razgovora, čuvate ju čovjeku bez vjere i poštenja, nadam se, da ćete ju čuvati i svomu vodji i iskrenomu prijatelju.

Častnik izadje žalostan, šuteći, ja se počeh brzo odievati, odievati pomno, da pohodim osobu dosada dragu srcu mojemu, žensku, vlastnicu dvorca Fuenta.

Pak ipak cielo je tielo drhtalo, srce gnjelo, tištilo, glava gorjela.

— Da, neima dvojbe, tajnost poručnika, njegove rieči, čudno klupko okolnosti, šaptah, sve to dokazuje očevidno, on ljubi nju, ona ljubi njega.

Ljubi ga i sakriva kod sebe, u svojem dvorcu, u svojoj sobi možda . . .

Pak je ipak ona moja zaručnica, ima nositi, barem je imala nositi moje ime, ime mojih predja, neokaljano do sada, koje sam više čuvao, nego li oko u glavi . . .

A povrh toga . . .

Ja sam ju ljubio!

Da sam ju ljubio, to sam ćutio, znao; a moja je ljubav bila strastna, burna: u žilah je s materine strane južna krv tekla, vruća krv talijanska, otac mi je bio Litvinac; jesam li mogao ljubiti hladnokrvno, studeno, na polak?

Borbe uzbunjujuće moje srce, nije moći opisati riečmi, sve su bile preslabe . . .

Ali dužan sam ti razjasniti savez, vežući mene čovjeka dalekoga sjevera s djetetom juga, sa Španjolkom.

Donnu Inezu di Olozaga y Fuentes poznavao sam odavna, barem od nekoliko godina: kano bliza rodjakinja žene tadanjega poslanika u Parizu probavila neko vrieme u tom gradu,

imao sam dakle priliku poznati ju i zaljubit se u nju; polazak u Španjolsku pretrgnu naš savez, al neugasi moje ljubavi. — U to vrieme ostade slobodna, muž joj, grand i grof kastilski, umre.

S kakovom radošću primih zapovjed carsku, poći u Španjolsku, da se učvrsti na prestolu kralj Josip! Ta mi vojna imaše olahkotiti sastanak s dragom donle srcu momu Inezom i pružiti priliku, da ponovim nikad nezaboravljenu ljubav.

Prije još nego što sam se mogao nadati, izvede sudbina moje osnove: bijaše to u vrieme, kad je osvojena Korunna.

Sretnim slučajem dobih, osvojiv rečenu tvrdjicu, stan uprav u grofičinoj kući.

Nadjoh ju zakopanu u duboku žalost: jedinoga i ljubljenoga joj brata, najrevnijega od ustaških vodja, bješe naša vojska uhvatila, a ratni sud na smrt odsudio.

Ugledu i moći mojoj podje za rukom, osloboditi nesretnika od neizbježive smrti; zahvalnost grofice bijaše bez granica, priznade da je uspomena proboravljenih nekoč u Parizu dana i njoj u pameti ostala, što više, obeća mi ruku, čim mine žalobno vrieme.

Od mnogih dobara, koje je posjedovala, jedno je bilo u okolici Pampelunskoj: dvorac i Pueblo Fuentos, tu je stanovala, tu je maršal Berthier naznačio stan mojoj pukovniji.

Lahko si možeš pomisliti, kako je to mene usrećilo; kroz nekoliko tjedana mogao sam ju neprestano viditi bez zaprieke, izjavljivati joj goruću svoju ljubav, zasladjivati dane, djeleće me od najmilijega dana u životu, od dana vjenčanja.

Taj je dan imao za me neogranuti jur za dva tjedna, koliko sam na njegovoj tkanini osnovao osnovah!

Izbrajanjem tih osnova neću da se trudim, čitatelju, dosta budi rečeno, da sam hotio ostaviti vojničku službu i braniti život, ne u milih krajevih, gdje sam svjetlo svieta ugledao, gdje je živio skučeni otac, ostarjela majka, prijatelji, rodjaci i drugovi, već u zemlji tudjoj, za mene pustoj, u Španjolskoj.

Jer odtrgnuti Inezu, diete sunca, od njezinih domorodnih pomarančanih gajeva, od njezinih klisura i gora, prenieti ju u studene ledene strane sjevera, to se je tiranstvom činilo ljubovniku.

A vojnička služba koliko je za mene imala dražesti? Kad jih ona neima za Poljaka, osobito kad on, kano i svi tadanji drugovi njegovi, vidi spas domovine svoje?

Strogo je udes kaznio samu volju, pogaziti sve svetinje srca...

Nu je li ona mene ljubila?

Tako sam bar mislio; jer kako da nevjeruješ ženskoj, kojoj si u ruke položio cielu sgradu sreće svoje? Ženskoj, koja ti je hiljadu puta na najljepši način očitovala ljubav i zahvalnost svoju.

Pa ta je ženska bila još i Španjolka, svaki joj izraz: požar, vatra; svaki pogled: raj, nebo.

Ali kad je došao čas razmatranja, pače kad je sumnja strašna, trpka, s groznom bistrinom razuma prispodabljala u glavi dogodjaje posljednjih dana, zadrhtah.

Od nekoliko tjedana nije ona bila, što uviek.

Još mi je sladko progovarala, još me je svojimi milimi pogledi kadšto vabila, ali u svem je bila neka sila, neka turobnost, bol se je jasno izražavala na licu, u crnom oku; često sam ju zatekao zamišljenu, raztuženu: za uzrok je navadjala lahku nemoć, migrenu; izgovor, kojemu sam vjerovao, osobito što ga je pozvani liečnik potvrdio.

Pa je ipak onda drugoga ljubila, drugoga skrivala kod sebe!

Bože moj!

Mučen hiljadami ćućenja, sve strašnih, groznih, doletih proti običaju bez prijave u njenu sobu.

Bila je sama, sjedila je nad krosnicami, ali je samo bezsvjestno po njih vezla, igla je bježala te amo te tamo, u oku je blistala sitna suza.

Nisu li to bili prigovori saviesti, odziv krieposti u srcu, okaljanu griehom?

Niti neopazi moga dolazka, približih se.

— Plačete Donno — rekoh glasom, kojim sam samo težko pritajivao bjes ćućenja.

Uzdrhta, brzo iz stolice ustade, krosnica pade na tla s muklim štropotom; još više probliedi i viknu:

— Pukovniče, vi li ovdje, bez prijave?

— Nisam li vaš zaručnik, Sennoro?

Pade na stolicu, sva se tresući.

Sjedoh do nje.

Nekoliko časova trajaše šutnja, jer neznadoh: o čem da govorim, pače kako da pustim uzde sumnji, kako da potražim račun o mislih i činih od drage.

Napokon rekoh:

— Je li slobodno pitati, koji je povod vašim suzam, Sennoro?

— U prsiju me tišti, ta kazao vam je liečnik, lahka me groznica trapi, bojim se, plašim se...

— Aha, groznica — nešto porugljivo primjetih — ali koj joj je uzrok? rad bih znao, je li to groznica ljubavi, ili straha. Tko zna, možda bih mogao pogoditi.

Glas je moj bio tako trpak, toliko je poruge u njem bilo, da je Ineza, začudjena i očevidno uplašena, bistro me pogledala: ali taj pogled kako je čist bio, kako je mnogo kazivao! Bilo je u njem ponosa, čuda, i male uvriede takodjer, ali ništa od vjerolomne nepoštenim činom okaljane duše.

Misao uzkipi u mojoj glavi:

Možda ju nedužnu osudjujem? Kakov su dokaz rieči poručnikove, koje sam ljubomoran tumačio, kako mi se je htjelo; odakle znadem, da uprav ona skriva bjegunca?

Ineza, kada je prva uzbunjenost prošla, reče mi glasom što mirnijim, zvonkim, pače i lahkim posmjehom na koraljnih ustašcijuh.

— Kako pogadjaš to, moj Gjurgju?

Što sam odgovorio, nemogu se sjetiti, jamačno nešto bez reda i saveza; ali žalac mi se sumnje preveć zadje u srce, rana, koju mi je zadao, bijaše preveć duboka, da se s mjesta izvida. Bojeć se ravno izpitivat Inezu, htjedoh obaći lukavošću, izkušavat joj dušu, misli i srce.

Luda htjedoh lukavošću borit se sa ženskom, pa još sa ženskom juga, sa Španjolkom.

Poslje kratka nevažna razgovora, počeh tobože slučajno govoriti nešto o podporučniku i o njegovom čudnom izčeznuću iz dvorca.

Razumije se samo sobom, da sam što pozornije motrio svaki kret Inezin: o kako bih bio rado, da je moguće, iztrgnuo joj istu misao iz dubljine glave i srca . . .

Na prvi spomen častnika reče hladnokrvno, mirno, s lahkom nestrpljivošću ženske, kojoj što dosadjuje:

— Eh, daj mi jedared s njim mira; da se jur od ova tjedna mora svaki razgovor oko njega vrtiti; jamačno si opet naišao na kakov trag njegova boravljenja, zapovjedio zatvoriti koga . . .

— Nisam — odgovorih hladnokrvno tobože — već sam danas sazvao vojni sud, svi smo bili jednoga mnienja, podporučnika smo proglasili bjeguncem.

Nasmiehnu se: — ta on se sam, reče, slaže s vami glede toga imena u listu, o kojem si mi nedavno govorio; u ostalom što može vaše izvješće i to ime učiniti glede njegova udesa?

— Što — odgovorih vatreno — zar neznaš toga, zar nisi zaručnica vojnika, ima li od toga imena b j e g u n a c sramotnijega za poštena čovjeka, za vojničkoga častnika, osobito pako za Poljaka? Povrh toga, zar neznaš, kakva sudbina čeka krivca, kakova odsuda visi nad njegovom glavom? Hoćeš li da znadeš?

— Kakova? — zapita hladnokrvno.

— Smrt, smrt strašna, sramotna, bez obzira na kakve mu drago okolnosti, bez obzira na rod, smrt bez milosrdja.

Naglo i pozorno pogledah Španjolku, mišljah bo, da je to najprikladniji čas, zaviriti joj u dušu. Moje bi ju rieči, spomen grozne kazne, čekajuće krivca, da je išto sudjelovala kod njegova bjega, bile jamačno morale uzdrmati, prestrašiti.

Pak ipak neopazih nikakve zabune na liepom joj licu, samo se prsa naduše nešto, srce navali jače tući: možda bijaše to prazna igra uzrujane mi mašte, zasiena oka; htjedoh ipak i tim se okoristiti, rekoh:

— Što ti je Inezo, probliedila si, promienila se.

— Ja? — žurno ustade iz stolice, skoči k zrcalu: — nevidim ništa . . .

— Vidio sam ipak, uzdrhtala si.

— Može biti, da je tako bilo, lahka navala krvi u glavu, znaš, koliko trpim od te nesnosne migrene.

— A ja mislim, da je spomen kazne, koja čeka podporučnika, povod tomu strahu.

— Sbilja? — nasmija se na glas i tako iskreno, da sam hotio prestati dalje izpitivati, ali doda:

— Što je meni do njega, jedva ga poznam, jedva sam ga vidila nekoliko puta na plesu, ili kod stola, u ostalom, je li jur izvršena smrtna odsuda, imate li ga jur u rukuh, ili . . .

— Što i l i Inezo?

— Hoćete li ga ikad imati?

Reče mirnim ali tako izazivajućim glasom, da me je napala želja, ako ne izpitivati, a ono prepirat se — živahno rekoh:

— Da, neimamo ga još u rukuh, ali zar ga nećemo za to nikad imati? Gdje će se sakriti, kamo će pred osvetnom rukom pravičnosti uteći? Ima li zemlja, koja bi smjela skrivati krivca, skrivati uzprkos našemu vladaru, mogućemu cesaru Franceza.

— Eh, zaboravio si, moj Gjurgju, da još nije tvoj kumir, gorostas korsički, zagrlio cieloga svieta, pače niti ciele Europe: moć njegova drži u strahu množinu krajeva, tlači nas, Talijansku i Njemačku, ali još je Englezka Ruska i Turska, još su Amerika i druge strane svieta nepristupne njemu; nemože li tvoj poručnik biti ondje siguran i sretan?

— Sretan? o varaš se: zar mu neće vlastita savjest, prezir cieloga svieta, ako ne stroga ruka pravice, i u podpunoj sigurnosti biti dovoljnom kaznom?

— Prezir svieta kažeš? Ali što mu je do svieta, što do njegova suda! Nemože li se nad tim uzvisiti, nemože li od sebe gurnuti to blistavilo, spone za duše plašive ili studene! A kad nadje srce koje razumije njegovu srcu, kad nadje osobu, koja ga izgovori, izpriča, neće li si onda sviet nadoknaditi, porugu njegovu zaboraviti; kad nadje takovu ženu, koju ljubi, koja ga uzajamno ljubi, može li nesretan biti?

Španjolka govoraše vatreno, lice joj plamćaše, oko sievaše: sumnja strašna, grka poče opet razdirati moje srce — rekoh s porugljivim posmjehom:

— Ah kako vidim, zločin je vatrena branitelja našao u vas, Sennoro! Doista mora vam biti zahvalan: ta mi je obrana na dvostruko čudo, prvo što se tiče hrdjava posla, drugo što se odnosi na čovjeka vam nepoznana, tudja...

— Da, da, istina, preveć sam se razžestila — prihvati odmah i naglo, a glas joj se i cieli stas čudno promieni, rumenilo izčeznu s lica, vatra ugasnu u oku: — da, preveć sam se razžestila, pravo imaš, Gjurgju, bez potrebe, liečnik će se srditi, pa da još imam za koga; ali ti si kriv svemu tomu: molila sam te, da mi o njem negovoriš: radite, što vas volja, ubijte ga ili neubijte, proglasite ga bjeguncem, gonite kako vam drago, što je meni do toga?

Primi moju ruku, stisnu ju lahko, nasmjehnu se, i prstom pokaza palu krosnicu.

— Digni mi ju —, posao je prešan, sam si ga želio, korice za tvoj album.

Digoh s tala malu spravicu, pogledah: — Od jučer si se malo pomakla u svom poslu, Inezo.

Pocrveni: — Da, tek malo prije primila sam se posla, cielo sam jutro uzalud potratila, ali danas ću nadomjestiti, neću biti raztrešena.

Prodjoh se po sobi, razna mi ćućenja zagušivahu prsa, pritiskivahu srce, navaljivahu u glavu s pitanjem:

— Je li kriva, ili nije?

O! i za i proti bijaše toliko razloga.

Nipošto, toga nemogu duže podnositi, pak i što ću postići lukavštinom, zar sam ja stvoren za nju? — prišaptnuh sam sebi — zašto nepostupam ravno, otvoreno, kano što se pristoji poštenu čovjeku; ako neznadem istine, ako namah danas nerazriešim težke sumnje, mogu li ikada biti miran? Neće li uspomena današnjih muka, ako ju i prozovem mojom ženom, strašno djelovati na moju sreću? Odluka moja bijaše gotova; sjedoh opet blizu Španjolke.

— Vraćajuć se na podporučnika — šaptnuh.

— Eh, opet on — prekinu mi rieč nestrpljivo — dosadjuješ mi do zla boga.

— Posljednji put, prisižem, spominjem ga, oprostite dakle: ušli smo mu u trag, Inezo.

— Sbilja? — odgovori, nesvrnuvši očiju s krosnice.

— Razgovarao sam danas, uru prije nego što sam k tebi došao, s jednim od najpouzdanijih njegovih prijatelja, možda ga poznaš, s podporučnikom L.

Lahko uzdrhta: — Ubola sam se u prst, tvoj će se album bez dvojbe dopadati.

— Krivac je s njim prijateljevao, odkrio mu svoje tajne.

— Sbilja?

— Izpitivao sam ga, pak premda je to težko išlo, napokon sam ipak doznao istinu.

Španjolka je pozorno slušala, premda nije, kano prije, očiju s posla svraćala.

— Pomisli: uzrok, što je poručnik naglo izčeznuo i sramotno pobjegao, jest ljubav.

— Zar si već i na tu misao došao?

— To je istina, ali — tu se moj glas, ćutio sam, promjeni — nigdje nisam ušao u trag osobi i mjestu; kako znadeš, marljivo sam ga tražio po svoj okolici nekoliko milja u okrugu, premetnuo sam ju cielu.

— A, tako, i po zdencih si tražio — smijaše se.

Ovaj posmjeh prekinu opet tek mojih sumnja, ali težko bijaše uzmaći, pak i nehtjedoh: zato i ja s prisiljenim smjehom dodah:

— Tražeć ga svuda i marljivo, zaboravih ipak na jedno mjesto, na mjesto, od koga bih ipak po zdravom razumu bio imao započeti iztragu . . .

— Pa koje je to mjesto? — zapita Španjolka, kad sam glas nešto zadržao.

— Smijat ćeš se, možda i srditi, Inezo, ali sumnja moja, rieči poručnikove . . . čudna misao . . . to je mjesto ovaj dvorac . . .

— Moja kuća pukovniče?

Naglo ustade sa stolice, baci djelo, licem joj se proli živo rumenilo, koža joj se naježi, pogleda me znalično, šaptnu:

— Ti se šališ, Gjuro?

Nisam znao što da kažem, odgovorio sam ipak:

— Sbilja kažem, Inezo.

— Sbilja? Za Boga! Što je to, a tko bi ga bio ovdje sakrio?

— Tko? Neznam, ali sumnja . . .

Naglo me i pazljivo pogleda u oko, bez dvojbe opazi u njem vir ćućenja, bjesnećih u srcu i u glavi: oko se je njezino čudno, divlje kriesilo, prsa su se dizala i padala silovito.

Zastenja poslje kratke turobne šutnje.

— A, tako, sad razumijem nešto, tvoj nagli ulazak, čudne rieči, pogledi, sve mi to stvar jasno dokazuje. Dakle vi gospodine pukovniče, mislite, da se je u ovoj kući sakrio vaš podporučnik?

Na znak potvrde lahko klimnuh glavom.

— A osoba, koja ga je skrila, jer ga je ipak netko morao skriti, tko je ta osoba?

Šutio sam, jer me je glas Inezin, jaki, čisti, zvonki, njezin gnjev i uzrujanost držala u strahu, i bila što jači dokaz nevinosti njezine.

Reče opet:

— Ali čemu da to pitam? Tko bi ga u ovom dvorcu mogao skriti, a bez moga znanja i volje: ženskih neima nikakvih, na koga bi dakle mogla pasti vaša sumnja, koga bi ona mogla osramotiti, obezčastiti? Dakle — tu glas još više diže — osoba, skrivajuća krivca, ljubeća ga, jesam po vašem mnienju — ja!

— Inezo . . .

— Ja! Za Boga! — nasmija se trpko, porugljivo: strastno pograbi srebrni zvončić, stojeći na blizom stolčiću, i poče silovito zvoniti.

— Za Boga, Inezo, što hoćeš da uradiš?

— Znat ćete, gospodine, za časak.

Vrata zaškripiše, u sobu doleti stara joj sobarica.

— Leonoro, pozovi što prije nastojnika dvorskoga — i šapnu joj nešto u uho, nešto, čega nisam mogao čuti.

Za nekoliko minuta dodje pozvani, noseć na srebrnoj taci debeo smotak ključeva razne veličine.

— Jesu li svi, nemanjka li nijedan? tvojom glavom jamčit ćeš mi, starče.

— Jesu svi, grofice.

— Sad idi.

Kad smo sami ostali u sobi, potisnu tacu pred mene.

— Evo vam, gospodine, sav vam dvor stoji otvoren, tražite.

— Inezo, neću . . .

— Nećete? ustade naglo, žestoko sa stolice — ali ja hoću, morate, dužni ste tražiti.

Drhtaše, gnjev joj brizgaše iz ponosnih crnih očiju, vatreno se rumenilo prelievaše licem.

— Tako hoću, tako mora biti — govoraše pače vikaše — morate tražiti — a kad sam hotio nešto primietiti, prekinu mi rieč:

— Vi ste se, gospodine, usudili sumnjati o meni, Španjolki, kćeri, unuci i praunuci hidalgah, zaručnici svojoj, na praznu domisao, praznu rieč jednoga ludjaka, sumnjati o meni: ah, to je strašno, grozno . . .

— Oprostite, Inezo! — viknuh.

Neposluhnu, samo živim korakom, s važnošću veličanstvene vladarice, razljućene kraljice, uze trčati po sobi, šaptati više sebi, nego li meni:

— Pak ja sam vjerovala tomu čovjeku, ja sam mu htjela dati ruku, zaprisegći vjeru, ljubav, ja sam ga ljubila, može li biti veće muke . . .

Padnem na koljena pred bjesnicu, povjerujem joj — suza blisne u oku — prosim, kano najveći zločinac, kano prestupnik, za njezino pomilovanje i milosrdje.

Napokon se udostoji pomilovati me, pomilovat poslje dobre ure prošnja, suza, prisega.

Već prije bio sam bacio nastojnikove ključe kroz okno u vrtalj . . .

(Konac sliedi.)

Kralj Tulski.

Spjevao Göte, preveo I. T.

Bio neki kralj od Tula
Vjeran groba do u rupu,
Njegva draga preminula,
Namrla mu zlatnu kùpu.

Najdraže mu kùpa blago,
Kad blaguje, iz nje pije,
Pio koji put mu drago,
Niz obraze suze lije.

A kad njemu bilo mrieti,
Sve gradove sbrojit gleda
I tko će ih nasliedjeti,
Samo kùpe nikom neda.

Veće sazva gosti mnogo,
Vitezove svoga dvora,
Te ih časti — mili Bogo —
U svom gradu pokraj mora.

Tuj se ùsta stari pjanac,
Srknu zdravlja zadnju silu,
Te u sinji baci slánac
Kùpu zlatnu, kùpu milu.

Gleda, gdje se puni, topi,
Gdje je nesta u trnapce —
I radostne oči sklopi,
Nikad više nèpi kápce.

POUKA.

Koji su izvori munjine.

Grčke su žene već u staro doba imale na svojih preslicah cievi od jantara, jer se je dogadjalo, kad su prele, da je jantar tanahna vlakanca vune, što su se odkidala, privlačivao i namah opet odbacivao. Ovo svojstvo stekao je jantar, koga Grci elektron zvahu, tim što bijaše taren vunenom nîti; a bijaše zajedno i povodom, da se je ista sila po njem nazvala elektricitom — munjinom. Al ne samo jantar nego i smoline, kada ih taremo suknom, pa i staklo, kad se tare svilom, pokazuje istu vlastitost. Neima dvojbe, da će svakomu biti poučnom i ugodnom zabavom, ako si bude ovaj zanimivi pojav sam napravio.

Uzmimo pečatni vosak ili staklenu ciev, n. p. takovu, kakovu rabimo na naših svjetiljkah, tarimo vosak komadom sukna ili flanelom, staklenu ciev svilom, pa ih primaknimo sitnim komadićem papira, to ćemo vidjeti, kako će papirčići k vosku ili k cievi priskakivati ali namah opet od njih odskakivati. — No akoprem se pojav pri pečatnom vosku i pri staklu prikazuje istim, to ipak nije munjina stakla i voska iste — već protivne naravi. I o tom ćemo se jednostavnim pokusom sami osvjedočiti. Nataknimo na svilenu nit krugljicu od bazgove dušice, pa ju objesimo tako, da nam prosto u zraku visi. Ako joj približimo tarenu staklenu ciev, to će krugljica već s daleka priskočiti k cievi a za čas odletjeti opet od nje, izbjega-

vajuć ju svuda, dok ju budemo s cievju sliedili. Isto tako bi se dvie podobne uzpored obješene krugljice izbjegavale dotle, dok nebi svoju munjinu izgubile u zraku. Ovaj pojav nas uvjerava, da se munjina iste naravi medju sobom odbija. No ako krugljici, koju smo prije zasitili munjinom stakla, približimo taren pečatni vosak, to ćemo opaziti, da krugljica k vosku žestoko prilieti. Munjina voska privlači se dakle sa munjinom stakla. Ovo isto pojavilo bi nam se, kad bismo baš obratno postupali. Upravo ova okolnost, što se munjina stakla odbija s munjinom stakla, a munjina smole s munjinom smole, ali se munjina stakla privlači s munjinom smole, upućuje nas, da su munjine stakla i smole baš protivne naravi. Učenjaci privikli su ove munjine ovako zvati; i to munjinu stakla ječnom, munjinu smolinu niječnom. Sva su tjelesa, koja tarenjem munjevna postaju, ili ječno ili niječno munjevna. Kako se dosada misli, stvar se ima ovako: Svako tielo ima u sebi ječnu i niječnu munjinu; ove buduć da su protivne naravi, izravnjuju se medjusobno, te se zato nijedna svojim učinkom iz vana nepojavlja, a tielo u naravnom stanju čini se da je nemunjevno. Ali ako se dva tiela taru medjusobno, razdiele se tim postupkom obje munjine; na mjestih, gdje se tjelesa stiču, protivne se munjine izravnjuju, no na ostalih mjestih ostaju razdieljene. Tako n. p. ako pečatni vosak taremo flanelom, to se ječna munjina voska izravna s niječnom munjinom flanela, a poslje preostaje u vosku samo prosta niječna munjina; u flanelu bi preostala ječna munjina, ali ovu preuzimlje naša ruka. Ako se takov pečatni vosak s prostom niječnom munjinom približi prije spomenutoj krugljici, to se u ovoj već s daleka razdieli naravna munjina u ječnu i niječnu; niječna munjina voska privlači se s ječnom munjinom krugljice, čestimice se s njom uništi, a vosak i krugljica, imajuć samo niječnu munjinu, opet se odbijaju. — Ako se nemunjevno tielo spoji s kojim munjevnim, to i ono postaje jednako munjevnim.

Kod nekih tjelesa razplodi se munjina po njih cielih mahom, a ova su dobri vodići; druga pako postaju samo na onom mjestu munjevna, gdje se s munjevnim tielom stiču, a to su loši vodići. Dobri vodići jesu prije svega sve kovine, drven ugljen, zemlja, voda, životinjsko tielo, frižko bilje i svaki plamen; loši vodići pako jesu na prvom mjestu sve smoline, suhi zrak, staklo, kaučuk, svila, slador, vlasi, perje, masti itd. Dobri munjevni vodići, ako se sastaju s drugimi nemunjevnimi, izgube namah svu svoju munjinu; loš pako vodić gubi svoju munjinu polahko samo na mjestu, gdje se s drugim tielom stiče, isto tako, kao što ju težko i polagano prima. Obično se veli, da munjina prelazi s jednoga tiela na drugo. Zato se dobri vodići rabe, da se što više munjine na njih sakupi, a onda se natiču na loše vodiće, ili se njimi obkoljuju — osamljuju ili izoluju — da se munjina na njih što dulje sačuva.

Munjevni pojavi, što ih dobivamo smolnimi prutovi ili staklenimi cievmi, dovoljni su doduše, da se upoznamo s munjinom i s njezinom naravi, ali su učinci vrlo neznatni sbog premalene munjine, koja se na njih dobiva. Zato razmišljavahu strukovnjaci o tom, kako da prirede strojeva, kojimi bi se radjala velika množina munjine. Otto v. Querike, načelnik u Djevinu, bijaše prvi izumio g. 1676 munjilo t. j. stroj, kojim se izvodi mnogo munjine. Munjilo se u bitnosti sastoji iz debele staklene, dobro brušene, okrugle ploče, koja se tare — tariva A, iz jastučića, namazanih kovnom smjesom, kojimi se tare — tarila B, pa iz kovne dobro ugladjene kruglje C ili valjka L, nataknuta na staklenoj nogi, koji prima probudjenu munjinu — vodila. Vodilo C pri staklenoj ploči sakuplja ječnu munjinu na svom površju, vodilo L pri jastuku niječnu munjinu. Dočim se niječna munjina kovnom žicom odvodi u zemlju, da nesmeta protivnu ječnu munjinu, to se ova sakuplja i sgušćuje do neke najveće medje na ječnom vodilu; ili se odvodi ječna munjina u zemlju, a niječna se onda slobodno sakuplja na drugom vodilu. — Munjina na vodilih teži na svaki način izravnati se s protivnom munjinom. Da žicom spojimo ječno vodilo s niječnim, to nebismo na munjilu opazili ni najmanjega traga munjini, jer niječna munjina proći će k ječnoj i obratno, te će se medjusobno izravnjivati. Ovaj postupak smatra se kao nekim strujenjem, zato se i govori o munjevnoj struji, a onda se navadno misli samo na prelaz ječne munjine k niječnoj. — Akoprem se munjilom na vodilu daje skupiti dovoljno munjine, da se već sjajni i jaki učinci dadu njom izvesti, to su ipak izumljene još i druge sprave, gdje se munjina munjila još većma sgušćuje, te tako veće snage za izravnanje ili napetosti stiče. To jesu Franklinova ploča i Leydenska boca. Obična staklena ploča iliti boca, obložena iznutra i izvana kositrovim listom, (al ne sve do kraja) čine dotične sprave. Kako Leydenska boca poslužit će nam i obična kupica, do tri četvrtine napunjena vodom. Ako pustimo, da krugljicom C na nutarnji oblog prelazi ječna munjina

Sl. 1.

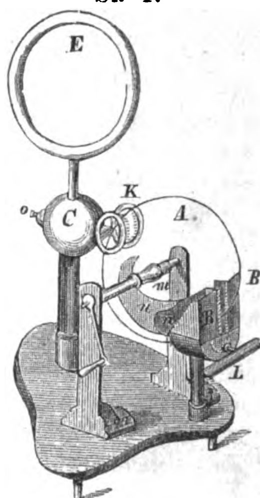

Sl. 2.

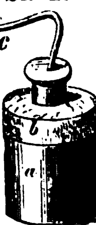

munjila, to ona kroz staklo razstavlja munjinu izvanjskoga obloga *a* u niječnu i jestnu; ova odlazi u zemlju, ali niječna veže dio ječne munjine nutarnjega obloga, koju onda mora nadoknaditi nova munjina iz vodila; budući da se s ovim novim prelazivšim dielom to isto sbija, što i s prvim i sa svimi sliedećimi, to mora uviek nova čest munjine s munjila nadolaziti, te se tako munjina na oblozih uzajamno se vežuć sve više susredjuje i veliku napetost dobiva. Učinci munjine Leydenske boce jesu veoma jaki i sjajni, osobito ako ih se više skupa spoji u tako zvane baterije.

Bijaše to god. 1790., baš u ono vrieme, kad su strahote francezke revolucije drmale cielom Europom, kad je Alojziji Galvani-u, profesoru anatomije u Bologni, za rukom pošlo doći do pojava, koji bijaše povodom, da se je dalnjim iztraživanjem došlo do novoga izvora munjine. Ovo iznašašće uspjelo je dosada toli velesjajnimi izumi, da u poviesti naobraženosti naroda zaista nije manjega domašaja, nego što su u političkoj poviesti suvremeni prevrati u socijalnom životu. — Galvani je opazio pri jednom svojih predavanja, da je stegno baš ubijene žabe, kad ga se taknuo nož, svaki put sobom trgnulo, kadgod je sa blizkoga munjila preskočila munjevna iskra. Kasnije je isto trganje opazio na žabljih stegnih, koja su o mjedenih žicah obješena bila na željeznoj ogradi, kadgod se je stegno dotaknulo željeza. Galvani bijaše toga mnienja, da izmedju mišica i živaca ima neka munjevna napetost, koja se žicom izravnuje te tako trganje mišica izvodi. Ali brzo na to pronadje Aleksander Volta, profesor fizike u Paviji, da pravi uzrok tomu munjevnomu pojavu jest, što se dvie raznorodne kovine medjusobno dotiču. Zato se po svojem izvoru ova munjina zove munjinom s dotika ili po Galvani-u galvanskom munjinom. Dotaknu li se n. pr. ugladjena mjedena i tutijina ploča medjusobno, to postaje tutija ječno, mjed pako niječno munjevnom. Isto tako postaje izmedju dvie kovine, koje se medjusobno dotiču, jedna vazda ječno, druga niječno munjevna, ali ova munjevna napetost jest izmedju raznih kovina različita — veća ili manja. Znatna je razlika izmedju tutije i mjedi, ali još znatnija biva, ako se tutije dotiču redomice srebro, zlato, platina ili ugljen. Kasnije se je pronašlo, da postaje takodjer munjina, ako se stiču kovine s kapljevinami; poimence tutija i mjed jesu u čistoj vodi ili razriedjenoj sumpornoj kiselini niječno munjevna, ali stupanj njihove munjevne napetosti nije jednak: tutija je jače munjevna nego li mjed. Ali kada se i kovine dotiču plinova, postaju munjevne; osobito postaju s vodikom jako niječno, s kisikom pako ječno munjevnimi.

Na ovih izkustvih osnovana jest sprava, tako zvani galvanski članak. Dobijemo ga, ako u slanu vodu, ili još bolje u vodu, kojoj smo dodali malo sumporove kiseline, zaronimo komad tutijine *Z* i komad mjedene *M* tanečke. Buduć da tutija, stičuć se sa sumporovom kiselinom postaje jače niječna nego li mjed, to čini, kano da bi u kiselini munjina prelazila od tutije k mjedi. Mjed se ovako pokazuje ječno, tutija niječno munjevnom, zato se kraj mjedi zove ječnim polom, kraj tutije niječnim polom. Dok ove dvie kovine stoje u kapljevini osebice, to se u njih pokazuje samo munjevna napetost, ali ako ih spojimo neposredno medju sobom ili sa žicom — tako zvanom polarnom žicom — to se ove protivne munjine medjusobno izjednače, a buduć da doticaj kovinah medju sobom i s kapljevinom traje neprekinut, to se i neprestance radja nova munjina i neprestance se izjednačuje, koji postup zovemo opet strujom — i to galvanskom strujom. Dokle su poli spojeni polarnom žicom, dotle traje strujenje, te se veli, da je članak sklopljen — inače jest razklopljen. U razklopljenom članku neopaža se ništa osobitoga, ali čim se poli spoje, nastaje u kapljevini neko vrijenje. Voda se razstavlja na vodik i kisik, ovaj se slučuje s tutijom, pretvarajuć ju u tutijin kis, a vodik sjedne na mjed. Tutijin kis se slučuje sa sumpornom kiselinom u kovnu sol — bielu galicu, koja se munjevnom strujom čestimice opet razstavlja na sumpornu kiselinu i tutijin kis. Kisik tutijina kisa slučuje se s vodikom na mjedi u vodu, a čista tutija sjedne na mjed. Tim što se vodik i tutija talože na mjedi, prestaje se mjed sticati s kiselom vodom, dapače postaje i ova mjedena, vodikom i tutijom prikrita ploča jednako ili još većma niječno munjevnom nego li tutija, uslied česa nastaje u kapljevini i pri mjedi snaga za strujom protivna smjera, koja prvu struju prieči i za kratak čas posve obustavi.

Sl. 3.

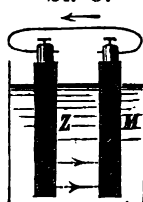

Zato su po raznih strukovnjacih, koji poznavahu dotične mane, s vremenom sastavljeni članci savršeniji, pri kojih ovih mana nije više bilo, koji su davali trajnu i jednaku struju, te su zato i stalnimi članci nazvani. U bitnosti oni se nerazlikuju od spomenutoga već galvanskoga članka; kovine su zaronjene u dvie razne kapljevine, medju sobom odieljene ili mjehurom ili bolje šupljikavom posudom od neocaklena porculana. Takovi članci sastavljeni su po Danielu, Grove-u, Bunsen-u i inih. Kod telegrafa rabe se najviše Danielovi članci. U običnoj kupici nalazi se okisna voda, u koju se stavlja valjak iz tutije *Z*. U ovom se opet nadje šupljikova

Sl. 4.

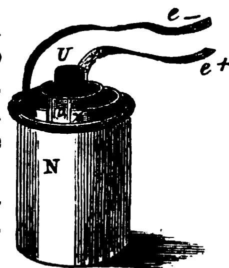

posuda od porculana *V* sa dušikovom kiselinom, u koju se pri Bunsenovu članku zaronjuje valjak od ugljena *U*. Kod Grove-ova članka uzimlje se samo mjesto ugljena platina, kod Danielova mjed, ali u raztopljenoj modroj galici. Kao što se sbog jačega učinka spaja više Leydenskih boca ujedno, to se i ovdje spajaju članci skupa u baterije. Ako se spoje istoimeni poli skupa, to baterija naliči kao velikomu članku, te daje mnogo munjine, al ne veće napetosti nego li je ona pri jednom članku; ako se pako spoje raznoimeni poli skupa, takova baterija nedaje više munjine od jednoga članka, al je vrlo napeta. Prvi se način spajanja upotrebljava, kada su munjevnoj struji malene zapreke na putu; drugi pako način, kada se mora strujom svladati velik odpor.

Odkada je galvanizam odkrit, iztraživani su svestrano i učinci galvanske struje. Medju inimi pronašlo se je, da se magnet vuče u zavitke nalik na vijak savite žice, kojom prolazi galvanska struja. Buduć dakle da galvanska struja znade djelovati na magnet, to se je lahko bilo domisliti, da bi obratno i magnet znao probuditi munjevnu struju — a ta pomisao sbilja se i potvrdi. Ako se naime n. pr. sjeverni pol jaka magneta hitro približi k jednomu kraju zavite žice, to se u isti čas u ovoj probudi munjevna struja, koja no traje samo isti čas. Kada se magnet opet hitro ukloni, to se u žici porodi nova struja ali protivna smjera od prijašnje. Takova se struja zove n a v e d e n o m, a postupak, kojim ona postaje, n a v o d o m. — Kao što magnetom, navodi se munjevna struja takodjer galvanskom strujom, koja pokraj dobroga vodića blizu prolazi. I ova struja postaje samo onda, kada galvanska struja započme ili prestaje, te traje takodjer samo jedan čas, a jest glede smjera jedna drugoj protivna. Priredjuju se umjetni strojevi, tako zvana n a v o d i l a, pri kojih se ove navedene munjine hitro zasebice radjaju, te tako u jednu mal ne neprekinutu struju stapljaju.

Sl. 5.

Da ove struje budu dosta jake, omota se duga, tanka, svilom osamljena žica oko cievi *A*; oko druge cjevi *B* omota se druga, deblja žica, kojom se provodi galvanska struja. Ciev *B* se usunjuje u ciev *A*. Shodnije se stvar priredi, ako se obje žice omotaju oko jedne cievi *C*, prije deblja žica sa krajevi *b* i *b'*, povrh nje tanahna žica sa krajevi *a* i *a'*. Kra-

Sl. 6.

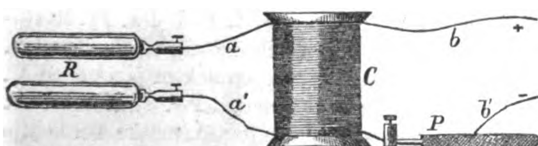

jevi *b* i *b'* spajaju se sa poli galvanskoga članka, a krajem *b'* se miče po turpiji, da se ovako prekida galvanska struja; svaki put kada se galvanska struja ili porodi ili prekine, nastaje u tanahnoj žici navedena struja, koja se krajevi *a* i *a'* i kovnimi valjci *R* — kondukteri — vodi n. p. u naše tielo. — Obično se spajaju obje vrsti navedene munjine u jedno, jer se medjusobno ojačaju. Najjednostavnije se to postigne, ako se u ciev *C* usunu žice od mehka željeza. Čim galvanska struja prodje žicom *bb'*, postaje svezčić žica mahom magnetičan, što je baš toliko, kao da se je u ciev usunuo jak magnet; ako se galvanska struja prekine, mahom prestaju žice biti magnetične a to jest opet toliko, kao da se je magnet hitro van izvadio. U svakom se slučaju ovim magnetom navodi u tanahnoj žici struja, koja je istoga smjera sa strujom navedenom od galvanske struje te ju zato i ojača.

Pokraj tarenja, doticaja i navoda jest i t o p l i n a izvorom munjine. Početkom 18. vieka pronašlo se je, da ledac turmalina počam od 30° C rastućom toplinom pokazuje se munjevnim, koja munjina mu pri 150° C opet izčezne. Ali čim se ledac počme razhladjivati, postaje mjesto, koje baš bijaše ječno munjevno, biti niječno munjevnim. Munjina probudjena ovim načinom zove se m u n j i n o m s t o p l i n e. Vazda se prikazuju barem dva mjesta, na kojih su munjine protivne. Ako se pobrine za trajno izravnjivanje i opet ponavljanje munjevne napetosti, to i ovdje munjina prelazi u tako zvanu t o p l o m u n j e v n u struju. Kao što u galvanizma tako i ovdje jest pri raznih kovinah snaga za radjanje ove munjine različita. Prema ovoj snagi davaju bismut i antimon u članak skupa spojeni najjaču toplomunjevnu struju, koja sa ugrijena mjesta ide od bismuta k antimonu, ali pri razhladjivanju imade protivan smjer; nu ako se jedan kraj ugrieva a drugi se zajedno razhladjuje, to se podvostruči jakost struje. Više toplomunjevnih članaka shodno spojenih daju toplomunjevan stup, kojega učinci jesu dakako jači od onih jednoga samo članka. Najjače takove stupove sastavi M a r k u s, mekanik u Beču, istom god. 1864. iz kovnih slitina. Njimi se dadu i jači učinci izvesti nego i strujami prijašnjih izvora.

Osim navedenih izvora jesu i l u č b e n e p r o m j e n e i ž i v o t n i p r o c e s povodom munjine. Prije bilo je rečeno, da je već Galvani slutio, da se životnim procesom radja munjina tako zvana životinjska; a dan danas neima više dvojbe, da se u životinjskom tielu munjina neprestance izravnjiva. — Najveća munjevna napetost ima u nekih riba, koje u svom tielu zato imaju posebni ustroj. — U najnovije doba dokaza D u B o i s R a y m o n d, da u svih čestih mišica i u sustavu živaca svih životinja kola neizmjerno mnogo munjevnih struja. U svrhu ovih fiziologičkih iztraživanja sastavio je spravu, kojom se medju inim daju pokazati i

struje, koje u zdravom tielu postaju samovoljnim gibanjem mišica. Metnemo li naime n. p. prst desne ruke u jednu a prst lieve ruke u drugu posudu sa slanom vodom, a napnemo li mišicu u jednom ovih prsta n. p. tako, kano da bi smo ga htjeli uzdržati napetim, to namah na ćutljivoj s posudami spojenoj spravi javlja magnetička igla struju, koja se promieni u drugu protivna smjera, čim prestanemo napinjati jedan ali počmemo napinjati drugi prst. A magnetička igla javlja struju još i onda, ako se ovoj i umetne zaprieka dosta velika n. p. makar jednaka zaprieki telegrafičke žice od više stotina milja dužine. Zaista veoma čudan to pojav, jer bi ovako moguće bilo u najveće daljine telegrafovati — prostim kretanjem prsta! *X.*

Predavanja za ženski spol.

Za ljubav mnogim čitalicam „Vienca" priobćujemo evo govor, kojim je dr. Dežman završio prvi niz predavanja namienjenih ženskomu spolu a čitanih u Nar. Domu u Zagrebu:

„Milostive gospodje! Čast mi je u ime sve one gospode, koja pred ovim izabranim obćinstvom čitaše, a uz to i u svoje ime najsrdačnije zahvaliti vam se, što ste se tolikim požrtvovanjem, otimljuć se možebiti koristnijoj zabavi, odazivali našemu pozivu, da slušate u materinskom jeziku iztumačene i izpripoviedane mnoge istine, što ih je stroga znanost suhimi rieči upisala u knjige, koje je rada samo štićenikom svojim otvarati. Svrha je naša jasna bila. Željeli smo otvoriti pred vami vrata onoga hrama, gdje je sakupljeno sve, što je liepo, dobro i istinito; željeli smo pokazati vam u njem onaj vječni oganj, koj razsvjetljuje i visine neba i utrobu zemlje; koj nam kano na dlanu pokazuje k čemu vaša ćud i srdce vaše nagiblje i nagibati može; koj vas na svojoj sjajnoj zrači može prenesti u vilinske krajeve, da se topite od miline, slušajuć nebeske glasove, što su ih zapjevale ovjenčane glave, ljudi v a š e krvi i bratstva vašega; koj nam napokon pokazuje, kako je bog stvoriv i nebo i zemlju i sve, što je na njih, uvidio, da mu još treba sebi ogledalo stvoriti, te je stvorio — ženu.

Ne usudjujem se iztraživati, jesu li naše sile zadovoljile zahtjevom bistroga uma vašega. Kako smo najbolje umjeli, zaodjenuli smo želje svoje u najljepše ruho i metnuli im na jezik najljepše rieči, što ih je naša duša smisliti mogla, da budu dostojne i gledanja i slušanja vašega. Jednu smo vam ipak tajnu oteli: izdalo vas je srdce u veselom licu vašem, na kom je bilo svaki put jasno čitati zadovoljstvo, što vam se **m a t e r i n s k i m** jezikom mogu svake ruke znanosti sasvim iztumačiti.

Tim vašim priznanjem carski nas nagradiste i mi ne znamo, kako da vam se drugčje odužimo, van da vam opet ponudimo slabe sile uma svojega. Prihvaćate li tu našu ponudu, a vi nas usrećite buduće korizme vašim posjetom, gdje smo naumili više zabavljajuć nego li učeć iznieti opet pred vas nekoje istine, za koje se nadamo, da budu sasvim prema srdcu i prema duši vašoj.

Bolilo bi me veoma, a i radio bi sasvim proti naputku svojih znanstvenih prijatelja, kad nebi na tom mjestu isto tako srdačno zahvalio se svoj štovanoj gospodi, koja nas svojimi posjeti udostojiše.

Nemogu ni premučati naše zahvale svemu domaćemu novinstvu, koje nam je pripravno bilo glasnikom i tumačem biti, i koje je, raznašajuć naša predavanja u sviet, pomagalo usavršivati svrhu njihovu.

I tim se preporučujemo vašoj milosti dok se u korizmi opet vidimo."

LISTAK.

Nova godina. Što god ljetos budemo slušali čestitaka — sve će biti za prosjačku krajcaru. Od pjesnika „lovorom ovjenčanih" neima nam ni dara ni srdačna pozdrava ni spomenka ikakova. Pravo reče naš I. T. u „Vienčevoj" Božićnici, da ove godine krasoticam našim neće „ni lješnika od hrvatskih bit pjesnika". Zar se ti pjesnici srde na sestre svoje? Razsrdit će se i na njih dobri Bog, pa kad opet udare u žice svojim tamburam, da izmame od naroda pohvalu ili milostinju, popucat će one il zaniemit, kao da se nikad ni odzivale nisu nikojim plemenitim ćustvom. — Žalostna je praznina, koja na nas zieva s knjižarskih polica, gdje bi imale namještene biti hrvatske knjige, a tko je rad bio Hrvaticu darivati književnom božićnicom ili darom za novu godinu, morao je i nehotice poseći za Schillerom, Göthe-om, Uhlandom itd. Oj omladino, mladeži, mladósti! čemu se toliko ponosiš svojim rodoljubljem, zašto onoliko govoriš o svojoj budućnosti, kad svakolika nisi vrstna smoći cigli jedan zabavnik, da daruješ svoje sestrice! Il zar misliš, da ćeš jednim mahom poletjeti nebu pod oblake, a kad poletiš da će s tebe i sunce potamnjeti? Lud je, tko ti to povladjuje!

Književnę viesti. Ovih je dana izašao „**R a d j u g o s l a v e n s k e a k a d e m i j e z n a n o s t i i u m j e t n o s t i.**" Knjiga IX. Str. 240. Ciena 1 for. 25 nvč. Evo joj sadržaja: Pogled na najnovije zakonarstvo slavensko imenito poljsko i rusko, od V. A. Maciejovskoga. O slovih Ⰷ, s, ȥ od dra. Fr. Miklošića. O korenu teg i njegovih žilicah, od Fr. Kurelca. Podmladjena vokalizacija u hrvatskom jeziku, od V. Jagića. O narodnom komusu, od J. Jurkovića. Za tim sliedi „Svečana sjednica jugoslavenske akademije od 28. listopada" i to: besjeda predsjednikova, izvje-

štaj tajnikov, čitanje V. Jagića: trubaduri i najstariji hrvatski lirici. Napokon izvodi iz zapisnika akademijskih. Većega obćinstva pozornost zaslužuju razprave: o narodnom komusu i o trubadurih i najstarijih hrvatskih liricih. U razpravici glasovitoga pravoslovca Maciejovskoga naći će naši juriste koje zrnce na uvaženje; a vriedno bi bilo, da se i oni prenu na rad sliedeć stope pisca „historii prawodawstw".

— Izašao je „Arkiv za povjestnicu jugoslavensku", knjiga X. str. 368. Sadržaj joj je ovaj: Nastavak o književnicih u Hrvata s ove strane Velebita u prvoj polovini XVI. vieka, od J. Kukuljevića; ovdje se navode: zemljo- i mjestopisci, socijalno-politički, pravoslovni, hrvatsko-magjarski i sumnjivi pisci. Iz političke poviesti štampani su dosta zanimivi zapisci bar. B. Patačića i gr. A. Oršića od god. 1691—1814. Napokon za razjasnjenje običaja narodnih opis ribanja po dubrovačkoj okolici od Luke Zora. Ovaj je opis nagradila jugosl. akademija zbog pomnje u popisivanju narodnih običaja i bogatstva rieči o ribanju.

Fotografijske slike. Izašao je nedavno i VIII. svezak Standl-ova svjetlopisna djela, u kom su dvie slike: Švički slap ili Pad Gacke. Te su slike liepe kao sve predjašnje: jasne, oštre i izrazite. Kad ih gledaš i nehotice se zaneseš u one divotne krajeve, gdje u veličanstvenoj naravi živi čisti hrvatski narod. Preko živoga slapa stisnuo se u zakutku zidan taman mlin, kao da zazire od bučne vode, koja uzanj skače u dolinu; u tom si mlinu ljeti zaklonjen od sunčane žege, a zimi od ljute bure, pa možebiti i od hajduka. Gledajuć onamo podulje poželiš živo, da ti je pogledati kroz prozore, nebi li vidio, što radi *mlinarica*, što li njezin gospodar? — Kakve su slike, takov je i opis švičkoga slapa od Ivana Trnskoga; uzanj se dva puta nasladjuješ ljepotom onoga prediela: čitajuć opis rad si vidjeti slike, a gledajuć slike hoće ti se čitati opisa. Povodeć se pjesnik u misli za divotnom Gackom nije mogao odoljeti duši, da joj nezapjeva:

Što mi Gacka, vodo hladna,
Za čas teći bielim svietom
A prebrzo nestat mariš
Osunčav se u nas netom?

Zar ti, Gacka, nemile se
Veli ljudi, vele gore,
Zar s neželje biela svieta
Ponireš mi u ponore?

Niz vrlet se niže Švice
Od biserja slap obara,
Iz tog slapa, iz tog buka
Gacka meni odgovara:

Nema oku ljepšeg kraja
Od podgorja, gdje izvirem,
Od prodolja, kojim tečem,
Od divote, gdje ponirem.

I jer drugdje ja nenadjoh
Velebita temeljaka;
I jer drugdje ja nenadjoh
Boljih ljudi ni junaka;

I jer za svog kratka vieka —
Nameljem se i napilam
I zemljakom biele čohe
Stùpajući nagomilam:

S toga jurim niz tu stienu,
Zadovoljna tiek dočinjem,
Te kroz špilje velebitske
Provlačim se k moru sinjem.

I s valovjem mora sinjeg
Družim ti se i lelijam,
Vjerna ćerka zemlje ove
Oko nje se ja savijam!

Slavenske viesti. U Pragu je dne 10. p. m. preminula česka spisateljica Ana Vlastimila Ružička, rodjena u Plznu dne 8. srpnja 1824. Ona je mnogo radila na polju česke beletristike i pjesničtva; pisala je pripoviedke u čeških beletrističkih listovih, imenito u „Květih" i u „Včeli". God. 1859 izdala je svezak svojih pjesama, u kojih se ukazuje u krasnom odievu čustvo nabožno i domoljubno. Prevadjala je takodjer iz njemačkoga (n. p. Čokeova „Bjegunca u Jurskih gorah 1847") i magjarskoga jezika.

— Od god. 1856. izdaje ruska spisateljica Elizabeta Nikolaevna Ahmatova u Petrogradu „Sobranija inostranih romanov, povjestej i razkazov". U prvoj polovini svakoga mjeseca izlazi knjiga od 25 do 30 tabaka, a na godinu 10 do 12 većih romana i do 50 pripovjedaka.

— „Kosmos" zove se prostonarodno-poučni list, koj izlazi u Petrogradu u mjesečnih knjigah od 10—12 tabaka pod uredničtvom M. A. Antonoviča i I. Žukovskoga. Ciena mu je 8 rub. 80 kop. predplaća se u knjižari A. A. Čerkesova (na Nevskom prospektu br. 54.)

— U knjižara Salaeva u Moskvi mogu se dobiti „Sočinenija I. S. Turgenjeva" u sedam knjiga s likom glasovitoga ruskoga noveliste za cienu od 10 rubalja. Neke pripoviedke I. S. Turgenjeva poznate su hrvatskomu obćinstvu; a dobro bi bilo, da i ostale ponaši vješto pero našega J. M.

Francuzi o univerzitetih u Njemačkoj. Novine „Pregled javnoga obučavanja", koje izlaze u Parizu, u jednom od posljednjih svojih brojeva vele za univerzitete u Njemačkoj ovo:

Nikad se u nas nije više gledalo na univerzitete u Njemačkoj nego sada; i to je vrlo dobro; tek kad se uporedimo s drugimi, možemo da opazimo, šta nam još ne dostaje, a to je već golem napredak; ali koliko nam još valja putovati dotle!

Troje ima u uredjenju nemačkih univerziteta što najviše zaslužuje, da i mi sebi želimo.

Prvo, to su male državice, nezavisne od vlade, osim onih pitanja, koja se tiču novaca. Profesor može da bude i poslanik opozicije i opet da ostane profesor. U nas, s našimi političkimi običaji takav bi slučaj bio nekakvo čudo. U našoj Francuzkoj zemlji izgleda da je budget nekakav vrlo dobar čovjek, sa blagim i mekim srcem, koji miluje da čini dobro i

da razasipa obilje oko sebe, ali koji traži, da mu se za to plati priznanstvom. „Za što me ožalošćavate, kad vam dajem život? Vi ujedate ruku, koja vas hrani. To je neblagodarnost.“ Tako bi govorio u nas budget profesoru, koji bi poumio, da se ugleda na g. Virhova. A ta osjetljivost mogla bi se pretvoriti i u zakonitu srdnju, koja bi profesora stala službe.

Drugo. Njemački univerziteti imaju svoje prihode, koji im dolaze od fundacija, zadužbina. U nas zadužbine, do sada, idu na drugu stranu. Nije da se mi ne možemo u tome izmieniti; tek se to ne čini za dan ni za mjesec. Osim toga u naših susieda, s onu stranu Rajne, vlada se nikad ne cenjka kad treba da dâ pomoć univerzitetom, koji već imaju ogromna svoja imanja, a u nas i ono malo što se dobije odbija se kao od kamena.

Najposlje, onamo univerziteti sastavljaju sami sebi programe i imaju tako „gipko ustrojstvo da mogu bez ikakve smetnje ići za naučnimi kretanji. U nas nema ničega toga; nego naprotiv, odredbe su gotovo nepomjerne, koje treba izvršiti kako mu drago; riečju imamo ono, što se zove samo liep red.

Ah, koliko je željeti, da i u nas bude ono, što ima u naših susjeda!

Poziv na predplatu.

Pozivajući sve prijatelje naše knjige, da se predplate na „Vienac“, koji će i na dalje u istom obliku izilaziti, morali bismo hvaliti raznoliko cvieće, od koga se savijaše dosadašnji „Vienac“, morali bismo vjeru zadati, da će se i od nove godine što ljepše, što mirisnije cvieće ubirati i dodavati našim krasoticam u biele ruke.

Ali svakoj ljepoti i svakomu umieću hoće se milovanja. Žalostno je, što moramo kazati, da se je naše obćinstvo slabo odazvalo pozivu, da uzdržaje jedini hrvatski beletristički list, u kom je bilo pjesama i izvornih pripoviedaka od Preradovića, Trnskoga, Jurkovića, Vežića, Perkovca, Markovića, Dežmana, Pavića, Šenoe, Lorkovića, a od ovih i akademika A. Vebera, V. Jagića, zatim Bartulića, prijatelja St. N. iz Biograda i drugih učenjaka prievoda i poučnih članaka.

Koliko ima po našoj zemlji vlastele, činovnika i častnika a i domoljubna svećenstva, mogli bismo prema maloj cieni našega lista računati, da će se više od tisuće predbrojnika prijaviti, a kad tamo, neima ni polovice onih prijavnika, kojim smo se tvrdo nadali.

Rodoljubivi sviet imao bi znati, da se „Vienac“ samo zato izdaje velikim troškom, a naši prvaci na beletrističkom polju i odlični učenjaci zato zanj rade i svoj trud ulažu, da našemu liepomu spolu ugode, da mu se nedadu tudjiti i tudjoj knjizi prevoljeti.

Samo uz dovoljnu podporu biti će moguće zadovoljeti još lanjskomu obećanju, da se list poveća.

Buduć da je g. Gjuro Deželić radi službenih posala odstupio od redakcije, povjerismo taj posao od sele g. Ivanu Perkovcu, koji je za to vještinu svoju već davno dokazao. „Vienac“ stajati će kao i dosad:

U Zagrebu za cielu godinu 6 stot.
Poštom na vanštini ili za domaće uz dostavu 7 stot.
Za pol godine polovicu.
Za četvrt godine četvrtinu te ciene.

Novim predplatnikom daje se cielogodišnji lanjski „Vienac“: domaćim za 3 for., vanjskim za 4 for.

Administracija je „Vienca“ u knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu, kud se i predplatnina pošilja. Komu je naručnije, može i preko drugih knjižarnica predplatu dostaviti rečenoj administraciji.

Odbor Matice ilirske.

Izdaje: **Matica ilirska**, Urednik: **Ivan Perkovac**. Štamparna **Drag. Albrechta**.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 2. U Zagrebu dne 8. siečnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Zagrebkinja — Vojni sud — Božja plahtica — Sbog jedne rieči. — **Pouka:** Učinci mnnjine. — Listak. — Poziv na predplatu.

Zagrebkinja,

(kako bi imala svaka pjevati, krasnosloviti i misliti.)

Spjevao I. T.

Ponosim se rodom mlada,
Slušajte me svi:
Zagreba sam glavnog grada
Rodoljubna kći!
Mislim, čujem, gledam,
Odtudjit se nedam!

Za slobodom duša strada,
Krv u srcu vri,
Slobodnoga jerbo grada
Slobodna sam kći:
Za nju tko nemari,
Sve mu ponehari!

Sa dveraca gledam slavu:
Gore, râvan, vlák,
Vijugastu gledam Sávu,
Srebren domu trák:
Vas si, krasni dome,
U srdašcu mome!

U svetome kralju sáma
Plemenim si ćud,
S veličanstva božjeg hrama
Širi mi se grud,
Molit mi se mili,
U vis duh mi sili!

Na trgu se ponajširem
Bavim koji híp,
Te se blažim i pozirem
Na konjikov kip:
Nema zemlja nìka
Takva spomenika!

U Jurjevcu zrákom plovim,
Sjèdam u gust hlád,
Il se vedrit čas ulovim
Uz vladičin grad:
Zrak i razgled liepi
Dušicu mi kriepi!

Il me k Roku vodi staza
Na Lisinskov grob,
Il na humci Stanka Vraza
Zlu mu plačem kob,
Pak se uz dičnike
Nadahnem im dike!

Hrvatica ja sam sviestna,
Ljubim Zagreb svoj,
Dika grada, drágost mjestna
Ponos mi i goj!
Zagrebkinja sva sam,
Takovom se glasam!

Vojni sud.

Po Ad. Am. Kosinjskom.

(Konac.)

Dva dana kasnije bio sam u Pampelunu, sutradan je cesar pregledao pukovniju, nisam se prevario u slutnji, kad je pred front stupio: čelo mu je bilo zamračeno, tamne se obrve stisle jedna prama drugoj, iz modrih mu očiju kano da ključaju dvie ognjene rieke.

Trebalo je poznati Napoleona: kad je bio dobar, bio je dobre volje, lice premda žuto i

crnomanjasto, ali pravilnih crta, kano da te vabi, privlači; mirno oko uljevalo ti je u dušu pouzdanje i veselje; kad je rekao: — hrabri ste, ljubim vas — veselo si mu i radostno pogledao u oči, duša ti je ostavljala tielo, smrtne muke tištile prsa, pa si ipak skupio sve sile, da podvikneš:

— Vive Napoleon, vive l'Empereur!

Ali je posve drugo bilo, kad je gnjev njim vladao, kad je treskao ukori i kaznami; onda je i najhrabriji pred njim drhtao, i najsmjeliji odvažnost gubio, osiedili u ratu vojnik i nehotice se je pokoravao: to nije bio više čovjek, običajni, nam poznati, već neki strašni gorostas, angjeo ništa, straha i smrti.

U takovu stanju stupi pred moju pukovniju.

— Zlo — šaptali su vojnici poluglasno: — mali kapral zle volje — izgubili su odvažnost i pouzdanje u sebe, vojska se je težko kretala, mojih zapovjedi nije nitko slušao, ili su jih naopako izvadjali, pozorno se je oko vladara-vojnika sve to više mračilo.

Po smotri okrenu se prama meni.

— Nisam zadovoljan, pukovniče, danas s vami, nisam zadovoljan s cielom pukovnijom vašom, zanemarujete se, olienili ste očevidno, vi djeca sjevera, vi ste samo u svojem ledu i sniegu nešto vriedni . . .

— Vaše Veličanstvo!

— Da, — doda prekidajuć mi rieč i glas svoj silno dižuć: — nisam nikako zadovoljan s vami, i to iz više uzroka: manjka vam častnika, moj gospodine!

— Samo jedan, care.

— A što se je s njim dogodilo? Gdje je? — turobnim glasom zatrta. Šućah, grozna rieč: bjegunac, nemogaše mi se iz prsiju trgnuti. Izreče ju Napoleon i doda:

— Da, znam za to, on je bjegunac, častnik moj, francezki častnik, ta pribrojio sam vas mojoj vojsci, bjegunac: nije li to uvreda za mene, sramota za vas, ljaga kojoj neima slične! S bogom, gospodine; ljubim Poljake, ljubio sam vas, ali još samo jedan sličan slučaj, sličan nemar u stegi i izvršivanju dužnosti pukovničkih, jao vam! jao svim vašim!

Okrenu se k maršalu Berthieru, i reče mu: — Cieli dogodjaj neka se u sutrašnje izviešće uvrsti, ništa netaji, krivac neka se po zaslugi metne na ruglo i sramotu, marljivije neka se iztraga povede, pak ako se nadje krivac, neka se pred vojni sud pozove: hoću da bar za sramotu, strah i kaznu, zli primjer nenadje nasljednika.

S naoblačenim čelom, s turobnim okom, sa sdvojnošću u grudih, vraćah se kući: to je prvi put, što me je srdito izgrdio onaj, od koga sam čuo samo mile rieči pohvale ili milosti.

Auditor pukovnijski zakrči mi put.

— Pukovniče! — reče — nenadani dogodjaj.

— Kakov? — trpko zapitah.

— Vratio se je podporučnik S*.

Sva mi krv s neopisivom snagom navali u glavu, viknuh:

— Gdje je, gdje je taj zločinac?

— Straže ga na glavnoj straži do daljnje vaše zapovjedi.

— Neka ga ondje straže, danas još odlučit će mu se sudbina, nadam se, da će krvlju platiti sramotu, koju s njegove krivnje moram podnositi ja, pukovnija i sva vojska.

Što brže podnesoh shodno izviešće brigadiru, on u kratko odgovori: i njega kano i mene stiže danas gnjev i opomena careva.

Evo riečih:

„Pukovnik će, nepočasiv časa, povesti iztragu proti podporučniku S*, predat će ga vojnomu sudu, komu će sam predsjedati.“

Oko sedam sati na večer bio je taj sud: sudjelovalo je po francezkom običaju samo nekoliko osoba, predsjedao sam ja što primoran generalovom zapovjedju, što kano vodja pukovnije; prisjedao je major, jedan stotnik, dva podporučnika i jedan prosti vojnik.

Krivac je stajao pred nami: bio je blied, čelo mu se je duboko nabralo, oko pomutilo, ali niti traga žalosti ili strahu na krasnom licu — pa mu je ipak smrt grozila — smrt strašna, sramotna.

Nehtjede se ni braniti, a kad mu je auditor poslje nekoliko nevažnih pitanja bacio rieč: bjegunstvo, viknu:

— Ah, jest, bio sam bjegunac, jesam bjegunac.

Lice mu još više probliedi, uzdrhta.

Nemogoh uzpregnuti gnjeva, kriknuh:

— Dakle vi ste bjegunac, sami ste priznali krivnju, pa zar se nestidite, nepropadate od sramote, vi sin poštenih roditelja, potomak slavne obitelji! Ah, jao vam, jao vam!

Nesretnik mjesto da odgovori, skloni glavu na prsa i šaptnu:

— Oh da, da . . .

— Ali koji je uzrok, koji povod tomu vašemu ludomu postupku? mora jih ipak biti, tako vam Boga, kažite . . .

— Ne, nemogu jih kazati.

— Nemožete, a zašto nemožete?

— Pamtite ipak, gospodine — primieti auditor — da o priznanju visi udes a možda i život vaš . . .

— Život? Zar sam se bojao izgubiti ga — odvrati ponosno mladić, uzpravljajuć se i dižuć s klupi: — o da sam se bojao, to ćete ipak uvidjati, nebih bio ovdje sam, drage volje, nebih se bio predao smrti, strašnoj, preranoj...

Opazka bijaše temeljita, svi ju razumjesmo, prosti vojnik što je spadao k sudu, star i pošten vojnik, zdrava suda, viknu:

— Tako mi Boga, gospodin poručnik ima pravo, poznamo se dobro, ta u više smo se prilika zajedno borili, često su nam poput tuče zviždala nad glavom taneta, pa ipak nije oka stisnuo, nije se uzpregnuo u navali, nije pomislio na uzmak; pak i sada, kad se je dobrovoljno vratio, dobrovoljno se sudu predao, to ga bogami nemože biti strah: nedužan mora biti, a sve ovo što se je dogodilo, jamačno je neka bludnja: da, mlade krvi nalet.

Tuženik pogleda vojnika bistrim, punim zahvalnosti okom, auditor progovori blagim, pače i prosećim glasom:

— Priznajte, gospodine, neizvrgavajte se uzalud pogibelji, premda je izviešće jur podneseno caru, premda vas težkom krivnjom potvaraju, može se ipak ublažiti, izviniti; jamačno su vas na bjeg iz tabora nagovorili, sklonili prietnjom, možda i silom ili izdajom: kažite, jednu rieč, tako mi poštenja, ako nebudete mogli drugoga jamstva dati, bit će dovoljnim dokazom.

— Da, da, gospodine poručniče, čemu duže oklievati, učinite po volji gospodinu auditoru — primieti vojnik vatreno — sve će dobro biti, nekoliko dana ili mjesec zatvora, ipak nije glava ili život, malenkost, mala ljaga u svjedočbi, lahko ćete ju izbrisati, neka samo bukne rat, a cesar povikne: allons djeco en avant.

Mladić je šutio nekoliko časova, u oku si mu vidio borbu ćućenja uzbunjujućih srce, možda ga je i osvojila volja spasiti život: htjede nešto šaptnuti, ali se uzpregnu, pa glasom jakim, snažnim reče:

— Nije, nije! tajiti nemogu, nesmijem, znao sam što radim, znao sam zakone i dužnosti vojničke, sâm sam dragovoljno ostavio pukovniju, službu, bez . . . zadrhta nešto — bez ničijega nagovaranja.

Na te rieči prodju sve i nehotice zone: stari vojnik otare suzu, što mu se je u očiju kresila, moj se gnjev i bies umiri ponešto, hladna odvažnost, ponosno priznanje podporučnikovo umanji krivnju njegovu u mojoj mašti — čovjek tako jaka duha nije se ničega bojao, prestupkom se nije mogao bez važnih uzroka okaljati.

Rekoh:

— Ja se slažem s auditorom: krivnja vaša, težka, strašna, ničim neizbrisiva, osramotila je pukovniju, ali će se na polak umanjiti, ako vi, kano što dolikuje poštenu čovjeku, priznate ponuke, koje su vas na nju sklonile: govorite otvoreno i iskreno, barem, ako vas vežu nesmotrene kakve dužnosti, priznajte barem, gdje ste se dosad skrivali?

Opet se zamrači čelo mladiću, opet šaptnu:

— Ne, nemogu.

I u toj odluci uztraja neprestano uzprkos navalam dà i prošnjam svih nazočnika.

Napokon planuh.

— Gospodo — rekoh drugovom suda — vremena neimamo, niti ga možemo tratiti praznimi riečmi, znate svoju dužnost, težka je, al nam ju nalaže čast i zapovjed carska: gospodine auditore, zaišćite zadnjih očitovanja od krivca, jednom treba sve dovršiti.

Glasom laganim, važnim, prekidanim tajnom uzbunjenosti, obrati se auditor krivcu:

— To je dakle zadnja vaša odluka, neodkriti povoda tajnomu bjegu iz Fuenta.

— Jest, to je moja odluka.

— Jeste li znali vojničke zakone u svoj njihovoj obsežnosti?

— Jesam — zastenja muklo.

— Dakle sami priznajete bjegunstvo?

Mladić muklo šaptnu: — priznajem, i sruši se na bližnju klup.

Skupih glasove: bijahu jednodušni, svi izrekoše nesretniku smrt.

Auditor napisa odsudu, pročita ju i doda:

— Po vojničkih zakonih ova je odsuda neodgodna: sutra u šest sati poginut ćete.

* * *

Bilo je kasno u noći, jedanaest sati, ležao sam u postelji, ali zaspati nikako, strašne su me misli mučile: nisu mi dale zatvoriti oka: što sam više razmišljavao cielu stvar i postupanje podporučnikovo, tim sam ga manje mogao razumjeti.

Bio je kriv, ali kolika je bila ta krivnja, kakve joj ponuke, nisu li ju one umaljavale?

Te ponuke bile su jamačno ljubav.

Ali prama komu? na koga je smjerala? o tom sam razmišljao.

Sumnja je strašan jed, prava hidra: odsjeci joj jednu glavu, namah će joj druga narasti.

Vjerovao sam u vjernost Ineze, kako mi je ključe dvorske predala, kakav ju je stid uzdrmao, s kakovim je ponosom trpke izraze gnjeva podniela, sve mi je to zasvjedočivalo kriepost njezinu; ali opet strašno natuknuće poručnikovo, tvrdokorna šutnja krivčeva, uzrujavala mi je, trapila i krvavila srce!

Grozne li borbe, koju treba sa sobom, sa svojoml jubomoršću, sa srcem i razumom voditi!

Ali razum nadvlada.

— Nipošto, nije moguće! — viknuh — ona da ga ljubi, skriva, jedva ga poznavajući? ona s onim mirnim čelom, s ponosnim okom, s ponosom roda i poštenjem kastilijanske ženske? Prazna me sanja trapi; povrh toga nisu li ju jedva trećega dana po onom strašnom razgovoru suze moje osvjedočile, prošnje onemogle, te mi je oprostila sumnju i obećala ruku! Za što da me vara? Tà mogla je sve prekinuti, skrivati ga duže nego li ga je skrivala, udati se za njega, a meni ostaviti sramotu, uvredu.

Druga je to ženska, možda koja zavodnica, podla namiguša, nesretno na njegov udes djelovala.

Ali gdje da ju tražim, kako nadjem? Žalost me je trapila, pomilovanje srcem zavladalo.

Tà on je ipak sin moga prijatelja, on je ipak bio mojoj brigi povjeren! Tako li sam izpunio preporuku! Neće li mi jednom, kad se povratim u domorodnu zemlju, skučeni otac, sieda mu majka, baciti mraz na obraz, barem zapljusnuti me suzami svojimi?

Ah, ako ga spasiti nemogu, moram ga ipak, dužan sam ga utješiti barem; možda mu je strašna bliza ura smrti jaki duh uzdrmala, možda će mi odkriti strašnu tajnu svoju.

S tom mišlju ustanem iz postelje, obučem se, ogrnem se kabanicom i poletim na glavnu stražu, gdje je bio zatvoren nesretnik.

Noć bijaše tamna, vjetar duvaše s gora, studen bijaše ljuta, po ulicah turobna šutnja, nigdje ni žive duše, tekar približujuć se glavnoj straži, sastadoh se s nekom osobom, žurno koracaše, muklo stenjaše.

Pristupih k njoj, uzprkos tami opazih, da je to ženska u crnoj kabanici i crnoj svilenoj mantili.

Sliepim nagonom vodjen i nehotice ju zadržah: — Kamo to, sennoro, tako kasno u noći? zašto plačete? rekoh.

Neznanka šućaše časak, bliže k meni pristupi, jauknu i sruši se pred moje noge.

— Spasi ga, spasi pukovniče! oprosti, smiluj se!

Zadrhtah grozničavo, razpoznah glas, glas bijaše Inezin.

Da, bijaše ona.

— Za boga, gospodjo, što tu radiš u tako kasno doba noći, što želiš?

Uzalud pitah, šućaše.

Dodirnem joj ruku, mrzla poput leda, drmam tielo, vićem — uzalud — nesluša — ništa nečuje — u nesviesti.

Poletim na stražu, dozovem nekoliko vojnika, da onesviešćenicu u moj stan odnesu, jedan približiv se rekne hladnokrvno:

— A, to je ona ista Spanjolka, koja je prije četvrt ure na stražu doletila, svakako je htjela da se sastane s našim tamničarom, sipala nam je zlata, plačuć je prosila.

— Kako to, s kakovim tamničarom?

— S podporučnikom.

Zadrhtah: — Nije već još nešto, zar ova?

— Da, gospodine pukovniče, kazivala je, da mu je žena.

— Nevaraš li me čovječe, nevaraš li se?

— O nevaram, dobro ju poznam, jer sam onda bio na straži, al i drugi će posvjedočiti.

Pak doista svi nazočni vojnici potvrdiše rieči druga svoga.

Što je bivalo u mojem srcu, ne, za to neima rieči u nijednom jeziku svieta ovoga, da to izreku.

Hiljadu se je milih, hiljadu sve to strašnijih poticaja na osvetu gonilo mojom maštom.

Bih li joj ikad mogao oprostiti?

Nije li bila zavodnica! Sjećaj se čitatelju onoga prizora u Fuentu. Koja je ženska s većom sigurnošću, smjelošću, izdajnošću mogla zavesti mužkarca?

Svi su znali za moju ljubav prama njojzi, nisam tajio saveza, koji nas je sdruživao, pred Bogom i pred svietom bila je moja zaručnica: nije li sramota i zaručnice i žene zahvaćala i mene, nije li neokaljanomu dosad imenu mojemu nanosila rug i prikor?

Ah, to je bilo strašno, grozno.

— Ubit ju, ubiti — to je bila djavoljska grozna misao, koja kano što mi je sad prva munula glavom, tako je, izagnavši sve druge, zadnja u njoj ostala — u oku krv, u prsiju, duši, svuda krv.

Španjolka se u mojem stanu, premda nisam nikomu dopustio da ju spasi, niti ju nisam sam spasavao, u kratko osviesti.

Bila je blieda, crne svilene kose plivale su joj u gustih vitica po snježnih plećiju, odjeća u nemaru, a sama je uslied nesvjestice grozničavo drhtala, pa ipak kako je bila liepa!

Liepa, ali ne za mene; premda sam joj bio zaručnikom, ona je ipak nekoga drugoga ljubila.

Poput angjela osvetnika, poput sotone, vrebajuće na dušu griešnika, kano osramoćeni muž, izdani zaručnik stajao sam pred njom . . .

Ali ona se nije uplašila od nabora razrovana čela, od plamtećega obraza, od buktećega osvetnim požarom oka! Nu kako da ona to i opazi? Nije li u njenu srcu, glavi, duši bila jedna misao višja od moje sdvojnosti, sramote? Nije li ona ljubila, ona Španjolka! Nije li napokon hotjela spasiti, od sigurne očevidne smrti spasiti svoga ljubovnika?

Ovu sam joj misao pogodio onim bistrim pogledom sdvojnosti, gnjeva, što mi je bunio srce.

Želio sam poznati razvitak njenih ćućenja, ter sam ga razmatrao iz dubljine srce, iz pameti nesretnice, kano konac iz klupka, nit po nit.

I osvjedočio sam se, ona ga je ljubila, na bjeg nagovorila, da se, kad ja otidem s pukovnijom, za njega uda, pobjegne. O! makar i na kraj svieta želili su pobjeći.

Ali prikor, koji sam i nevideć ga bacio nanj prije nekoliko dana u Inezinoj sobi, griešna saviest, pomama mlade glave sklonila je podporučnika, te je ostavio Fuentes i dobrovoljno metnuo glavu pod mač stroge pravičnosti.

A ona je zanj prosila, molila, svojim je životom htjela odkupiti njegov život, svojom krvi odkupiti njegovu krv.

Ova izpoviest — muka za mene, grozna borba ćućenja — trajala je više od ure.

Ah! koliko sam trpio, to zna Bog jedini; ali Bog se je smilovao, iztrgnuo osvetu iz srca, nametnuo mu dužnosti pravoga čovjeka . . .

U pol dva sata obukoh se brižno i poletih u palaču, u kojoj je stanovao cesar.

Maršal Berthier srete me u predsoblju.

— Mort-bleu pukovniče, kamo žurite?

— Želim se sastati s cesarom.

— Još nešto, pak u to doba?

— Radi se o smrti ili životu, moj kneže.

— O smrti ili životu? Za boga čovječe, što znače ti izrazi, zar kakva urota, izdaja?

— Nije, nije, ali želim se sastati s cesarom.

— Po noći, u tri četvrti na drugu? Pukovniče?

— Rekao sam, moj kneže, da imam povod, koji nedopušta oklievati.

Maršal me nekoliko časova pozorno gleda u oči: — Doista, jest nešto s vami, čega nemogu pojmiti, drhtavi ste, bliedi, kosa razkuštrana — reče grizuć si po običaju nokte: — doista, da vas nepoznam, da nisam osvjedočen o vašem poštenju i privrženosti prama vladaru, nikad vam toga nedopustih. A meni nemožete povjeriti tajne?

Želim se sastati s cesarom, jednu mu samo rieč kazati! Jednu kunem vam se, kneže — vikah u istinitoj sdvojnosti.

Maršal zamumlja nešto, na što nisam pazio, al ipak reče:

— Idite dakle.

Predjosmo dugi red soba, straže nas na mig maršalov propustiše slobodno, stadosmo u jednoj sobi: u njoj bijaše nekoliko generala razne vrsti, i ljubimac Napoleonov, maršal Rustan.

Berthier reče meni:

— Čekajte gospodine, cesar je u poslu, moram mu javiti, da ste došli.

Udje u bližnju sobu, vrata bijahu otvorena, mogoh viditi i čuti što se je ondje radilo.

Napoleon je sjedio kod duga zelenim suknom pokrivena stola, pred njim množina pisama, zemljovida, osnova, izviešća i novina. Knez d' Otranto Fouché, maršal Viktor, grof Daru, i nekoliko državnih savjetnika i ministara, pratećih cara u španjolskoj vojni, posjedalo oko stola.

Opazih, da je kasno doba noći, možda i duga težka radnja mnogim od pomenute gospode oči snom poklapala; samo cesar, kano da nećuti umora, bio je bistar; oko mu je plamtilo, usta se smiešila.

Progovori:

— Da, gospodo moja, rat, opet rat! Austrija ga svakako hoće, nemože da zaboravi na otetu Italiju, osvojenu Tirolsku, a najveći joj trn u oku novostvorena renska liga; englezko zlato opet sviet buni; ali ništa, ništa zato, kažem vam, kano što smo druge koalicije tako ćemo i tu lakko ukrotiti.

Svi nazočnici šućahu, ili klimajuć glavami potvrdjivahu rieči i osnove cesara, on nastavi:

— Evo, razmještaja naših neprijatelja — pregleda pisma. Nadvojvoda će Ivan ući u Italiju, nadvojvoda Karlo u Njemačku, najprije hoće da zauzme Bavarsku, pak onda predje k Rajni; nadam se, opriet ću mu se. Ah, general Mack u posadi u Ulmu! Što mislite gospodo? Liepa tvrdja, ali njezin zapovjednik!

— Njezin zapovjednik, vaše veličanstvo, veoma je slavan u vojničtvu — primieti maršal Viktor.

— Sbilja? Ali da, borio se je pod Laudonom s Turci: poznam ga, general de hurra! Znate li, gospodo, kakova je taktika potrebna proti takovoj gospodi? Trpljivost i lukavost, sve ćeš učiniti. Moja ga je sretna zviezda bacila na moj put, uprav na najpogibeljnije mjesto, kano da nam želi svakako olahkotiti pobjedu. Ah, pobjedit ću ga, nadvladati, uhvatiti, siguran sam zato; prije nego nadvojvodi Karlu podje za rukom priteći mu u pomoć, zakloniti Beč, već je on moj, držim ga u ruci.

I stisnu šaku i diže ju u vis, kano da u njoj sbilja drži gorostasni grad, prestolnicu moguće carevine. Taj se kret neote pozornomu oku kneza d' Otranto, možda mu kakav posmjeh pobudi u srcu, ali što ga je od straha pred cesarskim gnjevom trebalo obuzdati, reče samo:

— Dakle vaše veličanstvo želi Beč osvojiti?

— I osvojit ću ga, gospodine Fouché, osvojiti.

— A kako dugo misli vaše veličanstvo rat voditi?

— Ah, čim samo Beč padne u moje ruke, čim se razprši glavna neprijateljska vojska, zar mislite, da će onda englezko zlato dugo prevagivati, da car Franjo neće pristati na mir, ma mu opet ogroman gubitak prouzročio? A da, i to treba promisliti: moja je talijanska kraljevina preveć slaba, jako slaba, nikad nebi mogla odoljeti neprijateljskoj navali, za dva tri dana može Milan i Mljetci vidit u svojih zidinah pobjedonosne neprijatelje: treba jim svakako predzida. Što mislite, gospodo? Koruška, Kranjska, Furlanska, Dalmacija i Istrija neimadu li biti nagradom rata! Velike te zemlje, od naravi zaštićene, moraju biti a i biti će u mojih rukuh, stvorit ću od njih novu kraljevinu; ali nije, Francuzka mora s Turskom graničiti, njezine granice, kano što dopiru do Baltičkoga mora, tako moraju i do Jadranskoga dopirati. Karlo veliki nije dalje prodro. O! moja liepa Francezka mora biti prva država u Europi, što velim, prva u svietu, paće Europom biti mora; nije li istina, gospodo? Onda će naslov Veliki, koji mi se danas samo od laskanja daje, punim pravom uresiti moje ime.

Nazočnici klimnuše glavami, grof Daru baci nešto laskava, samo knez d' Otranto reče:

— Ali sve je to samo sanja, Bog bi dao, da se izpuni.

Cesar ga pogleda oholo i srdito, dvoranin se zakliknu nešto, pa hoteć se popraviti, reče:

— Austrija je uzprkos tolikim porazom još moguća, Englezka bogata, Rusija moćna, ima zaprieka vaše veličanstvo!

— A da, to je vaše mnienje, gospodine; ali kakva zapreka nepada pred jakom voljom, pred mojim oružjem; glete gospodine!

Žurno ustane sa stolice, povuče dvoranina k oknu, digne ruku, prstom pokaza na nebo i rekne:

— Vidite li, gospodine, onu ondje zviezdu?

— Vidim, vaše veličanstvo — odvrati nešto začudjeni ministar.

— Sieva li ona?

— Sieva vaše veličanstvo.

— To je moja zviezda, zviezda moga udesa, nije utrnula, niti potamnila jošte, imam dakle vremena, imam dosta vremena. Ah, doda naglo, gledajuć pozorno u oči dvoranina — pamtite tu zviezdu, moj gospodine: oteo sam se paklenoj makini, oteo tri puta uroti, nekoliko sam puta cielu Europu nadvladao, u afrikanske sam pustare, u divlje azijske krajeve prenio moć moga oružja; neću dakle zadrhtati, niti se uplašiti ni sada, englezko zlato neće podkopati moje moći, pače niti najljući, najlukaviji, tajni, domaći neprijatelj neće ništa opraviti. Pamtite to, gospodine ministru.

Je li to bio prigovor, tičući se osobe koje, ili opomena za budućnost, toga nije nitko mogao pogoditi niti razumjeti: opazih ipak, da je ministar malko uzdrhtao, pokloni se ipak duboko i odvrati:

— Jest, svi poznamo moć i veleum vašega veličanstva, vjerujemo u vašu sreću, kano vjerni podanici rado vam posvećujemo i život i zdravlje; ali da ima samo jedan takov čovjek, kakova ste spomenuli, koji bi hotio kriomice ugovarati s vašimi neprijatelji, toga nemislim...

— Pamtite ipak, gospodine, moje rieči, tako vam Boga, pamtite — odvrati grozno vladar: — iskreno, otvoreno sa mnom, to je što želim, premda se nebojim neprijatelja: satrt ću jih, upokoriti, o da, da!

Silno lupi o tla nogom, oko mu sievaše pogledom gnjeva, sile, moći, kano da sbilja ima pred sobom ljuta neprijatelja, kano da se sprema na tvrdokornu s njim borbu; al u čas mu se opet razvedri čelo, u glasu nestade hrapavosti, kad progovori:

— Ali, moja gospodo, dva su sata poslje pol noći izbila, a ja vas dosad zadržavam. Grof Daru driema jurve, a i meni je vrieme. U pol sedam, dakle za pol pet sati hoću da pregledam vaše pukovnije, maršale — okrenu se k Viktoru; neka bude sve gotovo, ni minute nekasnite; lahku noć, gospoda.

Nazočnici, klanjajući se duboko, počeše izilaziti iz dvorane.

Berthier šaptnu nešto u uho cesaru, koji je jur stajao na vratih svoje ložnice, on odgovori na taj šapat.

— Ah, pukovnik, velite moj Aleksandre, dobro, neka udje: sirota, zle sam bio jutros volje, ružno li je nastradao.

Nasmija se glasno. Maršal magnu, udjoh.

Dosad mi je čudni vir čućenja, kipećih u srcu, podavao odvažnosti, kriepio srce nadom: i malo prije i na putu sastavljao sam za cara govor, imao je biti jak i silan, jamačno bi urodio dobrim plodom: hotio sam moliti za život podporučnikov, ili potaknuvši gnjev vladarov, ostaviti službu.

Ali kad sam stajao pred njim oko u oko, kad je uprav trebalo riečitim biti, zaboravih na tek liepih rieči, zaboravih periode, marljivo složene u pameti.

Videć moju smetnju, progovori cesar prvi:

— No pukovniče, neimam mnogo vremena, što imate, kažite u kratko i sbito, kano što dolikuje vojniku.

— Vaše veličanstvo — šaptnuh dozvav se od prve zabune — dolazim molit vaše veličanstvo za milost...

— A, jamačno da opozovem oštre rieči današnje dnevne zapovjedi? Ne, ne, to nemože biti, skrivili ste, morate trpiti: čekajte, nov će rat buknuti, pukovniji na čelu poći ćete po običaju napred, iztaknut ćete se, sve će biti zaboravljeno.

— Za drugu milost moram moliti vaše veličanstvo!

— Za kakvu to, moj gospodine?

— Jednoga od mojih častnika odsudio je danas vojni sud na smrt.

— Da, da, sjećam se, podporučnik, pobočnik pukovnijski, bjegunac.

Zamrači se čelo, potamni liepo modro oko cesara.

— Nedužan je, vaše veličanstvo!

— Nedužan, ta sami ste izviešće podnieli?

— Jest, ali nisam znao svih okolnosti.

Brzo i u kratko pripoviedih cieli dogodjaj u Fuentu, savez nesretnika s Inezom.

Cesar je slušao s običnom mirnom pazljivošću, mislio sam, da mu je milosrdje osvojilo srce, prerano sam se tješio nadom, spasiti dvoje više nesretnih nego li griešnih ljudi.

Odgovori mi studeno:

— Odluka vojnoga suda velite da je izrečena?

Bjeh ju uzeo izlazeć iz sobe, nadajuć se sigurno takovu pitanju, šuteć dadoh mu ju.

Cesar uze pero u ruku, na papiru nešto našara: pogledah:

Dvie rieči samo napisa, dvie rieči:

„Potvrdjujem. Napoleon.“

— Smilujte se, vaše veličanstvo, ponuke...

— Ja da se smilujem! Ponuke, o kojih ste mi pripoviedali, jesu li tako važne, da porad njih dokinem pravičnu odluku? Ne, ne, vaš će podporučnik punim pravom kažnjen biti: njegova ludost, ljubav prama Španjolki, koju ste spomenuli, ništa neumaljava prestupka, treba

primjera. Nije to prvi put, što moji častnici, osobito vaši zemljaci, porad glupe ljubavi zaboravljaju dužnosti časti i službe. S Bogom gospodine! Stupi u bližnju sobu.

S kobnim papirom u ruci poletih kući, ali na stubah se ipak zadržah.

— Nije moguće, stenjah, kako da joj pokažem odsudu carsku, kako da joj pripoviedim što se je dogodilo? Ubit ću ju.

Probudih jednoga častnika, rekoh mu nesrećnicu odvesti u nedaleki samostan Benediktinaka: preporučih mu, da ju pazljivo čuvaju, osobito sutrašnji dan.

Sam bez sviesti, uzbunjen hiljadami raznih ćućenja tumarah po gradu. O zori kad sam slučajno prolazio mimo glavne straže, zakrči mi put vodja straže.

— Gospodine pukovniče, što ćemo s našim tamničarom?

Zadrhtah: — znate odsudu — zastenjah.

— Dakle to je neopozovno?

Odgovor nemogaše mi se iztrgnuti iz prsiju, drhtav, blied, izmučen opet poletih k palači.

— Ah, ta i on je ipak čovjek — šaptah sam sebi — mora se smilovati . . .

I tako sam ondje stajao do šeste u jutro.

U šest sati sve se je živo kretalo, pukovnije su prolazile u redu, vojničke glasbe igrale, generali i častnici službeni amo i tamo letili.

Knez de Neufchatel Berthier, odieven u svetčanoj maršalskoj uniformi, hiteć u carske sobe, smotri me.

— Za Boga, pukovniče, vi opet ovdje

— Jest, gospodine maršale.

— Želite li svakako razljutiti cesara, izgubiti za uviek njegovu milost.

— Oh, sve je to meni ništa, ništa! Dužnost me sili prositi, moliti još jedared: neka se dogodi što mu drago, moliti sam dužan, ili ću ga spasiti, ili poginuti.

Maršal stade grizti nokte: — Tvrdokorni ste, ali sam čuo što ste jučer pripoviedali, biedni podporučnik sbilja nije kriv, barem ne toliko, da smrću plati časovitu pomamu; dajte mi odsudu, sam ću moliti.

Uze mi papir iz ruku i ode.

U pol sedam sati izadje cesar pred palaču, prodje pokraj mene, nasmješi se nešto, htjede nešto reći, al u taj par doleti službeni častnik.

— Vaše veličanstvo, lozinku.

I zatraja se s lozinkom, zatim uze razgovarati s nekimi prostimi vojnici stare garde, zatim s generali, koji su blizu stajali.

Tako minu četvrt sata.

Dadoše mu konja, drhtah; nogu jur metnu u stremen, kad se zadrža i viknu:

— Ali malo da nisam zaboravio: pukovnik, hrabri branitelj ljubovnih sgoda, nestrpljivo čeka. — Berthiere, podajte mu opoziv odsude.

I maršal bješe zaboravio na odsudu i na mene, cesar ga bješe zauzeo. Što mu je stalo do spasa od neizbježive smrti jednoga čovjeka kad je čekao na smrtnu, na milostivu rieč, na blag pogled i li pohvalu vladara nad polovicom Europe.

Uruči mi ipak papir.

Brzo poletih na glavnu stražu: — Spasit ću ga dakle, spasio sam ga — šaptah veselo sam sebi — njegova krv neće peći saviesti moje, a ona?

— Ah ona! Ineza! Zoni mi prodjoše tielom, krv kano razbieljena lava brizgaše u glavu, u srce.

— Ona će biti sretna, bit će njegova žena, dočim ja . . .

Divlja strašna misao sdvojnosti, pomama preleti mi opet glavom: — Oni će biti sretni, on će joj biti mužem, dočim mene čeka rug i prikor, kad ju ljubim!

— Oh, deset, pet minuta ako se zatrajem, sve će se drugčije dogoditi: on će poginuti, a ja se mogu barem opet nadati, da ću nekad biti sretan, da će biti moja.

Pet minuta.

I zatrajah se sbilja, i šaptah sam sebi u divljoj sdvojnosti: — Bit će moja, on će poginuti, on izdajica prevario me, zašto da se neosvetim, zar to nezahtieva moja čast, moja sreća?

Strašan bijaše to čas! Smijah se porugljivo: sotona, pakao osvoji mi srce, dušu.

Rieči:

— Što tako rano radite tu pukovniče, želite li viditi smrt podporučnikovu? Ta za nekoliko će ga minuta ustrieliti, kakov to izvrstan nauk za našu mladež: — rieči oštre, grke, porugljive dolazećega sa strane majora probudiše me iz sotonskih misli.

Protroh oči, kano da sam se iz duboka sna probudio: — Bože, Bože! što sam hotio učiniti — prišaptnuh sam sebi, i neodgovoriv ništa na porugljive rieči, s jakom odlukom u duši, spasiti nesretnika, doletih do glavne straže.

— Slobodan, oslobodjen! viknuh vodji straže.

— Tko, podporučnik? — zapita.

— Da, cesar je ukinuo odsudu. — Htjedoh poletiti u tamnicu.

— Za Boga! gospodine pukovniče, njega neima više ovdje.

— Kako to, što još, zašto?

— Prije pet minuta izvezli su ga za grad, gdje će ga ustrieliti, do sedme manjka šest minuta, a o sedmoj, ta to znate, ima poginuti.

Zadrhtah: — Za grad, na koju stranu?

Opisa mjesto: brzo poletih, na putu uzeh i konja od jednoga vojnika.

Prešav bedeme gradske, možda dva puškometa daleko, smotrih svjetinu, nekoliko stotina očevida, ponajviše vojnika: pogledah

na uru, još sam imao tri minuta vremena: Hvala ti Bože moj, bit će slobodan!

Udarih ipak ostrugama konja, izvadih rubac iz žepa, ali prije nego sam ga mogao razviti i „stojte, slobodan je," viknuti, tri puške naglo, istodobno prasknuše, mukli jauk svega onoga skupa dopre do mojih ušiju.

Bez sviesti doletih razvinutim rubcem i s papirom u ruci na mjesto, raztisnuh svjetinu, još je barutom zaudaralo, a na malom pjeskovitom prostoru, pred grabom, koja mu je imala biti grobom, ležaše nauznačice truplo, probito od tri taneta, zaliveno krvlju, truplo podporučnikovo.

— Ubili ste ga, gospodine, ubili sramotno! — viknuh zapovjedajućemu častniku.

— Oprostite, gospodine pukovniče — odgovori on taruć si suzu trepteću u oku: — zapovjed je bila, morao sam ju izvršiti, tà o sedmi?

Pokaza uru, bijahu na njoj jur dva minuta po naznačenoj uri.

* * *

Cieli ovaj strašni dan sprovedoh kod kuće — zašto? — nadam se, da će lahko pogoditi čitatelji — tekar se sutra u jutro odvažih pohoditi Inezu.

Primi me predstojnica samostana, važna, sgružena duvna.

— Je li tu grofica de Fuentes, hotio bih ju viditi.

Duvna probliedi, lahko uzdrhta! — nje neima ovdje, reče.

— Kako to neima? viknuh silno.

— Moram vam iskreno priznati istinu, noćas prevari našu stražu, oknom skoči na ulicu, mi duvne nemogosmo za njom u potjeru, gdje je, neznam.

— Ah, dosjetih se lasno, što prije poletih na stratište nesretnikovo.

U istinu na frižkom grobu opazih neku žensku: crnom mantilom pokrivena, vitak stasić i crne svilene kose u neredu razbacane: neima dvojbe — to je ona, Ineza.

Pristupih, ali je nemogoh ni riečju utješiti, uputiti — neživljaše više.

* * *

To bijaše jedina moja ljubav; kakov je pako bio dalnji moj život, zašto da ti ga opisujem, moj čitatelju: dosadan, studen, nehajan, život mrtvački, poput noćnoga duha, al ima i u njem razkošja.

Da, ima.

Doživim često čas utjehe, najprije, kad . . .

Ali čemu da o tom govorimo: izsmijali biste ostarjeloga i izmučenoga vojnika.

— Hej, cigaru, čašu vina! —

Božja plahtica.*

Legenda.

Spjevao A. Šenoa.

Dva susjeda u selu bila,
Sirómah, — drugi bogataš;
U gavana je blaga sila,
U bogca neima ništa baš.

U bielu dvoru prvi biva,
A oko dvora perivoj;
U koljebi se biednoj skriva
Od bure, zime bogac moj.

Na uzglavju se sladko válja
Bogátaš ohol, lien i lud;
A zabogar na slami, trálja'
Prosniva žića težki trud.

I dodje noć i dodje vjetar,
I udri kiša, udri grom;
Sa bogom ide sveti Petar
Počínku tražeć miran dom.

Na gavanova vrata kucnu
„Počínka dajte — jedan dan!"
Na Boga gavan pseto hucnu:
„Za kukavice nij' mi stan!"

I zadju k bogcu, — taj ih primi.
„Od lišća prostrieh postelj vam!"
I zadnju koru dieli s njimi,
U podstriešku je spavo sám.

U zoru ode božji sine,
Al osta njegov blagoslov,
I bogca težka bieda mine,
Osvjetla mu se srećom krov.

Nu listak, na kom Isus snivo,
Zamiri milim mirisom;
Od toga dne ga puk nazivo
Do sada božjom plahticom.

Bogátaš propa — drač, kopriva
Zastire dvoru oholost;
A božja plahta oglašiva
Još danas božju zahvalnost.

* „Božja plahtica" mirisava biljka. Niemci joj kažu „Marienkraut".

Sbog jedne rieči.

Slika iz života. Iz češkoga od Jos. Kaj. Tyla.

I.

Na Sazavi, na podnožju visoka brda, uz koje su se s jedne i s druge strane još više borovi obrasle gore protezale, stajaše u tihoj, samotnoj dolini mlin staroga Ružičke. Izim seljaka iz okolice, koji su amo najradje svoje žito na meljavu dovažali, redko je kada tudja noga pohodila ovaj skriveni kutić češke zemlje. Dogadjalo mu se, kao i drugim nebrojenim češkim krajevom, koji još dan danas čekaju na svoje obožavatelje, slikare i pjesnike.

Mlin bijaše na tri kamena i u njem sgodna soba za družinu. Kraj mlina stajaše zdanje sa spravom družinskom i velikom, svagdanjom gospodarevom sobom; u prvom spratu bijahu još dvie sobe; otrag na dvorištu stajahu štale i žitnica. Naproti tomu pod stoljetnimi hrastovi razapela je bokove svoje drvena sgrada, koja je sad za žitnicu, sad za skladište, a o crkvenom godu i za plesalište služila. — Na desnom brdu kraj mlina, visoko nad dolinom, na krasnoj grmovitoj strani stajaše šumarska kuća, na lievoj strani na pećinastom tjemenu, do koga su stranom iztesane stube, stranom kamenite staze vodile, počivaše starovječna, drvena kapela s malim tornjem. To sveto mjesto i skrovna šumarska kuća na visini, zatim prostrani mlin u dolini bijahu jedini znaci života u tom šumovitom i kamenitom kraju.

Stari Ružička bijaše muž — kako se gdjegdje reći običaje — iz staroga zakona. U mladosti svojoj prošao je doduše liep dio svieta te je nekoliko godina i u Pragu radio: ali od to doba već je mnogo mutne vode riekami prošlo, a mlin njegov bio je tako velikimi, nepristupnimi gorami ogradjen, da se je malo tko od ostaloga svieta u dolinu spustio, pa tako je obitavalac njezin sačuvao ono staročesko prostodušje, koje je najljepšom baštinom dragih nam otaca.

Ružički bijaše nešto više od petdeset godina; stasa bijaše prije mala nego li srednjega, tiela krepka, plećiju širokih, hoda težka. Pećine bi kidati mogao, kako mu je zdravlje godilo. Vidilo mu se to na cielom biću. Silna glava njegova počivajuć na mesnatu zatiljku, gledaše nekako odvažno kolom biela svieta. Puni, okrugli obrazi bijahu zrcalom njegove dobroćudnosti, široko čelo očitovaše čvrstu volju, koja bi kadkad i u tvrdoglavost prelazila, a u očijuh plavih i nježnih počivaše mu ona brižna pomnja, koja je glavnim znakom Čeha po selih.

Ružička je malo govorio, ali važno i to punim, zvučnim glasom. Volio je prije speći, pa onda reći; ali što je jedan put rekao ili obećao, na to se je čovjek osloniti mogao. Družina govorila mu je „gospodine otče“ i to ne samo iz pukoga po mlinih običaja, nego upravo iz cieloga srca, a u veliko bilo je po svoj okolici poznato poštenje sazavskoga mlinara.

II.

U sivom kaputu, u žutkastih, kratkih hlača, koje su u dugih, telećih sarah izčezavale, malom, kožnatom kapicom na glavi, stajaše Ružička jednoga dana na mlinskom pragu i gledaše na put, koji se je jedno petdeset koračaja pred mlinom prama zelenomu vrhuncu k šumarskoj kući vijugao. Idjahu tamo dvoja kola puna domaćega pokućtva.

U tom pristupi k njemu mlinarica.

„Tamo gle voze novoga šumara“ reče joj Ružička, podignuv malko glavu. „Znatiželjan sam, kakvo će to biti zviere.“

„Bio on kakov mu drago — zato će sam jedan put pred gospodinom Bogom odgovarati,“ odvrati mlinarica. „Samo da bude čestit susjed.“

„To je ono, mila Barice! — čestit susjed. Ali je šumarska krv žestoka krv.“

„Nije žežća nego li mlinarska ili koja druga, što kršćanskim srcem teče. A mi mu nećemo dati povoda jediti se na nas.“

„To nećemo. A kad bi i htjeli, nesmijemo; ta nebi obstati mogli od tebe, moj domaći propovjedniče!“ reče Ružička i nakriviv usta k dobroćudnu posmjehu, uštipnu gospoju Barbaru u obraz.

„Ti si stari griešnik i čovjek nebi smio zatvoriti usta, kad bi te htjeo na spasonosan put privesti,“ nasmija se mlinarica, lupi muža po ruci i ode za svojim domaćim poslom.

Gospoja Barbara spadaše medju ona ljubezna bića, koja Bog kadkad na zemlju šalje, da izmire čovjeka s nepogodami života i s nevoljami svieta ovoga; bijaše ona jedna izmedju onih nježnih brižnih duša, koje vjekovitim smiešenjem zatjeruju od muža svekolike jade te lahkom, vještom rukom na svaku ranu blagi melem privijaju; koje u najodlučnijih časovih mudro slovo nalaze i u najzapletenijih okolnostih pravu stazu pogode.

Gospoja Barbara bila je nekoliko godina mladja od muža si. — Krepka, silna žena, imajuć još uviek na sebi mnogo znakova njegdanje ljepote svoje. Još uviek bila je radost pogledat joj na punane, zdrave obraze, na žive oči, na krasna usta s neoštoćenimi zubmi, a mnogi bi samo zato svoje žito na Sazavu dovezao, da se s mudrom gospojom majkicom porazgovorit uzmogne; svakoga bo znala je ona ili što ljubezna zapitati ili mu mudar savjet dati ili mu nekoliko veselih rieči progovoriti.

Najkrasnije ime, koje joj se dati moglo, bijaše: gospodarica. Gospodarstvo bijaše njezin sviet, njezin život, njezina duša. Nije doduše

navlaš odvraćala očiju svojih od dogadjaja, koji su se sbijali izvan njezinoga doma; nu najvećma obraćala je pozornost svoju kućevnim poslovom i to takvom pomnjom, da niti je čeznula za novostmi i tudjimi razgovori, niti za poznanstvi i prijateljstvi. Jedina žena, s kojom bi si kadkad o pouzdanu razgovoru vrieme prikratiti znala, bijaše stara šumarica, nu ta je već u Gospodu usnula bila; pa zato i izčekivahu sada oba supruga tako znatiželjno novoga šumara, koji je imao na mjesto bivšega u mir stavljenoga doći.

Sve dosada nemogaše ništa o njem saznati. Došao bo je iz njekoga prilično udaljenoga kneževskoga imanja, iz predelja njemačkoga i govorilo se samo, da je udovac. Prvih nekoliko dana po svom došašću nedade se nigdje viditi; bez dvojbe imao je u svom novom domu mnogo koješta rediti.

Tako se je približila nedjelja. U kapelici imala je biti misa, a Ružička i gospoja Barbara, oboje u svečanom odielu, stajahu već posve pripravni da podju; on si svjetlaše već svoju dugu španjolsku palicu s velikim srebrnim gumbom; ona pako držaše već u rukuh bieli rubac i „veliki ključ nebeski“ sa srebrenom kopčom. U to pokuca netko na vratih. Ružička povika: „samo unutra!“ — i u sobu stupi novi šumar sa svojom osamnaestgodišnjom kćerju.

„Gelobt sei Jesus Christ“ reče namah na pragu. „Neplašite se gostiju, gospodine otče — nećemo Vas dugo uzdržavati. Dosad neimasmo još časa iz svoga novoga gnjezda izletiti i svoje mile susjede pozdraviti. Nu jer nas upravo kraj vaših vrata vodi put k božjemu hramu, pomislismo, biti će najbolje ako se namah sada spoznamo. Ja sam šumar Brand, a to je moje diete Klara. Guten Morgen allerseits.“

„Kut morgn!“ odvrati Ružička, ponješto zatečen i nepusti gosta iz očiju.

Bijaše to muž po prilici lieta mlinarovih, ali visok i više koščunat nego li mesnat. Namah, prvim pogledom, opazio si u njem čovjeka otvrdnuta tiela, kao što to u dobra šumara i biti mora. Mišica bijaše silnih, lica izgorena, očiju — izpod velikih obrva — pronicavih, glasa gromka, kretanja ponešto neugladjena. Tamnozelena haljina stajaše mu dobro k tielu, a lovački po boku nož dopunjavaše sliku krasna lovca.

Ružička imaše dosta časa k pozornomu motrenju, jer mu neodgovaraše. Oslobodila ga je toga gospoja Barbara. Šumar govorio je naime njemački, a njemština bijaše zla stranka dobroga Ružičke; premda se je kadkad pojedinimi u mladosti pobranimi drobtinami njemačkoga jezika rado ponosio. Vukao je doduše lozu još iz onih vremena, kadno se djetić (kalfa) nije jagmio za lažljivim zlatom tudjega jezika, niti mislio, da je već Bog zna kako naobražen, kad se s nekoliko izkvarenih tudjih i nakaženih vlastitih rieči iz svieta doma vrati; nu Ružički zato se je ljubila njemština i ostala mu draga, što ga je občarala djevojka, koja je u oba jezika govorila. Pristao momak nehtjede — polag mnienja svoga — biti prostiji i gluplji od djevojke, koja mu je srcem zavladala; i učio se je, i mučio i sjao gdjegod bi samo mogao svojim znanjem. Toga dakako nije zato činio, što bi se stidio bio svoga materinskoga českoga jezika — nipošto! Ta ljaga netaknu ga se nigda. Ali on je spadao k onim tisućam i tisućam zemljaka svojih, koji odkako su živi, nečuše ništa o dužnosti i ljubavi prama materinskomu jeziku, niti sami kad o tom razmišljavahu, nego čineć što i drugi čine, u sveobću pošast padaju. Čeznuo je za njemštinom, jer je opazio, da u njoj stanovita čest ljudi neku prednost, neki ugled nalazi; pa slabost tu zadržao je do starosti. Još i sada bila je njemština milom njegovom igračkom konjem njegovim, kakova svaki umrli ima. Ali Ružička naznade ga baš dobro goniti. Njemština njegova priličila je plaštu iz samih krpa, okrajaka, komadića, pa tko bi ga prvi put slušao, kako si svoj meki česki jezik o njemački lomi, nije se od smieha uzdržati mogao. To je znala gospoja Barbara, pa želeć to sada zapriečiti, uze sama odgovarati šumaru, dajuć mu pri tom po malo na znanje da njezin stari bolje česki govori.

„No mi ćemo se već razumiti“ odvrati srdačno Brand. „Ja znam malo česki, gospodin otac malo njemački — a što nam obojici uzmanjka, to će nadopuniti gospoja mlinarica. Baš mi je drago, da me je knez amo premjestio; bar će moja Klarica štogod česki naučiti. Čovjek nezna, gdje će mu što trebovati.“

I tako razgovarahu se još malo medju sobom, na što obećavši si, da će kao dobri susjedi živiti i pohadjati se, idjahu skupa k službi božjoj. Gospoja Barbara pripušća muža k šumaru, sama pako držala se je Klarice, koja joj se od prvoga časa vrlo dopala.

Ali i jest bila prekrasno stvorenje ta šumareva kći. Uzrast bijaše joj srednje veličine, ali izvanredno dražestan, u svih čestih svojih nježan i vitak. priličila je krasnomu, rukom božjom usadjenomu cvietu, koji se je bez svake ljudske pripomoći u neizrecivoj savršenosti razvio. U nježnobielom licu, zlatnih vlasih i dražestnih modrih očiju počivaše odsjev nebeski.

Nije dakle nikakovo čudo, što je vaskolik puk, koji se je iz okolice oko svetoga mjesta skupio bio, znatiželjno oči svoje na Klaru bacao. Ona nije toga dakako u svojoj djevičanskoj nevinosti opazila; ali zato vidila je to dobro izkusna gospoja Barbara i dobro srce njeno napunilo se bezazlenim ponosom, što joj se tako liep cvietak sazavske doline po boku širi.

Oko crkve stajahu po mjestih travom posutih različite hrpe seoske mladeži, čekajuć skupa sa svojimi starjimi na svećenika iz obližnje župe, koji bi tu jednoč u četrnaest dana sv. misu čitao. Medju jednom hrpom stajaše takodjer Vojtjeh, jedini sin sazavskoga mlinara, i razgovaraše se s učiteljem. U to nadodjoše roditelji; on se lati svoga dabrova škrljaka, da ih učtivo pozdravi; ali pozdrav zape mu na ustiju, a škrljak osta mu dobar čas u ruci. Nemogaše niti rieči progovoriti, pa ipak koli mnogo govorile su mu oči, počivajuć neizrečenom čeznjom na Klari. I htjede poći za njom, htjede se pridružiti materi; ali nedade mu se ni s, mjesta.

„Aj, aj gospodine Vojtjehu“ nasmija se učitelj i komnu svoga bivšega učenika trskovačom u rebra. „Ta što vam se dogodilo? Zar vas je občarao novi šumar ili krasna njegova kćerka?“

Ali Vojtjeh nedade mu odgovora te kao da se je iz težka sna probudio, trgnu se i pohiti za roditelji u crkvu.

„No, no!“ uze se ceriti učitelj podprašušujuć si nos iz starovječne, kositrene burmutice — za toga lje nećemo danas pjevati. Danas neće nas čuti, ma baš toliko zjali i trubili, da se kor sruši.“

Pa stari poznavalac ljudskoga srca imade pravo. Vojtjeh nije vidio, što se danas u hramu božjem radi. Stojeć podaleko od roditelja svojih, ali ipak tako blizu, da je mogao Klaru viditi, neskidaše oka s neznane djevojke. Bijaše mu kao da stoji u nebeskih vratih, kuda angjeli unilaze i gdje se nevoljni, umrli čovjek ni ganuti nesmije, da sladko prikazanje nezaplaši.

Poslje službe idjaše za roditelji. S jedne strane poticao ga je nutarnji glas, da se požuri i materi pridruži: s druge pako strane govorilo mu opet nješto, da nebude dosadan i nepriličan.

Davno su se već roditelji njegovi sa šumarevimi razstali bili, kad je napokon doma u sobu unišao. Majka uze ga malko karati, što je tako zakasnio i milih gosti nezastao.

„Baš kao da ju je sam Bog u našu malu pustinju poslao!“ reče posve radostna. „Sad se dojduće zime nemoramo dugih večera bojati. To je djevojče pravi angjeo.

Vojtjehu je udaralo srce, da mu se je sve gibao krasni, zeleni, aksamitovi prsluk, a lice mu se zarumenilo, kao da će izgoriti. Neznade, je li mu majka u grudi zavirila ili je tako iz vlastitoga nagona i osvjedočenja govorila. I okrenu se, mrmljajuć nješto, čega nemogaše razumjeti ni otac ni majka.

Otac pako hvalio je šumara, nalazeć veliku dopadnost u njegovu razgovoru: ali Vojtjeh nije imao sluha za tu hvalu. Duša njegova lietaše okolo šumareve kuće i od toga časa postade zeleno brdo njegovom najmilijom šetnjom.

Nu i Klara je namah prvi dan spazila Vojtjeha u crkvici i krasni mladić dopade se srcu njenu. Odrasla usried šume i čuvana brižnim otčinskim okom poznavala je vrlo malo mužkih, a medju timi nije bio ni jedan, koji bi tajnoj, jedva probudivšoj se čeznji srca njena zadovoljiti mogao. Misao odvraćaše joj se od surova šumarstva, premda još ni sama znala nije, gdje bi cilj svoj postići mogla. Tako dodje u sazavsku dolinu. Dolina ova prem tiha i osamljen, činjaše joj se ipak u prispodobi sa bivšim prebivalištem — koljevkom njezinom — neizmjerno veselo mjesto i nježna duša njena odala se brzo svom mladjahnom vatrom plemenitoj gospodji Barbari, novoj kući, mlinu, svetomu mjestu i napokon onomu srcu, koje joj se cielo žrtvovalo.

Ali niti Vojtjeh niti Klara neizjaviše riečju stanje srca svoga. Poput dragocjena bisera počivaše u prsiju njihovih sladka tajna, neznajuć si iz dubljine naći puta k ustima; samo očima, nježnim stiskanjem ruku, licem u sladkoj zabuni zarumenjelim, rekoše si davno obe nevine duše, da jedna u drugoj, jedna za drugu živi i da bi obe poginule, kad bi se jednom razstati imale. Ali kao što to kod ljubavi, osobito prve ljubavi biva, da premda se nježnom koprenom svoje djevičanske stidljivosti zaogrnjuje i sladku tajnu svoju sakriva, uviek ipak svietu na oči dodje: tako se je dogodilo i novoj ljubavi u sazavskoj dolini i prije nego li su mladić i djevojka jednim samo slovom o njoj govorili, razpravljahu već o njoj roditelji i po cieloj okolici raznašahu se raznovrstni glasovi.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Učinci munjine.

1. Munjina djeluje na ustrojstvo. Kada prijatelj prijatelju ruku stišće, razvija se u njoj munjevna struja; dapače kada samo prst prignemo, javlja se ona makar kroz telegrafičku žicu od više stotina milja! — Kao što je u obće životinjsko ustrojstvo vrelom munjine, koja i van prodire: tako se može i inače dobivena munjina prenieti na tielo, na koje onda različito djeluje, dapače djeluje i neki čas već poslje smrti. Englez Ure zabode obješenomu zločincu, pošto je već cielu uru mrtav bio, jedan pol galv. baterije do podočnoga

živca a drugi pol do pete: čim je baterija sklopljena, stane mrtvac sobom trgati, u obrazu mu se javi jad i ljutost, strah i sdvojenje, izmienjujuć se grozovitim usmjehom; on je dapače i više puti odahnuo.

Učinci munjine na ustrojstvo našega tiela mnogi su i različiti. Dok se munjilom radja munjina, osjeća se u okolici dùha po sumporu; sapa mirisnînâ jest niječno munjevna, ali na vodilu s niječnom munjinom dobije neugodnu duhu, na ječnom vodilu pako još ugodnije miriše; sape od tvari neugodne duhe jesu ječno munjevne, ali postaju na ječnom vodilu ugodne, na niječnom pako vodilu još neugodnije duhe. Duha bilja jest prema munjini zraka različita; ugodniji je u obće zrak, ako je ječno munjevan. — Metnemo li komadić tutijine tanećke na kraj jezika, neosjećamo do nekoga hlada ništa osobitoga, ali ako zajedno i izpod jezika držimo srebrnu žlicu ili srebren novac, pa obadva kova izvan jezika skupa sklopimo — eto nam osobita žuhka, oštra okusa. I vino ima drugi okus, pije li se iz kovne ili pako iz staklene posude. Ako jednu te istu ovih kovina jedan put postavimo na jezik a drugi put pod jezik, to ćemo po niječnoj kovini osjetiti lužan, po ječnoj kovini nakiseo okus. Ječna dakle munjina inače razpolaže naše živce za okus, nego li niječna munjina. — Ali i na druge živce djeluje galvanska struja prema njihovoj svrsi. Ječan pol búdi u nosu nakiseo miris, niječan pol draži na kihanje. Ako se mokar srebren novac metne na zatvoreno oko, zabljesne se u njem, čim se novca izvana dotaknemo tutijinom tanećkom u vlažnoj ruci. Ako pako munjevna struja dodje do slušna živca, to se čuje posebno zvučenje, kao da šumi. Ovi učinci jesu dakako znatniji, ako se upotriebi galv. članak, a još jači bivaju, ako se mnogo članaka sa protivnimi poli spoji u bateriju. Onda se osjećaju već udarci, ali samo kada se baterija sklopi i razklopi; dok je baterija sklopljena, to pri jakih baterija ono mjesto, gdje struja ulazi, samo trne i peče. — Veoma su osjetljive prema munjini nekoje živine. Ako se n. p. pijavica dotakne srebrena novca na tutijinoj tanećki, povuče se uplašena natrag, jer je poćutila udarac. Ako se dvostruki kolobari od raznih kovina metnu oko stabala, neće gusjenice preko njih proći. Osobitom jakošću djeluje na tielo munjina velike napetosti, kao što je munjina s tarenja i navedena munjina. Već same iskre s vodila munjila bodu bolestno, iskre slabo nabijene Leydenske boce osjećaju se u dolnjoj česti ruke, jače iskre već i u prsiju, jači udarci mogu prouzročiti i pljuvanje krvi a pušteni glavom ili krstom mogu čovjeka onesviestiti dapače i ubiti. Vrebca ili miša ubije i slabiji naboj električki. Munjina ruši samo djelovanje živaca, jer se na ovako ubijenih tjelesih nenadju nikakove rane.

I život bilja uništuje se munjinom; ako se stabljikom pusti iskra — ovehne bilje za kratak čas. — Tko bi se hotio s prijateljem pošaliti, neka napuni bocu od tamnijega stakla do tri četvrtine vinom, zatik neka probuši vijkom, na kojem neka onda učvrsti žicu, da dosegne do vina. Boca nabijena munjinom postavi se na stol. Tko uzme bocu u ruku pa se zajedno lati vijka, da zatik izvadi, dobit će udarac. — Iskre baterijâ tako su jake, da i stotine osôba, držećih se medjusobno za ruke u jedan mah osjećaju jak udarac. — Dan danas rabe poimence u liečničtvu navodila raznim načinom uredjena, njihove bo struje mogu se prema potrebi po volji udesiti, jače ili slabije, kraće ili dulje. Obično se u tielo uvadjaju konduktori (sl. 6.), koje valja držati u navlaženih ruku. Veća navodila stežu mišice grčevito i to tako, da naprosto prestaje njihovo samovoljno gibanje. Ovo je i upotriebljeno pri lovu kitova. Jedna polarnih žica veoma jakoga navodila uplete se u uže harpune, druga se zaroni u more. Čim se je harpuna zakvačila u tielu kita, pusti se navedena struja u tielo mu, a ogromna riba protrnuvši mahom lasno se daje ubiti, jer se nemože više nikakvim gibanjem protiviti.

Kolika je upliva munjina na ustrojstvo tiela, evo primjera. Ako se netom ubijena žaba priredi tako, da su stegna s ostalim tielom samo još živci spojena, to će stegno, koje samo sebi ostavimo, hitro omršaviti, dočim će drugo stegno, ako ga svaki dan budemo elektrizovali, dugo zadržati svoju podobu i nadalje životariti.

Po svem tom izkustvu neima dvojbe, da je život s munjinom tiesno spojen, a naše ustrojstvo zaista se samo onda osjeća ugodno, ako ima u njem neko munjevno ravnotežje; poremeti li se ovo, trpi tim cieli postupak, kojim se hranimo: trpi naše zdravlje. Dosljedno tomu mora se dakle priznati, da poraba munjine u liečničke svrhe nije puka izmišljotina, već da je osnovana na istinitih prikazih; dakako da može uspjeti samo u rukû vještaka, neuk može munjinom zdravlju bolestnika i nahuditi. Bolesti, pri kojih se munjina uspješno rabi, jesu raznovrstne, pače ona može i prividno mrtve opet probuditi k životu, moćno dražeć živce i mišice dihalâ.

2. **Munjinom se radja toplina.** Kada iskra vodila ili jača iskra Leydenske boce preskoči na alkokol, to se ovaj namah upali. Podobno se upaljuju i plinovi, kao vodik, dapače i krute tvari, kao barut i druge. Prodje li iskra tanahnom žicom, to se ova razbieli, često i raztopi. Čim veća se zapreka munjini na put stavi, ili čim više munjine vodićem prodje, tim sjajniji su pojavi topline, što ih munjevne struje proizvode; zato treba u tu svrhu spajati baterije tako, da su niječni poli skupa a isto tako i ječni poli skopčani, a struja da se provodi veoma tankom žicom; ova bo, čineć veliku zapreku munjevnoj struji, veoma se razvrući, tako da se usja, dapače i raztopi.

I deblja se žica munjevnom strujom ugrije, ali učinak se vani toliko neopaža, jer se toplina razdieli na mnogo više čestica — kao što na pr. ista množina soli drugčije se opaža u kaplji, drugčije u poliću vode. — Shodnije nego li munjevnom iskrom daju se prikazi topline upravljati galv. baterijom ili navodili, zato se jedino ona rabe u praksi. Spoji li se s krajevi polarne žice kratka tanahna željezna ili platinova žica, to se usja, a pri jačoj se struji, poimence željezna žica i raztopi. Ali najveća poznata vrućina ima u munjevnom svjetlu, koje se dobiva medju dva ugljena galv. baterije ili navedenom strujom: platina, koja se u nikakovoj peći nedaje raztopiti, tali se u njem kao vosak u plamenu svieće; topi se u njem i vapno, kremen, safir i d. — isti diamant u njem izgori. Ako se niječan pol navedene struje spoji sa ugljenim valjkom, a ječan pol sa svežčićem platinovih žica, to se na ovih za neko vrieme utaloži ugljenast prašak s mikroskopičkimi diamanti, kojimi se mogu rubini brusiti. — Okolnost, što se platinova žica munjevnom strujom usja, s dobrim je uspjehom upotrebljena i u liečničtvu. Mjesto, koje se imade ukloniti, obveže se žicom poput zamke ili se usjana žica provuče mesom tako kako to na pr. sapunari čine sa sapunom. Ovako se dadu n. p. polipi bez bolesti, bez znatnijega gubitka krvi i na mjestih težnje pristupnih kao u vratu ukloniti, dapače ovim se operativnim postupkom mogu i kosti veoma hitro razvezati. — Amerikanac Beardolee izumio je istom nedavno veoma jednostavnu spravu, kojom se i naboji pri trganju pećina makar i pod vodom mogu upaliti. Ova je sprava drven valjčić po prilici 3" dug i $^1/_4$" u promjeru. Jedan je kraj zatvoren drotnim zatikom, kojim prolaze polarne žice tako, da su na nutarnjoj njegovoj strani do $^1/_8$" medjusobno udaljene, medju njimi se tuhom načine deblje crte, drugi se kraj zaliepi artijom a valjčić se napuni barutom. Kada struja prolazi, upale se čestice tuhe, njimi se užeže u valjčiću naboj, koji probiv artiju upali cieli naboj, u kojem se valjčić nalazi. Beardolee je u tu svrhu na mjesto galv. baterije upotriebio navodila. God. 1864. upalio je barut u Washingtonu, spojiv spomenuti valjčić s telegrafičkom žicom, kojom je pustio struju svoga navodila u New-Yorku, u daljini od 60 milja, dočim bi u daljini od 10 milja već trebalo baterije od 150 Groveovih članaka, da se upali barut. — Uporavljajuć ovaj električki način upaljivanja imademo tu korist, da barut i na više raznih mjestih na jedan mah upaliti možemo, da nam je dapače i trenutak užganja sve u našoj volji, što je osobito važno u ratu, kada na pr. treba u zrak dići obkope, mostove itd. — Znamenito je, kako su srušili pećinu poznatu pod imenom „S h e a k p e a r s k e p e ć i n e“ (iz tragedije „kralj Lear“.) g. 1842., koja se veoma visoko i strmo u more penjaše. Ova pećina bijaše na putu željeznici, koja se iz Londona u Dover većinom pokraj morske obale imadjaše graditi. Odlučeno je na jedan put ukloniti pećinu. U tu svrhu probušiše ju u tri razne visine, najniže preko 11 hvatih duboko; ove kanale spojiše sa popriečnimi jamami, u kojih je složeno baruta do 180 centi. U kućici 500 koraka dalekoj od pećine namieštena je galv. baterija od 60 članaka; njezinom je žicom spojen sav barut u sve tri jame. Jame su zasipali pjeskom. Sakupljen se sviet udalji, u najvećoj napetosti očekivajuć uspjeh veličanstvena djela. Baterija je sklopljena: zemlja se slabo uzdrma, biel oblak krediue prašine digne se u zrak — a ništa više. Sviet, koji se je nadao, da će biti eksplozija poput vatrometne gore, držaše u prvi mah, da posao nije pošao za rukom, ali pošto je vjetar odneo oblak — kakovo čudo! Pećini ni traga: do devet milijuna kockovnih stopa pećine u težini do osamnaest milijuna centi srušeno u more!

3. M u n j i n o m s e r a d j a s v j e t l o s t. Munjina sakupljena na vodilu munjila teži na svaki način izravnati se sa protivnom munjinom okolice. Suh zrak kao loš vodić prieči takovo izravnanje, al ako se vodilu približimo drugom kovnom krugljom ili samo prstom, gdje se naravno stanje lasno razstavlja u protivne munjine, to se munjina vodila izravna sa protivnom munjinom kruglje ili našega tiela i kroz priečeći zrak, koje nam se izravnanje pojavlja osobitom svjetlošću — m u n j e v n o m i s k r o m, praćenom posebnim trieskom. Ove iskre bivaju tim veće, čim gušća je na vodilu skupljena munjina; veći strojevi davaju prekrasne iskre tja do 40" dužine. Kratke su iskre ravne, duge pako izlomljene poput bljeska. Boje su različite prema tomu, medju kakovimi kovinami i u kakovu plinu preskoče. U našem zraku je iskra modrasto biela, u kisiku biela, u vodiku crvena, u ugljikovoj kiselini zelenkasta. S munjevnom strujom prelaze i čestice s jednoga pola na drugi, a budnć da se munjevnom strujom vazda radja i toplina, to je vjerojatno, da je munjevna svjetlost samo učinkom topline, kojom se dotične čestice i plinovi usjaju, te se zato prema svojoj naravi i u raznoj boji prikazuju. U zrakopraznu prostoru izčezne iskra, ali se sva posuda izpuni svjetlošću izvanredne sjajnosti. Najsjajnije pojave, što ih fizika pruža, davaju iskre navedene munjine, koje smo priliku imali vidjeti kod predstava K r a t k i - B a š i k a. U tu se svrhu najbolje rabi vrstno navodilo R u h m k o r f f-ovo i zrakoprazne G e i s s l e r-ove cievi, u koje se često i spravlja nešto živine pare ili plin ugljikove kiseline, vodika ili dušika, ili pare terpentinskoga ulja, fosfora i dr. Niječan pol prikriva do neke daljine krasna ljubično-modrasta svjetlost, ali od ječnoga pola širi se druga živahno crvena svjetlost, izpunjujuć cielu ciev blizu do modraste

svjetlosti; medju obima ostaje prilično širok taman prostor. Ova svjetlost — tako zvana aureola — sastoji se iz svjetlih popriečnih vrsta, izmienjujućih se sa tamnimi vrstami; ponajviše se ova svjetla mjesta i trepeću, što naliči špiralnomu gibanju. U zraku se medju poli vidi i iskra kano crta, obkoljena aureolom. Izvodi li se ova svjetlost u čaši iz uranova stakla u zrakopraznu prostoru, to se čini, kao da bi čašu prepunjivala ognjena šumeća tekućina, koja preko kraja čaše neprestance pjeneć se pretiče. U cievih razne podobe, sa različnimi parami ili plinovi radjaju se glede vrstâ i boje različiti pojavi ove svjetlosti, koja istim uplivom magneta poprima razne oblike. — Munjevna se iskra takodjer dobije, kadgod galv. članak otvorimo ili zatvorimo. Sbog malene napetosti galv. munjine ova je iskra veoma malena, ali pošto se munjina neprestance sama radja, jest i iskra stalna, koja prelazi u svjetao luk izvanredne sjajnosti, ako se upotriebi baterija od mnogo članaka, jednakimi poli skupa spojenih. Prvi veličanstveni pokus te vrsti učini slavni englezki kemik Humphrey Davy baterijom od 2000 galv. članaka od mjedi i tutije.

Poli vodića bijahu providjeni ugljenimi šiljci, medju kojimi se je pokazao svjetao luk, koji je istom u daljini od 3" ugasnuo. Svjetlost bijaše veoma sjajna i biela, samo na okrajku nešto plavkasta. Prispodabljajuć ovu svjetlost sa drugimi pokaza se, da je svjetlost dobivena sa 50 Bunsen-ovih članaka obične veličine ravna svjetlosti od 600 voštenih svieća. Sto članaka daju već svjetlost tako jaku, da oči bole, a od svjetlosti 600 članaka već glava i oči veoma bole, dapače prieti i pogibelj upale kao i na suncu, zato treba oči čuvati naočali od crna stakla. Svjetlost je tim sjajnija, čim laglje prelaze čestice s jednoga pola na drugi, a u tom pogledu pokaza se posebno priredjen ugljen najshodnijim. Velika sjajnost ovoga svjetla bijaše i povodom, da se je počelo rabiti za praktičke svrhe. God. 1840. počeo je Delenil tim svjetlom razsvjetljivati ulice Pariza sa 98 Bunsen-ovih članaka a god. 1844. razsvjetljen je tamo po dulje vremena trg de la Concorde. Sjajni ovi pokusi veoma uzhitiše obćinstvo, tako da se je sklopilo družtvo za električku razsvjetu „l' alliance“, koje si je u tu svrhu pribavilo magnetično navodilo, davajuće 12.000 trenutnih struja u minuti. Podobni pokusi činjeni su i u Petrogradu; ali pokraj svekolike velikoljeposti svoje pokaza se ovo svjetlo za razsvjetu pijaca i ulica s jednoga mjesta neshodnim, jer je blizu vrela nesnosno, u daljini pako znatno izčezava i gdje nemože uniknuti, za zasliepljeno je oko crna tmica, a razsvjeta sa više miesta bijaše opet sbog skupoće vrela skopčana s velikimi troškovi. U Bruselu razsvjetljena je god. 1852. tim svjetlom sabornica, al se je opet izkusilo, da to razsvjetljenje za manje, zatvorene prostorije sbog prevelike sjajnosti svoje blizu vrela nevalja. Uspješno ga medjutim rabe pri gradjenju po noći, u tunelih, na svetionicih, u kazalištih u podobi sunca, u obće svuda, gdje treba jakoga lokalnoga razsvjetljenja. Kad su u najnovije vrieme u Parizu rušene ciele česti grada, da se zamiene novimi i potrebam glavnoga grada i finijemu ukusu dolikujućimi sgradami, tad se je ondje gradilo dan i noć, pri čem je električko svjetlo dobro služilo. S velike česti sagradjen je i Westminsterski most u Londonu, most preko Rina u Kehlu, sgrada za izložbu 1862. u Londonu i druge velike sgrade pri električkom svjetlu. Na svjetioniku South-Foreland blizu Dovera rabe doduše to svjetlo uspješno, ali obćenito ga za svjetionike upotrebljivati — opet neide. Koj bo naobražen čovjek dao bi se zatvoriti n. p. na svjetioniku stojećem u moru često na pustoj samo pećini, da sam ili s kojim drugom svoj život tamo životari? A koja bi se nesreća opet mogla dogoditi, da se ciela uprava povjeri čovjeku neuku! Stavimo, da mu svjetlo mahom ugasne. Brodari uzdajući se u svjetionik, mogu udariti na pećine te strašno stradati životom i imetkom. — Buduć da i u vodi gori, to je za ronioce neprocjenjive vriednosti, da mogu iztražiti i podmorske predjele. — Ne manje ciene jest i pri liečničkih operacija, da se njim razsvietle pojedine česti tiela kao n. p. grlo, u koju svrhu rabe malene staklene s oba kraja salite i platinovimi žicami providjene cievčice. *X.*

LISTAK.

Narodno kazalište. Kad je Lessing upravljao kritikom hamburžkoga kazališta, svidjelo se je gospodi senatorom i poglavarom, da radi većih dohodaka i pelivanom bude dopušteno kititi narodno kazalište svojom „umjetnošću“; koliko god se je Lessing za sve ono vrieme morao boriti proti djetinskomu ukusu obćinstva, proti nespretnosti poglavara i proti nadutoj gluposti nekih nadri-kritičara: to je ipak sdušno vršio svoje dužnosti, dok onom odlukom nije morao uvriedjenim smatrati i sebe i umjetnosti, i odreći se svoga zvanja.

Čemu opet taj primjer o Lessingu? pitat će jedni; a drugi će zlovoljno reći: dosadno li je slušati vazda jedno te isto! Odgovarajuć na ovo, poći ćemo ponešto stranputice, al ćemo bar namiriti i neke stare dugove.

Dvoga ima u nas suviše: zanovietanja, koje se kad što kritikom zove, a zatim neke odapetosti, koja

nepodnosi nikakva prigovora. Ovomu smo obojemu neprijatelji. Uvjereni smo, da u nas niti knjižtvu niti umjetnostim nemože poslužiti kritika, koja gotovimi sentencijami i samimi odlukami poput više neke vlasti odsude kroji bez dokaza i razloga; koja prekratkom mjerom abstraktnih pravila mjeri i današnje nam plodove uma i umienja; koja misli, da je pustom razredbom: ovaj je prvi, onaj drugi, treći itd. — obavila veliki svoj posao. Kritika je poučna samo onda, ako pronicavim umom do dna prodire predmetu, o kom govori; ako umije na vidjelo iznieti vrlo razgranjene zakone, kojih se znanost drži; ako je vrstna svoj predmet prema različitoj dobi, različitomu narodu, različitim okolnostim i potrebam prilagodit obćenitim zakonom i ovako o njem sud izreći. Jasno je dakle, da se kritika popinje do vrhunca svemu ljudskomu znanju, pa da joj se u nas nada sve pristoji dobrohotnost, ćednost i obzirnost. Ovakvoj smo kritici prijatelji; o njoj i nastojimo, koliko gdje možemo. Al sliedi li odatle, da se zato nebi smjelo nigdje ničemu prigovoriti, ništa svjetovati, ništa ni zahtievati ni moliti? Čini nam se, da se samo vrlo nespretnim načinom može reći: Ah ta je kritika dosadna! Tà i mi smo čitali i ovo i ono, pa i Lessinga!

Lessingu je bilo ovdje opet na polje izaći zato, što bi mi sami tek obilnijim razlaganjem znali ustanoviti: što je umjetnost, što li nije. Da je narodno hrvatsko kazalište posvećeno umjetnostim, o tom nemože sumnje biti. Mogu li dakle pelivani i slična čeljad doći na njegovo pozorište? Nemogu! Zašto nemogu? Jer nisu umjetnici. Tko to veli? Lessing!

Evo nas ovako ondje, gdje smo počet imali. Ovih dana dotepli su se k nam oni tobožnji umjetnici, koji se ne samo po drugih gradovih nego i po našem Zagrebu na veliku radost dječurlije kopiću gdje god po ulicah; u nas im je ovaj put bolja sreća poslužila nego li drugdje. Otvorio im se hram umjetnosti, a oni iz prevelike zahvalnosti za ovoliku milost prikazaše pantomimu, u kojoj je arlekin tražio nešto po glavi, a onda tobože izvadio živinicu po običnom mnienju odurnu, ogledao ju pred obćinstvom, pa napokon pogazio. Ovolika bezobrazna prostota morala je gledaoce prisiliti, da se dignu sa svojih sjedala, pa da izadju na polje.

Al je li vriedno o tom govoriti? Dapače vrlo je potrebito. Naše narodno kazalište nije sada prvi put na taj način oskvrnuto; obćinstvo je pako u drugih okolnostih ili preblago ili odviše nehajno. Sjećamo se, da je u našem kazalištu uz ravnanje slavljenih dramaturga prikazan mnogi komad, koj se s estetičkoga gledišta ni malo nerazlikuje, dapače u prostoti i gadnoj surovosti daleko nadmašuje i odurnoga arlekina; a bivalo je to onda, kad je još običaj bio debelimi pismeni javiti veleštovanomu obćinstvu, da je za stanovitu predstavu naručena sasvim nova guilloutina; znamo nadalje, da ako tko karaktere Molièra, prvoga pisca komedije, lakrdijaški navija na karikature bečkih opereta ili šurka, malo ne tako pogrdjuje umjetnost, kao što je pogrdjena onom najnovijom arlekinskom domišljatosti. Ovaj put mora se dakle jače nego li ikad prije prosvjedovati proti prostačkoj gluposti, kojom je uvriedjeno svekoliko kazalištno obćinstvo. Kako se nepačamo u sitne poslove kazalištnoga odbora, nemožemo znati, tko je naposeb kriv toj uvredi. Govori se, da se slavni odbor izpričava „višim nalogom“. To nam je vrlo težko vjerovati; jer ako je protekcija pomogla skitajućim se pelivanom, da im se otvori narodno kazalište: to ona nemože poteći nego od kakova vratara, koj se je s onom družbom u krčmi slučajno spoznao. Neda nam se toga vjerovati ni zato, što je na čelu odbora estetički obrazovan predsjednik, u samom odboru odlični i književnici, a uzanj tehnički i književni ravnatelji, čuveni kritici i dramaturgi. Ovakvomu odboru nije sile raditi na čij mig, pokorit se nalogu, koj mu nikako na diku biti nemože! Ovoga se slučaja treba užiti, jer se je obćinstvo ipak jednom prenulo iz prevelike nehajnosti; a o njem visi bar na polak, da nam kazalište podje stazom boljom od svih dosadašnjih. Bez obćinstva nemože ni novinstvo i kritika zadovoljiti svojoj zadaći; uz negodovanje pako njegovo dozvat će se pameti i oni glumci, koji mislo da im netreba mariti za nikakvu pisanu kritiku.

Jugoslavenska akademija. U četvrtak 13. o. m. poslje podne u 5 sati imat će filologičko-historički razred jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti javnu sjednicu, u kojoj će pravi član dr. P. Matković čitati razpravu o službenoj statistici Srbije. — Čitanja g. dra. M. tako zasjecaju u život, štatistika je u sadašnjem političkom vieku toli potrebita znanost: da na ovu sjednicu jugosl. akademije na pose svraćamo pozornost obćinstva.

Književne viesti. U „Narod. Novinah“ čitamo oglas o novom beletrističnom listu, koj ima na skoro izaći pod uredničtvom dra. D. Demetra. Taj bi oglas i mi drage volje priobćili svojim čitateljem, da je što više nego li reklama na korist knjižare Hártmanove; nu to nemože nikako biti našim zadatkom. Da je rečena knjižara u obće okretna i prometna, vjerujemo joj drage volje, jer je to njezina korist; da bi pako za našu narodnu knjigu osobito zaslužna bila: o tom još nismo uvjereni. U obće je hrvatsko knjižarstvo do sada slabo poslužilo narodnoj knjigi i na samom onom polju, na kojem bi najviše raditi imalo; obćenita je pa i temeljita u nas tužba, da ono razpačajuć hrvatske spise nemože mlitavije biti nego što jest. Prodaju školskih knjiga, zatim gdjekojih koledara i nekakvih slika s kojekakvim hrvatskim tekstom — neće nitko razborit smatrati zaslugom.

Kakvo nam je u obće knjižtvo i kakov narod, u knjigi na troje razciepan, treba nam za sada malo ne svaki književni podhvat posebne podpore; toj se podpori nije nadati od knjižara, kojim je prva briga dobitak. Mecenat narodne knjige može biti samo vaskoliki narod, koj se sastaje u pojedina družtva; a iznimice i osobiti rodoljubi, koji slučajno uživaju velike dohodke. U velikih je naroda sasvim druga; ondje se pisanjem i nakladom knjiga toliko dobiva, da je knjižaru-nakladniku sasvim lahko namiriti pisca po pravoj zaslugi, a opet spremiti i za sebe liep dobitak. U nas bi knjižtvo podupirano samimi nakladnici moralo postati pukim zanatom, kojemu već i sada naziremo nekoliko tragova; u nas je od književne zabave tako

malo dobitka, da se je uz korist nakladnika, na koju knjižari po svem svietu paze i paziti moraju, književniku nadati premaloj zaslugi, te će mu radnja biti kakva mu je zasluga. — Uz ovo reći nam je samo još to, da je grieh narod zasljepljivati obećanjem, koje se, teste experientia, držati nemože.

— U Beču izlazi od nove godine „Zvon,“ slovenski lepoznanski list. Urednik mu je J. Stritar, a ciena 3 for. Sudeć ga po prvom broju bit će dobar list; šteta samo što neizlazi nego po dva puta na mjesec.

Na velikoj školi u Biogradu predavat će se na filozofijskom fakultetu: Psihologija i logika; estetika s historijom umjetnosti; pedagogija s historijom pedagogije; fizijologija kao sastavni dio jestastvenice, a ne kao nauka za se; filologija (razvitak filologije, teorija o jeziku u obće, teorija primenjena na srbski jezik s obzirom na stari slovenski i ostale slovenske jezike); grčki klasici sa starinami; latinski klasici sa starinami; bugarski, ruski, poljski, češki jezik; istorija književnosti sviju kulturnih naroda; istorija književnosti južnih Slovena (Bugara, Srba i Hrvata sa Slovenci); engleski, njemački, franceski i talijanski jezik. Istorija sviju naroda s izvori; istorija južnih Slovena (Bugara, Srba i Hrvata sa Slovenci); izvori za istoriju južnih Slovena; istorija zapadnih i sjevernih Slovena (Čeha, Poljaka, Malorusa i Velikorusa); slovenska mitologija.

Das Landhaus am Rhein. Ovaj roman od Bertholda Auerbacha stekao je za malo vremena evropejski glas, a čitaju ga po svoj prilici i mnoge Hrvatice, zato nam se vriedno čini, priobćiti im što o takovih romanih u obće veli Rudolf Gottschall u „Blätter für liter. Unterhaltung.“

Romani se nepišu, da se njimi zadovolji ponajprije estetičnomu čustvu, oni su namienjeni praktičnoj potrebi, nu tu potrebu nesmije ipak ni estetika prezreti. Neodoljivi je zadatak romana, da ugodno zabave razmnjevu, a tako da ljude privedu u kraljevstvo slobode, gdje mogu zaboraviti na svagdašnje brige i tegobe; po ovom svom zadatku koleba se roman izmedju poezije i proze. Nu kao što svaka priča mora da ima smisla, pa čim je dublji taj smisao, tim je priča ljepša i savršenija: tako treba da i pisac romana istinu dubokoga smisla učini dušom dogodjaja, koja se ima jasno prikazivati u svemkolikom činu.

Sasvim je druga, kad je tendencija samo onako privezana dogadjajem, da to svatko na prvi mah mora opaziti; kad nas pisac poučava i obrazuje posebnimi razmatranji a ne fabulom romana; kad nas svaki čas trgne iz ugodne razmnjeve, pa posadi na školsku klupu, da slušamo njegove prelekcije.

Dobar je roman kao kola na perih, sjedeć u njih i neosjećaž da se voziš; al na običnih kolih poćutimo svaki čas udarac u rebra te hvalimo Bogu, što smo se napokon riešili dosadne vožnje.

I doista nisu ni ponajbolji naši romani kola na lahkih perih.

Njemački su pisci odviše umni, pa hoće da se to vidi i zna. U gdjekojem romanu kao da neprestano gledamo one ruke, kojimi trgovci kite svoje inserate u novinah; u tih romanih kao da se razprodaje duhovna roba svakojake ruke. Poviše puti čini se, kao da nam takovi pisci romana govore: Slušajte evo; ovo razumijem o ratarstvu, ovo o vinarstvu, ovo o botaniki, ovo o pravoslovju, ovo o politici, ovo o kovačkom zanatu itd. A moglo bi im se odgovoriti: Dragi gospodine! Ta vi niste na izpitu pred nami! A mi napokon i neištemo od vas, da ste Bog zna kako umni; pripoviedajte nam tek kakvu liepu pripoviedku, a smislu joj dosjetit ćemo se i sami.

Doista, dan danas ima više opazaka nego li teksta; ovo kao da je karakteristika sadašnjega vieka; a nebi mi napokon ni zamjerili prave opazke, al zamjeravamo one skrivene, koje se zavlače u sam tekst te se jedva provlačiš kroz onolike opazke, tumače i razprave i po kojih smo prisiljeni da više držimo do znanja nego li do uma piščeva. Na taj način može roman sve na svietu biti, al umotvor nije podnipošto.

Odgovori uredničtva.

G. I. B. u K. Obećanim člankom nadamo se na skoro.

G. J. u R. Valjda nećete vjerom krenuti?

G. K. u B. Nekoju vaših pjesama priobćit ćemo svakako.

G. Š. na R. Narodnih pjesama nepriobćujemo.

G. V. u B. Zar vam je sila biti pjesniku?

G Š. u K. Vaša pjesma nebi loša bila, da joj nije predmet ogroman.

G. K—skomu. „Prva suza“ nit je pjesma nit je proza.

G. P. P. Hvala Vam srdačna!

POZIV NA PREDPLATU.

„Vienac“ izlazi kao i do sada, a stoji:
U Zagrebu za cielu godinu 6 stot.
Poštom na vanštini ili za domaće uz dostavu 7 stot.
Za pol godine polovicu.
Za četvrt godine četvrtinu te ciene.

Novim predplatnikom daje se cielogodišnji lanjski „Vienac“: domaćim za 3 for., vanjskim za 4 for.

Administracija je „Vienca“ u knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu, kud se i predplatnina pošilja. Komu je naručnije, može i preko drugih knjižarnica predplatu dostaviti rečenoj administraciji.

Odbor Matice ilirske.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkoavc.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 3. U Zagrebu dne 15. siečnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Donato Donati.

Izvorna pripoviedka.

I.

Tko znade grad Rieku, znati će njegovu najznamenitiju crkvu. Ima Rieka dvie starine, koje mora, reć bi tradicijonalno, svaki Riečanin tudjincu pokazati. To su: Rimska vrata i crkva Sv. Vida. Ne daleko od ote crkve bila je po starinsku uasnovana i sagradjena kuća, u koju bi te, dragi čitatelju, rado uvesti, da te upoznam s nekojimi ukućani, s kojimi nam se je nešto podužje zabavljati.

Pod krovom ote kuće u malenoj, al čistoj, ako i siromašno uredjenoj, sobici ležaše na kanapeu sasvim onesviešćena djevojka razprosute kose, i obućena i odjevena, te sudeć po tom, kao što i po dubokom i čestom disanju, te znojnom čelu, pomislio bi čovjek, da je odnekle naglo kući dotrčala i iznemogla na kanape se srušila.

Još je ota djevojka u neznani ležala, kad dotrča druga djevojka i otvoriv naglo vrata zavikne: Spašen je, Anko, spašen! Al se Anka tomu glasu i ne odazvala, te je prijateljicu njezinu, kojoj je uzbunjenoj i zasopljenoj samoj počinka trebalo, mnogo muke stojalo, dok ju je k pameti prizvala.

Sjednuv tad uza nju i primiv desnom njezinu desnicu stade prijateljica Marija Anki govoriti: Jel ti, draga Ankice, već bolje? Vidiš, Ankice, ja sam ti govorila, da neideš sa mnom, a ti, da hoćeš, da moraš, pak mi onda još uteče.

— Šta, ja utekla? Odvrati Anka, kano da se je iza težka sna probudila.

— Ta domisli se, Ankice, gdje bijasmo.

Ukoči se Anka i pogledav plaho Mariju reče: Marijo, Marijo, kud si djela diete moje?

— Primiri se, ta o tom ti htjedoh baš kazivati, htjedoh ti reći, da je spašeno. — Al kako ti je Anko?

— Marijo, ti veliš, da si mi prijateljica, pa mi neznaš drugo reći, nego da je spašeno. Kako bi spašeno bilo, kad se bez njega vraćaš? Ja te nerazumijem. Ne muči me, već mi istinu kaži. Gdje je diete moje?

— Sve ću ti kazati. I moram ti kazati. — Nebi l' možebit legla?

— Marijo, ja slutim veliku nesreću. Tako ti prijateljstva našega, istinu kazuj. Ja, koja od nesreće i žalosti živim, ja mogu sve čuti. Ne zaodjevaj mi istine nikakvimi riečmi, golu, golcatu mi ju kaži. Pamtim još, kako odosmo iz ove sobice, ja noseć svoga crvka, diete svoje, a ti uza me, al kako izadjosmo iz kuće, uhvati me nekakva groza i nekakva vrućina i ja ti se ničega više nesjećam. Oh bože, bože, zašto me nisi onaj čas ukapio, kad stupih nogom preko praga, da počinim najveći zločin, što ga na svietu ima. — I stade Anka gorko plakati i rukama lice sakrivati.

— Kako da ti Anko štogod pripoviedam? Dok ne otareš suza i ne primiriš srdca, nemogu ti ništa kazivati.

Anka padne na prsi svoje prijateljice i kroz plač poviknula: Marijo, jedina Marijo! Smije li prosta zločinka, od boga jur prokleta čedomorka na tvoje se grudi prisloniti.

— Nemoj tako draga prijateljice. Kakov zločin? Ta o zločinu ni govora biti nemože. Pa da i jest kakva zločina, nisam li onda kriva tomu ja — ili bolje rekuć majka tvoja. Kako si ti majku svoju na koljenih prosila i grobom otca svoga zaklinjala, da ti se smiluje, da te ne proganja, da te ne odbije, da ti dade zaklonište ne tebi, već plodu grieha tvoga! A ona nesmiljeno te odbaci, kako bi se jedva, prosti mi bože, zvier odbacila, ne dajuć ti ponieti, nego ono, što je na tebi bilo i proklinjući i tebe i Milana tvoga i ljubav vašu. Pogriešiti priekorno je, al je i čovječno, al biti nesmiljen, kako tvoja majka, to nemože biti nikako ni čovječno, ni bogu milo. Od takve se

bogomoljke nisam tomu nikad nadala. Nego dati će bog, te ćeš ti njoj pokazati, kako je ona tebi krivo činila.

— Oh, da mogu to doživiti! — Al Marijo ne muči me toliko. Reci mi jednom, gdje je diete moje?

Ti znaš kako se dogovorismo, da ćemo diete na izliku samo izložiti. Ta kako nebi toga znala? Koliko si se tomu protivila i koliko me je muke stojalo, da te na to sklonem. I kamo sreće, da me nisi poslušala! Moja je namjera poštena bila: ja ga htjedoh izložiti, da ga pred svietom nadjem i k sebi uzmem, da sakrijemo tako pred ljudmi i na dalje grieh tvoj, koga smo dosada tako dobro krile. A može li, bože, to griešno biti? Al čuj me. Kako podjosmo iz kuće, da na Školjić, na vodu Rječinu, idemo, gledah da ti diete iz ruku uzmem, jer sam se svaki čas bojala, da mi se kući ne povratiš. I težkom ti ga mukom izvarah. Nagovarala sam te onda, da ideš kući, jer sam se i za se bojala, da neću ostati postojana, ako budeš ti uza me. Kako dodjosmo na šetalište, pokazah ti onu kamenu klupu, za koju sam mislila, da je prikladna, da na nju diete postavim, dok ga kakva dobra duša ne nadje. Ti si onda priskočila k meni, i pogledala si i mene i diete takvim pogledom, koga nikad zaboraviti neću, pa nemogav mi ni jedne reći poljubila si omotano diete i zakloniv rukama lice pobježe. Možeš si pomisliti, draga Anko, u kakvom sam strahu bila: ponajprije za te, neznajuć, šta si odlučila i kamo si krenula, pa onda i za diete. Tri puta sam se bila nakanila, da ga izložim i svaki sam se put vratila, zabacujuć našu osnovu i gledajuć je li diete dobro omotano. Na posljedku videć kako onaj crvak mirno spava, kano da mi hoće olahkotiti dielenje od njega, i čuvši iz daleka dolaziti mlinare, položih ga na klupu i potrčah na most, da gledam, hoće li ga oni zapaziti.

Prva ga zapazi neka starica, što je s mlinari u grad hodala. Priskočila, odmotala zamotak i zapaziv diete digla ona strahovitu graju, da sam mislila u zemlju ću propasti, kako je grdila onoga, koj je diete izložio, i bila sam onaj čas požalila, što sam učinila. Starica sa djetetom liepo postupala, stade ga ljubiti, milovati, razgovarati i pitati djetinskim govorom za njegovu majčicu. Naravno, da je za čas sila ljudi povrvila, da gleda siromašnoga nahoda. Ogledavali mu i odielo i lice, te stali nagovještati čije bi moglo diete biti. Nekoji već nadjoše, da priliči ovomu ili onomu gospodinu. I za čudo više se za otca, nego li za majku brinuše, veleć: otac mora da mu je gospodin, a majka siromašna, prevarena djevojka. Kako su svi složni bili, da mora biti gospodsko, tako i tvrdiše, da nemože to nikako riečko diete biti. Toga riečka majka nikad učinila nebi, rekoše starije ženske. Ja priskočih i rekoh: bilo diete čije mu drago, mi ga tako ostaviti nemožemo. Biti će i gladno već pilešce. Bog zna kad su ga zadnji put nadojili. Ja sam siromašna, dodah, al sam pripravna k sebi ga uzeti, dok mu nadjemo kakvu dobru žensku, da ga za svoje primi. Tim mislih, da mi je sve za rukom pošlo. I podjoh onoj starici, da joj ga uzmem, al mi ona na to reče: kad bi ga ti hraniti mogla, moći ću ga i ja; meni ga je bog dao, ja ga nikomu nedam. Možeš si pomisliti, kako me je zabunila ta nenadana neprilika. Uzaludno mi je bilo svako otimanje. Videć, da mi ga starica nikako neda htjedoh i pristati, da ga ona k sebi uzme, u nadi, da ćemo ga ipak skorom od nje izmoliti, al u to došli gradski službenici i oni nam ga u ime oblasti oteše i proti svim mojim molbam odnesoše.

— Kamo, za boga?

— U nahodište.

— Šta, u nahodište? moje diete u nahodište! Da smo ga u more bacili nebismo gorje bili uradili. Moje nevino diete izložismo svakoj nevolji, bolesti, pošasti, a preživi li prve godine svojega kukavnoga života, odjenuti će ga onim nesretnim modrim odielom, da svaki već iz daleka znade nahoda, da mu prokune majku, koja ga je tako težko od sebe kidala, ne da ga izloži, već da ga smije pred svietom pri sebi čuvati i svojim ga nazivati, i koja bi volila gladovati i poginuti, samo da ga može u životu uzdržati.

— Kad je čovjek nesretan, Anko, i pluto mu tone, i najbolja mu nakana zlo urodi. Tko bi to bio predvidio! ti znadeš, kako nije nikako moguće bilo, da ga dulje u kući zatajimo. Jedna soba, a sto susjeda. Pravo je čudo, da se nije dosad nitko dosjetio. Što se hrane tiče, kakogod sam siromašna i kakogod podielih s tobom i sobicu i krevet, smagali bi i djetetu tvojemu ono malo mlieka, ma morali ga zdravljem svojim i očima svojima kupovati. Al kako si čuvala pred svietom dosada svoje poštenje, nismo ni imali drugoga puta, pa onda bilo mi je i radi moga glasa. Ti znadeš moga zaručnika. Da i nije tako ljubomoran, al kakav je sviet, nebi gledao, nego da me ocrni pred njim i da ga od mene odvrne. Lagati nije nikakva umjeća, a svietu je najsladje, kad uzmogne kriepost sumnjičati i tudju sreću gaziti. Zato te i toliko molih i zaklinjah, da kušamo taj korak i tebi i meni na korist, a sada žalibože obojim na žalost i na sramotu.

— Marijo, Marijo, ja moram svoje diete viditi, ja idem u nahodište po njega, ja ga ondje nikako ostaviti nemogu.

— Anko, za boga, nemoj! Izaći će onda sve na vidjelo, pa ti neće sud vjerovati, da smo zato, da spasimo svoj dobar glas pred svietom, htjeli diete samo na izliku izložiti, da ga onda k sebi uzmemo, već će oblast držati, da smo ga za zbilja htjeli izložiti i eto gotove tamnice i tebi i meni, a djetetu tim ništa ne koristismo. I težko da ga onda ikad vidimo. Gledat

ćemo, da ga iz nahodišta izvadimo. Obilježje mu znamo: zviezda i polumjesec na svili izvezeni i za kapicu mu prišiti. Al samo da hoće tvoj Milan jednom uzpisati. Kako si hude sreće, bojim se, da te i on još ne ostavi.

Anka se na te rieči porumenila, kano da joj se krvca iz skore rane po licu razlila i duboko ganuta reče: Zar i ti, Marijo, o mom Milanu dvojiš? I kano da se je časak zamislila težko uzdahnu, pa onda odvažno reče: Ne Marijo, rekla mi i ti i majka i sav sviet sto puta, Milan će te ostaviti, ja ću sto puta odvratiti: Milan vjere pogaziti neće.

II.

Jad i nevolja najveći su neprijatelji ljepoti. To su oni crvi, koji podgrizuju zeleno stablo čovječjega života. Da je tebi vidjeti bilo Anku, dok je još nadporučnik Milan Radaković na Rieci bivao, u naponu ljepote njezine! Nema toga slikara, koj nebi prisiljen bio, pogledav ju, zabilježiti onu crnu, bujnu kosu, ono vatreno oko, koje na platno nikako uhvatiti ne možeš, ono lice, koje bi najljepšu ružu postidilo i na kojem se njezina čista, blaga duša osjevala, kano što se proljetan dan na plavoj nebesnoj vedrini osjeva. Nije zato ni čudo, da se je na Rieci u ono doba djevojačka ljepota Ankinom ljepotom mjerila. Liepa kano Anka Brozovićeva, htjelo je toliko reći, koliko kad mi kažemo: liepa kano majka božja.

Pa evo za pol godine, kolike li promjene! Manje se mienja lipa od Petrova dana do mlade godine, nego li se Anka za to doba promjenila. A kako da bude drugčje! Kud grȃd tuče i vijori huje, tuj cviet nedospjeva. Al nije zato ljepota Ankina uništena, već samo zastrta bila koprenom nesreće. Da možeš samo skinuti s nje tu koprenu, sinula bi ona opet nebeskim sjajem.

Anka nije mogla nikako utješiti i umiriti se radi djeteta i nemogav već srcu odoljeti reče ona odlučno: Marijo, ja idem na sud, hoću da sve odkrijem. Ako sam kriva, neka me kazne, al moga djeteta u nahodištu ostaviti ne mogu.

U to pokuca netko na vrata. Anka zadrkta i drkćućim glasom kliče: Za boga, panduri! Propale smo!

Al se pomolio na vrata listonoša i reče: Gospodjici Anki Brozovićevoj, te predav pismo ode.

Anka primiv pismo u ruke uzdahnu: Gospodjici, gospodjici!

Pogledav pismo razvedri joj se lice i reče: Marijo, evo pisma od Milana moga!

Poljubi ga, razpečati i stade ga čitati. Pismo po prilici ovako glasilo:

Ljubezna Anko!

Javljaš mi, da ti se približava onaj dan, koj bi imali najljepšim danom svoga života nazvati. A sada? Mjesto sreće sramotu ti nosi. Ja, krivac tvojim sadanjim i budućim mukam, duboko ćutim koliko sam sagriešio proti ljubavi našoj. Vjeruj mi, jedina Anko, ja bih dao život svoj, da toga učinio nisam. I koliko me ubija plemenitost tvoja, da mi toga nikad predbaciti nećeš! Da me tužiš, usudio bih se grieh svoj ne opravdati, jer toga ne mogu, već umoliti te, da ga sa mnom, jedina Anko, podieliš. Reko bih ti: Anko! Za volju ljubavi naše, za volju mira duše moje, primi na se polovicu grieha i priznaj mi, kako si me sliepo, bezgranično ljubila, reci mi, da te ja strastno i zaneš eno ljubih takvom ljubavju, koja čovjeku razbor, pamet, i svaku duševnu snagu otimlje i ništa nego plamteće srdce u njem ne ostavlja. Da, jedina Anko, samo tvoja bezkrajna ljubav podupirala je nehotićnu (bog mi svjedok budi) drzovitost moju. Da mi to priznaš, koliko bi onda odlanulo srcu momu.

Ljubezna Anko! Ne samo, što mi je dužnost skrbiti za diete, koje ću pred svakim svojim priznati, nego ja te dužnosti s nikim ni dieliti neću. Ako tvoja majka još nikako mojim riečim neće vjerovati i ako bude svoju grožnju, da te od sebe odbije, izpuniti htjela, ti mi to odmah javi. Ja sam već našoj kapetanici, mojoj rodjakinji, govorio o tebi. Reko sam joj, kako mi kaucije smoći nemožemo, kako sam u granicu se molio, pripravan žrtvovati svaku radost i udobnost samo da mogu bolje štedeć potrebit novac čim prije skupiti. Dȁ, moja jedina misao i sav moj život jesu odsada prema tomu, kako da ti čim prije zadanu rieč održim. Kapetanica je pripravna k sebi te uzeti, pače polazeć ovih dana u Senj, doći će i na Rieku, da te posjeti, i pristaneš li uza to, k nam dovede . . . Vjeruj vazda tvomu

Milanu.

Kad je Anka pismo pročitala, proplakala je kano diete I Marija je s njom plakala. Nisu ni same znale zašto plaču, al osjećale su, da nisu to one obične gorke suze, koje im svaki dan niz lice roniše.

Nakon dugoga mučanja progovori Anka: Koliko si već za mene učinila, Marijo, ja ti toga nikad odvratiti ne mogu. Dva ti života dugujem. Da nije tebe bilo, morala bi bila, uslied progonstva materina, prije nego li dadoh život djetetu svomu, pogubiti i njega i sebe. Učini mi još jednu možda zadnju ljubav. Znam, da ti je težko mojoj majci poći, jer će te ona kao obično izgrditi i odtjerati, al kušaj još jednom da nas izmiriš. Možebit budeš danas sretnija. Uzmi ovo pismo i pročitaj joj ga. Tvrdo se nadam, da će mi tad oprostiti. Ja svoju majku ljuto uvriedih, al nadam se s ovim ju pismom podobriti. Moli ju, zaklinji ju, neka mi kakvu god pokoru naloži, sve sam pripravna podnositi, samo da mi oprosti. Oh, da mogu još danas na grudih svoje majke njezin blagoslov izprositi! — Hoćeš li Marijo poći?

*

Marija nije mogla odbiti te usluge prijateljici svojoj, akoprem se težko Ankinoj majci odpravljala, jer ju ona često radi Anke korila, kao da je ona tobož kriva Ankinoj nesreći.

Došav Ankinoj majci nadje ju kako s nekom babom mudruje, koje bi brojeve na lutriju igrale. Taj jučeranji nahod, reče baba, mora sretan biti, samo vi Tonko na moju ternu pristanite; ovoga nam puta izbjeći neće.

Neka bude onda „terno secco" doda Tonka, baš kad Marija u sobu stupila. Kakve već jesu takve igračice, stide se one ipak pred stranim svoga zanata, te zbilja ona baba i za čas otišla.

Ostadoše Marija i Tonka, Ankina majka.

— Šta vas opet k meni nosi? Valjda vam je Anka već dozlogrdila, il možebit novac trebate. Nedam ja nikomu ni krajcare. Kako si je prostrla, tako neka legne. Meni te sramote učiniti! Jedva je petnajstu godinu navršila, pa toliko mi već jada zadala. Toga joj ni u grobu oprostiti neću. Prstom će za mnom sav grad kazivati. Da joj je otac živ, bio bi on drugčje s njom računao.

— Ali molim vas, draga Tonko, rado bi vam nešto kazati.

— A šta i treba da govorite. Znam ja, šta ćete reći. Prosit ćete, da ju opet k sebi uzmem. Još bi mi toga trebalo. Tudjoj djeci babice plaćat! Pa da je koga uzljubila, van mladoga oficira, gotovu nesreću. Za nju je baš i oficir bio, kako i za vas. Bar bi vi mogli pameti imati, ta bi joj skoro majkom biti mogli.

— Oprostite, draga Tonko!...

— Znate vi, šta će to reći: mlad oficir? Taj da ljubi? Pa još nekakvi crni Hrvatina! Možebit je još i grčke vjere!

— Vidite, Tonko, baš vam od njega sada pismo nosim.

— Pismo? Šta će meni pismo. Lagati umije, to vam vjerujem. Za cielo se zaklinje, kako joj je još vjeran, kako ju neizmjerno ljubi. Nabajao joj je sigurno dosta toga. Vjerujte mi, ta će pisma sve kraća i sve redja bivati. Oficira! tko nebi oficira znao!

— Al on baš sasvim drugčje piše, nego li vi mislite. On veli, ako ju zbilja vi odbijete, neka onda k njemu, u granicu, dodje. Ima on rodjakinju, koja je pripravna k sebi ju uzeti.

— Neka ide, čim prije, dok on toga ne požali. Ja ništa o njoj znati neću. Ja nemam nikakve kćeri više.

— Ona vam na teretu neće biti. Ona vas moli samo za vaš blagoslov.

— Šta moj blagoslov? Tko bi mene, Marijo, onda izpoviedao. Dosta sam ja već ogriešila dušu radi moje kćeri. Zakopat će me malovriednost njezina.

— Dakle šta da učini Anka? Ona je sagriešila, ona priznaje, da vas je ljuto uvriedila, al ona se kaje i pripravna je na svaku pokoru, samo da joj oprostite.

— To bi onda lahko bilo. Vi da griešite, mi da opraštamo.

— Ta šta vi onda želite? Da se ubije? Može li vam se tim gnjev ublažiti?

— Neka ju uzme taj oficir, ako je pošten čovjek.

— Al znate, da on nema kaucije.

— I netreba je. Zar mora on vojnik biti? Neka odpaše sablju. Tko ruke žulji od glada ne umire. Znate što, ako vi Anku još pri sebi zadržite, javiti ću ja to poglavarstvu. Tko je vidio djevojke na svoju ruku živiti. To je sumnjiv život. Tanka je igla, Marijo, od nje se čovjek ne rumeni tako kao vi. Ako i nemate ni otca, ni majke, mogli bi, da ste pošteni, uz drugu stariju žensku živiti. Niste ni vi mnoga bolja od moje nekadanje kćeri.

Marija oborila oči, koje su već suzami nabrekle bile i od stida porumenila i zabunila se tako, da joj ni jedne rieči odvratiti nije mogla.

— To vam zadnja budi, reče joj Tonka: Kad bude Anka ženom, onda neka mi pred oči dodje, al prije nikada, nikada. I sad s bogom!

Marija ode sva zabunjena, nemogav ni boga prihvatiti i jedva je dočekala, da iz kuće izadje.

Kako se je kući vratila, susrete ju Anka: Je li, majka mi oprašta? Znala sam ja, da ona tako tvrdokorna biti nemože. Al Marijo ti šutiš?

— Anko, ja sam ti u ime prijateljstva našega pripravna sve učiniti, al majci tvojoj već nikada poći nemogu. Neusudjujem se ni pomisliti, što mi je sve izrekla. Ona me je svojimi klevetami tako zastidila, da nisam ni srdca imala odbijati ju, već sam samo gledala, da se čim prije udaljim. Pomisli, što mi reče: da je nepristojno, što nas dvoje same živimo, da će nas zato poglavarstvu tužiti. A ne stojim li ja pod zaštitom gospodarice ove kuće, kojoj me je pokojna majka na umoru izručila? Ne stojim li ja pod zaštitom poštenoga imena obitelji moje? Ne stojim li ja pod zaštitom čistoga života svoga?

— Draga Marijo, oprosti mojoj majci, ona je to u srditosti kazala.

— Prama tebi, Anko, ostaje pako tvrda kano stiena. Poručuje ti samo, da joj nikad pred oči ne dodješ, ako ne možeš kao žena doći.

Probliedila Anka i duboko se zamislila. Napokon ustade, te primiv Mariju za ruku reče: Ja vidim, plemenita Marijo, da mi na Rieci već obstanka nema. Ti mi bijaše jedino zaklonište, a sad me i odavle tjeraju. Ja moram iz Rieke. Ja, koja nikad ni koraka u sviet ne učinih! Diete mi oteše, majka me odbija, sav će grad od mene zazirati! Meni nigdje već života nema do Milana moga. Ja idem svomu Milanu.

— Anko draga, kamo ćeš tako sama? Pričekaj, dok bar kapetanica dodje, kako ti Milan piše.

— Marijo, ja nemogu nikako na Rieci dulje ostati — i pomisliv na jednom na diete svoje nastavi: a ipak bi na Rieci ostati morala. Dugo joj se duša u toj borbi kolebala.

* * *

Drugoga dana bilo je ipak viditi, kako Anka u družtvu plemenite gospodje, kapetanice Milanove, put Senja kreće. Pri razstanku s Marijom zadnje joj rieči bijahu: Marijo pazi na obilježje: zviezda i polumjesec na svili izvezeni i za kapicu mu prišiti.

Smrt kneza Ugolina.[1]

Ponašio P. P.

Usta diže sa groznoga jela
Onaj grješnik,[2] brišuć jih o vlasi
Glave, što mu ostrag izgrizo je.
Za tim reče: „Ti zahtievaš, da si
Bol ponavljam strašnu, s koje puca
Srdce meni, kad pomislim na nju,
Prije nego o njojzi prosborim.
Ali ako rieći mi uzmognu
Bit sjemenom, s kog da nečast rodi[3]
Izdajici ovom, koga glodjem,
Zajedno ću plakat i govorit.
Neznam tko si, nit načinom kojim
Amo dodje; al po govoru ti
Rekao bih, da Firentin jesi,[4]
Znaj, da knez ja Ugolino bijah,
A Ruggieri arcibiskup ovo;
A čuj sada, zašto s njim sam skupa,
Da po zlobi njegvoj na vjeri me[5]
Uhvatiše i da potla mene
I smaknuše, netrebam ti kazat.
Al što niesi mogao doznati,
Kako najme strašno sam skončao,
Sad ćeš čuti a za time sudi,
Da l' opako uradi na meni.
Vidjelicom[6] malom na tamnici,
Koja s mene gladušom se zove[7]
I u koju valjda će i druge
Još zatvorit — svitao je meni
Nekoliko već mjeseci danak,[8]
Kad sasanjah ružni san, koji mi
Budućnosti zastor razkinuo.
Vidjeh ovog[9] lov lovit na vuka
I vučiće prama briegu onom,
Što Pizancem Luku vidjet neda.[10]
On na čelu a uza nj Gualandi
I Lanfranchi i Sismondi s kujam'
Mršavimi, vještim' i hitrimi.[11]
Za čas mali staroga i mlade
Vidjeh sustat i kako jim kuje
U slabine zabodoše zube.
Kad pred zoru ja se probudio,
Čujem sinke,[12] što sa mnom bijahu,
U snu plakat i tražiti hljeba.
Bez duše si, nezaboli li te,
Bez suza si, neobliju li te,
Kad pomisliš, što se tada slutnjom
Jadnom srdcu naviestilo mome!
I oni se probudili za tim
I bližilo već se doba, gdje nam
Svakidanje jelo donosili,
I dvojio svaki sa sna svoga.[13]
Kad ja čujem na strašnome tornju
Donja vrata zaključati ključem,
S čega sinkom pogledam u lice,
Al nijedne neizustim rieči,
Nit proplačem — jer se okamenim.
Zaplakali oni tužni, a moj
Anselmuccio reče: šta to u me
Tako gledaš, otče, šta je tebi?
Odgovora ja na to nedadoh
Niti suzom, nit i-kojom rieči
Vas dan onaj i svu noć za njime,
Dok negranu novo sunce svietu.
Kada malo zabielio danak,
U tamnici tužnoj i ja spazim
Četiriju u licih svoj oblik,
Prepadnem se i od boli ljute
U obedvie zagrizem se ruke.
Oni, misleć da s potrebe jela
Ja to činim, priskočiše mahom
I rekoše: otče mnogo manja
Muka će nam biti, ako od nas
Jedeš; ti nas ovim obuko si
Jadnim mesom, ti nam ga i svuci!
Umirim se za tim, da jih većma
Neraztužim. Taj dan i dojdući
Svi mučasmo, rieči nesmogosmo.
Crna zemljo zašt' se neodtvori!
Kad dodjosmo do četvrtog dana
Gaddo na tle baci se preda me
Pa mi reče: o moj otče šta mi
Nepomažeš? To izustiv umre,
I ko što ti mene vidiš sada,
Vidjeh ja i ona tri još pasti
I umrieti jednoga za drugim
Od petoga do šestoga dana.
A ja tada, sliep već, tumarao,
Prebijo se od jednog do drugog
I narieko[14] dva dana za njimi:
Za tim smože glad, što bol nij' mogla.“
To kad reče on izvrne oči
I na novo popadne lubanju
I stane ju glodat pasjim zubom.

[1] Ovaj glasoviti komad Dante-ovog „Pakla“ (ulomak 33. spieva) preveden je u sve izobražene jezike; ima mu i u našem već nekoliko prievoda. Ipak sam se odlučio i ja, da ga ponašim, no zato kao da bi ja to bolje umio nego su drugi, već da se i ja nasladim trudom, koga takov prievod zadaje. Gledao sam i u

ovom prievodu, da shvatim misli pjesnikove i da jih zaodjenem našom rieči, a čuvao sam se robske doslovnosti, da mi prievod nebude tudjin u svojoj kući. S toga sam zamienio talijanski, našemu jeziku neprikladni, jedanajsterac s našim desetercem, a okanio sam se i sroka (slika, rime) da mi nesmeta vjernijemu izrazu. Da kako da na taj način prievod po vanjskom svome liku neodgovara talijanskomu izvorniku; ali tim više mu možda doliči iz nutra, a to je prva i glavna stvar pri svakom prievodu. Treba mi još napomenuti, da sam talijansku rieč conte preveo našom knez, da mi nebude u prievodu njemačke rieči grof, koja i onako podpunoma neodgovara talijanskoj conte.

Toliko o prievodu; sada nekoliko rieči o povjestnoj podlozi pjesme.

Poznato je, kako bijaše u srednjem vieku sva Italija razkoljena na dvije glavne stranke, na guelfsku i gibelinsku. Svaki grad a skoro i svako selo imalo je privrženika jedne i druge stranke, koji su se neprestano medju sobom klali i nadvladjivali. U vrieme predmeta ove pjesme (konac 13. vieka) stajao je u Pizi na čelu guelfskoj stranci knez Ugolino (della Gherardesca, conte di Donarotico). U isto doba podigla se u Pizi još i treća tako zvana stara, prava gibelinska stranka; njojzi pripadahu moćna plemena Gualandi, Lanfranchi i Sismondi, a glavom joj bio tadašnji pizanski arcibiskup Ruggieri (degli Ubaldini). Ugolino i Ruggieri bili su si u rodu a iz početka i u volji. Ali nesreća htjede, da Ugolino razjaren s nekoga tobože zla svjeta, što mu ga davao Ruggierov jedan nećak, ubije ovoga a tim navuče na se mržnju arcibiskupovu. Ruggieri tajio se iz prva, kao da i ne misli na osvetu, dapače sklopio je i nekakav savez s Ugolinom. Ali baš s ovoga saveza dodje medju njimi do svadnje a skoro i do boja, u kojem Ugolino bude nadvladan i sa dva svoja sina (Gaddo i Uguccione) i dva unuka (Brigata i Anselmuccio) uhvaćen i iza sedam mjeseci tamnice gladom umoren. Dante upisuje Ugolinu u grieh, da je nevjerno predao neprijateljem neke pizanske gradove, ali to poviest nedokazuje istinom, već samo vjerojatnošću.

[2] Na koncu predidućeg (32.) spieva opisuje pjesnik, kako je u jednoj jami vidio dva grješnika, jednoga nad drugim kao na krkače, a gornji grizao je donjega u zatiljak i žderao mu meso nekakvom zvjerskom nasladom. Dante sudeći po tom, da gornji veliku mržnju goji prama donjemu, reče prvomu, neka mu kaže uzrok te mržnje, pa ako mu je pravedna, da će on njihova imena i krivnju mrženikovu proglasiti gore na svietu.

[3] Pozivlje se na ono, što mu je Dante obećao i što je na koncu predidućе opazke napomenuto.

[4] Dante rodio se u Firenci godine 1265.

[5] Ubiti koga na vjeri = treulos ermorden. Vuk.

[6] Vidjelica = Lichtloch.

[7] Tamnicu, u kojoj je Ugolino sa dva svoja sina i dva unuka od gladi umro, prozvao je sviet za tim gladušom (torre della fame.)

[8] Od kolovoza 1288 do ožujka 1289, dakle po prilici sedam mjeseci.

[9] To jest Ruggieri-a.

[10] To je brieg Monte S. Giuliano, koji medju Pizom i Lukom leži i jedan grad drugomu krije.

[11] Ruggieri dao je taj lov, on je bio gospodar, a ostali bili su mu kao gosti i doveli svoje kuje.

[12] Ugolino nečini razlike izmedju sinova svojih i unuka, već jih sve skupa svedjer sinovi nazivlje.

[13] I sinovi mu (odnosno unuci) imali su onu noć isti ili sličan san, i svaki od njih sa sna svoga dvojio je ono jutro, da će im se jelo donesti.

[14] U mojem kraju veli sviet nariekati za mrtvimi; Vuk ima naricati. *P. P.*

Sbog jedne rieči.

Slika iz života. Iz českoga od Jos. Kaj. Tyla.

III.

Jedne nedjelje dodje po svom običaju Brand sa Klarom u mlin. Bijaše krasno predvečerje te stari i mladi izadjoše šetati se na zelenu livadu kraj vode. Stari koracahu naprvo, a mladji idjahu nekoliko koračaja za njimi. Stari razgovarahu se živahno, mladi držahu se za ruku, rieči negovoreć, jedva usudjujuć se ruku si stisnuti. Samo duše njihove razgovarahu se medju sobom šaptajuć i pripoviedajuć si najumiljnije stvari a skinuvši tiesne zemaljske okove dizahu se put nebesa.

„Govorite što vas volja“ ozva se sada važnim licem i mirnim glasom gospoja Barbara „ja znam, što znam i nedam si toga izgovoriti. Oni se rad imaju.“

„Ali zašto neotvore usta?“ upita šumar. „Ja nemogu takova okolišanja trpiti, a kad čovjek oko mene očijuka i obilazi a negovori, mislim uviek, da nešto zla namjerava.“

„Takova šta netreba se bojati od Vojtjeha“ reče mlinarica; „ja dobra stojim za svoga sina. A što oni oba usta neotvaraju — sveti Bože! To se i drugim poštenim ljudem dogadja. Vi se nesjećate toga, gospodine susjede?“ dodade smiešeć se.

„Da istinu kažem“ odvrati šumar, gladeć si brkove „skoro mi se jednoč nešto slična dogodilo — kad sam naime svoju pokojnu poznao — lahka joj zemljica. Tada mi je bio grkljan kao sapet — ali to je trajalo samo nekoliko dana, za tim svalilo mi se je nešto sa srca i bilo je opet dobro.“

„Tos frštecih!“ primetnu Ružička sjećajuć se samoljubno vlastitih mladih ljeta.

„Menč hote maul — kunte redn — ize kutes —“

„Kunte redn —“ smijaše mu se gospoja Barbara; „ali i ti nisi mogao govoriti i dugo si obilazio, prije nego li si usta otvorio.“

„Obr Vojtjeh“ uze dokazivat mlinar — „is Menč, wos hot študirt — školi ainiges. Ta nismo ga kao vrbu rasti pušćali. Taj bi već morao znat jezik si razvezati — a osobito njemački. Ta njemština mu teče, kao kad pušćaš vodu iz puna nasipa.

„Kao što sam rekao“ ozva se šumar, „ja rad imam momka; treba mi samo pogledati čovjeka i znam namah što u njem leži. Ali zašto negovori? Od djevojke nemogu zahtievati, da počme; premda bi to možda rada učinila — jer nije više, kakva je bila. Negda je iz sobe u kuhinju kao ptica letala i po tratini kao mlada srna skakala; a sad pjeva same pogrebne pjesme i kad ju upitam: Što ti je? uhvati se za čelo, uzdahne i veli, da ju glava boli. Čovjek bi doduše mogao reći, da ju srce boli — nu mogao bi se prevariti, zato nemože se ništa sigurna odlučiti.“

„Tos frštecih“ dodade Kužička. „Ize wos — tada neka se uzmu; ja sam zato. Gospodična Klarica dopada mi se — a ni Vojtjeh nije nikakov ljudožder, da se nebi mogao s njom slagati. Samo ako je štogod medju njimi — to je hauptsoch.“

„Ali kanite se već jedan put te dvojbe“ razžesti se mlinarica. „Ta to neće već tako dugo trajati, kao što traje — i Vojtjeh će nas za nešto prositi.“

U to kriknu netko za njimi pronicavim glasom. I obratiše se svikolici poplašeni i opaziše na briegu, kraj duboke brane seljakinju, koja je kao luda vikala, rukama lomila i u pomoć zvala.

Bila je to žena iz bližnjega sela. Čekajuć, dok na nju red dodje, da joj se žito samelje, otidje s trogodišnjim svojim dječačićem za mlin i došav k vodi, htjede diete okupati. Dječarac se smijao, kad ga je majka svlačila i poskakivao od radosti, a majka uživajuć u veselju djeteta svoga, pusti ga nekoliko koračaja sama trčati. Nu diete se najedan put potepe, prevali i padši upravo na kraju briega, skotrlja se s njega u vodu.

Žena, jedva što je diete pasti vidila, sluteć groznu nesreću, udari odmah u jauk i potrča za njim, nadajuć se, da će ga još dostići, prije nego li u vodu padne, ali uzalud bje i jauk i hitnja njezina.

U tom stvori se kraj nje Vojtjeh. Jedva što je naime prvi vapaj poplašene žene začuo, pohrli velikim skokom k briegu i vidiv na sreću, kamo je diete palo, baci se u vodu i zaroniv iskaše diete, koje se nije moglo uzdržati na površju.

Bio je to za gledaoce na livadi trenutak pun nade i straha, žalosti i radosti.

Nesrećna majka bacila se na zemlju i prignula k vodi kao da joj je htjela na dno pogledati. Bila bi rada govorila, bila bi rada vikala, ali joj jezik nemogaše s mjesta, te u glasnu plaču i težku jecanju izčeznu joj svaka rieč.

Gospoja Barbara stajaše držeć ruke pred ustima sklopljene i neodvraćaše oka svoga s vode. Stari Ružička premitaše nogu na nogu i šuljaše amo tamo po glavi svojom okruglom kapicom, nemogaše bo dočekati se Vojtjeha; da će mladić sretno izplivati, to je znao — bio bo je izvrstan plivač, krvi mlinarske, a u vodi tako siguran, kao i u sobi — pa pošten starac radovao se, što će mu sin svojim znanjem i vještinom nešto dobra učiniti. Stari pako Brand odtrčao prama onomu mjestu u pomoć, gdje je mislio, da će se Vojtjeh s djetetom pomoliti.

A Klara? — Ta je stajala na briegu niema kao stiena. Već pri prvom jauku ženinu zabode ju nešto u srce, a kad se je Vojtjeh u vodu bacio, stade u njoj sva krv; i stajaše tu sada blieda, stisnutima grudima, rukama spušćenima, nemogav ni riečce progovoriti. Nu jedva što se je glava Vojtjehova nad vodom pojavila i on znakom javio, da je živ i zdrav: spade joj težki kamen sa srca a iz očiju potekoše joj potoci vrelih suza, te plačuć i smijuć se baci se uzradovana djevojka brižnoj majci oko vrata, koja je — i sama na novo oživjela — bliže pristupila bila. I dobra žena privinu djevojku k srcu svomu; razumjela je ona te smisla pune djevojačke rieči te zahvalno uzdignuv oči svoje prama nebu, okrenu se k mužu, dajuć mu pobjedonosno na znanje, da se glede ljubavi medju Klarom i Vojtjehom nije prevarila.

Obje pobraše se za tim k mjestu, gdje su već Vojtjeh i šumar svom brigom nastojali oživiti diete. Za malo vremena podje im to za rukom, na što Boga i vrloga izbavitelja slaveć cjelivaše majka k životu probudjeno djetešce. I Klara privinu ga k srcu svomu, te uprvši svoje krasne suzami orošene oči u Vojtjeha, spusti goruć cjelov na malašna djetečja ustanca.

„Vidite, vidite, gospodine susjede!“ šaptnu gospoja Barbara šumaru. „Klarica misli, da ima u rukuh Vojtjeha.“

„Pa on bi toga i vriedan bio“, zamrmlja šumar, „jest to vrl mladić; samo kad bi usta otvorio. Zar da mu još djevojka i oko vrata pane? Neznam — neznam —“

„Nemajte brige!“ odvrati mlinarica. „Sve će biti dobro.“

Vojtjeh ode medjutim presvući se i tom sgodom morade još mnoge priproste ali tim srdačnije pohvale slušati od ukućana, družine i ljudi na meljavu došavših. Nu u srcu njegovu nije zasad bilo mjesta izpraznim hvalam, duboko bo kosnuo ga se je pogled Klarin — taj posmjeh samih nebesa.

Bio je to krasan, razkošja pun večer. Najveća slast, koju ljudsko srce oćutiti može, slast, proiztičuća iz osvjedočenja. Stari nasladjivahu se raznovrstnimi govori i ne jedanput ote se šumaru i mlinaru riečca, imajuća nevinim načinom pecnuti ljubovnike ili ih k razgovoru potaći. Nu i Vojtjeh i Klara bijahu te večeri neizmjerno vesela lica i vječni posmjeh treptiaše im oko ustiju; časomice šaptahu si nekoliko rieči, ali sve to neprivede nikakovu od starih otaca očekivanu izjašnjenju.

IV.

U takovu rekli bi tvrdoglavu mučanju življahu ljubovnici još mnogo nedjelja. Medjutim približavaše se godišnje proštenje u sazavskoj crkvici i doli u prostranoj žitnici činjahu se velike priprave k plesu. Marljivije nego ikad prije nastojalo se je sada, da se pod što bolje opere i pomete, a stiene opraše i očiste. Po svih stienah bješe povješani veliki vienci iz granja a medju njimi manji iz ružica, krasuljaka, zvončića i iz liepe, velike trave. Tako bješe ukrašene i tavanice ili bolje rekuć grede, kroz koje se je tja do krova viditi moglo.

Vojtjeh je taj put sve sam nadgledao. Sam je u gradu za mnogo forinti cvieća nakupovao, dobre svirače najmio i s dotičnim krčmarom pogodio se glede podvorbe gostiju: jer je to od pamtivieka bilo neko pravo i napole dužnost sazavskih mlinara pobrinuti se o proštenju za piće i svirku. Toga bo dana sašla bi se ciela mladež iz okolice na zabavu.

Klara je jednoč u razgovoru izustila bila, da rada pleše. Vojtjeh si je to zapamtio i učiniv k tomu što je samo moguće ljepše priprave, osmjelio se umolit ju, da s njim o godišnjem proštenju pleše. To je već poslje poldana — namah po blagoslovu učiniti htjeo; nu stari neimadoše još volje poći medju žamor i buku, već iznovice posjedaše oko čaša i tako nemogaše Vojtjeh izvesti svoje željne nakane sve do večeri, kadno su se napokon svi podigli, da s pozvanimi gostmi plesališće i veselu mladež pogledaju.

Plesačem medjutim nepade ni šumar, ni mlinarica, niti sam gospodin župnik, niti vlastelinski upravitelj tako u oči, kao Vojtjeh, kad je s Klarom u sredinu stupio. Znali su svikolici, da je danas plesnu dvoranu na slavu svoje ljube nakitio i ljubljahu ga već odavna rad njegove vrline i dobroćudnosti — a kad su napokon pogledali na Klaricu, na tu tihu dušicu u reklici od zelene svile i u bieloj krasno izšivanoj suknji: to se je morao i onaj u srcu ganuti, koji možda sve do sad nije dobra želio mladomu i bogatomu mlinaru. Najedan put, kao da su se dogovorili, izstupiše svi iz kola, tako da su Vojtjeh i Klara sami samcati plesali. Ali on nije toga znao; on nije toga vidio ni čuo. Nježni dah njezin lahorio mu oko lica, ruka njegova ovila se oko tiela njena — a iz očiju njenih, sramežljivo sklopljenih, dopirahu časomice do njega sunčani traci neizrečenoga blaga: to je vidio, to je slušao i ćutio polag udaraca srca svoga. Neizmjerna razkoš obuze dušu njegovu; on bi bio pleskao, plakao, vriskao, letio — on se nebi nigda iztrgnuo iz tih nježnih ramena, kad ga nebi glasno pleskanje i podcikivanje razveseljenih gostiju iz sladkoga uzhićenja probudilo bilo.

A i Klara bijaše blažena. Desnica njena tresla se u ljevici njegovoj, a ljevica uprla joj se sladkom čeznjom o rame njegovo. Slutnja neizrečene sreće obuzela joj je dušu. Ćutila je duboko i vrelo — sveto priznanje ljubavi, ćutila je to svom vjerom svoga čistoga, djevičanskoga srca.

Kad su plesnu dvoranu ostavili, već se je smračilo bilo, a nad zelenim brdom sjao se mjesec u punom svjetlu. Bijaše čarobna večer.

Bez ikakva dogovora, bez ikakve namjere, ni neznajuć toga stupahu Vojtjeh i Klara, vodeć se za ruku, po kamenitoj stazi gore na brdo, na kojega pećinastom tjemenu stajaše crkvica. Do mala otisnuše se nehotice tako visoko, da je svirka i plesna buka kao i cika dolinom naganjujuće se mladeži samo poput slaba odziva k uhu im doletavala. Gori počivaše sve u svečanoj tišini. Obzor bijaše na okolo ovjenčan tamnimi gorami, a nad njim razprostiraše se modri nebeski svod, pod kojim su tisuće zviezda gorile.

Sada stajahu na vrhuncu brda kod same crkvice i oči njihove poćivahu na tihoj okolici. Tako stajahu dugo ni rieči negovoreć; samo duše njihove šaptahu jedna s drugom. Bijaše obima, kao da se nalaze u nebeskom predvorju.

„Ovdje sam vas prvi put vidio Klarice!“ ozva se napokon Vojtjeh mekim, drhćućim glasom.

„Sjećam se toga,“ šaptnu Klara i obori oči k zemlji.

„Ovdje bi imao zahvalnim srcem postaviti spomenik“ nastavi Vojtjeh; „jer od toga časa počimaju se dani života moga, moje zemaljske sreće.“

U neizrecivoj slasti protrnu duša Klaričina; nu odgovoriti nemogaše. Muče stajaše kraj njega uprvši oči u nebesa. Znala je, što Vojtjeh misli.

„Ljutite li se Klaro — što se usudjujem...?“ progovori na novo Vojtjeh iza kratke stanke i podignuv desnicu njenu stavi ju obima rukama na uzrujano srce svoje. — „Ja neznam govoriti . . . ali srce moje —“

Klara neodgovaraše ništa. Samo bi sad oči sklopila, sad opet k njemu uzdigla. Pri tom nagnula je glavu, tako da joj je čelo na ramenu njegovu počivalo. Vrela suza pade mu na ruku.

„Klaro! moja draga Klaro!“ povika mladić u sladkom uzhićenju i ovinuv desnicu oko tiela

njena pritisnu usne svoje na njezine. — „Klaro, ljubiš li me?“

Pa kao da je tom jedinom riečju težko kakvo breme ili koja davna čarolija s prsiju njenih pala: uzdahnu djevojka i kriknu te ovinuv grčevito obe ruke oko vrata njegova sisaše nov život iz gorućih njegovih ustiju.

Bijaše to velik i svet trenutak u životu njihovu.

Kako su dugo tako stajali — kako i što ili da li su što medju sobom govorili, to je izčezlo iz glave i pameti njihove. Iz ovoga žarkoga uzhićenja duša njihovih probudi ih silni glas šumarev.

„No hvala budi Bogu — sada su ipak valjda skupa govorili!“ povika Brand obrativ se k staromu Ružički, s kojim se dosta mučno brdu na vrhunac verao i pri sjajnoj mjesečini ljubovnike u čvrstom zagrljaju opazio. — „He, hola! — zar se nećete pušćati, vi nieme grlice?“

Djevojka ciknu, iztrgnu se iz ogrljaja Vojtjehova i poleti u razšireno naručje otca svoga. I Vojtjeh približi se brzim korakom otcem, koje je vinom razigrana misao, znaličnost, a stranom i skrb za nestavšom djecom iz sobe izvela, a slučaj na pravo mjesto doveo — približi se i očitova, da ljubi Klaru, ujedno umoli ih za blagoslov.

„A ljubiš li ga i ti moja zlatna glavice?“ upita Brand kćerku svoju; ali mjesto odgovora sakri djevojka lice svoje na prsa njegova.

„Bog te blagoslovio moje drago diete!“ reče na to otac mekšim glasom, ljubeć ju u čelo i usta. „Čini mi se, da ćeš valjanu čovjeku u ruke doći — a jer se ljubav vaša nije plašila svetoga mjesta, biti ćete sretni. — Svemogući Bog blagoslovio vas!“ dodade, stavljajuć ruke na čelo vjerenikom, koji duboko ganuti na koljena padoše i pod širokim nebom, tim najvećim božjim hramom, vjernu si ljubav prisegoše.

Stari Ružička samo se je pri tom smijao; mjera radosti njegove bila je prepuna. On je ljubio sina svoga, a Klari se je već odavna kao kćeri svojoj naviknuo. Sad ih je pako imao oboje blagosloviti i zače zaisto nešto tepati, što je kao o nebu, vječnosti i blaženosti glasilo, na što podignuv oboje, stade ih suznima očima ljubiti, a kad se vraćahu k mlinu, vodio je snahu izpod ruke i pjevao poluglasno njemačku, nekoč na vandrovki čuvenu pjesmu:

O Strassburg, o Strassburg,
Du wunderschöne Stadt! —

dakako polag običaja svoga s različitimi promjenami teksta. Pjesmu ovu pjevao bi samo onda, kad bi mu srce u najvećoj razkoši plivalo.

Dole čekala je na njih brižna gospoja Barbara; nu njeno ponešto naoblačeno lice razvedri se, kad je opazila, da se svikolici puni veselja vraćaju. Srećnoj djeci zaprieti prstom, a kad je radostno zatečena, sve što se je dogodilo, razumila: obrati se k otcem smješećim se i pobjedonosnim pogledom, kao da bi im reći htjela: „Što sam govorila?“

Od toga dana proglasiše se Vojtjeh i Klara za zaručnike i s obe strane činjahu se marljivo priprave k nedalekoj svatbi. Stari Ružička htjede sinu mlin odstupiti, a gospoja Barbara premišljaše danju i noćju, kako bi ne samo pir što ljepše priredila, nego i buduće gospodarstvo ustrojila. I stari Brand otidje veseo doma, pa videć se u svojoj zadnjoj sobi sama prebrajaše, radostno smješeć se, okrupnu kesu talira, kojimi je naumio o svatbi svoju zlatoglavku razveseliti.

V.

U to baš vrieme dogodilo se, da je bio imendan vlastelinskoga upravitelja, staroga momka, koji bi svake godine na taj dan gostbu priredio i na nju otmenije osobe skrovnoga vlastelinstva pozvao. Bio je to dan, koga bi gosti pri punih zdjela i čaša, bez ijedne ženske, dakle i bez uztezanja, u slobodnom razgovoru, veselo i neukočeno sprovadjali.

I sad bijaše upravo tako, te su si gosti u šaljivu i objestnu razgovoru prikraćivali vrieme. Najviše doprinašao je k obćemu veselju stari Brand, koji čim je dublje i češće u čašu zavirivao, tim je većma svojoj dobroj volji uzde popušćavao i mnoge pustolovne crtice iz svoga mnogim izkustvom obogaćena života pripoviedao.

Nu drugčije bilo je s mlinarom. On je namrgodjena lica sjedio kraj Branda, te čim su ovomu življe tekle rieči iz ustiju, tim si je on češće grlo vinom zalievao i tim mu je većma potamnjivalo lice. Sva bi mu se narav preokrenula, kad bi mu vino u glavu udarilo; inače čovjek iskren, srdačan i dobroćudan, postao bi tada ujedljiv i zlovoljan. I on je pripoviedao mnogu crtu iz mlade dobe svoje, ušutio je, ali hotimice, kad ga je vino savladati počimalo, i ljutio se, što šumar sveobću pozornost na se obraća i cielo družtvo uzhićuje.

I opet je slio u sebe punu čašu vina i začeo časomice nešto izpod nosa mumljati; potom zakašlja, podiže glas i htjede opet nešto pripoviedati. No čineć to polag obljubljenoga običaja svoga i po primjeru šumarevu jezikom njemačkim, mučio je svoj vlastiti, koji mu ni triezan pod tudjimi slovi nije nigdar gibak bio, a kamo li bi mu bio ovako nakvašenu — mučio ga je tako čudnovatim, smješnim i nerazumljivim načinom, da je stari Brand, sjedeć kraj njega, oči na njega izvalio i nemogav pojmiti rieči njegovih, udario ga po ramenu i veseo poviknuo: „Ta muc Pemaku — oder thu' den Schnabel auf, wie er dir gewachsen.“

Na ove rieči udariše gosti u glasan smjeh. Htjedoše to namah, još dok je pripoviedao, učiniti; nu znajuć slabost inače pametna muža, a uz to naviknuti joj već odavna, ugušiše iz prirodna počitanja smjeh u sebi, ali po srdačnu

prostodušnu uzkliku šumarevu nemogoše ga dalje uzdržati.

Ružička se je vas smeo i gledao kao izvan sebe sad jednoga sad drugoga. Zabuna njegova bila je zaisto smješna, a gosti, udarivši jedared u smieh, nemogahu više uzdržati cerenja svoga.

Ružička umuknu i žuč mu se razbi po cielom tielu. Da bi se tko iz njega izsmjehavao — to mu se nije još dogodilo! I sjedio je neko vrieme kao smrvljen, na to se naglo digne, uzme svoj škrljak i izleti kroz vrata. Ljutito počivahu pri tom još oči njegove na šumaru.

Nenadani ovaj slučaj kosnuo se nemilo svih prisutnih. Nehtjedoše ga uvriediti niti razljutiti; nebijaše bo to ono podmuklo izsmjehavanje njegova neznanstva niti ono porugljivo držanje, kojim neobzirne budale tako često Čeha u smetnju dovadjaju, pogrieši li gdjegdje u njemačkom jeziku: nipošto — smjeh gostiju nije bio takov! — On je bio čist izljev razigrana duha uslied onoga smješnoga ukora, koji je — češki započet — tako nespretno zvonio u ustiju dobroćudnoga Niemca, kao što Čehu obljubljena njemština.

Ali sličnomu promatranju nebijaše ni za čas mjesta u glavi staroga Ružičke. Nedavši se dalje u kući upraviteljevoj zadržati, vraćaše se ljutit u mlin prepiruć se pod širokim nebom s cielim svietom, a osobito s tim — podmuklim Niemcem — kako najedan put stade nazivati Branda.

„Samo kad bi pravo znao, što mi je rekao“ mrmljaše otežkim jezikom. „Nješto vražjega u tom leži — to je sigurno — inače nebi se tomu svi kao u jedan glas smijali. Ali samo dalje gospodine šumaru! Još nismo tako daleko došli, da bi staromu Ružički magarečje uši nataći mogao — samo dalje — nisam ja zato na svietu, da se iz mene lakrdije čine — ne to nisam, ti stara lijo. No ja ću ti to već dokazati!“

Pa čim je više o tom neznatnom slučaju razmišljavao, tim je većma sama sebe dražio, tim se ciela stvar sve to gadnijom i uvredljivijom očima njegovima prikazivala.

Kad je u mlin stupio, sva se je družina od čuda snebila; tako rumena, tako namrgodjena nije još nigda vidila gospodina otca. Ista ga se je gospoja Barbara poplašila. Opazila je namah, da mu se je nešto neobična dogoditi moralo — a to tim više, što je u tako neobično vrieme, naime odviše rano od upravitelja došao.

„Što ti je starče?“ upita ga iduć mu zabrinuta u susret.

„Ništa“, odvrati ljutito Ružička. „Idi mi s očiju!“

Gospoja Barbara ostade kao okamenjena. Tako se nije na nju izdreknuo odkako ga je znala — niti joj je takova što rekao, odkako su se vjenčali. Moralo mu se je nešto strahovita dogoditi.

I Klara nalazeć se upravo u svom budućem domu u pohodih, pozdravila je svoga drugoga otca nevinom ljubeznošću; ali glas njezin taknu se Ružičke poput zmijskoga sikota; i smrknu se i odbi surovo poplašenu djevojku te pohiti u gornju sobu. Tamo se je skrio do sutra dan u zoru.

Drugi dan sašao je opet dole. Gnjev mu se istina ponešto utišao bio; nu u srcu bio je još sveudilj kisel i zle volje. A nije znao, kako da se je liši. Gospoju Barbaru jedva da je pozdravio, na što je stao pregledati mlin. Svagdje je nešto manjkalo, svagdje je nešto našao za pokuditi. Tamo je bio kamen zlo okresan niti je dljeto na mjestu ležalo; tamo je opet škripalo koleso, a prašina nije bila pometena; nu gospoja Barbara šutila je, a družina podnašala je uztrpljivo njegovo mrmljanje; svi bo znali su ga i slutili, da ga nešto više tišti, nego li mlinarske stvari.

Na to izadje iz mlina i nehotice podje brdom prama putu, koji je vodio k stanu mlinarevu. Tu ga sretne Brandov šumarski pomoćnik. Nebi ga možda Ružička ni spazio, jer je išao oborene glave, a uz to „ridjasti Vencl“ — kako ga je obližnja mladež nazivala — nije baš stojao u velikom počitanju. Ali njemu samu činjaše se Ružička željnom zvieri, koja mu je baš kako treba na nišan došla. I približi mu se na nekoliko koračaja te podignuv svoju zelenu kreštelićjim perom zakićenu kapicu, reče:

„A, dobro jutro, gospodine otče! Kako je? jeste li se po sinoćnjem izspavali?“

Ružička uzdignuv oči, taknu se svoje kožnate kapice, ali mu neodgovori. Rieči pomoćnikove padoše mu na grudi kao goruće iskre. On ga oštro pogleda i tu mu se učini, da su se usta pomoćnikova porugljivo naškubila, kao da bi reći htjela: Ta znam ja, što pitam. A Ružička — kao da mu je razumio niemo pitanje — osječe se ljuto na njega:

„Zašto pitate gospodine Venclu?“

„Zato jer mi je žao vas gospodine otče!“ odvrati pomoćnik primaknuv se lisičjim pouzdanjem k starcu. „Poradi našega medvjeda razumijete li?“

„Nerazumijem“.

„Pred menom nemorate tajiti, gospodine otče! ja znam sve, pa kao što sam rekao, žao mi vas je od srca. Tako pošten, čestit muž“.

„Ali trista vam vaših — nemojte da psujem — što ste si zabili u glavu?“ razžesti se Ružička.

„Nu ako mislite, da prosti šumarski pomoćnik nemože o toj stvari s vami govoriti — tada ostajte zdravo gospodine otče!“ reče crvenkiko i podignuv kapu htjede da podje; —

„sbog mene možete baš ako hoćete i sasjeći toga — P e m a k a."

„Stani — stani čovječe!" povika sada glasno Ružička — „i govori gdje i što si o toj stvari čuo?"

„Imam to iz prve ruke" naškubi se pomoćnik — „od našega staroga."

„Tako? — dakle svoju neotesanost, svoju surovost još i sam raznaša?" viknu ogorčeni mlinar.

„A kako nebi!" naškubi se iznovice Vencl — „Ta radi se tu o tom, da se tkogod smjehu izvrgne, pa zato se i pripovieda. To je već sinoć brže bolje pripoviedao i smijao se pri tom, kao da je divju svinju ustrieljio. Obadvoje radovali su se tomu kao djeca, kad im objestna koja igra za rukom podje."

„Koji obadvoje?"

„No, ta vaša zlatoglava snaha", nasmjehnu se podmuklo pomoćnik. „Odkako je tude, nisam je vidio, da bi se tako smijala bila, kao sinoć, kad joj je stari pripoviedao, kako ste se gospodine otče razkokodakali, a zatim kao poplašen tetrieb odletili."

„To je pripoviedao?" — upita Ružička muklim glasom, dočim mu se je lice krvju oblilo.

„I još više! Sreća po vas, što ste od gospodina upravitelja otišli; tada bi stopram izkusili, što gospodin otac vaše mile snahe umije."

„Tako? — no još nismo tako daleko došli — još se svatovi nedrže — još nekuha na mom ognjištu."

Ružička bijaše veoma uzrujan. Ruku otrag složenih, glave oborene, pustio se je stazom prama šumi — a Vencl kao zao duh za njim. Kad je čovjek jedan put zle volje, nije mu nijedno vrelo tako mrzko, da nebi vodom njegovom gnjev svoj napajao. Drugda bi Ružička s pomoćnikom samo nekoliko rieči progovorio; a sada mu je bilo, kao da bi se o njega uprti — kao da bi s njim o najvažnijih stvari razpravljati imao.

A zao duh Venclov radovao se tomu u potaji. Izadje sijati zlo sjeme i žetva mu podje za rukom; jer osim toga, što je, odkako je na svietu, ljubio svadnje te osobito vješto klevete i ogovore razglašivati znao: gojio je još u srcu svom goruću čeznju za nevinom Klarom i zavidio ju mladomu mlinaru, s kojim se nije mogao mjeriti niti glede tjelesnih niti glede duševnih svojstva — o imutku da ni negovorimo. S toga je sve misli u jednu smislio i nastojao, da čimgod poruši liepu slogu dvajuh obitelji i uništi savez dvajuh mladih nevinih srdaca.

Stari Brand vrativ se sinoć dobre volje kući, pripoviedao je Klari smjehom u ustiju, što se je š njim i mlinarom dogodilo. To je čuo Vencl i podmuklo srce njegovo nadje namah način, kako da osnuje spletku. Poznavao je Ružičku i znao, da se malo kad razljuti; nu kad se takova šta dogodi, da neostane nikad bez posljedica. Zato su danas sve njegove rieči na to smjerale, da mu gnjev što većma razpiri.

„Ali što to znači „P e m a k?" upita Ružička, kao da bi se temeljito osvjedočiti htjeo, ima li uzroka ljutiti se. — „Što je tim reći htjeo, gospodine Venclu — jer su svi tako u smjeh udarili?"

„Da vam to kako treba razložim," krenu Vencl ramenima, „morao bi si ponajprije jezik naoštriti. Nu toliko mogu vam reći: kad hoće čovjek, kao što je naš stari medvjed — izpljuvani Niemac — pravomu Čehu reći, da ga drži za glupaka, da nebi za njega dao ni pišiva boba — kad mu hoće da kaže, da ga toliko cieni, koliko i vjetar pljevu, koju širom razbacuje: tada mu veli „P e m a k."

„Tako?" viknu Ružička i obuze ga neizreciva ljutost, kakve još nigda oćutio nije. Sgrozio se je slušajuć rieči Venclove. Bilo je to prvi put za njegova mnogoljetna života, da mu je tko česku krv predbacio i prvi put probudi se u njem neki ponos, proizlazeći iz osvjedočenja, da je Čeh. Dogodilo mu se, što i tisućam inih zemljaka njegovih, koji neimajuć zgode čuti štogod o stvarih, kao što je narodnost, ljubav k materinskomu jeziku i domovini, žive skoro čitav viek u tupom nehajstvu, dok ih koja uznešena ili uvredljiva rieč netrgne iz sna i živimi članovi naroda neučini.

„Tako?" stade bjesnit Ružička. „Misli li vaš gospodar, da je zato štogod bolji, što zna nešto ljepše njemački govoriti, a našinac da je pamet za plotom ostavio, s toga što češki razgovara? — to se je grozno prevario — grozno —".

„Tako i ja sudim, gospodine otče", potvrdjivaše ridjasti Vencl. „O koliko put sam se već za jezik ugrizao, kad su vam se doma stari i gospodična Klarica smijali, govoreć vašim načinom njemački —".

„Tako?"

„Zalud bi vas jedio, kad bi vam sve pripoviedao. Oni su sigurni, da vas imaju u mreži — to je to — zato si misle: Sad možemo š njim raditi, što hoćemo".

„Ala će se ljuto prevariti!" povika mlinar, neznajuć od gnjeva što govori. „Ja ću im pokazati, tko je glupak. Neka si ga traže medju svojimi — u sazavskom mlinu nemelje se ništa za švabske lije. Učinite mi nešto za volju, gospodine Venclu — neću vas uznemirivati uzalud — dodjite k meni na čašicu rakije — ali učinite mi to za volju i recite svomu gospodinu principalu, da je „huja" medju nami — ništa više: d a j e s v e m u h u j a."

Toga si nedade Vencl dva puta reći, molio je samo Ružičku, da glede te stvari njega nigda ni riečju nespomene. Po tom se djavolskim veseljem u srcu uputi k šumarskoj kući i pripravljaše k novomu lovu novo streljivo. Da neće cilja promašiti bio je siguran. Znao bo je naglost Brandovu.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Kako munjina djeluje lučbeno.

Čim spojimo pole prostoga galvanskoga članka, mahom se stane voda razlučivati na kisik i vodik; taj nam se pojav prikazuje kao da kapljevina žestoko vrije. Ali mnogo se čišće isti pojav može opažati, ako se galvanska struja pusti vodom, koju smo prije sumporovom kiselinom okisili, da bolje munjinu provodi. U tu se svrhu krajevi polarne žice provide platinovom žicom, koja se sama zaronjuje u vodu. Dokle struja prolazi, radjaju se plinasti puljci na ovih žicah te se mogu i sakupiti u posebnih posudicah; platina se naime neslučuje ni s kisikom, t. j. nehrdja. Na žici od ječnoga pola sabire se kisik — a ovaj je pol po učenjacih nazvan anodom — ulazištem, dočim se na žici niječnoga pola sabire vodik — koji je pol nazvan katodom — izlazištem. Ako se ti plinovi uhvate posebnimi posudicami, to se nadje, da se po objemu dva puta više dobiva vodika nego li kisika; n. pr. iz jedne mjerice — sajtlika — vode dobiva se po prilici 1000 mjerica kisika a 2000 mjerica vodika. Ovo razlučivanje vode znalo se je već g. 1800. Ali englezki je lučbar Humphrey Davy g. 1807. svojom golemom baterijom, koju bijaše i u svrhu električkoga svjetla sastavio, razlučio i druge tvari, za koje se je mislilo, da nisu više slučene od drugih tvari; ovo iznašašće bijaše za cieli razvitak lučbe neocienjive vriednosti. Poimence je pronašao, da je pepeljika (potaša) slučenina od lahke kovine pepelika i kisika, podobno da je i soda slučena od sodika i kisika, vapno od vapnika i kisika itd. Kisik se pokazivaše najviše niječnim, zato se vazda izlučuje pri ulazištu, dočim se kovine izlučuju pri izlazištu. — Ali i zamršenije slučenine se razlučuju galvanskom strujom. Modra galica n. p. jest slučenina od sumporove kiseline i mjedina kisa: munjevnom strujom ona se razluči na ove dvie još slučene sastojine: na kiselinu, koja se pri ulazištu, a mjedin kis, koji se pri izlazištu sakuplja: ali ovaj se još dalje razstavlja na kisik, koji prelazi k anodi, dočim se čista mjed sjeda na katodi. Isti se postup sbiva u Daniel-ovu članku. Čista mjed izlučena iz modre galice taloži se na mjedenu ploču u veoma sitnih ledcih, koji medju sobom se spajajuć čine gust povlak tolike nježnosti, da se i najsitnija hrapavina dakako obraćena na njemu otisne. Čini se, da je njemački kemik Kastner g. 1821. prvi spazio, da se srebren novac u raztopini modre galice preobuče mjedi, ako se tutijom dotakne. Al tko je prvi proglasio, da se takovo sbijanje mjedi na drugih pločah daje i praktički upotriebiti, bijaše Jacobi profesor u Petrogradu g. 1838., a pošto je on prvi i prikladne strojeve u tu svrhu sastavio a prvi proizvodi dobro mu za rukom pošli, to ga je u to ime ruska vlada nagradila darom od 25.000 rubalja. To bijaše prvi početak galvanoplastike, koja je dan danas neizmjerno znamenitom granom prometa. — Galvanoplastički strojevi u bitnosti jesu sastavljeni kao Daniel-ov članak. Za manje stvari može se stroj prirediti ovako: U veću staklenu posudu *N* daje se raztopina modre galice, a u ovu dosiže šupljikava posudica *S* iliti staklen valjak, dole obvezan mjehurom, sa dovoljno razredjenom sumporovom kiselinom. Na savite žice meće se u sumporovu kiselinu tutijina ploča *Z*, a u modru galicu predmet *P*, koji se imade otisnuti. Ove se žice *D* spajaju ili živom u posudici *R* ili takodjer stezalicom. Članak jest onda zatvoren, a na predmetu *P* stane se taložiti veoma nježna vrsta mjedi, koja sve dalje sve više se jača, dok se napokon može skinuti. Da se načini n. p. otisak novca, to se on svojim krajem učvrsti u žici, ali ovu treba izvana namazati n. p. voskom, da sama neprima izlučene mjedi. Barem za 24 sata dobiju se dovoljno jaki otisci jedne i druge strane novca, koji ako se s njimi isto tako postupa, daju obje strane novca, kako sbilja jesu. — Budući da se izlučivanjem mjedi raztopina modre galice sve više oslabljuje, to treba od časa do časa dodavati ledaca iste galice, kojimi se taj potrošak opet nadomješćuje a raztopina jednako zasićena ostaje. Munjevna struja mora biti slaba, jerbo se u protivnom slučaju mjed hitro izlučuje te čini povlak hrapav, zrnast i krhak. Ako se na mjesto *P* metne kakova izrezana za tisak odredjena ploča, to se od nje dobije otisak, dakako da obraćen, ali ako se ovaj opet metne u stroj, otisne se i on te se tako dobije otisak, koji izvorni riez u svoj savršenosti nadoknadjuje. Opisanim se dvokratnim galvanoplastičkim postupom tiskaće ploče a

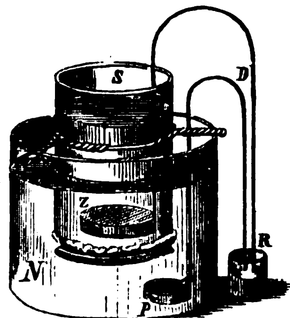

otisci u obće prave samo onda, ako je stalo do veoma savršenih duplikata vrlo finih i nježnih rieza. Gdje baš nije stalo do najviše savršenosti, ondje se obično prave od predmeta prije tako zvane matice, t. j. otisci, na kojih dutine jesu dubke a dubine dutke. Takove se matice prave od tvari plastičkih, koje se u raztopini modre galice nekvare, kao od sumpora, stearina, sadre itd.; ali sadru treba prije nasititi vrućim voskom. Najshodnija u tu svrhu jest gutaperča, jerbo u vrućoj vodi postane plastičkom a poprimi sve i najfinije crtice izvora, kojih zadrži i kada ohladi. Da površje matice munjinu vodi, mora se namazati kojom vodivom tvari, n. p. tuhom. Obratno se opet sva mjesta, koja su inače vodiva, ali se na njih nesmje taložiti nikakova mjed, moraju preobući voskom ili kojim drugim pokostom. Ako je izvorni predmet od kova, to ga valja prije namazati uljem ili tuhom, da se otisak lasno može skinuti. Galvanoplastikom se dan danas sgotavljaju otisci svake vrsti, njezini bo proizvodi jesu nježniji i savršeniji od svake litine. — Kolike je samo vriednosti za tiskarstvo! Dočim se izvornim drvo- ili mjedorezom n. p. 1000 čistih komada daje naštampati, to se galvanoplastičkimi otisci takove izvorne ploče može natiskati mnogo tisuća komada posve jednakih, dočim ni vješta ruka umjetnika nebi mogla načiniti drugoga rieza, koji bi u svih tančinah jednak bio prvomu. Da se dragocjene izvorne ploče sačuvaju, to se takovo umnažanje ploča u velikom obsegu proizvodi u glasovitih zemljopisnih zavodih u Gothi i Vaimaru, a u Beču u galvanoplastičkom zavodu državne tiskarne. Posude, u kojih se prave otisci ploča od 1000 i više četvornih palaca, jesu drveni sanduci unutar smolom namazani ili olovnimi pločami obloženi. U sanduku nalazi se samo raztopina modre galice a u njoj predmet, koji se imade otisnuti, i njemu nasuprot mjedena ploča. Spoji li se ova sa ječnim, predmet pako sa niječnim polom primjerno jake galvanske baterije, pa se pobrine za to, da galvanska struja nebude prejaka i da si ostaje jednaka, to se za 20 do 30 sati sgotovi valjan otisak. Pri ovom postupku potrošena se mjed iz modre galice nadoknadjuje od mjedene ploče, jerbo dio sumporove kiseline, što izlučenom mjedi postaje prost, namah se opet pri mjedenoj ploči spoji s istom množinom mjedi, poradi česa treba za neko vrieme iztrošenu mjedenu ploču drugom zamieniti.

Galvanoplastika upotriebljena u svrhu tiskarstva, gdje se od drvoreza, ocalnih i mjedenih ploča i od graviranih predmeta svake vrsti galvanskim načinom ploče za tisak priredjuju, zove se u obće galvanotipijom, koja se opet prema tomu, kako se s originalom postupa, nazivlje galvanografijom, glifografijom, stilografijom.

Oprekom galvanoplastike je galvanokaustika — galvansko izjedanje —, koje je izumio njemački fizik i kemik Osann. Mjedena pokostom preobučena ploča oprosti se na stanovitih mjesti povlaka, u raztopini modre galice spoji se s ječnim polom galvanske baterije, a njoj nasuprot se postavi čista mjedena ploča kao niječan pol. Na golih onda mjestih pohrdja mjed, te se sluči s prostom sumporovom kiselinom, čim se dotična slika izjede. — Osim toga ima još jedan način, tako zvana elektrografija, gdje se na običnoj tutijinoj ploči u raztopini modre galice dobiva pismo uzvišeno i za tiskanje prikladno. Napokon je u tako zvanoj galvanofotografiji umno spojena galvanoplastika s fotografijom, da se naime priređe tiskarske mjedene ploče, kojimi se umnažaju fotografičke slike.

Ako se okruglji šuplji predmeti galvanoplastički hoće otisnuti, to se mjed mora sbijati na nutarnjoj plohi šupljoga kalupa. Tako se prave n. p. gušteri, kebri itd.; ovi se naime najprije obložе mehkom glinastom tvarju, koja se osuši i izžeže, pa se šupljina oprosti pepelja i namaže tuhom, da vodi struju. Ovakovim se načinom sgotoviše i veliki kipovi. Najsjajnije poduzeće ove vrsti izvedeno je nalogom cara Napoleona u Parizu u veleliepom galvanoplastičkom zavodu Oudry-a. Godine 114. poslje Kr. bijaše u slavu cara Trajana na posebnom prekrasnom trgu postavljen stup slavnim umjetnikom Apollodorom iz Damaska u doričkom slogu. Stup sam je visok 124 stope te se sastoji od ogromnih mramornih balvana, u sredini prolomljenih nalik na mlinske kamene a u tako postaloj šupljini vijugaju se skaline tja do vrška stupa, na kojem izvorno stajaše kip Trojanov, al je kasnije od nekoga pape zamienjen kipom apoštola sv. Pavla. U dvadeset ovitaka ozdol gore izrezani su dutko najznamenitiji dogodjaji iz Trajanovih ratova u Daciji i oba slavna triumfa, koja su u njegovu slavu u Rimu držana. Preko 2000 čovječjih spodoba, koje su dole visoke 2 stope, u većoj pako visini više, dok gore nedosegnu dvostruku visinu, rese naokolo ovaj stup. Cieli se je stup otisnuo u 500 česti, koje su se onda galvanoplastički sgotovile. — Tko uvaži, da se na takovih otiscih potanko mogu motriti znamenite ove riezbe a iz ovoga bogatoga vrela crpiti data o izobraženosti, običajih, nošnji, o načinu voditi ratove itd., ocieniti će zaista dovoljno domašaj takova podhvata. — Mimogred budi spomenuto, da se u zavodu Oudry-evu i željezni liveni predmeti povlače mjedi, što dosada bijaše velikimi tegobami skopčano, budući da se mjed čista željeza nehvata; ali Oudry je pronašao tekućinu, kojom željezu daje tanak kovni povlak, na kojem se onda mjed sbija i željeza se čvrsto drži; no ovaj svoj izum taji dosada pred svietom. Kolikoga je obsega njegov zavod, svjedoči ta okolnost, što se tamo za godinu dana potroši do 1000 centa modre galice a do 2000 centa tutije.

No nije baš potrebno, da se vazda upotriebi galvanski članak ili baterija, ako se hoće razlučivati; često je dovoljno, da se razlučiva kapljevina spoji sa dvie kovine. Zaroni li se tutijina šibka, koju smo omotali platinovom žicom, u vodu, opaži se, kako se neprestance dižu maleni puljci vodika, dočim se tutija slučuje s kisikom. Mjed, ako se sama položi u slanu vodu, okisi se, ali ako se spoji s tutijinom pločom, okisi se tutija brže nego li drugčije, a mjed ostaje netaknuta. Na ovom baš pojavu osnovao je Davy svoj predlog, da se mjedene okovine morskih ladja čuvaju tutijinimi pločami od kvara morske vode, ali se ovaj izum praktički nemože upotriebiti, jerbo se na mjedi taloži mnogo glinastih tvari, na kojih se onda sjedne sila mehkuša, što opet prieči gibljivost brodova. Željezo, ako se prevuče tutijinim povlakom, posve se uzčuva od hrdje.

U obće ima bezbrojnih primjera, gdje se doticajem raznovrstnih tjelesa radjaju lučbeni postupci. Zanimiva u tom pogledu je tako zvana kovna vegetacija. Ako se olovnat slador, koj se veoma jeftino dobije kod svakoga materijaliste, raztopi u vodi (po prilici $1\frac{1}{2}$ lota u 3 mjerice čiste vode) pa se unutra objesi tutijina šibka, to se ona slučuje s kisikom, a olovo se izlučuje u sjajnih listići, koji čine tako zvano saturnovo stablo. Ako se pako u raztopinu paklena kamena (lapis infernalis) pusti nekoliko kapljica žive, to se opet stvori razkošno srebreno ili dianino stablo. Dobro je ovu posljednju raztopinu imati u malenih čašica s ravnimi stienami.

Simo spada nadalje i tako zvana metalokromija. Ako na ugladjenu srebrenu pločicu nalijemo nekoliko kapljica raztopljene mjedenke, pa se ozgor dotaknemo pločice kroz ovu raztopinu prioštrenom šibkom, stvorit će se na okolo kolobari prekrasnih boja.

Ovi kolobari pronadjeni su po Nobili-u god. 1826, te su po njem i nazvani, kašnje ih usavrši Edmund Becquerel, prof. u Parizu tako, da sada čine znamenitu granu obrta pod imenom metalokromije. Sjajnije se ovi kolobari pojave, ako se upotriebi galvanska baterija. Ječan pol baterije od 4 ili 6 Groveovih članaka spoji se s kovinom, koja se ima bojadisati (zlatom, srebrom, argentanom, mjedi, čelikom itd.), kovina se sama meće u lužnatu raztopinu olovne gledje; niječan pol se dokanča platinovom žicom, koja viri iz staklene cievčice, pa postavi kovini nasuprot. Na niječnom polu se izlučuje olovo, na ječnom polu pako neka vrst olovna kisa kao nježna sapa prekrasnih boja, koje vise o upotriebljenoj kovini i o debljini utaložene vrste. Ovim se načinom bojadišu n. pr. zvonci za stol itd.

Ako n. pr. novčić dobro očistimo, pa ga se u nekoj raztopini srebra ili zlata, koju smo prije ugrijali, dotaknemo tutijinom šibkom, to se on za kratak čas preobuče veoma tankom vrstom srebra ili zlata. Na tom se pojavu osniva galvansko pozlaćivanje i posrebrnjivanje. Spomenuti način jest najjednostavniji, a pri manjih predmetih sada najviše u običaju. Ovaj je način pozlaćivanja s mnogih razloga probitačniji od pozlaćivanja ognjem. Vrsta se može načiniti po volji tanka, dapače tako tanahna, da 240.000 takovih vrsta istom bi iznosilo debljinu jednoga palca, čim se prištedi mnogo dragocienoga kova. Pri galvanskom pozlaćivanju stvori se vrst posvuda jednaka, te unikne zlato na sva mjesta i u najsitnije škuljice, što je sve pri pozlaćivanju ognjem skopčano s velikim trudom, gubitkom vremena, nespominjuć ni para od žive, koje zdravlju veoma nahude. Galvansko pozlaćivanje je mnogo starije od galvanoplastike, jer je već g. 1803 Brugnatelli preobuko dva srebrena novca pomoćju galvanske struje vrstom zlata u zlatnoj raztopini. Dan danas je ono već tako razšireno, da prijašnje platovanje, pozlaćivanje ognjem, sve više izčezava. — Da se pozlate veliki predmeti treba k tomu dakako i velikih posuda i veće galvanske baterije. Cieli postup naličan je postupu pri galvanokaustici. Najveći se predmeti do sada pozlaćivahu zaslugom vojvode Maksimiliana Leuchtenberžkoga u galvanoplastičkom zavodu u Revalu u Ruskoj. Stupovi u crkvi sv. Isaka u Petrogradu imali su dobiti pete i glavice broncove, koje su sve ukupno težile 576 centa; najveće glavice bijahu 4 stope i $7\frac{1}{2}$ palca visoke, najširje pete pako imale su u promjeru 3 stope i 6 palaca. Ovo se je sve pozlatilo. U tu svrhu spuštahu se težki ovi komadi pomoćju strojeva u sanduke, kojih svaki držaše preko 100 vjedara pozlaćujuće tekućine sa 90 funta raztopljena zlata. Na dan je ovako potrošeno 20 do 30 funta zlata, a svega skupa za cielu radnju potrošeno je preko 560 funta.

Kao što od mjedi, zlata, srebra, platine znadu se dan danas praviti galvanski povlaci i od drugih kovina, dapače i od slitina, kao od bronca, pri čem se postup ničim drugim nerazlikuje, osim načinom, kojim se pripravlja dotična tekućina. *X.*

LISTAK.

O službenoj štatistici Srbije. Kao što je javljeno bilo, čitao je dr. P. Matković 13. o. m. u javnoj sjednici jugoslavenske akademije o državopisu Srbije. U uvodu je čitalac razpravio postanak službene štatistike i štatističkih komisija kano strukovnjačkih organa. Na taj historički uvod naniza postanak štatističkoga ureda u Srbiji, govoreć: „Srbska vlada uvaživši potrebu upoznati snagu države i njezine sile, povela se za liepim primjerom drugih kulturnih država te je god. 1862. položila temelj službenoj štatistici, osnovav štatističko odjelenje u ministarstvu financije. Godinom dakle 1862. položen je čvrsti temelj službenoj štatistici Srbije, otvorila joj se nova doba, koju će historija službene štatistike pohvalno spominjati. Ovo hvale vriedno nastojanje srbske vlade valjalo je tim radostnije pozdraviti, što je ovako otvoren izvor k poznavanju naroda i zemlje, koja no je u mnogom pogledu u nauci nepoznata. I jedva što taj zavod sedam godina svoga obstanka broji, evo jur ugledaše svjetlo tri svezke srbskoga državopisa, koje smatramo prvimi plodovi toga nade punoga zavoda. Al srbska vlada nije samo osnovala službeni štatistički zavod, već je svojski nastojala, da u štatističkom pogledu stupi u jedinstveni odnošaj s ostalimi kulturnimi državami, izašiljajuć na internacionalni štatistički kongres svojega zastupnika, g. Vl. Jakšića, sadašnjega načelnika štatističkoga ureda.“

Nadalje je čitalac ocienjivao rad srb. štatističkoga ureda na temelju štatističkih publikacija, sadržanih u službenom organu, naime navedenom državopisu Srbije (III. svezke, u Biogradu 1863—1869), u kojem su dosele priobćene sliedeće razprave: „tri narodna popisa od g. 1859, 1863 i 1866; pokret ljudstva u Srbiji g. 1862; o poljsko-privrednoj radnji primjerne ekonomije u Topčideru g. 1857—1862; o vriednosti nepokretna imanja g. 1863; okret unutrašnje trgovine Srbije g. 1861, 1862 i 1863, srednje i mjesečne ciene zemaljskih proizvoda za g. 1862, 1863 i 1864; okret spoljašnje trgovine u Srbiji g. 1862, 1863, 186$^3/_4$ i 186$^4/_5$, te izvješće o berlinskom i florentinskom štatističkom kongresu.

Kod narodnih popisa primieti čitalac, da se narod u Srbiji od god. 1820. popisuje, a od g. 1834. devet se puti narod u Srbiji popisivao. Posljednji je popis od g. 1866. prvi pouzdani popis, med svimi dojakošnjimi najobsežniji i prema ostalim najsavršeniji, te se odnosi na sve glavne momente narodne štatistike. Uslied ovoga popisa broji Srbija *201.056* kuća, *1,215.576* (mužk. 626.220, žensk. 589.356) žitelja, koji živu u 38 varoših i 2146 sela, na 1□ m. dolazi 1215 stanovnika. Iz ostalih se štatističkih momenta medju ostalimi razabire, da je u Srbiji mužki spol brojem pretežniji od ženskoga (na 1000 ženskih ide 1050 mužkih), broj nezakonite djece je najniži (0·2%), što je u Europi dosele izkazano, varoškoga žiteljstva imade 9·5%, naroda znade pisati samo 4·2%, a glede množenja žiteljstva spada Srbija medju prve države, jer je žiteljstvo od g. 1820—1855 priraslo godišnje za 2%, a od g. 1846—1866 godišnje za 1·4%. U Srbiji dolazi g. 1862. jedno vienčanje na 79 žitelja, a na 100.000 žitelja 4146 poroda i 3947 pomora; vriednost nepokretna imanja u Srbiji iznosi 19,515.749 dukata itd.

Napokon opazuje čitalac, da je povrh toga izradjeno drugih štatističkih izkaza, koji bi se u istom organu priobćiti imali, jer je zadatkom službenih štatističkih organa, da je gradja kano cjelina u jednom djelu sakupljena. K tomu se izriče nada, da će se i u Srbiji uvidjeti potreba takova organa, u kojem će se svakolika štatistička gradja o Srbiji priobćivati, a pored toga može se nastavljati sadašnji državopis, koji bi zastupao štatistički časopis, kano što ga berlinski i bečki štatistički ured izdaje. Srbska pako vlada, koja no je osjetila potrebu štatističkoga ureda te stupila u štatističkom pogledu s ostalimi civiliziranimi državami u jedinstveni odnošaj, neće pustiti da joj to gojenče okržlja, da s nedostatka dovoljne pomoći zaostane, pače se čvrsta goji nada, da će se i u Srbiji strukovnjački organ, naime štatistička ustrojiti komisija, koja će nastojati da joj budu vremenom publikacije i oblikom i sadržajem ravne podobnim publikacijam u drugih državah.

Nove čitanke! Visoka zemaljska dalm. hrvat. slavonska vlada razaslala je za riešenje hrvatsko-slavonskim učiteljem sliedeće pitanje: „Je li za pučke učione shodnije, da se u čitankah putem štiva razvijaju pojedini učevni predmeti, ili da se za svaki učevni predmet izdadu posebne knjižice? Kako bi se ili u jednom ili u drugom slučaju imale urediti čitanke?“

Slavenske viesti. U Rusiji izlazit će od nove godine dva nova tjednika, i to: „Ruskaja ljetopis,“ koj će se baviti samo domaćimi poslovi i „Zemskij Golos,“ kojemu će urednik biti Čižov; osim toga izlazit će u Petrogradu i novi ilustrirani list: „Niva“, premda oni već imadu velike takove novine: „Vsemirnaja illustracija.“ — Poljaci imadu dva ilustrirana lista: „Kłosy“ i „Tygodnik illustrowany.“ — Češki „Květy“ poznati su u nas više nego li drugi slavenski časopisi.

Ime Bulwerovo u englezkom knjižtvu. Od toga su imena tri znamenita muža, koje neznamo svaki put točno razlikovati.

1. Edward (George) Lytton Bulwer rodio se je god. 1805. Otac mu je bio general Bulwer. Ovo je pisac glasovitih romana, medju kojimi su najbolji: „Noć i dan“, „Ernesto Maltravers“, „Evgenijo Aram“, „Posljednji dani Pompeja“, „Rienzi“ itd. — Ovaj Bulwer postao je god. 1835. baronetom, a uz to dobio predikat „Sir-a“. Mati mu se je zvala Lytton-Knebsworth, pa kad je god. 1844. nasliedio njezina imanja, pisao se je njezinom imenom. Prije nekoliko godina imenovala ga je kraljica lordom Lyttonom. Bio je on nekoliko puti član parlamenta, a jedan put i član ministarstva.

2. Sir Henry Lytton Bulwer, stariji brat Lorda Lyttona, rodio se je god. 1804. Ovo je

onaj glasoviti diplomat, koga su novine onoliko spominjale. Od spisa mu najglasovitiji su „Historical Characters“; sada pako piše život lorda Palmerstona.

3. The honourable Robert Lytton jedini je sin lorda Lyttona; i taj je glasovit sa svojih pjesama „Poems by Owen Meredith“. Za sada je pridieljen englezkomu poslanstvu u Beču.

Naši sinovi od J. Micheleta. Glasoviti pisac poviesti Francezke, koj se odlikuje i manjimi spisi, izdao je nedavno dielce „Nos fils“ (Paris, librairie internationale, 1870), priljubljeno prijašnjim mu spisom: „Ljubav“, „Žena“, „Svećenik i obitelj“, u kojem razlaže, kako se u Francezkoj pa i drugdje kulturni zahtjevi devetnaestoga vieka razlikuju od pojava svagdašnjega života, a onda pokazuje, kako se još i sada naopako nastoji ob uzgoju francezke mladeži. Knjižica je ova puna sjajnih i plodonosnih ideja, pa neima sumnje, da će probuditi veliku pozornost.

Pošten ministar. U današnje sebično, strastno i kojekakvo doba prava je razkoš čitati životopis muža, koj je osobitim poštenjem, riedkom nesebičnosti i odličnim rodoljubljem postao ljubimcem svoga naroda, koga štuju i politički mu protivnici. Ovakov je muž bio Karlo Mathy, badenski ministar, komu je nedavno glasoviti Gustav Freytag postavio spomenik, napisav mu preliepi životopis. (Karl Mathy. Geschichte seines Lebens, von Gustav Freytag. Leipzig, S. Hirzel, 1870.)

Rodio se je Karlo Mathy, kad mu je domovina svakom nevoljom i sramotom pritisnuta bila, kad joj je razkomadanoj i pogaženoj gospodovao tudj vladalac, al ju je on i takovu ljubio i takovoj služio. Kao novinar, kao pućki učitelj, kao zastupnik, kao upravitelj velikih posala, i kao državnik radio je vazda ono, što je najprešnije bilo. Mukotrpan, odlučan, radin i marljiv išao je nepomično za jednim te istim velikim ciljem, a bog mu je blagoslovio trud i napor, te je doživio veliku radost, jer je malo ne sasvim dokučio glavnu svoju želju: jedinstvo velike si domovine.

Nu bilo to ma koliko dično, drugo nas zanima u tom životu. Mathy je za vrieme najžešćega političkoga natražnjačtva otišao iz domovine, a tu naučio upravljati velikimi novčanimi zavodi. Budući velikoga duha bio je i smion u svojih poslovih, al budući ujedno čestit prezirao je pogibeljnu i nepoštenu igru, kojom se možeš obogatit samo na račun tudje nesreće. Premda je imao i suviše prilike užiti se tobožnje sreće, ostao je pošten do kraja života. Vidio je, kako i pošteni tobože ljudi nemare radi dobitka svezat se i s podlim i kukavnim čovjekom; vidio je zatim, kako se i najgori neprijatelji umiju pomiriti i ruku o ruku nastojati o tom, da oglobe svakoga, tko se nezna braniti od njihove lakomosti; vidio je, kako se dionici i načelnici velikih dioničarskih zavoda služe poznavanjem poslova svoga družtva, da radi gdjekoje tisuće forinti uzrade na korist drugoga družtva a na štetu svoga; vidio je knezove i drugu veliku gospodu, kako dolaze u potaji k novčarom, nudjajuć im svoju pomoć, a tražeć nagradu i dobitak; vidio je, kako se ni najodličniji trgovci nestide i dušu vragu zapisati samo da postanu „verwaltungsrathi“; vidio je sve ovo, pa zamrzio tim jače na podlost i sebičnost, tražeć utjehu u družtvu plemenitih ljudi.

Životopisi ovakovih muževa morali bi se izdati u svih jezicih i u stotine tisuća otisaka, da se njimi ohrabri kriepost, a osramoti podla lakomost, koje dan danas na sve strane svieta ima i suviše. Buditi tu sviest najodličnije je državstvo narodnoga knjižtva.

O turskih željeznicah veli Fr. Maurer s obzirom na budućnost turskoga carstva, da se nebi smjele osnovati za svu careviuu, već samo za pojedine zemlje; najprije bi po njegovu mnienju trebalo graditi srbsko-bosansku željeznicu, onda bugarsko-srbsku, zatim bugarsko-rumunjsku itd. Ovo on misli zato, što se je bojati, da će se u budućem ustanku, kojim će se turske zemlje osloboditi dosadašnjega gospodstva, čuvati samo željeznice namienjene budućim državam, inače biti će u interesu ustaša razoriti ih što više. — Kojim bi se pravcem imale graditi turske željeznice, da budu u prilog hrvatskoj trgovinskoj politici — to je dakako drugo pitanje. Po dosadašnjoj osnovi imao bi glavni trak turskih željeznica ići iz Carigrada preko Drinopolja, Plovdiva, Tatar, Basardžika, Skoplja, Novoga Pazara, Sarajeva u turski Brod.

Cezar i Cicero. I imena imaju često svoju čudnu sudbinu. Cezar i Cicero, oba slavna nekoč, oba na glasu još i danas — naša se mladež njihovimi knjigami pita, a dozreo muž crpi nauku iz njihovih državnih djela. Dok su u životu bili, sastajahu se često kao prijatelji, po kadšto samo uklanjahu se jedan drugomu kao protivnici. A što bi od njihovih imena? Cezara podiže potomstvo do njemačkog kaisera i slovinskoga cesara ili cara, a Cicero sačuva se tek kod Talijana u dosta nizkoj časti kao — cicerone. Jeste li već igda mislili o tom, kako je slavnomu Ciceronu dopala ta dosta malena službica današnjega talijanskoga čičerona? Tu zagonetku čini se da će nam protumačiti neko mjesto iz Plutarhova životopisa, gdje se o Ciceronu ovako od prilike govori: „Revno odan državničtvu smatraše Cicero svojom dužnošću lično i poimence poznavati sve svoje sugradjane; odatle posta njegovim običajem, pamtiti ne samo imena, nego čak znati za stan svakoga odličnijega gradjanina, za njegovo imanje, ako ga je imao, za prijatelje, s kojimi je drugovao, i za sve njegove susjede. Čitavom Italijom da podješ, znao bi ti Cicero svako polje i svako imanje svojih prijatelja pokazati.“ Eto, zlobni slučaj htjede, da su Talijani jače zapamtili ime Ciceronovo po tom njegovom dosta neznatnom daru dobre pameti, nego li po množini onih slavnih djela, što ih je napisao.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 4. U Zagrebu dne 22. siečnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Donatő Donati.

Izvorna pripoviedka.

III.

Sedam godina iza onoga dana, kad bi izloženo diete Ankino, dodje u riečku gradsku bolnicu na gradjansku odjeven gospodin, za koga si, po držanju i kretanju njegovom sudeć, na prvi mah mogo reći, da je plemić i vojnik. Njegovo ozbiljno lice zastirala je pako nekakva sjeta, a iz očiju si mu mogo čitati rieči: Sviete, ja se s tobom izmirih, ja ti se hoću dobročinstvi svetiti.

Doveli toga gospodina pred ravnatelja zavoda i njemu se on predstavi: Barun Oscar Weilen, bivši carski major.

Prihvati ravnatelj doktor: Gospodine barune. Smijem li vam ponuditi da sjednete? Dodjoste bez dvojbe posjetiti kakvoga bolestnika. Kad bi mu za ime znao, mogo bi vas odmah o njegovom zdravlju izviestiti, a želite li, k njegovom krevetu povesti.

Smjestiv se barun Weilen na dosta jednostavan naslonjač reče: Gospodine ravnatelju! Ne znam, imate li toliko vremena, da me saslušate. Držao bi potrebnim, da vam se nešto obširnije izjavim.

— Molim, gospodine barune, prihvati doktor, izvolite samo razpolagati mojim vremenom.

— Biti ću vam osobito zahvalan. — Došav iz Pruske, moje otačbine, u carsku vojsku, zagledah se u zlatnom Pragu u plemenitu djevojku, koja je po rodu i imetku, po duši i tielu svojem sasvime prema mojim željam bila. Kako mi srdce za njom planu, nastojah čim prije svojom ju nazvati. Pristade djevojka i njezini roditelji na moj upros i tako bio ja na skoro sretan i presretan suprug. Ne trajaše dugo moja sreća. Jedva minu godina, a minu kano tren oka, umre mi moja premila supruga podajuć život sinu našemu. U Alfredu sinu mom, a živoj slici supruge moje, obožavah ja uspomenu nezaboravne mi Charlotte. Njega gledajuć zanio bi se u prošlost, u dane moje sretne ljubavi. Al kano da se je smrt, pokosiv onu divotnu ružu, dirnula i mlade stabljike pupoljka njezina; nemoglo mi diete nikako pravoga se zdravlja domoći. Nehtjede mi nemili udes nikakve utjehe ostaviti. U Beču mi se diete tako razbolje, da mi liečnici svjetovaše na jug krenuti i kod mora se nastaniti. Što nebi ja jedincu svomu za volju žrtvovao bio? Okanih se vojničtva, odrekoh se liepe budućnosti svoje i doselih se ovamo na Rieku. I za čudo, za kratko mi se vrieme diete kano preporodilo. Priljepih se od tad uz ove morske pećine i nikakva me sila nebi od njih odtrgla bila. Kako moj Alfred liepo uspievao, mislio sam zacieliti će rana, što ju na mom srdcu nosih, al eto prije petnajst dana ote nemile boginje, što gradom djecu more, oteše mi jedino veselje i svu sreću moju: Zakopah, gospodine, Alfreda moga!

— Iskreno vas žalim, gospodine barune, reče na to doktor, nemogav se nikako doviti, zašto mu to barun pripovieda.

— Gospodine ravnatelju! Samac sam na svietu, nemam nikoga ni od roda, ni poroda. Ja se utičem k vam, da mi pomognete.

— Ja bi se sretnim scienio, kad bi vam, gospodine barune, mogo kakvu uslugu učiniti, al . . .

— Dà, ako hoćete, vi možete.

— Mogu li, ne prosite, već zapovjedajte.

— Gospodine ravnatelju, niste li vi ujedno i ravnatelj ovdašnjemu nahodištu?

— Jesam, gospodine barune, odvrati doktor, domisliv se već kamo po prilici barun šiba.

— Moj Alfred uzljubio je bio jednoga vašega nahoda, s kojim se je u školi upoznao. Alfred me uprosi, da ga smije i k sebi dovesti. Ja mu toga odbiti nemogoh, jer htjedoh već za rana u djetetu buditi i gojiti ljubav prema

iskrnjemu, osobito prema siromašnijemu. Živeć jedino uz svoje diete imadoh često priliku gledati toga nahoda i moram vam priznati, da ga i ja obljubih. Ono vatreno, oštroumno i ponosno diete svidilo mi se je veoma. U bolesti svojoj često je uzdisao Alfred za nahodom. I na umoru spomenu on ime njegovo. — Gospodine ravnatelju! Ja želim toga nahoda za svoje diete uzeti i pripravan sam izpuniti sve dužnosti, što zakon u tom pogledu nalaže. Vas pako molim, da mi pri tom na ruku budete.

— Biti će mi osobita čast, al molim, gospodine barune, za ime toga nahoda?

— Donato Donati.

— Taj je nahod neobične sreće. Svaki čas dobivam pisma s molbom da ga prigledam. I podpora mu se pristojna šalje. Sudeć po tih pismih reko bi čovjek, da mora nahod boljih roditelja biti.

— Imate li uzroka pomisliti na koga? Odakle dolaze pisma?

— Većinom iz granice, al nikad iz jednoga mjesta, akoprem ih uviek jedna ruka piše. Kadgod dolaze pisma iz Rieke same, a ta su uviek ženskom rukom pisana. Ja mislim, da mu je otac višji vojnički častnik.

— Pod kakvimi se okolnosti našlo diete? A tko mu to ime nadjenuo?

— Nadjoše ga u javnom šetalištu, a kako nebi pri njem nikakva pisma, gdje bi se osobita želja glede imena izražavala, nadjenuh mu ime: Donato Donati. Obilježja nije nikakva na sebi imao, van da hoćemo onu zviezdu i polumjesec na svili izvezeni i za kapicu prišiti takvim smatrati.

— Zašto baš talijansko ime?

— Da kako drugčje? Nije li diete na Rieci nadjeno? Nisu li Riečani Talijani?

— Talijani? Ja bi se usudio dvojiti . . . Medjutim, smijem li se nadati, da ću ja to diete dobiti?

— Bez dvojbe, gospodine barune. Želite li možebit da ga pozovem?

— Ako bi smio moliti.

Pozove ravnatelj čuvara i naloži mu, da dovede Donata pred nje.

Za čas dodje čuvar s Donatom. Donato upoznav baruna dodje k njemu, poljubi mu ruku i stade plakati. — Zašto plačeš, moj dragi Donato? upita ga barun.

— Nema više Alfreda . . .

Barunu se osuzile oči, stisne diete k sebi i poljubi ga, pa mu prihvati: Bi li, Donato, išo sa mnom?

— Gospodine, vi ste uviek tako dobri sa mnom?

— Vidiš, diete moje, gospodin ravnatelj će dopustiti, da sa mnom podješ.

Donat pogleda ravnatelja, kano da ga tim zapitati hoće, je li to istina, a ravnatelj će mu na to: idi samo s gospodinom barunom i liepo se vladaj. A barunu reče doktor: Što se tiče formalnosti, da se preuzme nahod, to ću ja u ime vaše, ako mi dozvolite, sa oblasti sve na čisto izvesti.

Zahvaliv se barun ravnatelju na ljubavi, što mu ju učini, otišo je s nahodom kući, zadovoljan što je tako na skoro postigo svoju želju.

Kako je barun s Donatom kući došo, povede ga u Alfredovu sobu, te mu stade nuditi i tumačiti pojedine igračke, al Donato nije nikakva veselja igranju imao, te je baruna muke stajalo diete vedriti. Kad je noćiti počelo zapita Donato: nije li sad doba, da se vratim u špitalj?

— Ti ćeš pri meni spavati, ako želiš, reče mu barun. Bi li ti rado u špitalj?

— Nebi gospodine, al moram. Ravnatelj nam je dobar, al čuvari nas za svaku tuku, oni su hudi s nami.

— Ostani Donato pri meni, ja ću te već ravnatelju izpričati. Neboj se ništa.

Od onoga puta nije Donato nigda više pitao za špitalj. Barun Weilen imao je mnogo posla, dok je Donata naučio najobičnije pristojno ponašanje. U nahodištu pripuštena su djeca sama sebi, te se ne pazi na drugo, nego da se na komandu moli, jede i legne, a kad je vrieme za školu, da se ide u školu bez nadzora, bez pouke, bez ičega. Nahode smatraju mnogi i mnogi za takva bića, koja nesmiju doduše pogubiti, al zato im je ipak žao ako požive. Trebalo bi još izpitati, odgovaraju li nahodišta sasvim humanitarnim načelom, uslied kojih su se upravo i dizala, ili su ona samo takva mjesta, gdje se nesretna djeca, da se tako izrazim, zakonitim putem na bolji sviet prestavljaju; jer je obće poznato, da nigdje toliko djece ne pogiba, koliko baš u njih.

Kako je barun Weilen naumio Donata sasvim pri sebi zadržati, gledao je, da ga i priuči na to, a da diete toga i neosjeti. Tako mu je barun, šaleć se s njim, mamio sve komad po komad onoga modroga špitaljskoga odjela i odjevao ga je haljinami Alfreda svoga. Priučavao ga je i na drugi red po kući i kako je diete bistroumno bilo, pristajalo je uz dobru rieč i primjer barunov na sve. Kad je barun vidio, da ga je diete sasvim uzljubilo, mislio je, da je došo čas, da ga nauči, kako će ga otcem zvati. Nije barun već od davna čuo rieči: Otče! a u toj je rieči on živio i blažen bio.

Uze barun jedno poslje podne Donata na svoja koljena i kaza mu: Donato, nemoj mi više kazati: gospodine barune, reci mi odsada: Otče!

— Meni su uviek kazivali u špitalju, prihvati Donato, da ja nemam otca.

Barun nije se usudio na ovaj djetinski prigovor dalje o tom govoriti, već navrnu odmah govor na drugo. — Kakogod je barun živio jedino za Alfreda svoga, tako je on odlučio odsada nahoda podpunoma odgojiti i u odgajanju njegovom tražio je utjehu svojoj težkoj nesreći, koja ga je ljuto proganjala; i ako nemogaše

biti sretan, podnosio je ipak nekakvom rezignacijom sudbinu svoju.

Raznio se bio glas po Rieci kako je barun Weilen uzeo k sebi nahoda, da ga posini. Zlobni ljudi su govorili: to mu je već od davna i dužnost bila, ta to je bez dvojbe njegovo diete. U boljih se krugovih takodjer tako mislilo, akoprem su se čudili, što se barun s nikakovom djevojkom ne druži, nit kakvu podupire. Zato su i govorili: ili je majka toga nahoda umrla, ili je barun to diete iz Njemačke u riečko nahodište poslao. I sam ravnatelj zavoda kano da je toga mnienja bio.

Reče njeki trgovčić: kakvi je to profit uzimati k sebi diete iz nahodišta? Ako želi, ja ću mu od svojih dvoje na izbor odstupiti. Ostati će ih, hvala bogu, još dosta. To ti nije ništa drugo, doda mu njeki namišljeni plemić, već gizdavi Švaba neće da s njim barunstvo izumre. — I tako su na sve prije mislili, nego na plemenitost i čovjekoljubje barunovo.

Biti će lasno pogoditi, da je i Marija, Ankina prijateljica, jur udata za činovnika Mavrovića, doznala, da je barun Weilen Donata k sebi uzeo. Zato je ona i pohitila to svojoj prijateljici prijaviti. Reče joj u pismu: Od nekoliko vremena ne vidjah već tvoga Donata ni u školu sa svojimi drugovi hodati, ni po obhodih, ni po sprovodih. Iz početka pomislih, da je obolio, te se opitah u ostalih nahoda, drugova njegovih, al mi oni kazaše, što sad i sav grad govori i što se i sama osvjedočih; da je njeki penzionirani vojnik, imenom barun Oscar Weilen, uzeo tvoga Donata za svoje diete. Sad je bar u dobrih ruku. Ide po gradu s barunom, da ga je milina gledati. Sav je Milanova slika i prilika.

Kad je Anka to pismo kapetanici pročitala, reče joj ota: Vidiš Anko, sad nećeš bar tako tugovati za svojim dietetom. Sad ćeš ga i laglje dobiti.

— Draga tetice, (Anka je morala kapetanicu tetom zvati) prihvati joj Anka: Sad se tek pravo bojim za svoga sina. Bog zna kakvi je taj barun i što on namjerava s mojim djetetom. Hoće li nam ga htjeti vratiti? Prava je sreća, da je diete imalo ona obilježja na kapici, kojim htjedoh Milana iznenaditi. Milan ti je najvolio po kući nositi crvenu kapu sa zviezdom i mjesecom. Po tom obilježju moći ću i diete svoje zahtievati, jer znadeš, draga tetice, kako mi na izliku samo diete izložismo, neprivismo naloga, ni nikakva pisma. Zato nam ga i okrstiše po špitaljskom običaju. Jednoga ti doktor okrsti Fortunato Fortunati, drugoga Galileo Galilei i tako sve redom. — Da hoće samo Milan skoro sa korduna doći. Danas ga nestrpljivo čekam, da nije i njega kakva nesreća gdje zatekla! —

Primjetiti mi je, da je kapetanici već godinu dana za onim, što je Anka k njoj došla bila, umro suprug, te je Milana zapala bila sreća, da na njegovo mjesto stupi. Tako je Milan ušao pod kapetanov krov pridržav naravno pod njim udovicu kapetanicu i Anku.

Bili su se na kordunu radi otimanja goveda Turci s graničari baš u kosti uhvatili. Kapetanu Milanu bilo je poći na kordun, da svadju primiri i pravdu kroji. Anka ga nije nikako dočekati mogla, jer nije nigda još tako dugo izbivao.

Na glas iz Rieke o djetetu svom sakupi Anka njekoliko djece graničarske i pogosti ih liepo. To je ona svaki put činila, kad je glase o svom Donatu dobivala, al nije ona to činila, kako obično gospoda čine, šaljuć služinčad svoju, da porazdieli jelo med djecom. Ona je uviek sama med djecu ušla, sama ih darivala, sama ih zalagala, zabavljala, dà s njimi se igrala, pjevala i Bogu se molila. Ćuteć u sebi, da mora pokoru za svoj grieh činiti, nije u samostan utekla, nit crkvene zidove obijala, već je odlučila na takvi ga način kajati, a kako je bila mehke ćudi i dobrostiva srdca, nije joj se trebalo siliti, jer je ona bila kano stvorena, da u tudjoj sreći živi. Zato i jesu graničari „vrajlu iz Fiume“ veoma štovali. A vriedna je bila njihove ljubavi. Nije bilo bolestnika, koga nebi pohadjala, ni siromaha, koga nebi darivala, ni krivca, za koga se nebi Milanu prosila, ni nikakve narodne potrebe, za koju nebi ona pred gospodom rieč progovorila. Zato i jest narod na dlanu ju nosio i cviećem joj puteve nastirao. Narod nije nigda nezahvalan, on svako dobročinstvo obilno povraća, a dobročinitelje med svetce broji.

Za tolike ljubavi, što ih je Anka graničarom činila, nije ona nigda htjela primiti drugoga uzdarja, van da im smije djeci pri krstu kumovati. Nije mogla zaboraviti svoga dieteta, što je nekršteno u nahodište došlo i ondje dobilo ime protivno željam i mislim Milanovim, a po tom i njezinim.

Vrativ se Milan od korduna, pane mu Anka oko vrata i spomene mu ono pismo i stade mu ga odma čitati.

Koliko je Milan tuge radi svoga djeteta pretrpio, nije se ipak nigda usudio Anku radi toga koriti, uvidiv s jedne strane, kako je ona pri tom nedužna bila, a s druge strane, slušajuć svaki dan, kako ona za djetetom jadikuje. Milan je bio toliko puta odlučio poći na Rieku, da diete iz nahodišta izvadi, al se nikako nije mogo nakaniti, bojeć se kakve sudbene iztrage proti Anki.

Čuvši sad, da je neko drugi diete iz špitalja izvadio, zabunio se je veoma, neznajući si nikako tumačiti, zašto taj neznanik to čini.

Hodajuć malo ne kao mahnit po sobi govorio on: Kako je mogo samo ravnatelj tako drzovit biti! Nisam li ga ja u pismih uvjek molio, da ga u svojoj obitelji odhranjuje, dok dodjem po njega. Nisam li ga ja zato i mitio! Okrenuv se onda Anki naglo ju zapita: Kako

se zove taj gospodin, koj nam Donata iz nahodišta izvadi?

— Kako ti rekoh: barun Weilen.

Milan se zamisli, pa kliče: Šta? barun Weilen? Nije li mu možebit ime Oscar?

— Dà, dà, barun Oscar Weilen.

— Penzioniran major?

— Penzioniran vojnik, veli pismo.

— To nemože drugi biti, nego moj pobratim. Na krvavom se polju pobratismo: pred samom Modenom život mu spasih, kad podjosmo u zadnjoj buni pokoravati u ime cara Parmu i Modenu. Al zašto ga on k sebi uze, Anko, šta veli pismo?

— Ni jedne rieči.

— Anko, ja moram još danas Oscaru pisati. Moram doznati, zašto je on to učinio. Nadam se, da nam je diete sada spašeno, nadam se, Anko, da će i nama sunce svanuti.

Anka pogledav Milana u oči, kano da mu hoće iz njih nekakvu tajnu duše izmamiti, reče: Milane, bog te čuo! (Dalje sliedi.)

Mlada žetelica.

Romanca od A. V. Kalcova, preveo F. M.

Sunce na nebu
Stoji visoko,
Žarko pripiče
Majku zemljicu.

Tužno djevojci,
Težko na polju,
Muka žeti joj
Raž klasovitu.

Svu ju sažeglo
Polje omarno,
Žarko gori joj
Lice bljedahno.

Na grud spušta se
Sjetna glavica,
A klas požeti
Ruci izpada.

Što mi djevojka
Žanje, ne žanje?
Što se zamisli
Gledeć strančicom?

Jao, biedno ju
Srce mladjahno
Boli tjeskobno
Bôljom neznanom.

Jučer pošla si
Danom nedjeljnim,
U lug pošla si
Beruć malinu.

S njom se sastao
Mladjan junače,
Nije prvi put
S njom se sastao.

Da l' se sastao,
Da l' se susreo;
Stao, gledao,
Pak uzdahnuo.

A pak zapjevo
Tužno, žalostno,
Piev se daleko
Lugom razljego.

A njoj u srcu,
Srcu duboku,
Piev se ozvao,
U njem ostao . . .

Tužno, težko joj,
Težko na polju,
Muka žeti joj
Raž klasovitu.

Sbog jedne rieči.

Slika iz života. Iz českoga od Jos. Kaj. Tyla.

VI.

Kad je Vencl u šumarevu kuću stupio, upravo se je šumar spremao na polazak.

„Na svaki način idem namah u mlin“ reče kćeri. „Jučer sam počinio budalaštinu — čovjek nezna što govori, kad mu čaša vina mozak pomuti. Nebi dobro bilo, kad bi se stari Ružička ljutio.“

Začuvši Vencl ove rieči u predsoblju, odloži pušku i stupi naglo u sobu.

„Kanite li gospodine šumare do mlina?“ upita ga podmuklom poniznošću.

„Zašto? — što je?“ upita ga šumar u kratko i ne odviš ljubezno.

„Mogao bi vam, gospodine šumaru, prištediti puta. Upravo sam govorio s gospodinom mlinarom i imam vam javiti, da je svemu huja.“

„Što — svemu huja?“ začudi se šumar. „Kakve su to bajke?“

„Gospodin mlinar misli, da nebude ništa iz svatova,“ reče crvenkiko studenim licem i jedovitim pogledom.

Klara kriknu — a šumar izvali oči na njega.

„Jesi li se opio, momče?“ povika na to gnjevno — „ili sam ja pijan?“

„Za miloga Boga! pa što se je dogodilo?“ upita Klara silno kucajućim srcem.

„To neznam,“ skrenu Vencl ramenima. „To mora gospodin šumar najbolje znati. Sinoć valjda moralo se je nešto takova dogoditi, što je staroga mlinara prinukalo, da se je promislio.“

„Ti si budala!“ razžesti se Brand — „ili hoćeš da mene ludim učiniš. Gledji kako ćeš vrata naći, nije li živa istina svako slovo, koje si ovdje izustio.“

Na što gonjen nesamo vlastitim nepokojem, nego i kćerinom prošnjom, spremi se namah na put u mlin. Premda nije mnogo do Vencla držao, ipak su mu se rieči njegove po glavi vrtile.

„Što je to staroga uvriediti moglo?“ pitao je sama sebe idući šumskom stazom. „Valjda nije ona sinoćnja malenkost? Na, to bi baš vriedno bilo. Sbog jedne rieči — pa takove prepirke!“

Srce mu je silno udaralo kad je vas usopljen stupio u mlin, gdje je namah opazio, da se nije uzalud plašio; jer medju tim, što je ridjasti Vencl onaj zao glas u šumarevu kuću donio, oznanio je Ružička i doma svoju volju.

Povrativ se naime kući, nadje u sobi skitajućega se kramara, koji je, imajuć na stolu razvezan ovelik svežanj, haljine, vrpce, prsluke i druge slične stvari iz njega vadio.

„Dobro da dolaziš,“ progovori gospoja Barbara, jedva što je Ružička na vrata stupio. „Tu sam ti nešto za prsluk izabrala; — za svatove moraš se ipak malko nakititi.“

„Za kakve svatove? Ako si kamo pozvana, a ti idi i veseli se,“ osieče se na nju Ružička. „Ja neznam o nikakvih svatovih — a neću o njih ni da znam. Zapamti si to. U mojoj kući netreba ništa za svatove kupovati.“

Na ove rieči zalupi vratima i otide u mlin. Gospoja Barbara ostade sva zapanjena. Ali kao što je u odlučnih časovih pritomnost duha ženskim prirodjena, tako i ona brzo se domisli i udari u smieh, samo da smetnju svoju sakrije; na to izplati kramaru pogodjene stvari — i još mu reče, da i dojduće nedjelje dodje.

Na ovo počeše domaća izpitivanja i saslušavanja. Gospoja Barbara htjede znati, što se je dogodilo, ali Ružička nije imao volje govoriti o stvari, koja mu je polag njegova sadanjega podpunoga osvjedočenja samo na sramotu služila.

„Rekao sam već,“ povika neobičnom ljutošću — „i velim još jedanput: o Brandovih negovorite mi više — ni ti ni dječak. Ja neimam volje primiti pod svoj krov ljude, koji se iz mene izsmjehivaju i izručiti svoje gospodarstvo kakvoj god namiguši, koja se bekelji na čovjeka, komu neklopoće jezik tako kao njoj.“

„Ali za miloga Boga — kakov imaš uzrok? Što ti na um pada?“

„Nepitaj za uzrok — nećeš li da se još jedan put razsrdim! Kao što velim, tako će biti; — da uzrok imam, to si možeš misliti. U ostalom to nije nikakova nesreća; kašnje hvaliti ćete još Bogu, što sam pretrgnuo poznanstvo, koje bi nas prije vremena u grob spravilo. A nije se valjda ni momku ta švabska gusenica tako duboko u srce uvukla, da je nebi odonuda iztrgnuti mogao. Mora čovjek i gorčjih pilula progutati, pa zato ipak nepogine.“

Uzalud bijahu rieči ženine — uzalud se je Vojtjeh upropastio, molio i jadikovao. Stari nije mario za to, zato jer si je u gnijevu svom preduzeo nemariti za ništa, pa htijuć se svakomu daljnemu moljakanju ugnuti, dade zapreći i odveze se u bližnje mjesto na godišnji sajam, nadajuć se, da će ga zla volja proći.

Medjutim prispio je u mlin stari Brand i osvjedočio se, da ga pomoćnik nije prevario. I bijaše mu pri tom, kao da se još nije po sinoćnjem vinu izspavao. On toga nije pojmiti mogao, nije vjerovao ušima svojima — nije vjerovao očima svojima. Nagô — kakov je već bio — uvredilo ga je, što se mlinar ljuti, uvredilo ga je tim većma, što gnjevu i zavadi po njegovu mnienju nije nikakova povoda bilo. Ujedno je mlinar ponašanjem svojim zadao duboku ranu njegovu, svakomu čovjeku prirodjenu, samoljublju kao i ponosu, kojim je kćerku svoju motrio.

„Zar su mu se točkovi u glavi pomiešali?“ povika namrgodjenim licem, kad mu je gospoja Barbara na široko jarost supruga svoga slikati stala. „Ili misli, da ima posla s kakvom skitalicom? To je — budalaština. Sbog jedne rieči — sbog neznatne šale, koju bi si i najneviniji čovjek dopustio, kad mu se jezik vinom okvasi. No meni je svejedno — kako se gospodinu mlinaru hoće! Moja djevojka nije ničja lutka, da bi se s njom po volji igrati moglo. A ja opet nisam čovjek, koji bi se sbog glupe rieči za nos vući dao. „Nichts für ungut, Frau Nachbarin!“

Pa kao što je bila tuga u mlinu, tako je nastala žalost u šumarevoj kući. Viest o nenadanoj odluci staroga Ružičke, bijaše smrtnom ranom za srce Klaričino. Ona ju sruši sa visine neba njena i u crno ovi joj cielu budućnost.

Staromu otcu pucalo je srce s boli kćerine, nu uz to je i gnijevom kipilo.

„Djevojko — neplači!“ ljutio se je i tješio ju ujedno, držeć ju suznu u naručju — „i netrgaj mi srca iz staroga tiela. Dobro je, što se je tako dogodilo — hvali gospodu Bogu, da

si se tako rano iz zanjke izplela. Pamti staru poslovicu: Jabuka nepada daleko od stabla. Kakov je stari, takov će biti i mladi. Ala mi krasna gospodarstva, kad bi te možda vrtoglavi mlinarčić za svaku malenkost mučio. Za Boga molim te diete — sbog jedne rieči! — Je li u tom mrvice zdrava razuma? Kani se plača — otari si oči — za tri dana sve je dobro — a budale će se još jednoč kajati!“

VII.

Staromu šumaru i nimalo mladjemu mlinaru lahko je bilo reći: „Kani se plača“ — ili: „Kako velim, tako mora biti; ali za dva mlada srca neimahu ove rieči tako čarobne moći, da bi se namah polag njih vladala. Ponovila se na njima stara istina, da pogibelji i zapreke ljubav povećavaju.

Još iste večeri nadjoše se Vojtjeh i Klara kod tihe, osamjele kapele, na onom svetom mjestu, gdje su prvi put o ljubavi govorili i koje im je uviek utočišćem bilo, kad bi si što god tajna reći imali. Nikada još negorjahu srca njihova tako vrelim plamenom, nikada još nenapajahu si usta tako dugimi, gorućimi cjelovi, nikada još neovinuše ruku svojih tako čvrsto okolo sebe, kao upravo te večeri, kad se je ljubavi njihovoj pogibelj groziti začela. Govoriti nemogahu — jedine rieči, kad se nadjoše, bijahu: „Vojtjehu — Klaro!“ pak si ležahu u naručju i suzami polievahu si lice; nemogahu govoriti, ali glasno kucanje srdaca njihovih, uzrujani živci i stopljene duše njihove govorahu glasnije, nego li bi im usta izkazati mogla — te pred licem zviezdnatih nebesa ote se napokon njihovima, cjelovom spojenima ustima tihi šapat i zazvuči poput rieči: Vječno!

Na to sjedjahu šuteć na kamenitoj klupčici. Ruka njena počivaše u ruci njegovoj — a glava ležaše joj na ramenu njegovu.

„Neodsudjuj otca moga,“ progovori napokon Vojtjeh. „Nevjerujem još, da je to njegova čvrsta volja, razkinuti vez srdaca naših.“

Klara mu neodgovaraše.

„Tvoja je šutnja tajan ukor“ reče na novo Vojtjeh, „što ga podjeljuješ otcu momu. A ipak moram priznati — nu neljuti se Klaro — da ga izpričavam — da bi i mene možda slična rieč razljutila — te da bi si želio, kad bi mogao, s tobom u svom materinskom jeziku razgovarati.“

„Nevjeruješ dakle riečim, kojimi ti u svom materinskom jeziku govorim?“ upita ga Klara pouzdano, skoro bojazljivo, nježnošću nevina jagnjeta.

„O vjerujem, vjerujem! — ali evo ni ja sám nemogu s tobom tako govoriti, kako to u srcu ćutim. Jezikom nenaviklim neumijem podpuno izraziti čustva svojih — a kad nebi bilo razlike medju našimi jezici, nebi je bilo ni medju mišlju i srcem.“

„Misliš dakle, da te neljubim? — ili neljubiš ti mene, što s tobom česki razgovarati nemogu?“

„Ne, ne! — toga se neboj — to je zla misao! To se netiče baš toliko nas, koliko naših otaca.“

„Ali što mi je u toj stvari činiti?“ upita djevojka skoro malodušno. „Imam li se možda česki učiti?“

„O kad bi to htjela, angjele moj!“ povika Vojtjeh, te kao da mu je na jedan put hitra, sretna misao dušu obuzela, cjelivaše ruku ljubezne djevojke; — „tad bi se opet sve poravnalo, što nam na putu sreće naše smeta. Tad bi nestalo otčeve misli, da iz njega ruglo činite — bar se gnjiev njegov nebi tebe ticao, kad bi vidio, da i sama govoriš jezikom, rad koga je, kako si misli, gorku pogrdu podnio.“

I razgovarahu se jošte dugo i mnogo, ljubav bo je, brinuć se za sreću svoju, oštroumna i naći će uviek sredstva, kojimi će domašit se cilja svoga.

Od te večeri vidjahu se ljubovnici svaki dan u potaji i Klara postade marljivom učenicom nade punoga Vojtjeha. Ako je od potrebe bilo, dala si je i deset put izasebice kazivati rieči, dok ih je napokon po svom učitelju čisto i pravilno izgovoriti mogla. Svaki dan naučila ih je nekoliko — naučila je takodjer i ciele pripoviedke, pa danju i noćju, kud bi hodila, gdje bi stajala, izgovarala bi, razabirala i sravnjivala, što je već naučila bila. Nu nije se zadovoljila samo Vojtjehovim poučavanjem, nego si je još za služavku uzela pravu česku djevojku, s kojom se je — kako se je već dalo — razgovarati silila.

Mlada, zdrava pamet, čvrsta volja i goruća ljubav svakako su najveća pripomoć pri svakom učenju; to se je i na Klari obistinilo. Kao blagoslovom božjim praćena napredovaše neobično brzo u znanosti jezika, koji jedva da je igda čula, dok nije na Sazavu došla i u koji se je sada zaljubila kao u zlatni ključ, otvarajući joj vrata zemaljske sreće. U ostalom bila je ciela ta stvar mala tajna — barem nije nitko na to pazio, niti je šta čudnovata u tom nalazio. Stari Brand, imajuć i bez toga dosta neugodna posla po šumah, radovao se je, da mu je diete, kao što si je mislio, bivšega ljubovnika iz glave izbilo; cielo bo vrieme niti je Klara što o njem govorila, niti je plakala, niti naricala — a to je staroga prevarilo. Pa ako se je kadkad i pojavio na čelu njenom oblačak tihe žalosti, to si je stari mislio: taj će brzo proći, pa će opet sunce sjati! — i tako bi sama sebe tješio, kad bi ga kadkad zaokupile skrbi poradi jedinice svoje.

Strog doduše, ali dobroćudan i pošten muž sjećao se je naime svoje mladosti i promatrao, kako je i sám ljubio svoju pokojnu suprugu i kako mu je srce pucalo od boli, kad s početka

nije mogao njene ruke dobiti. Pri tom je sravnjivao mužko srce sa ženskim, koje je navlastito samo za milovanje stvoreno i dobro je odtuda zaključio, da Klara mora njegdje ljuto oplakivati svoju nesretnu ljubav, pa ta misao stajala ga je mnogo gorkih časova, koji bi mu se samo tim malko osladili, što nije opazio na kćeri očitih znakova nutarnjega nepokoja. Uz to mu je svaki takov čas bio novom ponukom ljutiti se na staroga Ružičku, kojega je tvrdoglavosti ili — kako se je kadkad izraziti običavao — pravoj českoj ludosti pripisivao, što se je razkinuo tako liepi vez dvaju srdaca. S njim samim nije govorio od onoga časa, što su mu usta izlanula ono kobno ime; Pemak. Imali su doduše — stanujuć tako blizu — već više put od to doba sgodu sastati se; nu tada bi se uviek jedan drugomu ugnuo; samo iz daleka sukobile bi im se kadkada oči, kao da bi si reći htjele: Stara budalo!

Ružički bilo je pri tom gorje nego li šumaru. Niti je bio zadovoljan samim sobom, niti sa svojimi ukućani, niti sa svojimi susjedi.

Vojtjeh nebijaše više tako vesela srca, kao što je njegda bivao i često bi ga zatekao otac, gdje zamišljen pred sebe gledje, neznajuć što oko njega biva. Nu kraj svega toga nije se nigdar ni najmanjom riečju potužio i u obće mislilo se, da se kao poslušan sin pokorava volji otčevoj i ljubav svoju ugušiti nastoji. I sám Ružička bijaše toga mnienja, premda je kadkad i takovih časova bilo, da se je ljutio, što mu sin ništa negovori, niti prosi niti jadikuje; srce bo njegovo bilo je vrlo meko i ne jedan put si je želio, da bi Vojtjeh Klaru uzeo, ako mu do nje druge sreće neima — pa tada bi ga i sviest grizti začela, da se nije možda prenaglio, da si nebi bio morao tako zlo tumačiti rieči Brandove te je proklinjao sebe i ridjastoga Vencla.

Vrlo se je takodjer ljutio i na gospoju Barbaru. Ta se je posve promienila; niti ga je što pitala, niti mu svjetovala, niti ga nagovarala niti odgovarala — pušćala ga je činiti, što mu se je svidjelo; on se je pako stidio započimati govor o tih stvarih.

VIII.

Za vrieme, dok su još obe obitelji svejednako u zavadi živile, približi se mlinarov imendan. Toga dana dosta rano stala se oblačiti Klara u svečane haljine, o kojih je znala, da su se njegda mlinaru najboljma dopadale. Stari Brand nemogaše pojmiti, što to djevojci na um pada: nu kako nije nigda običavao mjeriti joj koračaja, znajuć da pobožno diete neće nikad saći s pravoga puta, tako ju nije ni sada pitao, što namjerava. Nu kad je već opremljena bila — a milota bilo je pogledati to zlatno pupoljče, kako joj je liepo pristala tielu čista, biela suknja i zeleni prsluk — pristupi k otcu, uze ga za ruku, podigne k njemu svoje nježne oči i reče tihim glasom:

„Danas je mlinarov svetac, tatice!“

„Nu — pa što je zato?“ upita ju Brand vas u čudu.

„Idem mu čestitat, tatice!“ reče djevojka.

„Ti? poludila si?“ upita ju otac i izbulji oči na nju.

„Neznaš li što stoji pisano? — Ljubi bližnjega svoga kao sama sebe — a zatim: Odpusti nam duge naše, kako i mi odpušćamo dužnikom našim.“

„Tako mi imena — meni se čini, ti mi kaniš propoviedati?“

„Ne, ne — moj zlatni otče! Nego te kanim moliti, da mi dozvoliš izmiriti dvie obitelji i učvrstiti svezu dvaju srdaca. Ja nemogu živiti bez Vojtjeha.“

„Nesrećno diete —“

„Ne, ne — sretna ću biti, sretna — sve će biti dobro; to ćutim. Mogla sam i bez tvoga dopušćenja ići; ali srce moje nije mi toga dalo. Znam da želiš, da Klara tvoja sretna bude — zato blagoslovi odluku moju.“

I na to mu je pripoviedala, što je sve u posljednje vrieme činila i što sada činiti kani; a starac čuvši njeno nevino očitovanje primi ju ganut u naručje, poljubi ju i dozvoli joj, da ide u mlin.

Velikim ali radostnim začudjenjem pozdravljaše družina djevojku, kad je u mlin stupila i jedva da je tko vjerovao ušima svojima, kad je stala česki odzdravljati.

Odavna se je već za taj dan pripravljala; nu ruka joj se je tresla a koljena pod njom klecala, kad je imala uzeti za kvaku od sobnih vrata. Medjutim znamenova se brzo svetim križem, pokuca i u oka trenu stajaše nasried sobe.

Ružička se je skoro od nje poplašio; prije bi se bio smrti nadao, nego li tomu posjetu. U neprilici gledao je sad na ženu sad na sina, koji su se medjutim tako hladnokrvno ponašali, kao da im je pohod Klaričin nješto obična. Dobričina do mala se pocrveni i prije nego li je djevojka govoriti počela, već ju je pozdravljao, negovoreć doduše ni rieči, nego šuljajuć samo kapicu s uha na uho. U tom trenutku nebijaše nikakova gnjeva u srcu njegovu; nego se iz svakoga kutića grudi njegovih odzivahu glasovi, govoreći: „Gledji to tiho, pobožno, plemenito diete? — to je bilo tvoje ljubimče!“

Medjutim je Klara bliže stupila. Lice joj je gorilo, oči je uprla u zemlju a usta otvarala je nekoliko puta, hoteć govoriti; nu stopram iza male stanke ozva se tihim glasom i to českimi riečmi:

„Oprostite mili otče — danas je vaš imendan — što se usudjujem — iz cieloga srca — u znak svoga počitanja i svoje ljubavi — vam svako dobro želiti — gospod Bog —“

Dalje nemogaše govoriti. Suze briznuše joj iz krasnih očiju i potekoše niz cvatuće lice.

Nu nije bilo ni od potrebe da dalje govori; jer ju je stari Ružička već u naručju držao, pri tom je kao diete plakao, privinuo ju k srcu svomu i ljubio ju u čelo i lice — a usta mu jecahu: „O moja Klarice, moja Klarice!“

Vojtjeh stajaše otrag drhćuć od radosti, a gospoja Barbara taruć si oči bielom pregačom pristupi k suprugu te prvi put iza duga vremena ovinu ruku svoju oko vrata njegova i reče:

„Dugo smo se radovali današnjemu danu — nadam se, da ćemo ga veselo sprovesti.“

„Veselo — veselo, ti zla učiteljko!“ povika Ružička i pustiv Klaru, ogrli srdačno suprugu svoju. — „Ja sam bio lud — više, manje — to se zna; nu dati će se to valjda opet popraviti. Podji amo momče!“ reče Vojtjehu licem od radosti rumenim — „pa si evo uzmi — tu dražestnu Českinju!“.

Na to spoji im ruke — a za četvrt sata bilo je sve četvero na putu prama šumarevoj kući, gdje je Brand nespokojno kćerku svoju očekivao.

Ne malo žacnuo se je vrli šumar, kad su se vrata otvorila i nenadani gosti u sobu stupili. Vojtjeh s Klarom i gospoja Barbara ostaše na pragu; samo Ružička popodje malko napred te obadva, on i šumar, stajahu si sada nasuprot u očitoj smetnji. Onaj je davno već uslied duge čeznje srca svoga izbacio iz sebe vas gnijev — a taj nije takodjer mogao nešto gorjega učiniti; vidio bo je na djetetu svom, da mu opet sreća cvate. Samo su se obadva još malo uztezala, kao da bi jedan drugoga imao moliti za oproštenje.

„Mili susjede,“ progovori napokon Ružička i pruži mu ruku — „bio sam malo razjaren.“

„S b o g j e d n e r i e č i!“ odvrati šumar kao ponešto prigovarajuć mu.

„Znam, znam — to je bilo ludo, a vi niste ništa zla mislili,“ reče Ružička, klimajuć glavom. „Ako li vam je pravo susjede — danas imamo opet svetac; mogli bi to sve u vinu utopiti.“

„Neimam ništa proti tomu!“ povika Brand, zgrabiv mu desnicu — „samo da nebi opet sbog jedne rieči —“

„Nebrinite se!“ nasmija se veseli Ružička. „Danas imati ću uza se angjela čuvara —“ pri tom pokaza na Klaru — „i vrloga savjetnika“ pri tom pokaza na gospoju Barbaru. „Govorite, što vas volja — morati ćete se i onako samo s mojim propovjednikom zabavljati. Ja ću se držati naše nove Českinje. Vojtjeh će i kašnje k tomu još dosta časa imati.“

Pr. Al. T.

POUKA.

Narodno kazalište.

Skorih dana predstavljaše se Clavigo, tragedija u 5 čina od Göthea, prevedena g. Dr. Demetrom.

Opreka i borba izmedju idejalne al nestalne čustvenosti i krjepke, praktične, al kadšto i nemilostne razumnosti jest pjesničkim predmetom većine Götheovih drama. Taj dualizam srca i razuma bijaše Götheu kroz sav mu viek najpoglavitija tragična tema, koju on po više put kušaše riešiti u sve to savršenijih oblikom a sadržajem dubokoumnijih tragedijah. I tragedija Clavigo ima isti predmet: i u njoj se rišu tragični zamršaji nastajući iz sukoba medju srcem i razumom. Po samoj naravi te opreke razumije se, da će u drami obe protivne sile kao ravnopravne, ali individualni zastupnici svakoga od tih dvaju principa kao jednostrani prikazani biti, uslied česa oni moraju propasti a s njimi propada i obstojeća protimba medju srcem i razumom tako, da se to oboje izmiruje spojiv se u treći, viši princip, um, ili moralnu slobodu. U tragediji Clavigu propada i jednostrani čustvenjak, Clavigo, tjelesno i moralno, a i jednostrani razumnjak, Carlos, barem moralno, pak tim se kao pogubna uništuje u životu ljudskom obstojeća protimba medju srcem i razumom i zahtieva njihova harmonija. To je ideja naše tragedije. Ako je ista ideja u većini Götheovih drama, kao što gore rekosmo, to se je Göthe uviek ponavljao; ali ta je ideja najznamenitija, oko nje se kreće i k njoj teži sav duševni napredak ljudski, moralna sloboda najviši je zadatak čovjeka; osim toga veoma razna izhodišta vode k toj ideji kao svomu cilju i ognjištu: po tom se može ona u raznih konkretnih oblicih prikazati. A to je Göthe i činio. On je tu ideju svaki put variirao, a takodjer svaki put u tako živih individuih, tako psihologički istinitih značajih proveo protivne članove te ideje, da su njegove drame tê ruke doduše slične medju sobom, ali nisu istovjetne. Takova srodnost obstoji imenito medju tragedijami: Clavigom, Egmontom i Tassom.

Predmet tragediji Clavigu dosta je običan; uzet je iz gradjanskoga života. Clavigo, veoma duhovit a siromašan čovjek, izašao je izvrstnim, u Španiji za onda novim, novinarskim radom, komu ga bješe ponukala draga mu, Marija, na velik glas i stekao uglednu kraljevsku službu. Zaveden slavohlepljem, koje u njem prijatelj Carlos, čovjek od svieta, bistra razuma, bez srca, još više potiče, ostavi Clavigo Mariju i pogazi zadanu joj rieč, da će ju oženiti, čim steče službu. Brat Marijin, Beaumarchais, traži

od Claviga zadovoljštinu za strašno uvriedjenu si sestru; nu iskreno pokajanje Claviga skloni ga te mu dopušta, da se s Marijom gleda pomiriti. Ne oprosti li mu ostavljena sestra, onda će Beaumarchais pismeno priznanje neviernika, da je sramotno postupao, cielomu svietu odkriti a do tad ostaju tomu očitovanju svjedoci sluge Clavigovi. Skrušeni nevjernik nadje uslied svoje neodoljive dražesti milost u Marije. Skoro će se obaviti svatba. Al Marija se nečini više onakova Clavigu, kao što prije; dugotrajna duševna bol s takove nevjere porušila joj zdravlje. Prsobolna zaručnica izgubila je svaki čar za Claviga, on će ju uzeti ne iz ljubavi, već da popravi svoju krivnju. Sretan nije, al da se utješi, sam si utvara, da jest sretan. Iz tako nezadovoljna srca, koje samo sebe vara, lahko je nesmiljenoj, oštroj dialektici Carlosovoj iztisnuti opet zaručnicu, uzpaliti ga nikad neugaslom a izpunjivom željom za najvišom vlasti u državi, te Claviga po drugi put na vjerolomstvo navesti. Clavigo se za nekoje vrieme odaljuje, a prepušta Carlosu, da domišljatimi spletkami odstrani osvetnika Beaumarchaisa. Opet iznevjerena, i onako već bolestna, Marija od žalosti umre. Clavigo naišav na njezin sprovod osjeća grdobu svoga izdajstva; uništen dušom, želi za dragom poći, rado pogiba od ruke nadošavšega joj brata te izmoliv u njega i ostaloga roda Marijina oproštenje, umire uz odar svoje drage, s kojom ga eto vjenčala pravedna smrt.

Sadržaj te tragedije može se dosta običan činiti, a tetubanje Clavigovo tumači nam, zašto spotiču kritici Götheovim dramam kukavštinu **mužkih** značaja, kao što je n. p. premac Götheov korio njegova Egmonta, da mu manjka potrebni višji pathos. Uz taj obćenito priznani nedostatak nekih Götheovih drama ističu se one izvrstnim psihologičnim crtanjem karaktêrâ, kojim su nam oni u svih svojih, makar s etične i estetične strane neopravdanih mienah, posve jasni kano na dlanu. S tê psihologične jasnoće te istinitosti Götheove su osobe veoma zahvalna i lahka zadaća glumcu: on će riedko promašiti, da ne shvati pravo pjesnikom orisan značaj. Ali predstaviti ga pravo, fantazijom izvedenu pjesnikovu sliku značaja prenieti iz fantazije u život, dati joj i vjerno, **istinito**, i estetički **liepo** tielo, veoma je težka zadaća imenito kod karaktêrâ poput Claviga, kod kojega bi u predstavi kukavština volje lahko mogla pretegnuti dražestnu čustvenost. Tu se hoće veoma sretna **naravna** organizacija glumca, a opet i velika vještina, imenito glede glasa i kretnje lica. Jer samo poetična spoljašnost može tu dovoljno oživiti i predstaviti milotnu ćutljivost i zanesenu duhovitost Claviga, da se i pogrješka njegova, slaboća volje, prikaže kao nuždna, žalostna posljedica idejalne osjetljivosti njegove te tim njegova bezznačajnost bude tragičnom a ne odurnom.

Druge osobe spominju nam čarobnost Clavigova glasa i pogleda, kroz koju probija bezazlena, čustvena, za ljepotom zanesena duša; spominju njegovu neodoljivu zamamljivost za žene, rodom i visoko nad njim stojeće; njegovu duhovitost, umno čovjekoljublje, koja ga potiče na velike težnje i osnove. Te dvie strane njegove osobnosti, čustvenost i duhovitost, odsievajuće se u krasnoj, milotnoj spoljašnosti, treba da su spojene u obćenitoj, temeljnoj slici, kojom nam glumac oživljuje značaj Clavigov, i koja kao temeljni ton proniče sav njegov razvoj tečajem ciele tragedije. U prvom činu propliće se u Clavigu radost umne književne radnje kao sredstva k visokoj vlasti sa sjetnom uspomenom na iznevjerenu djevojku. U drugom činu sa Beaumarchaisom pokazuje svoju kavalirsku ugladjenost a onda u veliko svoje uzhitno čovjekoljublje, koje teži da znanostmi približi i sprijatelji narode. Rieči mu, tičuće se toga predmeta, sačinjavaju prvu od Clavigovih triju glavnih scena. Tu je glumcu krasna zadaća, duhovitim karakterom govora predočit nam veleumna čovjeka. S obćenita čovjekoljublja želi se Clavigo prijateljski približiti nepoznatomu al kako vidi naobraženomu strancu te mu pomoći u poslu, u kojem je došao u Madrid. Al po kakovu je poslu došao! Dok u poduljoj pripoviesti Beaumarchais sve to jasnije odkriva, da je došao kao osvetnik svoje sestre Marije, biva Clavigo pozoran, zatečen, uzbunjen, smrvljen. Tu se niemoj mu igri hoće velike vještine a svakako mora se uzrujanost njegova očitovati kao posljedica moralne saviesti, a ne plašljivosti. Saznav sve, smami ga, al samo za tinji čas, **bjesnilo** ubojničko, nu odmah, sjećajuć se dobre, krasne djevojke i štujuć plemenitost brata joj, spreman je i sramotnim očitovanjem izkupiti mogućnost izmirenja. U toj sceni, gdje se duboko ponizuje pred Beaumarchaisom, treba da glumac iztakne moralnu veličinu takove pokore i žrtve, a da ne bude ni traga nizkoj potištenosti; i ponizujuć se ostaje Clavigo ponosan i plemenit. U sliedećem prizoru s Carlosom oziva se dalje njegova uzrujanost, umirujuć se napokon u sviesti, da je pošteno učinio, i u nadi, da će sretan biti. U trećem činu ima Clavigo svoju drugu glavnu scenu, gdje u Marije moli i izmoli oproštenje. Tu je vršak i srjedište dramatičnoga razvoja njegova. Ovdje mora u igri glumčevoj podpuno živ sinuti Clavigo, inače je ciela tragedija pokvarena. Taj je moment veoma krasno i shodno za glumca izradio pjesnik, al tu i traži od glumca veoma mnogo: čaroban organ, veliku vještinu u modulaciji glasa, duboko čustvo. Kroz cielu škalu raznih čustva prolazi tu Clavigo od ljubovne zanesenosti do uzrujane nemirne sjete, koja ga snalazi, videći kako je djevojka dugotrajnim duševnim bolom tjelesno propala. Ako glumac neiztakne pod konac toga prizora nemir, duboku bol, koja probija kroz uzhitne al neiskrene

rieči, onda nije motivirao držanje Clavigovo u četvrtom činu, gdje zaručnika Claviga, nemoguća sama sebe zavarati, da će s bolestnom djevojkom sretan biti, iz sjetne rezignacije postupice dovodi dialektika Carlosova do zdvojna vapaja: spasi me nevolje! U petom činu nailazi Clavigo na Marijin sprovod: to je njegova treća glavna scena. Užas ga spopada tolik, da žalostnu istinu drži za čas noćnom strašnom prikazom; energija bôli tolika, da bi htio učiniti, da se nije sbilo, što se jest sbilo; al energija čustva dolazi kasno. Sam uzbiesni proti sebi kao ubojici vrle djevojke; ubivši nju izdajom, sam je svoju dušu smrvio. I tu dakle ima glumac proći cielu škalu deklamatornih akcenata: glas mu od užasne vike dolazi do mukle slomljenosti, kojom se očituje umiruća, smrvljena duša. Već tu je Clavigo mrtav, on želi samo još jedno: za Marijom poći; mač Beaumarchaisov ubija ga samo tjelesno, a tom smrću preobražuje, sa sobom i s uvriedjenimi izmiruje se nesretnik.

Samo ako se ovako shvaća Clavigo, jest on tragičnim junakom, a ne običnim beznačajnikom; tako ga razumiju najvrstniji dramaturgi, imenito glasoviti Rötscher, a i predstavljaju umjetnici glumci. Carlosa neshvaćaju svi jednako, a i glumci ga veoma različno predočuju. Slavni Davison izticaše okorjelu razumnost Carlosovu tako oštro, da je taj malo ne izpao intrigantom. A ipak neima u značaju Carlosa, kako ga je pjesnik izveo, ni traga intrigantstvu. Seydelmannov Carlos bijaše fin, oštrouman, rječit čovjek od svieta. Al to još nije sav Carlos. Treba samo svaku crtu toga karaktera sviestno razumjeti, to će, spojivši sve crte u cjelinu, bez dvojbe izaći, da je Carlos — činit će se gdjekomu paradoksno — tragičan značaj. Carlos je kroz deset godina jedini prijatelj, svjetnik, tješitelj, vodja Clavigov; on je, čovjek oštra razuma, čovjek od svieta i poznavajući sviet i ljude, našao u Clavigu genija, koji je rodjen za velike stvari, al svoje zadaće, da bude svemu ljudstvu kao vladar na korist, nemože izvršiti uslied svoje slabe volje, ako uzanj nestoji kao čvrsta podpora Carlos, čovjek praktičan, razborit, odlučan. Carlos neimajući višega dara, ne može sam sobom ništa velika za ljudstvo učiniti, za to je postao odgojiteljem izvanredno duhovita Claviga. Razum odgaja genija. To je zadaća životu Carlosovu. Zato on živi samo u Clavigu, on ga u srcu nosi; ta ljubav jest dakako više razumna, neg li srdačna. Smatrajući zadaćom svoga života, da razumnim svjetom pomogne dare Clavigove razviti do savršenstva, odstranjuje Carlos sve od svoga gojenčeta, što bi ga moglo zapriečiti na putu k velikomu cilju. Carlos se (u 1. prizoru 1. čina) ljubezno sjeća djevojke Marije, u koliko je njezina ljubav podupirala razvoj Clavigova uma; al on nipošto ne daje, da Clavigo, savjestan kao običan poštenjak, sada sreći jedne djevojke za volju uništi mogućnost, da bude kašnije koristan milijunom ljudi. Zato on sasvim objektivnimi prema toj svrsi i u očiju praktična čovjeka razlozi odvraća Claviga od ženitbe, dok ga ne odvrati. Razvijajuć razloge proti ženitbi, pokazuje se Carlos sliedećim načinom kao plemenit poštenjak. Dokazav prijatelju ludost ženitbe tim, što mu ona zakrčuje dalnji napredak, što moćne zaštitnike odvraća od njega, što prieti njemu i budućemu porodu bolestju, prenesenom na njih od suhobolne Marije, što ga kao kukavicu izvrgava ruglu običnih ljudi: prepušta on ipak Clavigu slobodan izbor, rišuć mu jednako zamamno i obiteljski život s Marijom i napredak u državi bez Marije, te zahtieva samo jedino to od njega: ne budi slab, budi jak, odluči se! Odatle se vidi, da se Carlos nikad nije slaboćom Clavigovom služio na svoju korist, nije se njim igrao kao lutkom, već ga svjetovao uviek zato, da mu podieli od sebe, što njemu manjka: da u njem volju učvrsti te ga učini moralno odlučnim značajem. Namjere su dakle Carlosove plemenite, njegov odnošaj prema Clavigu moralan. A i način, kojim hoće Carlos prijatelja riešiti djevojke i Beaumarchaisa, nije podal. Beaumarchais jest zbilja kao iz zasjede bio nahrupio na Claviga te na polak ga i prisilio na sramotno očitovanje a od toga fakta samo se za vlas razlikuje obtužba Carlosova proti Beaumarchaisu kao nasilniku. A osim toga Carlos misli tim samo u malu nepriliku dovesti brata Marijina, a ne radi mu o zlu. Ali kao što nije ta osnova Carlosova nepoštena, tako nije razumna. I tu je nemesis za razumnika Carlosa. Računajući Carlos uviek samo razumom a ne osvrćuć se na srce, ne misli, što će strastveni poštenjak Beaumarchais učiniti na njegovu tužbu, što čustveni Clavigo, što nesretna ljubovnica. Njemu, koj uviek zahtieva, da razum govori, a srce šuti, sad će srce pomiešati račune, srce će biti jače. Glas srca uništuje Claviga pred odrom zaručnice, osvetnik brat ubija ga i tim uništuje svu osnovu Carlosa i svu zadaću njegova života. Bez genija Claviga Carlos nije više ništa; i on je propao. Rečeni nemesis, koj stiže razumnika, sluti se već u nemirnoj nesigurnosti njegovoj, kojom prebire medju raznimi osnovami, kako da se rieše Marije. (Pod konac IV. čina.)

O ostalih osobah tragedije nije nuždno govoriti, kao što bijaše o dviju glavnih, i to zato, što će se ciela tragedija posve izkriviti, ako se Clavigo i Carlos onako ne shvaćaju i ne predstavljaju. Mislimo, da ni g. Brani (Clavigo) ni g. Sajević (Carlos) nije zadovoljio svojoj zadaći. Kako priznajemo liepu deklamaciju g. Branoga, njegovo kadšto sasvim točno karakterisanje, koje je dokazom njegove inteligencije u dramaturgiji, mislimo da bi on uz veću revnost, veću štednju i pažnju organa a najpače kad bi uloge prema svojoj naravi igrao (n. p. Macbetha, Richarda III. i slične)

svaki put zaslužio pohvalu, da je misaon glumac. Za g. Sajevića, premda se uz riedke još sudruge odlikuje pravilnim govorom, ponajviše logičnim deklamatornim naglasom, a u pathetičnih ulogah dovoljnim dramatičnim čuvstvom, bijaše Carlos ipak pretežka zadaća. U obće koliko smo imali priliku vidjeti g. Sajevića, — a on je veoma često povećimi ulogami zabavljen — mislimo, da mu više dolikuju pathetični nego li komični značaji; u ovih opažasmo sasvim neumjestno karikiranje. Žalimo i to, da se je rabio kao pjevač, što je njegovu razvoju samo na uštrb moglo biti. Samo nam se čini, da mu treba nastojati oko idejalnije maske, koja je u pathetičnih ulogah sasvim nuždna. — Tko je kriv takovu krivu razdieljivanju uloga, tko je kriv, da nije g. Freudenreich igrao Carlosa, neznamo. Al najprije smijemo moliti g. artističnoga ravnatelja, da tako lahkoumnih priprava za takovu tragediju više nedopušta. Za Claviga da dotječu dva tri pokusa, kad se u Burgtheatru i 15 puta takovi komadi kušaju? „Al ono je Burgtheater." Ne, premda je ono Burgtheater, premda su tamo izvrstni glumci, ipak se toliko put kuša, a kod nas, gdje su glumačke sile tek u razvoju, tako se lahkoumno pripravljaju predstave! Držimo si za dužnost prosvjedovati proti takovoj režiji, jer to znači držati, da je obćinstvo zagrebačko sasvim glupo, te mu se mora sve dobro činiti. „Al nema vremena!" Kakvim operetam nadje se ipak toliko vremena za priprave, da se pjevači već na probah sasvim umore, a valjda su za predstave tu, a ne za pokuse. Čini nam se, da slavni odbor ne postupa dosta energično te da prepušta odviše moći takovim, koji nezaslužuju voditi odlučnu rieč.

Kad smo prije spomenuli krivo razdieljenje uloga, moramo kazati da žalimo, što se g. Freudenreich kao uklanja klasičnim ulogam; nu znamo, da je on ovdje glavni zastupnik onoga pravca glumačke umjetnosti (ako taj pravac ne vodi iz umjetnosti u bezpuća), koj se goji na predgradskih bečkih teatrih. Vještina Nestroya, Scholza i njihovih sljedbenika u samom se Beču u znanstvene kritike necieni kao umjetnost, kao što se ni njihovi kazalištni spisi nimalo ne ciene. Dade se raztumačiti po zakonih, kojimi umjetnost prelazi od naroda k narodu, zašto se je taj pravac bečke lakrdije k nam uvukao. Ali povladjivati se ne može; a nestat će ga bez dvojbe, ako je narod hrvatski pozvan, da razvije dramatičnu umjetnost. Taj je pravac i mnogo škodio kod nas i obćinstvu i mladjim glumcem: g. Plemenčić, koj ima liepe sposobnosti za karakternoga komika, ne bi bio na karikature i gimnastične vratolomije zašao, da je imao valjana uzora; on ne bi ni pjevanjem u operetah bio vrieme gubio, da nije morao. To kažemo zato, jer mislimo, da bi g. Plemenčić u okolnostih povoljnih razvoju njegova talenta mogao vrlim umjetnikom u komici postati, što bog dao da bude. — Nazori o komici gdješto su kod nas posve krivi, te ćemo prigodom kušati, da sliedeći po svem svietu priznane auktoritete, vojujemo proti sasvim neumjetničkomu karikiranju, koje si dopušta svakakve obične šale, smiešne kretnje, vlastite ukrpine, a polazi odatle što se nezna, što je komično; misli se bo da je sve komično, što potiče na smieh.

Kao što nije sve tragično, što je žalostno; kao što su zamieniv ono s ovim neki pisci stvorili tako zvane plačljive drame i tim iztisnuli poeziju a svakdanju prozu prenieli u hram umjetnosti: tako su drugi, zamieniv komično sa smiešnim, lakrdijami svojimi stvorili podražila na prozaični ulični smieh, pak tim iz slušatelja u teatru načinili gledaoce smiešnih nespretnosti na ulici i krčmi a iz glumaca umjetnika — lakrdijaše. Smieh, na koga pobudjuje komika, humor, jest estetičan ćut i sasvim različan od obična smieha. Tko bi rekao, da kao h r v a t s k i dramatični pisac ili glumac ne treba mariti za takove znanstvene „mudrolije", zahtievao bi, da se kinezkim zidom ogradimo proti ostalomu svietu, da se ne koristimo povješću dramatične knjige i glumstva drugih naroda. A fraze, da se glumstvu hoće samo dara, te mu ne treba nikakve estetične i ine nauke, dan danas posve su smiešne. Književna nauka je imenito našemu glumcu od prieke nužde, koj negleda uzornih glumaca, da ih uzmogne kopirati. Najpače pravilnu govoru hoće se svigdje a i kod nas nauke i vježbanja. Kad u operetah i lakrdijah nasljedujemo Niemce, zašto da ih ne sliedimo i u tom, da zahtievamo od glumaca sasvim pravilan, liep govor? Nemoramo li se po tom potužiti, što g. Freudenreich kao regisseur, prvi i najstariji glumac našega kazališta, počešće krivo naglašuje i neizpravno gdjekoj glas izgovara? Može se još kako izpričati izgovor, koj ako i nije književan, barem se u gdjekojem kraju naroda čuje — različnih naglasa u istoj rieči ima dosta — ali naglas, koj se nigdje u narodu nečuje, n. p. slȁvulji, mora vriedjati. Isto tako vriedja i krivo kvantitiranje slovaka, pak nehrvatska modulacija u pitanju. Osim toga žalimo, što g. Freudenreich kadšto kao da ne zna uloge posve na izust. To je svakako dokaz, da neštudira karaktere, a moglo se je opaziti češće, da g. Freudenreichu uslied toga neki prizori krasno za rukom podju a drugi su sasvim pogriešno izvedeni; tako je n. p. karakterisanju Franje Moora u onom monologu, u kojem se on sofistikom hoće opravdati za svoje nesinovske i nebratske spletke, mnogo na uštrb bilo, što je taj monolog govoren u obćinstvo a ne za sebe. Cieneći izvrstnu vještinu, koju g. Freudenreich u nekih ulogah pokazuje, mislimo, da je on kao glumac i regisseur odviše obterećen poslom te bi za volju njegova uspjeha imala skrb biti slavnoga odbora, da mu se po-

sao olahkoti. Za režiju tragedije bio bi po svojih naucih g. Brani valjan zamjenik.

Ne smetamo s uma okolnosti, u kojih se je razvijalo naše kazalište; priznajemo, da je vještina nekih glumaca i glumica kao početnika hrvatskoga glumstva hvale vriedna; ali isto tako moramo, gledajući k cilju ako i dalekomu, željeti napredak i energičnu brigu slavnoga odbora oko njega. A taj napredak nije moguć, ako se ma tkogod, ma kako zaslužan dosad, smatra kao slamka utapajućih se. Dosadanjim putem nemože biti većega napredka; jer za ovo prijašnjih 10 godina našega kazališta nije se na jedinom mogućem temelju glumačke umjetnosti gradilo, a taj je: gimnastika organa, razumna obuka u mimici, nauka hrvatskoga govora i shvaćanje značâjâ. Osvrnimo se na razvoj kojega god glasovitijega glumca, to ćemo vidjeti, da su onakvim naukom, bilo i autodidaktnim, postajali umjetnici. Kako se preziranje onakova nauka za prijašnjih godina sada osvećuje u pogrieškah i veoma zaslužnih članova našega kazališta, biti će prigode budući put spomenuti. *F. M.*

Ligue de l' enseignement.

(Družtvo za obučavanje, naobražavanje.)

Školski list „Napredak" napomenuo je u kratko u broju 11. od 1. srpnja prošle godine, da se ovakovo družtvo u veliko širi, a da je uzvišenu misao o njem zametnuo francezki učenjak Jean Macé. U istom listu čita se ovo:

„Veličanstvena mu ideja izražava se ovako: Treba da bude ogromna, vele krasna učiona po čitavoj mu domovini, za sav puk, za savcat narod. Bez razlike starosti, spola, staleža i znanosti sakuplja se sav sviet u Francezkoj u opredieljenih za to dvoranah te sluša predavanja svake vrsti znanosti; tumače ti ekonomiju, astronomiju, poviest, matematiku, zemljoslovje, siloslovje, zemljopis, lučbu, knjigovodstvo; besjedom, čuješ najkrasniju pouku o svem, što duh i dušu čovječju oplemenjuje i obogaćuje, jedino o dvima znanostima kano takovima neima spomena, a to su ti: vjeronauk i politika. U to dvoje nitko nedira, niti smije da ih napominje već samim §om 3ćim družtvenih pravila, a to zaista s razloga, što početnik rečenih družtva, Macé, kao izvrstni poznavalac ljudske naravi predobro znade, da se radi ničesa tako naglo nezakrvari otac sa sinom si, brat s bratom, rod s rodom, kao što rad vjere i politike.

„Učitelji obučavaju bezplatno u večer od 8—9 ili 9—10 sati — a slobodno je prisustvovati predavanju svakomu zanatniku, trgovcu, nadničaru, i oraču i kopaču, t. j. svakomu razložnomu božjemu stvoru.

„Osnovatelj toga duševnoga pokreta, rečeni Jean Macé, pripravan je velikodušno i hrvatskomu narodu priskočiti u pomoć i savjetom i činom u slučaju, kada bi se u nas dalo šta slična ustrojiti."

Jer sam u istom listu napomenula, da kanim ob ovoj uzvišenoj pomisli, a sada već o činu i obširnije progovorito, to evo vršim dužnost svoju.

Ne samo po cieloj Francezkoj razvriežila je rečena liga moćno svoje korenje, već se neumornim nastojanjem veledušnoga toga muža širi to družtvo, taj skûp duhovnih vitezova i borioca za prosvjetu, cielom Španijom, Belgijom, Italijom; prikvačili oni i Grčku a prije nekoliko tjedana suknuli u isti Egipat. Evo što nam piše francezki list „Le National" u svom 352. broju na 9. siečnja o. g.

„Liga za obučavanje" u Egiptu. U Kairu utemeljilo se ponukanjem g. J. Macé-a, „družtvo za javno obučavanje." U dojdućem broju reći ćemo obširnije, tko je taj muž i onim, koji možda jošte nisu čitali njegovu „Histoire d' une bouchèe de pain" t. j. „Poviest o zalogaju hljeba"; kojim bi jošte nepoznato bilo njegovo mirno, tihano djelovanje, namienjeno pučkoj obuci. Tomu duševnomu pokretu podigнuo je Macé zastavu već prije tri godine dana, a od onda se taj pokret širi neprestance čitavom Evropom.

Za danas potvrdjujemo jedino vele važni dogodjaj, da je sam podkralj dobrohotno obećao svoju blagosklonu podporu Macé-u i njegovu djelovanju. Isto družtvo bude pod osobitim okriljem samoga nasljednoga podkraljevića, koj je već bez toga protektor „družtvu slobodnih učiona u Aleksandriji."

Sinoć (5. prosinca pr. g.) imali su utemeljiteljni članovi družtva za javno obučavanje prvi sastanak u to ime pod predsjedničtvom njeg. preuzvišenosti Ali-paše Moubarek-a. Gospodin popečitelj za pučku obuku u Egiptu nije oklievao — što je posve naravno — poduzeću zajamčiti najpouzdanije sudjelovanje svojimi nazori i svojom uglednošću. U istoj sjednici odlučeno je, da se družtvu nadjene ime: „Egipatska zadruga za javno obučavanje u Kairu."

Svrha je zadruzi, okološice razširivati prosvjetu svimi mogućimi sredstvi, strogo se pako zabranjuje služiti osebnim interesom bud ikojega mnienja vjerozakonskoga, političkoga iliti ikoje narodnosti.

Tom sgodom oduševljeni prisutnici stadoše se upisivati za članove, što uredne, što utemeljiteljne. Medju ovimi čitamo imena: Ali-paša Moubarek, Duruy, Burguières-Bey, Mahmoud-Bey, Jacquelet-Bey, Gastinel-Bey, Jean Macé i mnogo drugih odličnih osoba. Naravno, da će u to kolo doći i mnogi drugi muževi, kojim ovaj čas nije još poznata stvar, o kojoj se radi.

Ta tim imenovao se privremeni odbor, komu je dužnost: 1) sakupljati nove članove; 2) pri-

rediti osnovu statuta i program djelovanja, da se predloži prvoj glavnoj sjednici; 3) sazvati glavnu skupštinu, kada se ukaže dovoljan broj članova.

U taj odbor budu izabrani: predsjednik, nj. preuzvišenost Ali-paša Moubarek; Figari, tajnik; Julien, pjeneznik; uz odbornike Chaker-Bey-a, Apostolida i dra. Reila.

G. Jean Macé morao je danas već otići u Aleksandriju, gdje će se ukrcati. Nadamo se, da će vam prva pošta donieti ugodnih viesti od prijatelja, koje si je Macé stekao u Egiptu, a uz to i o djelu, kojega je dalnji razvitak povjerio jim što ozbiljnije.

Ova zadruga za javno obučavanje sa svojim moćnim ustrojstvom bit će izvrstnom pripomoćju „slobodnim i bezplatnim učionam" bez razlike narodnosti i vjerozakôna, koje u Egiptu obstoje već godinu dana te revno i blagodatno razširuju prosvjetu cielom zemljom.

Upravljajući odbor ovih učiona predao je izvješće ob uspjehu istih tečajem prve školske godine (1868—69) nasljednomu podkraljeviću Muhamedu Tevfik-paši, koj se, uzhićen s uspješna râda, mahom proglasio zaštitnikom istih.

Začetak njihov bio je slabahan, skroman. Obučavanje za odrasle začelo je 1. travnja 1868. s 30 samo učenika; ali već u lipnju bilo jih je 70, u srpnju 150, u studenom 240; medju ovimi pako čitamo 59 Egipćana, 52 Talijana, 21 Francez, 20 Grka, 24 Engleza, 32 Siraca itd.

Nebi dugo, odbor je uvidio, da nije prema svrsi, ako se samo odraslim podaje nauka; s toga otvori učionu i za mladju djecu, koje se već u studenom g. 1868 upisalo 269.

Ako li pomislimo, da se sve to uzdržava mjesečnim jednim frankom pojedinih članova, to smo zaista posve zadovoljni sa žurnim razvojem slobodnih ovih škola.

Napokon zar vam se nečini, da je to u istinu podpuna i korenita duševna revolucija motriti, gdje no se utemeljivaju škole slobodne i bezplatne (učitelji uče bezplatno; prinesci su za stanarinu, knjige, papir, poštovne biljege itd.), škole bez razlike vjerske, bez razlike narodnosti — pak još toli krasne i veličanstvene, a k tomu u istom orientu, gdje no se muhamedovac podkraljević sam proglasio zaštitnikom njihovim!

Koliko bi se našlo kršćanskih kraljeva u prosvećenoj Evropi, koji bi se osmjelili i koji bi htjeli učiniti ono, što učini u Egiptu podkraljević — nevjernik? —

A šta bi na to čista i korenita duša hrvatska? Držim i stalno sam uvjerena, da ako komu, to gradjanskomu našemu staležu uz očigledan orijaški napredak drugih naroda treba što preče, što probavnije duševne hrane; držim da je naše gradjanstvo željno slušati pouku, srdcu i duši mu lagodnu; držim nadalje, da imamo ne samo u povećih, već i u pomanjih mjestih muževa, sklonih na tjedan žrtvovati se svojim sugradjanom po sat, dva li na večer, što se dokazuje najljepše javnimi predavanji, što su jih držala nekolicina vriednih naših rodoljuba ženskomu spolu u Zagrebu.

U istinu: znanosti, umjeća neznaju niti vjere, niti narodnosti; one se ljube i grle, sastale se u studenu sjeveru ili žarkoj pustari afrikanskoj. Kada se dakle mogla ne samo pojmiti, nego i uživotvoriti veličanstvena ideja slavnoga Macé-a u Egiptu, gdje no ti sbori 30 jezika u gradu jednim mahom; gdje no se stiču reć bi svi zemaljski narodi; gdje no se svaki svojim načinom klanja bogu svemogućemu: kako, pitam, da se to isto nebi moglo uživotvoriti u miloj nam Hrvatskoj, u kojoj je — uz neznatnu različicu — jedan i čisti narod hrvatski, jedna te ista vjera Isusova?

To se može, to se bude uživotvoriti, uvjerena sam podpunoma, dok imamo, hvala bogu muževa vrućih, rodoljubivih srdaca; dok imamo takovih, koji su vješti saobćivati braći si znanja svoja; dok imamo ujedno muževa, nežalećih za obće dobro žrtvovati i po koji novčić.

Prateć vjerno djelovanje slavnoga Jeana Macé-a scienim se presretnom, što se udostojio i sam on priobćivati mi zamašaj uzvišenih svojih osnutaka, pak s toga ujedno za svetu si držim dužnost, milomu si rodu, ako uztreba, i u buduće po koju o rečenih javnih učionah nacrtati. Shvatimo li tu: u dobri čas po nas!

Marija Fabkovićka.

Tegobe i zahtjevi pučkoga učiteljstva.

Još prošle godine izašao je u „Nar. Novinah" članak, u kojem se zahtieva, da se hrvatsko pučko učiteljstvo učini zemaljskim činovničtvom i da mu se kao takovu plaća doznači iz zemaljske blagajnice. Taj članak priobćuje sada i „Školski prijatelj", poprativ ga opazkom, da se podpunoma slaže sa sadržajem njegovim, pa da se je učiteljstvo više školskih kotara u svojih skupštinah u istom smislu izjavilo.

Na ovako očitovani zahtjev „svega kolikoga" pučkoga učiteljstva valja se svakako obazrieti, pa budući da mu se želja neosnovanom smatrati mora, valja to što prije izreći, nebi li se ono uputilo, da o toj stvari krivo misli.

Mogu tegobe našega učiteljstva biti pravedne, al zato je ipak propisani liek činovničkoga mu značaja nevaljao.

Tražeć primjernu nagradu učiteljskoj zaslugi, stalo se je iztraživati, kolika je zaslužba drugih ljudi i drugih stališa; ovako se je posve krivim putem došlo do naopakoga zahtjeva.

Tko bi na taj način hotio pomoći našemu pučkomu učiteljstvu, morao bi u jedan mah pretvoriti svekolike socijalne odnošaje našega naroda, morao bi narodno nam gospodarstvo na-

prečac osnovati na sasvim novom temelju. Tuže se n. pr. učitelji, da imadu manju plaću nego li činovnici! A nemoraju li se činovnici opet tužiti, da je zaslužba mnogih obrtnika puno veća od njihove? Komu nije nadalje poznata velika i nepravedna razlika izmedju zaslužbe nekih prometnika i mnogih obrtnika? Tko nečuje napokon neprestano jadikovanje o krivom razmjerju izmedju zaslužbe radnika, podhvatnika i glavničara?

Nije nam namjera, da ovimi pitanji odbijemo tegobe učiteljske o premalenoj plaći; navodimo ih zato da pokažemo, kako se daleko zamahnulo, gdje se ište razmjernost zaslužbe. Učiteljstvo krivo misli, ako mu se čini, da ono sâmo strada s nedovoljnoga dohodka; ova je tužba obćenita. Tko o tom račun vodi, znati će, da je u svakoga naroda samo nekoliko postotaka, koji bi svojim dohodkom zadovoljni mogli biti. Uzmimo ogromnu većinu naroda, razgledajmo se po seljačkom stališu, pa odgovorimo sdušno na pitanje: da li mu je zaslužba prema trudnomu naporu; ima li više, nego što treba za kukavni život; koliko postotaka svoga dohodka može upotriebiti na duševne si potrebe? A obazrimo se zatim na svećenstvo, koje u nas po javnom mnienju ponajbolje živi — neima li ga dobra polovica, koja ima mnogo razloga tužiti se s različite oskudice? Neka nam napokon bude dopušteno pozornost pučkoga učiteljstva svrnuti na to, da se umna radnja ne samo u nas nego u obće po svem svietu preslabo nagradjuje i da zato prema današnjemu narodnomu gospodarstvu nemože ni govora biti o razmjernoj zaslužbi pojedinih radnika, o pravednoj nagradi svakoga pojedinoga posla.

Za ovakovom razmjernošću i pravednošću težit će valjda čovječanstvo, dok bude svieta i vieka; al ona nesmije da bude namienjena samo pojedinim razredom pučanstva, već treba da bude obćenita, svestrana i uzvišena nad svakom sebičnošću.

Da na manje svedemo ogromno pitanje, progovorit ćemo najprije ob ovom dvojem: Može li hrvatsko pučko učiteljstvo bar za nevolju obastati o svojoj današnjoj plaći? A zatim: Ima li u sadašnjih okolnostih hrvatskoga naroda ikakva načina, da se plaće pučkih učitelja znamenito povise?

Da nebude zamjere ni s tih pitanja, izjavit ćemo unapried, da necienimo pučkoga učiteljstva nimalo manje od učiteljstva srednjih ili čak visokih učilišta. Dan danas stalo se je osbiljno zahtievati, da pučki učitelji budi znanstveno obrazovani kao i učitelji velikih škola. Ogromnomu nauku od uzgoju hoće se isto toliko pripravа, koliko ma kojoj drugoj sveučilištnoj nauci. Pučki učitelj ima doduše drugo znati nego li n. pr. učitelj na gimnaziji; al nebi imao znati manje od njega. Tko je rad obrazovati pučku djecu mora da umije koliko i učitelj, koj predaje pojedinu i posebnu znanost.

Želja pučkih učitelja, da budu ravni „profesorom“, svake je hvale dostojna; nu ta želja nebi se imala sve dotle protezati na 20% doplatka, dok oni bar dielomice neumale prevelike postotke, kojimi se od drugih učitelja razlikuju u svakakvom znanju. Ova razlikost nemože se nikomu na pose u grieh upisati; jer su nam dosadašnje školske uredbe takove bile, da se nije dovoljno pazilo na obrazovanje pučkoga učiteljstva. Nu hoće li ono da osbiljnom voljom nastoji o sve to većem napredku pučkoga školarstva, to bi se samo imalo isto toliko brinuti za duhovne potrebe učiteljskoga naraštaja, koliko se brine za materijalno mu blagostanje. Je li u tom obziru mirna sviest onih učitelja, koji običaju govoriti u ime „svegakolikoga“ pučkoga učiteljstva?!

Mora se priznati, da su u naših novinah česte tužbe o zlom stanju pučkoga učiteljstva, o nedovoljnoj mu dotaciji i o svakakvoj oskudici. Nebi doista s gorega bilo, kad bi plaća hrvatskih pučkih učitelja veća bila nego što jest; nu zato nam se ipak pretjerano čini sve, što se govori o stradanju. Poznavajući dobro žrtve, koje je hrvatski puk učinio, gdje je u kratko vrieme podignuo množinu učiona, zatajili bismo istinu, kad nebismo iztaknuli veliku mu ljubav za pučko učiteljstvo. Uz nježnu privrženost puka k svojim učiteljem nemogu i nesmiju se prezrieti dohodci, koje oni beru uz redovitu si plaću; što pučki učitelj na selu dobiva plaće i što uz to uživa, vriedno je po gradskoj cieni odsjekom svojih 700 for. Upravo nezahvalnom moramo očitovati onu u navedenom članku čitanu izreku: „Naši učitelji uživaju nešto malo zapuštene zemlje za težitbu.“ Šta će to reći: nešto malo? U nekih je okolnostih malo i deset jutara; a gdjekojemu je vrtlaru mnogo i pol jutra! S kojega uzroka nazivlju se učiteljske zemlje zapuštenimi? Zar su one naročito tako odabrane, da s njih učiteljem nemože biti nikakve koristi? Il zar nisu te zemlje obično uz učionu? A može li zemljište tik ljudskoga stana i marvinske staje biti zapušteno? — Kad se o tom već mora govoriti, molimo za ubaviest o sliedećoj stvari. Neima li gotovo svaka naša učiona svoje posebno zemljište namienjeno školskomu vrtu kao malenu pokušalištu? A koliko ima do sada u nas tih pokušališta? Koj je dosadašnji uspjeh školske pouke u voćarstvu? Nebi li nam znao tko račun dati o voćkah, koje su se do sada razplodile iz školskih vrtova?

Ovo se usudjujemo zato pitati, što nam je više stalo do svakoga pučkoga napredka nego li do milosti nekojih pučkih učitelja. Nemože se dovoljno iztaknuti, da su žrtve hrvatskoga puka za učione ogromne. Tko toga nevjeruje, neka proračuna trošak onolikih velikih i liepih sgrada, koje su sve za nekoliko godina sagra-

djene; neka zatim sbroji one stotine, koje taj puk plaća opet stotinam učitelja? Kod toga računa valja i na to pomisliti, da devet desetina hrvatskoga puka jedva toliko ima, koliko treba da kukavno proživi, te mu je svaka forinta novoga poreza dosta velik teret.

Pitanje o dotaciji našega pučkoga učiteljstva znamenito bi se razjasnilo, kad bi se tko potrudio vjerodostojnim načinom na čisto izvesti, kako je ono u drugih državah obskrbljeno; čini nam se dapače, da se bez takove prispodobe i nemože temeljito govoriti o poboljšanju dosadašnje učiteljske plaće. Do pučke prosvjete stalo je i drugim narodom, al im je zato ipak velika muka smoći novce, koji se hoće za bolju i dovoljnu obskrbu pučkoga učiteljstva. Glasoviti Gneist izdao je nedavno knjigu pod naslovom: „Die Selbstverwaltung der Volksschule“, namienjenu Pruskoj državi, u kojoj veli: „Novi školski zakon mora se pobrinuti za neposrednih godišnjih 4—6 mil. talira, a onda svake godine za novi višak.“ — „Filozofirano i rezolvirano je za dvadeset godina dovoljno o reformi pruskoga školarstva. Tko hoće da učini još kakove nove predloge, mora nam kazati, gdje će smoći svake godine 4 do 6 mil. talira.“ Ovo je svakako dokazom, da nemuči samo nas muka radi slabe plaće pučkoga učiteljstva, da toga ima i drugdje; nu što ćemo reći, ako se na to obazremo, da su drugi narodi i u takovu stanju silno napredovali?

Na naše pitanje ima se dakle odgovoriti ovako: Koliko god se željeti mora, da se materijalno stanje pučkoga učiteljstva poboljša, to ono može za nevolju ipak obastati i o dosadašnjoj svojoj plaći. Dopuštamo, dapače znamo, da su na nekih mjestih poglavari obćinski i kotarski mlitavi i nemarni, pa da se nebrinu, koliko bi se brinuti morali, za plaću učitelja; nu ovo nije toliko zlo, da mu se nebi doskočiti dalo. Ima tomu različitih liekova, a najpreči je takav liek krepki politički život, koj je moguć samo uz slobodoumne inštitucije, uz zdravu samoupravu, uz budnu sviest državljana itd. Prosjačenjem neće se ovo nikada nadomjestiti.

Čini nam se, da je veliki grieh svekoliko učiteljstvo varakati neosnovanom nadom, da će mu se plaće naprasito za bog zna koliko povisiti; na ovakov način pobudjuje se u njem nezadovoljstvo sa stanjem, koje se za sada ipak popraviti neda, a nevježbaju se krieposti, uz koje dotiče čestitu životu i manji dohodak; učiteljstvo razrovano jalovom agitacijom postaje sve to nesposobnije vršiti dužnosti svoje.

Ovako možemo u kratko odgovoriti i na drugo pitanje: Ima li za sada načina, da se plaće pučkih učitelja znamenito povise? Velimo po duši: da neima. Htjela bi se tomu uz sve ostalo znamenita preinaka poreznoga sustava, koja za sada nevisi o volji našega naroda. Koji o tom govore, morali bi ipak znati, odkud da se uzmu novci potrebiti za veće plaće. Samomu puku nemože se naprtiti veći teret nego što ga i onako nosi. Ako je njemu i do sada težko bilo smagati namet za učionu, odkuda će ga smoći, ako bude još veći? A tko misli, da bi se potreboća za pučke učione mogla uvrstiti medju obćenite zemaljske potreboće, taj o tih stvarih neima ni pojma. Hrvatsko-slavonski budget nepodnosi toga troška nikako!

Kako dakle za sada nije nipošto ni moguće, da pučko učiteljstvo postane dionikom zemaljskoga budgeta, mora se prozvati lahkoumnom igrom, gdje ono traži, da se uzporedi zemaljskomu činovničtvu. Ovakvo bi učiteljstvo, da može, jednim udarcem oborilo autonomne obćine i svaku samoupravu. Žalost je, što se to dogadja u ustavnoj državi od starine; postidit će se možebiti začetnici te misli, ako saslušaju, kako radi toga Gneist u navedenoj već knjigi kori svoje zemljake, koji imadu ustavnosti istom priviknuti. „Prvim i glavnim uvjetom ustavne države mora se smatrati selfgovernment. Još se u nas žestoko bori mlada ustavnost s ostarjelim absolutizmom, a taj se je sada zaodjenuo ruhom činovničtva. Što naša ustavnost još nije razvita i što u mnogom obziru nije više nego li liepa fraza, ima se ponajviše tomu pripisati, što sve do sada nismo naišli na pravu formu samouprave. Izuzam stanovnike većih gradova naši se gradjani još nisu odlučili, da nad njimi vlada „visoko poglavarstvo“; „ograničeni razum podanika“ klanja se niemom pokornošću svakomu gospodinu, te nam u najviše slučajeva oskudjeva radost i ponos, što ga ćute gradjani slobodnih ustavnih država, koji svojimi obćinskimi poslovi sami upravljaju po zemaljskih si zakonih. Nu sve to visi samo o tom, da svojoj samoupravi nadjemo shodno područje.“ U to ime predlaže taj glasoviti pisac, da se u Pruskoj uvede inštitucija poput naših županija. A mi nestrpljivi, što nam nemože mak na konac, hoćemo da objestno razbijemo uredbu, koju bi trebalo samo ponoviti i na novo urediti, da posluži čvrstim temeljem ustavnosti i organom posve shodne samouprave. Ako išta na svietu spada u naravno područje obćina, to jamačno spada pučko školarstvo; ako je itko pozvan biti odličnim članom obćinske zadruge, to je jamačno pozvano pučko učiteljstvo: a mi nebi marili uništiti taj organizam, da budemo tobože uglednji i sigurniji za svoju plaću. Područje je pučke učione takovo, da se za nju prije svega ima brinuti obćina; njezin je bo zadatak nastojati o tom, da joj se svaki član uzmogne naobraziti za pravoga čovjeka. Ako se učiteljstvo odkine od obćine, neće ono nikada učionom upravljati; a uz birokratičku upravu nestat će mu samostalnosti i prvobitnoga zadatka, te će postat orudjem političkih spletaka.

Kad sve to obilnije promislimo, moramo i nehotice posumljati, da li je članak, o kojem govorimo, izjavom hrvatskoga učiteljstva —

toliko u njem ima krivih i netemeljitih misli. Što dakle ovdje rekosmo o plaći i zaslužbi učitelja, neka je rečeno bez zamjere. S pravimi i rodoljubivimi učitelji lahko ćemo se nagoditi, a jesmo li s krivimi proroci boj zametnuli — nežalimo ni malo. *I. P.*

LISTAK.

Velika pučka škola. Nije ni čudo, da nam žalost obhrva rodoljubivo srce, stanemo li promatrati sa svake strane, kakva nam je domovina, pa ju sravnimo s drugimi velikimi državami i zemljami; nu ta žalost nebi se nikada smjela pretvoriti u nehajstvo, koje govori, da nam je uzaludan svaki napor i svako nastojanje oko budi kakova napredka narodnoga, jer da nam se i onako nije nadati liepoj i velikoj budućnosti. Ovo su crne i ubitačne misli, a srce koje ih podnosi jedva mari za svoj narod. A napokon je takova desperacija često i lažljiva, često je pako samo izlika za nemarnost, za uvriedjenu taštinu, za sebičnost i za slične griehe, koji ugnšuju rodoljublje. Istina je, u ogromnom smo nazadku prema velikim i malim narodom, al odtuda nesliedi podnipošto, da nam je sudjeno ugreznuti u taj nazadak i nikad mu se neoteti. Utjehom i pobudom neka nam budu manji narodi, koji po skromnom radu silno napreduju i liep život provode. Nećemo da govorimo o Belgiji, koja se u svačem natječe s velikimi državami, jer ju pomažu vrlo povoljne okolnosti, a možebiti ponajviše francezka kultura; al eno nam n. pr. maleno Švedske, koja nam danas povoda daje, da čitaoce svoje izviestimo ob uzoritom primjeru rodoljublja.

Švedska nastoji u novije vrieme ponajviše oko toga, da podigne svoje narodno gospodarstvo, a pomaže ju u tom, što točno pozna svoje stanje. Švedjanin se ponosi onim što ima, a nastoji si pribaviti na čem oskudjeva. Uz neograničenu štampu i osobnu slobodu, uz bezuvjetno pravo udruživanja, uz povlasticu da nosi oružje i njim se ponosi, moraš mu zaviditi krasnu samosviest. Ovakovu se je narodu lahko sdružiti, dogovoriti i po gotovoj osnovi nastojati o svakakvom napredku; diže se ondje ratarstvo, vrtlarstvo, šumarstvo; gospodarska družtva rade neumorno; grade se željeznice, ne od puke špekulacije već na korist zemlje; pomnožavaju se tvornice, a uz njih razvija se u veliko svaki obrt. Ovakov napredak potiče gradjane na izvanredno požrtvovanje.

Nedavno je neki gradjanin u Gotenburgu poklonio svojoj obćini $1\frac{1}{2}$ mil. talira s tom namjenom, da se jedan milijun upotriebi na svrhe, za koje se nije dužna brinuti ni država ni obćina, a pol milijuna da se dade na glavnicu, dok kamatami na kamate naraste opet na $1\frac{1}{2}$ milijuna, a onda da se upotriebi kao i prvi dar. Tim prvim milijunom podignut će se velika pučka škola, koju su nakanili prozvati „slobodnom akademijom.“ Ovo će biti akademija za mlade seljake, koji nisu imali prilike naučiti sve potanko, što im za ratarsko zvanje znati treba. Učit će se ondje kemija, tehnika, vrtlarstvo, ratarstvo, šumarstvo, poviest, zemljopis, politika i socijalne znanosti. — Neće li to biti prekrasan zavod!

Ivan Zajc. Zemaljski glasbeni zavod imenovao je g. Ivana Zajca, ravnatelja glasbe u narodnom hrvatskom kazalištu, učiteljem pjevanja uz godišnju plaću od 600 for.

Naše knjige u vanjskoj bibliografiji. Poznata razprava dra. Fr. Račkoga o Rieci izašla je i u njemačkom prevodu; preveo ju je neki odlični rodoljub s tom naročitom namjerom, da se i tudje obćinstvo pouči o hrvatskom pravu na Rieku. Težko li se dakle prečudismo, kad smo ovih dana u „Blätter f. lit. Unterhaltung“ medju putopisnimi i etnografičnimi djeli našli i ovu knjigu: „Dr. Rački: Fiume gegenüber Kroatien.“ — Prieka je potreba, da se jednom stanemo brinuti, kako bi se i nehrvatsko obćinstvo upućivalo o plodovih našega knjižtva. Kad već o tom govorimo, spomenut nam je i to, da smo ovih dana čitali u českih „Květyh“: „J. Jurković izdao je nedavno dvie svoje pripoviedke: Notarov nos i Mala knjeginja.“ U istom listu čitali smo prije nekoga vremena, da je sada izašao prvi dio Jagićeve historije hrvatske književnosti!!

Trošak za prosvjetu u Srbiji. Zanimat će valjda naše čitatelje, da čuju, kako i koliko se u susjednoj nam zemlji Srbiji troši na svrhe prosvjetne. Zna se, da Srbija brojem stanovničtva ne nadmašuje mnogo Hrvatske i Slavonije; po tome je svakomu lako poredjivati budget našega odjela za nastavu i bogoštovje, koji za god. 1870 nije još i onako ni poznat, sa budgetom srbskim za god. 1870, koji po podatcih, donesenih u pedagogijskom listu „Školi“, ovako stoji. Za godinu 1870 namienjen je u Srbiji razhod na struku prosvjetnu i crkvenih djela sa 3,289.256 dobrih groša, a to čini *548.209*$\frac{1}{3}$ for. u starom srebru. Od toga da navedemo poimence samo nekoje pozicije. Ministarstvo 16.140 for., mitropolit i tri episkopa 29.133, konsistorije 31.740, državna štamparija *76.852*, srbsko učeno družtvo 3400, narodna biblioteka *4325*, štamparija školskih knjiga *4000*, narodno pozorište 13.5000, mladići koji se uče na strani *32.043* (to je vrlo mnogo te dokazuje, da Srbiji fali mnogo domaćih instituta, kad se toliko troši na stipendije izvan domovine), na siromašne djake *8333*, na izdržavanje mladića iz susjednih zemalja, koji se u Srbiji uče 11.546, velika škola 27.364 (to je malo!), teologija 11.130, realna škola 7.716, biogradska gimnazija 19.029, kragujevačka gimnazija 12.160, biogr. mala gimnazija 6490, šabačka mala gimn. 6236, negotinska mala gimnazija 5892, požarevačka mala gimn. 6092, šest realnih gimnazija 14.768, viša ženska škola 6.358, glavne škole 161.700.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 5. U Zagrebu dne 29. siečnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Bože živi!*

Spjevao P. P.

Bože živi, blagoslovi
Srdaca nam plamenište,
To hrvatsko hrvalište,
Svetu zemlju, mili dom,
Da se mlâdi, da se nòvi
Svakim miljem rodu svom!
Bože živi, blagoslovi
Svetu zemlju, mili dom!

Bože živi i sjedini
Troju zemlju jednog roda,
Tudja radost, naša škoda
Da imala bude kraj.
Kad smo jednog otca sini
I jednu nam majku daj!
Bože živi i sjedini
Jednog roda troji kraj!

Bože živi i okriepi
Rod naš slavni, rod naš mili,
Da odoli svakoj sili,
S kojom mu je biti boj.
Uskori mu danak liepi
Kad će biti samo svoj!
Bože živi i okriepi
Narod naš za svaki boj!

Bože živi i uzkrili
Našu sreću do sad jadnu,
Protivnici da joj padnu,
Prijatelji steku moć.
Daj sunašcu, Bože mili,
I pred naša vrata doć!
Bože živi i uzkrili
Našu sreću, našu moć!

Bože živi i razširi
Svetu vatru rodoljublja,
Svako srdce budi zublja,
Svako oko budi plam,
Da s narodne svete stvari
Sav uzplamti narod nam!
Bože živi i razžari
Rodoljublja sveti plam!

Bože živi i povrati,
Što je naše, nama skoro,
Ljudska pravda vraća sporo,
A duguje dugo već.
Staru bar nam krv naplati,
Dok nebude nova teć!
Bože živi i povrati
Nama što je naše već!

* Ovu je pjesmu u glasbu stavio g. prof. Förchtgott-Tovačovský a pjevali su ju prvi put dne 10. o. m. u slavenskom pjevačkom družtvu u Beču. Bilo bi nam drago, da možemo taj napjev dobiti; ako bi bio po hrvatskoj nam ćudi, izdali bi ga tiskom, da se pjeva po svoj toj „svetoj zemlji", koju zovemo svojom domovinom. — Pjesma je ova toli liepa, da će uz pristao napjev postati narodnom nam himnom. *Ured.*

Donato Donati.

Izvorna pripoviedka.

IV.

Bilo na izmaku školske godine 1844. Povrvila mladež, svečano odjevena, u gimnazijsku sgradu: netko veseo, a netko turoban, al svatko u nadi, da je prvi red dobio. Obaviše službu božju, porazdieliše darove i djaci se razilaziti počeše. Čitajuć i sravnjivajuć svjedočbe počeli su nekoji tužiti se na strogost učiteljâ, drugi koriti nepravednost njihovu. Bilo je nezadovoljnika dosta; tkogod nevalja, misli uviek, da mu se krivica čini.

Skupila se bila hrpa djaka oko jednoga nagradjenoga. Bili djaci iz četvrtoga razreda, koje je neki nezadovoljnik Belamarić pobunio bio. Počeli oni vikati: Protekcija! Krivica!

Iztače se Belamarić i povikne: Da je moj otac barun, pa da i on profesore darovi i objedi miti, nebi bio ni ja drugi red dobio. Daj ovamo nagradu Donato. Ona je Mileusnićeva.

Htio tim Belamarić naskočiti na Donata, al on, odrinuv ga od sebe, odvrati mu: Ako vam je krivica, idimo ravnatelju, da stvar razvidi. Niste li vi čitave godine moje zadaće prepisivali, nisam li vam ja čitave godine prije predavanja Cezara tumačio, nisam li vam prišaptavao, kad vas je tko zapeo kod odgovaranja.

— Mileusnić nije nigda tvoje zadaće prepisao, nit je trebao tvoga prišaptavanja, odvrate mu nekoji.

— Za njega toga i ne velim, al zato ima i on odliku. Mileusniću, je l' ti krivo? Ako misliš, da bi nagrada imala tvoja biti, evo je.

Mileusnić nemogav zatajiti nekakve zavidnosti, koja je poticala iz plemenitoga ponosa, reče žalobno: Meni nije krivo i odaljio se. Nehtjedoše ostali drugovi nikako se umiriti, imenito slabiji djaci. Htjedoše osvetiti se učiteljem na miljeniku njihovom, na Donatu, pa opet poviknu Belamarić: Koliko je tvoj otac platio za tu nagradu? Baš ti i vriedi mnogo. Za forintu dobiti ću ljepšu.

Onda opet nekoji: Uzmimo mu nagradu! Stucimo baruna!

Kakva baruna, doda Belamarić, kopile recte, na ulici pobrano, s kojim bi me stid bilo po gradu hodati.

Na tu pogrdu planu Donato i zapita oštrim glasom Belamarića: Šta to veliš? al ovaj mu drzovito ponovi pogrdnu rieč i naskoči nanj, a s njim još nekoliko odvažnijih drugova. Ostali su pristali uz Donata, uvidiv nedužnost njegovu. Razredile se dvie vojske i udare jedni na druge. Donato razpaljen živo se otimao i nastojao je samo s Belamarićem se pobiti, i kako je Donato čvrstih mišica bio, mogo ga je u onom gnjevu razmrviti, da mu ona kukavica ne uteče. Tim se obe vojske primiriše priznav protivnici Donatovi svoju krivicu.

Dodje Donato sav zaplakan kući. Susretne ga barun Weilen i zapita: Šta je, diete moje, zar nisi ove godine prvi? Ta imaš nagradu.

— Imam ju, al me ona ništa ne veseli.

— Kako to?

— Stali moji sudrugovi prigovarat mi, da je nisam zaslužio, pa onda, da si ti mitio profesore, da si mi nagradu kupio.

— Kako možeš, sinko, zato se žalostiti? Nisi li ti osvjedočen, da si ju zaslužio? Nisu li ti zadaće uviek najljepše, a odgovori najbolji bili? Ako sebi prigovora neznaš, neka te tudji prigovori ne bole. Nije ti sinko to nego zavidnost.

— Ja bi to i prebolio, al Belamarić, koga sam toliko podupirao i koga si ti radi nepristojna ponašanja iz kuće iztjerao, strašno me je uvriedio. Ja neznam, tako sam bio planuo, da sam ga i ubiti mogo.

— Donato! Kako to govoriš? Je li to pristojno, je li to pametno?

— Otče, on me je strašno uvriedio. — I počeo Donato plakati.

— Kako može tebe onaj nevaljalac, ona skitalica, uvriediti? Šta ti je učinio? Valjda te nije zlostavljao?

— Da me je ubio, veće mi sramote ne učini.

— Pa šta ti učini?

— Ja ti toga nemogu nikako kazati.

— Zar imaš ti toliko povjerenja u otca svoga?

Donato zakloniv lice rukama reče kroz plač: Kazao mi je . . . Oh, ja nebi tebe smio onda otcem zvati!

Weilen ga razumio i stade ga tješiti. Reko mu napokon: Donato, ti nećeš više u javnu školu, uzet ću ti učitelja, da te kod kuće uči. Umiri se sinko, ja ću to sve izravnati. Potražiti ću ja toga Belamarića, al sad da mi ne misliš više na njega. Danas je dan veselja i radosti. Vidiš, dobio si još jedan dar: kapetan Radaković šalje ti na dar malu pušku i sablju i pripojasnice i šerežansku kapu, što ju je njegova gospoja sama skrojila i izvezla.

Dugom bi prilikom Donato planuo bio od veselja videć takve darove, al danas ne odgovori on na to ništa, jer mu se još uviek po pameti vrzla Belamarićeva uvreda.

— Donato! reče opet barun, ti im se moraš pismeno zahvaliti.

— Hoću to, dragi otče, svakako, al molim te ne sili me, da ti toga danas činim, meni je tako težko, obuzela mi silna vrućina glavu, rado bi leći, da mi dopustiš.

Videć barun, da ga drugčje utješiti ne može dopusti mu da legne. I lego je na kanape.

Donato, mladić u petnajstoj godini, snujuć uviek osnove za budućnost nije nigda na prošlost ni pomislio. Uvreda školskoga druga dade mu povoda, da pomisli na svoje mladje dane. Sjećao se je on doduše veoma dobro bolnice i nahodišta, znao je, da je i sam nahod, al kroz ono sedam godina, što je bio u barunovoj kući priučio se je smatrati baruna otcem i nije već pomišljao na porieklo svoje. Svadja s Belamarićem sjeti ga na to i oćutiv, da sviet nije zaboravio, kako on iz nahodišta potiče, zažari se u licu, zasjevnu okom, i pograbi Radakovićevu darovnicu, a u pameti munuli mu: Otac, majka, osveta, smrt. Te ga misli tako obuzele, da je ležao dugo kao u neznani.

Videć barun Weilen sliedećih dana na Donatovom licu nekakvu žalost i nemogav ga nikako utješiti, a znajuć, da je uzrok tomu ona svadja s Belamarićem odluči putovati s njim i reče mu: Donato, spremi se; idemo večeras na put.

Kad je Donato čuo rieč: na put! kano da je oživio. Prihvati odma barunu: Kamo idemo dragi otče?

— Idemo, sinko, u Beč, pa u Prag. Hoću da malo svieta vidiš. Ostati ćemo za vrieme čitavih praznika na putu.

Poljubi Donato ruku barunu i reče: Hvala ti otče, neizmjerna hvala! Idimo samo iz te *nesretne* Rieke, gdje mi je tako tiesno, tako *neobično*, a sada upravo i mrzko. U sviet, u sviet! Oh, kako mora biti liepo u velikom svietu, gdje velike misli velike čine radjaju; gdje se ne pita tko si i što si, nego što možeš i što umiješ; gdje moraju često i knezovi prosjačiti, a gdje može i prosjak kraljevati. Za velikim mi svietom duša gine, gdje je puklo polje, na kojem se duhovi bore najljućim oružjem, oružjem misli. Otče idimo u sviet!

Imao bi ti, dragi čitatelju, mnogo pripoviedati, kad bi ti stao nabrajati kuda putovaše, šta vidješe i kako življaše. Dosta da ti kažem, da je barunu bila glavna svrha Donata tjelesno i duševno kriepiti, a uza to i njegovoj znatiželjnosti svuda zadovoljavati i poznavanje naravi i svieta usavršivati. Kako je barun Weilen mislio odgojiti u Donatu vojnika, viteza, kakvim je jednom težio i sam biti, to je on osobito tim pravcem njegovo znanje bogatio, te ako i jest zaboravio pokazati mu mnogu i mnogu crkvu, al mu zato nije zaboravio ni najmanjega gradića spomenuti i, gdje je umjestno bilo, o gospodarih njegovih progovorit i njihova junačtva izticati. Kako je bio Donato mladić žestoke ćudi i vatrena srdca mililo ga je i slušati takva pripoviedanja, pače često bi ih i sam potaknuo.

Tako je on u Beču velikim veseljem i opetovano posjetio oružanu i čudio se oružju i odielu starijih junaka. Divio se je u njoj onomu, preko sedam stopa visokomu Janku Boni, trabantu nadvojvode Ferdinanda; čudio se je oružju Nikole Zrinjskoga i kacigi poturice Mehmeda Sokolovića i sablji Jurja Skenderbega i luku Kara Mustafe, obsjedatelja grada Beča, ali je ipak, neznajuć ni sam zašto, bivao najradje u sobi, gdje su stojali oklopi Sebastiana Venieria, Jakova Soranza, Aleksandra Farnese, Cosma de Medici, Andrije Dorie i drugih Talijana.

Iz oružane bi uviek pošao u belvedersku palaču, diviti se tamo izloženim slikam. Nije on tražio naslade u gledanju liepih forma, il živahnosti boja, il vjernom karakteriziranju naravi, tražio je on svuda misli, veličanstvene misli, koje te mogu do zadnjega neba podignuti il u dno pakla baciti. Promatrajuć junaka, nosioca takve ideje, tako bi se u njega zagledao, da je i nehotice ugadjao pogled, nabirao čelo i udešavao lice i čitavo tielo prema njegovom i stiskajuć pestnice pokazivao je kako bi svaki čas bio pripravan stati uz onoga junaka, da s njim pobjedi, il pogine.

Iz Beča podjoše u Česku. Kako dodjoše u Prag posjeti odma barun Weilen s Donatom Malostransko groblje i ponesav sobom dva vienca položi ih na stup iznad jedne rake. Dočim se barun na stup naslonio i oči na crnu zemlju oborio, pročita Donato dva nadgrobna napisa. Pod prvim bilo napisano: Žalujući suprug, a pod drugim: Zahvalni sin Oscar Weilen.

Pročitav Donato onaj potonji napis sav protrne i uzdahnu: Oh, da mogu i ja nad grobom svoje majke plakati!

Upokojiv barun srdce svoje htio reći Donatu da krenu, al je Donato bio izčeznuo. I eto ga za čas noseća rukovjet cvieća.

Stupiv pred baruna padne mu na koljena i reče: Gospodine barune! Vi mi dozvoliste, da vas smijem otcem zvati, dopustite mi sada, da smijem ovim cviećem nakititi grob majke svoje. Gospodine barune! Od kako me je Belamarić onako pogrdio, od kako ja doznah, da me sviet izrodom svojim smatra, da sviet, kad će ranu na ljudskom životu pokazati, na mene pogleda, od ono vam doba ćutim nekakvu borbu u duši svojoj, koja često zamrziv na zlo i dobro, na čitavo ljudsko pokolenje, pripravna bi bila čitavomu svietu na mejdan izići, pripravna bi bila ništiti sve neprijatelje svoje, a neprijatelja u svakom čovjeku vidja. Gospodine barune, dopustite mi tu varavu utjehu, nebi li odlanulo srdcu momu. Kad mi bog nedade majke znati, a ja ću grob taj njenom kućom zvati, i onim svetim prahom, što u toj raki počiva, zaklinjati ću se, kad mi god bude majkom se svojom zakleti.

Vidivši barun kako to Donato neobičnom vatrom govori i gledeć kako mu na oči bukti razpaljena duša, požali onoga mladića i bio je već pripravan, da ga prevari, te da mu kaže, da mu je on pravi otac, al ipak mu nedade srdce tako ga varati, te mu reče svečanim gla-

som: Koga ja svojim sinom zovem, tomu u tom grobu majka počiva. Nakiti sinko grob taj i žaluj za onim blagim stvorom, koj bi te bio na svoje grudi pritisnuo, kako to ja činim. I uze mladića i svomu ga je srdcu privio.

Drugoga dana vraćahu se već na Rieku.

Stadoše u Gradcu, gdje im se pridruži budući odgojitelj Donatov: Budislav Ogulinac. Bilo Budislavu svojih 25 godina, ozbiljna lica, uljudna ponašanja i sladke rieči, kojom bi svakoga zanieti umio, a bilo je u njega znanja, temeljita znanja. K tomu je poznavao mal da ne sve izobražene evropejske jezike.

Nerado išo Budislav u Weilenovu kuću, jer je on bio narodna srdca, Hrvat dušom i tielom i upravo radi toga odpravi ga u Gradcu neki penzionirani hrvatski general, komu nije bilo pravo, što mu Budislav s djecom često hrvatski govori. Žrtvovav onu službu radi Hrvaštine mislio je, da neće ni u Weilena dugo ostati, držeć baruna i sina mu (takvim ga je iz početka smatrao) za korjenite Niemce, kakono se je onda govorilo za Niemce iz „Reicha“.

Kako se Budislav s barunom Weilenom sastao, izpripovieda mu barun na samu Donatovo porieklo i odnošaje prema njemu i uzrok izostajanja iz škole tom namjerom, da znade Budislav to kod odgajanja upotriebiti. Reče mu uza to: Ja bi najvolio da mi Donata osobito u mathematici i poznavanju jezika izobrazite, jer vojniku toga najviše treba. Medjutim ja prepuštam to vašoj volji, osvjedočen da ćete vi pravim putem udariti.

Kako je Budislav dočuo životopis Donatov uzradovao se je veoma misleć Donata, po mjestu poroda pravoga Hrvata, sasvim hrvatskim duhom uzgojiti. — Udaljiv se barun ostadoše na samu Budislav i Donato.

Kako je Donato s barunom ove zadnje godine uviek njemački govorio, nagovori on tim jezikom i svoga odgojitelja i stade mu pripoviedati, kako je po Njemačkoj putovao.

— Niste li vi, gospodine, u Pragu bili? zapita ga Budislav.

— Ta o njem vam htjedoh i govoriti.

— Vidite, prihvati smješeć se Budislav, nas dva imati ćemo velike borbe, ta Prag nije u Njemačkoj, već u Českoj, na slavjanskoj zemlji.

— Oprostite, gospodine učitelju, toga nisam dosada znao.

— Ne zamjeram ja vam toga. O Slavjanih u obće sviet ništa nezna. Jedni ne znadu, jer neće da znadu, a drugi ne znadu, jer im oni prvi ne dadu. Boje se oni prvi da Slavjani do samosviesti ne dodju, jer misle da oni neće onda imati prečjega posla, nego ustati na oružje, pa pokoriti sav sviet. Ima ih 80 milijuna, a kad 80 milijuna, većinom tudjih robova, prelomi okove, misle oni, onda bi mogli i sviet u zrak dići, a kamo l' nebi njim zavladali. Kako su jednom Rimljani svietom ravnali, kako su za njimi Germani nad njim gospodovali, tako misle, da je sad red i na Slavjane došao. Trebalo bi dakako ujediniti prije sve Slavjane, ne silom oružja, već silom ideje jedne. Rimljani uljudiše narode, Germani ih pokrstiše, a Slavjani? Mogu li oni iz nutrine svoga individualnoga karaktera poroditi veličanstvenu ideju, na kojoj bi sviet počivao, onda nema sile na svietu, koja bi se njimi opirala, kako se nemože opirati zemlja sunčanim zrakam, kad se sunce na nebu pokaže.

Gospodine Donato! Sad se je ponudila svietu velika misao, misao narodnosti. Te se misli najviše žaca sviet, jer drži da će ona izmamiti iz Slavjanstva onu ideju, koja bi imala svietom zavladati. Narodnost i Slavjanstvo to su kremen i krešivo, treba samo da udari živo jedno u drugo, pa eto vam iskre, eto vam novoga sunca.

Iz toga vam straha neprijatelji naši razdvajaju, gaze, progone i manje slavenska plemena i zemlje. I doda Budislav očavajućim glasom: A najžalostnija slika u čitavom Slavjanstvu je moja domovina, ona negda silna hrvatska država. Hrvatsko pleme, to vam je, gospodine, slavjanski Laocoon; troje vjere i četvera tudja plemena popeli se na njegovoooooooooo kršno tielo i sapinju mu one junačke mišice, koje su više puta sviet od propasti izbavile, al ne jauče taj novi Laocoon, nit leleče, već se bori i otimlje, a bog će dati, te će se i oteti.

Bio bi Budislav i više toga Donatu reko, da ga nije slučajno odazvao barun Weilen, da utanači s njim pobližje, uz koje li on pogodbe želi odgojivati Donata. Tako ostade Donato sam.

Donatu se pričinilo kano da ga je Budislav zavezo u veliko more, u nepoznate krajeve, koje je on stao velikim veseljem razgledati, al se na jednom nebo naoblačilo i more se talasati stalo, te je bilo uteći se u sigurnu luku, al Donato se nadje sam u ladji ne poznavajuć nigdje sigurne luke.

Misao o narodnosti, koju mu probudi Budislav, dade Donatu povoda opitati se, koje li je on narodnosti. I tu se opet porodi nova borba u njegovoj duši, borba, koja je još žešćom vatrom na nju navalila. On, mladić pun vatre i zanešenoga čustva ćutio je, kako mu je krv uzavrela pri tumačenju učiteljevu, ćutio je, kako on ne samo mora biti članom jednoga naroda, nego kako mu se srdce miče i teži, da pristane svom svojom snagom uz napredak i razvitak toga naroda, da stane uz borioce za tu najveću misao našega vieka, koja mu se je tako veličanstveno liepa pričinila, da je pomislio: biti mučenikom te misli, mora da je najveće blaženstvo na ovom svietu.

Al badava se duša otimala uz koga da pristane. On, nahod, neznajući roditelja, a držeć moguće rodbinstvo sa barunom Weilenom, rodjen na Rieci, kršten i držan u nahodištu Talijanom, imao je birati izmed tri naroda.

Iskra koju baci Budislav urodi za tako kratko vrieme najvećim plamenom, koj se grozio uništiti plemenito srdce Donatovo i on neznajući razlozi doći do željenoga cilja u najvećem svom zdvojenju uzkliknu: Tko nema narodnosti, taj nije vriedan da živi! (D. sl.)

U snieśku te čekam ja . . .

(Iz „drugoga jeka.“)

Sa prozora pao zračak,
A po zraku sniežak vrca,
Sve je niemo — samo čujem
Udaranje moga srca.
U snieśku te čekam ja,
Diko moja snježana!

Kô grumečak sniega ti je
Bielo ruho, bielo lice,
Ne mož' niko spaziti te,
Ukradi se iz sobice.
Dobro veče, dobar čas,
Liepi snieže, zavij nas!

Ručicami pritisni mi
Ruke moje zaledjene,
A poljubcem vrelim, dušo,
Za srca mi makni stiene.
Onda, diko, laku noć!
Ja ću opet sutra doć!

Aberdar.

Tri ladje.

Iz englezkoga od kapetana Marryata.

I.

Prva ladja.

Čitatelju, jesi li kada bio u Plymouthu? Ako si bio, moralo ti je oko s veseljem počivati na krasnu imanju grofa Mount Edgcumbskoga; ako pako nisi bio u Plymouthu, pohiti onamo čim prije, tim bolje. U Mount Edgcumbu viditi ćeš najljepše grede na svietu, pokrivajuće vrhunce brežuljaka i kamenitu obalu. Pa s toga ugodnoga mjesta gledati ćeš veleliepu panoramu. Viditi ćeš — ta sam neznam česa sve nebi vidio — viditi ćeš Ram Head i Cavsandski zaljev, pak Breakwater i Drakov ostrov, a pod sobom vražji most; dalje grad Plymouth s njegovimi obkopi sve do vražje glavine, na koju biesno udaraju morski valovi; tamo novi porezni ured za potrošarinu — kojom se je dan na dan hvastao Sir James Gordon, uzimajuć burmuta od svakoga, koji je nosio burmuticu, što su mu svi rado davali a on rado primao, za dokaz, koli mnogo radosti može prouzrokovati čovjeku jedan jedini prstovjet burmuta — a onda Mount Wise i Mutton Cove, grad Devonport i njegove prekrasne brodarnice i oružnice za brodove, North Corner i Saltashsku cestu. Viditi ćeš, gdje se brodovi grade i popravljaju, viditi ćeš ladje gotove i opremljene, ladje s odsudjenici i ladje stražarske, ladje spremne za odplovit i ladje ploveće, svietleće čamce i čamce ratnih brodova, čamce od brodarnice i obale. U kratko u Plymouthu osim mora viditi je vrlo mnogo; nu što bi si sada osobito želio, jest to, da stojeć na streljani Mount Edgcumbskoj pogledaš dol do Barn Poola, gdje ćeš viditi o jednom sidru počivajući kutar,[1] po koga stiegovih i znacih spoznati ćeš namah, da je to zabavna ladja.

Izmedju svih zabava višjega i nižjega plemstva našega ostrova nije nijedna tako muževna, tako uznosita, domoljubna i narodna, kao zabavna plovitba. Ona je upravo englezka svojina, ne toliko rad njena ostrovna položaja i naših krasnih luka, koliko zato, što zahtieva stanovitu čvrstoću volje i stanovitu svotu godišnjih dohodaka, kakovi se riedko gdje drugdje nalaze. Bila je ona mudro podupirana od naših vladara, koji su uvidjali, da se sigurnost države uzmnožaje svakim onim, koji je više manje brodar ili bar u savezu s brodarskom umjetnošću. Zabava ova vrlo je važna za našu zemlju, jer je veoma poljepšala gradnju i opremu naših brodova, a uz to pruža nuždan živež našim mornarom i ladjarskim radnikom. Nu kad bi sve ono pripoviedao, što bi se reći dalo u pohvalu zabavne plovitbe, nebi nikad začeo svoje pripoviedke; s toga ću sada izpiti punu čašu u zdravlje admirala Lorda Yarborrougha i jaketova[2] družtva te ću početi.

Kako vidiš taj je jaket (brzača) okonopljen poput kutra te sjedi dražestno na gladkoj površini. Upravo izvlače kotvicu, prednje jadro spušćeno je i ladja spremna na put. Nekoliko gospodja sjedi na palubi, na koje zadnjem dielu visi pet jelenskih butova. — Od svih zabava dajte mi zabavnu plovitbu! — Ali moramo na

[1] Manja vrst ladja.

[2] Yacht — zabavna ladja.

ladju. Paluba je, kako vidite, iz uzkih, omorikovih greda, bielih kao snieg; topovi su iz sjajna žuta mjeda, kompasova kutija iz mahagonova drva, sva ladja liepo izmaljana, a raznovrstne rezbe pozlaćene. Nemanjka ništa — a kako je čista i krasna paluba! Sadjimo dole. Ovdje je kajuta za gospodje — može li biti što ukusnijega? nije li tu najveća obiest? Pa ako je mjesto i maleno, zar se ipak nedivite tomu krasnomu skladu svih stvari, opredieljenih služiti udobnosti čovječjoj? To je blagovalište, gdje se ujedno i gospoda zadržavaju. Može li biti što podpunijega i izvrstnijega? Pogledjite amo u njihove gizdave sobe i spavačice. Ovdje je soba ključareva i pojnica. Ključar izažima citrone za punč, a šampanjsko vino stoji u ledu, sve već u pripravi. Podjimo dalje; tu su stanice za mornare, al ne tako uzke kao na bojnih brodovih. Otrag nahode se prekrasni stanovi častnički. Tu je kuhinja, nije li za čudo liepo uredjena? A kako je ljubak miris od željvine polievke! — Na moru susretamo se više puti s neprijaznimi vjetrovi, dajte mi zabavnu ladju, i ja ću ih sve u liepo vrieme obratiti. Sada, pokle sam vas svud naokolo po ladji vodio, moram vam predstaviti i družtvo na njoj se nalazeće.

Pogledji onoga krepkoga, krasnoga muža u bielih, širokih hlačah i modru kaputu, koji jednom rukom drži dalekogled a drugom čašu da srka žganicu s vodom. To je vlastnik ladje i član jaketova družtva, Lord B., koji izgledje kao pravi mornar a takovim se i pokazuje; nu ja sam ga vidio i u državnu odielu, kad se otvorila gospodska kuća parlamenta.

Najbližji do njega je g. Stewart, pomorski častnik. On se drži jednom rukom konopa, jer probaviv cieli život svoj u aktivnoj službi, nezna što bi počeo rukama, kad u njih ništa neima. Lord B. njegov je dobročinitelj i zaštitnik i uzeo ga na jaket kao vještaka u plovitbi.

Onaj liepi, krasna uzrasta muž pri kompasovoj kutiji je neki gosp. Hautaine. Služio je šest godina na moru kao „midshipman" (kadet), nu to mu se nije dopalo. Na to je služio šest godina kod konjanika i nije mu se dopalo. Na to se je oženio, te je u mnogo kraćem vremenu opazio, da mu se ni taj stališ nedopada. On medjutim veoma ljubi zabavnu plovitbu i tudje žene, zato jer neljubi svoje a kamogod dodje, svagdje ga rado primaju.

Onaj mladić u izšivenu, svilenu prsluku i bielih rukavicah, koji se u razgovoru klanja jednoj od gospodja, neki je g. Vaughan. Može se ga viditi u Almacku i Crockfordu[1] i svagdje drugdje. Njega zna svatko, a on zna svakoga. On je malo zadužen i zabavna plovitba baš mu je dobro došla.

[1] Mjesta, gdje se u Londonu najodličnija družtva sastaju.

Taj, što sjedi tamo kraj one gospodje, rodjak je Lorda B.; namah ćete znati tko je i što je. On je sličan mornaru i nije obrijan, jer se mornari nemogu svaki dan brijati; on nije presvukao košulje, jer mornari nemogu svaki dan rubja mienjati. On drži u ustiju smotku, koja mu se i sama gadi, a još većma njegovu družtvu. On govori o nasladi, koju pruža pusto more i misli tim sve gospodje dole zatjerati, samo da neopaze, kako mu je do svačesa više stalo, nego do njih. On je tako nesretan te je baštinikom velika imetka. Ime mu je Seagrove-Ossulton. On je nježan i slab, nu lica vrlo izražajna. Broji se medju odvjetnike pa ima k tomu svekolike sposobnosti, samo — budući veliko oklievalo — nikakove marljivosti. On nije nigda vodio parnice niti ima k tomu izgleda; on je svirač u družtvih te je na lordov poziv zatvorio svoju pisarnu, da svira na njegovu jaketu.

Sad dolazim k gospodjam — imao sam možebit s njimi početi, medjutim neka me to izpriča, da sam što je najljepše, ostavio na posljedku.

Opisati ćemo ih po starosti. Ona duga, tanka, u križ gledajuća, do četrdeset i pet godina stara gospodja, jest gospodja — jest gospodična i sestra lordova. Ona je proti volji pošla na ladju, nu ćut pristojnosti nije joj dala, da joj se sinovka samo pod nadgledom otca svoga zabavlja na moru. Ona se plaši svačesa. Padne li uže na palubu, skoči i krikne: „O!" Kad je na palubi, misli da voda odozdol u ladju prodire; a kad je dole i čuje kakovu viku, već je osvjedočena, da ladji pogibelj prieti; a kad je sve sasma tiho, sigurna je, da to na zlo sluti. Ona uznemiruje sebe i svakoga, a nadutost i zlovolja njena svakomu je već dosadna; nu ona ipak goji strogu ćut pristojnosti i žrtvuje se kao mučenica. To je poštovana gospodična Ossultonova.

Ova evo gospodja, kojoj se, kad se nasmije, toliko dražestnih jamica pojavi na krasnu, duguljastu licu, jest mlada udova Lascellesova. Ona je otcu i materi za volju pošla za stara muža. Mora se pohvaliti, što je tako poslušna bila; nu zato je nije ni nagrada minula, jer postavši u brzo udovicom baštini velik imetak. Udavši se prvi put roditeljem za volju, kani sad sebi za volju udati se — Ta vrlo je mlada i nije joj sile žuriti se.

Ona mlada gospodjica s onim ljubeznim izrazom lica jest čestita gospodična Cecilija Ossultonova. Ona je puna života, dosjetljiva i neustrašiva, ali još odviše mlada, ništa više nego sedamnaest godina; značaja nezna joj nitko, nezna ni ona sama.

To je družtvo, koje se nalazi u kajuti. Družina zabavne ladje sastoji se iz deset pristalih mornara, ključara i kuhača. Uz to su još tu i dva poslužnika, lordov i Seagrove-Ossultonov i

napokon gospodičnina sobarica. Za ostale poslužničtvo nebijaše mjesta.

Ladja plovi upravo i sva su joj jadra razapeta. Brodi medju obalom i Drakovim ostrovom. Ključar javi, da je objed gotov. Buduć da čitatelj zna nekoje priprave k njemu, neka rekne, nije li veoma ugodno sjesti k takovu objedu. Liepo vrieme još je družtvu tek uzmnožalo, a sveobći razgovor zače stopram onda, kad su ubrusce odstranili.

„Gospodine Seagrove“ reče lord, „skoro da ste zakasnili, ja sam vas već prošloga četvrtka očekivao.“

„Žao mi je, moj lorde, što me je posao zadržao, te se nisam mogao prije odazvati pozivu vašemu.“

„Negovorite takova nesmisla Seagrove,“ reče Hautaine, „ta neke večeri povjerili ste mi medju četiri oka, da niste imali parnice, odkako ste živi.“

„A to je velika sreća,“ odvrati Seagrove-Ossulton, „jer kad bi mi tko povjerio parnicu, neznam što bi s njom počeo. Ja nisam tomu kriv, što sam za svašto prije stvoren, nego li za pravnika; nu kraj svega toga bio sam zapriećen poslom i to veoma važnim. Posonby želio je, da idem s njim u Tattersalls,[1] da mu kažem svoj sud o konjih,.koje kupiti kani, a zatim u Forest Wild, da ga zastupam u razpri s njegovim stricem.“

„Dakle ste bili zapriečeni“ reče lord B., „smijem li vas pako pitati, je li vaš prijatelj dobio parnicu?“

„Nije, on je izgubio parnicu, ali je dobio imetak.“

„Protumačite nam tu zagonetku, gospodine,“ reče Cecilija Ossultonova.

„Stvar se ima ovako. Stari Posonby hoće silom, da William uzme gospodičnu Percivalovu, jer joj imanje susjedi sa Forest Wildom. Nu buduć William tako ljubi bračni stališ kao ja zakone, to je naumio pokvariti račune stricu svomu.“

„Pa što je vas k tomu trebovao?“ upita gospodja Lascellesova.

„Morate znati, da Posonby bez moga savjeta nekupuje nigda kônja.

„Te prispodobe nerazumijem gospodine,“ progovori srdito starija gospodična Ossultonova.

„Molim za oproštenje, gospodjo,“ reče Seagrove. „Stvar se ima ovako. Buduć ja prijatelju svomu konje krotim, to je mislio, da ću mu i strica ukrotiti. Ali to mi nije pošlo za rukom. Stupiv u sobu staroga Posonbya naklonio sam mu se, a on me je klanjajuč se izpratio do vrâta, koja su srećom otvorena bila.“

„Činite što vam volja, samo se neigrajte s riečmi,“ prekinu ga Hautaine.

„Dobro dakle, popiti ću čašu vina.“

[1] Tattersalls — velika sgrada blizu Londonu, gdje se konji prodavaju.

„Učinite tako,“ reče lordovo gospodstvo, „ali nezaboravite, da je cielo družtvo znalično čuti taj dogadjaj.“

„Mogu vas uvjeriti, moj lorde, da se svakoj veseloj igri uzporediti može.“

Napomenuti mi je, da je gospodin Seagrove imao mnogo komična dara, te je umio izvrstno pretvarati se i glasom po volji mienjati. Često bi sam ciele prizore predstavljao i izvrstno izvadjao. Kadgod bi, htijuć štogod pripoviedati, rekao, da je to tako krasno kao komedija, već bi ga razumili znanci njegovi, te bi ga svi stali moliti, da im to pripovieda. S toga je i rekla namah Cecilija Ossultonova:

„Molim gospodine Seagrove predstavite nam to.“

Gospodin Seagrove napomenuv prije, da je sve ne samo čuo nego i vidio, što se je dogodilo, promieni glas, izkrivi lice i poče: „To se može nazvati:

„Pet tisuća jutara u jednoj ogradi.“

Nećemo opisivati onoga smiešnoga kretanja i micanja u licu Seagrovu, može si ga čitatelj po riečih i sam predočiti. „Bilo bi to, Williame,“ reče gospodin Posonby šetajuć se po sobi rukama otrag pod kaputom tako složenima, da su mu krila pedalj od tiela odaljena bila. Na jedan put stade i obrativ se k sinovcu ponovi: „Bilo bi to, Williame, bez dvojbe najljepše imanje u cieloj grofiji — pet tisuća jutara u jednoj ogradi.“[1]

„Bez dvojbe striče,“ odvrati William prekriživ noge u zelenu naslonjaču, u kojem je sjedio, „a jer ste naumili ta dva imanja staviti pod jednu ogradu, to kanite i mene opasati plotom.“

„Ala bi to bio krasan posjed,“ nastavi gospodin Posonby.

„Što, striče, imanje ili žena?“

„Oboje, sinovče, oboje; a ja se nadam, da ćeš privoliti.“

„Striče, ja nisam lakom, s vašim sadanjim imanjem posve sam zadovoljan. S vašim dopuštenjem neću podvostručiti niti imanja niti osobe, želim ostati vašim jedinim baštinikom.“

„Pomisli, Williame, takove sgode nebude više ni za sto godina. Rad bi povratio Forest-Wildu stare medje; ta znaš valjda, da je pred dva stoljeća bio popolovljen. Sada imamo krasnu sgodu, da na novo spojimo oba imanja, koja bi upravo onolika bila, kolika su ih dobili predji naši za vrieme reformacije od Henrika VIII. Ovu bi kuću prodali, a kloštar ostavili. Pak bi opet imali sve i to bez bremena.“

„Bez bremena, striče? — vi zaboravljate ženu.“

„A ti pet tisuća jutara u jednoj ogradi.“

„Zaisto, to mi tako često u uha trubite, da mi toga nije moguće zaboraviti. Ali kao

[1] U Englezkoj je svako polje a tako i svako imanje plotom ogradjeno.

što bi rad bio sretnim vlastnikom takova imanja, nećutim ipak nikakove volje biti ujedno i sretnim gospodarom gospodične Percivalove; a izvan toga nisam još ni vidio rečene gospodične."

„Možemo sutra po nju ići."

„Po gospodičnu Percivalovu, striče!" to nebi baš vrlo uljudno bilo. Medjutim za koji dan poći ću ipak s vami; jer sve dosad niti sam vidio imanja niti gospodične Percivalove."

„Mogu te uvjeriti, da je to pravi alemkamen."

„Samo kad nebi bila ogradjena."

„Dobro srce, Williame, mislim naime izvrstna svojstva."

„Bezkoristna u braku."

„A vrlo izobražena — to jest dobro odgojena od triju gospodja tetaka, koje su pravi uzor pristojna ponašanja."

„Po modi?"

„Uma ti je, što samo može biti, izobražena, a odgojena polag najnovijega zahtjeva."

„To jest" reče Willim, „zna plesati, pjevati, guslati i risati."

„A stopram sedamnaest godina! — A zemlja izvrstna, od koje se obilnim plodovom nadati možeš. — Pa što hoćeš više?"

„Zaisto krasne gospoštine, samo kad nebi bila ženina. Žao mi je, veoma žao, što nemogu privoliti, nego se moram s njom na vieke razstati."

„Tada vam, gospodine, moram reći, da se po mojoj smrti ničemu nenadate. Ja smatram to kao dužnost prama rodbini svojoj, da se ta oba imanja opet spoje. To se pako samo tada može dogoditi, kada netko iz naše rodbine uzme gospodičnu Percivalovu, a kad je ti nećeš, pisati ću tvomu stričeviću Jamesu, pak ako me posluša, učinit ću ga baštinikom. On će sigurno bolje cieniti pet tisuća jutara u jednoj ogradi."

I gospodin Posonby korači k vratima.

„Počekajte mili striče," povika William dignuv se iz naslonjača, „mi se dobro nerazumijemo. Istina, da bi radje posjedovao polovicu imanja sam, nego oba imanja i ženu k tomu, nu ja vam nisam rekao, da volim prosjačiti, nego li imati pet tisuća jutara u jednoj ogradi. Znam, da ste čovjek od rieči, s toga primam vaš predlog, te netrebate stričeviću Jamesu činiti poštarskoga troška."

„Veoma dobro, Williame, više nezahtievam, a jer te poznam kao muža tvrde vjere, držim svu stvar za dovršenu. Samo zato poslao sam po tebe, a sada možeš opet ići kamo te volja. Javiti ću ti, kad bude sve pripravno."

„U ponedjeljak moram biti u Tattersallsu, striče, jer trebam kônja za ovo ljeto. Smijem li pitati, kada ćete me po prilici trebati?"

„Čekaj — sada imamo travanj — tako u srpnju — mislio bih!"

„U srpnju, striče! poštedite me, molim vas, u pasje dane nemogu se ženiti. Samo u srpnju ne!"

„Dobro, Williame, i onako moraš jedan ili dva puta doći i prigledati imanje — to jest gospodičnu Percivalovu, a to bi možda bilo odviš brzo. Dakle u listopadu!"

„U listopadu — tad moram biti u Meltonu."

„Smijem li pitati, koji čas u godini nije za te pasjim danom?"

„Striče, nekako dojdućega ožujka, onda bi to već išlo."

„Budućega ožujka. — Jedanaest mjeseci, a medjutim zima. Dopustimo, da se gospodična Percivalova prehladi i umre?"

„Bio bi joj veoma zahvalan," mislio si William.

„Ne, ne!" nastavi gospodin Posonby, „u tom neima ništa sigurna, Williame."

„Tada striče, ustanovimo to o prvom suhom mrazu."

„Mi neimasmo bog zna kada suhih mrazova, Williame; morali bi godine čekati. Čim prije, tim bolje. Idi u grad, milo diete, kupi si konje, pak dodji opet, učini to stricu svomu za volju, mili Williame, i neobziraj se na pasje dane."

„Kad dakle već moram tu žrtvu učiniti, neću je činiti na polak; iz počitanja prama vam oženiti ću se, ako treba, i u srpnju bez obzira na toplomjer."

„Ti si valjan dječak, Williame. — Trebaš li mjenicu?"

„Danas sam upravo jednu dobio," pomisli William i skoro da nije znao, što da čini. „Hvala liepa" reče, „ta to konjsko meso prodavaju sada na lote."

„Al ti ga funti (šterlinki) plaćaš. — Evo ti Williame."

„Hvala, gospodine, pripravan sam vazda služiti vam u svačem i držati ću rieč, ma se namah i repatica pojavila. Idem sada kupiti konje, pak onda evo me, da uzmem tu ogradu, kad vam volja bude."

„Tako — uzeti ćeš ti to rado. Pet tisuća jutara, Williame, i liepu ženu."

„Izvolite još štogod striče?" upita William mećuć mjenicu u listnicu.

„Zar već ideš momče?"

„Tako je, danas objedujem u Clarendonu."

„Tada Bog s tobom. — Izruči svomu prijatelju Seagrovu moj pozdrav, te me ujedno izpričaj. — Hoćeš li u utorak ili u sriedu doći?"

Tako bi ustanovljena ženitba medju Williamom Posonbyom i Emilijom Percivalovom i spojena dva imanja, koja sjedinjena bijahu predmetom one vruće želje stričeve: pet tisuća jutara u jednoj ogradi.

Gospodin Seagrove dovrši i stade se naokolo ogledati, očekivajuć pohvalu od družtva.

„Prekrasno, Seagrove," reče lord, „zato morate popiti kupicu vina."

„Ja nebi mnogo dala za bračnu sreću Emilijinu,“ primieti starija gospodična Ossultonova.

„Izmedju dvá zla mora se birati manje,“ reče gospodin Hautaine. „Ubogi Posonby nije si mogao pomoći.“

„Vrlo laskava opazka gospodine Hautaine, ja vam zahvaljujem u ime svoga spola,“ reče Cecilija Ossultonova.

„Gospodično, biste li htjeli uzeti čovjeka, koga nigda vidili niste?“

„Ponajprvo ne; ali napomenuv vi dva zla, recite mi na svoju čast, da li niste mislili ubožtvo i brak?“

„Istina, to moram priznati; ali to nije odviš liepo od vas, pozivat se na moju čast, da me tako u tjesnac stjerate.“

„Želio bih, da je taj predlog meni učinjen bio“ reče gospodin Vaughan, „ja se nebi otimao kao Posonby.“

„Tada molim, da me više nesnubite“ reče smijuć se gospodja Lascellesova, prama kojoj se je gospodin Vaughan vrlo udvorno ponašao.

„Meni se čini, Vaughane,“ reče Seagrove, „da ste se ovom riečju vrlo zlo poslužili.“

Vaughan, komu se je to takodjer činilo, odvrati: „Ta gospodja Lascellesova zna dobro, da sam se samo šalio.“

„Fi, gospodine Vaughane,“ povika Cecilija, „priznajte samo, da vam je to od srca išlo.“

„Mila Cecilijo“ reče starija gospodična Ossultonova, „ti se zaboravljaš — zar ti možeš znat, kakova su mužka srca?“

„Sveto pismo veli, da su puna varke i bezbožnosti, tetko.“

„A nemožemo li i mi proti vašemu spolu poslužiti se svetim pismom?“ odvrati Seagrove.

„Možda bi mogli, da ste ga kad čitali,“ reče bezbrižno gospodična Ossultonova.

„Tako mi vjere Cecilijo, ti baš nemilo šibaš toga gospodina“ primieti lord B., „vidim, morat ću stupiti medju vas, da od prepirke nedodje još do krvi. — Opažam gospodo, da više nepijete vina, hajdmo dakle na palubu i popijmo kavu.“

„Upravo smo se udaljiti htjeli“ dodade starija gospodična vrlo strogim izrazom, „ja sam već više puti namignula gospodji Lascellesovoj, ali —“

„Mislim, da sam drugamo gledala,“ prekinu joj rieč gospodja Lascellesova.

„Žao mi je, što sam ja taj nesrećni krivac,“ reče gospodin Seagrove, „ja sam gospodji Lascellesovoj pripoviedao malu smješicu.“

„Koja nebi valjda godila cielomu družtvu, jer ste ju šaptajuć pripoviedali,“ reče starija gospodična Ossultonova, „ali sada je gospodja Lascellesova gotova,“ dodade ustavši sa stolice i bacivši glavu u vis.

„Na svaki način mogu svršetak na palubi čuti,“ reče gospodja Lascellesova. Gospodje ustadoše i podjoše u svoju kajutu. Cecilija i gospodja Lascellesova pogledavši se nasmiehnuše se i stupahu dalje za strogom starom gospodičnom, koja nehtjede gospodji Lascellesovoj prvenstva ustupiti samo zato, što je nekoč udana bila. I gospoda podigoše se takodjer i odoše na palubu.

„Imamo sgodan vjetar, svietli lorde“ reče gospodin Stewart, koji je ostao bio na palubi, „upravo smo naproti zaljevu.“

„Tim bolje“, odvrati lord — „i onako smo imali prije nedjelju dana zakotviti u Cowesu. Tamo će već svi pred nami biti.“

„Reci gospodinu Simpsonu, da mi za smotku donese vatre,“ reče gospodin Seagrove-Ossulton jednomu iz medju mornara.

Gospodin Stewart sadje dole k objedu, a gospodje i kava dodjoše na palubu; vjetrić bijaše prijazan, vrieme (bilo je u travnju) malo ne toplo, a ladja, imenom „Strelja“, podupirana osjekom ostavi brzo za sobom Mewstone.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Munjinom se radja magnetizam.

Zimi god. 1819. na 1820. opazi Oersted, profesor u Kodanju, predavajući baš o učincih galvanske struje, da se je magnetička igla, koja slučajno stajaše blizu polarne žice, počela kretati, kada je struja tom žicom prolazila. Oersted objavi svoja iztraživanja ob ovom pojavu istom pol godine kasnije, a njegovo iznašašće probudi obćenit i nečuven uzhit, da mu u poviesti znanosti neima ni para. Ne samo strukovnjaci, već svatko koga iole zanimahu prirodne znanosti, dapače i ljudi, koji se fizikom nikada bavili nisu, opetovahu ove pojave, svi znanstveni časopisi bijahu puni Oerstedovim iznašašćem i njegovimi posljedci, dočim sve ostale grane fizike dugo ostadoše posve netaknute: činjaše se u obće, kao da je sviet slutio, da je u tom iznašašću zarodak slavnim izumom, medju kojimi elektromagnetički brzojav dan danas zauzimlje prvo mjesto.

Oerstedov pojav sastoji se u tom, da polarna žica, kojom galvanska struja prolazi, na protivnih strana svojega oboda protivno uklanja magnetičku iglu, koja s njom visi uzporedno. Francezki fizik Ampère izreče pravilo, po kojem se igla uklanja, ovako: Mislimo si, da plivamo smjerom struje tako, da smo obrazom prema igli, to će se sjeverni pol igle vazda ukloniti k lievoj, južni pol pako k desnoj ruci. — Prema ovomu pravilu uklanja se dakle igla protivno, kada se jedan put stavi n. p. povrh,

drugi put izpod žice, ili s desna i s lieva žice, ili ako se struja pusti protivnim sjerom. Na ovom pojavu osnovane su znanstvene sprave, pomoću kojih se iztražuje smjer i jakost raznih munjevnih struja a poznate su pod obćim imenom galvanomjera.

Drugi magnetički učinak munjevne struje jest, da željezo pretvara u magnete. Mehko željezo ima to svojstvo, da lasno prima magnetičku silu, ali ju opet brzo izgubi, kada ili magnet ili munjevna struja prestaje na nj djelovati, dočim čelik trajno ostaje magnetičkim, t. j. pretvori se u trajan magnet. U tu svrhu daje se mehku željezu podoba podkove, koja se u više vrsta omota debelom, šelakom i svilom osamljenom, žicom. Čim struja prodje žicom, postaje željezo magnetičkim na tako dugo, dok ga struja obilazi. Takovi magneti zovu se munjomagneti te su mnogo jači od običnih magneta, koji se tarenjem na drugih magnetih dobivaju. Munjomagneti od 15 do 16 funti težine nose ćak do 25 centi. Na kojem se kraju dobiva sjeverni, na kojem li južni pol magneta, to visi o tom, u kojem smjeru je žica oko podkove omotana i kojim se smjerom struja kroz nju pusti; po Ampèrovu pravilu imaju ovi magneti sjeverni pol k lievoj ruci onoga, tko bi gledajuć na magnet u smjeru struje žicom plivao.

Svojstvo munjomagneta, da se galvanskom strujom magnetička sila u njih po volji može probuditi i opet ukinuti, u razne je znanstvene i praktičke svrhe mnogostručno i veoma koristno izcrpljeno. Prvo mjesto bez dvojbe zauzimlje munjomagnetički telegraf. Rieč telegraf pravo znači dalekopis, no i rieč brzojav isto je tako udešena prema svrsi telegrafa. Potreba brzojava datira se od najstarije dobe, jer u životu pojedinaca i naroda nadodju često okolnosti i momenti, gdje treba izviestiti mahom i u velike daljine. Hoćemo li udaljena prijatelja onaj čas izviestiti o kojoj sreći ili nesreći, ili nesretnomu drugu u dalekom mjestu prispjeti u pomoć, ili mahom pozvati vojsku iz velike daljine, ili priobćiti važnih dogodjaja, o kojih visi često i blagostanje cielih naroda, ili odvratiti mogući slučajni sukob dvajuh vlakova itd. — tad nije ni najhitriji viestnik dovoljan, te se mora misliti na druga shodnija, obilnija sredstva, a u tom pogledu pokaza se munjomagnetički brzojav najvrstnijim. Munja nosi naše misli na stotine dà tisuće milja poput striele zrakom i morem a za nedugo će se zaista telegrafička žica svestrano vijugati okolo naše zemaljske kruglje. Najjednostavnije i najstarije telegrafovanje bijaše svjetlom. U Homerovih pjesma čitamo, da su u Trojanskom ratu (1194. pr. Kr.) Grci svoje sakrite zemljake s brodovi ognjem zvali k obalam. Slavni grčki povjestničar Herodot (r. god. 484. pr. K.) pripovieda, dà je kralj Perseus dao prirediti posebne postaje, po kojih su se važnije viesti pomoćju bakalja saobćivale. Ovim se najstarijim načinom dan danas često još telegrafuje; poimence se u ratu pali vatra na bregovih, da se njimi susjedu javi pogibelj, koja mu prieti. Osim vatre rabili su se, pa se još i sada rabe, drugi vidivi znakovi, poimence za dana, n. p. barjaci na brodovih, košare na željeznica itd. Premda ovaj način brzojava nepripušta veće različitosti, to se je ipak nastojalo usavršiti ga. Pripovieda se, da su Grci Kleoksen i Demokrit (g. 450. pr. Kr.) u pet okomitih i pet vodoravnih redova sastavili 25 pismena abecede, a barjaci se ili bakljami naznačivaše, iz kojega se reda koje pisme imade uzeti. Ovo se može smatrati prvim početkom pravoga brzojavljanja. Ali budući da su ova i druga podobna uredjenja imala mnogo nedostataka, to se nisu dugo uzdržala, već su u vrieme nove potrebe zamienjena novimi, ali s isto tako nedovoljnim uspjehom. Istom u 17. vieku porodi se u Englezkoj misao, ustrojiti optičke telegrafe, nu ni ovi nepodjoše s početka za rukom. Sretniji bijaše francezki inženir Claude Chappe sa svojom braćom. God. 1790. izumi optički telegraf, kojim se je svega skupa davalo 196 različitih znamenja, od kojih se je 70 najviše razgovjetnih uzelo, da se pismena, cifre i razgodke označe. Izmedju Pariza i Lille-a, u daljini 30 milja, uredjena je god. 1793. prva telegrafička linija sa 22 postaje. Ovo bijahu ili visoki tornjevi ili male kućice sa dva prozora na visokih bregovih, da se je moglo vidjeti s jedne postaje do druge. Znamenja se davahu kretanjem tramova različno medjusobno spojenih i lasno okretnih, koja se opažahu dalekozori. Telegrafista telegrafovao je u kućici na malom modelu, koja su se gibanja pomoćju kolotura prenosila na velik stroj izvana. Ovi telegrafi bijahu dosta praktički, donašajuć viesti prilično brzo. Tako je n. p. jedno znamenje iz Lille-a u Pariz (30 mil.) dospjelo za 2 min., iz Štrassburga (60 mil.) za 5 min. 52 sek., iz Bresta (75 mil.) za 6 min. 50 sek. itd. Ali pokraj svoje brzine imadjaše i ovaj stroj mnogih mana, jer se je mogao rabiti samo po danu i pri vedrom vremenu. Magla ili dažd makar samo izmedju dvie postaje smetao je telegrafovanju po cieloj liniji. — Pokraj optičkih telegrafa bijahu u porabi i zvukovni (akustički) telegrafi. Originalno je upotriebio ovaj način telegrafovanja persijski kralj Darij Histapis (g. 550. pr. Kr.), poredav u stanovite razmake nekoliko muževa, koji su iz sve sile vičuć priobćivali si dotične viesti. Tako je viestim prikraćen put sa 30 dana na 1 dan. God. 1579. osnovan je Neapolitancem Portom akustički telegraf na izkustvu, da se u cievih negubi glas, ali i ovaj način je brzojavljanja dan danas ograničen samo na veće sgrade, fabrike, gostione itd. pomoćju kaučukovih cievi, tako zvanih javila. Osim spomenutih upotriebljeni su i drugi prirodni pojavi u svrhu telegrafovanja,

n. p. na stanovito ognjem dano znamenje: jednako odtjecanje vode iz jednakih posuda (hidraulički telegraf), ili po Rewley-u (god. 1838.) predloženi pnevmatički telegraf, pri kojem se pomoćju zračne sisaljke na jednoj postaji davahu znamenja zračnimi puljci na drugoj postaji. Ali niti ovi niti drugi podobni po raznih strukovnjacih predloženi pokusi, niti tako zvani električki telegrafi, osnovani po Lessage-u u Genevi, Lemondu i Boeckmannu na električkom pritezanju i odbijanju i preskakivanju iskara iz leidenske boce, niti galvanski telegraf Sömmeringa, člana Monakovske akademije (god. 1810.) nemogahu nadvladati Chappe-ov telegraf, dok se nije dospjelo do brzojava na temelju munjomagnetizma. — Vrstniji ove struke brzojav je Morse-ov pisaći brzojav. Kako Amerikanci tvrde, izumio ga je on samostalno, putujući god. 1832. iz Evrope u Ameriku. Premda je Morse g. 1837. sa svojim telegrafom u javnost stupio, nije ipak niti pri vladi niti pri obćinstvu našao podpore, tako da je prisiljen bio vratiti se opet k svomu početnomu zvanju — fotografiji i slikarstvu. Istom god. 1843., kada se je njegov sustav u Englezkoj praktičkim pokazao, podieljena mu je od sdruženih američkih država tražena podpora, da pomoćju ove uredi po svojoj sustavi prvi telegraf medju Washingtonom i Baltimorem. Poslje mnogih promiena uveden je Morseov stroj i u drugih evropejskih državah istom g. 1849. i to ponajprije u Austriji, gdje se dan danas još obćenito rabi. Uredjen je u bitnosti ovako: Pisaći stroj, t. j. sprava, kojom se dotična znamenja primaju, sastoji se iz dvajuh munjomagneta, kojimi se poluga *D*, naslonjena na osovini *O*, jednim krajem priteže i to kotvicom *T*. Drugi se kraj poluge tim diže pa pravi šiljkom u njen učvršćenim, na hartiji *P*, koja se satnim strojem medju valjci *v* i *w* razvija, ili crtice ili točke, kako ih slika pokazuje. Različito spajajuć ove črknje i piknje sastavlja se ciela abeceda i drugi znakovi. Abeceda od spomenutih crtica i pikanja sastavljena je sliedećim načinom:

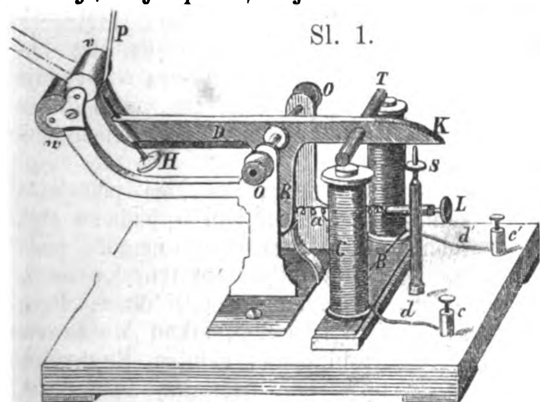

Sl. 1.

a . — *b* — . . . *c* — . — . *d* — . . *e* . *f* . . — .
g — — . *h* . . . . *i* . . *k* — . — *l* . — . . *m* — —
n — . *o* — — — *p* . — — . *q* — — . — *r* . — .
s . . . *t* — *u* . . — *v* . . . — *w* . — — *x* . — . —
y — . — — *z* — — . .

Za tajne viesti ima svaka vlada svoje tajne znake, za koje znadu samo vrhovni zemaljski poglavari. Imade li se telegrafovati broj, to se daje prije znamenje: — — . —, a onda se označuje 1 . 2 . . 3 . . . 4 . — 5 — 6 — . 7 — . . 8 — . . . 9 . — — 0 — — — — Da je broj okončan, označi se zamenjem: — . — — Razgodke se označuju sa pet znamena: n. p. . sa . — — . . , sa . — — . . ? sa . — . — —

Izmedju znamena za pojedina pismena ostavlja se pravilno prostor trijuh, izmedju rieči prostor šest točaka; n. p.

. . . — . — . . . — — . — . .
V *l* *a* *k* *i*
— . . . . . — — — . . . —
d *e* *u* *Z* *a*
— — . . — . . — . . .
g *r* *e* *b*

Galvanska se struja vodi žicom u stupčić *c*, odanle dalje žicom *d* u obadva omotka cievaka *C* i žicom *d'* natrag u stupčić *c'*. U cievkah jesu komadi mehka željeza dole spojeni mehkim željezom *B*, da strujom u njih probudjena magnetičnost na gornjem kraju uspješnije djeluje. Leva se *a* prema potrebi vijkom *L* više ili manje nategne, da se dotik šiljka s hartijom prekine krakom *R* odmah, čim struja prestane. Stupčić *S*, o koji se kraj poluge oslanja, nedopušća, da se kotvica *T* k magnetom odviše približi. Druga bitna čest Morse-ova brzojava je ključ *K* i *K'*, t. j. stroj, kojim se struja po volji propušta i prekida. Slika 2. predstavlja dvie postaje I, II; pisaće strojeve spaja žica *D*, koja se vodi preko stupova *S* od jedne postaje k drugoj; *M* i *M'* jesu munjomagneti pisaćih strojeva, *K*, *K'* ključevi a *B* i *B'* galvanske baterije. Ako je ključ na postaji II krajem *a* spojen sa niječnim, a krajem *c* sa ječnim skrajnikom baterije *B'*, neće moći struja u žicu ulaziti, dok se bude poluga ključa krajem *a* oslanjala o dasku, ka kojoj ju uviek tišće pruživa leva, s druge strane učvršćena. Ali ako se

Sl. 2.

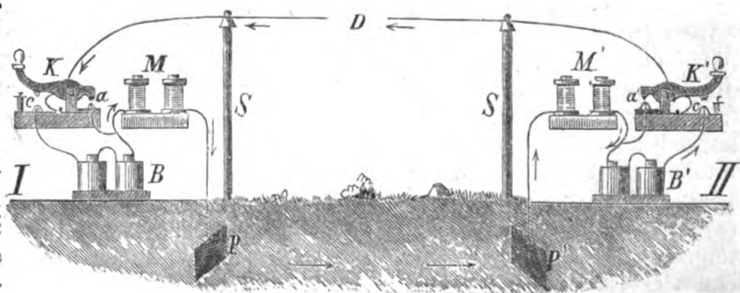

poluga pritisne, da u *c* nastane spojenje, ići će struja iz baterije *B'* u ključ *K*, odanle žicom *D* na postaju I u ključ *K*, zatim ako je spojenje u *a*, u munjomagnete pisaćega stroja *M* i u veliku u zemlji zakopanu mjedenu ploču *P*. Odanle ide struja zemljom u ploću *P'* natrag k munjomagnetnom primalu *M'*, i onda k niječnomu skrajniku baterije *B'*. Čim se na postaji II javljalo *K'* spoji s baterijom *B'* u *c*, ide odanle struja na postaju I u pisaći stroj *M*, obilazi ovdje cjevkami *C* (sl. 1) željezne prute, magnetuje ih, a tim se pritegne poluga K kotvicom *T*. Šiljak *H* pritisne se k hartiji, koja se satnim strojem medju valjci *v* i *w* razvija, te pravi potez, koji se prekine odmah, čim se prekine spojenje *c* na postaji II. Zato se mogu praviti potezi dulji i kraći a hipnim pritiskom samo točke. Ploče *P* i *P'* zastupaju drugu žicu, kojom bi se struja s postaje I na II vraćati imala. U prvom početku telegrafije sbilja se spajahu poli baterija dvijuh postaja sa 2 žice, no god. 1838. pronadje S t e i n h e i l, da se druga žica daje nadomjestiti takovimi pločami. Steinheil je naime iztraživao, ne bi li se pri telegrafih uz željeznice dale kolotečine upotriebiti na mjesto druge žice, da se njimi struja natrag vodi, te pronadje, da su i ove u tu svrhu suvišne, jer da zemlja sama preuzimlje tu dužnost. Ali kada se sbog kratkoće kaže, struja ide od ploče *P* s jedne postaje zemljom k ploči *P'* druge postaje, neima se stvar tako shvatiti, kao da bi struja sbilja ovako prelazila; već se ima shvatiti ovako. Ako je n. p. na jednoj postaji ječan pol baterije spojen sa zemljom, da se munjina odvodi u zemlju, čim isti pol prestaje biti munjevan, ali zato biva drugi pol dvostruko niječno munjevan; ovaj onda neprestance oduzimlje ječnu munjinu žici, koju ova na drugoj stanici opet prima od zemlje. — Morseov telegraf, kako smo ga opisali, pri duljih postajah iziskuje sbog velika odpora, što ga struja nadje u žici, ogromnih baterija, da postanu munjomagneti pisaćega stroja dosta jaki te da uzmognu kretati pisaćom polugom. Nego i ovaj nedostatak ukloni R o b i n s o n tim, što je pridodao još jedan stroj tako zvani r e l a i s t. j. p r e n o s i l o. Ovaj stroj naliči pisaćemu stroju, samo da neima pisaće sprave, te imade tu svrhu, što sam prima glavnu struju od druge stanice, uslied česa pomoćju munjomagneta zatvara struju druge tako zvane m j e s t n e baterije na svojoj postaji, a ovom se baterijom kreće pisaći stroj. Budući da je relais mnogo manji i nježniji od pisaćega stroja, a mjestna baterija neima ništa drugo svladati nego li pisaći stroj, to je dovoljna i mala glavna i mala mjestna baterija. Osim toga je po raznih strukovnjacih izumljen način, kako da se neposredno može telegrafovati izmedju dva daleka mjesta, da pri tom nutarnje postaje nemoraju preuzimati i opet dalje pošiljati dotičnu viest. Sprava u tu svrhu još potrebita zove se t r a n s l a t o r t. j. p r e v o d i l o. — W h e a t s t o n e-ov telegraf, koji se još mnogo rabi u Englezkoj, imade abecedu s kazaljkom. Nalik na kazalo kod ura jest ovdje ploča providjena svimi slovi i kazaljkom, koja silom munjomagneta po volji telegrafiste prelazi s jednoga slova na drugo. — Baine-ov telegraf, koji se u Austriji upotrebljava samo još na nekih željezničnih postaja, osnovan je na tom, da munjevna struja magnetom kreće. Dva su magneta spojena priečnicom, koja na jednom kraju imade batić, kojim udara na dva zvona. Udari hipni i dulje trajući davaju na svakom zvoncu po dva znamenja, svega skupa dakle 4 znamenja: 1, 2 i 5, 6; od ovih se onda opet sastave 16 znamena za abecedu. Da se magnet uzmogne kretati protivnim smjerom te tako udarati jedno i drugo zvonce, mora se struji davati protivan smjer, a u tu svrhu ima i ovdje poseban stroj. — U najnovije vrieme počimlje se u Austriji uvadjati Hughes-ov telegraf. Ovaj tiska svako slovo telegrama i to pomoćju pipaka, kako ih nalazimo pri klaviru. Svaka pipka znači posebno slovo a telegrafista može, uzevši više pipaka u jedan put, u jedan mah telegrafovati cielu rieč. Na ovaj se način može ovim telegramom viest tri puta brže naviestiti nego li Morse-ovim telegrafom. Mimogred spominjemo ovdje još tako zvane k e m i č k e telegrafe. Takov jest n. pr. G i n t l-ov telegraf. Pomislimo samo, da šiljak na pisaćem stroju Morse-ovu vazda prianja uz hartiju i da se struja, kada se ključ pritisne, uvodi šiljkom u hartiju i dalje, to se i pepelikov jodičnik, kojim je hartija zasićena, razstavlja, čim na hartiji postaju ili piknje ili crtice ljubičaste boje. — U najnovije doba dodje na glas kemički p a n t e l e g r a f C a s e l l i-ov; on predaje viest tako, kako je bila napisana, tako da se telegrafovanje ovim brzojavom sbilja može nazvati dopisivanjem.

Na kopnu se telegrafička žica ponajviše vodi zrakom, kadkada i zemljom — onda se žica mora posebno isolovati — i gdje se nemože poduprieti, n. p. preko velikih rieka i preko mora, treba ju spustiti na dno rieke ili mora. Prva misao, položiti žicu i morem, niknu Morse-om god. 1843. Prvi bi pokus učinjen Englezom W a l k e r o m, a zaista najsjajnije poduzeće ove vrsti jest a t l a n t i č k i t e l e g r a f i č k i kabel. God 1856 sakupi u tu svrhu Amerikanac F i e l d družtvo sa gotovinom $3^1/_2$ miliuna for. Kabel, t. j. uže, mora dakako dobro voditi, mora biti težko i posebno priredjeno, da odoljeva svakomu kvaru. God 1857 dne 6. kolovoza počeše na obalah Irske spušćati kabel, ali pokraj sve opreznosti pretrgne se već dne 12. kolovoza. Dne 26. lipnja 1858 nastavljen jest posao, a 30. srp. doduše sretno dovršen ali ne na dugo. Jedva da su se čestitke kraljice Viktorije i presidenta sjevero-amerikanskih država izmienile, postajahu znamenja bi-

vati sve to više nerazgovjetna, dok su napokon posvema prêstala. Kabel bijaše ovako doduše u moru pokopan a novci potrošeni, ali to neuplaši poduzetne Amerikance i Engleze. Jedva se je rat u Americi bio svršio, sabiraše Field opet nov novac a već god. 1865 dne 22. srp. vidimo orijaški parobrod Great-Eastern sa mnogo težim kabelom morem ploviti. Bijaše već 180 milja kabela položeno — eto se opazi, da na jednom mjestu viri žica iz kabela; pogriešku tu popraviti nebijaše više vremena a kabel se i s pogrješkom zaroni u more. Da se kabel izvuče, spustilo se je posebno sidro sa užetom spletenim od žica, koje je moglo nositi do 200 centi, u dubljinu 1500 stopa. Kabel se uhvati, poče se i navijati, ali uže iz žice puče, a 9600 stopa od njega izčeznu u moru sa sidrom i s kabelom. I po drugi i po treći još počeo se je kabel tražiti, ali oba ova pokusa ostadoše jalova kao i onaj prvi. Načinio se je dakle opet novi kabel, dva puta teži od onoga iz godine 1857. — jednu milju dug komad vagao je do 200 centi. Dne 13. srpnja veličanstveno je djelo sretno dovršeno.

Ina važnija uporaba munjomagnetizma jest pri munjomagnetičkih ura. Svrha im je, da sve ure na različitih makar i dalekih mjesti pokazuju vrieme posve jednako. U New-Yorku ima na poreznom domu osovljen kovni prut, koji na gornjem kraju pomoćju polugova stroja nosi veliku crnu šuplju kruglju. Oko 12. ure o podne sakupi se ondje obično sila svieta s urami u ruku, te gledaju na kruglju; jerbo u isti mah, kada na zviezdarni u Filadelfiji sunce stupi u poldnevnik, smiče se kruglja za neki komad (12 stopa) po prutu, i to pomoćju munjomagneta, koji k sebi kotvicu privlači u isti čas, kad se u Filadelfiji sklopi baterija. Najprije je takova kruglja postavljena na zviezdarni u Greenwichu tamošnjim ravnateljem Airym; u Londonu ima ih više, u Edinburku jedna, koje sve sa Greenwich-skom zajedno padaju. Na ovaj način može si čovjek barem jedan put na dan svoju uru urediti. — Mnogo shodnije je ovo uredjenje, gdje ima na stanovitom mjestu jedna točna normalna ura sa sekundnim njihalom a na drugih mjestih samo jednostavne munjomagnetički strojevi sa satnimi kazali, koji su sa normalnom urom žicami spojeni. Spoji li se normalna ura sa baterijom tako, da se pri jednom njihaju njihala baterija razklopi a pri sliedećem opet sklopi, to se tim ovo sekundno njihanje u jedan mah saobći svim strojevom pomoćju njihovih munjomagneta, a pomoćju drugih kolešaca može se dalje prenieti i na kazaljke, koje pokazuju minute i ure. U Lipsku se je već g. 1854. takovimi električkimi urami providilo 12 trgova i ulica, dapače i nekoje privatne kuće. Houdin i Detouche u Parizu i drugi još fizici ustrojiše ure, koje su u pravom smislu električke, jerbo pokazuju vrieme neovisno o drugih ura, bez utega i bez pera, jedino njihalom i galvanskom baterijom.

I razna se zvonila razklapaju pomoćju munjomagneta. Pri njih se ili neposredno kotvicom munjomagneta stane gibati bat zvončića te udari toliko puti, koliko puti se baterija sklopi, ili se samo razklopi poseban stroj, nalik na obična budila, kada se baterija sklopi. Na mjesto dosadanjih optičkih signala uvadjaju se obćenito takova zvonila za željezničke stražare; i u telegrafičkih uredih ima ih, a ondje su spojena s telegrafom. Poimence su potrebita po noći; dodje li koja brzoviest, to se najprije razklopi zvonilo te čini činovnika pozorna. I u velikih se fabrika na ovaj način u svih soba u jedan mah daje znamenje, da se koji posao započme ili prekine; isto tako se i u velikih gostiona sve sobe spajaju sa sobom portira; parni kotao javlja sam svomu pazitelju telegrafički, da ima malo vode u njem, jer u tom slučaju posebno plovilo zatvara galv. članak itd.

Kada se je vidjelo, da se munjinom mogu dobiti magneti ogromne sile, to se je mislilo i o tom, kako bi se munjomagnetizam upotriebiti dao u mjesto pare za kretanje strojeva. Ako se još uzme velika udobnost, kojom se može munjinom raditi, i da tud neima nikakove pogibelji, kakova prieti pri parnih strojevih, n. pr. eksplozijom kotla, to nije čudo, da se je osbiljno nastojalo sastaviti strojeve sa munjomagnetičnom kao gibivom silom. Ali brzo pokazaše razni pokusi: prvo, da je ova sila skuplja nego li ikoja druga sila; tako se na pr. za silu jednoga konja u 24 sata potroši samo tutije do pol cente u cieni po prilici 8 for., dočim dobar parni stroj u tu svrhu potroši ugljevja za 20 do 30 novč., a drugo se je saznalo, da nije moguće upotriebiti svu silu, koju stroj sbilja u sebi ima. Ako na pr. magnet, kada breme tiesno uz njega prione, nosi 220 funt., to nosi on samo 40 funt., ako je breme od njega daleko za $^1/_{50}$ palca. Ali budući da se sbog raztezanja toplinom gibljive česti stroja k magnetu više od $^1/_{50}$ palca približiti nesmiju, to se uvidja, koliko sile magneta ostaje bez uporabe. Sve izkustvo u ovom smjeru potvrdjuje u obće, da munjina kao gibiva sila neima budućnosti. God. 1839 sagradi Jacobi u Petrogradu ladju 28' dužine $7^1/_2$' širine i $2^3/_4$' dubljine za 14 osoba; sa baterijom od 64 Groveova članka stekla se je sila jednoga konja a brzina $^1/_2$ milje za 1 uru. Po svoj prilici je ovaj pokus u tom smjeru bio zadnji, kao što i uzhit, kojim je občinstvo tom prilikom pratilo Jacobi-a.

X.

Gdje je bio raj zemaljski?

Rieč raj čini se da je iz prva značila običan vrt iliti bašču, ali danas razumievamo pod rajem ono mjesto na zemlji, gdje si mislimo da bi bio živio prvi čovjek. Najstarije pisano svjedočanstvo, koje imamo o postanku čovjeka, jest pripoviedanje Mojsijevo, našim čitateljicam iz prvih godina njihove mladosti za cielo dobro poznato, te ga ja ne trebam ovdje ponavljati. Ali čujte, i drugi narodi, koji se odlikuju starinom uspomenâ, ne samo evrejski, imaju svojih narodnih pripoviedanja o raju zemaljskom i postanju prvih ljudi. Da ima u mene dovoljno žive rieči, kojom bih kadar bio prema fantaziji raznih naroda izkazati vam sve ljepote njihova raja, ne znam, ne biste li se čak iznevjerili raju Mojsijevu — ali toga grieha ne bih ja htio nikako na svoju dušu naprtiti. Pitanje ovo, ima li samo jedan raj zemaljski, kad se drugačije udesi, glasi puno ozbiljnije ovako: jesu li svi ljudi ovoga svieta postali od jednoga muža i žene ili nisu? Jer ako ne dopustimo n. pr. crnomu Arapinu ili žutomu Kinezu, da bi jednako s nami izhodili od istoga praoca Adama, tad nisu oni, već smo mi tomu krivi, što si za nevolju drugi raj ištu, kad ih mi u svoj ne puštamo. Na ovo dakle vrlo važno pitanje, kazat ću bez okolišanja, ne odgovaraju jednako svi antropolozi — a to je njihov zadatak: ima ih, koji su za jedinstvo izvora čovječjega, al ima i protivnika jedinstvu. Jedna i druga hipoteza ima braniteljâ, ljudî slavna glasa i velika imena u svojoj znanosti; primietit ću ipak, da čim više privrženikâ nahodi teorija Darvinova, tim se jače utvrdjuje vjera u jedinstvo roda čovječjega.

Dan današnji protive se najviše jedinstvu izvora čovječjega antropolozi amerikanski; kako im se jedan evropski geograf podruguje, valjda za to, da opravdaju dojakošnje robovanje crnaca u Americi i nesmiljeno zatiranje indijanske trage. Oni uzimaju do stotinu vrsti čovjeka, toliko od prilike, koliko se može ustanoviti raznih narodnih tipa, te si misle, da je stvorac kao sijač punom pregršti zahvatio i bacio sjeme ljudsko na jedan put po cieloj zemlji. Ali ova njihova hipoteza razbija se gotovo podpunoma o dokazanoj istini, da su putnici evropski, odkrivajući tečajem srednjega vieka nove zemlje, nahodili mnogo manjih i većih otoka sa svim bez ljudi. Na priliku na sjeveru ne nadjoše ljudi na Špicbergih (god. 1596), otok Izlandija čini se da je istom od konca 8. vieka posl. Is. naseljen. U atlantskom oceanu bijahu čitava ostrvlja bez ljudi, kao: bermudsko, azorsko, madeirsko; za tim vulkanski otoci zelene glavine, vulkanski otoci gvinejskog zatona na zapadu Afrike i osamljeni otočići: sv. Helena, Ascension, Fernando Noronha, Trinidad itd. I na falklandskom arkipelagu — uz južni rt južne Amerike — kao i na ostrvlju maskarenskom — istočno od Madagaskara u indijskom oceanu — ne bi traga životu ljudskomu, kada dodjoše onamo prvi prihodnici evropski. Za polinežane (stanovnike Polinezije), na priliku na novoj Zelandiji, dokazuju svi današnji učenjaci, da su se po prilici oko g. 1000 prije Is. nastanili u svojih današnjih mjestih. — Protivnici dakle jedinstvu izvora čovječjega dolaze u velike neprilike, kad im se ovakovi fakti navedu, jer nemaju nikakova valjana razloga, za što bi stvoritelj, da je već onako obilatom desnicom sijao sjeme ljudsko, čitavim i to velikim prostorom zemaljskim uskratio bio tu svoju milots.

Ali zagovornici pluralizma prigovorit će nam, da nije prilično istini, da bi se i mogli bili toli silni prostori zemaljski s jednoga središta razsijati. Najnovija antropologija umije i taj prigovor suzbiti. Ona se poziva na mnoge sjajne primjere, koji dokazuju, kolikom se brzinom i lakoćom seli i širi čovjek u prirodi. Jedan takav, vrlo sjajan primjer, pruža nam pleme malajsko, koje se raširilo od zapada prema istoku u dužini od preko polovice čitavog obsega zemaljskoga, i to putem morskim. Što su duboka iztraživanja W. Humboldta dokazala, to su njegove rezultate i potonji učenjaci još jače utvrdili, na ime da su stanovnici Sumatre, Malake i Jave, tako zvani Malajci, kao i stanovnici čitave Polinezije svi skupa u tiesnoj svezi rodbinskoj tako, da su u neko davno doba svi skupa kao jedan narod živjeli, a taj se razišao toli daleko po svietu iz jednoga središta, koje bijaše negdje izmedju Sumatre, Jave i Malake, pače može biti čak negdje na južno-azijskom kopnu. Stanovnici malajski na Javi naučiše od brahmanskih Hindukuša ižimati sok iz kokosova cvieta — to je tako zvano palmovo vino te nosi još i sada sanskrtsko ime toddy. Peloponežani, kad su ih prvi put pohodili Evropljani, ne umješe praviti onoga vina, prem da ima svuda po Polineziji kokosa u izobilju: to je jasan dokaz, da kad su Polinežani ostavili svoju zapadnu domovinu te se na istok po Polineziji rasijavali, nije se jošte ni na azijatskom zapadu znalo praviti palmovo vino. Već sam spomenuo, da se po osobinah jezičnih, koje se danas opažaju izmedju Malajaca azijskih i polineških, kao i po još nekih znacih tvrdo drži, da su se polineški Malajci po prilici oko g. 1000 naselili u svoju današnju domovinu — to je bilo dakle nešto poslije proslavljenog rata trojanskoga ili nešto prije gradjenja grada Kartage. Sjeverna Evropa stajaše tada jošte jednom nogom u kamenoj dobi a na švajcarskih jezerih gradjahu stanove na stupovih nad vodom. Toli daleko bješe odmaklo mornarstvo na istoku polineškom napram zapadu evropskom. A danas — —

Nego i po kopnu širi se prirodni čovjek divnom brzinom i lakoćom. Ta većina naroda južne Afrike govori jednim, u raznolika nanarječja pocjepkanim jezikom. Ili zar ne spadamo gotovo svi mi današnji Evropljani k jednomu arijskomu plemenu, kojemu se osim toga imaju još pribrojiti Armenci, Oseti na Kavkazu, Kurdi, Perzijanci i brahmanski Hindukuši? Slično je etnografsko stanje Amerike. Svi gotovo stanovnici novoga svieta sačinjavaju po jednoglasnom svjedočanstvu antropologije veliko jedinstveno pleme ljudi, za koje se smije vjerovati, da bi bilo izašlo od jednih roditelja. Njihov jezik, koliko god bio šaren u riečih, sa svim je istovjetan po tvorbi, polisintetičan, pak mu je i skladnja skroz jednaka.

Ako se dakle uzme na um, da se još u historijsko vrieme nalazilo mnogo velikih prostora zemaljskih bez ljudi, za tim da su sudeći po mnogih vanjskih i nutarnjih znacih, to Australci to Amerikanci, to južni Afrikanci to arijski Evropljani i Azijanci nekoč za cielo u užih krugovih jedinstvene domovine ujedinjeni bili te jednim jezikom govorili — tada ne treba nego da u umovanju za korak dalje postupimo pak da rečemo, da su isto tako i ova velika kopna naše zemlje mogla biti u neko još davnije vrieme iz jednoga središta naseljena. To je što no vele samo pitanje vremena.

A da vremena čovjeku nije manjkalo, sudimo po tome, što znamo, da su u današnjoj Francuzkoj već onda stanovali ljudi s umjetno pravljenim orudjem, kad je onuda još sjevernih jelena (sobova) bivalo; što znamo, da je Nil na 30 stopa visine naslagao mulja na opeke, koje već bijahu znak života ljudskoga, prije nego li je ondje Memfis g. 1361 pr. Is. položio temelj kipu Ramsesa, pak je i toga kipa podlogu zamuljio poslije Nil na $9^1/_3$ stopa visine. To je nesumnjivo svjedočanstvo, da su ljudi u Egiptu već mnogo tisuća godina prije Memfisa opeke žgali.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U sjednici filologičko-historičkoga razreda, držanoj dne 26. siečnja, čitao je predsjednik dr. Fr. **Rački** razpravu o dalmatinskih i ilirskih novcih predrimske dobe i o njihovoj svezi s ostalimi, imenito grčkimi, novci onoga vremena. On je razpravu razdielio u tri diela.

U prvom govori o glavnih novčanih sustavih one dobe, koji se svi mogu svesti na maloazijsku, phokejsku i na perzijsku novčanu stopu, na phokejski naime zlatni stater i perzijski zlatni i srebrni darik. Razglaba na dalje, kako se ova novčana stopa razširila u Evropu; kako se odanle razviše glavni grčki sustavi: eginejski, korintski i atički; kako su ovi sustavi grčkimi naselbinami razprostranjeni po obalah sredozemnoga i crnoga mora, te ovdje, kano na thračko ilirskom poluotoku, iztisnuli perzijsku stopu, ondje se stopili s drugimi domaćimi, kano u Siciliji i dolnjoj Italiji s italskim novčanim sustavom. Pobliže govori o novcih kovanih u Korkyri (Krfu), Apollonii i Draču, jer su ove kovnice staroga Ilirika imale upliv na susjedne zemlje i jer se njihov novčani sustav, naime korintski, imao prilagoditi rimskomu u kovanju srebra, kada su oni gradovi došli u rimsku symmachiu (god. 526 R. 228 pr. Iskr.)

Grčke naselbine Pharos i Issa bjehu posrednice novčarstva i onkraj granica staroga Ilirika t. j. onkraj rieke Drilona (sada Drin), u Dalmaciji. O novcih dalmatinskih i ilirskih govori razprava u drugom i trećem dielu; i to u drugom se izpituje: čiji su nam autonomni i vladalački novci Dalmacije i Ilirika sada poznati? Akademik je svojim iztraživanjem došao do toga osvjedočenja, da su samo hvarski i viski novci u različitih kovih neprieporni; novci pako s nadpisom ΚΟΡ, koji se prisudjuju dalm. Κόρκυρ-i, više no sumnjivi, te će po svoj prilici biti druge Korkyre, Krfa. Novci s nadpisom ΔΙ i ΔΥ, kojih se prvi prisudjuju gradu Dimalu, potonjemu Delminiu (Дльмно), a drugi Dyskeladu, pod kojim se imenom tobož Brač razumieva, nemogu nikako biti ovih gradova; pošto se grad Dimallum navodi u Epiru, a u Dalmaciji neima mu traga osim kod Pollibija, u kojega je jamačno krivo naveden; i pošto Dyskelados, koj dolazi kod Apolonija rodijskoga i kod P. Mele, nije drugi otok, nego skupina Skelada (sada Skarda i Skardica) t. j. liburničkih otoka, koje Plinio zove „insulae Celadussae“, mj. S-celaduss-ae. Isto tako više je no sumnjivo, da bi se novci s nadpisom ΗΡΑΚΛΕ mogli prisuditi ilirskoj, dalmatinskoj Herakloji, koju jedini Skylax navodi. Akademik svraća glede tih novaca pozornost na Herakleiu Lucaniae u Italiji. Od ilirskih je novaca naveo novac plemena Daorsâ, koje je stanovalo kraj Neretve, kralja Vallaja, kovan u Hvaru, Gencija i Monunija, koj je možebit Livijev (XLIV, 25) „princeps Dardanorum“, a novac mu kovan u Draču.

U trećem se dielu uporavljaju numizmatička načela na ovdje navedene dalm. ilir. novce. Akademik uvršćuje ove novce po kovini, obliku i mjeri u velik odjel grčkih novaca, o kojih je sustavih progovorio u prvom dielu. One kovnice nisu kovale zlatnih novaca; srebrna su za sada samo dva poznata i oba hvarska. Svi su ostali novci iz treće kovine, nazvane kod Grkâ χαλκὸς, iz mjedi i bakra. Taj novac bijaše onim obćinam dovoljan za domaći promet, za vanjski su se one služile srebrnimi novci drugih obćina, što potvrdjuju novci nadjeni n. p. u podrtinah staroga Hvara. Novci su iz one kovine ne lievani već kovani i to kada se umjetnost kovanja bila već pomakla. Imade novaca poznatih u znanosti pod

imenom „nummi recusi“; prekovani su bili ne samo domaći nego i inostrani novci. „Nummi incusi“ dalm. ilir. kovnica nisu do sada nadjeni. Osobitu pozornost zaslužuju nadpisi i likovi; prvi su u pismu grčkom, imade na njih i scriptura retrograda, znamenuju pako obično kovnicu i vlastnika, ime magistrata zabilježeno je samo na dvih trih. Jezik je grčki; ime stanovnika, vladalaca i gradova dolazi obično u drugom padežu množine. Likovi predstavljaju na licu glave mithičke, riedko znamenitih muževa; neki su liepo izradjeni, dočim su drugi dosta neumjetni. Veličina se novaca može po Mionnetovu mjerilu izraziti brojevi 1—6; težine su različite, počem od 1·7 gr. do 17·2 gr. Akademik je upotriebio u tu svrhu novce zem. nar. muzeja. Uzevši u obzir ovu veličinu i težinu dalm. ilir. novaca, te prispodobivši je s ostalimi grčkimi od bakra, dolazi se do uvjerenja, da su se u dalm. ilirskih kovnicah takodjer kovali: lepton ili kollybon, di- i tri-kollybon, chalkus i dichalkus. Glede dobe, u kojoj su oni novci kovani, misli akademik, da su Hvar i Vis prestali kovati, čim su došli u rimsku vlast, nešto prije 535 R. Novac kr. Gencija kovan je prije 168 pr. Iskr. kada bijaše taj vladalac lišen priestolja; u isto je vrieme kovan i novac plemena Daorsa. Kovina, kov, likovi i spoljašnost onih novaca, u raznih različita, svjedoči, da su Hvar i Vis kovali novce V—III vieka. Napokon izvodi akademik, kakav je autonoman položaj imao pripadati onim občinam, koje su uživale pravo kovanja novca; te ovdje pripomenù njihovu neodvislost od vlasti kraljevske u Iliriku, a ona autonomija dade povoda sukobu, u koju se Rim umieša, koj i autonomiju okrnji i kraljevsku vlast skrši.

Nevolja našega knjižtva. U posljednjem broju „Napredka“ javlja mu uredničtvo, da je prisiljeno obustaviti list sve dotle, dok nedobije toliko od svojih dugova, koliko treba da uzmogne namiriti troškove. Duga da ima taj list preko 1500 for. — „Napredak“ je, ako se nevaramo, doniekle dobivao podporu od vlade, a osim toga nije težko proračunati, da se malenu listu, koj samo dva puta izlazi u mjesec dana, vrlo malo troška hoće; mora se dakle smatrati velikom žalošću, što ni takov list nemože da izlazi. Učiteljskih je sila u nas toliko, da bi se uz njih morali ponositi upravo velikim i liepim pedagogičkim listom; valjalo bi se dakle ozbiljno pobrinuti, da se namakne ono malo podpore, bez koje je bar u početku težko obastati povećemu hrvatskomu listu. Ovo dakako nebi smio biti list nikakve koterije a niti posebnička špekulacija. Kakvo nam je pedagogičko knjižtvo, mogli bismo još dugo vremena biti i bez strogo razlučenih smjerova. Lista nam se hoće, koj bi bio svojinom svega naroda, a namienjen napredku i prosvjeti, kojoj nije težko odrediti valjao pravac.

Nećemo da zatajimo, što o toj stvari mislimo. Ima u nas ljudi, kojim je najveća slast strančariti i spletkariti; koji misle, da su bog zna koliko koristili narodu, uzmognu li snovati, bilo ma što, za sebe i za neke svoje prijatelje. Ima u nas učitelja, koji se svakom književnom strukom više bave nego svojom posebnom, t. j. pedagogičkom. Nebi li se našlo nekoliko učitelja, koji bi sve pobolje učiteljske sile sakupili u složno kolo, da novim pedagogičkom listom doskoče i davnoj i priekoj potrebi! Bila bi predsuda, kad bi se mislilo, da ovakov posao nespada na učitelje srednjih i viših učilišta. Ta zar oni nisu pedagogi? Il zar pedagogika nije jedna od najuzvišenijih znanosti? — Bilo kako nam drago, neka nam je bar prosto nadati se, da ćemo na skoro javiti, kakove se priprave čine za novi i veliki pedagogički list.

I varaždinski „Pučki prijatelj“ natuca nekako u svom prvom broju, kao da neima dovoljnih predplatnika. Pravoga uzroka ovomu žalostnomu pojavu neznamo, nu čini nam se prvo, da bi i tomu listu valjalo u Zagrebu izlaziti, a drugo, da bi morao cieniji biti nego što jest.

U kolo. Prošle nedjelje imalo je pjevačko družtvo „Kolo“ godišnju skupštinu, u kojoj je birano novo mu ravnateljstvo; predsjednikom je izabran Dr. Milan Makanec. Želimo od svega srca, da se ovo družtvo što više podigne i razširi, al pod jednim uvjetem, da njeguje hrvatsku pjesmu i hrvatsko pjevanje. „Kolo“ je odmah na početku svom krivim putem pošlo; biti će o tom uvjereni, koji sada njim ravnaju, pa se je nadati, da će poći novom stazom.

Narodno kazalište. Kratko izviešće ob ovoj nedjelji sastoji se iz neobične tužbe, da se uz nikakovu molbu nemožemo dočepati kazalištnih cedulja; hoćemo li znati, što će se prikazivati, valja nam poći pred kazalište, gdje je to velikimi pismeni objavljeno. Kritike našega lista nisu možebiti b e z a z l e n e kao gdjekojih drugih listova, al onaj komadić papira, na kojem je cedulja tiskana, zaslužuju ipak.

Da je prošle subote prikazan po drugi Clavigo, saznali smo slučajno; o tom smo komadu već priobćili obširnu kritiku, a sada nam je samo to reći, da se u nas nemogu ni najbolji komadi onako naglo po drugi put prikazati kao drugdje. O Romeu i Juliji govorit će se na poseb. Da će se danas prikazati Don Carlos, saznali smo u utorak, čitajuć i taj dan po uglovih, da neima predstave radi priprava za Don Carlosa. Jedan dan priprave za Don Carlosa ili je premalo ili previše. Kad za sve ono vrieme nebi bilo predstave, gdje se pripravljaju veliki novi komadi, onda bi kazalište moralo zatvoreno biti sve po četrnaest dana.

Slavenske viesti. P r o f. d r. L. L e g e r čita u Parizu na Sorbonni svakoga četvrtka o jeziku i književnosti ruskoj, svake subote o sravnjujućoj poviesti česke i poljske književnosti. Ovaj marljiv pisac, koj nastoji upoznati svoj narod s knjigom slavenskom, priobći u „Revue des cours litteraires“ od 25. pros. 1869 i 1. siečnja o. g. razpravu o historičkoj i arkeologičkoj nauci u Rusiji, koju je M. Pogodin čitao u skupštini ruskih arkeologa. P r o f. A l e x. C h o d ž k o čita u „Collége de France“ o odnošajih filologićkih medju staroslovenskim jezikom i njegovimi sestrami, i tumači ljetopis Nestora.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 6. U Zagrebu dne 5. veljače 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopis se nevraćaju.

Čuvida.

Zagrebačka romanca.

Spjevao ju I. T.

Na seljačku odjenuta
Hrvatica došla ljuta,
Došla na ples Minka,
Obilnu si kosu splete
U dva prama tja do pete,
Na licu joj krinka.

„Vitka li je i puncata,
Divne kose, biela vrata!“
Rekoše gospòda.
„Samo nije, čim se gradi,
Zavàrat nas krinkom radi.“
Zlobno drug nam doda.

Razdražena, što se ruga,
Čuvida nam sleti druga,
U kraj ga povuče,
Te mu tiho, razborito
Te mu svojski, odrješito
Po hrvatski guče:

„Moj sokole golubasti,
Nemogla ti sreća cvasti,
Ako tudja budem;
Za srce se bolan hvato,
U tudje li odem jato,
Da se sviknem ljudem.

Nebudem li tvojim zlatom,
Nezvao se ti Hrvatom,
Već izrodom jaoh!
Uzčuvaš li mene domu
Milom rodu hrvatskomu,
Srećnikom se zvao!“

Čuvidom se tako lani
Od zlih usta Minka brani,
U nje srca bilo!
Mraz na obraz pao drúgu,
Srce mu se svu noć dugu
Za njom zanosilo!

Zimus Minka, čim zamrači,
Svaki dan se preoblači
U seljačko ruho,
Našeg druga dočekuje,
Milkom njemu obiluje
Do u doba gluho.

Al na plesu nije Minke,
Na licu joj nema krinke,
Hrvatuje doma,
S nje se soko osokoli,
Njoj i domu samo voli,
Blago njima dvoma!

I na krilu ljulja sinka,
Te mu pjeva liepa Minka,
Da ljudinom bude!
Misli — ako ženske glave
Hrvatice niesu prave,
Sram nek bilo ljude.

Donato Donati.

Izvorna pripoviedka.

V.

Nema uz vjeru uzvišenijega i naravnijega čustva, nego što je čustvo narodnosti. Čovjek tielom svojim nije drugo nego ogledalo zemlje, koja ga odhranila, i vode, koja ga odpojila, i sunca, koje ga uzgojilo. Kršna, sniežna gora, il bujna, pitoma livada, il žestoko, silno more ne odsievaju li se oni na braći svojoj, na djeci jedne te iste naravi?

Kakono se tielo prema vlastitostim naravi razvija, tako se osobito i duh čovječji, radi istoga uzroka, posebnim pravcem razvija, dolazeć tako, uslied svoje samostalnosti do posebnoga individualiteta. Tim postaju pojedine cielosti u čovječanstvu. I kakono sviet prema jednomu stožeru naginje i nagibati mora, tako moraju ljudi jedne krvi, gonjeni srodnim fizičnim i duševnim nagonom, nagibati prema jednomu stožeru, koga je vidljivi znamen j e z i k.

Akoprem je čustvo narodnosti svakomu čovjeku prirodjeno, te akoprem je bog klicu njegovu u svačije srdce usadio, to se zato ipak ta klica ne razvija svuda jednako, pače ona se može samo onda podpunoma razviti, kad se razum i srdce usavrše. Tko teži za uzvišenim čustvom narodnosti, tomu mora razum obilovati pojmovi a srdce načeli.

Sretan i presretan onaj, u kom se je to čustvo podpunoma razvilo, jer se je tim popeo na onaj vrhunac, na kojem boguju najvišja plemenitost i najčišće požrtvovanje i tim se je ne samo podpunoma odužio zahtjevu čovječanstva, nego se je i primako samomu božanstvu.

Počela se je i u Donatu, uslied marljiva njegovanja učiteljeva, klica narodnoga čustva sve bolje razvijati, al čim bolje je to čustvo otimalo mah u njem, tim više je on zdvajao, neznajući još sveudilj, kojemu bi se narodu pribrajao i koj bi jezik materinjim nazivao. Počutio je doduše, da je dosadanje njegovo nehajstvo za Hrvatstvo u nekakvu tajnu naklonost prema njemu se pretvorilo, al je on to pripisivao samo osobitoj rječitosti učiteljevoj i ljubavi prema njemu.

Žalost njegova srdca za roditelji svojimi i borba duše za narodnost pretvorili ono liepo, mladjahno lice Donatovo, na kojem je dosada bezbrižnost cvala, u lice muževnoga čina: nad ukopanim okom oštra i duboka pogleda spustilo narezano čelo prikupljene obrve, a upale jabučice zastrla bliedost tuge, i ustne, one dosad rumene i na smieh uviek pripravne ustne, prikratile se i tako se sljubile, kano da su se zaklele ne dati ni jednoj rieči iz tanahna grla izaći.

Kakono se grješnik, koj je odlučio s bogom se izmiriti, zaklanja u samotna i sveta mjesta, tako se je i Donato svietu ugibao i zaklanjao u — knjižnicu baruna Weilena. Jedine mu knjige mogle ublažiti bol njegovu i takvom ih je željom čitao, kano da se je nadao, da će mu one odkriti, za čim mu srdce badava gine.

Akoprem su mu knjige jedino veselje bile, al ga one često i veoma razcvilile. A to tako bivalo. Uzeo on na primjer čitati „Divinu commediu“ božanskoga pjesnika Dantea i uz tumačenje učitelja svoga počeo ogledavati njegov pakao. Došav do najdublje dubine pakla vidje ga razdieljena u četiri odiela, a u svakom od tih odiela vidje različitu vrst izdajica. U prvom odielu, *Caina* zvanom, po Kainu, koj je brata svoga Abela ubio, bijahu izdajice krvi svoje; u drugom odielu, *Antenora* nazvanom, po Trojancu Antenoru, koj je Troju Grkom prodao, bijahu izdajice domovine; u trećem odielu po izdajici Pompeju *Tolomea* imenovanom, bijahu izdajice prijateljâ, a u posljednjem po Judasu *Giudecca* zvanom, bijahu izdajice svojih dobročinitelja i gospodara.

Donato nije mogo nego do Antenore doći, gdje bijahu izdajice svoje domovine i koliko god se je puta nakanio bio i dalje poći uviek se je nekakvom grozom od knjige odvrnuo. Tako stojala knjiga na njegovu stolu uviek na istoj strani otvorena kano da hoće Donato u smrti kneza Ugolina, odsudjena radi izdajstva domovine u najdublji pakao, svoju moguću budućnost pred očima imati.

Bila još jedna knjiga, koja je od duže vremena na njegovu stolu otvorena ležala. Bile to pjesme Teodora Körnera, junaka i pjesnika narodne slobode, koj je za istu slobodu u 22. godini svoga života na bojnom polju junački poginuo.

Kad bi ti zavirio u tu otvorenu knjigu čitao bi u njoj sliedeće vrste:

U tom svetom borbe času
Za pravice i za dom,
Može l' igdje mladić biti,
Da ne plane dušom svom?

Ćuteć Donato istinitost ovih vrsta, kojih mu duboko znamenovanje učitelj dokazivao i povjestnimi dokazi i duševnimi svojstvi mladeži, htio je da se razpline od onoga žestokoga plamena, koj mu je srdce tako obuzeo.

Kako je Donato mladovao i tugovao u knjižnici baruna Weilena i kako možeš po knjižnici, koju čovjek sam skupi, najbolje prosuditi njegovo srdce i njegovu dušu, dozvoli mi, dragi čitatelju, da ti prikažem Donata u knjižnici, koju je stao odsada on sam i rediti i popunjivati.

Eno ti ga baš, Donata, gdje zamišljen u knjižnicu ulazi.

Stade Donato sam sobom govoriti: Moram odieliti i izvaditi knjige, koje će me od sada

izključivo zabavljati. Prenieti ću ih u moju sobu, da mi budu sve pri ruci.

Izvadi on knjigu Thomasa Abbta: *Ueber den Tod für's Vaterland* i onu Ivana Zimmermanna: *Vom Nationalstolz*, i povadi pjesnike Lessinga i Schillera, pa pjesnike narodne samosviesti i slobode: Arndta, Körnera, Schenkendorfa i Uhlanda.

Izvadi on iz talijanskoga odiela pjesnike Monta, Pindemonta, Foscola i Silvia Pellica, pa prenesav ih u svoju sobu pridruži ih novo nabavljenim knjigam.

Znajuć, dragi čitatelju, hrvatsko srdce Donatova učitelja, neće ti biti težko pogoditi, koje su te novo nabavljene knjige bile. Je li mogla ondje ikoja hrvatska knjiga uzfaliti? Nije li naravno, da su i drugi slavjanski pjesnici, imenito takvi, koji su narodni ponos dizali, ondje se nalazili. Gledaj Slovenca Vodnika, gledaj Čehe: Čelakovskoga, Kollara, Hanku i Šafarika, kako su se sdružili, da uliju u Donatovo srdce ljubav prema Slavjanstvu.

Med svimi slavjanskimi pjesnici uzljubio Donato ipak najviše poljske. Govorio mu uviek Budislav: Poljaci i Hrvati najbližja su si braća med svimi Slavjani. U sreći i u nesreći, u manah i dobrotah najviše su si srodni; njihovi pjesnici kano da su na hrvatskoj zemlji hrvatskomu plemenu pjevali. — Nije zato ni čudo, da su pred Donatom bili izredani Karpinski i Woronić sa svojom Sibyllom, i Niemčević i Zaleski, a med svimi timi najveći pjesnik Slavjanski: Adam Mickiević sa svojimi četverimi pjesmami: Dziady, Wallenrod, Gražyna i Pan Tadeuš.

Sjedeć jednom u svojoj sobi uzeo je Donato uz naročitu želju baruna Weilena čitati Schillera, koj je, kako Goethe veli, prodikao evangelium slobode. Imao je pročitati njegovu dramu Wilhelma Tella.

Čitajuć taj pjesnički umotvor naidje na sliedeće vrste:

Uz dragi dom, a svom se dušom pribi,
Jer u njem moć ti, u njem život sav;
Osamljen stojiš vjek u stranom svietu,
Ka vitka trst, što vijor slomi svak.

Pročitav Donato te divne vrste i tri i četiri puta nije se mogo nikako od njih odieliti, jer bi on tako rado, iz dna srdca svoga, uz nje pristao bio, da je mogo. A hoće li on ikada moći? To mu se pitanje sada nametnulo.

Nakon duga, duboka razmišljanja postavi on na knjigu desnicu i zatvori knjigu, pa uzdahnu i pogleda žalobno prema nebu. Činilo se, da se je borba u njegovoj duši svršila. Ustade i poče hitrim korakom po sobi hodati kano čovjek, koj hoće da zdvoji, pa nebi mario bio posestrit nemilu smrt, kadno začuo nekakve nebeske glasove, što mu ih angjeosko grlo zapjevalo. Popostade, nagnu plaho uho i čuo razliegati se tihanim jutrnjim zrakom glasove ženskoga grla, koje mu izvanrednom milotom turobno zapjevalo: „Miruj, miruj srdce moje!“ Donato, pripravan jedan čas prije s ovoga svieta poći, počeo se za isti taj sviet otimati i sav zabunjen podje naglo k prozoru da vidi, odakle ti nebeski glasovi dolaze.

Otvoriv prozor vidje u bližnjoj kući plavokosu djevojku, koja ga je tako milo pogledala, kano da mu hoće tim pogledom reći: Donato, ne polazi sa ovoga svieta; ima ti još lieka.

I poćuti Donato, kako ga je onaj pogled za sviet prikovao i kako mu je probudio u srdcu nekakvu novu težnju, koja ga je tako uznesla i razblažila, da mu se je sviet, dosad crni pakao, pričinio rajem, u kojem boguje ona neznana djevojka.

Ona mu život spasi, za nju je odlučio živiti.

(Dalje sliedi.)

Nesudjenoj.

Pred tobom krijem pogled svoj,
Kad divna sievneš mimo mene;
Ti si još cvietak mlad, što zene —
I crv bi štedio korjen tvoj!

Kad tebe sretoh prvi put —
I oko tvoje na me palo:
Moje je srce drhtat stalo,
Kô što na vodi drhće prut.

Jest, tebe moja žedja grud,
To isto tvoj mi pogled veli;
Nu zalud sve, moj liere bieli, —
Za tobom sizat — tašt mi trud!

Za tobom hlepit nesmjem ja,
Nit' u tvom srcu vriežit smijem:
I zato silom čustva krijem,
Od kojih breči grud mi sva.

Nek duše tlapnji bude kraj!
Ti, srce, miruj; jer, znaj, la'ko
Da ondje baš crn zieva pako,
Gdje slutiš želja svojih raj!

Na stranu zato, sve na stran
Vi hlepnje tajne, vi obćutci;
U mutnih žića mog' trenutci'
O vas ću snivat krasan san.

J. E. T.

---

*

Tri ladje.

Iz englezkoga od kapetana Marryata.

II.

Druga ladja.

Čitatelju jesi li kad bio u Portsmouthu? Ako si bio, moraš priznati, da je prekrasan izgled sa streljane, a nisi li tamo bio, požuri se onamo, čim prije tim bolje. S rečena mjesta viditi ćeš luku i opaziti mnogo koječega, što i u Plymouthu. Okolica je doduše drugčija, ali i tu ti ima oružnica, brodarnica i jednak dio našega ogromnoga brodovlja. Na drugoj strani luke viditi ćeš Gosport i nedaleko Sally-Port — mimoilazim ostalo, česa nemožeš viditi sa streljane. Na lievo imaš Southsea-Beech, a pred sobom Spithead s bojnimi brodovi, zatim Motherbank pun trgovačkih ladja; ono tamo je mjesto, gdje je utonuo brod Royal George i gdje sve dosad leži, te mu ribe kroz okna stanica amo tamo plivaju; nu to nije sve, možeš još viditi ostrov Wight Ryde s dugim jazom i Cowes, gdje leže zabavne ladje. Zaisto u Portsmouthu možeš toliko viditi, koliko i u Plymouthu, nu što bi najvolio, jest to, da pogledaš ladju naproti streljani. To je kutar te po broju čamaca i čuna, koje sobom vuče, možeš znati, da je u carinskoj službi. Izgledje upravo kao ladja, koja je spremna odploviti s tovarom čamaca. Dva su na palubi, jedan otrag, a sa svake strane po jedan. Kao što vidiš ladja je crno namazana, a svi su čamci bieli. Nije tako liepa kao jaket, ali je mnogo vitkija. Otraga nevise jelenski butovi, nego četvrt škopčevine i kupus, Ali carinski kutri nisu zabavne ladje. — Nećeš tu naći ni želva ni šampanjskoga vina, ali ćeš naći srdačan doček, komad pečenja i dobru kupicu groga.[1]

Stupimo na ladju. Topovi su, vidiš, od željeza i crno natrti — a i sve ostalo, što na ladji vidiš, priprosto je, jer brodarnice negledju na ljepotu nego samo na čvrstoću ladje, a uz to neimaju ni častnici na takovih ladja suvišnih novaca, da bi ih svojim troškom ukrasiti mogli. Družina je silna: krasni momci u crvenih košulja i modrih, širokih hlačah; nekoji nisu ni svojih dugih, neprokisivih kabanica svukli, koje su im veoma koristne, budući su danju i noćju, za liepa i ružna vremena, u čamcih. Ali stupimo u kajutu, i tu ćemo naći poručnika, koji zapovieda na ladji, drugoga ladjara i kadeta. Svaki ima pred sobom punu kupicu i piju vruću borovnjaču sa šećerom — izvrstnu borovnjaču, tamo iz onoga sudića pod stolom, što su ga posljednji put kriomčarom oteli i — zaboravili odnieti u carinski ured. Moramo se s njimi upoznati.

[1] Rum s vodom i sladarom, englezkim mornarom najmilije piće.

Ona dobna osoba grušaste kose i brade, okrugla lica i crvena nosa — što dolazi odtuda, jer je neprestano na vjetru — jest poručnik Appleboy. On je služio na brodovih svih skoro družtava, te je već dvadeset godina prvim poručnikom, sada se nada povišenju, samo dok još pobere stanovit broj sudova s rakijom. Upravo si toči četrnaestu kupicu; on ima svoju mjeru, koja nigda nenadilazi sedamnaestu kupicu — pa onda je upravo pio, koliko treba.

Drugi ladjar zove se Tomkins, on je tri puta izslužio svojih šest godina i odrekao se svakoga slavohlepja, što je za njega velika sreća, jer ima vrlo slabo nade, da će igda povišen biti. On služi radje na maloj ladji nego na velikoj, buduć da se tu nepazi tako strogo na odielo, a iz milosti mogao bi baš postati i poručnikom ili drugim kojim častnikom. On rado jede mekan hljeb, jer neima zubi, pije najradje porter,[1] neprezire medjutim ni kupicu groga, bio on iz rakije ili drugoga kojega pića, koje je slučajno pred njim.

Smith je ime onomu mladu gospodinu, komu lakti kroz kaput vire; već dva mjeseca skanjiva se odložit ga, ali od težke lienosti neda mu se do škrinje, da si drugi izvadi. On je već služio na drugoj ladji, ali su ga iz pô službe rad lienosti protjerali, kao da je on tomu kriv, što se je lien rodio. Na carinskoj ladji vrlo mu je ugodno, jer mu je dužnost otrag u čamcu sjediti, a to ga nimalo truda nestoji. Vrebati na kriomčare to mu je veselje, jer nemora hodati dugimi putevi. On ljubi grog, nu jer je tegotno toliko puti prinašati kupicu k ustima, gledje u nju i nedira ju. On govori malo, a to zato, jer je k tomu lien. Služi već više nego osam godina, ali ostaviti službu nije mu ni na kraju pameti. To su te tri osobe, koje sjede u kajuti carinskoga kutra i piju borovnjaču.

„Meni se čini, da je to bilo 93. ili 94. godine, prije nego li ste vi još u službu stupili, Tomkinse?“

„Možebit gospodine; ta tomu je već tako davno, što sam u službi, da si ni nepamtim data — samo toliko znam, da je tri dana pred tim umrla moja tetka.“

„Dakle se sada radi o tom, kad je umrla vaša tetka.“

„O, ta je umrla tako godinu poslje strica.“

„A kad je umro vaš stric?“

„Nek me djavo nosi, ako toga znam.“

„Vidite dakle, neznate ni sami, gdje bi brojit počeli. Meni se ipak čini, da onda još

[1] Jako pivo, koje najviše poslenici i težaci piju.

niste mogli u službi biti. Tada nije još vladala takova strogost glede odiela kao sada.“

„Tada je bilo mnogo bolje, nego sada. Sad mora u vaših prokletih ladjah namjestnik[1] ići u konobu, te pošto je do petdeset praznih sudova napolje izneo a dvadeset punih na pipu metnuo, mora stupiti pred svoga poglavara tako čist, kao da se je oljuštrio.“

„Ta bar vode ima svagdje dosta, a prah od željeza lahko se opere. Gdjegdje se istina malo odviše, kao što velite, zahtieva; bar na onih ladja, gdje sam dosada služio, uviek me je korio kapetan, što nepazim na odielo kadêta, kao da sam ja bio njihovom dadiljom. Rad bi bio vidio, što bi kazao kapetan Prigg takovu poderancu, kakav ste vi, gospodine Smithe, kad bi u takovu odielu pred njega stupio.

„Dobio bi drugoga poderanca“ mrmljaše Smith.

„U takovu razderanu kaputu, gle, gle!“ nastavi g. Appleboy.

Smith okrenu svoje lakte, pogleda jedan, pa drugi i svršiv taj mučni posao, umuknu.

„Ali gdje sam ostao? Dobro! Bilo je to po prilici 93. ili 94. godine, kao što sam rekao, kad se je to dogodilo. — Tomkinse natočite si, pa dajte mi sladora — to je petnaesta kupica“ reče Appleboy pobrojiv redove črkanja pred sobom na stolu i uzam kredu pridoda im *još* jednu. „Čini mi se kao da taj sudić nije tako dobar kao onaj posljednji — nešto mu manjka — rado da je malo borovice — mislim ipak, da ćemo ovaj put sretniji biti. — U ostalom znate već, da ćemo sutra odploviti.“

„Tako mi se čini sudeć po onom četvrtu škopčevine, što je donešen na ladju.“

„Tako jest — istina — ja sam točan kao sat. — Kad je čovjek dvadeset godina prvim poručnikom priuči se pomalo redu — a ja veoma ljubim red. Eto admiral nije zaboravio nikad pozvati me jedan put na objed za vrieme, dok se u luki bavim. Ja sam to i sad za tako sigurno držao, da se ni nadao nisam, da bi odploviti morao; ovako neimam u ovaj čas ... nego samo dvie čiste košulje.“

„To je ružno — tim više, što je imao ... gosti, te je svaki dan takove časti davao.“

„A ipak sam tri kriomičarske ladje ulovio, ni neračunajuć ovih trideset i sedam sudova.“

„Te sam ja nanjušio“, prosbori Smith.

„To je svejedno, gospodičiću. Kad budete malo duže u službi, opaziti ćete, da štogod se učini, sve je zasluga zapovjedajućega častnika; vi ste još mladi. — Ali gdje sam ostao. Da! bilo je to godine 93. ili 94., kao što sam rekao. Tada bio sam s brodovljem u zaljevu.[2] — Tomkinse molim vas vruće vode, ova je studena. — Gospodine Smithe, budite tako dobri pa zazvonite. — Jeme, vruće vode.“

„Na službu gospodine“, reče Jem, koji je bio bos i bez kape, taknuv se rukom čela, „kuhač je prevrnuo kotao, ali on je već pristavio drugu vodu.“

„Prevrnuo kotao! ha! dobro — razgovarati ćemo se o tom sutra. — Molim, gospodine Tomkinse, zabilježite to, ja bi na to zaboravio. A kako je dugo tomu, što je pristavio drugu vodu?“

„Upravo sada, kad sam amo išao.“

„Dobro, sutra ću to iztražiti. — Kad bude voda vruća donesi ju s kotlom. — Propitaj, Jeme, je li taj lolo triezan?“

„Tako triezan kao vaša milost.“

„Za čudo je, kako se ti prosti mornari rado opijaju. Četrdeset godina služim i nisam našao nigdje razlike. Kad bi imao samo guineu[1] za svaki put, što sam kao prvi poručnik pijanice kazniti morao, nebi ni kralja htjeo imati za strica. Kad dakle neimamo vruće vode, moramo uzeti hladne. Ta gle, tko bi to rekao, imam već šestnaestu. — Moram pobrojiti — zaisto! to sam se morao pobuniti. — Al vjere mi tako je!“ nastavi g. Appleboy baciv kredu na stol. „Još dakle samo jednu kupicu poslje te, to jest, ako sam dobro brojio, — možda sam dvostruko vidio.“

„Tako jest“, reče Smith.

„Dobro, neškodi ništa — medjutim da se vratim k svojoj pripoviedki — bilo je to godine 93. ili 94., kad sam bio s brodovljem u zaljevu, bili smo tada upravo naproti Torbayu.“

„Evo vruće vode, gospodine“, povika Jem i stavi kotao na stol.

„Dobro, momče. — Nu je li već donešen onaj lonac s maslom?“

„Jest, ali je puknut od ozgor do dole. Ja sam ga uvêzao.“

„Pa tko ga je razlupao?“

„Čunar[2] veli, da on nije.“

„Tko je dakle to učinio?“

„Čunar dao ga je Billu Jonesu, a on veli, da on toga nije učinio.“

„A tko je dakle?“

„Bill Jones dao ga je meni, ali ja znam sigurno, da toga nisam učinio.“

„Tko je dakle to učinio?“

„Ja mislim, da je Bill Jones, gospodine; on rad jede maslo, a u loncu ga je malo ostalo.“

„Dobro, iztražiti ćemo to sutra rano. Gospodine Tomkinse zabilježite taj lonac, ako bi na njega zaboravio. Takova šta mogao je Bill Jones učiniti — neškodi to — dobro. Dakle kao što sam rekao, bilo je to godine 93. ili 94“, kad sam bio s brodovljem u zaljevu. Bili

---

[1] Mate, podčinjeni častnik na ladji.

[2] U kaleskom naime, medju Francuzkom i Englezkom.

[1] Guinea je zlatan novac i broji 21 šilink, dakle je za šilink više, nego funta šterlinka.

[2] Coxwain, pod kojega su nadgledom i upravom ladjini čamci i čuni.

smo nasuprot Torbayu — ali počekajte, prije nego što vam budem pripoviedao svoje sgode, popiti ću još ovu posljednju kupicu — mislim, to je posljednja, moram pobrojiti — zaisto, to je šestnaest! Neškodi ništa — ovu ću baš jaku napraviti. Momče, daj amo kotao i pazi, da mi nesliješ kao jučer vrelu vodu u cipele. Tako će dobro biti. Tomkinse nalijte si, a i vi gospodine Smithe, držimo se hrabro, pak ću vam pripoviedati svoju historiju — veoma je čudna, za to vam jamčim; ni sám nebi vjerovao, da nisam na svoje oči gledao. — Fi! što je to? Trista mu njegovih . . ! što je s tom borovnjaćom? hej, gospodine Tomkinse?

Gospodin Tomkins okusi, ali buduć je on kao i poručnik malo odviše suho grlo zalievao, nije toga namah razaznati mogao. „To ima čudan tek, Smithe, što je to?“

„To je slana voda“, reče kadet.

„Slana voda! tako je, duše mi!“ povika g. Appleboy.

„Slana kao Lotova žena! to je strašno!“ viknu Tomkins.

„Slana voda!“ kriknu Jem u strahu, da će sada biti „Jao i pomagaj.“

„Da, slana voda“, odvrati Appleboy i izlije momku kupicu u lice.

„Ja nisam tomu kriv, gospodine“, reče skoro plačnim glasom momak.

„Ali ti si rekao, da je kuhač bio triezan“.

„On nije bio baš odviše pijan“, odvrati Jem.

„Dobro, dobro, neškodi ništa. Gospodine Tomkinse, ako bi na to zaboravio, zabilježite taj kotao sa slanom vodom. Taj lopov! Žao mi je, gospodo, da nemožemo dalje piti, ali neškodi ništa, sutra ćemo to nadoknaditi. — No to će mi skupo platiti; ako im neosolim njihov grog i neprisilim ih izpit ga, tada sam bio uzalud dvadeset godina poručnikom. Lahku noć gospodo; a gospodine Smithe“, nastavi strogim glasom, „vi ćete dobro paziti — jeste li razumili?“

„Dobro“, zamumlja Smith — „ali to nije moja straža — moja je bila prva, a sada je upravo prošla jedna ura po ponoći.“

„Tada ćete imati srednju stražu, gospodine Smithe“, reče poručnik, koji ako i pijan, znao je dobro što radi. „Gospodine Tomkinse, čim bude svanjivalo, dajte me probuditi. Momče priredi mi postelju. Ta slana voda! da ju djavo nosi. Ali sutra ćemo se već ogledati.“

Gospodin Appleboy otidje spavat, to isto učini gospodin Tomkins, a bogme i gospodin Smith, komu nije ni na um palo držati srednju stražu Što se tiče onoga dogadjaja godine 93. ili 94. rado bi o njem čitatelje ubaviestio, kad bi mi poznat bio; žao mi je, što za tu čudnu historiju neće ništa znati potomstvo.

Sutradan u jutro zaboravio je gospodin Tomkins kao obično naspomenuti poručniku pijana kuhača, razlupan lonac s maslom i kotao sa slanom vodom; a poručnikov gnjiev već bi davno ohladnio, ako bi se slučajno toga sjetio. Čim je svanulo stupi Appleboy na palubu izspavav samo polovinu onih šestnaest kupica. On si je stao trti oči, da tim prije uzmogne proniknuti sivu jutarnju maglu; svjež vjetrić igraše se s njegovimi sjedkastimi vlasi i razhladjivaše mu crveni nos Carinski kutar, komu bijaše ime „Gorljivac“, odtrže se od obale i odplovi povoljnim vjetrom.

III.

Treća ladja.

Čitatelju! jesi li kad bio u St. Malu? Ako si bio, sigurno si rado ostavio tu rupu; nisi li bio, tada poslušaj me i netrudi se posjetiti tu ili koju drugu franc uzku luku u zaljevu. Neimaš u nijednoj ništa viditi. Oni načiniše jednu ili dvie umjetne luke, koje ipak nevriede ništa, jer ladja nemože ni unutra ni na polje. Oni zaisto neimaju luke u zaljevu, dočim mi imamo najljepše na svietu; divno li je to razdieliti znala providnost božja, koja je predvidila, da ćemo ih mi trebati, a Francuzi ne. Što se u Francuzkoj zovu luke, to su kroz na kroz gadne, uzke rupe, u koje se samo pri stanovitom času morske struje i stanovitih vjetrovih unići može. U njih ćeš naći daždavadaca i zločeste vode, te krčma sgodnih jedino kriomčarom i nikomu drugomu, jer izim njih malo tko onamo i zalazi.

U toj pasjoj jami, nazvanoj St. Malo, ima komad liepa predjela, ali vrlo malo morske scenerije. S toga ostani doma i neidi onamo piti kisela vina, jer ga tobože bordovskim zovu, i jesti nevaljala od kuhača tako umackana jela, da nemožeš sigurno reći, koje je ptice, govedčeta ili ribe ono meso, što ga u se trpaš. „Gdje je sve u redu, tu netreba zastiranja“, naša je stara poslovica; tê se drži i bude siguran, da u njoj ima mnogo istine, a ovako jedeš mrcinu pod njekakvim velikim francuzkim imenom. Francuzi jedu sve i bili bi u stanju metnuti pred tebe glavu od opice, koja je s ospica parnula, i rekli bi, da je to S i n g e à l a p e t i t e v é r o l e — t. j. ako nerazumiješ francuzki; a razumiješ li, nazvati će ti to: T é t e d' a m o u r à l' E t h i o p i q u e, pa si opet s tvojom pameću ondje, gdje si i prije bio. Što se njihova vina tiče, to je na pole ocat. S toga ostani radje doma, gdje možeš, samo ako hoćeš, vrlo jeftino živiti, a imati ćeš dobra mesa, dobra variva, dobra piva i čašu dobra groga — a što je najvažnije, biti ćeš u dobru družtvu. — Ostani medju prijatelji i nečini iz sebe budale. [1]

Nebi se bio snizio opisivat ti mjesta toga, da te nisam htjeo pozorna učiniti na ladju,

[1] Komu je poznata stara mržnja medju Francuzi i Englezi, taj se neće čuditi, što englezki kapetan ovako opisuje Francuze i njihovu zemlju.

ležeću uzduž kamenita žala, s kojim je spojena brvju, na kojoj je vrlo pogibeljno prelaziti. Kao što vidiš, na ladji neima ništa osobita. To je kutar, koji jako dobro plovi pred vjetrom. Ladja nije velika niti je naoružana. Kriomčari neoboružavaju se više, oni postizavaju cilj svoj lukavštinom a ne silom. Ništa nemanje od potrebe je, da su svi dobri mornari, čili, okretni i zaušnjati momci, inače neizvedoše ničega. Ladja neima velika tovara, ali što ga ima to je skupocieno. Njekoliko tisuća lakata čipaka, njekoliko stotina funti čaja, njekoliko bala svile i okolo četrdeset sudova rakije, upravo toliko koliko se može u jednom čamcu na kopno izkrcati. Sve što si žele, jest sgodan vjetar ili gusta magla — ostalo je njihova briga, kako će razpačati robu.

Na ladji neima nikoga izim jednoga momka, sva je ostala družina u krčmi, gdje prodava različitu robu, jer se na obadvie strane kriomčari, a svaki mornar ima svoj dio. Tu su svi, njih petnaest pristalih momaka, i sjede za dugim stolom. Oni su vrlo veseli, ali i vrlo oprezni, jer moraju još te noći odploviti.

Kapetan te ladje (kojoj je ime „Dobra sreća“, kako ju je sam kapetan krstio) jest onaj liepi mladić tmaste brade, koja mu se pod podbradkom sastaje. Ime mu je Jack Pickersgill. Namah ćeš opaziti, da mu se ponašanje veoma razlikuje od onoga prostih mornara. Vladanje mu je pristojno, a on sam vrlo je liep, čist i u odielu ponješto gizdelin. Gledjite, kako se ugladjeno razgovara s onim Francuzom, s kojim se je upravo glede nječega pogodio; on ga porazuje njegovim vlastitim oružjem. Pri tom vidi se na njem, da umije i zapoviedati; gle kako se prama krčmaru dostojanstveno, ali ujedno i udvorno ponaša. Moraš znati čitatelju, da je Jack iz dobre, veoma stare obitelji i izvrstno odgojen; nu on je bio sirotče, a prijatelji njegovi odviše ubogi, nego da bi se za njega zauzeti mogli; otišao je dakle u Indiju kao vojak, nu odtud uteče i uze služit na ladji, koja je kriomice opium uvažala u Kinu, na što se je opet doma vratio. Taj zanat veoma mu se je dopao i on si je već liep novac spravio; nu zato ipak nekani ostavit se te trgovine; al čim bude imao toliko novaca, da uzmogne na svoj vlastiti trošak opremiti ladju, namjerava i opet u Indiju, gdje misli, da će mu njekoliko tovara opija toliko imetka pribaviti, da će moći vratit se i poprimit na novo svoje obiteljsko ime. To je namjera Jackova, pa budući kani opet kao plemić u sviet stupiti, to se drži plemićkih običaja, nepije, nepuši, niti žvače baguša. Ruke drži čisto, nosi prstenje i ima zlatnu burmuticu; uz to je Jack jedan od najsmjelijih i najljepših mornara, što mu i ljudi njegovi priznaju. On je pun šale, a dosjetke oštre su mu kao britva. Sad ima važna posla, sve čipke njegove su vlastite, pa ako ih sretno u Englezku uveze, imati će u džepu njekoliko hiljada funti šterlinka. Njeki modni trgovac u Londonu pogodio se je već š njim za čitav tovar.

Onaj mali, nježni mladić drug je kapetanov i prvi po njem. To je vrl mladić, te kadgod mu drugove kakva neprilika snadje, nije nigda u smetnji pronaći sredstvo, kojim bi ih iz nje izvući mogao — što je veoma važno svojstvo. Ime mu je Corbett. On je uvjek veseo, na pole mornar, na pole trgovac; on zna svekolike sajmove, ide u London, trguje i prodaje kao trgovac, živi od dana do dana, te nemisli danas, što će biti sutra.

Onaj mali, debeli starac, dugih, siedih vlasi, ugojena lica, a nosa slična znamenju pitanja, najvažnija je osoba za ovom dvojicom. On je vještak u plovitbi, te premda u Francuzkoj izilazi na kopno, na englezku zemlju nestavlja nigda noge svoje. Kad ostali s robom izadju iz ladje, on ostane na njoj, te će š njom uzprkos svim vjetrovom, morskim strujam i magli dojadriti k svakomu mjestu na obali, kamogod mu se zapoviedi. Što se tiče carinskih ladja, one ga svekolike dobro poznaju, nu nemogu ipak posegnuti za praznom ladjom, koja neima više ljudi, nego što polag tereta svoga imati smije. On zna svaki zaljev, svaku rupu i svaki kut na obali, te zna čas i silu morske struje. To je ciena njegova, a ime mu je Morrison.

Kao što vidite ima Jack Pickersgill u Corbettu i Morrisonu dva izvrstna pomoćnika; ostala njegova družina dobri su mornari, čili i poslušni momci i to je sve što od njih zahtievati može.

„Momci, još jednu pintu možete si dati naliti i ta mora biti posljednja, struja nam je povoljna, a za pol sata moramo biti na moru, imamo upravo sgodan vjetar. Što mislite o vremenu Morrisone?“

„Sad sam upravo gledao i kad bi to bio drugi mjesec u godini, rekao bi nješto. Ali travnju nije vjerovati kapetane. Medjutim umiri li se za tri sata, obećajem vam gustu maglu.“

„Ta bi nam dobro došla. Corbette, jeste li se pogodili s Duvalom?“

„Pogodio sam se, ali većom vikom, nego li bi ju prouzročio nagli pad na englezkoj burzi. On se je branio i cienkao preko sata, dok sam napokon uvidio, da iz trgovine nebude ništa, ako mu štogod nepopustim.“

„Pa mnogo li ste mu popustili?“

„Sedamnaest solda“ odvrati sa smiehom Corbett.

„Pa to ga je umirilo?“ upita Pickersgill.

„Što su dva noža pohrdjana bila, stao mi je dokazivati, da je robu preplatio — i tim je stvar gotova bila. Njemu se mora uviek nješto popustiti, bez toga nebi mogao ni živiti. Ja u istinu mislim, da bi se on objesio, kad bi imao račun izplatiti bez cienkanja.“

„Pustimo ga živiti,“ reče Pickersgill. „Jeanetto, flašu volnajskog od 1811 i tri čaše.“

Jeanetta, kći krčmarova, dodje brzo s vinom, koje je izim kapetana „Dobre sreće“ riedko tko u njih tražio.

„Hoćete li još ove noći odploviti?“ upita stavljajuć flašu na stol.

Pickersgill poklima glavom.

„Ja sam imala čudan san,“ nastavi Jeanetta. „Meni se je snivalo, da ste svikolici od carinske ladje pohvatani i u tamnicu bačeni bili. Ja sam došla gledati vas; ali samo da sam jednoga poznati mogla, tako ste se svi promienili bili!“

„Moguće Jeanneto, da vi i nebi htjeli poznati prijatelja svojih, kad su u nesreći. U vašem snu nebijaše ništa čudna.“

„Mais mon Dieu, je ne suis pas comme ça, moi.“ [1]

„Ne, to niste, vi ste vriedna djevojka i zato ću vas čim prije mogao budem uzeti,“ reče Corbett.

„Doit être bien beau ce jour lá, per exemple,“ [2] odvrati smijuć se djevojka — „vi mi to već tri ljeta govorite, kadgod amo dodjete.“

„Dobro, al to je upravo dokaz, da ću riec svoju držati.“

Nu vi nigda dalje nekoračite.“

„Ja ga nemogu pustiti Jeanetto“ — reče kapetan, „to je taj pravi uzrok. Čekaj još njeko vrieme, a medjutim evo ti ovih pet franaka, spravi ih u svoj tobolac.“

„Merci bien, monsieur le capitaine, bon voyage!“ [3] Jeanetta zagrozi se prstom Corbettu, reče mu smijuć se „méchant!“ [4] i ostavi sobu.

„Hodite Morrisone, pomozite nam izprazniti ovu flašu, pak ćemo onda svi na ladju.“

„Samo da nedodje više amo ta djevojka sa svojimi ludimi sni, reče Morrison sjednuv se, „ja takova šta nevolim. Kad je o tom govorila, da nas je uhvatila carinska ladja, gledao sam na jednoga modroga i jednoga bieloga goluba tamo vani na zidu i govorio sam u sebi: viditi ću, nije li to opomena; prhne li prije modri golub, sjediti ću za nedjelju dana u tamnici, prhne li prije bieli, vratiti ću se opet.“

„Tako?“ reče smijuć se Pickersgill.

„Vrag si ga zna, što će još biti,“ reče dalje Morrison i odmaknuv čašu uzdahnuv: namah na to prhnu taj prokleti modri.“

„Morate imati babje srce“ reče Corbett i smijuć se pogleda kroz prozor, jer se bojite modroga goluba: gle, on je opet doletio i sjedi tamo polag bieloga.

To mi je prvi put, da je tko kazao, da imam babje srce“, odvrati ljutito Morrison.

„Toga nezaslužujete Morrisone“, reče Pickersgill — „a Corbett se je samo šalio.“

„Bilo kako mu drago“, reče Corbett, „ali i ja ću istim načinom pokušati sreću svoju i kao on izabrati ću si modroga goluba za zlo znamenje.“

Svi mornari a i kapetan Pickersgill ustadoše i pristupiše k oknu. Modri golub zatrepta krilima, pak se smjesti bliže bieloga, napokon prhne bieli golub i sjedne na krov susjedne kuće.

„Živio, bieli golubiću,“ povika Corbett. „Za nedjelju dana biti ću opet ovdje.“ Mornari udariše u smieh i povratiše se na svoja mjesta, a lice Morrisonovo razjasni se.

„U vaše zdravlje Corbette,“ reče starac podignuv čašu, koju mu je kapetan nalio, „sve su to budalaštine, ta ja nemogu bez vas u tamnicu. Mi brodimo na jednoj ladji, a kad me ostavite, tada uzmete sve sobom, što bi proti našoj ladji svjedočiti moglo i tako se netrebamo ničega bojati.“

„Posljednju čašu, momci, pak onda na ladju,“ reče kapetan. „U sretan uspjeh našega poduzeća.“

„Kapetan ustade, a isto tako učiniše i častnici i družina, te izpraznivši čaše, poklopiše ih i pohitiše k obali. Za pol sata bijaše već „Dobra sreća“ izvan luke.

IV.

Portland Bill.

„Dobra sreća“ odplovila je pri sgodnu vjetru s razvijenemi jadri iz Mala dan prije, nego li je odplovila „Strelja“ iz Barn Porta. „Gorljivac“ odjadrio je dan kašnje iz Portsmoutha.

Kao što je gore rečeno plovio je jaket u Cowes na vightskom ostrovu. „Gorljivac“ imao je zapovjed križati po volji u medjah admiralova područja, i plovio je k West-Bayu, na drugoj strani Portland-Billa. „Dobroj sreći“ bilo je dojadriti do onoga morskoga zatona, gdje je htjela izkrcati svoju robu.

Vjetar bijaše lagan, a vrieme liepo, kad je „Dobra sreća“ u deset sati u noći na utorak uočila svjetla Portlandska. Buduć da nebijaše moguće te noći izkrcati robe, svinu jadra.

U jedanaest sati opazio je Portlandska svjetla carinski kutar. Gospodin Appleboy izadje gledat ih, zapovjediv svinuti jadra, vrati se opet u kajutu k svojoj borovnjači.

U dvanaest sati smotrila je zabavna ladja „Strelja“ Portlandska svjetla i plovila je dalje silno se opiruć osjeki.

Nastade dan, a obzorje bijaše čisto. Prvi stadoše se razgledati kriomčari, njim i onim na carinskoj ladji bijaše do njećega.

---

[1] Ma moj Bože, ja nisam takova.
[2] Danas mora biti jako liep dan, na primjer —
[3] Liepa hvala, gospodine kapetanu, sretan put.
[4] Nevaljalče.

„Viditi je dva kutra, gospodine," reče Corbett, koji je na straži bio, jer se je Pickersgill, bdijuć skoro cielu noć, nesvučen upravo na postelju bacio.

„Kako izgledaju?" upita kapetan i namah se dignu.

„Jedan je jaket, a možda je i drugi; prije bi ipak rekao, koliko u sumračju viditi mogu, da je to naš ovdašnji prijatelj."

„Što stari Appleboy?"

„Tako je, jer mu je veoma sličan, nu još se nije pravo razdanilo."

„Dobro, taj nam nebude ništa učinio pri takovu vjetru, kakov je sada; imajući vjetar iza ledja, pokazati ćemo mu pete; nu jeste li sigurni, da je druga ladja jaket?" reče Pickersgill stupiv na palubu.

„Bez dvojbe je jaket, kralj više štedi svoga platna."

„Imate pravo" reče Pickersgill, to je jaket, a i u drugoj ladji niste se prevarili, to je stari, pitomi „Gorljivac", progonitelj sudova. Za sada nevidim nikakove pogibelji, van da bi na jedan put prestao vjetar, i tada bi morali spustiti čamac, čim bi opazili da i oni to čine; mi smo od njih najmanje četiri milje daleko. Pazite na nje Corbette, da li spušćaju čamac; kako naglo plove, brzo će se umoriti."

Položaj ladja bio je sliedeći:

„Dobra sreća" bila je po prilici četiri milje od Portland Heada na proti West Bayu. Carinska ladja bila je pri samoj glavini. Zabavna ladja bila je za kriomčarskom jedno dvie milje od zapada, a oko pet do šest milja od carinske ladje.

„Viditi je dvie ladje, gospodine", reče gospodin Smith, unišav u kajutu k Appleboyu.

„Dobro", reče poručnik, koji je u postelji ležao.

„Vele, da je to „Dobra sreća", mrmljaše Smith.

„A! što! „Dobra sreća?" Ta sjećam se, da sam ju bar dvadeset puti pregledao i uvjek je bila prazna, Kako stoji?"

„Prama zapadu, gospodine; ima svinuta jadra."

„To ima tovara na njoj". Gospodin Appleboy obrijav se i obukav izadje na palubu.

„Jest" reče poručnik, taruć si oči i gledajuć iznovice na dalekogled — to je ona. Dajte razvinuti prednja jadra. — Kakova je druga ladja?"

„Neznam, gospodine, to je kutar."

„Kutar? jest, to može biti ili kakov jaket, ili onaj novi kutar, što je odredjen za ovaj kraj. Razvijte sva jadra, gospodine Tomkinse, iztaknite zastavu i opalite top — valjda će razumiti, što hoćemo; oni neznaju „Dobre sreće" tako dobro kao mi."

Za njekoliko časova plovio je „Gorljivac" pod svimi svojimi jadri, iztaknuo zastavu i opalio top. Kriomčari opaziše, da ih je „Gorljivac" spoznao, zato razviše i oni svoja jadra i stadoše većma prama zapadu ploviti.

„Hit iz topa, gospodine", javi na jaketu jedan od mornara g. Stewartu.

„Daj mi staklo — ovo je carinska ladja, to onda ona, koja upravo k nam plovi, mora biti kriomčarska."

„Upravo je razvila sva jadra."

„Neima nikakove dvojbe; idem dole prijavit to lordovu gospodstvu. Ti drži ladju u njenom pravcu."

Gospodin Stewart sadje dole obznaniti to Lordu B—. Nesamo lord, nego i veći dio gospode dodje na palubu, a kašnje i gospodje, kojim je to lord kroz vrata njihove kajute saobćio.

Medjutim kriomčari imahu sgodniji vjetar, nego li carinska ladja, te se od nje uviek više odmicahu.

„Kad bi se okrenuli, svietli lorde", reče Stewart, „mogli bi ih, kako su upravo naproti nam, ustaviti u biegu."

„Okrenite, gospodine Stewarte", reče lord B—, „mi moramo svoju dužnost vršiti i braniti zakone."

„To nije liepo tatice" reče Cecilija — „zašto da udaramo na kriomčare, koji nam tako liepe stvari dovažaju."

„Gospodično", pokara ju tetka — tebi se nepristoji izjavljivat mnienja svoga."

Jaket se okrenu, a jer je naglo plovio, nebijaše nikakove nade kriomčarom, da će izmaći; ali goniti i uhvatiti dvie su stvari.

„Opalite top", reče lord B—, „to će ih prestrašiti."

Nabiše top i buduć nebijahu dalje nego milju od kriomčara, doleti kugla tako na četvrt puta.

Kako lord B—, tako su i ostala gospoda razpaljena bila naglom potjerom; nu na jedan put prestade vjetar i nastade skoro posve tiho vrieme. Od carinske ladje približivahu se brzo čamci.

„Spustimo čamac Stewarte", reče lordovo gospodstvo — „i pomozimo im, sad je posve tiho."

Čamac bude namah spušten, a bio ja veoma dug i zauzimao velik dio palube. Imao je šest vesala, a kad je bio opremljen stupi u njega najprvo Stewart, a zatim lord B—.

„Ta neimate nikakova oružja", reče gospodin Hautaine.

„Kriomčari se nigda nesuprotstavljaju", odvrati Stewart.

„Idete doista na vrlo častnu vojnu" progovori Cecilija, „želim vam sretan uspjeh."

Ali lord B— bio je odviše razigran, nego da bi si to k srcu primio; oni se otisnuše i namjeriše ravno na kriomčare.

U to doba bijahu carinski čamci jedno pet milja za „Dobrom srećom", a jaket pred njom tri četvrta milje. Medjutim je Pickersgill pazio

na sve, što se je na jaketu dogadjalo, on je vidio, kako se je isti okrenuo, kako je izmetnuo zastavu i opalio top.

„To je gadna nezahvalnost“ reče, „biti progonjenim od onih, za koje radimo. Ala bi želio, da se sastanemo, znam da bi ih prošla volja proganjati kriomčare.

Kao što smo napomenuli, bijaše skoro posve tiho i carinski čamci približavahu se.

„Što nam je činiti“ reče Corbett, „hoćemo li spustiti čamac?“

„Dakako,“ odvrati Pickersgill, „spustiti ćemo čamac i u njega staviti svu robu; mi veslamo bolje nego li oni, i prije nego amo stignu, biti će pošteno umoreni. Mi ćemo im brzo izmaći, jer smo čvršći i nećemo ostaviti ladje prije, nego li budu na pol milje od nas. Sudove baciti ćemo u vodu, da nam neuzmu ladje, a sobom ih i onako uzeti nemožemo. Imajte ih pripravne za izbacit, da ih nevide i da nesvjedoče proti nam. Ali još dobra pol sata imamo k tomu vremena.“

„Nu možete ih baš i ostaviti, gdje su“ reče Morrison — „premda je bolje biti opreznim i pripravnim; mislim, da nas za pol sata nebudu više vidili“ i pokaza na iztok, „evo upravo dolazi k nam, kao što sam rekao.“

„Istina, ali još nemožemo reći, što će nas prije stići, da li čamci ili magla; moramo dakle biti pripravni.“

„Holla! što je to? dolazi čamac od jaketa.“ Pickersgill izvadi svoje staklo.

„Tako jest, to je jaketov čamac i ima po stranah narisano ime. Samo neka dodje; mi, vjere mi, nebudemo udvorni, o njih neima u zakonu nikakova spomena, neka si to zapamte. Mi se neimamo česa bojati. Uzeti ćemo im vesla, a izim veslača samo su još dvojica, morali bi biti vražji momci, kad bi nas nadjačali.“

Za nekoliko časova bio je lord B— kod same ladje.

„Hej, čamče! kamo pak?“

„Predajte se u ime kralja.“

„Komu? zašto? Mi smo englezka ladja, koja plovi uzduž obale.“

„Na nje momci!“ povika Stewart, „ja sam kraljevski častnik — mi vas znamo.“

Čamac primaknu se ladji, a Stewart, lord B— i mornari skočiše na palubu.

„Što izvolite gospodo?“ upita Pickersgill.

„Vi ćete sad s nami, vi ste kriomčari, toga nemožete zatajiti, to svjedoče ovi sudovi s rakijom.“

„Mi netajimo da smo kriomčari“ odvrati Pickersgill, „ali što to na vas spada? Vi niste na kraljevskoj ladji niti u carinskoj službi.“

„Nismo, ali imamo zastavu i dužnost nam je braniti zakone.“

„A tko ste vi?“ upita Pickersgill.

„Ja sam lord B—.“

„Tad mi dopustite, svietli lorde, dati vam savjet, da se bavite radje izdavanjem zakôna,[1] a pažnju nad njihovim izvršivanjem da pripušćate prostijim ljudem, takovim, kakovi su ovi za mnom. Stara je poslovica: nećeši se, gdje te nesvrbi. Mi se nećemo taknuti vas, svietli lorde, prem ste nas ljuto uvriedili, nu učiniti ćemo vas neškodljivim. — Amo, momci! — Sada svietli lorde, nehasni opirati se, nas je dva puta toliko, a vi ste se prevarili.“

Lord B— i g. Stewart opaziše, da su u škripcu.

„Činite, što hoćete,“ reče Stewart, „ali pamtite, da carinski čamci nisu daleko.“

„Pogledjite, gospodine, i recite, da li vidite carinski kutar?“ reče Pickersgill.

Stewart upre očima u naznačeni pravac, ali ladja bijaše zaogrnuta gustom maglom.

„Za pet časova nećete viditi ni čamca niti vaše ladje, a mi se neimamo ničega bojati.“

„Zaisto, svietli lorde“ reče Stewart, priznavajuć da Pickersgill ima pravo, „bolje bi bilo vratiti se.“

„Molim za oproštenje, vi nebudete tako brzo došli na svoj jaket, kao što mislite. Momci, vas dva ili tri izvadite iz čamca vesla i bacite unutra njekoliko lopata, da se mogu dočepati obale. A vi ostali povalite svakoga, koji bi se usudio oprieti se. Možda ni neznate, svietli lorde, da ste na široku moru htjeli zločin počiniti.“

Stewart pogleda lorda. Bilo je to u istinu tako. Lordova družina neimade čim oprieti se, vesla su uzeta iz čamca i mornari sa jaketa opet u njega pušteni.

„Svietli lorde“ reče Pickersgill — „vaš je čamac opremljen, učinite mi ljubav i stupite u njega; a vi gospodine, učinite isto tako. Nebi rado podigao ruku svojih na velmožu države, niti na kraljevskoga častnika.“

Odpor bio je uzaludan. Lorda dovedoše u čamac dva kriomčara, a Stewart ga je sliedio.

„Svoja vesla, svietli lorde, naći će te u Weymouthskoj carinari; nadam se, da će vam to biti naukom, da se u buduće u tudje stvari više nemješate.“

Kriomčari otisnuše čamac, i on se brzo izgubi u magli, koja je sada pokrivala i carinsku ladju i jaket, jer se je u taj podigao bio iztočni vjetar.

„Poslužimo se tim vjetrom, Morrisone“, reče Pickersgill, „moramo uteći čamcem, oni će sigurno misliti, da ćemo kao i oni zakotviti u zatonu.“

Pickersgill i Corbett razgovarahu se njeko vrieme na tiho medju sobom, na što zapovjedi Pickersgill promienit pravac ladji za dva znamenja na vjetrokazu.

„Tiho momci, i poslušajte, da li nečujete zvonit ili gruvat iz jaketa“, reče Pickersgill.

[1] Kao peer ili član gospodske kuće.

„Top, gospodine, ne daleko od nas, huk mu je bio upravo pred nami.“

„Tako, to će dobro biti, držite samo ladju u njenom pravcu. Čujte, momci, mi nemožemo do zatona, jer ondje vreba na nas carinska ladja. Odlučio sam dakle, jer su se gospoda sa jaketa umješala, gdje ih nije trebalo, da si na njekoliko dana prisvojimo njihovu ladju. Baciti ćemo se na nju — ona nemože mnogo ljudi imati; ali nevriedjajte nikoga, budite uljudni i poslušni mojim zapovjedim. Morrisone, vi, četiri mornara i ladjarsko momče, ostati ćete na ladji kao i dosad i ploviti š njom k Cherobourgu, gdje ćete me čekati.“

Do mala opališe na jaketu drugi top. Oni koji ostadoše na ladji, osobito gospodje, bijahu u veliku strahu; magla bijaše tako gusta, da se nemogaše viditi ni na drugi kraj ladje. Vidiše doduše, kako je čamac k kriomčarom dojadrio, ali nevidiše ga odploviti bez vesala, jer se je upravo u taj čas magla spustila. Zabavna ladja imala je samo tri mornara i kad bi zlo vrieme došlo, bilo bi joj svakako. Gospodin Hautaine primio je upravu ladje i zapoviedio pucati, da ih čamac naći uzmogne. Sad nabijahu već po četvrti put, kadno opaziše polag sebe kriomčarsku ladju, pomaljajuću se iz magle.

„Evo ih!“ povikaše mornari, „vode još i plien sa sobom. Zdrava bila Streljo!“

„Hola! amo k nam!“ povika Hautaine.

„To upravo kanimo, gospodine“, ozva se Pickersgill i skoči otrag na palubu, a ljudi njegovi za njim.

„Do vraga, tko ste vi?“

„Upravo tako pitao sam lorda B—, kad je skočio na našu ladju“, reče Pickersgill i nakloni se gospodjam.

„Gdje je lord B— gospodine?“ reče Cecilija pristupiv kriomčaru. „Je li zdrav?“

„Zdrav, gospodjo, barem je u svojem čamcu i sa svimi svojimi ljudmi izvan pogibelji — medjutim nezamjerite mi, što želim, da s drugimi gospodjami odete dole, dok se ja s ovom gospodom porazgovorim. Neplašite se, gospodično, vam se neće ništa dogoditi, ja sam si samo za kratko vrieme prisvojio ladju.“

„Prisvojio — jaket!“ povika Hautaine.

„Tako je, gospodine, i to zato, jer je vlastnik jaketa htjeo prisvojit si moju ladju. Ja sam uviek mislio, da su jaketi zabavne ladje, koje plove rad zabave i u ništa se nemješaju; ali čini mi se, da tomu nije tako. Vlastnik toga jaketa priznao je za dobro porušiti neutralnost i napadnuti me, a ja evo u zamjenu prisvojio sam si njegovu ladju?“

„Pa što kanite činiti, gospodine?“

„Promieniti se samo za njekoliko dana. Poslati ću vas na svoju ladju kao kriomčare, a sam ću ostati ovdje s gospodjami i baviti se raskošnom plovitbom.“

„Što, gospodine, valjda nemislite — —“

„Već sam rekao, gospodo, na tom neka je dosta. Bilo bi mi žao, kad bi silu upotriebiti morao. Kao što čujem, imate na ladji samo tri mornara; to je za nju vrlo malo, a lorda B— i ostale nećete više dana viditi. Obzir moj na gospodje i obična udvornost nedopušća mi pustiti jaket u tako pogibeljnu položaju. Nu jer i ja potrebujem rûku na svojoj ladji, to ćete mi učiniti ljubav, ako na nju stupite i u luku ju privedete. U svojih haljina, gospodo, nebi mogli vršiti dužnosti svoje, svucite ih dakle, molim, i obucite ove. To je najmanje, čim mi ljubav ljubavju vratiti možete.“

Corbett dade gospodi Hautainu, Vaughanu i Seagrove-Ossultonu, svakomu po debelu rubaču, mornarsku halju i široke hlače. Po kratkom uzaludnom odporu bješe presvućeni i odvedeni na „Dobru sreću.“

Tri englezka mornara odvedoše takodjer na kriomčarsku ladju i tamo ih zatvoriše skupa sa Seagrove-Ossultonovim poslužnikom, koga presvukoše kao i gospodara njegova. Medjutim prenesoše Corbett i ljudi njegovi kriomčarsku robu u jaket, uzvukoše čamac i učvrstiše ga otrag na palubi, Morrison pako uze kriomčarsku ladju pod svoju upravu. Napokon odtisnuše se jedni od drugih, Morrison plovio je prama Cherobourgu, a Pickersgill s jaketom uzduž obale na zapad. Sat iza toga razišla se magla i bilo je viditi carinski kutar, kako uzvlači čamce, koji su se upravo povratili bili. „Dobra sreća“ bila je tri milje daleko na široku moru. Lord B. i njegova družina u daljini od četiri milje primicahu se težkom mukom k Portlandskoj obali. Carinska ladja, čim je uzvukla čamce, razvinu sva jadra za kriomčari, nemareć ni za jaket ni za čamac, koji je gonjen bio k West-Bayu.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O zračnoj munjini i o gromosvodu.

I.

Mrtva tišina, nesnosna sparina zavlada u zraku; ovoga obhrva slaboća, onomu se grozničavo razdraže živci; mukom dišemo vlažan i vruć zrak; sama živina traži si plaho zakutak, kao da joj životu prieti velika pogibelj: sva narav utihne, bojazno očekujuć velik dogodjaj. Prvi oblaci prikriše nebo. Kao da se tajni život probudio u zraku: oblak se rodi za oblakom a križ na križ miču se visoke magle; sada se sgrnu u crn oblak, dan se pretvori u noć; vihar leti strjelovito gradom, njivom, šumom, riekom, podoban razrušiti sve, što

mu stane na put; bljesk za bljeskom sieva, grozeć svaki čas uništiti imetak i život; grom za gromom ori se strašno drmajuć utrobom zemlje, a raztvoreni oblaci vraćaju svoje breme onamo odkuda su ga primili. Kamo sreće, da se tolika pogibelj od razuzdanih živalja promieni svemu životu u blagoslov božji! Kako li je nejak čovjek proti tolikoj ogromnosti prirode! — Nije čudo, da su veličanstveni pojavi, gdje sama narav uništuje mnogo od svojega tvorstva, od vajkada najmoćnije uzhitili duh čovječji i da se ponajprije rodiše misli o bitkah izmedju viših bića, o bogu gromovniku, kakov bijaše Grkom i Rimljanom Jupiter, Slavjanom Perun — u narodnih nam pjesmah zove se sv. Ilija gromovnikom.

Stari držahu, da su bljesk i grom glavni činitelji oluje a sve drugo da sliedi iz njih; dapače i onda su još različita kriva mnienja vladala o tom predmetu, kada se je sviet već osbiljnije bavio prirodnimi znanostmi. Tako se je do početka 18 stoljeća bljesk i grom tumačio nalik na pucnjavu s pušćanim prahom; a u tu se je svrhu moralo pomisliti, da ima u zraku salitre i uljastih i sumpornih para, koje se ondje upaljuju. — Istom kada je izumljeno munjilo a svjetli se učinci munjine poznavahu, slutilo se je, da je bljesk pojav munjine. Godine 1708. prispodobi prvi Englez W a l l bljesk i grom munjevnoj iskri i njezinu prasku; ali istom slavni Amerikanac B e n j a m i n F r a n k l i n označi njihova zajednička svojstva: „Oba svietle, te su iste boje, u podobi si naliče, izčezavaju mahom, trjeskaju u isti čas, kada postaju, probušuju predmete kojimi prolaze, ubijaju živine i ljude, prodju lahko i kovinami te ih tale, upaljuju gorive tvari i ostavljaju po sebi sumporovu duhu.“ Ali i pokusi svojimi dokazao je Franklin, da ima munjina u zraku: Jednoga dana mjeseca lipnja g. 1752., videći da se skupljaju burni oblaci, izadje sa svojim sinom na polje te pusti papirna zmaja o konopljenom užetu u zrak. Na zmaju bijaše kovna žica a na kraj užeta objesi ključ. Buduć da je pogibeljno bilo držati uže u rukuh, priveza ga svilenom vrpcom za kolac, koji je bio zataknuo u zemlju. Prodje jedan oblak, prodje drugi — nikakove iskre; napokon nadodje oblak niži od prijašnjih, vlakna na užetu stanu se ježiti a Franklin približiv se prstom ključu dobi iskru. Zatim sliedilo je još mnogo iskara, jer je uže, smočivši se kišom, bolje vodilo munjinu. — Godinu dana kašnje izvede ove pokuse mnogo vještije Francez D e R o m a s. Papirna zmaja 1° duga i $^1/_2$° široka napusti on uljem, da neprima vode, konopljeno uže ovije tankom žicom, da bolje vodi, a na kraj mu priveže plehnat valjak kao konduktor. Konopljeno uže priveže napokon svilenom 8—10' dugom vrpcom pod posebnim krovom. Iskre je vukao batićem od žute mjedi, o kojem je visio lančić do zemlje; sam batić bijaše osamljen dugim prutom. Za jednu uru dobio je De Romas do 30 iskara 10 stopa dugih i palac debelih i nebrojeno mnogo manjih tja do 7' dugih, a trjeskanje je naličilo pucnjavi iz kubura. — Ali fizik R i c h m a n u Petrogradu platio je svoja iztraživanja životom. Nalik na sadanji gromosvod namjestio je dug željezan šiljast prut visoko nad grebenom strehe a spojio ga lancem s posebnim munjokaznim strojem u svojoj sobi. Sve je bilo dobro osamljeno. Dne 6. kolovoza 1753. nadje se prof. Richman u sjednici učena družtva, kad ono začuje iz daleka gruvati grom; pohiti mahom doma, uzev sobom graveura Sokolova, da nariše, ako bi se opazilo šta osobita; došav u sobu podje k svomu stroju; u taj mah spazi Sokolov veliku ognjenu kruglju, kako po lancu sleti Richmanu u glavu — Richman bijaše mrtav a Sokolov omračen.

De Romas dokaza svojimi pokusi, koje poduze i za vedra neba, da je zrak vazda munjevan, a i znameniti fizici B i o t i G a y-L u s s a c nadjoše pri svojoj plovitbi balonom, da je zrak u viših vrstah jače ječno munjevan nego li u nižih vrsta. Glavnimi uzroci zračne munjine smatra Francez P o u i l l e t: Prvo, i z p a r i v a n j e voda, u kojih ima druge tvari, n. p. raztopljene soli, pri čem para postaje ječno, raztopljena tvar niječno munjevna. Drugo, v e g e t a c i j u, jer kisik, što ga izdiše bilje, postaje ječno, bilje samo niječno munjevno. Po iztraživanjih Pouillet-a daje biljem zaraslo zemljište od 25 četvornih hvati za jedan dan toliko munjine, da bi se njom i najveća baterija dala nabiti. Kao treći obilat izvor zračne munjine smatra se još g o r e n j e, jer izkustvo u tom pogledu uči, da se gorivo, n. p. ugljen pri gorenju, pokazuje niječno a porodivši se ugljikov plin ječno munjevan. Neima dvojbe, da ima još drugih po svoj prilici još obilatijih vriela zračne munjine, ali se za njih do sada pravo još nezna; to stoji, da i pri posve vedrom vremenu ima u zraku munjina, koja se onda dakako sakuplja i sgušćuje u boljem vodiću, kao što je voda u oblacih. Munjevnost zraka nemože dakle biti uzrokom vjetra i kiše; usuprot oblak je svojim postankom povod munjevnosti, dakle i uzrok bljeska i groma. Buduć da se zrak pokazuje ječno munjevan, to su i oblaci ponajviše ječno munjevni. Ječna munjina takova oblaka razstavlja munjinu ili drugoga oblaka ili zemlje u ječnu i niječnu i veže se ovom, al zrak im prieči izravnanje; ako se ova zaprieka svlada, to se protivne munjine oblaka izravnaju uzajamno — b l j e s k o m. Zato bljesk isto tako udara iz zemlje u oblak, kao što iz oblaka udara u zemlju. Kad se protivne munjine oblaka i zemlje medjusobno izravnaju velimo, da je u d a r i o b l j e s k. Bljesk najradje udara u vrške stabala, tornjeva, u dimnjake, u obće u visoke predmete, jer je na takovih mjestih munjina najgušća. Bljesk proleti često 3—4 milje daleko, ali onda se sastoji iz mnogih manjih izravnanja. — Kadkada se pojavlja i tako zvani n a t r a ž n j i u d a r a c. Munjinom oblaka, kako je već rečeno, razstav-

lja se munjina zemlje u dvie protivne munjine, od kojih se niječna na površju zemlje veže sa ječnom munjinom oblaka, dočim se ječna munjina zemlje odbija u dublja mjesta. Sgodi li se, da se ječna munjina oblaka, koja ove protivne munjine zemlje drži razstavljene, na drugom mjestu izravna: to se u taj mah izravnaju i protivne munjine zemlje, i to istom snagom, kojom se je izravnala munjina oblaka. Naravno je, da su učinci takova nevidiva izravnanja protivnih munjina isto tako pogibeljni i strašni, kao da je bljesk udario neposredno; gdje takovo izravnanje zateče kakov stvor ubija ga ili ga omračuje.

Munjevna iskra s konduktora munjila praska tim jače, čim veća biva. Ako pomislimo, da bljesk leti od oblaka do oblaka tja na 3—4 milje daleko, nećemo se čuditi, što je uz toliku ogromnost i grom veoma jak. Grom, pred kojim se neuk sviet obično najviše plaši, premda ničim nemože nahuditi, postaje tim, što bljesk, udarajuć zrakom, toliko ga razvrući, da se mora raztegnuti na veći prostor; ali čim je onaj bljesku bliži zrak svoju toplinu priobćio daljnjemu zraku, sam se opet stegne u razriedjen prostor. Ovo naglo uzdrmanje, postavše izmjeničnim sgušćivanjem i razredjivanjem zraka, prispije poput valova do našega sluha. Buduć da se ovi valovi odbijaju i na oblacih, gorah, šumah i drugih predmetih, to se tim radja *jeka*, koja čini ono neprestano gruvanje groma, koje napokon u daljini izčezava. Na mjestu, gdje je udario bljesk, čuje se u isti čas samo jedan jednostavan ali strašan prasak, a za njim nečuje se većinom nikakvo gruvanje više, jer se zvuk odonud razpršuje i riedko se kad opet natrag vraća. — Zvuk prodje u sekundi 1050', a svjetlost 42.000 milja, zato se bljesk vidi umah, a grom se čuje tim kasnije i slabije, čim dalje je postao od nas; u većih daljinah ili se sasvim nečuje ili se čuje samo njegovo jekom postavše gruvanje. Tko broji sekunde, što prodju izmedju bljeska i groma, te ih pomnoži sa 1050', dobiti će daljinu oluje u stopah — prost sviet nagadja po prilici daljinu grmljavine po broju udaraca bila.

Vjetar radja se uz oluju tim, što se u sjeni oblaka ohladi zrak, koji kao teži pada dole, dočim se laglji topliji zrak diže na njegovo mjesto gore, noseć sobom k oblaku nove pare; ovi se oblaci ondje sbijaju te stvaraju nove oblake, pa se čini, kao da takov oblak k sebi privlači druge oblačiće. Vihar iz oblaka biva često veoma strašan, ostavljajuć za sobom žalostnu pustoš, osobito ako se iz njega razviju vjetreni ili vodeni stupovi.

Učinci bljeska različni su prema predmetu, što ih zateče. Bljesk sam po sebi nije vruć, ali radja vrućinu, ako na svom putu nadje zaprieka, kao u nizinah i na svom putu k zemlji: Zato se u velikih visinah, gdje je zrak veoma riedak, protivne munjine bez znatne zapreke izravnjuju; zrak se malo ugrije i malo raztegne, zato ondje takodjer slabo grmi, što se na zemlji ni nečuje — u tom se po svoj prilici sastoji sievanje bljeska bez grmljavine. Ako je bljesk ili veoma jak ili ako udari u dobar vodić većega površja, to on po njem bez učinka prodje u zemlju. Onda se veli, da je bljesk bio hladan. Ali zato mnogo strašnije harači bljesk u loših vodićih. I kako ne bi, kad na pr. željezni valjak munjinu 1000 puti bolje vodi nego li morska voda, a ova opet 1000 puti bolje nego li čista voda, koja ipak još bolje vodi bljesk nego li suho drvo, slama, smola itd. Mora li bljesk proći tankimi kovinami, suhim smolastim drvom itd., razvrući ih veoma, tako da se tale, na komade trgaju i razpršuju ili upaljuju. Osobit je pojav i taj, da se oganj, nikao jednim bljeskom uguši opet drugim bljeskom, ako zasebice udare; po svoj prilici uguši plamen jak vjetar, koji se je porodio drugim bljeskom. Al je bajka, da se oganj postavši bljeskom nikako ne bi dao ugasiti. Ako na raznih mjestih ima ne jednako dobrih vodića, na pr. u zidovih, željeznih prutovih, ili ako se munjine nisu svuda na jedan put izravnale, to leti bljesk od jednoga komada na drugi, iz jedne zidine u drugu, prije nego li dodje do zemlje. Tako se sbiva, da se i razdaleke zidine nadju čudnovato probušene, raztrgane ili odmaknute. Blizu Manchestra u Englezkoj udario je g. 1809 bljesk u kuću te prošao medju pivnicom i cisternom u zemlju, odmaknuv uz to zid, koji bijaše 3' debeo, 12' visok i do 520 centi težak, na jednom mjestu za 4, na drugom za 9 stopa.

Ako bljesk stigne čovjeka, to ga ili rani ili omrači ili ubije; rani li ga, to ga ponajprije ozliedi na mjestih, gdje ulazi i izlazi; obično se nadju vlasi i odjeća spaljena i raztrgana, dapače kadšto i koža sguljena. Često se koža podlije i krvlju, nalik na razne slike, što je dalo povoda raznim bajkam, kao da su se na prsijuh ubijenih oslikali blizu stojeći predmeti; hoće se dakako vruća i ogromna fantazija, da se u tom nadje više nego li njeka slučajna podobnost. — Neće biti s gorega, ako ovom prilikom kažemo, kako treba prispjeti u pomoć nesretniku, koga je bljesk udario, da se, na koliko je moguće, opet probudi k životu. Ako je u zatvorenu mjestu, neka se mahom iznese na frižak zrak, za tim ga valja poškropiti mrzlom vodom a nješto čipava, na pr. riban hren ili raztrt luk, držati mu pod nosom; ako se nadje već studen, neka mu se taru uda, a mjehur s toplom vodom neka mu se metne na želudac, da se tielu povrati potrebita toplina. Nu ako i podje za rukom povratiti život takovu nesretniku a izlječiti ga od spaljenina i rana, koje se inače veoma težko daju liečiti, to mu ipak dugo vremena dapače i po cieli život ostaje njeka razdraženost živaca i osobita ćutljivost prema munjini. — Bljesk usmrćuje ponajviše mahom, tako da ubijen po svoj prilici nije bljeska ni vidio niti groma čuo; tako se barem daje suditi po nepromjenjenoj postavi bljeskom ubitih i po pripoviedanju onih, koji su bljeskom omračeni. Spada medju obične slučajeve, kad bljeskom

stradaju jedan ili dva čovjeka, ili baš i njekoliko ljudi, ali ima primjera u tom pogledu sbilja pregroznih. U njekom selu u Šlezkoj bilo je do 1000 ljudi sakupljeno u crkvi; bljesk udari u crkvu, zateče neposredno do 30 ljudi, njekim od njih upali samo odjeću, druge u tielu, ali svih skupa omrači; samo jedna djevojka, koja je imala oko vrata zlatan lančić, postrada životom, svi ostali se opet oporaviše; zlatni lančić djevojke raztopi bljesk, a drugim ženam strga zlatne kape sa glava i razmete ih na sve strane po crkvi. Jednoč udari bljesk u tamnicu, gdje bijaše 20 uznika; od ovih ubijen je jedan, koji jedini bijaše baš u verigah. God. 1859 udari na Alpah bljesk u krdo od 472 ovaca: 70 ih ubije, 40 više manje ozliedi a sve ostale omrači. — Kao što dobri vodići čovjeka u takovu slučaju izvrgavaju većoj pogibelji, tako ga opet loši vodići čuvaju. U Francezkoj udari u njekom gradu bljesk za mise u crkvu: 9 ljudi ubije, 82 osobe rani a od 3 svećenika pri oltaru dva omrači, trećemu, koji bijaše obučen u svilen ornat, nenahudi ništa. X.

Gdje je bio raj zemaljski?

Antropologiji mnogo bješe do toga, da pronadje čovjeka na najnižem stupnju prirodnoga stanja. Ali badava. Podpunoma divljih ljudi ne ćemo dan današnji nigdje na svietu naći. Nikada ne udje nitko u trag takovu ljudstvu, koje ne bi bar vatre poznavalo. A koliko vriedi ta iskra Prometejeva! Stvor, koji vatrom vlada, može odoljeti neprijaznoj temperaturi, može orudju od drveta podati tvrdoću i trajanje, može po volji hranivo kemički sastavljati i razstavljati.

Tri se naroda dan današnji otimaju za tu žalostnu slavu, da su po svojem intelektualnom i moralnom stanju najbliže životinji: to su starosjedioci australski, Botokudi brazilski i Bušmani (Sabi) južnoafrički. Ali upoznavši se iz bliže sa ova tri plemena, okanit nam se je svake misli, kao da bismo u njih mogli smotriti uzor čovjeka u njegovu prvotnom stanju.

Australci, da i ne napomenemo njihovih vrlo znamenitih, čudno smišljenih striela, koje zovu bumarang; da i ne uzmemo na um, kako strogo odgojuju svoju djecu — a to su već znaci kulture — ali jedno im ostaje svjedočanstvo, kojega im nitko poreći ne može, to je svjedočanstvo jezika. Njihov jezik osobito glagol, tako je razvijen, da ima dvojinu, sve načine i vremena, kao i grčki; osim toga oblika refleksivnih, determinativnih, kontinuativnih, tako da Australac zaradi svojega jezika može ponosito pogledati na kulturno razvijenijega Kineza, kao dozreo čovjek na nejako diete.

Puno žalostnija su prilika božja botokudski lovci, koji se bez stalnih sjedišta skiču i tumaraju po brazilskih šumah. Ali ne valja smetnuti s uma, da su oni iz nekošnjega boljega stališa spali u tako očajani položaj. Ima žalibog više primjera, gdje narodi jadno opadaju u krajno divljačtvo. Egipatski Felati (Felah) potomci sa starih nilskih stanovnika, što su nekoč onako gorostasne gradje posagradili; starosjedioci meksikanski imadjahu u prošlom vieku još stolicu učiteljsku za tumačenje neke vrsti svojega pisma, koje moradjahu učiti njihovi pravnici; stanovnici Uskrsova otoka — Waihuotok u velikom oceanu, u istočnoj Polineziji — bijahu do dolazka Evropljana prikladni brodari, a nakon toga okaniše se mora sa svim. Čak u životinjstvu ima analogija, da može neke prirodjene vještine nestati: dabar (biber), izagnan iz zadruge, ne će više da gradi svojih običnih, vrlo umjetnih, vodenih gradja. Tako dakle bijahu i Botokudi još u 17. vieku vrlo mogućni, mogahu se opirati Portugalcem. I sada umiju praviti nekakovo zemljano posudje, a od likovine prostirače; vrieme računaju vrlo pravilno, govore jezikom, u kojem ima rieči za brojeve bar do deset (mimogredce budi spomenuto, da ima naroda u svietu, koji ne umiju dalje brojiti od tri; što je preko broja tri, to im je već mnogo); vjeruju u dvoje božanstvo, jedno dobrostivo, drugo hudo; svoje gostbe zasladjuju si pjevanjem itd. Zar je to slika, koju želimo imati o pračovjeku?

Napokon kod Bušmana južnoafričkih dolazi nam istina odmah na pamet sva bieda i nevolja, kako ju slika Livingstone za kalaharipustaru, gdje u sušno doba žene trče na pojila te ondje iz razrovanih vlažnih pješčara kroz slamku crpkaju vodu pak ju ovako u lupine nojevih jaja sabiru. Pleme ljudsko, potisnuto od jačega susjeda u tako neprijazne krajeve, mora dakako zahiriti i duhom i tielom. Ali gle, u najnovije doba nadjoše i Bušmana, koji su dobro uzgojeni, te ih Chapman opisuje kao neustrašene lovce stroga života, s takovimi po gdje što uredbami, u kojih se očituje neočekivana nježnost.

Eto dakle i najsurovija plemena, što ih još igdje na svietu nahodimo, ipak su već toliko razvijena, da bi mogla putovati one velike putove, koje im naznačismo, da obranimo hipotezu o jedinstvu izvora čovječjega. Potežkoće u opće, što si ih mi predstavljamo kod seljenja i širenja, postoje tek u našoj glavi; a ne valja zaboraviti, da smo mi razmaženi, mekoputni kulturni ljudi. U Australiji na primjer, gdje su evropski odkrivači od gladi skapavali, skiću se još danas čopori crnaca bezbrižno od jednoga kraja do drugoga; a tko se plaši i pomisliti, da bi se već prije tisuće i tisuće godina azijatska plemena preseljivala bila preko beringova mora, da Ameriku nastane, taj zaboravlja, da još dan današnji u Ognjanoj zemlji (Feuerland), na krajnom jugu južne Amerike, koja je večitim ledom pokrivena, živi gô narod ribarski.

Napokon zavirimo malko dublje u narav čovječju: što vidimo? Nije li zar prirodjen rodu

ljudskomu nagon putovanja već iz želje za nekim drugim boljim svietom? Ta čovjek gleda jednako, kako će se nepovoljnostim okružujućih ga okolnosti oteti mienjanjem mjesta.

Razloživši dakle s našega gledišta, da se je čovjek mogao iz jednoga središta rasploditi po cielom svietu — da se sada vratimo k prvomu pitanju: odakle se je čovjek rasplodio po svietu? gdje je on najprije živio? gdje je dakle bio raj zemaljski?

Na ova pitanja pruža nam zoologija i životinjska geografija sredstva, kojimi ćemo dosta na uzano omedjašiti prostor, gdje se smije iskati pradomovina roda ljudskoga ili ti raj zemaljski. Geologija uči nas, da su razne vrsti zemlje i kamenja naslagane redom kronologijskim jedna na drugu, i to tako, da gdje ne bi kakova osobita poremećenja, ondje je najmladje zgora a najstarije zdola. Kad se dakle s najvišega kata prirode — a to je naš današnji temelj — uzmemo spuštati sve na niže, nalazimo da se odielo prirode mienja, ono biva postupice sve to neobičnije. Što je moderno, ono je na vrhu; što je zastaralo, ono je na dnu: historija stvaranja jest kao historija mode. Uz to opažamo još, ako i ne uviek, a ono bar odsjekom, da su stvorovi savršenije gradje mladji, a stvorovi nesavršenije gradje stariji. Ali zoologijske (životinjske) mode nijesu se svuda jednakom brzinom mienjale. Najhitrije pojavljivahu se nove mode u starom svietu, polaganije u sjevernoj Americi, dosta daleko za njimi ostajaše južna Amerika, a najdalje jest Australija: ondje vlada još i danas najstarija moda.

Životinjstvo Australije nosi još danas nošnju onoga vremena, kada su klokani (känguruh) u modi bili. U nas nahode se torbonosi (torbonoše životinje) samo još kao okamine tercijarnoga vremena, pak i u novom svietu izumrieše gotovo sa svim sa današnjeg lica zemlje. Australija nasuprotiv nema nikakovih krezubaca. Od 132 vrsti njezinih sisavaca ima 102 vrsti torbonosa, a što ostaje, ono su glodavci, šišmiši, čudni monotremati i bezubci. Istina k tim stvorovom bješe se pridružio i čovjek a s njim u pratnji i jedan grabljivac — dingo t. j. novoholandski pas. Ali da su ta dvojica tek kao stranci nadošli u onu zoologijsku provinciju, osjeća živo svatko, tko je umio što naučiti iz fakta životinjske geografije. Čovjek i pas pristaju isto tako slabo uz ostalo australsko životinjstvo, kao na priliku kad bi tko Rimljaninu u togi i zimskih sandalih stavio na glavu madjarski čikoš-klobuk s perom.

Isto valja reći i za južnu Ameriku, koja sama za sebe čini posebno carstvo sisavaca, kojega se karakterističkim tipom smatraju krezubci. Sve vrsti njezinih sisavaca, pače i pojedini rodovi puno se razlikuju od onih staroga svieta. Važno je po naše dokazivanje, da pripomenemo još i tu opasku, da su današnji sisavci australski i južno-američki puno bliži i srodniji fosilnim oblikom tercijarnoga vremena, nego li naši sisavci; dakle se je zbilja onuda moda puno polaganije mienjala. Ta južna Amerika bijaše još u neko nedavno geologijsko doba samostalan otok, prije nego li Panama skopča oba sadašnja kopna. Južna dakle Amerika, koja je svojim životinjstvom toliko zastarala, nije nikako prikladna, da se smatra prvom domovinom najmodernijega stvora — čovjeka.

Prije bi se moglo pomisliti, da je u sjevernoj Americi bila kolievka čovječanstva. Ona bo slaže se i dosta naliči Evropi i Aziji to faunom to florom. Fiziognomija njezine prirode promjenjuje se istom u srednjoj ili centralnoj Americi, od prilike na ekvatorijalnoj granici crnogorice, koje u južnoj Americi nema. — Ipak je i sjeverna Amerika upravo u najvišem redu sisavaca, u četveroručih, ostala zastarjelom. Četveroruci amerikanski toli su različiti od naših, da čine posebau rod, kojemu u sustavu nadjenuše geografsko ime „majmuni novoga svieta“. Amerikanski rod razlikuje se od našega gradjom zubova, položajem nozdrva i još kojećim; nema u Americi ni kusatih majmuna. A samo ondje, gdje ima najrazvijenijih četveroruka, samo ondje gdje ima čimpans, gorila i orang, može se očekivati pojav najsavršenijega i jedinoga dvorukoga stvora — čovjeka.

Da se ne bi ovim riečim kriv smisao podmetao, valja mi umah dodati, da tim ne kanim izvoditi rod čovječji od majmuna. Darvin nije toga nigdje ustvrdio a ne mora se ni iz njegova nauka to izvoditi. Glasoviti anatom engleski Huxlly, koji se takodjer smatra pristašom Darvinovim, očitova u posljednjoj skupštini britskih prirodoslovaca prošle godine, da se prielaz sa gorile, oranga i čimpansa u dvoruka čovjeka anatomički ni pomisliti ne da. Najznatniji zastupnik Darvinove teorije u Niemaca, profesor jenski E. Haeckel, ne izvodi takodjer čovjeka od majmuna, već uzima da su se negdje u pradavnoj prošlosti odvojile dvie grane sisavaca najvišega reda: četveroruci i dvoruci.

Po naucih dakle životinjske geografije razložismo do sele, da ne bi bila ni Australija, ni južna a ni sjeverna Amerika prikladnim mjestom za kolievku čovječanstva. Ostaje nam još stari sviet, t. j. tri stara diela svieta: Evropa, Azija, Afrika. Ali i od toga prostora mislim da smijemo bez svake bojazni isključiti iz kombinacija nizinu sibirsku, koja je još u neko nedavno geologijsko doba bila morem pokrivena. Te prepreke za Evropu nema, ali kraj svega toga jedva smijemo Evropu smatrati prvom domovinom čovječanstva; jer kad bi Evropa bila ishodištem čovječanstva, bili bismo za cielo već u nas našli fosilnoga čovjeka, kao što su se našla dva tercijarna, savršeno razvijena, majmuna, jedan u Grčkoj, drugi u Švajcarskoj.

Za sada je dokazano samo toliko, da je čovjek, što u Evropi živi, bio suvremenikom krupnokožnjaka i grabljivih životinja, kakovih sada više ovuda nema, pak da je u Engleskoj, Francuskoj i Švabskoj živio već onda, dok se ovuda još sjeverni jelen (sob) pasao.

Pustimo li dakle i Evropu, ostat će nam samo još južna Azija ili Afrika, da ondje negdje s uspjehom potražimo najstarije tragove čovjeka. Od ovih je prostora još najbolje geologički proučena britska Indija pak buduć da se ovdje već našlo mnogo starijih tipa od današnjih sisavaca, ali se još ne nadje tercijaran čovjek, to su loši izgledi, da će se moći ovamo smjestiti prva domovina najstarijega čovjeka.

Ali može biti, da nije prvi čovjek živio ni u južnoj Aziji ni u Africi, već negdje upravo u indijskom oceanu! Ondje stajaše prije mnogo vremena veliko kopno, kojega dielovi bijahu: otok Madagaskar a možda i nekoji krajevi istočne Afrike, arkipelag maladivski i lakadivski, otok Ceylon, pače možda čak i Celebes, kojega fauna čudno nalići afrikanskoj. Ovo dakle kopno, kojega sada dakako nema više, a odgovaralo bi indijskoj Etiopiji staroga pisca Klaudija Ptolomeja, prozva zoolog britski Sclater lemurijom. Antropologiji trebalo bi zbilja takovo kopno, da joj pomogne koje šta protumačiti. S toga kopna bili bi se lako pješice, gotovo po suhu, razišli u svoje današnje zavičaje stanovnici Australije i Indije, za tim Papuanci i Alfuri indijskog ostrvlja, napokon afrički crnci. Podnebljem svojim bio bi taj najstariji dio svieta vrlo prikladan, jer bi ležao pod onim pasom zemaljskim, gdje i danas nahodimo čovjeku naličnog majmuna. Upravo ovamo, u tu lemuriju, stavlja i gori spomenuti Darvinijanac Haeckel ono svoje odvojenje dvorukâ od četveorukâ, dakle i prve zametke roda čovječjega.

Tko bi nas s te hipoteze nevjerstvom biedio, možemo se i od toga prigovora obraniti. Izbor lemurije za mjesto raja čovječanskoga bio bi puno bliži tradicijam biblije, nego li se na prvi mah i čini. Tada bili bismo zbilja blizu onih rieka, koje su biblijski Eden natapale: t. j. blizu Nila, Eufrata, Tigrisa i Inda. K tomu dolazi još i to, da su i stari crkveni pisci 6. vieka, kao Kozmas Indikopleustes, zbilja stavljali raj na posebno kopno ispod Indije; a naivni zemljokazi srednjega vieka pokazuju nam prvi par ljudi na nekakovu morem oblivenu otoku ispred Indije. Tako se ima protumačiti i ono, što je Kristoval Kolon, pronašav južnu Ameriku, misleći da se nahodi na jugu Ganges-rieke, ovako kući pisao (u Španiju): „Mnogi znaci slute, da je blizu ovdje negdje bio raj zemaljski!“

Evo ovako glasi najnovija hipoteza o raju zemaljskom, t. j. po toj hipotezi ne bi ni bilo više raja na ovoj zemlji. Može biti da će gdjekojega ozbiljnoga čitatelja, koji već dugo ali badava podpunu sreću na ovom svietu traži, hipoteza ova čak uzradovati, te će prijati njegovoj duši; ali vi mlade i krasne čitateljice, koje sviet istom poziva da se slasti njegovih i njegove sreće uživate, ne vjerujte zavistnim učenjakom: nije za vas raj jošte propao u dubine indijskog oceana. *V. J.*

LISTAK.

Narodno kazalište u pokladah. Od nove godine do pepelnice imamo ljetos puna dva mjeseca; poklade će dakle zamamljivati mladi a i „stari“ sviet preko sedam nedjelja. Što će se za sve to vrieme prikazivati u kazalištu; hoće li se naći obćinstva za ozbiljniju dramu; nemoramo li žice za čas na niže spustiti? Ova su pitanja bez sumnje puno mučila kazalištno nam ravnateljstvo, da pronadje najshodniji način, kako će kazalište biti vazda puno, a uz to i umjetnost občuvana od pogrda. S jedne strane mamio ga u visine duh Shakspeare-ov, Göthe-ov i Schillerov, a s druge strane povlačila ga želja prostačine u nizine opereta i lakrdija. Čudne li smjese od Romea i Julije, Claviga i Don Carlosa, pa Veselih djaka, Puta u Kinu i nekakve tobožnje Zagorke! Na koju će se stranu ono odlučiti? Sudeć ga po kazalištnoj cedulji od prošle nedjelje, rekli bismo, da će prionuti uz operetu, dapače da će još niže spasti.

Bila je svanula prva pokladna nedjelja, a mi smo željnije išli čitati na kazalištni ugao što će se prikazati, nego što lutrijaši idu pred kolekturu da vide, jesu li terno dobili? — Dobili smo; neima na cedulji m a s k i r a n a p l e s a! Podjosmo dakle onamo i po drugi put a čak i po treći put, jer do tri puta bog pomaže. Hvala bogu, sad nam je odlanulo! Dakle sadašnje ravnateljstvo ima ipak plemenitiji ukus od nekadašnjih skitaličkih direktora! Ono neće da zna za bezumnu zabavu, kojoj su se oni od nevolje domislili, da pokrpaju svoje žalostne financije, a koju je sviet po pravoj joj vriednosti, premda ružnim imenom, prozvao „Pudel-balom“. Hvala mu; iskrena mu hvala!

Tko zna, nebi li bili zaneseni ovolikim napredkom zapjevali pjesmu zahvalnicu svemu slav. odboru a i trovrstnomu ravnateljstvu kazalištnomu, da nas skeptičan prijatelj nije trgnuo iz ugodna sna, prišaptnuv nam dosta zlobno: Nemojte se prenagliti; saisona gospodskih balova istom je počela; počekajte do druge nedjelje. I morali smo doista čitati: Dne 30. siečnja 1870. pod upravom odbora Velik maskiran ples sa tri nagrade za tri najljepše maske. — Što da na to reknemo? Ništa! Žalimo tek, što i nad takvim oglasom moramo gledati narodni hrvatski grb.

Izpravci: I uz najtočniju korekturu uvukle su se u posljednji broj „Vienca“ dvie poveće slagarske pogrješke. U pjesmi: Bože živi! ima biti na drugom stupcu u drugoj kitici mjesto: r a z š i r i — r a z ž a r i. — U pjesmi Aberdarovoj mjesto: Z a s r c a — S a s r c a.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 7. U Zagrebu dne 12. veljače 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Poskočnica*
zagrebačkoga kola.

Spjevao I. T.

Hajd u kolo, koj si naš,
Koj nam željan prave sloge
U svoje se uzdaš noge,
Koj nam srcem prègnut znaš!
 Mani kolom druže čili,
 Duh vremena napried sili!

A tko naš je, nek je živ,
Živa volja sve nadhrva,
Živa čeljad svud će prva,
Bit će svaki soko siv.
 Mani kolom snagom cielom,
 Duh vremena leti strielom!

Ljubav kolu suncem sja,
Za ruku te rukom hvata,
Ljubiš diku, ljubiš brata,
Ljubav kolu daje mah!
 Mani kolom od dragòće,
 Duh vremena njegu hoće!

Pjevat nam je sama slast,
Pjesmom rastu duši krila,
Pjesma nas je pobratila,
Izvojštimo pjesmi čast!
 Mani kolom, ševa pjeva,
 Duh vremena ta je ševa!

Kolu srce Zagreb grad,
Kolo svojad obuhvaća,
Svetu slogu u grad svraća,
Naraštaj mu diže mlad!
 Mani kolom oko grada,
 Duh vremena kolom vlada!

Nebio mu udes priek,
Nek se širi i slobòdi,
Nek poštenje kolo vodi,
Dokle traje sviet i viek!
 Mani kolom iz zagodja,
 Duh vremena kolovodja!

Donato Donati.
Izvorna pripoviedka.

VI.

Znadeš li, dragi čitatelju, šta je posielo? Kako nebi znao ono bratinsko udruživanje našega naroda u večerno doba, da si, odmarajuć od težkoga posla, vedri pamet i plemeni srdce. Posiela su sjemeništa narodne mudrosti i nauke. Ne uči li ondje mladji od starijega mudrost, koju je narod za svoga vjekovanja sahranio u pjesmah i pripovjedkah, u poslovičah i zagonetkah; ne uči li ondje pamtiti svakoga svetca i štitnika kuće i polja, stoke i svakoga svoga blaga; ne zbore li ondje, kako će kopati i orati, sijati i saditi, kositi i žeti; u jedno da kažem: na posielu razpravljaju o svakom znanju i umjenju, o svakom dobru i zlu narodnom.

Tko bi znao i htio dotjerati posiela prema zahtjevom znanosti, mogo bi se njimi služiti kao najjačom polugom izobraženja. Trebalo bi dakako ulaziti med narod, al ne zaklanjati se iza visokih jablana i plemićkih zidina; trebalo bi seljaku reći: brate i prijatelju, a ne slugo i robe; trebalo bi uviek misliti, da smo svi

* Uz ovu pjesmu ima se sastaviti napjev, za koj će „Kolo“ razpisati nagradu. *Ured.*

jedne krvi i jednoga poriekla i da nijedna pogrješka i nikoj nazadak ne služi njemu već nam na sramotu, i da se uzalud popinjemo na svjetske visine, ako ostavljamo narod u nizinah prvobitna mu života.

Tako plemenito mislila je po prilici Anka, ne iz kakvoga proračunanoga umovanja, već iz prirodjene joj dobrote srdca, koja joj nije dopuštala, da nebi djecu u Granici prema svojemu znanju i ćućenju odgajala.

Zato je Anka zvala na sielo, udovici kapetanici, djecu i mladje djevojke i posijala je, šaleć se s njimi, u mladjahna im srdca mnogo zrnce istine i dobrote, koje je kašnje najljepšim plodom urodilo.

Jednoga dana ne dozove Anka, kako je običavala, nikoga pod svoj krov, te je sve mjestance držalo, da je il kapetanica, il gospodjica Anka bolestna.

Al su one vesele, neobično vesele bile i baš radi toga zaboravi Anka na svakdanji svoj život i na sielo, koje bi po običaju onoga dana u nje biti moralo. Imala je Anka i uzroka biti veselom: dobila je prvo pismo od svoga sina Donata.

Dotrči Anka s pismom kapetanici, poljubi ju i klikne joj: draga tetice, čuj moga veselja, moje nenadane radosti; dobila sam pismo od Donata moga. Prvo pismo od sina moga! Oh, da znadeš, kako milo, kako ljubezno piše, pa k tomu me još moli, bi li smio pohodit nas budućih praznika. Kakav bi tek onda Donato bio, kad bi znao, da majci svojoj piše! Tetice, ja mu ne mogu tajiti više ničega i mjesto dozvole, da nas smije pohoditi, pisat ću mu: Sinko! zar se ti uztezeš majku svoju posjetiti? Dà, dà, pisat ću mu još danas, sve ću mu razložiti i pozvati ću ga, da pohrli već jednom na moje grudi. Sedamnaest je već godina prošlo, što ga nisam vidjela, a onda, onda ga gledah jedva sedamnaest dana!

— Draga Anko, prihvati joj kapetanica, kad si toliko čekala, čekat ćeš valjda još kratko vremena, da ga možeš pred svietom pravim svojim sinom nazvati. Ti znadeš, da je tvoj Milan pošo u štop, da zamoli dozvolu za vaše vjenčanje. Donato je u baruna Weilena bolje gledan, nego li tvoja Ružica u Mavrovićevih. Nevelim ja tim, da je Ružica zlo gledana. Vidiš, morat ćeš i Ružicu onda k sebi uzeti. Nije li i ona kći vaša? Ja se nadam, Ankice, da ćeš ti na skoro svoju sreću postići.

— Na skoro, ako bog da, reče na to Radaković ulazeć baš u sobu.

— Dragi Milane, vikne Anka, padnuv mu oko vrata, evo pisma od Donata moga, od sina našega. Danas on meni piše! doda ona nekako ponosno.

Prekine ju udovica kapetanica: Anko, za boga, zar ne vidiš Milana tvoga, majora našega.

Milan htio odvrnuti od sebe Anku, da joj se tobož može bolje prikazati, al se Anka nije dala od njega odkinuti i doda mu: Milane, jedini Milane! Naš Donato primio je moj dar i ovoga se je puta meni samoj zahvalio. Milane, on me zove milostivom gospodjom!

— Draga Anko, neće dugo, primiri se malko, hoću sve da ti kažem.

Jedva utiši Radaković Anku, pa sjednuv na divan s njom i uzev ju za ruku stade joj govoriti: Bio sam pošo, kako znadeš, u štop, da izmolim dozvolu za vjenčanje. Ono malo novaca, što mi još za kauciju falilo, nadao sam se u svoga staroga prijatelja i pobratima Vukelje dobiti. Već putem u štop susretne me neki častnik čestitajuć mi na moje pomaknuće. Došav pred obrstara pozdravi me on „gospodinom majorom“ i predade mi ujedno pismo imenovanja. Nego to još nije bilo sve. Predade mi obrstar još jedno pismo trgovca Kolarića, zbog koga sam, kako znadeš, skoro postradao, kad ga razbojnikom oteh i u tom mi se pismu trgovac liepo zahvaljuje i umetnu u njega tisuću forinti, kako reče, za uspomenu sastanka našega s razbojnici. Reče mi na to smješeć se obrstar: Evo vam miraza za kćercu, al dà, primieti, trebali bi je prije imati. Nu, zar se vi zbilja nekanite ženiti? Ja mu na to: Zbog toga baš i dolazim. — I tako ja položih novce i prošnju i nadam se, da ćemo čim prije postići sreću svoju.

Stadoše Radakovićevi govoriti o sreći i djeci, o putovanju i posjetu na Rieci. Veselju ne bi ni kraja ni konca.

Ne dirajmo u veselje Aukino, jer je to može bit, iza sedamnaest godina, prvi dan, koga je Anka u podpunoj i čistoj radosti provela.

Da vidimo sina joj Donata.

Iza kako je Donato vidio onu plavokosu djevojku, koja mu je pjevanjem svojim život povratila, bude mladić još ozbiljniji i sjetniji, al ipak mnogo zadovoljniji, pače nekako i sretan. Nije trebalo mnogo njegovoj sreći. Viditi zlato svoje bilo je njemu dosta, da ublaži srdce. Sastati se s njom, il ća govoriti s njom, na to ni pomislio nije. On ju je tako ljubio da se nije ufao, kako pjesnik veli, ni ljubiti ju. Nije žalio čitave sate sjediti, knjigom u ruci, kod prozora u nadi, da ju samo za koj trenutak vidi. Njegova se mačta tako ugrijala, a srdce čustvom tako prekipilo, da je i nehote stao bilježiti osjećanja duše svoje. On, neznajuć ni sam kako, postade hrvatskim pjesnikom. Zašto baš hrvatskim, neće ti biti, dragi čitatelju, težko pogoditi, ako ti kažem, da je slušao djevojku uviek hrvatski pjevati i da su mu dokazali, da je djevojka iz hrvatske obitelji. Tim mu ta ljubav utiši bar prividno i borbu duše njegove za narodnost. Znajuć on naime, da je djevojka Hrvatica i ujediniv duh svoj s duhom njezinim mislio je, da nemože ni on drugo biti, nego što je ona, za kojom tako

gine i s kojom tek zajedno, po grčkom filozofu Platonu, pravo, savršeno ljudsko biće čini i činiti može.

Ozbiljno i zamišljeno držanje Donatovo nije moglo ostati sakrito barunu, ni učitelju Budislavu. Pogodiše oni i namah uzrok tomu. Utvrdiše ne ukoriti mladića zato, niti mu spomenuti ljubavi, već ga na drugi način od toga odvrnuti.

Reče barun: Ja ga kanim i onako, čim svrši osmu latinsku, u vojnike dati. Gledajte, dragi Budislave, da mi ga do toga doba kako god izliečite.

Budislav primieti: Trebat će, da nebude toliko kod kuće, da idemo više na šetnju, il putovati bližnjom okolicom. Jednom rieči, treba da on, i ne osjetiv toga, sve redje djevojku vidja.

Barun pristade sasvim uz mnienje učiteljevo i tako stade učitelj, oslanjajuć se na tobožnji propis liečnikov, marljivo šetati s Donatom.

Koliko god je težko bilo Donatu iz kuće polaziti, al se nije nikad usudio tomu se protiviti jednom zbog toga, što je veoma rado s učiteljem šetao, a najviše radi toga, što se je bojao, da bi tim odkrio tajnu srdca svoga.

Jednoga mu dana reče učitelj: Donato, spremite se na put, popeti ćemo se na Vučku goru, da gledamo kako svibanjsko sunce izlazi.

Donato ne želeć gledati drugoga sunca do svoje plavokose težkim se srdcem na put odpravljao. Bilo mu je ipak slušati učitelja i odoše put Vučke gore.

Putem povedoše rieč o Hrvatih. Reče Donato učitelju svomu: Moram vam se potužiti na moga otca. Kad ga o Hrvatih upitah reče mi: Hrvati su junački narod, nepredobitni vojnici, al o kulturi njihovoj malo će ti moći učitelj tvoj pripoviedati. Gospodine učitelju, to me veoma boli, ta vi ste mi ipak toliko o njih već pripoviedali.

— Nemojte zamjerati gospodinu otcu. Hrvati su sami krivi, što sviet o njih još tako malo znade. I da nisu gotovo sve evropejske poljane hrvatskom krvi natopljene jedva bi im se i za ime znalo. Hrvati u čednosti i dobroćudnosti svojoj neće da iznašaju pred sviet svoje znanje i umjenje, a sviet drži: tko se ne javlja, taj nema ni za što. Po mom mnienju ne treba čekati, dok tudjinac dodje med nas, da vidi tko smo i što smo, nego bi imali odkrivanjem svoje znanosti i umjetnosti tudjinca prisiliti, da se o našem kulturnom stanju osvjedočava i naše dobrote priznade.

Dakako da nemožemo, dragi Donato, sa najnaprednijimi se narodi natjecati. Nit nas po broju, nit nas po snagi mnogo ima. I ono malo, što nas je, pociepani smo. Da nas je tko ujediniti i naš razvitak poduprieti znao, da vidite kako bi se hrvatska slava ne samo po bojnih poljanah, već i po hramovih znanosti i umjetnosti orila. Tako nam naši veleumi, osobito umjetnički, moraju na tudjih krilih polętiti, a mi smo sretni, ako sviet zabilježi, da su se u Hrvatskoj rodili. Veli se: ima sila hrvatskih slikara, kipara, glasbenika i drugih umjetnika, al hrvatske slikarije, ni kiparije, hrvatske glasbe ni umjetnosti kakve nema. Sviet još pogrdno dodaje: Nit je ne može biti. Da je to istina, onda bi sviet imao pravo, pače bi i držan bio zatrti i iztražiti nas, jer Hrvati nebi imali nikakova prava, kao takvi, i dalje živiti.

A može li to, dragi Donato, istina biti? — U taj se čas popeše na Vučku goru.

Evo, nastavi Budislav, osvrnite se okom na okolo, pa pogledajte ovaj sićušni dio negda velike Hrvatske države. Nije li već ovo malo zemlje, što ju vidite, kano da ju je bog napose stvorio, da ju od ostaloga svieta razlikuje. I gdje gorostasni valovi o nebotične gore pljuskaju, tu nemogu ljudi duhom plitki, a srdcem kukavni biti. Hrvat samo driema, treba ga probuditi, pa će on poteći i doći će svojim putem pred ostale narode, kojim je namienjeno vršiti zadaću čovječanstva.

Zašuti tad Budislav, a hrvatska pjesma zaorila iz Vranjske nizine, i oni čisti, turobni glasovi poletiše nebu pod oblake, i tko je ikada hrvatsko pjevanje čuo i dušom ga svojom počutio, taj bi morao med hiljadami drugih glasova razpoznati ga i reći: Ovo su zvuci hrvatske pjesme, na ovih se zvucih hrvatsko srdce topiti, a duša bogu se svomu uzpeti može.

Zora odzorila, nebo porumenilo, čitava narav razklopila oči i okrenu se prema iztoku, da gleda, kako će joj se roditi pitomo sunašce.

Uze tad Budislav u oči uzlazećega sunca glagoliti Donatu Kollarov predspjev Slávy dcere:

Aj zde leži zem ta před okem mým slzy ronícím
Někdy kolébka, nyní národu mého rakev.

Čitajuć tako dalje podade Budislav, što je god vatre u njegovoj duši bilo, onim divnim riečim i uzpali Donatovo srdce tako, da se on sav preobražen zanese dušom svojom pred lice samoga božanstva, da ga upita za narodnost svoju i poviknu iz dubine srdca:

Aj zde leži zem ta před okem mým slzy ronícím,

i pade na zemlju kako mrtvo tielo pada.

(Dalje sliedi.)

Prividni mir.

Kada ćutim, kad mi Vila sniva,
Niesu moja zaniemila usta,
Niti mi je kapa veće pusta.

U koricah sablja mi počiva,
Ne mislite da je zahrdjala,
I zlotvore sjeći već prestala.

U oblaku munja se sakriva,
Grom ne grmi prije nego l' sine,
I ne uždi oganj munje sinje.

Naše ladje.

Ako j' zima zaledila rieku
Niesu naše potonule ladje;
Doć će sunce i pred naša vrata.

Led će žarko raztopiti sunce,
Rieka naše ladje ponijeti,
A zlotvorske voda odnijeti.

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

Zatečeni ženik.

Pripoviedka iz hrvatskoga života od J. E. T.

I.

Gosp. vlastelin Neralić imao je plemićko dobro u okolici zagrebačkoj; bijaše on muž imućan, koji je imućnost nasliedio već od svojih otaca. Na zagrebačkoj akademiji svršio je prava, a zatim podao se dušom i tielom gospodarstvu. Kao mlad gospodar oženio je čestitu plemkinju djevojku, koja mu rodi prvim porodom sina, imenom Ladislava; a kratko iza poroda umre njegova mlada družica. Težki ovaj gubitak tako se kosnů srca Neralićeva, da je tvrdo odlučio, nikad više neženiti se. Maloga svoga sina Lacka, iza kako je bio prerasao dojku, odpremi svojoj sestri, udovoj u Zagorju, da ga odhrani za djetinske dobe njegove. Svršivši dječak početne učione, bude primljen u tako zvani „plemićki konvikt zagrebački“, u kojem je, ne upravo s osobitim uspjehom, izučio gimnaziju, filozofiju i prava. Već za mlada pokazivaše naš Lacko osobitu obiest i mahnitost, a inače bijaše veoma plemenite duše i dobrosrdan. Naročito, kad je pričeo polaziti prava, imadjaše strogi „regens convicti“ i pedel akademički s Lackom našim, što no vele Hrvati „vražjega posla“. Često puti sjedila je ta naša nemirna krv plemićka u karceru, budi s toga, što je izostajala od službe božje, budi što je polazila kazalište bez dopuštenja itd. itd. Nu zato nije se ipak njegov otac puno trô glave. Ta bio je jedinac, a osim toga mogao je vazda i bez ikakova znanja živjeti o svom otčinstvu, kao što je to često bivalo prije, a žalibože i još sada ponegdje s našimi plemići. Kad je Lacko Neralić svršio pravoslovne nauke, postade i on juratom. A nije mala stvar biti juratom. I danas, kad se koji od naših starih spectabilisa sjeti nekdašnjega svoga juratovanja u Zagrebu, zaigra mu srce od one nekdanje dike, kojoj je sada samo spominjanje milo. Jurati, u svoje vrieme, bijahu po izbor junaci u svakom pravcu, na svakom megdanu, al ipak više na djevojačkom, nego li na junačkom. Mnogo srce djevojačko zapelo je o takova vitežkoga gizdelina, kada se je, sviestan svoje ciene, u plavu fraku i bielih hlaćah, vrtio po plesnoj dvorani sa svojom sanjarećom plesačicom; ili kada je, zveketajuć svojom juratskom sabljicom, hodio kao figurant u sjednice banske stolice — stara joj uspomena! Otac Lacka Neralića, želeć, da mu sinak položi bar advokatsku censuru, našao mu je odmah mjesto u jednoga svoga prijatelja, na glasu odvjetnika u Zagrebu, da mu bude juratom. Ali Lacko Neralić slabo je mario za poslove odvjetničke, i za one, što on veljaše, „norije“ banske stolice; tim više pako znao je pripoviedati, koliko je gospodična i mladih gospodja u Zagrebu zaludio — i kako je zabavno sprovadjati mlade djevojke zagrebačke sa harmice — ili pred božić sa zornice. U ovako razkošnu životu dosadi Lacku i sám Zagreb, te uze težiti za većim i zabavnijim gradom. U težnji toj lebdijaše mu samo Pešta pred očima; pak da se toga cilja dočepa, začme si otca snubiti, da ga dade u vojake, i to u kakovu husarsku pukovniju. Slučaj htjede, da je baš nekoji daljnji rodjak Neralićev bio tada pukovnikom jedne husarske, u Pešti ležeće, pukovnije — i tako nebijaše težkoće tomu, da je starac Neralić svoga sina Lacka u brzo turio u tu pukovniju, u kojoj je, kao bogat plemić, u skoro postao poručnikom. To je bila volja sinova, a šta će slabi otac ina da počme, da samo svoga jedinoga zlata neuvriedi! Kao vojnik bijaše Lacko Neralić napredan u svakoj struci; izvrstno je jahao, dobro u nišan zgadjao, dobro umio aši-

kovati i dobro trošio! Šta ćete više za kavaliera oficira u ono doba? Odkako je Lacko Neralić pošao u vojnike, minula je tomu i pó druga godina, i on, zaželiv svoga zavičaja, izmoli duži dopust, i vrati se u srpnju g. 183* doma, na imanje otca svoga.

Neralićevo imanje, kako spomenusmo, ležaše u okolici zagrebačkoj. Na okruglu briežanjku dizao se je starodavni dvorac vlasteoski, ovelik, nu s drvena gradiva. U veliku dvorištu bijahu staje, žitnica, kotac, i više pomanjih gospodarstvenih zgrada. Po strani u dvorištu stajaše golubinjak, a do ovoga prostiraše se oširok mlačnjak, u kom su tuste race toli rado ronile. U dvorac vodio je prilično uzporit, nu dobar put, koji su sagradile kmetske ruke. S obje strane puta poredali se jablani, simboli gospodstva; iza njih širilo se odmah plodno polje sa zlatnim klasom, onda mlad šljivik, u kom je bujila djetelina, pak onda voćnjak i prilično uredjen vrt, sve to u naokup dvorca vlasteoskoga.

Jednu malu milju od imanja Neralićeva, ležaše imanje vlastelina Galenića, skoro na dlaku slično imanju Neralićevu. Galenić od malih nogu drug Neralićev, s ovim je odrasao, polazio učione i s njim svršio prava, pak se istodobno kad i Neralić podao gospodarstvu, iza kako mu je otac preminuo. I on se je mlad oženio, dakako s plemkinjom; nu i njemu, poslje pet godina sretna braka, umre mlada ženica, ostavivši mu u zalog nezaboravne ljubavi njihove liepu malu kćerćicu Aleksandrinu, ili kako ju prokšenim imenom zvahu, Ksandicu. Stari Galenić povede se za svojim prijateljem Neralićem, i odluči takodjer neženiti se, akoprem je znao, da pleme Galenića s njim izumire. U takovoj odluci još je više visio o svojoj kćerćici; — i premda je jedva četiri godine brojila, kako joj umre mati, nije ju dao iz kuće, već ju je sam uz brižnu pjestinju odhranjivao i podučavao u čitanju i pisanju sve do osme njezine godine, kadno ju je težkim srcem odpremio u varaždinski opatički kloštar, da se stališu svojemu primjerno naobrazi. Ljuto li je plakala mala Ksandica, kad ju je otac njezin u varaždinskom kloštru zadnji put poljubio u liepo njezino čeoce i govorio joj: „s bogom moje milo diete uči se dobro, i dobro se vladaj, pak ćemo se, ako bog da, za godinu dana vidjeti.“ Tužnomu otcu malo nije srce puklo od žalosti, kad se je, razstajuć, otimati morao ručicam svoje mile jedinice, kojimi ga je oko vrata obuhvatila Vrativšemu se kući na imanje, mnogo puti se je još srce stislo od tuge za malom Ksandicom, i mnoga suza okvasila muževno njegovo lice. Medjutim prispievali su često listovi od nadstojnice samostana, gdje ova nemože dosta da se nahvali Ksandice radi njezina dobra napredka u naucih i dobra vladanja. Tko bijaše sad opet sretniji od otca Ksandičina? Kolikim uzhićenjem znao je on te listove čitati svim svojim znancem, a najpače svomu iskrenomu prijatelju Neraliću. „Kamo sreće“, govorio bi ovaj tada, „da i ja dobivam takove glase o svom Lacku, kad ga pohodim u Zagrebu, al on dan na dan sve to gore. Da mi nije jedinac, neznam, što bi koji put počinio iz toga dečka.“ „Doći će i on k sebi s vremenom, prijatelju,“ tješio bi Galenić prijatelja svoga, „sjećaš se valjda, da i mi nebijasmo mnogo bolji od njega u njegovoj dobi.“ Na te rieči vazda bi Neralić dvojbeno kretao glavom. — Al da se vratimo Ksandici. Školska godina u varaždinskom samostanu minula je, i otac Ksandičin svoju kćercu veseo dopremio doma. A kako da i nebude veseo, kad mu kćerćica dobi prvu nagradu o koncu školske godine! Praznici medjutim minuše kao hip za našu malu učenicu, — i ona morade opet u Varaždin na nauke. I to se je pet godina jedno s drugim izmjenice ponavljalo, dok se Ksandica u 14. godini svojoj, vješta raznim naukam, svakovrstnu ručnu djelu, risanju, plesanju i glasoviru nevrati u naručaj svoga dobroga otca. Djevojka bijaše za čudo liepa, bodra duha do obiesti, puna dosjetke, šale i smieha, tako da se je dosele vazda ponešto turobni Galenić kao preporodio, tim više, što je primietio, da mu je diete, uz svu svoju vragoljastu živahnost, sačuvalo čistoću angjeoske duše. Ksandica se je u brzo uputila u svaki domaći posao: ona se za pol godine već dobro naučila kuhati uz staru domaću kuharicu, ona se je razumjela u gospodarstvo i vrtlarstvo — živad je sama hranila, a najradje golubove, koji su se k njoj veoma brzo pripitomili, u toliko, da su već i s njezine ruke zobali. Kad bi ju Neralić, došavši u posjete svomu prijatelju, onako poslenu i bodru sa strane motrio, pomislio je vazda u sebi: to bi bila istom ženica za moga sina, al bog zna, bi li ga ona htjela. U početak ove pripoviedke navršila je Ksandrica 18. godinu, bijaše dakle u cvietu ljepote i djevičanstva svoga; nu ona ipak nepoznavaše mladoga Neralića, niti on nje od zrelije dobe. Ono malo sjećanja iz djetinske dobe — nestalo je tim lakše, što se je Lacko sa Ksandricom, koja mu je premalena bila, vrlo slabo družio; bijaše on naime od Ksandrice punih 7 godina stariji.

Da medjutim odačmemo pripoviedanjem. Dakle god. 183* u srpnju oko 3 ure po podne kadno je sunce najvećom žestinom obasjalo dvorac Neralićev, sbivao se čudan prizor u dvorištu dvorca Neralićeva. Obiestni i mladi poručnik Lacko načinio u široku dvorištu gotovu streljanu sa nišanom, nabavljenim u Zagrebu. On sam u rubači i hlačah stoji pod lipom u dvorištu, odakle je imao zgadjati nišan; pod lipom smještena je drvena klupa sa drvenim stolom, uz stol prislonjeno više pušaka, a na stolu hladi se u škafu boca kašinskoga i boca ro-

gatačke kiselice. Petdeset koračaja od lipe smješten je nišan, iza njega busija. Sa strane stoji u svom zakloništu stari sluga Daško (Andrija), sav poput jopca odjeven u crveno ruho i s pikačem poprečno na glavi. Siromah Daško, kad je pod knezom Švarcenbergom vojevao kod Lipskoga proti silnomu Napoleonu I. nije ni snivao, da će obiestan kakov potomak tadanjega njegova „zemaljskoga gospona“ praviti iz njega takovu nakazu pod stare mu dane. — Bilo medjutim kako mu drago, mladi gospodin Lacko otvarao je danas svečanim načinom ladanjsku svoju streljanu.

„Daško,“ viknu Lacko, „sada pazi; pogodim li nišan, a ti zabij klin, kamo spada, pak opali mužar, da znadu naši ljudi, kako dobro strelja njihov mladi gospodin.“ Izpijo zatim čašu vina i sgrabio dvocievku.

„Budete služeni, njihova milost!“ Odvrati Daško, i stavi se sa svojim zabijačem u pozituru vojnika, gledeć postrance na nastavljeni mužar i vatru, koja je ne daleko za palenje mužara gorila.

„Fertig!“ poviknù sad mladi poručnik, nastavi pušku k oku, primjeri i odapne, pak stane i čeka. Stari Daško poleti k nišanu — okrene se, i tek što je izviknuo: centrum! zabije klin u nišan, pograbi nagorjelu motku — i opali mužar, da je sve tutnjila širom okolica. — Lacko, pun veselja, natoči si opet drugu kupicu, pak iz nova primjeri i ubi nišan. Opet se ori grom mužara, i opet Lacko trusi kupicu. I tako je išlo donekle, dok se našemu mladomu streljcu nije pričelo od vina magliti pred očima. Al uza sve to opalilo se toliko mužara, da su se skromni seljaci skroz uzrujali, neznajuć si raztumačiti te riedke sgode. Primiećali su jedino, da takove pucnjave nebijaše u selu od onoga vremena, kako je onud proputovao zmožni „premuš komeš“.

Za pódrug sata svrši se streljanje i mladi Lacko, naloživši Dašku, da sve pospremi, ode u dvor, gdje se razgaljen baci na naslonjač i zadriema. Jedno dvie ure za tim vrati se doma stari Neralić, koji dosele bijaše kod žetelaca. Unišav u sobu, probudi svojimi koraci spavajućega sina.

„Ah tatice, vi ste to“ — digne se Lacko na pol.

„Dà, ja sam to, sinko,“ odvrati stari Neralić, „dolazim od žetalaca, gdje sam mislio, da će mi tvoji mužari stari dvor razoriti.“

„I pravo je, mužar nije se nikada opalio, ako nisam sgodio centrum!“ rekne ponosito Lacko.

„Moj sinko,“ primieti stari Neralić, „meni je drago da dobro sgadjaš u nišan, al puščana praha nenadje se na cesti. Ja bi volio, da nesgadjaš tako dobro, bar bi se ištedilo nešto praha i novca.“

„To je bagatella,“ odvrati posmješljivo Lacko, „kad sam već došao doma, zašto se nebi zabavljao onim, što me veseli?“

„Neka ti bude, ako te veseli,“ dodade stari Neralić. „Al kad si baš spomenuo, da si doma, imao bi te svakako nečesa sjetiti, što mi je dugo već išlo po glavi.“

„A to bi bilo?“ upita Lacko.

„Ti si već više od tjedan dana doma,“ nastavi stari Neralić, „a još nisi pohodio našega najbližega susjeda gosp. Galenića i njegove kćeri —“

„Baš radi kćeri“, upade Lacko otcu u rieč, „nije mi bilo volje, da posjetim Galenića. Meni se neljube takove djevojke, za koje znam, da su lizale sol mudrosti kod opatica.“

„Kćerka Galenićeva“, okrenu Neralić ozbiljno, „nesamo da je riedka ljepota, nego joj je obćenje s ljudmi tako milo i privlačno, da svakomu mora omiljeti na prvi mah. Ja bi i kako sretan bio, kad bih takovu djevojku dobio za snahu.“

„O!“ otegnu Lacko, dočim popodje po sobi, „iz te melje nebude kruha, nisam ja uzeo zato dopust, da pobenavim i da se oženim. Ja ću se ženiti kad i koju me bude volja, makar bila sobarica, — a u tom neću da sliedim ničijega naputka.“

„Svaki se ženi za se,“ primieti Neralić, „i ja, sačuvaj bog, nisam ni snivao, zato te slati Galeniću, da ti nadovežem njegovu kćer. Htjeo sam te samo sjetiti na ono, što naláže svakomu uljudnost.“

„Dobro dakle,“ odrieši Lacko, „ja ću posjetiti Galenića, „nu sutra nemogu, — sutra ću u lov, — po strništu. Nego prekosutra, ako budem zdrav i ako me, nota bene, bude volja.“

U to stupi stara kuharica Lizika u sobu i opomenu njihove milosti, otca i sina, da je večera prostrta.

„Ja sam zadovoljan!“ dodadne Neralić na rieči svoga sina. „Dakle prekosutra, to mi je drago!“ I oba podju u palaču na večeru.

II.

Drugoga dana na večer sjedjaše Galenić kod večere sa svojom kćerju i sobaricom Klaricom. Ova naginjala je već na tridesetu godinu, a bijaše kći jednoga vlasteoskoga „kasatora“, koju je po nedavnoj smrti otca njezina Galenić primio u svoj dvorac, da bude sobarica. Uz to ju je ipak pazio više, nego drugo koje družinče. Klarica bijaše priprosta duha, al odana cielom dušom svojoj mladoj domaćoj gospodični, koju je u svem bezuvjetno slušala. Oglodav Galenić bocu od hladne, tuste guske, i izkapiv na to čašu vina uze govoriti svojoj kćeri:

„Sutra će, Ksandice, po svoj prilici posjetiti nas mladi Lacko Neralić. Danas bio sam s njegovim otcem, i on mi to kaza u razgovoru.“

„Ah koja sreća“, uzdahnu tobož Ksanda, „dakle se je taj mladi gospodin odmorio već od težka puta!“

„I ja sam rekao otcu njegovu,“ primieti Galenić, „da je već i vrieme. Medjutim za to si netarem glave. Jedno ipak moram da kažem. Taj mladi husar vrlo je obiestan, da nereknem drzovit. Ja bi želio, da budeš što ozbiljnija prama njemu. Ovakovi pustolovi odmah bi na zlo tumačili prirodjenu živahnost djevojke.“

„Tako! O nebrini se dragi tatice, — ja ću već tomu vražiću zapaliti sviećicu,“ odvrati Ksanda. „Pak je li liep taj gospodičić?

„Pristalo momče.“

„Crnomnnjast?“

„Uprav tako, veoma zanimiva lica.“

„Ah baš po mom ukusu,“ uze Ksanda hiniti uzdisanje. „Da je pametan, mogao bi se liepe sreće dočekati sa mnom.“

„Bog zna, nebude li to jedan put mladi par!“ Primieti tiho Klarica.

„Tebi je vazda šala na pameti, diete!“ Opazi Galenić smiešeć se, poljubi svoju kćerku u čelo i ode na počinak.

„Lahku noć! zaželi Ksanda otcu i poljubi mu ruku.

„Lahku noć! Dodade tiho i Klarica. Galenić ode u svoju spavaću sobu, a Ksanda i Klarica ostadoše same.

„Klarice“, zapita Ksanda naivno; „šta mislite, hoću li ja ostati stara parta?“

„Vi, draga frajlice, da ostanete stara parta, tako liepa, bogata i pametna. Prije ću ja biti tako nesretna.“ Pridoda u svojoj priprostoti Klarica.

„Tako?“ nasmija se Ksanda grohotom. „Nebojte se Klarice, ja se uzdam, da ćete vi prije doći pod kapu od mene. Pisar grofa D—, kad je bio ono zadnji put pri nas na objedu, vrlo se je rado zabavljao s vami.“

„Istina, al o ženitbi nije ništa govorio.“ Primieti Klarica uzdahnuv uza to.

„Gle ti nje“, spočitnu joj Ksanda, „neide to tako hitro; s vremenom će se i njemu razvezati jezik. Mi ćemo ga“, dodade na to posmiešno, „u skoro opet pozvati na objed.“

„Ah ljubim ruku, draga frajlice“, to je preveć milosti za me.“ Zahvali se Klarica i poljubi ruku svojoj mladoj gospodični.

„Nije to nikakova milost, to je samo prijateljstvo, Klarice. Da mi jedna za drugu negledamo muža, nebi se nikada udale. — Ali na stran s tim. Recite mi radje Klarice, bi li bio mladi Neralić muž za me?

„Zašto ne“, odvrati Klarica, „on je liep, bogat i plemenit, kao što i vi, milostiva gospodično.“

„A bi li ga ja uzela, kad bi me zaprosio?“

„Ja bi ga na vašem mjestu odmah uzela.“

„Sbilja? a da mi se slučajno nedopadne?“

„Nedopadne? Meni bi se dopao svaki mužkarac, koji bi me zaprosio — samo ako nije nakaza.“

„Sretne li naravi,“ pomisli Ksandica u sebi. Akoprem nikada neosjećaše ljubavi, činjaše joj se ipak ta izjava Klaričina i čudnovita i smiešna. „Ja pako“, progovori na glas, „neću i nebi uzela nikoga, ako mi nebi posve srcu godio! Je li postelj razpremljena, Klarice?“

„Jest, milostiva gospodično“. Odgovori Klarica.

„Lahku noć dakle Klarice, — bog dao da nebudete dugo razpremali moje postelje; bog dao, da skoro postanete gospodja — pisarica.“ Reče Ksanda i ode u drugu sobu na počinak.

„Ah!“ Uzdahnu glasno Klarica, kad Ksanda za sobom zatvori vrata. Zadubljena u misli pospremi stol i uzev sobom svieću, ode i sama na počinak. Bog zna, da li je te noći snivala o svom pisaru gospoštinskom!

Ksanda nemogaše dugo da usne. Njoj idjaše neprestano po glavi sutrašnji pohod Neralićev. Vriedjalo ju je to, što se je taj mladi gospodin iza tako duga vremena tek sjetio, da pohodi otca i nju. I hoteć vratiti poručniku žao za sramotu, smisli pod konac neku tepčariju i zaspi spokojna.

Sutra dan u jutro, poslje doručka, spremi se Galenić da ide za gospodarstvom.

„Draga Ksandice!“ uze govoriti kćeri, „ja sad idem na njive, da vidim, kako se žito žanje. Na objed vratit ću se doma. Ako dojde mladi naš susjed Neralić, primi ga uljudno i pristojno. S bogom“. I objesiv pušku na rame, poljubi kćer, te ode za svojim poslom.

„Ljubim ruku!“ Progovore u isti čas Ksanda i Klarica polazećemu Galeniću; prva izprati otca i vrati se skakutajuć natrag u sobu, gdje je Klarica pričela već žlice pobirati.

„Dakle, Klarice, danas će nas pohoditi mladi Neralić.“

„Veseli vas to gospodično?“

„Mene, ni najmanje — ja se veselim samo onoj lakrdiji, kojom će biti ovdje dočekan.“

„Kako mislite, gospodično?“

„Ja ga neću dočekati, jer me je uvriedio tim, što nas tek poslje tjedan dana pohadja. To je zametavanje.“

„Vi ćete dakle otići s doma?“

„Bog sačuvaj.“

„To ćete se valjda sakriti?“

„Niti to.“

„Onda vas ja nerazumijem.“

„Da znate Klarice! Vi ćete mladoga gospodina dočekati kao — domaća gospodična; ja ću biti sobarica.“

Klarici izpadoše žlice iz ruke:

„Draga i ljubljena gospodično, šta bude iz toga!“ zavapi skoro zdvojno Klarica. „Kako ću ja ovako priprosta djevojka dočekati jednoga kavaliera?“

„Zašto ne, znate njemački i hrvatski, a ja ću vam dati moje odjeće, i onako smo jednako stasite.“

„Bože, bože moj, to mi neide u glavu. Ja ću drhtati kao šiba na vodi. Ako on to sazna, šta će biti tada iz mene.“ Govoraše na plač Klarica.

„Ja za sve odgovaram — to je moja briga. Taj mladi oficir neka znade, da i njega može tko nasaditi. Neće mu ništa škoditi. Pristajete li dakle, Klarice.“

„Ah meni je tako težko!“ Uzdahnu Klarica tjeskobno.

„Ako nećete, onda znajte, da već nebude pisara vašega kod nas na objedu!“ Zaprieti šaljivo Ksanda.

Ova prietnja djelovaše ponešto u Klaricu: „Neka dakle bude na vašu volju, gospodično — Bog dao, da samo sve dobro izpane,“ odluči se jedva Klarica. Ksanda plesne veselo u ruke i pogladi Klaricu po glavi, govoreć: „Znala sam ja, da moja Klarica nemože meni ništa odbiti. Nu sada valja odmah na posao, moramo se svaka za svoju ulogu obući, prije nego dodje naš gost.“

I za nekoliko vremena podje Ksanda s Klaricom u drugu sobu; prva da ovoj pomogne obući se i nagizdati. Za pódrug ure već se je Klarica u svojoj sjajnosti ogledala s nekom dopadnošću pred velikim zrcalom u palači. Njezina gospodična nakitila ju tako, da ovako nikad još nebijaše liepa. Kosu joj je uredila, što je ljepše mogla; dala joj svoju polusvilnu modru opravu i nakitila ju povrh toga zlatnimi prsteni, narukvicami, naušnicami i zlatnom iglom s korali na prsa. Klarica bijaše pored sve svoje brige sbog uspjeha te uloge sretna u svojoj kratkotrajnoj gizdi, tim više, što joj je njezina gospodična u šali vrlo laskala i bajala joj, kako joj sve liepo i dobro stoji.

Ksanda bijaše svojom toaletom brzo gotova. Obukla je svoju najlošiju i najnošeniju opravu; kosu nije ni počešljala, već samo nemarno sgladila; na noguh imala je stare svoje cipele; a za ruku pripravila si prašnik, kojim je nakanila brisati posobje u prednjoj sobi, kad u nju nabane mladi poručnik. Nu uza sve to, što Ksanda bijaše tako opravljena, bila je ona isto tako, kao obično, dražestna, pače još dražestnija u hinjenoj svojoj nemarnosti. K njezinu cvatuću licu pristajaše njezina bujna, nepočešljana, smedja kosa — mnogo ljepše, nego kad bi bog zna kako vješto spletena i sgladjena bila. Obe djevojke, gospodična i njezina sobarica, sjednu uz prozor, koji je gledao u dvorište i u razgovoru uzmu prežat na dolazak mladoga Neralića.

„Mene je tako strah, gospodično“, govoraše Klarica, tresuć se s bojazni, „ja neznam, šta ću mu reći, kada unidje.“

„To je malenkost“, odvrati Ksanda, „on će vas najprije pri ulazku svojem uljudno pozdraviti, a vi mu na to reknete: drago mi je, što vas poslje toliko godina opet vidim itd., pak mu ponudite mjesto, da sjedne.“

„Dakle ništa više?“ pitaše Klarica.

„Čemu više?“ primieti Ksanda, „nebojte se te neprilike, da ćete vi morat mnogo govoriti. Vojnici u obće mnogo toga umiju pripoviedati.“

Uza sve to nebijaše Klarica spokojna; u svojoj priprostoti mišljaše ona, da će joj mladi Neralić na nosu viditi, da je ona domaća gospodična ad hoc; i zato po više puti pitaše čas ovo, čas ono svoju gospodičnu, kako li će se naime držati, o čem govoriti, kako li na ovo il ono odgovarati. (Dalje sliedi.)

U kolu.

(Iz „drugog jeka“.)

1.

Kolo vodim, kolo ide,
I u kolo svjetlim okom
Druga pola srca moga
Prati mene lakim krokom.

Oh oprosti, zviezdo liepa,
Što sam stiskó ruku tvoju,
Sve se bojim, izgubih te
U tom lietu, tom opoju . . .

Vječito bih 'vako htjeo
Da te čuvam, da te vodim,
U života kolu, zlato,
Da te vodim, da ti godim!

2.

Igra kolo burno, lako,
Igra cura ukraj mene,
Ruke su nam zagrljene,
A srdašca biju jako.

Na okolo svetci sjede,
Pa nas mjere, pa nas glede,
Ustama se osmejkuju,
Očima se zapitkuju.

Oh, zar im je čudo koje,
Kad uglede obasjana,
Uzdrhtana jasna dana,
Kako prati sunce svoje?

Ukraj nje mi oči vide,
Ukraj nje se srce greje,
Cielo nebo kraj mene je,
A u nebo duša ide!

Igra kolo burno, lako,
Igra cura ukraj mene,
Ruke su nam zagrljene,
A srdašca biju jako.

Aberdar.

Tri ladje.

Iz englezkoga od kapetana Marryata.

V.

Travestija.

„Tu smo Corbette i sad bih si samo želio, da još dva puta toliko robe imam,“ reče Pickersgill; „nu nesmijemo uviek samo na posao misliti, moramo malo i zabave okusiti. Čini mi se, Corbette, da će vam odielo onoga gospodina, koje tu leži, pristati, a za mene biti će sigurno dobre haljine onoga liepoga mladića, koji je sa mnom govorio. Obucimo se dakle, pak ćemo poći na zajutrak.“

Pickersgill promieni na to svoje odielo s Hautainovim, a Corbett je obukao Ossultonovo. Na to pozvaše ključara; neusudiv oprieti se, vas se je siromah tresao od straha.

„Ključaru, odnesite te haljine dole,“ reče Pickersgill, „i pamtite, da ja sad zapoviedam na ladji, s toga za sve vrieme, što ovdje budem, izkazivati ćete mi samu onu čast, koju i lordu B—; što više, vi ćete me i zvati lordom B—. Brinuti vam se je za zajutrak i objed; vršite svoju dužnost, kao da je lord na ladji; hranite nas dobro, jer neću da gospodje sada manje sjajno žive nego li prije. Recite kuhaču, što sam vam kazao. Sada znate svoju dužnost, vaša je briga, da ju izvršite; nebudete li se vladali kako želim, pamtite, da imam tu svoje ljude, te mi netreba nego okom mignuti a vas neima više u ladji. — Razumijete li?“

„Razumijem, gospodine,“ jedva izusti ključar.

„Gospodine?! — Što sam ti rekao, momče? — Milostivi lorde! — je li me razumijete?“

„Razumijem, milostivi lorde!“

„Recite mi, ključaru, čije je haljine obukao ovaj gospodin?“

„Gospodina Ossultona, mislim — gospodine — hoću da rečem — milostivi lorde.“

„Dobro, ključaru, u buduće dakle zapamtite si, da ovomu gospodinu kažete svaki put: gospodine Ossultone.“

„Razumijem, milostivi lorde.“ Reče ključar, a kad je sašao dole, morao je izpiti nekoliko čašica rakije, da nepadne u nesviest.“

„Tko su ti, kakvi li su ljudi, gospodine Maddokse?“ vikaše zaplakana sobarica.

„Lopovi! krvoloci, ubojice, ničega se neplašeći razbojnici!“ reče ključar.

„Ah!“ kričaše sobarica, „što će biti iz nas ubogih, nezaštićenih ženski!“ i pohiti u kajutu priobćiti gospodjam tu groznu viest. Gospodje u kajuti nebijahu baš u ugodnu položaju. Starija gospodična Ossultonova . . . Al koja? Da uzmognemo laglje razlikovati obje gospodje, zvati ćemo u buduće samo stariju gospodičnom Ossultonovom, a sinovku joj naprosto Cecilijom. Dakle gospodična Ossultonova, držeć mirisavo stakalce pod nosom, sjedjaše malo ne izvan sebe sa straha i povriedjene oholosti. Gospodja Lascellesova plakaše tiho. Cecilija bijaše turobna, a srdce udaraše joj silno sa straha i neizvjestnosti, kadno dotrča sobarica.

„Ah gospodjo! ah gospodično! ah gospodično! ah gospodjo Lascellesova! Ja sam već sve saznala! To su lopovi, krvoloci, bogumrzki razbojnici.“

„Bože smiluj nam se!“ zavapi gospodična Ossultonova, „valjda se neće usuditi —“

„O, gospodjo, sve će se usuditi! — Upravo sada bacaju ključara iz ladje, a škrinje su sve pootvarali i obukli najljepše haljine naše gospode; njihov kapetan rekao je ključaru, da je on lord B—, pak bude li ga drugčije zvao, da će mu raztrgati usta od jednoga uha do drugoga; a kuhaču, ako mu dobar objed nespravi, zaprietio se, da će mu dat odsjeći desnu ruku i prisilit ga jesti ju bez soli i prpra!“

Gospodična Ossultonova kriknu i dobi grčeve. Gospodja Lascellesova i Cecilija priskočiše joj u pomoć; ali ova posljednja sjećaše se još, da se je Pickersgill posve drugčije vladao i sasma pristojno ponašao, kad je na ladju skočio. Ona nemogaše toga vjerovati, što je sobarica govorila; ništa nemanje bijaše ipak u nemalu strahu, osobito kad bi se otca svoga sjetila. Kad se je dakle tetka osviestila uze šešir, koji je na naslonjaču ležao.

„Kamo kanite ići?“ upita ju gospodja Lascellesova.

„Na palubu,“ reče Cecilija; „moram s timi ljudmi govorit.“

„Milostivi bože! Gospodično, vi ćete na palubu! zar niste čuli, što je govorila Phoeba?“

„Čula sam, ali ja nemogu dulje čekati.“

„Držite ju! — oni će ju ubiti — oni će ju — ona je poludila!“ kričaše stara gospodična, ali se neufaše zadržati Cecilije, koja je ravno na palubu otišla. Tu nadje Pickersgilla, gdje se je šetao s Corbettom, jedan krioméar bijaše kod kormila, a ostali sprieda, svikolici tihi i mirni kao jaketova čeljad. Čim se je Cecilija ukazala, Jack se odkrije i pokloni.

„Neznam, s kim imam sreću govoriti, gospodjo, ali vrlo me raduje ovaj znak pouzdanja. Vi slutite, a dobro slutite, da niste u ruku zločinaca.“

Cecilija više začudjena, nego li prestrašena pogleda Pickersgilla; gospodina Hautaina odielo pristajaše mu vrlo dobro; bijaše krasan muž te neimaše u pogledu svom ništa lopovskoga, premda je kao Byronov gusar bio na pole divlji, na pole tih. Morade priznati, da ih je već mnogo vidila, koji po licu i ponašanju svom nebi nikako imali spadati u odličnija družtva.

„Ja sam se odlučila na palubu, gospodine,“ zače Cecilija ponešto drhćućim glasom, „da vas upitam, što namjeravate s ladjom i gospodjami.“

„Ja sam vam veoma zahvalan, da ste to učinili i uvjeram vas, da ću vam sve iskreno očitovati; ali vi drhćete, dozvolite, da vas privedem k sjedalu. U kratko dakle, da vas straha lišim, ja kanim vratiti ladju njezinu vlastniku sa svim, što je na njoj. Ni najmanje stvari neću se taknuti; štovat ću sve, kao da je crkveno. Što se tiče vas i ostalih gospodja, uvjeravam vas, da se nemate ničega bojati, da ćemo vam svekoliko dužno počitanje izkazivati, niti ćemo se ičega taknuti, što je vaše, a za nekoliko dana povratiti ćemo vas prijateljem vašim. Ovako će biti, tako mi duše! Ali uza sve to moram neke pogodbe staviti, koje medjutim neće biti težke."

„Gospodine," reče Cecilija već mnogo mirnija, jer je Pickersgill kraj nje vrlo učtivo stajao, „vi ste, kao što razumijem, kapetan ove kriomčarske ladje. — Molim, kažite mi, što se je dogodilo s lordom B—, on je moj otac."

„Ostavio sam ga u njegovu čamcu, netaknuv mu se ni kose na glavi, al vesla sam mu uzeo."

„Tako mora poginuti!" zavapi Cecilija taruć si oči rubcem.

„Nipošto, on je sad već bez dvojbe na obali. Premda sam im uzeo sredstva, kojimi bi nas laglje pohvatati mogli, ostavio sam im ipak sve što trebaju, da se dočepaju obale. Drugi na mom mjestu nebi s njimi tako postupao."

„A ja sam ga molila, da neide," reče Cecilija, „ja sam mu govorila, da to nije liepo; rekla sam mu, da on neima nikakova posla s kriomčari."

„Zahvaljujem vam i na tom," odvrati Pickersgill. A sada, gospodično, — nisam tako sretan, da bi se sjetiti mogao obiteljskoga prezimena vašega gospodstva."

„Ossulton, gospodine," reče Cecilija i pogleda začudjena Pickersgilla.

„Dakle s vašom dozvolom, gospodično Ossultonova, učiniti ću vas svojom pouzdanicom. Oprostite, što izustih ove smjele rieči; nu to učinih prvo s toga, da vas izbavim svakoga straha, a drugo i zato, što nebi rada, da moju nakanu priobćite čitavu družtvu na ladji. Vidim, da se mogu u vas pouzdati, jer imate odvažnosti, a gdje te ima, tu obično ima i iskrenosti, ali najprije morate mi reći, da li primate ponudu?"

Cecilija je časak razmišljala. Plašila ju je pomisao, biti pouzdanicom kriomčarevom; ali tomu nasuprot moglo joj je biti od velike koristi, da sazna nakanu njegovu, jer u slučaju, da joj se nebi dopala, mogla bi ga od nje odgovoriti. Gorje joj već nije moglo biti, nego što je bilo, a boljemu bi se bar nadati mogla. Ponašanje Pickersgillovo bilo je dosad takovo, da se je u njega pouzdati mogla, pa premda je obstojeći zakon prekršivao, obdržavao je ipak u obćenju dužnu pristojnost i udvornost. Cecilija bijaše odvažno djevojče, te reče napokon:

„Ako ono, što hoćete da zašutim, nije nikomu na štetu, niti proti mojoj časti, tad u izvanrednom položaju, u kojem se nalazim, privoljujem u vašu ponudu."

„Ja nevriedjam niti muhe, gospodično, nego branim samo sebe, a za ovo kratko vrieme našega poznanstva tako vas duboko počitujem radi vašega ponašanja prama meni, da mi nebi ni na um pasti moglo zahtievati štogod, što bi proti časti vašoj bilo. Dozvolite mi, da sasma iskreno govorim, pak ćete viditi, da bi to i drugi u mom položaju činili, nu po svoj prilici s mnogo manje obzira. Vaš me je otac brez svakoga prava napao, htjeo me je uhvatiti, u tamnicu baciti, a možda i iz domovine prognati. Neću braniti kriomčarenja; samo ću toliko reći, da su s prestupkom stanovitih zakona, koje ja vriedjam, spojene stanovite kazne; ali lorda B— nije ovlastila vlada napasti mene; on je radio po svojoj volji, a ja sam ga s družinom izmetnuo na more. Mislim, da sam opravdan, jer je on hotio počiniti zločin javnoga nasilja. Kad je vaš otac promienio jaket u carinsku ladju, nesmijete se čuditi, što ja jaket promienjujem u kriomčarsku, pa budući je on zabavnu plovitbu spojio s proganjanjem kriomčara, neka se neljuti, što ja s kriomčarenjem spajam zabavnu plovitbu. Ja sam vaše drugove obukao kao kriomčare i poslao sam ih s mojom ladjom u Cherbourg, gdje će se bez ikakve pogibelji na obalu izkrcati, sebe pako i jedinu ovu osobu, koju sam učiniti mogao dionikom ove zabave, obukao sam u gospodsko odielo. Moja je nakana dvovrstna: prvo izkrcati na obalu moju robu, koja mi je evo ovdje na ladji, a drugo, osvetiti se vašemu otcu i njegovim drugovom radi njihove navale na me, i to tim, što sam obukao njihove haljine i što ću nekoliko dana uživati njihov razkošan stan. Moja je namjera, služiti se samo jelom i pićem lordova gospodstva. O tom budite sigurni. Al ja nebi imao ipak nikakova veselja, kad nebi gospodje skupa sa mnom posjedale k objedu, kao što su prije sjedile s vašim otcem i njegovimi prijatelji."

„Tomu se jedva nadati možete, gospodine," reče Cecilija.

„Pa ipak se nadam, jer samo pod tom pogodbom gledati ću, da što prije povratim jaket a vas oslobodim; uz to je ovo jedini način, da i vi dobijete štogod jesti. Ta vi znate, gospodično, da se griesi otaca na djeci kazne. Sada sam vam kazao, što želim i što kanim. Promislite i sami, da li neće svim bolje biti, ako privolite. Dozvoljujem vam reći ostalim gospodjam, da se one, vladale se kako mu drago, neimaju bojati nikakova zla, niti ikakove surovosti, kao da bi bile u Grosvenor Squaru; ali nemogu im jamčiti, da neće gladovati, ako za svu pozornost i njegu s moje strane nebi

imale toliko zahvalnosti, te me udostojile svojim družtvom.“

„Kao što razumijem, to nam je od glada umrieti —“

„Nipošto, gospodično; ali znajte, da ćete dobiti samo hljeba i vode, osim toga pridržati ću vas tako dugo na ladji, dok neprivolite, a takovo produženje pomnožalo bi brigu otca vašega.“

„Priznati mi je, gospodine, da vam u nagovaranju treba para tražiti,“ reče Cecilija. „Što se mene tiče, ja sam uviek na svaku žrtvu pripravna, da samo što prije otca brige lišim. S vašom dozvolom saći ću u kajutu, da oslobodim drugarice svoje grozna straha. Što se vaše želje tiče, reći mi je toliko, da kao najmladja u družtvu neimam upliva na one, koje su starije od mene, pa da moram upravo nadvladana biti, a to tim više, što im nesmijem očitovati razlôga, koji bi ih možda sklonuli da privole. Kad bi me htjeli riešiti obećanja moga pogledom na jednu samo gospodju na ladji, mislim, da bi se mogla izpuniti želja vaša, koju ću, iskreno govoreć, samo zato podupirat, da što prije budem prijateljem svojim povraćena.“

„I oslobodjena moga družtva,“ reče smiešeć se Pickersgill. „Ja hoću svakako, da se malo osvetim, pa ako me baš i prezirete, pobrinuti ću se ipak, da se na mene odviše netužite. — Idite i priobćite sve to onoj gospodji; nu dozvolite da vam prije predstavim svoga prijatelja, gospodina Ossultona“. Pickersgill pokaza rukom na Corbetta, koji skinuv šešir duboko se pokloni.

Cecilija nemogaše uzdržati smieha.

„A jer sam,“ nastavi Pickersgill, „primio zapovjedničtvo nad ovim jaketom mjesto lorda, to je svakako potrebito, da primim i lordovo ime. Dok sam na ladji, zovem se lord B— i kao takov predstavljam vam se; drugčije nesmijem biti imenovan. Budite uvjereni, gospodično, da ću se kao otac starati za vašu sreću i udobnost.“

Da je Cecilija htjela srdcu svomu na volju dati, morala bi se glasno nasmijati; bilo je to odviše smiešno, nu upravo ta smiešnost umirila ju je. Puno lagljim srdcem vrati se u kajutu.

Medjutim bijahu dole stara gospodična i gospodja Lascellesova u veliku strahu, što se Cecilija tako dugo nije vratila; nisu znale što bi si mislile, a na palubu se neusudiše. Gospodja Lascellesova htjela se je već jednoč odvažiti i poći gore, ali stara gospodična i Phoeba kričahu i moljahu ju, da ih neostavi i tako morade po volji im učiniti. Cecilijino lice, kad se je povratila, umiri gospodju Lascellesovu, nu ne tetku njezinu, koja je kričuć i uzdišuć k njoj pritrčala te joj se oko vrata bacila jecajuć:

„Što su ti učinili, moja mila, uboga Cecilijo?“

„Baš ništa, tetko,“ reče Cecilija. „Kapetan je vrlo uljudan i veli, da će nas što više mogao bude štediti, ako se po njegovoj volji budemo vladale, ako pako ne —“

„Ako pako ne, što onda Cecilijo?“ povika stara gospodična, stisnuv sinovki grčevito ruku.

„Neće nas pušćati, te ćemo od glada umrieti.“

„Bože budi nam milostiv!“ povika gospodična Ossultonova i poče na novo uzdisati.

Cecilija pristupi sada gospodji Lascellesovoj i odkrije joj na strani sve, što se je dogodilo. Gospodja Lascellesova bila je skupa s Cecilijom toga mnienja, da se neimaju ničega bojati, te govoreć dalje o toj stvari počeše se napokon smijati; bilo im je to nešto nova, osobito pako smijahu se promjeni svoje gospode u kriomćare. Ceciliji bilo je drago, što nije smjela tetki ništa pripoviedati, jer je želila, da se valjano poplaši, kako bi se u buduće lišila njezina družtva na jaketu, a gospodja Lascellesova prihvatila je s radošću sgodu, da joj naplati mnoge i različite uvriede. Dugo još šaptahu o tom medju sobom i gospodja Lascellesova postade veoma znalična poznati novoga lorda B— i drugoga gospodina Ossultona. Medjutim sada po prvom strahu počeše gospodje osjećati, da su gladne, a nebijaše nikakova ručka. Poslaše Phoebu ka ključaru po kavu ili čaj. Odgovorio im je, da je ručak priredjen u gospodskoj kajuti i da lord B— očekuje gospodje kod sebe.

„Ne, ne,“ reče gospodja Lascellesova, prije mu moram biti predstavljena.“

„Neidem ni ja,“ reče Cecilija, „ali ću mu napisati listić, te ćemo ovdje jesti.“ I Cecilija napisa sliedeći list:

„Gospodična Ossultonova pozdravlja lorda B—. Buduć da su gospodje po takovu strahu ponešto oboljele, nadaju se, da im vaše gospodstvo neće zamjeriti, nepridju li već sada k vam, nu k objedu, ako li ne prije, sigurno će na palubu doći.“

Odgovor bijaše povoljan i ključar donese gospodjam ručak.

„Nu, Maddokse,“ reče Cecilija, „kako se slažete s vašim novim gospodarom?“

Ključar pogleda k vratima, da li su zatvorena, strese glavom, pak zdvojnim pogledom reče:

„Zapoviedio je za objed divjetine i dva puta mi se zaprietio, da će me dat baciti iz ladje.“

„Moraš ga slušati, Maddokse, jer će to još i učiniti s tobom. Gusari su strašni ljudi; budi poslušan i služi ga tako, kao da bi bio moj otac.“

„Razumijem, gospodično, razumijem, tako ću i činiti; ali kucnuti će i za nas sat; ta to je zločin na široku moru, a ja ću ma petdeset milja daleko ići, samo da ga vidim vjesiti.“

„Ključaru!“ povika Pickersgill iz svoje kajute.

„Sveti bože! ta valjda me nije mogao čuti! Mislite li, da me je čuo, gospodično?“

„Stiene su veoma tanke, a vi ste glasno govorili,“ reče gospodja Lascellesova. „Hajdete samo k njemu, ali što brže.“

„Ostajte zdravo, gospodično, s bogom, gospodjo, ako vas više nevidim,“ reče Maddoks, drhćuć od straha. Došav pred kapetana razumije, da mu je donieti čačkalo za zube — i to je bila svrha kobna poziva.

Gospodična Ossultonova nehtjede okusit se jela, ne tako gospodja Lascellesova i Cecilija, koje se ju jele velikim tekom.

„A tko bi uviek u kajuti sjedio“, reče gospodja Lascellesova, „hajdemo Cecilijo, hajdemo na palubu.“

„Zar ćete me ostaviti!“ kričaše stara gospodična.

„Ta tu je Phoeba, tetko, mi idemo gore nagovarat te lupeže, da nas na obalu izkrcaju.“

Cecilija i gospodja Lascellesova uzmu šešire i odu gore. Lord B. pokloni im se i umoli Ceciliju, da ga predstavi krasnoj udovi. On odvede obe gospodje k stolicam i započe razgovor o različitih stvarih, koje su u taj čas rad svoje novosti zanimive bile. Novi lord govorio je o Francuzkoj i opisivao njezine luke, pripoviedao po gdjekoju dobru smiešicu, spominjao različite brežuljke, glavine i zaljeve, gradove i sela, oko kojih je brodio, te sa svakim mjestom znao bi spojiti po gdjekoji dogadjaj. Prije nego što su gospodje dva sata na palubi sprovele, opaziše na svoje neizmjerno čudo, da se s kriomčarskim kapetanom može veoma dobro zabavljati, te su se više nego jedan put glasno smijale. Tako nazvani lord B -- ulio im je vjeru u rieči svoje i ponovio iz novice, da si je zato prisvojio jaket, kako bi ne samo svoje stvari bez pogibelji izkrcao, nego se i lordu osvetio, a kašnje imao se čemu smijat. Od svega toga nije bilo ništa grozna u očijuh gospodja, a Jack bio je krasan momak, ponašao se izvrstno i govorio liepo, a uz to nije ni njegov prijatelj prekoračivao granicâ dužne pristojnosti.

„Moje gospodje, buduć da me se nebojite, što je za me veća sreća, nego li sam se nadati mogao, mislim, da će vas zabavljati, budete li vidjele, kako se boje, koji se po svom zvanju nebroje medju junake. S vašom dozvolom poslati ću po ključara i kuhača i pitati ću za objed.“

„Kada bi znala, što ćemo imati k objedu,“ reče gospodja Lascellesova. „Vi ne, Cecilijo?“

Cecilija prinese rubac k ustima.

„Ključar i kuhač neka dodju namah!“ povika Pickersgill

Domala pojaviše se obojica.

„Ključaru!“ povika Pickersgill povišenim glasom.

„Zapoviedajte, milostivi lorde“, odvrati Maddoks s klobukom u ruci.

„Kakvo ćemo vino dobiti k objedu?“

„Šampanjsko, milostivi lorde, i Klaret, milostivi lorde, i Madeirsko i Kseres, milostivi lorde.“

„A burgundskoga?“

„Neimamo burgundskoga na ladji, milostivi lorde.“

„Neimate burgundskoga, gospodine; kako mi se to usudjujete reći?“

„Na moju dušu, milostivi lorde,“ zavapi Maddoks drhćuć na svem tielu „neimamo nikapi burgundskoga; izvolite upitati gospodje.“

„Dobro, možete ići. — Kuhaču, što nam pripravljate za objed?“

„Škopčev — da rečem, srnečji but, milostivi lorde“, reče kuhač držeć u ruci svoju kuhačku kapu.

„Što još, momče?“

„Kuhanu telećju glavu, milostivi lorde.“

„Kuhanu telećju glavu! Izpeci ju ili ću dat izpeći tebe!“ povika ljutitim glasom Pickersgill.

„Razumijem, milostivi lorde, izpeći ću ju.“

„Što još?“

„Rezance a la Maintenon, milostivi lorde.“

„A la Maintenon! tih netrpim, tih neću. Spravite ih a l'ombre Chinoise.“

„Toga neznam, milostivi lorde.“

„Nije me briga; nebudem li ih imao k objedu, dati ću te ribam za hranu. „To neka ti je dosta, sad hajde.“

Kuhač ode gnječuć kapu, koju je neprestano u desnoj ruci držao.

„To sam učinio vam na čast, moje gospodje; jer imate više hrabrosti, nego li drugi spol.“

„Nezaboravite, svietli lorde, da ste nam dali svoju rieč, mi imamo dakle uzroka vjerovati vam.“

„Jesam li doista tako sretan, te mi vjerujete?“

„Nisam vam prije vjerovala, dok vas nisam vidila,“ odvrati gospodja Lascellesova, „ali sad sam osvjedočena, da ćete svoje obećanje izpuniti.“

„Gospodjo, vi me doista pobudjujete da činim što je pravo i dostojno, reče Pickersgill pokloniv se. Nebih rada izgubio vaše pohvale, niti se je nevriednim pokazao.“

Kao što čitatelj vidi, razvijali se dogodjaji izvrstno. (Konac sliedi.)

POUKA.

O zračnoj munjini i o gromosvodu.

II.

Strašni učinci bljeska silili su ljude već u staro doba, da se kako tako brane od njega. Stari Grci n. p. čuvali su svoje hramove pred bljeskom lovor-gaji. Prvi je na znanstvenom temelju osnovao stroj, da bljesk učini neškodljivim, Prokop Diviš, Čeh, rodjen 1696. Premda se je bio posvetio svećenstvu, ipak se je cieli svoj život rado bavio siloslovjem; najviše ga zanimali pokusi s munjinom. Pripovieda se o njem, da je g. 1750. učenomu Isusovcu Franji, koji je pred caricom Marijom Terezijom kanio praviti pokuse sa munjinom, kvario ih u šali tim, što mu je svu munjinu iz munjila odvodio žicami, koje je bio sakrio u vlasulji si. Ovu je misao osnovao na izkustvu, da munjevna napetost u dobrih vodićih biva najveća na oštrih krajevih i da se ovdje munjine najlaglje izravnjuju; a na istom temelju osnovao je i svoj gromosvod, tako da se ona šala može smatrati zarodkom njegova gromosvoda. Prvi takov stroj postavi Diviš dne 15. lipnja 1754. Na željeznom stupu bila su gore učvršćena 4 kraka a na njih dalje od kraja opet po jedan popriečni krak; na krajevih ovih krakova učvrsti 12 sanduka, sa 27 šiljaka u svakom. Glavni je željezni stup učvršćen u drvenu podstavku a ovaj jakimi lanci svezan sa zemljom. Jedva je Diviš postavio gromosvod, eto oluje: iz munjevna oblaka, koji je slučajno prošao nad strojem, vrcahu se tanke svjetle pruge u gromosvod a oluja se očevidno razidje. — Al kako već biva sa svakom novinom, nisu suvremenici ni Divišev izum pravedno ocienili. Učena družtva mimoišla su šuteć njegove predloge, vlada ga nije htjela pomagati, a prosti je puk, smatrajuć gromosvod, što ga je Diviš postavio pri svojoj sgradi, uzrokom velike suše, srušio god. 1756. Zasluge mu ipak sjajno ocienjuje epigram:

Non laudate Jovem, gentes! quid vester Apollo?
Iste magis Deus est, fulminis atque soni.*

Prvi gromosvod, kako ih do danas rabimo, postavi Benjamin Franklin u Filadelfiji god. 1760., dakle šest godina kasnije nego li Diviš. Glavne česti Franklinova gromosvoda jesu: prut sa šiljkom, svodilo i njegova spojnica sa zemljom. Prut od željeza stavi se na greben sgrade te se pravi 9—20 i više stopa visok, a na gornjem kraju ima platinovan ili pozlaćen šiljak. Ali prut čuva prediel samo u daljinu dva puta veću, nego što je sam visok. Ako je greben strehe n. p. 8° dug, to bi u sredini strehe morao biti prut 2° visok, ili bi se morala uzeti dva pruta po 1° visoka, a medju sobom se razstaviti za 4°, a od krajeva se udaljiti za 2°. — Svodilo spaja prut sa zemljom. Obično se svodila sgotavljaju iz željeznih prutova, koji se spajaju vijci te se prave dosta jaka. Bolje je praviti ih od spletene mjedene žice, jer mjed bolje vodi a hrdja joj nemože nahuditi kao željezu. — Napokon se svodilo spaja sa zemljom; u tu se svrhu najbolje dokanča velikom mjedenom pločom u vlažnoj zemlji. — Biti će ih dosta, koji su opazili osobito po noći, kako neki plamenčić sieva iz šiljka gromosvoda, kada se nad njim nalaze burni oblaci. Ova svjetlost nije ništa drugo nego li razstavljena munjina zemlje, koja se šiljkom rado i lasno izravnjuje sa protivnom munjinom oblaka u podobi munjevne svjetlosti. — Takovu svjetlost dobivamo i na konduktoru munjila, ako na njem zataknemo kovni šiljak. Mimogred spominjemo, da se takova svjetlost često vidi i na drugih visokih predmetih, kao na tornjevih, katarkah, dapače vidjela se je već i na šiljcih vojničkih bodaka; što više opazilo se je u podobnih okolnosti, da takova svjetlost sieva i iz konjske grive, iz vlasih i prstih ljudskih. Svjetlost ta poznata je pod imenom ognja sv. Ilije. — Gromosvodom se dakle neprestance odvodi munjina iz zemlje, zato ondje nemože steći tolike napetosti, da bi bljesk tako lasno udario u sgradu; gromosvodom imade se dakle zapriečiti mogući udar bljeska; ili ako bi sbilja udario u sgradu, to je svrha gromosvoda, da bljesk svede u zemlju, da nenahudi sgradi i ljudem. U obje svrhe mora dakako gromosvod u svih čestih biti tako uredjen, da lasno i dobro provodi munjinu; u protivnu slučaju bio bi gromosvod za sgradu veoma pogibeljan, jer bi se sbog velike napetosti nakupljene ondje munjine bljesk jako privlačio i kad ga ne bi gromosvod lasno mogao odvoditi, preskočio bi na druge česti sgrade, te bi joj ovako strašno mogao nahuditi. Da se je gromosvod u jednu i u drugu svrhu pokazao koristnim, dokazuje izkustvo. U Koruškoj ima na nekom briegu crkvica sv. Marije; u njezin toranj udarao je nekoč grom svake godine više puti, dapače i pet puti na dan, a crkvica je nekoliko puti sasvim izgorjela. Kada su ju g. 1780. zadnji put bili sagradili, providili su toranj gromosvodom, a gle sliedećih pet godina udari grom u crkvicu samo jedan put i to bez svake štete. Pri crkvi sv. Marka u Mljetcih ima toranj, koji se visoko penje nad cieli grad. Bljesk je svaki čas unj udarao i moralo se je mnogo trošiti za popravke, dapače je više puti i izgorio; al odkad je g. 1776. na njem postavljen gromosvod, ostaje neoštećen. G. 1813. bijaše u luci Port-Royal na otoku Jamaici mnogo brodova sakupljenih, kad ono

* Ne hvalite Jupitra narodi! Što će vaš Apolo?
Ovaj prije bio bi bog munje i groma.

nadodje oluja; bljesk udari samo u dva broda, koja baš nisu imala gromosvoda. — U raznih okolnostih treba pri gromosvodu paziti i na druge stvari; imade li n. p. u sgradi mnogo kovine, treba ovu posebnimi vodići spojiti s gromosvodom; pri nizkih barutanah bolje je visok gromosvod staviti podalje od sgrade nego li na sgradu; kod vjetrenjača providi se ne samo vršak već svako krilo prutom, a svi se oni spoje s vretenom a po ovom sa svodilom. Nego i pri svoj opreznosti nemožemo biti posve sigurni od svake pogibelji. Tako je n. p. god. 1862. udario bljesk u gromosvod jedne kasarne u Parizu, pa se spustio dalje po plinovoj cievi, čim je prouzročena eksplozija plina, koja je mogla imati strašnih posljedica, da je grom udario na drugom mjestu kasarne, gdje bijahu skladišta za barut i patrone. Ovo je dalo povoda, da su parižki fizici učinili mnogo pokusa u tom pogledu a napokon dokazali, da se Franklinovim gromosvodom neda ukloniti sva pogibelj, nego da bi se gromosvodi mnogo uspješnije uredili, kad bi se prut providio cielim vienčićem šiljaka i još po svojoj dužini drugimi vodoravnimi šiljci; jerbo se ovako munjini pruža mnogo veća prilika, da može odtjecati. Ovo uredjenje gromosvoda vraća se dakle k idei Diviševoj. — Telegraf čuva se od bljeska posebnim gromosvodom. Za vrieme oluje prikupi se u dugih i debelih telegrafičkih žicah mnogo munjine, a buduć da se pri telegrafovanju žica sa zemljom sada spaja, sada opet vez prekida, to se može bljesk po žici lasno svesti do telegrâfa, koje onda pokvari, dapače kadšto i telegrafisti nahudi. Gromosvod za telegrafe osniva se na izkustvu, da munjina dobivena tarenjem i zračna munjina radje traži kraći put lošim vodićem k drugomu bližemu dobromu vodiću, nego li dug put dobrim vodićem, dočim opet galv. struja zahtieva neprekinut makar i tanak i dug vodić. Priredjen je ovako: Struja se vodi tankom žicom od žute mjedi, koja je medju dviema stupčićima napeta. Stupčić, ka kojemu dolazi struja sa druge postaje, ima sa strane malen čunj s platinovim šiljkom, a nasuprot drugi podoban čunj, koji je žicom spojen sa zemljom. Ako bljesk žicom dodje k postaji, to on radje preskoči s prvoga čunja k drugomu i u zemlju; al ako bi mu se baš i pohtjelo proći tankom žicom, to ju odmah raztopi te si tako daljnji put sam prekine.

Prvi Franklinov gromosvod bijaše postavljen u Filadelfiji g. 1760. Prije ondje nije ni jedna godina prošla, da bljesk nebi bio 10—20 kuća pokvario ili u pepeo obratio. Od ono doba, što počeše po Franklinovu naputku sgrade providjati gromosvodi, nedogodi se nikakova nesreća više; ali je ipak trajalo do 20 godina, dok se je gradjanstvo sklonilo, da svoje sgrade providi gromosvodi — mišljahu, da bi grieh bio zapoviedati bljesku, kuda da ide, a kuda da neide. Nego i drugdje nadje gromosvod s početka nepovjerenja. Tako se pripovieda o Sieni u Toskanskoj, da su ondje javne sgrade, poimence tornjevi, mnogo stradali bljeskom. Starješine grada čuvši o gromosvodu zaključe postaviti takov gromosvod na toranj glavne crkve. Ovaj je toranj jedan od najkrasnijih u cieloj Italiji i nije prošla ni jedna godina, da mu ne bi grom bio naneo štete, a popravci bili su vrlo skupi. Gromosvod se sbilja postavi; u velikoj napetosti očekivaše sviet, hoće li poslužiti ta „vražja makina", kako ga mnogi pobožnjaci nazivahu. Napokon navali dne 18. ožujka 1777. strašna oluja, silna svjetina sakupi se okolo crkve, nemareć za kišu; svi bo htjedoše na svoje oči vidjeti, kakva će se pokazati ta vražja makina. A gle strašnim praskom udari grom u toranj, zabljesknu se cielo svodilo, ali toranj ostade bez kvara. — Ako hoćeš izbjeći pogibelji, koja od bljeska prieti tvomu životu, nemoj joj se lahkoumno izvrgnuti: jesi li na polju, nemoj se skrivati pod stabla, osobito ako stoje sama ili pri vodi, niti pod kupove žita ili siena, ili u grmlje. Ali opet je bolje, ako se postaviš podalje od stabla, nego da stojiš u širokom polju. — Žalostno je, da ima još dan danas neznalica, koji mniju pucnjavom iz pušaka zatjerati oluju; ako opališ ma cielu bateriju topova, nepostigneš više, nego da oblaci, ako ih zvuk još i dostigne, dalje ga razplode, al inače se nedaju smetati; dapače takovi ljudi izvrgavaju svoj život najvećoj pogibelji, jer čovjek kao najviši predmet u širokom polju, a k tomu još s puškom — dobrim vodićem — veoma privlači bljesk, pa sbilja ima mnogo slučajeva, gdje su ljudi ovako životom stradali. Isto tako nespretna i nesretna je i ta misao, za vrieme oluje zvoniti na zvonicih, jerbo bljesk rado udara u zvonike kao visoke predmete, a i zvonovi kao dobri vodići rado ga privlače. — U šumi si već sigurniji. Jašiš li, sidji s konja, pa idi podalje za njim. Bježati ili se hitro voziti nesavjetuje se, jer se ljudi i živine uznoje, a to podupire vodivost. Nečuvaju dovoljno ni jame i špilje, jer bljesk udara i do 5 hvatih duboko u zemlju. Medju sgradami nije pogibelj doduše tolika, ali i tud nije suvišno biti oprezuim. Nemoj naročito stajati medju vrati ili kod cievi, najbolje idi ili sasvim u kuću ili sredinom ulice. U sobi nemoj stajati kod prozora, željeznih peći, zrcala, pod dimnjakom; usried sobe si najsigurniji. Ako se preveć bojiš, legni se na divan, ili sjedi se na star suh stolac, ili ako se hoćeš još bolje osjegurati, legni se u postelj. Malo se znade slučajeva, gdje bi bljesk bio ubio koga u postelji, prije ga je bacio iz postelje. Za vrieme oluje otvarati prozore nije pogibeljno, propuh neškodi; inače ponešto čuvaju prozori kao loši vodići; u nižih soba jesi sigurniji nego li u viših. — Ali najsigurnije sredstvo sačuvati sebe i svoju kuću pred bljeskom, ostaje ipak gromosvod.

X.

LISTAK.

Slava Strossmajerova u Rimu. „Sriemski biskup“ progovorio je i po drugi put u crkvenom sboru rimskom. Što je ono prošle godine govorio, pročulo se je i saznalo po hvali i priznanju, kojim ga počastiše prve glave katoličkoga svieta, a ta je hvala odziva našla kod svih prosvjetljenih naroda. Sva sreća te možemo javiti, da ima i u glavnom gradu Hrvatske do pet sto neodvislih gradjana, koji se usudiše slavnomu biskupu svoju hvalu izjaviti posebnom adresom.

Prvi put radilo se je o nauku vjere, a biskup je djakovački podigao svoj glas za slobodu znanosti, drugi put pretresivala se je crkvena disciplina, za koju Strossmajer ište da se uredi po načelih pravoga i čistoga kršćanstva. Po njegovu mnienju morala bi se reforma crkvene discipline od najviših stepena crkvene hierarhije do najnižih provesti načinom takovim, da bi se o biskupih govorilo istom onda, kad bi na njih sbilja red bio. On hoće da se papinstvo učini obćenitim, t. j. da papom može postati i Ne-Talijan; kako danas stvari stoje, ta je inštitucija čisto talijanska na ogromnu štetu njezine moći i njezina upliva. Strossmajer govorio je i o tom, da bi se sbor kardinala prenaredio i obnovio, neka u njem budu zastupane sve strane i zemlje po veličini i vriednosti. A moralo je negdje zastrepiti srce, kad govornik poviknu: Željeti se mora, da vrhovna oblast crkvena ima sjedište ondje, gdje ga je gospodin pripravio sam sebi i svojemu ugledu, to je u sviesti i u srcu naroda, što pako nikada neće biti, dok papinstvo bude inštitucija sgoljno talijanska. Osim toga je tražio, da se crkveni sborovi češće drže, pa je natuknuo, kako providnost božja sama na to siluje. Lahak je put i lahko obćenje, pak je crkvi lahko skupiti se oko svoje glave u koncil, a naprednijim narodom, koji svoje javne poslove razpravljaju u obćenitih skupštinah pokazati, kakovom se iskrenošću, kojom ljubavlju i umjerenošću imaju razpravljati javna pitanja. Dok su sinode u crkvi bile češće, naučili su narodi od nje, kako treba poslove rediti i goniti, sada pako morala bi se crkva narodom pokazati kao učiteljica u velikoj umjetnosti, kako valja vladati samim sobom.

Strossmajer ište, da bi se provincijalnim sinodam dala moć i upliv na biskupske stolice, čim bi prestale pogibelji, koje su spojene s dosadašnjim imenovanjem i dnevice se na neizmjerno pomnožavaju. Oštrimi riečmi a sjajnimi dokazi šibao je one, koji propoviedaju razdor s modernim družtvom. Strossmajer očitova, koliko je osvjedočen: da crkva od sada vanjsku sigurnost i jamstvo svojoj slobodi ima tražiti jedino i samo u javnoj slobodi svojih naroda: — nutarnju pako u tom: ako biskupske stolice budu popunjivane tako, da na nje budu sjedali ljudi duha Krizostomova, Ambrozijeva i Anzelmova. Strahovit bijaše onaj čas, kada govorom okrenu na centralizaciju, koja da guši žiće crkve, i na jedinstvo crkve, koje da samo dotle kaže svoju nebesku harmoniju i goji duhove, dokle njezini različiti elementi svaki svoje pravo i svoje institucije čuvaju nepovriedjene. Kako pako crkva sada stoji i kako bi ju rad urediti: jedinstvo njezino više je za duh ubojita monotonija, koja u mnogom pogledu postaje dosadnom i mrzkom i na mjesto da privlači, odbija.

Napokon je govorio o kodifikaciji kanoničkih zakona, koji su sada babilonska konfuzija, smiešana od pačinjenih i podmetnutih kanona.

Govor biskupov trajao je po drugu uru, utisak mu je bio neodoljivo silan. Neki biskupi rekoše, da se jur od cielih vjekova nije čula takova govornička vještina na latinskom jeziku.

U sjednici jugoslavenske akademije od 9. o. m. čitao je g. J. Jurković estetičku razpravu „O uzvišenom“; buduć da je ona vrlo zanimiva priobćit ćemo iz nje drugi put obširniji izvadak.

„Kolo“ zabavljalo se jučer u zagrebačkoj streljani; program koncerta bio je ovaj: Gdčna M. Ružička deklamovala je pjesmu grofa Dunin-Borkovskoga „O pjesmi“, koju ćemo u budućem broju „Vienca“ priobćiti; zatim je pjevan mužki sbor „Moravě“, dvopjev „Domovina“, mužki sbor „Večer na Savi“ od Ivana Zajca, napokon „Hrvatska hymna“ od Tovačovskoga. Osim toga je sviran „Trio G-moll“ i Quartett H-moll od Feska.

Dor. Rački. „Imp. obšćestvo ljubitelej estestvoznanija, antropologii i ethnografii“ kod c. sveučilišta u Moskvi imenovalo je u svojoj skupštini od 22. prosinca pr. god. predsjednika jugoslavenske akademije, dra. Fr. Račkoga, svojim pravim članom. A carska akademija u Petrogradu imenovala ga je u sjednici od 29. prosinca 1869 svojim dopisujućim članom i poslala mu ovih dana dotićnu diplomu.

Žensko pitanje. U Njemačkoj ima velika ženska zadruga, kojoj je zadatak brinuti se zato, da se praktičnimi načini poveća privredna snaga žena. Ova zadruga drži, da je u tu svrhu potrebita i pomoć vlasti, pa je zato predala molbu saksonskomu saboru, da se ženski nastavni zavodi što prije razšire. Medju ostalim moli ona, da se uvede sveučilištni tečaj za obću anatomiju i fiziologiju, na kojem bi nauke slušale i buduće učiteljice na djevojačkih učionah; primaljam i bolestničarkam bio bi takov nauk nadà sve potrebit. Dr. Pfeiffer izjavio je povodom te molbe, da je država dužna pobrinut se zato, da se što više razširi polje ženske radinosti, a da se stolica za anatomiju i fiziologiju, namienjena ženskim, ima smatrati samo čednim početkom povećemu zavodu, u kojem bi se žene obrazovale za liečničko zvanje. — A drugi neki zastupnik branio je težnju i nastojanje ženske zadruge proti poznatim prigovorom, da za žene nije nikakov mužkarački posao, pa je svoj govor završio ovako: „Izreći mi je na kratko misao, za kojom se je ženska zadruga povela; a ta je ova: Dužnost je s v i h ljudi, da se brinu za napredak čovječanstva; toj dužnosti nemogu se ni ženske oteti. Ovomu se načelu neda ništa prigovoriti.“

Prostonarodna čitanja u Parizu. Poznato je, da se onakova čitanja, kakova su u Zagrebu ove je-

seni započeta, za širje naime obćinstvo i za gospodje, od davna drže u svih ovećih gradovih izobraženoga svieta. Možete si misliti, da se u Parizu ovakova čitanja drže na više miesta i da tu sudjeluju najbolje književne sile francezkoga naroda. Mislimo, da će zanimati naše čitatelje, ako im priobćimo imena čitateljâ i sadržaj čitanjâ držanih tečajem prošloga mjeseca na boulevardu kapucinskom (conférences du boulevard des capucines), da vide, koji su predmeti, što no su bili u jednom mjesecu razlagani: E. Garcin čitao je o poganih XIX. vieka; H. Chavée o sravnjujućoj fiziologiji glasbenih strasti; E. Deschanel o Balzacu; E. Hervé o parlamentarnom govorničtvu u Englezkoj; Fr. Sarcey: tko ima pravo kazne? C. Flammarion: nebo, pokusi električkim svjetlom; P. Duprat o Montesquieu; E. Deschanel o piscu Alfredu de Musset-u i prvih njegovih pjesmah; Piorry o liečničtvu XIX. stoljeća; Ch. Lemoenier o moralu i pravu glede na rád; L. Simonin: govornici francezke revolucije, Danton i Robespierre; V. Lefévre o gradjanstvu. U tom je družtvu čitala takodjer gospodjica Maria Deraismes o ženi u kazalištu. Ona je za veljaču i ožujak oglasila ova čitanja: Žena u romanu, žena pred novinarstvom, žena pred sudom, žena u novih družtvih. Osim ovih čitanja ima u Parizu i drugih, tako n. p. cercle agricole, gdje čitaju učenjaci na glasu A. Cochin, E. Caro, E. Laboulay, V. de Laprade, M. Saint-René Taillandier i drugi. Svaki dogodjaj, koj sviet zanima, izazove u onom svjetskom gradu posebne konferencije; tako su sada otvorene „conférences sur le concile oecuménique et sur la Rome actuelle“ (konferencije o sveobćem saboru i o sadanjem Rimu), u kojih čita E. de Pressensé o družtvenom i vjerskom stanju sadanjega Rima, o pripravah i ustrojstvu koncila, o njegovih strankah i njihovih vodjah, o pitanju o nepogrešivosti pape, o vlasti sabora pred poviešću.

Nova opereta. U Aleksandrovskom kazalištu petrogradskom bila je predstavljana dne 11. pr. m. nova ruska opereta: „Zapreščennyj (zabranjeni) plod“. Izvjestitelj kazalištni opazuje tom prigodom: „Operetomanija počima u nas posta slabiti, padati“. Ne bi li se moglo protivno reći o „operetomanija“ u Zagrebu? pri čem valja na um uzeti, da se žitelji petrogradski, imajući više kazališta, u kojih se davaju drame i opere, mogu ograditi proti „operetomaniji“, čim se Zagrebčani ne mogu pohvaliti.

Račun o „Viencu“.

Kad je Matica ilirska koncem godine 1868. povjerila svoje književno poslovanje jugoslavenskoj akademiji, povela se ondje rieč o tom, što bi prema današnjemu stanju naše književnosti najbolje odgovaralo onoj zadaći, koja je po temeljnih pravilih namienjena Matici ilirskoj. S više strana, od raznih uglednih književnika i prijatelja narodne prosvjete bješe predlagano, da se o trošku Matice ilirske izdaje dobar beletristički list. Ovaj je predlog zbilja i prihvaćen te se početkom prošle godine rodi „Vienac“. Poduzeće ovo razlikuje se bitno od svih dojakošnjih podhvata te ruke u našoj domovini. Kao nikada prije, ustanovljeno bi kod „Vienca“ načelo, da se svaki članak, koji bude u tom listu štampan, primjerno nagradi, a da se listu drži plaćeni urednik. Nema sumnje, da se samo tim načinom može, i to polagano, uzgojiti narodna beletristika, koja je najbitniji dio svake samostalne književnosti. Ili zar ne bijaše upravo to najveća anomalija do sada u našoj književnosti, što je svaka druga struka obećavala hrvatskomu piscu koliku toliku nagradu, samo kod beletristike morao se badava mučiti? Nije li taj neprirodni razmjer već sa svim odbio bio sve darovitije naše pisce od beletrističke književnosti?

Ne može se doista reći, da bi se bilo umah prve godine sve postiglo, što se želi tim načinom postići. Ali plodovi od onoga sjemena, koje se ovdje sije, od one novčane žrtve, koja se ovdje prinosi, neće za cielo izostati. Matica ilirska može reći, kao nikoji privatan čovjek, da joj nije do njezine koristi, već do koristi obće, do koristi za narodnu književnost. I za to smije na izmaku prve godine, što „Vienac“ izlazi, izaći otvoreno pred javnost sa svojim razhodom, koji će ujedno podpunoma posvjedočiti istinu upravo navedenih rieči.

Dohodci „Vienca“ bijahu:

A) Od prenumeracija unišlo . .	2764	for.	43 nvč.
B) Od Matice ilirske	1800	„	— „
Ukupno . . .	4564	for.	43 nvč.

Troškovi:

A) Plaće redaktorske	840	for.	— nvč.
B) Nagrade piscem	1369	„	93 „
C) Književna sredstva redakciji	116	„	77 „
D) Kancelarija i posluga	114	„	97 „
E) Albrechtu za štampanje . .	1701	„	46 „
F) Albrechtu litografija	40	„	— „
G) Poštarski troškovi — biljege	259	„	61 „
H) Županovoj knjižari za savijanje lista i nagrada za ekspediciju	82	„	62 „
Ukupno . . .	4525	for.	36 nvč.

Kad se troškovi uzporede s dohodci, ostaje koncem godine u blagajni 39 for. 7 novč. gotovine. Ali napram toj gotovini, kojoj se ima pribiti još i ona do sada ne označiva svota, koja će unići od prošlogodišnjih zaostataka, ostaje koncem godine na dugu ne izplaćena tražbina Albrechtove štamparije u iznosu od 672 for. 63 novč.; za tim 150 for., koji se imaju izplatiti bivšemu redaktoru. Koncem dakle prosinca g. 1869. nadmašivahu troškovi dohodke za 783 for. 56 nvč. a. v.

Svim novo pristupivšim predplatnikom možemo poslužiti i prošlim tečajem „Vienca“, koji dajemo cielu godinu domaćim po 3 fr., vanjskim po 4 for. Ali za prvi broj i prošle i ove godine molimo gg. predbrojnike za strpljenje, dok se iznovice naštampaju te će se svakomu naknadno poslati.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 8. U Zagrebu dne 19. veljače 1870. **God. II.**

Izlasi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Ratna pjesma Kosovska.

(*God. 1389.*)

Tko je vitez, tko li dobar junak,
Neka paše britku sablju svoju.
Nasta ora, valja vojevati
Za krst častni i slobodu zlatnu.
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...

Turski zulum nama dodijao,
Neće nam se više robovati.
Poći nam je na Kosovo ravno,
Zauzeti svoju djedovinu.
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...

Noć pokriva djedovinu našu
Medj tri mora i Dunajem hladnim.
Samo gore na visini jasnoj
Još nad tminom krsta znaci sjaju.
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...

A iz tmine silne ruke vire,
Silne ruke častnom krstu sižu.
Silne ruke okovima zveče,
Slomit nam je okove proklete.
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...

A na turske pogane fermane
Sabljam' ćemo pečat udarati,
I sabljama zemlju dijeliti;
Pa šta Bog da i sreća junačka!
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...

Turski zulum nama dodijao,
Spasitelja našem rodu treba;
A spasitelj medju nama žive
I njegovu krstu se klanjamo.
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...

Poći nam je na Kosovo ravno
Naše stare pokajati slavno.
Krsta znake svuda podignuti
Medj tri mora i Dunajem hladnim.
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...

Tko je vitez, tko li dobar junak,
Neka paše britku sablju svoju.
Nasta ora, valja vojevati
Za krst častni i slobodu zlatnu.
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...
Ora ... ora ... ora ... ora ... ora ...

O. U. O.

Donato Donati.

Izvorna pripoviedka.

VII.

Zadnjih dana mjeseca srpnja godine 1848 šetao se u Senju „na moru“ mladić skrojena koraka, podignute glave i vesela, ponosita pogleda. Vidio si na prvi mah, da je mladić pun samosviesti, pun još onoga čustva, što ga svako oćuti kad gimnaziju svrši. To bi se čustvo dalo po prilici izreći riečmi: Pucaj zemljo, otvaraj se sviete, dielite se oblaci! Evo zemljo junaka, da te gazi, kud te gazili nisu; evo sviete uma, koj će ponirati u dubine tvoje, gdje te još nitko pogledao nije; a vi oblaci razmičite se, da poleti duh moj u visine, do kakvih se nije još nitko usudio popeti.

Približio se ovomu mladiću vojnik vodeć izpod ruke svoju suprugu i upita ga: Oprostite, gospodine, jeste li vi najmili ovu ladju?

— Nisam ja, nego moj otac. — Putujete li i vi, gospodine, na Rieku?

— Rado bi da možėmo, al nema nigdje nijedne ladje, da nas poveze.

— Moga će otca osobito veseliti, ako vam bude smio ponuditi mjesto u ladji. Moj će otac ovaj čas doći. Možebit i znate moga otca, i on je carski major: barun Oscar Weilen.

Supruga vojnikova čuvši te rieči uzkliknu: Donato! i htjede ogrliti mladića.

Pridrži ju još za vremena major i razabrav se sam malko stisnu Donatu ruku i reče mu: Onda smo mi stari znanci; ja sam major Radaković, a ovo moja supruga — i izljubi se srdačno s Donatom.

Donato nije ni opazio suza na očima majora Radakovića, već pristupi odmah majorici, poljubi joj ruku i reče: Milostiva gospodjo! Izvinite me, nisam ni iz daleka mogo pomisliti na sreću, da ćemo se ovdje sastati. Mnogo, neizmjerno mnogo vam dugujem. Vi i neznajući me toliko me odlikovaste i tako se često mene sjećaste, da mi učiniste nemogućim svako odvraćanje. Ja sam bio i nakanio, da vam se dodjem ove jeseni osobno zahvaliti. Sad me i u tom pretekoste. Oh, kako će taj nenadani sastanak moga otca veseliti! Koliko mi vas je puta spominjao! Gospodine majore, vi spasiste život momu otcu. On mi je to toliko puta pripoviedao. Oprostite mi, gospodine majore, al vas ja tim smatrah uviek svojim drugim otcem.

— A ja vas imam onda pravo svojim sinom smatrati, reče Radaković, i pritisnu k sebi Donata, a debele suze potekoše mu niz junačko lice.

Nekoliko časova nisu umjeli Radakovićevi ni rieči progovoriti. Zagledali se bili u Donata, pa Anka padnuv Milanu na grudi poviknu: Moj sin, moj sin!

Donato priskoči, al mu major prihvati: Ništa, ništa gospodine, sjeća se svoga sina, komu ste tako nalik, tako izvanredno nalik.

Javila se opet Anka: Donato! Jeste li uviek zdravi, jeste li zadovoljni, jeste li sretni? Oh, kako bi bili sretni? Vi nemožete biti sretni, lice vas izdaje, priznajte mi, da nemožete biti nikako sretni.

U to dodje barun Weilen i prekinu ta pitanja, koja su Donata neugodno dirnula, misleć on, da majorica znade za njegovu ljubav.

Barun se pozdravio s junačkim svojim pobratimom i s njegovom suprugom, te nastavi:

— Pa kako Milane? Šta da te pitam, kad ti lice govori. Dobro je.

— Otče dragi, reče Donato, gospodin major putuje na Rieku.

— To i mora. Ja ga drugamo i ne puštam. — Pol vieka te ne vidjeh. Ti ćeš Milane svakako s nami. Ima mjesta u ladji dosta, a razgovora silna. Tvoja su pisma bila obilata i u zadnje vrieme sve to češća, al pismo je mrtvo slovo. Nemože tuj čovjek svoju dušu pred prijateljem do sita izjaditi. — Dakle ti u Granici sada? Dobrahno si se pomaknuo. Bog dao i bolje. — Pogledav barun suprugu Milanovu obori oči i reče žalostno majoru: Milane, i ja sam bio oženjen! — Razabrav se malko pokaza mu Donata i reče: Sad je ovo sva moja nada. Ti znaš Donata moga; često ti o njem pisah. Baš mi dovrši osmu školu, pa ga kanim sad posiniti, da može mojim imenom u vojsku stupiti. Što nisam mogo ja postići, nadam se da će mi svakako on.

Zabrinuo se na te rieči Milan, a još više njegova supruga, al barun nastavi: Kako Milane, da ti dadoše sada na Rieku?

— Za kratak čas. Vodim samo svoju suprugu onamo; i ona je Riečkinja. Zapalo me u Italiju, pa ću ju na Rieci ostaviti, dok se vratim, ako bog da. Imam i kćercu na Rieci.

— Ti kćercu na Rieci! pa mi nikad o tom ne pisà.

— Imam ju na naucih, u kući naše prijateljice Mavrovićke.

Donato mu upane u rieč: Ružicu? Je li Ružica vaša kći?

— Zar ju poznate?

Donato porumeniv odvrati zabunjen: Od vida, gospodine majore!

— Onda vas moram svakako s njom upoznati. Biti će mi osobito drago, ako nas čim prije pohodite.

— Vi ste neizmjerno dobri, gospodine majore.

Za kratak čas sjedoše Radakovićevi s barunom i s Donatom u ladju i odploviše put Rieke.

Anka je veoma malo govorila, nego je svedj udiljno gledala svoga sina Donata. Da ga je mogla k svojima grudima priviti, nebi se s nijednom kraljicom zamienila.

Šutiše svi dugo vremena, a onda stadoše ona dva pobratima razgovarati. Reče barun Weilen: Dakle ti opet u Italiju. Ti dakle pod Radeckoga.

— Vidiš brate to me veoma žalosti. Da ja mogu uz našega bana umrieti, nikad za mene ljepše sreće. Ovakova ti čovjeka još Hrvatska porodila nije. Da vidiš kako Granica za njim gori. Da hoće, mogo bi nebo s njom jurišati. Nije ban Jelačić po ničem tako velik, nego što se je u njem utielovila misào čitavoga Hrvatstva. Ban Jelačić — to su želje, to su nade Hrvatstva. Za čim svako hrvatsko srdce umire i svaka duša gine, to je bog pòkupio, te iz toga stvorio Jelačića bana. Nikad sviet nevidje većega oduševljenja, nego kad ga banom namjestiše. Brate, tko je Hrvat, pa toga vidio nije, taj neka požali, da se je rodio. Stupi ti ban odjeven i nakićen, kano da ga je vila odjevala, a pjesma kitila, stupi ban na trg sv. Katarine med narod, u sabor, i reče:

„Ponosio sam se uviek i radovao, što me je hrvatska majka u hrvatskoj domovini rodila, nu zora slastih života moga tek onda mi svanu, kad me je mili glas naroda u sredinu svoju kao bana pozvao i najmilostiviji vladalac naš, sretnuvši se sa željom naroda, za bana imenovao.

Nije mene usrećilo odlikovanje, što mi je tako sjajna čast u dio pala, ne, ne — mene je usrećilo povjerenje naroda, mene je usrećila slast, da je narodu narodan ban podieljen.

Evo sam, mili narode, dušom i tielom tvoj ban, primi me u bratinski naručaj svoj i budi uvjeren, da ću jedino za domovinu i kralja živiti i umrieti.“

Može li tako govoriti drugi tko, van Hrvat i junak? Tko je god čuo te rieči iz ustiju banovih, da ima petdeset sinova, petdeset bi ih banu ponudio, da ih vodi u smrt za sreću domovine.

Milan Radaković je to takvom vatrom govorio, da je Donatu počelo srdce igrati, a oči kriesiti se. Zapita on majora: Gospodine majore, gdje je sada ban?

Bit će još u Sriemu, gdje svako narodno srdce u živu vatru pretvara. Evo kako je ovih dana Sriemce pozdravio. Reče im, usta mu se posvetila:

„Mili moj sriemski narode! To je prvi put, što ban trojedne kraljevine tebe u krugu tvojem pozdravlja; prvi put od stoljeća, što imadeš bana, kojega je mati od roda tvoga pod nebom tvojim rodila, koj je hrvatsko mlieko sisao, te od djetinstva svoga sve do sad ljubavju za domovinu svoju plamtio; kojemu je tvoj jezik i njegov; kojega ti, koj tebe razumije.

I to je ono, što me je najvećma usrećilo, kad me je svietli kralj naš, uslišav želju naroda, za bana kraljevina ovih postavio. Jer znajuć za nepovoljni i ugnjetavani do sad položaj naroda moga, znajuć za sve potrebštine njegove, učini mi se podignuće moje na bansku čast, kao sudbina od boga odredjena, koja neće, da nevješta ruka tudjinca rane otačbine naše još većma ogorčava, već da joj zlo i dobro njezino istinski osjećajuće domaće brižljivo srdce jedared lieka donese.

A u tom nije se prevarila, jer je u meni krepka volja posvetit se narodu momu. Živit ću ja neumorno starajuć se za njegovu sreću i blagostanje. Nu znati ću i umrieti — ako za narod moj umrieti bude.“

Vidiš, brate Oscare, a mene je zapalo u Italiju!

— I u Italiji možeš Hrvat biti.

— Nikad brate! Vojnik, junak, al Hrvat nikad!

Uzdahnu Donato: Oh, zašto nisam ja Hrvat!

Ovi razgovori pokrenuše tako sa dušom svakoga putnika, da nije mogo nijedan ni o čem drugom više razgovarati.

Dugo mukom mučaše i nebi čuti drugo, nego ono jednozvučno pljeskanje vesala po mirnom moru. Na jednom poviknuše iz jednoga grla Anka i Donato: Eno Rieke!

Anka nastavi: Oh bieli, oh ljubljeni grade moj! Hvala ti, dragi bože, što mi dade još jednom viditi mili zavičaj i majku i djecu svoju — i ona primi za ruku Donata i reče mu: Eno Rieke naše!

Donato jedva majku i dočuo. Zaneo se on, gledajuć Rieku, u pameti pred svoju Ružicu i u sebi tako govorio: Sutra ću se s njom sastati, sutra s njom prvi put govoriti! Gdje ste bogovi, da mi sreću moju zavidite!

Za kratak čas prispješe na Rieku.

VIII.

Kako Radakovićevi na Rieku dodjoše uputiše se ravno Ankinoj majci. Nije mogla Anka nikako dočekati časa, da se s njom izmiri. I toliko je puta ona radi toga izmirenja drktala, bojeć se, da joj majka premine ne pomiriv se s njom.

Starica je još živila. Za ovo osamnaest godina nebi na starici, ni na tielu njezinom, ni životu, ni misli nikakve promiene. U nje se sve iz dana u dan onim istim redom živilo. Danas je bio baš dan, kad su brojevi iz tršćanske lutrije došli, te se je naravno danas jedino o tih brojevih govorilo. Govorilo se, koji su izašli, kako bi se bilo moralo bolje igrati, kako se čovjek ni u sanje već uzdati ne može i nabrajale se ostale takve lutrijaške mudrolije. Bila je starica danas i zlovoljna, jer je za jedno oko ambo sgriešila.

Sjećala se starica često i Anke svoje, i kako joj je Anka pisala, da se je udala i uprosila ju, da ju smije pohoditi, željno ju je izčekivala.

Stupio Radaković sa svojom suprugom pred staricu. Anka potrči prema njoj, padne joj na koljena i povikne: Majko, možeš li me sada blagoslovit?

Staricu polijale suze i drkćućom rukom blagoslovi svoju kćercu, a s njom i Radakovića i uzkliknu: Anko moja, kćeri moja! — Bože, sad mogu umrieti! — A Radakoviću reče: Zete, sine moj! Ti si prvi vojnik, što ga znam, da je rieč održao. Milane, možeš li se sa mnom izmiriti? Ćutila sam, da mi je srdcu težko bilo gubiti jedinicu svoju, al sviet, al crkva ne dali mi drugčje. Sad vas je bog svezao, sad mi se duša spokojila. Milane, oprosti mi!

— Majčice, nemam ja, vi imate meni opraštati.

— Hrvati su ipak pošteni ljudi.

Bila se starica tako razveselila, da nije ni mogla pomisliti, kako bi iz toga sastanka i pomirenja izvadila tri broja, da ih na lutriju metne.

Reče onda Anka majci svojoj: Nebi li, draga majčice, htjela vidjeti unučad svoju?

*

— Kako nebi kćeri moja? Gdje su? Zar su i oni na Rieci? Idemo tamo, Ankice, da ih zagrlim, da ih poljubim. Osamnaest godina nisam nikoga od svojih poljubila!

Odoše sva trojica Mavrovićevim.

Tko da ti opiše, dragi čitatelju, veselje, što ga je imala Tonka, Ankina majka, vidiv svoju unuku Ružicu, za koju nije ništa ni znala. Starica poče i žalostno Mavrovićki govoriti:

— Zašto mi nehtjedoste nikad poslati Ružice, il bar mi poručiti, da ju sama dodjem viditi?

— Vjerujte mi, odgovori Mavrovićka, da me je to veoma bolilo i kolikogod sam puta s Ružicom mimo vašega stana prolazila, uviek me je nekakvi tajni nagon tjerao, da vam dovedem ovu nevinu djevojku pred vaše lice, nebi li vi, pogledom krvi svoje, smilovali se kćeri svojoj. Al smjedoh li ja unići? Neimadoh li se bojati, da me odpravite onako, kako ste me odpravili, kad vas za Anku molih i kad mi rekoste: Kad bude Anka ženom, onda neka mi pred oči dodje, al prije nikada, nikada. Što bi ja onda, što bi ova nevina djevojka?

— Draga Mavrovićko! Bi li se bila mogla ja oteti, da ne poljubim ovu milu djevojku, da ju ne prozovem svojom, kad bi ju samo vidjela.

Tim zagrli starica Ružicu i stade ju milovati i ljubiti.

U ovaj čas stupi u sobu barun Weilen s Donatom. Reče barun Milanu: Dragi brate, pokaži mi tvoju obitelj, djecu tvoju, da se i ja tvojoj sreći veselim.

Prikaže mu Radaković kćercu i staricu i reče: Oscare! Imam ti sad odkriti još jednu veliku tajnu — i počeka Radaković glasom.

Oscar ga razumje i namignu Donatu, da se u bližnju sobu udalji.

Donato to jedva dočekao i podje sa Ružicom u obližnju sobu.

Donatu se sad vidilo, da je vrieme, da Ružici svojoj ljubav očituje i drkćućim glasom zabunjen ju zapita:

— Gospodjice, vi niste danas pjevali kao obično.

— Nisam, gospodine, nadala sam se svojim roditeljem, pa . . . gospodine, zar vam se mili pjevanje?

— Meni? Neizmjerno! Ja u tom sad živim, kad mi još ide pjesma iz tako plemenite duše.

Ružica porumeniv se reče žalostnim glasom: Vi nećete više moga pjevanja slušati, ja ću morat otići iz Rieke, morati ću sa svojimi roditelji u Granicu.

Upade joj u rieč Donato: Vi otići iz Rieke? Kada? Zar danas još? Tko će meni onda svojom pjesmom blažiti bolestno srdce moje? Oh kako sam ja nesretan! Nigda u svom životu niti jednoga veseloga trenutka! Evo pomolilo mi se bilo sunašce; al još se pravo ne porodi, već mi za goricu zadje. — I doda Donato zdvojno: A bog zna, je li to sunašce za mene uzlazilo, bog zna, je li meni sijati htjelo? i pogleda onim vatrenim okom na Ružicu, kano da ju hoće uprositi: Ružice, bi li mogla ti mene ljubiti?

Ružica obori oči na zemljicu, da pogledom svojim ne izdade tajnu duše svoje.

Uzalud čekao Donato na kakav odgovor, pa onda nastavi: Gospodjice, bi li vam smio pripoviedati jednu pripoviedku? Nije davno, ah, mogo bi vam i dan i uru označiti, kad neki mladić hodajuć po sobi u borbi med životom i smrti pročuo nekakve nebeske glasove, koji ga čarom svojim prikovaše za ovaj sviet i on, nemogav se milinju njihovom oteti, poleti, da vidi ono božansko vrelo, iz koga oni divotni zvukovi izticaše i vidje — Vas.

Od onoga presladkoga časa ne pomislih nikada više na drugo, nego da vas mogu slušati, da vas mogu gledati. I kako mi se riedko ta sreća pružala, a kako sam tražio zgodu, da vam se odužim! Sada, gospodjice, kod prvoga sastanka našega, moram vam se zahvaliti što me oteste crnoj čeljusti nemile smrti. Ovaj život, što mi ga stvoritelj povjeri, da mu budem neograničenim gospodarom, ovaj život nije i nemože više moj biti. Ja ga odlučih satrti, vi ga od propasti izbaviste. Ovim životom možete od sada samo vi razpolagati. Al dopustite, plemenita gospodjice, da vam ponudim i ono, što je od davna vaše, što vi u meni probudiste, što vi do najvećega napona uzgojiste — dopustite, da vam izdam najveću tajnu srdca svoga, da vam kažem da vas iz dna duše svoje . . .

Nemogo Donato izreći zadnje rieči, jer ga barun u sobu pozove i tim mu i prikrati, da ne padne na koljena pred Ružicu.

Zapanjio se Donato. Ona rieč, koja je toliko gradova već spalila i toliko junaka oborila, ona rieč ostade u duši njegovoj i razvali se poput vulkana u grudih njegovih. Stale grudi drktati, stale lomiti se, a vatra, ona žestoka vatra, stade sievati iz junačkih očiju, kano da hoće sve pred sobom u prah pretvoriti.

I opet barun, al sad oštrije, poviknu: Donato!

Težko se Donato razabirao. Kano da hoćeš čovjeka iz najveće visine neba na ovu kukavnu zemlju opet spustiti.

Razabere se, pogleda preda se, al Ružica od davna umakla, umakla u krilo majke svoje.

(Konac sliedi.)

Zatečeni ženik.

Pripoviedka iz hrvatskoga života od J. E. T.

(Dalje.)

U razgovoru tom prošla i deseta ura prije podneva, kad li neobično zalaja u dvorištu stari pas Gavran.

Ksanda i Klarica nagnu na prozor. Nisu se prevarile. Na konju ujaha u dvorište mladi Neralić u svojoj husarskoj uniformi. Stari sluga Galenićev, po nalogu svoga gospodina, prileti za čas jahaču, uzme konja za uzdu, i kad sjaši Neralić, odvede konja u staje, iza kako ga je bio provodao dvorištem.

Klaricu od straha smrt preskočila, počela neboga drhtati poput šibe na vodi. „Samo pametno Klarice!“ obodri ju Ksanda, uze prašnik i skoči u prednju sobu, gdje počme posobje brisati, pjevajuć uz to kiticu iz pjesme, što ju je bila čula od suluda nekoga prosjaka, koji često dolazaše u dvor Galenićev. Baš je orio zvonki glas Ksandičin, pjevajuć:

„Moja dušo draga,
O du schönes Kind,
Daj der me poljubi,
Das ist keine Sünd“,

kad mladi častnik hrupi na vrata. Ksanda ga, tobož sbunjena, pozdravi niknuv glavom.

„Je li doma gospodin Galenić?“ upita Neralić.

„Za rano je već otišao od kuće“, odgovori Ksanda, „al gospodična je doma.“

„A vi liepo diete“, uze se Neralić primicati Ksandi, „što ste vi ovdje“. Ksanda malo uzmakne natrag.

„Ja sam“, odgovori ona — „sobarica ovdje.“

„Moj otac trebao bi i sám jednu sobaricu, možebit bi k njemu htjeli poći?“ Govoraše zavodljivim posmjehom Neralić.

„Ja nepoznam vašega gospodina otca“. Odvrati Ksanda, čineć se nevješta.

„Moj otac je susjed gospodina Galenića!“

„A vi ste dakle mladi gosp. Neralić! Moram vam iskreno reći, ako bi i pošla za sobaricu k vašemu gosp. otcu, nebi išla tamo, dok ste vi doma.“ Osjekne Ksanda Neralića.

„Tako?“ otegne smiešeć se mladi častnik, „a zašto ne, što imate proti meni?“

„Kažu ljudi, a ponešto se sad i sama uvjeravam, da ste vrlo drzovit, kad obćite sa ženskom osobom.“

„To je laž“, nasmija se Neralić, „nego je to istina, da imam rado sve liepe ženske, pa i vas dušice“. I htjede da prsti uštine Ksandu u lice. Nu ova trgne se natrag i zaprieti našemu Davorovu sljedbeniku prašnikom.

„Prste k sebi, gospodine“, prietijaše Ksanda, držeć se polu na smieh, „mene još nitko nije uštinuo za lice.“

„Onda su svi bili sliepi prije mene; tko nebi posegnuo za timi liepimi ružami, što cvatu na vašem licu.“

„Te ruže necvatu za vas!“ Smiešila se Ksanda, videć kako njoj sobarici laska mladi kavalier.

„Nego za koga, kažite mi, ja ću za te ruže sa svakim na sablje“. Uvjeravaše s pathetičkom šalom mladi Neralić.

„To isto znam, da ste stotinam djevojaka kazali; nu ja netrebam toga vašega vitežtva; radje unidjite k gospodični našoj, ona vas je mogla vidjeti, kad ste došli, pak što će si misliti, da vas tako dugo nema.“ Opomenu Ksanda Neralića, i ovaj se sbilja pokori toj opomeni.

„U kojoj je sobi gospodična?“

„Unidjite na ova vrata, pak na desno u drugu sobu.“ Odvrati Ksanda, i kad je Neralić odmah zatim unišao bio u bližnju sobu, i za sobom zatvorio vrata, smijaše se Ksanda od srca, kako je izplatila, što no kažu, objestnoga poručnika.

„Kako se vidi“, govoraše ona u sebi, „nemora biti tako drzovit, kô što mi otac reče, al valja znati s njim postupati.“

Niti podpune četvrt ure netrajaše posjet Neralićev kod tobožnje domaće gospodične, Klarice. Za toga vremena čekaše Ksanda nestrpljivo u predsobi, uzrujana a neznajuć ni sama s česa i kako. Mladi častnik, činilo se, kao da je na prvi mah razigrao njezino srce, koje na jedan put zakuca u sladku nemiru.

Za četvrt ure vrati se Neralić u predsobu. Klarica nije ga ni izpratila, — jamačno ostade drhtureć u svojoj sobi.

„Taj posjet bijaše kratak.“ Reče Ksanda vraćajućemu se Neraliću.

„Čudim se, da je i tako dugo trajao.“ Odvrati ovaj.

„Kako to?“ Pitaše na smieh Ksanda.

„Ta vaša gospodična, čini se, da nije pri zdravoj pameti; — šta je sve sbuncala! Ili je možda u groznici, jer sva drhće?“ Govoraše Neralić.

„Ah da, onda često pati na živcih.“ Izpričavaše Ksanda svoju tobožnju gospodičnu, pri čem malo da nije prasnula u grohotan smieh. Kratku nesabranost Ksande upotriebi Neralić i uhvati joj čvrsto ruku.

„S vami liepa dušice“, govoraše joj, „probavio bih ja vas božji dan u razgovoru.“

„Kad bi to i bila vaša istinita želja, nebi se ipak mogla izpuniti.“ Odvrati Ksanda.

„Dakle nemate nikada za se prosta vremena?“

„Nikada — jedino pod večer, kad idem u vrt zalievat cvieće naše gospodične — nu i tada vas netrebam uza se.“

„Ali za Boga, onda mogu ja upravo najsgodnije doći.“

„A čemu doći?“

„Da se s vami, liepa moja, razgovorim.“

„Vi, častnik, pak da tražite razgovora sa sobaricom?“

„Al ako mi se sobarica dopada?“

„Dopada? O ja si mogu misliti; mi nismo tako poludile, kao što se vam čini “

„Kako je vaše ime, liepo diete?“ upita kao iznebuške Neralić.

„Moje? — — Ja se zovem Klarica.“ Odgovori iza male stanke Ksanda.

„Dakle, draga Klarice“, govoraše sa žestinom Neralić, stiskajuć čvrsto malu, nježnu ručicu Ksandinu, „vi mi se dopadate poštenja mi moga tako, da neću moći odoljet srcu, ako vas za koji dan nevidim!“

„Valjda nećete doć, da mene pohodite?“ Primieti Ksanda tobož ustrašena.

„Hoću“, odrieši vatreno Neralić, „kako sam plamenit.“ I potegnu k srcu ručicu Ksandinu, koju je u svojoj ruci bio držao.

„Za Boga, nečinite toga, gospodine — ako gospodična moja to saznade — po zlu ću proći.“ Odvraćaše ga Ksanda.

„Ja ću dakle doći, kad gospodična neće za to ni znati — pod večer — kad budete zalievali cvieće — i to odmah sutra —“

„Sutra — to nije moguće — sutra je nedjelja — valjda ću se izvesti na šetnju sa gospodičnom pod večer.“ Izvinjivaše se Ksanda.

„Onda ću doć u to vrieme prekosutra — duže nemogu čekati.“ Odvrati Neralić.

„Al ako me nebude u vrtu, kao što je lahko moguće?“ Reče Ksanda.

„Tada ću naći kakovu god izliku i pohodit gospodičnu vašu, i ako bude doma i gosp. Galenića, samo da se s vami, makar na čas, sastanem. S Bogom dušice; dakle prekosutra, pod večer, u vrtu!“ To rekav mladi Neralić, stisnu i opet k srcu ručicu Ksandinu i pohiti iz sobe u dvorište, gdje se baci na skoro dovedena mu konja, te u brzo kásu pohrli doma. Zaklonjena gledaše za njim Ksanda na prozor, i premda bijaše sbunjena s obećanja Neralićeva, da će ju u skoro, t. j. prekosutra, pohoditi, — podje ipak u sobu, gdje bijaše Klarica, samo da ovoj nepane u oči, što je tako dugo izostala. Unišav Ksanda u sobu, zateče Klaricu drhćuću na naslonjaču sjedeć.

„Što vam je Klarice?“ Zapita Ksanda smijuć se.

„Ah, gospodično, zašto ste me zamiešali u tu kašu. Zar nije poznao, da ja nisam domaća gospodična?“ Pentaše, cvokoćuć zubi, Klarica.

„Bog sačuvaj — a po čem bi to bio poznati mogao?“

„Ah, ja sam koješta buncala, da nisam ni sáma znala, što govorim.“

„Kako bi to bilo?“

„Kad sam čula, da je sablja zveketnula pred vrati, mislila sam, da ću se onesviestiti —“ uze Klarica nemoćno pripoviedati — „a kad je poručnik stupio u sobu, nisam kadra bila da progovorim rieči, već sam klonula na naslonjač — a on sjedne spram mene na stolac i reče: „Mislim, da me poznajete, gospodično, vašega susjeda, koji se je za malih nogu s vami igrao.“

„A što ste mu na to kazali?“ upita Ksanda.

„Rekla sam mu, da se toga nesjećam.“

„Niste baš krivo odgovorili“, primieti Ksanda, „jer sam bila odviš mála, kad sam se igrala s njim. A što dalje?“

„Ja sam neprestano drhtala i mučala, a on me zapita, da li sam bolestna.“

„A vi?“

„Rekla sam mu, da imam groznicu u živcih, i na svoju nesreću dodala još i to, da je moj otac umro na toj bolesti.“

„Ha, ha, ha!“ udari Ksanda u smieh, „vi ste dakle zaboravili, koju predstavljate? Pak je li on to opazio?“

„Kako ne“, — govoraše uzdišuć Klarica, „gledao me je najprije ukočenim, izkušujućim pogledom, i sa zagonetnim posmiehom primietio: „Kako možete tako govoriti, gospodično, kad vaš gospodin otac još živi?!“

Ksanda udari i opet u smieh: „Pak, što je bilo dalje?“ upita.

„Na to sam mu ja odvratila, da često ni nemislim na ono, što govorim.“ Odgovori Klarica.

„A on?“

„On je počeo tada govoriti o ludnicah, i kako čovjek lasno može u takov zavod doći, ako mu se misli bave onim, česa sbilja nije.“ — I dočim se je na te rieči Ksanda skoro zakocenula od smieha, dade se Klarici na žao i neboga uze suze roniti. To se smili Ksandi i trgnuv zlatnu iglu s korali sa njedara Klaričinih, reče ovoj: „Klarice draga, za današnju vašu uslugu evo vam male uspomene od mene — pak se nemojte ljutiti na vašu gospodičnu.“ Klarici minu u čas sva tuga, jer tko bijaše od nje sretniji sada, kad je dobila na poklon takovu dragocjenost. Vatrenimi riečmi i cjelovi u ruku zahvali se Klarica svojoj gospodični — bez groznice i drhtavice.

„To je još sve ništa, Klarice“, govoraše šaljivo Ksanda, „al sutra, znajte, bit će pisar grofa D— kod nas na objedu. Sutra za rano pozvati će ga naš sluga. Nije li to dosta za vaš trud?“

„Ah gospodično, vi ste tako dobrostivi!“ Uzdahnu Klara i poljubi opet ruku svojoj gospodični, te ode u svoju sobu, da se, skinuv sa sebe tužnu svoju sjajnost, presvuče u sobaricu.

„Sirota!“ uzdahnu Ksanda za odilazećom Klaricom. „Žao mi je, da sam ju raztužila tom obiestnom šalom.“ I na te rieči osloni liepu svoju glavicu na maljušnu, punahnu ruku. Nikako joj nije bilo po ćudi, što joj je mladi Neralić obećao, da će ju prekosutra svakako vidjeti. Uvjerena je bila, da se ta maskerada s njom i Klaricom spram Neraliću nemože ponoviti, a to tim manje, što se Klarica nebi dala sklonuti na još jednu takovu ulogu. S druge strane opet nije joj išlo u račun, da mladi Neralić tako brzo saznade, kakovu je lakrdiju s njim činila, što bi kako njezinu, tako i njegovu otcu moglo biti nepovoljno. U tom škripcu preduzè si Ksanda, da će preksutranji dan pod večer u vrtu, i opet kao sobarica, dočekati mladoga Neralića. A zar se je njoj možda težko bilo odlučiti na to, kad je za tim sastankom i nehotice težila, a možda i sáma u to nevjerovala.

Odluka Ksandina bijaše po tom dozrela. Vrativši se Galenić na objed, pitaše Ksandu, da li je mladi Neralić bio u pohode — i kako joj pristaje.

„Meni se“, odgovori Ksanda hinjenom hladnošću, „nevidi niti liep, niti inače zanimiv. Ja sam bila veoma hladna s njim. Ako nas i nepohodi više, neću plakati.“ Tako govoraše Ksanda, znajuć, da mladi Neralić neće dosaditi kući Galenićevoj, ako ona i nadalje bude predstavljala sobaricu u vrtu gosp. Galenića.

Kad je stari Neralić isto tako zapitao bio svoga sina, kako da mu se dopada kći Galenićeva, odgovori ovaj: „Ja ostadoh kraj nje hladan kao komad leda. Radi kćeri, znam, da neću dodijati Galeniću mojimi posjeti.“ Stari Neralić lecnuo se s čuda na te rieči svoga sina, uvjeren budući, kako se Ksanda svakomu dopada, tko ju samo od vida poznaje, a kamo li još da od razgovora. Nu zašto govoraše onako mladi Neralić? Zato, da mu otac neuzmogne ni slutiti, da bi on pohadjao tobožnju liepu sobaricu Galenićevu.

I tako uputiše i kći i sin svaki svoga roditelja u ono, što nebijaše istina; i zato, kad se sutradan oba roditelja u crkvi sastadoše, nisu o tom posjetu ništa skoro govorili; jedino je Galenić primietio, kako mu je žao, što ga u onaj par nebijaše kod kuće.

(Dalje sliedi.)

P j e s m i.

Spjevao grof Dunin-Borkovski.

Preveo F. M.

Slovjenske pjesme, kćeri majke jedne,
Prem licem, stasom, bojom različite,
U j e d n o j slavnoj prošlosti povîte
Na snježnom vrhu gore nedogledne,
Kud orli viju, bure i gromi hite:
Tu hrabriem činî rodiše vas puci,
Razcvatila vam lice slave zràka;
Slovjenske pjesme, vašiem je zvucî
I grmjela i tihla sječ junakâ,
Kô zora vi ste u životu stale,
U smrti kao grobni žižak sjale.

I bjaše doba, kad ste u bratskom skupu
Okò sebe sastavljale množ ljudî,
Slobodu lile u tiesne s robstva grudi,
Veselja mêd u punu im jada kupu,
Množeći udes dobri, blažeć hudi;
Djevîcâ uzdah ljubavni ste bile,
Starâca večer, i ognjištâ kriesak,
Šumećih vôjskâ stieg i zadnje sile,
Konjica polet, striele zviždav bljesak,
Života cviet, i zemlje čar i čudo,
I sveta vjera, što zlo goni hudo.

Slovjenske pjesme, što na okrug svieta
Jest tudje v a m?! U kojem svieta kraju
Na v a š glas lica i oči ne zasjaju?
Gdje vrućiem srdcem tko vas ne susreta?
Putnice biele u mrkom svietu vaju,
Što zemlje ima i nad njom modrog svoda,
Gostòljublje vam svud otvara vrata;
Što ljudskog ima naroda i roda,
Svud nalazite sestru si i brata;
Sni djevîcâ, zvek veseo rujne čaše,
Râd znojni, hitro kolo — sve je v a š e!

U vas je, ko u prirodnijeh zvucih,
Cjelina skladna uz različne glase:
U vas je borja šum i riekâ huci,
I vjetar, što na polju njiše klase,
I djevojci što zlatne ljulja vlase,
I vojnim štonoóršeć stiegom vije,
I štono grobni pepeo virom nese;
U vas i Dnjepar dumke svoje lije,
I poljske lutne zuj se sjetni trese,
I Čeha radinoga vješte pjesme,
I Rusa tuga iz čarobne česme.

U vas i oro Crne Gore klikće,
I soko srbski cviel žalovit niže,
Hrvata sveti gnjiev na vraga sikće,
I zoru sluteć duša mu se diže,
Dalmatin smjel nad mora i magle siže,
Slovenca sjeta tiho plače rodna;
Slovjenske pjesme, kano ljetne noći
Milotom prodirajte srdcom do dna,
I duh uznosite, ko višje moći
U divne kraje sretnije davnine, —
Sva srdca spojte vezom domovine!

O sretan, komu svih vas glas se smili,
Te k vrjelom srdcu svim vas žarom vine,
Krasotom **vašom** dušu si okrili:
Iz njegve duše divna pjesma sine!
Jest komu pjevat velike davnine,
Jest gdje zaorit daleko, široko,
Razapet smjeloj misli brza jedra,
Nad oblake se dizat kano soko;
Za pjesmom tom uzdrhtat sva će njedra,
Od zapadnih do svjevernijeh môrâ
Odjeknut joj: slobodi sad je hora!

Tri ladje.

Iz engleskoga od kapetana Marryata.

VI.

Zabavna ladja kriomčari.

Cecilija vratila se u kajutu, da pogleda, je li joj se tetka već umirila, nu gospodja Lascellesova ostade na palubi. Njoj se vrlo dopao Pickersgill i razgovarahu se dalje. Pickersgill stao je izpričavati svoj postupak s lordom B—, a gospodja Lascellesova morade pripoznati, da je k tomu bio izazvan. U daljnjem razgovoru taknu se ona njegova dosadanjega života i reče, da ga je sudbina, kako joj se čini, morala za mnogo uzvišenije stvari odrediti, nego li za takovu protuzakonitu trgovinu.

„Možda mi nećete vjerovati, gospodjo“, reče Pickersgill, „da sam vlastan kao i lord B— služiti se svojim grbom, te da se nenazivam svojim pravim imenom. Kriomčarenje nije nikakov zločin i ja radje sprovodim ovaj burni život na čelu svojih ljudi, nego da me rad siromaštva sviet prezire. Najveći je zločin na zemlji siromaštvo. Ako mi posluži sreća, to ću opet poprimiti svoje ime. Možda ćemo se tada gdjegod sastati i bude li vas volja, možete me izdati.“

„Toga neću učiniti“, odvrati udovica, „ali ipak mi je žao viditi osobu, očevidno k ljepšemu zvanju rodjenu, tjerati takov nepošten zanat.“

„Neznam, gospodjo, što je pošteno, a što nije na ovom sebičnom svietu. Nedrži se za nepošteno klanjati se dvorskim opačinam i za nagradu podla plazenja uživati mirovinu na štetu zemaljskim potreboćam. Nedrži se za nepošteno birati desetke, ustanovljene k službi božjoj, te ih razsipati po kupkah ili gdje drugdje po razkošnih zabavah, mjesto upotriebit ih na slavu božju. Nije nepošteno, kada sudac ili odvjetnik prima mito za mitom, da brani nepravdu, ustaje proti nevinosti, gazi pravicu i pomaže vraga. Nije nepošteno varati na burzi, ili podkupljivati izbornike narodnih zastupnika, na što je ista takova kazna ustanovljena, kao i na prestupak, koga sam ja krivcem. To sve i još mnogo drugoga nedrži se za nepošteno, pa ipak sa svim tim uništuje se ćudoredna sveza družtva čovječjega, dočim ja svojim prestupkom nikomu neškodim.“

„Nu ipak je i to zločin.“

„Samo prestupak carinskih zakona i ništa više. Uvažite, gospodjo, da englezka vlada podupire kriomčarenje naših proizvoda na kopno, dočim u isto doba zabranjuje uvažati tudju robu u našu zemlju. Može li dakle ono isto biti zločinom, kad ladja plovi na sjever, što prestaje biti zločinom, kad u protivnu stranu brodi?“

„Nu sramotna ljaga ostaje ipak na takovoj trgovini.“

„To priznajem, gospodjo, i čim mi bude moguće, kaniti ću se je. Nijedan sužanj nečezne tako za oslobodjenjem od veriga svojih kao ja; ali prije nemogu ostaviti trgovine ove, dok nebudem u takovu položaju, u kojem se netrebam bojati, da ću biti preziran od onih, u kojih družtvo po pravu spadam.“

U taj čas bilo je vidjeti ključara, kako se iz daleka približuje i daje znak gospodji Lascellesovoj, koja izpričav se podje k njemu.

„Za miloga Boga, gospodjo“, reče Maddoks, „buduć mi se čini, da se prama vam uljudno ponaša, izvolite, molim vas, upitati ga, kako se oni rezanci prave; kuhač trga si vlasl s glave; uz to nećemo imati objeda, pak bi se sve na me svalilo, a on bi me dao baciti iz ladje.“

Gospodja Lascellesova reče ubogomu Maddoksu, da pričeka, dok to sazna, i za nekoliko časova vrati se natrag.

„Saznala sam. Najprije moraju se kuhati u vinskom octu, pak peći u tiestu od jaja i politi omakom iz mandula i groždjica.“

„Najprije peći u vinskom octu, pak kukati u tiestu od jaja i politi omakom iz mandula groždjica.“

„Ne, tako!“ Gospodja Lascellesova ponovi prestrašenu ključaru naputak, pak se vrati na palubu i nastavi razgovor s Pickersgillom, u koji se sada po prvi put umieša i Corbett. Corbett bio je pametan mladić, te je vidio, da će im sve, što su naumili, bolje za rukom poći, nebude li se upustio u razgovor dotle, dok si njegov poglavar nesteče dobra glasa i pouzdanja u gospodja.

Medjutim je Cecilija sašla dole k svojoj tetki, koja je neprestano plakala i naricala. Cecilija je nastojala, što je igda bolje mogla, da ju utješi i osvjedoči, da se neimaju ničesa bojati, samo ako budu uljudne i poslušne.

„Ja uljudna i poslušna čovjeku, koji je kriomčar i lopov!“ povika gospodična Ossultonova. „Ja sestra lorda B— nikada! Ta bezobraznost toga nitkova!“

„To je sve liepo tetko, ali uvažite, da se moramo vladati po okolnostih. Ti ljudi zahtievaju, da s njimi objedujemo, a mi to moramo učiniti, inače nedobijemo ništa jesti.“

„Ja posaditi se kraj gusara! Nikada! Ja neću jesti — ja volim gladom poginuti!“

„Ali mila tetko, to je jedino sredstvo da se oslobodimo, pak ako neprivolite, misliti će gospodja Lascellesova, da želite kod njih ostati.“

„Gospodja Lascellesova sudi o drugih po sebi.“

„Kapetan je veoma udvoran, krasan muž; on izgleda kao preobučen plemić. Kako bi to smiešno bilo, da je to sve samo šala!“

„Samo šala, diete?“ odvrati gospodična Ossultonova i digne se iz naslonjača.

Cecilija opazi, da ju je ovom riečju u žilicu pogodila, s toga stade navadjati množtvo razloga, da joj dokaže, kako je to sve samo šala, koja bi ih imala prestrašiti, te da je onaj gospodin gore ugledna osoba, dok napokon tetka neprivoli s njimi objedovati. Sada sadje i gospodja Lascellesova, a kad bje najavljen objed, odoše svi u veliku kajutu, gdje je na nje čekao Pickersgill i Corbett.

Gospodična Ossultonova neusudi se u vis pogledati, čuvši Pickersgilla gospodji Lascellesovoj ovako govoriti:

„Gospodjo! učiniti ćete mi ljubav, ako me predstavite ovoj gospodji, koju dosad nisam imao čast viditi.“

„Biti će te služeni, svietli lorde“, odvrati gospodja Lascellesova; „gospodična Ossultonova, tetka ove mlade gospodjice.“

Gospodja Lascellesova hotimice nepredstavi joj lordova gospodstva, samo da još više zaplete staru gospodičnu.

„Ćutim se veoma sretnim“, reče Pickersgill, „gdje se nadjoh u družtvu gospodične Ossultonove. Moje gospodje, čekasmo samo na vas, izvolite posjedati. Ossultone sjedite na kraj stola i dielite juhu.“

Gospodična Ossultonova sva u čudu pogleda kriomčare i opazi dva liepo odjevena na plemićku ponašajuće se muževe, od kojih je jedan očevidno bio lord, a drugi imao je to isto prezime kao i ona.

„Sve to mora biti šala“, pomisli u sebi te umirena prionu uz svoju juhu.

Objedovalo se veoma ugodno; Pickersgill bio je udvoran, Corbett šaljiv, a gospodična Ossultonova tako se je oporavila od svoga straha, da je pila vina s lordovim gospodstvom i Corbetta pitala, na koju granu njene rodbine spada.

„Mislim na irsku“, preteče ga gospodja Lascellesova.

„Tako je“, odvrati Corbett.

„Jeste li kad u Torquayu bile, moje gospodje?“ upita Pickersgill.

„Nismo, lorde“, odvrati gospodja Lascellesova.

„Tako za jedan sat ukotvit ćemo se ondje i ostati možda do sutra. Ključaru donesi kavu i reci kuhaču, da su mu rezanci izvrstni bili.“

Gospodje odoše u svoju kajutu. Gospodična Ossultonova bijaše osvjedočena, da je sve to sama šala.

„Ali lordu B—,“ reče, „kazati ću svoje mnienje o takovih šalah, kad se vrati. Kako se zove taj naš lord.“

„On nam nehtjede svoga imena reći“, odvrati gospodja Lascellesova, ali čini mi se, da ga poznajem, to će biti lord Blaney.

„Možebit lord Blaney“, reče gospodična Ossultonova, „ništa ne manje to je ipak malo odviše. Cecilijo, mi ćemo se kod Torquaya izkrcati i počekati, dok se jaket s lordom B— vrati. Ja nevolim takovih šala, možebit se bolje dopadaju udovicam i osobam bez sigurna položaja u čovječjem družtvu.“

Gospodja Lascellesova ćutila se je veoma uvriedjenom ovimi riečmi stare gospodične, ona joj je već davno dužna bila, te je čeznula za osvetom. Gospodje su podobne mnogo žrtvovati, samo da se osvetiti mogu; koliko bi žrtvovala gospodja Lascellesova, neću pogadjati, nu to stoji, da ju je ova posljednja uvreda učvrstila u njenoj nakani. Uzamši škrljak ode na palubu i reče Pickersgillu, da njoj i Ceciliji nebi mogao veće ljubavi izkazati, nego kad bi prestrašio gospodičnu Ossultonovu, koja držeć sve za samu šalu opet se je osviestila. Na to mu uze pripoviedati o njenoj oholosti i zlobi te izrazi želju, da bi ju valjano pokarao. Da joj osveta neizbjegne, snizila se je gospodja Lascellesova tako duboko, te se je povjerila kriomčaru.

„Gospodjo Lascellesova, ja ću vas poslušati i spojiti svoj posao sa šalom.“

Domala zakotvi ladja u Torquayu, a bilo je tako dva sata prije sunčana zapada. Čim su mornari jadra svinuli, pridje nekoliko tu stanujuće gospode pozdraviti lorda B—, a Pickersgill, buduć je od Cecilije saznao, da njezin otac tu nikoga nepozna, primi ih glavom i pozove u kajutu na čašu vina, umoliv ih ipak, da svoj čamac natrag pošalju, jer će njegov vlastiti na obalu poći. Medjutim se kriomčari postaraše, da se ključar, kuhač i sobarica neuzmognu približiti gostom, Corbett bo postavio je stražu, da na nje pazi. Strana gospoda ostadoše jedno pol sata na ladji, medjutim je Corbett sve vreće, što ih je po stanicah naći mogao, dao napuniti čipkami i metnuti u čamac. Goste izkrca na obalu, sam pako uputi se prama gostioni, a kriomčari s vrećami za njim bez ikakve sumnje i zapreke. Na to odveze se poštom do bližnjega mjesta, gdje su imali svoje dopisnike i tako bje veći dio robe na sigurnu mjestu. Corbett vrati se još te iste noći i privede sobom ljude, koji su primili robu, te tako riešiše se kriomčari istom srećom sve svoje svile, čaja itd. Sve je iznešeno bilo iz jaketa izim jednoga diela čipaka, koje nemetnuše u

vreću. Pickersgill mogao je i taj ostatak vrlo lahko na obalu prevesti, ali gospodji Lascellesovoj za volju domislio se je drugčije.

Sutradan u jutro, sat po ručku, stupi gospodja Lascellesova u kajutu i tobož sva drhćuć od straha baci se kao onesviešćena u naslonjač.

„Dobri Bože! što je to?“ povika Cecilija, koja je dobro znala, što će biti.

„O taj nitkov! usudjuje se predlagati sramotan čin!“

„Što predlagati? Kakov predlog? Lord Blaney?“ vikaše gospodična Ossultonova.

„Ta on nije nikakov lord, nego je lopov i kriomčar te hoće, da napunimo svoje džepove čipkami i idemo s njim na obalu.“

„Bog s nami! dakle ipak nije šala, a ja sam sjedila s kriomčarom pri objedu!“

„Samo kad nebi što gorjega bilo, ali mi imamo s njim ići ća do gostione. O mila Cecilijo, meni je ići na palubu, molim vas, hajdete sa mnom.“

Gospodična Ossultonova valjaše se po divanu i vikaše u groznu strahu Phoebu.

U to pokuca netko na vratih.

„Unutra“, povika stara gospodična, misleć da je Phoeba, a ono udje Pickersgill.

„Što hoćete gospodine? idite na polje, gospodine, namah da ste izašli, jer ću inače vikati.“

„Vika vam nepomaže, gospodjo; pomislite, da sve, što je na ladji, samo moju zapovjed sluša. Biti ću vam zahvalan, ako me poslušate, gospodično. Kao što znate, ja sam kriomčar, te moram ove čipke na obalu izkrcati. Učinite mi to za volju, te ih poturajte u džepove, ili spravite ih gdje drugdje kod sebe i budite spremne sa mnom ići. Čim dodjemo do gostione, dati ćete mi ih, a ja ću vas opet odvesti do jaketa. Nećete biti ni prva ni posljednja gospodja, koja je s kriomčarskom robom na obalu izašla.“

„Ja, gospodine, da na takov način idem na obalu? Nikada, gospodine, nikada! Što bi tomu sviet rekao? Častna gospodična Ossultonova s kriomčarom! nikada, gospodine, nikada!

„Jest, gospodjo, ići ćete izpod ruke s menom. Vas ću uzeti pod jednu, a gospodju Lascellesovu pod drugu ruku i svjetujem vam, da se mirno ponašate i to prvo s toga, što kad bi se kod vas roba našla, vi bi kao kriomčarke u tamnicu otišle, a vjerujte mi pri najmanjem znaku neposlušnosti, mi ćemo vas sami odati; drugo, ponašajte se i zato mirno, jer će vaša sinovka ostati na ladji u zalog vašega dobroga vladanja, a jeste li voljni osloboditi ju, privolite bez ikakva odpora“.

Pickersgill ostavi kajutu, a namah za njim unidjoše Cecilija i gospodja Lascellesova, kao što se činjaše, veoma turobne. One bješe o svem ubaviešćene i gospodja Lascellesova izjavi staroj gospodični, da je ona od svoje strane, prije nego li bi pustila Ceciliju u ruku takovih ljudi, radje pristala na želju kriomćarovu. Cecilija pako tako ju je silno prosila, da je ona, ni nesluteć, da je to sve sama šala, jecajuć i plačuć napokon privolila.

Kad je sve spremno bilo, ostavi Cecilija kajutu, a Pickersgill stupiv unutra primi obje gospodje za ruku, koje u odsutnosti Cecilije neprogovoriše medju sobom ni rieči; čamac bijaše opremljen, one stupiše u njega i zaputiše se ravno k obali. Sve je išlo po želji kriomčarovoj. Gospodična Ossultonova sva izvan sebe od straha, primi ponudjenu si ruku, a gospodja Lascellesova uhvati se za drugu i tako idjahu do gostione, praćeni četvoricom mornara sa čamca. Čim im je naznačena bila soba, pridruži im se Corbett, koji ih je očekivao. Gospodje odoše u drugu sobu, oprostiše se svoje kriomčarske robe, okusiše se malo vina i založiše njekoliko piškota, pak se s Pickersgillom vratiše na ladju. Gospodja Lascellesova skakala je od veselja i nagradila svoga novoga saveznika jednim od svojih najsladjih posmieha. Čudne sgode radjaju često neobična prijateljstva.

VII.

Konac.

Vratiti nam se je k ostalim osobam, kojimi smo se tečajem pripoviedke upoznali. Lord B— dočepa se velikim naporom okolo pol noći maloga njekoga mjestanca u West Bayu; družina mu morala se živo napinjati, da se obrani od vjetra, koj je s obale duvao. Ovdje uze kočiju do Portsmoutha, misleć da će njegov jaket bar skupa s njim, ako li ne prije, ondje biti, a nebijāše mu ni na kraj pameti, da bi mu mogao biti u kriomčarskih ruku. Tu čekaše tri do četiri dana, napokon ostavi ga strpljivost i on zaprosi jednoga od svojih prijatelja, da mu posudi svoju zabavnu ladju; on mu ju dade a lord B— ukrca se na nju i ode tražiti svoju.

„Dobru sreću“ ostavismo upravo, kad je za njom u potjeru pošla carinska ladja. S početka je kriomčarom pomagao sgodan vjetar, ali oko podneva promieni se vrieme i do mala bijaše carinska ladja za njimi. Morrison videći pogibelj potopi rakiju, da neuzmognu biti odsudjeni; ništa ne manje bijaše još uviek u zlu položaju, jer imadjaše više ljudi na ladji, nego što zakoni dopuštaju. Još se nadaše, da će ga možda sakriti magla ili noć, ali to se nedogodi, carinska ladja izbaci njekoliko hitaca, od kojih jedan pogodi katarku u vršak i sreći „Dobre sreće“ bijaše kraj. Carinska ladja stiže i uhvati kriomčarsku i Morrisonu nije ništa koristila izjava, da su prekobrojni ljudi samo putnici; jer su prvo bili obučeni kao mornari, a drugo, čim je Appleboy dobio ladju u svoje ruke, sjede k svojoj borovnjači i nedade više sobom govoriti. Gospodski kriomčari

težkom su mukom sproveli tu vrlo neugodnu noć, a kad je kutar zakotvio u Portlandu, odvedoše ih u ured, prije nego što se je Appleboy iz postelje digao. Hautaine pripoviedaše vas slučaj, na što ih namah pustiše, postupajuć s njimi umrlo uljudno; nu nedadoše im prije otići, dok nepoložiše svjedočanstva proti kriomčarom, da su imali rakije na ladji. Na to odvezoše se u svojih mornarskih haljinah u Portsmouth, imajuć za cielo ljeto dosta zabavne plovitbe. Gospodin Seagrove-Ossulton reče, čim samo bude imao svoje stvari, uklanjati će se iz daleka carinskoj ladji i čuvati se konaka na njenoj palubi. Medjutim vrgoše Morrisona i njegove ljude u tamnicu, a starac, slušajuć kako se za njim vrata zatvaraju, povika lupnuv nogom: „Taj prokleti modri golub!“

Vratimo se na jaket!

Corbett narediv sve što je trebalo, dodje brzo za Pickersgillom na ladju. Nebijaše probitačno ostati dalje u Torquayu, gdje bi ih tkogod izdati mogao, zato još prije objeda izvukoše kotvice i odploviše.

„Što kanite sada činiti, lorde?“ upita gospodja Lascellesova.

„Kanim poći do Cowesa, ondje ću noćju zakotviti i sat prije zore s vami i sa svimi svojimi ljudmi izkrcati se na obalu. Pobrinuti ću se za vašu podpunu sigurnost, ma i sam stradao. Morao bi biti kukavica, kad bi vam za ove krasne časove, što sam ih s vami sproveo, kakovu neugodnost prouzrokovao“.

„Mene mori velika briga za otcem“, reče Cecilija, „nadam se, da ćete izpuniti svoje obećanje“.

„Nisam li sve dosad tako činio gospodično?“

„Naše poznanstvo vrlo je kratko i čudnovato.“

„Istina, ali ćete dugo nanj misliti. Ja ću izčeznuti tako nenadano, kao što sam i došao, a bez dvojbe nijedna od vas neće me više viditi“.

Objed bio je oglašen i posjedaše k njemu kao i prije; jedina stara gospodična nehtjede doći, a gospodja Lascellesova i Cecilija, držeć, da je dovoljno prestrašena, nehtjedoše je siliti. Pickersgill usliša njihove prošnje i od to doba ostade mirna u ženskoj kajuti, promatrajuć nanešenu si sramotu: ona objedovala s kriomčarom, pila s njim vina i za ruku od njega vodjena morala mu pomoći robu prenašati.

Vjetar bijaše lagan, oni gibahu se polahko i stopram drugoga dana opaziše Portland, gdjeno im se još jedan jaket ukaza. Ladje ploviše si u susriet, a oko podne bijahu samo četiri milje jedna od druge udaljene. Vjetar prestade; drugi jaket izvjesi svoje zastave, kojih medjutim nemogahu kriomčari razaznati. Posljednji put sjedoše k objedu. Trodnevno družtvo na ladji, gdje ti nije s nikim drugim progovoriti, vodi te k pouzdanju, a Pickersgill bijaše mlad muž tako plemenita ponašanja i mnogovrstna izkustva, da su ga svi rado slušali. On i drug mu neprekoračiše nigda medje stroge čednosti i uljudnosti. Razmišljajuć Cecilija i gospodja Lascellesova, kako bi im u takovu položaju bilo, da su u druge ruke pale, držale su, da mu imadu zahvalne biti; pa premda su željne bile slobode, ništa ne manje vjerovale su mu posve i vladale se prama njemu kao prama staromu znancu, o čem on prije nije ni sanjati smio. Dok su još kod stola sjedile, unidje jedan od mornara i na znak njegov ustade Corbett od stola i izadje s njim. Vrativ se reče Pickersgillu uz osobiti pogled:

„Molim, svietli lorde, da izadjete za čas na palubu, možda ćete nam moći protumačiti onu zastavu“.

„Oprostite za jedan čas, moje gospodje“, reče Pickersgill i izadje na palubu“.

„Čamac iz jaketa približuje se k nam, a u njem je lord B— i onaj gospodin, koji je prije s njim bio“, reče Corbett.

„A ima li koliko ljudi u čamcu? — moram pogledati — samo četiri mornara. Dobro, neka lordovo gospodstvo dodje sa svojim prijateljem: kad bude na palubi, imajte momke pripravne za svaki slučaj; nu budete li nagovoriti mogli družinu njegovu, da stupi opet u čamac, biti će bolje. Uredite to s Adamsom, pak sidjete tada dole. Njegovo gospodstvo mora nas viditi pri objedu“.

Pickersgill vrati se k gospodjam, a Corbett, čim je izdao potrebne zapovjedi, opet se posadi k stolu. Medjutim se lord B— i gospodin Stewart prikuče k ladji i skoče na palubu. Nebijaše tu nikoga, koji bi ih primio. Začudjeni gledahu na okolo, dok napokon lord B— neupita Adamsa:

„Tko ste?“

„Mornari sa jaketa vaše svietlosti“.

Lord B— začuv smieh iz kajute nehtjede baviti se daljnim izpitivanjem mornara, već pristupi s g. Stewartom ka gornjemu oknu, kroz koje je vidio kćer svoju i gospodju Lascellesovu sjediti, kako mu se činjaše, s Hautainom i Ossultonom.

Pickersgill čuo je udariti čamac o ladjin bok, čuo je i koračaje na palubi i govorio je s toga tim glasnije, da samo lord B— zatekne gospodje vesele. On je čuo koračaje njihove kod gornjega okna, a znao je, da mogu sve čuti, zato je u taj čas predložio gospodjam, jer zadnji put skupa objeduju, da izpiju čašu šampanjca u sretan sastanak s lordom B—. To je bila zdravica. kojoj se nemogoše oteti, i upravo su se u to ime čašami kucnuli, kadno lord B— praćen gospodinom Stewartom otvori vrata.

Cecilija spaziv otca svoga spusti čašu, baci mu se u naručaj i plakaše od radosti.

„Tko nebi htjeo biti otcem, gospodjo Lascellesova!“ reče Pickersgill posadiv se iz novice, jer je bio ustao pozdraviti lorda.

„Molim, koga mi je čast ovdje zateći?“ reče lord B— ljutitim glasom, govoreć preko glave svoje kćeri, koja je svejednako u naručju njegovu ležala. „Tako mi imena, Stewarte, to je onaj kriomčarski kapetan samo preobučen“.

„Tako je, svietli lorde“, odvrati Pickersgill. „Vi ste ostavili svoj jaket, hoteć me uhvatiti, a ostavili ste ove gospodje u ladji, koja je rad nedostatka ljudi bila u velikoj pogibelji te je mogla stradati. Ja sam vam zlo naplatio dobrim, stupiv sa svojimi ljudmi na vašu ladju i preuzam dužnost skrbiti se za nju. Noćas nadao sam se doploviti do Cowesa i ostaviti ladju u sigurnu mjestu.“

„Tako mi —“ povika Stewart.

„Umirite se, gospodine, molim vas“, prekinu ga Pickersgill, „spomenite se, kako ste napali nekoga, koj vas nije nikada uvriedio. Kanite se, molim vas, ljutitih rieči, jer znajte, da nisam siguran, hoću li ih mirnom dušom saslušati. Spomenite se, gospodine, da sam se ja takovih čuvao, kad ste bili u mojoj vlasti; spomenite se napokon, da je jaket još i sad u kriomčarskih ruku i da niste u takovu položaju, gdje bi bez kazne mogli vriedjati. — Svietli lorde, dozvolite mi sjetiti vas, da smo mi muževi odviše nagli, nego da bi koga hladnokrvno preslušati mogli. S vašom dozvolom otići ću sa svojim i vašim prijateljem na palubu, a vaša kći i ova gospodja neka vam sve same razsvietle.

„Kao što velim“ — poče gospodin Stewart.

„Gospodine Stewarte“, pretrže mu rieč Cecilija, „želim, da šutite, hoćete li, da igda više na jednoj ladji brodimo.“

„Vaše gospodstvo učinit će mi veliku ljubav, bude li podupiralo želju gospodične“, reče gospodja Lascellesova.

Gospodinu Stewartu bijaše kao da sniva, opaziv, da su gospodje na strani kriomčarovoj.

„Veoma sam vam zahvalan, moje gospodje, za vaše posredničtvo“, reče Pickersgill, „jer premda imam vlast pripisivati pogodbe, nebi ju ipak rada upotriebio. Čekam na odgovor lordova gospodstva.“

Lord B – bio je veoma sbunjen, on se oholo ukloni zahtievajuć, da mu se stvar razsvietli.

Pickersgill i Stewart izidjoše i šetahu se mučke naproti sebi, kao dva psa, koja bi se rado hrvala, a nesmiju, jer su zadržani glasom svojih gospodara. Za njimi došao je i Corbett i razgovaraše se na tiho s Pickersgillom; Stewart ode pogledati, da li je čamac odplovio, nu on se je već vratio bio k drugomu jaketu. Gospodična Ossultonova čula je doduše glas brata svoga, nu tobož uvriedjena nehtjede izaći iz kajute; uz to nije ni znala, da li je sigurno, jer joj je Phoeba pripoviedala, da su brat njezin i Stewart sami samcati, a ladja, da je još sveudilj u vlasti kriomčara. Na čas udaljiše se Pickersgill i Corbett i vrativši se u svojih mornarskih haljina nastaviše šetnju po palubi.

Medjutim se je smračilo, ladja plovila je kraj obale, imajuć sa strane Needlesska svjetla. Razgovor medju Cecilijom, gospodjom Lascellesovom i lordom B— trajaše dugo. Kad je sve razjašnjeno i vladanje Pickersgillovo valjano razloženo bilo, priznade lord B—, da je, napadnuv kriomčara, dao mu pravo osvetiti se, i da se je Pickersgill veoma nesebičnim pokazao, a izvan toga, da nije jaketu u pomoć prišao, mogao je, imajuć samo tri mornara, vrlo lahko postradati. Što mu je sestru prisilio, da za zabavu kriomčari, a još više što mu je goste prevezao u Cherbourg, dalo mu se na smieh, te se je tješio, da nije sam bio dionikom te nesgode. Bila mu je s voljom i namjera Pickersgillova privesti ladju do Cowesa, kao i ponašanje njegovo prama gospodjam i imetku njegovu. Na svem tom morao je još zahvalan biti Pickersgillu, a gdje je zahvalnosti, tu je i dobre volje.

„Ali tko je, da mi je znati?“ reče gospodja Lascellesova, „on veli, da mu Pickersgill nije pravo ime, a u pouzdanju reče mi, da je iz dobre obitelji.“

„U pouzdanju, mila gospodjo Lascellesova?“ reče lord B—.

„Tako je, mi smo obje njegove pouzdanice. Nije li istina Cecilijo?“

„Vjere mi, gospodjo Lascellesova, taj kriomčar, čini mi se, učinio je na vas takov utisak, kakova mnogi zaman su se trsili učiniti.“

Gospodja Lascellesova neodgovori mu na to ništa nego samo reče:

„Sada, lorde, morate se odlučiti; nadam se, da ćete nam za volju s njim tako postupati, kao što je i on s nami: nježno i ljubezno.“

„Kako bi inače i mogao?“ odvrati lord B—, nije samo moja želja, nego i moja korist, da tako činim. On bi nas mogao zavesti u Francuzku ili kamo drugamo. Neima li ladje još sveudilj u svojoj moći?“

„Dakako“ reče Cecilija, „ali mi se tim laskamo, da ovdje zapoviedamo. Imamo li ga zovnuti, tatice?“

„Pozvonite, da Maddoks pridje. — Maddokse, izruči gospodinu Pickersgillu, koji je na palubi, da želim s njim govoriti i da ga molim, da dole sadje.

„Tko, milostivi lorde? Što! on?“

„Da, on“, odvrati smijuć se Cecilija. „Činite, što hoćete Maddokse, ali nezaboravite, da još i sad ima ladju u svojoj vlasti.“

„Tada ću s dopuštenjem lordova gospodstva tako i učiniti — tako će biti najbolje.“

Kriomčar stupi u kajutu. Gospodje se prečude, opaziv ga u njegovu prostu odielu s go-

lim vratom, oko koga je lepršio crn rubac. Bio je to ideal krasna mornara.

„Vaše gospodstvo želi sa mnom govoriti?“

„Gospodine Pickersgille, priznajem, da ste imali pravo vratiti mi šilo za ognjilo i da ste se vrlo ljubezno ponašali. Zahvaljujem vam na vašoj uljudnosti prama gospodjam i ujedno vas uvjeravam, da se nesrdim nimalo rad onoga, što se je dogodilo.“

„Svietli lorde, veseli me vrlo, što rekoste; nadam se, da se u buduće nećete miešati u poslove, koji na vas nespadaju. Ja sam očitovao gospodjam namjeru svoju zakotviti noćas u Cowesu i ostaviti ladju, čim bude u sigurnu mjestu. Vaš nenadan dolazak čini samo tu razliku, što vas moram moliti, da meni i ljudem mojim dopustite ostaviti ladju, kad službu ovu izvršimo.“

„Na to vam dajem svoju rieč, gospodine Pickersgille. Nadam se, da nećete odbiti kakva takva uzdarja.“

„Zaisto neću.“

„Zbilja, gospodine Pickersgille, mogu li vam čim poslužiti, zapoviedajte.“

Pickersgill neodgovaraše.

„Zaisto, gospodine Pickersgille —“

„Pickersgill! kako mrzim to ime!“ reče kriomčar smišljajuć se. „Molim za oproštenje vaše gospodstvo, što se usudjujem moliti vas, da se zauzmete za neke mojih nesretnih drugova.“

„A ništa za sebe? gospodine Pickersgille!“ reče gospodja Lascellesova.“

„Ništa, gospodjo!“

Pickersgill, sav sbunjen, okrenu se i ostavi kajutu.

Gospodja Lascellesova nije se mogla uzdržati suza.

„To je izvrstan mladić“, progovori lord B—. Hajdmo svi na palubu.

„Tatice, još nisi vidio moje tetke.“

„Istina, idem k njoj, pak ću tada doći za vami.“

Gospodje odoše na palubu. Cecilija pusti se u razgovor s gospodinom Stewartom, pripoviedajuć mu sve, što se je dogodilo. Gospodja Lascellesova sjede uz prislon i poduprvši glavu o krasnu ručicu izgledaše kao Julija tužeća sa Romeom.

„Gospodjo Lascellesova“, reče Pickersgill, „prije nego što se razstanemo, dozvolite mi reći, da sam vam puno zahvalan.“

„Kako to gospodine Pickersgille?“

„Čini se, da vam se neljubi moje sadašnje zanimanje i moje ružno ime.“

Gospodja Lascellesova ćutila je svu silu ove laskave rieči, te reče: „A zašto se tako nazivate?“

„To je moje kriomčarsko ime, gospodjo Lascellesova.“

„Pa kada ćete se svojim pravim imenom nazivati?“

„Kad se riešim svojih dužnosti, koje sam si naprtio pod sadašnjim imenom.“

„Hoću li ja to ikada saznati i kako?“

Pickersgill maši se džepa, izvadi kartu sa svojim pravim imenom, pa ju predade gospodji Lascellesovoj. Ona ju radostnim licem pročita i brižljivo spravi.

Ladja je plovila upravo izpod mosta Needlesskoga, a kriomčar ju je vodio. Čim su stigli u luku, sazva lord B— sve družtvo u kajutu, želeć na razstanku s Pickersgillom i Corbettom izpiti čašu vina. Gospodin Stewart saznav od Cecilije tečaj stvâri, bio je prama Pickersgillu dosta uljudan, bojeć se nemilosti mladih i dražestnih gospodja.

Svi su bili veseli, jedina gospodična Ossultonova ostade neumoljiva i nehtjede izaći iz svoje kajute, dok nedodje sasvim do obale. U deset sati zakotvi jaket. Pickersgill oprostiv se od ugledna družtva stupi sa svojimi ljudmi u čamac, a lord B— bijaše opet gospodarom na svojoj ladji, premda neimaše nikakove čeljadi na njoj. Maddoks se je osviestio, a kuhač reče mahnuv goropadno nožem, da bi rad vidio onoga kriomčara, koji bi si još jedan put htjeo naručiti rezance „a l'ombre Chinoise“.

Zabavna ladja ostade tri dana u Cowesu, medjutim je lord B— primio list od Pickersgilla, u kom mu obznanjuje, da je družina njegove ladje uhvaćena, te da ima odsudjena biti, buduć su ona gospoda, koja su na njoj bila, svjedočila, da je potopila rakiju. Lord B— platio je sve sudbene troškove, a kriomčare pustiše rad nedostatka dokâza.

* * *

Dva ljeta poslje toga, kad je Cecilija Ossultonova u dubokoj žalosti za tetkom svojom sjedila kod svoga šivaćega stola, posjeti ju njezina prijateljica, gospodja Lascellesova. Razgovarahu o svačem, a spominjuć pokojnu tetku sjetile se i onih na pole žalostnih na pole smiešnih dogodjaja na „Strelji“.

„Da zbilja, reče Cecilija, jesi li čitala u novinah o ljutoj bitci neke kriomčarske ladje, koja je potopljena sa svomkolikom momčadi? Sastala se ona s carinskom ladjom, pa kad joj ova u žestoku boju nije mogla nahuditi, pozove u pomoć neku zabavnu ladju, koja se blizu nje desila. Uze ona na nju pucati iz svoja dva topa, a dotle se carinska ladja primakne kriomčarom te ih zakvači. Nastade sječa, u kojoj se je kapetan kriomčara odlikovao divnom hrabrošću, al napokon bude pogodjen tanetom iz zabavne ladje pa se sruši na svoga netom oborena protivnika. Od carinske ladje ostao je živ samo jedan poslužnik i jedan mornar, od kriomčarske ladje baš nitko, a i zabavna je ladja stradala. — Taj me je dogodjaj živo sjetio naše nesgode s kriomčari. Sva sam protrnula od misli, da smo i mi onaj put mogle doći u strašan škripac. Spominješ li se još na uljudnoga kriomčara —

našega pouzdanika? Nesjećaš mu se više imena? Ja se nemogu nikako sjetiti.“

„Kako nebi! odgovori gospodja Lascellesova sbunjena. Zvao se je Davenant“.

„Šta to govoriš? Ono je bilo sasvim drugo ime“. Ovo rekav podje Cecilija po novine, a sluga ju ponudi ne samo onim brojem, u kojem je čitala zanimivu viest o strašnoj bitci na moru, već i brojem najnovijim; ovdje se je medju pomorskimi viestmi javljalo, da se je vjerodostojnim načinom pronašlo, da je Pickersgill krivo ime ubijenoga kapetana kriomčarske ladje, jer da je on bio plemenita poriekla, a da se je pravim imenom zvao Davenant.

Čuvši gospodja Lascellesova ovo ime vrisne i podne u nesviest.

Kad je Cecilija malo zatim htjela o tom pripoviedati svomu otcu, odbije ju on sasvim hladno, da se nesjeća nikakova družtva s kriomčari. Gospodja Lascellesova povjeri joj kašnje, da je već davno znala za pravo ime Pickersgillovo, al da ga nije htjela odati, jer se je sveudilj nadala, da će se napokon ipak pojaviti u družtvu pod svojim pravim imenom, a tad da bi sav sviet saznao bio, što će ovako zakopano ostati u njezinu srcu — sve do smrti.

POUKA.

Ženitbeni običaji muhamedanskih Hrvâta u Bosnoj.

Odpokle su ugledale sviet „narodne pjesme bosanske i hercegovačke“ od Ivana Franje Jukića, a ja vidio, da je malo ne svakoj pjesmi Jukićeve sbirke kvas ženitba, želio sam bližega šta saznati o ženitbenih običajih bosanskih Hrvâta, vjere muhamedanske. Ovo želeć molio sam prije više godina mladju neku gospodu bosanske franciškane, bivše tad na naukah u Djakovu, da mi saobće sve, što i koliko im bude znano o tom predmetu. Medjutim rečena gospoda, kraj svoje najbolje volje, nemogahu zadovoljiti mojim molbam, najviše s toga, što je ta, kao i svaka druga, stvar kod hrvatskih Muhamedanaca u Bosnoj, bez točnosti i posvudašnje jednakosti. Istom, sada već pokojni, o. Franjo Momčinović, lahka mu zemljica, saobći mi o toj stvari mnogo toga, za koje se nije prije znalo i što ja evo sada, na račun njegove zasluge, iznosim pred čitatelje. Nejamčim niti mogu jamčiti, da posvuda biva sve onako, kako mi je o. Franjo Momčinović pisao, nu kako će se čitatelji uvjeriti, gledao je Momčinović, da o toj stvari napiše nešto istinita i savezna.

Prvo što se može napomenuti u ovu svrhu, vrlo je liepo i po ćudorednost odveć koristno; te je jedno od onih štoštica, koje nebi s gorega bilo, da i drugi prosvjetljeni narodi od sirovih Turaka poprime; — a to je, da u njih momak i cura riedko kada sami biti smiju; već baš i kad ašikuju — i on i ona — imadu družine. Osim toga on nikada nesmije djevojci unić u kuću, već ona sadje na dvorište, pa iza vrâta poviruje — lica malo ne svega pokrivena, a on je na ulici pred vrati, svedjer po tri do četiri koračaja od nje udaljen. Kad i kad pače ona je na divanhani, ili na sobnih vratih; a on opet na ulici; ili ako se tako nazriet nemogu, onda unidje on u dvorište. Iz ruke u ruku nikad ništa jedno drugomu ne daje, već same ljubovne darove n. p. jabuke itd. ili jedno drugomu šalje, il dobaci, ili koje daje, postavi dar ondje, odkle drugo uzeti može. Dragovoljno primanje tih darova znaci su im uže i srčanije ljubavi, koju opet jedno drugomu, po kom trećem, osobito ženskom, priobćuju.

Kad je već osvjedočen momak, da ga hoće djevojka, te kad svoju sgodu vidi, onda gleda, kad se na opisani način sastanu, da štogod svoga na nju baci, najviše jagluk (biela, okratka, riedko po sriedi, a po krajevih uviek vezena mahrama — rubac), ili kakvu haljinu sa sebe, n. p. gunj, ćurčić, ili fermen (kratka, do viš pasa, bez rukava, mnogimi gajtani obtočena, a često i zlatom izvezena gornja haljina); jer kad to uradi, a ona, sbaciv to sa sebe, brže bolje nepobjegne, već mu se još uhvatiti pusti, u što tada i on svojski ubrazdi — već je njegova; pa ako mu je blizu dom, odmah ju odvede s družinom, kojom se providio, kad je na to pošao. Često, a osobito ako je malo podalje, imade i konja, koga, ako je potreba, sakrije gdjegod, dok curu na taj način neposvoji. I jerbo se često dogadjalo, kao što se u toliko narodnih pjesama pjeva, da bi se tko drugi nametnuo, te djevojku il na sablju, il na hajdučku preoteti htjeo, to mogućniji i iz daljega idu po djevojku s četom konjanika, svatovi zvanom, pak su tad svatovi uviek oružani i na boj pripravni, kao da će na kakova din-dušmana udarati. A i onako je u Turaka u Bosnoj, kao i posvud u našem narodu, pucanje pušaka u običaju svake svetčane i vesele prigode. Svatovskoj četi je glava stari svat, koj je u potrebi komandier, zatim ima djever i jengja (što je u nas kuma), koje dvoje uviek su najbliže uz djevojku, te joj dvore i drugač se za nju brinu.

Opisani način zaruka uzrok je, da su djevojke vrlo oprezne s momci, kojih nevole, te se u razgovoru s njimi dobro čuvaju, da ih neposvoje.

Kad već momak djevojku kući odvede — ako je pak daleko, prije nego ju povede — ro-

ditelji mladoženje i udatbenice, ili ako ovih neimadu, tko jim je već najbliži, sastanu se, te ženitbu svoje djece prikažu kadiji i pred njim učine pogodbu o tom, koliko će udatbenica dobiti, ako joj se kad mužu svidi pustit ju — kao takodjer koliko će ona platit, ako to bude sama htjela. Nemogu li se o tom pogoditi, dogodi se često, da se i ženitba toga radi razbije; a pogode li se, tad se vazda i ženitba tim uglavi.

Iza toga brine se kuća ženikova za haljine mládine, kojim su sliedeća imena: dimije (gaće), ječerma (prsluk), jelek, pravilnije jelik ili koporan (prsluk ali s rukavi), fes (kapa crvena), anterija (haljina do tala s rukavi), feredža (haljina na način monačkoga talara sa privjesom od traga, ko u gdjekojih duvna), peča (na način maskovnih lica, za koga prikrivanje i služi). Feredja mora biti zelene boje, i možda ju gdje, ali riedko koja, ima od zelene svile. Ostalih haljina i boja i tvar visi o medjusobnoj pogodbi, pri čem se pazi kako na rod jednoga i drugoga, tako i na mogućnost ženika.

Prije nego se dogotove i predadu haljine, malo kad se obavi ženitba. Čin pako, kojim se ona obavlja, ponajviše i skoro jedino biva u oči mladoga petka, t. j. onoga dana, koji je prvi iza miene mjesečne. Prije toga na dan biva k n e n j e. U Turkinja naime vide se često nokti, a u mnogih i prsti do prvih prigiba nečim crvenjastim našarani tako, da se to neko vrieme ni u vodi oprati neće. Tu boju, koja je narančasta, zovu u Bosnoj k n j a, a odtud i k n e n j e. Pravilno medjutim zove se boja ta „hennah“, i njom si ženskinje u iztoku većim dielom mažu nokte od taštine, da tobož ljepše prozire meso izpod nokata. Radi toga veli bar lord Byron u trećem pjevanju „Don Juana“, da si je i Lambrova kći, liepa „Haidia“ hennahom nokte namazala; nu u Bosnoj misli se, da ta boja izvlači nemoć iz čovjeka, i zato, kad je tko u Bosnoj nemoćan iza kakve bolesti, mažu ga tom bojom. Na večer prije gjerdeka (zaručnička ložnica — torus), bojadišu dakle hennahom ruke udavači, u muževu kuću već dovedenoj, kako kažu do viš dlana, i noge do viš košćica. Kad to biva sazove ženik svu opreču rodbinu, susjede i prijatelje, ali samo ženskinje, često i druge vjere, i ovo tomu činu pribiva. Svaka će joj tada po štogod dati, a ona, koja ju k n j i (hennakom maže), nesmije manje od dukata, više pako, koliko god hoće i može. Kad je neva već tako obojadisana, dodje joj djever, pa ju tri puta okrene u naokolo, i iza toga povali na postelj, kakvu je već od svoga bába doniela. Zašto to biva, težko da bi tko znao za pravo reći. Prije zaručničkoga sastanka spere se ta boja.

Sutra dan, t. j. u četvrtak, a ovo biva u sriedu na večer, je pir i gostba. Koga zovu, onaj i dolazi. Jede se kô obično u Turaka: jaja, različito pripravljena, sir, med i štokakvi s ovim ili s pekmezom načinjeni kolači, pite i meso. To se sve prije sgotovi. Sjedi se po turski, na tli, prekrštenih nogu, a tako se i pije samo običajno muslomansko piće — šerbe (sorbet). Sobe su kao što uviek u mogućnijih providjene s vrâta hasurami od rogože, dalje sagovi, kakve već tko ima. Iz okola obložene su jastuci, često slamom natrpanimi, a u kutevih još imaju dušeci, na kojih po jedan sjediti može.

Iza gostbe, koja po starom orientalskom i sadanjem evropejskom običaju u večer bude, mladenci prvi put odu u ložnicu, a ostali u džamiju, molitvu činiti za njih. Kažu da i njih dvoje, prije nego legnu, jedno drugomu na koljenu klanja.

Odovud se vidi, da je u Musulmana ženitbeni čin skroz gradjanske naravi, a ono malo, što je tu obreda, ima se odbiti na to, da gotovo nijedna važnija sgoda u orientalaca nemine bez vjerozakonskoga obrednoga umieska.

Sliedećega dana ni vatre u kući neima, nit se šta drugo radi, već ženskinje dolaze u pohode mladoj, da ju pitaju za zdravje i sladko milovanje. Mlada se tada prvi put obuče u haljine, što no ih joj je muž kupio, i nakiti se, kako već može i zna. Mužkarci pak, a ako je gdje izvan mjesta — i ženskinje izadju te gledaju trke, ako je ima, jer to nečini svak, već samo imućniji. Gdjekoji učine i pješačku i konjsku.

Trka se drži, kako je gdje sgodnije: pješačka često i kroz mjesto, a konjska uviek na čistoj i širokoj ledini. Dokle je već odredjeno trčati, ondje se usadi štogod i na ono stavi dar, pa tamo trči, tkogod hoće. Tko prvi dotrči uzme dar, a taj je najčešće široka turska rubača, ili nekoliko rifih platna. U bogatih često bude dar taj dukat, ili bar rečena haljina od svile. Koj konj prvi doteče, prikrije se suknom. Isti dan, i to samo u boljih, puca se na nišan. Onomu, koj ubije nišan, druge plaće nema, već po nekoliko crnih kava zahman. Al se i nepuca rad šta drugoga, već rad nama (slave, dike.)

Ni u trkah ni u streljanju nitko do Turaka učestvovat nesmije; ne ko da je to komu izrično zabranjeno, već jer bi se oni pomamili, da krst bud dar, bud nišan odnese.

Trkom i pucanjem na nišan završuje se pir i svatbena slava i veselje. (Konac sliedi.)

LISTAK.

Slava Matiji Debelaku. Nije tomu odviše davno što su domaći listovi raznieli viest, kako je čovjek nepoznata od prije imena na samrti svojoj zavodom jugoslavenskim velike darove ostavio. Pošto je završena razprava ostavine toga čovjeka, možemo o njegovu daru rodoljubive čitatelje potanje izviestiti. Matija Debelak — to je ime muža, o kojem govorimo — bijaše gimnazijskim profesorom u Trstu. Izvanrednom štednjom spravi on uza svoj neznatni prihod velik imetak; a na samrti svojoj učini o njem odredbe, kojimi je sjajno pokazao, da je ne samo temeljito shvaćao najpreče potrebe svoga naroda, nego da je takodjer jasno vidio, kojim će on putem doći do bolje budućnosti. Prosvietite narod i približite brata bratu! to je bila misao, koja je lebdila pred njegovim duhom i kojoj je posvetio svoj imetak. Podielio ga je naime tako, da su po jednu petinu imale dobiti matica slovenska, matica dalmatinska, i zatim družtvo sv. Mohora, a dvie petine sveučilište jugoslavensko. Po tom zapade sveučilištnu zakladu u raznih talijanskih obveznica 28.000 lira i 8000 fr., a u gotovu 459 for. $6^{4}/_{5}$ nvč. — Djelo se Debelakovo samo sobom slavi, te će se spominjati, dok bude onih, kojih je prosvjećenju namienjeno. Možemo dakle od svega srca reći: Slava sinu bratskoga nam slovenskoga naroda i daj bože, da se njegove želje što prije obistine i u životu izvedu!

Predavanja za žene. Još deset dana zamamnih poklada, a onda će opet razbor zavladati svietom. U toj nadi pripravljeno je sve, da čitanja namienjena krasnomu spolu mogu u Zagrebu početi odmah prvih dana korizme. Čitat će pako g. A. Pavić tri puta, i to: O dubrovačkoj drami, o Platonskoj ljubavi i o „Slávy dceri“ Kollárovoj; a tri puta i g. dr. Dežman: O ljépoti i njegovanju čovječjega tiela, o odielu i modi prema ljepoti i zdravlju, i o ljepoti i njegovanju duha. G. dr. Makanec nastavit će čitanje o odpuštenih kažnjenicih. G. prof. Marković čitat i tumačit će „Mariju“ pjesmu ukrajinsku od Malczewskoga. G. Š. Mazura govorit će o privrednoj snagi žena. — Budući put priobćit ćemo program, u kojem će naznačeno biti vrieme, mjesto i red ovih čitanja.

Bože živi! Ova pjesma našega P. P. dirnula je narod u živac, a ima joj do sada već pet napjeva. Osim Tovačovskoga sastavio joj je napjev g. Ferd. Vizner-Livadić u Samoboru, g. Ivan Zajc u Zagrebu, g. Ivan Milaković u Beču, učenik pražkoga konzervatorija, i neki glasbenik na dobru glasu u Karlovcu. Rodoljubivi Karlovčani odredili su 100 for. za nagradu napjevu, koj se najljepšim pronadje. Do sada je sav taj posao u ruku zagrebačkoga „Kola“; nadamo se, da će na skoro i samo obćinstvo imati priliku da sudi o svih tih napjevih.

Koncert „Kola“. O zabavi, koju je „Kolo“ dalo prošloga tjedna u gradjanskoj streljani, izviestit nam je čitatelje ovaj put obširnije, jer nas veseli, što ondje sada hrvatska pjesma mah preotimlje, pa se nadamo, da će na skoro i sasvim gospodovati. Valja nam i po drugi put reći, da „Kolo“ nije i netreba da je glasbeni zavod, kakovi su drugi takovi zavodi, već mora da bude hrvatsko pjevačko družtvo. Ovo je razlog, s kojega se nemožemo baviti ni vrlo dobro izvedenimi glasbenimi komadi, kakov je Trio G-moll od L. Spora. Nas je zanimao sbor „Moravě“, koj je veoma dobro izveden pjevačkim sborom „Kola“, zatim „Domovina“ duet za tenor i bariton uz mrmljajući sbor od Ipavca. Tu je bilo prilike spoznati dva liepa i svježa glasa, tenor g. Gjurkana i bariton g. Veljačića, koji su više naravnim nego li umjetnim načinom veoma pohvalno izveli svoju zadaću. Ova dva mlada gospodina obdareni su od prirode veoma liepimi vokalnimi sredstvi, puni su naravnoga glasbenoga instinkta, te će naukom postići cilj u pjevačkoj umjetnosti, komu se naša domovina od njih žarko nada. Osobito nas je pako zanimao „Večer na Savi“ mužki sbor od Ivana Zajca, izveden pjevačkim sborom „Kola“. Mladjahni pjevači, budući je sam skladatelj prisutan bio, nastojahu svom snagom izpuniti mučni svoj zadatak; a izvedenje je toga sbora jako težko, intonacija bo mora biti vrlo nježna, ako se naime hoće izvesti „Večer na Savi“. Osim toga mora se drugi put prvi i zadnji tempo u tom sboru uzeti malo življe s većim žarom i uzhitom, jer su to poglavita obilježja narodne hrvatske glasbe, i jer se samo tako može valjano tumačiti misao skladatelja. „Večer na Savi“ bijaše s uzhićenim pljeskom primljen te ga je izabrano obćinstvo po drugi put zahtievalo. — „Hrvatska hymna“, mužki sbor od A. B. Tovačovskoga, pjevana je upravo vještački i velikom točnošću. Obćinstvo je pljeskalo pjevačem, a ako napjeva nije prihvatilo onim uzhitom, kojim je pozdravilo pjesmu, tu krasnu i uznositu poeziju, ima se pripisati tomu, što je ta glasba odviše izmjerena a nipošto narodna ni prema ćudi narodnoj. Glasba je doduše, kao klasična, liepa, dobro složena, ali se neslaže s nadahnutim i veličanstvenim uzhitom same pjesme.

Zakonarstvo današnje dobe. Vriedno je čuti, kako slavni englezki pisac, Charles Dickens, sudi o zakonarskom zvanju našega vremena. Budući predsjednik Birmingham- i Midland-instituta dielio je mjeseca siečnja o. g. svjedočbe i darove medju ponajbolje djake. Na koncu svoga govora spominjao je Buckle-ovo djelo: Poviest civilizacije; tom prilikom reče: Govorilo se što mu drago o reformah, što su ih vlade osnovale, i o poboljšicah, kojimi su legislature prodrle — tko na poslove čovječanstva gleda s većega gledišta, tko ih smatra bistrijim pogledom, vidjeti će, da su sve nade u prave poboljšice i reforme pusta obsjena, da zakonodavci čovječanstva gotovo nikada nepomiču napried, već da ga usuprot turaju u nazadak, a da im je rad riedko kada blagoslovan. Jesu li ipak djelomice učinili što dobra, ima se pripisati tomu, što su se proti svomu običaju pokorili duhu vremena; bili su tada, što bi vazda imali biti, sluge naroda, koji su dužni javno i zakonito izvodit mu želje i zahtjeve.

Izdaje: **Matica ilirska**, Urednik: **Ivan Perkovac**. Štamparna **Drag. Albrechta**.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 9. U Zagrebu dne 26. veljače 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Roblje.

K divnoj slici Jaroslava Čermaka:

„Roblje, Hercegovina 1863" — u kralj. muzeju u Brukseli. *

Jeste l' voljni gledat naše jade,
Velje jade na prostoru malom:
Pristupite ovoj slici divnoj.
Suzama je ona naslikana,
Suzama ću vam je tumačiti,
I ona će sama besjediti
O golemu roda moga jadu,
I vama je ronit suze gorke;
Nikada vam s uma saći ne će.

Šta to vide mutne oči moje? —
Gle, na gori pustoj, kamenitoj,
Na sve strane razvaline same,
A po njima procvjetalo cvieće.
Ta kako bi po kamenju rastlo? —
Nije ondje procvjetalo cvieće,
Već je kita na razvale pala,
Kita cvieća nedavno ubrana,
Dragomiljem nekom namienjena.
Tek ubrana, veće izgubljena,
I skoro je njojzi uvenuti.

Čije cvieće, čije dragomilje?
Po čijim li rudinama rastlo?
Čije li ga odgojile ruke,
U mirisnu divnu kitu vile?
Komu li ga od milošte dale?
S čih njedarâ opanulo ondje?

Oči moje, da l' me ne varate?
Čini mi se, naše gore listje!
Naše cvieće, naše dragomilje!
Po našiem rudinama rastlo!
I naše ga odgojile ruke!

Al' mi nešto jadno srce sluti:
Ni'su l' tudje ubrale ga ruke,
U mirisnu divnu kitu vile
Na razboju, za rose krvave?
S mog li roda srca opanulo?

Oči moje, jasno pogledajte!
Šta se vije okó kite cvieća?
Gle, zmija se okó njeg savila!
Mrki vuci vrebaju sa strane!
Šta će vuci s divnom kitom cvieća?

Oči moje, jasno pogledajte!
Oči moje, suze proljevajte!
To je naša grdna râna stara!

Nije ono jedna kita cvieća,
Niti zmija okó nje savita,
Već konopci okó kite divne,
Kite divne našieh djevojakâ;
Zla kob robstva njih mi ukobila.

To mog roda cvieće odabrano
Iz majčina krila potrgano,
Konopcima kruto povezano.
To su Turci, a ne mrki vuci!
Mili Bože, kamo tvoje striele!?

— Roblje moje, grdna râno moja!
Roblje moje, šta si Bogu krivo? —
„Ja sam krivo Bogu, da sam živo."

— Roblje moje, šta je tebi žao? —
„Žao mi je živu u grob poći!"

— Roblje moje, koga ćeš da ljubiš? —
„Britku sablju želim da poljubim."

* Šest djevojaka hercegovačkieh povezanieh konopcima, zarobljene po Bašibozucima, koji ih vode u Odrin (Jedrenu) na pazar za hareme turske.

— Aman Turci, ako Boga znate!
Tužnom roblju razdrješite ruke.
Ne mučite djevojačkog tiela.
E na muke ne rodi ga majka.
Eno krvca konop obalîla,
Za konopce niesu one ruke,
Pustite nam roblje dragocjeno,
Mi ćemo ga izmieniti zlatom. —

„Valâ, more, roblja vam ne damo,
„Dok je naše na ramenu glave.
„Ova roba za turske pazare,
„E nam valja, da nam Turke radja.“

— Aman Turci, ako Boga znate!
Medj vukove ne gonite janjce.
Pustite nam roblje dragocjeno,
Na pazare gon'te našu stoku;
Traž'te, age, što je vama drago. —

„Cuki, bolan, tu nije pazara! —
„Azurala, kićene djevojke!
„Daleko je do Jedrene grada.
„Čekaju nas mnoge mušterije
„Da kupuju robe dragokupe.
„Azurala, kićene djevojke!

Roblje krasno, davor râno moja!
Krasota je sva krivica tvoja —
Darak neba i paklëna žrtva! —
S krasote je tebi poginuti.
Ti odlaziš, osveta ostaje,
Sustignut će zlobne otmičare,
Ako Bog da i sreća junačka.

Odagnaše roblje u sužanjstvo
Kâ bijele na mesnicu ovce.
Čujte, čujte gdje nariče tužno:
„Oj davori, tužna srećo naša!
„Mili Bože, goleme nevolje,
„Mili Bože, goleme sramote,
„Pod nasilje biti turskom ljubom,
„Robinjicom u zemlji neznanoj,
„Pokraj mnoge braće svoje žive.“

Čuj pomagaj! Eno odvedoše
Divno roblje u zemlju neznanu!
Šta stojite, braćo moja draga,
Šta stojite, a ne otimate
Čiste žrtve iz nečiste ruke?
U potjeru zlobnim otmičarom!
Krv nek' lije, kom' do Boga nije! —
Stan'te Turci! Tako l' se pazari
Krvlju našom, krstu na sramotu?

Na razboju evo vam pazara!
Čik na mejdan! Tako l' se pazari?
Čik na mejdan, ženski otmićari!
Da sabljama zemlju dijelimo
I po zemlji gizdave djevojke:
Pa šta Bog da i sreća junačka!

Tko je vitez, tko li dobar junak,
Neka paše britku sablju svoju.
Nasta ora, valja vojevati
Za krst častni, i slobodu zlatnu.

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

Donato Donati.

Izvorna pripoviedka.

VIII.

Neće ti biti težko, dragi čitatelju, pogoditi, zašto je barun Weilen Donata u sobu zvao.

Kako je bio Radaković kazao barunu, da mu ima odkriti neku tajnu i kako se Donato s Ružicom odstranio, stade Radaković pripoviedati. Ima tomu devetnaest godina, reče on, što se zagledah i zaljubih, ali težnji moga srdca, da prozovem svojim ono divotno biće, velike se zapreke suprotstavile. Ponajglavnije bile su: moj vojnički stališ i siromaštvo i zaručnice i moje. Videć, da ja te zapreke svladati nemogu, odlučih bar jednu odkloniti i to odreći se časti, za koju sam jedino živio i za koju me jedinu odhraniše. Mislio sam: odpašem li sablju, biti ću neznalica, al dobra volja i dvie radine ruke privriediti će toliko, da se može dvoje s malim zadovoljnih prehraniti.

Kolikogod bi zaručnica moja bila želila, da potvrdi crkva, uza što su dva ljubeća, vjerna srdca odavno pristala, vidjela je našu očitu nevolju, u koju htjedoh silom da padnem, da pokažem vjeru svoju. Osvjedočena o mojoj vjernoj ljubavi i videć me za vojnika upravo rodjena, bila je ona uza svu želju i nagon srdca svoga tako plemenita, te me je odvraćala od toga puta. Stadoh već kolebati. U to me premiestiše u Granicu: kao da me za pušku i sablju prikovaše. Ja odlučih držati vjeru i živiti štedljivo, jeda li će bog i meni prigrnuti toliko, da opoštenim zlato svoje. I evo bog je dao, da i meni i Anki mojoj sunce svane.

Nego Oscare, našo se medju nami nenad, čedo ljubavi, i taj nenad dodje bez znanja moga i proti želji majčinoj u nahodište. Oscare, brate, nemoj da ti pripoviedam danas, kako je to sve bilo, da ne diram u jedva zamladjenu ranu. Jedino da ti kažem, da je svatko držao, da ga je majka hotomice izložila. Radi toga nije se ona ni smjela usuditi, da diete iz nahodišta izvadi Bila bi to učinila, al smjedoh li ja, da spasim diete, žrtvovati majku? Vidiš Oscare, to su bile ljute rane moje, al je bog priskočio nesretnim u pomoć . . .

Prekinu ga barun Weilen: Dopusti brate, da ja dalje pripoviedam. Došo jednoga dana

netko u nahodište i izmoli od ravnatelja zavoda diete tvoje, da ga odgaja, kao što bi svoga sina odgajao bio. Kratko vremena za tim počeo si ti s tim novim odhraniteljem djeteta tvoga dopisivati i veoma se često svoga sina u pismih sjećati. Odhranitelj, tvoj prijatelj i pobratim, često je mislio na uzrok tvoga staranja za Donata, al si nije mogo toga nikako protumačiti.

Milane, bog je velik, bog je pravedan, on je uslišao svagdanju molbu moju, on mi je dao, da ti se mogu odužiti. Ti mi spasi život moj, a ja ti vraćam s i n a tvoga. Milane, nastavi barun suznima očima, ja se dielim s najmilijim na svietu, ja ti dajem, čega se neću moći ni odreći.

U to dotrči Ružica u majčino krilo, a za njom dovrluda na poziv barunov Donato.

Barun pristupi k njemu: Donato! Čemu se nikad nadati mogo nisi, to ti se hoće ovaj čas da izpuni. Ti si postigo najveću sreću života svoga, ti si doznao za roditelje svoje. I pokazav barun na Milana doda: Donato, eno ti otca tvoga!

Donato čas prije snužden i zlovoljan, čuvši rieč „eno ti otca“ tako u tielu uzdrkta, a srdce mu tako zakucalo i tako rasti počelo, kano da hoće reći: otvorite se grudi, treba mi slobode, prostora; meni je sviet pretiesan — i mladić nagodi i otvori oči tako, kano da će dušu na nje pustiti, dušu, koja nemože dočekati rajskih milota, te hoće da poleti na krilo stvoritelja svoga.

Radaković otvori ruke i klikne: Sine moj! A Donato padnu na grudi otca svoga i nad njim se poklopile otčeve ruke, kano morski val, koj hoće da zaguši jedinu rieč utopljenika; al rieč, s kojom život izlazi, nepozna zapreke, prokrči si put i razlieže se morskom pučinom — i razlegla se dvoranom rieč iz Donatovih ustiju: „Otče!“

Nadje se Donato, neznajuć ni sam kako, iz otčeva naručja u onom majke svoje, pa odpadnuv od nje stade triezniti se i plašljivo strepiti, jer vidje pred sobom bliedu, drkćuću Ružicu, jer vidje njezino uplašeno lice, jer vidje njezine oči, koje bi izkapati htjele.

U groznoj još sumnji zapita on naglo: Otče, je li Ružica sestra moja?

— Sinko, rodjena sestra tvoja.

Oštrih li noževa, tih rieči, za Donatovo srdce! Donato ih poćuti duboko, duboko i u tom neopisivom trenutku, voljan u zemlju propasti, uzkliknu: bože, da ga nisam nikad znao!

Našav Donato otca izgubi zaručnicu.

Žestoko mu se duša boriti počela, al borba bila je kratka. Stupi on prividno sasvim miran pred otca i zapita ga: Otče, jesam li ja Hrvat?

— Po otcu i po majci i po djedovih tvojih jesi, sinko.

— Otče, reci sada i po srdcu. — Ti nam reče: „Da ja mogu uz našega bana umrieti, nikad za mene ljepše sreće“. Otče, ja sam voljan tebe zamieniti, ja idem pod zastavu Jelačića bana.

Kad to čula Donatova majka padne sinu oko vrata i plačuć stade ga zaklinjati i odvraćati od te nakane. Stade mu ona govoriti: Sinko moj! Još te pravo ni dobila nisam, već hoćeš da te izgubim. Nije li dosta muke i žalosti u nas, što ti mora otac u rat, još nam i ti hoćeš život na kocku metnuti. Sinko, je li to ono veselje, kojemu sam se nadala, kad se s tobom sastanem? Idi samo u rat, ti ne možeš ljubiti ni otca, ni majke, ni sestre, ni nikoga.

— Majko, mila majko nemoj me tako ubijati.

Stale Donata nagovarati Mavrovićka i baba mu da odustane od te misli. Reče mu baba: Tko će uz nas ostati, kad ti otac u Italiju podje? Budi ti sinko otčeva zamjena u kući. Tko će mene poduprieti, tko majku razgovarati, sestru tješiti, ako nam ti odeš? Nedaj nam bože otcu nesreće, kud ćemo bez tebe sinko, kud mi nevoljne žene bez mužke podpore?

Donato ostade tvrd i postojan. Srdce mu pucalo, al on reče: Majko, ja nemogu drugčje!

Na to će mu otac svečanim glasom: Sinko, znadeš li što je Hrvat, junak? Možeš li smrti u oči gledati?

— Nisam li ja tvoj sin?

— Podji sinko, i ne kaljaj hrvatskoga imena!

Padne Donato otcu na koljena, a on ga blagoslovi, pa izljubiv ga reče mu: Bog te čuvao i junačka te sreća pratila!

Htjede majka ukoriti Milanov postupak, al u to od žalosti i muke iznemogne, izgubi se i padne do svoje kćeri, koja već od davna nije znala za se. Priskoči barun, priskoči Milan sa Donatom i jedva ih k sebi povratiše.

Donato pridignuv sestru prisloni je na svoje grudi i reče joj kano onaj koj se sa svietom, životom dieli: Sestro, jedina sestro, sjećaj me se!

I dade joj prvi cjelov.

*
* *

Ne vidje više Donato ni majke, ni Ružice, već oprostiv se još jednom s junačkim otcem odputova još istoga dana sa učiteljem Budislavom u Zagreb. Budislava poslala Granica u sabor, da joj pravice brani, a Donato prijavio se kao dobrovoljac u banovoj vojsci.

IX.

Ležao na krevetu Milan Radaković pušeć lulu i čitajuć ratna izviešća u novinah.

Dotrči u sobu Anka vesela lica i reče: Milane, liečnik mi je i na samu priznao, da nije već nikakve pogibelji. Zamladiti će rana prije mjesec dana, pa onda možemo, veli liečnik, bez straha seliti se u Granicu.

— Netrebaš, Anko, ni liečnik, ni prorok biti, da to predvidiš. Puščano zrno izrezano,

plemenitije česti ne ozledjene, a tielo zdravo — rana mora uz dobru njegu skoro zacieliti.

— Hvala bogu, Milane, tebe izvadih iz rata, makar i težko ozledjenâ, al bog zna hoću li dočekati sina svoga. Zašto ga pustismo u rat? Vidiš, i teta kapetanica nam je to zamjerila. Kako ga je željna bila vidjeti, a bog zna hoće li se ikad vratiti!

— Ne pačaj Anko u to. Mogosmo li ga siliti da ostane? Nije li on stao na svoje noge? Bolje da je otišo s mojom privolom, nego li proti mojoj volji. Pa Anko, je li on mogo ostati kod kuće lastujući, dangubeći, kad je sve na rieč banovu povrvilo da brani kralja i domovinu? Anko, stidio bi se svoga sina, da je kano kukavica oglušio se junačkomu pozivu. Ne potiče on badava iz Granice, pоćutio je on u sebi hrvatsko srdce, a domorodno ga je čustvo pognalo. Anko! on znade, zašto se bije, a pogine li, znati ću ja, zašto ga izgubih.

Nadošao na to baš barun Weilen. On, obično ozbiljan, dà sjetan, bio je danas veseo, šaljiv. Da si ga bolje pogledao, vidio bi, da mu nije veselje naravno, već da hoće njim da sakrije neko bolno osjećanje.

— No, kako je Mortarski junače? Hoćemo li skoro na noge? Kakve to liečnike imaš, koji te tako dugo muče. Volio bih tri puta u vatru, nego li jedan put pod nož liečniku. Nije li tako milostiva gospodjo?

— Gospodine barune, liečnik veli, da će skoro dobro biti.

— A kako bi i drugčje bilo, ta našemu Milanu i nije ništa. Okačilo ga je malo zrno. Lahko ti onda liečniku hvaliti se, da ga je spasio. A gdje je danas gospodja kapetanica, kako Ružica?

— De brate, kazuj, piše li što Rastić?

— Nema ti on kad pisati; biti će silna kreševa.

— Bože moj, primieti Anka, da hoće već jednom ljudi prestati ratovati.

— Šta bi mi vojnici onda? odvrati smješeć se barun. Nije rat najveća nesreća.

— Anko, naša sirotica te zove.

— Idem, idem . . . Dakle gospodine barune baš nikakve viesti od našega Donata?

— Doći će i pismo.

Kad ostadoše barun i Milan sami okanio se barun pretvaranja. Milane, reče on, ja idem u vojsku. Tvrdo sam odlučio poći i zato dolazim, da se s tobom oprostim.

— Oscare, kako to na jednom? Ti u vojsku, u rat? Ta ti si i zaboravio već, da si vojnik bio.

— Ništa zato, to čovjek lahko nauči. Ala mučna posla ubijati ljude!

— Oscare, pa zašto baš sada? Imaš li uzroka, nade, što li?

— Milane, ti si junak, mogu ti tebi iskren biti?

— Dvojiš li o tom?

— Idem brate, da zamienim junaka, koga ti još nemožeš zamieniti. Idem pod zastavu Jelačića bana, pod zapovjed generala Rastića.

Milanu se osuzile oči i htjede je desnicom pred Oscarom sakriti, al barun to zapaziv reče: Milane, ja vidim, da ti nemogu ništa pripoviedati.

Zažmirio Milan očima i uzdahnuo.

— Već je dobro. Govori, ja mogu sad sve čuti.

— Došlo je pismo od generala Rastića.

— Čitaj ga brate, al ne, ne čitaj; znam već sve: poginuo je! je li on junački poginuo?

— Milane, žao mi je, što ti spomenuh pismo; ti si danas odviše ganut, čitat ću ti ga drugi put.

— Kako brate, na takve da me muke mećeš! Ja te molim, ja te zaklinjem pobratimstvom našim, nemoj mi ništa zatajiti. Tko je pripravan za domovinu poginuti, taj neće uzdrktati, kad mu kažeš: poginuo ti je sin u svetoj borbi za obranu njezinu.

— Brate Milane, evo ti pisma generala Rastića. Piše mi general: Dragi prijatelju! Tvoj Donato, koga si mi toliko preporučao, nije trebao nikakve preporuke; on je valjan junak bio, a momu srcu mio i drag, kao da mi je rodjeni sin bio. Puče mu i dalje glas, od kako ga zapazi ban svojima očima kod nekog juriša, gdje je poletio kano soko med golube. S mjesta, na krvavom polju, napravi ga poručnikom. Kako se Donato dočepa sablje i momaka, svatko mu se divio hrabrosti; koliko ga puta mnijasmo mrtva, al on dodje sav krvav i pribi se opet k našim. Ja mu, gledajuć po tvom kazivanju na njegovu sirotu majku, i govorih uviek, da ne bude tako vatren u boju, al on moga savjeta ni čuti ne htjede. Na samu ti ga veliku nedjelju napravi ban nadporučnikom kod Otočana. Momčad njegova hoće da se pomami od radosti, a on ju ovako pozdravi: Braćo! Nisam ja pod moraš pripasao sablju, već dobrovoljno dodjoh med vas. Kad dodje glas u boj, a mi ćemo složno, ja pred vami a vi za mnom. Ja sam pripravan svakoga vas svojim tielom zakloniti. Svi za jednoga, a jedan za sve. Braćo, Hrvati ste, a nisam ni ja drugoga plemena. Nedajmo bana našega, nedajmo hrvatske slave! — Digoše ga u zrak i tvrdom mu se vjerom zavjeriše.

Na samu veliku sriedu otidje ban iz Tapió-Bičke, a ja sa svojimi Otočani, Slunjani, Ogulinci i hrvatskimi husari i dvanaest topova zaostadoh za njim za jednu štaciju otrag. Htjedosmo mi drugi dan u Tapió-Bičku, kad tamo, evo na drugoj strani sela osamnaest hiljada neprijateljske vojske sa trideset i osam topova. Meni se to u prvi mah nemoguće pričini, znajuć dobro, da je ondje u jutro još ban bio. Uvjeriv se, da je tomu zbilja tako, odlučih naravno da se pobijem. Junaci, po-

viknuh, za kralja i domovinu! I polete moji sokoli, ne čekajuć već daljnje zapovjedi. Dva puta nas je pretežna sila odbila, al kratkim slovom povedoh moje Hrvate i treći put u boj. Tu je tvoj Donato, padnuv kapetan, preuzeo kumpaniju Otočana. Braćo, osokoli je on, tko kani živiti, nek se smrti ne plaši. Sladko li ginuše djedovi naši za slobodu otačbine! Braćo, ne dajmo, da bude od sada drugčije. Na topove, na topove! I sve poleti na topove. Sipale se kartače, kano da se nebo provalilo, al momci uzmicati nehtjedoše. Tko da uzmiče, gdje Donato put krči! Oteo on sa svojimi nakon žestoka boja četrnaest topova i htio, da dalje juriše hrabreć svoje momke, kad ga kartača baš u junačko čelo pogodi. On pusti dušu rekav samo: Domovino, ja ti se odužih!

Bitku zadobismo, a Donatu najveća slava za to.

Juče, na sam uskrs, ukopasmo ga. Želio je i ban pri pokopu biti i postavi svojom rukom lovor-vienac na grob toga mladoga junaka. Čitava ga je vojska oplakala.

Ova junačka i slavna smrt budi utjeha razcviljenoj obitelji.

— I jest brate; hrvatski se je ponio. Bio je veći junak od otca svoga.

Oscar pristupi Milanu i reče: Milane, brate! Evo ti pisma, evo ti utjehe tvoje. Budi mi iskren prijatelj kao dosada i spominji me, ako i mene sreća tvoga dičnoga sina zapane. Ja ga moram zamieniti, ja idem ponuditi svoju desnicu Jelačiću banu.

Radaković po ćudi i srdcu svom nije ga mogo dugo od toga odvraćati.

Izljubili se i razstali.

Milan nije smio dugo još ništa pripoviedati Anki svojoj o smrti Donatovoj.

A Ružica? Ružica je odmah iza odlazka Donatova u boj opasno obolila i težko da je onu bolest prebolila.

I. Dežman.

V. spiev Dante-ovog pakla.[1]

Ponašio P. P.

Iz prvog se tako spustih kruga
Dolje k drugom, gdje je manje mjesta,
Ali gdje je puno većih muka,
Mučenikom groznih do jauka.[2]
Pri ulazu strašni Minos[3] stoji,
Zube kesi, krivce izpituje,
Osudjuje i mjesta im dieli,
A taj poso svojim vrši repom.
Čim bo preda nj' grješna duša koja
Stupi, te mu sva se izpovjedi,
Tada Minos vještak budué griehom,
Odmah vidi, kakvo pakla mjesto
Dušu ide i po tome repom
Onoliko ovije se puti,
Koliko se stupanjâ u bezdan
Nesretnica spustiti imade.
Uviek ih je množina pred njime,
Na sud idu sve jedna za drugom,
Kažu, čuju, pa se dolje kreću.[4]
„Oj ti, koji k tužnu stanu dodje,
Promisli se gdje uljezti kaniš
I komu se pri tom povjeravaš,
Da lahk ulaz tebe neprevari.“
A moj vodja[5] njemu: „Šta to vičeš?
Neprieči ga na sudjenom putu,
To se onoj tako hoće volji,
Koja sama može sve, što hoće,
To ti dosti[6] i nepitaj dalje.“
Sad počeše k meni dopirati
Tužni glasi, sada dodjoh tamo,
Gdje plač silan udarao na me.
Mjesto to je bez ikakve luči,
Koje riče, ko što more znade,
Kad protivni vjetrovi ga biju.
Mećavom si ta paklena bura
Bez prestanka duhove uzvija,
Prevraća jih, razgoni i sbija;
A kad dodju do pred dubotinu,[7]
Zajauču, zaurliču s groze,
Te i Boga psuju svemoćnika.
Ja doznadoh, da se putenici
Na takove osudjuju muke,
Koji razum podčinjaju puti.
Ko pred zimu škvore[8] na odlazku
U širokih jatih krila nose,
Tako vihar zle duhove ovdje
Jatomice amo tamo vije;
I nikad ih neutješi nada,
Da iole muke će im jenjat
A kamo li pokoja im biti.
I ko ždrali u povorku dugu
Poredani tužan vapaj dižu,
Tako vidjeh, gdje po vihru tome
Jaučuće k nama idu sjene;
Na što ja ću zapitat si vodju:
„Gospodaru, tko su oni ljudi,
Koje tako zrak taj crni kazni?“
A on meni odgovori na to:
„Ona ženska, što prednjači svijem,
Za koje me pitaš, bje caricom
Za života mnogijeh jezika.[9]
U zabludi ogreznula toli,
Da sramoti svojoj na povladu
Puti služit zakonom dopusti.[10]
Semiramis to ti je, o kojoj
Knjige pišu, da nasliedi Nina
Supruga si u državi onoj,
Koju sultan sad popravlja tiskom.

Za njom eno razbludnice druge,
Što zadala smrt si od ljubavi
Sihejovu pepelu nevjerna;[12]
Za njom sliedi Kleopatra bludna."
I Jelenu vidjeh, radi koje
Zla predugo na svietu je bilo,[13]
I Akila slavnog, koj napokon
I s ljubavju jošte boj je bijo.[14]
I Parisa i Tristana[15] za tim
I drugijeh možda tisuć sienâ,
Što ih ljubav tog života liši,[16]
Imenovô meni vodja redom,
Na svakoju prstom kazujući.
Kad sam tako iz davnine čuo
Té tolike imenovat ljude,
Vitezove i žene na glasu,
Na žao mi to se tako dalo,
Da mal' niesam sišao s pameti.
Kad se nadjoh,[17] obrativ se k vodji,
„Oj pjesniče", rekoh, „želja me je
Govoriti sa onima dvoma,
Što zajedno hode i kojima
Kan' da vjetar lahko povijava."[18]
A on meni: „Kad nam se približe,
Ti zakuni ljubavlju ih onom,
Što ih spaja, i oni će doći."
Kako vjetar skrenuo ih k nama
Zaviknem im: „Mučenice duše.
Na razgovor, smijete li,[19] dodj'te!"
Ko golubi, kad jih želja krene,
Krila šireć sladkomu si gniezdu,
Zrak presilnom voljom probijaju,
Tako oni iz Didine družbe
Podignu se i hudijem zrakom
K nam dolete, toli moćno moj jih
Dirnu poziv milostive žalbe.
„Oj ti blago, dobrostivo biće,
Koje mariš potražit nas ovdje
U tom zraku crnocrvenome,
I žalit nas s naših groznih mukâ,
Nas, što sviet smo okaljali krvju;
Da milostiv kralj nam je nebeski,
Tvoj za pokoj molili bi njega,
Da za milo vratimo ti drago.
Kaži, od nas što doznati želiš,
Što li sám nam govoriti kaniš,
Mi na rieč smo, mi na posluh spremni,
Dokle vjetar, ko što sada, tîši.[20]
Leži priedjel, gdjeno ja se rodih,
Pokraj mora, gdje na upokojbu
Pad se spušta sa pritoci svojim.[21]
Ljubav, koja nježnih se srdaca
Lahko prima, zatravi ovoga
Ljepotom mi tiela, koje meni
Ugrabljeno bude nemilice,
Da me način još i sada vriedja;[22]
Ljubav, koja svakog ljubljenika
Ljubit nuka, zatravi i mene,
Ugodicom toli silnom s njega,
Da mi, eto, i sad jošte godi;
Ljubav skupnoj dovede nas smrti;
Kajna čeka našeg ubojicu."[23]
To nam one duše doglasile.
A kad sam ih jadnih razumio,
Klonem glavom i ostanem tako,
Dok me pjesnik neupita rekši:
„U što si se zamislio tako?"
A ja njemu odvratim: „O Bože
Koli sladkih i misli i željâ
Premisliše, preželješe ovi
Dok dodjoše do premaha kobnog.[24]
Za tim k njim se obrativši rekoh:
„Franko, tvoje muke gledajući
Plakat moram od tuge i žalbe.
Al kaži mi: u vrieme vam sladkih
Uzdisajâ čim i kako ljubav
Dopusti vam prvi put na izviest
Iznieti si želje pritajene?"[25]
Na to ona: „Nema veće boli
Do sretnih se spominjat časova
U nevolji; to zna učitelj ti.[26]
Ali želju kad toliku želiš
Prvu klicu ljubavi nam poznat,
Govorit ću, pa mi se i rieči
Pomiešale sa suzami gorkim!
Čitali smo jednoč na ugodu,
Kako ljubav Lancelota shvati.[27]
Sami bjasmo, zlu se nenadasmo.
Knjigu štijuć mnogi put nam oči
Zablenu se i probliedi lice,
Ali samo jedan mah je bio,
Jedan jedin, koji nas nadvlada.
Kad čitasmo, kako taj ljubovnik
Poželjena usta poljubio
Tada ovaj, što mi vječni drug je,
Vas drhćući poljubi i mene.
Djavolica ona knjiga bila
I djavo ju piso; onaj danak
U njoj više mi čitali niesmo."
To dok jedna sjena poviedala,
Druga do nje tako suze lila,
Da od žalbe smučilo se meni
Kao na smrt; i u nesvjesticu
Padoh, ko što mrtvo tielo pada.

---

[1] Ovaj spiev Dante-ovog „Pakla", jedan je od najljepših te glasovite pjesme, i poznat u književnom svietu osobito po krasnom si svršetku, gdje Franka Riminjka (Francesca di Rimini) pripovieda o nesretnoj svojoj ljubavi, s koje je poginula.

[2] Dante opisuje nam pakao čunjastim (kegelförmig) ždrielom u zemlji, komu rât do središta zemlje siže. To ždrielo sastoji iz više ravnoležećih, u stranu mu kao zarezanih krugovah, gdje su po različitih razdjelih ponamješteni osudjenici. Prvi je krug najveći, svaki sliedeći manji i dublje leži od predidućega, a svaka dva kruga razstavlja kamenita strmina. Čim dublje koji krug leži tim veće muke sadržava, tako da n. p. u prvom krugu s njih mučenici samo uzdišu a u drugom već jauču.

[3] Za Dante-ova vremena sviet je kršćanski držao sve starogrčke i rimske bogove, kao lažljive, za vragove i takvim je ovdje i Minos opisan.

[4] Kažu, izpoviedaju griehe, čuju osudu pa idu dolje na odredjena mjesta.

[5] Dante-ov vodja na tom putu kroz pakao jest rimski pjesnik Virgil.

[6] U mome rodnom kraju čini narod od prislova dosta (dosti, dost) glagolje dostiti i nadostiti, n. p. neznam dostiš li mu; tko bi njemu nadostio; zato ovdje: To ti dosti znači ono isto što i: To ti budi dosta.

[7] Na vienac (Saum) nutarnjega kruga, gdje se dolje u dubljinu pakla zagledati može.

[8] Ptica škvor, škvorac, brljak=Staar.

[9] Zanimivo je ovdje primietiti kako starotalijanski jezik poput staroslavenskog nazivlje jezikom takodjer narod, puk. Ja sam uz ovu opazku pridržao isti izraz.

[10] Pavao Orosius piče, da Semiramis, uslied svoje grješne ljubavi sa sinom si, ustanovi, da medju roditelji i djecom krvomiešnje može biti. (Praecepit, ut inter parentes et filios nulla delata reverentia naturae de conjugiis appetendis, ut cuique libitum esset, liberum fuerit. Hist. lib. I. cap. 4.)

[11] Za vremena Dante-ova gospodovahu u onih zemljah turski i kurdski sultani.

[12] To je Dido, za koju se (po Virgilu) zna, da je s Eneem ljubovala, i s te ljubavi se umorila, kad ju je ljubovnik ostaviti morao. S iste ljubavi bude i nevjerna svome suprugu Siheu, koji je prije nje umro.

[13] Trojanski rat, kómu je povodom bila liepa Jelena, trajao je 10 godina.

[14] Ljubav, koja je Akilu za života mnogo posla zadala, zadade mu na posljedku i smrt, i to, kako jedna starogrčka bajka pripovieda, po liepoj kćeri Priamovoj Polixeni, kojom ga premamiše Trojanci u jedan hram i tamo ubiše.

[15] Bojni vitez, o kom se pripovieda, da se je zaljubio bio u svoju tetku Isotu, suprugu Marcija kralja Kornovaljskog, i zato bio ranjen od kralja otrovanom strielom. Na umoru posjetila ga Isota i tu zagrlivši se ljubovnici umru zajedno od velike tuge.

[16] Ovoga našega tjelesnoga života. Čini se, da su sve to ljudi bili, koji su s grješne ljubavi poginuli; ista Semiramis pala je, kako Justin pripovieda, rukom svoga sina, što ga nije htjela uzeti (suprugom si).

[17] Kad dodjem k sebi.

[18] To dvoje jesu: Franka Malatesta — kći Gviduna Polente, gospodara Ravanjskog (Ravenna) i Crvijskog (Cervia) i supruga Ivana Malateste, gospodara Riminjskog (Rimini) — i svak joj a zajedno i ljubovnik Pavao Malatesta. Pripovieda Boccaccio, da im je ljubav odao jedan sluga suprugu Frankinom, koji razjaren zateče ih zajedno u ložnici Frankinoj i probode obodvoje mačem.

[19] Ako vam Bog nebrani.

[20] Gore je rečeno: Ta paklena bura bez prestanka duhove uzvija, a ovdje se veli, da vjetar tiši, da neduva više. To se čini protuslovjem; ali nije, kad se ova tišina uzme izvanrednom kao što i jest u jedinu svrhu, da Dante-u bude moguće s duhovi govoriti.

[21] Ravanj (Ravenna) na ušću Po-a.

[22] Poradi svoje okrutnosti.

[23] Kajna je jedan razdio najnižjeg kruga u paklu, gdje su kažnjeni ubojice rodbine; zove se tako po Kajnu, prvom bratomorcu.

[24] Dok ih je ljubav nadvladala.

[25] Kako ste si očitovali ljubav?

[26] Taj učitelj jest ili Virgil, koji na usta Eneova veli: Infandum, regina, jubes renovare dolorem, što bi se naški istim mjerilom liepo dalo kazati: Prestrašnu želiš da ponavljam, kraljice, bol si; ili Boethius u svojoj knjizi de consolatione (Danteova prva utjeha po smrti Beatričinoj): In omni adversitate fortunae infelicissimum genus infortunii est fuisse felicem.

[27] Lancelot Jezerski — to je bio naslov jednomu u ono vrieme glasovitomu romanu. Lancelot bio je sin jednoga prognanoga kralja, spasila ga i uzgojila neka Gospoja Jezerka. Odlikovao se u dvoru kralja Artura vitežkimi čini i ljubio kralicu Ginevru.

P. P.

Zatečeni ženik.

Pripoviedka iz hrvatskoga života od J. E. T.

III.

Sutranji dan prodje; u njem bijaše Klarica blažena, jer njezina želja — pisar grofa D—, bio je taj dan na objedu kod Galenića; — nu i ovaj put nije ništa spomenuo o ženitbi. Al zato, kako je rečeno, bijaše ipak Klarica sretna; dosta na tom, da ga se mogla nagledati!

Drugi dan očekivaše Ksanda s nemirom u srdcu podvečerje. Svaki čas bacila bi žarki svoj pogled k suncu na nebu, kao da ga nuka, da što prije nagne na zapad. I istom što je jenjala žestina dana, i podvečernji vjetrići počeli lahoriti, sidje Ksanda u vrt s posudom, kojom se zalieva cvieće. Idući obuzimahu ju dosad još neosjećana čustva; želja, nemir, predbacivanje, kajanje — sve to kuhaše u srdcu njezinu; nu ona uz sve to idjaše dalje — napried. Nit tko zna kako se ljubav rodi, nit tko zna kako i kud koga vodi!

U dnu vrta bijaše smješten zdenac, a do

njega cvatijaše cvieće Ksandino. Ovamo je dakle ona spiešila. Malo dalje bijaše ograda od vrta, a iza ograde širila se šumica, mlad grabrik. Došavši Ksanda na mjesto, začudi se, kad tamo zateče čekajućega poručnika. Ovaj, obučen na lovačku, podje joj pruženih obijuh ruku u susret.

„Ja“, govoraše Neralić, „čekam ovdje već više od ure, malo da nisam zdvojio.“ I prime obima rukama malu ručicu Ksandinu. Nu ova drhtaše. „Šta vam je liepa moja, vi drhćete?“ Upita Neralić.

„Ja sam se jedva odvažila, da sidjem u vrt — ovakova hoda nisam još nikada činila.“ Govoraše Ksanda očito uzbunjena.

„Za boga“, umirivaše ju Neralić, „ta ja sam došao da vas samo vidim, da se porazgovorim's vami, Klarice. Meni nije ni na kraj pameti, da vas ičim razžalim.“

„To se i nadam od vas; jer inače nebi me nikad više vidjeli.“ Odgovori Ksanda odrešito tako, da je mladi Neralić nekoliko časa udivljeno motrio djevojku, osjećajuć, kako ga i sbilja kroti, a on nemože da shvati, odkuda te moći u jedne — sobarice.

„Ako je samo na to, onda sam uvjeren, da ćemo se često vidjevati.“ Primieti iza stanke Neralić. „Sad pako kažite mi Klarice, kako dugo možemo ovdje probaviti?“ Upita nadalje Neralić.

„Pol ure.“ Reče Ksanda.

„Pol ure, — tako kratko! Valja se dakle žuriti. Recite mi, dušice, kako ste dugo ovdje, — mislim, kod gosp. Galenića?“

„Jednu godinu — odkako je moj dobri otac umro.“ Uzdahnu tobož Ksanda.

„Nemate dakle otca? A što je bio vaš otac?“

„Moj otac bijaše kasator gospoštije X.“

„Tako — a gdje vam je majka?“

„Ah majka — ona je umrla odavna, ja se i nesjećam već na nju.“ Odgovori Ksanda u istinu turobno, sjetiv se svoje majke, koja joj je rano umrla. Al tako isto bijaše i kod Klarice.

„Sirotice jedna“, sažaljivaše ju iskreno Neralić“ — pak zar vam nije težka sadanja vaša sudbina? Vi bijaste ipak boljemu naučeni — a sad ste sobarica.“

„Ja bi griešila“, odgovori Ksanda, „da se tužim na sadanju moju sudbinu. Moj gospodin i gospodična postupaju vrlo liepo sa mnom. Ja doduše nisam drugo van sobarica, al u istinu više sam drugarica moje gospodične.“

„Al ipak morate cvieće zalievati!“ Primieti Neralić.

„Šta je na tom“, uze se Ksanda smiešiti, „to je bar ugodna zabava. Dok je živio moj otac, vazda sam to bez ičijega naloga sama činila. Medjutim dobro je, da ste me sjetili — vrieme je već, da cvieće zalijem. Najprije moram posudu napuniti vodom.“ I podje Ksanda k zdencu, metnu posudu pod žlieb i htjede da navuče vode. — Al u to Neralić shvati vucilo, govoreć: „Zašto bi se vi trudili Klarice, ja ću navući vode.“ Ksanda malo da nije prasnula u smieh motreć, kako jedan husarski častnik vuče vodu — za volju sobarice. Nu ipak se svlada, i s laganim posmiehom oko ustnica gledaše velедušni trud mladoga Neralića. Kad se posuda napuni vodom, digne ju Neralić i dodade Ksandi. A kad ova obima rukama primi, smiešeć se, punu posudu od Neralića, upotriebi ovaj sgodu i poljubi Ksandu u čelo. Ova se trgnu, u zabuni lupi joj posuda iz ruku o zemlju, da je Neralić odskočio na stran.

„Gospodine!“ razžesti se Ksanda, „vi ste prekršili vašu rieč, al ja ću svoju držati — više me nevidite!“ I rekav to, okrene se i hoće da se udalji brzim korakom. Al Neralić skoči za njom i dostignuv ju, sgrabi ju čvrsto za ruku, govoreć:

„Nebježite, za Boga Klarice — ja sam se tim poljubcem htjeo samo da nagradim sám.“

„Za svaku nagradu mora se moliti — a i tad se često sbiva, da tko bude odbijen.“ Odrieši Ksanda.

„Al ja nisam mogao da odolim srdcu!“ Uvjeravaše Neralić.

„Onda ste slabiš, koji nemože da drži svoga obećanja, da me nerazžali. S bogom — zadnji put ste me vidjeli.“ I Ksanda otimaše ručicu svoju iz Neralićeve — nu uzalud — ovaj držaše ju grčevito.

„Klarice, draga Klarice“, moljaše Neralić, „ovako valjad nećemo se razstati!“ Pri tom upiraše skrušen i moleć pogled u lice Ksandino, da se je ovoj i samoj dalo na žao. Lacko Neralić zaboravio je skroz s kim govori. — U taj par činjaše mu se sobarica Klarica poput nebesnice, od koje ima čuti sudbu svoju. A kako da i bude inače pored one divote djevojčine, koju kad gledaš i čuješ, moraš zaboravljati, da je sobarica.

Ksandi, kako rečeno, dao se na žao mladi njezin milostnik.

„Vi se dakle kajete sa vašega postupka?“ Pitaše Ksanda s naivnim tobož sažalenjem.

„Tako je, Klarice!“ Potvrdi skrušeni Neralić.

„A kako ćete me o tom uvjeriti?“ Nastavi Klarica.

„Kako. Izpunite mi dvie molbe.“ Odvrati Neralić. „I to dajte mi, da vam ovu vašu liepu, punahnu ručicu poljubim u znak kajanja.“ — I sbilja bez ikakva protivljenja Ksandina poljubi Neralić ruku tobožnje sobarice. „A drugo, molim vas, da mi u isto doba sutra dáte priliku, kako vas neću više razžaliti!“

„To neide, moj gospodine!“ Reče Ksanda. „Da se naši sastanci tako često ponavljaju, škodilo bi mojemu dobromu glasu.“

„Dakle i opet prekosutra!“ Uzdahnu Neralić.

„I to nemogu reći za sigurno.“ Odvrati Ksanda.

„Ne za sigurno“, uzpali se Neralić, „onda ću doći da pohodim Neralića, samo da vidim vas, liepa dušice moja.“ Ksandi nebijaše sad već daljnjega razmišljanja.

„Neka bude — dakle prekosutra.“ Reče Ksanda tiho.

„Al pazite da nebude zadnji put.“ Dodade milim, nu grozećim se glasom. „A sad s Bogom!“

„S Bogom Klarice!“ Pritisnu k srdcu Neralić ruku Ksandinu. „Nemojte, da i opet tako dugo čekam na vas.“ I rekav to, skine svoju pušku sa stabla, i preko ograde nestane ga za čas u šumici.

Ksandi se srdce treslo od smieha, gdje je ona došla kao sobarica do te sreće, da joj onakav objestan i prpošan husarski častnik ljubi ruku. Nu smieh taj brzo se sleže, i opet uzeše joj ista ona čustva, kao kad idjaše u vrt, kolebati djevičanskim srdcem. Vrativšoj se u dvor — neidjaše joj ni iz pameti, ni iz srdca mladi Neralić. Liepa Ksanda počela se uvjeravati, da je taj mladac osvojio njezino srdce. Kad se je Galenić vratio doma — i malo zatim sjeo večerati sa kćerju svojom i Klaricom, nije ga mimoišao nemir, što vladaše Ksandom.

„Što ti je kćerko“, pitaše Galenić Ksandu, „ti si danas tako nemirna i uzrujana!“

„Ah dragi tatice, glava me boli.“ Odgovaraše Ksanda, znajuć dobro, da se tim ruga srdcu svomu, nad kim gospodi um u glavi.

Neraliću neidjaše bolje. Krasno lice Ksandino, njezin bujni, jedri stas, a uz to i liepa duša njezina — sve to idjaše po ugrijanoj glavi Lacku Neraliću tako, da ni sám nije znao, kako se je na jedan put našao u dvoru otca svoga. Od toga dana je posve malo govorio, na pitanje otca svoga odgovarao bi kratko, a i to još smeteno. O streljani pako ni spomena — na to je, uz sve sjećanje Daškovo, posve zaboravio, te je mjesto toga najradje sám samcat s puškom o ramenu bludio po šumi otca svoga. Opazio je to stari Neralić, nu on je mislio, da su, kao što to više put bivaše, i opet puhnuli hiri u glavu njegova sina. Ni s daleka pako neslutijaše on, da bi toj sjeti sinovoj kriva bila ljubav pram tobožnjoj sobarici Galenićevoj.

Urečeni medju Neralićem i Ksandom sastanak minuo je sretno po njih oboje s tim, da se je tomu sastanku, na usrdnu molbu Neralićevu, nadovezao opet treći sastanak. I tako idjaše uviek dalje. Lacko Neralić uvjeravaše Ksandu vrućimi riečmi i živimi pogledi, kako ju ljubi, a ona mu prkosno, al ipak milo odvraćaše, da su to sve samo prazne rieči. Ksanda nije ni slutila, da tim još više privlači Neralića, u kom je malo po malo počela klicati nakana, da tobožnju Klaricu tajno oženi. Da dozrije ta njegova nakana, imadjaše mladi Neralić mnogo toga da svlada u duševnoj borbi. A kako da i nebude tako? Ovdje razlika stališa, tu nizki bitak Klaričin, ondje bojaz, da si otca neuvriedi postupkom svojim — sve ove prepone valjaše mu svladati prije, nego bi se odlučio na ovu il onu stranu.

Jedne večeri, kad se je Neralić vratio bio kući sa sastanka sa Ksandom, uze on ovako razgovarati sám sobom: „Ona je božji stvor, kao i svaka kneginja, a uz to je nju bog još nakitio na tielu i duši u toliko, da će presjati svaku kneginju. Zar je možda veća ciena alemkamena, kad sja u zlatnu obruču, il kad blista iz pieska? — Ja sam plemić, a zašto? Jer je možda i slučajno moj predji učinio nešta plemenita. — Zato se i ja plemenit zovem, a u istinu neimam ni desetu stranu onoga zametka plemenitosti u srdcu svom, što ga ima Klarica. — Al dà, ona je sobarica — a ja! — Pak što na tom? Moj drug u vojsci, poručnik N—, jest jedan od najstarijih i najbogatijih obitelji Ugarske, pak je i on oženio — sobaricu. A sobarica ta bijaše iz gostione — a ona, koja godi srdcu momu, biva u poštenoj hrvatskoj kući — i na licu joj čitaš, da je sama nevinost!“ — Iza tih riečih popodje Lacko brzim korakom po palači — te potle kratke stavke udari shruštenom piesnicom kao na takt, govoreć muklim nu odlučnim glasom: „Tako će biti, i nikako drugačije! Moja je volja da oženim Klaricu — — al prije“, dodade ponešto tiše; „moram čuti iz njezinih ustiju, da me ljubi.“

Lacko Neralić nije bio vičan razstajati se s misli, s kojimi bi se bio već sprijateljio. On je odlučio, da će oženiti Klaricu, a tako će, ako bog dà, i biti.

Kao obično bijaše medju Lackom i Ksandom urečen sastanak. Po navadi našao se je i opet Lacko prvi u vrtu Galenićevu, gdje je nestrpljivo, dà nestrpljivije neg ikad, čekao svoju milu sobaricu. Sretni čas prispije i ljubovnici se sastanu. Ksanda nije ni slutiti mogla, što ju čeka ove večeri.

Lacko stisnu čvrsto ruku Ksandi u ime pozdrava, i oba sjednu na klupu, što bijaše nedaleko smještena. Držeć Ksandinu ruku u svojoj, negovoraše Lacko Neralić ni riečice — već je niemo zurio u liepo lice Ksandino. Ovako osbiljna nije ga Ksanda nikad vidjela i zato ga upita: „Što vam je danas gospodine? Ovako osbiljna nisam vas još vidjela!“

„Vi možda neznate Klarice, da moj dopust iztiče za mjesec dana?“ Odvrati tajinstvenim pitanjem Neralić.

„Nisam toga znala!“ Odgovori Ksanda. „A što vas to uznemiruje?“

„Današnji dan i vi Klarice“, govoraše Neralić, „odlučit ćete, da li će taj dopust za me do smrti trajati, ili će izbjeći odmah sutra.“

„Ja vas neshvaćam, gospodine!“ Reče Ksanda, naslućujuć kao kroz gustu maglu smjer rieči Neralićevih, i gledaše uz to nepomično u lice

Neraliću, koji je malko poniknuo pogledom svojim.

„Ovo je već“, nastavi Neralić, „mjesec dana, što se sastajemo i poznavamo. Iskreno vam mogu reći Klarice, da ste mi na prvi mah omiljeli. Ja sam vas kašnje na svakom sastanku uvjeravao, kako ste mi draga, nu vi primaste moje rieči na lahku ruku. Meni je medjutim šala dodijala“, začme sad Neralić jačim glasom, „znajte, Klarice — ja sam odlučio da vas oženim!“ Klarica se trgnu i za nekoliko časa izgubi prisebnost. „Tako je, duše mi moje i moga poštenja. — Vjerujete li sada, Klarice, da vas ljubim?“ Govoraše strastveno Neralić, stiskajuć grčevito ruku Ksandinu.

„Za boga, gospodine“, govoraše Ksanda očito uzrujana s nenadane sreće, nezaboravljajuć ipak na ulogu svoju — „što vam pada na um? Vi da oženite — s o b a r i c u!“

„Ja nepitam tko ste i što ste po vašem rodu i bitku, već jedino, da li ste vriedna moga imena i moje ljubavi — a ja sam se uvjerio, da jeste i to podpuno.“ Odvrati odlučno Neralić.

„Nezaludjujte siromašne djevojke, gospodine. Ja nemogu ni snivati, da se to može obistiniti.“ Reče Ksanda, misleć se u koži Klaričinoj.

„Obistinit će se to Klarice“, uvjeravaše Neralić Ksandu, i to vrlo lahko. A da znate, ja ću tako, da moj otac ništa nezna, kvitirati, da izbjegnem jamčevini, pak čim me odpuste iz vojske, gledati ću, da nas za koji dan naš župnik tajno vjenča, te istu noć preći ćemo u Ugarsku. Moj otac misliti će za stalno, da se sa dopusta vraćam u Peštu. Vam pako, Klarice, najlakši je posao, da za vremena odkažete gosp. Galeniću — da nebude naime nikakove sumnje, kad vas na jednoč nestane.“

Ksanda se zadubi — i to jedino radi toga, da li možda nebi bilo staromu Neraliću nepovoljno, da mu sin bez njegova znanja kvitira. Nu sjetiv se, kako se je često stari Neralić pred njom i njezinim otcem tužio, koliko ga stoji novi striliš sinov, i kako bi volio, da se vrati kući na imanje otčinsko — sabra se i primieti na osnovu Neralićevu:

„Sve bi bilo još kako tako, samo se bojim, da nećete do groba razžaliti svoga dobroga otca tim, što ste oženili sobaricu.“

„Možebiti, da će otac kratko vrieme žaliti na me, nu siguran sam, kako ga dobro poznam, da će nas on prvi u brzo zvati pod svoj krov. U ostalom on je već čuo iz mojih ustiju, da ću ja oženiti ma i sobaricu, ako mi se dopada. To sam mu kazao onom prigodom, kad me je nedavno počeo iz daleka snubiti za vašu suludu gospodičnu.“

„Tako!“ Dodade Klarica, grizuć si usne od smieha.

„Hoćete li me dakle sliediti Klarice?“ Pitaše Neralić, gledajuć nepomično u Ksandu.

„Hoću“ — odgovori iza stanke Ksanda tiho — „kad je to želja vaša.“ I obori liepu svoju glavicu.

„Klarice!“ nastavi Neralić, gladeć Ksandu po gustoj njezinoj smedjoj kosi, „vi se odlučiste, da ćete me sliediti, a možda nepitaste nikad srdca svoga, sluti li ono, da će biti sretno na mojih grudih! — Tu pred Bogom, koji nas jedini vidi i čuje, kažite Klarice, ljubite li mene?“

Kao kad bieli golub zatrepeta krili, tako zadrhtaše grudi Ksandine na ove rieči mladoga Neralića. Tako nježno nije on s njom još nikad govorio, i zato ju silno dirnu svečano pitanje njezina milostnika.

„Šta pitate? ta vi dobro znate, Lacko!“ Reče Klarica drhćućim glasom. Neralić savije ruku oko biela vrata Ksandina i podignuv joj glavicu, presuši vrućim cjelovom biser-suzu, što se je strunula na cvatuće njezino lice, kao jutrena rosa na ružu rumenu.

Ovo bijaše najugodniji trenutak u životu obiju ljubovnika. Muče sjedilo je jedno uz drugo, kolebano na moru žestokih osjećanja. Sumrak se je već počeo hvatati i Ksanda sjeti sanjarećega Lacka, da je doba razstati se. I ljubovnici, urekav novi opet sastanak, razstadoše se, sretni i blaženi kao nikad prije.

Kad je Lacka nestalo u grabriku, sjedne Ksanda iznemogla na klupu. U živici biljisaše slavulj ljubkim glasom pjesmu ljubavi. Kako je to godilo zatravljenu srdcu Ksandinu! Te milotužne glasove pretočio si slavulju u medno grlo svoje zaista iz srdca moga! Pomisli Ksanda s uzdahom i nestade je iz vrta.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Jedna slika od Jaroslava Čermaka.

Zimi god. 1869. bijaše u kući zadruge bečkieh umjetnikâ na ogled izložena jedna osrednje veličine slika od J a r o s l a v a Č e r m a k a, glasovitoga slikara českoga, koja je i tu obratila bila na se veliku pozornost; a kupljena je već na velikoj parižkoj izložbi god. 1867. za 20.000 franaka za kr. muzeum u Brukseli. Hoću da progovorim obširnije našemu svietu o toj slici, ele je ona uzeta iz života naroda našega u Turskoj i prava je slika i prilika žalostne narodne sudbine naše.

Predmet je ovoj slici taj, kako dva Turčina bašibozuka god. 1863. gone kitu zarobljenieh djevojakâ iz Hercegovine, konopci po-

vezane, te idu s njimi na pazar u grad Odrin (Jedrenu, Adrianopel), da ih ondje prodadu za hareme turske; a naslikane su kako počivaju na svom žalostnom putu, na razvalinah razorenoga mjesta nekoga na visokoj gori. Ova je slika izradjena tako vješto i u duhu prave umjetnosti slikarske, da je se nagledati nije moći. Bud li ona učini golem utisak na svakoga gledaoca, kako neće da učini na srce i dušu našu već po izboru predmeta, kad nam u njoj shvaća duh i oko uprav otrovni cviet istorije turskoga zuluma od Kosova do današnjega dàna. Ova slika govori nam ognjeniem jezici o nesnosnom poniženju i propasti naroda hrišćanskoga u onom kraju, te nehotice probudjuje u srcu našem čuvstvo gorkoga bola i osvete protiv nečuvena okrutničtva, nepoznata dan danas nigdje u obrazovanom svietu.

Kritika evropska, osobito u Francezkoj, Belgiji, Holandiji i Njemačkoj, uvršćuje već Jaroslava Čermaka medju najslavnije slikare, a njemačkiem novinam bečkiem ne može se na ino, nego da mu priznadu genijalni talenat u kompoziciji i vještinu slikarsku njegovieh istoričkieh slikâ, ma da se te novine po svome običaju vrlo odlikuju preziranjem svega slavenskoga.

Od njemačkieh novinâ donese „Silesia“ br. 10 od 6. ožujka 1869. najobširniju, ali k jednu i najduhovitiju i najvještiju kritiku o pomenutoj slici „Roblje“, i tu se govori medju ostaliem ovako: „Neću da diram u slavu velikieh umjetnikâ novoga slikarstva, s Korneliusom i Kaulbahom na čelu, ako otvoreno rečem, da je ovo jedna od najvažnijih slika nove slikarske škole. Smjeliem korakom popeo se umjetnik ovdje na visinu, gdje je rastao lovor pravieh genijâ slikarskieh, i on posegnu rukom za viencem neumrlosti i već mu je čelo njime ovjenčano.

„U toj slici vidjeti je otraga desno razvaline nekoga mjesta, ali roblje neće biti odtuda, inače bi se ono obziralo za svojiem zavičajem. Vrieme je sumorno kao da se približuje oluja i sasviem dolikuje jadu nesretnieh djevojakâ, koje silno bude u srcu gledaoca duboko sažaljenje. Vidi se šest djevojakâ praćenieh po dvama bašibozucima. Jedan sjedi prekrštenieh nogû na pročelju, krupna, od sunčanoga žara i zla vremena kao ogorjela ljudesina; pokraj njega fildžan od posrkane kave, u desnici čibuk, a lievu naslonio na dževerdan, dugačku pušku, koju je položio preko krila, pa gviri, kao jastreb na jato golubova, na tužne djevojke — a i ne opaža, da mu se ugasila vatra u čibuku. Njegov drug (biti će pak obraz istoga slikara) stoji s desna i naslonio se na stienu, pa gleda na pročelje pogledom preopuniem užasna jeda. Ovaj bašibozuk ne ima od Turčina na sebi šta drugo doli odiela, a u licu mu (naravski iz drugoga uzroka) sieva čuvstvo osvete, koja će da postigne svakoga okrutnika; ta glava prieti nešto, kao glava Meduzina tirjaninu.

„Sredinu slike obuzima tužna kita zarobljenieh djevojakâ. Divnieh li ti i plemenitieh prilika krasote tiela i visine i preopunosti duševnoga bola, veličine stradanja! Jedna tieh djevojakâ stoji povisoko, malko na stienu naslonjena. Crna struka (rubac) obuzimlje njezinu divnu podobu, bosonoga, ruke svezane i konopcem k zemlji pritegnute, ipak kao da su k molitvi sklopljene. Glava uzdignuta, oči joj gledaju nebu, pune gorka bola, ma da se ne opaža srčbe. Kakova glava, kakovo oko! Sjaj mučenički obasjava divnu priliku djevičansku. Čovjek bi kleknuo, te bi joj se molio, ljubio bi joj svezanu ručicu i polievao bi je suzami, te bi joj očitovao ljubav svoju. Mašio bi se mača te bi udario hrabro na čitav sviet za ovu divotu. Od straha za sigurnost njezinu probo bi joj grudi, da je sačuva od sramote. Uzvišena je u žalosti svojoj.

„Posestrimu u nesreći njezinoj — drugu djevojku — srušila je žalost. Ova djevojčica je nježna, bjeličasta prilika poput ljiljana cvieta, pretrgnuta navalom oluje. Slomljena od bola duše svoje stoji ona (obučena u narodno odielo srbskieh djevojaka), glavica joj klonula na grudi, žalovita slika bola, komu ovoj nježnoj duši odoljeti nije. Mučenicu pokraj nje (prvu) oboriti će borba njezina s bolom, ali ovu će oboriti bol sam po sebi: onoj će ugasnuti oganj očijû sušniem žarom duše, koji silom uzvraća suze, a ovoj će one izroniti potokom. Ona već pripada nebu, ova već sada crnoj zemlji. — Na desno je druga kita. Na razvaljenoj zidini, na koju se prva mučenica naslanja, leži umorna treća, ali kruta djevojka, takodjer u narodnom odielu srbskom, stasa i uzrasta takova, koji nehotice budi čuvstvo pohlepe i lakomosti. Ruke i noge su joj klonule, oči pozaklopljene, kao da hoće da zaspi. Njezina se drûga (četvrta djevojka) naklonila brižno nada nju, držeći je za ruku. S umora tjelesnoga, kao da je zaboravila na bol duševni. Treća grupa dvie djevojčice, kojieh slike sačinjavaju arhitektonični savez izmedju obijuh prvieh grupâ. Ove dvie djevojčice više su djeca i tielom i dobom i pomišljaji. Jedna je od umora i zaspala, a druga stoji kao nehotice znatiželjna, šta će da bude iz njih“.

„Nikada ne vidjeh ovakove slike“ — reći mi je s piscem ove kritike — „koja bi tako silno bila djelovala na mene, i koje sili uprav odoljeti nije. Ova je slika prava tragedija, a slikar je tu i pjesnik pa k jednu i povjestnik (istorik). U toj slici njegovoj čitati je istoriju petstogodišnjega zuluma na istoku hrišćanskom, povjestnicu prokletstva i gospodstva turskoga“.

Tako kritika čestitoga bečkoga dopisnika u pomenutih novinah; a meni ne preostaje drugo, nego da obratim pozornost našega svieta

na ovu divnu sliku našega Jaroslava (koji je zbilja naš brat Čeh i pravi Slaven i duhom i tielom; rodio se u Zlatnom Pragu god. 1831) da je uzmogne vidjeti bar gdjekoji našinac, kada kojom srećom dospije u Bruksel u, glavni grad kraljevstva belgijskoga, gdje se ona nalazi. Na žalost našu otišla je prekrasna ova slika predaleko od naroda i zavičaja onieh nesretnica, koje su bile predmetom krasnoga rada Čermakova, i koji je rád ogledalo nevolje njihove i naše. Sažaljevati je, što se nije našlo načina i sredstva, da se našemu svietu sačuva ova upravo dragocjena slika. Kamo sreće, kad bi se našlo volje od strane umjetnika, a načina od strane naše, da se kopija ove slike pribavi za Biograd ili Zagreb. Može biti da bi se za nas i nešto jevtinije postigla, ele pri kupovanju originala natjecao se i kralj od Holandije, pa je tako ponešto i skuplja, nego bi morala da bude za nas, koji niesmo u stanju da dostojno nagradimo tako slavna umjetnika.

Ima načina medjutim, da naš sviet barem iz daleka upoznade krasotu ove slike, a to je naime taj, što se dobiva u Beču (u knjižari brata slikareva Čermaka, Schottengasse) krasna povelika fotografija iste slike za okvir, te je baš vriedno da bar nju nabavlja naš sviet mjesto koje kakovieh drugieh slikâ, koje za nas nikakove znamenitosti ne imadu; i svakomu će ona sigurno na veliko zadovoljstvo biti, a sposobna je veoma da se daruje kao dragomilje prijateljstva i ljubavi, pa k jednu i kao živa opomena na ono veliko pitanje, koje nikomu od nas s uma saći nema. Toliko je miline i duhovnoga interesa već s fotografije ove.

Jaroslav Čermak živi u Parizu, ali mu je osobito omiljeo naš narod i njegov život, tako da je već nekoliko putâ i na više godina bivao i putovao po Dalmaciji, Crnoj Gori, Hercegovini, gdje je za rata Vukalovićeva i Crnogorskoga na Turke išao uz narodnu vojsku, pa bi u daždu turskoga zrnja puščanoga i u vatri boja hladnokrvno snimao i risao slike, koje bi mu se dopadale, te je uprav tada god. 1863 i našao povoda ovoj najznamenitijoj umoi slikotvorini svojoj.

On je izradio već mnogo slikâ na glasu, osobito iz istorije česke, i one su naznačene na dva mjesta u djelu: „Biographisches Lexicon“ Dra. Wurzbacha, medju ostaliem naslikao je prekrasno kneza N i k o l u od Crne Gore i kneginju M i l e v u.

Kako čujemo radi naš Čermak još na dvima slikama, koje su posestrime ove gore opisane, a to na jednoj slici „O t m i c a“, kako Turci otimlju djevojke, a druga je „U h a r e m u“, kako Srbkinja prvi put stupi u prokleti harem turski.

Ovaj slavni umjetnik učinio bi nam veliku povoljštinu, kad bi se primio ilustracije našieh narodnieh pjesama, proputovavši još i Staru Srbiju tragom Giljferdingovim i razmotrivši slikarske ostatke po razvalinah našieh dvorovâ, crkvâ i manastirâ, osobito u pogledu starinskoga odiela i stare arhitekture.

Tako poduzeće valjalo bi da se i od naše strane podupire, koliko više moguće na slavu i diku naroda našega. To bi bio zahvalan predmet umjetnićkoga rada isto tako, kao što je ilustracija sv. pisma po glasovitom slikaru francezkom Doréu.

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

Ženitbeni običaji muhamedanskih Hrvâta u Bosnoj.

(Konac.)

Neće biti s gorega, da promotrimo, koliko ima i kakva traga ženitbenim običajem muhamedanskih Hrvata u Jukićevoj sbirci „Narodnih pjesama bosanskih i hercegovačkih“.

Može se unapried znati, da se narodne pjesme neće i nemogu slagati na dlaku s onim, što je dosad o ženitbenih tih običajih pisano. A tomu se nije ni čuditi. U pjesmi se sve više kiti i tjera do uzora tako, da malo il' ništa neostane onako, kako sbilja jeste. Narod je u pomenutoj sbirci uzeo najviše na žicu po junačkoj svojoj naravi preotimanje neva junačkim megdanom; al ipak zato sudaraju se, makar i oskudno, narodne pjesme, sabrane Jukićem, u mnogom sa onim opisom. Jedino o z a v r š i v a n j u pira i gostbe trkom i sgadjanjem nišana neima traga u narodnih pjesmah, premda se inače prije pira mnogo toga čuje o skoku junačkom i o bacanju kamena s ramena. Da se Turci tad i sbilja pomame, kad vide, da ih kršćanin nadbije, eno traga u ženitbi Ilije Smiljanića sa sestrom Mujage Hrnjice Hajkunom, gdje Turci, kad no je Ilija od njih i dalje odskočio i dalje bacio kamen s ramena, govore glavi svojoj Mujagi Hrnjici (str. 199 Jukićeve sbirke.)

Vidiš Mujo, njima nevidio!
Da je ono vlašić Smiljaniću.
Golema se kavga zametnula — itd.

Što se tiče sastajanja momka i djevojke i kako se pri tom vladaju — o tom je u Jukićevoj sbirci slaba traga; jer većinom tamo biva, da momak, a to vazda junak i vitez, traži djevojku iz daleka, da valjad kroza to bude mogućnija spletka o preotimanju djevojke i o borbi svatovske čete. Da se pak Turkinje djevojke čuvaju momaka, kojih nevole, to je, mislim, ne samo njim, nego svim bez razlike vjere u naravi. Eno kad Mujaga Hrnjica hoće da posvoji Vidosadu, sestru svilovskoga serdara, i on nju zove, da spane na mermer avliju, da njojzi dvie besjede kaže (str. 382.), prieti mu ona svietlim dževerdanom, da će

ubit njega i gjogina njegova. Da pako ikoju djevojku bez svatovske borbe mladoženja posvoji — tomu nema traga u rečenoj sbirci, kad svaka pjesma tu ide na to, da osokoli slušatelja junačtvom pjevanih ljudina.

O darovih koje dieli mladoženja, narod zaista pjeva više, nego bi istine moglo biti. U pjesmi: „Ženitba Ivana Senjkovića“, koji prosi zlato, kćer bana od Otoka, veli se, da je Ivo Senjković potrošio tri tovara blaga na darove puncu, punici i djevojki, dok je svoje zlato izprosio (str. 184.). O Smiljaniću Iliji, koji ženi Hajkunu djevojku, sestru Mujage i Halila Hrnjice, pjeva se na str. 196, da je darovao ljubi svojoj mestve i papuče, pak burmu i prstenje. — Ovakovi darovi hajde nisu ni sada još neobičajni, pa ni u našem modernom svietu, ako izuzmeš mestve i papuče!

O odielu nevâ riedko se šta razabire iz narodnih pjesama. Al tim više pjeva narod o njihovu nakitu i uresu. Na strani 219 sbirke Jukićeve evo ovako kiti narod Begzu, jedinicu Osmanage, kad je pošla da zamami Nikolicu Mrkonjića:

„Na se meće barjamske haljine:
Najpred meće od svile košulju,
Svrh košulje zlatnu anteriju,
Po njoj su joj zlaćeni širiti,
I džepovi, gdje joj stoje ruke;
Čemerom se opasala pasom,
Malo lahkim od tri litre zlata.
Jedna glava, dva su istrifana,
Jedne uši, a troje mengjuše,
Jedno grlo, a četir gjerdana:
Najprvi je struka od merdžana:
Crljen merdžan, a bielo grjoco;
Prionuo merdžan oko vrata,
Kano krvca po novome sniegu;
A drugi joj trave gjingjefila,
Treći gjerdan od sitna bisera,
A četvrti od žutih dukata,
Diza triest, a triest dukata.
Natrag Begza splela pletenicu
Od bisera i žutih dukata.
Prikrila se stambolskom čatiom;
Pri kojoj su tri kite od zlata;
Kad uzbaci roglje od čatie,
Sve tri joj se niz pleća sastaše,
Liepu Begzu po postulam tuku. —“

Na curu je eto pometan sam biser i zlato, pak zato kako da se malo dalje u toj pjesmi nezapjeva o gizdavoj Begzi:

Sinu cura kao sunce žarko,
Smamila bi po nebu oblake,
Kamo l' nebi po zemlji junake.

Al da naš narod umije na vitežku i sjajno opremiti i junaka ženika, vidi se u toj istoj pjesmi, „mejdanu i ženitbi Nikole Mrkonjića“, kadno se sprema mladi Nikolica Mrkonjić, da mejdan dieli s ljutim Osman-agom.

Da su svatovi i sbilja četa i na turskoj i kršćanskoj strani skoro vazda bili, o tom se nebi ni posumnjat smjelo, kad bi tko skroz vjerovao u narodne pjesme. Jer gdje god hoće da se bud Turčin koji, bud kršćanin oženi, najde se uviek njetko, tko ženiku hoće da metne na put granu, a ovaj dakako opreza radi povede sobom svatove, dočim njegov kivni protivnik pojde,

„Pa zagradi klance jadikovce,
Gdje junačke jadikuju majke,“

i dočekav svate sa djevojkom zametne kreševo. Svaka stranka ima tu pored suparnika i svoje junake, u kojih se tu jedna, ondje druga uzda. Kad se ženi Ivan Senjković desno mu je krilo Petar Mrkonjić, a kad otè Smiljanić Ilija Hajku Hrnjićevu pomaže mu Senjković Ivane, glava čete svatovske. Pa kad Iliju brat Hajkin Mijo Hrnjica progoni, uzda se ovaj najviše u Janković Osmana, uz koga šeprtlji i poltron Tale Ličanin na svom bagavom kulašu.

Stari svat u pravilu je komandier svatske čete, ako dodje do kreševa, i za to ga narod u pjesmi i zove „svatski starešina“. Na tu čast mnogo se valjad držalo, kad se ono i Mujaga Hrnjica u svom junačtvu nudi Iliji Smiljaniću za svatskoga starešinu — pa makar je i bilo samo iz ironije.

Kako rečeno djever i jengje vazda su uz nevu, naročito kad ju svati podalje vode, da nebude izdaje. Ako je moguće, to se po narodnih pjesma uzima i djever i jengje (u nas kuma) iz najbližega roda; a tako biva, gdje može, i u nas. U pjesmi „Ženitba sirotka Halila“ (str. 368) svjetuju Halilu Hrnjici punac Osman Alajbeg i punica Alaj-begovica ovako glede djeverâ i jengjâ:

„Dragi zete sirotak Halile,
Kupi svate hodi po djevojku,
Ma nevodi tudjega djevera,
Van da brata, oli rodijaka;
A uevodi jengije tudjinke,
Već povedi tetu ja li seku.“

Broj jengja jamačno narod pretjerava u svojih pjesma, on bo pravilno uzima da do 30 jengja prati djevojku u svatovskoj četi. Dakako onda nije čudo, ako više puti svatovska četa naraste i na tri hiljade junaka!

Tko je iole proučio sbirku Jukićevih narodnih pjesama, biti će se uvjerio, da u svakom takovu ženitbenom konfliktu svlada skoro redovito kršćanin. Nu ako se uzme, tko te pjesme pjeva, i zašto ih pjeva, lahko je pojmiti tu naravski nametnutu tendenciju pjevanja. Pak ako i odvede koji Turčin djevojku, i preotme ju kršćaninu, to nesmije tada da bude bez izdaje. Tako pjeva narod u „ženitbi Mujage Hrnjice“, da je izdajom Osmanage preoteo Ivi Senjaninu, Vidu, sestru svilovskoga serdara; nu ipak ni sám još nevjeruje u to, zaključujuć:

„Turci kažu, da je tako bilo,
Mi pjevamo, kako nam je drago!“

Karakteristično je napomenuti pod konac, da narod u pjesmi svojoj nije ni malo kivan na Turkinje djevojke, pače da ih isto tako uznosi u pjesmi, kao i kršćanke. *J. E. T.*

LISTAK.

Hrvatsko „Kolo“. Neznamo, čija je zasluga ili bolje rekav krivnja, što su od nekoga vremena i kod nas uvedene prostačke ili da blaže reknemo tudjinske zabave, koje su u „Kolu“ sakrivaju pod stidljivim imenom „Šaljivih tombola“, a i nemarimo toga iztraživati. Velimo po duši, da hrvatskomu pjevačkomu družtvu ni u ovo pomamno doba poklada nedolikuje zabava, koja nas u svom programu nudi: Pepitom, Talijanskom šalatom, Žabljim pojem i Kinezkom koračnicom. Zna i naš narod za veselje i radost, a zna i za šalu; al „Kolu“ bi ipak valjalo pomisliti, dapače ono bi moralo živo osjećati, da je taj narod kadšto tolikom tugom pritisnut te mu prokšija nije ni na kraju pameti. Zar ono sbilja nedokučuje, da nam njegovo objestno podvikivanje vriedja bolno čustvo? Ta tko će se dan danas nasladjivati „Pepitom“ i drugom takvom vrtoglavicom! Srnuti u ovakovu zabavu znači izgubiti vjeru u samoga sebe. U ovakvom se pomamnom radovanju mora zadaviti ozbiljna briga i nada za ljepšu budućnost; u njezinoj bezsvjestici nestaje oduševljenja i zanesenosti za plemenite ideje i za više ciljeve naroda. — Vrieme je, da se „Kolo“ odrokne nevaljalih tradicija!

Jugoslavenska akademija. U javnoj sjednici matematičko-prirodoslovnoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u subotu 26. o. m. u 5 sati, čitat će pravi član g. J. Torbar „o znamenitijih životinjah, kojih je već za historičke dobe nestalo, i o uzrocih, s kojih u obće životinje izumiru“.

Program čitanja namienjenih krasnomu spolu, koja će se ove korizme držati u velikoj dvorani narodnoga doma, ovaj je:

1. Dubrovačka drama u svom savezu i odnošaju prema drami ostalih naroda. (Prvi dio.) Čitat će g. Armin Pavić 4. ožujka.
2. O ljepoti i njegovanju čovječjega tiela. Čitat će g. dr. Ivan Dežman 7. ožujka.
3. O privrednoj snagi žena. Čitat će g. Marov Mazura 11. ožujka.
4. Šta ćemo s odpuštenimi kažnjenici? Nastavit će od prošle zime g. dr. Milan Makanec 14. ožujka.
5. Dubrovačka drama u svom savezu i odnošaju prema drami ostalih naroda (drugi dio.) Čitat će g. Armin Pavić 18. ožujka.
6. Odielo i moda prema ljepoti i zdravlju. Čitat će g. dr. Ivan Dežman 21. ožujka.
7. O družtvenom položaju žena kod Rimljana. Čitat će g. dr. Spevec 23. ožujka.
8. i 9. Marija, pjesan ukrajinska od Malczewskoga. Čitat će g. Franjo Marković 28. ožujka i 1. travnja.
10. O ljepoti i njegovanju duha. Čitat će g. dr. Ivan Dežman 4. travnja.
11. Platonska ljubav. Čitat će g. Armin Pavić 8. travnja.

Čitanja počimaju svaki put o 7. uri pod večer; posebne pozivnice neće se razašiljati te se štovane gospodje i gospodjice već sada uljudno pozivlju, da izvole doći na predavanja ponajviše samo njim namienjena; prosto je dakako doći i gospodi, a radi mira i prostora mora se željeti, da se djeca nevode na predavanja, o kojih nemogu ništa razumjeti. — Da li će družtvo „Dvorane“ dopustiti, da se čita u Narodnom Domu, još nije riešeno; odbije li se molba čitajućega družtva, javit će se za vremena.

Narodno kavalište. Prekjučer 24. veljače stupio je prvi put pred obćinstvo g. Ivan pl. Zajc, kao kapelnik, skladatelj i glasbeni ravnatelj narodnoga kazališta, upravljajući predstavu svoje nove operete „Mjesečnice“ i svoje poznate operete: „Momci na brod!“ Već više godina gojili su prijatelji narodnoga napredka vruću želju, da se taj kao glasbenik na daleko glasoviti a kao vjeran sin Hrvatske kod svih svojih znanaca visoko cienjeni muž pozove iz tudjinstva u svoju domovinu, te mu se u njoj nadje dostojno mjesto. Ta vruća želja prijatelja hrvatske glasbe i ujedno najsladja nada samoga g. Zajca izpunila se ove godine. Naravno je dakle, da je ovdješnje obćinstvo nastojalo dostojnim slavljem pozdraviti vrloga muža i prvu predstavu pod njegovom upravom proslaviti kao svečanost, koja ima u srcu svakoga domoljuba nezaboravna ostati. Na uspomenu toga svečanoga časa predao mu je odbor njegovih štovatelja krasno izdjelanu šibku i pjesmu spomenicu, ukusno uvezanu, a izpjevanu jednim nam književnim prvakom. Na šibki su urezana iz rečene spomenice znamenita četiri stiha:

„Uzdanje ti bratskih grudi
Tu srebrnu šibku nudi.
Primi žezlo, prim' ga milo,
Čudotvorno žezlo bilo!“

Uz žarku nadu, koja se tim simbolički izrazila, da će se g. Zajc proslaviti **hrvatskom** glasbom, prionulo je čitavo dubkom puno kazalište, prateći predstavu „Mjesečnice“ čestim uzhitnim pljeskom i gromovitim živio. Blaženo s milote prenježne glasbe očitovalo je obćinstvo veliku radost svega naroda hrvatskoga, što se je taj slavni muž na krilo svoje domovine vratio, kojoj će divnimi glasovi umjetnički usavršene narodne glasbe tužno lice razvedriti, oborenu glavu podignuti, da može kao vriedna premica stupiti u kolo drugih prosvjetljenih naroda.

Opereta „Mjesečnica“ izvedena je izvrstno. Vidjelo se, da nov, umjetnički duh nadahnjuje i u cjelinu spaja pjevače i glasbenike. Velika točnost i karakteristično niansovanje orkestra zasvjedočavaše, da je osoblje trebalo samo vještačkoga kapelnika, da

sine kao preporodjeno. Gdja. Lesićka (kao Innocent), kojoj je ta predstava bila prijmom, pozdravljena je živim zasluženim pljeskom. I igra i piev te veoma darovite gospodje bijaše tako korektan, živ i liep — izuzam gdjekoju pogrješku u izgovoru — da je svakoga zaniela (imenito u krasnom dvopjevu „Ta ljubav je") te se je vidjelo, koliko se imamo od nje nadati uz pravednu i vještu upravu. Gdjica. Kösslerova (kao Lizetta) pjevala i glumila je takodjer liepo. Intonacija bijaše valjana, ne izbijaše najme kao inače višje glasove, a glas joj se svim modulacijam tako sgodno prilagodjivaše, da su se prelazi srednjih vrsta izvrstno spajali s glavljim registrom; igra joj bijaše mnogo sigurnija nego li obično, a sve glasbene nianse izvadjaše točno. Gdjica. Kösslerova osvojila si tim kao pjevačica one mjesto, koje ju po pravu ide. Nadamo se, da će ona u buduće uviek pjevati mladjahne sopranske prve uloge, kojim treba dražesti. G. Ban ml. (kao Dominik) imaše priliku razviti svoj liep komički dar. On je staroga, dobroćudnoga, domišljatoga slugu vjerno karakterisao — treba samo da nastoji oko korektnijega hrvatskoga izgovora. I starca vojnika Piffarda u „Momci na brod" odigrao je drastično a u obće dosta vješto. G. Ban ml. zaslužuje, da slavni odbor svom brigom pomaže razvoj njegova komičnoga dara. I gdja. Vormastinica (kao Markiza) pokazala je liep organ i priličnu igru, premda je dosad samo u sboru pjevala i gdjekad u drami dvie tri rieči kazati imala.

U obće je vještačka uprava g. Zajca sve osoblje *tako podignula*, da su se jučeranjom predstavom u poznatih nam sila kao sasvim nove sile pojavile. Zato želimo i mi i sve obćinstvo, da slavni odbor ne samo ne priječi g. Zajca u posve samostalnom djelovanju glede operete i opere, nego da ga svom energijom podupire. Tko bi god htio smetati g. Zajcu u poslovih, koji njemu i po znanju i zvanju njegovu pripadaju, bio bi neprijatelj zavoda, i mjesta mu kod njega nije.

Nadati se je, da će slavno predsjedničtvo i slavni odbor savjestno bditi nad tim, da je svaki u svom djelokrugu samostalan, najpače g. Zajc, komu treba pouzdana i prijateljskoga susretanja i od obćinstva i od slavnoga odbora, da uzmogne svoju plemenitu misao izvesti: narodnu hrvatsku operu uzkrisiti. Bog dao, da svestrano podupiran na skoro onako podigne glasbeno umienje u Hrvatskoj, kako to želi pjesnik spomenice: „i dike se njim dosini, dike sebi, otčevini!"

Književne viesti. Družtvo sv. Jeronima izdalo je svoju treću knjigu: „Radnja čovjeku dužnost i blagodat. Napisao Ivan Fiamin". Ovo je treći spis, što ga je vrli riečki rodoljub u kratko vrieme poklonio svomu narodu, a pristaje vrlo liepo i smjerom i duhom svojim uz „Mladića" i "Poštenjaka" od Cezara Cantù-a. Ovim je djelom naš pisac gotovo dostigao talijanskoga uzor-pisca pučkih knjiga. Knjižicami, kakove su Fiaminove i prevedene i izvorne, bistri se narodu razum a nepomućuje nedovoljnim znanjem, pobudjuje se volja na rad i marljivost, kroti i lagodi se ćud, a s toga se radja blagost i zadovoljstvo; tê su knjižice pune pozitivnoga znanja i realne nauke, al se zato sveudilj drže moralne strane čovjeka: nisu puste otrebine i kusati odlomci znanosti, za koje čitalac nikada nezna, čemu bi mu mogli poslužiti. — Nekaže se i neiztiče se nigdje, al „Radnja" je narodno-gospodarska knjižica, koja mnoge i temeljite istine gospodarske preugodnim načinom razlaže i u srcu ih narodu zasadjuje; što ona nije premahnula običnu nauku, sasvim je naravna stvar. Ima medjutim i u toj nauci istina, koje narodu po današnjem mu gospodarstvu mogu i moraju dobro poslužiti; upotriebi li ih na svoju korist, okriepit će se za sve to veće napredke. — Uz iskrenu i srdačnu hvalu, koju smo dužni štovanomu piscu, moramo pohvalno priznati i dobar izbor družtva sv. Jeronimskoga; ovim smjerom i pravcem zadovoljet će ono ponajprije svomu velikomu zadatku. — Ova knjižica stoji tvrdo vezana 25 nvč. a mehko vezana 20 nvč. Članovi družtva u Zagrebu živući dobit će ju odmah, a izvan Zagreba po pravilih družtvenih u mjesecu srpnju s ostalimi knjigami, koje se do onda izdadu.

Ako i nemože s Fiaminovim djelcem u jedan red stati, al je ipak i spomena i čitanja vriedna mala knjižica, koja je nedavno kod Svet. Galca u Zagrebu izašla pod naslovom: „Gusjenica i njekoji najškodljiviji kukci za vrtlare i ljubitelje voćaka spisao jedan stari diletant". I doista ovo nije spis napisan po pravilih književničke umjeće, već je prava pravcata parnica proti gusjenicam i kukcom i svim njihovim prijateljem i još onim, koji im neprijatelji nisu. Starac od 75 godina bavi se preko polovice svoga vieka voćarstvom i vrtlarstvom a napose njegovanjem ruža. Težkoga li zanj jada, kad je, razgledavajuć jutrom svoje najmilije blago, morao vidjeti, gdje su mu najljepši pupoljci nerazviti ili posušeni a mladice oštećene! Tražeć zločinca, uvjerio se često, da je to gusjenica. Dakle rat na gusjenice! Zvao je u pomoć različite ptice, a na pose sa proždrljivosti glasovitoga vrebca, al neće ta hulja da jede gusjenice — tu najveću napast vrtlarovu: rat dakle i na vrebca! Tko našega starca nepozna nego po ovoj knjižici, rekao bi, da neljubi ničega do voćaka i ruža, a da nemrzi nikoga do gusjenica, vrebaca i nemarnih vrtlara — osobito zagrebačkih. Obećaje nam, da će razložiti postanak, razvitak, korist i štetu gusjenica i kukaca; govori liepo o svem, al kad hoće da razloži korist gusjenica, kao da je zaboravio na svoje obećanje: one su koristne samo prodavaocem prirodoslovnih sbiraka, kojim mnogo novaca donose, i vrtlarom, koji se nasladjuju, kad ih mogu ubijati i tamaniti. Ovako govori i o vrebcu, koga ništarijom proglašuje prije nego li je na njega red došao, a poglavje o njem samom obširna je proti njemu tužba i žestoka filipika proti braniteljem njegovim; govoreć izriekom o koristi, kojoj se od vrebca nadamo, veli, da bi još mnogo toga proti njemu navesti mogao, a jedinu pozitivnu korist da imamo s njega — o sladke osvete! — kad ga možemo uhvatiti ili ustrieliti, ukusno pripraviti i tečno pojesti. — Svaki će vrtlar i u obće gospodar knjižicu našega diletanta pročitati poput ugodne zabavice, te neće žaliti ono nekoliko novčića, što ih

potroši na djelce, iz kojega uz zabavu može naučiti sve, što mu znati treba o gusjenicah i škodljivih kukcih; ono malo troška nadoknadit će si dvostrukim užitkom: i voća svoga i radosti s preliepa uspjeha. Uvjereni smo dapače, da će svaki čitalac napokon zahvalan biti piscu na trudu i plemenitom mu nastojanju.

„O sječenju i gojenju šuma“ nacrtao je knjižicu Vatroslav Rački, nadšumar djakovačke gospoštine. Ima tomu mnogo razloga, što je naš pisac svomu djelcu napisao naslov najprije o sječenju a istom onda o gojenju šuma; to će reći, da je u nas toliko šuma te i netreba o njihovu gojenju nastojati, dok se neposjeku, koje su suvišne. U Hrvatskoj i Slavoniji je preko trećine površine — šuma, te nam svekoliko naše gospodarstvo dokazuje, da u nas još neima oskudice na drvu: drvene kuće, često i drveni krovovi, razsvjeta lučju, malo ne skroz drvena kola i gospodarsko orudje, korita i struganje, drveni plotovi, drva za deputat itd.; naš sviet nesječe drva tik do korjena, već onako kako sjekira može doseći, da se težak ni malo ne sagne; seljaci naši i neznadu u šumi za pilu, pa gube obarajuć i ciepajuć drva sjekirom 7—8 postotaka. — Ovo biva ovako i drugdje, gdje ima suvišnih šuma, a to je nekim dielom naravna posljedica svegakolikoga narodnoga nam gospodarstva. Hoće li se dakle šumarstvo naše svrnuti u nov pravac — nemože se to postići samom poukom; kako tu treba vrlo duboko poseći, mogu umno šumarstvo zametnuti samo poveći gospodari a najpače korporacije. Zato nam se i čini, da naš pisac nije ni malo pogriešio, što je svoju knjižicu tako udesio te je namienjena rek bi samo učenim šumarom; upravo radi toga imao bi svoj rad nastaviti i pripraviti oveće djelo, koje bi moglo poslužiti za teoretičnu pouku o svemkolikom šumarstvu. — Nemožemo prešutjeti, da je ovaj prvenac djakovačkoga nadšumara nešto odviše na učenjačku spisan, al mu je zato jezik ipak i pravilan i dosta gladak a nazivlje spretno.

Slavenske viesti. Od god. 1858 postoji u Moskvi „Slavjanski blagotvoriteljni komitet“, komu je svrha podupirati prosvjetu u zemljah zapadnih i južnih Slavena, osobito ondje, gdje domaće sile nisu dovoljne. Prošle je godine taj odbor osnovao podružnice u Petrogradu i Kievu, a sada o tom radi, da se takove podružnice zavedu u svih ovećih ruskih gradovih. O smjeru i radnji toga odbora najlaglje se je obaviestiti kratkim izvodom iz izvieśća, koje je tajnik odborov, prof. N. A. Popov, podnesao glavnoj skupštini, držanoj 23. prosinca pr. god. pod predsjedničtvom M. N. Pogodina i u prisutnosti od 62 člana. Dohodak je odbora od ove jedne godine iznosio 9250 rubalja i 8 kop. Ovaj je dohodak unišao iz dobrovoljnih priloga. Iz ovoga se prihoda trošilo na stipendiste odborove izmedju južnih Slavena (3304 r. 50 k.) t. j. na mladiće, koji uče na sveučilištu i drugih učevnih i umjetničkih zavodih u Moskvi. Stipendisti su ponajviše Bugari i Srbi, a jedan, naime dr. Tomaj-Tuminski, čini nam se, da je Hrvat. Na dalje je odbor poslao u zapadne i južno-slavenske zemlje za podporu učiona i književnosti 2800 rub.; u Prag za proslavljenje uspomene Jana Husa 1027 rub., od kojih je odbor iz godišnjega prihoda dao 155 rub., ostalo se pokrilo vanrednimi prilozi, te se kupila dragociena čaša (1000 rub.); za isto proslavljenje odredjen je stipendij „vithleemski“ od 200 rub. Osim toga razaslao je odbor ruskih knjiga na razne zavode i družtva, s kojimi stoji u savezu. Odbor ide na ruku i onim mladim Slavenom, koji bi rado temeljito naučiti ruski jezik na ruskih učilištih, da ga mogu kašnje učiti u svojoj domovini.

Raspis natječaja
iz
zaklade Draškovićeve za godinu 1870.

Iz zaklade grofa Ivana Draškovića raspisuje se ovime nagrada za godinu 1870. Ovogodišnje kamate iznose 734 for. 81 novč. od jedne zemaljske hrv. slav. razteretnice i godišnji prihod od glavnice 399 for. a. vr., u hrv. štedionici.

Kao što je poznato iz raspisa za godinu 1869, ova je nagrada namienjena djelu pisanu hrvatskim jezikom, koje bi vrstno bilo „puk pravo poučiti o nekom praktičkom predmetu i tim pomoglo unapriediti njegovo duhovno i materijalno blagostanje“.

Samo onda, ako djelo, koje se najvrstnijim pronadje, ne obsiže manje od 15 štampanih araka, a smatra se djelom izvornim, može dobiti sav jednogodišnji novčani prihod od pomenute zaklade za nagradu; ako li je djelo izvorno, ali ispod 15 štampanih araka, dobit će, ako se pronadje nagrade vriednim, razmjerno manju nagradu.

I prievodi onakovih djela, koja su sastavljena prema načelnim ustanovam same zaklade, mogu se natjecati za nagradu. Prievodi mogu dobiti samo polovinu jednogodišnjega novčanoga prihoda, i to ako prevedeno djelo ne obsiže manje od 15 štampanih araka; ako li je prievod manji od 15 štampanih araka, dobiva od te polovine razmjeran dio.

Nagradjeni rukopis ostaje svojinom pisca. Nagrada se ne isplaća prije, nego li je djelo izašlo štampom u sviet, a to mora biti najkasnije za dvie godine nakon dosudjene nagrade. Nakon toga roka isplatit će se nagradjeniku samo polovica prvobitno mu dosudjene nagrade.

Tko je prema ovim ustanovam voljan natjecati se za nagradu, odredjenu za godinu 1870, neka svoj rukopis (priloživ mu, ako je djelo prevedeno, i dotični izvornik) pošalje najkasnije do konca studenoga o. g. ravnateljstvu Matice ilirske.

U Zagrebu dne 1. veljače 1870.

M. Mesić, predsjednik matice ilirske. V. Jagić, tajnik.

Izdaje: Matica ilirska. Urednik: Ivan Perkovac. Štamparna Drag. Albrechta.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 10. U Zagrebu dne 5. ožujka 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Divija svetinja.

Sa mojijeh pobožnih pjesama,
I što podjoh svijetlijem tragom
Car-pjesnika Izrailja starog:
Prozvaše me Davidom pobožnim.
Živa svetca već od mene grade,
Živa svetca sa dugačkom bradom,
I na rajska turaju me vrata.
Ali u raj samu mi se neće,
Dovijam se da povedem druga.

I zaista svetinja me mori,
Sa svetinje vragovati moram.
Nešto grieha i svetcima valja
Za njihovu za pokoru težku.
Kud ću? kamo?... Davidovim tragom!
Davidu sam slika i prilika:
I ja pasoh ovce baba moga
Kâ no David kraj Vitlema svoga.
I ja pjevah svete pjesme glase
Uz romorne gusle javorove,
I borim se s roda zlotvorima.

I kâ David — iz svetinje same —
Rado motrim krasna lica ruže,
Te ih lomim plahim poljubljajem.
I nadahnut svetinjom velikom,
Sve kroz suze pobožnosti moje
Namigujem na krasotu mladu:
„Dušo, rajska otvori mi vrata!
„A za nama daj zatvori čvrsto,
„Da grešnici raju ne pristupe."

Pitate me, tko je ona bila?
Ona bila pjevačica vila,
Raj nam bio pjesme kuća divna.

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

Čudna sgoda.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. Preveo F. M.

Ima tomu petnaest godina, — uzè pripoviedati gospodin H— kad me jednom u službenu poslu zapalo probaviti njekoliko dana u gubernijskom gradu T. Ja se nastanio u rednoj gostioni, koju bješe pol godine prije moga dolazka otvorio neki obogatjeli krojač žid. Vele, da je samo za kratko procvala pak onda propala, što se u nas često sbiva; nu ja ju zatekoh još u punom sjaju: novo pokućtvo pucaše ob noć kao iz kubura, biela posteljina, stolnjaci i ubrusci vonjahu po sapunu, a podovi zaudarahu po pokosti, što je medju tim priečilo da se nečist ne razvrieži, kako mišljaše konobar, čovjek posve čestit, ako i ne posve čist. Taj konobar, bivši prije u službi kod kneza G., odlikovaše se slobodnim i samosvjestnim ponašanjem; na njem bijaše uviek frak, koj nije za njega krojen, na nogu mu izgažene postole, pod rukom bi nosio ubrusac a na licih silu lišajâ, te slobodno razmahujuć znojnima rukama progovarao bi kratke ali jedre rieči. Mene, tobože čovjeka vriedna cieniti njegovu naučnost i poznavanje svieta, njegovaše on kao njeki zaštitnik a sam svoju sudbinu smatraše kao čovjek, koga su prevarile nade. „Doista — reče mi jednom — kakav je nam sad život? Mi smo rep na magarcu!" Zvao se Ardalijon.

Bijaše mi pohoditi njekoliko činovnika toga grada. Ardalijon mi pribavi kočiju i lakaja, jedno i drugo potrto i izlizano: ali na lakaju bijaše livreja, a kočiju resijahu grbovi. Obavivši sve službene posjete podjoh k njekomu gradjaninu, staromu znancu moga otca, naselivšemu se od davna u gradu T. Dvaest godina

ne vidjeh se s njim; on se bješe oženio, odnjihao punu kuću čestita poroda, obudovio i obogatio se, posudjujuć novac na zaloge a za velike kamate ..... „Riziko — to je krasan posao“, nu rizika bijaše tu malo. Za našega razgovora udje u sobu lagahnimi koraci, na samih prstih, djevojka od sedamnaest godina, tanka i mršava. „Eto, reče moj znanac, starija moja kći, Sofija; ona mi zamienila pokojnicu: gospodari u kući, a stara se oko braće i sestara.“ Ja se i dva i tri puta poklonih ušloj djevojci (ona se medjutim muče spustila u stolac) i pomislih u sebi, da ona ni malo neprilići ni gospodarici ni odgojiteljici. Lice joj bijaše sasvim djetinsko, oblo, malenih, prijaznih, ali nepomičnih crtâ; modre očice izpod visokih, takodjer nepomičnih, povitih obrva poglêdahu radoznalo, dà začudjeno: vidjeo si da opažaju nješto njima neobična; nadula uztanca s pouzvinutom gornjom ustnicom ne samo da se ne osmjehivahu, već si mogao vidjeti, da su osmjehu posve nevična; na lišcih, po kojih su se gdješto povile podugoljaste mrljice, stajaše nepomično, ni ne odtičuć ni ne pritičuć, ružičasta krv pod tanahnom kožicom. Bujni plavi vlasi visjahu u viticah kao u grozdovih s obiju strana malene glavice. Grudi odisahu tiho a ruke bijahu nekako sporo i tvrdo pritisnute k uzkim njedrom. Plavetna haljina spuštaše se bez nabora — na dječinsku do malenih nožica. Obćenita slika, u kojoj se prikazivaše ta djevojka, nebijaše upravo bolna, već zagonetna. Ja vidjeh pred sobom ne možda kakvu zaplašenu provincijalnu lihvarku, već biće osobita, meni nerazumljiva izraza. Ono me nije ni privlačilo ni odbijalo; ja ga ne razumijah podpuno i osjećah samo, da se još nikad nisam namjerio na tako iskrenu dušu. Smililo mi se, dà smililo, na tu mladu djevicu — bog zna zašto! „Nije ona od ovoga svieta“ rekoh u sebi, premda ne bijaše u njezinu licu ništa idealna i premda je „mademoiselle Sophie“ u našu sobu došla bila sigurno zato, da vrši dužnosti gospodarice, kojom ju bješe učinio otac.

On zače govorit o životu u gradu T., o javnih zabavah i udobnih lastih. „U nas se živi mirno, gubernator je melanholik, a gubernijski poslovodja bećar. U ostalom — prekosutra će biti velik plemićki ples. Svjetujem vas, da dodjete onamo: ima kod nas ljepotîca. A i svu našu „inteligenciju“ vidjet ćete ondje.

Moj znanac, kao čovjek izučen na sveučilištu, rado bi se služio učenimi izrazi. Izricao bi ih porugljivo, ali i s dostojanstvom. Očevidno greznuo on, baveći se lihvarskim poslom, sve to više u neku tobožnju dubokoumnost a nestajalo mu temeljitosti i jasnoće.

— Dopustite, vi ćete doći na taj ples? upitah kćer mojega znanca. Htjelo mi se čuti zvuk njezina glasa.

— Otac je nakanio poći, odvrati ona, a i ja ću s njim. Glas joj bijaše tih i polagahan, ona izgovaraše svaku slovku oprezno i reć bi plašljivo.

— Onda dozvolite da vas zamolim za prvu kadrilu. — Ona pristade nakloniv se glavom, ali bez osmjeha.

Na skoro se odaljih i opaziv njezin pogled, postojano ukočen na mene, pričinio mi se on tako čudan, da se i nehotice sam ogledah preko ramena, ne vidi li ona koga ili štogod za mojim plećima?

Vrativ se u gostionu i poobjedovav po običaju „sup-žulen“, rebarca s graškom i sasvim crno izpečenu lještarku, sjedoh na divan i zavezoh se u misli. One mi se vrzale oko Sofije, te zagonetne kćeri mojega znanca; Ardalijon pospremajući sa stola tumačio si moju zamišljenost po svoju. Odbijaše ju na dugočasje.

— U našem gradu ima tako malo zabave za gospodu putnike, progovori on s običnom si sigurnom uljudnosti, lupkajući uz to nadalje zamazanim ubruscem stolcem po naslonih; tako lupkati znadu samo naobražene sluge. „Tako malo!“ On zamuknu, a ogromna ura na stieni, s ružom jergovanove masti na bielom kazalu, kao da potvrdjivaše njegove rieči svojim jednozvučnim hrapavim tikatakanjem. „Ta — ko! ta — ko!“ kukcaše ura. „Ni koncerta nikakova, ni teatra“, nastavi Ardalijon (on je s svojim gospodinom putovao po svietu i bavio se valjda i u Parizu; znao je dobro, da samo seljaci kažu: tijator) „ni plesova na primjer ili večernih zabava kod gospode plemića, ni čega nema ovdje. (On popostane na časak, valjda zato, neka ja opazim njegove ukusno izabrane besjede). Pače prijatelj prijatelja riedko vidja. Svaki sjedi kod kuće kao koprivin cviet na stabliki. I tako moraju strani putnici ići — kamo god.“

Ardalijon pogleda u me.

— Osim ako bi, nastavi on prekidajuć se, možda ... ako bi vam od volje bilo ...

Opet pogleda na me i nasmjehne se, nu po svoj prilici ne opazi u mene tê potrebne volje.

Čestiti sluga popodje k vratam, zamisli se, okrene se opet, te prikučiv se malo bliže prigne se k momu uhu i rekne lukavim osmjehom:

— Ne želite li mrtvih vidjeti?

Začudjen pogledah u nj.

— Dà, uze on šaptati, ima ovdje kod nas takov čovjek. Prost je gradjanin, pače nepismen, ali tvori čudesa. Ako podjete k njemu te zaželite ugledati koga mu drago pokojnika od vaših znanaca, on će vam ga sigurno pokazati.

— A kako to?

— To je njegova tajna. Premda je on čovjek nepismen, dà, pravo reći nerazuman, to

je ipak u čarolijah gorostasan, divan! Trgovci ga na veliko ciene!

— A znade li o tom svatko u gradu?

— Znade svatko, komu treba znati: nu, napokon, od policije mu je prosto. Dakako, to je posao zabranjen, a za prosti puk — sablazan; prosti puk — smet, dakako, što drugo?
— On bi odmah šakami!

— Je li on i vam pokazivao mrtvaca? upitah Ardalijona. Tako naobražena smrtnika ne smijah tikati.

Ardalijon klimnu glavom. — Pokazivao mi; vidio sam otca, živa živcata.

Uprieh oči u Ardalijona. On se nasmiehivao i poigravao ubruscem, pak uljudno ali odriješito gledao u mene.

— To je veoma čudno, uzklikoh napokon. Ne bih li se i ja mogao upoznati s tim čovjekom?

— S njim samim ne možete nikako; preko njegove majke valja raditi. Poštena je to starica; na mostu prodaje kvašene jabuke. Ako zapoviedate, uprosit ću ju.

— Bit ću vam zahvalan.

Ardalijon kašljucne u ruku. „I darak, po vašoj volji, malahan dakako, ide ju da joj se uruči, toj starici. A ja sám pripomenut ću joj, da se ima nječemu nadati od vas, da ste vi gospodski putnik, boljar — nu i onako možete razumjeti, da je to tajna te da nećete starice podnipošto u kakovu nepriliku zaplesti.

Ardalijon uze podnosnu zdjelicu u ruku, i dražestno uzmičuć previjaše stasom i podnosom, dok ne uzmače do vrata.

— Dakle se mogu pouzdati u vas? klikoh za njim.

— Ne dvojte, ozva se njegov samosvjestni glas. Ja ću se porazgovoriti sa staricom i njezin odgovor točno vam javiti.

Neimam kad duljiti o tom, kakove je u meni misli pobudila neobična pripoviest Ardalijonova; dosta budi reći, da sam nestrpljivo očekivao obećani odgovor. Kasno pod večer udje k meni Ardalijon i kaže mi svoju nevolju: nije mogao starice naći. Ja mu, da ga podbodem, uručih tri rublja. Drugoga jutra eto njega opet, al sad mi radostnim licem i glasom javi: starica je pristala, da ju pohodite.

— Ej! malješo!, vikne Ardalijon u triemu: — majstoriću! Dodji der amo! — Udje dječak od šest godina, sav omrčen sadjom kao mačić, ostrižene, gdje i gdje sasvim gole glave, u prugavu kaputu, na bosih mu nôgû ogromne cokule. Ti ćeš evo gospodina odvesti, znaš kamo, prosbori Ardalijon, obrativ se k „majstoriću", i kažući na me. A vi, gospodine, kako stignete onamo, uprosite Mastridiju Karpovnu. Malješa zapišti hrapavim glasom, a mi se opravismo.

Idjasmo dugo neopločenimi ulicami grada T.; napokon u jednoj od njih, kukavnoj i skoro posve pustoj, moj prevodič stade pred starom dvokatnom kućom drvenjarom, i otrv si nos cielim rukavom svoga kaputa progovori:

„Ovdje je; idite na desno". Uzadjem na vanjske stube u predkućnicu, krenem na desno: nizka vratašca zaškrinuše na zahrdjalih babcih, i eto preda me ugojene starice, na njoj kacimajka koričaste masti, podbita zečjom kožom, a na glavi joj šarena povezača.

— Mastridija Karpovna? upitam ja.

— Jesam ja, jesam, odvrati mi starica promuklim glasom. Milosti vaša, izvolite li stolčac?

Soba, u koju me uvela starica, bijaše zakrčena kojekakvim smetom, prnjem, dušeci, perinami, mješinami, tako da se nisi mogao okrenuti. Sunčano svjetlo jedva probijaše kroz dva zaprašena okanca; u jednom nuglu za hrpom košara, nametanih jedna na drugoj, slabašno jecaše i stenjaše njetko — da li bolestno diete, da li — pas. Sjedoh se na stolac, a starica se postavi upravo preda mnom. Lice joj bijaše žuto, poluprozračno, kao od voska; ustnice joj stisnute i upale, tako se činjahu kao jedna od bezbrojnih mrazkâ, koje su joj izprekrižale lice; prâm bielih vlasi padaše izpod povezače, ali užgane sive oči sjahu pametno i smjelo izpod nabrčenoga počeoka; a zaoštreni nos povio se kao šilo, i srčuć zrak smulio bi kao da šije. Nu ti babo, ček čekaj, pomislih si ja. A sve je smrdila žganica iz nje.

Ja joj raztumačih, zašto sam došao, što je medjutim ona, kako sam opazio i onako imala znati. Ona me pomno slušaše, žagreći živo očima, a nos još oštrije zašiljila, kao da će sad kljunuti.

— A tako, tako, reče napokon; Ardalijon Matvjeič kazivao nam je sve; vam se je svidjela umjeća mojega sinka, Vasinjka . . . Samo se bojim, gospodine moj . . .

— Ta čega? zakrčim ja. Glede mene možete bez ikakve brige biti . . . Ja nisam prokaža.

— Oh, gospodine moj, brzo prihvati starica; da što? Smijemo li mi na vašu blagorodnost što takova misliti? Pak prokazati, n a s prokazati? Zar mi što grješna činimo? A jà, nije moj sinak takov, gospodine, da bi se pačao u kakovo bezdjelje ili da bi u kakove čarolije ubadao . . . sačuvaj bog i sveta mati bogorodica! Starica se tri puta prekrsti. On je u svoj guberniji prvi izpostnik i molilac; prvi, gospodine moj, blagorodnosti vaša! Jest doista — milost ga je posjetila velika. Što? To nije djelo njegovih ruku. To je, dragane moj, s neba! Da!

— Dakle vi pristajete? upitam ja; kad se mogu vidjeti s vašim sinom?

Starica opet zažagri očima i dva puta premakne iz rukava u rukav smotani nosni rubac. Oh, gospodine moj, gospodine moj, bojim se...

— Dozvolite, Mastridijo Karpovno, da vam ovo uručim. prekinem ja, podajući joj rubaljnu banku deseticu.

Starica ju odmah sgrabi svojimi nadulimi, krivimi prsti, koji bijahu sasvim nalik na mesnate sovine pandje, hitro ju sune u rukav, zamisli se malko, i kao da se je na jednoč odlučila, klopi se objema dlanima po stegnih.

— Dodji ovamo večeras, ob osmoj uri, reče ona ne svojim običnim glasom, već drugim, osbiljnijim i tihim: samo nemoj u ovu sobu, već izvoli se uzpeti upravo na drugi pod; bit će ti vrata na lievo, i ti ta vrata otvori, i ti ćeš unići, blagorodnosti vaša, u pustu sobu i u njoj ćeš opaziti stolac. Ti se sjedi na taj stolac i čekaj; i što mu drago vidjeo, neprogovaraj, ne miči se, ne radi ničega; ni s mojim sinkom nemoj se razgovarati; a i onako — on je jošte mlad, pak ima i padavicu. Prestrašit ga veoma je lahko: zatrepeće, zatrepeće, upravo kao kakvo pilešce — nevolja!

Pogledam na Mastridiju. Vi kažete, da je mlad, nu ako je vaš sin . . .

— Duhom, gospodine, duhom! Mnogo ima u mene sirotčadi, primieti ona, mahnu glavom prema nuglu, odkud se je ozivala jadolika piska. O — oh, gospodine bože moj, presveta mati bogorodice! A vi, gospodine moj, blagorodnosti vaša, prije nego što ovamo podjete, izvolite promisliti dobro, dobrahno, koga od vaših pokojnih rodjaka ili znanaca, dike se nebeske dostali, želite ugledati. Preberite svoje pokojnike i kojega si izaberete, toga onda držte u pameti, dobro držte, dok moj sinak dodje.

— A neimam li kazati vašemu sinu, koga upravo . . .

— Ne, ne, gospodine, niti slovca. On će sam u mislih vaših naći, što mu treba. A vi samo vašega znanca dobra . . . ahno držte na umu; pak za objeda popijte vinca — dvie tri čašice; vince ne škodi nikada. Starica se nasmjehne, obljezne, rukom potegne preko usta i uzdahne.

— Dakle o pol osmoj uri? upitam ja, dižući se sa sjedala.

— Da, o pol osmoj, gospodine, blagorodnosti vaša; o pol osmoj ponovi klimajući glavom Mastridija Karpovna.

Oprostim se sa staricom i vratim se u gostionu. Ni malo nisam sumnjao o tom, da su me nasadit nakanili, ali kakovim načinom? to sam bio rad znati. S Ardalijonom govorah o tom samo dvie tri rieči. „Dopustila?“ upita me on, nabrav obrve, a kad mu odgovorih, da jest, uzkliče: „baba ministar!“ Ja stadoh po savjetu „ministrovu“ prebirati u pameti svoje pokojnike. Kolebajuć dugo te amo te tamo, ustavih se napokon kod njekoga davno pokojnoga starca, rodom Franceza, bivšega moga guvernera. Izabrah upravo njega, ne tobože kao da bi osobitim čustvom k njemu naginjao, već zato, što je on sav tako neobična, čudna figura bio, tako različan od ljudih onoga vremena, da nije nikako moguće bilo njega nalikovati. Imao je ogromnu glavurinu, uzčešljane bujne biele vlase, guste crne obrve, nos savijen kao kuka i dvie velike bradavke, koje kao dvie ljubice cvatijahu nasried čela; na njem zelen frak sa sjajnimi puceti od mjeda, prugast prsluk, stojeći ogrlić, nabornica i narućke. Ako mi on moga starca Dessèra pokaže, rekoh u sebi, no tada ću priznati, da je vještac!

Za objedom izpih, kako me je starica svjetovala, buteljicu lafita, koga mi je Ardalijon kao najbolju vrst preporučio, ali je žestoko smrdio od žežena pluta a u svakoj čaši ostao bi gust talog od sandalovine.

Upravo o pol osmoj uri eto mene pred kućom, u kojoj sam s čestitom staricom Mastridijom Karpovnom govorio. Svi kapci od prozora bijahu zaklopljeni, nu vrata širom otvorena. Udjoh u kuću, uzpeh se po truhloj ljestvi na drugi sprat i otvoriv vrata na lievo nadjoh se, kako mi je kazala bila starica, u sasvim praznoj, prostranoj sobi; lojena ju svieća na podoknici mutno razsvjetljuje; uz zid prema vratam stoji pleten stolac. Okresnem svieću, kojoj je stien duboko dogorio, sjednem na stolac i stanem čekati.

Prvih deset časova podje mi dosta brzo; u samoj sobi ne bijaše ni čega, što bi me moglo i malo zanimati; nu ja prisluškivah na svaki šušanj, pozorno gledajući na razstrta vrata. Srdce mi kucaše. Prodje i drugih deset časova; prodje i pol, i tri četvrta ure — al ni da bi što šušnulo i gdje. Kašljucnem njekoliko puta tobože na znak, da sam tu; spopadala me dosada, ljutina: da se dadem na takov način omahnuti, to mi nije išlo u glavu. Već se nakanjivah ustati sa stolca i uzev svieću s podniknice silaziti dolje. Pogledah na stien; opet je bio daleko dogorio. Nu svrativ oči od prozora k vratam, nehotice se zapanjim, prisloniv se uz sama ta vrata stojaše čovjek preda mnom. On je tako hitro i tiho ušao bio, da ga ni čuo nisam.

Zaogrnuo se u prost plavetan plašt; stasa bijaše srednjega a podebeo. Složiv ruke otraga i oboriv glavu gledaše u me. Pri mutnom svjetlu lojanice nemogah mu dobro razabrati crtâ u licu; vidjeh samo grivastu zamršenu kosu, padajuću niz čelo, krupne, malo izkrivljene ustne, bjelkaste oči. Već hoću da progovorim ali sjetiv se zabrane Mastridijine pregrizem rieč. A on sveudilj pilji u mene; gledam i ja u njega, i za čudo, s mjesta oćutim nješto u sebi kao strah te stánem kao pod moraš misliti na svoga staroga guvernera. A onaj sve stoji u vratih i diše silno, kao da se uzbrdice penje ili težko breme nosi, a oči

mu se tako šire, tako se sve to bliže k meni primiču, da mi je nestajalo daha izpod nepomičnoga, težkoga, groznoga im pogleda; kad i kad zakriesile bi tê oči zlokobnim nutarnjim ognjem; takov oganj vidjao sam u hitra lovskoga psa, kad bi se „zagledao“ u zeca, i poput lovskoga psa pusti se on za mnom svojim pogledom, kad god sam htjeo uskočiti, to jest odvrnuti oči drugamo.

Tako prodje neznam koliko vremena; može bit jedan čas, možebit i četvrt ure. On sve gledaj te gledaj u me; u meni nastaje njekakov nemir, strah, a sve mislim na moga Franceza. Dva i tri puta hoću da sam sebi kažem: ha, kakva ludorija, kakva komedija! hoću da se nasmjehnem, hoću da slegnem ramenima .... Zahman! Sva je odlučnost u meni, da pravo reknem, stinula. Sav sam bio njekako ukočen, sledjen. Netom opazim, da se je onaj odmaknuo od vrata te da mi je za četiri pet koračaja bliže; i eto on poskakuje zajedno obima nogama, još bliže k me ... onda još bliže, ... još bliže ... a grozne mu oči zarile se u moje lice, ruke mu još složene odtraga, a široke grudi nadimlju se i dišu silno. Na njegovo skakutanje htjelo mi se na smjeh dati, — al hoćeš dá! Težko mi je, tjesno, mučno, a za čudo i sanljivost me netom počela spopadati. Vedje mi se liepe ... kosmata *figura* bjelkastih očiju u sivom plaštu podvostručila se preda mnom ... i netom sasvim izčezla ... Protrnem: on opet stoji izmedju vrata i mene, ali već mnogo bliže. — Zatim opet izčezne — kao da ga je oblak zavio; opet se pojavi ... izčezne opet ... pojavi se opet i sve bliže, bliže ... njegov težki, hripeći dah žeže me po licu ... Opet se nadvije oblak i netom iz toga oblaka jasno počimlje provirivati izpod bielih, visoko uzčešljanih vlasi; ... glava starca Dessèra. Dà, eto njegovih bradavica, njegovih crnih obrva, eto njegova kljukastoga nosa! Eto i zelenoga fraka s puceti od mjeda, i prugastoga prsluka i nabornice... Ja uzkriknem, djisnem ... starac je izčeznuo, a mjesto njega vidim opet čovjeka u sivu plaštu.

On se primakne, trtajuć k stieni, upre se o nju glavom i obima rukama i zapuhujuć se kao trkom izmučen konj, hripećim glasom vikne: Čaja! Pomoli se, bog zna odkuda, Mastridija, priskoči k njemu i vapeći: Vasinjko, Vasinjko! prione brižno znoj mu otirati, što no curkom lievaše s njegove kose i lica. Hoću da se primaknem k njoj, al ona tako jadnim, kroz srdce prodirućim glasom uzklikne: „Vaša blagorodnosti, otče milostivi, ne ubijajte, odlazite boga radi!“ te sam i požalio. A ona se opet k njemu okrene tješeć ga: hranitelju moj, pile moje, odmah će biti čaja, odmah. „I vi, gospodine, kod kuće uzmite čaja“, viknu još za mnom. (Konac sliedi.)

Četovanje u Bosnu.

Spjevao Milovan Vučković, preveo I. T.

Zavjera.

Izpred bielih Ristićevih dvora
U plam vatra uzplamćela grdna,
Tu se vrte na ražnjevih janjci
I ljut divjak, neki dan ustrieljen,
U mješinah ima dosta vina.
Milan Ristić zovnu prijatelje,
Posjedoše po zelenoj travi,
Trava meka, ko mljetačka svila.
Starac Lazo u dude zasviro,
A ciganin tužno zagudio.
Od pojasa trgoše handžare,
Založiše janjetine s ražnja,
Napiše se vina iz mješina,
I junačke pjesme zapjevaše
O hrabrome Musi Kesedžiji
I junaku Kraljeviću Marku.
Milan Ristić sjetan umukao,
Neokusi jednog zalogaja,
Ni nesrknu samo kapce vina;
U duši se vrlo raztužio
A za bratom, kojeg preko lani
Ubiše mu bosanski hajduci.
Tad se trže Sunčević govorit,
Ljudeskara kršovite Like,
Jači junak od drugih junaka:
„Čuj Ristiću i čujte me braćo,
Podnosismo predugo sramotu,
Kano janjci, što se strići daju,
Vragu zlatnu pšenicu sijasmo,
Mi mu svoga naprešasmo vina,
Dom sgradismo, da nam ga popali,
Njemu tovnu milovasmo stoku,
Da ih otme, udomismo drage:
Ajdmo da se Bosnoj osvetimo!
Nitko toga nesmije doglasit —
Izdajica živ se vratit neće.
Tko zakletvu pogaziti mari,
Taj se kune, čast mu kano trska;
Vi mi samo zavjerte se rukom —
Bit će pliena, ko u Carigradu.“
Što klikoše, bio vihor strašni,
Koj udara krilma u nebesa.
„Čuj me Vrâno, crni ciganine,
Mrk labude kršovite Like,
Ti u gusle milozvučno gudiš,
Pjesmom slaviš Kraljevića Marka,
A od tebe lukavijeg nema;
Ajde sjutra da uhodiš Turke,

Glas donesi iz ponosne Bosne
Da li biela pšenica im rodi,
Da li već se sladko groždje preša,
Da li konji pustopašce pasu,
Tovna l' stąda doždenuše doma,
Gdje li robe trgovačke ima,
Gdje l' boravi Dragan, hajduk crni;
To propitaj Vràno ciganine,
Mrk labude kršovite Like.
Ostavi nam sina za taoca
Dvorit ću ga vinom i pečenjem,
A slomit ću slabačke mu ruke,
Lukav otac ako nas izdade.

Glasi iz Bosne.

Sedmi danak glas donese Vràna,
Poljubi si hrabra sinka Janka
Sa obraza gladeći mu kosu:
„Svako jutro podranih vam rano,
Pjevajući put prikratih dugi,
Pjevao sam Kraljevića Marka,
Gusle mene vesele i hrane. —
Na Uni se ljuljukao čamac,
Skočim u njeg i preveslam Unu,
Sa svojom se postojbinom prostim,
Te zaputim put u stari Majdan,
I oprezno stanem razpitivat. —
Rodi tamo kuruz i pšenica,
Sladko grožđje već su izprešali,
Pustopašce konji im nepasu,
Tovna stada već dognaše doma,
Bit će sajam danas osam dana,
Robu nose Turci i Židovi,
A hrišćani i srebra i zlata,
Hajduk Dragan hladuje u gori,
Kani tajno doć za osam dana,
U svatove Orliću i Zori.

Četa se diže put Bosne.

Iz sutona sa široka neba
Noć nabanu, mrka djevojčura,
Na tjemenu koprena se bieli
Oblak bliedi niz ramena spušten,
I dodjoše nakitit ju zviezde,
Od iskrica stvoriše joj krunu,
Iz dubina sjenovi se dižu
Ogrnut ju kabanicom divskom.
Spremna stoji stotina junaka,
Za pojasi male i handžari,
O ramenih diljke pouzdane
I crljene svrh njih kabanice,
Crljenkape zakitili lišćem,
Popeli se na stotinu konja,
Prednjači im Sunčević orijaš,
Mučeć jašu put ponosne Bosne.
Kad s istoka zabieli se zora,
Iza njih se planine crnjahu,
Cakljaše se Klek iz oblakova,
Na glavi mu snieg od Bog zna kada!
Sjaha četa sa vranijeh konja,
Sveza konje uz praviečno hrašće,
I poleže usred guste šume,
Gustom šumom vjetrić lavoraše.
Odriešiše mješine sa sedla,
Založiše, napiše se vinca,
Zapjevaše Kraljevića Marka,
Muklim glasom odjekuju gore.
Uzjahaše sto vranijeh konja,
Odjezdiše put ponosne Bosne.
Silno jure i šumom i poljem,
Šume, polja ostaju iza njih;
Silno jure i ravnju i selom,
Ravni, sela ostaju iza njih. —
Počinulo na zapadu sunce,
Četa na brieg dopanula Uni,
Uz brieg Uni privezan je čamac,
Lagačko se vodom ponjihuje,
U taj čamac strpali oružje,
Milan Ristić krmijaše vješto,
Ivo Vràna veslijaše veslom,
A ostali preplivaše Unu.
Silno jure i šumom i poljem,
Šume, polja ostaju iza njih;
Silno jure i ravnju i selom,
Ravni, sela ostaju iza njih.
Crnoj noći nasta gluho doba,
Četa pala do pod stari Majdan.
Tu je svadba Orlića i Zore,
Dvor se sjaje od svieća, lučaka,
Sviet ijuče, javorgusle gude,
Orlić silu sazvao svatova,
Suncolikih žena, djevojaka,
Te se biesno razmahalo kolo,
Uz Dragana liepa zora igra,
Dragan kradom tuj se došuljao,
Nitko nezna, ni tko je, ni što je.
Iznenada strah spopade družtvo,
Sto pušaka prasnu kroz prozore,
Od svatova kolo je mrtvaca,
Joj Orliću, Sunčević ga probo,
A s otraga naperiv u kičmu
Diete Janko ubi Sunčevića,
Nitko njega opazio nije,
Do li sama ciganine Vràne,
Bojske sina privukao kraju,
I od čuda tiho ga zapitó:
„Zašto, sinko, ubi tog junaka?“
Zar me nije držao u uzi,
Nećede li polomit mi ruke,
I objesit tebe otče dragi?
Poljubio Vràna malog Janka
Razgladiv mu kosu sa obraza.
Poubiše svatove ostale,
A bilo je u svatova blaga,
Navališe na taj stari Majdan
I oteše pet sto turskih konja,
Zlata, srebra, robe i oružja
I tri dike, Zoru, Zviezdu, Janju,
Od njih ljepših u svoj Bosni nebi.

Povratak iz Bosne.

Sve po deset konja posapeli,
Posapeli užem razdaleko,

Svaki konjik deset konja tjera
Straga preža petdeset konjika,
Tri djevojke jašu na tri bjelca,
Na tri bjelca, tri labuda biela,
Od srebra im kite na uzdama,
I caprazi zlatom pošikani.
A na vrancu golemu privezan
Jaše mrtvac, junak kršne Like,
Blied i žmureć smrt ga ukočila,
Još se čini, da junake vodi.
U to s traga zasinuo sievak.
Žarka crljen prosula se nebom,
Plamni stupi dosižu do zviezda,
Stari Majdan ognjem goriaše.
Jezdioci za to i nemare,
Te dojezde i do brze Une.
I ne pomol suncu, caru neba,
Ustupiše zviezde zlatnosjajne,
Ko dvorani na pomol glavaru.
I u čamac stupe djevojčice,
Milan Ristić krmilom upravlja,
Ivo Vràna živo vesli veslom,
Svi ostali preplivali Unu.
A na vrancu golemu privezan
Jaše mrtvac, junak kršne Like,
Blied i žmureć, smrt ga ukočila,
Još se čini, da junake vodi.
Zapjevaše tužaljke mu pjesme,
Pune jada i žalosti težke.
Ista vila za njim proplakala,
Plač joj tihi čula tužna četa,
I nad četom uzvio se oblak,
Te na četu roni tihe suze,
Povjetarce u obraz ga ljubi,
Težka tuga lugom se razliega.
Tužna četa stigla postojbini,
Slavna mrtca pokopala slavno,
Podielila zaplienjeno blago,
Te se tiho skupila na daću.

Zatečeni ženik.

Pripoviedka iz hrvatskoga života od J. E. T.

IV.

Iza toga minu tri tjedna. U dvorištu župnika b—koga, komu je župa obuhvaćala oba imanja, Neralićevo i Galenićevo — zalajaše pod *večer psi*. Došao je u dvorište valjda neobičan prihodnik. Župnik, mlad čovjek, od prilike 28 godina, nekdanji suučenik Lacka Neralića, čuvši lavež pasa, baci pero, kojim je nešto bilježio u matrike i skoči k prozoru. „Gle — Lacko Neralić dolazi.“ Govoraše župnik, vidiv dolazećega. „Hajde, ipak se je sjetio svoga nekdanjega prijatelja i druga. — Sestro!“ viknu na to župnik u drugu sobu, gdje šivaše njegova sestra, mlada još djevojka — „evo mladoga Neralića“. I jedva, što je to župnik rekao, hrupi u sobu Lacko Neralić. Drugovi nekdanji pozdraviše se. Župniku bijaše taj posjet vrlo mio; veselio se, da se sastaje sa nekdanjim drugom svojim.

„Ovo je moja sestra!“ Predstavi župnik Lacku svoju sestru, koja se sramežljivo nakloni mladomu častniku.

„Drago mi je!“ Nakloni se i Lacko, i okrenuv se prama župniku, reče: „Prijatelju, ja imam s tobom nešto vrlo važna govoriti, hoćemo li u drugu sobu! — Oprostite!“ izpriča se u sestre župnikove i uzev župnika izpod ruke — odu oba u drugu sobu. Za njimi se zatvore vrata.

Kad bijahu sami, uze govoriti Lacko Neralić župniku:

„Brate, ja govorim na kratko. Znaj, da sam se nakanio oženiti — i to uzet ću sobaricu našega susjeda Galenića, Klaricu — poznaš ju — onu liepu djevojku?“

„Poznam sobaricu Galenićevu“, odgovori iza stanke udivljeno župnik, „al oprosti, što se njezine ljepote tiče —“

„Dà, možebit se svakomu pa ni tebi nedopada“, osjekne Lacko, „al meni se dopada tako, da si bez nje nemogu misliti sretna života. Kako rekoh, ja ću ju uzeti, jer to sam tvrdo odlučio, a da izbjegnem kojekakovu neslanu govoru i blebetanju — želio bih, da nas tajno vjenčaš.“

„Da vas tajno vjenčam — bez ozova?!“ Lecnù se župnik. „Prijatelju! traži od mene sve drugo, al to neide — to je proti crkvenim ustanovam.“

„Zašto bi bilo?“ Umovaše Lacko. „Ozovi su samo zato, da se saznade, ima li kakove zapreke, da se ozvanici uzeti nemogu. Ti znaš i moje i Klaričine okolnosti — znaš da ženitbi našoj neima zapreke — čemu dakle ozivati.“

„To je istina — al ako to saznade biskup i konsistorij, mogao bi ja zlo proći.“ Branijaše se župnik.

„Šta biskup i konsistorij“, razžesti se Lacko, „ta to je upravo crkvi u prilog, da se sklapa što više ženitba.“

„Jest, ali takovu ženitbu bez ozova, nesmatra crkva valjanom.“ Odvrati župnik.

„Oho! Tko to može reći? Matrimonium consumatum, to je najglavniji značaj ženitbe“. Alegovaše Lacko pro domo sua. „Ja ću dovesti iz Zagreba dva svjedoka — i ti me možeš mirnom dušom vjenčati. Ja s moje strane neću pred nikim o tom spomenuti riečce, a tako možeš i ti i tvoja gdćna. sestra mudro mučati — pak onda ti ni biskup, ni tvoji gospodini tamo na kaptolu nemogu ništa.“

I nagovaraj amo, nagovaraj tamo — sklonù u neke nekavice Lacko na proturedni čin župnika, koji se je konačno želji Lackovoj otimao razlogom, da nije rada uvriediti tim svojim činom njegova otca. Pod konac bude uglavljeno: da će se vjenčanje osmi dan pod noć obaviti u dvoru župnikovu, da će Klarica kod župnikove sestre prenoćiti, a u svu zoru da će Lacko doći s kočijom po Klaricu i s njom onda u Ugarsku. To potonje bijaše Lacku vrlo lahak posao, jer je župnikov dvor bio na onoj cesti, kojom se je od imanja Neralićeva išlo u Varaždin. Kad se je Lacko htjeo razstati sa župnikom, sgrabi ga ovaj čvrsto za ruku: „Najvažnije“, počme župnik osbiljnim glasom, „zaboravio sam te pitati. Ti se ženiš, al šta će na to reći tvoja vojna oblast? Ja bi mogao doći u liepu kašu.“

„Ja nisam više vojnik — ja sam kvitirao — evo odpustnice iz vojske!“ Odvrati Lacko i pokaza izpravu ob odpustu, sastavljena in forma optima. Župnik ju uze i pročitav ju vrati Neraliću.

„Dakle kako smo rekli, pri tom ostaje — a sad s Bogom!“ Reče Lacko Neralić i oprosti se sa prijateljem župnikom i njegovom sestrom.

„Taj je izgubio i pamet i oči!“ Govoraše župnik sam sobom, kad je Lacko otišao. „Pak taj nalazi ljepote na Klarici!“

Izišav Lacko iz dvora župnikova, spiešio je svom hitrinom put imanja Galenićeva. Imao se je naime opet u vrtu sastati sa Ksandom. Došavši u vrt Galenićev, našao je već tu Ksandu čekajuću, jer je već kasno bilo.

Šireć ruke poleti Lacko Ksandi i ogrliv ju, govoraše joj: „Veseli se Klarice, za osam dana biti ćeš moja ženica. Danas dobio sam odpustnicu iz vojske. Evo je!“ I pruživ ju Ksandi, koja ju pročita, pripoviedio joj sve, što je obavio i uglavio sa župnikom.

„Za osam dana!“ Ponovi Ksanda rieči Lackove. „Zar to nije odviš rano?“

„Moj dopust iztiče za osam dana, to zna moj otac — dakle tu nema odgadjanja!“ Odvrati Lacko.

„Neka dakle bude“, privoli Klarica, „ja ću još danas odkazati svomu gospodinu i reći ću da idem u Varaždin. Za sigurniju izliku tražit ću i ja od njega odpustnicu.“ Dodade na to, smijuć se u sebi — i vraćajuć Lackovu odpustnicu njemu natrag.

„Ne, ja neću da primam to pismo“. Primieti Lacko. „Mogao bi ga otac kojim načinom naći, radje neka kod vas ostane Klarice. Vi ga čuvajte do našega polazka.“

„Dobro dakle!“ Reče Klarica i zadrža odpustnicu. „Ali sada s Bogom moj Lacko. Već je kasno — za koji čas doći će gosp. Galenić doma, a ja moram tad biti gore. Danas ste kasno došli!“

„Čekajte dušice!“ Sustavi ju Lacko. „Imam vam još nešta reći. Gledjite, da vaše stvari spremite i osmi dan za sigurno odpremite sestri župnikovoj. A kako rekoh, u zoru doći ću po vas — pak onda — za našom sudbinom. S Bogom liepa moja!“ Reče i ogrliv Ksandu — nestade ga u grabriku, a Ksande u čas iz vrta.

Vrativši se Ksanda u dvor, zateče već otca doma.

„Gdje si bila kćerko?“ Upita ju Galenić.

„U vrtu, dragi otče.“ Odgovori Ksanda i poljubi otca u ruku.

„Što si imala tamo posla?“ Upita ju Galenić.

„Ah dragi otče, to vam je duga pripoviedka.“ Uze se Ksanda smijati.

„Šta — kako?“ Pitaše Galenić znalično.

Ksanda uze sada pripoviedati cielu sgodu sa Lackom Neralićem od početka do današnjega dana. Galenić se je slušajuć čas smijao, čas čudio, čas opet poosbiljio, pomisliv, kakovu je sunovratnu igru igrala kćer njegova bez njegova znanja. Dočev Ksanda svoje pripoviedanje, uze cjelivati obje ruke svojemu otcu, govoreć: „Oprosti dragi otče, što sam sve ovo činila bez tvoga znanja. To bijaše prvi i posljednji put u mom životu. Al bivša s početka u neprilika i strahu, da mladi Neralić nesazna za lakrdiju, kojom sam ga dočekala, bila sam, nekim načinom, usiljena privoljeti u te sastanke, iz kojih se izleže evo osbiljna stvar.“

„Neka ti bude prošteno diete moje, kad je već tako dobro izpalo!“ Reče Galenić posmiešno, al ipak osbiljno, „Nu vi se zato ipak nećete s mojom voljom tajno vjenčati.“

„Ta zato sam ti dragi tatice za vremena i odkrila cielu stvar, da bude drugačija svrha ove tajne igre, nego li je bio početak. Ja mislim, biti će najbolje, ako Lacka do zadnjega časa uzdržimo u bludnji. Ti dragi tatice, gosp. Neralić i župnik možete se, a da Lacko o tom ni nesniva, sporazumjeti tako, da za osam dana slavimo kod župnika mjesto vjenčanja naše zaruke. Lacko sa svoja dva svjedoka neka čeka u dvoru župnikovu, dok ja s tobom tatice i gosp. Neralićem nedodjem u dvor. Tom prigodom možete mu zapanjeñu reći, da ste došli slaviti zaruke njegove, al ne sa sobaricom Klaricom, već s kćerju vlastelina Galenića. Tu će biti smieha!“ Udari Ksanda u smieh. — „Bilo bi još dobro“, nastavi Ksanda smijuć se, „da mu tada sa njegovom odpustnicom uručiš i moju, kojom me rješavaš službe, kao bivšu sobaricu, što no je kod tebe, bez tvoga znanja, dva mjeseca neprekidno služila si muža u vrtu tvom.“

Galenić se smijaše ovomu govoru i na uztrajnu molbu svoje kćeri pristade na njezin predlog.

„Nek u ime božje bude na tvoju“, govoraše on, „ja ću odmah sutra, pošto je i onako nedjelja, dogovorit se o svem, što treba, sa Neralićem i župnikom. Uvjeren sam, da će i

Neralić pristati u tu šalu, jer to je uviek bila njegova najvruća želja, da mu Lacko uzme tebe za ženu. A isto to želio sam vazda i ja.“

Poslje večere ode Ksanda odmah na počinak. Malo je tko ovako sladko snivao, kao Ksanda te noći.

Sutradan u jutro odveze se Galenić k Neraliću. Probavivši kod ovoga skoro cieo sat, odvezu se iza toga oba k župniku, gdje su se u troje dogovarali. A o čem? Bilo bi suvišno i odgovarati.

Lacko pako istoga dana u jutro odvezao se na otčevih kolih u Zagreb. Zašto? Da nekdanja svoja dva najuzdanija druga, sada dva mlada odvjetnika u Zagrebu, pozove za svjedoke k svomu vjenčanju. Otcu je pako kazao, da prije odlazka ide u Zagreb, da nekoje prijatelje svoje pohodi.

Vrativši se iz Zagreba, našao je otca već doma. Malo zatim sjednu oba k večeri. „Od danas osam dana računajuć“, govoraše Lacko za večere otcu, „moram ja na put u Peštu. Ju vam to kažem, dragi otče, zato, da poslove za budući tjedan uredite tako, da konja taj dan nećete trebati. U nedjelju na večer pohodit ću još našega župnika, a u ranu zoru odputovati, ako Bog dade!“

„I mi ljudi.“ Pomisli u sebi Neralić, znajuć, da će mu sinak liepo ostati doma. „Dobro, dobro“, progovori na to na glas, „konji će taj dan tebe odvesti u Varaždin, ja ih neću trebati.“ — „Ali ni ti —“ pomisli i opet u sebi Neralić, smijuć se izpod brka.

Lacko bijaše zamišljen i sjetan — a otac mu neobično veseo i bistar. Ta sin mu izpunjivaše najvruću želju na svietu, uzimljuć nehotice za ženu kćerku staroga njegova prijatelja.

Urečeni kobni dan vjenčanja svanù. Poslje podne reče stari Neralić svomu sinu, da ide pohoditi Galenića, i da će se na noć istom vratiti doma. To bijaše voda na mlin Lackov, bar ga nije ništa paćilo. Kad je pričelo zahladjivati, spremi se Lacko na put do župnika. Nehotice bijaše mu tiesno oko srdca, a kako da i nebude, kad je poduzeo toli važan čin u životu bez znanja i privolje otca svoga. Zadubljen u misli nadje se u župnikovu dvoru. Njegova dva prijatelja, dva svjedoka pri vjenčanju, čekahu već u stanu župnikovu, kamo ih je Lacko, sporazuman sa župnikom, naputio bivši u Zagrebu. Iduć Lacko kraj kuhinje osjeti, da se tu u velike cmari i vari. Došav u sobu, gdje je bio svečano prostrt stol, spočitnù župniku, prijatelju svomu, zašto da čini trošak veći, nego bi trebalo.

„Ja sam gospodar u kući, moj Lacko“, pozove ga župnik na red, ako baš ti i nemožeš ostati kod prijateljske večere — bar će mi ova gospoda — tvoji prijatelji tu čast izkazati.“ I tim bje Lacko ušutkan.

Pozdraviv se s prijatelji, baci se Lacko na stolac i čekaše nestrpljivo dolazak Klaričin. U čekanju tom smrači se na sve strane, a još nema Klarice. Lacko bivaše sve nestrpljiviji. „Je li dopremila već simo svoje stvari?“ Pitaše on župnika. „Nije“, odgovori ovaj, „valjda će ih dovesti sa sobom“. Odvrati župnik lukavo, i smiešeć se odbijaše guste dimove iz lule. — Nebilo tomu za dugo i zalajaše psi u dvorištu župnikovu.

„To je valjda ona!“ skoči Lacko na noge.

„Mislim, da će biti.“ Reče župnik. I sbilja u hodniku začuju se koraci, al od više osoba. Lacka malo ne ostavi nada, kad al se otvore vrata, i Ksanda unidje odjevena vrlo ukusno na gospodsku s ljubeznim posmiehom na licu u sobu — a njoj uzastopce unidje u sobu i stari Neralić i Galenić. Lacko se snebi. Dok se je župnik pozdravljao s unišavšimi, gledahu vjenčani svjedoci u čudu jedan drugoga — pogledaše i Lacka — al taj stajaše okamenjen kao stup Memnonov.

„Ti si još tu dragi sine?“ Prekinu obću zabunjenost stari Neralić.

„Jest“, odgovori ovaj sbunjeno, neufajuć se u nikoga pravo pogledati, „ja sam još na pohodu kod svoga prijatelja.“

„A ova dva gospodina?“ Upita dalje Neralić sina, obrativ se k vjenčanim svjedokom.

„To su gospoda odvjetnici iz Zagreba, moji i župnikovi prijatelji — slučajno došli su ga i oni pohoditi.“ Izvrnù Lacko istinu.

„Tako!“ primieti Neralić, „a ja i gosp. Galenić čusmo, da si pozvao ovu gospodu, da svjedoče, kako ćeš se ti vjenčati sa sobaricom gosp. Galenića. Mi htjedosmo, da toga nebude bez nas, i evo nas skupa s tvojom izabranom.“ Lacko mučaše kao mramor, a kao vulkan kuhaše jed u njem.

„Ti vidiš sinko, da se tajno oženiti nemožeš, pak zato je bolje, da se ženiš po svih obredih crkvenih. Ja neimam ništa proti tomu, da oženiš ovu poštenu djevojku, al ti se moraš s njom ozvati u crkvi. Danas pako mjesto vjenčanja slavit ćemo ovdje svi skupa tvoje zaruke sa — gospodićnom Ksandom Galenićevom, jer sinko ovo“, uze smiešljivo Neralić za ruku Ksandu, koja je na strani nespokojno stajala, „nije sobarica Klarica, već kći gospodina Galenića — Ksanda!“

„Gdčna. Ksanda!“ Govoraše kao izvan sebe Lacko Neralić.

„Jest ona glavom, sine“, nastavi Neralić, „ona ista, što je lizala sol mudrosti kod varaždinskih opatica!“ Dodade Neralić uštipno. „Medjutim dosta na tom, daj sine, položi ruku svoju u ovu tvoje izabrane!“ Nepomičnim pogledom gledeć krasnu Ksandu, uhvati Lacko djevojčinu ručicu, i oba pokleknu pred župnikom, koji ih od srdca rado blagoslovi, veseo, da je na tako liep način izišao iz škripca, u koji bi mogao bio doći, da je ovo dvoje tajno vjenčao.

„Dakle ti nisi sobarica Klarica!“ Pitaše Lacko, uviek nesabran, Ksandu, kad su bili ustali.

„Nisam Lacko — ja sam Ksanda Galenićeva?“ Odvrati smiešljivo Ksanda.

„Za boga“, uze sad Lacko glasno govoriti, „kažite, što to biva s menom, meni je kao da sam pao s neba na zemlju.“

„Sve ima svoje vrieme“, oglasi se Galenić „vi ćete sve čuti kod večere.“

Nije Galenić tih rieči ni dobro izustio — unidje župnikova sestra u sobu i pozove družtvo na večeru.

Kod večere uze stari Neralić onako, kako mu je pripoviedao Galenić, kazivati sve, što i kako je bilo. Svi su pozorno slušali — i do sita se smijali; nu Lacko najviše, koji bijaše presretan, da se je nenadano namjerio na tako dobru, krasnu, a uz to i vragoljastu ženicu.

Kad je Neralić svršio svoje pripoviedanje, izvadi Galenić iz džepa jedno pismo. „Ovdje gospodine Lacko“, govoraše Galenić mladomu Neraliću, „vraćam vam vašu odpustnicu, iz vojne sveze, koju ste dali u pohranu vašoj sobarici Klarici. Ona vam je za novu svezu bila svakako potrebita. — A tebe lažna sobarice Klarice“, obrati se sad Ksandi, „odpuštam ja opet iz službe kao bivšu sobaricu, nu istom poslje 4 tjedna. Onda neka te slobodno tvoj zaručnik odvede. Da dakle znate, gospodo, danas četiri tjedna pozivam vas sve prisutne na svatbu moje kćeri. Sada pako kao sretan otac velim evo s punom čašicom, da Bog živi zaručnike!“ Radostno prihvatiše gosti ovu zdravicu i uz mnoge zdravice veseljaše se sve družtvo do kasne noći. Da su se Lacko i Ksanda sve vrieme najugodnije zabavljali, nebi trebalo ni spomenuti. Ksanda se je od srca smijala zatečenomu zaručniku svomu, a ovaj joj prstom milo zaprieti, govoreć. „Čekaj samo mila spletkarice, ako me razsrdiš, još ću se od oltara vratiti.“

„I ja ću s tobom Lacko“, odvrati mu Ksanda smijuć se, „odmah — čim nas župnik sveže.“

U kasnu noć razide se družtvo, i tim se završi svetkovanje zaruka Lacka Neralića i Ksande Galenićeve. Akoprem bi se tim mogla i pripoviedka ova završiti, neće biti suviše spomenuti, da se je četiri tjedna iza zaruka Lacko vjenčao sa Ksandom. Po tom bijaše svečan objed u dvoru Galenićevu, na kom bijaše silan broj gostiu po tadanjem običaju. Za objeda plesahu uz narodnu svirku Galenićevi i Neralićevi kmetovi, mužko i žensko u dvorištu, gdje im se je dielio u obilju kruh, pečenje i vino — da je sve potokom teklo. A stari Daško palio je tom prigodom mužar za mužarom — i tim završio topčijsku službu u svoga mladoga gospodina. Od to doba nije već opalio mužara ni u dvoru Neralićevu ni Galenićevu.

Još da se sjetimo Klarice, prave sobarice. Otišav Ksanda iz otčinske kuće, ostade Klarica kod otca njezina. Nu Ksanda nije ni sad zaboravila na nju. Najviše nagovorom mladoga Neralića odluči se pisar grofa D—, da će oženiti Klaricu. Dan prije ženitbe imenova ga grof D— kasatorom svoga imanja, i to opet na molbu Lackovu. Na taj način usreći se i Klarica, koja u svom blaženstvu mišljaše, da se nebi mienjala ni sa svojom nekdanjom gospodičnom.

I tako izpuni se na njoj ono, što joj je bila nekoč Ksanda rekla. „Da mi jedna za drugu negledjemo muža, nebi se nikada udale!“

POUKA.

O dubrovačkoj drami prema drami ostalih naroda.

Čitao Armin Pavić 4. ožujka u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu.

Milostive gospodje!

Početku dramatske umjetnosti, nema na svietu pametara; njenomu prostoru nema na svietu granica.

Plato pripovieda, da joj početak siže u mitska vremena, u Indiji joj ga priča isto tako daleko stavila, a poznati Renan misli, da je već i na Salamonovu dvoru bijaše. Na drugu stranu poznajemo, u starom svietu dramu kitajsku (kinesku), indijsku, grčku i rimsku, u srednjem i početkom novijega ju nalazimo, kako nas historija drame uči, kod svih naroda, koji su u Europi, osim Magjara, a po pripoviedanju putnika, nema naroda, ni u Japanu, ni srednjoj Africi, ni Kamčatki, i što je toga ostaloga, kod kojega se ne bi nalazila bud kakova dramatska umjetnost, i to, sizući po lokalnoj tradiciji u siedu davninu. Kolika joj se danas slava ori, toga ne trebam istom spominjati.

Uz ove gorostasne dokaze nepamćene davnine i nepromjerena prostora, koji nam silu i vriednost dramatske poezije posvjedočavaju, mislim, da ću ugoditi rodoljubivu srcu vaše krasote, ako vam, po svojoj mogućnosti, iznesem iz naše prošlosti cielu sliku hrvatske drame, od njezinoga početka, pa do novije dobe, koja je liep spomenik sretnije hrvatske prošlosti u našem hrvatskom primorju.

Ta naša hrvatska drama ne spada, žali bože, kao kitajska, indijska i grčka, na posvema samonikle, t. j. nije postala i uzgojila se samo domaćimi elementi, nego joj početak došao iz Italije, pa se domaćimi elementi istom izmiešao.

S toga bih se usudio vašu krasotu, milostive gospodje, što uljudnije pozvati, da biste se danas potrudile sa mnom se okom proći po polju drame ovoga svieta; jedno da se odnošaji originalnoga i tudjega na našoj drami bolje razaberu, a drugo radi zanimljivosti same stvari, samo ako ju budem prema ovako otmenu slušateljstvu kadar dostići.

Najdavniju kulturu medj narodi, koji su nam iz bližega poznati, imaju Kitajci. Taj narod, od kojega do rugla bizarne slike na našem porcelanskom posudju često gledamo, misleći, da je kao već rodjen za sprdnju i smieh nas Europejaca, taj narod imadjaše još 2600 god. pr. Is. veoma zamašnu kulturu. Na čast mu doduše, što je prvi na svietu poznavao barut, ali ima drugih iznašašća, na kojih mu se divimo, kao n. pr. decimalni sistem u mjerenju; a otvorimo li njihovu knjigu Ta Hio, to će reći „velika nauka", i utčitamo li iz nje izreke: nebo hoće i traži, što i narod — što narod drži vriednim da se kazni ili nagradi, i nebo hoće — živa uzajamnost obstoji medj nebom i narodom — eto nam u davnini ispoviedanih moralnih nauka, o kojih još mnogi od današnjih naroda jedva da i snivamo, hoćemo li im ikada realiziranje polučiti.

Kineska drama obstojaše već 1700 god. pr. Is., ipak nama poznati repertoar ne siže preko 8 stoleća pos. Is. Od te dobe ima unapried golema množina drama svakoje vrsti, koje se po čitavoj zemlji igraju, čas od stalnih, čas od ambulantnih društva. Čudno je, da muzika — koja u Kitajskom životu i inače veoma veliku ulogu ima, stoji u dnu pozorišta, a predstavljači pred njom igraju. Glavni karakter njihove drame jest moralnost: opačina bude svaki put kažnjena, krepost nagradjena. Prema toj osobitosti imaju na svojih kazalištih, s preda na pozorištu, okolo na okolo namještene tablice s moralnimi napisi, i usred drame im dolazi jedan od predstavljača, koji u lirskoj partiji uzdiže onu krepost, o kojoj se baš radi, a ponajpače dolazi krepost obiteljskoga života.

Primjer sadržaju kineske komedije bio bi ovaj, ako se Vašoj krasoti ushtije.

Neki vjerolomni i bezdušni prisjednik jednoga suda umre, i dodje u podzemalje, gdje će ga za njegove, na svietu počinjene, opačine suditi. Kralj podzemaljski mu dosudi, da ima s dna suda, puna vrela ulja, iznieti jedan novac. Nu sreća po odsudjenika te dodje neki mudrac, koji izprosi od kralja, da sucu oprosti, i da mu duša može proći u truplo jednoga mesara, koji je umro, pa mu se rodjaci baš na svietu gori spremaju, da ga spale. Privolivši tomu kralj, ne malo se začudiše mesarovi rodjaci oko lomače, na koju položiše truplo, da ga spale, kada im se ovo na jednom, oživjelo sučevom dušom dignu, na noge postavi i uteče, najprije u sudnicu, a za tim u kuću k sudinji, kojoj ta sučeva duša u mesarovu tielu prijateljski pripovieda, što se je sve s njom dogodilo. Ostali rodjaci mesarovi još kako tako, ali ženu njegovu obuzeše čudna čuvstva, kada vidje, gdje ju muž ostavio a postao miljem sudinje. Ona, ne mogavši svoga mesara dobrim za se od sudinje reklamirati, preda cielu stvar sudu, kojemu i naš mesar prisieda. Silna prepirka, koja se tu zavrgla, čiji ima taj stvor biti, ne bi se bila ljudskim razumom razmrsiti mogla, nego je valjalo, da opet dodje onaj mudrac, koji je suca već u podzemalju oslobodio muka, pa ga i sada još veće, da ne bude suprug i sudinje i mesarice. On ga nagovori da ne bude ničiji, nego da postane pustinjak, te kao takav u samoći za svoje grjehe pokoru čini.

Primjer sadržaju tragedije pako ovo: Nezasitnomu ministru kraljestva Čin, prohtjèlo se vlade, te on poče izdajnički moriti obitelj svojega gospodara. Videći vjerni kraljev liečnik taj ministrov bezbožni posao, izbavi još za dobe najmladjega kraljeva unuka od pokolja, uzevši ga k sebi u kuću, u kojoj ga sakrivena čuvaše. Krvoločni ministar, pomori do toga svu kraljevu obitelj, i, učinivši se sam kraljem, pošalje svoje krvnike u kuću liečnikovu, da mu otmu onoga kod njega sakrivenoga unuka. Ne mogavši prevjerni liečnik ublažiti bies poslanih krvnika, počini u privrženosti prema svomu prvomu gospodaru čin heroičan, da mu nema jednakoga. Odkrije krvnikom zastor i pokazavši na svoga vlastitoga sina, reče, da je to kraljev unuk. Krvnici uzmu diete i sasieku ga na očigled očev na komade. Tako izbavi vjerni liečnik kraljeva unuka, koji u njegovoj kući rastiaše pod imenom njegova sina. Kada je diete poodraslo bilo, toliko se dopalo krvničkomu ministru, sada kralju, da ga je posinio. Sad odkrije vjerni liečnik mladiću svu njegovu sudbinu, i mladić se osveti na krvniku svoje obitelji, pomoriv njega i svu njegovu kuću, a narod ga učini baštinikom svoje djedovine.

Mnogo znamenitija od kitajske jest drama indijska, koja se ističe prema onoj prekomjernom kompliciranošću dramatske teorije. Njihova dramatska muzika broji 84 načina, udešena prema istobrojnim čuvstvom dramatskih situacija. Ugledni komadi, podieljeni su na različite diobe, više ili manje ugledne. Trajanje, broj akta, vrst stila, koliko se ima pjevati, plesati, koliko ima doći komike, intrigue, sve je to odmjereno jedno prema drugomu skrupuloznom točnosti. Po tih klasifikacija, broji indijska drama 25 vrsti, karaktera dramatskih junaka ima od 48 vrsti, a ni broj mogućih strastih ne zaostaje za ovimi.

Komedije indijske sasma su neznatne prema njihovim ozbiljnim dramam; medj ovimi se, izmedj mnogih ostalih što ih ima od drugoga vieka prije pa do osmoga poslie Isusa, osobito

ističe Kalidasina Sakuntala, koju veliki Goethe proslavi, pjevajući:

Willst du die Blüthe des frühen, die Reife d. späteren Jahres,
Willst du was reizt und entzückt, willst du was sättigt u. nährt,
Willst du Himmel u. Erde mit einem Namen begreifen,
Nenn ich Sakonthala dich, und so ist Alles gesagt.

Sva ta Geotheom opjevana krasota Sakuntale, nalazi se istom u opisivanju prirode i situacija, nu ako se Vašoj krasoti ushtije, evo o čem se u njoj radi.

Sakuntala jest djevojče divne ljepote, „usta su joj rumena kao pupoljak ružice, ruke gibke, kao tanke svrži, dražestna mladost joj obtiče uda kao cvietak.“ Poslaše ju s neba nekomu pustinjaku, da ga svojom krasotom iskušava, ali je pustinjak pust prema ljepoti, nego se u nju zaljubi smrtno kralj Dušmanta pjevajući: „Cvietak, s kog se miris nije jošte raspršio; listak, kojega se do sada nije ruka dirnula; biser, kojemu ljuska još nije pukla; sladki med, koji još niko nije okusio; plod svake kreposti, prepun, prečist, ah koga li će taj na svietu zapasti?!!“ Prvi put se Dušmanta s njome sasta u samoći, dade joj na poklon svoj prsten, a vremenom ona u toj samoći zanese od njega pod srcem čedo. Na to kralj ode u svoju priestolnicu i bude ugovoreno, da će Sakuntala poslije za njim doći i on ju oženiti. Medjutim se Sakuntala zamjerila jednomu pustinjaku, i ovaj ju prokune, da bi ju dotlje nesreća pratila, dok se ne pronadje znak upoznanja, pod kojim pustinjak razumieva onaj prsten, što ga je od kralja dobila. Poslije toga dodje Sakuntala, kako bi ugovoreno, u kraljevu palaču, nu prokletstvo pustinjakovo djeluje: kralj je izgubio pamćenje i ne može se, uz svu svoju dobru volju, na veliku žalost Sakuntale a još veću svoju muku, opomenuti, da je igda Sakuntale vidio, kamo li što drugo.

Po što biedna žena uz sva sredstva govora ne mogaše kralja osvjedočiti, da mu je doista žena, hoće da mu pokaže prsten, koji je od njega bila dobila; ali gle nesreće, nema prstena na ruci, pao joj u vodu, kad je putem iz rieke bila vode zagrabila. Na predlog kraljeva zviezdoslovca bude Sakuntala u dvor odvedena, i ako se pri porodu njenoga djeteta ukažu na nebu neki znaci, moći će se kralj uvjeriti, da li je to zbilja njegov sin. Nu u to odnese nekakav duh Sakuntalu zrakom, što kralja mnogo uznemiri, a sasma se biedan rasplaka i rastuži, kada mu eto donieše onaj prsten i pamćenje mu se vratilo, te se na preveliku svoju muku dobro svakoga trena opominjao, što ga s prekrasnom Sakuntalom nekoč presretan proboravio bio. Jedan ribar, na ime, ulovio je na onom mjestu, gdje Sakuntali prsten u vodu pade, jednu ribu, u kojoj se nalazio taj prsten. Nesretnoga kralja, plačuća dan i noć nad Sakuntalinom slikom, iznieše napokon bogovi na mjesto, gdje je najprije upoznao svoga sina od Sakuntale, a poslije i ovu našao, koja mu rado sve oprostila, po što je doznala bila, kako joj u cieloj stvari bijaše nevin.

Milostive gospodje! Na kitajskoj i indijskoj drami ima mnogo krasota, osobito na posljednjoj, nu te se ipak tek u pojedinostih u pjesmi nalaze, nipošto na samoj biti, na cielosti drame, kojoj su istom stari Grci proučili znamenovanje.

Istom kod Grka uredio se drami sadržaj u podpunoj harmoniji prema svomu značenju. I tuj se stari Grci kao i u svih ostalih granah umjetnosti vinuše dokle nijedan narod prije njih, a donjekle i nijedan poslje njih; čemu se nemamo čuditi, jer zdrav, čil, liep narod, sretnoga položaja klimatskoga i zemaljskoga, uzrastao u podpunoj slobodi vjere i države, uznesen sretnimi vojnami do vrška svakoga ponosa, pa zar je čudo, da je taki narod, usrećen uvjeti kakovimi nikoji drugi, proizveo i djela kakova nikoji drugi?

Njihova tragedija ima svrhu, da prikazujući, kako se veliki, ali inače kao i mi pogrešljivi ljudi uslied koje velike svoje krivnje zamrse u boj, u kojem i podlegnu, da prikazujući takav čin, spotakne u gledateljih sažalost i strah. Dolazi pako do te svrhe, prikazujući tu borbu u jedinstvenu, cjelovitu i takovu činu, da isti bude nužna posljedica predočenih karaktera, jednom rieči, u činu dramatičnu, koji se potencira do tragičnosti, uplitanjem zgoda, koje ne nadano ali ipak vjerojatno panu, uplitanjem peripetija, upoznavanja i patosa. Sve to zaodjenuto je govorom uznesenim, koji je udešen, da svaki put naravno teče iz dotične duševne raspoloživosti besjednika.

Za takovom svrhom tragedije i tiem putem do nje, trse se i danas dramatski pjesnici.

Na drugu ruku ima u grčkoj tragediji nekih takovih originalnih osobitosti, koje se danas ne daju prenieti. Prva od njih jest, da osim predstavljača, koje su sve gradjani a s početka i sam pjesnik medj njimi, ima u njihovoj drami još i kor, zbor od 15 i opet gradjana, koji stoji ispod predstavljača, te na koncu, mi bismo rekli, svakoga akta, i gdjegdje usred akta, pjeva u lirskoj partiji, obično razmatranja, kakova po pjesnikovoj misli svaki put vladaju dušom gledatelja. Taj kor prikazuje gledateljem u kazalištu onu publiku, pred kojom se je zbilo, što se na pozorištu prikazuje, a nije drugo nego suvišan ostanak forme, iz koje je grčka drama bila nastala, koje bijaše jedna vrst pjesama, pjevanih od cieloga zbora. Druga takova originalna osobitost grčke drame jest, da joj je veoma kratki čin obično sužen na jedno jedito mjesto i da se zbiva u jednom jeditom danu. To potiče od njihova osobita načina prikazivanja. Kod Grka se na ime

nije svaki dan u kazalištu igralo kako danas u velikih gradovih, nije se niti ciele zime svakoga drugoga dana, kako kod nas u Zagrebu, nego svake godine samo na četiri sveca, koji padaju na mjesece: prosinac, siečanj, veljaču, ožujak, svaki put četiri dana.

Na takav svetac sabralo bi se u Atenu za vrieme cvieta grčke drame u 5. vieku prije Isusa svieta sa svih strana, da ga se u kazalište nagrnulo preko 10.000. To ne bijaše publika, kao danas u kazalištih, ispremiešana od ljudi inteligentnih i neinteligentnih. Takove razlike nepoznavahu Grci, koji za te dobe, svi bez razlike gradjani, imahu u javnom životu pred očima školu, uredjenu, kako danas nikoja. Malo su u kući boravili; učenjaka, koji vas dan medj knjigami sjede, ne bijaše u Grčkoj. Ono nekoliko knjigâ, što ih imahu, ali sve samih uzornih, lahko je svaki, kako velimo, na pamet znao, a to je više vriedno, nego kako danas mora da bude, te se je potrebna lektira razgranila, da ju ne možemo nego popreko pročitati. Tako u krv pretočeno poznavanje najboljih djela, podupirao je ostali javni njihov život, koji ne bijaše nego škola. Jer prenesimo se za čas, veli Mecole, mišlju u Atenu one dobe. Evo tu se oko jednoga hrama sabrao silan sviet, svi uproše oči na pročelje hrama i dive se, jer Fidia meće na nj kipove. Tamo se oko jednoga rapsoda sgrnuo silan narod, suze im u očima, sapa im se ustavila, gledju na pjevača, koji pjeva, kako stari Prijam ljubi ruke biesnomu Akilu, da mu pusti truplo Hektorovo. Tamo se u hladu sabrali oko dvojice nekoji mladići i uprti o štapove pomno slušaju: Sokrat se pre s glasovitim jonskim ateistom i eto mu baš spodbio tvrdnje. Telalov glas „na stranu, pritani dolaze“ vodi nas u narodnu skupštinu. Ko želi govoriti? zaviče telal, a malo za tim čujemo urnebesni klik i pljeskanje silnoga naroda, jer Perikle se uspeo na govornicu. Odovud ajdemo u kazalište da čujemo Sofoklove tragedije, a na večeru k divnoj Aspaziji.

Počela bi predstava u jutro, a trajala bi sigurno pó dana, jer se najedan put davahu četiri komada, koji stajahu u nekom savezu. Uz tu je okolnost grčka tragedija mogla biti mnogo kraća nego što su danas, i čin joj se lahko dao zbiti u jedan dan i na jedno mjesto, što se kod današnjih, prema njihovoj veličini ne može, a da ne bi kompozicija ispala ukočena i nevjerovatna.

Treća osobitost grčke tragedije napokon, koja medjutim potiče od dobe njena rasapa, jesu prolozi. Mjesto da tragedija, kako treba, počne samim činom, dodje neko na pozorište i pripovieda nam u takovu prologu sve potanko što će se dogoditi.

Od grčkih komedija, koje broje tri dobe, imamo jedino od stare spomenika od Aristofana. Ta Aristofanska komedija naskroz je invektivna, te u svojoj neograničenosti komičke slobode, dižući za čas i sviet i nebo na polugah komike iz stožera, prenaša slušatelja u časove, u kojih se osjeća neograničenim gospodarom, a takav se može smijati.

Toj komediji pa uz nju i cvietu tragedije Ešilove, Sofoklove i Euripodove, od kojih nam se žali bože samo 32 sačuvale, nasta kraj na svršetku petoga vieka pr. Is., nestajanjem potrebne slobode, a ovom poče i grčke umjetnosti u obće ne stajati, dok cieli taj dični spomenik čovječanske kulture napokon zamieni ne manje znameniti Rim, gospodar cielomu svietu, ali znamenit u koliko se toga njegova gospodstva tiče. Od neznatna grada, podigao se Rim za vrieme od malo stoljeća do oriaške jedine velevlasti cieloga staroga svieta. Korist, to je deviza svemu životu toga svjetskoga kolosa, koja malo ustupa volji za ugodnim. Tako su Rimljani veliki politici, ali slabi umjetnici. Domaće, posvema originalne umjetnosti rimske nema. Nalaze se amo tamo slabašni početci, sjemenje književnim formam, a i to osta posvema zanemareno, dok se ne upoznaše s grčkom knjigom, koju počeše nekimi promjenami na svoj jezik prenositi. U govorničtvu i pisanju historije, koje se oboje slaže sa zabavom zakonodavalaca, uspjeli su još ponajdalje, odkako se i jednomu i drugomu od Grka naučiše, u ostalih struka književnosti pako ostaše li više ili manje sretni oponašatelji i prevadjatelji grčkih originala, a slikara ili kipara, nemaju niti jednoga od velike znamenitosti. U obće bijaše u starom Rimu umjetnik ne običan pojav, a predstavljačka umjetnost na po se, ta je napram njenu stanju kod Grka, pala kao i u Kini na ne gradjane, koji bijahu i tjelesnim kaznam podvrgnuti. Spomenut ću ovdje, da predstavljačica ni Grci ni Rimljani niesu poznavali, nego im i ženske uloge igrahu muškarci. Istom prvih stoljeća pos. Is. dolaze i žene na daske.

U rimskoj drami nemamo nego skoro prievode grčke, kojoj neki jedino pridodavahu rimske običaje i imena. I od takove drame njihove nemamo spomenika, nego od komedija, koje nam sačuvaše grčku komediju nove dobe, a bave se prikazivanjem smiešnih intrigua stalnih ljudskih štališa: stare škrtice, nespretna starca, rasipna sina, hvastava vojnika itd.

Od velike su slave u pogledu dramatske umjetnosti kod Rimljana, jedino kazališta, koja svojom veličinom i krasotom daleko nadmašuju grčka. Kazalište Marka Skaura obujimalo je 80.000 ljudi, po kojem bijaše ponamješteno 360 grčkih mramornih i kristalnih pilova, a medj ovimi 3000 statua, sve od najotmenijih grčkih umjetnika. Gorostasnost takova zdanja, koje dakako nije imalo krova, može se najbolje prosuditi, ako se uzme na um, da najveća kazališta, što ih ima danas sviet, ne obuzimlju, mislim, nego jedva 5000 ljudi.

U ostalom su Rimljanom bile mile jedino zabave, koje su više oči dirale nego duh: utrkivanja, gladiatorsko mrcvarenje, bojevi prikazivani na moru, i u cirkusih od zvieri medju sobom ili od zvieri i biednih odsudjenika.

Pa tako im se napokon i njihova drama u pantomimu, prvih stoljeća pos. Isusa izvrnula u nasladu li za oči. U tih se pantomimih nije ništa govorilo, nego bi se ciela drama gestikulacijom i agiranjem prikazivala. Vremenom se te igre izrodile do prave sramote u prikazivanju nagih božica i demona, i do skrajne bestialne brutalnosti, u kojoj jednom prilikom, prikazujući biesnoga Herkula, jednoga odsudjenika na očigled ciele publike privezaše o kolac i ispekoše.

Uz tako gadno i grozno izrodjeno kazalište naravno da se kršćanski svećenici uproše svom silom nagovaranja i grožnje, svoje sljedbenike od tih predstava odvratiti. Ali uzalud im napor; moć i takova kazališta bijaše prejaka, da bi sviet bez ikoje odmjene mogli zadovoljiti. I tiem nije tim prvim svećenikom preostalo, nego da od protivnika kazališta postanu i sami predstavljači.

Tim se načinom rodila kršćanska drama. Svećenici prikazivahu u crkvi pred velikim oltarom komade iz svetoga pisma, od rieči do rieči u dialog svedene, a to jezikom latinskim. Moć tih misterija, tako im je ime, bijaše velika, slušatelja se sabiralo svakim danom više, pozorište se iz crkve prenielo pred crkvena vrata, poslie na javne piace i groblja.

Tako je bivalo negdje od 4. vieka pa do 11. Sada t. j. u 11. vieku, preuzeše mjesto svećenika svjetovnjaci predstavljačke uloge, i uz to se zbilo, da su pojedini manastiri i velikaši imali svoje družine, a bilo ih opet i ambulantnih, koje su svietu na javnih piacih prikazivale.

Od toga se vremena uvedoše promjene, da od 11. vieka imamo prvi franceski misterij, u kojem je latinski jezik ispremiešan s narodnim, a u 13. vieku počeše u istoj Franceskoj truveri i druge nego crkvene predmete prikazivati po svema narodnim jezikom. Uz te promjene postaše ti franceski truveri u 13. vieku osmrtnici današnje drame, kao što im braća trubaduri na jugu bijahu prije 200 godina prvi lirici.

Na tom temelju napredovala je drama u Franceskoj idućega 14. vieka dotlje, da nam se sačuvalo 40 spomenika, poznatih pod imenom Les Miracles de Notre Dame (čudesa naše gospe), u kojih nalazimo dramu toliko do zahtjeva, koje danas na nju stavljamo, promaknutu, da su jedino nesretne okolnosti krive, što se idućih vjekova taj nahvalični napredak zaustavio, pače na gore izvrnuo. Kao primjer tih znamenitih drama 14. vieka, dopustite mi spomenuti izvadak od jedne, kojoj je naslov „čudo koje se zbilo s Otonom, kraljem španjolskim“.

Kralj španjolski Oto, polazi s carem Lotarom u vojnu proti nevjernikom. Na svom odlasku ostavi svojoj ženi jednu dragocjenost, koju neka nikomu živomu ne pokaže, a to za dokaz, da mu je ostala vjerna, na čem bi dvojio, ako inače učini. Vojna se svrši i kralj se Oto u Rimu oprašta s carem Lotarom pred svimi velikaši, veleći, kako se veseli svojoj ženi, kojoj u vjernosti nema prigovora. Jedan od njegovih velikaša, imenom Beranžer, porugljivo se nad tiem nasmija, tvrdeći, da nema na svietu žene, koja njemu ne bi poslje trećega razgovora na samo podlegla. Oto se otrese na nj, ali mu Beranžer prihvati, da mu stavlja svoju zemlju naprama njegovoj kruni, ako mu ženu ne predobije. Reklo se, ugovorilo se. Oto ostaje s Lotarom u Rimu, a Beranžer ode u Španiju, i valja da za dokaz obavljena posla donese od Otonove žene onu tajnu dragocjenost i k tomu izvidi na njenom tielu jednu osobitu biljegu. Evo Beranžera pred kraljicom, i počne joj lagati, kako joj je muž Oto u Rimu uz, druge žene nevjeran, pa ga ta nevjera učinila do smrti u nju zaljubljenim, neka mu za boga ljubav ne odbije. Častna žena se neda smamiti, nego odbije sve Beranžerove navale, ali ovaj podmiti njezinu dvorkinju Eglantinu s 30 komada dukata, da ukrade svojoj gospoji onu dragocjenost i razvidi na njenom tielu onu osobitu biljegu. Dvorkinja prista, ulije svojoj gospoji u vino omamu, pa kad je zaspala, izvede svoj posao, i donese Beranžeru onu dragocjenost, a onu osobitu biljegu na kraljičinu tielu — tu mu prišapti u uho. Donesavši Beranžer kralju Otonu te znakove obavljena posla, ostupi mu ovaj krunu, ali pun gnjeva ode u Španiju, da se svojoj vjerolomnoj ženi osveti. Srećom te jedan od njegove pratnje poleti kući i reče kraljici na što i rad šta joj muž dolazi. Znajući kraljica, da razjarena muža nikako ne bi mogla osvjedočiti, da mu je Beranžer slagao, a neznajući iznad toga kamo joj ona dragocjenost izginula, uteče se skrušenom molbom majci božjoj. Ova sidje s nebesa i uputi ju, neka se preobuče na muškaračku, pa neka ode kralju granadskomu za podvornika. Tako se dogodilo, liepa žena posta podvornikom granadskoga kralja. Njezin muž Oto, ne mogući ju nigdje naći, da joj se osveti, prokune nebo i postane Saracin. Poslje toga se medj granadskim kraljem i carem Lotarom dogodi veliki rat, u kojem cara prati i Beranžer, sada španjolski kralj. Žena se Otonova, sada podvornik, ponudi svomu granadskomu kralju, da će poći u tabor carev i pokušati cara izmiriti. Došavši tamo nazove i caru i svim velikašem božu pomoć do jedinomu Beranžeru, koga obiedi da je laža i pozva ga na mejdan, jer da je lažno osvadio Otonovu ženu, pa ovomu tiem ni krivu ni dužnu preoteo krunu. Beranžer ne može drugačije, nego da izadje tomu mladiću na mejdan, ali u to izadje nekaki Saracin i reče, da će on mjesto mladića

s njime mejdan podieliti. Taj Saracin bijaše kralj Oto, koji je u mladom podvorniku upoznao svoju ženu, a na tom njezinom vitežkom činu njezinu nevinost. Pobiju se, Beranžer pane i prije smrti sve ispripovieda, što je počinio.

Silna pometnja mjesta na kojem i vremena u kojem se čin ove drame zbiva, ne dolazi samo u ovoj, nego je karakteristična u svih dramah kršćanskih, koje se posvema samostalno u različitoj formi prema onoj grčkoj razvijahu.

Po načinu ovih franceskih drama 14. vieka, u kojih nema ništa crkvenoga do što u svakoj dolazi pravedniku u pomoć majka boža, od česa i imaju svoje ime, nastavljala se drama franceska u 15. vieku, u kojem dvie družine: les clercs de la basoche i sans souci zvane stvoriše francesku invektivnu komediju. Napadanje tih malih ali originalnih lakrdija na papu, kralja i magistrate, bijaše tako ljuto, da su družine češće zatvarali, a u 17. vieku ih posvema ne stalo. Uz te invektivne komadiće, nastavljali se i misteriji, koji u tom 15. vieku ogromnih iznašašća postaše napram dosadanjim orijaške veličine. Ti ciklički misteriji, tako se zovu, imaju po 60.000 veraza, a bave se kojim cielim dielom svetoga pisma. Takav jedan komad davao bi se po osam dana uzastopce, a svietu nije niti najmanje dosadjivalo.

To već bijaše viek, u kojem vladahu takove ideje, koje toli obmamljivahu želju slušateljstva, da bi im sve curkom slušajućim muku Isukrstovu suze curile, a zgodilo bi se, da je koga tako osvojila žalost, te bi od muke i sviest izgubio.

Tako se u Franceskoj do 16. vieka razvijala kršćanska drama. U ostalih zemljah nema do te dobe narodnoj drami traga, do u Njemačkoj nekoliko malih misterija 13. vieka, u Českoj jedna, a u Nizozemskoj 14. vieka nekoliko komada sličnih onim franceskim les Miracles de Notre Dame.

U 15. pako vieku rasula se ta narodna kršćanska drama cielim svietom osim Magjarske. Radi se u njoj o prikazivanju malenih komada iz svetoga pisma, a ima ih u svih krajevih bez broja, pa i u Italiji.

U Italiji se medjutim izveo do te dobe u 14. vieku započeti preporod umjetnosti, poznat pod imenom renesanse. Poticaji tomu preporodu dodjoše od obnovljena upoznavanja sa starim grčkim i rimskim svietom, a to se upoznanje koncem 15. vieka usavršilo dolaskom najuglednijih učitelja grčkih, koji iz Carigrada pred Turci u Italiju pribjegoše.

Tako se tečajem 16. vieka vinuše umjetnosti u Fiorenciji, Ferari, Rimu, Urbinu, Milanu, Mantovi, do poznatih reprezentanta u slikariji: Lionarda da Vinci, Masačia, Rafaela, Ticiana, Veroneza, Koregjia, u kiparstvu: Mihajla Angjela; a literate ovoga vieka označuje jedna rieč seicentisti, kao zastupnike zlatne dobe talijanske knjige.

Medj ovimi posljednjimi ima medjutim osobitost, da se u eposu vinuše do Tasova oslobodjena Jerusolima i Ariostova bjesneća Orlanda, do djela, kojim sav sviet priznaje osobitu vriednost, u drami pako nema nikakova takova znamenitijega zastupnika.

Nije tomu krivo što se može biti malo ko dramom zanimao, jer što je samo štampanih talijanskih drama 16. i 17. vieka poznato, ima ih preko 5000 komada.

Nije tomu uzrok, što se može biti samo slabiji pjesnici dramom zanimahu, jer dolaze medj njimi najotmeniji pjesnici Tasso, Ariosto i ini najugledniji ljudi, kardinal Bibiena i Makiavel.

Što više, drama se ni u kojem kraju nije tako otmeno njegovala, kao upravo u Italiji, u kojoj se upravo samo u najviših krugovih prikazivala. Javnih kazališta za narod nije u Italiji ni bivalo; njihova se drama samo na dvorovih velikaša prikazivala publici od najotmenijih ljudi. Niti siromašnih ambulantnih predstavljača nije Italija poznavala, jer tu zadaću preuzeše kod njih družtva uglednih mladih plemića, koji se sabirahu u akademije pod smiešnimi imeni, kao akademija pospanih u Genevi, bolestnih i melankoličnih u Rimu, i što ih ima više neizbrojnih drugih, pri čem si i članovi uzimahu takove smiešne nazove.

Uzrok toj neznatnosti talijanske drame leži upravo u tome, što se drama od javnosti odružila u zatvorene sobe.

Započeta narodna drama ostala je posvema zanemarena i pala je na proletarce po ulicah, koji igrahu svoju komediju de l' arte, kako ju i danas po naših piacah talijanske družine sastavljene od arlekina, signor dottora itd. igraju.

Ostala pako talijanska drama imadjaše za pjesnike učenjake, a publika bijahu opet učenjaci.

Ti učeni talijanski dramatici zaposegnuše, prema zanimanju svoga vieka, u staru rimsku dramu, koju sa svimi onimi pomenutimi osobitostmi u forme grčke drame prenieše na talijanski jezik. Tiem prenieše stvar, koja, ma da je u svoje vrieme još koliko vriedna bila, ipak se uz kršćansku dramu, koja se do toga u različitoj formi a po volji naroda razvila, posvema preživjela.

U komediji se još srećom latiše izvrstnih rimskih pjesnika, koji nam onu grčku komediju nove dobe uscuvaše. Uz sve to ostaje u tih komedijah, ako se odbije klasična vriednost jezika, malo kakove druge.

Nema tu spomena o kakovoj vjerovatnosti, da bi uslied prikazanih karaktera jedna zgoda za drugom sliedila doduše ne nadano, ali da bismo si ju mogli protumačiti kako se najednom stvorila, a promjena situacija isto je tako scenirana. Na jednom komadićku mjesta, pred kućnimi vrati, plete se intrigua zamršena da se čovjeku sve zavrti, a sve se to zbiva u jed-

nom danu. Njihovi pjesnici niesu razabrali nutrnju bit svojih rimskih uzora, nego samo vanjsku formu, a ta se bila preživjela.

Nu još gore prodjoše u tragediji, jer toj si žali bože ne uzeše uzorom besmrtne ostanke grčke tragedije, nego nekoga rimskoga pjesnika iz dobe careva, koji od ciele grčke drame nije oponašao nego formu. Ime mu je Seneka, a taj njegov bombast, kojim se koči u 6 preostalih komada nije se kod Rimljana nikada ni predstavljao. Tako ti učeni talijanski dramatici, uz posvema nepodobnu formu grčke drame, padoše u prikazivanje groznih i odurnih strahota, a govorom, koji se ni za čas od skrajne bombastičnosti ne pušta u potrebne nizine razborite dohvatnosti i harmonične ljepote.

Ima medju timi dramami jedna osobita vrst, la favola pastorale, pastirska igra. Početak joj siže u 15. viek, a značaj joj je dramatizovani idil. Prikazuju se bezazleni pastiri u najnaivnijih osjećajih ljubavi, koja se tragično svršava. Ima u tih pastirskih igrah, osobito u Tasovoj Aminti, mnogo neprecjenive nježnosti, ali je sva ta bezazlenost, nježnost i naivnost ljudi, posvema drugčijih nego je danas sviet, nenaravna i zasitna, kad nam se nudja u 100 i 100 komada, koliko ih od 16. i 17. vieka u Italiji ima. Čudnovato je, budi mimogred rečeno, kako se idilička poezija bezazlenosti, naivnosti, nježnosti svaki put rodila na dvorovih velikaša, koje takove osobitosti zlatne dobe baš najmanje rese.

Takova drama mogla je goditi i uzrasti uz talijansku publiku učenjaka i velikaša, a da se je narodu prikazivala, bilo bi negodovanje naroda izbavilo sviet od koje miriade nepotrebnih i malo vriednih knjiga. Velikaši su veliki, ali je narod još veći, i svako je djelo manjkovo, pri kojem ne sudjeluje cio narod.

Ta se neplodna učenjačka drama rasplodila, gušeći započeti razvoj narodne drame, cielim svietom u 16. i 17. vieku, nego sreća te je jedino u Franceskoj ufatila stalan koren. Od tuda se preniela u Njemačku i kvarila umjetnost do 18. vieka. U Španiji pako i Engleskoj sretno joj se opreše Lope de Vega, Calderon i Šekspir, koji su, svaki u svom kraju, izveli još 16. vieka domaću dramu, sudjelovanjem cieloga naroda, kakovoj se i danas još divimo.

Toliko od obćenita nacrta drame kod ostalih naroda, a o hrvatskoj 18. o. m. Ako mi izkažete sreću vaše svietle prisutnosti, ja ću joj se toliko radovati, koliko vam se na današnjem posluhu iz dna srca zahvalujem.

LISTAK.

Narodno kazalište. Ako itko u Zagrebu, a ono se prijatelji dramatične umjetnosti raduju — što je nestalo poklada; uz poklade nestati će možebiti iz narodnoga kazališta nereda, praznine i prostota. Sad nećemo valjda više čitati: Iz osobite naklonosti prema družtvu X — počima danas predstava za biela dana; ili: S obzira na gospodu X. Y. ostaje danas kazalište zatvoreno. U triezno korizmeno vrieme prestat će, nadamo se, i prostačke improvizacije, koje ako se i mogu tumačiti pokladnom mamurom, al se izpričat i opravdat nedadu ni izvanrednom i izvankazalištnom udvornošću nekih glumaca.

Htjelo bi nam se u istinu znati, kada će hrvatsko kazalište biti, čemu je namienjeno od svoga postanka? Za sada se još često smatra trkalištem privatnih zabava, strasti i koristi, a neda se tajiti, da mu od punih deset godina spletkarenje pojedinih osoba kvari gotovo svaki napredak. Osobna korist traži manje ili više zakučaste stranputice, da se dočepa cilja. Ovo mora da prestane! A kad ništa nepomaže, pomoći će — javnost.

Netom nas je obradovao liep uspjeh nekih mladjih pjevačkih sila, kojim se do sada nije nikako dalo da se podignu: al se već iz potaje nastoji, kako bi ih nestalo sa nar. kazališta. To se pako nesmije nikako dopustiti.

Glavna je krivnja svemu tomu nevaljala organizacija kazalištne uprave, o kojoj ćemo na pose progovoriti.

Jugoslavenska akademija. U sriedu 9. o. m. poslje podne u 5 sati čitat će u javnoj sjednici matematičko-prirodoslovnoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti pravi član, g. dr. B. Šulek „O životu i djelih slavnoga fiziologa Ivana E. Purkinje.“

Predavanja namienjena krasnomu spolu nastavljena su jučer u Narodnom Domu. Ovaj put nismo ondje žalibože vidjeli onoliko slušateljica koliko prošle godine, premda se nemožemo ni sada tužiti proti rodoljubivim Zagrebkinjam, koje sveudilj mare za plemenitu zabavu. — Budućega ponedjeljka čitat će dr. Ivan Dežman „O ljepoti i njegovanju čovječjega tiela“; a u petak g. Mazzura „O privrednoj snagi žena“, to će reći o tom: koliko su žene vriedne zaslužiti, iliti, koliko im vriedi rad i posao, cieneć ga prama radu mužkaraca.

Na srbskoj velikoj školi imali bi se prema dogovorom, koji se o tom vode, predavati sliedeći predmeti na pravoslovnom fakultetu: Istorija prava u slovenskih naroda; istorija prava u Srba; rimsko pravo (institucije); srbsko privatno pravo; sudski postupak: gradjanski i stecišni; trgovačko i mjeničko pravo; kazneno pravo; kazneni postupak; obće državno pravo; srbsko državno pravo; nauka o administraciji; medjunarodno pravo; sudska medicina; narodna ekonomija; financija; statistika i kriminalna psihologija. (Ove tri posljednje nauke učit će se ali se ne mora polagati izpit iz njih).

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 11. U Zagrebu dne 12. ožujka 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zmija.

Spjevao P. P.

U Sahari zmija leži
Na gorućem piesku
I blaži se otrovnica
U sunčanom liesku,
Nij' joj prevruć ozdo piesak,
Niti sunce s gara;
Treba, da si otrov skuha
Dvostrukoga žara.
Po Sahari nema puta,
Nema po njoj staze,
Po piesku joj beztražice
Svi putnici gaze.
Ali zmija ipak sluti
Kud će proći koji
I zasjedno tu mjestance
Ona si prisvoji.

Eto čete beduinâ
Na brzijeh konjih,
Prah ko magla smedjožuta
Vije se okô njih.
Lete kao žive striele,
Ko striele prolete,
Samo jedan zaostade,
Nesreća ga srete:
Ovila se oko noge
Konju zmija ljuta
I u bedro ujela ga
Otrovnica žuta.
Posrnuo konj i pao
S griza prebolnoga
I poda se povalio
Beduina svoga.
Gleda ovaj da se otme
Položaju hudu,
Al ujede i njeg zmija —
Trudnja mu zaludu.

Na oazi nedalekoj
Zakukala žena;
Beduini vratili se
Bez supruga njena.
Skoči jadna k onoj strani
Odkud došli oni,
Korake joj ljubav vodi
A bojazan goni:
Ide tražit nesretnica
I nadje si muža,
Gdje se svoga uza konja
Umirući pruža.
Cikne kao pomamljena,
Nice k njemu pane,
Zagrli ga, te na noge
Podizat ga stane.
Al pomoći nije njemu
A ni njojzi više:
Od zmijina jerbo ieda
I ona uzdiše.

Sa oaze za materom
Plače diete malo,
Nenaviklo biti samo,
Za njom dotrčalo.
Dotrčalo i materi
Na grudi se svilo,
A mati si zagrlila
Svoje čedo milo.
Oj grli ga, grli majko,
Zadnjeg ti je puta,
Jer i njega već ujela
Otrovnica ljuta.
Četiri se tiem mrtvaca
Tuj sa zmije slože;
Što l' na svietu jedna zmija
Zla počinit može!

Zapari se na pustari,
Krene samum vrući
Oblačine silna pieska
Pred sobom vijući.

Poravnjuje stare hume
I nanosi nove,
Te zagrne svojim pieskom
I mrtvace ove.
Mogila se sve po malo
Nad njima napravi,
Jedin spomen, kog pustara
Svojim mrtvim stavi.
A mogili savila se
Zmija na vrhuncu
I blaži se kao prije
U žarkome suncu.

Ratni memento starca Ivana.

Šaljiva crtica prema istini od J. J.

Ako me je ičim bog blagoslovio, to me je obilno blagoslovio rodbinom svake ruke. Da ju prebrojim, nikada ni kušao nisam; a u glavu ni desetoga nepoznam. Moja pokojna baka, kadgod bi se upustila u razlaganje tih genealogičnih odnošajà, svaki put bi u tom labirintu imenâ i gradâ nit izgubila pa bi se zaplela i pomrsila tako, da se je napokon i sama i mi s njom smijati morali. Nu što je sokol medju pticami; što je zlato medju kovinami, a medju dani najljepši u godini, to je ujak Antun medju tom našom mnogobrojnom svojtom. Sve što ga od obitelji pozna, iskreno ga ljubi i ime mu sa štovanjem spominje. Ima mu preko šestdeset godina dobe, ali još vrata nije skučio pod jaram bračni, ili ako se kojoj ljepotici bolje dopada, još se nije okovao verigami od ruža: stari garçon — što će valjada i ostati. Visina od preko šest stopà, primjerna širina plećiju i ostala silna gradja kostî čini ga podobnim hrastu u gori, kojim se je gojna kosa i gusti junački brci poput mahovine osula. Nu iz te tjelesine, opominjuće na divove bajnih vremena, prosieva ljubeznim pogledom i blagimi crtami lica dječinska bi reć dobrohotnost, tiha bezstrastna duša.

Neću mu nabrajati svih vrlina; nu moram mu spomenuti plemenito gostoljubje, s kojega je prvim Amfitrionom svoga mjesta i okolice. Njegova „kašika čorbe“ i „kapljica vina“ visoko se cieni i rado uživa. Rekoh, da je neoženjen; ali zato ipak u svojoj maloj, nu prijaznoj i ukusno uredjenoj, kući posve na obiteljsku živi i iz dimnjaka mu se dan na dan puši, oko ognjišta mu se vješta i blagoćudna gospodarica od jutra do mraka vrti, a stol mu poldnevom i večeri kiti vienac pladnjeva, kakov se ni u povećih obiteljih nevidja. Osim stalnih i svakdanjih prijatelja, koji s njim slasti toga stola diele, rado se i drugi, zvani i nezvani, k njemu uvraćaju, a on sve srdčano prima. I visoko plemstvo one okolice, dolazeći u grad, rado ga potražuje. Po tom biva te se na onom stolu uz domaće pietlove nalaze i česki gnjetelovi, a uz čuvenu kaplju njeke blizke planine uz Dunav vrli rod tokajski, šampanjski i renski. I domaća cienjena sitna i krupna divjad prispieva iz gospodskih šuma, te je tako uz velikaške pohode gradjanska inače kuhinja domaćinova i više gourmandise zahtjevom zadovoljiti vrstna.

Ja sam već za djetinstva imao priliku upoznati se sa svojim ujakom. Potlašnji odnošaji života, kako već bijah mužem, često su me dovodili u doticaj s njim; dapače, jednom mi bje sudjena sreća njekoliko godina izasobce provesti živeć s njim u istom gradu. Za to vrieme bijaše mi kuća njegova u svako doba otvorena; pa i poslje, odkle god bi naišao, bila mi je ona obligatnim i najmilijim svratištem.

Što sam naum pripoviedati pada u doba mojega stalnoga boravljenja u onom gradu.

Liepa je i tiha ljetna večer mjeseca srpnja godine 1859. Pod gojaznim orahom, što ga je u dvorištu prije trideset godina zasadila ruka domaćinova, za osmero je prostrto i svieće pod staklom jur užežene. Kad ja dodjoh, zatekoh si ujaka još u sobi sama kod novina, običue mu večernje zabave. Ostavi ih te udarismo u štokakvi razgovor, dok se prikupiše po malo i drugi gosti; a onda, na prijavu da je jelo na stolu, izidosmo i večerati sjedosmo.

Bijasmo sve mladji ljudi, osim jednoga starca, kojega vam moram opisati potanje. On je vršnjak i od davna prijatelj domaćinov. Jednaka ćud, srodne misli i čustva bijahu vezi toga prijateljstva, u mladosti sklopljena, vremenom utvrdjena te sried sgoda i nesgoda života od više nego li pol vieka ničim nenarušena. Duha bijahu, istina, različita; nu razlikost ta nebijaše ni malo na uštrb odnošaju srdaca. Obojica pripadahu staroj gardi mladoga patriotizma predožujačkih vremena. Idealnim, čistim, za onda običnijim shvaćanjem narodnih interesa i težnja nerazlikovahu se jedan od drugoga. Nu kobna godina 1848 bješe ih svojimi posljedicami potisnula na ponješto nejednaka gledišta. U moga ujaka bijaše još toliko elastičnosti duha te se mogaše prilagoditi onim silno preobraženim okolnostim i odoljeti njihovu pritisku. Budi oštrijim svjestnim pronicanjem uzrokâ i posljedica, budi tajnom njekom slutnjom duše naziraše on kroz crnu noć tadašnjosti i mogućnost inake budućnosti; neostavivši ga nada, i život imaše zanj još dosta podrage, te i dalje dogodjaje u svietu pratijaše mladenačkom ljubopitnošću. Prijatelju pako njegovu, starcu Ivanu, sve je to slabiji duh tako potlačilo i splesalo, da se nikako nemogaše snaći ni oporaviti; pa najposlje, obračunav sa svietom, kojega više nerazumievaše, samo još u prošlosti življaše. Razorivši mu godina 1848

forme života, kojim bješe obviknuo, sve što se od toga vremena sbivaše, činilo mu se čudnim, zagonetnim, nedokučivim, a nada sve nepriličnim; i za sve mu napokon nepreosta ništa nego aratos i utjeha, što s ono nješto malo imutka mogaše, zaklonjen od skrajnje nužde, biti tihim gledaocem i niemim svjedokom toga — kako veljaše — kiameta.

Valovi onoga silnoga pokreta i prekreta izpljúskali su kod nas i više takovih osamljenika, koji poput stilitâ staroga kršćanstva ostadoše na svojih stupovih nepomični sried nemirna gibanja suvremenoga života.

Nemogući oljuštiti se od okamina starih nazora; negibki podati se novomu toku svieta često tako poizostaju starci na razkršću velikih epoka, tužno gledajuć za nesmiljenim vremenom koje neće da čeka. Čustvu boli, s poharana s v o j e g a svieta, primieša se njeko čustvo nepravde; a odatle se radja neprijazan, a kadšto i mržnja prama svemu što je novo i mlado.

Tako od prilike bijaše i našemu starcu Ivanu. I njemu to novo vrieme bijaše mrzkimi formami bez ikakova sadržaja. Njih pogledu da se otme, odbio se u samoću svojega vinograda i tuj — povedši se za svojim imenjakom — življaše posve pustinjački, pomalo radeć, bogu se moleć, pušeć i stare uspomene preživajuć. Posavjetovav se u ostalom sa svojim želudcem, obnadje da mu nebi prijale kobilice ni divlji med, pa odluči držati se i nadalje mesa, koje mu pudar Marko iz grada donosijaše, a on mu sam kuhač bijaše.

Jedina misao na boga i prijateljstvo mogaše ga privoljeti da se kadšto iz te svoje pustinje udalji, te bi otišao u crkvu bogu se pomoliti i staroga si prijatelja, moga ujaka, prigledati.

Nu doskora morade izkusiti, da bi bilo lašnje svojoj sjeni uteći, nego li se uplivu onoga svesilnoga sistema izvinuti. Malo po malo te mu valjade priznati: I ti si, Ivane, riba u toj velikoj mreži!

Zakoni dolazijahu za zakoni; već je sve njimi poplavljeno: sve je pod nje skučeno; do u najskrovitije zakutke i sama privatnoga života moć im je doprla; ništa se učiniti nemože, na što oni pomislili, čemu oni načina i mjere ustanovili nisu. Izmedju ostalih tuj je monopol duhana, tuj zakon o lovu zvjeradi, ptica i riba.

Starac Ivan bio je do onda ljubiteljem te zabave. Nu odkako se je i na tom polju s njemačkimi paragrafi nove ere sukobio, odtada je pruglo u kut povrgao, a pušku na klin objesio. Tim povodom čuh mu gorku tužbu: kako se od tih kletih krivuljica — tako je zvao paragrafe —, od tih pisanih negava pošten čovjek ni ganuti nemože, i uz to jedku primjetbu: da odkako se vlade za zeceve i vrabce tako otčinski brinu, od to doba da i jest za ljude crnje i gorje nastalo.

Mržnja njegova na sve nove uredbe pretezala se je dotle, da si monopolnom smotkom ustiju nikada oskvrnio nije, a sve parnice svieta prije bi izgubio, nego li jedne biljege u prste primio, a još manje jezikom oblaznuo.

A da se sve to bolje razumije i okorjelost njegova u starih navadah, pa i oko najsitnijih stvari, tim jasnija da bude, još ću jedno napomenuti: da pri piću bijaše zakletim neprijateljem svakomu utakanju od tudje ruke; a gdje bi to i dozvolio, za živoga boga nebi izpio čaše, ako li je vino prije vode u nju naljeveno:

Stvorimo si dakle sliku! Lahko ćemo moći. Čovjek inače veseljak i lahke ćudi nemogaše postati misantropom; čovjek blage duše nemogaše se provrći zlobnikom; a ipak, nalazeći se u ozbiljnu protuslovju sa svojim vremenom, hotijaše silom da bude i jedno i drugo, — i upravo to činjaše ga kadkada smiešnim. Lice bi namrgodio; ali oči i usne mu obigravaše munjica humora, pa bi mu — nedirajuć u politička pitanja vremena — trebalo samo nagoditi i udilj bi izvrnuo čovjeka predožujačkoga — staroga dobričinu i šaljivčinu.

Toliko će biti dosta o njem. —

Pri večeri zapodje se razgovor o dogadjajih u Italiji. Onih dana bješe se upravo bitkom kod Solferina dovršio rat, što ga platismo gubitkom Lombardije.

Razgovor bijaše živahan; nu, makar da se uzanj prisnivahu kojekakove kombinacije o promjeni državnoga sustava, o dospietku njemačkoga gospodstva, o selidbi stranoga činovničtva itd., — starac Ivan nebijaše ipak učestnikom tomu razgovoru, već mučaše, usnama pucketaše i nevjerovno se podsmiehavaše.

U to zapita njetko, da li su novine doniele potanjih viesti o bitci solferinskoj; a moj ujak, imavši za to već pripravan najnoviji broj svoga dnevnika, iz džepa ga izvadi i svomu mladomu susjedu pruži da čita.

Svi pozorno slušahu zanimive pojedinosti onoga strahovitoga okršaja; a kad onaj dočita, drugi mlad čovjek, s lieva susjed starca Ivana, uzdahnu pa će reći: „Boju vješt nisam, da se s kim ogledam; a l i d a m i j e g d j e g o d, d o b r o s k l o n j e n u, m o t r i t i t a k o v u b i t k u, poklonio bih dvie godine svoga života. To mora da je užasno-veličanstveno!“

Starac Ivan na te rieči mahom lulu iz ustiju izvadi, mladića sumnjivo pogleda te, kad ga ozbiljna vidje, reče mu: „Da vi znate, što govorite, i tri puta biste voljeli umrieti, nego li jedan put gledati.“

„A odakle vi to znate?“ zapita ga mladić, „van ako ste bili vojnikom; čega ja dakako neznam.“

„Ali ja znam“, preuze starac, oštro motreć pitaoca; „dà, ja znam, ako i nisam bio vojnik“.

*

To rekav nastavi pušiti, kano da je tim stvar svršena.

Meni ujak namigne. Učini mi se, da ga razumiem pa primietim starcu: da nam je svim žao, jer rieči susjedove kano da su izazvale u njem njeke neugodne uspomene života.

On me pogleda, malo se osmiehne pa mi rekne: „Vi ste, lakomice jedna, opet rad da vam pripoviedam.“

A znajuć ja i svi mi, kako starac umije sbilja liepo pripoviedati, te nadajuć se u napried nječemu jamačno smiešnu: navalimo nanj molbami; a on, otresajuć se zadugo, napokon privoli i puneć si iznova lulu: „Hajde“ reče „neka vam bude, i to najviše zato, da ovaj vidi što je poželio.“

Izmahnuv rukom, da još otjera komarca, koji mu se upravo bješe na nosu etablirao, započme ovako:

„Bilo je zimi godine 1848. Furije onoga strahovitoga rata već se bjehu na sve strane razdriešile i krvavimi krili prekrile susjednu Ugarsku i jedan dio naše zemlje. Izmedju Osieka i Vukovara, što ja vidjeh, vrvljaše sve vojskom; a bijaše je, kako kazivahu, i dalje pun onaj kut izmedju Dunava i Save.

Dne 17. prosinca moradnem po njekom silnom poslu u Djakovo. Tvrdjava osječka bila je već u ruku magjarskih; naša vojska sve se bliže s jugo-zapada gradu primicala i svaki dan se očekivahu ozbiljni dogadjaji. Na očigled tolike pogibelji, moram izpovjediti, da mi to putovanje nebijaše ni malo po ćudi; ali nebijaše druge. U jutro toga dana naručena kola dodju; ja bundu na se a pušku uza se, pa u ime božje.

Jedva što prodjoh osječke majureve i krčmu gradsku, kad al mi zec pretrči preko puta. „Neće biti dobra“, pomislim u sebi; ali sad smo već tuj; još se jednom prekrstim, pa hajde dalje.

Čepinu na domaku vidjeh već iz daleka vrevu vojske. Sada mi padne na um, da nebi bilo s gorega imati uza se kakovu legitimaciju; nu poznavajuć mnoge od častnika te vojske, koji često i rado dolažahu u naša družtva u Osiek, pouzdam se u to i srdčano idjah u susret tomu prvomu sukobu.

Kako mišljah, tako se i sbude. Nakon male graje, što se učinila oko mene — kako već biva u ratno doba — dogodi se brzo jedan od onih znanaca te me oslobodi te male neprilike.

Mnogo gorje prodjoh na Vuki. I tuj me straže saletiše, pa kad neimadoh čim da se izkažem, navališe da me vode pred zapovjednika u vlastelinsku krčmu, gdje, kako mi se čini, bijaše glavni stan. Sila boga nemoli; skidah se s kola i dadoh se voditi, a kočijaš s koli za mnom. Oko stola sjedjahu njih njekoliko, a u čelu ljudina, obrastao kano vukodlak i što se veli krvav do ušiju. Izvaliv na me oči, prodre se gromovitim glasom: da tko sam, odakle i kamo idem? Ja mu sve liepo kazah; al kad ničim dokazati nemogoh: „U buharu s njim!“ izdrekne se, — i ništa mi nebi bilo pomoglo, da taj čas nestupi u sobu krčmar, te vidiv što se sbiva, najprije udari ludov u smieh, a onda se uze kleti bogom i dušom, da me pozna, da sam naš i čovjek pošten. To jamačno i bez njega bijah; ali mu ipak hvala, jer me on oslobodi, te poslje liepih opomena radi moje — kako veljahu — lahkoumnosti, pustiše me dalje.

Premda već bijaše minulo podne, jelo mi nebijaše ni na kraj pameti, tim manje, što mi se već počeo buniti i kočijaš, kojemu se samo težkom mukom, mitom i svakojakimi obećanji namolih, da me neostavi na pol puta.

Sve želje bijahu mi jedna želja: da mi se je samo dokopati Djakova. A i čega da se više bojim? Vojske onamo, što bih ja znao, nebijaše nigdje više. Mnijah se dakle posve sigurnim te izkidan strahom, što sam ga podnio, u san se zavedem i, izvadiv lulu iz ustiju, tvrdo zadriemam. Kad al iza sna topot i štropot njeki očujem. Otvorim oči i imam što da vidim. Cestom se prama meni vojska vâlja, i to, sudeć po odielu, nepoznata vojska. Bijahu banovci, idući iz Broda pod Osiek. Što ću sada, mili bogo? Umaći se neima kamo, a već bi i kasno bilo, — eto ih! Podam se svojoj sudbini i podjem odvažno u susret toj novoj neprilici. Na daljinu od deset koračaja zagrmi iz prvoga reda: Stani! — i poče nov izpit. Malo po malo svi me obkoliše te, pitajuć jedan ovo drugi ono, sasvim me pobuniše; što kad se opazi, poviknu njetko: Špiun! — Na tu rieč razjariše se vojnici pa stadoše kidati s mene bundu; a razpalih se i ja — tà jagnje da sam, nemogoh inače —, pa izmahnuv rukama: „Zar neima“ viknuh — „zar neima ovdje nikoga, da mirna i poštena čovjeka brani od takove sumnje i nepravedne navale? Ako i nije prilika, da jedan udara na tolike: bog i duša, biti će svašta. — Ruke k sebi!“ Vojska se grohotom nasmije, a ja čekah što će biti sada. Pravo se kaže: gdje je nesreće tu je i sreće; nadje se njeki častnik, pametniji od ostalih pa, protiskav se do mene, reče: „Umirite se junaci! Odmah ćemo ga izkušati. Nelaže li, poznat će ga jamačno čovjek iz Osieka, što se vozi za nami.“ Čuvši to, nepropustih, istina, uložiti što svečaniji prosvjed proti takovu dokazivanju; ali se opet nadah, da će me onaj putnik po svoj prilici poznati. Kola dodjoše, vojnici se razstupiše i ja ugledah svoga pobru B—ća. Tvrdjega svjedočanstva radi skočim s kola te mu padnem oko vrata, kano izbavitelju svomu. Vidivši me on onakova, hotijaše ugursuz da pukne od smieha; nu ipak ni časa nekrzmaše ozbiljno i svečano posvjedočiti za mene. Tako se i taj neugodni čvor razmrsi; častnici me za oproštenje umole, a onda se razstanemo, pošto s prijate-

ljem B—ćem bjeh ugovorio, da ćemo se sutradan u povratku u Čepinu naći.

Već se mrak hvatao, kad sam u Djakovo prispio.

Ljudi božji! Ja vam velim, da je veoma dobro te se nezna, kada će biti sudnji dan. Kako izvjestna pogibelj čini čovjeka lahkoumnim: to bi bio pravi škandal! Odkako je ono mjeseca studenoga te godine na sliepu viku i lupu zvonova po svoj okolici od Broda do Osieka strava svietom obvladala i neprijatelj, da ognjem i mačem sve pohara, svaki dan se izgledao: da vam je bilo vidjeti toga harča i života! Na sve strane veseli sastanci; što je bolje, to se kolje; što je starje, to se pije; zveka stoji čašâ, a uz nje se ori naša liepa pjesma:

„Danas jesmo, sutra nismo,
Do godine bog zna gdje smo."

Takovo nadjoh i Djakovo. Jedva se obaznalo da sam došao, trgahu se za mene, da im budem gost. Odoh medju najbolje znance i tuj do njeko doba večerasmo, pismo, pjevasmo, a napokon — bez čega tamo nije — i kartasmo se.

(Konac sliedi.)

Izbavljaj.

Po Göthe-u spjevao I. T.

„S Bogom ostaj", draga reče,
„Ostavljam te za sve vieke!"
Sjetan odem ja do rieke,
Mimo mene rieka teče.

I očajan, željan smrti
Primaknem se toj dubini,
Mila mi se propast čini,
Mozag mi se već zavrti.

Iznebuha, za tren oka
Čeljade me prihvatilo,
„Ne za Boga!" kliknu milo,
„Rieka ti je tuj duboka."

Krv mi plane, duh se krisi,
Djevojka je umiljata;
Tko si? pitam. „Ja sam Kata."
Liepa Kato dobra li si!

Ti mi život spasi Kato,
Al ga spasi mojoj biedi.
Daj mu vrjednost ti privriedi,
Budi Kato moje zlato!

Izjadih joj zlu si sreću,
Smilova se u to ime,
Poljubih ju, poljubi me,
Sad se više skončat neću.

Čudna sgoda.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. Preveo F. M.

(Konac.)

Vrativ se kući dadoh si po savjetu Mastridijinu čaja donieti; sav sam bio izmučen, slab. No kako je? upita me Ardalijon; bili ste? vidjeli ste?

— On mi je doista nješto pokazao, čemu se do duše nisam nadao, odgovorih ja.

— Mudar i premudar je to čovjek! primieti Ardalijon, donoseć samovar; trgovci ga veoma štuju.

Spremajuć se na počinak razmišljah o današnjem dogodjaju i napokon mi podje za rukom, da si ga kako tako protumačim. Bez dvojbe bijaše u toga čovjeka velika magnetična sila; djelujuć njom, neznam kako, na moje živce, on je tako živo, tako jasno pobudio u meni sliku starca, na kojega sam sveudilj mislio, da mi se je napokon i pričinilo, kao da ga na oči vidim. Znanost poznaje slične „metastaze", — pretvorbe i preobražaje čustva i osjećajâ. Dobro; ali sila, koja može što takova proizvesti, ostaje svedj divnom i otajstvenom. „Govorili ljudi što mu drago, mišljah sam u sebi, ja sam na svoje oči vidio staroga moga guvernera!"

Sliedećega dana imao je biti ples u plemićkom družtvu. Otac Sofijin dodje k meni i sjeti me, što sam bio uprosio njegovu kćer. O desetoj uri na večer stajah ja već uz nju na sried dvorane, razsvietljene množinom bakrenih svjetiljaka, i spremah se izvadjat jednostavne krokove francezke kadrile uz gromoglasje vojničkoga orkestra. Svieta se sila sabralo; osobito mnogo bijaše gospodjâ, i prekrasnih; ali kruna ljepote pripadala bi izmedju svih svakako mojoj dami, da joj pogled ne bijaše tako čudan, pače divlji. Opazih, da je veoma riedko okom trenula; jasni izraz iskrenosti u njezinih očiju nemogaše popraviti toga, što je u njih neobično bilo.

Struka bijaše predražestna, a kretaše se milotno, premda i stidljivo i plašljivo. Kad bi igrala valcer te malo pouzvinuv na uznako stas, prignula tanahan vrat desnomu ramenu,

kao da se hoće odaljiti od svoga plesača: niesi mogao pomisliti ljepše slike mladjahne nevinosti i sjete. Bila je sva u bjelini, oko vrata joj sinj križić o crnoj vrpčici.

Uprosih ju za mazurku i nastojah, da ju razgovorim. Ona bi odgovarala kratko i nerado, ali slušala me pomno, s onom istom zamišljenom smetenosti, koja me je u nje zatekla kod prvoga sastanka s njom. Tako krasno, tako mlado djevojče, pak ni traga vijoglavosti, nikad posmjeha, a te oči, postojano i upravno ukočene u oči razgovornika — te oči, koje za sve to vrieme kao da nješto drugo vide, nječim se drugim zabavljaju . . . čudna li stvora! Neznajući napokon, čim da ju razigram, domislih se pripoviedat joj jučeranji moj dogodjaj.

Ona me do kraja slušaše s očevidnom radoznalosti, ali — čemu se nikako nisam nadao, nije se čudila mojoj pripoviesti, već me samo zapitala, ne zove li se taj čovjek Vasilij? Ja se sjetih, da ga je starica Vasinjkom zvala. — Da, da, Vasilij se zove, odgovorim joj; zar ga vi poznajete?

— Ovdje živi neki čovjek, božji ugodnik, koga zovu Vasilijem, prosbori ona; pomislih, nije li to on?

— Tu neima nikakve božje ugodnosti, odvratim ja; to je na prosto djelo magnetizma, pojav zanimljiv liečniku i prirodoslovcu. Uzeh joj razlagat svoje misli, kakova da je ta čudnovata sila, koju magnetizmom zovu; kako si može čovjek svojom voljom podvrći volju drugoga čovjeka, i tako dalje; nu to moje, dakako nješto osobito tumačenje, nije se nimalo kosnulo moje krasotice. Sofija me slušaše, spustiv na koljena skrštene ruke, u kojih nepomična mirovaše lepeza; nikad nebi zamahnula njom, nikad ni prstom maknula, a ja osjećah, da moje rieči od nje odskakuju kao od drvena svetca. Shvaćaše ih, ali ona imaše sama svoje, stalne i neizkorjenive nazore. Vi dakle ne vjerujete u čudesa, uzkliknem ja.

— Sigurno vjerujem, mirno prousti ona. Kako i nebih vjerovala?

Ne stoji li u evangjelju, da onaj, u koga ima vjere za jedno gorušično zrnce, može brdine s mjesta pomicati? Samo vjeruj, i biti će čudesâ.

— Doista, u našem vieku ima malo vjere, reknem ja; nitko neće ni čuti o njih!

— Pa ipak se sbivaju; vi sami vidite. Ne, vjere nije nestalo u našoj dobi. A načelo vjere. . . .

— Načelo premudrosti jest strah božji, presiečem ja.

— Načelo vjere, nastavi Sofija ne dajući se nimalo smetati, jest: zatajivaj, preziri sama sebe.

— Što, preziri? upitam ja.

— Da. Oholost čovječju, nadutost, zapon, i sve to valja izkoriepiti do klice. Vi ste nješto spomenuli o volji . . . i nju valja slomiti.

Izbuljenima očima izmjerim svu tu mladu djevojku, koja je mogla takove rieči prosloviti. Gle ti nje, to se diete ne šali, reknem u sebi. Bacim oko na naše susjede kod mazurke; i oni pogledaju na me, i bijaše vidjeti, da ih zabavlja moja začudjenost; jedan od njih nasmjehne se na me milostivo, kao da će kazati: Gle, gle, s vami je ta čudača? svi ju ovdje dobro poznaju.

Vi ste kušali slomiti svoju volju? okrenem se opet k Sofiji.

— Svaki je dužan činiti ono, što za pravo drži, odvrati ona njekakvim bogoslovačkim glasom.

— Dopustite da vas upitam, progovorih opet ja, pomučav dva tri časa, vjerujete li vi, da se mogu mrtvi pozvati?

Sofija tiho otrese glavom. — Mrtvih neima.

— Kako neima?

— Dušâ mrtvih neima, one su neumrle i mogu se javiti, kada uzhtiju . . . ! One nas uviek okružuju.

— Što? vi mislite, da se na priliku pokraj onoga garnizonskoga majora s crvenim nosom može u ovaj čas postaviti bezsmrtna duša?

— Kako ne? Sunčano svjetlo obasjava i tomu i onomu nos — a zar nije sunčano svjetlo, svako svjetlo, od boga? A što je tjelesna izvanjština? Čistomu je sve čisto. Samo da je učitelja naći, odgojitelja!

— Ali dozvolite, dozvolite, zakrčim joj rieč, upravo iz vragolije. Vi želite odgojitelja... A čemu vaš duhovnik?

Sofija me hladno pogleda.

— Čini se, vi me hoćete izsmiehivati. Moj duhovni otac kazuje mi, što imam činiti; ali meni treba takov odgojitelj, koj bi mi sam tvorom pokazao, što mi svjetuje sborom, kako valja žrtvovati sama sebe!

Podigne oči u praznu visinu: djetinjim svojim licem i tim izrazom nepomične zamišljenosti, tajne, pokojne neprisobnosti, sjećala me Rafaelovih madona . . . ja volim madone iz kasnije dobe.

— Čitala sam negdje, produži ona, ne okrenuv se k meni i jedva mičući ustnama, kako se je njeki velikaš dao zakopati pod crkvena vrata, neka svaki čovjek, koj ulazi u crkvu, po njem nogama hodi i gazi . . . . Evo to valja još za života činiti . . . .

Bum! bum! tra — tra - ra! zagrmješe s kora talambasi. Doista, takov razgovor na plesu činio mi se posve nastranski; u meni on nehotice poticaše misli o biću skroz protivnu vjeri. Da ne moram nastavljati te naše tobože bogoslovske razpre, upotriebih sgodu i zamolih svoju krasoticu na jednu od mazurnih figura.

Četvrt sata iza toga odvedoh gospodjicu Sofiju k njezinu otcu, za dva dana ostavih grad

T., a na skoro izčeznu mi iz pameti djevojka djetinjega lica i neprozirne, mramorne duše.

Minuše dvie godine, i opet nadodje sgoda, da mi u pameti obraz onaj uzkrsne. Bijaše to ovako: razgovaram se jednom s njekim od mojih drugova u službi, koj se upravo bješe povratio iz puta po južnoj Rusiji. On je bio i u gradu T. njekoje vrieme proživio, te mi koje kakove novosti o tamošnjem svietu pripoviedaše. — Da sbilja! dosjeti se on, čuješ, ti se dobro poznaš s gospodinom V. G. B.?

— Da kako da poznam.

— Poznaš i njegovu kćer, Sofiju?

— Da, dva puta sam ju vidio.

— Pomisli čovječe, pobjegla je!

— Što? kako?

— Jest, pobjegla. Eto ima već tri mjeseca, od kako nije ni glasa o njoj. A čudno je to, što nitko ne može kazati, s kim je utekla. Pomisli si, ni čemu ni kakva traga, nigdje ni kakve sumnje. Ona je odbijala sve prosce. A življaše posve tiho i skromno. Gle ti mojih svetica, bogomoljaka! Sablazan po guberniji užasna, B. u skrajnoj očajanosti . . . A kakova joj bijaše sila bježati? Otac joj je sve po volji činio. A glavno, neponjatno jest to, što su svi gubernijski pustolovi kod kuće, na broju, svi do jednoga.

— A nisu je našli sve do sada?

— Kažem ti, kao da je u vodu potonula. Za jednu bogatu zaručnicu manje na svietu, koja grdoba!

Bio sam sav u čudu na te viesti. Nisam ih nikako mogao složiti sa slikom, koja se je meni o Sofiji sačuvala u duši. Ali što ne biva na svietu!

Jeseni iste godine, opet po službenu putu, bacila me sudbina u guberniju S . . . sku, koja se, kako znate, nahodi uz guberniju T . . . sku. Vrieme bijaše kišovito i hladno; izmučene poštarke kljusetine jedva kotrljahu moj lagahni tarantas po razmočenoj cestnoj crnici. Jedan dan, sjećam se, bijaše osobito nepogodan: tri puta nasjedosmo u glibu do trupine; moj vozač dakako ostavi tu kolotečinu te vičuć i lelečuć navrne u drugu; ali ni tu ne bijaše bolje. Riečju, do večera ja se tako izmučim, da sam došavši do štacije odlučio prenoćiti u krčmi. Otvoriše mi sobu; u njoj drven prolupan divan, pod naheren a po stienah prilipljene krpetine papira; zaudara kiselinom, rogožom, lukom, trpentinom, a muhe sjede po svuda na rojeve. Al uza svu nevolju ipak bijaše zaklona od nepogode; kiša lievaše kao iz kabla. Zapovjedim si samovar donieti i sjedši se na divan zapredem se u one nemile putničke misli, koje su i predobro poznate svakomu, što no je po Rusiji putovao.

Pretrže ih težak bahat, razliegavši se u gostovnoj sobi, koja bijaše od moje razdieljena daščenim priebojem. Uz taj bahat čuo se pretrgnut, svišteći klopot poput klepetanje ciepovâ, i netom grakne surov mužki glas: blagoslovio bog sve nalazeće se u tom domu. — Blagoslovio bog, blagoslovio bog! Amin, amin, razsuo se! ponovi glas, neskladno i divlje otežući posljednju slovku svake rieči. — Začuje se hučan uzdah, i težka tjelesina spusti se s onim istim klopotom na klupu.

— Akulino, rabo božja! Dodji amo, ozove se opet glas; gledj, kako nag, kako blag . . . Ha-ha-ha! Fu! Gospodi bože moj, Gospodi bože moj, Gospodi bože moj, zapišti glas, kao djače na koru — Gospodi bože moj, vladaru života mojega, pogledaj na nevolju moju . . . Oho-ho! Ha-ha! . . . Fu! A domu ovomu izkaži milost svoju u sedmi čas!

— Tko je to? upitam krčmaricu, donesavšu mi samovar. — Gospodine moj, odgovori ona plahim šaptom — blaženik, božji čovjek. Nedavno se je pojavio u našem kraju; evo i nas se je udostojao posjetiti. U kakovoj nepogodi! Sve potokom slieva s njega, goluba bieloga! I verige biste na njem opazili — kolika bieda!

— Blagoslovio bog! Blagoslovio bog! začuje se opet glas. Akulino! Oj Akulino, Akulinuško — drugo moja! A gdje naš raj? Raj naš prekrasni? U pustinji naš raj . . . raj . . . A domu ovomu, na početku vieka ovoga . . . radosti vele . . . o . . . o . . . o . . . Glas zamrmlja nješto nerazumljiva, i opet iza otegnuta ziehanja čuje se hrapavi hohot. Hohot taj prodiraše svaki put kao od muke, i svaki put iza njega čulo se ogadno pljuvanje.

— Jaoh! Stepaniča nema! eto biede naše! Kao za sebe progovori krčmarica, postajavši u vratih, a vidjela joj se na licu duboka žalostivost. „Kaže i gdje koju spasonosnu rieč, a ja baba ni mrve od toga!“ Izpane naglo iz moje sobe.

U prieboju reži pukotina; na nju prislonim oko. Ludjak sjedi na klupi ledjima proti meni: vidim mu samo ogromnu glavurinu kao kotao, svu zaraštenu, široki, sgureni hrbat izpod pokrpanih dronjaka. Pred njim, na zemljanom podu, kleči na koljenih mlohava žencica u starom, mokrom, gradjanskom burnusu, taman rubac pada joj do očiju. Ona se muči svlačeći čizmu s ludjakove noge, prsti joj se poklizuju sa zablaćene, klizke kože. Krčmarica stoji uz nju, prekrstiv ruke na prsima, i pobožno gleda na „božjega čovjeka.“ On dalje brnči, kao što i prije, nerazumljive rieči.

Napokon podje žencici za rukom te svuče čizmu. Malo da nije pala nauznako, ali se uzpravila i stala ludjaku razmatati obojke. Na plesnici nožnoj ukaže se rana . . . Ja odvratim oči.

— Ne zapoviedate li podvorit vas čajem, zemljače? začu se umiljati glas krčmaričin.

— Što buncate? odvrati ludjak. Griešno tielo maziti...! Oho—ho! Sve mu kosti polomiti... a ona — o čaju! Oh, oh, dobra starice, u vas je vrag moćan! Na njega glad, na njega studen, na njega čete nebeske, daždi poplavni, razorni, a njemu ništa, živ! Spomeni se dana zaštite bogorodičine! Bit će ti, bit će ti za mnogo!

Krčmarica tiho uzdahne od čuda.

— Samo slušaj mene! Sve razdaj, glavu daj, rubaču daj! I ne prosi li te, a ti daj! A onda, bog vidi! Dao ti je on, milostivi bog, kruha, al ga i meći u peć. A on sve vidi! Vi—d...i...i...i...! Čije je oko u trojstvenom trokutu? kaži... čije?

Krčmarica se kradom prekrsti izpod ovratnoga rubca.

— Stari vrag, živac kamen! Ž...i...i...vac! Ž...i...i...vac! ponovi ludjak nekoliko puta, škrgućuć zubî. Stara zmija! Nu uzkrsnut će bog! Uzkrsnut će bog i razpršit će se njegovi vragovi. Ja ću sve mrtve pozvati! Na vragove ću njegve poći... Ha, ha, ha! Fu!

— Neimate li ulja, ozove se tiho drugi glas, da si ga jedva čuti mogao; dajte da metnem na ranicu... krpicu imam čistu.

Ja opet pogledam kroz pukotinu: ženčica u burnusu sve se jošte bavi oko bolne noge ludjakove... „Magdalena!“ pomislim u sebi.

— Odmah, odmah, golubice, proslovi krčmarica i ušav k meni u sobu izvadi žličicom ulja iz žiže, štono gorijaše pred sveticom.

— Tko ga to dvori? upitam ju.

— Neznam, gospodine, tko je ta; valjda se odkupljuje od grieha, čini pokoru. Nuto sveta čovjeka!

— Akulinuško, čedašce moje milo, kćerko moja ljubezna, govoraše medjutim ludjak, i razplače se netom.

Klečeća pred njim na koljenih ženska uzvede k njemu oči... Bože moj, gdje sam vidio te oči?

Krčmarica predade joj žličicu ulja. Ona obavi svoj posao i dignuv se s tâla upita, neima li gdje kakova pregradka, malo siena? „Vasilj Nikitič običaje na sienu spavati“, pridoda ona.

„Kako da nije, molim vas, odgovori krčmarica; molim te, zemljače, obrati se ona ludjaku: osuši se, odpočini. Taj zahropće, lieno se digne s klupe... verige mu opet zazvekeću, i okrenuv se licem prema meni i tražeći očima svete slike, stane se velikim križem naopako krstiti.

Sad ga prepoznajem: to je glavom moj Vasilij, koj mi je njekoč pokazao moga pokojnoga guvernera.

Malo se je preobrazio. Samo izraz njegova lica još je neobičniji, još strašniji. Dolnji dio nadmenoga lica obrasla je zamršena brada. Poderan, blatan, zadivljao, još mi više zadavaše straha i užasa. Prestane se krstiti, ali sveudilj bludi tupim pogledom po uglovih, po tlih, kao da nješto traži.

— Vasiliju Nikitiču, molim vas, progovori naklanjajuć se ženčica u burnusu. On odmah uzmahne glavom i korakne, nogami se popliće, pomiče. Njegova pratilica priskoči k njemu i prihvati ga izpod pazuha. Sudeći po njezinu glasu i struku, bijaše još mlada ženska; lica joj ugledati nisam mogao.

— Akulinuško, drugo moja! Zajeca još jednom ludjak tresućim se glasom, i široko zinuv ustima i udariv se šakom u prsa zastenje muklim, iz dna duše prodirućim jaukom. Oboje izadje iz sobe sliedom za krčmaricom.

Ja se legoh na svoj tvrdi divan, i dugo razmišljah o tom, što sam vidio. Moj magnetizeur je dakle posve šenuo s uma. Eto kamo ga je zavela ona čarobna moć, koju je svak morao u njem priznati.

Sutra rano spremah se opet na put. Dažd lievaše kao i dan prije, ali ostajati niesam duže smio. Kad mi je moj sluga donio vode, da se mijem, probijaše mu silomice na ustne osobit zlorad posmieh; razabirah po njem, da je moj sluga nešto nepovoljna pače sramotna za gospodu doznao. Očevidno ga je peklo, da mi to pripovieda.

— Nu, što je? upitam ga napokon.

— Jeste li izvoljeli vidjeti jučeranjega ludjaka? poleti mu odmah jezik.

— Jesam; pak što onda?

— I družicu ste njegovu vidjeli?

— Jesam i nju.

— Ona je gospodja; plemićkoga roda.

— Što?

— Istinu vam kažem; jutros su kupci iz T. prispjeli; prepoznali su ju. Spominjali su i rod njezin; toliko sam zapamtio.

Kao da mi je munja sjekla pred očima. — Je li još ovdje ludjak, ili je otišao? upitam ja.

— Valjda još nije. Ovaj čas sjedjaše na vratih i tvoraše takove mudrije, da ih je težko i razumjeti. Ruča slaninu; — a to mu i nosi.

Moj sluga bijaše onakove ruke izučen poslužnik, kao što i Ardalijon.

— I gospodja je s njim?

— Jest; dvori ga.

Izadjem na vanjske stube i uočim ludjaka. Sjedi na klupčici izpod vrata i podbočiv se objema dlanima poljuljuje na desno i na lievo pognurenom glavom, živa slika i prilika divlje zvieri u gajbi. Gusti prami kovrčastih vlasi pokrivaju mu oči i potresuju se s jedne strane na drugu, kao i objesene mu ustnice. Čudno, nečovječje krvčanje prodire kroz njih. Suputnica njegova upravo se bješe umila iz štucke, viseće o prutiću, i navlačeći rukama rubac na glavu vrljuda opet k vratam,! po uzahnoj

daščici, položenoj prieko tamne trsti sried dvorišta. Pogledam na njezinu u taj čas sasvim razkritu glavu, i zapanjen pljesnem rukama . . . To je moja Sofija!

Ona se plaho okrene, i upre u me svoje modre, kao što i njekoč, nepomične oči. Jako je shudjela, koža joj pogrubjela i zagorjev tamnom rumeni požutjela, nos joj se zašiljio, a ustnice zaoštrile. Ali još je svedjer liepa, samo što se je prijašnjoj zamišljenoj sbunjenosti pridružio nov odriešit, pače smion, divlji i uzhitan izraz. Djetinjega nije ostalo ništa na njezinom licu.

Ja joj se približim. — Sofijo Vladimirovna, kliknem, nieste li vi to? U tom prnju . . . u tom družtvu . . .

Ona se prene, još oštrije ukoči svoj pogled na me, kao da hoće razpoznati, tko to s njom govori, i neodvrativ mi ni rieči trgne se k svomu drugu.

Akulinuško, zatepa on uzdahnuv težko, griesi naši, griesi . . .

— Vasiliju Nikitiču, hajdmo s mjesta! Čujte, s mjesta, s mjesta, — progovori ona, natežuć si jednom rukom rubac preko čela, a drugom poduhvaćajući ludjaka pod ruku. — Hajdmo, Vasiliju Nikitiču, ovdje je opasno.

— Idem, majčice, idem, pokorno odvrati ludjak, i pregnuv cielim tielom napried, digne se sa klupčice. Samo mi verižice podvrži.

Još jedan put pristupim k Sofiji, kažem joj se po imenu, stanem ju moliti, neka me posluhne, neka mi jednu riečcu proslovi; spominjem joj kišu, štono pljuskom pada, prosim ju, neka si zdravlje čuva, sebi i svomu drugu, sjećam ju otca . . . Ali njom je zavladalo njeko hudobno nesmiljeno bjesnilo. Ne osvrćuć se ni malo na me, stade stisnuv zube i težko dišuć u pol glasa kratkimi krjepkimi riečmi nutkati zatupljenoga ludjaka, podpaše ga, podveže mu verige, poklobuči mu kuštravu glavu suknenim djetinskim kriljakom probušena kozira, turne mu palicu u ruke, prekorami se torbakom i zamakne s njim za vrata, na ulicu . . . Zaustavljat je ne imah vlasti, a bilo bi i zahman; na posljednji moj očajani klik niti se neosvrne. Podupiruć „božjega čovjeka“ izpod ruke, žurno tapkaše po crnom uličnom blatu, i za njekoliko časova, kroz mutnu maglu oblačnoga jutra, kroz gustu mrježu pljuštećega dažda nestade za posljednji put izpred mene obiju slika, ludjaka i Sofije . . . Zamakoše za nugao podaleke kuće, i — izčeznuše za uviek.

Vratim se u svoju sobu. Težke me misli salieću. Ne razumijem ničega; ne razumijem, kako je mogla tako dobro odgojena, mlada, bogata djevojka zavrći sve i svako, rodni dom, obitelj, znanice, pometnuti sve navičaje, sve udobnosti života, a zašto? Za to, da može sliediti šenuta protuhu, da ga može služiti i dvoriti? Ni jednoga trena nisi se mogao zaustaviti kod te misli, da se je na to sklonula iz srdačne, makar i nenaravne naklonosti, ljubavi ili strasti . . . Tu ti je misao odmah izbila iz glave ogavnost i grdoba „božjega čovjeka“. Ne, Sofija je ostala čista; i kao što mi bješe njekoć kazala, za nju ništa ne bijaše nečisto. Ne mogah si raztumačiti njezina postupka; ali ni prezirati je ne mogah, kao što nisam ni drugih djevojaka kasnije prezirao, žrtvovavših se takodjer tomu, što one držahu za pravo, što one smatrahu svojom zadaćom. Sažaliti mi se moralo na Sofiju, što je ona upravo tim putem pošla; ali nemogah niti da joj se ne divim, da je ne štujem. Ne bijaše mi ona zahman govorila: zataj se, ponizi se! Što je sborila, to je i tvorila. Tražila si odgojitelja i vodju, i našla ga . . . Kakova, bože sveti!

Da, ona je eto počela nogama po sebi gaziti . . . U kasnije doba dopriešе i do mene glasi, da joj je rodbina napokon u trag ušla i zabludjenu ovcu kući povratila. Ali nije dugo požila, i umrla kao pustinjača, ne progovoriv nikad s nikim ni rieči.

Pokoj ti vječni, biedna, zagonetna dušo! Vasilij Nikitič valjda do sad luduje: takovi su ljudi tvrda zdravlja kao željezo. Van da ga je padavica slomila.

POUKA.

O ljepoti i njegovanju čovječjega tiela.

Čitao dr. I. Dežman 7. ožujka u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu.

Milostive gospodje! Označiv prošle jeseni moje stanovište u pogledu ljepote i njegovanja čovječjega tiela, uzeo sam bio razmatrati pojedine česti njegove, al biti će vaše milosti i same primietile, da mi nije slika nipošto savršena bila, progovoriv ja samo o nekojih čestih tiela. Tim sam bio uzeo na se preugodnu dužnost, da smijem i opet stupiti pred lice zastupnica ljepote, da iznašam na vidjelo i sastavljam dopuštenjem vašim u jednu cjelinu pojedine bisere „krune svih stvorova.“

Kad pogledate, milostive gospodje, kogagod čovjeka, udariti će vam ponajprije u oči njegov struk. Ako struk čovječji ne odgovara zakonom naravne ljepote, ili bar pravilnosti, onda nemogu uspjeti ni ostala svojstva ljepote. Usuprot pako previditi ćemo na liepom struku mnoge mane pojedinih tih svojstava.

Trebalo je pako mnogoga i marljivoga motrenja, dok su se mogli utvrditi zakoni naravne

ljepote. Slikarstvu jedinomu imamo zahvaliti ona stalna pravila o medjusobnih razmjerih čovječjega tiela i uda njegovih. Čustvo i ukus, veli Buffon, učinili su ono, što nije mogla mehanika; baciše zato na stran šestilo i linir, da se povedu za sigurnim čovječjim pogledom. U kamen iztesaše česti tiela i što nam je narav sakrivala, to nam je umjetnost odkrila. U grčkih mramorih naći ćemo zakone pravilnosti, zakone naravne ljepote, u njih uzore naše, u njih za svaku pojedinu raznolikost sačuvanu savršenu prasliku u njezinoj prvobitnoj čistoći. U farnezkom Herkulu vidjamo predočenu, prekomjernim razvitkom mišica, najveću fizičnu snagu; u Apolu belvederskom divimo se premilim crtam mladosti, a u sredini izmed snage i milote stoji grčki Antinous; krasni spol naći će uzor savršenstva u Veneri Praksitelovoj; čilije ljepotice imaju svoju prasliku u Diani, a kraljica neba pokazuje svim dostojanstvenim ženam najsavršeniju sliku svoje individualnosti.

Struk čovječji visi uviek o gradji kostiju, o skeletu. Ne sudi se pako samo po veličini, il debljini, po dužini, il kratkoći skeleta liep il neliep, nezgrapan il sitan, plemenit il neplemenit struk, nego se sudi i po razmjerju pojedinih kosti prema cjelosti, po načinu i pravcu, kako su se kosti medju sobom srasle.

Htjeli su nekoji ustanoviti nekakvu absolutnu mjeru, po kojoj bi imale pojedine česti razmjerno prema cjelosti struka stojati. Po toj bi se absolutnoj mjeri imala onda suditi ljepota čovjeka. Takve absulutne mjere pako nema, jer ima ljudi većih i manjih omjera njihova struka, koji ipak imaju, uzprkos raznoj veličini stasa, sva svojstva ljepote i prijatnosti. Našla se je dakle mjera, po kojoj se ima suditi ljepota struka a tu mjeru svaki pojedinac u sebi nosi: u simetriji pojedinih česti s individualnom veličinom pokazuje se liep, savršen struk.

Temeljnom pako mjerom u svakom pojedinom čovjeku imade se smatrati hrbtenica. Po njezinoj dužini i veličini imadu se sve ostale forme skeleta razmjerno razvijati. Ako sudimo dakle o harmoniji i ljepoti odrasla čovjeka, suditi ćemo o razmjerju pojedinih česti prema dužini i debljini hrbtenice. Dakako da imadu onda i pojedine česti tiela stojati u pravom razmjerju. Ako reknem na primjer: ova ili ona gospodja ima malenu ruku, ili nogu, moramo pomisliti na razmjerje ruke ili noge prema dotičnomu udu, koje mora pako u dalnjem savezu sasvim razmjerno prema tielu biti.

I jer u čovječjem tielu vlada simetrija izmed desne i lieve strane, zato moraju i jednake česti raznih polovica u njihovih razmjerjih sasvim suglasne biti.

Prema tom biti će naravna posljedica, da će duga hrbtenica, i po njoj dugačak trup čovjeka, zahtievati dugačak vrat, ovalnu glavu, dugačke ruke i noge; kratkomu trupu, ili kratkoj hrbtenici dolikovati će pako kratke česti. Veličina i manjina struka pogledom na ljepotu i prijatnost nesmije pako nikako preći neke stanovite srednje granice, jer bi se to opiralo estetičnomu čustvu. Patuljak i gorostas, bili oni razmjerni koliko mu drago, nemogu biti ni prijatni, ni liepi.

Kakono su kosti i njihovo medjusobno razmjerje podloga veličine, manjine, debljine i nježnosti struka, tako će biti i njihova mekčevina: mišice i salo, od velikoga upliva na struk. Pravilo je, da čim deblje kosti tim krupnije mišice, a salu je izpuniti sve jamice izmed mišica i kosti i podati pojedinoj česti tiela onaj liepi zaokruženi oblik, koj se osobito na krasnom spolu pokazuje, gdje i onako kosti i mišice radi nježnije gradje ne proviruju tako.

Mi razlikujemo dvie vrsti struka: vitak i jedar struk. Vitak je struk onaj, gdje sve česti tiela: glava, vrat i uda stoje u harmoničnoj dužini prema dužini hrbtenice. Plemenita vitkost, to jest ona vitkost, koja spada ljepoti i umjetnosti, teži uviek za visinom. Kod jedroga struka prevladala je kratkoća svih česti, te one vole poći širom, nego li visom. I vitkost i jedrina vise o gradji skeleta, a zatim o onoj mišica, koje se naravno po kostih ravnati moraju.

Treba pako na um uzeti, da se kosti mužkarca i ženske po gradji svojoj dobrahno razlikuju. Uzmimo razmatrati trup čovječji. Hoćemo li matematično ga prispodabljati, moramo reći, da prilići čunju. U mužkih je podloga toga čunja u plećih, a u ženskih u boku. Prema tomu nesmije toiletta, koja hoće naravnom ljepotom sjati, tražiti u mužkarca širinu u boku, kakono ju nesmije ni u ženskih tražiti u plećih. Od dubokoga je znamenovanja zato, što su i stariji i noviji jezici srčanost, odvažnost, govorničtvo (pectus est, quod facit disertum) i junačtvo prenieli u jake prsi mužkarca (nemo feroci pectorosior Marte), dočim je narav, da bude i prema krasnomu spolu pravedna, konture prsiju na drugi način obilno izpunila.

Ženska je hrbtenica kod jednake visine dvijuh osoba raznoga spola dužja i to ne zato, što bi pojedine njezine kosti (kralježci) duže bile, već zato što su hrustavci, koji spajaju te pojedine kosti, deblji. Po tom je i ženska hrbtenica elastičnija i ljepše je zaokružena, nego li mužkaračka. I one šiljaste kosti (produljci) na hrbtenici ne proviruju tako kano u mužkarca. Prema tomu tvrdjenju imale bi u ženskih poradi duže hrbtenice razmjerno dužji biti i okraci. Mi nalazimo pako, da su u krasnom spolu kraći okraci, nego li kod jednake dužine trupa u mužkarcih. To prividno protuslovje lasno je razjasniti. Treba samo na um uzeti, da je bok ili zdjelica u ženskih širja, da ženska stegna svojim vratom u ravnijem položaju, po tom i više leže, da napokon neidu

stegna u ženskih okomno i paralelno prema zemlji, nego koso tako, da se mogu oboja koljena sastati, pa ćemo si moći lahko protumačiti, da se kroza to dužina umanjiti mora. Gdje se to ne zbiva, tu se ženska približava mužkoj gradji i odaljuje se tim od nježnosti svoga spola.

Imajuć ženske mnogo manje i nježnije kosti, biti će razmjerno i mnogo laglje nego li mužkarci, zato mogu one i okretnije biti. Razmjerje kod odraslih mužkoga i ženskoga spola stoji kano 10 prema 8, a mužka lubanja, koja ima prema ostalomu skeletu težinu od 1 prema 7—8, ima u ženskih razmjerje od 1 prema 5—6. Po tom je već Aristotel mogo uztvrditi, da je mozak u ženskih mnogo laglji nego li u mužkarcih. To su i dalnja iztraživanja dovoljno dokazala, a Englez Hamilton tvrdi, da je u Škotskoj mozak u krasnom spolu za 8 lota laglji od onoga u mužkom spolu. Medjutim budi na utjehu krasnomu spolu rečeno, da to razmjerje vriedi samo za absolutnu težinu, jer se je opet s druge strane dokazalo, da je relativna težina mozka, t. j. težina prema razmjerju tjelesne težine, u ženskih veća, nego li u mužkih. Sama veličina i težina mozka pako nedokazuje još ništa, jer bi najveći ljudi sa najtežjim mozkom morali i najduhovitiji biti, što bi svakako bilo težko dokazati.

Rekli smo, da sve vitko ima težiti za *visinom*, zato će u vitka čovjeka biti glava ovalna, *dočim* će u jedra okrugla biti. Što se pako tiče visine glave u obojih spolih, to ju možemo lasno izmjeriti na onih umjetničkih uzorih, koje nam je grčki sviet ostavio, t. j. na medicejskoj Veneri i belvederskom Apolu. Razmjerje visine glave prema visini ostaloga tiela jest u Veneri kano 1:7, 5., a u Apolu kano 1:8.

Od vitkosti i jedrine preći nam je na suhoću i krupnoću.

Nije ovdje dakako mjesto govoriti o bolestnoj suhoći, već o takvoj, kojoj su podvrženi prividno zdravi ljudi. Suhoća, ako predje izpod granice tanahne vitkosti, gdje se već pomaljuju izpod svietle, suhe, nabrane kože pojedine kosti i konture mišica, nemože biti nikako liepa. Ćuteć to sav sviet, nastojali su vještaci pronaći uzrok takvoj suhoći i ako moguće racijonalnim ju putem svladati. Razni su uzroci suhoće. Ima slučajne, prolazne suhoće, koja nije od nikakve škodljivosti. Tako će n. p. ljeti čovjek, kod jačje transpiracije, u suhom zraku, u tielu opadati, dočim će mu ga zima opet puniti. Isto će tako naporna radnja i disanje u prostom zraku uz kretanje, osobito po bregovih, pretvoriti dio sala u ugljičnu kiselinu i vodu. Tako suši čovjeka i strast, čežnja, žalost i u obće svaki živahniji potres duše, koj i onako ne pomaže ljepoti i koj kod duljega trajanja uviek škodi zdravlju. Ima opet suhoće, koja je prirodjena, te prelazi od otca na sina, postajuć tim obiteljskim obilježjem. Takvoj ćemo suhoći moći najtežje doskočiti. Skrofulozna, bljedobolna suhoća, koja se u mladosti često sakriva iza vodene, nabuhle kože, moći će se samo svladanjem tih bolesti odstraniti.

Ima pako osobito mnogo djevojaka, koje očevidno opadaju u mesu, tvrdeć ipak, da su zdrave. Vele one: mi imamo apetita, dobro probavljamo, dobre smo volje, a ipak nam se vrat i prsi, dà i lice i ruke već suše. Kod svakdanjega ogledanja u zrcalu primietile su one to i dosta rano i traže doduše pomoći, al ne u vještaka, već u domaćih ljekovih, u novinah, gdje se sjajnimi naslovi obećaje za najkraće vrieme sigurna pomoć. Mnogo bi bolje učinile takove djevojke, da si dadu još za vrieme izpitati to očevidno opadanje, jer im se u većini slučajeva, našav tajni uzrok, lahko pomoći može, dočim se u protivnom slučaju mogu lahko dokopati organične kakve bolesti.

Znajuć, da debljaju ljudi, koji uviek u sobi sjede i brašnata jela jedu, poveli su se za njimi mnogi suhotni i postigli su često svoj cilj. Iz toga uzroka mnoge gospodje spavaju duže. Svatko pako, tko se je počeo sušiti, neznajuć uzroka tomu, budi uvjeren, da to nije pravi put, kojim je udario, jer neka ne misli, da će samom silnom pokrepnom hranom nadoknaditi onaj gubitak u tielu. Ne stoji do toga, da se pokrepna hrana u želudac privede, nego da se probavljanjem zbilja i u krv pretvori. Za to treba prije svega probav urediti i netreba zaboraviti, da k normalnomu hranjenju spada i pravilna djelatnost jetara, pluća i mišica, zatim zadovoljna i po mogućnosti vesela ćud.

Da me tko opita, kako se lieči od suhoće, mogo bi mu u kratko reći: podji ljeti na selo i lieči se mliekom. Voljan medjutim, što više moguće, obrazložiti držanje takvih suhotnih, da se čim prije pomognu, nabrojiti ću nekoliko stalnih pravila, koja su jednako koristna i zdravlju i ljepoti.

1. Ponajprije ne treba pokrepnije hrane uzimati, dok nije probav popravljena. Jelo ne treba samo da je hranivo, nego mora i lahko probavno biti. 2. Tko se pokrepnijom hranom služi mora i bolje se kretati i disati, nesmije pako iznemagati mišičnom kretnjom i znojem. 3. Treba uviek hraniti se umjereno i običnom hranom, na koju je već priviko, jer množina i neobična jela slabe probav. 4. Valja se dva puta svake nedjelje toplo kupati, jer tople kupelji oživljuju kod suhih pretvor u tielu. K tomu se mora svaki dan na blagi način protrti, što već i Hipokrat preporučuje. 5. Treba rano ustati i rano leći, jer bdijenje suši čovjeka. Napokon kad je probav uredjena pospješiti ćemo punjenje u tielu običnimi kriepili: jajeti na umaku, dobrom šunkom, zobenom juhom, dobrim pivom itd.

Poznato će biti vašim milostim, da u iztoku, osobito u Turskoj i Egiptu, svaka gospo-

dja il djevojka, ako hoće da bude po ondašnjih nazorih liepa, mora biti i krupna. Ondje se upravo umjetnim načinom tove ženske, jer drugčje nemogu nikako ugledne biti. To tovenje stoji pako u tom, što se one često toplo kupaju i svaki dan i u samoj kupelji mastne kokošje juhe piju, u kojoj je ukuhan korjen trave tetivice (Smilax Chinae). Iza juhe jedu meso dobro ugojene crne kokoši, izpunjene manduljami i orasi od trišlje (Pistazien-Nüsse). K tomu pripomaže i bezposlen, kućevni haremski život.

Ima i u nas ljudi, koji prianjaju uz takve orientalne nazore, te spajaju rado nekoje službe i stališe sa potrebitim embonpointom, tvrdeć, da takvi ljudi bolje predstavljaju čast i stališ, kojemu pripadaju. U obće se pako po Evropi boje krupnoće i mužkarci i gospodje, a još više djevojke.

I krupnoći kano i suhoći može nagibati čovjek. Flegmatičan, bezbrižan, zadovoljan čovjek mnogo će laglje debljati, nego li sangviničan i nervozan; bezposlica prije nego li radiša; čovjek ograničene pameti prije, nego li onaj, koj mnogo misli. A moram i nerado napomenuti, da gospodje više na to naginju, nego li mužkarci, djeca više, nego li mladići.

Čovjek postajuć krupan gubi u ljepoti oblika, u miloti, u kretanju, osim toga bude nezgrapan, disanje mu se usporuje, srdce mu obuzeo hlapat, a veoma se rado znoji, što je radi vonjajućega izparivanja veoma neugodno.

Primietiti mi je ovdje, da je mnogo laglje zapriečiti krupnoću, il u početku ju razvitka zaustaviti, nego li ju kašnje izliečiti, i to zato, što s krupnoćom bivaju skopčane često kronične bolesti krvi i hranjenja.

Prije nego li predjemo na liečenje krupnoće rado bi, dopuštenjem vaših milosti, razjasniti, kako ona postaje. Ja sam o tom već u posebnoj razpravici obširno progovorio, te ću ovdje samo najnuždnije napomenuti. (Vidi „Vienac" od prošle godine br. 4. i 5. *Ured.*)

Mi smo privikli po glasovitom lučbeniku Liebigu jestiva na dvie velike hrpe dieliti: na tako zvana tvorna (plastična) jestiva i na dihava (Respirationsmittel). U tvornom jestivu ima osobito mnogo dušika, dočim ga u dihavih nema. Tvorna će jestiva biti: meso, mlieko, sir, ljepivo (u žitu i kruhu), sočivnina (u leći, grahu, bobu itd.); a dihava jesu: razne vrsti masti, slador, škrob, teklina (gummi) itd. Dihava se nalaze i u tvornom jestivu, tako ima gotovo u svakom mesu sala, u mlieku sladora i sala, u kruhu škroba itd., dočim u dihavih ima veoma malo ili nimalo tvornih čestica.

Tvorna hraniva rabe u tielu osobito za hranjenje, t. j. tako za nadoknadjivanje iztrošenih čestica, kako i za tvorenje novih. Kao materijal za tvorenje sala ne služe nimalo.

Dihava pako služe u tielu osobito za uzdržavanje lučbenih promiena, koja se disanjem obavljaju. Upravo zato čine dihava glavni materijal za izvadjanje toplote u tielu, a razstvaranjem istih razvija se snaga, jednako kano izgaranjem ugljena u parostroju — sila. Za hranjenje pako, za nadoknadjivanje iztrošenih čestica, ili za rastenje, za tvorenje mesa, kosti itd. nemogu te tvari nikako služiti. Zato i nisu one upravo hranive, ali podaju glavni materijal za tvorenje sala u tielu.

Po tom bi dakle najbolje bilo samo plastičnimi se jestivi hraniti, da se čovjek krupnoće oslobodi, ali se je dokazalo mnogobrojnimi pokusi na živini, da u svakoj hrani, ako će život uspjevati, ima biti tvari iz o b i j u tih glavnih hrpa. U protivnom bo slučaju gine i zdravlje i život. Tako nemože nitko od sladora il od škroba živiti.

Akoprem sva jestiva sadržavaju česti iz obiju tih glavnih hrpa, to je ipak razmjerje izmed množine plastičnoga jestiva i množine dihava u raznih za hranu rabljenih tvari posve različno. U obće možemo reći, da u svih iz životinjstva dolazećih jestivih plastične (tvorne, bjelanjkaste) tvari, a u onih iz bilinstva dolazećih dihava (škrob i slador) pretežu. Samo u mlieku, akoprem i ovo iz životinjstva potiče, ima razmjerno mnogo dihava (sladora i sala).

Na temelju toga biti će nam lahko navesti uvjete, uz koje se krupnoća razvija, ili što je svejedno, salo u tielu smiešta. Salo se smiešta u tielu, ako ga više u tielo dodje, ili u njem napravi, nego li se potroši, i usuprot: salo izčezava, ako se više potroši, nego li u nj dodje. To biva najprije, ako se hraniš takvimi jestivi, u kojih ima već gotova sala, ili bar takovih česti, iz kojih se u tielu salo lahko napraviti može. Med takovu bi hranu ponajprije brojili: mlado maslo, ulje, slaninu, tusto meso, mastno mlieko, mastne tjestenine, jednom rieči: hranu, koju obilato masti začinjamo. Kako mast, tako i sva ostala dihava: škrob, teklina i slador. To oni pako čine na dvojaki način: ponajprije tako, da budu i sami pretvorom u tielu u salo pretvoreni, zatim, da se slože s kisikom u tielu, koga bi trebalo za izgaranje sala, te tako štite salo od potrošbe pretvorom. Ovamo patre sva jestiva bilinstva, jer dihava u njih pretežu, tako osobito: kruh, pirinač, korun, tjestenine, repa itd.

I pila, u kojih ima mnogo sladora i gummija, spadaju ovamo, tako pivo i sladka vina.

Kako je kakvoća hrane od velike znamenitosti za uskorjelu krupnoću, tako su opet na drugoj strani znamenite sve one okolnosti, kojimi se pretvor (i tim trošenje sala) u čovjeku povisuje ili umanjuje.

Čim jačji pretvor, tim veći potrošak sala.

Da podam vašim milostim nekakov pojam o pretvoru u čovječjem tielu, moram navesti sliedeća:

Odrasao čovjek srednje veličine teži 130 funti. Od tih 130 funti ima u živućem čovjeku

90—100 funti vode, a samo 30—40 funti jedrih tvarih. Od te vode potroši tielo svaki dan 7 funti i to $2^1/_2$ funta disanjem, a $4^1/_2$ funta drugojakim izlučivanjem; usuprot predje svaki dan do 30 funti (dakle gotovo četvrti dio čitave težine tiela) probavnih sokova iz krvi u crievo i opet iz crieva u krv — koji probavni sokovi sastoje se po prilici od $^1/_2$ funte kompaktnih tvarih i gotovo 30 funti vode. Upravo toliko se po prilici tekućine izmieni izmed krvi i mišica. Ovako možete, milostive gospodje, uviditi, da kod takvoga ogromnoga izmienjivanja u tielu mora i pretvor od velikoga zamašaja za dobrostanje i forme tiela biti.

Nego vratimo se na pravi put. Kako da liečimo krupnoću? Hipokrat, koga mi otcem medicine zovemo, veli: spavaj samo u noći na tvrdom, šetaj se mnogo, trči i kreći se živo; a drugi neki mladji liečnik tvrdi, da nema boljega sredstva proti krupnoći, nego u noćno doba učiti marljivo algebru a po danu drva piliti.

Prije svega bi imao po mom mnienju svatko, tko je na sebi opazio da biva krupniji, te se želi toga lišiti, osvjedočiti se liečničkim iztraživanjem, nije li njegova krupnoća posljedica kakve bolesti, n. p. jetara. Ako nema u njem nikakove organične bolesti, već je krupnoća samo posljedica njegova načina življenja, to se ovaj mora promjeniti, al ne naglo, već malo po malo. Treba dakle ponajprije paziti na sve dietetične momente, po kojih se tvorenje sala ograničuje, a jur napravljeno salo u krv na razstavljanje i izlučenje privodi, i tim treba pospješiti pretvor u čovjeku. Ti dietetični momenti jesu sliedeći: Treba hraniti se takvom hranom, u kojoj nema mnogo elemenata, iz kojih se salo pravi. Takvi je element, kako navedoh, ponajprije ugljik, koj je glavni sastavni dio u svakom škrobu, sladoru, gummiju, u rastlinskih i životinjskih mastih (ulju, slanini, loju, moždini, maslacu), zatim pivu i sladkomu vinu. I mlieka, koje ima u sebi sladora i masti, kano i žutanjka treba se kaniti Najbolje je pilo voda, a onaj koj je naučan na vino, neka ga i dalje umjereno pije. Na večer pako nije nikad dobro mnogo jesti. Škodljivo je i ljepoti i zdravlju, što osobito mnoge djevojke rade; hoteć naime da se osuše, gladuju i piju ocat. Tim će si one pokvariti probav, dobiti će lahko krčeve u želudcu, hrakati će krv i napokon i na sušici oboliti.

Treba nadalje uzeti u obzir, da se sve salo osobito djelovanjem pluća izlučuje. Iz toga uzroka treba upotriebiti sve, što disanje jača, dakle kolanje krvi oživljuje, a to je kretanje u zdravom, gorskom zraku, rano ustajanje i šetanje zorom. I znojenje pospješuje izlučivanje sala, zato smiju oni, kojim liečnik dopusti, i ruske kupelji trebati. Znajuć mi da i kožom dišemo, t. j. da se i djelovanjem kože može izlučivati salo, poduprieti ćemo to djelovanje svakdanjim, žestokim tarenjem kože sa suhim, hrapavim suknom. Gdje se nemože navedenimi sredstvi svladati krupnoća, tu će biti, ako stanje ostaloga tiela dopušta, od koristi vode u Heilbrunu, Kissingenu, Kreuznachu, Emsu i Karlsbadu.

Do koje pako granice smije krupnoća doći, da ne kvari tiela? Da odgovorim na ovo pitanje reći ću nekoliko rieči o tako zvanoj ženskoj „tailli“, t. j. o sredini trupa, o pojasu i razmjerih njegovih. Narav je ustanovila, da pojas zdrave i pravilno sagradjene odrasle ženske srednje veličine bude u obodu (periferiji) 27, 28 i 29 palaca. Prvi od tih brojeva ima se smatrati kao najtjesnija naravna ženska tailla. Svaki palac, koj se silom tomu prostoru otme, ima se smatrati kao zdravlju škodljivim. A šta veli moda na to? Moda, ta ljuta okrutnica, veli: 22 palca, to je mjera za najkrupniju taillu, i tu mjeru nastoje žalibože gdjekoje ljepotice postići svimi mogućimi sredstvi: korsetom, ribjom kosti, ocjelom, vrpcami, pojasom a tim dotjeraju kadšto do 13 palaca, dakle do polovice naravnoga oboda. Badava dokazivati takvim ljepoticam, da je to stezanje u pasu zdravlju veoma škodljivo; da kroza to svi ustroji trbušne šupljine neizmjerno trpe; da se kroza to do krčevitih i ostalih opasnih bolesti dodje. Ne mare one za zdravlje, samo da budu liepe. Dà liepe po nazorih kakvoga modnoga krojača, al po umjetničkih, po naravnih nikada. Grčki umjetnici, koji su nam ostavili one uzore vitkoga ženskoga struka: Veneru, Cereru, Hebu, Gracije itd. držali su se naravne prije zavedene periferije pojasa. A i same te najveće privrženice tako tiesnoga ženskoga pojasa sgrozile bi se bez dvojbe, kad bi ugledale svoju priliku tako tankopasu na golom mramoru iztesanu. Tim bi se liekom one možebit ponajprije izliečile.

Ako je struk čovječji pravilno izveden, ako nije on ni presuh, ni predebeo, u obće ako odgovara svim zahtjevom prijatnosti u formi i teintu, to neće ipak biti liep, ako mu manjka — držanje.

Liepo je ono držanje, gdje se nevide uglovi u zglobi i gdje se umanjuje pretežnost ravnih linija. Crte moraju biti ugodno zaokružene, moraju se, da se tako izrazim, talasati. Zato je i ukočenost i sgurenost neliepa.

Kod zdravih ljudi, u kojih nisu mišice slabe, jest neliepo držanje samo zla navada, koja se već za djetinstva, kod jednostrane zabave, lahko ukorjeniti može.

Uzor liepoga držanja možemo učiti na umotvorih starih umjetnika. Mi vidjamo u njih uviek ono srednje, ni pruženo ni skučeno, mirno držanje, koje estetičnomu oku tako izvanredno godi. Hrbtenica mora zauzeti sredinu ledja, osovina vratnih kosti (kralježaka) mora se nešto napred nagnuti, da uzmogne glava prema

trupu pravo mjesto zauzeti; prsni kralježci, ili prsne kosti na hrbtenici, zaokruživ se nešto kod šije, moraju ukopati se u prsnu šupljinu, kod ženskih više nego li kod mužkih, a ledveni kralježci moraju se prema križicam izbočiti. Po tom će se prsi iztaknuti, trbuh upasti, a pleća doći u harmoničnu visinu i u sklad sa glavom i rukami. Glava nesmije na šiji svoje težište imati i po tom natrag prignuta biti; to pokazuje na prezirnu oholost, ili na bezobraznu tupost.

Uda nesmiju nikad sasvim pružena biti, nego gornja uda ili objimala treba da su uviek u laktu napola prignuta. Osobito pada to u oči, kad dotična osoba sjedi. Kako je neugodno gledati čovjeka, kako li vriedja pristojnost, koj sjedi pruženih ruku i nogu!

O držanju struka visi i njegovo kretanje, koje se pokazuje u hodu i kretu (Geberde).

Čovjek, koj se liepo drži, kreće se uviek lahko i prijatno, dočim se onaj, koj se ukočeno, ili pokunjeno drži, uviek nezgrapno i nespretno kreće.

Najobičnije kretanje jest hodanje. Rousseau je uztvrdio, da je narav i čovjeka odsudila, da na četvorce ide; al da je on samo malo poznavao gradju čovječjega tiela i da ju je prispodabljao sa gradjom ostalih životinja, osvjedočio bi se bio baš o protivnom. Istina je, da djeca idu po četvorce, al samo zato, što još neumiju na nogu se držati, što nije za njih tako lahko, jer se čovjek, stojeć na dviju nogu, uviek u ravnovesju držati mora.

Hodanje visi uviek o težištu tiela, kako se ono u navadnom naravnom držanju pokazalo. Kod hodanja mienja se težište tiela sad na jednu sad na drugu nogu, i biti će lahko dokučiti, da to osobito visi o navadnom ravnom držanju. Koji stojeć imaju težište tiela više napried, smucati će se hodajuć; a oni, koji imaju težište tiela natrag, stupati će osobito na petah, kako se to osobito kod ženskoga spola opazuje poradi horizontalnoga položaja njihove zdjelice. Osim toga su i noge u toga spola uslied već navedenih anatomičnih uzroka na kraće korake proračunane. Zato i veli Rousseau: Žensko je trčanje tako udešeno, kako ćeš ih laglje uhvatiti.

Ako žensko hodanje prekorači tu granicu malih koraka, ako se ono izvrglo u tako zvano „grenadirsko hodanje“, onda je tim izgubilo svu milotu ženskoga koraka.

Više puta visi neliep hod o obliku goljena ili nogu. Goljeni mogu biti sabljasti, ili premalo ili previše prema koljenu prignuti. Na takve se mane već u mladosti mora paziti, gdje se one još popraviti mogu, jer su za onda vezovi u zglobah elastični i popustljivi, a djelovanjem mišica može se držanje kosti tako regulirati, da se ta mana popravi. Ni ploskonogi nemogu liepo hodati. Često visi zlo hodanje o odjeći. Djevojke, koje su prerano dobile dugu odjeću, smucaju se hodajuć i zanemare držanje nogu, koje su odsad odjećom pokrite. Isto tako se krutimi, težkimi suknjami, koje se moraju koljenima napred turati, priuče djevojke više gaziti, nego li hodati.

Hodanje, kao i svako kretanje, potrebito je i glede zdravlja čovječjega. Hodanje, ili bolje rekuć šetnja, jest najobičnije kretanje tiela, što ga ljudi pogledom na zdravlje svoje čine. Da reknem zato koju o šetnji. Šetnjom spajamo tjelesno kretanje sa disanjem svježa zraka i zabavom duha. To troje treba uviek pamtiti i izpuniti. Što se tiče pravila šetanja, to su ona po načelih zdravoslovnih sliedeća: 1. Nesmije se odmah iza jela, punim želudcem, poći na šetnju, već treba po prilici jednu uru pričekati, dok glavno djelovanje želudca mine, dok se želudačni sok izlije i kemično na jelo djelovati počme. Onda će šetnja probavi veoma koristiti. 2. Početkom šetnje mora se polagano hodati, onda malo brže, a pod kraj opet polagano. Držanje pri tom budi ravno, čvrsto, pleća otrag pomaknuta, a prsi podignute. 3. Treba nastojati pri šetnji često duboko udisati i okaniti se svakoga pušenja. I ruke treba kretati, naravno na toliko, koliko pristojnost dopušta. Gospodje, koje radi odiela i običaja ne kreću gornjega tiela, neće imati od šetnje toliko koristi, koliko ju imaju majke, koje se na šetnji s djecom igraju i tim sve česti tiela dovoljno kreću. 4. Svaka šetnja, koja ima zdravlju koristiti, nesmije ni za duh naporna biti. Treba se zato okaniti dubljega razmišljanja i napinjanja fantazije i nastojati biti po mogućnosti veseo. 5. Dobro je priučiti se u svako vrieme šetati, bilo ljeti ili zimi, po kiši, sniegu il vjetru. Treba se naravno prema tomu oblačiti i čuvati. 6. Najkoristnija je šetnja za učenjaka, činovnika i poslenika u jutro prije doručka, iza kako je izpio čašu vode. Takva šetnja ne budi ni predaleka, ni prebrza. Osobito bi se imalo preporučiti udruživanje kod takve šetnje, gdje će nenaporan, veseo razgovor liepo pripraviti duh za ozbiljnu radnju. 7. U obće ima čovjek šetati dotle, dok počimlje ćutiti umornost.

Svako, ko se zlo drži i zlo hodi, tomu nemože ni kret (Geberde) liep biti. Sio on il ustao, pozdravio il preporučio se, izrazio on vesela il ozbiljna, ohola il ponizna, komična il tragična čuvstva, biti će u njega sve neliepo. I u kretu nesmije biti crta ljepote ni uglasta, ni jednostrana, ni troma. Lahkoća kreta visi o tom, da se čovjek priuči težinu tiela na više težišta zajedno, il izmjenice porazdieliti. Kano i kod hoda mora se sve tielo na harmoničan način svakdašnjemu kretu prilagoditi. Može li biti liep pozdrav, ako samo glavom poniknemo, ili samo ruku pružimo? Uviek mora čitavo tielo kod svakoga pozdrava i drugoga kreta harmonično im se prilagoditi.

Progovoriv to o kretu nanudja nam se, da reknemo koju o pristojnosti. U pristojna čovjeka zaboraviti ćemo često na pomanjkanje kakvoga drugoga liepoga svojstva, jer se iz pristojnosti razvija milota, ukupni izraz harmonične, ugodne čovječje prilike. Opazilo se pako sa žalosti, da se u današnje doba veoma rado na uzgajanje i razvijanje pristojnosti zaboravlja. A pristojnost treba učiti, ona nije prirodjena. Naravno je, da se može pristojnost samo u mladosti učiti, gdje se mogu mišice i zglobi ravnati i gdje zle navade nisu nepredobitne. Ali žalibože se primietilo često, da su njekoji mladići, prije nego li su počeli učiti pristojnost, ili prije nego li su držali za vriedno, da ju uče, stali se već slobodno kretati u odielu i manirah odrasli, držeć da su svojim osornim ponašanjem postigli vrhunac izobraženja. Ali, vele zabrinuti roditelji: naučiti će oni to sve pri učitelju plesanja. Žalibože da se sad više kod učitelja plesa ne uči pristojnost i gracija, čemu nisu često ni učitelji krivi, zahtievajuć moderni sviet od njih, da im djecu izvježba čim prije, da uzmognu čim skorije valzere, polke i ostale takove plesove plesati, gdje pristojnost i gracija radi karaktera takovih plesova i radi njihova prenagloga kretanja, nije ni moguća. Ne polaze se sad, reći bi, učione plesa pristojnosti i gracije radi, kako bi to moralo biti, nego radi veselja, s *družtvene* potrebe, da mladež uzmogne, makar i nije još dorasla takovim zabavam, čim prije nekoliko plesova odskakati. Takve plesne zabave, koje nedoraslu mladež zateku u njezinom najboljem razvitku, gdje joj treba najveće njege, traju često i po nekoliko sati, i zato škode zdravlju, a po tom i ljepoti; zanemarivajuć osim toga pravu i potrebitu svrhu takvoga plesnoga učenja bude u mladosti polarna čuvstva, za koja bi bolje bilo, da ostanu još u blaženom pokoju.

U čem bi pako imala sastojati škola dobroga držanja i liepe forme? U gombanju reći će njekoji. Neka bude! Ali da ogledamo malko današnje gombanje, kako je u nekojih mjestih običajno. Zdravo je svakako i jačati će mladića, ako bude polazio učionu gombanja; upravo liep uspjeh gombanja učinio ga je školskim zakonom, što se svakako pohvaliti mora. Nego jakost i zdravlje, razvitak mišica i elastična lahkoća u svih kretanjih jesu svojstva, koja u mužkom svietu liepimi označujemo. Ali ako dobro promotrimo mladića, koj je upravo dovršio nauke na takvoj školi, to ćemo obično u njegovu struku naći svojstva, koja ne odgovaraju podpunoma harmoniji i proporciji ljepote: ruke mu budu velike, objimala, iliti gornja uda, dugačka, goljeni prignuti, kretanje, osobito u boku, nesigurno, da tako kažem, mornarsko. A zašto to? Jer se u takvoj učioni veoma rado vježbaju protunaravna prigibanja, krevljenja i protezanja, koja samo tetive i zglobne vezove protegnu i kroza to oslabe. Kod gombanja treba korist i njegovanje zdravlja spojiti s estetičnimi zahtjevi. Ako se gombanjem ima postići liepo držanje, osim jačanja tiela, to se ono ima kretati u naravnih granicah, kako je to u grčko doba bivalo, gdje nisu gledali, da ljudi budu samo jaki, nego i liepi. Treba zato učiti mladež liepo stojati, hodati i vježbati ih u kretanjih, kako ih narav i kretala čovječja dopuštaju. I to jača čovjeka, k tomu ne treba glave prema zemlji spuštati, ruke težinom tiela protezati i ostala prekomjerna i protunaravna kretanja vježbati. Nećemo mi odgajati „kaučukmenere“ i atlete, nego zdrave i po mogućnosti liepe momke i djevojke.

Djevojke se doduše u takovih učionah ne sile na mnoge majstorije dječačke, ali sasvim tim ne postupa se s njimi dosta obzirno, te i one često dobivaju mužke forme, a dobivaju osobito ravnu hrbtenicu, dugačka objimala, iliti gornja uda, velike ruke i čvrste, markirane mišice. Ja to zato osobito naglašujem, jer sam i sam imao priliku vidjeti u djevojaka pojedine zle posljedice takvoga neumjestnoga gombanja, posljedice, koje su inače krasnomu tielu na uštrb bile. Netreba dakle drugo, nego samo vježbati mišice na n a r a v n o držanje i kretanje i upućivati je u prijatnu i liepu formu. Mladež ima plemenito stojati i hodati, pristojno i sa gracijom se ponašati. To može biti jedina naša svrha i na to bi imali paziti i roditelji i svi oni, koji su pozvani da bdiju nad uzgojem djece.

Najveća nesreća za sadašnji sviet jest, što nemari za pravilnu, naravnu ljepotu tiela, već se zadovoljava, pače, reći bi, i teži jedino za krivimi, umjetnimi ljepšali. Tko si može nabaviti takva umjetna sredstva, pa ih udesi prema modi, misli, da je za ljepotu svoga tiela sve učinio. Al mi možemo s njekim piscem uztvrditi, da samo one ljepotice, koje imaju naravnu harmoničnu arkitekturu tiela, mogu iznieti na vidjelo svojstva, koja pripadaju ugodnoj čovječjoj prilici, bilo to u držanju ili kretanju.

Milostive gvspodje! Označiv prema dozvoljenom mi vremenu u glavnih crtah nazore liečničkih vještaka o ljepoti i njegovanju trupa, imao bi govoriti o brsti (teintu) i čistoći njegovoj, al razlažuć to, nebi mogo nego dosadjivati vašim milostim, jer bi imao opetovati jedno od svojih prijašnjih predavanja.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti imala je prošaste godine 1869 prihoda 13.605 for. 39 ½ novč. Od toga je potrošeno na plaće, kancelariju, štampanje knjiga, nagradu, podpore za naučna putovanja: 12.378 for. 35 novč., dakle je za godinu 1870 preostalo viška: 1227 for. 24 ½ novč. Osim toga je akademija godine 1869 izplatila 20.000 for. za knjižnicu Kukuljevićevu. Taj je trošak namiren dobrovoljnimi prilozi: 12.727 for. 85 novč., a ostatak namirila je akademija nešto viškom od dvaju svojih razteretnica, koje su te godine izvučene, nešto od svoga godišnjega prihoda.

Bože živi! Karlovački rodoljubi, zaneseni pjesmom P. P., koju prozvasmo hrvatskom hymnom, odrediše petnaest carskih dukata u zlatu, da se njimi nagradi najljepši napjev za nju. Poznatim već dosada kompozitorom takova napjeva pridružio se je i g. Fr. Šav. Koch.

Buduć da je i uredničtvo „Vienca“ pozvano, da bira sudce, koji će suditi o tih napjevih, to pozivljemo svu onu gospodu, koja su „Kolu“ poslala svoje kompozicije, da izvole javiti budi „Zatočniku“, budi „Kolu“, budi nam, jesu li voljni natjecati se za razpisanu nagradu. Prosto je dakako natjecat se, kako je inače običaj.

Fotografičke slike. Ovih dana izašao je IX. svezak fotogr. slika iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i vojničke krajine, što ih izdaje g. Ivan Standl u Zagrebu. U tom svezku ima slika „Grada Senja“ i „Gjulin ili Dobrin ponor u Ogulinu“. Uz prvu sliku napisao je g. Ivan Kukuljević poviest grada Senja od njegovih početaka pa sve do dana današnjega. Dobrin je pako ponor opisao g. dr. P. M. — Tko ovakov svezak pregleda, mora se na prvi mah uvjeriti, da je Standlov posao liep i svake podpore dostojan, jer prikazuje narodu hrvatskomu i slikom i pismom ponajljepše spomenike prošlosti mu i sadašnjosti. Za čudo nam je dakle, te nemožemo premučati, da u nas ni dostojanstvenici zemaljski, ni velikaši a ni mnogi ini odlični i bogati rodoljubi nemare za ovakvo veliko i krasno djelo; čini nam se, da se to samo tim može protumačiti, što im ono nije dovoljno poznato; a trebalo bi da bude poznato ćak izvan trojedne kraljevine, osobito kod susjedne i po narodnosti srodne nam braće. Naša je preporuka ovomu djelu samo tom željom namienjena, da se ono još ove godine, ili čim prije, popuni slikami iz Dalmacije i Slavonije; čega dakako bez obilne podpore nikada biti neće.

Književne viesti. U Biogradu je izašao: Glasnik srpskog učenog društva, knjiga IX. (svezka XXVI. staroga reda). Str. 308. Ovo mu je sadržaj: O srbskoj obštini u Trstu od arh. N. Dučića — Krisovolje Stefana kralja i cara Srbije i Romanije, preveo iz grčkoga M. A. Petronijević — Naučnost politične ekonomije od Ž. Žujovića — Gradja za faunu kneževine Srbije od dra. I. Pančića — Hus i husitska krajina od dra. Vl. Gjorgjevića — Financije srbskoga kraljestva od Čed. Mijatovića — Prilozi k istoriji srbske književnosti od Stojana Novakovića — Bibliografija srpske i hrvatske književnosti s dodatkom onoga što su stranci o nama pisali za god. 1868 od St. Novakovića. — U ovoj je bibliografiji g. Novaković udario dobrim putem i tim, što smatra latinicom i cirilicom štampane knjige za jedinstvenu književnost hrvatsku i srbsku, te jih je on bez razlike na pismo poredao azbučnim redom. Svih je skupa knjiga i spisa nabrojeno 301, od kojih upravo stotina latinicom. Knjigâ, koje su stranci god. 1868 o nama izdali, nabrojeno je 57.

Crkveni piev. U Rusiji zavladao je običaj svake godine proslaviti dan 14. veljače, t. j. spomen velikih slovjenskih učitelja sv. Kirila i Metodija. U Moskvi i Petrogradu pripravlja slavenski blagotvoriteljni odbor svečanost, koja zaslužuje pozornost književnih i umjetničkih krugova. Poznato je, da se u cieloj Evropi rado davaju i slušaju „duhovni ili crkveni“ koncerti, u kojih se izvodi umjetna crkvena glasba i piev, koj se odlikuje svojom starinom i uzvišenosti. Takovi su koncerti i ove godine davani u onih glavnih gradovih Rusije. U Moskvi izvadjani su medju ostalimi njeki sastavci darovitoga Stankovića iz srbskoga crkvenoga pjevanja. U Petrogradu: proslava sv. apostolom Kirilu i Metodiju, za tim cherubinska pjesma od I. N. Bahmeteva, tropar, „vzbrannoj voevode“ od P. A. Kačenovskoga, irmos iz velikoga kanona sv. velike četrdesetnice, kondak, „se nyne blagoslovite gospoda“ od D. S. Bortnjanskoga. Svakolika se izvješća slažu, da je izabrano obćinstvo ove crkvene umjetnine s velikim oduševljenjem primilo, pače da je „to staro pienje“ uzhitilo i ljude naprama muzici ravnodušne. Ovu viest priobćujemo i za to: ne bi li u dotičnih krugovih potaknuli misao, da se i u nas pokuša s izvadjanjem crkvene umjetnosti ove vrsti. Poznato je, da u nas imade veoma starih crkvenih napjeva, a imenito da je glagolsko pjevanje, kako se sačuvalo n. p. u senjskoj i krčkoj biskupiji, prastaro i izvorno. Naš vrli umjetnik g. Koch bio je, kako nas sam uvjeravaše, uzhićen slušajući ono pjevanje, pa ga je uzeo za predmet svoje umjetničke nauke. S te strane nebi bilo nemoguće, da se misao tim potaknuta skoro izvede. — Nastavljajuć ovo kratko izvješće valja nam priobćiti, da je u Petrogradu onoga dana bila u večer sjednica pomenutoga odbora, u kojoj su čitali: predsjednik A. Th. Hilferding slovo odnoseće se na onu svečanost, T. I. Filipov staroslovensko žitie sv. Kirila i Metodija, V. I. Lamanski izvadak iz svoga za štampanje priredjenoga djela o odnošajih Italije naprama iztoku u XV. i XVI. vieku, napokon A. I. Majkov tri komada iz „zbornika novijih slavjanskih pjesnika“, koji je N. V. Gerbel priredio za štampu; ova tri komada jesu: Kollarov uvod u „Slavy dceru“; Kralj Matijaš od dra. D. Demetra i pjesan slovačkoga pjesnika Chalupke: „Mor ho!“

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 12. U Zagrebu dne 19. ožujka 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Biskupu Stròssmayeru.

Spjevao P. P.

Drhtnu Rim silni, sva se zemlja lecnu
S Tvoga gromnog, s Tvog potresnoga slova —
Kako da naš sviet neuztreptne s Tebe
Radosti silnom!

Već od trešnje tê starinskoj na sgradi
Puče zid diljem, iz mračnih mu rupa
Već lete širom nepokojne sove,
Miševi sliepi

I druga noćad, a suprot nemani
Ovoj svud prhću bjelodanke budne
Ptice, medj kojim evo i pjesme mi
Tebi na slavu.

Zdravo naš slavni, veliki junače!
S ponosom gleda na milog si sina
Zemlja nam rodna, s ponosom zove Te
Narod ljubimcem;

S ponosom sav sviet pripoznaje Tebe
Predhodnikom svog neodoljivoga
Tieka pram stalnom, vječitom si cilju
Uzorna boljka.

Zato tutnji on na sve strane dikom
S Tebe, a mala prezrena Hrvatska,
Za koju sviet taj ni neznaše skoro,
Sad je na glasu. —

Oj sviće nov dan! već mu svjetla zrake
Dopiru prve, ter se njimi veće
Sievaju ljudstva i vrhunci, glave
Veljih umova;

Magle već s duša padaju mnogih i
Prodire u sviet čistiji razuma
Zrak i rûdi svod nebeski mnogom se
Razborno oku.

Danu tom viestnik zlatoustan Ti si!
Njemu su sjajne Tvoje rieči prvi
Spiev ptice rane, za kojom će skoro
Sliediti druge,

A za njim žarko i sunašce granut.
Danu tom novom oj raduj se, sviete;
Al uz tu radost nama i ovu još
Zamjerit nećeš:

Sin naše zemlje njemu bjaše slutnik,
Sin naše zemlje njemu bjaše viestnik,
Sin naše zemlje do vijeka bit će
Hvaljen mu junak.

Zdravo naš slavni, veliki junače!
S ponosom gleda na milog si sina
Zemlja nam rodna, s ponosom zove Te
Narod ljubimcem.

Ratni memento starca Ivana.

Šaljiva crtica prema istini od J. J.

(Konac.)

Sutra dan, svršiv svoj posao, vratim se već prije ručka kući i hotijah još taj dan prispjeti u Osiek. Prošav bez neprilike staže na Vuki, još za vidna stignem u Čepin, gdje, po dogovoru, nadjem prijatelja B—ća sa njekim poznatim častnikom, velikim veseljakom i šaljivčinom, u krčmi. Budući gladan, zaištem jesti; a po tom, na poziv častnikov, odemo sva trojica malo u logor.

I tuj svi simptomi sudnjega dana! Uz vatre se čevapi peku, a gladne želudčine izokola na nje zievaju; čuture idu od ruke do ruke; gajde sviraju, a na više miesta kola igraju; ovamo mlada grla sitno podcikuju, a onamo se iz rutavih vratina krupno vije poznati oj!

Obraz se od obraza, a srdce od srdca upali. Duh one družine i u mene udje te, kako bijah izkartao liepu hrpicu novaca, odlučim ih tuj potrošiti i, dozvolom častnikâ, dam vojnikom nositi vina, dok tecijaše novca. Razigravši se do živa, i sam se u kolo uhvatim; al napokon se ipak sjetim, da mi tu večer još kući valja.

Putem do krčme stanu me moj prijatelj i onaj častnik odgovarati, da se daljega puta kanim, već da počekam, kako će se stvari razviti. Onaj dan da su u okolici vidjani uhode magjarski i oko grada da se u obće opaža njeko življe kretanje i žurba, po čem bi se svaki čas štogod dogoditi moglo.

To se meni učini još jačim razlogom, da se kući žurim. Nu častnik mi opasnost te moje nakane razloži tako očevidno i živo, da se uzeh predomišljati; a kada mi još reče, da bi tom prilikom mogao bez ikakove pogibeli vidjeti, čega još nikada vidio nisam — kako se bitka bije: to me premami i konačno skloni da ostanem.

Kočijaša dakle odpremim, a u to prikupiv se još veće družtvo, liepo zajedno večerasmo, veseli bismo i jedva u njeko doba noći spavat se razidosmo.

Tek se malo poodanilo, al na mojih vratih njetko silno zalupa. „Tko je?“ poviknem i, razpoznav glas B—ćev, ustanem te mu otvorim. On usrne kano bez duše i počme mi pripoviedati, kako su se tu noć bubnjevi od Osieka čuli i kako ljudi kazuju, da su vidjeli magjarske topove i vojsku.

Odjenuv se brže bolje, uputimo se obojica u gostinsku sobu, gdje na te glasove i krčmara već nadjosmo na nogu.

To je tako valjada u naravi ljudskoj: — u jedan glas obojica rakije naručismo pa sjedosmo svaki u svoj kut, ništa negovoreć i čekajuć — što no reče častnik — kako će se stvari razviti.

Tek mi tako sjeli, a u sobu udje stara ciganka, bosa i polunaga, suha kano plotina, a crna kano djavao, od zime zubi cvokoćuć i po svem tielu kano prut drhćuć. Kako udje, tako mahom, nikoga negledajuć već upravo k peći podštapački tetubajuć, uze ljuto kleti: „Bog ga ubio i mati božja i sveti Jovan i sve striele božje, tko je ovaj rat započeo! Na njem se, da bog da, ovršio; njim mu se pleme zatrlo: a ako što ostalo, to kuga podavila i glad pomorio!“ Pa onda, okrenuv peći ledja, a one strašne jastrebje oči u mene uprv, nastavi: „Kano divju zvjerad gone nas; nigdje se ni za čas ostaniti, nigdje dušom odahnuti nemožeš! Uhu! kako ti je promrzla baka, gospodaru! Ti piješ rakije? Pravo imaš; — daj da i baka malo srkne, gospodaru. Evo mi duša na jeziku: jedva ju zubi drže da neizpane; gledaj!“ — i izplazi jezičinu, mljedku i kano snieg bielu.

„Mahni me se, ciganko“ reknem joj ja. „Što si navalila kleti? I dosada se je ratovalo, a ciganâ se nije pitalo. Ratovi moraju biti; a vi hvalite bogu, da ste živi.“

„Liepo sboriš, gospodaru“, reče ona; „baš liepo. Svaka ti je zlata vriedna. Dakako.... dakako — to ti i razumiješ . . . Lahko je, da bogme, u sniegu spavati, vjetrom se pokrivati, gladom se hraniti i svojom se parom grijati, dok mješine mogu; al je težko pri toploj peći sjedjeti, rakiju izpijati, noge premetati i po punu trbuhu gladiti se. Hi, hi, hi! — . . . Cigani! — cigani! veliš; a u nas se kaže: Cigani su gospoda, a gospoda su cigani. Hi, hi, hi!“

„Idi do vraga, bako“, izderem se na nju.

„Nesrdi se, gospodaru“, uze dalje govoriti; „baka tako koješta bunca. Već hajde, da se pomirimo; pruži ruku, da ti vračam!“

„Netrebam ja tvoga vračanja“, otresem se opet na nju i nehotice stisnem obje ruke.

„Dakle nećeš, gospodaru“, reče ona. „Badava stiskaš, kad ti ja na čelu pisano čitam. Stara kuma (smrt) jako tuda obilazi; da i tebe danas ogrliti neće! . . . Hi, hi, hi!“ — pa, uzmičuć natražke i paklenski se smijuć, izide i nestade je.

Ja sav protrnuh sa strašne misli, da to možda smrt glavom nebijaše. Pogledam druga: i on se podniemio, pa samo reče: „da nakaze od babe!“

Jedva što je ona otišla, eto ti kano šalauke u sobu vojnika, ogromna tiela, mrka lica, vučjega pogleda; pa, razgladiv silne brčine i udariv šakom po stolu, kano grom viknu: „Krčmaru! brže rakije ovamo i štogod da založim!“ Krčmar dotrča kano bez duše: „Rakije“ veli „biti će odmah; a za meso valja da pričekate

dok se speče". „Grom i pakao! nemogu čekati. Donesi mi priesno, da ga se takova najedem, ko što ću ga se danas nasjeći, ako bog da! Nu valja sitno sasjecati, dobro posoliti, a još bolje opapriti."

Krčmar učini, kako bješe zapovjedio, a on se naklopi jesti priesno meso.

Meni se gotovo smuči, te pomisliv, da će mi biti za dušu, ako takova goropadnika i krvožednika sjetim boga i božjega suda, reknem mu posve uljudno: „Vi, gospodine, valjada niste naumili, ako do šta dodje, ubijati bez potrebe. Jer ako ratovi i moraju biti, peta zapovjed božja veli: Neubij! — a razumieva se: bez potrebe."

„Idite vi", skoči on „sa svojim katekizmom do vraga!" te dalje oblo gutajuć onu mesurinu, kidimice nastavi: „Kada vi — pogledav na moj trbuh — s tim svojim buragom ne osam već dva zimska dana pod vedrim nebom bez svoje drage tople jušice i mehke perinjice proživite, onda možete tako govoriti. — Prokleti filistarski brbljavci!"

„Molim liepo" — htjedoh ja; nu on, i nemareć za to, skoči pa plaćajuć još se jednom na me osvrnu te reče: „U ostalom — ja neznam, što vas tuj drži. Ako ikada, to danas valja poslovica: Neniči, gdje te nesiju. A sada s bogom!" — Zalupi vrati i ode.

„Gledaj ti toga grubijana", rekoh svomu *prijatelju*. „Najprije ciganka, a sada on. Što imaju s mojim trbuhom? Zar sam ja kriv, što me bog nije stvorio ciganinom ili vojnikom? — U ostalom — kano što reče onaj ljudožder — dobro bi bilo izviriti, što vani biva."

Ja to izustih, a njekoliko pušaka muklo puče. Obadva djipismo, jedan drugoga pogledasmo, te k prozoru. Nevidjaše se ništa, a čujahu se samo iz daleka bubnjevi i vika ljudi. Moj drug, kano krpa blied, reče mi, da on tuj neostaje, već da će se ogledati za sigurnije mjesto, pa i mene zvaše sobom. Nu ja mišljah, da još neima tolike pogibeli ni razloga uzmicanju. Pače mi se učini, da će, ako se stvar održi u priličnoj daljini, odanle biti najljepše gledati.

On ode; a ja zapalim lulu i stanem uz prozor.

Puške još sveudilj pucahu, a na jednoč se umješa med nje i rika topova. Sad već opazim i dim. Po njem sudeć, nemogaše ipak biti tako daleko; a sa sve to jasnije vike, praska i tutnjave, počmem se — kako će se vidjeti, ne bez razloga — pobojavati, da se cio belaj primiče. Već mogoh razabrati i ljude i bljesak oružja. U to opet top puče, a djerma se nad zdencem u dvorištu sva raztreskana svali. Kosa mi na glavi poraste. To mi bje dosta jasnom opomenom, da valja spašavati glavu. U dva skoka stvorim se iz sobe u dvorištu, vičuć si imenom druga, dok mi se neodazva iz podruma. Tuj ga nadjoh, već pijana kano čep. — Eto kako bi bilo na sudnjem danu, da mu se rok zna! Tek ga ja počeo koriti, al top opet puče i nad nami se nješto strašno štropota. Uztrčim, da vidim što je, al razvaline od dimnjaka po dvorištu leže. Tuj me — moram reći — razbor ostavi, i što dalje činjah, činjah po načelu: „pri svojoj glavi i otca po glavi". I nevrativ se više u podrum — a i što bih s pijanim drugom? — stanem se razgledati, kuda da bježim. Ravnicom prema sjevero-zapadu učini mi se najsigurnije. Zazvav pomoć božju, zabodem, što kažu, papak u ledinu — pa bjež!

Ja već onda bijah ponješto slab na nogu; ali strah je krilat; strah je veliki umjetnik i vrač. Brzinom i okretnošću voltigeura preskočim dva plota u vrtu te izpadoh na polje.

Kako se u takovih okolnostih razbor posve izgubi i kako jedini — što se veli — živinski nagon čovjekom vlada, o tom istom poslje imadoh vremena razmišljati. Onaj čas da budem ikakvu misao zamisliti mogao: jamačno bih se bio vratio! Jer kad bježeć poljem preda se i oko se oko bacih, što mislite — što vidjeh? Kano da se je tuj gdje razbila korablja Noemova: ljudi, mužko i žensko, konji, krave, ovce, svinje, psi, zecevi i mačke, — sve to glavom bez obzira preda mnom, uzpored sa mnom i za mnom bježaše. To po zemlji; a nad nami u zraku guske, vrane, gavrani i druge velike i male ptice, što ih je bog dao. Tomu metežu dodajte pomaganju ljudi, blejanje, graktanje, lavež i vaskolik onaj neskladni koncert svakojakih glasova, pa ćete lahko dokučiti, kako mi je bilo. Kroz paklenu tu graju čujaše se kadkada, najprije jače pa onda sve slabije, gdje za nami viču: Natrag, kukavice! kamo bježite! — natrag! — Ludjaci! Strah je i sliep i gluh za sve, osim najbliže pogibeli. Kad taneta iznad glave zviždе, to je sve, što razumno biće tankim sluhom užasa ponima, na što smrtogrozno izpod oka pogleda; a sretnija od čovjeka životinja ni toga nerazabire. — O bože! dà čudna sklada u neskladu: pas zeca, mačka psa nepozna; jedno uz drugo poljem odmiče; jedno se za drugo zaklanja; jedno od drugoga pomoći izgleda.

U strahu nevalja poslovica: tko se u kolo hvata, u noge se uzda. Da sam ja svoje prije pitao, jamačno se na taj put nebih ni kretao bio. Lahko je mački i psu, a još lašnje zecu i svoj onoj niemoj družini: i narav im je dala i strah podbrusio, a život neizkvario. I u čovjeka je hitra mladost i snaga, osobito kad i nju najbolja žurilica — plahost bičem po ledjih bije; ali godine i kleti ulozi kano težko olovo o noge se objesili, pa je sustati, ma da sama smrt za vrat sjedne i uzde poprimi.

Ode moje družtvo! — Neka ide bez traga! koliko sam puta bježeć posrnuo i na nos pao! pa koliko me je tuj kravâ pogibelno preskočilo; koliko pasa onako uzput za haljine pro-

drmalo; koliko svinja tamo i amo papkom prištinulo i prignječilo! — kaže se, da je u nuždi svatko mio drug; nije istina! U onako opasno glupu družtvu bježi se od pogibeli — sa velikom pogibeli.

Nadjoh se sam, osim njekoliko baba, što već prije od umora bjehu poljem popadale. S te samoće još me veća groza uhvati. Bojna vika sad mi se iza ledja razgovjetnije čujaše, puške i topovi jasnije, premda već mnogo redje, pucahu.

Eto u polju stabla! Kako bi bilo, da se nanj popnem i poljem natrag pogledam? — Luda glavo, strahom svjetovana! Ja to pomislih, a nješto kraj mene pade. Pogledam tamo i pred očima mi se smrači, kano što će se smračiti onomu, pred koga na sudnjem danu pane prva zviezda sa neba. Bijaše granata! Poznadoh ju po onom paklenom ždrielu, kojim se dimljaše goreći fitilj. Eto ti liepe jabuke, moj Ivane! Sada si propao! — U toj biedi, u tom pravom času samrtnom smognem od njekuda u dobri čas sretnu misao te se brže bolje sklonim na protivnu stranu onomu stablu za gojazno, našuplje deblo. Čini mi se, da bi me čibukom provukao, koliko se bjeh stisnuo sjedeć i čekajuć. Ima li koga te da može čuti kako trava raste: neznam; tim se ljudi rugaju; ali ja, bog i duša, dobro daleko čuh kako onaj fitilj gori i dogara, dok vražji naboj vatru uhvati te se tutnjavom groma razprska na sve strane.

Uzdahnem — i vidim da sam živ; po svem se tielu opipam, i učini mi se da sam neozledjen.

„Quam paene regnae furva Proserpinae...

ili, da bolje reknem:

„Quam paene furvae regna Proserpinae
Et iudicantem vidimus Aeacum!"

Pomisliv na te rieči Horacijeve, protrnem strahom čisto kršćanskim. Na pragu vječnosti, ili, da bolje reknem, na pragu strašnoga suda, učini mi se, da poganske glose i drzovita familiarnost njihova sa stvarmi onoga svieta nedolikuje čovjeku kršćaninu, te za buduće moguće slučajeve izmolim skrušeno „confiteor" i „pokajanje" i, dogodi li se što, da nebudem hrana vranam i gavranom, posegnem u čpag, izvadim osamdeset forinti papirnoga novca, što imadoh uza se i, složiv liepo, napišem na smotak u tako zvanom lapidarnom stilu — koji bi se mogao nazvati i stilom stiske — olovkom ove rieči: „Onomu tko me sahrani".

Nepripisujem svojoj molitvi, — premda mnogo držim do krepke molitve; ali toliko je, bog i duša, sigurno: od onoga časa furije boja kano da se stišaše; još samo pojedince puške pucahu, topovi bjehu posve umukli; bitka, njegdje u šumi započeta, kano da se je u selu dovršila.

Dignem se te, ako i ne više upravo bježeć, a ono ipak pospješnim korakom prevalim još ono polja i dočepam se šume. Hvala bogu! tuj mi stoprv pravo odlahne. Prvo što očima spazih, bijahu nemilo odrpane i izkaljane haljine na meni; a prvo, što u sebi osjetih, bijaše strahovita žedja. Popoišav još malo, pomnjivo se razgledajuć smotrim gdje se je oko slaba vrutka prikupilo malo čiste vode. Ogledav se na sve strane, legnem potrbuške i tek počmem pohlepno srkati, kad sa strane njetko tankim glasom viknu: „Na zdravlje gospodaru!" — Da je i nevidjeh, ko što skočiv i obazriev se vidjeh: po glasu bih bio poznao onu mrzku ciganku.

„Kako to, gospodaru?" nastavi, idući prama meni. „Čemu tako kaljav i otrcan? Zovni slugu pa se preodjeni. Sjedi, zapoviedajte sjesti; valja da i tebe ciganka podvori u svom domu. Što piješ, odakle vuci i lisice piju? Napij se one rakije, što je meni nehtjede dati, gospodaru. Hajde, smiluj se pa uzput povezi sirotu baku. Ili zar si možda i ti pješke? Hi, hi, hi! — Ratovi, dakako, moraju biti; ali se čudim gdje tebe prije neupitaše, gdje nepočekaše dok ti rakiju popiješ, lulu popušiš i mirom se ukloniš. Gle ti njih! Smetati gospodu, da se moraju preko volje kretati i tako težko i daleko pješke bježati! Tà to je za cigane! Gospoda bi si mogla trbuh zamahati; mogla bi se prehladiti i hunjavicu dobiti. Pa još pucati za njimi! da koga sbilja pogode. E! e! ala su to nemilostivi ljudi sa tako milostivom gospodom. Hi, hi, hi!"

„Muči, paklena utvaro! Striela ti je i otrov svaka rieč, što govoriš. Evo ti, pa muči — zaniemila da bog da."

„Hvala, gospodaru. Sretan put! Nješto ti je ipak pogodila baka. Nadam se, da je nećeš skoro zaboraviti."

To rekavši, ode u šumu; a ja, usjekav si štap, lagljega hoda radi, nastavim svoj put i u njeke njekavice prispijem u Bizovac. Čim u krčmu koračim, zaištem postelju te se onako odjeven prevalim i kano zaklan zaspim.

Glad je kažu najbolji kuhač a umor najbolja perinja i uzglavje. Koliko sam na jedan dušak odspavao neznam; al bijaše već kasno noći, kad me probudi goropadna njeka lupa na vratih. „Otvaraj", viču, a sabljami po podsjeku udaraju. „Eto novoga belaja" pomislim u sebi. „Miš, iznesav od krvnikâ preko polja živu glavu, tko bi rekao da će u svojoj rupi postradati?"

Kako udjoše, divljom vikom odmah jesti i piti zaiskaše. Ja naroguših uši, da im čujem dalji razgovor. Kazivahu o jučeranjoj bitci kod Čepina, i razabrah da su carski ljudi, ili — kako onda veljasmo — naši, idući da pogledaju bojište.

Tim s nova ohrabren, dignem se i medju nje izidjem. Rekav im tko sam i kako sam tamo dospio, neću da vam govorim o neprilici, u kojoj bijah, kad me uzeše razpitkivati o raznih okolnostih toga dogadjaja, koji za me nei-

maše nego jednu okolnost, da sam bježeć iznio sretno živu na ramenih glavu.

Moram reći, da većina tih ljudi, medju kojimi jedan bijaše cesarski gjeneral, uvidjahu podpuno kritičnost mojega položaja i praktičku shodnost svega mojega postupka, osim jednoga prokšenoga derišteta, koji čini mi se da me htjede bockati kojekakvimi neumjestnimi i vrlo nespretnimi primjetbami.

Gjeneral, prijazno se smiešeć, ponudi mi da s njim podjem natrag u Čepin. Imajući tamo još svoju pušku i bundu, da uza sve stradanje još i tim kvaran nebudem, prihvatim ponudu, osobito kada me svestrano uvjeriše, da je po dobivenih viestih, sve minulo i da se ničega više bojati nije.

Prispiev na bojište — groznu sliku groznoga dana — nadjem u krčmi svoje stvari i druga si — još uviek pijana. Sretna čovjeka!

Naručim kola i ni časa nečasiv vratim se s njim kući.

Znate li sada, mladi čovječe, što ste poželjeli?"

Netreba mi reći, kako smo si za toga pripoviedanja starčeva, uzprežuć smieh, usne poizgrizali; a gdje bi smieh i buknuo, kako smo ga zabašurivali, da se nelišimo do kraja pripoviedke i zabave.

„Pol dvanaest!" reče, pogledavši na uru, moj ujak. Natočiv još jednu čašu, izpismo ju u zdravlje junaka od 19. prosinca 1848 i razidosmo se.

Vilin prsten.

Spjevao A. Šenoa.

„Nu dajde neno", moli mladi Nadko,
„Na polju mrak je, ciči zima ciča,
Baš sad je hora majko, da se priča;
Ti umieš pričat i liepo i sladko;
Ta zimska noć je duga — dan je kratak,
U peći glavnja još po malo gori,
A tu ti stolac, tu i kolovratak:
Oj sladka majo, pričaj Nadku, sbori
O vukodlacih — ne! — o bieloj vili;
Baš ona ti se Nadku tako mili."

Večeras čas se dúlji — viek je kratak,
A peć je topla, sin se majci laska;
Proslovit više neće niti glaska,
Zavrtio se majčin kolovratak,
I nít se vije, — sinak tiho sjedi,
I kolo vrnda, — majka probesjedi:

„Daleko od nas, sinko — sred planine
Uzvisilo se čudno zelenbrdo,
Tu nejma nigdje ljudske postojbine,
Ne páse gorom bjeloruno krdo;
Iz stiene pršti srebrnica česma,
Napajat ide crnu zemlju vlàgom,
Romonit ide hladovitom dràgom
Ko pjesma zvoni — gine kao pjesma.
Vilovskim vrelom ta se česma zove,
Tu obnoć vile zlatnu kosu pletu,
Poskakuju ti tuj u kolokretu
Čaròbite im pjesme srce love,
Vilovske pjesme — pjesme bajalice,
S nebesa ko da ciliču im žice.
Da srce stane, — da se kamen gane,
Da čudom ruža širi nježno krilo,
Da zlatna zviezda do zemlje se mane,
Da pamet nezna, što je prije bilo.
Od smrtnog roda kad se tkogodj nadje,
Te smjelom dušom na to brdo zadje:
U svoje kolo mah ga vila hvata,
I míti čarom — očima osvaja
I mámi pjesmom, — bistricom opaja:
Vilòvnjak on je, sinko, od tog sata.
Pred okom njegvim sviet taj smrtni gine,
Munjevita mu bukne duši sila,
I propjevat će glase u viline:
Oj sinko! zato čuvaj mi se vila!"

Večeras čas se dulji, viek je kratak,
Već maja driema, stao kolovratak,
I oganj gine, tek plamečak mrući
Na okno sieva čudno titrajući,
Na oknu gori živo cviet ledeni,
I plamnim cvatom drkćuć se rumeni;
Bjelolika mu s cvieta nikne dieva,
Mladiću pjesmu bajalicu pjeva:
„Oj dodji Nadko, dodji dušo mila!
Na vilinbrdu nada ti se vila."
A Nadko gleda, gleda čudan znamen,
Zahuji vjetar, — umre cviet i plamen.

I zima minu, pramaljeće sinu,
Lavorić topli zemlju iz sna ljubi,
Zelenilom se dol i gora rubi;
S nebesa mutne oblačine ginu,
Mjesto njih jato prosulo se zviezda,
Na tamnu nebu čudno zatrepeće
Ko kada krilom ševa zalepeće
Po buri bjegnuv iz mekog si gniezda.
„Na poso ljudi!" zove kućegazda,
Iz sela ljudi k poslu mravom grnu,
Uz brazdu već se niže poljem brazda,
Sjemèna gramze u zemljicu crnu.
A Nadko? — Nadko miruje i šuti;
Čudnòvito mu svjetlo oči muti,
Od pluga bježi, kolu se uklanja,
U sànku bdije, a na javi sanja;
I mraz ga bije; plamen prsi žeže;
Uzkrilit će se sada lakim krilom,

A sad ga nješto opet k zemlji steže,
Sad goni, sad ga drži tajnom silom:
Čas plače snuždeu, čas se smieši sretan,
Ko kada vijor vitla malo perce,
Mladiću srcem kreće u namjerce
U čustva raznih vrtlog zagonetan.

Nu usred slasti čudne i užasa,
Munjevite mu usred miene ove
Otajstven milo glas mladića zove,
Ko bajni odziv svuda mu se glasa:
„O dodji Nadko, dodji dušo mila!
Na vilinbrdu nada ti se vila.“

I pusti majku, rod i rodno selo,
Prošastih dana spominjanje cielo;
Zaputio je — nezna kamo, kuda,
U grdnu pustoš čovječjega truda.

Objèručke se pòda za zanatom;
Kovačem postav težkim bije batom,
Na nakovalu vrelo gvoždje kuje,
I mač i kosu, strielu udešuje.
Gle mieh se nadme — iskre daždom prše,
Od zviezda kanda mrvice se krše;
Al žarke iskre vatreno su sjeme,
U ljudsku grud ih nebesnici spreme.
U same iskre srce zaiskrilo,
A nakovalo Nadku proslovilo:
„O dodji Nadko, dodji dušo mila!
Na vilinbrdu nada ti se vila.“

Učenjak posta, — reda, sbija misli,
Po strogom putu znanosti ih čisli;
Dosègnuv sunce, nebom zviezde broji,
Vedrinom božjom točan put im kroji.
Iz starih knjiga mudrost svu izkapa,
Od mudrog truda izdala ga sapa.
Nu kad si mladić mirnoj u samoći
Natòvario mudroznanske brige,
I bdijuć gladan, hladan ciele noći
Proučit htjede starovječne knjige,
Zamutiše se mudroželjne oči,
Pismence predanj za pismencem skoči,
Pismênâ kolo titrajuć se kreće,
Komárac pjeva zujeć oko svieće:
„Oj dodji Nadko, dodji dušo mila!
Na vilinbrdu nada ti se vila.“

I baci knjige, — pa junakom bude,
I vražje zdvojan traži ljute striele,
I trpi rane, žedju, glad i trude,
Na rosnoj zemlji probdi noći ciele;
Nastanio se pod svoj bojni šator,
Bjesnoćom rata biesnost svoju guši,
Kud gledne, vidi smrt i krv i zator:
Odlanut ipak neće mladoj duši.
Jer zveka mača, vatrometa gromi,
Gdje dušu ljudski bies u tielu lomi,
Jer umirućih uzdah — kletva zadnja,
Gdje zlatni priestol štropotom se mrvi,
U vlastitoj gdje narod tone krvi,
Strahotom divna to mu bila skladnja,

A odziv njezin: „Nadko, dušo mila!
Na vilinbrdu nada ti se vila.“

„Dà, k vilinbrdu!“ kliknu mladi Nadko,
Po priči majke još te živo pamtim,
I pamteć tebe cielom dušom plamtim,
Iz prvog vieka spominjanje sladko!“

Mladića spopa desnica nebeska,
U oćma suza uznosa se ljeska,
Iz svieta bjegnu — leti, leti, leti
Kroz noćne šume, pustošnom vrleti,
Preleti munjom nebotične vise,
Preleti strielom sunovratne klise;
Kud jedva zviere mosti preko rûpâ,
Krilòvit Nadko lakom nogom stupa:
I pošto triput sunašce se skloni,
Na vilinbrdo čežnja mladca doni.

U vedro nebo sjajna skače gora,
Od vieka mlada, starija od svieta,
A posred gore ključa česma sveta;
Bez sunca, noći — tu je vječna zora.
Tu nejma zime, ljeta, žege, leda
Tu cvjeta, plodi vječno pramaljeće.
Iz ploda pak se novi cviet promeće
Neopazice oku, što ga gleda.
Ni sjevera ni kišnog nejma juga
Tu nitko nezna, što je starost, tuga.
Ni što će milja strujom dugih lieta
Zamotrit križem vasionog svieta,
Vaskòlik objam razkoši čudesne
U mladca oko jednom zràkom bljesne.

Od tolkog čuda vilović umorni
Vas u se klonu, razmišljanja lišen,
Dok gorskog raja suglas čudotvorni
Nenasluti mu duha cilj uzvišen.
Cjelinom bajnom oživnulo cvieće,
Iz cvietka svakog pline magla biela,
Od cvietka k cvietu željica ju niela;
Okò njeg šuškat, šaptat se je čulo:
Gle! Magla prima oblik već životan
Iz lista ruka, tuj iz rose oči,
Iz ruže lice, jednim trenom skoči;
Sve spline sad u vienac živ, divotan
A uz to zvoni pjesma milosladka;
Vilòvsko kolo uhvatilo Nadka.
Vilòvsko kolo vije se i vije,
Ko okresnice letaju im kose,
Za njedrom zviezdu, plam na usnah nose,
Ko majski sanak svaka mu se smije;
I ta i ona mladca mami, hvata:
Vilòvnjak bude Nadko od tog sata.
Tu stade kolo — muknu sbor djevîcâ,
A ponajljepša liepih gorskih vila,
Mladića plahog nježno ogrlila,
I poljubi ga — vila pjevalica.

Oj znaš li brate čuvstva materina,
Kad svoje čedo cjelujući nina?
Oj znaš li otca stisak nježni, vrući,
Jedinac kad se vrati svojoj kući?

Oj znaš li radost, kadno mornar vrli
Po biesnoj buri vjernu ženu grli;
Oj znaš li kliku burnu mili rode,
Kad narod zgleda prvi dan slobode?
Dà, tako blago, tako voljko, milo,
I sto put blaže Nadku ti je bilo,
Kad plamni cjelov vile pjevalice
Mladiću mlado ozorio lice.
Alòjski cviet pod spregom lista kruta
Podriemo sunca željan dugo doba:
Al eto dana — puca kora žuta,
Milòduh cviet se krisi iz svog groba,
Ponòsit k zviezdam vit i tanan skoči,
Iz zlatnih pera svietu melem toči:
I pjesnikova duša tako mlada
U polusanku sluteć dugo čami,
Al sunce blieskom zastor razdre tami,
I slavlje slavi pjesnik iznenada;
Na ovom brdu pri toj svetoj vodi,
I Nadko tako pjesnikom se rodi.
On jedva misli, — minuli su danci
U nepameti zavjek zakopani,
A što će biti? — Nade, slutnje, sanci.
A što je sada? Glavu srce zanè!
Nezamislio misli nezavisle,
Jer biele su ga ruke na grud stisle,
Na jelena ga zlatnog vila djela,
Uz plaha mladca sama vila sjela.
Zagràbce jelen jezdi uz nebesa,
Od zemlje u vis prema suncu smiera;
Vilozobnim ga bìčem vila tjera,
A munjom žvali silu hitrog biesa.
Sunčanim zràkam nalikuju prami,
I oči bliešte, burne dvie pučine;
Od mládja halja tielom joj se vine,
Nebòlik plašt se rajskoj u pomami
Talàsa za njom šumeć ko olujom,
Daleko zviezdnom zavlaćeć se strujom.
I pucka bičem — prema suncu juri,
Plahovitoj je nalik zimskoj buri,
I mune brže, nego miso svane,
Neg zràka na sviet s božjeg sunca pane:
A zemlja pada, gine, — poput kaplje
Ko suza drkće usred plamnog svieta,
I mine nakon, ko što rosa s cvieta.
Tu stade jelen pred vilinjim gradom,
Od alem kama stoji grad saliven,
A srebrom, zlatom, biserom pokriven.
„Gle svieta!“ kliče vila milku mladom.
Razgalio se srcu obzor tiesan,
Čudèsa shvaća vilenjaka miso,
I migom oka svemir sav opiso,
Poklècke vili pjeva velepjesan:
„Nebesa pjesmo, krilatice božja,
Najvišje sile ogledalo vierno!
Gle smrtan stvor ti pade do podnožja,
Veliča tebe, klanja ti se smjerno!
Kad pusti ništar iz dubine zjao,
Svjetòtvorna ozvala se slova;
Iz tmînâ buknu migom sto kresova,
Mladòvjek sviet je prvim danom sjao.
U sùglas divan sva se narav složi,
I sljubila se protivna si sila,
A prva jeka na taj poziv boži
Čarobita si pjesmo tada bila!
Po tvojoj skladnji kreću se nebesa,
I dušu prima mrtvog tvora smjesa;
Uz zvuk ti čovjek rodi se, uspieva,
Nad grobom svojim ljudski rod te pjeva;
I lèdne prsi plamenom razgaraš,
Vrlinu slaviš, a hudobu karaš;
Divljaka mekšaš, miluješ, uljudiš,
Iz robstva narod na slobodu budiš.
U alem-vienac suze jada nižeš,
Veselja klikom radost uzveličiš,
Na snagu duše ponikle nam dižeš,
Ljepotu zemsku vječnom slavom dićiš.
I s tebe moli, smieši se, i plače,
I s tebe srce umie ljubit jače:
A istina, što živ ju nenad vlada,
U tvoje negve podaje se rada.
Prevalit umieš dalek obor zviezda,
Zaludu kamo slabo sgadja oko,
Ko zlatan leptir titraš u visoko.
Ti riešiš grlo pticam usred gniezda,
Slavulja s gromom tvoja sila spregne,
Bogòvat s tebe smrtni čovjek tegne,
Iz ništa tvoreć nove čudne sviete,
I s tebe misli s neba mu dolete.
Čaròbita si, pjesmo, k tebi duša,
Ko k suncu čezne ruža razvijuša;
O daj da s tebe duša bude čista,
Kristalom bistrim da se svietom blista,
Da pravda vječna dušu mi probija,
U svjetlo dúge da se razavija.
Na vječni evo sklada ti žrtvenik
To mlado srce, čiste osjećaje,
— I proklet bio, ako neuztraje,
Mladòvjek božtva tvojega svećenik!“
Zatečen čuvstvom mladić sakri lice,
Privinuo se uz grud pjevalice,
Posmjèškujuć ga liepa vila grli,
Sa pobratimom u svoj dvor pohrli:
Tu njeguje ga, drâga, uči čarom,
Da mišlju dopre do dna svietskog gliba.
Na mekih prsih cjelujuć ga ziba;
Darivala ga travom odoljanom,
Da liep se mladić može takmit s danom.
I rieč mu cvala, ko da čemin cvieta,
I duša sjala, ko što more čisto;
Nebesa mu se trak u oku blisto,
A srce shvati osjet cielog svieta:
On njegda čovjek — slab i smrtan bjesnik,
Uz vile njegu posta čitav pjesnik.

Nu minu vrieme kao brza rieka,
U moru vječnom bez traga se gubeć;
I mladić blažen, bielu vilu ljubeć
U raju prosni do tri duga vieka:

Naišla sjeta, u grud mu se svrati,
I mladić vili napokon prihvati:
„Ljepotice mi, divna alem dušo!
Na moje srce težka pada korba,

Blagòće puno uz tebe sam kušo,
Al niesam kušo, što je sviet i borba.
Mladića digla si me iz mog praha,
Nadahnula me silom višnjeg daha,
Da prorok pravde lažnom svietu budem,
Nebesa plod da prignem slabim ljudem.
Vilòvat zemlji čežnja me obuze,
Da tminam zemskim vječnu luč zapalim,
U boli, borbi srce da okalim.
Neznade za slast, tko nepozna suze.
I jakim bit ćeš samo sred slaboće,
A slab ćeš ostat plandujući dovjek,
Vilòvnjak jesam, al sam zato čovjek;
Dopust' mi u sviet — svieta mi se hoće!"

„Namamljuje te u sviet srca žudnja,
U dòmovinu ljudi da se vratiš?
S nebesa vísa da se sunovratiš
U vrtlog dvojbe, kušnja, muke, bludnja?
Mladòvjek brate, goriš biti junak,
A često ciena krieposti je varka;
Plemènit nagon, želja često žarka
Pokršila se kano o hrid čunak;
I često dušu svlada ljudska narav,
Ništàvilo je sreća, bljesak varav,
Nu neka! Idi! Od mene ti prosto!
Taj zlatni prsten još ti na put dajem,
Sa vilinim te navjek vezó rajem;
Na daničinoj vatri ti je skovan,
Po krugu neba bezkonačno snovan;
Divòtvorne je dar ti ovaj ciene,
Ko vilin spomen smagat će ti moći,
Nekreni vjerom, tad bo zlo ćeš proći:
Oj čuvaj prsten, pa se sjećaj mene!
Al pamti većma, da te žena rodi,
Da čovjek jesi! Svud mi zdravo hodi!"

Povratio se tvoriti čudesa,
Božanskom liku ljude upriliči,
Vrlinu pjesmom dignu i prodiči;
Na zemlju pjesmom prenio nebesa,
Vilovskom silom roblje oslobodi,
I pustoš bujnim vrtljem preporodi.
Po svemu svietu ide, o njem priča,
Sve Nadka zove slavi i veliča.
I zove car ga do svog zlatnog stola,
Vilòvskim čudom da se slavi kruna,
Posadila se svake dike puna
Uz otca cara mlada kći ohola.
Po dvoru zvoni pjesme bajni žamor,
Al ona osta kao led i mramor.
U sladji prebir sklada sladko žice,
Al hladno osta carske kćeri lice.
U gromne glase udesio strune,
Ni okres munje licem joj nemune.
Tad stisnu zdvojno zlatni prsten vile,
Ubòden ledom carevice hladne,
Iz dvora carskog bezobzirce padne,
Čaròbite si sakupio sile:
„Čaròbit daru, sad mi čaraj, tvori!"
Iz zemlje zlatni uzdigli se dvori.
Od carske ljepša palača mu sjala,
A carevica tim se umekšala.
I glas se čudni za čas pròsu svietom,
„Vilòvnjak Nadko posto caru zetom!"
Ko zlatan kukac povrh biela liera,
Na usnah žene driema Gavan-Nadko;
Probuktale si sne iz mozga tjera,
Uživat mari sadašnjost si sladko;
Ljubakajući davi uspomene,
U zlatne žice nikad već nedirno;
Tek kadšto iz sna tajan glas ga prene,
Al glas umukne — Nadko zaspi mirno.
U svietu sviet se hrva, bori, kolje,
„I nek se kolje, tko se klati mari,
I prosto budi, da si pokoj kvari:
U zapećku se žive ipak bolje!"
I sretni Nadko spavo, pio, jeo,
A sviet se pita: „Kud se Nadko djeo?"
O klinu gusle pitaj! Hasne male!
A žice su im davno popucale.

Al jedne noći — bila zima kruta —
Prohuji zemljom mećavina ljuta,
Nebesî munje unakrst se gone,
A zlatnom dvoru prozori zazvone,
I svieća noćna drkće s mraznog daha,
Ko s noćne ježnje kukavica plaha,
Nad posteljom mu zavjesa lepuće,
Ko slaba kreljut ptice umiruće.
Sa mekih usna carevice žene
Strahovitim se vriskom Nadko prene,
Bjelútak oka krv mu zarubila:
Na prozoru mu stoji blieda vila.

„Oj jadni druže — eto opet vile!
Osvećujuć se da ti dušu strese,
Da naspe u grud sve zdvojenja biese,
Da sažge strielom uvele ti žile!
Jer vili rajskoj ukrao si svieću,
U zemlje noći da si tražiš sreću;
I vîlâ raju oteo si zlato,
Zakopao ga u to zemsko blato;
Za glasnu pjesmu prevario vilu,
Da kupiš sebi gizdavicu gnjilu,
Uvrebao si pravde vječne miso,
Na pazar slasti putenoj ju vrgo;
U zlatnu knjigu ime si zapiso,
Iz zlatne knjige sám si ime trgo:
Oj znaš li vilu bezumniče mladi?
Dà, vila dodje, da ti srce vadi!
Al neću! — davno već ti srca nema,
U mrtvu sanku ljena duša driema:
U nepamet ti crno ime palo,
Il prezirom se samo spominjalo,
Na ruglo budi oku ljudskog puka;
Ko bič te tjeraj glad i jad i muka,
Kudgod se zemljom noga ti potuca,
Nek sjećajuć se tvoje srce puca,
U biedi tisuć lieta proživio!
Oniemio! Oj proklet, proklet bio.

I zinu zemlja — grad i žena propa,
Prokletstvom svojim vila ih zakopa.

A Nadko? Nadko bjeduje i šuti,
U bolnu srcu sto mu jada ljutih;
I niem je, niem je! Htio bi da rukne,
Zagrmit rad bi, da mu srce pukne — —

I često noćju a uz muku biesnu
Zakune strielu božju, da ga satre,
Na čelu gle mu istinu nebesnu
Pismeni žarkim vjekovite vatre:

„Kog vila zovne pjesmom pobratima,
Da nevjerom si nebude joj kriv,
Od dvajuh jedan put odabrat ima:
Vilovat doviek il mrtvovat živ!“

POUKA.

O ljepoti i njegovanju čovječjega tiela.

(Konac.)

Milostive gospodje! Dopustite, da vam još koju na pose reknem o udih čovječjih, imenito o ruku i o nogu.

Gornje je udo sastavljeno iz ramena, gornjega i dolnjega lakta, i iz ruke. Kakvo da bude liepo žensko rame? Ono se mora kod plećiju zaokružiti i spuštati se niže tanjeć se sve to više, a nesmije kod lakta ujamiti se, nego mora tuj pokriti zaokruženim salom tetive mišica tako, da se one kod kretanja ruke nikad ne pokažu. Laktena kost pako nesmije stršiti, a koža nad njom nesmije biti nit crvena nit hrapava. Isto tako nesmije ni dolnji lakat, t. j. ona čest gornjega uda izmed lakta i ruke, izgubiti svoju zaokruženost, već se mora sve malo po malo prema ruci tanjiti. Debele, modre, il tja podignute žile kvare osobito ljepotu ramena. Kod njegovanja ramena treba ponajviše paziti na brst njegovu, koja mora biela biti poput sniega, kako već Ovid zahtieva. Iz dosadašnjih mojih rieči uvjerile ste, milostive gospodje, da se treba čuvati prevelikoga napinjanja mišica u ramenu, bilo to radnjom il gombanjem, jer će onda rame, kako već spomenuh, primaknuti se formom mužkomu ramenu i tim gubiti na svojoj ljepoti.

I najljepše, u formi i brsti savršeno, rame nemože djelovati na motritelja, ako uzanj nije ruka liepa, što se ne dogadja uviek. Čovječja ruka, to orudje nad svimi orudji, kako ju Galen zove, odlikuje se nježnom konstrukcijom, okretnosti i liepom formom, i nema joj u čitavom životinjstvu premice. Njom čovjek najviše gospoduje nad ostalimi životinjami, dà pače, kako Aristotel veli, čovjek upravo zato gospoduje nad njimi, što ima ruke. Naravno je, da se ruka mora u tom slučaju pomisliti kao najvjernija i najvještija izvršiteljica čovječjega razuma. Ona podaje duhu snagu, da izvede svoje misli, njom vlada duh nad raznimi formami materije.

Čovječja ruka nije samo mekaničko orudje, kojim držimo, grabimo itd. već je i organ osjeta, koj se pojavlja u vršcih prstova, a zovemo ga opipom. Tim organom spoznajemo forme i svojstva tjelesa, a može se razviti tako, da s njim spoznamo i boje, kako to kod sliepaca biva, i zato on donjekle zastupa i oči.

Neću ovdje spominjati fiziognomike ruke, t. j. one znanosti, kojom bi htjeli nekoji iz gradje, veličine itd. ruke zaključiti na karakter čovjeka. O tom sam govorio već pri njegovanju kože.

Oblik liepe ruke prilično je već označen i u naravi i u uzorih starije umjetnosti. Njezina je veličina relativna, t. j. ona se ima ravnati prema dužini i debljini ramena, mora jednom rieči proporcionirana biti. U obće pako možemo o ljepoti dužine reći: ako postavite linir na nutrnju stranu ruke do laktenoga pregiba, pa zabilježite, gdje ruka u ručnoj zglobi počimlje, a zatim gdje kod svršetka srednjega prsta svršuje, onda će u liepe ruke dužina njezina stojati prema dužini dolnjega lakta kano 8 : 13. Ruka nesmije biti ni kratka, ni okrugla, nego dugačka i pružena, kano što moraju i prsti sve tanji bivati i okrugli biti. Zglobi u prstih nesmiju gomoljave (deblje), a svršetak prstiju nesmije plosnat biti. Tako isto nesmije ni nokat biti odviše izbočen, već treba da je ovalan, a ne okrugao. I bieli polumjesec na noktu mora se sasvim jasno vidjeti. Hrbat ruke mora bit malko zaokružen, a tetive izpod kože i žile imaju jedva probijati a ne podignute biti. Glavice kostiju na krajevih njihovih nesmiju stršiti, već moraju, ako prste prema dlanu na pola zatvorimo, prikazat se kao odsjek kruglje. U obće nesmije ruka nikad tako tusta biti, da se u njoj gubi arkitektura njezine gradje. Najčešće biva, da palac disharmonira sa drugčje liepom rukom: il se je oddvojio preveć od nje, il prignuo odviše, il je u zadnjem članku preširok, kako n. p. kod krojača.

Naravna je stvar, da liepa ruka mora i liepe brsti biti. Brst ruke mora pretežno biela biti, samo ona mjesta oko koštica smiju ponješto ružičasta biti, a žile samo plavetno probijati. Naprstnjak i igla kvare veoma brst ruke. Naprstnjak tim, što će stisnuti okrajak srednjega prsta, ili što će isti izaći iz osovnoga pravca, a iglom se izbode koža na kažiprstu te postaje tim deblja i kano zamazana.

Iz svega ovoga uviditi ćete, milostive gospodje, da žalibože samo one mogu sačuvati podpuno ljepotu ruke, koje ništa nerade, jer je ruka, kako već spomenuh, orudje materijalne

radnje, te kao takvo mora se prilagodit raznomu poslu a nemože sačuvati podpuno čistu i savršenu formu. Sasvim tim moraju se ruke njegovati, jer one odavaju mnoga individualna svojstva čovjeka.

Formu ruke moramo početi već u djeteta njegovati. Treba nastojati, da djeca ne sišu prste, da ne grizu nokte, ne pucaju zglobima, da se ne ozlede nožem, ili drugim oštrim orudjem, da ne dižu il ne nose težke predmete. Osobito kvari ljepotu ruke zlo držanje prstiju kod pisanja. I igranje muzikalnih instrumenta (violine i klavira) može biti od zlih posljedica glede forme ruke. Što o njegovanju brsti njezine znati valja, spomenuo sam već pri njegovanju kože. Mogo bi ovdje još primietiti, da svatko, tko želi imati bielu, mekanu kožu na ruci, mora ju od sunčane svjetlosti i od zraka čuvati i to najbolje rukavicami, a k tomu bi ju imao na večer prati vodom i glycerinom. Ako li se ruke u zraku i zimi rado rumene, treba proti tomu rabiti sopun s plovućcem (Biemsteinseife). Ima ljepotica, koje nesmiju rukama na zimi, il u mrzloj vodi raditi, jer će im koža rado izpucati; takve se moraju u jutro i na večer prati vodom, u kojoj ima glycerina za polovicu njezine težine, ili pako mazati ruke cold-creamom. Ima opet takvih, kojim se kod radnje il igranja klavira ruka znoji: takve moraju ruku samo protrti i osušiti praškom lisičjaka (lycopodium). Naravna će stvar biti, da se i nokti na prstima i glede čistoće i glede forme čim više njegovati moraju, jer će najljepša ruka biti neliepa, ako budu nokti na njoj zapušteni.

Još moram primietiti, da mnogi prst neliepim običajem, po kojem se nosi mnogo i težkoga prstenja, bude nakrivljen i žuljav. Ruka, na kojoj ima mnogo prstenja, nemože se odlikovati liepom i naravnom formom; pokazuje ona doduše dobrostanje dotične osobe, al jedva dobar ukus.

U obće pako moramo kazati s njekim piscem: Ako se na liepo sagradjenoj ruci pokazuje fina organizacija čovjeka, to se na držanju i kretanju ruke pokazuje odgojenje i stepen izobraženja njegova.

Kazav ovo o ruci, obaviti ćemo laglje nogu.

Ni u noge nesmije arkitektura kosti biti sakrita mekčevinom. Veličina je i dužina noge relativna i visi o visini i jedrini čitavoga stasa.

Normalno sagradjena noga pokazuje svod na dvie strane nasvodjen, t. j. po dužini i po širini. Ako je onaj svod po dužini previsok, onda nemože noga liepa biti, kako ni onda, ako je preplitak, kano u ploskonoge.

Ima cielih plemena, kojim je prirodjena stanovita vrst nogu; Izraelićanom n. p. ploskonoga, a Francezom visoka noga.

Liepa noga krasi osobito čovjeka. Goethe veli o njoj: Liepa je noga onaj dio čovječje ljepote i milote, koj ostaje i do najveće starosti i koj krasi i staricu.

Kod noge se pazi naravno najviše na formu i držanje. I jedno i drugo treba već od rane mladosti gojiti. Trebati će zato osobito paziti i na formu čizama. Tako je n. p. za mladež veoma neshodno, da joj se davaju čizme visokih i rtastih peta, jer će zglobni vezovi kod nesigurnoga hodanja popustiti, pa će takva noga rado se izvrnuti, kako se to osobito kod ženskoga spola opaziti može.

Isto tako bude mnoga noga neliepa rad neliepoga hoda, koj je žalibože prečesto posljedicom pretiesnih čizmica.

Nepomaže zato ništa sakrivati nogu i tjerati ju proti njezinoj naravi u forme i držanje, koji joj nisu prirodjeni i koji nisu prema ostalomu tielu. Nisu li upravo pomilovanja vriedne one ljepotice, koje utjerav težkom mukom nogu u tiesnu čizmicu nahramljuju na visokih petah po ulicah, neznajuć, da noga nesmije biti premala, ako hoće da bude liepa, i neznajuć, da si upravo timi tiesnimi čizmicami škode i hodu i držanju i zdravlju, pače, što je za nje najviše, i samoj ljepoti. Badava je tjerati narav umjetnimi sredstvi u takve granice, koje nisu i nemogu biti prema njoj; želeć ona na svaki mogući način skinuti sa sebe to robstvo, svaki će čas izdati svoga okrutnika i svietu ga odkriti. I pravo veli Goethe:

Na s lakta visoku petu se uznesi,
Ostat ćeš uviek još onaj koj jesi.

O privrednoj snagi žena.

Čitao Š. Mazura-Marov 11. ožujka u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu.

Milostive gospodje! Sretan sam, što me je zapalo, da vam čitam „o privrednoj snagi žena"; nu najprije držim za potrebito, da nekoju reknem o radnji u obće, jer će mi to pomoći, da budem jasniji, razvijajući načela znanosti u nas žalibože slabo njegovane.

Sviet je, milostive gospodje, tvornica, gdje se milijardi radnika skrbe za život. Sve što živi, od najsitnije travice do gorostasnoga hrasta, od mikroskopičnoga insekta do najveće životinje, bori se neprestano s prirodom, da joj otme što mu je životu potrebito.

Predsuda je tužiti se na prirodu nepravednu samo čovjeku, jer nije ni inim stvorovom blaga i providna. Gledajuć milobojnu ptičicu, gospodaricu zraka i visina, gdje na vrhuncih stoljetnih hrastova divno sklada svoje napjeve, pa znajuć da na mnogom stablu i u svakom vrutku nalazi što treba za svoje uzdržavanje, a nepoznajuć joj ni nevolja ni jada, velimo: da je neizmjerno sretna, da joj priroda sve badava dariva. Nu tko zna, koliko joj je boli zadalo svako perce, kojim se krasi; koliko je muke u njezinih uzletih; koliko turobnosti i jada u njezinih pjesmicah! Popratimo njezina godišnja

selenja od sjevera do juga; pomislimo na muku i robstvo njezinoga razplodjivanja; pobrojimo joj daleke puteve, koje proleti, da dodje do hrane i hladne vode: pa nećemo pogriešiti, ako uztvrdimo, da ni njoj bez radnje nema života. Što o njoj valja, budi rečeno i ob ostalih životinjah. Eno vam mrava, koji neizmjernim trudom i brigom svoje zimske hambare napunjuje; eno vam pčele, kojoj je sudjeno od cvieta do cvieta tražiti potenciranu esenciju sokova, da se u monarkičkoj svojoj državici uzmogne prehraniti, kada zima navali na cvatuću narav. — I u životu, koji je nad prirodom, vladaju isti zakoni, te sam uvjeren, milostive gospodje, da je i sam uzlet duha vašega često zapeo o nemogućnosti; pa ako se je plemenito i veliko srdce vaše podiglo na vilinih krilih, leteć za uzorom naslikanim živom ljubavi, da je ono često zapelo o tisuću i tisuću zaprieka, koje moradoste predobiti dosljednim naporom dolikujućim samim angjelom. Ako vam je i dano bilo, da ga postignete, to mu padoste u naručaj umorene, iznemogle, gotovo mrtve. Eto kako i sam duh samo naporom zadovoljava svojim neodoljivim potrebam. Odatle izvodimo posljedicu: da je radnja neizbježivi uvjet života.

Fizična je nepobitna istina, da čovjek ništa nemože stvoriti, ništa uništiti. Ni radnjom dakle čovjek materijalno ništa ne stvara. Sve što je oko čovjeka, nalazi u prirodi svoj začetak; *nu pošto* u njoj nema predmetâ, kojimi bi se čovjek bez ikakova napora poslužiti mogao: to on upoznav ponajprije vlastitosti tih predmeta, udešuje ih tako, da uzmogne iz njih korist crpiti. Dà, ni zraka, ni svjetlosti, ni zvuka, ni vode nedaje priroda čovjeku bez napora organa odredjenih da ih usvoje. Pogledajte starca! Što je, nego li neprestanom djelatnošću vitalnih organa iztrošena makina; stoljetni hrast, koji nesmaže sila za asimilaciju predmeta — potrebnih životu?

Ako izpitamo, u čem se sastoji napor čovjeka, kada pripravlja predmete prirodne za svoju porabu, to nam je sa Stuart Millom opaziti: da se sastoji u shodnom gibanju, kojim se jedan predmet sve dotle stavlja u doticaj s drugim predmetom, dok se raznimi svojstvi u doticaj stavljenih predmeta neupitomi njihova surovost i dok se neudesi prama ljudskim potrebam. Razjasnit ću to primjerom. Što radi i što čini čovjek, da dodje do kruha? Razmetne t. j. odmakne ponajprije zemlju. K zemlji primakne zrno i naraste mu klas. Taj se klas odmakne iliti odkine od zemlje, a onda se zrno odmakne iliti odieli od klasa. Nadalje se zrno primakne k mlinu. U mlinu se odmakne jedan mlinski kamen od drugoga, pa mu se opet primakne, tako da smrvi zrno, s čega bude brašno. K brašnu će se primaknuti voda, da se dobije tiesto. To se tiesto primakne k razžarenoj peći i ovako se napokon dobiva kruh. Poslovanje čovjeka s gledišta materijalnoga sastojalo se je ovdje u primicanju i odmicanju — u gibanju, što ga je on izveo naporom mišica, t. j. fizičnom snagom.

Al tko nije uvidio, da u tom fizičnom poslovanju još jedan faktor veoma znamenitu i neprestanu zadaću vrši! Taj je faktor um čovjeka, po kojem je on upoznao vlastitosti predmeta i prirodnih sila, i po kojem je gibanje predmeta svojimi mišicami tako shodno udesio, da je redovito morao doći do žudjene svrhe. Što bi bilo od njegova gibanja, da ga um nije pratio, i da mu nije pokazao uspjeh za kojim je težio? Ono što od opice, koja vidiv kako joj gazda žeže i frče vlasi i bradu, primakne k gubici zažareno gvoždje pa si ju grdo opeče. Čovjek mora dakle svoje fizično poslovanje umno udesiti prama stanovitoj svrsi.

Svrha je ljudskomu radu, da zadovolji potrebam ljudskim, da dakle postigne neku korist; pa bila ta korist istinita ili samo umišljena, bila materijalna ili umna, bila moralna ili iz različitih ovih vrsta sastavljena.

Nastojao sam izložiti faktore, iz kojih se radnja sastoji, jer sam uvjeren, da je poznavanje svakoga predmeta i pojma samo onda temeljito, kada su svestrano poznati faktori, iz kojih se sastoji i uvjeti, o kojih visi. Praktičnu korist toga milosti će vaše kasnije uviditi. Vidismo dakle da je za radnju potrebito:

a) Predmet, što ga čovjek nalazi u prirodi.
b) Materijalna sila ili snaga, kojom čovjek na predmet djeluje.
c) Umna sila, koja vodi materijalnu.
d) Svrha, što ju čovjek želi postići. Nu ta svrha mora dakako unapried ustanovljena biti i treba da smiera na to, kako će se zadovoljiti ljudskim potrebam. Odtuda zaključujemo: da je radnja ona sila, koju čovjek umno upotriebi, da iz prirode smogne što mu je potrebito za život.

Ali ako čovjek nemože radnjom ničesa stvoriti, to jest ako nemože ni najvećim naporom svojih fizičnih i umnih sila izvesti nešto iz ničesa; ako on za svaku svoju radnju nalazi predmete u prirodi, pa se s njimi mora poslužiti da svoju svrhu postigne: to sliedi odatle, da se radnjom moraju odmicati zaprieke, koje čovjeku nedadu da se prirodom posluži na svoju korist.

Težnja je čovjeka umom obdarena pronaći najlaglja sredstva, da svoju svrhu postigne; zato on nastoji, da odmakne zaprieke, što mu ih priroda stavlja na uživanje koristi, koje ona u sebi krije — načinom najlagljim, t. j. najmanjim potroškom svoje vlastite snage. To on izvadja uporavljajuć sile, što ih nalazi u prirodi; valja mu naime prirodu svladati samom prirodnom silom. Zato je zapregnuo vola, da mu zemlju razmetne; konja, da terete vuče; vola, da mu mlinom vrti; vjetar, da mu ladju tjera; paru, da se vjetrom bori; munju, da mu misao nosi; pa je osobito današnji viek

eminentno svladao prirodu, upokoriv njezinom vlastitom silom gorku joj nenavist proti čovjeku. Okovao je čovjek prirodu u verige, a tim je razbio verige, kojimi je čovječanstvo sapeto bilo. Robstva je ljudskoga nestalo, čim je čovjek svojoj snagi substituirao prirodne sile; i što više bude umio s njimi se poslužiti, tim će više nestajati nevolja težačkih, tim će više u slobodnom tielu slobodni duh gospodovati. Ta poraba prirodnih sila dvostruki je triumf ljudskoga uma: i da uzmogne mnogo uživati i uživati u slobodi i čovječjem dostojanstvu.

S dopuštenjem vaših milostî budi mi dozvoljeno navesti njekoje primjere, crpljene iz raznih spisatelja, koji će nam dokazati: koliko čovjek vlastite snage prištedi uporabom prirodnih sila.

Žalibože imade jošte po naših selih tako zvanih žrvanja, u kojih se žito melje neposredno rukom. Dvanaest osoba radeć najvećim naporom cieli dan smelju jedva koliko 300 ljudi u jednom danu potroši. Nu odkada se žito parom melje u mekaničkih mlinovih, dvanaest će osoba samljeti u jednom danu, koliko 43.200 osoba potroši, t. j. jedna osoba sada proizvadja pomoćju pare, koliko su prije vlastitom snagom proizvadjale 144 osobe.

Odkada je Arkwright pronašao mekanička krosna, jedna sama osoba naprede, koliko je prije izprelo 700 ljudi.

Kada je Cortez stignuo u Meksiko, našao je da su Meksikanci prenašali terete na plećih. I najčvršći fakin, hodajuć cieli dan da dodje do njekoga mjesta, nebi mogao ponesti na sebi više od 90 funti A danas dva čovjeka, jedan makinista i jedan ložac, pomoćju pare kreću s lokomotivom, koja vuče 1,300.000 funti; pa uzam u obzir hitrost lokomotive, pripovieda nam profesor Saletti, da ta dva čovjeka prenašaju danas, koliko je prije prenašalo 66.000 fakina.

Piše Wolovski, da je na londonskoj izložbi vidio parostroj snagom od 40.000 konja, pa veli: kolika kavalerija! Da zbilja! Znamo, da u najvećih Napoleonskih ratovih nije nikada u jednoj ratnoj liniji na jedan put stajalo 40.000 konja. Toj neizmjernoj sili, da bude valjano upravljana, trebalo je nekada 20 generala, još više pukovnika, preko 500 drugih častnika, a na svakom konju vojnik; — danas tom silom, stegnutom na prostor daleko manji od ove dvorane, upravlja jedan kapetan i dva pomoćnika: 1 krmar, 1 makinista, 12 mornara i 3 mozza, ukupno 20 ljudi. Njekada je ta sila zemlje obarala, krune skidala, narode ugnjetavala, ljudsku krv riekami prolievala i tim privrednu ljudsku snagu gotovo decimirala; a danas? Danas vuče englezke čavle preko oceana.

Levasseur pripovieda, da je na istoj londonskoj izložbi vidio stroj, na kojem je radio bat od 89.000 funti. Vlastnik toga stroja, vrtoglavi Englez, tužio se je, da mu je taj batić premalen, da mu neodgovara svrsi, i zato je već onda bio odlučio većega skovati. Taj bat, kojim para vlada, diže se i pada otvarajuć i zatvarajuć parni odušak, koji treba samo onoliku snagu, koliku čovjek upotrebljuje navijajuć žepnu uru. A ipak taj bat, kojim jedna osoba lako vlada, sgnjete s jednim udarcem, koliko bi jedva 10 hiljada kovača sgnječilo najtežjim batom.

Prama takovu napredku dinamička bi istina, koju je mudrac Arhimedes upoznao rekav: „daj mi izvan zemlje tvrdu točku, da na nju naslonim polugu, pa ću s njom maknuti zemlju“ — danas mogla postati praktično mogućom; jer kad bi se takova točka pronašla, Englezi bi polugu jamačno skovali.

Eto kako čovjek sprezajuć prirodne sile, nastoji najmanjim potroškom svoje snage iz prirode crpiti najveću korist.

Pošto sada znamo, u čem se sastoji radnja i koji su joj faktori, latit ćemo se same svoje zadaće, pa ćemo uporaviti razvita jurve načela na privrednu moć žena prama mužkarcem, a kasnje ćemo izpitati: da li današnja privreda žena odgovara njihovoj absolutnoj moći.

Priroda ženi istim načinom kao i mužkarcu ostavlja na izbor sve svoje sile i sakrivene koristi; pa u koliko priroda utica u privredu kao faktor, u toliko je odnošaj žene prama prirodi ravan odnošaju mužkarca. Tko silnije, tko umnije prirodu sili, tomu je ona, bez obzira na spol, bolja, blagotvornija, ljepša. Zato veli Boccardo, da se o prirodi može uztvrditi, što je Monti rekao o istini: da je naime prkosna dieva, koja u naručaj pada samo onomu, koji ju najsilnije umije snubiti.

Drugi je faktor radnje materijalna ili fizična sila — snaga. Ima ih koji dokazuju, da žena u snagi od naravi zaostaje za mužkarcem. Ako pogledamo tjelesni razvitak žene prama razvitku mužkarca, moramo se i mi s tim dokazivanjem složiti. Ali ako pomislimo, da žena u djetinstvu, kada se mišice razvijaju, daleko ih manje vježba od mužkarca, dočim se mišice upravo vježbanjem jačaju; kada dosljedno tomu pravilu pomislimo, da i sami mužkarci, ako u djetinstvu fizičnom radnjom nevježbaju mišica, zaostaju u snagi za drugimi, pa da je najslabiji fakin jači od najjačega literata: to nam je iz nauke svakdašnjega života crpiti sasma naravno pravilo, da i žena može shodnim odgajanjem i vježbanjem mišica doći do one snage, koja se hoće za težke poslove.

Nadalje sposobnost za radnju nevisi svaki put samo o jakosti mišica; često je spretnost tjelesnih organa za nju još puno potrebitija. Svakdašnje nas iskustvo uči, da se gdjekoji posao samo zato vrlo težko obavlja, što neimamo zanj dovoljno finoga orudja. Predmeti prirodni neprotive se gospodstvu ljudskomu samo ogromnošću svojom, već i prevelikom sitnošću i tan-

činom. Zato i nije potrebito, da žene snagom mišica budu sasvim ravne mužkarcem. Ta netreba n. pr. uraru ruke kovačke, a slagaru pomažu tanki i oćutni prsti. Ovo valja u obće o svakom obrtu umjetničkom, kojih dan danas ima sve to više.

Napokon pošto znamo da se ljudska fizična snaga eminentno izmjenjuje silami prirode i da se upravo u toj izmjeni i u sprezanju prirodnih sila sastoji napredak radnje: to nam je absolutno uztvrditi, da žena u fizičnoj snagi nezaostaje za mužkarcem toliko, da nebi mogla pomoćju prirodnih sila i shodnim uzgajanjem i vježbanjem tjelesnih organa obavljati, prama onomu faktoru radnje što ga nazvasmo fizičnom snagom, većinu onih poslova, što ih obavljaju mužkarci.

Izpitajmo sada moć žena u trećem faktoru radnje, što ga nazvasmo umnom snagom. Rečeno je već u ovoj dvorani, kako su njekoji fiziologi htjeli anatomički dokazati: da su umne moći žena po naravi manje od moći mužkaraca, da je žena njekim načinom nerazvit mužkarac. Nije mi ove nauke oprovrgavati, jer danas jedva tko da u nju vjeruje; nu opazit mi je samo, da nam slavna nauka, koju je Darwin inaugurirao, pokazuje čovjeka stvorom, koji je progresivnim razvitkom došao do onoga stupnja savršenstva u kom se nahodi danas. Pa u redu inih stvorova on je samo u toliko savršeniji, u koliko su u njega eminentnije umne sile razvite, one sile naime, koje ga tjeraju na poboljšanje surovoga položaja umnoga, moralnoga i materjalnoga, u kom ga je priroda gola stvora stavila. Nu težko će koji mužkarac ćutiti i shvatiti surovost prirodnoga stanja, kao što ga ćuti i shvaća žena, a s tom ćutnjom težnja je za poboljšanjem najužje skopčana. Dakle prama tomu ćućenju i shvaćanju, prama toj težnji za poboljšanjem pomognite ženi, kao što pomažete mužkarcu, da doskoči surovosti prirodnoga stanja; dajte joj onaj uzgoj što ga dajete mužkarcu; pružite joj sistematičnu nauku, udešenu prama svrsi stanovite neke znanosti ili umjetnosti; pa će vam one dokazati, da je u njih onoliko umne moći koliko u mužkarcih; onda ćete imati englezku Elisabetu, rusku Katinku, la signora dei Medici, madame Sand, madame Staël, Dora d' Istria, Ristoricu i na stotine drugih.

Posljednji je faktor radnje svrha. Lako je uviditi, da svrha, koju čovjek želi postići i koju obično radnjom postizava, visi o faktorih već izpitanih; pa ako žena bude razpolagala istimi prirodnimi predmeti, jednakom fizičnom i umnom snagom kao i mužkarac: to će ona istim načinom kao i on spoznati i postignuti stanovitu svrhu.

Ako se dakle govori u obće o moći žena prama faktorom i uvjetom o kojih visi radnja: to nadjosmo u žene one iste moći kao u mužkarca. Nu iste moći stvaraju istu radnju, a s iste je radnje jednaka privreda; pa zato udaramo obćenito pravilo: privredna snaga žena u potenciji, t. j. prama moći sila, koje uticaju u ljudski rad, jednaka je privrednoj snagi mužkaraca. To jest drugimi i prostijimi riečmi: žene bi mogle isto toliko zaraditi, zaslužiti iliti privriediti, koliko i mužkarci — kad bi im mužkarci dopustili i kad bi one same htjele.

Nu ako s polja potencije sidjemo na realno polje, pa ako izpitamo, kolike su danas u žena razvite moći, koje uticaju u radnju: to nam izkustvo dokazuje, da realna sposobnost žena neodgovara njihovoj moći.

Primietit nam je ponajprije, da faktori radnje, o kojih do sada govorismo, neuticaju u svaku radnju jednakom mjerom. U njekojih je radnjah pretežniji faktor priroda, u drugih fizična u trećih umna snaga. Prama radnji, kojom se ljudi bave, iliti prama različitomu uticanju ovih faktora u radnju, diele se oni na različite stališe, n. pr. na poljodjelski, obrtnički i inteligentni. Ova tri glavna razreda diele se dakako na mnogo vrsti i prama gospodarskomu napredku raznih naroda nazivlju se takodjer raznim imenom. Mi n. pr. nazivljemo poljodjelski stališ seljačtvom, obrtnički gradjanstvom, a inteligentni pridržaje i kod nas ovo ime.

Meni je danas osobitu pozornost obratiti na razvitak privredne snage žena u našoj domovini, pa ću odmah početi seljačkim stališem.

Žena seljačkoga stališa vrstna je i fizično i umno obavljati svaku radnju, kojom se zanima njezina obitelj; pa ako i ima gdje kojih poslova, što ih naša seljakinja neobavlja, nebiva to zato, što im ona nebi bila fizično ili umno dorasla, već zato što je običajem taj posao odredjen mužkarcem. Ona je ipak u svako doba kadra latiti se i onoga posla, koji se smatra kao povlasticom mužkaraca. Istina je, da se seljakinja većinom bavi samo kućnim poslom i poljodjelstvom, a da posao izvan kuće i s vanjskim svietom obavlja mužkarac: nu zato mi ipak svi znamo, da nas često i seljakinja umije na pazaru obmamiti sladkimi rieči, uvjeravajuć nas o dobroti svojih proizvoda; da i ona umije u sudnici premca obtužiti ili odbiti, a kod odvjetnika svom silom svoje strasti tražiti osvetu i za najmanju povredu svojih prava.

Ako je dakle u čem razvitak naše seljakinje zaostao za razvitkom seljaka, to je samo u poslovih, za koje se zahtieva obćenje sa svietom; tomu nazadku nalazimo izvor u sustavu kućnih zadruga, gdje žena nema nikada svoje volje, ničim nerazpolaže, pa i nema zašto kretati se izvan djelokruga zadružnoga.

Al u zadrugi samoj privredna snaga seljakinje nadmašuje privrednu snagu seljaka, pošto on i u najvećoj nuždi nije kadar obavljati one sitne, tako zvane kućne poslove, što ih selja-

kinja obavlja, a bez kojih nijedna seljačka obitelj prama današnjemu joj gospodarstvu nemože obstojati. Ako dakle privredna snaga seljakinje zaostaje u poslovih, koji su izvan zadruge: u zadružnom redu njezina privredna snaga nadkriljuje ili bar dosiže snagu seljaka; Ovo nam pravilo potvrdjuju i seljačke ženitbe. Seljak nikada nepita, odkuda ću uzdržavati ženu, premda mu ona riedko kada donese imetka. On se ženi, čim je fizično za ženitbu dorasao, znajuć da će žena sama toliko privriediti, koliko trebuje prama svomu stališu. Dapače potreba radnikâ, koji će poboljšati njegovo materijalno stanje, upućuje ga na ženitbu.

Prije nekoliko nedjelja donesle su službene novine statističkih podataka o ženitbi udovaca i udovica u Hrvatskoj i Slavoniji. God. 1867. oženilo se je 775 udovaca više nego li se udovica udalo. Uvjeren sam, da svaka žena nadje muža, ako ga baš traži. Za seljakinju, koja toliko privriedjuje koliko i seljak, ova je tvrdnja još temeljitija: i upravo u toj jednakoj privrednoj snagi seljakinje i seljaka nalazimo razlog, što seljakinja udovica netreba muža, može naime živiti i bez njega.

Ovako sudeć privrednu sposobnost seljakinje nije nam namjera tvrditi, da je ona u svojem radu ili u privredi savršeno biće; pače, veoma je primitivna, jer radi danas kao što je radila prije petdeset godina. To biva zato što je i seljački mužki rad na istom skoro stupnju, na kojem je bio bog zna još kada. Ali uz napredak seljaka prijanja i seljakinja; a dužnost je onih, od kojih seljački stališ očekuje prosvjetu, da tako udese napredak seljaka, kako u isto doba neće ni seljakinja zaostati za njim.

Ljudska nepravda, nekoje nesnosne prerogative mužkaraca na veliku štetu čovječanstva padaju na žene stališa gradjanskoga. I država i obitelj pokazuju gradjanki različit put od puta, kojim upućuju gradjanina. Za gradjana je sviet sloboda; za gradjanku kuća gotovo robstvo. Za nju nema obrta, riedko zanata; nema ni javnih ni privatnih inštitucija težećih za razvitkom privredne joj snage. Kućni posao, tako zvano kućno gospodarstvo, naučeno bez sisteme i metode, malom je iznimkom izključivi djelokrug njezine radinosti i njezine privrede. U velikih je obiteljih taj djelokrug često veoma obsežan i pruža gradjanki široko polje privrede; u pomanjih obiteljih veoma je uzak, često takov, da gradjanki nepruža koristna posla. Plete na pr. bičvu i veli da nema boljega posla; a nema boljega posla, jer joj nebijaše pružena prilika da ga nauči. Da se ručno pletenje bičava, odkada su pronadjena mekanička krosna, neizplati, to je svakomu poznato; zato je takova ručna radnja, prama napredku obrtnosti, ekonomički dangubna. Takvimi dangubicami prisiljena je često žena ubijati vrieme; rekao bih gotovo, prisiljena je nedarovito poniziti se do tupe màkine, koju nije vrstna ni u točnosti ni u vremenu dostići.

Fizična snaga gradjanke, premda je dovoljno razvita za posao, kojim se zanima njezin stališ, nije ekonomički za taj posao uvježbana; nu ipak u koliko obiteljski posao trebuje njezinu fizičnu snagu, u toliko ju ona ulaže privredom običnoga radnika. Ovomu pravilu imade gdje koja iznimka, ali je veoma riedka.

Umne sile gradjanka imadu dvojaki djelokrug: štednju i nadzor, većom stranom kao posredne faktore privrede.

Nesastoji se štednja u najmanjem potrošku čovjeku potrebitih stvari; to je škrtost: nego se sastoji u koristnom potrošku i u koristnoj porabi svakoga predmeta, koji je, ili sam po sebi ili radnjom pretvoren, vrstan njekojoj potrebi zadovoljiti. — Nećemo zato nazvati dobrom gospodaricom, koja nedostatno začini jela, možda tako, da ih nitko u obitelji ni potrošiti nemože i da dovoljne hrane nepružaju; — ili koja nepotrošena jela čuva dokle neopljesnive. Njezina je štednja očevidno promašila svrhu; ona je jelo pokvarila. Nu nazvat ćemo svakako dobrom gospodaricom, kojoj je po nezgodi vino ciknulo, pa neće odmah s njim u ocat ili ga razdavati siromakom, već mu kiselinu ponješto ublaži, pa kad dodje k tomu vrieme, načini s njega dobar pelinkovac.

Netreba mi navesti primjera da razložim gori iztaknuti pojam o štednji, jer je ekonomički očevidan; ali je takodjer očevidno, da štednja osim praktičkoga znanja zahtieva i nješto teorije. Treba naime poznavati vlastitosti potrošnih stvari i znati njihovu najbolju korist; a ona površna praktična nauka, što ju kćer nasliedi po materi, gotovo je sasvim nedostatna. Na primjer: Njekoja će gospodarica kosti iza potrošenoga mesa baciti na smetljište. Zašto? Da budu vabilom škodljivoj životinji. Druga dokućujuć štetu odtuda gotovu, sakupljati će kosti, pa će ih prodati za veoma malu cienu; ova je odmakla štetu i pribavila njeku korist. Treća će, ako imade voćnjak, razdrobiti kosti, pa će ih ukopati okolo svakoga stabla i potencirati će plodnost svojega voćnjaka. Ova je posljednja najkoristnije upotriebila kosti, jer je upoznala njihovu vlastitost.

Prama ovakovu pojmu štednje riedko je kojoj od naših gradjanka i gospodarica pružena dovoljna praktična, a veoma slaba ili nikakova teoretička nauka. Ako je gradjanki štednja izvorom njeke privrede, biva to samo s toga, što se ona ćuti vlastnicom predmeta odredjenih za obični potrošak i porabu. Iskrena ćut vlastničtva, koja ju s njimi veže, vodi ju ujedno, reć bi po nagonu, da se svakim predmetom

okoristi koliko ikad može. Taj nagon badava bi gradjan tražio u drugoj, svojoj obitelji stranoj sili; a ta ćut veoma je primitivna nauka štednje i treba svestrane podpore.

Nadzor postaje izvorom privrede, u koliko mu je svrhom, da se najkoristnije upotriebe sile, koje rade u obiteljskih poslovih, zanatu ili obrtu. Nadzor gradjanke proteže se obično na služinčad, kojom ona vlada i upravlja. Nadzor sila, upotriebljenih u zanatu ili obrtu, biva kod gradjanke samo na oko, prividno, jer sama nije u te poslove upućena; a da je upućena, ona bi samim valjanim nadzorom, neodvisno od mužkarca mogla tjerati svaki zanat, obrt i trgovinu, a njezina bi samostalnost bila ovjenčana.

O neučenosti, pogledom na fizičnu radnju; o neznanju, pogledom na umnu, zapinje privredna snaga gradjanke: a tim je narodnoj privredi gradjanskoga stališa velika snaga oduzeta. Država, koja si je prisvojila da upravlja nastavom, nije do sada ništa učinila, da umne sile gradjanke budu u koristni rad uložene. Država je dužna upravo zato, što si je prisvojila da upravlja nastavom, pobrinuti se za takove institucije, gdje će gradjanki biti pružena nauka o svojstvih prirodnih predmeta i sila i o najkoristnijoj njihovoj uporabi. U obitelji naći će onda gradjanka dovoljno polje, da tu nauku uvede u život; ona će svoju privrednu moć za se, za svoju obitelj, što koristnije upotriebiti.

Sada nam je izpitati u koliko je razvita privredna moć žena stališa inteligentnoga.

Tu sam analizu, milostive gospodje, izvadjao drhćućom rukom, da neozledim budi čiju nježnu ćud. Nastojao sam postupati kao što se postupa s ružom, kojoj prama njezinoj ljepoti i nježnosti nedolikuje oštar drač.

Njeka pseudo-filantròpija, bez obzira dakako na žene seljačkoga i gradjanskoga stališa, uzimala je ženu stališa inteligentnoga njekim filosofičkim bićem, koji nije smio imati gotovo nikakove ekonomičke svrhe. Ako pobliže izpitamo svrhu te filantròpije, to joj je egoizam mužkaraca prvi i posljednji razlog. Žena je smjela biti liepa, nježna, mila, duhovita i sve što najdivnijega hoćete; ali samo zato da ugodi mužkarcem. O tom će vas, milostive gospodje, uvjeriti opazka, da žena ovoga stališa nema gotovo nikakvoga drugoga prava, nego pokazati se svietu liepom, nježnom, milom i duhovitom. Niti smije razpolagati imetkom obiteljskim, kao mužkarac; niti smije imati odlučna glasa, kad se radi o boljku, o napredku, o slobodi, o savršenstvu čovječanstva — kao mužkarac. Žena nije jošte emancipirana. Ekonomička znanost nezna za iluzije, pa me vaše milosti neće prieko suditi, ako mi je ta znanost pokazala stranputicu uzgoja ženâ ovoga stališa.

Čuste prije nekoliko dana u ovoj dvorani, kako imade biti razvito zdravo i liepo tielo žene; čuste takodjer uzroke, koji mu prieče slobodan i zdrav razvitak. Svrha ekonomije zahtieva, da tielo bude ne samo liepo i zdravo, nego i spretno i jako, pa neodobrava što fizični razvitak žena ovoga stališa zaostaje za fizičnim razvitkom žena inih stališa, tako da su za rad, gdje treba pretežno fizične snage, po prenježnom uzgoju tiela gotovo sasma nesposobne.

U odgojenju djevojčica polaže se osobita znamenitost, da nauče tako zvana ženska ručna djela. Svrha je te nauke ures tiela. Krećuć se gospodjica u elegantnom svietu, da nezaostane za inimi drugaricami, biva joj potrebom u nošnji vladati se običajem takovih krugova. Pa toj potrebi, u koliko joj igla može zadovoljiti, reći ćemo da zadovoljava svaka gospodjica, a u toliko joj je i izvorom privrede; jer hranivo te nezasitne igle pada uviek, a osobito u vrieme poklada, na teret obiteljskoj privredi. Nije željeti, da igla ostane izključivim zanatom naših gospodjica, jer je, prama potrebam njihovim, privreda stečena na tom polju maljušna osobito sada, kada makine čudesa tvore. Može se sigurno računati, da kroz prošle poklade sve igle, koje su radile u Zagrebu za sve plesove, (a bilo je plesova najmanje 20) nisu privriedile onoliko, koliko vriede oprave od samih 15 gospodja najbogatije odjevenih, ako su bile na tri plesa. A posljedice toga? — Dozvolite mi da ih mimoidjem.

O štednji i nadzoru, u koliko su izvorom ekonomičke privrede, valja za žene ovoga stališa, što rekosmo za one stališa gradjanskoga. Bit će da je ovdje privreda kroz štednju ponješto obsežnija, jer joj je djelokrug širji, a privreda kroz nadzor nješto užja, jer je ograničena samo na služinčad, pošto u poslu, koji je ili glavni ili jedini izvor privrede njezine obitelji, ona nije nit najmanje upućena.

Odgojenje umnih vlastitosti žena ovoga stališa biva gotovo bez ikakove ekonomičke svrhe. Riedko je kod nas u ovom stališu gospodjice, da neuči klavira i francezkoga jezika, a gdjekoja uči i englezki, talijanski, poviest itd. Zašto? Da joj ta nauka bude izvorom ekonomičke privrede? Od tisuću njih jedna se zna tom naukom ekonomički okoristiti. Današnje je naobraženje gospodjica izključivo moralne vrednosti, u koliko je temeljem onih krieposti, što ih djevojka iz nauke crpi. Naučena djevojka pobudjuje plemenita čustva štovanja, nježnosti, dražesti, milote; čustva, koja su od velike moralne koristi, jer zadovoljavaju velikim moralnim potrebam. Istina je, da ovakove krieposti, slažuć se s ekonomičkim životom, često podupiraju gospodarsku svrhu. Mužu radnjom iznemoglu, naučena žena, obdarena moralnimi krieposti, pruža neizmjernu duševnu slast, koja mu ohrabruje i umne i fizične sile. Držim, da umorenu tielu nema sladjega počinka do grudi mile supruge; a umorenoj glavi nigdje sladjega naslona do krila dražestne žene; nigdje ti ugodnijega lieka od nježne ručice, koja ti njeguje

težko čelo i draguje bliedo neveselo lice. — Ali nauka, koja je temeljem tih moralnih kriepostí, nebi nipošto promašila svoju moralnu zadaću, da postane izvorom ekonomičke privrede. Tko bi mogao tvrditi, da se nježnost i rad podpunoma neslažu? Ako je mila i ugodna, ako je poetična nježna žena, kad miluje umorena supruga, ako je to slika ljubavi: umorena i nježna žena, kad miluje umorena supruga, divna je slika ljubavi i žrtve.

Nauka naših gospodjica zato nije izvorom ekonomičke privrede, što nije udešena prama stanovitoj ekonomičkoj svrsi. Gospodjica, kao što se danas uzgojava, nema nikakva ekonomičkoga zvanja. I država i obitelj uzgojem žena ovoga stališa mora udariti putem radikalnih reforma; mora naročito poći smjerom ekonomičkim, da privrednu njihovu snagu, kao što ju u potenciji vidismo, realno usposobi. Bez toga prava je utopija govoriti ob emancipaciji žena stališa inteligentnoga.

Pitanje ob emancipaciji žena s polja filosofičkoga, gdje se je do sada većinom kretalo, mora sići na polje ekonomičko; tu će joj se naći radikalni liek, jer onda samo, kad žena bude ekonomički samostalna, biti će filosofički emancipirana.

Imade ljudi mislećih, da plemenito misle, kad aristokratičkom pompom vele: ja neću da moja žena radi. U praktičnom životu ova izreka podpunoma odgovara drugoj: hoću da moja žena bude zavisna, da bude robkinja moje privrede.

Uvjeren sam, milostive gospodje, da ćete i same radje nego li uz nerad, izražen tobož filantropičkom izrekom: neću da moja žena radi, pristati uz izreku naobraženoga Niemca, koji zdravijom filantropijom veli: „dužnost je svih ljudi, da se brinu za napredak čovječanstva; toj dužnosti nemogu se ni žene oteti.“

LISTAK.

Predavanja za krasni spol. Prošloga ponedjeljka imao je čitati g. dr. Makanec o pitanju: Što ćemo s odpuštenimi kažnjenici? al je bio tako naglo zapriečen odazvati se svomu obećanju, da se to nije moglo više ni oglasiti. Čitajuće družtvo moli svoje rodoljubive slušateljice, koje se onaj dan uzalud k predavanju potrudiše, da mu toga nezamjere; ono se nada podpunu oproštenju, jer misli, da mu je očevidna namjera učiniti sve što može, da se predavanja, liepim uspjehom započeta i sve do sada nastavljena, neprekinu ni u jeseni pa, ako bog da, ni buduće godine. Ovom prilikom treba da pozornost štovanih slušateljica svratimo na to, kako u nas ima žaliboże ljudi tobože obrazovanih, koji misle, da su bog zna kako mudri, kad porugljivo govore, da za žene nisu nikakva predavanja i da je takova zabava za njih pusta danguba. Nadamo se, da će takove junake postići zasluženi ukor od samih gospodja, ako se svojom mudrijom i kod njih pojave.

Književne viesti. Za sada nemožemo nego u kratko oglasiti, da su u Biogradu izašle pjesme Milana Kujundžića, od kojih smo dvie tri pod imenom Aberdara i u „Viencu“ priobćili. — G. Velimir Antić razaslao je poziv na pučku knjigu: Zašto — Zato, ili tumačenje prirodnih pojava, njemački napisao dr. Brever. Ta će knjiga izaći u tri svezka po 7—8 araka; svaki svezak stoji u Austriji 65 nvč. — G. Velimir Gaj poslao je bezplatno predplatnikom „Lire“ Časove književne zabave za hrvatski i srbski narod. U toj knjigi ima medju ostalim velika pjesan: Grob u pustinji — Poviestne crtice o narodnom kazalištu — Sreće i nesreće liepe djevojke mjesto predgovora k pjesmi Sofija Potocka.

Kratka al dobra kritika. U nas se žaliboże čita toliko njemačkih romana, da gdjekojim Hrvaticam nestaje vremena za svako drugo štivo. Kamo sreće, da tu ima ikakova izbora! Čita se, što se uzajmiti može, ili što knjižar slučajno u kuću pošalje. Moguće je, da će gdjekojoj našoj čitalici dospjeti u ruke i sliedeći romani: Der Jäger von Königgrätz, von Ernst Pitaval; Maria Stuart, historisch-romantische Geschichte von E. Pitaval i Die Jungfrau von Orleans, historisch-romantische Geschichte von Graf Grabovski. Zato mislimo, da neće biti s gorega, ako im od rieči do rieči javimo, što se o njih piše u „Blätter f. lit. Unterhaltung“. Veli se naime: „Ovo smo zabavno štivo dali po služkinji u kuhinji vagnuti, pa možemo priseći, da sva tri romana nevezana važu gotovo pet funti. Buduć da „Der Jäger von Königgrätz“ ima 40 sv. „Maria Stuart“ 30 sv. a „Die Jungfrau von Orleans“ 35 svezaka, to se iz proste adicije vidi, da sva tri romana imadu 105 svezaka. Književna kritika nije držana o takovih romanih obširnije progovoriti, a neće toga zaželjeti ni sami pisci pa valjda ni nakladnici; dosta je reći, da je obćinstvo, čitajuće takove romane, najstrpljivije i najgluplje, koje je ikada čitati naučilo.“

Budućim brojem iztiče rok svoj gg. predplatnikom, koji su samo za jednu četvrt godine na „Vienac“ predplatili, molimo ih dakle radi redovita odpravljanja, da izvole za vremena na novo predplatiti. Vanjskim je predplatnikom naznačen rok, do kojega im predplata traje, na štampanoj adresi.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 13. U Zagrebu dne 26. ožujka 1870. **God. II.**

Izlasi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

San svjetovalac.

Krasnoslov djevojke saučenicam.

Drage sestre, čujte čudo,
Štono sam ga noćas snila;
Snila sam vam, da su u snu
Narastla mi vita krila.

Na prozoru andjel čuvar
Mignu meni prstom svetim,
Da pokušam vita krila,
Da srčano za njim letim.

Manuh krilma ko' od čuda,
Od zemlje se vinuh tielom,
Te na okno otvoreno
Počeh lećet za angjelom.

Mililo se meni krilit
Po tom božjem nebu sinjem
I da svakim mahom krila
Na viši se vis uzpinjem.

Andjel čuvar u vis leti,
Na mene se obazire,
A ja za njim plovim zrakom,
Voljno mi se krila šire.

Vinusmo se nad oblake,
Nadvisismo zviezde sitne,
Mjesec sjajni, sunce žarko,
Vise očma nedohitne.

A sad divno rumenilo
Nada nas se prosu nice,
Andjel reče, da s daleka
Sjaje nam se božje lice.

Žarka svjetlost, puna milja
Uzdiže nas na uzletu,
Andjel čuvar prišapnu mi:
„Na drugome sad smo svietu.“

Oj sestrice neznam kazat,
Koje slasti tu osjetih,
Siev kad čudan obasu nas
I zadahnu miris sveti.

Ustavi me Andjel čuvar;
„U raj“ — reče — „nije smjeti;
Al sad gledaj, kako na sud
Za dušicom duša leti.

Koja ti je griehu kriva,
Snuždena je, zastrašena,
Pred istine sjajnim licem
Svaka ti je uništena.

Vesela je i slobodna
Samo duša pravednica,
Ide žurna, ide željna
Nagledat se božjeg lica.

Tu ti nema pretvaranja,
Nema mita, krinke, laži,
Nije druge, grešna dušo,
Već istinu samo kaži.

Nepomaže rod ni pleme,
Ni grbovi, ni cimeri,
Tu ti caru i seljaku
Jednakom se mjerom mjeri.“

Oj sestrice, ja vam vidjeh
Takvih dušah poništenih,
Vidjeh srama i pokora,
Još se koža ježi meni.

Strepiaše zlobnik, krvnik,
Nepoštenjak, ubojica,
Al najviše poruši se
Svoga roda izdajica!

„Čuvaj mi se“ — reče Andjel —
Toga srama i pokora!“
U to sestre ja se prenuh,
A rumena sinu zora.

Dok sam živa, svjetovat ću
Sama sebe sankom svojim,
Te ću radit vazda tako,
Istine se da nebojim.

Nadporučnikova kći.

Pripovieda I. T.

I.

Ima tomu već trideset godina, kako je u Podovih druge banske pukovnije satnikovao satnik Bosnić. Uzgojen na nekom vojničkom zavodu i postav kod linijaša častnikom nagnalo ga domoljubje, te si je izhodio u tadašnjega dvorskoga ratnoga vieća veliku milost, da bude premješten u Banovinu. Velika je to bila milost, jer hrvatskomu banu nije bilo po volji, kad mu dvorsko ratno vieće otimaše mjesta, na koja je ban vlastan bio častnike postavljati.

Satnik Bosnić bio visoka uzrasta, suv, malo poguren, vrlo prevrtljive, žive ćudi. Sve ga se je dojimalo, o svašto je zapinjao, svašto je počimao, osobito kad je bilo poći za plemenitim smjerom. Ali nije umjeo uztrajati, nije ništa dognao kraju. S toga se nije ni oženio, jer po koji put zagledav se u kćeri plemenita roda zprosio je ovu i onu, ali ga medjutim budšto uvriedilo i razstavilo sa zaručnicom. Najpotla zapeo za neku bogatu udovicu, ali i š njom se na brzu ruku razkrstio.

Pošto ga je i udovica uminula i pošto i ljeta već nanj navališe, te i glava mu stala cvjetati, okanio se Bosnić svake nade, da će se ikad ženiti. Pa ipak bijaše svejednako veseo, a najveća mu radost bila, u družtvu zapjevati. Častničke je gospoje i kćeri dotle slietao i nagovarao, dok se neuslobodiše i uz njega pjevati neprivikoše.

Uz tu mu radost najbolje pristajala nadporučnikova kći, Marta. Bilo joj jedva 15 godina, u narodnoj učioni naučila nešto malo čitati i pisati, a u ostalom bila junačko krajiško djevojče pojasta grla, neznajući pretvarat se i tananim načinom postupati. Marta naučila od satnika Bosnića pjevati sve novije pjesme i dobila od njega dvie tri pjesmarice, te je u njih svaki dan zavirivala.

Ali satnik Bosnić nije ostao pri tom stâti, već neimajući drugoga zabavka tumačio je djevojci zemljopis i poviest, te uzpirio joj u srcu narodni ponos i razbistrio joj sud, tobož kako nije samo tomu rodjena, da kuha i prede.

Slobodoumni satnik nije se ni malo obzirao na Martinu budućnost, a Martini se roditelji niesu smjeli suprotnuti satnikovu zabavku; jerbo govoraše sve očito i nezastranjivaše nikada na stranu.

Uz nju sjedeći mudrovaše često o ljudskom udesu, o vjerozakonu, o kukavštini sirotinje i neimaštine, o griehu naše neukosti i nedoraslosti, o neslobodi našega pregnuća.

Bože dragi, kako da se to sve nekosne mlade djevojke dolazeće u napun, razigrane najčistijim rodoljubjem?

„A zašto vi, gospodo“ reče jednom Marta „nepregnete i neizvojujete domovini liepoga blagostanja i svake povoljice i prilike?“

„Draga Marto!“ upućivaše ju satnik „niesu nas majke tomu uzgojile, niesu nas tiem duhom nadahnule, a naše gospoje i vjerenice čuvaju nas u zapećku, te nije u njih snage, da nas nagone s udesom bojak biti, napredovati, i usrećiti sebe i rod svoj!“

„Razumiem, gospodine satniče, neima vam od nas ni drúgu slobode, ni sinku ponosa, ni pregaocu pohvale!“

„Pravo veliš, sladka rodoljubko, nemože se bez majčina mlieka podignuti sviet na noge, ni bez povladjivanja ljepotica uzgajati junačtvo.“

Takvim uputom i povodom dovila se Marta samosviesti, oplemenila si ćud i udarila pravcem neutrvenim, na kom joj nitko nije prednjačio.

A liepo i krasno bijaše to djevojče, crnooko i crnokoso čedo juga, vitka stasa i zvonka glasa.

Satnik Bosnić milo ju gledao i pazio, liepo joj odielo i crljenu kapu od grimiza kupio i kadgodj je imao odlične goste počastiti, svaki put je i Martu uz roditelje pozvao, da pokaže, koliko je za čudo napredovala i duhom i načinom. Prevalio Bosnić petdesetu godinu života i odrekao se ljubavne sreće, Marta mu bila tobož pocerka a uz to i dika i danguba na seoskoj samoći.

Mimo Podova teče Una a preko Une vidi se Novo, bosanska varošica, gdje se je satnik Bosnić često nalazio, ili da si što kupi, ili da posieti muteselima Cerića, staroga znanca. Po koji put povede Bosnić uza se i svoju Martu u Novo, te onda ajde od dućana do dućana, dok si nebi dárka izabrala, što ga joj je poočim namienio.

Onda, kada se je naša pripoviest sbivala, udavahu se častničke kćeri po krajini za učitelje, podčastnike i lugare. Malo kojoj i težkom mukom pošlo bi za rukom, da se uda za častnika, ako nije bilo šest tisuća jamčevine.

Na Martu poziralo dosta učitelja, podčastnika i lugara, ali nijedan joj nije smio ni na domak doći, a kamo li da ju u roditolja za-

prosi. Svaki se žapao satnikova prijateljstva a i sama Marta nehotice tudjila se od tih prosaca. Ono malo nauke i dobra načina odbilo ju od najuglednijih podčastnika, za koje se moglo znati, da će za malo častnici postati.

Bilo joj srce neke druge sreće puno, nadala se nečemu, a sama nemogaše pojmiti, čemu. Podčastnici o njoj govorahu, da se je odviše pogospodila, roditelji žaljahu, što im se je kćerka odvrgla stara običaja i u knjige zadubla gramzeći za nekom drugom srećom, a sam Bosnić dan po dan više opažaše, da je zlo radio, uzpirujući u srcu djevojčinu želje i čuvstva, kojim se nitko neodazivaše.

Bio u zrinjskoj satniji u Divušoj mladi neoženjen poručnik od uprave. Pozivao ga Bosnić i gledao ga s Martom sastaviti, ali mlad čovjek bio odviše obziran i željan bogatstva, jerbo propitkivaše, gdje i u kojega bogata trgovca ima kći za udaju. Za to čula i Marta, te tolikom hladnoćom susretala divuškoga poručnika, da je sam Bosnić zaludnost svoga nastojanja uvidio.

Povrh toga vidjelo se na Marti, da je nešto sjetna i turobna, mišljaše Bosnić, da se je Marta dosjetila svomu položaju i da žali, što je za nečim neizvjestnim pošla, a zanemarila priliku svojoj sreći.

Što mu drago bilo, Marta se obneveselila a satnik se Bosnić ljuto raztužio, što je kćer svoga vriednoga nadporučnika uz najbolju volju nesrećnom učinio.

II.

Narodnik Ljubanović bio na kordunu na straži i budući vrlo služben odredi sam u zasjedu poći. Poveo uza se samo dva čovjeka i ostavio ih na brežuljku posve zaklonjenjih a sam se nevidjen prikrao Uni i u griču sakrio.

Krasna mjesečina zamienila vedrinu bieloga dana. Mjesto ljetne dnevne omare lavoraše hladni vjetrić niz Unu, kad i kad praćiknu se riba na površju a tihi romon rieke pratiaše glasnu pjesmu slavuljevu.

Ljubanović se zavezao u misli, vrzla mu se po glavi liepa Marta i još ljepša sreća, nebi li mu mogla biti sudjenicom. Već i zagrlio u snu ljepoticu i stao joj tepati, kad se iznenada s oni kraj Une otisnu čamac naperiv kljunom upravo k njemu. Bogato odjeven Turčin sjedjaše sam u čamcu i vesliaše čilom i vještom rukom. Za malo eto prignao briegu, privezao čamac za staru vrbu i skočio na brieg. U isti mah dotekla nogostupom sa Podova djevojka i pristupila Turčinu.

„Omere, je li vjera?“ zapita djevojka.

„Tvrda vjera!“ odgovori Turčin.

I udariše u dug razgovor, a Ljubanović slušao s bliza i panjio se od čuda, što sve čuti i pamtiti ima.

Bila nadporučnikova kći i Omer aga Kulenović.

Medju ostalim govorila Marta Omeru: „Gle Omere! Tvoji pradjedovi bijahu bogata vlastela, a sirota raja imala onda svoju zemlju i svoje blago i imanje, kao što ga vi sad imate. — Vlastela i podložnici nebijahu raznovjerci, već izpoviedahu jedan zakon božji i slušahu zapovied Isusovu, koja veli, da ljubimo svoga iskrnjega. Vi age nieste pravi Turci, već ste jedan narod vi i raja. Daj Omere, tako ti moje ljubavi, odstupi dušom od te nepravde, smiluj se nesrećnoj raji, budi joj prijatelj i branitelj. Ljubi Omere rod svoj i vidaj mu težke rane, pak ćeš mi draži biti i od istih očiju, kojima te gledam. Ta sám mi reče, da te je majka još za malena zavjetovala svetoj Kati divuškoj, daj se Omere, makar potajno, pokrstiti, pak me onda vodi domu svomu, gotova sam s tobom bjegati.“

„Márto, sunce moje!“ veljaše Omer „čudno li mi šenu glavom, savlada me besjedom i porazi me očima, nemogu ti se oteti. Već eto pjevam tvoje pjesme i čitam tvoje knjige, zaglibih se u tvoje mudrovanje te nemogu nikud nikamo. Ali je to velika tegoba uz raju pristati a nepodpasti pod sumnju Turaka, a po gotovo je opasno, pokrstit se i na izliku samo klanjati proroku. Sunce Márto, neće dobro biti, nezahtievaj od mene tolike žrtve!“

„Nemožeš li očito prijateljevati raji, nemožeš li makar potajno odreći se korana, onda dragi nemožeš ni mene pravo ljubiti. Jer tko žrtvovati i pregnuti neumie ljubavi za volju, taj nikada i neljubi.“ I pruživ mu ruku, reče Marta: „S Bogom Omere, dok se nepredomisliš.“ I odskaka nogostupom put Podova.

„Počekaj časak slatka Marto!“ Zavapi Omer, odriješitošću djevojkinom očevidno uzdrman. Al djevojka odjuri bezobzirce i nestade je za šibarom.

A Omer ostao stubočke stojeći uhvativ se desnicom izza oružja na lievoj strani, gdje mu bolno srce jače udaraše, nego li igda dosle.

Omer Aga Kulenović bio krasan, jedar junak, zagasita crna oka, brčići mu istom ogarili obršje krasnih usta, a bogato tursko odielo pristajalo junačkomu obliku i uzrastu. Iz krasna tiela pomilala se još krasnija duša i hrabro srce. Junački krasnik bojak bijući sa silnom ljubavju i sa plemenitimi osjećaji, što ih je djevojka u njegovu srcu zametnula, bijaše to krasniji na divnoj mjesečini uz žuboreću rieku ustubočen. Rekao bi, da od miline svejednako sluša tužaljku slavuljevu, a on slušao burno udaranje svoga srca, s kog mu se zamagliše oči i zaglušiše uši; te nit je šta vidio nit je šta čuo.

I nije čuo ni vidjeo, kako se je netko u griču tik do njega privukao i dva tri puta pušku nanj naperio i opet ju od oka odmakao. Omera nije bilo na ovom svietu, toliko ga čuvstva obuzeše, a Ljubanović strašću ovoga svieta zaokupljen nije se ipak mogao vražjega junačtva

*

dovinuti, da saspe oganj u burne grudi Omerove.

Omera nagonilo plemenito čuvstvo, da pregne bilo i poginuti za boljak svoga naroda, a Ljubanovića pretvorila strast u sinju kukavicu.

Nenaumice odriešio Omer čamac, stupio unj i otisnuo se od briega, a Ljubanović mrko za njim pogledav vratio se straži, da tamo ni besjede neprogovori ni sve noći oka nestisne.

Omer sinuo umom i pregnuo srcem po kolotečini svoga vieka.

Došav kući još jednom na um uzeo, što mu je Marta govorila. Sjetio se svoga predka, dobroga Kulena bana, o kojeg dobroti narod naš još i dan danas vrednoću svojih poglavara mjeri. Sjetio se svoje pokojne majke, koja ga je za malena svetoj Kati divuškoj zavjetovala. Pomislio, kako će ga raja u njedrih nositi, kad vidi, da s njom bratski sbori i postupa. I pomolio se Bogu svojih otaca i usnuo san plemenita pregaoca.

Sjutradan osvanuo Omer aga Kulenović kao dobrotvorac, kao branitelj uboge raje. Liepo pozdravljao sirotinju, neglobio ju, nezlostavljao ju, dapače činio joj pravo, kako Bog zapovieda i branio ju od drugih Turaka.

Za malo vremena pristala sva raja u Pounju uz Omera i vraćala mu milo za drago te sbilja osilio mladi pravednik i poštenjak više od svih drugih aga. Bilo je i zamjere, zavisti i kojekakva napadanja, ali Omer bio junak od oka i sam se muteselim od njega žapao.

Pukao glas ob Omerovu čovještvu i na ovom kraju Une a znati će moje liepe čitalice, komu je s toga glasa uzigralo srce i komu je zatitrala biser-suza na liepom oku od nikada neslućene radosti!

III.

Narednik Ljubanović bio, kako već rekoh, služben čovjek, išao je strategičkom obzirnošću za svojom srećom, bio starijemu najbrži poslušnik a mladjemu najstrožiji zapovjednik. Vojnici ga zvali zemljotresom.

Birajući, koju će od častničkih kćeri prositi, gledao je na dvie prednosti, koja će više imetka dobiti i po kojoj će prije postati častnikom. A da častnikom postane, to mu bila jedita miso i najživlja želja. „Vidjet ćete“, rekao neki dosjetljiv vojnik „kad ovaj opaše sablju, dat će si od radosti objesiti otca.“

Mártin otac bio nadporučnik kod uprave, a Márta mu bila jedinica. Mogao dakle starac nekoliko stotinica premoći, a najviše su Ljubanoviću zazubice rasle za preporukom satnika Bosnića, jer je Bosnićeva besjeda u pukovnika mnogo vriedila.

Istinabog, Márta bijaše liepa djevojka, ali s toga ipak nebi se Ljubanović bio branio i drugu uzeti, samo da su u nje one dvie prednosti bile. Što se je pak Marta pričinom Bosnićevom tobož pogospodila, nije bilo Ljubanoviću baš zazorno, ali se ipak žapao zaprositi djevojku, koja ga nije ni pogledati hćela.

Pošto pak onaj večer iz zasjede nehotice doznade, da Marta ljubi Omera Kulenovića, planu Ljubanović silnom ljubomornošću tim više, što Omer premac bijaše, na koga nikada ni pomislio nije. Pa još uz to Turčin, kojega je Márta imala istom namamiti, da se pokrsti! Tko bi se bio mogao tomu nadati?

„Ele čekaj ludo Ture, ja ću tebi poparu skuhati!

Te je besjede prve proslovio, kad je izza one kobne noći još dremovan na noge skočio, da po običaju zasvjedoči svoju službenost.

A što je vidio, što li čuo, toga ni živoj duši nekaza. Bojao se svojoj sreći.

Ali da sebi u prilog odbije Mártu od Turčina ili da mu se potajno osveti, o tom je bilo raditi i to je nakanio Ljubanović u najnadobnije doba nagoditi, da nitko živ neopazi, odkuda vjetar duva, odkuda li će grom udariti.

Pošto je dakle glas pukao, da se je Omer od skoro sav promienio i da je sva raja uzanj pristala, znao je Ljubanović, da Omer Martine pogodbe prihvaća.

A odkad je glas taj pukao, promienila se opet i Marta, te se stala opet radovati, a nije sirotica znala, da je ta radost Ljubanoviću zazubna.

Uzeo oštrije paziti na nju i na sve polaznike iz Novoga.

Bjesomučan, kakav je bio, pomislio i na to, da morda satnik Bosnić za tu ljubav znade i da ju unapredjuje. A satniku Bosniću nije se bilo zamierati.

Ima žalibože dosta takovih zlobnika, koji umiedu svoje zlo srce obuzdati, kad je po njih opasno, tu zlobu na vidik iznieti.

Zlobnik samo onda meće zlobu u kraj, kad je po tom metnuti korist preda se; ali kad neima koristi u izmjenu, onda zlobnik neima mira ni pokoja, dok si srca neizkali.

(Dalje sliedi.)

Oluja.

Podižu se gromovni oblaci
Tutanj tutnji, gromovi se lome,
Oblacima ukrstale munje.
Bit će čuda s djedova kožuna,
Žive vatre iz mokra oblaka,
Iz pušakâ sitnijeh krušaka,
Iz topova krupnijeh jabuka.
Težko onom, tko konaka nema,
Niti kuće, niti kabanice,
Niti vranca nasred tiesna klanca,
Već zla druga iz zelena luga.

Težko onom, tko konaka nema,
A još teže svakom zulumćaru,
Što otimlje tudje dostojanje.
El kad dodje od pravde vrijeme,
Pitat ćemo svoje zulumćare:
„Kamo, ago, naše dostojanje?
„Kamo, ago, naša otčevina?
„Gdje je, more, žetva naše sjetve?
„Posijasmo, a da ne žanjemo!
„Je li pravda, da siromah strada?“

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

Izdaleka i blizu.

Pripoviest iz ruskoga od N. V. Uspenskoga.

Petnaest vrsta (milja) od okružnoga grada stoji na uzvisitu mjestu dvokatni grofovski dvor uz velikoliepni nasad, obzidan platnom od kamena. Blizu do lûkâ tik rieke vidi se selo Pogorielovo uz krasnu crkvu, što ju sagradiše pokojni pod žrtvenikom sahranjeni predci sadašnjega vlastelina. Pokraj Pogorielova do šume uzdigla se tvornica od žganice a iz dimnjaka joj sukljaše sila dima i valjaše se veličanstveno nebom.

Grof bio neoženjen čovjek, imalo mu dvadeset i pet godina. Riedko je i samo za malo dolazio iz Petrograda na svoje imanje. Ali posljednjega proljeća poručio dvorskomu, da će ljetos ljetovati u Pogorielovu, dapače ostati posve na svojem imanju, ako se neporemete okolnosti, smierajući upoznati se iz bližega sa seoskim gospodarstvom uz pomoć realnih nauka, oko kojih je u Petrogradu nastojao. Nadalje doglasio grof, da je ljeto na geologičke ekskurzije opredielio i da će s toga, koliko to učeno zanimanje zahtieva, samotovati.

Ti se glasi brzo razturili po svoj okolici. Silno se uzrujala susjedna vlastela, osobito gospoje i kćeri, uvidivši, da im se je tobož odreći družtva grofova. Ništa ne manje razpravljalo se živo po svem okružju na svih večerah i sastancih pače na svakom susretu o predstojećih grofovih ekskurzijah. Mnoga su gospoda tvrdila, da nastaloga ljeta neima druge, već se zanimati realskimi naukami, nebi li se uz pomoć tih nauka održalo propadajuće seosko gospodarstvo, a medjutim će kakvigodj geolog naići na krasnom imanju, ako baš ne na grudu zlata, to za cielo na kameniti ugalj, na željeznu rudu ili drugu, koju mu drago, kovinu.

Neki stari vlastelin pripoviedao, kako su za cara Pavla došli Niemci na carevo imanje i nudili mu ogromnu svotu novaca u to ime, da im dopusti upriličiti učene iztrage pod carevim mlinom; ali car nepristao na ponudu Niemaca, nadajući se, da će prionuti sam iztraživati zlatne ospice, kojimi se osuo kovni cviet vode na tako zvanom bukovištu.

Da tako nebude, sudilo se, da grof nije zaman boravio u Petrogradu i da će za neko vrieme svojimi učenimi trudovi oblagostanit sav pogorielski kraj. U ostalom obiteljske majke u grofovu naumu, da se bavi naukom samotujući daleko od svieta, nazirale obavljen prielom grofova vjekovanja: za cielo šum priestolničkoga života dozlogrdio mu k jednu sa pobjedami žena velikoga svieta, te će se valjda s toga grof oženiti za ladovanja na selu. Naprotiv mlade gospoje od dolazka grofova izgledahu zoru svoga vlastitoga preporoda: po njihovu sudu neće se grof ni pod kakvim načinom dobrovoljno dati ujarmiti u jaram braka a još manje će buljiti u knjige osobito u ljetno doba, koje se uz veću korist može preboraviti udvarajuć se seoskim ljepoticam.

Prosto seljačtvo puno mudrije shvaćalo dolazak grofov. Promišljalo je, kako će izhoditi u grofa vrt za ovo ljeto, livadicu ili kojih petdeset desetina (rali) zemlje; neki odlučiše tom sgodom pristupiti grofu ponešto pijani, neki pak ponešto šenuti; a seoski zvonar, kojeg je kuća stajala dvoru na boku, mišljaše, da se javi kod grofa za mjesto ludjaka.

Medjutim nastala na grofovu imanju čitava pobuna: u vrtu se popravljala ladovališta, oranžerije, štagljevi, na rieci gradilo se kupalište; u dvoru bielile se stiene i utirali podovi. Dvorski zapovjedio da samo po izbor telad i bikovi na branjenica pasu. Kočeši davali po veće obroke konjem, svaki dan ih priučavajuć stezi.

Polovinom svibnja dovezao se iz Petrograda kuhar s vinom i svakojakim kuhinjskim posudjem; kuhar ponio k jednu i retorte, geologičke čekiće i veći mikroskop, što ga je grof kupio na nekoj izložbi. Naučnoj toj spravi bilo opredieljeno mjesto na posebnom krilu, gdjeno se je nahodila stara pradjedovska knjižnica. Kuhar opisivao dvorskoj služinčadi, dvorskomu i pisarskomu podvorniku petrogradski život, kuhar

držao za nuždno, da ih upozna sa knezovi i grofovi, u kojih je služio, isto tako sa Djusóm i Borelom; uz to mimogred im protumačio, što će to reći: konsomé rojal i de-valjail, šofrua de-žibe itd.

Prvih dana lipnja doputovao sám grof. Seosko svećenstvo javilo se, da ga pozdravi posjetom. Odjeveni u nove mantije, noseći prosforu na srebrnom pladnju budu svećenici primljeni po njegovoj presvjetlosti u jedaćoj dvorani, gdje je bio pripravljen zajutrak uz krasna vina. Poslije obična pozdrava prešli govoriti o željeznoj cesti, o Petrogradu, napokon o Parizu, odkle se grof nedavno s puta vratio.

Bio grof toliko ljubezan, da je gostom koješta pripoviedao o — Parizu.

— Po zidovih neima mjesta, govoraše grof, gdje nebi bilo kakova oglasa o glumah, koncertih, zabavah, balovih; u staklenih prozorih šeću se divlje svinje, lavovi . . .

— Bo — že milosrdni!

— Zaisto sav je Pariz zamrežen veseljem; u Parizu ima više od trideset kazališta!

Grof uzeo motriti svoje slušaoce uturiv pod okapinu oka stakalce.

— Idete ulicom, a mimo vas umiču velikomožni nadpisi; tamo, kolik je sav zid, narisan je na njem crni vrag, gdje razbacuje haljine, prsluke; tamo opet eno divjega bika na areni.

Uzdahnuli gosti i popogledali se.

— Gle kuda nam je ići, otče djakone! reče svećenik.

— Što da radimo tamo? To je Sodoma i Gomora.

— Istina je, potvrdio grof, pristajem uz vas.

— Na dugo li nas udostojila vaša presvjetlost?

— Naumio sam ovdje boraviti dugo.

— Dobro ste učinili. Radovat ćemo se. Župljani sveudilj pitali za vas: hoće li skoro naš dobročinitelj doći? . . .

U sedam se je sati večeralo, grof sjedjaše u svojoj odaji za pisaćim stolom. Na uvratinah stajao dvorski, gledao u tavan i pokašljivao u ruku.

— Nuder, Artamone Fedoriću, dajte da se porazgovorimo o gospodarstvu. Što stojite? Sjedite!

— Hvala, presvietli gospodine, veći ću narasti.

Grof mu, pokazav na stolicu, podrugačio:

— Sjedite! Dvorski ga poslušao.

— Ponajprvo kažite mi, može li se u našem susjedstvu dobiti kosti!

— Čega radi?

— A ima li sumporne kiseline?

— Ima, ali po svoj prilici ne mnogo.

— Eto vidite, Artamone Fedoriću, produljio grof, povaliv se stolici u naslon: voljan sam uvesti na svom imanju racionalno gospodarstvo: na zapadu, mislim da ste čuli, od davna udobravaju zemlju koštevinom. Zar nije hora, da se i mi latimo toga načina? Što mislite?

— Valjda nakaniste sumpornom kiselinom raztvarati kosti?

— Dakako.

— Al za cielo, presvietli gospodine, od toga su sredstva odustali.

— Zar odustali?

— Jerbo je drag i nenadoban. Prve dvie godine preporučivahu drugo sredstvo, morda ste izvolili čitati po novinah: kako se s lahka i živo raztvaraju kosti uz pomoć treseta, kreča i luga (pepela). Treseta, doduše, neima u nas, ali u ostalom nije to nesreća po nas. Glavni je posao taj, da treba onu zemlju, koju ste voljni umilovati, najprvo analizovati.

— Da što! Na svaku ruku treba ju lučbeno analizovati. Jelde vi znate lučbu?

— Jadna mi znanja! Čitaš slučajno novine te štogodj ostane na pameti.

Grof ponudio dvorskomu smotku i dao mu na znanje:

— Specijalna mi je znanost mineralogija. Razumiete li se vi u mineralogiju?

— Nerazumiem. Bog me tiem nepomilovao. Na primjer, da nadjete, gdje mu drago, neizvjestni vedrac ili bjelutak a da ni neznate, kako se zove. Treba vam ponajprvo opredieliti, kojemu sustavu taj vedrac pripada? Da li tetraoktroedičkomu, sferotriklinoedričkomu ili drugomu kojemu?

Uklonio se nakon dvorski. Grof se uzeo šetati po odaji.

„Kakov je to dvorski? Zna lučbu . . . a ja se tomu ni nadao niesam . . . Napokon eto me tuj, počeo sumavati grof zavaliv se u tamni nugao počivala: eto me tuj, ne samo na mjesec dana, već morda za priek viek . . .“

Pošto mu nebijaše zazoran Petrograd u posljednje doba, preletio je još radje na krilatih mislih u Ponevje, obišao neke gostione, popusidjeo u francezkom kazalištu, gdjeno glumljahu „liepu Jelinu“, nasladjivao se u cirku evolucijami ljubezne akrobatke, iz cirka otišao do Djusoa užinati a nakon odputio se na prespalo u „Hôtel de France“, gdje je stanovao. Kazaše mu, da sad svi njegovi petrogradski znanci o njem šale sbijaju i pitaju:

— Kamo ga je nestalo?

— Vele, da je otišo na selo . . . za priek viek! . . .

— Koliki užas? Što li će tamo započeti?

— Za cielo otišao slušat vukove . . .

Svi udariše u grohot. Najgromotnije od svih smije se, zvekećuć sabljom, knez Mordovkin, s kojim se je grof, ima tomu mjesec dana, hotio ogledati poradi neke Adele.

„Medjutim sad na selu, mišljaše grof, živit ću carski: u mene ima velikanski kuhar, ima ogromna množina slugana, liepih konja, ima

vina u podrumu; kud pogledaš, sama udobnost. Proživit ću tuj godinu, dvie, a onda ću, ako Bog da, opet u Petrograd. Istinabog, petnaest je tisuća na godinu malo; ali se samo sobom razumieva, da mi je živiti skromno. Zar ću, da pustim imanje? Pomisli namah zatim i skoči na noge, dosinuo se neobične misli: a tko mi je jamac, da neću za dvie ili za više godina zatrošiti sve novce? Pa kuda ću tad? Zar u službu? Grof se porugljivo nasmiešio i zapalio havansku smotku; a kad je već tako, za čim idem, što jošte želim uz takovo imanje, kakvo je moje? Posebice ću živiti . . ."

„A što će reći sviet, gdje je sviet? natuknuo mu unutarnji glas: naumio si nepoznavati susieda i pravo si činio; jer što može tebi i njim zajedničko biti. Ti ćeš govoriti ob operi, o baletu, a tvoji susjedi ob oranju i prevrtanju siena. Bolje svakojako, da tuj sjediš sam, ili opet ajde u Petrograd."

— Ludost! uzkliknu grof: sve je to dosadno, suprotno. Grof pozvonje i zapovidje, da mu donesu užinu.

Sjutradan u osam sati rano sidjeli za samovarom u podvoraćoj sobi do pridvoranske dva sobara, kuhar i kuharova žena. Na uvratinah stajao dvorilac dječak u sivom fraku s jasnimi puceti. Stariji sobar pogledav na svoj dobnik reče kuharu:

— Zar nije već hora, da nastavite biftek...

— Ej Petko! kliknu kuhar dječaku: leti k vrtlaru i uzmi u njega rajevica a reci govedarici, da mi donese skorupa. Kuhar izvadio iz žepa jestvenik, i pokazav unj kažiputom reče: evo jela! Gor-d'evr-varie . . to je moći . . . supžuljén, filé-de-bef an-bel-vju — i to je moći! Liepo bi bilo sterle-ala-minut, al toga neima! Valjao bi krem od pastrva s triflami — ali ih neima! Za artičoke i nepitaj . . . štogodj zamisliš — sve neima te neima! Osim da gotovim pate-šo od okuka! Ima li tuj okuka?

— Mora ih biti — karasa ovdje ima mnogo...

— Taj se smet nikomu neljubi . . .

Unišla govedarica i vrgla skorup na stol.

— Jandre Ivaniću! proslovila govedarica starijemu sobaru: zapoviedate li, da se gotovi sirutka presvietlomu gospodinu?

— Gotovite: grof ljubi sirutku, samo dajte, da se mrvička bolje ukiseli.

— Čujem. Još vam imam javit: da mi se je žena kočeša Jakova rugala.

— Kako se ona smije rugati?

— Znate, da sam ja medju govedaricami najstarija, a ona me neće da sluša. I ona bi htjela biti najstarija. Ja sam joj rekla: slušaj Marijo, ako mi u presvietloga gospodina budemo sve zapoviedale, onda neće biti nikakova reda; svatko je dužan pokorit se. A ona uzela na mene lajati.

— Kažite joj, da je po dokazivanju zabilježio sobar: ako još jednom laneš, to će ti se sjutra izplatiti račun, jer trebaš da znaš, u koga služiš! . . .

— Čujem.

U taj par zazvonjelo zvonce, a sobari se uzvrpolili.

Stariji sobar ušao oprezno u grofovu spavaću sobu, gdje je grof jošte ležao na postelji.

— Kakvo je vrieme?

— Jako liepo, presvietli gospodine. Sunce grije. Noćju bio dunuo vjetric, ali je pred zoru jenjao.

— Jeste li poslali na poštu?

— Jesmo, jošte sinoć . . .

Nastao mûk. Vidilo se, da je grof osjećao oskudicu novića; opazio to sobar i usiljavao se čimgod zabaviti grofa; ali ga je imao čim zabaviti: dojmovi su seoskoga jutra toliko skromni, da nevriede spominjanja.

— Kaži mi, Boga ti, reče grof: kakva je to noćas vika bila?

— Stražar se je odzivao, presvietli gospodine! . .

— Nemože li se udesiti, da se bar onoliko prekomjerno nedere baš nad mojim uhom.

— Udesit će se. Taj ću čas zapovidjeti.

— Da li se psi po noći puštaju.

— Puštaju se svi do jednoga.

Grof se počeo odievati.

— Gdje izvolievate piti čaj?

— Na balkonu.

— Vrieme je prekrasno, izniet ću umivalo, govoraše sobar.

Gledajući na pradjedovske slike u nuglu pomislio grof: zar se baš svuda moraju nalaziti ti bizantinski nakiti? Medjutim veljaše sobar svomu drugu u prednjoj sobi:

— Ne u duhu . . .

— Ti mu poznaješ značaj; danas ti je milostiv, a to se neda namah prekinuti nipošto.

U prednjoj se sobi javio dječačić.

— Je li presvietli gospodin ustao?

— Koja te je za to briga?

— Otac je dao prositi, nebi li presvietli voljan bio doći sjutra podnevnoj službi?

— A što je sjutra? pitao stariji sobar.

— Uskrs, skromno odgovori dječačić. Ako presvietlomu gospodinu ugodno bude odstojati liturgiju, to ćemo službu započeti kašnje i zvonjeti dulje.

Dječačić prizva sobara k vratam i prišapnu mu:

— Nebi li mogao vidjeti grofa?

— Čemu?

— Sva se kuća razvalila . . . ako nebude milosti . . .

— I takvimi tricami uznemiruješ grofa. Čemu si se dosjetio? Izdiri!

— Ta eto čemu sam se dosjetio, govorio mladić prekoračiv prag, uložite besjedicu vi sami . . . vjerujte mi, ako danas nebude — sjutra će kuća svu obitelj podaviti . .

— To je druga stvar, prihvati sobar; bilo kad mu drago, ja ću te u nezabranjeno doba prijaviti.

— Došao, presvietli gospodine, dječačić, da dozna, nećete li voljni biti potrudit se sjutra k podnevnoj službi — javljaše sobar.

— Kaži, da neću doći . . .

— Sav bi narod, presvietli gospodine, uzradovali, reče sobar.

— Same trice!

— Mogu vas uvjeriti, da vas svuda žele vidjeti, kao žarko sunašce i svatko već zna, da ste amo došli. Predci su vaši ovaj hram sagradili, a vas drže za popečitelja toga hrama. A biti će kojekakve pripoviesti, reći će, roditeljem mu se nije grstilo od hrama božjega . . .

— Marim ja, neka pripoviedaju. Zar sam ja kriv, što su moji predci hram sagradili.

— Ja znam i kažem, presvietli gospodine, vi živete medju vukovi, nadobno je dakle, da po vučki i vijete.

Ta poslovica dojmila se grofa. Zapita:

— Jesu li konji i hintov u redu?

— Hintov sam, presvietli gospodine, jutros navalice obišao. Liepo je obnovljen: ukrašen i lakom osvjetlan.

— Al mi kaži, što imam činiti?

Stariji sobar bio mudar čovjek, odlikovao se izkustvom i poznavanjem svoje službe, zato ga je grof i nazivao svojim ministrom. Grof se je često povadio š njim, izružio ga, ali se svaki put pokazalo, da je sobar prav, buduć se je svojim uplivom u grofa služio samo u takovu slučaju, kad se je bojati bilo, da će postradati grofovo dostojanstvo ili kad se je pod noge vrgla svaka mudrost.

Neimajući važnijega posla, još u večer bude zapovidjeno, da će se ići podnevskoj službi i da se upregnu četiri vranca. Mladji sobar imao se odjeti u livreju, a kočeš u svoje paradno odielo.

Osvanuo uskrs. U devet sati prvi put zvonjeli k podnevnoj službi; grof se je bio već ustao. Jutro bilo krasno; sva su okna grofovskoga dvora bila širom otvorena; zvuci se crkovnoga zvona melodično razliegahu po sobah. Briegom uz rieku narod u svečanu odielu išao crkvi. Grof je bio duhom krasno razpoložen i tiho pjevaše iz „Trovatora“ ariju: Miserere. Četiri vranca stojala već davno pred dvorom.

Nakon u samoj bjelini, sa pince-nez i engleskim puckalom sjede grof u nugao hintova i prevjesio jednu nogu preko druge. Jedva minula minuta, a grofov hintov dojurio do pred samu crkvu, zvonar udario zvonjeti svimi zvonovi. Odazvav se lahkim naklonom glave pozdravu naroda stupio grof u crkvu a za njim išao sobar noseći pod pazuhom ság. Čim grof stade na uzvišeno mjesto za željeznom rešetkom, izadje djakon iz oltara i započe pojati.

Na svršetku službe udesio svećenik propovied po tekstu: „Neima vlasti, ako nije od Boga“. Služba se otegla na dugo; pojanje djece razdiralo grofu sluh, te je već poslije prve ektenije pokušao otići kući; ali ga ustavila pristojnost.

Mužiki izišavši iz podnevnice, bud se dovoljno namoliše u crkvi, počeli se domienjati medju sobom:

— Što velite, grof je sasvim došao amo živjeti.

— Već znamo! Pošto su se gospoda sama zaniela za gospodarstvom; pa živili dosle, Bog znao, gdje, sad svikolici dolećeše svojemu gniezdu.

— Poslije povoljice svi podavili repove.

— Bar se naše djelo održaje. Ako samo malu malčicu ovčica ili kravica prestupi na vlastelinsku državu, eto ti jada!

— Svagdje eto gospodareva oka.

— Ako li poslije sjetve odpusti koga: do zimskoga Nikolja pojest će ono malo kruha, ako ga i bude dotle! Onda zaposti!

— Ja ću se onda prihvatiti lobode.

— Gledaj ga! Kad bi i bilo lobode, žegla bi malo! Ali da ni loboda nerodi, što ćeš raditi onda?

— Što je božja sveta volja! Proslovi neki starac prkrstiv se i uzdahnuv.

— A još k tomu porez . . . i za porez nam se je starati.

U tom duhu duljio se razgovor, dok se kršćani nerazidjoše po svojih kućica.

Vrativ se iz crkve, zajutrovao grof i odšetao u vrt; tuj s vrtlarom zametnuo govor o šljivah, breskvah i mandalicah, natuknuv mu tobože, da mu je to voće najmilije; ušao u knjižnicu, tuj upazi svoje retorte i drugu spravu, obišao kuhinju, poposidjeo na dopražju, gledao na razvaljene kuće seljâkâ, slušao kukuriekanje pietlova, nakon prošao kroz prednju sobu mimo svojih po vojnički uciepivših se sobara i zatvorio se u svojoj odaji.

— Dug mu je čas! . . . reče stariji sobar: a jedva će ovdje dugo boraviti!

— Što nam je činiti?

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O dubrovačkoj drami prema drami ostalih naroda.

Čitao Armin Pavić 18. ožujka u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu.

Milostive gospodje!

Svrnimo se od obćenita nacrta drame u cielom svietu na našu hrvatsku, da vidimo, kakovu baštinu ostaviše naši slavni predji nama, svojim biednim potomkom.

Polovicom sedmoga vieka sidjoše Hrvati iz zakarpatskih predjela u krajeve, po kojih im se i danas pjesma k nebu ori. Od toga dićnoga dolaska pa do današnjega tužnoga jada, nije hrvatski narod nijedno vrieme ostao bez književnosti. Prva mu bijaše narodno pjesničtvo, koje se predavalo od usta do usta, ostavši od 9. vieka do najnovije dobe od književnika zanemareno. Druga mu bijaše književnost crkvena, pisana starim slovenskim jezikom, uz koju se istom 15. viekom započela hrvatska knjiga, pisana narodnim jezikom.

S početka se ta hrvatska narodna knjiga suzila na nekoje gradove po obali jadranskoga mora i otoke, dočim je sve do pod konac 17. vieka ostala Hrvatska bila pusta na narodnoj knjizi. Uzrok toj književnoj pustoši u ostaloj Hrvatskoj leži u tom, što je baš u to doba igrao ostali hrvatski narod krvavu dramu, koljući se za različite pretendente svoga priestola a iznad toga još i s Turci. Gradovi dalmatinski i otoci imaju, kao od početka hrvatske povjesti, tako na po se u to krvavo doba, sasvim posebni položaj. O nje se otimahu Bizantinci, hrvatski, ugarski kraljevi i Mleci. Najčešće i najradje bijahu pod Mlećani, preko kojih dolažahu u veoma uzan doticaj sa susjednom Italijom, budući i sami romanskoga poriekla, koje se vremenom u hrvatskom izgubilo.

Po što se 15. viekom u Italiji pomenuta renesansa posvema izvela, a dalmatinski gradovi i otočani mnogo s Italijom obćahu, osobito na padovanskom sveučilištu, kamo im sinovi polažahu na nauke, samo se sobom nudja, da se i kod njih narodna knjiga skoro zametnula.

Najstariji tragovi joj padaju u drugu polovinu 15. vieka, a u grad Spljet, gdje se oko najstarijega hrvatskoga pjesnika Marka Marulića sabralo kolo petorice drugih hrvatskih pjesničkih drugova. Medj njihovimi hrvatskimi djeli, imaju od samoga Marka Marulića 3 drame, koje su istom prievodi talijanskih misterija 15. vieka.

Ova u Spljetu započeta hrvatska drama ne bijaše namienjena cielomu narodu, pače se čini, da se ni u samom Spljetu nije širila izvan kruga literarnih prijatelja, medj koje dolažahu i s kojimi stajahu u pismenom obćenju suvremeni hvarski pjesnici Hanibal Lucić, Petar Hektorević i Marin Gazarović. Ima od ove trojice i drugih nepoznatih hvarskih pjesnika 16 drama, od kojih jedina Robinja Hanibala Lucića prelazi predmet talijanskih misterija. Čin te male dramice u jednom aktu uzet je iz narodne hrvatske historije i tako je jednostavna dialogizovana pripoviest, bez kakova zamršaja, da niti ne zaslužuje imena drame, ali je ipak znamenita kao prva samostalno izradjena hrvatska drama, koja dakako daleko zaostaje za grčkimi uzori, po kojih se pjesnik povadjao, nego je opet na drugu ruku sretno se odmakla od suvremenih talijanskih groznih i bombastičnih tragedija.

Ove hvarske drame, kao i u obće sva suvremena hvarska literatura, mnogo su većega zamašaja od onih spljetskih, i pripovieda se, da su se te drame narodu na piacah već u 16. stoljeću prikazivale, a za Lucićevu Robinju kažu, da se još do ne davna na velike svece Hvaranom silnim uspjehom prikazivala. U ostalom nema u napried ni u Spljetu ni na Hvaru osim spomenutih književnika nego amo tamo koji, i to često samo po imenu poznati. Tako je i po ostalih dalmatinskih gradovih i otocih, a dramom se od tih književnika jedini Korčulanin Kavanjin u 17. vieku zanimao, od kojega imamo dva samo po imenu poznata komada.

Sasvim ljepše i svietlije ukazuje nam se lice hrvatske literature u Dubrovniku, kamo već i Lucić prenosi čin svoje Robinje.

Milostive gospodje! Taj toliko pjevani a nikada dostojno ne opjevani grad, ponos hrvatskoga roda, podigao je svoje ponosne bedeme na valovih sinjega mora jadranskoga pod konac sedmoga vieka. Avari, koji pustošeći prolažahu Dalmacijom, razoriše grčki grad Epidaur, današnji Captat, a ostanci epidaurskih gradjana bijahu utemeljitelji Dubrovnika. Obkoljena od Srba, Bošnjaka, Hrvata, Neretljana, znala je ta mala dubrovačka republika — s početka demokratska, nu vremenom sve većma aristokratska, a na svršetku oligarška — tako se sretno okoristiti njihovim vječnim trvenjem o gospodstvo, da je, prijanjajući uz jačega a štiteći skromce slabijega, postala utočištem njihovih prognanih knezova, svoju trgovinu pako razmaknula daleko njihovom zemljom i jadranskim morem. Plodovi takova postupanja bijahu, da se Dubrovnik, imajući uz to krepku i pravednu upravu, nahvalično jačao, ali mu obćenjem s Hrvati i primanjem istih u svoje bedeme romansko-grčko poreklo sve većma počelo u hrvatskom tonuti, tako da od 11. vieka bijaše hrvatsko pretežnije i poslje jedino. Teže je prošao Dubrovnik napram silnijim vanjskim neprijateljem, od kojih je čas Bizantince, čas Normane, čas Mlečane priznavao svojimi go-

spodari, a od god. 1232. do 1358. stajao baš u podpunoj odvisnosti od mletačke republike. Godine 1358. odkinuo se sretno od Mletaka i postao sasma nezavisna hrvatska republika. Od toga vremena vinuo se Dubrovnik u 15. i 16. vieku do znamenite trgovačke i pomorske vlasti, a odsiev svemu tomu ponositomu sjaju hrvatskoga imena sačuvao nam u svojoj bogatoj hrvatskoj literaturi, od koje mi je zadatak upravo na dramatsku vašu krasotu upozoriti.

Prvi dubrovački dramatski komad jest od najstarijega pjesnika dubrovačkoga Gjore Držića (umro 1510). Tomu dramatizovanomu tablou od 160 veraza nema naslova i tako je posebne vrsti u dubrovačkoj dramatici, da se jasno vidi, kako nije bio namienjen javnosti nego privatnoj namjeri pjesnikovoj. Naš Gjore na ime bijaše zaljubljen u kćer svoga pjesničkoga druga Šiska Minčetića. Ta ga je ljubav navela na mnogobrojne lirske pjesme. S početka se valja da nadao uspjehu od svoje ljubavi, i htio djevojci u ovom tablou slikovno izreći, kako bi njihov brak svim bogovom na nebesih bio povoljan. Boginja znanostî Palada dobije za svoga pjesničkoga štićenika od boginje nebesa i braka Iunone privolu, da će im brak biti sretan, za tiem im i bog pjesničtva Apolo proriče vječnu sreću, a sama boginja ljubavi Venera pomaže ih sa svojim sinom Kupidom, koji najprije zanieti svojom strielom u djevojci za tiem u ljubovniku plamen ljubavi. Djevojka se ne usteže od ljubavi, po što vidi, da ju hoće i bogovi; ljubovnik jedva dočeka i eto namah boginje Palade, gdje ih blagosivlje, a za njom silazi i sam bog nebesa Jupiter i izriče im svoj svemogući blagoslov.

Nesretnomu pjesniku — budi mimogred rečeno — niesu ni svi bogovi toga tabloa pomogli; djevojka privoljela drugomu, i pjesniku nije preostalo, nego se od žalosti zapopio, da za njenu sreću bogu moli, kada ju već ne mogaše s njome podieliti.

U ostalom se jasno razabire iz mitologičke prismjese, koja u tom tablou dolazi, i iz talijanskih naslova, kada se pojedine scene mienjaju, kako su i talijanski i klasični studium za Držićeve dobe bili u Dubrovniku poznati.

Pa to se oboje još boljma razabire na idućem dubrovačkom dramatiku, pustinjaku Mavru Vetraniću (1482—1576), od kojega imamo 3 crkvene drame i prievod Europidove Hekube.

Poslje Vetranića nalazimo u Dubrovniku 16. vieka liepo kolo od jedno 30 književnika. Glavni karakter njihova književničkoga zanimanja jest lirski. Kao što se osnutnici dubrovačke knjige, Držić i Minčetić, jedino lirikom Petrarkovom u drugčijoj formi zanimahu, tako i medj ovimi i daljimi književnici do Gundulića, nalazimo poglavito tu vrst lirike zastupanu. Različitim originalnim dubrovačkim pravcem krenuše medj njimi jedino Gučetić Stjepan i Čubranović; onaj u svojoj Dervišiadi, ovaj Jegjupki. Motivi obojim pjesmam bijahu u životu pjesnikâ. Čubranović je na ime mnogo hodio za nekom gospodjom, kojoj je to dodijalo, pa se jednom na njega pred svojimi družicami otresla, viknuvši, „a šta će toj Jegjupćanin?“ to će reći ciganin. Pjesnik na tu zgodu sastavi svoju Jegjupku t. j. ciganku, u kojoj jedna ciganka gata krugu gospoja i kazuje im sredstva, kojimi će postići, da im muževi ostaju vjerni. Gučetić pako pane, ne zna se rad šta, u tamnicu, u kojoj je do zla boga izmršavio i dugačkom bradurinom obrasao. Prolazeći jednom kneževa kći tamnici ispod prozora, zapazi na njem pjesnika u tom stanju i zapita svoju družbu „joj kaki je to stari derviš?“ Pjesnik sastavi na to pjesmu, mnogo turskimi riečmi ispremiešanu, u kojoj jedan stari derviš svom mogućom turskom filozofijom ljubavi zaklinje neko djevojče, da mu za boga usliša boli i želje njegova ljubeća srca. Oba šaljiva i ljubka predmeta izvedena su tanahnom gracijom pjesničke kompozicije i sloga, te ostaše udilj najmilija lektira Dubrovčana, a Jegjupka mnoge od njihovih književnikâ nanuka na oponašanje, akoprem još u dilj petrarške elegije u dvanaestercih ostaju njihovo glavno zanimanje.

Uz tu bogatu zastupanu liriku, bijaše u 16. i početkom 17. vieka ne manje bogato zastupana i dubrovačka drama. Kao što u Italiji tako se i u Dubrovniku u svrhu dramatskoga pjesničtva sastajahu mladi plemići u družine, koje drame i sastavljahu i prikazivahu. Takovih dubrovačkih družina bijaše toliko, da nalazimo drame od jednoga pjesnika od različitih družina prikazivane. Uredba njihova bijaše podpuno organizovana, a imena, kao i u Italiji većinom šaljiva: kao pomet družina, družina orlova, družina smetenieh, družina složnih. Posla imahu pune ruke, jer za vrieme poklada ne bijaše svatova u Dubrovniku bez dramatske predstave, a osim tih privatnih prigoda, davahu se predstave i u javnom kazalištu, koje se nalažaše u viećnici, i ćak i na javnoj piaci. S toga se komik Marin Držić u jednoj svojoj komediji gorko tuži, da je teško biti poet, po što ga na svakom piru kao kakova bastaha trebuju, a mjesto zahvalnosti mu još obično podvikuju, ne valja ništa, iždeni. U toj obćenitosti i javnosti tih dubrovačkih družina i njihova prikazivanja leži liepa razlika napram suvremenim talijanskim dramatskim akademijam, ali ujedno leži nesrećom u čestom njihovu improviziranju uzrok, da nam se nije nego od jedno 80 drama sačuvala viest, a i od tih nam nezgodom vremena niesu u Zagrebu sačuvane nego njih 60.

Milostive gospodje! Ozbiljna dubrovačka drama težko se razvila do dubrovačke originalnosti. Tako se u prvoj polovici 16. vieka Marin Držić još uviek bavi crkvenimi dramami, Bunić Miho prevodi talijanski preradjene Euripidove Feničanke, Lukarević nečijega kralja Ata-

manta i Gvarinijeva „pastor fido“, a Gučetić Savko Gjustievu Ariadnu i Dalidu.

Nu koncem 16. vieka pridolaze u diènu vrevu dubrovačkih književnikâ, krasne zastupnice vašega liepoga spola: Nikoleta Restićeva, Julija i Speranca Bunićeva i Marija Gundulićeva, koje sve bijahu dionice književnoga rada, pače jedna se osim spomenutih našla, koja ga upravo vodila, a ta bijaše dična Flora Cucerić, Aspazija dubrovačka i talijanska 16. vieka. U Florinih se dvorovih sabirahu pomenute njezine prijateljice i što godj bijaše odličnoga svieta dubrovačkoga. Sabirahu se pako u svrhu književničkoga razgovora, koji se kod jakoga spola dakako skoro izvrnuo u jaki egoizam, pa tako se obasula dubrovačka poezija slavospjevi krasne Flore. Izmedj mnogih odličnih snubilaca odabra Flora Talijana Peskiona, s kojim boravljaše čas u Fiorenciji, čas u Dubrovniku, čas u Jakinu, svigdje slavljena kao znamenita i talijanska i hrvatska pjesnica, svigdje obkoljena od najotmenijih pjesnika i umjetnika, medj kojimi je tako rado boravila u umjetničkom razgovoru.

Uz tanahni ukus takovih dionika hrvatske literature počelo se namah lice dubrovačke drame mienjati. Zlatarićev prievod Sofoklove Elektre i Tasove Aminte, odlikuje se naprama dosadašnjim prievodom filološkom točnosti i pjesničkom elegancijom, a mahom poslje Zlatarića dobi ozbiljna dubrovačba drama pod perom Gundulića i Palmotića posvema ljepše originalno lice.

Prvaci hrvatske literature u Dubrovniku, Gundulićem i Palmotićem, koji već padaju u početak 17. vieka, počimlje u Dubrovniku naprama dosadanjemu pretežno lirskomu vieku, viek epski. Tasov Jerusolim, Ariostov Orlando i Virgilijeva Eneida postaju glavno zanimanje književnika, a od starijih domaćih pjesnika omilješe epsko-lirske pjesme Čubranovića i Gučetića. Tako se sva lirika ovoga vieka promienila prema dosadanjim monotonim elegijam u lagane Anakreontike Bunića, Vučićevića, a i u svoj ostaloj literaturi nastupi u formi mjesto dvanaesterca s dvostrukim srokom lagani osmerac. Ova dva momenta ujedinjena promieniše odsada dubrovačku ozbiljnu dramu, te od crkvenih dramâ i zgoljnih prievoda učenjačke talijanske drame u dosadnoj formi, postaše, da jednom rieči rečemo, vitežke drame u laganom osmercu. Svakoj je motiv ljubav, radi koje se čin tragički zaplete, ali se svaki put sretno udajom svrši. Nu to nije šekspirska ljubav, koja se samovlastno zanieti pa se u svom vlastitom buktećem plamenu zatuši, nego je ljubav, koja se rodi od zahvalnosti, a stegnuta je ili hladnoćom oportunih obzira, ili romantičkom konvencijom, da se ljubovnik boji ne bi li svoju ljubljenu povriedio, kad bi joj ljubav odkrio, ili se rodi i svrši vrhunaravnom voljom i silom božanstva. Predmete takovoj ljubavi uzimlju pjesnici, ili iz pomenutih eposa, ili iz grčke mitologije. Prievoda talijanskih drama više nema, ali još udilj ostaje talijanska forma: prolog, kor, čin u 24 sata i na jednom mjestu, a i stil je još uviek retoričan ne etski. Što se misli tiče, znamenito je u tih dramah isticanje dubrovačkoga ponosa na svoju slobodu i bogatstvo i znamenita je dubrovačka ponosita samosviest, da im je njihov grad „čast i dika svieh slovinskieh gradova i država“. Gdje im se i najneznatnija prilika pruži, odmah nas razblažuju tiem liepim narodnim hrvatskim i sveslavenskim ponosom, što nam je liepo svjedočanstvo toga trgovačkoga grada, kako materijalni interesi koje države istom uz podpunu sviest posljednjega narodnoga opredieljenja uspievaju.

Znamenita je prama dosadašnjim dramatikom velika produktivnost Gundulićeva i Palmotićeva. Gundulić piše u svojoj 32 godini, da mu se 10 njegovih drama s mnoziem i bezbrojniem piesnima taštim i isprazniem na očitieh miestieh s velicim slavam prikazivalo. Žali bože te su u to vrieme ježuviti dubrovačku revnost za vjerom do toga stepena digli, da se Gunduliću ovi plodovi slobodne svoje mladjahne fantazije učiniše grešni i nedostojni, da se potomstvu sačuvaju, pa nam tako osim Prozerpine i Ariadne sve ostale propadoše do posvema neznatnih odlomaka iz Diane i Armide.

„Pozerpina ugrabljena“ mnogo je slabija naprama Ariadni, koju je sigurno i sam pjesnik držao najboljom, jer ju 12 godina poslje one abominacije svoga dramatskoga pjesničtva posvećuje, valja da još i ispravljenu, Marinu Tudizu.

Tezej dolazi s Ariadnom na svojih brodovih na otok Naksos i podje s njome, nujnom, sjetnom i zamišljenom za ostavljenim rodom i rodnim mjestom, da u jednoj ribarskoj kućici uživa daleko od buke morskih valova prvu bračnu noć. Ranim jutrom drugoga dana dolazi Tezej sa svojim svjetnikom, koji mu svom snagom retorskoga dokazivanja razloži, kako bi po njegovu slavu štetno bilo, kad bi doveo kući kao kraljicu Ariadnu, kćer Mina, kojemu majke i oci atenski toliko godina krvavi harač plaćahu. Tezej se dao osvjedočiti i uteče potajno s brodovi od Ariadne, koja na to dolazi, bojeći se da li ju nije Tezej ostavio, po što se tako rano od nje iz postelje odielio. Viest pastira da niesu nikakove buke na obali čuli, za čas ju umiri, ali ju malo za tim već čujemo naricati za otišlim Tezejem, i odlučena je umrieti, kad najednom zapaziše brodove gdje dolaze u luku. Misleći jadna Ariadna, da su to Tezejevi brodovi, pohrli na obalu, nu doskora doznajemo od jednoga glasnika, da to ne bijaše Tezej, nego bog Bako, za koga se Ariadna sretno udala.

U toj dramici pokazuje nam se Gundulić kako ga iz njegova Osmana poznajemo: uzvišen pjesnički ženi, kojemu misli vječno tonu u ide-

alnosti. Slog mu je prema ostalim dubrovačkim dramatikom precizan i jezgrovit; u korskih pjesmah ima mnogo liepih pjesničkih prispodoba u opisivanju večera, jutra i naivne bezazlenosti ribarskoga života na otoku, a naricanje Ariadnino za odlazećim Tezejem, jest uzor dubrovačke retoričke dikcije. Metar je veoma raznolik i sva je prilika, da se sve Gundulićeve i Palmotićeve drame prikazivahu melodramatički, te mi je velikim veseljem na još veće vaše krasote javiti, da se naš kazalištni odbor spremio, kako bi se pomoću izvrstnoga umjetnika g. Zajca koja Gundulićeva drama na svršetku ove sezone melodramatički prikazala.

Prema uzvišenosti Gundulićeva pjesničkoga genija ističe se kao osobiti dar Palmotićeva neograničena produktivnost, u kojoj je, kako nam životopisci njegovi kažu, toliko toga od najranije svoje mladosti počam spisao, da ne bismo htjeli ni vjerovati, da je to sve jedan čovjek mogao spisati, kad bismo imali sve što je napisao. A pjevao je tolikom lahkoćom, da bi više puti s mjesta svojoj družini redom uloge u pero govorio. Žalibože te nam se od tih mnogobrojnih njegovih drama nije sačuvalo nego 13, koje bismo ovako mogli poredati.

1) Palmotić svodi do rieči u dialog epizode iz pomenutih eposa ili pojedine pjesme drugih stranih pjesnika. Ovamo spadaju njegov 1. Ajač i Ulise, 2. Armida, 3. Elena, 4. Enea silazi k Ankizu, 5. Enea i Didona, 6. Lavinija.

2) Palmotić izradjuje samostalno grčke priče. Tako nam u (7.) troaktnoj Ipsipili daje veoma ugodno dubrovački dramatizovanu grčku priču, kako su na otoku Samu muževi svojim ženam dodijali nevjernošću pa se žene odlučile i poklale jedne noći sve muževe, izabrale izmedju sebe Ipsipilu kraljicom, stanovite volje, da će svakoga mužkarca, koji bi na njihov otok došao ubiti. Argonauti pod vojvodstvom Jazonovim dodju putem na otok, ali ne mogu od kraljice Ipsipile isprositi mira, nego ova sa svojom ženskom vojskom dodje i zametne se ljuti boj. Biju se pojedince; Jazon s Ipsipilom. Ne mogući jedni druge nadhrvati, predloži Jazon da se boj nastavi odkrita lica. Čim tako Jazon zapazi lice Ipsipilino, klekne omamljen od silne ljepote i nudi joj se, da ga probode, jer i onako za život ne bi mario, ako mu ne bi ljubavi njegove uslišala. Nu jednaki ljubovni žari zavladaju i Ipsipilom, pa tako i ostalom vojskom i Jazanovom i Ipsipilinom izmedju pojedinih parova. Od ljutih bojnika postanu ljubeći se golubovi i čine svatove: Jazon s Ipsipilom a svaki od njegovih bojnika s jednom od Ipsipilinih družica, kako su sve to već u veoma ugodnom prologu pripravili Hefest, Venera i Kupido. Ovamo će spadati još drame: 8 Akil 9 Kolombo, iz novije poviesti i 10 Bisernica??

3) Palmotić donosi posvema nov elemenat dubrovačkoj drami: crpe predmete iz domaće historije dubrovačke i postaje tiem pravi hrvatski dramatik.

Tako nam u (11) Danici prenosi čin 5. pjevanja Ariostova Orlanda na bosansku historiju, da proslavi svoj Dubrovnik, u kojem je početkom 15. vieka kralj Sigismund našao, od Turaka razbijen gostoljubno pristanište i imenovao im kneza vitezom zlatne ostruge. Izbliži sadržaj te drame, imao sam prošaste zime sreću vašoj krasoti saobćiti.

Od veće je vriednosti 12. Captislava, koja je samostalno izradjena, a slavi se u njoj grad Epidaur, iz kojega je poslje nastao Dubrovnik.

Slovinski kralj Krunoslav, predobio je sve slovinske zemlje i nastanio se napokon u Epidauru, gdje je rodio sina Vladimira i kćerce Captislavu, Ljubicu i Teuku. Na njegov junački dvor dolažahu od svih krajeva mladi vitezi, pa tako i Bojnislav, sin srbskoga kralja Kažimira. Taj se Bojnislav iskazao veoma zaslužan po Krunoslava, izbavivši mu jednom prilikom srednju kćer Ljubicu iz čeljusti zmaja, pa mu s toga kralj obećao najstariju kćer Captislavu za ženu, kada ista poodraste. Nu Captislava odrastavši podje po svietu na junačka djela, a doznavši za ovo Gradimir, sin ugarskoga kralja, podignu se sa svoga dvora, da ju nadje. Rvući se Gradimir na tom putu s razbojnici i giganti, dodje blizu Smedereva i dozna, kako je smederevski despot Vučistrah oteo umirućemu despotu prizrenskomu njegovu liepu ženu Zoru, zatvorio ju u svojih dvorovih pa se još oholio nad tim razbojničtvom i napisao kapiji na dvoru, da ima najljepšu ženu na svietu, kojoj se svaki junak ima snižena pokloniti. Gradimir odluči, da će poći otmičara Vučistraha kazniti, i stigavši ga putem noćca, legne da pospava, kad mu se netom u snu prikaza jedna ženska, rekavši mu, da će ga ona tako braniti, kako on brani žensku čast, i ostavivši uz njega štit sa slikom svojom, da ju bude mogao upoznati, kada se gdjegodj s njome sastane. Probudivši se Gradimir, uzme taj štit, dodje do Smedereva, pobije se s Vučistrahom, odsieče mu glavu i podje putem, ne bi li ga gdjegodj namjerila sreća na tu djevojku, od koje je noćas dobio sliku na štitu. Idući tako stigne ga opet noć i legne da spava. Medjutim dodjoše ubijenoga otmičara Vučistraha ljudi, svežu ga u snu i odvedu u Smederevo, da ga na oči liepe Zore i svih Smederevljana spale. U tom kobnom momentu, sune se nekaki junak medj Smederevljane i pogaziv i sasjekav ih silu božu u prvom naletu, priskoči Zora Gradimiru, odveže mu ruke, pa tako Gradimir i nepoznati vitez posieku sve Vučistrahove ljude i učine liepu Zoru i njenoga muža smederevskimi despoti. Sada umoli Gradimir nepoznatoga viteza, da mu se odkrije, i eto ti sinu lice djevojčice, od koje bijaše slika na njegovu štitu i reče mu, da je Captislava, kći kralja epidaurskoga Krunoslava. Odsada prola-

žahu Gradimir i Captislava mnoge krajeve junakujući, pa obišavši i najdalji sjever, carstvo silne vile Sjevernice, vrate se u Epidaur. Tu zateče Gradimir svoga bratučeda Lauša, a Captislava svoga vjerenika od djeteče dobe Bojnislava, koji je došao da ju odvede kao ženu u Drenopolje. Kada je Captislava od roditelja tu viest dobila, silno probliedi, jer ona ljubi Gradimira, a ovaj nju, akoprem si do danas jošte niesu ljubavi svoje očitovali. Spazivši roditelji, da im je djevojče na tu viest, da ima za Bojnislava poći, silno uzdrmano, odrede sina Vladimira, neka on kao njezin brat ispita, što joj je. Captislava odkrije bratu, da ljubi Gradimira, pa da ne može poći za Bojnislava, što joj ovaj rado odobrava. Medjutim se na tu viest, da Captislava ima za Bojnislava poći, i Gradimir silno uzdrmao te se odkrio svomu bratučedu Laušu. Ovaj hrabri Gradimira, neka se odvaži i odkrije svoju ljubav Captislavi, što ovaj jedva nekako prihvati, i evo ga pred Captislavom u vrtu. Nu do toga se Captislava poobiestila izjavom svojega brata, da će kod roditelja njezinu ljubav prema Gradimiru zagovarati, pa prividno ne će da razumije Gradimirova očitovanja iz daleka, nego ga sili, neka izrično spomene ime svoje ljubovce. Gradimir se to boji činiti, jer kad bi izrekao Captislava, a ova mu ljubavi primila ne bi, ne stalo bi mu života. Kad već Captislava niti najbliže Gradimirove rieči ne će da razumije, poleti ovaj u kuću, donese ogledalo i metnuv ga Captislavi pred oči, reče, evo tu koju u ogledalu vidiš, tu ljubim. Captislava ga to bože uvriedjena ukori, kako se usudjuje ljubiti nju, za koju zna, da se danas vjeri za Bojnislava i ostavi ga sama, po što je evo baš došla iz dvora jedna dvorkinjica, da podje kući, gdje joj otac javi, da večeras ima poći s Bojnislavom u Drenopolje, što odvažna djevojka odrešito odbije. Do toga se nesretni Gradimir, misleći da je i zbilja Captislavu uvriedio probode nožem i sruši u travu, odkle ga odnesoše u kraljeve dvorove, gdje se kralj, i onako Captislavinim odgovorom da ne će za Bojnislavom razjaren, do skrajnosti smuti i rascvili. Sutra dan u jutro, nema ti u dvorovih ni Gradimira, ni njegova bratučeda Lauša, ni Captislave. Dvorkinjica našla sobe prazne, a samo jedno pismo u njih, te podje da to kralju pripovieda, dodavši, kako sinoć svi ljekari niesu mogli pomoći, nego su poslali po Captislavu, ne bi li mu ova pomogla vračolijom, koju je kod Sjevernice naučila, pa kako je ova odpravila ljekare iz sobe, nagnula se nad Gradimirom, poljubila ga i metnula mu prsten na ruku, na što se isti oporavljen digao. Kralj čuvši to, pročita u nazočnosti Bojnislavovoj ono pismo, u kojem Captislava piše, neka se ne ljute, što im je s Gradimirom na njegovu brodu utekla put Ugarske, da tomu nije njezin neposluh kriv, nego da su tako nebesa odlučila. Bojnislav se privolom Krunislavovom digne, da sa svojimi brodovi stigne Gradimira i da jedan od njih pane, nu u to se spusti k njim kroz zrak vila Sjevernica, koja roditelje osvjedoči, da su zbilja nebesa odlučila, da se Captislav i Gradimir uzmu, pa da je ona bila po odluci neba već pred Smederevom Gradimiru dala onaj štit s Captislavinom slikom. Umirivši Sjevernica tako Krunoslava, a osvjedočivši Bojnislava, da su njemu nebesa dosudila Ljubicu, koju je ono jednom izbavio zmaju iz čeljusti, dovede svojom vilinskom moći Gradimirov brod, pa sad se žene: Gradimir s Captislavom, Bojnislav s Ljubicom, Lauš s Teukom, a da ni Vladimir ne ostane praznih ruku, javi Gradimir, kako je jučer od svoga otca dobio pismo, u kojem mu javlja, da daje svoju kćer Bisernicu za Vladimira. Svestrane svatove završuju dramu, a grad Epidaur se na slavu toga dana od sada zove po Captislavi Captat.

Ljubav Captislavina i Gradimirova, odnošaj djece prema roditeljem, vila Sjevernica i sve ostale zgode ove drame, prepune su hiperomantike, za dramu danas posvema nesposobne, ali nam ciela kompozicija Captislave kao nikoja druga drama prikazuje bujnost pjesnikove fantazije.

Kao što Palmotić u Captislavi pjeva slavu Epidaura, tako i još očitijom tendencijom slavi u (13) Pavlimiru Dubrovnik, koji se od razorena Epidaura podigao.

Kralju Slavâ Radoslavu, kako pjesnik veli, preote opaki sin Časlav priesto i nesretni otac pobježe pred nasilnim sinom u Rim, gdje mu se rodio unuk Pavlimir. Bezbožniku Časlavu odmasti doskora boža pravda njegove na ocu počinjene opačine; podložnici se proti njemu pobune, bace ga u vodu, a pošalju u Rim po Pavlimira, da im dodje za kralja. Baš na isti dan, kada će Pavlimir stići na dalmatinsku obalu, slave ostanci epidaurskih gradjana u dubravi, gdje danas Dubrovnik stoji, svetac staroga pustinjaka Ilara, koji je nekoč oslobodio Epidaur od strašnoga zmaja voasa, tako nazvana, što je ciele volove proždirao. Nasljednik Ilarev i sadašnji vodja ostanaka epidaurskih jest starac Srgj, koji ima veoma liepu sinovicu Margaritu, i kojemu je Ilar povjerio u jednoj špilji zabilježene tajne odluke neba, medj koje spada i ta, da će Pavlimir u njihovoj dubravi podići grad Dubrovnik. Poganski viljenaci i vilenice Strmogor, Tmor, Kunovica, Sniežnica, Čemernica, Vilora, Zelengora i Toplica znaju takodjer za tu tajnu, pa se svom silom natežu osujetiti, da Pavlimir utemelji kršćanski Dubrovnik. Najprije dignu proti njegovu brodovlju vjetrove, koji mu rastepoše brodove, da se jedini Pavlimirov na obalu spasao, a kad vidješe, kako se Pavlimir zaručio s liepom Margaritom i sva njegova družba veoma omiljela družbi Srgjevoj, nabuniše proti Pavlimiru sav narod. Nu Srgjevo proročansko znanje i svete moći, koje Pavlimir iz Rima sobom vozi, djeluju: nabuna se utiša, raste-

peno se Pavlimirovo brodovlje sabere u Dubrovniku, poslanici Slava dolaze noseći Pavlimiru krunu, i tako se uz zaruke Pavlimira s Margaritom a njegove družbe s epidaurskimi djevojkami slavi utemeljenje Dubrovnika, o kojem Srgj proriče svu budućnost, a kor završuje liepom pjesmom u njegovu slavu.

Milostive Gospodje! Dopustite da se sada od ovoga obćenitoga pogleda na ozbiljnu dramu Dubrovčana svratimo na njihovu komediju, koja se mnogo prije do originalnosti razvila, ali se opet mnogo manje od nje sačuvalo, zašto često posvema lokalne vriednosti bijaše.

Prvi pjesnik komedija jest Nalješković, od kojega imamo iz druge polovine 16 vieka 3 komediole, svaka od nešto 200 dvanaesteraca. U prve dvie nam se prikazuju slike iz kućnoga života ne baš otmenih Dubrovčana, a te su slike takove, da ih prema današnjemu vremenu ne može čovjek nego na samo za sebe čitati, akoprem se u Dubrovniku javno prikazivahu. Tako već vremena sobom nose; u 16. se vieku n. pr. mogaše u Italiji na samom papinom dvoru prikazivati komadi, koji bi danas i nesvećeničkim živcem preškakljivi bili. Dubrovčani naime bijahu veoma vatrene krvi, a njihove služkinje, godišnjice zvane, veoma liepe, pa tako se često Dubrovkinjam nudjaše prilika, da se na svoje muževe tuže. O takovu predmetu se radi u te dvie komediole, u kojih je pjesnik valja da htio da mu odlahne srcu, što bijaše u ženitbi nesretan. Govor je u tih komediolah veoma naturalističan, što dakako ne stoji u savezu s tiem, da Nalješković bijaše po Evropi glasovit matematik.

Nešto obćenitijim činom i umjetnije komponovanim, bavi se treća Nalješkovićeva komedija, u kojoj nam se prikazuje, kako Frano, sin neke krepostne gradjanske kuće noću preko prozora silazi iz kuće i žive „desvian“ i „namuran“ u jednu raskošnicu. Doznavši mu za taj njegov život, majka, od darovi na ispoviest primukane služavke Maruše, a poslie otac Gjivo, od Petra, koji ima tri kćeri, pa je rad jednu za toga Frana udati, odluče roditelji, da će Frana oženiti za Petrovu kćer. U to se sretno Frano zavadi s onom raskošnicom, odlučivši da će se njoj na „despet“ ženiti, pa tako roditelji lahko svoju volju izvedu.

Mnogo ugodnija od ovih Nalješkovićevih odveć naturalističkih slika kućnoga života, jest komedija Marina Držića, već kod ozbiljne drame spominjanoga dubrovačkoga pjesnika.

I Držić ostaje u svojoj „Noveli od Stanca“ kod mladih dubrovačkih noćnih skitalica, i kod njega se cieli čin o vrlo neznatnu šalu kreće, ali je u njega sve mnogo većom opreznošću birano, i njegove bi komedije još i danas na hrvatsko pozorište mnogo bolje pristajale, nego što pristaju mnoge od malih i velikih tudjih lakrdija, koja nam se do sitosti nudjaju.

Neki stari vlah, imenom Stanac, došao je u grad, da proda kozliće, jednu grudu i jedan sir. Nenašavši nigdje stana, bi prisiljen na kamen uz zdenac leći i tuj noć, akoprem mnogo pospan, probditi, da mu ko ne ukrade robe. Mlade dubrovačke noćne skitalice uteku roditeljem iz kuća prekó prozora i saznavši za toga vlaha, odluče mu učiniti neku „novelu“ t. j huncvutariju. Jedan od njih, Ivo Pešica, prevari staroga vlaha, da k tomu zdencu dolaze noću vile, koje su njega jednoč učinile od starca mladićem, kakav evo pred njime stoji. Stari vlah zažudi, da bi i njemu vile noćas tu milost učinile. Rastanu se, Ivo ode svojim kumparom i smiju se lahkovjernomu vlahu. U to prodju ulicom maškare. Mladići ih nagovore, da za šalu staromu vlahu predstavljaju vile. Vile maškare dodju na zdenac, a vlah ih odmah stane sniženo prositi, da bi ga pomladile. Vile stanu svoje ceremonije činiti, a obavivši ih, svežu vlaha, obriju mu bradu i ostavivši mu, koliko mu roba vriedi, odnesu ju. Jadan vlah se dosjeti prievari, ali prekasno.

Ova neznatna šala puna je znatne narodne komičke sile u govoru, osobito u onom medj Izom Pešicom i starim vlahom, gdje mu pripovieda, kako ga nekoč vile pomladiše.

Druga šala Držićeva „Pripoviest od ljubavi Venere prema Adonu“ ima mnogo fantastičniju kompoziciju, kod koje je sigurno mnogo djelovala scenerija, ples i pjevanje.

Mladi seljak Grubiša hoće svom silom, proti volji svoje majke Vlade i unatoč ruganju pijana Vukodlaka, da podje u grad i da se oženi s gospodskom djevojkom. Dok se ovi tako medju sobom natežu, majka odvraćajući sina od gradskih djevojaka, jer su bog zna kakove, i nagovarajući ga, da će mu u selu naći pristalu ženu, a Vukodlak prijanjajući uz majku svojimi pijanimi šalami — odkrije se pred njimi scena, na kojoj se prikazuje, kako je Venera zatravila snivajuća Adona, da joj se probudjen ponudio za ljubovnoga roba. Seljaci se od sjajatih vila prepadu i Grubiša pane ustrašen na zemlju, s koje ga poslie dovršena prikazanja Adona i Venere mati i rugajući se Vukodlak dižu.

Osim ovih spomenutih originalnih dubrovačkih komediola, imamo još od Marina Držića Dunda Maroja, na kojem se jasno vidi plod Držićeva česta polaženja u Italiju i njegova učenja talijanske literature. U Dundu nam je na ime sačuvana u hrvatskoj prozi velika komedija u 5 akta, a posvema po načinu tadašnjih plautinsko-talijanskih intrigua izvedena.

U toj intrigui ima zanimljivosti, što su skoro sve osobe, koje u njoj igraju, sami Dubrovčani i Dubrovčanke, koji se i na po se kao dubrovačke škrtice, razkošnice, rasipnici, lukave sluge, i u svom kontrastu napram ve-

likomu životu rimskomu, tolikom komičkom srećom rišu, da je Dunda uz ostale njegove obćenite mane t. j. nepregledno zamršene intrigue cieloga čina bez nutarnjega saveza pojedinih zgoda, da ga je uz sve to veoma ugodno čitati, ali mu nije moguće u kratko sadržaja izvaditi, što bi medjutim i suvišno bilo, po što je cieli komad i onako štampan.

Milostive gospodje! Osim ove vrsti komedije, od koje nam, žali bože, nije u Zagrebu više poznato, a i indje se malo toga sačuvana nalazi, ima u Dubrovniku još jedna druga vrst, koju Dubrovčani zovu pastirska igra. Ova pastirska igra naskroz je različita od talijanske la favola pastorale. Talijanska je nenaravno idealna i tragička, hrvatska je realnija i naskroz komična ili satirična. U naše vile još i danas narod vjeruje; u 16. vieku bijaše to vjerovanje još mnogo življe. Nu kako i danas tako se već i u Dubrovniku otmeni sviet tomu vjerovanju smijao, a taj smieh jest sadržaj našoj dubrovačkoj pastirskoj igri.

Jedan pastir — svi imaju na skroz narodna imena: Miljenko, Radmio, Radat, Vučeta, Obrad, Ljubenko — zaljubi se u vilu, koja ga ljubi, ali neće da mu se očituje. Drugi mu se pastiri rugaju, što se zanosi za vilami; jedna vieštica dodje i našavši ga tužna, misli da ga zubi bole, ali doznavši od njega, šta mu je, svjetuje ga, što sve ima činiti, da vilinu ljubav zadobije. Nu pastir ne haje za taj savjet, nego se ubije. Na to dodje vila i svojim ga vilinskim umjeteonstvom opet k životu privede i ljubi.

Ili tri vile nadju jabuku, na kojoj je upisano, da je svojina najljepše izmedju njih. Vile se ne mogu složiti, koja je najljepša, pa odu kralju od pastirâ, neka im on sudi. Pastir odsudi kako najpravednije zna, i moli vile, neka za dokaz, da im je svim pravo učinio s njim i ostalimi pastiri ples izvode. Ili jedna vila progonjena od 4 mladića legne sumorna u travu spavati, nadodju 4 satirca hoteći si ju prisvojiti, nu ona 4 mladića se na njenu obranu zalete i zametne se rvanje, koje smiruje nekakav starac, koga je bog stavio kraljem te dubrave, i vila dobije, kako joj je bog dao, slobodu. Ili 4 mladića se izgube od svoje družbe, jedna im vila kaže, gdje će ju naći, pa tako čitava družba čini s vilom ples.

To i tomu sličan je n. pr. sadržaj od 4 takove pastirske igre već kod komedije spominjanoga Nalješkovića. Kao što je komediju Marin Držić prema Nalješkoviću znamenito promaknuo, tako je i pastirsku igru te se kompozicija njegove Tirene ističe kao mnogo umjetnija, a i sva u svemu bijaše Dubrovčanom toliko mila, da je 4 štampana izdanja doživjela.

Dopustite mi mimogred spomenuti, kako se Marin Držić uz sve svoje unapredjivanje dubrovačke poezije nije mogao oteti ljutomu prigovaranju svojih slabijih i za njim daleko zaostalih drugovâ. Tom polemikom postaju Držićeva djela, u kojih se ljuto svojim napadačem osvećuje, tim zanimljivija, čiem ista pjesniku život većma ogorčavahu. Prigovori njegovih protivnika jesu sasvim nemoćne obćenite izreke, za kakove se i u drugo doba vidimo sakrivati književnike, kojim njihovih 9 procenata egoizma prema jednomu pravednosti, nedopuštaju da priznaju što je bolje, a njim nedokučivo, dok nedodje jedan genij, koji se iz nad svake nenavidnosti svojom izvrstnošću vine. Govorahu naime protivnici Držićevi, da je učinio plagiat na djelih svoga učitelja Vetranića, od česa ga i ovaj sam i njegova djela eminentno opravdavaju.

Sadržaj njegove Tirene kreće o redomičnu ljubav pastîrâ prema vili Tireni, koja ima svoj stan u vodi. Najprije vidimo pastira Ljubmira, najčastnijega u cieloj dubravi za njom ljubovno naricati, a ona mu prima ljubav, koju im smete jedan nadošli satir, za kojim se Ljubmir pusti u poćeru. Za Ljubmirom dodje Miljenko pa joj i on nudi svoju ljubav, ali ju vila neprima nego se od njega ukloni i skoči u vodu. Nesretni Miljenko se zasuče pa i on u vodu. Na to mu nadodje majka Stojna i stari pastir Radat, i ne mogući ga dobrim nagovoriti, da se kani ludorije, ljubiti vile, hoće Radat da ga štapom pameti privede, ali mu Miljenko uteče. Ne mogavši ga Radat stići legne umoren u travu i filozofira o ludosti ljubavi, koja ne potiče nego od prepuna želudca. Na gladne ljude ne dolazi ta napast i kad bi današnja mladež više radila a manje se tovila, ne bi u svietu bilo takova besmisla. Jer što je ljubav?

Ljubav je živiti s družinom junaci,
Rujno piti vince s dobrim veseljaci,
Popievke veselo junačke spievati,
I činit sve selo u igri stojati,
I tance na vrime seljankam izvodit
I igram takime blaženim dan vodit.
Nevjeste oto i mi tej liepe gledamo,
Besjedimo š njimi, tamašimo i igramo.
Ma za toj ne mremo ni strilja tuj tko nas
Kako njih, ma gremo veseli svaki čas.

Poslie toga filozofiranja zasne Radat, a bog ljubavi Kupido izadje, i od osvete, što mu se malo prije narugao, učini te se starac Radat u svom snu sasvim promienio. Probudivši se zapazi Tirenu pa se i on u nju smrtno zaljubi. Njegov nejaki sinčić Dragić dodje po nj, da ide kući, nu otac mu pripovieda, kako više nikada ne će kući doći, jer ga je bog ljubavi stravio. Diete se prći, kako bi ono toga boga istuklo, da mu ga je gdjegodj naći, ali bog se Kupido eto pred njim stvori, odapne u nj svoju strielu, pa se tako i nejako diete, koje još spava na nogama u svoje majke, zaljubi u Tirenu. Napokon dosudi nekakav starac, da Tirenin ljubovnik bude Ljubmir, a ostali da

ih kao družba sliede, pa se sve završuje plesom.

Ima napokon još i od samoga neumrloga Ivana Gundulića jedna takova pastirska igra, njegova krasna Dubravka. Kako se, što je krasno, izmedju sebe poznaje i ljubi, znam, da je vašoj krasoti taj biser dubrovačke poezije poznat, ta čudna simfonijà, u kojoj svaki glas milozvučno glasi slavu dubrovačke slobode, kako ju pastiri, satiri, djeca i vile toga vilinskoga spieva na dan svetoga Vlaha pjevaju završujući:

O liepa, o draga, o slatka slobodo,
Dar u kom sva blaga višnji nam bog je do.
Uzroče istini od naše sve slave
Uresu jedini od ove Dubrave.
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi,
Ne mogu bit plata, tvoj čistoj krasoti.

Milostive gospodje! Dosadanji nacrt dubrovačke drame, sigurno vam se učinio u koječem manjkav, čemu će osim mojih sila podobro uzroka biti u predmetu, koji nam se većinom u oštećenih, do sada na žalost našu posvema neispitanih rukopisih sačuvao, pa i od tih često najodlučniji po koje pitanje fale, tako da bi se smionošću mogao okriviti onaj, koji se uz takove okolnosti drzne pomisliti na sustavni historijski nacrt te dične prošlosti hrvatske, kad mu ne bi ispričavala takovo poduzeće neobhodna njegova potreba i ljuta istina, da sve do danas nemamo nikakove ni političke ni literarne ciele hrvatske historije. Sretan sam ako se tolikomu smijem nadati, da se vašoj krasoti predočeni ostanci toga hrvatskoga sjaja učiniše kao ostanci kojih dičnih dvorova, od kojih se uz svaki reć bi kamen iole uzrešenijemu srcu nadonizuju slutnje i misli na njihovu sustavnu dičnu prošlost. Nezavisna hrvatska republika, silna trgovinom, obćeći s cielim svietom, mnogobrojne literarne družine, najotmeniji mladići se kupe, natječu se, otimlju se, ko će više, ko će lakše, ko će ljepše sastaviti, koja će družina ljepše prikazivati, bud cielomu gradu na otvorenoj piaci, bud u privatnih kućah prigodom udaje kojega otmenoga para, bud otmenu sabranu družtvu u državnoj viećnici, u kojoj se u jutro pitanja evropejskoga zamašaja raspravljahu — koje hrvatsko srce da se ne uznese, pa da si na te rieči nesastavi sliku hrvatske prošlosti u Dubrovniku, sliku, koju smo u sadašnjem bonom stanju svome kadri osjećati, ali je prepuna a srce nam prejadno, da bismo ju u triezne rieči sabrali.

Milostive gospodje! Taj dični Dubrovnik stajaše u tom sjaju hrvatskom jutrom 7. travnja g. 1667 Ugodna toplina dizala se k mirnomu plavetnomu nebu, viećnici se sabrali pred viećnicu, gradjani bili koji po crkvah, koji po kućah, djeca u školah, kad se na jednom zemlja — kao da je bila nenavidna, što se na njoj nalazilo čišće zlato nego u njenoj utrobi, pa se silnim tresom ustresla i za čas ležaše 5000 duša sasuti pod razvalinami kuća i crkava. Na jauk zasute djece, napomaganju žena, roditelja, braće — mjesto da se nebo smilovalo, zastrše sunce silnimi vrhovi uzljuljani oblaci prašine, more se lomilo i nadizalo, zemlja se iznovice tresla, vatra se zanietila, vjetrovi ju unieli u 3 gradske barutane, pa eto ti za čas od Dubrovnika sasute pustoši, na koju sutra dan navališe Morlaci, da se otimlju s razvalinami o zasuto srebro, zlato i drugo kamenje.

Uz svu požrtvovnost i napor preostalih plemića dubrovačkih niesu od toga dičnoga grada uscuvali nego ime, da nije izginuo s vida zemlje, nego se vucario kao republika do Napoleona velikoga, a poslie ovoga izgubio još i to ime.

Od ozbiljne drame nema poslie toga zlosretnoga potresa u Dubrovniku nego amo tamo koja, bez medjusobnoga saveza, a sasvim se izgubila originalna dubrovačka komedija.

Toliko sam milostive gospodje, znao o dubrovačkoj drami kazati, posvetivši se tomu predmetu tolikom ljubavi, kolikom se zahvalnosti na vašem blagohotnom posluhu smjerno zahvaljujem.

LISTAK.

— Pišu novine a drago nam je čitati, da Varaždinci idu smetnuti novac, kojim će sagraditi veliko zabavište, gdje će i glumištu mjesta biti. Poveli se i drugi gradovi za Varaždinom! Još življe želimo, da se u svakom gradu ustroje diletantska družtva. Ima svakojakih dobrih svrha, a najpreča bi bila liepo urediti pozorište, kako to duh vremena zahtieva. Uzgredice našao bi se medju diletanti po koji izvanredni vještak ili vještakinja, pa eto sreće po nas, ta umjetnost nije sramota!

— Ima u našoj priestolnici niže kamenitih vrata ogradak uza skaline, gdje nešto treba, da bude ogradjeno. Nebi li vriedno bilo postaviti u taj ogradak mali spomenik našemu Lisinskomu, kao sinu Zagreba grada?

— I u Varaždinu uročiše predavanja za gospodje, te je na 18. o. m. uz veliku pohvalu prvi čitao profesor dr. Josip Kržan ob ustrojbi ljudskoga uha.

— Spominjući predavanja u našoj domovini milo nam je napomenuti, da je i herceg Ernesto u Goti na 14. o. mj. čitao svoju razpravu o hvarskoj bitci, te da našu mornaricu u zviezde kuje. Vidi se, kolike je hvale vriedno, štogodj znati i umjeti pak i drugim razjasniti i protumačiti!

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 14. U Zagrebu dne 2. travnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Peti svibnja.[1]

Oda L. Manzoni-a. Ponašio P..P.

On bje![2] Ko što tielo njegovo
Sa zadnjim si žića dahom
Silnoga mu duha lišeno
Nepomično osta mahom,
Tako strta i zapanjena
Stoji zemlja na taj glas.

Niema na čas zadnji pomisli,
Na smrt muža užasnoga;
Niti znade da l' će ikada
Na nju stupit opet noga
Umrlika njemu spodobna,
Da joj gazi krvav prah.

Sievajućeg na svom priestolu
Nehtje vila, da ga hvali
Motreć, kako brzom promjenom
Pade, usta te se svali
Ni tad silnoj graji strastnici
Nepridruži glasa svog.

Djevujući i nit s laskanja
Nit s uvriede podle kajna,
Usta ona sad pri zalazu
Toga sunca toli sjajna,
I na grobu pjeva njegovu
Neumrli možda poj.

K piramidam s Alpa visokih,
A od Dona preko Rajne
Treskali su silni gromovi
S uma njegva munje sjajne,
I zemlja se od njih drmala,
I ječala mora dva.

Bje l' to prava slava? . . . Potomčad
Nek izreče o tom svoje . . .
Mi pred Višnjim čelo sklonimo,
Koji u njem hotio je
Stvoriteljskog duha svojega
Upriličit veći trag.

Radost burnu i plahovitu
Sa smjerova veličine,
Stegu srdca, neukrotivo
Za vladanjem štono gine,
I cilj stigne po uspjehu,
Kom se nadat ludost bje;

Sve to, sve to i još òkusi
S pogibelji slavu veću,
Za pobjedom poraz, bjeganje
I priestola sjajnu sreću:
Dvaput svietu u prah oboren,
Dvaput dignut nad sav sviet.

On se javi: do dva stoljeća,
Spremna borbu na veliku,
Obrate se k njemu snižena,
Kao sudbe zastupniku.
Na posluhu on jih ušutka
Sjednuv sudcem medju nje.

Nestade ga: otok malešan
Života mu súzi kroke;
Neizmjerne znamen zavisti
I sužali preduboke,
Neugasle pokraj mrzosti
Nesvladana milka znak!

Ko na glavu brodolomčevu
Val se svali svóm težinom
Val, što čas ga prije pòdignu
I ponese nad dubinom,
S koga željno, ali ùzalud
Naziraše dalek kraj:

I na dušu tako njegovu
Uspomenâ val se slegnu
Oj koliko puta o sebi
Potomstvu si pisat pregnu
A trudna mu ruka klonula
Uz bezsmrtni pokus taj.

Oj koliko puti, kada mu
Prazan danak umiraše,
Oborenih žarkih očiju,
Prekrštenih rukû staše,
I o dnevih, koji prodjoše
Saleće ga mislî vrv.[3]

Snatreć vidje bielo čadorje,
I poljane svojih dikâ,
I odsjevak četâ pješačkih,
I valovje konjanikâ,
I čù burnu svoju zapovied,
I posluh joj vidje brz.

Jaoh! duh mu rado umoren
Od tolikih klonu mukâ
I očaja; ali moćnica
S nebesâ mu dodje ruka
I prenese njega milostno
U današnji žića zrak.

I uputi njega goreka
Po toj cvietnoj nade stazi
U krajeve vječne, k nagradi,
Koja želje nadilazi,
Gdje je slava zemske prošlosti
Samo pûki muk i mrak.

Vjero krasna, blaga, bezsmrtna,
Na pobjede vična toli,
Daj izreci i veseli se;
Višja visost jer tû doli
Golgatinu ruglu nije se
Paklonila nikad još.

S umorena njegva pepela
Ti razprši gorke rieči,
Bog, koj ruši, i koj uzdiže,
I koj cvieli i koj lieči,
Na postelju tužnu, samotnu
Spustio se k njemu blag.

[1] Ova oda na smrt Napoleona I., koji je preminuo 5. svibnja 1821, velika je dika talijanske književnosti, možebiti najljepša oda, što ju talijanska pjesma ima. Ja sam evo pokušao da ju prevedem na naš jezik, pridržav joj donekle i vanjski lik. U koliko mi je to za rukom pošlo neka sudi čitatelj a „tko zna bolje široko je polje."

[2] On bje t. j. bio prošo; već ga nije; umro je.

[3] Vȓv mjesto vrva ili vreva.

P. P.

Nadporučnikova kći.

Pripovieda I. T.

IV.

Kada mlado srce otme mah, onda neima druge, već samo uporavljati i udešivati, kako će ljubav premostiti vrleti i rieke i kako će obići propasti i druge pogibli, dok se nedovine svoje sreće ili nesreće ili dok se čeljade samo neosviesti.

Opasno je suprotnut se mladu srcu, možeš ga lako upropastiti ili bezkrajnu njegovu jadu krivac biti.

Od prilike tako mišljaše satnik Bosnić, kada nakon težke muke udje u trag jadom svoje poćerke Márte. Eto satniku trista jada i nevolja. I pravo mu je. Zašto je nedužnoj djevojci zasadio u srce ponos, pravednost i rodoljubje?

Nije Márti dostojalo, da podje za podčastnika ili lugara, pa da samo ide za domaćim poslom, da zorom ustaje raditi a u veče da umorna od rada lieže spavati nikakvom lagodom duše neuznjihana, nikakvim čuvstvom neuzdrmana.

Kad je dakle prvi put vidjela u Novom liepoga Omera i dočula, da je koljenović i potomak Kulena bana — nije čudo, što joj je srce otelo mah i što se je najplemenitijom mišlju zaniela.

Mišljaše, da će biti jaka, upravljati vazda srcem krasnikovim, da će biti vrstna majkovati tužnoj raji, da će biti vlastna pokazat se uza svoga sudjenika.

S toga joj je po volji bilo, kada oči Omerove o nju zapeše i kada sliedeći ju tragom Uni na briegu oči im se sukobiše i junak porumenje. Bože moj! liepe sreće njima dvoma na početku toga milovanja!

Jedno i drugo znalo hrvatski pisati, te bogme preko Une lećela sitna pisamca amo i tamo, dok onoga sastanka niže Podova neuročiše, gdje im je Ljubanović nehotice svjedokom i vidokom bio.

Mùku joj zadavalo, što je Omer tursku vjeru izpoviedao i što je slabo vjerovala, da će se Omer makar potajno pokrstiti. Nemogla si pomisliti braka, da svećenik dragih nevjenča. Trebalo joj pokoju duše i milo joj se činilo, da se prstenovi blagoslove, da se jedno drugomu vjerno biti zakune, da svećenik složene desnice dragih oveže, svetom vodicom poškrone i blagoslovi! Ako toga nebude, ona neće za Omera, neće da bulom bude, neće poglavito da Omer smije uza nju više žena imati. S toga se osobito bojaše, da će ju Omer na tajnu sastanku pograbiti i nevjenčanu domu svomu odnieti. I zato joj moraše svaki put vjeru zadati, da toga činiti neće.

A što će Mártini roditelji reći, kada doznadu, da im kći nekrštena čovjeka ljubi? Što

će biti, ako se Omer neuzhtije pokrstiti? Za svaki slučaj trebala se nekomu povjeriti, u nekoga za svjet pitati i imati koga, da mu se izplače, ako dobra nebude. U kog se je mogla uzdati, već u Bosnića. Kad ju jednom opet sjetnu zaklinjaše, da mu kaže, što joj je, briznu Marta plakati i izpovjedi mu sve svoje griehe. A najveći joj grieh bio, što je silno ljubila Omera, i što se ga nije mogla odreći.

Muka bila Bosniću, djevojku umiriti, a veća muka, rieč zadati, da će tu ljubav podpomagati. Nesmio joj se suprotnuti, jer bi joj srce bilo puklo, kad bi od nje jedini joj uzdanik zahtievao, da se odrekne svoga vojna. Ali kako da uporavi, kako da udesi? Rekosmo na početku ove pripovjedčice, da je Bosnić bio vrlo prevrtljive, žive ćudi, da nije ničega znao otisnuti kraju. Povladjivaše Mártinu ljubav, ali neshvaćaše, kako da se Omer može pokrstiti, a da nebježi iz Novoga. U Omera bila liepa kuća u Novom i dosta zemalja oko Novoga, te nikomu, ni samoj bistroumnoj Márti nepade na um, da bi se Omer mogao toga posjeda riešiti i na ovaj kraj preseliti.

I Omer i Márta i isti Bosnić jedino za tim idjahu, kako će se najsgodnije udesiti, da Omer uzmogne dovesti Martu svojemu domu uz dozvolju Mártinih roditelja i dakako uz privolju sáme Marte.

Satnik Bosnić mišljaše, da se Omer nebi trebao pokrstiti, ali uz to nehtjede pristati Márta, te tako nije bilo druge; već da Bosnić ode u Novo s Omerom uglavljivat, što će i kako će.

Lako mu bilo Omera uputiti, kako će mu Marta dušu uznositi i zemlju u raj pretvarati. Pristao Omer, da Márta potajnom kršćankom ostane, i da neće uz nju nikakve druge žene imati, samo se nemogaše odlučiti, da ostavi svoj zakon.

Zaman mu Bosnić reče, da se sve to može tajno obaviti, da ima dobra prijatelja, župnika u Divušoj, koji će Omera i krstiti i vjenčati a nikomu živu nekazati, što se je sbilo. Omer oklievao te oklievao, a Bosnić se morao vratiti, neizhodiv prihvata, do kojeg je Marti najviše stajalo.

Da se Omer nepokrsti, a da Marta ipak podje za njega, na to nepristaše Mártini roditelji nikada. S toga im Bosnić nekaza ni besjede nehoteć ih razcvieliti i nenadajuć se od toga nikakvoj koristi. Otišao Bosnić prijatelju u Divušu i š njim dugo o tom govorio, dok nakon neodlučiše, da i svećenik sreću pokuša u Omera, nebi li ga nagovorio, da uz Martinu volju pristane, a da Bosniću snimi težko breme odgovornosti, koju si je natovario, pokćeriv tudje diete i uzgojiv ga po svom umu.

Pozvao dakle Bosnić Omera u Podove a pozvao i prijatelja iz Divuše. Bivalo to tako više puti u krajini, te se polazila turska i krajišku gospoda a nikomu to nebijaše zazorno.

I tako se u tom poslu našla tri pregaoca u satnikovu dvoru na prijateljskom dogovoru.

„Slušaj ti Omere toga" — reče Bosnić — „ako te taj neuputi, ja kriv."

„Čast ovomu gospodinu i tvomu prijatelju satniče! Ali mi se čini, da će muka biti, moj hrdjavi položaj na bolje okrenuti. Mislio ja, koliko mi drago, da su mi pradjedovi vašega zakona bili, priznao ja, koliko hoćete, prednost vašega bogoštovja, i nagonilo me srce koliko može više, da uz vas pristanem, sve mi se nekako čini, da vriedjam svoje poštenje a da se strmoglavljujem u pogibelj, na kojoj ću i ja i Marta postradati."

„Ostavimo na kraj vrednost vjerozakona, koji uči ljubiti braću i činiti joj dobro" — reče divuški župnik — „al gledajte samo nenapredak vaših ljudi, pomislite si bezdušnost kojom globe ubogi narod, a nasnujte si još pomisao, da to već nemože dugo trajati, i da taj nenapredak, ta mržnja krštene čeljadi nepristaje u kolotečinu novijega vieka — pa da će velika nužda promjene iznebuha nastupiti. Bolje bi dakle bilo, tu nuždu preteći i osigurati si položaj! Još nešto, vi ni nerazumiete jezika vašeg vjerozakona, vi ni nepoznajete slasti molitve na svom jeziku, a izim toga velika je to stvar i vriedi pamtenja, što su vaši pradjedovi silom nagnani, da se poturče. Nije tuj bilo osvjedočenja i razumka, nije se na mjesto gorega prihvatilo što bolje, već se silom nametnuo jaram, kog se riešiti nije sramota, nije slaboumnost!"

Bio se porušio Omer — i htjede nešto odvratiti, kad na jednom zveknu okno i na pod pade kamen u nekakvo pismo umotan. Skoči Bosnić k oknu, da vidi, tko je bacio kamen, al ni žive duše nije bilo vidjeti. Sad se istom prignu i diže omotani kamen. Odmotao pismo, te imao što čitati. Nepoznana ruka napisala olovkom ove besjede: „Omere! tornjaj se odatle! Zaman ljubiš kršćanku, zaman se kaniš poradi nje pokrstiti, neće tvoja biti!"

Išlo pismo od ruke, nemoglo biti gorega iznenadka!

„Neće biti tvoja!" ponovi Omer i brzo nastavi: „A tko veli da neće? — Častni gospodine, sad je opasnije, uklanjat se pogibelji, nego li na strašnu mjestu napried postupiti. Ja Márte nedam. Upriličite s ovim gospodinom, da me potajno pokrstite i k jednu vjenčate!"

Bosnić Omera zagrlio i u čelo poljubio. Tako se dogovor djačkom pomoćju dovršio, al ovaj put nije kamen iz djačke već je poletio iz druge ruke!

V.

Onaj pismeni zlobnik, kakovih po svem svietu dakle i po krajini ima i koji je umjeo

po kamenu pismo na svoje mjesto dostaviti, nije se umirio ni zadovoljio prvim hitcem. Napisa i drugo pismo, koje ovako glasiaše: „Turci! Eto vas izdaje Omer aga Kulenović. Odriče se proroka, i pokaurit će se potajno a zatim uzeti kaurku. Neopažate li, kako miti i oko sebe sakuplja raju. Svakojako radi vam o glavi. Budite na oprezu!“

Lahko mu je bilo, to zlorado pisamce ututnuti nekomu dječaku, da ga pod dobru plaću preda najodličnijemu begu — i pošlo pisamce od ruke do ruke a bogme Turci neznadu za šalu, čim posumnjaju, da im se radi o glavi.

Od toga časa begovi mrko gledahu Omera i bijahu na oprezu pazeći, što li radi, što li neradi. A mukom mučahu, da se Omer zlu nedosjeti.

Satnik Bosnić, radujuć se, što će Márta za koji dan postignuti sreću, za kojom je išla, nakupovao dragokupih darova, da iznenadi svoju poćerku. Revnom voljom i prirodjenom si živoćom saletio Martine roditelje, da pristanu uz kćerin naum. Bilo Bogme svakojakih prigovora i nemilih besieda osobito sa strane matere, koja tvrdo držaše, da će Martu prositi najodličniji banovci, a sada da zeti Turčina? Otac Mártin bijaše vrlo mučan osobito s toga, što je Omer zahtievao, da se potajno po crkovnom obredu krsti i vjenča. Trebalo je župnikova svjeta i Mártinih suza, dok joj se roditelji jedva jedvice skloniše pristati uz djevojkinu želju. Starica joj mati klela Bosnićeve knjige i upute, s kojih je dosad poslušna djevojka povrtoglavila, a samo ju nešto malo tješila zadužbina, što će se tobož spasiti jedna duša.

Marta se veselila svojoj sreći i uznosila se na krilih velikodušnih nakana i želja, kako će i sborom i tvorom pomoćnica i zatočnica biti ubogu narodu, koji tolike stotine godine stradajući izgleda bieli danak prosvjete i slobode. Uznosila se radostno ljepotom i srčanom odlučnošću svoga vojna. Rodoljubna djevojka liep je sanak snila na koljenu krasna Kulenovića i nazirala je pradjedovsku slavu, gdje mu se ponavlja i po svietu širi.

U nedjelju, koja će četvrta doći, imao se obred potajno obaviti i Omer tekar noćju prevesti preko Une svoju vilovitu mládu.

I došao taj željkovani dan i kad se je već počeo mrak hvatati i baš kad je išao divuški zvonar, da zvoni „zdravu Mariju“ popeše se njih samo četvorica: Omer i Marta, Mártin otac i satnik Bosnić svetoj Kati divuškoj, gdje ih na crkvenih vratih izgledaše prijatelj Bosnićev, divuški župnik.

Najprije župnik pokrstio Omera i nadio mu ime svetoga Gjurgja, zatim vjenčao dvoje mladenaca i tihom ih besjedom svjetovao, da vjeru drže i da se ljube i paze do na kraj svoga vieka. Marta proplakala od radosti a tiho se zavjetovala, da će vjeru držati i revno vršiti, što joj je taj čas dužnošću postalo.

Njih se četvero od svete Kate nizbrdice spustilo i na cesti u kola sjelo te Bosnić ošinu svoje vrance a oni u skok put Podova.

U isto doba, kad se je to četvero put Podova vozilo, pristupi na kordunskoj straži vojnik i javi naredniku Ljubanoviću, da je opazio, gdje se je nekakvo Ture s oni kraj Une u ševar sakrilo i da valjda na nešto vreba.

„Okani se, ludo, straha i brige. od vrbe ti se u mraku pričinio čovjek, a od vrbine grane pričinila ti se valjda puška. Idi, Boga ti, neluduj! Radje lezi na vieštac i spavaj!“

Timi besjedami odpravi Ljubanović oprezna vojnika, a još nikada nije bio na službi toliko nehajan i nestrog, koliko baš večeras. Nešto Ljubanović kutrio u se i sjedeći pred stražom naćulio uši, kanda silom hoće, da nešto čuje. Drugda bi Ljubanović pušio neprestance, a ovaj put bila mu do duše napunjena lula u rukuh i svaki čas odklapaše i priklapaše na njoj zaklopac ali nehtjede zapaliti.

Za malo — čula se kola na putu i nedaleko od straže stadoše. „Eto svatova!“ šaptnu sam sebi narednik Ljubanović, prihvati zubi lulu, upali žižicu i papnuv dva tri puta, upali i drugu a zatim i treću žižicu, a svaku držaše nad lulom, dok mu nije dogorjela do prsti.

Medjutim svatovi sišli s kola i nogostupom krenuli k Uni. Tu bijaše čamac privezan u zaklonku onoga istoga grmlja, gdje se prvi put, drage čitalice, sukobismo s Ljubanovićem.

Gjuragj i Marta oprostiše se s otcem i Bosnićem i prva Marta stupila u čamac a za njom će Kulenović, da uzmogne odriešiti i od kraja odturiti čamac.

U isti par sievnu i puče puška iz ševara s oni kraj Une, a jauknu Marta prihvativ se za grud i da ju nebude prihvatio Kulenović, bila bi se strovalila u vodu. „Jao Gjurgju! Ja pogiboh!“ zajeca Marta.

Priskoči Bosnić, zakuka Martin otac, a Kulenović htjaše da ustavi krvcu, htjaše da neima rane, htjaše da neda izdahnuti Marti, da neda zapadati žarkomu suncu, koje ga je toli liepo ogrijalo.

„Gjurgju, sunce moje, nezaboravi svoje Marte, nezaboravi kukavne raje!“ I na grudih predraga si nesudjenika izdahnula dušu.

Dotrčala straža, doveo ju Ljubanović i zagledav svoju žrtvu zakriesio očima, kao crni — u paklu.

Neću, da vam pripoviedam tugu i nevolju što se je udomila u tri doma u stanu satnika Bosnića i Martinih roditelja i u pustom dvoru Turkom omražena Kulenovića.

Ima nugao na Kulenovića vrtu, tuj je udikovinom i cviećem zaklonjen od kamena krst, a pod krstom počiva tajno prenesena i ondje ukopana Marta.

Onamo noćju dolazio potomak slavnoga Ku-

lena bana i milo se sjećao duhovite pokojnice, sjećao se svake njezine besjede, kojom je dičila svaku milotu i dobrotu i kojom je njega sad blažila sad opet sokolila. Sjećao se svoje predrage Marte i uboge raje, kojoj je svega svoga vieka u prkos mrgodjenju Turaka bio, štono vele, i otac i majka!

Ljubanović se kašnje propio i — nije postao častnikom.

A satnik Bosnić namah poslije žalostna dogodjaja dao se staviti na mirovinu i tamo negdje u Gradcu dugo još žalio svoju krasnu i dragu poćerku.

U t j e h a.

Ne ron' suza, utješi se, dušo!
Ne žalosti tugom srca svoga,
Kad razvije strasti vihar krila
Na ljubavi moje silnom moru.
Ne ron' suza, utješi se, dušo!

Ta pogledaj kada vihar duva,
Silno gorom zelenom lelija.
Čim on većma vitom jelom njiha,
Tim na šire ona pruža grane
I razvija na sve svieta strane;
Time dublje zaranja korienje
U dubljine zemlje, svoje majke,
I po njojzi pušta žile svoje.

Tako moja ognjevita ljubav:
Čim joj većma strasti liba more,
Čim mi većma gruva srce burno,
Tim na šire pušta ona grane
I razvija na sve srca strane;
Time dublje zaranja korienje
U dubljine tužna srca moga,
I po njemu pušta žile svoje.

Ne ron' suza, utješi se, dušo!
Ne žalosti tugom srca svoga,
Kad razvija strasti vihar krila
Na ljubavi moje silnom moru.
Ne ron' suza, utješi se, dušo!

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

Izdaleka i blizu.

Pripoviest iz ruskoga od N. V. Uspenskoga.

II.

Ekskurzije.

Minuo mjesec dana. Sve to vrieme živio grof uklanjajući se svakomu poznanstvu i družtvu izim svoje služinčadi. Samo neki susjed seljanin dolazio više puti k njemu, da prosi u njega španjolskih višanja i što kakvih voćaka i da dobrom sgodom porazvidi, čim se presvietli gospodin zabavlja. Grof mu drage volje dao višanja i voćaka i saobćio, čim se zabavlja, veleći, da svaki dan boravi na učenih ekskurzijah i u potvrdu toga pokazao susjedu kamenitu pločicu nadjenu na kamenitu platnu, na kojoj se vidio trag nekadašnjoj kiši. Tumačenje grofovo obilovalo naučnimi nazivi, ko što su dodekaeder, gemiedria i dr. Gost se taj nagledao mikroskopa, što je stajao u dvorani na posebnom stolu i otišao, nestvoriv si opredieljena pojma ni o načinu življenja ni o samoj ličnosti grofa, a ovaj naprotiv bio uvjeren, da će susjed razglasiti po svem okružju, kako nauka ima u licu njegove presvietlosti jednoga od dostojnih zastupnika svojih. U istinu pako sastojala je grofova ekskurzija u tom, da se je jutrom šetao po vrtu i tom sgodom prigovarao vrtlaru i dvorskomu; po tom zajutrovao i spremio se jahati ili gadjati iz puške, poslije objeda promatrao pod mikroskopom mušinju šapicu, a ponajviše puti naslonio se na okno i sa smotkom u ustiuh upiljio oči u daljinu. Jednom, pošto je zajutrovao, sjede sidjeti usred stara lipova ulika (aleje). Jutro bilo uzhitljivo, ali grof bio neveseo; razsudjivao, što je život — čudan taj pojav: čega se hoće čovjeku, u koga je takovo ogromno imanje, kakvo je Pogorielovo? neobzirući se na to vlastelin toga imanja nije znao za cielo, što li će, kamo li će od duga časa . . . Razsudjivanje grofovo vrćelo se na dviema slovkama, da je život slast i da je glupa šala. Prva stavka zahtievala, da čovjek na grofovu mjestu pliva kao bubreg u loju; druga stavka bila povodom, da je grof sam sobom taj ljubezni posao obavljao . . . nuto drveta, mišljaše grof: što je takvo i čemu je? Da se od njega gradi stol, gredice? Ili pogledaj de, gdje si eno ptica savija gniezdo: rad šta čini to? Da izleže ptičiće, pa da opet savija gniezdo: čemu taj perpetuum mobile? Ili na primjer eto mene: imam velikoliepni dvor, po izboru jedem, pijem, po modi se odievam a čemu sve to? čemu sve moje dostojanje? čemu sam nakon ja sám? „Nevriedi živsti", dosudi grof, žalostno klonuv glavom.

„Zar nevriedi?" u isti se mah javio u njem drugi neki glas, kad je tako, imanaj svoga bolje i netrebaš, podaj ga sirotinji".

„Al može biti, sudjaše grof: spast će mi s očiju ta tajnovita zavjesa; može biti naukom dokopat ću se skoro pravoga smisla života i namah će se po novinah razturiti glas: „Neima više duga časa!“

„Ali to su trice, upućivao se grof sám: takova glasa nemože nikada u novinah biti.“

„Moglo bi se desiti, umiešao se nevidjeni suprotnik: te će ti dug čas od godine do godine sve to većom žestinom dovirati tja do kostiju; a sva sredstva, što si ih izpitao, pokazaše se neljekovita od duga časa; što li niesi već prokušao? Ta imao si kad i petrogradskimi kasaoci po volji razpolagati a duša ti se zanosila baleti, operami i ženskinjami, od kojih te i dan danas hvataju oskomine. Što ti sad preostaje činiti?

Negdje blizu puče puška. Grof zovnu sobara.

— Tko je to izpalio pušku?

— Bit će netko idući za zabavkom. Za vrtom je blato.

„Oj! pomisli grof: ajdemo loviti.“

Zapovjedi, da mu se dá puška.

Sobar zapitao:

— Zapoviedate li, da idem za vami?

— Netreba, reče grof i prihvativ pušku brzim korakom pohitio niz vrt, obzirući se na svaku granu, da li na kojoj nesjedi drozd.

„Čudna stvar, produljio grof razmišljati: bogatstvo, za koje se otimlje sav sviet, dà bogatstvo nevriedi više od pusta zvuka. Što ću nakon započeti? Kušao sam potucati se po petrogradskom svietu: ostala samo čadja i pustota u glavi i još k tomu mjenice. Da se latim gospodarstva — ja se pri gospodarstvu ničemu nedovih ... Da se dám na nauke ... niesam se za njih pripravio.

Iz prieda uzletio drozd. Grof ga ustrielio i vrgao lov u torbu. Podražila ga sreća, te ajde sve dalje i dalje, napokon našao se na polju. Zaokružio očima svoja polja, uzdahnuo i proslovio:

— Jadna mi pogleda! Nigdje nikakove divote, jerbo plod tih mekota zatrašamo na šampanjac, na liepe konje i na drugo koješta. A i što bi drugo od ploda radili?

Grof približio se blatu. Za čas upazio šljuku, gdje trči po briegu i već htjede naperiti na nju; al se ustavi onaj tren: stajao blizu mladić, moglo mu biti 15 godina, a držao pušku u ruci.

— Pucajte, presvietli gospodine, reče mladi čovjek udvorno, snimiv kapicu s glave.

— Grof opali, a šljuka uzleće i namah se opet stropošta na zemlju, jer ju shvati hitac iz mladićeve puške. Grof se jadio, što je šljuku promašio, zametnuo se medju njima razgovor.

— Slabo sam ju vidio, pravdao se grof.

— Dašto, a daleko od vas sjedjaše.

— A vi krasno gadjate. Gdje ste kupili pušku?

— Djed mi ju namro ... turska je.

— A čim se bavite? zapitao grof idné s mladim čovjekom put svoga vrta.

— Živem kod otca na rakijskoj tvornici i pišem razhodne knjige.

Spoljašnost i skromnost mladoga čovjeka omilješe grofu.

— Sada tvornica stoji, neima u nas posla.

— Kako sprovodite vrieme? pitao grof.

— Dangubeći, veselo. Nije davno, što je djakonov sin došao iz sjemeništa, pa nas dvojica udičamo ribu, kupamo se, čitamo knjižice; donio je dvie knjige. Evo skitam se, lovim; a najradje s kovačem prepelice lovim — svaku zoru, i jutrom i večerom ... to vam je krasna zabavica!

— Zanimljiva?

— Vrlo zanimljiva, presvietli gospodine!

— Kako to biva?

— Izvolite vidjeti; ponesemo mrežu, vabku (cuvik) i ženku. Čim sunašce stane počivati, odmah se odpremimo na polja, samo treba, da je ženka dobra! ...

— Kakva ženka?

— Prosta prepelica, presvietli gospodine...

— A vi ju imate?

— Dakako! Još sam ju prošle jeseni dobio; doniela mi ju djeca; jasna li je grla! nemogu ju ustaviti! U jednu zoru dovabi mi po deset mužjaka! Nedam ju ni za dvadeset rubalja ...

Grofu je bilo do toga, da uzdrži oduševljenje, uz koje mladi čovjek govoraše o lovitbi prepelica; tiem je oduševljenjem i grof malo živnuo; s toga produlji pitati:

— A čemu vabka?

— Tomu, presvietli gospodine, da prepelice dovabim ... Čim samo prepelice začuju tu pištalicu, umah se stanu vabenju odzivati: i tamo i tuj, i odtuda i odsvuda dolietati, dapače i na škriljak posiedati. U taj čas samo sjedi i nemiči se, pa će ti prepelica i na glavi biti, lahko od smieha pukneš. Zar nieste nikada vidjeli te zabavice, presvietli gospodine!

— Niesam.

— Po mom umu, presvietli gospodine — produlji' mladić — ta je zabavica ljepša od svake druge; ni lov zvjeradi ni lov riba nenadkriljuje te radosti. Mi se svaku zoru naslađujemo: te tako na polju i noćimo ...

— A mogu li ja gledati, kako vi lovite?

— Na volju vam, zašto nebi mogli. Mi eto i danas idemo lovit; vrieme je liepo ...

Grof i sin tvornikov dodjoše do pred vrtna vratašca. Nećelo se grofu odpustiti od sebe toli živa sborioca; a uz to osjećaše, da ga doma čeka strašna dosada. — Grof pozvao mladoga čovjeka k sebi u dvor.

— Nećete li bresaka? pitao grof prolazeći mimo oranžerije.

— Ja bresaka, priznajem, nikada ni vidio niesam, odgovori prostodušno mladić.

— Neće li u ostalom bolje biti, u isti čas uzkliknu grof očevidno oživljujući: dopustite mi pitat, jeste li objedovali?

— Niesam.

— Mi ćemo dakle od početka objedovati.

— Drage volje.

Došav uz gosta u svoju odaju, zovnu grof sobara:

— Čuješ li? Mi ćemo objedovati na balkonu; reci, neka donese iz podruma bocu lafita.

— Čujem, odvrati sobar, neblago pogledav na neznanika i odjuri.

— Budite voljni i sjedite, obrati se grof mladiću, koji uz djetinsku znaličnost smatraše svaku bezdjelicu (sitnicu) u odaji.

— Presvietli gospodine, zaće mladić: uslobodjujem se vas uznemirivati najpokornijom molbom. Neima li u vas, kakovih mu drago, knjižica, da ih čitam? Strast je, koliko ljubim knjige a dobit ih nemogu nigdje . . .

— U mene su najbolje francuske . . . U ostalom kazat ću sobaru, da poište u knjižnici. Dozvolite mi zapitat, gdje ste učili?

— Na okružnom učilištu.

— A nieste na gimnaziji?

— Niesam, tomu troška neimam: u moga je otca poveća porodica; a vele, da boravenje na gimnaziji stoji svaku godinu dviesta i više rubalja . . .

— Dviesta rubalja . . . podrugači grof.

— A biste li se htjeli učiti?

— Kako nebi hotio, presvietli gospodine? Čemu živem sada? Neimam malo ne nikakva posla: niesam u korist ni sebi ni obitelji.

Grof se zamislio. U glavi mu se metiahu ove misli: „evo ti se desio slučaj, da možeš učiniti dobro djelo: izvedi toga mladića na božji sviet; dviesta, trista rubalja svake godine niesu tebi nikakav strošak; a u tvom pustom vieku eto ti bar jedne dangube, a učiniv bar to jedno dobro djelo, neće se moći reći, da si zaman živio na bielom svietu.“

Osjetiv grof namah, da ga nešto bar zanosi i ustavši uvjeravaše mlada čovjeka:

— Ja ću se brinuti, da dodjete na gimnaziju, dviesta rubalja mogu svake godine žrtvovati vašemu obrazovanju.

U taj par sobar javi, da je objed gotov.

— Dakle još danas idemo lovit prepelice.

— Treba, presvietli gospodine, zovnuti kovača, vrli je lovac, reče grofov gost.

Za objeda sobar javio, da kuhar moli za dozvolju da i on smije u lov, jer je budući jošte u kneza Kosourova bio strašni lovac osobito prepelica. Grof reče, neka se spremi.

Kad je sunce nagnulo zapadati, krenuše lovci. Uz put zapodio kuhar svadju s kovačem o tom, koja je prepelica bolja, da li, koja samo dvaput klikne, ili pak koja prosto „mamače“. Grof reče kuharu, neka se kreće u krugu podčinjenosti i neka se nezaboravlja.

Bio tihi, srpanjski večer; sunce zapalo; na zapadu razplinuli se ognjeni trakovi, raž, do koje dodjoše lovci, stajaše ravna . . . svaki se najtiši glas mogao čuti.

— Sad će započeti, progovori kuhar.

Javila se prepelica. Kuhar zasvira u vabku i za jednu minutu dolećeše dva mužjaka i spustiše se blizu mreže. Ženka nedala dugo čekati, te počela, kako lovci vele, „trijukati.“ Čuvši ženkin glas, umukli mužjaci udarili u razne glasove i jedan za drugim naidje, gdje ga uloviše.

Grofu toliko omiljeo taj lov, da je zahtievao, neka se mreža, cuvik i ženka ostave kod njega, jerbo obeća, da će i u jutro zorom doći. Za užinom dao si donieti šampanjca. Sva se grofova služinčad uzvrpolila i sborila o prepelicah; grofovi dvori za čas oživlješe.

Izim kišovitih dana išlo se svake zore na taj lov. Sin tvornikov prosto dolazio u grofov dvor i bez udvorivanja udešavao vabku, a kadšto mu pomagao i sam grof.

Jednom sjedjaše grof u svojoj odaji i začuv, kako sin tvornikov u dvorani opet udešuje vabku, dozva zvoncem sobara i reče mu:

— Kaži tomu mladomu čovjeku, da ja nekanim ići loviti: niesam posve zdrav, a k tomu ima u mene posla.

— Davno sam vam, presvietli gospodine, htio javiti, poče sobar: nieste najboljega poznanstva zametnuli. Po vani počinju o vas govoriti, da po raži trčite za prepelicami.

— Tko to govori?

— Susjedi! . . . Boga mi . . . Sačuvajte naš grofovski dvor; a kakovo doživismo bezobrazje... kakovu strast! Eno parket je sav izdrljan, nemožeš se dosta namesti . . . Ženka prepelica stoji u prednjoj sobi . . . Ali tko će se okaniti dobrih ljudi? A juče je prepelica okno razbila.

— Dobro, ajde kaži Ivanu Ivaniću, da sam ja za poslom . . . ajde!

— Slušam.

Sobar došao k mladcu i javio:

— Presvietli gospodin nije posve zdrav, te moli da ga izpričate . . . Poslat će po vas, kad zaželi loviti, poslat će, laskao mu sobar. Mladić otišao.

Grofov dvor zasinuo opet predjašnjim veličanstvenim strogim vidom. U dvoru opet carevao poredak; sve i svagdje bilo pospremljeno, podovi bili ucakljeni, služinčad krpe prostrla i po njih hodala. Grof sjedjaše u svojoj sobi, čišćaše si nokte i mišljaše:

Sad će po svem okružju razbubnjati: nuto kakove ekskurzije grof udešuje, to je . . . ruglo.

III.

Gospoda Karpovi.

Grofu najbližim susjedom bio Egor Trofimić Karpov, iz službe izstupivši pukovnik, bilo mu sedamdeset godina. Negda upravljaše ve-

ćimi imanji odličnih osoba, bijaše okružnim predvodiocem dvoranstva a u posljednje doba zadovoljujuć se slavom na ugled gospodara, tiho izvijaše viek na porodičnom imanju uz ženu, krasnu ćerku, kojoj bijaše 16 godina i uz svastičnu — ostarjelu djevojku. U Karpova ima i sin — slušalac moskovskoga sveučilišta: računajući ga podporom svoje starosti i bojeći se, da mladić nepostane „Jakobincem“ u izopačenoj družbi ostale mladeži, Karpov ga malone u svakom pismu opominjao: „ako si naumio okanit se nauka, ajde doma, u otca ti krušac rodi . . .“ Sin prokušav sve fakultete izim medicinskoga, koga se je nedavno latio, odgovori si otcu, da će svakojako poslušati svjet mu, čim se dokopa naukam do koriena. Za obrazovanje kćeri, kojoj je imalo pripasti liepo vieno sa strane roditelja, Karpov se malo starao, računajući, da su najljepši nakit čeljadeta — novci, štono su temeljem neodvislu položaju u svietu. Budući starovjek čovjek, koji se žurio življeti, (oženio se je u 50. g.) sjedjaše Karpov doma nikada neizlazeći, držaše, da su gradovi špilje razvrata, dapače i razboja; nemogaše bez užasa pomisliti ni na kakav zabavak, na kom bi bile žena mu, kći i svastična. S toga, kad bi sva obitelj od duga časa pobolievala, zapovjedio bi starac kočešem na izliku, da spreme konje i hintov, a ženi bi dao pet sto rubalja, da „nakupuje krpa.“ Ali čim bi se bolestnice podigle na noge, počeo bi se Karpov tužiti na najnovija vremena, štono svakomu seljaninu dan po dan priete propašću, pozivao bi se na slabu ljetinu i svjetovao svoju čeljad, da se okani svake brige na račun puta u grad. Starac uraznòličio svoj život posve inače, nego li sanjaše njegova obitelj: sagradiv žitnicu, ili sazidav konjušnicu, namah je uznio obraz i, štono rieč, pomolio se Bogu. Poslije vodokršća pozivao je svećenike na kolače a „bogonosce“ častio je na pragu vodkom (slabom rakijom). Žena mu za to vrieme sjedjaše u svojoj odaji, udisaše žestu i pitaše sobaricu, obziruć se na mužike: „hoće li skoro otići ti ljudi — vonjavci?“ U srcu žalila na sudbu, koja ju je sjedinila sa tvrdoglavim, nemilostnim starcem (bilo joj jedva četrdeset godina), i tako uprkos svomu naporu, da srčano podnosi svoj krst, iznemogala je svaki put i podliegala pod tegobom toga krsta. Svastična Karpovova, kad je njezin red bio, klela je vječno svoje djevojačtvo i samoću, hotice i nehotice povedši se da izkali srce na bolnih vranićih, izpalih iz vranjega gniezda pokoreći se bezdušno volji starca.

Neko jutro, dočim je sluga prostirao stolnjak za čaj, Karpov sjedeći na počivalu u kraćanom svilenom doramku i parhetnoj kapi govoraše sa svećenikom svoga sela o nedavnih vladinih uredbah tičućih se prihoda i hramova. Pomaknuv kapom na glavi i nežapice zievajući, pitaše:

— Kuda će sada djaci i djakoni?

— Po svoj prilici, odgovori svećenik, robski podigav se sa stolice, vratit će se u rod za naviek; a može biti dostat će se kakovegodj osobite službice . . . Svećenik sjede i pridoda: jošte ništa nije izvjestno.

— A što će biti od našega hrama?

— Dozvolite mi moliti, Egoru Trofimiću, da vi nosite trošak: koliko nam je prihod malen, mogu hram zapečatiti, a vašoj obitelji bit će putovat dvanaest vrsta daleko u selo Hristovozdviženskoje. Što se tiče župljana, to nije moći na njih troškove porezati; sami izvolievate znati, sve su im kuće razkrivene . . .

— Što mogu, činit ću, reče Karpov: a bez crkve nemožemo biti.

— Da! u istinu, uhvatit ćete duši mjesto, ako se prihvatite skrbničtva crkve.

Karpov se zamislio, poturio opet kapu na glavi i prevjesio jednu nogu preko druge.

— Jeste li bili u Pogorielovu? zapita poslije nekolika mûka.

— Da što, da sam bio! Onomdne sam se tamo odvezao: sada ima tamo župljana do tisuće duša, a crkva je izpravljena. Ali pravo da kažem i grofovo imanje. . . .

— Grof dakle neprekidice ovdje boravi?

— Boravi! odgovori svećenik duvajući na otvorena usta i vele, da se je uglibio u nauke, da se bavi naravoslovjem . . . Koliko danas materializam napreduje, eno se vidi u selu Golopjatku, gdje se je svećenikovici pomiešalo u glavi od tih nauka, te neprestance čita ili anatomiju, ili kakvugodj razpravu o nutrašnjosti ljudskoj, te se svadja s mužem o bezsmrtnosti duše.

Karpov se nasmijao, žmirnuv očima i naglo turio kapu od jednoga kraja na drugi.

— O bezsmrtnosti duše . . . Govori: nemoram li ja propasti?

— A što joj veli muž na to?

— Muž joj veli: „Što nakon išteš? Što si nam nadobila? Hvala Bogu, eto živemo.“ A zbilja su ti ljudi bogati, popadija doniela viena deset tisuća: kći je pukovnijskog svećenika. Samo se sobom razumieva, djetetom boravila je medju častnici i naplesala se. . .

U isti par unidju u dvoranu svastična i kći Karpovova Varvara Egorovna.

— Hora je već, dušice: nije li sramota toliko dugo spavati? Veljaše starac, poljubiv kćerku: samovar je davno već na stolu, a vi ladujete. . .

— Ja i teta davno već ustasmo, tatice, odgovori kći, počimajuć gotoviti čaj.

— Što bumbarate? rekla svastična, poljubiv Karpova: vidite li, kakvo je krasno jutro? Danas ćemo popošetati lugom . . . Zdravo baćuško, obrnula ona govoriti svećeniku: blagoslovte!

Svećenik ju blagoslovio križajući rukom i proslovio:

— Treba, Aleksandro Semenovna, da se koristite vremenom; a jagoda brzo nestaje . . . pa eto blago je vrieme.

— O čem ste govorili? pitala Aleksandra Semenovna, sjednuv za stol.

— Ta o crkvah; o pogorielovskom grofu.

— Ej kažite mi, molim vas, što radi grof?

— Neradi ništa: žive na svom imanju, bavi se naukami . . . Neki dan sam ondje bio . . .

— Zbilja? Zar ga niste vidjeli?

— Samo sam ga mimogred vidio. Ja sam se vozio uza stranu, a on projaha u bielih pantalonih.

— Je li liep?

— Vrlo liep, pače krasan.

— Oj Bože moj, da mi ga je samo malo pogledati. Egoru Trofimiću! obratila se Aleksandra Semenovna Karpovu: Kako da se spoznamo s grofom?

— Ja neznam, kako; otac njegov bio moj stari znanac; a taj žive sada svu nedjelju bez goda; valjda se vozaka kojekuda. Ali, ako vam se baš hoće.

— A što?

— Što, tatice? veselo zapitala kćerka.

— Doći će Vasilj... On će se spoznati s grofom.

— Uh da! uzkliknula Aleksandra Semenovna: samo da brže dodje Vasilj; spomeni se samo nesnosne zime, Bože moj! Ja neznam, kako smo ostali živi!

— Zar će vam sinak skoro doći? upitao gospodara svećenik.

— Izgledam ga svaki dan . . . sad se u njih izpiti dovršuju. I moj je sin naravoslovac, primieti starac znalično pogledav na svećenika.

— Naravoslovac? zapitao svećenik: — hm.. da — dobra je stvar! — Ali što sam ja čuo o grofu! Bog mu dao pameti!

Svi uz živo zanimanje gledali na svećenika...

— Vele, da se grof . . . ali to sve može biti izmišljotina . . . a ja sam samo slušao od ljudi . . .

— A što ste čuli?

— Vele da se grof baš posve nebavi naukami, već da sa dvorskimi ljudmi trče po poljih i da lovi prepelice . . .

— Koje trice! Može li se to vjerovati? rekla Aleksandra Semenovna: vi sami prosudite baćuško!

— Bilo kako mu drago, tako sam čuo . . . Po što sam kupio, po to prodajem . . .

— To je prosta seljačka spletka! . . . Grof, kao čovjek ozbiljan i učen došao u naše zabitne krajeve, da pokuša svoje naučne dosudke uzporediti s našim životom, a o njem razturili glas, da prepelice lovi! . . . Kakvi je to narod! Na licu Aleksandre Semenovne pokazalo se negodovanje i ona nastavila: — u ostalom puno je bolje okaniti se toga razgovora: uz nauku neda se toli lakoumno ráditi . . . Egore Trofimiću! Zar vam niesam kazivala svoga jada?

— Što se je dogodilo?

— Moj vranić, u kog je bilo slomljeno krilo, jutros je dokončao . . .

— Vječna mu pamjat, reče starac smijući se.

— Treba mu izkopati grob, prizakupio svećenik.

— Što mislite? Zar da ga ja samo bacim... Idem mu ovaj čas izkopati grobak . . . Bjedni bjedniče oda šta si se tako skoro skončao? . . . Kadšto neznasmo za njega, samo je trebalo viknuti: mili vraniću! i u isti se čas odazva i doleće . . .

— A ostali su vaši pitomci živi?

— Hvala Bogu! Što se tiče grofa, baćuško, vi takovih viesti nerazglašujte . . . oprostite, to je zbilja užasno!! . . . To ni na što nenalikuje . . .

— Nezamjerte — meni su u glavu kazivali . . .

— Ja vas pokorno molim . . .

Aleksandra Semenovna zaprosila drugu čašku čaja, utrla se rubcem i umukla: lice joj se zažarilo. Starac pogledav ju, nasmija se. Baćuska, dosinuv se, da je pogriešio, šenuo brzo razgovorom:

— Sve se po malo skupljaju po selih: sad je po gradovih težko . . . prašina . . . Kažu da je i Novoselov došao iz Petrograda.

— Naš susjed — Andrej Petrović? zapitao starac.

— Dà! Vele, da ima tomu već dva, tri ili četiri dana, što je došao.

— Kako to, pak nas još ni obišao nije. Znadu za njega, pa ga dosle još neopredieliše na službu . . . Stranac je! Zbilja se je sveučilišnog obrazovanja dokopao . . . i on je naturalista.

— Vrlo je uredan čovjek, netreba ga odstraniti.

U dvoranu stupila gospodarica bljedolika i tužna pogleda u bieloj haljini: u rukuh joj bila mala staklenka puna žeste. Izprosiv blagoslov u svećenika, proslovila mužu:

— Eno druže, došli su k tebi mužiki, valjda na račun za zemlje . . . Nasmiehnuv se pogledala na baćušku: nemogu ravnodušno gledati toga naroda: namah mi se smuči . . .

U taj čas čulo se na ulici zvonce: sva obitelj polećela na okno. Trojka s poštarskimi konji prolazila mimo crkve. Svećenik pogleda na putnika reče: „Da tko iz konzistorije nedolazi k nam?“ Ali trojka okrenula dvoru Karpova. Ženske glave uzkliknuše:

— Vasilj, Vasilj!

Sve se slećelo dvoru na prag, do kog se je dovezao mladi čevjek u bielom paletotu. Bijaše sin Karpovov. Nastao običan prizor dugo željkovana vidjenja; čuli se cjelovi; zažamorilo propitkivanje; baćušku, pokloniv se Karpovo-

vim radostno, odšuljao kući. Za pol sata sjedio mladić za samovarom u družtvu rodjene obitelji. Izpripoviedao nekoje podrobnosti svoga putovanja, te stade obznanjivati:

— Evo obavieštam vas, ostavio sam sveučilište.

— Kako to? pitali svi.

— Vrlo prosto. Dovrših svoje obrazovanje i naselit ću se tuj uz vas u dvoru.

— A što ćeš sinko djelati? pitala mati.

— Učit ću se gospodarstvu, lovit ću, vještbat se u lučbi. To mi je najmiliji priedmet Nakon svega, ćaćko je slab, ja ću mu pomagat. Sveučenik poljubio otca u ruku i upitao ga: — ti se valjda nesrdiš na me, što sam se okanio sveučilišta?

— Nesrdim! Dapače radujem se. Ta pisao sam ti nekoliko puti: dodji, čim ti se svidi.

— Čù li Vasilju! reče Aleksandra Semenovna: ti valjda nesmieraš od tog časa robom ostati na selu?

— Dà, smieram robom postati i ostati, veljaše odrješito mladić: a znate li za povode, s kojih sam ostavio sveučilište? Zbilja vi za njih neznate. Vi si nemožete ni predstaviti, što je to medicinski fakultet...

Starac se nasmiehnu i reče:

— Ta tako je isto govorio i o juridičkom i filologičkom fakultetu „vi si ga nemožete ni predstaviti!"

— Ali sam te fakultete svršio, govoraše sve to više oduševljen mladić: sada slušajte, što ću vam pripoviedati o medicinskom fakultetu. Ja nemogoh do ovoga časa shvatiti, kakvim je načinom medicina u mojoj glavi prevrnula sve od vrha tja do dna: upoznav se s medicinom, posvema sam ohladnjeo prema životu, dapače ta mi znanost ote čuvstvo, kojim štovah ljude. Ej Boga vam! — Pomislite si, svaki nas ljubi na primjer cvieće, to je bar izvjestno! I zbilja je cvieće prekrasno i baš pravo čudo svoje vrsti, kao što je čudo sve, što je prinarodila priroda. A da li je milota slušati lekcije o cvieću i na obće o biljkah: jest nemilota — sve da zievaš — s toga što je profesorom dodijalo čitati jedno te isto svojih desetak godina, čitati da je čaška peterorazvratna, pestić jedan, lišće pernatovitoperasto itd. A sve se to čita polagano, jednoliko, po čem se profesori rieše nesnosna im posluha... Za tim si predstavite ciepanje i rezanje trupova, pomislite si mladiće s noževi u rukuh...

— Phi! nepripoviedaj boga ti! uzkliknule gospodje: c' est affreux!... Zbilja je to ljubopitno. Sad da udjem u fiziologički kabinet i namah vidim: sveučenik u 17. godini para trbuh živu štenetu; nesrećna je životinja razapeta na stolu i čvrsto privezana za sve četiri noge; i rep joj je privezan, a štene muklo i jadno skiči...

— Bože moj!... koje varvarstvo! uzkliknuše gospodje. U Varvare Egorovne pojavile se na očijuh suze. Sveučenik uze duljiti:

— Trebalo je viditi nemilost, uz koju je mladi čovjek krvnikovao bjednoj životinji. Za sve te vivisekcije imaše u ustih smotku a odstupljujući kadšto od svoga posla govorkaše u kutu sa drugovi o Šumskom, o Tartifu itd. Ili drugi pogled: eno hrpa mladih ljudi obkolila nesrećnika, koji pogiba od suhe bolesti, prisluškuju mu po grudih i tobož uzhitno podvikuju: „velikoliepna špilja!" A što — ja vam samo kazah milijunski dio... a gdje sustav i pravila sveučilišta!... O svem tom trebalo bi napisati takovo mnogočestno djelo, kakova je Karamzinova poviest ruskoga gosudarstva.

— A mi se nadasmo, da ćeš biti doktorom, primietila mati.

— Kakvi doktor? Znajte voljni, već se svi ugledni liečnici tomu dosjetiše, da liečiti znači varati, i da je najbolji liečnik — narav, a najbolji liek — dobro jelo, pravilni način življenja i štokoje drugo.

— Ali zašto si ostavio filologički fakultet? pitala Aleksandra Semenovna.

— Već sam vam rekao, da o samom vezniku quod ima razglabanja u više lekcija: kako je taj quod rabio Cicero, Cornelius Nepos, Tacitus, Titus Livius i ostali...

— A juridički?

— O tom nevriedi ni govoriti! To nije ništa drugo, već fakultet pustozvonstva. I kakov može od mene biti jurista? Ja nemogu suditi prestupniku i tjerati ga na robiju... U ostalom bi znao, što da činim.., ja imam svoj kodeks...

— Ej boga ti, nemudruj!...

— Neću. Sveučenik pogledao na sestru i zapitao: što je to, čemu plačeš drago moje?

— Žao mi je šteneta, progovorila Varvara Egorovna: bjedno štene!...

Sveučenik zagrlio sestru.

— Dobra dušo, ti jošte neznaš, da ljudi kadšto postaju ljute zvieri. Ali nedao Bog tebi poznavati te istine!.. Al gle, nešto vam zanimljiva nekazah: ja sam se svratio k Novoselovu: nema nekoliko dana, što je došao iz Petrograda... Pomislite si... Ja se dovezem do njegove kućice, vrata su širom otvorena. Pomislim, nije li gospodar sam tuj. Unidjem i umah upazim — što mislite? Andreja Petrovića Novoselova, gdje si sam gotovi objed, gdje stoji pred poćju i pazi, kako se vari kaša. Pitam ga: Andreju Petroviću, što radite? On mi odvrati: „eto vidite, gotovim objed". A bilo baš osam sati u jutro i vidilo se, da se drži ruskoga običaja, što se tiče obrôkâ: počeo miešati kašu. — Kako ste ovamo dopali? Davno li dodjoste iz Petrograda? „Ima pet dana, što sam došao iz Petrograda." A već ga dva ljeta nije bilo na njegovu imanju. Kazah

mu, da sam ostavio sveučilište. — A što kanite vi, zapitah ga, nieste li pokušali služiti? „Pokušao jesam, reče Novoselov, to se razumieva, ali sam se svega okanio i odlučio življeti ovdje u svojoj kućici.“ — A što ćete raditi? „Što ću raditi, orat ću zemlju.“ Ja pokunjih nos ... eto tebi nauke! Čovjek sveučilištnoga obrazovanja hoće da ore ...

— Čudo božje ... reče smijući se starac.

— Eto ti opet smušenjaka! uzkliknuše gospodje.

— Nije smušenjak! Pitanje o težanju zemlje iztaknula je nedavno naša knjiga.

— Da se nije pomiešao Novoselov?

— Nije se on, već se je pomiešao sav naš obćinski stroj, grozno zavapio mladić.

— Jesi li bar pozvao Novoselova? pitao starac.

— Obećao mi je doveče doći. Bijaše mi se prohćelo više š njim govoriti, ali sam se žurio kući i nehćedoh mu nepriličan biti.

Svi se zamislili.

— Valja reći, progovorila Aleksandra Semenovna, gadna su vremena: nevriedi ni u što uložiti bolje sile! ..

— Nuto! trebalo bi vas namaknuti, da rabotate! Uporavio starac besjedu gospodjam: trebalo bi, da žanjete, da mlatite, da na perilo idete ... A to mi svejednako pijuče: tatice, ja bi u grad, u glumište, na koncert... A i ti plesačice! veljaše starac kćeri, i ti si mi uši zaglušala moleći: „išla bi, tatice, u Moskvu!...“ A ja ti velim, ajde krastavce solit, ajde za tučići!

— Ta nemojte, i onako noge jedva za sobom povlačimo — rekla Aleksandra Semenovna.

— Zar se niesam, produlji sveučenik, prave prosvjete dokopao? I hvala Bogu, što ponjam, da nam je takovo obrazovanje; to obrazovanje osakaćuje ljude, izpija iz nas svu krv ... nije davno, što sam i to čitao, da škola nanosi učenikom samo pogibelj: mladići otupe, usahnu, nekoji dapače prestanu rasti — ljudi se dakle pogibeljnim uticajem škole izradjaju.... Što se tiče naših gimnazija, upravo se tvrdi, da pedagogi svojimi zadaćami tjeraju učenike, kao poštarski slugani konje ... Slavnih li poštarskih slugana!

— Dakle po tvom umu trebalo bi ostati neznalicom? probesjedi mati.

— Bolje ostati neznalicom, odvrati sin materi, da svaki zdrav i jak bude raditi, nego li da postane suhim slovožderom ili učenim birokratom, pa da je još u koju korist!

Sveučenik se obustavio i pridodao:

— Dosta o tom! .. Ajdemo radje na vrt. Je li živ moj konjic?

— Jest, reče staračko, već se hvata u logovski ham.

— A gdje je tvoja štenad, tvoje kokoši? Pitaše Vasilj Egorić sestru.

— Idem, da ti pokažem: vidit ćeš, Vaso, kakovih je u mene pilića ...

Varvara Egorovna uhvatila se bratu pod pazuho i svi odoše na vrt.

Radovalo ga cvieće, zelen i lipov ulik, te mladić progovori:

— Juh, kako je u vas krasno! Pravi zemaljski raj! Zbilja, otče, ti se nesrdiš, što sam došao. A zašto da se i neposvetim poljodjelstvu? Ta i sam si se više od polovine svoga vieka bavio gospodarstvom ... A po teoriji Darvinovoj jabuka nepada daleko od jabukova debla.

S vrta krenula sva obitelj na krilo, starinsku sgradu, sagradjenu za slučaj naloge gostiju, gdje je imao stanovati Vasilj Egorić. Porazgledav sobe mladi gospodin naznačio jednu Novoselovu i odluči zamolit ga, nebi li preselio amo ljetovati, buduć je Novoselov svoje zemlje u najam dao do mjeseca rujna a s toga da neima posla na svom imanju; ako li mu se baš u svaku ruku hoće orati, to mu obećaje Vasilj Egorić ponuditi i plug i konje. Nenadajuć se poznanstvu u svem susjedstvu, bijaše Novoselov mladiću još draži, kao čovjek prosvietljen i u svietu bivši, uz koga neće biti duga časa svoj obitelji. Ženske glave doviestiše Vasilju Egoriću dolazak grofov i učeno mu zanimanje; popeše mu se na dušu, da ide u Pogorielovo posietit grofa. Vasilj pristao. Na povratku u dvor svjetovala Aleksandra Semenovna svoju nećakinju.

— Čuješ, Varjo, pazi, da se nezagledaš u grofa. Znam ja, Novoselov neće ti doći u volju ... ti ga već poznaješ ... ali grof.... grof. Ja se bojim tebi...

— Mene zanimaju oba, odvrati djevojčica.

— Čim te zanima Novoselov?

— Kako me nebi zanimao toli uman čovjek, koj hoće da ore.

Aleksandra Semenovna udari u smieh i reče:

— Ta eto silom ti hoće postati originalom. A grof ... ja sam se iz potaje zaljubila u grofa! ...

— Ja pak nestrpljivo želim vidjeti toga petrogradskoga lava, rekla gospodja Karpovka.

— Ti si u mene zavario kašu! veljaše otac sinu, a te se babe zabubale u grofa.

Karpovka zagrlila muža i poljubiv ga pravila se:

— Zar da zamienim tebe za koga drugoga? Kakva je današnja mladež? Na što li je nalika?

— Neka, drugo moja, primieti starac; ja dobro pamtim poslovicu: Nevjeruj konju i neuzigranu, a ni ženi tja u samostanu!

(Konac sliedi.)

POUKA.

O odielu i modi prema ljepoti i zdravlju.

Čitao dr. I. Dežman 21. ožujka u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu.

Milostive gospodje! Nema na ovom širokom svietu čovjeka, koj bi sebe tako mrzio, da nebi htio drugim u volju uljezti. Taj nagon duše čovječje naravan je i potrebit ljudskomu družtvu; po njem udružuju se ljudi, kako neki pisac veli; po njem bivaju oni uljudni i udvorni; on je posrednikom njihovoga obćenja. Svakomu i najružnijemu i najdivljemu čovjeku prirodjeno je, da nastoji prikazati se prijatnim. Uz ono, što se njemu ugodno ili znamenito čini, težiti će on, uviek prema svomu ukusu, da svom dušom pristane. Zato vidjamo divljega Indijanca, kako se kiti šarenim ptičjim perjem i sjajnim kamenjem, a i u najviše izobraženih narodih vidimo opet, kako se taj isti nagon na rafinirani način iztiče.

Razlika med divljimi i izobraženimi narodi stoji poglavito u tom, što divljaci, tumarajuć skoro nagi, gledaju ući u volju tim, što kite t i e l o svoje, dočim izobraženi narodi kite o d i e l o svoje. Naravno je, da će ono postupanje divljaka ostati dugotrajno, dočim se odielo svaki čas promieniti može; jer ako si Indijanci izbockaju, tetoviraju kožu, ili okuju lubanju takvimi kalupi, koji joj podaju stanovite forme, to ju oni nikad više promieniti nemogu. Vriedjajuć tim ona plemena razum nakazuju najljepši stvor na svietu. Al tako zahtieva u njih moda: probušiti nosnice il ustnice, produljiti uši, skratiti vrat, sgnječiti na svaki mogući način glavu, povaditi zube, otupiti nos: to je sve prema nazorom njihove ljepote, to sve čine oni, da jedan drugomu ugodi, da jedan drugomu omili.

Po naših nazorih možemo ljudem umiliti i u volju ući prijatnošću, potekla ona iz fizične, il duševne ljepote, il visila o miloti ponašanja, o plemenitosti kreta, o naravnoj naivnosti, o dosjetljivosti, o veseloj ćudi, o finom ukusu, o znanju, ili o izvanjskoj čovječjoj opremi. Čim manje u čovjeku takvih nutrnjih čustava, tim više gleda on izvanjskimi sredstvi uspjeti; čim je manje čovjek liep na tielu i duši, tim brižniji biti će oko svoje toilete.

Čovjek siromašan duhom i čustvom ćutiti će neznatnost svoju i nesposobnost, da bude drugim od volje. Naravni pako nagon, da to postigne, nukat će ga, da iztakne svoju izvanjštinu uljepšanu umjetnimi sredstvi, nebi li tim nutrnju svoju ništetnost sakrio. I kako sviet rado pristaje i daje se zavarati takvimi sredstvi, to uspjevaju mnogi i mnogi, koji su u istini nitkovi, al se umiju izticati.

S druge pako strane vidimo često duhovite ljude, obsežnoga znanja i dubokoga čustva, koji živeć uviek zamišljeni zanemaruju materiju i zapuštaju svoje izvanjsko tielo, tako da vriedjaju i nehotice i neznajuć najobičnija pravila pristojnosti. I taj se ekstrem mora pokuditi, jer svaki naobražen čovjek ima se svietu onako prikazivati, kako to zahtievaju doba i običaj naroda, u kom živi.

Ima opet savršenih krasotica, koje znajuć da su zbilja tako krasne, iz ponosa a gdjekad iz gizdave koketerije, preziru svako izvanjsko sredstvo, htijuć one bez ikakve pomoći same sobom uspjeti. Takve se oblače osobito jednostavno, bez ikakva uresa, nakitiv se jedva cvietom kakvim, samo da se sve plemenitije forme bolje iztaknu. Takvoj krasoti neće moći nitko odoljeti, ali uspjeh njezine sjajne prilike oslabiti će se, pače i uništiti onaj čas, kad naravno izticanje ljepote prekorači granice pristojnosti, jer u svake prave ljepote mora djelovanje biti uzvišeno, dakle moralno.

Iz ovdje rečenoga uviditi ćete, vaše milosti, da je odielo od velike i osobite vriednosti za čovjeka. Odielo je u svakoga naroda bila prva potreba kulture njegove. Ogledajmo se malko, milostive gospodje, po čovječanstvu. Kakva je rajska toileta naših praotaca Adama i Eve bila, to nas uči Mojsija u svom pismu, gdje veli: „I načini gospod bog Adamu i ženi njegovoj haljine od kože, i obuče ih u njih.“ Bilo je sasvim naravno, da su prvi ljudi vidjajuć živinu, kojom su se hranili, zaraštenu, poželili kožom se njihovom odievati. Ta se je prvobitna toileta sve više razvijala, čim su se ljudi više družili i obćine stvarali. Onda se je već u pojedinih pojavila gizdost, ponos, jal i želja razlikovati jačjega od slabijega, gospodara od roba. Ta se je razlika pokazivala na odielu kojekakvim kićenjem, koje se je osobito u glavara izvrglo u šareno strašilo, kako bi naime čovjek ružniji bio, jer nisu oni glavari htjeli biti liepi, što medju tim nisu ni umjeli postići, nego su htjeli, da sviet od strahote njihove pred njimi drkće i strepi.

Drugčje nam se prikazuju tako zvani pastirski narodi. Prema harmoniji njihove liepe, mirne okoline i prema blažjemu karakteru njihovu, bilo im je i odielo jednostavnije. I kad se dobrostanje u njih povećalo, onda su oni stali kititi svoje odielo, ne kako oni barbarski narodi ljuskami, glavami i perjem kojekakvih životinja, već zlatom i dragim kamenjem. Takvi bijahu Židovi. Njihovi sveštenici, kraljevi i junaci oblačili su se upravo sjajno i časti njihove poznavale su se po bogatstvu odiela, što su ga nosili. Zanimat će vas, milostive gospodje, možebit, ako orišem potanje toiletu njihovu. Čitamo u drugoj knjizi Mojsijevoj: I načini svete haljine Aronu, bratu svojemu na čast i diku. I kaži svijem ljudima vještijem, koje sam napunio duha mudrosti, neka načine haljine Aronu, da se posveti, da

mi bude sveštenik. A ovo su haljine, što će načiniti: naprsnik i oplećak i plašt, košulja vezena, kapa i pojas. I neka uzmu zlata i porfira i skrleta i crvca i tankoga platna. I neka načine oplećak i pojas itd. — I uzmi dva kamena oniha i na njima izreži imena sinova Izrailjevih. I načini kopče od zlata. I dva lanca od čistoga zlata načini jednako pletena i objesi lance pletene o kopče. I naprsnik sudski načini naprave vezene onakve, kao oplećak. I udari po njemu drago kamenje, u četiri reda neka bude kamenje. U prvom redu: sardonih, topaz i smaragd. A u drugom redu: karbunkel, safir i dijamant. A u trećem redu: ligur i ahat i ametist. A u četvrtom redu: hrisolit, onih i jaspis. — Onda opet nastavlja: I načini košulju od tankoga platna izmetanoga, i načini kapu od tankoga platna, a pojas načini vezen. I načini sinovima Aronovim gaće lanene, da se pokrije golo tielo, od rebara do dno stegna da budu. —

Kako vidite, milostive gospodje, njihova je toileta bila upravo sjajna. I ostali narodi azijatski, što ih med tadanje kulturne narode brojimo, odlikovali su se liepim, bogatim odielom. U Babiloniji je bio luksus tako velik, da je Cato, kako Plutarh pripovieda, koj je po zapisu jedno odielo odanle dobio, prodao ga, jer mu se je vidilo preveć dragocjeno, da ga rimski gradjanin nosi.

Grci nisu nikad tjerali onakav luksus, kojim se samo raznježuje čovjek, već su osobito pazili na zdravo i pravilno razvijanje tiela, na jakost i naravnu toiletu. Nisu oni ipak zapuštali prema svomu ukusu upotriebiti jednostavna sredstva, da se ljepšimi prikažu. Al su zato Rimljani, osobito za vrieme careva, za luksusom upravo pomahnitali bili i njihove su gospodje toliko novaca na to trošile, da se današnje najelegantnije krasotice niti iz daleka s njimi prispodobiti ne mogu. U srednjem vieku, kako se možemo na slikah tadanjih vitezova dovoljno osvjedočiti, bili su ljudi odielom skoro pretrpani, a u današnje doba preuzela je Francezka, imenito Pariz, prepisivati ljudem, kako se imaju oblačiti. Parižkomu se ukusu pokorava sliepo sav sviet; tako hoće duh vremena, kako se kaže, duh družtvenih odnošaja.

A narodna nošnja? Ona mora kao kakva sirotica uzmicati iz grada na selo, iz dvora u kolibe. A koji su uzroci tomu? Ako izpitamo uzroke, kako je postala narodna nošnja, onda ćemo uviditi, da se ona nema smatrati kao rezultat površne samovolje pojedinoga individuuma, nego da je ona potrebita posljedica fizičnih odnošaja naroda prema njegovom zavičaju, podnebju, jeziku, izobraženju i obćenju s tudjimi narodi. S toga je i narodna nošnja od velikoga kulturnoga znamenovanja, jer bi se i po njoj mogla suditi intelektualna vrstnoća naroda. Nego upravo zato, što ona nije izum pojedinca, što ju pojedinac nemože po svojoj volji prekrajati, već što ostaje, reć bi, stalna, kao i zemlja, na kojoj narod živi; što nije, jednom rieči, podvržena modi, a nadalje, što se gradovi po čitavom svietu nekako u životu, nazorih, potrebah i običajih sve više izjednačuju, odustaju kulturni ljudi od narodne nošnje. Zato nemože narodnu nošnju dan danas ništa drugo držati, nego narodni ponos, a gdje toga nestaje, nestaje i narodne nošnje, i kako se prije mogla po narodnoj nošnji suditi intelektualna vrstnoća naroda, tako bi se danas mogla po njoj suditi narodna samosviest, i čim više ota uzmiče, tim više preotimlje mah moda.

Moda ne gleda i ne pita nikad: šta je zdravo, naravno, čedno, pametno? Ona traži samo novo, kontrast, pikantno, dražestno, čudnovito, ono što može omiliti nestalnosti, prevrtljivosti, mušičavosti. I to je najveće zlo u mode. Sasvim tim nemožete se, milostive gospodje, kako ste mogle iz jur rečenoga uviditi, okrutnim zapovjedim mode nikako oteti. Da se usudi koja od vaših milosti odjenuti se onako, kako su se nosili prije pol vieka, nebi li je puna usta bila, nebi li sav sviet za njom žamorio, nebi li gdjekoji pače i dvojili o njezinoj zdravoj pameti? Iz toga nemože i nesmije biti moja namjera odvraćati vas, milostive gospodje, od onih zakona, što vam ih svaki dan modne novine, u pogledu odiela vašega, od priestolja te svjetske kraljice nose. Jednom se usudio neki glasovit i obljubljen propovjednik žestoko napadati na žensku nošnju, uvjeren, da će rieč božja iz njegovih ustiju za koj dan preodjenuti sav grad. Ali njegove rieči imale su samo taj uspjeh, da nitko već na njegove prodike dolazio nije. To je i naravno bilo. Najjače oružje krasnoga spola jest ljepota, onim svlada ona i najsilnijega protivnika. Nije li dakle naravno, da se to oružje čim bolje čuvati i upotrebljivati mora, da se ljepota njeguje, da se ona prikaže pod raznimi formami, da joj dodajemo materijalna pomoćna sredstva, kojimi ćemo njezinu bujnost postaviti nad bujnosti cvieća, njezinu sjajnost podignuti nad sjajnosti zviezdica, a njezin čar nebeskomu čaru izjednačiti. Mode zatrti nitko živ nemože; ali izkorjeniti, što je u njoj nenaravna i zdravlju škodljiva, to je zadaća sadašnjosti. I moram s veseljem priznati, da se moda i zdravoslovje, te ljute od prije protivnice, sve bolje primiču, što se ima svakako zahvaliti velikomu napredku naravoslovnih znanosti i populariziranju istih. Neotimljuć se dakle, i ne opiruć se ni ja zakonom te velike vladalice svieta, pokušati ću samo te zakone dovesti u sklad sa zdravstvenimi i estetičnimi nazori, nebi li tim krasotu vašega tiela, ako je moguće, povisio.

Milostive gospodje! Po načelih fizičnoga života imalo bi odielo držati u ravnovesju potrošak tjelesne toplote sa proizvadjanjem toplote iz krvi, ne priečeć pri tom izhlapljivanje i kretanje tiela i ne otegućujuć kolanje krvi

Odielo imalo bi se po tom prilagoditi konštituciji, običaju, zdravlju, veličini i spolu pojedinoga čovjeka, zatim dobi godine i podnebju. Mi toga ne vidjamo žalibože uviek. Slabić odieva se često veoma nedostatno, ako je slučajno zakon mode takav, da ga samo jačji ljudi bez pogibelji za svoje zdravlje sliediti mogu. Nisu li i u nas počeli nekoji mladići, koje ne bi mogli personificiranim zdravljem smatrati, po ljutoj zimi šetati se bez ikakve kabanice ili šala, jer tobož elegantnomu mladiću nesmije zima biti. Još su ipak zima i ljeto jedini faktori, na koje se moda bar ponešto osvrće. Osobito bi pako na to imali paziti boležljivi ljudi, a oni kano da najmanje na to gledaju, jer se nikomu neće već odielom svojim pokazati svietu slabost i boležljivost tiela svoga. Zato se oni i oblače kako i zdravi ljudi, ma platili to i samim zdravljem, što se žalibože i prečesto dogadja.

Odielo ima izvanjštinu čovječju poljepšati, prema tom ima i samo odielo biti liepo, t. j. čisto, ukusno, prema tielu i struku njegovom, kano što ima i s ostalimi izvanjskimi i nutrnjimi svojstvi harmonirati. Liepo odielo ima se formom i bojom prilagoditi liku, visini, izrazu lica, isto tako i stališu i časti dotične osobe. Neće li biti neliepo, možebit i smiešno pogledati malena čovječca odielom pretrpana, ili piljaricu u odjelu gospodje kakve, ili bogataša i dostojanstvenika u odielu kakvoga zanatlije?

Čistoća odiela potrebita je i zdravlju. Čim bliže odielo tielu, tim češće se ima ono mienjati. Nekoji narodi, sliedeć kojekakve krive religiozne nazore, zapuštahu u raznih zgodah sasvim čistoću tiela i odiela. Tako su Egipćani, kad su žalovali pokojnika pokrivali glavu i lice blatom, a Rimljani, koji su u ostalom veoma njegovali čistoću, istom prilikom ugibali se kupeljim i zanemarivali sasvim čistoću. Tatari su pako zlostavljali svakoga, koj bi u obće prao svoje haljine, jer bi tim po njihovom mnienju boga srdio i njegovu osvetu izazivao.

Odielo mora, ako hoće čovjeka krasiti, uz svu eleganciju jednostavno biti, te nesmije stas dotične osobe ni odviše povisiti, ni razširiti, ni umanjiti, ni stisnuti. Moda sama po sebi ne odlučuje u tom pogledu ništa, već treba uviek da ju individualni ukus osobi prilagodjuje. I u tom se baš pokazuje dobar ukus i finije izobraženje dotičnika. Modu treba sliediti, ali uklanjati se njezinim ekstremom i uviek po svojem se ukusu ravnati. Prostiji ljudi, ako su gizdavi, ljubiti će mnoge i živahne boje, i uviek će izabrati forme, koje udaraju u oči, koje su najnovije i najsjajnije. Svaki ugladjen čovjek vidit će na prvi mah na takvom čovjeku kontrast odiela i osobe i prepoznat će njezinu plitkost, za koju nebi bio možebit doznao, da se je onaj dotični odievao odielom, koje bolje harmonira sa njegovom osobom.

Osobito se rado grieši u tom pogledu u obiteljih, gdje ima n. p. više odraslih djevojaka, oblačeć sve jednako, da nebude tobož nijednoj krivo. Taj način je doduše komodan, ali zato posve kriv i često nepravedan, jer ako se dvie sestre jednako oblačiti žele, onda treba prije izpitati, jesu li one jednakoga struka, stasa i brsti. Jedrija, punija i nižja mora se uklanjati nabranoj i kudravoj tailli, koja će vitkoj liepo pristati. Tako nemože liepo pristati djevojci opuna lica, kratkoga i debeloga vrata, malen šeširić na glavi.

Odielo ima nadalje biti štitnikom od nepogode vremena i zato moramo gledati da se oblačimo uviek prema dobi ljeta i prema raznoj toploti i vlagi pojedinoga dana.

Al ne samo štitnikom od nepogode vremena, nego i sredstvom štednje mora odielo biti i to tim što možemo, ako se dobro oblačimo, i manjom kolikoćom jestiva uzdržati toplotu tiela, te se može onda čest hraniva drugčje u tielu upotriebiti za tvorenje novih i nadoknadjivanje iztrošenih čestica.

Ta znamo svi da topla odiela, t. j. takva odiela, koja ne propuštaju rado toplotu tiela, umanjuju želju za jelom i unapredjuju tim krupnoću. Taj faktum stoji u savezu s onim, što mi u ljetu u obće ne ćutimo tolike potrebe za jelom, koliko u zimi.

Kod ljepote odiela treba osobito paziti na izbor boje, jer ništa ne povisuje, il ne škodi toliko ljepoti toilete koliko dobro, ili zlo harmoniranje masti na njoj. Ona gospodja il djevojka, koja ćuti harmoniju i disharmoniju masti, oblaćiti će se uviek boljim ukusom i uspjeti će prema tomu uviek više, nego li ona, koja ili nema toga ćućenja, ili nemari zanj.

Boje, ili masti imaju zakone harmonije upravo tako, kako i glasovi. Znanost razlikuje tri temeljne jarke boje: crvenu, žutu i modru. Osim toga ima tako zvanih komplementarnih masti, koje izjednačuju prelaze. Tako će biti ublažujuća i dopunjujuća boja od crvene zelena; od žute ljubičasta; od modre narandžasta. Zeleno posreduje med žutim i modrim; ljubičasto med crvenim i modrim; narandžasto med crvenim i žutim. Njež̌nimi, slievajućimi se prelazi postaju n e i z v i e s t n e b o j e, koje su za odielo osobito prikladne. Izobraženo ćućenje (za boje) tražiti će uviek da popunjuje i posreduje, da ublažuje jarke nježnijimi prelazi i n u a n c a m i. Zato nemože biti nikako liepa ona toileta, na kojoj se nalaze one tri jarke temeljne boje: crveno, žuto i modro bez ikakvih prelaza. Takve boje ljube rado na selu, gdje vidjamo često na odielu seljanke te jedine tri boje jednu uz drugu poredane.

Da razjasnimo još bolje ovo teoretično tvrdenje praktičnim načinom reći ćemo, da boja mora uviek harmonirati s osobom, osobito s licem i brsti njezinom. Što jednomu liepo pristoji, drugoga nakazuje. Tako neće

liepo pristati ružičastomu licu vrlo crvena čoha, jer će tim lice bledje postajati. Jedino bi mogle takve izabrati tamno crvenu boju namjerom, da kontrastom u boji bjeloću lica povise. Ako je lice pako više rumeno, nego li ružičasto, onda treba se osobito zelene boje čuvati, jer bi lice odbijalo crvenilom opeke (cigle). Nježna zelen dolikuje većinom plavokosim, bjeloputim djevojkam, jer im onda lice na ružičasto zanosi, čim se povisuje neizmjerno ljepota njegova. Isto tako će i modra boja podati živahnost licu plavokose, ali nesmije to modro odviše sjajno i oštro biti, jer se tim nježnost u licu gubi. Crnomanjastim, kojih teint nješto na narandžasto zanosi, nepristoji modra boja nikako. Od žute boje pobieliti će žutkasti teint, al neće ona pristati uz plavu kosu. Svaka nježna brst zanositi će po žutoj boji na modro-ljubičasto. Žuta će boja povisiti osobito ljepotu svim crnokosim, kojim teint na narandžasto zanosi, jer se takvi teint uz žutu boju bistri. Narandžasta je boja za svaku toiletu prejaka. Plavokose budu po njoj modraste, a crnomanjasti teint biva doduše po njoj bistriji, ali će zato sve žutkaste pjege po licu pozeleniti. Ljubičaste se boje imaju čuvati sve plavokose biele brsti i svietle kose, jer će im se lice uz nju prikazati zelenožutim. U obće je ljubičasta boja skoro za svako lice nezgodna, jer će i crnomanjaste žute brsti uz nju još žuće biti vidjeti. Tuvna (matt) ne sjajna, biela boja pristoji svakomu mladomu licu živahne brsti, jer će uz nju još nježnije biti. Osobito će liepo pristojati gospodjam, ako budu one izabirale bielu čohu n. p od mousselina, na kojoj ima još bielijih muštrica, jer se tim konstrast gubi, konture ublažuju, a koža dobiva njekakav eteričan izraz.

Crna boja (koja se ne svieti) jest više boja žalovanja, nego li ljepote. Svjetlo crnilo, n. p. svila, ili čipke slabi ton u boji, ublažuje jarkost boje tim, što ona postaje jasnija. Po tom će se crvena lica, ili pjege na bieloj koži uz crno odielo još bolje razaznati.

Još nam je o boji odiela to pripomenuti, da tamna, a navlastito crna boja toplotu bolje provodi, dakle bolje grije i da je ona zato prikladnija za zimu i za mrzlije podnebje, dočim svietlo, osobito bielo odielo ne prima taka rado vrućinu u se i zato je ono shodno za ljeto, il vrućije podnebje. Taj faktum je već Franklin dovoljno dokazao tim, što je postavio na snieg komade sukna raznih masti, pa se je osvjedočio, da je snieg pod komadom crna sukna najviše, a pod komadom biela sukna najmanje okopnio. Osim toga upija tamnobojna čoha radje vlagu, svakojake vonje a po tom po svoj prilici i kužívo, nego li svietla čoha. O tom se možemo osvjedočiti svaki čas na odielu ljudi, koji u vlažnih stanovih stanuju. Zato bi i shodno bilo za vrieme pošasti kakve nositi osobito svietla odiela i to ne vunena, niti suknena. Razne vonje prima u se najviše crna boja, zatim modra, pa crvena, a najmanje biela.

Ni lahkoća, kojom na pojedinoj čohi voda izhlapljuje, nije jednaka. Najradje izhlapljuje vodu platno, a najtežje vuna. Zato uzimljemo uviek, kad trebamo mrzle obloge, platno.

Da bude odielo liepo mora biti i pristojno i čedno. Osobito se ima tuj razumievati ona decolletirana moda, jer načelo ljepote glasi: Svaka krasotica gubi u svojoj miloti i čaru tim više, čim bolje ona golotu svojih forma ističe. Zato i veli neki talijanski pjesnik: čim se manje odkriva, tim ljepša biva, jer ona blažena čednost pod prekritimi formami dirnuti će mnogo dublje, nego li najsavršenija ljepota, ako joj oduzmeš zavjesu pristojnosti. Da ne duljim o tom razgovora sjetiti ću vas, milostive gospodje, na obće poznatu sliku glasovitoga slikara Aetiona, kojom je prikazao ženitbu Aleksandra velikoga sa Roksanom. Na toj slici rado bi vam pokazati onu četu malih Amoretta, kako se stranom šale oko oružja Aleksandrova, a stranom dižu Roksani koprenu, odgaljujuć tim njezine dražesti. Ta slika izložena u Olympiji za vrieme narodnih igara probudila je sveobće začudjenje i ganula je svojom izvanrednom nježnošću estetički duboko naobražene sudce tako, da je ponajglavniji izmed njih na očigled čitavoga naroda uzkliknuo: Za junake hranio sam vience, ali slikaru ove slike nudim svoju kćer za ženu. Tim je podigo i sudac i sav narod, koj je tu izreku velikim oduševljenjem povladjivao, Roksanu za uzor ženske čednosti, a uvjeren sam da i vaše milosti svom dušom uz tu izjavu pristaju.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Jugoslavenska akademija. Ovih je dana izašao: Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga X. U Zagrebu 1870. Str. 263. U njoj su dvie velike povjestne razprave: O Markantunu Dominisu, Rabljaninu, od S. Ljubića. Bogomili i Patareni, od dra. Fr. Račkoga. Životopis M. Dominisa, toga one dobe (1560 do 1624) veoma učenoga bogoslovca, kanoniste i prirodoslovca, prije senjskoga biskupa, onda spljetskoga nadbiskupa, izradjen je po izvorih do sada neobjelodanjenih ponajviše mletačkih i francezkih. Ovi se izvori štampaju u II. knjizi „Starina“, koje akademija izdaje. Drugom se razpravom završuje iztraživanje o Bogomilih i Patarenih. U ovoj se knjizi

razpravlja o vjerozakonskoj obćini ove sljedbe, i to sliedeća pitanja: nauka o bogu, svietu, čovjeku i spasu, dalje o crkvi i crkvenih obredih, o životu članova obćine, o svetih knjiga, i napokon o položaju obćine u kršćanskom svietu. Za ovu je razpravu pisac upotriebio neke do sada nepoznate rukopisne izvore, a kako se on poslužio i slovenskimi spomenici: to su ovom razpravom na vidik izneseni novi resultati, koji se badava traže u spisih o Patarenih i Katharih, koje su Niemci, Francezi i Talijani o zapadnom ogranku ove sljedbe do sada objelodanili. Ova će razprava doći širjemu obćinstvu u ruke francezkim prievodem, koj je prof. Louis Leger učinio i koj će se u Parizu štampati. Poznato je, da upravo sada zanimaju historiografiju religiosna i s njimi sdružena socijalna pitanja srednjega vieka.

Hrvatska znanost u tudjinstvu. U Bruselju je izašla razprava: Monographie des Campylaea de la Dalmatie et de la Croatie par Spiridion Brusina, traduit de l' italien, par l' original, par Théophile Lecomte, posebni otisak iz IV. knjige „des Annales de la Société malacologique de Bélgique“; str. 43. U toj je monografiji pristav našega zem. narod. muzeja Spiro Brusina dodao hrvatski naziv pučki, kojim se zove dotična životinjica, kano campylaea setosa runjevac, campylaea setigera gubavac itd. Pisac obećaje u priedgovoru, da će do skora izdati malakologiju jadranskoga mora i jugoslavenskih zemalja.

Pučke novine. Imamo priobćiti ugodnu viest svojim čitateljem, da će naime do skora u Trstu izlaziti pučki list hrvatski imenom „Sloga“ pod uredničtvom svećenika Karabaića, a bit će namienjen hrvatskoj Istri. On će u početku izlaziti dva puta na mjesec, bude li podpore i više puta. Kada dobijemo oglas u ruke, progovorit ćemo obširnije o tom za zapadnu čest Hrvata veoma znamenitom podhvatu; ali već sada svraćamo pozornost našega naroda, da ga čim više podupre. Tako sviće zora na dva kraja našega naroda: u Istri i u Bačkoj; ovdje se i ondje počima s pučkim listom. Dao bog sreću!

Carska knjižnica u Petrogradu utemeljena je g. 1795. pod caricom Katarinom II. G. 1810. proglasio ju je Aleksander I. javnom knjižnicom. Od toga vremena pa do dana današnjega pomnožala se je ona u veliko te ima u njoj 1,150.000 knjiga, 35.000 rukopisa i 85.000 bakroreza; ovo književno blago i veličanstvene sgrade, u kojoj se čuva, stoje nekoliko milijuna rubalja. Ima tu blaga, kakova nema nigdje više na svem svietu: medju ostalim rukopis svetoga pisma iz Sinaia; zatim starohevrejski rukopis Karaita, koj je kupljen za 100.000 rubalja. Za samu knjižnicu poznatoga bibliofila, grofa Suhtelena, dala je ruska vlada 100.000 rubalja, a staroslavenske rukopise i knjige profesora Pogodina i grofa Tolstoja prekupila je za 300.000 rubalja. Da se ostromirsko evangjelje okuje srebrom, zlatom i dragim kamenjem, poklonio je neki počastni član knjižnice 3000 rubalja.

Gg. predplatnikom.

Svraćamo pozornost sve one gg. predplatnika, koji su samo za jednu četvrt godine na „Vienac“ predplatili, da je prošlim brojem iztekao rok njihovoj predplatnini, te ih molimo, toli zbog redovita razašiljanja koli zbog redovita dobivanja lista, da predplatninu svakako izvole što prije nastaviti. Svakomu od vanjske gospode predplatnika naznačen je rok, do kojega njegova predplata traje, na štampanoj adresi.

Tom prilikom javit nam je, da je od niže napomenute gg. predplatnika unišla kod administracije manja predplatnina, nego li joj rok glasi, te ih uljudno umoljavamo, da izvole pribilježeni manjak naknadno istoj administraciji poslati:

	predplat. do	manjka			
G. Brooz Fr. u Brodu	31/12	—	fr.	28	nv.
„ Buhin Dr. u Šipku	31/12	2	„	—	„
Čitaonica u Pregradi	31/6	1	„	50	„
Čitaonica na Rieci	31/12	1	„	50	„
„ u Novom	31/12	2	„	50	„
„ „ Trstu	31/6	—	„	50	„
Casino-Verein u Petrinji	31/6	1	„	17	„
G. Cifrek S. u Topolovcu	31/6	—	„	50	„
„ Durbešić Aug. u Bisloj vodici	31/12	2	„	—	„
Gja. Farkaš Ema u Ravnu	31/6	—	„	50	„
G. Friš Andr. u Daruvaru	31/12	3	„	—	„
„ Gregurić J. u Pitomači	31/12	2	„	—	„
„ Grgesina I. u Turnašici	31/6	—	„	50	„
„ Gregorčić kapelan	31/6	—	„	50	„
„ Herić Dr. u Pešti	31/6	1	„	50	„
„ Jakovina Iv. u Kutini	31/6	—	„	50	„
„ Karić P. u Vinkovcih	31/12	2	„	—	„
„ Kačić Fab. u Gjuru	31/6	1	„	50	„
„ Karlić Vl. u Karlovcu	31/6	—	„	75	„
„ Lončarić M. dr. u Bukovici	31/12	2	„	—	„
„ Molnar A. u Pešti	31/12	1	„	50	„
„ Mesarović L. S. u Osieku	31/6	2	„	—	„
„ Nikolašević M. u Podgoraču	31/12	3	„	—	„
„ Pekanovics I. u Kaloči	31/6	1	„	—	„
„ Pasics János u Pešti	31/6	—	„	75	„
„ Purgarić E. u Novoj Gradiški	31/6	—	„	50	„
Poglavarstvo Ivanića	31/12	2	„	—	„
G. Rogović M. u Munjavi	31/3	—	„	25	„
„ Rebol M. u Trstu	31/6	—	„	50	„
„ Seletković Em. u Račinovcih	31/6	—	„	50	„
Slovan. beseda u Gradcu	31/6	1	„	50	„
G. Stazić And. u Spljetu	31/6	—	„	50	„
„ Sevnik Iv. u Celju	31/6	—	„	50	„
„ Sasić Stj. u Karanšebešu	31/12	3	„	—	„
„ Tomac I. u Fužini	31/12	1	„	—	„

Napokon molimo gg. predplatnike, da izvole reklamacije upravljati na „Odbor Matice ilirske“.

Upravljajući odbor Matice ilirske.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Broj 15. U Zagrebu dne 9. travnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Na parobrodu.

Pripoviedka iz života dalmatinskoga.

Napisao Joso Gržetić.

Putujuć jednom u našu Dalmaciju sukobih se na parobrodu „Croazia“ s njekom osobom a crte njezina obličja duboko me dirnule i dušom mi protresle. Bijaše to doban, malo ne star čovjek. Siedi i dugi vlasi prelievahu se po širokih nješto prikučenih plećih. Liepo i na gospodsku obučen, podupiruć se na svoj debeli štap, šetao se amo tamo po parobrodu, motreć turobnim pogledom tišinu morsku. Kadno kadšto popostane, zagleda se prama jugu i tada kano da mu se ponadignu prsa a iz njih odrubi se tihan uzdah. Hotijah mu se približiti, da mu što progovorim, ali videći ga tako turobna, zamišljena, osamljena, a pomisliv da mu tim možda i dosadim, nemogoh se na to odlučiti, nego ga kao zablenut očima pratijah; najposlje izvadih „Narodni list“; stanem čitati i nedigoh više oka. Na to sjede njetko uza me i zapita me sasvim uljudno: „Oprostite, gospodine, što vas uznemirujem, vi morate biti Dalmatinac, kad ste se tako duboko zadubli u svoj „Nazional“.

„Nisam — odgovorim i opazim uza se onoga starca, u koga se prije onako zagledah a odmah pomislim, nije li to kakav autonomaš te nastavim: „Nisam, gospodine, to jest, po prirodnom položaju morao bih biti, ali tudjinac dieli kako njemu drago; on uviek ciepka, jer takove je naravi, nu ipak mogu kazati, da sam susjed toj nesretnoj Dalmaciji. Ja sam iz otoka Krka.“

„Čudnovato, kako svatko sažaljuje Dalmaciju, tu njekoč najsretniju i najugledniju zemlju“, nastavi zamišljeni gospodin.

„Jest, ali sada ne vlada u njoj nego sebičnost, mržnja i razdor; tu se ne gleda na drugo nego da se satre ime i pokolenje hrvatskoj kolievci, da talijansko bude što je vazda hrvatsko bilo. Nu ostavimo da pretresaju takove stvari naši glavni zatočnici domorodci.“ — I pošaptah mu njekoliko rieči na uho i prekinuh govor posumljav nješto o mom neznanom drugu. Za čas nastavim pitajuć, odakle je i kako se zove.

„Ja sam iz Pariza, to jest, ja živim u Parizu, a rodom sam Dalmatinac, ime mi je Ivan a drugo vam nemogu kazati.“

Ho capio — pomislim u sebi — sad sam gotov; ti si njekakva stara mačka, uhoda vražja; platit ću ja one prišaptnute rieči i već mišljah, kako ću odmah, čim stupim na suho u Zadru, podbrusiti pete i odjuriti pješice dalje, ako me odmah ne zatvore . . . Dignuh se, naklonim se g. Ivanu i hoću da se premjestim.

„Nemojte, gospodine, vi kano da me prezirete, da mi ne vjerujete, a ja vam istinu kazah.“

„Vjerujem vam, gospodine Ivane, sve ono malo, što ste mi kazali, ali moram na onu stranu“. Okrenem se i otidjem. Čim se odalečih opazim, kako me je taj nepoznati putnik propratio svojim skoro suznim okom, tad pomislih, da sam se možda prevario i da to može biti zbilja starac poštenjak. Digne se i on; gledajuć uviek pred noge, unidje u sobu.

Svakakve misli mi se kolahu po glavi i već mi bijaše žao, da ga onako ostavih i da se u njega ne pouzdah. Uzmem na ruke knjigu, da se te brige izbavim. Uprav pregledavah „Fluminensia“, jezgrovito djelo svoga njegdašnjega vrloga učitelja, kad njetko dotrči, posrne preda mnom i zajauknuv mal da ne pade, a koljenom udari u dasku. Skočih, pridržah, podignuh. Bijaše mladjahno djevojče; bilo mu po prilici petnajst godina. Budući se zasramilo niti prosuzi, niti se potuži, nego kano zora zarudi i silom se nasmjehnuv reče: „Hvala vam, gospodine“. Ja kano da ju ukorim: „Nemari, ali

drugi put nebudite tako živa, jer smo na moru a neima liečnika te ako svinete nogu ili ruku, ostanete vjekomice sakata."

„Vi sveštenici korite nas već po naravi i za najmanji grieh. Pravo imate, al ovomu ste vi krivi, prečastni gospodine, nitko drugi."

Evo ti opet belaja, jednoga se jedva oslobodih a drugi mi na vratu — tiho zamrmljam te odvratim: „Oprostite, neznam kako bi ja mogao biti kriv vašoj vrtoglavosti, premda danas svi udaraju na onoga, koji sjedi u miru, nu vi ste odviše mlada da zametnete sa mnom prepirku."

„Oh molim vas, prečastni gospodine, niste ni vi odviše stari, a premda sam odgojena u Parizu, nije mi bilo ni na kraju pameti prepirati se."

„Drago mi je; nu čudnovato što, putujuć po Dalmaciji, nahode se oko mene sve sami Parižljani."

„Nije to nikakvo čudo — odgovori djevojka — jer ako je otac Parižljanin, mora da bude i kći."

„Vi ste dakle kći onoga starca Ivana!"

„Jesam, nakloniv se odgovori djevojče — ali nemislite da mi je otac Francuz, on je rodom Dalmatinac, te s toga evo nas danas u ovoj pokrajini."

„Vi imate ovuda rodbine?"

„Na to nebi vam znala pravo odgovoriti; jer ja sam, kao što već rekoh, odhranjena u sred zemlje Francuzke a otac mi nikad ništa nekaza o svojoj rodbini."

„Je li moguće; otac odavle a nika d vam o Dalmaciji ništa ne pripoviedao!"

„Vi me ne razumiste. O ljepoti svoje rodne zemlje, o vrlini, o junačtvu te o sudbini svojih zemljaka i previše mi toga pripoviedivao, ali o svojoj krvi nikad ni jedne rieči; dapače kad bi ga o tom što upitala, naoblačio bi čelo i prosio me, da ga tim više ne uznemirujem."

„Čemerna mu dakle morala biti sudbina!"

„Doista — odgovori djevojka žalostno — nu nadam se, da ću sada štogod pobolje saznati, te ga možda na koji način razveseliti, doznam li uzrok njegovoj žalosti. Morao je biti odviše nesretan u svojoj mladosti!"

Na ove rieči nestade u mom srdcu onoga prvašnjega straha a na mjesto njegovo stupi sažaljenje i znaličnost. Ponudim djevojku stolicom, bacim Fluminensia u torbu i čim je ona izvoljela sjesti do mene, nastavim svoja iztraživanja o tom preseljeniku Dalmatincu pa zapitam uljudno inostranku: „Mi se već toliko vremena razgovaramo a ja vam neznam jošte ni imena."

„Zorica se zovem, upade mi ona u rieč — otac me svom silom hotijaše tako nazvati, premda se majka nješto protivila."

„Pravo je učinio, kad je otac Hrvat, zašto mu se i kćerka nebi nazivala hrvatskim imenom. Nu najbrže majka vam nebijaše Hrvatica, kad ne htedje na to pristati."

„Moja dobra majka, Bog ju pomiluj, bijaše prava Francuzkinja" — odgovori i duboko uzdahne.

„Ona bi bila voljela, a i vam bi bilo draže, da ste kakova Ortezija ili Eugenija."

„Nemojte, gospodine! . . . Ja se ponosim svojim imenom ne samo ovdje nego i u sred Pariza; ja ljubim Hrvate kano i moj otac a dokazom vam budi to, što govorim vašim jezikom. Dakako, to je sve slava moga dragoga otca, koji ne zaboravi na svoju domovinu ni u sredini svega ugladjenoga svieta."

Nemogoh se donačuditi toj mladjahnoj djevojci. Tako vatrena, tako živa, tako mlada, a s druge strane tako razborita i pametna, tako plemenita i dražestna! Činjaše mi se kano uzor nježnoga spola i nemogoh dalje nego da tiho zapentam: „Ah kako bi liepo procvala naša Dalmacija, da imade samo svaku desetu takovu djevojku, one bi nam biedan narod uskrisile, usrećile a zemlju klisurastu, zemlju nesložnu, svojim porodom u perivoj pretvorile!" — Na ove rieči koje je jedvice mogla razumjeti, prošaptne Zorica: Vi ste pjesnik!

„Bože sačuvaj, vi mnijaste reći, da sam prilizavac, laskavac. — Podnipošto; ja vam ne smjedoh a niti ne mnijah toga u oči kazati, jer sam mislio, da me nećete ni čuti, a kamo li razumjeti, nu u zanešenosti odrubile se od srdca iskrene rieči.

„Bilo kako mu drago: vi ste iskreno govorili, ja sam možda krivo mislila, pa nikomu ništa . . Moj je otac malo otišao odpočinuti, jer mi ga prije ražalostiste a tim i mene, dakle za pokoru čitajte mi štogod iz one vaše knjige, bit će što o Dalmaciji a valjda hrvatskim jezikom."

„Da hrvatskim jezikom, i vrlo dobro napisano, ali o Dalmaciji ništa" — Rado izvadih svoja Fluminensia i pročitah joj najprije govor „Mladost zanešenost", zatim kratku nu vatrenu političku iskru „Proglas na Rumunje", a kad dovrših: Samo složno te smo dobili — bijaše kano da joj živu vatru bacih u mladjahne grudi, pogledah joj u lice i zaboravih malo ne, da sjedi uza me djevojče: bijaše to plamteće oko silnâ junaka pripravna srnuti u vatru, da si obrani ognište i osveti pravice pogažene.

„Bi li se mogla gdje dobiti takova knjiga? — upita me naglo.

„Bi! Ako ju želite imati, evo je." Ponudih joj svoju. — „Ja vam ju darujem."

„Vela vam hvala" — primi knjigu, poljubi ju, pritisne na grudi i obeća mi na uzdarje njekakvu francuzku pripoviest.

„Liepa vam hvala, jer ja francuzki slabo razumijem, a u ostalom sit sam te zabave."

„Imade li u hrvatskom jeziku mnogo takove zabave?" Ima li liepih pripoviedaka?

„Ima ih nješto."

„A ima li iz poviesti dalmatinske?“

„Ako ostavimo narodne pjesme, vrlo malo: nu kad vas toliko zanima vaša otčinska zemlja, da nam prodje brže vrieme na ovako tihom moru, pripoviedat ću vam pripoviest, što ju nedavno čitah u njekom talijanskom časopisu, a o nevjeri mladića Spljećanina, koji, ako se dobro spominjem, bijaše imenjak vašemu otcu; bio ne bio okrstimo ga Ivanom.“

„Molim vas, veće mi usluge ne učiniste.“

„Biti će tomu po prilici trideset i pet godina, što je nedaleko krasnoga grada Spljeta živjela na svom imanju podosta bogata obitelj, a imadjaše jedinu kćercu imenom Vice. Koliko bijaše bogata i krasna, toliko bijaše miljahna i bogoljubna. Otac njezin oboli strašno a zaželi i zamoli ju, da se uda za svoga rodjaka Ivana. Ona na to odmah privoli i rado privoli, jer njezino mladjahno i nedužno srdce ljubljaše vatreno i žestoko rodjaka Ivana, nu mladić ne odgovaraše ljubavi njezinoj; kano da mu ona nije sudjena. Otac joj umre a Ivanova ljubav ohladi još većma. Roditelji mladićevi, premda im bijaše sasvim povoljna namišljena ženitba, nehtijahu ga na to siliti, jer mu ne bijaše jošte ni dvadeset godina, a iz druge strane uvidiše, da bi mladić stupio u ženitbu samo da zadovolji želji svoje rodbine i preporuci njezinoga pokojnoga otca, dapače opaziše, da mu je srdce sklono drugoj djevojci a to liepoj i bogatoj kćeri jednoga Spljećanina prvaka med tamošnjimi trgovci.“

„Zašto nije to očitovao jadnoj Vici, da si za dobe izvida ranu“ — prekinu mi rieč djevojka.

„Neznam zašto, nu mislim zato, što mu jedna bila mila a druga draga.“

„Ah to nemože biti — nasmiehnuv se odgovori Zorica — ljubav se neda kano hljeb na komade dieliti!“

„Tako bi moralo biti. Slušajte dalje pa onda sudite. Mladić da se izbavi takove neprilike a na ponukovanje svoje rodbine dade se na put i namisli pregledati svu krasnu Italiju, nebi li tako zacielio barem jednu dviju rana, što su mu srdcem krvarile. Dolećivahu često to iz Firence to iz Napulja pisma zaredana vatrenom ljubavju i plemenitim čuvstvom ljubeznoj Vici. Jednom samo posla pozdrav gizdavoj kćeri trgovca Spljećanina a nikad joj ni pisa ni odgovori na njezina tolika pisma. Vice pako odgovaraše ljubeznivim nu pristojnim načinom na svako pismo svômu obožavanu budućemu i dosmrtnomu drugu.“

„Kako joj moralo biti pri srdcu — primieti Zorica — videći da je našla odziva njezina nevina ljubav u srdcu plemenita mladića: to mora biti čuvstvo koje uznosi do raja!“

„Pomislite si, kako poskakivaše s radosti pokazivajuć takova pisma svojoj premilenoj majci, a kad sazna da joj se ljubovnik vraća iz Milana, da ju povede pred žrtvenik po želji preminuvšega otca! Činilo se, da je uzkipila veseljem svaka čest njezina tiela. Radost se smije na rumenih ustnicah, radost se zrcali u živom oku, radost joj procvala na ružičnom lišcu, radost i veselje razlilo se cielim njezinim bićem. Čista njezina duša u naponu tolika ćućenja i takove dražesti predstavi ju majci kano najsrećnije i najsavršenije stvorenje na ovom svietu.“

„Ah vjerujem“ — tiho uzdahne Zorica.

„Kći trgovčeva opazivši hladnokrvnost i nemarnost Ivanovu življaše kao zaboravljena i mjesto da se žalosti prečinjaše se u javnom životu, kano da joj je sve jedno na takovoj njegovoj nemarnosti, a buduć prijateljicom rodbini mladićevoj, pohodi i majku Vicinu, zapita ju za djevojku i zaželi joj se naradovati na blaženstvu, koje ju imaše do skora usrećiti. Vice, mnijući da je iskreno njezino radovanje, zagrli ju i zahvali joj srdačno na tolikom čestitanju, dapače ponukanjem prisili ju, da joj obeća doći na svečanost svoga rukovanja, koje se moralo do skora izvesti.

„Biedna djevojka, ona se nije valjda sjetila da ljutu i otrovnu zmiju njeguje na svojih grudih — hoće na to moja slušateljica. —

„Slušajte dalje. Čim lišće požutjelo i opalo, čim studeni sjever počeo trusiti po omrzlih gorah ledeno sniežno sjeme, na koncu studenoga banuo Ivan u Spljet; mahom pohiti k svojoj milenoj Vici, zagrli ju i obeća joj rukovanje po prilici do polovice prosinca a ženitbeni pir mjesec dana kašnje.“

„Dakle ja se prevarih, on joj sbilja osta vjeran . . . vriedan mladić.“

„Nemojte nagliti, gospodično; čujte dalje. Njezina majka osta sasvim zadovoljna, a da se provede što svečanije dan rukovanja, pozove k sebi sve odličnije prijatelje što iz Spljeta što iz okolice. Obdrži svoje obećanje i gizdava kćerka trgovca Spljećanina, a proprati ju otac i brat joj, najiskreniji prijatelj Ivanov. Čudnovato kako bijaše taj veće krasna još krasnije odjevena i narešena ta krasota Spljećanka. Na polovici rukovne svečanosti upravo sried veselog plesa naoblači se čelo Ivanovo, ostavi za trenutak ljubu i pričinjajuć se trudnim s neprestanoga plesanja nestane ga iz dvorane, a jutrom pred zoru izpričivaše se pismeno i moljaše za oproštenje svoju milenu, što ju zakasni pohoditi s nenadanoga nezdravlja. Dobroćudna Vice pohiti odmah svojom majkom k njemu. Zbilja legom ležaše, nu ona se nješto obraduje, jer joj obeća, da će ju onaj isti dan u sutonu pohoditi. Ona ga uljudno pozdravi, otidje, ali na rastanku žacnu ju nješto u srdcu, kano da joj ga otrovna striela probipila; bila njekakva slutnja . . zla slutnja, koja ju kašnje na smrt dovela.“

„Jest doista, srdce nikad ne laže — reče Zorica — slutila je nevjeru.“

*

„Majka trsila te da povrati poremećen mir svojoj jedinici Vici. Sve bi zaman. Ona za trenutak izcrpi iz pogleda i prouči na licu Ivanovu promjenu, koju samo jedina velika ženska ljubav može zapaziti i proučiti, do koje tajne neće doći nikad nikakovo znanstvo ovoga svieta. Ona objeda ne trebovala, samo neuztrpljivo očekivala, da odbije večernjih sedam. Evo ga . . . dodje . . . upravo on . . . Ali njega ne bijaše nikada, valjda zaboravi tako hitro na svoje dragahno zlato!... Žalostno diete, uboga krasoto!“

Na ove rieči zadrhta moja slušateljica, obori oči, izvuče tanahni rubac, otare si suzami porošeno lice, a njekoji putnici počeli se približivati i čudno nas motriti, dapače njekoji kroz zube mumljati, misleći možda, da ja djevojku nagovaram na pokoru, ili da joj preporučujem kakav samostan, s toga opomenuh Zoricu, da je dosta pripoviedanja, izpričavajuć se, da se dobro ne sjećam svršetka.

„Nemojte se šaliti — pogledav me u oči — sada u najljepšem trenutku hoćete da prekinete poviest; znam da će štogod groznoga sliediti i premda mi to muke zadaje, ipak hoću da čujem.“

„Nemogu, nesmijem“ — i pogledam na oko stojećih.

„Što vas briga ovih zijalaca — razumjev me odgovori — vi morate započeto dovršiti, drugčije nezaslužujete biti što jeste.“

„Vi ste odviše znalična — mirno odvratim — nu znaličnost može vam štetna biti; a premda se približamo kopnu, hoću obećanje da ovršim.“

„Tako valja; tà evo vidite, gavrani su se razišli“ — kažuć na putnike, što šetahu amo tamo po parobrodu.

„Ivan se ne povrati ni onaj veče ni ikad više k stanu Vicinom. Za njekoliko dana kazalo se po gradu, da je bolestan, ali pravoga stanja nikad mu se neznalo, tim većma, što kućni sluge bijahu ponajviše u protuslovju. Poslje osam dana saznalo se, da ga ogromni poslovi prisiliše preći u Trogir, gdje imadjaše veliko imanje. Što nebi ljubav učinila! Vice s majkom i svojim stricem redovnikom podje u Trogir, ali tamo ni glasa o njem. Uboga Vice morade u postelj. Plač ju oslabi, tuga ju obori; neima pokoja ni danom ni noćju. Svaki čas u nesviesti želi si, da joj se donese sva ženitbena oprava i svakoga pitaše, da li je Ivan pripravan da ju povede pred žrtvenik. Liečnici izrekoše smrtnu osudu, ako joj se Ivan ne povrati, i ako ga do skora ne uvidi.“

„Ako li je taj mladić znao za njezino zdvajanje — prekine mi Zorica ljutito govor — te se nije ganuo na milosrdje, to je morao biti posve nemilostivna i okrutna srdca. Kukavna djevojka, ta i stanac bi kamen ganula na plač i na sažaljenje, a kamo ne bi vjerolomna vjerenika!“

„Jamačno približavao se toliko željeni, ali u isto doba i zlokobni dan, deseti siečnja, odredjen za ženitbeno sdruženje, a čulo se govoriti, da se upravo taj dan imala udati bogata i gizdava Spljećanka u jednom dvoru na selu nedaleko grada. A za koga? Za ljubovnika Vicina. Ova novost, neznam kojom nesrećom, došla do uha Vicine služkinje. Sačuvaj Bože, ako joj što odkrije! Vruća ognjica dnevimice ispijaše njezino zdravlje i možda bi joj ga bila do zadnje kapi izpila, nu govor nepametne služkinje zadà joj odmah smrtni udarac. Suton se hvataše zemlje, studen vjetar i gust snieg mete vani a bolestnica zamoli svoju razcviljenu majku, da izadje malo iz sobe. Obazrev se na svoga žalostna strica jedva izusti: „Molim vas striče, učinite mi zadnju uslugu, podjite što hitrije po božanstvo, želim se Bogom naredit.“ — Starac skoro da se ne sruši od žalosti, ali znajući svoju svetu dužnost, otidje iz sobe i šapnu majci nješto na uho. Prošlo malo vremena, začuje se cinkanje glasa božjega i kukavni starac sav posut ledenim sniegom stupi u sobu i pokriepi duhovnom hranom težko i redko uzdišuću bolestnicu. Sve bijaše tiho kano u grobu. Težko razumljivo izusti bolestnica posljednje rieči: Nemojte se za mnom žalostiti ... sudjeno mi bijaše sdružiti se prije s Bogom nego li sa... stvorom ovoga svieta. Majko . . . striče . . . molite za me! — i nestade je. Neosta nego komad mramorna kipa.

„Biedna mladosti, eto jedne žrtve nesrećne ljubavi! — a nije li progutala crna zemlja nevjernika? — upita me Zorica.

„Evo svrhe. Isti starac, koji preporuči Bogu dušicu svoje nećakinje, bijaše dušobrižnikom u onoj okolici te morade iste večeri na put u obližnje selo, ne k bolestniku nego k ubojicam stopram preminuvše svoje nećakinje, i to da pozakoni krasotu Spljećanku s Ivanom. Jadnoga ti položaja kadkada za sveštenika! Nesretna Vice leži na mrtvačkom odru a on putuje da blagoslovi krivce njezine prerane smrti. Tužna ti starca; izvana bije ga zima a prsa mu gore živim ognjem! Došav u nariešenu dvoranu, hoće da svoju žalost zataji, ali nemože ni rieči izustiti; gorke mu suze u očima zaigraju i po nabrazdanom licu proteku, i nemože na ino nego da im pripovje odviše žalostan nu andjelski svršetak svoje dobre nećakinje. Ivan ga slušaše sav preplašen . . . zabezeknut baci na tla vienac i prsten, što ga držaše pripravna da ovienča ljubu, i uteče kroz malenu crkvicu one sgrade, priredjenu i već razsvietljenu za njegovu ženitbu. Ljuba pade u nesviest . . . Osviesti se, ali ne nadje više ljubovnika a ni mira ni pokoja svojoj grižnji, svojoj okaljanoj duševnosti, nego dnevimice snovaše osnove kako da se osveti. Danom i noćju treptijaše joj pred očima osveta. Za Ivana se nikad više neznalo. O Vici jedini spomen ostao: kameni spomenik, što joj ga majka uz pomoć starca sveštenika u

svomu dvoru nad nevinom glavicom podignu prostim nadpisom: Nošoj Vici."

Okrenuh se k svojoj slušateljici, ali kano da me više i ne sluša zabrinuta gledaše u modrinu morsku: „Zorice! kako mi se čini, slabo dovrših."

„Ah veoma slabo morao je dovršiti i nejunak vaše poviesti!"

„Neznam; to mi je tajna. — Eno pomalja se Zadar, ja ću ondje ostati, a vi ćete najbrže dalje?"

„Ja ću se uz otca malo prošetati Dalmacijom. Ako mi bude drago ostati ću za koje vrieme u Spljetu, a kašnje s otcem se opet u Pariz povratiti. Žao mi je, što nemožemo dalje zajedno putovati, vi bi tako dobri bili, te bi mi mnogo koješta na putu pripoviedali."

„Ma i bilo tako, pripoviedao bi vam štogod veselijega, jer vas je moja poviest jako raztužila."

„Vjerujte mi, meni su najmilije takove poviesti . . . Evo nas već pred lukom" — i skoči na lagahne noge.

Parobrod poče gubiti svoju silu a starac pomoli se iz sobe i upravi korake k svojoj kćerci.

„Evo nas ćajko u Zadru."

„A kako ti to znadeš?"

„Ovaj prijatelj mi to kazao" — taknuv me rukom kô perom po ramenu. —

„Pametno Zorice, nemoj se uviek tako šaliti s ljudma, vladaj se pristojno, počituj svakoga . . . Ti si tako brzo našla prijatelja a ja ga tražim preko trideset godina širomice svietom, ipak ga naći nemogu."

„Evo ti ga ćajko, boljega nećeš naći."

On me svojim crnim okom čudno pogleda i premda iz pogleda nemogoh ništa razumjeti, podignuh se, pružih mu desnicu a on ju strastno prihvati: „Oprostite, gospodine Ivane, što se iz početka u vas ne pouzdah, današnja vremena toga nedopušćaju, a sad mi je neizmjerno žao, što se moramo odmah rastati, nu budite uvjereni, da ste si prijatelja našli."

„Hvala Bogu jedinomu! i zagrli me i vatreno poljubi. Ali kako je to, da ste se vi tako brzo sprijateljili, upita kćerku."

„Slučajno! Ja potrčah s jedne strane parobroda do druge, da pazim na dupine, kako se koprcaju na površju morskom, a nepazeć preda se, zapne mi noga, posrnuh i malo ne padoh na sveštenika, on me pridrža, ukori te zametnusmo razgovor a doduše liep razgovor. Evo ti poviesti našega prijateljstva."

„Žao mi je, što nisam uz vas, jer kad je mogao gospodin tebe zabavljati, to mora biti dobar govornik i živahne mašte — primieti joj otac i nasmiehne se. —

„Bila je ipak uviek mirna i moje cincarije rado slušala."

„Cincarije?! — prihvati djevojka žestoko — Podučavati me u otčinskom jeziku. — to da su cincarije? Pripoviedat mi krasnu crtu iz života dalmatinskoga — to da su cincarije?... Jedino malo me uznemirio, što je naročito junaka ili bolje nejunaka svoje poviesti hotio okrstiti tvojim imenom ćajko, ali mu nepodje za rukom ni tim me načinom od sebe protjerati. — Ja bi rada, prečastni gospodine, da idete dalje s nami, a da nas neostavljajte."

„Težkim srdcem, ali evo vidite, moram na kraj stupiti." — Uzmem njekoje sitnarije i hoću da podjem. —

„Ćajko, učini, da gospodin podje s nami."

Otac mučaše a suze mu se po očijuh kolale.

„Zorice, umirite se i budite dobra — rečem na rastanku. Vi sad znadete, gdje ja stanujem; kad budete krenuli natrag u Pariz, svratite se k meni; onda ćemo u miru i veselju uz vašega otca koji dan proživiti. Nadam se, da ćete mi vi štogod zanimivoga pripoviedati; ako ne drugo vaše ugodno putovanje po Dalmaciji. Vjerujte mi, ja ću vas sasvim mirno i rado slušati, a kad vam bude dodijao ovudnji mirni život, vratiti ćete se opet u bučni Pariz. A sada s bogom prijatelju Ivane, dok se opet vidimo."

Na to taj čestiti muž jedvice zajeca upitljivim glasom: „Dok se opet vidimo?!" — Zagrli me, vatreno poljubi i šapnu tresućim glasom: „Ovo je jedini srećan trenutak u mom životu — težko da se već vidimo — nego Zorica ostane sirota bez otca!" — zamuknu i pogleda me milostivim pogledom. Osjetim, da su se ustne Zoričine priliepile kano dvije pijavice mojoj desnici a jedva mogoh čuti: „Vi ste odviše okrutan, ja vas ipak nikad zaboraviti neću!"

Oni predju na drugi parobrod a ja sav zabunjen u takovoj okolnosti pohitim na kraj; okrenem se i opazim gdje lepršu po zraku bieli rubac, ja zavitljam klobukom nad glavom te unidjem u priestolni grad dalmatinski.

(Konac sliedi.)

Povratak pjevačice.

Kâ no ptica iz zelena gaja —
Poplašena olujom nenadnom —
U svoja se krila pouzdava,
Te odleti u mirnije kraje
Gdje no sunce s vedra neba sjaje:

Tako sam ja mlada i nejaka
Tužnim srcem, ali punim nade,
Ostavila domovinu dragu
I sve milo na ovome svietu.

Nalik ptici u gori zelenoj
Letjela sam po zemlji neznanoj
Od nemila, tužna, do nedraga;
Pune grudi umjetničke ćudi
Oblazila svietom naokolo.
U boginje umjetnosti hrame,
U dvorove sjajne, odabrane,
Donosila pjesme slavu sjajnu.
Srcima sam vladala posvuda;
Tudja srca pjesmom radovala,
A u svoje tugu zatvorala.

Svuda su mi lovor-vience vîli,
Stope moje posipali cviećem.
Al mi osta nevesela duša
U svem slavlju širokoga svieta
U viencima ne bì lovorike
Ni cvijeća rodnog zavičaja.
Tudje ruke, tudje cvieće vîle,
Ljutu zmiju u vienac uvîle.

Pune ruke cvijeća iz daleka
I lovora iz tudjega svieta,
Povratih se milu zavičaju.
Mnogo mila tu sam ostavila
Što ne nadjoh na povratku svome;
Mnogo tog je smrt mi pokosila,
Pa srce mi velja mori tuga.

Ipak evo u radosti moru
Pliva duša današnjega dana.
Kćerca tvoja slavom ovjenčana
Vraća ti se u naručja topla,
Mila majko, domovino draga.
Smjerno stupam na prag doma toga
A s ponosom gleda oko moje
Cviet mog roda u kitu savita.

Pune ruke cvieća iz daleka
I lovora iz zemlje neznane,
Sve ću dati, ako razveselim
Svojom pjesmom srca roda svoga.
Ponosim se, i moja je dika
Da sam listak ove gore slavne!

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

Izdaleka i blizu.

Pripoviest iz ruskoga od N. V. Uspenskoga.

Poslije objeda pristranio se mladi Karpov u krionu sgradu da prospava, jerbo je neodmorice proputovao više od tisuće vrsta. Starac, po svakdašnjem svojem običaju, sjedjaše u ženinoj sobi na ogromnu starinskom naslonjaču i driemaše. Rubcem zakriliv ga od muha uzpela se Karpovka na gornji sprat, gdje Aleksandra Semenovna uz pomoć sobarice razsadjivaše cvieće. Varvara se Egorovna s dvorskimi i seoskimi djevojkami njihala usred vrta na njihalci. Malo se po malo počeo hvatati sumrak. U dvorani zasvietlila lampa. Na stolu zazujao samovar.

Oko devete ure dokotrljaše se do dvorskog praga seljačke taljige, s kojih sadje krupna ljudina, u trideset i drugoj godini, sa velikom bradom u sjurtuku i ruskih čizmah.

— Zapoviedate, da pričekam? zapitao mužik.

— Netrebaš čekati, ajde kući. Odavde ću se kakogodj vratiti, reče gost; nà ti za trud...

Mužik pružio ruku, primio novce, i klečeći na taljiga trgnu vojkami konje a psi zalajaše i počeše uzskakivati konjem do gubica. U taj čas iztrča iz vrta s povećom lutkom u rukuh Varvara Egorovna i zakriča na paščad, a paščad uzkosice pogledajući na gospojicu namah umukla i stala se razilaziti u kraj.

— Da ste mi zdravo Varvaro Egorovna! reče gost podav ruku djevojci, kolikom uzrastoste . . . jedva vas spoznadoh . . .

— Ta već se nevidjesmo dvie godine, odvrati Varvara Egorovna: i vi ste se promienili Andreju Petroviću, okrupnjeli ste, brada vas je obrasla . . .

— I ostario sam, dodade gost. Gle, vi se još igrate s lutkami . . .

— Da što, da igram; pogledajte, kakva je to krasna lutka: seljakinja u ponjavi i opancih.

— Jesu li vaši doma?

— Jesu; brat je Vasilj u krionoj sgradi. Kato! reče Varvara Egorovna dvorskoj djevojci, sjutra se opet dodji ljuljati, al ponesi harmoniku . . .

— Varvaro Egorovna! moramo li i mi doći? pitale seljačke djevojčice.

— Svakojako, ta tko će pjevati i plesati?...

— Vi veselo boravite vrieme, govoraše gost ulazeći u pridvorak. . .

— Dakako! . . . odgovori djevojčica i za jedan se čas stvori u dvorani i naviesti: znate, koga vam dovodim? Andreja Petrovića.

U dvorani sjedile gospodje i starac. Mladi se Karpov još nebijaše prospavao. Čim se Novoselov ukaza, uzklikoše gospodje:

— Davno je već bilo doba, da se pokažete . . . Kud vas je bilo nestalo, Andreju Petroviću?

— Sjedite! rekao starac.

— Phi! Ta eto ga u ruskih čizmah! zavapila Karpovka. Varjo, daj mi stakalce . . . Koji vam je bies? Što se navalice tako odievate?

— Zašto, primieti gost ogledajući svoju odjeću, neznam, po čem vam se nemili moj kostim?

— Kako se nebi milio? Na selu se žive po seljački, popravio starac. Nuderte, kazujte nam, gdje ste bili, što ste vidjeli?

Novoselov sjeo za stol.

— U posljednje doba živio sam u Petrogradu i često spominjao vas Egoru Trofimiću; sjećate se valjda, kako kadšto govoraste, da neki živu u Petrogradu, a da se nesjećaju rodbine . . .

— Dà, dà . . . pa zar to nije istina? Istina je, nemarim za taj grad! . . . govoraše Karpov, špilja je . . .

— A dosle nestupiste ni u kakvu službu? pitala Aleksandra Semenovna.

— U kakvu službu! Bog je nedao!

— Jelde? Vi nieste Rudini . . . vi ste novi ljudi . . . stid vas je šetati se bezposlice.

— A što dakle naumiste?

— Mi nezaziremo ni od kaljava posla . . .

— Kažite nam, Andreju Petroviću, je l' istina, da kanite orati . . .

— Prava istina. Zar se tomu čudite?

— Kako da se nečudim? Uz vašu se nauku kanite latiti pluga.

— Ta nauka me i povela tomu, da mi se treba latiti pluga . . . Znate li što Aleksandro Semenovna: mi smo toliko navikli jesti gotov kruh, da nam se nedostojno čini ne samo orati, već i kupovati živež na tržištu. Čudno je to, da se nestidimo jesti, a da se stidimo nabavljati i zaradjivati jelo.

— Pravo, pravo, pokliknu starac, prekrasno ih šibaš! A da samo čuješ: jaoh, kako nam je dosaduo, kako dugočasno! A oda šta? Sve od nerada! . . .

— Medjutim neznam, kako će tko, produlji Novoselov, koliko se mene tiče, u svaku ruku naumih . . .

— Orati? A nam je valjda po vašem umu žeti i snoplje vezati?

— Oprostite, čim je zazoran taj posao? Ja sudim, da je bolje ići i za kaljavim poslom, nego li življeti onako, kako žive naš tako zvani obrazovani sviet? Jelde, Aleksandro Semenovna, u prirodi vlada pravica; pogledajte samo, svi ti obrazovanci, štono si nadobiše karieru — svi pogibaju od duga časa . . .

— To će toliko reći, da ste protivnik obrazovanju, protivnik nauci?

— Niesam, ja ratujem samo s onakovim obrazovanjem, kakovo je u nas. Posvećujemo se samo jagmi za službom, sva nam je sreća plaća i stan; za malo ćemo ići samo za dangubom; dan danas sav Petrograd, sva Moskva, sav pogradjanjeni ruski sviet kupuje srećke, nebi li dobio dvjesta tisuća — a čemu? tomu, da srećnik i njegova djeca mogu sav svoj viek bezposlice prodangubiti . . . S toga čujte, što se radi po Petrogradu!

— Što se radi? . . . Kaži-der, Andreju Petroviću, reče posmješujuć se staračko.

Novoselov zapalio smotku.

— U našoj sjevernoj Palmiri, osobito u posljednje doba, odkad se je nauka Darvinova, shvaćena u smislu, da treba plienjati bližnjega, pretvorila u svačiju pût i krv, nastaje nesnosna tjeskoba. Petrogradjanin (razumievam one, koji neživu o svojoj muci) osjeća u svom srcu toli bezkrajnu pustotu, da mu je, kao djetetu u tamnoj sobi, strašno ostati samu. Nije li vam po volji pogledati na Ponevje oko drugoga sata po podne, kad priestolničani živom žurbom polete za zabavkom; ti se priestolničani pomiljaju po svih krajevih, kao ribe, kad je vruće: tjeskoba izgoni iz domova i poganja po ulicah silnu svjetinu u kunovih i dabrovih šubah. Svi naumili bojak biti s obćenitim neprijateljem, sa uništujućim dugim časom. Pri tom je čudnovato to, da, kako je nekada rekao Roberto Ovjen, svi mrze svakoga a svaki mrzi sve. Obćenita túpnja otima u toliko mah, da, čim kazaljka na dobniku pokaže na šest i pol, po svih ulicah pokunjenih glava lete karuce, trojke, kukavice, te ribolovi i da sve to reve u kazalište, kano u ovčiju kupelj, nadajući se, da će oprati šugu, tobož u oči nadošle smrti... A eto vidi se, do šta je tim ljudem u dabrovih i kunovih šubah. Slava Bogu, stalo im je svim . . . do lagode uza svaki koračaj: uvriedi li te tko — eno suda: dapače na svakom razkršću stoji policijski činovnik i pazi, neće li tko zadjeti o te plećem ili rakunicom, neće li ti tko reći drzovite besjede. Hoćete li blagovati? Na izbor vam tisuća blagovališta i gostiona. O veseljih ni govoriti neću . . . Medjutim se dòsada válja svuda kano more. S toga je davno već hora preporučiti našemu obrazovanomu svietu, da ide orati . . . U koju je korist sva ta svjetina narodu? Civilizacija osnovana na bezposlici izopačuje toliko ljudi, čini ih otrebinami ovoga svieta . . . Pomislite si na primjer to, da tko na vašem perilu utone . . . eto ni vi, ni ja, nit mu koji petrogradski progresista nepomože, osobito mjeseca listopada... a dobri bi mu mužik pomogao, nebi žalio omočit se i nazebsti, već bi izvukao svoga bližnjega iz vode . . . A mi ćemo krasnim besjedami sboriti o gradjanskom junačtvu i žriebat ćemo izmedju nas, tko će o gradjanskom trošku živovati . . . Eto glete, Aleksandro Semenovna, zato sam prevoljeo plugu, a nadam se, da ću se išto bar popraviti . . . Mi smo Saturnov kolut, što se je odielio od drugih priehodnica ili bolje mi smo čir, štono se mora, bilo kad mu drago, provaliti . . . Tuj i netreba spomenuti Rusoa, koji u svom „Emilu“ svjetuje nas, da izradjujemo svakdašnji kruh svojimi rukami: neće vam, veli Rusó, onda trebati, ni potreboća moljakati, ni pred velmožami lagati, nit se lùdi lisičiti, niti slûgû mititi itd.; neka hulje slobodno udešuju hrdjav posao: vas za to ni briga nije; izradjujući krušac svojimi rukami, ostat ćete slobodni, zdravi i pošteni ljudi . . .

— Dà, Andreju Petroviću! pridodao namah staračko, sve je to liepo, prekrasno, umno; Petrograd vam je dosadio, služiti nećete, to će reći, to vam je odluka! . . . A čega ćete se sada prihvatiti činimice? Naselite se uz nas na selu i prionite gospodariti . . . Velju vam po svom izkustvu, nemože biti na svietu ništa boljega od seoskoga gospodarstva . . . Ja držim, da ste gospodarstvu strastni ljubitelj . . . Al si ipak tu ludoriju izbite iz glave!

— Kakvu ludoriju?

— Da sami orete . . . Kako biste to mogli! . . .

— Mogu, mogu, Egoru Trofimiću . . . dokon sam . . .

— E, kako vas je volja! Ja sudim ipak, da ćete si za malo sami prigovarati, da štošta još neznate, makar ste i putovali dugo po bielu svietu . . . U svaku ruku poživte dotle u nas... Čas prvo naumio je Vasilj zamoliti vas zato... on vam je već i sobu prigotovio . . .

Starac potreptao gosta po pleću.

Što je starac toli milo i drago postupao s Novoselovom, tomu bio povodom posve ljudski razlog. Slušajući propoviedi Andreja Petrovića, tumačio si starac te propoviedi ovako: propovjednik se eto primirio, ugnao u luku; na mjesto bezpokojnih strasti, koje uzrujavaju mladiće, nastupila odlučnost i triezност, kojom gledaše u sviet: gradovi, ti virovi razvrata i razmeta, izagnali iz njega vilozobni bies; ustanovio se čovjek i nebilo nikakve sumnje, da će od njega postati radin, štedljiv i vriedan gospodar, u kog je svakojako liepo imanje. Povrh toga poznavao starac Novoselova kao dobroga i poštenog si susjeda: slušao je uz zadovoljstvo oštre mu prigovore proti raztrošnosti, dangubi i bezposlici gospodskoga života, za kojih prigovora Karpov milije, nego li je obikao, pogledavaše na svoju kćer, na priedmet si roditeljske brige i bojazni radi njezine budućnosti, budući po njegovu sudu po svoj okolici nebijaše mlada čovjeka, u kog bi se mogao uzdavati kano u svoga budućeg zeta i koji nebi oženiv se s Varvarom Egorovnom prošundrao njezina ženinstva. Novoselov pokazao je već mnogo preimućstva, kojim se osiguravaju roditeljske nade i osnove... „Napokon nitko mi nebrani pripaziti na Novoselova“ dosudio starac. Gospoje nasuprot nepovedoše se za nagovoranjem Novoselovim, već samo vidješe na tom nagovoranju njegovo zajedničtvo nazora i osvjedočaja s Karpovom, koji ih je zasužnjio u takov tavni zakutak, da su se gledale dan i noć odtud izkoveljati, kao ribe izpod ostroge: po tom se gospoje i nenadahu ničemu od Novoselova a nenadahu se ni njegovu zetstvu; po njihovu sudu imao ih je zet spasiti: a nije nipošto imao prigovarat gradovom samo s toga, što ondje ima glumišta i raznih drugih veselja. Spasiti ih je mogao samo čovjek svjetski, galanthomme, veseljak, a nikada i ni do vieka orač i propovjednik pluga.

— A šta imate raditi na svom imanju? govoraše starac Novoselovu; zemlje ste dali u najam; pa neimate ni slugu ni gotove hrane; jerbo ste kano s neba dopali u svoju kućicu. Popoživte u nas, i mi ćemo se uz vas poveseliti . . .

— Do prvoga rujna, odgovori Novoselov, neimam zbilja nikakva posla na svom imanju...

— A vi ostanite gostom u nas . . .

— Ja ostajem uz jedan uvjet . . .

— Kažite, uz koji? odvrati starac veselo.

— Da vam orem . . . do rujna . . .

— Što imam činiti? Eno vam pluga i ključsine. Orite, koliko vam drago. Znam, da će vam skoro dodijati . . .

— Nestarajte se! Ja sam si ustanovio pravilo, da svaki dan, pod što pod to, uzorem polovicu desetine . . .

— Phi! . . Okanite se, molim vas, toga nauma . . . uzkliknula Karpovka; doista, ja već i sama počimljem sumnjati o koristi obrazovanja: kažite mi, zar samo naučiste orati?... Varjo! podaj mi vinaigre de toilette . . .

U taj čas udje mladi Karpov.

— Gle! Andreju Petroviću, čast vam i poštenje, što svjerovaste; već sam vam prigotovio sobu i to kakvu: u njoj ima cvieća i uz to ogromna slika, štono predočava pokolj deset tisuća dječice za Heroda. Jeste li skoro došli?

— Čas, dva, što sam tuj.

— A već nam je izustio čitavu propovied! rekla Karpovka.

— Zar ob oranju? upita mladi Karpov.

— Okante se, podhvati starac, s moje strane velika hvala Andreju Petroviću: i Bogu je ugodio svojom besjedom, osobito o Petrogradu . . što je pravo, to je pravo! A i zbilja svim se hoće krušca a neće im se ráda i još povrh toga vara drug druga . . . praštajućih nije se moći riešiti! Jelde Andreju Petroviću! da ćete u nas popoživljeti . . .

— Dakako, reče sin. Ili da mu ja dam otići? Valjda ste dokon ostati? Za koji dan ići ćemo zajedno nekomu grofu . . . To vam je najzanimljiviji izvornik! Velikaš, koji je izučio naravoslovne nauke! Pomislite si samo, grof i naturalista . . .

— Dà, dà, Vasilju! otidjite vas dva tamo, rekoše gospoje; ajte namah sjutra! Što ćete doma početi? A može grof za kojim dobrom odputovati, Bog zna kuda, a mi ćemo ostati na cjedilu . . .

— S kakvim obrazom mogu ići tamo? prigovarao Novoselov, ja mu niesam znanac a i nije nikakva sila, da se š njim spoznam.

— Andreju Petroviću! mi vas sve prosimo! Govorile gospoje. Zar vam je muka odvezti se?

— Lude žene! osjekao se starac. Kažite, za Boga, kojemu vam biesu treba grof?

— Slušajte nas, ljubezni Egoru Trofimiću, začela Aleksandra Semenovna, nieste li vi sami

negdje skoro obećali, čim dodje Vasilj, da će se spoznati s grofom; zar to ni malo nevriedi? Vi već počimljete odstupati od svoje besjede.

— A vi radite, što vas je volja, reče starac priklopiv rukama oba uha.

— Dakle, Andreju Petroviću, pristajete li? pitaše mladi Karpov.

— Andreju Petroviću, ja vas molim, ajte! proslovila djevojčica.

— Varja vas moli, rekoše gospoje.

Starac na to prieteći se kćeri spočitovaše:

— Zar i ti, nevaljalice nijedna! . . Čekaj ti meni samo: niesam te ja zaman naumio slati, da čuvaš tučiće . . .

— Što, tatice, zar te ja neću da slušam? odvratila kći, ja ću doista krastavce soliti, kako si mi zapovjedio . . .

— Dakle bi se rada spoznati s grofom?

— Ja niesam nikada vidila nikakva grofa: kako grofovi postaju?

— Sve udarilo u smieh. Starac poljubio kćer u čelo i rekao joj:

— Deder, zapjevaj nam štogodj . . .

— Zar vi umiete pjevati? pitao Andrej Petrović.

— I kako li pjeva? uzkliknu starac, al mi pjevaj rusku pjesmu. Priznat mi je, ja netrpim tudjih pjesama. Ded Varjo! „Vidu l' ja na rječenku.“ Starac začeo: vi — i — d — u l — ja. . .

Djevojčica našla akorde i zapjevala; mladi ljudi podhvatili, starac sjedeć na počivalu uz jače čuvstvo pjevao: „Posmotrju l' na bistruju“ . . . a uza to lupaše nogom takt.

— Zar nije prekrasna pjesma? pitaše starac: a sve je liepo priprosto . . .

— A vi pjevate preumiljato! Obratio se djevojci Novoselov: u vas je vrlo jaki sopran.

— A dà! ona ti je, baćuško, u nas velika pjevačica! reče starac: a glavno je, što je samouka . . . Ded' Varjo! — „Stonet sizi goluboček“.

I pjesma se dokončala i gospoje opet zapodjele: — Gospodo! treba odlučiti, na kojih ćete kolih . . .

— Otče, mi ćemo na karucah, reče sin.

— Niesu karuce prilične! prigovarale gospoje, bolje je na hintovu . . .

— Neima druge, k njemu se je voziti na hintovu, rekao starac: ako je i likom izkrpljen, grof je ipak presvietli gospodin.

Gospoje zatečene ljubeznošću starčevom slećele ga ljubiti u ruke a. večer uz sveobće zadovoljstvo proživiše veselo . . .

Mlada gospoda odoše u svoju sgradu. Starac ih izpratio do praga. Sa balkona razliegao se ženski glas: „laku noć!“

— Ima li svega u vas? uzglavnjaka, pokrivača? pitao starac.

— Ima svega.

— Netreba vam pratioca?

— Hvala! . . netreba!

Medjutim, kad je već bilo daleko poslije polnoći i u krionoj sgradi tamno, u dvoru se još vidjaše prosvjet: ondje još romoraše besjeda povodom nauma, da se udesi poznanstvo s grofom. Gospoje se skupile u gospodarevoj odaji i odriješito dovodjahu mu na um to, da grof mora svakojako prema svomu dostojanju i od nevoljne i dugočasne dosade zemaljskoga života zaželjeti Varju, kao svježi poljski cvietak; bud se zna, da se ljudi razmaženi utančenošću civilizacije vazda obraćaju k prostoti dubravam i seoskim djevojkam: gospoje navodile za primjer Karamzinova Jerasta, uzplamćela plemenitom strašću za „bjednom Lizom“; Evgenija Onjegina, ginećega za Taćanom, napokon Fausta, uzigrana ljubavju za prostom i neobrazovanom djevojčicom Greticom. Tu čudnost ljudske naravi poznavao starac po svom izkustvu, ali kao čovjek, koji se je u svoje doba izobila naužio svakoga blaga ovoga svieta, premučao to gospojam. Ali neuzdavaše se u grofa i nenadaše se njegovu zetstvu, te neslagaše se s umovanjem gospoja, najpače pogledav na to, što mu se grof nečinjaše ničim drugim, već vulkanom; a tko se može zajamčiti, da će se vulkan ugasiti? . . . Starac dapače uvjeravaše, da su ćudi grofovske, kneževske, barunske i takove ostale pravi vulkani, kojih nikako nije moći ugasiti. Da utiša oduševljenje gospoja za pogorielskoga grofa, postavio Karpov za primjer Herkulanum i Pompeju; štono ih je Vezuv za prekomjerno uzdanje zasuo paklinom i vrelim pepelom. Karpov dokazivaše, da ima puno više razloga uzdavati se u Novoselova, koji je za svoga vieka pretrpio mnogo nevolje, i još mlad zakopao otca i mater, svojom si glavom probijo putanju, i dovinuo se tvrda značaja i bistra vida na životnu putu. Poznavajući uzkos starčev, neprigovarahu gospoje vrednoći Andreja Petrovića, već mjesto prigovora navališe starcu na dušu, zašto da se nestajaje s grofom, kano vlastnikom ogromnoga imanja. Uz to, veljahu, može se vjerovati, da će se grof ipak zagledati u Varvaru Egorovnu, jer je, bogme, prekrasna i umna, a liepo pjeva; ali još nije dosta dorasla svietu, način joj je kroz i kroz plahovit, nije ni malo rječita; a što umie pjevati ruske pjesme, jedva će mnogo vriediti na sudu velikosvietskoga čovjeka, komu je sluh navikao na utančene melodije talijanske muzike. Tim dovijanjem pobiediše gospoje starca, nije mogao dvoumiti, da gospoje govore pravu istinu, a vriedjalo ga misliti, da grof, dobrom srećom, neće udostojit njegove kćeri ni milim pogledom, ni dragom besjedom.

Budući su gospoje romorile uznositim glasom, za kojim se nehotice poveo i sam starac, to se je taj romor i dokončao u prilog mnienju, da se nezabunjuje Varja imajući se prikazat nježnim ljiljanom ili nedotaknutim cvietom netikom, štono bi mogao zanieti grofa, ne toliko

kao naturalistu, koliko kao poznavaoca robe. Uz to dogovoriše se uputit djevojčicu, da s grofom postupa ljubezno, koliko najviše može, premda je sveučenik po više puti tvrdio, da prezire aristokrate, krsteć ih bagrom, koja se je izrodila.

Gospodin orač (Novoselov), po sudu gospoja, bio, da netreba bolje, na svom mjestu; navješćujući plug, tim samim premamljivaše ljude poput Rusoa, da se obrate k prirodi, potočićem i šumskim dolinam, gdje posebice raste takovo čarobno cvieće, kakva je Varvara Egorovna; s toga se nadahu, da će presvietli gospodin onaj čas polećeti k tomu cvietku, hvaleći Bogu, da neima na kom drvetu te doline uredska pločica, kakovih je vikao nalaziti po gradskih perivojih i na kojih je napisano: „Nitko nesmije trave gaziti ni pasa uza se voditi" itd.

Za vrieme toga bučnoga saborenja spavala Varvara Egorovna pokojno na svojoj posteljici, ni malo nenaslućujući uloge, koja joj imala zapasti već sjutradan. Budući je Aleksandra s djevojčicom spavala u jednoj sobi, to unišav u tu sobu na gornjem katu sa sviećom u ruci gledaše Semenovna dugo na spavajuću plemkinju; vidno ju oburvaše uznosite misli. Djevojčica se u taj par prenula i obeznadjena uprla oči u svoju tetku.

— Varjo, srce moje, proslovila Aleksandra Semenovna razigrane duše: da je tebi znati, o čem mislim . . .

— O čem misliš teto? zapitala zabunjena djevojčica.

Teta se polagačko spustila u naslonjač i umorenim glasom proizniela:

— Aj, mi smo dugo sborili o tebi dušo moja . . . Vidiš li, — imam ti kazati istinu. Ti si mi liepa sama sobom . . . tko zna? može bit ćeš postati groficom . ... groficom, dušice moja, to ti je velika besjeda!

To joj govoreći Aleksandra Semenovna malo što nije zaplakala, a djevojčica uplašena skočila s postelje.

— Što vam je, tetice?

Aleksandra Semenovna prikrila lice rukama.

— Mila tetice, sa šta plačete?

— Ja . . . ja samo . . . ja neplačem, dušo moja, govorila utiruć se rubcem Aleksandra Semenovna: razžalilo mi se; spominjala sam svoj viek i došlo mi na um, da ćeš me ti — koju toliko ljubim, koju ljubim više, nego li samu sebe, da ćeš me zaboraviti . . . Ali sam se već umirila . . . dogodilo se, što mu drago... nije moći povratiti, što je davno odjurilo u vječnost. Eto o čem se radi, mila moja, začela Aleksandra Semenovna. Već znadeš, da će Vasilj sjutra grofu u pohode. Neima nikakove sumnje, da će se grof spoznati s nami. Prijat će mu u nas, hvala bila takovim ljudem, kakov je Novoselov i tvoj brat, s kojima će sboriti ob učenih priedmetih. Ali tko zna? može bit mu se svikneš . . . Aj Varjo nemogu mirno ni rieči prosboriti o tom! — Pomisli si samo grofa, raskošne dvorove, aristokratičko družtvo, gizdave ekvipaže . . . shvaćaš li, kakov život čeka nas svih? On je bogat čovjek a i u tebe same ima dosta blaga. Mogli bismo svi preko granice, mogli bismo u Petrograd, i neznam sve, kuda! Oj — živci mi nepodnose te slike. Gospodi! obratila se Aleksandra Semenovna božjoj prilici: neima li meni radosti za tog vieka . . . Ti si blag, dugotrpljiv i mnogo milostiv . . .

Za tim navalila nekakvim predavanjem na Varvaru Egorovnu: počela ju teta putiti, da što može, dalje uzmiče od grofa ali ipak samo onoliko, da joj grof nikada neumakne s očiju, da mu neda poljubiti ni prstića svoga a kamo li, da se š njim razgovara, da kudgodj išla, svejednako nosi lutku u ruci te da jednom za vazda reče grofu, kako joj je otac zabranio i pomisliti na udaju, dok nenavrši dvadesete godine i to s toga razloga, što se djevojka tekar poslije dvadesete godine dosine pameti. Ako li Varvara Egorovna osjeti, da se grof zanosi za njom, onda da ga treba još većma odbijati i mučiti; da treba biti hladnom i nepristupnom...

IV.

Polazak.

Sunce granu a u vlasteoskom se dvoru probudilo malo i veliko; kočeši odoše pojiti konje, sobarice trgoše bjegati iz kuhinje u dvorac i iz dvorca u kuhinju noseć oskrobljene suknje, gladilo i čizmice; po dvorištu skakali nakaženi vranići — pitomčad Aleksandre Semenovne. Starac se Karpov davno prenuo i ustao, tarući se ručnikom gledaše iz svoje odaje, kako vodovozac preže konje; bojao se, da u vodovozku neupregne drugih konja i da zajimača, kojim zahvaćaju vodu, nepriveže za sud; mimo vlastelina prolazile put vrta seljakinje, klanjajuć se do zemlje s kolievkami na krkači i s motikami u rukah; prednjačio im vrtlar, sjedoglavi starac s bielom keceljom: vlastelin ga za neke stvari zapitao: ugledav na daleku polagano prolazeće mužike s kapami u ruci, doviknuo im vlastelin, da pokriju glave. U krionoj sgradi uz gromko kokodakanje kokôšî mladi Karpov ležeć na postelji pitao lakeja:

— Je li vlastela ustala?

— Kako da nije; i vlastelin se digao: već se s mužiki zabavlja.

— Andreju Petroviću! zovnu jasno Vasilj Egorić.

— Što je? Odazva se muklim glasom gost iz druge sobe.

— Jeste li se probudili?

— Jesam.

— Jeste li dobro spavali?

— Jesam vrlo dobro. Kakva je to cika u vas na tavanu?

— Štakori su; čini mi se, bore se za to, tko će živ ostati; starovjeka je sgrada: nalêgla se čitava pokolenja.

— Vasilj Egorić obukao spavaću haljinu i unišao u dvoranu, otvorio sve prozore, s kojih se gleda na vrt: tuj medju trnovim i bagrenovim grmljem čeprkale kvočke s pilići, cvrkutali vrebci i kukuriekali pievci.

— Andreju Petroviću! krasna li, baćuško, dana! Ni jedan se listak nekreće na drveću. Zaskičalo pseto, namah viknuo Vasilj Egorić. Ivane! pusti unutar pseto.

Lakej Ivan otvorio vrata i u dvoranu doskakalo maleno, crno psetašce poniknuv glavom pred gospodarom i laskajuć se vinulo repom. Vasilj Egorić uze ga na ruke i poljubi ga u glavu.

— Gdje si bio? Kud si se skitao?

— S kim se vi tamo razgovarate?

— Evo s dragim gostom: gledajte, kako je krasan!...

Vasilj Egorić unio pseto u sobu Novoselovovu i položio ga na postelju.

— Varjino je pseto. Neznam, kako je ovamo došlo: na vrtu im je sagradjen psetinjak. Varja je strašna ljubiteljica živadi, golubovom, psom i svakoj životinji. Pogledajte, kakve su mu oči!

— Istina! Niesam još nikada mislio o tom, govoraše Novoselov, prikriv psetašce pokrivačem: u životinje su puno ljepše oči, nego li u mnogih ljudih.

— Uprav na dlaku oči, kao u kakovagodj moskovskoga velikodostojuika ili u Udar-Erigina s Kuzneckova mosta — oči, bies ga znao, na što naliče, posvema na oči aligatora (kajmana) ... u ostalom su i u vodozemaca oči takove, samo znaličnije i ne toliko strahovite... Sad ću prikupiti oko sebe bezbrojnu životinju i življet ću, kao naturalista Franklin ... udubit ću se u lučbu ... udešavat ću razne analize (razlučbe).

— U posljednje vrieme, poče Andrej Petrović: ja tih gradova, priznat mi je, ni viditi nemogu. Pokušao sam otići u Moskvu, ali je u Moskvi još veće bezobrazje, nego li u Petrogradu: tatarština se svuda šepiri u povodu kakovagodj staračkoga misticizma i kupusnoga vonja ... Mislio sam u Moskvi stupiti u službu; ali samo uz sveučilištnu diplomu, kako se je pokazalo, ma da si glavu razbiješ, nedočepaš se ništa: treba s prva nekoliko puti protrčati od zadnjega praga do grofice Čertopanovke; uz to na narovoslovce poziru, kao na antikriste... Usudio sam se pokušati sreću u namjestničkih gradovih, ili u pisce stupiti .. ali se tamo sve karta, pijančuje i spava poslije objeda ... Ob okružnih gradovih nemožeš ništa ni govoriti: tamo se još prepiru, istina li, vele, da se zemlja vrti?

— Kakva grdoba! reče uzdahnuv Vasilj Egorić, zamišljen gledajuć u okno.

— Priznajem, dozvao sam se pameti, čim se nadjoh na selu: nemožete si predstaviti, kolikom se radošću uzradovah opaziv polja, brezike, vrane itd.

Lakej donio novine i rekao:

— S pošte smo ih donieli...

— Ajde da gledamo, što je novoga? reče Vasilj Egorić, snimajući omče s novina: sve govorahu o porusenju. „U pećini, čitaše Vasilj Egorić, duhovnik govorio propovied Abhazcem — na licih im se vidjelo tronuće". Ha, ha, ha!... Abhazci se smilovaše nakon... Valjda su, smilovav se, pogledavali na propoviednika nabijajuć povijuše...

— Nuder neima li još šta? progovori Novoselov.

Vasilj Egorić nastavi čitati:

„Žalostni slučaj: neki izmedju ovdašnjih liečnika, pritekav u pomoć bolestnu starcu, zaboravio na biednu svojad i na više nesrećnu kćer bolestnika, kojoj je bilo 17 godina...

— Ostavite, bies ih odnio! progovori Nòvoselov. Milujući psetašce produlji: nedavno sam se vozio poštom s nekim častnikom; pripoviedao mi je takove grdobe iz petrogradskoga života, da sam prezadovoljan gledao na prvu povaljenu vrbu, pače na ležeću u jami svinju, koja je u mojih očiju bila puno čišća i bolje oprana od svih tih priestolničnih goropadnika...

Novoselov ustao i poćeo obuvati čizme, krasnoslovеć:

Još u grobu nieste, te ste živi,
Ali zbilja mrtvaci ste sami;
Sudjeni su naumi vam blagi,
Ali svršit ništ vam nije dano!...

— Ali kako nije dano? produlji Novoselov: svršujemo koješta: plienjamo sirotinju, vozimo se na hintovih, pa jošte smo na glasu kao prvaci. A plienjamo samo najblagopristojnijim obrazom...

— „Obmanom zavedena djevojka", čitao Vasilj Egorić: „strašni dogodjaj: mlada obrazovana djevojčica došla u Petrograd, da si izhodi mjesto učiteljice i oglasila se u novinah"...

— Bacite to! znam što sliedi.

— Što? zapita mladić.

— Sliedi, da se je naskoro javio kod djevojke „prvak" gospodin...

Vasilj Egorić nastavi čitati: „naskoro javi se kod nje ugledan gospodin"... Sram ga bilo!

— Eto ti ih do vraga!

Vasilj Egorić smrskao novine i bacio ih na polje. Novoselov stao pred zrcalo obvezivat si rubac oko vrata.

— Takovu bi gospodu ujarmio u plug! kliknu iz druge sobe Vasilj Egorić.

— Ta vidite poslom se zanimaju; prosvjećuju domovinu...

— Da ja imam dostižnu vlast, sagradio bi njegdje u stepi kućarice, nabavio bi hamove,

i zaprezao bi neizmjence u plug — te „progresiste“.

— Ali oni nebi htjeli rabotati, sve bi poizprekidali!

— To bi im bio dragovoljni kruh!

— Bio bi im pravi dar! ... pridodao Andrej Petrović. Sbilja, mi htjedosmo danas u pohode grofu.

— Gle sbilja!

— Već je hintov spremljen, reče lakej.

— S kakvim ću obrazom tamo?

— Budite voljni, Andreju Petroviću ... gospoje su prosile ... Netreba više od jednog časa; samo da se poklonimo, pa onda ... Vi ćete i onako u tom odielu tamo poći, netreba nam se tomu grofu nimalo udvorivati ... ako je poštenjak, gotovi smo š njim se dobro znati, ako li je smet, obrnut ćemo nazad rakunice. Ja sudim, kad nebi taj gospodin osjećao svu hrdjavštinu, u kojoj se je nalazio i kad nebi htio izaći na put istine ... to se za cielo nebi poseljačio. Grof se, vidite, dao na prirodoslovne nauke; to je dobar znak; pa eto je prekinuo svoj nekadašnji život! U ostalom, tko ga pozna? Čudno je i to, što su mu petrogradski gostionici priposlali račun, po kom je imao platiti nečuvenu množinu šampanjca, gatčinskih pastrva i drugih stvari, a namah se je privatio prirodoslovne nauke: čim po oknih svih modnih skladišta izložiše na ogled knjige: „Čovjek i njegovo mjesto u prirodi“, „Sviet do stvorenja čovjeka“, „Lednici“ i ost.

— A vi svejednako, Vasilju Egoriću, spremate se uzdavati u konje i plug.

— Dašto! i veoma se radujem. Ej, Ivane, pošlji po starješenu. I sebi hoću prirediti plug: jerbo mi veliku istinu odkriste: I sam sam njegdje čitao, da puno više ljudi umire od prekomjerna jela, nego li od gladi, a tomu je krivo to, što ništa neradimo, nerabotamo, a toliko jedemo, pijemo i valjamo se ... Oda šta je gdjekojoj aristokratičkoj gospojici šija tanka kao nit, i sva ona nalika na suhu sled? od toga, što ne radi, već sjedi i spletkari te za objedom jedva sa šestog pladnja što okusi ...

Unišao starješina.

— Slušaj Agatone: priredi, dragi, dva pluga i dvoje kljusadi.

— Slušam.

— Za nas dvojicu, za me i za Andreja Petrovića ostavi ne daleko od dvora dvadeset desetina, koje mužiki uzorati nesmiju.

— Za vaše milosti?

— Dà, moj gospodine, za naše milosti ...

— Valjda će ih mužiki orati?

— Mi ćemo ih orati, mi! razumieš li?

Starješina od smieha zaklonio svoja usta rukom i progovorio:

— Čudni li ste Vasilju Egoriću!

— Eto tebi smo čudni! došlo brate vrieme: da i gospodin pluži. A konje izberi takove, koji će nas učiti orati ... Kako treba na njih vikati, kad oru?

Starješina s nova udari u smieh.

— Daj kaži! ...

— Vikne se na njih: d e! Oj, oj, oj! ali ste čudni, baš se tako vikne.

— A kako još?

— A j d e! H i!

— Vrlo dobro.

Lakej javio, da je čaj gotov.

Mlada gospoda odoše u dvor. Na pragu u bielom ruhu s rumenim pojasom stajala Varvara Egorovna, a oko nje razne životinje, kojim ona davaše hranu; s traga stajale dvie seljakinje, jedna držala na rukuh djetešce. Vasilj Egorić poljubiv sestru unišao u dvor, Novoselov prìzaostao na pragu.

— Vidite, Andreju Petroviću, govorila djevojčica: psi na vas nelaju, kao sinoć; a to s toga, što sam ja tuj: mene se boje ...

— Vaš mi je brat kazao, da su vam mile životinje: to vas preporučuje s najbolje strane...

— Vrlo su mi mile. Slušajte, Andreju Petroviću: u te je žene diete bolestno, neznate li, čim bi ga mogli izliečiti?

— Je li iz vašega sela?

— Jest iz našega: bila mi je dojiljom... ona je privela i ovu ženu.

— Ej, ruski gradjanine, daj, da te pogledam, rekao Novoselov djetetu, a mati ga brže bolje razmotala. Djetešce bilo gukavo po svoj glavi, zagorjelih usta, a tiho stenjaše. Glete te nožice, Varvaro Egorovna, produlji Novoselov, te će se nožice obuvati u opanke, hodit će za plugom, za kolami po seoskom mrazu, mjeseca će listopada, vadeći keten iz rieke, omoknuti, oteći, osuti se ranami od nazebe i od cingote nastale sa slabe hrane, a sve te nevolje pretrpiti u taj smjer, da meni i vam, gospodično, bolje bude.

— Pomozte djetetu ... milo prosila gospodična.

— Čim ću mu ja pomoći? Vidite, kakva mu je mati.

— Čim se hranite tetuško?

— Lobodom, reče žena.

— To je toliko, da djetetu neima obstanka na svietu; a evo nastaje djelatno doba, seljanska će djeca umirati, kao muhe.

— Ajte drage, rekla gospodična ženam: još ću danas poslati do vas sobaricu. Seljakinje se pokloniše i odoše.

— Ele, vi danas idete grofu! napomenula Varvara Egorovna Novoselovu.

— Nuto! I vas je, kažu, zanio grof.

— Nipošto. Ja samo ...

— Poslušajte, Varvaro Egorovna, da vas iskreno svjetujem: nepredajte se pustoj i podpunoj bezposlici i tjeskobi svjetskoga života: izvrnut će se sva vaša dobrota i nećete ničemu biti na svietu. Budite takovom, kakovom

vas je stvorio Bog; vjerujte mi, prvo ćete se dokopati sreće . . .

— A po čem sudite, da me je zanio grof?

— Govorim, jer sam rad vas opomenuti, rad sam vašemu dobru . . . U ostalom oprostite . . .

— To je liepo, nezamieram. Ajdemo piti čaj. A zar nije danas krasan dan? Bit će vam liepo putovati . . .

Gospoje zovnuše Vasilja Egorića u odaju i moljahu ga, da pozove grofa k sebi a da si izbije iz glave zle misli o tom aristokratu . . . jerbo grof nije ništa kriv tomu, što se je rodio usried velikoga svieta; s toga bacati se kamenom na nedužni stvor a tim više hraniti mržnju — u naš prosvietljen viek nije dostojno čovjeka poštenjaka.

Nakon četiri konja zapřežena u hintov obašav nekoliko puti oko vlastelinskoga dvora dokasala do praga. Sva obitelj izašla izpratiti mlade ljude. Starac Karpov pitao kočeša:

— Tko je to s lieve strane pokraj tebe?

— Kosouri . . . iz Lobodjana . . .

— Jesi li podvezao pero? . . .

— Varjo? Varjo? odstupi? povikale gospoje djevojčici, koja je gladila rukom konje.

— Pazi se, moje diete, reče otac.

— Neboj se otče: mirni su. Petre! obratila se Varvara Egorovna kočešu: samo jako negoni i nesteži konja; jer ću te ja . . .

— S bogom do vidjenja . . .

— Kako vam ja zavidim gospodo, govorila Karpovka: kada ćete se vratiti odonde?

— Ako nam tamo bude liepo — ostat ćemo na objedu, a k čaju ćemo ovamo . . .

— Vasilju pazi . . . do šta ti je stalo.

— Nemogu pomnjati, za čim ja idem? reče Novoselov izturiv glavu kroz okance.

— Sjedite samo oraču! . . .

— Petre! ajde!

— S bogom!

Četvorica potegoše i hintov krenu put crkve, zavrnu na lievo pod goru i zamače.

— Bože moj, hvata me groznica, tolikom nestrpljivošću izgledam, kako će se sve to dokončati, rekla Aleksandra Semenovna.

— Ja sam prevesela! uzkliknu Karpovka: evo sad počima život . . . a za sve to imam blagodariti ovomu . . . Karpovka zagrlila muža i počela ga ljubiti u oči; starac se pokorno naklonio ženi i rekao: što ću od vas? ako vam nečinim po volji — nema mi medju vami obstanka . . .

Svi pritrčaše ljubiti starca.

— Varjo! rekla Aleksandra Semenovna djevojčici pošloj put vrta: ajdemo gore . . . ja ću ti nešto kazati . . .

— Mila tetice! uzkliknula umiljatim glasom Varvara Egorovna: ja ću za čas doći. Samo ću se malo ponjihati . . .

— Poslušaj, mon amie: sad ti treba ostaviti te njihalke i svoje seljanske družice . . . C' est impossible, ma chère . . .

— Ajde sad još reče starac: da grof i zasjedne na hranu svetoga Antonija! . . . Ajde, Varjo poniši se . . . Ako je grof dobar čovjek, gotov sam š njim dieliti kruh i sol, ako li je pustolovac ili kakvi kicoš sa Ponevja — Bog š njim za vazda . . .

Varvara Egorovna upazila dvorske djevojke i pojurila k njim. Za čas čula se harmonija i zvonki smieh. Starac si dao zapreći konje u brzokrile droške naumiv odvesti se u polje. Gospoje sa suncobrani u rukuh odoše na vrt.

Hintov pojurio poljem posred klasale raži, iz koje povirivahu modri različak, bieli zvončići poljskoga bršljana nalični na leptire liećuće po medjah; medju jednolikim gluhim topotom konjskih kopita čuo se kadšto klik prepelice i namah zatim pojavio se jastrieb vrteći glavom nad ražju, da nadje smjelu pticu: ali prepelica opaziv zloslutni sjen, munuli nad njezinom glavom, zamuknula za dugo, po svoj prilici okoristiv se brzinom svojih nogu. Hintov prolazio mimo usieva zazeljenele zobi, ketena i biele hajdine, mimo dubova grmlja, o uz pčelinjake s malenimi košnjicami, nakon primakao se selu, gdje ga čekaše množtvo prosjaka i bezkrajni lavež pasa; stojeć pred mrkimi zadimljenimi prozori kućica i držeć u rukuh štake prosjaci pjevali, kako „sunce i mjesec pomrčaše, kako silne zviezde na zemlju popadaše, i kako sveti Mihalj Arhangjel trubljaše u sedmoglasnu trubu“; za cielo pjesma prietila kućici, koja je bila gotova srušiti se, strašnim sudom; kućica mirno slušala groznu pjesmu kao da bi osjećala za sobom silu poreza s koga joj se smuči. Hintov produdjio put po mostovih od brvenja mimo šumećih mlinova, sakrivenih u šumskom grmlju, gdje žalostno piskahu šljuke, mimo vlastelinskih dvorova s markizami i balkoni, na kojih sjedjahu plemići i vitezovi. Nakon u svoj svojoj krasoti svanu grofovski dvor sa velikim vrtom iz koga se visoko podizahu jablani, topole i omorike. Nad dvorom vijorila se zastava.

(Ova je pripoviest u „Vjestniku Evrope“ samo dovle dospjela, a kako nastavak dobijemo, produljit ćemo to liepo slikanje. *Ured.*)

POUKA.

O odielu i modi prema ljepoti i zdravlju.

(Konac)

Milostive gospodje! Odielo mora biti ne samo prema prilici čovječjoj, već prema zdravlju njegovom te se zato nebi smjela kozmetična svojstva od zdravoslovnih nikad lučiti, pače mi se usudjujemo na temelju zdravoslovnih zakona uztvrditi, da sve što služi zdravlju mora i pristojno biti. Moda je žalibože često postavila u opreku zdravlje sa pristojnosti, tražeć ona od svieta, da se prikazuje u takvih formah, koje nisu nimalo prema zdravlju, a dopuštajuć opet takve, koje nisu ni prema stalnim zakonom pristojnosti. Tako bi mogo na tom mjestu napomenuti, da se odielo nebi smjelo nikad povadjati za nazori pojedine stranke političke, ili sjećati narod na okrutnosti. Zato nebi smjela bila nikad nježna i čustvena gospodja metnuti na se odielo nazvano po gilotini.

Da pogledamo sada odašta prâve najviše odielo i da vidimo kako stoji pojedina čoha prema zdravlju čovječjemu. Materijal za odielo podaje nam najviše vuna, pamuk, lan, svila, koža, krzno, gummi i guttaperča.

Bio je prije običaj na golo tielo metati laneno ili pamučno rubje, što je više služilo čistoći, nego li toploti, koja se postizavala gornjim odielom. Nego u novije doba nagovaranjem zdravoslovaca, a ugledanjem u naprednije narode počeli su ljudi iz zdravstvenih obzira na samu kožu vunu u formi haljina metati i to zato, da vuna usiše izparivanje kože, te zaprieči tim ohladjenje kože; da ju štiti od prezebe i svake nepogode, koja visi o nagloj promjeni temperature il vremena. Ima ih doduše, koji još žestoko vojuju proti tomu, te drže Engleze, Niemce, Talijane, il u nas Primorce za mehkoputne ljude. Jakomu i otvrdjelomu tielu biti će takva nošnja možda suvišna, al relativno zdravi mljudem, kakvi su većinom svi kulturni ljudi, ne samo što je ona od koristi, nego će ih izbaviti od mnogih i mnogih bolesti. Vuna spada medju tvari, koje toplotu slabo propuštaju, te će ona zato čuvati toplotu tiela i kratiti tim, da mu se ona naglo ne oduzme, kako no će braniti da se izvanjska vrućina tielu naglo neprimakne. Ovako će vuna štititi tielo od svakoga ekstrema i držati uviek površinu kože u jednakoj, srednjoj toploti. Zato i jesu ljudi u vrućih podnebjih, n. p. u Africi, vunom skoro sasvim omotani. U obće bi imali pako nositi vunu na tielu svi ljudi, koji mnogo u sobi živu, nervozni, rheumatični, haemoroidalci, prsoboljni, te svi boležljivi i putnici. Naravno će biti, da svatko tko nosi vunu na tielu, ima ju često i mienjati. Pamuk nije tako mekan kano vuna, al drži bolje toplotu, nego li lan, koji radi svoga poroziteta propušta rado toplotu i tim izparivanje pospješuje. Lan ili platno napije se znojem, bude mokro, izhlapljuje naglo, te tim mrzli čovjeka i prilјepljuje se uz tielo. Kakogod je bilo još 15. vieka veliko bogatstvo imati platnenu košulju — sjećam vas na suprugu Karla VII, koja je bila najbogatija u čitavoj Francuzkoj, jer je imala dvie platnene košulje —: tako se sad odustaje od nošenja platnenih košulja i svatko, tko se drži zdravoslovnih zakona voli nositi pamučne košulje, kako to n. p. svi Englezi čine. Platno ima tu jedinu prednost, što se u njem ne drže tako rado kužila

Svila spada više luksusu nego li potrebi, dakako da ona krasi neizmjerno i odgovara još najbolje ženskomu teintu. Krzno trebamo u zimi, ali kao podstava tiesnoga odiela škodljivo je veoma, jer prieči posvema izparivanje, po tom bude koža čovječja vlažna, ćutljiva, osipa se, a ako naglo odložite odielo, možete se brzim izhlapljivanjem zaostale vlage veoma lahko prehladiti. Iz toga istoga uzroka škodljive su čohe od gummia i guttaperče. Osim toga budu gummirane čohe kod najmanjega tarenja električne, te poremete električnost kože i prouzroče tim često rheumatične bolesti. Kožu napokon rabimo većinom za čizme, te treba samo gledati, da bude mekana i da ne propušta vlage.

Bilo odielo iz koje god tvari skrojeno, trebat će uviek nastojati, da ono stanovita mjesta na tielu grije, a druga opet hladna ostavi. Isto tako nesmije odielo nigdje tiela sapinjati ni kolanja krvi priečiti. U obće se mora reći, da smijemo gornje tielo hladnije držati, dočim se dolnje tielo i noge toplije oblačiti moraju.

Glava, koju već ponješto kosa štiti, budi uviek lahko pokrita i štićena samo od prevelike vrućine, sunca, zime, vjetra i ozledâ. Stari Grci i Rimljani nisu ni pokrivali nikad glave, van kad su putovali il bolovali. Osobito treba gledati, da djeca u najranijoj mladosti budu čim manje pokrite glave, jer će se tim unapredjivat i rastenje kose.

Vrat, za koga bi najbolje bilo, da ga već od djetinstva ne omatamo, nesmije nikad biti sapet toplimi, tiesnimi i visokimi ovratnici i rubci. Uviek bi imalo med ovratnikom i vratom biti prostora za dva prsta, da se kolanje krvi ni u čem ne prieči. Zato neka budu kravate, koje su Francuzi prvi put na jednoj hrvatskoj regimenti g. 1660 vidjeli i kao modno odielo poprimili, uviek prema tim načelom. I u starosti ne noste ni pretople, ni pretiesne, nit previsoke ovratnike, već neka budu uviek od mekane, popustljive čohe, koja ne grije odviše. Biti će s toga shodnije ljeti nositi pamučne a ne svilene rubce oko vrata.

Na prsih bi imala biti uviek takva odjeća, pod kojom možemo duboko udisati. U ženskom spolu prieči to često tiesno odielo i utezi, a u mužkom do vrata zakopčani tiesni prsluci, kano ti i neelastične poramenice. Dolnje tielo, osobito nad jetri, želudcem i slezenom, nebi smjelo nikad sapeto biti i uviek toplo držano; na nogu pako najzdravije je nositi, kako već dokazah, pamučne čarape, a koji se rado znoje, neka uzmu vunene. Onim, koji mnogo pješice idu, biti će najzdravije, ako noge omotaju platnom, jer je ono mekše i jer su u njem noge hladnije rad većega izhlapljivanja platna.

O izboru i porabi odiela ovo budi u kratko rečeno. Osim rane mladosti i najveće starosti, kano i boležljivosti i bolesti, najbolje je nositi lahko, ne odviš toplo odielo. Odielo nesmije opet prelahko biti, kako se to žalibože opaža kod zanatlija i radnika, kod kojih je tim škodljivije, što se oni i onako ne hrane dostatno hranivim i zdravim jestivom. Kod mienjanja odiela u raznih dobah godine treba uviek oprezno postupati. Osobito treba paziti, da ne mienjate prenaglo toplije sa hladnijim odielom, n. p. u proljeću, jer se tim čovjek najlaglje prehladi. Odielo i rubje novorodjenčeta mora grijati istoga, osim toga mora biti mekano, nježno, popustljivo i čisto. Koliko djece pogiba samo zato, što se ne pazi dovoljno na odielo i toplotu njegovu! U kasni*joj dobi iza* 5 godine treba priučavati (zdravu) djecu na laglje odielo, jedino imaju noge uviek tople biti. Mokro odielo treba čim prije s njih skinuti i suhim ga zamieniti. Starci moraju takodjer držati se toplijega odiela, jer čim više opada njihova vlastita toplota tim laglje mogu se pokvariti.

Isto tako ima se odielo ravnati po načinu života. Čovjek, koj mirno leži il sjedi, taj diše manjim intenzitetom, njegov pretvor je mirniji i njegova toplota zato nižja, nego li u onoga, koj se kreće il napinje. Zato će onaj prvi trebati toplije odielo, nego li ovaj potonji. Koliko se puti zato divimo težaku, kako na zimi goloruk, razgaljenih prsiju radi, dočim je nam i omotanim zima.

Valja nam još napomenuti, da ima odiela za gospodje, koja su o t r o v î, imenito arsenikom, zeleno ili bielo omašćena, n. p. tarlatan, te su ona često uzrok kroničkim il drugim naglim bolestim. Zelena boja (tako zvana švanjfurtska zelen) liepa je za oko, ali se praši i odpada kod življega kretanja, te bude tim i udisana, osim toga izvjetri arzenik kod veće toplote tiela i jačjega izhlapljivanja kod plesa i pretvara se u sičanov vodik, jednu od najžešćih otrovi, te može ne samo prouzročiti glavobolju, krčeve, hrapavost, bolesti živaca nego u većem stepenu i otrovati dotičnicu. Isto tako ima i bielih odjeća, koje su bielim arzenikom omastene, i akoprem zdravstvena policija strogo bdije da se takva odiela neprodaju, ipak se ona još dosta često nose.

Biti će možebit zgodno, milostive gospodje, da vam reknem način, kako se možete osvjedočiti, da li ima u takvom odielu otrovi ili nema. Uzmite krpicu toga odiela i metnite ju u malu čašicu, polijte ju sa nešto destilirane vode i dodajte k tom dvie, do tri kapi solne kiseline. Promješajte onda krpicu sa staklenim štapićem, da se boja od nje odkine: dodajte sad k tomu nešto sumporovodične vode (Schwefelwasserstoffwasser), koju možete u svakoj ljekarni dobiti, pa će onda, ako je bilo u dotičnom odielu arzenika, tekućina odmah žuta kao zlato postati i, kako se nešto počine, sjesti će na dno čašice narandžasti talog.

Ima još jedan žalostan slučaj, žalostniji jer pogibeljniji od otrovanja arsenikom, a taj je što odiela za gospodje, osobito plesna, rado se upale i tim mnoge i mnoge postradaju. Znanost je tražila dugo takvo sredstvo, koje nebi čohi škodilo, a ipak bi ga sačuvalo od izgorenja. Dogodilo se, da si neka plemenita gospodja na plesu englezke kraljice zapalila opravu i izgorjela. Kraljica je razpisala veliku nagradu za onoga, koj bi pronašo sredstva, kojim bi se oprave od vatre čuvale. I takvo se je sredstvo našlo: našla su se pače četvera sredstva, t. j. sumporokisni amoniak, phosphorokisni amoniak, neka smjesa ovoga potonjega sa salmiakom i napokon šeljevo-kisni natron (wolframsaures Natron).

Dopuštenjem vaših milosti razložiti ću, kako se može oprava najboljim od tih sredstva preparirati tako, da ne plane nikada, budući je način tako jednostavan i tako jeftin, da si svaka od vas to sama napraviti može.

Većina lučbenika slaže se u tom, da je sumporokisni amoniak najbolje sredstvo. Uzmite dakle sto česti vode daždjevice i metnite u nju 7 postotaka te veoma jeftine soli, da se u njoj raztopi, pa dodajte k tomu nešto krutila iliti štirke, da odielo, iza kako ga izvadite, okruti. Ne treba onda drugo nego opravu u tu vodu umočiti i dobro ju ociediti, ali ne žimajuć, i onda kad se ista skoro osušila, valja ju izgladiti sa gladilicom od žute mjedi (messinga). Kad bi se mjesto mjedene uzela željezna gladilica, onda bi na opravi ostale smedje pjege. Tim postupkom neće oprava ni u boji, ma bila ona i najnježnija, ni u blištu izgubiti. Ako tako preparirana oprava do plamena dodje, neće se nikako zapaliti, nego će tinjati samo dotle, dok bude u plamenu, a prestati će odmah i tinjati, čim ju od svieće il plamena odmaknete.

Osim odiela upotrebljuje sviet već od najstarijih vremena ures, da svoju izvanjštinu čim bolje ukrasi. I divlji ljudi uresuju svoje tielo sa perjem, školjkami, cviećem, kamenom, biserom. U kulturnom svietu nose gospodje urese u kosi, na uših, vratu, prsih, dolnjem laktu i prstih nenapominjuć tu naravno ures i nakit

na odielu samom. U prijašnjih vjekovih gledalo se je, da se ures uviek svojom veličinom odlikuje. Od toga se sada punim pravom odustalo. U obće jest pravilo, da ne smije tielo biti uresom pretrpano, jer se tim ne pokazuje nikako dobar ukus. Taj se dobar ukus i estetično izobraženje još bolje odaje izborom i nošenjem uresa. Čim jednostavan, ali k tomu fino izradjen i dragocjen ures; čim veći ukusom isti namješten; čim više on prema stališu dotićne osobe i njegovoj toileti: tim je ljepši i tim više on krasi. Ako je uresa na tielu preveć, onda ne samo da neće povisiti ljepote dotičnice, nego pače i kvariti dražest, koja potamnjuje i bude previdjena kraj tolikoga zlata i bisera.

Najviše treba dakle gledati kod uresa da bude dragocjen, a k tomu nježno sadjelan i da ne zauzimlje mnogo prostora.

Tko biserje u blizini glave il na vratu nosi, taj ima paziti i na kozmetično djelovanje boje biserja, kako se ista sa dotičnom brsti slaže. Diamanti i pravi biser slažu se sa svakom brsti i sa svakom bojom odiela. Osobito liepo pristoji crnomanjastim (ako nisu u licu bliede) bieli biser. Plavokosim dolikovat će opet biserje zelene boje kano ti smaragd. U obće imamo se držati pri boji uresa onih načela, koje sam razložio pri boji odiela.

Milostive gospodje! Svrha mojih čitanja nije i nemože biti druga, nego da dovedem prema zvanju i znanju momu u sklad družtvene običaje sa napredkom znanosti, osobito naravoslovnih. Priznati mi je, da sam bio često prisiljen proti svojoj volji iztaknuti i orisati živimi bojami pojedine mane, al sam uvjeren, da ste, milostive gospodje, uvidjele, da sam to činio najboljom nakanom. da uzdržim i unapredim zdravlje i ljepotu spola vašega. Kano čovjeku, koj je dužan nepravo i nenaravno pobijati, postavio sam bio prema prividnosti istinu, prema umjetnosti narav i podložio sam svagda materiju duhu, o ljepoti i njegovanju koga biti će mi čast vašim milostim u budućem svom čitanju progovoriti.

LISTAK.

Narodno kazalište. Javit nam je, ako i nešto okasno, da će se ove ljetne saisone na našem kazalištu prikazati do 30 komada i to ponajviše opera i opereta; pjevat će se osim opereta Zajčevih njegove dvie nove opere: „Vještica boisyska“ u tri čina i „Dobra djeca“ u tri čina, kojoj je tekst napisao g. Fr. Marković; napokon će se pjevati (valjda za pokus) i drugi čin „Trovatora“. — Ova saisona trajat će svega ljeta, a praznikâ neima nego mjeseca srpnja. — Kakvo je mjesto za sada zapalo dramu — to već znamo; nu nebi li za vremena mogli saznati, kakva joj je sudbina namienjena za zimsku saisonu?

Predavanja gospodjam. Jučer, t. j. 8. o. m., završio se drugi ciklus predavanja, koja se drže krasnomu spolu u velikoj dvorani Narodnoga doma. Čitao je g. Armin Pavić „O Platonskoj ljubavi.“ Za sada priobćujemo samo ono nekoliko rieči, kojimi se čitalac oprostio od slušalicâ. Govoreć on o sposobnosti žena, da učestvuju u literarnom životu naroda, reće napokon: Danas se obično tužimo na Hrvatice s nehajstva njihova za narodnu knjigu, nu biti će sva prilika, da nam ne fali ljubavi Hrvatica u toj stvari, jer bi one tim bile jedina iznimka ovoga svieta, nego će nam faliti narodna knjiga, vriedna sadržajem, stilom i misli, koje se istom stiče pronicavim učenjem klasičnih izvora staroga i novoga svieta. Nekoliko književnika se evo u svrhu toga učenja sakupilo, a plodove svoga truda iznose već u drugom ciklu predavanja pred svietlu sredinu Hrvatica. Ljubav i pozornost, koju im one iskazivahu svojim mnogobrojnim posjetom, bodri ih na ustrajnost na tom putu, jer im je odobravanje njihova ukusa najsilniji zakon u literarnom radu . . . Zahvaljujući se zatim čitalac gospodjam u ime svojih drugova na dosadašnjoj pozornosti, izriče im podjedno želju sretnoga boravljenja do jeseni, za koju se već u napred sa svojimi drugovi preporuča istoj ljubavi i pozornosti njihovoj.

Velikodušni dar. Kako „Golos“ pripovieda, poklonio je Emanuel Naryškin, potomak veoma stare ruske plemenite porodice, 250.000 rubalja, da se osnuje učiteljsko sjemenište u tambovskoj guberniji. Ovakovimi se djeli plemstvo proslavljuje i stiče si neumrlih zasluga za narodnu prosvjetu; ovakovo plemstvo nije biljka nametnica, koja crpi hranu iz zemlje a nevraća joj ništa.

Kakav je Beč. Neki pražki estetik ovako piše o Beču: Ovdje je malo ljudi, koji bi se zanimali ikakvom ozbiljnom stvari; jer malo tko hoće ili umije misliti i duševno raditi. Sve što se ovdje o tom čuje ili govori, puko je oponašanje modi za volju; a što je god na polak kršćansko ili religiozno, nije sada nikako u modi. Mnogo je tomu dakako i samo svećenstvo krivo, koje, gospodujuć dugo vremena bez ikakve zapreke, postade uz gdjekoju iznimku toli glupo, da nije vrstno ni puk, a kamo li obrazovani sviet, nadahnuti pravom, živom, voljnom, milom i dragom vjerom. Ovakovo sveštenstvo nije dorastlo tomu, da odbije premda žestoke a ono često ipak neosnovane narstaje novinstva i ostaloga knjižtva na samo biće vjere. Posljedica je tomu, da prostačina, kuda se broji i salonska prostačina nemarom gleda i motri svako na religioznoj ozbiljnosti osnovano književno djelo.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 16. U Zagrebu dne 16. travnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Dobrodošlica.*

Spjevao I. T.

Nastolniče uuder dosta
Hrvatskoga uspi vina,
Pozdravi nam mila gosta
A na ime vlastelina:
  Dobrodošlu gostu pij,
  Da se znade, tko je čij!

Dobro došo u te dvore,
Gdje se ljubi dom sloboda,
Po hrvatski gdje ti sbore
I družinčad i gospoda,
  Gdje poštenjak drag je gost,
  Bio mrs nam ili post.

Na dnu čaše gle od zlata
Ključevi su ovih dvôrâ,
Otvaraju svaka vrata,
Iste kapke od prozôrâ:
  Slobodno ti amo doć
  Svako doba, dan i noć!

Još iz čaše ključić viri,
Štono srca odključava
Da domaćin ruke širi,
Od radosti poigrava,
  Ključiću se tomu smij,
  Punu čašu do dna pij!

Običaj je u nas stari,
Po svem svietu ljepšeg nema,
Da se onda peče, vari
I podvorba svaka sprema!
  Liepe ruke postru stol,
  Nose vino, krušac, sol.

A dočekljiv goso nudi,
Nazdravlja ti svemu rodu;
Tako bilo, vazda budi,
Sve uz ljubav i slobodu!
  Mili goste tebi čast,
  I u domu svaka vlast!

Ali i ti goste mili
Nepovriedi običaja,
Gospodara nerazcvili,
Već vesel' se sve do kraja,
  Svake tuge, brige prost —
  Bud ugodljiv, mio gost!

Ta najbolji svoj je svomu,
Samo ljubav — ljubav hvata,
Uzdanik nam budi domu,
Običaj je to Hrvata,
  Povriedit ga nije smjet,
  Gostoljuban dom nam svet!

* Opet nam se evo desila sgoda, da možeme naše domaće skladaoce i naša pjavačka družtva pozvati, nebi li se ovoj pjesmici izumio liep i veseo napjev i nebi li zamienila pjesma bezkrajnih i dosadnih onih mnogoljetnica! *Uredničtvo.*

Na parobrodu.

Pripoviedka iz života dalmatinskoga.

Napisao Joso Gržetić.

(Konac.)

Poslije tri godine nahodih se opet u Zadru. Bijahu izbori za sabor. Kolike tu borbe, kolike prepirke s protivnici našega naroda! Ni konca ni kraja obećivanju i laskanju da budem izdajicom svojih pouzdanika; nu kasno uvidiše ti kukavci, da zadrieše u stanac kamen. Videći, da su njekoji nadridomorodci krenuli vjerom a ovršiv savjestno i pošteno svoj nalog odputim se ranjenom dušom na parobrod, da se vratim na svoje mjesto. Tako porušen i zamišljen, naslonjen na svoj štap, razmatrah jošte u sumraku zadranske otoke a niti ne opazih, kako se odalečismo od te protunarodne kovačnice . . . kobnoga Zadra! Jedva se počelo daniti a malo zatim skrletno obzorje u istoku navješćivaše izhod sunca. Zadubljen u taj veličanstveni prizor osjetim, da me je njetko primio za ruku, oćutim gorući cjelov na svojoj desnici, a preda mnom stoji gospodja u crno zavita, po licu joj pala gusta tamna koprena. Mnogi je čitatelj možda već pogodio ime toj gospodji, ali ja u prvi čas nemogoh pomisliti a kamo li poznati, da je to Ivanova Zorica.

„Prečastni gospodine, vi me ne poznate?“ Zapita me bojazljivim glasom ta gospodja.

„Doista više po glasu nego li po licu“, odvratim.

„Velike ti providnosti božje! Evo nas opet zajedno na putu.“

„Drago mi je. Hajde da poljubim svoga prijatelja; ili vam otac još spava?“

Na ove rieči ništa neodgovori, izvuče si rubac, sjedne na obližnju klupu, a težki uzdah bijaše joj odgovorom. Domislih se njezinoj nesreći. Pretvorim se mramornim stupom, neznam, što da započmem, što da progovorim. Tad si otare suze, podigne koprenu i ponuka me rukom, da izvolim uz nju sjesti, i tako mi na pô u toj neprilici pomogne. Hotijaše mi progovoriti, ali si opet sakrije rukama lice, opet zaplače.

„Razumih vas gospodično — narušim mučanje ganutim glasom — razumih vas. Pomislite, da nemožemo ni jednoga samo vieka preživjeti a smrt obara dnevimice bogata i siromaha, stara i mlada. Ljudska je sudbina takva: danas meni, sjutra tebi!“

„Jest. Ali zašto da me baci jednim udarcem s najvišega stupnja zadovoljstva u najdublji ponor tuge. Kad sam mislila, da sam najsrećniji stvor na svietu, eto gdje mi smrt skrha najčvršću polugu moje mladosti, ugrabi mi, i to na najnemiliji način, najveće ufanje za Bogom.

„Kad ste, gospodično, već ozliedila tu ranu, kad smo na tom govoru, molim vas, nije li se spomenuo svoga prijatelja na smrtnoj postelji?“

„Na smrtnoj postelji! Tko?!“ — opetova hitro, podiže glavu i čudno me pogleda u oči, te pomislih da sam se prevario, da Ivan jošte živi, a ona da jadikuje za kakovim svojim ljubovnikom.

„Pravo ste mi pred tri godine na razstanku rekli — produlji mirno Zorica — da se ufate, kad se budem vraćala iz Dalmacije, da ću vam onda štogod zanimiva pripoviedati, i uprav vaša ondašnja šala pretvorila se evo danas u ozbiljnost, ali ozbiljnost za me kukavnu i žalostnu!“

„E dobro, a vi ćete mi vratiti šilo za ognjilo.“

„Ne vam nego sebi. Slušajte, vas će zanimati a meni prije dobe grob izkopati. — Od Zadra do Spljeta baš nam bijaše putovanje srećno. Vrieme liepo; podnebje ugodno, a vijugajuć se med otoci doplovismo do Šibenika. Tu me iznenadi krasni priedjel svojimi liepimi seli, što no su posjedali kano labudovi po zelenih obroncih uzduž obale morske, a tako sve do Spljeta. Bijaše to doista zabavno putovanje. Mišljah, da ćemo ostati u Spljetu, ali moj dobri otac govoraše: Prije nego se vratimo u Francuzku, pokazati ću ti svu i Crnugoru i njezine sokole sve tamo do bieloga Skadra gažena turskim kopitom. — Ja se tomu od srdca radovala i zbilja svomu pohlepnomu srdcu zadovoljih. Nješto boravismo u Kotoru, najviše u Dubrovniku a najskorije svratismo se u Spljet.

„Tu ste se morali liepo zabavljati; imade krasnu okolicu.“

„Jest krasnu, prečastni — bolje da je nikad nevidjesmo! — Dva tri li dana proživjesmo ugodno u gradu, zatim počesmo se vozakati to kopnom to morem upravo krasnom okolicom. Jednom podjosmo do Trogira, naravski sve kano nepoznate osobe a činilo mi se iz otčeva govora, da nemože nijednoga više naći živa svoje rodbine. Podjosmo u gostionu. Po objedu donese nam gospodarica ote gostione kavu. Zavede razgovor s mojim otcem a iz njezinih rieči mogla sam razumjeti, da je ona udova njekoga bivšega trgovca Splječanina.

„Umrô je jadan — moj će otac na to — žao mi je, bio mi najveći prijatelj.“

„Umrô je dà, a mene ostavi samu — odgovori udova. — Dakako bila mi to velika rana, ali to nebi dosta, nego ostavi sestru, koja ostavljena u mladosti od svoga ljubovnika na pô pomahnitala, klatari koje kuda pa i meni mnogo puti težke muke zadaje, buncajuć o svojoj ljubavi . . . osveti i Bog zna o čem ne.“

„He tako je na svietu, svaki imade svoj križ“ — doda moj otac i više ni jedne ne progovori nego odmah otidosmo iz Trogira kroz razvaline staroga Soluna u jedno selo na veoma ugodnu mjestu ne daleko Spljeta. Tu se nastanismo u dosta liepo i udobno priredjenoj sobici njeke dobrostojeće seljačke obitelji. Opazila sam medjutim veliku promjenu na svom otcu; iza kako njekoliko puti pohodi seljačkoga plovana bijaše mirniji, snosljiviji, ali sve turobniji, žalostniji . . . pravi pustinjak! Jako mu se priljubila ta seljačka okolica. Čim ga većma prosih, da se vratimo u grad, odgovaraše: podjemo što skorije. — Prevari se jadan!

„Odmorite se, gospodično, jer vidim, da vam je glas nješto oslabio.“

„Nemarim ništa; eto me k svrhi. Svaki dan po večeri, prije nego li će spavat izlazivaše iz kuće a ja moradoh ga očekivati sama do kasno doba noći. Meni to dosadilo, a opet znadete, što je znaličnost ženska. Jedno veče kud puklo da puklo naumih za njim. Krasne ti noći! Puna mjesečina zaplavala u nebeske visine i bani se kô carica noćna nad čemernim stvorom. Svjetlo kao u sred dneva; to mi bijaše povoljno, jer tako mi bilo lahko sliediti iz daleka otčeve korake.“

Ovdje pripoviedalica popostala, a onda nastavi:

„Moj otac stupaše hitro a dosta slabim putem, ja iz daleka za njim. Stigne do njeke razvaline i mišljah, da je tu svrha njegova hodočašća. Prevarih se: popostane, podje dalje. Ja pako zauzmem mjesto na rečenoj razvalini. Malo dalje kod njekakva podobro visokasta grmlja stane i on, skine klobuk, pade na koljena. Tu je dakle svrha njegova noćnoga putovanja; to mu je sladka Meka! . . . Podignem oči k nebu, da zahvalim Bogu, kad nije što gorega; ali kano britki nož probode mi srdce težak i zadušen jauk, što mi nenadomice uhom zahuji. Udarim strelovitim pogledom na onu stranu. Otac sagnuo licem do zemlje a od njega kroz grmlje u mjesečnoj sjeni kosom raztrešenom i razpršenom bježaše kano vihor njekakva blieda sablast . . . žensko stvorenje. Srhi me prolete od glave do pete, krv mi udari u mozak! Tako sgrožena za trenutak oka bijah kod njega; zazovem ga, prihvatim ga otraga za bokove da ga podignem, nu lievom rukom uhvatim za željezo, maknem da vidim što je. Jaoh meni nesrećnoj! Eto mi pred očima handjar, pušeći se otčevom krvlju, a pod njim po kamenoj ploči, na kojoj ležaše, razlio se potok crne krvi. Bijaše nesretnik umoren! Pade okrutno oružje, padoh i ja. Onesviesti me žalost, drugčije u onaj čcs poginuh. Tada negda osviestih se a otac mrtav — mrtav za uvieke. Poljubim ga u čelo te mu opazih kod glave snieżni vienac, poškropljen njegovom krvlju, a do njega na mramornoj ploči zlatni prsten i komad papira, na kom bijaše jasno napisana strašna rieč: Osveta. Snebivam se. Neznam, snivam li, bdijem li, prožulim oči, ogledam se, strah i trepet me hvata: čini mi se, da sam med mrtvaci na groblju, vidim da sam med grobovi posutimi krasnimi ružicami. Otac mrtav protegnut kano da ljubi studenu mramornu ploču srednjega groba, a ja naslonjena na desnom stupu, na komu bijaše izkljesana i umjetno izvajana sva misnička odjeća; srednjemu grobu na glavi kod ledena mi lica otčeva — ah strašan nadpis . . . Ovdje Zorici zapeo glas a suze ju zalile te opetova muklim glasom. — Strašan nadpis: Našoj Vici.

„Je li moguće!“ — upitam začudjen Zoricu.

„Otcu momu, o kom mi pripoviedaste poviest o Ivanu, bilo je sudjeno poginuti na istoj rakvi svoje ljubezne žrtve, da mu bude pokajana barem po smrti prva ljuba . . . oplakana Vice.“

„Čudne li poviesti života ljudskoga!“ — zamišljen odgovorim Zorici.

Parobrod zazviždi. Ona me opomenu na preporuku njezina pokojnoga otca, nu ja je nemogoh propratiti na njezinu putu, premda joj moradoh obećati, da ću ju pohoditi u krasnom gradu — sredotočju obrazovanosti svjetske. Žalostan bijaše razstanak naš, nu ipak ja moradoh na kraj u svoju pustinju, a Zorica put bieloga Pariza svojoj bogatoj tetki. Kolesa zapljušte, parobrod se makne. U toj smjesi začuh dva različita glasa, prvi debeo hrapav: A tutta forza — drugi tanak milozvučan: S Bogom prijatelju!

Prokleto proljeće.

Iz francezkoga po P. I. Berangeru.

(Maudit primtemps).

Gledasmo se s našijeh prozora
Simo tamo ove duge zime.
Ljubismo se, ne poznavasmo se,
Sretaše se zrakom poljubljaji.
Sretni bismo dok lipa ne lista,
Gledajuć se kroz njezino granje.
Ti drveću sve sjenu donašaš;
Evo t' opet, proljeće prokleto!

U lisnatom lipovome granju
Svog angjela izgubih podobu.
Tu je vidjeh gdje za ciće zimske

*

Bielom rukom golubove hrani;
Bijahu nam ljubavi znamenje.
Ništa ljepše od bijela sniega;
Evo t' opet, proljeće prokleto!

Ti si krivo što se ne vidimo
Kad se jutrom iz ložnice digne,
Svježa kâ no slika zore rujne
Kad otvara mladom danu vrata.
A večerom mogoh besjediti:
Sad je moja na počinku zviezda,
Sad počiva, žižak joj se gasi;
Evo t' opet proljeće prokleto!

Zimsku slotu moje srce žudi;
Blago meni kad nastane zima
I posipa prozor sitna krupa
Da od stakla zvonkê odskakiva.
Šta će meni tvoje carstvo staro,
Tvoje cvieće, làvor, dugi dani?
Smiešenja joj milog vidjet ne ću;
Evo t' opet, proljeće prokleto!

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

Sgode posljednjega Abanseraža.

Chateaubriandova pripoviedka.*

Preveo M. V--ž--ć.

Kadno moraše Boabdil, zadnji granadski kralj otići iz kraljevine svojih otaca, onda se još ustavi na vrhu gore Padil. S toga pouzvišenoga mjesta ugleda se more, ka kojemu idjaše nesretni vladalac, da zaplovi put Afrike. Vidjaše se takodjer Granada, Vega i Xenil, kojemu se nuz obalu dizaše čadorje Ferdinandovo i Izabelino. Motreć liepi taj kraj i čempreze, koji bijahu još amo tamo obilježjem musulmanskih grobova, zaplače Boabdil. Nu njegva majka, sultana Aixa, koja ga je pratila u prognanstvo s velikaši, koji mu bijahu nekoč dvoranici, reče mu: „Plači sada ženski za kraljevstvom, koje nisi znao mužki obraniti". Snidju sa gore, te Granada se ote za navieke očima njihovim.

Oni španjolski Mauri, kojih stiže ista kob s njihovim kraljem, razsuše se po Africi. Zegrijsko i Gomelsko pleme naseli se u kraljevini Fez, odkale i izadjoše. Vanegi i Alabi ustave se na obali od Orana pa do Algira; a Abanseraži se nastane po Tuniskoj okolici. Oni osnuju na pogledu razvalinam kartaškim, naselini, koja se i dan danas razlikuje od afričkih Maurâ milinom svojih običaja i blagošću svojih zakona.

Ova plemena donieše u svoju postojbinu spomen svoje predjašnje domovine. Granadski raj življaše vaviek u njihovu spominjanju, majke kazivahu njegvo ime nejačadi, dok još sisaše. One ih uljuljavahu romancama zegričkim abanseraškim. Svakoga petoga dana moljaše se u džamiji okrenuv se prama Granadi Alah se zazivaše, eda bi vratio svojim izabranikom tu razkošnu zemlju. Uzalud nudjahu lotovaške strane prognanike svojim voćem, svojom vodom, svojim zelenilom, svojim žarkim suncem. Daleko od crvenih tornjeva[1] nebijaše njim ni sladka voća, ni bistrih izvora ni vesele brstine, nit sunca, dostojna, da se ozreš na njega. Ako li tko pokazao kojemu prognaniku bagradsku ravnicu, mahnuo bi glavom, i uzdahnuv uzkliknuo: „Granado!"

Navlastito sačuvaše Abanseraži prenježno, prevjerno spominjanje otačbine. Smrtnom bjehu žaobom otišli sa pozorišta svoje slave i s obala, po kojih se bijaše toli često razliegalo njihovo bojno klicanje: „Dika i ljubav". Nemogući nabacivati se po pustinjah kopljem niti se pokrivati kacigom u raboničkoj naselini, dadoše se na vještinu ljekarsku, zanat cienjen u Arapa koliko i ratovanje. Tako se lati oto junačko koljeno, koje nekada samo zadavaše ranâ, sada vidarskoga umieća. U tom zanatu ipak zadrža nešto svoje predjašnje ćudi, jer ti junaci često poviše rane, što ih sami zadaše neprijatelju.

Kućice toga plemena, koje bješe nekoč bivalo po dvorovih, ne bijahu u selih ostalih prognanika, nuz goru Mamelifsku — već one bijahu pogradjene nadomak samim razvalinam kartaškim uz obalu morsku, na brežini, gdje se sveti Ljudevit rasta s dušom, i gdje je danaske muhamedanski pustinjački stanak. Po stienah njihovih kolibica bijahu povješani štitovi od lavlje kože, a na njih bijahu naslikana u modrom polju dva divljaka, kako razbijaju toljagami jedan grad. Oko te slike bjehu napisane ove rieči: „Malo stoji truda". To je bio grb i povodka Abanseraška. Koplja nakićena bielimi i modrimi barjaci, kabanice i svilene dolame, bijahu pometane oko štitova, te se sjahu usred posjeklica i noževa. Amo tamo bijahu takodjer povješane gvozdene rukavice, uzde narešene mnogim dragim kamenjem, veliko srebreno stremenje, dugi mačevi, kojim bijahu korice vezene rukama kraljevna, zlatne ostruge,

* Chateaubriand je na glasu u franceskoj književnosti to s estetične vrjednoće njegovih spisova, to s bistra umovanja i velike bogodušnosti, te imamo puno razloga, preporučit ga i staviti na ugled mladjemu naraštaju, koji se laća pera, da svomu rodu štogodj priča i za dušu zavezuje.

[1] Tornjevi neke granadske palače.

koje bjehu nekada Sžolde, Ženievre i Oriane pripinjale dobrim junakom.

Na stolovih, izpod ovih pobjednih znakova, bijahu postavljeni znaci mirovnog života: trave ubrane na vrsih atlaških i u pustari saharskoj; a mnoge bijahu donešene sa granadske ravni. Jedne bijahu za utješanje tjelesnih bolî, druge doprieše svojom kriepošću tja do nevolja duševnih. Osobito cienjahu Abanseraži one, od kojih za toli uzaludno tugovanje, kojimi se razgone pusti zanosi (folles illusions) i ono nadanje dobru, koje se svaki dan rodi, i svaki dan prevari. Nesrećom bijahu ovimi priprostimi ljekovi krieposti kadšto baš protivne. Često bijaše miris kojega cvieta iz domovine vrlim prognanikom kao neki otrov.

Dvadeset četiri godine biahu minule od Granadina osvojenja. U ovo malo vremena pomre četernaest Abanseražâ što od novog podneblja, što od nezgodna potucanja, a ponajviše od žalosti, koja krišem podgriza ljudske sile. Cigla jedna klica još bijaše sva nada ove oglašene porodice. Aben Hamet zvaše se istim imenom, kojim onaj Abanseraž, kojega bijahu potvorili Zegri da je obljubio sultanu Alfaimu.[1] U njem se sasta ljepota, valjatnost, vitežtvo, veledušje njegovih predjâ, ljubeznim odsjevom i biljegom tugovanja, što nastaje, kad se junački podnosi nesreća. Bijaše mu jedva dvadeset i pet godina, kad mu otac umre. Tada odluči hodočastit u *zemlju* svojih djedova, da smiri nutkanje srdca svoga, i da izvrši neku namjeru, koju pomno krijaše od svoje majke.

Ukrca se u tuniškoj luci. Zgodan vjetar ga otisne u Kartagenu. Sadje s ladje, jednako se odpravi put Granade, gradeći se arabskim liečnikom, koj ide da sakuplja bilje po planina Siera Nevade. Krotki mazgov nošaše ga polako u kraj, kud su nekoč razigravali Abanseraži bojne konjice. Spried idjaše vodac, vodeć još dvie mazge nakićene praporci i vunenimi kitami raznolika šara. Aben Hamet uprieči preko širokih pusta i palminih šuma kraljevine Mursijske. Po starini tih palma nagadjaše, da ih posadiše njegovi ocevi. i srdce mu se razžalosti. Eno tamo se dizaše toranj, gdje je stražila straža za rata izmedju Mavrâ i Kršćana, a ovamo se ukaza gradina, kojoj je bilo vidjeti po slogu, da je moreskijska gradja. Drugi povod jada Abanseragoviću! Sjase s mazgova i pod izlikom da traži bilje, sakrije se za čas u njezine razvaline, te se zdravo naplače. Za tim podje dalje putovati, sanjareć uz zvonkanje karavanskih praporacâ i uz jednostavni piev provodićev. A taj ne prekidaše svoje dugačke romance van da potjera mazge, nadievajuć im imena Liepih i Valjanih, ili da ih opsuje nazivljuć ih lienjaci i tvrdoglavci.

[1] Pleme zegarsko i abanseraško bijahu vazda u zavadi, tko će vladati Granadom.

Stada ovaca, koju tjeraše pastir poput vojske po žutkastoj i divljačnoj ravnici, nekoliko samotnih putnika — ne da bi oživjeli put, već ga samo učiniše još žalostnijim i pustijim. Ti putnici nošahu o pojasu sablju, bijahu zagrnuti kabanicom i široki šešir bijaše im namaknut do pola obraza. Prolazeć pozdrave Aben Hameta, koj nerazabra u tom junačkom pozdravu ništa do rieči: Bog, gospodine viteže. Na večer u krčmi posadi se u red tudjinaca, a oni mu baš nikako ne dosadiše ljubobitnošću. Nit se š njim razgovaralo, nit ga što pitalo; sa njegova turbana, kaftana i oružja ne porodi se nikakovo čudo. Pošto se bijaše Alahu svidjelo, da španjolski Mauri izgube svoju krasni zavičaj, ne mogaše Aben Hamet na ino, nego zamjeravaše silne dobitnike.

Ali još veći jadi čekahu ga na kraju putovanja. Granada je sagradjena na dno Siere Nevade, na dva visoka brda, kojih razdvaja duboka prodolica. Zato, što su kuće pogradjene briegovom po boku, nalikuje grad razotvorenom šipku, pa da od toga se i prozove. Dvie rieke, Xenih i Duro, od kojih nosi jedna zlatni piesak, a druga srebreni, plaču brdine, sastaju se i vijugaju onda sredinom prekrasne doline, koja se zove Vega. Ova ravan, koja nadvisuje Granadu, zaodjeta je lozom, šipkom, smokvom, murvom, i narančom, a obkoljena je gorami divna oblika i šara. Čarobno nebo, čist i ugodan zrak, ulievaju u dušu neko tajinstveno čeznuće, od kojeg se i prolaznik mučno brani. Vidi se da bi u tom kraju nježna čuvstva bila mal'ne nadvladala junačka, da se ne mora ljubav vaviek složiti sa slavom, da bude istinita.

Čim ugleda Aben Hamet krovove prvih kuća granadskih, tolikom silom mu zakuca srce, da je morao ustaviti mazgu. Prekrstiv ruke i uprv oči u sveti grad, stade niem i nepomičan. Vodac pristupi k njemu, pa buduć da je Španjolcu lako dovinuti se svakom uzvišenom čuvstvu, posta tronut i domisli se, da Mavrac vidi svoju staru otačbinu. Napokon prozbori Abanseraž:

„Provodiću, radostan mi bio! Nemoj ništa istine kriti od mene, jer valovi bijahu spokojni u dan tvog rodjenja, a mjesec rastijaše.[1] Kakve su ono kule, što se blište iza zelene šumice kao zviezde?"

„To je Alhambra", odgovori vodac.

„A onaj grad na drugom brdu?"

„Generalif. U tom gradu ima lug, gdje zatekoše Abanseraža sa sultanom Alfaimom. Podalje vidite Albaizin, a bliže k nama crvene kule."

Ovaj govor vodčev udri Hameta u srce.

Nemilo li je, kad se moramo uteći tudjincu da poznamo spomenike svojih otaca, te kad nam pripovieda čovjek, komu stalo nije, poviest

[1] Takvimi frazami začinju se na istoku često govori. *M. V.*

naše obitelji i naših prijatelja! Vodac završi razmišljanje Aben Hametovo viknuv: „Ajdmo, gospodine Maure, ajdmo, bila je tako volja božja! Ohrabrite se. Ta nije li sada Franjo I. sužanj u našem Madridu. Volja božja." Skine šešir prekrsti se i ošine svoje mazgove. Abanseraž poćerav svoga da ide, zavapi: „Bilo je pisano!"[1] te stanu silaziti prama Granadi.

Prodjoše pokraj velikoga jasena, oglašenoga sa okršaja izmedju Muse; velikoga meštra kalatravskoga, za posljednjega kralja Granadskoga. Priedjoše šetalište Almeidu; udjoše u grad na Elvirina vrata. Uzadju u Ramblu; dospiju skoro na trg sa svih strana obkoljen kućami mavrijskog sloga. Na tom trgu bijaše otvoren han za afričke Maure, kojih dolažaše sila u Granadu radi trgovine sa Vegijskom svilom. Ovamo odvede vodac Aben Hameta.

Abanseraž bijaše odviše uzbunjen, nego da se odmori u novom bivalištu; mučijaše ga domovina. Nemoguć odoljeti čuvstvom, što mu srce trapljahu, izadje u sred noći, da tumara po ulicah granadskih. Pokuša poznati svojim očima ili svojiem rukama gdjekoje onih spomenika, koje mu bijahu starci često opisivali. Mogbudi, bijaše ovo visoko stanje, kojemu nazrievaše zidine kroz tminu, nekoč obitalište Abanseraža; mogbudi bijaše ovaj pusti trg, gdje se slavljahu one svetkovine s kojih se uzdignu glas Granadin tja do oblaka. Tamo stupahu čete vitezova gizdavo zaodjetih u zlatnu tkaninu, tude prolažahu brodovi natovareni oružjem; cviećem, zmajevi, iz kojih udaraše plamen, a u utrobi krijahu srčane junake. Liepi izumi za zabavu i udvornost prama gospodjam.

Nu jao! Mjesto glasa rogova i trubalja i ljubovnih popievaka, mrtva bijaše tišina oko Aben Hameta. Taj niemi grad bijaše promienio stanovnike, te pobjednici počivahu na krevetu pobiedjenih. „Ti oholi Španjolci spavaju dakle, zaklikne mladi Maurac ljutito, pod krovovi, odkale izagnaše moje djedove! A ja Abanseraž, neznan, sam samcat, pred vratima dvora mojih otaca!"

Na to stane razmišljati ob udesu ljudskom, o prevrtljivosti sreće, o propasti carstva, pa o toj Granadi, predobljenoj po neprijateljih svojih u sred veselja, i promienivšoj iznenada cvetne vience za okove: činjaše mu se, da vidi njezine obitavaoce, gdje bježe s ognjišta svojih u stajaćem odielu poput gosti, koji su u pomršenom nakitu iznevarke požarom izagnani iz gostbene dvorane.

Sve te misli, sve te slike nabujaše u duši Aben Hametovoj. Pun žalosti i tuge sanjaše poglavito ob izvršenju one namjere, poradi koje bijaše došao u Granadu. Tu ga zateče zora. Bijaše sašao s puta. Nadje se daleko od hana, u prigradju odmaknu tom od grada. Sve spavaše, nikakav štropot ne snemiri tišine po ulicah. Vrata i prozori kuća bijahu zatvoreni. Samo glas pietlov javljaše u uboškom stanu povratak brige i rabotanja.

Tumarav za dugo, te nemogov naći pravog puta, začuje, gdje se jedna vrata otvaraju. Smotri gdje izlazi mlada ženska, obučena nalik onim gotskim kraljicam koje su iztesane na nadgrobnica naših starih opatija. Crna suknjica narešena ahatom, sapinjaše joj vitko tielo, kratka oprava, uzka i bez naborâ odkrivaše krasnu nožicu, na glavi bijaše takodjer crna mantila. Tu mantilu izpod brade u nakrst svezanu, poput duvničke prevjese držaže ljevicom tako, da se nevidjaše od njezina lica ništa do velikih očiju i ružičastih ustiju. Duena pristajaše za njom, a plemče nosaše pred njom molitvenik; dvie sluge, takodjer u crno obučeni, idjahu malko zaostav za krasnom neznankom. Ona idjaše na jutarnju misu, koju objavljaše zvonkanje zvonca sa bližnjega samostana.

Aben Hamet mnijaše, da vidi angjela Izrafila ili ponajmladju hurisku. Španjolka, ne manje začudjena, pogleda Abanseraga, kojemu uljepšavaše pristao uzrast turban, haljina i oružje. Oporaviv se od prvog čuda, mahne na tudjinca nekom dražesti i umiljem, koje ima u žena toga naroda, neka dodje k njoj: Gospodine Maure, progovori, čini se, dodjoste nedavno u Granadu; jeste li sašo s puta?

„Carice cvieća, odgovori Aben Hamet, naslado ljudskih očiju, robinjo kršćanska, mnogo ljepša od georgijskih dieva, pogodila si! Tudjinac sam u tom gradu zalutav medju ovimi dvorovi, nemogu naći opet maurijskoga hana. Ganuo ti Muhamed srdce i naplatio tvoju dobrotu!"

„Mauri su na glasu sa svoje skladnosti (galanterije), odvrati Španjolka nasmiehnuv se vrlo sladko, ma ja nisam niti carica cvieća, niti robinja, nit sam voljna preporučena biti Muhamedu. Ajte samnom gospodine viteže, hoću da vas natrag odvedem u maurijski han."

Ona podje lako ispred Abanseraža, povede ga do vrata hanovih, pokaže mu ga rukom, udari za neki dvor, te izčezne.

A ma o čem visi mir života! Domovina ne zaokupljaše više sama sve duše Aben Hametove. Granada presta zanj biti pusta, ostavljena, obudovljena, samotna. Ona je njegovom srdcu draža no ikadada, ali neka nova dražest krasila je te gradine. K uspomeni otaca priklopili se sada novi čari. Aben Hamet nadje groblje, gdje počivaju prašine Abanseražke. Ali pokleknuv te lievajuć djetinske suze, usni, da je mlada Španjolka koj put prošla preko ovih grobova, pak ne scieni više te predje toli nesretnimi.

U zalud hoće, da se zabavlja samo oko hodočašća u zemlju svojih djedova; zaman trka uz obalu Durovu i Xenilovu, da kupi bilje u

[1] Uzklik, koj rabi musulman skoro bez prestanka; navlastito u raznih životnih zgoda.

zoru. Cviet što ga traži, jeste krasna kršćanka. Koliko se je u zalud već natrudio, da nadje dvor svoje občiniteljice! Koliko put pokuša u natrage poći ulicami, kojimi ga vodjaše divni vodac. Koliko krat mu se pričini, da razabire opet zvuk onog zvonca i piev onog pietla, štono ga začu pred stanom Španjolkinim! Prevaren sličnimi glasovi pohrli onamo, ali čarobni dvor neukaza se više njegovim očima. Često se ponada za časak s jednakog odiela granadskih žena; iz daleka nalikovahu sve kršćanske vladarici njegva srdca, s bliza u nijedne ne bijaše njezine ljepote i dragosti. Aben Hamet bijaše napokon obašo crkve, da nadje neznanku. Bijaše pošo ća do nagrobnice Ferdinandove i Izabeline. To bijaše najveća žrtva, koju bijaše dosle prinio ljubavi.

Jednoga jutra kupljaše biljke po durskoj dolini. Brežuljak prama podnevu nošaše na svom cvietnom boku zid'ne Alhambrine i generalifske vrtove. Brdašce prama sjeveru bijaše urešeno Albaizinom, ubavnimi voćnjaci i špiljami, po kojih obitavaše množ stanovnika. Na zapadnom kraju doline vidjahu se zvonici granadski, koji se dizahu hrpimice iza hrastovlja i čemprezovlja. Na drugom kraju, na istoku, smotri oko vrhove planinske, samostane, pustinjačke kolibice, neke razvaline drevne Hiberije, i daleke vrhunce Siera Nevadine. Duro romonjaše sredinom doline, te uzduž njegovog tieka vidjahu se novi mlinovi, oveći slapovi, svodovi preostali od rimskoga vodovoda i ostanci mosta iz maurijske dobe.

Aben Hamet ne bijaše za dosta niti nesretan niti za dosta sretan, da bi valjano uživao samoćne čare. Raztrešeno i nehajno basaše uz te ljubke obale. Stupajuć kud mu drago, popodje drvoredom, koj se vijaše uz albaizinski brežuljak. Skoro uoči seosku kućicu, okruženu šumicom od naranča. Primićuć se šumici začuje ženski i gitarin glas. Izmedju glasa, crta i pogleda ženskoga ima nekih srodnosti, koje nikad ne prevare čovjeka ljubavlju osvojena. „Moja huriska!“ cikne Aben Hamet, te stane slušati, a srce mu kucaše. Pošto se češće opetova ime abanseraško, još mu silnije srce zakuca. Neznanka pjevaše kastilsku romancu, koja opisivaše dogodovštinu abanserašku i zegrišku. Aben Hamet ne mogaše više odoljeti čuvstvu. Skoči preko ograde od mirtâ i dopane u hrpu mladih ženskinja, koje se raztrkaše kričuć od straha. Španjolka, koja bijaše pjevala, te još držaše gitaru zavikne: „Gospodine Maurac!“ pa pozove svoje družice natrag. „Ljubimko ženija, reče Abanseraž, tražim te kakono traži Arapin vrutak u podnevoj žegi. Začuh zvuk gitarin uz koju si slavila junake moga naroda, poznah te po milini tvoga glasa, i donieh ti k nogama Aben Hametovo srce.“

Imah vas na umu, odvrati dona Blanka, pjevajuć abanserašku romancu. Odkad vas vidjeh, mišljah da ti mavrički vitezi vama nalikuju“.

Plaha rumen planu po Blankinu čelu, dok govoraše te rieči. Aben Hamet htijaše već da pane mladoj kršćanki k nogama, te da joj očituje, da je on posljednji Abanseraž, nu još ga uspregne nešto razbora. Poboja se, nebi li njegovo ime, odviše poznato u Granadi, zadalo nemira namjestniku. Rat s Morisci bijaše jedva svršen, te nazočnost kojega Abanseraža u to vrieme mogaše zadati pravedna straha. Neprezaše Aben Hamet odma kakve pogibelji, ali strava ga uhvati, kad pomisli, da bi prisiljen bio odustati za navieke kćer don Rodrigovu.

Dona Blanka bijaše od porodice, koja se izvodjaše od Sida de Bivar i de Čimen, te kći grofa Gomeza de Gorma. Potomstvo valensijskog pobjednika dopane s neharnosti kastilskoga dvora krajnjeg uboštva. Više se vjekova mnijaše, da ga je nestalo, tako se zaboravi na nj. Nu za osvojenja Granadina, jedan od posljednjih potomaka bivarske obitelji, djed Blankin, proslavi se ne toliko dostojanstvi, koliko sjajnim junačtvom. Poslije kako su izagnani nevjernici, pokloni Ferdinand tomu Sidovu potomku imanja mnogih mauriskih obitelji, te ga učini vojvodom de Santa Fe. Novi vojvoda nastani se u Granadi, te umre još mlad, ostaviv jur oženjena jedincasina don Rodriga, Blankina otca.

Dona Tereza de Xeres, supruga Rodrigova porodi sina, kojemu se nadjene ime Rodrigo, kakono svim djedovom njegovim; nu da se razlikuje od svoga otca, pozovu ga Don Karlos. Silni dogodjaji, koje vidjaše don Karlos za rane mladosti zbijati se pred svojima očima, pogibelji, u kojih bijaše sve od mala: to sve učini don Karlosovu prirodno ozbiljnu ćud još opornijom. Bijaše mu jedva 14 godina, kada podje s Kortezom u Meksiku. Bijaše prepatio sve pogibelji, bijaše svjedok svih strahota te čudnovate vojne, bijaše dopomogo propasti posljednjega kralja, toga dosle nepoznatoga svieta. Tri godine poslije toga dogodjaja, bijaše don Karlos u Evropi u bitci pavijskoj, baš kao da je namjeran bio vidjeti krunjeno poštenje i hrabrost nadjačati udarci udesa. Vidjev novi sviet, putujuć dugo po do onda nebrodjenih morih, pa videć prevrate i promjene srećine — posta Karlos još nabožniji i zanešeniji. Bijaše stupio u viteški red kalatravski. Ne mareć za molbe don Rodrigove zareče se, da se neće ženiti, te odredi sav svoj imetak svojoj sestri. Blanka de Bivar jedina sestra don Karloseva, i mnogo mladja od njega, bijaše ljubimče svoga otca. Bijaše joj umrla majka, te nastupi upravo osamnaestu godinu, kada dodje Aben Hamet u Granadu. Sve bijaše zatravno u te čarobne ženske. Glas joj bijaše zanesljiv, a plesanje lagahnije od lahorca. Sad upravljaše poput Armide kolca, a sad poleti na hrbtu ponajbržeg andaluškog vranca poput onih divnih vila, koje

se ukazaše Tristanu i Gelaoru u luzih. Atena bi ju bila smatrala za Aspaziju, a Paris za Dianu de Poatie, koja posta baš u to doba vidjena na dvoru. Nu prem je bila čarobna poput Francuskinje, bila je ipak takodjer strastna poput Španjolkinje, te njezina prirodna prpošljivost ne zakidaše dostojanstvenosti, postojanosti i uzvišenosti čuvstava njezina srca.

Na viku mladih Španjolaka, pošto bje skočio Aben Hamet u šumicu, dodje žurno don Rodrigo „Otče, reče Blanka, evo gospodina Maura, o kojem vam kazah. Začu me pjevati, pozna me, te unidje u vrt, da mi zahvali što mu pokazah put.“

Vojvoda de Santa Fe pozdravi Abanseraža ozbiljnom ali ipak prirodnom španjolskom uljudnošću. Ne opaža se u toga naroda ono udvoravanje, niti onih povoraka rieči, koje pokazuju prazninu mislî i podlost duše. Govor odličnikov i seljakov jest jednak, pozdrav jednak; pokloni, navade, običaji, sve je to jednako. Kako je bezgranično pouzdanje i veledušje u toga naroda prama tudjincem, tako je i osveta strašna, kad mu se učini nevjera. Heroske hrabrosti, uztrajan u svakoj kušnji, nemoguć uzmaknuti pred nesrećom ili predobi ili bude poražen. U njega je malo one tanke domišljatosti, ali zanesljive strasti nadomieštaju mu tu bistrinu, koja potiče s tančine i obilja mislî. Španjolac, koj probavi dan ne progovoriv, koj nije ništa čitao, ništa učio, ništa prispodabljao, pomaže si u čas nepogode veličinom svojih odluka.

Bijaše baš rodjen dan don Rodrigov, te Blanka činjaše svom otcu tertuliju ili malu svetkovinu u ovom ugodnom zabiću. Vojvoda de Santa Fe pozove Aben Hameta neka sjedne medju djevojke, kojih vele zanimaše turban i odjeća tudjinčeva. Iznesu se sjedala od baršuna i Abanseraž se posadi po mauriskom običaju. Upitaju ga, za njegov narod i njegove zgode. Odgovori dosjetljivo i veselo. Govoraše čisto kastilskim narječjem. Mogaše se pomisliti, da je Španjolac, da nije malo ne vaviek kazao *ti* mjesto *vi*. Ova riečca bila je nekako toli sladka u njegovim ustima, da se Blanka ne mogaše otresti tajne zlovolje kad bi ju namienio kojoj njezinih družica.

Pridodju sluge, te donesu šokolade, kolačića s voćem, i onih malenih malaških krušića, bielih poput sniega, šupljikastih i lakih poput spužve. Poslije te okrepe bude uprošena Blanka, da pleše koj onih značajnih plesova, kojimi nadkrilivaše i najvještije gitane. Bude prisiljena učiniti na volju svojim prijateljicam. Aben Hamet bijaše za toga šutio, nu njegovi proseći pogledi borahu mjesto njegova glasa. Blanka odabere Zambru, živahni ples, koji bijahu Španjolci uzeli od Maura,

Jedna od moma uze udarati u gitaru napjev toga tudjega plesa. Kći don Rodrigova skine sa sebe prievjes, i uzme u biele svoje ruke kastavjete od ebenova drva. Vrana kosa pada joj u zavojcih po alabastrnjem vratu. Usta i oči jednako se osmievahu; lica joj se zažare od nadimanja grudiju. Iznenada zaškrne glasno ebenovim drvom, udri njim po tri put, te zapjeva pjesmu Zambrinu, primješav svoj glas uz kucanje gitarino, poskoči poput striele.

Koliko raznoličje njezinih koraka! Pa kako se ubavo kreće! Sad hitro digne ruke, a sad ih spusti kao umorena. Iznebuha djipi kao opojena slašću, pak se opeta vrne kao smognuta dreseljem. Krene glavu, kao da zove nešto nevidovna, stidljivo mu dade cjelovnut lice, smete se, s nova oživi utješena, ponosito poskoči skoro junački, zatim zaigra opet po travici. Sklad njezinih krokova, njezina pjevanja, i kucanje gitarino bijaše podpuno. Glas Blankin malo mukô bijaše onakoga izraza, koj pronikne duši do dna. Španjolska glasba, sastavljena od uzdisaja, živih kretnja, žalobnog ponavljanja, i od napjeva naglo svršenih čini osobitu smjesu veselja i turobljà. Ova glasba i ovaj glas odsudiše bez milosti udes posljednjega Abanseraža; bili bi mogli občiniti i srdce manje belestno od njegova.

Pod večer se vratiše u Granadu durskom dolinom. Don Rodrigo, sviknuvši mu gospodske i skladne navade Aben Hametove ne htjede se rastati š njim, dok mu neobeća, da će često doći zabavljati Blanku čudnovatimi istočnimi pripoviedkami. Maurac sretan i presretan odazove se pozivu vojvodinu, te ode sutradan u dvor, gdje disaše ona, koju više ljubljaše od dnevnoga svjetla.

Blanka se skoro nadje zapletena u silnu strast, još silniju tim, što mišljaše, da je u nje takva strast nemoguća. Da ljubi nevjernika, Mavra neznanca, činjaše joj se stvar tako tudja, da se nikako ne ogradi proti zlu, koje se stade uvlačiti u njezine žile. Nu jedva pozna bolezan, namah ju dočeka posve po španjolski. Radi pogibelji i jada, koje predvidjaše ne uzmaknu sa kraja bezdna, nit premišljaše dugo sa svojim srdcem. Reče u sebi: Da je Aben Hamet kršćan, da me ljubi, a ja š njim na kraj svieta.

I Abanseraž oćuti svu silu neutoljive strasti. Ne življaše doliš za Blanku. Ne bavljaše se više s namjerami, poradi kojih bijaše došao u Granadu. Bilo bi mu lako dobiti obaviest, koju bijaše došao tražiti, ali svega, za čim mu bješe stalo, osim njegove ljubavi, nesta izpred njegovih očiju On sam se bojaše odvjeta, koj bi bio mogao krenuti njegovim životom. Ne pitaše ni za što, ne htiaše da sazna išto, već samo veljaše u sebi: Da postane Blanka musulmanka, da me ljubi, pak eto ja ću joj služiti do zadnjega daha.“

Aben Hamet i Blanka tako utvrdjeni u svojih odlukah, nečekahu drugo, nego da si iskažu svoja čuvstra. Bijahu tada najljepši dani u godini. Niste još vidio Alhambru, reče kći vojvode de Santa Fe Abanseražu, sudeć po nekoliko rieči koje vam utekoše, vaša obitelj

jeste iz Granade. Možda bi vam bilo drago, pogledati dvor svojih starih kraljeva! Hoću da vas odvedem danas na večer onamo."

Aben Hamet zakune se prorokom, da ne ima zanj ugodnije šetnje.

Sat odredjen za put u Alhambru biaše došao. Kći don Rodrigova zajaše bjelca uviknuta penjati se uz krš poput srne. Aben Hamet pratijaše krasnu Španjolku na andaluškom konju opremljenom po turski. Sa brza trka uzvine se mladjanomu Mauru crvena kabanica ostraga. Krivušja sablja pozvekivaše o povijeno sedlo a vjetar igraše perjanicom na turbanu. Narod diveć se pristalu junaku govoraše dok je prolazio: „Gle nevjerničkoga kraljevića, dona Blanka će ga okrenut."

Najprije udariše dugom ulicom, koja se još zvaše po nekoj slavnoj maurijskoj porodici. Ta ulica se svrši pri vanjskoj ogradi Alhambrinoj. Onda prodju malen briestik, dodju do jednog vodoskoka, te se napokon nadju pred ogradom Boabdilova dvora. U zidu utvrdjenom kulami i naćičkanom strielnicami otvore se vrata nazvana „sudačka." Uljezav na ta prva vrata podju uzkim putem, koj se vijugaše izmedju visokih zidova i na pol porušenih stanja. Ovim putem dodju na trg Algibski, blizu, kojega dade tada Karlo V. graditi dvor. Odavle krenuv prama sjeveru dospiju u pusto neko dvorište, koje bijaše izpod zida bez nakita i od starine oveščala. Aben Hamet skočiv hitro na tle, pruži Blanki ruku, da joj pomogne saći s konja. Sluge pokucaju na jedna zabitna vrata, kojim bijaše po pragu izbusala trava. Vrata se rasklope i dadoše na jednom pogledati u skrišne strane Alhambrine. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Tudja književnost naprama našemu narodu.

Čitao Vlad. Mažuranić 23. ožujka u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu.

Gospodje moje! Strah me hvata; razloga mu je lahko naći. Govorit mi je, izza kako ste navikle slušat skladne pripoviedke o zanimivih *predmetih* iz ustiu marljivih râdnika na polju književnosti naše. Tko meni pravo daje, da se smjelo dosta u red njihov uvrstit dadoh? Nezagovara me ništa do dobre volje, koju sam svakako tim dokazao, i — do imena, kojim se nazivljem.

A potonje, u koliko je morda k tomu i doprinielo, da, recimo, i upravo mogućim učinilo, da evo pred vas, gospodje moje, ničim inim nepreporučen, stupit smijem: s druge je strane težak teret, kojega ogromnost sada u ovom važnom trenutku predobro pojmim. Sve mi je sile sabrati, da na polju onom, gdjeno ime otca moga medju inimi suradnici nemalo slovi, ako i bez uspjeha a to barem bez sramote prvi korak učinim.

Nepotaknuh toga zato, da morda ukažem običnu onu čednost, koja, kako vele, pristoji svakomu mladiću, kad prvi put pred javnost dolazi. Scienio sam, da je predgovor taj potreban s toga, jer sam, gospodje moje, nakanio, da vam govorim ne o drami, o kojoj vam toli liepo pripoviedajuć sudrug moj ugrija srdca, ne o njegovanju ljepote tiela, gdjeno ste mogle u vješto nacrtanih slikah učena moga prijatelja nazirat odsjev draźesti svojih: već sam eto došao, da vam probesjedim od srdca k srdcu o bolnih nevoljah, s kojih pati narod, štono ga sa mnom zajedno toli žarko ljubite. Tu je iskrenost nužda. Prve mi rieči moradoše bit iskrene. Izustio sam jih.

Gospodje moje! Doista, kadno čovjek krene okom, ter se obazre po ovoj našoj Evropi, malenu dielku zemaljskom, a gospodujućem ipak čitavu svietu; kad opazi, gdjeno svikolici narodi upravo u ovom vieku veleuspješno o tom rade, kako da uzdignu znanje, umjetnost do stupnja, o kojem prošli vjekovi ni snivali nisu; posred nervozne uzrujanosti, koja čovječjemu umu neda mirovat, koja napred goni, kano da valja čim prije skrajne medje ljudskomu razvitku postavljene dostići, da nebude prekasno: sa žalošću ljubeće srdce mora da uzdahne: tužna li si, domovino moja! Svi nas prestižu; vrieme leti, ini narodi s njimi, a mi: driemamo.

A kad dodje do uvidjenja toli bolna, mora motritelj da izpita i uzroke driemeža toga, koji prieti, da predje u viečan san. I tu nastaje gorka dužnost — odkrit valja nevolje, bez bojazni valja da uzmemo ogledat rane.

Upoznamo li jih — izliečili smo jih. Narod neumire od nevolja, makar i najžešćih. Liek — taj počiva u vrućih srdcih sviestnih mu sinova i kćeri.

Žalostnu mi je istinu priznati. Tko da makar samo natukne tečajem toli kratka vremena boli, koje nam narod tište? Nakanio sam dakle da vam prosborim, gospodje moje, jedino ob uplivu, štono ga na njeke odnošaje narodnoga nam bića vrši silna ona moć, koju kulturom nazivljemo i to jednim od njezinih orudja samo — književnošću tudjom naime.

Još nit nezapodjeh o tom govora i eto već prva misao, koja me obuhvaća, crna je i mrači mi oči. Ne jedan susjed nameće nam se posrednikom kulture, nameće nam se učiteljem. Sa zapada leti željeznica i što nosi? Pune hrpe gdjekojih i to ne najbolje odabranih knjiga izmedju ono 15.000, u koje se svake godine

izlieva fantazija i znanje njemačkoga naroda, Eto ti brane, puče slovinski!

Plove morem brodovi a na obale slovinskoga mora, na hrvatske naše žale izkrcuju se proizvodi mudrih Latina i primorska gospodja naša požudno dočekuje djela umnih potomaka Dantovih i Tassovih.

A Bosna, turska ta Hrvatska, čami sada pod dvostrukim jarmom i s juga nam lete gorki uzdasi njezini. Okova ju dušmanin. I glè, ono malo života, što joj težke verige ostaviše, hoće da joj okuži osmanska književnost, i ona nezgrapna učenica, od arapske milosti živuća.

A sa sjevera?

Čuo sam govorit već i o kulturnoj misiji magjarskih plemenitih susieda. Raduj se dakle narode; dolazi ti evo četvrti učitelj; istina, mlad je još, mladji od tebe istoga. Idjaše kako ljudi govore nedavno sam u školu, dapače, što je najsramotnije, i tebi, moj kukavni narode slovinski. Nu tko će zlobnim ljudem vjerovati?

Ponarastoše Prekodravcu krila. Mudro se drži, govori mnogo sám o svojoj učenosti. Vjeruj mu dakle narode, a vi hrvatske gospodje pripravite se, da uzmognete nazirat na skoro u Petőfy-u i Vörösmarty-u prve pjesnike svieta ovoga.

Ali pustimo to. Ograničit se moram samo na to, da s njekoliko strana s vama, gospodje moje, ogledam upliv, kako ga na nas vrši domaća naša gospodarica, ponosna gospodja književnost njemačka. Vi joj se rado klanjate, gospodje moje, a i ja s vama. O njoj da progovorimo.

Nu baš sam večeras zlobne volje. Prišaptnut ću vam sasma s tiha, da ni ta gizdava Niemkinja nije baš čiste „modre" krvi. Barem nebroji šestnaest predja. Dapače, ako ćemo na to, eto naša književnost s ponosom može reći, da su književni hrvatski suvremenici naprama Hans Sachsu, pače još i Opitzu, Flemmingu i ostalim isto što plemić najčistije krvi pun nježnosti i galantna ukusa naprama čestitu, vriednu postolaru. Ali što nam prudi ovo? Što prudi potomku propale loze plemenite, ako uzadje na razvaline njekadanje sjajne stolice svojih djedova? Polja već nisu njegova. Neostade mu ništa do krepkih još neporušenih zidina prijašnjega grada, a u njega neima žalibože snage, da opet podigne porušene kule. Mora vidit gdje dapače vrieme sve više i više odvaljuje od ostanaka velike prošlosti i plačnim okom zrieti u budućnost, gdje će se i posljednji trag potamnjelu sjaju zamesti.

Računajmo dakle s faktori sada obstojećimi.

Njemačka je književnost, kako to Niemci tvrde, prva a kako ini narodi priznat moraju jedna od prvih književnostih svieta. Što je bitno a česa nitko zaniekat nemože: ona je svietska, t. j. ona je od neobične važnosti u istoriji razvitka svega čovječanstva. Množtvo proizvoda genija naroda njemačkoga steklo si je priznanja nesamo u narodu, iz kojega proiztiče, već upravo u svem kolikom svietu. Važna pitanja čovječanskoga uma nadjoše u njih riešenje svoje. Božanstvo, prirodu, čovjeka, državu, znanost i umjetnost: sve to obuhvaća kolo književnosti germanske, o svem tom vidimo gdje nastaju novi pojmovi, gdje se radjaju nove idee od neizmjerne važnosti za razvitak sveukupnoga čovječanstva, a proizvedene genijom njemačkim, prometnute književnošću njemačkom. Takov nam je taj susjed. Upoznajmo ga. Štujmo ga. Ali ljubav sačuvajmo ipak samo djetetu od našega srdca, čednoj književnosti slovinskoj, koja glavu svoju pomalja lagano, zastrašena burami, koje oko nje viju. Zaštićujmo ju; a vjerujte mi, gospodje moje, i suze što jih domoljubno srdce prolieva nad tim slabahnim djetešcem okriepit će ga. —

Njemačka dakle naša susjeda ovakova je: umna, učena, nakićena svakim vanjskim uresom, dobro zvučećimi imeni pisaca, puna unutarnje vriednosti, književna blaga baš neprocjenjiva. Tko joj tako nablizu stoji kano mi imade vazda dosta razloga plašit se zamamljive snage njezine. Francezki je narod eto prošloga još vieka s preziranjem motrio prekorenske protivnike: bili su mu barbari. Za vrieme Voltaire-ovo, tko bi se bio usudio da uzme sliedit njemački ukus? Goût allemand — bijaše tada smiešno protuslovje, a sada mora Chauvin francezki žalostno dà uzdiše nad palim kinezkim *zidom* izmedju Gallije i Germanije. „Nova irupcija barbarizma teutonskoga" viču starci francezki; al mladež ipak prijanja uz njemačku knjigu i Goethe, Schiller i Heine nalaze štovatelja u Parizu baš tako kao i u Heidelbergu i Gothi. Je li dakle čudo, da nam nepogodom vremena razciepanu krvavu Hrvatsku poplava njemačke knjige obuhvaća? Gdje su nam nasipi? Gradimo jih; donosimo puni dobre volje po koju šaku pruda, a valovi jih odpljuskuju rugajuć se i narodu nam prieti pogibelj smrtna kao i prije.

Da malo pobliže proučimo tiek tih pogubnih valova.

Živimo u vieku XIX. — Novi izumi, ta dika čovječanstva, do bukteća plamena razžarena iskra, koju bog čovjeku u grudi baci, promieniše po gotovu zakone naravi iste. Daljine se umaljiše, prostori stiesniše. Narodi, koji se prije jedva po imenu poznavahu, promiešaše se. Kroz Evropu protiče od jednoga kraja k drugomu kano u tielu punu mlada života nagla bujna krv. Žile kojimi se valja jesu joj željeznice, jesu parobrodi, jest magična žica, koja bi bila vrhunaravna, da ju ne tumači tajna, divnim ljudskim umom odkrivena sila naravi sáme.

Sve se nivelira. Idite u Pariz il u Astrakan, u Stokholm ili Palermo — ista kultura u viših krugovih, isto znanje, isti nazori. Ev-

ropa postade tako rekuć jednom zemljom, u kojoj manje razlikah naziremo, nego li su prije nemnogo stoljeća lučile pojedine županije, da rečemo, susjedne nam Ugarske.

Prevrat taj u Evropi učiniše, priznat valja, zapadni narodi. Mi u njem ili nismo ništa ili sasma malo sudjelovali. On je bez nas učinjen, zatekao nas je dakle. Valja napried poći. A mi umoreni driemamo. I kolo nas popade i zavrti nami. Tumaramo polusneni napried, spotičemo se, gurani, vučeni, svaki čas u pogibelji, da nas ini u toj sveobćoj vrevi nesruše i nepogaze.

Morali smo u to kolo, trebalo si je dakle pribavit znanja, kojimi se drugi narodi ponose. Gdje da jim se učimo? Ljudstvo nepazi načela; ono prima, što mu se samo nudi, što je najpraktičnije. I tako se lati svaki svoga učitelja. Nam bijaše Niemac najbliži. Njega odabrasmo, a po kadšto nam se on i sam nametnù. Dosta, kako mu drago i sada smo mu učenici. Kakovi? Pitajte Niemca, kazat će vam, svakako nezahvalni. A ja odgovor dajem: ne, nepozorni smo. U nauku mu se predasmo svezanih ruku i očiju, na milost i nemilost. Pravo je, da se otimat počesmo; ta već nam i srdcem zavladati htijaše, a tu leži pogibelj. Toga mu nesmijemo dati, gospodje moje. — Ono naše nije. Zemlja ova, na kojoj se rodismo, imade staro pravo, da ovo srdce samo njojzi, dobroj majci, kuca. Tudj učitelj neka nam razsvietli um. *Kako domovinu* ljubit moramo, to znademo, to bismo barem morali znati, u svakom valu krvi ćutiti.

Prihvaćajmo dakle rezultate, postignute prosvjećenimi susjedi našimi. Prihvaćajmo jih bez mržnje nu pozorno. Dobro od zla, koristno od štetonosna valja da lučimo, kao svagdje tako i u nauci, o kojoj toliko, o kojoj s v e visi: budućnost naroda, kojemu pripadamo.

U toj toli jednostavnoj i staroj istini, rekao bih, leži sredstvo, da uzmognemo odoljet pogibeljim, koje s te strane Hrvatsku i srodne joj zemlje salećuju. Nedade se more germansko, koje biesno o naše žale udara, ter jih podjeda, presušiti. Nu najsilniju ćete navalu vodah ukrotit moći. Nasip, koji će bit preslab, da zaprieči provalu valova, može bit dosta jak, da ju oslabi, da ju nepogibeljnom učini. Zapriečit nemožemo posvema proloma povodnje njemačke — regulirajmo ju dakle i ono, što je prietilo propašću, postat će plodonosnom podporom.

Potaknuo sam već u srdcih vaših jednom rieči ono što smatram za najbolju ogradu proti pogubnoj prevagi goleme kulture susjedne. Ta rieč je ljubav, ljubav domovine, ljubav svega onoga, što ju čini baš hrvatskom a ne tudjom domovinom.

Vi ju poznajete, gospodje moje, da i neimam drugih dokaza, pozvao bih se na svjedočanstvo neoborivo, na prisutnost vašu u dvorani ovoj. Što vas nuka, da evo dolazite slušat neskladan govor nepoznata čovjeka? Slovinske zvuke hrvatskoga našega jezika dodjoste da slušate govoriti, dodjoste da i vi, dokazujuć nagnuće svoje k djelu narodnoga preporoda, poslenikom ulijete ljubezljivom svojom podporom i toli skupocjenim priznanjem snagu, da uztraju na putu, kojim krenuše.

Nu, vjerujte mi, i razloga imade dosta ljubavi vašoj. Ta jezik naš i sladak je i uzvišen, i plemenit i vjeran tumač misli i nježan i krepak, laska uhu a izpunjuje dušu. Neprigovarajte mi, da mi je sud pristran. Neimam manjega svjedoka za nazore svoje od Goethea, koji pod starost požali, što mu nije bilo dano naučit jezik naš, prekrasnu idiomu, koja pod dva jednako liepa i omiljena imena srbskim i hrvatskim zaslužuje, da ju uvrstimo medju ponosni španjolski i sladki talijanski jezik, kojih obiju dražesti u zvukovih svojih spaja.

Da vam se je bilo upoznat s krasotami jezika toga; da nebudu vjekovi prekinuli nîti književnoga razvitka našega; da vam je bilo uronit u čarobne dubljine knjige dubrovačke, uz veličanstveno talasanje stihova Gundulićevih, Palmotićevih i Gjorgjićevih snivat divne sne, kako no su moje srdce blažili, zadajem vam rieč, eto gdje izčeznu velik dio zamame, koja vas neodoljivom silom privlači u naručja tudjih književnosti.

Nu tako žalibože nije. Izgubismo ćut za ono što je njekada sačinjavalo ponos naš a moralo bi ga vazda sačinjavati. Mi Dubrovčana nerazumijemo ili bolje, neimadjasmo dovoljne uztrpljivosti, da se duhom njihovim opojimo. Lišismo se te podpore. Osamljeni stojimo proti tudjoj navali. Štita neima, a oštar mač tudja duha rije nam u grudih.

Mnogo se tu mora popraviti. Neplašeć se umora valja da prevalimo pustoš, štono nas luči od zelene oaze u književnoj prošlosti hrvatskoj. Skapasmo, žedja nas mori: tamo je nepresahli kladenac; bistar napitak i zadobismo snage za daljni put do sveta cilja: usavršenja pojedinca i svega naroda.

Učite dakle jezik. Tada ćete razumjeti, zašto tu ljubav gojite naprama narodu našemu. Imat će temelja tada uzvišeno to čuvstvo, koje za sada mračno u grudih vaših počiva, i nećete se ga stidit morati. Vriedan je predmet svakoga uzhita plemenitih duša.

Ali je li to sve, čujem gdje pitate? Nije. Da nam baš i poviest književnosti bude jedna cielost: ohrabrit, oplemenit dà to će nas moći, nu zadovoljit nikada.

Sadašnji viek ima svojih zahtjeva. Zadovolji jim, ili propadni. Više je izobraženje potreba za narod ukupni, koji hoće, da u ovoj borbi gdjeno puci biju o pukove, nazori o nazore, misli o misli makar samo da baš nepadne. Nemožeš sam napried, sustao si, umoriše te vjekovi,

trebaš počinka? Dobro, susjed će te, narode moj, uzet pod ruku, morat ćeš s njim, kad nemožeš sam, morat ćeš pod silu, kad nećeš s dobre volje. Nemožeš ni tako? A ti pogini, naći će se krepčiji i uztrajniji od tebe, koji će na tvoje mjesto u kolo.

Šta ćemo dakle?

Književnost naša, kako rekoh, za više ovo izobraženje nedosiže. Treba nam tudje, a što je najgore nemožemo te pomoćnice ni da si sami odaberemo. Ona nam se je nametnula, jer smo se o nju raznimi odnošaji prisiljeni oslonili, ona je njemačka. Tu je svako otimanje uzaludno. Služimo se dakle njom marljivo, pomno nu s plemenitom nakanom, da jedared izučeni iz te kadikad toli nesnosne škole izadjemo i na svojih noga u sviet stupimo.

Kada dakle zahtievate, gospodje moje, rodoljubnim čuvstvom nadahnute knjiga za pouku, za zabavu vašu, prisiljeni smo, istina je, da vas odputimo na drugo silnije vrelo; u nas toga ima malo, tako malo da me samo srdce hrvatsko u tom prieči, da ne kažem, neima ga.

Nu da malo pobliže promotrimo stanje stvari, tako žalostno, nebi li nam sred mračnih crta, štono će nam pred oči doći, sinula i koja svjetla točka.

Nismo samo mi jedini u Evropi, koji smo prisiljeni služit se tudjom podporom, da se uzdržimo koliko je moguće na površju obće kulture.

Uzmite Poljsku. Srodna nam je po narodu, srodna po nesreći. I ondje slovinsko koljeno, i ondje krvava, razkinuta uda. Pak ipak, gledajte kakono se je književnost poljska umjela nesamo občuvat od svakoga p o g u b n a upliva inostrana, već upravo kako je proizvela djelâ tako narodnih, da poznavaocu njihovu, u kojem naše srdce bije, ponos uzdiže grudi vrhu toli liepa cvieta duha slovinskoga.

Neostadoše mi nepoznati mnogobrojni uzroci, koji su povodom tolike razlike u malne istoj nesreći. Tamo narod još nedavno velik i slobodan, ovdje već od vjekova priučen tudjemu gospodstvu; tamo književnost, koja neprekidno kroz vjekove podiže narod, liečeć mu boli, kriepeć mu duh, ovdje kratki časovi cvatnje, prekinuti vjekovi mrtvila, tamo isti duh, ista ljubav, ista mržnja prodiruća sve krajeve, ovdje razcjepkanost dvostruka, trostruka, politična, vjerozakonska — i što je morda najgore kulturna. — Nu uza sve to usudio bih se uztvrditi, da bi njemački živalj prodro bio mnogo dalje u poljske zemlje, a što je još više i u poljske duše; da bi morda i ondje gospodje Lavovske i Varšavske volile govorit jezikom Götheovim, nego li Mickieviczevim, da jim nepriskoči u pomoć i razbor i slučaj.

Prisiljeni i oni, kao i mi, prislonit se uz zapad, njegovom hranom namirivat duševne potrebe novijega vieka, postupali su od nas i pozornije i sretnije. Neograničiše se na književnost najbližu, susjednu, dakle najpogibeljniju. Poljaku je i Poljakinji knjiga francezka toliko omilila, koliko i njemačka. Medjusobnim trvenjem dviuh tudjih sila paralizira se sretno samosilna prevaga jedne same izmedju njih.

Kako je kod nas, gospodje moje? Upravo protivno.

Sve nam izobraženje dolazi jedino iz Njemačke. Nazori o znanosti, ob umjetnosti, ob ukusu nevaljadu kod nas, ako nisu njemački. Usudit se mislit drugčije nego po pravilih njemačkih mislilaca, grjehota je, dokaz sramote dostojna barbarizma. Njemački je elemenat zavladao tolikom premoći u ovom kraju zemlje naše, da bi strog i malo pesimističan motritelj morao reći, da su izobraženi Hrvati njemačka kolonija, koja uz njemački svoj jezik govori još kadikad i dialektom barbarskim prosta puka urodjeničkoga.

Kako svagdje tako i ovdje u ostalom, ne slovo, duh je poglavita stvar. Neubija nam svakoga napredka narodnoga, što svi njemački govorimo, već što njemački mislimo.

Zastrašila nas je duševna sila njemačkoga naroda. Obkolila nas je, popala, o hladne grudi, koje naših boli nećute, pritisnula, i uplašeni neusudjujemo se nit da mislimo vlastitim mozgom već kao začarani sliedimo svaki mig genija njemačkoga.

Naravno je, da se uslied toga baš *moralo* ipak naći pojedinih srdaca, odveć ponositih da podnose toliko nasilje. Započe otimanje izpod pritiska. Nu s koli slabim uspjehom!

Opažamo borbu ovu u novijih proizvodih naše književnosti. Njeko trzanje, grčeviti pokušaji, nebi li kako odvalili teret, koji nas sapinje, guši — jedini su žalibože uspjesi plemenita nastojanja.

Pisci naši kušaju, da budu narodni. Nu velikom je većinom pokušaj unapred već osudjen, da umre u začetku, ili barem, da na sviet donese nezrelih, za život nesposobnih plodova. A kako da i bude drugčije? Riedkim je duhovom dano, da se uznesu nad površje sveukupnosti, da si sami oni krepkim mahom krila razbiju i otvore kaveze, iz kojih običnim ljudem izbavljenja neima. Kako čitav narod, tako i većinu spisatelja naših obuze, naravna je stvar, čarobna snaga više kulture, koja nam se u ruhu samo njemačkom prikazuje, ter ju makar kako zlovoljni sliedit moraju. Poznajuć pogibeljnu moć tudja nam elementa još više nego drugi, jer su mu i više izvrženi, ćute ju u srdcu svom, ćute u svakoj misli svojoj — a ljubav, štono ju naprama narodu goje, komu pripadaju, nuka jih, da u nejednak boj stupe proti tudjincu. Žalostna unutarnja borba, u kojoj nam se najbolja duševna snaga troši, plačna je posljedica. — Tko je slabiji, propada: izgubivši svaku nadu, podaje se posvema

pobjedonosnu tudjinstvu, a tko jači, upada često u protivnu manu: zamrzi sve, što je tudje ter se sam vara, da se je oslobodio toga neprijatelja, koji mu je toliko boli zadavao, baciv se u naručaj onoj tendenciji u našoj književnosti vladajućoj, da ćemo tobože sve postići, oprostimo li samo jezik naš od svakoga tudjega primiešanja a napunimo li knjige velikom pomnjom po narodu sakupljenimi, često prekrasnimi, ali kadikad i neukusnimi frazami. Uzaludan trud! Proti svakoj navali upotrebi shodnu obranu. Odbij neprijateljski udarac sabljom. Nu brani se makar kako vješto mačem i štitom, električna iskra munje u te upravljene raztreskat će ti grudi. Proti misli germanskoj u boj vodit puko slovo slovinsko zla je taktika i uspjeh toli nejednake borbe jasan mora bit — žalibože svakomu.

Što dakle da učinimo? Pozovimo u pomoć saveznika.

Nisu, gospodje moje, Niemci sami viek XIX. učinili onim, što jest. Zapadu pripada čast, da je silnim naporom, u koji sve snage svoje uložio bijaše, promienio u ovom vieku lice svieta. Nije moguće zaniekat neizmjerne podpore, koju nadje svaki napredak u veličanstvenih duhovih, koji krase prošli i tekući viek njemački. Lessing i Goethe imena su dostojna, da se njimi čitave epoke nazivlju. Na krilih svojih ponesoše ljudsku misao i dalje i više pod oblake. Nu kad gorostasne slike ovih muževa priete, da obsiene sve, što nam je sveto, kad Hrvat hoće da prestane zastrašen branit proti tolikoj moći zemljište krvju otaca natopljeno: tad ima nješto, što nam je kadro ulit smjelost, da se otmemo tomu čaru, odvinemo iz naručja smrću prietećega. Sjetimo se samo, da je ta ista književnost, koja pred nas sada kao pobjediteljica ponosno stupa, jedva prošloga vieka prestala da se kriepi tudjom milostinjom. Sjetimo se, da Shakespeare, Corneille, Racine, Molière i toli ozloglašeni Voltaire nisu Niemci, a da jim narodi, iz kojih potekoše, ipak istu slavu pribrajaju, koju Niemci svojim umnim gorostasom.

Prestanimo jedared sve pojave u svietu sbivše se gledat jedino kroz naočale, što nam jih Niemci na oči meću. Svako štovanje pred optikom njihovom. Nu je li baš uviek ono prava slika svih predmeta, kako nam ju njihova stakla pokazuju, dopustite, da o tom sumnjam. I iz sumnje ove crpim snagu, da se bez trepeta smijem približit hramu književnosti njemačke, da si smijem okupat duh u mirisnoj rosi cvieća njezina — nebojeć se opojne duhe njegove ni zamame germanske muze.

Ne, absolutne istine težko da imade do matematičkih formula. Najmanje je pako ovlašten ikoji narod, uzpeo se on makar kako visoko, da zahtieva neuzkolebivu vjeru u istinitost svojih nazora. Kano da je baš sigurno, da je put, kojim njegove misli krenuše, pravi ili da rečemo jedini!

Emancipacija dakle, gospodje moje, od toga ničim neopravdana samosilja. Posegnimo malo preko te Njemačke, pak ćemo se osvjedočit, da nam često ti naši dobri prijatelji sa zapada donesene plodove, i kod njih istih jedva udomaćene, amo promeću. Čemu to? Gledajmo da se sami čim je to više moguće iz prvoga vrela obskrbimo duševnim napitkom.

Da to bude, da se jednom, uznimo, razširi poznavanje talijanske književnosti i po ovih krajevih ležećih u obsegu sile germanske, ili da zapadne književnosti, englezka i francezka, počnu djelovati na srdca naših gospodja klasičnimi proizvodi svojimi; da se jedanput odučimo strepit pred njemačkom kritikom, koja je oštroumna, al pristrana, čim se radi o djelovanju drugih naroda, koja se neuztručava pozivajuć se na pravila, štono si jih sama sassastavila, sama protumačila, ovjenčat i znanost i umjetnost vlastita naroda lovorom prvenstva; da se pak naučimo s druge strane poslušat kadikad i druge narode, koji o sebi istom stalnošću i baš istim pravom baš isto govore — eto gdje skršismo okove, koji nas spućuju. Tad bi nam njemačka knjiga postala pomoćnicom, jednako kao i svaka druga i starija i vrednija od naše, tad bi tekar mogli punim pravom odvratit porugljivu dovikivanju teutonskomu: „Učenici naši što se bunite? Da nas nebude, eto gdje ostadoste u mraku barbarstva“: Sveobća kultura evropejska, koju smo mi mačem zaštićivali a zapadni narodi još više nego vi Niemci, koji nam se rugate, promaknuli, ona nam je stup o koji se oslanjamo. Propadnite. Bit će štetnih posljedica za napredak čovječanstva. Nu rezultati XIX. vieka ostali bi ipak prilično isti. Nit ste jih vi sami postigli, nit imadete prava uztvrditi, da jih baš od vas uzimljemo, kad se njimi koristimo.

Još mi je nješto na srdcu, gospodje moje. Toli je važno, toli sveto, da se sa strahom pripravljam, kako da to izkažem, Gdje su mi misli, u koje bi se ono što ćutim izlievalo, gdie rieči u koje da odjenem misli?

Dvie su epoke u povjestnici, koje mi se čine jednako važne za razvitak čovječanstva, koje su učvrstile ono, što je sada, kako se barem čini, posve obezbiedjeno — gospodstvo Evrope nad čitavim svietom, gospodstvo uma.

Prvi čin igra u Atinah, drugi u Parizu. Prvi u V. vieku prije Isukrsta, drugi prošloga stoljeća. I kako već nije inako, obje epoke nalaze konac svoj u riekah krvi. Čini se doista, da je to ono prometno sredstvo, kojim idee najlaglje napreduju.

Prvoj epoki dadoše ime po mužu neobična genija, nazvaše ju viekom Periklovim. Druga je, revolucija francezka.

Da su žene pisale povjestnicu, mogle bi bile prvu epoku nazvat viekom Azpazijinim.

Nebi li imale pravo? Reče jednom Themislokle, kažuć na sinčića svoga: „Vidite li ovo djetešce? Ono vlada nad svim svietom, jer vlada nad materom svojom, mati mu gospoduje nada mnom, ja ravnam Atinjane, Atinjani sve Grke, a Grci su vladaoci svega svieta.“

Tako je dakle Aspazija gospodovala nad Periklom, a njime držala u ručicah žezlo svieta. Koje plemenito doba, viek onaj u Atinah! Što vlada? Ljepota; ona je sve, ona božanstvo. Vas narod nosi u grudih ćućenje ljepote i tim se uzpinje mnogo više i ostavlja izza sebe djela neumrlija, nego li prozaićna naša vremena, koja obiluju znanjem — pune glavu a prazne dušu.

U toj dakle epoki, morda bi ju baš mogli nazvat pravim zlatnim viekom čovječanstva, nalazimo kao jednu od najvažnijih osoba ž e n u, nalazimo uz Perikla liepu suprugu njegovu Aspaziju. Ona razgovara ob umjetnosti s Fidijem, ona razplamćuje umjetnički žar u njegovih grudih, ona se prepire sa Sokratom, utiče u život politički, u književnost, umjetnost; jednom rieči: sve niti javna života Atina, gospodarice svieta, protiču kroz njezine prste.

Podjimo dalje.

U revoluciji francezkoj mora svakoga zanieti zanimiva slika gospodje Rolandove.

I tu žena duhovita, koja uzhićuje onu šaku muževa, štono si umirući na stratištu uz pjevanje pjesama ime Gironde stalnije ovjekovječila, nego li stotinami dobljenih bitaka.

Vergniaud, Guadet, Lanjuinais najplemenititi morda karakteri u groznoj tragediji, u kojoj toliko tisuća glava pade svakim korakom, kojim čin napredovaše, crpe moralnu svoju snagu u obćenju s tom gospodjom Rolandovom; toli ocrnjenom, toli ozloglašenom, sigurno ne bez mana nu očišćenom od svake ljage mučeničkom smrću, štono joj prekide uzvišeni uzdah bolna srdca „slobodo, koliko li se zločinstva čini u tvoje ime.“

I mi se baš sada, ako je slobodno mala prispodobit velikim, nalazimo sred odsjeka vremena, koji imade odlučit o budućnosti slovinskih plemena. U preporodu smo.

Pita francezki kriminalista „où est la femme?“ Pitam i ja: gdje nam je žena?

Naša žena neutiče ruku svojih, ona spava, nje neima. Neima Aspazije, neima Rolandove. Osamljeni smo; čudnovat, nečuven se prizor ukazuje: mužki spol naroda skoro u pravoj opreci proti ženskomu. „U vaših je redovih izdaja“, tako dovikuju zlobni jezici, „vaše vas žene izdaše“.

Nevjerujem tim ljudem. Vaše je srdce plemenito. Najljepše ćuti uzgajate, zar da bude jedina domovina izključena iz njega? Ne, to ona nije.

Što nesudjelujete budi krivnja nas mužkaraca.

Kaže učen Francez, da je u zapadnih naroda mužki spol duhovitiji, bolji od ženskoga, a kod nas Slovinaca, da je to naopako, da su nam žene mnogo vrjednije od nas. Priznat ću to, ako ne s drugoga razloga, a to već zato, da u galanteriji nadkrilim duhovita Franceza. Nu od vas, gospodje moje, zahtievam, da izjavu ovu tudjinčevu opravdate, kako je to sestra vam Poljakinja učinila. Priskočite nam u pomoć. Gdje se radi o ikakovu podhvatu narodnu, neka budem tako sretan, da vidim u prvih redovih učestnika i vas, gospodje moje. Dobre volje treba, prije svega pak poznavanja jezika.

Uvrstite se zatim u razriedjene redove naših književnika, prinesite u književnost našu onaj ukus, koji joj manjka, poglavito morda baš zato manjka, jer se ljepša i bolja polovica naroda našega, jer se vi, gospodje moje, nepridružiste najnovijemu pokretu u Hrvatskoj.

Znate li što bi bio vrhunac želja mojih? Hrvatska George Sand. A želja ta nije prevelika, izpunjenje nije nemoguće. Pun je darova ženski spol naroda našega; vi gospodje moje, koje ste domovini našoj barem ljepotom uviek slave pribavili, dočim smo mi mužkarci — nu stid me je dalje govoriti.

Prekidam dakle, nu zahvaljujem vam ponajprije, gospodje moje, od srdca, što ste me ljubezljivom pozornošću ohrabrile i zaključujem sa smjernom željom, da vas nebudem barem odveć dugočasio, već ponukao, da oštrim umom svojim razmišljate o prevažnih pitanjih, štono sam jih potaknuo.

LISTAK.

U Varaždinu, koliko doznajemo, sastavilo se narodno dobrovoljačko društvo i izhodilo je kod odbora zemaljskoga kazališta nekoliko gluma i opereta, što će ih počamši od uskrsnoga ponedjelka, dakle kako se nadamo, do neko doba ljeta rodoljubnomu obćinstvu prikazivati. Nadamo se, da će nam koji naših dopisnika uspješno djelovanje društva doglašivati, nebi li se tomu napredku uzradovali i k jednu doznali za koga vještaka ili vještakinju. Sreća i bog, te neće Varaždincem trebati tudjinsko društvo, da im naraštaj priučava tudjemu običaju i da osobito mlade krasotice odtudjuje od naroda svoga. Što smiera Karlovac? Što ostali gradovi?

— U Karlovcu sprema društvo narodne čitaonice oa 24. o. m. koncert u korist Bokelja, nesumnjamo, da će se samo narodni komadi svirati i da će nam možebiti g. Kwiatkovsky koji novi napjev stvoriti, pa bilo i najmanjoj pjesmici!

— Čujemo, da će se u Jurjevcu ili nekadašnjem Maksimiru, hrvatskim polaznikom za volju, prenadjeti sva imena, i da će napisi na sgradah i na kažirukah samo na našem jeziku pisani biti. Tako vele, da će se „kiosk“ prozvati „vidikovcem“, nadbiskupov dvorac „ljetovalištem“, „tiha koliba“ da će se zvati „vilinim stanom“ a u tom vilinom stanu da će se prirediti hrvatski slavohram, gdje će se samo kipovi i slike našeg Gundulića, Mažuranića, Preradovića, Vraza i ostalih vilinih mitjenika nalaziti. Biti će po svakoga mladoga pjesnika dično, kada mu slika dodje u taj slavohram. Na vilinu stanu čitat ćemo ovaj napis:

U tom kutu, nikomu na putu,
Pjevat vili najviše se mili!

I tako će se svagdje po perivoju, u tavnom omorikovcu, u grmovitom slavuljevcu, po hladovištih i pokraj počivala, uz romoneći potok, i gdjegodj bude sgodno, naći po koja kitica, nebi li dozvala šetaocem na um, da su na hrvatskoj divoti!

— Slovenci će imati za koji dan 15 slovenskih časopisa: u Beču izlazi „Zvon“ beletristički list a izlazit će još „Pavliha“ satirički list uz ilustracije, u Mariboru izdaju pol. list „Slovenski Narod“ i „slovenskoga gospodara“, u Cjelovcu „Besjednika“ zabavni i „Slovenskoga prijatelja“ nabožni list, u Ljubljani: „Novice“, „školskoga prijatelja“, „Danicu“ satiričkog „Brencelja“, i „Pravnika“, u Trstu politički list „Jadransku zoru“ i dva satirična lista: „Juri s pušo“ i „Petelinčeka“, nakon u Gorici list gospodarskoga družtva. Nije za čudo, što se pripovieda, da mnogi slovenski seljak drži po dva tri povremena lista; za „Novice“ kažu, da imadu do 2000 predbrojnika a za beletristički „Zvon“ da ih ima već preko 1300, medju kojimi se osobito odlikuju gospodične i mnoge gradjanske kćeri: A „Zvon“ izlazi samo dvaput na mjesec i puno je manji od „Vienca“, nije li daklo hora, da se hrvatske rodoljubke osviesto?

— Onaj isti dan t. j. 20 o. m., kadno će se opet nastaviti saborisanje u Zagrebu, započeti će u istoj priestolnici izilaziti na našem jeziku politični list „Sloga“. Odgovorni je urednik tomu listu Stjepan Pavišić, a vlastnik Kazimir Jelačić i drugovi. Za njemčki politični list, što bi ga imao Josip Praus izdavati u Rakovcu pokraj Karlovca, kažu, da će malo popočekati, ali ipak na vidjelo izaći.

— Družtvo sv. Jeronima, kojemu je smjer izdavati i širiti po narodu pučke knjige, jača i širi se sve to više osobito po krajini. Nije moći lako nagoviestiti, kolikim će plodom uroditi djelovanje toga družtva, ali toliko znamo, da ima dobre volje i da mu eto svaki dan krila rastu. Željeli bismo, da mu ovogodišnji koledar okrupni i pun svake dobrote i ljepote po narodu podje od sela do sela, od dvora do dvora. Ali trebalo bi svakojako, da gospoda svećenici, svaki, koliko zna, da može i hoće razpačati, naruće kod odbora, koliko se komu primjeraka poslati ima. Tako rade slovenski svećenici i vidi se na narodu i na njegovu napredku, da je seljakom omilila knjiga!

— Čujemo, da je dr. Makanec uz još trojicu strukovnjaka nakan izdavati u Zagrebu pravnički list, čim bi zaista velikoj oskudici i nevolji u pomoć priskočio. Gdje se ima ustrojiti sveučilište, tuj nemožemo ostati bez takova znanstvena lista.

— Tužnim srcem javljamo, da je veliki ljubitelj našoj knjizi i prosvjeti pučkoj župnik Franjo Žužel ovih dana preminuo na Rieci pod Kalnikom u županiji križevačkoj. Laka mu crna zemljica!

— Bio kod nas u pohodih soko iz krajine i osokolio nas je dobrim glasom, da se u nekom štopskom mjestu spremaju častničke i gradjanske kćeri, te će sklopiti družtvo, da se vježbaju u hrvatskom jeziku, da pjevaju i krasnoslove narodne pjesme i da naručuju i kupuju samo naše knjige. Živile i množile se!

— U pravilih je družtva sisačke trgovačke omladine ustanovljena prekrasna dužnost, da družtvo ima širiti domaću knjigu. Nebi li to krasni zametak bio sigurnomu i svjestnomu prometu naše duhovne robe. Mladi su krasnici najsrećniji nudioci naših knjiga, a kad bi takovo družtvo složno na noge skočilo, moglo bi i domaćim listovom što više predbrojnika nabaviti, a osobito domoljubnim ćerkam lice osvietlati, da se podičimo kao Slovenci svojimi predbrojnicami!

— U turčanskom sv. Martinu poče izlaziti „O r l o č a s o p i s p r e z a b a v u i p o u č e n i e“ pod uredničtvom poznatoga u toj struci slovenskoj (slovačkoga) književnika Jána Kalinčáka. „Orol“ izlazi jednom na mjesec u svezcih od 4—5 tabaka. Ime nam urednika i sadržaj prvoga broja jamči, da će list biti dobar.

Slavenske viesti. Iz pera plodnoga i umnoga ruskoga pisca I. G o n č a r o v a izašla su u novije doba tri izvorna romana: O b l o m o v u dvie knjige (3 rub. 50 kop.), O b y k n o v e n n a j a Istorija u jednoj knjizi (1 rub. 75 kop.) i O b r y v u dvie knjige (4 rub. 50 kop.)

Opis Towena u Londinu. William Hepworth Dixon pripovieda postanje i položaj Towera u svojoj nedavno na svjetlo izašloj knjizi tolikom živošću i zanimljivošću, da se čovjek nemože razstati s poviedaocem. Čini ti se, da čitaš kakvu novelu, a pisac ipak nepovredjuje istine. Istinabog gdjekad mu je sam priedmet u prilog, da dira čitaoca u srce. Tako še moraš raztužiti čitajući nevoljni udes plemeniie duše I v a n e G r a y-ove, koja je preko svoje volje nosila devet dana krunu, a za tim žrtvom postala svoje krvožedne suprotnice, M a r i j e katoličanke.

Istim zanimljivim načinom spominje Dixon s i r a W a l t e r a R a l e i g h a, Temistokla britanske države, koji je po tri puta u Toweru uznikovao.

U desetom poglavju opisuje Dixon: d o b r o g a l o r d a C a b h a n a. Taj lord bio je prijatelj puku a veliki neprijatelj svećenstvu a od toga dobričine poviedanjem razdražena svećenstva najviše pričinom S h a k e s p e a r o v o m postao je bezsmrtni S i r J o h n F a l s t a f f, onaj smiešnik, hvastalo i smušenjak, kojemu Shakespeare kadšto velike istine u zla usta umeće.

Koliko bi se u nas o starih gradinah, o dičnih dvorovih naših nekadašnjih velikana i junaka napisati dalo, da jih neima toli mala malica, koji se iztraživanjem prošlosti zanimaju i obtererećeni drugim poslom težkom mukom samo gdješto na vidik iznose.

Cenzura u Biogradu. Mjesto predgovora k pjesmam Milana Kujundžića ima humoristično pismo na gospodju cenzuru, gdje se o nekadašnjih cenzorih biogradskih pripoviedaju svakakve smiešne pričice.

Bilo je vrieme, veli se ondje gdje se nije smjelo pjevati:

Aoh Luko, desna ruko,
Turska muko i nauko.

jer je cenzor rieč „turska" crvenom četkom premazao.

A kad je jednom pjesnik zapjevao:

Kao vjetrić... sve polako...
Poljubi me, tako! tako!...
Raj, govore, san je samo,
A mi, dušo, raj gledamo!

učini se to strogomu g. cenzoru prâva strahota i atentat na moralnost žena i djevojaka; izbrisao je dakle posljednja tri stiha, a mjesto njih ovako napisao:

Kao vjetrić ... sve polako ...
Tu nam kaže srce žarko!

Da mu se bog smiluj!

Jednom se je opet tomu posavskomu Cerberusu strašno zamjerila rieč porez, koju nehtjede nikako propustiti u ovih stihovih:

Evo ti šiljem porez
Gospodin kapetane;

a kad sviet nije znao, što da si misli pod praznimi točkicami, popunjivao ih je čas „globom", čas „mitom", a čas bogme i „ženom!"

Prohtjelo se napokon pjesniku šale, pa je izpjevao na uspomenu cenzorove mudrosti ovu pjesmicu:

O cenzore dragi,
Ja se tebi divim —
Nad piscima ti si
I mrtvim i živim!
Ko tebi sveznanje
Božje nasabira?
Ministarski nalog
Uz dviesta talira...

Razumieva se samo sobom, da ovo nije moglo proći. Nu hvala bogu i sviesti narodnoj, veli g. K., za ova se vremena već može kazati da „prolaze"; a najsjajniji je tomu dokaz, što se sada smije štampati satira ćak na cenzora.

Velik li je do nedavna pritisak morao tištiti knjigu biogradsku, kad se je pjesnik u današnjoj slobodi zanio do ovih rieči: Zar da mi pero nezaigra veselije u ruci, zar da neosjeti, da kod nas već probija i gore i dole kroz oblake življi, napredniji duh, zar da nepogleda s iskrenim povjerenjem u budućnost narodnu?...

Bosansko-turski spomenici. Poznati njemački konzul u Sarajevu, dr. Otto Blau, izdao je u Lipskoj svoju oveliku razpravu o bosansko-turskih spomenicih, koji su pisani dvojim jezikom: turskim i hrvatskim. U toj razpravi ima iza uvoda: Uskufljev Potur Šahydije; bosansko-turski razgovori; poslovice i pjesme i abdusellam, t. j. tursko-bosanski glosariji.

Uvodom razlaže pisac, što nam je svim poznato, da u hrvatskom jeziku u Bosni ima mnogo turskih rieči; al onda pripovieda i o tom, čega u nas malo tko zna, da je turski jezik i izvan Bosne izpremiešan množinom hrvatskih rieči. Ono prvo nije nikakvo čudo, kad se na um uzme, kolikom je silom turska vlast pritisnula hrvatsku zemlju: vlada i zemaljska uprava, vojničtvo, trgovina, obrtnost sve je to u turskih ruku. Što su se pako hrvatske rieči razširile po turskom jeziku, to Blau tumači onim barbarskim običajem, po kojem su kršćanske dječake na silu uzimali u Janjičare; ti su Janjičari svoj materinski jezik raznieli po svoj carevini. — Jasno je, da tu mora biti i drugih dubljih uzroka. Neima sumnje, kako i sam Blau pripovieda, da je moć Hrvata tolika bila, da su i Turci morali učiti njihov jezik; dapače hrvatski je jezik bio, kako znamo, diplomatičnim jezikom i u Turaka. Kad se već drugčije nije moglo, pisali su Turci hrvatski jezik arapsko-turskimi pismeni. — Slavenskim je učenjakom poznat „Potur Šahydijje", bosansko-turski rječnik u rimovanih verzovih, koj je izašao god. 1631 po našem računu; ob ovom spomeniku izvješćuje Blau sada i njemački učeni sviet; a i bosansko-turskih pjesama, u kojih je kadšto polovica hrvatska, priobćuje on množinu uz njemački prevod. — Sve ovo izvodio je Blau iz njekakva kodeksa, koji je vrlo važan za bosansku knjiženost, a i ima ga netko, tko neće da se za to zna.

Proti materializmu. Dr. Hirsch, profesor u Kraljevcu, dokazivao je nekom sgodom, kako je lud nauk, da bi iz absolotnoga nereda, iz kaosa, mogao sam po sebi nastati podpuni i savršeni red kosmasa, pa je za razjašnenja naveo ovu prispodobu: Može li se postanak svieta ovim načinom protumačiti, žašto se nebi protumačio i postanak pa razvitak literature? Našlo se je u svietu 25 pismena; ta su pismena neizmjerno pomnožana, a onda ih je neka sila dobro promiešala pa razsula na sve strane. Ovako da je nastalo različitih kombinacija; većina tih kombinacija nije imala dakako nikakva smisla, al od nekih postala su ipak divna djela Homerova, Newtonova, Kantova, koja su sačuvana i potomstvu. Da bude literature, netreba dakle nego pismenâ, crnila i tiska, a nipošto duha, koga nemožeš ni očima gledati ni rukama pipati.

Ono je dr. Hirsch izrekao i neznajući, da je već Čicero istim načinom, dapače malo ne istimi riečmi oprovrgavao materijalizam Epikurov, komu se svidjelo dokazivati, da svakolika sjajnost i ljepota svieta nije ništa drugo van slučajno nagomiljivanje atoma. Glasoviti rimski *advocatus spiritus* veli o tom: Pa da se nečudim, kad tko misli, da u prostoru ima krutih i nerazdjelivih tjelesa, koja se kreću samom svojom težinom, a sa slučajna im sukoba da je nastao ovaj sjajni i divni sviet? Tko vjeruje, da se ovakova šta dogoditi moglo, o njem nedokučujem, zašto nebi i to vjerovao, da se je negdje našla neizmjerna množina dvadeset i jednoga pismena naše abecede salivena u zemlji, a ovdje da su se iz nje slučajno sastavili annali Ennija te ih netreba nego čitati. Ja pako u istinu mislim, da se ovakvim slučajem nebi mogao sastaviti ni jedan jedincati otih...

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Broj 17. U Zagrebu dne 23. travnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Bilo kad!*

Spjevao P. P.

Neboj mi se, mili rode,
I smiono digni glavu;
Čvrsto svome stoj na pravu
I na pravom tlu slobode;
Pa i tebi — bilo kad —
Ugodit će svieta sgode,
Prestati će i tvoj jad!

Neboj mi se rode vrli,
Samo krjepko, otvoreno,
Ali liepo i pošteno
Svojim pravcem napred hrli;
Pa i tebe — bilo kad —
Još će sreća da ogrli,
Prestati će i tvoj jad!

Neboj mi se, rode dragi;
Nosi, trpi dušom ravnom,
Običaju svom po davnom,
Težki namet tvojoj snagi;
Jer će doći — bilo kad —
Poravnanje krivoj vagi,
Prestati će i tvoj jad!

Neboj mi se rode čili;
Ali nastoj, teži, radi,
Na sve strane sij i sadi,
Bezposlice ter necvili,
Pa ćeš i ti — bilo kad —
Dokopat se još obili,
Prestati će i tvoj jad!

Neboj mi se, rode zdravi;
U tebi je dosta silâ,
Razrieši jim samo krila
I uzvij se na njih k slavi,
Pa će tebe — bilo kad —
Sviet sokolom da pozdravi,
Prestati će i tvoj jad!

Neboj mi se — bijuć biedu,
Života si ljuti bojak,
Nepomičan budi vojak
Na svom mjestu, u svom redu,
Pa pred tobom — bilo kad —
Poklonit će glavu siedu
Ostarjeli i tvoj jad!

Izdaleka i blizu.

Pripoviest iz ruskoga od N. V. Uspenskoga.

(U 15. broju obećani nastavak.)

VI.

Uspjeh prvoga posjeta.

U deset sati prvo polnoći sjedjaše obitelj Karpovova u dvorani. Gospodar po običaju vrže si pod kičmu uzglavnjak, zaže očima, te sjedeć na počivalu po koji put turnu kapicu sad na ovu sad na onu stranu glave. A turnu ju svaki put, kadgodj mu nove misli munuše po glavi. Taj čas mišljaše Karpov o tom, kojim će pravcem udariti nastajući odnošaji s grofom i čemu može povodom biti njegovo poznanstvo?

Praktičnim umom doumio, da „pješak konjiku — nije drug“: da je grof — osoba višega poleta, dočim je Karpov prema grofu čovjek mali, skromni vlastelin, bakrenimi peticami utemeljiv si kojekakvi probitak a po duši sudjaše, da njegovo bivanje nije prema bivanju

* U kraćem liku mjesto: kad god bilo.

grofovu. I kako će da bude, pošto Karpov nenalažaše nikakva zajedinstva medju sobom i grofom i pošto odluči ni za dlaku neodstupiti od svoga svakdašnjega običaja, dapače i u istom slučaju, ako bi se presvietlomu gospodinu svidjelo zagledat se u njegovu kćer: nekupovati nikakvâ vina doli lizabonskoga, kojeg je svaki dan bilo na njegovu stolu, ni neodievati lakeja bolje, nego li ga je odievao dosle, t. j. starim frakom s poderanim rukavima na laktu i ne posve bielim prtenim rukavicama.

Upokojiv se tom odlukom razklopio starac oči i milo se smiešeći gledaše na svoju kćer, koja uz tetku si za većim okruglim stolom pregledavaše „ilustraciju“. Poče starac lupati nogom takt svojoj ženi, udarajućoj u glasovir te uze pripievati: „riba-ak nešumi!“ (gospoja igrala odlomak iz „Fenele“). U taj par na ulici zalajali psi i za časak pred samim pragom začulo se silno dahtanje kônjâ.

— Eto naših! jednim glasom uzkliknuše gospoje.

U dvoranu ušao Vasilj Egorić, za njim Novoselov.

— Eto nas od grofa! započe Vasilj.

— Al što je, što je? . . . ujagmile pitati gospoje.

—Pogodite, dajte nam odahnuti . . .

— Jeste li pili čaj? upita starac.

— Jesmo u Andreja Petrovića, reče mladić, pokazav na Novoselova: k njemu se uvratismo, do pet vrsta zaidjosmo.

— A jeste li kod grofa objedovali?

— Da što, da smo kod presvietloga gospodina zajutrovali i objedovali i šampanjca pili.

— Gleder! Vidi se, da mu bijaste mili gosti?

— Da što! odvrati mladić i prihvati smotku.

— Kazuj, kazuj sve po redu, navališe gospoje, posjedoše na počivalo naprema kazivaocu stojećemu u sred dvorane.

— Vaso! je li da je krasan? zapita Aleksandra Semenovna.

— Preko vrha! Ako volite, krasan toliko, da se čovjeku smuči . . . krasnik po vašoj volji! Al čujte, reče Vasilj Egorić, zapaliv smotku: dodjosmo, sobari u bielih doramcih dočekaše nas na pragu. Pitamo: „Je li doma grof?“ — Jest. — Javite mu, da je susjedna vlastela došla.

Gospoja obrnula se Novoselovu sjedećemu do okna:

— Čujete li, Andreju Petroviću: valjda nieste pristupili u tom odielu?

— A da u kom? odvrati Vasilj Egorić.

— Mislila sam, da ćete se svratiti kući i preodjeti. . . .

— Pa dobro! Kako je tko odjeven, onako ga sretaju, kako je tko uman, onako ga prate... je l' de Andreju Petroviću? izporuči ga starac.

— Iznielo se, tatice, na vidjelo, da vas grof pozna, produlji Vasilj Egorić: budući predvodiocem, reče mi grof, dolazio je k mojemu otcu.

— Sjećam se ga! podhvati starac: bilo mu tada dvanaest godina . . .

— Udarismo u domjenak: na dugo li? Kako tko žive i čim se hvali? Spomenusmo Petrograd, živovanje izvan domovine i štošta drugo, grof bijaše vrlo razgovorljiv. Opazih, da smo u dobri čas došli . . . Grof nas vodio po nasadu, po oranžeriji; a kakov je to nasad! . . . kakov li krasan dvorac — prava talijanska vìla! Pokazao nam spomenik od kararskoga mramora, kojim njegovi predci proslaviše nekakva hrta... pokazao nam i velikoga medjeda, što ga je skoro kupio za petdeset rubalja u medjedara.

— A što će mu medjed?

— Valjda, da ga se što silnije kosne . . . Jednom besjedom, vidjelo se, da je grofu strašno dug čas. Zazorno je govorio o Petrogradu: ti mu B e r g i, D e v e r i i ostali... do zla Boga dodijali; pripoviedao je, kako jednom pri kasi u velikoj glumioni, kad je u oglasu stalo, da će pjevati Pàti-ca, zadaviše dva ljubitelja umjetnosti. Bies bi znao, što da se radi! . . . Pomislite si: u prkos svim veselištem . . . strahotuje u Petrogradu tolika pustota, da su se jednom (pripoviedaše grof) u zimsko doba dva mi znanca viteza vozala, vozala po Petrogradu, a nakon da su pitala vozca: „Slušaj-de, po što ćeš nas voziti poljem u bezpuće, da zalutamo?

— Što, da zalutaju? zapitaše gospoje.

— Posve lako vozeć se poljem u bezpuće...

Ženske glave udarile u smieh.

— A što reče vozac?

— Vozac, razumieva se, dovinuo se, o čem se radi, te reče: platite mi dvie sta rubalja za konje te vozte se, kuda znate: meni, veljaše, nije dodijala živa glava; u mene su žena i djeca . . . Pa da uz vas zadjem s puta, da se na polju smrznem . . .“

— Valjda se je dakle grof za vazda preselio na imanje? pitaše starac.

— Za vazda. I ako mi, reče, odviše dosadi na selu, zaputit ću u tudjinu, makar u Bombaj, samo neću nikada više u Petrograd. Ili nam na primjer ovakove čudnosti pripoviedaše: „dodješ li, veljaše, u koje blagovalište, ništa nečuješ, nego li: „dvanaest kamenica! Sterlet à la minute, bocu šampanjca!“ Pogledaš li na oglase — to vidiš, da će se davati u velikoj glumioni: „z l a t n a r i b i c a“ u Aleksandrinskom „Žednimo za ljubavi“ u Bergovom „djaci i grizete“ i još kojekakve grčke božice. A još kakova dosada caruje po aristokratičkih gostionah; treba tuj željezne strpljivosti, da podnosiš kojekakve razgovore o ničem drugom, već o Pàtici, o liepoj Jelini, ili ob običnih spletkah . . .“

— Čudni zaista grad! primieti starac: koliko pozoblje novaca ... A gle za čim idu? Rade, nebi li zalutali! ...

— Grof nam pokazivao svoje učevne sprave, nastavi pripoviedalac: sitnozore, rude, tikve. U odaji zapodjelo se pitati, gdje ima rude krizoberila (mljekovice). Grof reče, da je ima u Zelandiji; Andrej Petrović tvrdiaše, da se mljekovica nalazi na istom mjestu uz izumrud (smaragd) na našem Uralu. Grof razvalio oči: pričinilo mu se, da je k njemu došao glavom akademik Kokšarov ... Istina je, tuj vam bilo čudnih stvari, kazat ću vam, kako se je učeno razgovarao Andrej Petrović i grof šetajuć se po nasadu. Grof zapodjede razgovor tiem, da se je udubio u prirodoslovne nauke, budući da samo od njih polieže svako temeljito znanje. Tomu pridodade Andrej Petrović, kad nebi bilo prirodoslovnih nauka, da bi si mi dugo još razbijali glave o zbiljnost, opijajuć se muzikom vlastitoga krasnorječja, razpravljajuć ob idealnosti u realnom i, poput Rudina i Lavreckoga, udarajući u žice ženskoga srca. Uz to grof podpunoma pristao. Uzeli suditi egoizmu na onom:

Svatko živ se samoljubjem muči,
Svatko živ ti drugim dodijava,

da je sve, što čovjek želi, puko ništavilo, a sjutra već da se je prestaviti na drugi sviet... Grof pitaše: „koja je tomu tajna?“ Eto ta, odvrati Andrej Petrović: budemo li i u napredak shvaćali egoizam, ko što ga shvaćasmo dosle, to se ničim nećemo razlikovati od Vandala, dapače ni od istih kitova, kojim je egoizam to, da proždiru sve manje ribe: onda netreba ni misliti o napredku, o kom bunacamo od jutra do mraka; onda i sav život čovječji postaje nemogućim. „Što je činiti? Kako se je uklonuti toj propasti?“ pitaše grof. „Zanieti nam se je tiem, da se sami popravimo!“ To mu bio odgovor; naši otcevi mogahu ravnodušni biti podvrgnuv se svakovrstnim iskusom svojih susieda; samo taj zabavak zadovoljuje malo koga i to s toga, što se sva načela odnose na okolnosti, te neima sumnje, ako se obćinstvo nepopravi, da će se zadáviti od duga časa — od te suvremene kuge. Ja sa svoje strane pridodadoh, da je, štono rieč, već došao sudac milosrdni lučit jarce od ovaca, pšenicu od pljeve... nije nam svejednako lietati po cvieću ... Grof se vrlo zamislio. Nakon zapita: „čim treba završiti, da se sami popravimo?“ Tadaj mi preda nj izturismo plug.

— Što učiniste? Grdne li gluposti! uzkliknuše gospoje: nemogoste li neizticati ludjačkog vam pluga? ...

— Nemojte, nemojte! mesdames! To je ràdilo temeljni kamen pod nuglom obćega blagostanja ... A po vašem ako se čeljadetu hoće nositi pince-nez, valja li š njim prosboriti koju o samih silfidah? Vi vidite, da su grofu dodijale silfide! Što je još preostalo, da mu se predoči izim Andrejeva pluga?

— Okani se te gluposti! suzbila ga domaćica: kaži radje, je li grof obećao, da će doći do nas? ...

— Ovih će dana svakojako doći ... Kako eto izvolievate znati, milostive gospoje, mi smo vašu zapovied posluhnuli; te ste dužne zahvalit nam se liepo, dokonča Vasilj Egorić.

— Merci, merci ...

— Andreju Petroviću, obratila se domaćica Novoselovu: kakov vam se čini grof?

— Čini mi se, da je čovjek posve dostojan...

— U kraće — bel homme! podhvati mladi Karpov; inače je dobričina ... Još ću o nečem govoriti (po grofa je to već dosta), da ću već sjutra prirèditi u krionoj sgradi laboratorij a zatim se prihvatiti posla; ja i Andrej Petrović uzeli smo i vas na um, gospodično, — obrnu se Vasilj Egorić sestri — dokoni smo vam predložiti to: nebiste li voljni bili slušati predavanje kakovegodj strùke znanja od mene ili Andreja Petrovića? Naumiste li zanieti se za čim drugim, nego li za vašom živadi i štenadi? Čini mi se, da će vam za malo dosaditi djetinske igre ...

— Gotova sam slušati, uzkliknu Varvara Egorovna: a tko ti je kazao, da sam se toliko navikla igrati lutke?

— Nezamjerte — nebilo vam uvrjedom! — Vasilj Egorić poljubio sestru. — Samo izvolite kazati, koji priedmet želite naučiti?

— Pravo neznam, — reče djevojčica, jako porumenjev.

— Hoćete li, da vam čitam higienu — nauku, kako se ima čuvati zdravlje? predloži Novoselov.

— Drage volje, odgovori buduća učenica.

— Oh, Basile! što to zapodievaš? prosbori mati: Kaži mi, Boga ti, čemu ta predavanja? Ta Varja čitala je mnogo: „Kolibu strica Tome“, Ostrovskoga, Turgenjeva i ostale.

— A ti joj daj, da se igra lutke, reče mladić.

— Maman, drage sam volje spremna naučiti, što bilo...

U taj čaš obrnu se starac Novoselovu:

— Nepitajte! Protumačite joj, kako se čuva zdravlje, to svakomu valja znati ... A to moram priznati, meni su liečnici dosadili. Valja nastojati, da nam ih netreba; ja sam sav svoj viek proživio bez ikakva liečnika. . .

— A vi meni, Egoru Trofimiću, dozvolite slušati vaša predavanja o seoskom gospodarstvu, zamoli Novoselov.

— Drage volje, odgovori starac: što mislite, bih li vam predavao računstvo? I u nas ima sveučilište.

Domaćica se digla i naviestila, da se sprema na gornji sprat; zovnula sina, da ide za njom kazivat joj još štošta o grofu.

*

— Eto me za pol sata u krionoj sgradi, reče mladi Karpov Novoselovu: ako vam bude dug čas, dodjite po me.

VII.

Razgovor u odaji.

Gospoje i Vasilj Egorić odoše na gornji sprat; starac poveo Novoselova u svoju odaju i zapovjedi slugi, da užeže lampu.

U odaji po stienah visjele obiteljske slike, ključevi od ostava, tegomjer, sablje s kitami i ciela povorka starih škriljaka, što ih je nekada nosio Karpov, na stolu eno razhodnih knjiga, naočala, u vrećicah zobenog i hajdinskog sjemenja na ugled, molitvenika. U prednjem kutu eno nakićenih mácom slikah svetaca u zlatnih spremicah, u kojih se čuvaju baršunske kapice iz svetih miesta, vjenčàne svieće i nepravilnosti krušnih biljaka: dvojni, trojni, dapače i sedmerni klasovi raži i pšenice.

— Molim pokorno, reče starac, ponudiv gostu počivalo i sam se posadiv u naslonjač.

Novoselov zapalio smotku i počeo:

— Rad bih se, Egoru Trodiniću, pobliže spoznao s položajem seoskoga težaka, koliko plaćate vi svojim težakom za svu godinu.

— Ciena je razna, reče starac, uzkosice pogledav na pitaoca: medju tiem neplaćam više od trideset i pet rubalja svakomu za svu godinu . . . . a ja ih hranim. . . .

— A odielo?

— Nabavljaju si sami, kako ih je volja.

Nastao mûk.

— Da znate, produlji starac, od tieh trideset i pet rubalja dužan je seljak platiti glavarinu, pastirovinu, požarovinu, mostovinu; mora se povrh toga odievati, obuvati, prehraniti djecu . . .

— Zar tako! progovori zamisliv se Novoselov.

— Što da činim? Takva je danas ciena: a po tom su svi mužiki i zatreni. Kad nastane vrieme, da se plaća porez, mužik se uzvrpoli, kao da se je ožegao; najmi se za težaka — pod kakvu ti drago plaću; sve ih možeš brati rukom. Poludi posve; ti mu daješ pet rubalja, da obradi desetinu, a on ište četiri i polutinu... Što da govorim, reče starac uzdahnuv, toj nenevolji neima pomoći. . . . Eto vam slobode, za kojom vi pogiboste, gospodo naprednjaci!

— A ima li medju vašimi mužiki takov gospodin, u kog neima nikakvih zemalja, koji dakla nezna ni za glavarinu, ni za pastirovinu.

— Ima takvi mužik, zovu ga Andraškom. Odrekao se svoga diela, izprosio od zadruge mjestance u kući i žive sam uza ženu. Jutrom dolazi momu starješini iskati ráda. Ali mu nevalja posao, ako su konji hranjeni, koji mu se daju; skrha ti plug, podaj mu drugi. Takve sirotinje ima već dosta, osobito u posljednje vrieme. Ali po mom sudu Andraška je — mudrac. Zar nekanite vi, Andreju Petroviću, unajmljivat težaka?

— Sačuvao me Bog, reče Novoselov: eto kazaste mi, da bi imao svakomu težaku platiti trideset i pet rubalja svake godine!

— Dakako. Jer inače koja vam je korist? Ili ste što drugo naumili? zapita Karpov, uprv oči u gosta.

— Naumio sam bjegati od zla i činiti dobro; drugimi besjedami naumio sam prodati zemlju.

— Zar zbilja?

— U svaku ruku!

— Poslušajte, Andreju Petroviću: nikako nemogu pravo vjerovati vašim besjedam. Nezamjerite mi očitu pitanju: o čem ćete živsti? Ono novca, što dobijete za imanje, potrošit ćete nakon, služiti nećete, o što se dakle oslanjate?

— Sad ću vam kazati, dobri Egoru Trofimiću: reći mi je, mrzim tu našu imovinu, koju nam roditelji namru, od koje skupljamo dohodke, nemisleći o tom, kojim nam putem dospievaju u žep . . . a glavno je to, da nam je mala korist od toga dohodka . . . hoće mi se okusiti gorku čašu, što ju naš narod pije.

— To će reći, naumiste se poseljačit?

— Gdje ću ja o tom sanjati — ja razmaženi boljar, samo bih se rad utješiti: dozlogrdila mi naša prehvaljena i nezaslužena udobnost; pokušat ću obući mužički zobun. . . .

Starac nasmija se i namah uzkliknu:

— Eto vidim, vi šalu sbijate od mužičkova zobuna? Znate li, što ste naumili?

— Znam . . .

— Neznate lje . . . Vi, baćuško, dozvolite mi kazat, samo po površini plutate! Hoćete li, da vam kažem, kakov je seljački život?

— Činite zadužbinu. Rekao sam vam u napried, da sam voljan pobliže poznavati položaj naših seljaka.

— Ej junače, podaj nam vina! viknuo starac.

Sluga donio lizabonca. Izpiše svaki po čašu. (U Karpova se i prosta rakija davala u čašah).

— Slušajte, poštenjače Andreju Petroviću, govorit ću u kratko, ali odriešito — poče starac napuniv čaše s nova. Predstavite si seljačku pojatu, — starac nice razširio ruke, tobož da omjeri nizkoću seljačke kolibe: smrád... gàd . . . žuže . . . Starac pljunu: nepoznajete vi seljačkoga životarenja; ja ću vam ga narisati . . .

— Narište mi ga, molim.

— Hoću! odgovori starac. Ja, baćuško, malo ne četerdeset godina bavim se oko toga naroda: izučio sam ga, ne po knjizi, kao vi...! O seljačkom ljetovanju neću ni govoriti; sami ga manje, više poznajete; ja ću začeti o zimovanju, kadno vi u svom Petrogradu slušate Paticu, a u nas u svoju trubu zatrubi patnja.

— Kažite mi, što imam činiti zimi — živući u seljačkoj kući?

— Ja sam tamo i naperio. Najpervo treba ustajati s pietli, zorom u tri sata, da možete naklasti svoj stòci krmu, čujete li? a krmu valja s večera prigotoviti, povezati u baglje; kadšto moraš u tri sata u jutro krmu donositi s gumna; još je mrak, možeš nabasati na vuka, u nas ima sila vukova, uzmite to na um (hodaju po oborih i love pse)... Kad uzme svitati, treba se brinuti za drugi obrok; tuj je prtiti do plasta i sgrnuti s njega snieg. Za tim imate raznositi sieno po oboru i po zakutcih; a znajte, svagdje su vrâta; kad jih otvoriš, izvrnu se iz petice, — treba ih dignuti, a medjutim uteče stoka. Potla vratite se u sobu — odahnete, da progovorite sa ženami o tom, kada ćete početi — zatirati žuže!... Eto pitanja? A nezaboravite, na oboru opet viču goveda i prose hranu!...

— Ali im se je istom dalo....

— A što ste im dali? Znajte da to nije tòveća krma, već je slama; stoka prebire slamke, pa opet riče.

— A kako se nastavlja danovanje?

— Kako se nastavlja danovanje? Izvolite poslušati, kakovu ću vam pjesmu zapjevati: treba s krova okinuti snieg a s okana ostrugati mraz i čadju; treba na oboru u koritih probiti led, obiti sud i otići po vodu. Ali se sud zaglibi u snieg, eno ga u smètu; gle, i vijavica dopanula. Jednom besjedom, kako su babilonjani gradili svoj spomenik, i kako su im se pomutili jezici,... isto tako stup se gomila i nastaje pomutnja u mužikovu životu.... Posve dobro znam, da samo snatrite: nikada vi nepostaste mužikom, to vam u napredak velim; s toga vam to podrobnije opisujem mužikovo životarenje, da ga se nelaćate lakoumno.... Dà gdje nam je mužik naš, tá neznam kakova stiena? — Starac odmahnuo rukom.

— Ta vi mi obećaste sve izkazat, dakle nastavite, rekao Novoselov.

— Što da kazujem? Što da kazujem o najdubljem paklu!.. grstimice odgovorio starac.

— Egoru Trofimiću, vi mi obrekoste čitati predavanje o seoskom gospodarstvu: eto, što mi dosle predavaste, baš to sam želio od vas čuti.

— A u proljeće!... produlji starac, migoleć glavòm: sve pobolieva, stoka neima krme... čeljad neime krušca... Ili bila druga kakva potreba, recimo, da imaš naváriti lemeš. Mužik leti kovaču; kad tamo, kovač ima prešna posla; to toliko, prošetao se uzalud. Leti po drugi put, a kovač mu veli: „još se niesam latio tvoga lemeaa“. Al nakon konca bude lemeš gotov. Mužik ode orati, uzore po koju brazdu — krc! osovina po poli; treba ju nositi u grad; al eto mu u susret glasnika na konju: ajde mirovnomu sudu, da svjedočiš. Mužik prevali dvadeset vrsta do mirovnoga suda; a tamo mu kažu, da je ročište odgodjeno do petka; ajde nazad! A što da kazujem! Jasno je, kao dan, da vam ciganije idu po glavi, Andreju Petroviću... Oprostite mojoj iskrenosti!

Novoselov mučaše. Starac pogleda nanj i reče:

— A znate li, što vam je nuždno!

— Što?

— Da se ženite, da zametnete obitelj... eto toga vam nedostaje.

— Gdje ću ja sanjati o takvoj sreći?...

— Zašto, da nesanjate? upita ga starac milosrdno.

— Ja mislim, da se tuj treba sviknuti kojoj plemkinji: a ja — to niesam mogućan. Našim se plemkinjam mile kameniti dvorovi, i ljudi, kojim zapade liepo lice i liepa plaća; a u mene neima ni ovoga ni onoga. Uz to, koja bi luda pošla za čovjeka, kojemu je uzor plug i zobun? E da ja propoviedam o toplom banjku, našlo bi se vjerenica mnogo.

— Dakle na tom ostajete, da ćete, kud puklo, da puklo — prionuti oko pluga?

— Svakojako!

— Ej, baćuško, vam neima više lieka.

— Hvala Bogu, da je i tako. Dosjetite se uz to, štono vele, da svaki na svoju ruku s uma silazi. Laku noć.

— Do vidjenja.

(Dalje sliedi.)

Nova zviezda.

(1862.)

Gle na nebu povisoko
Šta mi vidi mutno oko?
  Nove zviezde to je sjaj.
Je li sabljom oružana
Ili perjem nakićena?
  Šta će reći znamen taj?

Zviezdo mila, zviezdo krasna,
Zlatokosa zviezdo jasna,
  Na svom putu daj postoj!

El od žive želje gorim,
Da se s tobom razgovorim,
  Da saslušam glasak tvoj.

Šta je Uris urisio,
Kad je tebe nakitio
  Na daleki putak tvoj?
Iz kog svieta slavna podje?
Mimo čije dvore prodje?
  Kaži šta je usud moj?

„Od istoka sjajna podjoh,
„Preko Vruške gore prodjoh,
„Gdje je mnogi božji stan.
„Uris ti je urisio,
„I po meni poručio
„Da ti sviće sreće dan.“

„U podgorju Vruške gore
„Prodjoh mimo biele dvore:
„Tu djevojka mladjana.
„Oči su joj zviezde jasne,
„Lice slika ruže krasne,
„Pune meda sladjana.“

„Smjerne duše, srca čista,
„I uzrastom vila ista,
„A nožica malena.
„Ono ti je vjerenica
„I od Boga sudjenica,
„Ime joj je Jelena.

„Tu ćeš dievu izprositi,
„I njome se ponositi,
„Divan će ti rodit rod:
„Domu svome na veliku
„Sinovi će biti diku,
„Zlotvorima zatrt plod.“

„A što sunce nebu tome,
„To kći Jela rodu svome,
„Svud će steći slavan glas.
„A djevojci dobri glasi,
„Što no polju rodni klasi:
„Bolji nego zlatan pâs.“ —

Malo za tim postajalo,
I sve se je izpunjalo
Što mi zviezda obreče.
Zviezdo mila, zviezdo krasna,
Zlatokosa zviezdo jasna,
Divno li mi proreče!

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

Sgode posljednjega Abanseraža.

Chateaubriandova pripoviedka.

Preveo M. V—ž—ć.

(Dalje.)

Svi čari, sve žalosti za domovinu pomiešane sa ljubovnom zatravom osvojiše zadnjemu Abanseražu srce. Zapanjen i niem upre udivljeni pogled u obitalište genija! Mnijaše, da je prenešen na ulaz jednog onih dvorova, kojim se opis čita u arapskih pričah. Lake galerije, mramorni vodovodi nakićeni ćetrunovim i narančinim cviećem, vodoskoci, tiha dvorišta, nadadoše se sa svih strana Aben Hametovim očima. S one strane svodovlja spojena s portici, ugleda druge labirinte i nove divote. Azurna modrina, kakva je na najvedrijem nebu, provirivaše izmedju pilovlja, koje nosaše niz gotskih svodova. Zidovi pokriti arabeskami, oponašahu one istočne sagove, koje vezu nestašni hirevi robinjini u haremskoj dosadi. Nešto razkošna, nabožna, bojna rek bi, da odisaše u tom čarobnom stanu, otajstvenom skrovištu, gdje se maurijski kraljevi uživahu svih slasti, te zaboravljahu na sve dužnosti života.

Nakon nekoliko hipova zatečenja i mučanja, udju milostnici u to obitalište nestale sile i minule sreće. Na početku obilaženja idjahu dvoranom „Mesukar“, sredinom cvietna mirisa i vodena hlada. Poslije toga dodju u „lavlje dvorište“. Svakim korakom uzmuči se Aben Hamet većma. „Da ti ne napunjaš mojd duše slašću, govoraše Blanki, kojim dreseljem bih te popitao za dogodovštinu ovoga stanja! Vaj, ove sobe su sagradjene sreći za utecište, a ja!...

Zapazi Boabdilovo ime udjelano u mozaik. „O moj kralju, zavapi, što je od tebe? Gdje da te nadjem u tvojoj pustoj Alhambri?“ Te od vjernosti, hara i vrline zamutiše suze mladomu Mauru oči. „Vaši nekadanji gospodari, primieti Blanka, ili bolje rekuć kraljevi vaših otaca, bjehu neharnici.“

„Šta zato, odvrati Abanseraž, bijahu nesretni.“

Kako izreče te rieči povede ga Blanka u jednu sobicu, koja rek bi, da bijaše svetilište toga hrama ljubavi. Ne ima ljepšega šta, od toga zabića; čitavi svod našaran azurom i zlatom, pokrit probušenimi arabeskami, propuštaše svjetlost kao kroz tkaninu od cvieća. U sredini zgrade skakaše vodomet, te njegova vodica, padajuć poput rose, skupljaše se u ljušturi od alabastra. „Aben Hamete, progovori kćer vojvode de Santa Fè, pogledajte dobro ovaj vodoskok. Unj baciše nakažene abanseraške glave. Eto vidite još na mramoru mrlje od krvi nesretnika, kojih žrtvova Boabdil svojoj sumnji. Tako se postupa u vas sa mužkarci, koji zamame lakovjerne ženskinje.“

Aben Hamet ne slušaše više Blanku, već pokleknuv s počitanjem cjelovaše tragove svojih djedova. Ustane i zavapi: „O Blanko! tako mi krvi ovih viteza, ljubit ću te vjerno i vatreno kao kakav Abanseraž.“

„Dakle me vi ljubite?“ odvrati Blanka skrstiv svoje liepe ruke i vinuv pogled k nebu. „Ama ne znate li, da ste nevjernik, Maur, neprijatelj, a ja da sam kršćanka i Španjolka?“

„O sveti proroče, reče Aben Hamet, budi mi svjedokom mojih prisega!...“ Blanka mu udje u rieč: „Kako hoćete da ja vjeru dadem prisegam progonitelja moga boga? Znate li vi, je li vas ja ljubim? Tko vas je uslobodio da govorite sa mnom tako?“

Aben Hamet prepanuv se odgovori: Istina, ja nisam van tvoj rob; nisi me izabrala za svoga viteza.“

Maure, reče Blanka, okani se pretvaranja; ti si poznao po mojih pogledih, da te ljubim; budi kršćan, i ništa me neće moći priečiti, da ne budem tvojom. Ali kad se već kćer vojvode de Santa Fè usudjuje govoriti ovako na prosto, po tomu možeš prosuditi, da se ona zna i svladati, te da neće nikada neprijatelj kršćanski imati kakvu oblast vrhu nje.“

Aben Hamet uhvati u strastnoj radosti Blankine ruke, stavi je na svoj turban i onda na svoje srce. „Alah je silan! zavapi, i Aben Hamet sretan! O Muhamede, daj da ova kršćanka pozna tvoj zakon, pak ništa ne će uzmoći...“ Ti grdiš boga, odsječe Blanka, hajdmo odavle.“

Ona se nasloni na ruku Maurovu, te se približi vodoskoku „dvanaest lavova“, od kojega se zove jedno Alhambrino dvorište. „Tudjinče, prozbori bezilna Španjolka, kad pogledam tvoju kabanicu, tvoj turban, tvoje oružje, te pomislim o vašoj ljubavi, čini mi se da vidim sjenu krasnoga Abanseraža, kako se šeće po tom tihanom abitku s nesretnom Alfaimom. Raztumači mi taj arapski napis, što je urezan u mramor ovoga vodoskoka.“

Aben Hamet pročita ove rieči:[1]

Krasna kraljevna, koja se šeće pokrita biserom po svom vrtu, vele mu začinja bajnu krasotu...

Ostali napis bijaše izbrisan.

„Radi tebe je načinjen taj napis, reče Aben Hamet. Ljubljena sultano, ovi dvori nisu nikad bili tako liepi za svoje mladosti, kao što su danas u svojih razvalinah. Čuj pljusak vodometa, kojim mahovina ogradjuje vodu; vidj' vrtove, koji se ukazuju kroz arkade na pola porušene; pogledaj dnevno vidjelo, gdje zalazi tamo za svimi ovimi portici. Kako je sladko uza te tumarati po ovih dvoranah! Tvoje rieči osladjuju ovu samotinju kao ruže Himenove. Kakvom radošću poznajem u tvom govoru neke glaske jezika mojih otaca! Već s istoga šuštanja tvoje odjeće po tom mramoru zadrkćem. Uzduh je mirisan, jedino, jer se je dodjenuo tvoje kose. Ti si liepa kao genij moje domovine na njezinih razvalinah. Nu može li se Aben Hamet nadati, da će zadržati tvoje srce? Što je on pred tobom? On je proletio svojim ćaćkom planine; pozna trave pustinjske. Jao, ne ima nijedne, koja bi mogla izvidati ranu, koju mu ti zadade! Evo on nosi oružje, ali nije vitez. Rekoh jednom u sebi: morska voda spavajuća u rupici klisovoj, mirna je i niema, dočim se blizu široko more ustalasuje i buči. Tako će tvoje žiće biti Aben Hamete; tiho, mirovno, neznano, u zabitnom kutu svieta, dočim je sultanov dvor uzrujan burami. Ovako si govorah, kršćanko; a ti mi dokaza da nepogoda može isto tako pobuniti i kapljicu vode u klisovoj škuljici.“

Blanka slušaše zatravljena taj za nju novi govor, kojega se način dobro skladaše sa vilinskim stanom, po kojem idjaše sa dragim. Sa svih strana piljaše joj ljubav u srce; koljena joj poklecnu; morade se bolje uprieti o ruku svoga vodioca. Aben Hamet podupre sladjani taj teret, te ponovi kročeć napred: „Vaj, zašto nisam oglašen Abanseraž!“

Manje bi mi bio drag, reče Blanka, jer bi bila nemirnija, ostani nepoznat, te živi za mene. Često zaboravi slavan junak radi slavice na ljubav.“

„Ti se nebi imala nikada bojati te pogibelji,“ odvrati živahno Aben Hamet.

„A kako bi me ti ljubio da si Abanseraž? zapita potomka Čimenova.“

„Ljubio bih te više od slave, a manje od poštenja,“ odgovori Maurac.

Sunce bijaše zašlo za šetnje ljubeznikâ. Bijahu prošli svu Alhambru. Kakvih spominjanja Aben Hameta! Ovdje srkaše sultana nuz prozor dim mirodije, što izgaraše izpod nje, tamo u onom zaklonu se kitijaše svimi nakiti istoka. A Blanka, to ljubljeno drago dievče poviedaše to sve krasnomu milostniku svomu.

Mjesec izlazeć puštaše svoje bliedilo u samotne svetinje na prazna pridvorja Alhambrina. Njegovi bliedi traci bieljahu se na busenu u vrtu, dvoranam po stienah, po ogradi zračne te zgrade, na svodovlju hodnika, u nestalnoj sjeni vrcajuće vode, na vinjagi, što se na vjetriću lelijaše. Slavić pjevaše na čemprezu, što se izvisio bio kroz krov razvaljene džamije, a jeka ponavljaše njegov plač. Aben Hamet zabilježi pri mjesečini arabskimi slovi Blankino ime na mramoru dvorane „dviju sestara“, da ima prohodioc jednu tajnu više odgonetati u tih otajstvenih dvorih.

„Maure okrutne li su te igre, reče Blanka, ajdmo iz te samoće. Udes moga žića je odsudjen za naviek. Utuvi dobro te rieči: Musulmane, tvoja sam draga bez nade; kršćanine tvoja sam sretna supruga.“

Aben Hamet odgovori: „Kršćanko, ja sam tvoj jadni rob; musulmanko, ja sam tvoj slavni vojno.“

I ti plemeniti ljubeznici izadju iz tih opasnih dvorova.

Strast Blankina rastijaše dnevice, a i Aben Hametova napredovaše istom silom. Njemu bijaše tako milo, što je ljubljen poradi sama sebe; da čustva, koja probudjuje, ne potiču s ničesa drugoga; da ne htjede odati kćeri

[1] Ovaj napis ima zbilja u Alhambri.

vojvode de Santa Fè tajna svoga roda. Godijaše mu divno, kako će joj ovaj dan, kad podje za nj odkriti da nosi slavno ime. Ali iznebuha bude pozvan u Tunis. Majka mu, razboljev se na smrt, zaželi zagrliti i blagosloviti svoga sina prije nego se rastane sa životom. Aben Hamet dodje u Blankin dvor. „Sultano, reče joj, majka mi je na umoru.Zove me, da joj zaklopim oči. O Hoćeš li mi sačuvati ljubav svoju?“

Ostavljaš me, odvrati probliediv Blanka, hoću li te ikad vidjeti?

Ajde, reče Aben Hamet, hoću da ustražim od tebe zakletvu, i da se ja tebi zakunem takovom, koju neće skršiti ni smrt.“

Izadju, te otidju na groblje, koje bijaše nekada maurisko. Vidjahu se još simo tamo maleni nagrobni stupići, kojim bijaše nekada kamenar izrezao na vrhu turban, nu kršćani bijahu poslje maknuli taj turban, te postavili krst. Aben Hamet povede Blanku do pod ove stupove.

„Blanko, progovori, ovdje počivaju moji stari, zaklinjem se njihovim pepelom, da ću te ljubiti do onoga dneva, kad me angjel pravde pozove pred Alahov sud. Obećajem ti, da neću nikada svoje srce pokloniti drugoj ženi, te da ću te uzeti čim uspoznaš sveto svietlo prorokovo. Svake godine obaći ću u ovo doba Granadu, da vidim jesi li mi još vjerna i hoćeš li se ostaviti svojih bludnja?“

„A ja, prosbori Blanka kroz plač, čekat ću te svake godine. Održat ću do zadnjega daha vjeru, kojom ti se zavjerih, te ću za te poći, dok ti se dojmi nevjernoga srca kršćanski bog, koj je mogućniji od tvoje drage.“

Aben Hamet ode. Vjetrovi ga prenesu na afrisku obalu. Majka mu bijaše jur umrla. On ju oplače na njezinom grobu. Mjeseci minuše. Vrljajuć po razvalinah kataških, sjedeć na grobu sv. Ljudevita prizivaše prognani Abanseraž dan, kad mu bijaše opet ići u Granadu. Taj dan svanu napokon. Aben Hamet uljegnu u ladju i zapovjedi da krene put Malage. Kolikom tišbom, kolikom radošću pomiešanom sa strahom ugleda prva predbrežja španjska! Izgleda li ga Blanka na obali? Sjeća li se ubogoga Arapa, koj ju obožavati ne presta pod pustinjskimi palmami?

Kćer vojvode de Santa Fè ne bijaše krenula vjerom. Bijaše zamolila svoga otca, neka ju odvede u Malagu. S visine brda, koja okružavahu pustu obalu, prianjaše očima uz daleke brodove i brza jadra. Za nepogode sa strahom motraše vihrovî poburkano more. Milo joj bijaše gubiti se u maglah, koracati po opasnih mjestih, oćutit se okvašenom istimi valovi, oplavljenom istim virom, koj zasjede zapinjaše dnevom Aben Hametovim. Kad ugleda žalostno piučuće galebove širokim krilima kriliti preo vode put Afrike, naruči jim sve nadievke od milosti, sve zanešene čežnje, koje niču u strastvenom srdašcu.

Jedno jutro hodajuć po pržini morskoj zapazi dugu ladju. Po uzvišenom kljunu, nagnutom jarbolu i latinskom jadru pozna tanki ukus mauriski. Pohiti k luci i vidje gdje u nju unilazi barbareskijska plav, dočim se od hitrine njezine hvata pjena na vodi. Maurac odjeven gizdavim odielom stojaše uzpravljen s preda. Iza njega pridržavahu dva crnca za uzdu arabskoga konja, u kojega parovite nozdrve i pobrkana griva pokazivahu i pomamlje i strah od buke valova. Ladja pristane, spusti jadra, dodirne se nasipa i okrene bok. Maurac izadje na brieg, koj odjekne zvekom njegovoga oružja. Robčad izvede konjica, pjegava poput leoparda, koj vrisnu i poigra od radosti, našav se na kopnu. Drugi robovi iznesu oprezno košaru, u kojoj počivaše gazela u sriedi palmina lišća. Njezine tanane noge bijahu spućene i spregnute padanju, da joj se ne slome kolebanjem ladjinim. O vratu bijaše joj ovratnik od aloina sjemena i na dviema pločicama, kojima se spućavahu oba kraja njegova, bijaše urezano arabski jedno ime i neki zapis (talisman).

Blanka poznade Aben Hameta, nu se ne usudi odati se pred očima svjetine, već se vrne kući i pošalje Doroteu, jednu svojih žena, neka javi Abanseražu, da ga ona čeka u „mauričkom dvoru“. Aben Hamet pokazivaše u taj par namjestniku svoj ferman, pisan modrimi slovi na skupoj pergameni, i čuvan u svilenu toku. Dorotea pristupi, te povede radostnoga Abanseraža k Blankinim nogam. Koliko ganuće, kad se nadjoše, da su obojica vjerni! Kolika sreća vidjet se opet, pošto bjehu tako dugo razstavljeni. Kakve iznovične zakletve, da će se vjekoma ljubiti!

Crni robovi dovedu numidskoga konja, koj mjesto sedla ne imadjaše ništa do lavlje kože pritegnute grimiznim kolanom. Za njim se donese i gazela: „Sultano, reče Aben Hamet, to je srna iz moga kraja, skoro je tako laka kao ti.“ Blanka odrieši sama umiljna životinju, koja kao da joj se zahvaljivaše, motreć ju premilo. Dok Abanseraža tu ne bijaše, nauči kćer vojvode de Santa Fè arabski. Pročita ganutima očima svoje ime na ovratniku gazelinom. A ta jedva mogaše stajati na nogama, pošto joj bijahu tako dugo svezane. Sjednu na tle, te položi glavu na koljena svoje gospodje. Blanka joj dade svežih datulja, te milovaše to pustinjsko srnče, kojemu bijaše tanka alaka sačuvala miris aloinih šuma i tuniške ruže.

Abanseraž, vojvoda de Santa Fè i njegova kćer odputovali su zajedno u Granadu. Sretni dnevi minuše dragim kao i predjašnje godine. Iste šetnje, iste žalosti gledeći domovinu, ista ljubav ili bolje, ljubav dnevice umnažajuća se; nu takodjer ista privrženost obojice ljubeznika spram vjere otaca svojih. „Budi kršćan, veljaše Blanka; budi musulmanka“, veljaše Aben Hamet. I još jednom se razstanu, nesvlada ih strast, koja ih spajaše.

Aben Hamet se vrati treće godine poput onih ptica selica, koje ljubav dovodi s proljeća u naše strane. Ne nadje Blanku na obali, već pismo od te obožavane ženskinje naviesti vjernom Arapu polazak vojvode de Santa Fè u Madrid, i dolazak don Kalosev u Granadu. Uz Don da je došao neki zarobljeni Francuz, njegov prijatelj. Maurac pročitav to pismo, oćuti kako mu se srce steže. Odputova iz Malage u Granadu sa prežalostnimi slutnjami. Gore mu se činjahu nieme i puste, i često se osvrne da pogleda more, koje bje netom prešao.

Blanka ne biaše mogla, dok joj otca ne bijaše, otići od brata. A i ljubljaše ga, ta on hotijaše od ljnbavi prama njoj odreći se svega imanja svoga. Pa ga vidjaše tek sad poslje sedam godina odkad ode. U don Karlosa bijaše sva hrabrost i sav ponos njegova naroda. Strašan poput predobitnika novoga svieta, s kojima bijaše učinio svoja prva junačtva, pobožan poput onih vitezova španjolskih, koji pobjediše Maure, gojaše u svom srcu mržnju proti nevjernicima, koju baštini zajedno sa Sidovom krvlju.

Toma de Lotrek, od slavne kuće Foa, u kojoj bijaše krasota u ženama, a srčanost u mužkarcima kao baština — bijaše najmladji brat grofice de Foa, hrabroga al nesretnoga Odea de Foa, gospodara Lotreškoga. U osamnaestoj godini bje Toma Bajardom za viteza naoružan i to u onom uzmicanju, koje ugrabi život tomu vitezu brez straha i prigovora. Malo za tim bi Toma ranjen i zarobljen kod Pavije, braneć junačkoga kralja, koj izgubi sve do poštenja.[1]

[1] „Tout est perdu, fors l' honneur" reče uhićeni Franjo I. poslije pavijske bitke Karlu V.

Don Karlos de Bivar, svjedok hrabrosti Lotrekove, bijaše se brigao za rane mladoga Francuza i skoro zametnuše obojica onakvo junačko prijateljstvo, kojemu je temelj štovanje i kriepost. Franjo I. bijaše se povratio u Francusku; nu ostale zarobljenike ustavi Karlo V. Lotreku se bješe dogodila čast, te je bio uza svoga kralja zatvoren, i spavaše mu u zatvoru do noguh. Ostav u Španjolskoj posle odlazka vladareva, bude uz poštenu rieč predan don Karlosu, koj dodje, da ga povede u Granadu.

Kada dodje Aben Hamet u dvor don Rodrigov, te bude odveden u dvoranu gdje bijaše kćer njegova, onda oćuti muku, za koju ne znadijaše dosle. Uz noge doni Blanki sjedjaše mladić, koj ju motraše mučke, nekom razblaženošću. Taj mladić bijaše odjeven u hlaće od bivolje kože i u dolamu iste boje, sapetu pojasom, o kojem visjaše mač ljiljani uriešen. O ramenu mu bijaše kabanica, a na glavi šešir uskih krila, koje zasjenjavaše nojevo pero. Nabornica (fraise) od čipaka, previnuta na prsa odgaljivaše mu vrat. Dva vrana brka poput ebenova drva, učiniše mu obraz, od naravi blag, vojničkim. Na visokim žizmama, slieglim se oko njegove noge, bijahu zlatne ostruge, znak vitežtva.

Nešto podalje stojaše ispravljen drugi vitez, upriev se o gvozdeni držak svoga dugoga mača. Bijaše odjeven kao i onaj prvi vitez, nu činjaše se stariji. Njegovo strogo obličje, prem vatreno i strastno zadavaše počitanja i bojazni. Crveni kalatravski krst bijaše izvezen na njegvoj dolami s povodkom: „Z a n j i z a m o g a k r a l j a.

(Konac sliedi.)

POUKA.

O ljepoti i njegovanju duha.

Čitao dr. Ivan Dežman 4. travnja u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu.

Milostive gospodje! Progovoriv u ovoj dvorani o ljepoti čovječjega tiela iztaknuo sam bio zakone naravne ljepote i nastojao sam bio orisati idealnu ljepotu tiela, ili bolje rekuć materije čovječje. Što sam ja o pojedinih čestih tiela pogledom na idealnu ljepotu obširno, ali razsijano progovorio, to je već od davna Ivan Nevisan svojim francuskim epigramom u kratko izreko. Ja ću dopuštenjem vaših milosti ove stihove pročitati:

Želil' krasna, put Jeline, koja od vas biti
Tridest vavjek imat će ju dragosti resiti:
Tri nek budu biele, a tri crne, tri crvene,
Tri dugačke, tri imadu biti pokraćene,
Troje krupnih, tankih toli, budi tiesnih troje,
I široke nek' i sitne uprav toli broje.

Griešio bi proti oštroumju vaših milosti, kad bi pročitao i dalnje stihove, kojimi se ovi prvi sasvim razjasnjuju. Ja sam ovo samo zato naveo, da mogu reći, da makar imala koja ljepotica svih tih trideset dražesti na sebi, ipak nemože ona biti liepa, ako nema d u h o v n e ljepote. Šta je tielesna ljepota, šta je liepa za oko izvanjština bez nutrnje ljepote, bez ljepote duha? Ništa drugo nego liepa maska, ili liepa lutka bez ikakva izraza; ništa drugo nego kip, na kom ima životnih masti i kretanja bez toplote i milote. Neki Talijan karakterizirao je takvu jednu krasotu. Bila je tako divna, reče on, tako božanstvena, ali tako hladna, da sam govoreć s njom hunjavicu dobio.

Ako uzmemo, kako već u prijašnjih čitanjih dokazah, da je milota najveći izraz čovječje ljepote, da njom upravo čovjek uspjeva i privlači, to nam je uztvrditi, da ima ona svoje faktore ne toliko u izvanjskih formah, koliko u nutrnjem izrazu čovječjem, jer se milota i onda još ne gubi, kad je tjelesna ljepota davno već ocvala.

I zato nemože ni najsavršenija izvanjska ljepota duže vremena samo kao takva privlačiti. Sjetila, bila ona bog zna kako za nju oćutna, otupiti će vremenom i nećute više djelovanje njezino, ako ne oživljuje i ne razsvietljuje izvanjštinu čovječju nutrnji život svojimi raznimi nuancami duhovnoga svietla. Najljepša slika i najljepša gospodja bez te nutrnje ljepote, prema kojoj je izvanjska kao nekakvi transparent, očarati će doduše sjetila, ali taj čar nije dugotrajan i nema onoga izraza, koj nas sili da cienimo manje izvanjsko od nutrnjega. Iz toga se često dogodi, da izobraženomu čovjeku, komu se na prvi mah djevojka radi njezinih izvanjskih svojstva umili tako, da za njom svom vatrom ljubavi plane, da mu ona ista djevojka, na kojoj su podražena sjetila obožavatelja pregledala njezinu duhovnu ljepotu, vremenom bude sasvim ravnodušna, pače da će ga premamiti druga djevojka, koja nije niti iz daleka izvanjštinom toli liepa, ali koja ga umije prikovati duhovnom ljepotom, milotom svojom, tim tajnim čarom neprelaznih svojstva liepoga čovjeka. Naravno je, da možemo to i obratno uztvrditi. Dogodi se često, da liepe, duhovite, milotne gospodje budu čovjeka, na kom je doduše izvanjština savršeno liepa, ali koj nema onih atributa nutrnje ljepote, tim manje cienile, čim više budu s njim drugovale.

Kako se pako pojavljuje ta nutarnja, neprelazna ljepota? Ona se u obće pojavljuje i kod mužkih i kod ženskih izobraženjem duha i srdca, njegovanjem misli i ćućenja, plemenjenjem sveukupnosti čovječje, koja se pokazuje u svih formah, kretanjih i izjavah čovječjih i koja otimi vlada pogledom, kretom, govorom i činom.

Da upoznamo bolje nutrnju ljepotu ženskih trebali bi možebit ponajprije uviditi razliku izmed ženskih i mužkih. Ja sam tu razliku, što se tiela tiče dovolnjo iztaknuo u prijašnjih predavanjih. Mogo bi ju u tom pogledu možebit popuniti malko zlobnom izrekom Jean Paula, koj veli: Žene, u svem drugčije nego li mužkarci, imaju i glas tanji od njih. one pjevaju tja i u crkvi za jednu oktavu višje, nego li mužkarci, samo da se u ničem s njimi neslažu.

Ozbiljniji učenjaci prispodabljaju rado mužkarca principu vatre, toplote, a ženu principu vode, vlage. To, vele oni, podaje ženskim udom i konturam njihovim mehkoću, graciju i zaokruženost, to drži tako dugo njihove česti svježe i okretne i čim se to gubi postaju one na mužku suhe i tvrde. Kod mužkarca je sve u njegovoj organizaciji čvrsto, suho, zrnato, jedrije i manje vitko.

Imajuć danas iztaknuti osobito razliku u duhovnom pogledu, a znajuć da je mozak bez dvojbe onaj ustroj, koj kod duhovne radnje najviše posluje, to bi morao ponajprije razložiti razliku izmed mužkoga i ženskoga mozka. Dokazao sam već u prekzadnjem predavanju, da težina i obseg mozka još ništa odlučiti ne mogu; razložio sam da je ženski mozak doduše absolutno manji od mužkoga, al da je ipak relativno veći t. j. ako prispodobimo njegovu težinu sa težinom ostaloga tiela. Sasvim tim htjeli bi njekoji učenjaci (frenologi) i u mozku samom dokazati prednost mužkoga spola nad ženskim, pa tvrde, da je mozak ženski osobito u sredini svojoj t. j. u tjemenicah razvit, dočim je mužki u čelu razvit, dakle u pravoj sferi inteligencije.

Duhovno (ili psihično) djelovanje mozka t. j. duhovno osjećanje ćućenja, mišljenja i hotenja možemo dieliti u centripetalno, centralno i centrifugalno. Centripetalno djelovanje posreduje ćućenje i sastoji u tom, što mi posredovanjem živaca oćutimo njihovo podraženje, te tim duhovno osjetimo, što s nama iz nutra i iz vana biva. Centralno djelovanje, koje se samo u nami zbiva, sastoji u tom, što mi odjelamo i pretvorimo ta osjećanja u pojmove, sude i zaključke (t. j. u mišljenje). Centrifugalno djelovanje posreduje želju, težnju i volju (što iz nas proizilazi) i može hotičnimi kretanji ravnati. — Mozak sastoji iz biele i sure mozkovnine i čini se, da je sura mozkovnina, iz koje po svoj prilici živci proiztiču, izvor svega duhovnoga djelovanja i to bi imala sura mozkovnina na površju mozka posredovati osobito sviest i mišljenje, dočim bi ona u sredini posredovala hotična kretanja. Biela mozkovnina, čini se, samo provodi djelovanje sure mozkovnine na živce. Prema tomu htjeli bi nekoji svesti predstavljanje, mišljenje i hotenje na stalna mehanična uredjenja, dakle na stanovite matematične zakone, po kojih bi razmjerje i uredjenje tih raznih mozkovina odlučivalo razno djelovanje mozka. Po tih bi zakonih rezultat tih razmjera, kapacitet ženskoga duha, imao biti u ženskih manji, nego u mužkarcih.

Bilo kako mu drago nemože se nikako tajiti da je mužkarcem ne samo uslied njihove tielesne gradje sudjeno da nastoje vršiti svoju zadaću u svietskom prometu, nego da oni tu zadaću i svietskim umom vrše, dočim su ženske upravo radi slabije organizacije, kako Schiller pjeva, prikovane za tudju sreću, prinuždene priviti se uz jačjega, uz mužkarca, štitnika njihovoga, kako to već grčka mythologija karakteristično svjedoči, pokazajuć nam, kako si je božica ljubavi Venera izabrala ljubovnikom svojim Marsa, boga rata.

Svi veliki mudraci i borioci za napredak čovječanstva bili su mužkarci. Ženske se nisu nikad podigle duhom svojim do najvećega vr-

hunca, do koga se čovječji duh popeti može. I što je znamenito, ako se je ikad koja ženska duhom odvojila od ostalih zvao bi ju stari vjek mužkarcem, kako Horac Saficu zove. Veli neki pisac: kako no ženske na realnom polju ništa nova ne stvore, tako vise i na idealnom polju njihove misli o tudjih mislih, ali će zato one, što im je predano sa velikom ljubavi dalje razvijati. Zato i jesu ženske izvrstne spisateljice dok opisuju ono, što su vidjele, il saobće ono, što su ćutile, il pripoviedaju ono, što su čule, ali neće se one nikad podići iznad osrednosti, čim budu same iz svoje glave stvarale. Zato, jer tvoreća sila mozka nije u ženskih tako silna nema med njimi reformatorica, koje bi za svoje ideje krčile put svietu i silile ga, da za njimi podje. Ali nastavlja isti pisac, ako nemaju ženske reformatornoga talenta u veliko, to mogu one tim više u malom reformirati. Za bojeve hoće se muževa, ali u malih bitkah kućevnoga života i ljubavi bit će obične mužkarac od svoje liepe protivnice svladan. Znadu one uplivom svoje osobe, prošnjom, primjerom i pohvalnim povladjivanjem ono, što je dobro i shodno uvjek proturati.

Ljepota ženska, kako se ona izvana i iznutra prikazuje, nema se tražiti prema tomu u snazi i eneržiji, niti u znanju i oštrini suda, već u mehkoti, u harmoniji, blagosti, duševnoj kulturi, čistoći duše, izobraženju čustva za sve liepo i plemenito, u ćućenju za pristojnost i ćudorednost, u ukusu (u formi i životu), u krasoumnosti i vještini za umjetnost, u poštenju i najposlije u cvietu svih tih faktora, u miloti. Mužkarca karakterizira poznavanje svieta, realnost, koristno tvorenje; ženska živi više u čustvenom svietu, u kraljestvu ljepote i fantazije i crpi odtud svoje nazore, naklonosti i dužnosti. Mužkarcem pripada znanost, umjetnost, zvanje, sviet; ženskoj pako zvanje, čustvo, ćućenje za liepo, estetičan sud, ljubav prema umjetnosti, ćudorednost i kućevnost.

Govoreć o odgojivanju duha imali bi dakle prema tomu napomenuti, da treba s otim već kod djece početi. Ponajprije bi se imalo već diete, koje je shodnim prigledanjem i njegovanjem tielesno liepo se razvilo, na samostalnost naučiti. Trebalo bi naravno tu samostalnost upotrebiti za obavljanje malih stvari, za izvršivanje kakova naloga itd. pa priučavati onda, da se diete samo pere, samo češlje, samo oblači. Čim neodvisnije bude diete u takvih malih stvarih tim neodvisnije i samostalnije bude ono i duševno, jer bez slobode u materijalnom pogledu izvrnut će se lahko duhovna sloboda u razuzdanost. U diete treba dakle da usadimo već klicu samostalnosti odrasla čovjeka. Zatim treba paziti, da sve te male poslove diete brzo obavi. Treba već diete učiti vrieme štediti i blagoslov te nauke stostruko će se u kasnije doba naplatiti.

Svako odgojivanje može napredovati bez šibe, bez psovanja, bez zatvaranja, i oduzimanja jela, ako se već za rana oprezno sa djecom postupa. Što se daljnjega odgajanja odraslije djece tiče, to se je u starije doba (hvala bogu da je minulo!) tvrdilo, da djevojke nesmiju učiti pisati, samo da ne budu mogle ljubovna pisma sastavljati. Kano da nisu pogledi dostatni! Kasnije su preuzele opatice odhranjivati djevojke po onoj metodi, koja je osobito u Franceskoj bila obična i koju bi mogli označiti sliedećimi rieči: držite se ravno, oborite oči i ne otvorite usta. U današnje doba, gdje sve napreduje, nije se moglo ni na to zaboraviti, te se punim pravom zahtjeva i od ženskoga spola obširnije i dublje izobraženje. Nevalja zato samo, da se tako izrazim, mekanično dresirati učenice, kako se n. p. žalibože često dogadja kod učenja muzike i pjevanja, ili risanja, gdje se nastoji da učenica mekanički odigra, il odpjeva nekoliko pjesama, il preslika nekoliko forama. Kod učenja kojegod umjetnosti trebalo bi gledati, da učenica bitnost te umjetnosti shvati, ali ne da ona nauči samo kopirati već gotovu umjetninu. Svaka učenica imala bi naučiti bar toliko od pravila umjetnosti, da uzmogne razumjevati, zašto je stanovita umjetnina baš onako, a ne drugčije sastavljena. Analiziranjem znamenitijih proizvoda umjetnosti razvije se neizmjerno razumjevanje istih, uvidja se samostalno ljepota njihova i po tom se dolazi do onoga pravoga uživanja, koje srdce razblažuje i dušu uznosi.

Tom namjerom počela su se svuda dizati višja djevojačka učilišta i svaki otac i svaka majka imali bi paziti na to, da im i ženska djeca, kako i mužka, nauče kakav zanat, il kakvu umjetnost, da uzmognu, kad porastu, slobodni i samostalni biti, na svoje noge stati i sami se hraniti, ne strepeć pred budućnosti. Imetak, otčevo plemstvo, il čast sve se to može izgubiti, ali znanje nikad. Zato nam treba znanja, znanja i opet znanja. A znanja bez učenja, bez razvijanja duha nema, jer ako se duhovne sposobnosti ne razvijaju, ako mozak, da tako kažem na ugaru leži, kako to često n. p. kod gluhoniemih, ili kod uznika biva, to će mozak, kako i sve živuće, okržljati, otupiti i u največem će stepenu takav čovjek slaboumnim postati. Ako se pako mozak doduše razvija, ali ograničeno i jednostrano, onda će obično vremenom usahnuti u mozku svaki nagon za razvijanje u drugom kakvom smjeru. Takvi će se ljudi ograničiti na onu sačicu pojmova, što ih njihov mozak smaže i neće osim njih nit moći što razumjeti, nit što ocjeniti. Šta može iz takva čovjeka biti drugo, nego praznovjerac, najnižje vrsti egoista, kratkouman prostak, jednom rieči nezrelica u svakom pogledu, ne čovjek, već okrnjak čovjeka.

S druge strane može lahko prekomjernim, dugotrajnim napinjanjem mozka, kako to u sadašnje doba često biva, zdravlje uprav toliko, pače i više postradati. Od najgorjih su poslje-

dica duhovni izgredi, ako se već za mlada zbivaju, gdje se duhovno djelovanje pretjeruje i prenapinje. Koliko puta čujemo da su poginuli mladići, kojih znanju i umu sav se sviet čudio! Živili su prenaglo, naglo su i umrli. Zaboravljajuć na tielo svoje ubijali su tim nehotice i duh, koj su tako brižno njegovali. Tielo i duh u velikom i tiesnom su medjusobnom savezu. Boluje li ono, nemože ni ovaj dugo svjež ostati i tako obratno. Tomu netreba primjera. Nego, ako želite, milostive gospodje, mogo bi n. p. navesti često dokazan faktum da vojnici dobitnici iza dobljene bitke mnogo manje obole, nego li drugčje. A nije li upravo riedko ćuti, da je tko obolio, kad je uzeo putovati za zabavu, il tja kad se oženio, pa medene nedjelje putovanjem probavio. A opet s druge strane dovoljno je dokazano, da je od velike pogibelji bojazan i strah pred pošasti n. p. kolerom, jer bojazan nije ništa drugo nego slaboća, koja lahko svačemu podlegne.

Prema tomu rečenomu treba dakle da nastojimo, da nam djeca čim življe uz knjigu prionu, da budu vremenom čim više inteligentna.

Bez inteligencije nema ni ljepote. Mužkarca bez nje nemožemo nego pomilovati, a liepa gospodja bez nje biti će mnogo neugodnija, nego li neliepa. Inteligencijom ugladjujemo ćućenje za liepo i dobro, i usavršujemo ukus, nu dočim inteligencija kod mužkarca nastoji oko sveobćega izobraženja, a napose oko svoga učenoga, ili praktičnoga zvanja, nesmije se ženska prikazati kao veleznalica, ili tja kao učenjak, nego si ima prisvojiti poznavanje realnoga i duševnoga svieta, kojim si može tumačiti pojave svagdanjega života i kojim može u svih njezinih poduzećih i dužnostih raditi tako, da si je sviestna za uzroke toga rada.

Ženski spol nesmije razvijanjem uma ćud zanemariti, jer na njem se temelji njegov inteligentan i ćudoredan život, njegova milota. I na sreću to se i ne zbiva, jer će uviek ljubav se iztaknuti i prevladati. Ljubav i jest za svaki ženski stvor ona točka, oko koje se sve vrti. I jao si ga onoj ženi, veli neki pisac, u čijem srdcu bi to drugčje bilo, a jao si ga opet onomu mužkarcu, u čijem srdcu bi tako bilo. Tuj leži razlika med obojimi. Kod mužkarca ima ljubav sladiti ozbiljnu radnju, kojom ima on hraniti ženu i djecu; on bi sanjarem postao, ako bi to čustvo u njega mah preotelo.

Mužkarac neka se za sviet izobražava i u tom smjeru neka razvija svoju snagu i djelovanje, dočim se ženska ima usavršivati za obiteljski život, za ljepotu i dobro ponašanje u kućevnom i družtvenom obćenju. Zvanje žene u izobraženom svietu jest, da bude ona čuvaricom dobroga ponašanja.

Inteligencija i ćudorednost zahtievaju da bude čovjek radin, pokazala se ta radinost u zabavljanju sa koristnim, il liepim. Bezposlica, bio on bog zna kako liepa lica, biti će svakako neliep, pače i oduran. Inteligentan čovjek pokazuje dangubom, da mu manjka najglavniji faktor njegove duhovne ljepote.

Svaki čovjek mora raditi t. j. mora svoje duhovne i tjelesne sile prema svomu znanju i umjenju upotrebiti za koristne svrhe družtva, života, obitelji, države i čitavoga čovječanstva, Svrha pako radnje jest: 1. Osigurati si svoje vlastito bistvo. 2. Promaknuti obiteljski i državni život. 3. Popuniti svoje nazore i znanje i njihovo koristno upotrebljivanje. 4. Zadovoljiti materijalnom i duhovnom radnjom potrebam družtva i zahtjevom izobraženja. — Nego radnja je potrebita i za zdravlje, kano što je i jelo, disanje i probav. S te ju strane imam ponešto razgledati. Radnja je samo tada normalna i zdravlju koristna, ako je ona pravilna, i ako se vrši po pravom razdieljenju vremena i napora sile. O pravilnoj radnji visi zvanje, zato mora svaki čovjek nekakvo zvanje imati. Izbor pako zvanja nebi se imao ravnati po samovolji, ili koristi roditelja, već po konstituciji dotičnika, po njegovih fizičnih i duhovnih sposobnostih. Tko prema tomu zvanje ne izabire, taj ne samo, što neće daleko doprieti, nego će često i postradati. Ako je pako čovjek izabrao pravo zvanje, onda bi imao po sliedećih zakonih raditi:

1. Treba samo po danu raditi. Svaka radnja po noći je zdravlju škodljiva i gdje se ona mora po noći vršiti, kako n. p. pri nekojih službah, tuj mora čovjek postradati. Ima osobito književnika i pjesnika, koji vole po noći raditi, tvrdeć prvi da nisu po noći tako raztrešeni, a potonji, da je fantazija po noći bujnija. To nemože nikako biti, jer narav zahtjeva, da kano ostalo tielo, tako i mozak u noći počiva, da nadoknadi potrošak, što ga je kroz dan imao. Neki liečnik tvrdi, da su svi izrodi pjesničke fantazije plodovi polnoćnoga rada. Duh je u zoru najsvježiji i najradiniji, fantazija naravnija i zato njezini proizvodi istinitiji.

U obće bi imali paziti svi, koji duhovno rade, dakle mozak troše, da ne napinju predugo mozak, niti zasebice jednom te istom radnjom. Mozku treba promjene, treba i počinka, osobito dosta sna, najmanje 7—8 sati. Nadalje nebi smio mozak trošiti se u radnji, za koju se nije dovoljno pripravio, koja mu je sasvim neobična, isto tako nebi smio za vrieme radnje dražiti se kojekakvimi strasti, ljutinom, skrbi, strahom, il žestinami (žestokim pićem, il mrzlim polievanjem). Osim toga treba kod duhovne radnje paziti osobito na hranjenje i probav, na kolanje krvi i disanje. Treba se zato pobrinuti, da bude u sobi čist, dosta topal zrak, da bude jelo hranivo i lahko probavljivo, da nebude ni disanje, ni kretanje tiela zanemareno. Treba zato mienjati često držanje tiela, jer je svakako škodljivo dugo, skučeno sjediti, ili dugo stojati kod pisaćega stola. Napokon treba paziti i na toplotu noga.

2. Čovjek može mnogo raditi, ako razdieli dobro vrieme i snagu. Takvi će i dugo moći raditi. Kao uzor takvoga čovjeka mogli bi spomenuti Platona, koj je mogo u 81. godini, ili Isokrata, koj je mogo u 94. godini života svoga još knjige pisati, ili Calderona, koj je do 80. godine 122 igrokaza izpjevao. — Ako je moguće, neka se priuči svatko na stanovite ure radnje, jer ništa neumori tako, kano radnja bez pravoga razredjenja. Nevalja dakle ona radnja, gdje danas malo, ili ništa neradimo, a sutra mnogo, ili odviše. Ako čovjek stanovite sate izabere onda ih ima tako izabrati, da nepočme tielesno, il duhovno raditi, dok nije minula prva probav u želudcu.

3. Treba paziti na to, da sva ona kretanja, koja su za vrieme radnje zanemarena bila, iza radnje izvježbamo. Zato će onaj, koj kod radnje mišice napinje počivati pružen, onaj koj je za vrieme radnje stojao, leći će i kretati se za vrieme počinka; onaj koj ima za vrieme radnje oči napinjati, mora gledati u zelen i daljinu i t. d.

4. Treba se osobito čuvati prevelikoga napora kod radnje. Čim čovjek oćuti, da mu biva glava težka, misao spora, duh raztrešen, disanje tegotno, mišice drhtave, ima odmah odustati od radnje, jer ako bude i dalje radio ne samo što će se i na proizvodih njegove radnje poznati znakovi prenapora, nego će si on i tim zdravlje kvariti. Tko bude prema tim načelom radio, toma će radnja zabavnom, a ne kako često biva, zabava zadnjom biti.

Samo onaj koj radi zaslužuje da živi. Svaki bezposlica bolestan je i na tielu i na duši i koliko god se on pretvarao i izticao svoje zadovoljstvo vidi mu se ipak u svakom kretu znak umornosti, preziranja i svoje osobe i čitavoga svieta, te će takav napokon duhovno i tielesno propasti.

Bezposlici treba već za rana na put stati odgojivanjem duhovne ljepote. Ali upravo u odgojivanju duhovne ljepote grieši se za čudo mnogo. I da iskreno govorim većina ljudi odraste bez ikakva odgajanja njihove duhovne ljepote. Ta šta se razumjeva u današnje doba pod duhovnom ljepotom? Duhovno liep bit će po nazorih velike masse onaj čovjek, koj pokazuje sentimentalna ćućenja, ili se titra poetičnimi frazami, il pokazuje nešto diletantizma u kojojgod umjetnosti, ne odavajuć pri tom ni najmanjih svojstva duhovne ljepote u ukusu, pristojnosti, čustvu, ćudorednosti. Takvi čovjek, da se izobraži, zavirit će nešto u estetiku, okusiti nešto beletristike, i možebit i sam kakvu prigodnu pjesmu skovati, uzato će naravno progutati svaki roman, što ga bude mogo dobiti i neće propustiti pogledati svako teatralno prikazivanje — k tomu će tobož radi savršenijega izobraženja igrati bez sluha i čustva kakav muzikalni instrument, risati će i slikati, što mu zgoda nanese. Eto, to je moderno romansko i kazalištno izobraženje bez pravoga poliepšavanja nutrnosti čovječje, koje nije zaista više vriedno od onoga naklapanja tudjih jezika, gdje se naravno materinjim jezikom neumije ni pristojno pozdraviti, da negovorim o pisanju toga jezika. Pitajmo takovu po njezinih narodih tobož savršeno izobraženu krasoticu o gibućoj sili parostroja, o tajnosti brzojavne žice, pitajmo ju pače o razliki izmed kukanja i pečenja, što ga svaki dan u kuhinji vidja, pa nam neće znati nikako odgovoriti. Odgojivanje duhovne ljepote na takvi način izvrnulo se je u pusto nastojanje umiliti se svietu tim, da pjesnike i njihove izreke uvjek na jeziku imamo, da obične ali najbliže stvari života preziremo, da ginemo za utvorenimi ideali i romantičnimi prenapetosti, da se hvastamo tim, što smo mnogo čitali i što mnogo znamo. Takvo odgajanje duhovne ljepote niti može biti liepo, niti može biti prema duhovnomu ukusu. Treba dakle da idemo za ozbiljnom naukom, koja vedri duh i plemeni srdce. Takvoj je nauci uvjek vremena. Sokrat je bio već starac, kad je stao učiti muzikalne instrumente; Catonu bilo je 80 godina kad je uzeo učiti grčki jezik, a nije ni Plutarh mladji bio, kad je počeo latinštinom se zabavljati. Glasoviti Franklin prevalio je već bio 50 godinu, kad je prionuo uz naravoslovna iztraživanja.

Tom prigodom nanudja mi se da progovorim koju o knjigah u obće. Svaka knjiga, dok ju čitamo, ima nam biti drugaricom, ako ju češće ogledamo, prijateljicom. Treba dakle prebirati i te svoje družice i prijateljice. Nemože se tajiti, da ima gdjekoja elegantna krasotica, koja bi zazirala primiti za ruku odrpana, nečista prosjaka, pa ipak često čitave dane drži u ruci od tolikih jur pročitanu i uprljanu knjigu iz kakve god posudne knjižnice, kojoj je lice ružnije od ruku onoga prosjaka, a kojoj je sadržaj još gorji od lica njezina. U naprednih narodih počituje odviš svaka ugledna gospodja duhovne proizvode svoga naroda, nego da bi ona iz takve knjižnice knjige si posudjivala. Ona si kupuje knjige, a to je od velike moralne vriednosti. Ponajprije će se svatko stiditi kupiti nevaljalu knjigu, te će u većini slučaja čitati se samo bolje, plemenitije knjige, onda će svatko, tko se baš nema boriti za svagdanju koru hlieba, nastojati da do takve knjižnice dodje, jer će njom da tako kažem, u inteligentni sviet stupiti, a napokon će se i svatko po izboru njegovih knjiga i prosuditi moći. Tim će i nestajati sve više onih proizvoda, za koje kritika nezna drugoga suda izreći, nego da ih dade u kuhinji po služkinji vagnuti koliko su funti težke.

Duhovna ljepota traži od kozmetičnoga odgajanja čovjeka još njeke osobitosti, bez kojih nemože liepa izvanjština za dugo kao takva djelovati. Ako treba izobraženja i inteligencije i estetično ugladjena čustva u stvarih ukusa

i pristojnosti, to moraju i ti uvjeti duhovne ljepote imati takodjer izvanjska obilježja i znakove, koje svatko razumjeti može. Duhovna ljepota pokazuje se u čitavom držanju, kretu, govoru, sudu, ćutljivosti, spretnosti u shvaćanju ljepoga i preziranju surova i prosta; duhovna ljepota čini organizam i živce njegove ćutljivije za sve, što je neliepo i uklanja se oprezno od surovoga. To oprezno uklanjanje plemenitije naravi podaje prilici čovječjoj nekakav neopisiv čar, koj djeluje nježnošću, čednosti i milotom.

Prema tomu želio bi svesti to teoretično tvrdenje na jedan primjer praktičnosti. Uzmimo n. p. promatrati jezik, taj najobičniji i najjasniji izraz duhovnoga života. Ako čujemo krasoticu, koja vas je svojom divnom izvanjštinom uznesla do zadnjega neba, progovoriti nerazumnim jezikom, nerazumnim zato, što su joj rieči zlo naglašene, neprebrane, već zanose po dialektu, kojim obližnji seljaci govore, što nadalje ona te rieči ne izgovara sasvim jasno, već ih guta, il prenaglo izreče, nećemo li odmah ćutiti nekakvi nesklad izmed divne izvanjštine one krasotice i govora njezina? Ako k tomu ta krasotica bude ne samo ružno govorila (izgovarala), nego i pogriešno gramatikalno, ili po nazorih prostoga puka, ili tja tako, da će izdati nelogičnim govorom svoje ograničeno stanje duha, neće li nam onda ona divna njezina izvanjština izčeznuti pred očima i nimalo nas više ne privlačiti?

Trebalo bi dakle osobito paziti kod odgajanja da bude jezik glede forme njegove (zvuka i izgovora) ugodan i nadalje da odgovara uviek sadržaj zahtjevom duhovne ljepote. Koliko puti ste došle milostive gospodje u priliku uviditi kako se misli i čustva smiehom mjesto govorom izrazuju samo zato, jer dotična osoba nije bila u stanju izreći ih onako, kako to zakoni duhovne ljepote zahtievaju.

Drugo neliepo svojstvo biti će afektacija, kojom se nastoji izraziti čustva ili stanja, kojih nemamo, ili kojom pretjerujemo neznatna, ili naravna stanja duše, ili napokon kojom sliedujemo manire ljudi, za koje znamo, da su omilili, te gledamo zato, da tim nasliedovanjem i sami omilimo. Afektacija je uviek spojena sa oholosti, gizdosti i pomanjkanjem pravoga izobraženja. Ona se izrazuje na stotine i hiljade načina. Tako će n. p. biti afektacija, ako miešamo u svoj hrvatski jezik francuske izraze samo zato, da pokažemo, da znademo francuski, ili ako kod kakvoga muzikalnoga produciranja, kod pogriešnoga jednoga glasa, stanemo prevraćati se kao da nas na ražnju vrte, ili ako kod najmanjega povoda padamo u utvorenu nesviest itd.

Osobite forme afektacije jesu: oholost i nadutost, zatim koketerija. Slika ohola čovjeka nemože biti nego smiešna. Ohol čovjek, veli neki pisac, imao on i drugih sebičnih požuda kano ti pohlepu za časti i slavoljubje, izdati će sobom uviek onu javnu, il tajnu kratkoumnost u kostumu zahtievanja, jer čovjek, koj je u istinu savršen neće se gizdati svojimi krieposti, zaslugami, ljepotom, umjećom; il naslovi i odielom; ili tja porodom i grbom obiteljskim. Milostive gospodje! Pregledav ovu dvoranu mogu sasvim mirnom dušom prerisati sliku takva ohola čovjeka, kako su ga stari alegorici slikali. Oni su prikazivali gizdavu, nadutu oholost u formi čovjeka, koj visoko glavu diže i podbočuje ruke, imajuć pored sebe razšepirena pauna. Ali i slika prave gluposti, pura, stoji uz njega i ako promotrimo pravo glavu toga čovjeka, opaziti ćemo iza sjajnoga nakita i bujnih uvojaka magareće uši. Ohol čovjek mjeri uviek sve po sebi i gleda prezirom na sve, koji nemaju ove prednosti i svojstva, za koje si utvara da ih on ima, ili on pregleda takva svojstva, ako ih tko ima, tim, što on svoje prave, ili utvorene prednosti povećava. Zato i jesu oholost i kratkoumnost dvie rodjene sestre.

Nadutost nije nego smiesa utvaranja i oholosti. Mnogi gizdelin, koj se oholi svojim plemstvom, utvara si, da je zato bolji, jer misli, da je zbilja iz plemenitije tvari napravljen i akoprem on obično nikakvih zasluga nema gizda se zaslugami svojih pradjedova i prezire sve, što nije njegova poriekla. Naduta, gizdava ljepota nemari umiliti se ljubeznimi svojstvi, nego z a h t i e v a, da ju pripoznamo, da joj se klanjamo i uprav zato nemože biti liepa. Na štovanje ljepote neda se nitko siliti, ono mora samo od sebe doći uslied djelovanja ljubeznosti i milote.

Koketerija nije drugo nego pretjerana želja da drugim u volju udjemo. Mileć se ona sama sebi hoće i drugim se umiliti, ili ćuteć svoje mane hoće prisiljenom ljubeznosti i umjetnimi sredstvi drugim se sviditi. Ona je uviek mrzka i može samo za vrieme zanieti prostija čuvstva i prostije duše.

Milostive gospodje! Iz ovoga rečenoga mogle ste dovoljno uvidjeti, da trebamo svom snagom nastojati, da dodjemo do duhovne milote, koja i onda još u čovjeku ostane, kad su od davna sve liepe forme se izgubile. Da to postignemo moramo njegovati duh i samo njegovanjem duha možemo dokučiti savršeno zdravlje u čovjeka. Njegovanje tiela bez duha nije nego luda drzost, (Geckenhaftigkeit), a njegovanje duha bez njegovanja tiela je egoizam. Treba dakle da vlada u tom podpuna harmonija, ako hoćemo da živimo prema zdravoslovnim zakonom kulturnoga čovjeka.

Njegovanjem duha možemo se do podpune sreće popeti. Um i slobodna volja, veli neki pisac, jesu oni ustroji, koje moramo u njezinih naravnih funkcijah jednako razvijati i uzdržati i s kojimi se moraju nagoni, čustva i misli slagati. Silom uma mislimo, i po tom

spoznajemo i lučimo naravno od vrhunaravnoga, dobro od zla, pravo od krivoga, dužnost i istinu, a slobodnom voljom vršimo ono, što je razbor pronašo pravednim, dobrim i držanim (dužnim).

Ponajprije je um držan pribaviti si čim više znanja o istini i o svem, što nam treba za koristno kakvo zvanje. Kad je čovjek nešto naučio onda treba sve dalje i dalje svoju nauku nastaviti do konca svoga života, jer svaki počinak u duhovnom kao i u organičnom životu otupljuje i slabi, dočim uviek vježbana funkcija čini slobodnim i veselim.

Pravila po kojih bi se imali ravnati bila bi po prilici i u glavnih crtah sliedeća:

Mislio čovjek o bogu u religioznom, ili filozofičnom pogledu kako mu drago, uviek će biti prisiljen ovom rieči izreći sve, što je najviše, najbolje, najmogućnije, najsvetije. Po bogu jesmo, zato smo držani božanstvo čim više moguće do jasne čovječje samosviesti i čustva podignuti. Čuteć da smo čestice onoga najvišjega bića, ili kako kršćanstvo liepo prispodablja djeca jednoga otca, nećemo moći nikad svojevoljno doći u opreku sa nagonom dobroga, koje od njega imamo, i tim ćemo odbijati sve neprijatelje našega duševnoga mira, naše prave sreće.

Poštenje spojeno sa razboritosti i postojanosti imajmo uviek i pri svakom djelu na umu. Da možemo pošteno raditi treba da si već za rana prisvojimo sve poznate i utvrdjene istine, o kojih imamo biti tako osvjedočeni, kako o samih sebi.

Nema na svietu sile, kaja bi jača bila od slobodne volje čovječje, jer je ona božje svemogućtvo u čovjeku. Zato neodustaj nitko od nje, ako joj je cilj načelno istinit, pravedan i dobar. Njom ćemo sve plemenitije sile u sebi probuditi i jačiti i nikad nećemo požaliti, da se od nje odkinuli smo.

Budimo tolerantni t. j. neograničimo nikad fizično, političo il nasilice volju drugoga, već nastojmo ako onaj neistinito vjeruje, ili misli, razboritimi mu razlozi to dokazati i na dobro ga uputiti; ne silimo nikoga, nad kojim imamo izvanjsku silu, da pristane uz našu volju, ne osvjedočiv ga o tom.

Budimo uviek više zabrinuti za svoju dužnost, nego za svoju sreću. Nastojmo zato svimi silami da zadovoljimo čim više moguće zvanju svomu.

Biti će od velike potrebe da um i fantazija budu uvjek u nekakvom harmoničnom ravnovesju i o tom baš visi ljepota mirne duše. Jednostavno dielovanje uma čini čovjeka bojazljivim, egoističnim, hladnim; jednostavno djelovanje fantazije čini ga sanjarom i strastvenikom. I za otu harmoniju je skrbila providnost, te je dala svietu umjetnost, koja ima djelovanjem svojim disharmonije izjednačiti i liepotu u sviet uvesti. Zato i jest od velike koristi za zdravlje duše, da čovjek prione uz umjetnosti i da se neogluši vili muzike, poezije, slikarije i plastike, jer umjetnost će svakomu čovjeku, koj nije zanemario njegovanje duha svoga ugadjati, blažiti će ga i oživljavati.

Iz normalnoga ravnovjesja duha i čustva potiče mir i pokoj duše za kojim ima svaki nas težiti, jer je on sveukupna harmonija istine, ćudorednosti, ljubavi iskrnjega, dobrohotnosti i duševnoga zadovoljstva. Ne dopuštajmo zato da pojedine strasti nami zavladaju, uzgojimo svoj temperament prama ćudorednosti, dužnosti i cilju života svoga; priučimo se smatrati svaku zgodu u životu sredstvom za postignuće nekoga većega, uzvišenijega cilja, podnašajmo dostojno sve, što se ukloniti neda, a nesreću sa uzdanjem u svoju dobru volju, i ne izgubimo niti na vrhuncu svoje sreće čustvo umjerenosti i harne radosti, a tu radost tražimo u slastih obiteljske kućevnosti, prijateljstva, ljubavi, drugovanja i naravi.

Milostive gospodje! Sve što mi je na srdcu bilo iskreno vam izkazah i bilo mi je to tim laglje što sam uvjeren, da nije nijedna izmed vaših milosti dolazila u ovu dvoranu ištuć od mene kakvo tajno umjetno sredstvo kojim se krasota čovječja povisuje. U takvom slučaju netreba nikakva razlaganja, nikakva tumačenja, ni pouke, već treba samo uzeti kojegod evropejske novine, pa pročitati njihovu zadnju stranu; ondje stoje ubilježena i nanizana sva ta čudotvorna sredstva, koja mogu za tinji čas svaki razborit i nerazborit stvor pretvoriti vrhunaravnim bićem, koje će ljepotom svojom svaku rajsku krasotu zasjeniti.

Zdravoslovcu pako nije do umjetnoga pomladjivanja, do varave ljepote, nije mu do prividnosti, već do istine. Nije meni do toga bilo kako ćete mane i neljepote tiela umjetnimi sredstvi pokriti i pomazati, već da vam pokažem naravnu ljepotu, njezine uvjete i izvore, iz kojih ona potiče, da vam označim sredstva, kojimi ćete ju uzdržati i unaprediti, jednom rieči, da vam dokažem, milostive gospodje, da liep biti neće ništa drugo reći nego zdrav biti i da nema tjelesne ljepote bez duhovne ljepote. Rekoh.

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 18. travnja započe ljetna sezona predstavom „Vještice boisyske“, romantične opere od g. Ivana Zajca. Libreto, bez dramatične zanimljivosti, napolak prozom, napolak stihovi pisan, valja da je i glasbi na uštrb, nepodavajući joj sgodnih situacija, izuzam u drugom činu i na svršetcih

aktovnih. Budući da je skoro sav prvi čin puka sgloba pripravljajućih epizoda, koje se ponajviše u prozi, prekidajućoj polet slušatelja, razvijaju; budući da se nešto dramatičniji zamršaj drugoga čina u trećem, opet većinom u prozi podosta jednostavnim načinom razpliće: to je naravno, da su samo oni uprav operni prizori drugoga čina i veoma vatreni finalni sborovi zanieli obćinstvo a ostali dielovi, zanoseći na operetu, slabo se kosnuli; a to je samo na čast obćinstvu, da mu se više mile prave dramatične situacije, te bi ovaj valjani mu naravni ukus trebalo što više uzgajati, a nipošto operetami i lakrdijami ubijati. G. skladatelj izbrao je sigurno ovu lahku reć bi operetnu operu kao prelaz od dosad predstavljanih opereta na prave opere, da se najme i pjevači postupice dovinu većoj sili i umieći, a obćinstvo obikne uzdati se u domaće pjevače i za teže uloge. — Izvedenje bijaše veoma dobro, to u orkestru, to na pozorištu; najpače je gdj. Lesićka po više puti zaniela svojim krasnim pjevanjem (imenito u duetu s g. Kašmanom). Dakako i gdjica. Kösslerova, g. Kašman i Grbić vješto izvedoše svoje uloge; g. Norvegova igrala je izvrstno, komici g. Plemenčića češće se je smijalo, sborovi bijahu vatreni i silni.

Za ovaj krasni uspjeh i napredak velika ide hvala g. Zajca, a i slavni odbor, koj je i liepom opremom zaslužio zahvalnost obćinstva.

— Pišu nam iz Varaždina, da je tamošnje dobrovoljačko družtvo odpočelo kazalištne predstave u narodnom jeziku hrvatskom dne 19. travnja. Prikazivan bijaše te večeri poznati narodni komad Reštauracija. Kazalište bijaše prepuno, te pratijaše predstavu obćenitim zadovoljstvom i ushitom. Svečani proslov, koji je potekao iz zlatnoga pera našeg pjesničkog ljubimca I. T., govoraše s izvrstnim efektom gdična Slava B. Gospoda dobrovoljci riešiše svoju zadaću mimo svakoga očekivanja, te bijahu odlikovani krasnimi vienci i cviećem. Da se zadovolji želji velika broja onih, koji nisu mogli kod te prve večeri u tiesnom prostoru tamošnjeg kazališta mjesta dobiti, ponovit će se isti komad u oči Gjurgjeva dne, kad no se i mnogo stranaca u Varaždin skuplja na vašar. Medjutim već se uvježbava i drugi komad, koj će za tim na red doći a da ne bi moralo družtvo kraj sve svoje dobre volje zapeti, preporuča se krepkoj podpori sl. kazalištnog odbora zagrebačkog, da mu podje na ruku pošiljanjem komada, koji bi za tamošnje okolnosti zgodni bili.

Našemu slavnomu pjesniku I. T. zahvalilo se isto dobrovoljačko družtvo laskavim pismom na prekrasnom proslovu, što mu ga je za prvu svečanu predstavu sastavio, poslavši mu podjedno jedan primjerak istoga proslova sjajno štampan i u grimiz uvezan na uspomenu.

Nova misa od našega vrloga umjetnika g. Ivana Zajca pjevala se ovdje prvi put na dan uskrsa u stolnoj crkvi. Ta je misa pisana u pravom, jednostavnom crkvenom slogu, a izvedenje dolikovaše značaju i vriednosti njezinoj. Gdja barunica H., koja takodjer sudjelovaše, odlikovala se u gradualu svojom dobro poznatom pjevačkom vještinom. I učenice glasbenoga zavoda, gdjice Romanićeva, Güttnerova, Macunova, izkazaše se pregnućem i napredkom; Intonacija im bijaše čista, piev pravilan i siguran. I ostale gospodjice od glasbenoga zavoda dobro izpuniše svoju zadaću. Ugodno bijaše u ofertoriju slušati poznato vješto pjevanje g. Grbića; i g. Švarc (solom na guslah), g. Sim i Kostanjevac sudjelovahu izvrstno. Čujemo, da će se ta krasna misa naskoro opet pjevati.

Književna viest. Na skoro izaći će na svietlo veoma zanimiva knjiga, koju su pod nazorom prečastnoga g. dr. Fr. Račkoga, nekoji mladji književnici za štampu priredili, sliedeć tragove glasovitih českih književnika I. Vocela, I. Erbena i I. Perwolfa. Sve, što je vriedno znati o slavenskom plemenu u obće, o prvom pojavljenju njegovom na pozorištu svjetskom, o njegovom nabožnom, družtvenom i državnom životu, o njegovom jeziku i o uzajamnosti izmedju različitih mu grana, sve će to naći čitalac u ovoj knjigi. Iz nje će osobito naša omladina, kojoj je to djelo namjenjeno moći naučiti, kakav je položaj u prošlosti zauzimao slovenski ogranak, kojemu ona pripada, te odanle nagovieštati kakovo ga čeka u budućnosti miesto u velikom plemenu slovenskom. Ove knjige, kojoj je naslov: Slovenski sviet, izaći će do lipnja svakako prvi svezak, u kojem se govori obćenito o slovenskom svietu, za tim će sliediti obširan opis južnih Slovenâ i njihove književnosti, a poslje malo po malo opis svih ostalih naših suplemenika i srodnika.

Slavenske viesti. P. A. Bezsonov izdao je ovih dana u Moskvi djelce: K a t o l i č e s k i s v j a š č e n n i k H o r v a t J u r i j K r i ž a n i ć N e b l j u š s k i, r e v n i t e l j v o z s o e d i n e n i j a c e r k v e j i v s e g o S l a v j a n s t v a v XVII v i e k e. Ovim se dielcem znamenito popunjuje što je g. Ivan Kukuljević napisao u knjizi: Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII v. o tom hrvatskom Sveslovinjanu. Bezsonov je upotriebio njeke rukopise, koji se u Rusiji nalaze.

Pjevačko družtvo „Zora“ dičnoga nam grada Karlovca posjeti neki dan uzput i ovdješnjega druga svoga, pjevačko družtvo „Kolo“. Kako se je malo što o tom znalo te se ništa nije ovdje spremalo za doček vriednih gostova, ipak se na banketu u Jurjevcu liep broj zagrebačke inteligencije sakupio, boraveći veselo uz domoljubne zdravice i skladne pjesme obojih družtva. Pošto su kašnje pjevači mnogo svieta sakupivšega se oko jezerca, izmjenice pojući zabavljali, krenu velika povorka put Zagreba prema kolodvoru prateći mile goste. Što njekim nije po volji bilo da je to družtvo prohodeći uz spomenik Jelačića bana izkazalo čast tragičnomu junaku Hrvatske i onomu, što je on h t i o, ako i nije uspio: zato neće mnogo hajati družtvo, komu je geslo „tko pjeva zlo nemisli“. Onakav zvižduk neće probušiti duha onomu junaku i oniem, koji ga štuju, ta ni krupniji zvižduk ne ubì ideje.

Dao bog, češće se naša pjevačka družtva sastajala, zagrebačko nam se „Kolo“ junački zanihalo, a karlovač ka „Zora“ zorila.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 18. U Zagrebu dne 30. travnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Krasna žena.

Spjevao I. T.

Znadete li za ljepotu,
Koja nije nagizdana,
Al je sjajna uz čistotu,
Kano sjajnost biela dana,
Al je divna uz prostotu
I sunašce svoga stana?

Oj zemljaci, da li znate,
Za angjela skromna, nježna
Kod od dobra neodvrate
Udvaranja nazlotežna,
Bud si samo vojnu cvate —
Ruža drugim nedosežna?

Znate l' za tu dobru dušu,
Koja trpi i podnaša
Crnih dana jadnu tmušu,
Te se nigda neokâšâ,
Već je uz zlo, glad i sušu
Utješnica samo naša?

Znate l', braćo, za planinku,
Koja revno radi, rédâ,
Posla nadje kćeri, sinku,
Svud se stvori, svud priglêdâ,
Blago štedi u pret ku,
Te nevolji u dom n.da?

Za majku li znate vriednu,
Koja dvori danak cieli,
Upućuje, kroti k jednu,
Svako dobro pravo dieli,
Miljem poji djecu žednu
I ljubiti dom joj veli?

Znadete li još za ženu,
Koja voli mužu svomu,
Neg li sjaju zamišljenu,
Neg li blagu ikakvomu,
A u svakom vieka trenu
Dika mu je, radost domu?

Domoljubke tko nepozna,
Koja rodu veze, niže
U signrnost časa grozna
Sinove mu hrabre diže,
Poput vienca vinolozna
Kiteć dom nam obasiže?

Tko nepozna dobrotvorke,
Koja blaži udes ljuti
I utire suze gorke,
Koja vazda dobru sluti,
Sirotinju u povorke
Sve na bolje milo puti?

To je, braćo, **krasna žena**,
Makar nije krasnolika,
I vazda joj raste ciena,
I svemu je rodu dika
Medju zviezde uznesena
Od naroda svog pjesnikâ!

To je, sestre, **krasna žena**,
Kakovom je svakoj biti,
Da nas radost bezimena
S vas u rajski uzhit hìti,
Da vam dvore i plemèna
Slave viencem pjesnik kiti!

Izdaleka i blizu.

Pripoviest iz ruskoga od N. V. Uspenskoga.

VIII.

Grofov dolazak.

Poslije nekoliko dana sluga Karpovov javio vlastelinu sjedećemu u odaji za pisaćim stolom: „grof dolazi!“ S tiem izvještajem dopade u djevojačku sobu i za malo po svem dvorcu uz dar-mar i trku razliegala se jeka različitih glasova: „grof dolazi! dolazi! dolazi! Oljo! Grušo!“ — „Podajte mi sjurtuk“ povika vlastelin svlačeći doramak.

Sve, što je bilo u dvoru, doskakalo do okana i pritajiv sàpu gledalo je, gdje pred prag dojuriše četiri vranca uprežena u preliepe karuce; na baku dičio se kočeš propisanim kaftanom a stari sobar pošikanom livrejom i šubarom. Čudno nasladjujući i blažeći se tim pogledom govorila domaćica svojoj sobarici: „Gruško! gledaj! gledaj!“ ...

— Gledam gospojo! Čudne li riedkosti!...

Na gornjem spratu, uzniev se u veliko i odstupiv od okna pobrza besjediti Aleksandra Semenovna:

Oljo! mùka me hvata, podaj mi kaplje....

Bies bi svieh sakupio, vikaše vlastelin, mučno uturiv ruku u sjurtuk: — grof se je izvolio odazvati ženskoj čudnosti. . . .

Oljo! maši mi mahalicom, govorila Aleksandra Semeonovna spuštajuć se na sjedalo.

— Odjeven po najnovijem kroju u frak i crne uzane pantalone sa rubom, ruke u bielih rukavicah, i na zatiljku razčešljane kose unidje grof u dvoranu.

Lakej mu javio, da će vlastela za malo doći. Grof si stao pred ogledalom poravnavati kosu.

Medjutim udje gospodar u dugokrilom sjurtuku, u jasnom klječastom prsluku. Grof naglo snimio sa očiju pince-nez i odzdravio gospodaru.

— Molim, budite voljni sjesti, reče starac utirući po licu znoj.

Zašuštaše oprave i u dvoranu stupiše gospoje.

— To mi je žena, ... to svastična, reče starac.

Grof spretno držeći skriljačić klanjaše se nizko a uz to zabliештao mu pince-nez i zanjihao se o vratu, kao šetaljka.

Svi posjedoše. Gospoje navališe pitati utakmice, a grof nije znao, što bi odgovorio. Malo po malo utáložila se ùtoka besjede. Starac razveo razgovor o pokojnom otcu grofovu; razpitivao za mater mu, kojoj bijaše dopao sedmi dio muževa imetka, a grof mu odgovorio, da mu mati još žive negdje u tudjini.

— Vi dakle sami prigledate gospodarstvu? zabrazdi pitati starac.

— Dà! ... nije druge, znate, .. istinabog imam upravnika — pošten je ... ali gospodarevo oko najbolje priglêdâ ... Grof se čarobito nasmiešio.

— Istina je! podhvatile gospoje.

— Koliko imate ljetos usjeva? zapitao starac.

— Oko tri tisuće desetina, ako neimam više. . . .

— Slava Bogu! . . .

— Kažite nam grofe, započela domaćica? jeste li bili u tudjini?

— Malo što nisam obišao svekolike Europe! odvrati grof nakloniv se počastice.

— Razumieva se, da ste bili u Talijanskoj?

— Čudne li zemlje! A kakovo joj je podnebje! Pak uz to je Talijanska zemlja, kako znate, postojbina kušnje. . .

— A Firenča — nazirem ju umom, kakova je! . . .

— To vam je pravi — ženski grád ... znate li, kolika mekòća svagdje ... u prirode i u ljudi ... Tamo neima toga, kao u nas u Petrogradu, da se òkâšâ svaki drug na druga ... tamo je sve viklo pjesnikovati ... zagrni plašt oko plećiju ... turi kapu na hero ... Svakojako je grad znamenit sam po sebi: tuj je Lung' Arno ... il giardino di Boboli ... palazzo Pitti ... chef — d'oeuvre!

— Nije li vam se desilo pogledati u Andaluziju, pitala u svoj račun Aleksandra Semenovna.

— Po Andaluziji sam samo proputovao uz mater si; njoj se svikla Španjolska ... tamo je takova priroda, da se nesrećnim cieniš, kad pomisliš, da si rodjen na neprijatnom mračnom sjeveru. . . .

— Jao, pravo rekoste, na neprijatnom ... mračnom sjeveru. . . .

— A nije vam dosadno bilo u tudjem svietu? pitao starac.

— U zadnju mi ruku — zbilja počelo sve dosadjivati. . . .

— A po Ruskoj?

— Mm-da ... ako hoćete. . . .

— Na samoći nije druge, podhvatila Karpovka: mati vas rodila u Ruskoj ... posve je naravski ... da svi, koji borave u tudjem svietu, žale za domovinom. ... A zna se, začim tko žali?

Grof uzdahnu i reče:

— Što ćemo? Eto takov je čovjek stvoren.

Zamučaše. Činilo se, da žele svi odahnuti iza obilna umna blagovanja, kojim se pogostiše.

— Je li vam mladež doma? pripitao grof domaćicu.

— Jest u krionoj je sgradi . . . poslat ću po nju. Ivane! Unidje sluga. Ajde u krionu sgradu i kaži gospodi, neka bi izvolila amo doći.

— Mladi je vlastelin u svom stanu, reče lakej, a Andreja Petrovića, kažu, neima tuj...

— A gdje je?

— Čas prvo otišao je orati. . . .

— Svi naćulili uši i nasmiehnuli se.

— Ajde, traži ih! (lakej izadje). Andrej Petrović, naš znanac, smušenjak je strašni, pospiešila razjasnjivat Karpovka: napopala ga mečta — labourer la terre . . . vous comprenez, monsieur le prince . . . mais certainement c' est une idée fixe . . .

— Od vašeg sina i od vašeg znanca čuo sam za to, reče smiešeć se grof: napokon, neću se inatiti, tá je misó vrlo liepa, čovječna, i u obće suvremena . . . ali s druge strane, od volje vam . . . grof sleže ramenima: tomu treba toliko truda . . . i takova pregnuća, kojemu je dorasao samo rodjeni junak . . .

— To je puka utopija! . . . podhvatila domaćica: mlade ljude napopala želja za poslom... te što ih je razigralo . . . o tom su namah stvorili i teoriju . . .

— U ostalom što ćemo? ja sam na čistu! uzkliknu grof: u higieničkom odnošaju koristno je orati . . . Ja pristajem posve uz to, da nam je rabotanje nuždno . . . da se premalo krećemo . . . Ali predlagati tomu smjeru plug!!! Uzrok je taj, što je u nas po nesreću obće mnienje — despot, komu se svatko više ili manje klanja . . . Druga bi bila, kad bi mi živili na kakovu nenaseljenu ostrvu . . .

— Oba su doma! javio sluga: nečim se zabavljaju . . .

— Idem dakle sám do njih. Valjda nije daleko poći? zapitao grof.

— Zar hoćete do njih? rekla domaćica i ustala. Ivane! izprati presvietloga gospodina. Grofe! pozivam vas na zajutrak . . . nadam se, da nam nećete uzkratiti te povoljice . . .

— Avec plaisir — au revoir . . . Grof izišao.

— Težke li radosti! . . . podciknule gospoje, plještući rukama: kako je mio! . . . charmant!... il est beau!

— Oljo! daj mi mahalicu . . . Kakvi je to krasnik . . . bel homme!

Radujuć se dragomu gostu razišle se gospoje po svojih sobah. Starac odgambao priglêdati gospodarstvu.

IX.

Predavanje.

Uz pratnju sluge Karpovova i svoga sobara pošao grof preko vrta u krionu sgradu. Vrtlar s lopatom u ruci i seljakinje, koje napolice obradjivahu jagode, pozdraviše ga grbajuć se do zemlje. Lakej, potekav napried, otvorio vratašca. Grof ugledao dugu sgradu s dva praga.

— Tuj dakle stanuju mlada gospoda, reče grof.

— Stanuju tuj! — potvrdio Ivan: a evo vani njihova pluga . . . pridodao sluga pokazav k vratnicam.

— Zar zbilja? uzkliknu grof.

— Zbilja! Usudjujem se napomenuti, da oni već četiri dana oru . . . S početka su orali zorom . . . jer je obdan prevruće — a juče su orali, baš kad je sunce pripeklo . . .

Grof pogledao na plug uz izražaj lica, štono zasvjedočavaše više od užasa.

— Istina je, produlji lakej, opaziv, koliko se njegove besjede kosnuše grofa: gospoda se brzo zaniela . . . ali plug nije brat, od pluga svačije ruke zakovrnu . . . osobito, koje niesu rádu privikle . . .

— Zar im nitko nepomaže? zapitao grof.

— Zar kad oru? Nepomaže nitko . . . Njih dvojica oru sama bez ikakva pomagača . . . mladi vlastelin polomio već dva gredelja, a Andrej Petrović rànio konje u noge . . . Bog bi dao, te se uvještili, dokončao sluga.

Za čas uveo grofa u veću i svietlu sobu, u sriedi sobe stajao Vasilj Egorić, odjeven u bluzu, držao u rukuh pokusni valjak (cilinder) i staklenu paličicu.

— Nuto, nuto! . . . uzkliknu lučbar: — baš sam bio naumio poći u dvorac. Da ste mi zdravi, grofe!

— Čim se zanimate?

— Raztvaram tlo.

Grof uz pomoć naočnika (pince-nez) pozorno zavirio u valjak.

— Eto se utaložila magnezija, objasnjivao Vasilj Egorić: — vidite, kakov je talog.

— Je li to magnezija?

— Jest magnezija.

— Zar sumporovita vodika netreba? pitao grof.

— Čemu? Pokvario bi sav posao.

— Pokazuje li se, da je tlo dobro?

— Nije! reče lučbar, priniev valjak k oknu: ponajprvo pàra sumporne kiseline netvori nikakva muteža, lapis nelući taloga, solna kiselina nezameće sopota . . . Hoću reći, ovo tlo treba umilovati krečem (vapnom), sumpornom kiselinom i kuhinjskom soli . . . eto, kakova vam je to zemljica! i pranikove soli ima u njoj vrlo malo . . . — Al, kažite nam, kako hvalite zdravlje? Je li medjed živ?

— Živ . . . neki dan skinuo oglavnik . . . opet mu ga namakosmo . . . Gdje je Andrej Petrović?

— U toj sobi do moje. Ajdemo k njemu.

Vasilj Egorić otvorio vrata i uveo grofa u drugu sobu, u kojoj za stolom sjedjahu Novoselov i Varvara Egorovna.

— Čast mi je preporučiti — moju sestru, reče Vasilj Egorić. Djevojčica ustala i klecnula na poklon.

— Vidim, da vas smućujem, počeo grof pogledav na knjižicu i olovku pred plemkinjom.

— Nesmućujete nas ni malo! odvrati Novoselov. Morda vam se mili uz nas sjesti.

— Andrej Petrović čita mojoj sestri zdravoslovje . . .

— Ta u vas bujno procvjetava nauka! proslovi grof prihvativ stolac za naslon i spremajuć se, da sjedne: ako dozvolite, i ja ću slušati.

— To nam je velika čast . . . ali smo mi već na pó puta, reče Novoselov.

Grof sjede, rekav djevojčici, koja bijaše malo odmakla svoj stolac: „mille pardon, mademoiselle."

— Nieste li grofe čuli novosti, zapodjede Karpov: Andrej Petrović prodaje svoju zemlju i seli u pustinju . . .

— Što naumiste? Kuda ćete?

— Kojekuda . . . medjutim, tomu nije još preše.

— Vrlo žalim! Ostanite vi uz nas, Andreju Petroviću . . .

— O tom ćemo govoriti; dopustite mi, da dokončam predavanje. I Vasilj Egorić sjede slušati. Novoselov začeo: Predusretam vas grofe, da neću nijedne nove stvarce na vidik iznieti, vi ste sve to već tisuću puti čuli . . .

— Dapače . . . vjerujem sam sebi . . . da vrlo malo znadem . . .

„Nuto, što hoću reći, obratio se učitelj svojoj učenici:

„Po prirodi, kako napomenuh, razplinula se tvorna sila; uzmite biljku, kakvigodj ledac (kristal), mišicu — sve je to postalo zametom tvorne sile; iz zrna niče biljka i lišće joj i cvietak, naša probavila od ražene mûke stvaraju krv.

„Bogati ljudi jedu krvavo govedje pečenje (rostbife), drugimi besjedami, ulievaju gotovu krv u svoje žile, te se želudcu netreba ni za što starati; s toga se želudac, koji je privikao rostbifom, pomunja na dotiku ražena hljeba, a kakovagodj rotkva (povrtnica) zamet mu je smrti.

„Budući je čovjek stvor svejedući, to bogati ljudi blaguju i špargu, gomoljike (jelengljive, trifle), voće. Al od svega toga, kako je nauka dokazala, veće polovice neusvoji njihov ustroj, jer bogati ljudi većim dielom ništa nerade . . .

„Kad je tomu tako, ako vas je volja imati dobar želudac, ponajprvo nemojte ga maziti izabranimi jestojskami, a za tim neprestance rabotajte.

„Tim pravcem ajte: nemojte nazebsti, — gledajte priviknuti zimi; jerbo je dan danas posve izvjestno, da je temeljitim liekom od žljezdòbolje i kihavice — hladna voda, kao što je temeljitim liekom, kad se tko objede, post i radnja.

„U svaku ruku priroda namiče i pomaže onim, koji se k njoj utječu, a progoni neposlušnike svojih zakona. Priroda odjela zvjerad u dlaku, dala kopita konjem, a lienčinu — prvo reda lišila kose, nadielila ga ulozi i drugom nevoljom. Ja sam vam napomenuo, da u prirodi vjekuje pravda: na ime te pravde nemilosrdna priroda ljuto će nakaziti sve, koji je nesmatraju svojom majkom, već ju smatraju svojim vragom, od koga se moraju sakrivati: silom te pravde čovječanstvo, makar i polagano, napreduje.

„Naši obrazovani ljudi na svaku ruku nastoje, da se udalje, il iskrenije, da se sakrijn od prirode. Za to pogledajte, kako se je ta nadriobrazovanost raznježila, kako slabi i izopačuje ljude, čini ih kukavicami, jadnom izmetinom. . . .

„Po tom, što sam vam kazao, doumit ćete se lako, da valja ljubiti prirodu; a priroda nas svakim korakom priučava umjerenosti, trudu, samousavršivanju, napokon i tomu, da nam viek nije praznik, već veliki i težki zatok.*

„Do najnovijega vremena neznadosmo ničemu za cienu, a odkad nas je povjestnica uturila u kolotečinu sveobće ljudske obrazovanosti, mi se posakrismo kao stjenice (parazitni insekti), kad ih popariš vrelom vodom.

„Zadatak civilizacije nije taj, da se žive o tudjoj muci, da podmeće drug drugu nogu (čega nečini ni niža od nas životinja, koja je po tom i puno prikladnija od nas občinskomu živovanju, na primjer pčele, mravi i ost.; već je zadatak civilizacije taj, da blago prirode dopane što većoj množini ljudi, da se putem nauke uputi dangubnik, kako se od mastna zalogaja, što se ugrabi u bližnjega, pokvari želudac i zametnu razne bolesti, te kako se ljenošću i neradom radja smrtna tjeskoba.

Vjeruj, niti pas nevije
Od ljenčine turobnije,

veli neki pjesnik. Velju vam, zalogajem ugrabljenim u bližnjega strovaljuje se ljenčina u pogibelj. Čuli ste valjda seljačku poslovicu da od tudjega dobra neima nikada koristi; ta je poslovica istinitija, nego li sviet misli. I pjesnik veli na nekom mjestu:

Razkošna ste rodna polja
Kratite mi hljeb —
Raste, cvate klasje puno
Ja sam jedva živ!
Čudna li me nebo stvori,
Sudjen mi je sud:
Da mi u slast krušac nejde,
Kog izradi rob.

Jèlo je ljenčinam otrov; sav im život nije ino, već patologički proces; njihovi su gizdavi dvorovi samo bolnice, gdje ima dosta uloga, želu-

* Od glagola zatjecati se, sich anheischig machen, a od zatoka postao je zatočnik.

daćne lapavice, nemoći, slaboće, okrepljujućih eliksira, tòveće šokolade i povrh svega handre (zlovolje) i neizmjerna duga časa. Nijedan izmedju te gospode nemože reći, da ga negrize kakvigodj crvić, koji

Nikada se u srdcu nesmiri,
Il do staroj rani rovat podje,
Il do stare opet novu glodje.

— Veliku li istinu govorite, Andreju Petroviću! uzkliknu grof: dozvolite da vam pružim ruku. Neznam, kakovim svjetlom.... Grof neodgovorio, već se prihvatio za glavu, kano da bi htio iz glave izvući bar išto . . . Pomislite si, produlji grof: imam u Potrogradu jednoga znanca, strašna bogataša. Samo se sobom razumieva, da se je štokakva blaga naužio za svoga vieka: prvo vremena je oplješivio i pogurio se, te nemože sidjeti upravo, već kad uzdigne noge — i taj čovjek nemože više jesti jêlâ, kojim je navikao: sjedeći na kičmenici zapovidje svomu kuharu, da mu sgotovi n. p. goluba dupljaša, ali tako, da ni na kakav način nedodje ta ptica sama: metni u nj, reče kuharu, mozga, trifla . . . i vrag bi znao, čega još . . . Što mislite? Skorih dana došli su mi glasi, da se je taj gospodin htio ustrieliti. . . .

Novoselov produljio: „U prkos raskoši, kojom su obkoljeni ti nesretniei, nedokopaju se nikad pokoja: te se odpute u tudjinu ili se opet vraćaju u domovinu i tako neprestance glavinjaju. Vieku njihovu neima ni najmanjega razloga. Eto dokle se može u naše vrieme zabrazditi. Navodim vam besjede drugoga pjesnika:

Pod bremenom bezposlienih ljeta
Duh snemože, ùvenu mi srce,
Ničemu vam niesam već.
Grsti mi se životarit,
Zazoran mi ovaj viek!

„Eto tako, obrnu se Novoselov Varvari Egorovnoj: uvidjate vi uz mene, odakle polieže sva ta nepogoda. U povladu rečenomu evo besieda evangjelskih“.

Učitelj prihvatio knjigu sa stola, na koricah joj bilo zlatno razpelo, te odmorice čitao evo ovo: „Čuvajte se i branite se od lihvarenja: jerbo kad tko nežive u izobilju od imanja svoga: duša mu više vriedi od jestojske a tielo više od odjeće. Prodajte imanja vaša i davajte milostinju. Stvorite si utočište, koje neostari, i blago, koje neizdaje (to će reći, gledajte se sami popraviti, dometnuo učitelj): da budu bokovi vaši opasani i svjetiljke goruće (razumieva se tuj duševni sviet čovječji). Blago slugam tim, jerbo će doći gospod obraćati bdijuće. I još reče sluga u srcu svojem: gospodar moj oklieva doći, i poče biti sluge i služkinje i jesti i piti i počivati. Doći će gospodar sluge toga onaj dan, na koji se ga nenada i onaj čas, za koji nezna (sjetite se sudca milosrdnoga, o kom je govorio Vasilj Egorić). Taj će sluga biti bijen jako“. Zapišite te rieči u svoju bilježnicu, reče Novoselov djevojčici: — i pridodajte besjede apostolove: „netrudi se — da nejedeš“. I tuj ćemo prestati“.

Slušaoci sidjeli i razmišljali. Grof dva puta uzdahnuo, upro oči u nugao dvorane i igrao se s privjesom svoga sata. Vasilj Egorić okrenuo besjediti svojoj sestri:

— Ele — što veliš, jesi li se uvjerila o priekoj nuždi ráda?

— Jesam! izustila djevojčica.

— To je glavna stvar! Ja bih rad, da od tebe nepostane sladorna vlastelinka . . . Može bit bi rada znati: koji su to dangubnici, o kojih se je na tom predavanju govorilo?

— Dangubnici — mi smo svikolici! . . . Recimo, naši su predci spasili Rim; a što smo mi takova učinili? . . . Nije li to istina, grofe?

— O! nesumnjam! . . . kazao grof glasom čovjeka prvaka.

— Eto kako smo oduljili govor o toj stvari! Opazi Vasilj Egorić. Svi poustajaše iza stola. — Kako se veli, dokopasmo se samoga koriena . . .

— Dan današnji, potvrdio grof: kadno, pravo reći, svi pregnuše . . . i koješto poželješe . . .

— Te pogibaju od duga časa, nadostavio Karpov. Grof se pomutio. Novoselov se okrenuo Vasilju Egoriću:

— Kako da nadjem kupca svojoj zemlji?

— Naći će se kupac, umirite se! Ja ću danas napomenuti otcu, nebi li je on kupio?

— Andrej Petrović hoće da se povede za besjedami evangjelja: „prodajte imanja vaša“, rekao grof.

— „I davajte milostinju“ nadopunio Novoselov.

— Zar ste vi dokoni na dlaku obistiniti te besjede? pitao grof.

— Voljan sam jednu polovinu svoga imanja prodati a drugu dati mužikom.

Grof izmjerio propoviednika od pete do glave i pogledao na njegove učenike, tobože pozivajuć ih, da razjasne besjede svoga učitelja.

Vasilj Egorić, skrstiv ruke, poče:

— Dà što grofe! seljakom se mora pomòći! Mi jedemo kamenice, gomoljike, a mužiki — lobodu. Mi od ljenoće jedva pod strehu izilazimo, a u mužika rubine se od znoja ni neosuše . . .

— Dà, dà — ja se nepravdam . . . ja ni malo toga nepobijam . . . dapače, upućen sam, da tiem putem treba ići dan danas, izpričao se grof.

— Kad je dotle došlo, dajte gospodo, da se svi povedemo za evangjelskom naukom: ja ću reći otcu, da mi preda na razpolaganje dio baštine, koji me teče; a i vi grofe zasvjedočite svoje milosrdje seljakom. Ta mati vam

nemože zabraniti, da nerazpolažete svojim imetkom, kako vam je volja . . .

— Samo se sobom razumieva, kazao grof.

— Eto, još samo imamo poviknuti: živio razum! kliče mladić: eto nam napokon Amerike! A mi iskasmo, kuda bi, kamo li bi! Eto nam našega spasenja! . . . Neka si tamo naprednjaci razbijaju glave ob ekonomičkih i ostalih suvremenih upitih, neka se zavaravaju tiem, da mogu prosvietliti mužika i onda, kada mu je želudac nabuban mekinjami. Ajà! S prva valja dati čovjeku, da odahne, treba mu i knjižicu podvrći. Znate li što, gospodo? Ako naša odluka stoji (a o tom ni nesumnjam), oktrojišimo škole narodu i uzmimo ga sami učiti ne toliko latinskomu jeziku, kako to žele drugi prosvietljeni narodi, već prirodoslovju. Zemlje ima u nas mnogo, ali su se oranice izrodile, neima stoke, neima čim ćeš umilovati tlo; šestdeset milijuna ljudi zadušuju se u kokošinjacih, živu o pjeskovitu tlu, i ni nepojme, kako se ima čuvati zdravlje. A mi tobožnje obrazovani sviet, bjesnimo od duga časa, gradimo se prijatelji domovine, razsudjujemo turobno, zašto Ruska nije ni čavla izumjela, i sjedimo prekrštenih ruku tamo negdje u tudjini. Medjutim iz ruskih zemalja vadimo novce, koji nam se ni malo ne gade! . . . A još za kruh i sol grdimo ruski narod, da je kmetski i da se neće nikada popraviti! Kakvi smo sinovi otačbine? Što smo za nju učinili bar s toga, što nas je podigla i odhranila? Privikosmo poput Onjegina, Pečorina, Rudina — obćenitimi upiti i uzklici o gradjanskoj radinosti prikrivati ljubovne spletke, kojekakvimi orijaškimi zamišljaji na vidik iznositi svoju bezposlicu! . . . S toga, gospodo, zaputimo častnim putem. . . . Ako naši otci niesu imali duše, nesliedi odatle, da je ni u nas nije. . . . Podielimo s nevoljnim narodom, što možemo. . . . Nemojmo svejednako jahati na njegovoj krkači!

Sluga javio, da je zajutrak gotov, i ponudio grofu kišobran, kazav, da se sprema nepogoda.

U sobi se smrkavalo sve više i više; kroz otvorena okna navalila studen. Zaujao vjetar. Mladi ljudi izadjoše iz krione sgrade.

(Dalje sliedi.)

Sgode posljednjega Abanseraža.

Chateaubriandova pripoviedka.

Preveo M. V—ž—ć.

(Konac.)

Nehotice izmače se uzklik ustam Blankinim, ugledav Aben Hameta. „Vitezi, progovori hitro, evo nevjernika, o kojem sam vam toliko pripoviedala. Ele, pazte, da vas ne pobjedi. Abanseraži bijahu kao i on, a njih nitko ne nadkrili vjerom, hrabrošću i skladnošću.“

Don Karlos pristupi Aben Hametu: „Gospodine Mavre, progovori, moj otac i moja sestra kazaše mi vaše ime; mniju, da ste od plemenita i vrstna roda, a vi sami se odlikujete uljudnošću. Skoro će Karlo V, moj gospodar zavojštiti na Tunis, pa ćemo se, nadam se, vidjeti na častnom polju.“

Aben Hamet stavi ruku na grudi, ne odgovori ništa, već samo sjedne na tle gvireć u Blanku i Lotreka. Ovaj se divljaše ljubopitnošću svoga naroda, bogatoj odjeći, svietlomu oružju i krasoti Mavrovoj. Blanka ne činjaše se smućena. Sva duša joj bijaše u očima. Bezilna Španjolka ne pokuša sakriti tajnu svoga srca. Za koj čas ustane Aben Hamet, nakloni se pred kćerju don Rodrigovom, te odidje. Zabunjen ponašanjem Maurevim i pogledî Blankinimi, izadje i Lotrek za malo, gojeći sumnju, koja se skoro prometne osvjedočenjem.

Don Karlos ostane sam sa svojom sestrom. „Blanko, progovori, raztumači mi, rad šta se smuti smotriv toga tudjinca?“

„Brate, odgovori Blanka, ja ljubim Aben Hameta i da se hoće pokrstiti, eto sam njegova.“

„Što, krikne don Karlos, ti ljubiš Aben Hameta? Kćer Bivarâ ljubi Mavra, nevjernika, neprijatelja, kojega mi izagnasmo iz ovih dvorova!“

„Don Karlose, vrati govor Blanka, ja ljubim Aben Hameta! Aben Hamet ljubi mene. Nu tri godine već odriče se radje mene, nego da zabaci zakon svojih otaca. U njega ima plemenštine, poštenja, viteštva. Obožavati ću ga do posljednjega daha.“

Don Karlos bijaše moguć osjetiti, da je odluka Aben Hametova plemenita, premda žalijaše zasliepljenost toga nevjernika. „Blanko, veljaše, kamo će te zavesti ljubav? Nadah se, da će Lotrek, moj prijatelj postati mojim bratom.“

„Varao si se, odgovori Blanka, ne mogu da ljubim toga stranca. Što se tiče mojih čustava spram Aben Hameta, nisam dužna nikomu o njih davati računa. Drži se ti svoje vitežke zakletve, kako ja moje ljubovne. Znaj samo to, da je utješiš: Blanka ne će nikada biti supruga nevjernikova.“

„Naše će dakle porodice nestati sa svieta!“ zavapi don Karlos.

„Na tebi je, da ju uzkrisiš, reče Blanka. A pak što ti je stalo za sinovi, kojih nećeš

vidjeti, i koji će se odbiti od tvoje krieposti? Don Karlose, kobim, e smo zadnji naše loze; odviše se odvrgavamo od običnoga reda, nego da nam rod i poslje nas cvate. Sid nam bijaše pradjed, nek nam je i posljedak.“ Na to izadje.

Don Karlos pohiti k Abanseražu. „Maure, veljaše, mani se moje sestre ili izadji na ogled.“

„Je li te poslala tvoja sestra, zapita Aben Hamet, da uztražiš zavjere, koje mi podade?“

„Ne, odgovori Don Karlos, ona te ljubi žešće nego ikada.“

O, dostojni brate Blankin, klikne Aben Hamet, ušav mu u rieč, svu moju sreću moram primiti od tvoga roda! O sretni Aben Hamete! O blaženi dane! Mnijah, da Blanka nevjerna poradi onoga francezkoga viteza . . .“

„A to je baš tvoja nesreća, rekne opet planuv don Karlos, Lotrek je moj prijatelj, a da nije tebe, bio bi mi i bratom. Daj mi račun o suzah, koje prolieva moja obitelj radi tebe!“

„Znam ja za nje, odgovori Aben Hamet; nu prem sam od roda, koj može biti boraše se i s tvojim, ipak nisam vitez. Ja ovdje ne znam ni za koga, tko bi mi podao red, koj tebi ne daje da se ogledaš sa mnom, a da ne sadješ sa tvoga dostojanstva.“

Don Karlos udivljen s prigovora Mavrova motraše ga i u čudu i u srčbi. Za tim naglo primieti: „Evo, ja ću te naoružati za viteza, vriedan si toga!“

Aben Hamet klekne pred don Karlosem, koj ga zagrli, tri put udari ploštinom svoga mača po ledjima te zatim opaše istim onim mačem, kojim će mu možda Abanseraž za koj čas probosti prsa. Takvo bijaše staro vitežko poštenje.

Obojica zajašu na konje, izbjegnu iz zidina granadskih, te polete k smriekovom vodoskoku. Ograšja Maurâ i kršćana iznesoše na glas taj studenac. Tu se bijaše borio Malik Alabe s Pons de Leonom, tu bijaše meštar Kalatravski ubio vrstnoga Abajidu. Još se vidjahu kršine oružja toga mavrijskoga viteza, koje visjahu smrieci o granah; na kori drveta bijaše nekoliko slova nagrobnoga nadpisa. Don Karlos pokaže Abanseražu rukom grob Abajidov. „Oposlieduj, vikne mu, toga hrabra nevjernika, primi krst i smrt od moje ruke!“

„Smrt, moguće, odjavi se Aben Hamet; nu slava Alahu i proroku!“

Jednako se razstadoše na polju, te se zagnaše gnjevno jedan na drugoga. Ne imadjahu ništa do mačeva. Aben Hamet bijaše manje vješt borbi od don Karlosa, nu dobrim svojim oružjem, kaljenim u Damasku, i hitrinom svoga konja, zadobi ruku nad neprijateljem. Krene svoga konjica mavrijskim načinom, i svojim malim, nu oštrim stremenom presječe don Karlosovu konju desnu nogu niže koljena. Ranjen konj se svali, a don Karlos lišen ovim sretnim udarcem konja, podje pješke izmahnuv mačem proti Abanseražu. Aben Hamet skoči na tle, te ga dočeka neustrašivo. Odbije prve udarce Španjolčeve, i tomu se za toga prelomi mač o damascenskom gvoždju. Dva put srećom prevaren, proplače don Karlos od ljutine, te vikne svomu neprijatelju: „Udri Mavre, udri; don Karlos i razoružan prkosi i tebi i čitavoj tvojoj nevjernoj tragi!“

„Ti si mogao mene ubiti, odgovori Abanseraž, nu ja nikad ni ne sanjah da ti zadam i najnesjetniju ranu. Jedino ti htjedoh pokazati, da bih vriedan bio, biti tvojim bratom, te zapriečiti, da me prezireš.“

U taj čas pokaže se pramen prašine. Lotrek i Blanka tjerahu dva fezanska konja, brža odvihra. Primaknuv se smriekovomu vodoskoku vidješe, da je okršaj svršen.

„Ja sam svladan, progovori don Karlos, ovaj vitez pokloni mi život. Lotrek možda ćete vi biti sretniji od mene.“

„Rane moje, reče Lotrek glasom plemenitim i blagim dopuštaju mi da odbijem boj s ovim čestitim vitezom. Ne ću da doznam, dodade porumeniv, povod vašoj razmirici, niti da razabirem tajnu, koja bi možda nanesla smrt u moje grudi. Ja ću skoro otići i tim povratiti mir u vaš krug, osim ako mi Blanka zapovjedi, da joj ostanem do nogû.“

„Viteže, reče Blanka, vi ćete bivati kod moga brata, i držat ćete me sestrom. Sva srca, koja su ovdje, razcviljena su. Naučite od nas podnašati nevolje života.“

Blanka htijaše sklonuti sva tri viteza, da se rukuju, nu sva trojica nehtješe. „Ja mrzim Aben Hameta!“ vikne don Karlos. — „Ja mu zavidjam“, reče Lotrek. — „A ja, će Abanseraž, štujem don Karlosa, i žalim Lotreku, nu ih nemogu ljubiti“.

„Vidjat ćemo se svaki dan, reče Blanka, te prije ili kašnje sliedit će prijateljstvo iza štovanja. Za ovaj nesretni dogodjaj, koj nas amo sakupi, neka se nikada nesazna u Granadi.“

Od toga časa omili Aben Hamet sto put više kćeri vojvode de Santa Fè. Ljubavi ugadja junačtvo. Abanseražu ne manjkaše ništa više pošto se hrabrim pokaže, te mu dugovaše don Karlos život. Po savjetu Blankinom uzpregne se Aben Hamet nekoliko dana pokazati se u dvoru, da se utaži gniev Karlosov. Smjes od sladkih i gorkih čustava nastane u Abanseraževoj duši. Sve ako bijaše sjegurnost, da je ljubljen tolikom vjernošću i vatrom, za nj neizcrpivo vrielo slasti, a ono mu smlavi odvažje uvjerenje, da neće biti sretan, dok ne ostavi zakona svojih otaca. Jur bijaše minulo više godina nedonesav lieka njegovim jadom. Hoće li tako proći sav njegov ostali život?

Preozbiljne i prenježne ga bijahu uhvatile misli jedne večeri, kadno začuje zvukati onu kršćansku molitvu, koja oglašiva dnevni svršetak. Nametne mu se miso unići u hram

Blankinoga boga, te pitati savjeta u gospodara prirode.

Izadje, te dodje pred vrata stare neke džamije prenačinjene u crkvu za vjerne. Srce mu obuze tronuće i pobožnost. Pohiti u hram, koj bijaše nekoč svojina njegova boga i njegove domovine. Molitva bijaše svršena. Nebijaše već nikoga u crkvi. Sveta mrklina vladaše posried množine pilova, koji prilikovahu stablom drveća pravilno posadjene šume. Laki arabski slog bijaše spojen sa gotskim, ne izgubiv ništa od svoje ukusnosti, već pridobi neko ozbilje prikladnije za razmišljanje. Nekoliko uljenicâ davahu slabo svietlo po dubinah svodovlja. Nu pri svietlu mnogih užganih voštenica, vidjaše se u presvetom sjajni žrtvenik. Caklijaše zlatom i dragim kamenjem. Španjolci rade tim istaknuti se, da sebe lišiv blaga, njim nakite svoje svetinje. I tako kleči narod mal ne gol pred slikom živoga boga, namještenom posried prevjesâ i čipaka, bisernih grinja i kruna od rubinâ.

U pustoj okolini ne vidjaše se sjedalo. Mramorni pod, koj pokrivaše liesove, služaše odličnikom i ništim, da panu ničice pred Gospodom. Aben Hamet stupaše polako napred po praznoj zgradi, koja odjekivaše jedino štropotom njegovih koraka. Duh mu bijaše zanešen uspomenom, koju probudi u njegovoj pameti ova drievna zgrada maurijskoga zakona, i čuvstvî, što ih pobožnost porodi u njegovom srcu. Iznebuha zapazi pod jednim pilom nepomičnu priliku, koja, mnijaše sprva, da je kip na nekom grobu. Približi se i razabere mlada viteza klečećega ponizno oborena čela prekrstiv ruke na prsima. Vitez se ne ganu dočim štropotahu Aben Hametovi krokovi. Nikakva raztrešenost, nikakav vanjski znak života ne smete njegove usrdne molitve. Mač mu bijaše na tle položen, a šešir s perjanicom uz njega na mramoru. Bijaše kan da ga je neka čarolija ustalila u tom položaju. Bijaše Lotrek. „Ah, prozbori Aben Hamet u sebi, ovaj mladjani i liepi Francez moli nebo za kakvu osobitu milost; taj bojnik jur slavan sa svoje hrabrosti, odkriva ovdje svoje srce pred nebeskim vladarem, kakono i najnižji, i najneznatniji čovjek. Ajde dakle da se i ja pomolim bogu vitežtva i slave.“

Aben Hamet htijaše da se baci na mramor, ali u to ugleda pri svietlosti jedne svietiljke, arabska slova i neki stih iz korana na ploči na pola propaloj. Grižnja ga uhvati za srce. Pohiti da izadje iz zgrade, gdje je pomislio snevjeriti se otačbini svojoj.

Groblje oko ove stare džamije bijaše, kao vrt, posadjeno narančami, čemprezi, palmami, i natapano dvima vodoskocima; okolo na okolo bijaše samostan. Aben Hamet, stupajuć izpod jednoga portika, smotri žensku, gdje hoće da uljezne u crkvu. Akoprem bijaše zavita koprenom pozna Abanseraž kćer vojvode de Santa Fè. Stane i reče joj: Dolaziš li, da zastaneš Lotreka u tom hramu?

„Mani se te proste ljubomornosti, odgovori Blanka, da te više neljubim, kazala bi ti, zaziruć od toga, da te prevarim. Dolazim amo, da se molim za tebe, ti si sada jedini predmet mojih zagovora; radi tvoje duše zaboravljam na moju. Ti raztužuješ svu moju obitelj: moj brat mrzi na te, mog otca osvojila žalost, što neću da podjem za muža. Neopažaš li, da je moje zdravlje porušeno? Gle ovo utočište smrti, čarno je. Skoro ću amo na počinak, ako se ne požuriš, da primiš moju zakletvu pred kršćanskim žrtvenikom. Udarci, koje trpim podgrizuju mi malo po malo život. Ljubav, koju mi zadaješ, ne će vaviek podupirati moje krhlo bivstvovanje. Pomisli Maure, evo ću ti kazati onako, kako si ti viknuo govoriti, pomisli, da je svietlost, kojom svietli baklja zajedno plamen, koj ju potroši.“

Blanka unidje u crkvu i ostavi Aben Hameta uplašena ovimi posljednjimi rieči.

Učinjeno je. Abanseraž je predobljen. On će se okaniti bludnja svojega zakona. Borio se je dosta dugo. Žalost, da vidi Blanku umirati nadjača sva ostala čuvstva u njegovu srcu. „Ele, veljaše u sebi, nije li možda kršćanski bog pravi? Taj bog je vazda bog vrlih duša, dok je Blankin, don Karlosov i Lotrekov.“

U toj misli, jedva čekaše sutrašnji dan da javi Blanki svoju odluku, te da promjeni turoban i sužan život u veseo i sretan. Nemogaše ići u dvor vojvode de St. Fè, nego tek u večer. Tu dočuje, da je Blanka otišla sa svojim bratom u Generalif, gdje činjaše Lotrek nekakvu čast. Mučen novimi sumnjami poleti tragom Blankinim. Lotrek porumeni, videć ga unilaziti, a don Karlos dočeka Maura hladnom uljudnošću, ali se razabiraše u njoj štovanja.

Lotrek bijaše dao donesti najljepše voće španjolsko i afričko u dvorani Generalifovoj, nazvanoj „vitežka dvorana“. Okolo na okolo po njoj bijahu povješane slike kraljevića i vitezova, koji pobjediše Maure: Pelasg, Sid, Gonzalvo di Kordova. Sablja posliednjega granadskoga kralja bijaše obješena ispod ovih slika. Aben Hamet utoli svoju bol, samo progovori gledajuć te slike poput lava: „Mi nemožemo slikati“.

Vrli Lotrek, videći oči Abanseraževe žalostno gviriti u sablju Boabdilovu, reče mu: „Viteže Maure, da sam znao, da ćete mi danas doći, ne bih vas bio dočekao u ovoj dvorani. Mač se svaki dan izgubi, i ja vidjeh najhrabrijega od kraljeva predati svoj sretnomu svomu neprijatelju“.

Ajme, zavapi Maurac, pokriv si obraz krilom svoje kabanice, može se izgubiti poput Franje I., ali poput Boabdila. . . .

Dodje noć. Donesu se baklje, razgovor krene na drugo. Don Karlos bi zaprošen da pripoviedа ob obretenju Mexikovu. Pripoviedaše dakle o

tom nepoznatom svietu obilnom riečitošću, koja je prirodjena španjolskom narodu. Pričaše nesreće Montezumine, običaje amerikanske, čudesa hrabrosti kastilske, pak i okrutnosti svojih zemljakâ, o kojih scienjaše, e ih baš neide ni kudnja, ni pohvala. Ove povjestice ugadjahu Aben Hametu, i ta ugoda odavaše njegovu arapsku krv. Kad dodje njemu red, nacrta osmansko carstvo, nedavno zasjedavše na razvaline Carigradske, pa ožali takodjer onu prvu državu, naročito one sretne dneve, kad vidjaše vojvoda vjernih oko sebe sjati Zobeida, Cviet Ljepote, Hrabrost srdaca, Buru i onoga vrstnoga Ganema, roba s ljubavi. Lotrek opisa dvor Franje I., umjetnosti poradjajuća se iz barbarske tmine, slavu, vjernost, junačtvo starih vremena spojenu sa ugladjenošću naobraženih novih vjekova, gotske tornjiće uriešene grčkim pilovima, galske gospodje kraseće svoje bogate nakite atenskim ukusjem.

Posle toga uzme Lotrek, hoteć božanstvo te zabave zabaviti, gitaru i zapjeva sliedeću romancu, koju bijaše sačinio uz neki napjev goranâ svojega zavičaja:

Koli sladko se spominjem krasnoga mjesta, gdje se rodih! Koli divni bjehu, sestro, dnevi u Francezkoj! Oj zavičaju, ti mi ljuba budi viekom!

Spominješ li se draga, kako nas majka u našem stanu kraj ognjišta privijaše na grudi milostne, a mi joj cjelovasmo sjede vlasi?

Sjećaš li se, sestro, još grada, kog plâkaše Dora i mauriske kule starovječne, s ke javljaše zvonce povratak dana?

Znaš li još tiho jezero, preko kojega prelietaše hitra lastavica, i vjetrić koj trstiku savijaše gibku, i sunce, što toli krasno sjevaše nad vodom?

Oj tko će mi vratit Jelku, moje planine i visoki hrast? Njih se uviek sjećam sa žalošću: oj zavičaju, ti mi ljuba budi viekom!

Završujuć Lotrek posljednju kiticu utre rukavicom suzu, koja mu vrcila iz oka, kad se spomenu krasne zemlje Francezke. Aben Hamet živo oćuti žalost krasnoga zarobljenika, jer i on oplakivaše gubitak svoje otačbine. Nagovaran prihvatiti gitaru, kad mu red dodje, izgovaraše se veleći, da ne zna van jednu romancu, a ta da će slabo ugoditi kršćanom.

„Ako su to nevjernici, koji tuguju s naših pobjeda, reče prezirno don Karlos, prosto vam budi pjevati; pobjedjenim naricati je slobodno.“

„Dà, primieti Blanka, za to nam naši otci bivši nekoč pritisnuti mauriskim jarmom ostaviše toliko tužaljkâ“.

Aben Hamet zapjeva dakle otu baladu, koju bje naučio od nekoga pjevača Abanseražkoga plemena.

Kralju don Žuan, jašuć jedan dan s gore, smotrit mu se dade Granada spanjski grade. Namah joj prosbori: O ti grade maleni, evo ti srca, evo ti ruke moje.

Biti ćeš mi ljubom; pa ću t' grade, na dar donieti Kordovu i Sevilu, ponositi nakit; i bisera sitnoga namjenih ti za ljubav našu.

Granada odvrati: Od Leona velji kralju, za Mavra sam udata. Drži svoje dare. Za nakit imam pojas dragocjeni i djecu krasnu.

Tako ti reče, tako ti slaga; oj nevjere smrtne! Granada vjerom krenu! Kršćan kleti Abanseražko drži gospodstvo: Pisano bje!

Deva ne nosi više ka grobu kraj Piscine hadžiju iz Medine. Kršćan kleti Abanseražko drži gospodstvo: Pisano bje!

Oj Alhambro liepa! Alahov dvore! Grade od vodoskoka! Rieko u zelenom polju! Kršćan kleti Abanseražko drži gospodstvo: Pisano bje!

Naravnost ove tužaljke bijaše se dojmila pače i ohologa don Karlosa, uzprkos kletava na kršćane. Željaše da ga oproste pjevanja, nu od uljudnosti prama Lotreku popusti njegvim prošnjam. Aben Hamet dodade mu gitaru, te on stane slaviti junačtvo svoga slavnoga pradjeda Sida:

Spreman poć k afriškim žalom, sjedi Sid naoružan, sjevajuć vrlinom sa gitarom Čimeni do nogû, te pjeva pjesmu što mu čast kaževa.

Čimena mu rekne: Ajd potući Maure; pa se vrati pobjednik iz boja. Vjerovat ću da me obožava Rodrigo, ako povrgne ljubav radi slave.

Daj mi, daj, kacigu i koplje moje! Idem pokazat, da ima u Rodriga srćanosti: U bitkah svjedocih njegve hrabrosti, povodka će mu biti njegova gospa i dika.

Maurac pobjedjen tvojim čarom, tvojim riečima moja ponosita pobjednica pjesmo postati će u Španjolskoj nekoč prazna rieč.

Po dolinah naše Andaluzije starci kršćanski pričat će hrabrost moju; volio je, kazivati će, Boga, kralja, Čimenu svoju i čast, nego život.

Don Karlos bio se pričinio toli ponosit pjevajuć ove rieči glasom muževnim i dubokim, da se mogaše pomisliti, e je on sam Sid. Lotrek prionu uz bojno oduševljenje svoga prijatelja. Ali Abanseraž bijaše probliedio čim se spomene ime Sidovo.

Taj vitez, prozbori, kojega kršćani nazivlju cvietom od bitaka, nazivlje se kod nas imenom „okrutnoga“. Da je njegovo veledušje ravno bilo njegovoj hrabrosti . . .

„Njegovo veledušje, odgovori žestoko don Karlos ušav Aben Hametu u rieč, nadilazijaše još njegovu odvažnost, i nitko do kakova Maura ne može kuditi junaka, od kojega potiče moja obitelj.“

„Što kažeš ti! zavapi Aben Hamet, skočiv sa sjedala, na kojem bijaše na pola ležao. Ti brojiš Sida medju svoje pradjedove?“

„Njegova krv teče mojimi žilami, odgovori don Karlos, poznam, da sam od te plemenite krvi po mržnji, koja plamti u mojem srcu proti neprijateljem mojega boga.“

„Dakle, reče Aben Hamet motreć Blanku, vi ste od kuće onih Bivara, koji navališe za predobića Granadina, na ognjišta nebogih Abanseraža, te ubiše nekog ostarjela junaka toga imena, koj htijaše braniti grob svojih predja?“

„Maure, vikne don Karlos planuv gnievom, znaj, da se ne dam više za ništa zapitkivati. Ako ja danas imam baštinu Abanseražku, a to ju osvojiše moji stari krvlju svojom, te ju duguju samo svojemu maču!“

„Još jednu rieč, reče Aben Hamet, sve većma žalostan; ne znasmo u našem prognanstvu, da su Bivari poprimili naslov de Santa Fè, to je uzrok moje bludnje.“

„To bijaše, odgovori don Karlos, za toga istoga Bivara, pobjeditelja abanseražkoga. On zadobi taj naslov od Ferdinanda Katoličkoga.“

Aben Hamet obori glavu na grudi i stupi medju don Karlosa, zapanjenoga Lotreka i Blanku. Dva mlaza suza briznuše mu od očiju na nož zadjenut za pasom.

„Oprostite mi; progovori, znam, da suze ne dolikuju mužkarcem. Odslje neće moje teći s polja, premda mi ostaje mnogo za oplakivanje. Slušajte me:

„Blanko, moja ljubav prama tebi prilikuje žaru bučnih vihrova arapskih. Bijah svladan. Ne mogah živjeti bez tebe. Jučer vidjeh ovoga francezkoga viteza gdje se moli, tvoje rieči na crkvenom groblju, skloniše me, da se okrenem k tvojemu bogu, te da te zaprosim.“

Izraz radosti u Blanke i presenećenja u don Karlosa prekinu ga. Lotrek pokrije si lice obim rukama. Maurac se dosjeti njegovim mislim i stresav glavom bolno osmiehnuv se reče: „Viteže ne povrgnite svu nadu — a ti Blanko, plači navieke za posljednjim Abanseražem!“

Blanka, don Karlos, Lotrek sva trojica dignu ruke pram nebu te zavape: „Posljednji Abanseraž!“

Zašute mramorkom. Žalost, nada, mržnja, ljubav, zapanjenost, ljubomorstvo mučijaše sva srca. Napokon padne Blanka na koljena: „Dobri bože, reče, ti povladjuješ moj izbor! Ne mogoh da ljubim van potomka od junaka.“

„Sestro, krikne don Karlos ljutito, pomisli da si tu pred Lotrekom!“

„Don Karlose, reče Aben Hamet, utaloži svoju srčbu, na meni je, da vam vratim mir.“ Onda će obrativ se Blanki, koja bijaše sjela:

„Hurisko rajska, genij ljubavi i krasote, Aben Hamet biti će tvoj rob do zadnjega daha; nu on znade svu veličinu svoje hude sreće. Starac žrtvovan tvojim pradjedom braneć svoje ognjište, bijaše otac moga otca. Pak čuj tajnu koju tajah od tebe, ili bolje koju s tebe zaboravih. Kada dodjoh prvi put obaći ovu tužnu domovinu, onda bijah namjeran ponajprije potražiti kojega sina Bivarova, da mi račun dade o krvi, koju bijahu prolili njegovi otcevi.“

„Dobro, rekne Blanka glasom bônim, ali osnaženim izrazom velike duše, što si odlučio?“

„Jedino što je dostojno tebe, odvrati Aben Hamet: da ti vratim tvoje zavjere, te da zadovoljim mojim vječnim odsućem i mojom smrću neprijateljstvu naših bogova, domovinâ i naših obitelji. Ako se igda izbriše iz tvoga srca moja slika, ako vrieme, koje ruši, odplavi iz tvoje pameti uspomenu Abanseraževu . . . ovaj francezki vitez . . . Dužna si tu žrtvu svojemu bratu.“

Lotrek naglo ustane, te zagrli Maura. „Aben Hamete, zavapi, ne misli da ćeš me nadkriliti veledušjem. Ja sam Francez; Bajard me učini vitezom; prolih krv za moga vladara. Biti ću poput moga kuma i mojega vladaoca bez straha i prikora. Ako ostaneš kod nas, molit ću don Karlosa, da dade svoju sestru za te — ako odeš iz Granade nikad neće cigla jedna rieč o ljubavi smutiti tvoje zlato. Ne ćeš lje ponesti u prognanstvo strašnu misô, da je Lotrek, bez čustva za tvoju kriepost, tražio koristi u tvojoj nesreći.“ I mladi vitez pritisne Maura na svoje grudi s francezkom vatrom i živahnošću.

„Viteže, prozbori don Karlos, ne nadah se komu od vašega slavnoga plemena. Aben Hamete, po čemu vas je moći poznati, da ste zadnji Abanseraž?“

Aben Hamet izvadi iz njedara nasljedni prsten abanseražki, koga nosaše obješena o zlatnoj verižici.

Na to pruži don Karlos ruku nesretnomu Aben Hametu. „Viteže, reče, mnijem, da ste pošten čovjek i zbilja unuk kraljeva. Častite me namjerama o mojoj porodici. Primam bojak, koj ste tražili krišem. Ako me pobjedite, sve moje imanje, što je bilo nekoč vaše, bit će vam pošteno povraćeno. Ako li ne ćete namjerenoga ogleda, a to primite što vam nudjam, budite kršćan te uzmite moju sestru, koju zaprosi Lotrek za vas.“

Kušnja bijaša velika, nu ne bijaše pako sila Aben Hametovih. Sve ako i govoraše svom silom u srcu njegovom, a ono ne mišljaše on van s užasom da bi se krv prognanih pomiešala s krvlju progonitelja. Činjaše mu se e izlazi duh njegovog djeda iz groba, te mu brani taj vjerolomni vez. Svladan jadom vikne: „Vaj, odista treba da tudjeka zadešim toliko veljih duša, toliko vrlih značaja, da manje osjećam što gubim! Što veli Blanka, što veli, da mi je učiniti, da budem većma dostojan njezine Ljubavi?“

Blanka će mu: „Vrat' se u pustinju!“ te se obeznani,

Aben Hamet ljubeć Blanku više, nego ista nebesa, pane ničice, a zatim ustav ode ne rekav ni rieči. Još iste noći odputi se u Malagu, ukrca se na ladju, koja moraše postati u Oranu. Polag toga grada zadesi utaborenu karavanu, koja polazi svake treće godine iz Maroka, uprieči preko Afrike, dodje u Egipat, te se sastane u Jemenu sa Mekanskom karavanom. Aben Hamet se pridruži hodočastnicima.

Blanki bijaše isprva život u pogibelji, nu ipak se oporavi opet. Lotrek vjeran rieči koju bje zadao Abanseražu otidje i ne smuti nikada žalost kćeri vojvode de Santa Fè, ma kojom riečju o svojoj ljubavi i boli. Svake godine podje Blanka tumarati po maloških gorah u doba kad običavaše njezin dragi vraćati se iz Afrike. Sjedaše na stiene, motraše more i daleke brodove, te se vrne u Granadu. Ostali svoj život sprovede u razvalinah Alhambre. Nit se ikad potuži, nit ikada zaplače. Ne govoraše nikad o Aben Hametu. Stranac bi bio mnio da je sretna. Osta napokon jedina od svoje obitelji. Otac joj umre od žalosti, a don Karlos bi ubijen u nekom ogledu, u kojemu mu djeverovaše Lotrek. Aben Hametov udes se ne sazna nikada.

Kad se izadja iz Tunisa na vrata, koja vode k ruševinam kartaškim, nahodi se groblje pod palmama. U jednom kutu toga groblja pokazaše mi grob nazvan **grob posljednjega Abanseraža**. Ne ima ništa znamenita. Nagrobni kamen je ravan, samo u sriedi je po mauričkom običaju dlietom izdubljeno. Na dnu ove mrtvačke kupe kupi se kiša, da se ptice nebeske napoje u tom vrućem podnebju.

POUKA.

O platonskoj ljubavi.

Čitao Armin Pavić 8. travnja u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu.

Milostive gospodje!

Od mnogih prirečja, uzetih iz grčkoga umjetničkoga i znanstvenoga života, da se označi koja izvrstna osobitost, težko da je ikoje u ustiuh vaše krasote običajnije od rieči: „platonska ljubav“ ili „vi ljubite platonski“. Koliko puti te rieči zapada liepa sreća, da se sprodju kojoj djevojčici preko ustana, orošenih kvintesencijom ljubovnoga nektara, kada se tomu čudotvoru božije krasote klanjaju zatravljeni mladići!

Kad bi čovjek koju krasoticu u tom sretnom času zaustavio, pitajući, a molim vas, šta će to reći „platonska ljubav?“; ne dvojim ni malo, da ne bi svaka umjela odgovor izreći, ali mislim, da bi se mnoga osvjedočila, da su joj rieči „vi ljubite platonski“ posvema krivu adresu uzele.

Jer kakav bismo odgovor na pomenuto pitanje dobili? Očito nikoji drugi nego, platonska ljubav jest slastna požuda, kojom bukti duša filozofa, koji prozre prolaznost ovoga svieta a bitisanje višega nebeskoga, te mu se u tom proziranju umrla duša spline s neumrlošću, iz koje mu ista, budući joj prirodjen nagon k radjanju, crpe najčišću nauku, da ju u svojih učenicih rasplodi, pa mu tiem ostaje poslie smrti na svietu vječno spominjanje, a duša mu dodje u nebesa t. j. steče podpunu neumrlost, koje je posljednja svrha čovječih želja.

Jel te, milostive gospodje, da prema tomu opredieljenju malo komu pripada priznanje, da ljubi platonski? A još će te se boljma o tom osvjedočiti, kada uzmete na um sliku čovjeka, kojega Plato držaše najpodpunijim ljubovnikom.

Jer taj čovjek jest Platonov neumrli učitelj Sokrat, čovjek silenske prilike, pljosnata nosa, škiljava vida, bosonog, ogrnut priprostom kabanicom tribonom, ali čovjek skrajne pravednosti i hrabrosti. Kad ga dužnost gradjanska zovne, sučestvuje u državnih poslovih čist, neporočan i neustrašiv pred silom tirana, kao i na bojnom polju pred silom neprijatelja. Inače ostavlja ranim jutrom svoju kuću, neka se u njoj skrbi i bani do volje obiestna mu žena Ksantipa; on, obkoljen od otmenih, duhovitih mladića, obilazi gradske piace, gimnazije, a ako se zgodi i gostbe, i neumornom ustrajnošću zamiće i vodi filozofičke razgovore, i sa sofisti i sa starim i s mladim, i s mužkim i ženskim, i svakoga puti, da su sva ljudska zanimanja isprazna do onoga, koje čovjeka upoznaje s naravju kreposti t. j. do filozofije. Na takav ga je život bog uputio, jer to je put, kojim čovjek dolazi do spoznavanja sama sebe, koje je jedna od svetih izreka, upisanih u hramu boga Apola u Delfih. Jedan od njegovih prijatelja mu donesao iz Delfa viest, da ga proročiste drži najmudrijim čovjekom na ovom svietu. Ta ga je viest proročišta mnogo iznenadila, jer on si je iz dna duše sviestan, da ne zna ništa. Nu doskora se osvjedočio, da proročište nije krivo reklo, jer je samosviest u čovjeku, da ne zna ništa, doista najveća mudrost. Došao je do toga uvidjanja, jer vidi da i ostali ljudi oko njega ne znaju ništa, nego je medju njim i ostalim svietom tolika razlika, što ostali sviet ne zna ništa, a ipak misli da mnogo zna, dočim si je on svoga neznanja sviestan. Ta ironična sviest svoga neznanja mu zadaje mnogo truda, te mu se ne da ni pred bedeme grada izaći, nego svejednako obilazi po gradu, razgovarajući s ljudmi, ne bi li se u tom razgovoru štogodj naučio. U tom dogovornom učenju tako iskreno ispituje mane ljudske, da se ljudem do skora zamjerio, pozvali ga pred sud, i dosudili mu smrt otrova, što svojom naukom ruši dosadašnje pojmove o državnom i vjerskom životu. Prijatelji ga htjeli izbaviti iz tamnice, ali on ih filozofskim razgovorom osvjedočuje, kako se treba zakonom pokoriti, i dokazujući im neumrlost čovječe duše, ispije u 70. godini svoje dobe otrov i usne kao blaženik.

Sokrat je dakako već slika najsavršenijega platonskoga ljubovnika; i dalek je put, dok čovjek do te savršenosti dodje. Ako vas je volja prodjimo se njime t. j. proučimo sve faze ljubovnoga osjećanja s Platonom, filozofom grčkim petoga i početka 4. vieka prije Isusa, komu kršćanski pisci daše pridjev „božanstveni".

Očito je, da se čustvo, koje zovemo ljubav, radja u nas gledanjem kojega liepoga tiela. Uzroci tomu silnomu čustvu, t. j. za što nam uz ljepotu obilaze dušom mlazi i zoni, za što nam se duša raspline plivajući u nekoj vrhunaravnoj rujnoj omami, kada uz liepoga dragoga ili dragu boravimo — sam bog bi to znao točno izreći, filozof ne zna nego slikovno evo ovako.

Duša čovječa — veli filozof — jest neumrla. Tielo čovječe na ime gubi moć samo se sobom micati, čim iz njega duša izadje. Iz toga sliedi, da duša ima početak micanja u sebi, a kao takova mora da je neumrla, po što ono što je samomu sebi početak, nije iz ničesa moglo postati. Kao takova ne može opeta duša niti ikada prestati bitisati, jer bi njome prestao i princip micanju, a bez micanja ne bi svietu bilo obstanka.

Ta neumrla čovječa duša nalięi dvopregim kolam, koja vodi kočijaš um. Jedan od krilatih konja je dobar i krotak, drugi je obiestan i zločest. Nejednakost tih krilatih konja zadaje kod voženja kočijašu umu mnogo muke, dočim nasuprot duša bogova, imajući oba konja krotka i dobra, bez ikakova nereda lahko ide. Svaka čovječa duša — nadalje — teži za kojim tielom, da se u nj ùputi; nu budući je krilata, nose ju krila zrakom iznad zemlje, te kôla okolo stanova božanskih. Kada se bogovi iz tih svojih stanova izvezu u nebo, porazdiele se čovječe duše, kako koja kojemu bogu, i sliede ih u nebo, gdje mnogo liepih i blaženih stvari vide. I dotlje se bez zapreke voze, nu kada se bogovi iz neba izvezu na vrhunac istoga, da odtuda blaženi uživaju, gledajući nad nebesi stojeće ideje, vječne, neprolazne, podpune, savršene pravednosti, istine, umjerenosti, dobra, hrabrosti i ljepote, tad nastane za čovječe duše mnogo muka. Put je naime na tom vrhuncu nebesa strm i tegotan, te se onaj zločesti konj počne inatiti, tako da kočijašu umu nije moguće mirno u te vječne ideje gledati, nego se samo za čas glavom do toga gledanja vine, jedan više, drugi manje, kako je već komu koji dan onaj zločesti konj kroći ili objestniji, a komu je koji dan posvema objestan, skrše se konjma krila, i duša čovječa pane na zemlju, te se uputi u tielo kojega novorodjenčeta, dočim ostale duše onaj put ispod ideja preko vrhunca nebesa toliko putî obilaze, dok se i njim tako ne dogodi. Kako se koja od spalih duša više ili manje putî obvezla vrhuncem nebesa i opojila gledajući one vječne ideje krepostî, tako joj je na zemlji sudjeno u više ili manje odlično tielo ući. Koja se tamo najbolje poniela, ta udje u tielo filozofa, druga u častnoga kralja, treća u politika, četvrta u zdravoslovca, peta u proroka, šesta u pjesnika, sedma u obrtnika ili ratara, osma u sofistu i demagoga, a posljednja, najjalovija, u najgrdje što na svietu ima, u samosilnika, kojemu je silomično izvadjanje svoga slavohlepja i koristoljublja najpreči zakon. Tako u umrlo tielo upućena duša, zaboravi i ono malo što je od vječnih ideja gledala, i istom se spominjanjem na nje, gledajući po svietu njihov mlohavi odsjev, na nje opominju. Najlakše se čovječa duša opomene na ideju ljepote, jer je ova i na nebesih najsjajnija, i na svietu joj se najjasniji odsjev sačuvao na liepom tielu, s kojega prodire u dušu kroz oči, koje najlakše i najače od čovječih sjetila razabiru. Kada dakle u čovjeku duša opazi koje liepo tielo, taj odsjev nekoč na nebesih gledane vječne ideje ljepote ju sjeti na njezino nebesko boravljanje, i ako je duša častna, obuzet će um najprije silni čarobni strah, za tim će, gledajući diljem u ljepotu, štovati ju, i kad se ne bi obazirao na prikor ljudi, bio bi čovjek pripravan svomu dragomu žrtvovati kao kakovu kipu boga, tako mu se zabljesnuta duša talaše čudnimi čuvstvi, oblieva mu se potom i neobičnom toplinom. Ljepota, koja od tiela ljubljenika prodire kroz oči u dušu ljubovnika, natapa ju blaženom slašću, od koje joj satrta krila počnu rasti, što ju cielu velikom boli napunja, kao i diete, kad mu počnu zubi rasti. I dok je u blizini svoga ljubljenika lahko joj je, jer dobiva od njegove ljepote hranu, nu kad ljubljenika nema u blizini, ne stane joj hrane i počne silnim bilom udarati, i od muka se kao mahnita virom kretati.

Da ju u tom trenu ne natapa uspomena na svoga ljubovnika, skapala bi. Ta uspomena i ona bol čini ju besviestnom, mahnitom, da ne može usnuti, nego se kao biesna žudi k svomu ljubovniku, k vrelu odkle joj dolazi gledanjem ljepote slastna hrana. I čim se na tom vrelu nadje, ublaži joj se silna muka, pa otuda zanemaruje i roditelje i kuću i imovinu, ne znajući za drugu slast, nego boravljenje uz svoga dragoga, koji joj je jedini liek njezinim neizrecivim mukam. To je ljubovno osjećanje i taj mu je uzrok.

U tom slikovnom tumačenju uzroka ljubovnomu osjećanju, kaže nam Plato, da se ljubav sastoji u želji za negdašnjim našim neumrlim stanjem, a ta se požuda baš najlakše pobudi i uzdržava gledanjem ljepote, jer je ova od svih nebeskih ideja najasniji odsjev na svietu sačuvala.

Akoprem se na svih djelih ljubovnika, u svih faza ljubavi jasno opažava, da ljubav nije drugo nego težnja za neumrlošću, ipak si svjetina nije podnipošto sviestna takovu uzroku

svoje ljubavi, nego istom filozof ga umije razabrati.

Kako ostali ljudi, ili posvema obični, ili vještaci, ili umjetnici, nikako ili posvema površno razumiju narav ljubavi, to nam je ne umrli Plato osobitom dražesti u jednom, najljepšem od svojih dialoga prikazao, i to prikazao, bivši u svojoj mladosti pjesnik, velikim čarom kompozicije, a slogom, koji mu je u obće takav, da jedan rimski pisac o njem reče, ako je bog nebesa Zeus i zbilja grčki govorio, nije mogao ljepše nego što Plato piše.

Ako vas je volja, ja ću vas pokušati zabaviti izbližim sadržajem baš toga dialoga, pri čem dakako moram pustiti s vida detajliranu prekrasnu kompoziciju, za što mi ne staje vremena, a i slog platonski neću dostići, za što niesam bog nebesa Zeus.

Pjesnik Agaton pozvao je prijatelje na ostanke od jučerašnje časti, koju je dao u slavu, što mu tragedije njegove stekoše prvu nagradu. Medj mnogimi drugimi, nalaze se Fedro, Pauzanija, doktor medicine Eriksimah, pjesnik komedija Aristofan, domaćin Agaton i Sokrat. Po što se objed bio svršio, svi gosti po grčkom običaju žrtvovaše bogovom, zapjevaše pjesmu, i sad se ispred njih otrše stolovi, donese se velik vrč vina, muzika unidje, i da se pije.

U to se digne Pausanija, rekavši, da bi valjalo pronaći način, kojim bi se dalo najudobnije piti, jer koliko se barem njega tiče, on je od jučeranje časti mnogo mamuran. Po što i drugi priznaše, da im je od jučer dosta vina, a doktor im medicine rastumačio kako je štetno u kacenjameru piti, odpraviše muziku neka ide ženam svirati, a doktor Eriksimah učini predlog, da svaki od prisutnika ima u slavu boga ljubavi Erosa držati pohvalno slovo. Svi pristaše i prva je na mladom Fedru.

Prije nego se pustimo k pojedinim govornikom, valja mi spomenuti, da žena u grčkom životu sasvim drugčije stojaše nego danas. Jedino opredieljenje Grkinje u zajedničtvu družtvenom bijaše kućno gospodarstvo. Stoga i u pitanju ljubavi ne dolazi kod Grkinje nikoja viša svrha u obzir do radjanja djece. Romantičkoga obožavanja i udvoravanja niesu Grkinje doživjele. Ti po žene gorki rezultati niknuše od osobitosti, što sav život Grka bivaše izvan kuće oko državnih poslova zabavljen, te im za kuću i ženu ne doticaše vremena, da se bliže zanimaju. Ovaj vječiti javni život Grka, a za tim okolnost da Grkinjam bijaše odgojivanje sasvim zanemareno, pa stoga muževom veoma mlahavu zabavu u kući pružahu, jedno i drugo privede mužkarce u mnogo bliži odnošaj prijateljstva izmedju sebe, nego što danas obstoji. Dà ti odnošaji bivahu tako blizi i žestoki, kako danas najbliža i najžešća ljubav medju ljubovcom i medju ljubovnikom biva, i jedino što nas u tom pogledu tješi jest, da ta ljubav mužkaraca ipak imaše češće čiste krepostne svrhe. Toliko sam morao spomenuti, jer u cieloj razpravi o platonskoj ljubavi dolazi ljubav prema ženi samo mimogrede, imajući najnižu svrhu u obzir, a ljubav u više svrhe duševne priznaje se jedino medju muškarci.

Nu predjimo k samim govornikom od kojih prvi Fedro slavi boga ljubavi, jer je veliko i divno božanstvo. On je kako mitologija uči, jedno od najstarijih božanstva, te ge već kao takova ide velika čast, a još veća, što je ljudem uzročnik velikih dobara. Jer ništa na svietu nije tako kadro ljude na krepost spotaći a od zla odvratiti kao ljubav, i kad bi se koja država sastojala od samih ljubovnika i ljubljenika, gradjani bi joj u kući bili najpravedniji, na bojnom polju najhrabriji. Ni otac ni majka, ni prijatelji ni zakoni, neće u ljubovnika tako pobuditi stid pred ružnim i sramotnim djelom, kao prisutrost ljubljenika, ili obratno u ljubljeniku, prisutnost ljubovnika. Primjeri gdje u takovih slućajevih jedni ili drugi radje smrt podnieše nego da bi se sklonuli pod ružno djelo, jesu u historiji mnogi, a da bogovi takova djela osobito štuju, opet mnogi.

Dublje prozire svoj predmet Pausania. On opaža dobro, da ima dvoja ljubav, putena i duševna; onu prvu svaki osudjuje, druga je častna i samo tu treba štovati i slaviti. Zakoni državni u poslu ljubavi, niesu svigdje jednaki. U barbarskih zemljah, gdje tirani vladaju, posvema je zabranjena, jer ljubav potiče na uzajamnu duševnu krepost i prijateljstvo, koje je oboje tiranom zazorno, te ne trpe nikakova udruživanja, bojeći se svake solidarnosti medj mudrimi i krepostnimi mladići. U Beociji se na sploh trpi ljubav bud kakova, od nijedne se ljudi ne odvraćaju, a to jer su ljudi tamo glupi, pa neumiju govorom upućivati na dobro. U Ateni trpe zàkoni da ljubovnici čine sve što im je mnguće da ljubljenika osvoje, ćak i krive kletve se podnose, i po tom bi čovjek sudio, da ljubav nije zakonom zabranjena, nu kada se opet uzme na um, da i roditelji i odgojitelji paze na djecu, da se s ljubovnici ne sastaju, a ako se sastaju, da ih kore, čovjek će pomisliti, kao da zakoni ne trpe ljubav. Te protivne ustanove i običaji smieraju tamo, da medj mladeži obstoji samo ona čaštna ljubav, pri kojoj ljubovnik ljubi, da se ljubovnik nauči svemu liepomu i dobromu.

Pauzanijin govor nastavlja doktor medicine Eriksimah, dodavši, kako se ta dvojaka ljubav; ružna i liepa, ne prikazuje samo medju ljudmi, nego i u cielom ostalom životinskom, da i u cielom rastlinskom carstvu. I ciela ljekarska umjetnost se sastoji u tom, da liečnik umije u čovječem tielu ružnu požudu za jelom, pilom i drugim uništiti, a usaditi u nj skladnu ljubav prema istomu.

Mnogo dublje shvaća uzroke i moć ljubavi pjesnik komedija Aristofan, samo što nam ju

ne razumije filozofskim razlaganjem dokazati, nego ju pjesnički slikovno akoprem nejasno ipak veoma ugodno prikazuje. Ljudi doista — veli krasni pjesnik — ne razumiju, koju moć ima ljubav u svietu, jer kad bi ju razumievali, oni bi ljubavi gradili hramove i slavili ju iznad svih božanstva, budući je u njoj moć vidati ljudem rane, koje bi im izvidane pripravile najveće blaženstvo. Is prva naime bijahu ljudi sasvim drugčiji nego što su sada. Bilo ih je od tri spola, mužkoga, ženskoga i još trećega mužko-ženskoga, a svaki pojedinac bijaše naprani sadašnjim ljudem dvostruk, t. j. trupla od dva čovjeka bijahu na današnjoj svojoj prednjoj strani, trbuhu, prsih i licu srasla. Pojedino takovo tielo imaše dva lica, svako gdje je danas lubanja, četiri ruke i četiri noge. Ti dvostruki ljudi bijahu od silne jakosti, da već i samomu nebu počeše prietiti. Pobojavši se tomu bogovi, ne znadiahu si nikako pomoći, jer ako istriebe taj ljudski rod, ne sta mu mastnih žrtava, ako ga ostave, izagnaše i same bogove iz nebesa. Jedva nekako pane samomu bogu nebesa Zeusu mudra misao, da svakoga od tih silnih ljudih rasieče na dvoje: tim će ljudi postati znatno slabiji, a biti će dvaputa toliko žrtvujućih kao što dosada; smislivši tako, rasječe ljude na dvoje i pošalje boga Apola, da te razječene pole uredi. Apolo okrene svakomu lice od današnje lubanje napried, sabere kožu kao na kakovoj kesi oko pupka u jednu točku, sašije ju, i gladilicom ju cielu izgladi. Te razsječene pole obilaze svietom u silnoj požudi, da se koje nekoč bijahu skupa opeta medju, i aho se nadju, takova ih nepoznana želja privlači jednu k drugoj, da bi se najvoljele splinuti opet u jedno tielo. Ta želja za svojom drugom polovinom zove se ljubav, koja nam od najveće blagodati, jer nas privodi našoj negdašnjoj sretnijoj i jačoj naravi; a na toj blagodati se imamo bogovom našom poslušnošću iskazati zahvalni, jer ako toga ne budemo, ako ne budemo slušali bože zapoviedi, bog će nas nebesa i opet kazniti, te će nas i ovako mlohave kako smo, još jednom rasjeći, da djipljemo kao kakovi bosrelifi na jednoj nozi.

Za Aristofanom dolazi na red pjesnik tragedija Agaton. Ovaj dobro opaža, da dosadašnji govornici niesu hvalili boga ljubavi, nego su slavili ljude sa sreće i blaženstva, koje im nastaje, kada ljube, pa će prema toj pogreški najprije reći tko i kakav je bog ljubavi, a onda će ga proslaviti radi njegovih dobročinstva, koja ljudem donosi.

Bog ljubavi dakle jest najblaženiji medju svimi bogovi, jer on je najmladji, najljepši, najspretniji, najmudriji, najhrabriji i najučeniji. Najmladji je, jer se uviek s mladošću druži a od starosti se uklanja; najljepši je, jer mu je stan u cvietnoj ljepoti; najnježniji je, jer prebiva u najmekšem što na svietu ima, u plemenitu srcu; najspretniji je, jer ulazi i izlazi iz čovječe duše, da ga još niko nije vidio; najmudriji je, jer je jači od svih ljudskih požuda; najhrabriji je, jer i najhrabriji ljudi, i sam bog rata Are mu je podlegao, a još niko nije bio jači od ljubavi; najučeniji je, jer ljubav čini ljude pjesnike, ljubav vodi rukotvorce da veseli rode svoje zanate, ljubav uči ljude, da za plemenite zamisli i svrhe žrtvuju i sam život.

To je i takav je bog ljubavi, a kao takova ga ide velika hvala i slava, jer ljubav ljudem umiruje kavge, tiša na moru bure, ustavlja vihore, noću pripravlja spokojan sanak; ljubav brani da se ljudi tudje, čini da se primiću, skupljajuć ih u medjusobne sastanke, pri gostbah, pri plesih, pri žrtvah njihov vodja; radjajući nježnost, čupajući divjač; darežljiva na sklonosti, škrta na nenavisti, blaga dobrim, gledana od mudrih, divna bogovom; žude ju neimajući, dobro dolazi imajućim; života, nježnosti, mekoće, dražesti, požude, pohlepe je otac: skrbnica dobrim, nebriga zlim; u trudu, u stvari, u žudnji, u mišljenju ravnatelj, vodilac, pomagač i spasitelj najbolji; svih bogova i ljudi ures, vodja najljepši i najbolji, kojega treba da sliedi svaki čovjek liepo pjevajući, ako mu je bog dao milozvučno grlo, kojim pjeva zatravljujući svih bogova i ljudi srce.

Poslie ove Agatonove pjesničke i retorske oracije, koju svi prisutnici silnim odobravanjem saslušaše, dolazi još posljedni govornik Sokrat. Njemu se daje veoma na žao, što je sprvine bio pristao, da će i on boga ljubavi slaviti. On je mislio, slaviti koju stvar, znači, o istoj istinu reći, nu sad vidi da se je ljuto prevario, jer mu se čini da predgovornikom njegovim nije bilo na pameti istinu pronaći, nego štogod mogu više liepih rieči. Toga on ne zna, i ne preostaje mu, nego da propusti svoju pohvalu boga ljubavi, osim ako mu slavno družtvo dozvoli, da o njoj rekne golu istinu, riečmi kakove mu se baš ponude. Svi na taj zahtiev Sokratov rado pristanu, a kako i vi milostive gospodje pristanete da vam nešto izbližega kažem što Sokrat reče, evo me.

Ljubav stoji očevidno prema kojoj stvari u odnošaju, i to u požudnom odnošaju t. j. mi ljubimo, jest jednako mi žudimo nešto. Još niko na svietu nije ništa ružna požudio, nego svaki ono što je liepo i dobro; dakle je ljubav izbližjega, požuda za liepim i dobrim. Po što pako ono što žudimo još nemamo, nego bismo rado da zadobijemo, nemože ni ljubav kao požuda za dobrim i liepim ovo dobro i liepo imati, a ako ga nema, ne može ljubav biti niti dobra niti liepa. Tim je Sokrat sve one Agatonove liepe deklamacije o bogu ljubavi, da je i najljepši i najbolji porušio.

Srušivši tako Agatona, pripovieda dalje družtvu, kako je i on u svojoj mladosti takovimi pojmovi o ljubavi, da je liep, dobar i

silan bog, namjerio se na mudru ženu Diotimu pa ga ova pomenutimi razlozi, da kao požudu za dobrim i liepim ne može biti niti dobar niti liep, uputila, da niti je liep niti dobar niti bog, jer što je liepo, dobro i bog, to nemože ljepotu i dobrotu istom žuditi, nego ju već ima.

Na to je Sokrat začudjen Diotimu zapitao, pa zar je dakle ljubav ružna, zločesta i umrla stvar? Tu ga mudra žena uputila, da nije sve što nije liepo ružno, niti što nije dobro zločesto, nego ima medj timi protivnostmi nešto srednjega, koje niti je liepo niti ružno, niti dobro niti zločesto, kao što n. p. i medju znanjem i neukošću stoji u sredini zdrava pamet, te ima mnogo ljudi, koji niesu znanstvenici, niesu neuki, nego imaju zdravu pamet, pa lahko pogode što valja. Tako je i ljubav niti liepa niti ružna, niti dobra niti zločesta; ako pako nije neumrli bog. ne treba da bude umrlo biće, jer ima nešto srednjega, to su demoni, preko kojih bogovi sa svietom obće, primajući preko njih želje svieta i očitujući svietu preko njih svoju volju. Začudjeni Sokrat upita mudru ženu, a ko je tomu demonu ljubavi otac ko li majka? Mudra ga žena upućuje ovako. Kada na nebesih slavljahu rodjeni dan boginje ljubavi Afrodite bogovi, bijaše medj njimi Poros, to će reći bog izvora, koji si zna svigdje pomoći a kao takav uviek traži svomu djelovanju prilike. Penia, to će reći sirotinja, dodje k toj slavi na nebesih, da prosjači. Na časti se Poros omamio pijući nektar i legao u nebeskom vrtu omamljen spavati. Spazivši ga sirotinja ležati, podje k njemu i tako se od Pora i Penije rodi Eros t. j. ljubav, koji budući rodjen na rodjeni dan boginje ljubavi Afrodite, uviek uz ovu hodi i uviek za liepim žudi. U toj vječnoj požudi za liepim očituje se na Erosu njegova dvojaka narav: po materi sirotniji jest tvrd, prnjav, bosonog, bez kuće, bez postelje, u vječnoj potrebi; po otcu pako jest hrabar, odvažan, djelatan, silan lovac, vječno smujući zamke, požudan za znanjem, moguć si pomoći, cio svoj život umujući, strašan vračar, trovač, i sofist: i tako ljubav vječno bez odmora žudi nikada ne pristaje, jer je po materi sirotinji u vječnoj potrebi a po otcu izvora si u svakoj potrebi pomaže, ali nikada dosta ne nasmaže. I za znanjem ga vječna požuda vodi, jer niti sve zna, (takovi su samo bogovi) niti je opeta neuk. Takovi srednjaci žude uviek za znanjem. Takova ti je moj Sokrate, završi mudra žena, ljubav. Tvoje krivo shvaćanje ljubavi poteče otuda, što si držao ljubljeni predmet za ljubav, a ne ono što taj predmet ljubi: ljubljeni predmet je dakako liep i nježan, ali ljubav je takova kakovu ti ju opisah.

E pa od kakove je koristi ljudem Eros, ako je i zbilja takav, upita začudjeni Sokrat, a mudra mu Diotima odvrati. Opredielili smo, da je ljubav požuda za liepim i dobrim, nego sada nam treba to opredieljenje nadopuniti. Što je to požuda za liepim i dobrim? Očito da nije drugo nego želja, da čovjeka liepo i dobro zapane. Ak se upitaš zašto li si čovjek želi što je dobro i liepo?, dobit ćeš odgovor: s toga, da bude blažen. Daljega pitanja, za što si čovjek želi, da bude blažen, netreba, jer blaženstvo je svrha čovječih želja, nego jedino još možeš dodati, da si čovjek želi vječno blaženstvo t. j. da ima što je liepo i dobro do vieka. Ljubav je dakle ljudem tiem koristna što ih neustavivom si-lom vuče, da idu za neumrlošću.

Ali dakako — moj Sokrate — sada nastaje tegotno pitanje, kojim načinom može čovjek do toga vječnoga blaženstva doći. Slušaj evo ja ću ti kazati. Taj način jest, tjelesno i duševno radjanje u liepom.

Toga ti ja bogami ne razumijem što si rekla, odvrati Sokrat. E pa evo slušaj, ja ću ti iz bližega rastumačiti.

Vidiš Sokrate, svaki ti čovjek i na tielu i na duši osjeća nagon radjanju, i kad dozrjeli do toga, ne ustaviva ga sila na isto vuče. To ti je silna moć i božanska, i to je jedino neumrlo što čovjek u svojoj umrloj naravi posjeduju. Niko pako nemože u ružnom roditi nego samo u liepom, samo kad se ovomu zatrudnjeli čovjek primakne, oblieva ga ugodno osjećanje i porodom mu oblakša bolnomu nagonu. Rad radjanja se dakle tolikom požudom želi čovjek za ljepotom, a ako se upitaš, zašto čovjeka tolika požuda za tiem radjanjem vuče, doći ćeš na odgovor, jer si čovjek radjanjem stiče neumrlost, koju smo gore opredielili, kao posljednju svrhu ljubavi.

Ako prema tomu — moj Sokrate — ispitaš pojav, kolikom požudom roditelji žele porod steći, a kad ga steku, kolikom njegom i brigom oko njega bdiju i paze, naći ćeš, da je tomu jedini razlog, što si ljudi preko svoje djece i unučadi, koji su krv od krvi njihove, vječnu uspomenu, spominjanje, neumrlo obstajanje na ovom svietu i poslje svoje smrti stiču. A ako opeta promotriš da ljudi u obranu svoje domovine niti isti svoj život ne štede, zar ti se tomu pojavu ne namiće uzrok, da to s toga rado i veseli čine, što vide, kako će si slavljeni s toga čina i u budućnosti neumrl glas i slavu steći.

Da Sokrate! tako ti ljudi tjelesno trudni, misle u djeci neumrlo spominjanje steći, a ljudi duševno trudni, u djelih, kojimi duša zatrudni i u duši se radjaju. Takova su djela znanost i sve druge kreposti, kakova nam pjesnici i umjetnici radjaju. Najčastnija pako znanost jest, koja se bavi uredjivanjem države i kuće, kojoj je ime umjerenost i pravednost. Komu duša tim znanjem u mladosti zatrudni, obilazi požudan tražeći liepe mladiće, koje nagovaranjem i učenjem na te kreposti upućuje. Obćenje u

tu svrhu mnogo je trajnije i častnije nego ono u svrhu radjanja djece, jer je krepost i trajnija i častnija od umrle djece. Pjesme Homerove i Hesiodove, zakoni Likurgovi i Solonovi stekoše svojim roditeljem častniju i trajniju slavu nego ikojemu roditelju umrla djeca.

Iznad svih ovih ljubovnih zanimanja pako siže zanimanje filozofa, kojemu um prozre prolaznost svih svjetskih djela a vine se do gledanja nebeskih ideja, uzroka svemu svjetskomu životu. Taj gleda neposredno samu ljepotu, od koje su sve svjetske samo mlohavi odsjev, iz nje crpe vječne nauke, koje radjajući u svojih učenenicih stiče poslie smrti vječnu uspomenu ljudih na svietu a duša mu, bivši već za života njegova s neumrlošću se splinula, uljegne neumrla u nebesa.

Milostive gospodje! Evo sam Vam, koliko sam znao, iz vječnih Platonovih spisâ u kratko izvadio glasovito platonsko opredieljenje ljubavi. Slavljenoj duhovitosti i pronicavosti Platonova uma nije pošao s vida nijedan momenat, koji se na ljubovnom osjećanju opažava u grčkom životu, i ako je njegovo iztraživanje na koju stranu manjkavo, ta mana ne potiče nego od nedostatnosti grčkoga života. Jedna točka ostajaše u grčkom klasičnom životu doista manjkava. To je stanje njihovih žena u družtvenom i državnom obćenju, u kojem iste neimahu nikakova uticanja; sve im opredieljenje biahu — djeca. Stoga Plato u ispitivanju ljubavi, govori o ženi jedino kad ova tjelesna svrha zajedničtva dolazi u obzir, inače ih uz svaku višu duševnu svrhu pušta s vida. Danas, gdje se pravednost emancipacije našega krasnoga spola cielim svietom priznaje, bilo bi nespretno, kad se još udilj u tom zajedničtvu osim te svrhe ne bi priznavala nikakova viša. Već se i kod samih Grka na njihovih inače klasičnih djelih gdje gdje ljuto opažava to zanemarivanje žena, a da več i u njihovo doba ne bijase žena duhom preslaba za više svrhe, govore nam imena Safe, Erine i Aspazije. Liepo je krasni moj prijatelj u svomu čitanju, o uplivu tudjih literatura na našu domaću, punom muževnih zamislih, kazao, kako se uspomene zlatnoga vieka upravo grčke i franceske knjige vežu o pojav, da u tih doba Aspazija i Roland bijahu na glasu, kao učestnice književnoga rada. I mi imasmo zlatnu dobu hrvatske knjige u našem zlatnom Dubrovniku, i kod nas se uspomena na tu dobu veže o dičnu učestnicu hrvatske literature Floru Cucerićevu. Danas čujemo sa svih strana tužbe, da nam knjiga ne može napredovati, jer krasni naš spol nema za nju ljubavi. Nu pravo je već u pomenutom čitanju spomenuto, da taj nemar Hrvatica nepotiče, što iste ne bi imale ljubavi za narodnu knjigu, nego što nemamo narodne knjige. Jezik nam je hrvatski bogat na nježnosti, bogat na jezgrovitosti i krepčini, da mu medj evropejskimi drugovi nema premca, ali ako promotrimo knjigu, koja nam se dosada njime pisala, naći ćemo sporadičnom iznimkom baš protivnu manu od onoga u njoj, čim joj gdjekoji misle opravdan sud nevaljalosti izreći, veleći da je previsoka, jer mi se čini, da je prenizka, preprazna na umjetničkoj kompoziciji, doličnom stilu i visokih misli, koje se istom ozbiljnim studijom vrela klasičnih staroga i novoga svieta stiče. Milostive gospodje! Osim mene, koji se podpunom samosviesti brojim kao pomagač od nužde, jer nas je veoma malo, sabralo se evo nekoliko književnika pod zavjetom, da će se svom ozbiljnosti posvetiti naukom potrebnim beletrističnoj knjizi, a pokuse toga svoga zavjetovanja iznose pred vašu svietlu sredinu evo već u drugom ciklu predavanja. Vaša pozornost i ljubav koju im izkazivaste tolikim sjajnim mnogobrojnim posjetom vašim, daje im najbolje jamstvo, da su pravim putem pošli, bodri ih, da na tom putu postostručenim silam uznapreduje, jer vide da imaju za koga. Na tom se putu nadaju uz pomoć vaše ljubavi i pomoć vašega ukusa, koji im je najsilnije ravnalo, promaći hrvatsku knjigu, da joj se udari pravac, forma i sadržaj, kojim bi bila kadra potrebnu tudju lektiru vašemu za krasnim pohlepnomu duhu zamieniti vriednom domaćom. Do toga vremena so dakako utiču smjerenom prošnjom za blagost vašega suda, a još dubljom se zahvalnosti zahvaljuju na vašoj dosada im iskazivanoj pozornosti i ljubavi. Javljajući vam ja u ime mojih mnogo vriednijih drugova ovu srdačnu zahvalnost, kao i svim, koji nas u toj platonskoj požudi, s vašom se krasotom u duševne svrhe na korist naroda sastajati, blagonaklono pomagahu, po imenu novinarstvu, koje nas potrebnimi obznanami rado posluživaše, društvu dvorane i akademiji, koja nam rado, ustupahu i priredjivati davahu ove prostorije, i vam gospodo, koji nas takodjer rado posjećivaste, javljajući svim i svakomu tu srdačnu zahvalnost, imam vam ujedno milostive gospodje u ime istih izreći iskrenu želju sretnomu proljetovanju i ljetovanju, a za jesen se već iznovice preporučamo istoj vašoj blagonaklonoj ljubavi.

Odgovori uredničtva.

G. M. K. u O. Neznamo još hoćemo li moći tiskati vaš prevod. Mi smo žalibože često prisiljeni odbijati prevode jedino iz toga razloga, što nisu originali prema smjeru našega lista. Želili bi dakle, da se prevodilac s nama prije prevadjanja dogovori, da mu ne bude posao uzaludan.

G. B. u B. Vi zahtievate od nas, da svakako o vaših proizvodih na ovom miestu progovorimo. Mi mislimo, da vam nemožemo bolje odgovoriti, nego tim, što — šutimo.

G. J. G. u R. Pošaljite obećane pjesme, pa ćemo vam onda reći je li koja za nas.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 19. U Zagrebu dne 7. svibnja 1870. God. II.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Marija.

Pjesan ukrajinska od A. Malczeskoga, preveo F. M.

Spiev prvi.

I.

Ej kad se, Kozače, na brzom konju žuriš?
Za zecom li, što skakuće po stepi, juriš?
Il razigran slobodice se užit želiš
Te s vjetrom ukrajinskim mejdan ćeš da dieliš?
Il zar te k dragoj, što te usried polja čeka
Žamoreć piev žalobit, čežnja goni prieka?
Naturio si kapu, vodjke puste biju,
A oblaci se praha iza tebe viju.
Pocrnjelo ti lice neki žar razgrieva,
Ko ognjic usried polja radost na njem sieva;
A konj, ko ti i poslušan i divlji, teče,
I pruživ vrat šumećeg vjetra vale sieče.
Crnomorče, bjež s puta izpred sina stepe
Škripećom taljigom, da sol ti nerazstepe.
A ti, vran ptiću, što se tuda uviek skitaš,
Nad svakim kružiš, zagledaš ga, nješto pitaš,
Požuri se Kozaku tajnu svoju graknut,
Jer čim okružiš jednom, on će ti odmaknut.

II.

I lete — a u sunca zahodećeg tracih
Nebeskom kakvom jezdiocu sviem jednaci.
Daleko, dugo kopîtâ je topot čuti,
Jer poljana nepregledna sva mukom šuti.
Plemîćâ, vitezova žurba tu ne buji,
Tek vjetar klasjem ljuljajući tužno zuji.
Iz humlja uzdasi, tih jauk izpod trave:
Tu otci spê na uvelih viencih stare slave.
Ti zvuci divlji su, al divljije još rieči,
Kieh davne Poljske duh potomstvu hraneć ječi.
A kad je šipa bus — sve, što to polje resi,
U čijem oku, čijem, suza ne zakriesi?

III.

Umaknuli Kozaku bezdani studenci,
Kiem Tatari i vuci kriju se u sjenci.
Uz kip na humku zloglasnom već plašan bježi
(Jer zakopan vukodlak od davna tu leži);
Pred kipom odkrije se, prekrsti tri puta,
Podbode konja, zvizdne letom vjetra ljuta.
A hitri konj — što njega čini kakve straše? —
Tek hržuć udri kopiti, pak dalje kaše.
Niz hridi tamni Bug svoj srebren pojas pruži,
A smjeli Kozak vjerno gospodara služi.
Na vodi šumi mlin, u ivju Tatar šumi,
A žustri, vjerni konj Kozaka svog razumi.
I prieko cvjetnih luga, prieko oštre drače, —
Ni plaha srna brže od njih ne preskače.
I kao striela pognuv se na sedla guri
Brz Kozak striže okom, te se uz konja sguri.
Pustina bezputna svog kralja trku sluša —
Konj, Kozak, stepa, tma, sve jedna 'e divlja duša.
O tko da ovdje bar razigrat mu se brani?
I gdje je već! — u stepi tko ga stići kani?

IV.

Poreni Kozače, rečeno ti: uskori!
Sve drugčie sad je u visocieh, starieh dvorih.
Sa svojim vojvoda se prô od davna sinom,
Sad dugo s njime sbori od srca milinom.
A ipak sve zadavahu si muke i jade,
Mir srca trovahu, ništahu sladke nade
I ponosa i očajanog suze smienja
Prolievahu je česte, gorke — bez smiljenja.
Sad sve je drugčie: nesta tuge izpod tog krova:
Sjaj gospodski se ljeska, gizda pradjedôvâ.
Mnogobrojne sried čete dvorana i sluga,
Sried plemčadi i vitezôvâ reda duga
U velu dvoranu, od davna pustu i gluhu,
Unilazi sad vojvoda u sjajnom ruhu.
A dočim svi tolikoj gizdi kliču i sreći,
Nad sav sjaj njemu sin je, misle, ponos veći.
Na mirnom licu ne slutiš mu nutarnjieh muka,
Što u srcu mu riju; junačka tek ruka,
Rieč živa, ime slavno — to je svietu znano,
Al što je u njem, svim je naviek zakopano.
Nu sad bud na silu, bud od milinja prieka,

U nježnom milovanju traži trpnjam lieka.
I dok sa sinom nješto razpravlja na samu,
Kad i kad posmjeh prodre zbiljnog lica tamu.
U očiju mu divlja radost plaho krjesne,
Ko kad se strasti komu izpune bijesne,
Kad tko u mislî tišmi, vrtežu opaku
Na časak počine, mar baš na mravinjaku.
Zar počine? Ah, samo goruće si čelo
Tu skloni, gdje ga žaôkâ čeka jato cielo.

V.

Do kasne noći tutnji huka i buka u dvorih,
Do kasne noći grme trublje, vivat ori;
Vesele se svom gizdom starieh običaja:
Stol dugi pun je srebra, zlata i svakog sjaja.
Ko dobro srce otvorena pivnica je,
A stari ugrin dosjetaka živih daje.
A svirka čas se slaže s veselom tom bukom,
Čas izvija se više svojim milozvukom.
Do kasne noći pradjedôvâ lica stroga
Na stieni poredanih, jedan do drugoga,
Zaiskrivši kad i kad mrtviem očma strižu
Na pioce, i smješe se, i brcî mižu.

VI.

Na ustih radost, smieh, u očiju pak slutnja,
Al grižnju, jauk sviesti krije u grudih šutnja.
Kad vince skupi ljude, smieh i šale ine
Oholija i podlost vode — ali hine.
I u tom gradu valjda. — Na škripeća vrata
Već noćca uvodi sijênâ mračna jata,
Zašuti rog, nad gostbom san se tih nadvuče,
Sa tornja sove glasi grobovni zahuče,
Al još u skrajnjem krilu visokoga grada —
Gdje hrabri vojvoda u borne vedje sklada
I krije krutog, orlovskoga oka plamen,
Kô gujskom kožom dragi oblaže se kamen, —
On uzdišući težko hodi, staje i hodi,
Na svak mu uzdah i korak muklo ječe svodi.
Nepozvan nitko živ tu nesmije mu doći,
Tu duša tinja mu il bukti u samoći.
Tu može greznut u sdvojenju, u nemoći,
Al žurnim krokom topće sad sried tmaste noći,
Ko izpod crna da joj plašta ruku traži,
S kê njegva krv će proteć — il da bol svoj blaži.
A kad mu oči gòruće san sladki bježi,
I sobe sparni zrak ko mora na njem leži;
Okance otvori i vanka zirne šutê
Na brojne svoje čete, stiege razvinute,
Što tu se skupiše za narečenu vojnu.
Budeće trublje sluša glas i vrevu bojnu
A konji propinju se hržuć, koplja zveče,
Konjikom krila prše, već su željni sječe.
N j i m sunce s ružičnoga svog se odra diže,
I zlatniem prami resi sve, kud oko siže,
I svjetlo čelo izmoliv, tek što okom trene,
U ocjeli im si čare smotri odbijene.
N j i m vjetrić lahori, kî dah svog svježeg ćuha
Na vlase djevîcâ, junâkâ perje duha.
N j i m mlade cvrče ptičice u žubor mili
Iz rosnih kljunića, veselo piršeć krili.
Al n j e m u — ne; on nehtje ostat na vidiku,
U gùbećih se sjenah grada skri on svoju sliku
Ko sablasti one strašne, kih bojazan naša
U bezsnoj vidja noći, al zora odnaša.

VII.

Na zapovjed zaore trublje, konji trupnu;
I junačke te čete u voju cjelokupnu
Odstupaju, al ne ko sjene; u brzom kretu
Na tiesna gotska vrata sunu u zveketu:
Zatutnje vrata, potresav se sve do svoda.
Već zadnji red s kamenita se makô poda,
Već zemljom mekanom sve slablje podkov lupa,
Sve muklije se glasi, kako četa stupa,
Sve tišje ječeć — i već slabo — iz daljine
Gluh razlieže se odjek — i već sasvim gine.
Jur na sried polja sad, gdje svoje kolo cielo
Izmolilo već sunce, miču se veselo.
Sa šariem stegovi, pod kojiem k slavi hlepte,
U živih svjetla strujah ko orlovi trepte.
Sto i sto pêrâ, dragih kamâ sja se i šari,
Sto i sto dûgâ trepeće, gdje siev udari.
Iz očiju im se bistrih pobjedničtvo kriesi,
A srca, klisurine, vjera i hrąbrost resi.
Na čelu pak tim četam mladić je uzorit.
Al tko je on? I kakvi sjaj mu vidiš gorit
Nad plavom kosom? Slave li il sreće? Sja se
I ljepše od ruža, što ih zora meće na se,
I sladje, jasnije neg što su slave dari;
Taj blišt je, što na ognjištu se s r c a žari,
Taj osmjeh, u kom dio bar je uzhićenja,
S kim nebesnici slušaju herubina pienja.
Na krilatome jezdi konju; preo sipova
Povede četu tihu, ne sbore ni slova.
U propast sginu šikarnu; zakoliv jarke
Još jednom pomole iz grmlja kacige se žarke.
Na briegu on poveli nješto svoim junakom,
A oni putem hajd za hitrijem Kozakom,
Kom' lahke tragove od konjica mu bosa
Zasuli pjeskom, ko sigrači, vjetar i rosa!

VIII.

Sve polje tiho i pusto — izčezli junaci
A polje tuži za njimi ko za dragimi bratci.
U bezkrajnost tu oko bludi, a kamògod gledne,
Ni živa stvora ni mjestanca, gdje da sjedne.
Na njive, što se nepregledne dulje i šire,
S tvrdine modre koso sunce se upire.
Kad i kad poljski cvrčak zrikne u bližnjih crietih,
I opet tiho — tek se vjetar nješto boči i tuži.
A zašto? Miso o prošlosti kud godj po stepi kruži,
Na djedôvâ spomenik nijedan i nigdje,
Da težke tuge odloži breme, ne naidje.
Ah nigdje, van da ù zemlju se gdje zarije:
Tu nadje koplja, što ih davna hrdja bije,
I kosti, bog zna odkad od koga li;
Tu nadje zrno niklo iz pepela otâcâ
I gamad gladnu povrh skoroga mrtvaca,
Al bludeć poljem, nigdje nema da zatraja,
Ko očajnost, bez zaklona, bez cilja, kraja!

IX.

Pod stariem lipami u sjetne se je misli
Zavezo Miečnik stari: zli ga jadi stisli.

Crn župan sad i siedi vlasi pritištu ga,
A sjao se, domòvini dok bjaše sluga,
Domovini, kê ime svedj sred boja i vieća,
I burna izbora i govora bučeća
Ko svet mu sjalo plam, a srce, kano soko
Pram suncu, k njemu trepteć skakalo visoko!
Al svjetlih ćustva čas potamnje mu i minù;
Tek trn života ostà, cviet — povenu i sginu.
On misli, a svih, što sú bili il jesu, jâdâ
Još crnja je sramota, što ga čeka sada.
Al neće, nikad neće, dok mu 'e srce vruće,
Plam biesne oholosti zahvatit mu kuće!
Oj, dok mu živa župan crni krije uda,
I slaba ruka znat će sabljom tvorit čuda!
Al onda? Starac misli — a proz mrke oči
Ljutine, priezora i mržnje munja skoči.

X.

S njim mlada 'e djevica; a zašto, kad je mlada,
Na ljepost joj maglovit tuge veo pada?
Nit odjeća ju krasi, nit ju ruže kite,
Oborila je oči, crne su joj svite.
Na licu bol, na čelu, što ga prignù dosti,
Sve, što ga vedri, osmjeh jest mukotrpnosti.
A kad strjelimce netom kroz te mrke sjene
S kê misli zažari se, s kê li uspomene,
Blied to je sjaj, kô kad od mjesečine
Kip mramorni životom tek na časak sine.
Plemenit, krasan lik joj; k angjeoskom tuži
On kolu, jer ju njihov miomiris kruži.
Al dah smrtonosni svjetovskih slasti i ćuti
Taj nježni pupolj sažga i ubi ko mraz ljuti.
Sad na pol puta, dok još bura njome vije,
Put raja to se rajsko biće u negvah bije;
Usahnulo joj srce, al se sja ko zora,
Na voće nalik, što kraj mrtvog raste mora,
Pod koga krasnim šarom putnik umoreni
I nektar sluti, a što nadje? pepeo sbjeni!
Milote kol'ko nujne u svake joj kretnje,
U mutnom pogledu ni suze niti smetnje,
Ne, razbojište nije tuj od prošlieh jada,
Tek tihi grobni humak propalijeh nada,
Tek žižak sreće, što u očiju joj sjao,
Ugasnuo — i dim na sve joj lice pao.

XI.

Uz starca mlada djevica nad knjigom svetom
Ko grle plaho vîsila se vjere letom
Put dveri svjetlosti, tud krilima drhćući
Visoko nad zemljom po nebeskih bezpućih
Gnijezdo traži. Čim od svjetske gizde i bljeska
Poniznosti se skromne kreljut jasnije ljeska,
I drhće nit, što srce veže uz nebesa:
To sladka rosa sgar u rane joj se stresa.
Uzvedši oči s onom ganljivosti milom,
Proz koje jedan mig sva provru čustva silom,
U kom budućnost k prošlosti po jasnih tracih
Poleti te, ko sestra, o vrat joj se baci;
Uzvedši oči k nebu, sazna kako godi
Tumarajućoj po zdvojenja nepogodi,
Otvrdjeloj za zemne slasti i strahote,
Plemenitoj se krilit duši u vise ote,
I da ne ugrezne u svjetskih smutnja vaju,
Izčeznut tamo zaviek smrti u naručaju.
Da vidiš, kako lišce sad joj ruža osù,
Da dušu Miečnika proz suznu prozreš rosu,
Te lipe granate, starodavni taj nared,
Koj pamtiš svedj, čim sgledaš ga jedared,
Da vidiš još, gdje miris i svjetloća netom
Mučeničtva im krunom čela ovì svetom,
Oh, morda bi u davne zanio se čase,
U kraj daleki, koga drevnost, slava krase,
Pod tihom pômom, a nad Jordanovom vodom
Sa žudijskijem zamišljen bi sjeo rodom,
Ko plačidrug s njim pijuć žića čašu mučnu,
Prepoznao bi ruku, vječnu, nedokučnu,
Što, — neznaš, kad i gdje — il miluje il tuče,
I breme, što ga čovjek prognanik svedj vuče
Po svietu sa sobom, te i sretan sretan nije,
Tek jedan čas — taj, kad se u prekosviet vije.

XII.

„Moj otče, ja već dugo u kolu veselu
Predsladkih lebdim misli, a na tvojem čelu
Još uviek mračni jada tragovi se vrzu;
Čim sine radost, sgine u gasnuću brzu,
Ko zraka, što proz oblake na gôrâ tjeme
Tek bljesne, mah ju sgasne mraka breme.
Oh, što ne počine već sieda glava tvoja
Tu — na mom krilu; neću suzom nepokoja
Orosit lica tvog, ko kad si onomadne
U naručju zadriemo bolan kćeri jadne,
A prenuvši se, sve ti zaplakano lice
Od kćeri, što se nadvila nadà te nice.
Sa zlom se titrat nije, i tako suzom kužnom
Suh bršljan natopì sjedinu dubu tužnom,
I tako prieko gata razbora prebuja
Već dugo silom zatušenih čustva struja.
Ah, eto biede! Ogledaš se natrag; zlo je;
Natražke nemo'š, pred tobom: sve srde stoje.
Ah užasno je, kad se s mjesta maći neda,
Kad lieka podat hoćeš, a podaješ jeda!
Moj otče, sladki otče, zar ti nikad veće
Kći zviezdom sretnom tvog života biti neće?
Zle bijah sreće; ali što je bilo — bilo;
Gledj, kakvo mnom se razlijalo svjetlo milo,
I licem, ko što nikad vedrim, osmjeh lieće,
Da i tebe obasja, ko za davne sreće.
Djetinstva kolikrat se sjetim zlatnieh bajka,
Bjegućeg, milog, sjetim se i dragog tajka,
Gdje počiva od truda glavica mu sieda;
Al ourče nestašno, mirovat mu se neda:
Te s tiha, malo po malo, uz njegvu grud se tište,
Dok razvedrene oči smiehom mu zablište.
A kud je djevojčici sila vedrog máma?
Razgonjaše mu oblake, a sad navlači sama;
Taj vrutak, živi i čisti, kud nevidom sginù?
Mrmoraše sâm na se, — more nad njim plinù!
A krasni naš kanarac kud se pršeć niše?
Na ognju krilca zlatio si — ni'e ga više!
Dok on, za koga molim svedj i svedj se bojim,
Kog pred ôtarom vjereć mu se nazvah mojim,
Doklègod on, kog duši dušom se ozivat,
Na mislih krilit se, na uzdasih mu plivat,

*

Luč, život crpiti iz oč'ju njegvih sjaja,
Od sreće draže bjaše mi, i više od raja, —
On, koj je pupoljće snatrenja tiha i krasna
Razvinuo milotom, prenuo iza sna,
I svježu pio mu rosu, pustio na cvietu
Spomenka suzu, kê sve bure ne zametu, —
O, dokle on, moj dragi, on — sviet srca moga,
Medju nami ne razkine još veza toga,
Ne potlači mi vjere, hara, uspomênâ,
I sreće naše hrama, ma i porušena:
Još sunce mi života ne zapadè prieko,
Još miso njegva na me, bio i daleko,
U ledne će mi žile ulievat žar i silu,
Ko liek čarobit čuvati me živu i čilu.
I strašnu žrtvu otu, što smo razstavljeni,
Mukotrpno ću snosit, dokle naše sjeni,
Za uviek sdružene u čistom vedrom kraju,
Nedogledne su ljudem — na domaku raju!"
Doreče; krupne i česte provrieše joj suze,
A siva sjena bliedo lice joj obuze.
„„I verige bih radje vukô u turske psine,
No da mi za boga ovako diete gine;
U tamnici bih radje na smrt skoru čekô,
No da ovako gledam vjerenje to prieko!
Il zar su našoj Poljskoj nestali mladići,
Što smiju žarka lica djevicam izići,
Ko njekoč mi, i prignut vitežko koljeno
Jedanput zà živa, i poć po vienac, vieno!
Ne, Marijo, ne uzdiši; ne krivim tvoga,
Poštenjak je i junak, zna za dušu i boga.
Al njegva otca bies, oholija me srde;
A kad mu suze Marije slab život tvrde,
Ha, tad i moje sablje tries ni'e šala puka!
Zaigrat će mu zviezde, kad tâ mahne ruka!
Ta to je plemstva našeg pravo od starine,
Izkresat ognja mačevî, kad ljubav mine.
Što? Ne saborim ja, gdje vojvoda sabori?
A veto naš još i za primirja se ori!
Da nisu napali nam zemlju, te sam morô
Po nalogu na Švede sunut ko brz orô, —
I da ti nije majka (dostala se raja!)
U kučine vas dvoje ljubav splela s kraja,
I ženskom pomamom za varke, blištavila,
Pomoćju baka svojih savez taj vam krila:
Ha, nikad dušman pod krov mi se ukro nebi,
Pokazo bih ja kobcu, kako plien se triebi!
Al što sam znao? Onda — bog mi ženu uze;
A kćer, moj jedin cviet, polievaju sad suze!
Je l' ikad k srcu privio to bogče malo?
S krasote, milja na žao mu se ikad dalo?
Ne! Od kuće, od imena ju svoga tjera,
A sad u Rimu zaruke razpitat smiera.
Da, krasno, dà! Razpitat ću se i ja,
Da vidimo, pod nogom kako ciči zmija!
Na oružje će mladež, stić ću i ja za njom,
Pomoćju božjom svladat ću i s četom manjom!""
Znoj otre s čela, čapku na oči natuče,
Pak mahne rukom — crne u njem misli 'buče.

XIII.

Za vrati kopka konj, po selu štekću psine,
A odkud Kozak taj tolike sried prašine?
I sjaše, konja sveže, prem se biestan trza, —
Zasukav brkove u dugi dvor pobrza.
Na licu osmaglom tjeskobam ima slieda,
Jednostavan mu poklon, i prijazno gleda,
A na svem poznaš mu, da sluga nije prosta,
Jest podanik, al djed mu već slobodnjak posta.
Za vlastela upitav oči mu se kriese,
Sried hrpe, što ga vodi, ko kralj iztiče se,
I gizdavo se kreće i okretno kroči —
Po stepi svedj se, s vjetrom natječuć se, toči! —
A čapka mu od runa za korakom svakim
Ko stieg potitruje crvenim perom lakim
Kroz drač i grmik put visoka sipa,
Gdje kmetu strah i sjenu kup zadaje lîpâ.
Pred Miečnikom već stoji s četom, što ga kruži,
A konjic uz plot za njim, ko za majkom, tuži.
„Zar knjiga?" — „„Jest, gospodine, i već ju jučê
Donesoh, — krenuh preksinoć, — čim zora pučè,
Da nije vrag naganjô stepom oblačînâ,
Gospodstvo vaše čuvô bog i njega i zla ina.""
„Zadocnit s listom, kume, to je zlo bez lieka!
Čij Kozak, da se plaši vraga il čovjeka?"
„„Gospodstvo vaše nezna krasnih čâpkâ slavu,
Svom rodu viernih?"" — „Komu?" — „Vojvodi
Vaclavu.""
Odpečati — a drhćuć kći se vedri i mrači,
Ne òd čuda, — taj list joj smrt il život znači.
Uzbibala se grud joj lagahnijem valom,
Koj il će ju survat, ili poniet k sreće žalom.
Sa sujme tjeskobne joj žar zahvaća lice
Rumencem bolnim ko od suhoboljetice.
„Za konja i Kozaka imajte mi brigu!
Odpisati ću namah — čekajte na knjigu."
Al Kozak čù i nečù gromkijeh besieda,
Na krasne crne oči on raztužen gleda.
Gospodstvu smierno nakloni se, pa — što bilo —
Sa služinčadi pošav domienja se milo.

XIV.

„Da, čudna svieta! nije l' zasjeda to puka,
Ej tad je mojoj Mari kraj i konac mûkâ!
Gle, sladkim besjedami vojvoda mi piše,
Ni spomena nek razpram našim neima više;
Da griehe svoje kaje; da ne samo nosi
Na srcu nevjestu, već ù dom svoj ju prosi;
Dà, veli, sin ni vriedan ni'e tolike sreće,
Jer, kaže, sreća stiče se kroz trude i smeće,
Pak želi, nek se prije junčakijem činom
U vojni s tvojom iztakmi vrlinom,
I ovjenčan tim lovorom nek svietu kaže,
Da koji ljube, ljubav si junačtvom straže.
Sad ima ovud s vojskom proć." — „„Sad? Čim
prije?
O bože, radosti! o kô mi srce bije!
Al čemu boj? Zar u svakoj mu crti
Ne stoji, da je junak, koj ne prêda od smrti?""
„Al divan je to čovjek, taj naš vojevoda;
Sâm priznaje se kriv! Nu tebe mi je škoda." —
„„Oh otče, ja sam tako blieda — prepast će se —
Bliedoća da ga ne razcvieli — ne potrese —
Naresit bi se valjalo — moj otče, je li?
Nad sviet bih imala mu ljepša biti cieli!"" —

„Polahko, diete, ne vesel' se prije pira;
Možèbit ide simo, da nam što zasvira!
Baš i ja želim Tatara odagnat k biesu;
A zašto uviek sjedim? Iskreni mi niesu!
Kad sgledam te junake — sve mi nješto kaže,
Vrtoglavštinu njeku taj vojvoda slaže."
Al već se trublje zvuk razliega iz daleka,
I trešnja i tutanj zemlje, i oružja zveka.
I već polećev pred četom, idućom sporo,
Na vrata sune vitez plah ko suri oro.
„Moj Vaclave!" uzkrikne kći, i preda nj strielom
Poleti, — prši joj crnina snježnim tielom.

XV.

Oj kako sreće sjaj divotom žari i krasi,
Plemenita im lica, sjajna čela i vlasi.
U vedrom pogledu oj kako divna sinù
Mladiću duša, svu odkrivajuć vrlinu,
A na dnu jasne duše, proniknute rajem,
Uzbibali se sni mu sladki zore sjajem!
Uznosit, muževan, po buri, što ga pobì,
Obasut cviećem dûge, što budućnost kobi,
S kolikom razkoši i žarom u svakoj mu žili
Čeznućiem rukama sad grli raj svoj mili!
I kako divnim okriljem trepteće grudi
Zakriljuje si dragoj, — štitom nježne ćudi!
Id' idi, veži vranca, slugo pozlaćena,
Da nježnog milka ne splaši ta svoja sjena,
A tebi, starče Miečniče, srdašce nek se stisne:
Ta oči su ti suzne, siedi brk ti kisne!
Ej nebi l' i u boju na plač ti se dalo?
A Marija? ah, njoj je sunce sreće sjalo,
Dà, sreće žene, koj su sladki u žica časi
Ko vedro nebo, dok se grom daleko glasi.

XVI.

„Moj dragi zete" — Miečnik oka orošena
Obasjan srećom sbori lipam iz pod sjena —
„Vjetrenjastom se sve na svietu vrti nogom,
Još nisi „zdravo" reko, i već kažeš: s bogom!
Nu za taj put — ne na dugo — na oružje ću,
I sve ću sabrat odmah, zabavit vas neću.
Dà, pravo kažu, dužnost jest junaku sveta,
Prem kad mu ljeljo, vireć za pancierom, smeta.
Al iza kratka znoja užij se slobode,
Kod mirna stola nek ti pjesme i čaše gode, —
Počastili mi skoro dom taj dragi gosti!
Ne, žedjati se neće, nit se u nas posti.
A dotle, Maro moja, liepo sve priredi,
Opremi stolove, mirodîjâ ne štedi,
Limuna, papra, klinčca, lovora, gjumbira,
Jer taj je krasni junak odgojen kod pira!
A vino — moja briga! Čim u onoj mlaci
Večeras sunčani zapàdu blišteć traci, —
Tek da se kako osnove mi ne pometu, —
Ha, Tatar pit će rosu, ja — u zdravlje zetu!
A za sad s bogom! Iza jada težkih
Još milija je sreća na grudih vitežkih.
Oružat ću ih, sâm ću pripasat krivonju,
A čim zaore trube, eto nas na konju!

XVII.

Uz svjetla, zimna prsa bljedjahno joj lice
Junaku savì se, pod sjenom perjanice.
Po ljuskavu pancieru crni zvone prami,
Kroz lednu ocjel dosižu joj milka plami.
Odjeven gvoždjem — ta na svietu i ljubav mori,
Al srce blago: eto Davor Lelja dvori.
Sav licem gori, okom gine od čeznuća
Lik krasni motreć, stištuć ga uz njedra vruća,
Milote broji joj i sam se jadan vara,
Koliko kradljivica čas mu blaga shara!
Al taj čarobit žar, što iz oka joj bije,
Do smrti nikad ništa ugasit moćno nije.
Al smotriv joj crninu i sumorno biće,
Što s ruha žalobna turobnije još sviće,
I sladki osmjeh na se, — sve milote bôli,
I kako smotri suze, što ih na tla prolì:
Tad sreća mu se naglo mrakom naoblači,
I perjanice bljedji čelo pestju tlači.
„Kad stepnom pustarom i divljijom moje duše
Tumarah, dok mi noćne sviet ne skriše tmuše,
Tad za mnom nikad trak od zviezde nesjô mio,
A konj se i kroz gràd i buru k domu bìo.
Ti meni izadjè, i u osvit moje sviesti
Tvoj sjaj, provodič drag, put neba hti me nesti.
O sretna mene, dična i harna, da put raja
Bogoduh čar me tvoga uznìè zagrljaja,
Te u tvom srcu čitah, a kroz suznu rosu,
Što život jest, što srce, i angjeli što su.
Al što ta magla tuge, s kê ja težkiem dahom
Odisah, i tebe se svojim taknù mahom?
Nek ù meni života trn svoj korjen sadi,
Da tebi mekim cvietom mireć viek ti sladi.
Ah, sve mi otêše, i tebe, i još više, —
Ti k nebu spadaš, moj se duh nad grobljem niše,
Kad zli me pognà duh, nadà mnom mrak se svio,
I svetinje bih svoje u prah satro bio,
I grad bi otčev žario se na daleko,
A na taj žar bi potok rodne krvi teko;
Taj dim, te duše nà dušu bi moju pale,
Al do tebe bih dopro, kroz krvave vale!
Ne drhći, — sve je minulo, čim tebe sgledah,
Izčeznula je sablast, nestala sva bieda,
Dà, odmah, čim mi otac, da si moja, reče,
To jedno slovce svu mi nevolju presieče,
Te s mjesta pasah sablju, koje brid će sjeći,
Ne za me, nego tebe i naš dom braneći,
Poklopih konja, što je često krilat pramô
Niz one poljane, — te sretan jezdih amo.
Oj kojom slasti sgledah sjenu tu ljubeznu,
Kolikim žarom duh mi k lipam oviem čeznù!
Ti neznaš, ti, što znaš i suze otirat s mirom,
Ti neznaš, što je zavrjet ljubavnijem virom,
Što čeznut za dobrotom, ginuti za čari,
Kieh uspomenom duh ko žive čuvat mari!
Oh, zar mi boluješ? jer takva si mi lika,
Ko da već prhnut misliš u krug nebesnîkâ.
Tjeskobu prem sam mučnu njegom prikrit kušo,
Upitat moram: ljubiš li me jošte, dušo?"
„„Da l' Marija tebe ljubi? Dragi moj, moj mili,
I više neg što smie, i neg što 'e prema sili!

O, više neg što srce, blaženo toliko,
I podniet može slast, kê s njim ne dieli niko.
Da nije Tatara, što ù oči mi bliešti,
Da njegov luk ne bruji, njegov rik ne kriešti,
Oj tako sretna bila bih, bez želje svake,
Ko u tvom naručju da letim nad oblake.
Da l' Marija tebe ljubi? Daj joj pitaj sjenu,
Koliku bez tebe sav sviet joj ima cienu,
Što njojzi sviet je cio bez pogleda t o g a,
Budućnost što je njojzi bez spomena tvoga.
Ah, kad mi obamru ćuti nad tom svetom knjigom,
Kad dušom snižena pred stvoritelja migom,
Moleći za te utješna ti tražim lieka,
Tad nješto mi zaječi, ko tvog jauka jeka.
Zar òd boga te toli ljubit nebih smjela,
Te zato tatarska će probit grud ti striela?!
Je l' vidiš zraku, što se tuj niz lišće vije,
I jasni blišt svoj baš medj glave naše lije?
Taj živi tračak krasi sve i sve veseli,
A zašto n a s, kad sdruženi smo, jošte dieli?
Ah zahman, dragi, prem se ustna s ustnom sklada,
Gledj, s lišća trak taj mîli te medju nas pada.
Ah! usried bojnog biesa, smrtonosne vreve,
Spomen' se, dragi, tvoje ostavljene dieve,
Spomen' se, da će trak, kiem slava ti se kriesi,
Čist, svjetao, tako ko što sunčan na nebesih,
Zahodeć s blištem, — mrak — noć na tebe oborit —
O da će na mene se prije noć ta sorit!
Zar ne, moj Vaclave, ko junak ćeš se borit,
Trd, postojan i hrabar, ali — i razborit?
A kada oči moje, vikle plaču i mraku,
U milče gledeć dugo, izkrešu jasnu zraku,
Kad srce počine na grudih bez panciera,
Moj Vaclav neće žalit, da je tvrda vjera?
Tvom radosti se tješit, tvoju vedrit sjetu,
Za tvoje želje skupljat milje sve na svietu,
Trenutka svakog biti slašću ti i dikom,
A oblačne ti tuge zvjezdanim vidikom,
Vjekovat u tebi i za te, a pred tobom mrieti,
A zadnjeg časa, kad će duša da poleti,
Gasnućim okom u oko tvoje skladat sreću,
Ne moguć s tobom, s tvojom živjeti pameću,
I u njoj sjati pred tobom ko golub bieli:
To Marija je tvoja, to s v e, što si želi.
A kad se vratiš, žice ću udesit glasne,
Te sjedeć na tišini mjesečine jasne
U način, kako ljubiš, udarit ću sjetni,
I što još nikad nitko, ćutit ćemo sretni.
Ah, kako strašno trubi to, ko glas nad grobom!—
Ne ostavljaj me, uzmi, daj me uzmi sobom!""

XVIII.

U drago padè naručje, i struk joj sviti
S tolikim drhtom bôlja uza nj htjaše sbiti,
I tako bliedeć, ginuć rukama drhćućim
Na grudi s cjelovom ga stište toli vrućim,
Da trzajuć se, kako da junačtvo spasi,
Bijaše mu, ko da ju trga iz srca si.
Ah, nema kad, da sve joj izljubi milote,
Već uzdisanje pusto dost mu časa otè, —
Jer k slavi truba zove, kliču nìh junaci,
Vodj siedi čeka ga, i bojni prše znaci.
On dragu položi, i okom žarkim krjesne,
Na ustne svoje stisne ručice dražestne,
Ko da u meku, gibku, gladku im bjelinu
Sva čustva hoće utisnut, što mu srcem plinu.
I ode, smiri se; pred pratećim ga okom
Visoki, svjetli stas se odmiče krok za krokom.
Na pustom njegvom mjestu blieda, ukočena,
Podiruć uzdahe tihe samotna je sjena.

XIX.

Na konja sieda Vaclav, iz srca duboka
Uzdahnuv težko, — i kod prvog zajaha ga skoka.
Na konja sieda Miečnik, i težko se prti,
Al smješi se i u brzom ga okretu zavrti.
Zaječe trublje za njima, ej za njima se kreću
Junaci, ko kad ptice od zemlje polieću.
Na Tatara mladići sve skok skokom hite,
Sva družba sunu se, a vjera i bog ju štite.
Husari, oklopnici, za njimi Kozaci,
A s plašenimi konji bore se dječaci.
Proviri, diete plačno, izpod slamnate strjehe
Da pogled ti vojâkâ uciepi posmjehe,
A možda gorku krušku doniet će od Tatara.
A ti, što rukom mašeš, zdravo, majko stara,
Ne cvieli na zvek oružja i koplja duga;
Žar pogleda će poljskog sgasit plač tvoj i tuga.
Još prašina po selu, jošte igra zveka
U zaglušenom uhu i topot brza teka.
Već prah se sliega selom; još je prekinuti
Rogova bojnih zvuk 'z daleka muklo čuti.
I tiho — ko što smrt na lice pada, il cviet se suši,
I pusto, tužno, tiesno ko Mariji u duši.
Pouzdiže svoj viti stas, sve više, više
Al ništa ne vidi — tek vjetar magle niše.
Na koljena se spušta i ručice sklapa,
Iz očju uprtih u nebo bol u suzah kapa.
I tiho, ko što molitva na krilo božje pline,
I pusto, tužno, tiesno, ko kad sreća gine.

Mile Matanić,

predobitelj grada Vurjana.

Povjestna crtica. Napisao ju I. T.

Kolika su krajišnici junačtva počinili braneći Europu od Turčina, znadu i tudji i naši učenjaci. Tudjinci to nerado priznaju, dapače istinu izvrću, nebi li svojim predkom osvjetlali lica, a našinci neki nemaju kad, a drugi nemaju odkle crpiti, da našim junačkim predkom izvojuju perom onu slavu i diku, koju su ti predci mačem te hrabrim srcem i pregnućem

nekada izvojevali. Tko umije čitati i procjenjivati ratne izvještaje većih i manjih zapovjednika, onaj zna, da si ovaj i onaj rado pripisuje dobar uspjeh okršaja i bitaka te što je crno na bielu, da nije vazda sveta istina.

Stoga nam milo bijaše čitati u izvještaju zapovjedajućega gjenerala grofa Rabate, gdje očito priznaje junačtvo Mile Matanića.

Mile Matanić bio je po tom izvještaju dvorski župan (Burggraf) u Ladjevcu u današnjoj slunjskoj ili slovinskoj pukovniji, a mjeseca srpnja g. 1717. gospodovahu Turci i gradu Cetinu i gradu Vurjanu ili Furjanu. Kako se vidi, radilo se je o tom, da se Turci suzbiju, da im se otme ovaj i onaj grad i da se hrvatska domovina izbavi turskoga silovničtva. Trebalo je na onom kraju, gdje je Mile Matanić junakovao, ponajprvo otisnuti Turčina preko Korane.

Slavni vojvoda Eugen bijaše ono isto doba obkolio Biograd skupiv oko sebe veliku vojsku. Na Korani i Uni borio se je dakle sam hrvatski narod i napomenut mi je samo, da je iste godine namjestnik banski Drašković sa četrnaest tisuća Hrvata Novo u Pounju podsjeo i na 19. dan rujna kod Divuše u današnjoj drugoj banskoj pukovniji ljuto postradao.

Neću bogme pokliznuti, kad rečem, da je Mile Matačić ljubio svoju nesrećnu hrvatsku domovinu, a da je mrzio tlačitelja i zlobnika kršćanstva i svoga naroda. Malo se je onda o čem drugom mislilo, već kako ćeš Turčinu nahuditi, kako li ćeš spasiti milu domovinu.

Nije dakle čudo, što se je naš junak ponudio gjeneralu grofu Rabati, da će oteti od Turčina Vurjan grad, ako Rabata postavi vojsku, gdje mu drago, al nedaleko od Vurjana, da se prekokoranski Turci neusude doći obkoljenim u pomoć.

Grof Rabata pristane i pošlje Mataniću satnika Kuševića, da mu svjetom i uputom u pomoć priteče a osobito da rukovodi dokápanje i podkápanje.

Vurjan je bio sazidan na povisokoj stieni na lievom koranskom briegu dva sata daleko od Slunja (nekadašnjega Slovina) a jedan sat daleko od Ladjevca, gdje je Matanić županovao. Zid gradski imao je šest stopa u širinu a sav grad bio je tri hvata visokim platnom obzidan. Izim toga zakriljahu grad četiri čardaka, po kojih su bili namješteni tako zvani španjolski konjici. Uz podnožje gradsko teče potočić Vurjašnica, i ta je voda bila turskoj posadi pristupna.

Na 27. srpnja bijaše grof Rabata glavom došao u Slunjski grad a uza nj dodjoše jedna satnija plemenitaša i dvie satnije krajiških konjanika iz Karlovca. Na 28. srpnja potekoše hrabri Senjani i Otočani put Slunja, bile su ih četiri tisuće, a Rabata saslušav bojno vieće odluči, da se Senjani i Otočani utabore medju Slunjom i Rakovicom.

Rabata zapovjedi pukovniku baronu Teuffenbachu, da si sastavi četu i da ide paziti, što će začet Turci sa Cetina i od Šturlića grada, pa da se nadje i blizu Vurjana, ako Mataniću do nevolje dodje. U toj četi bilo krajišnika iz Senjske, Otočke, Turanjske, Barilovićke, Ogulinske i Tovinske kapetanije.

Matanić bijaše sakupio 500 dobrovoljaca iz Ladjevca, Slunja, Blagaja i okolice, te već na 29. srpnja zakrči turskoj posadi pristup k vodi.

Na 30. srpnja oko ponoći navali Matanić na Vurjan i prednjačeć svojoj četi nečuvenom hrabrošću predobi na juriš čardake i popali sve drvene sgrade Vurjanske. Turci su se junački branili i dosta je Matanićevih dobrovoljaca zaglavilo pod Furjanom. Ali i Turkom bijaše ljuto dogustilo, bilo je i u njih krvavih i mrtvih glava, stala ih u gradu moriti žedja, a Matanić im nije dao pristupiti k vodi.

Ipak se Turci nehtjedoše predati nadajući se skoroj pomoći sa Cetina ili od Šturlića. Ali Matanić bijaše sve potajno i na brzu ruku udesio, te se je u Šturliću i na Cetinu prekasno doznalo, da su krajišnici skočili oteti Vurjangrad.

Da brže uspije, počeo Matanić podkapati grad neobziruć se na zrnje i kamenje, kojim su ga Turci od grada odbijali.

Napokon doviknu vurjanskoj posadi: „Vidite Turci, da se nešalim; ili vam volja poletjeti s gradom u nebesa, da se ozgo razpadate po crnoj zemljici, ili vam volja predati grad, pa ću vas puštiti živih glava, kud hoćete."

Uzmučilo se Turkom, te se hćeli pogadjati. Zamoliše satnika Kuševića, neka im dopusti poslati nekoga Dizdara grofu Rabati, da uglavi pogodbe, pod kojimi će se predati grad. Ponudiše Kuševiću taoca i zahtievahu primirje. Lukavi Turci htjeli se napiti vode i dočekati pomoć slavodobitnih turskih četa, štono množinom i divljom bjesnoćom nadkriljivahu naše hrabre al često na cjedilu ostavljene i osamljene borioce.

Ali ni Kušević ni Matanić nehtjedoše ni besjede čuti o kakovoj pogodbi, već samo da se Turci mogu žive glave vratiti k svojim četam.

Matanić dao tovariti prah (barut) i donosit ga pod grad, da ga uspe u podkop. Vidjeli Turci, da nije šala, te bogme pristaše uz sve, predadoše grad i oružje, prah i olovo, živež i bogato odielo. U košuljah moradoše izaći iz Vurjana a naši ih dobrovoljci odpratiše do Cetina.

Taj sjajni uspjeh javlja grof Rabata vojvodi Eugenu u svom izvještaju od 18. mjeseca kolovoza 1817, četiri dana poslije strašne bitke kod Biograda, gdje je Eugen do noge potukao velikoga vezira i kašnje predobio isti Biograd.

Mile Matanić postao poradi toga junačtva zapovjednikom predobljenoga grada, a ja mu evo bilježim slavno ime, da mu se potomci diče i ponose.

Sitne pjesme.*

Spjevao A. Ciraki.

I.

Oj cvjetiću krasni
U zemljice krilu,
Pognuo si sjetno
Glavu svoju milu.

Što je tebi cvietu,
Cvietu tužni, sjetni,
Zar ti neugadja
Krasni danak ljetni?

Zar te zràka sunca
Nije ogrijala,
Zar po tebi rosa
Nije zatitrala?

Zar ti slavulj ptica
Života nesladi,
Kad si u tvom busu
Boravište gradi?

Zar te neoblieće
Pomnih pčela jato,
Zar neljubi leptir
Tebe — svoje zlato?

Zar ti neznaš kakva
Smrt te liepa čeka, —
Umirat ćeš blažen
Kiteć njedra meka!

Oj me! da je meni
Stvoriti se cvietom,
Da umirem blažen
Zakitiv ju netom!

Nebih stajo sjetan
Bez nâde i vjere;
Rad bih čeko, dok me
Draga neubere!

Izdaleka i blizu.

Pripoviest iz ruskoga od N. V. Uspenskoga.

IX.

Nenadani slučaj.

Po cesti se uzvitlali oblaci od prašine; vjetar zaokupio slamu, perušine i zavitlao rubljem put rieke a za rubljem trčale žene. Po tamnom nebu vijugajuć se poput zmija sievale munje. Čula se mukla, zamirajuća grmljavina.

Na vrtu zašumlje i zanjiha se sirensko i bazgovo grmlje i jabuke, s kojih padaše voće. Pčele žurno lietahu s polja put pčelinjaka na na kraju vrta; na vratašca navališe nadničarice s kolievkami na krkači, zakriliv se suknjami. Vrtlar pokrivao klilo slamnatim pokrovom.

Blizu vlasteoskog dvorca sa žitnice, pod koju se utrkice sbjegavala živad, srušilo se nekoliko pritiskova i odkrilo nugao pojate. Pod strjehu se slietahu vrebci i lastavice, koje čas prvo kružahu po božjem zraku.

Udarao utakmice grom za gromom. Napokon prokapala krupna kiša a za čas prolio se strašni pljusak. Po zraku se nije vidlo ništa do li guste sìpavice vodene tušte, štono šumljaše čudnim šûmom.

U taj par sievnu munja zakrižav amo tamo zasljepljujućim sievkom, te munu nice, a namah za tim zaječa zaglušni triesak groma; zastenja crna zemlja, drmnuše se sgrade.

Kočeši sjedeći u otvorenoj kolnici skinuše kape i prekrstiše se pobožno. . . .

— Nekoga neće minuti nesreća, proslovi jedan izmedju njih.

Namah za udarcem obori se jača kiša.

— U nas se dogodilo, kazivaše neki kočeš: da je išao cestom mužik s kosom; a mali se oblak nadvio nad njegovom glavom. Za tinji časak udari grom, a naš se mužik uze nagibati polagačko, polagačko, te se svali. . . . Mi smo sve to gledali. . . .

Čim se na nebu kroz tanani obláčak pomolilo sunce, dojurila u konjušnicu sobarica i doglasila grofovu kočešu, da upregne konje. Turiv lulu u žep rekao kočeš:

— Makar sav sviet propadao, ni na što se neobazire: zašto nebi samo još časak pričekao? Sve ćemo karuce oprljati na povratku.

— Vidi se, da neće ostati na objedu, reče drugi kočeš.

— Gospoda ga ustavljala, ali nepristade... veleći, da ima doma posla . . . odvrati sobarica i odjuri opet u dvorac.

— Kakova posla? prigovaraže grofov kočeš: — nema on nikakva posla; jedina mu je zabava — medjed. . . .

Konji su upreženi. Na pragu se praštaju Karpovi s grofom.

— Nezaboravite nas, grofe, govorile mu gospoje: dodjite na Ilinje; pak ćemo u lug...

* Drage volje uvit ćemo u „Vienac“ još po koju ovih sitnih pjesama, bud su nježni i bistri pojavi razborite duše. Želimo mladomu pjesniku, da napredno razpreda krasne misli i da sve to ljepše uprilićuje oblik svojim pjesmicam. Samo napried!

— Doći ćn svakojako; samo ako me što nezaustavi. A vi gospodo, obrnu se grof k mladićem, izvolite, dolaziti bez ikakvih ceremonija....

— Vrlo žalimo, što neostaste na objedu....

— A cesta se je pretvorila u samo blato, reče starac.

— Cesta će se brzo osušiti ... nije kiša išla dugo ...

Karuce lastimice odjuriše od vlasteoskoga dvora.

Nebo bilo čisto, samo gdje gdje mirno stojali bieli oblaci. Od zraka žarkoga sunca sve namah oživjelo i stalo lepetati: trava, koju sladokusno štipaše živad, i lišće na drvlju — zazeljene se jasnom zelenju. Po zraku zapjevaše ptice i zazujaše opet pčele, pohitjele u polja.

Po selu, uz gromko kukurikanje pievaca, nasrjed pašnjaka prostirahu žene platno. S polja se vraćao u mokrom kaftanu bosonog mužik vodeći za sobom za oglavnik kljusad upreženu u plug, a na plugu medju ručicama zveketaše i klamitaše otik. Upaziv karuce mužik izdaleka snimio kapu i prignao kljusad kraju, a grof oraču klimnu glavom.

Iznad polja lepećući veselo cvrkutahu ševe. Kola prolažahu mimo žitâ; po gdjekojih mjestih zamrsila se i polegla raž od bure. Po zraku zamirišalo medenim mirisom hajdine (helde).

Duševno razpoloženje grofovo nije se sasvim skladalo s prirodom, koja ga je obkružavala; na naglo je, kako čitalac vidje, otišao od Karpova — a tomu je uzrokom bilo to, što je mladi Karpov za zajutrovanja s uznosom govorio o tom, da se zemlje poklone seljakom. To podrugačivanje iste želje nije mu se mililo. U ostalom bilo grofu pravo, što je starac uz žestoko povladjivanje gospoja pobijao besjede sina si. Odmaknnv se nekoliko vrsta od Karpovovih dvôrâ uzeo grof razsudjivati:

— Je li mi povoljno to mudrovanje: „prodaj imanje i razdaj sirotinji.“ Hoće li to upokojiti nemirni bùket moga dvoumenja i mùčeću me želju za nečim razboritim, vjernim, jasnim? I da li se posljednje rieči te nauke sudaraju s naukom evangjelskom?

Sobar glasnu:

— Presvietli gospodine! nije uzalud udario grom!

Sobar pokazao na dim u daljini. Grof ustade i pogleda u napried.

— Čini mi se, nije daleko od Pogorielova, reče sobar.

— Ta baš Pogorielovo i gori, uzkliknu uvjereno grof.

— Što sudite? izvolite pogledati, eno tamo vjetrenjače, gdje stoji naprema kući seoskoga starješine ... a požar s onoga kraja plamti...

— Pravo kažeš, potvrdio kočeš, vidjde kako plamen liže ... oganj sve dalje zahvaća....

— Tjeraj! viknu grof.

I četiri vranca polećeše u skok. Po selih usried ulica slegao se narod. Mužiki uzjahivali konje.

U posliednjem selu, što ga zovu „Svračjim gniezdom“, pokraj vlasteoskoga dvorca — zabrinuo se vlastelin sa slamnatim škriljakom povikujuć gromovito: „življe, življe zapréžite!“

— Mesdames! obratio se vlastelin gospojam na balkouu, — i klimnu glavom na grofove karuce: „monsieur le prince ... monsieur le prince“. Gospoje naperile na grofa očnike.

— Brže, viknu gospodin sa slamnatim škriljakom požarnoj četi izturućoj iz kolnice sud.

— Dovedi lisca! Stani! vikali kočeši: homut navrgli naopako.

— Mesdames! Semene Ignatiću! Ajdmo! Za čas zaškrgnuše navrtci, zaškriplješe nenamazana kola i požarna četa zajedno s gospodom odjuri k požaru.

S gore se pomolilo Pogorielovo, zaokupljeno žarkim plamenom; u dimu se vidjele crne šubare natrusene pepelom ... čula se zaglušna bezkrajna graja naroda, prâsak ognja i rušećih se sgrada ... a povrh svega zvonjeli zvonovi u stranu.

Karuce dojuriše do požara. Na nekojih kućah vide se u dimu ljudi s grabljami, gunjevi, vrećami, kojimi pokrivahu slamnate krovove. Tik samih kuća sbio se silni narod; sjekirami obarahu brvenje, trgahu rogove, u sudovih dovažahu vodu, kroz okna sukljajući plamen neštedice haraše uz kuće stojeće zeleno drvlje; od svjetine razliegao se očajnički krik:

— Daj brže vode, vode, vode!...

Gomile mužika uzele hvatati u vodovoze zaprežene konje za uzde, i vući ih kud kamo...

— Tvoja je pogorjela! nećeš je spasiti! Moja se je zapalila ...

— Vraćaj! cestu su zakrčili!

Na drugom mjestu vikahu:

— Netrgaj!

— Bježi, ubit će te!

— Sieci gredu!...

Iz triema neke kućice izvukoše mrtva mužika i proturav se kroz svjetinu odnieše ga na zračno mjesto.

Put obćinskoga izgona (pašnjaka) prtljaše narod svoju imovinu, neki vucarili plug, neki branu, neki teglili sanice, žene nosile grebenove, roglje, preslice; neki mužik u neznani nosio svoj kaftan na polje na opekarskom ciepcu. Usrjed spašena siromaštva, zagrliv si ćerku, vapila mati:

— „Sad nemamo kud unieti glave!“

X.

Ilijn dan.

Imanje Andreja Novoselova bilo pet vrsta daleko od Karpova, blizu sela „Vjazovke“, gdje ima dvadeset seljačkih kuća. Stari gospodski dvorac uz polu razvaljene staje i kolnice sta-

jaše posebice, odieljen od sela dubokim jarkom, a most na tom jarku bio posve razvaljen. Okolo vlasteoskog dvorca bio ribnjak, pretvoren u veliko blato, te se je stoka vrućih dana glibila u sredini do koljena.

Na po vrste od Vjazovke tekla nevelika rieka, tuj bio gospodski mlin i stûpa, a na njih već od davna rastle koprive i nekoliko mladih brêzâ upućujućih putnike, kako se razplodjuju rastine uz pomoć vjetra, al neslovećih slavu vlastnika tih obrtnih zavoda.

Usrjed Vjazovke dičila se krčma trgovinom sitnjarija, gdje su seljaći kupovali sol, kolomaz i drugu robicu, plaćajuć ju po dva puta draže, nego li u gradu osobito u jesensko doba. Krčmar znao je sve članke novoga zakona, i na temelju tieh članaka, kako kazivaše, utjerivao je od seljaka podužice ne u novcu, već u žitu i smoku, a činjaše to bez svakoga pravoga suda, pri kojem se po mnienju samih seljaka toliko dangubi.

Na vlasteoskom dvorcu u onom krilu, gdje su bile četiri ne velike sobe, nastanio se zakupnik i njegova obitelj. Zakupnik bio nekada dvorski i upravljao imanjem svoje gospoštine, ali odkako je postigao svoju slobodu, upisa se namah u mještane i počeo se zanimati zakupom. U poslednje se doba uvjerio, da nije koristno zanimati se seoskim gospodarstvom: „sjetve su bile slabe, zemlje su poskupile, s težaci nije se moći nikako pogoditi. Takov mu posao bio po njegovu sudu poput krunske službe; — vazda suh i vruć; stoga nakúpio željezničkih dionica, ili obveznica nutrnjeg zajma — pušio smotke a kad tamo, obveznice, gle, poskočile u cieni, ili si dobio deset tisuća . . .“

Uspored sa vlastelinskim dvorcem, koji je zarastao u travu, stojala ruska kućica sa spretnim triemom sagradjena za slučaj vlastelinova dolazka; nad krovom kućice bila gajba za brljke, zabavica vlasteoskomu stražaru, jednookomu starcu. U kućici bila pregradjena posebna soba, koju ukrašivahu slike: otca Serapiona hranećega iz rukuh medjeda, uznik Joan i ost.

Na Ilijn-dan poslie objeda dovezao se zakupnik na droškah svojemu stanu i opaziv gomilu mužika došlih vlasteoskomu dvorcu zapita:

— Što ste vi amo došli, djeco?

— Rekoše nam, da se skupimo kod vlastelina valjda radi sjenokoše . . .

Ušav u sobu i objesiv škriljak do starinskoga sata u kovčegu dosižućem do tavana obratio se zakupnik k ženi i krčmaru, koji je uza nju sjedio za samovarom:

— Bog i sveti Ilija!

— I vas pomogao, Aleksiju Mitriću, progogorio krčmar poskočiv izza stola i podavši gospodaru ruku.

Zakupnik udielio srakomu, neizuzam ni djece, koja su vani vozakala papirnata konja, po zalogaj prosfore i sjeo za stol.

— Kako da nieste u krčmi? pitao zakupnik krčmara.

— Ima tamo tko i bez mene . . . pravila se žena. Sami znate, nije dobro čeljadetu biti samu. . . .

Zakupnik prelomio komadić sladora nad čajnjačom (Theeschale) i spomenu.

— Čemu li je vlastelin rekao mužikom, da se skupe. . . .

— Baš u tom grmu zec leži, i ja sam došao vidjeti: neće li našemu bratu biti kakova probitka? Nešto vlastelin svakojako smiera...

— Rad šta? . . . Ruski vlastelin! Odjurit će opet u Petrograd a nam treba jesti i piti... Prošlo sam ljeto zakupio u Gorškova sto desetina (rålî), svoku po tri rublja, a mužikom sam dao svaku po sedam, a što je bolje zemlje, i po deset rubalja.

— Neka, neka! reče odobravajuć zakupnik.

— Da zbilja, Aleksiju Mitriću; na dug je čekat do novoga kruha. Eno Karpulini dužni su mi dvadeset rubalja, tesar Tedosij — šestdeset, a neimam od njih nikakva pisma.

— Zar vaši novci nepropadaju u mužika? pitala domaćica.

Aj Bog! reče krčmar; tą svaki čovjek, Mariju Prokofevna, ima dušu; da imam u vas što iztjerivati, govorio bi oko u oko, a, Bože moj, i vi ste čeljade blagorodno, ili ćete uzmaknuti od svoje besjede? Ipak se nebojim, u vas je u oboru kakvogodj blažče . . . eto, što je činiti . . .

Svi umukli. Krčmar prevrnuv čašicu i prekrstiv se poče:

— Eto, Aleksiju Mitriću, sad bi vam se bilo podbiti pogorielskoga grofa . . . bilo samo radi gore . . . i radi ugovora . . . da iznovice oddahneš! A vlastelin je — na kvaru! Neće ni besjede prosloviti, to je, valja pravo reći čovjek blagorodni . . .

— Ele mu je selo pogorjelo!

— Dà! Munja . . . vele, udarila upravo u Epihvanovu kuću . . . mužiki bili na kositbi... i tako sve do zemlje izgorjelo . . . Tako eto ostao sám gospodski dvorac . . .

U taj par pogleda zakupnik na okno i reče:

— Eto vlastelina!

— I uza nj mirovnoga posrednika, podhvati žena: eno i starješine i pisara . . . nešto se tu kuha . . . Ajde, Aleksiju Mitriću, razpitaj, što su naumili?

— Idem namah, rekao krčmar i obratio se k domaćici: Zahvaljujem pokorno, što me pogostiste. I mi pozivamo vas, imajte milost.

— Vaši smo gosti . . .

Zakupnik i krčmar odoše u vlasteoski dvorac; pred pragom stojala kripica (mala laka kolca) i nekoliko taljiga, nalegao narod. Mužiki umovali:

— Pazte djeco: u slučaju tom — ako su nas zvali poradi starješine, — treba nam iza-

brati koga po duši . . . koji za nas umije reći koju . . .

— Koga da biramo? oglasilo se iz svjetine.

— Zar nebi najbolje bilo izabrati Jakova Kalistratova?

— Čekaj! Morda je vlastelin naumio oteti nam Karnauhov vrh. . . .

— Nežamorite! viknuo seoski starješina iztupiv iz triema: sad će nà dioba započeti...

— Braćo moja! počeo govoriti svjetini . . .

— Što će to biti?

Čulo se, gdje neki težko uzdahnuše, a drugi tiho šaputahu. Mužiki za čas umukoše. Na pragu se pokazalo poglavarstvo. Za trenutak nastala tišina; bilo čuti, kako po dvorištu pisču pilići, a nad pilići u visini krilio se jastrieb.

— Nuto, djeco, prosbori posrednik držeći u ruci papir: dužni ste hvaliti Bogu, što ste se izbavili razvoda: sve je razmedjeno, a vam samo preostaje razpačati se s vašim vlastelinom. Pošto je vaše seoce podaleko od napojišta, to je Andrej Petrović odlučio dati vam onaj kraj, kojim bi vam se mogao pregraditi put do rieke, to jest, on vam ustupa s dielom udobnim i neudobnim poimence Dubravni lug, Parohin vrh, Živo uročište, rieku Osetru, dokle je na planu zabilježeno. Povrh toga ustupa vam mali gaj, koji je u tom dielu. Što se tiče vaše službe, to vam je već naplaćena, kad je imanje bilo skupnim vlastničtvom. Ja bih samo rad, produljio posrednik, da se vi pogodite, bit će mi lakše od vas kùpiti porez.

Posrednik prišapnu vlastelinu: „Bieda je upravljati timi sborovi; s toga se je okružni poglavar i odreko te dužnosti.“

— Samo se sobom razumieva, govoraše posrednik mužikom, bud ste ljudi bez razbora, mogli biste na zlo uporabiti, što vam je dano... Budite dakle oprezni, a u slučaju nužde neuzkratite pomoći vlastelinu.

— Što šútite? klimnuv glavom mužikom podhvati starješina.

— Za svagda — drage volje, rekoše mužiki; podielit ćemo se s posljednjim . . .

— Za takov dar treba hvaliti svomu gospodinu, reče starješina iztaknuv se iz triema i spremaše se govoriti mužikom. Obrnuo se licem svjetini, digao ruku u vis i započeo:

— Vam Taperiča, na primjer, valja življeti pošteno, da sve bude, kako treba: ponajviše čuvat se je pijanstva . . . treba zarad dara biti valjalimi . . . po tom zar je liepo — dotjerati dō toga? I koliko je stalo gospodi do odiela i do hrane, gospoda su ipak naši dobročinitelji i treba življeti u redu! drug druga nesmije vriedjati, poglavarstvo treba poslušati, treba se čuvati čineći dobročinstva . . . u takvu slučaju potecite upravo k meni, — ja ću vas okratiti . . .

Starješina pogledao na posrednika, izvadiv iz kape rubac, da utare znoj, što mu je curio niz lice. Posrednik mu klimnu glavom, tobož, da mu je besjeda dirnula svjetinu. Starješina otišao u kraj.

— Koji vas je pismen? reče pisar: neka pristupi . . .

— A sad ajte doma! viknu posrednik. Eto kako se gospoda za vas staraju: valja vam cieniti i u svoju korist navratiti ta dobročinstva.

Mužiki držeći u rukuh kape odoše iz vlasteoskoga dvorišta jedan za drugim. Malo ne svi u skup dotekoše u krčmu, a medjutim došao i krčmar.

— Nuto, djeco, progovori krčmar; nepreostaje vam ništa drugo činiti, već uzeti sud vina od četrdeset viedara . . .

— Zar zbilja? poviknuli mužiki.

— Zbilja! Volja ti vidjeti oslanjajuć se na račun, reče krčmar: dvadeset dvorova, šestdeset popisanih duša . . . je li tako?

— Jest tako! oglasili se mužiki . . .

— Zaboravio sam: tko je tvorio dobra djela, Filaret milostivi ili Joan mnogostradali? Milosti neima obrazca! Shvaćate li? Vam je sad lastovati cielu nedjelju . . . ženo! načni sud...

— Čekaj, Perfile Semeniću! odgovorili mužiki.

— Što bismo čekali? unidjite amo, vadite . . .

— Djeco! Hoćemo li? zapitao neki mužik . . .

— Počekaj! Treba prvo promisliti . . .

— A čega se bojite? Zar nećete izpiti? saleće ih krčmar: kad bi ljudi iz susjednih sela naišli i doznali . . . Tedjuška! zapregni konje! Ajdmo tvornici . . . vidim, taj se sviet neda ni od šale razigrati . . .

— Daj jedno viedro Semeniću!

— Sad ćete ga ugledati.

— Pričekaj! moglo bi potla što na vidjelo izaći . . .

— Što će na vidjelo izaći? zaviknuo krčmar: ponajprvo zar nije tuj vlastelin? A ipak je sve razpravljao posrednik . . . Kakove ste lùde! imali bi sto puti Bogu hvalopjev izpjevati, a vi nizašto u prazninu pregonite . . .

— Semeniću! moglo bi biti, da će nam se dati samo Parohin vrh?

— Kazano ti je, Dubravni lug, Parohin vrh i rieka Osetra . . .

— Dà, dà . . . povladjivahu mužiki . . .

— Je li zbilja vlast ili nije?

— Vlast je! . . .

— A kako ćemo dieliti zemlju? po daći ili po dušah?

— Što je tebi stalo do djelitbe! Sve će se urediti bez tebe . . . Nosi vino!

— Izdiri na ulicu . . .

— Stani! koliko se računa Parohina vrha? Semeniću, daj nam izračunaj . . .

— Navikat će se! daj dva viedra.

— Semeniću i ti pij s nami!

— Pozdravljam vas . . . Bog vam dao obogatjeti! . . .

— Kušaj u dobro zdravlje ... I planinci treba kupiti napitka . . .

— Toga njoj netreba . . . a zašto vi nezovete svojih žena?

— Antune! trči za njimi . . . i donesi hlebac kruha . . . Djeco nosite vino na ulicu . . . tamo je više prostora . . .

— Što je rečeno, hoće li si se plaćati, ili neće?

— Zar za vino?

— Tumači nam još! ja ću platiti i za ono dvoje, što se još u kolievci ljulja . . .

— Nemudrujte ovdje! ajte na ulicu . . .

— Hvala Bogu, gospoda nas nevriedjaju... Htio sam toič kazati: vi nas samo ne zaboravte — a mi ćemo vas iz nužde izporučiti... moglo bi biti, da ćeš nas za koji dan po sudu tjerati . . . al zar niesmo kršteni?

— Eno Soročinski nateče svake godine dosta kruha, a na njegovu polju sami krtičnjaci.

— Što će to reći? Odakle mu dakle tečevina?

Na ulici razliegahu se pjesme.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Tko da putuje u toplice.

Zdravoslovna razpravica. Napisao dr. Ivan Dežman.

Kako se narav iza dugoga spavanja prene, kako nam proljeće svakim danom sve to rajskije ljepote prikazuje sve to bujnijim cviećem, sve to glasnijim ptičjim pjevanjem, sve to toplijim suncem, komu da se srdce ne makne, tko da ne poželi u zelen, u sviet.

Ako i jesu nam zatrli one znamenite običaje, kojimi su naši pradjedovi svetkovali preporodjenje neba i zemlje, toga nam čustva, te naravne težnje nitko iz srdca ne izčupà.

I ona prevrtljiva gospodarica svieta, moda, morala se je na to čustvo obazreti, te nas je obdarila novom sezonom, sezonom kupanja. Tako sad hoće običaj izobraženoga svieta, da svatko, tko može i nemože, tko smije i ne smije, ljetuje u kakvoj god kupelji. I kako su već željeznice dobrahno izpreplele čitavu Evropu i kako život sve to razkošniji biva, to se svake godine kupelji sve to bolje polaze.

U kupelji, u toplice neidu samo bolestni, pače tih u gdjekojih kupeljih i najmanje ima. Bolestnici idu tvrdom nadom, da ozdrave, a zdravi, da se odpočinu od svakdanjega posla, da se zabavljaju, da svietu svoje bogatstvo i svoju obitelj kažu i da se — kartaju.

Da ogledamo malo sa zdravoslovne strane to posjećanje kupelji.

Svatko živ mora priznati da je kupanje i pijenje prokušanih ljekovitih voda često i često mnogu okorjelu bolest izliečilo, ali, ako uzmemo triezno brojiti kolikim su kupelji pomogle, onda ćemo uviditi, da se većina ljudi iz kupelji neozdravljena povrati. Gdjekojim, koji su se iz kupelji vratili, činilo se je izprva, da su sasvim ozdravili, ali za kratko vrieme uvidiše, da nije ono bila, nego puka obsjena i da su oni uprav takova zdravlja, kakova su bili prije polazka u kupelj.

Taj neoborivi faktum doveo je misaone liečnike do toga osvjedočenja, da nisu toliko vode, koje lieče, koliko prekidanje navadnoga života, promjena zraka i svakdanjega družtva, riešenje obiteljskih briga, pravilno, jednostavno hranjenje i putovanje.

Taj neoborivi faktum možemo razjasniti i sliedećim načinom. Obrtnost počela je proizvadjati umjetne vode, koje imaju u sebi sasvim one iste ljekovite česti, kako i vode iz ljekovitih vrela, pače, koje su i bolje od njih, pa nisu one ipak, kakogod ni one naravne vode, koje se razašilju, od nikakve osobite koristi, ako pri tom čovjek upravo onako živi, kako i prije. S druge pako strane opazilo se je, da ljudi, koji su za nekoliko nedjelja odjelili se od svoje obitelji, posla i običnoga života i odputovali u sviet, vratili se ipak kući mnogo zdraviji i snažniji, akoprem nisu nigdje ni kapi ljekovite vode okusili.

Govoreć ponajprije o bolestnih imamo reći, da nebi smio nitko u nikakovu kupelj putovati, ne opitav se prije u svoga običnoga liečnika. I samo ako liečnik, koj će mu bez dvojbe savjestno svjetovati, uvidi potrebu rabljenja kakve specifične kupelji, il vode, samo onda podji takav u kupelj. U nas se žalibože malo toga drže, u nas se, reć bi, tradicionalno putuje u stanovite kupelji, većinom u onu, koja je najbližja. I svaki naš seljak, putujuć (n. p. na proštenje) mimo kakvih naših toplica navrnut će se sigurno u nje da se okupa i rogove postavi i izgubljenu krv već u samoj vodi tobož nadoknadi — vinom. Vrieme bi već bilo, da se tomu barbarizmu na put stane.

U kupelji, il toplicah ima svatko konsekvektno ono činiti, što zahtieva zdravlje njegova tiela i opet tako dosljedno svega se onoga okaniti, što bi moglo škodit njegovom oporavljenju. Prije svega gledaj svatko na svoju udobnost i bezbrižnost Ne smije dakle takav čovjek nit napinjati duha, nit brinuti se za svoje domaće poslove, il ih možebit ća iz kupelji htjeti obavljati. — Narav prema oku, družtvo prema ćudi, hrana prema tielu to su

dalnji zahljevi, koje ima točno svaki izpuniti. Tko se toga ne drži, taj traži badava pomoći u kupelji, tomu kupelji od koristi biti nemogu, taj nije ni želio da ozdravi.

Velika većina polaznika kupelji jesu pako ljudi, koji su živeć po modernih zahtjevih kulturnoga svieta predražili ćutljivost tiela, iznemogli duševno i telesno bilo to uživanjem, bilo to učenom, il umjetničkom radnjom, il trošenjem svojih sila na korist države, il na korist svoju. Takvi ljudi netrebaju drugo, nego m i r a, da se povrati u nje harmonija u živčanom i krvnom sustavu. Takva mira nemogu pako oni nikako naći u polaženih kupeljih, gdje se razvija luksus, gdje vlada još gorja forma u životu, nego li u gradovih, gdje sve hoće samo sjati i natjecati se ljepotom, bogatstvom i ukusom.

Za takve ljude nisu nikakve kupelji, već bi oni imali proživiti nekoliko nedjelja u mirnom kakvom zaklonjenom miestu, gdje je zrak čist, gdje ima šuma blizu, pa onda imaju šetati se (ne do umora) u obližnju okolicu, a okaniti se svega, što može tielo, il duh razdražiti. Tako bi se imali oni čuvati zime, žestokih pića, jake kave, čaja, duhana i napora svojih sjetila, a što se duha tiče imali bi se čim više moguće čuvati svake strasti, svakoga većega družtva, igre i t. d. Napomenuv zimu imao sam pred očima mrzle kupelji. Zima, a po tom mrzla voda, ima se smatrati kao jedno od najjačih dražila živaca, te se zato nemože to na nikakav način takvim ljudem dopustiti. Preporuča se pako kad i kad topla kupelj.

Osobito bi se imali toga držati n e r v o z n i, bliedi, suhonjavi, koji su slabi na prsih, jer bi oni na takovih miestih uz hranivu, nepodražljivu, jednostavnu diätu, uz dobro mlieko i vesele ladanjske ljude sasvim se oporavili, ili se bar opet za jednu godinu okriepili.

Što se tiče pako zdravih ljudi to imamo o njih sliedeće reći. Komu je ikako moguće neka nastoji svake godine, u liepoj dobi, odkinuti se za neko vrieme od kuće i posla i poći u sviet, da se ondje shodnim kretanjem, zgodnom hranom i beznapornim životom (glede tiela i duha) podpunoma oporavi i pripravi za dalnju radnju. Putovanje za zabavu, to jest putovanje bez napora, bez noćnoga bdijenja, bez oskudievanja i žurnih posala od najveće je koristi za zdravlje svakoga izobraženoga čovjeka.

Ali kamo da putujemo? Zdrav čovjek neka putuje u tudje gradove i zemlje, neka se zabavlja i obogati svoje znanje poznavanjem novih ljudi i novih stvari i glasovitih proizvoda čovječje ruke i čovječjega uma, neka mienja izmed grada i sela, neka polazi družtva bilo putem, il u kupeljih, il gradovih.

Mnogi ljudi, koji riedko putuju, misle da im je onaj mirni i svaki dan jednaki život mnogo zdraviji, jer kako iz kuće podju nisu sasvim zadovoljni svojim zdravljem. Uzrok tomu prividnomu slabijemu zdravlju ima se tražiti što su oni promienili ono svoje uvjek ponavljajuće se zabavljanje, te se zato živčani i krvni sustav malko uzbuni. K tomu uzbunjenju doprinaša i mienjanje zraka, hrane i družtva. Takvo stanje traje medjutim jedva nekoliko dana, to se zato netreba pobojati, pa bježati kući, kako to mnogi i čine.

Komu je dakle ikako moguće neka gleda da podje u zelen, u sviet, jer ništa nečisti tako tielo od nevaljanih, pače i prekomjernim sakupljanjem u krvi, škodljivih tvari, koliko zgodno kretanje, primjerna hrana i blažen mir u čistom zraku. Novac, što ga na put potroši nije izgubljen, jer je to većinom onaj novac, što bi ga izdao za liekove i liečnike, da je ostao kod kuće.

Odstranjenjem onih taložina (koje se trošenjem djelujućih ustroja sveudiljno prave) iz naših ustroja i krvi, može očišćena krv pri zgodnoj hrani i dostatnoj životnoj snazi pomladjivati na novo naše tielo i tako podati nam snagu da možemo vesele duše i mlada srdca prionuti na novo uz ozbiljnu radnju, na kojoj će moći svatko opaziti biljege preporodjena nam života.

Kako je Grimm sudio o narodnoj našoj poeziji.

Ne ima dvojbe, da je pokojni starina Vuk pribavio srbstvu i hrvatstvu* sbirkom narodnih svojih pjesama znamenito i dično mjesto u učenom svietu evropskom. Narodnimi bo pjesmami raznio se narodu našemu dalje po svietu glas, nego li i čim drugim. Čitava Evropa zapanji se s divote toga našega narodnoga blaga, tê imovine naše. Mnogi učenjaci ondašnjega vremena s uzhitom i radosti kazivahu ostalomu učenomu svietu, kolike krasote sakriva u sebi nepoznati narod naš toli jezikom koli narodnim svojim pjesničtvom. Izmedju svih ovih iztiče se osobito Jakov Grimm. On je svako djelo Vukovo s osobitom slašću prigrlio, te nije mogao zatajiti i ne priznati zaslužene hvale narodnomu pjesničtvu našemu, predanu Vukom čitavom svietu. Grimm priznaje: da je Vuk spasio narodni svoj jezik od pogrdna mrtvila i to s uspjehom, kojega je valjanost za onda uvidjao bolje nesrbski nego li srbski sviet. Grimm je priznao: da je Vuk podpunoma dokazao, što može neutrudiva revnost, ter uspješna radinost i u najkraće vrieme izvesti; on je u raznih časopisih odkrivao prednosti i vrline narodnoga pjesničtva našega.

* Premda je Vuk svoju sbirku prozvao „srbskimi“ narodnimi pjesmami, ipak znade svatko, da ih je on mnogo u hrvatskoga naroda čuo i zabilježio, te je njegova sbirka ne samo srbska već i hrvatska. *Op. Ured.*

Srbska je naravna poezija — tako veli Grimm — u svakom obziru dostojna obćega učestvovanja i promatranja. Čak od homerskih pjesama pa sve do današnje dobe ne možeš gotovo u čitavoj Evropi imenovati ni jednoga pojava, koj bi te tako jasno mogao poučiti o bivstvu i izvoru eposa; jer nam srbske narodne pjesme pružaju žudjeni bogati materijal za studium epske poezije, a osobito su s te ruke znamenite pjesme starije, sadržaja više mitskoga. Mi vidimo kako nam se svaki znamenitiji dogodjaj sve do najnovijega doba stvara pjesmom, koju predavaju živa usta pjevačâ, a kojoj pjesnika nitko ne pozna. Glasu i načinu novijih pjesama kao da podieljuje neprekinuti niz starijih pjesama iz mitskoga doba neku svetost i dostojanstvo. Ipak je sve ostalo novo, pače i u najstarijih, ili se je neprestance pomladjivalo. Smjesa sablastnih i praznovjernih nazora sa uzvišenimi, pjesnički silnimi motivi nalazi se i u najnovijih pjesmah. Nikada im ne manjka plemenita držanja i okretna jezika. Opetovanje epskih pridavnika, cielih redaka i izreka stalan je karakter tih pjesama, pa ipak ne ima pjesme, koja se nebi novošću pojedinih izraza i sastava svoga odlikovala. Vuk nam je u njih pružio prekrasnu sbirku čistoga narodnjega pjesničtva pa si je tim, što ih je svietu objavio, stekao neven vienac slave, stekao veliku zaslugu za studium slavenskoga jezika. Radi tih pjesama mislimo mi, da će se sada sviet učiti slavenskomu jeziku. Nitko ne smije zanijekati filologu visoke vriednosti svih slavenskih nariečja; no njihova literatura i poezija ne imadjaše ipak, pa i ne ima sve do danas ništa (?) tako obćenito izvrstna za cielu Evropu, radi ćega bi se inozemci morali sami učiti slavenskomu jeziku. Silna Ruska nije izniela na sviet ništa vriedna, što nebi uslied lagana prievoda unišlo u njemačku, francuzku ili englezku literaturu. Nu srbske su pjesme neprevodljive t. j. najsretniji će prievod još uviek daleko zaostajati za originalom.

Pravim pjesničkim sadržajem bogata poezija Vukove sbirke znade ti naivne reć bi màlice tako spominjati, da tek nagoviestaš, što hoće da kaže, al ti onda kao mimogred pridoniže podpuno razjašnjenje; kako se ptica dižući se u vis nekoliko puti u kolobaru zaokrene, tako se i ta poezija netom, pošto je kratko vrieme lebdila nad svojim predmetom, polagahno na nj spušta. S te strane ne ima ništa krasnijega, nego što je početak obće poznate pjesme o Hasan-agi, gdje bi se imalo odmah reći, da bolan junak mirno leži u svom bielom čadoru, pa se sa svim tim tu pjeva o nekakvu bielu mjestu u zelenoj gori i pita: da li je ono snieg il su labudovi, a odgovara: da bi snieg prije okopnio, a labudovi odletjeli. Tek nakon te priprave može se pjesma spustiti na same biele čadorove. Skoro se nigdje ne običaju početci protezati očevidno na sadržaj pjesme, nego oni ti donašaju pokrajinu u posebnom vidu poput večernjih zraka, te udare glasom, koj se za tim tiho provodi cielom pjesmom.

Životinje i biline dovodi ta nevina poezija u razgovor s ljudi, da puno svoje srce odkriju pred mirnom i vjernom naravi. Djevojka pozdravlja lješnjak, koj ju opominje, ili junak izmamljuje iz slavulja kakovu tajnu, jer misli, da će iz daleka dohodeća ptica više izkustva imati, nego li po zemlji hodajući čovjek. Koliko milih, koliko pouzdanih mjesta imade pjesma, gdje se razgovor vodi sa zviezdom, livadom, riekami, gdje ti bolnu tužbu javljaju gradovi; slavulj su i soko glasnici, a gavran vjestnik smrti.

Te su pjesme čisti neusiljeni glasovi prave narodne poezije. Nisu one iz starih listova pergamenskih iztražene, one su uzete iz toplih ustiju naroda, one možda nisu nikada prije bile napisane, one dakle nisu u tom smislu stare, ali će doduše postati takovimi. Ne ima para slikovnim uvodom mnogih pjesama n. p. gdje se hoće, da se opiše kako su došli na upros djevojci te se počima:

Od kako je svijet postanuo,
nije ljepši cvijet procvatio,
kako bješe cvijet procvatio
u Udbinji u turskoj krajini.

Glas o krvavoj bitci dojavljuje se ovim uvodom:

Poletješe dva vrana gavrana
s brda Cera iznad Ćokešine
krvavijeh kljuna do očiju
i krvavih nogu do koljena;

ptice slieću u dvorište junaka u boju palih; žena ih pita, a one joj pripoviedaju sav dogodjaj, kako ga zajedno vidiše.

Još je poetičniji uvod ove pjesme:

Mjesec kara zvijezdu danicu:
gdje si bila zvijezdo danice?
gdje si bila, gdje si dangubila?
dangubila tri bijela dana?
Danica se njemu odgovara:
ja sam bila, ja sam dangubila
više biela grada Biograda,
gledajući čuda velikoga.

Kako je krasna pomisao, da se dvije zviezde, koje ipak gore visoko stoje, zanimaju za sudbinu svakoga pojedinoga čovjeka, te iz sućuti napram ljudem zakašnjuju svoj tek! Cielo žalobna te sjetom odišuća pripoviest stavljena je dakle u usta zviezdi.

Druga je osobita vlastitost tih srbskih pjesama tâ, da što živahnije uvadjaju predmet tim, što pitanja stavljaju za slične okolnosti, te ih zaniekavaju prije no pravu okolnost spomenu. Tko da se ne sjeća pjesme tužaljke Asan-age, koja u najstarijem tekstu ovako glasi:

Šta se bieli u gori zelenoj?
Il je snijeg il su labudovi?
Da je snijeg, već bi okopnio,
labudovi već bi odletili.

Nit je snijeg nit su labudovi,
nego šator age Asan-age.

U daljini vidiš kako šatori u redu stoje: tako jako djeluje slika. Sličan je tomu i ovaj početak:

Što procvilje u Banjane gornje?
da l' je vila da li guja ljuta?
da je vila, na više bi bila,
da je guja, pod kamen bi bila;
nit je vila niti guja ljuta,
već to cvili Perović Batriću
u rukama Ćorović Osmana.

Nu iza toga se riše i predstavlja slušatelju pogibelj, u kojoj lebdijaše junak pjesme.

Hrabrost i srčanost, vjernost i moć plemenitoga čustva nad prijatelji i neprijatelji, čudnovite sgode (pustolovine), sretni uprosi, predmet su ovim pjesmam.

Diele se one na junačke i ženske. Junačke su pjesme duže, one pripoviedaju, te se prate guslami, a imadu uviek isti metrum. Kod ženskih pjesama iztiče se pjevanje i način. pa im se za to i mienja metrum. S veće su strane ljubovne pjesme sve pune žara i nevinosti, obdarene snagom i krasotom najjednostavnijega izraza. Proiztekle na granici iztoka i zapada sjedinjuju u sebi vrline iztočne i zapadne lirike. Misli su podosta slikovnije, nego li u poeziji ostale Evrope, pa ipak ne ima tu ni traga nadutosti i prevelikoj razdražljivosti arabskoga i perzijskoga pjesničtva. Ugodan njihov miris ne omamljuje te. Miris im je miris ruže. Njihovo bivstvo, ako i ne može nas zapadnjake — veli Grimm — bez podloge naravi i prostote na dužini ni šta razdražiti, ipak je sa svim evropsko, te samo finoćom i bogatstvom spajanja, jasnijim glasom prispodôbâ spominje po prilici kao i Španjolska poezija na iztok.

Pa tko nebi ni pošto imao ni kakova čustva za jednostavnost tih pjesama ili bi možda nakan bio manje i slabije ih cieniti, nego što mi to činimo; to će on jedva — upoznade li se s kojim slavenskim jezikom — moći odreći svoju hvalu čistoći i blagoglasju našega jezika, koj je sa svim za pjevanje prikladan te je narod naš već u napried njim nadaren pjesmami, pjevanjem i pričami, te se čini kao da je nam dobrostivo nebo hotjelo manjak na knjigah nadomjestiti kućnim blagoslovom narodne poezije.

Tako je sudio o našoj narodnoj poeziji Grimm, muž, koj je još i dan danas mnogim auktoritet!

St. Ž.

LISTAK.

Jugoslavenska akademija. U sjednici jugoslav. akademije od 27. p. m. čitaše pravi član prof. M. Mesić svoju razpravu: „Krsto Frankopan u tudjini“, u kojoj je prikazao toga hrvatskoga kneza, kako u tudjem svietu djeluje i do imena dolazi. Nalazeći se Krsto na službi cara Maksimilijana vojuje kao njegov vojevoda na Mletčane u Istri, a poglavito u Furlanskoj od g. 1508—1514, te zadaje Mletčanom toliko jada, da su ga se više bojali nego li ikojega drugoga careva vojevode. Napokon pade on u njihovo sužanjstvo mjeseca lipnja 1514, te bude odveden u Mletke, gdje je zatim držan kao sužanj sve do početka g. 1519. Početkom g. 1517 bješe k njemu došla u uzu, i žena mu po imenu Apolonija od roda Langâ. Mletčani ga napokon predadoše francuzkomu kralju Franji, koji ga je dao držati u uzi u Milanu; nu odatle on sretno izmaknu pod konac g. 1519. Zadobavivši se Krsto slobode opet se dade na službu Habsburgovacâ, Maksimilijanovih unuka, ali g. 1523 ostavi službu nadvojvode Ferdinanda, te probavivši zatim njeko vrieme u svojoj domovini, ode pod konac g. 1524 u Budim, gdje zatim počima drugo doba njegova javnoga djelovanja. — To je u kratko sadržaj predmeta, o kojom je akademik govorio. On je mislio, da će tom svojom radnjom znatno pripomoći što temeljitijemu razumljenju poviesti Krstina djelovanja, koje počima s malo prije naznačenom dobom, a već se tiče neposredno njegove domovine. Nu povrh toga svakako je bilo vriedno po akademikovu mnienju, da se točno izpita sav prijašnji život onoga muža, koji je sada u svem svietu slavljen bio zbog svojih junačkih djela, a u svojoj je domovini nakon Muhačke bitke (g. 1526) najprije od svih smatran kao jedini branitelj od turske poplave, a poslje kao umni i hrabreni vodja one strane naroda hrvatskoga, koja je hotjela Ivana Zapoljskoga kraljem imati.

Koncert u narodnom kazalištu. U sriedu 4. svibnja imali smo priliku vidjeti i čuti mladu Slovenku, gospodjicu Jelu Konšekovu, umjetnicu na glasoviru, koja je, izučiv u Pražkom konzervatoriju nauke, izabrala izvan rodnoga miesta Ljubljane upravo Zagreb, da prvi put u njem kao umjetnica svoju vještinu pokaže.

Gospodjica Konšekova jest bez dvojbe vrlo darovita i ima osobito muzikalno čustvo, ali moramo ju iskreno opomenuti, da bi imala igrati mnogo mirnije, što se kretanja tiela tiče. Ona igra vrlo liepo i vješto, ali vidi se da joj treba još učiti velike klasike kano n. p. Hummela, Herza, Kalkbrennera, Henselta, Chopina da postigne ono melodično predavanje velike škole glasovitoga Thalberga i da dodje ujedno do tehničke snage nedosežnoga Liszta.

To su medjutim nedostatci, za koje se mi tvrdo nadamo, da će ih umjetnica svojimi liepimi sposobnosti i ozbilnom naukom svladati i da će se onda moći s njom podičiti i Slovenija i Slavenstvo.

Njezin nepodpuni uspjeh ima se ponješto pripisati i izboru komada, u kom nije umjetnica odviše sretna bila pogledom na stilistične potežkoće. To

valja osobito za broj 2. programa. Najbolje i svake hvale vriednom točnošću izvela je „Pastrvu“ od Šuberta, variranu Hellerom.

Manje sretna je bila brojem 5. programa (Sonata od Bethovena za gusle i glasovir), gdje ju je gospodin Eisenhut daleko nadkrilio u pogledu stilističnom i tekničkom. Imali smo tom zgodom iznova se čuditi umjetnosti gospodina Eisenhuta, kako on upravo virtuozno mienja lučac tako, da toga i ne osjetiš, što je ne samo težko dokučiti, nego što takodjer neizmjerno povisuje uspjeh u svakom adagiu i što je gospod. Eisenhut tako izveo da si bolje i pomisliti nemožemo.

Što se ostalih brojeva programa tiče spominjemo radostno, da je tropjev iz Lucrezie Borgie vrlo dobro i korektno izveden.

U dvopjevu iz opere „Barbiere de Sevilla“ odlikovao se gospod. Kašman svojim živahnim duhom i velikom okretnosti, a gospod. Grbić svojim ugodnim glasom i sigurnim izvadjanjem.

A što da kažemo o našem Kolu? Vični uvjek slušati ga skladno, točno i kriepko pjevati, na čem se i vještomu učitelju Simmu imamo zahvaliti, nije nas ono, da se tako izrazimo, ni zateći moglo. Ipak se med tolikimi svježimi, čistimi i zvonkimi glasovi iztaknuše dva, poimence glasovi g. Gjurkana i g. Šifera. G. Gjurkan (tenor), pitomac g. Zajca, ima se uz njegovanje svoga izvrstnoga učitelja liepoj budućnosti nadati, kako nas je i pri koncertu osvjedočio, gdje mu njegova izvanredna čednost, da ne kažemo bojazan nije dopuštala, da još sjajnije prodre u zboru Abtovom „U zoru“. Mnogo odvažnijim pokazao se je g. Šifer svojim kriepkim glasom, koga nebi smio nikako zanemariti.

Koncert, koj se je počeo sa uverturom našega obće ljubljenoga Zajca svršio se je sa zborom „U boj“ od istoga skladatelja. Kako je uvertura pisana lahkim, veoma melodioznim stilom, koga moraš onaj čas shvatiti i koj ti zato mora ugadjati, tako je zbor pogodio sasvim onu žicu, kojom mora pokrenuti svakim i najmlitavijim srdcem i nije zato ni čudo da nije skoro ni jedna ruka ostala mirna iza izvedenja toga broja, u kom je skladatelj, zanesav se domorodnim osjećajem pjesnikom, podao njegovim jedrim riečim muzikalna krila, koja nas prenašaju u doba junačke i slavne Hrvatske.

Koncert u Petrogradu. U Petrogradu bijaše u Marijinskom kazalištu davan dne 13. i 15. pr. m. književno-glasben koncert sa slikami na korist slavenskoga blagotvornoga odbora. Ovaj koncert je znamenit ne samo s narodnoga nego i s umjetničkoga gledišta, te će zaista naše čitatelje zanimati ovaj kratki nacrt.

Koncert se započeo uverturom ruske opere „Ruslan i Ludmila“. Iza toga pročitao je ruski pjesnik A. I. Majkov izvornu pjesmu gr. A. K. Tolstoga: Roman Galicki; a po dovršenom čitanju bude odkrivena slika ovoga velikoga kneza, dočim je orkestar izvodio crveno-ruske narodne pjesme. Poslije je Leonidov čitao pjesmu „Kopernik“ sastavljenu Benediktovom, te se odkrila slika ovoga slavnoga zviezdoznanca, rodom, kao što znamo, Poljaka, kako se on jednom rukom opire o svojem učeniku, drugom pokazuje na sunce. Medju tim je glasba svirala variacije na temu poljskoga kora „nada“. Opet je izašao A. I. Majkov i pročitao pjesmu Th. N. Tjutčeva: Hus na lomači, a odkrivena slika ovoga českoga reformatora kako je privezan za stup na lomači. Glasba je izvodila uz pjevanje kora ruske opere „koral XV. vieka u dorijskom crkvenom tonu“ iz husitskoga saltjera i husitsku pjesam po tekstu Vaclava Hanke. Onda je A. I. Majkov pročitao svoju pjesmu „Son koroleviča Marka“ polag narodne priče. Iz ove pjesme, primljene uzhitom, priobćujemo ove kitice:

„Bratskij klik prošel vo vsem Slavjanstve...
  Upadaet zavjesa s nego...
Razdaetsja v obšćem hore žizni
  Gromče vse i gromče glas ego.

Novyj mir. No on vraždoj liš vstrječen!
  Protiv novoj sily, molodoj,
V starom mire vrje družatsja sily,
  Vsje vraždy mirjatsja mež soboj.

S nimi boj uže li neminuem?
  Ne togda l' i čara upadet,
I v rjadu slavjanskih ratej smjelo
  V boj narod svoj Marko povedet?“

Slika, učinjena Mikešinom, predstavlja Marka spavajućega u špilji, a nad njim čuvarice Vile. Jedna od njih drži pokroviteljicu ruku nad junakom, drugom pako rukom pokazuje na sjever. Orkestar je izvodio srbske i hrvatske narodne pjesme. Poslije je odkrivena slika predstavljajuća maloruskoga junaka Bogdana Chmelnickoga i pročitana pjesma Benediktova o njem, dočim su izvadjane maloruske „dumke“. Onda je Majkov pročitao pjesmu I. P. Polonskoga „Bolgarskij car Simeon“. Pjesma i slika rišu ovoga silnoga bugarskoga vladaoca, kako se (923) sastaje s grčkim carem Romanom pred Carigradom, kojega bi i s njim cielu carevinu bio mogao osvojiti, osnovati jugoslav. državu i prepriečiti ulaz Turčinu, da se nije dao na mir skloniti. S toga uvodi pjesnik kaludjera, koj Simeonu proriče:

„Čto ty sdjelal, car velikij!
Car slavjanskih hristijan?
Ustupil ty tron vostoku
Groznoj vlasti musulman!...“

Orkestar je izvodio bugarske narodne pjesme. — Onda je odkrivena slika Petra velikoga poslije Poltavske bitke i pročitan „razkaz staroga soldata o poltavskom sraženii“, sastavljen gr. Sologubom. Glasba igraše „preobraženskij marš“ s korom iz vremena Petra velikoga. Na kraju se razstrla slika „Apotheos Rosiji“, te pročitana odgovarajuća joj pjesma gr. Sologuba. — Ovaj koncert, kako se iz ovoga nacrta razabire, bijaše nadahnut sveslavenskim duhom; te je zanio mnogobrojno slušateljstvo rusko, medju kojim se osim visokoga plemstva vidili nasljednik — carević sa svojom suprugom, i veliki knezovi Vladimir i Aleksij Aleksandrović. Šta će na to naša aristokracija, kada u Rusiji stupaju knezovi i grofovi u koncertih i u pozorištu kano pjesnici narodni?

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 20. U Zagrebu dne 14. svibnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Na Velebitu.

Spjevao I. Zahar.

Na vrh divskog Velebita
Rado mi se oko hita:
Ispod krova neba modra
Živ je pogled, miso bodra,
Na sve strane — u daljinu,
U mog roda veličinu
Upravljajuć smjeli let;
Al i toneć u grobove
Naše slave, zemlje ove,
Kuda prši spomen svet.

S onog divskog Velebita
Strogim glasom duh mi pita:
Zašto vječnost žrtve treba,
Zašt se svemir viek koleba,
Zašto tamo, gdje i kada
Bura bjesni, nemir vlada,
Smjestiše mi tužni rod? —
Srce svieta ti si, dome,
Da mi bučiš, da te lome
Bure, ko na moru brod!

S uznositog Velebita
Progovara prošlost skrita,
Šapćuć zbori i tumači
Tudje slavlje, jad domaći.
Gdje se braća nerukuju,
Ne državu — krunu kuju,
Otačbina trpi tud.
A vjekova kroz pučinu
Kakova nam ti isplinu,
Kakov sudba kroji sud!

Na vrh našeg Velebita
Rado mi se duša hita
Preko riekâ, gorâ onih
Čuti šapat gdje romoni:
O bez prava mi smo groblje,
Bez slobode mi smo roblje,
Nieme tuge vječni jek;
Ako li je mjesto ino,
Srce budi bar jedino,
Jedna miso, jedan stieg!

Na vrh divskog Velebita
S ponosom mi srce čita,
Kako sudbe ruka čudna
Od udarca već je trudna,
Želi čeda milovana,
Puca svjetlo novog dana,
Izčezava noć i laž;
U nadanja svetoj vatri
Svaka mi se zdvojnost satri:
Viek, što teče — on je naš.

Zadatak.

(Noveletica od Dra. Eugena Hugo-a.)

Preveo Ž. T.

Bijaše to proljećem godine 1585. Rim tugovaše za papom Grgurom XVIII., za onim vladaocem crkve, koji je popravio julijski koledar.

Papini izbornici sjedoše u zatvor izabirati svetoga otca papu, te jednoglasno izabraše, kako se znade, stožernika Montalta, koji se je tomu najmanje nadao.

Taj izbor valja smatrati voljom Višnjega, jer nebijaše ništa čudnovatijega od udesa novoizabranoga pape, koji se od najprostijega pastira pope na stolicu svetoga Petra onolikom srećom, kolikom se je hvalio glasoviti Hildebrand, a i činilo se je, da je u njem uskrsnuo duh Hildebrandov i ponosita mu državnička vještina.

Poznato je nadalje, u koliku se čudu zatekoše stožernici, koji ga izabraše, kad u njem spoznaše mjesto slaba i kostobolna starca, koj jedva jošte diše, muža čila, zdrava, koji je na absolutizam toliko naginjao, koliko samo kakav iztočni silnik naginjati može.

Taj papa (jedva ga treba imenovati) bijaše glasoviti Siksto V.

Nekog večera bavio se papa poslom u svojoj odaji; starac Girolamo njegov majordomus ili, da bolje rečem, njegov prijatelj bijaše sam kod njega, kadno se iznebuha začu halabuka. Razabirala se prietnja i zveket oružja; neki prelat unidje u odaju sav zabunjen.

„Sveti otče, grof Ranuccio Salambini pratjaše ferarskoga poslanika u dvor i na galeriji navali na arkitekta Fontanu; porječkaše se živo i povukoše mačeve, nu straža priskoči i obustavi njihovu borbu."

„Može li biti," opetova razjaren Siksto, „može li biti, da se tko za moga vladanja usudjuje papinski dvor dvobojem i ubitstvom okaljati? Znat ću ja krivce kazniti: recite im, neka unidju."

Ranuccio i Fontana unidjoše a dopratio ih neki častnik, Fontana došao s rukom u zavoju.

„Mahnitci!" reče gnjevno papa, „vi ste mi dvor oskvrnuli ... vi zaslužujete smrt... Koji je uzrok vašoj svadji? Govori najprije ti, grofe Ranuccio!"

„Išao sam galerijom", odvrati grof malne nehajnim glasom „i tuj iznenada navali na me taj nitković, te me sbog neke malenkosti obasu psovkami i prisili, da se u obranu latim mača."

„Malenkost! Odkada je gospodine grofe, otmica i ubitstvo malenkost?"

„Nastavi! reče sveti otac mirnim glasom, a taj prividni mir nedolikovaše njegovu gnjevu: „nastavi, tvoj je red govoriti signor Fontana."

„Išao sam sinoć šetati uza svoju zaručnicu," nastavi arkitekt „čim dodjosmo do Cestinove piramide, navališe na nas tri neznanika, koji mi htjedoše oteti drugaricu. Ja se branjah, kako bi se branio svaki hrabri čovjek na mom mjestu i tuj dopadoh ranu u ruku. Uz tu buku skupilo se nekoliko ljudi i jedan od napadača bje ulovljen, a to je bio sluga grofa Ranuccia; ja ga poznam. Kad sam jutros išao u vaše svetosti moliti pravicu, sastadoh se s grofom, a on me pogleda podsmješljivim pogledom. Ostalo vam je poznato ..."

„Dat ću te pogubiti grofe!" viknu razdraženi papa; „umrieti moraš, jer si javnu ćudorednost sramotno oskvrnuo; tvoj se zločin mora kazniti, grofe Salembini; ti ćeš u tamnicu, nestaj izpred mene ovaj čas ..."

Grof poniknu glavom i ode uz pratnju dvajuh stožernika. Mladi Fontana čekaše smjernom postojanošću dosudak, što će ga sveti otac njemu dosuditi. Nastade za čas velika tišina, a zatim proslovi Siksto:

„Mladi čovječe, ti si papinsku čast jako uvriedio; mogu ti samo pod jednim uvjetom na mjesto pravice milost podieliti: stvori mi djelo vještine, kojim ćeš okajati zločin a sebe učiniti neumrlim ..."

„Recite mi, sveti otče, što da uradim?" pitaše mladi umjetnik oduševljen: „ja sam si sviestan, da ću sve učiniti, što se može na polju graditeljstva."

„Ti si vrlo slobodan mladić", reče Siksto; „poznaješ li obelisak, koji je nekada resio Neronov cirkus."

„Poznajem; nedavna bijaše zagrnjen ruševinom, ja ga dadoh izkopati, da ga izmjerim; bit će težak deset tisuća centi.

„Misliš li, da se može dići i prenieti."

„Možebiti", reče mladić, pošto je malo vremena promišljao.

„Dobro", odgovori Siksto, „ajde, spremi sve, i daj prenieti obelisak na veliki trg pred crkvu svetoga Petra, gdje se imade postaviti na podnožje visoko dvadeset i četiri stope. Ako ti to podje sretno za rukom, oprostit ću ti zločin i povrh toga nadariti ću te, kako se pristoji tvojoj vještini; neizvedeš li toga, poginut ćeš."

„Hoće li mi vaša svetost doznačiti pomagala tomu djelu?" upita Fontana.

„Neće ti ništa uzmanjkati", odgovori papa.

Arkitekt kleče pred papu te uzkliknu oduševljen: „Ja ću umrieti ili obelisak osoviti. Razumiem vas, sveti otče, vaše dostojanstvo nedopušta vam, da me pomilujete, te mi namećete kazan dostojnu vašega uma, kojom si imam proslaviti ime. Molim, blagoslovite me, sveti otče!

„Blagoslovit ću te na odlučni dan" odgovori papa, težko krijući svoje tronuće, „sad idi

i spremi sve." Arkitekt poniknu, te poljubi nasljednika svetoga Petra u papuču, i udalji se.

Poslije nekoliko dana vrvila je po starom cirku Neronovu sila poslenika. Golemi obelisak bijaše jošte na istom mjestu ali sad već okovan željeznimi obručevi, čim mu težina poskoči za četrdeset centi.

Posrjed malog tog svieta mogao si vidjeti jednoga jeditoga pregaoca, kojeg su poslenici s počitanjem pozdravljali, te koji je s listnicom u ruci pozornim okom pratio napredak posla. Bio to Fontana.

Veliki dan dodje. Čim sunce granu, navrieše gledaoci na krovove i prozore kûćâ na trgu. Poslenici očekivahu znak; konji stajahu upregnuti u silne konope.

Nasta tišina, kao u grobu. Svjetina uprla oči na ugao trga, gdje stajaše krvni odar; krvnici bijahu spremni, držahu sjekire u ruci. Glavar redarstva oglasi: sveti otac zapovieda, da svatko umukne, čim zazvoni zvono na kapitolu.

Fontana boravljaše već dva sata u vatikanu, da ga papa blagoslovi; konačno stupi čvrstim korakom na balustradu proturenu na trg, noseć u ruci crljen rubac; sam bijaše u crno odjeven, lice mu bijaše bliedo kao krpa... pogledav na obelisak mahnu rubcem u znak i u isti trenutak zazvoni svečanim i punim zvukom veliko zvono; svjetina se prignu i umuknu.

U jedan se mah protura mlada djevojka kroz množinu, žalostno joj se i nemirno oko sukobi s okom Fontaninim, Fontana joj mahnu rukom, da ju utješi: bila to njegova draga, njegova zaručnica, liepa Antonija!...

Arkitekt mahnu s nova rubcem. Zvuk zvona zatrepeta opet zrakom i ukaza se impozantan prizor. Sve se stade gibati, poslenici, konji i strojevi. Zvono opet zazvonje i sva radnja u tren prestade. Obelisak pomakao se u vis za nekoliko stopa. Arkitekt ga pozorno motrijaše, pope se uz ljestve, da se osvjedoči o jakosti konopa i valjka i sidje vesela lica niz ljestve.

Sve se pokazalo napredno... Fontana zamaha opet rubcem; zvuk zvona protrepeta opeta zrakom. Sve se lati posla, kao i prvi put, a obelisak uzpinjaše se sve više. Isti znakovi opetovaše se četrdeset puta neprekidice. Obelisak bijaše malo ne posve osovljen, trebalo ga je staviti na podnožje.

Zvono zazvonje petdeseti put. Golema se gromada pope do vrška podnožja, trebalo ga je još malo uzdignuti i posaditi na ogromnu kocku.

Opet zazvonje zvono a kolos se uzvi do visine punih dvadeset stopa od zemlje: Antonija pogleda slučajno svoga dragoga; opaziv na njegovu licu čvrstu nadu uzradova se silno; istom je zasnovala najveselije misli o budućnosti, iznebuha opet prestravi se do zla Boga; jerbo vidje, gdje joj dragi pobliedje i gdje mu iz zadrhtalih ruku pade rubac. Očavajući razširi djevojka ruke, obuhvati dragoga, a na oči briznuše joj silne suze. Taj se prizor ljuto kosnuo svihkolikih gledalaca; nije bilo tuj ni jedne duše, koja nebi proklinjala varvarske tvrdoglavosti Siksta V....

Neki stari, do arkitekta stojeći, tesar reče mu:

„Majstore! razumijem vas, konopi popuštaju: strah vas je, da će popucati: poslušajte me, eno za prvostolnom crkvom spremna konja, bježte, spasite živu glavu!..."

„Neću" reče Fontana bolnim glasom: „neću da bježim; ostajem, da poginem."

Tko bi mogao naslikati težku žalost i muku liepe Antonije! Uz nju stajaše zaručnik joj blied i snuždеn; zadrhtaše mu koljena a na drugome kraju stajaše onaj strašni zatočnik pravice, koji će možebiti za čas dognati kraju tu strašnu borbu. Obnemogla i neznajući, kako da uzbudi životni duh svoga vjerenika, zovnu Antonija nenaumce „vode, vode!..."

U istom trènu puče arkitektu medju očima, dovi se opet čudne snage i pregnuća. Osovi glavu i viknu zvonkim glasom:

„Donesite vode, pokvasite konope!... Antonija i stari tesar gotovo se okameniše. Svjetina pojurila, da posluša njegovu zapovied: radnici uzpinjahu se s pehari uz ljestve i polievahu konope. Fontana se opet dosinu uma i volje, dapače podvostruči svoju razboritost i zapoviedaše s velikom mirnošću i sviestnošću, kojom se veliki umovi odlikuju u odlučnih časovih. Mahnu rubcem zadnji put, pogledav milo svoju liepu zaručnicu. Zvono zazvonje opet i za mali časak spusti se obelisak veličanstveno na svoje podnožje...

Arkitekt se za čas onesviestio, nemogav prosloviti niti jedne besjede.

Antonija proplaka od radosti, spušti se na koljena i razširi ruke put nebesa...

Stari tesar drhćući od radosti prihvati rubac i priveza ga za konop. Za malo zavijori crljena zastava poput sievajućega meteora na vitku vrhu obeliska.

Svjetina nemogla ušutkati silne radosti: tisuće glasova uzkliknuše! „živio Fontana! živio maestro..."

Za te vike i krike zaredalo od usta do usta: „eno pape, gledajte Siksta V.!" Sve oči pogledale put balkona prvostolne crkve...

„Kleknite!" zavikala svjetina.

Siksto V. ukaza se na balkonu s tiarom na glavi u svoj sjajnosti papinskoga destojanstva... Nadnie ruke nad svjetinu i blagoslovi ju. U taj svečani trenutak zagrmlješe topovi na andjeoskom gradu.

Kad je sve to minulo, poviknu netko iz svjetine: „Ajdmo u vatikan, dajte da nosimo tamo majstora Fontanu!"

Razigrana svjetina bila je brza na posluhu i premda se je Fontana branio, odnieše ga njegovi sugradjani u slavlju do papine palače.

Fontana unišav u odaju svetoga otca poklеče; a Siksto podiže ga milostno i pruživ

*

mu ruku, reče: „tvoj si zadatak dostojno riešio, dostojno ću te i nagraditi. Od danas si rimski vitez i dobivat ćeš iz državne blagajne tisuću dukata plaće; znat ću ja udesiti, da se tvojoj vještini nadje posla."

Poslije osam dana vjenčao se Fontana sa liepom Antonijom. Bog mu nadobio sreće i radosti za onu težku kušnju, koju je uza Sikstov zadatak premučio.

Sitne pjesme.

Spjevao A. Ciraki.

II.

Polećela ptica
U vis put nebesa,
Da se tamo krili
I glasom pòtrêsa.

To se ptici mili,
Tomu su joj krila,
Od mila i lasti
Po nebu se vila.

Al za slavom želja
Neće da ju mine,
Hoće joj se u vis
Do više visine!

Do sunca bi rada,
Uza zràke leti:
Kom su snažna krila,
Do sunca će smjeti!

Ali sunce žarko
Ptici krila spali,
Crnoj zemlji nice
Ptičica se svali.

Biser — rosom krila
Vida si i mije,
Vidajuć s daleka
Sunašce ju grije.

Ponarastla krila,
Slave joj se neće,
Od sunca daleko
Nad zemljicom lieće.

Sunce! kad si blizu,
Skončanje si prieko;
Ti me samo griješ,
Kad si mi daleko!

III.

Leptir leti liepi,
Zamierat mu neću,
Lepeće od lasti
Po vrtu i cvieću.

Povjetarce tiho
Po zraku ga ljulja,
Uz ljepote same
Kroz miris se šulja.

Krasna ti su krila,
Što jih cvieću širiš,
A lepećuć srećan
Nećeš, da se smiriš!

Blago si ga tebi
Leptiriću liepi,
Miloduha ljubav
Mami te i kriepi.

Sve cvjetove ljubiš,
Obliećeš ih redom,
Cvieće viek ti sladi
Poljubaca medom!

Nijedan te cvietak
Liepa neodbija,
I nijedan nije
Otrovna ti zmija.

Oj da mi je biti
Leptirićem liepim,
Samo s jednog cvieta
Da dušu okriepim!

Samo jedan cvietak
Da osvojit gledam,
Nikad ni do vieka
Da se od njeg nedam!

Izdaleka i blizu.

Pripoviest iz ruskoga od N. V. Uspenskoga.

(Konac.)

XI.

Dopis.

Novoselov V. E. Karpovu.

U selu Kostrulinu mj. Rujna.

Razstavši se s vami i dovršiv kupovni list stojah dugo pri otvorenu oknu u mojoj sobi slušajući gradski šum. Bilo okolo deset sati večera. Da bog prosti! mišljah: žao mi je, što mi te zidine oteše petnaest godina moga života! Povraćam se opet k tebi, majko prirodo: primi u naručaj svoj zabludjela i kajućeg se sina …

Ali što znači ta promjena? Taj veliki lug,

štono bijaše prekrasan za moga djetinstva, ta rieka s otokami, ta polja, i sve, što me negda radostno dočekivaše na svakom povratku iz dalekih krajeva, gleda me sada neumiljato, sve se tudji od mene i jaoh! odbija me od sebe . . . Vidim, gdje po lugu sjede djeca u skupu; vesela su, doma su; mudra ih mati njeguje, ko što je nekad njegovala mene, gleda ih uzgojiti . . . A ja sám samcat stojim pred njom i osjećam, da u mome zavičaju neima meni mjesta . . . Vidim, gdje je nekada starac sjedio u svom kućerku, tiho doživljujući svoj viek; znam, da nije stradao tuj, ni gladovao, ni od vlage i hladnoće drhturio, priroda ga sačuvala do danas . . .

Što mi je činiti? Što, već stati na borilište s bližnjim? Neima, što bi mi bilo u prilog, da me mati priroda nekazni za moje prestupke, grbam se i čekam njezine udarce, može bit ću izmoliti u nje proštenje. Kriv sam s toga, što sam pogledao jasno u odnošaje naše braće seljaka, toliko puti dolazio k njim i videći njihove biede i nevolje otišao, a niesam ih uputio, niesam im ništa dobra učinio, već sam se od njih spasio biegom . . .

Eto, sa šta sam ostavio svoju Vjazovku . . . Novomu vinu treba i novih sudova . . .

Rano u jutro krenuh iz grada. Nebo se bilo natmurilo. Vozio sam se mimo pokošenih polja, razminuh se s tovari i s bogomoljci, koji neidu *bez torbe*, — eto me na selu, eto brezika, eto čitave povorke kola s izpreženimi konji, eno na strani seoske crkve . . .

Za čas se vrieme promienilo; duhnuo hladni vjetar; po nebu se sabrali težki jesenski oblaci.

U prvoj krčmi, do koje dodjoh, zaištem rakije i rotkve (nije li to smjelo?) te provaliv opet nokoliko vrsta hvalio sam Bogu na milosti; mjesto da me je uhvatila groznica i premda mi je u želudcu mjesto rostbefa bila rotkva, osjećah ipak, da mi je prekrasno . . . Dobre volje počeh besjediti s vozcem o seljačkom životu . . .

Al eto i noći. S desna i lieva ukazivahu se pojedine kuće; proleće mimo nas trojka uz cinik zvonca . . . Konji se počeli popinjati uza stranu; vozac sišav idjaše pješke uzporedo s koli i zapaljivaše lulu . . .

— Znaš li za selo Kostrulino?

— Kako nebih znao! Tamo se naši nalaze često. Tamo žive liečnik Gavril Ivanić . . .

— Do njega ja i idem.

— A koliko ima do Kostrulina?

— Četrdeset vrsta.

Opet zaškripljela kolca. Eto nas u okružnom gradu; zaredaše krivoboki kućerci, pusta kućišta, tarabe, a nakon i kameniti dvorovi; okna se svjetlucaju. Što li tamo rade ljudi? Trgovkinja li propitkuje u bogomoljke za čudesa, trgovac li s naočalma na nosu sjedi za stolom i računa, činovnik li vrluda po svom stanu neznajući, čega bi se latio? Nedokon je, bi li se legao spavati, bi li se išao prošetati, bi li sjeo pisati? Duša mu, neobziruć se na dugovjeku, neporočnu službu, zahtieva kud kamo, želi koješta . . . al neima ništa željeti, do li kljuke i smrti . . . Ili mještani s glasastim djakonom glavne crkve piju čaj i besjede o koncertu: „Kto vzidet na goru gospodnju?“ Proći će deset i deset i stotine godina, a ljudi će, ko i danas, iznemagati u svojih sobicah i željkovati štošta . . .

Okolo deset sati dodjosmo u selo Pavlovku. Udjoh u seljačku kuću, punu naroda. Za stolom sjedjele djevojke; bilo to tako zvano posielo. Po velikoj sobi pozavalili se mužiki. Medjutim jesenski vjetar lupao kapci i vijao pod oknom, kano da prati tužne pjesme. Djevojke pjevale:

Hodala Maša po vrtu,
Nabrala krilo trešanja,
Sabrala svoje družice.
Za taj ih stol posádila,
Bieli im stolnjak prostrla,
Posjela od svih najviše,
Klonula glavom najniže:
Kako ću življet družice
Sama u zemlji tudjinskoj?
Kako ću otca tudjega,
Kako ću zvat ga baćuškom?
Tudjina zvati baćuškom
Neće se meni nipošto!

Posve se raztužih. Omilila mi kućica tieh dobrih ljudi toliko, da su me suze polile. Izadjoh na ulicu.

Zakrenuh za nugao posljednje kuće i nadjoh se na polju — nadjoh se na velikom drumu. Vjetar nebijaše jenjao, ali se nebo razgalilo; visoko i jasno svietlio mjesec kroz prozračne biele oblake; okolo mjeseca zametnuo se svjetlonarančasti, široki kolobar. Idjah gladkim drumom; po nebokrugu se stvorile od tavnih crta vrbe, prave pravcate kuće, brzojavni stupovi... s prieda se u tinji čas prikazalo neko živo stvorenje i namah opet izčezlo... Svejednako idjah... A nakon bez ikakve pričine uhvati me strah... Čim više upirah oči u pustu daljinu, tim mi se pustara strašnija činjaše . . . Nehotice mi na um pade, da su ruski mužiki kršne ljudine, pošto naseliše te strašne stepe, te se vrzu u tom mrtvom prostranstvu; padoše mi na um i naši gradovi, peterokatne kuće, mostovi, nasipi, uzorana polja, a nakon ta vječna i bezkrajna nužda, — te se poklonih mužiku.

Za malo se vratih opet u seljačku kuću; narod se razišao izim domaće čeljadi, štono bijaše sjela užinati. Čeljad stala jesti krušac u kvasu nakvašen; planinka držeć diete u naramku vrgla na stol zdjelu, u kojoj je na dnu bilo malo mlieka. Pozahvatiše ga žlicami i uzdanuv ustadoše iza stola, svi ostali gladni.

Sjutradan obidjoh susjedun kuću. Tako zvana „crna“ peć bila slabo sazidana; po sobi se

naoblačilo od dima; nije se dalo odisati. Po sriedi sobe visjeli opanci; po vani skakala neumivena djeca. Jedan dječačić s razbijenim nosom, no kom mu se bijaše zapekla krv, neprestance gledaše u me.

— Je li vam kuća mazanka? zapitah neznajući, čim da zametnem razgovor.

— Jest mazanka ... Iš! poviknula baba na pievca, koji je u sobi zakukuriknuo. Skoro smo ju sagradili. Prvo bijasmo Přudištani. Vlastelin našu zemlju uzeo sebi, a dao nam tu.

Unišao mužik zažarena bolna lica i reče:

— Dobro zdravlje!

— Zdrav bio! Jeste li zadovoljni tiem mjestom?

— Mjestance je prilično, ali je imetka malo, reče mužik.

Ta vazda jednolika pjesma nagna me, te nikada više nezapodjedoh govora o imetku.

— Gdje si je taj dječáčić razbio nos? zapitah staricu.

— Razbio si ga je o željezo.

Starica pogladila dječaka po glavi.

Uzeh razmatrati sobu, po podu, po klupah, po policah bila tolika nečistoća, da me je obeznadila ta strašna slika ljudskoga poniženja. Zaboljela me glava te izadjoh.

Pred kućicom upazih na taljigah župnika, sluga mu palicom pokucao po oknu i viknuo: Iznesite novinu —! ...

Na ulici graktale vrane, lietali golubovi, u daljini šumljela rieka. Sunce grijalo. Uhorim za liepa vremena i zaputim pješke u selo Kostrulino. Putem me je bilo stid moga malodušja te odlučih svakojako izpiti čašu do dna...

Baš sam sad dobio vaše pismo i pročitao ga radostno. Radite mili druže! neklonite duhom! Čim se malo priviknem domaćim slikam, prihvatit ću se i ja djela. Kažite vjazovskim mužikom, da sam spreman poslužiti im, čim se poprave i sagrade učionu. Eto vidite, komadić je krušca preda mnom ...

Liečnik, u koga sam se nastanio, stari mi je prijatelj, a naselio se je za vječna vremena u ovoj pustari. Kupio je u kostrulinskoga vlastelina pet desetina zemlja, zasadio vrt, sagradio pčelinjak i po selu lieči što liekom, što dobrom naukom. Kad ga zapitah: zašto ne žive u gradu, — odgovori mi Gavril Ivanić (tako se liečnik zove): „Meni je do toga stalo, da mi mimo okana prolieću šljuke, da zimi vidim zečji trag po sniegu; bez toga ja nemogu živjeti.“

Glede moje nakane, da se prihvatim seljačkoga rada, evo što mi je rekao: „zadajem vam svoju poštenu rieč, da će vas za jednu a najdalje za dvie nedjelje uhvatiti vrućica. Vi hoćete, da šalu zbijate sa životom, znajte dakle, kako otvrdne i zadrigne ruski ratar, taj vam ratar ide od malih nogu bos, gó i gladan; ali i to je malo: samo onaj naših seljaka valjat će kao budući ratar, koji je za djetivstva preboljeo i vrućicu i groznicu (groznica nabraja narod dvanaest vrsti) a znate, da malo koje seljačko diete prekuži te pošasti; štatistika dokazuje, da nigdje toliko djece neumire, koliko u ruskoga naroda.“

Čudan taj čovjek misli, da se bojim smrti. Ovih dana opet ću za putom ... ali neću podaleko ... Ako nebih dugo pisao, nemojto se tomu čuditi. Ali vi, molim vas, pišite. Najsgodnije napišite napis na ime Gavrila Ivanića u selo Kostrulino.

Pismo Karpovovo Novoselovu.

Listopada.

Na ulici je blato do koljena i vije vjetar, ali ipak, dragi Andreju Petroviću, neklonusmo duhom. Sestra mi uči djecu čitati, a ona se sama uči uz mene lučbi. (Pisao sam vam, da je učiona za seljačku djecu jedina povoljština, koju mi je otac dozvolio, sve mi je ostale prošnje odbio; treba znati, da natura non facit saltum). Aleksandri sam Semenovnoj sastavio aquarium, pred kojim ciele sate preboravlja, igrajuć se s kakvom godj glavočinom. Grof od davna već k nam nedolazi; čuje se, da si je nabavio hrtova i drugih lovačkih pásâ. O njegovih se Pogorielovskih seljacih zná, da štokuda uzajmljuju zajam. K nam nedolazi valjda s toga, što mu se činimo „opasni“. A to je i bolje! Neka se sve razpada po svojoj posebnoj teži.

Naši govore, da ste me odbili s puta istine. Rekoh im, da je Andrej Petrović uskorio proces kristalizacije mojih uvjeraja. Kad me teta pitala, što će to reći, pokazah joj raztvor Glauberove soli i gotovi ledac (kristal) iste soli.

Aleksandra Semenovna gledala neke lučbene opite. Jednom povela ona rieč, povodom sumporne kiseline, o šakačkom pravu (Faustrecht). Suzbih ju tiem, da lučba neuči šakačkoga prava, a da sumporna kiselina, stezujuća slabije kiseline, dokazuje uprav to, da ima u prirodi zaista jedan očvrstli sjedinjaj (sadra).

Za koji ću dan započeti opredjeljivat svojstva tla po samoniklој rastlini. To se može činiti samo, kad se zna za sustav pepela rastline, za duljinu i oblik koriena. Libich je opredielio sustav nekojih naših poljskih rastlina, ali nikada ništa nije kazao o našoj hraniteljici lobodi; s toga ću se ja latiti analizovanja te rastline.

Pred tim sam izpitivao tlo, koje bijaše na dnu davno uvenulim rastlinam. Nadjoh, da su te rastline poginule s nedostatka nekojih soli Nije mi se onda prvi put nadala misó, da je u rastline svojstveni organizam isto tako, kao u živa stvora, kojemu treba hrane, medjutim ljudi neznadu, koliko je borbe i otimanja od udesne sile moglo biti u poginuloj rastlini, da spasi svoje bivanje; a mala žlica jušice ili gutljaj čaja mogli bi joj udahnuti život i pozeleniti lišće ... Sve sam to objasnio sestri. Se-

stra me pitala, kakvi su to ljudi, koji progone prirodoslovje?

Kazat ću vam štogodj o našoj učioni. Sagradjena je po mojoj osnovi, ima dva stanja, u jednom se djeca uče, u drugom blaguju. (Otac im prašta proviziju, ali svaki put im veli: nù, bit će kad —!) I otac Pavao, naš svećenik, uči djecu čitati i pisati. Otac Pavao sastavio program, kako će se predavati, od prilike ovako:

P. Tko se spasio poslije potopa?

Odg. Noe. (Kano da se je on sám spasio).

P. Koliko je bilo čistih, koliko nečistih parova životinje? itd.

Novosti neima u nas nikakovih. Otac se ni malo nekaje, što je kupio vaše zemlje. Često boravi u Vjazovci i sjedeći u starom dvoru spominje vašega pokojnoga otca: bio ugledan gospodar i dobar susjed! Pa eto što su djeca! Sve se sgrade razvalile, u dvoru stanuju samo vrane, a nasljedniku toga imanja neima ni traga ni glasa.“ Otac želi na vašem imanju ustanoviti odieljeno gospodarstvo. Vjazovski se mužiki vidno popravljaju; obećaše, da će u svom selu sagraditi učionu. Naš bivši zakupnik žive u Svračjem gniezdu i zakupio je od grofa pet sto desetina šume. Naši vam se svi klanjaju i prose vas, da dodjete k nam na blagdane. Uz tu prošnju pristajemo posebice sestra i ja — Vasilj Karpov.

Isti istomu.

Prosinca.

Eto i zime vani, najdraži Andreju Petroviću. Kako vas Bog pomaže? Priznajem, bez užasa nemogu pomisliti o vaših sgodah à la Vanberi. Počinjem se zbilja bojati vašemu zdravlju: liečnik vam je kazao istinu . . .

Izvještavam vas, da se je učenje u nas dokončalo, te da je do božića ostala nam jedna nedjelja prosta. Ja tieh blagdana neodlazim nikamo od doma, čekad ću vas. Od našega dvora postala bolnica. Nitko nikuda neide, svi stenju, a drugda zakmeče razgovarati takovim načinom, da nije druge već začepiti uši. U nas su gošće dvie plemkinje susjede (već su ostarjele), koje pravilno igraju svoje adute i na harmonici. Mati mi neizlazi iz svoje sobe; Aleksandra Semenovna sjedi po ciele dane na gornjem spratu i razlaže granpasians. K njoj često dolazi iz grada stranica — osobitost vriedna dojma. Kad je ta ženska glava tuj, onda se steku svi domari, a i iste sluge na gornji sprat slušati, što će govoriti matuška Apraksija. Vidi se, da je Apraksija bila nekada liepa; a to s toga, što neobziruć se na svojih petdeset godina i danas zatravljuje svojim poput ognja žarkovitim crnim očima i pravilnimi i tananimi crtami lica. Domjenci njezini glase od prilike ovako:

— Svi ste mi nezadovoljni! Sa šta? S toga, što ste življeli voljno. Baba, zmija izpod klade, otela mužu mah. Muž svu svoju silu uložio u svoje djelo a ona samo mislila, kako će zapoviedati. Jest vam ta baba pobožna, jest baba čuvarna ali je baba i — zmija; izaberi si, kojoj voliš.

— Izaberi si, kojoj voliš, povladjivao lakej Ivan stranici. Pravo kažete.

— Što veli pismo? zapita Apraksija strogo motreći svoje slušaoce: veli: brak je svetotajstvo . . . zar je brak i sad svetotajstvo? Sve se žene podale u razvrat, navrgle na se krinoline, škriljačiće i svakojake krpe! Idu u crkvu, a zašto? Da prigovaraju jedna drugoj, da se osudjuju. A što ono čita djak: „blag je i milostiv Gospod“ toga one neslušaju. Cvieće po luzih davno uvenulo, nestalo ga. Gdje li je? Eno ga na ženskom odielu, eno ga na škriljačićih . . . To je čeljad umna, a svim su prazna gumna . . . sve su učene, i u stupi tučene . . . a gle kakove su! . . .

— Eto prodji svu Rusiju, reče Ivan: nigdje nećeš čuti toli mudrih besieda . . . Sobarice uzdišu. Aleksandra Semenovna sluša uz duboko dojimanje.

— A vas tusti trgovci, proklinjem . . . obrnula se Apraksija tobožnjim trgovcem: gdje hvatate duši mjesto? U paklu ga hvatate! Kao što mačka vadi iz duplja brljke, tako i vi sirotinju hvatate, obmanjujete! Hoće l' ti se čaja? Pričekaj! Ja ću ti u paklu skorupa od smole prinabrati! Prvo vraga poslani su onamo, gdje gori . . . a oni još sjede medju ljudmi . . . Svi zaboravili, da ima hram božji; mole se samo, da ublaže vragove . . . A što djakon glasom iznosi? Nitko nesluša; sve žive ob obmani, o lukavštini . . . Svi zaboravili Boga, a prevoljeli vragu . . . Krista po drugi put razapinju, na krst ga pribijaju, nepočituju roditêljâ . . . Jednom sam čula glas: „Ajde za mnom Apraksijo!“ Ja podjoh uprav parkom. I opet čuh glas: pazi, od tog parka — bit će paklina žarka! — Negovorim li istine? obratila se Apraksija Ivanu i produljila: istina je svjetlija od sunca: sunce pomrči, a istina nikada! Sve je već razborito! Hvala Bogu, ja sam sama lùda (Apraksija se prekrstila). Netko je o meni rekao: „ona je — pravi Leonida“. Dà! danas je svaki Leonida, tko istinu govori.

— A što će reći! zašto se koleba? pitao Ivan, vješt pismu.

— Eto što će reći! Stranica iznenada navalila na Ivana poradi njegova drzovita upita: eto ti nepostiš, mamon si skupljaš, vragove mitiš — te se eto kolebaš i malo ne u pako strovaljuješ . . . Vidju, produljila tudjinka obrnuv se smućenu Ivanu, — gdje ti vrag sjedi na krkači, te ti u uho šapuće, a ti se eto s toga kolebaš . . .

— Matuško Apraksijo! reče Ivan: ja pitam glede života: rad šta se kolebam?

— Nuto, a rad šta se ja kolebam? Šta ja znam! Tako mi netko govorio: niesi se svoga posla latila; apostol reče: „žena da neuči“. A zar ja učim? Ja se razgovaram . . . Volja ti, slušaj, volja ti, neslušaj . . . Ja govorim o razvratu: dan današnji brzi pokupuju orahe, a odatle postaju dìre (rùpe) . . .

— Svejednako istinu govori, uzklikoše slušaoci.

Aleksandra Semenovna živo ljubi strànicu; ona dapače dopisuje s koludricami (duvnami). Evo vam primjerka besjede u spasenje duše: Hristos posrjed nas, moja dragocjena i mila veselice Aleksandro Semenovna! Bog ti spasio dušu, moja golubice, pomišljam i spominjem se, kako smo mi s tobom nezaboravnom sprovodile prijatno vrieme, često si se starala za svoju budućnost, znam ja, da ti nije bezbrižan sadašnji život, ali što ćeš, treba ti vazda na umu držati, da sadašnjost nije vječnost, da se ovdje nije pokoju doželjeti, već da čekamo misleći o vječnom pokoju, da ga se nelišimo u budućem životu; o sebi ti kažem, da sam zdrava tielom a duhom često nepokojna i brigami veoma obila, ali ću ti sve dike, moja golubice, opisati, kako sam grešna blagdan dočekala, poslije jutrenje bila za dva sata velika služba, vratismo se s velike službe, napismo se čaja jedući male zemičke i legosmo spavat . . .

Sad ću ti opisati, kako mi po svakdašnji boravimo vrieme. Mati razmatrajuć kroz velikozor razne sličice, pita me, što je to: diafragma, štono joj neda mirovati (okružni joj liečnik naznačio tiem bolest); pri tom se tuži na bezsanicu. Na stolu na uglu sjedi materina mitnica — angorska mačka, gotovo mrtva: neprestance spava, poniknuv glavom do samoga stola . . . strašno je dugočasno. U dvorani su za čaja ili za objeda razgovori ovakove ruke:

— Pogledajte, kako snieg ide, vele susjedne plemkinje.

— Dà, sad će se ceste izpraviti, odgovara otac.

Svi se tad zamisle, kako će se riešiti pitanje: da li će se zbilja izpravit cesta? Kuda bi se vozili? putovat nije kuda. Tad se zametne rieč o tom, da su u grad prispjeli čarobnici, da su trgovkinju Slaboumovu sahranili, da je guvernantka Prjaniškova pobjegla s častnikom, da se je Zina Gorškova zagledala u djakona. (Otcu se mili slušati takove novosti).

Drugda se doveze k nam susjed Pilajev i stane bičevati okolicu . . . (Treba znati, da su mu mužiki s nečega kost u grlu).

— Vi neznate toga naroda! vapi Pilajev, osušujuć jednu čašicu rakije za drugom.

— Kako da neznam mužika? rekne otac.

— Vi neznate, neznate! Raznimi povoljštinami samo rarmazujete mužika! Tada mu se nije domoliti, da dodje na kakvo djelo. To ti vam je i djelač, — u koga neima ništa... (kakov?) Zar naš mužik misli o sutrašnjici? Ima li opanke i komadić krušca, leži po vas dan kraj peći. Toga goluba moći je samo prisiliti djelu, kad mu šta treba. Dà, vi neznate toga naroda!

Pilajev se napije u nas svaki put, da mu se zamrači um, onda ti stane mlatiti; „Parole d'honner, sudnji se je dan približio . . . S takovići, dragi Andreju Petroviću, moram ti se družiti. I otac Pavao polazi nas više puti; pripovieda o bolestnicih, o novoj ovomjestnoj parnjači, kako je nekoj ženi stùpa ruku smrvila i drugo koješta.

Ja živem u krionoj sgradi sa starim lovcem Polikarpom, koji mi priča o životu i naravi ptica. Te su priče toli liepe, da ih ja bilježim za svoje učenike, s kojimi sam nakanio poslije blagdana proučiti prirodopis. Polikarp mi, spremajuć se spavati priča i o vucih i o razbojnicih (u meni zabrekli plemićki zamašaji): kako se je, na primjer, u staro doba četa vratoloma jašući na konjih o ponoći ustavila pred kućom djaka (pievca), koji se je mirno javio svojim gostom i zamolio, da udju k njemu okusiti krušca i soli. Ti neznanovići sa zamašitimi krugljami i sjekirami zapitali u pievca: je li vidio, gdje se provezoše trojke . . . siromašnih i skromnih ljudi , reče Polikarp, neplienjaju razbojnici, već im pomognu; sám razbojnički vodja zamolio je već više puti našega popa, da se pomoli za njega Bogu i dao mu je u to ime svaki put liep darak.

Dok se tako razgovaramo, zauja kadšto vani vijor tolikom silom, da naša sgrada stane nalikovati na sud, koga valovi nose. Meni se zavrti u glavi i pričinja, da čujem, gdje jedrilo škripa, gdje valovi šume i gdje mornari viču... Gospodi Bože, težko li nam je kadšto! Nepodnosan li si i tužan ruski živote! . . . A gdje ste vi sada? Dozlogrdilo mi, što nepišete . . . Jeste li živi? . . .

Isti istomu.

Ožujka.

Za što mi nepišete, Andreju Petroviću? Gdje ste? Što radite? Govoreć s vami uzkrilim se dušom . . . Nemože vojevati, tko ostane sam na bojištu, to vi znate. Ako se neodzovete ni na to pismo, krenut ću, da vas potražim.

Eto već proljeće počima . . . Sunašce žarko prigrieva; s krova, po kom već skakuću vrebci, tali se snieg . . . Krave i konji podnose svoje kičme pod sunčane zràke. „A ja si mislim: preživio sam zimu, sad neću poginuti . . .“

Medju tiem se žalobito razlieže zvuk crkvenoga zvona zovućega pričešćenice i bogomolne starice u crkvu. Odjevene u kožune, u krupnu čohu i zečje šùbe vucare se bogomoljke ulicom, valjda govore o svojih griesih ili svakojako o takovih priedmetih, na kojih se najviše opaža promisao božji.

Već vam znadem sav red službe božje i posta. Znam na primjer, da se medju jutrenjom i časovi pričešćenici skupljaju u crkvenu stražarnicu gdje pod ikonami (slikami svetaca) sjede izpovidjeni i uzporedice ugledni ljudi: poglavar u kalmučkoj opakliji ili bogati dvorski vratar. Govore o zimskoj studeni, o svetih pričah i o koje čem drugom. Slušaju ih mužiki sa smrzlimi nosovi, stojeći pokraj peći.

O svojih poslovih neću vam ništa pisati, bud i onako neznam, da li vam pisma dolaze u ruke. Zarad toga dosta je ono, što sam napisao. Dotle, dok mi neodgovorite, neću pisati. Odgovorite mi brže . . .

Al odgovora nèbi.

XII.

Proljeće.

Ruski narod veli, da proljeće počinje na same „Spiridonove povratke", kad se sunce povraća na ljeto, a zima na mraz. Tim eto načinom, mal ne kroz cieli veliki post, koji se zove četrdesetnicom, osviću silni mrazovi i mete zimska vijavica. Ali kadšto svane krasan dan i sve govori o proljeću i nutarnji glas veli svakomu seljaku, da je u Boga mnogo milosti: Bog kazni i pomiluje. Malo ne u svakoj kući počmu spominjati dolet vrana i ševa; vade iz kovčega svečana odiela, šarene šalove, polinjale mantile, ako ih niesu oštetili moljci, uz to primieraju, što je ljepše, da obuku na blagoviest ili na sviećnicu. Tako krasan dan, svanuv u dolini od zime obnemoglih ljudi, okriepi im ostatak sila za novu borbu s vremenom, jerbo se skoro opet srdita povrati zima.

Tako počinje rusko proljeće a ruska poslovica: sunce se povraća na ljeto a zima na mraz, kaže, da se u to doba zapodieva borba zime s proljećem. Ali nakon eto i nesumnjivih znakova proljeća: snieg je okopnjeo, slamnati očadjali krovovi kûćâ izašli su na vidik; niz ulicu šumi bujica, po polju proviru kopnìne, vrane grakću u breziku. U selo došao glas, da se nesmije voziti nasipom poradi silnoga uspora vôdâ, a mlin se ustavio; sad se je, kako vele, sve raztvorilo. Medju seli i gradovi prekinulo se svako obćenje, od dana do dana dopiru glasovi, da je voda zatopila polovicu grada M. i odniela gradski mlin petnaest vrsti daleko, da su u klancu nekom plemiću ugreznula kola.

Malo po malo vode na poljanah nestaje. Snieg leži samo po klancih i po gorskih zaklončih sa sjeverne strane. Po lukah i izgonih zeleni se trava i već ju pasu ovce. Približavao se uskrs.

U selu Kostrulinu a u domu liečnika Gavrila Ivanića, (o kom je pisao Novoselov) na stolu pod ikonami bilo u kamenitoj posudi vode, koja se je imala svetiti. Bilo je okolo četiri sata u jutro. Pred ikonami gorjele svieće. Krupni domaćin sjedio na počivalu slušajući nejasni ali svečani glas približavajućih se k njegovu domu „bogonosaca", koji su pjevali „Hristos voskrese", svjedočeć, da je svanuo uskrs.

Sa svjetiljkami i ukrašenimi ikonami unidjoše bogonosci u dom Gavrila Ivanića, a svaki reče „Hristos voskrese". Ustopice za bogònosci unidje svećenik.

Poslije svećenja vodice prijavio domaćin svećenika bolestniku u drugoj sobi. Bio to Novoselov.

— Hristos voskrese! reče svećenik i primače krstić ustma bolestnikovim: Hristos pridje i tebe posietiti . . . Valjda ti nije u te radostne dane namienjena smrt? Izzdravi! Svećenik mu položio na uzglavnik crljeno jaje.

Na licih se sviuh, koji su tuj bili, vidjelo, da žale bolestnika, koji biaše usnuo . . .

Preveo I. T.

POUKA.

Narodno kazalište.

Pošto se je većina upravljajućega odbora na svojoj časti zahvalila, i to g. predsjednik Žigrović, odbornici g. Trnski, Melinčević i Vukotinović, te je sama visoka vlada preuzela do vremena upravljati narodnim kazalištem, čuo se je i čuje se mnogi zabrinuti glas, što da će biti od našega kazališta, kud će, i kamo će? Najpače se kao njeka sablast pojavlja viest, nezmaš pravo gdje i od koga, da će biti i njemačke glume uz hrvatsku. Već se je i prije za bivšega odbora kad što strahovalo obćinstvo takovim maglušnim govorkanjem, ali svaki se domoljub mogaše tek nasmiehnuti na tê izprazne brige, uzdajući se u narodnu sviest odbornîkâ. A i sad mal da nebi ni vriedno bilo o takovih strahobah u javnosti rieč povadjati, budući da gospoda, koja morda željkuju njemačku glumu, skromno za sebe čuvaju svoje želje, te ih nigdje ne iznose pred sviet, štujući narodnu i prâvu sviest hrvatskoga obćinstva. Nu premda je takva bojazan puka sablastna sjena, gledj'mo ne bismo li i nju razbili, pak da onda, osvjedočiv se o nemogućnosti njemačke glume u Zagrebu, razložimo svoje brige i nade glede budućnosti hrvatskoga kazališta.

Što je ono njekad zagrebački sabor odredio, da kazalište u Zagrebu ima li hrvatsko biti, mi se na to nećemo osvrtati; tko želi njemačku glumu, netrebamo pitati: valjda njemačke trgovačke obitelji, koje su se ovdje udomaćile da promaknu najprije svoju, a uz to i narodnu

korist, pak valjda tudji častnici, stojeći na službi višjoj, a ne na službi Hrvatske. Ali, svaka im po tom čast, takovi stranci ni ne natuknuše nigdje u javnih listovih, da žele njemačke glumce, jer bi bezdušno bilo, da se zabavi (oni nemogu željeti kazalište van za zabavu) njekolicine žrtvuje obrazovna potreba svega hrvatskoga naroda. Razuman čovjek ne može se dakle ni časa zabaviti oko pitanja, smije li stranac sdušno zahtievati strane glumce; jedino se može to pitati, da li je od kakve koristi ili potrebe hrvatskomu narodu, to jest napredku hrvatske glumske umjetnosti, njemačka gluma? Nije; njemačka bi gluma u Zagrebu bila štetna i skupa bezposlica, dà zaprieka narodnomu obrazovanju.

Ni za golem novac nemožemo u Zagreb dobiti njemačkih umjetnika glumaca a od kakovih tek routinira nije ni obćinstvu ni našim glumcem nikakve vrstne nauke ni slasti. A da si vriedan razumievati i estetički uživati njemačku glumsku umjetnost, koliko ti golema znanja i poznavanja knjige i prosvjete njemačke treba? koliko ih u nas može estetički razumjeti koju pjesmu tudjih prvaka književnih, nekmoli dramu Schillera i Göthea?

Dokle se samo divimo tudjoj veličini, ostajemo Feaci: a što bismo se mi njemačkom umjetniku u Zagrebu van divili? Od čuda je obrazovanju male koristi. Dà, koji nâs znade samo jezik te izgovor njemački estetički cieniti? Premda se u nas toliko njemački čita i govori, mal ne svaka bi se krasotica zastidit imala pred Niemcem, kad bi znala, kako se liepo njemački govori. Čemu krasoti ružan tudjinski govor? Koji vokal, koji konsonant znade Hrvat il Hrvatica pravilno izgovarati? Ne što smo Hrvati, već što se njemački, i to kukavno u nas govori, što smo dakle od prosvjete tudje nerazborno pozajmili nješto, česa si prisvojiti nikad ni do vieka ne možemo ni nećemo; po tom smo barbari. Čemu dakle njemačkimi predstavami još pritvrdjivati težkih okova, koji naš narod stežu: njemački govor, koj je za nas phisiologički nemoguć, koj nam od mala ubija jasnoću i samostalnost mislî, te duh, hramajući na štakah tudjega jezika, bahato tobože zamašnije kroči al se spotiče svak čas? Dok su Niemci prije sto godina još franceštinom odisali, kakova im bijaše knjiga kukavna? Tek pobaciv tudji govor i djetinjasto têpanje za tudjim uzorom, postadoše prosvećen narod i uzmogoše francezku knjigu razumjeti. Jasno je ko sunce svakomu, koj hoće da o prielazu prosvjetnoga rada od naroda k narodu misli, da će se u Hrvata njemačka knjiga tek onda razumjeti, kad bude hrvatski narod podpuno hrvatskim duhom naobražen; dotle samo grdimo njemački jezik, govoreći ga, i brstimo lišće po nasadu njemačkoga duha, a voćem se ne sladimo, van zelenim, il hrskamo koštice i lupine. Tko bi mogao tako kratkovid il bezdušan biti, da nam nametne breme njemačke glume u Zagrebu? A da bi se svaki prosvjetni uspjeh takova pokusa već zato osujetio, što bi gazeći domoljubno čustvo uzpirio strastvenu mržnju proti vrstnoćam tudjim, žalio bi više prijatelj nego li neprijatelj hrvatskoga naroda.

Kad se u nas uz toliko vježbanje tek kukavno njemački sbori a nemože se nikad dobro sboriti, budući da nam je njemački jezik phisiologički protivan; kad do Hrvatske uobće ne dopire sva luč njemačke prosvjete, već tek po koji joj tračak; kad je naš jezik, što sav sviet priznaje, i zvukom i obiljem rieči i oblika jedan od najljepših i najobrazovnijih; kad se narod samo svojim jezikom pravo obrazovati može; kad je narodni krasan govor mjerilo prosvjete narodnje, što su i Arndti i Humbolti i Grimmi svojim Niemcem dovikivali: mogu li naše oblasti i časak pomišljati na njemačku glumu, može li im glede kazališta drugo zadaćom i brigom biti, van da o izpravnosti i ljepoti hrvatskoga govora u narodnom kazalištu iz petnih žila nastoje, da se tako iz narodnoga kazališta hrvatski govor, kao jedino pravo prosvjetno sredstvo u nas, i liep govor, kao znamen prosvjete i obrazovanosti, u sve krugove sve to više širi? A kako li treba promicanjem domaćega jezika u kazalištu uzgajati naše obćinstvo, da bude sposobno uživati narodne nam pjesme, to biserje pućkoga pjesničtva svih naroda, s kojega nas Evropa zamierava i s kojega se velikan Göthe pod starost želio učiti našemu jeziku? kako li hraniti estetički osjet za ljepotu jezika, da dozrijemo milotom se dubrovačkih pjesnika nasladjivati te progovarajuć sve to uljudnijim i skočnijim jezikom, zamienimo sadanju plitku i nagrdjenu tudjinsku konverzaciju s ugladjenom krilatoga i kitnoga hrvatskoga jezika? Ako visoku gospodu ljubav prema hrvatskomu narodu potiče na razmišljanje o sredstvih obrazovanja naše domovine, to ona uvidjaju, da je sveta vladarska dužnost: gojiti svom njegom hrvatski govor u kazalištu, hrvatsku glumu i dramatiku, a tiem i razpršiti za uviek one sablastne sjene, koje domoljubno obćinstvo kadšto zastrašuju.

Nadajmo se, da će narodno kazalište i na dalje ostati li hrvatsko; al ta nam nada, da je i sasvim sigurna, nije dovoljna. Nadâje nam se pitanje, hoće li iza privremene vladine uprave opet kakov odbor upravljati kazalištem, il će se takov sbor ukinuti te ravnatelj il intendant, il zvao se kojim mu naslovom drago, sâm rukovoditi dramu? Je li odbor suvišna institucija? Može li, a kako može napredovati hrvatska gluma?

Priznajemo, da je naše kazalište pod bivšim odborom dobrahno napredovalo, sigurno ne bez podpore njegove, najpače g. Žigrovića i Trnskoga; ali smo uvjereni, da se repertoir još nije udesio prema stalnu načelu, koje bi se osnivalo na priekih potreba narodnjega

kazalištnoga obrazovanja. Jesu li nam Benedix, Birchpfeiferica, Halm, Grillparzer potrebni, potrebitiji od Corneilla i Rasina? Čemu nam Kotzebue-sko filistarstvo Benedixa i Birchpfeiferice, romantičnost Grillparzerova i Halmova, kad su ti dramatični pojavi po sudu samih Niemaca ephemerne faze u dramatičnoj umjetnosti? Kad već moramo sastavljati repertoir iz tudjih dramatičnih literatura, nebismo li morali i mogli izabirati najizvrstnija i za nas najprikladnija djela?

Sastaviti prikladan repertoir za naše kazalište iz tolike množine tudjih drama, tomu mislimo da nije nitko sâm u Hrvatskoj dorasao; barem se nismo mogli dosad uvjeriti ni čijim djelovanjem o toliko obsežnoj, praktičnoj i literarnoj vještini; ta o drami se kod nas tek od ne davna pomnije razmišlja. Mnogo je vjerojatnije, da bi odbor, i to sastojeći se iz književnika, svestranim pomnim razmišljanjem mogao naći valjano načelo za sastavljanje repertoira, te s većim uspjehom oko njegova izvadjanja nastojao, nego li pojedinac, kano ravnatelj ili intendant,

Lahko je reći: podjimo za burgteatrom bečkim, ali težko je za njim hramati, a i nije sve za nas, što je za njemačko prvo kazalište, koje, neimajući ništa izvrstna domaćega osim trojice četvorice dramatika, mora iz patriotizma i lošije njemačke drame glumiti a te su drugomu narodu za ništa, ili se pomaže modernimi francezkimi djeli, dočim izključuje francezke klasike Corneilla i Rasina. Premda su noviji francezki dramaturgi tako vješto branili svoje klasike proti nepravednim i preoštrim prigovorom Lessingovim, da su i njemački najugledniji pisci (n. p. Gotschall) priznali pristranost Lessingovu, to su ipak još svedj izključeni Corneille i Rasine iz njemačkih kazališta. Ima li to i za nas valjati? Ne nameće li se tu težko pitanje, ima li se uzprkos odsudi Lesingovoj, uzprkos kadšto prenenaravnom koturnskom pathosu francezkih klasika tolika im vriednost za nas priznati, da ih valja što prije uvrstiti u naš repertoir? Može li se tako lahko i odriješito odsjeći načelo, da su za nas koristnije nove francezke drame, što no slikaju današnji socialni razvrat ili njemačke bud hiperomantične bud didaktičnoskromne, nego što su makar odviše retorične, ali etične, velika državljanska pitanja pjesnički riešavajuće klasične francezke drame? A kojom se pomnjom ima prebirati za nas Šekspir, Schiller i Göthe? A koliko se valja po slavenskih dramah, po italskih ogledati, nebi li se što za nas prikladna našlo? Može li to artistični ravnatelj sâm obaviti? Hoće li sam doći do sigurna načela, po kojem će izabirati; hoće li svoj izbor mirne duše, da je pogodio, izvadjati? A da i izabere kako valja, hoće li se on za prievode tolikom revnošću i snagom brinuti moći, kako bi više sporazumnih odbornika?

Po dosadanjem izkustvu mi se barem ne nadamo, da bi se bez zajedničkoga revnoga rada više književnîkâ moglo odsjeći stalno načelo za naš repertoir, koje bi se postupice, makar polagano, al vodeći sigurno krasnomu uspjehu izvadjalo. Tetubajući te amo te tamo, grabeći za modnimi dramami, kojim se baš po novinah trubi slava, birajući po želji ili naputu moćnih osoba, koje bi i ovdje htjele vidjeti komad, što baš sad „furore“ pravi u velikom svietu: takovim načinom mogao bi osamljeni intendant, bez podpore izabranoga odbora, koj bi razumio, kakova je drama nuždna za prosvjetni napredak hrvatskoga naroda te bi po istinitu načelu ustanovio repertoir, lahko i nehotice zaići na stranputice. Kazalište nesmije biti tek večernjom zabavom, ono ima biti estetičnim užitkom ljepote, a tim je i obrazovno, poučno; za taštu zabavu najbolje su operete — al za njih nemari plaćati zemlja tolike hiljade. Hoće li se pak estetički vriedne zabave u kazalištu, tomu treba glede drame velike podpore književnika hrvatskih, a ti kao da se smatraju suvišnimi za napredak kazališta.

Mislimo da dramatički repertoir nemože ni obastati, nekmo li valjano napredovati bez odbora, i to književnoga odbora. Mi žalibože neimamo Laubea.

Kad bi se ustanovio repertoir po nekom načelu, recimo n. p. kad bi se najprije prigrlile takove drame, gdje se glavni junak ne bori za sebe, za svoje osobne nazore i želje, već za ideale svega naroda, ili svega ljudstva, za čovječnost, slobodu (n. pr. Don Carlos); kad bi se tek iza ovih, kao dramâ prve vriednosti za nas, prigrlile dramatičnom formom savršene drame, bila im ideja pathos individualni il obćeniti; kad bi se tako nekakav svesvjetski repertoir najvrstnijih drama sastavio: koliko bi trebalo književne radnje, da se naše obćinstvo u sve uputi, bez česa nemože estetički uživati stranih nam književnih diela? kako bi trebalo širiti jasne pojmove o estetici, najpače dramatičnoj, pak o historiji književnoj, da si može Hrvat dramu, niklu na tudjem polju, u nepoznata naroda, za nepoznatih okolnosti, prisvojiti i uživati ju kao svojinu, prem da ju njegovu razumu već nješto primiče hrvatska predstava?

Za narodno kazalište, na koje sva zemlja i svaki njegov polaznik toliko troši, koje toliko svieta mal ne svakoga večera zabavlja, nebi li potreban bio javni list, koj bi podupirao uspjeh kazalištnoga rada, šireći valjane estetične nazore? Od kolike je umjetnostim štete nestalan i bezrazložan ukus obćinstva, a od kolike koristi valjan i obrazovan, svatko zna. Nebi li kazalištnomu odboru dužnost i krasna zadušbina bila, da izdaje takov list, najpače ako se nanj nebi trebao kazalištni novac trošiti? Nitko ne dvoj o tom, da nam je takov list potreban, kad možeš i od naobražena čovjeka čuti: što

će mi drama, što tragedija, imam je kod kuće dosta! Baš našemu u prošlosti tragičnom a i sada mnogim jadom pritisnutomu, al ipak otimljuću se narodu treba tragične umjetnosti, koja je, kako veli njemački filosof, svjetla dûga na života buri.

Al valjda ne ćemo samo od inozemskih drama živjeti? Našlo bi se i domaćih, to od sadanjih tò od dubrovačkih pisaca; ali pravednu i shodnu izboru težko da bi sâm ravnatelj dorasao, te bi i tudier laglje mogao uspjeti književni odbor neg li pojedini književnik. Uz njeke promjene, uz valjane priprave doista bi se mogla po koja drama sadanjih pisaca glumiti, a takove bi promjene laglje mogao s piscem utanačiti odbor nego li sam ravnatelj. Da se priredi po koja dubrovačka drama za glumu, tomu bi mnogo râda i više radnikâ trebalo. Morda bi se takov odbor i za to pobrinuo, da se dostojnijimi nagradami ponukaju sadanji pisci na dramatiku; u posve nepravednu razmierju stoji u nas ciena producirajućih umjetnosti prema reproducirajućim. Tko napiše izvornu dramu, čemu se hoće i godina dana, nije ni toliko zavriedio, koliko glumac srednje ruke, glumeći četvrt godine?

A kako će se nastojati o napredku glumaca? Što znadu, a česa ne znadu? A što im najpreče treba? Tko će sâm sastaviti valjanu i praktičnu osnovu, po kojoj treba o njihovu napredku raditi? Bez obćenite književne, najpače dramaturgične obrazovanosti nema glumske umjetnosti. Koliko ima takova znanja u naših glumaca? Ako ga nema, kako im ga je moći najlaglje nàmaći? Koliko znadu hrvatskoga jezika i hrvatske knjige, to se može nagovieštati po njihovu govoru. Kako će se taj manjak najbrže nadopuniti? A kakova im je deklamacija, kakova mimika? Svatko, koj se je iole ogledao po tudjih dramaturgijah i glumskih naukah, zna, koliko je znanja, ne samo o književnosti već i poviesti, psihologiji, plastici itd. potrebno glumcu. Ako se visoke oblasti ne pobrinu o strukovnom obrazovanju naših glumaca, to, po našem sudu, nema nade, da će se naša gluma dalje dotjerati do li do neke manirske rutine, gdje neće biti ni naravnočustvena ni umjetnički sviestna glumljenja. Ako se brigom oblâstî napredak glumstva na pravom temelju pokuša, pak se ne nadje volje ili sposobnosti za sviestan umjetnički razvoj u sadanjih glumaca, onda će se tek pravom moći kazati: ovo se družtvo razpada, a gradi se novo od temelja. Drugačije se nitko ne može osvjedočiti, da li sadanje glumsko družtvo ima budućnosti, neima li; a o tom se doista valja najprije osvjedočiti, neka se zna, je li tolike tisuće zemlja na godinu zahman troši, ili na korist svoju.

Al nastojalo se oko obrazovanja glumaca koliko mu drago, gluma se hrvatska neće nikad doviti umjetničkoj visini bez drame hrvatske. Domaća, narodna drama, to su krila, kojima se glumac uzvija k izvornoj umjetnosti; glumeći samo tudje drame, ostati će uviek hotice il nehotice slaba kopija tudje umjetnosti. Kad bi naš glumac imao predstavljati velike značaje iz hrvatske poviesti, domoljubno li mu čustvo, koga će barem nješto u njega biti, velikim ostanom bilo, da se oko što življega, istinitijega i krasnijega stvaranja slike mila mu junaka il junakinje trudi; a kako bi ga na svaki napredak bodrila, kako bi mu svaki trud oko svoje vještine i savršenosti bogato nagradjivala sviest, da uzkrisuje svete uspomene slavnije nam prošlosti, te sadanjemu naraštaju lieči rane, dovodeć mu pred oči borioce hrvatske za svoj narod i za sav sviet. Tad bi tek mogao osjećati veličinu svoga zvanja, a taj bi osjećaj najveće jamstvo bio, da će se u nas u istinu razviti izvorna, hrvatska glumska umjetnost, jer bi svakoga darovitijega glumca poticao na to, da kod svake sgode uči značaj svoga naroda, njegove govorničke i mimične osebnosti; a ne proučivši tih, ne može se nitko izvornoj hrvatskoj glumi dosniti. Izprazna je dakle nada u budućnost hrvatske glume, ako ćemo se samo za glumce brinuti, a za dramatične pisce ni malo. Komu je do hrvatskoga kazališta, mora nastojati, da se hrvatska poviest dramatizuje. Mi nebi za to govorili, kad bi se naša poviest samo tendenciozno dramatizovati dala; drame, koje imadu samo tendenciozna vriednost a nisu oblikom estetične umotvorine, barem donjekle, nemaju ciene, samo su od danas do sutra, te mogu prosvjeti narodnoj više naškoditi nego li koristiti, jer se njimi vrieži barbarski ukus. Ali u našoj poviesti ima mnogo značaja i momenata, koji pružaju material za savršene estetičkom formom umjetnine; a uz to bi i za sadanji naraštaj od velike prosvjetne koristi bile, što bi narodu povratile vjeru u sama sebe, što bi njegovo sadanje pregnuće razžarile sladkom sviešću, da je u prošlosti bilo velikih muževa i velikih čina u Hrvatskoj. Okriliv se veličinom prošlosti, hrvatski bi narod junačnije spješio k boljoj budućnosti: osjećao bi, da se antemurale Europae nesmije razdrobiti u kamenje, kojim će drugi svoja pustarska bezpuća nasipavati. U svakoga je naroda poznavanje domaće poviesti velika prosvjetna moć, a koliko je takova znanja u nas, razabireš po tom, što se u službenih ovdješnjih novinah onomadne mogla podkrasti onako divno naivna izreka, da su Madjari Hrvatsku zaklonili od turskoga jarma!

Hrvatska gluma neće na godinu napredovati, ako se g. artističnomu ravnatelju ne razrieše ruke, sputane drugom službom, ako se opet ne izabere odbor, ako se ne započme strukovno obrazovanje glumaca, ako se napokon jače ne podupre produkcija izvornih drama.

Nješto ob umjetnostih.

Od Izidora K.

Boraveći dulje vremena u velikom gradu, kakov je Beč, i nehotice staneš razmišljavati, zašto i kako se takovi gradovi preporadjaju, poljepšuju i šire. U posljednje doba najviše se promieniše: Pariz, Beč i Monakov.

U Parizu je taj preporod ostao bez upliva na razvoj arkitekture; ondje se dižu tek kirijašnice, okamenjeni kapitali, kojim je jedina svrha da nose stanovite postotke. Ima podhvatnika, kod kojih možeš kupiti svu kuću već sklesanu, posve priredjenu, samo da ju složiš; za njekoliko mjesecih eno je sazidane te stoji kao granadir uz ostalu četu: niema, ukočena, suhoparna, jednolika.

Monakov se je preporodio za Ljudevita prvoga i Maksimilijana. Što je sgrada Ljudevit sagradio, one nisu nego puke, premda prekrasne, imitacije sgrada talijanskih i grčkih, koje ni malo nedolikuju hladnomu podnebju i ponajviše oblačnomu nebu Bavarske. Budući tudje bilje nemogoše naravno upliva imati na razvoj obrta. Al i Maksimiljanu je u svakom obziru zlo za rukom pošao pokus da skrpa novi stil. Ima ondje po njem prozvana ulica, sastojeća se iz kuća, koje bi sve kroz svoja velika vrata uteći mogle. Čudna dosta utiska s nerazmjerno velikih vrata u stilu gotičkom, s prozora u stilu posve drugom a s krovova u stilu talijanskom. Vladarnica, nješto bolji muzej i mnoge privatne sgrade ostat će za viečna vremena strašilo za sve one, koji budu išli tražiti nov stil.

Beč je u tom obziru najsretnije prošao. U njem se je sbilja razvio nov stil te silno djelovao na razvoj svega obrta, dapače i u samom inozemstvu. Taj se obrt sastoji u tvorbi stvari, kojim je poglavita vriednost u formi. Arkitektura se u prapočetcih razvila iz toga obrta, ali je zatim vlast dobila nad roditeljem si. Ta vlast obstajaše u svih vremenih cvatuće umjetnosti, te je postala izvorom bogatstva Atine, Fiorence, Mljetaka, Nizozemskih i Staronjemačkih gradova.

Beč je dorasao u tom obziru natjecati se sa Parizom, a ako tim putem podje, prestići će ga za koju godinu.

Francez teži za pukim učinom, a za stil se slabo brine. Ako je u Beču obrt pod uplivom arkitekture, to u Francezkoj vlada izključivo i neposredno slikarstvo, koje na tom polju samo posredovanjem arkitekture smije imati upliva. To je mana Franceza. Pariz vlada u ime mode cielim svietom: naše pokućtvo, naša odjeća, osobito odjeća naših gospodja i gospodjica ravna se po francezkom ukusu; nu, kako rekoh, Francuzu je opasno, što se s njim stao natjecati Beč, u kom se na solidnom temelju razvija fini ukus za stil.

Nezazebe li nas Hrvate pri srcu, kad o tom govorimo? Usuprot! Kako nam je narav i u tom obziru obilato nadarila narod, možemo se od svega srca radovati. Taj dar nije dakako još razvijen; neimamo još arkitekture postavše iz narodnoga nam obrta; a neimamo ni originalnoga obrta; niti je dakle obrt mogao djelovati na arkitekturu, niti arkitektura na obrt. Al mi neimadosmo dosada ni Perikla ni Medicea. U našem narodu ima instinktivna doduše ali vrlo tanka ćud za stil, za sklad pokućtva sa sgradom, za ures, za sklad boja. U tom obziru stojimo uz malo ali nad mnogo naroda. Taj narodni dar mogao bi postati obilnim izvorom naše kulture — kad bi ga gojili.

Kako bi ga valjalo razviti, neda se jednostavno izreći, o tom se neda napisati recept; u tu svrhu valja motriti, što su i kako su radili ini narodi, i što sada kod njih biva. Na temelju takovih studija naći će se u sgodno vrieme shodan put.

Pridržavajuć si da drugi put govorim o grčkoj arkitekturi i o razvoju ukusa u obrtu prije nje i po njoj, ostati ću ovaj put u sadašnjosti, te ponajprije govoriti o Beču. Mnogi našinci idu često ili su često bili u Beču; a mnogi ondje dugo vremena i žive; želio bih ovim razmatranjem obratiti njihovu pozornost na taj predmet. Po svih ulica može se u novom Beču naći zanimivih sgrada a u novom austrijskom muzeju „za obrt i umjetnost“ prikazuje nam se obrt liepo i pregledno u svih svojih faza.

Što se je u Beču ukus sretno razvio, a novi Beč sgradami i uredjenjem kuća toli krasnim postao, zasluga je njekolicine izvrstnih umjetnika. — Tko zna kakav je ukus vladao za dobe Meternichove, znati će tu zaslugu pravo ocieniti. Jer što je u našem narodu plodno zemljište, bijaše u Bečljana vele kamenito polje; što je u našem narodu instinkta za ljepotu, toga nebijaše u Beču; dapače ondje bijaše ukus posvema izkvaren. Upliv umjetnika osnovao se je stranom na neposrednom osobnom njihovom djelovanju, stranom na utisku, što ga njihova djela učiniše. — Vidio sam od Hansena isto tako liepih kuća, kao i svom ljubavju izradjenih osnova za vrata, brave, stolice, da i za čaše u te kuće. Jer što je pokućtvo nego dio kuće, komu na porabu al i na ures služiti, u kojoj sa svakim inim uresom u skladu biti mora?

Novobečki stil nije nego opet „renaissanca“ t. j. ponovljenje grčkoga, rimskoga i bizantinskoga stila, nu u posve samostalnom preporodu, osebnim značajem. Odkud da uzimaju tudji umjetnici uzore nego iz prošlosti! Nisu svi narodi sretni kao naš, da im sadašnjost može još dati izvora; nisu sretni kao mi nesretnici, koji neimamo kraljevića, da nam djevicu probudi iz čarobna mrtvila; koji nemamo kraljevića — a ni kraljevske blagajne!

Sada u Beču vlada Hansenov način, al mu nije odmah pošlo za rukom da prodre svojim stilom, premda su mu već prva djela bila ženijalna, medju ostalimi divni ulaz u oružnicu i svečane dvorane u arzenalu. Istom kašnje nadkrilio je svoje takmace prekrasnim djelom — palačom muzikalnoga družtva — i popeo se na vrhunac umjetničke savršenosti. Medju takmaci mu najznamenitiji je Ferstel, graditelj pokojnim Maksimiljanom zavjetovane crkve, zatim palače nadvojvode Viktora, napokon burze i još nedogotovljena austrijskoga muzeja.

Hansen je svakako ženijalniji, posve samostalan i izvoran umjetnik, koj kao redko tko svoju sobstvenost i značaj u svojih djelih izražuje. Ferstel preradjuje velikim talentom od drugih primljene utiske. Najznamenitije mu je svakako djelo spomenuta zavjetovna crkva. Umiljatost, lahkoća u koncepciji i uresu — kod gotičkoga stila težka zadaća — čine to njegovo djelo pravim nakitom Beča, a može se mirnom dušom uztvrditi, da je to u obće najbolja od svih u novo doba sagradjenih gotičkih crkava. Kojom ljubavi zaista umjetnički do najmanje fiale izradjena! Ures i nakit izhodište je svakoj umjetnosti. Što je slikarstvo nego ures zidova, što vajarstvo nego ures arkitekture? Što sam o obdarenosti našega naroda govorio, osniva se na toj istini.

Uz spomenute arkitekte znamenit je Schmidt, graditelj do preko polovice skinutoga te na novo sagradjenoga tornja crkve sv. Stjepana. Najnovije mu je djelo crkva u predgradju „Weissgärber“; od njega je crkva Lazarista, akademička gimzazija, a sad ga je zapalo graditi novu gradsku viećnicu.

Novija gotika oživila je popravljanjem i dozidavanjem starih gotičkih crkava, u kom se je poslu krug mladih umjetnika tako razvio, da su počeli i na svoju ruku u tom stilu graditi. Restauracija stolne crkve u Kölnu imadjaše u tom obziru najviše upliva. Što se je taj način gradjenja razširio, mnogo je doprinielo okorjelo mnienje, da je gotički stil narodno-njemački. Sad su već i sami Niemci odustali od toga mnienja, jer je konstatovano, da je taj način gradjenja izmišljen najprije u Francezkoj te se je ondje već daleko razvio bio, dok je u Njemačkoj još romanski stil vladao.

U gotiki ima više perioda. U prvo doba gotike u Njemačkoj, osobito sjevernoj, vladaše načelo, da gotični stil ima dopustiti samo skelu, puku okostnicu sgrade. Iza više prelaza prihvatiše već u samoj Francezkoj gotikom potaknuto načelo, da se pravi duh tog stila sastoji u raztvaranju mase, da se njim ima uništivati utisak, koji se u gledaoca radja s težine svodova. Tanki stupovi strše u vis, svi se svodovi zašiljasto dokončuju, zidovi su silnimi prozori probijeni, a ornamenti povećavaju još taj utisak lahkoće. Tim načinom sagradjena je crkva sv. Stjepana u Beču. Sve se velike forme na njoj raztvaraju u manje, sve se one pomladjujuć i pomanjajuć stiču u visini, a tim se oživljuje sva sgrada, te čini na gledaoca ugodan utisak. Dražest alemkamena na grudih prekrasnih njedara slična je utisku, što ga čini arkitektura toga preliepoga alema još ljepšega Beča!

Ferstel se drži ove posljednje struke, Schmidt prve, njemu je izvrstna konstrukcija sve. Mnogo se dade pro et contra reći, što za sad moja zadaća nije. To je medjutim istina, da se je Schmidt u najnovije doba nješto pokrstio te uresu u osnovi za gradsku palaču bečku znatne koncesije učinio. Prijašnji ekstrem mu sad na dobro služi, pošto u njegovih rukuh ures lje nikad neće postati pukom dekoracijom, koja kadšto i na strukturu pogubno djeluje. Schmidt je tom osnovom priznao, da je gotika bez uresa mršava žena. Bila ona ma kako liepoga uzrasta i mudra koliko joj drago — na čast joj! Upliv Schmidtov nebijaše velik baš sbog toga hladnoga i mrkoga stila, koj nedolikuje veselim Feakom, Bečljanom; Monakovu bi prije dolikovao takav stil. Ljudi su ondje ribje krvi, hladni i neveseli. U podnebju, gdje je osam mjeseci zima a nebo oblačno i sivo, kao da su grčke sgrade sagradjene samimi tudjinci za jedine umjetnike i tudjince. Amo bi pristao nürnberžki način zidanja: tmaste boje kuće s mnogimi tamnimi balvani, visokimi krovovi u uzkih ulicah. Grčki hramovi iz biela mramora kao da su samo na pohode došli izpod azurna neba liepe Italije i Grčke.

Grčke sgrade Monakovske, škole Schinkelove i grčka renaissanca Hansenova posve su različne. Hansen proizašav od bizantinske romantike, razvio se je sustavno te mu sve osnove za sgrade, pokućtvo, dekoraciju idu, rek bi, od srca; Monakovska čista klasičnost djeluje vazda ponješto kao kopija. Bečljani nisu Niebelungi a pivopijući Monakovci nisu Homeridi, zato Schmidtov smjer u Beču toliko znači, koliko u Monakovu kraljem Ljudevitom gojeni helenizam.

Umjetnost današnje dobe razvila se na temelju posve drugom nego li klasična staroga svieta. Na nju imadjaše to staro doba veleважan upliv sa svojom arkitekturom i vajarstvom; temeljem razvoju bijaše joj pako osobito u srednjem vieku gojeni slikovni elemenat. Ako je skulptura duša ciele stare umjetnosti, to je slikarstvo bitan dio nove umjetnosti. Slikovni način rodi se istom sa „clair-obscurom“; sve slikarstvo prije toga vremena zanemarilo je ovaj bitni princip. Poraba bistre sjene i polutame rodila je istom koloristiku i čisto slikovno shvaćanje i komponovanje. Jedinstven sklad, accordanza, zadobio je osobito svoje znamenovanje te je počeo i na arkitekturu djelovati, i to ponajprije u bizantinsko-maurijskom stilu a zatim i u gotičkom, koj toj consonanzi ima zahvaliti najljepše karakteristične učine.

To se je načelo preporodilo u renaissanci te postiglo najljepša slavlja za Sansovina. — Michael Angelo Buonarotti prenio je slikovnost i na vajarstvo, a napokon bude kao svaka ljepota i to načelo pretjerano u tako zvanom jezuitskom, barok i rokoko stilu, koj nije drugo nego dokinuće temeljnih načela arkitekture u ime slikarskoga učina. Žalibože bijaše to doba vele plodno te nam je i u našoj domovini ostavilo žalostnih uspomena u premnogih crkvah s kojekakvimi façadami i svakako grbavimi nakazami cd tornjeva, u nebrojenih ružnih oltarih sa savinutimi kao burgija stupovi, sa sijaset angjela i svetaca u posve nemogućih pozicijah! Ni ulazna vrata naše prvostolne crkve neostadoše žalibože poštedjena; sred stare romanske skulpture, barbarski krečom pomazane, stoji nakaza drvene kapije. — Po svem se svietu sada muče, da utru trag ostatkom toga izopačenoga ukusa. Prije njekoliko godina obnoviše i monakovsku stolnu crkvu posvema, odstraniše sve što sa stilom nebijaše u skladu, te uništiše tako preostatke tih nesretnih vremena! Hoće li i zagrebačkoj prvostolnoj crkvi skoro taj sretni čas kucnuti, da se „liepi“ oni šareni oltari i svetci izlomljenih uda odstrane, pa da se dopuni i izvede, što je pokojni kardinal počeo namještanjem velikoga oltara, orgulja, itd.

Kao što se kod svakoga početka nove dobe obično preoštro postupa, tako i u ono vrieme, gdje se progoni izopaćeni ukus. Slikovni je učin posvema odstranjen ne samo u arkitekturi, nego je dapače uklonjen iz samoga slikarstva. Korneliusa veličaustvene kompozicije mogle bi isto tako i u reliefu izradjene biti; slikovnoga učina u njih neima ni malo. U tom pripada Hansenu velika zasluga, da je boju opet uveo u arkitekturu te u dopuštenih granicah počeo težiti i za slikovnim učinom, što je sretno i postignuo uz klasične doista forme.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Zadušnice za Jelačića-bana. Dne 20. na godišnjicu pokojnoga bana J. Jelačića naredio je preč. kapitul, da se služe za njega u prvostolnoj crkvi svečane zadušnice.

Nova zaklada. Preč. g. predstavnik kapitula čazmanskoga i kanonik Matija Belobrk položio je ovih dana zakladu od 4000 for. za školanje jednoga mladića na gimnaziji iz njegova roda.

Glasbeno-deklamatorna zabava. Po hvalevriednom običaju, koj je zavladao u mladeži gimnazije zagrebačke, priredila je ona i ove godine, na 11. svibnja, glasbeno-deklamatornu zabavu na korist siromašnih gimnazijalaca. Rodoljubivo obćinstvo odazvalo se je i ovaj put pozivu njezinu te je obilnim posjetom poduprlo plemenitu joj doista namjenu; drago nam je na pose, što možemo javiti, da se je ženskoga spola sakupila preliepa kita, a od gospode da su došli na tu zabavu grofovi Jelačići, zapovjedajući general Molinari, predstojnik vladnoga odjela za nastavu, g. Drag. Pogledić itd. — Proslov je govorio g. Košćal: prikladne rieči o svrsi koncerta i hvalu mnogobrojnomu sjajnomu obćinstvu. Sborovi su pjevani za čudo vješto, osobito Zajčev „U boj“ — „Djed i unuk“ od Preradovića deklamirao je g. Malin krasnim organom i logičkom akcentuacijom. — G. Badalić deklamirao je pako „Majka i sin“ od Vežića skroz pravilnim izgovorom i gramatičnim naglašivanjem, a uz to i s domoljubnim žarom, komu se je i obćinstvo odazvalo. — Produkcije glasbene bile su vrlo s voljom svemu obćinstvu. Ovako je gimnazijska mladež poslužila ne samo plemenitoj svrhi, da podpomogne siromašnije drugove, već je liepom zabavom ugodila i prijateljem umjetnosti.

Žrtva bez koristi. G. M. Bakarčić, u našem primorju odavna poznat kao odličan rodoljub, pokazao je prije nekoga vremena na novo, koliko mu je stalo do našega narodnoga napredka; da ga podupre povećom žrtvom, predao je nekomu domorodcu znamenitu svotu, da nabavi za naš narodni muzej naravoslovnu sbirku udove Corradinijeve u Trstu, u kojoj sbirci ima više stotina većinom inostranih ptica, podosta sisavaca, školjka itd. Kad se je pročulo ob ovom plemenitom činu čuvenoga rodoljuba, svako mu se je domorodno srce odazvalo iskrenom zahvalnošću; kolika je to dakle žalost, što se sada saznalo, da je onolika žrtva uzalud učinjena! Narodni muzej s rečenom sbirkom nikako nemože obogatjeti, jer je ona tako oštećena, da se samo najmanji joj dio može upotrebiti. Velike doista štete za narodne nam zavode, velike žalosti za rodoljubivo srce g. Bakarčića, koga je valjalo bolje svjetovati, da netroši uzalud novce, koje je dičnom nakanom namienio plemenitoj svrhi. Ovo nam je valjalo tim više na vidjelo iznieti, što je ovo već drugi slučaj, gdje su znamenite svote potrošene, da se popuni nar. muzej, a ono ne samo što se nije tomu nar. za vodu ništa koristilo, već bi mu se i očevidna šteta naniela, kad bi se pokvarene prirodnine namjestile u ciele čiste sbirke. Trebalo bi dakle da domorodci, koji imadu prilike svjetovati na poveće žrtve, budu najprije i sami obsvjedočeni, da su sbirke na prodaju ponudjene sbilja dobre i vriedne onaj novac, što se za njih ište; nerazumiju li oni toga neka pitaju sdušne vještake, a ne istom kakove mešetare, da se novac namjenjen najboljoj svrhi netroši u zalud.

— Nedavno je putnik Hinko Noë izdao pod naslovom; Dalmatien und seine Inselwelt nebst Wanderungen durch die Schwarzen Berge (Wien. Pest. Leipzig 1870. Str. 468) svoje putopisne primjetbe o Dalmaciji i Crnoj Gori. U toj se knjizi osobita pozornost obraća na pripovjedke, priče i domaći život našega naroda; u njoj

se predstavlja „galerija stereoskopâ iz najznačajnih crta naravi i čovječjega života.“

Cingula Schlosseriana. U talianskom časopisu „Bullettino Malacologico italiano“ ima članak od S. Brusine, gdje se opisuje nova jedna vrst morskih gasteropoda, koja živi u Dalmaciji i Siciliji i koju je g. pisac prozvao „Cingulom Schlosserianom“ kako sam kaže na čast vrlomu našemu naravoslovcu G. J. Schlosseru, kao jednomu od spisatelja „Flore Hrvatske“.

Mužka i ženska porota. U sjedinjenih državah sjeverne Amerike sudila je mjeseca travnja, valjda prvi put od kad sviet stoji, porota sastavljena od mužkaraca i ženski. Predsjednik sudišta pozdravio je porotu ovimi rieči: „Moje gospodje i moja gospodo! Čudan je to pojav, gdje vidimo, da žene vrše dužnosti porotnikâ. Da se žene oslobode i da se razšire njihova politička prava o tom se sada u našoj domovini nastoji iz petnih sila. Ja se ravno nisam nikad pačao u te razprave, el zato bih se ipak usudio primjetiti, da je žena često žrtvom opačina, zločina i strasti muškaračkih, a da neima vazda snage branit se od njih dovoljnim uspjehom. Dokučujem ja odavna, da se ženam mora dati stanovita moć za osobnu im obranu a nas je zapao zadatak, da u tom pokretu budemo pionieri i da prvi idemo na nišan. Sav sviet gleda danas na ovo naše sudište. Neima u tom nikakve nepristojnosti, što su žene porotnice, a ja im jamčim da će ih ovo sudište štititi svom svojom snagom. Bila bi za nas uvreda i sramota, kad bi se u ovom hramu pravde i pravice usudio tkogod izustiti i najmanju rieč koju nebi mogla saslušati i najstidljivija žena. Dodajem još, da bi to bila velika žalost za nas, kad bi ikoj Amerikanac zanemario čast i poštovanje prama ženam te bi one radi kakve nespretne rieči ili drzovita čina zapriečene bile vršiti dužnosti, koje im zakon nalaže. Zaključujem, dočim na pose naglašujem, da ima poslova, o kojih samo žene mogu suditi.“

Razpis nagrâdâ.

Ravnateljstvo hrvatskoga pjevačkoga družtva „Kola“, nastojeći o promicanju hrvatske pjesme po svoj domovini, i želeći, da mu se umnožava broj valjanih izvornih narodnih sborova, razpisuje oviem na temelju §. 17 slova g. družtvenih pravila uslied zaključka glavne skupštine, dne 5. veljače t. g. obdržavane, natječaj i to:

a) Za najbolji mužki sbor uz pratnju velikog orkestra na pjesmu g. I. T. štampanu pod naslovom „Poskočnica“ u br. 7. ljetošnjega „Vienca“, nagradu od deset dukata u zlatu.

b) Za najbolji mužki četverospjev (vokalni quartet) na koju godj pjesmu, koju si sam skladatelj može izabrati, nagradu od pet dukata u zlatu, uz sliedeće uvjete:

1. Oba komada moraju za mužki četveroglasni spjev t. j. za dva tenora i dva bassa složena te sasma izvorna, još nečuvena biti.

2. Prvi sbor imat će dolikovati riečim tiskanim u br. 7. „Vienca“ i hrvatskomu duhu, a drugi sbor, takodjer u istom duhu složen, mora da bude liričan, te i za „Solo-četverospjev“ prikladan.

3. Budući da se ima svaka skladnja kojom poslovicom (mottom) označiti, a ime skladatelja u posebnom zapečaćenom listiću ubilježiti; to valja odnosnu poslovicu kao napis adrese na taj zapečaćeni listić napisati i skladnji priložiti.

4. Imadu natjecatelji svoje frankirane skladnje najdulje do 1. kolovoza t. g. u valjano zapečaćenu omotku, podpisanomu predsjedniku ravnateljstva hrv. pjev. družtva „Kola“ putem kr. pošte dostaviti.

5. Svaka se skladnja ima pregledkom (partiturom) kao i s pojedinimi glasovi bez ikakove sugubke, liepo pisana, podnieti.

6. Zapečaćeni listići, odnosno priklopci skladnjam s poslovicom, neće se otvarati, dok se nagrade nedosude.

7. Sud će izreći nepristrano samim družtvom izabrani kompetentni vještaci, najdulje za vrieme od šest nedjelja dana od napomenutoga gori pod 4) roka računajući, a taj će se sud u novinah proglasiti.

8. Nagradom ovjenčane skladnje ostati će svojinom družtva, te će ih ono odmah na korist gradjevne zaklade „za družtvenu sgradu“ svojim troškom tiskati dati.

9. Nenagradjene sborove i četverospjeve odkupit će družtvo od natjecatelja uz razmierno priličnu cienu, pridržavajuć si pravo, da im smije po okolnostih rieči promieniti; ako li bi koj skladatelj zahtievao, da mu se sborovi povrate, učinit će mu družtvo po volji.

10. Oboje nagrade neće se jednomu te istomu skladatelju dosuditi.

11. Ni šta se neće obazirati družtvo na podneske, koji bi se inače, nego što se gore zahtieva, poslali.

Ravnateljstvo hrv. pjev. družtva „Kola“

Dr. Makanec.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 21. U Zagrebu dne 21. svibnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Orlik i Orlenko — Sitne pjesme — Pero i Kamila. — **Pouka:** Vegetalci — Nješto ob umjetnostih. — **Listak.**

Orlik i Orlenko.

Kozačka pripoviedka. Iz poljskoga od M. Čajkovskoga preveo Al. T.

I.

Sreća i blago nedruguju rado; visok rod i pošteno ime često po preko se gledju: nekupuje se zlatom pokoj srca, niti čisti zaslugami prêdjâ okaljana sviest.

Možna gospodja na Trihurah[1] vlada pravom baštinstva nad petnaest sela; po ravnoj lozi unukinja je velikoga Vihovskoga, a udova pokojnoga staroste Voronića. Jedva joj četrdeset godina, a već joj se čelo naborî izprekrižalo, visok stas poput lúka savio se k zemlji, a oko, taj odsjev duše, taj vjerni tumać srca, prestalo već davno biti zrcalom tajnih osjećaja, te nit kad gnjevom sievne, nit ponosom blisne: obumrlo čini se za naviek. Nu tko duševnim okom umije čitati u licu ljudskom, taj će lasno razkinuti mrtvu koprenu i opaziti, da joj u duši kljuje tuga i sdvojnost, kao djetelj po gnjilu drvetu.

Starostkinja imala dva sina; stariji, nezna se zašto, ostavio otčinsku kuću, promienio ime i stupio medju zaporožke Kozake; mladji je neprestano uz mater, svi ga zovu uzornim sinom, jedina majka toga nevidi; ljubav njegova ni malo se je neprima, kao što se neprima rieč drvena kipa. Često uznose susjedi kriepósti gospodina Petra, ona sluša, ali niti će se nasmiešiti, niti glavom poklimati; nu povedu li rieč o starjem sinu, mah joj suze orose vedje, zatvori se u spavačicu, te dan i noć boravi u suzah i molitvi. Čudne li razlike u srcu majčinu!

Pojedine sgode iz života trihurske starostkinje nebijahu poznate susjedom; jer po nemiloj smrti Ivana Vihovskoga,[2] roditelji njeni ostaviše Trihure i preseliše se u Smilu.[1] To se pako dogodilo ovako: Čarniecki ohol i zavistan, uz to podbadan jezuiti, dade himbeno pogubiti kriepostnoga atamana,[2] čim na dugo vremena uništi mir i slogu medju djecom jedne majke. Imanja njegova pograbiše jezuiti. Doskoro iza toga dodje Gjorgjo Hmielnicki, sin glasovitoga Bogdana, iskat bunčuk[3] atamanski, koga prije nehtjede primiti. Vlada poljska slaba i kratkovida neznade upotrebiti ponudu Hmielnickova sina u korist otačbine. Što više poljsko plemstvo, protiveć se želji Gjorgjevoj, skoči na oružje proti njemu. I Šimun Voronić učestvovaše u toj vojni, koja se je svršila porazom Hmielnickovim u bitki pod Čehrinom, na što se poljsko plemstvo, izim Voronića, doma vratilo. Stopram poslje četiri godine pojavi se Voronić u Volinju i to kao suprug Ivane Vihovske, kćeri pukovnika braclavske pukovnije, i kao gospodar njenih otčinskih dobara na Trihurah. Mihailo Višniovjecki naime, kralj poljski, sjećajuć se pouzdana drugovanja otca svoga sa rodbinom Vihovskovom, naloži, neplašeć se nimalo silne za ono doba družbe Isusove, da se rečena dobra povratiti imaju unukinji pogubljena atamana. Jezuiti izgubivši vlastelinstvo trihursko ostaviše i samostan u koji se iznovice povratiše redovnici sv. Basilija.

Voronići dodjoše iz Ukrajine sa starijim sinom, mladji rodio se na Trihurah. Deset godina življahu supruzi skupa. Za to doba nije bilo opaziti medju njima ni svadnje, ni zla života, ali bogme niti ljubavi, niti ikakove nježne privrženosti. Jedan put samo pripoviedaše stari sluga, vojni drug gospodina staroste, da je milostivi gospodin ljutito njekè rieči izustio, no-

[1] Selo tri milje daleko od Žitomira u Volinju.

[2] Ivan Vihovski, sljedbenik vjere iztočne, bješe poslje god. 1658. ukrajinskim atamanom. Vojvoda Stjepan Čarniecki, dade ga iz mržnje i nenavisti pogubiti.

[1] Mjesto u guberniji kijevskoj.

[2] Vodja kozački.

[3] Bunčuk=konjski rep — zastava u Kozaka kao i u Turaka.

gom lupao i što više gospoju udario. Milostiva gospoja nije plakala, samo je pobliedila i šutila. Nekoliko nedjelja kašnje izvezoše se oboje i starosta i starostkinja do Čehrina u pohode atamanu Mazepi: tu na gostbi prepio se gospodin starosta i umro naglom smrću. Gospodja starostkinja vratila se crninom zaodjevena, a i oba sina pokrivaše žalobno odielo. Bogati dohodci, velika gostoljubivost primamljivahu množtvo polaznika u trihurski grad, koji je jednakom gostoljubivošću primao i kozačke starešine i poljske plemiće, i katolike i pravoslavne.

Poslje kako se navršiše dani žaobe razliegaše se ne jedan put po starom gradu gromorna svirka, stolovi uvijahu se pod srebrenimi zdjelami, napunjenimi skupimi i izabranimi jeli; u flašah i peharih prelievahu se prekomorska vina, zlatna kao jantar, crvena kao rubin; mnoge dvorkinje u svečanu odielu bijahu neprestano na noguh. Glasan štekot pasa i lovački rogovi odzivahu se često hrapavom jekom po omorikovih dubravah. Stariji gospodičić lovio je vas dan s mladežju iz okolice divo-koze po pećinastoj obali Teterova, ili je išao na vuke. Mladji ukopao se u knjige kao Židov u Talmud; s toga i dolaze djaci i seoski učitelji u Trihure, te gostom na zabavu predavaju razgovore sv. pisma. Sve u dvoru živi gospodski, živi veselo i bezbrižno. Sada i istoj gospodji starostkinji preleti kadkad smieh licem, nu kako joj je u srcu — neznamo — jer mučno je zaviriti u srce. Stariji gospodičić već je dobro ponarasao i napredovao godinami i ljepotom; počinio je doduše već mnoge prokšije i budalaštine, ali ga je uz to ipak svatko ljubio, jer mu u srcu nebijaše himbe. Ruka njegova nije se nikad zatvarala pred sirotinjom, nije se nikad skanjivao vrći se u pogibelj, kad je trebalo pomoći bližnjemu; oči kao da su mu govorile: živim ne samo sebi, nego i drugim, imam blaga, dielite braćo sa mnom. Majka ga često na grudi si privijala i suzami crnog oka svoga natapala mu mladjahno lice; o bok svoga ljubljenoga Ivana sjala se ponosom materinskim, tom najdivnijom krasotom smrtnîka.

Tako minu godina za godinom, kadno Ivan jednoga dana — bješe upravo po porazu Mazepinu pod Pultavom — premitajuć papire po škrinjici majčinoj, nadje u tajnoj ladici papir umuzgan i ugužvan, otvori ga i stade čitati; čelo mu se naoblači, zamisli se, na to okom grabežljiva orla baci pogled svoj iznovice na papir te brzim korakom stade gore dole po sobi hodati. U to naidje majka i opaziv u rukuh Ivanovih taj kobni papir uzdrhta kriknuv:

„Nesretniče!“ i sruši se na zemlju.

Ivan podiže starostkinju, položi ju na postelju i nastojaše ju osvjestiti; minuvši ju nesvjestica, zapovjedi Ivan slugam, da izadju, zalupi vratima i njih dvoje ostadoše sami. Kroz ključanicu moglo se viditi, kako Ivan klečeć pred posteljom majčinom cjeliva joj ruke i noge, a ona pritisnula bujnu kosu sinovu k ustima svojima, na što tiho razgovarahu. — U drugoj škrinji pri postelji bijaše spravljena sablja atamana Ivana Vihovskoga, izkićena dragim kamenjem. Ivan ju izvadi i primi u ruke razkošju ljubovnika cjelivajuća kradom ruku svoje ljubeznice, na to kleknu i reče:

„Blagoslovi me majko!“

Starostkinja podiže se na noge, blagoslovi svetim križem mladića, na što oboje cjelivahu sliku spasiteljevu; napokon izadje Ivan napolje — večerom podje u samostan. Otcu predstojniku dade tri dobre pregršti zlata i draga kamenja na ures sliki majke božje; dugo klečaše u crkvi pred žrtvenikom vruće moleć se, trideset svieća iz žuta voska goraše na njegovu namjenu. Povrativ se odtud dugo razgovaraše se s bratom i po stokrat izasebce padahu si jedan drugomu oko vrata; na to pisaše prijateljem šaljuć im na dar pse, konje i lovačke sprave. Medju sluge podieli novce i haljine, a svakomu od petnajst sela doznači darežljivo znatnu svotu novaca na crkve, uboge i za praznik sv. Mihajla.[1] Medjutim je starostkinja dugo razgovarala sa starim kozakom Nečajem; bio on njegda lutnjarom u gospodina atamana, kašnje vojnim drugom otca gospodjestarostkinje, te je i nju samu na rukuh svojih njihao. Gospodičića Ivana ljubio je kao vlastito svoje diete.

O pônoći dovedoše pred hodnik osedlanu ridju kobilu i konja vranca, najbolje jahače iz trihurske konjušice, Ivan pripasao sablju atamansku, na pleća zabacio burku — i Nečaj se na vojničku zaodjenuo, te zveket sablje i šušanj burke pomladio ga za pol vieka. Ganjiv bješe oproštaj s majkom: ona ljevaše suze težke boli, a on žalobna razkošja; on se odkinuo od srca majčina i pružio ruku za lovorovim viencem. I u Nečajevu oku zasjala se suza, a kad mu starostkinja reče:

„Pamti Nečaju!“ odvrati joj:

„Neka se milost vaša nebrine.“

Skoči Ivan na ridju, Nečaj sjede na vranca i odjuriše. Od to doba prošlo šest godina pa ni vrieme ni zabave neizliečiše nimalo njene ljute boli: obumrlo naoko srce starostkinjino.

II.

Kakva to trka po trihurskom gradu, svietla blistaju po sobah, mašale gore po gradskom dvorištu, a u gradu neima zabave, niti se ikakovi gosti izčekivaju. Pri bliedom sjaju luči viditi je, kako brzim korakom amo tamo bjega zabunjena dvorkinja. Gospodin Petar lama rukama, razdaje zapoviedi, razašilja momke, žurka ih na odlazak. Gospodja starostkinja težko

[1] Sv. Mihajlo u veliko se štuje po svoj Ukrajini, Svetkuje se osmoga listopada. Tko od vlastelina nemože osobno prisustovati toj upravo narodnoj svečanosti, taj pošalje na slavu sv. Mihajla novaca, kojim se onda darivaju crkve.

obolila, dvorski liečnik izgubiv nadu, da će joj se zdravlje povratiti, šalju na hitrih konjih po druge. U to dodje s tielom božjim otac predstojnik. Liečeć tielo, netreba zanemariti ni duše. Često se dogadja, da, kad se s duše svali breme, koje ju tištilo, i tielu povraća se kriepost i zdravlje. Nevidiv, nedokučiv i silan je savez medju duhom i tielom; zaman nadut mudrac vrieme gubi i rieči prosiplje, da protumači odnošaje medju jednim i drugim; on zalazi i bludi kao putnik u noći, usred stepe sniegom pokrivene: svagdje puta, ali nigdje kraja putovanju. Što je ruka ljudska sačinila, glava ljudska dokučuje, razumije — što je ruka božja stvorila, misao ljudska nikad nepronikne.

Na svilenoj, zlatom izvezenoj postelji leži gospodja starostkinja; uz glavu joj gori Marinska svieća, pa prem se plamteće svjetlo prosulo po tratorovu tlu zavjese, ipak je lice bolestnice bliedo, kao unutri drvo jasikovo, ustne žute kao vosak žuti; a oko njih poskočile tamno-modre peče, oči upale duboko u glavu, odkud bacaju nemirne poglede; studen znoj kaplje joj sa čela, u prsih joj hriplje, a zube stisnula tako, da se nebi niti riečca, niti uzdah isti kroz nje protisnuti mogao.

Predstojnik unidje i reče: „Hvaljen budi Bog!“

A prisutni odvratiše: „Na sve vieke vieka Amen.“

U to obrati se častni svećenik bolestnici i upita ju blagim glasom:

„Gospodjo starostkinjo želite li primiti okrepu vjere? Negrozi još doduše pogibelj životu vašemu, ali tko se k Bogu utekne, tomu bude često na duši i tielu laglje.“

Starostkinja poklima glavom u znak privole, na što predstojnik mahnu rukom; svi prisutni izadjoše, i on osta sam pri postelji bolestnice. Težka je to i bolna dužnost tješiti praštajućega se sa ovom suznom dolinom, koja se često mnogomu u oči smrti rajem prečinjava; nu sto puti težja, izvlačiti rieči priznanja i skrušenja iz srca groznom kojom tajnom otvrdnuta. Dugo gledaše predstojnik, kako se oči bolestnice polagano kreću, kao da bi nešto tražile, potom ustaviše se kod njega, a u njih se zrcalila prošnja i grožnja sviesti. Do suza ganut s toga užasna nemira umirajuće starostkinje, upita ju vriedni svećenik po svetoj dužnosti svojoj:

„Ivano! čim si Boga uvriedila? Veliko je milosrdje njegovo, on će ti sve oprostiti.“

Starostkinja otvori usta i težkim naporom izusti:

„Neće oprostiti.“

„Ivano, davno li si se izpoviedala?“

„Ima tomu sedamnaest godina.“

„Koji su ti griesi?“

„Ah! težki su moji griesi.“

„Govori, uzdaj se u milosrdje božje. Neima toga griešnika, koga nebi otac naš na nebesih primio u krilo svoje, kad bi zavapio: kajem se za griehe svoje.“

Starostkinja neodgovori ništa, samo upre pogled svoj u predstojnika a on nastavi:

„Pokora može sve izbrisati.“

„Ja neimam vremena za pokoru“ — zavapi slabim glasom starostkinja — „ja umirem.“

„Jedan časak iskrena skrušenja stoji za mnoge godine pokore. Ivano! tako ti boga Svevišnjega priznaj tvoje griehe.“

„Iznevjerila sam.“

„Koga? — Muža?“

„Ne! mužu sam vierna bila tielom — ali dušom . . .“

„Ivano, reci tvoje griehe.“

„Iznevjerila sam.“

„Koga?“

„Dragoga.“

„Muž je valjda bio tvojim dragim?“

„Ne! nisam ga nikad ljubila.“

„Nisi više ničim Boga uvriedila?“

„Učinila sam velik zločin.“

„Kakov?“

„Ubojstvo.“

„Ubila si koga? upita predstojnik povišenim glasom.

„Ne! nego on je bio — a ja znam znala.“

„Tko je ubio? Koga?“

Zaman bijahu prošnje, zaman grožnje svećenikove — starostkinja stisnula ustne, pa ni rieči više. Napokon reče predstojnik:

„Ivano, kaješ li se za griehe svoje?“

Ona odvrati:

„Kajem se, veoma se kajem.“

Na što svečanim glasom izusti predstojnik:

„U ime Boga Svemožnoga, Otca, Sina i Duha svetoga, Ivano, odpušćam ti griehe tvoje“, i blagoslovi ju znakom svetoga križa; a kad joj pruži cjelivat sliku Spasiteljevu, podiže malko glavu i namah zatim primi sv. pričest.

Mir i pokoj razprostro joj se po licu, pa je tja i sina Petra prizvala k sebi i ledene ustne svoje pritisnula mu na čelo. Umoli potom predstojnika, da list, koji mu povjerava, predade u ruke one osobe, kojoj ga piše; zamoli nadalje, da nadpisa nikomu nekazuje. Svećenik obeća i spravi list. — O starjem sinu nespomenu ništa, ali kad je začula topot konjski na gradskom dvorištu, povika:

„To je on! to je moj Ivan! slutila sam, da ću ga još prije smrti viditi“ — i htjede se podići.

Duša spremna odkinuti se od tiela i vinuti u nadzemske kraje, sve se većma božjim svjetlom zaodieva; proročanskim uhom pogadja svaki šušanj, proročanskim okom prodire zidove, proročanskom riečju pripovieda pritomnim, što vidi i sluša. Nije se prevarila starostkinja — to je njezin preljubljeni sin dojurio na ridji iz daleka kraja; nu tko bi igda prepoznao bio u

Ivanu Orlenku, asavuli[1] atamana košovskih Zaporožaca, njegdanjega Ivana Voronića, starostova starjega sina. Brat Petar nevjeruje svojima očima, služinčad izvalila oči. Asavula silan i okretan momak skoči na zemlju i povika:

„Kako ste? gdje je majka? Gjuro drži konja!“ a mladi Zaporožac, što je s njim dojezdio primi ridju za uzde. Petar ogrli brata neprogovoriv ni rieči, samo jecaše bolno.

„Umrla?“ upita tužno Ivan.

„Umira“, odvrati žalostno Petar.

Orlenko iztrže se iz naručja bratova i kao mahnit pade u vojničkom odielu u sobu izdišuće majke. Starostkinja podiže se i sjede — oči sievahu joj već svjetlom drugoga svieta, te neprestano gledaše u miloga sina, koji je blied i niem stajao. Napokon kao iz groba prodirućim glasom progovori:

„Tako upravo vidih djeda u snu, takov bješe i na javi, kad me je poslednji put blagoslovio“ — i tu izusti njeku nerazumljivu rieč i pade na uzglavnik. Oba sina kleknuše uz postelju, a ona progovori slabim glasom:

„Ljubite se. — Ivane ostani s bratom.“

„Ne! majko draga, neću ostati; njemu ostani ime i imanje Voronićevo, a meni sablja i ime na sablji stečeno.“

„Sine!“ reče iznova majka, „ostani, ostani!“

„Majko! ja nisam Voronić, ja sam Orlenko!“

„Orlenko! — Orlenko!“ vrisnu pronicavim glasom starostkinja. — „Tko ti je nadjenuo to ime?“

„Ataman i braća Zaporožci.“

Tišina zavlada jedan čas; samo je viditi bilo, kako umiruća starostkinja radi nješto jednom rukom, napokon skine s prsta srebren prsten,[2] s kojim se nikad razstavljala nije i dajuć ga Ivanu reče slabim, izdišućim glasom:

„Ivane! nosi ga na ruki, po tom poznati ćeš njega“ — i nedovršiv započete rieči izdahnu.

Petar iznemogao od suza i jecanja. Orlenko prekriženima rukama stajaše kao kip nepomično na istom mjestu. Predstojnik čitaše još molitve za mrtve, a služavke stadoše uz glasan plač oblačiti pokojnicu u mrtvačke haljine.

III.

Tri dana ležalo tielo u dvoru, četvrtoga pomolila se mrtvačka kola crnim suknom pokrivena; vuklo ih šest konja u crnih pokrovcih. Svakoga držaše za uzdu momak crnim plaštom zaogrnut, s jedne i druge strane stajahu u dugih redovih crno odjeveni ljudi s bakljami u ruci. Popovi iz petnaest sela u žalobnom ruhu, petnaest cehova sa zastavami.[1] Basilijanci u bielih košuljah i crnih kamilavkah, hrpe susjeda — sve to stajaše u gradskom dvorištu; smolne bačve gorahu jasnim ognjem, a svjetlo njihovo obasjavši žaloban sprovod i prosuvši se svojim žuto-crvenim sjajem po zračnu prostorju, dade svoj toj pomičnoj sliki nagomilana ljudstva vid nebesan, nu i paklen ujedno: bielom bojom nevinosti zovu k sebi nebesa dušu izumrla tiela, a pakao ju crnim tlom opačine k sebi privlači. Iznesoše lies pokriven damastom, obšiven uokolo srebrenim rubom, na vrhu križ, a pred njim dva baršunova uzglavnika sa grbovi obitelji Vihovskove i Voronićeve. Otac predstojnik čitaše četiri evangjelja, a propovjednik, poslje kako metnuše lies na kola, držaše slovo, nakon koga krenuše svi prama crkvi. Sinovi odkrivenom glavom, u crnih kontuših[2] i bielih županih,[3] idjahu za mrtvačkimi koli, a za njima rodjaci, srodnici i prijatelji jedne i druge obitelji. Petar brisaše si često suze iz očiju, Orlenko upro niemim pogledom oko u lies i stupaše napred kao da nit šta vidi, nit šta čuje. Dvanaest put ustavila se mrtvačka kola na cesti, dvanaest put držalo svećenstvo govore u ruskom i poljskom jeziku na počast preminuloj — dvanaest put je čitano evangjelje i toliko put zapjevala pratnja mrtvačku pjesmu Napokon postaviše lies na visok odar, pokriven crnim pokrovom; po svih stuba stajahu gusto ponamješćeni srebreni sviećnjaci s gorućimi sviećami; jedno vrieme odbijaše se žalobna pjesma tužnom jekom od crkvenih svodova, na posljedku umuknu sve, samo vjetar hučaše i udaraše o razbijena okna, a svieće gorahu lieno i turobno.

Pol noći izbilo na gradskom satu. Orlenko zaogrnuo se burkom, nabio čapku na glavu i brzo prošao sobami, napunjenimi množtvom ljudstva; nitko ga nezaustavljaše, jer niemu bol treba poštovati i nedosadjivati joj tješenjem i svjetovanjem, koje ona nerado sluša. Izišav iz grada spusti se brzim korakom na obalu Teterova, gdjeno rieka hitrim tokom teče i udarajuć o pećine silnim šumom šumi. Jedno vrieme idjaše Orlenko strujom rieke, zatim ostavi obalu i stazicom veraše se u goru; tu u pećinah medju pukotinami bijaše ovelik otvor, a za njim široka špilja. Puk ju nazivaše ciganjskom špiljom, te ni za sve blago ovoga svieta, niti za sam spas duše svoje, nebi nitko ovamo o polnoćno doba htjeo dobrovoljno ići. U toj špilji stanuje stara ciganjka Hima, tu pripravlja svoje čarolije, tu se razgovara i zabavlja s vragovi. Orlenko uvukao se u špilju; u kutu tinjahu još ugarci izgorenih grana; kraj

[1] Adjutant, pobočnik.

[2] I danas još ukrajinski Kozaci mnogo drže do srebrena prstena; prvi dar, što ga i najbogatiji mladić svojoj dragoj daruje, jest srebren prsten.

[1] Svako selo ima svoje crkveno starešinstvo, koje se cehom zove; na pogreb vlastelina šalju i najudaljenija sela svoje cehove sa zastavami.

[3] Poljska gornja haljina.

[4] Poljska doljna haljina.

crvena pepela iz suha lišća ležaše crna mačka, a oči žarile joj se kao razpaljen ugljen; na protivnoj strani nihaše se na motki crn kokot; nedaleko od ognjišta spavaše na slamnjači kožuhom pokrivena stara ciganjka, poviš glave joj polupani lonci i zdjele, njekakove torbe i drveni kipovi. Mačka ljutito zamijuknula i udarila se repom po ledjih, da su sve iskre frcale, kokot se prestrašio i zakukuriknuo; stara Hima podigla se sa zemlje i promrmljala nješto neznanim jezikom; oči sievale joj kao munje prije groma; žuto lice izprekrižale crvene i modre pruge, kao zemljopisnu kartu rieke i putevi; odielo joj same šarene prnje, a kroz rupe virilo golo tielo, suho kao kost i puno brazgotina. Orlenko nije se poplašio, niti smišljao, nego stupio napred.

„Čovječe, što tražiš u to doba?“ povika ciganka. „Je li te sam bies amo naneo?“

Mladić baci joj kesu zlata i zagrmi:

„Vračaj mi prošlost i budućnost — evo ti zlata“.

„Uzmi, uzmi svoje zlato“ odvrati ciganka, „danas su usta moja niema kao grob — nekazujem ništa.“

Orlenko izvuče mač i spopade babu za ramena:

„Nećeš zlata — evo ti željeza!“

U taj hip htjede mačka skočit mu u oči; nu Hima bez ikakova straha poviknu:

„Maco lezi!“ i mačka mrnjaukajuć povrati se na svoje mjesto.

„Mladi, žestoki čovječe“ nastavi ciganka, „nečezne tvoje željezo za mojim tielom, ono je plemenitije krvi žedno, a i napiti će se je. Neprimami ti mene nigda tvojim zlatom, niti prestraši željezom; nu jer ti iz očiju djavô viri; a u duši pakao vrieži: sjedi i slušaj, što ti reći smijem.“

Orlenko sjeo na slamnjaču, ciganka na sredinu preniela ognjište, nametala granja i lišća i velik oganj razpirila. Napokon poviknu:

„Maco hop!“ i mačka stade namah oko ognjišta tapkati, capami grebsti i muklo mijaukati. Nadalje pristavila Hima lonac s vodom i šerpinju, u koju baci nekoliko komada žuta voska; zapovjedi Orlenku, da stupi u kolo, a ona zače šaptati njekakova dugo zaklinjanja i šarati štapićem po zemlji slova čudna oblika, potom izvadi flašicu iz njedara i izkapí ju do dna. U to zapjevao kokot, mačka sakrila se u kut, a ciganka izlila vosak na vodu; dugo klimaše glavom, treptaše očima, napokon naškubiv se reče:

„Drhći, znatiželjno momče — zemlji tvoje tielo, paklu tvoja duša! Gledji, kako se izlio ružičast cviet, o! krasan je to cviet! to je cviet ljubavi; on ti je život dao — ali gledji dalje kako se ovo pruga vuče — to je krv! cviet ljubavi, plod ljubavi proizveo zločin — s tebe počinjen zločin. — A ta na strani mrtvačka glava i do nje ruža — znače bol i ljubav srca tvoga. Pogledji nanovo na tu prugu, na taj mač: bio si povodom zločina, postati ćeš i sam velikim zločincem, jako velikim. Osvetit ćeš zločin, nu na se ćeš strovaliti pakao: velika te slava čeka, ali sreće nigda okusiti nećeš. Grižnja sviesti na ovom svietu, težke muke na drugom. — Amo k meni maco, to je brat naš!“

Ciganka svalila se na zemlju i od grčevita trzanja sva se zapjenila. Mačka skočila k Orlenku i umiljavajuć se mahaše repom oko njega. Orlenko stajaše duboko zamišljen, srce mu se stisnulo, u glavi živ mu pakao gorio. U to kokot po drugi put zapjevao, Hima se prenula i rekla:

„Čuo si, što si želio!“

„Želim više čuti“ odvrati Orlenko.

„Čuti ćeš, čuti ćeš, ta ti si moj, ti si naš uzmi, pij“ — i pruži mu flašicu začarana pića.

Izkapiv ju Orlenko stajaše njeko vrieme posve nepomično na mjestu, nu lice mu se sve većma crvenilo, oči grozno sievale, kad na jedan put poviknu:

Majčin list u rukuh atamana“ — zašuti — za čas kao mahnit skoči“ iz kola viknuv:

„Kćerka Devletova dieli s drugim postelju! — Zulmo, Zulmo, ti me zoveš u pomoć a ja sam tu“ — i izpade iz špilje.

Hima zahihotala se:

„On je naš, on je naš maco!“ Mačka valjajuć se po piesku zamijuknula, kokot podigao nogu i po treći put zapjevao.

Već je svanulo bilo — hrpe ljudstva grnu iz dvora i sela na zadušnice; u crkvi kraj odra gore svieće, a na podnožju kleći Orlenko, uzrujan, blied kao da je iz groba ustao; svi govore: koli velike boli, koli nježne ljubavi prama majci. Cielu noć klečeć probavio kraj nje na tiela! — „Gorko istina bog cvili Orlenko za majkom, nu promatra uzburkanim srcem i rieči ciganjkine. — Zadušnice dovršile se sàm otac predstojnik držao slovo o životu blage uspomene Ivane Vihovske Voronićeve. Dovršiv podje izmolit tri Očenaša, tri Zdrave Marije i jedno Vjerovanje za pokoj preminuvše, potom uspev se uz stube skinu poklopac s liesa, poškropi lješinu svetom vodom, položi putni list za drugi sviet[1] opet lies. Mnogobrojan zbor zaori mrtvačku pjesmu. Dva sina i četiri najuglednija rodjaka snimiše lies; kraj otvorene grobnice obitelji Voronićeve čitaše predstojnik evangjelje; brat starostov gradski sudac Vojtjeh Voronić držaše oprostno slovo, a zatim spustiše lies po konopcih u grobnicu. Sinovi, rodjaci, srodnici, sluge i ostali puk baciše u unutra šaku pieska, vrata se od grobnice zalupiše, a pjesma viec-

[1] Običaj je u sljedbenika iztočne vjere i obreda metnuti u lies nekoliko komada novaca i putni list za drugi sviet, u kojem se spominju kriepošti i zasluge pokojnikove i prosi za slobodan prolaz.

noga počinka udari silnim glasom o crkveni svod.

Sve je dovršeno — Svećenici, gospoda i puk hite na karmine, jer tako je to i ne drugčije na ovom svietu; ili se čovjek rodi ili umre sgodi li se sreća ili nesreća, sve se mora gostbom zaključiti. Jeli duša vesela, treba pìtat i tielo, da mu nebude krivo; je li duša žalostna, da ju razveseliš, opet pìtaj tielo: nevaljalo je to kršćenje, nevaljal ukop, gdje radosti ili žalosti neku mu je čaša rujna vina ili sladka meda. Gospodin Petar pozivlje tužnim okom i bolnim srcem na zalogaj hljeba; rodjaci nutkaju častne svećenike rakijom prije jela. Orlenko viče Gjuri:

„Sedlaj mali, sedlaj Gjuro naše konje, samo brzo, samo hitro.“

Već se u zdielah na stolu puši polievka — pred hodnikom grebe kopitom ridja Orlenkova i Gjurin vranac. Petar vješa se bratu o vrat i moli:

„Ostani brate, ostani s nami!“

Orlenko krvavim srcem trga se bratu iz naručja:

„Nemogu, umro bih, kad bih ostao.“

Rodjaci zaklinju ga:

„Ivane, ostani s nami!“

Orlenko već je sjeo u sedlo a i Gjuro stavio noge u stremene — sluge i narod hvataju ga za noge:

„Gospodičiću, ostani s nami!“

Ali već ridja i vranac izskočili iz dvorišta. Posjedali gosti oko bogata stola, skupocjena vina potokom teku — puk mesom se kriepi, a sladi medom i žganicom, i to sve u čast i spomen pokojne starostkinje. Orlenko i Gjuro gone uzagrabce omorikovim lugom na Slobodišće; vihar fićka im oko ušiju i diže za njima oblake pieska.

IV.

Bakčisaraj, stolica obitelji Girâja,[1] množtvom mečetovih trula (kupula) do neba se vinuo, a viencem bielih kuća po zemlji se razprostro. Palača i harem hana gospoduju medju njimi kao dva razgranjena hrasta medju nizkim grmljem, kao Čatirdah i Kikines medju krimskimi gorami.[2]

U haremu, u sobi iztočnim razkošjem bogato ukrašenoj leže po podu razprostrti šareni ćilimi, stiene zastiru grimizni sagovi, a po njimi žarkim ognjem sjaju zlatni mjeseci, kao zviezde po tamnom nebeskom svodu; u alabastrovih kupicah kipi šerbe, te nježan miris šerbeta i lagan dim arabskoga tamjana napunjuju zrak dražestnim miloduhom. Na mekoj sofi, uprta o uzglavnik napole leži, napole sjedi mlada djevojka. Struka je tako vitka, da ju rukama u pojasu obuhvatit možeš; zaodjevena je bielom svilenom haljinom, zlatnim cviećem izšivenim, steže ju zlatom protkan pás, izšaran amajlijami i posut dragim kamenjem svakovrstne masti: tu ti nikle modruljice (turkusi-tirkisi) uz proziran bliesak smarâgda i safìra, a pomješani medju njimi rubini kao da svojim rumenilom zastiru stidljivost prvih i sbijaju taštinu drugih. Na prsih svjetlo-crvena grkinja podstavljena granostajinom (kermelinom), — kakovom se samo kraljevi pri krunisanju služe — raztvorila se na obe strane i odkrila bjelije od sniega djevičanske grudi, koje se tako lagano dižu i padaju, kao labudje pahuljice svibanjskim povjetarcem zanihane. Oko vrata dva reda biserova zrnja, svako zrno veliko kao najveći grašak, nu im sjaj potamnio uz tielo puno života, puno čarobne dražesti. Na glavi joj povezača iz crvena tiftika, ovijena nizom briljanta; izpod nje viri vrana kosa meka kao svila, a sjajna kao konci paučine obasjani zrakami jesenskoga sunca. Na noguh, maljušnih i liepih, crvene čizmice zlatom izšivene i stegnute čerkezkimi vezi od crne zlatom protkane svile; na rukuh dvie narukvice iz safìra, liepe doduše i skupocjene, nu što su one prama ruci bieloj i punanoj, koja ju tako dražestna lika, da ju ljepšu nebi nijedan vajar izdjelati mogao. Lice svježe i jedro, a po njem se razprostrlo bliedo rumenilo, slično pupoljčetu ruže mahovnice; koraljna usta malko otvorena pokazivahu dva reda zubih, bielih, ravnih, jednakih kao stado antilopa; oči tamne, velike crnima obrvama zaokružene, a tako vatrene, da svojim sjajem zasjenjuje drago kamenje i odielo svietle boje. U nogu joj sjedi žena u modroj povezači i skrovnih haljinah dadilje, te ovako govori:

„O moja Zulmo, što si tako zamišljena? Još danas vratiti će se otac i novom radošću sinuti će vrtovi bakčisarajski; kao njekoč, tako će i danas dovabiti ruža pod prozore tvoje umiljna slavulja; izadji pogladiti laganom nogom travnike serajske, leptiri svake masti ostaviti će šareno cvieće i poletiti k tebi, jer ti si ljepša od svega cvieća, ti si kraljica ljepote i dražesti Odkako je odputovao veliki Devlet Giraj niti časka nisi vesela, ni vedre misli. Uho tvoje nemari za pjesme djevica salhirskih, kao ni uho smrću taknuta Musulmana za rieči muftijeve; plesi robkinja čerkezkih projuruju iz pred oka tvoga, kao iz pred kipa mramorova, neprestano samo pogledjer na domišljato čavrljanje laških (poljskih) zarobljenica. Krasna kneginjo reci: što te tišti? kad bih mogla, nebo bih ti prikučila; ti si moje prelubljeno diete ti si biser nad biserjem!“

Draga Fatmo!“ odvrati Zulma — neznam ni sama, zašto mi je od njekoga časa tako tužno i dugočasno. Ljubezni otac vraća se danas, a moje srdce nebije onom neizrečenom radošću kao onda, kad se je vratio s moskovske vojne, a ja diete trčala mu u susret. Sve me mrzi,

[1] Njegdanji krimski vladari.

[2] Dvie najveće gore u Krimu.

sve mi je dosadno, i hoću i neću, i smijem se i plačem, a čudne tlapnje vržu mi se po glavi i ruše pokoj duše.“

Reči i sakri lice rukama, da li od stida, ili da sakrije tajnu srca svoga?

„Kćerko silnoga Devleta“ odvrati Falma, uresu krimski, odkrij tajnu srca svoga: ta pred tobom stoji tvoja Falma, tvoja dojkinja: netom si se rodila a već ti moje prsi prvu hranu pružile. Većim ganućem negrli majka prvorodjeno čedo nego što sam ja tebe grlila. Ti svoje majke nisi poznavala: jedva si svietlo božje ugledala, a već duša njena uzletila prama nebu. Devlet Giraj trgao si vlasi s glave, u sdvojnosti valjao se po zemlji jer ju ljubio nad sve žene, nad sve blago i nad bunčuk hanski. Gulnara umiruć pogleda me okom, koje bi i najtvrdje srce ganulo, a nemogav više govoriti pokaza na te rukom, koju je jedva digla; pokaza na te kao da je molit htjela: budi joj majkom mjesto mene. Zakleh se prorokom pri tielu već mrtve Gulnare, da te neću nigda ostaviti, da ćeš mi sve i sva biti na svietu: da ću u tvojoj sreći utopiti svoju sreću, svoj život. Tako ti uspomene majke tvoje, koja se je tako brzo s dušom raztavila — tako ti uspomene djetinstva tvoga, tako ti moje skrbi, moje ljubavi prama tebi, reci mi edenska ribice, uzrok tvojoj tugi, daj da snimim breme sa srca tvoga!“

Zulma podigla se, bacila se Fatmi na koljena i privila se k njoj kao pile, kad se utiče pod krila majčina. Fatma pomilovala ju rukom po licu, gladku kao baršun i pogladi joj crnu kosu — suza zasjala se u oku djevojčinu tako razkosna i plahovita, kao na ružici kaplja rose pri izhodu sunca; pogodjena njegovimi traci sva se uzdrhtala i divnom krasotom obasjala kukmu ružinu. Divne li slike, kad bi se našao slikar, koga bi kist umio pogoditi taj izraz plahe djevojačke stidljivosti i one želje, kojim bi rado očitovati, što joj misli uznemiruje i napunjuje neznanom, nu srcem naslućivanom razkošju; koji bi znao nacrtati čustva, koja bi usta odkriti htjela, a boje se ukora ili zla proročanstva! Zulma trgaše rukom maramicu, nu ni rieči nemogaše progovoriti. Do suza ganuta Fatma reče:

„Angjelu moj, kakov se to kamen svalio u čisto vrelo života tvoga? Je li te čarobnik koj občarao? Reci mila moja, jedinice moja, što ti mira neda, i ja ću te utješiti. Reci mi tvoje jade, priobći tvoje boli; neboj se ukora; ja bih sve za tebe učinila: ta zar bih se tebi protivila? Hoćeš li da ostane tajno? budi sigurna, štogod mi rečeš, biti će tako duboko ukopano u srcu mom, kao da je palo u zdenac Alkahir; kao što tamo oko čovječje nedopire do dna, tako ni jezik ljudski neizmami nikad onoga, što počiva u dubljini srca moga. Reci mi, krasna hurisko, tvoju bol.“

Zulma se zarumenila i sklopila oči; slab posmjeh preletio joj licem i spojio se s djetinjom sramežljivošću, kao blieda luč svjetiljke sa sivim večernjim mrakom.

„Fatmo, sjećaš li se, kad se je otac vratio s posljednje moskovske vojne, s njim je prišao mladi Kozak, asavula košovskoga atamanâ? Tada sam navršila petnaestu godinu; otac uveo Orlenka u harem, on me pogledao, a slika njegova utisnula mi se u srce i dušu; vidila sam ga i drugi i treći put, ali tada već nije govorio sa mnom kao s djetetom. Od to doba vidim ga neprestance u snu, kako me okom svojim traži. Fatmo draga! dva ljeta minuše, što ga nevidih, a ja svejednako čeznem za njim. Kadgod se sjetim mladoga Kozaka, življe vrije mi krv u žilah, silnije bije mi krv u grudih — njeko neznano, razkošno čustvo razlieva mi se po cielom tielu; sama neznam što je tomu uzrok.“

Ušuti tražeć odgovor u očima dadiljinima, kao okrivljenik, koji hoće da čita iz očiju sudaca, kakvu će mu odsudu izreći. Fatmu obuzela tuga, skrenula glavom i već htjela progovorit, kad u sobu banu crni hadum (uškopljenik) i taknuv se čelom poda, ovako poče:

„Kneginjo! kćerko hana, koga se vlasti toliko ljudstva pokorava, koliko je pieska u moru, koga se slava poput rieči prorokove svietom ori, koji je medju vazali velikoga sultana, kao Dunaj medju malimi riekami: Mulej aga, vjerni sluga hanov, rob vladara krimskoga i buzjačkoga[1] čezne za čašću, poklonit se tebi velika kneginjo.[2]“

„Neka unidje!“ reče Zulma nasmiešiv se; htjede valjda tim posmjehom sakriti zabunu duše svoje.

Hadum izadje ponoviv svoj prijašnji poklon, a unutra stupi Mulej aga. Bješe to starina od najmanje osamdeset godina; kosa mu biela kao platno dugo vremena na sunce i rosu izmetnuto, rumeno lice posula biela brada: uzrasta nije visoka, nu silna i krepka; na njem zelen kaftan srebrom izšiven, a na glavi turban iste masti; o boku kriva sablja, a za pasom handžar i pištolje srebrom okovane. — Kneginja podiže se, podje mu nekoliko koračaja u susret i ovako ga pozdravi:

„Prijatelju otca moga, skrbniče moj za njegova progonstva, kakove mi glase nosiš?

„Velika kneginjo, kćerko moga gospodara i vladara, koga sam prvi učio konja jašiti i sabljom mahati. Devlet Giraj u Benderu je na gostbi zaporožkoga atamana, ratobornoga Filipa Orlika. Volja je njegova, krasna gospodjice, da i ti tamo dodješ — velike su njegove namjere i vrle će si steći zasluge u proroka i sultana.“

---

[1] Buzjakom zvala se njekoč Besarabija.

[2] Iztočni narodi govore u prispodobah i velikim dostojanstvom.

Zulma radošću se zarumenila. Mlada djevojka veseli se tomu putu, jer se nada viditi Orlenka, ona nepredvidja, nesluti budućnosti.

„Sjedi Mulej ago! Fatmo, daj šerbe!“

„Liepa kneginjo! ja idem spremat se na put; jer ćemo se već sutra prije izhoda sunca krenuti, da što prije u Bender dodjemo. Fatma neka odabere dvanaest gospodji svojoj najmilijih robkinja, neka ponese haljine i bogate nakite, jer kćerka velikoga hana mora svojim sjajem i svojom gizdom u čudo natjerati vodju hrabrih Kozaka. Ja ću sutra sa izabranom četom bditi nad sigurnošću krimskoga bisera, a danas neka te čuvaju Allah i prorok.“ Nakloni se i izadje.

Fatma sprema cielu noć bogate nakite i haljine, robkinje amo tamo trče, Zulma ni oka nezatvara; srce joj željom gori, a misao zabavlja se slikami budućnosti, te neuztrpljivo broji svaki čas, neuztrpljivo izčekiva zoru.

Zora zabielila i danica pomolila lice. Pratnja kneginjina krenula na put; pet sto tatarskih konjanika jezdi napred, a na čelu im dva mirže, za njimi kreće se petdeset kola, natrpanih skupom prtljagom. Kolesa krećuć se oko osovine, škriplju i cvile, jer Tatarin nevoli voziti se tiho, da nebi tko pomislio: eto lopova. U sredini na dugih kolih svud naokolo platnom zastrtih vozi se kneginja i njene dvorkinje. Za koli sliede darovi: sto konja iz hanove konjušnice i dviesto povezanih krimskih hrtova. S jedne i drugo strane jezde tri tisuće konjanika i pred njimi šest mirža, četvrta tisuća zaključuje svu tu povorku. Jezdci igraju konje podcikujuć: Allah, Allah! Konj staroga Mulej age rita se na sve strane, a kneginja i dvorkinje pogledju znatiželjno kroz luknju na platnu, kao ptice kroz gajbu. Po putu strkale se hrpe svieta i gledju, znaličnim jezikom pitaju, pohlepnim uhom slušaju, bistrim okom motre i vraćaju se pod šatore, nezadovoljni, što baš ništa nedoznadoše.

(Konac sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

IV.

Sa istoka vedra
Eto zora rudi,
Bogata i bogca
Iz sna sladka budi.

Lice joj se sjaje
Kano dragi kamen
Po istoku svemu
Plamti žarki plamen.

Da si zdravo zoro,
Ti nam danak javljaš
I klonulu kadšto
Dušu oporavljaš!

Nosiš: komu sreću,
Komu gorke jade,
Komu samo malu
Utješicu nade!

Što li nosiš meni?
Hoću l' se osamit?
Kakvu ćeš mi pjesmu
Iz srdca izmamit?

V.

Liepo li si majko
Svjetovala mene,
Kad ti sinu bilo,
Da se u sviet krene:

„Pazi mi se sinko
Djevojačkog oka,
Kud to oko sjekne,
Rana je duboka!

A melema nema,
S koga jenja bólja,
Nit je trave naći
Križem — naših pôljâ.

Nit crljeni gavez,
Nit veprovac žuti,
Nemož da izlieči
Rânâ takvih ljutih.“

A ja nevjerovah,
O jakost se bočih,
Te podnesoh srce
Pod porazne oči!

Jaoh — sjeknuše me,
Ljuto ràna bridi,
Sin se, majko, svoga
Junačenja[1] stidi!

[1] Tapferthum, virtutis ostentatio.

Pero i Kamila.

Pripoviedka od Alfreda Musseta.

I.

Chevalier des Arcis, konjički častnik odreče se g. 1760. vojničtva. Premda mlad a i dosta imućan, da se pokaže u kraljevu dvoru, kako se plemiću dostoji, za rana se bio nasitio mladenačkoga života i razkoši parižkih. Zavuče se s toga u liep ljetan dvorac do Mansa. Nu za kratko dosadi mu s prvine toli omiljelo samovanje i seoski život. Ćutio je, da nije lako jednim mahom manuti se navika mladosti. Nije doduše žalio, da se je ostavio svieta, mu nemogući samovati, odluči potražit si ženu, koja bi voljna bila, dielit s njime mirni i zabitni život.

Nije tražio bog zna kakovu ljepoticu, al opet nije htio, da mu bude ružna; tražio je ženu pametnu i naobraženu, nipošto premudru; prije svega pako htio je, da mu žena bude vedre, vesele ćudi, što je smatrao prvim preimućtvom žene.

U susjeda mu, bivšeg trgovca bijaše kćerka. Chevalier zavoli djevojku. Budući svoj čovjek nije mario za razliku medju trgovačkim porodom i starim svojim grbom.

Zaprosi dakle od otca pismeno djevojku, a otac je prosca mile volje uslišio. Njekoliko mjeseci mladi ljubakali, pa onda kupili svatove.

Malo kada je sreća udesila bolji savez. Promatrajuć chevalier svoju ženu nalazio je u njoj sve to više vrlina i milina. Žena pako zavoli muža, što joj srce smagalo. Nije živila nego po njem, nije mislila, neg ugoditi njemu, i nežaleći, da se je rad njega odrekla zabava djevojačkih nije želila, nego da joj život samujući uz milog vojna protiče i iztiče.

Al opet neživljahu put pustinjaka. Čas bi se povezli u grad, čas bi ih pohodili prijatelji, te je bilo dosta promjene. Chevalier često bi pohodio ženine roditelje pa joj se pričinjalo, da nije ni ostavila otčeva doma. Često bi poletila iz muževa zagrljaja u majčine naručaje, te se sladila zamjenitom srećom, koju providnost malo komu daje, jer riedko i preriedko ćeš vidjet, da nova sreća nesatire stare.

Chevalier des Arcis bijaše dobar i nježan, kogodj i njegova žena; nu sjetiv se bučnih mladih dana, okusiv jade i naslade svieta, često bi se zanorio u njeku sjetu. Cecilija — tako bijaše ime gospoji des Arcis — štovala je mirno tu muževu neveselost. Nemogući shvatiti i prosuditi tih pojava, sliedila je ipak glas svoga srca, koji joj je prišapćivao, da takovi oblačići, osvrne l' se oko na njih, rode burom, da ginu i minu bez traga, kad za njih nemariš.

Cecilijini rodjaci bijahu skroz ljudi dobri, stekavši si priličan imutak vlastitim znojem, u kratko ljudi, kojim je starost bila da kažem božić bez kraja i konca. Chevalieru omili to vedro i mirno živovanje, stečeno vlastitom mukom, te se je rado miešao u to priprosto kolo. Nasitiv se navika versaljskih i večera gospodjice Quinault, od srca se je sladio timi bučnimi njemu dosele neznanimi zabavami. Ponajvrlija glava, šaljivdžija i junak na vincu bijaše Cecilijin ujak po imenu Giraud. S prvine zidarski majstor bude s vremenom umjetnik — graditelj; kako je revnovao i radio, privriedi si starac do dvadeset tisuća livra godišnjega prihoda. Chevalierova kuća bijaše mu vrlo u volji, a i on kući, premda bi se znao kadkad unj svratiti sav mrljav od vapna i pjeska. Jer uprkos dobranom čislu svojih godinica i tisućica nije mogao ujo, da se nevere po krovovih i lazilih. Okusiv kapljicu šampanjske pjenušice razvezao bi mu se jezik u sto milih rieči:

„Sretni ste, bog i duša rodjače!“ znao je govoriti chevalieru, „bogati ste, mladi ste, ženica vam je zdrava i čitava glavica, kuća stavna kao klin; pa kud bolje od mile volje! Dà, dà rode! i opet vam velim, sretni ste.“

Njekoga dne dočuv takovu peroraciju privinu se Cecilija svojemu mužu, te mu progovori u pol glasa: „čuješ li miljane, kako ujo šale zbija, al svaka šala polak istine, jel' te miljane!“

Nije dugo postajalo, kad gja. des Arcis zatrudni. Za dvorcem uzpinjo se omalen briežuljčić s kojega je bilo omjeriti okom sve stanje i imanje. Često su mladi ovuda prolazili Jednom sjedoše tuj u zelenu travu.

— Njeki dan, prihvati Cecilija, nisi ujaku prigovorio, kadno reče da si sretan. Misliš li, da je cielu istinu govorio, jesi li zbilja podpunoma sretan?

— Sretan sam, koliko čovjek sretan biti može, odvrati chevalier, mene je barem sreća posve namirila.

— Je l' zbilja? Gle, mene nije. Do pune sreće treba nam svakako još nečega.

Chevalier mišljaše, da je ženi njekakva malica na umu, da se radi o kakvoj ženskoj voljici. Kroz šalu dakle stao gonetati i ovo i ono, al mlada žena pratila je to natucavanje glasnim grohotom. Titrajući ovako riečmi digoše se, te stadoše silazit s brežuljka. Chevalier zaletiv se nizbrdo htjede i ženu si povuć za sobom. Al se ona ustavi i prislonio se na muževo rame progovori:

— Polagano dragane! Nemoj na juriš. Daleko si tražio, zašto te upitah; pa blizu ti je, tu mi stoji pod srcem.

Od onoga dana nisu mladi snovali, šmiljali i govorili neg o svom djetetu: kako će ga njegovati, kako li uzgajati, šta će od njega biti i tako dalje. Chevalier čuvao je ženu si kao kraljevo blago. Njega i ljubav rasla u njegovu

srcu svakim danom, i sve vrieme do poroda nije bilo nego sladko nadanje i milo snivanje.

Vrieme teklo i doteklo, a Cecilija porodi na sviet djevojčicu, liepu kao mladi danak. Okrstiše ju Kamilom. Uprkos obćemu običaju, pače i svjetu liečnika htjede [redacted] svakako sama dojiti svoje diete. Liepo lišce novorodjenčeta toliko uzbudi majčin ponos, da nije bilo moguće odkinuti malu od matere; i u istinu malo kada je sviet vidio tako pravilno i izrazito lišce. Očice sjajile djetetu kao da se sunce u njih prelieva. Cecilija budući uzgojena u samostanu, bijaše vrlo pobožna. Prekročiv prvi put po porodu prag, krene put crkve, da se zahvali bogu višnjemu.

Medjutim cvalo i bujilo čedo. Nu bilo je za čudo mirno, ni da se je maklo.

Vika i buka nedirnuše male; milo tepanje majčino, nekosnu se uha dojenčeta; majčine ljuljanke kan da mala nije čula, već je ukočene očice upirala u svjetiljku.

Jednom, kad je mala spavala, prevrnu služavka stolac; majka doleti na taj štropot i opazi za čudo, da se diete neprobudi. Ovi užasni priznaci uzdrmaše chevalieru dušu, jer nije bilo dvojit, kakva da je nesreća njegovu jedinčetu usudjena. Mati nije podnipošto htjela vjerovati, što je otac nagadjao, te smišljala na sve načine, da ga otme toj groznoj misli. Napokon prozvaše liečnika, da izpita malu, a liečnik potvrdi znanjem svojim otčevu slutnju. Kamila narodi se gluha i niema.

II.

Prva miso, koja se jadnoj majci nametnu, bijaše pitanje, nebi li se ta nevolja izliečiti mogla. Rekoše joj, da je već njekoliko takvih nevoljnika izliečeno bilo.

Cielu godinu dana nadala se jadna majka spasenju; dozivala je u pomoć svomu čedu svekoliko liečničko znanje i umieće. — Zaludu. Nada minu, kćerci nebilo lieka.

U ono doba, gdje je um i znanost skršio, toliko predsuda i pustih povjera, na žalost bajalo i vjerovalo se koješta luda i pusta o jadnih stvorovih, koji se narode gluhi i niemi. Našlo se doduše plemenitih milosrdnih duša, učenih pisaca, koji su svom silom uma pobijali praznu i glupu ovu bajku.

Već tečajem petnajstoga vieka kušo je njeki redovnik Španjolac priučit gluhonieme govoru bez glasa i jezika. Za njim se povelo više učenjaka po Italiji, Englezkoj i Francezkoj. Bonnet, Wallis, Bulwer, Van Helmont iznesoše o tom razprava dosta važnih, al im namisao bijaše svakako bolja od uspjeha. Gdjegdje pomoglo se slučajno nevolji, nu sviet je malo zato mario i glupost ljudska vrgnu takove slučaje skoro u nepamet. Svuda, pače u samom Parizu, tom ognjištu znanja i obrazovanja smatrahu gluhonieme njekom vrsti izroda čovječjega, kojih je gnjev božji odkinuo od ostaloga božjega svieta. Lišeni govora, bajalo se, lišeni su i misli. Bogatijim od njih bijaše usudjen samostan, siromašnije vrgoše na očitu propast, sviet im se nije smilovao, sviet ih se grozio. Chevaliera osvoji velika žalost. Trajao je dane svoje il zatvoren u svojoj sobi il tumarajući po šumi. Pred ženom nukao se na silu, da mu čelo bude gladko, htjede ju tješiti. — Zaludu. I gospoja des Arcis bijaše vrlo tužna. Zasluženi jadi izmamit će ti njekoliko kasnih, laganih suza na oči, al nevolja bez razloga ubija um, truje srce.

Mladi novoženjenici, svezani čistom ljubavlju i ljubivši se istinski stadoše gledat se težkom mukom, ugibali se dapače jedan drugomu na istih mjestih, gdje su bili toliko govorkali o svom budućem nadanju i milovanju. Chevalier zakloniv se svoje volje u svoj dvorac nije mislio neg o počinku i s prvine kan da mu je sreća služila; gospoja des Arcis nije se udala neg s razbora, tek poslje nadodje i ljubav, i ljubav bude zamjenitom. Kad al eto zla sreća vrgnu medju mlade strašnu priečku, a priečka njihovoj ljubavi bijaše upravo stvor, koji je tu zamjenitu ljubav na vieke utvrditi imao.

Majka nehajeći za tu nevolju ljubljaše svoje čedo od srca, otac pako, premda po duši dobar i strpljiv nemogaše svladati užasa, što mu ga je ova „kletva božja“ zadavala: i tako stadoše se muž i žena odkidati se od sebe mučke, što je strašnije od polagane smrti.

— Mogu li mrzit na svoju kćerku? upitao bi se često Chevalier tumarajuć po šumskoj zabiti. Jel nevinašce krivo, da ga je sržba božja zastigla? Nemoram li ju žaliti, tažiti jade svoje žene, tajiti svoje muke i bditi nad mojim djetetom? Ja — njezin otac da ju ostavim, da bude jadnija, nego je od postanka? Božja je volja, a čovjeku se je pokoravati. Tko će se za nju brinuti? Tko će ju uzgojiti? Ta neima bolna na svietu duše, do otca i majke; muža neće naći, neće imati ni brata ni sestrice. Ima li veće nesreće? Krvnik bi svojoj krvi bio, da joj neposvetim mojeg života, da jadna podnosi svoj život

Tako mišljaše često Chevalier; vraćajuć se kući tvrdo odluči, da će vršiti svoje dužnosti kao suprug i otac. Kod kuće nadje diete svoje na majčinu krilu; klekne pred njih, uhvati Cecilijine ruke stade ju tješiti; da je čuo za čuvena liečnika, da ima nade, da će pozvati toga vještaka, za koga se govori, da silu čudesa tvorio. Govoreći tako uze svoje diete. se stade šetati ninajuć ga, po sobi; al do skora osvojiše ga nehotice strašne misli: budućnost, prizor toga nećutljivog čeda, pomilovanje, možebit prezir svieta — sve to lebdilo mu pred očima. Lica mu probljednuše, ruke zadrktaše, tužan vrati tužno diete majčinim rukama, te se okrenu, da sakrije svoje gorke suze.

A majka, niema od tuge i jada privinu strastno jedinašce k svojima grudima, u kojih je biesnilo očajanje i materinska ljubav, i pritisnuv ga grudima, gledala ga okom punim njege i ponosa. Ni jekom nezajeknu joj bolna duša, ni ciglom suzicom neorosi joj se oko. Zavukla bi se u svoju sobicu, položila diete u koljevku, pa ga je gledala od jutra do podne od podne do mraka — gledala je niema niemu siroticu.

Tiho i strastno snatrenje znalo ju svladati na toliko, da nije kad kad po dva tri dana rieči progovorila. Ni rieči nebi onda čovjek od nje izmamio. Činjaše se, kao da se navlaš nuka na niemost, da omjeri sav užas duševne polusmrti, koju usud jadnoj Kamili za vas život dosudi.

Govorila je svojemu djetetu po znakovih, i samo majku je diete shvaćalo. Drugi ukućani pače i sam Chevalier bijahu djetetu nepoznati, Majka gospoje des Arcis, žena podosta mala uma nije dolazila u Charboneux — tako se zvaše imanje Chevalierovo — nego da jadikuje i sažaljuje nevolju svoga zeta i svoje Cecilije. Misleći, da je naricanje priznak prave žalosti kukala i oplakivala je po vas dan nevolju jadnoga djeteta i jednom joj uteče rieč.

— Bolje, da se nije rodila."

— A šta bi vi sa mnom majko, da se ja tako kukavna narodih? odvrati Cecilija srdito.

Ujak Giraud, zidarski majstor, nije smatrao Kamilinu niemost tolikom nesrećom.

— Glete ljudi! reče, pokojnica mi, namirila se mira božjega, bijaše jezičava, da te bog sačuva, i neznam imade li gore napasti od blebetava jezika. Mala vaša neće ni slušati ni tralalikati stare pjesme, da te uši bole. I to je dobro. Neće biti karalica, niti će sasuti jezikom sve gromove i striele na služinčad, kako je moja pokojnica znala; neće se buditi kad joj muž zakašlje; neće govoriti iz sna, neće ni razbubnjati domaćih tajna medju sekami retorikami; al zato će sve progledati, jer u niemaka su bistre oči; spravit će vam račune i na prste u red, platit će, kad bude imala novaca, pa neće zanovetati i cienjkati za radnju kao druga vlastela; znati će bolje raditi, nego govoriti; ako bude imala čestito srce, vidit će se to po dielih i bez sladkih rieči; biti će liepa, pametna pa mirna. Ako joj se bude htjelo u šetnju neće joj trebat štapa kao sliepcu. Da nisam star ko što jesam, a ona da nije nejaka, ko što jest, vjera i bog ja i ona — muž i žena. Pa kako sam starac samac bez vlastitoga poroda, uzeo bih ju za kćer, kad bi vam dodijala."

Ovo čegrtanje ujaka Girauda izmamilo bi kadšto veseo osmjeh gospodinu i gospoji des Arcis. Ova poštena, ponješto otresita, al dobro namišljena propovjed godila je roditeljem. Al ovamo dobro, a onamo zlo i naopako; sva ostala rodbina promatrala tu nevolju ljubopitnim, bojazljivim okom, buljila u jadno čedo, kao u svietsko čudo — u bič božji. Došav poštom iz Mauny-a prije ručka bi se ti dobričine skupili u kolo, zijajući i mudrujući, kimajući i šapćući do dosade. Majka ostala medj njima, držeći djetešce na krilu i lievajuć kaplju po kaplju mlieka djevojčici u usta. Da je Rafael Sanzio pripadao toj rodbini, „madonna della Sedia" bila bi dobila sestru: gospoja des Arcis nije ništa slutila o tom, zato je i ljepša bila.

III.

Djevojčica ponarasla; narav idjaše na žalost svojim putem. Kamilinoj duši nisu služile nego oči; za svjetlom otimale joj se oči; ma kako slab tračak sunca razigrao bi joj dušu.

Prohodiv stala je čudnim okom sve stvari oko sebe razmatrati i opipavati; u sve je sitnimi prstići dirnula i to tako nježno i bojazljivo, da si u jeden mah razabrao i djetinsku živahnost i žensku stidljivost. U prvi mah poletila bi prema nevidjenoj kakvoj stvari, kao da ća ju sgrabiti; al ustaviv se na pol puta vrati se k majki motreći ju, kao da ju pitat želi, bi li nebi li dalje.

Njekoliko djece iz susjedstva dolazilo je u perivoj sigrat se s Kamillom. Čudno je bilo gledati Kamilu, kako je motrila djecu, kad su govorila. Djeca, većinom po dobi ravna Kamili, kušala su opetovati rieči, što su im dadilje tepale bile, te tako tepajuć kan da su razgovarala.

Kamila dakako nije čula niti glaska već samo vidila, da im se ustašca miču. Često, da dokaže, da ih je razumila, pružila bi prema njim ruke, al užasom uzmakoše djeca od toga čudnoga izraza svoje vlastite misli.

Gospoja des Arcis nije ni časka ostavila djeteta. Brižljivim okom motrila je svako i najmanje kretanje, svaki znak života. Da je slutila, da će abbé l' Épée doskora zažeć svjetlilo novo u tamnoj duši jadnih gluhoniemih, kolikom bi se radosti razigralo bilo majčino srce! Al ovako šta da je bolna učinila, čim da je suzbila prieku kob, što ju je kašnje odvažnost vriedna pobožna muža snimila sa toliko nevoljnika. Čudno je doista, da je svećenik bistrije vidio od majke, da je njegov razbor pronašo, što nemogaše pronaći tugujuće srce.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Vegetalci.

Zdravoslovna razpravica. Napisao dr. Ivan Dežman.

Noviji pokret u naravoslovnih znanostih i po tom u liečničtvu sa dvie je strane znamenit. Ponajprije po neizmjernom razvitku same znanosti, a onda i po tom, što se znanost ne ograničuje više na pojedine ljude, kako je to prije bivalo, već što učenjaci nastoje što više širiti med sviet poznavanje naravi i zakona njezinih. Napredak u ovom potonjem smjeru nije doista od male koristi, osobito u liečničtvu; poznavanjem samoga sebe i svega onoga, što može čovječjemu tielu i ustrojem njegovim naškoditi, odkloniti ćemo mnoge i mnoge bolesti. Čuvanje zdravlja to i jest najbolji liek proti bolestim. Tim je putem već udarila novija medicina i ja mislim da nije već daleko ono vrieme, gdje neće glavna zadaća liečnikova biti bolesti liečiti, već bolesti odklanjati, zdravlje čuvati.

Od kolike je neizmjerne koristi taj pravac u liečničtvu možemo to, da napomenem sjajan, ako i ne možebit sasvim shodan primjer, najbolje pri ciepljenju boginja viditi, gdje se tim jednostavnim sredstvom svake godine stotine hiljada djece smrti otmu.

Koliko je god svake hvale vriedno nastojanje pojedinca da zdravlje čuva i da prema tomu živi, to se je već ipak često dogodilo, da su njekoji, imajuć pred očima tu plemenitu misao i sebi i drugim koristiti, s pravoga puta zalutali, te su i sebe i svoje sljedbenike prevarili.

Na takovom su krivom putu i tako zvani vegetalci t. j. ljudi, koji neće da jedu ni mesa, ni nikakvih živinskih tvari, osim mlieka, veleć sasvim neosnovano da sva naklanjanja na bolesti i sve bolesti potiču od jedenja mesa.

Na skoro uvidiše i najžešći borioci za takav način hranjenja, da se taj princip nemože toliko osloniti na znanost, koliko na vjeru, te su oni počeli fizijologičke nezgrapnosti sladiti sa pobožnimi, teologičnimi promatranji tvrdeć napokon, da je jedenje mesa grieh. I zbilja nalazimo da su u Englezkoj vegetalci religiozna sekta, koja iskreno izpovieda, da nejede mesa iz — religioznoga načela. Ni Švajcar Hahne, koj je u St. Gallenu podigo zavod za takvo hranjenje nije ništa drugo, van puki sektirac, ako nije — špekulant.

S takovimi mi se ljudi nije inatiti, već upoznav se s mnogimi vegetalci u Hrvatskoj, za koje držim, da su iz prevelike brige za zdravlje pod otu se zastavu zapisali, hoću da razložim, da su oni na sasvim krivom putu, te da takvim načinom življenja miesto da zdravlje čuvaju zdravlje kvare.

Da dokažem to moje tvrdenje treba ponajprije da razložim čega čovječjemu tielu treba, a onda ima li onoga u bilinskoj hrani.

Onu temeljnu tvar u čovjeku, iz koje se sve u tielu tvori zovemo krv. Krv posreduje hranjenje, tvorenje i razstavljanje u tielu, a krv se sama iz hrane pravi i to tako, da se hrana (bielanjkaste sastavine njezine) pomoću želudačnoga i crievnoga soka pretvori u neku tekućinu, sličnu bielanjku i onda privede iz crieva kroz tanahne žilice ostaloj krvi. Tako dodje ta tekućina u pluća, gdje ju kisik (iz zraka) učini sposobnom za tvorenje potrebitih čestica u tielu.

Da uvidimo dakle čega ima u krvi, što krv mora iz hrane u se primiti, da može opet ono tielu podati.

U krvi ima 14 raznih elementa, od kojih su najglavniji kisik, vodik, ugljik i dušik. Tih elementa mora dakle i u hrani biti, ako hoćemo da se ona u krv privedu. Kako se tielo uviek troši, mora se ono uviek i obnavljati. Trošeć se tielo mora se i krv, kao temeljna tvar u njem trošiti, a prema tomu mora se ona i obnavljati. Kemično obnavljanje krvi dogadja se u plućih tim što se privede u pluća kisik (iz zraka) i što se odstrani u njih ugljik. Ugljik sastajuć se kisikom u plućih izgori i tim proizvadja potrebitu toplotu, koja je krvi nuždna za njezino dalnje kemično djelovanje. Dušika pako trebamo, da se iz njega prave krv i pletež (Gewebe). Polučiv dušik svoju svrhu sastaje se takodjer sa kisikom i izilazi mokračom.

Trošeć se dakle sveudilj ugljik i dušik moramo ga sveudilj tielu podavati i to uprav u onoj mjeri, u kojoj ga nestaje.

Ugljik i dušik biti će dakle ponajglavnija elementa, koja tielu trebaju i prema kolikoći tih elementa u hrani dieliti ćemo hranu u dvije glavne hrpe: u dihava i tvorna jestiva. Dihava biti će ona, koja služe za izvadjanje toplote, u kojih ima ponajviše ugljika, a tvorna jestiva ona, u kojih ima osobito mnogo dušika i koja služe za nadoknadjivanje iztrošenih i tvorenje novih čestica.

Medju dihava brojiti ćemo: mast (životinsku i bilinsku), škrob, teklinu, slador, vino, žestoka pića i pivo, a medju tvorna jestiva: liepivo, vlakninu, bielanjak, sočivninu, sirninu i krv.

U obće možemo reći, da u svih iz životinjstva dolazećih jestivih tvorne (bielanjkaste) tvari, a u onih iz bilinstva dihava (škrob i slador) pretežu. Ima dakle u jednih i drugih obojih tvari, ali u veoma nejednakom razmerju.

Iztraživanjem dokazalo se je da odrasao čovjek potroši popriečno svaki dan 310 gramma

(420 gramma ravna su jednoj funti) ugljena, i 130 gramma dušičnih sastavina, a med timi 20 gramma čistoga dušika.

Trateć čovjek svaki dan 2—3 funte kompaktnoga, a 3—4 funte tekućega hraniva, to mora u tom hranivu toliko ugljika i dušika biti, da se onaj potrošak može nadoknaditi.

Uzmimo ona dva ponajglavnija reprezentanta naše hrane: kruh i meso, pa ogledajmo kako stoji u njih to razmerje.

Dobar pšeničan kruh ima u 100 gramma po prilici 7 gramma dušičnih sastavina. Trebajuć pako čovjek kroz dan 130 takvih sastavina to bi on morao za 24 sata pojesti 1857 gramma kruha, da nadoknadi svoj potrošak dušika.

Ista kolikoća (100 gramma) kruha ima pako u sebi 30 gramma ugljena. Jer bi dakle 1033 grama kruha dostatno bilo, da se gubitak od 310 gramma ugljena nadoknadi, to bi čovjek, da nadoknadi potrošak dušika svaki dan dušik iz 824 gramma kruha više potrošio nego li mu ga treba, te bi to čovjeku naravno kroz dulje vreme zdravlju škodljivo bilo.

Kako je sa mesom? Uzmimo mršavo (u kom ima malo sala) meso bez kosti. U 100 gramma takvoga mesa ima 21 gramm dušičnih sastavina, a u tih 11 gramma ugljena i 3 dušika. Ako hoćemo dakle nadoknaditi onih 130 gramma dušičnih sastavina, što ih na dan trebamo, morat ćemo 619 gramma mesa pojesti, nu, da iz njega nadoknadimo potrebitih 310 gramma dušika trebat ćemo 2818 gramma mesa pojesti i tim ćemo naravno mnogo više dušika uzeti, nego li ga naše tielo trebati može.

Šta sliedi iz toga? Naravno to, da tielo nebi moglo za dugo obastati samo jednim il drugim takvim hranivom i da bi svaki čovjek, koj bi se samo jedne vrsti takvim hranivom hranio, bez dvojbe na skoro (po prilici za šest nedjelja) punim želudcem od glada umro.

Životinjska hrana ima premalo masti (i po tom dihava), a bilinska premalo bielanjkastih (tvornih) tvari.

A kako si je narav pomogla? Evo ovako; Složimo mi kruh i meso zajedno, pa sračunajmo njihov dušik i ugljik.

U 100 gramma kruha biti će po gornjem računu 70 gramma dušičnih sastavina i 300 gramma ugljena. U 286 gramma mesa biti će 60 gramma dušičnih sastavina i 31 gramm ugljena. Ukupno dakle u 1286 gramma kruha i mesa biti će 130 gramma dušičnih sastavina i 331 gramm uglena dake po prilici baš koliko smo rekli da čovjek na dan tih elementa treba.

Čovjek, koj hoće da živi prema naravi svojoj trebat će dakle mješovite hrane t. j. takve hrane, u kojoj ima ponajviše ugljena (hrane iz bilinstva) i takove hrane, u kojoj ima ponajviše dušika (hrane iz životinjstva) i ta hraniva imaju medju sobom u takvom razmerju stojati, da u hrani, koju za 24 sata pojedemo ima popriečno $^1/_6$ dušičnih i $^5/_6$ ugljičnih tvari.

Jedino mlieko ima u sebi sve sastavine krvi, nego je narav ono opredielila za čovjeka, komu još nisu kutnjaci (zubi) izrasli. Tada treba već zdravo tielo mesa, da se njim uzdrži vrlo potrebito probavno draženje, bez koga bi se pravilno djelovanje probavnih ustroja poremetilo.

Mlieko samo po sebi nije lahko probavljivo, jer se sirnina, koja je u njem, uslied upliva želudačne kiseline ugruši. Čim više sirnine u mlieku, tim težje je ono probavno, a čim manje opet sirnine tim je ono doduše laglje probavno, al zato i manje hranivo. Ugrušeno mlieko u želudcu mora se naravno opet razstaviti, a čim se veći takvi komadi u želudcu naprave, tim će ga želudačni sok težje razstavljati. Zato se ima mlieko na male obročiće, ili sa udrobljenim kruhom jesti, da se ne napravi iz mlieka u želudcu velika pogačica, koju će želudačni sok, čim je ona veća i deblja tim sporije moći raztavljati. Kod hranjena mliekom pravi se rado i odviše kiseline i to tim, što se mliečni slador u mliečnu kiselinu pretvori, a ona predje rado, osobito ako je usisanje u želudcu usporeno, u maslenu kiselinu,

Čovjek koj se izključivo bilinskom hranom hrani privesti će, kako sam dovoljno već pokazao, u tielo mnogo suvišna ugljena, koj neće moći sav u plućih izgorjeti; tim će početi jetra se puniti, počet će i salo se skupljati, te će zato na prvi pogled takvi ljudi, ako ih hektična narav ne suši, biti opuna, mekana, naduta lica, koje će mnogi za zdravo držati.

Ako uzmemo da bilinska hrana u obće čini čovjeka krotkim, blagoćudnim, to će on i nagibati na sentimentalnost i moći ćeš ga lahko uputiti u kojekakva religiozna načela. Iz toga nije ni težko bilo, da su vegetalci postali religioznom sektom. Izključivo bilinska hrana, kod koje treba mnogo veće probavne snage, uvjetovati će, kano kod Hindusa, osim pretilosti tielesnu i duhovnu tromost.

Od zdrava čovjeka zahtjeva narav, kako se po gore rečenom iz čitavoga tielesnoga sustava i svojstva zubi vidi, da se uviek samo mješovitom hranom hrani, jer on samo pri takvoj uspjevati može.

Trebat će kod te mješovite hrane izabirati u obće uviek onu, koja najviše hrani, koju najlaglje probavljaš i koja ti najviše sladi, jer će tako probavni ustroji najbolje se uzdržati, jer će tim pretvor hraniva u krv najviše se unaprediti i najlaglje se obaviti i tim će tielo uviek čvrsto biti, a samo u čvrstom tielu može duh badar biti.

Nješto ob umjetnostih.

Od Izidora K.

(Konac.)

Prije nego o porabi slikovnosti u arkitekturi dalje prosborim, valja mi spomenuti još njeke umjetnike, koji nasljedujuć Hansenov smjer postadoše znameniti, ti su Tiez i Romano Prvi sagradi više krasnih palača, od kojih spominjem samo palaču trgovca Kleina blizu dominikanskoga manastira; ona je tako veličanstveno i jednostavno koncipirana, da joj, što se jedinstvenoga i dostojanstvenoga utiska tiče, medju privatnimi sgradami Beča neima para. Romano nakitio je medju ostalim Schwarzenbergov trg svojimi djeli.

Uz Hansenov smjer ima u Beču i arkitekta, koji si uzore traže po Italiji. Tako je sagradio Weber kuću bečkih umjetnika, imajuć pred očima poznatu biblioteku Sansovina u Mljetcih. Preko puta mu na nesreću sagradi Hansen spomenutu već palaču družtva glasbenika te je posve porazio i uništio utisak Weberove, same po sebi dosta liepe sgrade. Ovdje mi valja spomenuti još i Van der Nülla, koj bijaše velik talent, što se dekoracije tiče, nu u strukturi nedostiže Hansena ni pomoćju Siccardsburga. Ni Hasenauer ni Löhr ni drugi nisu sretniji, kako dokazuje nemirno titrajuće pročelje kuće sa prolazom na Grabenu, grdobe od krovova na novoj palači nadvojvode Albrehta i ine im sgrade. Krepak odlučan profil, organično razdieljenje mase, dobro proračunano djelovanje svjetla i sjene manjka svim ovim umjetnikom.

Slikovni učin neobstoji u bojadisanju; dobar bakrorez, crno izradjena risarija, kip iz biela kamena i nebojadisane sgrade mogu vrlo slikovne biti.

Slikovnost obstoji dakle ponajprije u liepom razdieljenju svjetla, sjene i prozračne polusjene. To razredjenje osniva se na opreci mirnoga i titrajućega, oštroga i mehkoga, krepkoga i slaboga, jasnoga i tamnoga, velikoga, širokoga i sitnoga, tako da jedno drugim podkriepljeno djeluje. Kad k svemu tomu dodje i poraba boja, koje se opet svakojako razporediti i suprotnuti mogu, utisak je naravno još veći.

Bizantinsko-maurijski stil dokučuje takovim sjedinjenjem doista čarobne učine, što nam u nenadmašivoj mjeri pokaza Hansen sa svojom ulaznom dvoranom arzenala, jednoga od prvih mu diela. Orientalan način gradjenja je sam po sebi fantastičan, te ima njeku tajinstvenu moć uzrujati nas i na srce djelovati. Sgrade toga stila izgledaju silnije, veličanstvenije nego grčka, i to zato, što gledaocu kriju razmjerja noseće sile i nošene tege, te čine prividno, kao kašnje i gotika, sam kamen lahkim. Taj učin postigava iztočan stil ne samo tankimi stupovi i na podkovu nalik svodovi; dekoracija, nakit čine taj utisak podpunim, prikazujuć nam sve zidine kao da su iz lišća, vrpcâ i tkanina. Hansen je k tomu još veći dio nakita pozlatio a tim postigao osobito krasne učine. Svodovi se kao preobražuju u sjaju zlata a utisak je još veći, kad pozlata leži na malih ornamentih, koji titraju te se više sjaje nego ravne plote zlata. To svojstvo pozlate, kojim se uništuje utisak težine, upotriebio je Hansen i na Dražovoj palači, odrediv, da se na pozlaćenom zidu imadu izraditi freske, da tim olahkoti oku utisak težine i visočine posljednjega kata. Osim toga taj način uresa povećava svečani utisak veličanstvene palače.

Sve tu navedene osobitosti obrtne rabe se i u tkanina, filigranu, stolarstvu itd. U tom je obziru za nas vrlo poučna naša narodna umjetnost; nu valjalo bi nam o tekstilnoj i drugoj našoj narodnoj umjetnosti istom gradiva sakupljati; a tomu sakupljanju treba mnogo truda, nemamo bo još nikakve, kamo li podpune sbirke, gdje bi sve pregledno poredano bilo. Drugdje se motivi tkanina itd. razvijaju istom uplivom umjetnika i prošlosti; u nas je svemu tomu bogat izvor za umjetnike u samom narodu. Kao što nam narod naš pjesme pjeva a time daje gradiva za umjetnu poeziju, tako bi si u sretnijih okolnostih i to na nar. temelju osnovati moglo. Nebi li ove rieči mogle potaknuti pomisao da se sakupljaju proizvodi te narodne umjetnosti? Predmet bi najvećega truda dostojan bio. Sa motiva različitih tkanina razviše se divne forme grčkoga ornamenta, narodna keramika dade arkitekturi važnih podataka te je bitno pomogla stvoriti korintični stup; narodna tektonika razvila je već glavna načela konstrukcije, te je uviek silno uticala u graditeljstvo. Semperova protraživanja u tom pogledu veoma su zanimiva i za nas poučljiva; on je graditelj draždjanskoga žalibože izgorjeloga kazališta, klasično izobražen, poznaje, bivši dugo u Grčkoj, ondješnje umotvore, dakle je kompetentniji suditi o arkitekturi toj, nego ikoji samo iz knjiga crpeći pisac ob umjetnosti.

Govorio sam o slikovnom učinu u graditeljstvu.

Svatko će priznati, da nanj crna boja čini utisak sbilje i žalosti; biela pako utisak čistoće i nevinosti; zelena ko da nas nadom napunjuje, jer je boja proljeća; zlato sjajem navješćuje sjaj i bogatstvo; plava boja ljubice sjeća nas njene čednosti. Isto tako će svatko osjetiti, da crna i crvena u slogu, n. p. u dekoraciji dvorane, čine svečan utisak, biela u skladu sa plavom da dolikuje veselim prostorijam, riečju: svakomu skoro afektu ili razpoloženju duše naći je i boja ili slog boja kao izraz, koj ujedno sobstveni značaj boje sačinjava. I u glasbi svak glas ima svoju individualnost. Nebi li ludo bilo ići dragoj pod prozore mjesto tamburom gajdami i velikim bubnjem, a nebi li obratno isto tako ludo bilo tamburicom u bitki svirati davorije? Zašto dakle da je manje ludo, ako bi djevičanstvo ili

nevinost izraziti htjeli crnožutom bojom, nego kad u Beču bojadišu kasarne bielo i ružičasto, kao sobu nježne djevojčice? — Nije li vječna šteta što prečastni naši predji iz zagrebačke prvostolne crkve učiniše? Trivialni kreč morade nadomjestiti tmastnu boju lieta, dostojanstven trag duge prošlosti. Tko još nije osjetio čar gotičkoga hrama, gdje se svod u polutmini gubi, kad ga zastre sjena tajenstvenim misterijom, gdje svjetlo titra kroz bojadisana stakla u dimu tamjana, dižućem se ko u neizmjernu neznanu visinu vječnomu tvorcu! Kolik je jedinstven, svečan utisak crkve svetoga Stjepana u Beču, koj čim čovjek unidje srce razblažuje a dušu Bogu uzdiže. Što je molitva ako ju čuvstvo negovori? Neima li pako crkva poglavitu svrhu baš to čustvo kontemplacije pobuditi.

Potaknu li ovi redci koga na dalje promišljavanje o tom predmetu, postigli su tad svoju svrhu: koliko je predmet važan za nas spomenuo sam mjestimice.

Po staroj navadi priznavajuć samo ono za potrebno, što neposrednu hasnu donosi, ostali smo, gdje smo i bili. Znadem da je u buri plivajućemu težko mirno razmišljati i računati o budućem probitku; nu ima i u nas valjda sretnih, koji nestignuti talasi svagdanje brige i borbe mirno mogu razmišljati i o spomenutih stvarih — njim na pobudu daljnih, plodnih misli napisao sam ove rieči.

LISTAK.

Zadušnice Jučer su u Zagrebu na smrtni dan slavnoga Jelačića bana obslužavane svečane zadušnice najprije u prestolnoj crkvi za tim u crkvi sv. Marka. Uz te zadušnice pjevao se novi requiem od Zajca, a crkve bile su dubkom pune rodoljubivoga občinstva u svečanom odielu i crnini. U oči toga dana nakićen je spomenik Jelačićev zelenimi vienci uz toliko povladjivanje gradjanstva, ali su uzaludne bile sve priprave proti tomu već njekoliko dana udešavane.

Predstave na narodnom kazalištu tečajem zimske sezone 1869/70. Tečajem prošle zimske sezone bilo je u narodnom hrvatskom kazalištu 98 predstava. Od ovih spada 25 predstava na tragedije drame i igrokaze, 20 predstava na veće komedije (medju kojimi se samo dvie tragedije nalaze) a 53 predstave spadaju stranom na manje vesele igre, stranom na operete. Komadi prvi put na hrvatskom kazalištu prikazani jesu:

I. Drame i igrokazi: 1. Sin pustinje od Halma. 2. Valerija od Scribe-a. 3. Okovi od Scribe-a. 4. Clavigo od Göthe-a. 5. Romeo i Julija od Shakespere-a. 6. Don Carlos od Šillera. 7. Kip od pùti od Teobalda Cicconia. 8. Gringoire od Banville-a. 10. Dobričine seljaci od Sardou-a. 11. Krvava osveta od dra. Demetra.

II. Veće vesele igre: 1. Mentor u škripcu od Giranda. 2. Skupac od Moliera. 3. Neigrajte se ognjem od Putlica. 4. Nadripisar od Adolfi-a po Terencu. 5. Liečnik proti volji od Moliera. 6. Relegirani djaci od Benedixa.

III. Manje vesele igre: 1. Iznašo je prah po francezkom. 2. Tvrdoglavost od Benedixa. 3. Marija i Mortimer od Rosena. 4. Moj muž čita od Juliusa. 5. U čekaonici I. razreda od Emila. 6. Lokot po englezkom. 7. Prevejan suprug po francezkom.

IV. Operete: 1. Majstor Puff od Zajca. 2. Savojardi od Offenbacha. 3. Put u Kinu od Barbieria. 4. Mjesečnica od Zajca. 5. Lazzaroni od Zajca.

Ukupni broj novoprikazanih komada jest 29, tako da na svaku četvrtu predstavu po jedan novi komad pada, dočim je n. p. u bečkom dvorskom kazalištu u zimskoj sezoni 1868/9 izmedju 300 predstava samo 17 novih komada bilo.

Stariji dramatički plodovi bili su sliedeći prikazani:

I. Drame i igrokazi: Mejrima, Magelona, Gjuro Branković, Mletački trgovac, Angelo tiran padovanski, Cvrčak, Prababa, Razbojnici, Stari mladići.

II. Veće vesele igre: Vicomte Lestorières, Plod uzgoja, Misli da je bolestan, Čaša vode, Banditi, Mali parižki potepuh, Zapisnici vraga.

III. Manje vesele igre: Nije ljubomoran, Sol braka, Put kroz prozor, Pozvat ću kapetana, Žigica medju iskrami, Sva su sredstva dopuštena, Bieli Otelo, Visoki C, Ljubav ih mori, Liepa mlinarica, Zagorka, Velika radost velik strah, Partija piketa, Mladi obrstar.

IV. Lakrdije: Hoće da vraguje, Kazalištno bezumlje.

V. Operete: Blebetuša, Meka, Fridolin, Deset djevojaka, Mr. i madame Denis, Veseli djaci, Suprug pred vrati.

Po književnosti prikazani dramatični su plodovi: 2 izvorna (Ban i Demeter), 3 englezka (2 od Shakespere-a) 25 francuzkih (1 od V. Huga; 3 od Moliera; 5 od Scribe-a; 3 od Girardina; po 1 od Melesville-a, Meilhaça, Banville-a, i od drugih manjih). 24 njemačka (1 od Göthe-a, 2 od Schillera, 1 od Halma, 1 od Grillparzera, 1 od Putlica, 3 od Benedixa, 1 od Töpfera i od njekojih neznatnijih) 1 češki (od Kollara) 1 magjarski (od Egressy-a) 2 talijanska (Teobaldo Ciccogni i Girand Romano). Od svih ovih prikazanih komada nalazi ih se 38 u stal-

nom repertoiru bečkoga dvorskoga kazališta, 2 talijanska prikazuju se na najboljih pozorištih Italije.

Za ovaj put priobćuje se ovaj štatistički pregled, a budućom kojom prilikom budi u kratko iztaknuto, kakvim se je pravcem kanilo udariti pri sastavljanju ovoga repertoira i kakov je bio repertoir prijašnjih godina. —a.

Peštansko sveučilište. U Pešti je nedavno izašla brošura: „Zur Reform des Universitätswesens in Ungarn," u kojoj se veli: "die ungarische Universität nimmt unter allen Universitäten der Welt den letzten Rang ein." Dokaza tomu ima previše. U Pešti uči nauke 1000 pravnika, a sav pravoslovni fakultet ima samo sedam profesora; za narodnu ekonomiju, ugarsko državno pravo, finacijalne znanosti, politiku, nauk ob upravi i o županijah namješten je samo jedan jedini profesor, koj je osim toga zastupnik naroda i član financ. odbora Na bečkom sveučilištu ima 700 slušaoca liečničtva iz Ugarske, u Pešti samo 400 njih.

Mi se nadamo, da nećemo i mi morati čitati za nekoje vrieme po tudjih, osobito njemačkih novinah ovakove viesti o našem narodnom sveučilištu. Ako jest svakako istina, da Magjari nemajuć dosta svojih ljudi, nemogu ih ni od drugih naroda uzajmiti, al nemože to nikako za nas valjati, jer mi mislimo da ih u nas ima, al ih treba tražiti, makar po inozemstvu, kamo su već njekoji domaći sinovi našom krivnjom krenuti morali.

— U Pragu izlazi nakladom dra. Gregra: Rusko-česki slovar, sastavljen O. V. Rankom. Ne možemo se baš pohvaliti tim, što se nisu do sada u nas našli književnici, koji bi nam sastavili riečnike ruskoga, českoga i poljskoga jezika. Čini nam se, da od ovo nekoliko godina baš nenapredujemo u književnoj uzajamnosti slovinskoj, najmanje pako napreduje naša omladina.

Petrogradska izložba. U Petrogradu otvorena je nedavno znamenita izložba povjestnih likova ruskih slavnijih osoba. Ova je liepa misao, kano što skoro svaka u Rusiji, potaknuta u krugovih višjega plemstva. U odboru, koji je izložbu priredio, sjede knez A. B, Lobanov — Postovski, knez I. T. Paskević, gr. P. S. Stroganov, pisac o o umjetnosti D. V. Grigorović. i daroviti književnik A. A. Vasiljčikov. Izložba je u palači ministra nutršnjih diela Timaševa, koj je sve njezine prostorije otvorio ovoj umjetničkoj cieli. Najstariji su portreti iz XVI stoljeća: iz ovoga i sljedećega vieka imade jih 49, od kojih žaslužuju spomen cara Ivana groznoga, Borisa Godunova itd. Glavni diel izložbe čine likovi XVIII vieka, na koje je odbor osebitu pažnju obratio, jer su muževi ove dobe Rusiju podigli na velevlast evropsku. U tom dielu imade do 800 portreta. Razumjeva se, da se car Petar veliki ovdje iztiče; imade samo o njem 23 portreta; isto su tako predstavljeni svi glavniji pomoćnici Petrovi, kano Novgorodski Fr. Jakovljevič Lefort, knez A. Danilovič Menšikov, vojvoda B. P. Šeremetev itd. Posebni odjel čine lica carice Katarine i znamenitijih osoba u jezine dobe. Izložba se stegnula na portrete XVI — XVIII stoljeća propustivši naš viek. Likovi su sabrani iz različitih javnih i sukromnih zbirka ruskih. Kolike su koristi takove izložbe za povjest, umjetnost i poticanje na uzvišena diela, ne treba, istom razlagati, jer je dovoljno o tom poznat sud izobraženoga svieta. Mi Hrvati nesmiemo da kako za sada misliti na takovu izložbu, jer nam se uzkraćuje podpora za mnogo čednije podhvate; ta ni ono njekoliko slika, što jih imade naš narodni muzej, neimamo gdje smjestiti!

Proti milostinji. U Londonu je nedavno držana skupština pod predsjedničtvom lorda Derby-a, kojoj nije bila namjera viećati o tom, kako da se smogne što više milostinje za sirotinju, već u suprot da se izpita kako će se stegnuti suvišna milosrdnost. Lord Derby je konstatirao da se za londonske siromake troši na godinu sedam do osam mil. funti št. (preko 75. mil. for. našega novca.) Skupština je ova uvjerena bila da je to odviše, pa se je zato pobrinula za takovu organizaciju ubožničkih posala, da se pravi siromaki uzmognu prema potrebi podupirati, a drzovite dangube odbijati i na rad upućivati.

Nevaljalština današnjega vieka. O čem je u nas prije 20—30 godina samo gdjekoj novčar mislio i govorio: o tom dan danas razgovaraju i najobičniji ljudi; od čega se je njekad zaziralo kao od njekakove sumljive stvari, koja dolikuje samo pijavicam naroda: to dan danas malo ne sav sviet smatra sasvim poštenim poslom, čestitim zanimanjem, srećom pojedinaca i cielih obitelji. Igra na burzi, kojoj su u povodu sve moguće varke, podmićivanja, zasjenjivanja, zleporabe uredovne vlasti — danas je gotovo običnija i strastnija zabava nego igranje taroka. Ovo se je zlo razvriežilo po svemkolikom „prosvjećenom" svietu. Evo što nam o tom javljaju ćak amerikanske novine. Njemačke novine „Newyorker Demokrat" imenuju g. Tweeda, predsjednika Newyoržkoga senata, bezobraznim absolutistom i vrtoglavcem; medju ostalim vele te novine: Bedasti žablji narod u bari Newyoržkoj imao je dosada kladu za kralja svoga; na vruću molbu žaba imenovao im je sada Jupiter ròdu za kralja, koja će ih sve po redu nataknuti na svoj kljun i progutati. Prehranit će se uz to i njekoliko rodica. Ima željezničkih družtava, koja neće uzalud moliti državnu podporu od jednoga milijuna po prilici. Glasoviti razbojnici od Erie-željeznice mogu se nadati podpunoj pobjedi. Ukraden novac, kojim su podmitili dvie legislature, doteći će još i za treću. Uz Tweeda, jednoga od svojih ravnatelja, koj sjedi na prestolu senata, uz eksekutivnoga činovnika, koj je puko orudje, uz fondove, koji su dovoljni, da se podmite svi odbori legislature — može družtvo Erie-željeznice prkositi javnomu mnienju, može nosom zafrkavati budalam, koje je opljačkala. Tko će dakle tajiti, da su prekrasna i nade puna vremena, u kojih živimo! Vrtoglavci, varalice i kukavice vladaju suvereno, i zato nitko nemože znati, kako ćemo se izvaditi iz blata, u koje smo ugrezli, van da smo domišljati poput Münchhausena, pa da se uhvatimo za samu svoju kiku i da se ovako u vis dignemo.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 22. U Zagrebu dne 28. svibnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Mornarska.*

Spjevao I. T.

Desni vjetar eto dunu,
Odmotajmo biela jedra,
Odtisnimo ladju punu,
Nade nam su puna njedra:
Na polazku tome
S Bogom mili dome!
Tko nam mio, zdrav nam stoj,
Dok se k svomu vrati svoj!

Pučina je ta široka,
Uz nju nam se šire njedra,
Ljudine smo svi od oka
Hrabra srca, čela vedra;
Daleko je poći,
Bog će nam pomoći!
Vjera jači našu ćud,
Sinje more, vjerno bud!

Vjetar duva s punih usta
I nadima jedra biela,
Ladja leti, leti pusta,
Ko s tetive brza striela!
More se lelija,
Mornar šalu sbija,
I popieva, brajko moj,
Veselmo se oje, oj!

Vjetar stane, val se sleže,
Tad mornari jedra skinu,
Do vesala vitih bježe,
Nije stajat uz tišinu:
Veslaj, veslaj druže,
Dok ti sile služe,
U dalek je plovit kraj,
Naprednikov viek je taj!

Na noge se! eto bure,
Vihor mota, muti more,
Nebesa se ljuto tmure,
Val se diže poput gore,
Kroz mrak ciknu glasi:
Šèni krmom, spasi!
Tuj nevalja smetnja, strah,
Hrvat ladjom krmit zna!

Sinje more — naše polje,
Naše polje i borište,
Kano more burne volje
Hrvat tuda sreću ište,
Kud nam more puče,
Tud nas srce vuče,
I kud dalje dodje brod,
To nam draži dom i rod!

* Zamoliše nas davno već neki častnici naše mornarice a i dični naši primorci, da im pošljemo „mornarsku“. Evo je u „Viencu“ i želimo samo, da im udje pjesma u volju pa da se naši primorci kapetani slože i uglave, da nebude naše ladje bez našega „Vienca“, pa će biti i više pjesama, više ponosa i slave nam i našim primorcem. Red je našim prijateljem gospodinu pl. Zajcu, rodom primorcu i marljivoj pčelici, g. Kochu, da stvore krasan napjev ovoj pjesmi; imamo, tko će ju pjevati i širiti po svih lukah bieloga svieta!

Orlik i Orlenko.

Kozačka pripoviedka. Iz poljskoga od M. Čajkovskoga preveo Al. T.

V.

Od čertomeličke Siče[1] ostala samo hrpa kamenja i uz nju ogarene po zemlji ležeće gredice, nu trgu, pa stanu atamanskomu neima više ni traga. A ipak nije davno tomu, kako je tu Konstantin Horodenski, ataman košovskih Zaporožaca primio Mazepu i pristao na savez sa Švedi. Oj, nije davno tomu, kako su u čertomeličkoj Siči talambasi zatutnjali, a četrdeset kurena[2] skočilo na konje i odjurilo pod Pultavu na cara Petra. Od to doba Siča stidom poniknula pred djelom ruku ljudskih: što su ljudi uništili u njekoliko dana, tomu bi vrieme vjekove trebalo.

Ni žive duše neima više u čertomeličkoj Siči, samo je čuti ćukanje ćukova i huku sova; sliepi miševi prosiecaju zrak krilî; žabe krekeću uokolo, a kadkad skakuće i zec po postojbini kozačkoj — ljudi odselili se daleko u Tatarštinu.

Ove noći posjetili mnogi gosti ruševine sičanske; velik oganj silnim plamenom bukti, oko njega vrve rojevi Zaporožaca, razmahuju rukama, mašu čapkami, o nječem važnom sbore. Na jedan put sgrnuli se svikoliki u kolo, a unutra stupio momak visok kao bor, to je Horoškiević, zastavnik zaporožki.

„Ha! Gospodo i braćo, zlo je u Zaporožju! Ataman se poturčio, danas došao iz Bendera. Filip Orlik zaporožki ataman, zove se danas Osman paša; u mečetu klanja se pasjemu proroku; sutra ženi se s kćerju hana krimskoga, a nas podieliti će na kazane![3]“

„Prokleta nevjero!“ povikaše svi u jedan glas.

U to se začuo topot konjskih kopita. Zaporožci se okrenuli i opazili Orlenka i Gjuru, koji taj čas dojezdiše. Konji pobielili od znoja i pjene, kao da ih je tko bielom sapunicom natro, konjanici pocrnili od praha i rose. Zaporožci spoznali asavulu.

„Zdravo brate Orlenko, zdravo brate Gjuro, odkud tako naglo?“

Orlenko skoči s konja:

„Zdravo gospodo starešine“ i nastavi tužnim glasom: „idem s pokopa majčina.“

„A u svatove atamanu,“ dodade jedan od starešina.

Orlenku zasjaše se oči, u glavi mu se smrče i malo da se nesruši na zemlju.

„A s kom se ženi Filip Orlik?“ upita muklim glasom.

„S kćerju hana krimskoga i buzjačkoga, s crnookom Zulmom“, odvrati Horoškiević.

Orlenko nesluša više; tamno mu je pred očima, tamno u duši, mozak mu se vrti, noge klecaju. Horoškiević sali mu u grlo gutaj žganice, Orlenko se okriepi i upita:

„A gdje je stari Nečaj?“

„S atamanom u Benderu,“ odvratiše Zaporožci.

Orlenko stajaše jedno vrieme sav zamišljen, drugovi izbuljiše oči u njega; usta bijahu mu niema, samo lice govoraše mu glasno i odkrivaše u zabuni svojoj misli srca, kao svjetlo, što u pljuskavici vodopada odkriva boje svoje; tko izdaleka gledje, vidi samo srebropjenu lavu, valjajuću se s vrha u ponor, ali tko se približi i pogledje k suncu, taj će lasno opaziti i dugu od sedam boja i lamanje svjetla njezina. Glava više vriedi nego ruka; čovjek koj misliti znade, vriedi više nego ljudi, koji samo djelati mogu, oni nedokučuju što takov čovjek u glavi svojoj snuje — dosta je da snuje, napokon će izsnovati za njih polje djelovanja. Dugo stajaše Orlenko, viditi mu je, da mu srce bije boj težak i nemio, napokon promrmlja izpod nosa:

„Predkazala je — neka bude!“

Na to povišenim glasom progovori:

„Gospodo starešine, gospodo braćo! nedolikuje mi kao najmladjemu svjetovati vas, nego pristojalo bi mi se slušati vaše svjete, pogadjati vaše misli: ali danas, gdje uludo pogiba Kozačtvo, razvezao se i moj jezik, pred samim Bogom govorio bih: govoriti ću i pred vami. Svete su rieči otca Mazepe koj je jednoč rekao: Jedni kozaci služe za groš Lahom, drugi klanjaju se bielomu caru, treći brate se s bisurmami i kaljaju čistu vjeru družeć se s nevjernici. A zar mi nebi mogli, biti svoji u svojoj kući? Manjka li nam momaka, oružja, konja? Zar neimamo svega, kao i njegda za Konaševića Sahajdačnoga?[1] Dnjepar nije zarasao sitkom, još ćemo naći drva za šajke, još će nam se koj put otvoriti blagajnica sultanska. Zar ste, gospodo i braćo, zaboravili, kako je Vihovski, dok je našim atamanovao, odbio darove laške, jer nehtjede trgovati slobodom Kozačtva, kako je i glavu izgubio, a nije se predao; i Mazepa prezreo je prijateljstvo velikoga cara jer nehtjede dopustiti, da Kozaci budu tudji podanici. A sad jedna prelivoda, nevjera, odpadnik jedan za gladko lice mlade Tatarkinje“ — tu kao guja pozeleni od gnjeva — prima bisurmansku vjeru i za bisurmansko zlato hoće da kao čer-

---

[1] Stolica zaporožkih Kozaka. Po pultavskoj bitki razorio ju general Jakovljev.

[2] Kurenom zvahu Zaporožci pukovniju. Svaki kuren brojio je 500 do 1000 momaka.

[3] Kazan u tatarskom jeziku znači kotao. Tatarski čopori računali su se po kazanih; jer je stanovit broj momaka uviek iz jednoga kazana jeo.

[1] Petar Konašević nazvan Sahajdačni, jest najveći junak kozački. Bijaše atamanom 24 godine.

kezko roblje poturči Kozake! Zar da trpimo tu sramotu? Zar da budemo robovi? Ne! dok je naših ruku i sablja!"

Izvuče sablju, u istom hipu zablistaše u zraku i sablje ostalih.

„Smrt izdajici atamanu!" zaurlaše Zaporožci, slični čoporom vragova.

Orlenko nastavi:

„Gospodo i braćo, drugovi veselih Bruhovieckovih[1] četovanja po Tataršćini, zar ćete primiti za gospodju, za gospodaricu, za caricu Bisurmanku, koje otci bježahu pred vašim kopljem, kao pljeva pred vjetrom, i padahu pod vašimi mačevi, kao drvo pod sjekirom. Vi! koji ste pod Konstantinom Horodenskim svojimi prsi zaklanjali otca Mazepu i švedskoga junaka, zar ste zato slavom napunili Krivi lug?[2] Zar zato stojimo na razvalinah čertomeličke Siče, da se poklonimo turskoj pasjoj vjeri, atamanu bez stida i poštenja?"

Tu zaori gromka vika:

Nikad! nikad! radje poginimo svi do jednoga, nu poginuti će i ona prokleta nevjera. Orlenko vodi nas na Bender. Govoriš kao Dorošenko[3] — dao Bog te bio i kao Sahajdačni!"

Orlenko mahnu rukom preko čela.

„Ha! ako je tako vaša volja, gospodo starešine, neka bude. Netreba mi više, nego petsto momaka, ali hitrih i na hitrih konjih; prije nego Filip Orlik stupi u ložnicu s tatarskom zaručnicom, predati ćemo mu vjenčane darove, vriedne pasje vjere, vriedne odpadnika, poturčena atamana: ali vrieme prolazi, brzo na konje! Gjuro! amo ridju!"

Zaporožci pohrliše k svojim konjem, posjedaše i hrpimice odkasaše bilgorodskim stepam, sred kojih stajaše u to doba tabor zaporožkih kurena.

Na razvalinah čertomeličke Siče još je tišje nego li je prije bilo; sove i ćukovi odleteli, žabe od straha prestale kreketati. Kratko vrieme radovala se Siča posjetu svoje ljubezne djece, a zatim tugujuć pokrila se grobnom tišinom.

VI.

Filip Orlik prevalio je već petdesetu godinu, ali je još živ kao piškor, a čvrst kao siečanjski mraz. On je bio asavulom u atamana Mazepe. Za svaku misao mazepinu znao je Orlik; jer mu je ataman odkrivao najdublje tajne srca svoga. Filip nagadjao se s laškom gospodom i kraljem Stanislavom; on je išao k švedskomu kralju i posredovao medju Mazepom i Horodenskim. Po pultavskom porazu bavio se kao poslanik u Carigradu; tu je na divanu radio u korist švedskoga kralja i ukrajinskoga atamana, ali nije ni sebe zaboravio. Znao si steći ljubav sultanovu i najodličnijih paša; a kad je Mazepa preminuo i Karlo odjašio u Švedsku, da tamo pogine, on se nadovezao Konstantina Horodenskoga i postao pisarom zaporožkim, te darežljivosću, liepimi riečmi, vojničkimi zaslugami, stečenimi u vojni na Ruse, naklonio si srce Kozâka i prijazan Hana, u to doba pokrovitelja slobodna Kozačtva. Za nekoliko godina razstavi se Horodenski s ovim svietom, a zaporožki kozaci proglasiše Orlika kašovskim atamanom. Novi ataman često je čarkao po zadnjepranjskoj Ukrajini. Pohitila mladež iz ruske i poljske Kozačke i sjedinila se s braćom Zaporožci. U to doba prispjeo i Ivan iz Trihura. Nitko mu nije poznavao roda, niti ga za njega pitao — dosta, da je vješto mahao kopljem, odvažno udarao na neprijatelja.

Ataman ga obljubio kao vlastito diete i nadjenuo mu ime Orlenka, u znak svoje privrženosti. Kureni imenovali ga u brzo asavulom. Mladi Orlenko nosio listove u Bakčisaraj, često se razgovarao s Devlet Girajem, nu nije znao, kakovi se dogovori vode medju Orlikom i krimskim hanom; samo jedan put, pokazav mu kćer, reče Devlet:

„Tako mi proroka! krasna djevojka — vriedna i zaporožkoga Kozaka."

Orlenko se zarumenio, pogladio prstî brčiće i pogledao Zulmi u oči. Ona se nasmješila i od toga časa ljubav srcem im zavladala. Na jedan put promieni Orlik svoj dojakošni život, ostavi tabore zaporožke i nastani se u Benderu; nesnivaše on više o bojevih, nego gledaše kako će si dom ukrasiti iztočnim razkošjem. Kozaci mrmljahu, ali možna zaštita sultanova i hana krimskoga začepi im usta. U to baš vrieme zaiskao je bio Orlenko dozvolu, da može otići u poljsku Ukrajinu. Medjutim je Orlik odstupio od prečiste vjere Isusove i prodao dušu Mahomedu, proroku Meke; na njegovu dvoru vrve uz Kozake crni hadumi i suncem opureni Arapi; u njegovu haremu ženske iz svih krajeva svieta čekaju na zapoviedi gospodara svoga; a da sramota bude još veća primio ataman zaporožki ime Osman-paše i zaručio se sa Zulmom Bisurmankom, kćerju hana krimskoga i buzjačkoga.

Na dvoru Orlikovu velika svetčanost, u preddvorju tolika svetinja, da bi se bumbača s neba bačena ustavila na glavah ljudskih, a zemlje se nebi taknula. Danas je ulema blagosovio brak kćeri hanove sa atamanom zaporožkim. U haremu poturčena atamana sjajna gostba, a na gostbi: han, veliki vezir, dvanaest paša, sto dvadeset aga, tri stotine mirža, begovom ni broja se nezna, i još k tomu njekoliko zaporožkih starešina. Zveče musulmanski

[1] Bruhoviecki ataman košovski plienio je po Tataršćini.

[2] Po pultavskom porazu zaklanjaše Horodenski sa svojimi Zaporošci bježeće Karlove i Mazepine čete te tom zgodom odlikovaše se Zaporožci divnim junačtvom kod Krivoga luga.

[3] Ataman kozački, izvrstan govornik.

šezdari,[1] zvuče lutnje i gusle kozačke, djevice sa iztoka pjevaju pjesme čiste ljubavi, iz usta lutnjara kozačkih ori se junačka pjesma, na stolu izabrana jela, a u peharih rujno vino. Što je Mahomed zabranio, to je Amurat dozvolio,[2] te takvom razkošju pritišće Musulman k ustima svojima pehar s vinom, kao da cjeliva usta djevice gruzijske. Svi se raduju i vesele; jedina zaručnica zamišljena je i tužna, te neće da snimi koprene — boji se valjda potamnit vatrom svojih očiu sjaj svetla gorećega u alabastrovih žarah. Pa ipak nitko se nedivi niti zabuni, niti turobnosti njenoj; ta zar srce mlada vojnika nebije silnije u oči prvoga boja? zašto bi mlada djevica mirnija bila u oči nova još nekušana života? Orlik ponosan kao sultan, sletan kao najsretniji čovjek, gledje naokolo sievajućim od radosti okom nu pogled mu se neprestano vraća k zaručnici; gosti neštede ni jela, ni pića; vino kao driemak šumi im u glavi.

U to unidje stari Kozak Nečaj: ponosno hodi, neprigiblje glave, nego odprto gledje u oči oholim Turkom, a približiv se Orliku reče:

„Otče atamane, evo pisma“ i izruči mu list — „poslanik čeka na svjedočanstvo, da ga je predao.“

„A odkud Nečaju?“

„Iz Trihura, od gospodje starostkinje“ odvrati tiho Nečaj.“

Orlik pobliedi, uzdrhta se, uze list i turi ga u džep.

„Nečaju, sutra ću odpisati.“

Nečaj skrenu glavom:

„Netreba nikakova odpisa.“

„Nečaju, sutra ćemo o tom govoriti“ na novo reče ataman.

Ode Nečaj, nu kako mu bješe viditi na licu, vrlo zlovoljan. Ataman htjeo bi si raztjerati kojekakve misli, te izpraznjuje pehar za peharom, ali se nemože opiti, obraća se k zaručnici, govori joj, ona mu neodgovara, ruka bavi mu se neprestano listom; zapovieda sviračem, da silnije sviraju, svirači udaraju, da sve žice pucaju, a tako puca s nepokoja i srce atamanovo. Slutnja mu šapće: zlo te čeka — pa ipak neće da otvori lista, boji se, da mu koja nemila viest neogorča radosti današnjega dana, voli drhtati s nepokoja. Musulmani piju šerbe, srču kavu, a robkinje atamanove započele svoje plesove; već je bilo blizu pol noći, Fatma unišla i javila, da je ložnica spremljena. Na zapovied otčevu podigla se Zulma i uprla se o ramena dadiljina; drhćuć kao šiba na vodi izadje iz blagovališta, a suza straha, ili boli ovlaži joj bielu koprenu. Već se i Orlik spremao na polazak, kadno se začu buka na dvorištu; gosti poskočiše s mjesta svojih, Orlik potrča k vratima. U to se otvoriše vrata, unutra stupi rob Azab i reče:

„Veliki pašo, momci zaporožki dojezdiše s darovi i čestitkom.“

„Sutra!“ odvrati Orlik, ali prije nego je dovršio, što je reći htjeo, unidje Orlenko.

„Asavulo! ti si to moje diete!“ povika ataman.

Grozno bješe pogledati Orlenka; htjeo se veselim pokazati, nu kao mahnit bacaše očima po sobi, kao da bi nekoga tražio; htjeo se nasmiešiti, nu usta mu se tako grozno izkrivila, da se je ataman mašio sablji za balčak — u to reče asavula:

„Gospodine atamane! premda nisi ubaviestio zaporožkih junaka o tvojih svatovih, oni ti ipak kao vodji svomu šalju po meni darove i čestitku.“

Nježnim glasom prekinu ga Orlik:

„Orlenko, poznajem tvoje srce, hvala braći Zaporožcem, sutra ćemo se porazgovoriti; budi danas mjesto mene gospodarom, jer mene čeka zaručnica.“

Na ove rieči pocrveni Orlenko:

„Ha! pasja vjero, odpadniče, danas ćemo se ogledati.“

Ataman pograbi sablju, nu Orlenko zviždnu i petdeset Kozaka s golimi sabljami nahrupi u sobu. Gosti mašiše se oružja, nu Orlenko povika:

„Svietli hane, čestiti paše! manite se oružja! jedan samo čas i neima vas više — mi imamo posla samo s atamanom.“

Musulmani stajahu kao okamenjeni, a i Kozaci tako. Asavula približi se k Orliku:

„Amo mač tvoj nevjero!“

Ataman htjede ga posjeći, nu promaši, u oka trenu izvuče Orlenko mač i zabode ga atamanu u prsa. — Orlik se svali; u to dotrča stari Nečaj i bolno zavapi:

„Što si učinio, gospodičiću!“

Ali Orlenko nesluša, nego viče:

„Gdje je zaručnica?“ i trči k vratam vodećim u harem.

Devlet i paše hoće da idu za njim u potjeru, ali poput zida stoje u predsobju Kozaci. Nečaj podignuo ranjenoga atamana, položio ga na ćilim i reče:

„Orliče! Orliče! to je sin tvoj!“

Ataman izvalio oči:

„Tko je sin moj?“

„Orlenko je sin tvoj.“

Kozaci i Musulmani obkolili umirajućega, te nitko nemisli započimat boja niti progoniti Orlenka; samo Devlet pjeni se od gnjeva, nu sve to više Zaporožaca ulazi u dvoranu, te niti koga puste unutra, niti van. Han pograbio mač, ali mu ga namah oduzeše; otimao se neprestano Kozakom držeći ga za ruke.

Krv curi iz rane; Nečaj ju ustavlja, a Orlik govori slabim glasom:

[1] Stroj sličan lutnji.

[2] Knez Kentemir spominje u svom djelu, da je Amurat II. dozvolio Musulmanom piti vina.

„Tko? — On moj sin? — Orlenko? Nečaju izvadi pismo iz džepa."

Nečaj izvadio list. Ataman osviestiv se malko odpečati ga i izvadi iz zamotka dva papira, jedan užužvan, a drugi čist.

„Čitaj koj!" reče Orlik; a jedan izmedju Zaporožaca uze čitati ovako:

„Dragi Filipe! ja umirem i još te ljubim, naš sin Ivan iz Trihura jest na Zaporožju, jest uz tebe. Budi zdrav i sretan. Tvoja Ivana."

Orlika obliše suze i reče:

„Čitaj!"

Kozak odmota drugo pismo i čitaše:

„Ja niže podpisani kunem se Bogom i svim što mi je sveto, da primam za svoga sina Ivana rodjenoga od Ivane Vihovske, moje buduće supruge, dajem mu moje obiteljsko ime, te nigda u nijednom slučaju neću pogaziti ove svoje rieči. Šimun Voronić, starosta smolenski."

Jedva dovršio Kozak, al unutra pade Orlenko; divja radost sieva mu u očima, lice mu uzrujano i skoči k atamanu:

„Ha! nevjero! lišio si me drage, a ja tebe života; idi ako možeš i kušaj bračne slasti — ona je već moja!"

Slabim glasom odazva se Orlik:

„Orlenko! Ivane! nebuncaj! ta ti si sin moj! čitaj!"

Orlenko uzdrhta se uočiv pismo.

„To je majka moja pisala!" pročitav ga pade na koljena.

„Otče! Otče!" zavapi — „ja sam tvoj ubojica."

Orlik uze ga za ruku i opaziv srebren prsten, dar umirajuće majke, reče:

„Ja joj dadoh taj prsten. Ljubio sam Ivanu i ona je ljubila mene: ali ja sam bio prost Kozak, a ona unukinja velikoga atamana; ona žrtvova ljubav ponosu svomu i podje za plemića. Od to doba i ja sam slave poželio. Vidio sam ju u Čehrinju i osjetio, da ju srce moje ljubi kao i prije. Ona mi se potuži, da joj Voronić predbaciva njegdanju ljubav i tvoj porod, te da ju je prevario. Nisam se dugo smišljao. Mač moj posječe Voronića. Mazepi trebaše poljskoga plemstva, rečeno mu zato, da je starosta umro naglom smrću. Ja sam ga ubio rad pogrde nanešene mojoj ljubavi, mojemu djetetu. Sine! ogrli me, ja ti opraššćam, ja nisam znao, da ti poznaješ, da si vidio Zulmu."

Orlenko plakaše, a i svi drugi stajahu duboko ganuti, jedini han gledaše niemo izpred sebe. Sve se većma gasile oči Orlikove i umiruć reče:

„Bože, smiluj mi se! — Momci oprostite — sine ogrli me!"

Htjede poljubiti sina, al u to izdahnu. Orlenko baca mahnite poglede na sve strane, groza mu srce mori, kad al unidje Zulma. Ljubav i nada divnom ju krasotom obasjavaju; perčini joj razbacani, koprena nekrije biela lica, lahka haljina jedva pokriva vitak stas. Nemari za otca, ni za gomilu ljudstva; nevidi trupla, pretiskuje se i baca Orlenku o vrat. Orlenko strese se kao vrag poškropljen svetom vodom i silno odtisnu ljubovcu, te odskočiv reče:

„Ja te nisam vriedan, ubio sam otca. — Ženo! vraže! ti si zločin taj u srce mi ulila, ti si rukom mojom zločin taj izvela!"

Zulma pogleda na grozno lice Orlenkovo, pogleda na truplo Orlikovo, zadrhta se i sruši na zemlju. Zaman nastoji otac osvjestiti ju, zaman joj Fatma i robkinje taru tielo, ono je već ukočeno i studeno kao led. Zdvojno kriknu Orlenko:

„Ubio sam otca, ubio ljubovnicu, još će mnoga žrtva pasti, prije nego bude kraj životu momu!"

Izpade iz dvorane kao mamen, za njim pohitiše Kozaci i skočiše na konje. Kao što uzagrabce dojahaše u dvor, tako i uzagrabce odoše iz dvora.

U Benderu mjesto u svatove spremaju se na pokop, a supruzi razdieljeni za života, poslie smrti sastaju se u jednom grobu.[1]

VII.

Na razvalinah čertomelićke Siče utaborili se kureni zaporožki. Dan je upavo svanuo i obasjao zelene livade i plavkastu vodu Dnjeprovu sred koje stajaše otok, a na njem kozačka oružnica. Kozaci uprli oči k buzjačkim stepam, na kojih se uzdigao velik oblak praha.

„Evo naših!" povikaše momci.

U taj par pomolili se iz prašine Zaporožci, i razpršivši se poljem gone uzagrabce. Prva dotrčala k taboru ridja: na njoj sjedi Orlenko kao prikovan, grozno gledje oko sebe.

„Što je nova?" pitaju Kozaci.

Orlenko negovori ništa, izvadio samo krvavu sablju i maše šnjom po zraku. Za njim dojezdili i drugi jezdci, i pripoviedaju, što se dogodilo.

Starešine u red stavljaju kurene i oglasuju, da će se birati ataman košovski. Po svih kurenih momci čapke u vis dižu i viču:

„Živio Orlenko naš ataman! on je prolio krv otčevu, — neće štediti ni krvi neprijateljske. — Živio ataman Orlenko, živio mnogo ljeta!"

Orlenko primi bunčak atamanski, zatače za čapku čapljino pero i grozno škripnu zubmi, kao da bi se od radosti nasmiešio. Piju Zaporožci med i rakiju, pije junački i mladi ataman. Boja i pliena hoće se kozakom. Mladi ataman svečano obećaje, da će ih voditi u boj i na plien.

[1] Filip Orlik bješe asavulom u Mazepe, a po smrti Horodenskoga košovškim atamanom. Poturčiv se oženi se s tatarkinjom. Zaporožci svrgoše ga s atamanstva, a jedan ga od njih vlastitom rukom ubio — toliko poviest.

Sad već, jadni Orlenko, posred mira, neimaš više mira; krv otčeva okalja ti sviest, novom krvju treba oprati staru krv; zločin tišti dušu tvoju, novim zločinom treba zatrti stari zločin : sliepim slučajem upoznao si se s paklom, nije više časa uzmaku: napred ti je istom stazom koracati. —

Kozaci ljube novoga atamana, jer mu je na očima viditi, da je boja željan, a bude li boja, biti će i bogata pliena Kozakom.

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

VI.

Zaman je na svietu
Mnogo dika liepih,
S tebe liepe samo
Moje srce strepi.

Na te mislim uviek
U snu i na javi,
S tobom jednom samo
Srce mi se bavi.

Kada rujna zora
Kupa se u rosi,
Samo tvoju dragost
Zora na um nosi.

I kad zemlju zastre
Noćna tmina jaka,
Samo tvoja sjajnost
Svietli mi iz mraka.

Sve mi potamnjele
Zviezde milovidne,
Do li tebe jedne
I sjajne i stidne!

Gluh sam tudjim hvalam
U zaglušnu šumu,
Samo ti si diko
Vazda mi na umu!

VII.

Kad sam juče, braćo,
Rujno vince pio,
Onaj hulja Ljeljo
Uza me je sio.

Služila mi vince
Smiešeća se draga,
Sav se uzvrpolih
Uz božića naga.

Od napoja sladka
Jače srce kuca,
A o čašu čašom
Hulja Ljeljo kuca.

I nazdravlja dici,
Momu milovanju,
A ja otrov isti
Popio bi za nju.

U nju gledeć svaku —
Srknem duškom jednim,
A što više pijem,
Sve to više žednim.

Ubi mene vino
I dragine oči,
Opasno je piti,
Kada draga toči.

Pero i Kamila.

Pripoviedka od Alfreda Musseta.

(Dalje.)

Kad su male Kamiline prijateljice dorasle bile prvoj poduki, vrlo se ona žalostila, da i nju nedoučava odgojiteljica kao druge. U njekoga susjeda bijaše pristara učiteljica Englezkinja, ženska prestroga i cjepidlaka, prava mučiteljica svojoj učenici. Kamila, budući često prisutna tomu podučavanju, u čudu je gledala kako se mala njezina prijateljica muči, i kao da joj je htjela tupoj glavici svoje prijateljice priteći u pomoć; zaplakala bi dapače, kad je stara Englezkinja svoju učenicu karala.

Najviše muke snašlo bi ju, kad je bila pri kakvoj glasbenoj poduki. Stojeć do glasovira prebirala je nehotice sitne prste gledjuć učiteljicu nepomično velikima crnima očima — a oči joj bijahu prekrasne. Kao da je htjela pitat, šta se tu radi, i često bi dirnula čas nježno, čas živo u nje pojmivo joj glasbilo.

Za druge stvorove i predmete, koji drugu djecu živo zanimaju, malo je marila. Motrila je stvari i sjećala ih se, kao druga djeca. Nu kad je opazila da djeca razne stvari prstom označuju, da im se usne miču na način, Kamili nerazumljiv, veoma bi se raztužila. Zavukla bi se u kakov zakutak, te stala ili kamenom, ili grančicom crtati po pjesku znakove, što ih je bila vidjela u knjižicah svojih drugarica.

Susjed običavao je zajedno sa djecom pomolit se bogu o zdravoj Mariji; Kamili bijaše taj prizor čudna, neshvatljiva tajna. Klekla bi kraj druge djece, sklopila ručice, neznajući zašto. Chevalier smatrao je to povredom boga: — Uklonite mi diete, znao je reći, da nevidim toga majmunstva. — Pusti, odgovori mu jednom žena, moja će skrb biti, da izprosim od boga zato oproštenje.

Za rana pojaviše se u Kamili prvi znaci njeke čudne vlastitosti, što ju Škoti zovu dvojakim vidom, učenjaci magnetizmom, a većina sadanjih liečnika bolešću. Mala gluhoniemka ćutila je, kad su joj se primicale mile osobe, i često bi izašla pred njih, prem neubavieštena, da tko dolazi.

Nu djeca nisu samo približavala se maloj nesretnici njekako bojazljivo, dapače joj se ugibahu njekim prezirom. Njeka djevojčica, neznajući za pomilovanje, stala je jednoč pred malu siroticu, te je tako maloj sirotici kroz smieh nabrbljala koješta te pozvala ju, da odgovori. Djeca znala se uhvatit u kolo, te premetati nožice pjevajući:

Igra kolo naokolo,
Dvaest djevojaka —

Kamila ih je sa strane mirno motrila i mjerila gibanje nožica, nasloniv se na kakvu klup i kimajuć liepom glavicom. Liepo ju bilo gledati, al i tužno.

Ponajživlja želja te male, po naravi zanemarene, glavice bijaše, da pomogne sbrajati brojeve svojoj maloj susjedi, koja se učila računstvu. Brojevi zadavahu maloj susjedi puno muke. Nije dakle trebalo brojit dalje neg do dvanajst ili petnajst. Kamila bi opazila, da susjeda brojeći na prste krivo broji, da joj pomogne; raztvori obje ruke. I ona se bila od majke naučila za silu sbrajati; znala je, da dva puta dva čine četiri. I zvier i ptica znade brojit do dva i tri, premda neznamo kako. Kamila imala je tuj dakako dalje brojiti, al opet nije imala, neg deset prsti. Držala je dakle jadna sirotica pred očima svih deset prstića puna najbolje volje, kao pošten čovjek, koji je rad namiriti dug, a neima novaca.

Koketerija javlja se već za rana kod ženskih; kod Kamile tomu ni traga. Chevalier se tomu čudio, majka tužno nasmiešila.

— Ipak je liepa znala je reći svomu mužu; i gurnula bi takvom prilikom nježno kćercu, da ide k otcu, da joj vidi vitki stas i male mile nožice.

Rastući sve to više, rasla u njoj i želja — ne za vjerom, koje nije poznavala — već za crkvom, koju je pozorno motrila.

Možda se u njezinoj duši pojavio neodoljivi onaj nagon, koj čini da se djetetu od deset godina hoće primit na sebe vunenu priprostu halju, potražit oskudne i bolujuće i tako protrajati vas svoj život. Doći i proći će puno učenjaka a neće nam protumačit te sanjarije, ali u istinu postoje.

„Budući čedom nevidjah ni boga ni neba," rieči su doista uzvišene a napisà ih gluhoniemak. U Kamile nije dakako toliko snage bilo. Lik majke božje, nevješto sazdan od voska na plavetnom zadku, ka kakov krčmarski cimer — crkven dječaćić, odieven u staro crkveno ruho — provod svećenika na kakvo razmatranje nuka sve to misli djeteta? Tko zna, al diete gleda i motri.

IV.

— Ipak je krasna! ponovio bi chevalier po više puta i Kamila bijaše u istinu liepa. Lišce suoblo i pravilno, čisti mu izraz, živahna im rumen odavaše sjajuć čisto i bistro joj srdce. Kamila bijaše omalena, bieloputna al ne blieda, duge crne kose. Živa i vesela nije tajila svoje ćudi; nježna i kadšto tužna, kan da nije marila za svoju nesreću; kretala se za čudo milo, niemimi znaci javljala je puno duha i smielosti; vješto se znala izraziti, lasno i znakove drugih shvaćala, a kraj toga bila pokorna i poslušna.

Mučke ju je kadkad chevalier, ko i njegova žena, promatrao. Toliko ljepote, toliko miline, a opet toliko nesreće i groze! — Da poludiš! — Često bi Kamilu živo zagrlio, te reko: „Ta nisam ja zao čovjek!"

Nakraj perivoja u šumi protezao se drvored. Tude je chevalier često poslje doručka šetao. S prozora svoje sobe gledala je gospoja des Arcis, kako joj odlazi i drvećem prolazi. Nije smjela, da ga potraži. Tužno gledaše čovjeka, koj joj bijaše više ljubovnikom po srcu, neg mužem po zakonu; koj je nikad ukorio nije, komu ni ona nenadje ni najmanjega prikora, koj je nije više smio ljubit, jer je postala majkom.

Jednoga se jutra ipak ohrabri. Sadje u vrt, odievena jutrnjom haljinom, liepa kao mladi danak. Srce joj kucaše silno. U njekoga susjeda pripravljao se ples za dječicu. Gospoja htjede, da povede Kamilu sobom na ples. Htjela je vidit, kako li će sviet dirnut Kamilina ljepota. Svu bje noć probdila, snujuć, kakovu bi haljinu pripravila maloj. Mislila, i smislila puna nade što je znala bolje i ljepše.

— Valja, reče si sama, da se moj muž jedan put ponosi malom siroticom. Govorit do duše neće ništa, al će zato liepa biti."

Chevalier, opaziv si ženu, podje prema njoj, i poljubi ju u ruku počitanjem i udvornošću vriednom Versaillesa, čega se nije nikad bio ostavio kraj svoje prirodnosti. S prvine govorili su o stvarih neznatnih, zatim krenuli natrag kući.

Gospoja des Arcis tražila je kojekako, predložit mužu si, da pusti malu na ples, te skršit time odluku muža si začetu si kod Kami-

lina poroda, da se najme mala nesmje pokazat pred svietom.

Već miso, da bude Kamila vidjelom očima nemilih zlobnika uzrujala je chevaliera do skrajnosti. Očito i jasno bje izjavio ženi svoju tvrdu volju, da Kamila nesmje izaći pred sviet. Valjalo je dakle gospoji des Arcis pronaći stranputicu, il izliku, da o svojoj nakani progovori, da ju i izvede.

Medjutim kao da je chevalier puno razmišljao. Nenadan slučaj, reče ženi, da je zadesio njekoga od njegovih rodjaka, te podosta poremetio imućtvo njegove obitelji, da mu valja pripazit, da se nezgoda, kako tako ukloni; probitak il gubitak njegov, dakle i gospoje des Arcis da je u tom poslu zapleten, nebude li od njega ozbiljske brige. U kratko da će morat svakako na njeko vrieme u Holandiju, da se dogovori s njekim novčarom; a poso da je vrlo prešan, zato da će morat svakako drugoga jutra na put.

Gospoja des Arcis shvatila je s mjesta razlog tomu putu. Chevalieru nebijaše ni na kraj pameti ostavit svoju ženu. Al neodoljiva sila nukala ga je odaljit se od nje za njeko vrieme, da se povrati nješta mirniji.

Prava bólja sili čovjeka, da njeko vrieme prosamuje, ko što i životinju, kad ju je snašla kakova bolest.

S prvine začudi se gospoja des Arcis na toliko, da nije ni odvratila na to nego neznatnih doskočica, koje joj se mùkom izvinuše jezikom, što vazda biva, kad nesmješ da izrekneš, što misliš: napokon nadje, da je put posve nuždan; chevalier da misli pravo, pošto je važnost posla to zahtievala; nije dakle prigovorila ni riečce. Al dok je tako mirno govorila, težki joj jadi zavladaše srcem; reče, da je sustala, pa sjedne na klup.

Tu siedjaše dugo spuštenih ruku, nagnute glave, gledjuć u zemlju, gubeć se u čudne misli. Gospoja des Arcis nebje dosada okusila ni velike radosti, ni velikih zabava. Nebudući uznosita duha osjećala je boli jače i življe. Udatba bijaše nenadana nečuvena sreća; u dugo čislo mutnih neveselih joj dana sinula bje sjajna zràka, sad ju je zatekla noć.

Razmišljala je dugo. Chevalier odvrnuv oči nemirno čekaše, neće li se vratiti u dvor. Dignu se, pa opet sjednu. Napokon dignu se i gospoja des Arcis, chevalier ju uze pod ruku, te se povratiše u dvor.

Dodje hora objedu: gospoja des Arcis zakaza, da je bolestna, da neće doći k stolu. Klečeć pred razpelom protrajala čitav dan u svojoj sobi. Sobarica zašla bi višeputa u sobu. Primiv od gospodara zapovjed, da pazi na gospoju zapitala bi višeputa, netraži li štogodj; gospoja ne odvrati riečce. Oko osme ure pozvoni, zapoviedi da se donese Kamilina nova haljina, i da se zapregne.

Kamila, premda diete, bijaše vita, tanka stasa. Na ovo milo tielce, koje se stalo razvijati u puni djevičanski oblik stavi majka ures priprost, al milovidan. Biela izvezena halja od muselina, male biele postolice, ogrljak od amerikanskih zrna, vienac od modraca cvieta — to bijaše nakit Kamilin, koja se ponosom gledala i od radosti skakala. Majka, odievena u svilenu haljinu, kao gospoja, koja nekani plesat, kliknu zagrliv svoje diete:

— Liepa si, duše mi, preliepa!"

U to nadodjn chevalier.

Gospoja des Arcis, nipošto smetena, zapita slugu, je l' kočija spremna, zapita muža, hoće li poć. Chevalier podade joj ruku i tako podjoše — na ples.

Prvi put vidio je sviet Kamilu. Puno se bilo čulo za nju. Svačije oko otimaše se za djevojčicom. Sviet se nadao vidit gospoju des Arcis smetenom, nemirnom; sviet se prevario. Nakon običnih poklona sjednu gospa mirna lica, i dok je svatko čudno i zanimivo motrio njezino diete, pustila je, da se malo prodje po sobi ni nehajeći zato.

Kamila nadje svoje znanice i prijateljice, poletila i k ovoj i k onoj, kao da je u svom vrtu. Nu dječica pozdraviše ju njekako hladno. Chevalier stojeć podalje s toga je prizora mnogo trpio Prijatelji mu pristupiše k njemu, te stadoše hvalit ljepotu njegove kćeri; strane, neznane mu osobe tražile upoznat se s njime, da mu uzmogu kazat riečcu, kako mila da mu je kćerka. Osjećao je, da ga sviet tješi, a utjeha nebijaše mu po volji. Al kad je vidio, da sav sviet divećim se okom promatra malu, opet mu srce zaigra od radosti. Obišav i pozdraviv znakovî cielo družtvo, stane Kamila svojoj majci do koljena. Gosti bi došli k njoj sad s ove sad s one strane, da se ljubopitnim okom nagledaju toga čuda. Mala nije nego pozdravljala sviet smjernim poklonom ili pruživ im ručicu, ili je sitnimi prstići slala poljubaca majkam svojih malih drugarica a sve to neopisivom milinom. Povrativ se mirno k majci svojoj, stadoše se svi čuditi okretnosti i milju Kamilinu. I u istinu nije bilo pomislit si dražestnijega milja od ove dražestne slike, u koju je nesretna duša na vieke skovana bila. Taj viti stas, ti dugi uvojci, te munjevite oči uzhitiše sav sviet.

U isti mah, kad su njezine očice radile sve odgonetati, njeni znakovi sve kazati, prosu joj se liščem sjetnim pri svakom okretu, pri svakom migu njeko čudno veličje, s koga bi se i kipar i slikar u čudu našo bio. Sviet zaokupi gospoju des Arcis te stade izpitkivati znakovî Kamilu. Divljenje i spregu zamienili prijazan i milovanje. A taj prijazni uzhit preotimao sve to većma mah idući od usti do usti. Nikad nije sviet vidio ljepšega djeteta; toj liepoj sliki nije bilo naći prilike, nad njenim miljem nije bilo

milja. Kamila slavila je slavlje, komu nije para bilo, nu kojega nije mala pojmila.

Al ga pojmi gospoja des Arcis. S vana mirna, osjećala, kako joj srce silno bije od radosti i sreće, kakove nije doživila bila za svega svoga vieka. Ona i muž joj gledahu se zamjenitim posmjehom, koj je više vriedio od suza.

U to sjedne njeka od djevojaka za glasovir, te stade igrati na ples. Djeca ponamjestiv se u kolo stadoše plesati korakom, kako ih je bio naučio učitelj plesa. Roditelji počeše si medjusobno čestitati, da je ta mala zabava vrlo mila, da se u te plesačice il u onoga plesača javlja finoća njegovih roditelja. Tu je bilo glasna smieha od djece, običnih pošalica od mlade gospode, modnih razpravica od gospodična, čevrljanja od staraca, kiselastih i sladkastih udvornosti od majka — u kratko djetinski ples na selu.

Chevalier nekrenu ni okom od svoje kćeri, koja dakako nije pošla u kolo. Kamila motrila je svu tu svetkovinu tužnim okom. Dječak ju pozove na ples. Mjesto odgovora, odbi mu poziv. Kimajuć glavicom njekoliko cvietova pade joj s vienca. Gospoja des Arcis pobra ih, te popravi vienac sa njekoliko gumbačica. Potraži okom muža si: nebijaše ga u dvorani. Zapita, da li se odvezo kočijom. Rekoše joj, da se je pješke vratio kući.

V.

Chevalier bio odlučio udaljiti se i ne rekav ženi: s bogom! Bojao se i izbjegavao je svakomu mučnomu tumačenju, i kako je, i onako, mislio za kratko vrieme povratiti se, mislio je, da će najmudrije biti ako ostavi samo jedno pismo. Nije bilo sasvim istinito, da je morao u Hollandiju radi poslova, ipak mu je putovanje moglo biti od koristi. Jedan izmed njegovih prijatelja pisao je Chardonneu da pospješi njegovo putovanje; to je bila dogovorena izlika. Unišav pričinjao se je kano da mora na naglo otići. Naredio da se hitro spreme njegove stvari, te je odprati u grad, pa sjednuv na konja odè.

Nekakvi nehotični nemir i velika ga žalost uhvatili kako je prešo preko njezina praga. Bojao se je da je prenaglo popustio čustvu, koje je mogo svladati, i da je mogo prištediti ženi mnogo gorkih suza, te da neće onda naći mira, što ga je možebit svojoj kući oteo. — Ali, bog zna, mislio si je, možda ću uzprkos tomu učiniti ipak nješto koristna i razumna? Bog zna, neće li ta prelazna žalost, koju će moje odbivanje prouzročiti, uroditi ipak sretnijom budućnosti! Stigla me nesreća, kojoj jedini bog za uzrok znade; odaljiti ću se za nekoliko dana od miesta, gdje trpim. Promjena, putovanje, ista muka ublažiti će možebit moju zlu volju; idem da se zabavljam materijalnimi stvari, stvari znamenitimi, koristnimi; vratiti ću se mirnijim, zadovoljnijim srdcem; predomislit ću se i znati ću bolje šta mu je činiti. — Dotle ima Cecilija trpiti, govorilo mu u dnu srdca. — Ali, odlučiv se jednom, pošo je svojim putem.

Gospodja des Arcis otišla od plesa oko jedanajste ure. Sjela u kočiju sa svojom kćeri, koja joj je na skoro na koljenih zaspala. Akoprem nije znala, da je chevalier tako naglo osnovao svoje putovanje, ipak nije joj žao bilo, da je otišla sama od svojih susjeda. Ono, što nije u oči svieta nego bezobzirnost čini se onomu koj nagadja uzrok oćutnom boli. Chevalier nije mogo podnositi da mu sav sviet gleda na nesreću. Majka je htjela da kaže svoju nesreću, nebi li ju tim svladala i imala pravo. Ona bi bila lahko oprostila svomu suprugu neku žalost, ili zlu volju; ali treba pomisliti da je na selu stvar skoro nečuvena da tko ostavi na takav način ženu i kćer; i najmanja sitnica u takvom slučaju: kabanica koju tražimo, dočim nema onoga, koj bi ju imao podati, prouzročila je više puti veće zlo, nego li ga može sav ugled pristojnosti popraviti.

Dok se kočija pomicala lagano po šljunku od skora navoženom na put, gospodja des Arcis, gledajuć svoju malu kćercu, zanesla se najžalostnijimi slutnjami. Držeć Kamilu tako da ju nebi trešnja kočije probudila snivala je onom silom, koju podaje noć misli, udesu, za koga se činilo da ju je proganjao sve do iskrena veselja, što ga je na plesu imala. Nekakvo neobično stanje duha prenašalo ju je izmjenice, sad u vlastitu prošlost, sad u budućnost njezine kćeri. — Šta bude iz toga? pitala se. Suprug odaljuje se od mene; ako i ne otide danas za uviek, otići će sutra; svi moji napori, sve moje prošnje neće mu nego dosadjivati; njegova je ljubav mrtva, njegovo milosrdje postoji, ali njegova žalost je jačja od njega i od mene. Moja je kći liepa, ali žrtvovana nesreći, šta mogu ja učiniti? Šta mogu ja predviditi, ili zapriečiti? Ako pristanem uz ovo siromašno diete, kako mi je to dužnost i kako to činim, onda je toliko, koliko da se odričem svoga muža ikad viditi. On nama i mi njemu prepast. Ako bi pokušala usuprot da mu se približim, ako bi se usudila priznati mu njegovu staru ljubav, nebi li on možda zahtjevao da se razstavim sa svojom kćeri? Ne bi li on htio povjeriti Kamilu tudjinki da se oslobodi pogleda, koj ga toli žalosti?

Govoreć u sebi tako, ogrlila gospodja des Arcis Kamilu.

— Siromašno diete! govorila ona; ja, da te ostavim! ja, da kupim u cienu tvoga pokoja, i možebit tvoga života, prividnost sreće, koja bi me minula! Da prestanem biti majkom samo da budem ženom! Kad bi što slična i moguće bilo, nije li bolje umrieti nego li o tom sanjati?

Zatim se opet povratila svojim domišljajem: Šta da bude? pitala se opet. Šta će s nama providnost? Bog bdije nad svimi, on vidi nas kakogod i druge vidi. Šta će s nama? Šta bude iz toga djeteta?

(Konac sliedi.)

POUKA.

Uputa u nauku o čovjeku i narodih.

Spremajući g. 1867. etnografičku izložbu u Moskvi čitahu moskovski strukovnjaci mjeseca ožujka i travnja svoja narodna razlaganja, nebi li i veliko obćinstvo shvatilo smjer i obseg izložbe i sadanje nauke o čovjeku i narodih. U naše se doba sav prosvietljeni sviet bavi tom naukom; s toga mislimo i mi ugoditi čitaocem „Vienca“ priobćujuć im po koje čitanje moskovskih učenjaka na mjesto onih predavanja, što su ih naše krasotice u narodnom domu toli drago i milo prihvaćale.

Prevodimo najprvo čitanje Jak. Veinberga:

Kako se dojimlju podoba kopna i svojstvo tla čovječjeg razvitka.

I.

Mm. Gg.

Zadatak je naših čitanja, da poukom pripravimo obćinstvo predstojećoj etnografičnoj izložbi. Svemu su u prirodi povodom izvjestni uzroci, sve se vrši po vječnih nepomičnih zakonih. Pogodismo ih ili nepogodismo, ti zakoni ipak obstoje. U prirodi fizičnoj jednaki povodi, jedni te isti uzroci proizvode jednake posljedice. A ako je to istina, eto gdje zaključujemo, da su i bitstvu narôdâ, različitosti njihovih osobitosti (tîpâ), te nejednakoj mjeri njihova fizičnoga i prirodnoga razvitka povodom izvjestni zakoni.

Prirodopis nam pokazuje, da čovjek iztražujući pojave prirode prelazi od obćega k djelomičnomu. U prvi mah porazi ga pojav svojom ogromnošću, te čovjek bez ikakva odbitka namiruje, što je dužan divoti prirode; čovjek neprisiljen shvaća tuj djelujuće povode, i dugo se vrieme podaje tomu čaru. Ali nam je prirodjen duh izpitljivosti, duh analize. Uprav kao što djeca rado polupaju igračku, da vide ono pero, koje igračkom pokreće, tako se čovjek, po mjeri duhovnog si razvitka nezadovoljuje samim smatranjem, već navaljuje, da pogodi tajne tvorenja, da pronadje istinite uzroke zagonetnim pojavom prirode. Malo se po malo dokopa zaključka, da, tko želi pojmiti kakav pojav, mora prvo svega proučiti sve različne tuj sudjelujuće činbenike, i da se obćenitost onda tekar može shvatiti, kad su sve česti izvjestne.

U koliko je čovjek upoznao priehodnicu zviezdu, na kojoj mu je sudjeno življeti, zabezeknu se s posvemašnje oskudice pravilnosti na podobi kopna, na razpoložaju môrâ. Neopaziv one simetrije, na kakvu je navikao nailaziti na stvorovih organičnih, poče čovjek odricati svaku svezu oddieljenim čestim zemaljske površine, poče nazirati nikakvoliku, bezživotnu gromadu (rudis indigestaque moles, Ov.) i zbilja se s prvoga pogleda pričini taj nazor posve pravedan. Pogledajte na zemaljsku kruglju, i oko će vam jedva zamietiti bilo najmanju simetriju; sve je tu razbacano u bezred: nepravilna je podoba kopna, bezredice sgomilala se gorska bila, bez svake su pravilnosti razpredieljena ostrva i poluostrva, bez svake simetrije zavalio se ocean u kopno.

Ta prividna nepravilnost česti zemaljske površine navela na misao, da je sav taj pojav posve slučajan, da medju odieljenimi čestmi neima ni najmanje sveze, da bi bilo sve jedno, bila podoba svietu takova ili drugačija. Niesu se obazirali na tu okolnost, da na isti način, kao što su razmak priehodnica od sunca, brzina im kretnje i nagib putanje im k ekliptici počela, bez kojih nebi moglo biti stanovitosti sunčane sisteme i kao što medju timi počeli ima stroga organična sveza, tako i česti zemaljske površine bud su postale jednom i to tvorljivom voljom Tvorca, treba da su jedna harmonična cjelina. Ako i jest mučno shvatititi tu harmoniju i pogoditi zakone razmaka i podobe čêstî svieta, to odatle još nesliedi, da ih neima. Napominjemo, koliko je prošlo stolieća, dok su se pronašli zakoni kretnje nebeskih tjelesa, dok se je dostojno protumačila prividna nepravilnost te kretnje. Tako se, medju ostalim, činila kretnja svieh priehodnica i njihovih suputnika od zapada put istoka pojavom posve slučajnim, dok nije Laplas dokazao, da je ta jednolika kretnja jedan od uslova stanovitosti sunčane sisteme.

Baš, kako oddieljena osoba nemože obastati sama po sebi, da se nedojimlje susjednih ljudi i da se nepodčini njihovu uzajamnu dojimanju, tako i stanoviti kraj i stanoviti narod dojimlju se susjednih krajeva i naroda. Razmatrajući s toga gledišta nečini nam se razpoložaj kopna slučajnim, već nam predočava divnostrojnu cjelinu, razpoloženu svemogućom desnicom onoga, koji je razmaknuo i svjetila nebeska i podčinio ih divnoj harmoniji. Pravo veli Ritter, da, kad je u neorganičnoj prirodi pritega uprav proporcionalna gromadam, to mora medjusobni dojam jednoga naroda u drugoga još mogućniji biti. I u svietu duhovnom obstoje zakoni pritezanja i odbijanja, ali ti zakoni niesu skučeni u matematičke formule, već se proračunavaju u skrižaljkah narodnih sudbina. Možemo smjelo

kazati, kad bi se česti svieta iztisle iz dosadašnjega njihova položaja, to bi i poviest čovječanstva bila posve ina, u toliko je spojena sudba narodâ sa njihom zemaljskim boravištem. Kao što je čovjek sastavina duše i tiela, tako i razvitak čovječanstva i sva mu poviest postaje od okostine, od zemaljske površine i raznih joj česti, te od duha — duha narodnoga i prirodnoga mu razvitka. Ta su dva počela tiesno spojena jedno s drugim i jedno je drugomu uslovom. Narod učestvuje u kozmičkom životu uza skupni dojam (upliv) vidne prirode i razuma; uz dojam svieta fizičnoga i svieta prirodnoga.

Nije velika muka osvjedočit se, da i na površini zemaljske kruglje obstoji uzajamna sveza medju oddieljenimi čestmi i ona harmonija, kojoj pravo da se čudimo razmatrajući kretnju nebeskoga svoda. Poimence u nepravilnoj i nesimetričnoj razpredjelitbi kopna i mora, u neravnomjernosti podnebja i odtuda proizlazećem velikom raznoličju prirodnih proizvoda nalaze se povodi puno tjesnijoj svezi medju sobom oddieljenih česti svieta, raznih krajeva i zemaljskih pojasa. Da je koja čest svieta točna prilika drugoj u zemljopisnom i prirodopisnom odnošaju, onda nebi bilo povoda uzajamnomu sbliženju naroda, nestalo bi pobude zemljopisnomu iztraživanju, neobustavnomu navaljivanju čovjeka u daleke krajeve, kako ga je toliko preuzvisito označio Humboldt. Tad bi mogao svaki narod obstajati oddieljen posebice; izmienio bi se tečaj svesvjetske poviesti, a možebiti poviesti nebi ni bilo. Razmatrajući s toga gledišta raznolikost čêstî svieta prikazuje nam se ta razlikost jakom polugom napredna razvitku ljudskih družtava. Svaki je narod predočilac svoga boravišta, u narodnih sudbinah zrca se kao u ogledalu domovina svakoga naroda. A je li tako, to samo boravište naroda, to same česti svieta niesu samo mekanično razgraničeni komadi zemaljske kore, već su umjetno članovje sglobitoga, velikoga, planetnoga organizma, a zemlja nam se prikazuje kozmičkim individuumom s posebnom i svojstvenom si organizacijom, s posebnim kozmičkim životom; a to je — ens sui generis (Ritter).

Koliko su predjašnji nazori ob ustrojstvu ovoga svieta bili pogrješni, primjer je tomu sliedeće: dugo se vrieme poziralo na ocean, tobož da razjedinjuje i odtudjuje česti svieta jednu od druge i da zaprečuje uzajamno sbliženje njihovih obitavalaca. U današnje se vrieme ti nazori promienili. Mnogobrojni primjeri dokazuju nam, da kopno nesjedinjuje narôdâ, pače da baš more posreduje sbliženje čêstî svieta i oddieljenih krajeva i čim je dulja tako zvana primorska strieka (Uferlinie), čim se dublje zalieva more u kopno i čim su vijugastiji morski brjegovi, drugimi besjedami — čim je više razgloblјeno kopno, tim se više medjunarodna snosba olakšava; narodi se sbližuju medju sobom i sliedom toga sbliženja svaka oddieljena osobina razvija se jače; zor se čovječji razširuje, čovjek se dosine veće samostalnosti. Počam od Feničana i Grka pa do stanovnika velike Britanije svi narodi potvrdjuju vjernost toga nazora. Snosba medju Londonom i Nju-Jorkom, medju Kapštatom i Melbornom obavlja se lakše, nego li medju Moskvom i Tiflisom. Švajcarska je do postanka željeznîcâ stajala kao posebnica oddružena od ostale Europe; napominjemo takodjer, koliko je do najnovijega vremena nepodpuno bilo naše znanje o Pirenejskom poluostrvu: Pirenejsko bilo bijaše dugo vrieme Franceskoj kitajskim zidom. Stanovnik bregovite Šotlandije razvio se drugčije, nego li Englez i s toga se razlikuje Švečanin od Norvežanina ćudi, obrazom, mišlju i političkim svojim razvitkom.

Odkad se čovjek dosjetio tomu ogromnu dojmu, kojim se dojimlju fizični uslovi umnoga razvitka narôdâ, od onda se pojaviše različite nauke. Suprotice nauci Platonovoj, tobož da duhovni razvitak čovjeka posve nezavisi od okolovne prirode, uztvrdio Heeren, da se čovjek može u toliko upitomiti, u koliko ga pitome fizična svojstva obitališta i okolnosti življenja. Oba ta nazora jednako zagreboše u krajnost. „U etnografiji, veli Ritter, ima se govoriti o dvama činbenicima: o tvari i o duhu, isto tako, kako se u psihologiji govori o tielu i duši, s toga, što ima u svih naroda dar slova, religiozno osjećanje, razum; pače isti varvarski narodi imadu svoju slovnicu, dakle svoju duhovnu samosvojnost, koja se temelji na razumnoj osnovi.

Humboldtu i Ritteru imamo zahvaliti na rješitbi toga upita. Divnim oštroumjem pokazaše nam ti korifeji suvremena znanja dojam, kojim se dojimlje priroda čovjeka, čovjek prirode. Nije tuj gdje govoriti o prevratu, kojim zamahnuše u nauci oba ta učenjaka. Osnovna je misao Ritterova — razjasniti, kako se čêstî zemaljske površine, smatrane češću organičnoga sgloba, dojimlju duhovnoga života naroda. Pod ženijalnim perom velikoga zemljopisca odsieva se značaj i bitstvo naroda kao sa zrcala, na kom se vide fizični uslovi mjestnosti, koja je tomu narodu obitalištem. Ali medjutim Ritter nikada nesmetne s vida duhovnu stranu čovječjega bića: i ako, po njegovu nazoru, ta strana mnogo i zavisi od prirode fizične, to opet nezavisi posvema; Ritter umie u svačem pronaći nešto bezkrajno višega, što se neda objasniti izvjestnimi nam zakoni.

Da se uputimo, kako se obitalište dojimlje čovjeka, pogledajmo na osobitosti, koje predočavaju razne česti zemaljske površine:

1) Tri četvrti zemaljske kruglje zakotarilo more, a samo je jedna četvrt kopnom; toli ogromna premoć vode nad kopnom uvjetuje plodnost tla, uvjetuje obilje riečnih sistêmâ i sljedomice oblakšava medjunarodnu snosbu.

2) Dvie trećine kopna pomilaju se na sjevernoj a jedna trećina na južnoj polukruglji.

3) Zemaljska se kruglja može plosninom većega kruga prepoloviti tako, da na jednu polukruglju dopane najveća većina (maximum) kopna (Landhemisphäre) a na drugu najveća većina vode (Wasserhemisphäre). Srjedištem je prve polukruglje Gibraltar, srjedištem druge polukruglje Žilbertovi ostrovi. Prva polukruglja zanimlje nas raznolikošću podnebja, druga pak predočava vječnu jednolikost morskoga podnebja. Kontinentalnoj polukruglji bilo mnogo rabotati-i usavršivat se i ima se zahvaliti razmaku svojih čêstî, što je u snosbu stupila s drugom polukrugljom.

4) Stari sviet opasuje polovinu zemaljske kruglje u dugulj, novi sviet ju opasuje u šir; sljedomice — stari se sviet više na obće slaže, predočava manje raznolikosti, nego li novi sviet.

5) Kopno se, poradi svoje manje ugrjevljivosti prema vodi, skoro ugrije ali skoro i ohladi, voda pak treba mnogo topline, dok se ugrije, ali zato dugo sačuva svoju temperaturu. To je uvjet razlikosti medju kontinentalnim i morskim podnebjem. Kontinentalno podnebje žurno zamieni toplinu hladom i obratno, dočim je morsko podnebje više jednoliko, više umjereno, nerazlikujuć se živo ni ljetnom ni zimskom temperaturom.

Kopno uza svoju obširnost, uz različitost podnebja i izobilje prirodnih proizvoda, izradjuje te proizvode, umie se okoristiti svojim bogatstvom, zadaje posla svojim stanovnikom, razvija im umne sposobnosti, uljudjuje ih, te sieme uljudjenja i pogradjanjenja sije širom, a sijaču odziva se more. Naprotiv je ostrovna priroda nesamostalna, te prijatljiva i usvojtljiva, ali uz to osvojivanje i asimilacija na ostrovih neobično brzo napreduje: ostrovljaninu dostaje nekoliko desetica godina, da svrši ono, čemu kopnjaninu trebaju stoljeća.

Ako se, vidimice, nerazlikuje zapad od istoka, to mi opet nailazimo na veliku razliku medju narodi: istočanin čuva starinske priče i praotačka si prava; zapadjanin je vrlo prevrtljiv i čovjek obziran vidio je mnogo, kušao mnogo ljepa i gadna, nije zadovoljan sa sadašnjim, želi nešto novoga i boljega i naginje za tim svimi silami i pomišljaji.

Kao što u vieku pojedinoga lica razabiremo tri dobe: mladost, muževnost i starost, tako i život naroda dieli se u razne epoke umnoga razvitka, ali produljivosti tih epoka uvjetom su fizična svojstva svakoga kraja a ta produljivost zavisi i od sposobnosti naroda, u koliko se može okriepiti duhovno i sam sobom stvoriti političku cjelinu. U tom odnošaju postigoše čêsti svieta različnu sudbu. Azija, vrlo velika čest svieta i bogatija od drugih, već je ocvala. Puna dragocjenih povjestnih spomena, drži se poštena starica na djeci, koja su dorasla do muževnosti i koja imadu od nje svoj život, svoju vjeru, svoju poviest i svoje priče. Europa se, naravno uz mladju svoju sestru Ameriku, prikazuje u žarkom sievu umnih sila i duhovne krasote. Velike su obe sestre u sadašnjosti, mnogočemu se nadaju od budućnosti. Njihovo mogućstvo dohvaća u Australiju i vuče ju u kolo državnih sestara a ona dragovoljno usvojava i zrelije već plodove donešene joj civilizacije. Manja je sreća dopala Africi. U broju se je drugih čestih svieta dosle prikazivala vrlo slabom a možemo previdjeti, da će se i u napredak civilizacija uvriežívati samo po krajinah, koje su bliže Europi. Središte joj i za budućih pokoljenja, ako nebi može biti ostalo terra incognita, neće ni po krajnjoj mjeri nikada na glas izaći. Afrika je vazda robovala i robovat će do vieka.

Već smo kazali, da je narod predočilac svoje postojbine, i da je narodna sudbina tiesno skopčana s geografičnim položajem mjestnosti. Tako nam dosadjuju polarne strane svojom jednolikošću i podobe tla i vrsti prirodnih plodina. Tuj neima razlike medju starim i novim svietom; svuda je jednolika priroda, jednako i oskudno carstvo rastlina i životinje. Tuj namah izčezavaju etnografične osobitosti naroda, neima pojedinih odličnika. Kako je blieda svjetlost sunca dopiruća do polarnih krajeva, tako je blied i necvatući život obitavalaca tieh strana, ili da pravije rečem, to nije život, već je zêbnja, nije život, već je postojana mučna borba sa svimi strahotami prirode. Sav je umni napor ovdašnjega čovjeka samo tomu, da se obrani od ljuta neprijatelja, koji mu se neprestance prieti pogibelju; tuj neima zaslade, tuj neima odmora, jedan je naporni trud, a neima mu prave nagrade tomu trudu, jedna mu je samo strašna borba, da živ ostane. S toga se družtveno bitstvo ovdje u pravom smislu, nemože ni pomisliti; čovjek je tuj obsudjen na vječnu pokretnju, na vječnu selitbu s jednoga mjesta na drugo i to uz jedinu domaću životinju, uz sjevernoga jelena i pasčad, vjerne si pratioce po plačevnoj dolini. Nežali ostaviti dosadašnjega žalostna boravišta, novo mu se nudi uz toliku muku, koliku je prekužio na starom mjestu . . .

Savršeni se kontrast pokazuje na stranah tropičnih; tuj je vječna raznolikost pojavâ prirode i carstva organičnoga. Velikoljepotne rastline nenadjoše sgodnijega mjesta na svoj zemlji, šikaju u vis, vijugaju se i prebacuju se s ogranka na ogranak. Svagdje je života i djelatnosti, svagdje se priroda javlja živom, to glasom, to krasotom. Prebogata nas Fauna svaki korak zanosi velikoljepjem svoga cvieća, krasotom i raznolikošću oblika. Sve je skočilo življeti, sve se nasladjuje svojim bivanjem; jedno stjesnuje drugo i hiti zaokupiti što više mjesta na velikoljepotnoj slavi prirode. A imenito ta razkoš, i imenito to izobilje prirodnih proizvoda obustavlja umni razvitak čovjeka: to

bogatstvo prirode ugnjetava, zadavljuje, nenakućuje prilike njegovoj izumljivosti, smije se njegovim naporom, rastlinami pokriva mu umjetne proizvode. Usred prirode, koja ga zadavljuje i mazi, čovjek gubi eneržiju, sliedom lasnoga nasmaganja životnih potrebština slabo se stara za sebe sama; neima tu zakona, da ograniči njegovu samovolju i silovitost, neima tuj gradjanstvenosti u pravom smislu, već ima samo usamljenih porodica; ista dapače plemena ističu posve obiteljski značaj: neima uredaba, kojimi se svikolici obvezuju; svako pleme žive posebice, čuva svoju plemensku različitost, a kad su mu neprijatne okolnosti, izčezava posve.

Visoke strane, surova plosnogorja bez ikakva drveta, prikazuju se divljom pustom stepom, nepremažu ustáliti život: neplodno se tlo skoro veizrodi i nastaje nužda potražiti nova mjesta. Ovdje je očevidno prilika vazda selećim narodom, kao što ih nalazimo po srednjoj Aziji, u Turanju, po centralnoj Africi i Americi. Visoke su gore i strašni klanci uvjeti samotovanja i individualnoga značaja svojih obitavalaca; tuj je svaki ostavljen sebi samomu, svaki treba da umie svladati svakojake zapreke. Tuj većom česti otme mah fiizička sila i spretnost, kojom se od davna odlikuje Tirolac, Švajcar, Kavkažanin.

Tiem načinom eto vidimo, da samo oni krajevi, koji se po zemljopisnom svom položaju, po umjerenu podnebju i po razmjernoj količini i kakvoći prirodnih plodina neodlikuju nikakovom skrajnosti, koji niesu odviše bogati ali niesu ni odviše siromašni, da su rekoh, samo ti krajevi sposobni sbilja procvjetati, i da ja takovim krajevom dopala sreća biti popršten čovječjega uljudjenja, biti kazalištem velikih proizvoda uma čovječjega. To se osobito opaža ondje, gdje rieke i mora olakšavaju uzajamno sbliženje naroda i sljedomice izmjenu ideja. Sbilja sve velike rieke dojimljahu se svjetskih sgoda. Tako Visla, Oder, Elba i Rajna bijahu svejednako putanje obćenja istočne Europe sa sjevernom. Dolinom struge Rajnske ratovahu Rimljani sa Helvećani, Galjani, Germanjani i Batavljani. Dunavska struga, udariv put iztoka, pokazuje sama sobom put, kojim vrvljahu narodi poput navale valova, koji sve poruše. Za tu se pokretnju zna u poviesti i zove se tamo velika seoba naroda. Hunovi i Gotovi grnuše Dunavom uz vodu; i tiem putem udariše u kašnje vrieme Madjari i Turci. Ako su pak riečke struge velikim sredstvom medjunarodnoga obćenja, to još u većem stepenu pripada to svojstvo svim morem i oceanu. More je svagda mamilo čovjeka u daleke krajeve, pobudjivalo ga izumljivanju, služilo je pojasom pripasujuć narode medju sobom. Hvala sredozemnomu moru i ogromnoj duljini njegovih bregova, hvala njegovim mnogobrojnim zalievom i lukam, što se južna Europa s velikim pravom smatra kolievkom današnje civilizacije. Tuj je procvala Fenicija uz veliku si naseobinu, tuj je cvala negda Grčka, ostaviv pozdnim pokoljenjem nedostižne obrazce svake ruke umnih proizvoda. Tuj je uzrasao rimski kolos, u čudo nagnav sav sviet svojom srećom i nesrećom; tuj je procvala velika srjedovječna republika; tuj i u naše doba okrepljuje Italija otev se vjekovitoj razdruženosti i vjekovitomu robstvu. Dio grčkoga poluostrova u prvu četvrt ovoga stoljeća sbaci nezavidjen jarem pridošlica i živnu opet samostalnim životom. Na naše oči i ostali djelovi Grčke i ostala zarobljena slavjanska plemena, kriepeć se vjerom svojih praotaca, uz nepomičnu sviestnost narodnih si prava, tvore čudesa hrabrosti i pregnuća a odzivaju im se srca naše očevine i veće česti Europe. Na naše se oči razigrava prvi akt velike drame, a srećnomu koncu te drame, ako Bog da, mi ćemo biti svjedoci! . .

(Dalje sliedi.)

Narodno kazalište.

U listku posljednjega „Viencěva" broja redom su izbrojeni to novi (za nas), to stariji komadi, što su se zimus ovdje glumili. Morda se je gdjetko, videći same tudje drame, upitao, zašto se naše kazalište narodnim nazivlje? Morda se je tužan i sjetio tudjinskih prigovora, koje kad i kad od ljudi tobože vještih slušati mora, da je najme naše narodno kazalište smiešna stvar. Hoće li takovu brigu razbiti gosp. izvjestitelj, kad će, kako je obećao, razvijati načelo, po kojem se je sastavljao repertoir? Da je taj zimus bolji bio, nego li prijašnjih godina, neće mu ni trebati da dokazuje; težje će mu biti, da opravda izbor ljetošnji. Izpričati ga može mnogimi razlozi, subjektivnim ukusom pojedinih prevodioca, nestašicom književnika, primjerom uglednoga dvorskoga kazališta u Beču, i još koje čim; ali smo radi znati, zašto se je imalo i smjelo onako izabirati, kako se jest izabiralo. Nu bilo tomu kako mu drago, nam je za ovaj put do toga, da ublažimo domoljubnu sjetu s nestašice hrvatske dramatične produkcije, dozivljuć si u pamet, kako je do nedavno bivalo kod drugih naroda, slovućih sad, pravo ili ne pravo, sa svoje dramatične umjetnosti. Nećemo zalaziti daleko, ni na široko obilaziti; pokucajmo na bečka vrata, da malo razvidimo razvoj njemačke drame u Austriji, kad nas na ta vrata s ponosnim priezorom mudra tudjinska zabodica upućuje, a žalibog s nedostojnom smiernošću i zadnja kazalištna cedulja! Nećemo toliko klimati glavom nad dramatičnom nerodicom u nas, koji tek od nekoliko godina priklapljamo zrno po zrno za sjetvu, kad vidimo, kako su austrijski Niemci, gospodari i blagajnici carstva sijali, a ni želi nisu. A zašto se baš njemačkimi dramami u Austriji časak za-

baviti kanimo, tomu je i taj razlog, što medju te drame ide i Grillparzerova „Prababa“, zimus po drugi put ovdje glumljena, a nju hoćemo na oko uzeti, da razaberemo načelo zimušnjega repertoirnoga izbora.

Nema tomu ni sto godina, od kako se je u Beču počela snovati njemačka gluma; prije toga obstojaše tu samo francezko kazalište i talijanska opera za višji sviet, a za njemačku svjetinu tek prostačke improvizacije, u kojih je „Hanswurst“ kao jedina dramatična figura svoje krupne šale i popjevke izvadjao. Proti tomu Hanswurstu zapodje neki Sonnenfels, suvremenik Lessingov, književni boj, dokazujuć potrebu ozbiljne drame. Taj carskom vladom podupirani dramaturg nadje si po volji i pjesnika, Ayrenhoffa, visokoga vojničkoga častnika. U ono doba zanimaše sve bečkeumove politička zadaća Austrije u Niemstvu, njezina opreka proti Prusiji; ideja države bì klica i drami austrijskoj. Kazalište imaše biti odgojilištem državljana, drama se ne zahtievaše ni negojaše kao estetična potreba, već kao propovjed dužnostih državničkih. Gdje se je godj dramatična umjetnost njegovala kao sredstvo, a ne kao samosvojna svrha, nerazvijaše se ona naravitim samoniklim načinom, već bijaše tek slaba kopija tudjih uzora. Tako bijaše i u Beču. Hoće se uzgojiti državljanska austrijska sviest, svakim sredstvom, a i dramom. Ne pita se, da li su tuj kulturne pogodbe za razvoj drame, da li je ona estetična potreba, već se zapovieda: mora biti drama, i to politično-etična, jer će one utuvit ljudem, neka budu izvrstni Austrijanci. Gdje se mora stvarati, radi se na brzu ruku, traže se uzori. Uzore nadje Ayrenhoff, a za njim Collin, drugi austrijski dramatik u francezkih klasičnih dramaticih, Racinu i Corneillu; koj i onako od davna bijahu inteligenciji bečkoj iz francezkih gluma poznati; a za njimi se morahu povesti propovjednici državljanskih vrstnoća zato, jer su ideje tih klasika franceskih pathos etični i politični: požrtvovnost za državu, svetinja krieposti pokreću njihove dramatične osobe. Toga je baš trebalo Ayrenhoffu i Collinu.

Dobričine Bečani zvahu Ayrenhoffa svojim Racinom, a Collina svojim Corneillom, čemu se ostala Njemačka podsmiehivaše; a dan danas ni na bečkih kazalištih austrijskim „klasikom“ ni traga ni glasa! Racine i Corneille življahu u doba velikoga Ljudevita XIV., kad je Francezka postala velikom, ujedinjenom državom, kad je sve duhove zanosila državljanska i književna veličina starovjekih Grka i Rimljana. U takovo doba bijaše sasvim naravna onakova za rimskom i grčkom dramom povadjajuća se, abstraktne državne i ćudoredne ideale slaveća dramatična literatura, kakovu odnjihaše Racine i Corneille. Ayrenhoff i Collin pako življahu u doba Josipa II. i Franje I., kad se je svom snagom, ali uzalud naprezalo, da se iz tolikih različnih naroda nekakvi austrijanski narod stvori; življahu u Beču, — koj je doduše takodjer u klasičnih Grka i Rimljana nalazio svoje uzore, ali tek u Beotjana i Feaka (kako Grillpazzer veli). Kako su vladari namitali narodom centralizam, tako se i pjesnici namitahu dramatičnoj umjetnosti svojom etično-političkom propagandom; narodi, čuvajući svoj jezik i uspomene njekočnje državne samostalnosti osujetiše namjere vladara, biće dramatične umjetnosti osujeti školničku zloporabu nepozvanih pjesnika.

Umjetnost im je osvetila, što ju učiniše službinjom državnih osnova; osvetila se tim pravije, što je imala služiti nasilju i nepravu, imala pomagati, da se individualnost narodâ ubije. Austrijska je drama i idejami i oblikom kukavna imitacija klasične Francezke, silnica i umjetnosti i narodâ, došla je pa i pošla. Ayrenhoff i Collin samo su po tom za poviest dramatične umjetnosti znameniti, što i oni dokazuju, koliko malo, pače kako ništa nevriedi dramatična knjiga, ko u obće ni kakva umjetnost, ako se goji samo kano sredstvo za političe svrhe, najpače kad se te protive glasu poviesti i čovječnosti. Služiti slobodi, još joj njekako dolikuje, — veliki Aeschylos jest i kao dramatik maratonski vojnik za grčku slobodu proti azijatskim varvarom, uzvišen u svem; ali kad se umjetnost pobirokrati, zlo i naopako. Neima joj temelja ni obstanka.

Iza one dvojice nadje se kašnje treći austrijski politički dramatik, Grillparzer. Kad je sveta alijanca svojimi krili zaslanjala narode, svjetlo im otimljući, kad su narodi, prolievši toliko krvi za svoje dinaste, postali ništa, a vladari bogovi; nemogaše se više pathetički deklamovati za abstraktnu ideju države i državice krieposti, već se imala pjevati slava vladarskim obiteljim. Ayrenhoff i Collin uzimahu predmete za svoje nadriklasične drame iz rimskoga i grčkoga pak i starogermanskoga političnoga života; Grillparzer posegnu za austrijskom povjestnicom: on proslavi habsburžku dinastiju, vijući u svojoj drami „Otokara sreća i nesreća“ utemeljitelju tê vladarske obitelji, Rudolfu I, vienac pravednosti i mudrosti. Ta je tragedija apoteoza habsburžke kuće; propast češke a posredno i svih drugih država, iz kojih je postala Austrija. Opravdava se kao djelo providnosti pravedne, jedinstvenost Austrije slavi se kao osnovana na pravu i čovječnosti. Dakako da je ta apoteoza velike Austrije u živac dirnula Čehe, tim više što je po Palackomu, poviestnička istina onom dramom skroz izkrivljena, pače se je našao u Českoj njemački pjesnik Hugo Horn, koj je u opreci proti Grillparzeru protivnom tragedijom vienac mučeničtva savio Otokaru. Zalud je bilo svietu dokazivati pravicu absolutizma i centralizma, kad sviet ni češki ni drugi nije zaboravio Husita i bitke

bielogorske, a kad je gledao, kako su svetoj alijanci prava čovječna sveta.

Tragediji Grillparcerovoj, služkinji dinastije, zatvoriše vrata i drugi Niemci, a Slaveni se od nje s priezorom odvrnuše. Još je jednom dramom, Bankbanom, Grillparzer slavio podaničku viernost prema vladaru, načinom takvim, da su Bankbanovu viernost nazvali njemački kritici „pasjom.“ (Taj Bankban je hrvatski ban Benko Bot — njemački i magjarski dramatici rado mrcvare naše tragične povjestne osobe). Do te je vriednosti i ciene dospjela politička, absolutizam i centralizam braneća austrijska njemačka drama, robinja političkoj domaćoj neistini, i robinja tudjim dramatičnim formam izuzam Grillparzera; ta je drama samo prolazni pokus, bez estetične ciene, kao što je i svrha, kojoj je služila sredstvom, ostala izprazan pokus.

Samo u spomenutih dviju drama Grillparzerovih ima politička tendencija, ostale se njegove tagedije bave obćenitimi ljudskimi tragičnimi zamršaji. Al ipak su mu sva djela jednoga značaja: sva su romantična. U njegove mladosti smatraše se Calderonova romantična dramatika uzorom, Shakespeare bijaše za čas pobačen: španjolski dinastični i pobožni pjesnik više dolikovaše dobi svete alijance nego li britanski Titan. Prvim svojim djelom povede se Grillparzer za tadanjim dramatičnim ukusom, a to djelo tragedija „Prababa.“ Već se stihom, osmercem, očituje kao učenik spanjolski a još više obilježjem sve romantične škole, tako zvanom tragikom „udesa.“ Kad se gospodar Napoleon srušio, kad su narodi, što su se za svoj i svojih vladara obstanak borili, osjećali, da su i oni potonuli a samo priestoli se na junačkih lješinah, na ruševinah idealnih pregnuća do iznad oblaka podieli i božanskim se sjajem osuli: tad je kao izčezla misao o razmierju medju čini i sudbinom ljudi, praznovjerjo sliepa udesa zagospodilo duhovi. „Tako je sudjeno,“ ideja je tadanjim dramam njekoga Wernera, Houwalda, Müknera. U njih nema dramatične motivacije, slučaj ili udes odlučuje čine i sudbinu ljudi, nestvara ih čovjek sam svojim značajem. Takva fatalistična, poturska drama vriežila se tada, najskoli u Austriji a taj je zloduh i Grillparzera zarazio. Njegov prvenac, tragedija „Prababa“ ide medju fatalistične tragedije, najgoru vrst dramatičnih proizvoda. (Konac sliedi.)

---

† Akademik prof. Ivan Brčić.

Opet nam ugrabi nemila smrt jednoga vrstnijih radnika na polju učene knjige hrvatske Prof. Ivan Brčić u Zadru, kanonik i pravi član jugoslavenske akademije prestavi se dne 14, o. m. s ovoga svieta u najkrepčijoj dobi života (rodjen 9 siečnja 1824)

Ivan Brčić ide u red onih učenih ljudi, koji svoj rad omjere o svojih silah i o položaju svojemu, te prema tomu rade mirno, postojano, revno, sdušno. Brčić si bio odabrao glagoljsku knjigu i nje starodavne spomenike za glavni zadatak svoje nauke; a u riešavanju njegovu bijaše neumoran, neutrudiv. Gdje god je on doznao za kakov glagoljski rukopis, tu je on bio. U tu je svrhu Brčić pretražio samostane i crkve naše klasične Dalmacije, skupljujući, prepisujući i crpeći stare spomenike. Uspjeh njegova književna truda nije ostao sakriven u daljih krugovih uskrišene za naših dana slavistike; pa tko se god glagolicom bavio, obratio se u svojih iztraživanjih na našega Brčića, Ime je njegovo tiesno skopčano s učenimi djeli P. Šafarika. Fr. Miklošića, I. Sreznjevskoga; jer je on svakomu od njih priskočio u pomoć sa pogdjekojim glagolskim spomenikom prije nepoznanim.

U učenoj radnji našega pokojnika opažamo njeki red i sustav. Kano profesor staroslovenskoga jezika u zadarskoj bogosloviji objelodanio je on najprije (1859) „chrestomathiu“ staroslovenskoga jezika iz starih spomenika, pisanih i tiskanih. Ovdje su prvi put otisnuti njeki glag. rukopisni odlomci, koje je sam pokojnik našao, pa medju ostalimi jedan iz XII vieka. Ova je „chrestomathia“ našla medju prijatelji slovjenštine toliko odziva, da je sva u dvie godine razgrabljena, te Brčić bude ponukan objelodaniti drugo izdanje pod naslovom: „čitanka staroslovenskoga jezika“ (U Pragu 1864). Ali ova „čitanka“ nije samo odtisak „chrestomatie“; Brčić je ovu u čitanci „obogatio poglavji izvadjenimi iz kašnje odkritih ili manje poznatih kniiga i ulomaka.“ U isto je vrieme naš akademik priredio za štampu (1860) „Bukvar staroslovenskoga jezika glagolskimi pismeni.“ Ovaj je bukvar s toga znamenit, što mu je Brčić dodao snimke iz starih rukopisa, tiem pako umnožio gradju za staroslovensku paleografiju, prisloniv taj trud radnjam Kopitara, Dobrovskoga, Sreznjevskoga itd. Svaki, koj prevraća rukopise glagolske ili bosanske, rado se služi ovim bukvarom.

Ova djela bijahu samo priprava glavnomu, okô kojega se Ivan Brčić više godina trudio; a to bijahu; „ulomci sv. pisma obojega uvjeta staroslovenskim jezikom.“ Do sada su naštampana četiri svezka. Brčić je u ovom djelu sakupio iz rukopisa i knjiga sve što se je sačuvalo iz prievoda sv. pisma glagolicom; a namjera mu bijaše predati učenomu svietu u ruke sve glagolicom sačuvane odlomke biblije, pošto, koliko se do sada znade, neima čitave.

Kolike je taj trud vriednosti za jezik, za sravnjivanje prievoda objema azbukama, za starinu itd. netreba istom razlagati. Brčić je ovo djelo upravo dogotavljao, pripravljao za tisak posljednji (prvi) svezak, tražio posljednjih dana dva rukopisa iz knjižnice jugoslavenske akademije, kada ga gospod onamo pozvà. Nadamo se, da će prijatelji pokojnikovi književnu mu ostavštinu pokupiti i objelodaniti, te da neće ovo zaslužno djelo ostati nepodpuno.

Uz svoj glavni zadatak oko izdavanja glagolskih spomenika Brčić je priobćivao različite razprave, koje stoje u svezi s njegovimi staroslavenskimi iztraživanji. Tako je on u II. knjizi „rada“ jugoslav. akademije priobćio razpravu „o brojnoj vriednosti slova,“ kojom je po glagolskih spomenicih prvi ustanovio pravu brojnu vriednost njegovu. U sjednici jugoslav. akademije pročitana je obširna razprava Brčićeva o službi sv. Ćirila i Methoda po glagolskih rukopisih.

Jedan je jošte znameniti posao, u kojem je smrt našega akademika pretrgla. Kada se naime potaknućem i nastojanjem preuzv. gosp. biskupa J. J. Strossmajera stalo o tom raditi, da se bogoslužbene knjige glagolske prirede za novo izdavanje po načelih sadanje znanosti; povjerio je odbor, biskupom imenovani, predradnju Ivanu Brčiću, koj učeći tolike rukopise stekao si bio veliku vještinu u razpoznavanju hrvatske recenzije. Brčić je pristao na taj dičan poziv; radio je oko nova izdanja; ali težko da ga je kraju priveo.

U Brčiću je, kako se iz ovoga nacrta razabire, naša knjiga izgubila vrstna radnika, naša akademija neutrudiva pomoćnika, naš narod djelotvorna rodoljuba. Brčić se svojom radnjom pridružio onim učenim Slovjenom naše dobe, koji su do nedavna zanemarene spomenike stare slovjenske književnosti osvjetlali i k časti priveli, koji su kroz ove spomenike novu luč bacili u tamnu prošlost našega naroda, pa kroz nje inostranomu svietu dokazali, da je naš narod uz druge koracao u prosvjeti, pa da će uz nje i u buduće koracati.

Viečna uspomena Ivanu Brčiću!

LISTAK.

Vrelo petroleuma i ruda ugljena u Hrvatskoj. Čitamo u tršćanskih novinah, da su u Dolcu, kod same Rieke, kopajuć prokop za željeznicu karlovačko-riečku naišli na bogato vrelo nepročišćena petroleuma. — Isto nam tako kazuju putnici, koji iz Križevaca dolaze, da se ondje, srušiv se nekakav prolom na samoj željezničkoj pruzi, pokazala, 20 hvati izpod površja zemlje, bogata ruda ugljena, koj je, onako vlažan, kako su ga izvadili, liepo gorio. Eto prilike našim strukovnjakom da se požure izpitati i vrelo i rudu nebi li namakli našim ljudem liepu zaslugu, a Hrvatskoj liepu korist. Što je tuj puki slučaj na vidik iznesao nebi li nam to naši strukovnjaci znali i drugdje po domovini na temelju njihova znanja iztražiti?

Zlokobna ptica. Čujemo da je nekakvi njemački kazalištni direktor došo u Zagreb namjerom da dovede ovamo svoje kazalištno družtvo i da nam prikazuje u našem narodnom kazalištu njemačke glume. Kažu nam, da mu je zemaljska vlada odlučno molbu odbila, nu da je isti gospodin nakanio sagraditi negdje u dolnjem gradu drveno kazalište, gdje bi svoju sreću kušao i takmio se s narodnimi glumci, a možebit i pjevači. Akoprem smo osvjedočeni, da mu to za rukom poći neće i nemože, ipak bilježimo taj čudnovati pojav kao karakterističan znamen današnjega vremena.

— Čujemo da je u Varaždinu 10. o. m. tamošnje dobrovoljačko družtvo odglumilo na obće zadovoljstvo veselu igru „Cjelov,“ koju je napisao mladi spisatelj Milan Grloci. Žalimo veoma što nije nijedan od naših književnih prijatelja pronašo za vriedno, da nam o tom štogod obširnijega javi. Ovakovi se pojavi gdjekomu vide možebit sasvim lokalne vriednosti, ali nam se vide od velike koristi za kulturnu i književnu poviest. Molimo zato naše prijatelje po svoj domovini, da nam svaki takav narodni korak na polju književnosti i umjetnosti, ako moguće, dostojno ocjene, u svakom pako slučaju prijave, da zabilježimo, nebi li se drugi tko s takvimi bilježkami okoristio.

— Dobili smo jučer prvi broj „Naše Sloge“ poučnoga, gospodarskoga i polit. lista, što ga je počeo izdavati u Trstu g. A. Karabaić. U proglasu veli uredničtvo da je pokrenulo ovaj list većinom zato, da poda hrvatskomu narodu po Istri, kvarnerskih otocih i ostalom primorju organ, u kom bi imao ondašnji puk izraživati svoje želje i tegobe, a s druge strane naučiti što bi mu ugodno i koristno biti moglo. List će izilazititi dva puta na mjesec, a stoji jedan forint do konca ove godine, za seljake pače samo dvadeset novčića. Mi smo uvjereni da je uredničtvo obzirom na svrhu i cienu sasvim pravim putem udarilo, te da će mu trud blagoslovljen biti.

Odgovori uredničtva.

G. Zvonimiru u Kaloči. Vrlo bi nam srdcu godilo, kad bismo i u vaših stranah pomagača stekli. Od davna je već naša želja, da ujedinimo sve naše valjane sile na polju beletristike i da budemo po tom pravi izraz sadanjega stanja naše liepe književnosti. Postignemo li to, izpunila nam se je jedna od najvrućih želja. — Vaša pjesmica ne odgovara žalibože ni idejom ni formom našim zahtjevom. Ideja je svakdanja, prozaična, a rieči su gdjekoje sasvim nepoetične. U čitavoj pjesmici imate dvije rime, a od tih je jedna: mrka — suška.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 23. U Zagrebu dne 4. lipnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zagreb.

Pjesma posvećena bratu imenjaku u Samoboru.

Ajdmo brajko uza hladnu Savu
Ajdmo vidjet naše zemlje slavu,
Naših nâdâ tiho gojilište,
Našeg znanja umno borilište,
Liepi stanak liepoga umienja,
Kamen stanac našega poštenja!

Gledaj na dnu gore produljene
Biele dvore gorom zaklonjene,
Zaklonjene od sjevera ljuta
A prirodi sred zelena skuta,
Gledaj Zagreb, grad nam zemlji glavni
Na brežuljcih i na liepoj ravni
Gdje se bieli i na suncu grije,
Gdje se divnim svjetlucanjem smije,
Kanda veli roda dobi novoj:
„Ja ću svjetlom biti zemlji ovoj!“

Dragi brajko! gledaj tamo gore
Svakim znanjem obilate dvore
Mameć sjajem omladinu mladu,
Da se umnu posvećuje radu;
Gdje nam sgrâdâ uzvìsiti klisi
Vele rodu: „Znanjem se uzvisi!“
Gdjeno hram je svete Katarine,
Zaštitnice umlja i vještine,
Gdje se pjeva Bogu u visine,
Da u duše sveti duh nam sine;
Gdje nam samo majčin jezik krasni
Svako znanje tumaći i jasni!

Eno gledaj svetog kralja tamo,
Za hram ljepši malo gdje ti znamo,
Starovjek se povrh grada crni,
Ko hrast tavni nad zelenom strni,
A u hramu veličanstvo sjaje,
Svetim pričam mramor život daje,
Sjaj okana milovidnim šarom
Puni oči divotom i čarom,
Hram potrêsa dušom ti i umom
Svetom pjesmom i orgulja šumom!

Ajdmo gore na dveraca brinu
Gledat doma slavu, veličinu:
Motri brajko i čudi se muče,
Gdje divota pred očma ti puče,
Gledaj, desno gôrâ ti je strieka:
Gledaj Okić, eno starca Kleka,
A za njime i za Velebitom
Sinje more strujom valovitom
Hrvatsko nam onud bije stienje,
A na moru smjeli nam se smienje,
Te sa svietom velikim nas spaja
Sveg nam svieta napredak usvaja!

Eno Save i Posavja duga,
Put istoka Sava se vijuga,
Biele crkve s daleka se biele,
Krst se sjaje širom zemlje ciele,
Nekrst tamo za Petrovom gorom
Nekadašnjim gospodi nam dvorom
I u tugu, u mrak ju umata,
Djedovinu starinsku Hrvata!

Eno vláci s našeg kolostaja
Gdje ti jure na sva četir kraja,
U daljini bieli pare pramen
Samovozu gorljivi je znamen;
Ljepota je gledat sa dveraca
Parovoze, krila trgovaca,
Gdjeno sviet se amo, tamo žuri,
Za napredkom vrtoglavce juri!

Pomisli si tri ulice prave
Produljene tja do hladne Save;
Pomisli si po valovju vode
Dobrodivše biele parobrode;
Na Zrinskovu trgu temeljaka
Pomisli si sigetskog junaka;
Pomisli si sabor trojednice,
Gdje ko sunce sjaje mu se lice
Pomisli si vrla gradjanina,
Kom je dika — grada veličina;

Pomisli si čast hrvatske kćeri,
Koja neće, da se iznevjeri:
Pa će biti oku pogled slavni,
Gdjeno cvatom cvati grad nam glavni!

Bit će Zagreb priestolnica uma,
U njem naša stvorit će se gluma,
U njem liepo cvasti će umieće,
Po njem divno mirisat će cvieće,
U Zagrebu boravit će vile,
Pjesmom dičit krajeve si mile:
U Tuškancu, dvorskom perivoju,
Od dveraca po južnome svòju
I po krasnom, divnom Maksimiru,
I gdjeno je mjesto vječnu miru
Na grobovih medju spomenici
Bit će glása i odsjeva dici . . .

Pelivanka.

Izvorna pripoviedka od I. E. T.

U jednom od züriških javnih vrtova šetahu se god. 184* tri pridobna mužkarca.

Bijaše to u liep dan proljetni u jutro.

Mehki i melodički zvuk slovjenskoga narečja, kojim govore, odaje ih za Poljake. Dà, bijahu Poljaci, i to od onih nesretnika, koji moraju tudjinu moliti za grob, kad u domovini nedaju im prostora za to. Bijahu oni politički emigranti.

Jedan od trojice, plavokos i ponješto veseliji od dvojice ostalih, reče svomu crnomanjastomu drugu: „Stanislave, danas će poslje poldana glasovita englezka pelivanka Mis X. hoditi po konopcu u ovom vrtu, i to početi će od one omorike pak na terassu one velike sgrade. Ja vas dakle, gospodo, pozivam na tu divnu zabavu. Vele, da je umjetnica vrlo dražestno djevojče."

„Ja ovakovih predstava neobičajem gledati, moj Julio!" Odvrati Stanislav plavokosu svojemu drugu, te duboko pri tom uzdahnu.

„A zašto ne?" Upita Stanislava treći od družtva, crnomanjast takodjer kao i Stanislav, nu od ovoga valjada mladji za koju godinu. Njega učini znaliénim uzdah Stanislavov.

„Zašto Adame?" Odvrati Stanislav, pogledav pri tom druga važnim, kratkim pogledom, koji odmah zatim upre u zemlju. „To je duga pripoviedka, najcrniji list u poviesti moga života."

„A mi ćemo evo sjesti i slušati, ako nam uzhtiješ pripoviedati!" Primieti Julio i pokaza na sgodno medju samim jasminom namještene klupe.

Prijatelji sjednu doduše, nu dugo je trebalo nagovaranja druge dvojice prijatelja, dok Stanislav odpoče ovako pripoviedati:

„Kada sam svršio u Krakovu pravoslovne nauke, bijaše mi istom 22 godine. Bijah pun života i veselja za životom. Moj otac imadjaše veliko imanje, nedaleko od izvora Višnjice, i ja se po svršenih naucih vratih tamo upravo u najljepše doba, u mjesecu srpnju, kad je bujilo i zelenilo.

Nisam imao toliko volje, da otcu pripomognem rukovati gospodarstvom, al tim više veseljaše me uzeti već u ranu zoru pušku na rame i cieo dan loviti oko obala brze Višnjice. Moj otac često bi me radi toga ukorio, al žalibože, ja nisam puno mario za tò.

Jednoga dana odlučim osobito na divje golubove poći, na koje je najsretniji lov bio u blizini mlina moga otca, što ga je stari jedan mlinar držao u zakupu ne duže od jedne godine.

Što odlučih to i uradih, ali s malo sreće. Taj dan nisam ni vidio divjega goluba, al zato ipak lutao sam s puškom u ruci sve dalje, dok nisam stigao u najbližu blizinu mlina.

Brzim tokom šumila je tud izmedju joševja i breze Višnjica na mlinska kolesa, a ja, hodeć lievom obalom pustim pogled za tokom Višnjice. Tu najednoć zapne mi oko i sapa se sustavi. Nedaleko od mene, nesluteć da ju tko gleda, kupaše se krasna djevojka. Valovitom svojom rukom obuhvaćaše Višnjica divni struk njezin, dočim je zavidni vjetrić otimao vodi krasne njezine crne vlasi. Tko bi ju ovakovu s menom vidio, pomislio bi, da je vila, a ne običan stvor ljudski.

Dok sam ju ja ovako zadivljen motrio, neznajuć tko je, ni čija bi mogla biti, zalajà slučajno moj pas Latrax, kako ga mi je otac krstio, a djevojka prestrašiv se od toga laveža, te sluteć u blizini čovjeka, klone za jôš u vodu i otme se mojima očima.

Meni nepreostade ino nego vratiti se tiho istim putem, kojim sam došo.

Bijah uzrujan, kao malo kad u mom životu. A i kako ne. Srdce mlado i krv vatrena, razdražljiva ćud, i hlepnja za uzori mlade mašte — pak uz sve to vidj onako i onakav divni stvor, o kom bi mislio, da je rajskomu vrataru kradom izmaknuo i ušuljao se u ovaj sviet! — Došavši kući, nemogah zatajiti svoje uzrujanosti pred otcem. On me je pitao za uzrok moga nemira, al ja se izvinuh, da to nije nemir, već umor. Na večeru nisam ni mislio; jedva sam čekao, da se pružim u postelj. Medjutim uzrujanost moja trpljaše sveudilj. Mašta mi se sada još više razpali, a sav taj plamen njezin sukljaše za krasnom slikom one moje vile povodkinje. U kasnu noć jedva zaspim. Nu san moj bijaše boran isto tako, kao i java. O čem se mnogo misli, o tom se obično i mnogo

sniva. Probudiv se u prvu zoru, zaokupe me malo trieznije misli, i ja uzeh smišljati, kako najlakše da saznam za tu divotnicu, od koje nisam ljepše vidio u životu! Dakako, pomislih najprije, da će to biti kći mlinareva, al uz sve to moradoh biti siguran o tom. Nu koga da pitam? Nisam želio, da u otcu probudim i najmanju iskru sumnje; majke nisam već onda imao. Lugar Pavao, pomislim, znati će sve potanko. Skočim s postelje, obučem se, pušku na rame, i hajd u lov. Lugar Pavao morade sa mnom. Lovio sam samo od izlike, i jedva sam dočekao čas, kada sam s Pavlom sjeo pod granat hrast na odpočinak. Tu započmem moje izpitivanje. Nisam se prevario u nadi. Pavao znadijaše i sbilja sve, što sam ja trebao znati. Reče mi, da je stari mlinar udovac, došavši sa svojim jedinim djetetom, kćerju, prije godinu dana u okolicu, gdje bijaše imanje otca moga, od koga uze u zakup mlin, gdje za onda življaše. Uvjeri me, da je rodom Talijan, koji je duže vremena probavio u Njemačkoj, a onda prešao u Poljsku. Inače da je muž pošten i marljiv, plaćajući točno zakupninu, nu da ima jedinu tu pogrešku, da se s nikim baš rado nedruži; pače, da ga nije s kćerju vidjet ni u crkvi, radi čega da mnogi pomišljahu, da nije ni vjere vladajuće u Poljskoj. Za kćer neznade mi reći, kako se zove; i u obće ništa pobližega neznadijaše o njoj, van da je liepa i poslena.

Kad se svršio taj izpit medju menom i Pavlom, podjosmo iz nova loviti, iza kako smo se ponješto pilom i jelom okriepili. Sada mi bijaše već lakše na srdcu. Ja sam si preduzeo pod svaku cienu upoznati se s djevojkom, jer sam mislio, da mi mora srdce usahnuti bez nje. Kao djak imao sam mnogu liepu srećicu s našimi krakovskimi ljepoticami; pa sam mislio, da me i sad neće sreća iznevjeriti, tim više, što sam bio podpuno vješt i talijanskomu jeziku, koji jamačno bijaše onomu krasnomu čedu jezik materinski.

Od sada nije se moja misao ničim više bavila, nego tim, kako da što prije dodjem u kuću staroga mlinara s nekakvim bar povodom.

Jednoga jutra, kad već nije moglo biti dvojbe, da neće kiša pasti, opravim se na brzu ruku, pak u lov. Nebo bijaše svud zastrto daždovitimi oblaci. Ja pospiešim svoje korake ravno k mlinu. Na pol puta uhvati me kiša, padajuć s prva slabije, a zatim pljuskom. Do kože pokisao dodjem u mlin. Neznam, da li mi se je srdce treslo više od zime, ili od nutarnje uzrujanosti.

Tri psa mlinarova srnuše goropadno na me. Moj Latrax pusti se s njimi u žestok boj, i sva tri mlinarova psa sruše se sada na toga vjernoga moga pratioca, tako, du sam prisiljen bio kundakom od puške umiešati se u tu pasju gungulu.

Moja vika pri tom i reženje pasa izazva na dvorište mlinara. Vidiv me bolje odjevena i sluteć valjda tko sam, snimi kapu s glave i gologlav poleti raztjerivati onu ratobornu četu. Ja mu se približim i kažem tko sam, i reknem mu, kako me je bura prisilila, te sam se morao uteći pod krov njegov. Ovo sam mu rekao talijanskim jezikom, i starac na to vrlo obradovan uljudno mi ponudi, da stupim u kuću, uvjeravajuć me, kako ga osobito veseli, što ga je slučaj sastao s toli nenadanom srećom. Zahvaliv mu se, unidjem u mlin i tu već pred sobnimi vrati sretnem živu želju srdca moga. „Moja kći Elvira“. Predstavi mi mlinar krasno djevojče, koje se prieko ušiju zarumeni. Ja joj se naklonim, a mlinar joj odmah naloži, da za „našega mladoga gospodina“ pripravi okriepe. Nerekav ni rieči od velike zabune, unidjem u sobu, čisto i pristojno uredjenu. Mlinar me tu odmah opomene, da svučem promočene haljine i obuću, što sam odmah i učinio i ogrnuo se u mlinarovu kabanicu, dočim je on haljine moje i obuću izneo van da se suše. Malo za tim vrati se, i medju nami počme razgovor o koje čem, za koje sam vrieme drhtao poput šibe na vodi od unutarnjega ganuća, očekivajuć neprestano, kad li će se liepa Elvira vratiti.

Za jedan sat od prilike vrati se ona i gledajuć me stidno izpod oka prostre stol samo za me, i udaljiv se, malo kašnje za tim donese jela i pila. Ja sam ju pohlepnim okom neprestano gledao, u koliko sam samo to činiti mogao, da otcu joj nepane u oči.

Kako je Elvira donesla jelo na stol, reče joj otac: Drago diete, meni se čini, da kiša neće tako skoro prestati, naš gospodin gost morat će svakako ostati kod nas na objedu. Idi za to i gledji, da pripremiš obilniji objed! Djevojka na te rieči skoči spremno na polje; na vratih sastadoše se naši pogledi. Nju i mene obli rumen, ona poniknu brzo očima — a i ja svojih oborih.

Mlinar se pusti sada iz nova u razgovor s menom. I tu mi kazà, da je od plemićke obitelji mletačke, da je s nesretne spekulacije za vrieme invazije Napoleonove postradao na imutku, te prisiljen bio sa ženom ostaviti domovinu i krenuo u Njemačku, gdje mu je kašnje supruga rodila ovu jedinicu kćerku, a malo iza toga preminula. U Njemačkoj da je koješta toga poduzimao, ali s lošom srećom, što ga je prisililo, da predje u Poljsku, gdje da je iza dužega tumaranja namjerio se u ovu okolicu i tu u zakup uzeo mlin otca moga, na kom, reće, da mu prilično posao uspieva. I sbilja taj stari mlinar bijaše daleko više nego običan obrtnik; óbćio je liepim, dà finim načinom, imao plemenit i ozbiljan izraz u licu; svoj mlinarski posao nije sam vodio, jer toga nije ni umio, veće ga je samo nadzirao. A što da kažem o kćeri njegovoj Elviri? U njezinu biću odsievaše

još više otmjenost one odlične nekoč porodice, kojoj bijaše ona zadnji ogranak. Ljepota duha i tiela blistaše istim svjetlom u biću njezinu. Nebi znao u prvi mah, da li ćeš pokleknuti prije pred onom dražestnom slikom, ili pred rajskim čarom duše njezine. Ali dosta o tom, što sam ja ćutio za nju, i kojim okom ja nju motrio, to nemogu u nikoga drugoga preliti.

Dok mi je mlinar pripoviedao u kratko svoj životopis, ja sam ga pozorno slušao, ali se nisam ufao pitati ga pobliže ob ovom il onom; vidio sam bo, da mu je težko govoriti o tužnoj prošlosti svojoj. Vidio sam, da i on osiećaše u sebi važne rieči svoga pjesnika: Nessun maggior dolore, che ricordarsi dei tempi felici nella miseria.

Nješto prije objeda osuši se moja oprava i obuća — i ja se obukoh. U skoro donese se i objed. Jela bijahu vrlo tečna, ali ja sam slabo za to mario, jer sam više pazio na to, da se nagledam liepe Elvire. Započeh s njom i govoriti. Odgovaraše mi doduše uljudno i ljubezno, nu kratko, a svaki put tad porumenjavaše u licu. Po objedu izpriča se mlinar, da ima nješto posla obaviti s ljudmi, što no su došli bili na meljavu. Oprostiv se sa mnom, naloži kćeri, da me zabavi dotle, dok se on vrati. On ode, a ja ostadoh sám s Elvirom. Shvatio sam odmah svoj položaj, i odlučio neoklevati ni časa. Pogledam Elviru, ona siedjaše do mene na stolcu, oborena pogleda i očito zabunjena. Sad il nikad, pomislim. Krv mi udari u glavu, a oči zakriese, te u čas sgrabim žestoko za ruku Elviru, koja prepadnuta zakrikne.

„Nebojte se, liepa Elviro. Ja vam nečinim ništa zla, već sliedim neodoljiv nagon srdca moga. Ja vam izpoviedam, ja vam se Bogom kunem, da vas ljubim, silno, do očajanja!“ Djevojka me plaho pogleda u velikoj uzrujanosti svojoj, jer zaista nije mislila takova šta od mene čuti.

„Vjerujte, angjele moj“, nastavim ja, držeć ju još čvršće za ruku, „moje rieči su istinite, kao što je istinit bog, koji nam to čustvo ljubavi ulieva u srdca. Od prvoga časa, kako sam vas vidio, planu moje srdce za vami!“

„Vi ste me dakle već gdje vidjeli?“ Primieti Elvira pitajućim glasom, kao da nevjeruje mojim riećim.

„Jesam, Elviro“, odvratim ja iza stanke i oborenih očiju nastavim. „Jednoga dana iduć po lovu na obalah Višnjice dodjem u blizinu toga mlina, i slučajno vidim prekrasnu djevojku gdje se bezbrižno kupa u valovih rieke. Ta djevojka bijaste vi, krasna Elviro. Moj pas odade moju prisutnost, i ja se udaljih od toga mjesta, gdje sam vidio najkrasniji stvor svieta. Od toga časa ginuo sam za blizinom krasne moje povodkinje.“ Dok sam ja to govorio, bijaše Elvira rumena kao krv od srama, a oči je u zemlju prikovala tako, da sam jedva opazio dvie biser-suzice, koje su joj kanule u krilo. Ja ju uzmem miriti, uvjeravajuć ju svom svetinjom, da do onoga časa nisam ni znao, da ima Elvire na svietu. Ona se sbilja upokoji i uvjeri me, da se nesrdi. Pače na moju dužu molbu dopusti mi, da joj u znak mira smijem poljubiti liepu njenu ručicu, što ja i učinih, al ne jedan put — već po želji srdca svoga. Upitam ju zatim, da li će njoj ugodno biti, ako budem češće dolazio u mlin. „Zašto ne, gospodine“, odvrati ona, „u ovoj pustinji, i gdje znate moj mili materinski jezik, bit će mi to pače vrlo ugodno, ako samo moj otac nebi bio protivan tomu.“ „Otac?“ primjetim ja, ponješto uvriedjen u mojem poljskom plemićkom ponosu. „Elviro, ja sam poljski plemić, od stare loze, i mislim, da ću se znati pošteno i pristojno ponašati, da vaš otac neće moći protivan biti mojemu dolaženju u ovu kuću.“ U to se mlinar vrati, a ja spremim na odlazak. Zahvalim se mlinaru na prijaznu dočeku, a on me uvjeri, da će mu vazda milo biti, ako ga češće usrećim mojim posjetom. Na te rieči pogledam brzo Elviru, i opazih jasno, da joj je s otih rieči tračak radosti preletio licem. Sad pružim i njoj na razstanak ruku; mojemu nježnomu stisku ozove se i njezina ručica tihim, rek bi bojazljivim stiskom. Al ja sam razumio taj stisak — zašto bi Elvira inače postrance gledala, samo da izbjegne mojemu pogledu. Naše duše bijahu već tada sporazumne. Ja i Latrax moj krenemo na put. Sbog goropadnih svojih pasâ izprati me mlinar do vratih od dvorišta i vrati se u mlin. Kad je već mogao biti u mlinu, okrenem se ja, da vidim, prate li me čije oči?. I sbilja bijaše na prozoru Elvira. Ja ju pozdravim šeširom — a ona mi ljubezno odvrati kimajuć liepom svojom angjeoskom glavicom. U sladkih mislih stignem doma, u tih sam mislih i usnuo.

Od ovoga časa pelazio sam često staroga mlinara, s prva redje, onda češće, a najkašnje dnevice. Imao sam tu prilike svaki dan biti na samu po koje vrieme s djevojkom, i njoj govoriti o stradanju srca moga. Donosio bih takodjer sobom i obljubljene pjesnike njezina naroda, Petrarku, Ariosta, Tassa i većinom njoj čitao mjesta, koja se posve skladahu s ranjenim srdcem mojim. Da vam je bilo tada gledati, prijatelji, kako se nadimahu njezine djevičanske grudi, kojom tajnom vatrom tinjaše oko njezino, kako joj od trešnje srdca drhtahu koraljne ustnice, vi biste se bili isto tako, kô i ja, razkašali u trećem nebu. Bijahu to za me rajski trenutci! Al čemu da duljim stvar bez potrebe. Ljubav naša rastijaše dan na dan. Ja sam osjećao milinje ljubezna njezina pogleda, tajinstven šapat vruća njezinoga uzdaha, osjetio slast prvoga cjelova, posrknuo vatrenim cjelovom prvu bistru suzicu oka njezina, kojim je ona orosila cvjetić ljubavi naše — riečju — ja sam ljubio i bio ljubljen.

U sladku milovanju projuri nam poput vihra pó drugi mjesec. Došavši jednoga dana u obično vrieme u mlin, nadjem na moje čudo Elviru sámu, nadjoh ju zaplakanu. Kao izvan sebe upitam ju za uzrok plača njezina. Ona mučaše. Nu taj múk dade mi još više povoda, da saznam što je u stvari. Jedva jedvice izpoviedi mi ona, kako je otac njen opazio da se ljubimo i u suzah pitao ju, što misli ona, da će biti iz s toga. Ja sam pokušao da utješim djevojku, zavjerio joj se svečano, da ću ju uzeti i da ću to kazati njezinu otcu danas, a sutra odmah otcu mojemu. „Ti si djevice“, rekoh joj, „uzor mojih želja, moja prva i iskrena ljubav, i ja nikada neću zapretati onoga žara u sebi, koji u meni sám bog uzpiri. Bog i sviet ima znati, da si moja izabrana. Ovaj amanet“, nastavim joj, „koji mi ostavi majka moja na smrtnoj postelji, moju najveću svetinju, evo ostavljam tebi u zalog moje ljubavi i vjernosti.“ To rekav s kinem s vrata o svilenoj vrpci viseću, u zlatne oklopce umještenu sliku, majke božje czenstochowske i ovjesim njoj oko vrata. Djevojka se umiri, videć, da moje rieči potiču iz dna duše moje. Vruć cjelov njezin u čelo moje bijaše mi dokazom uzrujanih njezinih čustva.

Za neko vrieme unidje i otac Elvirin. On opazi smetnju našu. Medjutim ja stupim k njemu i zaprosim u njega ruku kćeri njogove, napomenuv mu, da ću odluku svoju odmah sutra otcu svomu priobćiti. Starca to s prva iznenadi, nu kašnje se sabere, i reče mi: „Gospodine, ako je to vaša čvrsta volja, ja nisam protivan; vi u ostalom znate razsuditi stanje, u kom se nalazite, i u kom se nalazi sada kći moja; znate i ćud otca vašega — radite, kako najbolje znate, al radite pošteno i plemenito, kao pravi plemić.“ I stisnemo si ruke.

Polazeć iz mlina izprati me Elvira do izpred vrata dvorišta. Tu neopažena, baci mi se žestoko oko vrata i jecaše bolno na uzburkanih mojih grudih. Ja nebijah kadar, da proslovim rieči. Glas mi je zapeo u grlu, i samo krupne suze, što mi s očiju padahu na crne prame njezine glavice, mogle su odati, kakav težki, zagonetni boj bije u tom času srdce moje. Činilo mi se, kao da plačemo nad grobom ljubavi naše; možebit osjećaše i Elvira istu slutnju u svom srdcu. Al kako da to jedno drugomu kaže! Uzdišuć razstadosmo se. Prvi put osjetih tada, da je ljubav sladki, al otrovni plod, kojega se úz sve to nemože pohlepno ljudsko srdce da okani.

Dodjem kući dosta kasno u noć. Moj otac već je spavao. Noć bijaše prekrasna. Pristupim k prozoru i otvorim ga. Pun mjesec ogledao se je u vodenom zrcalu Vislice, što je izpred dvora otca moga romorila; stare lipe oko dvora šuštile su otajstveno, kao da mi nješta nagoviештaju. Ja kao okamenjen stojim pri prozoru, gledim ukočeno stare lipe, kao da želim od njih saznati kob svoju. Tjeskoba neka pritisne mi srdce, grudi mi se uzeše nadimati, i iz nova obliše me suze. Već se nisam mogao držati na nogu — tresuć se svučem se i klonem sav uzrujan u postelj. Svu noć imadoh težke, nemirne sne. U zoru pričini mi se, da se je majka moja nadvila nad me, i da mi roni na lice gorke suze. Ja razkrilim ruke, da ju ogrlim, nu ona u isti čas ovjesi mi oko vrata amanet, koji Elviri dadoh, nu isti bijaše krvju orošen — i izčezne Od silnoga ganuća probudim se. Bijaše to čudnovato — strašan san za me. Ta sanjka neidjaše mi nikako iz glave; al danas imao sam priobćiti otcu odluku svoju; za to se obučem i podjem k otcu.

(Dalje sliedi.)

Stari top.

Spjevao Milovan Vučković. Preveo I. T.

Pod lovorom pokraj hridi
Tik do mora, tek se vidi,
Eno rânâ zadopala —
I od rose zahrdjala,
Kano da se rugla dòpa,
Eno — stara topa!
Lovor čuva top od slote,
Širi lišće svrh sirote,
I tjemenom maše, gle:
Tobož — brzo mine sve!
A na topu u taj tren
Čarobito sine „N“,
Uz mjeseca sine sjaj
Na tom topu napis taj:
„Slavkov*, Moskva, Jena.“
Oblak prodje iznad stiena,
Zaujalo sa pučine,
Nesta — slave, veličine,
Žalobito hladak dunu,
Sa lovora rosu spunu,
Biser — suza tieme dopa
Na čarobno pismo topa.

* Austerlitz.

Pero i Kamila.

Pripoviedka od Alfreda Musseta.

(Dalje.)

Ne daleko od Chardonneuxa trebalo je prevesti se preko rieke. Malne čitav mjesec dana padala bijaše kiša, rieka se razlila i poplavila svu okolicu. S prvine nehtjede prevoznik primiti kočije na brod, veleći da treba razpregnuti, a zatim da će posebice prebacit i ljude i konje a nakon i kočiju. Gospodja des Arcis, hiteć vidjeti muža si, nehtjede nikako sići s kočije. Zapovjedi kočijašu, nek poveze kočiju na skelu; nije trebalo neg pet časaka da prebrodiš rieku, a više od stò puti bila prošla ovuda.

Usred rieke uhvati bujica brod, te ga krenu s pravog puta. Prevoznik pozove kočijaša u pomoć, da voda neodnese broda. Jedno dvie tri sta koraka stajaše do vode mlin, sabijen gredami i daskami al oštećen i razdrman vodom, te je tvorio na tom mjestu slap ili bolje reći vrtlog. Da je voda zaniela brod do onog mjesta, eto gotove nesreće!

Kočijaš sidje s baka. Rad je bio priteć u pomoć al nije imao čim.

Prevoznik naprezo sve svoje sile, al noć bijaše tamna. Sitna kišica zapadnuv zamuti obojici oči. Časom se oporaviše radeći složno, da prevale rieku, da dotisnu brod do kraja.

Sve bliže primicala se buka slapa, sve veća postajaše pogibelj. Brod prekrcan, uz sav napor četirih snažnih šaka pomicao se polako. Ladja pošav ravno napred, časom stade, časom udari stranputice, te poče se napokon okretati. Brza ga voda svlada. Gospodja des Arcis sjedeć s djetetom u kočiji otvori okance i zavrisnu:

— Jesmo li zbilja propale? U taj par napnu se uže od skele — pa se pretrgnu. Oba čovjeka iznemogla, ožuljenih ruku padoše u brod.

Prevoznik umio je plivati al nije kočijaš. Tu nije bilo gubit ni časka.

— Kume Gjorgje, reče gospodja des Arcis prevozniku, možeš li nas spasiti, mene i moje diete?

— Da bome! odvrati Gjorgje slegnuv ramenima, ponješto uvriedjen ovim pitanjem.

— Što da uradimo? zapita gospodja des Arcìs?

— Vi ćete na moja ramena, gospo. Obuhvatite mi šiju objeručke, al nemaknite se, jer inače s bogom! A da niste viknuli, voda bi vam ušla u usta. Malu popast ću oko pása jednom rukom a drugom ću plivati, kako mornari znadu, pa ću ju stavit suhu na suho. Ta nema ni puškometa do onog krumpira, što je eno do briega zasadjen.

— A Ivan? zapita gospodja des Arcis svrnuv okom na kočijaša.

— Mrva će se nagucnuti vode, al rieka će ga opet ponieti na vrh.

Kum Gjorgje spusti se u vodu, nakrcan dvojakim bremenom, al bje jadan precienio svoje mišice. Nije bio mlad da bude dosta jak; do briega bome čitav puškomet, a voda žešća neg je Gjorgje mislio. Medju tim starac plivao, što je smagao, da izadje na kraj. Voda ga ponese, i zanese ga na staru vrbu, stojeću pod vodom.

Nevideći panja po tavnoj noći lupi čelom o nj. Krv mu skoči na čelo, pred očima mu zaigralo.

— Uzmite svoju kćer, stavite ju na moju šiju il na vašu — ja nemogu već!

— A bili ju spasit mogo, da samo nju nosiš? zapita majka.

— Nemogu za pravo reći, al mislim, da bi, odvrati prevoznik.

Gospodja pusti starčevu šiju, raztvori ruke, te se spusti u vodu.

Za kratko stavi prevoznik malu Kamilu živu, zdravu na brieg. Kočijaša spasi iz vode njeki seljanin. Obojica podjoše, da potraže baroničino truplo. Tek drugoga jutra nadjoše ga ležeć na briegu.

VI.

Godinu dana po nesretnoj onoj noći, sjedjaše za stolom kraj kamina u sobi njekoga parižkoga hotela u ulici Bouloi, kamo se pošta obično svraća, mlada djevojka, odievena u crninu. Na stolu stajaše boca obična vina, na pol prazna, i čaša. Čovjek zguren od starosti, al vedra iskrena lica, obučen kao radnik, šetao po sobi amo tamo. Časkom stao bi do djevojke motreći ju brižnim, reć bi otčinskim okom. Djevojka bi pružila ruku, digla njekako nehotice bocu i natočila čašu. Starac gucnu iz čaše, pa šetao dalje sve smišljajuć i glavom kimajuć. Mlada, smiešeći se tužnim licem starčevu kretanju, sliedila je pozornim okom svaki njegov mig.

Da je tko gledao taj prizor, težko bi bio pogodio, tko da su ti ljudi: ženska nepomična, hladna, nalika na kip od mramora, al opet nježna i mila, licem i kretanjem liepa i dražestna; starac veoma priprosta lica, odjeven podosta neuredjeno, šeširom na glavi, pijuć prosta vina, zatiskujuć čavle svojih debelih podplata u pod. Čudne doista opreke!

Nu ovo je dvoje spajalo nježno, živo prijateljstvo. Bijaše vam to Kamila i ujak Giraud.

Vriedni starina dodje u Chardonneux, kad su ponieli gospoju des Arcis najprije u crkvu, zatim u grob. Mati bje umrla, otca nebijaše kod kuće, jadna djevojčica bijaše dakle sama samcata. Chevalier, ostaviv kuću, raztresen putem i zabavljen poslom morade posjetit više

holandezkih gradova, te tako dobi vrlo kasno glas o smrti svoje žene; s toga ostade Kamila skoro čitav mjesec dana sirotom. Bila je do duše u dvorcu njekakova guvernantica da čuva diete; al majka za živa nije pustila, da se ta ženska u Kamilino uzgajanje pača. Bila je tu namještena samo da vuče plaću. Guvernantica jedva je poznavala Kamilu, zato joj i nebijaše sada od nikakove pomoći.

Smrt majčina zadade Kamili toliko tuge i jada, da se je bilo bojat za njezin život. Kad bješe izvukli lješinu majčinu iz vode, te donieli kući, a i poslje kad je krenuo sprovod na groblje, jecala i naricala Kamila za majkom si tako zdvojno, da je seljake sve popadao strah. I u istinu bilo je njekako strašno kako je djevojka, vazda niema i mirna, u oči mrtve majke zdvojnom silom udarila u kriku. Nezgrapni glasovi, nićući iz njezinih usna razumljivi samo njoj samoj, divlji bijahu odziv nesretne duše. Nebijahu to rieči, nebijahu to suze, već strašan donekle nečuven jezik, što su ga ljuti jadi iznosili na usta. Danju i noćju orilo se kućom očajano kukanje. Kamila letila bez obzira iz sobe u sobu, iz kuta u kut tražeći majku, čupajuć si kosu, lupajuć rukama nieme zidove. Zaludu kušali utažit ju; ni silom nemogli je ukrotit. Tek umorna od boli i narieka pade kraj postelje, gdje joj mrtva majka ležala.

Skoro kan da se je umirila, kan da je sve zaboravila. Kroz neko vrieme vladala se na oko mirno, hodala je po vas dan polaganim nesigurnim korakom primajuć svačiju brigu i opomenu; mišljahu, da se je posve oporavila, a i liečnik, pozvan da ju vida, prevario se ljuto nu skoro pojavi se ljuta vrućica. Valjalo neprestance čuvat ju; sva joj se bila pamet pomutila.

Ujak Giraud odluči tvrdo, priteći svojoj jadnoj rodjakinji u pomoć.

— Mala sirotica neima za ovaj čas ni otca ni majke, reče ukućanom, ja sam joj pravi pravcati ujak; ja ću se zanj unapred brinuti i paziti da ju kakovo zlo nesnadje. Vazda sam volio mal[illegible] često sam molio otca, da mi dade malu za [illegible]vu. Neću mu je otet, njegova je kći, al za ovaj čas moja je. Kad se povrati, vratit ću mu ju čitavu i zdravu.

Ujak Giraud nije se osobito uzdao u liečnike, jer je jedva vjerovao da i bolesti ima, nebivši nikada bolestan. Vrućica, mišljaše, da nije nego tlapnja: malo da se samo u glavi mješa, a da ju izliečiš da netreba nego zabavom raztresti glavicu.

Odluči dakle povesti Kamilu u Pariz. — Valjda vidite, reče, da djetetu još svejednako srce boluje. Neradi, neg plače, pa to je i posve naravski; jer nam se samo jedanput majka rodi. Al kad je majka preminula, netreba, da premine i kći; ja velim ter velim, treba joj pamet svratit drugamo. Vele da je tomu Pariz naj*bolji* liek; ja boga mi nepoznajem toga Pariza; nepozna ga ni ona. E pa ću ju povest onamo dobro će biti za nju, a i za mene.

Lako za putovanje, to će joj dobro doći. Nakotrljao sam se i ja koje kuda, nu kad bi god opazio pred sobom crveni rep poštarove halje, razvedrio bih se.

Tako dakle dodjoše Kamila i ujak Giraud u Pariz Chevalier, upućen po ujaku, pohvali njegovu odluku. Vrativ se iz Holandije u Chardoneux raztuži mu se srce veoma i nikako nije smio da vidi svoju kćer. Kan da je htio oteti se živu svietu, oteti se samomu sebi. Samujući vazda, jašući vazda šumom, znao si je preko moći umoriti tielo, da mu se duša ponješto umiri. Tajna, neizlječiva bólja trošila ga sve to više. Duša mu dokazivaše, da je s njega za živa bila nesretnicom, da je s njegove pričine i poginula. „Da sam tuj bio nebi bila poginula, a dužnost mi bijaše ostati ovdje.“ Ta miso nije ga nikako ostavila, ta miso trovala mu je život.

Želio je, da Kamila sretna bude; htio dapače da njenoj sreći sve žrtvuje. S prvine vrativ se u Chardoneux odluči zamieniti kćerki pokojnu majku, i naplatiti stoputa sve, čim se je majki zadužio bio, nu sjetiv se, da je kći prilika majčine slike izgubi se opet u težkoj tugi. Badava kušao se uvjeravati, da će mu to utjeha biti, da će mu prizor mile prilike, za kojom je toliko tugovao, ublažiti gorku bolju. Nu Kamilino lice bijaše mu viečan prikor, dokaz njegova grieha, njegove nesreće, koje nije smio podnositi.

Ujak Giraud nije toliko razmišljao; nije mislio nego da razvedri Kamilu, da joj što ugodnije bude; na žalost nebijaše to lahak poso. Kamila nije se opirala poći s ujakom, al je odbijala sve zabave, kojimi ju je starac nudio. Ni za šetnje, ni za svetkovine, ni za kazalište nije Kamila marila; mjesto svakog odgovara, pokazala bi ujaku svoju crnu haljinu.

Nu stari majstor nije nikako popustio. Najmio bje, kako rekosmo, stan s pokućtvom u poštarskoj gostioni, po naputku liečnika misleći, dva mjeseca dana prebavit u Parizu. A eto prodje i godina, da je sa Kamilom boravio u priestolnici.

Tečajem te godine odbijala je Kamila svaku zabavu, a ujak budući dobar i strpljiv a i tvrd ko kamen na svojoj odluci, čekao i čekao mirno bez kakova prigovora. Ljubljaše bo jadnu djevojku svom dušom neznajući ni sám kako; nehotice bio je vezan uz nju nekim čarom, po kom se dobrota veže uz nesreću.

— Neznam, prihvati iztrusiv bocu, zašto nebi sa mnom išla u operu. Bogme vragometno je skupa; biljega mi stoji već u džepu; sutra ti prestaje i onako žalobno doba; eno ti dviuh novih haljina; pa ti netreba nego šešir na glavu, i —

Tu si sam zakrči rieč:

— Do biesa! Ja tu čevrljam u tutanj! Diete me nečuje, nisam se sjetio nevolje. Što zato! Netreba nam toga na plesu velike opere; ti nerazumiješ ništa, a ja čujem vrlo malo, pa ćemo gledat kako sviet skače.

Tako je znao govorit dobričina ujo, kad je htjeo nješta osobito zanimiva dokazat Kamili, koja ga dakako nije mogla razumit, niti mu odgovorit. Nu zato je ipak s njom govorkao, kao da nije ni gluha ni niema A kad je na suprot htio, da joj štogodj dokaže znakovi, bome još gore — jer Kamila nije njegovih znakova nimalo razumiela. Zato je radje čevrljao, mašuć rukama, klimajuć glavom a Kamila se tomu priučila.

Nadodje u istinu hora, kako je bio dobričina ujo reko, da je Kamila imala odložit sa sebe crninu. Starac kupio svojoj štićenici dvie preliepe haljine, te ih namjesti što nježnim što molećim licem predanj; Kamila skoči zagrlit uju, al zatim sjednuv pade opet u svoju prvašnju žalost.

— Al to nije dosta drago moje! reče ujak, valja da metneš ove liepe haljine na sebe. Ta zato ih je krojač skrojio; pa liepe su — bome liepe! — Govoreći tako hodao starac po sobi držeć svakom rukom po haljinu, da su skakutale kao kakove lutke.

Kamila bila se dosta naplakala, da se je smjela časak i poveseliti. Prvi put od majčine smrti stane sirotica pred ogledalo, uzme jednu od haljina, promotri ju milo, pruži uji ruku, i zakima glavom, kao da hoće reći: „Dà!“

Na ovaj znak stade dobri starina ujak poskakivat po sobi kao ludo diete, lupajuć svojimi debelimi podplati. Starac pobiedio, namjera, dugo odlučena, sada se imala stvoriti istinom; Kamila hoće, da se nakiti, da podje s njim na operni ples, da se nagleda svieta; jedva da tomu i vjerovao; grlio je ko lud Kamilu, zvao, što mu grlo smagalo i sobaricu, i sluge i službinje.

Nakitiv se podpuno, Kamila bijaše toliko liepa, da se jedva sama prepoznala, da se je sama svojoj priliki osmjehnula.

— Eto pred vratima kočije! zavikne ujak Giraud, sileći se rukom pokazat, kako kočijaš bičem puca, i hoteć jezikom ponavljati štropot kočije.

Kamila nasmjehnu se tomu prizoru; svinu nježno crnu haljinu, i poljubiv ju stavi tu tužnu uspomenu u ormar; zatim ode — s ujakom.

VII.

Ako ujak Giraud i nije bio kicoš. ipak je bio ponješto gospodske ćudi. Nije radi haljina. Te mu bijahu vazda nove al i vazda preširoke — da mu tobož nesmetaju. Hlače bijahu mu nabrane u sto nabora, a vlasulja padala mu neprestance na nos. Al kad je trebalo koga častiti, bome nije mu se htjelo nego što je najskuplje i najbolje. Najmio je bio one večeri ložu otvorenu, i to na zgodnu mjestu, da je Kamila sve vidjeti mogla.

Prvi pogled u sjajnu kazalištnu dvoranu zablenu Kamiline oči; kako i nebi: djevojka neimajuć više od šestnajst godina, uzgojena na selu, a na jedan put okružena tolikim sjajem, tolikom zalihom i razuzdanom radošću, jedva je vjerovala, da je istina, što joj puče pred očima. Plesao se balet. Pozornim okom pratiaše Kamila svaki pokret, svaki mig, svaki korak plesača; razumila je, da je sve to tek niema igra, pa kako joj je ta igra ponješto poznata bila, tražila odgonenut joj smisao. Svaki čas okrenula bi glavicu ujaku, da ga tobož upita, što da to znači.

Al je ujo manje razumio nego djevojka. Vidjela je tu pastira odjevenih u svilu, kako nudjaju pastirice cviećem, božiće ljubavi leteće po žici, bogove sjedeće na oblacih. Sjajne dekoracije, plamteće svietiljke, perje, vezeno odielo gospoja i sav taj veličajni prizor očara Kamilu bujnim uzhitom.

Al i na nju do skora svrati se svačiji pozor; nakit joj bijaše doduše priprost al vrlo ukusan. Sjedeći sama sa starovječnim ujakom u velikoj loži, liepa ko zviezda, bujna ko ružica, munjevitih crnih očiju, milena lica morala je probuditi obće ljubopitstvo gledalaca. Ljudi se stali izticati pred njom, žene promatrati ju; markezi primicali se njezinoj loži, a sa svih strana čule se glasne udvornosti i laske; na žalost ih je samo ujak Giraud čuo, pa se je ne malo tom hvalom ponosio.

Kamila umirila se malo po malo, napokon ju snadje njeka neveselost. Osjećala je, kako je osamljena sried ove bučne vreve. Mnogobrojni taj sviet, govorkajuć u svojih loža, glasbila svirača, koja su mjerila i kretala korake plesača, zamjeniti odnošaj misli medju gledalištem i pozorištem na neki način odbijaše ju od same sebe, prišapćivajuć joj tajno: Mi govorimo, ti negovoriš; mi čujemo, smijemo se, pjevamo, ljubimo se, mi kušamo razkoši; samo ti ih neuživaš, samo ti ništa nečuješ, samo ti si tude sumrtav kip, živo mrtvilo sried bučnoga života.

Kamila sklopi oči, da se otme tomu prizoru; sjetila se djetinskoga plesa, gdje je vidjela plesat svoje drugarice, gdje je tiho stajala do svoje majke. Sjetila rodnoga si doma, jadnoga si djetinstva, dugih jada, tajnih suza, smrti majčine, crnoga ruha, što ga je jedva ostavila bila, što ga je bila odlučila i opet stavit na sebe, čim se povrati kući. Kad je već na vječne jade osudjena bila, činjaše joj se bolje što manje jada potražiti.

Na žalost je osjećala, da je badava otimati se strašnoj ovoj kletvi božjoj. Snuždena s te misli, nije mogla spregnuti suza. Ujak Giraud opazi ih; htio je svakako saznat za razlog njezinu plaču — a ona mu namigne, da je rada otići. Dobričina, ponješto zbunjen i nemiran

njekako je oklievao; Kamila se dignu, pokaza prstom na vrata od lože, da joj dade ogrtač.

U taj par smotri pod svojom ložom mladića pristala i liepo odjevena. Rukom držaše crnu tablicu, na koju je bielim pisalom crtao kojekakve slike i pismena. Pokazao bi tablicu susjedu ponješto starijemu. Ovaj kano da je crte razumio, te mu odgovori na isti način i to vrlo brzo i spretno. U isto vrieme davahu si obojica kojekakve znakove sklapajuć i rasklapajuć prste, i činjaše se da se vrlo dobro razumiju.

Kamila dakako nije ništa o tom razumila, niti je razabirala znakovâ. Opazila bje ipak u prvi mah, da se mladiću nemiču usne. Budući već na polazku, ustavi se iznenada. Vidjaše da taj mladić govori neobičnim načinom — bez zvukova, bez rieči, bez kretanja ùsta, čega ona i onako nije razumila, što joj je mnogo muke zadavalo. Ma kakov bio taj čudni razgovor, velika zabuha, neodoljiva želja, da to niemo dogovaranje i nadaljo vidi, vratiše Kamilu na mjesto, što ga je jedva ostavila bila; nadnese se na ložu te stade pozorno motriti, što taj neznani mladić radi.

Opaziv da i opet po tablici nješta crta i da ju pruža svomu susjedu, mal da nije rukom posegnula za njom. U taj par krenu mladić glavom, te upre oči u Kamilu. Tek se sretoše njihove oči, i djevojka i mladić ostaše za časak zapanjeni, kao da se medju sobom upoznati žele, i za tren zbilja se upoznaše; migom oka reče jedan drugomu: „Niemi smo oba!“

Ujak Giraud donio bje svomu mjezimčetu mantilu i šešir, al joj se nehtjede otići. Sjednuv na svoje mjesto ostade prislonjena na balustradu.

Abbé l' Épée upravo je u to doba izlazio na glas.

Budući u pohodih kod njekoje gospodje u ulici Fossés-Saint-Victor i osvojen milosrdjem, za dvie gluhonieme šilice, kojih je bio pri šivanju zadesio, stao on pobožan razmišljati i smišljati pomoć tim jadnim stvorovom, te nebude dugo, pa već je abbé tvorio čudesa.

Nejasno kretanje, čudni znakovi tih preziranih jadnika imadjahu po mnienju abbéa u sebi zamet obilata jezika, koji se mogo činiti sveobćim a i više naravskim nego je Leibnitzova osnova bila. Kao većina veleuma promašio bje možebiti svoju svrhu, osnivajuć ju odviše u veliko. Ma kakova i bila namjera dobna mu srca, na toliko je ipak uspio, da je gluhonieme naučio čitat i pisat, te ih tako uvrsti opet u red razumnih ljudi. Sam, bez pomoći, vlastitom snagom pokušà stvoriti od ovih nesretnika jednu obitelj, te je toj plemenitoj svrhi žrtvovao sav svoj život, sve svoje imanje, nadajući se, da će i kralj okom svrnuti na tu nesreću.

Mladić, sjedeći pod Kamilinom ložom, bijaše takodjer jedan od učenika abbéovih. Rodom plemić od staroga koljena, čovjek bistra uma, al s u m r t a v, kako govorahu, bude jedan od prvih uzgojen kao glasoviti grof Solar jedino razlikom, da je bio bogat, da mu nije trebalo pripomoći vojvode penthievskoga, da neskapa od gladi. Nu uz abbéa imao je svoga vlastitoga učitelja. Ovaj, budući svjetovnjak, mogaše ga pratit posvuda, te mu bijaše zadaća paziti na sve, što radi, te ravnati njegove misli. (To bijaše susjed mladića u kazalištu) Mladić velikom je vještinom i pomnjom učio svoje zadaće i razabirao svoje dnevne zabave te je radio bistrit si duh i štivom i kazalištem i molitvom. Nu prirodjeni mu ponos i težnja za neodvisnošću otimala se ljuto tomu viečnomu revnovanju. Neznadjaše on za nevolje, koje bi ga snaći mogle, da se nerodi bogataš, ili da se rodio van Pariza kao na pr. Kamila. Jedna od prvih rieči, što mu naukom utuviše, bijaše ime markeza de Maubray-a, njegova otcca. Znao je dakle, tko da je, znao je da mu je porieklo udielilo uznositiji stališ, a narav veliku nevolju. Ponos i poniženje hrvahu se u toj plemenitoj duši, koja bud srećom, bud nuždom ostala bistra i čista.

Toga gluhoniemoga markeza, motrećega i shvaćivajućega drugi sviet, ponosnoga kao ma koj čovjek, fina i udvorna, motraše mnoga liepa ženska očalinom, a on nije skinuo oka sa Kamile; i ona je to vidila vrlo dobro i negledjuć ga. Operni ples svrši se, ona uhvati ujaka za ruku te ode nesmijnć krnuti glavom.

(Ostatak budući put.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

VIII.

Ljuta zima vani
Ledom zemlju krije,
Bura strašno uji,
Sniegom mete, vije.

Niti slavuj pjeva,
Niti ruža cvati,
Nit je moći nogom
Na travicu stati.

Dokle oko siže,
Koprena je biela,
U mrtvilu kunja
Zemljica nam 'ciela.

Ciela narav snije,
Snije gluhi sanak —
Dok nesvane opet
Krasni Djurdjev danak.

Oko srca moga
Tako led se kori,
Dragina mi studen
Tužno srce mori.

Nema na toj zimi
Srcu mi obstanka,
Ni od hladna sunca
Djurdjeva mi danka!

IX.

Kad sam jošte bio
U majčice diete,
Družicu sam imo
Iz nejake čete.

I ona je bila
Još nejačko diete,
Al je bila liepa
Od glave do pete.

Sestricom mi bila
Djevojčica mala,
A i ona mene
Dragim bratom zvala!

Tikasmo se liepo,
Pazismo se milo,
Radosti je dosti
I igračke bilo!

Odoh u sviet bieli
I ostavih seku,
Tako često biva
U ljudskome vieku.

Kad se junak vratih
Milom domu svome,
Al i sestrica mi
Ponarasla bome!

Kakva li je bila,
Gotovo me smete:
Bila andjel pravi
Od glave do pete.

Al me nehtje tikat,
Nehtje bratom zvati,
Ni igrat se više
Nedade nam mati.

Presrećan li bijah
Kano dječak ludji,
Od dorasla brata
Sestrica se tudji!

POUKA.

Uputa u nauku o čovjeku i narodih.

Kako se dojimlju podoba kopna i svojstvo tla čovječjega razvitka.

(Konac toga predavanja.)

II.

Primjerimo obćenito razsudjivanje o tom, kako se dojimlju podoba kopna i svojstvo tla čovječjega razvitka, svakoj česti svieta posebice i razmotrimo, u kolikoj se mjeri fizičke osobitosti kopna tukaju obitavalaca tê česti.

Oceanija. Podobno tomu, što se može sva zemaljska kruglja podieliti na kontinentalnu i morsku polukruglju, tako se i južna polukruglja može razdieliti na dvie česti, na kontinentalnu i morsku. U tom se slučaju može Oceanija nazvati oceanskim jugom zemaljske kruglje razlikomice od Afrike i južne Amerike, kojim pripada naziv kontinentalnoga juga.

Australija je smještena u srjedini kontinentalnoga juga. Premda su poluostrvo Malaka i ostrva Sumatra i Java prielaznim mostom medju Azijom i Australijom, to je ipak stagnacija kitajsko-mandžurske naseobe kriva, što od toga mosta nije bilo koristi i što je Australija do najnovijega vremena ostala tudjom Aziji. Daleko od svakoga neposrednoga doticaja s ostalimi čestmi svieta prikazuje se Australija osobitošću, kakove nećemo naći na ostalih čestih svieta. Australija je isto tako nepoznana zemlja kao i centralna Afrika, pače srjedište nam je njezino terra incognita i svi pokusi, da u to srjedište proniknemo, ostadoše zaludni. Mnogo se je govorilo o velikom jezeru, koje da je u srjedini australskoga kopna, ali bud su rieke neznatne, neće biti to nagadjanje istinito. Tuj je sve samosvojno: i rastlinje i životinja i čovječje pleme, koje je naselilo Australiju. Ko što je jednoliko morsko podnebje i značaj ostrva, od kojih je Oceanija postala, tako su joj jednolici i stanovnici fizičkim svojim razvitkom, jezikom, običaji i uredbami. Po svoj su prilici premostili prielazni most; ima medjutim više razloga vjerovati, da je nekada Australija bila neposredice spojena s azijatskim kopnom onom priečbom, od koje su postala veća Zondska ostrva. Mnogo je trebalo Europljanom nauke, dok se domahnuše toga tajnovita svieta, nebi li ga priveli u krug civilizacije; latili se ga najposljednjeg, ali je uzgojiteljem bogato naplatio trud. Svomu se poprimljivu ostrovskomu značaju ima Oceanija zahvaliti, da je brže od svih ostalih usvojila prineseno joj blago; što se po drugih krajevih može postignuti samo

poslije minulih vjekova, toga se radini, sposobni i u višem stupnju poprimljivi stanovnici Oceanije dosinuše za koji desêtak godina. Prodje 88 godina i na tih istih Sandvičkih ostrvih, gdje su divljaci ubili i pojeli glasovitoga Kuka, sada sabori sabor i ima već sveučilište. Što se tiče Australije, bila je točkom, kamo su nekada stare domovine slali u prognanstvo prestupnike, u današnje je vrieme srjedište radinosti sve južne polukruglje i neizcrpno nalazište zlatnih ruda, te tim daleko iza sebe ostavlja Aziju i glasovitu Ameriku primamljujuć množinu priselaca.

Afrika. Afrika je južnoj Europi najbliža čest svieta, te je od nje razstavljena samo uzkim zalievom, medjutim je u istinu dalja Europi od iste Amerike.

Pojmom se Afrike u nas pojimlje zemlja nepristupna, omarna, ubitačna, zemlja puna strahôtâ pješčanih stêpâ. Kad hoćemo naznačiti nešto nepodnosna, bezplodna, velimo: to je afrikanska vrućina, Sahara. Afrika je sama sobom nerazdieljena, nerazstavljena cjelina; ogromno je staro drvo, ali neima ogranaka, neima hlada, neima ploda. Nalik na kaktuse, na tu tužnu djecu pustarsku, koja su nam svojim tudjinstvom čudna, žalostna je i tudja postojbina, koja ih radja. Gore zakotaruju afrikansko kopno malne sa svih strana i tim umaljuju blagoću morskoga podnebja. Nekoje najviše planine u centralnoj Africi, premda su pokrivene vječnim sniegom, ipak, buduć se niesu daleko proturile, nedojimlju se jako ni podnebja. Broj je rieka neznatan sravnjujuć ga s veličinom kopna i nemože nadoknaditi suhotu pješčanoga i ugrijana tla. Nije se do dandanas pronašao pravi izvor dviema većim riekama, premda su se izmučili neki odvažni putnici, koji su se uslobodili skinuti zavjesu s tajnovitih afrikanskih strana. Srjedišne česti kopna ni malo nepoznajemo; možemo zadati vjeru, da ondje neima velikih vôdâ, jer bi onda podnebje i rastlinje drugačije bilo. Opisi u izvještajih putničkih vrlo plodovitih krajeva, nadjenih u nutrinji Afrike i obilujućih mliekom i medom, čine nam se pretjerani i po svoj prilici nešto odpada na račun novosti i sravnitbe sa proputovanimi bezplodnimi stepami. Napominjemo, kako su putnici, posjetivši prvi Grenlandiju, hvalili tu zemlju; napominjemo, kakovim su rajem proglasili Islandiju!

Duljina je primorske strieke ili odnosice površine afrikanskoga kopna kako gdje i po dvaput manja od primorske strieke Europe, premda je površina Europe tri put manja od površine Afrike. Dielenje afrikanskoga kopna na visočine i nizine pokazalo se je više geografičnim nego li klimatičnim izrazom. Posebice govoreći, tuj neima razlike pojasova; tuj neima ni sjevera, ni juga, neima ni istoka ni zapada; neima kontrasta ni u tlu, ni u rastlinju ni u životinji. Lav se nalazi isto tako u Alžeriji, u Sahari i okolo prigorja „dobre nâde“; hiena isto tako strah zadaje stanovnikom Tuniškim, kao i primorcem; krokodil se nalazi u Nilu i u riekah južne Afrike.

Kako je jednolika Flora i Fauna, tako je jednoliko i ljudsko pleme i po fizičnom i po umnom si razvitku; pače i jezik različitih crnačkih plemena za čudo je istovetan, razlikuje se samo dialektičkimi osobitostmi, koje su po svoj prilici postale uticajem tudjinaca naselivših se po kraju kopna. Ni u bolje napredovalih crnačkih plemena nenalazimo gospodarskoga života u pravom smislu; svako se pleme čini kao nesrećna obitelj, bez prošloga i bez budućega nutarnjega jedinstva, bez ikakvih zajedničkih interesa. Kako je neživa pješčana stepa, tako je neživ i nepokretljiv čovjek; tuj neima povjestnih pripoviedanja, neima fantastičnih priča; jer neima ništa čudnovata — svuda je jedno te isto! Neima poviesti, neima žalenja za prošlim, neima radosti o današnjem, neima nâde od budućnosti. Um je Afrikančev toli težak, toli nepokretljiv, toli bezplodan, koliko su težke, nepokretljive i bezplodne njegove piramide. Afriku su vazda svladali drugi narodi; svladali su ju Perzijani i Rimljani i sinovi se Afrike od vajkada izvažahu kao roba u druge česti svieta. Djeca se uzimahu u roditelja i vodjahu u robstvo, da robuju dok živu. U današnje vrieme prekratila se je ta sramotna trgovina, ali se plemena nastavljaju medju sobom klati i dan današnji; sad se samo razlieže ijuk pobjeditelja i jauk pobjedjenih te osudjenih na strašne muke!...

Amerika. Kako se je stari sviet većma raširio u širinu, tako se je Amerika produljila u duljinu — od sjevera k jugu, promieniv dvaput širinu svoju. Zaliežuć veći broj paralelnih krugova, nego li Azija, ima Amerika dvaput više klimatičkih pojasova, a od te klimatične razlikosti polieže i raznolikost prirodnih proizvoda i etnografičkih osobitosti.

Južna se Amerika sudara s Afrikom po vanskoj svojoj podobi i po slabom razvoju primorske strieke. Prieponom pak, što ih stavlja naporom ljudskim, nije povod bezplodno tlo, ni pustarski mu značaj, već nasuprot prekomierna plodnost zemlje. Tuj fizična priroda bogatstvom svojim davi čovjeka: on postaje nemoćan pomnožavati tlu prebogatu rodnost, koja mu i onako zakrčuje puteve, koja se vîsi i razgranjuje po zraku te nad njim stvara neprozirni pokrov.

Obilje rieka i vlage uzrokom je samo većoj sili rastlinja i raztvorbi mrtvih biljina. Takvim su načinom i u tom položaju riečke struge čovjeku u malu korist; te ga struge vode s nenaseljene zemlje u još pustiju, i najveća riečka struga u tom je svietu posve nekoristna. Na tih stranah sudjeno je čovjeku samotovati, ići samo za svojom koristi, samo po individualnoj sposobnosti i jačini boriti se

u dobri čas ili u zo čas sa silami prirode. Svakim se nepromišljenim korakom može naići na pogibelj — na pogibelj u srjed sriede raskošna boravišta, koje te poziva, da živeš i da si život sladiš. Kriva su ogromna sljemena gôrâ, koja zagradjuju kopno od zapadne strane, kriva je uzka priečba (Erdenge), koja nesjedinjuje, već više razstavlja sjevernu Ameriku od južne, što je južna Amerika vazda stojala posebice, neobćeći nikada s velikim sjevernim kopnom, kao što se je na isti način Afrika tudjila od Europe. Tako se je Peruanska, zakotarena Andami i Oceanom, bez ikakva sobćaja s drugimi čestmi kopna, razvila posve samosvojno; ali peruanska civilizacija nije se dojmila ostalih amerikanskih plemena.

Posve drugačijom prikazuje nam se sjeverna Amerika, od davnih vjekova upućena na savez s Europom. Ogradjena od Azije Oceanom, sljemenom gora i još više nepokretljivošću mongolskoga plemena obrnula se na istočnoj strani Europi i tuj joj je najveći razvoj primorske strieke, najveća množina zalieva. Pravac pasatnih vjetrova i pravac morske struje, štono se posve krugom vrti, reć bi upriličuju put uzajamnomu sbliženju sjeverne Amerike s Europom. I zbilja još davno prvo Kolumba morska struja i pasatni vjetrovi nagovieštahu Europljaninu, da na dalekom zapadu ima biti kopno bogato darovi prirode i tamo naginjaše svimi silami svoga genija U orografičnom i hidrografičnom odnošenju nalik na Europu poredala sjeverna Amerika pred sobom red velikoljepotnih ostrva i po primorju — red prekrasnih lûkâ, kanda doziva k sebi Europljanina. Svaki bogovjetni ponjao svukoliku važnost odkrića velikoga Genueza; može se dapače kazati, da se čovjek nije nijednim drugim odkrićem okoristio i usvojio ga tolikom brzinom. Kao što je u starom svietu nastala seoba naroda sa istoka put zapada, isto je tako otela mah seoba Europljana u Ameriku, preselivši Europljani osobito u sjevernu Ameriku nedonieše razsula i smrti, već prinieše blagodatne plodove civilizacije. Čudnim stokom srećnih okolnosti naseli sjevernu Ameriku anglo-germansko pleme i naseli ju u pozdno doba, kad se je već to pleme popelo na visoki stupanj umnoga razvitka. Južna i srednja Amerika primamila Španjolce svojim zlatom, al je to mamilo, obogativ za vrieme veliku monarkiju Karola V., bilo jednom izmedju pričina propasti i moralnoga razsula. Nasuprot je sjeverna Amerika primamljivala naseonike nalikovanjem svojim na staru postojbinu, obiljem svojih lûkâ, velikimi i razgranjenimi riečkimi strugami, širokimi jezerî, i nepreglednimi prerijami. Povodom svega toga i povodom neizcrpna bogatstva, u njedrih joj skrivena i istom u novije doba proizašla na sviet božji, sjeverna je Amerika neprestance privlačila i privlači još k sebi Europljane, za malo je postala naseobinom moguće države i učestnicom umnoga i političnoga razvitka anglo-germanskoga plemena. I za čas ojačila naseobina, prestala se starati za materinske brige, stvorila se državom samostalnom i sav se sviet našao u čudu . . . Nesuzbitna je naloga Europljana, nesuzbitan je uspjeh civilizacije! Starosjedioci Amerike duboko osjećaju svoju nedorastlost prema Europljanom, u svom uvjerenju sami si proriču nedug obstanak na istom mjestu s bielim čovjekom. Starosjedioci se stjesnjuju postupice i malo po malo nestaje ih s lica zemlje. Po predjašnjih se prerijah izveli putevi; svagdje nailaze na nova skrovišta, a množina izuma i proteg željeznica uništuje razmak raznoseć darove prirode i ustanovljujuć svuda ravnovjesje proizvoda prirodnih i umnih.

A z i j a. U suprotku s Europom Azija nam prikazuje pretegu gromade stabla nad ogranci. S triuh strana plâćê ju more, s Europom srasla se u jednu cjelinu, a u tom sraštaju nije vidjeti prilike srodstva obijuh česti svieta, ni prilike zavislosti jedne od druge ni u kakvih prirodnih pojavih ni u povjestnih sudbinah.

Pravac je gorskih sustava u Aziji takvi, da gore razdjeljujuć sve kopno na tri česti u fizičnom odnošaju, u isto doba posve odtudjuju jednu čest od druge. Tuj vidimo tobože tri oddieljena svieta, različna medju sobom toli podnebjem svojim i prirodnimi proizvodi, toli značajem naseobine. Sjeverna i srednja Azija zakotaruju veću čest kopna a u političkom odnošaju, igraju za čudo manju ulogu nego li južna čest Azije, od davna već postavša poprištem velikih religijoznih i političnih sgoda. Tuj je kolievka čovječanstva, tuj se započe početak umnoga mu razvitka i povjestnih mu sudaba.

Sibirija, odrubljena od srednje Azije bilom gôrâ i snizujuć se k ledovitomu oceanu, prikazuje nam vječnu jednolikost polarnih strana. Velike joj riečke struge neprinose koristi s toga, što su rieke većim dielom godine pokrivene ledom te uzimlju pravac put sjevera noseć nas iz slabo naseljenih strana u posve neprehodna mjesta. Da se je bilo gôrâ pružilo uzduž sjevera, obranjivalo bi kopno od pogibeljna dojma ledovitoga mora i načinilo bi ga pristupnim dojmu južnih vjetrovah. Tadaj bi se podnebje Sibirije i sva prirodna plodovitost posve preinačila. U srjedištnoj je česti Azije jednoliko pješčano tlo podobno afrikanskomu a uzrokom je velikoj jednolikosti podnebja i s njim spojene prirodne plodnosti. Strieke, koje ogradjuju priedjel, gdje još ima životinje i bilinja, dočim se po drugih stranah krivudaju, u srednoj Aziji šibaju pravcem posve paralelnim ekvatoru, toliko je tuj jednoliko podnebje i stroj zemlje. Sve se je to moralo dojmiti znastanovnika i njihove naravi, njihovih običaja i i načina življenja. U istoj je tajnosti zaklonjena bila srednja Azija do najnovijega vremena, kao i centralna Afrika; poviedanje nekolicine putnika, koji se usudiše zaviriti u te strane,

jedini je izvor našemu znanju o srednjoj Aziji. Neimajući mjesta, gdje su se rodili, narodi trnapiše na zapad u Europu i sav užas divljega rata udario tragom za tom gungulom. Ali je potok jenjao, junačinâ je nestalo, savez se razkinuo, narodi upali opet u običnu svoju apatiju i na miru mienjaju svoja pusta boravišta. Kao što afrikansko kopno nije spodobno izraditi štogodj samostojno već se neprestance podčinja tudjemu dojmu, tako i centralna Azija dugo ostala nepokretljivom, posve zaboravljenom, nakon sliedom nesuzbitna hoda historičnih sgoda uvede ju Europa u obitelj naroda i tuj postade učestnicom svjetskih sgoda.

Nasuprot Azija po svojih okrajinah prikazuje veliku raznolikost: svaka grana ima svoje rieke, svoj sustav vjetrova, svoje proizvadjanje, svoje religijozno vjerovanje, svoje filozofske nazore. Razlikujemo pojmovi sviet kitajski, malajski, indijski, persijski, arapski. Svaka strana prikazuje svoje svojstvene individualnosti; neima harmonije, neima jedinstva, neima obćih načela civilizacije, koja bi moguća bila obveznom silom zaokupljati svieh. Odtudjujuć se religijoznim vjerovanjem i običaji, odnemarujući radinost, um čovječji bavi se tuj sam o sebi i sliedom toga izlaze na vidjelo čudni, fantastični književni proizvodi i fantastične pomisli o svietu. Ali pošto uzklijaše kliee kulture do stanovita stupnja, ustanovio se tuj i čovjek na stanovitu stupnju naravnoga savršenstva i reć bi okamenio se. U višem stupnju neusprimljiv stanovnik Azije ustanovio se na svojih iztočnih nazorih i dalje se ni nemaknuo. Stagnacija kitajska (kinezka) postala poslovicom: mandžurski dobitnici neponieše uza se, ako nenadjoše šta novoga i lasno se pomiešaše s pobiedjenimi. I po tom je Azija istok u pravom smislu rieči; povjestna joj zemlja draga nam je religijoznim spominjanjem i velikim predavanjem drevnosti. Azijaćanin počiva na lovorih minula si veličja i usriedinjen u sebi samu visoko sam sebe cieni: ničemu se neuči, ništa ni u koga neuzajimlje: čini se sam sebi drevniji, mogućniji i umniji od svih drugih naroda i samo neizkazanim svojim velikodušjem dozvoljuje stanovnikom tmine — europejskim varvarom — nastanit se i uredjivat svuda faktorije. Pobiediše ga i dokazaše mu javnu nestanovitost svih gospodarstvenih uredba, šaka Europljana razbila mu ogromne čete — sve u zalud, sve se to dogodilo voljom velikodušnoga „sina neba,“ dozvolivšega neizkazanim blagoumjem varvarom, da se okoriste češću darova udieljenih srjedištu svegakolikoga svieta. Čega neproizvodi muslomanski sviet, sve je od davna opredieljeno sudbom; da neradi čovjek, rad mu nije ničemu, ako to nije sudbini po volji; svi uspjesi civilizacije, svi veliki plodovi uma čovečjega nevriede ništa; sve je to t a k d i r — sudjeno, a prema sudbini čovjek je nejačak!

E u r o p a. Europa je posvemašnji kontrast Aziji ili istoku. Zapad joj je u velikom smislu rieči neprestance pokretljiv, neprestance radin, ponosan svojom prošlošću, posve sviestan svoje sadašnjosti, prepun nade u svoju budućnost, pravo naličje (pars aversa) nepokretljivu istoku i minulu mu veličju.

Europejsko ie kopno svuda razglobito, a ta je razglobitost tiem veća, čim se više udaljuje od istoka. Čim je bliže zapadu, tiem se više sužuje kopno, tiem pristupnije postaju mu česti medju medjunarodnoj snosbi i tim više forma nadkriljuje masu. U Europi opažamo pretegu ogranaka nad gromadom stabla. S toga tlo prikazuje najveću raznolikost na najmanjem prostoru. Primorska je strieka neobične duljine. Površina unutrašnjih morâ ravna je polovici sve površine europejskoga kopna. Uz to prilaže još i izobilje rieka. Europa je triput manja od Afrike, a primorska je strieka za četvrtinu veća od europejske, ali netreba zaboraviti, da je površina Azije preko četiri puta veća od površine Europe.

U Aziji su sustavi rieka razdaleko jedan od drugoga ili velikim prostorom ili neprevalnimi gorami; u Europi su ti sustavi na blizu i većim dielom lasno bi ih bilo sastaviti. U Rusiji bismo mogli spojiti Baltičko more s crnim morem, bielo more s Kaspijskim morem. Pače ni površna gromada europejskoga kopna nezaprječuje medjunarodnu snosbu: sjever se lasno sdružuje s jugom, istok sa zapadom, jerbo gorska bila neimaju pravca paralelna ekvatoru, kao u Aziji, ni paralelna meridianu, kao u Americi, a razgranala su se na sve krajeve, da u prkos mnogostručnu iztraživanju učenjaka, nije im moći pronaći nikakove pravilnosti.

Podnebje Europe s toga je umjereno, što se je kopno proturilo od zapada k jugu i što se tud medjusobno neprestance bore sjeveroiztočni i jugo-zapadni pasatni vjetrovi. I s toga je tuj sve umjereno, te s toga je već Herodot prozvao Europu kao jedino udobno boravište čovječjemu rodu. Tuj neima bujna porasta, neima čudne Faune, kakvu opažamo po drugih stranah svieta, ali neima ni pustara Saharskih i Buharskih, neima čudnih braziljskih šuma, ali neima ni ubitačna podnebja Gujane. Nije to postojbina čudesa: nije tuj raja, ali nije ni pakla. S toga su razlike medju stanovnici sjevera i juga, istoka i zapada nesporedice manje, nego li na drugih stranah svieta: Talijan se naseli bez muke u sjevernoj Rusiji, a Skandinavljanin u Grčkoj i Talijanskoj.

U Europi vidimo jasne dokaze toj činjenici, da se na najmanjem prostoru može nadobiti najveći duhovni razvitak roda čovječjega. Kao što je duhovno počelo vazda i sviem pretežnije od počela fizičnoga, isto tako i u tom slučaju ne absolutna veličina, već veličina odnosna; ne prosta tvar, ne gromada, već oblik ili podoba kopna uzrokom je, što Europa nadkriljuje sve ostale česti svieta.

I baš s te velike, naravne prednosti caruje Europljanin po svih čestih svieta i malo po malo podčinja ih sebi. Al mu nije ta vlast despotična, nije nasilna, već je to samo silni dojam uma i naravne krjepkoće (energije), već je to moralna snaga, koja nesuzbıtno kroti slabijega i manje razvita, te si ga podčinja, ali mu je k jednu i povodnicom ne toliko tomu, da zaboravi svoju podčinjenost, koliko tomu, da u toj podčinjenosti ide za svojom srećom, za svojim najvećim napredkom.

Naravne, civilizujuće sile, djelujuće u suvremenoj Europi, preveć su žestoke, preveć su radine i nemogu dopustiti, da se, koja mu drago, čest svieta suprotne ili okosne, da uzme braniti svoje niekanje (pasivni položaj), pa da se neda uvesti u kolo ostalih naroda. S toga ni Azija nemože ostati onakovom, kakovom je dosada bila. Tukajuć se te česti svieta, providnost je božja našoj (ruskoj) otačbini namienila veliku ulogu. Pokoriv si Kaukaz, tu drevnu narodnu putanju, Rusija će, bilo kad, prokrčiti put, kojim će proniknuti europejska civilizacija u njedra Azije. Mi, gg. mm. doživismo čudno, vrlo znamenito razdobje (epohu): za sadašnjeg carevanja sve ono, što se prvo činjaše težko i da posve nemože biti, obavlja se na lahku ruku i kadšto samo sobom. Zar je od davna umiren Kaukaz, taj premučan zadatak predjašnjih pokolenja, a mi smo već pronikli u tajnovitu oblast srednje Azije i doćim mi evo govorimo, naši se zemljaci nalaze u zidinah glasovitoga Samarkanda, a u Taškentu postavlja se temelj pravoslavnomu hramu. Skoro će se razliegati zvuk zvona po centralnoj mističnoj Aziji, bit će to zvono napredka, zvono ljepše budućnosti!

Ali mjesto da veličamo našu snosbu s istokom, mjesto da veličamo znamenitost naše otčevine na političnoj težajici europejske politike, dužni smo se postarati za prokušana i promišljena bila, koja imaju spojiti ogromne prostore naše otčevine i nadopuniti vodene puteve našega obćenja. Više, nego li igda, osjeća se nužda željeznica, i svuda se počinje raditi, nebi li se zadovoljilo toj potrebi. Po računu radi ove godine sto tisuća ljudih kopajući i nasipljući zemlju na duljini 1200 vrsta. Želim silni uspjeh toj stotisućnoj vojsci, koja se na miru trudi za otčevinu, želim, da joj se rad ovjenča brzim i željnim uspjehom, nebi li nepregledni prostori naše otčevine prestali biti mukom nutarnje snosbe, nebi li se medju svimi čestmi ustanovio živi promet prirodnih i umnih proizvoda. Tad će nestati razmaka, bogatstva će se raznositi po svih krajevih i podobno živomu, krjepkomu i cvatućemu organizmu uz postojano, brzo i pravilno kolanje životnih sokova razcvast će se i ukriepit otačbina naša, pomoćju puteva, tih životnih bila raznosećih svuda obilje i bogatstvo. *Preveo I. T.*

Narodno kazalište.

(Konac.)

Sadržaj „prababi“ je taj. Starac plemić Borotinski živi u svom dvoru sam sa kćerju, jedinac sin mu bješe još kao diete izginuo; izpuniti će se staro prokletstvo, borotinski će rod izumrieti. U dvoru se pojavi sablast prababe borotinske, što je siguran znak, da će se dogodit i opet nesreća, jer njezin je pojav svaki put zlokoban bio. K starcu se uteče neki stranac, zaljubi se u njegovu kćer, te ju i izprosi, a u isto doba podiže se hajka na razbojnike u borotinskoj okolici. Odkrije se da je onaj stranac četovodja razbojnički; i njega natjera hajka, kojoj se morao pridružiti i starac Borotin, u tjesnac te braneći svoj život ubije po nezgodi starca, otca svoje zaručnice. Al sad saznademo, da je taj starac i njegov otac bio, komu ga bjehu kao diete lupeži ukrali. Zaglaviv otac, zaglavi i taj nesretni sin, i zaručnica, rodjena mu sestra, te tako se je na toj porodici uništujuć ju izvršilo prokletstvo, koje na nju bješe navalila preljubnim i krvavim zločinom prababa.

Tragički junak drame, Jaromir, nesretni zadnji potomak obitelji, ništa nečini svojom slobodnom voljom, već ga vodi kruta ruka sudbine, koja se ima izvršiti nad borotinskim rodom. Što ubija sam svoga otca, nije čin n j e g o v, nepolazi on iz njegova z n a č a j a, već mu je tako s u d j e n o, on ima platiti za krivinu prababe svoje. Tu nema dramatične motivacije, koja zahtieva da budu čini tragičnoga junaka posljedica njegova značaja, a sudbina mu posljedica njegvih iz značaja, iz slobodne mu volje proiztekavših čina. Poput Sofoklova Oedipa, toga uzora fatalističnih tragedija, kušao je i Schiller u nevjesti mesinskoj porodičnu krivnju, koja od koljena na koljeno ide dok se rod ne satare, tragički upotriebiti. Niti njemu nije to pošlo za rukom, jer ideja fatuma ne dolikuje novovječnoj prosvjetnoj pravednosti, koja uzpostavlja slobodu volje i individualnost čovjeka, a nedolikuje ni dramatičnoj formi. U takovoj drami sbiva se tek katastrofa cieloga nesretnoga čina pred nami, a sve što je pred njom, tek se pripovieda il kao sablast pojavlja. Tragičnost porodične krivnje dala bi se samò tako u pravu dramatičnu formu svesti, da se počam od krivnje pa do propasti razvoj čina u više drama, u trilogiju, tetralogiju itd. zajedno spojenih, predoči. Ovako pak vidimo u Grillparzerovoj „prababi“ uzročnicu svega zla samo kao pomoćnu sablast, i ta s a b l a s t sama sve radi i čini, dočim žive osobe, njezin potomak Jaromir, i sestra mu i otac, nemaju nikakve slobodne volje, već nehotice sliede prokletstvu roda svoga. Ako ipak njeki izpričuju Grillparzera, veleći da u njegovoj prababi i m a m o t i v a c i j e, te da Jaromir radi onako, jer je phisiologički i s t a osoba s prababom, budući njezina krv i u njem teče, pak da je po tom

i on sukrivac njezinih čina: onda se može prababa valjda opet na svoju prababu phisiologički pozvati, pak će biti toliko prababa, da će se i Eva morati napokon potruditi pred slavne gledaoce. Drama nemože ekstenzivno obuhvaćati svemir, već samo intenzivno; mal ne u svakoj Šekspirovoj drami vidimo kao u ogledalu sav sviet, al to je ogledalo posve ograničeno, drama ima pravi početak i konac. Prababa je gorostasna magla, u kojoj se samo jedno vidi: zlokobni bodež u ruci ponoćne sduhe. Ako i nisu ovdje dovoljno iztaknute mane Grillparzerovoga prvienca, mislimo da bi dosta bilo osvrnuti se na sud njemačkih kritika, koje skoro jednoglasno odsudjuju „prababu“ kao sasvim pogriešnu dramu, a i sam je pjesnik kašnije odustao od toga pravca, te nikad nije više napisao fatalistične tragedije. Pak zašto se ta drama kod nas glumi?

Grillparzer je doduše najodličniji austro-njemački dramatik, ima u njegovoj argonautskoj trilogiji, u Sapphi, u drami „San je život“, tragediji „Valovi mora i ljubavi“ mnogih ljepota, koje mu priznavaju i sjeverni Niemci, inače zubati na austrijske pjesnike; ali on je ipak u svem dramatik druge ili pače treće vriednosti, a po tom nepotreban našemu kazalištu. Žalimo što je upravo najlošije mu djelo izabrao prevodilac, presvjetli g. F. Žigrović, koliko i cienimo njegov rad te mu se i radujemo kao dokazu, da naš narod žudi za dramom, kad je tako visok dostojanstvenik posvetio svoje časove dramatičnomu radu.

Kao što se spomenuta tri starija austrijska dramatika nipošto ne broje medju tjemenjake dramatične umjetnosti, tako i nijedan od novijih, još i sad živućih, nije od veće znamenitosti. Pače i inozemni njemački dramatici, koji se u Beču smjestiše, Hebbel, Laube itd. imadu samo privremenu cienu uz sva svoja preimućtva. Njemačka austrijska dramatika nije se uza svu podporu carskoga dvora i plemstva dovila tolikoj umjetničkoj visini, da bi njezini proizvodi našemu kazalištu potrebni bili, nit bi se kod nas glumili, da se nije po s l u č a j u biralo.

Čini se, da bi se i mnogimi drugimi komadi zimušnje saisone dalo utvrditi, da se repertoir nije sastavljao po jasnu estetičnu načelu. A da se artistično ravnateljstvo i u proljetnoj saisoni ravna po obćenitoj zapadnoj modi, dokazuje ovih dana glumljena francezka drama „Krivnja žene“. Uz svu tehničnu izvrstnost, uz svu dialogičnu vještinu, uz divno izumljivanje efektnih prizora, ipak ima u modernoj francezkoj socialnoj dramatici tolikih mana, da bi se mnogi prije odlučio neprimit većinu njih u naš repertoir nego li primiti. Ako se i mnoga poznatim francezkim espritom izvedena scena takovih drama svigdje i svakad živo kosne obćinstva, osobito k r a s n o g a spola, ipak se o estetičnoj vriednosti njihovoj veoma dvoji, a to s toga, što im je malne svim ideja skroz prozaična. Ta je mana i u „Krivnji žene“.

Sadržaj Girandinovoj drami „Krivnja žene“ jest posve jednostavan. Parižkomu novčaru Dumontu prije osam godina zlo išli poslovi za rukom; tad mu se neki Alvarez znatnom svotom našao u pomoći, postavši mu drugom, ali ne iz prijateljstva već da predobije ženu mu, koja mu se svidjela. Žena Dumontova žrtvova se za volju novčanoj sreći muževoj. Od poslje toga saveza poslovi divno uspievaju Dumontu, žena ga usrećila kćerkom, saveznik Alvarez čini se njemu sliepcu, vjeran prijatelj, Matilda vjerna žena — a Matilda robuje i nadalje od straha pred sablaznim svietom svomu tiranu Alvarezu. Ljubezni suprug hoće ženinu sveudiljnu sjetu putovanjem izliečiti, ali Alvarez zabranjuje svojoj ljubovci taj put, i zahtieva od nje pismom, da bjega, uzam sobom i njihovo diete, s njim iz Pariza. Dumont zateče ženu si, kad čita to izdajničko pismo, žena mu ga preda: osamgodišnja nevjera i žene i sebičnoga prijatelja se okrila. Odkrila mu ga sama žena, hoteći da ju muž ubije, kad nema sama dosta srca skončati nesnosni svoj život; al Dumont neće ni žene ni sebe ubijati ni zvati na dvoboj Alvareza, već se osvećuje ovako: Alvarez mora svoj novčani dio a žena svoje vieno sudbenim putem od njega zahtievati, uslied česa će Dumont sasvim propasti. Prieteći samoubojstvom prisili on obojicu na taj predlog, te ih tiem, kako sam veli, najvećom kaznom kazni: nezahvalnošću. Kćer žene si i Alvareza uzimlje za svoju, jer ju je on jedini vriedan valjano odgojiti. Tako odlazi Matilda svojim roditeljem, Alvarez kud ga volja, a nesretni Dumont ostaje s djevojkom, da za nju radi te ju odgoji; na nevino pitanje djeteta, hoće li se majka vratiti, odgovara Dumont: možebit.

Možebit! Gledaocu, kroz 3 čina izmučenu preživanjem moralnih nevolja modernoga života, željno izgledajućemu njeko, etički i estetički nuždno izmirenje potaknutih konflikta, nema li pjesnik na koncu ništa drugo reći, nego li taj neizvjestni: može bit? A što znači taj može bit? Znači li, da će nevjernica, koja je ljubljenoga si, kako sama veli, muža kroz 8 godina na oči suprugove izadavala neljubljenomu sebičnjaku, sad kad ju suprug prezirno odbija, odustati od jedinoga bića na svietu, koje ju ne mrzi, od Alvareza? Znači li, da će se Alvarez odreći Matilde, koju je osam godina na oči muža joj mučio, odreći sad, kad joj muž slobodu vraća? Znači li, da može iznevjereni suprug ikad oprostiti tako ružnoj ženi? Jest, to znači taj možebit — barem pjesniku, a gledaocu? Može li gledalac vjerovati u takovo izmirenje? To bi izmirenje zahtievalo, da se značaj i Matildin i Alvarezov s k r o z p r o m i e n i, a da Dumont učini kompromis, koj je svjestnu mužu nemoguć. Takova posvemašna promjena značaja protivi se obćenitim, svigdje prizna-

nim zakonom dramatike; zato je pjesnik nije ni izvadjao, već je završio ovdje, nemogući dalje ići. Njegov „možebit“ znači: neznam dalje; pjesnik priznaje, da ne može razmrsiti, što je zapleo.

Slabost pjesnikova ua koncu drame samo je posljedica tomu, što je, rabeć za predmet drame skroz prozaičan dogodjaj modernoga života, ostavio ga u golotinji prozaičnoj, nimalo ga neidealizirao, t. j. nije pojedinieh osoba većom vriednosti, vriednijom duševnosti iz svakdanje prostote u dramatičnu visinu podigao. Sve su tri glavne osobe puke fotografije iz života, najpaće Matilda i Alvarez tako ružne, da drami, umjetnosti, estetičnomu ćutu nikako dolikovati nemogu. Slikajući posve prozaički nevolju socialnu, nije mogao pjesnik ni u katastrofi idejalnim izmirenjem podići gledaoca iz nizine svakdanje. A čemu onda te fotografije? Zar je pjesniku dosta reći: evo ljudi, tu je rana na tielu modernoga družtva, gledajte! Je li pjesniku zadaća kazati, što svatko zna? ali česa svatko nezna, naime lieka, izmirenja i utjehe tomu jadu, to bi mu valjda pjesnik reći htio? Neće ili ni sâm nezna. Ali da i zna, da i kaže liek, pita se gledalac, ima li dramatične umjetnost biti moralni lazaret? ili pače moralna mrtvačka komora? Ovakovimi se dramami skroz uništuje biće umjetnosti dramatične.

Glume li se takove drame, da se uzgoji estetički ukus obćinstva našega?

F. M.

LISTAK.

Napjev na „Mornarsku.“ Naš neumorni skladitelj g. Ivan Zajc složio je već napjev na „Mornarsku pjesmu g. I. T, u zadnjem broju štampanu. Čujemo da je tim napjevom g. Zajc uprav udario u narodnu primorsku žicu, te se nadamo, da ćemo i njim doskora moći obradovati naše čitaoce, najpače junačke nam primorce i mornare.

Novo odlikovanje g. Brusine. U jednoj od zadnjih sjednica „Isisa“, jednoga od najstarijih družtva za naravne znanosti u Njemačkoj imenovani su dopisujućimi članovi: glasoviti botanik dr. Pavao Ascherson u Berlinu i naš muzealni pristav g. Špiro Brusina. Još veće priznanje za svoje književne zasluge steko si je Brusina tim, što mu je znameniti francuski prirodoslovac De Folin, redaktor velikoga djela: Les fonds de la mer, poslao mnogo mekušaca iz Grčke, Sirije, Misira i Sardinije da ih označi, davuć mu ujedno pravo da sve nove vrsti, što ih med njimi ima, po svojoj volji imenuje i objelodani. G. Brusina, bez dvojbe prvi sada živući malakolog u čitavoj Austriji, stiče si sve to veće priznanje po inostranom učenom svietu, komu nastoji sve to više pokazati bogatstvo Hrvatske i u tom pogledu, na čem mu od naše strane najsrdačnija hvala.

Uspomena sv. Kirila i Methoda. Dne 11/23. svibnja o. g. proslavljena je u Petrogradu uspomena slavjenskih apoštola sv. Kirila i Methoda. Poslije službe božje, obavljena u Izakievskoj sabornoj crkvi episkopom Tihonom, kojom je prigodom protojerej Delicyny besjedio krasno slovo, sastalo se odabrano društvo kod gostbe. Izmedju ostalih napitnica, koje su ovdje izrečene, navodimo napitnicu prof. V. I. Lamanskoga, namienjenu slavi našega biskupa preuzv. g. J. J. Strossmajera. Lamansky je u poduljem govoru razložio „blagotvorni upliv našega mecena na prosvećenje zapadnih Slovjena, poimence Hrvata. Velik je utisak proizvelo spominjanje govornika o posljednjih djelih Strossmajera u rimskom saboru. Napitnica bijaše primljena gromkim pleskanjem i klicanjem živio, i bilo zaključeno umah upraviti njegovu preosvećenstvu brzojav pouzdanja i priznanja.“

Isti je dan otvoren u Odesi slavjanski „blagotvoriteljni odbor.“ Predsjednik Golubcov prijavio je to brzojavom svim znamenitijim učenim društvom slovjenskoga svieta.

Kazalištna gostovanja. Ravnateljstvo petrogradskih ruskih kazališta odlučilo je, da će pozivati kad i kad glumce iz drugih ruskih kazališta na gostovanje u Petrogradska kazališta. Početak bi ovih dana već učinjen: Stupio je g. Vinogradov iz charkovskoga kazališta u glumi Gogolevoj „Revizor“ i tako se obćinstvu umilio, da ga je ravnateljstvo engažiralo za člana alexandrova kazališta. Tu viest spominjemo ovdje nebi li i naše ravnateljstvo narodnoga kazališta uvidilo veliku korist za napredak narodnoga glumljenja, koja je u savezu s takvim pozivanjem. Od velikoga zamašaja bilo bi takodjer organiziranje dobrovoljnih glumačkih družtva, koja bi u obće po narodnu umjetnost od neizmjerne koristi bila, i iz kojih bi mogli vrstniji glumci prelaziti na glavno naše kazalište. Na svaki način trebalo bi čim ozbiljnije misliti na naraštaj u našem narodnom kazalištu, jer dočim u nas operne pjevačke sile ravnanjem našega izvrstnoga Zajca ne samo svakim danom očevidno napreduju, već je i neumorni ravnatelj osnovao u glasbenom zavodu školu za izobraženje i drugih nekazalištnih članova, koja kako čujemo vrlo ljepo uspjeva, ne vidjamo žalibože u glumi nikakvih ozbiljnih priprema da nam se pojave kakve nove sile, već imamo strepiti za svakoga pojedinoga člana, da mu kakvim god slučajem mjesto ostane nepopunjeno. To nemožemo mi nikako napredkom zvati.

Odgovori uredničtva.

Gospodinu D. K. u Kisegu. Vaš domoljubni upros tim nam miliji, što dolazi iz tudjine: krasan znak Vaše plemenitosti i napredka narodnje sviesti. Čim se dosudi nagrada, zadovoljit ćemo Vam.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 24. U Zagrebu dne 11. lipnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Belizar.

Spjevao I. T.

„Oj Upravdo od istoka care,
Tko na priestol Slovinca te dove?
Tko sačuva države ti stare,
Tko predobi i podloži nove?
Tko o tvoje stiege neizmjence
Sàvi slave i dobiti vience?

Tko sahrva ljute Perzijane,
Tko Vandale tja im na ognjištih
S okrutničtva po svem svietu znane
U Africi pobi i uništi?
Čija hrabrost, odlučnost i vjera
Dovede ti robom Gelimera?

Komu vodji vazda uzdanomu
Sreća dala postupati bolje?
A Korzika i Sardinija komu
Pokori se s toga drage volje?
Tko predobi Siciliju, Gote?
Tko na juriš Napulj krasni ote?

Tko uzà šest tisuća junaka
Rim posjede i godinu dana
Branjaše ga od zamašnih šaka?
Tko se skokom domahnu Milana,
Tko li krunu ponudjenu primi,
Da ju namah tebi u prid snimi?

Tko Upravdo omražen, odbijen
Opet skoči izbavit te cara?
Tko ti priestol kovarstvom podrijen,
Tko li grad ti spasi od Tatara?
Tko, već vazda Belizar ti vjerni,
Zemljak carev i poslušnik smjerni?

A tko evo u tamnici čámi?
Komu dost je svojih muka živih?
Tko pred vojskom mora da se srami,
Gdje Upravda nevjerom ga krivi?
Tko, već vazda Belizar ti vjerni,
Zemljak carev i poslušnik smjerni?

Opraštam ti Upravdo od draga —,
Jer slovinske bio si mi krvi;
Jerbo moja uzniekla te snaga;
Jer nam sazda ti zakonik prvi;
Jer slovinsko spoji pravde ime
Sa priestolom dosle tudjinskime!

Opraštam ti, a ja ostat volim
Svud na glasu sa vjere si tvrde
I volim se probost mačem golim,
Neg da braća s podlosti me grde,
Volim trpljet nezahvalnost cara,
Neg da vodja oko dvora šara!“

Tako sbori Belizar u uzi,
Junak hrabri i predobra duša,
Na stražaru trag je vidjet suzi,
Stražar plačuć besjede mu sluša:
Da se hoće vojvodi na glasu,
Nosio bi carev mač o pasu!

Ali junak neće da se sveti,
Samo žali na neharnost jadnu,
Nit se moli, nit se komu prieti,
Samo trpi tamnoj uzi nà dnu:
Tko obiknu pregnuti i smjeti,
I u uzi junački će mrieti.

Belizar se slavni na smrt sprema,
Vojske dika umire u tami,
Komu premca na vjernosti nema,
Taj izdanu na uzničkoj slami!
S tog Upravdi knjiga prigovara,
Da nebio vriedan Belizara!

Pelivanka.

Izvorna pripoviedka od J. E. T.

(Konac.)

Kad sam unišao u sobu otca svoga, sjedjaše on za doručkom. Bez ikakova oklevanja kažem mu tu svoju odluku. On me gledaše zapanjenim okom, dok sam govorio, a govorio sam krepkim i odlučnim glasom. Otac moj poznavaše dobro moju svojeglavost, koja je odmah prelazila u fanatizam, čim joj je šta stajalo na putu. On se zamisli i zamišljen sjedjaše nekoliko časova. — Na to me zapita mirnim glasom, da li je to baš moja čvrsta i nepromienjiva odluka? „Nepromienjiva!“ odvratim ja jakim glasom, a otac moj ustavši sa stolca reče mi, da će mi svoju volju saobćiti o podne. Ja se udaljih, uzmem pušku na rame, pa u lov. Nije me nimalo smetalo, što je otac odlučio promisliti se. Ta on bi me mogao bio i razbaštiniti, i odtjerati izpod krova svoga, al zato bi ja ipak oženio Elviru. Tako sam bar svom dušom nakanio. O podne, kad se otac i ja sastasmo pri objedu, uze mi on govoriti, da bi doduše stoput volio, da sam izabrao djevojku ravnu sebi rodom i stališem, al kad sam već drugačije odlučio, to da i on nije protivan mojoj nakani, najviše zato, što nije rada tim ogorčati život jedinomu svomu potomku. Od zahvalnosti poljubim ruku otcu i jedva što odobjedovasmo, spremim se na put u mlin. U skoro prispijem onamo Elvira mi podje u susret, te bojazljivo i znalično hotijaše da razabere sudbu našu iz crta moga lica. Ja ju medjutim trgoh brzo iz neizviestnosti, rekav joj sve, što sam opravio s mojim otcem. Elvira proplaka od radosti. U to stupi otac njezin u sobu i saznade od mene, zašto plače Elvira. Ubogi starac i sám se na to odkrene, da otare i svoje radosti suzu, što mu je nehotice vrcnula na lice. Kad se sabra Elvira, vine mi se rukama oko vrata i uzdišuć reče mi: „Moj Stanislave, ja nevjerujem, da ćemo mi ikad dieliti tu sreću.“ Meni postane nehotice tiesno oko srdca, da sam jedva imao snage umirit ju milimi riečmi i nježnim draganjem. U ovakovu kolebanju prolazio je dan za danom. Peti dan iza toga utanačim ja predbježno s Elvirom, da stupimo u brak za mjesec dana. Kad sam ja to saobćio mojemu otcu, bijaše on očito uznemiren, i nalazio je stotine zaprieka tomu. Ja sam pako ostajao pri svom, tako, da se nije znalo, kako će upravo biti. Nije prošlo tomu deset dana, dobije moj otac list iz Varšave. Bijah baš doma, kad je prispio taj zlokobni list. Otac moj otvori ga brzo preda mnom i uzme ga poluglasno čitati. Ujak moj piše otcu da je opasno obolio, bez nade na ozdravak, i moli otca, da mene k njemu pošalje, da me još jednom vidi, a za slučaj smrti da odmah zapremim vàs njegov ogromni imutak, pošto me je i onako učinio obćim baštinikom. Pročitav list moj otac, slegne s rameni i reće mi: „Evo čuo si sad moj sinko, druge nije, van spremi se odmah na put; to ti nalaže ljubav i štovanje pram bratu pokojne tvoje majke. Znam da neće za dugo trajati, jer ujak tvoj već više od 20. godina kunja od sušice.“ Meni to neidjaše nikako u glavu, al za to sam ipak mučao, znajuć da u očigled tako izražene želje moga ujaka, nebi niiedna moja primjetba bila na mjestu. „Tu nema sada razmišljanja“, nastavi moj otac, „valja moj sinko, da sutra zorom odmah kreneš na put.“ Težkom mukom privolim na to, uzdahnem i poletim k Elviri. Da nje nebi bilo, nebi imao povoda ni časa oklevati. Iduć u mlin bojao sam se već unapred utiska, koji će moja viest učiniti u Elviri. Za veću sigurnost ponesoh sobom i list ujakov.

Drhtajućim srdcem dodjem u mlin; u dvorištu sastanem staroga mlinara, zabavljena s ljudmi. On mi kaza, da neka samo izvolim u sobu, da je Elvira tamo. Podjem u stan. Na susret izleti mi Elvira, i milim posmiehom baci mi se oko vrata, i uhvativ me tad za ruku uvede u sobu. Sjedosmo. Nu ona opazi odmah, da sam nujan, više nego obično. „Stanislave, što ti je?“ upita me, i upre žalostan pogled u me. Nerekav ni rieči pružim joj list moga ujaka. Ona ga brzo preleti i suze ju obliju. Mučasmo oba. Ja neimadoh toliko snage, da ju tješim. Iza duže stanke klone mi ona na prsi i jecajućim, tihim glasom upita me: „Kako će to dugo trajati?“ Odgovor bijaše vrlo težak, tà svaki sat činio se nama dviema vječnošću. Ja sam ju uvjeravao, da ću se vratiti čim prije budem mogao, a do toga da si pišemo, i mrtvim slovom izmienjamo živa čustva naše ljubavi. Možete lahko shvatiti, prijatelji, da sve to nebijaše kadro utješiti raztužene Elvire. I otac joj kasnije nadodje i uze ju tješiti; ali s istim uspjehom, kao i ja. Videć starac, da troši uzalud rieči, ostavi nas same. Ali mi mučasmo, pa mučasmo. Samo suze naše doglašivahu nam uzajemno, što nam pate i govore srdca. Sumrak se je već počeo hvatati, a ja se moradoh vratiti doma. Grčevito ogrlim Elviru, koja u vas glas uze plakati. Bože! mislio sam tada, da moram svisnuti od boli. To dobro i plemenito srdce, što me ljubljaše svim žarom prve, djevičanske ljubavi, mora da pati radi mene, a ipak ja nebijah kriv svemu tomu, nebijah kadar ublažiti njezine boli. Nisam mogao već da dužim bol razstanka; — naglo, al ipak nježno, trgnem se miloj svojoj iz naručja. „Stanislave!“ procvili ona, „neću da griešim proti bogu, ali mi crna slutnjà obuzima srdce, da te nesretna tvoja Elvira nikad više vidjeti

neće. Da si me ljubio, i da me ljubiš iskreno i vjerno, o tom nemogu dvojiti, i zato, postala ja radi tebe nesretnom, kako mu drago, moje će te srdce blagoslivati vazda, i zadnji uzdah moj blagoslovit će svaku stopu tvoga života.“ Dalje nemogaše govoriti; iznemogla klone mi na prsi, i tu sam osjetio, kako joj je srdcu tiesno, kako joj biesno udara o grudi, kan da ih razkinuti misli. Uboga Elviro! Ti si i sbilja slutila, da to bijaše zadnji naš sastanak i raz-stanak. „Do groba, mila moja!“ reknem joj tihim i svečanim glasom, „pratit će te ljubav i vjernost moja“, — i poletim van, a ona jecajuć ostane u sobi. Bijah sav zaplakan. Stari mlinar vidiv me takova, nereče ni rieči, već čvrsto stisne desnu moju, koju mu pružih i odkrene se; — i njega valjad obliše suze. Izišav iz mlina, oglednem se više put, da li Elvira gleda za mnom. Nu uzalud. Nisam je već vidio. Jamačno od velike boli nemogaše se ona ganuti s mjesta.

Kad dodjoh doma imahu svi pune ruke posla s mojom opremom. Ja, nezaloživ ništa, a strven od boli, legnem odmah spavati. Jutrom rano probude me na put. Uzdišuć obučem se, oprostim se s otcem i s družinom i sjednem u karuce. Prolazeć mimo mlina mislio sam da se razstajem s čitavim svietom. Tužna Elvira, ili je tada budna ronila gorke suze, ili su ju u snu težki sni morili! Ah, zašto dade bog ljudem to, da jedno srdce drugo razumije! — Bolnim srdcem putovao sam sve vrieme, a tako prispjeo i u Varšavu. Došav ovamo krenem ravno u kuću moga ujaka. On je ležao na naslonjaču u noćnoj haljini, kad sam stupio u sobu njegovu. Vidjelo mu se je, doduše, da pati na sušici, ali o kakovoj smrtnoj pogibelji nemogaše biti ni govora. Plačnim glasom pozdravi me nemoćnik, kad sam se k njemu prignuo i poljubio mu ruku. Kako sam na večer došao, dade on odmah večeru donieti za me, a sebi naruči ruskoga čaja. Za večere izpitivaše ob ovom i onom: O otcu, imanju, mojih naucih, mojoj budućnosti — a napokon o mojoj ženitbi; da li sam si, naime, koju već izabrao, ili to istom kanim. Odgovarao sam, kako sam najbolje mogao o svem, o čem sam bio pitan; jedino glede ženitbe nisam htjeo da se odadem, misleć da nebi bilo probitačno govoriti o mom odnošaju čovjeku, koji niti mene, a još manje moje izabrane nepozna. Medjutim se je moj ujak opetovano vraćao na ovaj predmet, i tom prilikom naglašivao, da neka pazim, kako da izaberem sebi ravnu, uglednu i poštenu djevojku. Sve uzalud! Ja sam uz sve to mudro mučao, dok se napokon moj ujak neokani svega dalnjega izpitivanja. I tako ostadoh ja u Varšavi, neizlazeć skoro nikamo, van u rano jutro, kad je ujak moj spavao, da se tim prije vratim doma, i da se bavim oko njega. Odmah drugi dan pisao sam Elviri i nadao se, da će mi stići odgovor za kojih deset dana; ali me prevari nada. Odgovora neima. Pišem opet, — čekam i sada desetak dana, ali odgovora neima te neima. Zdvojnost me svlada; od nikuda utjehe, ni umirenja. Napokon pišem i otcu, da mi, za boga, neka odgovori, što je s Elvirom. Čekam i opet desetak dana, ali odgovora neima. Sad mi već bijaše preveć. Mojemu ujaku bijaše svejedno. Imao je sušicu, al bolest ta niti je očevidno napredovala, niti se je poboljšavala. Odem zato k njemu i kažem mu, da bi rada na njekoliko dana vratiti se k otcu, i da ću se opet vratiti, čim bude zahtievao. Ujak moj neimaše ništa proti tomu; jedva što je primietio, kako žali, da nemogu duže ostati kod njega. — Dosta na tom, — sutra zorom krenem na put, izmienjujuć konje, gdje sam god mogao. Prije nego sam se nadao, prispijem doma, ravno o poldan. Unišav u dvorište zatečem tamo otca svoga. Vidiv me on, postane ne malo uzrujan. Pozdravimo se i uzpnemo u dvor. Upitam ga za moj list. „Kakav list?“ odvrati mi otac, „od tebe nisam primio nikakova lista!“ — To mi neidjaše u glavu, tim manje, što sam opazio, da mi je otac sbunjen bio, dok mi je ono odgovorio. Upitam ga dalje radi Elvire i kažem mu, da na moja dva lista nisam dobio od nje nikakova odgovora. „Moj sinko!“ odgovori mi na to otac, „to je čudna poviest s tim mlinarom. Odkako si ti otišao, nestade njega i Elvire treću noć; niti tko zna kamo ni kuda su dospjeli. U mlinu nenadjosmo ni žive duše, kad mi kmetovi javiše, da je mlin zapušten.“ Na ove rieči odvrne se otac od mene i podje k prozoru. Ja sam stajao kao okamenjen. Tuga, sumnja, osveta — sve to u jedan čas zakipi u mom srdcu — i nerekav ni rieči odkrenem se i odem krepkim korakom u svoju sobu, bacim se na naslonjač, i zaspim umorena srdca i — tiela. Za to vrieme objedovaše moj otac, ali me nedade zvati k objedu, a nije ni kasnije privirio u moju sobu. Kad je sunce naginjalo na zapad, probudim se u žalosti, — u suzah, ostav ležeć na naslonjaču. Neprodje njekoliko časova, a lugar Pavao otvori vrata i, naluknuv se u sobu, baci mi jedan listić na moja prsa, — zatvori brzo vrata i nestane ga. Pohlepno otvorim list — slutnja me moja neprevari — na listu dolje čitao sam podpis „Elvira“. Kroz suze uzmem čitati ovaj list.“ I tu uzme Stanislav iz džepa listnicu, izvadi iz nje listić, razvrne ga, te začme ovako čitati:

„Mili moj Stanislave!

Bijaše treći dan izza Tvoga odlazka. Pod večer dodje Tvoj otac sa njekoliko sluga u mlin i naloži momu otcu, da se neka odmah seli iz mlina tako, da ga sutra dan u njem već nezateče. Ja netrebam, reče, u svojoj blizini ljudi, koji zaludiše moga sina, i koji mene hoće da unesreće. Nosite se odtud, vi, tudjinski skoti. Mnogu poružnu rieč izustiše tad njegova usta meni, ali ja ću šutiti o tom. Moj otac,

kao što je vazda miroljubiv bio, spremi se odmah na put te mi prije nego je svitati počelo, ostavimo mlin neznajuć, kamo ćemo i kud ćemo. Stvari, koje spadahu k mlinu predasmo lugaru Pavlu, koji imaše mnogo sažaljenje s nami; njemu sam uručila i ovaj list, zaklinjuć ga, da Ti ga, mili moj, predade; on mi to i tronut obeća. Stanislave moj! nedao Ti bog osjetiti gorkost onih suza, koje sam prolila, razstajuć se s onim mjestom, u kom sam doživila najsretnije časove života svoga, uživala milinje prve moje i zadnje ljubavi. Znam ja, mili moj, da Ti nisi kriv ovoj mojoj i Tvojoj nesreći, — radi toga ja nikad neću žaliti na Te. Suze moje plakati će nad grobom ljubavi naše do konca moga života, i u njih će se izpunjavati ona crna slutnja, kad no sam Ti u dan naših zaruka jecajuć pala oko vrata. S Bogom Stanislave! Ljubav našu sahranit će i u grob Tvoja nesretna Elvira."

Pročitavši taj list biesnio sam kao pomaman," nastavi Stanislav i spravi list opet u listnicu. „Moj otac, dakle, podkopa svu sreću moga života i zlobnom rukom razori hram moje svetinje. Sada sam odmah znao, zašto sam morao u Varšavu; nemogaše biti sumnje, da su moj otac i moj ujak radili dogovorno. Toga nemogah oprostiti otcu, tako otac nepostupa obično sa djetetom svojim. Smislim sve misli u jednu, i napišem otcu list, u kom mu javljam sve što mi je Elvira o njegovu nasilju iza moga odlazka pisala, — izjavim mu podjedno, da ja uz takova otca nemogu duže ostati i zato da odmah sutra polazim u Krakov. Na ovaj moj list neodgovori otac ničim, van zamotkom jednim, u kom bijaše velika svota novaca. Po tom sam vidio, da on nije protivan mojemu odlazku, pače da želi, da što duže izbivam. Sutra odmah krenem u Krakov a pratio me je lugar Pavao, komu sam naložio, neka mi odmah dojaviti nastoji, ako bi šta doznao o Elviri. Pavao mi to u suzah i obeća, al ja za to nikada ništa nesaznah o Elviri; bog zna, kamo je i kud neboga sa otcem svojim tumarala. U Krakovu živio sam medju svojimi poznatimi, al nikad onako, kao onda, kad sam zadnji put medju njimi boravio. Vazda me mučila moja nesretna ljubav. Često put me pitahu drugovi za uzrok moje nujnosti; nu ja nikomu nespomenuh ni riečce. „Što ja ćutim, drugi bi zalud ćutjet htjeli," mislio sam s Mickieviczem. Probavivši u Krakovu prieko pol godine, dobijem od otca list i opet znatnu svotu novaca. U listu veli on, da je samo s otčinske svoje ljubavi prama meni odpremio mlinara sa svoga imanja, jer je znao, da će mlinar, videć ga protivna ženitbi mojoj s Elvirom, izčeznuti bez traga i tako ja imati prilike, da zaboravim na Elviru, koja ni rodom ni stališem svojim nije dorasla, da mi bude ženom i njegovom snahom. Riečju moj otac htjede da se izmirimo, nu prevari se u računu; tim listom uzpirio je on u meni s nova onu staru zlovolju proti sebi, kojom sam krenuo bio od doma. Na taj list nedadoh nikakova odgovora i živio sam običnim načinom dalje.

Godina 1830. naginjala je u to na kraj. Kao mukli tutanj groma počelo se tad nešta oriti u Poljskoj. Počelo se sbiljski raditi o buni. Iz nova oživiše tajni klubovi, i družtva u kojih se sastajahu „promienišći"(svjetleći), stojeći u neprestanu sporazumku sa slavnim našim Lelewelom. Maknuti veleknjaza Konštantina iz Varšave, krenuti Ruse iz poljske kraljevine, uzpostaviti konštituciju od 3. svibnja 1791, ako ne i više, — o tom se je najviše viećalo i radilo, kako sami znate. Varšava bijaše ognjište pokreta, ja za to za vremena krenem onamo, imajuć volju baciti se u najveći vrtlog bune bez obzira na život moj i mladost moju, — ta za to nisam i onako ništa mario. Izgubiv Elviru, izgubio sam i volju k životu. Ako sam si još život čuvao, čuvao sam ga za to, da ga mogu izgubiti za spas mile domovine. Bit će vam znano, kako je buknula buna u Varšavi 29 studena 1830, kako je Konštantin ostavio Varšavu, a malo zatim i Poljsku, kako se je 5. prosinca 1830 gjeneral Chlopicki proklamirao diktatorom i stavio se na čelo pokreta. U svih ovih sgodah živo sam ja sudjelovao. A kad je malo za tim ruski gjeneral Diebić provalio u Poljsku, vojevao sam ja oduševljeno pod Chlopickim, Radzivilom i Skrzyneckim proti neprijatelju tužne naše Poljske, koji je u srcu njezinu savio gnjezdo svoga samosilja i nebratske zavisti. Starom poznatom hrabrošću, kao i njihovi predji, borahu se Poljaci kod Stoczeka, Bialolenke, Grochowa, Dembe Wielkie, Ostrolenke itd., nu kao što vazda prije, tako i sada, učini domaća nesloga medju prvaci naroda i premoć naših dušmana, te se je Varšava 8 rujna 1831 predala gjeneralu Paskiewiću i tim se buna utišala. Poslie bune vidio sam, da mi nema obstanka u Poljskoj; nepreostade mi drugo, van krenuti u tudjinu, ili putovat u Sibiriju, gdje se obično hladi žestoka krv poljačka. Tajno dovučem se na djedovinu svoju k momu otcu, da se oprostim s njim. Oprostimo se i izmirimo. U nesreći vazda je čovjek mehka srdca. Starca je obuzela slutnja, da me nikada više neće vidjeti i proplaka kao diete. Ja sam plakao s njim; moje sinovsko srce susrelo se s njegovim otčinskim. Blagoslovi me i opremi me za dalek put na više godina. Dao mi je sav novac, što ga je imao, a imaše ga mnogo.

Ubogi moj otac, njegova slutnja i sbilja izpuni se; jer ukaz pomilovanja izdade car Nikola, ali ja sebe nenadjoh medju pomilovanimi, i tako tumarajuć po tudjini doživih to, da mi je otac lanjske godine preminuo, neimajuć uza se nikoga od krvi svoje.

Oprostiv se s otcem umaknem sretno kroz Austriju i prispijem u Švajcarsku, i poslie du-

žega putovanja, nastanim se ovdje u Zürichu, jer mi se je to mjesto od svih najbolje dopadalo. Medjutim nisam dugo ovdje boravio. Sve me je nješto vuklo u Talijansku. U Firenci imao sam staroga znanca i prijatelja. Conte N* polazio je s menom sveučilište u Krakovu, s njim sam kao djak najviše drugovao i prijateljevao. Nakanim dakle njega posietiti. Sjednem i napišem mu list, u kom mu javim, da sam u Zürichu, i kako sam ovamo dospio. Neprodje kratko vrieme, al dobijem ja od njega list, gdje me uljudno poziva k sebi, uvjeravajuć me, da će mu tim milije biti, čim skorije dodjem i čim duže kod njega ostanem. Dobivši taj list spremim se odmah na put i za nekoliko dana prispijem sretno u Firencu. Moj prijatelj dočeka me vrlo ljubezno. Od onoga vremena kako se razstadosmo, bješe se on već oženio. Uzeo je krasnu i bogatu djevojku, i s njom rodio dva liepa čeda, sina i kćer. U prijaznom tom družtvu osjetio sam se u brzo domaćim. Jednoga dana dodje moj domaćina k meni u sobu i javi mi, da će glasovita neka domaća pelivanka po poldan hoditi po konopcu i to, baš kao danas što će biti, od jednoga stabla u nekom javnom vrtu, pak uprav na terassu njegove palače. I za tu pelivanku govorahu svi, da je krasna i dražestna, ali vazda melanholična; neimajuća otca, ni majke; osim toga da je jednako hladna spram svim mužkarcem, al zato baš da izvodi svoje predstave osobitom vještinom i ravnodušjem. Bijaše taj dan veoma krasno vrieme i mi odlučimo, da ćemo uprav sa terasse gledati tu zanimivu pelivanku. U pet satih po poldana imala je začeti predstava. Svieta bijaše se sakupilo na tisuće. Obitelj moga prijatelja sakupi se sva na terassi, a i ja se nadjem tamo. Tihana glasba započe i pelivanka započe opasni svoj hod. Držeć u ruku sominljalo (Balancirstange) penjaše se pelivanka laganim, al sigurnim korakom uzporitom i uzahnom svojom cestom. Tisuće očiju gledahu ju, a niti najmanji žamor neču se u svjetini. Sve to više približavaše se pelivanka k terassi Njezinimi krasnimi crnimi vlasi igrao se tih lavorić, a oči njezine sliedišе nepomično isti pravac. Čim se je pelivanka bliže k nam primicala, sve to jače udaraše srce moje. Malo da se nepočeh snebivati. Oko vrata visjela joj svilena vrpca, crne vlasi, isti onaj tužni izraz lica, — sve to vidih u najbližjoj blizini. Već neimadoh sumnje, u meni zadrhta srdce, kao šiba na vodi, pobliedim i skočim na noge: „Elviro!“ zavapim glasno kao izvan sebe i — klonem na svoje sjedalo.“ Tu prekine za čas Stanislav svoju pripovjedku i izza male stanke nastavi. „Jest bijaše to Elvira, ona ista mila i liepa Elvira, za kojom sam ginuo tolike godine. Moj vapaj morao je poput groma potresti njezino srdce, jer neboga izgubi u isti mah ravnovesje, i strovali se na pločnik. Užasni krik razlieže se svjetinom. Kao lud sletim dolje sa terase, a za mnom sva zapanjena obitelj moga prijatelja. Na pločniku ležaše Elvira, a krv tecijaše joj na bliede ustne, roseć labudje njezine grudi. Ja klekoh do nje, proplakah kao diete i uzeh joj strastno ljubiti one nježne, male ručice. „Stanislave!“ šaptnu ona i pogledav očima u nebo, savinu mi nježno ruku oko vrata i izdahnu u mom naručaju, njezinu čistu dušu taknuo sam zaista na bliedih njenih ustnicah zadnjim svojim cjelovom. U svjetini nastade velik žamor, a ja orosiv suzami i obasuv cjelovi milo njezino lice skinem joj s vrata sliku majke božje czenstochowske — orošenu krvju — i sredinom zapanjene svetinje odem u stan svoga prijatelja. U kratko kažem mu sve. On plakaše skupa samnom.

Sutra dan bijah zvan pred oblast. Ja izpripovjedih tamo sve onako, kako sad i vam, i budem odpušten. S velikim učešćem pokopaše moju nesretnu Elviru. Tisuće i tisuće ljudi izkazaše joj svoju sućut. Kad ju pokopaše i svjetina se razidje, molio sam dugo na njezinu grobu, roneć gorke suze. Oh! te suze bijahu tako gorke, kao one u dan naših zaruka! — Vrativ se s groba Elvirina ostavih za vazda Firencu. Uboga Elvira, kako sam dočuo, izgubi otca za dvie godine, iza kako ode iz Poljske i od zdvojuosti dade se na vratolomno pelivanstvo. Do zadnje svoje ure občuva ona čistoću angjeoske duše svoje i ponese u grob ljubav našu. Eto prijatelji, sada čujte, zašto neidem gledati pelivanke.“ To rekav Stanisav otare si suzu, što mu je počela roniti niz muževno lice i digne se na polazak. Prijatelji njegovi Julio i Adam podju múkom za njim. Nijedan od trojice nepodje k predstavi glasovite englezke pelivanke.

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

X.

Ima izvor mali,
Kapavac se zove,
Hladjane mu kapi
Na daleko slove.

Oko vrela vile
Noćju vode kolo,
Liek bi rade sbàjat,
Kad bi koga bolo.

Meću liek u vodu
Od bolesti svàke:
Meću miris cvieća,
I mjeseca zràke!

Zadahnjuju vodu
Tajnim pjesme dahom,
Da i težka tuga
Od nje mine mahom.

I mene vam, braćo,
Zaboljelo srce,
Na Kapavac odoh,
Pobojah se smrce.

I napih se vode,
Njom se dadoh trti,
Te se tako ljutoj
Jedva oteh smrti.

Al od onda cvieće,
Zràke bliedo-žute,
I sitne mi pjesme
Po glavi se mute!

XI.

Slećelo me kolo
Zagrebačkih djaka,
Da izpjevam slavu
Hrvatskog junaka.

Navališe strašno —
Istinu vam velju;
U kutu se pri tom
Na smieh dalo Ljelju.

Već se na boj dadoh
Na bitku i borbu,
Uz topove spremih
Zrnja punu torbu.

I gruvati počeh,
I vragove davih,
I junačtvo dičih
U čast majci Slavi.

Ali hulja Ljeljo
Donie naslikana,
Koga spjevat htjedoh,
Berislavić-bana.

„Vidiš“, reče hulja,
„Tog ti zub neboli,
Do pjesme mu nije,
Taj mirovat voli.

Ali ti eno drage
I žive i svježe,
Od mirisna cvieća
Kiticu ti veže.

Za svaku će pjesmu
Tri cjelova dati,
Spremna, da ti živu
Trud i muku plati!“

Premami me hulja,
Njeg vam, braćo, tužim;
Jer od onda samo
Cjelove si služim!

Pero i Kamila.

Pripoviedka od Alfreda Musseta.

(Konac.)

VIII.

Netreba nam spomenut, da nije ni Kamila ni ujak Girand znao za ime abbé-a l' Epée-a, jošt manje su snivali, da je smislio novu znanost, po kojoj se niemi govoru priučit mogu. Ni chevalier nije saznao za taj važni obret; da mu je žena živila, zaista bi za to saznala bila: nu Chardoneux bijaše odaljen od Pariza: chevalier nije dobivao novina, a da je kakovih primao, nebi ih zaista čitao bio. Tako može razlika od nekoliko milja, smrt ili nehajstvo imati iste posljedice.

Povrativ se kući nije Kamila mislila neg o jednom. Kako je jadna znala, dokazivala ujaku migom i rukom, da joj treba tablica i pisalo. Ujaka je ta čudna molba u kasno doba nemalo smela; napokon poleti u svoju sobu te donese Kamili za čas veselim licem daščicu, komadić krede, dragocjen ostanak miloga mu zanata.

Kamila razveseli se vrlo opaziv da je doželila želju svoju; stavi si daščicu, na krilo prinuka ujaka, da sjedne kraj nje, stavi mu kredu u ruku i kao da mu je ruku voditi htjela. Pri tom motrila je nemirnim okom, svaki najmanji njegov pokret.

Ujak Girand razumio je dakako želju Kamilinu, da mlada želi, da joj nješta napiše. Ali šta? Toga nije znao! „Zar ime majčino? Il moje ime? Il tvoje?“

Da ga djevojka njekako razumije, taknu prstom nježno Kamilino srce. Djevojka nagnu glavu; dobričina mišljaše, da je pogodio, nacrta dakle velikimi pismeni Kamilino ime; po tom, zadovoljan da je toli ugodno sproveo večer, sjede večerat, nečekajući rodjake si, koja ovaj put nije mogla sliedit njegov primjer.

Kamila nebi nikad zašla u svoju ložnicu, prije neg je ujak izciedio svoju bočicu; i ovaj put je čekala, dok nesvrši večere: namigne mu zatim laku noć, i vrati se u svoju sobu držeći svejednako svoju daščicu.

Zaključav vrata, stavi se malo pisat. Skinuv nakit i haljinu stade neobičnom brigom i

mukom crtati rieč, što ju je ujak napisao bio, te tako našarala sav stol, stojeći sred sobe. Pisala i brisala, i napokon podobno ponovila ujakove crte, što joj bijahu pred očima.

Svršiv svoju zadaću, prebroji pisme po pisme, da se uvjeri o valjanosti svoga precrta. Radostnim okom, blaženim srcem poče obilaziti stol, sve motreći crte, ko da je stekla veliku pobjedu. Rieč „Kamila,“ što ju je bila napisala, činjaše joj se divnim prizorom, a po njezinu mnenju izrazom sve dobrote i ljepote ovoga svieta. U ovoj cigloj riečci mišljaše sirotica, da se slaže puno sladkih, tajnih i milih misli. Ni s daleka nije slutila, da je ta rieč njezino ime.

Bilo je to mjeseca srpnja; zrak čist, noć jasna. Kamila bje otvorila prozor; dugo stajaše tude poniknute glave, razpuštene kose, skrštenih ruku, sjajnih očiju, obasjana bajnim bliedilom jasne noći, koje toliko uzkrašava žensko lice. Gledala je snatreći, a što? Doista vrlo kukavan prizor: uzko dvorište dugačke kuće, u kojem se nalazi sbranište poštarskih kola.

U to maleno, hladno, vlažno i nečisto dvorište nedopire nikad ni cigla zraka; visina kuća, poredanih jedna do druge, nije dala ući svjetlu u tu tamnu špilju. Pet do šest velikih kočija, pod sušom, branilo je ulaz svojimi dugačkimi rudi. Dvie do tri kočije stajahu pod vedrim nebom, čekajuć konje, koji su u staji lupajuć kopitom tražili obrok zobi, što su ga imali dobit dan prije. Nad vratima, — koja su po ponoći za ukućane zatvorena bila, nu koja bi se otvorila na svaki švig poštarskog biča — uzpinjahu se ogromni zidovi sa jedno petdeset prozora, u kojih nisi — izim u vanrednih prigodah — poslje desete ure na večer opazio svieće.

Upravo htjede Kamila ostavit prozor, kad joj oko zape na čovječjoj prilici, bogato odjevenoj, koja se lagano šuljala napred pod sjenom velike poštarske kočije. S prvine ju popade strah, premda nije znala zašto. Ta ujak joj bijaše blizu, što je Kamila po njegovom glasnom hrkanju čula.

Pa kako bi tat ili ubojica po dvorištu šetao u tako bogatu odielu?

Al čovjek je bio u dvorištu, Kamila ga je dobro vidjela. Hodao za kočijom amo tamo neprestano motreć njezin prozor. Za nekoliko časaka ohrabri se Kamila; uzme svieću i pruživ ju iz prozora iznenada razsvieti cielo dvorište; što plaho što grozeć se pogleda u dvor. Sjene od kočije nestade, a markez de Maubray — jer on to bijaše glavom — spazi, da ga je svjetlost odala. Mjesto odgovora kleknu jednom nogom, složi ruke te gledaše tako mirno i pokorno Kamilu.

Njekoliko časaka protrajalo tako, Kamila sa sviećom stojeć do prozora, markez klečeć u dvorištu pred njom. Kad su Romeo i Julija nevideć se nego u večer maškarnog plesa, mienjali u prvi mah živih a kašnje nepogaženih zakletva, pomisli čovjek, kakovi su bili znaci, kakovi li pogledi dvaju ljubovnika, koji si nemogahu dokazati nego mišlju one osjećaje, stavne pred bogom i svietom, kojih je veleum Shakespeare-ov ovjekovječio na zemlji.

Zaista je smiešno penjati i verati se na krov kočije, ustavljajuć se svakim korakom, da vidiš možeš li dalje ili nemožeš. A zlo bi mogo proći čovjek koji u svilenih hlačah i vezenu prsluku skoči s krova kočije na prozor. To je sve nepobitna istina, kad čovjek neljubi.

Skočiv prozorom u Kamilinu sobu pokloni se markez de Maubray svečano, kao da je u tuljerijskoj palači. Da je mogo govoriti, dokazao bi bio možda Kamili, kako je, nadmudriv svoga učitelja, podmitio poštarskog slugu, da smije ući u dvor, da uzmogne cielu noć probditi pod njezinim prozorom: kako ju je poslje opere korak po korak sliedio, kako cigli njezin pogled prevrnuo sav njegov život; kako neljubi nikog u božjem svietu do nje, i da netraži druge sreće, nego steći na vieke njezinu ruku. Sve to bijaše zapisano na njegovih usnah, nu pozdrav, kojim Kamila njegov poklon odvrati, pokaza mu jasno, da nebi ni trebalo toliko pripoviedati, i da Kamila slabo mari saznat kako je ušo u sobu, samo kad je u sobi bio.

M. de Maubray bijaše kraj sve smielosti, kojom je bio navalio u sobu svoga žudjenja, skroman i miran. Pozdraviv Kamilu mučio se je zaludu izpitat znakovi, nebi li mu ženom biti htjela; sirota nije nimalo razumjela njegova dokazivanja. Najednoč opazi na stolu upisano ime „Kamila.“ Brzo uhvati kredu i zapisa svoje ime „Pero.“

— A koga biesa radite vi tu, ozva se najednoč veoma krupan glas, kakav je to k vragu noćni sastanak? Kuda ste ušli ovamo, gospodine? A pošto ste došli u ovu kuću?

Tako je grmio ujak Giraud u svojoj noćnoj haljini, biesan ko tigar, crven ko rak.

— U istinu prekrasno! nastavi dalje. Ja sam bog i duša spavao, al me vaš štropot probudi, premda vam jezik nije pri tom posla imao. A sad napolje s istinom, kakav ste vi nekršteni svat, da se smijete noćju penjati u ovu sobu? Šta k vragu tražite? Prevrnuli ste kočiju, razbili prozor, vrgli ste ruglo i sramotu na čestitu obitelj.

— Ni ovaj me dakle nerazumije, zavapi zdvojno ujak Giraud. Markez uze olovku i napisa na komadiću papira: „Ljubim gospodičnu Kamilu, hoću, da ju oženim, imam dvadeset tisuća livra godišnjega dohodka. Hoćete li mi ju dati?“ — Samo ljudi koji negovore, rade tako brzo, reče si ujak Giraud.

— Ma za boga, zaviknu Giraud, promisliv se malko, ja joj nisam otac, ja sam joj samo ujak. Treba tražiti dozvolju otčevu.

IX.

Nije lako bilo izhoditi za tu ženitbu chevalierovu privolju; bijaše doduše gotov — kako se je odprije vidjelo — svimi žrtvami olakšati nesreću djeteta si; nu baš u ovoj zgodi pojavi se neoboriva zapreka. Radilo se, da se djevojka nevoljna sa strašne mane spoji sa čovjekom na isti način nesretnim, pa da taj savez niemih stvorova urodi plodom, sva je prilika bila, da će im i taj plod nesretan — niem biti.

Chevalier sav razcviljen težkim jadom samovaše na svom zabitnom imanju. Gospodja des Arcis bje pokopana u perivoju, njekoliko strmogleda* označivalo je s daleka prolazećim skromno mjesto viečnog joj počinka.

Ovamo bi svaki dan zašo chevalier. Tu bi probavio puno časa shrvan od kajanja i žalosti, dozivajući neprestance sve uspomene, koje su hranile njegovu tugu.

Tu ga zateče i ujak Giraud njekog jutra. Sutradan, po noći, kako je mlade ljubovnike zajedno našo bio, krenu dobričina s mladom odmah iz Pariza. Kamilu ostavi u svojoj kući u Mansu, da tu pričeka, dok on glavom nesvrši poso sa chevalierom.

Pero, obaviešten o tom putu i o njegovoj svrhi, obeća da će ostati vieran i uztrajati na zadatoj rieči. Budući od više godina bez roditelja, dakle svoj gospodar, nije mu trebalo pitati skrbnika za dozvolju niti se mogla njegovoj volji nametnuti kakova prepona. Dobričina ujo sa svoje je strane vrlo rado htio izvojštit savez tih dvaju mladenaca, nu prvi im sastanak činjaše mu se odviše čudan, a da bi se mladi po drugi put mogli sastati bez privolje otca i bilježnika.

Na prve rieči ujaka Girauda, začudi se — kako je i lahko pomisliti — chevalier veoma. Kad mu stade starac pričati ob onom sastanku u operi, o čudnom noćnom prizoru i čudnijem predlogu markeza, jedva je htio vjerovati, da je taj roman živa istina. Uvjeren ipak po kazivanju starca, da mu ujak od zbilje govori, nanudiše se njegovoj duši s mjesta neudaljive zapreke.

Šta ste naumili? reče Giraudu. Svezat dva stvora po nesreći ravna. Nije li dosta, da žive u obitelji jedna takova duša nevoljnica, kojoj sam ja otac? Valja li ju sdružit s čovjekom, koji je isto tako nesretan? Zar mi je usud ukobio. da me okružuju stvorovi, odkinuti od svieta, prezirani ili bar pomilovani od ljudi? Da protrajem svoje dane niem medju niemimi, da mučke dočekam stare dane kraj užasna im múka, a da mi ti nesretnici sklope oči? A moje ime, koje mi nije doduše pusta gizda, al ipak čista i sveta baština mojega otca, da ostavim stvorovom, koji ga nemogu izustiti niti napisati?

— Izustit ne, al podpisat i te kako, reče Giraud.

— Podpisat? viknu chevalier, jeste li s uma sišli?

— Negovorim ja tek štogodj, pa vam kažem, da mladić umije pisat, pisat vam i te kako; na, gledajte crno na bielo u mom džepu, kako je malu zaprosio — i bog i duša vrlo čestito zaprosio.

Starina pokaza chevalieru artiju, na kojoj je bio Markez Maubray zapisao u njekoliko priprostih ali jasnih rieči svoju prosbu.

— Šta je to? reče otac. Odkad umiju gluhoniemi rabiti pero? Kakvu mi bajku dokazujete, Giraude?

— Nepitajte me kako to biva, jer moja stara glava nesapi kako. Al bajka nije, već živa živcata istina. Ta da vam pravo kažem, nisam htio nego da se Kamila malo nagleda toga svieta i tih lakrdija. Kad eto u operu i toga markeza. U ruki mu tablica i pisalo, pa da ste vidjeli kako je to malićak vješto rabio. Ja — a bome i vi — vazda sam mislio, da je njemovati, koliko ništa negovoriti. Prevarih se, duše mi, prevarih se — a bome i vi. Čini se, da su mudre glave štogodj izpekle, kako bi se ljudi i bez jezika dogovoriti mogli. Vele da je neki abbé — neznam mu već imena — smislio to sredstvo Ja sam, duše mi, vazda mislio, da tablica nespada neg na krov; a šta ćete, kad su Parižani pametniji od nas!

— Govorite li zbilja?

— Da bome. Mali vam je markez bogataš, pristao momak, ja kriv, ako nije čestita glava. Ta molim vas, recite po duši, šta ćete s jadnom Kamilom? Niema je istinabog, al nije ona tomu kriva, šta će napokon od nje biti? Djevovati valjda neće do smrti. Evo vam čovjeka, koji mladicu od srca ljubi; taj neće ako mu kćer date, zazirati od mane, što joj navrh jezika sjedi; jer predobro znade, šta je to, i kakav je sam. Mladi se razumiju, razumiju se i kako, pa bez muke i bruke. Mali markez umije čitat i pisat; i Kamila će to naučiti, jer bome nije slabije glave, nego druge. Da vam kažem: dajte ju sliepcu za ženu, mogli biste mi reći: Ujo, pamet vam stoji na hero; al ja kažem, gluhaku i niemaku; nije li to posve razborito? Ta i sami znate, da vam je od šestnaest godina, što vam se mala narodila na sviet, radost otišla po netragu i nevidjelu. A kako da se snadje sirotica, kad vi njezin otac neznate od viečne tuge kuda i kamo?

Za ujakova dokazivanja svrnuo bi chevalier okom kadšto na grob svoje pokojnice, i kan da se je duboko zamislio.

— Da vratim svojoj kćeri moć razmisli; da ju probudim iz dugotrajne šutnje? O da bog dade! A je li to moguće?

U ovaj čas unidje u vrt župnik bližnjega sela, budući pozvan na ručak. Chevalier ga pozdravi mimogred, zatim probudiv se prihvati:

* Strmogled = saule pleureur-salix pendula.

— Gospodine župniče! Vi primate kadšto novina i pisama. Jeste li čuli za njekog svećenika, koji se je stavio uzgojivat gluhonieme?

Upitani bijaše žalibože pravi pravcati seoski pop svojega doba, čovjek priprost i dobar, nu uz to velika neznalica vjerujući sve predsude i bajke svojega vieka, kojih je tada puno i to žalostnih bilo.

— Neznam što hoće da kaže vaše gospodstvo — tako je nazivao chevaliera kao vlastelina sela — ako nemisli može bit abbbé-a l' Épée-a?

— Pogodiste, reče ujo Giraud. To mu je pravo ime. Bio sam ga zaboravio.

— Šta dakle valja o njem suditi? zapita chevalier.

— Nemogu neg vrlo oprezno govoriti o stvari koje jošte posve promozgao nisam, odvrati župnik. Nu sudeći po njekih podatcih, što no sam po kazivanju o toj stvari ujedno shvatiti mogo, nanudja mi se skoro miso, da se taj gospodin l' Épée, koji inače štovanja vriedna glava biti može, nije dovio svrhe, koju si je s prvine iztaknuo bio.

— A kako vi to mislite? zapita Giraud.

— Mislim, odvrati svećenik, da kadšto i najbolja namjera svrhu promašiti može. Sudeći po svem, što sam čuo, neima sumnje, da je u njega bilo najplemenitijega naprezanja; nu — sva mi se čini prilika, da je tobožnja mogućnost naučit gluhonieme čitanju i pisanju — kako je vaše gospodstvo reći izvolilo — pusta bajka.

— Al bog vas vidio, kažem vam, da sam vidio na ove svoje oči, kako gluhoniemak piše, odvrati Giraud.

— Nije mi ni na kraj pameti niekati, što vi tvrdite; nu lica učena i odlična, medju kojimi bih vam mogo spomenuti i doktora parižkoga fakulteta, uvjeravahu me, da je to stvar posve nemoguća.

— Da nije moguće, što čovjek sam na svoje oči vidi? doda starac Giraud nestrpljivo. Petdeset milja sam prevalio noseći pisamce u svom džepu, da ga pokažem chevalieru; na, gledajte, to je jasno kao sunce na nebu.

Govoreći ovako stari je zidar i opet izvadio markeževo pisamce, te stavio ga pred župnika. Ovaj ponješto u čudu, a ponješto žacnut razgledavao i obraćao je artiju amo i tamo, napokon pročita redke njekoliko puta, povrati ih mučke ujaku, neznajući, što da odgovori.

Chevalier kao da nije mario za taj razgovor, već je šuteć šetao amo i tamo. Duša mu se sve to više kolebala.

— Ako Giraud istinu govori, mišljaše si, pa ako uzkratim kćeri privolju, povriedio bih svoju dužnost, dà počinio bih zločin. Eto nanudja se jadnoj djevojki, kojoj nisam dao nego prividan život, ruka a i ona ju traži u tmini, kojom je zastrta. Nikad doduše neće izaći iz ove viečne noći, al će bar snivati, da je sretna. Kojim pravom da joj uzkratim želju? Šta bi joj majka rekla, da je još u životu?

I opet svrnu chevalier okom na grob Cecilijin, uhvati ujaka pod ruku, popodje njekoliko koraka s njime, te mu reče napokon u pol glasa:

— Radite, što vas je volja.

— Tako valja! Živili! odvrati starac Giraud; idem da ju dovedem; u mojoj je kući; vratit ćemo se zajedno, pa za malo vremena svršen poso!

— Nikada! odvrati chevalier. Gledajmo, da bude sretna, al vidjet je neću nikad!

Pero i Kamila budu vjenčani u crkvi Malobraćana. Odgojitelj markežev i ujak Giraud bijahu jedini svjedoci. Kad ih je svećenik po običnom obredu zapitao, Pero, shvativ podosta, kad treba zakimati glavom u znak privolje, rieši svoju dosta mučnu zadaću podobro. Kamila nije ni marila gonetati i razumjeti, gledala je samo muža si, te nagnula glavu, ko i on.

Smotriše se, zavoliše se, a to je dosta, moglo bi se reći. Markez imadjaše oveliku palaču. Po službi božjoj sjede Kamila u sjajnu kočiju, koju je njekom djetinskom radosti promatrala. I markeževoj palači čudila se nemalo. Sobe, konji, služinčad, kojoj postade gospodaricom, sve to činjaše joj se kao kakova bajka.

U ostalom bude zaključeno da se vienčanje svrši bez buke i naprave. Skromna večera zaključi cielu svetkovinu.

X.

Kamila bude majkom. Njekoga dne šetao chevalier tužan po perivoju; sluga donese mu pismo, pisano nepoznatom mu rukom, pisano i finoćom i neznanjem. Pismo bijaše od Kamile; pisala je ovako:

„Otče moj! govorim! — negovorim ustima, već rukom. Jadne moje usne na vieke su sklopljene, al ipak umijem govorit. Čovjek, koji mi je sada gospodar, nauči me pisanju. Dao me je podučavat po istom učitelju, koji je i njega uzgojio, jer valjda znate, da je i on dugo vremena bio kukavac, ko što i ja! Dosta je muke stajalo, da se nečemu naučim. Ponajprije valja naučit govorit na prste, zatim praviti crtane slike.

Ima vam svakojakih znakova, koji izrazuju strah, gnijev i toga više. Treba dakako puno vremena dok se to nauči, a još više dok čovjek umije slagati rieči, jer rieči i slike nisu jedno te isto; al gdje je muke tu je i nauke, kako po ovom pismu vidite. Abbè l' Epée predobar je čovjek, a i otac Vanin, učitelj kršćanskog nauka.

Imam vam preliepo diete; nisam smjela govorit vam prije o njem, dok nesaznadoh da nije takovo, ko što nas dvoje. Nu opet nisam mogla odoljeti srcu da vam nepišem, jer lako si možete misliti, kako nam je težko, t. j.

meni i mojemu mužu, jer nemožemo čuti djeteta. Dojilja ga dakako može razumjeti, al bojimo se, da se i ona vara. Velikom dakle nestrpljivošću čekamo, hoće li otvarati ustašca i to kako ljudi, koji govore i čuju. Valjda i sami mislite, da smo liečnike pitali za savjet. Dà, upitasmo, da li se može od niemih roditelja naroditi diete, koje govori; a oni nam rekoše, da može; nu mi se sve bojimo da nemože.

Sudite sami, kolikom bojazni motrimo to nevinašce, i kako nam je težko, kad otvara usta, a mi jadni neznamo, čuje li se kakov zvuk. Vjerujte, otče moj, da puno mislim o svojoj majci, jer je i ona negdje puno trpila, ko što i ja. Vi ste ju veoma ljubili, kako i ja ljubim svoje diete, nu ja sam vam samo bila razlogom tuge i žalosti. Sada gdje umijem čitat i pisat, mogu tekar prosuditi, koliko muke sam svojoj majci zadavala.

Da ste mi od srca sklon, mili otče, pohodili biste nas u Parizu; tomu bi se zaista radovala vaša zahvalna i pokorna kći

Kamila "

Pročitav pismo, chevalier je dugo oklievao. S prvine nehtjede ni vjerovati, da je Kamila sama to pismo napisala; htio se svakako uvjeriti ob istini. Šta da uradi? Da popusti kćeri, da dodje u Pariz da mu nova žalost probudi sve uspomene minule žalosti? Diete, nepoznato mu doduše, al ipak sin njegove kćeri, moglo s nova poticati svojim prizorom stare bólje. Kamila mogaše ga sjetit Cecilije te kako i ona mukom bi izčekivao, hoće li diete progovoriti rieč.

„Valja da podjete onamo, reče mu ujak Giraud, upitan za savjet. Ja sam sklopio taj savez, i mislim, da će biti stavan i sretan. Hoćete li krv od svoje krvi ostaviti na muki? Nebijaše li dosta, — da vam kažem bez uvrede — ostavit ženu si na plesu, s čega se kašnje utopila? Hoćete li i malu ostavit? Mislite li, da je ciela odužbina do smrti kukati i tugovati? Vi se istina bog kinite i više nego treba; al vjerujte mi, da ima u svietu pametnijega posla. Mala vas zove. Ajdmo! I ja ću s vami, samo mi je žao, da nije i mene pozvala. Nije liepo, da nije kucnula i na moja vrata, koja joj vazda otvorena bijahu.

— Pravo govori, mišljaše chevalier. S mene je bez razloga prevrla žena pretrpila velikih muka. Pustio sam da pogine užasnom smrti, gdje sam ju paziti imao. Ako me prizor nesretne kćeri ukori, neimam prava potužit se; ma kako strašan bio taj prizor, moram ga pretrpiti, moram se na to odsuditi. Zaslužio sam tu kaznu. Neka me kći kazni, što sam joj zapustio majku. Idem u Pariz, vidit ću diete. Ostavio sam bio svoje milovanje, uklonio se nesreći, a sad neka mi bude slast gledat nesreću.

U liepoj sobi hôtela stojećega u predgradu Saint-Germain, sjedjahu mlada žena i muž joj, kadno otac i ujak prispješe. Na stolu bijaše knjiga, slika, nacrta. Muž je čitao, žena vezla, a diete se igralo sjedeć na sagu.

Markez se dignu, Kamila poleti prema otcu, zagrli ga nježno, i njekoliko joj suza skoči na oči; al chevalierov pogled zape na djetetu. Nehotice spopade ga ista muka, što ga mučila kad je gledao Kamilinu nevolju; bólja ga uhvati, kad je vidio stvor taj, koji je imao nasliediti nevolju majčinu. Uzmakne njekoliko koraka.

— I ovo da je niemo? zavapi. Kamila uhvati sinčića za ruku, podigne prema djedu, stavi mu prst na ustašca te ga stade lupkati po njih, kao da nutka da progovori. Diete se časak uztezalo, napokon izgovori jasno dvie rieči, što mu ih je dala majka naučit: Zdravo tatice!

— Sad vidite, da bog sve opraštа, reče ujak Giraud.

Odlomci iz čestitke učenika svomu učitelju.*

Kad zamaknu sjeni a bieli dan svane,
Zorica zapraska i sunašce plane,
Divnoga li čuda, što ga tad nastaje:
Sve je oživilo, nitko sna ne haje.
I koren u zemlji maknu se i giblje,
Zenuo i cvietak, od mila se ziblje.
Poraslo je žito a trava je nikla,
Košuta u lugu jelenu se svikla.
Gore i vrhovi sve zlatom migljaju,
A perutna čeljad glasno čevrljaju.
I žubori potok, po travi se šulja,
A drvo ga krije i nad njim se ljulja.
Vjetrić uzpirio, uzeo skakutat,
Razapeo krilce po kitju šaputat,
I pogladit ćuhom kô lice tanahno,
I poskubsti kosu tek malko malahno.
Stado sviloruno trklja na travicu,
Jato djevojačko na hladnu vodicu;
Cure djavolaste svoje lice miju,
A žedjuhna lanad ne mogu da piju.
Ne driemlju halati, majstori kuckaju,
A volari nuz plug volove puckaju.
Sve se trglo i dalo na poštenu muku,
Da steče i smože bud na koju ruku;
Da sebe prehrani i djetešce svoje,
Do daleke i pozdne još ljetine koje.
Selo i gradjani u trud zanorili,
Kako bi žilavu biedu spokorili;

* Spjevao F. K. djetetu za volju, da čestita učitelju svomu.

Takve je u sunca i snage i moći
Da 'e s jedne mu zrake svim nevoljam poći.

Visoko je sunce na modroj vedrini
Još je višji nauk na duše bistrini.
Nije toga majka nikad povijala,
Niti ga je zibka u san unihala;
Niti je odrasô sred našega trnja,
Ni pogače jio iz našega zrnja;
Niti se kad vrzô oko kozjeg tora,
Nu ga krila snesla iz rajskoga dvora.
Otcu 'e ime Razum, Bogoje mu djedo:
To na boga sluti, božanstveno čedo.
Otac ga učio, a stari cjelivao,
I na svôm koljenu gdjekad kolibao.
Kažu da je starog i za bradu vukô,
Na rieči mu strigô i sve uzanj gukô:
Ne bi li unuče dokazalo pleme,
Med ljude izneslo bogorodno sjeme.
A liepo mu ime Nauk izdjenuli,
Te onda ga zatim u sviet pokrenuli;
Još u ljudsku kožu njega su zavukli
Mozak mu i srdce za stanak ponukli.

Nu istom bogorod na zemlju se spustì
Stadè progovarat razabranim ustî;
Oglédati zemlju, zakon joj proučit
Ne bi li joj tajne mogao dokučit.
Vidje brdovitu, vidje ju i ravnu,
A oko nje vodu široku i splavnu.
A nad njom sunašce temenom se vije,
I svietli i plodi a milo ju grije;
Čim zviezde i mjesec po nebu se šeću,
I svako po svojem zakonu se kreću.
Razpoznà stvorove svakojake vrsti,
I svako napose imenom okrstì.
A kopno i morje njimi sve vrvljaše
I svako se svojim glasom ozivljaše.
Po zemlji gle trava, drvo i litica,
A po zraku leti krilata ptičica.
Nu zemlju proparav i čim dublje ruje
I rudu je našô da i novac kuje.
Nu blaženi časak, kad pralicom kucnù,
Jer o bieli kamik, kad o sol on tucnù.
Al tri sta put bolje, kad brazdu prosîčè,
A biela pšenica iz grude mu nìčè;
Kad lozu nasadi one rajske kapi,
Grozdove izažmà i vinca se napì.

Nu Nauk ugledav, kudaj on prodire,
I da svaka sila k njemu sad navire
Uzè tad po kopnu i morem gospodovat,
A ptice i zvieri njemu posluhovat.
Njemu su i ribe ušle u teneta,
U krilo mu padè voće sa drveta.
Štogod zemlja trudna ponesla i dala,
Na to prometljiva ruka mu je pala.
I skrovite iskre i vatru ukresà
Iz tvrdog drveća i kuću otesà;
Te kad jelva vidi da sjekirom teče,
Stržen joj se ježi, da je ne posieče;
A željezo tužno, kada ga razbieli,
Sve iskrami siplje, a izvarak cvielji.
A da od studeni koža ne bi zebla,
Pamet mu u lanu čudesa uvrebla;
Te se u prtište i lan zaodio,
Konoplje i pamuk k njemu pridružio.
Na medjeda i vuka lovom se osvrtè,
Njihovom se šubom zavì i ogrtè;
Pače ne poštedi miloga janjeta,
Lisice ni kune ni hridnog laneta.
Još s risovî i lavî bojak on zametnù
Da dokaže cienu hrabrû i pametnû.
A da ni od glada koje ne otrpi,
Pitomo i divlje oskubè i odrpì.
Gdje je bilo kite, do golâ ju smuždi,
A gdje bilo klasa, do zrna g' oruždi.
U slobodi gledav konja a i vola
Pod jaram ih sprežè i pod težka kola.
Ni sladko to mlieko telić sám ne pos'sà
Nu mu ga posrbè sladoustni gosa.
Rieka ne mogaše koritom proticat,
Ne bude li Nauk strugu joj prosîcat;
Još pučinu morsku čak u dnu pokrenù,
Iz ponora njenog u kopno zašenù.
I da se zapozna sva nauku sila,
Kudaj um prohodi, koja li mu žila:
Svu zemlju obidè, sva morja proplovì,
Jer na židkom valu na noge s' osovì.
I da uzmog bude do kraj svieta ticat,
Drzovita glava uzè munjom šicat.
I paru pokorì, na paroplov sjedè,
Strielovit odmaknù, kud mu srdce htjedè.
Ponosite gore orudjem provrtà,
I eto parovoz šupljinom prodrtà.
Čudo nad čudesî što bogorod smisli:
Slova izobretè na ohranu misli.
I da cvate slovo, da nas ga napase:
Ta slova ugvozdi za vjekovne čase.

POUKA.

O razvitku i vrstih ploda.

Napisao prof. Iv. Gvozdanović.

Zivotinja se mora hraniti, da si sama sebi život uzdrži; ona se mora razplodjivati, da joj rod i pleme neizgine. Ovo što valja za životinje, valja i za bilje. I ono se mora hraniti i razplodjivati kano i životinje; drugčije mu neima obstanka na zemlji. Zato je majka priroda obdarila i bilje kano i životinje različitimi ustroji ili udi, kojimi hranu izvana siše, po svom tielu razvadja i tim si isto povećava, a život svoj i svoga roda uzdržava. Ustroji, kojimi se bilje hrani i povećava, jesu korien,

stablo i obično lišće, i zovu se jednim imenom: hranila. Ustroji pako, kojimi se bilje umnožava i razplodjuje, jesu ili jednostavna zrnca (truske, sporac) ili puplje, cviet a iz ovoga plod, i zovu se na kratko: množila i plodila. Čudnovito i mudro ustrojstvo hranila i plodila opisuje nam prekrasno biljarstvo t. j. nauka, koja nas uči potanko poznavati pravu krasotu bilja i neizmjernu divotu prirodne ljepote i slasti. To je ona liepa znanost, koja nam pruža uviek dosta veselja, radosti i ugodnih zabava. Tà u proljeću, „kad se gora preodjene listom, a rudina zelenom travicom, dà, plemenite slasti, šetati se po pitomu vrtu i pomladjenu polju, po cvatućoj livadi i hladovitoj šumi, po vrletnih gorah i ubavih dolinah; šetati se i nasladjivati se nebrojnim blagom obilate majke prirode.“ Eto kolika veselja, kolike radosti! To je ona plemenita znanost, koja nam nepruža samo obilata veselja i ugodnih zabava, nego nam ona „bistri razum, probudjuje želju napredovanja, a steže oholost i nadutost, pokazujuć sveudilj nedostatnost i krnjavost čovječjega znanja; priučava nas pomnji i redu, točnosti i sustavnosti, a napućuje na strpljivost i postojanost, pokazuje nam divni sklad u toliku različju prirode“. Ta ugodna, koristna i prekrasna znanost uči nas potanko poznavati postanak, razvitak i vrsti ploda, kojim si ljeti i zimi, u proljeću i jeseni usta sladimo i tielu ugadjamo.

Plod postaje od cvieta, te s toga nalazimo pravi plod samo kod onih bilina, koje nose cviet n. p. naše različite voćke, trave itd. One biline, koje neimaju cvieta kano mahovine, gljive itd., razplodjuju se trusom, koji nije pravi plod. Prvu hrpu bilja, koja se razplodjuje pravim plodom ili drugač sjemenom, zovemo s j e m e n j a č e (spermatophysa); drugu hrpu, u koju spada jednostavno ustrojeno bilje, koje se umnožava trusom, zovemo t r u s n j a č e (sporophyta).

Rekli smo: plod postaje od cvieta; valja nam dakle prije svega znati, što je to cviet i iz kojih čestih sastoji, ako želimo dobro razumjeti postanak i razvitak različita ploda. Cviet je ustroj, kojim je mati priroda obdarila bilinu, da se njim razplodjuje i tim svomu rodu nepusti, da sasvim izgine. Cviet se razvija iz pupa kano i naš obični list, samo što sastoji iz više česti nego li ovaj. Sve česti, koje se k cvietu broje, jesu evo ove: stapka, cvietište, listići, čaška, vjenčić, prašnici i pestić. Svaka od ovih česti cvieta sudjeluje više ili manje kod ove ili one vrsti ploda, toga radi treba nam dobro znati, što je jedna, što druga od izbrojenih česti, ako želimo dobro shvatiti razliku izmedju ovoga ili onoga ploda.

Ono tanko držalce, na kojem cviet stoji n. p. kod naših voćaka, zovemo stapkom, a njezine grančice, ako je razgranjena, stapčicami; onoj pak česti stapke ili stapčice, na kojoj baš cviet sjedi, kažemo cvietište, koje zna biti sada veliko, sada maleno, sada čunjasto, sada šuplje. Ako utrgnemo, šetajući se, cvietak od maslačka ili pak krasuljka, i ako ga dobro razmotrimo i razglobimo, naći ćemo pod tako zvanim žutim ili bielim cvietom mnogo jednostavnih zelenih listaka, i to su listići (bracteae). Svaka jih bilina neima tako mnogo, a njekojim posve manjkaju. Kod resa se zovu ljuštice, a kod trava jih imenujemo pljevom i košuljicami, gdje zauzimlju mjesto čaške i vjenčića. Ti se listići, ako jih je više, znaju medju sobom srasti i sačinjavaju sad papirnatu, sad odrvenjenu posudicu ili kupičicu n. p. kod lješnjaka, bukova i hrastova žira. Osobito su važni za plod od crnogorice.

Ostale česti cvieta: čaška, vjenčić, prašnici i pestci sačinjavaju pravi cviet i poredane su po cvietištu. Nalazimo jih kod većine bilja. Uzmemo li u ruke cvietak od kojegod naše voćke ili ruže, naći ćemo kod istoga sve ove česti. Najprije ćemo vidjeti iz vanka zelene jednostavne listke, čašku; zatim raznomanjaste, biele, crvene, modre veće listke, koje nisu drugo nego raznolik i raznomanjast vienčić, kojega obično nazivljemo cvietom. Ako nevidimo kod čaške i vienčića nikakove razlike niti u boji, niti u obliku ni u ustrojstvu, tada je to: ocvieće (perigon) n. p. u ljiljana. Sve dosad izbrojene i opisane česti nisu od potrebe za razplodjivanje, zato jih i mnoge biline svih nemaju n. p. naše trave i njekoja drveća. Glavno zvanje većine svih ovih česti jest to, da čuvaju prašnike i pestiće, kano za razplodjivanje potrebite česti, od svake vanjske nesgode. Prašnici su obično tanke niti, na vrhu s malom glavicom ili kesicom, u kojoj se nalazi plodivo: vrst tekline (gummi) ili ulja. U sred sredine cvieta na cvietištu vidjamo pestić jedan ili više; a u njega ove tri česti: plodnicu, vrat i njušku ili hrapu. Pestić nije drugo nego jedan ili više medjusobom tako sraslih listaka, da sačinjavaju šupljinu, u kojoj se tik na cvietištu nalazi jedan ili više mjehurića, kano prvi početci ili zametci sjemena. Svaki ovaj zametak razvija se istom onda dalje, kada dodje u doticaj sa gore spomenutim uljevnim plodivom, koje iz prašnika pada na njušku, probija istu i silazi kroza nju u plodnicu do zametka; i tada kažemo: zametak je oplodjen. Od toga vremena oplodjen zametak stane u plodničnoj šupljini znamenito rasti, dok napokon od njega nepostane pravo sjeme, koje sa plodnicom sačinjava plod. Svi zametci, koji ostanu neoplodjeni, zakršljave, nepretvaraju se u sjeme. Po tom nam je sada lahko razumjeti, zašto nedonašaju naše voćke i druge biline, ako jim cviet prezebe, dosta ploda, premda obilato znaju cvasti. Uzrok je tomu taj, što prašnici i pestići, kano potrebite česti cvieta, prezebu i nemogu se oploditi. To isto valja za množinu cvieta, koji je izvržen velikoj toplini. Od prevelike vrućine vehne cviet, a njim praš-

nici i pestići, kano štogod od velike zime gine, i od premnoge vlage gnjije. Vlažna toplina pomaže razvitku lišća, suha toplina godi cvietu i plodu; zato ima kišovite godine puno siena, a suhe godine mnogo roda.

Čim je zametak oplodjen, cviet je svršio svoje zvanje i nestaje ga. Jedne se česti cvieta po tom sve više i više razvijaju, druge pako ginu, te nedoprinašaju k razvitku ploda baš ništa. Prašnici i vjenčić (više put i čaška) kano da bi znali, da su svoju dužnost posve izpunili padaju poslje oplodbe ili lagano vehnu. Isto tako vrat i njuška vehnu navadno poslje oplodbe ili se barem nerazvijaju dalje. Pri razvitku najviše sudjeluje plodnica t. j. najdoljna, šuplja strana pestića (ovarium) sa časkom, ako je k njoj prirasla. Ona se razvija zajedno sa svojim sjemenom i to pram ovom; ona se najviše promjenjuje, dok se napokon u zreloga ploda sasvim nepreobrazi, sbog česa se tada zove uzplodje (pericarpium) Kod uzplodja razlikujemo kano i kod obična lista: lice, naličje i sredinu. Cielo uzplodje ostaje suho ili papirnato; ili pak raste i postaje mesnato, i to navadno srednja čest, dočim je nutarnja sada tvrda ko drvo, sada mrenasta. Želimo li sve vrsti ploda dobro razumjeti moramo pomno paziti na razvitak lica, naličja i sredine uzplodja; jer se ove tri česti za razvijanja ploda različito razvijaju, odkuda proiztiču i različite vrsti ploda. Da se bolje razumijemo možemo te tri česti nazvati kožicami, i to prvu čest ili lice vanjskom (epicarpium), drugu čest ili naličje nutarnjom (endocarpium), a onu čest medju licem i naličjem zovimo srednjom kožicom (mesocarpium.) Da si svaki ove pojedine česti uzplodja dobro predstaviti može, razglobimo jih na posve poznatom primjeru n. pr. na plodu od trešnje. Prva ili vanjska kožica (epicarpium) jest posve gladka i tanka i možeš ju lahko prsti svući; druga ili srednja kožica (mesocarpium) nije više onako tanka ko što prva, nego je mnogo deblja, pak i mesnata i sočna; budući puna sladora sladi nam usta i ugadja tielu; tretja ili nutarnja čest (endocarpium) jest ovdje tvrda i drvena; nje obično nećemo, da zobljemo; nju odbacujemo skupa sa sjemenom, koje se u nutra zavijeno nalazi. To sjeme sa tima trima različito razvijenima kožicama uzplodja zove se u biljarstvu: čist ili pravi plod. Svaki plod, u kojega su sve tri česti uzplodja različito razvijene a srednja je čest većinom manje ili više mesnata, zove se mesan plod. Uzmemo li pako razglabati plod različita žita, trave ili graha, nećemo naći kod uzplodja onih triju onako različito razvijenih kožica, kano što smo jih našli gore kod trešnjeva ploda. U toga su ploda sve tri kožice uzplodja veoma tanahne, skupa sraštene i suhe, te ih nemožemo onako liepo i lahko razabrati, kano što gore u trešnje. Svaki plod, u kojega su sve tri kožice uzplodja veoma tanahne, skupa sraštene i suhe, zove se suh plod.

Po tom, je li uzplodje u ploda suho ili mesnato, diele biljoslovci razne vrsti ploda u dvie hrpe. U prvu hrpu broje plod sa suhim uzplodjem kano što je naše žito, grah i. t. d. U drugu hrpu slažu plod mesnata uzplodja kano što je trešnja, šljiva i grozdje.

Svaki je imao u ruci zrno od pšenice, raži, ječma, konoplje, helde i. t. d. Svako ovo zrno zove se u biljarstvu pšeno (cariopsis.) Kod svakoga ovoga zrna uzplodje je tanasna, suha i gdjekad po dosta tvrda i krhka kožica, u kojoj nemožemo svih triju česti prostima očima razabrati. Pod tom suhom i tanasnom kožicom leži sjeme. Kada kojugod vrst žita meljemo, metjemo brašno od njega dobiveno na sito i odlučujemo uzplodje pod imenom posija od brašna, da dobijemo bjelji i sladji kruh, premda i u posijah imade dosta hraniva; zato bio kruh od iste vrsti žita manje hrani nego li crn. Pšeno je dakle jednostavan jednosjemen, suh plod, u kojem se je uzplodje sa sjemenom sraslo. Ono može biti različito nakitjeno, i onda imade različita imena. Tako je n. pr. plod u grebnika ili blaženka ljekarskoga (geum urbanum, gem. Benediktenkraut) nakitjen suhim vratom od pestića i zove se repato pšeno (caryopsis caudata.)

Ako je pšeno obavito posve ili djelomice čaškom, zove se rožka ili golac (achemiun) n. p. plod u maslačka, bukve, hrasta. Ona vrst golaca, u kojih je uzplodje kožno ili tvrdo ko drvo, te se dade odlupiti od sjemena, zove se oraščić ili orah (nux) n. p. bukov ili hrastov žir, lješnjak itd. Kožna posudica, u kojoj lješnjaci sjede i drvena kupičica, u kojoj se hrastov žir nalazi, postale su od gore spomenutih listića (bracteae) i nespadaju k čistomu plodu. Imade golaca ili rožaka dvosjemenih. U mrkve, sladkoga kopra ili januša (Pimpinela Anisum) sastavljen je plod iz dviju polutaka (mericarpia) koje su prave rožke (achenium), te se zato zove cieli plod surožka (Dyachenium.) Ova se surožka, kada je zrela, obično sama razpada na dvie rožke, viseće o plodonoši (carpophorum), ili se pak obe te rožke tako medjusobom srastu, da jih je težko jednu od druge razstaviti, n. pr. u paprice pitome (coriandrum sativum, gem. Coriander.) Ovakovim se plodom osobito odlikuje bilje štitonosno (Umbeliferae,) Njihov plod imade po sebi rebarca i dolinice; u tih dolinicah nalaze se jako malene cjevčice, hlapivoga ulja, s kojega plod miriše n. p. u kimljena (carum carvi, gnm. Kümel.)

Krasan je plod perutka (samara) koju opažamo kod briesta, jasena, breze, javora, itd. Ovdje uzplodje nije priraslo k sjemenu; ali se je zato razraslo s jedne i druge strane sjemena koje po tom postaje jedno-dvo-ili trokrilato. Ovu vrst ploda može svaki vidjeti na jednoj

vrsti javora na gornjem šetalištu kraj zagrebačke realke, ili pak uz put u Jurjaves, kada se odmakne od groblja za sv. Petrom.

Dosada opisane vrsti ploda jesu takav suh plod u koga uzplodje nepuca kada dozrije. No imade vrsti suha ploda, u kojeg uzplodje, kada dozrije, puca i to sada samo po jednoj i to trbušnoj ili pako po trbušnoj ili pako po trbušnoj i hrbatnoj strani.

U pavenke, kokotića, u čuvakuće ili netreska (sempervivum) jest uzplodje suho, i otvara se samo po trbuhu: svaki takav plod zove se mjehur (folliculus.)

Mjehuru sličan plod jest komuška (legumen) Razlikuje se od mjehura tim, što puca na dvie strane. Lama li se pak na komade, tada se zove člankoša (lomentum) Ova vrst ploda dolazi kod različih vrsti našega graha, djeteline i u obće svih bilina lepirasta cvieta.

Onu vrst suha ploda, koja je komuški jako slična, ali se razlikuje od nje svojim uzplodjem koje je postalo od dvaju listaka (carpellae) kano i tim, što se počme kalati u dvie klopke na onom mjestu, gdje se drži stapke, te ostavlja u sredini stupac, noseći s obe strane sjemenje, zovemo mohunom (siliqua); takav plod imaju krstašice (cruciferae,) kamo spada naša repa, kupus, hren, gorušica. Ako u mohune duljina nenadmašuje znatno širinu, to imademo mohunicu (silucula) n. p. u gusomače (capsella bursa pastoris, gem. Hirtentäschelkraut) I medju mohunami ima člankoša t. j. takvih koje se poprieko na komadiće kidaju n. pr. u rotke ili povrtnice.

Tobolac (capsula) jest napokon takav suh plod, u kojega je uzplodje sastavljeno iz više listaka t. j. plodovaca, koji kod različitih bilina znaju biti različito razvijeni, i s toga prouzrokuju tobolce različita oblika i nutarnjega sastava. Liep nam primjer pruža za ovu vrst ploda mak (papaver), koj u svom plodu imade mnogo nepodpunih pregradaka, a na svakom pregradku mnogo sjemenja.

To su glavnije vrsti suha ploda. — Evo sada mesna ploda.

U mesna ploda, kako znademo, razvijene su sve tri kožice uzplodja različito, osobito se srednja zna jako umesiti i postati sočnom. U mesna ploda imademo razlikovati bobulju i pećkovicu.

Bobulja ili bobica (Bacca, Beere) jest takav mesan ili sočan plod, u kojega je nutarnja čest (endocarpium) uzplodja tanahna ili papirnata kožica. Ovakav je plod u vinske loze, gdje bobice zovemo zrnom groždja. Ako razglobimo koju takovu bobicu, naći ćemo sve tri česti uzplodja dobro razvijene. Prva i nutarnja kožica jesu prave kožice, a srednja kožica pretvorila se je u meso i sok, koji nam sladi usta i veseli raztuženo srce. U ovu vrst ploda spada ivanjsko groždjice, dinja, tatula i, kako neki hoće, jabuka, kruška, tunja i oskoruša.

Nu sve ove vrsti bobulja nisu prave i čiste bobulje; jerbo kod većine njih meso nije postalo od sama uzplodja, nego većinom od čaške n. p. u jabuke, kruške itd. ili pak od koje druge nutarnje česti ploda kano u dinje i krastavca.

I u pećkovice (drupa, Steinfrucht) su sve tri kožice uzplodja onako dobro razvijene kano i u bobulje, samo što je ondje nutarnja kožica izbilja tanka kožica, a ondje je pak posve odrvenjena. Sve tri česti uzplodja razglobili smo gore više na plodu od trešnje. Isto su tako te tri česti uzplodja razvijene u šljive, breskve, badema i oraha. U badema i našega oraha je meso više suho i končasto, sbog česa, kada plod dozrije, nepravilno puca. U masline (olea europea, Olive) meso zastupano uljem, kojim začinjamo salatu i postna jela, a na jugu služe se njim kano maslom. Ovamo broje i malinu i kupinu. Plod u maline i kupine jesu malene pećkovice, koje su ili samo natrpane na čunjevitom cvietištu jedna do druge tako, da jih možemo lahko jednu po jednu skinuti kano u kupine, ili su pako tako skupa sbijene, da su se skupa posve srasle kano u maline.

Još nam preostaje razglobiti nekoje vrsti nagomilana (syncarpia) ili nečista ploda (fructus spurii). Ovamo spada n. p. plod dudinja (morum). Plod ovaj sastavljen je iz mnogo na stapki nagomilanih malenih pećkovica, koje su zastrte svaka svojim mesnatim ocviećem. Ove si česti može svaki vidjeti, šetajući se po dudinjaku.

Sladak je plod smokva (syconium), ali ono meso od nje što nam sladi i godi nije pravi plod; ovaj ćemo naći istom u nutra u mesu sakriven kano mnogobrojne, malene pećkovice. Ono meso, što ga jedemo, postalo je u smokve od mnogobrojnih cvietišta, koja su se pretvorila u sočno meso.

Napokon spada ovamo plod od crnogorice (coniferae), nazvan češerika ili češer (conus). U češerike nije sjeme obavito uzplodjem kano u gore navedenih vrsti ploda. Uzplodje se ovdje obično sraste sa ljušticami (bracteae) i pretvori se zajedno s ovimi u meso ili pak tvrdu koricu. Tko želi vidjeti, gdje su se ljuštice pretvorile u tvrde korice, neka uzme u ruke češeriku od bora, omorike ili jele, i neka ju dobro razmotri i razglobi, pak će naći pod svakom tom ljušticom u dnu golo sjeme. Želiš li vidjeti, gdje se je nesavito uzplodje sa ljušticami pretvorilo u meso, a ti uzmi pupuljicu (galbulus) t. j. plod od smrieke ili borovice, pak ćeš naći pod tim mesom sjeme obavito tvrdom korom, koja nespada k uzplodju nego k sjemenu. U tisa (taxus) sačinjava pupoljicu samo jedan jako mesnat plodovac, koji je na vrhu otvoren.

I jagode, premda su sladke, ugodne i miomirisne nisu čist plod. Ono što nam u jagode usta razsladjuje i mirisom svojim živce pobu-

djuje, nije nego gornja čest stapke t. j. cvietište, koje se je ovdje jako podmesilo. Po tom mesnom cvietištu viditi ćeš istom poredan mnogobrojni plod malene rožke.

Spominjem jošte pri koncu moga razlaganja i plod šipurak (cynosbaton). On nosi nešto veće dlakave rožke nego li jagoda u svojoj mesnoj čaški, naličnoj posudici, koju mnogi, kada sagnjije, sladorom začinjaju i jedu, ukloniv te dlakave rožke, obično zvane šipkove košćice. Ovakovim plodom plodi ruža šipčanica, stoperka i druge raznovrstne miomirisne ružice.

Imademo dakle čista i nečista ploda. Čist ili pravi plod, koji može biti mesan ili suh, sastoji se samo od uzplodja i sjemena. U nečista ili prividna ploda sudjeluje osim uzplodja i sjemena i još koja druga čest cvieta.

LISTAK.

Književne viesti. Upravo je izašao „Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. XI, str. 274. U Zagrebu 1870. Ciena 1 fr. 25 novč. Ovo je sadržina ove nove knjige: Prinesci malakologiji jadranskoj iz „Descrizione dei testacei, crostacei e de' pesci che abitano le Lagune del Golfo Veneto, dall' ab. Stefano Chieregini. Od Spire Brusine. — Tvorba i njezino trajanje od Lj. Vukotinovića. — Kalnička gora sa svoje prirodopisne znamenitosti od dra. Jos. K. Šlosera. — Onda sliede: književne obznane, i to: Fac-Simile dell' Atlante dell' Andrea Bianco od dra. P. Matkovića. Službena Statistika u Srbiji, od istoga. Srbska bibliografija za noviju književnost 1741 — 1867, sastavio St. Novaković od V. Jagića. Napokon „treći izvještaj o sabiranju narodnih pravnih običaja od dra. V. Bogišića," te izvodi iz zapisnika jugoslav. akademije. Kano što se vidi iz ove sadržine, ova će knjiga „Rada" zanimati ponajviše prirodoslovce, za koje su u njoj tri razprave, a mi obraćamo požornost na prvu i treću, jer one opisuju prirodnine jadranskoga mora, kojega iztočna obala pripada našemu narodu i jednoga priedjela naše liepe Hrvatske. Ovim bi putem, kojim idu dr. Šloser i Sp. Brusina imali poći naši prirodoslovci, jer bi se tako polagano odkrilo bogatstvo naše domovine.

— Napose su iz „Zatočnika" otiskani „Listovi jednoga antiunioniste". u voj. Sisku 1870. Str. 48 te se mogu dobiti u zagr. knjižara.

— U Beogradu je izašla knjiga iz českoga St. Novakovićem prevedena: Ustanak u boci kotorskoj, s kartom i pet drvoreznih slika. Str. 51. Slike su ove: Krivošijanin, Dalmatinci, Kotor, dalmatinski mornar i Budva.

— U Beogradu je izdao Milorad P. Šapčanin knjižicu: „Hajnrih Pestalozije i njegova pedagogijska radnja", str. 56.

— U Trstu izadjoše: „Cenni storici sui minori Osservanti di Ragusa, raccolti dal p. Giov. E. Cusmich. Str. 79. Ovdje se crta povjest onoga znamenitoga samostana dubrovačkoga, u koj naši književnici rado putuju, da crpe iz rukopisa njegove bogate knjižnice.

Nova knjiga g. Brusine. Ovih dana izašlo je znamenito dielce: Contribution à la malacologie de la Croatie par S. Brusina. Français par F. Šuler. Zagreb 1870. Na prodaji kod Albrechta i Fiedlera. G. Brusina nacrta u uvodu te knjige sve, što se je dosad radilo u Austriji oko zemaljskih i sladkovodnih mekušaca, pa je podvrgo onda taj rad strogoj, al pravednoj kritici i dodao napokon popis čitave austrijske malakologičke literature u raznih kraljevinah i to onim redom, kako pojedine te kraljevine prema znanosti stoje. Revizija uzeta je iz prve knjige „Rada", te će zanimati ne samo austrijske naravoslovce, nego i inozemske. Na koncu dielca spominje g. pisac izvor gradiva, to jest muzealnu zbirku pokojnoga Sabljara, i liepu zbirku prof. Erjavca. G. pisac nije mogo preboljeti da ne napomene kako je Hrvatska dosad malo, a Slavonija gotovo nimalo poznata u učenom svietu. Da to bar ponješto popravi naveo je u specijalnom djelu 160 dosad u Hrvatskoj nadjenih vrsti, od kojih imamo spomenuti imenito Melanella Hollandri, koja je po tom znamenita, što dolazi svuda u Hrvatskoj, ali svuda različita, te bi zato od velike koristi za izpitivanje Darvinove teorije bilo napisati o njoj monografiju. — Osim novih vrsti, navedenih jur u „Radu", opisao je g. Brusina najnovije vrsti, a te su: Helicella Erjaveci, Strigillaria Sabljarii i Fruticicola Erjaveci. K tomu je i predložio dva nova roda, koja je imenovao: Kuzmićia i Erjavecia. Napokon je naveo g. pisac 61 vrst, koje su citirali razni spisatelji kao hrvatske, ali koje nisu dosada opisane, ili su dvojbene, ili moraju se izključiti iz broja hrvatskih.

Tom prilikom možemo spomenuti i to da g. Brusina dogotavlja dva svoja velika djela, na kojih je više godina radio, naime: malakologiju jadranskoga mora i onda: malakologiju trojedne kraljevine. Želili bi da njegovoj riedkoj marljivosti ne uzmanjkaju literarna i druga sredstva, koja su takvomu djelu potrebita i bez kojih bi se izdanje istih oteglo, želimo to takodjer i iz toga, što se g. pisac pripravlja onda i druge grane naravoslovja, (baveć se uviek li domaćom faunom, florom i geom), onom učenosti i temeljitosti obradjivati, kako smo ih vični u njega uviek naći pri svakom i najmanjem dielcu.

Mučenik za svoj narod. Ovih se dana u Pragu veličajno proslavila uspomena Dragutina Havlička, koga je s neustrašiva domoljublja za Bachova absolutizma tamnica i prerana smrt snašla bila. Havliček se rodio g. 1821 u českom mjestu Borovi. Zanesen uzori slobode i narodnje sreće posveti se iza svojih nauka književničtvu te proboraviv dvie godine u Rusiji uzè uredjivati „pražske noviny", a poslije,

g. 1848 „Narodni noviny", kojimi si je za narodnu sviest u Čeha neumrlih zasluga stekao. U prkos nastavše god. 1850 reakcije ostade postojan zatočnik svoje domovine, pa kad mu zabraniše „narodne novine", lati se izdavati „Slovana." Al već prvi mu broj zaplieniše, a njega odsudiše u tamnicu. Svoju kazan imaše odsjediti u Brixenu, gdje je tamnovao do godine 1855; malo vremena iza kako ga bjehu na slobodu pustili, umrie, ubijen bremenom tamničarstva i svoga i narodnjega. Kod onomadnje svetčane uspomene na toga uzornoga pregaoca za narod i narodnost česku reče Dr. Gregr o Havličku medju iniem i ovo: Havliček nemišljaše na se i za se, on nežaljaše truda, već samo smišljaše, kako da pomogne svomu nesrećnomu narodu koga je kivan neprijatelj kinio i trapio. Živeć za svoj narod, on trpljaše, on napokon i život svoj žrtvova, žalibog kratak ali ukrašen i uzveličan postojanim radom, a kratak, jer ga njegovi i naši protivnici prekidoše. Njih se ljuto kosnulo, kad im on oštrimi besjedami ožigosa nečovječno vladarstvo, kad odkri njihovo silničtvo, kojim smierahu ugušiti svaki duševni pokret za slobodom, da tim laglje milokrvni narod zajarme. Uz njegove uzvišene misli, kojimi naštojaše i narod svoj okriepiti, a kojih tupi protivnici ni shvaćat ne mogahu, i dan danas svom dušom i svim razborom pristajemo. Havliček, na strašnu mjestu bez straha smijući postajati za domovinu, slobodu i pravicu, bijaše dakako trn u oku Bachu i njegovim pomagačem, hotećim udušiti slobodnjačke misli, pak zato gledahu, kako da ga što prije maknu. Nevriedni premci, ne mogući mu umom vrha doći, latiše se nečovječna oružja. Iztrgoše obitelji otca a narodu dobrotvora, kao zločinca odvukoše ga u stranu zemlju medj strane ljude, gdje nije mogao slobodnjačkih misli širiti: ta svaki bi mu glas muklo zaniemio o vlažnih zidinah mračne tamnice.

Progonjen, mučen strovali se taj slavni muž u preran grob od čemerna bolovanja. Sad uzklikoše neprijatelji českoga naroda, misleć jadni, da su s tielom Havličkovim i misli njegove pokopane; ne bijaše im na kraj pameti, da sav česki narod osjeća što je Havliček učio i osjećao. Njegove misli, posijane po narodu, proklijav bujno rastijahu, pa kad je grmljavina solferinskih topova i onako već trulo silničko gospodstvo strušila i bahovstvo pokopala, Havličkove ideje nove si pute krčiše a narod se hrabrije ponesè nego ikada prije. Havliček nas učio poznavati prava naša, on nas naučio strpljivosti u borbi s neprijateljem, on nas kao dičan ugled učio, kako valja imutak i život za domovinu žrtvovati. Glas mu ne bje glas vapijućeg u pustinji: mi upoznadosmo prava naša, mi se borit za njih umijemo, mi ćemo strpljivi biti, ma borba još vjekove ne jenjala. Danas se evo skupismo iz svih strana česke zemlje, da proslavimo uspomenu slavnoga muža, komu na grob prije četrnaest godina ni jedan jedini vjenčić položiti ne smjedosmo, nit imena mu bez kazni spomenuti. Zbačeni su, survani u jaz zaboravnosti oni, koji ga progonjahu i smrt mu zadavahu; Havliček ostao je u srcih naših, spomen će njegov vječno živjeti, a ime se njegovo spominjati kao svetinja."

Prosvjeta njemačka i slovjenska. Ovih dana izašla je od českoga pisca Fr. Slavika knjižica, kojom se dokazuje, da česki narod za svoje samostalnosti prosvjetom nimalo nije zaostajao iza deseterostruko većega njemačkoga naroda, pače da ga je kad i kad i u gdje čem i nadkriljivao, bud u književnosti, budi umjetnosti, bud u zadružnom i političnom životu. Nam bi Hrvatom dobro došao spis, kojim bi se prispodobila kulturna sposobnost Madjara s prosvjetnošću Sloviena, da se zna, kako je Madjarstvo za deset viekova nevoljničtvo Sloviena nadomieštalo zaslugami svojimi za obći ljudski napredak, a čemu se je od njega i u buduće nadati.

Carica Katarina II. kao ruska spisateljica. O dramatičnih djelih ote glasovite vladarice ima veoma zanimljiva razprava u ruskom časopisu „Zarja" Doista je divno, kako se je ta carica, njemačkoga poriekla, odrasla u dobi, kad je svietom vladao francezki jezik i ukus, mogla otresti obćenitih nazora te se je dala na rusku dramatiku, a još divnije kako je poznavala i cienila rusko narodno pjesničtvo, pače se za njim i povadjala. Eto koliko je vriedna narodna poezija, vriedna prokrčiti si put i u takovo srce, do koga mnoge te mnoge zaprieke glasu narodnjemu doprieti ne daju.

Narodno kazalište. Večeras će dospjeti proljetna kazalištna saisona, kojom odbor nije izpunio obećanja. „Vještica boisyska" bijaše jedina glasbena novina, a u obće najzanimivija, te se je mogla 8 puti pjevati. Sve druge operete bijahu već odprije poznate. „Djevojački sni" nisu ni trebali na pozorište dolaziti. Drame se glumile preriedko, izmedju njih bijaše novina: „Krivnja žene" i „Vragoljica", te još „Ruža i Ružica". Osim ovih nije se mal ne ništa više ni glumilo. Artistični ravnatelj drame činjaše dakle veoma malo za tu saisonu, sve ostajaše na glasbenom ravnatelju g. Zajcu. Takova nerazmjerna razdioba posla moraše na uštrb biti repertoiru, te se obćinstvo nemože pohvaliti hranom, kojom ga proljetos kazalište pitaše. Obćinstvo je najželjnije izgledalo obećanu početkom saisone operu „Trovatore" i novu hrvatsku od g. Zajca, a baš se je u tom prevarilo.

Poziv na predplatu. Dr. Aloiz Cezar Pavišić, školski nadzornik u Zadru, kani izdati, ako mu se bar 500 predbrojnika javi, djelo pod imenom: Razgovori i ine vježbe u talijanskom i hrvatskom jeziku. G. pisac želi, kako u pozivu sam veli, ovim djelom priteći u pomoč onim, koji kane, budi po Dalmaciji budi po inih slavjinskih državah, uvještiti se jali u jednom jali u drugom ovih jezika. Knjizi, koja će zateći od prilike 400 strana, odmjerena je ciena na dva stotinjaka. Predplata ima se slati u Zadar g. piscu samomu.

Odgovori uredničtva.

Veleč. gospod. S. B. u Zadru. Iskrene rieči vašega plemenitoga srdca ublažile su našu bojazan. Trsit ćemo se da vašim željam zadovoljimo. Pjesmu ćemo tiskat i nadamo se da ćete nas često počastiti bilo i prievodi liepih orginala.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 25. U Zagrebu dne 18. lipnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Mjesecu.

Spjevao I. T.

Oj mjeseče, noćni sveće,
Hvala ti se svuda čuje,
Tebe teče, da se reče:
Da u zviezde sviet te kuje.

Mornar tebe slavi, sveti,
Kad na burnom noćju moru
Da na stienu nenaleti,
Ti mu sjaješ do u zoru.

Tebe diče, sjajni pobro,
Kojino se ljube tajno,
Koji kradu tudje dobro
Sve uz tvoje lice sjajno.

Mnogi pjesnik tudje žice
Spjevao ti svoju pjesan,
Spjevao ti sjajno lice,
Svoje muke i svoj nèsan.

I hrvatske zašto nebi
O mjesecu pjesme bilo,
Da se vine u vis tebi
Ko najljepšeg sanka snilo!

Oj da mi je niz besieda
U hrvatsku pjesmu sdjeti
Da tko u te sjajna gleda,
Besieda se mojih sjeti.

Sjaj nam jasno, sjaj mjeseče,
Da nam bude noćca vedra,
Da nam bude krasno veče,
A milote puna njedra.

U Kupi si kupaj lice,
U Savi ga ogledavaj,
Sinjim morem lastimice
Po valovju poigravaj!

Hrvatske nam pospi gore
Pospi svjetlom čarobniče,
I obsjajuj biele dvore,
Nek se svakim dobrom diče.

Daj nadobi svojom vlasti,
Da nam jednom nastat ima
I osjeka hude strasti,
I ponosa našeg plima.

Gledaj dragi, i po noći
Da nebude u nas mraka,
Trag izdavaj crnoj zloći,
Nek se boji naših šaka.

Čudnom silom tvojih zraka
Od slabića našeg roda
Nemoj stvorit mjesečnjaka,
Što po krovu spéći hoda.

I u gradu i na selu
Budi svjedok samo vjeri,
Svjedok samo dobru djelu
Našeg roda liepih kćeri.

A kad mladjak na nebesih
Poduhvatiš zviezdu jasnu,
Onda sjajan znaj, da jesi
Znak nam sloge barem — na snu.

Postanak Hrastovačkoga jezera.

Pučka priča iz Banovine.

Nekadašnji grad Hrastovica, kako mu to i danas ruševina svjedoči, stojao je na jednom od onih visokih brjegova više sadanjega župnoga mjesta „Hrastovice“ a vidik mu se otvara na svu Posavinu od Petrinje pa do Kozare planine. Ondje se nalaze i ruševine nekadašnjega fratarskoga samostana a i sad stoji ciela crkva sv. duha, kamo se pobožni puk sa svih onudašnjih strana Pokupja i Posavja na treći dan duhova stiče. Zgodan je to i krasan položaj. Za ledji tomu bivšemu gradu dižu se još višje bujnom hrastovinom pokrite gore; oko gradine ima vinograda vrlo dobrom vinovom lozom na glasu, a sa vrha te gore teče bistar potok, koj nit u kišno doba raste, nit u suho pada; uviek je jednak; malen doduše, al jak dost, da više vodenica niže Hrastovice uzdržavati može.

Nije dakle čudo, što se je nekadašnjemu gospodaru te zemlje tú sviklo i svidilo grad si sazidati.

Na vrhu jedne od tih gora nalazi se jezero, ne veliko u obsegu, al duboko, da mu još nitko dubljine izmjeriti nemogaše, i ribe se nalazi u njem poput sardela, i tko ih je kušao, kaže da su i istoga ukusa, a po tom sviet nagadja: da je ovo jezero, poput mnogih drugih u savezu sa morem, i da iz istoga mora izvire.

Uzprkos tomu — našega naroda bujni i pjesnički um domislio se sliedećoj priči.

Kad se je grad „Hrastovica“ gradio, osnovao ga gospodar na dugo i na široko. Trebalo mu je dakle, dok ga dogradi: i mnogo novca, i mnogo ruku i mnogo godina. U tolikoj biedi domisli se jednomu zlu; bilo dobro po nj a zlo po kmetove; on je najme, da si nemora čestim porezom i upućivanjem svjetine razbijati glave, ljude čile i za posao sposobne, jednom dočepav ih se, sputao, i na godine na robiji zadržao, dok, il neskapaše il u neznane zemlje nepobjegoše.

Za toga — jedno veče u nekom od mnogih sela spahije Hrastovačkoga krasan mlad i čil mladić, došav s paše kući, stupi pred svoju mater i reče: „majko! danas mal nepočinih ubojstva. Na paši medju drugovi razgovarasmo se o svačem, pa i o tome, što tko imade. Tko se hvali otcem a tko majkom, tko bratom a tko sestrom, tko stadom a tko volovi, tko kućom i zemljom a tko drugim čim; a ja šutih, kao kamen a uzdahnuh kao sirota. Na to jedan od drugova kucnuv me po ramenu reče podrugljivo: „a ti kukavče ni otca neimaš, ti si kopilan!“ Ja na to ljut pobliedjeh kao krpa, stisnuh pesnicu, da ga povrh tjemena lupim, al mi brzo munu kroz glavu, da morebiti istinu reče, pa zašto bi čovjeka radi istine zlostavljao?“ Evo me pred tobom i bogom te zaklinjem, kaži mi istinu! Ja sam na toli gorkoj uvredi uzpregnuo, znaj da ću i tebi grieh oprostiti, i svoju sramotu mirno snositi!

A njemu će mati:

„Sine! bog zna da istinu govorim: Ti si moj i tvoga otca po zakonu pošten i kršćanski porod. Kad si bio od osam dana, otca ti uhvate i odvedu na prokletu Hrastovicu, već je tomu sedamnaest godina, a ja mu neznam ni traga ni glasa; neznam živ li je, da mu se nadam, mrtav li je, da ga oplačem, eto, to ti je sve, što ti znam kazati.“

A sin će materi:

„Majko! spravi mi u torbu brašnenicu, da idem potražiti otca, da ga zamienim ako je u životu; pravo je, da mu jednom trudne kosti odpočinu.“

Malo za tim jezdi momče preko polja ravna kano zviezda preko neba sjajna, a na brežuljku stoji žena, pa ga očima prati. Nit plače, nit jauče, već je nepomična kao ledeni kamen, a kad se momče u gore izgubi, ona se maknu, rukom maši se srdca, i muklim glasom progovori: „plemeniti i ubogi sine moj, ti si robom rodjen, ni tebe tužna majka više viditi neće!“ To reče i sruši se, da se više nikad nedigne.

Poslije nekoliko dana eto se stvori naše momče na Hrastovačkoj gori. Bijaše vrieme okolo poldne. Huka stoji poslujućega robja; tačke cigukaju, kola škripe, a bič nastojnikov puca, nebi li se uboga raja radeć još većma žurila. Zvono na zvoniku oglasi poldne, nastojnici zaviknuše: „huja!“ robje pobaca orudje iz šaka, pa pohiti u hlad na odmor. Sve leže, samo naše momče stoji pa se obazire. Tko ga vidje, reče u sebi: „bože mili da liepa junaka, kad je rasto, na što je gledao, il na jablan il na bor zeleni, il na vitu u gorici jelu?“

Naše momče viknu tanko glasovito: „bog u pomoć ubogo roblje! Je li u životu Ivan Milanković?“ Na taj glas pogledaju svi na onu stranu, gdje u debelom hladu leži junak kao oboren hrast naslonivši brižnu svoju glavu na desnu ruku.

I on se podiže na ovaj glas i reče: „tko spominje Milanković-Ivu?“

A momče pristupi k njemu i reče: „poznaji me Milanković-Ivo. il po sebi il po majci mojoj, il po kome od roda svojega!“

Na što Ivo tužno progovara: „obraz kaže a srdce nelaže: dà, dà, ti si moje diete drago, ti si Ranko moje sunce žarko!“

Pak se ogrliše i proplakaše gorko, i sve robje proplaka od miline, gdje se grle i ljube otac i sin; gledat ih je bilo: kao da su se dva zelena bora jedan na drugoga naslonila; dva tužna roba; a ljudine dostojne, da prednjače vojsci za slobodu.

Svemu ima kraja — dakle i ovoj — i žalosti — i radosti. Sjedoše u hlad a Ranko razveza torbu i postrie pred otca ponude i darove majčine milošće. O svačem Ranko pripovieda a najviše o svojoj materi, jer su mu puna usta maternje slave i ljubavi. „Eto tako dragi otče! zaključi Ranko, zato sam došao da te zamienim, ti idi kući pa pomaži i tješi mi majku, a meni se i nadaj i nenadaj.“

Na što će Ivan:

„Moj sinko! u našem je rodu od pamtivieka: dà, kad će tko umrieti, u snu se najstarijemu od svojih prikaže. Prije dvie tri li noći prikaza mi se druga moja a majka tvoja u snu, sva u bjelini, vesela i žarka lica, kao onaj, tko sve biede ovoga života prevlada. Kako ti je bila majka kad si se s njom oprostio?“

Ranko: „Izgubila vid očiju od gorkih suza a prsi joj usahnuše od težkih uzdisaja; bila je kao prelomljena grana, držala se još stabla al života u njoj nebijaše.“

„San je laž, a bog je istina; nu sad je i san istina! Tvoje majke više u životu nije.“

U to udariše čekići o objašene daske; zapucaše bičevi, i čù se sa svih strana glas: „na noge se roblje, pa na posao!“

Ivan, vìk dugoj pokornosti, skoči sa zemlje, kao da ga je guja ugrizla, a š njim i Ranko.

Ajdemo sine tamo k onoj jami, gdje se vapno (kreč) gasi; tu je moje mjesto i moj posao! I odoše tamo. Neki robovi nabacaše živa vapna, a drugi napustiše vodu; vapno se zadimi i nabuja. U to eto nastojnika, a taj smotriv težaka, gdje još na zemlji leži, ošinu ga nemilomce bičem i viknu: „na noge se lieno pseto, vidiš da ti braća posluju!“ „Ubij me gospodaru, nu ja radit nemogu, jer sam onemogao!“ „A ti crkni kujo, kad za poso niesi; „to rekav, opet ga bičem opali. Ranko to videći; pozeleni kao gušter i zadrhta kao šipka na vodi; pa se vidje, da će skočiti kao ris na nastojnika i zdrobiti mu kosti. A otac ga uze za ruku i reče: „nemoj sine! nije kriv bič, što bije, već ruka koja njim maše!“

„Takovi ljudi, takove grudi, takove mišice, pa takove kukavice! Jer nepotraže otče tu ruku pa makar u paklu bila, da ju jednom sataru i smrve?

„Sa zavisti sine, s nesloge i kukavštine naroda silnici gospoduju nad njim i gaze ga ko blato; pa ako te tko čuje, što govoriš, onaj, koga zagovaraš, i za koga bi vojevao, da se svomu gospodaru ulaže: rob će te odati; a ti ćeš visiti o bližnjoj grani, a neće te nitko ni požaliti!“

„Ako je tako otče? tad je bolje grob, nego rob!“

„Je li tako sine?“

„Jest, duše mi i boga!“

„A ti me zagrli!“

Otac se i sin zagrliše.

„Poljubi me sine!“

Otac se i sin poljubiše. U taj par stisnu se mišice oko tiela, zaljuljaju se i strovale u vapnenicu. Ljudi to videći vrisnuše i skočiše na pomoć. Ali je kasno bilo. Vapno zakipilo i zaključalo, kao da pakao pod njim gori.

Dim i magla diže se nad vapnenicom, tako da se ništa ni vidjeti nije moglo. Malo se za tim magla razidje, a mjesto vapnenice ukaza se zeleno jezero, koje još i danas stoji; a kažu ljudi: da se talasa, kad se more burka, i da je neki mukli glas iz jezera čuti: „bolje grob nego rob, bolje grob nego rob!“

Tako o postanku Hrastovačkoga jezera priča puk a po njem *J. M.**

* Liepa hvala nekadašnjemu najnarodnijemu gospodinu piscu, koji nam se je poslije mnogo i mnogo godina eto opet prekrasnom narodnom pričicom odazvao, zasvjedočiv nam, da još umie pogoditi pravu narodnu žicu, i da mu se naš „Vienac“ mili, te neće, da ide križem svieta bez njegova cvieta! *Uredničtvo.*

Noćni piev

čobanina azijatskih pustara.

(Po Leopardi-u iz tal. pohrvatio S. B)

Šta tu radiš, na nebu mjeseče?
Pust — mjeseče, šta tu snuješ?
Ti ograneš tek nastane veče,
Zemnu pustoš motriš a putuješ;
Pa za goru zalazuješ.
Još ti nije dosadilo
Na viečne se staze navraćati?
Još ti nije dogadilo,
Jošte ti je uviek milo
K ovim dolam zjenice svraćati?
Nalik li je žiće tvoje
Na pastirsko žiće moje!
Tek zarudi na istoku zora,
A ja s stadom bijelim iz tora,
Krenem poljem, te nazirem stoke,
I daleke te potoke,
I livade zelene, prostrane,
Nit počinem dok sunce ne pane:
Nit mi ine, ma koje, požude
Umornim se grudim nude.
Oj mjeseče, dobro moje,
Čemu žiće čobančetu,
Čemu l' vriedi žiće tvoje?
Na što moje kratko plandovanje?
Na što l' viečno tvoje obtjecanje?
Starac siedi i ubogi,

Razdrpani, bosonogi,
Pod teretom pretežkog bremena,
Niz planine i doline
Kroz vrleti, piesak i strmine,
Suprot sili vjetra i vremena
Trči, leti, jedva diše,
I po žegi i po mraznoj stazi,
Po močvarah i bujicah gazi,
Kliza, pada, diže se, kidiše,
Mira nema nit pokoja,
Vas ogreznut s krvavoga znoja,
Dok ne stigne, nakon puste kine,
Kamo smjera' da tobož počine;
A kad tamo, strmoglavi
U jaz glušni, strahoviti,
Neizmjerni, nedospiti,
Gdje on na sve zaboravi.
Takov ti je, moj mjeseče bieli,
Smrtnih ljudi život cieli.
U kini se čovjek radja,
Rodjaj sami, pače, nije
Nego grožnja smrtne pogibije.
Roditelji rade ponajprije
Kako da bi čedo utješili
Što su ti ga, tužna, porodili.
Pa čim, dječak, raste u godine,
Sad se majka, sad se otac brine
Kako da bi diete milo
U žiće se zaljubilo.
To je uzgoj, što stariji daju
Omiljelu mladu naraštaju.
No! čemu si na sviet dao,
Čemu l' porod uzdigao,
Kad ga moraš tješit bez prestanka
Što t' ugleda bijeloga danka?
Kad se žiće u gorkost pretvara,
Radšta za njim da se čovjek stara?
Oj mjeseče, moj nebore,
Ta kob čeka sve umrle stvore.
Al ti, nevin, ti na vieke traješ,
Za moj vapaj ti, možda, nehaješ.
Al ti ipak, putniče vječiti,
Ti, što si se toli osamio,
I duboko zamislio,
Ti znaš, valjda, dokučiti
Što su muke, što li trudi,
Što l' uzdasi nevoljnijeh ljudi;
Znaš šta j' ovo živovanje,
Šta li naše umiranje,
Šta l' pokonje lica skončavanje;
Znaš šta znači, čemu l' sluti
Preselit se iz zemlje i krila
Ljudskog družtva ugodna i mila,
I za vaviek iz njih izčeznuti.
Ti razumieš, moj mjeseče,
Skrovni uzrok do i ciglog stvora,
Znaš čim plodi rujna zora,
Čemu l' prudi mrkla veče.
Šta l' u skutu nosi sakrivena
Tiek vječiti glušnoga vremena.
Znaš kojem se miljeniku
Pramaljeće posmjehuje,
I veseli i raduje,
Komu prudi, koga li zanima
Ljetna žega i studena zima.
Trista stvari ti znaš dokučiti
I trista ih znaš odkriti,
Što prostomu čobančetu
Nije znano nit da su na svietu.
Čestokrati kad mi se zjenice
Zagledaju u niemo ti lice,
Ter ja vidim gdje ti motriš muče
Ravna polja što se, u daljini,
Širom šire nebu po modrini,
Il te spazim gdjeno ustupice
Sliediš mene i moje ovčice,
Čim nadamnom jasne zviezde gore.
Misli moje same sobom zbore:
Čemu svietle po nebesi'
Nebrojeni ovi kriesi?
Čemu prostor ovaj nedospiti?
Ta bezkrajna pustoš što je?
Što l' je ovo žiće moje?
Um se sobom tako razgovara,
Niti shvaća smjera, nit uhara
Ovom svietu velebnomu
I ljudskomu rodu bezbrojnomu,
I svedjernom kolebanju,
I vječitom tom gibanju
Nebeskijeh i zemnijeh stvora,
Što se vrte bez odmora,
Da se svatko ondje opet svrati,
Odkud poče obliećati.
Al ti, mladi bezsmrtniče,
Ti znaš dobro odkud što iztiče.
Ja znam čisto i sjećam u grudi'
Da to viečno zviezda obtjecanje,
Da umrlih to stradanje
Komu drugom valjda prudi,
Ele meni ovaj život hudî.
Blago tebi mirno stado moje!
Zavidim ti, što ikada,
Gdje si prosto od ma kojeg jada;
Jer trud, muku i strah kleti
Mahom svrgneš sa pameti,
Al najviše zavidim ti s toga,
Što nesjećaš čustva dosadnoga.
Planduješ li, u sjenici,
Na zelenoj livadici?
Ti si odmah mirno i veselo!
Tako traješ, mal ne, ljeto cielo.
I ja sjedim na zelenoj travi,
U debelom ovom hladu,
Al me omrz neki gnjavi,
I suši mi pamet mladu,
Ter, bud sjedim, duša moja
Nezna naći mira ni pokoja.
A ipak me požuda nemori,
Nit me u plač nezgoda obori.
Šta uživaš, dokle li uživaš?
Toga neznam; znam da sretnim bivaš.
Ja se dosad, stoko moja,
Nenaužih obilna pokoja;
Nit je meni toga samo žao.

Kad bi znala, stoko, besjediti,
Ja bih tebe upitao:
Kaži, kako može biti
Da na svietu sve štogodj je živa,
Čim dangubi i planduje,
Mir i pokoj, vaj uživa,
Dočim meni, dok tielo miruje,
Sve na svietu dosadjuje?
Da bih krila zadobio,
Ter se digô nebu u visine,
Jasne zviezde po nebu brojio,
Il da bi se, poput grmljavine,
Tamo amo razliegao
Od planine do planine,
Tad bih, možda, stoko mila,
Moja sreća čudo ljepša bila;
Danci bi mi, moj mjeseče bieli
Tekli, možda, srećni i veseli.
Ol' zar mi se misô vara,
I, sudeći po inijeh slika',
Prizore si krive stvara;
Možda svatko, ma kojeg oblika,
Ovog reda il onoga,
Sred kolievke ili sred brloga,
Bieli danak čim je ugledao,
Nesretnim je za vaviek postao.

Meran.

Dnevnik mlade bolestnice. Iz „Revue des deux mondes"

Preveo A. Pavić.

Meran, 5. listopada 186*.

Već je tomu osam dana, što niesam ma samo jednoga redka napisala! I nuto, ja ne znam, u mjesto mislî mi ne dolaze nego suze. Bože! sigurno mi ne će niko zamjeriti što plačem, razmišljavajući, da se ne ću naužiti ovoga liepoga vidika naravi, nego da joj svoj posljednji s bogom rečem.

Ne bih li bolje učinila, da ovaj album zatvorim, i da ostavim u njem listove biele. Ta bih li ga umjela ičim napuniti, osim nekoristnim jadovanjem? Mišljah, da ću si naći olakšicu u tom, ako u nj upišem sve misli, koje će mi doći ove zime, posljednje moga života. Htijah da ostavim tu uspomenu svomu bratu, svomu milomu malomu Ernestu — koji je još premlad da bi razumio, što je život, što li smrt — da jednom upozna svoju sestru, kad već ne bude na svietu nikoga, koji bi mu što o njoj kazivao; nu osvjedočila sam se, da je to ludorija. Koja korist, ostaviti mu sliku jedne umiruće biednice? Bolje da me zaboravi, nego da mu zadubem u pamet moje bliedo lice, od kojega se i sama strašim, kad si ga vidim u zrcalu!

S večera istoga dana.

Probavila sam dvie ure na svom prozoru. Vidjeti je s istoga liep prediel Ečlanda, gradske zgrade, jablane uz drum, idući duž obala Pasera; preko ovoga livade, na kojih čorde i stoke pasu travu, natopljenu mnogimi potičići; napokon tja i gore, kojih raznobojni lanac zatvara vidokrug. Zrak bijaše posvema miran, da mogah razabrati glas šetajućih se u vrtu „Vasermauer." Djeca mojega gostionika krojača pažahu, pohlepno sabrana na vratih, čekajući na ostanke moje čokolade, koju im podielih. Kojom radosti poljetješe da ju pokažu materi! To me je razvedrilo, te postavši mirnija, rekoh sama sebi, da imah krivo plašeći se svojih mislî. Niesam li se sama skanila prekinuti spone, koje me vezahu na otčinsku kuću, da se još jednom naužijem života i slobode, pa zar da se sada pokažem slobode nedostojna? Nema dvojbe, znam, da će mi ta sreća biti kratkotrajna; ali zar nije upravo u tom još jedan razlog suviše, da uživam dražest, a da se ne puštam u sdvojnost.

Moja gazdarica mi je pripoviedala, da je danas jedan gradjanin Meranski, još u snazi svoje dobe, i nebivši nikada bolestan, naglo u jutro umro. Niesam li ja mnogo sretnija od njega? Velika je doista blagodat po čovjeka, da mu smrt ne dodje nenadano kao ovomu, nego da ju vidi polagano dolaziti, te da očima u nju uprtima uči živjeti. Mislim da ničim ne bih bila kadra dostojnu zahvalnost iskazati našemu staromu liečniku, tomu dragomu otčevu prijatelju, koji mi ne htje istine zatajiti. Doista je održao rieč, zadanu mojoj materi na njenoj smrtnoj postelji, da će mi uviek biti iskren prijatelj. Ta izviestnost mi osvaja srce podpunim mirom, jedino što mi se otimlje grudma dubok uzdah, kada pomislim na uzrujano i tužno srce mojega biednoga otca.

Lahku noć, moj mali Erneste. Ko će te večeras položiti u postelju i uspavati te pripoviedajući bajke?

Šestoga listopada.

Probudivši se jutros, obuze me misao, koja me jako mori. Kako da mi nije prije došla? Bijah si toliko sviestna, da pravo učinih! Znadjah da niesam nikomu u kući od potrebe, da mi se otac nad svakim blagohotnim pogledom moje maćehe ljuto boljaše, da mi udilj ne preostajaše ništa za Ernesta činiti, po što se ista odlučila metnuti ga u zavod, bez dvojbe, samo da joj dodje s očiju i da nema s njim više brige. Otac moj plakaše ogrlivši me posljednji put, nu ipak mu srcu odlahnulo, videći me odlaziti... A eto sada me sletjele misli, da li mi ne preostaju nikakove druge

dužnosti izvršivati, da li je pravo, da čovjek, prije nego posvema snemogne, skrsti ruke i ciele zime žive ne radeći upravo ništa. Cim sam upravo ja zaslužila tu prednost pred hiljadom drugih, kojim kao što i meni prieti bliza smrt, a ipak se do zadnjega časa muče i posluju?

Osmoga listopada.

Odgovor, koji mi ne mogaše moja bolna glava smisliti prekjučer, evo ga danas. Vratila sam se sa svoje prve šetnje, izmučena kao da sam čitav dan trudno radila. Ne, ja niesam veće ničemu, nego da se hranim milostnim kruhom, i ako mi je sladak, nije pravo da me isto s toga kori: mislim za to, što mi se čini, da se mnogo manjim zadovoljavam nego što mnogi drugi.

Pa ako ne mogu da budem ikomu više od koristi, jesam li ikomu na teret? Moja mala materinska baština dotiče da mogu živjeti ne radeći; to ne će dugo potrajati, jer, kako osjećam, moja je snaga na izmaku, moje zimovanje tu na jugu biti će kratko.

Ne ću već na drum medj one jablane. Veoma mi je mučno medj timi otmenimi prsobolјci, koji se onuda šeću sporim korakom, kašljući i zoblјući grozdje, pri čem se čini kao da im svaki grozd donosi zraku nade. Usupor zajedničke nevolje, koja bi nas imala jedno k drugomu privesti, ipak mi se nikako ne ljube. Oni medju njimi, kojim je na licu najjasnije čitati zdvojnost, ti me još manje privlače. Niesam ama nikoga našla, komu bi se bila skanila govoriti o svojoj odanoj i zadovoljnoj odlučnosti; bili bi me držali za ludu, koju groznica muči.

Može biti bih se većma plašila smrti, da sam bila život boljma obljubila.

Malo ko je u stanju razumjeti, kakav utisak mira i veličanstvenosti ta prekrasna narav čini na ubogu dušu, koja za ciele dvadeset i dvie godine dana nije nikada izašla izvan okolice jedne male, priproste i dosadne varošice Toliko se dan danas putuje! A i ja bih bila ranije izašla iz toga tužnoga obitavališta, da niesam poslie smrti svoje matere bila obvezana, da ju Ernestu po mogućnosti nadomjestim. Sada mi se ova divna dolina čini kao raj, kao pravi vrt božji, a zrak što ga dišem, tako je čist, tako krepak, da mi je njim duša kao okrilatila. Žalim što mi tielo nije jače, što nema u njem toliko snage, da bih bez velikoga napora mogla uzlaziti uz stube u kući; ali čemu da izlazim, s moga je prozora prekrasan pogled.

Moji gostionici su veoma ubogi ljudi. Muž još i kasno u noći radi; ženi su vas dan pune ruke posla, da prehrani svoju mnogobrojnu djecu; stan im je taman i slabo udoban. Došavši ovamo, i vidjevši tamni ulaz, vlažno i blatno dvorište, neuredne stube, bijaše mi tako nepovoljno, da se svaka tri koraka ustavih; ali čim se ogledah po ovoj maloj sobici, svlada me odluka, da mi je tu probaviti moje posljednje boravljenje na svietu. Stari pisaći stol, sa ladicami, koje su u njem, i mjednimi karikami, kojimi se one izvlače, taj priliči posvema onomu, koji bijaše u sobi moje mile majke; a ni naslonjači stolac nije manje od starine pocrnio, ni manje visok, ni manje neudoban nego što bijaše onaj njezin. Dva bakroreza, koji mi se ne dopadahu, snimih i postavih na njihovo mjesto slike mojih roditelja. I tako mi se čini kao da već više godine ovdje stanujem. Otac mi je evo baš poslao moje knjige; ne fali mi već ništa. U isto vrieme sam od njega primila i jedno ugodno pismo, takovo kakvo očekivah: izvrstne savjete, kako se valja sprijateljiti s onim, čemu nije moguće izbjeći, za tim nekoliko redaka od Ernesta, koji je i sa zavodom, u koji ga metnuše, i s drugovi, koji su u njem, veoma zadovoljan, napokon . . . pozdrave od moje maćehe . . . to jest na papiru. Sigurno da ih je otac pridodao, ne rekavši joj o tom ništa. Ja ću im pisati; ali koliko bih im radje pisala, kad bih za sigurno znala, da li će moje pismo doista doći u otčeve ruke!

Desetoga.

Kako smiešnih ljudî ima na ovom svietu! Sjedjah za svojim prozorom, zabavljena čitanjem i uživajući večernji zrak, koji ovdje ostaje više ura poslije zalaza sunčanoga ugodan i slastan, kad najednom začuh kucati na moja vrata. Slobodno! — rekoh nešto uplašena, po što se to tako riedko zbiva. I namah udje neka mala ženska, posvema okrugla i meni nepoznata. Predstavivši mi se mnogom lahkoćom ponašanja, izreče mi svoju toplu želju, da bi mi rada bila na ruku. Ona me vidje u Vasermaueru — gdje poslie one svoje prve šetnje niesam već nikada bila — i tu ju silna simpatija osvojila prema meni, koja joj se činjah tako mlada i tako osamljena na svietu. I tako se bješe odlučila, da će me, čim me prvi put sastane, nagovoriti i ponuditi mi svoju službu.

Znajte, moja draga, reče, da mi je evo 59 godina, i da, osim što u djetinstvu svom, još nikada ne bijah bolestna! Moja dva sina i moje tri kćeri nalažahu se takodjer uviek posvema zdravo; svi se već obskrbiše, i sinovi mi se već oženiše a kćeri udaše. I tako mi već od rana omiljelo priticati u pomoć ubogim ljudem, kojim nije ista sreća u dio pala, te vam rada dvorim bolestne, pomažem umirućim. To vam je, vidite, kod mene već u pravu strast prešlo. Moj vriedni muž me uviek nazivaše patentiranom pomoćnicom. Vi si ne biste mogli pomisliti skrbniju čuvaricu nego sam ja. Ja sam vam od takova roda, koji ni ne zna šta će to reći živci; mene vam ti podnipošto ne smetaju, pa ma ja deset noći jednu za drugom probdila. Ja sam kadra prisustvovati operacijam, da mi

baš ni znaka ,nemoći nije opaziti. Eto vam baš dolazim, odprativši ovamo u susjedstvo jednu od mojih prijateljica, koja težko da će duže živjeti. Kada ta biednica umre, ostat će mi više vremena. Ako vam dakle ustreba savjeta, pomoći ili prigledanja, obratite se na me, učinit će te mi veselje. I to vam na svaki način treba upamtiti, da ja nikako ne ću dopustiti, da biste vi svoje dane tako samotna boravila. Ja ću veoma često dolaziti; samo nikakovih formalnostî s prijatelji. Vi će te se otimati, da vam ne budem uviek na vratu, nu biti će u vašu korist. Ja vam, vidite, poznajem te napastne živce tako dobro kao najvještiji liečnik. Koga muče, treba da se rastrese, da bude na zraku, da mnogo hoda. Da zbilja, ko vam je ovdje vaš liečnik.

Nitko, odvratih, jer znam da mi nema pomoći.

Ona na to kimaše glavom kao da ne vjeruje, a ja joj pokazah list papira, na kojem mi je moj stari liečnik u kratko razložio neizlječivo stanje mojih pluća. Učeći ona to razlaganje kao da se u te stvari razumije: moja draga, reče, to sve skupa ne znači ništa. Ja poznam liečnike; malo razumiju, mnogo govore. Ja bih vam se okladila, da u vas unutra stvari sasma drugčije stoje, nego ovdje na papiru. Na to, nepustivši mi ni toliko vremena da bih joj odgovorila, uze mi silnom brbljavošću pripoviedati i nabrajati sve bolesti, koje je ona usupor liečnika izliečila; po što mi se malo da ne zamaglilo, morah ju uprositi da zašuti. Ona se dignu, podje prema meni kao da će me zagrliti, te se činjaše kao da je povriedjena, što joj ne pružih nego vršak svojih prstî. To ju sklonu te se žurno odpravi, obećavši da će me doskora pohoditi.

Poslie njezina odlaska, sjedjah pó drugu uru nepomična, zatvorenima očima, da mi se umiri grozničava uzrujanost, koja me s te žene obuzela; nu, hvala budi mirisu eterskomu, koji iza nje bijaše u sobi ostao, još mi sveudilj lebdi pred očima ta ledena simpatičnost u njezinih očiju i ta zadovoljnost, rasuta tim debelim licem te prijateljice čovječnosti. Što me još jedino tješi, jest misao, da sam je barem za danas slobodna.

Od koje nam je koristi sklonost, koju nam iskazuju naši sličnici? Milosrdje onih, koji nas ljube, nije nam povoljno, jer nam se čini da im težko pada, a milosrdje onih, koji nas ne ljube, ne služi nam ničemu. Čitala sam u Lesingu da „jedino biednik razumije biedniku pomoći“; ali može li prosjak prosjaku milostinju dieliti?

Devetoga na večer.

Danas sam mnogo toga učinila. Poslie težke noći, za koje mi sveudilj u ušiju zvonjaše sladki glas one gospoje srca bolničkoga, a pred očima sveudilj lebdjaše u snu toranj krive plave kose s dva tanahna uvoja sa svake strane njenoga lica, probudih se sva u znoju. Usupor tomu htjedoh da svladam svoju nemoć. Čestita šalica kave izbila mi iz glave tu bolničku sestru, i budući vrieme bijaše prekrasno, izadjoh iz kuće.

Prvi put u svom životu osjetih pravo šta će to reći sunce. Mi na sjeveru doista nemamo nego slabu kopiju od sunca; kod nas nije nego pozlaćeno mjedo, dočim je ovdje čisto zlato, sjajno da mu nema para.

Idući sporim korakom svojim kroz hladne i tamne ulice, u kojih mi grudi tako težko dišu, dodjoh na malu pijacu pred starom crkvom. Mala se pijaca sva crnila i crvenila od seljana iz obližih krajeva, odjevenih svojim svečanim odielom: crveno zarubljenimi kaputići i šeširi širokih krila, urešenimi perî.

Slavljahu jedan od svojih neizbrojnih svetaca. Razgovarahu se medju sobom, sabrani u hrpah, te naravski da se nijedan od njih ne htjede obazrjeti na mladu stranjsku bolestnicu. I tako voljeh poći za crkvu, nego da se upustim u razgovor s tom prostom svjetinjom. Tu nadjoh nekoliko starih žena, za koje se nitko ne brinjaše, i spazivši ih takove, obuzeše me težke misli. Uputih se onom malom ulicom, koja vodi u poljanu, i sjedoh na jedan kamen na podnožju strma puta, kojim se uzlazi na Kuhelberg. Videći ne daleko ispred sebe razvaline staroga grada, stojeće na jednoj hridi, s koje se vidi cielom dolinom, htjedoh pokušati, da li bih bila dosta jaka donle se uspeti. Put je prilično širok, ma veoma zločest; pa tako se morah poslie nekoliko koračaja zaustaviti i opet se sjesti. Sve oko mene bijaše mirno, ne čujaše ni šum Pasera, koji ispod mene tecijaše, tu bistar i plavkast izmedj bujna bilja i lozâ, tamo skakćući i pjeneć se ispod mosta. Nekoliko seljana silažaše s Kuhelberga na svojih kolih, koja vožahu veliki sivkasti volovi. Zamišljena u svoje misli, postah kao sanena, kad me najednom prenu nekakva vlaga i hladnoća, koja mi iznenada pritisnula ruku. Bila to gubica jednoga velikoga psa, koji se postavio pred menom sa svojim gospodarom, čovjekom silne brade i kose, padajuće mu neuredno preko čela i ramenâ. Bijaše uprt o nešto kao halebarda, a škrljak na njegovoj glavi, okićen orozovim perjem, lisičim repom i drugojakimi kožicami, činjaše ga posvema ne običnom prikazom. Ne mogu a da iskreno ne priznam, da me je pred njim upravo strah obuzeo. Nu on nasmiehnuv se reče: ne plašite se, gospodično, ja niesam nego pudar, koji pazi na vinograde oko staroga grada; spazivši vas od onud gori, odlučio sam se, da vas dodjem umoliti za krajcaru, da si kupim duhana. Ja pohitih, dadoh mu jedan srebrni grošić, i podigoh se da podjem dalje, jer me pred njim nekakva groza spopala. Nu moj novac bjelac, veoma riedka stvar u tom kraju, tako ga priveo k meni, da

mi se ponudio za pratioca, te me, idući pokraj mene, podupiraše svojom velikom rukom. Ne mogah se njegovoj pomoći oteti, a bijaše mi doista i potrebna, jer bez nje ne bih sigurno bila do razvalina došla. Doskora mi omilje sa svoje diskrecije, kojom se uztezaše, da me odveć ispituje, i sa svoga srdačnoga povjerenja, koje mi iskazivaše, pripoviedajući mi o sebi i o svojih odnošajih. Koja razlika medju tim seljakom i onim nemilosrdnim klepetalom, koje se jučer oborilo na me ponudami svoje uslužnosti! Koliko je krasniji naravni takt priprosta seljanina od afektirane uljudjenosti tako zvanoga otmenoga svieta!

Razvaline staroga grada, divne su pogledati. Od svega grada jedina se crkvica i jedan toranj sačuvali, cieli; što je osim toga nijesu nego razvaljeni zidovi, obrasli bršljanom, u kojem se sunčaju čitave hrpe gušterica. Svakojako šikarje visi nad jazom, u kojem se Paser preko mnogobrojnih hridi lomi.

Moj vodilac mi kazivaše imena svih starih gradova i malih sela po Ečtalu, pa tako i imena visokih gora, a ja ga slušah ležeći na travi, uz mene onaj veliki pas. U taj čas zazvoniše zvonovi na svih tornjevih podne. Seljak skinu šešir, uze iz usta lulu, prekrsti se i moljaše se bogu iz tiha. Za tim pošto zvonova već ne bijaše čuti, opet se pokrije, potegne iz lule nekoliko puta i upita me, da li sam gladna. Ja mu odvratih, da jesam, jer bijah odveć umorna, da bih se mogla vratiti kući. Ne rekavši ni rieči, sidje brzim korakom s brda, na koje se bjesmo uspeli, i ne sta ga.

Za detet časova, eto ti jedne djevojčice sa zdjelicom mlieka, nešto kruha i kolača. Pudar bijaše to za me naručio; nu imajući u vinogradu posla, nije mu bilo moguće vratiti se. Diete postavi sve pred mene, i ostavi me samu. Nikada još niesam slastnije ručala; valja mi na svoju sramotu ispoviediti, da sam sve pojela te niesam nego praznu zdjelu vratila tim dobrim ljudem. Velike me muke stajalo, dok se sklonuše, da primu nekoliko novčića, valja da im moj vodilac zabranio išto primiti. Što se ovoga tiče, niesam ga poslie vidjela, a ne znam mu ni imena.

Nije li to prava aventira, i nije li pravo, da si taj dan u svom kalendaru crvenim podcrtam.

Dvanaestoga.

Gazdarica mi evo uniela ručak, ma neka se u miru hladi. Nemam teka, srce mi odveć bije od ljutine i nestrpljivosti; na polak sam mrtva, jer mi puna tri debela sata moraše sluh neprestano brbljanje, koje se ne može prispodobiti nego štropotu mlina vodom tjerena; pače ovaj je bar nečemu od koristi.

Kako sam se jučer ludo radovala, što nigdje niesam vidjela one brbljave pomoćnice! Valja da, mišljah, da je uvidjela, da mi ne treba njezine skrbi ni njezinih savjeta. Bože! jošte je ne poznavah. Danas u jutro, kada baš bijah zabavljena pišući moja pisma, začuh njezine korake na stubah, i eto ti je za čas u sobi kao kakova bura.

Šta! vi pišete? Vi se tako natežete nesretnice! Ma zar vam ja niesam kazala, da vašim živcem treba počinka i da se rastresu? Pa šta mi još doglasiše, nesretno diete? vi ste jučer bili na Kuhelbergu! S toga vam evo dodjoh, da vas zaustavim, da ne biste i opet takovo samoumorstvo počinjali. Dodjite s menom, ja ću vas podučiti kako se ovdje imate liečiti. Dà, dà, ja dobro vidim, da vas to smeta, da se vi nadaste veće me ne vidjeti; ma ko bi prepustio samoj sebi tako mlado djevojče kao što ste vi. Dajte se predajte mojoj upravi, ajdemo i vi ćete se doskora uvjeriti da mi imate zahvalna biti.

Uzeh, ne znam ni sama kako, moj šešir, i spremih se, da joj se pokorim, usupor zloj volji svojoj. Ona me odvede ne prestano klepećući, i dovede me u zimski vrt; tako se zove onaj dio Vasermaura, koji je manastirskimi zidinami od vjetra najčvršće zaklonjen, i u kojem ima nekoliko zelenih stabala i cvatućih ružica. Bijaše već pun svieta; muzika sviraše, i svi bolestnici sjedjahu po klupah. Činjaše se kao da me čekahu, jer imah muke dok odvratih svim siljenim znakovom uljudnosti, i dok odgovorih na sva znatiželjna pitanja tih meni posvema indiferentnih ljudi. Ni jedno simpatično lice, ni jedna rieč, koja bi mi se srca primila. Bijah jadna, ne samo na moju uslužnu progoniteljicu, nego i na sve moje sličnice. Bijaše tu medj ostalimi i jedna mlada žena, koja moraše ostaviti svoga muža i svoju djecu, da dodje ovamo uživati posvemašni mir. Pa ipak ju tužne misli, kojimi se imaše baviti, ipak ju te ne priečahu, da mi ne bi moju toaletu, koja je doista za modom zaostala, od glave do pete razgledavala; na to se prezirna lica zaogrnu svojim burnusem, a ja sjedoh do nje. Napokon mi ipak, kao da smo stare znanice, poče pripoviedati štogodj se po gradu brblja, a ja pogibah od njenoga umirućega pogleda. Niesu li ljudi pravi voštěni kipi iliti automati, koji igraju svoju ulogu, sve dok im ne smalakše snaga kojom se miču, na što ih opet u njihovu škatulju smjeste

To bijaše po me pravi spas, kada zvonovi u podne zazvonješe, te se moja štitnica moraše vratiti k svojim bolestnikom. Jedva da se mogah s njome oprostiti; bijaše mi ne moguće i govoriti i slušati. Liepa mi načina liečenja, kojim me pomaže! ta smalaksalo mi veće i tielo i duša.

Trinaestoga.

Odlučila sam se na velika djela, pa to me je razblažilo, da ne mogu reći kako. Hoću da se hrabrena i odvažna užijem svoje slobode.

Danas rano u jutro, uzeh jednu knjigu u ruke, i sjedoh u zimskom vrtu, gdje sam ostala više satî, niti koga pozdravivši niti se na koga obazrjevši. Ona pomoćnica došla je dakako i opet, da po svojoj navadi prigledava bolestnike; nu ja joj rekoh, da me razgovaranje odveće muči. Ona klimnu glavom, stisnu obrve i ostavi me na miru.

Tako ću ju svaki dan dočekati.

Dočim ja tako sjedjah medju timi dosadnici, mukom, zamišljena u misli, koje u knjizi čitah, moje me hrabro i pobjedonosno srce pjevaše pjesmu pobjednicu. Nema dvojbe, pobjeda ga stala, da jače nego obično bije; nu i hrabrosti se treba učiti.

Petnaestoga.

Danas, kada dodjoh s knjigom u ruci u Vasermauer — nešto kasnije, jer bijah zabavljena pišući listove — bijahu već sve klupe pune, do li jedne, na kojoj sjedjaše jedan veoma bliedi i tužni mladić, koji dolazi svaki dan poduprt o svog slugu, i sjedne, metnuvši noge u jednu vreću, na mjesto, koje je suncu najvećma izvrženo. Gospoje, koje se pod drvljem gorljivo razgovarahu, mogle bi se bile lahko malko stisnuti, da učine mjesta mojemu suhomu tielu, na kojem krinolina još nikoga smetala nije, nu sve bijahu prema meni lica kamenita, pogleda nebrižna, ustâ prezirnih. Ja ne mareći baš niti najmanje za to, sjednem na klupu uz onoga mladoga bolestnika, medju nama osta još dosta prostora za čitavu krinolinu kakove contese, i ja se zaduboh u svoju knjigu. Moj susjed, skoro ne pomičan, činjaše se kao da se sasma rasplinuo u svom jadu, i duboki mu se uzdisaji časomice otimahu grudma. Sudeći po njegovu elegantnu odielu i liepu prstenu na njegovu prstu, valja da je bogataš. Na izmučenu mu je licu čitati veoma pogubnu sušicu. Bila bih mu rado saobćila misli, koje mi dolažahu čitajućoj u svojoj knjizi, da ga tiem rastresem, nu to ne bi bilo u očiju svieta pristojno; s toga se ustegnuh, kunući tu nezgrapnu etiketu, koja nas tako zaustavlja od naših najboljih nakana. Medjutim, hoteći si nešto u svoju putničku knjižicu zabilježiti, pane mu olovka na zemlju. Videći kako se uzaludo muči, da ju digne, dignuh ju ja, i dadoh mu ju. On mi začudjen liepo zahvali, dočim u isti mah začuh, kako si gospoje za menom nešto prišaptuju. Nema dvojbe, ova neznatna usluga, koju biednomu nemoćniku izkazah, činjaše im se od mene ne pristojna. Može biti sam postupala kao kakova mala priprosta gradjanka, ali to me ništa ne smeta, ja niesam i neću da budem što drugo.

Kada se digoh, da podjem iz bašće, pozdravi me veoma uljudno. I tako sam do skora zaboravila ono kihotanje gospoja, koje mi ni malo nije pokvarilo mojega teka, akoprem me čekaše juha, još mnogo bliedja, nego su uvoji one moje gospodje pomoćnice. Baš sam primila pismo od mojega staroga liečnika, mojega dragoga prijatelja. Želi od mene znati, što radim, kako mi je, kako mi služi zdravlju ovo podneblje. Kori sama sebe što mi nije zatajio istine, akoprem me na drugu ruku hvali, što sam tako odvažna, i tako mirno se podala svojoj sudbini. On ćak kuša, da me sklone, da ne gubim svaku nadu. „Nemojte smetnuti s uma, piše, draga Marijo, da narav često čini čudesa, koja pomrsuju sve, što nas je znanost i iskustvo naučilo."

Nu on dobro zna, da ja ne tražim druge utjehe nego istinu za ovo kratko vrieme, koje mi još ostaje živjeti.

Poslie nekoliko dana.

Jutros duvaše hladan vjetar veoma silno. Ostah u sobi, i bijah švelja; oprave to veoma iziskivahu. Poslije podne se vrieme popravilo, i ja izadjoh iz kuće Ulica bijaše puna puncata trgovacâ, kolâ i marve. Sto koračaja od grada ima jedan osamljeni majur, gdje je, kako mi gazdarica reče, dobiti istom pomuzena mlieka. Ne budući voljna šetati, unidjoh u vrt toga majura. Tražeći si mjesto udaljeno od gostî, kojih je medjutim veoma malo, onaj se mladi bolestnik, bivši se smjestio pod sjenu jedne prekrasne narandže, dignu, i pošavši k meni, ponudi mi da se k njegovu stolu sjednem. Prvi put čuh njegov glas, koji me dostojanstven i turoban zatravi. Ja primih zahvalnošću ne samo stolicu, nego i kupicu mlieka, koju baš pred njega iznieše.

Naš nam razgovor prekidavale česte i dugačke stanke, za kojih ga teret njegove bolesti obaraše. Razgovarasmo o svakdanjem životu i nevoljnih šetnjâ bolestnikâ po zimskom vrtu. Rekoh mu, da me to opominje na staklene škatulje, u koje moj brat Ernest zatvara gusjenice pa ih hrani dok se ne pretvore.

Vaše je prispodabljanje odveć laskavo, odvrati žalostno se nasmiehnuv. Mislite li vi da će ikada većina od naših drugovâ u nevolji postati živahni i veseli leptiri? Sigurno, nikada na ovom svietu.

Da ga odvratim od njegovih crnih mislî, počeh mu opisivati običaje moga malenoga rodnoga grada, u kojem je patriarkalni ali stegnuti i jednoliki život toliko težak; rekoh mu kako se osjećam olakšana i slobodna odkako doznah da mi nema spasa, da mi se čini, kao odsudjeniku na smrt, komu dolaze skidati željeza. On me slušaše pohlepno, akoprem nevjerovna lica. I ja zamučah ... (D. sl.)

POUKA.

Ženitbeni običaji u Bosni.

Piše K.

Običajno se u Bosni žene, i udaju oko 20. godine. Izvanredne okolnosti učine da se ženitba prije, il poslie te dobe ovrši. Ženjenik mora biti stariji koju godinu od udadbenice da tako nedovede sebi b a b u za ženu, il onu koja bi ga mogla roditi!

Pobožni su, i poslušni bosanski mladenci u njekojih stvarih baš i više neg je od potrebe. Oni nemogu ni zamisliti da tko ima na bielom svietu, koj bi jim veću sreću želio, od njihovih milih roditelja. — S druge opet strane oni stalno drže: da nesluša ni Boga onaj, koj nesluša svoje starije a vrh takvih je, ne božji blagoslov, nego strahovito proklestvo! To jih čini njihove starije na sliepačku slušati, baš i ondje gdje nebi morali.

Nu često puta posluže se stariji s tom njihovom dobrotom, na nesreću njihovu veliku, u stvari toliko važnoj, kakva je ženidba i udadba.

Često se puta zgodi da se mladenci nigda ni vidili nisu osim jednoč mimogred, i to n a p r s t e n u, a moraju se uzeti, i zajedno do smrti danke boraviti. Starješine su sve to po sebi učinili, ništa mladencem i nekazavši, osim kad su morali kazati t. j. pred prsten.

Takvo združenje, ako je sretno, to oni pripisuju svomu posluhu, koj je za njih od dragoga Boga blagoslov privukao; ako li je nesretno to jim je dragi Bog pripustio „za njihove teške opačine“ te moraju tu nesreću trpiti.

Po tom samosilju starješinâ ako se razstavi „milo od dragoga“ to u ovih postaje vjekovito jadovanje. I najmanju nesreću, koja bi se pripetila, oni pripisuju što nije otišlo „milo za drago“ a odavle kletve i proklinjanja nesamo starješinam, nego i svakomu koj je uzrok tomu nepovoljnomu združenju bio; na stotine u Bosni pjesama ima, u kojih se jadovanja, i proklinjanja taka izrazuju. Za primjer spomenuti ću koju:

Šetala mlada niz polje,
Biele prste lomila,
Grozne je suze ronila
A svoju majku kunila:
„Ej! stara majko vještico!
Z a š t o m e d a d e n e d r a g u?! . . .“

Ili:

Bor ubio moju staru majku
Što me majka dade za nedraga! . . .
Bor ubio i staro i mlado,
Što razstavi i milo i drago!
Moje srebro uz drugoga leglo,
Moja srma uz drugoga spava,
Moje zlato od drugog derato! . . .

Sami čudodjelni božji blagoslovi, zasluženi po kakvu djelu dobru, mogu učiniti, da se „drago“ zaboravi, a nedrago omili. To nam spominje i jedna turska pjesma, koju, jer neznam da je do sad tiskana, ovdje navodim:

Edrena je niže Biograda,
U njoj rasla biser Sultanija;
Zaprosi ju carski haznadaru,
Za svog sina, mladog Mujezina:
Mujezinu nije mila bila,
Pa mu babo rieč govorio:
„Hajde sine! u našu čaršiju,
I sakupi trista naimara
I načini meteb do akšama,
A prouči hatmu do sabaha,
Nebi li Ti omililo zlato“
Mujezin je babu poslušao . . .
A odmah mu omililo zlato!

Osobito se Turci često puta služe s tom dobrotom svog poroda, za mladjane prevariti dieve; više slučajeva takvih poznajem, nu ću samo jedan spomenuti:

U dvoru nekog Bega bosanskoga bijaše mlada sultanica od 13 — 14 godina. Divno je bilo to djevojče mlado, te joj se krasota na daleko čula. Čuo i jedan beg, diedo, starac od 60-70 godina, u kog je bila biela brada do svilenoga pasa. — U noći dodje k dievi, i reče, ako hoće poći z a s i n a, da odmah idje šnjim; ona privolji, i dodje u kuću njegovu.

Po vjenčanju dieva bude s v e d e n a u hodaju, te je očekivala svoga mladoga zaručnika, dok k njoj stupi spomenuti starac diedo. Ona skoči, poljubi ga u ruku misleći da je taj njezin svekar došao nju nasvjetovati, i upita ga za mladoga svoga zaručnika; ovaj joj odgovori dá je on njezin zaručnik. Ostavljam da svak razumi po sebi, kakav su žalostni utisak učinile ove diedine rieči u mladom srdašcu dievinu! Ona cikne kao ljutica u prociepu guja, i kaže mu da se je ona udala za njegova sina, a ne za njega; nu to je bilo brez ikakve koristi, jer joj je odvratio „da je i o n s i n s v o g a o t c a.“ Kadija je pravednost tu njegovu pripoznao, i ona je bila usilovana tužne svoje danke provoditi uz tu staru kladetinu. Tko bi mogao pobrojiti ovake slučajeve!

Pa premda se to dogadja, nu je opet taj čin obćenito držan za nevaljal, i p o g a n pravedno u svakom obziru!

U Kupresu ima jedna ovelika glavica, koju zovu „Poganica“. Kad sam za uzrok tog imena upitao, rekoše mi da je otac za sina vodio djevojku, a kad je tu bio, onda joj tako kazao da ju vodi za se. Od tog čina p o g a n o g a i mjestu je tako ime nadjenuto. — Isto tako više Vidoša kod Lievna ima voda Poganica, te kad sam za uzrok upitao, sa mojim začudjenjem

čuh od priprostoga seljaka da je tu Stiepan Kosača kazao jednoj djevi da ju vodi za se, a prije joj kazivao da ju vodi za svoga sina. Il se pako to djelo zove pogano zato što je nevaljalo, il jer je nevaljalo, il jer je ostalo od starih pogana=neznabožaca to nisam mogao razabrati.

Nu to su izvanredni načini ženitbe, i udadbe. Obično pako ovako biva:

Zaljubljenje:

„Ako čovjek ni ćoravu kobilu neće da uzme dok ju nevidi, to po gotovu neće on uzeti na sliepačku onu, s kojom mora do smrti kašu hladiti" vele Bošnjaci.

Odavle ona hodanja, družtva, sastanci, obćenja, zagledanja i zaljubljenja, koja se sa turskom riečju već u Bosni obćenoj i običajnoj „ašikovanje" zovu. — To ašikovanje može biti za kratko vrieme, a može se produljiti i na više godina. Ono može biti bez ikakve štete ili koristi, a može biti i suprotivno. Tako u jednoj pjesmici pjeva jedan mladić:

Ašikova tri godine dana,
Nit ja vidi fajdu, ni zijana . . .

Može pako biti i koristno, kako se vidi iz ove pjesme:

Liepi Mijo gdje si sinoć bio?
Gdje sam bio nisam dangubio;
Vidjao sam ljepotu djevojku!
Okom gledi, a smije se na me,
Men se čini da će poći za me! . . .

Može pako uzrokovat i najvišu tugu, kako to mlada dieva jednomu veli:

Nisam li ti govorila dragi;
Ne ašikuj, ne veži sefdaha.
Neima gore tuge od sefdaha,
Jadovanja od ašikovanja? . . .

Ašikovanja drugčija su običajna, drugčija izvanredna; drugčija u danu, a drugčija u noći; drugčija kod Turaka, a drugčija kod kršćana.

Običajna ašikovanja bivaju svetcom i praznikom, jer se tada na bezposlici mogu za dulje razgovarati. Povratak sa zbora, od mise, i na vodami, običajni su roci, kad se mladenci gledaju i razgovaraju; nu uviek dieva mora biti pod okom svojih roditelja ili koga od bližnjega roda, za tako svako zlo i svaku sumnju preprie̊čiti. „Dieva je ogledalo, a ogledalo svaka para kvari, zato ga treba dobro čuvati", vele Bošnjaci.

Nu ima njekih praznika, koji bi rekao da su baš za taj posao odredjeni. Takvi su kod kršćana osobito božić i poklade; a kod Turaka Bajrami.

Na takve praznike sastane se po više mladića (obično 5—7) te ostavivši rodno mjesto svoje, idu u mjesto, koje im je povoljno, a iz toga opet u drugo itd. — Svaki je na svečanu obučen, mnogi ili javno oružje nosi, ili za ledjih sohu, ili nadžak u ruki, šargiju, bugariju, tamburu, karaduranj itd. uz koje kucaju i ljubovne pjesme popjevaju.

Oni izvan svoje kuće u tom hodanju bivaju po 5—6 dana. Gdje godj dodju, moraju biti primljeni, a ondašnji žitelji bezplatno ih hrane i poje; to je prava bratska uzajemnost, koja se uzkratiti nemože!

Koj bi se našao, te bi to učinio, osim što bi za nevaljalicu držan bio, još bi skupo tu svoju smionost platio! Ja se i danas grohotom nasmijem, kad se spomenem što su „ovi pošteni ljudi" činili takvomu jednomu tvrdcu, koj ih nehtje na užinu zovnuti. Kad je taj susjede na užinu zovnuo, te već stolicu (sofru) postavio, oni se polako privuku u kuću, kad su ostali bili u sobi; te najprije izvade iz lonca vareno meso, a u lonac natrpaju triešća; iz tepsije izvade pitu, a stave veliku ploču, tako sve od ostalih jela učine i odu. Kad je naredio starješina da se jela unose, imao je šta i on i susjedi mu vidjati: samo drvlje i kamenje! — Starješina se razsrdi, sjeti se tko mu je to učinio, zakune se, da ih nigda u kuću pušćati neće, počme psovati, nu je to sve bezkoristno bilo, jer je i njemu i susjedstvu mu bilo „u slast i na zdravlje ručak!"

Cio govor toga tvrdčine, ovi su poštenjaci pod prozorom slušali; te mu odluče u večer zajam vratiti. Dok se je crna noćca uhvatila, oni dodju do kuće njegove: pohvataju sve kokoši i podave; obore kokošinjak, oderu jedan komad kućnoga krova i izhod zapale, pa svoj put!

Često se puta ovakvim tvrdcem i preko volje u kuću uvuku; te dok ih on zagoni, oni namignu jedan na drugoga, i svaki svoj posao znade! jedni posjedaju oko vatre, drugi zagovaraju i prigovaraju se sa starješinom, a opet ostali bave se oko lonaca. — Do malo, oni kažu da na silu neće u njegovoj kući biti, zato da polaze s Bogom, a njemu da zahvaljuju jednako što ih zagoni, kao da ih je i primio; nu po njihovu odlazku ima se šta vidjati: pod tepsijom vatra naložena, pa sva pita ili hljeb izgorio; onaj lonac pun ugaraka natrpan, u onom pile ili kokoš neoperštana, u onom mačka strpana itd."

Kod suda se potužiti za ovakve zločine, osim što bi sramno bilo, još bi veću štetu tužiocu ti „pošteni obrazi" nanieli u svoje vrieme.

Gdje godj ima mlada dieva, il skup dieva, tu je prosto u danu k njima doći, pa bili momci ondašnji ili iz mjesta drugoga. Jedini je za sve uvjet: da moraju sjediti pošteno. Zato nitko nesmije drugoga napadati ili nepošteno govoriti. Dieve se pako dotaknuti ili joj kakvu nevaljalu rieč reći, to je strogo zabranjeno: odmah mora na dvor!

Momci, bili ondašnji ili iz drugoga mjesta, zajedno sjede, hodaju, druguju, i razgovaraju se; oni su prava braća i družina druga; nu

sva ta ljubav u noći izčezne i preokrene se u zlobu najgoru. Momci iz mjesta dobro gledaju kud će inostranci tu večer proći, te jim zasjede učine i na njih udare. Tako se najstrahovitiji bojevi medju njimi često zgode. Boj taj ljuti običajno započme sa napadanjem, i bacanjem kamenja, dodje se na sohe, a češće puta na noževe i puške. Bjeg sami učini tomu ljutomu boju svrhu.

Sutra dan boj se noćašnji i nespominje, nego se opet u bratinskoj ljubavi žive; al se potajno za sliedeću noć osnove zlobne snuju, da osvete sramotu nanešenu noći prošaste. Tko bi takvoga kod suda tužio, tomu se više u družtvo nedopušća, a i sud malo tu može što pomoći, jer krivci stvar zanieču, što sudcu poplate i opet veću osvetu čine.

Tursko ašikovanje u danu trebalo bi očima vidjati, jer se drugčije ni pojam toga imati nemože. Turci u kuću dievinu unići nesmiju, kao što ni ove k njima. — Dok dakle dieve u kakvoj kući zapjevaju, eto ti sa svih strana Turaka kao na sô ovaca! Mnogi nose svoju šargiju, ili kakvu tamburicu, te pod kućom kuckaju, a svi čibuke u rukami. Običajno oni ćućnu pod prozorom, oči u dieve izbulje, glavu u vis dignu, izgube se i uprav zanesu; u tom zanešenju češće jim se vatra u luli potrne, čibuk iz ruku na zemlju ili krilo izpadne, a oni za to i neznaju! — Kad dieve pjevati prestanu, i s prozora odu, tad se i ti zanešenjaci probude, oko sebe pogledaju, vrat ukrivljeni protaru, čibuk prihvate, ustanu, protegnu se, te rukami odmahnuvši na znak začudjenja, odstupe, hvaleći se pred drugim kako su o-zidali!

Nu ako se same dieve u danu neprokažu, a dodje momcima želja „da malo čosnu“ tad jih oni izazovu. Šargija je običajni glas toga izaziva, kao što to i ova pjesmica kaže:

Bolan N. bolak bolovaše,
Viš glave mu šargija visaše;
Bolan N. šargiji govori:
„Davor moja sadefli šargijo!
Dosta si me puta nahranila,
A i žedna vode napojila:
D j e v o j a k a n a p e n d ž e r d o z v a l a
U d o v i c a n a h a v l i n s k a v r a t a
A sad neznam kom te ostaviti.
Da bih tebe bratu ostavio,
Još je nejak, potrgat će žice;
A da bih te seki ostavio,
Vrag šargija, a vrag seka moja,
To se dvoje sudarit nemore“.

Da li noć je tavna pravo vrieme za ašikovanje, tajne i ljubovne razgovore, koju mlada, osobito mlada i postidna dieva jedva čeka, a zato o njoj i pjeva:

Akšam mrače moj mili sastanče!
A jacijo mili razgovoru!
Polu noći polu dobra moga!
Sad će zora, eto dušmanina!
Da zna zora što je želja živa
Nebi kleta nigda zabielila! . . .

Isto joj se tako i momak veseli, te na spomen njezin i trudni svoj umor zaboravlja:

Podne vika, a ja iz Travnika,
Akšam uči, a ja dodjoh kući
U jacije dragoj na pendžere,
Al mi draga prelo sakupila
Pa mi druge dragu razplakale
„Naša drugo, ženi ti se dragi! . . .“

Slučajno da momci nebi znali gdje su se dieve sakupile u noći, to jih ove znaju vješto primamiti; na prozoru kucnu alalićim, nasmiju se glasno, ili kašljucaju, a to momci čujući, pohite jim želju izpuniti. Al ako ni to nebi koristilo, tad one zapjevaju:

Sjaj mjeseče noćna varavico,
Nek mi dragi po mjesecu dodje;
Da nekalja kajsar jemenija,
Da neprаši tora od dimija . . .

Il ovu drugu:

Dodji, dodji dilbere,
Dovečer na pendžere itd.

Na taj glas ljubki, momci se sakupljati započmu pod prozor, jer u kuću u noći unići nemogu, osim ako bi jim to kućni starješina dozvolio.

Momak, kog je draga na prozoru, k njoj se popne, a drugi na zemlji čuvaju da nebude kakva potjera. — Kad ovaj njekoliko progovori, tada se u družtvo povrati te stražari, a drugi momak idje na prozor, ako je i njegova draga tude; ako li nije, tad idju do njezine kuće, te tako sliede dok se svi neizredaju. — Da bi koja dieva imala više momaka koji joj dolaze, tad medju ovim postaje zloba i mržnja najviša, koja prouzrokuje medju ovim bojeve najžešće. Slavodobitnik u tom boju i to svoje slavodobitje svojoj dievi pripovieda, kad se u noći na prozoru š njom prosto i po volji razgovara.

Svako hodanje i ašikovanje uz post častni, i korizmu svetu, strogo su zabranjeni.

Obilježje:

Dievino posmijivanje, i na momka namigivanje znaci su pravi da ga ljubi, a to njemu povod i slobodu daje, te ju on u samoćnom, ili noćnom razgovoru upita hoće li za njega poći. Ako mu odgovori: ja se ove godine neću udati, to more slobodno odstupiti, jere se tu tajno razumieva: za te nigda! Nu ako rekne da hoće, tad joj on dade obilježje, koje njekoji i p r s t e n o m zovu, premda prsten nije, nego običajno koji novac. Isto tako i ona njemu dade svoje obilježje, koje se zadrži u kakvoj ridi, košulji, ili čemu drugom.

Više puta pako takva se obilježja čine po kipu trećemu; i ja isti jednoč služio sam kao

nejak dječko u tom poslu: moj se ujak zaljubio u jednu dievu, te ja ništa kao diete neznajući budem upotrebljen za taj poslac; ujak me pozva da podjem š njim; majka mi kaza i kuda ću, i nauči me šta ću raditi, dade mi jedan dukat, te i šnjim šta ću raditi kaza mi. Dodjemo dakle u kuću dievinu, gdje još gosta bijaše, i pošteno nas dočekaše. Do koj čas, nosi dieva meni kavu, kao što je to u Bosni uviek običaj, al ja neću da primim kažući joj: da iz njezine ruke nigda kavu primiti neću, dok neobeća da će mi biti ujna. „Uzmi, biti ću ti ujna!“ Ja joj podam dukat u ruku, a prifatim kavu; ona me poljubi u čelo, izadje u kuću, te donese mi ridi i košulju, opet me poljubi u čelo, a dar stavi na moje krilo. Rida je bila za me, a košulja za ujaka, i to je bilo njezino obilježje. Poslje duljega sjela i veselja, povratimo se kući, ja poljubim majku u ruku i dar joj dadem, ona mene u čelo i blagoslovi me „što sam bio tako valjan“. — Sutra dan je ona nosila taj dar svojim i ujakovim roditeljem, u ruke jim ljubila i veselje čestitala, a opet oni su i mene i nju blagoslivljali — Obično, to se obilježje tajno drži.

Na tom obilježju ili ugovoru, običaju se i kakvi ugovori (uvjeti) staviti kao n. p. ako su mladenci u rodu: ako crkva dopusti; ako se sumnja o rodu; ako nebudemo rodbina; ako starješine dopuste; ako djevojka s momkovim neprijateljem neprogovori itd.

Pa premda se taj ugovor stalno ugovara, a za veću potvrdu i obilježje se daje, nu opet se zgodi da jedna strana drugu prevari. Poznavao sam neke dieve, koje su sa više momaka takve ugovore sklapale, obilježja od više ih primale i njima davale. Odavle ona mala vjera kod momaka u takva obilježja, a zato drug drugu i popjeva:

Vjeran druže nevjeruj djevojki,
U djevojke vjere neimade!
Mene moja tri put prevarila.
Jednoč reče: poći ću ti dragi;
A drugi put: dok upitam majke;
A treći put: čekaj do jeseni
Pa kad vrieme od ženitbe dodje:
Tad nevjera ode za drugoga!

U tom slučaju prama dievi nastane mržnja najžešća, a prama momku, koj ju je preoteo zloba, iz koje se porode najžešći bojevi. — I momka običaje druga dieva k sebi primamiti, te prvu ostavi; a ova nemogući bojeve voditi, to ih ona najgore kune i proklinje:

I ja mlada imala sam dragog,
Druga mi ga kučka primamila;
Primamila, š njim se pomamila!
Pa pomamni po gori hodili,
Travu jeli, s lista vodu pili,
A od srdca porod neimali! . . .

(Dalje sliedi.)

Kako se dojimlje podnebje organizma čovječjega i razvitka u njem bolestij.

I.

Mm. Gg.

Ljudi, što zemlju naselili, bezkrajno pokazuju raznoličje, to vanjskim likom, to umnim razvitkom; ali oni složno s biblijskim kazivanjem podkriepljenim predavanjem svih najstarijih naroda i brojnim razgledanjem cvieta puti ljudske te ustroja lubanje, potekli su od jednoga praotca, komu je koljevkom mala Azija bila. Iz te koljevke čovječjega roda razišli se ljudi svom površinom zemaljske kruglje. Prilikom toga priehoda u druge strane dopali su pod druge klimatičke sile, koje u svojem djelovanju toliku snagu pokazuju, da se život ljudskoga organizma postojano opire dojimanju njihovu; čim se organizam donekle usposobljuje i njihovu narav prima, mienja se, pa dobude pečat neki, nalik onomu, što oko njega biva. Osobitost ta ili tip, prošav nekojimi pokolenji i ustanoviv se po vremenu, polazi poslje od otca na sina, to jest praotci tipa ulievaju potomstvu vanjski svoj lik. Tako su postale glavne raznote čovječjega tiela ili pasmine, što no je oživljeno raznimi plemeni.

Nu da se uvjerimo, da li se podnebje toli dojimlje čovječjega tiela i može li postupice uvjetovati raznotu lika mu vanjskoga, valja nam ogledati sućastvo dojma toga.

Podnebje se označuje: 1) temperaturom i svjetlom, 2) vlagom i suhotom uzduha, 3) pogodom (vremenom) te dobom godišta i dana, 4) takodjer i svakim drugim dojimanjem do života organičkoga. Bitnim uzrokom razlikosti podnebja toplota je (temperatura) a glavnim uzrokom toploti sunčani su traci, što prinose svjetlo i toplotu, al ju nejednako razprostiru površinom zemlje. Gdje oni padaju komice, svu toplotu proždire kopno, koje se silno zagrije; gdje pako padaju kosimice, lome se i odbijaju od površine zemaljske te ju manje griju. Po tom u polutniku, gdje zrake padaju komice, kopno i voda silno se zagrieva te je uviek ondje velika toplota. Od polovnika k stožerima zrake se sunčane sve većma odklanjaju, sve više nakoso padaju, a po tom i temperatura od polutnika prema stožerima sve to niža biva tako, da je oko stožernika pokriveno more i kopno viečnim ledom i sniegom. Na temelju te nejednakosti temperature sva se dieli zemaljska površina u tri podnebja: 1. žarko, 2. umjereno (dva) i 3. hladno (dva).

Površina zemlje, usrkav toplotu sunčanih zrâka, ogrieva se prema podnebju različnim stepenom i do razlike dubljine. Nu parokrug, što je zemlju okružio, zagrieva se njenom površinom; sljedomice uviek je topliji onaj sloj zračni, koj zemlji neposredno prilieže, a što dalje od nje, to hladniji biva. Parokrug zemlje sačinjava zrak, tvàr plinovita, koja ima osobiti

svoj lučbeni sustav: imenito ide na 100 čestij 20—80 kisika a 79. 20 salitra. Osim toga, kako se izvjestno znade, nalazi se u njem ugljičite kiseline 3—6/10.000 a 6—9/1000 vodene pare i nešto ammoniaka. Takov je zrak bitnom potrebom životu, njim čovjek diše a disanjem život se drži. Glavnu čest uzduha, potrebita životu čovječjemu, sačinjava kisik; on postupiv u krv kroz pluća, raznosi se po svem organizmu i sjedinjujući se sa sastavnimi česticami krvi i tkanina te okiseliv ih, bude uvjetom onim prietvorom i onim pojavom, koji tvore život organizma. Nedaj zraku u pluća ili se nedaj sjediniti kisiku s krvjom, to si onda prepriečio prietvor materije u organizmu a zajedno s tim prepriečio i život. Salitra kano gaz indiferentni nije tako zamašna značenja kano što je kisik, ona se iz pluća neprestance izsopljuje te već s toga svojstva zamieniti se može i drugim plinom. Nu uzduhu se mogu primiesiti i druge plinovite tvari, a s takovih primjesa mienja mu se dojam do organizma. Zrak kano tvar plinovita, plutava i pružna, s toplote se razširuje a od stiske i zime sažimlje; kod toga sažimanja i širenja — negledeć koliko mu objam veći ili manji — nemienja se količastvo sastavnih mu čestij te razmjer kisika ostaje isti a s toga još većma se dojimlje jačine ili slabinje processa dihanja u različnih podnebjih i u različnih visotah nad pučinom morskom.

S nejednaka ogrievanja površine zemaljske i uzduh se različno razgrieva a uslied nejednaka ugrievanja uzduha porodi se gibanje, što ga vjetrom zovemo. Uzdúh na polutniku jako ugrijani raztanji se i u vis podiže; a u onom riedkom prostoru striemi od stožerina hladni i žedni zrak te postaje polarno kolebanje zraka, koje na sjevernoj polukruglji stvara sjeverni a na južnoj južni vjetar. Polarna ta struja, što se više polutniku primiče, obrtanjem zemlje oko osi svoje (brzinom 15.000 vrsta [rusk.] za čas na polutniku) malo po malo se pretvara u sjeveroiztočni i jugo-iztočni vjetar, prinoseći uzduh hladan, težak, suh i bogat kisikom; takov uzduh pospješava dihanje. Stopljeni pako uzduh, podigav se u više hladnije slojeve i ohladiv se tamo, uzme se spuštati, nu sretnuv pod sobom težku polarnu struju, šireću se oko polutnika te podobiv po tom kosu plohu, odtisne se njom i ponamjesti prema stožerinama; iz toga postane drugo kolebanje uzduha ekvatorialno, iz koga potiču na sjevernoj polukruglji južni a na južnoj sjeverni vjetrovi, koji se — kretanjem zemlje oko svoje osi — malo po malo pretvaraju u jugozapadne i sevjerozapadne vjetrove, prinoseći uzduh topli, lahki, vlažni s malo kisika; takov uzduh slabi i otežčava dihanje. Ova dva glavna kolebanja uzduha, sliedeć jednostavni zakon, koga su Dove i Humboldt objasnili, prouzrokuju viečno obtrkivanje zemlje, nedopuštajući da bi makar gdje po zakonu mjestnih uslovja sasvim se izgubila bud kakova sustavna čest uzduha ili se gdjegod nanakupili kakovi smetajući primjesi.

S tim je dakle obtrkivanjem tiesno spojeno sućastvo svega života organičkoga i života čovječjega. Nu nejednaka razdielba kopna i mora, raznolikost površine zemaljske, predočavajuće visoke gore, dubine, šume, ravni i stepe, mienja glavne te vjetrove i drugi im daje pravac; ali pri tom ostaje značaj glavnoga vjetra, uzčuvaju se svojstva njim privislanoga zraka i njegova sila na organički život i na čovjeka. Taj pravac vjetrova, susretanje njihovo i raznoličje zemaljske površine jače se dojimlju ne jednake razdielbe vodenih pâra, zatvorenih u zràku, i masse padajućih kiša, počem se promieni karakter ne samo mjestnosti već i podnebja.

Iz toga dizanja slojeva u zraku, njihova sguštavanja i namještavanja razvija se athmosferička munjivost, dojimljuća se ne malo organičkoga života i čovjeka.

Pripomenuv na sploh učine zračištu, svjetla, toplote, uzduha, vodenih para i munjivosti prelazim k dojmu podnebja.

Da se dojam taj predoči što jasnije i vidnije, razmotriti ću predi podnebja protivno: vruće i hladno. Vruće podnebje objimlje zemlju s obje strane polutnika (po 30 st. k svakoj polukruglji) a čim se veća čest njena nalazi medju tropima, to se ovo podnebje zove tropičkim. U strani polutnikovoj sunce dva put u godini stane na tjeme: ožujka i rujna mjeseca; traci mu dakle padaju komice na zemlju i preko godine malo se odmiču od toga pravca. Radi toga na polutniku sunčani traci tolikom griju toplotom, da se zemlje ležeće u tom podnebju, pravedno nazivlju toplimi. — Evo osobitih biljega vrućega podnebja:

1. Za sve godine postojana velika toplota, koja danju dostigne do 40° a noćju padne na 20°; srednja temperatura je 26—30° toplote. Udaljujuć se prema stožerima toplota vrućega podnebja neznatno se snizi, na svakih 10° širine po stepen. S toga je u svem tropičkom podnebju toplota svedjer velika. Zemlja se jako zagrije komice padajućimi sunčanimi traci, a od nje i zrak, uviek tanahan, lahak, vlažan s malo kisika. Tamo su dan i noć jednaci: po 12 sati; nu je razlika znamenita medju danjom i noćnom toplotom, do 20° i jače.

2. Druga je osobitost sunačnoga svjetla. Koso padajuće sunčane zrake zajedno i toplotu prinose i svjetlo koje se jur fizičnim zakonom u vrućem podnebju odlikuje kano i toplota jakošću i žarkošću svojom. Od jasnoga i žarkoga sunčanoga svjetla omasti se svaki organički stvor i bude što tamnije masti, a s nedostatka sunčanga svjetla sve gubi mastilo svoje i bliedne. Taj učinak opažamo djelomice ljeti na promjeni cvieta kože naše, što onda zovemo ogarivanjem. S jarkoga sunčanoga svjetla u toplom podnebju rastline se odlikuju

gustom, tamnozelenom bojom a stanovnici u njem svi su crnomasti.

3. Treća je značajna crta vrućega podnebja veće množtvo vodenih para u zraku. Tropičke vode, silno ugrijane padajućimi sunčanimi traci, isopljuju čudo više pare, nego li sjeverne vode; stoga, ohladne li, tim više uvjetuju dažda u podnebju toplom. Te pare, odlučiv se iz površine morske, podižu se u razgrijanom uzduhu toploga podnebja do visokih, hladnijih slojeva, gdje ohladniv u oblak se sgusnu; a što više para se sgusne, to više se razvija slobodne munjivosti. Fizikalni ti pojavi s vodenimi parami zraka bivaju uzrokom, iz koga se oko polutnika neprestance oblaci prema jugu stvaraju, koji s gusnuv se sve to jače izažmu se silnimi kišami, uz tresak munjivosti i strašnimi nepogodami, kad kad uz vihore vjetra, bure, za kakove se nezna u naših umjerenih stranah. Naliki athmosferički pojavi nemogu bivati a da se nedojme organičkoga života i čovjeka. Vidimo da munjina zračna pospješava kisnuće i gnjilobu; opažamo da se na zlu vremenu mnoge bolesti pogoršavaju ili se povraćaju. Nu nada sve po nas je to znamenito, što kiša svaki dan kano iz kabla se lievajuća, neprodire toliko u zemlju, vać napunjava sve dubine na površju zemlje i blato navali, koga je mnogo više u toplom podnebju, osobito oko polutnika. Vlaga zemlje, toplota i svjetlo tropičkih strana prudni su posve napredku bilja; rad toga je u podnebju tropičkom rastivo grdno, osobito sočne stabljike i lista, jarka i krasna cvieta; slovom taj klimat, što je ukrašen bogatstvom, obiljem i krasotom rastivoga carstva pripomaže mnogo do toga, da je zemlja tušća; osobito rastiva jednoljetna, što malo vrieme žive, obogaćuju zemlju svojimi stabljikami i lišćem svojim, a od njihovoga raztvaranja prave se u athmosferi gnjilotni plinovi. Vodene biline tropičkih blata snažno rastu i obilno te napunjuju blata svojimi ostatci. U tih blatih hiljadami se legu vodene životinje, bube i nevidi; čim je tamo sve zgodno, da se mogu množiti, sijaset ih se zagnjuri u blatih. Bilinski i živinski ti ostanci, kad se raztvore, boljom su massom gnjilotnih plinova, koji čim se izpare s vodom u okružnoj athmosferi, proizvedu izparu blata, dobro znanu u toplom podnebju, s pogubnoga dojimanja do ljudskoga zdravlja. Te izpare, po kemičkom značenju, sastavljaju produkte gnjilobe (gnjilotne pline) te se razstavljaju kod raztvorbe živinskoga i bilinskoga organizma. Kemički sustav tih plinova i fiziologičko im djelovanje na čovjeka znanost je današnjega dana na toliko razjasnila, da nam valja priznati im veliko dojimanje do čovječjega organizma. Postupivši u krv oni ili prieče dostup kisika u nju ili joj unište obtok, raztanje ju; a mogu djelovati na krv kano fermenti ili paralizovati mozak i živce. U svakom tom slućaju djeluju štetno, otrovno. Nu ta izparivanja luče se ne samo iz blâta, već iz svega kopna tropničkoga podnebja, uviek vlažna i puna organičkih ostataka, te po tom pretežno močvarna. Na močvare valja nam gledati kano na spremnice organičkih ostataka, služećih izvorom gnjilotnim izparivanjem. Te izpare i jesu toli glavnih uzroka, s kojih je jarko podnebje toli štetno po čovjeka, po čem se čovjek ne može oporaviti kako treba, ni u boljih stranah svieta.

4. Četvrta je osobitost ta, što u toplom podnebju kraj svedjer velike toplóte ona pravilno skače i pada; tamo neopaziš tako zvanih slučajnih, naglih kolebanja thermometra kano u nas, osim po gdjekoji slučaj, a miena vremena i vjetra pravilno se ukazuje. Na polutniku u stranah bezvjetarja i bezburja, uzilazi bezizmjence na vedru nebu sunce, s toplote danje zraku je uzbrdo tok i u njem se kupe pare; a k poludnu gomilaju se strašne mrke oblačine te uz pucanje groma silnim se provale daždom. S obiju strana toga tihoga pasa, kada duhati uzmu pasatni vjetrovi, sklopi se toplo, suho i znojstveno vrieme na bezoblačnu nebu; a s zatišjem opet se gradi vrieme kišovito. Po gdjekud u toplom podnebju, gdje uviek dušu pasatni vjetrovi, nebude kiše po nekoliko godina. Tako u nekom dielu pustare Sahara i na pješčanoj obali Peru-a nikada nedaždi, ili u osobitom slučaju dažd je u tih stranah najneobičnija riedkost; u drugih pako stranah pada svaki dan, kano na Antiljskom ostrvlju i na Malabarskoj obali. Iz toga se vidi, da je ogromno količastvo vode, što no se drži u parokrugu tropičkoga podnebja, nejednako podieljeno a ta nejednakost razdielbe daždne ponajveć stoji do mjestnih okolnostij; nedostatak pako vode u zraku i na kopnu jače se dojimlje svega organičkoga života i čovjeka. Mi stavljamo u kraj ta posve razlika uslovja i stegnuti nam se valja na zadaću našu, predočiti u glavnih crtah obći značaj tropičkoga podnebja, na koliko se ono dojimlje čovječjega organizma.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Francezka knjiga o trojednoj kraljevini. Jean Victor oglasi u Osieku djelo u francezkom jeziku: „Le pélerin Slave“, koje će razpravljati „o trojednoj kraljevini s gledišta naučnoga i političkoga“, a biti će ukrašeno drvorezi. Prvi svezak sadržaje: Rugica ili podrtine Orahovačkoga grada; Kologyvar, podrtina; stara Slavonija ili mogile nadjene u Samatovcih, napokon ob običajih i značaju

naroda, te o mnienjih o njegovoj sadanjosti i budućnosti. Ciena je svezku 2 for. 50 nvč. U oglasu veli cienjeni pisac izmedju ostalih ovo: „Sjedinjene kraljevine Slavonija, Hrvatska i Dalmacija, postavljene u sredini Evrope, ostaju nepoznate kod svojih susieda i najbližjih, i jedva da jih puštaju do danas učestvovati kod napredka i družtvena blagostanja. Nemarnost naprama tomu narodu, koji umije učiniti da ga štuju i da mu se dive oni, koji ga uče, jest nepravda, koju imade samo družtvo popraviti. Pitanje je uljudnosti, da se taj narod iztrgne iz sadanjega svoga položaja duševnoga, da se probude njegove velike umne sposobnosti, kojih je razvitak do sada obustavljen bio, i da se osokole srdca naše slovjenske braće, ove žrtve tudjega despotstva kroz tolika stoljeća. Ali osim toga, što sjedinjene kraljevine zaslužuju zanimanje u tom pogledu, i njihove starine, koje su razpršene po svih stranah, zaslužuju pozornost učenih ljudi radi njihove raznolikosti i njihove znamenitosti. One predstavljaju predhistorijska vremena, dobu kamena i mjedi; imade spomenikâ koji dosižu vremena provale Rimljana, Huna, Turaka, i koji bi kitili svaki muzej. Ovi ostanci jesu vodići, što no nas vode u poviest slave i patnje ovoga naroda. Napokon, da sve reknem, taj će narod igrati veliku ulogu u povjesti budućnosti, jer je on jedan od znamenitih činbenika u konačnoj rješitbi iztočnoga pitanja; pitanja, koje ima težko tiskati savjest onih, što no žrtvuju sreću ove zemlje interesu svoje narodnosti slavohlepne i svojega krivoga političkoga sustava... Učimo dakle ovu zemlju: pripravljajmo po svojih silah onaj dan, kada će moćni življi, koji driemaju u srdcu naroda, probuditi ga i potaknuti, da zauzme u svietu mjesto, koje mu odredjuju njegova uzvišena svojstva".

Preporučamo ovaj podhvat svim rodoljubom.

Charles Boz Dickens. Ovih dana umrie glasoviti englezki pisac romana Charles Dickens (iz početka poznat pod pseudonymom Boz), i tiem izgubi ne samo Englezka, već sva Europa jednoga od najizvrstnijih i najplemenitijih pisaca. Rodi se g. 1812 nedaleko Porstmoutha; dovršiv nauke uze služiti kod nekoga londonskoga advokata, gdje mu se nadavaše sgoda, da prouči englezki gradjanski i pučki život. Pišući uz to za razne novine izvještaje o javnih sudbenih i parlamentnih razprava, izadje tako na glas, da ga kod znamenitih novina učiniše suurednikom. Kao takav stupi pred sviet humorističnimi crtami iz života londonskih nižih staleža, nu slava mu tek puče po svietu humorističnim romanom „Pickwickovi zapisci", štampanim g. 1837—38. Iza toga napisa množ romana, u kojih pravim dobroćudnim humorom šiba nespretnosti i slaboće sriednjega i nižega englezkoga pučanstva, ili dražešću djetinje duše slika pučke priče, najpače božićne. Osim toga izdavaše i uredjivaše razne časopise, i sudjelovaše često kod dobrovoljačkih gluma, koje po svih ovećih gradovih za podporu ostarjelih književnika zaredjivahu. Budući izvrstan glumac i čitalac, putovaše zadnjih godina po Englezkoj, čitajući iz svojih romana, čim još više udje u srce svemu narodu nego li samimi djeli svojimi. Ima tomu tek koj mjesec, što je, osjetiv se slaba, prestao čitati a kako je onda suzniem očima tronutomu obćinstvu rekao s bogom, tako eto za kratko vrieme sa svietom se oprosti. Smrt ga zateče radećâ nov neki roman, u 59. godini života. On je uz Bulwera i Walter Scotta najznamenitiji englezki romanopisac, a u socialnom romanu, risanjem običaja i značaja nadkriljuje i onu dvojicu, koja se historičnim romanom više iztiču te ga u tom i pretiču. Iz Dickensovih romana sav nam se englezki pučki život u divnoj plastičnoj živosti pred očima razvija; on nije prečuo ni najtišjega bila čovječjega srca, nije pregledao ni najtajnijega pokreta duše. Al i niemu i nepokretnu narav zna on umjetničkimi slikami oživiti, kojimi se prokšenom fastatičnošću sam reć bi titra; ali ma i kako sjajan mu bio opis izvanjskoga svieta, njemu je uviek najpreči čovjek, i čovječja duša. Njegovi su ljudi sami, što se veli, originali, kadšto nam se čine i pretjeranci, al ipak tako nam poznati, mili i povoljni, kao da smo se negdje već u životu sastali s njimi. Proučiv sam u životu toliko raznolikih ljudi, vidjev njihove duševne borbe i boli, životnom ih istinitošću i pjesničkom savršenošću slika, a uz to djetinjom, nježnom dušom prijanja uz njihova naprezanja i stradanja. Zato mu i najsavršenije od ruke ide slikanje dječinske nevinosti. Najglasovitija mu je figura dobričina starac Pickwick, s naočali i dokoljenicami, koj baciv se od svoga pisaćega stola u bučnu vrevu nepoznatoga mu svieta, i mnijuć se pozvana svigdje pomagati ljudem, zapliće i sebe i sve oko sebe u najsmješnije neprilike. A u obće iz svakog nas romana grije nježna duša Dickensova, najpače gdje nam opisuje svetkovine englezke, a medju timi najmiliju englezku, božićnu. Uzvijajuć se svedj u plemenite i ćudoredne visine čovječje duše, te s toga vidika i plačuć i smijuć se jadu nizkoga života, Dickens je kršćanskim tješiteljem siromaši, i duhovne i tvarne, uz Victora Hugo-a najpoglavitiji ćudoredni svjetnik u modernih književnostih, al nježniji i blažji od njega; kod Hugo-a javljaju se ideali čovječnosti u grmljavini i krvavom žaru triesova, kod Dickensa u blagom ćuhu vedrine duševne.

Odgovori uredničtva.

G. M. B. u Beogradu. Izpuniti će vam se želja. Obširnije posebnim pismom.

Dr. A. K. u Dubrovniku. Da vas nismo nikad poznali Vašim bi nam se pismom odali. Ganuti vašom rodoljubnom ponudom nemožemo nego kliknuti: Živili jošte mnogo godina na diku hrvatskoga roda!

G. V. V. u Varaždinu. Vaše priznanje, u svakom pogledu dično za nas, bodri nas, da uztrajemo na tom mučnom putu. — Željno izčekujemo obećanu pripomoć.

G. F. P. u Vinkovcih. Ne samo što bi to dobro, već bi upravo i potrebito bilo. Nastavite čim prije. Pripravni smo navedene pjesme potražiti i ako treba poslati.

G. A. K. u Dj.... Nebi li htjeli opisati i običaje pri drugih zgodah?

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 26. U ZAGREBU DNE 25. LIPNJA 1870. **God. II.**

Izlasi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Pauna Solovska.

Novela. Napisala ju bar. Šarlota Graveu.

Na hrvatski preveo Gj. Š. B—čki.

I.

U njekom na gospodsku uredjenom hotelu bečkom odsjede stranac, došavši upravo željeznicom; nu nebilo tomu dugo, tek što bi bila jedna ura prošla i on se jedvice od daleka puta odmorio, s nadje ga neki nemir te on uze dozivati svoga slugu i zapovjedi mu, neka podje taj čas na poštu i neka mu ondje hitre konje naruči: „Hajde, Frico, na poštu!“ — žuri se — bježi — leti i namah mi dovedi brzovoz; jer je tetkino imanje na moju preveliku žalost od željeznice posve odaljeno.“

Starac se sluga ukočio i gleda si nevjerovano gospodara. „Ali, molim vas pokorno, milostivi gospodaru“ — usudi se napokon starac i prigovoriti — „molim vas pokorno, ta istom smo došli — pa“ —

„Nebrbljaj starče“ — pade mu u rieč stranac — „štedi si stare zube za drugi put. Al da vidiš, kakva mi je potjera, pa da i ti stare svoje noge malo bolje podbrusiš, kazat ću ti, što sam upravo doznao: tetka je Pauna naumila, da svoju ljubeznu Sašu sinu bogatoga novčara G . . . zaruči! Evo kako mi zamršeno i nerazumljivo piše, te joj se nemogu dosta načuditi, gdje ju dobro poznam, kako je inače pametna i razborna. A Saša pridodala njezinomu listu: „Majčica boluje — brzaj Rikardo — i nekasni ni časka!“ To me moli Saša, a list ležaše jur ciela dva dana na pošti.

„Aj Bože“ — uzdahnu starac, sklopiv ruke od čuda — „to mi se nikako neda vjerovati, to nije moguće“. —

„Bilo moguće ili nebilo moguće, nam nije hasne sada dvojiti, niti je vrieme jadikovanju, niti se je čemu čuditi, nego nam je put pod noge, pa se ondje odvažno uprieti o pravo, što mi ga pokojni ujak na samrtnoj postelji predao. Moramo dakle čim prije iz Beča k tetki, pa da razriešimo namišljene zaruke!“

„Ali dobri i milostivi gospodaru“ — opet će starac, kimajuć siedom glavom — „što bi to ipak moglo biti, te je milostivna gospodja grofica voljna 1 epo svoje, nedužno i plemenito diete u bezcienu dati tomu gadnomu žepovcu, koj na tri hvata mošusom i kojekakvim zlomirisom zaudara? Pred dviema godinama vidjesmo ga u Parizu“ —

„Sam Bog znade, što se tuj prigodilo“, reče stranac uzdahnuv težko i mjereć širokimi koraci bogato nakićenu sobu, te za čas nastavi opet, „a da i mi za to čim skorije doznamo, valja nam se požuriti. Odlazi dakle po konje!“

Starcu se slugi još nije dalo otići, nego stao mrljati kimajuć svejednako svojom siedom glavom: „Šteta, što ćemo tako na brzo odavlje — kako bi mi liepo bilo u ovoj staklenoj krletci, koju hotel Vandlom zovu i gdje se mi samo od nevolje nastanismo, jer nam palača naša jošte nije dogradjena. Ej, neima tamo staroga Frice, da pokrene djelo na brže. Alaj su mi čudni ljudi ta naša gospoda, gledj kako je ovo liepa soba, a mene starca smjestiše čak u peti kat, da susjedujem svetomu Petru pod nebom i da brojim nebrojene dimnjake po gradu — nu nefali, dalo bi se ipak tuj dobro živjeti. — Nu što buncaš, stara pameti, ta nije li i na Vrbovcu, starom našem gradu liepo i ugodno?

Tako mudrovaše starac dobro dugo, a mladić gospodar koracaše sobom gore dolje, te u prevelikoj smetnji zaboravi na njega i da mu je kakvu zapovjed dao, ali zagledav ga opet, dosjeti se jadu, te se izdere nanj: „Zar si još ovdje, staro zatezalo?“ — nu odmah primjetnu kano da se šali; „no nebi li ipak stari Frico izvolio po konje skočiti, ili hoćeš možda, da

budeš kriv, ako zakasnimo i kobne se zaruke bez nas obave?!"

„Bože sačuvaj a i pomogao nam, da još u horu prispjemo", promumlja starac pobožnim glasom — „idem, dà poteć ću što brže mogu po četiri najhitrija vranca", pa što reče starina neporeče, nego skoči bježat niz stube, koliko mu dopustiše slabe kosti, ostarjele u vjernoj službi dobra gospodara.

Grof Rikardo V.... — nestrpljivi otaj stranac — s kojim se upoznavasmo, bijaše jedinac predsjednika V... — Otac mu umre prije, nego je Rikardo mogao ocieniti strašni gubitak, kojim ga zla sreća ošinula.

Rikardo imadjaše takodjer sestricu Almu, a toj bijaše za vrieme otčeve smrti jedna istom godina i tada prodje takodjer jedna godina, što im se bila majka u grob preselila; jer porodom Alminim prestade majka živjeti. Oboje siročadi uze po volji otčevoj mladji brat gjeneral V... pod svoje; on življaše za onda u prestolnici i bijaše jim pravim otcem a u njegovoj prevrloj gospodji nadjoše jadne sirote dobru i brižljivu majku.

Generalu omiliše bratova djeca, kano da bi mu rodjena bila i on jih prepusti sasvim svojoj ženi, budué uvjeren, da će jih ona ponajbolje njegovati i tetošiti.

Rikardo a i maljušna Alma — koja si rodjene majčice ni nepoznavaše — ljubljahu od srca plemenite svoje poroditelje i naskoro potamniše slike prerano umrlih roditelja i u Rikardovoj duši, te bi ih se onda samo spominjao, kad bi mu mladjana duša ili moleć ili na radostne dane svoga djetinstva misleć u sladka snatrenja zaronila.

Tako bude Rikardu 14, Almi pako 5 godina, kad ih i opet užasna nesreća ošinu: nenadana i žestoka kap pade vrloj gospodji i biedna djeca ostadoše po drugi put bez majke.

General tugovaše neko vrieme kano pošten suprug za svojom vriednom suprugom — ali jer ih ljubav nikad nevezaše, niti im bračnoga saveza plemenjaše, utješi se on za kratak čas i budući jošte snažan udovac, moglo se vidjeti, da mu se baš nemili dugo samovati, nego da je voljan izgubljeno blago novim nadomjestiti.

Do toga zamoli sestru pokojne svoje supruge, udovu nekoga svoga podčastnika, koju djeca tetom Klarom nazivahu, da mu ona kuću drži i po drugi put osirotjeloj dječici majkuje.

Nije čudo, što su do mala mnoge udove a i djevojke bogatu, odličnu, družtvenu i prama gospodjam vrlo udvornu gjeneralu živo namigivale; ali se gjeneral svakomu, ma i kako zamamljivomu namigavanju junački opiraše i nehtjede mu se dugo jabuke zagristi.

U to sinù na obzorju družtvenom nova do sele nevidjena i neznana zviezda — čudna joj bijaše svjetlost i traci vrlo čedni, budué neodsievaše visokim rodom, niti dragim kamenjem, da bi grofu svojim sjajem oči zasjeniti mogla, ali ipak čedni ovi traci tim silnije i tim većma udarahu svakome u oči, čim tamniji i skrovniji bijaše predmet njihova odsieva.

Bankir G... kralj novčanoga boljarstva u prestolnici, razpisa natječaj za svoju kuću, ili bolje rekuć za svoju gospodju, kojim se milostivoj gospodji vriedna drugarica traži, pa medju mnogimi ostalimi prijavi se jedna, u kojoj nadjoše sva svojstva, potrebna čestitoj d a m i d e s o c i é t é.

Gospodična Pauna Solovska, rodom Poljakinja, sprovela bješe jur više godina kano drugarica kod neke odlične ruske kneginje, od koje imadjaše liepih svjedočba i vrlo laskavih preporuka.

Gospodja G... ili kako ju moradoše u kući nazivati — „milostiva gospodja" priljubi se doskora novoj drugarici, a ova iskrenom odanošću odvraćaše blagu prijaznost slaboumne, al inače vrlo dobroćudne gospodje — koja joj nebi znala drugčije svoje zadovoljnosti pokazati, nego prinoseć joj dragociene, nu većom stranom neshodne darove, hvaleć ju na sva usta i uvjeravajuć ju svakom prilikom o podpunoj svojoj zadovoljnosti. Pauna pako bijaše sretna, što se namjerila na takav stvor, koj nije znao a niti je mario u njezinu dušu dublje zaviriti, u kojoj se krila težka bol i strašna neka tajna, te je zbilja mnogo oštroumlja trebalo, da se neodkrije lažljiva obrazina, pod kojom se čudno ovo biće hladnim, nehajnim i reć bi bezćutljivim prikazivaše.

Osobitom svojom glasbenom vještinom, kojom se milostiva gospodja kano vlastitom hvastaše, postade Pauna najsjajnijim biserom svih večernjih zabava, koje bankir svaki tjedan po dva puta davaše i nebilo gosta, komu milostiva gospodja nebi već bila dosadila, pitajuć: Jeste li čuo, kako moja Pauna igra? — Ah, ona igra superbe! divno! oh, kako joj se glasovi prelievaju poput sitna biserja! Prava ju je milina slušati! Plaćam joj doduše nešto više, nego li prvašnjim drugaricam, ali je baš i vriedna."

A Pauna bi uviek igrala, kadgodj bi ju pozvali, nikad se nebi opirala, nikad nemrgodila niti se dugo nevala. Kadgodj bi prostranom dvoranom sve šumjelo od živahna razgovora, a gospodja ju pozvala da igra, ona bi namah uza glasovir sjela i već poslje nekoliko udarenih takta zamuknu sve kano začarano i slušaše pozorno divno prebiranje bliedušne igračice.

Bijaše Pauna stasa vitka i pravilna, lica mekana i liepo izcrtana, očiju crnih i zatravnih, kosâ takodjer crnih, i cieli joj obraz prikladovaše na čarobnu romantičnu okolicu, koju zalazeće sunce posljednjimi svojimi traci pozlaćuje. Pogled bi njezin, kako bijaše blag i melankoličan, i najvećega mrziženu zanieo. Primamljivim ovim licem provukla se njeka sablastna bliedoća a kadikad bi prem krasno i poružnjeti znalo s neobične one grčine, koja se oko ružičnih usta na kratke časove slegla. Pridodajmo još na-

crtanoj ovoj slici gospodsku snienžu ručicu i malahne nožice, pa eto nam Paune Solovske, kakva bijaše u životu, krasna i zamjerna! Ugodnoj spoljašnjosti pristajaše vrlo dobro jednostavan al ukusan te uviek sretno ugodjen nakit i malo čas zanimahu se divnim ovim bićem svi bolji krugovi u velikoj prestolnici, jerbo se milostiva gospodja G . . . bogatom svojom karucom i krasnimi hatovi svagdje pokazivaše, gdje bi ju samo tko udivljenjem motriti mogao, pa otu sjajnu ekvipažu morade i zanimiva družica svojom čarobnom ljepotom još većma ukrasiti, kako ju već krasiše spretni poslužnici u bogatih, zlatom obrubljenih frakovih i malen kudrov u krilu milostive gospodje, komu po njezinom milostivnom mnenju nebijaše na ljepoti drúga u svoj prestolnici, pa s toga mu i posebno ime „incomparable“, koje bi milostiva gospodja na samu, te udobrovoljena s imešcem „moje malo gubče“ zamienjivala. Jedini ogranak porodice G . . . ve življaše u Parizu, pošto je mnogo svieta proputovao, dosta se na šarenom polju Ljeljovom napustopačio i po koju debelu kaplju gorka izkustva progutao. Ponosno govoraše milostiva gospodja o svom mezimčetu i zalud iskaše u cieloj prestolnici ženu, koja bi vriedna bila, da svako dobro i zlo ovoga zemaljskoga žića s njezinim prehvaljenim sinom dieli. Kasnije ćemo to obljubljeno mezimče bolje na oko uzeti i onda se pobliže s vrlinom gospodičića Milana G . . . upoznati.

Družtvo, što se u kući novčarevoj sastajaše, bijaše vrlo šareno. Večernja njegova siela pohadjaše ne samo cviet novčanoga bogatstva, nego se tuj znaše naći viši državni činovnici a i vojnički častnici, bijaše si bo G. . . u pomenutih krugovih svojim silnim bogatstvom velik upliv pribavio i u svojih poslovnih knjižurinah na mnogu staru, nekoč sjajem i bogatstvom obilujuću porodicu liepe svotice zapisao. Pa to je mnogoga prinuždilo, da prijateljuje s bankirom, komu opet takovo prijateljevanje vrlo laskaše i milostivnim ga vjerovnikom činjaše.

General V . . . nespadaše medju one, koji G . . . ovu kuću od nevolje pohadjahu. On mu svojevoljno predade sve novčane svoje poslove, a ovaj, da mu se uslužnim pokaže, znao bi ga češće pozvati, na što mu se gjeneral kadikad odazva; jerbo si nemogaše posvema tajiti , da se je nekako i preko nade sviknuo u krugu, što ga u bankirovoj kući nalaziaše.

Tako se upoznao gjeneral i s bliedom drugaricom gospodje G . . . vke, te se često i podulje s njome zabavljao, dok napokon nepoćuti tajnu neku silu, koja ga neodoljivo tjeraše u blizinu tajinstvenoga onoga stvora, koj se u pobližem obćenju i razgovoru još mnogo zanimivijim prikazivaše.

Pauni bilo istom 22 godine, pa upravo s toga i povoljno, da se gjeneral s njome ponajradje zabavlja i druži. Ona ga smatraše otcem, i njemu jedinomu bje dopušteno, da zagleda dublje u njezinu liepu dušu. Ali do mala promieni se gjeneral sasvim i mirni onaj, rek bi otčinski prijatelj prometnu se vatrenim ljubovnikom, komu se mirno inače i ozbiljno oko neobično žarilo, kadgod bi s njom govorio. To primjeti namah bistroumna djevojka i u dnu ju duše zaboli, što se je ljuto prevarila, da će bar jednoga čovjeka naći, koj je nešto vrliji od obićna udvorice. — Promieni se na to i ona, te stade izbjegavati ljubovnika, koga kano prijatelja od srca milovaše.

Milostiva gospodja bijaše inače dosta slaboumna i mogli bi skoro bez uvrede reći tupa ali šesto osjetilo, kojim su samo Evine kćeri nadarene, da njime što laglje i sigurnije tudju ljubav izpipati mogu — ovo šesto osjetilo bijaše i u nje dosta tanahno, te je zanjušila, da se gjeneral dobrano pripekao i požurila se, da raznese posvuda znameniti glas, kako je ona prva njegovu ljubav zapalila.

Tisuć se srdaca na šenuta — kako govorahu — gjenerala naljutilo i tisuć se jezika o nj obrusilo, što je toliko liepih nadâ i sladjanih željâ opustio i tolike dražestne gospodje i gospodjice prezreo, da mu se oko na bliedoj drugarici zaustavi — a klevetnici prišili jur mnogu krpicu, kako će se chronique scandaleuse opet jednim zanimivim poglavjem pomnožati; nitko bo nesumnjaše, da bi Pauna mogla odbiti od sebe čast, da bude ljubovcom odlična i bogata gjenerala. — —

Nu kako se istom ošupnuše, kada se pronesla službena viest, da je gjeneral V . . . u gospodje G . . . vke ruku njezine drugarice zbilja zaprosio, a gospodična Pauna Solovska, da mu je prošnju odbila i laporom ga izpratila?!

Nedalo se to izprvice nikomu vjerovati; natezalo se i nagadjalo kojekako, ali napokon moradoše ipak vjerovati, pa da osvete nečuvenu pogrešku proti bon tonu, stadoše biednu Paunu nemilice razčinjati i zlim ju plaštem ogrinjati.

Tako činjaše zao sviet, a mi ćemo mladu djevojku ozbiljno upitati, zašto da je toli častnu ponudu odbila, koja bi mnogu od nje ljepšu i odličniju gospodju usrećiti mogla? — Pitat ćemo ju, kako to, da tako neznatna osoba neće da bude suprugom najboljemu, najplemenitijemu i tako odličnomu mužu?

Večerom istoga dana, kada je Pauna gjeneralovu ustmenu prošnju pismeno odbila, nalazimo ju u njezinoj sobici. Na stolu gori noćna svjetiljka i razsvjetljuje bliedo samo lišce mladjane djevojke, a sva je ostala soba u polutami, jer je na svjetiljku nataknut zaklon.

Sjedi liepa Pauna u bogatu naslonjaču do stola bliedja nego ikad prije i duboko zamišljena, debela joj se suza za suzom niz obraze truni, a ona kano da toga neosjeća, već jednom rukom drži listić, što ga je upravo dobila, a o drugu naslonila liepu misaonu glavicu.

(Dalje sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XII.

Cvietak nježni, mali
Vidjeh nekog dana,
Kriesila se na njem
Biser-rosa rana.

Blažio se cvietak
U jutrenjem hladu,
Dolietale pčele,
Da mu med pokradu.

Leptiri se liepi
Došli udvorivat:
Mnio cvietak, da će
Vazda tako bivat.

Poskočilo sunce,
Pripeklo u cvietak,
Neškronula kiša,
Crn mu svanu petak.

Uvenuo jadan
Od prežarkih zraka,
Minula ga mladost
I dragota svaka.

Tako vam se i ja
Blažijah podpunce,
Dokle neposkoči
Moje žarko sunce.

Dokle nepripeče
Strahovitom žegom,
Dok me neobori
Uzkraćenom njegom!

XIII.

Kad sam mladih ljeta
Vilovan mahnìtó,
Omilješe meni
Mač i koplje vito.

Bila volja živa
I mišica jaka,
Mišljah, da ću pobit
Svakoga junaka.

Al oružje svietlo
Otela mi vila,
Te mi dala pero
I pjesnička krila.

„Pjesmom“ reče „sve ćeš
Suzbit protivnike
I pjesmom se možeš
Dostat svake dike.“

Nepostoja dugo:
Navališe na me
Ljepotice čudne,
Hrvatice same

Navališe na me
I lišca divotom
I očima žarkim
I svakom ljepotom.

Ja se branim pjesmom,
Bojak zapodievam
A kad tamo — slavu
Protivnica pjevam.

Jača je od pjesme
Liepog oka striela;
Skromna je divota
Hrvatskog mi piela.

Meran.

Dnevnik mlade bolestnice. Iz „Revue des deux mondes“

Preveo A. Pavić.

(Dalje.)

Sutra dan.

Jučer me veoma neugodna stvar smela usred izreke. Moja se vrata iz nenada otvoriše, i ona uslužna milosrdnica, ona gospoja bez živaca, sunu se u moju sobu, ozbiljno se i dostojanstveno držeći, da se odmah pobojah zlu. Ne počasivši jednoga časa, sjede na kanape, i započe bez ikakova uvoda svoj razgovor, dugačku razpravu o mojoj nezahvalnosti, mojoj neopreznosti, mojem neoprostivom ponašanju napram družtvu u Vasermauru, mojem nesmotrenom i ukornom obćenju s čovjekom, o kom se ne zna kako je dosada živio ni kakova je sada morala, koji budući već jednom nogom u grobu, lahko da bi mu se htjelo sve od šale kompromitovati budućnost jedne mlade djevojke.

Za sve vrieme tih njezinih neizbrojnih obtužaba bijah kao okamenjena; moje mi srce tako žestoko udaraše, da mi izprvice ne bijaše moguće jedne rieči odgovoriti. Nu kada je zamuknula, mrko me gledajući, opeta se osokolih, i zahvaljujući joj se na njezinoj brizi, koju mi

bez dvojbe ne izkazuje nego u najplemenitijoj namjeri, očitovah joj, da me moja saviest ne peče ni s najmanje krivde, da nemajući nego koji dan još živjeti, mislim da niesam podnipošto obvezana brinuti se za pogovaranje zlih jezika, i da sam došla u Meran, ne da si osvajam mnienje svieta, meni posvema tudja, nego da posljednje dane probavnim kako je mojoj naravi najugodnije i najudobnije. Ona se dignu dostojanstvom, koje stajaše u neobičnoj opreci prema njenomu širokomu licu i plavim uvojkom. — S bogom diete moje, reče; vi ste tako nezavisni, da bi veoma nediskretno bilo dulje vas nagovarati. — I na to se s mjesta pokupi.

Tužna mi svieta, puna trica i jada! Zar u njem nema jednoga kutića, gdje bi siromašni koji stvor mogao živjeti po svojoj ćudi? Moguće da niesam jako pametna; nu trebalo bi mnogo vremena da istom postanem, a ja nemam toliko vremena da ga gubim. Može biti bi bilo pametnije ne opirati se javnomu mnienju. Pametno bi bilo, nu veoma žalostno, a je li ta žalostna mudrost vriedna truda? Šta meni to napokon čini, ako me ostave osamljenu? Ta ja ništa prečega i ne tražim.

Ako je on ukoran, zar ga nije tiem većma žaliti. Može biti njegova zamišljenost dolazi od toga, što se osjeća koječemu kriv, kao što moja radost i bezbrižnost od moje nedužnosti. Mi ostavljamo svaki posvema drugčiji život; ja se nemam ni kajati, niti što žaliti, on može biti i jedno i drugo. Pa ipak si naša smrt nepostaje time manje slična, a kad je tako, kakva mi u tom opačina, ako s njim razgovaram. Ljudi, koji se spremaju da će skupa daleko putovati, često već na prvoj postaji postanu najbolji prijatelji; nije li smiešno, ako ih ko kori, što se razgovaraju prije nego će se na kola uspeti?

Dvadeset i drugoga.

Onaj mladi bolestnik bijaše u knjižari, u koju sam jutros pošla, da si kupim nekoje svezčiće za muziku. Pitao me je, da li mi je može biti ovih dana bilo gore, što me ne bijaše vidjeti u Vasermauru. — Ne, odvratih mu sva porumenila, nego niesam bila voljna da izadjem iz kuće. — Na to razgovarasmo o muzici, kojoj je strastven prijatelj.

— Ja sam nekoč imao glas, koji mi se već odavna izgubio, reče nasmiehnuvši se.

Kada izadjosmo, htjedoh mu isprvice reći s bogom i kući poći; nu bilo me je takove kukavštine stid, i mi se šetasmo uz promenadu. Sunce bijaše žarko, ljudi nošahu svoje kabanice na ruci, i istom nekoliko požutjelih listova odavahu, da mjesec listopad izmiče kraju. Idući pokraj klupa punih svieta, bijah sva razblagana, što se osjećah vesela. Moje šale nanukaše moga druga na smieh, što me još većma na srčanost bodrilo. — O moj sviete, rekoh sama sebi, koji ne mariš, da nam se rugaš, zaokriljujući se svojom kreposti, znaj da sam presretna, što sam kadra te mogu učiniti, da se još jednom zažari radošću ovo bliedo lice, na polak veće prikrito sjenom smrti.

Šetasmo se cielu jednu uru, i ja se ne osjećah ni najmanje umorena. Mogla sam ga posvema točno razgledavati. Njegovi potezi niti su pravilni niti izraziti; ali kada govori, ima mu u očiuh nešto osobita i sanjarskoga, što mu čudom dobro stoji. Čini se kao da mu nema više od 26 godina; njegovo uljudjeno i spretno ponašanje odaje, da je od uviek boravio u otmenijem svietu. Sigurno da je moju toaletu priproste gradjanke i moju nevještinu uz njegovu savim čudnovato vidjeti. Znajući u kojoj gostioni obitava, tražila sam na čitulji stranaca, koje li je njegovo ime. Ako se ne varam, biti će neki gospodin Morik iz Beča.

Dvadeset i šestoga.

Dva dosadna dana . . . . Bijah kao uništena, ostah u svojoj sobi pišući i svirajući, pa uz sve to dobro upoznah, da ćak i samoća može postati težka.

Osjećajući se danas bolje, izadjoh iz kuće. Prvi koga sretoh, bijaše g. Morik; doista mu je tako ime, jer ga je neko, tako ga nazvavši, nagovorio. Ostasmo dugo sjedeći na jednoj klupi u zimskom vrtu, jer ne bijaše dosta toplo, da bismo se drugud šetali. Naša zabava je doista bila znamenita. Prvi put upoznah, što će to reći visoko misliti. Misli mi dolažahu u velikoj množini, i ja ih takovom sigurnošću i točnošću izricah, da se sama sebi čudim, odkuda mi takova snaga i spretnost. U meni kao da su dva posvema različita duha; jedan srčan, pun razboritosti i rječit, koji se redko javlja; drugi priprost i plašljiv, koji ostaje kao čudom šinut i ne uzda se progovoriti ni rieči odkako mu drug preuzme slovo.

Puštajući prvomu, da se razmahne do volje, pokušah da se upustim u reć bi nasilan razgovor o strahu smrti, koja se na bliedom licu mojega sugovornika jasno otisnula. Zaboravila sam veći dio svojih razloga, koji mi se činjahu neprovrzivi, jedino se opominjem, da si uzeh izhodištem moga govora ovu Geteovu izreku: „bijah čovjek, to će reći borilac“

Dobro! rekoh iz medju ostaloga, ako smo svi sami borioci, ako nam je svim prije ili kasnije pasti pod našom zastavom, zašto da jedino onim bude podlost priekorna, kojim je oružje život? za što se ne računa svakomu u grieh i na sramotu, koji se, kada pogibelj nadodje plačući i naričući otimlje za životom? Vojnik, ako ga ko u oči bitke nagovara da bjega, odbija takav savjet priezirom, pače teče da pane na čelu svojih hrabrenih drugova; pa zar da umirući, koji bez prestanka moli i jaduje, da mu daju samo još jedan dan, jednu uru,

jedan čas živjeti, zar da takav nije tim nenedostojniji u nas bud samo iskru sažalosti pobuditi?

Na to se svrnuh okom na divnu okolicu, koja se pred nami u sjaju sunčanom razastrla, i zaviknuh: Nema dvojbe, nije pravo koriti onoga, koji žali otaviti toliku krasotu, neznajući što će onkraj groba naći. Ali ipak ju ne gubi; veselje koje jednom oćutjesmo, sreću koju jednom doživjesmo, ostaje nam na uvieke. Što je naša neumrla duša jednom obljubila, osvojila, odkrila, to je njezina svojina, koja joj ostaje i viekom veća postaje. Nije li naša radost na ovom svietu svaki put izpremiešana okrutnim nemirom, ili gorkom prevarom?

Kako da čovjek ne bude vedra čela ostavljajući sviet, na kojem čim sjajnija svjetlost tim gušću sjenu radja?

Bila bih o tom predmetu još dugo govorila, da me nije naprečac jedna misao zaustavila. Kakav utisak učiniše moje rieči na mojega zamuknuloga sudruga? . . . To bijaše za me blagotvoran liek, ali za njega . . . Ako nije toliko snažan, da ga podnese . . .

On osta deset časova mûkom, poslie poče ozbiljnim ali srdačnim glasom. — Vi imate posvema pravo, reče, i odlučnost kojom vi susretate svoju sudbinu, tim me većma dira, što me prema vam osvaja živo čustvo; nu sudbine su ljudske veoma različite. Vaša prispodoba medju vojnici i bolestnici nije baš pravedna. Vojnik, koji u sniegu taboriše i po dvanaest milja na dan predje, u njega je dovoljno snage i krvi, koja ga na dan bitke drži, i kada ranjen sa svojih bolničkih kola čuje topove gruhati, sigurno će ga svaki ispričavati, što mu se vrućica podvostručila. Osim toga čovjek nije na svietu jedino da uživa, njemu valja još koju zadaću ispuniti. Onomu, koji za svega svoga života nije nikakove dužnosti ispunio, tomu se smrt čini kriva stvar, teža od svih prijašnjih, jer mu oduzimlje svaku nadu poboljšati se. Vi ste mislili da ste na mojem licu pronašli, da se od pomisli na smrt zgražam, da me mori crnom zdvojnošću. Ne, nekoristni život kojim sam doslje živio, ne zaslužuje da ga iole žalim, i kao što se njime niti najmanje ne bolim, nije ni vriedan napora, da ga se trudim još dulje uzdržavati. Moja bi me prošlost pustila na miru umrieti, to ne bijaše nego prikaza života; ali budućnost o kojoj sanjah, koju si preduzeh i htjedoh dostići dok mi snaga bijaše u svietu, eto šta mi smeta moj mir i zaustavlja, da se tako veselo oprostim s ovim životom kao što vi. Ja sam godine svoje mladosti probavio u jogunastih zabavah, rad kojih me moj otac, čovjek druževan i diplomata, niti najmanje ne koraše. Istom kad mi ga prerana smrt ugrabila, upoznah se nuždom, da si izaberem stališ i da se mučim . . . Jao! to bijaše prekasno.

Spremah se da mu odgovorim, kad nam eto jedna stara žena došla ponuditi ružica. On uze jedan stručak i postavi ga na klupu. U taj čas nadodje jedan gospodin, da se s njim nešto razgovara i on ode. I ja odoh nedirnuvši stručka ružica.

Sad mi ih je žao. Uboge ruže! šta su skrivile, da im se ne da milost, da još koji čas poživu u kupi vode.

Dvadeset i devetoga.

Moj rodjeni dan. Prijašnjih godina niesam na taj dan u godini mislila, i niesam se brinula, da li ko drugi na nj misli; nu današnji, koji će mi valja da biti posljednji, hoću da proslavim što godj mi bude moguće bolje.

Izašla sam iz kuće, akoprem bijaše prilično studeno i oblačno. Na kućnom pragu sretoh Morikova slugu, koji se došao upitati o mom zdravlju, jer me već od više dana ne bijaše u Vasermauru vidjeti. Veoma me je radovalo što vidjeh, da ima još nekoga na svietu, koji se za me brine; kod našega posljednjega razgovora bijah toliko neprijatna! činjaše mi se da nema već na svietu stvora, koji bi se brinuo, da li sam živa ili mrtva.

Po što se bijah malo prošetala, sjedoh uz jednu ženu, koja je kestenje pekla, i jela sam ih, da se zgrijem, jer sam bila nešto prozebla od studenoga vjetra, koji s Kuhelberga duše.

Eto moga rodjenoga dana! To mi godi! Valja li jednoj umirućoj misliti na slavu toga dana u godini?

Uvidjeh posvema jasno, da on ima pravo, a ja krivo. Ko veselo polazi s ovoga svieta, ne ispunivši svoje zadaće u svietu, taj nema srca; nu razlika, koju je izmedju mene i sebe postavio ne bijaše pravedna Zar nemam i ja dužnosti? Nije li moja majka svoje do svoga posljednjega izdisaja ispunjala? Valja li da se ja svojemu nekoristnomu samovanju radujem, kao kakav dječak, koji ne dolazi u školu?

Nu eto od mojega otca pisma . . .

Na večer istoga dana.

Sunce se opet pomoljilo i ja se vratih na promenadu. G. Morik bijaše tamo. Ja mu se sprvice htjedoh ugnuti, bojeći da se ne bi činilo, da sam rad njega došla. On se dignu čim me zapazi. — Kako se veselim što vas vidim, draga gospodično! reče. Vi ćete se začuditi nad čudom, koje učiniste. Već dok vas još slušah, dobro osjetih, koji utisak vaše rieči na me učiniše, ali kako znate, svaki se otimlje da obrani svoje mnienje, makar i osjećao da ima krivo; nu nekoliko satî poslie, bijah sasma predobiven, te se zakleh, da nikada ne ću ostaviti zastavu, koju vi toliko snažno nosite.

A šta ćete na to, odvratih mu tihim glasom, ako vam rečem, da sam joj se ja sama iznevjerila?

To je nemoguće, prihvati smijući se, — i to bijaše prvi put što ga vidjeh baš od srca se smijati — ili ako je i zbilja tako, čuvajte se, ja ću desertera uloviti, ne da ga kaznim, nego da ga prisilim opeta primit zastavu, pod kojom ja kanim živjet i umriet.

To bijaše doista čudnovata pravda, u kojoj svaka stranka branjaše stvar, koju nekoliko dana prije zabacivaše. — Vi ćete mi dopustiti, zavikne napokon, da se moje stanovište, to jest koje nedavna bijaše vaše, da se isto osniva na iskustvu. Odkako mi ga vi saobćiste, tako sam veseo, tako izmiren sa svietom, sa samim sobom, kao što se vi onda činjaste. Medjutim se na mojem stanju nije ništa promienilo, jedino što se siva i tamna boja stvari pred mojima očima promienila najsjajnijimi bojami. Vi pravo rekoste tvrdeći, da čovjek u svakom času može čitav život živjet, i meni ostaje još toliko tih liepih časova! . . . Šta, ne časova, nego ura, tjedana, može biti i mjeseci. Ah! ne ću da ih u ludo gubim.

Eto samo suhe reprodukcije od onoga, što mi je pamet od njegovih rieči upamtila. Da smo nas dvoje oboje muškarci ili ženske, mi bismo si prije rastanka bili tvrdo ruke stisli, pa bismo tako bili učinili bratinsko, vječno prijateljstvo. Nu barem si toliko obećasmo, da ćemo se svaki dan vidjeti u Vasermauru. Ostaje nam još toliko točaka raspraviti.

Trećega studenoga.

Sretni su dani na ovom svietu tako riedki. Unatoč našemu obećanju, niesmo se nego dva puta sastali. Prekjučer ga iskah u zimskom vrtu, kada no najednom kraj mene prodje ona gospoja bez živaca, prateći nekoga, kojemu, kako dobro razabrah, reče: — Ubogi mladiću, kako skupo plaća natezanje, koje mu prouzročiše oni dugački razgovori sa svojom gospodičnom. — Nad tim silno protrnuh, i skoro što me vruća želja ne smami, da ju upitam, o kom to govori. Srećom me je danas prije podne došao Morikov sluga ubaviestiti, da mu gospodar boravi u kući po nalogu liečnika, koji mu je zabranio, da ne smije izaći na ovaj hladni zrak, koji je nastao od sniega, što je na gorah pao. I ja se toga moram čuvati; ništa nije tako pogubno kao što je ovo vrieme ispred zime.

Petoga.

Vjetar se promienio; duše sirocco; nad čitavom su dolinom oblaci; sitna i topla kišica udara u moje prozore. Lišće je s jablanâ skoro sve popadalo, loze opustješe, marva ostaje u štali, sve naviešta zimu, i ja sam sretna što sam kraj ognjišta. Otac mi javlja o dubokom sniegu, o cićoj zimi kod njih, dočim nam ovdje vjetar južnjak donosi iz Italije toplinu, te u vrtu pod mojim prozorom cvatu ružice, kao da se podnipošto ne plaše, da bi se snieg ikada mogao s gorâ spustiti i ćak u Vasermauer se pružiti.

Šestoga.

Ružice imadjahu pravo. Jutros je svanuo prekrasan dan, čitava narav kao da slavu slavi, zelene livade kao da su usred svibnja, i evo mi baš od g. Morika bileta, kojim me poziva na šetnju u obliže gore. U 10 sati će doći po me s dviema mulama. Ja sam mu bez mnogoga razmišljavanja odgovorila, da veseljem njegovu ponudu primam.

Nu sad me eto sletjele misli, da li sam pravo učinila . . .

Na večer istoga dana.

Srećom mi moju neodlučivost prekinu gazdarica, došavši mi reći, da me jedan gospodin dole čeka, a na to udje odmah i sluga, da mi uzme torbu i kabanicu. Nadjoh gosp. Morika spremna, da me digne na sedlo, i veselje što ga vidjeh vesela i prilično zdrava, vrieme toplo i sjajno, pred očima krasna šetnja, sve to mi doskora rastjera moje djetinske skrupule.

Prolažasmo ulicami ne mareći za prolaznike i njihove primjetbe, te udarismo putem na lievo preko vinogradâ, u kojih dovršivahu berbu. Vino curaše curkom u sudove na kolih. Svigdje se ukljanjahu, da možemo proći, ja prva na laganom i mirnom živinčetu, koje moj vodja vodjaše za uzdu, za menom Morik na blizu, da si mogasmo priobćiti naše osjećanje, da mogasmo zajednički uživati veselje toga liepoga puta, a iza nas njegov sluga.

Kada se nešto više uspesmo, pritegnuh čvrsto svojoj mazgi uzde, jer bijaše odveć liepo, da ne bismo stali. Pod nama bijaše Ečland; potok se blisičući vijugaše u dubljini izmedju pećina; gore se pred nami pružahu u prekrasnih crtah. Što da duljim govor o slici, koju jedva da bi kist kojega izvrstnoga slikara kadar bio dostojno prikazati. Ne prozborismo ni jedne rieči; niemi od čudjenja, ostasmo nepomični na naših sedlih, zaneseni ekstazom. Ko zna ne bismo li još na onom mjestu bili, da nam niesu mazge počele nemirovati. Moja u svojoj premudrosti kimaše glavom i dugačkimi ušesi, kao da iskreno sažaljuje te biedne lude stvorovė, koji ostaju kao prikovani na mjestu, na kojem nema jedne travice za pašu. Činilo joj se probitačno, da nas pomogne, pošavši sama dalje, a druge za njom. U podne odsjesmo u jednoj vili, da se okriepimo. Bijasmo oboje umorni i prilično gladni. Dočim se Morik s gostionikom razgovaraše, udjoh u kuću, sjedoh i ostah nekoliko časova kao iznemogla na polak zatvorenim očima. Taj me odmor doskora oporavio. U sobi bijahu uz prozor jedan mladi seljak i jedna mlada seljanka pri ručku. Činilo se kao da me ne gledahu. Do toga se vrati Morik k meni, mi se posadismo za stol,

na koji nam donieše umjeren ručak. Dočim se mi o sasma indiferentnih stvarih razgovarasmo, dignu se seljak sa svojega mjesta i pristupi k nama s punom čašom vina u ruci.

S dozvolom vašega gospodstva, koje u tom sigurno ne će nikakovo zlo nazirati, reče Moriku, želio bih s gospodičnom piti, jer smo stari znanci.

Na to nagne dobrohotno me gledajući i pruži mi čašu. Ja ju prihvatih, ma ne bez straha; taj mi čovjek bijaše posvema nepoznat, a kako bijaše vinom osvojen, mnogo me uznemiri.

Da, da, nastavi, pod mojim velikim pudarskim šeširom i mojom tri mjeseca nebrijanom bradom, ne bijah tako prijazan mladić kao što sam u svom blagdanskom odielu; nu kad me se gospodična već onda nije strašila, tim će me se danas manje strašiti, gdje je uz nju njezin gospodin brat ili može biti njezin zaručnik . . .

Naco, reče seljanka, što tu klepećeš? Gospodična se ne straši; nego bolestnikom nije slobodno vina piti, zar ne vaša gospodstva? Vatroslav misli da bez vina nema života. Oh to je prostak! Eto već ga cielu uru nagovaram da podjemo; ali gdje se namjeri na dobro vino, tuj sjedne i ne da se s mjesta sve do večera, a pitam vas, kakvi ćemo to stupiti pred gospodina podjašprišta.

Nuto! šta? odvrati seljak, u kojem upoznah onoga čuvara, što me tako milosrdan vodio k razvalinam, zar ne vidiš, Lizo, da se i njihova gospodstva uživaju vremena? Još se niko prekasno nije dao pod gospodstvo, zar ne gospodine? Te ženske su toliko nestrpljive u svom gospodovanju nad nami! Istina bog, gospodična je veoma plemenita; ja bih se s vami veoma rado mienjao, kad bi me ona htjela za svoga gospodara i gazdu. Pst! svaki ima svoje breme nositi.

Bojeći se da se Morik nad tolikom familiarnošću ne bi ljutio, rekoh: Vatroslave, ovaj gospodin niti je moj brat niti moj zaručnik. Nas smo dvoje strani bolestnici, koji podjosmo jednom šetnjom, a šta se tiče žena, o kojih velite da tako rado zapoviedaju, to vriedi samo za one, koje imaju tomu snage, ne za me sirotu bolestnicu, kojoj je sudjeno prije idućega proljeća umrieti. Ajdete, budite pametni, vodite svoju Lizu u Meran gosp. župniku, da vam se ne bude moglo kazati, da nieste bili pri pameti, kada s njim razgovaraste.

Mlada seljakinja, živahna i krepka ženska, otvorena lica, bješe se digla, te reče uzevši mladića za ruku: Srdačna vam zahvalnost, krasna gospodično, na vašoj dobroj pomoći. Pozdravi njihova gospodstva, Naco, pa ajde! Nu, gospodično, ne mislite veće na smrt. Ja sam vam dvie godine služila u Meranu, i znam da si već mnogi mišljaše da je blizu groba, pa za to ipak nije umro. Ja sam vam vidjela već mnoge bolestnike, koji bijahu spremni da izdahnu, a poslie se posvema lahko uspinjahu na najviše gore. Zrak Meranski je tako dobar, da će vam i mrtvi njime oživjeti. S bogom, plemenita gospodstva vaša, gle ga gdje mi je stojeći usnuo.

Mladić se nakloni ne rekavši rieči i pusti se odvesti. Taj mi prizor bijaše veoma mučan. I Morik se činjaše da je zle volje. Brbljavost oštarijašice ne bijaše podnipošto spretna, da nas opet osovi, a osim toga bijaše težko disati u onoj maloj sobi, punoj kuhinjske duhe. Mi se požurismo da izadjemo. Staza vodjaše preko veoma liepih majura; putovasmo sporo, malo govoreći, nu doskora posatah kao što sam obično vesela.

Vam nije dobro, počeh, videći da se zadubao u svoje misli.

Bilo bi mi s mjesta dobro, odvrati, kad bi me moje misli pustile na miru.

Može biti bi vam pomoglo, kad biste ih na glas izrekli.

A može biti bi mi to još gore činilo, jer nesrećom su takove, da vam se ne bi ni najmanje ljubile.

Vaše povjerenje bi mi se već samo sobom ljubilo.

Još i onda ako vam izjavim svoju bojazan, da isto nije vriedno toga zanimanja, kojim se za mene zanimate.

Ja ga pogledah začudjena.

Vidite, nastavi, što vi o meni znate, to su može biti moje najbolje kakvoće. Ja sam osvjedočen, da vi o meni odveć milostivo sudite, i da biste se zapanjili, kad biste razumjeli što o meni vele drugi ljudi, koji me poznaju, istina bog, još manje poznaju nego vi.

Zar se to ne sbiva po cielom svietu, da ljude ili odveć ili premalo ciene, pa zar vi mislite da bi to moglo iole biti na štetu iskrenim prijateljem, koji su si tako blizi.

On se gorko nasmija. Sjedosmo na jedan bršljanom obrasli kamen, s kojega se kroz granje kestenova vide gore i u dolu potok. Dječaci idući iz škole stajahu blizu nas, seljaci gonjahu krave na vodu On, kao da niti šta vidi niti šta čuje, poče tronutim glasom:

Vi možebiti i ne znate, draga Marijo, kako čas dobro, čas zlo na nas djeluje nezavisnost. Koji se osjeća prost svakih spona, misli da je i slobodan svake obveze, ne brine se niti najmanje što drugi o njem misle. Ja sam često govorio, da više vriedim od svoga glasa; nu budući kadar bez drugih živjeti, bez njihove skrbi, mišljah da mogu biti i bez njihova povladjivanja. Ne ću vam pripoviedati nikakav dugački roman. Upoznao sam se s nekom ugodnom mladom djevojkom, i to bijaše prva moja iskrena strast kojom planuh. Ona bijaše zaručnica nekoga vojničkoga častnika, s kojime sam se prilično zlo pazio. Sigurno, da sam se ikada nadao, da će me za njom ljubav o-

svojiti, ne bih joj bio dolazio u kuću. Ta se u mom srcu zanjetila nenadano bez mojega znanja. Njezin brat, koji mi bijaše drug, nije toga opazio. Kuća im bijaše bogata i ugledna Često sam u nju dolazio te bi se tuj sviralo, plesalo i komedije igrale. Najednom me jednoga večera brat njezin veoma hladno primio, a sutra dan mi pisao uljudno pismo, u kojem me moljaše, da im ne bih veće kuće polazio. Ja sam ga zamolio za uzrok, a on mi reče, da zaručnik njegove sestre zahtjeva, da prekine svako obćenje s menom, jer da sam čovjek bez principa. Ja se raspalio, i došlo do dvoboja, u kojem bjeh neznatno ranjen; nu ciča zima toga dana i jarost s prevarenih mojih nada, pogoršaše veoma moje stanje. Žestoka vrućica me spopala, da niesam više nedelja mogao iz postelje; pluća mi se upalila i posljedica te bolesti jest, da me evo ovamo dopremiše. Sada ćete, draga Marijo, uvidjeti, da niesam mogao bez straha paziti vaše zanimanje za mene, čovjeka bez principâ, koji nikada nije tražio svoje sreće u tom, što i kako drugi o njem sude.

Ako vi mislite, odgovorih, da se ovom vašom ispoviešću mienja moje mnienje, koje o vas do sada imah, vi se varate i ne poznajete me. To me još većma ukrepljuje u mom osvjedočenju, da sam dobro činila, što sam se na prama vam poslužila pravom, koje pripada umirućim, da govore istinu. Naše obćenje mi je postalo toliko drago, da ga podnipošto ne bih htjela prekinuti. Od koje koristi prijateljstvo, ako se ne osjećamo dosta srčani braniti ga proti nasrtajem na nj. Izbijte si dakle iz glave te misli, koje vas more, i mi ćemo ostati, kao što i bijasmo, dobri drugovi. Zar ne?

Do smrti! usklikņu, stisnuvši mi ruku živo ganut.

Do skora mi pošlo za rukom posvema ga umiriti i razveseliti, i mi se opet uspesmo na sedla, pa u Meran.

Kada se primakosmo mostu, opazih na jednoj klupi na kraju puta jednoga mladoga Poljaka, kojega mi ponašanje već od prije ne bijaše ugodno. Ja ga često susretah šećući se samotna, i on upiraše svaki put svoje crne oči u mene tako žestoko, da svaki put pohitjeh, da mu se čim dalje uklonim. Sva je prilika, da je to nekakav nesretnik u zdvojnosti, koja mu se na njegovoj liepoj i plemenitoj spoljašnosti tako jasno opažava; a neobično njegovo odielo, posvema crno, visoke čizme, kožnata kapa urešena crnimi i bielimi peri, sve to ga čini izvanrednom prikazom, koja mi se često u snu prikazuje. U taj čas se činjaše miran i kao da me ne vidi. Morik bijaše pred menom, jer most ne bijaše dosta širok za dva jašioca usporedo. Kada prolažah pokraj klupe, Poljak, a činilo se kao da spava, na jedan put gjipi, spopane uzdu od moje mazge, upre u me oči i grohotom se nasmija. Moja mazga skoči ustrašena na stranu, i malo te me ne svali u potok. Prije nego se umirih, izniknu. Moj vodja poče ga kleti; nu ja mu zapoviedih neka šuti, jer stigosmo Morika, a niesam podnipošto htjela, da za tu zgodu dozna. Ja ću se popitati nije li taj Poljak lud.

Osmoga studenoga.

Eto su već dva dana što duše taj zlosretni vjetar, rad kojega bolestnici ne smiju iz kuće. Šteta, tako bih rad mojemu prijatelju saobćiti mnoge misli, koje mi se u pameti naslagaše, odkako si stisnusmo ruke. Valja se strpiti čudnovato kako mi je samoća postala dosadna, od kako sam našla, komu bih rad svoje misli priobćila. Čitati i svirati mi već ne pomaže. Svako jutro šalje svoga slugu, da se upita za moje zdravlje. Naša ekskurzija mu je dobro učinila. Što se mene tiče, i ja osjećam njene dobre posljedice po svem tielu. Danas ću pisati svomu otcu, pripoviedat ću mu o Moriku, znam da će ga to veseliti.

Jedanaestoga.

Jedva te je ipak jednom zavladala ugodna južna zima. Jučer se s Morikom šetah od 10 sati pa skoro do sunčanoga zapada. Bijasmo veoma veseli i obećasmo si, da ne ćemo već o našoj nevolji govoriti; nu dobro sam opazila, da on drži, da je meni mnogo bolje, dočim mi je po mom uvjerenju baš protivno; nema opasnijega znaka od radosti i veselja, jer nam isto u našoj bolesti naviešta, da smo na izmaku života. Dišem mnogo lakše, život mi već nije mučan, spavam mirnije, nu to su jasni znaci iznemoglosti, koja će doskora smalaksati. Šta, ako se usprkos momu staromu liečniku zbije, te me još prije proljeća ne stane?

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Ženitbeni običaji u Bosni.

Piše K.

(Dalje.)

Rok ženitbe i prošnja:

Običajni rok ženitbe u bosni jest jesen i to oko svih svetih, pa medj božićem i korizmom. Od sile žene se i u pramaljetju, al je to pogrdno! „Pramaljetna mlada i jesensko šćene, na jednoj su mjeri“ vele Bošnjaci, t. j. oboje hrdjavo, oboje nevaljalo! Taj se običaj već i u pjesmah pjeva:

Ikindija mrak na goru pade,
U mom dvoru kapi vode nejma!

A ja uzeh vidre pozlaćene,
Te ja odoh za goru na vodu,
Al na vodi moj mijo dragane,
Pa se š njime mlada razgovaram:
„Dragi, dušo! kad ćeš se ženiti?
Srmo moja! s tobom o jeseni..."

U to vrieme dogovori se momkov starješina kad će na prošnju. Po selih običaje narediti djevin starješina koliko mu se mora na prošnju rakije doniti (njekoji narede i po 60 — 100 oka) nu po varoših ostave to na obraz i poštenje.

Turci nečine nikakve svetčane prošnje, nego dok ugovore, vode. Kršćani pako i Hrišćani razlikuju se kako u vjenčanju, tako i u prošnji.

Sastajuć se kod jedne dieve često po 5—10 prosilaca, to su odatle sliedile velike mržnje, svadje i bojevi, te su zato bosanski biskupi strogo naredili, da se nesmie poći na prošnju bez župnikova pisma, koje oni zovu „cedula." Župnik je dužan tu cedulu bezplatno dati, a kad ju jednomu momku dade, nemože ju za istu djevojku drugomu dati. — Bez ove cedule starješina nesmie primiti u kuću prosce. Tu cedulu mora dieva ako na prošnji privolji; župniku na prsten doniti, drugčije dužan ju je onaj isti, koj ju je odnio, povratiti, da ju tako župnik uzmogne drugomu dati, koj bi ju zaiskao. Vidjao sam i take cedulice, koje su po prilici ovako pisane: „U ime Božje!"

Daje se oblast N., zakonitomu sinu N. i N. iz mjesta N., da može pošteno ugovor učiniti sa N, kćerju N i N. iz mjesta N. za brak zakoniti, koj će sliediti, ako se nikakova zaprieka raztrgujuća, il pripriečujuća neodkrije. — Sliedi podpis i muhar župnikov, sa danom i godinom.

Providjen tako momački starješina ponese mesa pečena, varena, pitâ, kruha, rakije itd. te uzev sobom njekoliko drugova (5—7) dodje u večernje doba pred kuću djevinu (u svetkovinah zabranjuje se prošnja) te vikne: Domaćine! a kad jim se otaj odazove, on priuzme; „Može li se noćiti? Želiš li gostiju?" Ovaj odvrati: „Može brate, podjite slobodno; vatrica ima naložena; kruha soli i vode biti će, pa i još što, ako Bog dragi dade; ako li nedade, ima ljubav i draga volja, pa će sve začiniti!"

Prosci stupe u kuću i nazovu božju pomoć, a kućani ih liepo dočekaju i smjeste. Varoški prosioci hodajuć u jemenijah ostave po bosanskom običaju iste jemenije pred vrati od sobe; nu seljanskim proscem hodajućim u opancih, ulete ženskice, izuju jih, stave obuću da se suši, a prosiocem noge operu.

Malo odpočinuvši naredi kućni starješina da se bogu mole. Molitva je glasna i obćena, kao što Bošnjaci svaki dan moliti običaju. Po svršetku molitve poljubi mladji starije u ruku i nazove: „Faljen Isus!" a ovi odvraćaju: „Vazda bio faljen Isus i Marija, a i ti zdrav i veseo bio!" Tu se otvori nov razgovor.

Do koj časak idu ženskice, nose vodu, sud i rubac, te polievaju na ruke, da se ruke operu; a po dovršenju, unese se stolica (sofra), oko koje se poredaju svi odrasli mužkarci. Tad opet starješina pred njimi izmoli po običaju jedan otče naš, zdravu Mariju i slava otcu, „da prime božji blagoslov u jelu i piću" te natoči čašu rakije, nazdravi gostom i tako se obrede koji put ujedno jeduć i pijuć.

U to vrieme običaje koj od kućana zapjevati:

„Kad pijemo, zašto nepjevamo?
Nebi li nas i Bog veselio?
O! O! O! najstarije ime Isusovo!
A za njima Jezus i Marija! O! O! O!

Dok taj potreskuje svoje O! O! O! pridruži mu se i koj od prosaca, te poslie zajedno dovršenoga toga ookanja odmah onaj prvi prosliedi:

Fala Bogu i današnjem godu,
I ovomu kućnom domaćinu. O! O! O! Oj!

Dok oni tako pjevaju, kućni domaćin natoči čašu rakije i pruži ju prosačkomu starješini, nu ovaj mu rekne, da metne pred njega, a pjevačem zapovjedajućim glasom rekne: „Dosta! zastavte!" te okrenuvši se starješini kućnomu rekne: „Faljen Isus!" — Taj mu odvrati: Mi brate, tvoju ljubav nit možemo popiti, nit pojesti, zato ćemo zastaviti. Znaj da smo mi ljudi putnici, došli smo do tebe, jer imamo potrebu od tebe. Ako ćeš nam želju izpuniti, onda ćemo opet i jesti i piti; ako li nećeš, kaži nam, da odmah odlazimo i vrieme negubimo!" Kućni domaćin moli da kažu šta hoće, a obećaje, da će im želju izpuniti, ako samo uzmogne. Ovaj mu kaže: Mi smo čuli, da ti imaš liepu sokolicu, a mi imamo liepa sokola; mi smo prosci i ištemo vašu sokolicu za našega sokola, vašu N. za našega N.

Ovaj kao da nezna ni zašto, njima baca bacanije i nudi rakijom, nu ovi stoje na jednoj i zahtievaju, da im želju izpuni. — Poslje kako su se tako zadulje izprebacivali razsrdi se tobože prosac, te zahtieva da vidi mladu dievu, jer da nikim drugim neće posla vidjati, osim nje jedine, u koje volji sva stvar stoji.

Kućni starješina upita jih da li oni nisu kakvi hajduci, lopovi i nasilnici? Nu prosački starješina trgne iza pasa župnikovu „cedulu", jabuku liepu, u kojoj mora biti zadiven vižlin ili 60 parah (to se samo sada od biskupa dati dopušća) i koje zrno karamfila, to stavi na stolicu i kaže „da su oni pošteni ljudi" zato nek izvede dievu, da to uzme, ako hoće i to prostom voljom, bez ikakva nasilja.

Tad pošalju po dievu. Dieve bosanske uviek nose kose spletene u sitne pletenice, razdieljene „na petero i na devetero," kako se to u pjesmi veli, i niz ledja pušćane. Sad joj kućani raz-

pletu pletenice, te izgledajuć kao gorska vila stupi pred prosce.

Prosački starješina joj priobći stvar, a po dovršenju njegovu prihvati kućni starješina i svojski ju opomene, da dobro gleda što će učiniti i da poslje nikoga neproklinje. „Sama pala, sama se ubila, završi starješina, a sad ako hóćeš, uzmi jabuku, od mene ti blagoslov.“

Dieva poljubi starješinu u ruku, pa onda sve po redu; tri se puta prekrsti, jabuku sa cedulicom zgrabi i bjež opet u kuću medju ženskadiju!

Dok dieva prihvati za jabuku, jedan od prosaca opali pušku na prozor, a po svud se čuje: „Eno izprosiše N.!“ Sad i drugi počmu pucati, te jim često put i susjedi odgovaraju. Počmu onda na novo jesti, piti, pjevati i veseliti se. — U njeko doba noći dieva dade proscima darove, te se oni razilaze uzevši sa stolice i onaj dar, kog je ona stavila, kad je jabuku primila.

U Hrišćana to je malo drugčije: prije nego će dieva jabuku uzeti, okrene se, na opomenu starješine da se Bogu pomoli, k sliki Bogomajkinoj i prekrsti se njekoliko puta. Tad pristupe k njoj dvie ženskice, te ju okrenu tri puta u naokolo i tad stupa da jabuku uzme. Taj je običaj uveden da se tobože prokuša volja božja, zazvana po molitvi, jer tako okrenuta, morala bi stupiti kad se zastavi onamo, odakle je okrenuta; nu dobre njezine vrtilice znaju nju zastaviti na prama jabuki! Katolici drže da se tim bog napastuje.

Prsten i kudioci:

Odmah sutradan, il u prvu svetkovinu po prošnji, moraju katolički mladenci doći do svoga župnika na prsten. Na svečanu obučene prati dievu njezina, a momka njegova rodbina. Župnik jih strogo izpita nauk kršćanski i prostost volje. Tad naredi dievi da stavi na klupu svoj prsten, a ona stavi običajno kakvu ridu i župnikovu cedulu, koju župnik podere, a momak stavi pravi prsten. Župnik ih opet opomene i rekne da uzmu obilježje ako hoće. Dieva uzme prsten, momak ridu, a župnik im prosto blagoslovi.

Sad župnik izpiše navišćenje, koje je od prilike kao i cedula. Dieva je dužna svoju, a momak svoju rodbinu kazivati, da tako bolje svoj rod poznadu.

Poslje mise i zbora, čine se gdje na blizu užene, na koje se pozivlju rodbina i prijatelji koliko ženjenikovi, toliko udadbenice. Jede se, pije, pjeva i veseli do mrkloga mraka. Ovo čine seljaci.

Pa premda u Bosni drže za velu opačinu skuditi djevojku, to opet nejma žene, koja neće protitrati i „na sito i na rešeto“ poslje prošnje i prstena te mlade zaručnike metnuti. Svaka baka tad se pretvori u pravu vještícu te osobito kude svaku dievu pogrdu na nju iznoseći. Liepu Maru troji su kudili kudioci, a zato jih je ona proklinjala:

. . . .
Maru kude troji kudioci:
Jedni vele, da je roda huda;
Drugi vele, da je nerodkinja;
Treći vele; ljuta kao guja. —
Koji vele da sam roda huda,
Hudo jim se u rodu rodilo!
Koji vele, da sam nerodkinja
Neimali od srdca poroda!
Koji vele: ljuta kao guja,
Guja jim se na srdcu savila,
Na srdcu jim zimu zimovala
A u ljetu gujiće izlegla! . . .

Najteža je pako potvorka bačena na dievu pred prosci, jer ju čini vehnuti do smrti. Tako kad je zaovica upitala svoju nevjesticu, berući dukatliju travu pokraj Save brzice, zašto je ona uviek onako blieda, ova joj odgovori:

Kad me tvoji u majke prosiše,
Meni dodje devet djeverova,
Dadoše mi devet prstenova
Svu rodbinu moju darovali,
Osim jednu ostarilu strinu
A na to se strina razljutila
Smijući se pred svim govorila:
„Liepi svati, još ljepša djevojka!
Ali joj je zaludu ljepota,
Živo čedo nosi pod pojasom!
To su i sad ljute rane moje,
S toga sam ti jadna ubliedila;
Ni s kog drugog, neg sa moje strine,
S moje strine, strielile ju striele!“

Te opake vještice više puta uspjehu u tom djavolskom poslu pa zbilja, razstave „i milo i drago!“ Tad opet nejma kletve, koju dieve na njih nebacaju, te ni s tim nezadovoljne, najteža prokletstva stavljaju vrh momka izdajnika i njegove nove drage. Tako liepa Marica, misleć, da će se do koj dan vjenčati sa svojim milim dragim, odleti na izvir vodu i pobra sa kamena rumenu ružicu, da ga na svoje vrieme okiti i zanesavši se u plemenite misli, da će s njime sladke boraviti danke, zaspi na istom mjestu, ništa nepazeći što će joj žarko sunašce priplanuti bielo lice, nu stiže joj nenadani glas, da joj je jur poslao dragi svatove po drugu djevojku. Ona grozno proplaka i ljuto kao guja ciknu, te jih u srditosti sve proklè:

Ali neka, nek se ženi,
Ja mu nebranim.
Svatovi se poboljeli,
Nju nedoveli!
On se junak razljutio,
Nju neljubio!
Kada mramor progovori,
Onda i on s njom!
Kada nebo k zemlji legne,

Onda i on s njom!
Kada vrba grozdjem rodi,
Onda i on s njom!
Vedro nebo oblak svelo,
Grom jih ubio!

Druge priprave do svatova:

Na koj dan poslje prstena moraju kućani momkovi otići mladoj dievi izprošenoj na oblazak. Taj oblazak njeki zovu i svilarice, premda tu ima mala razlika, buduć da svilarice, osim jela i pića kao i na oblazku, još moraju donieti malo svile mladoj dievi.

Na tom oblazku pita se dieva, kakve želi haljine, da joj se skroje, jer je mladoženja dužan njoj sve haljine nove pokrojiti, a te haljine u crno zaviju rad njihove skupoće bosanske ženjenike! Rad kratkoće, nemogu te haljine opisati, zato ću jih samo spomenuti: Po varošu: Benluk od čohe, il liepa anterija, jelek=prsluk, ćurak, koparan=prsluk s rukavi, pavte sa tkanicom, naušnjake, ogrlice, alali, narukvice, čarape, papuče itd. Turkinji: veliku feredžu, dimije, peču na glavu itd. — Velikaši naliepe na svoje mlade po glavi, prsih i kosi dukata za čudo. Dvie sam turkinje jednoč vidio obučene i stalno mogu reći, da je na njima bilo preko pet oka dukata.

Nu i dieva mora imati velike troškove; ona mora prikupiti ruho. Istina je, da dieve počmu prikupljati to ruho dok se zacure, nu po prstenu doznavši, što joj treba za kućane, svatove i susjede, počme to ruho uredjivati, krojiti i šiti, a zato moraju neprestano raditi. Umorena jedna takva dieva od velikoga rada reče miloj majki, da bi malo odpočinula i pospavala, nu ju ova strogo ukori veleći joj:

Spavaj kćeri nenaspavala se!
Zar ti neznaš da si izprošena,
Pa da imaš devet djeverova,
I desetu za'vu neudanu?
Odmah treba devet boščaluka,
I deseta od svile košulja . . .

Praznikom i svetcem ona odpočiva, pa premda smije medj svoje drugarice doći, nepristoji se njoj kolo voditi, il u kolu igrati, jer je ona pod prstenom.

Ja ljepši tanac nevidih,
Što sinoć kasno pod gradom.
Tu igra dragi uz dragog,
Tu igra bratac uz seku,
A jedna sjedi kraj kola,
Pustila kose do pasa:
Momče ju viče iz kola:
Što i ti nejdeš u kolo?
Zar neimaš dragog u kolu?
Ona mu kroz plač govori:
Prodji se momče srdašce!
I ja sam kolo igrala,
I ja sam dragog imala,
Sad mu je prsten u mene,
A moj je vienac u njega.

Svatovi:

Svatovi su u Bosni stvar uzajemna, te tko je meni bio svat danas, ja ću njemu sutra. Njeki od svatova imaju vlastita imena kao: Stari svat, koj je starješina pred svatovi; dva djevera, koji nevu vode; kum, kuma (jengija) i prikumak. Ostali se obćim imenom svatovi zovu. Turci običaju imati još čauše, barjaktare, svirače, igrače itd. al se to kod kršćana netrpi, van u riedkih iznimkah.

Premda se svatovi prije ugovore, to opet moraju se pred polazak na novo pozvati kao i oni, koji se na pir pozivlju. Kućni starješina nadje kakvu siroticu, dade joj rakije koliko treba, te ova ide od kuće do kuće, i poslje kako je Boga nazvala, natoči čašu rakije, pruži starješini i kaže mu: „pozdravlja te N. da mu budeš u svatovih N. i da dodješ na pir". Koga samo na pir zove, rekne mu: „da mu dodješ na pir i veselje". Ovaj čašu primi, popije, zahvali i kojim novcem obdari siroticu.

Svi pozvani dužni su pred pir poslati kakvu stvar na pir mladoženji, da mu strošak oblakšaju. Obično se šalje: pastrva (čitavo suho bravo), pogača i pita. Neki šalju volove nakićene sa ogledalima i jabukami na rogovih, ovna čohom pokrivena, anteriluci itd. Nosioci na pir budu od kućana počašćeni, novcem obdareni i nazad vrnuti.

Pred vjenčanje (koj dan) pošalje ženjenik dievi haljine, koje joj je pokrojio. Isto tako u varoših pošalje joj kum žute čizme i bistro ogledalo. Nosioci budu počašćeni i obdareni. U oči pako vjenčanja pošalju joj kućani momkovi ćurek (kruh na maslu u tepsiji pečen). To je dievi putna brašljenica, te ju opominje da mora sjutra putovati!

Ako je dieva daleko, moraju svatovi ići na konjima; koj nebi imao konja, pozajmi ga u susjeda. Nepozajmiti stvar potrebitu za ženitbu bila bi opačina velika. — U tom slučaju, idu svatovi dievinoj kući na konak; ako svi tu nemogu prenoćiti, susjedstvo ih prima.

U dan, kad će svatovi poći po djevojku, opali stari svat pušku pred svojom kućom. To je poziv svih svatova da se kod njega skupe, ručaju i od njega po dievu podju.

(Konac sliedi.)

Kako se dojimlje podnebje organizma čovječjega i razvitka u njem bolestij.

(Dalje.)

Pokazav glavna svojstva toploga podnebja tek onda objasniti možemo dojam mu do čovjeka.

1. Udišući topli, riedki i vlažni zrak tropičkoga podnebja, koliko ga postupiti može u pluća, čovjek usrče toliko kisika, koliko nedostaje okisiti se s hranjivimi tvarmi što dolaze u organizam. Da taj manjak nadoknadi, valja mu češće dihati, a češćim dihanjem uskori se i obtok krvi. Radi toga je u stanovnika jarkoga podnebja, s uskorena dihanja, čudo punije bilo, ali se krv i tkanine slabo okise. A s maloga okisenja u organizmu malo se u njem razvija vlastite životne toplote, materia slabo se pretvara, a kroz pluća malo polazi vodenougljastih sastavina, u prilici ugljenoga kisika i vodene pare. Ponešto se nadomjesti manjak taj življim djelovanjem kože. A uza to se povećava i djelovanje jetara, organa što dopunjuje i oddieluje žuč.

2. Kože ljudske u toplom podnebju dojimlju se traci sunčani, komice padajući, što prinose svjetlo i toplotu. S toplote razširuju se sve tkanine, što sastavljaju kožu, u istom broju i krvne posude (cievi), u koje navire krv; poveća se hrana kože i bolje se goji te bude joj i rumenilo veće. Djelovanjem svjetla uzbudi se djelatnost periferičkih živaca kožnih. S obilja i jarkosti sunčanoga svjetla, mastećega organičke tkanine, omasti se i čovječja koža te dobije tamniji cviet; s toga su ljudi naselivši toplija podnebja, sve to jasnije masti, tamnije kože i kose; različne suvrsti te masti na raznih plemenih vise o probitnom tipu, koj je postao uslied okolnostij mjestnih. Po tom jarko svjetlo tropičkoga podnebja, djelujuće zajedno s toplotom, podraži djelatnost kože, s čega joj se poveća i djelovanje, kojim oddieljuje izparine, te se kroz kožu mnogo odluči iz organizma plinovitih tvarij (vodenih para, hlapivih, gustih kiselina i drugih okisina s bielanjkastimi tvarmi.)

3. U oprieci s kožom nahode se sve slinave kožice organizma te zbog toga, što više se djelatnost kože poveća i razstavljanje njeno, tim više oslabi djelovanje slinavih kožica i umanji se odvajanje sluza, odpraćanje (ciedjenje) sline, želudačnoga, crievnoga i pankreatičnoga (trbušne slinavice) soka; sluzave kožice postanu suhe, a s nedostatka tih probavnih sokova oslabi process probavi i djelovanje probavnih organa. S toga se stanovnikom topioga podnebja, uslied slabe probavi i nedostatna okisivanja krvi, nerače jestiva mesna i debela, jer im treba radi izjednačitbe krvi, puno probavnih sokova i dobrahno kisika, da se prepodobe u tkaninah našega organizma; a naprotiv oni nagiblju i potrebu osiećaju bilinske hrane, u koje je mnogo vodenih čestica i kiselina, što unapreduju raztvor organičkih tkanina te jih okisuju. A da podraže slabu probavnu djelatnost, rabe tvari redke i oštre: gorušicu, biber, luk, češanj i druge, što draže probav, draže i živčani sustav i djelujuć takovim načinom na stidne organe, prije dobe uskore jim djelatnost i odumrtak.

4. Takov nedostatak probavi i pitanja krvi (što je redovito u toplom podnebju) neodbitno udara i u sustav krvi. Krv je stanovnika u toplom podnebju vodenasta, u njoj malo je krvnih bobica i bielanjkastih tvari. Pored takova nedostatka u sustavu krvnom slabo se hrani organizam te sve mu tkanine i organi.

Mišični sistem, komu se hoće po sustavu njegovu ponajveć bielanjkastih tvari, slabo se razvija s nedostatka njihovoga; s toga su mišice u stanovnika topioga podnebja tanke, nejake, a vlaknovine suhe i drapave. Živčani sistem i mozak jednako stoje što je hrane; krv im nedobavlja dovoljno hrane osobito malo tustine s phosforom, glavnih joj sastavnih česti; za to se razvija mozak i živčani sistem nepravilno, nedostatno. Nedostatak njihovoga sustava organizacije pokazuje se u djelovanju njihovom, u duhovnom radu stanovnika toploga podnebja, koi je u njih slabo razvijen. A kako je razkošna i bogata tropička priroda, lahko čovjeku dodaje sva sredstva, podržat, život svoj; nesili ga razvijati mislim djelatnost a po tom organ mišljenja — mozak — pored nedostatne organizacije, ostaje u svom prvobitnom, nedospjelom stanju. O različnom stepenu razvitoga mozka visi ne samo oblik i veličina glave već i obris cieloga obličja čovječjega. Veličina bo glave, oblik joj i crte lica sastavljaju tip čovjeka i po njih razlikuju se plemena. S toga se razvija mozak i cviet kože po tom, kako je razdielba čovječjega tiela na pasmine osnovana; a i ove same vise o klimatičkih uslovjih.

Vele važni ukazi anatomičkih i fiziologičkih osobitostij, koje su svojstvene organizmu stanovnika tropičkoga podnebja, objasnjuju nam dojimanje podnebja ovoga do čovjeka. Iz tih osobitih svojstva u ljudih toploga podnebja potiče život njihov duševni i moralni. Umstvene sposobnosti u njih razvite su malo slabo, a kod slaboga razvitka duševne djelatnosti putene su potrebe daleko pred duševnimi. Upotrebljuju li se obično sredstva, što pospješuju probav, to se prije dobe iztroše stidni organi i usiljeno jim djelovanje, a od tuda polieže: mnogoženstvo, haremi, mehkoputnost, iztočna razuzdanost, što prije dobe otrce organizam i oslabe sve mu djelovanje (impotentia), a da se onda djelovanje ovo podraži, hvataju driemljike i i drugih narkotičkih sredstava. Ova narkotična podraženja ukidaju na posliedku duhovnu i tjelesnu djelatnost, dovode prije dobe starost i apathiu.

Radi slaboga razvitka mišičnoga sustava nesposobni budu ljudi toploga podnebja za tjelesni rad i postojani trud, te ostanu lieni i ravnodušni. Iz ovoga slaže se koliko domaći i obćeniti toliko i gradjanski život obitavalaca tropičkoga podnebja. Bez duševnoga rada život

puteni, lienost i apathia, uzrokom su robstva i despotizma, štono u narodâ, naselivših se u podnebju toplom gospoduju u životu obiteljskom i gradjanskom.

Dodjenuo sam se toga psihologičnoga pitanja s toga, što je život čovječjega organizma spojen toli uzko s duševnim životom, da nije moguće razmatrati jih osebce; ali duševni život valja uzeti kano neki nutrnji faktor, koj uništiti može fizični život organizma, a ujedno čovjeka sposobnim čini, opirati se dojimanju naravi što ga okružuje, podvrći ju svojoj volji, podobriti i usavršiti organizam svoj, život svoj, radi poboljšavanja koga on upotrebljuje sve djelatelje zračišta: svjetlo, toplotu, zrak, vodene pare i munjivost te s njimi razpolaže po svojoj volji. Nu mogući taj nutrnji faktor, um čovječji, usuši se i iztroši pogubnim dojimanjem razkošne tropičke prirode; te uslied toga nalazi se čovjek u toplom podnebju na toli nizku stepenu duhovnoga razvitka, nahodi se malo ne u stanju divljem. Dapače Evropljani, preselivši se tamo, izgube oblagorodjenu svoju pasminu, pogorša jim se organizacija; a to pogoršavanje služiti može dokazom, da bi uz povoljnije uvjete imao se poboljšati organizam i oblagoroditi pasmina.

Bolesti toploga podnebja razvijaju se pod uplivom tih klimatičkih i mjestnih okolnostij, i razvitak im je uzko spojen s rečenimi izmjenami organizma, što no jih podnebje uvjetuje. A mogu se razdieliti u dvie gromade: a) na bolesti, kojim je uzrok u samom organizmu i b) na bolesti, koje s vanjskih dojmova postaju.

a) U svih podnebjih češće se razbole oni organi, kojih je djelatnost dojimanjem klimatičkih uvjeta usiljena. Ovo nam se kaže već tim, što se u svakoga čovjeka razbole (pokvare) češće osobito oni organi, koji po njegovu životu i radu više djeluju; tako će se oko češće razboljeti u onih ljudij, koji ga češće naprezati i napinjati moraju gledanjem. Usiljena djelatnost organa nije bolestno stanje, ali kad se djelatnost napreže, kad mu se napor poveća, i manji uzroci razviti mogu u njem bolesti i prevesti usiljenu djelatnost u djelatnost pathologičku. S toga paziti valja na napregu djelovanja kojega organa kano na stanje neko, iz koga se lahko i nevidice poroditi može bolest, tako da je težko označiti granicu medju njim i pravom bolesti.

Pod toplim nebom nahode se u takovoj prisiljenoj radinosti koža, jetra, organi stida i putena sfera živčanoga sistema. Ovi se zato organi ondje osobito štete bolestmi. S toga se u toplom podnebju često javljaju: 1) hude bolesti kože: a) guba b) hipertrophia kože (gutavost-Elephantiasis), c) mnogi osipi d) syphilis u toplom podnebju najvećma se drži kože; 2) upala jetara i druge kroničke bolesti te odrod svakojaki ovoga organa; 3) mlohavost orgâna stida (impotentia), glenotoci i druge mjestne bolesti tih organa. 4) Iz živčanih bolestij: a) zlohranost hrbteničnoga mozka, b) muka iza poroda i c) melanholia.

b) K bolestim, podvrženim vanjskomu dojimanju spadaju: 1) bolesti s velike žege sunčane: a) Crna sljepota (amaurosis) i upala očiju, osobito tako zvana misirska upala očiju, uslied žarke svjetlosti sunčane, b) sunčarica (upala mozka te izlievak krvi u mozak), gdje sunčani traci pravce na tjeme pripru, c) razdraženje kože (crven-ožeg i dr.) i upiranja sunčanih zraka na nju. 2) S izmjene toplote ob dan i ob noć postaju: a) vučac (osobito kod rana), b) upala pluća i c) srdobolja (kad se i drugi uzroci pridruže). 3) Sve bolesti, postajuće od blatnih izparivanja. U toplom podnebju, na velikoj vrućini, što prija gnjilenju, dojimanjem tropičkih sunčanih zraka i velike vlage, množ živinskih i bilinskih ostataka, kako u kalu, tako i na suhu, brzo gnjije, od toga postaje puno gnjilotne izpare, koja zrak okuži, (te štetno djeluje na sve stanovnike onih predjela, i radja pošastne bolesti. Ta izparivanja ponajveć poliežu iz blata, kojih je mnogo u tropičkom podnebju te se osobito razprostrane po obalah velikih rieka. Na ušćih tih rieka, naplovi organičkih ostataka, tvore jači delta (ostrv), često pokriven mongrovskom šumom; iz vlažnoga razžarenoga kopna tih delta gomilaju se silne gomile gnjilih i otrovnih pâra, koje pogubno djeluje na čovjeka. A ta izparivanja radjaju uz mjestne okolnosti harajuće bolesti pošastne Tako se radja na ušću rieke Nila, uz mjestne okolnosti, iztočna kuga. Na ušću Mississipa, bliže k polutniku, na poduljem bezvjetarju razvija se žutica i srodna s njom huda popustna groznica, te srdobolja. Na ušćih Gangesa, ležećih još bliže do polutnika i po močvarnih mu brinah razvija se indiska kolera. Te bolesti, držeći se neprestano kopna u toplom podnebju, kano bolesti endemičke, prelaze putem toplote i u druga podnebja. I tamo, gdje su uvjeti prijatni ostanku jim i razvitku, razprostiru se s karakterom prenosnih epidemija, odlikuju se uništujućom silom. U toplom podnebju pako, gdje djeluju kano endemije i endemički se razprostiru, pustoše te bolesti neprestano tamošnje naselbine, koje se osobito u predjelih polutničkih nemnože, već manje; tamo jih više pomire, nego li se radja, prem je ovih dobar broj, prema drugim klimatom. Motar (Bekerelj) kazuje, kako su na obali guinezkoj putnici našli od jednoga otca 200 djece. Jedino s ovakove plodovitosti moguće je ekvatorialnim naselbinam, boriti se s pogubnim dojimanjem podnebja i podkriepljivosti s mnogimi naselbinami iz drugih strana. A da je izparivanje uzrok tomu štetnomu djelovanju na čovjeka u tropičkom zračištu, koje ga okružava, jasno je dokazano tim, što se u visokih predjelih žarkoga podnebja nerazprostiru rečene bolesti;

radi toga, što se izpare gnjilotne podižu u zraku do neke visine a kuda one nedosižu, tamo jim nije sile. Tako u Kairskoj citadelli, sagradjenoj u znatnoj visini nikada nije kuge, premda ova u samom Kairu neprestano siže kopnom.

U ostalom nije snaga ovih izpara uviek jednaka; najjače su na polutniku, gdje je boljih uvjeta izparam; što dalje k stožerinama, to slabije su i to manje biva pogubno jim dojimanje.

4. Tiphus (pošalina) riedko se nalazi u toplom podnebju, ali što dalje od polovnika, prema gušćim naselbinam, sve to češće se pojavljuje i sve to jače. 5) Plućna sušica nalazi se u toplom podnebju, osobito na polutniku, puno redje nego li u drugih podnebjih i od onih, koji s nje obole, malo tko umire. Što dalje od polutnika k stožerinama, ta se bolest sve to većma stani i sve to pogubnije, a u studenom podnebju velik je s nje pomor. Gledom na takovo geografičko razprostranjenje ove bolesti i na to, što je se prijatno dojimlje toplo podnebje, mogli bi se okoristiti blagotvornim tim dojimanjem bolnici iz drugih podnebja preselivanjem. Nu što je Evropejaca, osobito stanovnika sjevernih, toplo jim je podnebje sasvim neprijatno: da bi se mogao u njem priviknuti Evropejac, u njegovom organizmu morale bi velike nastati promjene, koje proći nemogu bez silnoga narušenja zdravlja, a organizam sušicom i onako već oslabljeni, još je manje sposoban, podnesti takov prevrat i pravilno tomu dojimanju blatnih izpara, s kojim se evropejski naselac nemože boriti, svakako on žrtvom bude te ga nestane za jednu, najveć za tri godine. Od Evropejaca malo jih snosi dojimanje toploga podnebja, a oni, koji se priviknuti mogu, promiene se u svojoj organizaciji. Najbolji su tomu svjedoci evropske naselbine u toplom podnebju.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Umjetnost. Imali smo priliku ovih dana doći u atelier mladoga i darovitoga umjetnika, gospodina Quiquereza. Pokazao nam je g. umjetnik svoje najnovije, odista veliko djelo, koje dogotavlja. Predmet mu je uzet iz hrvatske povjesti, te predstavlja dolazak Hrvata k moru, a najpače onaj moment, kako Tuga, obkoljena od svoje braće, čini libaciju bogovom. Ideja je dobro zamišljena, osobe spretno grupirane, a u tekničke se potankosti upuštati nesmijemo, jer nije djelo dogotovljeno. Jedno nam je tuj spomenuti, da žalimo neizmjerno, što se još nije našo mecenat, koj bi tomu veledarovitomu mladiću podao sredstva, da podje u sviet i da se usavrši u onoj umjetnosti, za koju je žrtvovao svoju pravničku karieru i za koju je pripravan i nadalje sve žrtvovati. Ne popne li se taj umjetnik do one veličine, do koje se i najbolji popinju, neće biti njegova krivnja, nego krivnja njegove domovine, krivnja hrvatskoga naroda i hrvatske države. — Bože daj, te bi ovo njekoliko rieči pobudilo one, koji mogu, da podiče, podupiruć umjetnika, i sebe i narod, u kom žalibože s naše krivnje umjetnost još na ugaru leži.

Narodno kazalište. Iza dovršene kazalištne sezone uzeo je skladatelj i ravnatelj orkestra g. Zajc priredjivati svake nedjelje po koj koncert tom nakanom, da se čisti dohodak upotrebi za odista dobrotvorne svrhe. Već ota plemenita ideja mamila bi svagdje u kazalište ljude, koji bi rado slovili sa darežljivosti svoje i sa podupiranja znanosti i umjetnosti. Osim toga moramo iskreno izpovjedati da su programi koncerta sve to zanimiviji i da se pjevaju i takve pjesme do sad još nigdje nečuvene. Pored sve iznimno riedke marljivosti g. Zajca, pored najboljega i najtočnijega eksekutiranja sa strane pjevača i glasbenika ostaje kazalište ipak uvjek prazno. Čemu da pripišemo tu izvanrednu i upravo nedokučivu mlitavost obćinstva? Il zar se zbilja to pravednim razlogom može nazivati, ako je temperatura za njekoliko stepena se povisila. U Italiji nije odista toplota niža od naše, pa je ipak kazalište u takvih zgodah uviek puno, puncato. Daleko li još zaostasmo za onimi narodi, koji ćuteć šta je umjetnost, znadu odista istu cieniti, ne žaleć nikakvih žrtva!

Historija dubrovačke drame. G. Armin Pavić, koj si je već liepo ime steko na polju dramatičke kritike, predao je nedavno jugoslavenskoj akademiji svoj materijal o historiji dubrovačke drame. Pregledav akademija taj materijal mogla je lasno pristati na želju g. pisca, da ga podupre materijalno, te mu tim mogućnim učini putovanje u Dubrovnik, da popuni ondje svoju historiju takvimi djeli, koji se jedino u Dubrovniku nalaze. Bilježimo radostnim srdcem taj plemeniti korak naše akademije i osvjedočeni smo, da će njezina žrtvica uroditi bogatim plodom za našu književnost.

Književne vjesti. Grof Witold Dunin Borkovski napisao novu veselu igru u pet čina; „Stosunki rodzinne“ (Obiteljski odnošaji), koja izilazi u Dzienniku literackiem. — A. Kaminska izdala tiskom svoju veselu igru: „próżność ukarana“ (Kažnjena lienost) u dva čina. — Daroviti dramatik grof Koziebrodski dovršio novu veselu igru u jednom činu: „Po slubie“ (Poslie svatbe) koju izdaje u listku „Kraja“. Te viesti bilježimo iz dva uzroka. Ponajprije, da vide naši čitatelji kako se u Poljskoj i višja aristokracija bavi književnosti, a zatim da se odbor narodnoga nam kazališta osvrne kadkad i na slavensku dramatiku, koja se svakim danom sve to ljepše razvija, te bi u njoj našao mnogu i mnogu dramu, koju bi naše obćinstvo najvećim zadovoljstvom slušalo.

— U Moskvi izlazi pod uredničtvom M. Erlangera „Muzikalnij viestnik“ u mjesečnih svez-

cih za 8 rub. 80 kop. na godinu. U svakom svezku imade jedan arak texta o muzikalnih pitanjih i do 9 komada nota za glasovir i pjevanje. U prvih šest svezcih izadjoše 30 komada za glasovir, 10 komada za pjevanje i 9 plesova, ukupno 49 komada. Cielj je ovomu listu — kako veli uredničtvo — upoznati obćinstvo rusko s novimi plodovi tako ruskih kako i inostranih skladatelja. Ne bi li dobro bilo, da taj list dolazi u krugove naših skladatelja i prijatelja ove umjetnosti, pa da se oni upoznadu s glasbom i pjevanjem naše sjeverne braće i obratno?

Statika poljskih spisateljica i umjetnica. Dr. Majer, predsjednik učenoga družtva krakovskoga pobrojio je spisateljice i umjetnice poljske. Njegovo iztraživanje siže do četrnajstoga stoljeća i svršuje se godinom 1857. Za oto doba bilo je 37 slikarica poljskih, a glasbi posvetilo se 160 Poljakinja. U literaturi spominju 333 imena ženskih, od kojih pripada 227 sadašnjemu vieku. Prevoditeljica iz tudjih jezika bilo je 70, pjesnica 85, pisateljica romana i pripovjedaka 56, pedagogičkih spisateljica 39, spisateljica životopisa i znamenitosti 18, spisateljica pobožnih knjiga 16, spisateljica putopisa 14, spisateljica technologičke struke 9, spisateljica satira i kritika 7, spisateljica drame 6, političkih spisateljica 5, filozofičkih 3. — Ne bi li se i u nas našo čovjek, koj bi htio pobrojiti naše umjetnice i književnice? Za cielo ima ih više nego l' bi se itko od nas nadao. A ima ih mnogo i od velika glasa, osobito iz starijega doba n. p. Flora Cucerijeva.

Odgovori uredničtva.

Velečastnomu g. I. B. u Makarskoj. Veseli nas, što Vas je pjesma našega slavnoga I. T. pobudila na pjevanje. Mi ćemo i Vašu, punu plemenitih misli, drágovoljno u „Vienac" saviti. Nadamo se, da smo u Vami stekli pomagaća i prijatelja, koj će nam narodnu knjigu i po onih krajevih širiti. Samo tako možemo napredovati i jediniti se.

G. —a. Nemožemo Vas sliediti na Heineovo polje. — Original bi imao biti sbijeniji i gladji. Šaljite ih više.

G. M. T. u Djakovu. Vaše djelce pokazuje dobru volju. Prionite uz uzore u toj struci. Mukom i naukom teče se slava.

G. Nebojši Hrvatu u G. Ne stidite se svoje pjesničke odluke. Mi mislimo da je ona dobra, samo se nebi trebali nagliti. Ideje nisu Vam se još sasvim razjasnile, po tom strada i forma. I sami pravo velite, da treba vremena k tomu.

Poziv na predplatu.

Ovim se brojem svršuje prva polovica, a početkom srpnja nastupa „Viencu" druga polovica drugoga tečaja i otvara se nova predplata na ovaj hrvatski zabavno-poučni list.

Izlazit će „Vienac" i nadalje svakoga tjedna u dosadašnjem vidu s odabranim sadržajem i uz dosadašnju cienu:

na godinu za domaće 6 for.; za vanjske 7 for.
na pô godine za domaće 3 for., za vanjske 3 for. 50 nov.
na tri mjeseca za domaće 1 for. 50 nov., za vanjske 1 for. 75 nov.

Molimo učtivo svakoga rodoljuba u interesu narodnoga napredka i slave, da nastoji ovomu listu pribaviti što više predplatnika; predplata neka se šalje „administraciji Vienca" knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Komu je koncem prve polovice izminula predplata, kao što mu je naznačeno na adresi, molimo da je čim prije obnovi, jer bismo inače prisiljeni bili, šiljanje lista obustaviti. Isto tako molimo uljudno onu p. n. gg. predplatnike, koji su nam prvi put premalenu predplatu poslali, da izvole kod novoga plaćanja i ostatak za predjašnji rok prenumeracije podmiriti.

Matica ilirska ne štedi nikakova troška, da ovaj list digne do visine najboljih te ruke evropejskih listova. Do odziva hrv. naroda stoji, hoće li se moći taj časopis stalno održati uprkos velikim žrtvam, koje Matice na nj ulaže. I zato neka je još jedan put „Vienac" usrdno preporučen štovanomu obćinstvu.

☞ Ovomu je broju priložen za sve predbrojnike kao i članove Matice ilirske napjev g. skladatelja I. Zajca na pjesmu „Mornarska". Ovaj se napjev prodaje i na pose u ovdašnjih knjižarah po 25 novč. komad.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

MORNARSKA

Spjevao I. T.

Glasbu složio

IVAN pl. ZAJC.

Op. 291.

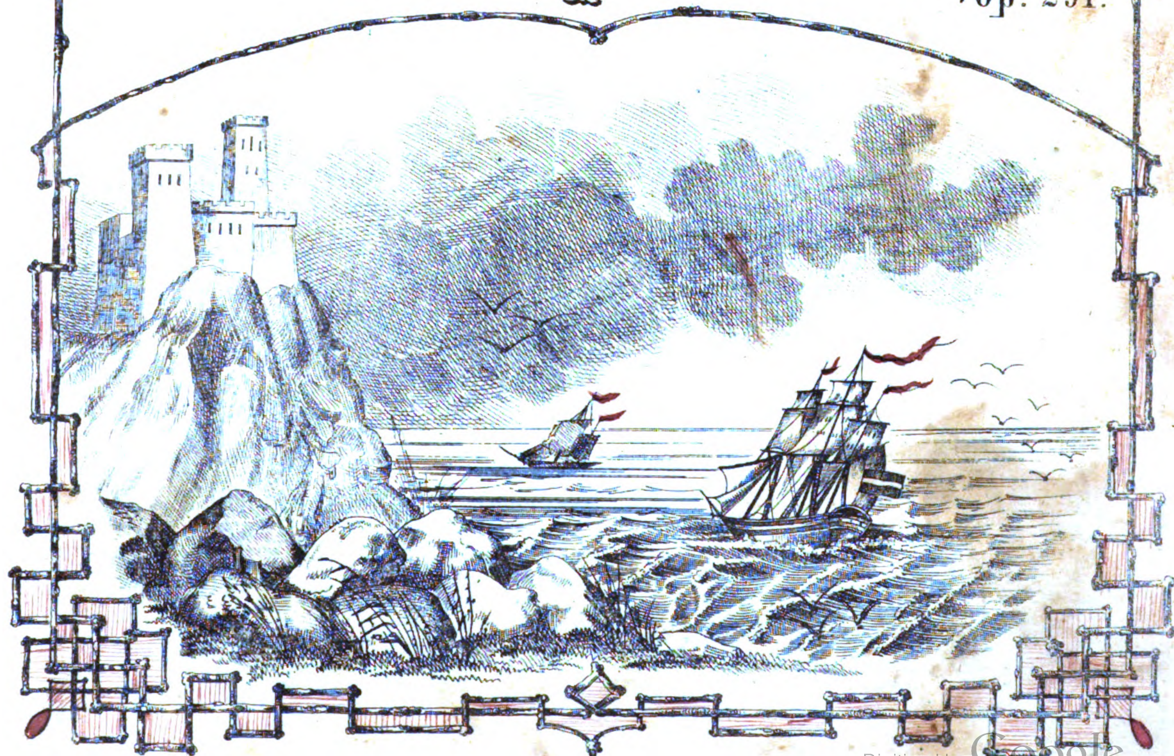

Nakladom Matice ilirske. Zagreb 1870. Tiskom Drag. Albrechta.

Prilog br. 26 Vienca.

Mornarska.

Spjevao I. T.

Ivan pl. Zajc. Op. 291.

Allegretto.

Glas

Glasovir

p

De---sni vjetar eto du-----

nu, od---motajmo biela je------dra, od---tisnimo ladju

pu------nu, na- de nam su puna nje-------dra:

Na po--laz---ku to-----me S Bogom mi---li

mfo

do--------me! Oje, oh! Oje, oh! Oje, oh! Tko nam mio,

p

Brillante

mfo

zdrav nam stoj, dok se k svomu dok se k svomu vrati svoj! dok se k svomu

f

mfo Brillante

dok se k svomu vrati svoj!

f

fz

MORNARSKA.

Spjevao I. T.

Pesni vjetar eto dunu,
Odmotajmo biela jedra.
Odtisnimo ladju punu,
Nade nam su puna njedra:
Na polazku tome
S Bogom mili dome!
Tko nam mio, zdrav nam stoj,
Dok se k svomu vrati svoj!

Pučina je ta široka,
Uz nju nam se šire njedra,
Ljudine smo svi od oka
Hrabra srca, čela vedra;
Daleka je poći,
Bog će nam pomoći!
Vjera jači našu ćud,
Sinje more, vjerno bud!

Vjetar duva s punih usta
I nadima jedra biela,
Ladja leti, leti pusta,
Ko s tetive brza striela!
More se lelija,
Mornar šalu sbija,
I popieva, brajko moj,
Veselmo se oje, oj!

Vjetar stane, val se sleže,
Tad mornari jedra skinu.
Do vesala vitih bježe,
Nije stajat uz tišinu:
Veslaj, veslaj druže,
Dok ti sile služe,
U dalek je plovit kraj,
Naprednikov viek je taj!

Na noge se! eto bure,
Vihor mota, muti more,
Nebesa se ljuto tmure,
Val se diže poput gore.
Kroz mrak ciknu glasi:
Šèni krmom, spasi!
Tuj nevalja smetnja, strah,
Hrvat ladjom krmit zna!

Sinje more — naše polje,
Naše polje i borište,
Kano more burne volje
Hrvat tuda sreću ište,
Kud nam more puče,
Tud nas srce vuče,
I kud dalje dodje brod,
To nam draži dom i rod!

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 27. U Zagrebu dne 2. srpnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Mornarska.*

Spjevao izpod Biokove Kan. Josip Bezić.

Okolicom jučer buknu,
Pa zavlada, zla godina . . . —
Danas vihar već umuknu,
Val utiša i pučina. —
Meni, prije noći,
Red je brodom poći! —
Uz to, Ljubo, cviete moj,
Naše Zlato domu goj.

Njeguj mi ga i celivaj,
Božjim strahom duh mu vrieži,
U srce mu mliekom slivaj
Vjeru čistu, da zlo bježi . . .
Diži mu ručice
Spram slici Djevice:
Nek se nježno moli njoj,
Za svog ćaćka, za dom svoj.

Uz kolievku pjesni bile:
Brod, kormilo, vesla, jedra . . . —
Slavna poviest braće mile,
Razgovor mu tvoj, uz njedra
Junaštvom ga bavi,
Kim se Hrvat slavi,
Neće iskat lien pokoj,
No viteški trud i znoj.

Na daleko, Draga, jedrim,
I obijam stražnje žale;
Sukobit ću čelom vedrim
Biesna mora burne vale:
Viešto Hrvat znade
Gorke svladat jade!
Tad ću rado ja u svoj,
Kô pčelica, svrnut roj.

Za mene se tim ne brini;
Niti plàčem ruši lica;
Zrakom, kad se nad brod vini,
Slat ću jato lastavica,
Jutrom, kroz žubore,
Da te razgovore! . . .
Al kon Zlata ti nastoj,
Ka' uz rodni perivoj.

Često noćcom na kormilu
Tiho more gledeć doli,
Gledeć, bliedu u svietlilu,
Kad se mjesec sgar pomoli,
Gledeć sjajne zvîzde,
Te nebeske gizde:
K tebi, k Zlatu, ah! ne dvoj,
Uzdisat će Milan tvoj.

I oluja kad zahuče,
Grom daleče kad zatutnji,
Kad valovi s' dna zabuče,
Ne puštaj se kobnoj slutnji;
Već hitro se skoči,
S' Zlatom k nebu oči . . .
S njim usklikni: Bože, oj!
Ćaćka i dom spasi moj.

Dan za danom . . . srećna zora
Zagledat će jedra biela,
Gdje put našeg lete dvora,
Noseć vojna tvog vesela;
Iznesi mu Zlato,
Odgojeno na to,
Da za vjeru, za dom svoj,
Zna na muke i na boj.

* Eto opet jedne „Mornarske“ iz Makarske u Dalmaciji, najbolji dokaz, kako je naš slavni I. T. pogodio živu želju sokolskih pomoraca. Tuže nam se, da je naša mornarica, zanesena za pjevanjem, prisiljena često pjevati pjesme tudjim jezikom nasnovane i tudjom glasbom začinjene. Rado savijamo zato u Vienac i taj plemeniti cvietak, nebi li i on zamienio mnogu tudjinku, koja se samo po nepravdi našim junačkim Primorjem širi. *Uredničtvo.*

Pauna Solovska.

Novela. Napisala ju bar. Šarlota Graveu.

Na hrvatski preveo Gj. Š. B—čki.

(Dalje.)

Bilo u pismu, koje joj po svoj prilici toliko jada zadavaše, ovako pisano:

Mila gospodično!

„Nebojte se, da ću Vas i opet mučiti svojimi ponudami, koje Vam toliko dosadiše — nu dopustite mi, da Vas upitam, zašto ste moju ponudu tako navalice i bez svakoga daljnjega ufanja odbila, gdje me ipak prvašnje naše prijateljsko druženje mogaše uvjeriti, da sam srdašcu Vašemu omilio? Ljubezna gospodično! Istina je, da bih Vam po svojih godinah, a i po svom izkustvu mogao otcem biti, pa zato proseć ruku Vašu, nisam mislio, da bi Vaše mladjahno srce prama meni, mnogo starijemu, živahnom vatrom uzplamtiti moglo, nego sam jedino gledao na to, kako mi bijaste dobra i ljubezniva, i usudih se povjerovati, da bi si možebiti — kako Vas razboritu poznam — zaželjela, da sreću svoju dielite s mužem, ne više mladim, ali zato Vas nada sve ljubećim! Trebam pouzdanu odgojiteljicu za svoju podjecu, koju kano rodjenu ljubim, te nebih rado, da mi ju najmljenica odgojiva; želim si u kuću dovesti ženu, koja bi takodjer moje već odavna prazno srce izpunila, jer sam jedanput samo u svom životu ljubio, a s pokojnom se suprugom jedino za volju rodbine oženio.

Ako se je dakle moje 45godišnje srce sada istom u svoje naravno pravo postavilo, nisam toliko mario, da ću smiešnim postati, koliko sam se bojao, da bi me nada prevariti mogla — pa evo bojazan mi se izpuni!!

Odbila ste moju ruku — a razloga nenavedoste nikakova; ovim dakle pisamcem prosim Vas, gospodično, kažite mi iskreno i otvoreno, je li Vas moja starost odbija, ili Vam je moja osoba nepovoljna, il je što drugo krivo, čemu se ja domisliti nemogu? — Možebiti — ah oprostite slabomu mojemu srcu — možebiti bi se dalo sve to poravnati, možebiti bi ipak — — —

Nu što se varam, što si pobudjujem ufanje, koga se jur na čelu ovoga lista odrekoh? Bila medjutim zadnja Vaša odluka meni povoljna ili nebila, dopustite da Vas uvjerim, kako se u svakoj okolnosti i u svako vrieme možete pouzdano osloniti na pravo te istinsko prijateljstvo onoga, koj vas štuje i ljubi.

Otto grof V . . .

Uze Pauna i po drugi put čitati, te ju plemenito pismo morade duboko dirnuti, jer na jednom skoči iz naslonjača, te hodajuć sobom, stade rukama lamati i tužno progovarati: „O moj Bože! O moj Bože! nesmijem, ah nemogu! — Kako ga jako cienim — i kako bi uz njega presretna bila — nesmijem ipak, nemogu ipak ponude njegove primiti!“

„Nesretna, prokleta tajna — nastavi kroz plač — koja me sili, te moram šutjeti i sama se svega odreći! — Pa još da bi ju bar komu saobćiti smjela! — Ta mogu li mu reći, što me tišti? Smijem li? — Bi li on toliko veledušan bio, da mi onda ruku svoju pruži — da me podigne k sebi — mene nesretnicu, tudjom krivnjom osramoćenu! Ne, ne! meni neima izbora! Šutjeti moram i svega se odreći, odreći se svake sreće u životu, to mi je gorki i užasni udes dosudio!

I zadnja riečca utopi se u britkih suzah, koje potekoše ljepoti djevojci niz bliede obraze, a srce joj stisnu težka tuga, da je od nje sva zadrhtala. „Hoće, da mu odgovorim“ — nastavi opet — „traži, da mu uzroke navedem; — dužna sam to učiniti, ali što da rečem? — gdje da nadjem razlog, koj bi ga zadovoljiti mogao? — Marijo, Marijo! kako si me nesretnom učinila!! — Aleksandru! Marijo! Bog vam prostio sve, što za vas nekriva trpim!“

Iznemogla baci se jadna djevojka u naslonjač, te pusti mah obilnim svojim suzam i ostade tako plačuć do jutra — a onda otvori širom prozor, da si okupa i okriepi suzne oči i goruće od boli čelo u svježem hladu mlada jutra.

Iz obližnjega šetališta i prekrasnoga bankirova djulistana dahnu preugodan miomiris prama njoj i ona zaroniv u divnu ljepotu prirode i u još divniju ljepotu onoga, koj je narav toli krasnu sazdao, utješi se i u njezino se bolno srce povrati opet blagi mir; jer se spokojena pokorila svomu gorkomu udesu.

„Odgovorit ću mu“, šaptaše samoj sebi, „i kazati mu, što osjećam, odkriti mu, koliko to smijem, da nebude reći, kako da sam ga poradi toga odbila, što je mnogo stariji od mene.

Tako ojačena pristupi Pauna k svomu pisaćemu stolu i stade pisati:

„Čestiti i plemeniti grofe!

Poslje težke samo nutarnje borbe mogoh se u toliko ohrabriti, da Vam na ljubezno Vaše pismo odgovorim, koliko mi to nesretne moje okolnosti dopuštaju.

Gospodine grofe! nemogu i nesmijem primiti čestite vaše ponude — kolikogdj me s toga srce boljelo — nemogu i nesmijem, a uzrok tomu, što se odričem neizgovorne sreće, koja bi me s gorkim udesom mojim posve izmiriti mogla, uzrok je tomu, sveta neka dužnost,

koja mi je nametnuta, te joj se izvinuti ne mogu, niti smijem.

Budite dakle tvrdo uvjereni, da nebude težke ote dužnosti, primila bih sa zahvalnim i veselim srcem častnu ponudu, kojom me plemenita Vaša dobrota udostojala, a budite takodjer uvjereni, da mi je srce prosto i da me nikakovo drugo nagnuće neprieči, te nebih vaše ponude primiti mogla. Da smijem činiti, što bi htjela, to bi me sreća, da odgajam i da majku,em Vašoj dječici, da držim vriednu Vašu kuću i da budem vjernom suprugom najboljemu i najplemenitijemu mužu, to bi me — vjerujte mi — sreća ova obilno za sve ove težke jade nagradila, što jih nekriva sbog pometnje strašnih okolnosti i užasnih dogodjaja pretrpiti moradoh.

Neka Vam doskora sretniji izbor svaku uspomenu na ove neugodne časove izbriše, što jih radi mene, ali — kunem Vam se — bez moje krivnje doživiste, a smijem li, to bih Vas liepo uprosila, neuztegnite mi nikad svoga prijateljstva, kojim me dosele počastiti izvoljiste.

Više nemogu, a više i nesmijem reći. Primite duboko počitanje od svoje najodanije

Paune Solovske."

Stupiv Pauna poslje nekoliko sati u sobu, gdje milostiva gospodja doručkovati običavaše, bijaše već pismo u rukuh gjeneralovih.

Milostiva ju gospodja primi kiselim obrazom, iz koga je izčeznula lažljiva ona krinka blagosti, koju navadno sa salonskom toaletom navući znaše.

„Milostivoj" laskaše veoma, što je obće štovani i ugledni gjeneral i grof, za kojim mnoge gospodje od najtanje i najčistije aristokratske krvi mal da nesmagnuše, htjeo da si baš iz njezine kuće suprugu uzme — i nemogaše zadosta procieniti sreće svoje družice, koju malo da ludom neproglasi, čuvši od svoga supruga, da je gjenerala odbila, i time ga vrlo razžalostila. — Zato si takodjer preduze, da će ludu — kako ona mišljaše — k pameti dozvati, te namrgodi svoje inače blunasto lice, nebi li po tom rieči njezine više težale.

Nu zapaziv Paunino bliedo i bolno lišce i vidiv, kako se jadnica sili, da bude mirnom i spokojnom, probudi se u židovki bolje čustvo, koja prem inače slaboumna i s golema bogatstva ohola, bijaše ipak dobroćudna, te nebi ni muhe uvriedila, da ju bolnu vidi.

„No, angjelu moj, hajde da govorimo o stvari, koja me toliko zanima", poče napokon milostiva, pošto bi više puti bila zalud pokušala, da joj Pauna dragovoljno taj dogodjaj razjasni. „Kažite mi, što ste ipak mislila, kadno ste ponudu gjeneralovu odbila? Mislite li, da vam grofovi, gjenerali i ekscelence na vrbi rastu, te da si jih po volji ubrati možete?"

„Molim pokorno" prekinu ju Pauna prosećim glasom.

„Da, što još ne. Valjda nećete zahtievati, da šutim, gdje se moja kuća toli duboko vriedja", uzžesti se milostiva.

„Vaša kuća da je uvriedjena? — toga ja nepojmim", odvrati joj začudjena Pauna.

„Jest, uvriedjena i odmah ću vam to razjasniti. Gjeneral je odabrao vas, moju družicu, koju si opet ja izmedju mnogih, što mi se nudiše, odabrah. Neću baš reći, da ga nije i vaša spoljašnost ponešto primamila, ali glavno je, što poznaje vaš duh, vaše liepe talente, koje sam ja prva ocienila i radi njih vas u kuću, u svoju neposrednu blizinu uzela. Radi toga nudi vam on svoje ime, svoje bogatstvo, hoće da vas presvietlom gospodjom učini, predpostavlja vas sebi ravnim kneginjam i groficam, i hoće da vas nada sve uzvisi, jerbo ste u kući njegova prijatelja, bogatoga i odličnoga bankira G . . . a; pa vi mu ponudu odbijate — činite nas smiešnimi pred cielim gradom! Je li to pametno?"

„Da bih ja znala", odvrati Pauna, uvriedjena time, što se novčarica toliko precienjiva, „da me je grof samo radi toga odabrao —"

„Radi toga, baš radi toga", pade joj u rieč milostiva, vičuć onim poznatim glasom, koj je njezinomu starovjetnomu porieklu prirodjen, „pa što vam to nije dosta? Ta za Boga, što si umišljate? Ta možete evo presvietlom gospodjom postati, možete željni ideal tolikih otmenih i bogatih gospoja postići, a to vam je sve premalo. Bog budi s vami! — Da je mene odabrao, dok jošte djevovah, bila bi, duše mi, pustila bankira — a ja bijah ipak bogata, vrlo bogata i liepa, ljepša od vas, cvala sam bo kano ruža jerikonska, kako me moj otac Icig Šmuel Hirš, ili htjedoh reći Izidor Serafin Heršfeld, nazivati običavaše, a nisam bila blieda kano lier, ko što ste vi. Pa što rekoste: samo radi toga? Mislite li, da nije nikakova čast, nikakova odlika, biti u kući bankira G—a, drugovati njegovoj supruzi?" — Dà, radi toga — baš radi toga!" uze „milostiva" svedj žešće i žešće svoju uvriedjenu čast braniti.

„Nemojte, milostiva, nemojte se toliko ljutiti, nisam ja tako zlo mislila, kako vam se čini", htjede Pauna ljutitu gospodju umiriti, a liepa joj se ustašca nabraše u lagani smieh, nepazeć na težku bol, od koje joj se srce razpadaše, tako joj se smiešnom pričini bogata židovka u svojoj žestokoj filipiki.

„Meni se ništa nečini", nastavi gospodja još svejednako ljutita, što mislim, to kod mene i jest; negradim se mudrom, ali ni nečinim takvih ludorija, ko što vi moj angjelu, oprostit ćete mi, što tako otvoreno govorim. A sada vam velim: netrpim toga, da gjenerala vriedjate, dok ste u mojoj kući, s toga ćete se odlučiti —

„Da vašu kuću ostavim", progovori Pauna ustajuć sa svoga mjesta. „Imate pravo to zahtievati, a meni se je pokoriti."

*

„Ne“, izdere se židovka, i stade debelima svojima rukama, obloženima težkimi zlatnimi narukvicami mahati, kano da se pomamila — „ne, netražim, da moju kuću ostavite, nego pamet u glavu, pa podjite za gjenerala; a ja znadem već, kako ću se za svatbu odjeti, da vas nebudem sramotila“.

„Toga nemogu“, odvrati Pauna ozbiljno, „kako bih godj željela, da vašu, a čemu da tajim i svoju vruću želju izpunim — nemogu; jer me prieči težki zavjet.“

„Zar ste tako stroga katolikinja? pitaše židovka.

„To me neprieči, zavjet je moj posve drugačiji.“

„Dakle ste jur zaljubljena?“

„Ni to ne. Oh, nemojte me mučiti! Tajne vam nesmijem odkriti, jerbo nije samo moja tajna.“

To je za žensku narav previše bilo. Ima blizu nje tajna neka, po svoj prilici zanimiva tajna, a ona da stoji na vrelu, kano Tantal pod plodnim drvetom, pa da ipak od tajne ništa nesrkne? — To će jedva njezina prirodjena znaličnost podnieti.

Žene se smatraju u obće za vrlo znalične i ljubopitne, pa to mnoge, osobito slaboumnije i zbilja jesu; nu ponajbolje može se ova kriepost pripisati svim potomkom Izrajeljevim, a još više njegovim potomkinjam, pa zato se i u gospodje Rebeke ili kako ju suprug nazivaše: „Rožalije“ silno probudi taj usadjeni duh, pa se već i primaknula siroti djevojci, da na nju juriše — kadno stupi u sobu službenik, javljajuć: „Njegova presvietlost gospodin gjeneral grof V. moli za čest —“

„Da s menom tako rano govori?“ — viknu gospodja, skočiv sa sjedala — „Bože moj — što ga tako rano k meni nosi — još nisam ni opravljena, kako ću ga ovakva dočekati?“

„Gospodin grof želi s gospodičnom govoriti,“ dojavi sluga čudnim nekim posmjehom.

„Tako?“ zategnu gospodja, nakriviv zlovoljno glavu, s koje se prosu gusta crna kosa, privezana u veliku kitu ružičastom vrpcom i smješeć se, reć bi posprdno prodje prama vratam svoje ložnice, rekav kraljevskom grandesom službeniku:

„Gospodin grof može unići. Recite mu Roberto, kako mi je žao, što ga nemogu glavom dočekati, jošte sam, kako vidite, u prevelikom negligé-u, kasnije mogla bi s njime govoriti.“

„Kazat ću“, odpovrnu sluga i žmirnu lukavim pogledom na svoju gospodaricu, poznavajuć dobro njezine slabosti.

„A vi budite sada pametna i uredite s njime stvar kako će ponajbolje biti za uvriedjenu čast moje kuće“ prišaptnu brzo drhćućoj djevojci.

Pauna mahnu i nehotice glavom, da se samo izbavi dosada, a gospodja ode žaleć, što mora otići a nevidjeti, što će se sbivati, nu u toj žalosti izbavi ju sretna misao, da se i kroz ključanicu dade gdješto čuti i vidjeti.

General unidje.

II.

Pauna nehtjede k objedu doći, izgovarajuć se, da ju glava boli, s čega se milostiva tako uzlovolji, da je ne samo nemilostna, nego upravo i nesnosna bila, što je morala baš danas, kadno se slučajno veliko družtvo kod nje sakupilo, bez svoje družice biti, i što se njezinimi sjajnimi darovi kititi nemogla.

U to prišulja se u salon Roberto i prišaptnu milostivoj, da je upravo taj čas gjeneral grof V . . ., vodeć za ruku svoju šestgodišnju kćerku Almu u sobu družičinu uljezao, da ga ona prijavivšega se nehtjede primiti, ali joj gjeneral poručio, da se nemože dati odbiti i na to k njojzi unišao.

Biedne mi gospodje! strašne li je muke trpjela, uljudnost bo zahtievaše od nje kano kuće gazdarice, da neide iz družtva, nego da dočekuje gostove, da se svakomu ljubezno nasmješkuje i da sa svakim, bio joj niti vruć niti hladan, o neznatnih stvari govori, dočim ju znaličnost toliko mučila, da bi bila drage volje najljepši par svojih naušnica žrtvovala, samo da može saznati, što se gore u sobi bliede njezine družice sbiva. — Nemirna i nestrpljiva stade se amo tamo u naslonjaču vrcati, te je napokon i njezinomu suprugu u oči udarilo, koj bi inače sve na svietu prije zapazio, nego to, da Rebeku njegovu štogodj uznemiruje.

„Nije li ti možda zlo, Rožalija?“ zapita gospodin G—r sladkim i brižnim glasom. „Što ti je, što si tako nemirna, tako —“

I upravo htjede ona da se bolješću izgovori i da se tim tobožnjim izgovorom nekako iz salona izmakne, pa onda ma i za kratak samo čas pred ključanicu postavi, kadno se najednom oba krila velikih vrata širom raztvoriše, a na ulazu se pokaza gjeneral o desnoj ruci vodeć bliedu družicu, a lievom držeć maleno prekrasno djevojče, ter unišav u dvoranu pozdravi uljudno se podignuvše družtvo i nepazeć, što ga svi čudnim pogledom motrahu, uze ovako govoriti: „Moja gospodo i gospodje slavne! Imadem čest da vam gospodičnu Paunu Solovsku kano svoju ljubeznu zaručnicu predstavim. Za četiri tjedna bit ćete gospodine bankiru skupa sa gospodjom moj, svat i pirovati s menom na mojem dobru Vrbovcu!“

Svi zaniemiše od čuda, ali za čas odrieše se opet jezici i sa svih strana obsipahu sretne zaručnike nebrojenimi čestitkami.

Ali nitko se više nije čudio, a i nitko nije bio sretniji od milostive gospodje, koja se skoro bila grofu u naručaj bacila, da ga tako o visokoj svojoj zadovoljnosti uvjeri. Što se je u sobi Pauninoj dogadjalo? Kojimi ju je razlozi grof predobio i svladao? To nemogaše ni živa duša saznati, nitko bo nije vidio, kako je grof vratio

Pauni nekakav kobni svežanj pisamâ do malene Alme, a ona nije razumjela, što njezin ljubljeni ćaćko — pravoga se otca djetešce više nesjećaše — liepoj bliedoj gospodji govori, samo je čula, kako ju prosi i zaklinje, neka bi mu suprugom bila, i kako joj se zavjerava, da neće nikad nikomu kazati, što je našao u pismih, koja joj evo vraća i koja pisma štovanje i ljubav njegovu prama njojzi još hiljadu puti povećaše. — Zatim vidje mala, kako je Pauna grofu na grudi pala, te čù, kako si oboje mnoga sladka imešca izmjenjivahu, a napokon nadje se na srcu liepe bliede gospodjice i slušaše njezine ljubke rieči: „Dà, ljubit ću te, milovat ću te i nježnu ti majku nadomjestiti, koliko najbolje mogu“. Vidje takodjer mala, kako se grof u svojoj sreći i u svom veselju pomladio i kako je takodjer na bliedom obrazu Pauninom procvala ruža ljepše srećice te napokon bila svjedokom sliedećih grofovih rieči: „Pauno, zlato moje preljubljeno, najplemenitiji stvoru na toj zemlji! spoznao sam tvoju vriednost, pa hoću da te nosim u srcu, na svojih rukuh, nebi li ti užasni i gorki udes osladio. Bog jim prostio, koji toli težko proti tebi sagriešiše! Nu sada podji milovanje moje sa mnom — sviet mora još danaske znati, da je grof V... najsretniji čovjek u prostolnici“. I uze malenu za ruku, a zaručnicu pod ruku, te jih odvede u dvoranu.

Prije nego se grof te večeri razstao zaprosi „milostivu“ neka bi zaručnicu njegovu svake dužnosti riešila i dopustila, da može sa svašću i sa dječicom poći na njegovo imanje, gdje bi se po njezinoj volji sve na novo urediti imalo, pa je s toga potrebno, da i ona tamo bude.

„Milostiva“, prem inače slaboumna, domisli se ipak, da je to puki izgovor, kojim si grof svoju zaručnicu iz službe u bankirovoj kući izbaviti hoće i to ju malko uvriedi, nu kako bijaše poštena i dobroćudna, uvidi ipak, da je grofova prošnja delikatna i posve pravedna.

Opetovanim pozivom k svatbi bude opet sve izravnano i grof se razstade s njome u najljepšem miru.

Pir bude četiri tjedna kasnije najvećim sjajem i slavljem obavljen, a supruga bogatoga bankira G—ra nadkrili sve gospodje, dapače istu mladu groficu, bogatom toaletom, sjajnimi brilanti, biseri i dragim kamenjem.

(Dalje sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XIV.

Kad me ostavilo
Moje zlato prvo,
Mučno sam i težko
Težku bolu shrvo.

I dokončah stalno
Izza mùke duge
Samotovat odtad
I neljubit druge.

Al mi reče vila:
„Zašto danke gubiš,
Čemu ti je srce,
Već da opet ljubiš?

Pjevati se neda
Usrjed pusta dvora,
A sve, što je liepo,
Pjesnik ljubit mora!“

Kad je štogodj mudro,
Pristajem uzà to,
S toga pjesme radi
Nadjem drugo zlato.

I ljubim ga vjerno,
Vjerno — svako doba,
A nevjeru kunem
I klet ću do groba.

XV.

Divno odjevena
I svetak i petak
Zadieva si draga
Za njedarca cvietak.

Toga mi se cvietka
Svejednako hoće,
S njega mi se oko
Neda od dragòće,

Ruka mi se trza,
Hoće, da ga sgrabi,
A od cvieta toga
Neznam ni sam šta bi?

Zašto mi ga, bogo,
Neda draga sama?
Zar je cvietak krasni
Ključić toga hrama?

Zar je zapis* kakvi
Ta kitica mala?
Zar bi uz nju namah
I dušu mi dala?

Bilo, što mu drago,
Draga cvietka neda,
Uzalud ga pjesnik
Izpjevat si gleda.

* Talisman.

Mėran.

Dnevnik mlade bolestnice. Iz „Revue des deux mondes“

Preveo A. Pavić.

(Dalje.)

Devetnaestoga.

Samo da mi ne pane pero, tako se jošte tresem. Je li istina, da mi je taj nesretni ludjak tako govorio, da me je gledao očima, s kojih me strah spopadao?

Znajući da ne ću Morika naći u Vasermauru, uputih se mekanički prema mostu. Ne znam već o čem razmišljah, kada se najednom onaj Poljak stvorio pred menom, kao da je iz zemlje niknuo, i spopao me za ruku. Tako se ustraših, da niesam bila u stanju ni zaviknuti; gledah u nj sva protrnula, a činilo se kao da ni on ne mogaše izustiti rieči. Nu ipak doskora poče, najprije zlo njemački, za tiem franceski, ispričavati se skrajnom spretnošću radi svoga prijašnjega ponašanja: bijaše to navala boli i ljubomorstva, koja ga učinila bezsviestna, te je evo spreman odsjeći si ruku, kojom je moju uzdu bio primio, ako bi me to moglo ublažiti. Uzaludo mu se hotjah oteti, dok mi tako govoraše. Gledah na sve strane: nigdje živoga stvora! Napokon se ipak osokolih i srditost me svlada; pošlo mi za rukom istrći mu se, i zapitah ga, kako se usudjuje tako s menom nepoznatom govoriti. On mučaše jedno vrieme, tielo mu se grčevito treslo, a na to . . . nu zaboravila sam što mi reče, hoću da zaboravim. Slušah ga kao da kojoj drugoj govori a ne meni. Jedino me njegove prietnje Moriku ustrašiše, ne bi li mu mogao taj ludjak naškoditi. Ne znam već šta mu odvratih, nu silno ga se kosnulo, jer mi, skinuvši kapu, reče sladkim glasom a poniknutim očima: oprostite, gospodjo, izgubio sam pamet. — Duboko mi se pokloni, i sidje niz stazu, na kojoj mogah daleko pratiti očima njegov tamni stas usred vrbâ.

Sažalost je moja jača od priezira. Je li moguće da umiruća čovjeka osvajaju prema umirući druga osjećanja nego tuga?

Njegova je pamet bez dvojbe smućena. Bih li o tom govorila Moriku? Hoću, jer da mi se još jednom desi toga ludjaka sresti, mogao bi me strah lišiti snage, da mu se oprem

Nekoliko dana kasnije.

Ne treba mi već tu neugodnu zgodu mojemu prijatelju priobćivati; luda, koji mi toliko straha zadavaše, ne će me već na mojih putevih sretati. Jutros mi je moja gazdarica govorila, da je posljednje noći nekaki mladi čovjek umro. Po njenom opisu ne može isti niko drugi biti nego upravo taj ubogi ludjak. Našli su ga u svojoj postelji mrtva od kapi. Žalim što sam mu može biti odveć nesmiljeno govorila; nu niesam imala drugo oružje nego rieči, a tako me grozno gledaše. Osim toga, jesam li mogla znati, da li je pri pameti ili nije?

Dvadeset i trećega.

Jutros me pohodio, komu se doista nikada ne bih bila nadala; gradski načeonik Meranski. Došao mi je predati neko pismo i testamenat njegova pisca, koji me proglašuje baštinicom svega svoga imetka . . . Ostah sva protrnula . . . Svrnuh okom na pismo, pismo mi bijaše nepoznato, adresa franceska, i nad tiem me neki strah obuzeo. Moja zapanjenost smiri načeonika. Bez dvojbe te je mislio, da bijah s piscem u prijateljskom savezu, pa se bojaše plača i jadikovanja.

— Želite to pismo odmah pročitati ili kasnije — zapita. Ja ga odpečatih i čitah. Srce mi udaraše kao da će puknuti; nu trsila sam se, da mi ne bi moju uzrujanost spazio, a nadam se, da i zbilja nije. U pismu bijahu iste rieči, koje me ustresoše, dok ih još slušah iz ustiju onoga ubogoga ludjaka; jedva da izraz bijaše nešto ublažen mišlju na svoju blizu smrt. Niesam mogla posvema točno proučiti crte, pisane grozničavom rukom.

Kada sam pismo bila metnula na stol, načeonik mi počeo posvema blago govoriti.

Ja mu odvratih: ja vam se svemu tomu upravo tako čudim kao i vi.

Na to mi ostavi priepis testamenta, da ga uzmognem proučiti, kad budem mirnija, i da se umirena odlučim što ću učiniti.

Ako ste punoljetni, nastavi, te vam ne treba od nikoga punovlasti, dopustite mi svjetovati vas, da tu stvar zrelo razmislite i da ne odbijete bezumno takav dar. Ja ću se za koji dan opet k vam vratiti.

Moram izaći; ne mogu da ostanem u jednoj sobi s timi papiri, iz kojih odiše groznica. Kasnije ću ih još jednom pročitati. Ova baština ide bez dvojbe Meranske siromake.

Dvadeset i petoga studenoga.

To je posljednji udarac; njime se doista drvo upravo u korenu uzdrmalo, tako da mu već ne treba bure njegovu padu; ruka djeteća će ga oboriti. Zar se moralo desiti, da me je zlo sletjelo upravo s one strane, s koje se najpače nadah podpori i pomoći.

Danas sam napokon srela Morika. Pripoviedali su mu o testamentu, i on nije ni malo dvojio, da ću tu stvar odbiti. Osjećah u sebi potrebu, da mu sve pripoviedam; nastojah mu dokazati, kako mi taj ubogi ludjak bijaše indiferantan. Osobito mu razlagah strah, koji mi

zadavaše, i opasnost, pustiti slobodu čovjeku, koji bijaše očevidno bez pameti i posvema nemoguć razabrati domašaj svojih činâ i riečî.

Vi se varate, draga Marijo, reče Morik, on ne bijaše većma lud od mene, koji evo uz vas sjedim, a vi me se baš ništa ne plašite. Pa nije li on od mene sretniji? Njegovo se srce oslobodilo onoga, što mi moje jošte pritište.

Ja vas ne razumijem, odvratih, a i doista niesam ni rieči razumjela.

Bolje će biti da šutim, odgovori, kamo bi nas to dovelo?

Poslie kratke stanke, nastavi: Ne, kakvom bi mi koristi niklo moje mučanje? Vi biste može biti što gorega mislili. Po vašem mišljenju dakle ne treba da imamo milosrdja s čovjekom, komu se u oći groba svoga prikaže sreća, koja bi mu ukrasila život, kad bi mu još doteklo vremena? Zar da bude nedostojan milosrdja, što mu se iz dna srca otimlje krik zdvojnosti i gnjeva, što bi prije smrti svoje rada ogrlio svoju zaručnicu, da na njenih ustnah izdahne svoj posljednji uzdisaj. Tako se je, vidite, desilo s tim ubogim mladićem, koji medjutim već počiva, a tako isto . . . Zaustavi se, gledajući u me. Promenada bijaše prazna; on me zgrabi za ruku: Vi i pred menom drhćete; zar ste već zaboravili, što sam vam kazao.

Nijesam mogla ni rieči izustiti; samo osjećah, da me posljednja sreća ostavlja, da mi se valja odreći toga podpunoga prijateljstva, toga ugodnoga, srdačnoga i sladkoga družtva, kojemu se tako brzo priučih. Podjoh da se vratim u svoju samoću. Uklonit ću se, rekoh mu, nije mi dobro. Ostanite tu, užijte se jošte toga sunca, od kojega mene glava zaboljela. Pisat ću vam večeras, ako mi bude bolje.

Digoh se, pružih mu posljednji put ruku, moleći ga očima, da mi već ne govori ništa, i ostavih ga . . . Sve se svršilo! . . .

Nude, hoću li se moći sabrati, da mu pišem?

Na večer istoga dana.

Eto pisma. Čuvat ću si koncept u svom dnevniku. Odkako ga napisah, fizički mi nekako lakše, nu duša mi se sveudilj jednako muči.

Mili prijatelju!

Dozvolite, da Vam rečem za ovaj život s bogom, a sretno se našli na drugom. Posljednje rieči, koje mi danas rekoste, smutiše me, uništiše me. Mnogo bih dala, da nam je bilo moguće do smrti si ostati prijatelji, kao što si odprije bijasmo. Nu budući to nije moguće, ja Vam se zahvaljujem, što ste govorili. Ako Vam je ovaj oproštaj mučan, bog bi dao te ga uzmogli primiti blagošću i doskora se smiriti mirom, kakovim ne davno gledasmo u prošlost i u budućnost!

Sva je prilika, da će nam se desiti te ćemo se sastajati. Ograničimo se na medjusobno pozdravljanje, kao da već i ne spadamo na ovaj sviet. Ne trebam Vam kazivati, da će moje prijateljstvo viekom nad Vami bditi; nu, molim Vas, da mi povratite svoje, koje kao da se u jednom trenu zaboravnosti izgubilo.

S bogom, mili prijatelju, i ako ste mi rad dokazati, da ste razumjeli ove redke tako, kako mi ih je srce kazivalo, vi mi neodgovarajte.

Marija.

Tridesetoga studenoga.

Žalim za sniegom i ledom, za tamnom i studenom zimom mojega zavičaja. To sunce, koje svaki dan žarko sjaje, vriedja mi i oči i srce. Jutros se radostna začudih, videći ulice i krovove od sniega biele; nu brzo ga ne stalo i već se ljudi suhom zemljom šeću medj onimi jablani.

Otac mi je pisao, da odobrava, što niesam primila ostavštine onoga Poljaka. Odmah sam ubaviestila gradskoga načeonika, i već sam primila zahvalnicu, pisanu u ime meranskih siromaka. Hvala bogu, ta je stvar posvema svršena.

Sada malo pišem, jer su si dani slični, kao i lišće istoga stabla, koje je već sve požutjelo, te evo na izmaku jeseni sve list po list pada na zemlju.

Jedanaestoga studenoga.

Jutros sam išla u devet sati na one razvaline, onim istim starim i milim putem, ali ne istim srcem. Idući kraj njegova stana, stajaše na kućnom pragu, vidje me i osta nepomičan kao kakav kip. Ne uzdah se u nj gledati; nu na prvi brzi pogled dobro razabrah, da je veoma ozbiljan i bliedji nego igda prije. Nije me ni pozdravio, i čini mi se, da se sakrio za vrata, kao da se boji da bi me ustrašio. Nastavih svoj put poniknutom glavom.

Gora mi se činila mnogo strmija nego prvi put; to je s toga što sam od onda oslabila, a osim toga, koliko bijah tada veselija!

Ne mogu se uz sve svoje nastojanje nikako umiriti. To nije jedino žalost za njim, što me mori, niti je gubitak toliko mi ugodna razgovora . . . nego je, rekla bih, nekakav dug, nekakva dužnost, koju još niesam ispunila.

A šta bih mogla učiniti? Zar da se u oči smrti pitamo ludom nadom u život?

Šestnaestoga na večer.

Trudan ali veseo dan. Spremila sam u škatulju male božićne darove, koje ću poslati kući. Dječak krojačev odnesao mi je škatulju na poštu, a ja sam danas poslie dvadeset dana opet prvi put bila u Vasermauru. Došao je i Morik. Pozdravio me je, pogledavši me znatiželjno, kao da se htio ubaviestiti, da li mi je dobro; nu niti jedne rieči: sluša me. Sada mi se čini, da niesam s njim nikada ni rieči govorila; to je nekaki roman, koji čitajući, obljubih jednu osobu, od koje niesam vidjela nego

na čelu knjige graviranu sliku, a ipak usupor tomu osjećam za nj veoma živ interes.

Na badnjak.

Kako da o tom sudim? Prije jedne ure mi donieše liepo božićno drvo, puno prekrasnih narandža, jabuka, bonbona i neizbrojnih sviećica. Nekaki strani sluga ga je predao mojoj gazdarici, ne hoteći kazati od koga je. Upalila sam sve sviećice . . . Uzaludo si razbijam glavu, da se domislim, ko li mi je taj osobiti dar poslao. Niko već s menom ne govori rieči; ko bi dakle mogao htjeti učiniti mi veselje?

A ako je on taj! ne bi li to bilo protivno našemu dogovoru? Ako se komu zabrani govoriti, je li mu slobodno darove donositi? Ta misao me mori, i čini mi se kao da u toj stvari ima nešto, što ne bi smjelo biti, i rad česa ćemo se još kajati.

Pisma od mojih roditelja dolaze doista kasno. Moram da utrnem sviećice, a da nažgem svoju malu lampicu; svrži se na smrjeci već tu i tamo prižižu.

Posljednja sviećica je ugasla na mojem posljednjem božićnom drvetu. Zvonovi zvone. Pišem ove redke na mjesečini, koja mi je družica.

Dvadeset i devetoga prosinca.

Dobila sam program nekakva gitaraša, koji će danas poslie podne svirati u sali pošte. Ne ustežem se veće, kao prije, od zabava, koje bi me mogle oteti mojim tužnim mislim. Pošla sam dakle tamo tiem radje, što gitaru veoma rado slušam. Došavši tamo, bijaše koncert već započeo, i ne preostaše prazna nego samo tri mjesta u prvom redu, koja bijahu tik umjetnika te se činjaše, da su pričuvana za odlične osobe. Sjedoh bez ikakova razmišljanja na jedno od njih, da uzmognem vidjeti umjetnikovo prebiranje prstiju, i da ne prečujem išto od instrumenta, koji tako slabo zvuči. Gušeći zrak i vrućina peći u toj niskoj sali, u koju se sabralo prilično svieta, činiše mi isprva nešto zlo; nu doskora se sviknuh, začarana vještinom umjetnika. Na jednom se otvore polagano vrata, i unidje Morik. Videći da je sala puna, nešto se ustavio; nu neko mu pokazao, gdje uz mene imaju još dva mjesta prazna, i on se protisne svietom te sjedne pokraj mene, pozdravivši me posvema neznatno.

Ostasmo muče. Bojah se jedino, da, sjedeći tik do mene, ne opazi kako se počeh grčevito tresti; nu činjaše se mnogo snažniji, i videći ga gdje sav zaduben sluša muziku, nadvladah se, zaljuljavši se u sladke sanje. Činjahu mi se glasovi gitare kao nekakva nebeska atmosfera, po kojoj naše misli jedna uz drugu hode, u kojoj nam se naše dvie duše splinuše u podpun sklad, oslobodjene od svega što ih tu na zemlji rastavljalo, razdruživalo ili mučilo.

Aplaus i odobravanje trgoše me jedva iz moje ekstaze; nu svirac, pustivši svoju gitaru, uze nekaki drugi instrumenat, za koji nam reče da ga nazivlju k i k i l i r i, vrst nekake harmonike od drveta, koju si tirolski seljaci sami prave. Glasovi, koje iz nje mamljaše, bijahu prosti i piskavi. Svaki me od njih boljaše i u duši i na tielu; bila bih otišla, da se niesam bojala prekidati umjetnika. Bojeći se za Morika, koji je kako znadjah veoma slab na živcih, pogledah skromce na nj. Oči mu bijahu zatvorene, glava uprta o desnu ruku, kao da se trudio, da ne čuje te neugodne glasove. Malo za tim pobliediše mu ustne, potamniše na polak otvorene oči, i glava mu pade na naslonilo od fotela. I drugi to opaziše, nu niko se ni ne maknu. Pouzdano mislim, da se htjedoše zlobno našaliti, neka ja preuzmem skrb priteći mu u pomoć. Ta mi povreda vratila svu prisutnost duha. Dignuvši se s mjesta, zamolih svirca, da prestane, jer da je jednomu gospodinu postalo zlo, i poškropih Moriku čelo kolonjskom vodom, od koje uviek nosim uza se flašicu. To ga privede k sebi, i dubok mu se uzdisaj ote grudma. Svi se gledatelji digoše, nu nijedan da bi ostavio svoje mjesto, nego jedino da mogu bolje vidjeti što se zbiva. Jedini gitaraš mi pomagaše. Izvedosmo Morika iz sale. Zrak ga vani posvema oporavio, i on se upro o moju ruku, da sidje niz stube. — Zahvaljujem vam — reče, i više ni rieči. Ne budući njegova sluge tuj, sprovedoh ga do njegova stana. Kad mu se primakosmo, zapitah ga: je li vam već posvema dobro? On mi odgovori maknuvši glavom i okom, stisnu mi ruku, zaustavivši si u grudma uzdisaj, i podje prema kući. Sliedjah ga očima, dok nije unišao. Idjaše sporim korakom, ne obazrjevši si ni za čas. Kada ga ne stalo, odoh i ja.

Ta me je zgoda tako smutila, da idem odmah leć. Glava mi je strta; i čim zatvorim oči, eto mi opet u ušiuh taj paklenski k i k i l i r i, i eto mi opet po svih žilah mojih vrućina i gušeći zrak te zlokobne sale.

Jedanaestoga siečnja.

Četrnaest dana bóna ne dirnuh ni pera, ni knjige, ni glasovira. Stislo me nešto malo u vratu; dieta i spavanje me ozdraviše. Danas kanim prvi put iz kuće; vrieme je prilično liepo, akoprem studeno. Rad bih znala kako je Moriku, nu na kog da se obratim u tom poslu?

Poslie podne.

Pravo se bojah, i moji sni u groznici ne bijahu laže. On je boleštan; od poslie onoga koncerta leži u žestokoj vrućici. Da to stoji veoma zlo, čitave podneve ostaje u deliriju. Srela sam njegova liečnika, i posvema ga srčano nagovorih. Šta to čini? ta čitav sviet zna, da sam Morika iz koncerta kući sprovela. Ka-

kvo je u tom zlo, ako se popitam za njegovo zdravlje.

Liečnik bijaše veoma ozbiljan. Htjela sam duže s njim razgovarati, da ga upitam, je li se boji kakovoj blizoj pogibelji, nu jedan od njegovih bolestnika ga nagovorio i morala sam od toga odustati.

U kolikom nemiru se posadih na sunce, uprvši oči u potok, valjajući drvlje, koje je silomice svalilo s pećina, o koje se za čas ustavilo! Jesmo li mi iole bolji, mi ubogi umrli, koje valja rieka sudbine? Šta su naši sretni dani drugo nego kratko zaustavljanje o koju pećinu, s koje nas prvi val otisne?

Mir! Mir! burno udaranje moga srca me ubija.

Kako da si ga predstavim na umoru, a da ne budem uz njega? To mi je zagonetka. O bože! Zar smo dotlje došli? Pa ipak, niti u snu, nikada još niesam pomislila, da bih mu ja mogla zatisnuti oči.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Ženitbeni običaji u Bosni.

Piše K.

(Konac.)

Vjenčanje i dovod.

Ako je dievina kuća daleko od župnikove, to se dieva po vjenčanju više nevraća svojoj kući; po varoših pako i obližnjih mjestih uviek se kući povrati. U oba pako slučaja, osim malih iznimaka, moraju se prije vjenčanja svatovi kod nje skupiti i na vjenčanje ju dovesti.

Vjenčanja su različita. Katolički svatovi moraju doći k župniku i ondje se vjenčati, premda ima iznimaka, gdje se djevojka kod kuće vjenča. Tomu je uzrok, jer bi Turci izlazili, svatove dočekali, napojnice tražili, a dievu otimali, te odavle oni žestoki bojevi, koji se i u pjesmah pjevaju. Još je bilo pogrdno nasilje turško, po kom bi Bezi i Age, saznav da se je kršćanin oženio i mladu doveo, doletili gospodaru toga mladoženje i na silu zahtievali „pravo prve noći". Radi toga gadnoga nasilja bilo je na hiljade bojeva. Da ovaka dakle zla preprieče vjenčali bi se kod kuće, i tek poslje mjesec dana proglasila bi se obavljena ženitba. Netreba ni spominjati kolika bi nasilja i progonstva u ovom slučaju morao jadni mladoženja i njegovi kućani od svoga gospodara pretrpiti.

Župnik katolički upiše vjenčanje i vjenča mladence, a oni mu moraju dati dvie cvancike za isto; još donesu pol oke rakije, pogaču i pievca pečena, a neva ridu. Po vjenčanju povrati se mlada u otčevu kuću.

Seljanski mladoženja, dieva i još koji svat odličniji moraju biti zaogrnuti u crvenu kabanicu, ama bilo i najtoplije i najljepše vrieme. Osim toga mora biti dieva prikrivena po glavi šarenim, velikim peškirom (rubcem), te pustiti krajeve toga rubca niz ramena. Taj rubac dade ona poslje svomu zaručniku, a ovaj ga samo u svetkovine omota sebi oko glave. Obično pako dolaze sve na vjenčanje poduvačene.

Da preprieče kudenja i gore spomenuta nasilja vjenčavaju se Hrišćani u kući dievinoj i to onu istu večer, kad dievu izprose. Najprije (osobito po selih) pogodi se dievin starješina sa momkovim starješinom: koliko će mu za dievu novaca dati, (ovo je katolicima od biskupa strogo zabranjeno „da svoju djecu neprodaju na način živine") po toj pogodbi učini se prošnja, kao što smo rekli, a sad nova pogodba sa popom za vjenčanje. Kako tko može platiti, tako se s popom i naredi, i on tuj vjenča mladence. O turskom vjenčanju poslje ću kazati.

Po vjenčanju skupe se svatovi i susjedi u kuću dievinu na ručak. Tu se pije, jede, pjeva, puca i čini svakovrstno veselje bez kraja i konca. — Oko polovine ručka iznesu se darovi svatovima, koji obično sastoje u ridah i peškirih. — Varoški svatovi prebace te peškire preko ramena, a seljanski ih za kapu izprešivaju, te jim niz ledja vise. — Ako su svatovi konjanici, to se i konjska glava mora takimi rubci nakititi. — Mladoženja povraća se kući po vjenčanju sa kakvim vjernim drugom, te se s toga njemu i nedaje dar. Njemu vode „ljepotu djevojku" a taj dar on najvoli!

U svoje vrieme rekne stari svat da je hora putovati, zato zahvali bogu na jelu i pilu, izmolivši koj otče naš, a spomene se u toj molitvi i dušica pokojnih, po običaju bosanskomu. Kum zapovjedi, da mu se s n a š a izvede. Tad odmah skoči kućni starješina, te natoči rakije u ploske (buklije) svatovske, što će im do kuće moći biti — Sad udare na belaj kokoši! Svaki svat mora imati bar po jednu kokoš, koju će u ruki nositi, ili ako je na konju o unkaš objesiti. Seljanski svatovi pokupe i kašike (žlice) te po 2—3 za glavu zadiju i tako nose. Neznam pravoga uzroka tomu običaju.

U to vrieme opreme kućani djevojku. Mnoge obuku haljine, koje joj je mladoženja pokrojio, a mnoge idu u svojih haljinah i samo te obuku kad podju svetcem prvi put na zbor. Još snaša ima finofesić na glavi, u znak svoga carstva, djevojačtva. Za fes je pripet duvak, koj se spusti po prsima do goljena. Mlade su dieve bosanske jako postidljive, kad se udaju, te im

taj duvak služi da sakriju plam na bielom licu, isto tako i da joj se nevide plačne oči.

Dievu uvedu pred svatove, a sad tek započme prava komedija (sic!). Kum pristupi k njoj pospe ju sa sitnim novcem, izmješanim sa nobešekerom (konfekti) i sa zrnjem od karanfila. To djeca po zemlji kupe. — Kum odstupi malo, a djeverovi pristupe, uhvate snašu za ruke izpod pazuha i k sebi ju prime; odsad su oni njezini pravi drugovi, pravi čuvari, pravi zlatni prstenovi, koje ona b r a ć o m nazivlje i svaku im svoju potrebu očituje.

U kuću i sobi već se sad nezna ni tko pije, ni tko plaća. Oni govore, viču, opraščaju se, zahvaljuju, pjevaju, plaču, pače i iste one mlade dieve, koje su prije družtvo svojim sladkim glasom i pjevanjem veselile, sad se razdvoje, te jedne nevu kude, a druge ju opet hvale i na ime nje odgovaraju! One zapjevaju: „Kuda ideš žalostna ti majka? Kom ostavljaš biele dvore tvoje?“ — Ove na ime nevino odvrate: „U mog dragog bolje dvore kažu!“ One opet: „Kom ostavljaš milu majku tvoju?“ Ove: „U mog dragog bolju majku kažu!“ One prihvate: „U tvog dragog čudnu majku kažu, čudnu majku, živu žeravicu“. A ove: „ja ću biti studena vodica, potrnut ću živu žeravicu itd.“

Izvedu mladu pred kuću, gdje se je svjetina pokupila. Kum pristupi i opet pospe nevu kao i prije, a svjetina se jagmi. Ploske podkučuju se, da sviet pije, te ako su svatovi konjanici, konje posjednu, ako li nisu, to su oni još gotoviji!

Stave se u red: prvi stari svat; za njim kum, kuma, snaha sa djeverovima, a poslje ostali svatovi. — „S bogom“ u glas viknu i krenu. Stane krika i pjevanje, a puška zaprašći kao smrekovina kad se baci na vatru! To veselje sliedi sve do kuće. Susresti koga na putu, a neponuditi ga bar rakijom, bila bi velika sramota. — Ako naidju kroz varoš, to izlete kavedjije, te prolievaju po putu pred svatovi kavu, a ovi ih moraju novcima darivati.

Pred svatove izidju p r e d s v a t o v c i i to na konjma, ako su konjanici svatovi, pješice ako su pješaki svatovi. Oni nose rakiju i koj zalogaj mesa. Gdje se susretnu, tu puške zadrmaju, izmješaju se, te obe stranke potegnu buklije i svaki iz svoje drugomu nazdravlja; kad nazdravi, prida svoju bukliju onomu, komu je nazdravio, a taj njemu svoju, te opet jedan drugomu, zahvalivši na zdravici i ljubavi, potegnu rakije i tako dok se svi neobredaju. — Ako ima prostora, običaju se konjanici d ž i l i t a t i, a po tom prosliede put veselo.

Prije nego će kući mladoženjinoj doći odbiju se dvojica svatova, te lete na m u š t u l u k. Dolete pred kuću i puške opale, a iz kuće dobiju po čašu rakije i po ridu, te opet ajde skokom natrag medj svatove.

Dok muštulukčije prolete, to se skupi na put i oko kuće malo i veliko da vide ljepotu djevojku i kićene svatove. — U kući je sve pripravljeno, a osobito mlade pjevačice, koje, dok vide da se svatovi prikučuju, običaju na ime dievino zapjevati:

Što se sjaje u polju,
Il je mjesec il sunce,
Il su sjajne zviezdice?
Nit je mjesec nit sunce,
Nit su sjajne zviezdice,
Nego dvori dragog mog.

I svatovi blizu kuće običaju zapjevati:

Veseli se mladi gjuvegija,
Vodimo ti kićenu djevojku!
Veseli se liepog N. majko,
Vodimo ti mladu nevjesticu! . . .

Djeverovi s mladom stupe pred kuću, a tu joj koj od kućana dade rešeto i u njem žita; ona žito skruži, te prebaci preko sebe i rešeto i žito. To je nesamo dokaz da ona zna raditi, nego još i vruća molitvica, da joj bog hranu neuzkrati. — Po tom joj pruže liepu jabuku, koju ona prebaci preko kuće, ako je ova malena, ili ju samo u vis baci što može dalje. Nisam mogao razabrati što ovo znamenuje. Za tim stupi dieva do praga kućnoga i poljubi ga na znak da će svoju kuću do smrti čuvati, a sad ju uvedu u sobu, i posade u jedan kut za nju pripravljen, te joj predadu u ruke djetešce od jedne godine. Ona ga poljubi, na krilo stavi i odmah povrati, pa ustane k djeverom, poljubivši prije u ruku svekrvu, ako ju ima. — Prije svakoga spomenutoga čina, mora se neva bar po jednoč, ili po tri puta prekrstiti, na poštenje presv. trojstva, a za sreću i napredak.

I Turci svoje mlade tako vode, samo što je njihova mlada sva zamotana u feredžu i peču, a pod njom se konj vodi, ako su svatovi konjanici. — Velikaši turski običaju narediti, te im se mlada nosi u t e t r i v a n u, kog nose ili sami ljudi (kršćani) na sebi, ili konjma podpomažu, al tako, da mladu u tetrivanu viditi nemogu.

Došavši pred kuću mladoženje i predavši mladu, vrate se svi skupa pred džamiju, gdje jim hodža nekakvu dovu (molitvu) prouči, a oni odgovaraju neprestano „Amin! amin!“ Po dovi ide svaki svojoj kući.

Tursku mladu dočekaju turske žene na vratih, te joj odmah u jednu ruku utrpaju pogaču, u znak da bude kućanica i da moli dragog boga, da joj hranu neuzkrati; a u drugu k i t a b, knjigu svetu, u znak da mora čvrsto zakon čuvati i druge na zakon turski privlačiti. — Sad ju odvedu u jednu odaju, gdje ju zatvore, a od tada je ona prava robinjica, koja nigda bez peče i feredže na dvor nemože, jer da bi ju v l a h vidio, morala bi se svomu mužu za tu opačinu ispovjedati! — Njoj se tu i ime ili sasvim promjeni ili se prijašnjemu kakav liep priljepak pridruži, te ako je n. p. prije

bila Fate, sad postaje: biser-Fate, Gjuret-Anuma, Karanfil-Anće itd.

Jer je tako turska mlada zatvorena, te nemože uteći, to oni razvuku vjenčanje za više vremena; pače osobito velikaši više puta i pir učine, a još se vjenčanje neobavi. Vjenčanje obično drže uoči mladoga petka, jer je petak turski svetac, a mladi sretan za mladjane.

U sriedu prije toga petka mora se obaviti krna, ili kako ju drugi zovu kna. To je nekakva trava mirisava u prah iztučena. Taj se čin svečano obavlja i to tako: Množtvo žena i djevojaka sakupi se u večer, a medj njimi i hodžinica (žena hodžina), koja taj sveti čin ovršuje. Ona zamješa krnu, namaže mladu po svih noktih na rukah i nogah, pa i po mjestih skrovitih, da tako bude mirisava mužu svomu. Isto učine sebi i ostala ženskadija, koja tu prisustvuje, da tako oproštenje dobije za to djelo sveto. Zato se u Turkinjah vide nokti na nogah i rukah crveni kao none u patakah.

Sutra dan odu dva punomoćnika ženskice, a dva muškarčeva pred kadiju, te sklope nićah (brak). Kadija upita za prostost volje (prem se to često puta učini i proti dievinoj volji) uvjerivši se prije da su oni zbilja punomoćnici. Pa, jer Turčin u svako vrieme može ženu pustiti, to pita kadija: koliko išće mlada za slučaj da bi ju ovaj pustio? Oni mu to kažu, a on to na kartici upiše i ženskinim punomoćnikom preda, da oni njoj dadu, što ona pomnjivo čuva za svaki slučaj. Tim je nićah (vjenčanje) obavljen.

Turčin kako god može uzeti žena koliko hoće, tako ih može i odpustiti. Kad bi istu ženu tri puta pustio i opet se tri puta s njom oženio, onda je dužan po zakonu treći put, kad ju uzima, dozvolit joj, da ona na njegov očigled sagrieši s kim hoće. Po vjenčanju u večer se svedu, i dužan je Turčin bar po jednoč svake nedjelje dana (osobito u oči petka) s njom se sastati, drugčije mora nekakvu plaću u džamiju plaćati.

Svedenje i pir.

U suton po dovedenju skupe se svi svatovi u kuću mladoženje te izmole obćenu molitvu i poslje kratkoga razgovora započmu večeru. Veselje i pjevanje jednako sliedi. Po večeri treba mladence svesti u gjerdek — sobu za njih pripravljenu. Obično djeverovi pozovu dievu i ona ode s njima poljubivši prije u ruku starješinu, sve svatove i sve starije. — Tada stari svat ili kum pozove mladoženju, te i on sve u ruku poljubivši kao i dieva, bude k njoj odveden. Kad u ruke ljube, moraju ih poljubljeni blagoslivljati i „sretno“ im nazivati.

Dok mladoženja ukorači u svoju sobu, opali jedan svat samo jednu pušku, na znak da su svedeni. Tad se stari svat ili kum stavi u stanje pravoga zakonoše, te mladence svojski opomene, da točno obsluže dužnosti stanja svoga. Njegov govor često puta traje do pol sata. Dovršivši i lahku noć nazvavši vrati se medju svatove, a odmah unidje otac ili starješina mladoženjin, te ih i on strogo opomene, da točno svoj zakon izpunjuju. I njegova opomena traje kao i prijašnja, te nazvavši „dobru noć“ vrati se medju svatove.

Kad starješina izadje, mladenci kleknu na dušek jur im prije prostrt i ujedno započmu molitvu, u kojoj se preporuče bogu i bogomajki, te i svetcem božjim. Ta njihova vruća molitva traje oko četvrt sata. Medjutim, dok je starješina od njih izkoračio, pristupile su na vrata glasnopjeve dieve, te su svakovrstne pjesme mladencem pripjevale za cielo vrieme njihove molitve. — Po svršetku molitve ustane mladoženja te obdari s kojim novcem pjevalice, koje na to odu, a on se opet k svojoj mladoj vrati.

Al eto opet nova napast! Dok odstupe dieve, čuje se gdje njetko pod prozorom grebunja, kopa i zavijava. To su vukovi i hoće da pojedu mladence, ako im se što nedade. Mladoženja opet mora na polje, te ili s jednim svatom ili sa svojim starješinom stupa pred ote vukove, koji su došli na maslenicu. Ti su obično bili najvjerniji drugovi mladoženje. On im dade što jesti i piti, te pozdravivši ih vrati se k mladoj.

Svaki vidi da je već moralo i pola noći proći. Zato idu svatovi, ako imaju u blizu svoje kuće, spavati, drugčije spavaju u kući mladoženje. — Dok se oni smjeste, ostavlja mladoženja svoju mladu, te ide i on sebi konak tražiti. Obično kroz cielo pirno vrieme mladenci se i ne druže. Po odlazku mladoženjinom unidje k njoj koja od žena, te se razgovaraju ili malo zaspu, ako im vrieme dopušća, jer mlada mora rano ustati i opremiti se, a u to doba dodje i ona ženska, koja mora postelju spremiti, te to učini, a neva joj dade ridu.

Sad jako udari na muku glava kukavne mlade! Ona mora to jutro skinuti svoj finofesić a raznovrstnimi krpami povezati glavu po običaju žena bosanskih. Za taj se posao izabiru najvještije žene, nu opet s kojom se god od žena mlada sastane, to ima svaka nešto prirediti, popraviti i po svom ćefu učiniti, a mlada mora trpiti!

Kad se neva opremi, dodje k njoj jedan djever, uzmu oboje svu spravu potrebitu k umivanju, te polievaju najprije kućanom, zatim hodaju od svata do svata i po susjedstvu, te to isto čine. Neva i prije i poslje polievanja mora svakoga u ruku poljubiti, a ovaj ju obdari kojim novcem. Po svršetku vrate se kući, učine obću molitvu, te neva malo odpočine i što blaguje, jer neće imati kašnje vremena.

Kad se oni povrate, tada drugi djever i mladoženja uzmu bukliju rakije, te idu i pozovu na pir iznova sve, koji su i prije bili

pozvati, davši svakom po čašu rakije. Koliko u prvom hodanju, toliko u ovom, običaju djeverovi hvatati kokoši susjedâ.

Sad mora izaći mlada sa djeverom pred vrata, tu dočekati svakoga, koj dolazi, poljubiti ga u ruku (djecu u obraz), uvesti ga u sobu, te se opet na stražu povratiti.

Kako koj na pir dolazi, dade mu se crna kava po običaju, a poslje iznese se rakija i koj zalogaj jela, te se po malo pije. — Kad se svi skupe, djever i snaša nose vodu, te svima poliju, da ruke umiju, a drugi unose sofru i jela. — Veliki rubac metne se po krilu svih pirdžija, da mogu u potrebi otrti ruke i usta. — Boga mole i počmu jesti i piti; mužkarci na jednom mjestu, a ženske na drugom.

Čitavu bi knjigu trebalo izpisati tko bi htio pobilježiti sve pjesme i popjevke, koje se uz pir i na taj dan pjevaju. Zato mi se je toga na ovom mjestu okaniti.

Oko polovice ručka iznese se grana, nakićena sa kolačići, a zadjevena u ovnovsku trticu, te ju neki i zovu na tursku kurjuk. To se predaje od ruke do ruke i svaki u sud kraj toga novce baca. Tko najviše dade, tog je grana, te ili ju drugomu poda ili kući nosi.

Po svršetku ručka, razilaze se pirdžije, a mlada mora svakoga izpratiti i u ruku poljubiti. Zato ju svatko novcem obdari. Treba još spomenuti, da se i po ručku ruke peru i novci davaju, kao i prije ručka.

Trka i pleće.

Još se nije ni ručak svršio, a trkači čekaju pred kućom i išću trku. To su najodličniji momci, koji gledaju više na junačtvo, nego na dar, kog će tu zadobiti. Mlada iznese po mogućnosti ridu, rubac, košulju itd, a to će biti dar najbržemu za njegovu muku i junačtvo. Nemislite da trkači nemaju veliku muku, dok zadobiju tu slavu. Bar na 15 dana prije ogleda toga junačtva pravi su mučenici! Kroz to vrieme oni se najžešće po pasu pritežu, barut (prah puščani) zoblju, a nepiju ni vode, nit što je vodeno, upiču tabane kraj vatre, noge rakijom mažu itd. — Mjesto im se zabilježi, a košija stavi. Tko prvi stigne, taj košiju nosi. S njom ga prikriju i slavodobitan postaje. Kad lete, same su gaće na njima. Stražnji je najsramniji, a zato u svakom pririečku, kad ga hoće da naruže, vele mu: „Tvoje je kupiti rogove!“ t. j. uviek si najstražnji i najnesposobniji! I djeca osrednja dobivaju za se trku, te se veli „dječinja trka“. Više puta čovjek više se nasladi gledajući njihovu trku, nego momačku. — Turcima je pripušćeno trčati na kršćanskoj trki, nu kršćanom nigda na turskoj, jer bi mogao uteći, a po turskom govoru „Vlah nemože biti bolji junak od Turčina!“

Velikaši Turci daju i „konjsku trku“. — Ona se proglasi bar prije na 30 dana, da se mogu konji ujaračiti. Kroz to vrieme stežu konju nemilo trbuhe, daju zgoljni ječam za hranu, noge sa rumom, spiritom i sapunom mažu i po malo vodaju. Konji goli lete i samo je na njima po diete od desetak godina. Ovaku mnogu djecu konji u svojoj naglosti zbace i sami lete. Prvi konj koj uteče dobije na uzdarje čohu, kojom ga pokriju, i drugi koj izleti, ima kakav dar, nu najzadnji ima na dar — rog!

Tko promisli priprave za trku i uplićanje Turaka u kršćanske trke, taj će lahko dokučiti ljute bojeve, koji se u taka vremena zgadjaju!

Dok su kršćani smjeli javno oružje nositi, davali bi bar odličniji pucati na pleće, a tu su se i Turci umješavali. Stavio bi se kakav znak i tu bi se iz pušaka zgadjalo. Tko bi zgodio, osim slavodobića za junačtvo, dobio bi na uzdarje pleće mesa, ridu, košulju ili što drugo. U svih pako turskih velikaša puca se na pleće, al tu nemogu kršćani biti, jer bi mogli mejdan odnieti, što se nemože trpiti! — Daleko se stavi mali znak, kao malo papira, jaje kokošije, šibka od puške itd. pače za veću mučnost, ako ima blizu voda, stave znak (nikšan) na vodu, da ga voda kreće, i da bude mučnije zgoditi. Ne samo iz mjesta, nego i iz daljine dolaze najvještiji puškari, da odnesu mejdan. Često puta pucaju po cielu nedjelju dana na nikšan. Slavodobitnik bude obdaren ridami, košuljami itd. I u ovom junačtvu pripete se često žestoki bojevi.

Gospodara onoga konja, koj je utekao i ovoga slavodobitnoga nišandžiju prate u čaršiju sa svirkami, bubnjem itd. u znak njihova junačtva. Oni moraju sviračima što na dar dati, a svima bar po koju crnu kavu na tursku. To ga pet puta više stane, nego je dobio.

Razhod.

Posliednju večer pira donese snaša darove, te obdari svatove po mogućnosti, i oni se s kućanim oprostivši, razilaze. Neva svakoga u ruku poljubi, a oni ju novcem obdaruju.

Do koj dan pošalje djever koga od svojih kućana da posjeti nevu i pošalje joj liepu preslicu sa malo lana i sa svom spravom za presti. S tim ju opominje da bude radinica.

Do jedan mjesec dana dodju roditelji i koj od susjeda njihovih k nevi u pohode, i donesu štokakvih stvarčica. Kućani névini još pozovu kojega bivših svatova i susjeda, te za onu noć jedu, piju i vesele se, a poslje svaki sobi. Tu se ženitbeni običaji dovršuju, premda se i poslje prijatelji na užena h često puta sastaju.

Kako se dojimlje podnebje organizma čovječjega i razvitka u njem bolestij.

II.

Mm. Gg.

Dva su studena podnebja: jedno na sjevernoj a drugo na južnoj polukruglji; sjeverno se zove arktičko a južno antarktičko. Svako njih zajimlje zemlju, ležeću med 60° širine i stožerinom. Južno studeno podnebje slabo je izpitano; sva naša iztraživanja o studenom podnebju sjeverne se tiču polukruglje; nu bez dvojbe oba su studena podnebja podčinjena jednomu obćemu zakonu, odnosice temperaturi i drugim djelateljem parokruga.

O smjeru (pravcu) sunčanih zrâka, što prinose svjetlo i toplotu, stoji vas karakter studenoga podnebja. Tuj padaju zràke sunčane koso na površinu zemlje te ju neznatno zagrievaju i to sve to manje, što je bliže stožerina. Dalje preko 70° širine temperatura se drži neprestano na ledištu a u tom stožernom krugu zemlja je i more većinom pokriveno ledom i sniegom. Tamo se dan i noć produlje po 6 mjesecî i jedino se luče šestnedjeljnim jutrenjim i večernjim sumrakom, što no ga osvietljuje sjeverna luč, mjesec i blesketanje sniega. Što neima svjetla po pol godine, to netare toliko masti organičkim tkaninam, nego se dapače življe dojimlje razvitka bilja, životinja i čovjeka. Vidimo, kako rastline s nestašice sunčanoga svjetla bliednu, suhnu i sahnu. Ljudi za dugo lišeni svjetla postanu poput rudnih kopâča i delača u kameno-ugljenih oknih, blieda, bezkrvnoga lica, podbuhli. Nedovoljan razvitak (izrod), što ćeš ga često vidjati u stožernom, mračnom podnebju, puno riedje u toplom se nalazi podnebju, gdje do tiela, lagahnom pokrivenâ odjećom, sunčane zrake podpuno dopiru. S oskudna svjetla mienja se sustav krvi, ona se raztanji, slabo joj dotiče krvne vlaknovine, slabo krvne masti i fibrina (vlaknine); s toga i potiče bliedi, voščani cviet u ljudij, svjetla lišenih; u stanovnika stožernih, u onom podnebju uzraslih, sav se organizam i duhovna svojstva slabo se razvila. Malorasti su, hrdje i slabići.

Liečnik na brodovlju saveznih država Ken (Medden) označuje u svojih zapiscih o dvojem putovanju, što ga na sjever poduzeo, dojimanje stožernoga podnebja ovako: „21. prosinca. Lica mojih suputnika a i moje — požućela nekakovom osobitom voščanom bliedošću; oči nam upale i nekakvom prosinule stranjskom jarkošću .. nu što još i gore, samština naša posvemašnja uz neprestani mrak potresla je moralnom ćuti našom.“ Bezsvjetlica u stožernih stranah i hlad zatiru gotovo organički život ter u onih stranah niti je obstanka čovjeku, nit rastivu. Tamo jedva jošte žive plemena mongolskoga poriekla: Eskimosi, Grenlandci, Fini i Laplandci sasma polarnoga pečata; nu nekoja tih plemena, krenuv se iz stožernih krajeva u većma umjereno hladno podnebje, uz narode naobražene znatno napredovaše i organizacijom i umnim razvitkom. Izgubivši dakle u stožernom podnebju cviet kože svojega plemena pokazaše, da je moguće popraviti (poboljšati) organizam u podnebju, koje bolje prija razvitku. U stožernom polu obitavaju neke vrsti bielih životinja: jeleni, bieli medjedi i biele ptice: labudi, guske, patke, galebi i druge; a iz bilinstva nadje se toliko tajnocvata: mahovine i paprata. Polarne te strane nedostupne ljudskoj tražbi, malo su znane.

Nu zemlje, ležeće medju 60° i 70° širine, prijatnije su životu čovječjemu, te ćemo, pod imenom studenoga podnebja, razmotriti sjevernu tu plasu zemlje.

Glavne, značajne crte studenoga podnebja, ove su:

1. Nizki stepen temperature. Zima je tamo studena, dugotrajna (od listopada do svibnja mjeseca), za nje padaju sunčane zrake još većma koso na površinu zemlje, i neosvietljavaju je dugo na kratkom zimnom danu (najdulje 5 do 6 sat.), po čem bude zima još sirovija te studen po gdjekoga dne dosegne 35° i čak 40°. Srednja je pako temperatura zimi 8—10° studeni. Ljeto je u ovom podnebju kratko i za njega dani veći, a noć već pod 60° širine sami sumrak dugo netrajući. Pri tom nepadaju ljetnih dana sunčane zrake toliko koso na površinu zemaljsku, kano zimi i osvietljujući ju dulje, znatno ju zagriju; s toga bude ljeto dosta toplo, po koj dan skoči toplota na 20—25°. Srednja je pako ljeti toplota 10—12°. Iz toga se vidi, koja je golema razlika medju temperaturom zimnom i ljetnom; medju samimi toplimi dnevi ljeti i samimi studenimi zimi dosegnuti može svojih 55°. Nu miena je vremena, il recimo dobe godišta i dana prilično jednaka i pravilna, tamo nebiva nagloga kolebanja termometra; priehodne su dobe u godini, jesen i proljeće, kratke; vjetrovi su više sjevero-iztočni i jugo-zapadni. Studeni zrak ovoga podnebja sgusnut je, suh, težak, s mnogo kisika i veliko podražuje dihateljne organe te pospješuje process dihanja. Od studeni stišću se organičke tkanine, osobito pružni vlakasto-životinjski organizmi, a kad im studen u tkanine provre, zamrznu i u led se pretvore, što se vidja na smrzlu živinčetu i čovjeku.

2. Drugi biljeg toga podnebja nedostatak je sunčanoga svjetla. Sunčane zrake, gdje padaju koso, toliko nedaju jarkoga svjetla, kano u tropičkom podnebju i preko godine malo ga prinose, osvietljujući površinu zemlje malo vrieme obćim sastavom svojim, i to većinom sgusnutimi parami, što no se po nebu surimi oblacî prestru. Usljed toga nastaje i kolikoćom i kakvoćom nestašica svjetla. Za duge zime i kratkih joj dana riedko je kad nebo bezoblačno, a

kada prosine vedrinom, odbijaju se zrake sunčane od biele, sniežne površine i svjetlucanjem sliepe svojim, te veliko draže organe zrienja. A kad potraje kratko ljeto, neprestani skoro dan s malimi sumraci, sunce dugo osijava površinu zemlje i dosta prinosi oživljavajućega svjetla svoga — u naknadu zimske nestašice, dapače ponešto omasti kožu, koja izgori? Na tom polu oskudica svjetla nije tako znatna kano u stožernom polu a poznati ju je na bielom, bliedoružičastom cvietu kože stanovnika tamošnjih i često zaostalom razvitku (izrodu), u carstvu rastivom na slabom, mjedolikom rastu te bliednoći lista i cvieta; ali se ta oskudica svjetla nedojimlje sustava krvnoga.

3. Treći značajni biljeg studenoga podnebja mala je kolicina vodenih para u parokrugu. Sjeverna mora slabo se zagrievaju koso padajućimi sunčanimi tracî i malo izparuju vodenih para u parokrug, te i kad ohladne, sitnom rominjaju kišom ako i češće. Zimi pako uslied nizke temperature prestane padati voda u prilici dažda, već pada snieg, koj pokrije zemlju bar 6 mjeseca. Zrak je tamo zimi suh, hladan, neprijatan processu gnjijenja, sam bez gnjilotnih plinova; nu ako se studenomu zraku toga podnebja pridruži vlaga, što biva u jeseni i u proljeću, to se ona uz prilog studeni dojimlje posve štetno čovječjega organizma: studen uguši svaku izparu, a vlažnost zraka uspori dihanje, s čega se slabo luči kroz pluća vodena para i ugljičita kiselina; a ovakovo razstavljanje tih dvajuh organa, što no se drže u organizmu, radja velike bolesti. Preko ljeta srednja toplota, što nepresiže 12°, neprija brzomu raztvoru organičkih tvarij, te i produkti gnjijenja nikada se obilatije neluče od zemlje. Gdje je malo vodenih para u zraku, slabo se i munjivost razvija; rad toga se dosta riedko pojavi grmljavina i oluja strašna iza 60° sjeverne širine. Nizki stepen temperature, oskudica svjetla i vlage u zraku neprija rastinju; zemlja se slabo okoristi organičkimi ostanci te bude neplodna, ilovita, ili pjeskovita. Prem je blâta mnogo u studenom podnebju ali je u tih bezživotnih blatih (tundrah) malo organičkih ostataka rastlinskih, još manje životinjskih; a kad nedostaje toplote i svjetla, sporo gnjiju ti ostatci, još većma ih zatrpaju nanosi proljetnih povodnja te tako posve malo bude blatnih izpara u parokrugu a dojimanje njihovo ništa je prema onomu blâta tropičkoga podnebja. Od toga su i bolestî, što se radjaju uslied blatnih izpara, u studenom podnebju posve riedke i pojavljuju se samo kano kakve prienosne bolesti, n. p. kolera, kuga i druge, i samo im se lahke vrsti pomiljaju, kano obična zimica. Uz izpare tih blata mogu samo nekoje vrieme, ljeti potrajati prienosne pošasti.

4. Četvrti je značajni biljeg studenoga podnebja taj, što su postojanije dobe godišta, promjene danje, smatanje vjetrôva i temperatura. Izuzeti valja zapadne okrajke Europe, koji — uz prilog riečkih ekvatorialnih tokova, što im prinose vlažnu toplotu, i uz prilog zračnih ekvatorialnih tokova, što se u Europi spušćaju čudo sjeverniji nego li u Americi i u Aziji — jačma priliežu podnebju promienljivoga vremena i puno toplijemu svih ostalih djelova oko onoga pola, na kojem su strane što iztočnije, to studenije. Sjever je Europe po tom puno topliji i podnebje mu puno mekše, nego li u drugih stranah pod istom širinom; gdje okolo Drontheima u Norvežkoj još pšenicu siju, to pod istom širinom u Hudsonovu zalievu obstati nemože ljudska naselbina.

Napomenuv glavne crte studenoga podnebja, u mnogom protivne podnebju toplomu, objasnismo dojimanje mu do čovjeka.

1. Udišući hladni, sgusnuti, kisikom bogati i suhi zrak, koliko postupiti može u pluća, dobavlja čovjek više kisika, koj, raznoseć se s krvju po svem organizmu, okisi sastavne dielove krvi i tkanina te u njih brzi uvjetuje pretvor materije i uskori vrlo životnu toplotu. Što više se dobavi u organizam kisika, to većma se razstavljaju i produkti okisenja u podobi vodenih para i ugljičaste kiseline kroz pluća; uslied čega pojača djelovanje pluća i process dihanja; dihanje postane duboko, jako i riedko. Processu dihanja odgovara i obtok krvi; rad toga je u stanovnika studenoga podnebja bilo jako, puno, ali riedko.

2. Koža čovječja u studenom podnebju, podvrgnuta dojimanju koso padajućih sunčanih zraka, što malo prinose svjetla i toplote, sasvim protivni pokazuje cviet onomu, što ga vidjesmo na koži tropičkih stanovnika. S maloga svjetla bliedi, nu kako je i u krvi mnogo krvnih vlaknina i mastilne stvari; to dobude cviet bliedo-ružičasti. S oskudne pako toplote i od studeni sažimlje se pružnost tkanina njenih, od toga se koža namrežka te postane po anatomičkom ustroju svojem hrapava i onakovo dobude lice, što no ga zovu „ježom“ (cutis anserina). Pri tom sažimanju kože uz dojimanje studeni, sažmu se i razdraže periferički živci te se primi i mozka osjećaj studeni. Nadalje sažimlje studen brojne krvonosne i mezgene cievi kožne, pri čem se umanji dužina im i prostranost te se iz njih iztisne više krvi i mezga, i nastane napinjanje k nutrnjim organom, osobito k mozku i plućam. Od takovoga napora neriedko se izlije krv u ove organe (kaplja, apoplexia) i ukine djelatnost njihova, što se uspavom pojavi. U obće se dojimanjem studeni uguši djelovanje kože te izpara kožna na niš sadje. — Da odielivanje kože neostane u organizmu, poskoči djelatnost pluća, odieljujućih ugljičnu kiselinu i vodene pare, te organa mokrenja, što odieljuju produkte okisenja bielanjkastih tvarij.

3. Kako studen obali djelatnost kože i umanji kroza nju razstavljanje, pojača djelovanje

svih sluzavih kožica i njihovo se pomnožava odieljivanje. Poveća se odieljivanje svih onih probavnih tekućina, koja su umanjena bila u stanovnika tologa podnebja, s toga se obavlja probavni process u stanovnika studenoga podnebja, uz obilje probavnih sokova lahko i brzo; probavni organi živo rade i mogu prevarivati znatnu kolicinu raznolike hrane. Kraj takove žive probavi dovodi se u krv puno hranjivih tvarij, koje okisiv se skoro uz veću kolicinu kisika, prevraćaju se u tkanine našega organizma. Kisik pako, djelujući na elementarne tkanine našega organizma te okisiv je, izgubi se; a taj se iztrošak u najmanje čestice podieli; nu da veća množ pristupivšega kisika neutrgne naglo tkanina, podaju nuždna hraniva tvari neke krvi našoj, što se lahko spoje s kisikom, kakove no su sve vodougljičaste spojitbe: salo i alkohol. Spojiv se kisik s ugljikom i vodikom njihovim, nedojimlje se lahko elementarnih tkanina, što no sastoje iz bielanjkastih tvarij. koje se sporije okisavaju. Po tom nagiblju stanovnici studenoga podnebja instinktivno mastnomu hranivu, mesnomu i ribjemu, u koga je mnogo tvarij lahko okisimih i spiritnim napitkom, kano spojitbam vodougljičastim, što su vrlo srodne s kisikom. Nemože se u grieh upisati stanovnikom studenih strana nagibanje k spirituoznim pićem, željkovanje to potrebom je njihovoga organizma, uslied klimatičkoga dojimanja. Kako većina hranjivih tvarij postupa u krv, živo se okisi i brzo pretvori, to se razvije u stanovnika studenoga podnebja toliko životne toplote, da se organizam može opirati dojimanju vanjske studeni. Studeni zrak dostavlja organizmu više kisika te tim u njem kano nadopuni toplotu proti studeni

4. Što više rabe stanovnici studenoga podnebja hranjivoga, mesnatoga i ribjega jestiva, o tom stoji uz življu probav i tvoritbu krvi i sami sustav krvi. U krvi njihovoj puno je krvnih bobica, vlaknine, bielanjka, soli i znatna kolicina kisika. Takova krv dobru dostavlja hranu svim tkaninam organizma te prija vrlo njihovomu razvitku. S toga je u stanovnika studenoga podnebja kostni skelet kriepak, mišice dobro razvite i snažne, cviet kože biel, bliedoružičast; mozak i živčani sistem pravilno se razvije i ustroji, dobaviv iz krvi sva počela nuždna ohrani svojoj. Uza to priroda studenoga podnebja, nedodaje mu k obstanku gotova sredstva, kano priroda tropička, već ga sili potraživati snagom razuma svoga ta sredstva i preobrati ih postojanim, tvrdim trudom svojim. Sljedbenine pozivlju ga klimatička dojimanja ne toliko na tjelesni, već na umni rad; s čega se i mislive sposobnosti njegove usavršuju i sami organ mišljenja — mozak razvija. S toga su sposobni sjeverni narodi za razvoj i naobraženje; suda su pronicava i temeljita ako i ne nagla; dobra i snažna struka, podnose i veliku studen lahko, te napor i znatni trud. Snažni organizam njihov živo se opire vanjskomu klimatičkomu dojimanju i dugo ih zdrave drži; s toga živu dugo ljudi u studenom podnebju i niesu riedki tamo primjeri drevne starosti. Nu negledeć na dugoviekost i mali pomor stanovnika studenoga podnebja, slabo se tamo množe naselja. Uzrok je tomu, što je uz slabu djelatnost stidnih organa broj brakova i rodjaja puno manji prema inim podnebjem. Trudoljubni život u studenom podnebju, koj umnim obiluje radom stalnim i temeljitim, moralnom je polugom domaćemu i gradjanskomu životu sjevernih naroda. Sjevernjak se vidi sred sirove i oskudne naravi podnebja svoga, slabim i nejačkim te i nehote uzda se u nevidinu pomoć i nagiblje k religioznoj ćuti.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Dobili smo ovih dana sliedeće pismo:

Slavno uredničtvo!

Nemogu odoljeti srdcu svomu, da ne izrazim Matici ilirskoj moju duboku zahvalu, što je ona vlastitom žrtvom izdala na sviet moju „Mornarsku“.

Nije me u tom pogledu vodila možebit kakva osobna korist, već jedino misao, da našemu narodu i u glasbenom smjeru svane jednom ljepša zora, koja je davno ruditi počela, al žaliboże bila počela skoro i tamniti. Ja kao radnik na polju narodne glasbe ćutim najbolje koliku mi je uslugu odbor „Matičin“ tim učinio, kad je odlučio u „Viencu“ i narodnu glasbu gojiti. Uz štitnike i podupiratelje može samo umjetnost napredovati i med narod sve bolje ulaziti. U nadi da će narod tu žrtvu „Matičinu“ priznati i uz moju pomisao pristati ostajem dubokim poštovanjem pokorni sluga Ivan pl. Zajc.

U Zagrebu 25. lipnja 1870.

Ovim za nas odista laskavim riečim imamo samo primjetiti, da je „Vienac“ uviek bio pripravan iz svih sila podupirati i širiti narodnu glasbu. Akoprem nam g. skladatelj bez ikakve materijalne koristi svoje kompozicije odstupa to su troškovi tiskanja glasbe dosta veliki, te samo uz sveobću podporu občinstva imamo se nadati, da se isti podmire. Molimo zato i gg. predbrojnike i ostale prijatelje narodne umjetnosti, da nastoje čim bolje oko razpačanja „Mornarske“, jer ćemo samo na taj način moći ih opet razveseliti kakvim novim narodnim glasbenim umotvorom.

Koranov rukopis. U listopadu pr. god. predan je ruskomu ministru narodnoga prosvješčenija koran nadjen u Samarkandu, u mečeti hodža-Ahrar, pisan na kvieru kufičkim pismom. Kada je ruski vodja Sjerov osvojio Samarkand, dobio je taj rukopis za 125 rubalja. Po predaji, sačuvanoj medju tamoš-

njimi imami, ovaj je koran pisan Osmanom (god. 644—56), trećim poslije Muhameda kalifom, te sadržaje nauku islama u podpunoj čistoći. Rukopis je spadao nekada u knjižnicu silnoga Timura, odkle je prešao u ruke turskih sultana, a odavle ga donese prije 400 godina muhamedanski čudotvorac Ubejdula Ahrar, predstojnik drviša i nastavnik vjere u Samarkandu, tom hranilištu azijske mudrosti. — Ovom prigodom ponavljamo često izraženu želju: ne bi li se našao našinac, vješt arabskomu jeziku, koj bi al-koran liepo preveo na hrvatski jezik, i tim pristupnim ga učinio onomu dielu našega naroda, koj po nesreći vjeruje u arabskoga proroka. Ovakav bi priévod bio pravi vjerovjestitelj u Bosni, o koje se Muhamedancih može punim pravom reći: "Vi neznate, čemu se molite".

Ruska kultura. Osvajanjem ruske vojske prodire i ruska knjiga u srednju Aziju. U Taškendu, glavnom gradu Turkestana, ležećem blizu rieke Sur-Darija (u starih Jaxartes), izlaze ruske novine „Turkestanskyje Vjedomosti". Ondje je god. 1867 osnovana javna knjižnica, koja već sada broji 2200 djela, a knjižničarom jest I. V. Dmitrovski. U toj je knjižnici poseban odjel za djela odnoseća se na poznavanje srednje Azije, kirgizke stepe i aralo-kaspijskoga prodola. Pohvaljeni knjižničar sastavlja knjigopis svih razprava i sastavaka o srednjoj Aziji, što no bješe priobćene u raznih časopisih, zbornicih i almanasih. Tako se slovjenska prosvjeta prieko Rusije širi u one zabitne kutove, u koje nemogaše prodrieti ni mač velikoga Alexandra, ni politička prevejanost staroga Rimljana.

Turci u Turskoj. F. Kanitz govorio je u zadnjoj sjednici antropologičnoga družtva u Beču o vladajućoj rasi u Turskoj. Veli on, medju ostalim, da turban ne čini još Turčina. Ima mnogo muhamedanskih Bosanaca, kazuje on, kojih pradjedovi, da spase život i imućtvo, predjoše na vjeru muhamedovu, al zato ipak njihovi unuci, vjerom doduše Turci, svetkuju kršćanske svetce, čuvaju brižno slavenska imena i povelje, koje će prvom sgodnom prilikom, prešav na kršćansku vjeru, očito svietu pokazati.

Tuži se nadalje učeni poznavalac našega iztoka, da se nije mogo dočepati izvora, po kojem bi se moglo doznati koliko ima pravih (azijatskoga poriekla) muhamedanaca u evropskoj Turskoj. Pozivlje se na prof. Bradašku, koj veli da ih ima 1,055,000 duša, dočim oficijalna turska izvješća u „Mémorial diplomatique" navadjaju 6 milijuna. Očevidno, da turska vlada broji tu ljude po vjeri.

U svem se slažu objektivni motritelji Turske, da se broj pravih muhamedanaca u Turskoj svakim danom manji. Glavni razlog tomu jest, po Kanitzu, što Turci zaziru od mnogo djece, te ih zločinom odstranjuju, dočim je to najveći ponos u kršćanskih obiteljih po Turskoj, kad tko mnogo djece ima. U Turskoj kući naći ćeš redko više od dvoje djece, u grčkih i slavenskih kućah pako obično 5—10. K tomu je još i taj razlog, što su jedini muhamedanci u vojsku išli, te su čestimi bojevi jako postradali. U sjevero-iztočnoj strani Bugarske nema već pravih Turaka. Nadajmo se, da će pravica tomu prirodnomu processu priskočiti, te da ih neće skorim ni po ostalom Jugoslavenstvu biti.

Poziv na predplatu.

Ovim brojem nastupa „Viencu" druga polovica drugoga tečaja i otvara se nova predplata na ovaj hrvatski zabavno-poučni list.

Izlazit će „Vienac" i nadalje svakoga tjedna u dosadašnjem vidu s odabranim sadržajem i uz dosadašnju cienu:

na godinu za domaće 6 for.; za vanjske 7 for.
na pô godine za domaće 3 for., za vanjske 3 for. 50 nov.
na tri mjeseca za domaće 1 for. 50 nov., za vanjske 1 for. 75 nov.

Molimo učtivo svakoga rodoljuba u interesu narodnoga napredka i slave, da nastoji ovomu listu pribaviti što više predplatnika; predplata neka se šalje „administraciji Vienca" knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Komu je koncem prve polovice izminula predplata, kao što mu je naznačeno na adresi, molimo da je čim prije obnovi, jer bismo inače prisiljeni bili, šiljanje lista obustaviti. Isto tako molimo uljudno onu p. n. gg. predplatnike, koji su nam prvi put premalenu predplatu poslali, da izvole kod novoga plaćanja i ostatak za predjašnji rok prenumeracije podmiriti.

Matica ilirska ne štedi nikakova troška, da ovaj list digne do visine najboljih te ruke evropejskih listova. Do odziva hrv. naroda stoji, hoće li se moći taj časopis stalno održati uprkos velikim žrtvam, koje Matica na nj ulaže. I zato neka je još jedan put „Vienac" usrdno preporučen štovanomu obćinstvu.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 28. U Zagrebu dne 9. srpnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Posljednji Franjevac Slovinski (Slunjski).*

Spjevao I. T.

U Slovinu zlo ti Turci grade,
Zlo ti grade silom i bjesnoćom
Zatiruć nam sve junake mlade.

Zastrašuju svakom sviet strahoćom
Sa njegve ga gone tečevine,
Kuće pale bjesomučnom zloćom!

Narod jadni brani se i gine,
Tko od svojih sam ostane, bjega,
Bjega jadan goram na visine.

Još svrh lievog Slovinštice briega
Samostan se drži Franjevaca,
Složna braća stoje i brane ga.

Biesan Turčin u nj se ognjem baca,
Ljutih rana zadaje im dosta,
Dok nesmače svetih borilaca.

Samo jedan brat Franjevac osta,
Živ još osta, da pokojne brani,
Da se drži molitve i posta.

Poginulu braću sám sahrani,
Sám im plačuć opjeva opielo,
I tuj i sám poginuti kani.

Sve zaniemlje, pusto stoji selo,
Turčin ode tek — do sgode nove,
A brat sveto nastavio djelo:

Zvonom zvoni, narod s gore zove,
Svetu službu služi Višnjem Bogu,
Grobu prati mrtve vitezove.

Slobodeći tješi čeljad mnogu,
I bilo je molitve i vieće,
U nevolji što da činit mogu?

I u goru narod opet kreće,
Da od turske obiesti se krije,
Zova brata, al Franjevac neće:

„Božjem borcu sakrivat se nije,
Božji borac na ugled je svima,
U pogibelj najstrašniju smije!

Božji borac za sve bditi ima,
Ima bditi i molit se vruće,
Dokle Višnji molitvu mu prima!“

I na triemu samostanske kuće
Dugo jošte Franjevac je bdio,
Dok netrenu zadnje mu trenuće.

Na dužnosti toli stalan bio,
Da i Turčin čudom mu se čudi,
Što je stajat na strahoći smio.

Nit mu s toga Turčin nenahudi,
Već ga pusti, da smrt pravu čeka
Spasujući duše svojih ljudi.

Zvonom zvao bjeguće s daleka,
Svetim slovom slobodio grudi,
Dok samotan neizvio vieka.

---

* Čitao sam spis, u kom se taj posljednji slunjski Franjevac napominje, kako je u prkos najvećoj pogibelji sbilja u pustom samostanu posljednji ostao i Bogu i narodu svomu na strašnu mjestu sam služio! Šteta, što mu za ime neznamo!

Pauna Solovska.

Novela. Napisala ju bar. Šarlota Graveu.

Na hrvatski preveo Gj. Š. B—čki.

III.

Pauna Solovska bijaše dakle suprugom obće štovanomu grofu V ... u, te mu posvema izpuni prazno dosele srce i osladi pust život. Namah poslje vjenčanja kvitira gjeneral, da bude mogao sasvim za svoju milu obitelj živjeti.

Za godinu dana obradova Pauna svoga presretnoga supruga prekrasnom kćerćicom. kojoj nadjenuše ime kumino. Kumovaše joj pako ruska ona kneginja, kojoj Pauna dvie godine drugovaše i koju ostavi, da izbjegne zanjkam njezinoga nevaljaloga sina.

Ime to bijaše Aleksandra, ili pokraćeno Saša, Sašinka, a ugledna i bogata kuma izprosi u otca, da joj dozvoli, brinuti se za budućnost svoga kumčeta makar samo neposredno, da naime jednoč njezin miraz pomnoži.'

Grof bi po više puti, dospomenuv se uviek prije sa svojom suprugom, dopisivao sa nekim u daljini i nosio svojom rukom listove na poštu, a poslje toga svaki put mlada grofica problіedila i vrlo se uznemirila, te ju jedino ljubezna njezina dječica mogahu opet razveseliti.

Za Sašom porodi grofica više diečačića i djevojčica, ali od svih poživi samo Kažimir, budući nasljednik imena i bogatstva otčeva.

Svoju podjecu ljubljaše Pauna kao i rodjenu, te je osobito Rikardo obožavao svoju dobru tetčicu a malu Sašinku tako k sebi priučio, da bi ona već iz daleka prama bratu Rikardu ručice pružala, sve da bi s njime otac ili majčica njezina došla.

Gjeneral pako milovaše uz svoju kćerku ponajbolje malu Almicu, te nebi medju svojom i medju djecom svoga brata nikakove razlike činio, znatan pako imutak, što preostade djeci, upravljaše sdušno i savjestno.

Sašinka biti će ciela mati, liepa i mila kakva joj je i mati, a Kažimir vrgao se u otca, te pokazivaše već za rana čvrst i stalan značaj, koj će ga jednom bez dvojbe pravim čovjekom učiniti.

Tako prodjoše obitelji gjeneralovoj duge godinice kano kratki dnevi. Alma i Saša podrastoše cvatućimi djevicami a Kažimir se premetnu najpristalijim mladićem i svršiv jur sveučilištne nauke posveti se obćoj znanosti, dočim se Rikardu nehtjelo nikakav posebni stališ odabrati, nego se nastojaše mnogim putovanjem izobraziti, da preuzme onda upravu dobara, što mu jih otac bio ostavio.

U plemenitom srcu mladićevom probudi se živa želja, da bude podložnikom svojim pravi otac i prijatelj, te da posvuda, kamo će njegova rieč doprieti, pobudjujuć na marljivost i djelatnost, obće blagostanje razširi i utvrdi, pa u toj plemenitoj misli podupiraše ga vrli ujak mudrim sborom i tvorom.

Ah liepa je i plemenita kriepost, koju čovjekoljubjem zovemo, i tko uz nju prionuti može, neka se netuži, da je nesretan! — Nu komu je s izdajstva i mnogih prevarenih nada te pretrpljenih jada srce otupjelo, komu su nemilostivni ljudi zlobom i gadnom svojom sebičnošću svaku ljubav prama bližnjemu ugrabili, te osamljen i bez utjehe na tom svietu stoji, priličan golu hrastu, koga je zimski mraz zelenila lišio — taj je nesretan! — taj je stopram nevoljan i biedan!

Nije najveći tat, koj siromaku zadnji komadić hljeba od ustijû ukrade, te ovaj od gladi skapati mora; ukradi srcu vruću ljubav, ukradi mu vjeru u bližnjega i njegovu nutarnju vriednost, počinio si najgadniju tatbinu, ubio si dušu, ubio srce, i toga zločina ničim na svietu, nikakvom pokorom, nikakvim kajanjem popraviti nemožeš!

K ovoj prekrasnoj misli, koju Rikardo s vremenom oživotvoriti naumi, k ovoj divnoj slici, u kojoj si predstavljaše život i ljude, pridruži se i druga rajska slika, koja mu mladjahno srce zatravila i podosta već poetičnu dušu još većma uzhitila i zaniela.

Iz nedužne ljubavi prama djetetu, koje tisuću puti nježne svoje ručice oko bratca ovijaše i sveudilj ga jednako milovaše, proklija u srcu Rikardovu žestoka ali čista i sveta strast prama djevici, a tko bi podvojio, da i njezino srce neplamti, videć, kako ju tanka rumen obsipava, kadgodj se Rikardo poslje duljega vremena odkuda vraća i videć ih, kako se oboje rukom pod ruku divnim perivojem sprohode.

Roditelji primjetiše s veseljem tajnu svezu mladjanih srdaca i odlučiše, ništa se u to nepačati, nu zaprose li mladići u njih blagoslov, to jim ga nebudu kratiti, nego ih dapače s najvećim veseljem blagosloviti.

Alma podje u 17. godini za grofa Plavkovića, mlada, izobražena i bogata vlastelina u bližnjem susjedstvu, te postade sretnom suprugom još sretnijega muža, komu za godinu dana vjernu ljubav nadari milim uzdarjem izpod srca svoga — liepom kćerkicom Lorikom.

Bankir G—r pohadjaše godimice negdašnju družicu i ostajaše po više tjedna na njezinom dobru, a Pauna imadjaše svaki put dosta truda, dok joj za rukom pošlo umiriti materinsko srce nesretne bankirice, kojoj jedinac mnogo jada zadavaše, što ju nehtjede poslušnuti, nego se proti nježinoj volji u Parizu nastanio i ondje veliku trgovinu otvorio.

Bankiru opet bijaše to po ćudi, buduć da je sam još dosta jak i krepak za rád bio, samo

si dade po sinu pismeno obećati, da on po smrti otčevoj nebude smio tvrdku G—r u Beču dokinuti, niti ju u Pariz sasvim prenieti, nego da ona mora i nadalje u prestolnici obstojati.

Sin obreče, da će otčevu želju izpuniti, ali u sebi snovaše i mišljaše sve inako preokrenuti — doznat ćemo, što je naumio i gdje mu se misli u jedno sastaju.

Milan G—r dodje u punih dvànaest godina samo tri puta u Beč, da si na dan, dva roditelje prigleda, al onda nemogahu ga više nikakve materinje molbe sklonuti, da se bar na dulji koji čas trgne razbludam senskoga Babela.

G—r junior dolazaše upravo u takovo vrieme na pohode, kadno obitelji gjeneralove nebijaše u prestolnici, pa s toga i nemogaše mu ta čast u dio pasti, da joj predstavljen bude.

Pravi ipak uzrok, s kojega je toliko u Pariz silio, bijaše strastna njegova ljubav prama nekoj glasovitoj pjevačici, koja ga nestalnoga inače leptirića kroz više godina u svojoj mreži zadržati i njegovom se prirodjenom ljubomornošću tako koristiti znadijaše, da je zamamljenik svedj većom strašću prama njoj gorio. Nu pošto se s vremenom ta vatra izhlapila, kakono navadno takva ljubovanja brzo prestaju, zavuče se u njegovo srce prava te istinska ljubav, kojom je neku liepu djevojku, visoka i bogata roda tako vruće obljubio, da je za njom kano za najvećim blagom ovoga svieta hleptio i čeznuo.

Dvie godine prodjoše, što neljubljen ljubljaše i srce mu od težke boli malo da nepuknu, kad vidje, gdje njegovu najljubljeniju dragu ruski bogati knez pred oltar vodi.

Odsele porenu se u pogubne valove parižkoga života i da nije bio sin židova bankira, te da nije već s majčinim mliekom usisao, kako valja da jedno za drugo prebije i sve točno proračuna, to bi pomamnim svojim i razuzdanim životom na brzo progutao svoj, a sigurno i otčev imetak.

Ali gospodičić Milan bijaše vriedan sin svojih roditelja, u najžešćoj strasti ravnaše se on ipak polag svoga „ajn mal ajnsa“: toliko i više ni novčića! — Pa zato bijaše mu doduše na licu dobrano poznati, koliko je i kako živio, ali kesa ostade mimo svega toga ciela i neoštećena.

IV.

Bijaše turoban baš jesenski dan, žuto odpalo lišće, tjerano vjetrom šuštaše vrlo tužno, kano da si medjusobom pripovieda o radostih prošloga ljeta, koje se njemu nikad, ah nikad više povratiti neće i kano da si jedno drugomu težke jade kazuje, što mu ih nesmiljeni njegov naravni neprijatelj, hladan naime jesenski vjetar nanosi, trgajuć ga iz sredine svojih i bacajuć ga amo tamo po smrznutoj zemlji. Težak i gust zrak slegao se nad zemlju i svatko živ gledaše, da se pred hučećim vihrom u toplu sobicu skloni.

Tužno bijaše takodjer u liepom starom gradu na Vrbovcu, tužno i žalostno kakono i sva priroda; i u gradu prikaza se turobna jesenska slika — smrtna posteljica čovjeka, komu na silu prelomljeno srce još nebrojenimi svezami o život ovaj privezano bijaše.

Gjeneral grof V . . . bolujuć jur više mjeseci, uslied nekoč zadobljene rane na glavi, vrati se početkom jeseni iz kupelji, kamo ga supruga i djeca pratijahu i svi se poveseliše sladkom nadom, da je upotrebljena ljekovita kupelj milomu otcu povoljno zdravlje povratila. Nu kad zače padati ožutjelo lišće, nestade i ote posljednje nade, a grozovita sigurnost, da će ljubljenoga supruga izgubiti, uvuče se u Pauninu dušu kano strašna kakova utvora. Trebalo joj je, da sakupi svu svoju moralnu jakost, da sabere živu vjeru i tvrdo ufanje u ljepši i sladji sastanak preko groba, svega joj je toga trebalo da neklone jadna duhom u taj užasni čas, kad joj nestade svake dvojbe, ali takodjer i svake utjehe!

Najviše ju pako u težkoj boli kriepila misao, da joj nježna dječica još za sada bez majke biti nemogu.

Rikardo dodje sa svoga dobra i stajaše na kraj tužne postelje, na kojoj bolujući njegov otčinski prijatelj smrtno obleže.

Tamno gorijaše noćna svjetiljka i razsvietljivaše tek ono, što bje bolestniku najbliže, a lagani plamen na liepom ognjištu praskaše nemilo, opominjajuć na studen i na biede zimske.

Tri ženske osobe sjedjahu okolo postelje nieme i bliede, plačuć potajice i sakrivajuć si rukama gorke suze. Pauna bijaše to, tužna i jadna supruga, držeć na rukuh bolnu, ali još uviek liepu glavu gjeneralovu i Alma, koja dočuv crni glas pohrli utješit sdvajajuću Sašinku, što nemogaše nikako povjerovati, da bi se sa najljubljenijim roditeljem za uvieke razstati imala.

Liečnik ostavi upravo bolestnika i ode se nečim okriepit, a suprug Almin poprati ga mjesto bolna domaćine i jadne domaćice. On izgubi jur svako ufanje, da bi bolestnik ozdraviti mogao, i otu strašnu istinu morade gjeneralu odkriti, jerbo je on to sam zahtievao. Sat prije izmirio se gjeneral s bogom i dušom svojom primio utjehu, koju crkva kano brižna majka umirućoj svojoj djeci u svetih otajstvih pruža.

Duboku tišinu oko sebe prekinú sam bolestnik, namaknuv Rikardu prstom, da mu se bliže privuče i uhvativ zatim njegovu ruku, pritisnu ju bolan na prsa i k ustima, te mu slabim glasom uze progovarati: „Sinko moj! evo u težkom ovom trenutku prenosim na tebe dužnost, da mi moje ljubimce štitiš, kakono ja tvoje djetinstvo podupirah. — Moja će supruga možebiti jake i muževne podpore trebati

proti gadnim klevetam i opakoj zlobi — budi joj vjernim sinom i dobrim prijateljem te zastupaj mene. Hoćeš li mi to obećati?"

„Ah, otče dragi" — odvrati Rikardo tužan — „krvlju i životom služit ću tvojim milim, i ničesa na svietu, nikakve se žrtve nebudem plašiti, da im mir i njihovo dobro sačuvam! Vjeruj meni i pouzdaj se u goruću moju ljubav prama njim!"

„Dobro, sinko moj! Tvoja me rieč umirila i težki mi razstanak olahkotila. A buduć sam primietio, kako je nastalo, povećalo se i utvrdilo tajno nagnuće, štono tvoje i Sašinkino srce spaja, blagosljivljem evo vaš savez i želim, da vam to i majka učini."

Pauna pruži voljno desnicu svoju Rikardu, koga si je bila već odavna sinom zaželjela, a oboje sretnikâ: Saša i Rikardo padoše pred otcem na koljena i zagrljiv se primiše plačuć njegov prvi i zadnji blagoslov.

„Negovori ni riečice o našoj sreći — sada — u ovaj težki čas", šaptaše tužna Sašinka. „Rikardo sladki, ako me ljubiš, to ćeš o sreći i ljubavi našoj mučati, dok mi se razcviljeno srce neumiri, ako će se ikad s toli golemoga gubitka utješiti i umiriti moći."

„Kunem ti se, miljena sekice, da te nebudem na otčev blagoslov prije spominjao, nego tek onda, kada mi sama dopustiš". odvrati joj Rikardo ustajuć sa ze...

„Želim", nastavi gjeneral svedj slabijim glasom — želim, Rikardo. da još jednu godinu svietom putuješ, i da si tako dosadanje tvoje liepe misli o životu i plemenite nazore o ljudih još boljma ustališ i raširiš, izkusiv koješta i vidiv na svoje oči. kako se živi. Stari Frico neka te prati, a u mojem ćeš pisaoniku naći bilježaka o nekoj stvari, koje ćeš mi u dalekom svietu urediti, ako ti bude moguće, da dotične osobe pronadješ."

„S bogom, ljubezna ženice, sladka Pauno moja, žarko sunašce žića moga, koja si me zbiljam usrećila, kako mi to nekoč tvoje blago oko, tvoje milo lišce obreklo. Utješi se, zlato, ter živi za našu djecu! Kažimire, ljubi i štuj nada sve milu svoju majku, jerbo ona to zaslužuje; sjećaj se uviek zadnjih riečî svoga umirućega otca: majka je tvoja najplemenitije i najčistije biće, vriedno tvoga najdubljega štovanja. — Sašo, diete moje, sladka moja ljubljena kćerčice! Nemoj plakati, ta jednom ćemo se opet vidjeti! Almo, utješi mi ju — ljubite se medju sobom — budite stalni u ljubavi i slozi! — A meni dajte, da malko prospavam."

I na to spusti mu se bolna glava još dublje na grudi vjerne supruge, svi protrnuše od straha i bojazni, suze im presahnuše i jedva što bi koje tiho odahnulo — slomljenima rukama na bolnih prsiju stajahu tužne sestrice, a Kažimir zagrlio Rikarda, da si na njegovoj bratinskoj grudi težkoj boli melema potraži.

Težki uzdah i mukli nerazumljivi glas odjeknu žalostno tihom sobom — a svi razumješe predobro, da je to bio zadnji oproštaj mila otca, zadnji kucaj plemenita i poštena srca!

Pa tako i bilo.

Gjeneral umre!

Prodjimo mukom čas, što je poslje smrti gjeneralove sliedio. Dani su takovi manje ili više jednolični. Vrieme, koje rane zadaje ali ih takodjer lieči, pomoglo je i ovdje, te malo po malo razbistrilo pustu ovu tamu, koja pritisnu vedro dosele žiće ostavljene udove i tugujuće sirotčadi.

Dva mjeseca kako ukopaše grofa ode Rikardo na daleki put.

U pisarni pokojnikovoj nadje zbilja ona pisma, o kojih mu ujak na smrti govoraše i u kojih mu nalaže, da potraži dvie osobe, te da im predade listove i pisma nadpisana i zapečaćena vlastitom pokojnikovom rukom, a u zamjenu opet da neka od njih druga nekakva pisma uzme. Vidit ćemo je li Rikardu za rukom pošlo, pronaći pomenute osobe i posljednjoj ujakovoj želji zadovoljiti?

Pauna ostade sa svojom obitelji posvema na ladanju, te si uze u kuću najvrlije učitelje svomu Kažimiru, a Sašinkinu odgojilju, vriednu i duboko izobraženu neku sirotu pribroji sasvim u krug obiteljski, k njim se još pridruži teta Klara, koja većom stranom medju njimi život boravljaše.

Malena ova obitelj življaše mirno i zadovoljno na liepom Vrbovcu gradu, te kadikad samo znao bi se taj mirni, samotni i jednoliki život promjeniti, kada bi kakovi i to redki gosti na Vrbovac u pohode došli.

Nekoga dana dodje list od gospodje bankirice G—vke, u kom pita milost, da li bi gospodjam na Vrbovcu smjela jedinca svoga predstaviti, koj se napokon roditeljskim prošnjam odazvao, te na više tjedna u Beč na pohode došao, da li bi jim smjela najveće blago bogate svoje kuće pokazati.

Prošnje nemogahu odbiti, pa buduć jur prošla godina po smrti gjeneralovoj i tužna se srca po mogućnosti utješila, buduć se takodjer Saša opet razvedrila, odpisa Pauna staroj prijateljici svojoj, neka dodje.

V.

Udova grofica Pauna, razdragana ljepotom i ugodnošću topla zimskoga dana, primi poziv grofice Alme, te joj se odpravi u pohode, da joj čestituje drugi sretni porod. Teta Klara podje s njom.

Saša ostade sa svojom odgojiljom, gospodjicom Arnoldovom kod kuće i nebijaše im pravo, kadno pade u sobu podvornik, javljajuć da dolaze gosti i kako se čini gosti iz daleka, jer da je vidio na kolih kovčeg i više kutija, što samo daljnji putnici sobom voze. Nije bilo dakle drugo, nego da Saša u odsuću majčinom

i u njezino ime goste liepo primi i podvori. Bijahu pako nenadani oti gosti gdja. G—vka sa svojim sinom Milanom, koga namah, čim u dvoranu stupiše, čekajućim gospodjicam svim materinskim ponosom predstavi.

Gospodičić Milan G . . . bijaše još svejednako liep i pristao, premda mu dobro inače i brižno počešljane vlasi izdavahu godine, za koje navadno gospodje vele, da im se nedopadaju; obraza bijaše plemenita, ali mu se ipak nije dalo sakriti njegovo istočno porieklo; vladaše se uljudno, ugladjeno i na gizdelinsku, ali ipak tako, te mu nebi mogao reći, da je prodrzljiv a odjevaše se takodjer liepo i gizdelinski, kako je to gospodjam u volju; oko mu pako sievaše povoljnim žarom, što je tim čudnovitije, buduć znamo, da je gospodičić Milan u Parizu prilično razuzdano živio.

Kano mladić izobražen i vješt ugodnu zabavljanju znaše on umah obje gospodjice ugodnim razgovorom zabaviti i tim pokriti pogrješke, što bi ih slaboumna njegova majka u govoru počiniti znala. Saši se to gotovo dopalo i ona postade nehotice živahnom i veselom, te im tako dan prodje kano san, i u večer, kada bi se gosti u naznačenu sobu odstranili, da se ondje za večeru preobuku, ka kojoj će takodjer grofica sa tetom Klarom prispjeti, nemogaše si Milan zatajiti, da mu se je Saša, mlado ovo na ladanjsku odgojeno, prostodušno i naravno djevojče u volju uvuklo i u srcu mu čustvo uzbudilo, kakvo je on već odavna iz pameti i misli svoje izagnao bio.

Brižna mati pitaše ga sa strahom, što mu je, te se tako uznemirio, videć ga, kako sobom nemirno koraca i rukama si liepo prigladjene uvojke mieša: „Što ti je, Milane? Jesi li mi obolio? Ili mi te tko uvriedio? Kazuj, što ti je?“

Milan, čovjek od komada, brz i hitar u svojih odlukah razmisli umah, kako mu nepreostaje dugo vremena, hoće li umišljeni cilj svoj dostići, s toga stane na jednom pred majku i uhvativ ju za ruku progovori: „Majko, razsudi dobro, što ću te pitati. Što misliš, bi li grofica, buduć sama neplemenite krvi, bi li dopuštala, da joj kći podje za bogata, ali neplemenita muža?“

„Težko bi to bilo, sinko moj“, prihvati brzo mati. Svakako će se tuj paziti na volju gjeneralovu, a kako znadem, on ju je mladomu grofu Rikardu namienio.“

„Nu ona nije ipak još njegovom suprugom, a napokon bogati smo dosta, pa se možemo lasno dati pobaruniti ili čak pogrofiti; nebi li to u Austriji mogli, ima dosta drugih država“ —

„Za boga, sine, ti luduješ! Pomamio si za grofijom, da uzmogneš groficu vjenčati. Što si zaboravio, da smo židovi?“

„Ja za svoju osobu nisam. Majko, dvadeseta jur godina teče, što nisam židov i to je, zašto nemogoh kod vas živjeti. Vi se doduše emancipiraste, odrekoste zastarjelih naših, današnjemu duhu vremena neshodnih običaja i predsuda, ali u srcu ostadoste svejednako židovi, nemogoh dakle medju vami živjeti, a da vas neraztužim.“

Niema i onesviješćena sruši se na to stara židovka u naslonjač, zalomi rukama i stane težko uzdisati, kano da će izdanuti.

Sjetan gledaše ju sin i niema ota majčina tuga dirnu ga dublje u srce, nego ma i kakvi oštri ukori.

„Majko, nesrdi se na me“, utješit će ju nježnim glasom, zar da neljubiš više svoga sina, jerbo je kršćen?“

„Ljubim sinko, ljubim“, zaplaka starica, „samo me boli, što si to tako dugo predamnom tajio. Jesi li sretan u svojoj novoj vjeri?“

„Jesam majko“ — odvrati Milan — „ili barem se nisam jošte za to pokajao. Iskreno i pravo govoreć nisam promienio vjere iz osvjedočenja, nego mnogo više s toga, da mogu unići u krugove, koji mi kano židovu zabranjeni bijahu. A od onda razmišljah češće svoj čin, pa se napokon s njime posvema izmirih i sada ga dapače blagosljivljam!“

„Ako si sretan, jedini moj ljubezni sinko, a to blagosljivljam i ja tvoj korak, jerbo neželim ničesa na toj pustoj zemlji, nego da mi ti, mezimče moje budeš sretno; dapače kako sam odrasla u vjeri svojih otaca, da bi za tvoje dobro bilo, odrekla bih se je danas pod stare dane! Otac ti misli kano i ja, on se već kojećega odrekao, što bi kano pravovjerni židov sveto obdržavati morao, njega se neboj, zamjerit će ti najviše, što si nam se tako dugo tajio. Ali sinko, ubogi moj sinko, misliš da ćeš ti dobiti kćerku odlične ove i na svoju plemenštinu ohole obitelji, a neznaš, kakono već ženitbu sa neplemenitom Poljakinjom smatraše gotovim zločinom i griešnom smjelošću, na koju se samo gjeneral odvažiti mogaše! — Odbit će te prezirno i bahato, a to će me boljeti, to će majku tvoju ubiti.“

„Tiho, ljubezna majko! Ide netko.“

Podvornik najavi, da se je grofica povratila i da goste svoje k večeri poziva.

Grofica primi radostno staru svoju prijateljicu, koje već dugo nevidje i dopuštaše dragovoljno, da ju starica izgrli i izljubi.

A zatim se obrnu na stran, da joj se predstavi sin, o kom već odprije mnoge i mnoge hvale slušati moraše, kojimi ga bijaše prenježna majka kadila. Milan G. okameni se na prvi pogled gjeneralice, ostade na svom mjestu kano prikovan te zaboraviv na svaku uljudnost izbulji ukočene oči, kano da vidi groznu kakovu sablast!

Gjeneralica poišće hvaljenika okom i čim ga zapazi protrnu kano munjom ošinuta, probliedi od straha kano krpa, poniknu kano burom oboreni hrast i viknuv: „Bože milostivi, on je!“ skotrlja se kano mrtva na tle.

Da vjerno opišemo strahotu toga prizora preslabi smo a i zaludo bi bilo, — takovi časovi, koji udare i unište slabo srce ljudsko, kakono uništi i obori munja najjače stablo stoljetnoga hrasta, nedadu se opisati, nježno ih samo srce može sućutjeti ili jih naslutiti, a tko toga nemože, ostat će hladan i netaknut, ma da mu prizor kako mu drago živo i vjerno opišemo.

Dočim se sve gospodje uzvrpoljiše, da onesviešćenu groficu sa zemlje pridignu, dočim Saša poteče u majčinu spavalnicu donieti oživljujućih kapljica, i dočim stara židovka, nemogav prosapiti, kako da je pogled njezinoga liepoga sina toli strašan i uplašiv se za svoju ljubeznu Paunu, tisuću bedastoća počini plačuć i naričuć Jehovu i sve proroke u pomoć zazivajuć: stajaše Milan svejednako na istom mjestu, ali ne više niem i začudjen kano prije, nego sav promienjen: lice mu se navuklo, da ga rugota bilo pogledati, kano da je zlobnu kakovu lukavštinu zamislilo.

Povrativ se Saša s podvorkinjom, primieti Milku, da mu se je udaliiti i zamuknu brzo u obližnju sobu.

Za nekoliko časova osviesti se opet gjeneralica te gledaše plaho okolo sebe. Opaziv kako ju kćerka ljubeznim pogledom pazi, proplače biedna, nebi li joj srcu odlanulo.

Saša priskoči te zagrli milu majkicu svom ljubavlju djetinje svoje duše i uze vesela klicati: „O, mila majčice! Živa si, hvala bogu! Opet si medju nami! O majko, kazuj, s čega ti tolik strah?“

Na to se gjeneralica izpravi, kano da se domislila da mora težku jednu dužnost izvršiti.

„Gdje je vaš sin?“ zapita gospodju G—vku. „Moram da mu se izpričam, što ga tako neobično primih. Molim vas, puštajte nas časak na samu, kazat ću mu, kako me je prevarilo, što je sličan nekomu, našoj obitelji pogibeljnomu čovjeku.“

Dozvaše Milana, a gospodje odoše u sobu, iz koje on izadje. — Pauna i Milan stajaše iznenada jedan prema drugomu.

Gjeneralica prikrije si goruće lice drhćućima rukama i malo što opet u nesvjesticu nepade.

Sada joj se Milan primaknu: „Gospodjo, nebojte se, nisam došao, da vam škodim ili da vas uništim. Prije četvrt sata nisam bio ni slutio, koga ću ovdje kano kuće gazdaricu naći; nebojte se, dapače hoću da se s vami za uviek izmirim, obreći ću vam, da ću uviek šutiti, ako ste voljna tajnu otu odkupiti.“

„Bože moj! Bože mili!“ zajauče Pauna, „dakle me još uviek toli težko potvarate i svojom potvorom uništujete!! — Kazat ću vam sve, istina neće sada više poslje toliko i toliko godina onim škoditi, kojim strašnu žrtvu doprinesoh, da ću tako dugo šutiti. Čujte dakle, hudobni vraže moje sreće, čujte: nisam ja onoga počinila, zašto me u svojoj duši krivite.“

„Prištedite si, Marijo, lažljiva svoja poviedanja, kojimi nekoč sudce svoje prevariste. Meni je vaša krivnja dobro poznata. — K tomu mi ugrabiste dobra prijatelja — svojimi nesretni čari — — —“

„Nisam ga ja, nisam ga ja ugrabila“, stenjaše nesretna gospodja. „Nisam ja Marija, nego Pauna, nedužna i nekriva Pauna, ah vjerujte, vjerujte već jednom izmučenomu i biednomu srcu!“

„Ma čemu to jadikovanje, Marijo? Rekoh, da ću šutiti, nikomu što kazivati, ali hoću da si tajnu otu izkupite.“

„Oh zahtjevajte, zahtjevajte odkupninu; ništa mi nebude preskupo, da si ljubav svoga djeteta i štovanje svieta odkupim; jer će vam sviet lasno povjerovati — ta on rado vjeruje, što zla čuje — a ja sam, ah bože moj mili, biedna sam i bez podpore ostavljena žena, kojoj je nemila smrt jedinu i naravnu podporu, najplemenitijega muža uzela!“

„Netrebate proti meni branitelja, niti kakove podpore. Čujte, malo sam doduše vremena ovdje, ali se u taj kratki čas na veliko blago namjerih —“

„Neka vam bude sve — zlato, dragocienosti, da isti ovaj liepi grad —“

„Hvala vam gospodjo na tom daru“, prihvati joj prezirno nekadanji židov — „neću vaših dragocienosti, niti vašega blaga; jerbo sam bogatiji od vas — i mogu se zlatom svojim podići do stališa, u koji se vi — neznam da li slučajno ili lukavštinom uvukoste. Zahtjevam nešto plemenitijega — ljubim vašu kćer i hoću da si tajnu — koja bi vas ovaj čas uništiti mogla, da si ju rukom svoje kćeri odkupite.“

„Ah!“ zaviknu Pauna posrnuv natražke. „Vi se usudjujete“.

„Jest, usudjujem se gospodjo! i odprto vam velim, nećete li mojemu zahtjevu zadovoljiti, to ću još danas, da odmah ću kazati vašoj kćeri i svim u gradu, tko i što je gjeneralica grofica V . . . nekoč bila!“

„Ah bože, nebeski otče, može li dobrota tvoja pripustiti, da nekriva žena tolike muke podnosi!“ lelekaše Pauna prelomiv ruke i padši na koljena.

„Neludujte, gospodjo, nego kažite, što mislite“, govoraše pokršteni židov hladno i osorno,

Nevoljna žena privuče se na koljenih do njega, obuhvati mu noge i stade ga zaklinjati: „Čovječe! smiluj se, ah smiluj se strašnim mukam nesretne majke!“

„Dà, recite radje, pretvaranju nevriedne čedomorke!!!“ izriga neumoljivi žid i odkinu se iz njezina zagrljaja.

Užasan jauk prodre iz Pauninih grudi i jadnica pade bez sviesti na tvrdu zemlju.

Dočuše njezin jauk ća u pobočnu sobu i doletiše da vide, što je opet nesretnoj grofici.

Smjestiše sirotu u krevet i dozvaše namah liečnika, koj došav kasno u noći reče, da je groficu žestoka vrućica spopala, te da je bolestnica u smrtnoj pogibelji.

Strah i grozan nemir zavlada cielim gradom, dà i čitavim selom, jerbo je gjeneralica bila majka svih ubogih, te ju svaka sirotinja a i svaka duša u selu ljubljaše i blagosljivljaše.

Milan nagovori svoju majku, da ostanu u gradu, dok bolest grofičina na bolje okrene, a kad bi ga pitali, zašto je grofica toli jako kriknula i po tom se bezsvjestna na tle srušila, odgovaraše im, da joj moraše zlu viest o nekih osoba kazati, koje ona vrlo miluje, a on ih slučajno pozna.

I time bijahu svi zadovoljni, što je njemu vrlo povoljno bilo.

(Dalje sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XVI.

Posanjalo srce
O ljubavi bajku;
Puna jedra življe
Poniela mi šajku.

Posanjalo srce
Do trista divota,
Opilo se miljem
Draginih dragota.

Posanjalo tuštu
Samih poslastica,
Sa medenih usti
Najljepšega lica.

Posanjalo jošte
Biele ruke zlata
Savijene bogme
Meni oko vrata.

Posanjalo srce,
Nije ni to šala,
Na dikinu krilu
Dva angjela mala

Al i sanak svaki
Dospieva si krajku,
A na javi draga
Neće mi u šajku.

XVII.

U Požezi bieloj
Ima Požežkinja,
Pravih, liepih, krasnih
Vila pogorkinja.

Ima sjajnih zviezda,
Divnih djevojaka:
Gdje vam one sinu,
Tamo nema mraka.

Gdje su Požežkinje,
Tamo nema tuge,
Nema od njih bolje
Ni vjernije drúge.

Gdje vam one svanu,
Tuj se pjesma čuje,
Gdje omrknu krasne,
Tuj se ljubav snuje.

Da mi je agovat
Poput turskog age,
Sve bi Požežkinje
Bile moje drage.

Ali kršten buduć
I pjesnik siromah —
Samo jednu plavku
Rad bih odvest doma.

Meran.

Dnevnik mlade bolestnice. Iz „Revue des deux mondes"

Preveo A. Pavić.

(Dalje.)

Dvanaestoga na večer.

Postigla sam svoju svrhu, pobjedila sam, a radost što ju osjećam, vriedna je borbe, koju sam imala biti. Dolazim od njega, bila sam tamo, pa tako ću svaki dan, dok to potraje

Jutros poslah svoju gazdaricu u njegov stan, da se upita, kako je probavio noć. Ona mi javi, da je tamo zatekla neku krupnu plavokosu gospodju, koja, razumjevši da od mene dolazi, zle volje ne reče nego — uviek jednako — dočim se čulo, kako bolestnik u susjednoj sobi govori čudne rieči, mučen ljutom vatrom groznice.

Nova me groza spopala; znala sam što drži do filantropskih namjerâ te gospodje bez ži-

vaca, i kojom joj se brigom nastojavaše uklanjati. Pak eto ona ga pazi u grozničnoj nesvjestici, eto nju će vidjeti kraj svoje postelje, kad mu se sviest vrati! Ta mi slika posta nesnosna.

Ne skanjivah se veće. Ranim jutrom se uspeh uz stube njegova stana, stanovito odlučena, da se ne ću obazirati ni na što, nego na njegovo dobro i njegov mir.

Samo jedan čas mi nešto snemogla moja srčanost, kada, pokucavši na vrata, začuh glas, koji mi viknu: unutra! Nu našavši se pred ledenim i zlobnim licem te gospodje, vratila mi se odmah snaga te joj rekoh mirnim glasom, da nezadovoljena viešću moje gazdarice, dodjoh da se sama glavom upitam. Prije nego što mi još mogaše odgovoriti, izusti Morikov glas moje ime — Hoću da unidjem! zaviknuh, i da vidim bolestnika; čini se da nije više u deliriju.

Gospodin Morik ne prima nikoga, reče; a osim toga, takav posjet protivan je svakomu običaju; za koji se vi doduše, kako se čini, malo starate.

Kad je prijatelj na umoru, odvratih, doista ne! I kako Morik još jednom na to izusti: Marijo! otvorih vrata od njegove sobe, u koju bez oklevanja unidjoh. Ta mala sobica bijaše tamna, jer joj prozor gleda u nekakvu usku ulicu, a k tomu još zastori na polak spušteni bijahu. Nu uz sve to bijaše ipak dosta svjetlo, da mogah razabrati njegovo bliedo lice, kojim se uslied moje prisutnosti rasuo slab zračak radosti. Pruži mi ruku i htjede da pridigne glavu. — Vi ste došli, reče posvema tihano, kako mi tiem pomogoste! . . . Vi ne ćete više otići, Marijo, ne mogu toga podnieti . . . ostaje mi samo tako malo vremena . . . ona gospodja . . . tamo, vi znate . . . svaka njezina rieč me boli . . . njezina blizina mi je kao kakova mora . . . a nemam srca da joj to kažem. Htio sam joj držanjem svojim izjaviti, da volim sam biti. — Bolestnici ne smiju imati svoje volje, bijaše joj odgovor. Oh! Marijo, ostanite tu, tako ću samo vas vidjeti, samo vas čuti. A obećajem vam, da ne ću ništa govoriti, što bi vas moglo ljutiti.

Ganuta, samo da ne proplačem, stisnuh mu slabašno ruku, i pristah mu uz njegovu molbu. Na to mu se razvedri lice. Zatvori opet oči i činjaše se tako miran, da sam mislila, da spava. Nu, hoteći potegnuti svoju ruku, pogleda me još jednom prosećim okom, dok ga napokon san svlada.

Povratih se u drugu sobu, u kojoj ona gospodja pletijaše, sjedeći na kanapeu. Ne počasivši časa, dokazah joj štogodj mogoh uljudnije, da je bolestnik veoma zahvalan za ono što je za nj učinila, nu da joj unapried ne bi rada na teret bio, te da ja preuzimljem skrb paziti na nj s njegovim slugom i s ukućani.

Vi, srce moje? upita lica namrgodjena, pogleda mrka.

Bez dvojbe, odvratih što mirnijim glasom. Ja jedina u svem gradu poznajem g. Morika, i činilo bi mi se s toga nenaravno, kad bih tu dužnost prepustila kojoj stranoj osobi, koja ih ima toliko drugih ispunjavati bolestnikom, koji su joj miliji.

Pogleda me, kao da ne vjeruje svojim ušima. — Je li moguće? zaviče. Zar vi ne vidite, da će vam taj korak posvema uništiti vaš ugled, koji vam je i onako već iz korena potresen? Jeste li vi stara žena kao ja, koja može da ne mari za govorkanje svieta? Sve mi se čini, moja draga, da biste vi sama trebovala čuvara.

Ja posvema dobro znam, odgovorih, što mi je činiti, i koliku mogu odgovornost preuzeti. Ja ostajem tu. U ostalom, ne brinite se za moj ugled; ja sam vam već kazala, da sam se odružila od svieta, i da već ne ću drugoga suca do jedinoga boga.

Na to se dignu, uze svoj šešir i reče: Vi ne ćete od mene tražiti, da samo časak počasim s takovom mladom osobom, kojoj su moralni principi posvema protivni mojim, i da svojom prisutnosti nekim načinom povladim odnošaj, koji mi se čini na svaku ruku prieziran.

Muče se pozdravismo, i čim se vrata za njom zatvoriše, osjetih kako mi srcu odlahnulo od silnoga tereta. Otvorih prozor na balkon, da se raznese eterski miris, koji svikud za tom gospodjom ostaje; na to počeh razmatrati sve stvari u sobi, koja je napram mojoj toliko udobna: liepo pokućtvo, pisaći stol, knjige, balkon, s kojega se preko nekoliko stuba dolazi u ugodan vrtić. Poslie toga otvorih vrata od druge sobe, da čujem, je li mi bolestnik još spava.

Marijo, reče spazivši mi glavu, sve sam čuo. Vi ste moj angjeo čuvar; jedino se vama imam zahvaliti za ovaj prvi časak počinka, kojim sam poslie dvie nedjelje dana počivao.

Spavajte, odgovorih, nije vriedno da o tom razgovaramo. Budite zadovoljni i slatko mi sanjali.

Nagnu glavom, i oči mu se zatvoriše.

Poslie podne došao je liečnik. Smijao se je slatko, kad sam mu ispripovjedila, kako sam se tamo smjestila. Da li mu je Morik kad o meni govorio? Težko mi je vjerovati; nu bilo kako mu drago, bio je zadovoljan, čuvši da je bolestnik tri pune ure spavao, pak mu se i bilo činilo bolje. Pitah ga za stanje bolesti. — Opasnost još nije minula, reče kimajući glavom.

U sedam sati, vratila sam se kući; njegov sluga će paziti na nj u noći. Ostavila sam ga spavajuća, i nije ni moje ruke osjetio, kad sam ga dirnula. Idem i ja spavat, da budem za rana na svom mjestu. Već odavna ne osjećah takav mir u sebi kao večeras. Samo da ne bi veće ništa medju nas palo!

Trinaestoga.

U noći se je probudio, pitajući za me, i sluga njegov imaše dosta muke, dok ga je osvjedočio, da ću se vratiti. Jutros ga nadjoh veoma uzrujana. Nije mi bilo lahko uputiti ga, da na svaki način treba podieliti medju njegove dvie straže dan i noć. — A ako umrem naprečac u noći? Upita.

— Nu? pa u tom slučaju će doći ko po me, i ja ću se za čas stvoriti tude.

Morah mu dati ruku. Nešto malo spava; ma ne jede baš ni mrvice, pak je strašno izmršavio.

Uz sve to sam ipak mirna, pošto mu moja prisutnost čini dobro. Poslie podne bijaše bolje. Vrata medju dviema sobama bijahu otvorena, da mi barem sjenu moju mogaše vidjeti. Čitah i slušah ga, kako slabo ali ipak mirno diše; ne dolažah mu k postelji, osim da mu dam što ima piti. — To je nekaka vračarica, reče liečniku; njome mi se smrt pretvorila kao u kakvu slavu. Veće me ništa ne tišti. Dajte, prepisujte lieka pa bilo koliko, ta mi vaša roba nikada ne dodija, odkako mi ju donosi angjeo.

Petnaestoga.

Jučer niesam mogla pisati; bijaše odveć ružan dan. Ima li u tom kakve utjehe, što danas nije ružnije? Vani je studeno, voda u zdencu u vrtu je zamrzla, i nema ni krpice sniega u zraku. Težko mi je odkako je snieg pao, jer svejednako mislim, da se vrieme ne će popraviti, dok god bude taka cića zima.

Danas sam sprovela mnogo ura kraj njegove postelje, a ipak me nije prepoznao. U svom deliriju govoraše o svietu i o krajevih, koji su meni posvema nepoznati. Kako nas dvoje malo toga jedan o drugom znamo, a ipak poznajemo skroz na skroz, posvema dobro, što treba da se poznaje.

Devetnaestoga, u 5 ura u jutro.

Evo sam se povratila, nezatisnuvši ni oka za ciele dvadeset i četiri ure, pak ipak mi nije na pameti da spavam; hoću da se saberem i da pišem.

Zbiva mi se kao kojemu sliepcu, kad mu se opet povrati vid; prvi trak svjetlosti boli ga ljuto u svojoj sreći; nu hoću da cielu stvar pripoviedam.

Ova tri posljednja dana bila su veoma mučna. Sinoć je liečnik došao veoma kasno. Bila sam poslala po nj, jer mi se moja bojazan svakim časom množala.

Treba da ga silom dovedemo do krize, reče, inače je kasno.

Morik već ne bijaše pri sviesti. Mlaka kupelj a na to studeni tuši, djelovahu na nj, da ga slušah iz svoje sobe stenjati. Kada ga položiše opet u postelju, dodje liečnik k meni. Ja ću ga noćas čuvati, reče taj plemenko, vi si ne biste razumjeli pomoći. Vratite se kući da odpočinete, dan vam bijaše i onako težak.

Odvratih mu, da volim ostati i s njim ga skupa čuvati. Videći me on tako odlučnu, ne htje me već odvraćati. Bila sam Moriku obećala, da ne ću biti odsutna, kad dodje do takove skrajnosti

Posadih se u jedan fotel pred pisaćim stolom, i uzeh u ruke nekakvu knjigu, od običaja, jer čitati mi bijaše nemoguće. Slušah napeto što se zbiva u drugoj sobi, u kojoj liečnik, sjedeći uz njegovu postelju, sam svojim rukama mienjaše hladne obloge, i nalagaše koješta slugi tihanim glasom. Te isprekidavane rieči i bolestnikovo jecanje, ciepahu mi srce. To je njegov glas, mišljah u sebi, to su mu valja da njegove posljednje rieči, a ja ih eto ne razumijem, a ne razumije ih ni on sam. Kakav oproštaj!

Ne ću da već mislim na te grozne časove, na koje me uspomena još udilj probada. Slušasmo gdje ura na tornju odbi desetu, jedanaestu i dvanaestu. U Morikovoj sobici bijaše sve tiho. Slušah zaustavljenom sapom, i pitah se u groznom nemiru, da li je taj mir dobar ili zločest znak. Htjela sam se podići, da podjem do vrata, nu bijaše mi nemoguće; kao da mi se slomiše noge, ili može biti nemah srca skučiti volju, da pogleda izviestnosti u oči. Čudne stvari! mišljah da sam se posvema sprijateljila sa smrću, a eto gdje se je bojah, kao što se kakovo diete boji u mraku.

Ne znam, kako dugo ostah u tom stanju. Napokon se otvore vrata, i naš dobri liečnik unidje polagano.

Izbavljen! reče. — Ta me rieč toliko uzdrma, da se rastopih u suzah. On sjede do mene. — Vi plačete, gospodično, može biti se ta rieč izbavljen čini vašemu sluhu kao kakova ironija, kada ju čujete o bolestniku, komu već prije te krize odrekosmo život; nu, nadam se, da će ga upravo ta kriza spasiti. Narav se upustila u sliepu igru i dobila ju. Nije to prvi put, što gledjem takovo čudo: skrajnu borbu izmedju sistema živaca i sistema krvi, od koje potiče posljedak, da se upre sva živahna snaga, što je još ima, da svlada staro zlo, koje se već držalo dobitnikom. Ako se ne ponovi zlo, doskora ćete vidjeti svoga prijatelja rekonvalescentna a i izliečena od svoje prijašnje bolesti. Nadam se, da ću ga moći u mjesecu ožujku poslati u Mletke, gdje će mu se u onom toplom podneblju prsa posvema izliečiti. Ne treba mi biti prorok, ako vas uvjerim, da će nam naš prijatelj, ako se šta ne nadana ne dogodi, za nekoliko mjeseci na toliko ojačati, kako igda prije u svom životu bijaše.

U taj čas ga odazva nekaki štropot u Morikovu sobu, tako da imah vremena oporaviti

se od svoga nemira, koji me s te promjene snašao. Smijem li ispovjediti? bijah većma čudom začudjena nego vesela. Da ostane dakle duže na životu od mene, koja mišljah, da će me doskora sliediti u grob! Takova misao me nije dugo smetala. Za čas uskliknuh: hvala budi bogu velikomu! Živjet će, ojačat će, pomladit će se; moć će izvesti svoje smjere i nade.

Liečnik se povrati veleći: i gospodar i sluga, obojica spavaju. Ja vas svjetujem, gospodično, da i vi tako učinite na ovom kanapeu. Što se mene tiče, ja sam si naručio čaja, te ću što još preostaje od noći provesti čitajući. Kući se ne možete vratiti po toj zimskoj noći. Tiem biste porušili sve što vam je vaše boravljenje u Meranu dobro učinilo.

Dobro učinilo! rekoh, gledajući ga začudjena. Znajte da si ne činim ni najmanje iluzije o mom stanju, ja znam posvema točno na čem sam. Najveće i jedino dobro, koje bih mogla dostići, jest to, da si produljim život na nekoliko dana ili na nekoliko nedjelja.

Stane se smijati. Oprostite, ako niesam posvema istoga mnienja.

Uz mene stoji, odvratih mu, mnienje jednoga veoma iskusnoga vašega kolege, kako se eto na svoje vlastite oči možete osvjedočiti, i pružih mu onaj opis mojega staroga liečnika, koji imah slučajno uza se.

Pošto ga je veoma ozbiljno proučio, reče: Veoma bih vam zahvalan bio, kad biste mi dozvoljeli, da tu stvar na čistac dovedemo.

Na to mi slušaše i kucaše po prsijuh dobrih deset časova, sjedne i srkaše polagano svoju šalicu čaja. — Ne znam pravo, što da reknem, prihvati; ako je vaš liečnik pravo imao, sada ga više nema, i u tom slučaju mi se čini da je ovo podnebje na vas upravo čudesno djelovalo. Bilo je doduše već mnogo bolestnika, koji dodjoše amo i o kojih se mislilo da su neizlječivi; nu što me smućuje i česa ne razumijem, to je ogromna hitrina, kojom se izliečiste. Sva je prilika te će vaš liečnik biti od onih starih, koji se ne razumiju u perkusiju. Vi mi ne vjerujete, gospodično; nu pa dobro! iduće zime ćemo opet o tom govoriti, jer, ako se ovoga ljeta vratite u svoj zavičaj, dobro ćete učiniti, da iduću zimu opet ovdje probavite.

Veoma se živahno prosmo, i ja baš vatreno branjah svoga staroga prijatelja liečnika. Nije li nečuveno, da koji bolestnik odbija liečnika, koji mu obećaje, da će ozdraviti? Bože! bi li to za me bilo dobročinstvo? a ne bili prije bilo novo robstvo, poslie ovoga kratkoga sna o slobodi?

Pisah u njegovoj prisutnosti svomu liečniku, pozivajući ga u pomoć proti toj nadi u život, koju mi pred očima rastvoriše.

Ranim jutrom odosmo. Sluga se bijaše probudio, Morik još spavaše. Bacih uz put pismo na poštu i zaprosih liečnika, da ne govori o našem razgovoru nikomu, napose ne Moriku, dok ne dobijem odgovora. On mi to obeća smiešeći se i sprovede me do kuće. Bijaše mi tako mučno uz stube se popeti, da ću sigurno doskora posljednji put uz njih uzaći.

Gore su još udilj u mraku. Vrieme je oblačno, i amo tamo pada po koja krpica sniega. U sobi mi je veoma toplo, mala peć je učinila svoje. Kad bih mogla spavati! Toliko različitih udaraca jesu odveć za biednu jednu bolestnicu, kao što sam ja.

Dvadesetoga.

Jučer ostah u kući. Obećala sam veoma lahkoumno liečniku, da ne ću izlaziti iz kuće bez njegove dozvole.

Jutros je rano došao k meni. Hvala bogu, donio mi je prekrasnih viestî, Moriku ne treba više ništa, nego da mnogo spava.

Kiša i snieg mi čine moj zatvor prilično snosljiv; mogla bih ostati kako jesam cieli tjedan. Ne mori me ni najmanja želja za svietom. Neka bojazan me veoma muči, da mi moj liečnik može biti ne će odgovoriti. Ne znam kako bih se pred svietom držala: da li kao kaki putnik, koji poslie kratke stanke uzimlje svoju palicu opet u ruke, da podje dalje, ili kao taki, koji se u njem želi nastaniti i u njem živjeti. Cini mi se, da će me gledati kao kakovo potepalo, kojemu nije pašuš u redu, i koji ne zna kazati ni odkud je, ni kamo će. Pa još čitav jedan tjedan u toj zabrinutosti!

Danas bih imala svome otcu pisati, nu ne mogu se nikako odlučiti, da primem pero. Što je još mnogo gore, moja su čustva sva pomućena. Kada si reknem: ne, nije moguće, ne možeš veće živjeti, tad mi krv počinje kipiti, kao da mi se ruga slutnjam. Gle! kako me pomilovaše, koja već takovom sigurnošću računah na smrt, ako se u obće može uzeti da je milost, kad ti se ta muka promieni u produljen zatvor.

Dvadeset i petoga.

Još udilj nikakova pisma, a još udilj oblačno i studeno. Danas mi je evo zabilježiti pravu ludoriju: kupila sam si svilnu odjeću. Rekavši staromu slugi, koji mi ju je donio, da me je strah, hoću li toliko poživjeti, da se njome poslužim, pogleda me čudom se čudeći. Odjeća je veoma liepa; hoću li ju nositi? . . .

Prvoga siečnja.

Jučer je prispio odgovor. U prvi čas mi sva pismena pred očima igrahu; pročitavši ga, činjaše mi se kao da sam poludila. Bijaše li to od straha ili od radosti? Čim češće to pismo od mojega staroga liečnika čitam, tim mu se većma srcem odklanjam. Izveo je svoju liečničku dužnost, prisilivši me ozbiljnomu liečenju, kojemu ne bih nikada svoje volje pristala

bila. Piše mi, da se je morao poslužiti lažu, da me na to sklone. Jedina pomisao, da otcu prištedim gledati kako naprečac venem i umirem, mogaše me prinukati na putovanje, a takovo mu se heroično sredstvo činjaše neobhodno potrebno i po moju dušu i po moje tielo. Kojom je mudrošću, kojom je spretnošću umio taj vriedni liečnik svoju osnovu izvesti!

Pak sad mi se eto ipak gube moje misli u tamnu noć nevesele budućnosti, u kojoj mi se ne prikazuje nego istom, kao u sumraku, lice mojega otca i mojega maloga Ernesta. Koliko bi mi se sjajnije činilo poći tamo, gdje na ulazu bdije angjeo smrti!

Trećega.

Baš je evo otišao od mene Morikov liečnik. Ponio si je pismo, da ga se do volje načita, jer mu se moj stari prijatelj čini znamenit psiholog. Može biti će ga pokazati Moriku.

Taj liečnik mi se danas činjaše nekako kao zagonetka. Nije mi o svom bolestniku ništa govorio, nu već sam doznala, da mu je bolje, i da mu je dozvoljeno sunčati se na svom balkonu. Kad ga upitah, da li bih smjela iz kuće: ne, reče, čuvajte se razgovora, koji bi vas uzrujao. — Bože! s kim da ga vodim?

Čudnovato da Morik ne šalje pitati kako mi je. On bez dvojbe misli, da se naš odnošaj posvema promienio, odkako nam je obojim sudjeno živjeti. Ali ipak, za volju našega dojakošnjega prijateljstva . . . nu može biti se tom krizom sva njegova narav promienila, može biti mu se u onom grozničnom paroksizmu, kojim se je izliečio, posvema izgubila uspomena na svoju negdašnju družicu u nevolji.

Petoga.

Primila sam pismo od mojega otca, puno čestitanja, na koje proplakah. Ne! bijah sretna dok me žaljahu; odkako mi život opet postao moj, i odkako bih se ga imala uživati, postala sam sjetna.

Ova zima, za koje sunce pripiče kao da je proljeće, čini mi zlo i duši i tielu. Takva je nekakva pustoš oko mene! . . .

(Konac sliedi.)

POUKA.

Talvj.

Životopis.

Težko, da će svi čitatelji našega „Vienca“ znati, tko bijaše Talvj. Ne bi ni čudo bilo, ta samo ime glasi toli strano, da ne bismo po njemu nigda rodjena Niemca slutili, kamo li bismo došli na tu sa svim neobičnu misao, da je to bio svojevoljno odabrani nadimak njeke njemačke spisateljice, kojemu se mlada dieva u djevičanskoj čednosti utekla, da plaštem pseudonimnosti zakloni ličnost svoju od znaličnih propitkivanja krugova spisateljskih. Što je djevojka odabrala, dok još ni sama ne osjećaše dovoljna pouzdanja u snagu svoju i vriednosti svoje književne radinosti, tomu je spisateljica vierna ostala u zrielih i kasnih godinah svojega života, kad se već ne samo po Njemačkoj, nego i po stranom svietu ime Talvj s velikim poštovanjem izgovaralo.

Talvj bijaše dakle učena njemačka spisateljica. Može biti, da se već po tom smijem nadati simpatijam naših krasnih čitateljica naprам učenoj Njemkinji, može biti, da će ih zanimati, kad im stanem pripoviedati zgode i nezgode iz života ove odlične žene, koju će mnogi već u napred odsuditi, misleć da je tim, što se dala na spisateljstvo, bezuvjetno promašila cilj svojega života; čitateljice pako naše nek se sa mnom raduju, kad uzčuju, da u osobe „Talvj“ nije zvanje spisateljsko nijedne ženske kreposti potamnilo, jer će se iz njezina života osvjedočiti, da joj zabava spisateljska, pače i slava učenosti nije narušila sreće obiteljskoga života, nego da je Talvj uz glasovitu spisateljicu podpunoma zadovoljila svim dužnostim vjerne supruge, sretne matere i uzorne odgojiteljice djece svoje.

Nego osim sve općenite, osobito u srce krasnoga spola usadjene simpatije, imamo mi još i posebna razloga, kao Hrvati, kao južni Slaveni, da poštujemo ime Talvj: jer je ona prva djelom svojim, kao što ćemo čuti, daleko po svietu raznesla slavu našega narodnoga pjesničtva.

Rodila se je g. 1779, kao što je sama zabilježila u listu jednoj svojoj prijateljici, od otca, koj je bio učitelj na sveučilištu u Halli. Kobna je ta godina pomogla podignuti na krmilo franceske vlade čovjeka, komu ponekle i naša spisateljica, ako i ne izravno, ima zahvaliti veliki svoj glas. Napoleon provaliv u Prusiju bje dobitnikom kod Jene. Klanja mu se sve naokolo, i što nosi britku sablju po boku i što je zataklo za činovničko uho lahko pero, ali profesor Jakob, otac naše spisateljice, vičan klanjati se trajnim vječnim idealom, osovljenim na pravoj vrlini i veličini, voli ostaviti zavičaj svoj i uteći se gostoljubnim susjedom slavenskim — Rusom, koji su već onda malo drugačije umjeli cieniti duševnu snagu nego poslje sedam desetlieća magjarski susjedi njihovi. I liepo smjestila Rusija prof. Jakoba u Harkovu, na sveučilištu, gdje je i novijega doba glasoviti Čeh Lambl dično mjesto uhvatio. Ali dakako nije onda bio Harkov grad kakov danas, kao

što ni Berlin tada nije imao ni petine onoga stanovničtva i ljepote, kojom se danas diči. Nego što je već onda bilo u Rusiji i Harkovu, a nebijaše u Njemačkoj to je vidjela jedanaestljetna Terezija: liepo i brižno savito gniezdo svakovrstnih domaćih obiteljskih kreposti i milja. Nije moglo ni biti inače, van da je naše djevojče čulo kadšto i koju jedku podrugljivu spočitnicu proti svomu nešto tromomu i neodlučnomu narodu, bilo je tu valjda kadšto nešto i zlorada smieha, koj se Rusu i nehotice otimao gledajuć, gdje mu njegov često nečedni nad sve druge narode nekom tobože providnošću izabrani učitelj — svjetlonoša dobiva i preko zasluge batina. Ako i nije Njemac u obće ni izdaleka onako surov, nadut i lakom kao Magjar, opet je i on dosta nesnosan kad se kamo ugniezdi, te mu se ljudi voljno pokore Zar se i mi sami još živo ne sjećamo svih onih preuzetnih izjelica, koji nam do dvanaest godina u domovini gospodjahu. — Vozih se onomad na željeznici s Niemcem dosta obrazovanim, koga držim za kakova trgovačkoga agenta ili podhvatnika. Morao se već duže baviti u Hrvatskoj i možda se u Osieku stalno smjestio. Razgovor se zametnuo o koječem pa i o ljudih priznane vrline i političkih kreposti; ali ništa nema u njega ciene: sve je on to s visine njemačke svoje kulture kao strielami Jovinimi razprskao. Ali ni meni nije dugo trebalo, da si o njem sud skrojim. Tudjinac vičan nekad u otačbini na oskudni njemački život, koj je osobito u njemačkih trgovačkih gradovih u običaju, zapao medju živahan, sve odnošaje životne pa i najveće žrtve gostbom si zasladjujući narod, narod koj si u očajnoj svojoj borbi istom stvara domovinu — takov čovjek, koj je već davno zaboravio na lahko ostavljenu otačbinu tim teže pojima naše još dosta poetično se javljajuće rodoljubje, čim mu je njegov narod već davna onaj stadij prevalio, za koj se hoće više mladenačke manifestacije, i čim ga pravac njegova života navrnuo na sasvim konkretni materijalni temelj. Dodaj tomu još i misao, da je Niemac već rodjeni učitelj narodâ, pak ćeš lahko shvatiti svu pretenziju njegova suda, kojim on već unapred mora sve osuditi, što nije njemačkom kulturom oličeno. Ova opazka dakako nekasa se učenjaka, koji dublje u stvari pa i život narodâ poniru. — Petar je veliki, kako nam poviest svjedokom, na jata domamio njemačkih zanatlija i učenjaka za sobom. Bilo iz toga i dosta dobra, ali se tim i zametnula borba, koja u Rusiji barem već pol vieka traje. Njemački su državnici držeći krmilo ruske državne ladje uviek ju nekakvom tudjom strujom navraćali, i tko nas nezna, koliko je trebalo na petrogradskom dvoru borbe, dok se staro njemačko pletivo raztrgalo, te su mjesto Nesselroda zasjeli Gorčakovi i Miljutini. U ono dakle vrieme sva viša dostajanstva u Rusiji Niemac zaokupio, on dielio zapovjedi i prtio terete: Rusa držao za svoje djače, komu treba dieliti šiba, da izuči knjigu. Nije po tom ni čudo, ako je i mala Terezija s bolju motrila kako se Harkovljani Rusi raduju, da se i Niemcu u jednom već našao čovjek, koj i njih uči pameti, često bi joj nesreća njezina naroda, koga ni onaj nije požalio, koj bi mu imao biti zahvalan, iztisnula suze na oči, ali opet je nemogaše toliko poraziti, da nebi iz prošlosti njegove crpila utjehe i nade, da će i njemu skoro morati zarudjeti zora političkoga preporoda. Ova su čuvstva bila prvo vrelo njenim pjesmicam, koje bijahu, izuzam prozodiju i mjerilo, o kojem još 12godišnje djevojče nije ni snivalo, odraz Šillerovih pjesama.

Sad je Harkov grad od 50,000 žitelja, od kojih može petina biti Njemaca, štijućih knjige naroda svoga; — onda se samo iz sveučilištne knjižnice dobivala njemačka knjiga, a tu je čitala svom hlepnjom mlade zanesene duše Terezija. Osim ovih mrtvih obrazila uticaše jedini njezin pet godina stariji brat na obrazovanje i duševni razvitak njezin, pa budući to mladić velikih darova i duševne samostalnosti postao je djevojci mjerilom, prama kojemu bi ona sva svoja mnienja osiećala.

Ali ako i jest u nesreći ugodno stisnuti oči i sanjariti o budućoj sreći, opet valja i otvoriti oči pa pogledati u sviet. Čim je oko duševno bistrije tim više i vidi. Mlada je Talvj izašla na sajam konjski, koj se, kako je poznato, u Harkovu u velike tjera: nemože se sita nagledati bujnoga odiela ruskoga, naslušati se miloglasna poja narodnih pjesama ruskih. Već joj onda dirnuo na tužicu sklonu dušu duboko elegijski zvuk iz slavenske čiste, još i bezazlene duše, koj više nije imao zaniemiti a da na žicah njezina srca neizromoni tudjemu sviet najljepše i najjedrije blago svega slavenskoga pjesničtva.

Kad Terezija bude 13 godina, pozvaše joj otca za profesora na sveučilište u Petrograd, gdje je doskora dobivši naslov ruskoga državnoga savjetnika viši čin stekao. Tu je Terezija često dolazila u družtva, koja su njemački bjegunci oživljavali šireći mržnju proti korzičkomu ugnjetavaocu. Ovamo bi često dolazili njemački uhvaćenici, kad se već jednom bio zametnuo rat medju Rusi i Francezi, a mlada bi djevica rado odkidala od svojih ustiju i prodavala zlatnu svoju urehu, da prehrani kojega postradaloga zemljaka. Uviek bi joj oko sinulo od radosti i duševnoga zadovoljstva, kad bi kojega zagladjeloga i polusmrzna Niemca podigla na noge i usposobila za novu borbu proti omraženomu slavohlepu franceskomu. Kolika to bila stiska u djevojkinoj duši, kad bi stizale viesti s ratišta, kolikom pomnjom i napetošću bi pratila svaki kretaj alirane vojske, kako se veselila, kad bi stigla viest o zajedničkoj dobiti Rusa i Niemaca nad dosad nedobitnim slavodobitnikom!

Kad su svjetovnom bitkom kod Lipska za uviek slomljena krila orlu franceskomu, kliktala je mlada 16godišnja Njemica, kako je mogla kakova vatrena rodoljubna Hrvatica, kad je u Zagreb prispjela viest, da je Jelačić kod Móra Magjare potukao. Ali još joj bilo ostati u gostoljubnoj Rusiji, tadanjoj osloboditeljici europejskih naroda. Vraćajući se s bojišta vojnički častnici ruski donesoše njemačkih knjiga i pripovjedaka; uvidjela ona, koliko su u Njemaca stvari okrenule na bolje, kolike je žrtve taj boljak stajao njezina naroda. Fouqué-ovi viteški romani i Hoffmanovi fantastički spisovi najvećma se tada ljubljahu častnikom. Iz tih je knjiga Terezija povadila i sastavila si sasma idealnu predstavu o ljubljenoj svojoj domovini. Ali ona je povrh toga pročitala bezbrojne romane, putopise, memoire, povjestnice, ove još najradje, sve što bi joj dopalo ruku, progutala bi ona tako reći u duševnom gladu i neizmjernoj pohlepi za čitanjem. Prava sustavna obuka malne je sasvim prestala, ili što se nije našlo valjanih učitelja za nju ili što je već djevojka tu dobu vrlo ranim duševnim razvojem premašila. Dapače i u novijih je jezicih bila samouka. Uz toliko i toli mnogostrano čitanje nije drugo trebalo, da iz mlade duše stane sukljati neizcrpivo vrelo mladenačkih pokušaja. I zbilja bijaše to prava bujica liričkih izlieva, što su provreli iz tihane izbice mlade spisateljice. Nitko joj nije toga branio, kao što se dandanas pušta djevojci, da po sav dan kod kakova vezila preniže sviet svojih misli, ili da uz glasovir prosanja budućnost života svoga. Terezija bijaše podpunoma gospodarica svoga književnoga zanimanja, slobodna bez ikakva nadzora i kakove stroge cenzure. Ali zato se mlada pjesnikinja nikad nije ponjela, da tiskom koj svoj proizvod iz čedne sobice u daleki sviet odtisne, paće većinu te pisarije nije nitko nikad ni čuo ni vidio. U to se vrieme sklopilo medju njom i jednom mnogo starijom djevojkom uzko i vatreno prijateljstvo, koje je opet otvorilo cielo vrelo sanjarskih dopisa.

Usred sjajnoga šumnoga života petrogradskoga, sried grozničavoga čitanja, pjevanja i snovanja počuti najednom Terezija bolnu nekakovu čežnju za čvrstim, punim i krepkim živovanjem. Učini joj se kao da je osamljena na svietu, pa u toj samoti spustila joj se na dušu neka ozbiljnost, koja je cieloga života više nije opustila. Nije nje više zanimala bujnost petrogradska, osobiti običaji naroda ruskoga, ona tišma društvena, ono ginjenje za vanjskom odlikom i sjajem, koj bi još veću tamu bacao na njezino smrknuto srce. Da se u Rusiji uda, činilo joj se pregrehom i izdajstvom vlastitoga naroda.

Najposlje kucnu čas izbave: bilo joj 19. godina, kad joj se otac vratio na svoju učiteljsku stolicu u Hallu. Kolika to cika, kad je opet prvi cjelov pritisnula na zemlju rodišta svoga! Idealka, kakova bijaše poslje pročitanih rusobradih Fouquéovih vitezova, punih junačtva i veleduhih osnova, poslje čarolija Hoffmanovih babica, držala se okorno usisanih uzora o njemačkoj svojoj domovini. Najzad ipak probilo oko tu nenaravnu maglu a um bistri raztrgao te djetinjaste paučine — ona se zastidi svojih sanjarija, ismija sama sebe i baci u ropotarnicu sve te romane i njihove junake, da se primi ozbiljnijega posla. I nju je struja silna njemačkoga duševnoga života trgla za sobom, i nju je ona stostruko poticala da sama misli i pjeva, pa prije nego je slutiti mogla, ovjenča joj prva lovorika slave čelo njezino. Prvih osam godina iza povratka u zavičaj bijahu najsretnije u njenom životu.

(Konac sliedi.)

Kako se dojimlje podnebje organizma čovječjega i razvitka u njem bolestij.

(Konac.)

Bolesti studenoga podnebja razvijaju se uz dojimanje napomenutih klimatičkih i mjestnih uslovja i razvitak njihov uzko je spojen s razloženimi osobitostmi organizma, što no je samo podnebje radja. Razdieliti se mogu na dvie gromade: a) u bolesti, kojim je uzrok u samom organizmu, i b) u bolesti, kojim je postanak u vanjskom dojimanju.

U studenom podnebju napregnuta je djelatnost organa dihanja, probavi, mozka i organa mokrenja. Ovi organi najveć i stradaju s bolesti. Po tom ćeš naći često u studenom podnebju: 1. Upale dihavih organa, što rado postaju dojimanjem studenoga, razdražujućega zraka do ovih organa, koji i onako većma rade; a posebce od njih: a) upala pluća, i b) upala dušnika i grana mu; 2. upalne bolesti probavnih organa: a) upala želudca, i b) upala crieva. 3. Upala mozka i mozkovnih opnica, izliev krvi u mozak (kaplja); ona se češće zimi dogodi na velikoj studeni. 4. Nekoje živčane bolesti. 5. Bolesti organa mokrenja; a) zapala bubrega, b) upala mokraćnoga mjehura, c) zapala vodopusta, d) Brigthova bolest i e) kamenac u bubregu i u mokračnom mjehuru.

K bolestim postajućim s vanjskih povoda u studenom podnebju spadaju: 1. Žestoka i otvrdla vrtnja (rheumatizam), zapala porebrice i potrbušnice, što se obično pokaže uslied nagle i rezke promjene toplotne, 2, Očne bolesti sa zasliepne bjeline sniega; imenice: a) upala očiu b) pomraka (amauroris), c) mrena. 3. Smrznuće (promrzal) raznih dielova tiela s prekomjerne zime. 4. Syphilis u studenom podnebju drugotnim i trećim nastupom duboko raztvara organizam. 5. Bolesti, nastajuće uslied očevidne, brze obmjene krvi: a) gnjilac (skorbut), b) guke, c) rahitizam (grbnost). Bolesti ove, osobito priliežne studenomu podnebju razvijaju se

u onom slučaju, gdje studen pritisne djelatnost kože, te bud s kojih uzroka i process dihanja oslabi, čemu su često podvrgnuti siromašni ljudi, udišući pokvareni zrak, u studenih i vlažnih stanovih, podnoseći kraj toga nedostatak svjetla i drugu oskudicu. Pored oslabljena djelovanja kože i pluća mora zaostati u koži puno takovih tvarij, koje neizbježno mienjaju joj sustav kolikoćom i kakvoćom.

6. Typhus (legar) se tamo riedko pojavi, i to u napučenih mjestih, te jačih gradovih; što dalje od stožerina k gušćim naselbinam, to češće i žešće.

7. Kožobolje: škrlet, boginje i druge, svojstvene su svim podnebjem, ali u sjevernih stranah sa studeni i prozebli puno je veći od njih pomor; osobito haraju boginje ondje, gdje još cieplјenje nije razprostranjeno; poput pošasti kakove, dotikom se šire. Tako je za carevanja Katarine II. preneslo bilo boginje u Kamčatku, te zarazile one tako Kamčadale, da je strana ona — nekad dobro naseljena, danas riedka naseobom.

8. Bolestij pako š blatnih izpara u studenom podnebju malo ćeš opaziti, jer im studen neprija razvitku.

Razmotrismo protivna dva podnebja, vruće i studeno; nu medju njima leži jošte na svakoj polukruglji pojas zemaljski 30° sirine. U tom pojasu produljilo se od polutnika toplo podnebje sa sve to manjom toplotom; od stožerina pako produljilo se studeno podnebje sa sve to većom toplotom, a u sredini pod 45° sjeverne i južne širine sastali se i pojednačili. To jest u tom pasu stiču se dva protivna podnebja i pojednačuju im se dva protivna svojstva; od toga postaje podnebje srednje umjereno, u kojem sunčane zrake nikad nepadaju onako okomice, kano u toplom, niti onako okosice, kano u studenom podnebju; s toga mu je i temperatura srednja. Nadalje posve nam se objasni karakter podnebja u tom pâsu, kad dometnemo, da se u njem sastaje polarni tok zraka ekvatorialnim, te u njem traje vječita borba medju njima. Tom borbom i razabrasmo neprestanu mienu vjetrova i naglo skakanje te padanje temperature, svojstvene tomu pojasu, koga i nazvaše pâsom promienljiva vremena. Ovdje se često temperatura jednoga te istoga dana znatno mienja a toplomjer naglo skače i pada, te riedko stane nekoliko dana na jednoj mjeri. Nu čudo se naglije mienjanju toplota i vjetrovi u proljeću i u jeseni. Dobe godišta u u tom su podnebju oštrije označene i toplota jedne dobe postepeno prelazi u drugu. Vjetrovi se često izmienjuju, nu negledajuć na raznotu i promienljivost njihovu, temeljom su dva glavna kolebanja uzduha, polarno i ekvatorialno i svojstvo zraka njihovoga drži se dojma im do organičkoga života. Tako duše na polarnom toku sjeverni vjetar, koj prelazi, kako nam je već znano, u sjevero iztočni te iztočni. Vjetrovi ti prinose zrak studen, suh i bogat kisikom; a takov zrak suši sve stradaoce s prsnih bolestij. Iztočni vjetar toliko se promjeniti može polutničkim tokom, da zapiri nalik južnomu vjetru, a sa sukobice iztočnika s južnikom poleže se srednja vrst — jugoiztočni vjetar; pri čem se topli, vlažni zrak polutničkoga toka, sklopiv se sa studenim, stožernim uzduhom, prevrne u kišu; potom pretegne južni vetar i pretvori se u jugozapadni i zapadni. Vjetrovi ti prinose zrak topal, čist i vlažan, te donose kišu i liepo vrieme, nu s očišćena zraka manji mu je pritisak, te ponešto otežća dihanje. Zapadni se vjetar izmjeni samo sjevernim; kad se sretnu, nastupi vjetar sjevero-zapadni; opet se pomieša studeni zrak polarnoga toka s toplim i vlažnim uzduhom polovničkim, s čega prokisne i nastupi sirovo te hladno vrieme, neprijatno osobito bolesti živčanoj, vrtnji i nazebi. Onda opet prevagne sjeverni vjetar i ponovi se stari poredak, za koga se obavlja miena vjetrova u podnebju umjerenom.

U proljeću često se mienjaju toplota i vjetrovi, koji stajućim sniegom te izparom vodenom, živo hlade zrak. Ljeti se popne temperature do najveće toplote srpnja mjeseca (do 30°) i vrieme se utvrdi. Nu oko jesenskoga istonoćja opet se naglo mienjati uzmu toplota i vjetrovi i nastupe jesenske kiše, za kojimi hrupi i zima. Preko zime ustanovi se vrieme i potraje nizka temperatura. Najveća zna biti studen siečnja mjeseca te uz vjetar sjeverni domahne svojih 30°, a na južnom vjetru nešto otopli. I evo vam obćega karaktera izmiene vremena u našem umjerenom podnebju.

Umjereno podnebje podieliti se može u tri posve razlika pojata.

1. Prvi pojas medju 30° i 40° sjeverne (i južne) širine leži po geografičkom položaju svojem u istom redu s toplim podnebjem i neposredno ga produljuje, srodan mu je temperaturom, postojanim vremenom a uprav i dojimanjem do života organičkoga i do čovjeka; koliko bude dalje od polutnika, toliko mu pada toplota (na 1° po svakih 10° širine), vjetrovi postanu mienjivi a dojam jarkoga podnebja sve to umjereniji.

2. Drugi je pojas med 60—50° sjeverne (i južne) širine, ponajednako leži sa studenim podnebjem i neposredno ga produljuje, shodan mu stanovitim vremenom, temperaturom i poravnavanjem vjetrova, što dalje od stožerina, to većma se gubi sirovost zime, ljeto bude podulje a vrieme promienljivije. Mi se sami nalazimo u tom pojasu i značaj je ovoga podnebja znan svakomu nas.

3. Treći pojas, srednji, obkružen 40° i 50° sjeverne širine, sam je po se umjereno podnebje. Značaj ovoga pojasa potiče iz dojimanja tropičkoga i polarnoga podnebja, vrieme mu je promienljivo a jednake dobe godišta: ovdje je zima, proljeće, ljeto i jesen svako po tri mjeseca dobro razlučeno.

S raznote klimatičkih uslovja sasma je različno i dojimanje umjerenoga podnebja do organičkoga života i do čovjeka i tiem se objasnjuje bezkrajna raznolikost u bilinskih i živinskih formah, što no se nahode u ovom umjerenom pojasu. U ovom podnebju nenadje se jarkih osobitostij, kano u podnebju studenom i toplom; svi se djelatelji parokruga ovdje poravnjuju i tuj neima napornoga djelovanja u bud kojega ustroja, s toga se razvija pravilno, ravnomjerno i u pravo doba sav čovječji organizam i svi mu ustroji. Ravnomjerni taj razvitak svih organa i stvara savršenost onu čovječjega organizma, što no ju drevni Grci ozivali savršenom (podpunom) organizacijom. U Evropejaca umjerenoga podnebja vidimo skoro takov savršeni organizam, u kojem neima nikakovih krajnostij, niti šta zakasniela niti uranila, osim tanko označene individualnosti, kano izraz umnoga razvitka. Takov je organizam sposoban za bezkonačno usavršivanje i razvitak tjelesni i duševni, s njim prosinuti može um čovječji svojim djelovanjem. Da ovo dokažemo, dosta nam je napomenuti, kako su podnebje ovo naselili sami obrazovani narodi svieta, koji sami sobom predočuju poviest svega čovječanstva, život mu umni i politički.

Prema promienljivosti i raznolikomu dojimanju umjerenoga podnebja razne su u njem i bolesti. Sjedinjuju se tuj bolesti obijuh protivnih podnebja: u prvom pojasu nastanak je bolestim topioga podnebja i dojmu blatnih izpara; u drugom pâsu nastavile se bolesti studenoga podnebja; a u srednjem pâsu sastale se i jedne i druge i živo im se dojimlje razvitka doba godišnja. U proljeću i jeseni plode se bolesti s prozebe i vrtnje, zimi bolesti zapalne i rheumatizmi; a ljeti se razprostiru uz dojimanje gnjilotnih izparivanja prienosne bolesti (pošasti): kuga, kratelj i druge, što no raze osobito po gradovih, u nepovoljnih zdravoslovnih uslovjih i u močvarnih nizinah, gdje se jače razvijaju gnjilotna izparivanja.

K bolestim svojstvenim osobito umjerenomu podnebju, valja pribrojiti: 1. Raznolike živčane bolesti i razna nezdravlja mislivih sposobnostij. Živčani sistem i mozak napinju se i često naprežu žestoko u obrazovanih naroda umjerenoga podnebja, s toga ondje češće i obole. 2. Pošalina u podnebju umjerenom neprestano potiče, ali samo kojegdje, nu često jako i gotovo svake godine epidemički se pojavi. Vidili smo, kako se ova bolest nalazi riedko u toplom i hladnom podnebju i tim riedje, čim je manje napučeno; a što gušće naseobe, to žešće se razvija u srednjem pojasu, — gdje su same guste naseobe, prelazi u bolest epidemičku, osobito u gradovih i čim lošiji zdravoslovni uvjeti tim silnija biva tifozna pošast. Ondje gdje je na kupu množtvo ljudstva, a slabo se drže zdravoslovna uslovja, zrak se pokvari već izparom ljudij; iz toga se radjaju tifozne groznice, inako i nemože biti — i porazom se šire. Gdje se slegnu velike vojske, pogiba često više ljudstva s tifozne groznice, nego li s bojne zaraze. Toliko se može ona oslabiti i pošast joj zapriečiti narodnim zdravoslovjem.

Gospodo moja! Ogledavši dojimanje podnebja obratimo se k predstojećoj etnografičkoj izložbi, na kojoj ćete likove vidjeti svih plemena i naroda, što Rusiju napučili, a spadaju k podnebju studenomu i umjerenomu.

Opaziti ćete na toj izložbi veliku raznotu vanjskoga lika čovječjega ta golemo raznoličje, sravnite li visokoga i krepkoga Velikorusa, otvorena i umna lica s malenim, neliepim, mršavim Kamčadalom, u koga se licu ukazuje tolika apathia. Nu bezkrajno postane to raznoličje, uzmete li sve narode i sva plemena toploga podnebja. Uzporedite li naobraženoga Evropljana s ljuljkavim ljudoplahom srednje Afrike, i nehote sumnja vas podgrizati uzme, da li ova dva stvora spadaju jednoj obitelji, da li su potekla od jednoga praotca; nehotice valja uz ovu sravnitbu nagnuti k nazovom nekojih novijih naturalista, što misle, da je kod stvaranja čovjeka niknuti moralo nekoliko prvotnih tipova a svaki ovih da je potekao iz svoga osobitoga kraja. Nu ta sumnja gubi se kraj tih podataka, kojim se dovismo podnebja razmatrajnći.

Vidjeli smo, kako se organizam čovječji raznoliko razvija dojimanjem raznih podnebja. U podnebju umjerenom obreo se većma savršeni organizam, sposobniji za pravilno prokazivanje duhovnoga života čovječjega. Pod silom se studenoga podnebja, uz napregu radinosti jedinih organa a slabinju drugih, nije razvio toliko pravilno organizam; na polarnom pako pâsu studenoga podnebja nije se s ciče zime razvio organizam toliko nepravilno, ali nespretno i dapače ustavio se u svom razvitku. Još veća je raznota čovječjega organizma u toplom podnebju, još većma je zastranio i nedospio i sve manje vrstan, vinuti se duhovnim životom. Bez dvojbe svake bitno se priklopilo dojimanju podnebja raznoličje i nedostatak čovječjega organizma, sastavljenoga iz toliko orudja i ustroja, kojimi se pojavljuje duhovni mu život. Pri tom mi živimo, vjerujemo, čustvujemo i mislimo, po zakonih kršćanskoga nauka, koji nas uči, da se bezsmrtna duša promieniti nemože. Dosljedice dužni smo priznati, da se samo tielo naše, organizam naš mienja, što skuplja orudja, kojimi se duh naš ukazuje; čim nepodpuniji, lošiji taj ustroj, tim slabije i ništavije duša se javlja.

Iz toga nam valja uvjeriti se, da su svi ljudi obdareni po svom izkonu i bezsmrtnosti svojoj jednakom dušom, i svi oni da su braća jedne velikobrojne obitelji, što se po svoj razasula zemlji. U toj nas vjeri kriepi znanost, tradicija i nauk kršćanski.

Po P. Medvjedevu pohrvatio Milutinov.

LISTAK.

Kazališne viesti. Srbski ministar prosvete naimenovao je komisiju, koja će načiniti predlog za novu upravu narodnoga pozorišta u Beogradu, što će biti na mjesto dosadašnjega pozorištnoga odbora i većma koncentrovana. I u Zagrebu bi trebalo već jednom urediti upravu narodnoga kazališta. Bez korenite promjene u istoj neće po našem mnienju kazalište nikako procvasti i uspjeh, koj se kadkad postigne, nema se smatrati kao potrebita posliedica temeljite osnove i promišljenoga rada, već se ima pripisati pukomu slučaju i izvanrednomu požrtvovanju pojedinaca.

— Italijanska vlada sastavila odbor, koj bi prisudio po njoj raspisanu nagradu za najbolji dramatički proizvod. Odbor odlučio, da nijedan komad nezaslužuje nagrade. — Isto su tako bili u Frankfurtu razpisali nagradu za najbolji operni tekst (libretto), al se nijedan od množine poslanih teksta nije mogo nagraditi. Zato su iznova razpisali 500 for. za najbolji libretto.

— Prošle subote zaključio je g. Zajc koncerte, koje je bio na korist ovdašnjega orkestra priredio. Tom sgodom nećemo toliko spominjati vrline g. skladatelja i duboku vriednost njegovih uvertura, koliko iztaknuti tu okolnost, da nas je u zadnjem koncertu veoma neugodno dirnulo ponašanje nekojih ljudi, koji svojim vladanjem dokazaše za cielo, da nisu dorasli onoj umjetnosti, o kojoj htjedoše tako pristrano svoj, ničim opravdan sud, izreći.

Po čem zaslužuje „Bože živi“ negodovanje tih nadrikritikera? Nije li ga spjevao jedan od prvaka naših, nije li mu glasbu sastavio naš najbolji skladatelj. Komu su htjeli da prigovore? Čujemo da nijednomu, nego da je to bila osvetljiva izjava radi nekojih čina, koji su se navodljivo iza kulisa dogodili. Je li to dostojno izobražena čovjeka? Dvojimo veoma. — Još više nas je uvriedilo ponašanje istih tih nazovisudaca, kad je stupila gja N. da odpjeva onu krasnu pjesmu iz Traviate: Ah, quel amor ch' è il palpito. Što zahtjeva ova pjesma od pjevačice? Ona ne zahtjeva toliko izvrstna glasa, koliko dobru školu i izvrstnu igru. Nije li gja. N. tomu možebit dorasla? Mi tvrdimo da nema u čitavom sboru nijedna sila, koja bi se ma iz daleka u tom pogledu mogla takmiti s rečenom pjevačicom, akoprem dopuštamo, da joj je glas slabiji od njekojih ostalih, tvrdimo nadalje, da je ona tu ariu izpjevala, kako bi ju svaka prva umjetnica izpjevala, tvrdimo napokon, da nije od čitavoga programa nijedan broj u nijednom obziru tako dobro odpjevan, kako upravo ovaj, pa se ipak drugim pleskalo i odobravalo, dočim se je ovdje doista ne ugladjenim načinom postupalo. Upravo nam godi, što je većina publike skoro demonstrativnim pleskanjem odbila vladanje pseudokritika. A kamo bi i došli tim putem? Sigurno onamo, kamo vodi strastvena pristranost, bezobzirna sebičnost, kojim nisu sveti ni umjetnost, ni narodnost, ni ukus, ni izobraženje. Toliko smo htjeli reći kao nepristrani motritelji, da spasimo ugled umjetnosti i dostojanstvo izobražene publike.

Književne viesti. Česka knjiga g. 1869. Kako se narodna knjiga česka bujno u svih strukah razvija, svjedokom nam je knjigopis, koj izdadè Fr. Urbanek pod naslovom: „Obraz činnosti v literature narodu českeho r. 1869.“ U česko-slovenskom jeziku izlazilo je ove godine 97 časopisa, političkih, zabavnih, poučnih i naučnih, a izdana 457 djela. Od ovih pripada bogoslovju i pobožnim knjigam 88, krasnoj književnosti 75, pedagogiji i školskoj književnosti 59, povjesti, zemljo- i narodopisu 45, spisom za omladinu 38, pravo- i državoslovnim naukam 37, gospodarstvu 20 djela itd. Neima skoro struke nauke, u kojoj nije po koja knjiga izašla, tako da već sada može se česki narod izobraziti svojim jezikom. Kada ćemo mi Hrvati i Srblji dotlje dotjerati?

— Izašle su Vuka St. Karadžića: Srpske narodne pripovjedke. U Beču 1870. Str. 312. U „dodatku“ su naštampane pripovjedke, kojih neima u prvom izdanju. Ove su narodne dragocienosti predane točnošću, kojom se pokojni starina Vuk u tom poslu odlikovao.

— Knjižara Brockhausa u Lipskom i Beču izdaje nacrte narodnoga odiela srbskoga u 100 litografiranih obojadisanih slika, koje će izlaziti u svezcih po 5 slika svaka 3 mjeseca. Poslie toga izdat će 60 tabaka u 12 svezaka. Svezka slika stoji dva talira (tri forinta).

† U Petrogradu preminuo je 8/20. lipnja o. g. ruski povjestnik J. F. Ustrjalov, pisac u više izdavanja objelodanjene ruske historije i velikoga djela o dobi cara Aleksandra I. — U Českoj umrò je ovih dana nadareni spisatelj i pjesnik Václav Bendl, koj se u zadnje doba osobito bavio prevadjanjem Puškinovih djela. — Dr. Josip Pečirka, znameniti česki spisatelj i prevoditelj spisa za mladež, umro je 27. prošloga mjeseca u 52 godini života svoga. Lahka jim zemljica!

Odgovori uredničtva.

G. Al. T. u Djakovu. — Primili smo i štampati ćemo čim dospijemo. Nastavite prevode.

G. —a. Očevidno pjevate od sile. Ovim putem nećete nikako uspjeti. Možebit bi sretniji bili u kakvoj drugoj struci nauke. Kušajte!

G. G. Š. u Zagrebu. Žalimo veoma, što ste se trudili oko tako loše i svakdanje stvari. I prevod nije dovoljno izpravan. Na starost piščevu nikad i negledasmo, te ćemo od srca rado tiskati sve, ako samo odgovara našim pravednim zahtjevom.

G. M. B. u Zagrebu. Nismo mogli nikako uhvatiti ideje u Vašoj pjesmici, a to bi imalo ipak prvo biti. Zamislite dobro, nasnujte valjano, izpredite jasno i gladko, pa eto Vam pjesme u „Viencu“ štampane.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 29. U Zagrebu dne 16. srpnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.: poštom i donešim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Djačka.*

Spjevao I. T.

Draga braćo djaci!
Mi smo veseljaci,
Liepa nada rodu svom!
Živa nam je mladost
Svemu svietu radost.
Raduje se njoj i dom!
A svaki je djak
Na poštenju jak!

Braća smo Hrvati.
Slava nam je mati,
Tja do mora dom nam — jug!
Držmo dom na umu
Te u svieta šumu
Budmo vjerni — drugu drug!
Ta svaki je djak
Na poštenju jak!

Prva nam je briga
Mudrouka knjiga;
Jer nam treba čudo znat,
Da nas tudjin čili
Znanjem nenadkrili
I nesjedne svim za vrat!
Ta svaki je djak
Na poštenju jak!

Još nam dušu slieće
Liepo to umieće
Nauke nam sladka slast,
A učenjak mladi
Rodu pjesme gradi,
Poštenjakom daje čast!
Ta svaki je djak
Na poštenju jak!

Srdce nam se mlado
Uzigrava rado,
Rado sbija šalu, smieh,
Ljubi djače pobro,
Što je liepo, dobro,
Štono ljubit nije grieh.
Ta svaki je djak
Na poštenju jak!

A u pozne dane
Sudce i župane
Gradit će si od nas rod;
Hrvatski će djaci
Ostat poštenjaci
Smjestili nas kamo god!
Hrvatski je djak
Na poštenju jak!

---

* Preporučujući i ovu pjesmu g. pl. Zajcu i ostalim glasbenikom, da joj stvore napjev i da joj krila dadu, na kojih će se krilit po bielom svietu, neda nam se na ino, već zamolit rečenu gospodu, da nezaborave ni naših krasotica, koje n. pr. još svejednako izgledaju liep napjev onoj pjesmici u 2. broju ljetošnjega Vienca: „Po nosim se rodom mlada“.

Pauna Solovska.

Novela. Napisala ju bar. Šarlota Graveu.

Na hrvatski preveo Gj. Š. B—čki.

(Dalje.)

Treću noć poslje onoga kobnoga sastanka sa bankirovim sinom probudi se gjeneralica i prepozna opet svakoga oko sebe. Kraj postelje majčine sjedjaše Saša na polak driemljuć. Čim zagleda bolna majka ljubezno svoje čedo, sjeti se opet strašnoga položaja svoga. Bijaše doduše vrlo bolna i slaba, ali ipak dosta jaka, da sve promisli, što se dogodilo, te da uvidi, kako je pala u šake nesmiljenû čovjeku, koj za svoju tajnu toli golemu odkupninu zahtieva; pa da ga sve o njegovoj bludnji pomoćju pisama, što ih pri ruci imaše, osvjedoči — kako je to prije s gjeneralom bilo — propao bi ipak dobar i pošten njezin glas, da se ma i najmanja riečca od onih strahota prestolnim gradom raznese; dobar pako njezin glas nepripadaše sada već samo njoj, nego takodjer djeci njezinoj, a i neporočnomu imenu, što ga nosaše!

Na polak bezsvjestna od težke boli i žestoke vrućice, te rek bi satrta težinom ovih strahota, što ih jur doživjela, pomisli jadnica, da bi mogla rukom svoje najmilije kćeri podmititi i oniemiti svoga nemilostnoga demona, koj se kano zakleo, da će joj svaku sreću i mir razoriti.

Sada se probudi Saša i vidiv kako se bistro majčino oko u nju uprlo, uhvati si majku za milu ručicu, te padnuv kraj postelje stane radostno klikovati: „Majko, ah majčice sladka, ti me opet bistro gledaš, upoznaješ opet svoju Sašinku.“

„Sašinko, zlato moje, poznajem te, poznajem“, stane bolestnica šaptati. „Nezdrava sam i slaba, glava me boli od vrućice, ali pamet mi je bistra, te sam jur mnogo razmišljala ob užasnom dogadjaju, koj je tako naglo s mojim zdravljem potresao. Sašo, diete moje, ljubiš li toliko majku svoju, da bi mogla svaku žrtvu doprinieti, koju bi ona od tebe zahtievala?“

„Svaku, ah svaku žrtvu, majčice, mislim, da poznaješ čedo svoje —“

„Sašo, nebudi nagla, ni u snu neslutiš kakovu ću žrtvu od tebe iskati, žrtvu, koja se tiče tvoga srca, tvoje mlade ruke!“

Mlado djevojče probliedi i poniknu glavicom kano bliedi ljiljan, što se na slabašnom stabalcu povija; ali u nježnih grudiju kucaše junačko srce, pripravno uz svaku žrtvu za boljak preljubezne majke.

„Kazuj, mila majko, što ćeš od mene?“ izmuca sirota djevojka.

„Čuj dakle — nastavit će bolestnica — sin ove stare gospodje, kod koje me tvoj pokojni otac upoznao i obljubio, znade za neku strašnu tajnu, koja se poglavito mene tiče. Ne trebam tebi, djetetu svojemu dokazivati, da nisam ništa kriva, jer kako bi me krivu bio tvoj plemeniti otac uzeti mogao? — Nu tajna ona baca mene u krivnju, te bi, razglašena, moje poštenje, čast i sreću naše kuće uništila. — Čovjek taj hoće da šuti, ali pod pogodbom, koje skoro niti izreći nemogu.“

„Kakovu? kakovu pogodbu?“ zapita djevojka i rieč joj zape u grlu.

„On ište tvoju ruku!“

„Taj židov — moju ruku?!“

„On je kršćan, kako mi reče, dosta bogat, da si plemstvo a i grofovstvo kupi, k tomu se kune, da te ljubi i da će te sretnom učiniti. — Joj, djetešce moje, što ti je, što drhćeš — što si tako probliedila? — joj ti mi umireš! Bože svevišnji, što sam učinila! — Oh neumri, neumri milo moje čedo. Bože, nedaj, da budem zbilja ubojica svoga čeda!“

Tako uzdišuć pridignu se na po mrtva gospodja i privuče onesviešćenu kćerku na svoje grudi, da ju na tom jedino pravom vrelu ljubavi ogrije i okriepi — gladeć joj mrzlima svojima rukama liepo bliedo lišce, otare joj i sgladi vranu kosu sa visoka čela, te joj stane vlasi, čelo, oči, vrat i otvorene nieme ustni cjelivati i najsladjimi ju imešci u život dozivati.

Pa i zbilja, angjeo, koj je s neba doprhnuo, da povede sobom dušu nedužna djeteta i da ga otme toli prokletomu udesu, smilova se težkoj boli majčinoj, položi diete opet živo na srce majčino, te odleti u svoj blaženi kraj!! — Probudi se Saša i ležaše niema na majčinih grudih neprogovoriv dugo niti riečce.

Na jednom skoči se mlado djevojče kano da se u dobri čas nječemu domislilo:

„Majčice, mi zaboravismo, da imademo jednoga branitelja, koj će nam tude pomoći i obje nas utješiti. Sinoć pisao nam Rikardo, da će već sutra u Beču biti i čekati, da mu „poste restante“ javimo, bi li ovamo došao, ili bi nas u našoj palači čekao, kako si mu obrekla, da ćeš ga u prestolnici pohoditi. — Zovnimo ga, neka namah ovamo dodje, on će nam pomoć i utjehu donieti.“

„Pravo imaš, drago diete“, reče mati, „donesi mi pero i papira, da mu nekoliko redaka napišem, pridodaj i ti koju rieč, pak pošalji namah na bližnju poštu.“

Saša učini, što joj majka reče.

Poslje toga razgovarahu se još dugo i zaključiše medju sobom, da neće nikoga k sebi pustiti, osim Klare, liečnika i Kažimira — koj za sve, što se bilo prigodilo, nije niti znao — on je bo sa svojim učiteljem od ostalih odieljen u protivnom krilu prostrana grada stanovao i svojimi se nauci bavio — doklam god

Rikardo nedodje, a izpričat će se svakomu pohodu, da je bolestnica vrlo slaba te nesmije da govori.

Svi mišljahu, gospodja će G—vka sa svojim sinom otići, čim u jutro začuju, da je gjeneralici ponešto bolje — ali se prevariše, drzoviti židovi moljahu, neka bi jih još koji dan kano goste pridržali, da se mogu slasti ladanjskoga života naužiti, što im takodjer velikim tobože veseljem dozvoliše.

Milan je tvrdo odlučio, da neide prije iz Vrbovca grada, dok se njegovu zahtjevu nezadovolji — i mišljaše, da će mu osnova sigurno za rukom poći.

Saša nije više izlazila iz majčine sobe, te mu tako nebijaše sgode, da ju svojimi liepimi darovi i svojom zanimivom spoljašnošću za se i za svoje želje predobije.

Gjeneraličina bolest okrenula na bolje one noći, kada ju težka bezsviestica ostavila, samo što se još lagana groznica svake večeri ponavljaše, ali pogibelji za njezin život nije bilo već nikakove.

VI.

Drugoga dana poslje podneva uljeze u gradsko dvorište kočija, i bilo je vidjeti, da je putniku do toga, da što prije dodje, jer su konji debelim znojem obliveni, a kola gustim prahom pokrita bila.

Rikardo skoči iz kočije, objesi se Kažimiru o vrat, koj ga na dvorištu čekaše, te odskače s njim preko stuba, pozdravljajuć desno i lievo s njegova dolazka veselu družinčad, i unidje u obiteljsku dvoranu, gdje ga dočekaše Saša, teta Klara i Alma.

Gospodja G—vka bila upravo sa svojim sinom u vrt izašla, ni nesluteć da bi tko mogao doći, a najmanje da bi Rikardo došao, jer im toga nitko nije kazao, da ga u gradu očekivaju.

Rikardo se za svoga jednogodišnjega putovanja u svakom pogledu znatno promienio

Iz nježna mladića narasla ljudina, niti bi si čovjek ljepše osobe predstaviti mogao. Sve je u njem zanimivu neku cielost sačinjavalo, visoka, plemenita i krepka stasa, zdrave i jedre boje, liepo izražena lica, plavih, žarkih i duhovitih očiju, nježnih ustiju, okruženih liepimi brčići i dobro ugojenom bradom, plave od naravi rudaste kose — k tomu uviek izabrane toilete, ugodna ponašanja, vješt svim umjetnostim, koje muža diče, bijaše grof Rikardo V . . . mladić nad mladići, najljepši i najzanimiviji u čitavoj prestolnici, a s tjelesnimi vlastitostmi upored stajahu duševne njegove vrline.

„Hajdemo k teti", siljaše Rikardo pošto bi bio prve pozdrave odvratio.

Saša ga odvede u polutamnu bolestničku sobu i ovdje zabavi se Rikardo preko ciele ure, zatim ode u dvoranu, založi nešto jestiva i pošto bi se bio tako ponešto od nagla puta odmorio, posla namah slugu, neka bi mu gospodina Milana G—va na kratak razgovor dozvao. Milan dodje vrlo začudjen, što je Rikardo ovdje i što ga k sebi na razgovor zove prije nego što bi mu se bio predstavio. Oba se mladića uljudno pozdravljaše i promjeriv jedan drugoga od glave do pete, moradoše samim sebi priznati, da se slika namjerila na priliku.

„Neće vam se, gospodine G—ru, čudno vidjeti", započe Rikardo pošto su posjedali bili, „neće vam biti zagonetno, zašto sam ja tako naglo ovamo došao i namah vas na dvie tri rieči pozvao. Govorim sada u ime svoje tetke, gjeneralice i grofice V . . ., kojoj izvoljiste predlog neki postaviti, a da se valjano rieši, naravan je put, da nebude bez mene riešavan."

Milan se na te rieči hladno nakloni, ali nereče ništa.

„Tetka je moja cielu ovu stvar u moje ruke predala, a to će tim dovoljno biti izpričano, jer sam ja najbližnji rodjak i samim pokojnim gjeneralom odabrani štitnik njegove ostavljene udove i sirotčadi, pa onda i tim još više, jerbo sam za sada jošte zaručnik, ali već za koji tjedan blagoslovom umirućega otca usrećeni suprug mlade grofinje Aleksandrine V.

„To nemože da bude", reče Milan. „Zaboravljate moj gospodine —"

„Zaboravljam, dà zaboravljam s toga, jerbo ste gost u ovoj kući — kakvu ste drzovitu ponudu tetki mojoj učinili — ponudu smiešnu, koja vam se nemože izpuniti sbog malo prije izrečenih okolnosti — nu tetka mi naložila, da vas pitam, bi li se kojom drugom cienom od vas odkupiti moglo, da zašutite neku tajnu, koja bi vašom zlovoljom odkrivena, obitelji našoj naškoditi mogla. Kazujte dakle, što ištete za svoje mučanje?"

„Gospodine grofe, oprostite, što nisam mešetar niti kakav prost židov, koga ćete novcem zasliepiti. Ja sam bogat — bogatiji od vas, te mi se čini, da vaše rieči nišane na to, da me uvriedite — da me podražite —"

„Čemu bih vas podraživao?" pitaše Rikardo dignuv ponositu glavu. „Nećete valjda misliti, da sam vam nakanio ponuditi čast dvoboja, ako bi se zbilja prodrznuli mene vriedjati?"

„A da vas javno uvriedim, bez dvojbe bi mi ju ponudili", odvrati pokršteni žid.

„Moj gospodine, u tom bih se slučaju drugim oružjem poslužio", nastavi Rikardo sasvim ozbiljno, nemarim za razliku našega družtvenoga položaja, niti u obće nedržim baš mnogo do ove sredovječne navade, ali da bih s kim i htjeo na mejdan, tukao bih se s protivnikom, koga štovati mogu, a vi niste više niti možete biti moga štovanja vriedan, buduć ste se u kuću moje tetke urinuli i htjedoste da neku obiteljsku tajnu, kojoj ste slučajno svjedokom bili, lažljivo izkrivite i da se tako u našu obitelj uvučete! Vjerujte mi, gospodine! da niste naš

gost, i da me neveže svakomu poštenjaku sveto i neoskvrnjivo gostoljubje, nebih s vami ugovarao, nego bi cielu stvar predao mojim slugam, da ju oni svojim načinom na brzu ruku rieše!“

„Ha, to je ipak previše“, vikaše Milan bezsviestan. „Vi me naumice vriedjate! — Htjeli bi, da vam dadem povoda, kako bi me slugam svojim predati mogli, da me iz vaše kuće tjeraju. Nu toga nebude. Ali čujte, gospodine, čujte još jedan put moju tvrdu odluku: ili ste mi do u večer donieli glas, da je gospoja tetka i gospodjica grofinja Aleksandrina privolila, da se sa mnom vjenča, u kom ću se slučaju dati pogrofiti, ili sam ja noćas prošao u glavni grad i cielomu svietu pripoviedao, što i tko je nekoč bila toliko štovana gjeneralica V . . .!

„Je li to zadnja vaša rieč?“ skoči Rikardo sa stolca.

„Jest!“ odsječe Milan osorno.

„Čujte dakle i moju zadnju: Večeras ću vam nešto razjasniti, što će vam pogana usta začepiti. Silomice me na to gonite, neka vam dakle bude! — Čekat ću vas u devet satih u našoj obiteljskoj dvorani.“ — Rekav to, nakloni se sasvim hladno i ode iz sobe.

VII.

Gradska ura odbila devet.

U velikoj obiteljskoj dvorani grofovâ V . . . gorahu nebrojene voštanice, zataknute u ogromne, bogato pozlaćene sviećnike. Sried dvorane bijahu oko malena stola ponamješteni stolci — naslonjači.

Slavni predji grofovskoga plemena i njihove čestite gospodje iz davnih, jurve zaboravljenih vremena ukočiše svoje poglede iz širokih, prema ukusu razne dobe učinjenih zlatnih okvira, kano da i oni čudom izčekivaju, što će se dogoditi i zašto se njihov pokoj tako navalice ruši.

U to se širom otvore velika vrata i stupi unutar grof Ferdinando P. sa svojom mladom suprugom Almom, Rikardovom sestrom, koji se namah odazvaše pozivu, što im ga donesao po Rikardu izaslani glasnik: za njimi unidje Kažimir, vodeć svoju tetu Klaru, a za ovimi Rikardo, o čije se rame prislonila blieda i drhćuća Saša. Zadnji unidoše mjestni duhovnik, učitelj Kažimirov uz gouvernantu, gospodjicu Arnoldovu.

Svi posjedoše mučeć oko stola. — Opet se otvoriše vrata i unidje Milan G—r, sa svojom majkom, koja se sva snebila, videć čudno i neobično ponašanje svih prisutnika.

Nitko neprogovori ni rieči, sve bijaše kano oniemilo, te izčekivaše bolnim nekim čustvom, što će to biti.

Pošto bi bili svi posjeli, ustade Rikardo i obrativ se prama članovom obitelji uze govoriti:

„Majka i teta naša, gjeneralica grofica V... naložila mi, da rodbini, prijateljem i gostom vaše kuće razjasnim neku tamnu i nejasnu tajnu, koju su više puti čuli da se spominje i koja se glede prošloga života gjeneralice kano posve čista nevidi, nu ova će pisma razjasniti cielu stvar, što ih gjeneralica prije 18 godina vlastitom rukom napisala i koja pripomogoše takodjer pokojnomu gjeneralu, mojemu ujaku, te je upoznao cielu vriednost i vrlinu gospodjice Solovske“. — „Evo počimljem“, reče Rikardo, sjednuv u svoj stolac naslonjač i zače čitati kako sliedi:

„Bog mi je svjedok, da nisam kriva!

Nesretna pometnja medju menom i nekim meni doduše srodnim, ali u ćudorednom i duševnom pogledu vrlo različitim bićem, nuka me silno, da ovu svoju opravednicu napišem i da ju s nedvojbenimi dokazi potvrdim, kako ću se, bude li treba i digne li se opet crna sumnja proti meni — kako ću se onda opravdati moći.

Tajna slutnja, kano da bi mi ovaj težki trud jednom ipak dobro doći mogao, daje mi toliko jakosti, te mogu još jednom duhom proći sve pretrpljene jade nedavno prošlih godina i ovdje ih vjerno zapisati. Otac moj bijaše pukovnik Čartovenka. Poljak dušom i tielom pade on u jednom od mnogih bojeva za slobodu otačbine.

Mati moja bijaše plemenita roda iz stare porodice Solovske i blizanka — sestra moje potonje odgojiteljice i pomajke, jerbo me otac namah poslje moga poroda, koj nesretnoj majci život uze, predao njezinoj sestri, teti Jeleni, udatoj za nekoga vlastelina L . . . u Porenju. Teta imadjaše jedinicu kćerku Mariju.

Bog je htjeo, da smo nas dvie jedna drugoj tako priličile, da nas posebnimi znaci na odjeći ili posebnim nakitom razlučiti moradoše ako nas prepoznati htjedoše.

Tako življasmo spokojne u ladanjskoj samoći, a kada dorastosmo školi i obuci, dadoše nas u neki samostan strassburžki.

Marija pokaza jur za rana veliku želju za prostim i slobodnim životom te za kojekakvimi pustolovnimi sgodami — i češće bi trinajstgodišnje djevojče tlapilo o neznanih jošte radostih slobodna života i odluči za njimi posegnuti, čim odraste i na svoje noge stane.

K tomu neimaše Marija nikakove svoje volje, nikakova stalna značaja, nego ostade vaviek, kako ju dugo poznavah, lahke i nestalne duše kano diete, komu je danas u volju, što će sutra prezrieti i odbaciti. Što mi svakim danom starije, to i naša sličnost svednevice veća, te nas mukom samo razlučiti mogahu, a taj neobični pojav bijaše tim još čudnovitiji,

što u duševnom pogledu jedna drugoj živa oprieka bijasmo.

Ja se volih baviti ozbiljnijom naukom, nego što ju navadno djevojkam davaju, osobita me želja vukla za zviezdoslovjem, rado se učah tudje jezike; botanika i prirodoslovje u najobširnijem obsegu mnogi mi radostni užitak pribaviše. Za glasbu bijah kano stvorena, baštinih bo od svoje pokojne majke dobar glasbeni talent, a majka slovljaše na daleko kano slavna igraćica na klaviru. K tomu bijah mirne i ozbiljne ćudi te mi se nikako neraćila moja tetićna, niti mi bijaše po volji njezina živahnost i njezina samovolja, a često bi me znala razjaditi svojom promienljivošću i nestalnošću.

Tako bilo, da smo tielom jedna drugoj nalične, dušom posve razdvojene bile i takove iz samostana u sviet stupile.

Medjutim umro takodjer moj ujak, a teta prodala imanje i prošla u Frankfurt godinu dana prije, nego što mi dvie svoje nauke u penzionatu dovršismo, a sada uze takodjer nas sa sobom u Frankfurt.

Lasno je pogoditi, da je naša nenavadna sličnost svagdje u oči pala, tim više što nas obe liepimi smatrahu.

Meni ostade od majke znatna baština, a otčev imetak prošao na žrtveniku domovine! — Teta netjeraše u Frankfurtu na veliko, jerbo nije niti imala čim, pokojni bo ujak slabo je imetka ostavio; nu zato se ipak u našoj kući sastajaše kadikad otmeno družtvo, ponajviše odličnih glasbenika. Izmedju ovih posljednjih odlikovaše se najvećma Aleksandro Šavinjon, najmladji sin neke odlične plemićke obitelji, koja medju mnogimi ostalimi prevratom godine 1830 osiromaši, reć bi skoro do prosjačke torbe.

Njegova glasbena vještina privuče me silno k njemu i drago mi bijaše, kadgodj bi nam on u pohode došao, a za malo časa obidje naša srca tajno neko i silno čustvo — puno neizrecivih slasti ali takodjer težkih boli!

Naskoro poćutih, da Aleksandra ljubim — a ujedno zauze mi dušu sladka slutnja, da takodjer on mene ljubi.

I zbilja mi Aleksandro napokon odkri svoju ljubav, teta blagoslovi našu svezu i mi se predstavismo svietu kano zaručnici. Moj imutak mogao bi nam dospjeti za sretan i bezbrižan život, k tomu je Aleksandro kod gradske uprave nekakvu službu obnašao. Dok on moju ljubav snubljaše, nemaraše za Mariju, ali kako ju predobi, i s njom ruku moju izprosi, postade mnogo hladnijim prama meni, nezanimaše ga više naša glasbena zabava, kojom bi se navadno vrieme prikraćivali, nego se stade jače nagibati Mariji i njezinomu djetinjemu jogunluku, koj mu se pričini dražestnom, djetinjom nevinošću.

I sama bijah toliko sliepa, da sam rado gledala, kako se moj zaručnik zabavlja s Marijom, koju svi milovasmo kano razmaženo dietešce, a ne kano odraslu djevicu. Tako prodje druga godina našega mladovanja, jerbo sam si bila toliko časa izprosila, da mogu svoje obljubljene nauke nastaviti i u njih do nekoga savršenstva doći — i buduć da bijaše to moja živa i ozbiljna želja, moradoh mnogo vremena probaviti odaljena od obiteljskoga kruga, te ostavljah svòga zaručnika s Marijom na samu, a niti u snu neposumnjah, što se od mene i od moje ljubavi krišom i tajom čini.

Kada nastala jesen, za koje vrieme bje odredjeno da se vjenčamo, primjetih kako se ljubav mojega zaručnika prama meni čudno promjenila. Prvo nježan i srdačan bijaše sada čas mnogo strastven, žestok i naprasit — čas opet hladan i nehajan te neobično zle, uvriedljive volje. — Čas bi opet sam sebi predbacivao svoju žestinu i naprasitost, kleo se bogom živim, da moje ljubavi nije vriedan, da je gadan rob svojih strasti i svaki put, kada ga to čustvo obuzimaše, pao bi mi pred noge, moleć me i proseć, da mu oprostim!

Trebalo je samo, da u takvu sgodu Marija medju nas dodje ili da se gdjegod oglasi i namah bi se moj Lesandro umirio, namah ohladnio, pa kada ga znadoh upitati, zašto se tako naglo mienja, odgovaraše mi: da se nepristoji djetetu, za kakovo smatraše Mariju, da bude svjedokom takovih ljubovnih prizora.

Bijah jošte nedužno i prostodušno djevojče, te nemogoh u ovih prostih riečih nikakova zla a najmanje kakova izdajstva nazrieti. Tako se približaše 10. studeni, dan mojega vjenčanja, za koji se svečani dan već odavna pripravljasmo.

Goreć od srdačne ljubavi prama svomu budućemu suprugu, koga si sama odabrah i čvrstom odlukom, da ću svimi silami nastojati njega usrećiti, njegova vjerna i poštena supruga biti, izčekivah mirna i sretna ovaj veliki danak, koj će nas za uvieke svezati, a što se on u zadnje vrieme nekako promienio, tješah se nadom, da će sve to sladki bračni mir izgladiti.

Drugoga studenoga na dušni dan, podjoh s tetom pohodit groblje, a Marija ostade kod kuće, jerbo ju već od nekoliko mjeseca neprestano glavobolja mučaše te morade često u svojoj sobici mirovati.

Marija se za vrieme svoje bolesti sasvim promienila, postala tiha i mrgodljiva, osobito se na mene mrgodjaše. — Nesmjedoh rieči prosboriti, već se zarumenila od jada, a da bih ju makar najblažom riečicom ukorila, razjedila bi se na mene kano ljuta guja i sikotala proti meni zajedljivimi psovkami.

Strpljivo podnašah sve — ta sestra bijaše bolna!

Kada se povratismo kući, bijaše već Marija u svojoj sobi i dade nam po svojoj sobarici poručiti, da neželi danas nikoga k sebi — jer ju i opet žestoka glavobolja uhvatila. Taj

dan neprimasmo s toga niti mi nikakovih posjeta, Aleksandro pako reče mi još u jutro, da mu je u pohode došao dobar prijatelj, koga već dugo očekivaše, te je napokon iz Pariza nadošao. Tomu prijatelju moga zaručnika bijaše ime Milan, rodom bijaše Niemac, ali življaše već dugo vremena u Parizu. Aleksandro mi jednom reče, da njegov prijatelj iz nepoznata njemu razloga krivo ime Milan Valbach nosi, da se na svojih putovanjih sastadoše, jedan drugomu vrlo omiliše i da se on morao prijatelju zakleti, da nebude nikada njegovoga pravoga imena spominjao. Tekar kasnije doznadoh, da je Milan bio židov, pa s toga je valjda tajio svoje ime, da nitko nebude znao, da iz židovskoga plemena potiče.

Bilo 11 sati i htjedoh upravo u krevet, kadno se domislih, da sam nešto vrlo potrebna ostavila u sobi-rušnici, koja bijaše medju mojom i medju spavalnicom moje sestre. — Da nebunim bolestne sestrice, ušuljah se na prstih u sobu i jedva što stupih unutar, čujem da netko u Marijinoj sobi jada i plače. Približih se njezinima vratima i doušam sliedeći razgovor, prekidan plačem i čestim bolnim stenjanjem:

„Prije ću u vodu skočiti, nego li tvoj predlog poprimiti. — Vidim, ti bi samo htjeo, da se mene riešiš. — Ti me sada toliko mrziš, koliko se negda hinio, da me ljubiš Ah, ja sam najnesretnija — najnevoljnija pod ovim nebom!“

Tihi šapat prekinu tude bugareću, u kojoj spoznah svoju sestru Mariju, ali nemogoh niti slovce razabrati.

„Ne! ne!“ — začne opet Marija — pak da me ubiješ, ja nebježim — nemogu — neću da bježim — bolje je da bude cielomu svietu poznata moja sramota i tvoje grdo izdajstvo. Tvoj prijatelj nebi htjeo vjerovati, što si mu ti izpripovjedao, on bi namah pometnji u trag ušao i mene nevriednu prezirao. Joj mene bolne, da je toliko samo jakosti, da se mogu svojoj majci odati!“

„Što reče za boga“, viknu sada glas moga zaručnika Aleksandra, „što reče, majci da se odaš? Nesretna kćeri, zar neznaš da bi ona tebe zabacila, mene proklela i našu nesreću cielim svietom raztrubila? — Neima ti sada druge pomoći, nije ti kud ni kamo, nego da bježiš! Ta bila si jurve odlučila, što dakle opet zanovetaš? Milan čeka s kočijom u pobočnoj ulici i on će te liepo odpeljati u Majnc, gdje ćeš ostati do onoga težkoga časa — a onda ću doći po tebe, čim naime svoje poslove uredim. Milan je moj vjeran i dobar prijatelj, on te neće nikomu prokazati — do jutra si u Majncu, u dobrih i sigurnih rukuh. Nemoj dakle dulje oklievati — što se više nevaš, to nam veća prieti pogibelj — sve je gotovo i pripravljeno te ako me ljubiš, slušaj me i — bježi!“

Na to će opet Marija kroz plač, ali sada već posve ulovljena u zanjke Aleksandrove: „Zakuni mi se prije svojom srećom, da nebudeš Paune ženio, da ćeš prije sve odkriti, nego li nju vjenčati — zakuni mi se živim bogom, da ćeš namah, kako se s Paunom razkrstiš, doći po svoju nesretnu Mariju i da će nas onda ruka svećenička za uviek svezati i naš savez blagosloviti.“

„Kunem ti se evo Marijo, kako želiš!“ reče Aleksandro, a na te rieči ostavi me pamet, smagli mi se pred očima i padoh u nesviest.

Kada se opet iz težke nesviestice probudih, začelo se jur kroz okna daniti a ja ležah na tlu sobe, ozebla na cielom tielu i jako ranjena na glavi i na desnoj ruci, moradoh bo u bezsviesti nesretno pasti i o blizu stojeći ormar težko se udariti. Okolo mene sve bijaše tiho kano u grobu.

Dovukoh se do Marijinih vrata — ali u njezinoj sobi ni žive duše.

Tude se dozvah pameti i ovoga strašnoga prizora, koj malo što mi život neuze — ter hoću da razmislim, što bih imala činiti, kadno me težka bol na glavi opomenu, da mi je najprvo krevet potražiti i koga u pomoć dozvati.

Odoh u svoju sobu i pozvonih služavki, koja se čitavo prepanu, ali ju umirih, da sam se dugo učila, te nekako snena udarila o kvir od ogrišta i zapovjedih joj, da mi namah tetu probudi i k meni dozove.

Posvema zaboravih spomenuti, kakova bijaše moja tetka, dobra, ali kratkoumna žena, koja se u težih sgodah života neznaše nikako pomoći, nego se većom stranom na mene i na moj savjet oslanjaše. Ljubljaše Mariju svom neobuzdanom strašću svoga materinjega srca, ali bijaše takodjer meni dobra i ljubezna. Ona dodje i prestraši se s mojih rana, ali kad joj sve prokazah i ova poletila u Marijinu sobu, a u sobi nikoga nenašla, nego samo jedno pisamce, njojzi pisano — tada je spalo na mene da ju tješim i umirim, jerbo je biedna mati — da pravo kažem — poludila bila i stala biesniti kano mahnita te proklinjati strašnu prevaru, kojom bje njezino obožavano diete prevareno i u skrajnju nesreću bačeno. Živo sam se pobojala, da ju nikada više neću moći k pameti dozvati.

Nepreostade mi druga, nego da takodjer služavki tajnu odkrijem i uglavismo medju sobom, da ćemo cielu stvar pred svietom brižljivo zatajiti i proglasiti, da je Marija težko oboljela.

Ovdje prilažem Marijino izvorno pismo, što mi ostade kano tužna baština od njezine majke, koju jad i tuga umoriše. U pismu je ovo pisano:

„Ljubezna majko moja!

Oprosti svomu nevoljnomu djetetu prvu težku žalost, koju ti zadaje! Moram od Tebe, da Te biednu još težje nerazžalim! Za mjesec dana

razmrsiti će se moja nesreća i Tvoje se diete vratiti u Tvoj naručaj. — Oprosti, majko sladka, nemoj me proklinjati i sakrij moju sramotu! Čim dodjem, kamo nakanih, javit će se Tvoja nesretna kćerka Marija."

(Konac sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XVIII.

Ljuta bura bùči
I šum šumi lištem,
Sumrak već se hvata,
A ja dragu ištem.

Mjesec na visini
Srebrolik se kriesi,
A zvjezdica jato
Titra na nebesih.

Od zviezde do zviezde
Zatumaram okom,
Nema zviezde moje
Na nebu širokom.

Zalud mi se krasna
Mjesečina desi,
Mrak na srce pada,
Zviezdo moja gdje si?

Gdje si, da udesim
Svojoj šajci pute?
Gdje si, da se otmem
Biesu bure ljute?

Daj mi sini zviezdo
U tom bure bûku,
Da priždenem šajku
U srećice luku.

XIX.

Nije tomu dugo,
Kad neljubljah čeda,
Koje eto sada
Ni spavat mi neda.

Niesam znao onda
Ni za kakve brige,
Jedva i pogledah
Na polici knjige.

Lopto sam se loptom,
Skakao sam skokom,
Letio sam svuda
Nezapinjuć okom.

Sad je sve inače:
Brižno knjigu učim,
Mili posmjeh dragin
Gledam da izmučim.

Domovinu dragu
Jače ljubim za to,
Jerbo mi je moje
Odhranila zlato.

Rad bih junak biti
Na tom polju bojnom,
Da mi moja dika
Ponosi se vojnom.

Sve to ljepše pjesme
Izumiti radim,
Domoljubnu dragu
Da si iznenadim.

Slaveći ju želim
Slave vienac steći,
Da čujem od drage,
Što će srećna reći?

Meran.

Dnevnik mlade bolestnice. Iz „Revue des deux mondes"

Preveo A. Pavić.

(Konac.)

Osmoga.

Mislim da ima malo ljudi na svietu, koje bi zapala sudbina, kakova eto Morika, poslie te njegove težke kušnje. Kad pomislim na njegovu budućnost, srce mi se trese. Jedva je tomu četernaest dana, što sam bdila uz njegovn postelju. Pak šta se je s njim dogodilo? Može biti se uzaludno napinje, da se opomene našega drugovanja, kada mu ko spomene moje ime. A ja, ja si predstavljam njegovu budućnost, kao što bi to učinila kakova veoma stara žena, koja poslie mnogo i mnogo godina dozna, šta se dogodilo kojemu od njenih prijatelja u mladosti, te rekne: doista je tako zaslužio; to je čovjek plemenita srca, odlična duha, dobro sam ga poznavala....

Dvanaestoga.

Danas prije podne bijaše sunce tako pripeklo, da, nenašavši na Kuhelbergu dovoljno sjene, podjoh u Vasermauer, gdje već mnogo dana niesam bila. Tu se desilo veoma malo šetatelja, i ja si spremah u pameti odgovore, što ću ih odgovoriti onim, koji bi me zapitali, kako mi je činila moja izviestnost, da ću doskora ozdraviti, kad najednom pogledavši na klupe u vrtu, sva protrnuh. Razširila se naime na jednoj klupi ona gospodja bez živaca u liepoj proljetnoj toaleti, a do nje .... Morik. Ona mu nešto govoraše vatreno, a on ju slušaše smiešeći se. Ne mogu izreći, što osjetih. —

Brže dalje, rekoh sama sobom. Ne ću da ih vidim, ni da me oni vide; ne ću da se pozdravimo, ne ću ni rieči da govorimo.

Predjoh preko drvenoga mosta i podjoh drumom, koji polazi kroz mnoga mala sela duž nizine Eča sve do Bocna, četiri milje daleko. — Zašto ne bih pošla upravo do Bocna? misljah u sebi putujući. Tamo ću pisati mojim gostionikom u Meranu, poslati im novaca koliko dugujem, javiti im, da mi pošalju moje stvari, a poslie ću lahko naći kakova kola ili ću se makar poštom odvesti kući. Nemam se ni s kim opraštati. Ko će i govoriti o mom odlazku? Što se moga negdašnjega prijatelja tiče, zanj me već nije strah. On se doista izliečio, kad je već kadar razgovarati i smijati se s tom gospojom, te kad već može podnieti njezin pogled, težak kao olovo, i njezin glas, kao od zemljena lonca.

Zauzeta tom odlukom koracah naglo. Da, bijaše mi doista pravom utjehom ta misao, da polazim svomu očinskomu domu, tomu staromu kavezu, u koji se vazda voljno vraćaju ptice, što ih u sobah držimo, jer im niesu krila dosta snažna, da polete kako bi htjele.

Sunce zalažaše. Dodjoh u nekakvo selo, kojemu neznam imena. Koracah udilj žurnom nogom, zaogrnuta kabanicom, jer me zima već počela pozebati. Pošto sam tako cielu jednu debelu uru prošla, ne spazivši putem ni čovjeka ni kuće, najednom ti izmučena naporom i gladom, ta silna heroina, koja nošah u grudma tako odvažnu odluku, sjednem na kamen uz put, kao kakvo biedno osamljeno diete, i počeh se topiti u suzah. Ah! lahko je umrieti, nu težko je živjeti!

Bog zna što bi mi se dogodilo, da mi se slučaj, ili bolje reći, da mi se providnost nije smilovala. Začuh dolaziti kola, pucati bič, i upoznah pred sobom onoga dobročinu Vatroslava, koji me na one razvaline nekoč vodio. Upoznasmo se i uze me na kola, pak u Meran. Dolažaše baš od dobro obavljena posla, tako da mu su jezik vinom posvema razvezao. Govoraše mi o svojoj bračnoj sreći: njegova mu Liza doduše kadkada mrmlja i psuje, nu uz sve to je ipak njome stekao dobro, jer kad ih je dvoje, jedan ima što drugi nema, i četiri oka uviek više vide nego dva; jednom rieči žive posvema sretno. Pitaše me i za onoga gospodina, kojega bješe vidio s menom u onoj vili; rekavši mu, da je istomu bolje, zapjeva na tirolsku, zapuca bičem i gledaše me lukavim pogledom, da me strah s njega spopadao.

Moji gostionici se začudiše, kad im rekoh, dokle sam pošla. U ostalom im javih, da ću idućega tjedna kući. Do toga će već biti snieg s Brenera okopnio, i ne će biti zima. Da mi se je pretvoriti kojom od ptica navjestnica proljeća, da preletim preko gora! Sutra ću otići u Vasermauer, oprostit se s jednim dva li poznanika, i reći im, da mi je mnogo bolje, te da kanim skoro kući.

Idućega dana ... Svuda proljeće!

Može li ko pisati o onom, što jedva da istom osjeća i što jedva da istom razumije? Dignuvši se jutros, niesam ni slutila, kakove mi nove skušnje donosi današnji dan. Kad bih to bila, ko zna ne bih li bila i opet utekla? Jučer pisah, da je život mučan; nu još je mučnije, kad se kojemu ubogomu stvoru desi sreća, a on mora da se pita; ne će li mi izmaći, prije nego mi silam doteče vremena, da se oporave? Dobro te nema na svietu prave sreće, koju bi imao jedan jediti nositi; obično nam dolazi od koga drugoga, koji njezino breme s nami dieli. Eto prvih ljubica, koje znadu, kakovo mi je proljeće svanulo.

Kada se probudih, bijaše već sunce visoko odskočilo. Redeći si kosu pred svojim zrcalom, opazih da mi se moja rumen vratila u lica i da mi moja nova odjeća veoma liepo stoji. Već odavna ni ne pomislih na išta isprazna; nu, pošto mi je sudjeno da udilj živem, kako da ne postanem opet žena? Pletući si kosu, pričini mi se kao da mi je lice mnogo mladje, nego što ikada o sebi i pomislih. Na to mi dodje namah na um onaj Poljak, i razmišljavah, što li ga je na meni moglo zatraviti. Nema sumlje, svakomu se dopada što drugo; uz sve to me je ipak počela prvi put smetati moja stara toaleta, te sam odlučila, da ne ću poći iz kuće, dok si ne promienim na svom starom šeširu vrbca. Razmišljavajući tako o novih vrbcah, otvore se najednom vrata i eto ti Morika. Ako se ne varam, bio je zaboravio kucati.

Sva se zapanjih, nu toga nije spazio, jer bijaše još mnogo većma smućen nego ja. Niti se ne sjede, nego podje k prozoru, razmatraše s istoga pogled, razgledavaše moj pisaći stol; napokon se iznenada okrenu k meni i ispričavaše se što je došao. Budući polazi sutra u Beč, htio se je sa mnom oprostiti. Ja se sjednem na kanape veleći mu: izvolite! Imah već šešir na glavi; nu on kao da nije ništa vidio, tako bijaše sav zamišljen, kako bi mi izjavio, što mu bijaše na srcu.

Što ste vi o meni mislili, reče, o meni, koji kao da me ne stalo sa svieta, odkako me

one noći s mojim liečnikom čuvaste? Sigurno me držaste za nevaljanca, kukavicu, nezahvalnika, a doista vam niesam nijedno. Stvar tako stoji, da se svega šta se za moje bolesti zbilo, ne opominjem nego kao istom kroz kakav grozničavi san. Opominjah se doduše, kao da sam vas vidio uz svoj krevet., gdje mi namieštate jastuke i donosite ljekove. Opominjah se kao da sam čuo šta ste govorili s onom gospodjom... ma sve to mi bijaše tako isprepleteno u pameti, te mišljah da su istom lude sanje. Niesam li bio od vas dobio pismo, u kojem se s menom posvema oprostiste? Vaša se gazdarica doduše dolažaše svaki dan upitati, kako mi je, nu i drugi slahu svoje sluge u tom poslu. To je zgoljna uljudnost! mišljah. S toga vam se ne mogah nikako približiti; bojah se, da bih spotaknuo vaš gnijev, kad bih vam bud jednu rieč pisao Mislite si dakle, kako se jučer začudih, kad sretoh onu gospodju bez živaca, te kad od nje doznah, da te moje tobožnje sanje bijahu prava istina, da vi bijaste moja spasiteljica, moja vjerna i odana čuvarica, da mi je vaše plemenito srce priteklo u pomoć, zaboravivši na ono što nas bješe razdružilo, što nam bješe tako rano raskinulo naše drugovanje. Ne mogu da vam dovoljno izjavim svoju zahvalnost; stid me poražava, kad pomislim što se dogodilo. Hotijah već jučer doći, da vam to izjavim, nu ne bijaste kod kuće. Zar vam niesu kazali, da sam dva put kucao na vaših vratih? Može biti biste voljeli da niesam došao. Možebiti za mene ne hajete odkako sam ozdravio. Ah! zašto da me od vas rastavi jedna ne promišljena rieč sada, odkako mi je evo sudjeno živjeti? Sutra odlazim, i neugodnost, koju vam moja blizina čini, nestati će za uvieke.

Ne znam šta mu odgovorih, ne znam kako se dogodilo, da se je moja ruka našla u njegovih i da je iznovice uskliknuo: „Marijo!“ To bijaše kao kakova čarobna muzika, kao kakova nebeska svjetlost. Koliko je potrajalo? Ne znam; nu činjaše mi se, da je ne stalo bez muke, bez boli, i da se prestavilo onkraj groba u vječno blaženstvo.

Ajde, reče, ti si spremna da izadješ; ajdemo zaručeni u posjete.

Na to me uze pod ruku i odvede me najprije dolje u krojačevu radionicu, gdje nas gazda i njegova dva pomoćnika posvema začudjeni gledahu, a vriedna mu žena, imajući u ruci nekakav kotlić da ga metne na vatru poče me tako hvaliti i slaviti, da se usried suza svojih nemogah oteti smiehu. Od tuda idjasmo po dućanih, u kojih Morik kupovaše kojekakve nepotrebne stvari, veleći: to ćete mi poslati k mojoj zaručnici, u krojačevu kuću, u treći kat, u najbliži tik neba. — U Vasermauru zatekosmo kao obično sve goste, i taj put mi se muzika činjaše preslastna. Svi se osvrtahu na nas; baš me je osobito radovalo slušati, kako nas cio sviet obsipavaše uljudnošću i čestitanjem. I sama ona gospodja bez živaca kao da se odrekla pizme, kad joj Morik ljubeći ruku reče, da je jedita, na koju bijah ljubomorna. To mi je pribavilo, da me je poljubila u čelo, opazivši, da ljubomornost nije ukorna ljudem slabih živaca. Svi nam govorahu, da im to nije nikakova novost, na što im Morik odvrati, ako je tako, da su više od njega znali. Napokon nam dodje nekakvo diete ponuditi ljubica; Morik joj pokloni sve što je imao u kesi. Sunce i muzika slavljahu proljeće, i na groblju pred nami ne bijaše vidjeti nego samo cvieće, kao da i nema smrti za one, koji se osjećaju preporodjeni da iznovice živu.

Rućasmo skupa i ne rastadosmo se sve do sunčanoga zapada. — Golubče moje, reče, naš tiranski liečnik mi je zabranio, da se s tobom ne sastajem prije idućega proljeća, jer da za rekonvalescentna čovjeka nema gorega od ljubovnih razgovora. Nije mi ni rieči spominjao, da si me za moje bolesti njegovala, akoprem mu često nastojah razgovor na to polje svesti; nu ti umiješ dobro pisati, a i ja se nekoč mučih te naučih, pa ćemo tako uviek biti zajedno. Ah koja sreća kad primem tvoje prvo pismo, u kojem mi ne ćeš pisati: s bogom, nego: dok se vidimo, ne o smrti, nego o životu!

Stojasmo na mojem pragu; stisnusmo si posljednji put ruke, presretni nad budućnosti, koja nas čeka, jer onaj, koji nas je tako usrećio, njegova je da nam štiti našu budućnost, i nije nam u zahman vratio život.

Moj dnevnik je dovršen. Evo ti ga namah danas šaljem, moj ljubljeni. Možebiti ćeš ga rado čitati, kad ti se misli na mene svrnu. Sve što je moje, odsada je i tvoje, i naći ćeš u ovih listovih mnogo toga o sebi; neka ti budu kao kakovo zrcalo, u kojem ćeš nas, mene i sebe, na uvieke združene vidjeti. Prilažem ti jedan cvietić iz stručka, koji si mi danas poklonio. Kad ljubice opet procvatu, vidjet ću te. Tako jest i ostat će volja božja!

POUKA.

Talvj.

Životopis.

(Konac.)

Upravo je smiešno, kako se u njoj borio nagon književnoga djelovanja i stvaranja s djevojačkim stidom i plahošću od javnosti. Kad su profesori Schütz i Hell njene prve pjesme izdali, promieni si ime Tereze u Resedu. Pod Walter Scottovi romani, kojimi se toliko bila zaniela, htjijući upoznati njemački sviet, napisa kao prevodioca Ernsta Bertholda. Pripovjedke, što su u ono vrieme izlazile u almanacih i žepnicih, kako je bilo tada u običaju, i štiocem se veoma milile, priobćivala bi pod otajstvenim duhovitim imenom Psyhe (duša). Tko je pako čitao njene „Ženske listove“ u književnom „Conversationsblattu“ 1822 o Pustkuchenovu „Vilimu Meisteru“, Tiedgeovoj „Uraniji“ Grillparzerovoj „Medei“ i druge ocjene njezina pera, mogao je zamjetiti da tu ima i oštrih izrazitih muških crta. Ovakovi književni listovi kao da su joj samoj mnogo ugadjali; jer si je o svakom svojem mnienju rado iztraživala i davala razloge. Najposlje joj pade na um, da početna slova svoga imena, koje je podpuno glasilo Terezija Albertina Louiza v. Jakob sastavi u posve tudjinsko spisateljsko prezime Talvj, te je pri njem ustrajala do konca književnoga svoga djelovanja. U domaćem i družtvenom krugu ostala je uviek umna na pomoć i svjet vazda spremna gospodjica pl. Terezija; a Talvj bijaše za nju kao tudjinka, s kojom se ćak ni nebi uviek u svem sudarala. Pa ipak sve to nebje van ljubežljiva obmana i samozataja, jer Talvj je na vlas onako pisala, kako bi Terezija govorila.

U proljeće g. 1823 stiže ju prvi krući udarac u njezinu životu: umre joj nada sve ljubljena sestra. Dugo bijaše skršena duha podavajući se jedino ubitačnomu tugovanju. Žalost roditeljska nad kćerinom tugom i budeća se iznovice snaga mladenačka nagna ju na odluku, da se kakovim napornim književnim podhvatom trgne iz te mukle turobnosti i otme mrtvačkim mislim, bez kojih već gotovo nemogaše živjeti. U to joj sine luč od jednoga sina slavjanskoga juga, kao što joj negda sjeverna luč spasila buktinju dragocjena žića. Mladi Srbin Vuk Stefanović Kàradžić desio se upravo u ono vrieme u Halli. Budući gospodjica Terezija odavna u djaka i profesora držana za malo proročište — tà bila se ona ozbiljno i latinštine prihvatila — dogodi se, te je svratio njenu pažnju na narodno svakomu Srbu i Hrvatu najdragocjenije blago: na epske narodne pjesme. Kušao bi joj prevadjati pojedine komade; ona poćuti u duši čar kao Homerovih pjesama, ali se opet nepouzda sasvim vlastitu sudu. U horu joj dopade ruku veleslavnoga jezikoslovca Jakova Grimma ocjena zbirke srbskih narodnih pjesama; velikan taj odkri osupnutomu svietu kao kakov iz grobnice se pridigli duh davnih vjekova neslućeno vrelo pjesamstva narodnjega daleko u krajevih dolnjega Dunava. I mahomice odluči Talvj srbski učiti i srbske pjesme prevoditi. A na taj se korak tim laglje mogla odvažiti, što je znala ruski: to joj trud znamenito olahkoti. Brže bolje potraži kakov riečnik srbski, pa gdje bi on svojim nedostatkom izdao, hajde Vuče oko mlada janjeta, pak tumači rieči i nareke, razlaži smisao i pripoviedaj običaje naroda svoga. Kako je Vuk rado činio tu službu mladoj darovitoj pa i pristaloj — tà koja umna djevojka da nebude i liepa! — Njemici, znat će tko je kada njega slušao po bečkih slavenskih kavanah kao patrijara pripoviedati mladim Srbom i Hrvatom svoje i narodnje zgode i djela. A pokraj toga smio se on nadati, da će mu narod uz naum mlade učenice pred obrazovanim svietom za sto postotaka poskočiti u dobru glasu i poštovanju, kao što se i zbilja nije prevario. Za taj pako cilj nitko od svih Srbalja nebijaše gotov više podnieti, više žrtvovati od Vuka; on je u tom bio toliko revan i neumoran, da je ćak i bratskom plemenu hrvatskom i onda bio nepravedan, kad su tu nepravdu Hrvati novomu životu probudjeni gorko morali osjetiti. Zna se iz vlastitih njegovih podataka, da je on od „srbskih“ narodnih pjesama liep dio skupio u ovejanom hrvatstvu, pjesama, kojim već sadržaj dokazuje, da se nikad nisu mogle zametnuti u srbskoj glavi, pa je ipak svė to okrstio jednostranim imenom. Ali prostimo mu to, kao što mu već davno i oprostismo: zasluge su njegove po slavenski jug tolike, da bi mu trebalo i još većih grieha oprostiti. Ponuka bijaše svakako plemenita: slava Srbstva!

Talvj medjutim uči marljivo srbski, znade već silu rieči i riekâ na pamet, sluša pozorno Vukove nauke. Ali nesrećom bilo Vuku skoro odputovati: nemogaše joj ostaviti druge uspomene do li jedne slovnice na srbskom jeziku: Grimmovim prevodom te slovnice kašnje se istom upoznala. Ali nijedna tegota neuplaši te književne junakinje; ona misli, radi, premeći, dok se sasvim neprestavi u duh tudjega pjesničtva. Prvi prevodi ugodiše; čitalo se njemački sasvim ugodno, u svačijem uhu rominjala jednostavna veličina, homerski čar tih pjesama, sve da i jesu bila po tudjinca imena junačka neobična, običaji za ugladjena Niemca nešto opori i neprobavni, predstave nove i nečuvene. Ali je sve to još više znalična nepristrana tudjinca privlačilo. I sám Goethe, znanac Talvijin, neizmjerno se radovao njezinoj radnji: opetovano

moradjaše mu čitati svoje prevode, a on nebi znao smagati rieči, da ju potakne na uztrajnost. Tko da se i izvine tako silnim i laskavim ponukam? Moguće da je Goethea pri tom nagovaranju i druga koja namjera vodila. Kod Niemaca se u isto vrieme uhvatilo kolo klasičkih jezikoslova pod vodstvom slavnoga F. A. Wolfa, koj je uzeo prvi medju Niemci — a izuzam nekoga talijanskoga filologa, u koga se bila tek nesigurna slutnja javila — dokazivati velikim znanstvenim i kritičkim aparatom, da Homerove pjesme nisu drugo van narodno grčko pjesničtvo, nastalo u današnjem obliku tek tečajem stoljeća od manjih u jednu cjelinu sraslih se komada. U to se vrieme dakle vodila kruta i upravo ogorčena borba o tom pitanju. Goethe pristao uz Wolfa, Šiller se kolebao i čas bio uzanj, čas uz njegove protivnike. Tko smije reći, da se pojavom prevedenih srbskih pjesama nije mnoga čvrsta pozicija okornih branitelja autorske slave Homerove otela, te su oni danas već u takovu škripcu, da se ona još preostala vojščica mora utjecati tako zdvojnim razlogom, od kojih si njihovi protivnici uviek novo oružje sakivaju, i nove sve zanimivije hipoteze iznalaze. Nije li bilo kao na dlanu, što su Srbi jedno dvie tri tisuće god. kašnje proizveli, da su to i stari Grci mogli prije učiniti. Danas već tkogod uzpiše o homerskom pitanju, čini spomen i srbsko-hrvatskih narodnih pjesama.

Prvi svezak prevoda „srbskih narodnih pjesama" izadje 1825, drugi na godinu zatim. Sve se u čudu pogledalo. Najvrstniji temenjaci njemački obasuše jih javnimi pohvalami. Čitajte o tom Goetheove članke: on čestita prevodilici i pozivlje sav obrazovani sviet, da uzme u ruke njezino djelo. „Drago mu je — veli — te je prevod zapao u ženske ruke; jer izbliže motreć tako su daleko srbski običaji, vjera, mišljenje i činjenje od nas odmakli, da je poniekle trebalo ženskih ručica gladilica, koje će jim u nas prodju otvoriti." On slavi „pokraj svega počitanja prama izvorniku slobodu i svežinu njena prevoda, kojim već cielu množinu najvrstnijih junačkih i najubavijih ljubeznih pjesama kao njemačku svojinu možemo smatrati." Kašnje je pisao: „Spomenuta nam je prijateljica priobćila nekoliko svojih prevoda, koje bismo, da je prostora, ovdje veoma rado naveli; ona se održala na prvašnjoj visini te poznaje točno prednosti iz neposredno predstavljajućega načina iztičuće, kojeno nas prenose upravo u sadanjost pripovjesti. To se i neosjeti, pa ipak treba dobro sjećati i kroz cielost provesti, jer upravo tim se osobito i jedino luči pjesničko i povjestno pripoviedanje."

Kraj svega toga bodrećega i razveseljujućega priznanja ćućaše Talvj, da joj u Halli nema više prava mjesta. Čudno je to s timi njemačkimi profesori. Neutrudivi kao mravlje snašaju zrnce po zrnce u žitnicu znanja, ali tko da ih održi na okupu kao mravce u mravinjaku?! Možeš proći liep komad svieta, te poput Odysseja upoznati gradove i narode pa opet neupoznati ćudi i težnje tih učitelja i učiteljica njemačkih. Pa još kako je to bilo prije pol vieka ondje! To bijaše ceh upravo kao zanatlijski, pa tko se usudi prestupiti pravila njegova, nema mu više obstanka u slavnoj zadruzi. Tako bilo i s našom spisateljicom. Zamieralo joj se, da još nema od nje nikakve učene rasprave latinštinom pisane, kako je to bio slavan običaj, a ženski sviet šaptao, da se oštri črkut njezina pera cielim gradom razlieže, pa neka bi i bilo, da od drugud dolazi, ali od djevojke 30 godine još nenavršivše, kojoj ćak književni temenjaci slavu siplju! Trpko je slušati takov šapat nevinoj plemenitoj duši. Još se jedan razlog tomu pridružio. Terezija preživjela oslobodni rat — zaniela se u sanjarskoj duši za uzoritom budućnosti naroda svoga — pa što bi od svega? Naspjela kukavna, drvena olovna reakcija g. 1820 i sl. pa sve političke i narodne nade bacila u ništa. Smrt roditelja pojači odluku Talvijinu, da ostavi Njemačku i sa svojim vjerenikom krene onkraj mora i ondje si novo sjedište udari. Vjenčala se sa svojim zaručnikom mladim Amerikancem Edvardom Robinsonom 1828, i poslje višeljetnoga stranstvovanja u Švajcarskoj, Italiji i Francesskoj smjesti se u Masakuzetu, gdje joj je muž najprije na bogoslovnom sjemeništu u Andoweru a zatim u Bostonu bio profesorom.

Eto opet Talvije u tudjini, gdje se istom trebalo udomaćiti. Koliko je i poznavala iz knjiga život amerikanski, opet nije mislila, da je tu politika i trgovina tolik mah preotela i reć bi sav drugi duševni život poklopila. I njena je sreća obiteljska mnogo stradala s bolesti i težkih briga, njeno književnikovanje dugo zapinjalo. Da se opet ponačini i ukrepča, prihvati se staroga sredstva, pograbi se mučna nekakva zadatka. Okrom gustih talasajućih se prašuma, osim bezkrajnih stepa i orijaških rečina, što može još biti romantičkoga u Americi van njezini Indijanci? Talvj izučila mnogobrojne indijanske jezike, prevela Pickeringovo djelo o njih, dodala mu svoje primjetbe, pa tako se rodio njen spis „O indijskih jezicih", koj je g. 1834 izašao u Lipskom. Pjesama dakako u Indijanaca jedva za liek: oni pjevaju kao i putnici u šumah, da sami sebi strah zataje. Ali je zato Talvj napisala cielu povorku većih rasprava o narodnom pjesničtvu Slavena, Niemaca, Novogrka, Španjana. Te je članke pisala engleštinom, da se u njoj uvježba. Prvi od tih sastanaka „Historical Views of the Slavic Languages" (Čitaj: Historikel Vjuvs of ze Slevik Lengviés-Povjestni pregled slavjanskih jezika) izadje jur 1837 u njemačkom prevodu Olbergovu, pa i kašnje doživi više izdanja i prevôda.

God. 1837 odputova Talvj s djecom i mužem u Europu, gdje je Robinson radio oko svojih velikih „Biblical Researches in Palestine and the adjacent Cuntries“ (Biblička iztražba o Palestini i susjednih pokrajinah). Djelo je ovo u njemačkom prevodu u 3 svezka izašlo i pribavilo svomu piscu velecienjeno ime u učenom svietu. Za one tri godine, što je Talvj u Europi sprovela nasta njezin „Pokus povjestne karakteristike narodnih pjesama germanskih naroda s pogledom pjesničtva izvaneuropejskih naroda“ — djelo odlučujuće važnosti i temeljite iztražbe, a uzanj nemanje zanimiva i po razsudbu narodnoga pjesničtva znamenita rasprava „Krivota pjesama Osianovih naročito Macphersonova Osiana“. Ovdje nam je utisnuti kratku bilježku o tom tobožnjem starovjekom pjevaču keltijskom. Već je u starije doba još prije kršćanstva i prvih vjekova kršćanskih zavladala navada, da su ljudi učeni — navlastito vješti poznavaoci starih grčkih i latinskih klasika, ako je u njih bilo toliko dara sponašajućega, imenu kojega glasovitoga drevnika svoje trudne književne vježbe podmitali. Neki su duže ostali sakriti, te je trebalo upravo svestranih študija i svega kritičkoga napredka današnjega doba, da jim se skinula krinka klasične starine.

Takovom krivotvorom nastadoše nekoji tobožnji govori Ciceronovi, mnoge Herotide Ovidijeve, Fokilid i dr. Tako se svidje i Macphersonu, Skoćaninu, da sviet iznenadi obretom prekrasnih, u maglu tajstvenosti i proročkoga jezika zavitih pjesama staroškotskoga barda Osiana. Čovjek budući znamenite pjesničke žice, a poznavajući potanko starogrčke pjesme a valjda i španjolskoga Cida umio je često živošću i slikovnom vjernošću i Homerovu vještinu potamniti. Što može n. pr. biti živahnije izraženo van kad on veli za svoga junaka: „Pod njegovim kopljem zadrhtala zemlja“. Dugo se držale te pjesme za narodno blago, dugo jim se sviet divio nemogući pojmiti tolike visine. Talvj je sviet od čuda oslobodila.

Takovimi učenimi dubokoumnimi raspravami „gospodin Talvj“ u brzo posta bojanim imenom u engleskoj književnosti, i mnoge se glave razbijahu, tko se poda njim krije. Odavao se u Talvijinih spisih duh mnogoznanac i oštroumlje njemačkoga profesora, ali je slog bio odviše dotjeran i ugladjen bez one nemarnosti i nevezanosti njemačkoga učenjaka.

Robinson bude u jesen 1840 pozvan u New-York za profesora, a Talvj otvori dvorane svoje gostoljubne kuće. Mnogo je trebalo borbe s nedruževnim mužem, dok je u njega izhodila za to dozvolu. Odsada je jedva koj odličniji Niemac pohodio New-York, a da se nebi sa slašću sjećao ugodno proboravljenih večeri u Greenstritu (čit. Grinstritu — zelena ulica). Tu si se mogao sastati s amerikanskimi pjesnici, učenjaci, državljani, s duhovitom mladežju, navlastito s uskoci i prognanici, koje je nedaća 48. godine bacila na obale slobodne Amerike. Liepe li i poučne izmjene misli i težnja naprednjačkih dvaju svjetova! Za ono 20 godina ovako proživljenih mnogi je plod Talvijin niknuo.

Zimi se živjelo u izabranu družtvu, a ljeti se zaklanjalo od zapare na zamamnih zavescih amerikanskih brdina. Ovaj život porodi „Izlet u Virginiju“, „biele bregove Newhampshirske“, „slapove ottavske.“ Srbske narodne pjesme budu za novo izdanje pregledane, napisane rasprave jezgrovita sadržaja i velika upliva o njemačkoj, južnofranceskoj, španjolskoj narodnoj poeziji, o žiću Karla vel., o ruskom nevoljničtvu i mnogih drugih predmetih. Još se nebje dotad nijedno njemačko pero zaoštrilo, koje bi umjelo tako liepo i vjerno njemačko znanje Amerikancem upristupačiti. Nitko nije njemačkomu imenu u novom svietu toliko ciene pribavio, nitko više Amerikanaca sklonio na pohod njemačkih sveučilišta, nitko skrovnim svojim uplivom na amerikanskih učilištih više njemačkih bjegunaca ponamjestio nego naša čovjekoljubka.

Kadno je bio engleski prevod jedne njezinih najranijih pripoviesti: „slaboće ljudske“ pod naslovom „Life Discipline“ liepo prihvaćen, dade se Talvj zabave radi na pjesničko pripoviedanje. „Heloise or The unrevealed secret“ (Heloiza iliti neodkrita tajna)* doživi u jednoj godini tri izdanja. Potaknuta djelom Löhera — komu i ovaj životopis u glavnih crtah zahvaljujemo — „Poviest i stanje Njemaca u Americi“ stranom ga povladjujuć a stranom i pobijajuć napisa svoje „Iseljenike (The Exiles), roman u dva svezka, koj još sveudilj nije po zasluzi ocienjen. Riedkom majstorijom slika nam ona u tom djelu u svoj naravitosti sliku za slikom iz domaćega života sjevernih Amerikanaca. Nitko još neproniče tako duboko u pravo amerikansko mišljenje i ćućenje, u kom je toliko i bizarnih i zanositih pojava. Kako je naprema jasnoj prostodušnoj istini Talvijinih opisa nacieren i pretjeran toli zamjeravani Sealsfield! Amerikanci ga proglasiše za prvoga svoga stilistu, dok nije na preveliki njihov jad skinuo krinku i pokazao njemački svoj obraz.

Sasvim je druge vrsti djelo poteklo iz dugotrajna temeljita učenja izvora „Povjest naseostva Nove Engleske.“ Od prvih izkrcaja putnika na nepoznatih obalah novoga svieta vodi nas ozbiljna iztražiteljica kroz sve promjene državnoga i družtvenoga života novih naselaca, kroz sve njihove ludoveti i junačke borbe do pokrajinskoga

* Heloisa (valjda drugi oblik Alojzije) zaljubila se u svoga podučnika (instruktora) mlada svećenika Abelarda. Pošto se nemogući savez izvrgao u griešan odnošaj, budu silovito rastavljeni i u samostanu zaredjeni. Iza mnogo godina dodje Abelard kao vrhovnik svoga samostana u nekakovu poslanstvu u ženski samostan, komu Heloiza bila vrhovnicom. Pogadjajte jim čustva pri tom sastanku!

ustana masakuzetskoga g. 1692. Malo će i u samoj amerikanskoj povjestnoj književnosti biti temeljitijih diela.

Na što pako osobito naš krasni spol, želeći se spisateljstvom baviti, upozorujemo, jest vrlo zanimiva i zamamna radnja u Raumerovu povjestnom žepniku, izašla pod naslovom: „O njemačkih spisateljicah izpred sto godina."

Dočim si je ovimi djeli i u novom svietu slavu širila, osta sveudilj vriedna ljubežljiva kućanica, vazda ozbiljna i dobrosrdna slušajuća u svojoj domovini, pregovor o Talvijinu slogu i idejah, kao da se to nje i nekasa. Ponosom joj bijaše da učena žena može biti i dobra domaćica, valjana odgojiteljica, pa cigla jedna rieč priznanica muža joj o njegovoj domaćoj kreposti sladje joj zvučaše nego li najlaskavija pohvalnica njezinih spisova. Nu uza sve to znadjaše ona, da ju Amerika tek napolak razumije, te joj se ona često pričini kao nekom Zatoči — ona zemlja, kojoj je sve duševno cvieće njeno svu njenu dobrobit toplom ljubavi obuhvatila. S toga bje za nju prava naslada, kad je mogla godinu 1850 u Berlinu medju najodličnijimi učenjaci provesti. Jedino joj ovo drugovanje opet podiglo dušu iza udarca, koj ju je shvatio smrću ljubeznoga joj brata, koga je neizmjerno hlepila opet vidjeti. Muž joj medjutim putovaše po istoku, a plod toga puta „Later biblical researches" prevede ovaj put Talvj sama na njemački jezik.

Potlašnja sljepota Robinsonova, poluuspjela operacija očinja u New-Yorku, njegova smrt, neizvjestna sudbina sina joj, koj je u vojsci domovinskoj vršio dužnost svoju, sve je to zaustavilo njezinu duševnu radnju i navraćalo sve sile duhovne i tjelovne na vjernu njegu bolestna joj muža i skrb za obitelj.

U jesen 1869 preseli se s dvoje svoje djece, koja se nehtjedoše od nje odieliti, za uviek u Njemačku. Čas bi sjela u Berlinu, čas opet u Italiji, Strassburgu i Karlsruhi najposlje u Hamburgu, gdje joj je sin bio generalkonzulom sjedinjenih država. Zadnje joj časove života gorčaše strah, da poput pokojnoga muža neosliepi. Ali duh joj se i opet pomladio divotnom snagom i bodrošću. Istom što završi i prevede književnu zaostavštinu muževu o fizičnoj geografiji Palestine, napisa dva svezka „petnaest godina" i jednu svojih točnim zemljopisnim i povjestnim znanjem zanimivih pripovjedaka, kad al već objelodani razpravu „o kozacih i njihovih pjesmah" i izpravi u 73 godini prve arke nove jedne pripovjesti: „Slika iz svoga doba". Tu joj lahka smrt prekinu proljetos nit dična, neumorna, uzorna života. Kako svjedoči njen životopisac a valjda i osobni znanac bijaše to žena skroz nabožne ćudi: ta kako bi i mogao — kliče on — taj doista jaki duh živjeti i uspjeti bez duboke djetinje vjere i pouzdanja u Boga i njegovu providnost!

Jedna samo rieč još. Netajim da i drugi narodi naročito Englezi i Francezi imadu dosta darovitih spisateljica, ali malo će jih biti, koje bi uz tako živahnu bujnu a opet djevičanski neporočnu maštu tolik stepen temeljita upravo znanja u svoja diela snesle. Tko će reći, da nije Francuskinja Georges Sand i umna i plodna, ali ju vrlo zgodno ocieni jedan njemački učenjak, kad je o njezinih djelih izrekao sud, da za svaki svoj moralni posrtaj napiše jedan roman"; od Njemica danas živućih težko da bi joj u učenosti i čistoći životnoj druga mogla po bok stati do grofice Ide Hahn-Hahn, nu kojoj su spisi većinom vjerskim pravcem udešeni. Sretan sam, što bih od Slavenka s Terezijom ponekle mogao prispodobiti nesretnu Boženu Niemcovu. Kako je i ta ženska duša bila čista uza sav peljen, što joj ga muževa nevaljanština ciedila u čašu i onako oskudna života! Bog znaj, što bi bila umna spisateljica u sve europejske jezike prevedene „Babičke," stvorila, da je bila kao Talvj prosta od briga za svakdanji kruh i domaćih progona. Sadanjim pako i budućim spisateljicam hrvatskim od svega srca želim, da jih ovije i nadahne blagi duh Talvijin.

Dr. Jambrečak.

O pivu.

Zdravoslovna razpravica. Napisao dr. Ivan Dežman.

Pivo, to vam je predteča germanizma, reče mi jednom njeki domorodac. Bilo bi svakako zanimivo i s te ga strane ogledati i sigurno bi se došlo do pozitivnih rezultata. Meni ga je danas sa zdravoslovne strane promatrati, da pokažem čega ima u njem i kako ono u čovječjem tielu djeluje.

Njemačka priča veli, da je pivo izumio nizozemski (flamändski) kralj Gambrinus, al znamo da su ga već stari Egipćani dvie hiljade godina prije Isusa poznavali. Po njihovom predavanju podao im ga je bog Osyris, dočim su ga Grci smatrali darom boga Bacchusa. Ječmeno vino, kako ga Aeschylos i Sophokles zovu, nije moglo baš mnogo različito od našega piva biti, jer je i njemu glavni materijal ječam bio, a što nije u njem hmelja bilo, to nečini toliko, jer hmelj nije baš bitna čest njegova. Za vrieme Karla velikoga počelo se pivo variti ovako, kako je to danas običaj, počeli su naime kod varenja piva upotrebljivati h m e l j. Umjetnost varenja piva gojila se u starije doba jedino po samostanih, gdje su se osobito dvie vrsti varile: jedna za p a t r e, a druga za f r a t r e. Naravna je stvar, da je pivo za ove potonje mnogo lošje bilo. U kasnije doba oteli su gradjani samostanom i tu privilegiju iz ruku i tako sad ima u svakom kutu pivara, a vrsti piva toliko, da vam ih ovdje ni izbrojiti nemogu.

Da vidimo prije svega kako se vari pivo. Ponajprije uzme se ječma, il pšenice (u Polj-

skoj rabe zob, a u južnoj Evropi kuruzu), pa se polije vodom i razprostre se isto žito na zračnom tlu. Tim će žito početi klijati, te će se u sjemenu razviti nekakvi kvasac (diastase), a u skrobu pojavit će se sladorno vrijenje. Kod toga pretvaranja skroba u slador nadme se sjeme, upije u se kisik iz zraka, proizvede ugljičnu kiselinu, ugrije se, te zaudara kano po jabukah. Klijajuće sjeme bude po tom na zraku ili na pećnici osušeno, da ne klije dalje, te se ono odsada zove slad (Malz). Slad se tad grubo žrvnje, te mu se polievanjem vruće vode izvade raztopljive čestí. Tu izvadinu, u kojoj ima osim sladora još bielanjka, diastaze i škrobovine (dextrina), kuhaju onda s hmeljem, te ju napokon kvasom do vrijenja dotjeraju, pri čem se većina sladora pretvori u spirit (alkohol) i ugljičnu kiselinu, dočim se tekućina taloženjem bielanjkastih tvari bistri.

Vrsti se piva diele po količini alkohola i gorčila (Bitterstoff), koja su u njem, a onda se opet medju sobom razpoznaju po boji, slasti, mirisu, specifičnoj težini i djelovanju.

U pivu ima vode (oko 90%), alkohola, bielanjka, tekline (gummia), sladora, ugljičnine, sladove izvadine (Malzextractstoff) i aromatičnih i gorkih čestí hmelja. Najviše se mienja količina alkohola u pivu. U englezkom Porteru, ili Alu ima za 4—7%, u Bockbieru (monakovskom) 4%, a u tako zvanom bielom pivu ima za 2—3%.

Pivo spada u tako zvana dihava, t. j. u takva hraniva, koja uzdržavaju disanje, te po tom proizvadjaju toplotu i salo. Ako i ima u pivu (osobito u tako zvanom sladkom pivu) nješto tvornih čestí, to su one ipak sa tolikim ugljikom spojene, da bi se toga odviše moralo u krv privesti, ako bi se htjeli pivom braniti. Čovjek, koj svaki dan 1½ požunca, dakle na godinu 547½ požunaca piva popije neće iz svega toga više hranivih čestí izvaditi, nego si ih izvadi iz pet funti težkoga, dobroga ražnoga kruha, ili iz tri funte mesa. Pivo djeluje u tielu uprav tako, kako i skrob i salo t. j. dobude se njim čovjek sala, al se ne hrani. Krv bude po njem deblja i tamna, po tom stradaju jetra, pokazuju se šuljevi, vodena bolest, a može i kap pasti.

Djelovanje piva na organizam čovječji ravnati će se naravno po individuumu, te onda po kolikoći i kakvoći piva. U obće jest pivo hladivo, nješto podražujuće, hranivo piće. Pivo hladi i podaje onu rezkoću ugljičnom kiselinom, koja je u njem, omamljuje alkoholom, hrani sladorom i bielanjkom, a hmeljene čestí podaju mu gorki ukus i čuvaju ga da se ne okisi. Pivo uskoruje djelovanje bubrega, izhlapljivanje kože i dovodi te u nekakvo stanje trome, pospane povoljnosti, te disponira na blagost duše, al nikako na pjesničku vatrenost, koju ćeš badava tražiti u zemljah, gdje se izključivo i mnogo piva pije.

Djelovanje piva na duh moći ćeš najbolje učiti na pijanici. Uzmi promatrati pijanicu, koga je vino prevarilo, pa takvoga, koj je pivu podlego. Vinopija je u pijanstvu veseljak i tumara držeć glavu u vis, dočim pivopija nakrivi napred tielo, spusti glavu na prsi i obori tup pogled k zemlji, kako da nizbrdo srće, pa se pomiče poput slona, smatrajuć, kako neki učeni Niemac veli, ulice, kojimi basa, stajom, u kojoj smije bezstidan svoje proste strasti prikazivati. Jedno dobro ima ipak strastan pivopija t. j da će mu djeca biti zdrava i telesno i duhovno, te neće dakle škodljivost piva prelaziti od otca na sina, kako to kod vina i rakije biva.

Od trajnoga pila piva bude čovjek pretil, punokrvan, te može kod njekojih konstitucija i do kapi dotjerati. Tko pije prekomjerno pivo, tomu može osim toga još i želudac oslabiti i razširiti se, kako no i crievo i mjehur. Pamet biva strastnomu pivopiji sve slabija i sve se više tupi. — Ima li u pivu mnogo ugljične kiseline, onda neće ono zdravim ljudem naškoditi, nego će njekojim ipak prouzročiti proliev; ima l' u njem mnogo alkohola (osobito ako je pivar to postigo prilievanjem spirita), onda će pivo veoma opojno biti, te po tom i škodljivije. Pivo, u kom ima omamljujućih ingrediencija, može, ako ga obilno pijemo, dovesti te u takvo stanje, kao da si se otrovao.

Da neškodi pivo zdravlju nesmije biti ono pomješano takovimi stvari, koje su očevidno tielu škodljive, a takve stvari pivari iz financijalnoga i spekulativnoga uzroka veoma rado rabe. Tako meću nekoji u pivo miesto hmelja gorke i mirodne stvari, koje dakako nemogu hmelja nadoknaditi. Tako rabe najradje hrastovu i vrbovu koru, pelin, kičicu (Tausendguldenkraut), vladisavku, aloj, biber, koru od naradže, gorkun, setvar, dà i žestoku otrov: strichnin. Da bude pivo čim bolje omamljivo meću takvi bezdušni pivari u njega opium, glavnicu, spŕž, buniku, kopitnjak — sve same otrovi.

Dobro pivo mora u obće sliedeća svojstva imati: nesmije biti mutno, već bistro, nesmije biti ni pregorko, ni kiselo, ni sudovno, a u boji ni pretamno, ni presvietlo, nit smije odviše alkohola imati, usuprot mora ugodno sladiti, hladiti, vedriti čovjeka, te mora zato potrebitu temperaturu i kolikoću ugljične kiseline imati.

Bistrina i prozračnost piva dokazuju, da su se sve njegove čestí sasvim raztvorile, dakle, da nema u njem nedokipljelih tvari, il taloga. Pjena piva različna je i visi o razvijanju ugljične kiseline kod potrebite toplote. Treba razlikovati pravu pjenu od umjetne, koju proizvadjaju pivari uštrcanjem zraka u pivo, il puštanjem da pivo iz visine u čašu pada. Čim vodeniji bobuci, čim brže oni prsnu, čim se manje za staklo liepe, tim ima manje u pivu sladornih čestí. Pjena budi dakle biela, malenih bobuka

(mliečna) i nesmije se odma razplinuti, već se ima dugo držati na površini i na stranah stakla. Tamnija boja piva ima visiti jedino o kolikoći dodanoga prženoga slada i hmeljeve izvadine, jer pako bolje pržen slad mnogo sladorovine izgubi, to mora tamnije pivo manje sladko biti, ako ti ga nisu umjetno osladili.

Slast piva visi o čestih njegovih: po alkoholu biti će žestoko, po hmeljevom ulju mirodno, po ugljičnoj kiselini oštro, po sladoru sladko, po sladovoj izvadini gorko, po kvasinovini kiselo. Onaj osobit tek ležaka ne potiče od hmelja, već od smole, kojom su bačve za ležak osmoljene i koju smolu alkohol ponješto razstavi.

Pivo hrani svojom sladovnom izvadinom, a podražuje ugljičnom kiselinom, alkoholom i hmeljevim gorčilom. Tko hoće dakle da pije pivo, ima se pitati treba li njegovomu zdravlju hranivih, il podražujućih pomagala i po tom bi imao onda vrst piva izabrati. Tko hoće da se pivom hrani, mora piti dobro, dovrelo, čisto, ne odviš vodeno pivo, koje ne razvija odviše ugljičnine; tko pako želi samo probav i živčani sustav podražiti ima izabrati gorka piva i ležak.

Uvjeti, pod kojimi smije čovjek pivo piti jesu sliedeći: 1. Pivo, makar bilo lahko i židko, nesmije nikad posvema vodu izmieniti, jer je svježa, lahka, biserna voda iz bunara za probav i zdrav pretvor nenaknadna. 2. Svaki pivopija mora se mnogo više nego li vodopija u prostom zraku kretati. 3. Ako od piva debljaš, onda moraš umjerenije ga piti, il sasvim se ga okaniti; usuprot će suhonjavi, od bolesti oslabljeli ljudi velikom koristi moći svaki dan popiti požunac dobra, sladka piva, u kojem nema odviše slobodne ugljične kiseline, samo ako ih ono ne nadimlje. Gdje sladko pivo nadimlje, možeš ga nadomjestit ležakom, ako trebaš da ti pivo osim hranjenja svojim alkoholom i gorčinom podražuje ustrojna obavljanja 4. Dojilje mogu sladko pivo piti, ako se dovoljno šeću, jer će po tom mnogo više mlieka imati; ako ćute pako od piva nekakvu punoću i neugodnost, imaju se ga okaniti. 5. Nesmiješ piti mlado pivo, ako ti je ono u ustih bljutavo i ako se ne pjeni, jer će te nadimati, pokvarit će ti probav i otegotit mokrenje. Ako si već tako pogriešio onda popi odma iza takvoga piva nješto trešnjovice (Kirschgeist). 6. Toplo pivo sa žutanjkom, sladorom i nješto mirodije (n. p. orašca, Muskatnuss) koristit će svim onim, koji imaju katarrh bez groznice, kako i onim, koji boluju od prolieva, potekla iz rheumatičnih uzroka. 7. Prekomjerno pijenje piva naduti će čovjeka, te će on postati trom, tupoum, bezstidan i prost.

U pogledu dakle zdravoslovnom može se u obće reći, da je voda pod svakim uvjetom naravno i najzdravije piće i tko ne diše odviše u prostom zraku, nego provodi više svoje dane u sobi, te mu zbog toga i krvne žile u dolnjem podtrbušju stradaju, taj bi smio pivo samo redko, iznimno i uvjek umjereno piti. U obće jest zdravoslovno načelo, da pivo zahtjeva jačje disanje, te će zato gasiti žedju, grijati i oživljavati putnika i radnika. Punokrvni nesmiju nikad piti težka, razpaljujuća englezka i bavarska piva; nervozni imali bi ga samo u malenih obrocih piti, dok nebude na nje mogo djelovati alkohol i ugljična kiselina; phlegmatični i melancholikeri ne podnose obično piva; krupni, debeli ljudi imali bi se ga okaniti, a svi oni, koji duhovno rade imali bi ga samo na putovanjih i iznimno piti, jer se u tom pogledu svi strukovnjaci slažu, da redovito pijenje piva čovjeka tupi.

LISTAK.

Književne viesti. Ovih dana izašla je „Lira“, različne pjesme, spjevao ih Velimir Gaj. Knjiga I. Zagreb. Tisak narodne tiskarnice. Strana 316. Veli pjesnik u svom predgovoru, da je toj zbirki nadjenuo ime „Lira“, da označi tim pretežniju struku lirsku pjevanja svoga. Kakono je prastara lira bila glasbena sprava od sedam žica, tako je i pjesnik razdielio zbirku na sedam razdjela, al je dva, kako veli, s mjestnih zapreka izostavio. Pojedinim razdjelom metnuo je pjesnik na čelo sliedeća imena: Mirogojke, Stvori i uzori, Dokolice, Lepirice. Po tom bi reći da je pjesnik u ovoj knjizi samo četiri žice izpjevao, a ostale tri, naime: Otresine, Bosanke i Crnogorke, biti će valjda u drugoj knjizi štampane. Ciena je knjizi 50 nvč. za predplatnike. Toliko za sada o toj zbirci, a gledati ćemo čim prije obširnije o njoj progovoriti.

— U Moskvi je izašla zanimiva knjiga: „Starinnyj teatr v Evropě“, od Aleksєja Veselovskoga. U prvoj česti ovoga djela razpravlja pisac o kazalištu u romanskom i germanskom svietu do one dobe, u kojoj on poče dojimati se mlade ruske dramatičke umjetnosti. Druga je čast posvećena prvoj dobi ruskoga kazališta u savezu s kazalištem srodnih slovjenskih plemena. U zaključku razpravlja pisac o duhovno-narodnih predstavah, koje su se do danas sačuvale u nekih mjestih Rusije, Slovjenstva i latinsko-germanskoga zapada. Bilo bi vriedno, da nam koj prijatelj „Vienca“ priobći crte iz ove knjige, koju jako hvale.

— Znamenito je djelo za povjest slovjenske, imenito ruske umjetnosti, izdano u Moskvi trudom D. Rovinskoga: „Russkie gravery, i ih proizvedenija o 1564 goda do osnovanija

akademii hudožestv.“ Iz sredstva, kojimi se Rovinski služio sastavljajući ovo djelo, vidim, koli mnogo imade u Rusiji, osobito u javnih zavodih i kod velikaša, zbirka s drvo-bakro- i mjedorezi ruskih umjetnika. Usuprot umotvorine naših umjetnika, ako izuzmemo malu zbirku bakroreza kod g. Ivana Kukuljevića, razsijane su u inostranstvu. Takova je naša sudbina!

— Matice lidu. Ovako se zove družtvo u Pragu za izdavanje jeftinih českih knjiga. Ono je od god. 1867—1869 izdalo 18 knjiga t. j. šest na godinu. Već su ove godine izašle tri knjige. Članom osnovateljem postaje tko na jedan put položi deset for., članom pako podupirajućim tko na godinu priloži samo jednu for. Dakle za forintu dobiva se šest knjiga. Kako može družtvo računati i na prihod i na česke pisce, vidi se odatlje, što se već unapried obznanjuju dani, kojih će one godine izaći knjige družtvene. Koliko odziva nalazi ovo društvo, razabire se odavlje, što je ono god. 1868 brojilo 15.175 članova podupirajućih, pa da su se sve knjige one godine, tiskane u 16.000 iztisaka tako brzo razpačale, da se je drugo izdavanje priredilo. Sada se družtvene knjige štampaju u 20.000 iztisaka. A znate odkle družtvu tolika podpora? „Učašće za društvo — veli izvještaj — jest veoma radostno i znamenito toga radi, što ono dolazi ponajviše iz razreda puka ratarskoga i zanatlijskoga“. Uz takovo učašće mogaše društvo od 16 rujna 1868 do 30 rujna 1869 izdati u književne svrhe 37.219 for. 60 novč. Uz toliku prosvjetu českoga naroda, u kojega je najnižje slojeve ona prodrla, nije čudo, što pokazuje toliku postojanost i žilavost u svojoj golemoj narodnoj i političkoj borbi, te što ga nemože ni himba ni prietnja ni prevara odvratiti od zahtieva českoga državnoga prava. Koliko je hrvatski narod od svoga českoga brata zaostao!

Gorostasi bilinstva. Tako je ime knjizi, u kojoj je učeni prof. Göppert uzeo razmatrati gorostase bilinstva u obće, a napose Česke prašume. Gorostasna stabla današnjega svieta s dvie su strane zanimiva, ponajprije kao primjeri najvećega razvitka organičkoga tiela, a onda kao najstariji živući individuumi. Tako je zmajevac (Drachenbaum) orotavski na Teneriffi (otoku na sjeverozapadu Afrike), koga je vihar g. 1867 obalio, bio tako star, da je, računajuć obstanak svieta po svetom pismu, mogo biti svjedokom potopa. Bilo mu je naime 6000 godina. Na groblju Braburnskom u Kentu i Fotheringshallu u Škotskoj ima jelovine 2—3 hiljade godina stare. A tako računa Hocker, da su kedri na Libanonu 2500 godina stari.

Najstarije i najviše crnogorice (Nadelbäume) evropejske nalaze se po Göppertu u Šumavi (Českoj). Kod Kubanya ima pače prašuma kneza Švarcenberga, koj ju brižno štedi, da sačuva u svojoj vrsti jedini spomenik bilinstva. Ima u njoj omorike (Weisstanne) do 200 stopa visoke, a 18 stopa obsežne. Ima i takvih, iz kojih bi se do 30 hvati drva nasjeći moglo.

U višjih stranah Šumave ima omorike, kojoj vetrovi i snieg grane k zemlji previnu, te onda te grane uhvate korjen i potjeraju. Takvo jedno stablo znade imati toliko tih stabalca oko sebe, da obsiže s njimi 10—30 stopa. Takvo rastenje opazio je Middendorf u sjevernoj Sibiriji iz istih uzroka. I jedno i drugo sjeća na indijsku smokvu, od koje je najznamenitija smokva imenom „Kabir Bar“ na otoku Nerbudde, koja je imala 4000 takvih stabalca poraslih iz njezinih grana. U njezinoj sjeni moglo je 6—7 hiljada vojnika počivati, a veli se da je već vojska Aleksandra velikoga pod njom se odmarala.

Najvišjim stablom na zemlji smatrali su dugo vremena jedan tis (taxodium sempervirens) u Kaliforniji, koj je bio 300 stopa visok, a u promjeru samo 42 palca. Na tom promjeru pobrojili su 1088 kolobara. Englezki putnik Loob pronašao je takodjer u Kaliforniji još višja stabla, naime jednu Wellingtoniu giganteu 450 stopa visoku. Tomu će stablu biti po prilici 1500 godina.

U Australiji pako ima stabala (Eucalyptus amygdalina), koji su još višji od onoga, jer im je visina na 500 stopa izmjerena. Tek u visini od 300 stopa pušta to stablo prve svoje grane. Ono je dakle veće, nego l' najveća pyramida (Cheops-pyramida), koja ima samo 480 noga.

Tomu veoma zanimivomu razmatranju prof Göpperta imamo samo dodati jednu želju, da se naime i u nas stanu bilježiti starija stabla, koja se ne mogu naravno natjecati tek opisanimi ni obsegom, ni visinom, al o kojih naš narod sigurno mnogo liepih priča pripovjeda, za koje bi priče bila vječita šteta, da nam se izgube.

O radničkom pitanju, a napose o sistemi dioničtva radnika na podhvatni dobitak napisao je g. Paul Leroy-Beaulieu znamenitu razpravu. G. pisac učio je nepristrano stanje radnika u Francuzkoj i Englezkoj i navodljiv rivalitet kapitala sa radnjom. Osobito je iztraživao i prispodabljao praktične pokuse, koje su u novije doba u rečenih zemljah činili, da budu naime radnici dionici podhvatnoga dobitka, i došo je do toga rezultata, da je na sploh sistem nadnice, a imenito radnja na pogodbu, ili od komada u interesu radnika. Taj sistem pruža, kako on dokazuje, bolje neko ikoji drugi mnogovrstnost kombinacija udruživanja i dade se najbolje prilagoditi svakomu zahtjevu vremena.

Odgovori uredničtva.

G. F. P. u Vinkovcih. Hvala Vam na prijateljskoj žrtvi. Upotrebit ćemo čim prije.

G. M. t. u Djakovu. Nemožemo Vam žalibože želje izpuniti. Molimo za opis K. Istaknite u njem osobito povjest i narodno pripovjedanje.

G. Gj. Š. u D. Imali Vilelmina il Tužnoslava biti stožerom pripoviedke? Ako Vilelmina, što nam se po Vašoj osnovi opravdanije čini, onda bi imali njezinu ludost svakako motivirati, a ne samo reći Tomu se nedomisli lje niti najbistriji dušoslovac. Ta upravo na toj motivaciji bi morali osnovati prvi dio Vaše pripoviedke. Nadalje mora svakako prvi dio s drugim u kakvom nutrnjem savezu biti, jer po Vašu ne samo da se gubi potrebito jedinstvo, nego je i ciela pripovjedka nejasna.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 30. U Zagrebu dne 23. srpnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Nürnberžki viećnik.

Izvorna pripoviedka.

Zapalo me bilo pratiti dva druga u prekosavski gradić S. Dva druga, dva prijatelja, a ipak, po mojoj misli, dva ljuta protivnika. Ni u čem se nisu mogli složiti. Da vam ih bolje označim mogo bih jednoga prispodobiti duhu, a drugoga tvari, materiji. Onaj, što ga duhu prispodobih, penjao se po oblacih i osnivao sav sviet na pojmu, na ideji, onaj drugi prikovao se uz stanac kamen i tvrdio da i sama misao nije ništa drugo, nego pojav materije. Ja sam imao biti medju njimi copula t. j. ona veza, kojom bi se sastavljalo jedno s drugim.

Ako jest istina da ima duša i da ta duša u tielu živi, zašto nebi moguće bilo da se ta dvojica u nečem bar slože? Kako ondje duša sa tielom u nekoj harmoniji živi, tako bi se imalo naći i tuj nješto, što bi moglo ujediniti ovo dvoje protivnika.

Tako sam ja mudrovao, kad im se nisam mogo nikako oteti, da ne putujem s njima. Dà, pomislih još u sebi, ono dvoje protivnika druguje i prijateljuje medju sobom. Mora dakle biti ipak neka tajna veza, koja njihove duše, il ako hoćete njihova srdca veže. Ja ću kušati tu tajnu iznaći i eto liepo mi se onda put izplatio.

Sjedosmo u kola. Ja sjedoh do idealiste, a nama usuprot realista. Idealac naslonio se bezbrižno na stražnji dio kočije i visoko glavu uzdigo. Sjedio kao da i nije živ, al mu se oči zato iskrile i sjevale, kao da mu je u grudih vulkan jedan. Vidilo mi se kako mu se duša hvata sad jednoga, sad drugoga kolobarića prašine, što se pred nami dizala, pa kako si na njih kulu gradi, te i ne dogradiv je u drugu već leti. Okanila se ona napokon svega tjelesnoga, te se u bezkrajni uzduh uznesla. Visoko se već morala iznad nebosklona popeti! Bar se meni, gledajućemu njegovo tielo, činilo, da se ona za nekoliko stotina hiljada milja od nas oddvojila.

Njegov protivnik, sklopiv ruke na jabuci omašnije batine, šibao očima po zelenom Slemenu, po bujnih livadah, po vijugavoj Savi i dočim je idealcu bilo lice kano da si ga mramorom pretvorio vidio si na licu ovoga, kako se radost i blaženstvo po njem šire i cvatu.

Progovori tad realista: Gledaj brate, pa se divi ovoj naravi. Može li šta ljepšega biti, nego l' provezti se proljetnim danom tako divnom okolicom?

Ljepšega? Divnom okolicom? Zapita, prenuv se, na moje čudo njegov prijatelj, pa će mu onda ozbiljnim licem: Znadeš li ti brate šta je liepo?

Evo ti prvoga sukoba, pomislih u sebi, i ja koj bi imao prikazivati med njima harmoniju, snovao sam već, kako da ih razstavim.

Znadeš brate, nastavi idealista, ljepota u istinu niti je svojstvo, koje kao takvo stvarim po sebi pripada, niti je pojam, koga jedino naša samosviest porodi, nego ljepota postaje u našem ćutećem duhu, ako nam se u jednom predmetu podpuno, bezpogriešno biće prikaže tim, što se najtiesnije spoje zakon i pojav, ideja i izvanjska zaistnost, duša i materija, te ako ga naša ćutila uhvate, naše misli dokuče i ako se ono s našim sobstvenim bivstvom stopi.

Moj dragoviću, ne buncaj toliko, prihvati mu sasvim hladno realista. Ja ti neću reći šta je liepo, ja ću ti ga pokazati. Eno, pogledaj kako nad onom barom leptiri kolo vode. Pogledajde one plave, nikad mirne stvorove, ono su ti gospodjice (Wasserjungfer, libellula), zaista liepi stvorovi, ili bolje rekuć individuumi.

Ja u svom nesretnom svojstvu da mirim i blažim videć da je zbilja počelo udarat krešivo o kremen prihvatim rieč „gospodjica“ i ne-

puteni, lienost i apathia, uzrokom su robstva i despotizma, štono u narodâ, naselivših se u podnebju toplom gospoduju u životu obiteljskom i gradjanskom.

Dodjenuo sam se toga psihologičnoga pitanja s toga, što je život čovječjega organizma spojen toli uzko s duševnim životom, da nije moguće razmatrati jih osebce; ali duševni život valja uzeti kano neki nutrnji faktor, koj uništiti može fizični život organizma, a ujedno čovjeka sposobnim čini, opirati se dojimanju naravi što ga okružuje, podvrći ju svojoj volji, podobriti i usavršiti organizam svoj, život svoj, radi poboljšavanja koga on upotrebljuje sve djelatelje zračišta: svjetlo, toplotu, zrak, vodene pare i munjivost te s njimi razpolaže po svojoj volji. Nu mogući taj nutrnji faktor, um čovječji, usuši se i iztroši pogubnim dojimanjem razkošne tropičke prirode; te uslied toga nalazi se čovjek u toplom podnebju na toli nizku stepenu duhovnoga razvitka, nahodi se malo ne u stanju divljem. Dapače Evropljani, preselivši se tamo, izgube oblagorodjenu svoju pasminu, pogorša jim se organizacija; a to pogoršavanje služiti može dokazom, da bi uz povoljnije uvjete imao se poboljšati organizam i oblagoroditi pasmina.

Bolesti toploga podnebja razvijaju se pod uplivom tih klimatičkih i mjestnih okolnostij, i razvitak im je uzko spojen s rečenimi izmjenami organizma, što no jih podnebje uvjetuje. A mogu se razdieliti u dvie gromade: a) na bolesti, kojim je uzrok u samom organizmu i b) na bolesti, koje s vanjskih dojmova postaju.

a) U svih podnebjih češće se razbole oni organi, kojih je djelatnost dojimanjem klimatičkih uvjeta usiljena. Ovo nam se kaže već tim, što se u svakoga čovjeka razbole (pokvare) češće osobito oni organi, koji po njegovu životu i radu više djeluju; tako će se oko češće razboljeti u onih ljudij, koji ga češće naprezati i napinjati moraju gledanjem. Usiljena djelatnost organa nije bolestno stanje, ali kad se djelatnost napreže, kad mu se napor poveća, i manji uzroci razviti mogu u njem bolesti i prevesti usiljenu djelatnost u djelatnost pathologičku. S toga paziti valja na napregu djelovanja kojega organa kano na stanje neko, iz koga se lahko i nevidice poroditi može bolest, tako da je težko označiti granicu medju njim i pravom bolesti.

Pod toplim nebom nahode se u takovoj prisiljenoj radinosti koža, jetra, organi stida i putena sfera živčanoga sistema. Ovi se zato organi ondje osobito štete bolestmi. S toga se u toplom podnebju često javljaju: 1) hude bolesti kože: a) guba b) hipertrophia kože (gutavost-Elephantiasis), c) mnogi osipi d) syphilis u toplom podnebju največma se drži kože; 2) upala jetara i druge kroničke bolesti te odrod svakojaki ovoga organa; 3) mlohavost orgâna stida (impotentia), glenotoci i druge mjestne bolesti tih organa. 4) Iz živčanih bolestij: a) zlohranost hrbteničnoga mozka, b) muka iza poroda i c) melanholia.

b) K bolestim, podvrženim vanjskomu dojimanju spadaju: 1) bolesti s velike žege sunčane: a) Crna sljepota (amaurosis) i upala očiju, osobito tako zvana misirska upala očiju, uslied žarke svjetlosti sunčane, b) sunčarica (upala mozka te izlievak krvi u mozak), gdje sunčani traci pravce na tjeme pripru, c) razdraženje kože (crven-ožeg i dr.) i upiranja sunčanih zraka na nju. 2) S izmjene toplote ob dan i ob noć postaju: a) vučac (osobito kod rana), b) upala pluća i c) srdobolja (kad se i drugi uzroci pridruže). 3) Sve bolesti, postajuće od blatnih izparivanja. U toplom podnebju, na velikoj vrućini, što prija gnjilenju, dojimanjem tropičkih sunčanih zraka i velike vlage, množ živinskih i bilinskih ostataka, kako u kalu, tako i na suhu, brzo gnjije, od toga postaje puno gnjilotne izpare, koja zrak okuži, (te štetno djeluje na sve stanovnike onih predjela, i radja pošastne bolesti. Ta izparivanja ponajveć poliežu iz blata, kojih je mnogo u tropičkom podnebju te se osobito razprostrane po obalah velikih rieka. Na ušćih tih rieka, naplovi organičkih ostataka, tvore jači delta (ostrv), često pokriven mongrovskom šumom; iz vlažnoga razžarenoga kopna tih delta gomilaju se silne gomile gnjilih i otrovnih pâra, koje pogubno djeluje na čovjeka. A ta izparivanja radjaju uz mjestne okolnosti harajuće bolesti pošastne Tako se radja na ušću rieke Nila, uz mjestne okolnosti, iztočna kuga. Na ušću Mississipa, bliže k polutniku, na poduljem bezvjetarju razvija se žutica i srodna s njom huda popustna groznica, te srdobolja. Na ušćih Gangesa, ležećih još bliže do polutnika i po močvarnih mu brinah razvija se indiska kolera. Te bolesti, držeći se neprestano kopna u toplom podnebju, kano bolesti endemičke, prelaze putem toplote i u druga podnebja. I tamo, gdje su uvjeti prijatni ostanku jim i razvitku, razprostiru se s karakterom prenosnih epidemija, odlikuju se uništujućom silom. U toplom podnebju pako, gdje djeluju kano endemije i endemički se razprostiru, pustoše te bolesti neprestano tamošnje naselbine, koje se osobito u predjelih polutničkih nemnože, već manje; tamo jih više pomire, nego li se radja, prem je ovih dobar broj, prema drugim klimatom. Motar (Bekerelj) kazuje, kako su na obali guinezkoj putnici našli od jednoga otca 200 djece. Jedino s ovakove plodovitosti moguće je ekvatorialnim naselbinam, boriti se s pogubnim dojimanjem podnebja i podkriepljivosti s mnogimi naselbinami iz drugih strana. A da je izparivanje uzrok tomu štetnomu djelovanju na čovjeka u tropičkom zračištu, koje ga okružava, jasno je dokazano tim, što se u visokih predjelih žarkoga podnebja nerazprostiru rečene bolesti;

radi toga, što se izpare gnjilotne podižu u zraku do neke visine a kuda one nedosižu, tamo jim nije sile. Tako u Kairskoj citadelli, sagradjenoj u znatnoj visini nikada nije kuge, premda ova u samom Kairu neprestano siže kopnom.

U ostalom nije snaga ovih izpara uviek jednaka; najjače su na polutniku, gdje je boljih uvjeta izparam; što dalje k stožerinama, to slabije su i to manje biva pogubno jim dojimanje.

4. Tiphus (pošalina) riedko se nalazi u toplom podnebju, ali što dalje od polovnika, prema gušćim naselbinam, sve to češće se pojavljuje i sve to jače. 5) Plućna sušica nalazi se u toplom podnebju, osobito na polutniku, puno redje nego li u drugih podnebjih i od onih, koji s nje obole, malo tko umire. Što dalje od polutnika k stožerinama, ta se bolest sve to većma stani i sve to pogubnije, a u studenom podnebju velik je s nje pomor. Gledom na takovo geografičko razprostranjenje ove bolesti i na to, što je se prijatno dojimlje toplo podnebje, mogli bi se okoristiti blagotvornim tim dojimanjem bolnici iz drugih podnebja preselivanjem. Nu što je Evropejaca, osobito stanovnika sjevernih, toplo jim je podnebje sasvim neprijatno: da bi se mogao u njem priviknuti Evropejac, u njegovom organizmu morale bi velike nastati promjene, koje proći nemogu bez silnoga narušenja zdravlja, a organizam sušicom i onako već oslabljeni, još je manje sposoban, podnesti takov prevrat i pravilno tomu dojimanju blatnih izpara, s kojim se evropejski naselac nemože boriti, svakako on žrtvom bude te ga nestane za jednu, najveć za tri godine. Od Evropejaca malo jih snosi dojimanje toploga podnebja, a oni, koji se priviknuti mogu, promiene se u svojoj organizaciji. Najbolji su tomu svjedoci evropske naselbine u toplom podnebju.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Umjetnost. Imali smo priliku ovih dana doći u atelier mladoga i darovitoga umjetnika, gospodina Quiquereza. Pokazao nam je g. umjetnik svoje najnovije, odista veliko djelo, koje dogotavlja. Predmet mu je uzet iz hrvatske povjesti, te predstavlja dolazak Hrvata k moru, a najpače onaj moment, kako Tuga, obkoljena od svoje braće, čini libaciju bogovom. Ideja je dobro zamišljena, osobe spretno grupirane, a u tekničke se potankosti upuštati nesmijemo, jer nije djelo dogotovljeno. Jedno nam je tuj spomenuti, da žalimo neizmjerno, što se još nije našo mecenat, koj bi tomu veledarovitomu mladiću podao sredstva, da podje u sviet i da se usavrši u onoj umjetnosti, za koju je žrtvovao svoju pravničku karieru i za koju je pripravan i nadalje sve žrtvovati. Ne popne li se taj umjetnik do one veličine, do koje se i najbolji popinju, neće biti njegova krivnja, nego krivnja njegove domovine, krivnja hrvatskoga naroda i hrvatske države. — Bože daj, te bi ovo njekoliko rieči pobudilo one, koji mogu, da podiče, podupiruć umjetnika, i sebe i narod, u kom žalibože s naše krivnje umjetnost još na ugaru leži.

Narodno kazalište. Iza dovršene kazalištne sezone uzeo je skladatelj i ravnatelj orkestra g. Zajc priredjivati svake nedjelje po koj koncert tom nakanom, da se čisti dohodak upotrebi za odista dobrotvorne svrhe. Već ota plemenita ideja mamila bi svagdje u kazalište ljude, koji bi rado slovili sa darežljivosti svoje i sa podupiranja znanosti i umjetnosti. Osim toga moramo iskreno izpovjedati da su programi koncerta sve to zanimiviji i da se pjevaju i takve pjesme do sad još nigdje nečuvene. Pored sve iznimno riedke marljivosti g. Zajca, pored najboljega i najtočnijega eksekutiranja sa strane pjevača i glasbenika ostaje kazalište ipak uvjek prazno. Čemu da pripišemo tu izvanrednu i upravo nedokučivu mlitavost obćinstva? Il zar se zbilja to pravednim razlogom može nazivati, ako je temperatura za njekoliko stepena se povisila. U Italiji nije odista toplota niža od naše, pa je ipak kazalište u takvih zgodah uviek puno, puncato. Daleko li još zaostasmo za onimi narodi, koji ćuteć šta je umjetnost, znadu odista istu cieniti, ne žaleć nikakvih žrtva!

Historija dubrovačke drame. G. Armin Pavić, koj si je već liepo ime steko na polju dramatičke kritike, predao je nedavno jugoslavenskoj akademiji svoj materijal o historiji dubrovačke drame. Pregledav akademija taj materijal mogla je lasno pristati na želju g. pisca, da ga podupre materijalno, te mu tim mogućnim učini putovanje u Dubrovnik, da popuni ondje svoju historiju takvimi djeli, koji se jedino u Dubrovniku nalaze. Bilježimo radostnim srdcem taj plemeniti korak naše akademije i osvjedočeni smo, da će njezina žrtvica uroditi bogatim plodom za našu književnost.

Književne vjesti. Grof Witold Dunin Borkovski napisao novu veselu igru u pet čina; „Stosunki rodzinne“ (Obiteljski odnošaji), koja izilazi u Dzienniku literackiem. — A. Kaminska izdala tiskom svoju veselu igru: „próżność ukarana“ (Kažnjena lienost) u dva čina. — Daroviti dramatik grof Koziebrodski dovršio novu veselu igru u jednom činu: „Po slubie“ (Poslie svatbe) koju izdaje u listku „Kraja“. Te viesti bilježimo iz dva uzroka. Ponajprije, da vide naši čitatelji kako se u Poljskoj i višja aristokracija bavi književnosti, a zatim da se odbor narodnoga nam kazališta osvrne kadkad i na slavensku dramatiku, koja se svakim danom sve to ljepše razvija, te bi u njoj našao mnogu i mnogu dramu, koju bi naše obćinstvo najvećim zadovoljstvom slušalo.

— U Moskvi izlazi pod uredničtvom M. Erlangera „Muzikalnij viestnik“ u mjesečnih svez-

cih za 8 rub. 80 kop. na godinu. U svakom svezku imade jedan arak texta o muzikalnih pitanjih i do 9 komada nota za glasovir i pjevanje. U prvih šest svezcih izadjoše 30 komada za glasovir, 10 komada za pjevanje i 9 plesova, ukupno 49 komada. Cielj je ovomu listu — kako veli uredničtvo — upoznati obćinstvo rusko s novimi plodovi tako ruskih kako i inostranih skladatelja. Ne bi li dobro bilo, da taj list dolazi u krugove naših skladatelja i prijatelja ove umjetnosti, pa da se oni upoznadu s glasbom i pjevanjem naše sjeverne braće i obratno?

Statika poljskih spisateljica i umjetnica. Dr. Majer, predsjednik učenoga družtva krakovskoga pobrojio je spisateljice i umjetnice poljske. Njegovo iztraživanje siže do četrnajstoga stoljeća i svršuje se godinom 1857. Za oto doba bilo je 37 slikarica poljskih, a glasbi posvetilo se 160 Poljakinja. U literaturi spominju 333 imena ženskih, od kojih pripada 227 sadašnjemu vieku. Prevoditeljica iz tudjih jezika bilo je 70, pjesnica 85, pisateljica romana i pripovjedaka 56, pedagogičkih spisateljica 39, spisateljica životopisa i znamenitosti 18, spisateljica pobožnih knjiga 16, spisateljica putopisa 14, spisateljica technologičke struke 9, spisateljica satira i kritika 7, spisateljica drame 6, političkih spisateljica 5, filozofičkih 3. — Ne bi li se i u nas našo čovjek, koj bi htio pobrojiti naše umjetnice i književnice? Za cielo ima ih više nego l' bi se itko od nas nadao. A ima ih mnogo i od velika glasa, osobito iz starijega doba n. p. Flora Cucerijeva.

Odgovori uredničtva.

Velečastnomu g. I. B. u Makarskoj. Veseli nas, što Vas je pjesma našega slavnoga I. T. pobudila na pjevanje. Mi ćemo i Vašu, punu plemenitih misli, drágovoljno u „Vienac“ saviti. Nadamo se, da smo u Vami stekli pomagaća i prijatelja, koj će nam narodnu knjigu i po onih krajevih širiti. Samo tako možemo napredovati i jediniti se.

G. —a. Nemožemo Vas sliediti na Heineovo polje. — Original bi imao biti sbijeniji i gladji. Šaljite ih više.

G. M. T. u Djakovu. Vaše djelce pokazuje dobru volju. Prionite uz uzore u toj struci. Mukom i naukom teče se slava.

G. Nebojši Hrvatu u G. Ne stidite se svoje pjesničke odluke. Mi mislimo da je ona dobra, samo se nebi trebali nagliti. Ideje nisu Vam se još sasvim razjasnile, po tom strada i forma. I sami pravo velite, da treba vremena k tomu.

Poziv na predplatu.

Ovim se brojem svršuje prva polovica, a početkom srpnja nastupa „Viencu“ druga polovica drugoga tečaja i otvara se nova predplata na ovaj hrvatski zabavno-poučni list.

Izlazit će „Vienac“ i nadalje svakoga tjedna u dosadašnjem vidu s odabranim sadržajem i uz dosadašnju cienu:

na godinu za domaće 6 for.; za vanjske 7 for.
na pô godine za domaće 3 for., za vanjske 3 for. 50 nov.
na tri mjeseca za domaće 1 for. 50 nov., za vanjske 1 for. 75 nov.

Molimo učtivo svakoga rodoljuba u interesu narodnoga napredka i slave, da nastoji ovomu listu pribaviti što više predplatnika; predplata neka se šalje „administraciji Vienca“ knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Komu je koncem prve polovice izminula predplata, kao što mu je naznačeno na adresi, molimo da je čim prije obnovi, jer bismo inače prisiljeni bili, šiljanje lista obustaviti. Isto tako molimo uljudno onu p. n. gg. predplatnike, koji su nam prvi put premalenu predplatu poslali, da izvole kod novoga plaćanja i ostatak za predjašnji rok prenumeracije podmiriti.

Matica ilirska ne štedi nikakova troška, da ovaj list digne do visine najboljih te ruke evropejskih listova. Do odziva hrv. naroda stoji, hoće li se moći taj časopis stalno održati uprkos velikim žrtvam, koje Matice na nj ulaže. I zato neka je još jedan put „Vienac“ usrdno preporučen štovanomu obćinstvu.

☛ **Ovomu je broju priložen za sve predbrojnike kao i članove Matice ilirske napjev g. skladatelja I. Zajca na pjesmu „Mornarska“. Ovaj se napjev prodaje i na pose u ovdašnjih knjižarah po 25 novč. komad.**

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

MORNARSKA

Spjevao I. T.

Glasbu složio

IVAN pl. ZAJC.

Op. 291.

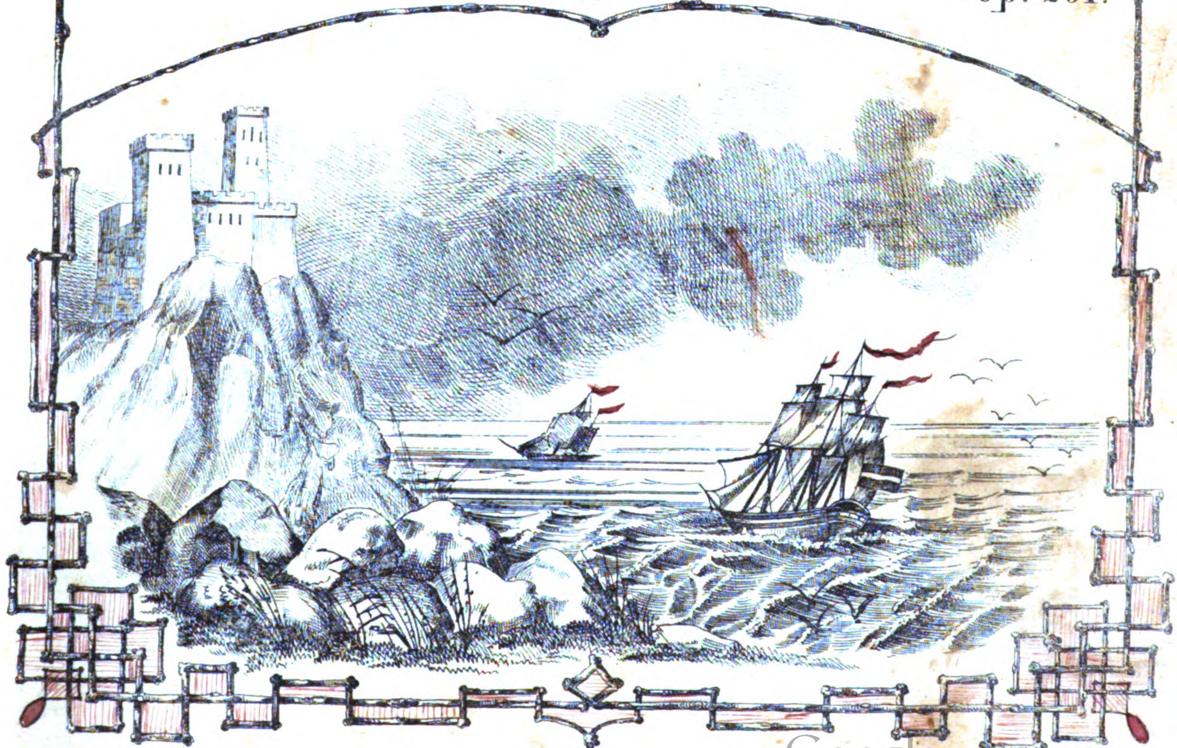

Nakladom Matice ilirske.

Zagreb 1870.

Tiskom Drag. Albrechta.

Prilog br. 26 Vienca.

Mornarska.

Spjevao I. T.

Ivan pl. Zajc. Op. 291.

Allegretto.

Glas

Glasovir

De- - - sni vjetar eto du- - - - - nu, od- - - motajmo biela je- - - - - - dra, od- - - tisnimo ladju pu- - - - - - nu, na- de nam su puna nje- - - - - - dra:

Na po--laz---ku to------me S Bogom mi---li

do---------me! *mfo* Oje, oh! Oje, oh! Oje, oh!------ *p* Tko nam mio,

mfo *p* *mfo*

Brillante

mfo zdrav nam stoj, dok se k svomu dok se k svomu vrati svoj! *f* dok se k svomu

mfo *Brillante* *f*

dok se k svomu vrati svoj!

f *fz*

MORNARSKA.

Spjevao I. T.

Desni vjetar eto dunu,
Odmotajmo biela jedra.
Odtisnimo ladju punu,
Nade nam su puna njedra:
Na polazku tome
S Bogom mili dome!
Tko nam mio, zdrav nam stoj,
Dok se k svomu vrati svoj!

Pučina je ta široka,
Uz nju nam se šire njedra,
Ljudine smo svi od oka
Hrabra srca, čela vedra;
Daleka je poći,
Bog će nam pomoći!
Vjera jači našu ćud,
Sinje more, vjerno bud!

Vjetar duva s punih usta
I nadima jedra biela,
Ladja leti, leti pusta,
Ko s tetive brza striela!
More se lelija,
Mornar šalu sbija,
I popieva, brajko moj,
Veselmo se oje, oj!

Vjetar stane, val se sleže,
Tad mornari jedra skinu.
Do vesala vitih bježe,
Nije stajat uz tišinu:
Veslaj, veslaj druže,
Dok ti sile služe,
U dalek je plovit kraj,
Naprednikov viek je taj!

Na noge se! eto bure,
Vihor mota, muti more,
Nebesa se ljuto tmure,
Val se diže poput gore.
Kroz mrak ciknu glasi:
Šèni krmom, spasi!
Tuj nevalja smetnja, strah,
Hrvat ladjom krmit zna!

Sinje more — naše polje,
Naše polje i borište,
Kano more burne volje
Hrvat tuda sreću ište,
Kud nam more puče,
Tud nas srce vuče,
I kud dalje dodje brod,
To nam draži dom i rod!

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 27. U ZAGREBU DNE 2. SRPNJA 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Mornarska.*

Spjevao izpod Biokove Kan. Josip Bezić.

Okolicom jučer buknu,
Pa zavlada, zla godina . . . —
Danas vihar već umuknu,
Val utiša i pučina. —
Meni, prije noći,
Red je brodom poći! —
Uz to, Ljubo, cviete moj,
Naše Zlato domu goj.

Njeguj mi ga i celivaj,
Božjim strahom duh mu vrieži,
U srce mu mliekom slivaj
Vjeru čistu, da zlo bježi . . .
Diži mu ručice
Spram slici Djevice:
Nek se nježno moli njoj,
Za svog ćaćka, za dom svoj.

Uz kolievku pjesni bile:
Brod, kormilo, vesla, jedra . . . —
Slavna poviest braće mile,
Razgovor mu tvoj, uz njedra
Junaštvom ga bavi,
Kim se Hrvat slavi,
Neće iskat lien pokoj,
No viteški trud i znoj.

Na daleko, Draga, jedrim,
I obijam stražnje žale;
Sukobit ću čelom vedrim
Biesna mora burne vale:
Viešto Hrvat znade
Gorke svladat jade!
Tad ću rado ja u svoj,
Kô pčelica, svrnut roj.

Za mene se tim ne brini;
Niti plàčem ruši lica;
Zrakom, kad se nad brod vini,
Slat ću jato lastavica,
Jutrom, kroz žubore,
Da te razgovore! . . .
Al kon Zlata ti nastoj,
Ka' uz rodni perivoj.

Često noćcom na kormilu
Tiho more gledeć doli,
Gledeć, bliedu u svietlilu,
Kad se mjesec sgar pomoli,
Gledeć sjajne zvîzde,
Te nebeske gizde:
K tebi, k Zlatu, ah! ne dvoj,
Uzdisat će Milan tvoj.

I oluja kad zahuče,
Grom daleče kad zatutnji,
Kad valovi s' dna zabuče,
Ne puštaj se kobnoj slutnji;
Već hitro se skoči,
S' Zlatom k nebu oči . . .
S njim usklikni: Bože, oj!
Ćaćka i dom spasi moj.

Dan za danom . . . srećna zora
Zagledat će jedra biela,
Gdje put našeg lete dvora,
Noseć vojna tvog vesela;
Iznesi mu Zlato,
Odgojeno na to,
Da za vjeru, za dom svoj,
Zna na muke i na boj.

---

* Eto opet jedne „Mornarske“ iz Makarske u Dalmaciji, najbolji dokaz, kako je naš slavni I. T. pogodio živu želju sokolskih pomoraca. Tuže nam se, da je naša mornarica, zanesena za pjevanjem, prisiljena često pjevati pjesme tudjim jezikom nasnovane i tudjom glasbom začinjene. Rado savijamo zato u Vienac i taj plemeniti cvietak, nebi li i on zamienio mnogu tudjinku, koja se samo po nepravdi našim junačkim Primorjem širi. *Uredničtvo.*

Pauna Solovska.

Novela. Napisala ju bar. Šarlota Graveu.

Na hrvatski preveo Gj. Š. B—čki.

(Dalje.)

Bilo u pismu, koje joj po svoj prilici toliko jada zadavaše, ovako pisano:

Mila gospodično!

„Nebojte se, da ću Vas i opet mučiti svojimi ponudami, koje Vam toliko dosadiše — nu dopustite mi, da Vas upitam, zašto ste moju ponudu tako navalice i bez svakoga daljnjega ufanja odbila, gdje me ipak prvašnje naše prijateljsko druženje mogaše uvjeriti, da sam srdašcu Vašemu omilio? Ljubezna gospodično! Istina je, da bih Vam po svojih godinah, a i po svom izkustvu mogao otcem biti, pa zato proseć ruku Vašu, nisam mislio, da bi Vaše mladjahno srce prama meni, mnogo starijemu, živahnom vatrom uzplamtiti moglo, nego sam jedino gledao na to, kako mi bijaste dobra i ljubezniva, i usudih se povjerovati, da bi si možebiti — kako Vas razboritu poznam — zaželjela, da sreću svoju dielite s mužem, ne više mladim, ali zato Vas nada sve ljubećim! Trebam pouzdanu odgojiteljicu za svoju podjecu, koju kano rodjenu ljubim, te nebih rado, da mi ju najmljenica odgojiva; želim si u kuću dovesti ženu, koja bi takodjer moje već odavna prazno srce izpunila, jer sam jedanput samo u svom životu ljubio, a s pokojnom se suprugom jedino za volju rodbine oženio.

Ako se je dakle moje 45godišnje srce sada istom u svoje naravno pravo postavilo, nisam toliko mario, da ću smiešnim postati, koliko sam se bojao, da bi me nada prevariti mogla — pa evo bojazan mi se izpuni!!

Odbila ste moju ruku — a razloga nenavedoste nikakova; ovim dakle pisamcem prosim Vas, gospodično, kažite mi iskreno i otvoreno, je li Vas moja starost odbija, ili Vam je moja osoba nepovoljna, il je što drugo krivo, čemu se ja domisliti nemogu? — Možebiti — ah oprostite slabomu mojemu srcu — možebiti bi se dalo sve to poravnati, možebiti bi ipak — — —

Nu što se varam, što si pobudjujem ufanje, koga se jur na čelu ovoga lista odrekoh? Bila medjutim zadnja Vaša odluka meni povoljna ili nebila, dopustite da Vas uvjerim, kako se u svakoj okolnosti i u svako vrieme možete pouzdano osloniti na pravo te istinsko prijateljstvo onoga, koj vas štuje i ljubi.

Otto grof V . . .

Uze Pauna i po drugi put čitati, te ju plemenito pismo morade duboko dirnuti, jer na jednom skoči iz naslonjača, te hodajuć sobom, stade rukama lamati i tužno progovarati: „O moj Bože! O moj Bože! nesmijem, ah nemogu! — Kako ga jako cienim — i kako bi uz njega presretna bila — nesmijem ipak, nemogu ipak ponude njegove primiti!“

„Nesretna, prokleta tajna — nastavi kroz plač — koja me sili, te moram šutjeti i sama se svega odreći! — Pa još da bi ju bar komu saobćiti smjela! — Ta mogu li mu reći, što me tišti? Smijem li? — Bi li on toliko velедušan bio, da mi onda ruku svoju pruži — da me podigne k sebi — mene nesretnicu, tudjom krivnjom osramoćenu! Ne, ne! meni neima izbora! Šutjeti moram i svega se odreći, odreći se svake sreće u životu, to mi je gorki i užasni udes dosudio!

I zadnja riečca utopi se u britkih suzah, koje potekoše ljepoti djevojci niz bliede obraze, a srce joj stisnu težka tuga, da je od nje sva zadrhtala. „Hoće, da mu odgovorim“ — nastavi opet — „traži, da mu uzroke navedem; — dužna sam to učiniti, ali što da rečem? — gdje da nadjem razlog, koj bi ga zadovoljiti mogao? — Marijo, Marijo! kako si me nesretnom učinila!! — Aleksandru! Marijo! Bog vam prostio sve, što za vas nekriva trpim!“

Iznemogla baci se jadna djevojka u naslonjač, te pusti mah obilnim svojim suzam i ostade tako plačuć do jutra — a onda otvori širom prozor, da si okupa i okriepi suzne oči i goruće od boli čelo u svježem hladu mlada jutra.

Iz obližnjega šetališta i prekrasnoga bankirova djulistana dahnu preugodan miomiris prama njoj i ona zaroniv u divnu ljepotu prirode i u još divniju ljepotu onoga, koj je narav toli krasnu sazdao, utješi se i u njezino se bolno srce povrati opet blagi mir; jer se spokojena pokorila svomu gorkomu udesu.

„Odgovorit ću mu“, šaptaše samoj sebi, „i kazati mu, što osjećam, odkriti mu, koliko to smijem, da nebude reći, kako da sam ga poradi toga odbila, što je mnogo stariji od mene.

Tako ojačena pristupi Pauna k svomu pisaćemu stolu i stade pisati:

„Čestiti i plemeniti grofe!

Poslje težke samo nutarnje borbe mogoh se u toliko ohrabriti, da Vam na ljubezno Vaše pismo odgovorim, koliko mi to nesretne moje okolnosti dopuštaju.

Gospodine grofe! nemogu i nesmijem primiti čestite vaše ponude — kolikogdj me s toga srce boljelo — nemogu i nesmijem, a uzrok tomu, što se odričem neizgovorne sreće, koja bi me s gorkim udesom mojim posve izmiriti mogla, uzrok je tomu, sveta neka dužnost,

koja mi je nametnuta, te joj se izvinuti ne mogu, niti smijem.

Budite dakle tvrdo uvjereni, da nebude težke ote dužnosti, primila bih sa zahvalnim i veselim srcem častnu ponudu, kojom me plemenita Vaša dobrota udostojala, a budite takodjer uvjereni, da mi je srce prosto i da me nikakovo drugo nagnuće neprieči, te nebih vaše ponude primiti mogla. Da smijem činiti, što bi htjela, to bi me sreća, da odgajam i da majku.em Vašoj dječici, da držim vriednu Vašu kuću i da budem vjernom suprugom najboljemu i najplemenitijemu mužu, to bi me — vjerujte mi — sreća ova obilno za sve ove težke jade nagradila, što jih nekriva sbog pometnje strašnih okolnosti i užasnih dogodjaja pretrpiti moradoh.

Neka Vam doskora sretniji izbor svaku uspomenu na ove neugodne časove izbriše, što jih radi mene, ali — kunem Vam se — bez moje krivnje doživiste, a smijem li, to bih Vas liepo uprosila, neuztegnite mi nikad svoga prijateljstva, kojim me dosele počastiti izvoljiste.

Više nemogu, a više i nesmijem reći. Primite duboko počitanje od svoje najodanije

Paune Solovske."

Stupiv Pauna poslje nekoliko sati u sobu, gdje milostiva gospodja doručkovati običavaše, bijaše već pismo u rukuh gjeneralovih.

Milostiva ju gospodja primi kiselim obrazom, iz koga je izčeznula lažljiva ona krinka blagosti, koju navadno sa salonskom toaletom navući znaše.

„Milostivoj“ laskaše veoma, što je obće štovani i ugledni gjeneral i grof, za kojim mnoge gospodje od najtanje i najčistije aristokratske krvi mal da nesmagnuše, htjeo da si baš iz njezine kuće suprugu uzme — i nemogaše zadosta procieniti sreće svoje družice, koju malo da ludom neproglasi, čuvši od svoga supruga, da je gjenerala odbila, i time ga vrlo razžalostila. — Zato si takodjer preduze, da će ludu — kako ona mišljaše — k pameti dozvati, te namrgodi svoje inače blunasto lice, nebi li po tom rieči njezine više težale.

Nu zapaziv Paunino bliedo i bolno lišce i vidiv, kako se jadnica sili, da bude mirnom i spokojnom, probudi se u židovki bolje čustvo, koja prem inače slaboumna i s golema bogatstva ohola, bijaše ipak dobroćudna, te nebi ni muhe uvriedila, da ju bolnu vidi.

„No, angjelu moj, hajde da govorimo o stvari, koja me toliko zanima“, poče napokon milostiva, pošto bi više puti bila zalud pokušala, da joj Pauna dragovoljno taj dogodjaj razjasni. „Kažite mi, što ste ipak mislila, kadno ste ponudu gjeneralovu odbila? Mislite li, da vam grofovi, gjenerali i ekscelence na vrbi rastu, te da si jih po volji ubrati možete?“

„Molim pokorno“ prekinu ju Pauna prosećim glasom.

„Da, što još ne. Valjda nećete zahtievati, da šutim, gdje se moja kuća toli duboko vriedja“, uzžesti se milostiva.

„Vaša kuća da je uvriedjena? — toga ja nepojmim“, odvrati joj začudjena Pauna.

„Jest, uvriedjena i odmah ću vam to razjasniti. Gjeneral je odabrao vas, moju družicu, koju si opet ja izmedju mnogih, što mi se nudiše, odabrah. Neću baš reći, da ga nije i vaša spoljašnost ponešto primamila, ali glavno je, što poznaje vaš duh, vaše liepe talente, koje sam ja prva ocienila i radi njih vas u kuću, u svoju neposrednu blizinu uzela. Radi toga nudi vam on svoje ime, svoje bogatstvo, hoće da vas presvietlom gospodjom učini, predpostavlja vas sebi ravnim kneginjam i groficam, i hoće da vas nada sve uzvisi, jerbo ste u kući njegova prijatelja, bogatoga i odličnoga bankira G . . . a; pa vi mu ponudu odbijate — činite nas smiešnimi pred cielim gradom! Je li to pametno?“

„Da bih ja znala“, odvrati Pauna, uvriedjena time, što se novčarica toliko precienjiva, „da me je grof samo radi toga odabrao —“

„Radi toga, baš radi toga“, pade joj u rieč milostiva, vičuć onim poznatim glasom, koj je njezinomu starovjetnomu porieklu prirodjen, „pa što vam to nije dosta? Ta za Boga, što si umišljate? Ta možete evo presvietlom gospodjom postati, možete željni ideal tolikih otmenih i bogatih gospoja postići, a to vam je sve premalo. Bog budi s vami! — Da je mene odabrao, dok jošte djevovah, bila bi, duše mi, pustila bankira — a ja bijah ipak bogata, vrlo bogata i liepa, ljepša od vas, cvala sam bo kano ruža jerikonska, kako me moj otac Icig Šmuel Hirš, ili htjedoh reći Izidor Serafin Heršfeld, nazivati običavaše, a nisam bila blieda kano lier, ko što ste vi. Pa što rekoste: samo radi toga? Mislite li, da nije nikakova čast, nikakova odlika, biti u kući bankira G—a, drugovati njegovoj supruzi?“ — Dà, radi toga — baš radi toga!“ uze „milostiva“ svedj žešće i žešće svoju uvriedjenu čast braniti.

„Nemojte, milostiva, nemojte se toliko ljutiti, nisam ja tako zlo mislila, kako vam se čini“, htjede Pauna ljutitu gospodju umiriti, a liepa joj se ustašca nabraše u lagani smieh, nepazeć na težku bol, od koje joj se srce razpadaše, tako joj se smiešnom pričini bogata židovka u svojoj žestokoj filipiki.

„Meni se ništa nečini“, nastavi gospodja još svejednako ljutita, što mislim, to kod mene i jest; negradim se mudrom, ali ni nečinim takvih ludorija, ko što vi moj angjelu, oprostit ćete mi, što tako otvoreno govorim. A sada vam velim: netrpim toga, da gjenerala vriedjate, dok ste u mojoj kući, s toga ćete se odlučiti —

„Da vašu kuću ostavim“, progovori Pauna ustajuć sa svoga mjesta. „Imate pravo to zahtievati, a meni se je pokoriti.“

*

„Ne“, izdere se židovka, i stade debelima svojima rukama, obloženima težkimi zlatnimi narukvicami mahati, kano da se pomamila — „ne, netražim, da moju kuću ostavite, nego pamet u glavu, pa podjite za gjenerala; a ja znadem već, kako ću se za svatbu odjeti, da vas nebudem sramotila“.

„Toga nemogu“, odvrati Pauna ozbiljno, „kako bih godj željela, da vašu, a čemu da tajim i svoju vruću želju izpunim — nemogu; jer me prieči težki zavjet.“

„Zar ste tako stroga katolikinja? pitaše židovka.

„To me neprieči, zavjet je moj posve drugačiji.“

„Dakle ste jur zaljubljena?“

„Ni to ne. Oh, nemojte me mučiti! Tajne vam nesmijem odkriti, jerbo nije samo moja tajna.“

To je za žensku narav previše bilo. Ima blizu nje tajna neka, po svoj prilici zanimiva tajna, a ona da stoji na vrelu, kano Tantal pod plodnim drvetom, pa da ipak od tajne ništa nesrkne? — To će jedva njezina prirodjena znaličnost podnieti.

Žene se smatraju u obće za vrlo znalične i ljubopitne, pa to mnoge, osobito slaboumnije i zbilja jesu; nu ponajbolje može se ova kriepost pripisati svim potomkom Izrajeljevim, a još više njegovim potomkinjam, pa zato se i u gospodje Rebeke ili kako ju suprug nazivaše: „Rožalije“ silno probudi taj usadjeni duh, pa se već i primaknula siroti djevojci, da na nju juriše — kadno stupi u sobu službenik, javljajuć: „Njegova presvietlost gospodin gjeneral grof V. moli za čest —“

„Da s menom tako rano govori?“ — viknu gospodja, skočiv sa sjedala — „Bože moj — što ga tako rano k meni nosi — još nisam ni opravljena, kako ću ga ovakva dočekati?“

„Gospodin grof želi s gospodičnom govoriti,“ dojavi sluga čudnim nekim posmjehom.

„Tako?“ zategnu gospodja, nakriviv zlovoljno glavu, s koje se prosu gusta crna kosa, privezana u veliku kitu ružičastom vrpcom i smješeć se, reć bi posprdno prodje prama vratam svoje ložnice, rekav kraljevskom grandesom službeniku:

„Gospodin grof može unići. Recite mu Roberto, kako mi je žao, što ga nemogu glavom dočekati, jošte sam, kako vidite, u prevelikom negligé-u, kasnije mogla bi s njime govoriti.“

„Kazat ću“, odpovrnu sluga i žmirnu lukavim pogledom na svoju gospodaricu, poznavajuć dobro njezine slabosti.

„A vi budite sada pametna i uredite s njime stvar kako će ponajbolje biti za uvriedjenu čast moje kuće“ prišaptnu brzo drhćućoj djevojci.

Pauna mahnu i nehotice glavom, da se samo izbavi dosada, a gospodja ode žaleć, što mora otići a nevidjeti, što će se sbivati, nu u toj žalosti izbavi ju sretna misao, da se i kroz ključanicu dade gdješto čuti i vidjeti.

General unidje.

II.

Pauna nehtjede k objedu doći, izgovarajuć se, da ju glava boli, s čega se milostiva tako uzlovolji, da je ne samo nemilostna, nego upravo i nesnosna bila, što je morala baš danas, kadno se slučajno veliko družtvo kod nje sakupilo, bez svoje družice biti, i što se njezinimi sjajnimi darovi kititi nemogla.

U to prišulja se u salon Roberto i prišaptnu milostivoj, da je upravo taj čas gjeneral grof V . . ., vodeć za ruku svoju šestgodišnju kćerku Almu u sobu družičinu uljezao, da ga ona prijavivšega se nehtjede primiti, ali joj gjeneral poručio, da se nemože dati odbiti i na to k njojzi unišao.

Biedne mi gospodje! strašne li je muke trpjela, uljudnost bo zahtievaše od nje kano kuće gazdarice, da neide iz družtva, nego da dočekuje gostove, da se svakomu ljubezno nasmješkuje i da sa svakim, bio joj niti vruć niti hladan, o neznatnih stvari govori, dočim ju znaličnost toliko mučila, da bi bila drage volje najljepši par svojih naušnica žrtvovala, samo da može saznati, što se gore u sobi bliede njezine družice sbiva. — Nemirna i nestrpljiva stade se amo tamo u naslonjaču vrcati, te je napokon i njezinomu suprugu u oči udarilo, koj bi inače sve na svietu prije zapazio, nego to, da Rebeku njegovu štogodj uznemiruje.

„Nije li ti možda zlo, Rožalija?“ zapita gospodin G—r sladkim i brižnim glasom. „Što ti je, što si tako nemirna, tako —“

I upravo htjede ona da se bolješću izgovori i da se tim tobožnjim izgovorom nekako iz salona izmakne, pa onda ma i za kratak samo čas pred ključanicu postavi, kadno se najednom oba krila velikih vrata širom raztvoriše, a na ulazu se pokaza gjeneral o desnoj ruci vodeć bliedu družicu, a lievom držeć maleno prekrasno djevojče, ter unišav u dvoranu pozdravi uljudno se podignuvše družtvo i nepazeć, što ga svi čudnim pogledom motrahu, uze ovako govoriti: „Moja gospodo i gospodje slavne! Imadem čest da vam gospodičnu Paunu Solovsku kano svoju ljubeznu zaručnicu predstavim. Za četiri tjedna bit ćete gospodine bankiru skupa sa gospodjom moj, svat i pirovati s menom na mojem dobru Vrbovcu!“

Svi zaniemiše od čuda, ali za čas odrieše se opet jezici i sa svih strana obsipahu sretne zaručnike nebrojenimi čestitkami.

Ali nitko se više nije čudio, a i nitko nije bio sretniji od milostive gospodje, koja se skoro bila grofu u naručaj bacila, da ga tako o visokoj svojoj zadovoljnosti uvjeri. Što se je u sobi Pauninoj dogadjalo? Kojimi ju je razlozi grof predobio i svladao? To nemogaše ni živa duša saznati, nitko bo nije vidio, kako je grof vratio

Pauni nekakav kobni svežanj pisamâ do malene Alme, a ona nije razumjela, što njezin ljubljeni ćaćko — pravoga se otca djetešce više nesjećaše — liepoj bliedoj gospodji govori, samo je čula, kako ju prosi i zaklinje, neka bi mu suprugom bila, i kako joj se zavjerava, da neće nikad nikomu kazati, što je našao u pismih, koja joj evo vraća i koja pisma štovanje i ljubav njegovu prama njojzi još hiljadu puti povećaše. — Zatim vidje mala, kako je Pauna grofu na grudi pala, te čù, kako si oboje mnoga sladka imešca izmjenjivahu, a napokon nadje se na srcu liepe bliede gospodjice i slušaše njezine ljubke rieči: „Dà, ljubit ću te, milovat ću te i nježnu ti majku nadomjestiti, koliko najbolje mogu". Vidje takodjer mala, kako se grof u svojoj sreći i u svom veselju pomladio i kako je takodjer na bliedom obrazu Pauninom procvala ruža ljepše srećice te napokon bila svjedokom sliedećih grofovih rieči: „Pauno, zlato moje preljubljeno, najplemenitiji stvoru na toj zemlji! spoznao sam tvoju vriednost, pa hoću da te nosim u srcu, na svojih rukuh, nebi li ti užasni i gorki udes osladio. Bog jim prostio, koji toli težko proti tebi sagriešiše! Nu sada podji milovanje moje sa mnom — sviet mora još danaske znati, da je grof V... najsretniji čovjek u prostolnici". I uze malenu za ruku, a zaručnicu pod ruku, te jih odvede u dvoranu.

Prije nego se grof te večeri razstao zaprosi „milostivu" neka bi zaručnicu njegovu svake dužnosti riešila i dopustila, da može sa svašću i sa dječicom poći na njegovo imanje, gdje bi se po njezinoj volji sve na novo urediti imalo, pa je s toga potrebno, da i ona tamo bude.

„Milostiva", prem inače slaboumna, domisli se ipak, da je to puki izgovor, kojim si grof svoju zaručnicu iz službe u bankirovoj kući izbaviti hoće i to ju malko uvriedi, nu kako bijaše poštena i dobroćudna, uvidi ipak, da je grofova prošnja delikatna i posve pravedna.

Opetovanim pozivom k svatbi bude opet sve izravnano i grof se razstade s njome u najljepšem miru.

Pir bude četiri tjedna kasnije najvećim sjajem i slavljem obavljen, a supruga bogatoga bankira G—ra nadkrili sve gospodje, dapače istu mladu groficu, bogatom toaletom, sjajnimi brilanti, biseri i dragim kamenjem.

(Dalje sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XIV.

Kad me ostavilo
Moje zlato prvo,
Mučno sam i težko
Težku bolu shrvo.

I dokončah stalno
Izza mùke duge
Samotovat odtad
I neljubit druge.

Al mi reče vila:
„Zašto danke gubiš,
Čemu ti je srce,
Već da opet ljubiš?

Pjevati se neda
Usrjed pusta dvora,
A sve, što je liepo,
Pjesnik ljubit mora!"

Kad je štogodj mudro,
Pristajem uzà to,
S toga pjesme radi
Nadjem drugo zlato.

I ljubim ga vjerno,
Vjerno — svako doba,
A nevjeru kunem
I klet ću do groba.

XV.

Divno odjevena
I svetak i petak
Zadieva si draga
Za njedarca cvietak.

Toga mi se cvietka
Svejednako hoće,
S njega mi se oko
Neda od dragòće,

Ruka mi se trza,
Hoće, da ga sgrabi,
A od cvieta toga
Neznam ni sam šta bi?

Zašto mi ga, bogo,
Neda draga sama?
Zar je cvietak krasni
Ključić toga hrama?

Zar je zapis* kakvi
Ta kitica mala?
Zar bi uz nju namah
I dušu mi dala?

Bilo, što mu drago,
Draga cvietka neda,
Uzalud ga pjesnik
Izpjevat si gleda.

* Talisman.

Mëran.

Dnevnik mlade bolestnice. Iz „Revue des deux mondes“

Preveo A. Pavić.

(Dalje.)

Devetnaestoga.

Samo da mi ne pane pero, tako se jošte tresem. Je li istina, da mi je taj nesretni ludjak tako govorio, da me je gledao očima, s kojih me strah spopadao?

Znajući da ne ću Morika naći u Vasermauru, uputih se mekanički prema mostu. Ne znam već o čem razmišljah, kada se najednom onaj Poljak stvorio pred menom, kao da je iz zemlje niknuo, i spopao me za ruku. Tako se ustraših, da niesam bila u stanju ni zaviknuti; gledah u nj sva protrnula, a činilo se kao da ni on ne mogaše izustiti rieči. Nu ipak doskora poče, najprije zlo njemački, za tiem franceski, ispričavati se skrajnom spretnošću radi svoga prijašnjega ponašanja: bijaše to navala boli i ljubomorstva, koja ga učinila bezsviestna, te je evo spreman odsjeći si ruku, kojom je moju uzdu bio primio, ako bi me to moglo ublažiti. Uzaludo mu se hotjah oteti, dok mi tako govoraše. Gledah na sve strane: nigdje živoga stvora! Napokon se ipak osokolih i srditost me svlada; pošlo mi za rukom istrći mu se, i zapitah ga, kako se usudjuje tako s menom nepoznatom govoriti. On mučaše jedno vrieme, tielo mu se grčevito treslo, a na to ... nu zaboravila sam što mi reče, hoću da zaboravim. Slušah ga kao da kojoj drugoj govori a ne meni. Jedino me njegove prietnje Moriku ustrašiše, ne bi li mu mogao taj ludjak naškoditi. Ne znam već šta mu odvratih, nu silno ga se kosnulo, jer mi, skinuvši kapu, reče sladkim glasom a poniknutim očima: oprostite, gospodjo, izgubio sam pamet. — Duboko mi se pokloni, i sidje niz stazu, na kojoj mogah daleko pratiti očima njegov tamni stas usred vrbâ.

Sažalost je moja jača od priezira. Je li moguće da umiruća čovjeka osvajaju prema umirućoj druga osjećanja nego tuga?

Njegova je pamet bez dvojbe smućena. Bih li o tom govorila Moriku? Hoću, jer da mi se još jednom desi toga ludjaka sresti, mogao bi me strah lišiti snage, da mu se oprem

Nekoliko dana kasnije.

Ne treba mi već tu neugodnu zgodu mojemu prijatelju priobćivati; luda, koji mi toliko straha zadavaše, ne će me već na mojih putevih sretati. Jutros mi je moja gazdarica govorila, da je posljednje noći nekaki mladi čovjek umro. Po njenom opisu ne može isti niko drugi biti nego upravo taj ubogi ludjak. Našli su ga u svojoj postelji mrtva od kapi. Žalim što sam mu može biti odveć nesmiljeno govorila; nu niesam imala drugo oružje nego rieči, a tako me grozno gledaše. Osim toga, jesam li mogla znati, da li je pri pameti ili nije?

Dvadeset i trećega.

Jutros me pohodio, komu se doista nikada ne bih bila nadala; gradski načeonik Meranski. Došao mi je predati neko pismo i testamenat njegova pisca, koji me proglašuje baštinicom svega svoga imetka ... Ostah sva protrnula ... Svrnuh okom na pismo, pismo mi bijaše nepoznato, adresa franceska, i nad tiem me neki strah obuzeo. Moja zapanjenost smiri načeonika. Bez dvojbe te je mislio, da bijah s piscem u prijateljskom savezu, pa se bojaše plača i jadikovanja.

— Želite to pismo odmah pročitati ili kasnije — zapita. Ja ga odpečatih i čitah. Srce mi udaraše kao da će puknuti; nu trsila sam se, da mi ne bi moju uzrujanost spazio, a nadam se, da i zbilja nije. U pismu bijahu iste rieči, koje me ustresoše, dok ih još slušah iz ustiju onoga ubogoga ludjaka; jedva da izraz bijaše nešto ublažen mišlju na svoju blizu smrt. Niesam mogla posvema točno proučiti crte, pisane grozničavom rukom.

Kada sam pismo bila metnula na stol, načeonik mi počeo posvema blago govoriti.

Ja mu odvratih: ja vam se svemu tomu upravo tako čudim kao i vi.

Na to mi ostavi priepis testamenta, da ga uzmognem proučiti, kad budem mirnija, i da se umirena odlučim što ću učiniti.

Ako ste punoljetni, nastavi, te vam ne treba od nikoga punovlasti, dopustite mi svjetovati vas, da tu stvar zrelo razmislite i da ne odbijete bezumno takav dar. Ja ću se za koji dan opet k vam vratiti.

Moram izaći; ne mogu da ostanem u jednoj sobi s timi papiri, iz kojih odiše groznica. Kasnije ću ih još jednom pročitati. Ova baština ide bez dvojbe Meranske siromake.

Dvadeset i petoga studenoga.

To je posljednji udarac; njime se doista drvo upravo u korenu uzdrmalo, tako da mu već ne treba bure njegovu padu; ruka djeteća će ga oboriti. Zar se moralo desiti, da me je zlo sletjelo upravo s one strane, s koje se ponajpače nadah podpori i pomoći.

Danas sam napokon srela Morika. Pripoviedali su mu o testamentu, i on nije ni malo dvojio, da ću tu stvar odbiti. Osjećah u sebi potrebu, da mu sve pripoviedam; nastojah mu dokazati, kako mi taj ubogi ludjak bijaše indiferantan. Osobito mu razlagah strah, koji mi

zadavaše, i opasnost, pustiti slobodu čovjeku, koji bijaše očevidno bez pameti i posvema nemoguć razabrati domašaj svojih činâ i riečî.

Vi se varate, draga Marijo, reče Morik, on ne bijaše većma lud od mene, koji evo uz vas sjedim, a vi me se baš ništa ne plašite. Pa nije li on od mene sretniji? Njegovo se srce oslobodilo onoga, što mi moje jošte pritište.

Ja vas ne razumijem, odvratih, a i doista niesam ni rieči razumjela.

Bolje će biti da šutim, odgovori, kamo bi nas to dovelo?

Poslie kratke stanke, nastavi: Ne, kakvom bi mi koristi niklo moje mučanje? Vi biste može biti što gorega mislili. Po vašem mišljenju dakle ne treba da imamo milosrdja s čovjekom, komu se u oči groba svoga prikaže sreća, koja bi mu ukrasila život, kad bi mu još doteklo vremena? Zar da bude nedostojan milosrdja, što mu se iz dna srca otimlje krik zdvojnosti i gnjeva, što bi prije smrti svoje rada ogrlio svoju zaručnicu, da na njenih ustnah izdahne svoj posljednji uzdisaj. Tako se je, vidite, desilo s tim ubogim mladićem, koji medjutim već počiva, a tako isto . . . Zaustavi se, gledajući u me. Promenada bijaše prazna; on me zgrabi za ruku: Vi i pred menom drhćete; zar ste već zaboravili, što sam vam kazao.

Nijesam mogla ni rieči izustiti; samo osjećah, da me posljednja sreća ostavlja, da mi se valja odreći toga podpunoga prijateljstva, toga ugodnoga, srdačnoga i sladkoga družtva, kojemu se tako brzo priučih. Podjoh da se vratim u svoju samoću. Uklonit ću se, rekoh mu, nije mi dobro. Ostanite tu, užijte se jošte toga sunca, od kojega mene glava zaboljela. Pisat ću vam večeras, ako mi bude bolje.

Digoh se, pružih mu posljednji put ruku, moleći ga očima, da mi već ne govori ništa, i ostavih ga . . . Sve se svršilo! . . .

Nude, hoću li se moći sabrati, da mu pišem?

Na večer istoga dana.

Eto pisma. Čuvat ću si koncept u svom dnevniku. Odkako ga napisah, fizički mi nekako lakše, nu duša mi se sveudilj jednako muči.

Mili prijatelju!

Dozvolite, da Vam rečem za ovaj život s bogom, a sretno se našli na drugom. Posljednje rieči, koje mi danas rekoste, smutiše me, uništiše me. Mnogo bih dala, da nam je bilo moguće do smrti si ostati prijatelji, kao što si odprije bijasmo. Nu budući to nije moguće, ja Vam se zahvaljujem, što ste govorili. Ako Vam je ovaj oproštaj mučan, bog bi dao te ga uzmogli primiti blagošću i doskora se smiriti mirom, kakovim ne davno gledasmo u prošlost i u budućnost!

Sva je prilika, da će nam se desiti te ćemo se sastajati. Ograničimo se na medjusobno pozdravljanje, kao da već i ne spadamo na ovaj sviet. Ne trebam Vam kazivati, da će moje prijateljstvo viekom nad Vami bditi; nu, molim Vas, da mi povratite svoje, koje kao da se u jednom trenu zaboravnosti izgubilo.

S bogom, mili prijatelju, i ako ste mi rad dokazati, da ste razumjeli ove redke tako, kako mi ih je srce kazivalo, vi mi neodgovarajte.

Marija.

Tridesetoga studenoga.

Žalim za sniegom i ledom, za tamnom i studenom zimom mojega zavičaja. To sunce, koje svaki dan žarko sjaje, vriedja mi i oči i srce. Jutros se radostna začudih, videći ulice i krovove od sniega biele; nu brzo ga ne stalo i već se ljudi suhom zemljom šeću medj onimi jablani.

Otac mi je pisao, da odobrava, što niesam primila ostavštine onoga Poljaka. Odmah sam ubaviestila gradskoga načeonika, i već sam primila zahvalnicu, pisanu u ime meranskih siromaka. Hvala bogu, ta je stvar posvema svršena.

Sada malo pišem, jer su si dani slični, kao i lišće istoga stabla, koje je već sve požutjelo, te evo na izmaku jeseni sve list po list pada na zemlju.

Jedanaestoga studenoga.

Jutros sam išla u devet sati na one razvaline, onim istim starim i milim putem, ali ne istim srcem. Idući kraj njegova stana, stajaše na kućnom pragu, vidje me i osta nepomičan kao kakav kip. Ne uzdah se u nj gledati; nu na prvi brzi pogled dobro razabrah, da je veoma ozbiljan i bliedji nego igda prije. Nije me ni pozdravio, i čini mi se, da se sakrio za vrata, kao da se boji da bi me ustrašio. Nastavih svoj put poniknutom glavom.

Gora mi se činila mnogo strmija nego prvi put; to je s toga što sam od onda oslabila, a osim toga, koliko bijah tada veselija!

Ne mogu se uz sve svoje nastojanje nikako umiriti. To nije jedino žalost za njim, što me mori, niti je gubitak toliko mi ugodna razgovora . . . nego je, rekla bih, nekakav dug, nekakva dužnost, koju još niesam ispunila.

A šta bih mogla učiniti? Zar da se u oči smrti pitamo ludom nadom u život?

Šestnaestoga na večer.

Trudan al' veseo dan. Spremila sam u škatulju male božićne darove, koje ću poslati kući. Dječak krojačev odnesao mi je škatulju na poštu, a ja sam danas poslie dvadeset dana opet prvi put bila u Vasermauru. Došao je i Morik. Pozdravio me je, pogledavši me znatiželjno, kao da se htio ubaviestiti, da li mi je dobro; nu niti jedne rieči: sluša me. Sada mi se čini, da niesam s njim nikada ni rieči govorila; to je nekaki roman, koji čitajući, obljubih jednu osobu, od koje niesam vidjela nego

na čelu knjige graviranu sliku, a ipak usupor tomu osjećam za nj veoma živ interes.

Na badnjak.

Kako da o tom sudim? Prije jedne ure mi doniesše liepo božićno drvo, puno prekrasnih narandža, jabuka, bonbona i neizbrojnih svie-ćica. Nekaki strani sluga ga je predao mojoj gazdarici, ne hoteći kazati od koga je. Upalila sam sve sviećice . . . Uzaludo si razbijam glavu, da se domislim, ko li mi je taj osobiti dar poslao. Niko već s menom ne govori rieči; ko bi dakle mogao htjeti učiniti mi veselje?

A ako je on taj! ne bi li to bilo protivno našemu dogovoru? Ako se komu zabrani govoriti, je li mu slobodno darove donositi? Ta misao me mori, i čini mi se kao da u toj stvari ima nešto, što ne bi smjelo biti, i rad česa ćemo se još kajati.

Pisma od mojih roditelja dolaze doista kasno. Moram da utrnem sviećice, a da nažgem svoju malu lampicu; svrži se na smrjeci već tu i tamo prižižu.

Posljednja sviećica je ugasla na mojem posljednjem božićnom drvetu. Zvonovi zvone. Pišem ove redke na mjesečini, koja mi je družica.

Dvadeset i devetoga prosinca.

Dobila sam program nekakva gitaraša, koji će danas poslie podne svirati u sali pošte. Ne ustežem se veće, kao prije, od zabava, koje bi me mogle oteti mojim tužnim mislim. Pošla sam dakle tamo tiem radje, što gitaru veoma rado slušam. Došavši tamo, bijaše koncert već započeo, i ne preostaše prazna nego samo tri mjesta u prvom redu, koja bijahu tik umjetnika te se činjaše, da su pričuvana za odlične osobe. Sjedoh bez ikakova razmišljanja na jedno od njih, da uzmognem vidjeti umjetnikovo prebiranje prstiju, i da ne prečujem išto od instrumenta, koji tako slabo zvuči. Gušeći zrak i vrućina peći u toj niskoj sali, u koju se sabralo prilično svieta, činiše mi isprva nešto zlo; nu doskora se sviknuh, začarana vještinom umjetnika. Na jednom se otvore polagano vrata, i unidje Morik. Videći da je sala puna, nešto se ustavio; nu neko mu pokazao, gdje uz mene imaju još dva mjesta prazna, i on se protisne svietom te sjedne pokraj mene, pozdravivši me posvema neznatno.

Ostasmo muče. Bojah se jedino, da, sjedeći tik do mene, ne opazi kako se počeh grčevito tresti; nu činjaše se mnogo snažniji, i videći ga gdje sav zadubeu sluša muziku, nadvladah se, zaljuljavši se u sladke sanje. Činjahu mi se glasovi gitare kao nekakva nebeska atmosfera, po kojoj naše misli jedna uz drugu hode, u kojoj nam se naše dvie duše splinuše u podpun sklad, oslobodjene od svega što ih tu na zemlji rastavljalo, razdruživalo ili mučilo.

Aplaus i odobravanje trgoše me jedva iz moje ekstaze; nu svirac, pustivši svoju gitaru, uze nekaki drugi instrumenat, za koji nam reče da ga nazivlju kikiliri, vrst nekake harmonike od drveta, koju si tirolski seljaci sami prave. Glasovi, koje iz nje mamljaše, bijahu prosti i piskavi. Svaki me od njih boljaše i u duši i na tielu; bila bih otišla, da se niesam bojala prekidati umjetnika. Bojeći se za Morika, koji je kako znadjah veoma slab na živcih, pogledah skromce na nj. Oči mu bijahu zatvorene, glava uprta o desnu ruku, kao da se trudio, da ne čuje te neugodne glasove. Malo za tim pobliediše mu ustne, potamniše na polak otvorene oči, i glava mu pade na naslonilo od fotela. I drugi to opaziše, nu niko se ni ne maknu. Pouzdano mislim, da se htjedoše zlobno našaliti, neka ja preuzmem skrb priteći mu u pomoć. Ta mi povreda vratila svu prisutnost duha. Dignuvši se s mjesta, zamolih svirca, da prestane, jer da je jednomu gospodinu postalo zlo, i poškropih Moriku čelo kolonjskom vodom, od koje uviek nosim uza se flašicu. To ga privede k sebi, i dubok mu se uzdisaj ote grudma. Svi se gledatelji digoše, nu nijedan da bi ostavio svoje mjesto, nego jedino da mogu bolje vidjeti što se zbiva. Jedini gitaraš mi pomagaše. Izvedosmo Morika iz sale. Zrak ga vani posvema oporavio, i on se upro o moju ruku, da sidje niz stube. — Zahvaljujem vam — reče, i više ni rieči. Ne budući njegova sluge tuj, sprovedoh ga do njegova stana. Kad mu se primakosmo, zapitah ga: je li vam već posvema dobro? On mi odgovori maknuvši glavom i okom, stisnu mi ruku, zaustavivši si u grudma uzdisaj, i podje prema kući. Sliedjah ga očima, dok nije unišao. Idjaše sporim korakom, ne obazrjevši si ni za čas. Kada ga ne stalo, odoh i ja.

Ta me je zgoda tako smutila, da idem odmah leć. Glava mi je strta; i čim zatvorim oči, eto mi opet u ušiuh taj paklenski kikiliri, i eto mi opet po svih žilah mojih vrućina i gušeći zrak te zlokobne sale.

Jedanaestoga siečnja.

Četrnaest dana bóna ne dirnuh ni pera, ni knjige, ni glasovira. Štislo me nešto malo u vratu; dieta i spavanje me ozdraviše. Danas kanim prvi put iz kuće; vrieme je prilično liepo, akoprem studeno. Rad bih znala kako je Moriku, nu na kog da se obratim u tom poslu?

Poslie podne.

Pravo se bojah, i moji sni u groznici ne bijahu laže. On je boleštan; od poslie onoga koncerta leži u žestokoj vrućici. Da to stoji veoma zlo, čitave podneve ostaje u deliriju. Srela sam njegova liečnika, i posvema ga srčano nagovorih. Šta to čini? ta čitav sviet zna, da sam Morika iz koncerta kući sprovela. Ka-

kvo je u tom zlo, ako se popitam za njegovo zdravlje.

Liečnik bijaše veoma ozbiljan. Htjela sam duže s njim razgovarati, da ga upitam, je li se boji kakovoj blizoj pogibelji, nu jedan od njegovih bolestnika ga nagovorio i morala sam od toga odustati.

U kolikom nemiru se posadih na sunce, uprvši oči u potok, valjajući drvlje, koje je silomice svalilo s pećina, o koje se za čas ustavilo! Jesmo li mi iole bolji, mi ubogi umrli, koje valja rieka sudbine? Šta su naši sretni dani drugo nego kratko zaustavljanje o koju pećinu, s koje nas prvi val otisne?

Mir! Mir! burno udaranje moga srca me ubija.

Kako da si ga predstavim na umoru, a da ne budem uz njega? To mi je zagonetka. O bože! Zar smo dotlje došli? Pa ipak, niti u snu, nikada još niesam pomislila, da bih mu ja mogla zatisnuti oči.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Ženitbeni običaji u Bosni.

Piše K.

(Konac.)

Vjenčanje i dovod.

Ako je dievina kuća daleko od župnikove, to se dieva po vjenčanju više nevraća svojoj kući; po varoših pako i obližnjih mjestih uviek se kući povrati. U oba pako slučaja, osim malih iznimaka, moraju se prije vjenčanja svatovi kod nje skupiti i na vjenčanje ju dovesti.

Vjenčanja su različita. Katolički svatovi moraju doći k župniku i ondje se vjenčati, premda ima iznimaka, gdje se djevojka kod kuće vjenča. Tomu je uzrok, jer bi Turci izlazili, svatove dočekali, napojnice tražili, a dievu otimali, te odavle oni žestoki bojevi, koji se i u pjesmah pjevaju. Još je bilo pogrdno nasilje turško, po kom bi Bezi i Age, saznav da se je kršćanin oženio i mladu doveo, doletili gospodaru toga mladoženje i na silu zahtievali „pravo prve noći“. Radi toga gadnoga nasilja bilo je na hiljade bojeva. Da ovaka dakle zla preprieče vjenčali bi se kod kuće, i tek poslje mjesec dana proglasila bi se obavljena ženitba. Netreba ni spominjati kolika bi nasilja i progonstva u ovom slučaju morao jadni mladoženja i njegovi kućani od svoga gospodara pretrpiti.

Župnik katolički upiše vjenčanje i vjenča mladence, a oni mu moraju dati dvie cvancike za isto; još donesu pol oke rakije, pogaču i pievca pečena, a neva ridu. Po vjenčanju povrati se mlada u otčevu kuću.

Seljanski mladoženja, dieva i još koji svat odličniji moraju biti zaogrnuti u crvenu kabanicu, ama bilo i najtoplije i najljepše vrieme. Osim toga mora biti dieva prikrivena po glavi šarenim, velikim peškirom (rubcem), te pustiti krajeve toga rubca niz ramena. Taj rubac dade ona poslje svomu zaručniku, a ovaj ga samo u svetkovine omota sebi oko glave. Obično pako dolaze sve na vjenčanje poduvačene.

Da preprieče kudenja i gore spomenuta nasilja vjenčavaju se Hrišćani u kući dievinoj i to onu istu večer, kad dievu izprose. Najprije (osobito po selih) pogodi se dievin starješina sa momkovim starješinom: koliko će mu za dievu novaca dati, (ovo je katolicima od biskupa strogo zabranjeno „da svoju djecu neprodaju na način živine“) po toj pogodbi učini se prošnja, kao što smo rekli, a sad nova pogodba sa popom za vjenčanje. Kako tko može platiti, tako se s popom i naredi, i on tuj vjenča mladence. O turskom vjenčanju poslje ću kazati.

Po vjenčanju skupe se svatovi i susjedi u kuću dievinu na ručak. Tu se pije, jede, pjeva, puca i čini svakovrstno veselje bez kraja i konca. — Oko polovine ručka iznesu se darovi svatovima, koji obično sastoje u ridah i peškirih. — Varoški svatovi prebace te peškire preko ramena, a seljanski ih za kapu izprešivaju, te jim niz ledja vise. — Ako su svatovi konjanici, to se i konjska glava mora takimi rubci nakititi. — Mladoženja povraća se kući po vjenčanju sa kakvim vjernim drugom, te se s toga njemu i nedaje dar. Njemu vode „ljepotu djevojku“ a taj dar on najvoli!

U svoje vrieme rekne stari svat da je hora putovati, zato zahvali bogu na jelu i pilu, izmolivši koj otče naš, a spomene se u toj molitvi i dušica pokojnih, po običaju bosanskomu. Kum zapovjedi, da mu se snaša izvede. Tad odmah skoči kućni starješina, te natoči rakije u ploske (buklije) svatovske, što će im do kuće moći biti — Sad udare na belaj kokoši! Svaki svat mora imati bar po jednu kokoš, koju će u ruki nositi, ili ako je na konju o unkaš objesiti. Seljanski svatovi pokupe i kašike (žlice) te po 2—3 za glavu zadiju i tako nose. Neznam pravoga uzroka tomu običaju.

U to vrieme opreme kućani djevojku. Mnoge obuku haljine, koje joj je mladoženja pokrojio, a mnoge idu u svojih haljinah i samo te obuku kad podju svetcem prvi put na zbor. Još snaša ima finofesić na glavi, u znak svoga carstva, djevojačtva. Za fes je pripet duvak, koj se spusti po prsima do goljena. Mlade su dieve bosanske jako postidljive, kad se udaju, te im

taj duvak služi da sakriju plam na bielom licu, isto tako i da joj se nevide plačne oči.

Dievu uvedu pred svatove, a sad tek započme prava komedija (sic!). Kum pristupi k njoj pospe ju sa sitnim novcem, izmješanim sa nobešekerom (konfekti) i sa zrnjem od karanfila. To djeca po zemlji kupe. — Kum odstupi malo, a djeverovi pristupe, uhvate snašu za ruke izpod pazuha i k sebi ju prime; odsad su oni njezini pravi drugovi, pravi čuvari, pravi zlatni prstenovi, koje ona b r a ć o m nazivlje i svaku im svoju potrebu očituje.

U kuću i sobi već se sad nezna ni tko pije, ni tko plaća. Oni govore, viču, oprašćaju se, zahvaljuju, pjevaju, plaču, pače i iste one mlade dieve, koje su prije družtvo svojim sladkim glasom i pjevanjem veselile, sad se razdvoje, te jedne nevu kude, a druge ju opet hvale i na ime nje odgovaraju! One zapjevaju: „Kuda ideš žalostna ti majka? Kom ostavljaš biele dvore tvoje?“ — Ove na ime nevino odvrate: „U mog dragog bolje dvore kažu!“ One opet: „Kom ostavljaš milu majku tvoju?“ Ove: „U mog dragog bolju majku kažu!“ One prihvate: „U tvog dragog čudnu majku kažu, čudnu majku, živu žeravicu“. A ove: „ja ću biti studena vodica, potrnut ću živu žeravicu itd.“

Izvedu mladu pred kuću, gdje se je svjetina pokupila. Kum pristupi i opet pospe nevu kao i prije, a svjetina se jagmi. Ploske podkučuju se, da sviet pije, te ako su svatovi konjanici, konje posjednu, ako li nisu, to su oni još gotoviji!

Stave se u red: prvi stari svat; za njim kum, kuma, snaha sa djeverovima, a poslje ostali svatovi. — „S bogom“ u glas viknu i krenu. Stane krika i pjevanje, a puška zaprašći kao smrekovina kad se baci na vatru! To veselje sliedi sve do kuće. Susresti koga na putu, a neponuditi ga bar rakijom, bila bi velika sramota. — Ako naidju kroz varoš, to izlete kavedjije, te prolievaju po putu pred svatovi kavu, a ovi ih moraju novcima darivati.

Pred svatove izidju p r e d s v a t o v c i i to na konjma, ako su konjanici svatovi, pješice ako su pješaki svatovi. Oni nose rakiju i koj zalogaj mesa. Gdje se susretnu, tu puške zadrmaju, izmješaju se, te obe stranke potegnu buklije i svaki iz svoje drugomu nazdravlja; kad nazdravi, prida svoju bukliju onomu, komu je nazdravio, a taj njemu svoju, te opet jedan drugomu, zahvalivši na zdravici i ljubavi, potegnu rakije i tako dok se svi neobredaju. — Ako ima prostora, običaju se konjanici d ž i l i t a t i, a po tom prosliede put veselo.

Prije nego će kući mladoženjinoj doći odbiju se dvojica svatova, te lete na m u š t u l u k. Dolete pred kuću i puške opale, a iz kuće dobiju po čašu rakije i po ridu, te opet ajde skokom natrag medj svatove.

Dok muštulukčije prolete, to se skupi na put i oko kuće malo i veliko da vide ljepotu djevojku i kićene svatove. — U kući je sve pripravljeno, a osobito mlade pjevačice, koje, dok vide da se svatovi prikučuju, običaju na ime dievino zapjevati:

Što se sjaje u polju,
Il je mjesec il sunce,
Il su sjajne zviezdice?
Nit je mjesec nit sunce,
Nit su sjajne zviezdice,
Nego dvori dragog mog.

I svatovi blizu kuće običaju zapjevati:

Veseli se mladi gjuvegija,
Vodimo ti kićenu djevojku!
Veseli se liepog N. majko,
Vodimo ti mladu nevjesticu! . . .

Djeverovi s mladom stupe pred kuću, a tu joj koj od kućana dade rešeto i u njem žita; ona žito skruži, te prebaci preko sebe i rešeto i žito. To je nesamo dokaz da ona zna raditi, nego još i vruća molitvica, da joj bog hranu neuzkrati. — Po tom joj pruže liepu jabuku, koju ona prebaci preko kuće, ako je ova malena, ili ju samo u vis baci što može dalje. Nisam mogao razabrati što ovo znamenuje. Za tim stupi dieva do praga kućnoga i poljubi ga na znak da će svoju kuću do smrti čuvati, a sad ju uvedu u sobu, i posade u jedan kut za nju pripravljen, te joj predadu u ruke djetešce od jedne godine. Ona ga poljubi, na krilo stavi i odmah povrati, pa ustane k djeverom, poljubivši prije u ruku svekrvu, ako ju ima. — Prije svakoga spomenutoga čina, mora se neva bar po jednoč, ili po tri puta prekrstiti, na poštenje presv. trojstva, a za sreću i napredak.

I Turci svoje mlade tako vode, samo što je njihova mlada sva zamotana u feredžu i peču, a pod njom se konj vodi, ako su svatovi konjanici. — Velikaši turski običaju narediti, te im se mlada nosi u t e t r i v a n u, kog nose ili sami ljudi (kršćani) na sebi, ili konjma podpomažu, al tako, da mladu u tetrivanu viditi nemogu.

Došavši pred kuću mladoženje i predavši mladu, vrate se svi skupa pred džamiju, gdje jim hodža nekakvu dovu (molitvu) prouči, a oni odgovaraju neprestano „Amin! amin!“ Po dovi ide svaki svojoj kući.

Tursku mladu dočekaju turske žene na vratih, te joj odmah u jednu ruku utrpaju pogaču, u znak da bude kućanica i da moli dragog boga, da joj hranu neuzkrati; a u drugu k i t a b, knjigu svetu, u znak da mora čvrsto zakon čuvati i druge na zakon turski privlačiti. — Sad ju odvedu u jednu odaju, gdje ju zatvore, a od tada je ona prava robinjica, koja nigda bez peče i feredže na dvor nemože, jer da bi ju v l a h vidio, morala bi se svomu mužu za tu opačinu ispovjedati! — Njoj se tu i ime ili sasvim promjeni ili se prijašnjemu kakav liep priljepak pridruži, te ako je n. p. prije

bila Fate, sad postaje: biser-Fate, Gjuret-Anuma, Karanfil-Anće itd.

Jer je tako turska mlada zatvorena, te nemože uteći, to oni razvuku vjenčanje za više vremena; pače osobito velikaši više puta i pir učine, a još se vjenčanje neobavi. Vjenčanje obično drže uoči mladoga petka, jer je petak turski svetac, a mladi sretan za mladjane.

U sriedu prije toga petka mora se obaviti krna, ili kako ju drugi zovu kna. To je nekakva trava mirisava u prah iztučena. Taj se čin svečano obavlja i to tako: Množtvo žena i djevojaka sakupi se u večer, a medj njimi i hodžinica (žena hodžina), koja taj sveti čin ovršuje. Ona zamješa krnu, namaže mladu po svih noktih na rukah i nogah, pa i po mjestih skrovitih, da tako bude mirisava mužu svomu. Isto učine sebi i ostala ženskadija, koja tu prisustvuje, da tako oproštenje dobije za to djelo sveto. Zato se u Turkinjah vide nokti na nogah i rukah crveni kao none u patakah.

Sutra dan odu dva punomoćnika ženskice, a dva muškarčeva pred kadiju, te sklope nićah (brak). Kadija upita za prostost volje (prem se to često puta učini i proti dievinoj volji) uvjerivši se prije da su oni zbilja punomoćnici. Pa, jer Turčin u svako vrieme može ženu pustiti, to pita kadija: koliko išće mlada za slučaj da bi ju ovaj pustio? Oni mu to kažu, a on to na kartici upiše i ženskinim punomoćnikom preda, da oni njoj dadu, što ona pomnjivo čuva za svaki slučaj. Tim je nićah (vjenčanje) obavljen.

Turčin kako god može uzeti žena koliko hoće, tako ih može i odpustiti. Kad bi istu ženu tri puta pustio i opet se tri puta s njom oženio, onda je dužan po zakonu treći put, kad ju uzima, dozvolit joj, da ona na njegov očigled sagrieši s kim hoće. Po vjenčanju u večer se svedu, i dužan je Turčin bar po jednoč svake nedjelje dana (osobito u oči petka) s njom se sastati, drugčije mora nekakvu plaću u džamiju plaćati.

Svedenje i pir.

U suton po dovedenju skupe se svi svatovi u kuću mladoženje te izmole obćenu molitvu i poslje kratkoga razgovora započmu večeru. Veselje i pjevanje jednako sliedi. Po večeri treba mladence svesti u gjerdek — sobu za njih pripravljenu. Obično djeverovi pozovu dievu i ona ode s njima poljubivši prije u ruku starješinu, sve svatove i sve starije. — Tada stari svat ili kum pozove mladoženju, te i on sve u ruku poljubivši kao i dieva, bude k njoj odveden. Kad u ruke ljube, moraju ih poljubljeni blagoslivljati i „sretno“ im nazivati.

Dok mladoženja ukorači u svoju sobu, opali jedan svat samo jednu pušku, na znak da su svedeni. Tad se stari svat ili kum stavi u stanje pravoga zakonoše, te mladence svojski opomene, da točno obsluže dužnosti stanja svoga. Njegov govor često puta traje do pol sata. Dovršivši i lahku noć nazvavši vrati se medju svatove, a odmah unidje otac ili starješina mladoženjin, te ih i on strogo opomene, da točno svoj zakon izpunjuju. I njegova opomena traje kao i prijašnja, te nazvavši „dobru noć“ vrati se medju svatove.

Kad starješina izadje, mladenci kleknu na dušek jur im prije prostrt i ujedno započmu molitvu, u kojoj se preporuče bogu i bogomajki, te i svetcem božjim. Ta njihova vruća molitva traje oko četvrt sata. Medjutim, dok je starješina od njih izkoračio, pristupile su na vrata glasnopjeve dieve, te su svakovrstne pjesme mladencem pripjevale za cielo vrieme njihove molitve. — Po svršetku molitve ustane mladoženja te obdari s kojim novcem pjevalice, koje na to odu, a on se opet k svojoj mladoj vrati.

Al eto opet nova napast! Dok odstupe dieve, čuje se gdje njetko pod prozorom grebunja, kopa i zavijava. To su vukovi i hoće da pojedu mladence, ako im se što nedade. Mladoženja opet mora na polje, te ili s jednim svatom ili sa svojim starješinom stupa pred ote vukove, koji su došli na maslenicu. Ti su obično bili najvjerniji drugovi mladoženje. On im dade što jesti i piti, te pozdravivši ih vrati se k mladoj.

Svaki vidi da je već moralo i pola noći proći. Zato idu svatovi, ako imaju u blizu svoje kuće, spavati, drugčije spavaju u kući mladoženje. — Dok se oni smjeste, ostavlja mladoženja svoju mladu, te ide i on sebi konak tražiti. Obično kroz cielo pirno vrieme mladenci se i ne druže. Po odlazku mladoženjinom unidje k njoj koja od žena, te se razgovaraju ili malo zaspu, ako im vrieme dopušća, jer mlada mora rano ustati i opremiti se, a u to doba dodje i ona ženska, koja mora postelju spremiti, te to učini, a neva joj dade ridu.

Sad jako udari na muku glava kukavne mlade! Ona mora to jutro skinuti svoj finofesić a raznovrstnimi krpami povezati glavu po običaju žena bosanskih. Za taj se posao izabiru najvještije žene, nu opet s kojom se god od žena mlada sastane, to ima svaka nešto prirediti, popraviti i po svom ćefu učiniti, a mlada mora trpiti!

Kad se neva opremi, dodje k njoj jedan djever, uzmu oboje svu spravu potrebitu k umivanju, te polievaju najprije kućanom, zatim hodaju od svata do svata i po susjedstvu, te to isto čine. Neva i prije i poslje polievanja mora svakoga u ruku poljubiti, a ovaj ju obdari kojim novcem. Po svršetku vrate se kući, učine obću molitvu, te neva malo odpočine i što blaguje, jer neće imati kašnje vremena.

Kad se oni povrate, tada drugi djever i mladoženja uzmu bukliju rakije, te idu i pozovu na pir iznova sve, koji su i prije bili

pozvati, davši svakom po čašu rakije. Koliko u prvom hodanju, toliko u ovom, običaju djeverovi hvatati kokoši susjedâ.

Sad mora izaći mlada sa djeverom pred vrata, tu dočekati svakoga, koj dolazi, poljubiti ga u ruku (djecu u obraz), uvesti ga u sobu, te se opet na stražu povratiti.

Kako koj na pir dolazi, dade mu se crna kava po običaju, a poslje iznese se rakija i koj zalogaj jela, te se po malo pije. — Kad se svi skupe, djever i snaša nose vodu, te svima poliju, da ruke umiju, a drugi unose sofru i jela. — Veliki rubac metne se po krilu svih pirdžija, da mogu u potrebi otrti ruke i usta. — Boga mole i počmu jesti i piti; mužkarci na jednom mjestu, a ženske na drugom.

Čitavu bi knjigu trebalo izpisati tko bi htio pobilježiti sve pjesme i popjevke, koje se uz pir i na taj dan pjevaju. Zato mi se je toga na ovom mjestu okaniti.

Oko polovice ručka iznese se grana, nakićena sa kolačići, a zadjevena u ovnovsku trticu, te ju neki i zovu na tursku kurjuk. To se predaje od ruke do ruke i svaki u sud kraj toga novce baca. Tko najviše dade, tog je grana, te ili ju drugom poda ili kući nosi.

Po svršetku ručka, razilaze se pirdžije, a mlada mora svakoga izpratiti i u ruku poljubiti. Zato ju svatko novcem obdari. Treba još spomenuti, da se i po ručku ruke peru i novci davaju, kao i prije ručka.

Trka i pleće.

Još se nije ni ručak svršio, a trkači čekaju pred kućom i išću trku. To su najodličniji momci, koji gledaju više na junačtvo, nego na dar, kog će tu zadobiti. Mlada iznese po mogućnosti ridu, rubac, košulju itd, a to će biti dar najbržemu za njegovu muku i junačtvo. Nemislite da trkači nemaju veliku muku, dok zadobiju tu slavu. Bar na 15 dana prije ogleda toga junačtva pravi su mučenici! Kroz to vrieme oni se najžešće po pasu pritežu, barut (prah puščani) zoblju, a nepiju ni vode, nit što je vodeno, upiču tabane kraj vatre, noge rakijom mažu itd. — Mjesto im se zabilježi, a košija stavi. Tko prvi stigne, taj košiju nosi. S njom ga prikriju i slavodobitan postaje. Kad lete, same su gaće na njima. Stražnji je najsramniji, a zato u svakom prirriečku, kad ga hoće da naruže, vele mu: „Tvoje je kupiti rogove!“ t. j. uviek si najstražnji i najnesposobniji! I djeca osrednja dobivaju za se trku, te se veli „dječinja trka“. Više puta čovjek više se nasladi gledajući njihovu trku, nego momačku. — Turcima je pripušćeno trčati na kršćanskoj trki, nu kršćanom nigda na turskoj, jer bi mogao uteći, a po turskom govoru „Vlah nemože biti bolji junak od Turčina!“

Velikaši Turci daju i „konjsku trku“. — Ona se proglasi bar prije na 30 dana, da se mogu konji ujaračiti. Kroz to vrieme stežu konju nemilo trbuhe, daju zgoljni ječam za hranu, noge sa rumom, spiritom i sapunom mažu i po malo vodaju. Konji goli lete i samo je na njima po diete od desetak godina. Ovaku mnogu djecu konji u svojoj naglosti zbace i sami lete. Prvi konj koj uteče dobije na uzdarje čohu, kojom ga pokriju, i drugi koj izleti, ima kakav dar, nu najzadnji ima na dar — rog!

Tko promisli priprave za trku i uplićanje Turaka u kršćanske trke, taj će lahko dokučiti ljute bojeve, koji se u taka vremena zgadjaju!

Dok su kršćani smjeli javno oružje nositi, davali bi bar odličniji pucati na pleće, a tu su se i Turci umješavali. Stavio bi se kakav znak i tu bi se iz pušaka zgadjalo. Tko bi zgodio, osim slavodobića za junačtvo, dobio bi na uzdarje pleće mesa, ridu, košulju ili što drugo. U svih pako turskih velikaša puca se na pleće, al tu nemogu kršćani biti, jer bi mogli mejdan odnieti, što se nemože trpiti! — Daleko se stavi mali znak, kao malo papira, jaje kokošije, šibka od puške itd. pače za veću mučnost, ako ima blizu voda, stave znak (nikšan) na vodu, da ga voda kreće, i da bude mučnije zgoditi. Ne samo iz mjesta, nego i iz daljine dolaze najvještiji puškari, da odnesu mejdan. Često puta pucaju po cielu nedjelju dana na nikšan. Slavodobitnik bude obdaren ridami, košuljami itd. I u ovom junačtvu pripete se često žestoki bojevi.

Gospodara onoga konja, koj je utekao i ovoga slavodobitnoga nišandžiju prate u čaršiju sa svirkami, bubnjem itd. u znak njihova junačtva. Oni moraju sviračima što na dar dati, a svima bar po koju crnu kavu na tursku. To ga pet puta više stane, nego je dobio.

Razhod.

Posliednju večer pira donese snaša darove, te obdari svatove po mogućnosti, i oni se s kućanim oprostivši, razilaze. Neva svakoga u ruku poljubi, a oni ju novcem obdaruju.

Do koj dan pošalje djever koga od svojih kućana da posjeti nevu i pošalje joj liepu preslicu sa malo lana i sa svom spravom za presti. S tim ju opominje da bude radinica.

Do jedan mjesec dana dodju roditelji i koj od susjeda njihovih k nevi u pohode, i donesu štokakvih stvarčica. Kućani névini još pozovu kojega bivših svatova i susjeda, te za onu noć jedu, piju i vesele se, a poslje svaki sebi. Tu se ženitbeni običaji dovršuju, premda se i poslje prijatelji na uženah često puta sastaju.

Kako se dojimlje podnebje organizma čovječjega i razvitka u njem bolestij.

II.

Mm. Gg.

Dva su studena podnebja: jedno na sjevernoj a drugo na južnoj polukruglji; sjeverno se zove arktičko a južno antarktičko. Svako njih zajimlje zemlju, ležeću med 60° širine i stožerinom. Južno studeno podnebje slabo je izpitano; sva naša iztraživanja o studenom podnebju sjeverne se tiču polukruglje; nu bez dvojbe oba su studena podnebja podčinjena jednomu obćemu zakonu, odnosice temperaturi i drugim djelateljem parokruga.

O smjeru (pravcu) sunčanih zrâka, što prinose svjetlo i toplotu, stoji vas karakter studenoga podnebja. Tuj padaju zrâke sunčane koso na površinu zemlje te ju neznatno zagrievaju i to sve to manje, što je bliže stožerina. Dalje preko 70° širine temperatura se drži neprestano na ledištu a u tom stožernom krugu zemlja je i more većinom pokriveno ledom i sniegom. Tamo se dan i noć produlje po 6 mjesecî i jedino se luče šestnedjeljnim jutrenjim i večernjim sumrakom, što no ga osvietljuje sjeverna luč, mjesec i blesketanje sniega. Što nema svjetla po pol godine, to netare toliko masti organičkim tkaninam, nego se dapače življe dojimlje razvitka bilja, životinja i čovjeka. Vidimo, kako rastline s nestašice sunčanoga svjetla bliednu, suhnu i sahnu. Ljudi za dugo lišeni svjetla postanu poput rudnih kopâča i delača u kameno-ugljenih oknih, blieda, bezkrvnoga lica, podbuhli. Nedovoljan razvitak (izrod), što ćeš ga često vidjati u stožernom, mračnom podnebju, puno riedje u toplom se nalazi podnebju, gdje do tiela, lagahnom pokrivenâ odjećom, sunčane zrake podpuno dopiru. S oskudna svjetla mienja se sustav krvi, ona se raztanji, slabo joj dotiče krvne vlaknovine, slabo krvne masti i fibrina (vlaknine); s toga i potiče bliedi, voščani cviet u ljudij, svjetla lišenih; u stanovnika stožernih, u onom podnebju uzraslih, sav se organizam i duhovna svojstva slabo se razvila. Malorasti su, hrdje i slabići.

Liečnik na brodovlju saveznih država Ken (Medden) označuje u svojih zapiscih o dvojem putovanju, što ga na sjever poduzeo, dojimanje stožernoga podnebja ovako: „21. prosinca. Lica mojih suputnika a i moje — požućela nekakovom osobitom voščanom bliedošću; oči nam upale i nekakvom prosinule stranjskom jarkošću .. nu što još i gore, samština naša posvemašnja uz neprestani mrak potresla je moralnom ćuti našom.“ Bezsvjetlica u stožernih stranah i hlad zatiru gotovo organički život ter u onih stranah niti je obstanka čovjeku, nit rastivu. Tamo jedva jošte žive plemena mongolskoga poriekla: Eskimosi, Grenlandci, Fini i Laplandci sasma polarnoga pečata; nu nekoja tih plemena, krenuv se iz stožernih krajeva u većma umjereno hladno podnebje, uz narode naobražene znatno napredovaše i organizacijom i umnim razvitkom. Izgubivši dakle u stožernom podnebju cviet kože svojega plemena pokazaše, da je moguće popraviti (poboljšati) organizam u podnebju, koje bolje prija razvitku. U stožernom polu obitavaju neke vrsti bielih životinja: jeleni, bieli medjedi i biele ptice: labudı, guske, patke, galebi i druge; a iz bilinstva nadje se toliko tajnocvata: mahovine i paprata. Polarne te strane nedostupne ljudskoj tražbi, malo su znane.

Nu zemlje, ležeće medju 60° i 70° širine, prijatnije su životu čovječjemu, te ćemo, pod imenom studenoga podnebja, razmotriti sjevernu tu plasu zemlje.

Glavne, značajne crte studenoga podnebja, ove su:

1. Nizki stepen temperature. Zima je tamo studena, dugotrajna (od listopada do svibnja mjeseca), za nje padaju sunčane zrake još većma koso na površinu zemlje, i neosvietljavaju je dugo na kratkom zimnom danu (najdulje 5 do 6 sat.), po čem bude zima još sirovija te studen po gdjekoga dne dosegne 35° i čak 40°. Srednja je pako temperatura zimi 8—10° studeni. Ljeto je u ovom podnebju kratko i za njega dani veći, a noć već pod 60° širine sami sumrak dugo netrajući. Pri tom nepadaju ljetnih dana sunčane zrake toliko koso na površinu zemaljsku, kano zimi i osvietljujući ju dulje, znatno ju zagriju; s toga bude ljeto dosta toplo, po koj dan skoči toplota na 20—25°. Srednja je pako ljeti toplota 10—12°. Iz toga se vidi, koja je golema razlika medju temperaturom zimnom i ljetnom; medju samimi toplimi dnevi ljeti i samimi studenimi zimi dosegnuti može svojih 55°. Nu miena je vremena, il recimo dobe godišta i dana prilično jednaka i pravilna, tamo nebiva nagloga kolebanja termometra; priehodne su dobe u godini, jesen i proljeće, kratke; vjetrovi su više sjevero-iztočni i jugo-zapadni. Studeni zrak ovoga podnebja sgusnut je, suh, težak, s mnogo kisika i veliko podražuje dihateljne organe te pospješuje process dihanja. Od studeni stišću se organičke tkanine, osobito pružni vlakasto-životinjski organizmi, a kad im studen u tkanine provre, zamrznu i u led se pretvore, što se vidja na smrzlu živinčetu i čovjeku.

2. Drugi biljeg toga podnebja nedostatak je sunčanoga svjetla. Sunčane zrake, gdje padaju koso, toliko nedaju jarkoga svjetla, kano u tropičkom podnebju i preko godine malo ga prinose, osvietljujući površinu zemlje malo vrieme obćim sastavom svojim, i to većinom sgusnutimi parami, što no se po nebu surimi oblacî prestru. Uslied toga nastaje i kolikoćom i kakvoćom nestašica svjetla. Za duge zime i kratkih joj dana riedko je kad nebo bezoblačno, a

kada prosine vedrinom, odbijaju se zrake sunčane od biele, sniežne površine i svjetlucanjem sliepe svojim, te veliko draže organe zrienja. A kad potraje kratko ljeto, neprestani skoro dan s malimi sumraci, sunce dugo osijava površinu zemlje i dosta prinosi oživljavajućega svjetla svoga — u naknadu zimske nestašice, dapače ponešto omasti kožu, koja izgori? Na tom polu oskudica svjetla nije tako znatna kano u stožernom polu a poznati ju je na bielom, bliedo-ružičastom cvietu kože stanovnika tamošnjih i često zaostalom razvitku (izrodu), u carstvu rastivom na slabom, mjedolikom rastu te bliednoći lista i cvieta; ali se ta oskudica svjetla nedojimlje sustava krvnoga.

3. Treći značajni biljeg studenoga podnebja mala je kolicina vodenih para u parokrugu. Sjeverna mora slabo se zagrievaju koso padajućimi sunčanimi tracî i malo izparuju vodenih para u parokrug, te i kad ohladne, sitnom rominjaju kišom ako i češće. Zimi pako uslied nizke temperature prestane padati voda u prilici dažda, već pada snieg, koj pokrije zemlju bar 6 mjeseca. Zrak je tamo zimi suh, hladan, neprijatan processu gnjijenja, sam bez gnjilotnih plinova; nu ako se studenomu zraku toga podnebja pridruži vlaga, što biva u jeseni i u proljeću, to se ona uz prilog studeni dojimlje posve štetno čovječjega organizma: studen uguši svaku izparu, a vlažnost zraka uspori dihanje, s čega se slabo luči kroz pluća vodena para i ugljičita kiselina; a ovakovo razstavljanje tih dvajuh organa, što no se drže u organizmu, radja velike bolesti. Preko ljeta srednja toplota, što nepresiže 12°, neprija brzomu raztvoru organičkih tvarij, te i produkti gnjijenja nikada se obilatije neluče od zemlje. Gdje je malo vodenih para u zraku, slabo se i munjivost razvija; rad toga se dosta riedko pojavi grmljavina i oluja strašna iza 60° sjeverne širine. Nizki stepen temperature, oskudica svjetla i vlage u zraku neprija rastinju; zemlja se slabo okoristi organičkimi ostanci te bude neplodna, ilovita, ili pjeskovita. Prem je blâta mnogo u studenom podnebju ali je u tih bezživotnih blatih (tundrah) malo organičkih ostataka rastlinskih, još manje životinjskih; a kad nedostaje toplote i svjetla, sporo gnjiju ti ostatci, još većma ih zatrpaju nanosi proljetnih povodnja te tako posve malo bude blatnih izpara u parokrugu a dojimanje njihovo ništa je prema onomu blâta tropičkoga podnebja. Od toga su i bolestî, što se radjaju uslied blatnih izpara, u studenom podnebju posve riedke i pojavljuju se samo kano kakve prienosne bolesti, n. p. kolera, kuga i druge, i samo im se lahke vrsti pomiljaju, kano obična zimica. Uz izpare tih blata mogu samo nekoje vrieme, ljeti potrajati prienosne pošasti.

4. Četvrti je značajni biljeg studenoga podnebja taj, što su postojanije dobe godišta, promjene danje, smatanje vjetrôva i temperatura. Izuzeti valja zapadne okrajke Europe, koji — uz prilog riečkih ekvatorialnih tokova, što im prinose vlažnu toplotu, i uz prilog zračnih ekvatorialnih tokova, što se u Europi spušćaju čudo sjeverniji nego li u Americi i u Aziji — jačma prilieżu podnebju promienljivoga vremena i puno toplijemu svih ostalih djelova oko onoga pola, na kojem su strane što iztočnije, to studenije. Sjever je Europe po tom puno topliji i podnebje mu puno mekše, nego li u drugih stranah pod istom širinom; gdje okolo Drontheima u Norvežkoj još pšenicu siju, to pod istom širinom u Hudsonovu zalievu obstati nemože ljudska naselbina.

Napomenuv glavne crte studenoga podnebja, u mnogom protivne podnebju toplomu, objasnismo dojimanje mu do čovjeka.

1. Udišući hladni, sgusnuti, kisikom bogati i suhi zrak, koliko postupiti može u pluća, dobavlja čovjek više kisika, koj, raznoseć se s krvju po svem organizmu, okisi sastavne dielove krvi i tkanina te u njih brzi uvjetuje pretvor materije i uskori vrlo životnu toplotu. Što više se dobavi u organizam kisika, to većma se razstavljaju i produkti okisenja u podobi vodenih para i ugljičaste kiseline kroz pluća; uslied čega pojača djelovanje pluća i process dihanja; dihanje postane duboko, jako i riedko. Processu dihanja odgovara i obtok krvi; rad toga je u stanovnika studenoga podnebja bilo jako, puno, ali riedko.

2. Koža čovječja u studenom podnebju, podvrgnuta dojimanju koso padajućih sunčanih zraka, što malo prinose svjetla i toplote, sasvim protivni pokazuje cviet onomu, što ga vidjesmo na koži tropičkih stanovnika. S maloga svjetla bliedi, nu kako je i u krvi mnogo krvnih vlaknina i mastilne stvari; to dobude cviet bliedo-ružičasti. S oskudne pako toplote i od studeni sažimlje se pružnost tkanina njenih, od toga se koža namrežka te postane po anatomičkom ustroju svojem hrapava i onakovo dobude lice, što no ga zovu „ježom“ (cutis anserina). Pri tom sažimanju kože uz dojimanje studeni, sažmu se i razdraže periferički živci te se primi i mozka osjećaj studeni. Nadalje sažimlje studen brojne krvonosne i mezgene cievi kožne, pri čem se umanji dužina im i prostranost te se iz njih iztisne više krvi i mezga, i nastane napinjanje k nutrnjim organom, osobito k mozku i plućam. Od takovoga napora neriedko se izlije krv u ove organe (kaplja, apoplexia) i ukine djelatnost njihova, što se uspavom pojavi. U obće se dojimanjem studeni uguši djelovanje kože te izpara kožna na niš sadje. — Da odielivanje kože neostane u organizmu, poskoči djelatnost pluća, odieljujućih ugljićnu kiselinu i vodene pare, te organa mokrenja, što odieljuju produkte okisenja bielanjkastih tvarij.

3. Kako studen obali djelatnost kože i umanji kroza nju razstavljanje, pojača djelovanje

svih sluzavih kožica i njihovo se pomnožava odieljivanje. Poveća se odieljivanje svih onih probavnih tekućina, koja su umanjena bila u stanovnika toploga podnebja, s toga se obavlja probavni process u stanovnika studenoga podnebja, uz obilje probavnih sokova lahko i brzo; probavni organi živo rade i mogu prevarivati znatnu kolicinu raznolike hrane. Kraj takove žive probavi dovodi se u krv puno hranjivih tvarij, koje okisiv se skoro uz veću kolicinu kisika, prevraćaju se u tkanine našega organizma. Kisik pako, djelujući na elementarne tkanine našega organizma te okisiv je, izgubi se; a taj se iztrošak u najmanje čestice podieli; nu da veća množ pristupivšega kisika neutrgne naglo tkanina, podaju nuždna hraniva tvari neke krvi našoj, što se lahko spoje s kisikom, kakove no su sve vodougljičaste spojitbe: salo i alkohol. Spojiv se kisik s ugljikom i vodikom njihovim, nedojimlje se lahko elementarnih tkanina, što no sastoje iz bielanjkastih tvarij. koje se sporije okisavaju. Po tom nagiblju stanovnici studenoga podnebja instinktivno mastnomu hranivu, mesnomu i ribjemu, u koga je mnogo tvarij lahko okisimih i spiritnim napitkom, kano spojitbam vodougljičastim, što su vrlo srodne s kisikom. Nemože se u grieh upisati stanovnikom studenih strana nagibanje k spirituoznim pićem, željkovanje to potrebom je njihovoga organizma, uslied klimatičkoga dojimanja. Kako većina hranjivih tvarij postupa u krv, živo se okisi i brzo pretvori, to se razvije u stanovnika studenoga podnebja toliko životne toplote, da se organizam može opirati dojimanju vanjske studeni. Studeni zrak dostavlja organizmu više kisika te tim u njem kano nadopuni toplotu proti studeni

4. Što više rabe stanovnici studenoga podnebja hranjivoga, mesnatoga i ribjega jestiva, o tom stoji uz življu probav i tvoritbu krvi i sami sustav krvi. U krvi njihovoj puno je krvnih bobica, vlaknine, bielanjka, soli i znatna kolicina kisika. Takova krv dobru dostavlja hranu svim tkaninam organizma te prija vrlo njihovomu razvitku. S toga je u stanovnika studenoga podnebja kostni skelet kriepak, mišice dobro razvite i snažne, cviet kože biel, bliedoružičast; mozak i živčani sistem pravilno se razvije i ustroji, dobaviv iz krvi sva počela nuždna ohrani svojoj. Uza to priroda studenoga podnebja, nedodaje mu k obstanku gotova sredstva, kano priroda tropička, već ga sili potraživati snagom razuma svoga ta sredstva i preobrati ih postojanim, tvrdim trudom svojim. Sljedbenine pozivlju ga klimatička dojimanja ne toliko na tjelesni, već na umni rad; s čega se i mislive sposobnosti njegove usavršuju i sami organ mišljenja — mozak razvija. S toga su sposobni sjeverni narodi za razvoj i naobraženje; suda su pronicava i temeljita ako i ne nagla; dobra i snažna struka, podnose i veliku studen lahko, te napor i znatni trud. Snažni organizam njihov živo se opire vanjskomu klimatičkomu dojimanju i dugo ih zdrave drži; s toga živu dugo ljudi u studenom podnebju i niesu riedki tamo primjeri drevne starosti. Nu negledeć na dugoviekost i mali pomor stanovnika studenoga podnebja, slabo se tamo množe naselja. Uzrok je tomu, što je uz slabu djelatnost stidnih organa broj brakova i rodjaja puno manji prema inim podnebjem. Trudoljubni život u studenom podnebju, koj umnim obiluje radom stalnim i temeljitim, moralnom je polugom domaćemu i gradjanskomu životu sjevernih naroda. Sjevernjak se vidi sred sirove i oskudne naravi podnebja svoga, slabim i nejačkim te i nehote uzda se u nevidinu pomoć i nagiblje k religioznoj ćuti.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Dobili smo ovih dana sliedeće pismo:

Slavno uredničtvo!

Nemogu odoljeti srdcu svomu, da ne izrazim Matici ilirskoj moju duboku zahvalu, što je ona vlastitom žrtvom izdala na sviet moju „Mornarsku“.

Nije me u tom pogledu vodila možebit kakva osobna korist, već jedino misao, da našemu narodu i u glasbenom smjeru svane jednom ljepša zora, koja je davno ruditi počela, al žalibože bila počela skoro i tamniti. Ja kao radnik na polju narodne glasbe ćutim najbolje koliku mi je uslugu odbor „Matičin“ tim učinio, kad je odlučio u „Viencu“ i narodnu glasbu gojiti. Uz štitnike i podupiratelje može samo umjetnost napredovati i med narod sve bolje ulaziti. U nadi da će narod tu žrtvu „Matičinu“ priznati i uz moju pomisao pristati ostajem dubokim poštovanjem pokorni sluga Ivan pl. Zajc.

U Zagrebu 25. lipnja 1870.

Ovim za nas odista laskavim riečim imamo samo primjetiti, da je „Vienac“ uviek bio pripravan iz svih sila podupirati i širiti narodnu glasbu. Akoprem nam g. skladatelj bez ikakve materijalne koristi svoje kompozicije odstupa to su troškovi tiskanja glasbe dosta veliki, te samo uz sveobću podporu obćinstva imamo se nadati, da se isti podmire. Molimo zato i gg. predbrojnike i ostale prijatelje narodne umjetnosti, da nastoje čim bolje oko razpačanja „Mornarske“, jer ćemo samo na taj način moći ih opet razveseliti kakvim novim narodnim glasbenim umotvorom.

Koranov rukopis. U listopadu pr. god. predan je ruskomu ministru narodnoga prosvješčenija koran nadjen u Samarkandu, u mečeti hodža-Ahrar, pisan na kvieru kufičkim pismom. Kada je ruski vodja Sjerov osvojio Samarkand, dobio je taj rukopis za 125 rubalja. Po predaji, sačuvanoj medju tamoš-

njimi imami, ovaj je koran pisan Osmanom (god. 644—56), trećim poslije Muhameda kalifom, te sadržaje nauku islama u podpunoj čistoći. Rukopis je spadao nekada u knjižnicu silnoga Timura, odkle je prešao u ruke turskih sultana, a odavle ga donese prije 400 godina muhamedanski čudotvorac Ubejdula Ahrar, predstojnik drviša i nastavnik vjere u Samarkandu, tom hranilištu azijske mudrosti. — Ovom prigodom ponavljamo često izraženu želju: ne bi li se našao našinac, vješt arabskomu jeziku, koj bi al-koran liepo preveo na hrvatski jezik, i tim pristupnim ga učinio onomu dielu našega naroda, koj po nesreći vjeruje u arabskoga proroka. Ovakav bi prievod bio pravi vjerovjestitelj u Bosni, o koje se Muhamedancih može punim pravom reći: "Vi neznate, čemu se molite".

Ruska kultura. Osvajanjem ruske vojske prodire i ruska knjiga u srednju Aziju. U Taškendu, glavnom gradu Turkestana, ležećem blizu rieke Sur-Darija (u starih Jaxartes), izlaze ruske novine „Turkestanskyje Vjedomosti". Ondje je god. 1867 osnovana javna knjižnica, koja već sada broji 2200 djela, a knjižničarom jest I. V. Dmitrovski. U toj je knjižnici poseban odjel za djela odnoseća se na poznavanje srednje Azije, kirgizke stepe i aralo-kaspijskoga prodola. Pohvaljeni knjižničar sastavlja knjigopis svih razprava i sastavaka o srednjoj Aziji, što no bješe priobćene u raznih časopisih, zbornicih i almanasih. Tako se slovjenska prosvjeta prieko Rusije širi u one zabitne kutove, u koje nemogaše prodrieti ni mač velikoga Alexandra, ni politička prevejanost staroga Rimljana.

Turci u Turskoj. F. Kanitz govorio je u zadnjoj sjednici antropologičnoga družtva u Beču o vladajućoj rasi u Turskoj. Veli on, medju ostalim, da turban ne čini još Turčina. Ima mnogo muhamedanskih Bosanaca, kazuje on, kojih pradjedovi, da spase život i imućtvo, predjoše na vjeru muhamedovu, al zato ipak njihovi unuci, vjerom doduše Turci, svetkuju kršćanske svetce, čuvaju brižno slavenska imena i povelje, koje će prvom sgodnom prilikom, prešav na kršćansku vjeru, očito svietu pokazati.

Tuži se nadalje učeni poznavalac našega iztoka, da se nije mogo dočepati izvora, po kojem bi se moglo doznati koliko ima pravih (azijatskoga poriekla) muhamedanaca u evropskoj Turskoj. Pozivlje se na prof. Bradašku, koj veli da ih ima 1,055,000 duša, dočim oficijalna turska izvješća u „Mémorial diplomatique" navadjaju 6 milijuna. Očevidno, da turska vlada broji tu ljude po vjeri.

U svem se slažu objektivni motritelji Turske, da se broj pravih muhamedanaca u Turskoj svakim danom manji. Glavni razlog tomu jest, po Kanitzu, što Turci zaziru od mnogo djece, te ih zločinom odstranjuju, dočim je to najveći ponos u kršćanskih obiteljih po Turskoj, kad tko mnogo djece ima. U Turskoj kući naći ćeš redko više od dvoje djece, u grčkih i slavenskih kućah pako obično 5—10. K tomu je još i taj razlog, što su jedini muhamedanci u vojsku išli, te su čestimi bojevi jako postradali. U sjevero-iztočnoj strani Bugarske nema već pravih Turaka. Nadajmo se, da će pravica tomu prirodnomu processu priskočiti, te da ih neće skorim ni po ostalom Jugoslavenstvu biti.

Poziv na predplatu.

Ovim brojem nastupa „Viencu" druga polovica drugoga tečaja i otvara se nova predplata na ovaj hrvatski zabavno-poučni list.

Izlazit će „Vienac" i nadalje svakoga tjedna u dosadašnjem vidu s odabranim sadržajem i uz dosadašnju cienu:

na godinu za domaće 6 for.; za vanjske 7 for.
na pô godine za domaće 3 for., za vanjske 3 for. 50 nov.
na tri mjeseca za domaće 1 for. 50 nov., za vanjske 1 for. 75 nov.

Molimo učtivo svakoga rodoljuba u interesu narodnoga napredka i slave, da nastoji ovomu listu pribaviti što više predplatnika; predplata neka se šalje „administraciji Vienca" knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Komu je koncem prve polovice izminula predplata, kao što mu je naznačeno na adresi, molimo da je čim prije obnovi, jer bismo inače prisiljeni bili, šiljanje lista obustaviti. Isto tako molimo uljudno onu p. n. gg. predplatnike, koji su nam prvi put premalenu predplatu poslali, da izvole kod novoga plaćanja i ostatak za predjašnji rok prenumeracije podmiriti.

Matica ilirska ne štedi nikakova troška, da ovaj list digne do visine najboljih te ruke evropejskih listova. Do odziva hrv. naroda stoji, hoće li se moći taj časopis stalno održati uprkos velikim žrtvam, koje Matica na nj ulaže. I zato neka je još jedan put „Vienac" usrdno preporučen štovanomu obćinstvu.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 28. U Zagrebu dne 9. srpnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Posljednji Franjevac Slovinski (Slunjski).*

Spjevao I. T.

U Slovinu zlo ti Turci grade,
Zlo ti grade silom i bjesnoćom
Zatiruć nam sve junake mlade.

Zastrašuju svakom sviet strahoćom
Sa njegve ga gone tečevine,
Kuće pale bjesomučnom zloćom!

Narod jadni brani se i gine,
Tko od svojih sam ostane, bjega,
Bjega jadan goram na visine.

Još svrh lievog Slovinštice briega
Samostan se drži Franjevaca,
Složna braća stoje i brane ga.

Biesan Turčin u nj se ognjem baca,
Ljutih rana zadaje im dosta,
Dok nesmače svetih borilaca.

Samo jedan brat Franjevac osta,
Živ još osta, da pokojne brani,
Da se drži molitve i posta.

Poginulu braću sám sahrani,
Sám im plačuć opjeva opielo,
I tuj i sám poginuti kani.

Sve zaniemlje, pusto stoji selo,
Turčin ode tek — do sgode nove,
A brat sveto nastavio djelo:

Zvonom zvoni, narod s gore zove,
Svetu službu služi Višnjem Bogu,
Grobu prati mrtve vitezove.

Slobodeći tješi čeljad mnogu,
I bilo je molitve i vieće,
U nevolji što da činit mogu?

I u goru narod opet kreće,
Da od turske obiesti se krije,
Zove brata, al Franjevac neće:

„Božjem borcu sakrivat se nije,
Božji borac na ugled je svima,
U pogibelj najstrašniju smije!

Božji borac za sve bditi ima,
Ima bditi i molit se vruće,
Dokle Višnji molitvu mu prima!“

I na triemu samostanske kuće
Dugo jošte Franjevac je bdio,
Dok netrenu zadnje mu trenuće.

Na dužnosti toli stalan bio,
Da i Turčin čudom mu se čudi,
Što je stajat na strahoći smio.

Nit mu s toga Turčin nenahudi,
Već ga pusti, da smrt pravu čeka
Spasujući duše svojih ljudi.

Zvonom zvao bjeguće s daleka,
Svetim slovom slobodio grudi,
Dok samotan neizvio vieka.

---

* Čitao sam spis, u kom se taj posljednji slunjski Franjevac napominje, kako je u prkos najvećoj pogibelji sbilja u pustom samostanu posljednji ostao i Bogu i narodu svomu na strašnu mjestu sam služio! Šteta, što mu za ime neznamo!

Pauna Solovska.

Novela. Napisala ju bar. Šarlota Graveu.

Na hrvatski preveo Gj. Š. B—čki.

III.

Pauna Solovska bijaše dakle suprugom obće štovanomu grofu V . . . u, te mu posvema izpuni prazno dosele srce i osladi pust život. Namah poslje vjenčanja kvitira gjeneral, da bude mogao sasvim za svoju milu obitelj živjeti.

Za godinu dana obradova Pauna svoga presretnoga supruga prekrasnom kćerćicom. kojoj nadjenuše ime kumino. Kumovaše joj pako ruska ona kneginja, kojoj Pauna dvie godine drugovaše i koju ostavi, da izbjegne zanjkam njezinoga nevaljaloga sina.

Ime to bijaše Aleksandra, ili pokraćeno Saša, Sašinka, a ugledna i bogata kuma izprosi u otca, da joj dozvoli, brinuti se za budućnost svoga kumčeta makar samo neposredno, da naime jednoč njezin miraz pomnoži.'

Grof bi po više puti, dospomenuv se uviek prije sa svojom suprugom, dopisivao sa nekim u daljini i nosio svojom rukom listove na poštu, a poslje toga svaki put mlada grofica probliedila i vrlo se uznemirila, te ju jedino ljubezna njezina dječica mogahu opet razveseliti.

Za Sašom porodi grofica više dječačića i djevojčica, ali od svih poživi samo Kažimir, budući nasljednik imena i bogatstva otčeva.

Svoju podjecu ljubljaše Pauna kao i rodjenu, te je osobito Rikardo obožavao svoju dobru tetčicu a malu Sašinku tako k sebi priučio, da bi ona već iz daleka prama bratu Rikardu ručice pružala, sve da bi s njime otac ili majčica njezina došla.

Gjeneral pako milovaše uz svoju kćerku ponajbolje malu Almicu, te nebi medju svojom i medju djecom svoga brata nikakove razlike činio, znatan pako imutak, što preostade djeci, upravljaše sdušno i savjestno.

Sašinka biti će ciela mati, liepa i mila kakva joj je i mati, a Kažimir vrgao se u otca, te pokazivaše već za rana čvrst i stalan značaj, koj će ga jednom bez dvojbe pravim čovjekom učiniti.

Tako prodjoše obitelji gjeneralovoj duge godinice kano kratki dnevi. Alma i Saša podrastoše cvatućimi djevicami a Kažimir se premetnu najpristalijim mladićem i svršiv jur sveučilištne nauke posveti se obćoj znanosti, dočim se Rikardu nehtjelo nikakav posebni stališ odabrati, nego se nastojaše mnogim putovanjem izobraziti, da preuzme onda upravu dobara, što mu jih otac bio ostavio.

U plemenitom srcu mladićevom probudi se živa želja, da bude podložnikom svojim pravi otac i prijatelj, te da posvuda, kamo će njegova rieč doprieti, pobudjujuć na marljivost i djelatnost, obće blagostanje razširi i utvrdi, pa u toj plemenitoj misli podupiraše ga vrli ujak mudrim sborom i tvorom.

Ah liepa je i plemenita kriepost, koju čovjekoljubjem zovemo, i tko uz nju prionuti može, neka se netuži, da je nesretan! — Nu komu je s izdajstva i mnogih prevarenih nada te pretrpljenih jada srce otupjelo, komu su nemilostivni ljudi zlobom i gadnom svojom sebičnošću svaku ljubav prama bližnjemu ugrabili, te osamljen i bez utjehe na tom svietu stoji, priličan golu hrastu, koga je zimski mraz zelenila lišio — taj je nesretan! — taj je stopram nevoljan i biedan!

Nije najveći tat, koj siromaku zadnji komadić hljeba od ustijû ukrade, te ovaj od gladi skapati mora; ukradi srcu vruću ljubav, ukradi mu vjeru u bližnjega i njegovu nutarnju vriednost, počinio si najgadniju tatbinu, ubio si dušu, ubio srce, i toga zločina ničim na svietu, nikakvom pokorom, nikakvim kajanjem popraviti nemožeš!

K ovoj prekrasnoj misli, koju Rikardo s vremenom oživotvoriti naumi, k ovoj divnoj slici, u kojoj si predstavljaše život i ljude, pridruži se i druga rajska slika, koja mu mladjahno srce zatravila i podosta već poetičnu dušu još većma uzhitila i zaniela.

Iz nedužne ljubavi prama djetetu, koje tisuću puti nježne svoje ručice oko bratca ovijaše i sveudilj ga jednako milovaše, proklija u srcu Rikardovu žestoka ali čista i sveta strast prama djevici, a tko bi podvojio, da i njezino srce neplamti, videć, kako ju tanka rumen obsipava, kadgodj se Rikardo poslje duljega vremena odkuda vraća i videć ih, kako se oboje rukom pod ruku divnim perivojem sprohode.

Roditelji primjetiše s veseljem tajnu svezu mladjanih srdaca i odlučiše, ništa se u to nepačati, nu zaprose li mladići u njih blagoslov, to jim ga nebudu kratiti, nego ih dapače s najvećim veseljem blagosloviti.

Alma podje u 17. godini za grofa Plavkovića, mlada, izobražena i bogata vlastelina u bližnjem susjedstvu, te postade sretnom suprugom još sretnijega muža, komu za godinu dana vjernu ljubav nadari milim uzdarjem izpod srca svoga — liepom kćerkicom Lorikom.

Bankir G—r pohadjaše godimice negdašnju družicu i ostajaše po više tjedna na njezinom dobru, a Pauna imadjaše svaki put dosta truda, dok joj za rukom pošlo umiriti materinsko srce nesretne bankirice, kojoj jedinac mnogo jada zadavaše, što ju nehtjede posluhnuti, nego se proti nježinoj volji u Parizu nastanio i ondje veliku trgovinu otvorio.

Bankiru opet bijaše to po ćudi, buduć da je sam još dosta jak i krepak za rád bio, samo

si dade po sinu pismeno obećati, da on po smrti otćevoj nebude smio tvrdku G—r u Beču dokinuti, niti ju u Pariz sasvim prenieti, nego da ona mora i nadalje u prestolnici obstojati.

Sin obreče, da će otčevu želju izpuniti, ali u sebi snovaše i mišljaše sve inako preokrenuti — doznat ćemo, što je naumio i gdje mu se misli u jedno sastaju.

Milan G—r dodje u punih dvànaest godina samo tri puta u Beč, da si na dan, dva roditelje prigleda, al onda nemogahu ga više nikakve materinje molbe sklonuti, da se bar na dulji koji čas trgne razbludam senskoga Babela.

G—r junior dolazaše upravo u takovo vrieme na pohode, kadno obitelji gjeneralove nebijaše u prestolnici, pa s toga i nemogaše mu ta čast u dio pasti, da joj predstavljen bude.

Pravi ipak uzrok, s kojega je toliko u Pariz silio, bijaše strastna njegova ljubav prama nekoj glasovitoj pjevačici, koja ga nestalnoga inače leptirića kroz više godina u svojoj mreži zadržati i njegovom se prirodjenom ljubomornošću tako koristiti znadijaše, da je zamamljenik svedj većom strašću prama njoj gorio. Nu pošto se s vremenom ta vatra izhlapila, kakono navadno takva ljubovanja brzo prestaju, zavuče se u njegovo srce prava te istinska ljubav, kojom je neku liepu djevojku, visoka i bogata roda tako vruće obljubio, da je za njom kano za najvećim blagom ovoga svieta hleptio i čeznuo.

Dvie godine prodjoše, što neljubljen ljubljaše i srce mu od težke boli malo da nepuknu, kad vidje, gdje njegovu najljubljeniju dragu ruski bogati knez pred oltar vodi.

Odsele porenu se u pogubne valove parižkoga života i da nije bio sin židova bankira, te da nije već s majčinim mliekom usisao, kako valja da jedno za drugo prebije i sve točno proračuna, to bi pomamnim svojim i razuzdanim životom na brzo progutao svoj, a sigurno i otčev imetak.

Ali gospodičić Milan bijaše vriedan sin svojih roditelja, u najžešćoj strasti ravnaše se on ipak polag svoga „ajn mal ajnsa": toliko i više ni novčića! — Pa zato bijaše mu doduše na licu dobrano poznati, koliko je i kako živio, ali kesa ostade mimo svega toga ciela i neoštećena.

IV.

Bijaše turoban baš jesenski dan, žuto odpalo lišće, tjerano vjetrom šuštaše vrlo tužno, kano da si medjusobom pripovieda o radostih prošloga ljeta, koje se njemu nikad, ah nikad više povratiti neće i kano da si jedno drugomu težke jade kazuje, što mu ih nesmiljeni njegov naravni neprijatelj, hladan naime jesenski vjetar nanosi, trgajuć ga iz sredine svojih i bacajuć ga amo tamo po smrznutoj zemlji. Težak i gust zrak slegao se nad zemlju i svatko živ gledaše, da se pred hučećim vihrom u toplu sobicu skloni.

Tužno bijaše takodjer u liepom starom gradu na Vrbovcu, tužno i žalostno kakono i sva priroda; i u gradu prikaza se turobna jesenska slika — smrtna posteljica čovjeka, komu na silu prelomljeno srce još nebrojenimi svezami o život ovaj privezano bijaše.

Gjeneral grof V . . . bolujuć jur više mjeseci, uslied nekoč zadobljene rane na glavi, vrati se početkom jeseni iz kupelji, kamo ga supruga i djeca pratijahu i svi se poveseliše sladkom nadom, da je upotrebljena ljekovita kupelj milomu otcu povoljno zdravlje povratila. Nu kad zače padati ožutjelo lišće, nestade i ote posljednje nade, a grozovita sigurnost, da će ljubljenoga supruga izgubiti, uvuče se u Pauninu dušu kano strašna kakova utvora. Trebalo joj je, da sakupi svu svoju moralnu jakost, da sabere živu vjeru i tvrdo ufanje u ljepši i sladji sastanak preko groba, svega joj je toga trebalo da neklone jadna duhom u taj užasni čas, kad joj nestade svake dvojbe, ali takodjer i svake utjehe!

Najviše ju pako u težkoj boli kriepila misao, da joj nježna dječica još za sada bez majke biti nemogu.

Rikardo dodje sa svoga dobra i stajaše na kraj tužne postelje, na kojoj bolujući njegov otčinski prijatelj smrtno obleže.

Tamno gorijaše noćna svjetiljka i razsvietljivaše tek ono, što bje bolestniku najbliže, a lagani plamen na liepom ognjištu praskaše nemilo, opominjajuć na studen i na biede zimske.

Tri ženske osobe sjedjahu okolo postelje nieme i bliede, plačuć potajice i sakrivajuć si rukama gorke suze. Pauna bijaše to, tužna i jadna supruga, držeć na rukuh bolnu, ali još uviek liepu glavu gjeneralovu i Alma, koja dočuv crni glas pohrli utješit sdvajajuću Sašinku, što nemogaše nikako povjerovati, da bi se sa najljubljenijim roditeljem za uvieke razstati imala.

Liečnik ostavi upravo bolestnika i ode se nečim okriepit, a suprug Almin poprati ga mjesto bolna domaćine i jadne domaćice. On izgubi jur svako ufanje, da bi bolestnik ozdraviti mogao, i otu strašnu istinu morade gjeneralu odkriti, jerbo je on to sam zahtievao. Sat prije izmirio se gjeneral s bogom i dušom svojom primio utjehu, koju crkva kano brižna majka umirućoj svojoj djeci u svetih otajstvih pruža.

Duboku tišinu oko sebe prekinú sam bolestnik, namaknuv Rikardu prstom, da mu se bliže privuče i uhvativ zatim njegovu ruku, pritisnu ju bolan na prsa i k ustima, te mu slabim glasom uze progovarati: „Sinko moj! evo u težkom ovom trenutku prenosim na tebe dužnost, da mi moje ljubimce štitiš, kakono ja tvoje djetinstvo podupirah. — Moja će supruga možebiti jake i muževne podpore trebati

proti gadnim klevetam i opakoj zlobi — budi joj vjernim sinom i dobrim prijateljem te zastupaj mene. Hoćeš li mi to obećati?“

„Ah, otče dragi“ — odvrati Rikardo tužan — „krvlju i životom služit ću tvojim milim, i ničesa na svietu, nikakve se žrtve nebudem plašiti, da im mir i njihovo dobro sačuvam! Vjeruj meni i pouzdaj se u goruću moju ljubav prama njim!“

„Dobro, sinko moj! Tvoja me rieč umirila i težki mi razstanak olahkotila. A budué sam primietio, kako je nastalo, povećalo se i utvrdilo tajno nagnuće, štono tvoje i Sašinkino srce spaja, blagosljivljem evo vaš savez i želim, da vam to i majka učini.“

Pauna pruži voljno desnicu svoju Rikardu, koga si je bila već odavna sinom zaželjela, a oboje sretnikâ: Saša i Rikardo padoše pred otcem na koljena i zagrljiv se primiše plačuć njegov prvi i zadnji blagoslov.

„Negovori ni riečice o našoj sreći — sada — u ovaj težki čas“, šaptaše tužna Sašinka. „Rikardo sladki, ako me ljubiš, to ćeš o sreći i ljubavi našoj mučati, dok mi se razcviljeno srce neumiri, ako će se ikad s toli golemoga gubitka utješiti i umiriti moći.“

„Kunem ti se, miljena sekice, da te nebudem na otčev blagoslov prije spominjao, nego tek onda, kada mi sama dopustiš“. odvrati joj Rikardo ustajuć sa ze...

„Želim“, nastavi gjeneral svedj slabijim glasom — želim, Rikardo. da još jednu godinu svietom putuješ, i da si tako dosadanje tvoje liepe misli o životu i plemenite nazore o ljudih još boljma ustališ i razširiš, izkusiv koješta i vidiv na svoje oči, kako se živi. Stari Frico neka te prati, a u mojem ćeš pisaoniku naći bilježaka o nekoj stvari, koje ćeš mi u dalekom svietu urediti, ako ti bude moguće, da dotične osobe pronadješ.“

„S bogom, ljubezna ženice, sladka Pauno moja, žarko sunašce žića moga, koja si me zbiljam usrećila, kako mi to nekoč tvoje blago oko, tvoje milo lišce obreklo. Utješi se, zlato, ter živi za našu djecu! Kažimire, ljubi i štuj nada sve milu svoju majku, jerbo ona to zaslužuje; sjećaj se uviek zadnjih rieči svoga umirućega otca: majka je tvoja najplemenitije i najčistije biće, vriedno tvoga najdubljega štovanja. — Sašo, diete moje, sladka moja ljubljena kćerčice! Nemoj plakati, ta jednom ćemo se opet vidjeti! Almo, utješi mi ju — ljubite se medju sobom — budite stalni u ljubavi i slozi! — A meni dajte, da malko prospavam.“

I na to spusti mu se bolna glava još dublje na grudi vjerne supruge, svi protrnuše od straha i bojazni, suze im presahnuše i jedva što bi koje tiho odahnulo — slomljenima rukama na bolnih prsiju stajahu tužne sestrice, a Kažimir zagrlio Rikarda, da si na njegovoj bratinskoj grudi težkoj boli melema potraži.

Težki uzdah i mukli nerazumljivi glas odjeknu žalostno tihom sobom — a svi razumješe predobro, da je to bio zadnji oproštaj mila otca, zadnji kucaj plemenita i poštena srca!

Pa tako i bilo.

Gjeneral umre!

Prodjimo mukom čas, što je poslje smrti gjeneralove sliedio. Dani su takovi manje ili više jednolični. Vrieme, koje rane zadaje ali ih takodjer lieči, pomoglo je i ovdje, te malo po malo razbistrilo pustu ovu tamu, koja pritisnu vedro dosele žiće ostavljene udove i tugujuće sirotčadi.

Dva mjeseca kako ukopaše grofa ode Rikardo na daleki put.

U pisarni pokojnikovoj nadje zbilja ona pisma, o kojih mu ujak na smrti govoraše i u kojih mu nalaže, da potraži dvie osobe, te da im predade listove i pisma nadpisana i zapečaćena vlastitom pokojnikovom rukom, a u zamjenu opet da neka od njih druga nekakva pisma uzme. Vidit ćemo je li Rikardu za rukom pošlo, pronaći pomenute osobe i posljednjoj ujakovoj želji zadovoljiti?

Pauna ostade sa svojom obitelji posvema na ladanju, te si uze u kuću najvrlije učitelje svomu Kažimiru, a Sašinkinu odgojilju, vriednu i duboko izobraženu neku sirotu pribroji sasvim u krug obiteljski, k njim se još pridruži teta Klara, koja većom stranom medju njimi život boravljaše.

Malena ova obitelj življaše mirno i zadovoljno na liepom Vrbovcu gradu, te kadikad samo znao bi se taj mirni, samotni i jednoliki život promjeniti, kada bi kakovi i to redki gosti na Vrbovac u pohode došli.

Nekoga dana dodje list od gospodje bankirice G—vke, u kom pita milost, da li bi gospodjam na Vrbovcu smjela jedinca svoga predstaviti, koj se napokon roditeljskim prošnjam odazvao, te na više tjedna u Beč na pohode došao, da li bi jim smjela najveće blago bogate svoje kuće pokazati.

Prošnje nemogahu odbiti, pa buduć jur prošla godina po smrti gjeneralovoj i tužna se srca po mogućnosti utješila, buduć se takodjer Saša opet razvedrila, odpisa Pauna staroj prijateljici svojoj, neka dodje.

V.

Udova grofica Pauna, razdragana ljepotom i ugodnošću topla zimskoga dana, primi poziv grofice Alme, te joj se odpravi u pohode, da joj čestituje drugi sretni porod. Teta Klara podje s njom.

Saša ostade sa svojom odgojiljom, gospodjicom Arnoldovom kod kuće i nebijaše im pravo, kadno pade u sobu podvornik, javljajuć da dolaze gosti i kako se čini gosti iz daleka, jer da je vidio na kolih kovčeg i više kutija, što samo daljnji putnici sobom voze. Nije bilo dakle drugo, nego da Saša u odsuću majčinom

i u njezino ime goste liepo primi i podvori. Bijahu pako nenadani oti gosti gdja. G—vka sa svojim sinom Milanom, koga namah, čim u dvoranu stupiše, čekajućim gospodjicam svim materinskim ponosom predstavi.

Gospodičić Milan G . . . bijaše još svejednako liep i pristao, premda mu dobro inače i brižno počešljane vlasi izdavahu godine, za koje navadno gospodje vele, da im se nedopadaju; obraza bijaše plemenita, ali mu se ipak nije dalo sakriti njegovo istočno porieklo; vladaše se uljudno, ugladjeno i na gizdelinsku, ali ipak tako, te mu nebi mogao reći, da je prodrzljiv a odjevaše se takodjer liepo i gizdelinski, kako je to gospodjam u volju; oko mu pako sievaše povoljnim žarom, što je tim čudnovitije, buduć znamo, da je gospodičić Milan u Parizu prilično razuzdano živio.

Kano mladić izobražen i vješt ugodnu zabavljanju znaše on umah obje gospodjice ugodnim razgovorom zabaviti i tim pokriti pogrješke, što bi ih slaboumna njegova majka u govoru počiniti znala. Saši se to gotovo dopalo i ona postade nehotice živahnom i veselom, te im tako dan prodje kano san, i u večer, kada bi se gosti u naznačenu sobu odstranili, da se ondje za večeru preobuku, ka kojoj će takodjer grofica sa tetom Klarom prispjeti, nemogaše si Milan zatajiti, da mu se je Saša, mlado ovo na ladanjsku odgojeno, prostodušno i naravno djevojče u volju uvuklo i u srcu mu čustvo uzbudilo, kakvo je on već odavna iz pameti i misli svoje izagnao bio.

Brižna mati pitaše ga sa strahom, što mu je, te se tako uznemirio, videć ga, kako sobom nemirno koraca i rukama si liepo prigladjene uvojke mieša: „Što ti je, Milane? Jesi li mi obolio? Ili mi te tko uvriedio? Kazuj, što ti je?“

Milan, čovjek od komada, brz i hitar u svojih odlukah razmisli umah, kako mu nepreostaje dugo vremena, hoće li umišljeni cilj svoj dostići, s toga stane na jednom pred majku i uhvativ ju za ruku progovori: „Majko, razsudi dobro, što ću te pitati. Što misliš, bi li grofica, buduć sama neplemenite krvi, bi li dopuštala, da joj kći podje za bogata, ali neplemenita muža?“

„Težko bi to bilo, sinko moj“, prihvati brzo mati. Svakako će se tuj paziti na volju gjeneralovu, a kako znadem, on ju je mladomu grofu Rikardu namienio.“

„Nu ona nije ipak još njegovom suprugom, a napokon bogati smo dosta, pa se možemo lasno dati pobaruniti ili čak pogrofiti; nebi li to u Austriji mogli, ima dosta drugih država“ —

„Za boga, sine, ti ludueš! Pomamio si za grofijom, da uzmogneš groficu vjenčati. Što si zaboravio, da smo židovi?“

„Ja za svoju osobu nisam. Majko, dvadeseta jur godina teče, što nisam židov i to je, zašto nemogoh kod vas živjeti. Vi se doduše emancipiraste, odrekoste zastarjelih naših, današnjemu duhu vremena neshodnih običaja i predsuda, ali u srcu ostadoste svejednako židovi, nemogoh dakle medju vami živjeti, a da vas neraztužim.“

Niema i onesviješćena sruši se na to stara židovka u naslonjač, zalomi rukama i stane težko uzdisati, kano da će izdanuti.

Sjetan gledaše ju sin i niema ota majčina tuga dirnu ga dublje u srce, nego ma i kakvi oštri ukori.

„Majko, nesrdi se na me“, utješit će ju nježnim glasom, zar da neljubiš više svoga sina, jerbo je kršćen?“

„Ljubim sinko, ljubim“, zaplaka starica, „samo me boli, što si to tako dugo predamnom tajio. Jesi li sretan u svojoj novoj vjeri?“

„Jesam majko“ — odvrati Milan — „ili barem se nisam jošte za to pokajao. Iskreno i pravo govoreć nisam promienio vjere iz osvjedočenja, nego mnogo više s toga, da mogu unići u krugove, koji mi kano židovu zabranjeni bijahu. A od onda razmišljah češće svoj čin, pa se napokon s njime posvema izmirih i sada ga dapače blagosljivljam!“

„Ako si sretan, jedini moj ljubezni sinko, a to blagosljivljam i ja tvoj korak, jerbo neželim ničesa na toj pustoj zemlji, nego da mi ti, mezimče moje budeš sretno; dapače kako sam odrasla u vjeri svojih otaca, da bi za tvoje dobro bilo, odrekla bih se je danas pod stare dane! Otac ti misli kano i ja, on se već kojećega odrekao, što bi kano pravovjerni židov sveto obdržavati morao, njega se neboj, zamjerit će ti najviše, što si nam se tako dugo tajio. Ali sinko, ubogi moj sinko, misliš da ćeš ti dobiti kćerku odlične ove i na svoju plemenštinu ohole obitelji, a neznaš, kakono već ženitbu sa neplemenitom Poljakinjom smatraše gotovim zločinom i griešnom smjelošću, na koju se samo gjeneral odvažiti mogaše! — Odbit će te prezirno i bahato, a to će me boljeti, to će majku tvoju ubiti.“

„Tiho, ljubezna majko! Ide netko.“

Podvornik najavi, da se je grofica povratila i da goste svoje k večeri poziva.

Grofica primi radostno staru svoju prijateljicu, koje već dugo nevidje i dopuštaše dragovoljno, da ju starica izgrli i izljubi.

A zatim se obrnu na stran, da joj se predstavi sin, o kom već odprije mnoge i mnoge hvale slušati moraše, kojimi ga bijaše prenježna majka kadila. Milan G. okameni se na prvi pogled gjeneralice, ostade na svom mjestu kano prikovan te zaboraviv na svaku uljudnost izbulji ukočene oči, kano da vidi groznu kakovu sablast!

Gjeneralica poišće hvaljenika okom i čim ga zapazi protrnu kano munjom ošinuta, probliedi od straha kano krpa, poniknu kano burom oboreni hrast i viknuv: „Bože milostivi, on je!“ skotrlja se kano mrtva na tle.

Da vjerno opišemo strahotu toga prizora preslabi smo a i zaludo bi bilo, — takovi časovi, koji udare i unište slabo srce ljudsko, kakono uništi i obori munja najjače stablo stoljetnoga hrasta, nedadu se opisati, nježno ih samo srce može sućutjeti ili jih naslutiti, a tko toga nemože, ostat će hladan i netaknut, ma da mu prizor kako mu drago živo i vjerno opišemo.

Dočim se sve gospodje uzvrpoljiše, da onesviešćenu groficu sa zemlje pridignu, dočim Saša poteče u majčinu spavalnicu donieti oživljujućih kapljica, i dočim stara židovka, nemogav prosapiti, kako da je pogled njezinoga liepoga sina toli strašan i uplašiv se za svoju ljubeznu Paunu, tisuću bedastoća počini plačuć i naričuć Jehovu i sve proroke u pomoć zazivajuć: stajaše Milan svejednako na istom mjestu, ali ne više niem i začudjen kano prije, nego sav promienjen: lice mu se navuklo, da ga rugota bilo pogledati, kano da je zlobnu kakovu lukavštinu zamislilo.

Povrativ se Saša s podvorkinjom, primieti Milku, da mu se je udaliti i zamuknu brzo u obližnju sobu.

Za nekoliko časova osviesti se opet gjeneralica te gledaše plaho okolo sebe. Opaziv kako ju kćerka ljubeznim pogledom pazi, proplače biedna, nebi li joj srcu odlanulo.

Saša priskoči te zagrli milu majkicu svom ljubavlju djetinje svoje duše i uze vesela klicati: „O, mila majčice! Živa si, hvala bogu! Opet si medju nami! O majko, kazuj, s čega ti tolik strah?“

Na to se gjeneralica izpravi, kano da se domislila da mora težku jednu dužnost izvršiti.

„Gdje je vaš sin?“ zapita gospodju G—vku. „Moram da mu se izpričam, što ga tako neobično primih. Molim vas, puštajte nas časak na samu, kazat ću mu, kako me je prevarilo, što je sličan nekomu, našoj obitelji pogibeljnomu čovjeku.“

Dozvaše Milana, a gospodje odoše u sobu, iz koje on izadje. — Pauna i Milan stajaše iznenada jedan prema drugomu.

Gjeneralica prikrije si goruće lice drhćućima rukama i malo što opet u nesvjesticu nepade.

Sada joj se Milan primaknu: „Gospodjo, nebojte se, nisam došao, da vam škodim ili da vas uništim. Prije četvrt sata nisam bio ni slutio, koga ću ovdje kano kuće gazdaricu naći; nebojte se, dapače hoću da se s vami za uviek izmirim, obreći ću vam, da ću uviek šutiti, ako ste voljna tajnu otu odkupiti.“

„Bože moj! Bože mili!“ zajauče Pauna, „dakle me još uviek toli težko potvarate i svojom potvorom uništujete!! — Kazat ću vam sve, istina neće sada više poslje toliko i toliko godina onim škoditi, kojim strašnu žrtvu doprinesoh, da ću tako dugo šutiti. Čujte dakle, hudobni vraže moje sreće, čujte: nisam ja onoga počinila, zašto me u svojoj duši krivite.“

„Prištedite si, Marijo, lažljiva svoja poviedanja, kojimi nekoč sudce svoje prevariste. Meni je vaša krivnja dobro poznata. — K tomu mi ugrabiste dobra prijatelja — svojimi nesretni čari — — —“

„Nisam ga ja, nisam ga ja ugrabila“, stenjaše nesretna gospodja. „Nisam ja Marija, nego Pauna, nedužna i nekriva Pauna, ah vjerujte, vjerujte već jednom izmučenomu i biednomu srcu!“

„Ma čemu to jadikovanje, Marijo? Rekoh, da ću šutiti, nikomu što kazivati, ali hoću da si tajnu otu izkupite.“

„Oh zahtjevajte, zahtjevajte odkupninu; ništa mi nebude preskupo, da si ljubav svoga djeteta i štovanje svieta odkupim; jer će vam sviet lasno povjerovati — ta on rado vjeruje, što zla čuje — a ja sam, ah bože moj mili, biedna sam i bez podpore ostavljena žena, kojoj je nemila smrt jedinu i naravnu podporu, najplemenitijega muža uzela!“

„Netrebate proti meni branitelja, niti kakove podpore. Čujte, malo sam doduše vremena ovdje, ali se u taj kratki čas na veliko blago namjerih —“

„Neka vam bude sve — zlato, dragocienosti, da isti ovaj liepi grad —“

„Hvala vam gospodjo na tom daru“, prihvati joj prezirno nekadánji židov — „neću vaših dragocienosti, niti vašega blaga; jerbo sam bogatiji od vas — i mogu se zlatom svojim podići do stališa, u koji se vi — neznam da li slučajno ili lukavštinom uvukoste. Zahtjevam nešto plemenitijega — ljubim vašu kćer i hoću da si tajnu — koja bi vas ovaj čas uništiti mogla, da si ju rukom svoje kćeri odkupite.“

„Ah!“ zaviknu Pauna posrnuv natražke. „Vi se usudjujete“.

„Jest, usudjujem se gospodjo! i odprto vam velim, nećete li mojemu zahtjevu zadovoljiti, to ću još danas, da odmah ću kazati vašoj kćeri i svim u gradu, tko i što je gjeneralica grofica V . . . nekoč bila!“

„Ah bože, nebeski otče, može li dobrota tvoja pripustiti, da nekriva žena tolike muke podnosi!“ lelekaše Pauna prelomiv ruke i padši na koljena.

„Neludujte, gospodjo, nego kažite, što mislite“, govoraše pokršteni židov hladno i osorno,

Nevoljna žena privuče se na koljenih do njega, obuhvati mu noge i stade ga zaklinjati: „Čovječe! smiluj se, ah smiluj se strašnim mukam nesretne majke!“

„Dà, recite radje, pretvaranju nevriedne čedomorke!!!“ izriga neumoljivi žid i odkinu se iz njezina zagrljaja.

Užasan jauk prodre iz Pauninih grudi i jadnica pade bez sviesti na tvrdu zemlju.

Dočuše njezin jauk ća u pobočnu sobu i doletiše da vide, što je opet nesretnoj grofici.

Smjestiše sirotu u krevet i dozvaše namah liečnika, koj došav kasno u noći reče, da je groficu žestoka vrućica spopala, te da je bolestnica u smrtnoj pogibelji.

Strah i grozan nemir zavlada cielim gradom, dà i čitavim selom, jerbo je gjeneralica bila majka svih ubogih, te ju svaka sirotinja a i svaka duša u selu ljubljaše i blagosljivljaše.

Milan nagovori svoju majku, da ostanu u gradu, dok bolest grofičina na bolje okrene, a kad bi ga pitali, zašto je grofica toli jako kriknula i po tom se bezsvjestna na tle srušila, odgovaraše im, da joj moraše zlu viest o nekih osoba kazati, koje ona vrlo miluje, a on ih slučajno pozna.

I time bijahu svi zadovoljni, što je njemu vrlo povoljno bilo.

(Dalje sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XVI.

Posanjalo srce
O ljubavi bajku;
Puna jedra žívlje
Poniela mi šajku.

Posanjalo srce
Do trista divota,
Opilo se miljem
Draginih dragota.

Posanjalo tuštu
Samih poslastica,
Sa medenih usti
Najljepšega lica.

Posanjalo jošte
Biele ruke zlata
Savijene bogme
Meni oko vrata.

Posanjalo srce,
Nije ni to šala,
Na dikinu krilu
Dva angjela mala

Al i sanak svaki
Dospieva si krajku,
A na javi draga
Neće mi u šajku.

XVII.

U Požezi bieloj
Ima Požežkinja,
Pravih, liepih, krasnih
Vila pogorkinja.

Ima sjajnih zviezda,
Divnih djevojaka:
Gdje vam one sinu,
Tamo nema mraka.

Gdje su Požežkinje,
Tamo nema tuge,
Nema od njih bolje
Ni vjernije drúge.

Gdje vam one svanu,
Tuj se pjesma čuje,
Gdje omrknu krasne,
Tuj se ljubav snuje.

Da mi je agovat
Poput turskog age,
Sve bi Požežkinje
Bile moje drage.

Ali kršten buduć
I pjesnik siromah —
Samo jednu plavku
Rad bih odvest doma.

Meran.

Dnevnik mlade bolestnice. Iz „Revue des deux mondes"

Preveo A. Pavić.

(Dalje.)

Dvanaestoga na večer.

Postigla sam svoju svrhu, pobjedila sam, a radost što ju osjećam, vriedna je borbe, koju sam imala biti. Dolazim od njega, bila sam tamo, pa tako ću svaki dan, dok to potraje

Jutros poslah svoju gazdaricu u njegov stan, da se upita, kako je probavio noć. Ona mi javi, da je tamo zatekla neku krupnu plavokosu gospodju, koja, razumjevši da od mene dolazi, zle volje ne reče nego — uviek jednako — dočim se čulo, kako bolestnik u susjednoj sobi govori čudne rieči, mučen ljutom vatrom groznice.

Nova me groza spopala; znala sam što drži do filantropskih namjerâ te gospodje bez ži-

vaca, i kojom joj se brigom nastojavaše uklanjati. Pak eto ona ga pazi u grozničnoj nesvjestici, eto nju će vidjeti kraj svoje postelje, kad mu se sviest vrati! Ta mi slika posta nesnosna.

Ne skanjivah se veće. Ranim jutrom se uspeh uz stube njegova stana, stanovito odlučena, da se ne ću obazirati ni na što, nego na njegovo dobro i njegov mir.

Samo jedan čas mi nešto snemogla moja srčanost, kada, pokucavši na vrata, začuh glas, koji mi viknu: unutra! Nu našavši se pred ledenim i zlobnim licem te gospodje, vratila mi se odmah snaga te joj rekoh mirnim glasom, da nezadovoljena viešću moje gazdarice, dodjoh da se sama glavom upitam. Prije nego što mi još mogaše odgovoriti, izusti Morikov glas moje ime — Hoću da unidjem! zaviknuh, i da vidim bolestnika; čini se da nije više u deliriju.

Gospodin Morik ne prima nikoga, reče; a osim toga, takav posjet protivan je svakomu običaju; za koji se vi doduše, kako se čini, malo starate.

Kad je prijatelj na umoru, odvratih, doista ne! I kako Morik još jednom na to izusti: Marijo! otvorih vrata od njegove sobe, u koju bez oklevanja unidjoh. Ta mala sobica bijaše tamna, jer joj prozor gleda u nekakvu usku ulicu, a k tomu još zastori na polak spušteni bijahu. Nu uz sve to bijaše ipak dosta svjetlo, da mogah razabrati njegovo bliedo lice, kojim se uslied moje prisutnosti rasuo slab zračak radosti. Pruži mi ruku i htjede da pridigne glavu. — Vi ste došli, reče posvema tihano, kako mi tiem pomogoste! . . . Vi ne ćete više otići, Marijo, ne mogu toga podnieti . . . ostaje mi samo tako malo vremena . . . ona gospodja . . . tamo, vi znate . . . svaka njezina rieč me boli . . . njezina blizina mi je kao kakova mora . . . a nemam srca da joj to kažem. Htio sam joj držanjem svojim izjaviti, da volim sam biti. — Bolestnici ne smiju imati svoje volje, bijaše joj odgovor. Oh! Marijo, ostanite tu, tako ću samo vas vidjeti, samo vas čuti. A obećajem vam, da ne ću ništa govoriti, što bi vas moglo ljutiti.

Ganuta, samo da ne proplačem, stisnuh mu slabašno ruku, i pristah mu uz njegovu molbu. Na to mu se razvedri lice. Zatvori opet oči i činjaše se tako miran, da sam mislila, da spava. Nu, hoteći potegnuti svoju ruku, pogleda me još jednom prosećim okom, dok ga napokon san svlada.

Povratih se u drugu sobu, u kojoj ona gospodja pletijaše, sjedeći na kanapeu. Ne počasivši časa, dokazah joj štogodj mogoh uljudnije, da je bolestnik veoma zahvalan za ono što je za nj učinila, nu da joj unapried ne bi rada na teret bio, te da ja preuzimljem skrb paziti na nj s njegovim slugom i s ukućani.

Vi, srce moje? upita lica namrgodjena, pogleda mrka.

Bez dvojbe, odvratih što mirnijim glasom. Ja jedina u svem gradu poznajem g. Morika, i činilo bi mi se s toga nenaravno, kad bih tu dužnost prepustila kojoj stranoj osobi, koja ih ima toliko drugih ispunjavati bolestnikom, koji su joj miliji.

Pogleda me, kao da ne vjeruje svojim ušima. — Je li moguće? zaviče. Zar vi ne vidite, da će vam taj korak posvema uništiti vaš ugled, koji vam je i onako već iz korena potresen? Jeste li vi stara žena kao ja, koja može da ne mari za govorkanje svieta? Sve mi se čini, moja draga, da biste vi sama trebovala čuvara.

Ja posvema dobro znam, odgovorih, što mi je činiti, i koliku mogu odgovornost preuzeti. Ja ostajem tu. U ostalom, ne brinite se za moj ugled; ja sam vam već kazala, da sam se odružila od svieta, i da već ne ću drugoga suca do jedinoga boga.

Na to se dignu, uze svoj šešir i reče: Vi ne ćete od mene tražiti, da samo časak počasim s takovom mladom osobom, kojoj su moralni principi posvema protivni mojim, i da svojom prisutnosti nekim načinom povladim odnošaj, koji mi se čini na svaku ruku prieziran.

Muče se pozdravismo, i čim se vrata za njom zatvoriše, osjetih kako mi srcu odlahnulo od silnoga tereta. Otvorih prozor na balkon, da se raznese eterski miris, koji svikud za tom gospodjom ostaje; na to počeh razmatrati sve stvari u sobi, koja je napram mojoj toliko udobna: liepo pokućtvo, pisaći stol, knjige, balkon, s kojega se preko nekoliko stuba dolazi u ugodan vrtić. Poslie toga otvorih vrata od druge sobe, da čujem, je li mi bolestnik još spava.

Marijo, reče spazivši mi glavu, sve sam čuo. Vi ste moj angjeo čuvar; jedino se vama imam zahvaliti za ovaj prvi časak počinka, kojim sam poslie dvie nedjelje dana počivao.

Spavajte, odgovorih, nije vriedno da o tom razgovaramo. Budite zadovoljni i slatko mi sanjali.

Nagnu glavom, i oči mu se zatvoriše.

Poslie podne došao je liečnik. Smijao se je slatko, kad sam mu ispripovjedila, kako sam se tamo smjestila. Da li mu je Morik kad o meni govorio? Težko mi je vjerovati; nu bilo kako mu drago, bio je zadovoljan, čuvši da je bolestnik tri pune ure spavao, pak mu se i bilo činilo bolje. Pitah ga za stanje bolesti. — Opasnost još nije minula, reče kimajući glavom.

U sedam sati, vratila sam se kući; njegov sluga će paziti na nj u noći. Ostavila sam ga spavajuća, i nije ni moje ruke osjetio, kad sam ga dirnula. Idem i ja spavat, da budem za rana na svom mjestu. Već odavna ne osjećah takav mir u sebi kao večeras. Samo da ne bi veće ništa medju nas palo!

Trinaestoga.

U noći se je probudio, pitajući za me, i sluga njegov imaše dosta muke, dok ga je osvjedočio, da ću se vratiti. Jutros ga nadjoh veoma uzrujana. Nije mi bilo lahko uputiti ga, da na svaki način treba podieliti medju njegove dvie straže dan i noć. — A ako umrem naprečac u noći? Upita.

— Nu? pa u tom slučaju će doći ko po me, i ja ću se za čas stvoriti tude.

Morah mu dati ruku. Nešto malo spava; ma ne jede baš ni mrvice, pak je strašno izmršavio.

Uz sve to sam ipak mirna, pošto mu moja prisutnost čini dobro. Poslie podne bijaše bolje. Vrata medju dviema sobama bijahu otvorena, da mi barem sjenu moju mogaše vidjeti. Čitah i slušah ga, kako slabo ali ipak mirno diše; ne dolažah mu k postelji, osim da mu dam što ima piti. — To je nekaka vračarica, reče liečniku; njome mi se smrt pretvorila kao u kakvu slavu. Veće me ništa ne tišti. Dajte, prepisujte lieka pa bilo koliko, ta mi vaša roba nikada ne dodija, odkako mi ju donosi angjeo.

Petnaestoga.

Jučer niesam mogla pisati; bijaše odveć ružan dan. Ima li u tom kakve utjehe, što danas nije ružnije? Vani je studeno, voda u zdencu u vrtu je zamrzla, i nema ni krpice sniega u zraku. Težko mi je odkako je snieg pao, jer svejednako mislim, da se vrieme ne će popraviti, dok god bude taka ciča zima.

Danas sam sprovela mnogo ura kraj njegove postelje, a ipak me nije prepoznao. U svom deliriju govoraše o svietu i o krajevih, koji su meni posvema nepoznati. Kako nas dvoje malo toga jedan o drugom znamo, a ipak poznajemo skroz na skroz, posvema dobro, što treba da se poznaje.

Devetnaestoga, u 5 ura u jutro.

Evo sam se povratila, nezatisnuvši ni oka za ciele dvadeset i četiri ure, pak ipak mi nije na pameti da spavam; hoću da se saberem i da pišem.

Zbiva mi se kao kojemu sliepcu, kad mu se opet povrati vid; prvi trak svjetlosti boli ga ljuto u svojoj sreći; nu hoću da cielu stvar pripoviedam.

Ova tri posljednja dana bila su veoma mučna. Sinoć je liečnik došao veoma kasno. Bila sam poslala po nj, jer mi se moja bojazan svakim časom množala.

Treba da ga silom dovedemo do krize, reče, inače je kasno.

Morik već ne bijaše pri sviesti. Mlaka kupelj a na to studeni tuši, djelovahu na nj, da ga slušah iz svoje sobe stenjati. Kada ga položiše opet u postelju, dodje liečnik k meni.

Ja ću ga noćas čuvati, reče taj plemenko, vi si ne biste razumjeli pomoći. Vratite se kući da odpočinete, dan vam bijaše i onako težak.

Odvratih mu, da volim ostati i s njim ga skupa čuvati. Videći me on tako odlučnu, ne htje me već odvraćati. Bila sam Moriku obećala, da ne ću biti odsutna, kad dodje do takove skrajnosti

Posadih se u jedan fotel pred pisaćim stolom, i uzeh u ruke nekakvu knjigu, od običaja, jer čitati mi bijaše nemoguće. Slušah napeto što se zbiva u drugoj sobi, u kojoj liečnik, sjedeći uz njegovu postelju, sam svojim rukama mienjaše hladne obloge, i nalagaše koješta slugi tihanim glasom. Te isprekidavane rieči i bolestnikovo jecanje, ciepahu mi srce. To je njegov glas, mišljah u sebi, to su mu valja da njegove posljednje rieči, a ja ih eto ne razumijem, a ne razumije ih ni on sam. Kakav oproštaj!

Ne ću da već mislim na te grozne časove, na koje me uspomena još udilj probada. Slušasmo gdje ura na tornju odbi desetu, jedanaestu i dvanaestu. U Morikovoj sobici bijaše sve tiho. Slušah zaustavljenom sapom, i pitah se u groznom nemiru, da li je taj mir dobar ili zločest znak. Htjela sam se podići, da podjem do vrata, nu bijaše mi nemoguće; kao da mi se slomiše noge, ili može biti nemah srca skučiti volju, da pogleda izviestnosti u oči. Čudne stvari! mišljah da sam se posvema sprijateljila sa smrću, a eto gdje se je bojah, kao što se kakovo diete boji u mraku.

Ne znam, kako dugo ostah u tom stanju. Napokon se otvore vrata, i naš dobri liečnik unidje polagano.

Izbavljen! reče. — Ta me rieč toliko uzdrma, da se rastopih u suzah. On sjede do mene. — Vi plačete, gospodično, može biti se ta rieč izbavljen čini vašemu sluhu kao kakova ironija, kada ju čujete o bolestniku, komu već prije te krize odrekosmo život; nu, nadam se, da će ga upravo ta kriza spasiti. Narav se upustila u sliepu igru i dobila ju. Nije to prvi put, što gledjem takovo čudo: skrajnu borbu izmedju sistema živaca i sistema krvi, od koje potiče posljedak, da se upre sva živahna snaga, što je još ima, da svlada staro zlo, koje se već držalo dobitnikom. Ako se ne ponovi zlo, doskora ćete vidjeti svoga prijatelja rekonvalescentna a i izliečena od svoje prijašnje bolesti. Nadam se, da ću ga moći u mjesecu ožujku poslati u Mletke, gdje će mu se u onom toplom podneblju prsa posvema izliečiti. Ne treba mi biti prorok, ako vas uvjerim, da će nam naš prijatelj, ako se šta ne nadana ne dogodi, za nekoliko mjeseci na toliko ojačati, kako igda prije u svom životu bijaše.

U taj čas ga odazva nekaki štropot u Morikovu sobu, tako da imah vremena oporaviti

se od svoga nemira, koji me s te promjene snašao. Smijem li ispovjediti? bijah većma čudom začudjena nego vesela. Da ostane dakle duže na životu od mene, koja mišljah, da će me doskora sliediti u grob! Takova misao me nije dugo smetala. Za čas uskliknuh: hvala budi bogu velikomu! Živjet će, ojačat će, pomladit će se; moć će izvesti svoje smjere i nade.

Liečnik se povrati veleći: i gospodar i sluga, obojica spavaju. Ja vas svjetujem, gospodično, da i vi tako učinite na ovom kanapeu. Što se mene tiče, ja sam si naručio čaja, te ću što još preostaje od noći provesti čitajući. Kući se ne možete vratiti po toj zimskoj noći. Tiem biste porušili sve što vam je vaše boravljenje u Meranu dobro učinilo.

Dobro učinilo! rekoh, gledajući ga začudjena. Znajte da si ne činim ni najmanje iluzije o mom stanju, ja znam posvema točno na čem sam. Najveće i jedino dobro, koje bih mogla dostići, jest to, da si produljim život na nekoliko dana ili na nekoliko nedjelja.

Stane se smijati. Oprostite, ako niesam posvema istoga mnienja.

Uz mene stoji, odvratih mu, mnienje jednoga veoma iskusnoga vašega kolege, kako se eto na svoje vlastite oči možete osvjedočiti, i pružih mu onaj opis mojega staroga liečnika, koji imah slučajno uza se.

Pošto ga je veoma ozbiljno proučio, reče: Veoma bih vam zahvalan bio, kad biste mi dozvoljeli, da tu stvar na čistac dovedemo.

Na to mi slušaše i kucaše po prsijuh dobrih deset časova, sjedne i srkaše polagano svoju šalicu čaja. — Ne znam pravo, što da reknem, prihvati; ako je vaš liečnik pravo imao, sada ga više nema, i u tom slučaju mi se čini da je ovo podnebje na vas upravo čudesno djelovalo. Bilo je doduše već mnogo bolestnika, koji dodjoše amo i o kojih se mislilo da su neizlječivi; nu što me smućuje i česa ne razumijem, to je ogromna hitrina, kojom se izliečiste. Sva je prilika te će vaš liečnik biti od onih starih, koji se ne razumiju u perkusiju. Vi mi ne vjerujete, gospodično; nu pa dobro! iduće zime ćemo opet o tom govoriti, jer, ako se ovoga ljeta vratite u svoj zavičaj, dobro ćete učiniti, da iduću zimu opet ovdje probavite.

Veoma se živahno prosmo, i ja baš vatreno branjah svoga staroga prijatelja liečnika. Nije li nečuveno, da koji bolestnik odbija liečnika, koji mu obećaje, da će ozdraviti? Bože! bi li to za me bilo dobročinstvo? a ne bili prije bilo novo robstvo, poslie ovoga kratkoga sna o slobodi?

Pisah u njegovoj prisutnosti svomu liečniku, pozivajući ga u pomoć proti toj nadi u život, koju mi pred očima rastvoriše.

Ranim jutrom odosmo. Sluga se bijaše probudio, Morik još spavaše. Bacih uz put pismo na poštu i zaprosih liečnika, da ne govori o našem razgovoru nikomu, napose ne Moriku, dok ne dobijem odgovora. On mi to obeća smiešeći se i sprovede me do kuće. Bijaše mi tako mučno uz stube se popeti, da ću sigurno doskora posljednji put uz njih uzaći.

Gore su još udilj u mraku. Vrieme je oblačno, i amo tamo pada po koja krpica sniega. U sobi mi je veoma toplo, mala peć je učinila svoje. Kad bih mogla spavati! Toliko različitih udaraca jesu odveć za biednu jednu bolestnicu, kao što sam ja.

Dvadesetoga.

Jučer ostah u kući. Obećala sam veoma lahkoumno liečniku, da ne ću izlaziti iz kuće bez njegove dozvole.

Jutros je rano došao k meni. Hvala bogu, donio mi je prekrasnih viestî, Moriku ne treba više ništa, nego da mnogo spava.

Kiša i snieg mi čine moj zatvor prilično snosljiv; mogla bih ostati kako jesam cieli tjedan. Ne mori me ni najmanja želja za svietom. Neka bojazan me veoma muči, da mi moj liečnik može biti ne će odgovoriti. Ne znam kako bih se pred svietom držala: da li kao kaki putnik, koji poslie kratke stanke uzimlje svoju palicu opet u ruke, da podje dalje, ili kao taki, koji se u njem želi nastaniti i u njem živjeti. Čini mi se, da će me gledati kao kakovo potepalo, kojemu nije pašuš u redu, i koji ne zna kazati ni odkud je, ni kamo će. Pa još čitav jedan tjedan u toj zabrinutosti!

Danas bih imala svome otcu pisati, nu ne mogu se nikako odlučiti, da primem pero. Što je još mnogo gore, moja su čustva sva pomućena. Kada si reknem: ne, nije moguće, ne možeš veće živjeti, tad mi krv počinje kipiti, kao da mi se ruga slutnjam. Gle! kako me pomilovaše, koja već takovom sigurnošću računah na smrt, ako se u obće može uzeti da je milost, kad ti se ta muka promieni u produljen zatvor.

Dvadeset i petoga.

Još udilj nikakova pisma, a još udilj oblačno i studeno. Danas mi je evo zabilježiti pravu ludoriju: kupila sam si svilnu odjeću. Rekavši staromu slugi, koji mi ju je donio, da me je strah, hoću li toliko poživjeti, da se njome poslužim, pogleda me čudom se čudeći. Odjeća je veoma liepa; hoću li ju nositi? . . .

Prvoga siečnja.

Jučer je prispio odgovor. U prvi čas mi sva pismena pred očima igrahu; pročitavši ga, činjaše mi se kao da sam poludila. Bijaše li to od straha ili od radosti? Čim češće to pismo od mojega staroga liečnika čitam, tim mu se većma srcem odklanjam. Izveo je svoju liečničku dužnost, prisilivši me ozbiljnomu liečenju, kojemu ne bih nikada svoje volje pristala

bila. Piše mi, da se je morao poslužiti lažu, da me na to sklone. Jedina pomisao, da otcu prištedim gledati kako naprečac venem i umirem, mogaše me prinukati na putovanje, a takovo mu se heroično sredstvo činjaše neobhodno potrebno i po moju dušu i po moje tielo. Kojom je mudrošću, kojom je spretnošću umio taj vriedni liečnik svoju osnovu izvesti!

Pak sad mi se eto ipak gube moje misli u tamnu noć nevesele budućnosti, u kojoj mi se ne prikazuje nego istom, kao u sumraku, lice mojega otca i mojega maloga Ernesta. Koliko bi mi se sjajnije činilo poći tamo, gdje na ulazu bdije angjeo smrti!

Trećega.

Baš je evo otišao od mene Morikov liečnik. Ponio si je pismo, da ga se do volje načita, jer mu se moj stari prijatelj čini znamenit psiholog. Može biti će ga pokazati Moriku.

Taj liečnik mi se danas činjaše nekako kao zagonetka. Nije mi o svom bolestniku ništa govorio, nu već sam doznala, da mu je bolje, i da mu je dozvoljeno sunčati se na svom balkonu. Kad ga upitah, da li bih smjela iz kuće: ne, reče, čuvajte se razgovora, koji bi vas uzrujao. -- Bože! s kim da ga vodim?

Čudnovato da Morik ne šalje pitati kako mi je. On bez dvojbe misli, da se naš odnošaj posvema promienio, odkako nam je obojim sudjeno živjeti. Ali ipak, za volju našega dojakošnjega prijateljstva . . . nu može biti se tom krizom sva njegova narav promienila, može biti mu se u onom grozničnom paroksizmu, kojim se je izliečio, posvema izgubila uspomena na svoju negdašnju družicu u nevolji.

Petoga.

Primila sam pismo od mojega otca, puno čestitanja, na koje proplakah. Ne! bijah sretna dok me žaljahu; odkako mi život opet postao moj, i odkako bih se ga imala uživati, postala sam sjetna.

Ova zima, za koje sunce pripiče kao da je proljeće, čini mi zlo i duši i tielu. Takva je nekakva pustoš oko mene! . . .

(Konac sliedi.)

POUKA.

Talvj.

Životopis.

Težko, da će svi čitatelji našega „Vienca“ znati, tko bijaše Talvj. Ne bi ni čudo bilo, ta samo ime glasi toli strano, da ne bismo po njemu nigda rodjena Niemca slutili, kamo li bismo došli na tu sa svim neobičnu misao, da je to bio svojevoljno odabrani nadimak njeke njemačke spisateljice, kojemu se mlada dieva u djevičanskoj čednosti utekla, da plaštem pseudonimnosti zakloni ličnost svoju od znaličnih propitkivanja krugova spisateljskih. Što je djevojka odabrala, dok još ni sama ne osjećaše dovoljna pouzdanja u snagu svoju i vriednosti svoje književne radinosti, tomu je spisateljica vierna ostala u zrielih i kasnih godinah svojega života, kad se već ne samo po Njemačkoj, nego i po stranom svietu ime Talvj s velikim poštovanjem izgovaralo.

Talvj bijaše dakle učena njemačka spisateljica. Može biti, da se već po tom smijem nadati simpatijam naših krasnih čitateljica naprám učenoj Njemkinji, može biti, da će ih zanimati, kad im stanem pripoviedati zgode i nezgode iz života ove odlične žene, koju će mnogi već u napred odsuditi, misleć da je tim, što se dala na spisateljstvo, bezuvjetno promašila cilj svojega života; čitateljice pako naše nek se sa mnom raduju, kad uzčuju, da u osobe „Talvj“ nije zvanje spisateljsko nijedne ženske kreposti potamnilo, jer će se iz njezina života osvjedočiti, da joj zabava spisateljska, pače i slava učenosti nije narušila sreće obiteljskoga života, nego da je Talvj uz glasovitu spisateljicu podpunoma zadovoljila svim dužnostim vjerne supruge, sretne matere i uzorne odgojiteljice djece svoje.

Nego osim sve općenite, osobito u srce krasnoga spola usadjene simpatije, imamo mi još i posebna razloga, kao Hrvati, kao južni Slaveni, da poštujémo ime Talvj: jer je ona prva djelom svojim, kao što ćemo čuti, daleko po svietu raznesla slavu našega narodnoga pjesničtva.

Rodila se je g. 1779, kao što je sama zabilježila u listu jednoj svojoj prijateljici, od otca, koj je bio učitelj na sveučilištu u Halli. Kobna je ta godina pomogla podignuti na krmilo franceske vlade čovjeka, komu ponekle i naša spisateljica, ako i ne izravno, ima zahvaliti veliki svoj glas. Napoleon provaliv u Prusiju bje dobitnikom kod Jene. Klanja mu se sve naokolo, i što nosi britku sablju po boku i što je zataklo za činovničko uho lahko pero, ali profesor Jakob, otac naše spisateljice, vičan klanjati se trajnim vječnim idealom, osovljenim na pravoj vrlini i veličini, voli ostaviti zavičaj svoj i uteći se gostoljubnim susjedom slavenskim — Rusom, koji su već onda malo drugačije umjeli cieniti duševnu snagu nego poslje sedam desetlieća magjarski susjedi njihovi. I liepo smjestila Rusija prof. Jakoba u Harkovu, na sveučilištu, gdje je i novijega doba glasoviti Čeh Lambl dično mjesto uhvatio. Ali dakako nije onda bio Harkov grad kakov danas, kao

što ni Berlin tada nije imao ni petine onoga stanovničtva i ljepote, kojom se danas diči. Nego što je već onda bilo u Rusiji i Harkovu, a nebijaše u Njemačkoj to je vidjela jedanaestljetna Terezija: liepo i brižno savito gniezdo svakovrstnih domaćih obiteljskih kreposti i milja. Nije moglo ni biti inače, van da je naše djevojče čulo kadšto i koju jedku podrugljivu spočitnicu proti svomu nešto tromomu i neodlučnomu narodu, bilo je tu valjda kadšto nešto i zlorada smieha, koj se Rusu i nehotice otimao gledajuć, gdje mu njegov često nečedni nad sve druge narode nekom tobože providnošću izabrani učitelj — svjetlonoša dobiva i preko zasluge batina. Ako i nije Njemac u obće ni izdaleka onako surov, nadut i lakom kao Magjar, opet je i on dosta nesnosan kad se kamo ugniezdi, te mu se ljudi voljno pokore Zar se i mi sami još živo ne sjećamo svih onih preuzetnih izjelica, koji nam do dvanaest godina u domovini gospodjahu. — Vozih se onomad na željeznici s Niemcem dosta obrazovanim, koga držim za kakova trgovačkoga agenta ili podhvatnika. Morao se već duže baviti u Hrvatskoj i možda se u Osieku stalno smjestio. Razgovor se zametnuo o koječem pa i o ljudih priznane vrline i političkih kreposti; ali ništa nema u njega ciene: sve je on to s visine njemačke svoje kulture kao strielami Jovinimi razprskao. Ali ni meni nije dugo trebalo, da si o njem sud skrojim. Tudjinac vičan nekad u otačbini na oskudni njemački život, koj je osobito u njemačkih trgovačkih gradovih u običaju, zapao medju živahan, sve odnošaje životne pa i najveće žrtve gostbom si zasladjujući narod, narod koj si u očajnoj svojoj borbi istom stvara domovinu — takov čovjek, koj je već davno zaboravio na lahko ostavljenu otačbinu tim teže pojima naše još dosta poetično se javljajuće rodoljubje, čim mu je njegov narod već davna onaj stadij prevalio, za koj se hoće više mladenačke manifestacije, i čim ga pravac njegova života navrnuo na sasvim konkretni materijalni temelj. Dodaj tomu još i misao, da je Niemac već rodjeni učitelj narodâ, pak ćeš lahko shvatiti svu pretenziju njegova suda, kojim on već unapred mora sve osuditi, što nije njemačkom kulturom oličeno. Ova opazka dakako nekasa se učenjaka, koji dublje u stvari pa i život narodâ poniru. — Petar je veliki, kako nam poviest svjedokom, na jata domamio njemačkih zanatlija i učenjaka za sobom. Bilo iz toga i dosta dobra, ali se tim i zametnula borba, koja u Rusiji barem već pol vieka traje. Njemački su državnici držeći krmilo ruske državne ladje uviek ju nekakvom tudjom strujom navraćali, i tko nas nezna, koliko je trebalo na petrogradskom dvoru borbe, dok se staro njemačko pletivo raztrgalo, te su mjesto Nesselroda zasjeli Gorčakovi i Miljutini. U ono dakle vrieme sva viša dostajanstva u Rusiji Niemac zaokupio, on dielio zapovjedi i prtio terete: Rusa držao za svoje djače, komu treba dieliti šiba, da izuči knjigu. Nije po tom ni čudo, ako je i mala Terezija s bolju motrila kako se Harkovljani Rusi raduju, da se i Niemcu u jednom već našao čovjek, koj i njih uči pameti, često bi joj nesreća njezina naroda, koga ni onaj nije požalio, koj bi mu imao biti zahvalan, iztisnula suze na oči, ali opet je nemogaše toliko poraziti, da nebi iz prošlosti njegove crpila utjehe i nade, da će i njemu skoro morati zarudjeti zora političkoga preporoda. Ova su čuvstva bila prvo vrelo njenim pjesmicam, koje bijahu, izuzam prozodiju i mjerilo, o kojem još 12godišnje djevojče nije ni snivalo, odraz Šillerovih pjesama.

Sad je Harkov grad od 50,000 žitelja, od kojih može petina biti Njemaca, štijućih knjige naroda svoga; — onda se samo iz sveučilištne knjižnice dobivala njemačka knjiga, a tu je čitala svom hlepnjom mlade zanesene duše Terezija. Osim ovih mrtvih obrazila uticaše jedini njezin pet godina stariji brat na obrazovanje i duševni razvitak njezin, pa budući to mladić velikih darova i duševne samostalnosti postao je djevojci mjerilom, prama kojemu bi ona sva svoja mnienja osiećala.

Ali ako i jest u nesreći ugodno stisnuti oči i sanjariti o budućoj sreći, opet valja i otvoriti oči pa pogledati u sviet. Čim je oko duševno bistrije tim više i vidi. Mlada je Talvj izašla na sajam konjski, koj se, kako je poznato, u Harkovu u velike tjera: nemože se sita naglедati bujnoga odiela ruskoga, naslušati se miloglasna poja narodnih pjesama ruskih. Već joj onda dirnuo na tužicu sklonu dušu duboko elegijski zvuk iz slavenske čiste, još i bezazlene duše, koj više nije imao zaniemiti a da na žicah njezina srca neizromoni tudjemu sviet najljepše i najjedrije blago svega slavenskoga pjesničtva.

Kad Terezija bude 13 godina, pozvaše joj otca za profesora na sveučilište u Petrograd, gdje je doskora dobivši naslov ruskoga državnoga savjetnika viši čin stekao. Tu je Terezija često dolazila u družtva, koja su njemački bjegunci oživljavali šireći mržnju proti korzičkomu ugnjetavaocu. Ovamo bi često dolazili njemački uhvaćenici, kad se već jednom bio zametnuo rat medju Rusi i Francezi, a mlada bi djevica rado odkidala od svojih ustiju i prodavala zlatnu svoju urehu, da prehrani kojega postradaloga zemljaka. Uviek bi joj oko sinulo od radosti i duševnoga zadovoljstva, kad bi kojega zagladjeloga i polusmrzna Niemca podigla na noge i usposobila za novu borbu proti omraženomu slavohlepu franceskomu. Kolika to bila stiska u djevojkinoj duši, kad bi stizale viesti s ratišta, kolikom pomnjom i napetošću bi pratila svaki kretaj alirane vojske, kako se veselila, kad bi stigla viest o zajedničkoj dobiti Rusa i Niemaca nad dosad nedobitnim slavodobitnikom!

Kad su svjetovnom bitkom kod Lipska za uviek slomljena krila orlu franceskomu, kliktala je mlada 16godišnja Njemica, kako je mogla kakova vatrena rodoljubna Hrvatica, kad je u Zagreb prispjela viest, da je Jelačić kod Móra Magjare potukao. Ali još joj bilo ostati u gostoljubnoj Rusiji, tadanjoj osloboditeljici europejskih naroda. Vraćajući se s bojišta vojnički častnici ruski donesoše njemačkih knjiga i pripovjedaka; uvidjela ona, koliko su u Njemaca stvari okrenule na bolje, kolike je žrtve taj boljak stajao njezina naroda. Fouqué-ovi viteški romani i Hoffmanovi fantastički spisovi najvećma se tada ljubljahu častnikom. Iz tih je knjiga Terezija povadila i sastavila si sasma idealnu predstavu o ljubljenoj svojoj domovini. Ali ona je povrh toga pročitala bezbrojne romane, putopise, memoire, povjestnice, ove još najradje, sve što bi joj dopalo ruku, progutala bi ona tako reći u duševnom gladu i neizmjernoj pohlepi za čitanjem. Prava sustavna obuka malne je sasvim prestala, ili što se nije našlo valjanih učitelja za nju ili što je već djevojka tu dobu vrlo ranim duševnim razvojem premašila. Dapače i u novijih je jezicih bila samouka. Uz toliko i toli mnogostrano čitanje nije drugo trebalo, da iz mlade duše stane sukljati neizcrpivo vrelo mladenačkih pokušaja. I zbilja bijaše to prava bujica lirićkih izlieva, što su provreli iz tihane izbice mlade spisateljice. Nitko joj nije toga branio, kao što se dandanas pušta djevojci, da po sav dan kod kakova vezila preniže sviet svojih mislih, ili da uz glasovir prosanja budućnost života svoga. Terezija bijaše podpunoma gospodarica svoga književnoga zanimanja, slobodna bez ikakva nadzora i kakove stroge cenzure. Ali zato se mlada pjesnikinja nikad nije ponjela, da tiskom koj svoj proizvod iz čedne sobice u daleki sviet odtisne, paće većinu te pisarije nije nitko nikad ni čuo ni vidio. U to se vrieme sklopilo medju njom i jednom mnogo starijom djevojkom uzko i vatreno prijateljstvo, koje je opet otvorilo cielo vrelo sanjarskih dopisa.

Usred sjajnoga šumnoga života petrogradskoga, sried grozničavoga čitanja, pjevanja i snovanja poćuti najednom Terezija bolnu nekakovu čežnju za čvrstim, punim i krepkim življenjem. Učini joj se kao da je osamljena na svietu, pa u toj samoti spustila joj se na dušu neka ozbiljnost, koja je cieloga života više nije opustila. Nije nje više zanimala bujnost petrogradska, osobiti običaji naroda ruskoga, ona tišma društvena, ono ginjenje za vanjskom odlikom i sjajem, koj bi još veću tamu bacao na njezino smrknuto srce. Da se u Rusiji uda, činilo joj se pregrehom i izdajstvom vlastitoga naroda.

Najposlje kucnu čas izbave: bilo joj 19. godina, kad joj se otac vratio na svoju učiteljsku stolicu u Hallu. Kolika to cika, kad je opet prvi cjelov pritisnula na zemlju rodišta svoga! Idealka, kakova bijaše poslje pročitanih rusobradih Fouquéovih vitezova, punih junaćtva i veleduhih osnova, poslje čarolija Hoffmanovih babica, držala se okorno usisanih uzora o njemaćkoj svojoj domovini. Najzad ipak probilo oko tu nenaravnu maglu a um bistri raztrgao te djetinjaste paučine — ona se zastidi svojih sanjarija, ismija sama sebe i baci u ropotarnicu sve te romane i njihove junake, da se primi ozbiljnijega posla. I nju je struja silna njemačkoga duševnoga života trgla za sobom, i nju je ona stostruko poticala da sama misli i pjeva, pa prije nego je slutiti mogla, ovjenča joj prva lovorika slave čelo njezino. Prvih osam godina iza povratka u zavičaj bijahu najsretnije u njenom životu.

(Konac sliedi.)

Kako se dojimlje podnebje organizma čovječjega i razvitka u njem bolestij.

(Konac.)

Bolesti studenoga podnebja razvijaju se uz dojimanje napomenutih klimatićkih i mjestnih uslovja i razvitak njihov uzko je spojen s razloženimi osobitostmi organizma, što no je samo podnebje radja. Razdieliti se mogu na dvie gromade: a) u bolesti, kojim je uzrok u samom organizmu, i b) u bolesti, kojim je postanak u vanjskom dojimanju.

U studenom podnebju napregnuta je djelatnost organa dihanja, probavi, mozka i organa mokrenja. Ovi organi najveć i stradaju s bolesti. Po tom ćeš naći često u studenom podnebju: 1. Upale dihavih organa, što rado postaju dojimanjem studenoga, razdražujućega zraka do ovih organa, koji i onako većma rade; a posebce od njih: a) upala pluća, i b) upala dušnika i grana mu; 2. upalne bolesti probavnih organa: a) upala želudca, i b) upala crieva. 3. Upala mozka i mozkovnih opnica, izliev krvi u mozak (kaplja); ona se češće zimi dogodi na velikoj studeni. 4. Nekoje živčane bolesti. 5. Bolesti organa mokrenja; a) zapala bubrega, b) upala mokraćnoga mjehura, c) zapala vodopusta, d) Brigthova bolest i e) kamenac u bubregu i u mokraćnom mjehuru.

K bolestim postajućim s vanjskih povoda u studenom podnebju spadaju: 1. Žestoka i otvrdla vrtnja (rheumatizam), zapala porebrice i potrbušnice, što se obično pokaže uslied nagle i rezke promjene toplotne, 2, Očne bolesti sa zasliepne bjeline sniega; imenice: a) upala očiu b) pomraka (amauroris), c) mrena. 3. Smrznuće (promrzal) raznih dielova tiela s prekomjerne zime. 4. Syphilis u studenom podnebju drugotnim i trećim nastupom duboko raztvara organizam. 5. Bolesti, nastajuće uslied očevidne, brze obmjene krvi: a) gnjilac (skorbut), b) guke, c) rahitizam (grbnost). Bolesti ove, osobito prilieżne studenomu podnebju razvijaju se

u onom slučaju, gdje studen pritisne djelatnost kože, te bud s kojih uzroka i process dihanja oslabi, čemu su često podvrgnuti siromašni ljudi, udišući pokvareni zrak, u studenih i vlažnih stanovih, podnoseći kraj toga nedostatak svjetla i drugu oskudicu. Pored oslabljena djelovanja kože i pluća mora zaostati u koži puno takovih tvarij, koje neizbježno mienjaju joj sustav kolikoćom i kakvoćom.

6. Typhus (legar) se tamo riedko pojavi, i to u napučenih mjestih, te jačih gradovih; što dalje od stožerina k gušćim naselbinam, to češće i žešće.

7. Kožobolje: škrlet, boginje i druge, svojstvene su svim podnebjem, ali u sjevernih stranah sa studeni i prozebli puno je veći od njih pomor; osobito haraju boginje ondje, gdje još ciepljenje nije razprostranjeno; poput pošasti kakove, dotikom se šire. Tako je za carevanja Katarine II. preneslo bilo boginje u Kamčatku, te zarazile one tako Kamčadale, da je strana ona — nekad dobro naseljena, danas riedka naseobom.

8. Bolestij pako š blatnih izpara u studenom podnebju malo ćeš opaziti, jer im studen neprija razvitku.

Razmotrismo protivna dva podnebja, vruće i studeno; nu medju njima leži jošte na svakoj polukruglji pojas zemaljski 30° sirine. U tom pojasu produljilo se od polutnika toplo podnebje sa sve to manjom toplotom; od stožerina pako produljilo se studeno podnebje sa sve to većom toplotom, a u sredini pod 45° sjeverne i južne širine sastali se i pojednačili. To jest u tom pasu stiču se dva protivna podnebja i pojednačuju im se dva protivna svojstva; od toga postaje podnebje srednje umjereno, u kojem sunčane zrake nikad nepadaju onako okomice, kano u toplom, niti onako okosice, kano u studenom podnebju; s toga mu je i temperatura srednja. Nadalje posve nam se objasni karakter podnebja u tom pâsu, kad dometnemo, da se u njem sastaje polarni tok zraka ekvatorialnim, te u njem traje vječita borba medju njima. Tom borbom i razabrasmo neprestanu mienu vjetrova i naglo skakanje te padanje temperature, svojstvene tomu pojasu, koga i nazvaše pâsom promienljiva vremena. Ovdje se često temperatura jednoga te istoga dana znatno mienja a toplomjer naglo skače i pada, te riedko stane nekoliko dana na jednoj mjeri. Nu čudo se naglije mienjanju toplota i vjetrovi u proljeću i u jeseni. Dobe godišta u u tom su podnebju oštrije označene i toplota jedne dobe postepeno prelazi u drugu. Vjetrovi se često izmienjuju, nu negledajuć na raznotu i promienljivost njihovu, temeljom su dva glavna kolebanja uzduha, polarno i ekvatorialno i svojstvo zraka njihovoga drži se dojma im do organičkoga života. Tako duše na polarnom toku sjeverni vjetar, koj prelazi, kako nam je već znano, u sjevero iztočni te iztočni. Vjetrovi ti prinose zrak studen, suh i bogat kisikom; a takov zrak suši sve stradaoce s prsnih bolestij. Iztočni vjetar toliko se promjeniti može polutničkim tokom, da zapiri nalik južnomu vjetru, a sa sukobice iztočnika s južnikom poleže se srednja vrst — jugoiztočni vjetar; pri čem se topli, vlažni zrak polutničkoga toka, sklopiv se sa studenim, stožernim uzduhom, prevrne u kišu; potom pretegne južni vetar i pretvori se u jugozapadni i zapadni. Vjetrovi ti prinose zrak topal, čist i vlažan, te donose kišu i liepo vrieme, nu s očišćena zraka manji mu je pritisak, te ponešto otežča dihanje. Zapadni se vjetar izmjeni samo sjevernim; kad se sretnu, nastupi vjetar sjevero-zapadni; opet se pomieša studeni zrak polarnoga toka s toplim i vlažnim uzduhom polovničkim, s čega prokisne i nastupi sirovo te hladno vrieme, neprijatno osobito bolesti živčanoj, vrtnji i nazebi. Onda opet prevagne sjeverni vjetar i ponovi se stari poredak, za koga se obavlja miena vjetrova u podnebju umjerenom.

U proljeću često se mienjaju toplota i vjetrovi, koji stajućim sniegom te izparom vodenom, živo hlade zrak. Ljeti se popne temperature do najveće toplote srpnja mjeseca (do 30°) i vrieme se utvrdi. Nu oko jesenskoga istonoćja opet se naglo mienjati uzmu toplota i vjetrovi i nastupe jesenske kiše, za kojimi hrupi i zima. Preko zime ustanovi se vrieme i potraje nizka temperatura. Najveća zna biti studen siečnja mjeseca te uz vjetar sjeverni domahne svojih 30°, a na južnom vjetru nešto otopli. I evo vam obćega karaktera izmiene vremena u našem umjerenom podnebju.

Umjereno podnebje podieliti se može u tri posve razlika pojata.

1. Prvi pojas medju 30° i 40° sjeverne (i južne) širine leži po geografičkom položaju svojem u istom redu s toplim podnebjem i neposredno ga produljuje, srodan mu je temperaturom, postojanim vremenom a uprav i dojimanjem do života organičkoga i do čovjeka; koliko bude dalje od polutnika, toliko mu pada toplota (na 1° po svakih 10° širine), vjetrovi postanu mienjivi a dojam jarkoga podnebja sve to umjereniji.

2. Drugi je pojas med 60—50° sjeverne (i južne) širine, ponajednako leži sa studenim podnebjem i neposredno ga produljuje, shodan mu stanovitim vremenom, temperaturom i poravnavanjem vjetrova, što dalje od stožerina, to većma se gubi sirovost zime, ljeto bude podulje a vrieme promienljivije. Mi se sami nalazimo u tom pojasu i značaj je ovoga podnebja znan svakomu nas.

3. Treći pojas, srednji, obkružen 40° i 50° sjeverne širine, sam je po se umjereno podnebje. Značaj ovoga pojasa potiče iz dojimanja tropičkoga i polarnoga podnebja, vrieme mu je promienljivo a jednake dobe godišta: ovdje je zima, proljeće, ljeto i jesen svako po tri mjeseca dobro razlučeno.

S raznote klimatičkih uslovja sasma je razliko i dojimanje umjerenoga podnebja do organičkoga života i do čovjeka i tiem se objasnjuje bezkrajna raznolikost u bilinskih i živinskih formah, što no se nahode u ovom umjerenom pojasu. U ovom podnebju nenadje se jarkih osobitostij, kano u podnebju studenom i toplom; svi se djelatelji parokruga ovdje poravnjuju i tuj neima napornoga djelovanja u bud kojega ustroja, s toga se razvija pravilno, ravnomjerno i u pravo doba sav čovječji organizam i svi mu ustroji. Ravnomjerni taj razvitak svih organa i stvara savršenost onu čovječjega organizma, što no ju drevni Grci ozivali savršenom (podpunom) organizacijom. U Evropejaca umjerenoga podnebja vidimo skoro takov savršeni organizam, u kojem neima nikakovih krajnostij, niti šta zakasniela niti uranila, osim tanko označene individualnosti, kano izraz umnoga razvitka. Takov je organizam sposoban za bezkonačno usavršivanje i razvitak tjelesni i duševni, s njim prosinuti može um čovječji svojim djelovanjem. Da ovo dokažemo, dosta nam je napomenuti, kako su podnebje ovo naselili sami obrazovani narodi svieta, koji sami sobom predočuju poviest svega čovječanstva, život mu umni i politički.

Prema promienljivosti i raznolikomu dojimanju umjerenoga podnebja razne su u njem i bolesti. Sjedinjuju se tuj bolesti obijuh protivnih podnebja: u prvom pojasu nastanak je bolestim toploga podnebja i dojmu blatnih izpara; u drugom pâsu nastavile se bolesti studenoga podnebja; a u srednjem pâsu sastale se i jedne i druge i živo im se dojimlje razvitka doba godišnja. U proljeću i jeseni plode se bolesti s prozebe i vrtnje, zimi bolesti zapalne i rheumatizmi; a ljeti se razprostiru uz dojimanje gnjilotnih izparivanja prienosne bolesti (pošasti): kuga, kratelj i druge, što no raze osobito po gradovih, u nepovoljnih zdravoslovnih uslovjih i u močvarnih nizinah, gdje se jače razvijaju gnjilotna izparivanja.

K bolestim svojstvenim osobito umjerenomu podnebju, valja pribrojiti: 1. Raznolike živčane bolesti i razna nezdravlja mislivih sposobnostij. Živčani sistem i mozak napinju se i često naprežu žestoko u obrazovanih naroda umjerenoga podnebja, s toga ondje češće i obole. 2. Pošalina u podnebju umjerenom neprestano potiče, ali samo kojegdje, nu često jako i gotovo svake godine epidemički se pojavi. Vidili smo, kako se ova bolest nalazi riedko u toplom i hladnom podnebju i tim riedje, čim je manje napučeno; a što gušće naseobe, to žešće se razvija u srednjem pojasu, — gdje su same guste naseobe, prelazi u bolest epidemičku, osobito u gradovih i čim lošiji zdravoslovni uvjeti tim silnija biva tifozna pošast. Ondje gdje je na kupu množtvo ljudstva, a slabo se drže zdravoslovna uslovja, zrak se pokvari već izparom ljudij; iz toga se radjaju tifozne groznice, inako i nemože biti — i porazom se šire. Gdje se slegnu velike vojske, pogiba često više ljudstva s tifozne groznice, nego li s bojne zaraze. Toliko se može ona oslabiti i pošast joj zapriečiti narodnim zdravoslovjem.

Gospodo moja! Ogledavši dojimanje podnebja obratimo se k predstojećoj etnografičkoj izložbi, na kojoj ćete likove vidjeti svih plemena i naroda, što Rusiju napučili, a spadaju k podnebju studenomu i umjerenomu.

Opaziti ćete na toj izložbi veliku raznotu vanjskoga lika čovječjega ta golemo raznoličje, sravnite li visokoga i krepkoga Velikorusa, otvorena i umna lica s malenim, neliepim, mršavim Kamčadalom, u koga se licu ukazuje tolika apathia. Nu bezkrajno postane to raznoličje, uzmete li sve narode i sva plemena toploga podnebja. Uzporedite li naobraženoga Evropljana s ljuljkavim ljudoplahom srednje Afrike, i nehote sumnja vas podgrizati uzme, da li ova dva stvora spadaju jednoj obitelji, da li su potekla od jednoga praotca; nehotice valja uz ovu sravnitbu nagnuti k nazovom nekojih novijih naturalista, što misle, da je kod stvaranja čovjeka niknuti moralo nekoliko prvotnih tipova a svaki ovih da je potekao iz svoga osobitoga kraja. Nu ta sumnja gubi se kraj tih podataka, kojim se dovismo podnebja razmatrajnći.

Vidjeli smo, kako se organizam čovječji raznoliko razvija dojimanjem raznih podnebja. U podnebju umjerenom obreo se većma savršeni organizam, sposobniji za pravilno prokazivanje duhovnoga života čovječjega. Pod silom se studenoga podnebja, uz napregu radinosti jedinih organa a slabinju drugih, nije razvio toliko pravilno organizam; na polarnom pako pâsu studenoga podnebja nije se s ciče zime razvio organizam toliko nepravilno, ali nespretno i dapače ustavio se u svom razvitku. Još veća je raznota čovječjega organizma u toplom podnebju, još većma je zastranio i nedospio i sve manje vrstan, vinuti se duhovnim životom. Bez dvojbe svake bitno se priklopilo dojimanju podnebja raznoličje i nedostatak čovječjega organizma, sastavljenoga iz toliko orudja i ustroja, kojimi se pojavljuje duhovni mu život. Pri tom mi živimo, vjerujemo, čustvujemo i mislimo, po zakonih kršćanskoga nauka, koji nas uči, da se bezsmrtna duša promieniti nemože. Dosljedice dužni smo priznati, da se samo tielo naše, organizam naš mienja, što skuplja orudja, kojimi se duh naš ukazuje; čim nepodpuniji, lošiji taj ustroj, tim slabije i ništavije duša se javlja.

Iz toga nam valja uvjeriti se, da su svi ljudi obdareni po svom izkonu i bezsmrtnosti svojoj jednakom dušom, i svi oni da su braća jedne velikobrojne obitelji, što se po svoj razasula zemlji. U toj nas vjeri kriepi znanost, tradicija i nauk kršćanski.

Po P. Medvjedevu pohrvatio Milutinov.

LISTAK.

Kazališne viesti. Srbski ministar prosvete naimenovao je komisiju, koja će načiniti predlog za novu upravu narodnoga pozorišta u Beogradu, što će biti na mjesto dosadašnjega pozorištnoga odbora i većma koncentrovana. I u Zagrebu bi trebalo već jednom urediti upravu narodnoga kazališta. Bez korenite promjene u istoj neće po našem mnienju kazalište nikako procvasti i uspjeh, koj se kadkad postigne, nema se smatrati kao potrebita posliedica temeljite osnove i promišljenoga rada, već se ima pripisati pukomu slučaju i izvanrednomu požrtvovanju pojedinaca.

— Italijanska vlada sastavila odbor, koj bi prisudio po njoj raspisanu nagradu za najbolji dramatički proizvod. Odbor odlučio, da nijedan komad nezaslužuje nagrade. — Isto su tako bili u Frankfurtu razpisali nagradu za najbolji operni tekst (libretto), al se nijedan od množine poslanih teksta nije mogo nagraditi. Zato su iznova razpisali 500 for. za najbolji libretto.

— Prošle subote zaključio je g. Zajc koncerte, koje je bio na korist ovdašnjega orkestra priredio. Tom sgodom nećemo toliko spominjati vrline g. skladatelja i duboku vriednost njegovih uvertura, koliko iztaknuti tu okolnost, da nas je u zadnjem koncertu veoma neugodno dirnulo ponašanje nekojih ljudi, koji svojim vladanjem dokazaše za cielo, da nisu dorasli onoj umjetnosti, o kojoj htjedoše tako pristrano svoj, ničim opravdan sud, izreći.

Po čem zaslužuje „Bože živi“ negodovanje tih nadrikritikera? Nije li ga spjevao jedan od prvaka naših, nije li mu glasbu sastavio naš najbolji skladatelj. Komu su htjeli da prigovore? Čujemo da nijednomu, nego da je to bila osvetljiva izjava radi nekojih čina, koji su se navodljivo iza kulisa dogodili. Je li to dostojno izobražena čovjeka? Dvojimo veoma. — Još više nas je uvriedilo ponašanje istih tih nazovisudaca, kad je stupila gja N. da odpjeva onu krasnu pjesmu iz Traviate: Ah, quel amor ch' è il palpito. Što zahtjeva ova pjesma od pjevačice? Ona ne zahtjeva toliko izvrstna glasa, koliko dobru školu i izvrstnu igru. Nije li gja. N. tomu možebit dorasla? Mi tvrdimo da nema u čitavom sboru nijedna sila, koja bi se ma iz daleka u tom pogledu mogla takmiti s rečenom pjevačicom, akoprem dopuštamo, da joj je glas slabiji od njekojih ostalih, tvrdimo nadalje, da je ona tu ariu izpjevala, kako bi ju svaka prva umjetnica izpjevala, tvrdimo napokon, da nije od čitavoga programa nijedan broj u nijednom obziru tako dobro odpjevan, kako upravo ovaj, pa se ipak drugim pleskalo i odobravalo, dočim se je ovdje doista ne ugladjenim načinom postupalo. Upravo nam godi, što je većina publike skoro demonstrativnim pleskanjem odbila vladanje pseudokritika. A kamo bi i došli tim putem? Sigurno onamo, kamo vodi strastvena pristranost, bezobzirna sebičnost, kojim nisu sveti ni umjetnost, ni narodnost, ni ukus, ni izobraženje. Toliko smo htjeli reći kao nepristrani motritelji, da spasimo ugled umjetnosti i dostojanstvo izobražene publike.

Književne viesti. Česka knjiga g. 1869. Kako se narodna knjiga česka bujno u svih strukah razvija, svjedokom nam je knjigopis, koj izdadè Fr. Urbanek pod naslovom: „Obraz činnosti v literature narodu českeho r. 1869.“ U česko-slovenskom jeziku izlazilo je ove godine 97 časopisa, političkih, zabavnih, poučnih i naučnih, a izdana 457 djela. Od ovih pripada bogoslovju i pobožnim knjigam 88, krasnoj književnosti 75, pedagogiji i školskoj književnosti 59, povjesti, zemljo- i narodopisu 45, spisom za omladinu 38, pravo- i državoslovnim naukam 37, gospodarstvu 20 djela itd. Neima skoro struke nauke, u kojoj nije po koja knjiga izašla, tako da već sada može se česki narod izobraziti svojim jezikom. Kada ćemo mi Hrvati i Srblji dotlje dotjerati?

— Izašle su Vuka St. Karadžića: Srpske narodne pripovjedke. U Beču 1870. Str. 312. U „dodatku“ su naštampane pripovjedke, kojih neima u prvom izdanju. Ove su narodne dragocienosti predane točnošću, kojom se pokojni starina Vuk u tom poslu odlikovao.

— Knjižara Brockhausa u Lipskom i Beču izdaje nacrte narodnoga odiela srbskoga u 100 litografiranih obojadisanih slika, koje će izlaziti u svezcih po 5 slika svaka 3 mjeseca. Poslie toga izdat će 60 tabaka u 12 svezaka. Svezka slika stoji dva talira (tri forinta).

† U Petrogradu preminuo je 8/20. lipnja o. g. ruski povjestnik J. F. Ustrjalov, pisac u više izdavanja objelodanjene ruske historije i velikoga djela o dobi cara Aleksandra I. — U Českoj umrò je ovih dana nadareni spisatelj i pjesnik Václav Bendl, koj se u zadnje doba osobito bavio prevadjanjem Puškinovih djela. — Dr. Josip Pečirka, znameniti česki spisatelj i prevoditelj spisa za mladež, umro je 27. prošloga mjeseca u 52 godini života svoga. Lahka jim zemljica!

Odgovori uredničtva.

G. Al. T. u Djakovu. — Primili smo i štampati ćemo čim dospijemo. Nastavite prevode.

G. —a. Očevidno pjevate od sile. Ovim putem nećete nikako uspjeti. Možebit bi sretniji bili u kakvoj drugoj struci nauke. Kušajte!

G. G. Š. u Zagrebu. Žalimo veoma, što ste se trudili oko tako loše i svakdanje stvari. I prevod nije dovoljno izpravan. Na starost piščevu nikad i negledasmo, te ćemo od srca rado tiskati sve, ako samo odgovara našim pravednim zahtjevom.

G. M. B. u Zagrebu. Nismo mogli nikako uhvatiti ideje u Vašoj pjesmici, a to bi imalo ipak prvo biti. Zamislite dobro, nasnujte valjano, izpredite jasno i gladko, pa eto Vam pjesme u „Viencu“ štampane.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 29. U ZAGREBU DNE 16. SRPNJA 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.: poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

D j a č k a.*

Spjevao I. T.

Draga braćo djaci!
Mi smo veseljaci,
  Liepa nada rodu svom!
Živa nam je mladost
Svemu svietu radost,
  Raduje se njoj i dom!
  A svaki je djak
  Na poštenju jak!

Braća smo Hrvati,
Slava nam je mati,
  Tja do mora dom nam — jug!
Držmo dom na umu
Te u svieta šumu
  Budmo vjerni — drugu drug!
  Ta svaki je djak
  Na poštenju jak!

Prva nam je briga
Mudrouka knjiga;
  Jer nam treba čudo znat,
Da nas tudjin čili
Znanjem nenadkrili
  I nesjedne svim za vrat!
  Ta svaki je djak
  Na poštenju jak!

Još nam dušu slieće
Liepo to umieće
  Nauke nam sladka slast,
A učenjak mladi
Rodu pjesme gradi,
  Poštenjakom daje čast!
  Ta svaki je djak
  Na poštenju jak!

Srdce nam se mlado
Uzigrava rado,
  Rado sbija šalu, smieh,
Ljubi djače pobro,
Što je liepo, dobro,
  Štono ljubit nije grieh.
  Ta svaki je djak
  Na poštenju jak!

A u pozne dane
Sudce i župane
  Gradit će si od nas rod;
Hrvatski će djaci
Ostat poštenjaci
  Smjestili nas kamo god!
  Hrvatski je djak
  Na poštenju jak!

---

* Preporučujući i ovu pjesmu g. pl. Zajcu i ostalim glasbenikom, da joj stvore napjev i da joj krila dadu, na kojih će se krilit po bielom svietu, neda nam se na ino, već zamolit rečenu gospodu, da nezaborave ni naših krasotica, koje n. pr. još svejednako izgledaju liep napjev onoj pjesmici u 2. broju ljetošnjega Vienca: „Po nosim se rodom mlada“.

Pauna Solovska.

Novela. Napisala ju bar. Šarlota Graveu.

Na hrvatski preveo Gj. Š. B—čki.

(Dalje.)

Treću noć poslje onoga kobnoga sastanka sa bankirovim sinom probudi se gjeneralica i prepozna opet svakoga oko sebe. Kraj postelje majčine sjedjaše Saša na polak driemljuć. Čim zagleda bolna majka ljubezno svoje čedo, sjeti se opet strašnoga položaja svoga. Bijaše doduše vrlo bolna i slaba, ali ipak dosta jaka, da sve promisli, što se dogodilo, te da uvidi, kako je pala u šake nesmiljenû čovjeku, koj za svoju tajnu toli golemu odkupninu zahtieva; pa da ga sve o njegovoj bludnji pomoćju pisama, što ih pri ruci imaše, osvjedoči — kako je to prije s gjeneralom bilo — propao bi ipak dobar i pošten njezin glas, da se ma i najmanja riečca od onih strahota prestolnim gradom raznese; dobar pako njezin glas nepripadaše sada već samo njoj, nego takodjer djeci njezinoj, a i neporočnomu imenu, što ga nosaše!

Na polak bezsvjestna od težke boli i žestoke vrućice, te rek bi satrta težinom ovih strahota, što ih jur doživjela, pomisli jadnica, da bi mogla rukom svoje najmilije kćeri podmititi i oniemiti svoga nemilostnoga demona, koj se kano zakleo, da će joj svaku sreću i mir razoriti.

Sada se probudi Saša i vidiv kako se bistro majčino oko u nju uprlo, uhvati si majku za milu ručicu, te padnuv kraj postelje stane radostno klikovati: „Majko, ah majčice sladka, ti me opet bistro gledaš, upoznaješ opet svoju Sašinku.“

„Sašinko, zlato moje, poznajem te, poznajem“, stane bolestnica šaptati. „Nezdrava sam i slaba, glava me boli od vrućice, ali pamet mi je bistra, te sam jur mnogo razmišljala ob užasnom dogadjaju, koj je tako naglo s mojim zdravljem potresao. Sašo, diete moje, ljubiš li toliko majku svoju, da bi mogla svaku žrtvu doprinieti, koju bi ona od tebe zahtievala?“

„Svaku, ah svaku žrtvu, majčice, mislim, da poznaješ čedo svoje —“

„Sašo, nebudi nagla, ni u snu neslutiš kakovu ću žrtvu od tebe iskati, žrtvu, koja se tiče tvoga srca, tvoje mlade ruke!“

Mlado djevojče probliedi i poniknu glavicom kano bliedi ljiljan, što se na slabašnom stabalcu povija; ali u nježnih grudiju kucaše junačko srce, pripravno uz svaku žrtvu za boljak preljubezne majke.

„Kazuj, mila majko, što ćeš od mene?“ izmuca sirota djevojka.

„Čuj dakle — nastavit će bolestnica — sin ove stare gospodje, kod koje me tvoj pokojni otac upoznao i obljubio, znade za neku strašnu tajnu, koja se poglavito mene tiče. Ne trebam tebi, djetetu svojemu dokazivati, da nisam ništa kriva, jer kako bi me krivu bio tvoj plemeniti otac uzeti mogao? — Nu tajna ona baca mene u krivnju, te bi, razglašena, moje poštenje, čast i sreću naše kuće uništila. — Čovjek taj hoće da šuti, ali pod pogodbom, koje skoro niti izreći nemogu.“

„Kakovu? kakovu pogodbu?“ zapita djevojka i rieč joj zape u grlu.

„On ište tvoju ruku!“

„Taj židov — moju ruku?!“

„On je kršćan, kako mi reče, dosta bogat, da si plemstvo a i grofovstvo kupi, k tomu se kune, da te ljubi i da će te sretnom učiniti. — Joj, djetešce moje, što ti je, što drhćeš — što si tako probliedila? — joj ti mi umireš! Bože svevišnji, što sam učinila! — Oh neumri, neumri milo moje čedo. Bože, nedaj, da budem zbilja ubojica svoga čeda!“

Tako uzdišuć pridignu se na po mrtva gospodja i privuče onesviešćenu kćerku na svoje grudi, da ju na tom jedino pravom vrelu ljubavi ogrije i okriepi — gladeć joj mrzlima svojima rukama liepo bliedo lišce, otare joj i sgladi vranu kosu sa visoka čela, te joj stane vlasi, čelo, oči, vrat i otvorene nieme ustni cjelivati i najsladjimi ju imešci u život dozivati.

Pa i zbilja, angjeo, koj je s neba doprhnuo, da povede sobom dušu nedužna djeteta i da ga otme toli prokletomu udesu, smilova se težkoj boli majčinoj, položi diete opet živo na srce majčino, te odleti u svoj blaženi kraj!! — Probudi se Saša i ležaše niema na majčinih grudih neprogovoriv dugo niti riečce.

Na jednom skoči se mlado djevojče kano da se u dobri čas nječemu domislilo:

„Majčice, mi zaboravismo, da imademo jednoga branitelja, koj će nam tude pomoći i obje nas utješiti. Sinoć pisao nam Rikardo, da će već sutra u Beču biti i čekati, da mu „poste restante“ javimo, bi li ovamo došao, ili bi nas u našoj palači čekao, kako si mu obrekla, da ćeš ga u prestolnici pohoditi. — Zovnimo ga, neka namah ovamo dodje, on će nam pomoć i utjehu donieti.“

„Pravo imaš, drago diete“, reče mati, „donesi mi pero i papira, da mu nekoliko redaka napišem, pridodaj i ti koju rieč, pak pošalji namah na bližnju poštu.“

Saša učini, što joj majka reče.

Poslje toga razgovarahu se još dugo i zaključiše medju sobom, da neće nikoga k sebi pustiti, osim Klare, liečnika i Kažimira — koj za sve, što se bilo prigodilo, nije niti znao — on je bo sa svojim učiteljem od ostalih odieljen u protivnom krilu prostrana grada stanovao i svojimi se nauci bavio — doklam god

Rikardo nedodje, a izpričat će se svakomu pohodu, da je bolestnica vrlo slaba te nesmije da govori.

Svi mišljahu, gospodja će G—vka sa svojim sinom otići, čim u jutro začuju, da je gjeneralici ponešto bolje — ali se prevariše, drzoviti židovi moljahu, neka bi jih još koji dan kano goste pridržali, da se mogu slasti ladanjskoga života naužiti, što im takodjer velikim tobože veseljem dozvoliše.

Milan je tvrdo odlučio, da neide prije iz Vrbovca grada, dok se njegovu zahtjevu nezadovolji — i mišljaše, da će mu osnova sigurno za rukom poći.

Saša nije više izlazila iz majčine sobe, te mu tako nebijaše sgode, da ju svojimi liepimi darovi i svojom zanimivom spoljašnošću za se i za svoje želje predobije.

Gjeneraličina bolest okrenula na bolje one noći, kada ju težka bezsviestica ostavila, samo što se još lagana groznica svake večeri ponavljaše, ali pogibelji za njezin život nije bilo već nikakove.

VI.

Drugoga dana poslje podneva uljeze u gradsko dvorište kočija, i bilo je vidjeti, da je putniku do toga, da što prije dodje, jer su konji debelim znojem obliveni, a kola gustim prahom pokrita bila.

Rikardo skoči iz kočije, objesi se Kažimiru o vrat, koj ga na dvorištu čekaše, te odskače s njim preko stuba, pozdravljajuć desno i lievo s njegova dolazka veselu družinčad, i unidje u obiteljsku dvoranu, gdje ga dočekaše Saša, teta Klara i Alma.

Gospodja G—vka bila upravo sa svojim sinom u vrt izašla, ni nesluteć da bi tko mogao doći, a najmanje da bi Rikardo došao, jer im toga nitko nije kazao, da ga u gradu očekivaju.

Rikardo se za svoga jednogodišnjega putovanja u svakom pogledu znatno promienio

Iz nježna mladića narasla ljudina, niti bi si čovjek ljepše osobe predstaviti mogao. Sve je u njem zanimivu neku cielost sačinjavalo, visoka, plemenita i krepka stasa, zdrave i jedre boje, liepo izražena lica, plavih, žarkih i duhovitih očiju, nježnih ustiju, okruženih liepimi brčići i dobro ugojenom bradom, plave od naravi rudaste kose — k tomu uviek izabrane toilete, ugodna ponašanja, vješt svim umjetnostim, koje muža diče, bijaše grof Rikardo V . . . mladić nad mladići, najljepši i najzanimiviji u čitavoj prestolnici, a s tjelesnimi vlastitostmi upored stajahu duševne njegove vrline.

„Hajdemo k teti“, siljaše Rikardo pošto bi bio prve pozdrave odvratio.

Saša ga odvede u polutamnu bolestničku sobu i ovdje zabavi se Rikardo preko ciele ure, zatim ode u dvoranu, založi nešto jestiva i pošto bi se bio tako ponešto od nagla puta odmorio, posla namah slugu, neka bi mu gospodina Milana G—va na kratak razgovor dozvao. Milan dodje vrlo začudjen, što je Rikardo ovdje i što ga k sebi na razgovor zove prije nego što bi mu se bio predstavio. Oba se mladića uljudno pozdravljaše i promjeriv jedan drugoga od glave do pete, moradoše samim sebi priznati, da se slika namjerila na priliku.

„Neće vam se, gospodine G—ru, čudno vidjeti“, započe Rikardo pošto su posjedali bili, „neće vam biti zagonetno, zašto sam ja tako naglo ovamo došao i namah vas na dvie tri rieči pozvao. Govorim sada u ime svoje tetke, gjeneralice i grofice V . . ., kojoj izvoljiste predlog neki postaviti, a da se valjano rieši, naravan je put, da nebude bez mene riešavan.“

Milan se na te rieči hladno nakloni, ali nereče ništa.

„Tetka je moja cielu ovu stvar u moje ruke predala, a to će tim dovoljno biti izpričano, jer sam ja najbližnji rodjak i samim pokojnim gjeneralom odabrani štitnik njegove ostavljene udove i sirotčadi, pa onda i tim još više, jerbo sam za sada jošte zaručnik, ali već za koji tjedan blagoslovom umirućega otca usrećeni suprug mlade grofinje Aleksandrine V.

„To nemože da bude“, reče Milan. „Zaboravljate moj gospodine —“

„Zaboravljam, dà zaboravljam s toga, jerbo ste gost u ovoj kući — kakvu ste drzovitu ponudu tetki mojoj učinili — ponudu smiešnu, koja vam se nemože izpuniti sbog malo prije izrečenih okolnosti — nu tetka mi naložila, da vas pitam, bi li se kojom drugom cienom od vas odkupiti moglo, da zašutite neku tajnu, koja bi vašom zlovoljom odkrivena, obitelji našoj naškoditi mogla. Kazujte dakle, što ištete za svoje mučanje?“

„Gospodine grofe, oprostite, što nisam mešetar niti kakav prost židov, koga ćete novcem zasliepiti. Ja sam bogat — bogatiji od vas, te mi se čini, da vaše rieči nišane na to, da me uvriedite — da me podražite —“

„Čemu bih vas podraživao?“ pitaše Rikardo dignuv ponositu glavu. „Nećete valjda misliti, da sam vam nakanio ponuditi čast dvoboja, ako bi se zbilja prodrznuli mene vriedjati?“

„A da vas javno uvriedim, bez dvojbe bi mi ju ponudili“, odvrati pokršteni žid.

„Moj gospodine, u tom bih se slučaju drugim oružjem poslužio“, nastavi Rikardo sasvim ozbiljno, nemarim za razliku našega družtvenoga položaja, niti u obće nedržim baš mnogo do ove sredovječne navade, ali da bih s kim i htjeo na mejdan, tukao bih se s protivnikom, koga štovati mogu, a vi niste više niti možete biti moga štovanja vriedan, budući ste se u kuću moje tetke urinuli i htjedoste da neku obiteljsku tajnu, kojoj ste slučajno svjedokom bili, lažljivo izkrivite i da se tako u našu obitelj uvučete! Vjerujte mi, gospodine! da niste naš

*

gost, i da me neveže svakomu poštenjaku sveto i neoskvrnjivo gostoljubje, nebih s vami ugovarao, nego bi cielu stvar predao mojim slugam, da ju oni svojim načinom na brzu ruku riešе!"

„Ha, to je ipak previše", vikaše Milan bezsviestan. „Vi me naumice vriedjate! — Htjeli bi, da vam dadem povoda, kako bi me slugam svojim predati mogli, da me iz vaše kuće tjeraju. Nu toga nebude. Ali čujte, gospodine, čujte još jedan put moju tvrdu odluku: ili ste mi do u večer donieli glas, da je gospoja tetka i gospodjica grofinja Aleksandrina privolila, da se sa mnom vjenča, u kom ću se slučaju dati pogrofiti, ili sam ja noćas prošao u glavni grad i cielomu svietu pripoviedao, što i tko je nekoč bila toliko štovana gjeneralica V...!

„Je li to zadnja vaša rieč?" skoči Rikardo sa stolca.

„Jest!" odsječe Milan osorno.

„Čujte dakle i moju zadnju: Večeras ću vam nešto razjasniti, što će vam pogana usta začepiti. Silomice me na to gonite, neka vam dakle bude! — Čekat ću vas u devet satih u našoj obiteljskoj dvorani." — Rekav to, nakloni se sasvim hladno i ode iz sobe.

VII.

Gradska ura odbila devet.

U velikoj obiteljskoj dvorani grofovâ V... gorahu nebrojene voštanice, zataknute u ogromne, bogato pozlaćene sviećnike. Sried dvorane bijahu oko malena stola ponamješteni stolci — naslonjači.

Slavni predji grofovskoga plemena i njihove čestite gospodje iz davnih, jurve zaboravljenih vremena ukočiše svoje poglede iz širokih, prema ukusu razne dobe učinjenih zlatnih okvira, kano da i oni čudom izčekivaju, što će se dogoditi i zašto se njihov pokoj tako navalice ruši.

U to se širom otvore velika vrata i stupi unutar grof Ferdinando P. sa svojom mladom suprugom Almom, Rikardovom sestrom, koji se namah odazvaše pozivu, što im ga donesao po Rikardu izaslani glasnik: za njimi unidje Kažimir, vodeć svoju tetu Klaru, a za ovimi Rikardo, o čije se rame prislonila blieda i drhćuća Saša. Zadnji unidoše mjestni duhovnik, učitelj Kažimirov uz gouvernantu, gospodjicu Arnoldovu.

Svi posjedoše mučeć oko stola. — Opet se otvoriše vrata i unidje Milan G—r, sa svojom majkom, koja se sva snebila, videć čudno i neobično ponašanje svih prisutnika.

Nitko neprogovori ni rieči, sve bijaše kano oniemilo, te izčekivaše bolnim nekim čustvom, što će to biti.

Pošto bi bili svi posjeli, ustade Rikardo i obrativ se prama članovom obitelji uze govoriti:

„Majka i teta naša, gjeneralica grofica V... naložila mi, da rodbini, prijateljem i gostom vaše kuće razjasnim neku tamnu i nejasnu tajnu, koju su više puti čuli da se spominje i koja se glede prošloga života gjeneralice kano posve čista nevidi, nu ova će pisma razjasniti cielu stvar, što ih gjeneralica prije 18 godina vlastitom rukom napisala i koja pripomogoše takodjer pokojnomu gjeneralu, mojemu ujaku, te je upoznao cielu vriednost i vrlinu gospodjice Solovske". — „Evo počimljem", reče Rikardo, sjednuv u svoj stolac naslonjač i zače čitati kako sliedi:

„Bog mi je svjedok, da nisam kriva!

Nesretna pometnja medju menom i nekim meni doduše srodnim, ali u ćudorednom i duševnom pogledu vrlo različitim bićem, nuka me silno, da ovu svoju opravednicu napišem i da ju s nedvojbenimi dokazi potvrdim, kako ću se, bude li treba i digne li se opet crna sumnja proti meni — kako ću se onda opravdati moći.

Tajna slutnja, kano da bi mi ovaj težki trud jednom ipak dobro doći mogao, daje mi toliko jakosti, te mogu još jednom duhom proći sve pretrpljene jade nedavno prošlih godina i ovdje ih vjerno zapisati. Otac moj bijaše pukovnik Čartovenka. Poljak dušom i tielom pade on u jednom od mnogih bojeva za slobodu otačbine.

Mati moja bijaše plemenita roda iz stare porodice Solovske i blizanka — sestra moje potonje odgojiteljice i pomajke, jerbo me otac namah poslje moga poroda, koj nesretnoj majci život uze, predao njezinoj sestri, teti Jeleni, udatoj za nekoga vlastelina L... u Porenju. Teta imadjaše jedinicu kćerku Mariju.

Bog je htjeo, da smo nas dvie jedna drugoj tako priličile, da nas posebnimi znaci na odjeći ili posebnim nakitom razlućiti moradoše ako nas prepoznati htjedoše.

Tako življasmo spokojne u ladanjskoj samoći, a kada dorastosmo školi i obuci, dadoše nas u neki samostan strassburžki.

Marija pokaza jur za rana veliku želju za prostim i slobodnim životom te za kojekakvimi pustolovnimi sgodami — i češće bi trinajstgodišnje djevojče tlapilo o neznanih jošte radostih slobodna života i odluči za njimi posegnuti, čim odraste i na svoje noge stane.

K tomu neimaše Marija nikakove svoje volje, nikakova stalna značaja, nego ostade vaviek, kako ju dugo poznavah, lahke i nestalne duše kano diete, komu je danas u volju, što će sutra prezrieti i odbaciti. Što mi svakim danom starije, to i naša sličnost svednevice veća, te nas mukom samo razlučiti mogahu, a taj neobični pojav bijaše tim još čudnovitiji,

što u duševnom pogledu jedna drugoj živa oprieka bijasmo.

Ja se volih baviti ozbiljnijom naukom, nego što ju navadno djevojkam davaju, osobita me želja vukla za zviezdoslovjem, rado se učah tudje jezike; botanika i prirodoslovje u najobširnijem obsegu mnogi mi radostni užitak pribaviše. Za glasbu bijah kano stvorena, baštinih bo od svoje pokojne majke dobar glasbeni talent, a majka slovljaše na daleko kano slavna igraćica na klaviru. K tomu bijah mirne i ozbiljne ćudi te mi se nikako neraćila moja tetića, niti mi bijaše po volji njezina živahnost i njezina samovolja, a često bi me znala razjaditi svojom promienljivošću i nestalnošću.

Tako bilo, da smo tielom jedna drugoj nalične, dušom posve razdvojene bile i takove iz samostana u sviet stupile.

Medjutim umro takodjer moj ujak, a teta prodala imanje i prošla u Frankfurt godinu dana prije, nego što mi dvie svoje nauke u penzionatu dovršismo, a sada uze takodjer nas sa sobom u Frankfurt.

Lasno je pogoditi, da je naša nenavadna sličnost svagdje u oči pala, tim više što nas obe liepimi smatrahu.

Meni ostade od majke znatna baština, a otčev imetak prošao na žrtveniku domovine! — Teta netjeraše u Frankfurtu na veliko, jerbo nije niti imala čim, pokojni bo ujak slabo je imetka ostavio; nu zato se ipak u našoj kući sastajaše kadikad otmeno družtvo, ponajviše odličnih glasbenika. Izmedju ovih posljednjih odlikovaše se najvećma Aleksandro Šavinjon, najmladji sin neke odlične plemićke obitelji, koja medju mnogimi ostalimi prevratom godine 1830 osiromaši, reć bi skoro do prosjačke torbe.

Njegova glasbena vještina privuče me silno k njemu i drago mi bijaše, kadgodj bi nam on u pohode došao, a za malo časa obidje naša srca tajno neko i silno čustvo — puno neizrecivih slasti ali takodjer težkih boli!

Naskoro poćutih, da Aleksandra ljubim — a ujedno zauze mi dušu sladka slutnja, da takodjer on mene ljubi.

I zbilja mi Aleksandro napokon odkri svoju ljubav, teta blagoslovi našu svezu i mi se predstavismo svietu kano zaručnici. Moj imutak mogao bi nam dospjeti za sretan i bezbrižan život, k tomu je Aleksandro kod gradske uprave nekakvu službu obnašao. Dok on moju ljubav snubljaše, nemaraše za Mariju, ali kako ju predobi, i s njom ruku moju izprosi, postade mnogo hladnijim prama meni, nezanimaše ga više naša glasbena zabava, kojom bi se navadno vrieme prikraćivali, nego se stade jače nagibati Mariji i njezinomu djetinjemu jogunluku, koj mu se pričini dražestnom, djetinjom nevinošću.

I sama bijah toliko sliepa, da sam rado gledala, kako se moj zaručnik zabavlja s Marijom, koju svi milovasmo kano razmaženo djetešce, a ne kano odraslu djevicu. Tako prodje druga godina našega mladovanja, jerbo sam si bila toliko časa izprosila, da mogu svoje obljubljene nauke nastaviti i u njih do nekoga savršenstva doći — i buduć da bijaše to moja živa i ozbiljna želja, moradoh mnogo vremena probaviti odaljena od obiteljskoga kruga, te ostavljah svoga zaručnika s Marijom na samu, a niti u snu neposumnjah, što se od mene i od moje ljubavi krišom i tajom čini.

Kada nastala jesen, za koje vrieme bje odredjeno da se vjenčamo, primjetih kako se ljubav mojega zaručnika prama meni čudno promjenila. Prvo nježan i srdačan bijaše sada čas mnogo strastven, žestok i naprasit — čas opet hladan i nehajan te neobično zle, uvriedljive volje. — Čas bi opet sam sebi predbacivao svoju žestinu i naprasitost, kleo se bogom živim, da moje ljubavi nije vriedan, da je gadan rob svojih strasti i svaki put, kada ga to čustvo obuzimaše, pao bi mi pred noge, moleć me i proseć, da mu oprostim!

Trebalo je samo, da u takvu sgodu Marija medju nas dodje ili da se gdjegod oglasi i namah bi se moj Lesandro umirio, namah ohladnio, pa kada ga znadoh upitati, zašto se tako naglo mienja, odgovaraše mi: da se nepristoji djetetu, za kakovo smatraše Mariju, da bude svjedokom takovih ljubovnih prizora.

Bijah jošte nedužno i prostodušno djevojče, te nemogoh u ovih prostih riečih nikakova zla a najmanje kakova izdajstva nazrieti. Tako se približaše 10. studeni, dan mojega vjenčanja, za koji se svečani dan već odavna pripravljasmo.

Goreć od srdačne ljubavi prama svomu budućemu suprugu, koga si sama odabrah i čvrstom odlukom, da ću svimi silami nastojati njega usrećiti, njegova vjerna i poštena supruga biti, izčekivah mirna i sretna ovaj veliki danak, koj će nas za uvieke svezati, a što se on u zadnje vrieme nekako promienio, tješah se nadom, da će sve to sladki bračni mir izgladiti.

Drugoga studenoga na dušni dan, podjoh s tetom pohodit groblje, a Marija ostade kod kuće, jerbo ju već od nekoliko mjeseca neprestano glavobolja mučaše te morade često u svojoj sobici mirovati.

Marija se za vrieme svoje bolesti sasvim promienila, postala tiha i mrgodljiva, osobito se na mene mrgodjaše. — Nesmjedoh rieči prosboriti, već se zarumenila od jada, a da bih ju makar najblažom riečicom ukorila, razjedila bi se na mene kano ljuta guja i sikotala proti meni zajedljivimi psovkami.

Strpljivo podnašah sve — ta sestra bijaše bolna!

Kada se povratismo kući, bijaše već Marija u svojoj sobi i dade nam po svojoj sobarici poručiti, da neželi danas nikoga k sebi — jer ju i opet žestoka glavobolja uhvatila. Taj

dan neprimasmo s toga niti mi nikakovih posjeta, Aleksandro pako reče mi još u jutro, da mu je u pohode došao dobar prijatelj, koga već dugo očekivaše, te je napokon iz Pariza nadošao. Tomu prijatelju moga zaručnika bijaše ime Milan, rodom bijaše Niemac, ali življaše već dugo vremena u Parizu. Aleksandro mi jednom reče, da njegov prijatelj iz nepoznata njemu razloga krivo ime Milan Valbach nosi, da se na svojih putovanjih sastadoše, jedan drugomu vrlo omiliše i da se on morao prijatelju zakleti, da nebude nikada njegovoga pravoga imena spominjao. Tekar kasnije doznadoh, da je Milan bio židov, pa s toga je valjda tajio svoje ime, da nitko nebude znao, da iz židovskoga plemena potiče.

Bilo 11 sati i htjedoh upravo u krevet, kadno se domislih, da sam nešto vrlo potrebna ostavila u sobi-rušnici, koja bijaše medju mojom i medju spavalnicom moje sestre. — Da nebunim bolestne sestrice, ušuljah se na prstih u sobu i jedva što stupih unutar, čujem da netko u Marijinoj sobi jada i plače. Približih se njezinima vratima i doušam sliedeći razgovor, prekidan plačem i čestim bolnim stenjanjem:

„Prije ću u vodu skočiti, nego li tvoj predlog poprimiti. — Vidim, ti bi samo htjeo, da se mene riešiš. — Ti me sada toliko mrziš, koliko se negda hinio, da me ljubiš Ah, ja sam najnesretnija — najnevoljnija pod ovim nebom!“

Tihi šapat prekinu tude bugareću, u kojoj spoznah svoju sestru Mariju, ali nemogoh niti slovce razabrati.

„Ne! ne!“ — začne opet Marija — pak da me ubiješ, ja nebježim — nemogu — neću da bježim — bolje je da bude cielomu svietu poznata moja sramota i tvoje grdo izdajstvo. Tvoj prijatelj nebi htjeo vjerovati, što si mu ti izpripovjedao, on bi namah pometnji u trag ušao i mene nevriednu prezirao. Joj mene bolne, da je toliko samo jakosti, da se mogu svojoj majci odati!“

„Što reče za boga“, viknu sada glas moga zaručnika Aleksandra, „što reče, majci da se odaš? Nesretna kćeri, zar neznaš da bi ona tebe zabacila, mene proklela i našu nesreću cielim svietom raztrubila? — Neima ti sada druge pomoći, nije ti kud ni kamo, nego da bježiš! Ta bila si jurve odlučila, što dakle opet zanovetaš? Milan čeka s kočijom u pobočnoj ulici i on će te liepo odpeljati u Majnc, gdje ćeš ostati do onoga težkoga časa — a onda ću doći po tebe, čim naime svoje poslove uredim. Milan je moj vjeran i dobar prijatelj, on te neće nikomu prokazati — do jutra si u Majncu, u dobrih i sigurnih rukuh. Nemoj dakle dulje oklievati — što se više nevaš, to nam veća prieti pogibelj — sve je gotovo i pripravljeno te ako me ljubiš, slušaj me i — bježi!“

Na to će opet Marija kroz plač, ali sada već posve ulovljena u zanjke Aleksandrove: „Zakuni mi se prije svojom srećom, da nebudeš Paune ženio, da ćeš prije sve odkriti, nego li nju vjenčati — zakuni mi se živim bogom, da ćeš namah, kako se s Paunom razkrstiš, doći po svoju nesretnu Mariju i da će nas onda ruka svećenička za uviek svezati i naš savez blagosloviti.“

„Kunem ti se evo Marijo, kako želiš!“ reče Aleksandro, a na te rieči ostavi me pamet, smagli mi se pred očima i padoh u nesviest.

Kada se opet iz težke nesviestice probudih, začelo se jur kroz okna daniti a ja ležah na tlu sobe, ozebla na cielom tielu i jako ranjena na glavi i na desnoj ruci, moradoh bo u bezsviesti nesretno pasti i o blizu stojeći ormar težko se udariti. Okolo mene sve bijaše tiho kano u grobu.

Dovukoh se do Marijinih vrata — ali u njezinoj sobi ni žive duše.

Tude se dozvah pameti i ovoga strašnoga prizora, koj malo što mi život neuze — ter hoću da razmislim, što bih imala činiti, kadno me težka bol na glavi opomenu, da mi je najprvo krevet potražiti i koga u pomoć dozvati.

Odoh u svoju sobu i pozvonih služavki, koja se čitavo prepanu, ali ju umirih, da sam se dugo učila, te nekako snena udarila o kvir od ogrišta i zapovjedih joj, da mi namah tetu probudi i k meni dozove.

Posvema zaboravih spomenuti, kakova bijaše moja tetka, dobra, ali kratkoumna žena, koja se u težih sgodah života neznaše nikako pomoći, nego se većom stranom na mene i na moj savjet oslanjaše. Ljubljaše Mariju svom neobuzdanom strašću svoga materinjega srca, ali bijaše takodjer meni dobra i ljubezna. Ona dodje i prestraši se s mojih rana, ali kad joj sve prokazah i ova poletila u Marijinu sobu, a u sobi nikoga nenašla, nego samo jedno pisamce, njojzi pisano — tada je spalo na mene da ju tješim i umirim, jerbo je biedna mati — da pravo kažem — poludila bila i stala biesniti kano mahnita te proklinjati strašnu prevaru, kojom bje njezino obožavano diete prevareno i u skrajnju nesreću bačeno. Živo sam se pobojala, da ju nikada više neću moći k pameti dozvati.

Nepreostade mi druga, nego da takodjer služavki tajnu odkrijem i uglavismo medju sobom, da ćemo cielu stvar pred svietom brižljivo zatajiti i proglasiti, da je Marija težko oboljela.

Ovdje prilažem Marijino izvorno pismo, što mi ostade kano tužna baština od njezine majke, koju jad i tuga umoriše. U pismu je ovo pisano:

„Ljubezna majko moja!

Oprosti svomu nevoljnomu djetetu prvu težku žalost, koju ti zadaje! Moram od Tebe, da Te biednu još težje nerazžalim! Za mjesec dana

razmrsiti će se moja nesreća i Tvoje se diete vratiti u Tvoj naručaj. — Oprosti, majko sladka, nemoj me proklinjati i sakrij moju sramotu! Čim dodjem, kamo nakanih, javit će se Tvoja nesretna kćerka Marija."

(Konac sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XVIII.

Ljuta bura bůči
I šum šumi lištem,
Sumrak već se hvata,
A ja dragu ištem.

Mjesec na visini
Srebrolik se kriesi,
A zvjezdica jato
Titra na nebesih.

Od zviezde do zviezde
Zatumaram okom,
Nema zviezde moje
Na nebu širokom.

Zalud mi se krasna
Mjesečina desi,
Mrak na srce pada,
Zviezdo moja gdje si?

Gdje si, da udesim
Svojoj šajci pute?
Gdje si, da se otmem
Biesu bure ljute?

Daj mi sini zviezdo
U tom bure bůku,
Da priždenem šajku
U srećice luku.

XIX.

Nije tomu dugo,
Kad neljubljah čeda,
Koje eto sada
Ni spavat mi neda.

Niesam znao onda
Ni za kakve brige,
Jedva i pogledah
Na polici knjige.

Lopto sam se loptom,
Skakao sam skokom,
Letio sam svuda
Nezapinjuć okom.

Sad je sve inače:
Brižno knjigu učim,
Mili posmjeh dragin
Gledam da izmučim.

Domovinu dragu
Jače ljubim za to,
Jerbo mi je moje
Odhranila zlato.

Rad bih junak biti
Na tom polju bojnom,
Da mi moja dika
Ponosi se vojnom.

Sve to ljepše pjesme
Izumiti radim,
Domoljubnu dragu
Da si iznenadim.

Slaveći ju želim
Slave vienac steći,
Da čujem od drage,
Što će srećna reći?

Meran.

Dnevnik mlade bolestnice. Iz „Revue des deux mondes"

Preveo A. Pavić.

(Konac.)

Osmoga.

Mislim da ima malo ljudi na svietu, koje bi zapala sudbina, kakova eto Morika, poslie te njegove težke kušnje. Kad pomislim na njegovu budućnost, srce mi se trese. Jedva je tomu četernaest dana, što sam bdila uz njegovu postelju. Pak šta se je s njim dogodilo? Može biti se uzaludno napinje, da se opomene našega drugovanja, kada mu ko spomene moje ime. A ja, ja si predstavljam njegovu budućnost, kao što bi to učinila kakova veoma stara žena, koja poslie mnogo i mnogo godina dozna, šta se dogodilo kojemu od njenih prijatelja u mladosti, te rekne: doista je tako zaslužio; to je čovjek plemenita srca, odlična duha, dobro sam ga poznavala....

Dvanaestoga.

Danas prije podne bijaše sunce tako pripeklo, da, nenašavši na Kuhelbergu dovoljno sjene, podjoh u Vasermauer, gdje već mnogo dana niesam bila. Tu se desilo veoma malo šetatelja, i ja si spremah u pameti odgovore, što ću ih odgovoriti onim, koji bi me zapitali, kako mi je činila moja izviestnost, da ću doskora ozdraviti, kad najednom pogledavši na klupe u vrtu, sva protrnuh. Razširila se naime na jednoj klupi ona gospodja bez živaca u liepoj proljetnoj toaleti, a do nje .... Morik. Ona mu nešto govoraše vatreno, a on ju slušaše smiešeći se. Ne mogu izreći, što osjetih. —

Brže dalje, rekoh sama sobom. Ne ću da ih vidim, ni da me oni vide; ne ću da se pozdravimo, ne ću ni rieći da govorimo.

Predjoh preko drvenoga mosta i podjoh drumom, koji polazi kroz mnoga mala sela duž nizine Eča sve do Bocna, četiri milje daleko. — Zašto ne bih pošla upravo do Bocna? misljah u sebi putujući. Tamo ću pisati mojim gostionikom u Meranu, poslati im novaca koliko dugujem, javiti im, da mi pošalju moje stvari, a poslie ću lahko naći kakova kola ili ću se makar poštom odvesti kući. Nemam se ni s kim opraštati. Ko će i govoriti o mom odlazku? Što se moga negdašnjega prijatelja tiče, zanj me već nije strah. On se doista izliečio, kad je već kadar razgovarati i smijati se s tom gospojom, te kad već može podnieti njezin pogled, težak kao olovo, i njezin glas, kao od zemljena lonca.

Zauzeta tom odlukom koracah naglo. Da, bijaše mi doista pravom utjehom ta misao, da polazim svomu očinskomu domu, tomu staromu kavezu, u koji se vazda voljno vraćaju ptice, što ih u sobah držimo, jer im niesu krila dosta snažna, da polete kako bi htjele.

Sunce zalažaše. Dodjoh u nekakvo selo, kojemu neznam imena. Koracah udilj žurnom nogom, zaogrnuta kabanicom, jer me zima već počela pozebati. Pošto sam tako cielu jednu debelu uru prošla, ne spazivši putem ni čovjeka ni kuće, najednom ti izmučena naporom i gladom, ta silna heroina, koja nošah u grudma tako odvažnu odluku, sjednem na kamen uz put, kao kakvo biedno osamljeno diete, i počeh se topiti u suzah. Ah! lahko je umrieti, nu težko je živjeti!

Bog zna što bi mi se dogodilo, da mi se slučaj, ili bolje reći, da mi se providnost nije smilovala. Začuh dolaziti kola, pucati bič, i upoznah pred sobom onoga dobročinu Vatroslava, koji me na one razvaline nekoč vodio. Upoznasmo se i uze me na kola, pak u Meran. Dolažaše baš od dobro obavljena posla, tako da mu su jezik vinom posvema razvezao. Govoraše mi o svojoj bračnoj sreći: njegova mu Liza doduše kadkada mrmlja i psuje, nu uz sve to je ipak njome stekao dobro, jer kad ih je dvoje, jedan ima što drugi nema, i četiri oka uviek više vide nego dva: jednom rieči žive posvema sretno. Pitaše me i za onoga gospodina, kojega bješe vidio s menom u onoj vili; rekavši mu, da je istomu bolje, zapjeva na tirolsku, zapuca bičem i gledaše me lukavim pogledom, da me strah s njega spopadao.

Moji gostionici se začudiše, kad im rekoh, dokle sam pošla. U ostalom im javih, da ću idućega tjedna kući. Do toga će već biti snieg s Brenera okopnio, i ne će biti zima. Da mi se je pretvoriti kojom od ptica navjestnica proljeća, da preletim preko gora! Sutra ću otići u Vasermauer, oprostit se s jednim dva li poznanika, i reći im, da mi je mnogo bolje, te da kanim skoro kući.

Idućega dana ... Svuda proljeće!

Može li ko pisati o onom, što jedva da istom osjeća i što jedva da istom razumije? Dignuvši se jutros, niesam ni slutila, kakove mi nove skušnje donosi današnji dan. Kad bih to bila, ko zna ne bih li bila i opet utekla? Jučer pisah, da je život mučan; nu još je mučnije, kad se kojemu ubogomu stvoru desi sreća, a on mora da se pita; ne će li mi izmaći, prije nego mi silam doteče vremena, da se oporave? Dobro te nema na svietu prave sreće, koju bi imao jedan jediti nositi; obično nam dolazi od koga drugoga, koji njezino breme s nami dieli. Eto prvih ljubica, koje znadu, kakovo mi je proljeće svanulo.

Kada se probudih, bijaše već sunce visoko odskočilo. Redeći si kosu pred svojim zrcalom, opazih da mi se moja rumen vratila u lica i da mi moja nova odjeća veoma liepo stoji. Već odavna ni ne pomislih na išta isprazna; nu, pošto mi je sudjeno da udilj živem, kako da ne postanem opet žena? Pletući si kosu, pričini mi se kao da mi je lice mnogo mladje, nego što ikada o sebi i pomislih. Na to mi dodje namah na um onaj Poljak, i razmišljavah, što li ga je na meni moglo zatraviti. Nema sumlje, svakomu se dopada što drugo; uz sve to me je ipak počela prvi put smetati moja stara toaleta, te sam odlučila, da ne ću poći iz kuće, dok si ne promienim na svom starom šeširu vrbca. Razmišljavajući tako o novih vrbcah, otvore se najednom vrata i eto ti Morika. Ako se ne varam, bio je zaboravio kucati.

Sva se zapanjih, nu toga nije spazio, jer bijaše još mnogo većma smućen nego ja. Niti se ne sjede, nego podje k prozoru, razmatraše s istoga pogled, razgledavaše moj pisaći stol; napokon se iznenada okrenu k meni i ispričavaše se što je došao. Budući polazi sutra u Beč, htio se je sa mnom oprostiti. Ja se sjednem na kanape veleći mu: izvolite! Imah već šešir na glavi; nu on kao da nije ništa vidio, tako bijaše sav zamišljen, kako bi mi izjavio, što mu bijaše na srcu.

Što ste vi o meni mislili, reče, o meni, koji kao da me ne stalo sa svieta, odkako me

one noći s mojim liečnikom čuvaste? Sigurno me držaste za nevaljanca, kukavicu, nezahvalnika, a doista vam niesam nijedno. Stvar tako stoji, da se svega šta se za moje bolesti zbilo, ne opominjem nego kao istom kroz kakav grozničavi san. Opominjah se doduše, kao da sam vas vidio uz svoj krevet, gdje mi namieštate jastuke i donosite ljekove. Opominjah se kao da sam čuo šta ste govorili s onom gospodjom... ma sve to mi bijaše tako isprepleteno u pameti, te mišljah da su istom lude sanje. Niesam li bio od vas dobio pismo, u kojem se s menom posvema oprostiste? Vaša se gazdarica doduše dolažaše svaki dan upitati, kako mi je, nu i drugi slahu svoje sluge u tom poslu. To je zgoljna uljudnost! mišljah. S toga vam se ne mogah nikako približiti; bojah se, da bih spotaknuo vaš gnijev, kad bih vam bud jednu rieč pisao Mislite si dakle, kako se jučer začudih, kad sretoh onu gospodju bez živaca, te kad od nje doznah, da te moje tobožnje sanje bijahu prava istina, da vi bijaste moja spasiteljica, moja vjerna i odana čuvarica, da mi je vaše plemenito srce priteklo u pomoć, zaboravivši na ono što nas bješe razdružilo, što nam bješe tako rano raskinulo naše drugovanje. Ne mogu da vam dovoljno izjavim svoju zahvalnost; stid me poražava, kad pomislim što se dogodilo. Hotijah već jučer doći, da vam to izjavim, nu ne bijaste kod kuće. Zar vam niesu kazali, da sam dva put kucao na vaših vratih? Može biti biste voljeli da niesam došao. Možebiti za mene ne hajete odkako sam ozdravio. Ah! zašto da me od vas rastavi jedna ne promišljena rieč sada, odkako mi je evo sudjeno živjeti? Sutra odlazim, i neugodnost, koju vam moja blizina čini, nestati će za uvieke.

Ne znam šta mu odgovorih, ne znam kako se dogodilo, da se je moja ruka našla u njegovih i da je iznovice uskliknuo: „Marijo!“ To bijaše kao kakova čarobna muzika, kao kakova nebeska svjetlost. Koliko je potrajalo? Ne znam; nu činjaše mi se, da je ne stalo bez muke, bez boli, i da se prestavilo onkraj groba u vječno blaženstvo.

Ajde, reče, ti si spremna da izadješ; ajdemo zaručeni u posjete.

Na to me uze pod ruku i odvede me najprije dolje u krojačevu radionicu, gdje nas gazda i njegova dva pomoćnika posvema začudjeni gledahu, a vriedna mu žena, imajući u ruci nekakav kotlić da ga metne na vatru poče me tako hvaliti i slaviti, da se usried suza svojih nemogah oteti smiehu. Od tuda idjasmo po dućanih, u kojih Morik kupovaše kojekakve nepotrebne stvari, veleći: to ćete mi poslati k mojoj zaručnici, u krojačevu kuću, u treći kat, u najbliži tik neba. — U Vasermauru zatekosmo kao obično sve goste, i taj put mi se muzika činjaše preslastna. Svi se osvrtahu na nas; baš me je osobito radovalo slušati, kako nas cio sviet obsipavaše uljudnošću i čestitanjem. I sama ona gospodja bez živaca kao da se odrekla pizme, kad joj Morik ljubeći ruku reče, da je jedita, na koju bijah ljubomorna. To mi je pribavilo, da me je poljubila u čelo, opazivši, da ljubomornost nije ukorna ljudem slabih živaca. Svi nam govorahu, da im to nije nikakova novost, na što im Morik odvrati, ako je tako, da su više od njega znali. Napokon nam dodje nekakvo diete ponuditi ljubica; Morik joj pokloni sve što je imao u kesi. Sunce i muzika slavljahu proljeće, i na groblju pred nami ne bijaše vidjeti nego samo cvieće, kao da i nema smrti za one, koji se osjećaju preporodjeni da iznovice živu.

Ručasmo skupa i ne rastadosmo se sve do sunčanoga zapada. — Golubče moje, reče, naš tiranski liečnik mi je zabranio, da se s tobom ne sastajem prije idućega proljeća, jer da za rekonvalescentna čovjeka nema gorega od ljubovnih razgovora. Nije mi ni rieči spominjao, da si me za moje bolesti njegovala, akoprem mu često nastojah razgovor na to polje svesti; nu ti umiješ dobro pisati, a i ja se nekoč mučih te naučih, pa ćemo tako uviek biti zajedno. Ah koja sreća kad primem tvoje prvo pismo, u kojem mi ne ćeš pisati: s bogom, nego: dok se vidimo, ne o smrti, nego o životu!

Stojasmo na mojem pragu; stisnusmo si posljednji put ruke, presretni nad budućnosti, koja nas čeka, jer onaj, koji nas je tako usrećio, njegova je da nam štiti našu budućnost, i nije nam u zahman vratio život.

Moj dnevnik je dovršen. Evo ti ga namah danas šaljem, moj ljubljeni. Možebiti ćeš ga rado čitati, kad ti se misli na mene svrnu. Sve što je moje, odsada je i tvoje, i naći ćeš u ovih listovih mnogo toga o sebi; neka ti budu kao kakovo zrcalo, u kojem ćeš nas, mene i sebe, na uvieke združene vidjeti. Prilažem ti jedan cvietić iz stručka, koji si mi danas poklonio. Kad ljubice opet procvatu, vidjet ću te. Tako jest i ostat će volja božja!

POUKA.

Talvj.

Životopis.

(Konac)

Upravo je smiešno, kako se u njoj borio nagon književnoga djelovanja i stvaranja s djevojačkim stidom i plahošću od javnosti. Kad su profesori Schütz i Hell njene prve pjesme izdali, promieni si ime Tereze u Resedu. Pod Walter Scottovi romani, kojimi se toliko bila zaniela, htjijući upoznati njemački sviet, napisa kao prevodioca Ernsta Bertholda. Pripovjedke, što su u ono vrieme izlazile u almanacih i žepnicih, kako je bilo tada u običaju, i štiocem se veoma milile, priobćivala bi pod otajstvenim duhovitim imenom Psyhe (duša). Tko je pako čitao njene „Ženske listove“ u književnom „Conversationsblattu“ 1822 o Pustkuchenovu „Vilimu Meisteru“, Tiedgeovoj „Uraniji“ Grillparzerovoj „Medei“ i druge ocjene njezina pera, mogao je zamjetiti da tu ima i oštrih izrazitih muških crta. Ovakovi književni listovi kao da su joj samoj mnogo ugadjali; jer si je o svakom svojem mnienju rado iztraživala i davala razloge. Najposlję joj pade na um, da početna slova svoga imena, koje je podpuno glasilo Terezija Albertina Louiza v. Jakob sastavi u posve tudjinsko spisateljsko prezime Talvj, te je pri njem ustrajala do konca književnoga svoga djelovanja. U domaćem i družtvenom krugu ostala je uviek umna na pomoć i svjet vazda spremna gospodjica pl. Terezija; a Talvj bijaše za nju kao tudjinka, s kojom se ćak ni nebi uviek u svem sudarala. Pa ipak sve to nebje van ljubežljiva obmana i samozataja, jer Talvj je na vlas onako pisala, kako bi Terezija govorila.

U proljeće g. 1823 stiže ju prvi krući udarac u njezinu životu: umre joj nada sve ljubljena sestra. Dugo bijaše skršena duha podavajući se jedino ubitačnomu tugovanju. Žalost roditeljska nad kćerinom tugom i budeća se iznovice snaga mladenačka nagna ju na odluku, da se kakovim napornim književnim podhvatom trgne iz te mukle turobnosti i otme mrtvačkim mislim, bez kojih već gotovo nemogaše živjeti. U to joj sine luč od jednoga sina slavjanskoga juga, kao što joj negda sjeverna luč spasila buktinju dragocjena žića. Mladi Srbin Vuk Stefanović Kàradžić desio se upravo u ono vrieme u Halli. Budući gospodjica Terezija odavna u djaka i profesora držana za malo proročište — tà bila se ona ozbiljno i latinštine prihvatila — dogodi se, te je svratio njenu pažnju na narodno svakomu Srbu i Hrvatu najdragocjenije blago: na epske narodne pjesme. Kušao bi joj prevadjati pojedine komade; ona poćuti u duši čar kao Homerovih pjesama, ali se opet nepouzda sasvim vlastitu sudu. U horu joj dopade ruku veleslavnoga jezikoslovca Jakova Grimma ocjena zbirke srbskih narodnih pjesama; velikan taj odkri osupnutomu svietu kao kakov iz grobnice se pridigli duh davnih vjekova neslućeno vrelo pjesamstva narodnjega daleko u krajevih dolnjega Dunava. I mahomice odluči Talvj srbski učiti i srbske pjesme prevoditi. A na taj se korak tim laglje mogla odvažiti, što je znala ruski: to joj trud znamenito olahkoti. Brže bolje potraži kakov riečnik srbski, pa gdje bi on svojim nedostatkom izdao, hajde Vuče oko mlada janjeta, pak tumači rieči i nareke, razlaži smisao i pripoviedaj običaje naroda svoga. Kako je Vuk rado činio tu službu mladoj darovitoj pa i pristaloj — tà koja umna djevojka da nebude i liepa! — Njemici, znat će tko je kada njega slušao po bečkih slavenskih kavanah kao patrijara pripoviedati mladim Srbom i Hrvatom svoje i narodnje zgode i djela. A pokraj toga smio se on nadati, da će mu narod uz naum mlade učenice pred obrazovanim svietom za sto postotaka poskočiti u dobru glasu i poštovanju, kao što se i zbilja nije prevario. Za taj pako cilj nitko od svih Srbalja nebijaše gotov više podnieti, više žrtvovati od Vuka; on je u tom bio toliko revan i neumoran, da je ćak i bratskom plemenu hrvatskom i onda bio nepravedan, kad su tu nepravdu Hrvati novomu životu probudjeni gorko morali osjetiti. Zna se iz vlastitih njegovih podataka, da je on od „srbskih“ narodnih pjesama liep dio skupio u ovejanom hrvatstvu, pjesama, kojim već sadržaj dokazuje, da se nikad nisu mogle zametnuti u srbskoj glavi, pa je ipak sve to okrstio jednostranim imenom. Ali prostimo mu to, kao što mu već davno i oprostismo: zasluge su njegove po slavenski jug tolike, da bi mu trebalo i još većih grieha oprostiti. Ponuka bijaše svakako plemenita: slava Srbstva!

Talvj medjutim uči marljivo srbski, znade već silu rieči i riekâ na pamet, sluša pozorno Vukove nauke. Ali nesrećom bilo Vuku skoro odputovati: nemogaše joj ostaviti druge uspomene do li jedne slovnice na srbskom jeziku: Grimmovim prevodom te slovnice kašnje se istom upoznala. Ali nijedna tegota neuplaši te književne junakinje; ona misli, radi, premeći, dok se sasvim neprestavi u duh tudjega pjesničtva. Prvi prevodi ugodiše; čitalo se njemački sasvim ugodno, u svačijem uhu rominjala jednostavna veličina, homerski čar tih pjesama, sve da i jesu bila po tudjinca imena junačka neobična, običaji za ugladjena Niemca nešto opori i neprobavni, predstave nove i nečuvene. Ali je sve to još više znalična nepristrana tudjinca privlačilo. I sám Goethe, znanac Talvijin, neizmjerno se radovao njezinoj radnji: opetovano

moradjaše mu čitati svoje prevode, a on nebi znao smagati rieči, da ju potakne na uztrajnost. Tko da se i izvine tako silnim i laskavim ponukam? Moguće da je Goethea pri tom nagovaranju i druga koja namjera vodila. Kod Niemaca se u isto vrieme uhvatilo kolo klasičkih jezikoslova pod vodstvom slavnoga F. A. Wolfa, koj je uzeo prvi medju Niemci — a izuzam nekoga talijanskoga filologa, u koga se bila tek nesigurna slutnja javila — dokazivati velikim znanstvenim i kritičkim aparatom, da Homerove pjesme nisu drugo van narodno grčko pjesničtvo, nastalo u današnjem obliku tek tečajem stoljeća od manjih u jednu cjelinu sraslih se komada. U to se vrieme dakle vodila kruta i upravo ogorčena borba o tom pitanju. Goethe pristao uz Wolfa, Šiller se kolebao i čas bio uzanj, čas uz njegove protivnike. Tko smije reći, da se pojavom prevedenih srbskih pjesama nije mnoga čvrsta pozicija okornih branitelja autorske slave Homerove otela, te su oni danas već u takovu škripcu, da se ona još preostala vojščica mora utjecati tako zdvojnim razlogom, od kojih si njihovi protivnici uviek novo oružje sakivaju i nove sve zanimivije hipoteze iznalaze. Nije li bilo kao na dlanu, što su Srbi jedno dvie tri tisuće god. kašnje proizveli, da su to i stari Grci mogli prije učiniti. Danas već tkogod uzpiše o homerskom pitanju, čini spomen i srbsko-hrvatskih narodnih pjesama.

Prvi svezak prevoda „srbskih narodnih pjesama" izadje 1825, drugi na godinu zatim. Sve se u čudu pogledalo. Najvrstniji temenjaci njemački obasuše jih javnimi pohvalami. Čitajte o tom Goetheove članke: on čestita prevodilici i pozivlje sav obrazovani sviet, da uzme u ruke njezino djelo. „Drago mu je — veli — te je prevod zapao u ženske ruke; jer izbliže motreć tako su daleko srbski običaji, vjera, mišljenje i činjenje od nas odmakli, da je poniekle trebalo ženskih ručica gladilica, koje će jim u nas prodju otvoriti." On slavi „pokraj svega počitanja prama izvorniku slobodu i svežinu njena prevoda, kojim već cielu množinu najvrstnijih junačkih i najubavijih ljubeznih pjesama kao njemačku svojinu možemo smatrati." Kašnje je pisao: „Spomenuta nam je prijateljica priobćila nekoliko svojih prevoda, koje bismo, da je prostora, ovdje veoma rado naveli; ona se održala na prvašnjoj visini te poznaje točno prednosti iz neposredno predstavljajućega načina iztičuće, kojeno nas prenose upravo u sadanjost pripovjesti. To se i neosjeti, pa ipak treba dobro sjećati i kroz cielost provesti, jer upravo tim se osobito i jedino luči pjesničko i povjestno pripoviedanje."

Kraj svega toga bodrećega i razveseljujućega priznanja ćućaše Talvj, da joj u Halli nema više prava mjesta. Čudno je to s timi njemačkimi profesori. Neutrudivi kao mravlje snašaju zrnce po zrnce u žitnicu znanja, ali tko da ih održi na okupu kao mravce u mravinjaku?! Možeš proći liep komad svieta, te poput Odysseja upoznati gradove i narode pa opet neupoznati ćudi i težnje tih učitelja i učiteljica njemačkih. Pa još kako je to bilo prije pol vieka ondje! To bijaše ceh upravo kao zanatlijski, pa tko se usudi prestupiti pravila njegova, nema mu više obstanka u slavnoj zadruzi. Tako bilo i s našom spisateljicom. Zamieralo joj se, da još nema od nje nikakve učene rasprave latinštinom pisane, kako je to bio slavan običaj, a ženski sviet šaptao, da se oštri črkut njezina pera cielim gradom razlieže, pa neka bi i bilo, da od drugud dolazi, ali od djevojke 30 godine još nenavrši vše, kojoj ćak književni temenjaci slavu siplju! Trpko je slušati takov šapat nevinoj plemenitoj duši. Još se jedan razlog tomu pridružio. Terezija preživjela oslobodni rat — zaniela se u sanjarskoj duši za uzoritom budućnosti naroda svoga — pa što bi od svega? Naspjela kukavna, drvena olovna reakcija g. 1820 i sl. pa sve političke i narodne nade bacila u ništa. Smrt roditelja pojači odluku Talvijinu, da ostavi Njemačku i sa svojim vjerenikom krene onkraj mora i ondje si novo sjedište udari. Vjenčala se sa svojim zaručnikom mladim Amerikancem Edvardom Robinsonom 1828, i poslje višeljetnoga stranstvovanja u Švajcarskoj, Italiji i Franceskoj smjesti se u Masakuzetu, gdje joj je muž najprije na bogoslovnom sjemeništu u Andoweru a zatim u Bostonu bio profesorom.

Eto opet Talvije u tudjini, gdje se istom trebalo udomaćiti. Koliko je i poznavala iz knjiga život amerikanski, opet nije mislila, da je tu politika i trgovina tolik mah preotela i reć bi sav drugi duševni život poklopila. I njena je sreća obiteljska mnogo stradala s bolesti i težkih briga, njeno književnikovanje dugo zapinjalo. Da se opet ponačini i ukrepča, prihvati se staroga sredstva, pograbi se mučna nekakva zadatka. Okrom gustih talasajućih se prašuma, osim bezkrajnih stepa i orijaških rečina, što može još biti romantičkoga u Americi van njezini Indijanci? Talvj izučila mnogobrojne indijanske jezike, prevela Pickeringovo djelo o njih, dodala mu svoje primjetbe, pa tako se rodio njen spis „O indijskih jezicih", koj je g. 1834 izašao u Lipskom. Pjesama dakako u Indijanaca jedva za liek: oni pjevaju kao i putnici u šumah, da sami sebi strah zataje. Ali je zato Talvj napisala cielu povorku većih rasprava o narodnom pjesničtvu Slavena, Niemaca, Novogrka, Španjana. Te je članke pisala engleštinom, da se u njoj uvježba. Prvi od tih sastanaka „Historical Views of the Slavic Languages" (Čitaj: Historikel Vjuvs of ze Slevik Lengviés-Povjestni pregled slavjanskih jezika) izadje jur 1837 u njemačkom prevodu Olbergovu, pa i kašnje doživi više izdanja i prevôda.

God. 1837 odputova Talvj s djecom i mužem u Europu, gdje je Robinson radio oko svojih velikih „Biblical Researches in Palestine and the adjacent Cuntries“ (Biblička iztražba o Palestini i susjednih pokrajinah). Djelo je ovo u njemačkom prevodu u 3 svezka izašlo i pribavilo svomu piscu veleciènjeno ime u učenom svietu. Za one tri godine, što je Talvj u Europi sprovela nasta njezin „Pokus povjestne karakteristike narodnih pjesama germanskih naroda s pogledom pjesničtva izvaneuropejskih naroda“ — djelo odlučujuće važnosti i temeljite iztražbe, a uzanj nemanje zanimiva i po razsudbu narodnoga pjesničtva znamenita rasprava „Krivota pjesama Osianovih naročito Macphersonova Osiana“. Ovdje nam je utisnuti kratku bilježku o tom tobožnjem starovjekom pjevaču keltijskom. Već je u starije doba još prije kršćanstva i prvih vjekova kršćanskih zavladala navada, da su ljudi učeni — navlastito vješti poznavaoci starih grčkih i latinskih klasika, ako je u njih bilo toliko dara sponašajućega, imenu kojega glasovitoga drevnika svoje trudne književne vježbe podmitali. Neki su duže ostali sakriti, te je trebalo upravo svestranih študija i svega kritičkoga napredka današnjega doba, da jim se skinula krinka klasične starine.

Takovom krivotvórom nastadoše nekoji tobožnji govori Ciceronovi, mnoge Herotide Ovidijeve, Fokilid i dr. Tako se svidje i Macphersonu, Skoćaninu, da sviet iznenadi obretom prekrasnih, u maglu tajstvenosti i proročkoga jezika zavitih pjesama staroškotskoga barda Osiana. Čovjek budući znamenite pjesničke žice, a poznavajući potanko starogrčke pjesme a valjda i španjolskoga Cida umio je često živošću i slikovnom vjernošću i Homerovu vještinu potamniti. Što može n. pr. biti živahnije izraženo van kad on veli za svoga junaka: „Pod njegovim kopljem zadrhtala zemlja“. Dugo se držale te pjesme za narodno blago, dugo jim se sviet divio nemogući pojmiti tolike visine. Talvj je sviet od čuda oslobodila.

Takovimi učenimi dubokoumnimi raspravami „gospodin Talvj“ u brzo posta bojanim imenom u engleskoj književnosti, i mnoge se glave razbijahu, tko se poda njim krije. Odavao se u Talvijinih spisih duh mnogoznanac i oštroumlje njemačkoga profesora, ali je slog bio odviše dotjeran i ugladjen bez one nemarnosti i nevezanosti njemačkoga učenjaka.

Robinson bude u jesen 1840 pozvan u New-York za profesora, a Talvj otvori dvorane svoje gostoljubne kuće. Mnogo je trebalo borbe s nedruževnim mužem, dok je u njega izhodila za to dozvolu. Odsada je jedva koj odličniji Niemac pohodio New-York, a da se nebi sa slašću sjećao ugodno proboravljenih večeri u Greenstritu (čit. Grinstritu — zelena ulica). Tu si se mogao sastati s amerikanskimi pjesnici, učenjaci, državljani, s duhovitom mladežju, navlastito s uskoci i prognanici, koje je nedaća 48. godine bacila na obale slobodne Amerike. Liepe li i poučne izmjene misli i težnja naprednjačkih dvaju svjetova! Za ono 20 godina ovako proživljenih mnogi je plod Talvijin niknuo.

Zimi se živjelo u izabranu družtvu, a ljeti se zaklanjalo od zapare na zamamnih zavescih amerikanskih brdina. Ovaj život porodi „Izlet u Virginiju“, „biele bregove Newhampshirske“, „slapove ottavske.“ Srbske narodne pjesme budu za novo izdanje pregledane, napisane rasprave jezgrovita sadržaja i velika upliva o njemačkoj, južnofranceskoj, španjolskoj narodnoj poeziji, o žiću Karla vel., o ruskom nevoljničtvu i mnogih drugih predmetih. Još se nebje dotad nijedno njemačko pero zaoštrilo, koje bi umjelo tako liepo i vjerno njemačko znanje Amerikancem upristupačiti. Nitko nije njemačkomu imenu u novom svietu toliko ciene pribavio, nitko više Amerikanaca sklonio na pohod njemačkih sveučilišta, nitko skrovnim svojim uplivom na amerikanskih učilištih više njemačkih bjegunaca ponamjestio nego naša čovjekoljubka.

Kadno je bio engleski prevod jedne njezinih najranijih pripoviesti: „slaboće ljudske“ pod naslovom „Life Discipline“ liepo prihvaćen, dade se Talvj zabave radi na pjesničko pripoviedanje. „Heloise or The unrevealed secret“ (Heloiza iliti neodkrita tajna)* doživi u jednoj godini tri izdanja. Potaknuta djelom Lõhera — komu i ovaj životopis u glavnih crtah zahvaljujemo — „Poviest i stanje Njemaca u Americi“ stranom ga povladjujuć a stranom i pobijajuć napisa svoje „Iseljenike (The Exiles), roman u dva svezka, koj još sveudilj nije po zasluzi ocienjen. Riedkom majstorijom slika nam ona u tom djelu u svoj naravitosti sliku za slikom iz domaćega života sjevernih Amerikanaca. Nitko još nepronìče tako duboko u pravo amerikansko mišljenje i ćućenje, u kom je toliko i bizarnih i zanositih pojava. Kako je naprema jasnoj prostodušnoj istini Talvijinih opisa nacieren i pretjeran toli zamjeravani Sealsfield! Amerikanci ga proglasiše za prvoga svoga stilistu, dok nije na preveliki njihov jad skinuo krinku i pokazao njemački svoj obraz.

Sasvim je druge vrsti djelo poteklo iz dugotrajna temeljita učenja izvora „Povjest naseostva Nove Engleske.“ Od prvih izkrcaja putnika na nepoznatih obalah novoga svieta vodi nas ozbiljna iztražiteljica kroz sve promjene državnoga i društvenoga života novih naselaca, kroz sve njihove ludoveti i junačke borbe do pokrajinskoga

* Heloisa (valjda drugi oblik Alojzije) zaljubila se u svoga podučnika (instruktora) mlada svećenika Abelarda. Pošto se nemogući savez izvrgao u griešan odnošaj, budu silovito rastavljeni i u samostanu zaredjeni. Iza mnogo godina dodje Abelard kao vrhovnik svoga samostana u nekakovu poslanstvu u ženski samostan, komu Heloiza bila vrhovnicom. Pogadjajte jim čustva pri tom sastanku!

ustana masakuzetskoga g. 1692. Malo će i u samoj amerikanskoj povjestnoj književnosti biti temeljitijih diela.

Na što pako osobito naš krasni spol, želeći se spisateljstvom baviti, upozorujemo, jest vrlo zanimiva i zamamna radnja u Raumerovu povjestnom žepniku, izašla pod naslovom: „O njemačkih spisateljicah izpred sto godina."

Dočim si je ovimi djeli i u novom svietu slavu širila, osta sveudilj vriedna ljubežljiva kućanica, vazda ozbiljna i dobrosrdna slušajuća u svojoj domovini, pregovor o Talvijinu slogu i idejah, kao da se to nje i nekasa. Ponosom joj bijaše da učena žena može biti i dobra domaćica, valjana odgojiteljica, pa cigla jedna rieč priznanica muža joj o njegovoj domaćoj kreposti sladje joj zvučaše nego li najlaskavija pohvalnica njezinih spisova. Nu uza sve to znadjaše ona, da ju Amerika tek napolak razumije, te joj se ona često pričini kao nekom Zatoči — ona zemlja, kojoj je sve duševno cvieće njeno svu njenu dobrobit toplom ljubavi obuhvatila. S toga bje za nju prava naslada, kad je mogla godinu 1850 u Berlinu medju najodličnijimi učenjaci provesti. Jedino joj ovo drugovanje opet podiglo dušu iza udarca, koj ju je shvatio smrću ljubeznoga joj brata, koga je neizmjerno hlepila opet vidjeti. Muž joj medjutim putovaše po istoku, a plod toga puta „Later biblical researches" prevede ovaj put Talvj sama na njemački jezik.

Potlašnja sljepota Robinsonova, poluuspjela operacija očinja u New-Yorku, njegova smrt, neizvjestna sudbina sina joj, koj je u vojsci domovinskoj vršio dužnost svoju, sve je to zaustavilo njezinu duševnu radnju i navraćalo sve sile duhovne i tjelovne na vjernu njegu bolestna joj muža i skrb za obitelj.

U jesen 1869 preseli se s dvoje svoje djece, koja se nehtjedoše od nje odieliti, za uviek u Njemačku. Čas bi sjela u Berlinu, čas opet u Italiji, Strassburgu i Karlsruhi najposlje u Hamburgu, gdje joj je sin bio generalkonzulom sjedinjenih država. Zadnje joj časove života gorčaše strah, da poput pokojnoga muža neosliepi. Ali duh joj se i opet pomladio divotnom snagom i bodrošću. Istom što završi i prevede književnu zaostavštinu muževu o fizičnoj geografiji Palestine, napisa dva svezka „petnaest godina" i jednu svojih točnim zemljopisnim i povjestnim znanjem zanimivih pripovjedaka, kad al već objelodani razpravu „o kozacih i njihovih pjesmah" i izpravi u 73 godini prve arke nove jedne pripovjesti: „Slika iz svoga doba". Tu joj lahka smrt prekinu proljetos nit dična, neumorna, uzorna života. Kako svjedoči njen životopisac a valjda i osobni znanac bijaše to žena skroz nabožne ćudi: ta kako bi i mogao — kliče on — taj doista jaki duh živjeti i uspjeti bez duboke djetinje vjere i pouzdanja u Boga i njegovu providnost!

Jedna samo rieč još. Netajim da i drugi narodi naročito Englezi i Francezi imadu dosta darovitih spisateljica, ali malo će jih biti, koje bi uz tako živahnu bujnu a opet djevičanski neporočnu maštu tolik stepen temeljita upravo znanja u svoja diela snesle. Tko će reći, da nije Francuskinja Georges Sand i umna i plodna, ali ju vrlo zgodno ocieni jedan njemački učenjak, kad je o njezinih djelih izrekao sud, da za svaki svoj moralni posrtaj napiše jedan roman"; od Njemica danas živućih težko da bi joj u učenosti i čistoći životnoj druga mogla po bok stati do grofice Ide Hahn-Hahn, nu kojoj su spisi većinom vjerskim pravcem udešeni. Sretan sam, što bih od Slavenka s Terezijom ponekle mogao prispodobiti nesretnu Boženu Niemcovu. Kako je i ta ženska duša bila čista uza sav peljen, što joj ga muževa nevaljanština ciedila u čašu i onako oskudna života! Bog znaj, što bi bila umna spisateljica u sve europejske jezike prevedene „Babičke," stvorila, da je bila kao Talvj prosta od briga za svakdanji kruh i domaćih progona. Sadanjim pako i budućim spisateljicam hrvatskim od svega srca želim, da jih ovije i nadahne blagi duh Talvijin.

Dr. Jambrečak.

O pivu.

Zdravoslovna razpravica. Napisao dr. Ivan Dežman.

Pivo, to vam je predteča germanizma, reče mi jednom njeki domorodac. Bilo bi svakako zanimivo i s te ga strane ogledati i sigurno bi se došlo do pozitivnih rezultata. Meni ga je danas sa zdravoslovne strane promatrati, da pokažem čega ima u njem i kako ono u čovječjem tielu djeluje.

Njemačka priča veli, da je pivo izumio nizozemski (flamändski) kralj Gambrinus, al znamo da su ga već stari Egipćani dvie hiljade godina prije Isusa poznavali. Po njihovom predavanju podao im ga je bog Osyris, dočim su ga Grci smatrali darom boga Bacchusa. Ječmeno vino, kako ga Aeschylos i Sophokles zovu, nije moglo baš mnogo različito od našega piva biti, jer je i njemu glavni materijal ječam bio, a što nije u njem hmelja bilo, to nečini toliko, jer hmelj nije baš bitna čest njegova. Za vrieme Karla velikoga počelo se pivo variti ovako, kako je to danas običaj, počeli su naime kod varenja piva upotrebljivati h m e l j. Umjetnost varenja piva gojila se u starije doba jedino po samostanih, gdje su se osobito dvie vrsti varile: jedna za p a t r e, a druga za f r a t r e. Naravna je stvar, da je pivo za ove potonje mnogo lošje bilo. U kasnije doba oteli su gradjani samostanom i tu privilegiju iz ruku i tako sad ima u svakom kutu pivara, a vrsti piva toliko, da vam ih ovdje ni izbrojiti nemogu.

Da vidimo prije svega kako se vari pivo. Ponajprije uzme se ječma, il pšenice (u Polj-

skoj rabe zob, a u južnoj Evropi kuruzu), pa se polije vodom i razprostre se isto žito na zračnom tlu. Tim će žito početi klijati, te će se u sjemenu razviti nekakvi kvasac (diastase), a u skrobu pojavit će se sladorno vrijenje. Kod toga pretvaranja skroba u slador nadme se sjeme, upije u se kisik iz zraka, proizvede ugljičnu kiselinu, ugrije se, te zaudara kano po jabukah. Klijajuće sjeme bude po tom na zraku ili na pećnici osušeno, da ne klije dalje, te se ono odsada zove slad (Malz). Slad se tad grubo žrvnje, te mu se polievanjem vruće vode izvade raztopljive česti. Tu izvadinu, u kojoj ima osim sladora još bielanjka, diastaze i škrobovine (dextrina), kuhaju onda s hmeljem, te ju napokon kvasom do vrijenja dotjeraju, pri čem se većina sladora pretvori u spirit (alkohol) i ugljičnu kiselinu, dočim se tekućina taloženjem bielanjkastih tvari bistri.

Vrsti se piva diele po količini alkohola i gorčila (Bitterstoff), koja su u njem, a onda se opet medju sobom razpoznaju po boji, slasti, mirisu, specifičnoj težini i djelovanju.

U pivu ima vode (oko 90%), alkohola, bielanjka, tekline (gummia), sladora, ugljičnine, sladove izvadine (Malzextractstoff) i aromatičnih i gorkih česti hmelja. Najviše se mienja količina alkohola u pivu. U englezkom Porteru, ili Alu ima za 4—7%, u Bockbieru (monakovskom) 4%, a u tako zvanom bielom pivu ima za 2—3%.

Pivo spada u tako zvana dihava, t. j. u takva hraniva, koja uzdržavaju disanje, te po tom proizvadjaju toplotu i salo. Ako i ima u pivu (osobito u tako zvanom sladkom pivu) nješto tvornih česti, to su one ipak sa tolikim ugljikom spojene, da bi se toga odviše moralo u krv privesti, ako bi se htjeli pivom hraniti. Čovjek, koj svaki dan 1½ požunca, dakle na godinu 547½ požunaca piva popije neće iz svega toga više hranivih česti izvaditi, nego si ih izvadi iz pet funti težkoga, dobroga ražnoga kruha, ili iz tri funte mesa. Pivo djeluje u tielu uprav tako, kako i skrob i salo t. j. dobude se njim čovjek sala, al se ne hrani. Krv bude po njem deblja i tamna, po tom stradaju jetra, pokazuju se šuljevi, vodena bolest, a može i kap pasti.

Djelovanje piva na organizam čovječji ravnati će se naravno po individuumu, te onda po kolikoći i kakvoći piva. U obće jest pivo hladivo, nješto podražujuće, hranivo piće. Pivo hladi i podaje onu rezkoću ugljičnom kiselinom, koja je u njem, omamljuje alkoholom, hrani sladorom i bielanjkom, a hmeljene česti podaju mu gorki ukus i čuvaju ga da se ne okisi. Pivo uskoruje djelovanje bubrega, izhlapljivanje kože i dovodi te u nekakvo stanje trome, pospane povoljnosti, te disponira na blagost duše, al nikako na pjesničku vatrenost, koju ćeš badava tražiti u zemljah, gdje se izključivo i mnogo piva pije.

Djelovanje piva na duh moći ćeš najbolje učiti na pijanici. Uzmi promatrati pijanicu, koga je vino prevarilo, pa takvoga, koj je pivu podlego. Vinopija je u pijanstvu veseljak i tumara držeć glavu u vis, dočim pivopija nakrivi napred tielo, spusti glavu na prsi i obori tup pogled k zemlji, kako da nizbrdo srće, pa se pomiče poput slona, smatrajuć, kako neki učeni Niemac veli, ulice, kojimi basa, stajom, u kojoj smije bezstidan svoje proste strasti prikazivati. Jedno dobro ima ipak strastan pivopija t. j da će mu djeca biti zdrava i telesno i duhovno, te neće dakle škodljivost piva prelaziti od otca na sina, kako to kod vina i rakije biva.

Od trajnoga pila piva bude čovjek pretil, punokrvan, te može kod njekojih konstitucija i do kapi dotjerati. Tko pije prekomjerno pivo, tomu može osim toga još i želudac oslabiti i razširiti se, kako no i crievo i mjehur. Pamet biva strastnomu pivopiji sve slabija i sve se više tupi. — Ima li u pivu mnogo ugljične kiseline, onda neće ono zdravim ljudem naškoditi, nego će njekojim ipak prouzročiti proliev; ima l' u njem mnogo alkohola (osobito ako je pivar to postigo prilievanjem spirita), onda će pivo veoma opojno biti, te po tom i škodljivije. Pivo, u kom ima omamljujućih ingrediencija, može, ako ga obilno pijemo, dovesti te u takvo stanje, kao da si se otrovao.

Da neškodi pivo zdravlju nesmije biti ono pomješano takovimi stvari, koje su očevidno tielu škodljive, a takve stvari pivari iz financijalnoga i spekulativnoga uzroka veoma rado rabe. Tako meću nekoji u pivo miesto hmelja gorke i mirodne stvari, koje dakako nemogu hmelja nadoknaditi. Tako rabe najradje hrastovu i vrbovu koru, pelin, kičicu (Tausendguldenkraut), vladisavku, aloj, biber, koru od naradže, gorkun, setvar, dà i žestoku otrov: strichnin. Da bude pivo čim bolje omamljivo meću takvi bezdušni pivari u njega opium, glavnicu, sprž, buniku, kopitnjak — sve same otrovi.

Dobro pivo mora u obće sliedeća svojstva imati: nesmije biti mutno, već bistro, nesmije biti ni pregorko, ni kiselo, ni sudovno, a u boji ni pretamno, ni presvietlo, nit smije odviše alkohola imati, usuprot mora ugodno sladiti, hladiti, vedriti čovjeka, te mora zato potrebitu temperaturu i kolikoću ugljične kiseline imati.

Bistrina i prozračnost piva dokazuju, da su se sve njegove česti sasvim raztvorile, dakle, da nema u njem nedokipljelih tvari, il taloga. Pjena piva različna je i visi o razvijanju ugljične kiseline kod potrebite toplote. Treba razlikovati pravu pjenu od umjetne, koju proizvadjaju pivari uštrcanjem zraka u pivo, il puštanjem da pivo iz visine u čašu pada. Čim vodeniji bobuci, čim brže oni prsnu, čim se manje za staklo liepe, tim ima manje u pivu sladornih česti. Pjena budi dakle biela, malenih bobuka

(mliečna) i nesmije se odma razplinuti, već se ima dugo držati na površini i na stranah stakla. Tamnija boja piva ima visiti jedino o kolikoći dodanoga prženoga slada i hmeljeve izvadine, jer pako bolje pržen slad mnogo sladorovine izgubi, to mora tamnije pivo manje sladko biti, ako ti ga nisu umjetno osladili.

Slast piva visi o čestih njegovih: po alkoholu biti će žestoko, po hmeljevom ulju mirodno, po ugljičnoj kiselini oštro, po sladoru sladko, po sladovoj izvadini gorko, po kvasinovini kiselo. Onaj osobit tek ležaka ne potiče od hmelja, već od smole, kojom su bačve za ležak osmoljene i koju smolu alkohol ponješto razstavi.

Pivo hrani svojom sladovnom izvadinom, a podražuje ugljičnom kiselinom, alkoholom i hmeljevim gorčilom. Tko hoće dakle da pije pivo, ima se pitati treba li njegovomu zdravlju hranivih, il podražujućih pomagala i po tom bi imao onda vrst piva izabrati. Tko hoće da se pivom hrani, mora piti dobro, dovrelo, čisto, ne odviš vodeno pivo, koje ne razvija odviše ugljičnine; tko pako želi samo probav i živčani sustav podražiti ima izabrati gorka piva i ležak.

Uvjeti, pod kojimi smije čovjek pivo piti jesu sliedeći: 1. Pivo, makar bilo lahko i židko, nesmije nikad posvema vodu izmieniti, jer je svježa, lahka, biserna voda iz bunara za probav i zdrav pretvor nenaknadna. 2. Svaki pivopija mora se mnogo više nego li vodopija u prostom zraku kretati. 3. Ako od piva debljaš, onda moraš umjerenije ga piti, il sasvim se ga okaniti; usuprot će suhonjavi, od bolesti oslabljeli ljudi velikom koristi moći svaki dan popiti požunac dobra, sladka piva, u kojem nema odviše slobodne ugljične kiseline, samo ako ih ono ne nadimlje. Gdje sladko pivo nadimlje, možeš ga nadomjestit ležakom, ako trebaš da ti pivo osim hranjenja svojim alkoholom i gorčinom podražuje ustrojna obavljanja 4. Dojilje mogu sladko pivo piti, ako se dovoljno šeću, jer će po tom mnogo više mlieka imati; ako ćute pako od piva nekakvu punoću i neugodnost, imaju se ga okaniti. 5. Nesmiješ piti mlado pivo, ako ti je ono u ustih bljutavo i ako se ne pjeni, jer će te nadimati, pokvarit će ti probav i otegotit mokrenje. Ako si već tako pogriešio onda popi odma iza takvoga piva nješto trešnjovice (Kirschgeist). 6. Toplo pivo sa žutanjkom, sladorom i nješto mirodije (n. p. orašca, Muskatnuss) koristit će svim onim, koji imaju katarrh bez groznice, kako i onim, koji boluju od prolieva, potekla iz rheumatičnih uzroka. 7. Prekomjerno pijenje piva naduti će čovjeka, te će on postati trom, tupoum, bezstidan i prost.

U pogledu dakle zdravoslovnom može se u obće reći, da je voda pod svakim uvjetom naravno i najzdravije piće i tko ne diše odviše u prostom zraku, nego provodi više svoje dane u sobi, te mu zbog toga i krvne žile u dolnjem podtrbušju stradaju, taj bi smio pivo samo redko, iznimno i uvjek umjereno piti. U obće jest zdravoslovno načelo, da pivo zahtjeva jačje disanje, te će zato gasiti žedju, grijati i oživljavati putnika i radnika. Punokrvni nesmiju nikad piti težka, razpaljujuća englezka i bavarska piva; nervozni imali bi ga samo u malenih obrocih piti, dok nebude na nje mogo djelovati alkohol i ugljična kiselina; phlegmatični i melancholikeri ne podnose obično piva; krupni, debeli ljudi imali bi se ga okaniti, a svi oni, koji duhovno rade imali bi ga samo na putovanjih i iznimno piti, jer se u tom pogledu svi strukovnjaci slažu, da redovito pijenje piva čovjeka tupi.

LISTAK.

Književne viesti. Ovih dana izašla je „Lira“, različne pjesme, spjevao ih Velimir Gaj. Knjiga I. Zagreb. Tisak narodne tiskarnice. Strana 316. Veli pjesnik u svom predgovoru, da je toj zbirki nadjenuo ime „Lira“, da označi tim pretežniju struku lirsku pjevanja svoga. Kakono je prastara lira bila glasbena sprava od sedam žica, tako je i pjesnik razdielio zbirku na sedam razdjela, al je dva, kako veli, s mjestnih zapreka izostavio. Pojedinim razdjelom metnuo je pjesnik na čelo sliedeća imena: Mirogojke, Stvori i uzori, Dokolice, Lepirice. Po tom bi reći da je pjesnik u ovoj knjizi samo četiri žice izpjevao, a ostale tri, naime: Otresine, Bosanke i Crnogorke, biti će valjda u drugoj knjizi štampane. Ciena je knjizi 50 nvč. za predplatnike. Toliko za sada o toj zbirci, a gledati ćemo čim prije obširnije o njoj progovoriti.

— U Moskvi je izašla zanimiva knjiga: „Starinnyj teatr v Evropě“, od Aleksėja Veselovskoga. U prvoj česti ovoga djela razpravlja pisac o kazalištu u romanskom i germanskom svietu do one dobe, u kojoj on poče dojimati se mlade ruske dramatičke umjetnosti. Druga je čast posvećena prvoj dobi ruskoga kazališta u savezu s kazalištem srodnih slovjenskih plemena. U zaključku razpravlja pisac o duhovno-narodnih predstavah, koje su se do danas sačuvale u nekih mjestih Rusije, Slovjenstva i latinsko-germanskoga zapada. Bilo bi vriedno, da nam koj prijatelj „Vienca“ priobći crte iz ove knjige, koju jako hvale.

— Znamenito je djelo za povjest slovjenske, imenito ruske umjetnosti, izdano u Moskvi trudom D. Rovinskoga: „Russkie gravery, i ih proizvedenija o 1564 goda do osnovanija

akademii hudožestv." Iz sredstva, kojimi se Rovinski služio sastavljajući ovo djelo, vidim, koli mnogo imade u Rusiji, osobito u javnih zavodih i kod velikaša, zbirka s drvo-bakro- i mjedorezi ruskih umjetnika. Usuprot umotvorine naših umjetnika, ako izuzmemo malu zbirku bakroreza kod g. Ivana Kukuljevića, razsijane su u inostranstvu. Takova je naša sudbina!

— Matice lidu. Ovako se zove družtvo u Pragu za izdavanje jeftinih českih knjiga. Ono je od god. 1867—1869 izdalo 18 knjiga t. j. šest na godinu. Već su ove godine izašle tri knjige. Članom osnovateljem postaje tko na jedan put položi deset for., članom pako podupirajućim tko na godinu priloži samo jednu for. Dakle za forintu dobiva se šest knjiga. Kako može družtvo računati i na prihod i na česke pisce, vidi se odatlje, što se već unapried obznanjuju dani, kojih će one godine izaći knjige družtvene. Koliko odziva nalazi ovo društvo, razabire se odavlje, što je ono god. 1868 brojilo 15.175 članova podupirajućih, pa da su se sve knjige one godine, tiskane u 16.000 iztisaka tako brzo razpačale, da se je drugo izdavanje priredilo. Sada se družtvene knjige štampaju u 20.000 iztisaka. A znate odkle družtvu tolika podpora? „Učašće za društvo — veli izvještaj — jest veoma radostno i znamenito toga radi, što ono dolazi ponajviše iz razreda puka ratarskoga i zanatlijskoga". Uz takovo učašće mogaše društvo od 16 rujna 1868 do 30 rujna 1869 izdati u književne svrhe 37.219 for. 60 novč. Uz toliku prosvjetu českoga naroda, u kojega je najniže slojeve ona prodrla, nije čudo, što pokazuje toliku postojanost i žilavost u svojoj golemoj narodnoj i političkoj borbi, te što ga nemože ni himba ni prietnja ni prevara odvratiti od zahtieva českoga državnoga prava. Koliko je hrvatski narod od svoga českoga brata zaostao!

Gorostasi bilinstva. Tako je ime knjizi, u kojoj je učeni prof. Göppert uzeo razmatrati gorostase bilinstva u obće, a napose Česke prašume. Gorostasna stabla današnjega svieta s dvie su strane zanimiva, ponajprije kao primjeri najvećega razvitka organičkoga tiela, a onda kao najstariji živući individuumi. Tako je zmajevac (Drachenbaum) orotavski na Teneriffi (otoku na sjeverozapadu Afrike), koga je vihar g. 1867 obalio, bio tako star, da je, računajuć obstanak svieta po svetom pismu, mogo biti svjedokom potopa. Bilo mu je naime 6000 godina. Na groblju Braburnskom u Kentu i Fotheringshallu u Škotskoj ima jelovine 2—3 hiljade godina stare. A tako računa Hocker, da su kedri na Libanonu 2500 godina stari.

Najstarije i najviše crnogorice (Nadelbäume) evropejske nalaze se po Göppertu u Šumavi (Českoj). Kod Kubanya ima pače prašuma kneza Švarcenberga, koj ju brižno štedi, da sačuva u svojoj vrsti jedini spomenik bilinstva. Ima u njoj omorike (Weisstanne) do 200 stopa visoke, a 18 stopa obsežne. Ima i takvih, iz kojih bi se do 30 hvati drva nasjeći moglo.

U višjih stranah Šumave ima omorike, kojoj vetrovi i snieg grane k zemlji previnu, te onda te grane uhvate korjen i potjeraju. Takvo jedno stablo znade imati toliko tih stabalca oko sebe, da obsiže s njimi 10—30 stopa. Takvo rastenje opazio je Middendorf u sjevernoj Sibiriji iz istih uzroka. I jedno i drugo sjeća na indijsku smokvu, od koje je najznamenitija smokva imenom „Kabir Bar" na otoku Nerbudde, koja je imala 4000 takvih stabalca poraslih iz njezinih grana. U njezinoj sjeni moglo je 6—7 hiljada vojnika počivati, a veli se da je već vojska Aleksandra velikoga pod njom se odmarala.

Najvišijim stablom na zemlji smatrali su dugo vremena jedan tis (taxodium sempervirens) u Kaliforniji, koj je bio 300 stopa visok, a u promjeru samo 42 palca. Na tom promjeru pobrojili su 1088 kolobara. Englezki putnik Loob pronašao je takodjer u Kaliforniji još višja stabla, naime jednu Wellingtoniu giganteu 450 stopa visoku. Tomu će stablu biti po prilici 1500 godina.

U Australiji pako ima stabala (Eucalyptus amygdalina), koji su još višji od onoga, jer im je visina na 500 stopa izmjerena. Tek u visini od 300 stopa pušta to stablo prve svoje grane. Ono je dakle veće, nego l' najveća pyramida (Cheops-pyramida), koja ima samo 480 noga.

Tomu veoma zanimivomu razmatranju prof Göpperta imamo samo dodati jednu želju, da se naime i u nas stanu bilježiti starija stabla, koja se ne mogu naravno natjecati tek opisanimi ni obsegom, ni visinom, al o kojih naš narod sigurno mnogo liepih priča pripovjeda, za koje bi priče bila vječita šteta, da nam se izgube.

O radničkom pitanju, a napose o sistemi dioničtva radnika na podhvatni dobitak napisao je g. Paul Leroy-Beaulieu znamenitu razpravu. G. pisac učio je nepristrano stanje radnika u Francuzkoj i Englezkoj i navodljiv rivalitet kapitala sa radnjom. Osobito je iztraživao i prispodabljao praktične pokuse, koje su u novije doba u rečenih zemljah činili, da budu naime radnici dionici podhvatnoga dobitka, i došo je do toga rezultata, da je na sploh sistem nadnice, a imenito radnja na pogodbu, ili od komada u interesu radnika. Taj sistem pruža, kako on dokazuje, bolje neko ikoji drugi mnogovrstnost kombinacija udruživanja i dade se najbolje prilagoditi svakomu zahtjevu vremena.

Odgovori uredničtva.

G. F. P. u Vinkovcih. Hvala Vam na prijateljskoj žrtvi. Upotrebit ćemo čim prije.

G. M. t. u Djakovu. Nemožemo Vam žaliboże želje izpuniti. Molimo za opis K. Istaknite u njem osobito povjest i narodno pripovjedanje.

G. Gj. Š. u D. Imali Vilelmina il Tužnoslava biti stožerom pripoviedke? Ako Vilelmina, što nam se po Vašoj osnovi opravdanije čini, onda bi imali njezinu ludost svakako motivirati, a ne samo reći: Tomu se nedomisli lje niti najbistriji dušoslovac. Ta upravo na toj motivaciji bi morali osnovati prvi dio Vaše pripoviedke. Nadalje mora svakako prvi dio s drugim u kakvom nutrnjem savezu biti, jer po Vašu ne samo da se gubi potrebito jedinstvo, nego je i ciela pripovjedka nejasna.

Izdaje: Matica ilirska. Urednik: Ivan Perkovac. Štamparna: Drag. Albrechta.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 30. U ZAGREBU DNE 23. SRPNJA 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Nürnberžki viećnik.

Izvorna pripoviedka.

Zapalo me bilo pratiti dva druga u prekosavski gradić S. Dva druga, dva prijatelja, a ipak, po mojoj misli, dva ljuta protivnika. Ni u čem se nisu mogli složiti. Da vam ih bolje označim mogo bih jednoga prispodobiti duhu, a drugoga tvari, materiji. Onaj, što ga duhu prispodobih, penjao se po oblacih i osnivao sav sviet na pojmu, na ideji, onaj drugi prikovao se uz stanac kamen i tvrdio da i sama misao nije ništa drugo, nego pojav materije. Ja sam imao biti medju njimi copula t. j. ona veza, kojom bi se sastavljalo jedno s drugim.

Ako jest istina da ima duša i da ta duša u tielu živi, zašto nebi moguće bilo da se ta dvojica u nečem bar slože? Kako ondje duša sa tielom u nekoj harmoniji živi, tako bi se imalo naći i tuj nješto, što bi moglo ujediniti ovo dvoje protivnika.

Tako sam ja mudrovao, kad im se nisam mogo nikako oteti, da ne putujem s njima. Dà, pomislih još u sebi, ono dvoje protivnika druguje i prijateljuje medju sobom. Mora dakle biti ipak neka tajna veza, koja njihove duše, il ako hoćete njihova srdca veže. Ja ću kušati tu tajnu iznaći i eto liepo mi se onda put izplatio.

Sjedosmo u kola. Ja sjedoh do idealiste, a nama usuprot realista. Idealac naslonio se bezbrižno na stražnji dio kočije i visoko glavu uzdigo. Sjedio kao da i nije živ, al mu se oči zato iskrile i sjevale, kao da mu je u grudih vulkan jedan. Vidilo mi se kako mu se duša hvata sad jednoga, sad drugoga kolobarića prašine, što se pred nami dizala, pa kako si na njih kulu gradi, te i ne dogradiv je u drugu već leti. Okanila se ona napokon svega tjelesnoga, te se u bezkrajni uzduh uznesla. Visoko se već morala iznad nebosklona popeti! Bar se meni, gledajućemu njegovo tielo, činilo, da se ona za nekoliko stotina hiljada milja od nas oddvojila.

Njegov protivnik, sklopiv ruke na jabuci omašnije batine, šibao očima po zelenom Slemenu, po bujnih livadah, po vijugavoj Savi i dočim je idealcu bilo lice kano da si ga mramorom pretvorio vidio si na licu ovoga, kako se radost i blaženstvo po njem šire i cvatu.

Progovori tad realista: Gledaj brate, pa se divi ovoj naravi. Može li šta ljepšega biti, nego l' provezti se proljetnim danom tako divnom okolicom?

Ljepšega? Divnom okolicom? Zapita, prenuv se, na moje čudo njegov prijatelj, pa će mu onda ozbiljnim licem: Znadeš li ti brate šta je liepo?

Evo ti prvoga sukoba, pomislih u sebi, i ja koj bi imao prikazivati med njima harmoniju, snovao sam već, kako da ih razstavim.

Znadeš brate, nastavi idealista, ljepota u istinu niti je svojstvo, koje kao takvo stvarim po sebi pripada, niti je pojam, koga jedino naša samosviest porodi, nego ljepota postaje u našem ćutećem duhu, ako nam se u jednom predmetu podpuno, bezpogriešno biće prikaže tim, što se najtiesnije spoje zakon i pojav, ideja i izvanjska zaistnost, duša i materija, te ako ga naša ćutila uhvate, naše misli dokuče i ako se ono s našim sobstvenim bivstvom stopi.

Moj dragoviću, ne buncaj toliko, prihvati mu sasvim hladno realista. Ja ti neću reći šta je liepo, ja ću ti ga pokazati. Eno, pogledaj kako nad onom barom leptiri kolo vode. Pogledajde one plave, nikad mirne stvorove, ono su ti gospodjice (Wasserjungfer, libellula), zaista liepi stvorovi, ili bolje rekuć individuumi.

Ja u svom nesretnom svojstvu da mirim i blažim videć da je zbilja počelo udarat krešivo o kremen prihvatim rieč „gospodjica“ i ne-

znam ni sam kako, nakon mučnoga navraćanja, navrnem govor na ljubav.

Al eto ih od zla na gore. Njihov razgovor bivao sve to žešći, to nije bio već prijateljski razgovor, to je već bila žestoka prepirka.

Reče realista: Vidiš, već najstarija mythologija (kad već govorih o klasicih), kako ju nalaziš u Orpheusu i Hesiodu, veli, da je Eros, naša ljubav, ono prapočetno biće, koje je pobudilo i pokrenulo onaj nesgromni Chaos, i da su odatle nikli stvorovi i plodovi. U čitavoj živućoj naravi vidimo onaj liepi nagon, po kom se srodno k srodnomu privlači, po kom se sve uzdrži neprestanim stvaranjem i kad bi taj nagon utrnuo, uništio bi se sav organičan sviet. A ono čustvo ljubavi, koje ti plamenu prispodabljaš, nije nikakav plamen, već prava vatra, ugrijana krv naša, koja nas draži, da posegnemo za žudjenim predmetom. Instinktom pobudjuje se organička potreba, da se stvor stvoru približi. Srdce, živci, mišice njegova su pomagala.

Njegov se protivnik mal ne onesviestio kod takvoga razlaganja. Tako se ti usudjuješ, plane on, misliti o najljepšem, o najsavršenijem čustvu, što ga je bog u srdce čovječje usadio, o onom čustvu, koje veže sviet sa prekosvietom, stvoritelja sa stvorom?

Već sam i vidio na idealcu, kako hoće da porazi protivnika pozivanjem svih mogućih auktoriteta, al na moju sreću dodjosmo na Savski brod. Trebalo je saći s kočije. Tim se ponješto primire moji suputnici.

Man'te se danas znanstvenoga prepiranja, počeh ja, rekoste, da idemo u prijateljske pohode, a vi kan da na katedri kakvoj sjedite. Liepe mi zabave sjediti med dvimi protivnici, koji već prije pobijaju, nego li razloge čuju. Ostav'te se filozofičkoga prepiranja. Gled'te radje ovamo Sused grad, ili bolje ruševine njegove, prošlost našu. Divnoga li pogleda nanj! — Divnoga, čarobnoga li pogleda! doda moj idealac i nasloni se ladji na obranu, te upiljiv oči u ono golo i crno kamenje zaveze se, u svojoj pameti, valjda opet u carstvo ideala.

Al drug realista prihvati malko porugljivo: Tomu se kamenju čuditi! Možebit bi ga htjeli i podupret, da se ne poruše te žalostne uspomene barbarstva ljudskoga? Rušiti bi ga treba, rušiti.

— Čemu rušiti? zakrčih mu ja.

— Znanosti za volju. To je opet nov dokaz kakvi smo još pravi barbari u znanosti, ta kakve znanosti, ta kakva diletantizma ima u nas? Da je Sused grad na Themzi od davna bi ga sa zemljom sravnali i raznili po cielom svietu.

— To nemože biti istina, prihvati idealista; znade Englez svoje historičke starine čuvati. I rodbinske se ondje uspomene brižno čuvaju, kamo l' nebi narodne!

— Ne leti opet po zraku brate. Da znadeš koliko ima okamina u tom briegu! Jedan S c o m b e r s u s e d a n u s, il B r o s m i u s s u s e d a n u s, il kakvi god C h a t o e s s u s više vriedi nego li sav Susedgrad sa svim svojim romantičnim položajem. Pa jel se tko brine da ih izvadi zemlji iz utrobe i znanosti podade? Ima okamenjenih školjka, u kojih je tekućina zatvorena. Kakva je to tekućina? Bez dvojbe more, al treba to dokazati. More kod Podsuseda i danas još, to ti je malo više, brate moj, nego onaj krnj toranj na njegovoj glavici. Jel tko iztražuje to? Nitko živ brate, i da nisu ono inžiniri za volju željeznice odrubili komad briega ni danas se još nebi za mnoge te bisere znanosti ni znalo. Eto onda vike po našoj zemlji, da nas sviet ne zna. A po čem da nas znade? Po pjesničtvu našem? Man'te se vi s vašim pjesničtvom. Znadeš zašto ima u nas toliko pjesnika? Neću da ti ja odgovorim, već neka ti Francuz kaže. On veli: Pour écrire en prose il faut avoir quelque chose à dire (tko hoće da prozom piše, mora nješto da kaže). Deduciraj si iz toga što je poezija.

— To mora da je liep Francuz, odvrati idealac. Moj brate, nit imaš ti, ni Francuz ama baš ni pojma o pjesničtvu, kako ni ja o tvojih okaminah. Ti misliš da je to poezija: Kuca, puca; sjaj, raj! . . . Uzvinuv glavu, pa odvrnuv desnicom kosu od čela uze tad idealac: Znadeš li ti šta je vrieme bez konca i kraja? Linija takva, koja bi se mogla prispodobiti takvomu vremenu bez konca i kraja to ti je e p o s. Uzmi opet sa druge strane objektivnost. Ti znaš da ima dvojake objektivnosti: duševne i tvarne. Ako prispodobiš svaku od tih objektivnosti jednoj liniji, pa ako ih tako postaviš, da se jedna s drugom moraju križati, onda će ona točka, u kojoj se sastanu biti i n d i v i d u u m, a točka sa crtami objektivnosti zajedno prikazat će nam l i r i k u. Crte objektivnosti razilaze se u bezkonačno, do samoga b o g a. Ako postaviš pako te crte objektivnosti na onu temeljnu crtu vremena (eposa), onda ćeš imati trokut, a taj trokut ti je d r a m a t i k a.

Realista zlobno se nasmješi, al to idealac u svojoj zanešenosti nije ni opazio. Prihvati realac: Liepo napreduješ, već si počeo svoju poeziju u trokut tjerat. Evo ti brate moga štapa, ded mi ti njim nariši ovdje na piesku taj trokut, jer ti se ja u duhovne stvari tako ne razumijem.

Idealac učini to najvećom pripravnosti i potegnu po piesku one tri crte, kojimi je sastavio trokut.

Ja se odmah dosjetih, da ga realac na tanak led navesti hoće i stadoh nagovarati idealca da krenemo, al on slavodobitno gledajuć na tu svoju formulu reče realisti: Jel' m. sad razumiješ, bar je to geometrična figura.

— Dakako da jest, samo mi dopusti taj štap. Uze tad realista svoj štap i reče: Vidiš

brate, svaki trokut ima negdje u sebi točku, koja može služiti okrugu za centrum, a taj će okrug morati kroz sve tri točke proći. Jel tako?

— Ta to znamo već iz gimnazije. Pa šta onda?

— Šta onda? Evo, ja ću povući takav okrug. I povuko zbilja preko svih trih točka trokuta okrug, koj je svoju sredinu u trokutu imao.

— Evo, reče realista, to je tvoj liepi trokut, to je summa tvoje poezije. Okrug jednak je nulli, ništici. I počeo se realista tako grohotom smijati, da sam skoro i ja prasnuo.

Idealista ni rieči ne kaza, već porumeni kao vatra, pa za nekoliko časa okrenu se prema nebu i uzklikne: O Apolo, ne čuješ li kako ti skvrne „umjetnost nad sve umjetnosti!“ Oduzmi mu bože svjetlo uma, pa ga pretvori bezkućnim pužem, neka plazi po crnoj zemlji, iznad koje se nemože ni za trunak uzvisiti.

Tad se k nama okrenu i reče nam: Ja idem u grad pješice.

Nemoj ludovati, prihvatih mu ja, sjedni na kola, ta znadeš da nismo ni pol puta još prevalili.

— Pa šta zato?

— Možemo li onda dospiti u vrieme?

— Nemoram biti ja svuda. Ako idete na objed, na čast vam ručak.

— Al prijatelju za volju. Ti cieniš, ti ističeš uviek prijateljstvo.

— Prijatelju? Dà, pravo imaš, prijatelju za volju idem, al ću na bak sjesti.

I sjedne na bak, a ja s realistom u kola, i krenusmo put S.

Dalnjim putem šutismo. Moj idealac mrmljao doduše na konje, il ojarmljene pegaze, kako ih on zvao, i činilo se da mu još uviek nisu dosta brzi bili, akoprem je moj drug u kolih prigovarao takvomu naganjanju marve.

Dodjosmo bez dalnjih neprilika u gradić S. Prvi, koga sretosmo, bio ondašnji doktor. Neznam jeli sreća, il nesreća sresti u tudjem mjestu prvoga doktora, al meni je bio odista dobro došo. Nadao sam se, da će mi olahkotiti moju mučnu poziciju, kojoj nisam očevidno doraso bio. Osobitom ljubeznosti mi se ponudi, da će nas pratiti prijatelju. Medjutim, to je bilo suvišno, jer nas je prijatelj i sam od prozora zapazio i došo nam u susret. Pratila su ga njekoja gospoda, medju kojimi mi je osobito napomenuti nekoga pristara, ugledna gospodina, komu si već iz daleka na licu mogo vidjeti, kako ti želi reći: Evo srdca moga, eno kuće moje. A kako da ti ga drugčje karakteriziram, van da ti kažem: personificirano hrvatsko gostoljubje.

Nije li po tom naravno bilo, da u njega pristanemo? I tako bilo. Morali smo se obećati, da ćemo svi k njemu na ručak.

Do ručka upotrebismo vrieme, da pregledamo znamenitosti gradića S. Ne misli, dragi čitatelju, da ih ondje i nema. Ima ih dosta, pače toliko, da smo u neprilici bili kamo bi pošli. Predložiše da idemo nekakvomu osobitomu zdencu na jednoj livadi, izpod ruševina grada S.

— Hippokreni! zaviče moj idealista, da vidimo ročište vila, a realista doda namah: Imal' u njoj puževa?

Dragi čitatelju, nemožeš si ni sam pomisliti, kako mi je odlanulo, kad nas je veće družtvo krenulo prema tomu zdencu. Nisam li imao uzroka bojati se novoga kakvoga sukoba? Zato sam i nastojao, da ne podju zajedno. Našemu prijatelju preporučih idealca, jer ga on znade na uzdi držati, realistu pako upoznah sa nekim vlastelinom, koj se naravoslovjem rado zanimlje.

Tako se rieših bar za čas svojih suputnika, koji su mi putem toliko muke zadali.

Ja odoh sa doktorom. I nemogu se dosta zahvaliti sreći, koja me na njega namjerila. Šaljiv i razgovoran odobrovoljio me bar ponješto. Videć on svojim kritičkim okom, da mi njegova šala godi, htjede mi zapjevati silom neku englezku pjesmu, koju ga je prijatelj iz Amerike u Beču naučio.

— Samo ne pjesme, rekoh mu iz tiha. Ti neznaš koliko sam ja danas neprilika imao putujuć ovamo. I stadoh mu se tužiti kakvi su moji suputnici.

— Neboj se, reče mi on sasvim doktorski, ja ću im zapisati recept. Pri stolu moraju se izmiriti. Ja ti jamčim za to, moj specificum ne fali.

— Al vidiš brate, dodah mu ja, to su ti dva strahovita ekstrema.

— Baš zato, jer im je tim bližja dodirna točka.

— A koja bi to bila?

U to se baš bilo družtvo već domaklo zdencu, te će povikati realista, koj je bio već odavna k zdencu prispio, vadeć golu ruku iz onoga vrela: evo bogme i ovdje sladkovodna mekušca.

I doista pokaza nam nekakva pužića, koga je on s najvećom opreznosti osušio, na staklo pregledavao i u papir umotao, da ga kod kuće „determinira“, kako reče.

Idealcu se činilo, kano da mu je tim vrelo onečistio i zaškrinuv zubma promrmlja: Prokleti puževi! Pa onda nam: Živo pripiče, ubija me omara, hoćemo l' gospodo?

I doba je, odgovoriše nekoji pogledav na svoje sate.

Kamo smo pošli, možeš si i sam pomisliti, dragi čitatelju, nego to ću ti samo primjetiti, da su se moji suputnici jedan drugomu ugibali.

Dočekali su nas u kući domaćin i domaćica da ljepše ne mogu: kao da smo im svagdanji gosti. Nije tu bilo uvijanja, sladkoće i hinbenosti, kako je žalibože u današnjem

svietu dosta ima, već sve bilo iskreno, otvoreno, kako se kaže domaće, hrvatsko.

Sjedosmo za stol. Domaćica nam odredi mjesta. Bio sam ljubopitan, kamo će zapasti moja dva suputnika. Jednoga zapalo desno, drugoga lievo sjesti. Ja sam bio tim sretan, a mislim, da su i oni zadovoljni bili. Ne daleko, baš na drugo čelo stola, sjela ljepota djevojka „mlada kao kaplja, liepa kano proljetno sunce“ i ta se mlada kaplja tako blištila od proljetnoga sunca, da su mojim suputnikom uviek oči onamo zamicale.

— Gdje sam vidio ja tu krasotu? zapita me do mene sjedeći idealac.

— Na gori najljepše narodne pjesme, odvratih mu ja.

Domaćina uze sàm stol ravnati. Doktoru nekako nije to pravo bilo. Vidio sam iz svega, da bi bio on sàm rado ravnati. Na tu svoju vještinu snovao je valjda poravnanje medju mojimi suputnici. Danas nije domaćina htio ravnanje stola drugomu povjeriti. Tim je nas, gostove, htio osobito odlikovati.

Iskreno mi je priznati, da nisam možebit nikad vidio tako stola ravnati. Nije tuj bilo: bog poživi ovoga, il onoga, pa izpij čašu, već prije svake zdravice progovorio bi domaćina podulje, većinom u prispodobah, il prićah iz stare mythologije, il iz svoga života i uviek bi ih tako zgodno napitnici znao priudesiti, da nas je sve zateko. Moj idealac htio ga za svakom napitnicom poljubiti, tako ga je domaćina umio uzigrati. Vriedno bi bilo, da vam sve te napitnice ovdje spomenem. Onu prispodobu o Jazonu, ili o dvih potocih, il o Mojsiji upravo mi je težko prešutiti. Danas sam naumio njegovu zadnju napitnicu izpisati. Zašto, vidit ćete kašnje. (Konac sliedi).

Vukodlak.

Već davno minu zadnji zvona šum,
A žena s dvoje djece gazi drum.
Zar bielim licem hoće rasjat noć?
Ta s polja hrli rano kući doć!

Na ruci sjedi jedno diete njoj,
Još niemo, život nit neshvaća svoj;
Uz majku drugo gazi drumak taj,
O, nožke takve vode još u raj!

U miru spava polje, muči lug,
Al kad zahuji tajni sovin huk,
Djetence majci stisnu se na grud . . .
„Nestriepi, diete, vidiš nebo svud!“

Ko srce zemlji da je probo tko
Zacvile stabla. — Zar je vjetar to?
O strah me, majko, nije l' zlobni duh!
„Ne, cvrčak cvili svoju pjesmicu.“

— Gle, majko, neba crni zastor tam!
„Od kuće naše vidim svjetlit plam.“
— Već diete želi, da mu spavat daš.
„Naš dom je blizu, čeka ćaćko naš.“

Kroz noći mrak, cvil drvlja, sove huk
Pohite — al što biesni šum i zvuk?
Zavrisnu žena „Bože, ti si svet!
Andjelke imam, nedaj mladim mriet!“

Po zemlji žar se sipa, šumi šum,
Pod silom biesa stenje lug i drum:
Doleti neman, vijuć se ko crv,
Na oštrih zubih bliešti žarka krv;

Od vuka glavu, a od vepra ćud,
Od zmija grivu, tvrdog stanca grud,
I pandje peri, ždrielo diže gor,
Ko s pakla da je došo — biesan stvor.

O grud se jedno, drugo pak o bok
Privinu djeca majke, milka svog;
U strahu sama, ona bodri nje,
Na neman mašuć srpom — to joj sve.

Nasrne zlotvor na plien onaj skup,
Kol ubojne su pandje, oštar zub!
Poteče krv za čas iz vrutka tri:
Andjelka dva, i biesne nemani.

Pa noć se smiri, sve zašuti svud —
Do vječnosti je samo kratak put.
Bez srpa majka, ali s trupla dva
Doleti doma, u njem mjesec sja.

„Daj žića iskru, klikne, bože daj,
„Bez djece drage sviet mi mrtav taj!“
Odklopi škrinju, melem ranam nać,
Al iz nje zmije srše, za njom plač.

Kad pogled svrne: vidi paklen kries,
Njen muž izdišuć s lica sipa bies,
U grudih mu je njezin srp — o bol!
Pa zadnja žrtva k žrtvam pane dol.

Ivan Zahar.

Pauna Solovska.

Novela. Napisala ju bar. Šarlota Graveu.

Na hrvatski preveo Gj. Š. B—čki.

(Konac.)

Drugoga jutra dodje Aleksandro, ali mu za ovaj put pohod odbismo. Prošlo četrnajst dana a teta još uviek u pogibelji: ili će umrieti, ili će poluditi, te ju nemogoh ni časak samu ostaviti.

Za to vrieme gledaše Aleksandro svaku sgodu, da se sa mnom sastane. Duša ga valjada pekla i srce ga opominjalo, da toli ružno prevarenu zaručnicu barem na izliku utješi i budući ga ja svejednako odbijah, izgovarajući se, da bolestna teta bez mene niti časak biti nemože, zaprosi me on pismeno samo na dvie tri li rieči.

Bijah se jurve sasvim umirila i sladkih svojih nada odrekla, te mu napokon dozvolih, da se sastanemo.

Aleksandro dodje blied i zabunjen.

Vidjeti mu bilo, da je mnogo trpiti morao. Jedva što me uočio bio, pade mi pred koljena i uhvativ moju ruku reče:

„Pauno! ah preljubljena Pauno! dakle te opet vidim — opet si mi dozvolila —“

Ja odstupih natrag i progovorih hladno: „Moj gospodine! kratko je vrieme, što ga s vami probaviti mogu, dajte dakle, da vas — doklam još mogu — spomenem na vašu dužnost: „Što radite ovdje, zašto niste kod one, koja vam je pred Bogom žena, zašto niste kod one sirote, kojoj ste poštenje ugrabili i kojoj ste dužan čast i sreću povratiti?“

„Pauno, sladka Pauno! tko me pred tobom ocrnio? tko me ozloglasio?“ vikaše on.

„Moj gospodine!“ odsjekoh mu, „sama bijah nehotice svjedokom vašega zadnjega razgovora s mojom nesretnom sestrom, kada ju nagovaraste da bježi. Sada znadete dakle sve — i poštedite me odsele svakimi glasi i pohodi — možete bo lasno predvidjeti, da ste za mene umrli!“

„Ne, to nesmije da bude“, uze on biesniti — nisam ja mrtav, niti ću te ostaviti, milo moje zlato, što ga sada tekar dobro poznajem, odkako mi se stade uklanjati. Pauno, nemogu živjeti bez tebe! Oprosti, ah oprosti što čistu tvoju dušu oskvrnjujem slikom počinjena zlodjela, na koje me navedoše neobuzdane strasti. Marija sama narivavaše mi svoju ljubav; ljubljaše me strastveno, davaše mi tisuć prigoda, da joj se približim — te nebih bio čovjekom, da odoljeh tolikim napastim — padoh, a s menom pade takodjer oto nesretno stvorenje, puno najgorjih strasti — ali nad sve uzvišena stajaše mi uviek pred očima tvoja čista slika, i vjeruj mi Pauno: nije se moje srce na tebi ogriešile, niti bi tako duboko zagazio —“

„Dosta,“ prekinuh mu daljnju rieč, „i nebudite još sada prost lažac. Neznam što vas je zavelo, te padoste tako duboko — ali za mene ste mrtav — jerbo ste Marijin suprug. Hajdete i požurite se, da što skorije svoju suprugu u naručaj biedne majke dovedete i njezin život spasite!“

„Ne, ne tako Pauno“, vikaše opet kano mahnit, „ja nemogu svoje ruke pružiti oskvrnjenici, pa bila ona baš menom obezčašćena!“

„Odlazite od mene odurniče! duša vas moja prezire!“

„Pauno, angjelu moj, nemoj toga reći, duša tvoja nemože me prezirati. Ti možeš nesreću svoje sestre oplakivati, možeš meni svoju ljubav i svoju ruku uzkratiti, ali duša će tvoja za pravo dati čovjeku, koj nemože da cieni bezčastnice, ni da ju za ženu uzme. Djetetu ću dati svoje ime, ali oskvrnutoj materi nikada!“

I timi riečmi izpade iz sobe, a ja ostadoh još tužnija nego prije i vratih se k postelji biedne matere.

Tetka jedvice na toliko prizdravila, te mogosmo pomisliti, da se na put odpremimo i namah odluči potražiti nesretnu Mariju, kojoj je već sve oprostila bila. Zamolih Aleksandra biljetom, da nam javi, gdje je Marija, ali on nehtjede nam toga kazati, nego navali opet na mene, da mu ljubav vratim, te bijah napokon prinuždena, da mu svom ozbiljnošću odpišem, kako ću radje umrieti, nego za njega poći, jerbo ga moram prezirati i mrziti, pa neka me već jednom u miru pusti.

Na to mu nestade traga i ja već mišljah, otišao je k Mariji. Medjutim donese mi nekoga dana sobarica novine, u kojih se donosila strašna viest, s koje protrnuh sva i zadrhtah kano šiba na vodi.

Kazivahu novine, da je u Majncu mlada neka djevojka svoje diete ubila i sudu ubjegla. Djevojka bijaše boljega roda i kako kažu, vrlo liepa, a počini taj strašni zločin valjda iz očajanja, što joj ljubovnik nekoliko dana prije bio pisao, da ljubi drugu, s kojom je takodjer zaručen i zajedno joj bio očitovao, da oskvrnuta djevojka nemože nikada biti njegovom ženom.

Nemogoh niti najmanje dvojiti, da je to užasna poviest naše nesretne Marije — i na polag bezumna od straha, sklonih tetku, da idemo u Majnc.

Došav onamo, odsjednusmo u jednoj od prvih gostiona — i ja se namah gustim plaštem zagrnuta u grad odpravih, kupujuć sad ovdje sad ondje, dok nedodjoh u dućan brbljavoj nekoj ženi, s kojom prvo mnogo koješta razgovarah

a napokon ju zapitah, je li zbilja istina, što novine kazuju, ili je možda ciela pripovjedka samo izmišljena.

Brbljavka sretna što si može jezik razriešiti, uze mi sve potanko pripovjedati, tako ono što sam jur iz novina doznala bila, kano i sve ono, što sam jošte doznati htjela, gdje naime Marija stanovaše i kako se taj grozni čin pronesao.

Ona mi pripovjedaše, da je neki mladić, prijatelj ljubovnikov, nesretnicu ovamo dopratio i kod neke ju žene nastanio, da ova na nju pazi. Isti mladić, izčekivajuć njezinoga ljubovnika, stanuje u gostioni i vele, da je još ovdje.

Pronielo se zlodjelo ženom, kod koje stanovaše djevojka, a ove nestade umah poslije zločina.

Potekoh do žene, kod koje Marija obitavaše.

Bijaše jur mračno i ja k tomu gustom koprenom zagrnuta, ali kako otvorih pred ženom usta, skoči ona sa svoga sjedala i poče drhćuć od straha vikati: „Za Boga dragoga, pak se još podufate ovamo nesretnice! zar neznate, da vas posvuda traže i da policija po deset puti na dan kod mene zapitkuje“.

„Varate se, dobra ženo, ja nisam“, rekoh ja, odvrnuv koprenu.

„Što, ja da se varam? Evo je žive preda mnom, pak veli, da se varam! Nije li to bezobrazano! Odlazite! odlazite brzo, neću da vas obtužim, ali bi slučaj mogao dati, da svjedočim proti vam! — Bježite za Boga!“ deraše se žena.

Na to stisnem joj u ruku tvrd talir i rekoh: „Nije li vam nesretnica nikada kazivala, da ima posve naličnu sestru?“

„Jest, jest, sada se opominjem, to mi je zbilja kazivala“.

„Vidite dakle, dobra ženo, ta sestra stoji pred vami i dolazi vas prosit, da joj sve na tanko izkažete, jerbo se ufam, da bih jošte nesretnu svoju sestru obraniti mogla“.

„Ah, nevjerujte toga, nenadajte se tomu, gospodjice! Da je moći taj zločin kako podvojiti, bila bih joj sigurno pripomogla. Ali čujte: „Marija držaše na prsih svoje diete, komu bilo već dvanajst dana i čekaše cieli dan pismo od svoga dragoga, kad eto, njegova prijatelja, gospodina Milana — kako ga ona nazivaše — gdje joj ga zbilja nosi. Jedva što je bila pismo pročitala, baci diete od sebe te sva blieda i drhćuća uze jadikovati: „Bacajte ga od mene, to je njegovo diete — izdajnička krv! — On me odbacuje! Ostavlja me na sramoti!“ Tako biesnila do večera, a onda zamoli, da bi htjela spavati. Mi ju ostavismo. Drugoga dana ležaše diete mrtvo u postelji majčinoj, a njoj nigdje glasa! Moradoh taki cielu stvar prijaviti, te skoro ostadoh sama kriva. Sudci, policaji i liečnici dodjoše, da razvide i rekoše: diete je silomice udušeno! Mati je svoje diete ubila i bez traga ubjegla! — Ali, Bože moj dragi, kakova sam čudna, pripovjedam evo sve na tanko, a što više vas pogledam, to bolje vidim, da morate vi ta nesretnica biti, jer od čega bi takodjer sestra tako probliedila i propala? Bježite, gospodjice, bježite za Boga, uhitit će vas i težko — možda smrću kazniti!“

„Nečudite se, dobra ženo, težko sam bolovala i prošlih upravo nekoliko tjedna trpljah mnogo, odtuda mi blieda lica“.

Ja u rieči i vrata silovito otvoriše, a u sobu padoše dva pandura od policije; stariji pristupi k meni, a mladji ostade za vratima.

„Hajde za mnom“, progovori meni pandur, hvala Bogu, te vas ipak jednom uhvatismo. Dosta se jur sbog vas natrkasmo“.

„Gospodine, vi se varate“, odvratih mu ja drhćuć od straha i užasa na cielom tielu tako silno, da se moradoh za stol pridržati.

„Nebrbljajte! tako nam svaki kaže, koga ulovimo“, odsječe mi pandur hladno i osorno, „mi znademo i sigurni smo, da ste vi ova prava čedomorka; krojačev sin u doljnjem katu, koj vas dobro znade, on vas je prepoznao makar da ste se gustom koprenom zagrnula, došuljao se za vami i čuo na vratima, što vam ova žena govoraše, da bježite. Nešeprtljajte daklje; koj se neboji diete od dvanajst dana grozovito ubiti, taj se netreba žacati ni strepiti od kazne. Pa kakva će to kazna biti? — najviše petnajst godina tamnice — što je to za takvo mlado stvorenje — a onda ćete i opet svoj zanat nastaviti moći. Hajde, mičite se!“

Mjesto da ga posluhnem, padnem pred njegove noge i stadoh ga zaklinjati, neka me vodi u gostionu k mojoj tetki, da jim se ondje bludnja razjasni — ali sve zalud. Nudjah mu novce — davah mu sav moj imetak, neka me pusti, da utečem — nu to ga još većma u bludnji potvrdi — i — o Bože, zašto moram to napisati!! zašto nemogu ote sramote svojom krvlju oprati — i oba pandura odvukoše me i baciše kano bezbožnu čedomorku u gnjusnu tamnicu!!

Tkogodj bude ovo crno slovo jednom čitao, neka se barem toliko smiluje najbiednijemu stvoru na zemlji, da si živo predstavi njegovo grozno stanje, da tako uzmogne procieniti užasnu težinu i grozu toga stanja.

Izdao me čovjek, komu prvu svoju čistu ljubav, komu vjernost svoga srca i svu nježnost svoje duše prikazah; prevarila sestra, koju milovah i njezine slaboće trpljivo podnašah, k tomu moradoh svoju nesreću pred svietom tajiti, da sestre neizdam, moradoh majku tješiti, koja za svoje diete hiljadu izgovora smagaše, a sada se za njezin zločin na meni slomila kola, sada plaćam njezino zlodjelo svojim poštenjem i svojom slobodicom čameć kano čedomorka u tamnici — ah Bože! u strašnoj tamnici, u kojoj tisuće najgadnijih zlotvora,

ubojica, razbojnika pravednu kazan trpljahu! Oh, strašna bijaše moja muka i veća nego li ju srce čovječje podnieti može! Ali jošte se nije kalež mojih boli napunio!

Jedva što se iz groznoga sdvojenja malko razabrah, unidje u tamnicu sudbeni činovnik, praćen nekim nepoznatim gospodinom, koga uze pitati, kažuć na mene: „Je li to ona?"

Neznanac, mlad i ukusno odjeven čovjek, liepa ali bez dvojbe židovskoga obraza, ozbiljno me i mrko pogleda, rekav: „Marijo, Marijo, zar ste tako duboko pala?!"

„Joj, gospodine!" zajecah sdvojena, „smilujte se mukam nesretnice ni krive ni dužne! Nisam ja Marija! Ja sam Pauna, sestra one biednice, koja me ružno prevarila, čast mi i sreću ugrabila, te sada moram njezinu krivnju plaćati!"

Dugo motraše me neznani mladić i napokon reče: „Da je u mojih grudih iskrica samo sućuti za vas dosele tinjala i ova bi sada ugasnula, kad ste tako odurna i hoćete svoj zločin da zatajite i njime nedužnu svoju rodjakinju da okaljate". Na to okrene se prama činovniku: „Gospodine, ova je djevojka meni od njezinoga ljubovnika povjerena Marija L . . . ., koju na noć 2. studenoga u Frankfurt dopremih i koju ovdje još dva puta posjetih, predavši joj svaki put, što mi prijatelj njezin dragac naručio. — Napišite namah sada o tom zapisnik, jerbo već sutra moram bezodvlačno u Pariz, nu bude li treba, pripravan sam vazda svjedok".

I odoše oba, niti mareć, niti slušajuć moju prošnju, do pošalju koga do moje tetke.

Bijah opet sama!

Kako je blaga i ugodna samoća, kad je čovjek slobodan, gospodar svojih misli i svojih čina, u samoći kriepi njegov duh i hrabri njegovo srce na odvažna i uzvišena djela; u samoći tješi i blaži se bol i tuga; oj kako je divna samoća u dražestnoj prirodi, sried njezinih svetih tajna — ali kako je strašna, kako grozna i užasna samoća u tamnici, u ovoj samoći radjaju se najgrozovitije slike, radja se ludost i mahnitost, radja se skrajno sdvojenje — samokrv!! Samotna tamnica puna je nakaza i nemani, gada i smrada, njezinom užasnom tminom križaju se najodurnije prikaze, kojim je svim jedan cilj: ludost; svim jedan konac: smrt, zadana vlastitom rukom!

Ote strahovite samoće u zločinskom ovom mjestu nemogaše moje srce snositi, udarah zato stisnutima pjestima o željezna vrata, dok mi vruća krvca niz ruke nepotekla — razdirah si prsa i obraz, jerbo se jur od muke pomamih! — Napokon zaštropotaše ključevi u starih zahrdjalih ključanicah, te unidje tamničar, da me se biedne naruži i da mi se zagrozi, kako će me dati svezati, nebudem li se umirila. Ja se u taj hip na toliko sabrah, te mogoh starcu pred koljena pasti i klečeć ga moliti:

„Čovječe božji, ako imate djece, ako ljubite ženu, ako vas jošte čovječja bieda ganuti može, zaklinjem vas svim, što vam je milo — smilujte mi se jadnoj! Netražim drugo što, nego da pošaljete koga u gostionu, da zaprosi moju, u broju 11 stanujuću tetku gospodju L . . ., neka bi odmah ovamo došla i kazala, da li sam njezina kći i nećakinja! — Evo vam, dobri starče, novaca i dobit ćete još stoputi toliko, ako mi prošnju izpunite, jer tako mi spasenja moga, ja nisam ona zlotvorka, za koju me drže!"

„No, no, neplačite toliko", prihvati tamničar ponešto blaže, „to nije tako težko učiniti. Priobćit ću vašu prošnju gospodinu sudcu i sam se pobrinuti, da koga u gostionu pošaljemo. Ali morate mi obećati, da ćete do toga biti mirna, jer bih onda morao s vami strožije postupati".

Ja mu sve moguće obrekoh — i on ode.

Mirna i niema sjedjah na kamenoj klupčici te od groze niti se nepodufah okolo sebe razgledati.

Svaki sam četvrt čula udarati na uzničkom satu, a časove brojaše si moje drhćuće srce; prošlo pol ure — prošla skoro ciela ura — i svejednako nebijaše jošte ničesa čuti, do stražarovih koraka pred tamnicom. Napokon — ah napokoncu zastropotaše opet težki ključevi, vrata se širom otvoriše i unidje starac — činovnik, vodeć pod rukom moju na pol nesviestnu tetku.

Čim zagledah svoju tetku, padoh u njezino naručje, zagrlih ju grčevito kano u smrtnoj stisci te plakah s njome — i od plača nemogasmo ni pisnuti.

Hvala plemenitomu starcu, koj nam ove prve utjehe nije kratio, niti nam kakovimi pitanji prekidao razgovora naših bolnih i nesretnih srdaca. Ja sama ohrabrih se i progovorih najprva, ta išlo je meni za sve, radilo se o mojoj slobodi, o mojoj časti i o mom spasu!

„O sladka teto, kažite ovomu gospodinu, da ja nisam nikakova zlotvorka —"

Sada se tekar dosjeti biedna mati, o čem se radi, te progovori: „Gospodine sudče, ovo je mlado djevojče moja pokćerka, moja nećakinja, Pauna Čartovenka, otac njezin pade u boju za slobodu poljske svoje domovine. Moja nesretna kći Marija i ova moja nećakinja Pauna za čudo si naliče cielom vanjskom osobom, licem, očima, držanjem, glasom i kretanjem, samo što je Pauna ponješto veća i škurijih vlasi. Ova je sličnost obće poznata u Frankfurtu, gdje življasmo, i mogla bih vam hiljadu svjedoka dovesti. Što mi treba činiti, da vas ob istini mojih rieči osvjedočim, i da moju nesretnu nećakinju na slobodu pustite? Budete li zadovoljni svjedočanstvom moje sobarice i konobara naše gostione, koj nas obje jutros, kada pridodjosmo u našu sobu izpratio; evo sam ih oboje sobom povela?"

Činovnik se uljudno nakloni, otvori vrata i unutar stupi naša stara sobarica, koja namah k meni priskoči i stade mi ruke ljubiti, jaučuć bolno:

„Joj meni, zar ste vi ovdje, vi plemenita gospodjice, naša vrla i krasna Pauna? tko se usudio — —“

„Je li ova djevojka kći ili nećakinja vaše gospodarice?“ pitaše ju činovnik ozbiljno.

„Ah, tko će to podvojiti, da je to naša Pauna, dobri i krasni angjeo naše kuće, u kojoj od svoga pamtivieka služim“, odgovaraše mu vjerna služkinja i dignuv tri prsta, stade se zaklinjati: „Tako mi blaženstva mojih pokojnih roditelja i tako mi vlastite moje sreće, ovo je Pauna, gospodjica Pauna Čartovenka!“

„Jeste li vi ovu gospodjicu danas u svojoj gostioni primili“, pitaše opet sudac duboko tronutoga konobara.

„Jesam, gospodine sudče!“ reče odriešito konobar. „Ova je gospodjica s milostivnom gospodjom i ovom služavkom jutroske u našoj gostioni odsjela, te u istoj odjeći, kako ju sada vidite, u grad prošla i sa prozora vidjeh ju, gdje se u više dućana svratila, valja da pokupi, što joj treba“.

„Da vas, gospodine sudče, još bolje osiguram, izvolite od imetka moje nećakinje primjernu jamčevinu zadržati“, nastavi tetka, ali joj činovnik daljnu rieč prekrši.

„Netreba toga; gospodjica je slobodna, ali nesmije iz Majnca tako dugo proći, dok se neurede pisma glede toga dogodjaja i dok s njome točan zapisnik nesastavimo“.

Mi obrekosmo, što je bio sudac zahtievao i napokon smjedoh opet izaći i ostaviti strašno mjesto! — O Bože mili, nemogu toga trenutka opisati, neka si ga svako ćutljivo srce samo predstavi i neka ga saćuti!!

Vrativ se u gostionu, potrese me nervozna groza i zima, da sam bila ciela četiri mjeseca ni živa ni mrtva!

Tetka iznajmi u gradu stan i dade me onamo prenieti. — Za moga bolovanja, ali istom drugi mjesec odkako bijasmo u Majncu i pošto bi jur sud bio svaku nadu izgubio, da će nesretnu čedomorku pronaći, a obćinstvo se drugimi novostmi zabavljaše, dobije moja teta pismo nenadnevljeno, s poštarskim biljegom: iz Hamburga. I taj sam list ovdje u izvoru priložila.

„Sladka moja nesretna majčice!

Dobro sam sklonita i sretno ubjegla sudu, koj me htjede progoniti za zločin, što ga ja neučinih, Bog mi je svjedok!

Dužna sam, premila majko, dužna sam Te barem u toliko utješiti, da ti se Bogom i srećom svojom zakunem, da takova ružnoga zločina znatice i hotice nemogoh počiniti. Kada primih ono strašno pismo, u kojem Aleksandro mene na sramoti ostavljaše, poručiv mi, da nisam vriedna biti njegovom ženom — očajavah od jada i srama, htjedoh sebe i svoje diete umoriti, čupah si kosu iz glave, trgah odjeću sa svoga tiela i pustih uzde svojim strastim. Bacih se na postelju, na kojoj cviljaše moje i njegovo diete — čas ga pritiskah na svoja prsa — čas opet, spoznavši u njem otčevo obličje, rinuh ga od sebe — bijah poludila — bijaše me ostavila sviest i pamet, i Bog me neka najstrožije sudi, ako lažem — neznàdoh više, što činjah — neznam, što sam naumila, što li u sdvojenju učinila! — Prema danu probudih se opet iz težke bezsviestice i domišljah se svomu jadu, ali kada tamo vidim gdje pokraj mene leži moje diete bliedo i mrtvo! — Groza me stade hvatati; sjećah se, što sam bila radila prije nego me sviest ostavila i živo se pobojah, da sam pomamljena sama svoje čedo ubila, njegovim nježnim i milim životom svoje sdvojenje i otčevo izdajstvo osvetila — ah Bože mi se smiluj — njegove plave ustnice — one modrice oko vrata potresahu mi dušom i grmljahu mi strašnim glasom — da sam umorila rodjeno čedo!!! — O tko bi mi bio vjerovao, da nisam toga čina znatice počinila! — Vidjeh što me čeka: tamnica, smrt, sramota, crn obraz i okaljano ime — i zadnji put sakupih još svoju snagu te bježah iz mjesta, pobjegoh iz sobe, iz koje me gonjahu nad mojim zlodjelom razjarene srde! — Uru izvan grada namolih se na nekakva kola, koja me odvezoše osam milja daleko od Majnca. Pograbih sobom nešto novca i svojih dragocienosti. Milju od Frankfurta postanuh u jednom malom gradiću i pisah Aleksandru, da ću ga u nekom selu nedaleko od Frankfurta sutra čekati ili ako nebi došao, sama se pred sud staviti! Opisah mu svoje užasno stanje i sve što se dogodilo, opisah mu sve — kako Bog zna i vidi — po istini! Sutradan odoh dobro zagrnuta na ugovoreno mjesto, gdje nadjoh jur Aleksandra. Moja bieda pokrenu njegovim srcem, on se razžali i pade mi pred noge. Bijaše se novcem i svim što je za put treba obskrbio, ali mi iskreno kazà, da neima toliko novca, da bi me posvema dobro skloniti mogao — čemu je treba, da u Ameriku prodjemo — ondje neima za mene nikakove pogibelji. Za sada me sakrio na nekom skrovom mjestu, gdje nitko niti u snu nesluti, tko sam. Nu zar nije moguće, da se moja poviest ovuda slučajno pronese, zar nije moguće da me kakav nenadani slučaj izda? S toga moram dalje i prosim Te ljubezna majko smiluj se svojoj kćeri! pošalji joj novaca! Radi se o tom, da se Tvoje diete oslobodi od sramote, od tamnice — od grozovite budućnosti!

Aleksandro će me pratiti i za koji dan bit ću njegovom suprugom, sve mu oprostih, što je proti meni skrivio — kako me uvjerava — bez svoje podpune sviesti! — Oprosti, sladka moja majčice, oprosti nesretnomu svomu dje-

tetu, pa ako me jošte ljubiti možeš, a ti dodji za nami, čim ti javim, gdje se naselismo.

Prosi takodjer Paunu, neka mi oprosti! Ah ona je tako dobra, tako mudra i nad svaku strast uzvišena, ona će biednoj sestrici oprostiti.

S bogom, draga majko! što sakrivih bezsviestna popravit ću skrušenim i dobrim životom.

Još jedan put s bogom, premila majčice i pošalji namah novce u Hamburg, pod adresom, kako je ovdje priložena.

Bog Te neka tješi, to će od njega vruće prositi Tvoja kći Marija."

Aleksandro bio svojom rukom pripisao adressu i ona je ovdje u izvoru priložena.

Tetka mi kazivaše, da sam joj onda, buduć polumrtva i bezsviestna, jako pofalila, jer se ova baš nikada u novčane poslove mnogo ne razumila, a k tomu malo što ju neshrvaše tolike nesgode uzastopce.

Nakupova velike mjenice za skupe novce i posla ih u Hamburg, svota preskočila je dobrano Marijin imetak. Čekasmo dan na dan nove glase, ali nedočekasmo nikakvih i tetka moja stade opet ginuti od tuge za ljubljenim djetetom.

Pisaše svomu novčaru u Frankfurt, neka bi sav njezin imetak unovčio i novce joj na brzo poslao, uboga bo mati izčekivaše svaki čas poziv svoje kćeri i bijaše pripravna, da mu se namah odazove.

Nisam što drugo više ni čula van svejednako o sreći govoriti, koju će u krugu svoje djece uživati. Moje boli, moja nesreća nebi se više niti spominjala. Pa buduć ja nemogoh s njom, da nesmetam Marijine sreće, uglavismo, da ću se sa starom služavkom u Frankfurt vratiti, ondje svoj novac pobrati i u nekom se gradu nastaniti, u kojem me nepoznadu.

Čekasmo zaludo glas od Marije, a na listove, što ih pisasmo gospodinu Milanu u Pariz, nedobismo odgovora. Po svoj prilici niti ih dobio nije, kad mu neznasmo pravoga imena.

U to dobi tetka crnu viest, da je propao onaj novčar, kod kojega bijahu naši novci uloženi, a mi obadvie da smo — prosjakinje! Da izplatimo one mjenice, što ih teta Mariji zapisala, moradoh u Frankfurt i ondje poprodah sve, što se samo unovčiti dalo. — Taj posljednji udarac nemogaše tetka više preboljeti, već odprije iztrgana nit njezinoga života prekinu se sada posvema i ona umre u mom naručaju, a ja ju zakopah bez suzâ i bez naricanja, jerbo mi srce za svaku bol otvrdnjelo! — Naša stara služavka nadje si mjesto u nekom sirotištu — ovo je jedina na ovoj zemlji, koja me još od onih boljih dana kadikad pozdravlja!

Meni ubogoj i ostavljenoj siroti nepreosta drugo, nego da se ogledam, gdje i kako bi si mogla svakdanji hljebac zaslužiti!

Bog mi dade toliko kreposti, te mogoh svoju nesreću strpljivo podnieti; glasba me je utješila, a čista savjest da biedi i nevolji svojoj nisam kriva, bijaše mi blaga vodilja kroz pustinju moga života, koja puče tužna i pusta pred očima devetnaestgodišnje djevojke! — Iz dobe mojih najvećih muka bulji me još svejednako u nemirnih bezsnenih noćih ono hladno, okrutno, ali liepo lice mlada židova, koj me, došav u moju tamnicu, onako naprečac čedomorkom proglasio — i da ga još igdje na svietu vidim, morala bih od njegova pogleda umrieti!

Kako moja tetka u grob leže, prisvojih si ime materino, Solovska, da time svim znancem iz pameti laglje izpanem. Urediv svoje stvari, odoh u Hamburg, da propitam za sestru. Trgovačka kuća, kojoj novce poslasmo, dobi nalog, da jih preda nekoj stettinskoj kući.

Odputovah dakle u Štettin, ovdje mi rekoše, da je dotičnik digao novce, ali kamo je prošao, nitko nezna. Tako mi sav trud bijaše zahman, o bjeguncih nemogoh sve do danas ništa saznati, nigdje i od nikuda im ni traga ni glasa.

Poskrbih se napokon, da dodjem kamo za družicu i nadjoh na brzo vrlo udobno mjesto u nekoj kneževskoj kući u Petrogradu, gdje bijah mnogo cienjena i obće ljubljena, ali moradoh odonud proći, da se uklonim ružnoj strasti, kojom me proganjaše knežičin najstariji razuzdani sin.

Iz Petrograda dodjoh u Berlin, ovdje me naputiše, da idem kano družica u kuću bankira G—i primih ponudu.

To je moja poviest — to je tajna mojega života.

Oprostih svim, koji me na toliku nesreću baciše, bili sretni i bila im duša tako mirna, kako je moja mirna i spokojna!"

* * *

Nastade grobna tišina — duga stanka u dvorani. Alma i Saša zagrliše se i zaplakaše gorko, što je mila njihova majka toliko trpljeti morala.

Svi se razplakaše — ista prisutna gospoda bijahu duboko tronuta.

U Milanovom bliedom licu ukaza se strašna borba, koja mu dušu muči. Bilo je vidjeti, da želi govoriti, ali da se neufa svete, najiskrenijemu sučustvu posvećene tišine svojim govorom prekinuti i oskvrnuti.

Prvi ustade opet Rikardo i reče: „Sve ovo propatila je naša majka, ljubezna skrbnica našega djetinstva, te živo osjećamo, kao što je takodjer moj vriedni ujak osjetio, koj je bio prvo nas ova pisma čitao, da je dobra ova duša ovo ružno prevareno, nevjernički izdano i težkom nesrećom progonjeno biće podpuno zavriedilo, da se jednom skloni u luku mira i pokoja, uživajuć pokraj vjerna supruga nebrojene

i čiste obiteljske radosti, u naknadu onih težkih, bez svoje krivnje pretrpljenih jada.

Imadem još pridodati, da mi je pokojni ujak na samrti zapovjedio, neka propitkujem za bjegunce, pošto bi on dugo vremena zalud bio razpitavao — i da sam nalog njegov izvršio, ali ništa dalje doznao, nego da je u Americi neki naseljenik istoga imena, što ga nosaše nekadanji zaručnik moje tetke i da sretno živi u krugu svoje djece i svoje druge supruge, pošto mu je prvu nemila smrt ugrabila. Je li to onaj, koga tražimo, saznat ćemo kasnije, dok nam daljni glasovi nadodju.

„A napokon moram vas sve skupa od strane svoje tetke umoliti, da od ove obiteljske tajne nikomu ništa nekazujete!“

„I ja ću šutjeti, nikomu što kazati!“ progovori napokon Milan, nemogavši tronutom srcu odoljeti, „ali ponajprvo dopustite mi ovu milost, da mogu najplemenitijoj gospodji pred noge pasti i nju za oprost umoliti, jerbo sam ja onaj nesretnik, od koga toliko trpljaše, koj u tamnici proti njoj ustade, držeć ju za Mariju. O dajte da i ona vidi, kako se kajem i sigurno će mi oprostiti!“

„Jur vam je oprošteno“, začuje se blag i mekan glasak — „opraštam vam, jer vidim, da se kajete za ono zlo, koje mi učiniste!“

Svi se ogledaše prema onaj strani, od koje glas dopiraše! — A to stoji pred njimi još uviek liepà, ali od težke bolesti i od mnogih strašnih jada probliedjela i propala gospodja, oslonjena o ruku svoje sobarice.

Bielom širokom odjećom zagrnuta, na glavi joj takodjer biela lagana koprenica stajaše liepa gospodja, kano liepi kakav duh iz boljega svieta.

Ničice pade Milan pred nju — a svi ostali sgrnu se okolo nje, da ju grle i ljube — to bijaše svečani čas najčistije ljubavi, kakovi se riedko o životu ponavljaju, a takovu radost, takovo čisto veselje zavriedila je takodjer vrla osoba, koju zao udes bez njezine krivnje toli okrutno proganjaše!

Na kraju nam je pripomenuti, da se nekoliko tjedna kasnije Rikardo vjenčao s mezimicom gjeneraličinom, s liepom Sašinkom, a Milan G—r postao pravim i vjernim prijateljem grofovske kuće, koja odsele sretna i zadovoljna življaše.

Sjedeć gjeneralica u krugu svoje djece i svoje unučadi znala bi često prama nebu pogledati i pobožno šapnuti: „Pokojniče mili, tebi imadem sreću svoju zahvaliti, tebi koj si u mene povjerovao, službovanju me oteo i mene — reć bi — samoj meni povratio!

U takav bi čas zašumjelo medju visokimi jablani, što okružavahu grob, u kom počivaše vrli gjeneral, i niemi ovi stražari prigibahu svoje glavice, kano da pozorno sluškaju otajni šum i kano da povladjivaju hvalu, rečenu onomu, koj pod njihovim hladom vječni sanak boravi, a kad jednom prestane kucati plemenito srce starice gospodje i njezini se ostanci takodjer pod njihov hlad sklone, onda će se opet prigibati i krošnjatimi svojimi glavicami nad njezinim grobom plesti vienac — vienac vrline ženske!

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XX.

Kada krasnoliku
Prvi put te vidjeh,
Mišljah, da mi s neba
Angjel čuvar snidje.

Kada modre oči
I pram spazih plavi,
S obeznadka čudna
Prodjoše me mravi.

Kada smotrih lišca
Njegu i milinu,
Mišljah, da sad istom
Sunašce mi sinu.

Kada spetih ružu
Rumenih ti usta,
Prva tada želja
Moriti me ùsta.

A hrvatsku kada
Prvu rieč mi reče,
Tada rajskom silom
Na dušu mi kleče.

Hrvatski mi, dušo,
Da me ljubiš, reci,
Pak ću blažen biti
Ko u raju sveci.

XXI.

Što mi tražiš, zlato,
Ljubicu u travi,
Gdje ti skromna, tiha
Miriše i mavi?

Ljubica ti nezna
Besjede proslovit,
A dragoti tvojoj
Kako će se dovit?

Netrgaj je skromne,
Milostna joj budi,
Da ti neuvene
Na vatrenoj grudi.

Radje sabiri si
Sitne pjesme ove,
Da ti na njedarcu
Tvoje hvale slove.

Te su pjesme skromne
Ljubice u viencu,
Od njih vienac vijem
O tvojem tjemencu!

Samo bile i tim
Ljubičice modre,
Da miloduh njihov
U dušu ti prodre!

POUKA.

Sofia Wegierska.

Studia književna Leona Kaplińskoga.

Prevod Frana Kurelca. *

Od vsih gospoj Poljskih, koje pišu, jedva da su ikoju toliko čitali, a da je svět manje za njezino ime doznavao. Pisala je kroz toliko godin u dnevnike, čto se izdavaju u Varšavi, u Krakovu, u Vilnu, ali nje podpisa tuj ne biaše. Nu ipak to ime, koje se baš ni malo světu ne nameće, ne trěba zato da mu se slědovi zataru; er ona, čto ga je nosila, čeljade toli estetično, pripada k najodabranijim, čto ih ima u pismenosti dnevnoj, i nje fizionomia književna ima svoj pečat baš osobiti, a milinje nje duhovnih darov prem je dostojno zahvalnâ spomena.

Ona je bila dći někoga obrstara, Ljudevita Kamieńskoga i Barbare Walchnowske. Rodila se koju godinu ranije, nego je buknula Poljska revolucia, u selu Górka u Mazovii, a umrla je u Parizu 1869e na 8i dan listopada. Nje otac kao tumač u knjizi Poljskoj veliko ime stekao, er je prěveo slavno dělo Inglezkoga pěsnika Pope „o čověku“, Tassa „osvobodjeni Jerusolim“, i Dantovu „božastvenu komediu“, čto je ostala u rukopisu. Obrstara, otca joj Kamieńskoga, koji pod Napoleonom služio, a uz bunu 1831 bio vice-gubernator Varšavski, a kašnje chef štaba uz generala Rybińskoga, iza bune poslalo na několiko godin u Viatku! Nu prvo nego ga tamo odpremilo, tamnovao koje vrěme u Kaliszu, kdě ga polazilo mladjahno děvojče, kojemu istom několiko godinic; nu poslě dopustiše, da može děte po cěl dan pri otcu si ostat. Ti časovi, čto ih děte u tamnici provodilo, duboko joj se u pamet ukopali i mnogo k tomu dopomogli, da joj se um i duša čto ranije razviju. Tamo pod okancem, rešetkom prěpletenim (kazivala pokojna Sofia) tamo je dětence prvi nauk okusilo, čto mu ga otac podavao, te da ju ne zebe, svojim ju vojničkim plaštem prigrtao. Tuj ona slušala prve basne, čto joj ih otac pripovědao, ili iz Francuzkoga prěvodio; tuj se ona učila geografiu, ter se uzato mape risovale po tlih, po stěni, ili joj otac čitao iz historie te pripovědao domaće dogodjaje. Lagko se domislit, kako je otcu mučno i skrušno bilo razstati se sa svojom milom družicom tamničarskom. ... Iza několiko godin, čto ih Kamieński boravio u Viatki, vrati se u domovinu te se nastani na selu. Okolo dvorca tuj bio vrt, velik i lěp, o kojem Sofia rado spominjala, a bio u njem i staklen cvětnjak, kojega su mnogo prigledali, a bio pun cvětja i bilja iz najdaljih stran světa. Tad onaj nauk, čto se u tamnici započeo, ovdě ga produljilo srěd cvětja i zelenja. Mlado děvojče, čim ju otac upućivao, prionulo živo uz botaniku. Ně bilo cvěta ni biljke na gredi, na njivi, na luci, da mu mlada doraslica za ime ne doznà na jeziku Poljskom i Latinskom. To milovanje cvětja i bilja ostalo Sofii vsega joj života, te se može i razpoznat, kako je poslě to učeno poznavanje imen Flore Poljske probijalo izpod pera mlade pisarice, te se prikazivalo u nje opisivanju, imenivanju ter u istom slogu, koji se, kao gredice na vrtu, žario cvětjem najmilijim, najplemenitijim.

Jedva čto se děte pod otčevim nadziranjem izobrazilo, a to se već i udalo za g. Edmunda Mielęckoga, u Prusiju.

Drugi muž Sofiin bio je Felix Węgierski, čověk osobitih darov, čto bio na glasu u onaj tren rodoljubivâ nastojanja, te kojega puno su i cěnili i ljubili oni vatreni i plemeniti mladenci, čto ih poslě progutali čto Sibir, čto tvrdjave kojekudne. U čto se ona tom prilikom uputila, čto je ona u taj par žuděla i očekivala, vsemu se tomu ona, dok je god bila živa, iznevěrila ně, pače ni onomu, čto ju zamamilo i obsěnilo.

Kroz ovo několiko godin, čto je s mužem u prognanstvu živila, navalilo na nju vsakojako, čto ga samo biti može, i zlo i muka i trpež; te da ne spominjemo kako se stvari tamo doma ovršile, ni smrti premiloga joj dětenca, snašla ju uz domaće ognjište još i nevolja. Za koji časak samo, godine 1848e, si-

* Za volju g. akademiku štampali smo ovaj veoma zanimivi članak onako, kako je poteko iz pera gosp. prevodioca. *Uredničtvo.*

nulo něko ufanje, kao da bude bolje, te se Sofia s mužem u Krakov prěselila, koji tamo uz redakciu pomagao, nu doskorâ nje Felixa zaboliše prsa, te pritisnut jadî života skitnâ i nemilâ, prěminù u Krakovu 1850e godine.

Počto muža izgubila, odpravì ju Austria, te je pošla u Pariz, tamo se nastanila, te tuj zapoděla svoj književni život.

Bez dovoljnâ imetka, s perom u ruci, uztrajući i djelajući, održà se někako i ostà svoja, i ohranì junački svoju žensku dostojnost, do koje puno je držala. Imajući u domovini svojoj puno znanac i roda i prijateljstva, mogla je ona zaiskati pomoć, te živěti ako ne obilato, a to barem bez nevolje te rěšiti se rabote i tegotne i mučne. Nu ta žena, žilave ćudi, kako ih je malo u nas, ne htědè na drugih se naklonit, nu se oslonì na se, ter se izručì sebi. Čto ga je bilo neprilike, skrbi i jada, dok se ubogi stvor ženski razgledao po književnom světu, upoznat se i dogovorit s dnevnikî kojekakvî i njihovî uredničtvî, samo da steče dobitak skroman i maljušan. Feuilletonist Francuzki, čto jedva da je i na kakvom glasu, začudio bio se da mu tko reče, za koju tanašnu nagradu književnica Poljska svoje tegove u novine posila, za koje ipak ne jedan put uredničtva se grabila. Ni nesgode ni protivštine nit ikoje neprilike vsakdanjeg' života smrviti ni ugnjesti ne mogli te otvrde i podnosite duše, niti uzmutit vedrine nje mira ni uzkolebat nje postupanja s ljudî pravodušnâ i pametnâ.

Da je nje u drugom družtvu, bilo nego li je naše, i uz druge sgode i prilike, to bez sumnje čeljade tako umovito, kako je ona bila, oko svojega ognja skupila bi družtvo, imala svoj salon i svoju družbu, kako je toga i u mnoge tudjinke, koja joj n može takmenicom biti; nu Sofia Węgierska živila je osamice, i jedva několiko pobližjih prijatelj znalo je za taj maljuckani, umilni salončić (ulica Laval), u kojem samo li uzmeš kako je sve bilo skladno, milo i lěpušno, lasno se domisliš, da je to odgovaralo i da se tuj odbijala miloćud domaćice, koja vsakoga svôga prihodnika prem srdačno primala. U njem, tako pod večer, jedino vrěmence, kad rabota počivala, usrěd umětničkih likov, mědorezov, medalionov, stasov i doprsnikov, opletenih bršljanom, na vse strane po stěnah razpuzlim, tuj bi se ozivala u poživljem razgovoru i hitrom odgovoru lěpša polovica onoga sěnovitoga duha, te rědkovite duše, koju čtioci s jedne istom strane poznavahu.

Imaš se čemu načuditi, kad uzmeš čto je za vrěme ovih osamnaest godin iz njezinoga pera proteklo. Sama „Biblioteka Warszawska" ima u nědrima 192 nje dopisa, kojimi, da ih u jedno sbiješ, ter napose u svět turiš, lasno ga podpunì několiko te okrupnih knjižurin. Dva put toliko, ako ne veće, dalo bi se skupit iz onoga, čto je težatljiva dopisnica poskitila inim uredničtvom, er njezinih pisam i kronik ima i u „Czasu" i njegovom „Dodatku", u někadanjem „Kuryeru Wileńskom", u „Gazeti Polskoj" i u „Bluszczah". Pod poprimljenim imenom Bronislawe Kamieńske iznesla Węgierska několiko književnih tegov, a to: „Legendy historyczne (dva put 1852 i 1863 t. j. priče iz pověsti) — „Marynka Czarownica" (Warszawa 1852 t. j. Mare čaratarica) — „Staś i Jadwisia", powiastki dla dzieci (Wrocław 1853 t. j. Stanko i Jedvižica, pripovědka za dětcu) — „Nowe wiązanie Helenky" (Wrocław 1853 t. j. novi Jeličin darak) — „Obrazy dziecinnego wieku" (Wrocław 1860 t. j. prilike iz dětinstva) — „Nowa podróž czyli obrazy Ameryki, Afryki i Australii (Berlin 1860 t. j. novo putovanje ili prilike iz itd.) — „Podróž malownicza podług Humboldta" (Wrocław 1863 t. j. putovanje slikovito po itd.).

Ote knjižice za mladinu mogu imat ter imaju svoju cěnu, ali pravim i najsjajnijim měrilom pisarske joj zasluge ostane „Kronika Parizka" u spomenutoj Biblioteki Warszawskoj, nje měsečna korespondencia k Dodatku Czasa i nje Tědnik (ili Neděljnik) u Czasu istom. Može tko god i nepriznavat podpunu potrěbu kronik iz Pariza ni neděljnikov odonud pisanih; na volju mu nazivat otu vrst pismenosti zalihom te poželěti hrane gojatljivije; nu toga ne može utajit i to mu je priznat, da na tom polju, čto je duhovnoga dara, nitko Sofie Węgierske prěstigao ně: tu je ona kraljica i vrstnica prvoga reda i prava majstorica pisarije pod listom. Zamamljivo i zamilivajuće pero, ona oměrenost i pravi medjaši, ona milo ti lagodeća domišljatost, a uza to ona čto ju svět prozvao atička sol, koja joj pisariju začinja, koja vsakud uzanju pristaje ter se je nikad ne odmeće: to je uvěk rědko bud u kojega naroda a nekmo li u nas Poljakov bilo. Tko je rad vse ovo, kako vrědi, uznat i ocěnit, taj neka pisma toli zanimljiva a bez pretensie naše Węgierske uzporedi i prispodobi k onim, čto ih pišu danas ti toliki politički i nepolitički dopisnici i tobožnji kronisti, koji ne zatežu pero poprimit, nu puno zatežu upoznati se sa slovnicom i skladnjom našom; koji nisu radi čtioce zabavit i zanimat, nego nam se namećn za učitelje te nam progovaraju kano proricala, a pokazuju se u odělu neprikladnû, te uvode u novinstvo něki slog čeljadi landave, ni umivene ni obučene. Nu skromna pisarica kronike Parizke, vele pomna, kojim ruhom da se zaoděne, nikad ne progovara kao s tronoga, er poznaje i način i medjaše měštancu pod listom, nikada se ne popinje na učiteljstvo, niti je na koju stranu naperila, a 'z počitanja domovnoga jezika nikada mu ni slovnice ni sklada ne prignjavi.

A čto je njezinih věstij vsakoga tědna i vsakoga měseca, tuj se Węgierska doticala to ovoga to onoga kao duh lagašno prolitajući, vsačega

se kosnuv i doděnuv, da te mili gledati ju, nu kao da je smišljala na ono čto Francuzi vele: glissez, n'appuyez pas (promakni a ne upri). Ako je govorila o nauku, u tom je bilo měre i razbora; ako je spominjala umětnost, bilo je miloćudno i oslastno: uz priču o stvarih onižjeg' života nikad ne zamakla u vsakdanje; ako li se ticalo osbiljskih, ně te splašila tegotom ni dosadom. Kad bi prohodila šetališta Parizka, nikad nogom u blato; te uz prijavu sablasti grěšnâ života nikad nikoga ne oblaznila, van do kojega prěko i prěko stidljivâ puristu. Ako li joj pako ně bio u volju něki moral těsnovit i selski; ako se žacnula koja duša neprěborom onoga o čem piše, ili smělosti nje suda i mněnja: a to nje podlistak ně směrao na objavu „istin visokih i spasivih", niti si je pisarica prisvajala kakvâ „posalstva duhovnićkoga" kako je to danas zaprimljeno u někih pisarčić te nazvanih *duhovnikov slova* i pomišljenih *mučenikov duha.* A ipak ote muke duha, i to prave pravcate muke nisu bile nepoznate pokojnoj Sofii; progovarala je o njih bogu samo, er niti je priateljem niti čtiocem ikada ičega o sebi napominjala. Medju vsimi, čto pero vode, te koji tako često narodu progovaraju, ne biaše pisca koji manje o sebi da misli ter osobom svojom manje dosadjuje. Odistâ: u ovo vrěme rědka je to stvar i spomena dostojna.

(Konac sliedi.)

O narodnom pjesničtvu Slavenskom.

Prievod iz Bodenstedta.

Slaveni se hvale, da su pjesmom najbogatiji narod na zemlji, pak — neimajući pjesnika prvoga reda, koji bi se mogli uzporediti pjesnikom ostalih kulturnih naroda, — potvrdjuju tu slavu osobito svojom narodnom poezijom. Toga se oni tim tvrdje drže, što se u njih umjetnost još nikako drugčije očitovala nije, buduć da dosada ni u slikarstvu, ni u kiparstvu (sculpturi), ni u naimarstvu (arhitekturi) nemogoše ništa velika ni osobita stvoriti, pojav u tako prastara, mnogobrojna i daleko razgranjena naroda svakako čudan.

Sve srce njihovo, sva tvoriva sila njihova, dosada se je samo pjesmom izrazila. Jesu li pak zbilja i koliko su naprednji od ostalih naroda u njoj, toga neću ovdje pobliže izpitavati, nego rado priznavajuć bogatstvo, ljepotu i srdačnost njihovih narodnih pjesama pokušati ću osebujnost njihovu u obće i po raznih plemenih u lahko pregledanoj crtici na vidik iznieti.

U primjerih opazit će svatko, komu nije ukus pokvaren, njihovu osobitu dražest, koja, kako se meni čini, potiče iz neke pretežno ženske ćudi u Slavenskom pučkom karakteru. Tom pretežno ženskom ćudi može se bar ponešto iztumačiti onaj inače posvema zagonetljivi pojav, da narod od toli znamenita poetičnoga dara nije mogao stvoriti ogromna i savršena umotvora, prem da se u njegovu narodnomu pjesničtvu nalaze sva počela tomu.

Iz junačkih pjesama srbskih ječe homerski zvuci; melankolične dume ukrajinske podavaju divotno vjerne slike običaja, borba i patnja naroda; poljske pjesme dišu žarkim domoljubljem; u lirskom pjesničtvu svih slavenskih naroda nalazi se prirodno svježa dubljina i čistota ćustvovanja; bogati, zvučni, kretljivi, još posvema djevičanski jezik privija se dragovoljno svim poetičnim potrebam — ništa ne treba do jedan muški genij, jedan poetični duh vladalac, da skupi raztepena počela i da od njih stvori neumrli umotvor.

* * *

Svaka je prava pjesma sretni pjevljivi izraz energična (silna) čustva, razigrane volje (a srca) ili ganutljiva dogodjaja. Ovimi riečmi ne ima se prerazliko biće pjesme izcrpsti, nego samo nagoviestiti, pak već samo to nagoviešťanje jest dovoljno, da se osvjedočimo, kako za stvaranje pravih pjesama treba osebita nadarenja. O potrebi takova nadarenja nije još nitko pametan podvojio u tako zvanom umjetnom pjesničtvu naprama narodnomu, ali o postanku narodnih pjesama tvrdokorno su se uzdržale svakojake čudne pomisli te se stiču ponajviše u pogrešnom mnienju, da se narodnoj pjesmi ne može pravi početnik naći, nego da je ukupni proizvod mnogoglave množine nazvane narodom.

Imade doduše pojedinih odlikovanijih plemena, u kojih se neka poetična tvoriva sila češće očituje, nego u drugih; opom[illegible]jem, da sasma u blizini ostanem, samo na stanovnike bavarskih alpa i njihove uz citaru pjevane Schnadahüpfl (poskočnice); ali izmedju stotine takovih sricanih igrarija samo jih je malo od prave pjesničke vriednosti, a i ono malo, što jih je, ima svoga osobnoga početnika, kojemu se je dakako tečajem vremena uz pjesmu na ime zaboravilo. Dapače ne riedko se zbiva, da iz viših sfera pjesme medju narod padnu pak se u njem, ako su poćudne, kao prave narodne pjesme pjevaju i takovimi smatraju, jerbo narod mari u pjesme, koju pjeva, toli malo za umjetnu razliku, koli za ime pjesnikovo. U onom dielu bavarskih gora, koji je pjesmom najbogatiji, u podanku Wendelsteina, čuo sam pjevati tri od najobljubljenijih sadašnjih narodnih pjesama i pomoću veoma obrazovanoga učitelja Bayrisch-Zellskoga podje mi za rukom pjesnike jim naći: jedna obće poznata pjesma o Wendelsteinu potiče s melodiom (napjevom) od učiteljeva predšastnika, a druge dvie spjevao je moj pjesnički prijatelj Franjo pl. Kobell.

U sve tri ove narodne pjesme ne ima dakle narod drugoga diela, nego da jih pjeva, nepi-

tajuć za njihova pjesnika. Pa tako će biti i sa mnogom drugom pjesmom. Dakako da ne bi ni vrstni učitelj Bayrisch-Zellski ni Franjo pl. Kobell bio mogao izpjevati pjesme, koja u narodu živi, da nisu obojica sami dugo s narorodom živjeli, narod ljubili, s njegovim se omedjašenim svietom govorenja, mišljenja i osjećanja posvema udomaćili, te po osobitom nadarenju pjesnički izraz za to našli. Već Herder veli: „Narodnomu pjevaču netreba, da je potekao iz svjetine ili da za svjetinu pjeva kao što se najplemenitije pjesničtvo ne grdi time, da med narodom zuji. Narodom se ne zove svjetina po ulicah; ona nigda ne pjeva i neslaže pjesme, nego kriči i nagrdjuje“.

Ali doista se zgadja ne riedko, da narodna pjesma baš od poetično nadarena, ali ne učena sina naroda potiče, pak iduć od usta do usta tečajem vremena svakakve promjene, dodatke ili izpuštenja pretrpi, kako to potreba pjevajućega zahtieva.

Ima starodrevnih napjeva, kojim su se nove pjesme prilagoditi morale, da narodu ugode; tako je za rana nastala neka jednoličnost oblika i tona, kojom je narodna pjesma prema karakteru različitih plemena stekla neki samo osebujni vid, dok su naprotiv proizvodi lirske poezije umjetne mnogovrstniji sadržajem i oblikom.

Od kako su se u različitih naroda počele narodne pjesme skupljati i izdavati, stekle su takove sbirke veoma dobrotvoran i osvježujući upliv i na same proizvode umjetne poezije, ali samo pravim je pjesnikom dano crpsti iz toga čistoga vrutka na korist umjetnosti, te njegove kapljice pretvarati u diamante. U Francezkoj, Englezkoj i Njemačkoj narodna je pjesma ne malo pomogla izpraviti ukus, izkvaren koje sirovošću koje preizobraženošću, i prostim izrazom naravskih čustva iztisnuti nadute ovetšale igrarije srokom.

U Francezkoj počeo je taj očišćujući prevrat već Molierom, koji je u publici još ljut odpor našao umjestivši (u svom Misantropu) naprama umjetnošću zakržljalomu sonetu Oronta ovu prostu pjesmicu:

Si le Roi m' avait donné
Paris sa grand' ville,
Et qu' il me fallut quitter
L' amour de ma mie!
Je dirais ou Roi Henri,
Reprenez votre Paris,
J' aime mieux ma mie, oh gay!
I' aime mieux ma mie —

koja je time stekla slavu u historiji književnosti i postala zastavom novoga pravca.

U Englezkoj imalo je izdanje Percy-evih Reliques silan i u Njemačkoj djelujući upliv, dočim je u ovoj uvažavanje pjesničko narodne pjesme počelo Herderom i Götheom, te je težnja išla za tim, da blago svega svieta pod svoje područje skupi.

Iz sravnjivanja različitih sbiraka, kojim je Italija tek u najnovije doba najvriednije prinose pridala,* sliedi to, da je naivni prirodno istiniti karakter narodne pjesme u bitnom svagdje isti, bili izvanjski razlikujući znaci poetičnoga izraza u raznih naroda, mnogoliki koliko jim drago. Narodna se pjesma odnosi naprama proizvodom umjetne poezije, kano narodni ples naprama balletu, kano grozd naprama maštenomu vinu, kano prosti cvietak poljski naprama šarovitu umjetno njegovanu cvieću po vrtovih i po postavah. Ona napreduje samo ondje, gdje je narod sačuvao svoj osebujni ples i piev, kano u bavarskih i austrijskih gorah, u Italiji i u svih slavenskih zemljah. Ako narod svojim samoniklim načinom već ne pjeva, prestati će on i svojim samoniklim načinom pjeme slagati, jerbo pjesma, koja se ne pjeva po kojem starom domaćem napjevu ili s kojim novim ujedno iz srca ne potiče, ne može se ni pomisliti kano narodna pjesma.

Razlike poetičnoga izraza posljedak su naravski narodne osebujnosti. U naroda pretežno mužkoga karaktera, kano što su Germani, prevladati će epski; a u naroda pretežno ženskoga karaktera, kano što su Talijani i Slaveni, lirski živalj.

Gdje je u pojedinih slavenskih plemena, kao u ratobornih Srba i Malorusa, kojih pjesme o stoljetnih borbah i patnjah pripoviedaju, epski elemenat do veće znamenitosti dospio, srodniji je s pjesmom Homerovom, koja mirnom i lastnom tišinom, nalik dubokoj i širokoj rieci medju prijatnimi obalami protiče, nego čilomu, dramatično živahnomu, najsmjelije skokove i najpreče prielaze dopuštajućemu tonu inglezkih balada.

I sadržaj slavenskih junačkih pjesama odgovara više starogrčkomu nazoru o svietu, nego epskim pjesmam romanskih i germanskih naroda, koje dišu vitežkim duhom srednjega vieka. Tako na primjer najvećemu slavenskomu junaku nije sramota bježati od jačega neprijatelja, niti mu iole slavu umanjuje nekoristna okrutnost proti slabijim. Kriepko se zauzima za slaba nehranjena i potlačena, ali grdi liepe žene, koje su i najmanje ženski stid pogazile, najružnijimi psovkami ili jim baš i glave odsieca. Jedina pokretala njegove snage jesu objestna silovitost, mržnja na dušmane i nepomirljiva osveta tlačiteljem svojega naroda. Za vitežko poštenje i romantično udvaranje ženskinji on ne zna. Ljubav ima u njega malo ne uviek podredjenu ulogu i ne dotječe sama, da ga na velika djela uzhiti. Gdje se je zapadnim uplivom primiešalo romantičnih elemenata slavenskim junačkim pjesmam, tudje su one za stalno iz ovoga vieka; u starijih pjes-

* Canti popolari inediti Umbri, Liguri, Piceni, Piemontesi, Latini raccolti ed illustrati da Oreste Marcoaldi. Genova 1855.

mah neima tomu ni traga. Naproti nalazimo u njih često mitologični otražak te vrhunaravska bića odlučno zahvaćaju u sudbinu junaka, koji se ponajviše opisuju kao ljudi čista običaja i stalne kreposti.

Kraljević Marko najmiliji junak srbske priče, kojega nečuvena junačtva živahno spominju na junake Firdusijeve, pobojavši se, da će podleći u boju s Musom, silnim junakom turskim, prizivlje na pomoć u oblacih vilu, svoju posestrimu, koja ga svjetom i zaštitom brani kao Pallas Atena Odiseja; ali vila mu odgovara iz oblaka, da mu ne može pomoći, jerbo se je preko njezine zabrane u nedjelju u boj upustio.

Ipak postiže Marko svoju namjeru, jerbo glasom iz oblaka zvučećim bì Musa ponukan na nebo pogledati; a taj čas upotriebi Marko, te ga razpori nožem.

Srbi su jedini narod u sadašnjosti, kojega je priča i poviest širokom epskom pjesmenom riekom — sveudilj novimi pritoci nabujavajući i osvježujući se — neprestance tekla kroz vjekove i stoljeća, te još i danas živi u ustiju naroda tako da bi se tu našli svi uvjeti za veliki i pravi epos, kad bi pjesnička predavanja našla svoj umjetni završaj stičuć se u duhu znamenita pjesnika, koji bi k jednu u narodu vriežeći, a ipak nad narodom stojeći, zlato od troške upotriebio, ono čega nema dopunio i razlikomu jedinstven biljeg udario.

Jedva su kraljevi od roda Nemanića narod u državu ujedinili, tad navale Turci te njegova neodvislost a s njom i politično bistvovanje pade u strašnoj kosovskoj bitci u grob. Sve je izginulo samo je ostao narod, odcieplјen od svoje prošlosti, jerbo nije umio čitati, niti je poznavao svoju historiju, tako rekući lišen budućnosti, jerbo mu je neporecivi poraz za vazda smaknuo politični život.

Tako su se stisle sve uspomene Srba oko jednoga razbojišta; njihova narodna poezija bludi tužno oko jednoga groba na polju kosovskom, u kojem je Lazar ukopan.

U neposrednoj svezi s ovimi najstarijimi pjesmami srbskimi jesu one već prije spomenute, koje pjevaju srbskoga Herakla, Marka Kraljevića.

Drugi skup posvema novih junačkih pjesama, kojim je junak Crni Gjorgje, pjeva događjaje zadnjega rata izmedju Turaka i Srba (1801—1815).

One su pjevane duhom i načinom onih starijih, kojim ni u poetičnoj vriednosti ne popuštaju. Ipak malo ne još više nego historija posljednjih turskih ratova jest Srbom poviest bitke kosovske na umu i pameti. Ne raztreseni prepirkami i dogadjaji sadašnjosti uviek imadu oni Kosovo polje pred očima i u pameti. Najdivnije njihove priče i pjesme odnose se na nj i još dan danas prolazi Srbin onuda plačuć, kao da se je boj bio prije nekoliko časova i govori o njem kao o nečem sadašnjem.

Priča pripovieda: Sultan Murat dodje na Kosovo i piše caru Lazaru: O Lazare srbski care! Još se nije nigda vidjelo, niti će se valjda igda vidjeti, da jedna zemlja dva gospodara ima i da jedan podložnik dvoji danak plaća. Ti i ja ne možemo zajedno carevat, pošalji mi dakle ključe i danak — pošalji mi zlatne ključe svih tvojih gradova i danak za sedam godina. Ako toga nećeš, a ti dodji na Kosovo, da sabljami zemlju dielimo.

Pročitavši Lazar to pismo proplače ljuto, proplače i zakune se, kako se još nitko nekleo, da Srbinu, koji ne dodje na Kosovo, ništa ne bilo sretno, niti mu polje rodilo bjelicom pšenicom, ni vinograd vinovom lozicom.

Tada se napominje, kako je poslala presveta djevica iz Jerusolima sokola, koji pita kralja voli li zemaljsko ili nebesno carstvo:

Poletio soko tica siva
od svetinje od Jerusolima,
i on nosi ticu lastavicu.
To ne bio soko tica siva,
veće bio svetitelj Ilija;
on ne nosi tice lastavice,
veće knjigu od bogorodice,
odnese je caru na Kosovo,
spušta knjigu caru na koleno,
sama knjiga caru besedila:
„Care Lazo, čestito koleno,
„kome ćeš se privoleti carstvu?
„ili voliš carstvu zemaljskome?
„ili voliš carstvu nebeskome?
„Ako voliš carstvu zemaljskome,
„sedlaj konje, priteži kolane,
„vitezovi sablje pripasujte,
„pa u Turke juriš učinite,
„sve će turska izginuti vojska;
„ako l' voliš carstvu nebeskome,
„a ti sakroj na Kosovu crkvu,
„ne vodi joj temelj od mermera,
„već od čiste svile i skerleta,
„pa pričesti i naredi vojsku;
„sva će tvoja izginuti vojska,
„ti ćeš, kneže, s njome poginuti."

Kralj izbere nebesno carstvo i pripravi se na boj i na smrt.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Predavanja za krasni spol. Ovih dana sastala su se ona gospoda, koja su prošle zime našim gospojam čitala, da se dogovore, kako bi se opet buduće jeseni ta veoma koristna predavanja nastavila. U koliko smo mogli doznati pristupili su i nekoji novi članovi i osnovaše program, koj će sigurno u svakom pogledu odgovarati zahtjevom naših krasotica. Prvo predavanje biti će 14. listopada i nastaviti će se redovito svakoga petka. U svoje vrieme javiti ćemo o tom obširnije, a sad nam budi dopušteno izraziti želju, da se i po ostaloj domovini stane ozbiljno misliti na tako poučnu zabavu, jer samo složnimi silami radeć možemo se nadati svestranomu napredku, do koga nam mora najviše stalo biti.

Književne viesti. U Ženevi (Genf) izlazi podpuna zbirka spisâ znamenitoga ruskoga filozofa, socialiste i republikanca N. G. Černyševskoga, koj je prošle godine u Sibiriji umro. Izašla su dosad četiri svezka; u prvih se pisac obazire osobito na glasovitoga St. Milla, u ostalih razpravlja genijalnom argumentacijom o političkom gospodarstvu.

— U Pragu izašlo je veoma zanimivo djelo: O porieklu Slovinskoga roda ethymologički dokazano (Die Abstammung der Slaven ethymologisch nachgewiesen) od glasovitoga Poljaka Liebelta.

Narodna prosvjeta. Nitko na svietu nežrtvuje toliko za narodnu prosvjetu koliko Amerikanac. Ima dovoljno primjera, gdje pojedini gradjanin u Americi žrtvuje milione u tu svrhu. Tako je Cooper milijun dolara žrtvovao, da se osnuje škola, u kojoj bi mogo svako bez razlike izobražiti se bud u znanosti, bud u umjetnosti. Toj je školi ime: Cooper Union for the Advancement of Science aud Art. Da ju ogledamo malo izbliže:

U jednoj sobi, čitaoni, ima preko 263 političkih, umjetničkih i znanstvenih časopisa u englezkom, francuskom i njemačkom jeziku. Da je soba prepuna čitateljstvom samo se kaže. Oko te prostrane čitaone nalaze se sobe za predavanja, u kojih ima zbirka fizikalnih, mineralogičnih, geologičnih, tehničkih itd.

Što se tiče predavanja to je ono tako razdieljeno: Ima zavod umjetničku školu (free school of art) za mužkarce, u kojoj se predaje perspectiva, slobodno risanje (po modelih iz gypsa, po naravi, ili drugih predloga), risanje ustroja, arhitekture itd. Tu je školu prošle godine polazilo 958 djaka, a iz nje je izašlo već nekoliko glasovitih umjetnika. Uz tu školu ima druga za mužkarce, gdje se predaje mathematika i naravne znanosti. Osim toga ima svake subote u zavodu popularnih predavanja o naravnih znanostih, politici, gospodarstvu, zdravoslovju itd.

Što je u zavodu najinteresantnije, to je škola za ženski spol, koja je razdieljena u tri razreda: jedan razred za u m j e t n o s t (imao je prošle godine 230 slušateljica), drugi razred za d r v o r e z (25 sl.) a treći za b r z o j a v (82 slušateljice). Da ima škola praktičnu svrhu vidi se već iz toga, što je od onih 82 sluš. brzojavnih predavanja već ove godine 23 u državnoj službi namješteno sa mjesečnom plaćom od 30—70 dolara. Tako napreduje uz narodnu prosvjetu narodno gospodarstvo i narodno dobrostanje. Prenimo se i mi jednom, pa dižimo taj narod, komu sav sviet zavidja duhovne sposobnosti, jer bez toga temelja svaka nam je gradja na piesku sagradjena, svaki napor, žrtvovali mi za njega naše najumnije sile, bezuspješan. Prosvjetimo narod, nikad ne propadosmo!

Izum srbskoga mehanika. Srbskomu državnomu pitomcu Ljubomiru Kleriću, poznatomu zbog mnogih izuma na polju mehaničkom, pošlo je za rukom pronaći mašinu za bušenje zemlje. Ta je mašina bolja od svih dosadašnjih i upravo jedina, koja izpunjuje sve, što se od takve mašine zahtjevati može. Ona buši 7 i više puta brže i laglje nego li sve dosadašnje. Tim strojem može se bušiti doklegod se hoće, a može se izpitivati i najveća dubljina u težnih slojevih. Njim možemo izpitivati da li ima, il nema soli u našoj zemlji, možemo lasno i jeftino vrtati artezke zdenče itd. Točak njegove sprave težak je 7 centi i pada sa visine od jednoga metra, te buši u najtvrdjoj stieni rupu od 25 centrimetra široku. Tko bi izbliže htjeo da se upozna sa konstrukcijom toga stroja, može naći potanji opis o njem u rudarskih novinah, koje izdaje Bruno Kerl.

Šta je prava, šta li kriva demokracija? Ovo je pitanje stao g. Caro, francuzki filozof, u zadnjem broju „Revue des deux mondes“ razmatrati. Pokazujuć na Stuart Milla, koj je u svom djelu „O slobodi“ o „ponizujućem uplivu demokracije“ u Englezkoj govorio; pozivajuć se na povjest francuske revolucije, koja pokazuje, da tako zvana „pučka vlada“ nije ništa drugo, nego ništenje slobode pojedinaca brutalnom silom sliepe masse, vodjene od nekoliko taštih, fanatičnih, il razuzdanih ljudi; osnivajuć se napokon na demokratično stanje sjeverne Amerike, kojoj Macaulay u nekom glasovitom pismu proriče barbarsku budućnost, sličnu rimskomu carstvu petoga vieka, čim se samo one države sasvim nasele i čim nestane novih zemalja, koje bi se mogle podieliti i obradjivati — pokazuje g. Caro, usuprot ovoj zloj strani demokracije, da samo sasvim ćudoredan, ljudske težnje i djelovanje pojedinca podupirući i osjegurajući temelj može demokratizmu, kako i sveukupnomu modernomu državnomu ustrojstvu podati dostojno miesto u povjesti čovječanstva. Zato ima biti najpreča briga svakoga misaonoga, koj na promjene institucija i zakonodavstva dotične zemlje ikakav upliv ima, da nastoji, „da massa ne ugnjete pojedinca“. Treba na svaki način pronaći takvu socialnu podporu, na koju se može osloniti pojedinac, da se uzprotivi stanovitim težnjam, koje bi mogle lahko zavesti massu da vlast zloupotrebi; treba svakako pronaći zaklon, i sigurno sjedinište o n i m nazorom i interesom, koje numerično jačji, gledajući uviek bezobzirno na svoju osobnu korist, jedino zavisti, zlobom i mržnjom prate.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 31. U Zagrebu dne 30. srpnja 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Tamburaši.

Spjevao I. T.

Veseli smo tamburaši,
Slobodnici, braćo, vaši,
Makar došlo i do gusta,
Zapjevamo na sva usta,
Nek se čuje širom,
Iskreni smo s mirom!

Tko je junak, hrabra duša,
Neka voljan pjesmu sluša,
Bit će slave i poštenja,
Bud i vrieme da se mienja,
Nek se čuje širom,
Da smo ljudi s mirom!

Kukavica gdje se nadje,
Neka i sam bježi radje,
Nestalo mu u nas traga,
Jer bi moglo biti vraga!
Nek se čuje širom,
Da smo ljudi s mirom!

A krasota neka stoji,
Nek se od nas zlu neboji,
Bit će dosta sladke hvale,
A i kadšto malo šale;
Nek se čuje širom,
Šaljčine smo s mirom!

Koja pak je il grdoba,
Nevjernica, ili zloba,
Nek nam bogme ide s puta,
Čula bi se koja ljuta,
Nek se čuje širom,
Neće proći s mirom!

A tko vara, ili šára,
U kog nije za dom mára,
Sram ga bilo, nek se krije,
Medju nami da ga nije!
Nek se čuje širom,
Mrzak nam je s mirom!

Kom se naša pjesma mili,
Nek se voljan uz nas krili,
Neka srkne čašu vina;
„Čestita nam otčevina!“
Nek se čuje širom,
Pjevat ćemo s mirom!

Kojim naše niesu s volje,
Nek si grade pjesme bolje,
Nek nam glasu otmu cienu,
I u sram nas nek uždenu!
Nek se čuje širom,
Mi smo spremni s mirom!

Tko je hulja vazda triezna,
Tko nam nikog ljubit nezna,
Neka ide a nedodje,
Netreba nam takov odje!
Nek se čuje širom,
Do šta nam je s mirom!

Domovina neka naša
Nežapa se tamburaša,
Uz naše se kadšto žice
Čuje glasak istinice!
Tako svieta širom
Tamburamo s mirom!

Nürnberžki viećnik.

Izvorna pripoviedka.

(Konac.)

Ustade domaćina, pogleda nas sve redom oko stola i zamisli se malko. Po njegovom neobičnom držanju mogo je svatko slutiti da će biti pripoviedka, il ako hoćeš zdravica znamenitija.

Stane on tako:

Gospodo moja! U mojih mladjih godinah odredilo me pratiti nekoga dvorskoga savjetnika u bavarski grad Nürnberg. Već putem me dvorski savjetnik tako izmuči opisivanjem toga grada, izbrajanjem njegovih crkvâ, tornjâ, spomenikâ i znamenitih zgrada i ljudi, koji se u njem rodiše, kano ti pjesnik Hans Sachs i slikar Dürrer, da me je i prošla sva volja ogledavati taj grad. Kako i nebi! Morao sam čitav dan prije dvorskomu savjetniku uviek povladjivati kako liepo pripovieda, kako oštro i upravo strukovnjački sudi o znanosti i umjetnosti i kojekakve mu druge laskave rieči izgovoriti, koje je on od mene ne očekivao, već upravo zahtjevao, da mi se sve pušilo po glavi, te sam jedva čekao da mogu leći.

Došav u grad i gledajuć one kuće po starinsku sagradjene sa svojimi čudnovatimi krovovi i strešnicami nisam ni želio drugo, van upravo u krevet. Vozilo nas kojekuda, napokon stadoše kola pred njekim svratištem. Mi ušli unj i dobili liep, udoban stan. Reče mi dvorski savjetnik: Opremite se, saći ćemo dolje u gostionu, da založimo štogodj. Badava bi bilo tuj dokazivati da sam sìt i presìt. Nije bilo drugo, već pratiti presvietloga u gostionu. To nije bila, gospodo, gostiona, to je bila kao nekakva crkva. Soba puna, puncata gologlavih ljudi, a sve tiho, kano da će se sad propovjednik popeti, da prodiče. Nu ipak gospoda sjedila uz stolove lulom u ustima, a čašom piva pred sobom. Kad i kad bi štogod i zazujilo, il zažuborilo, kad i kad bi se tko našo, te bi se usudio prstima po stolu zaigrati, il glasno otegnuti: Dà, tako je.

Na čelu stola, komu se mi prikučismo, sjedio čovjek visoka stasa, krupnih omašnih ledja, a lica takva, da bi se mogo zakleti: bio to vojnik! Što je još čudnovato na njem bilo, imao je on biele, dugačke brkove, dočim su svi ostali u sobi obrijani bili. Moj mu se presvietli nakloni i sjedne uzanj. Ja se malko odtisnuh od njih, te podalje sio. Mislio sam si: mora da se visoko popeo taj starac, kad mu se moj presvietli tako klanja. Nisam ni sám znao zašto, al mi se taj starac veoma umilio. I pogled i lice i sav typus bili su sasvim drugčji od ostalih gradjana. Takav sam typus ja često u životu vidjao. Bilo mi je čudnovato da i starac upravo mene tako motri. Često nam se pogledi sastaše. Bio sam tada u sto neprilika i odlučih ne gledati unj, al se nisam mogo tomu nikako pokoriti. Starac propitao nješto iz tiha moga presvietloga, pa mu zasjevne oko, kao sokolu kakvomu, pogleda me živo, ustade i upravo k meni koraknu. Ja se prepadoh; pomislih u sebi, da sam ga možebit uvriedio mojim neuljudnim motrenjem. U to mi starac ruku pruži i zapita me glasno hrvatskim jezikom: Odkuda brate?

Odrvenih se kao da me je grom ošinuo.

Starac me pogleda tako žalostno kao da sumnja jesam li zbilja Hrvat i reče: jesi l' brate Hrvat?

Oblijaše me suze. Nisam ni sàm znao zašto. Srdce mi stalo žestoko kucati i sav zabunjen odvratih: Hrvat gospodine, pravi Hrvat.

Podignu me starac sa moje stolice, privije me na svoje grudi i debele suze roneć stade me ljubiti. Nikako se od mene nije mogo odkinuti.

Napokon se odvinuo od mene za časak, te pošav dvorskomu savjetniku stisne mu ruku i reče: hvala vam gospodine, neizmjerna hvala. Oh, vi neznate kako me danas usrećiste.

Gospoda se u gostioni uzrujala. Sve pitao jedan drugoga: Što je danas gradskomu viećniku? — Sin mu se vratio, rekoše jedni; drugi opet: nije, nego netjak.

Starac tad momu presvietlomu: Dozvolite da me vaš gospodin tajnik prati; nemogu se ovdje s njim po duši razgovoriti. A imam ga toliko pitati!

Dvorski savjetnik na to pristade, a on meni: brate bi li me pratio malo? Oh kakve sreće, kakva blaženstva za mene staračkoga čovjeka, da mogu s tobom dvie, tri hrvatski prozboriti.

Ja pristadoh rado uz starca. Vidio sam mu na licu neizmjernu radost, koju je oćutio sastav se s jednim zemljakom, pa onda se okanih bar za jednu večer moga presvietloga, a napokon mi je i u toj, da tako kažem, pobožnoj krčmi sasvim mučno bilo.

Na ulici stadosmo. Okrene se k meni starac i reče mi: Oprosti brate, al ja te nemogu drugčje zvati van bratom, jer se ne ufam sinkom te zvati.

Kad bi smio, rado bih vas otcem zvao. Dodah mu ja.

— Dragi sinko moj! prihvati on i zagrli me i iz nova suzami polije.

Krenusmo dalje. Kako je starac bio u krčmi mučaljiv, sad mu se razriešio jezik i nije me se mogo dosta napitati o domovini, o pojedinih pokrajinah i ljudih i pošto me se dosta uprosio doda: Oh, morat ćeš ti to meni sve potanko izpripoviedati: vidiš sine, 43 godine nisam ti s našim čovjekom progovorio.

— Pa kako vi krasno govorite.

— E tako, po malo sam u obitelji govorio, al mi sve izumre, do jedinoga sina, do jedine nade moje. — I uzdahnu duboko starac.

Htio sam ga baš zapitati o tom živućem sinu, kad stadosmo pred neku starinsku kuću pored same Pegnice (rieke), te me on preteče: Daj sinko, unidji, ovo ti je moja kućica.

Unidjosmo. Naredi starac da nam se stol prestre i vina donese.

Uhvati on vino, natoči i meni i sebi, pa podigne čašu i reče drkćućim glasom: Prvu da izpijemo za našu milu Hrvatsku zemlju, za koju sam vojevao i ginuo i u koju mi sad ne dadu.

Sjedne starac, pograbi me za ruku, pa zagledav se u mene reče:

— Vidiš sinko, da nemaš drugoga na svietu, van da smiješ po rodnoj zemlji stupati, morao bi se zahvaliti svemogućemu, što te tako obilato nagradjuje. — Oh, koliko puta bi bio ja skončao si život, da nisam zgražao pred tim, da mi kopaju grob u tudjoj zemlji. Rado bi umreti, a opet se bojim smrti. Takvo ti je moje živovanje!

Ja stadoh tješiti starca i kazah mu: Otče, kad me vi, neznam zašto, tako uzljubiste i tako mi se prijateljskim pokazujete, nebi li htjeli meni svoje jade izjaditi? Biti će vam možda po tom laglje otče.

— Kazivao mi je presvietli za ime i porodicu tvoju, znam ti ju ja dobro i vojevao sam s nekojimi. Pa da te nisam baš nikad ni vidio nisi li ti Hrvat, brat moj? Moje srdce biti će na mom jeziku.

Stane starac za čas, pa tad nastavi: Ime mi je Ivan Mohović, a porodica mi još danas živi u junačkoj Lici, gdje se i ja rodih. Šta sam bio, možeš i sam sad znati: vojnik, kao i svi graničari, i mogu ti po duši reći, da se boja nikad uplašio nisam.

Zavadio nam se kralj god. 1805 s Francuzom. Bavarac mudrac nehtjede se s početka nikomu zamjeriti, te ostade sa strane. Naš je kralj tražio, a vele da je i pravo imao, da mu Bavarac preda vojsku pod njegovu zapovjed, da udremo složno na dušmana. Ogluši mu se Niemac, a nama rekoše na njega. Za kratko eto nas u Monakovu, a moj Bavarac sa svojimi puškami uskoči pod maršala Marmonta. Živoga li kreševa bijaše! Oni uzmiči, a mi napred. Eto nas za koj dan ovamo u Nürnberg. Tuj nam rekoše počekati malo. I tako bi.

Bio sam ja sinko tad mnogo mladji od tebe. Ta biti ćeš prevalio 24 godinu.

— I tridesetu otče, odvratih mu ja.

— Eto vidiš. Ja bio poručnik u vojsci. Moji me momci zvali Vukom, jer se ja u vatri ne šalio. Udariše zato na me i kolajne i svakojako me dizali i častili. Kad sam već tuj, u Nürnbergu, pomislih, da si prikratim vrieme, pa da pogledam jeda li u njem šta liepa za oko. Rekoše mi da ima u gradu lipa 700 godina stara. Lipa je naša stablo, ajde da ju ogledam! Ja pošao u grad, u dvor i eto ti ondje lipe kakve nije možebit Hrvatska uzgojila. Kako kazuju da se pod lipom roče vile, tako ti i ja pod njom vidih plavokosu djevojku, kojoj nebi ni vila premica biti mogla. Sjedila uzanju i otac i majka. Neznam ni sam kako zadjedoh s otcem djevojčinim razgovarat i o koječem ga pitat. Bio to ugledan gospodin, kako sam kašnje vidio upravo načelnik gradski. Za čudo je bio i ljubezan prema meni, valjda je tim htio štovati haljinu na meni. Udjosmo i u grad, da mi pokažu slike, koje su u njem. Dodjosmo i pred sliku Luke Cranacha, pred Veneru i Amora u naravnoj veličini. Naglasio tuj načelnik, da je to jedna od najljepših slika toga slikara. Priskočih ja djevojci i prišapnuh joj: Kad Vas vidim gospodjice, nemogu nego žaliti toga umjetnika. Ona obori oči i porumeni, kao da joj se najljepša ruža po licu razcvala. Objesi se majci o ruku. Na to će otac: evo vam, gospodine, Dürrera, božanstvenoga Dürrera. Nemogoh više ništa gledati. I djevojka reče majci da idemo. Odosmo iz grada, te ja pratih obitelj do kuće. Zamolih, da im se smijem doći u kuću zahvaliti na tolikoj ljubeznosti, koju mi izkazaše. Dozvoliše mi. Smrklo se za čas, i to bi moja najdulja noć u životu. Nemogoh nikako dočekati jutra, da ih posjetim. Otca nije bilo kod kuće. Dočeka me gospodjica Julija. Kako me ugleda, zabuni se, porumeni i prožubori: Oprostite, idem po majku. — Vidiš, sinko, u ovoj me baš sobi dočekaše, jer je to onda njihova kuća bila. Da nije majka Julijina tako razgovorna bila, u velike ti se kučine zapletoh, jer djevojka redko koju izustila. Kad se oprostih reče mi majka: bit ćete nam uviek dobro došo. A Julija drkćućim glasom bojazljivo me upita: Hoćete li dugo ostati u Nürnbergu? Ja joj prihvatih: To visi o sreći i kraljevoj volji, al ako mi bude i otići, znao bi se povratiti. Ona podignu na to oči i pogleda me tako milo, da me zanijela. Mogla je čuti kako mi srdce zadrktalo, mogla je viditi kako mi plamen njegov na oči bukti. Udaljih se od nje, al mi slika njezina uviek pred očima bila. Nemogoh se svladati. Sastah se i drugoga i trećega dana zatim s njom. To mi bar ponješto ublažilo srdce moje. Sreća i bog što nije obično otca kod kuće bilo. On, doduše udvoran i ljubezan prema meni, nebi bio valjda ni dopustio, da ih tudji vojnik tako često pohadja. — Dodje zapovjed da krenemo, i to baš u vatru.

Na takvu viest uviek mi se srce uzigralo, uviek ruka zadrktala, jer je bila boja željna. Ovoga mi se puta srdce bilo raztužilo, a ruka klonula. Čutio sam, da moram k Juliji. Posjetih ju, da ju možebit još zadnji put vidim. Ona se nije nadala momu posjetu. Bila sama. Nadjoh ju zaplakanu. Videć suze na njezinih

očih nisam se ufao, da joj rečem uzrok moga nenadana dolazka. Al će ona na to: Vi nas dakle ostavljate? Vi polazite . . . bog zna hoćemo li se ikad vidjeti!

Meni, junaku pokazala se suza na oku. Borilo se u meni srdce. Da joj kažem pred smrt da ju ljubim, pa da poginem, eto možebit nesretne djevojke. Odlučih ne izjaviti se. — Opet za čas mi se vidilo, da joj moram sve kazati, da se pokažem čovjekom značajnim, koj joj je i onako dovoljno odkrio tajne srdca svoga i koj je pripravan svoje pohode u otčevu kuću završiti pohodom pred oltar.

Napokon se osokolih, primih ju za ruku i rekoh: Julijo! Nadam se u boga, da ćemo se skoro vidjeti! Uspomenu nezaboravnoga boravljenja s Vami hraniti ću u svom srdcu, a nadam se, da me nećete ni vi iz pameti izgubiti. Poljubih joj tada nježnu ručicu. Dvojim, da joj rekoh „s bogom“ već izpadoh naglo iz sobe.

Ona mi jedva mogla izustiti: Ivane!

Našav se na ulici bilo mi je veoma drago, što se tako na kratko s njom oprostih. U to zatutnjiše tutnjevi, a ja kao da se pomamio! Za čas eto me u svom redu. Uz jednozvučno ono tutnjenje pomicale mi se noge, al ja dušom ostajah nepomično kod moje Julije. Putovali smo ne znam koliko. Na domaku Eschenbacha zakliče naš vodja: Hrvati, junaci, eno Francuza! Juriš braćo! — Te me rieči kao iz sna prenuše. Povedoh svoje i silne krvi učinih. Nit ja mislih ostati, ni propasti, već sjekoh kao da Turčina siječem. I jedino grmljavina topova i ratna vika u takvom me stanju uzdržaše. Kad topovi odgrmiše, a vojske odstupiše, ja kao da je u mene munja ušla uzeh put pod noge, te bjež u Nürnberg.

Nadjoh se drugi dan u kući svoje Julije. Prepade se ona, prepade još više njezin otac. Ona: videć me svega u krvi i otrcana; otac videć u meni bjegunca.

Ja stupih pred otca i rekoh mu: Oprostite gospodine načelniče, što se ovako vraćam. Ja od vaše kuće nikud, nikamo. Ovo je vaša Julija, a ovo moj život.

Otac se Julijin veoma uzbunio i gledajuć me začudjeno reče mi napokon hladnom ozbiljnosti: Vaš život nije ni u mojih, ni u vaših rukuh; vama je mjesto kod zastave pred dušmanom. Vi ste gospodine bjegunac, a ja načelnik ovoga grada.

— Pravo imate, prihvatih mu, javite me sudu, neka me ustriele, moj život je u vaših rukuh.

Julija padne otcu na koljena, a majka njezina stade se moliti, da mi s smiluje, da me pridrži u kući. Vidio sam kako je za čas kolebao, al osviestiv se reče: Ja nemogu čuvati u kući bjegunca. Gospodine, doda mi, vaše ponašanje neodgovara nikako mojim mislim o vami. Vi hoćete da zavedete moju gradjansku dužnost, a reći bi da ne štedite ni obiteljske svetinje.

Bijah se izgubio. Povadim malu pušku i rečem: Gospodine načelniče! Kad nećete imati pod krovom bjegunca, imajte mrtvaca. Odista sam bio nakanio, da se ubijem. Julija skoči kao lavica, privine mi se na grudi i klikne: Ivane, za boga, što radiš? Otče! Ne ubijaj djeteta svoga!

Čuvši otac jedinicu okrenu se svojoj supruzi i reče: Dotle si Berto dopustila da dodje? A ja nesmjedoh o tom ni slovca da znadem! Dobro, kad nije drugčje, ja idem iz kuće, radi šta znadeš, ja neznam, ja ne smijem ništa znati.

Otac ode. Majka me odvede u njeku sobicu pod krovom, da me zataj.

Tako potraja nekoliko dana. Ja rob, bio najsretniji čovjek na svietu.

Jednoga dana doleti k meni Julija i kaza mi, da dodjem pred otca. Našli smo ga, gdje drži neke novine.

Moradoh do njega sjesti. Uze on tako: Gospodine, slušajte šta o vami pišu. Spominje vas austrijski vodja kao junaka, koj se je najbolje odlikovao i predloži vas za krst Marije Terezije, akoprem vas sva vojska oplakuje, jer svi drže, da ste poginuli.

Mora da sam se za zbilja strašno borio. Bar su me u onih novinah bili slavno izkitili.

Kad je otac Julijin to pročitao dade mi ruku i reče: Budite odsad u mojoj kući kao gost, a ne kao bjegunac. Nadamo se i skoromu i povoljnomu miru.

Provedoh tako preko dva mjeseca u načelnikovoj kući. Sinko, nikad ljepših, nikad sretnijih dana za mene! Julija me ljubila, majka me njezina na dlanu nosila, a otac se sa mnom sasvim uprijateljio. Videć on, da mu jedinica tako pristaje uza me nije se više ni opirao našoj sreći.

Svane u to mlado ljeto 1806. Kurfürst bavarski postade Napoleonovom milosti kraljem bavarskim i gospodarom Nürnberžkim. To je bio prvi dan kad se na ulici pokazah. O uzkrsu bila već Julija mojom suprugom.

Živismo kao dvie grlice. Svaki nam je danak bio vedar, svaka noćca spokojna. Iza jedne godine blagoslovi bog moju ženitbu. Našlo se medju nama prvo diete. Kad mi je bilo diete okrstiti oćutih gorku bol bjegunca. Krstih ga Bogdanom. Pisali smo u Beč, da sam ja živ i da bi rado kući. Rekoše mi iz Beča: Ako ste živ, onda ste uskok. Neka vas sud opere, pa vi slobodno u Hrvatsku. Našlo se i krivoga svjedočanstva, da sam Francuzu prebjegao, da sam pače s Francuzom proti svojoj braći vojevao. Pisali prijatelji, da će sud na smrt suditi, al kralj pomilovati, jer da je o mom junakovanju mnogo čuo. Robija će me svakako zapasti; drugčje neda vojni zakon. Smjedoh li ja ostaviti ženu i diete, pa poći u smrt, a da

i nevidim možebit domovine? Molbe se opetovale, uviek me odbili. Moradoh ostati u Nürnbergu, da živim svojoj Juliji i svomu Bogdanu U to umre Julijin otac, a na meni ostale dvie obitelji. To me još bolje prikovalo za ovu zemlju. I moja se obitelj većala. Gradjani me Nürnberžki uzljubiše, izabraše me viećnikom. Sasvim tim ja čeznuo za svojim zavičajem. Koliko i koliko puti sam odlučio bio, da se ukradem u Hrvatsku, kad mi u nju nikako ne dadu. Plač moje Julije, naricanje djece uviek me zadržali. U to udari živo smrtna kosa u moju obitelj. Prestavi se punica, poginulo dvoje djece. Jedno mi još diete bog udieli, al mi ga Julija životom plati. Od onoga dana, od onoga časa izgubio sam svaku nadu, da se ikad u domovinu vratim. Julijinom posmrtčetu nadjenuh ime Milivoj. Malena još poslah ga u Liku neka mi ga Ličko mlieko uzgoji, Ličke gore utvrde. To ti je diete bila ona sveza, koja me vezala za moju rodjenu zemlju. Meni, prognaniku, doletila bi ova lastavica od Velebita, da mi staračko srdce tješi. To su moji blagdani bili. Sad mi i ote utjehe nesta.

Zažmiriv očima, kao da hoće suzu zatajiti, nastavi starac: Al neka bude! Evo, sinko, pozva ban Jelačić, do ustane kuka i motika na obranu kralja i domovine. Bio Milivoj uza me, kad nam ti glasi stigoše. Ja, starac, pođutih, da bi mi duša još toliko snage uzmogla, da smijem pred dušmanom poginuti. Htio sam nagovorit sina, eda li on ćuti u sebi hrvatsku krv, al me sin sâm preteče: Otče, reče mi, evo prilike, da ti se pravim sinom pokažem. Podaj mi tvoju sablju i tvoj blagoslov, ja idem pod banovu zastavu. Ovo me sinovlje požrtvovanje ublažilo. Nebi se bio u onaj par s nikakvim kraljem zamjenio. Blagoslovih sina i rekoh mu dvie: Jedini sine! Ne tamni mojega junačtva, ne sramoti hrvatskoga imena! Treba l' umrieti, ljepša te smrt nikad više ne čeka.

To mu rekoh, al srdce mi se ciepalo. Težko ti se odkinuh od njega. On ode, a evo ja ni živ, ni mrtav u tudjinstvu tavorim izčekujuć još da mi se samo jedna izpuni: da mi se Milivoj il dično ponese, il slavno pogine. Milivojem rado bi se odužini Hrvatskoj domovini.

Tako mi se, gospodo moja, doda stolaravnatelj, izjadi junački Ličanin. Kako sam u domovinu došo opitao sam se o tom sinu Nürnberžkoga viećnika i doćuo sam, da je slavno vojevao i junački poginuo pred braćom svojom, pred Ličkimi sokoli.

Gospodo moja! nastavi stolaravnatelj svečanim glasom: Ja pijem za ono čustvo, što vam ga u Nürnberžkom viećniku i njegovom sinu pokazah, ja pijem za ljubav domovine!

Za svega ovoga pripoviedanja bili svi gostovi kao stupovi. Ja motrih moje suputnike i opazih kako im neka tajna nutrnja sila izraz lica preobrazuje i jedno drugomu približuje. Činilo mi se, da su si sad braća, tako im se duše za vrieme toga pripoviedanja licem i držanjem čitavoga tiela približiše. Jedva dovrši naš prevriedni stolaravnatelj pripoviedku, skoče oni zajedno od svojih stolaca i jednim glasom zakliknuše: Slava Nürnberžkomu viećniku!

I ja mogoh, dragi čitatelju, iz dna duše poviknuti: Slava Nürnberžkomu viećniku! Čega nisam već vjerovao, to se na moje oči uz liepo pripoviedanje stolaravnatelja zbilo: složila se u nečem moja dva suputnika.

Uzneslo se čitavo družtvo. Doktor zaboravio na svoj specificum, a naša vila kod stola izjavi svoje ćućenje vilinskim načinom: Zapjeva nam domoljubnu pjesmu.

Sprovedosmo još koj časak u toj nam nezaboravnoj obitelji. I jedva se od njih odkinusmo, i to samo uz obećanje, da ćemo se na skoro vratiti.

Doznav ja za onu tajnu vezu, koja drži prijateljstvo med mojimi suputnici, bilo mi je lahko Harmoniju prikazivati. Putovasmo kao da smo sva trojica jedna duša, jedno srdce. Utvrdismo: Tko ćuti za domovinu, taj može i na ovom svietu blažen biti, a tko umre za nju, tomu ime nikad poginuti neće.

I. Dežman.

Viečna zaručnica.

Što to zuji cielim selom
Od jutra do mraka?
Što u goru narod leti
Kano tica laka? —
Duboko se pod pećinom
Našlo mrtvo tielo:
Cviet života, mladić kriepak,
Još mu lice bielo,
Nit jedrine, ni žar s oka
Smrt neuze grozna.
Tko dolazi, tko odlazi —
Nitko ga nepozna!

Svedjer zuji cielim selom
Od jutra do mraka,
I uzalud narod leti
Kano tica laka.
Al na goru stara majka
Kano magla puze,
Pratilac joj tvrde štake
A razgovor suze;
Oko vrata savila je
Rujnu maramicu —
Na grob stari za opreku
Rumenu ružicu.

Dovedu ju do pred odar,
Gdje ležaše tielo:
Pozna stara bielo lice,
I stas i odielo.
Pa zahuji kano vjetar,
Ko rosa prosuzi,
Zanjiha se slaba jela
U pregorkoj tuzi.
Prihvate ju dobri ljudi;
Znati jim se hoće,
Da l' će riešit ovu tajnu...
Ona zborit poče:

„Kad šestdeset nakon ljeta
Vidim svoga Pera,
Nije tlapnja vjerna ljubav,
Ni ljubavna vjera!
O moj Pero! pod zemljicom
Što li ti se snielo?
Sačuvo si svoju mladost!
Je l' i srce cielo?
Probudi se, gledj kakva je
Zaručnica sada:
Evo stojim stara vrana
Uz sokola mlada!“

Pa odrone dvie tri suze,
Pričati nastavi:
„Bijah dieva crnokosa,
A on momak plavi;
Stid na licu djevojačkom,
Na muževnom snaga;
Ja odana, a on brižan,
Dobar on, ja blaga;
Njemu ravna u svem selu,
Men' u zemlji nema:
Sad šestdeset nakon ljeta
Sjena ja, on driema!

Proljetno se sunce javi —
Mi smo zaručnici;
Maramu sam plela ovu
Svojoj miloj dici,
Ona njemu, a on njojzi
Da na slavu služi,
Kad zakletva pred oltarom
Na uviek nas združi.
A on ode u goricu
Rudar kopat rude.
Zalud čekaš, maramice —
Dragog već nebude!

Ja sam zdvojna vjeru klela
I čuvala vjeru —
A on umre pod pećinom,
Nekriv, nalik ljeru!
Kakov zadah podzemaljski,
Zima il noć gluva
Tebi, dragi, uzev dušu
Obličje sačuva?
Ti si ovdje, moj si jošte,
O srećna sam, srećna!
Časak samo, ja ću s tobom
Zaručnica viečna!“

Niemo gleda narod ženu,
Sluša, plače, bliedi —
Udes samo činom svietu
Sudi i besjedi...
Prodje dan, i noćca minu,
Što to zvona zuje?
Što se narod niemo kupi?
Kakva žalost mu je?
U grob nose dvoje dragih,
Pak zajedno djenu
Zaručnika mladolika,
Sjedokosu ženu.

Ivan Zahar.

Zaporožčeve zaruke.

Kozačka pripoviedka. Iz poljskoga od M. Čajkovskoga, preveo Al. T.

I.

Po jezeru pljuska ribica, te sad se u bezdno baci, sad pomoli glavu iznad vode i drobnim okom pogledje gor k suncu, sad razgrne škrgami vodu i sjajnošću svoje srebrene ljuske natječe se sa zlatnimi sunčanimi traci. Nad jezerom leti amo tamo lastavica; zadre percem mokru površinu, digne se u vis, vine pod oblake i opet spusti se dol, a okom tako oštro motri, kao da bi pogledati htjela nebu na kraj i vodi na dno. Obalom hiti crnooka djevojka, hitro prebire nožicama, a pogledom strelja daleko u polje. Stani der malko djevojko, pogledji na jezero kako mu se talasi dižu i milo ti se udvaraju, vidi sunce, kako mu se lice raduje tvojemu kipu. — Ribica se u vodi osovila i začudjena gleda, jer joj je djevojka ljepša od biela cvieta lokvanjeva, vitkija od gibke stabljike sitkove — lasta trepti u zraku, pruža vratić za bježećom ljepoticom i omamljena pjeva, jer joj je dieva gladja od vodne površine, a milija od sunčana žara. Djevojka niti šta vidi, niti šta čuje, nego hrli dalje — što joj je do vode, sunca, ma im i nebila draga — što joj je do ribe, ina krasota oko joj mami — što joj je do laste, ini piev joj uho draži. Uzpela se na mogilu, pogledala niz stepu, tupnula nogom o zemlju i zapljeskala rukama; pod bielom, crvenimi konci vezenom košuljom grudi joj se silno nadimlju i padaju, po licu bielu kao mlieko razlio se obilan rumen, oko plamti kao vatra, a sjaji se kao dragi kamen, niz liepo čelo padaju joj kaplje znoja. Na glavi neima niti zlatna cvieća, niti paunovih pera,

niti šarenih vrpca, samo svietlo-crvena uzica upletena u vranu kosu vije se oko glave; suknja svietla, vunena; oprega izšivena konci tratorove masti; crvenim pasom opasan vitak struk; vrpca pod vratom zatvara košulju, dražeću oči znaličnih mladića. Oko vrata nekoliko koraljnih nizova — a bose noge biele kao snieg, malene i liepe.

Stoji na mogili, uprla oči prama poldnevu, a od poldneva uzagrabce trči bieli konjic, i na njem Kozak tako se prignuo k vratu, da mu pletenice sniežne grive neprestano biju o crvenu čapku, konj se tako izpružio, da se Kozaku stremeni i djonovi od čizama tla ticaju, a sablja iza svakoga skoka glasnim zveketom odbija se od zemlje. Leti, jer mu se žuri — jednim skokom htjeo bi vinuti se k mogili, opazio bo je drago djevojče, kako ramena prama njemu pruža, rukom maše, okom žmiga — a Kozaku srce u grudih silno bije, krv u žilah kipi — već konjic na podnožju mogile sam stoji. Djevojče bježi niz dol, Kozak trči mu na susret, već se ogrliše rukama i strastven cjelov spoji im goruće ustne. — Pa i čemu prizora kojekakvih, čemu izpraznih rieči, gdje čista ljubav u srcih gori, gdje prostodušje i izkrenost dušami vlada! Jao ženi, koje krasoti nakit i ličilo u pomoć pritiču; jao ljubavi, kojoj treba rieči, da čustva svoja očituje. Ni najbiranije rieči, ni najduži govori nisu kadri tako vjerno izraziti čustva srca našega, kao jedan jedini cjelov, jedan jedini stisak ruku. Kozak i djevojka razgovarahu se samo zagrljaji i cjelovi i to takovimi cjelovi, kakovimi ljubovnici izobražena svieta, ma baš Matuzalemov viek doživili, nigda cjelivati neće. Prodje prvi časak, Kozak pogledje u oči djevojčetu, čvrstom rukom miluje gladko lice, a djevojka se smieši.

„Oj nije mi zaman“ — reče Kozak — „izneo bielac živu glavu iz boja, nije mi žao živiti na svietu, kad je Marica tako liepa kao jergovan, a friška kao voda iz studenca.“

„Oj Ostape“ — odvrati djevojka, „kad nebi bilo boja, tvoja bi Marica još krasnija bila; nu kao što se sremza (Taubenkirsche) bez vode osuši, tako i duša djevojačka bez dragoga čezne i vene.“

„Sad je već svemu tomu kraj, mila djevojko, oprostio sam se s braćom, iztrusio ne jednu čašu, zaplakao malko, ostavio naviek Zaporožje[1] i došao sam evo k tebi.“

Prem je Kozak uz ljubovcu, ipak žalostno gledje; brkovi mu se objesili, a vedje spale na oči. Marica privila mu se uz grudi, miluje rukom pletenicu[2] gvireći izpod čapke, ali je Ostap svejednako turovan, na jedan put kao da se je iz sna prenuo, popravi čapku i zafrči brkove:

„Učinjeno, učinjeno; podjimo poklonit se roditeljem i umolit ih, da nas blagoslove; valja objesiti sablju i koplje, a latiti se pluga i rala.“

I tako uputiše se u selo vedrim čelom i veselim srcem, a bielac trči za njima kao pas i zvekeće žvalami.

II.

Pred kućom na klupi sjedi stari otac i majka Maričina; družina i starja djeca otišla napolje, a mladja jaše na štapovih po dvorištu. Starac skreće glavom i ovako govori ženi:

„Je li sam bies naneo toga Zaporožca na našu kćer! sada nije za ništa više, ni za posao, ni za veselje, neprestano samo trči na mogilu, kao da bi htjela okom primamiti, a rukom prikučiti tu zaporožku skitalicu, koja se sad po Vlaškoj potipa.“

Starica htjela bi braniti kćerku, ali nezna kako bi počela, domislila se napokon, da će biti najbolje, ako sve na dragoga Boga svali.

„Božja volja, što je taj Zaporožac našoj kćerki u oči pao, ufam se u Boga, da će sve još dobro biti.“

Dok tako stari razgovarahu, evo ti pred vrati Marice, Ostapa i biela konja Zaporožčeva. Ostap pokloni se duboko gospodaru i gospodarici. Marica zacrvenila se od radosti kao malina, dječaci pobacali štapove i obkolili bielca, te jedni vuku ga za rep, drugi vješaju mu se za grivu, a bielac stoji mirno ka drven kip i nebrani se nimalo, kao da sluti, kakova budućnost čeka mlade Kozačiće.

Stari pozivlju putnika u kuću, pa pošto se do sita najedoše i napiše, zače Ostap:

„Gospodine otče, gospojo majko, nisam ja amo došao po ječmenu kašu, nego po vašu djevojku; dajte mi ju, objesiti ću na klin sablju i koplje, a latiti se pluga te ću stanovati u vašoj komorici, dok si vlastite kolibe nestečem; ako mi je nedadete, zaplakati ću, sjesti na bielca i metnuti glavu pod tatarske mačeve; ali Bog zna, što će biti s Maricom, jer, kunem vam se, djevojka me ljubi.“

Stari otac dogovarao se s babom u kutu od sobe, Marica za pećju odlupljuje prstom ilovaču sa zida; nakon kratka razmišljanja reče starac:

„Nu Ostape, kad ste se već dosta naskitali, a naša vam djevojka u volji, pošaljite prosce i uzmite si ju.“

Ostap pokloni se i ode susjedom tražiti prosce.

III.

Ide Ivan, ide Mikita k staromu Hvedjku prositi djevojku; na njima crne haljine i sive čapke, svaki drži pod pazuhom kokoš i pše-

[1] Nijednomu Zaporožcu nebijaše slobodno ženiti se — inače morao je namah ostaviti njihove redove.

[2] Kozaci pletu si kosu, pletenica visi im niz desno sliepo oko.

nični kolač; unidjoše u sobu, nakloniše se, metnuše na stol darove i Ivan zače ovako:

„Kume, nudi vam se zet; momak, vješt konju i koplju, biti će bez dvojbe valjan i na njivi; ljubi vašu Maricu kao boj s neprijatelji, a možebit i više, jer je ostavio Zaporožje, da si s nami za stare dane prigospodari komad mirna hljeba — otvoren, iskren jednom riečju čestit momak, znati će družinom ravnati i biti mužem u kući i izvan kuće; u suknji neće sigurno hoditi."

Hvedjko se nasmiešio, posadio za stol prosce i ovako odvratio:

„Ja s njim neću živiti, to je Maričina briga, hoće li poći za muža ili ne" — na to se obrati k ženi — „idi ženo, neka dodje Marica i odgovori gospodi proscem."

Starica izadje, a medjutim kumovi posjedaše ručati; jeduć i pijuć razgovarahu se o budućem životu i o mukloj viesti, raznosećoj se po Ukrajini, kao da kralj Štefan Batori namierava udariti na Ruse, te da je već pismom skupne vlade pozvao Bogdana Božinjskoga, da pokupi Kozačtvo. Starci jadikovahu, što su ih sile ostavile, te nemogu više u boj, spominjahu se onih bitaka, kojim prisustvovahu pod atamani Venžikom i Šviergovskim, napokon pripoviedahu i o tom, kako je za njihova djetinstva dične uspomene Ostap Daškievič slavno obranio Čerkasku. Dok se tako razgovarahu izadje iz komorice Marica, oči stidljivo oborila, noge vuče po zemlji, kao da joj se hoće i neće napred stupiti, majka ju riva pred sobom, na jedan put osmieli se i drhćućom rukom — tresla joj se kao topolin list — dade proscem ručnike, na što zavuče se kao mačka za peć. Prosci pogladiše si siede brade u znak zadovoljstva, izadjoše i domala vratiše se s Ostapom, koj je pred vrati čekao.

Ostap razprostire širom bisurmanski plien, bogate pasove, svilene tafete, zlatne rojte, drago kamenje i čelične jatagane, te dariva roditelje, zaručnicu, braću, sestre i rodbinu. Izvuče iza peći Maricu, koja mu se je tako slabo protivila, kao vjetru vriesov (Heidekraut) cviet. Padoše na koljena pred roditelje, zahvališe se proscem, pozdravivši naokolo rodbinu i sakupljenu čeljad.

IV.

Pred večer sakupila se u dvorištu hrpa ljudstva. Starci i babe posjedali oko obilna stola, puna svinjskoga mesa, slane ribe i palanice.[1]

Mladež obkolila guslara i cimbuljaša sjedeće na klupi, prosci nose u vrčevih žganicu i med, časte goste i dosetljivimi šalami napijaju zdravice. Zagudile gusle, zazvečale cimbulje. Ostap podbočio se lievom rukom, a desnom mašio se rubca, koga drugi kraj držaše Marica i udri prvi plesati gusaka.[1] Najerio čapku, zafrčio brkove, te sad tupne nogom, sad polako zapleše, na jedan put skoči k plesačici, okrene se i natrag odskoči. Do njih pohvatali se par po par momci i djevojke. Dug red pružio se poput zmije, kreće se po dvorištu, stane pred svirače i tapa, stane pred starešine, pokloni se duboko i pleše dalje. Poslje gusaka stadoše plesati kozaka: djevojke stale u jedan red, oborile oči k zemlji, pocrvenile kao jagode i ljubezno se smiešile — u drugom redu, njim naproti stoje momci, glavom u vis zabacuju perčin, oholo gledju u oči i udaraju nogama, da se sve zemlja trese. Na jedan put momci skokom, a djevojke golubčem[2] potrčaše si na susret, taknuše se, malo da se nepoljubiše i opet odskočiše, stadoše, zatapkaše nogama, te plešuć i skačuć doletiše jedan k drugomu, rukama se dodirnuše, kosami se pomilovaše i opet utekoše; momci pjevaju, djevojke odpievaju, gusle šute, samo cimbulja tiho prati pjesmu — zaori li svirka, skoče plesati, umukne li, stanu pjevati i tako se vesele, dok ih sasma znoj neoblije i košulja u vodi nepliva.

Ali evo novi gosti idu: psi u selu silno laju, čuje se topot konjskih kopita, a bojna pjesma ori se zrakom. Umukla svirka, prestao ples i svi iztrčali pred vrata na ulicu. Zaporožko konjaničtvo diglo prašinu nebu pod oblake, hrle satnije od Čerkaske k Bieloj crkvi. Hvedjko i prosci pozivlju starešine i momke na gostbu. Stari satnik, koji poput ždrala, predvodnika jata, napred jaši, snimi čapku, nakloni se i ovako odvrati:

„Hvala vam braćo na vašem gostoljubju, nu tko je za putem, taj neima časa dangubiti. Kralj Štefan i skupna vlada pozivlje nas na gostbu. Naš otac ataman čeka nas s popisanimi puci u Bieloj crkvi; pa čim se sdružimo s braćom Poljaci i predjemo Bielu Rusku napiti ćemo se dosta inoga pića, neprijateljske krvi. Zdravi bili i veseli, a ja, da Bog dà, stekao slavu i dosta pliena."

Izpi čašu rakije nesjašiv s konja, založi nešto, oprosti se i ode; tako učiniše i ini Kozaci; ne jedan medjutim sagnuo se s konja i silom ukrao cjelov crnookoj djevojki.

Ostap pogledje sad na Maricu, sad na zaporožke momke, poznaje drugove, ali ih nesmije pozdraviti, srce mu se stišće i od težke boli tako se previja kao šibka usijana željeza medju čekićem i nakovalom; dugo stajaše tako, suzu silom navalivšu zadržaje vedjom, gledje kako nestaje i posljednjih satnija — dalje nemogaše uzdržati: suza kanu mu na lice, pogleda Maricu okom, u kojem se zrcalila najljuća bol i ode za kuću. Marica zadrhta kao da ju je groznica spopala i ostade na mjestu

[1] Pečeni pšenični kolači,

[1] Jedna vrst plesa u Kozaka.

[2] Vrst plesa.

neznajuć bi li išla tješiti dragoga ili bi ga samu sebi ostavila.

Odmakle satnije daleko od sela, svirka na novo zaorila, momci spremaju se na ples — ali gdje je Ostap? Marica traži ga za kućom, plačuć viče dragoga: i jeka plače, ali se nitko neodziva. Razbjegli se momci tražit zaručnika — ali sve zalud. Izčeznuo Zaporožac, izčeznuo bieli konjic sa pašnjaka, sedlo i koplje iz štale, a svietla sablja iz kuće. Mali dječaci igrajuć se po grmlju na pašnjaku vidiše, kako je Ostap sedlao konja i dugo kao diete plakao, mahao rukama i sjeo na bielca, zavjesio koplje i podbo konja nogama, a bielac preskočio četiri plota, predjipio četiri jarka i odjurio pravcem, kojim je otišla kozačka vojska. Djevojka jeca, lama rukama, roditelji ju tješe što bolje mogu, prem im se i samim na plač daje. Prosci obećaju, da će što brže natrag dovesti zaporožkoga bjegunca, svirači i gosti odilaze turobni kućam svojim; na stolovih ima još dosta jela, u vrčevih još dosta pića, ali nitko ga ni negledje.

Kad dušu obuzme tuga, srce nerado se veseli, a tuga mlade i liepe djevojke ima u sebi nešto tako ganjiva, da će i u najnećutljivijem srcu sažalenje probuditi.

V.

Velike li promjene u Hvedjkovoj kući. Vremešno čelo starčevo naoblačilo se, majka neprestano uzdiše i ista djeca žaloste se, gledjuć, kako Marica svakim danom sve to većma gine; oko, koje je nekoč poput vatre gorilo, ugasilo se s neprestana plača, gladko lice prorovali potoci suza, rumeni obrazi pobliedili kao krpa; osušila se tako, da joj je tielo, njegda toli puno, sada sama kost i koža, a srce muči joj neizlječiva tuga. Danju niti što radi, niti se čim zabavlja, samo se moli i plače, traži vračare, sluša što joj one pripoviedaju o bojevih, slavi i smrti, vraća se doma, zavlači za peć i tu od suza skapava; pa prem bi rada sakrila tugu svoju pred roditelji, nemože ipak, jer što bi srce i htjelo zatajiti pred okom ćutljive majke, nedopušća nikako tielo. Noćju čudne prikaze ruše joj pokoj kratka sna — sad vidi Ostapa, kako se, vozeć bogat plien, vraća pun slave u domovinu, kako vodi bielca u štalu, kako ju cjeliva i na grudi pritišće, kad na jedan put spane čapka i pred njom se stvori grozan kostur. Marica se prene, zajaukne, te kao mahnita previja se na postelji; roditelji žaloste se, ali ništa negovore, — misle: vrieme i njihova ljubav, izliečiti će rane srca njena.

Prodje jesen, prodje zima, a o povratku Zaporožaca ni rieči, samo se čuje glas, da kralj Štefan na čelu Poljaka, Kozaka i Litvanaca goni cara Ivana kao zeca od grada do grada. Batori rad divna junačtva, izkazana u toj vojni, obdari Kozake grbom i pečatom i naredi, da odsele Zaporožci imaju stajati na desnom krilu vojske.

Nove zaporožke satnije dižu se od Dnjepra, da popune bojevi umanjene kurene.[1] Djevojka svakoga ustavlja, svakoga moli, da pozdravi Ostapa i rekne mu, da ga tako ljubi, tako čezne za njim, da bi sav svoj život, svu svoju sreću dala, kad bi ga samo viditi i jedan časak s njim govoriti mogla; moli Kozake, da mu kažu, neka bi joj kakogod poručio, da živi, da ju ljubi.

Prolaze dani, nedjelje, mjeseci, nitko nevraća se iz moskovske krajine. Prodje i pol proljeća, a Marica svejednako tuguje, svejednako je nujna kao dan bez sunca, nijedne suze neroni joj oko suho i mrtvo — bolest prestala biesniti, zavukla se u srce, pa joj duh potamnila, ćutila odrvenila, a to je stoput gorja bol, nego sve ine boli duše i tiela. Dan na dan ide biedna djevojka drhćućim korakom uz obalu jezera, vere se težkom mukom na mogilu, gledje niz stepu, ali sada ne više prama poldnevu, nego prama polnoći, i tu sjedi ciele dane, dok ju sestra ili brat silom doma neodvedu, a nad glavom njenom lepрši neprestano vivak (Kibitz) i žalobno kihiće, kao da bi zlu kob navješćivao. Otac doveo vrača, da snimi s nje čine, ljekarice davale joj kojekakve travke, pop molio nad njom otče naše, ali ništa nepomaže — srce boluje, pa boluje; da ga izliečiš, treba srca, koje bi ga razumilo, koje bi se s njim ujedno splinulo i podupiralo ga na trnovoj stazi života.

VI.

Jednoga dana izadje Marica po običaju zorom na mogilu — sunce sijaše, jezero stajaše mirno, ribica pljuskaše, lasta treptaše nad vodom, a rosne kapljice blistahu se kao drago kamenje. Nije se ništa promienilo, sve je još kao što je i prije bilo, samo zec, ležeć u močvarnoj travurini, pretrča poplašen preko puta, kojim idjaše djevojka: s lieve strane graktahu vrane, pas na daleku stanu zavijao, a vivak lepršio oko djevojke i tužno kao obično kihićao. Uzpela se Marica na mogilu, sjela, te sjedila dugo i dugo, kad na jedan put opazi od polnoćne strane oblake praha, podiže se na noge, upre oči u tu stranu i spoznade kozačke satnije. Idu korakom, nijedan konjanik negoni napred, nijedan nežuri se k mogili; idu tiho, idu žalostno, nemašu kopljem, momci, neigraju konje. Približili se k mogili, djevojče vidi, kako se za četom konjanika kreću kola, a za njima stupa bieli konjic, pokriven crvenom tafetom, zaslugom kozačkom,[2] preko nje u križ položene dugo koplje i svietli mač. Marica pogledala, uzdahnula, nasmiešila se, pala i izpustila dušu.

Satnije dojezdile k mogili, nitko nepogleda u vis, jer svi gledahu u zemlju; prodjoše je-

[1] Kozačke pukovnije.

[2] Svaki koj se je odlikovao u boju, dobio je komad tafete, koju su Kozaci vrlo cienili.

zero i unidjoše u selo, tu stadoše pred kućom Hvedjkovom. Stari satnik, što je prije u dan zaruka predvodio Zaporožce sjaši s konja i unidje u dvorište. Otac i majka Maričina sjedjahu na klupi, satnik pokloni se i ovako zače:

„Jedan put nas majka rodi, jedan put treba i umrieti; pred dva ljeta prodjosmo ovuda u dan zaruka i kao zli duhovi povedosmo sobom Ostapa. Ljubio je naš Ostap vašu Maricu više nego život svoj. Bog mu je svjedokom, kako se je borio sam sobom, kad je opazio na vojnu polazeće kurene — ta smililo nam se momka, kad nam je to pripoviedao. Ali što ćeš činiti? pijanca neodviknu rakiji, vuka neodtjera od šume; ostavi dragu, ostavi sreću svoju i poleti za Kozaci, jer je opazio koplja i konje. Mnogu je suzu ronio — ali čemu to spominjati? mrtvoga neuzkrisi nitko iz groba: što je učinio, neda se više popraviti. Dugo nastojao je savladati se u boju, dugo gledao je sačuvati si rusu glavu; pod Piskovom sasječe dvie desetine neprijatelja, ali pri trećoj sam plati glavom. Umiruć zamoli nas, da mu odvezemo tielo u ovo selo, predademo Marici bieloga konja, koplje i sablju — sve bogatstvo kozačko — te da ju, ako želi, riešimo zaručbena veza.“

Hvedjko žalostno klimaše glavom, majka odtrča k mogili tražiti kćerku — dugo je nebijaše: napokon vrati se plačuć i reče:

„Već je ona to prije saznala, nego li mi, jer joj tielo leži mrtvo na mogili, a duša odletila k dragomu. O kćerko! moja kćerko! ljuta rano moja!“ i zalila se suzami.

Starac pognuo se i stao ronit suze, a i Kozake obhrvala tuga. Unidjoše u dvorište, izvukoše izpod strehe šest dasaka javorovih, dvie borove[1] i slupaše lies; izvadiše iz maloga liesa tielo Ostapovo, položiše ga u novi, veći i ponesoše na ramenih na mogilu. Dodje pop s evangjeljem, djak sa svetom vodom: položiše tielo Maričino u lies kraj zaručnika, pa prem je umrla bez izpoviedi, ipak ju pop kao i njenoga dragoga poškropi svetom vodom; zalupiše poklopac, pop čitaše evangjelje. Zaporožci izsjekoše sabljami grob, spustiše unutra lies i zasuže ga zemljom. Otac, majka i rodbina plivahu u suzah. Zaporožci, izkazav posljednju čast usnuvšemu bratu odjezdiše k Dnjepru, ali vrlo žalostni, uzprkos tomu, što se vraćahu kao pobjednici. A bieli konjic ostao na mogili kao prikovan i tu je pasao travu; nijedna sila nebi ga s toga mjesta ganula — kadno jednoga dana nadjoše ga mrtva na vrhuncu mogile.

Dugo žalilo je selo staroga Hvedjka, jer ga je kao i cielu njegovu rodbinu vrlo ljubilo, i od to doba, kadgod dodju prosci i izprose u roditelja djevojku, govori sviet: nebile zaporožčeve zaruke.

[1] Javorove daske tjeraju zle duhove, a borove nedaju mrtvomu ustati iz groba i hodati po zemlji — tako vele Kozaci.

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XXII.

Dvie se liepe druge
Ljuto zavadiše,
Kojoj od njih pjesnik
Te pjesmice piše.

Obe krasna lica
I kose su plave,
Obedvie su srcem
Hrvatice prave.

Obedvie su biser
I mirisno cvieće,
Nijedna od roda
Odmetnut se neće.

Obedvie su miljem,
Njegom čaralice,
Obedvie ih ljubim
Žarko, plamtimice.

Tko će pjevaoca
Zato klati zubi,
Što sve rodoljubke,
Sve ljepote ljubi?

Jednu samo pjesme
U moj domak mame,
Ali ta jedina
Nesvadja se za me!

XXIII.

Karljiva je majka,
Vasdan ćerku kara;
Dosjetljiva ćerka
Majci odgovara:

„Ćerko, što toliko
Voliš pjesmam mlada,
Okani se knjige,
Prihvati se ráda!“

„„Majko, draga majko,
Prestat mi je mùka,
Pjesama milota
Sve me više nùka!“

„To je crni — dušo,
Iz knjige te mami!“
„„Majko, knjiga sbori
O angjelih samih!““

„Za glas moj nemariš,
Eto kakova si?“
„„I ovo su majko
Materinski glasi!

Hrvatske su pjesme
Slast angjelskim dušam,
Hrvat pjesnik puti,
Da si majku slušam!““

„A ti dušo čitaj,
Dokle ti se mili,
Svi pjesnici takvi
Na srcu ti bili!“

POUKA.

Sofia Węgierska.

Studia književna Leona Kaplińskoga.

Prevod Frana Kurelca.

(Konac.)

Pisarica listov Parizkih, u stisci med onim, čega se hoće redakciam, i med onim, što misli propustit cenzura, ně mogla vsaki put onako pisat, kako se od nje, da su stvari drugčije stale, očekivati moglo. U těsnom ohviru svoje kronike a zazirući od cenzorskih nožic druge joj svobode ne ostà do one sloga i oblika; te slogom i oblikom ona sebi pribavila městance častno, kako nitko drugi u pismenosti dnevnoj sadanjega časa. Materinski jezik, kojim je vladala da je za čudo, pod njezinim perom na vsaku se službu sklonio, nje ruka jezikom se samo igrala; vio se i snovao kako se snuju oblaci na nebu, topio se kako gvozd čto ga u oganj mećeš; a prozirao si ga kako se prozire golot ili kristal gorski. Da tako Poljskim jezikom uzvladaš, da iz njegovih grudij takav biser i takve kučice (Muschel) izneseš i takvo světljikasto kamenje povadiš, ter iz toga da složiš mozaik tako milotan i majstorski: k tomu se hoće da ti je i sudjeno i dano pisati. Toga dara, na kojem jasno razabireš pečat duha osobitâ i prěkorednâ, nitko Węgierskoj neodrečè, još ni oni ne, čto ju prěkorili kompilacijom i suslědom Francuzkih podlistnikov. Lasno da se odveć zanesla za piscî, kakvi su Viktor Hugo, Musset, Georges Sand, i da je s njih něčto i na nju prěteklo; ter istina i to, da je vsa ta, čto ju zovu, romantična škola njoj se jako umilila i k srdcu joj prirasla; ali treba pisarici Poljskoj bar tu pravednost izkazat, da ako ju i jesu za sobom povukli Parizki umětnici i silnici slova, to da je ipak ohranila gospodstvo svojega duha; ako ne vsaki put u onom čto je pisala, ali lě vsakad u obliku, u slogu, ter u kretu i obratu jezika svôga. Vsudaj oćutiš, da pisarici listov Parizkih u duši brenči pěsnička proza dobe Sigmundove, da joj zvone po ušima pěvucajuće dumke Bogdanove (Zaleskoga) i briliantne vrste Słowackoga. Dogodjaji dnevni u Parizu kděkojemu' piscu samo su krčevina, kdě niču pletke, lude bludne šale i běsnote, da se ih nakopa te po světu prospe; nu Węgierska, ni malo se onomu ne uklanjajući, čto vsaki dan biva, ipak je kděkad utvorila „sliku pomišljenu“ i „potresala cvětjem vsake novote“ a može se još pridat da je pod listom „oko obrazov zlatarila“. Ti obrazi pripominju něke sgrade, čto smo ih vikli pomišljat kao zrcalo arhitekture Mauritanske, kdě urehe, zakreti, zavoji i nagnjeckane arabeske zakrivaju stěne golotu i jednolikost gradnje, nu oko začarano bogatstvom svakojake šarote tih tolikih ureh i kojekakvih pojedinčic ne dospě poiskivat u čem se pogrěšilo, ni na um pribirat arhitektoničke cělote.

Prigodilo se kděkad pisarici prekročit svoje ograde, umaknut novinam i sgodbam Parizkim, njegovoj knjizi i glumnici, te bi razpustila pamet, da snuje obraze i bez Pariza, da te čim god primili i zamami, da izpripově kako se koja nje srdca doprimila. Ima čitavih episodov takvih u listovih, čto ih pisala za dodatak Czasu ili bud i prijateljem svojim. Tá nje bahorija slova, potok i milotnost sloga u tih da rečemo odskocih još bolje na vidiku se javlja, čim je tuj pisarica povse u svoju se pamet zanesla. Odistâ, kad motriš stopu i korak, kojim ta bajalica pera uhodi u kotare samcite pameti svoje, mogao bis kliknut sa curčetom u Słowackoga (Skierka): „Gle! kako vila pljuska, izpod vode na sunčani trak iznorila; kako listom na zraku, tako njom větar niše; kako labud, kad razastre sněgovito jedro svoje, tako se ona ziba i plove; kud zakrene po zrcaliki vodi, žive se iskre za njom krěse . . .“ No kako toj vili (Goplava) tako i našoj umětnici, čto se perom samo igrala, lasno je bilo „šarovitu dugu na nebo navesti, u jedan mah palate ogradit, slakom strehe pokrivat, a cvětovače kuće, podupirat ih stupcî od sleza i pisanâ zvonca . . .“

Čto je dakle toga pisanja dnevnog' u listovih koječim okićenih, to mi ne znamo proze umilnije nad prozom Sofie Węgierske. Nismo voljni pripisivat ni priznavat otoj vrsti pismenosti veću cěnu, nego ju ide, ali mislimo tvrdo, kad bi tko skupio najznamenitije kuse iz onih několiko stotin štampanih polutin kronike Parizke, čto ih od pisarice ostalo, i vse to spravio u jedan svezak, nu da ne bude prěokrupan,

da bi ta knjiga pripadala med najodabranije divote jezika Poljskoga.

U čto se drugi, kao u kakav rukotvor istom malko upućuju, to je za Węgiersku vsakad bilo dělom *umětljivim*. A to dělo okrom toga bilo bremenom težkim, mučnim, koje se čověku odmoriti ne da. U jedan hip čekalo kděkad po několiko redakcij na njezine hartije, kojih trebalo napuniti, pak bio dan ili noć. Nitko ne oćutio, kad mu dopalo rukû to tanahno tkanje, u Parizu snovano i otkano, a Poljskomu čtiocu priposlano, niti je oćutio niti se domišljao trudu i znoju toga hrstavoga tega (Arbeit), čto napokon kroz toliko godin izmuzao silu izmučene ženke.

Pěsnik Inglezki, što je sad na glasu, Jennyson, u jednoj prělěpih mu pěsnij (Lady of Schalott) priča priču iz sredujega věka o mladoj ženi, koju bahori zabajali i silno ukleli, te se tih urokov vsega života osvobodit ne može. Něki čudesni i zlobni duhovi prěnose tu zatravljenu ter ukletu ženu u něku tudju, bogatu i sretnu zemlju; tamo ju nasade srěd rěke na samotnû otoku — tik izpod velebitne i gusto naseljene stolice kraljevske. Glasovi ljudski i žamor gradski istom iz dalekâ kosnu se ušiu samotinke, odsudjene duhovî na samotu i rabotu žuljevitu čudnovite vrste. Obdan i obnoć, bez oduška i odmora, urečenoj gospi trgati je pověsmo, da može utkati sag neprispodobive lěpote, ter u to ime „suče dúgu na svoje vreteno“. A ně ni čudo, da je samotna prelja, čim uzela tkati, nahodila mertuk vse lěpši i lěpši vsakojakâ cvětja i kojekakvih podobic, da svoje tkanje ukrasi, čim jedan duhov milostivijih oběsio preda nju vračarsko ugledalo, koje odbijalo najpoblazivije obraze ovoga světa, nu k kojemu radilica, da bi leh za časak, pristupiti ne može.

Pohiljena i sgurena nad rabotom svojom, upirući oči u zrcalo, poslěduje pomno likovom i šarotam vsaki čas se měnjajućim, světlu i oseňu — a oči ju bole od věkovitâ naprega, i ruka hoće da utrne. Ne jedan put je htěla baciti iglu zlatnu i pirlit-motovilo, zažuděla za časak odložiti posao, zaći medju žive ljude i nogom se doděsti světa i života; htělo joj se da ne pilji u to čarovito ugledalo, neg' u oči pogledat čeljadi srodnoj i miloj, te s njimi da děli vse i vsaku, čemu se nadaju i ne nadaju, njihove suze i radosti. Nu joj ně sudjeno tim se utišat i malko oddahnut; er zna, da čim glavu od rabote odvrne, vuhovito ugledalce pukne, i da čim se ono razbilo, života joj ne bude.

Ter iza dugih i dugih godin jedan put samo nesretna se prelja obazrla i odmah se nad njom vršila grozna ukletva. Smrt u oni čas taj život utrnù, te su valovi otoka samotnika pokojnu na drugu stran prenesli. Kad se ljudstvo skupilo, prvi put oglèdà i zapoznà na pokojnoj priuzetu vilenicu, od davnâ jur glasovitu sa svojega uročljivâ prediva.

Kad čitaš tu Inglezku priču, nehotice na um ti pada Sofia Węgierska; bo i nju zli duhovi vrgli u zemlju tudju i odsudili na težku rabotu: i predanju kako i pred onu Inglezku gospu (Schalott) tainstvena čaratarka oběsila vuhovno ugledalo, koje odbijalo ne onaj mili svět, čto je blizu tebe, onaj istiniti svět; nego obraze tudjega života, tudje knjige i umiće, obraze ne jedan put obsěnljive, kděkad mutne a kděkad i grustne, nu joj iz njih vsaki dan bilo nasukati predje. I dotrajno ju sukala i snovala Sofia Węgierska, osula tu rabotu dan po dan laskatnî kamikî, u čudne ju prilike oděvala... cvětja pune pregrsti prosipavala. Jedni se divili bajatnomu tkanju, drugi se zaglědali u laskot njezinâ pričanja, te prehvalit ne mogli žarkost nevenućih krasov (Farbe) i šarov, nu nitko ně znao, da ta vilovita tkalja samo čto se ně srušila od truda i napora, da se ne ima kad ni odmorit, da rabote iz rukû pustiti ne smě, da joj ně voljno koji časak oddahnut, ni trudne misli prohladit ni okrěpit.

Napisati, hoćeš ili nećeš, od roka na rok, takvu kroniku, ter u isti mah za několiko redakcij: to je ono pravcato koturanje Ixionovâ kola, i běda si ga onomu, komu ga je turati. Ko je na drugom gumnu zaigrao, drugo si polje obrao, koliko je toliko svobodan; nisu ga stisnuli rok ni vrěme, nit mu se broje slova ni vrste. Drugim li se poljem viješ ter na njem uzpišeš, ako se i nisi do bog zna koje visine pošenuo, ipak te zato priznavaju, izidješ donekle i na glas, ter nahodiš čto ti srdcu godi: ime ti se po novinah čuje, narod te uzme hvalit i bodrit. Nu druga je sudbina podlistnikova ili feuilletonista, koji kronici svojoj, čto ju na rokove posila, ni imena svojeg' ne pridaje, te kojeg' pisarija, dočim se željno koji čas čtije, poslě je nitko ni ne spominje. Kakva nam je kritika, koja kděkad razbire puste pripověđke ter osrědnje knjižice kojekakve: je li koja književna věst bud i samo ime Sofie Węgierske za nje života spomenula? Ko je u domovini (osim njih kolicine, čto su blizu redakcie, te su upućeni u njezine tajne) i za samo ime te samotnice doznao? koja u dalekom Parizu, u sobici bršljanom obrasloj, od tolikih godin svoju predju sukala.

Oh čto ga je putij tužna Sofia, kako i ono ukleto čeljade u onoj priči, poželěla i pohlepilą, da se može koji časak odmorit! Uzalud. Bila je prisiljena skrbit, da joj pisma stignu na dan i u tren; ně se směla zapozdnit, ně mogla očiu odklonit od onoga zabajanoga zrcala, u kojem dan po dan odsnivali se i odbijali obrazi i ocrti, iz kojih da se složi **kronika Parizka**! Te iza tolikih godin jednom samo klonula ramena onemogloj tkalji, te u onaj tren tkanica se izmačè iz rukû, oči se trudne sklopiše, ugledalo pučè a osvobodjena úze duša prvi se put smirì i upokojì.

Sad na groblju u Montmorency, tom mrtvačkom gradu Poljskoga prognanstva, uz grobove najglasovitijih u narodu ljudij, eto i groba skrovne, postojatne, a malo poznate rabotnice, koja podnoseći dostojno i mužtveno sudbinu svoju, takodjer u prognanstvu umrla. Njezino je ime daleko od onoga blěska, kojim su obasjani kipovi dostojnikov i mužev javnoga života. Ona světi samo na njivi pismenikov, i to ne kao zvězda niti kao vatreni pojav, nego kakono krěsak Talianskih noćij, čto se javljaju usrěd mirisnih vrtov, da prisvěte časak milovitim blěstilom svojim podrtinam i grobnicam: jer se ženski nje darovi uma samo tim obajanim i maljuckanim světlicam prispodobit mogu; er su i oni med nami světlucali srěd grobov i podorov.

Dok smo risovali ovu sitnu študiu književnu, nismo směrili dokazivat, da je pisarici listov Parizkih město u najprvom redu, ili da je nje pismo drugim na uzor; nego smo htěli ono pokazat, čim se nje pero ponositi može; i to napomenut, da je ono čeljade, kojemu to pero u ruci biaše, po s e b i se ter po s v o j e m nastojanju izobrazilo; da nikada nikakve podpore pobirala nije, nego da je trudom, uztrajanjem a preko vsega milovanjem domaće pismenosti doprla do onoga neobičnoga i vrlo rědkoga gospodstva nad jezikom Poljskim, kojega tudjin progoni, a često još i svoji zapuštaju. S te ruke i strane Sofia Węgierska može biti ugledalom, u koje se ugledat; i prikladom, kojim se povesti trebalo bi još komu, a ne samo gospojam našim.

O narodnom pjesničtvu Slavenskom.

Prievod iz Bodenstedta.

(Dalje.)

Nutarnji takodjer složno ali oblikom različito nalazimo s ovim i narodno pjesničtvo Slavena kranjskih,* naroda od 13. vieka sdružena s Austrijom, uz koju je u njezinih dugotrajnih i krvavih ratovih turskih slavno vojevao i često puti se pod vlastitimi vojvodami borio. Ovi bojevi i slavljenje kranjskih junaka ponajglavniji su sadržaj tih pjesama, koje naproti srbskim više značaj romance imadu. Ponajviše jih ide u 16 i 17. viek, a sve dišu mržnjom na Turke. Junaci su kadšto pozajmljeni iz priče i poviesti susjednih naroda, kojih se sudbina mnogostruko s kranjskom stiče. Tako n. p. srbski junak Marko i u kranjskih pjesmah imade ne neznamenitu ulogu, ali nad svimi slavi se kralj Matijaš (korvin Hunjadi), koji je u Ugarskoj i po austrijskih slovenskih zemljah mitični i poetični proslavljen gotovo onako, kao Friedrich Barbarossa u Njemačkoj.

Anastazij Grün preveo je na njemački jezik mnoge od najljepših kranjskih narodnih pjesama uzčuvavši što više njihovu prvobitnu svježost.

Kranjska, za pravo slovenski jezik i njegova osobitost pjesmena vlada izvan Kranjske još u onih predielih istarskih, koji su prije na Kranjsku spadali, ona je udomaćena i u pojedinih predjelih na ugarskoj medji u jednom dielu Koruške i u dolnjoj Štajerskoj. Kranjska nas pjesma vodi i po imenu i po poetičnoj srodnosti u pjesmom bogatu Ukrajinu k Malorusom i Kozakom na Dnjepru i crnome moru

Nalazimo se u bezkrajnih stepah ruskih, gdje se visoko kovilje talasa kao valovi morski i gdje se nebrojena jata ptica i divlji stepski konji s oblaci utrkuju i nadlieću. Od dolnjega Dunava pružaju se stranom zarubljujući podanak karpatski, stranom oko crnoga mora iza Dnjepra i Dona do Kavkaza ove biljevite stepe, gdje su negda bičevi božji Atila i Timurleng svoje konje pasli. To je ona velika žila, koja spaja Evropu s ravnicami srednje Azije. Ptice selice, skakavce, skitajuće se insekte svake ruke, kugu i divlje razbojničke čete vidjamo prolaziti ovim dielom zemlje. Narodi, koji htijahu te navale prepriečiti ili medju se boriti se, sretahu jih na ovoj neutralnoj zemlji, na ovom uvehlom, pustom razbojištu, gdje kako Poljak pjesnik pjeva, uspomena kamena ne nahodi, na kojem bi odpočinula, pače niti stabla, na koje bi se naslonila.

Velik dio te zemlje nosi ime Ukrajine, to jest zemlje na medji. Tu je bila kolievka Kozaku, narodu pomiešanu od Poljaka, Rusa, Fina i Tatara. Zametak tomu znamenitomu konjaničkomu narodu postao je u nedohodnih skrovištih za slapovi Dnjepra u ono doba, kad je Ruska od navale mongolskih Tatara klonula. Stanovnici cielih od Tatara razorenih mjesta, odbjegli vojnici, osiromašili seljaci, razbojnici, bjegunci svake ruke sastadoše se ovdje i stvoriše vojničku zadrugu, koja si je za obstanak potrebito plienjenjem po moru i po kopnu nabavljati morala. Dizali su najsmjelije čete na Tatare i kršćanska vjera bila je svim zalogom zajedničke mržnje na svoje prijašnje tlačitelje.

---

* Kad je Bodenstedt ovaj članak pisao, nije pitanje o našem narodnom pjesničtvu još onoliko proučeno bilo kao danas. Odatle medju ostalimi nedostatci i taj, što o hrvatskom narodnom pjesničtvu ništa ne govori. Danas nema više nikakove sumnje, da su Hrvati u staro doba imali isto takovo to isto toli bogato narodno epsko pjesničtvo, kao je ono, što u svietu danas slovi pod suviše ekskluzivnim imenom srbskoga narodnoga pjesničtva; pače u najnovije doba dokazuje Miklošić, da su Hrvati na jadranskom moru imali od prije još neki osobiti, skroz originalni razmjer i stih narodnoga epskoga pjesničtva, u kojem se pjevala slava i hrabrost njihovih vitezova i kraljeva uza cielo hrvatsko primorje sve dolje do Kotora i Budve. *Op. ured.*

Svi si nadjenuše ime Kozak, koja rieč i dan danas neodvisla vojnika znači. Želja osvetiti se i svoju neodvislost utvrditi bijaše naravski posljedak mučno izvojevane sigurnosti. Dražest slobode, bogati plien, rastuća snaga i napokon svoje vlastito ognjište učiniše, te siromašni bjegunci novi život obljubiše a druge namamiše, da jim se pridruže.

Iz takova počela niče tečajem vremena silna republikanska vojnička država, koja je samu rusku carevinu više puta u temelju potresla, dok je Petru velikomu i Katarini II. za rukom pošlo slomiti samostalnu silu Kozaka i njihove konjaničke čete uvrstiti u rusku vojsku.

Kozaci govore maloruski jezik, koji je u sriedi med poljskim i ruskim, a pomiešan mnogimi tatarskimi besjedami.

Ravnice ukrajinske nazivlje Mickiević sielom lirske poezije slavenske. Odavle su pjesme nepoznatih narodnih pjesnika prolazile često cielim Slavenstvom. Kozak sjedeć uza svoju zemljanu ili trstenu kolibu prisluškiva muče i zamišljeno svojemu ne daleko pasućemu konju, pogledom zakruži po zelenoj stepi i snivajuć misli na bojeve, koji su se ondje negda bili, na pobjede i potaje, koji će se ondje jošte sbiti. Pjesma, koja mu iz grudiju izvire, bude izrazom narodnoga čuvstvovanja, svagdje uzhitom primljena ide od pokolenja do pokolenja, Dunav, pričom posvećena rieka, nalazi se gotovo u svih kozačkih pjesmah.

Ovdje ćemo se baviti ponajprije njihovimi epskimi pjesmami, o kojih odmah kano osobito karakteristično zabilježiti treba, da protivno junačkim pjesmam svih ostalih Slavena nigda smjelo ni veselo ne zajekuju, nigda veseljem pobjede ne kliču, nego uviek tuguju nad izgubljenom bitkom ili nad smrću ubijena junaka.

Ovdje treba navesti raznih primjera, da se predoči bitna raznolikost vrsti, koja se ozivlje dumom i za koju nemamo pravoga izraza.

Duma je ili odulje tužno poetično razmatranje samo sobom ili sdruženo s pripoviedanjem kojega tužnoga dogodjaja.

Ove pjesme dišu dubokim usrdnim čuvstvom prirodnim, žarkom ljubavlju zavičaja i rodbine, gdje se osobito odnošaj izmedju matere i sina, pak izmedju brata i sestre ganutljivo iztiče, a u mnogih se očituje prava u srce dirajuća pobožnost.

U Poljaka nema spomenika epskoga pjesničtva dostojnih spomena, a u Rusa jedan jedini: mnogo napominjana pjesma o vojni Igorevoj na Polovce, koja je u toli nakazanu obliku do nas dospjela, da do sada još nijednomu vještaku u slavenskoj nauci za rukom pošlo nije, a valjda i u buduće nijednomu za rukom poći neće, svesti ju na koji poznati ritmični ili metrični zakon. Kakova je sada ukazuje se kao pripoviedka u poetičnoj prozi, potičuća nekojimi istinitimi naravskimi jekovi i uznositimi izrekami, ali u svem medju skladnim govorom i pjesmom tužno bludeć i zato dulje trajuć umara. Jerbo je isto tako, kao oblik, bezpravilan i sadržaj, koji najmanje mirnu u liepu skladu izvedenu pripoviedku podaje, pače bez počinka i nutrnji neposredovano skače od jednoga predmeta na drugi, nezadovoljavajuć podpuno niti u pojedinih dielovih niti u cjeloti. Tim se ne poriču razne poetične ljepote pjesme o Igoru, kamo osobito njezini čudnovati i sasma osobiti orisi prirode idu i svakako ona ostaje, ako i ne potiče, kako se tvrdi, iz 12 vieka (što se, uzgredice budi rečeno, sasma dokazljivo ne vidi) uza sve primiešane praslavenske bogove veoma zanimiv spomenik ruske poezije. Za to navodim samo nekoliko označujućih primjera:

„Knez Igor stade na zlatni stremen i odjaha širokim poljem. Strašljivu noćcu budi graktanje ptica i zavijanje divljači. Polovci trče neutrtim putem velikomu Donu, škriplju kola o ponoći. Igor vodi svoju četu na Don, jerbo se već raduju ptice njegovoj nevolji . . . Usnula je pjesma slavuljeva, razbudilo se graktanje čavaka. Rusini zatvorili široke poljane svojimi crvenimi štitovi, da steku sebi poštenje a knezu slavu.

„Od zore do večera, od večera do jutra lietahu onàdjene striele, zveketahu kacige od udaraca sabalja, nijahu se smrtonosna koplja na polovačkoj zemlji. Pod kopitom konjskim tutnjaše crna zemlja bielimi kostmi posijana, krvlju natopljena . . . Propast niče iz krvave sjetve . . .

„Što šumi, što zuji već tako rano prije zore? Igor vraća čete, jerbo mu je žao mila brata Vsevoloda. Bili su se jedan dan, bili se drugi, treći dan o podne spustiše se zastave Igoreve. Razstadoše se braća na obali brze Kajale . . .

„Tad ponestajaše rujnoga vina i prestajaše gostba junačkih Rusina. Napojiše svoje goste krvlju, a oni sami pogiboše za svoju Rusku. Tugujuć sleže se travica a stablja žalujuć ponikoše zemlji . . .“

Već ovaj mali odlomak biti će dovoljan, da se pokažu značajne razlike pjesme Igoreve. Osjećamo, da smo na jednom u tudji sviet premješteni, gdje smeteno oko nas ječi i šumi kako šum stepske trave, kano jeka ptičjih glasova i zujanje jata insekta.

Za dopunjak našega brzoga pregleda epskoga narodnoga pjesničtva u Slavena baciti nam je pogled jošte na Česku, gdje je g. 1818 našasta zbirka, kako se tvrdi starih pjesama, koja je pod imenom kraljodvorskoga rukopisa više puta izdavana i gotovo na sve evropske jezike prevadjana.

U toj zbirci nalaze se dva epska ulomka od kojih jedan „Ljibušin sud“ da je iz devetoga, a drugi „Zaboj, Slavoj i Ludjek“ iz desetoga vieka; te bismo imali u njih najstarije spome-

nike slavenskoga jezika, da je pravost tik pjesama bezdvojbena.

Ljibušin sud opisuje prepirku o nasljedstvu izmedju dvaju brata, koju pred sabranim narodom poravnava pričom proslavljena kneginja Ljibuša. Oblikom pokazuje blizo srodstvo sa srbskimi narodnimi pjesmami, kako se vidi iz ovoga mjesta, izvadjena iz drugoga diela pjesme.

„Svak se smjesti po starosti svojoj,
A kneginja sva u bieloj rizi
Stupi očev na saborni priestol.
Dvie pristupe mudrice djevojke,
Vješte obe pravdi i zakonu.
U jedne su daske pravdodatne,
Mač u druge krivdi na osvetu.
Suprot njima plamen pravdovjestan,
A pod njima svetočudna voda.
Poče zlatnog kneginja sa stola:
„Moji kmeti, ljesi i vladike!
Medju braćom razriešite pravdu,
S djedovine što se povadiše,
S djedovine očinske medj sobom.
Po zakonu vječnijih bogova
Neka budu oba k jednu vlastna,
I nek diele vlast po poli pravo.
Moji kmeti, ljesi i vladike,
Odlučite po toj dopoviedi,
Ako bude u vas po razumu.
Ne bude li u vas po razumu,
Odlučak im drugi postavite,
Ne će l' smirit povadjenu braću."

Druga je pjesma manje pravilno izpjevana i pod kraj i nutrnji i vanjski gubi ponešto epski ton. Pjeva boj Čeha s nekim njemačkim knezom, koji, kako se čini, pokrotiti jih htijaše. Hrabri vodja česki Zaboj pozivlje svoje od kršćana predobivene zemljake na osvetu. Sakupivši oružane junake u českih gorah nagovara jih pjesmom, koja jim sramotu podjarmljenja pred oči stavlja, te veli, da su kršćani tudje bogove uveli, ptice iz svetih gajeva razplašili, stabla posjekli, pak osobito jih razpaljuje tim razlaganjem, da kršćanska vjera čovjeku samo jednu ženu dopušta. Ovdje se digne Zaboj te vikne zažarenima očima: pjevaj, u tebe je dar ljudsko srce ganuti! Opominje drugove na pustolovine mladosti, slika jim sliku pobjede nad neprijatelji. Tad udare na neprijateljski tabor. Vodja kršćanski, ovdje Ludjek nazvan, pokaže se svojom vojskom, biesan od ljutine izazove Zaboja na dvoboj i bude od njega ubijen. Neprijatelj poplašen rad bi se biegom spasiti ali ga ustavi rieka i tudje izgine. Pjesma svršuje:

„Vjetar buči domovinom,
Vojska buči domovinom,
Domovinom desno, lievo,
Svud se širi silna vojska
I radostno klikti.
Eno brate siva vrha.
Bozi tamo pobjedu nam daše.
Tamo prha mnoga duša
Amo tamo po tom drvlju.
Boje se ih ptice, plaha zvierad,
Jedne sove ne boje se.
Tamo nam je mrtve kopat,
Dat bogovom hranu,
I bogovom spasiteljem
Dat zavjete mnoge,
Pak odpojat mila slova
I dat im oružje pobjenih vragova.
(Prev. I. T.)

Pokazuje li se u epskih pjesmah mnogobrojnih Slavena lasno poznatne nutrnje i vanjske razlike, to nalazimo naproti tomu u lirskih narodnih pjesmah svagdje čudnovatu nalikost uza sve veoma mnogoliko bogatstvo slavenskih pjesama.

Ove su pjesme pravo očitovanje narodnoga karaktera slavenskoga, koji se je uz prkos diobi plemena i raznoj sudbini, koju su pod tudjim jarmom pretrpili, svagdje u čudnovatoj čistoći uzdržao.

Već sam prije napomenuo, da je taj karakter pretežno ženski, tankih struna, pobudljiv, prijatljiv. Dokaza tomu naći je u svih slavenskih pjesmah i onakovih plemena, koja su, kano Srbi i Kozaci, od viekova ratoboran život provodila. Oni su postali vojnici ne po želji i volji na oružje i boj, nego prisiljeni okolnostmi, jerbo po naravi je Slavenin veoma miroljubive, prilagodljive i bezazlene ćudi i onoj trpkoj, prkositoj muževnosti onomu obiestnomu nagnuću na boj i na svadju, koje se i dan danas u svoj germanskoj krvi nalazi, nema u Slavena ni traga.

Njemački ples ili pijanka u prostom narodu svršuje obično tim, da si momci, nakitiv se piva ili vina, glave porazbijaju, dočim se Rusi u takovih prilikah grle, ljube i najsladjim laskanjem obasipaju. Već ovo u svih Slavena (i onda kad su triezni) obično ljubljenje i draganje med mužkimi dokazuje njihovu ćud žensku. I druga njim vlastita svojstva, kano ti njihova neizmjerna nježnost prama djeci, njihova hitrost, lukavost i prilagodljivost potiču iz ovoga izvora.

To nije ni najmanje riedko, da vidiš stara siedoglava Kozaka plakati i da ga čuješ naricati kad pomisli, da nema svoga na svietu, da je bez otca i majke. Gdje bi se u Inglezkoj ili Njemačkoj našlo što tomu prilična?

(Ostatak sliedi.)

LISTAK.

Književne viesti. Ovih je dana izašla znamenita knjiga: Stari pisci hrvatski, knjiga druga: Pjesme Šiska Menčetića, Vlahovića i Gjore Držića, skupio V. Jagić, na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1870. Str. I—XVI, 1—521. Ciena 2 for. Ovom se knjigom nastavlja velik podhvat naše akademije, da se s vremenom izdadu svi stari pisci, imenito piesnici hrvatski. U uvodu se najprije razlažu imena piesnika, naime Menčetića i Držića, za tiem se opisuje život obiju piesnika, onda se navode njihova djela, napokon povede V. Jagić rieč o sadržaju i načelih ovoga izdanja. Akademik se je poslužio trima rukopisima: gimnazije zadarske od god. 1507 pisan rukom Nika Ranjine, onda knjižnice jugoslav. akademije u Zagrebu i fratarske knjižnice dubrovačke. Knjiga je razdieljena u tri diela: u prvom su štampane pjesme Šiška Menčetića u šest knjigah (str. 1—344), u drugom piesni Gjore Držića (345—448), u trećem (449—519) piesni pomiešane jednoga i drugoga piesnika. U ovom su dielu zanimive pjesmice „spjevane na narodnu“, zaista jedan od najstarijih primjera ove vrsti pjesničtva. U ovoj je omašnoj knjizi izložena najstarija lirska poezija naše književnosti, koja se rodi u drugoj polovici XV vieka u Dubrovniku. Kako dodje do toga razvoja umjetne lirike u Dubrovniku, koji joj bijahu uzori i izvori, o tom je akademik razpravljao u IX knjizi „ráda“ jugosl. akademije. Toliko u kratko o toj knjizi; vriedno bi bilo, da tko obširnije u „Viencu“ progovori o liričkih pjesmah Šiška Menčetića i Gjore Držića. Ovo medju tiem izdanje srdačno preporučamo svim prijateljem narodnoga pjesničtva i jezika.

— Naš akademik a sada profesor „novorosijskoga universiteta u Odesi dr. V. Bogišić“ izdao je u Petrogradu svoje uvodno čitanje u historiju slavenskih zakonodavstva pod naslovom: o naučnoj razrabotkě istorii slavjanskago prava, str. 1—29.

— G. Svetozar Zdravković pozivlje na predplatu na djelo: Srbski pokret u južnoj Ugarskoj (1848). Ovo je djelo prevedeno iz njemačkoga, te se u njem opisuje stanje srbskoga naroda u Vojvodini i crtaju se vjerno političke prilike, u kojih se razvila i buktila vojna poznata pod imenom „Magjarska revolucija“. Knjiga biti će podieljena u dva svezka, a svaki svezak imat će 10—12 štampanih tabaka. Ciena je svakomu svezku 80 nov., a svakomu je ostavljeno na volju: ili da novce odmah položi, ili da ih pošlje, kad se javi da je knjiga gotova. Predplata ima se poslati g. Dimitriji Glaviniću (Biograd), a rok upisivanja traje do 15. kolovoza.

— G. Gjorgje Lazarević pokrenuo je u Zemunu list za narodnu prosvetu i privredu pod imenom: „Narodni Prijatelj“. List će izlaziti jedan put nedjeljno, a ciena mu je 5 for. na godinu. Urednik mu je gospod. Sima Popović.

Slavjanski koncert kneza Galicyna u Pragu. Čim više ima koj narod narodnih napjeva, čim poetičniji im je sadržaj, tim više pokazuju oni duhovnu snagu i značaj narodni. Poznato je pako da imaju Slavjani od vajkada najviše narodnih napjeva. To naše prvenstvo nad svimi narodi izticati poglavita je zadaća kneza Gjurgja Nikolajeviča Galicyna, glasovitoga glasbenika i možnoga štitnika slavjanske glasbę. — U to ime priredio je on u Pragu veličanstven rusko-slavjanski koncert, kakvi taj muzikalni grad malo kad vidje. Treba pomisliti da je osim gospode sudjelovalo kod zborova do pol stotine po izbor gospodja i djevojaka, i da je instrumentalnu pratuju preuzeo sav orchestar narodnoga kazališta českoga. Čehom za ljubav prva je pjesma bila: „Kde domoj můj?“, a za njom odpjevali su naš „Naprej“, koga je sam knez zgodnim harmoniranjem i orkestracijom veoma oplemenio. Od većih komada vriedni su uspomene: „Kamarynskaja“ orkestralni scherzo od Glinke i izvadak iz opere „Žizň za carja“ od istoga skladatelja.

Glavni su brojevi programa bili „ruski narodni napjevi“. Ruski se napjevi ili majestetičnom divotom približuju himnam, ili su uvjek oštro rhytmizirani i većinom u trotaktnih periodah razdieljeni, izrazujuć tim silnije, rekli bi skoro aggresivno čustvo. Te pjesme, prave bisere narodnoga humora podigo je vješto udešenom harmonizacijom i pikantnom glasbom knez Galicyn do takve umjetničke visine, da bi prlstojale u najboljoj operi najboljega skladatelja. Netreba ni spominjati, da je odabrano občinstvo sasvim se zanielo i kneza lovor-vienci skoro zasulo. Mi možemo samo dodati: blago si ga onomu narodu, gdje se knezovi za narodnu umjetnost tako brinu!

Nagrade za mužke zborove. U Pragu razpisao je središnji odbor zadruge pjevačkih družtva československih tri nagrade za najljepše mužke zborove i to: 1. Nagradu od trideset forint. za ozbiljan zbor, 2. Nagradu od trideset for. za šaljiv zbor a 3. Nagradu od 20 for. za manji zbor, koj bi se mogo pjevat pri raznih narodnih svečanostih, kano ti posvećivanju zastava itd. Izbor rieči pripušten je skladateljem. Medju zborovi za prvu nagradu imat će prednost zbor sa tekstom narodnoga sadržaja.

— Čitaocem „Vienca“ poznati slavni englezki romanopisac Charles Dickens dobio je za 100 javnih čitanja u Americi, u kojih je čitao izvode iz svojih umnih proizvoda, liepu svoticu od 250.000 fr.

Pivo i njemačka kultura. U zadnjem broju „Globusa“ čitamo sliedeću karakterističnu viest: Iz tvornice Friedhofera u San Franciscu odpravili su u Japan solidno sagradjena kola za pivo, da ih upotriebe u nekoj ondje podignutoj njemačkoj pivari. Ta okolnost dokazuje dovoljno, kako se je njemački elemenat i u Japanu udomaćio; jer gdje se ležak vari i gdje se ležak pije, donle dopire i njemački jezik i njemački život.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 32. U ZAGREBU DNE 6. KOLOVOZA 1870. **God. II.**

Izlasi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Dva Juriše Senjanina.

Spjevao I. T.

Bieli Senju na kamenju!
Što li mi se, dičan s davna,
Nejunačiš i nehvališ
Spominjući djela slavna?

Što uz ponos nespominješ
I nedičiš onog čina,
Kadno ti se proslaviše
Dva Juriše Senjanina?

Hvali nam se, kako onda,
Ima tomu dvjesta ljeta,
Razleže se Senju dika
Križem svega biela svieta.

Kako onda Jure Vitez,
Balenović kako Jure
Razaviše biela jedra,
Da se s blagom kući žure.

Na napuljskom biše moru,
Tako piše knjiga stara,
Na dva broda dva Juriše,
A u svakog šest mornara.

Hitro jedre uzporedo
Dvie hrvatske ladje naše,
A mornari jasnih grlâ
Hrvatsku si zapjevaše:

„Nema boljih od Senjana
Ni mornara, ni junaka,
Jer je srce i pregnuće
I mišica u nas jaka!“

Tako oni pjevajući
Dojedriše blizu Besta,
Tuj na jednom trgoše se
I pjevati družba presta.

Tri bo ladje brzoplovke
Senjane nam obkoliše,
Ljuti Turci Mavrićani —
Na ladjama trima biše.

Bilo ih je pet stotina,
Lakoma ih volja snadje,
Da Senjanom otmu blago,
Da Senjanom otmu ladje.

Prilika je, da će svladat
Pet sto ljutih Mavrićana
Malu četu svih na broju
Četrnaest Hrvaćana.

Al Juriša samo jedan
Strah i trepet bio Turkom,
Kako nebi dva Juriše
Oteli se žurnim žurkom?

„Na noge se — hrabra braćo!“
Dva Juriše viknu složno:
„Sad pomozi sveti Jure!“
Reknu tiho i pobožno!

I nastade strašna rika
Napadnika Mavrićana,
I pušaka nasta jeka
Sa obijuh grmeć strana.

Senjani su okretniji,
I gadjaju stoput bolje,
Te od mora napuljskoga
Krvavo se stvori polje.

Poginulo tuj na moru
Sto petdeset Mavrićana,
A Senjani svikolici
Dopadoše ljutih rana.

Al se oni nepredaju,
Već ranjeni bojak dûlje,
A s toga se prepadoše
Mavrićani, tarske hulje.

Te se bogme u bieg dadu
I uteku našim koma,
A Senjani dobitnici
Vratiše se srećno doma.

A Senjanke vriedne, krasne
Staše liečit rànjenike,
Prebolješe svikolici
Doživiše puno dike!

Nema boljih od Senjana
Ni mornara ni junaka,
Jer je srce i pregnuće
I mišica u njih jaka!

Sestrin grob.

Pripoviedka. Napisao Ivan Zahar.

Još i sad mi romoni odjek davno umuknula glasa. U ovoj gluhoći zime još i sad me razgrieva toplina prekrasne duše, koja nije, shvaćala svieta i sviet nije shvaćao nju, i zato se kao ishlap sitne rose talila po zraku, gdje ju riedki vide i naslućuju. No ja ju gledam. Kad mi zablisne zelen drveća, il kada šušne vjetrić, il tajna misao večernjega zvona doprhne do mene — ja vidim nju, osjećam ju, razgovaram i u toj misli sav sam raznježen i blažen. No čemu ja govorim Vam? Tko da nasljeduje ružu u mirisu? Ona je sama svoj zastupnik najbolji! I tako daj neka govori onaj, o kom bih ja samo nedolično pripoviedati znao.

Al prije evo nekoliko nesuvišnih rieči.

Oko uskrsa god. 186* nadjem se na groblju sv. Roka u Zagrebu. Upravo se posvuda svjetlio prvi cjelov nikada dosta neopjevana proljeća: istom što je svietu pokazalo mladi svoj život šumsko cvieće, istom što se zazelenila trava — zelenilo se i groblje. Što li je mene privelo ovamo? Zar ugoda tajnosti, koja obavija ovaj zapad čovječanstva? Il milina gledati krasotu proljeća tamo, gdje mrazna zima najviše hladi — gdje se ciena života čini, tim veća, čim su bliže oku žrtve smrti? Tko bi to znao! . . . Zaronuv u misli išao sam preko grobova, žalostan, što mi je stopami kvariti onu zelenu travku. Nehotice stanem pred jednim križem: preda mnom kleči na cvietnom grobu mlad čovjek, moli se bogu i roni suze. Onih mutnih suza nije rodila zora, one su djeca mutne, žalostne duše, kao što dažd iz oblačna dolazi neba. Mene bude strah, neću li možda smesti njegovu pobožnost, i dugo stajao sam nepomično na mjestu, gledao mladića, osjećao s njim, s njim se žalostio; a kada se počeo pridizati, uzmaknem ja odmah natrag, no on me opazi i smete se.

— U milini krasnoga vremena i grobovi kao da se pomladjuju! kliknem ja, hoteć mu dati priliku, da se oporavi od smetnje.

On me pogleda s nepovjerenjem. Nemogoh podnesti njegova pogleda i oborim oči.

— Ovako sve sliedi velikoga zapoviednika, koji se zove glas prirode! reknem mu ja istim glasom.

— Al koji je samovoljan i neravna se po našem srcu, niti po našem razumu, odvrati on tiho. Glas prirode! Kada zove na početak, onda je život; kada na svršetak zove, onda je smrt. Jednostavne su ove rieči, al su velike; tiesan je ovo okvir, al se u njem nemožeš snaći. Najposlje dolazi uvjerenje, da živiti nije lasno!

Vidio sam, kako ga je tuga obuzela, kako njegove misli u nejasnih, čuvstvom nabujalih crtah provaljuju. Pitati ga, il mu protusloviti nije bilo umjestno, pa ipak razgovor se vodio neprestano, — i mi se nadjemo pod sjenom mladoga lišća u Tuškancu, šumici i šetalištu kraj Zagreba. Doskora jedno mi bude jasno: moj neznanac stekao je prama meni povjerenje. Onda tek usudio sam se, al samo iz daleka, pitati ga, za kim je ono žalio na groblju, kakve su zgode njega dovele onamo i kakove uspomene. Nije mi odgovarao nego samo uzdisao; al je zaželio više puta sastati se sa mnom: to je radovalo mene. Privlačila me k njemu vruća simpatija i kod svakoga našega sastanka mamio bi ga pripoviedati zgode njegova života, koji je za mene bio toliko zanimiv! Žalosti koprena, lahka kao mjesečina, obično je zastirala njegove prsi, pa su se njegova usta otvarala ne da pripoviedaju, nego da raspravljaju sa mnom o najtanjih pojavih uma i srca. Jednoč zatečem ga dobre volje: slušao je pozorno pjevanje ticâ i mučio se pitanjem, ima li kakova misao u nepravilnom jim pjevanju? Da li doglasuje jedna drugoj svoje jade i veselje? Ovo bijaše zgodan čas navaliti opet na njega, a on mi obeća, ne pripoviedati naustice, nego napisati, i pozove me za tjedan dana k sebi, do kada će biti spis gotov. Nebudi vam smiešno ovo djetinsko postupanje; jer kada sam poslje tjedan dana došao u njegov stan, preda mi jedna ženska — valjda dvorkinja njegova — smotak pisama — a njega više nije bilo u Zagrebu! Rieč je održao, al je rastužio jedno srce!

Uzeo sam čitati njegovo pripoviedanje i evo ga ovdje prilažem.

I.

Zimi god. 1869.

Zar uspomena nebûdi sladka čuvstva? Zar neoživljuju dani djetinstva jasni, puni blaženstva? Njihova je poetičnost u tom, što nismo za nikakvom svrhom išli, nego nas je za sobom povlačilo što je u prirodi krasna; ljubili smo ovce ne rad koristi, što daju vunu, nego jer su liepi, ljubezni stvorovi; gonili smo okom šarene leptire po cvieću a kapljice dažda po zraku, neodvisno, bez svrhe i dosade. . . Dá, ovo je krasna doba! Ovako sam u sebi kliktao vozeći se u posavsko selo N. iz obližnjega sela. A seljak, mladi dečko, puca bičem iznad malenih žutih konja, oni razumiju, prigiblju glave i potežu jače. Ispod njih vija se gusti prah na oba kraja puta po zelenoj travi, po draču i trnju; ptice klikćuć poletavaju na obližnja polja i sjedaju po kukuruzi; iznad glave zuje mi ose, trepetaju leptiri, ziblju se bieli oblački po modrom nebu. Kakov to pokret oko jednih kola! Sve je onako kako je i nekada bilo, — priroda svoje jednakosti nemienja tako brzo — al sada je puno razumljivije i ozbiljnije. No da li je još onako u Lonovićevoj obitelji, kamo sam se zaputio? Moram priznati, da me nije bilo ni malo strah za promjenu. Ta kao diete znao bi često dolaziti ovamo, a ova obitelj k nam. Stari Lonović zvao bi me „sokolom", gladio po licu, veselio se mojoj bezazlenoj igri; a gospodja njegova mazila bi me cjelovi — baš kao svoju kćerku Anicu. Ova je bila za četiri godine mladja od mene; mi bi se zajedno igrali, ja bi držeć ju za ručicu trčao s njom po dvorištu, dizao ju na njihaljku, koja je u vrtu o dva stabla načinjena bila, a ona nebi plakala, makar da sam ju kadkada uvriedio; i tako koliko smo časova zajedno proživili, zajedno vikali i pjevali u neskladu glasova, u skladu duša! Dà, ja sam bio u ono vrieme miljenko ove obitelji, pa da se je to promienilo?

Veselo skočim s kolâ, kada je moj vozač zaustavio prijaznim psikanjem svoje žute konjiće. Odklopim drvena vratašca, koja škripajući u brzo za menom su ostala. Na dvorištu, zarašćenu mladom travom, živahna je trka i vreva: kvočke zabrinutim glasom zovu i vode jato malenih pilića, koji brzo premećuć žute nožice tapkaju kljunići po travi; u malenu ribnjaku na strani plivaju žute race i guske, plivaju i u vodu umaču male kljunke; a tamo podalje ležeć na zemlji puše šarko od vrućine i na pol zatvorenim očima promatra borbu kokotâ kraj plota, na kom sjedi biela mačka i kao za šalu grebe nokti po drvu. Sve ovo živo je u pameti meni, štovatelju svete prirode. Došav na dvorište, čuo sam namah srebrni glasić: „Magdice, Magdice!" a stupiv na hodnik, vidim žensku strojnu i laganu, od mene odkrenutu; pred njom skrušeno stoji i pregačom briše si modra usta i zube mlada služkinja. „Opet si bila u voćnjaku i jela trešnje mjesto da radiš u kuhinji!" rekne isti onaj glas; sluškinja odleti u kuhinju. Ja se ujednoč nadjem lice u lice prama gospodični, koju sam namah prepoznao i koja je upoznala mene. Nevidjesmo se već osam godina, i poslje nekadanjega djetinskoga drugovanja naravno je bilo ljubeznim čudom, s blaženim posmjehom na ustiju poletiti jedno k drugomu. Bila je to Anica. . . No preda mnom stoji djevojka u proljeću svoga života, sjajnih očiju, rumena lica — i ostadoh na mjestu kao pred uzvišenim mramornim kipom, ni ruku joj nesmjedoh pružiti, a ona gledajući me takodjer se nemakne s mjesta. Što je bilo njoj, da se je smela pred drugom svoga djetinstva? Što je bilo meni, da mi je ujednoč iz pameti nestalo slike o mojoj maloj Anici te osim bojazljiva pozdrava ništa reći nisam umio? . . . Samo kratko vrieme ona je šutila, a onda dignuv glavicu i pogledav me reče:

— Zdravo, Vladko, nisam ti se nadala . . . izvolite u sobu, gospodine! dometne brzo, porumeni žarkim rumenilom i otrči od mene kao tica.

Pogledam za njom i odem u sobu. U njoj opazim gdje ledji prama meni stoji i po prozoru prsti tucka meni nepoznati gospodin. Pozdravim ga i on mene, mjereći me očima od pete do glave. Nije bio ružan, al oko ustna bijaše mu nešto tvrda, da se njegova govora bojati moraš; iz sivih očiju pušilo se nešto surova. U ostalom lice mu bijaše rumeno, al ne više mlado. Iz jednoga žepa virila mu lula, iz drugoga duhan-kesa, kao da je s polja došao nekaneć ići u posjet. Zapita me brez ikakova okolišanja, jesam li iz Zagreba došao na proštenje, koje će sutra biti u selu N?

— Ne, odgovorim. Ja sam Vladko R. Upravo sam prije nekoliko dana došao iz Beča, gdje sam svršio škole. Moja kuća leži u selu S., dva sata odavle. Već osam godina nije me bilo kod kuće, a skoro sve ovo vrieme sproveo sam u nekom zavodu. Odkako sam izgubio oca — majke nikada ni poznao nisam — nije mi se ljubilo doći u svoje rodno mjesto. No sada ću preuzeti gospodarstvo.

— Drago mi je, drago, da vas poznam, progovori on tupim glasom. Poznam ja vašu kuću. Vrt je ogradjen starimi vrbami, a ne daleko od njih ima ribnjak . . . Ima dosta raka u njem . . .

I stade mi opisivati moju baštinu.

— A ja sam učitelj ovdje, počme govoriti. Često dolazim u ovu kuću i pomažem u ekonomičkom smislu . . .

— Gospodična ostaje vani, prekinem mu rieč jer, Anice nebijaše na moje čudo u sobu.

— Ima nešto posla obaviti, odgovori učitelj. Ja sam došao nešto joj kazati, al me ona od-

*

pravi u sobu, da čekam. Oh! svojevoljno je ovo diete, kao da o tudjoj volji ništa nezna . . . Al ona je diete, dometne klimajuć glavom učitelj. Sve nas u zaptu drži: i mene i gospodina Vavrića bilježnika na selu i —

Dodje moja družica, preobučena sasvim, polagano je išla preko sobe do nas, bacila pogled na zrcalo, mimo koje je prolazila, i na svoju ruku -- u nje bijaše zazbilja krasna biela ruka. — Al je u ostalom bila toli krotka, te sam pomislio „Neima li krivo učitelj?“

— Oprostite gospodično Anice, uzme se izvinjavati učitelj, nisam mogao dobiti težaka za ponedjeljak.

Ujednoč promieni se krotka Anica, ujednoč stajaše kao osvetnica pred drhćućim učiteljem.

— Al ja trebam u ponedjeljak težake; ja nerazumijem, kako jih nebi mogli naći!

— Uvjeravam vas, gospodično, da sam učinio sve moguće, al seljaci imadu posla kod kuće, pa neće da idu.

— Jeste li bili kod Marka?

— Kod njega najprije.

— I kod Stjepka?

— I tu.

— Kod Blaža?

Učitelj se osupne.

— Ovdje nisam bio, rekne tiho, i sada sam tek upoznao drveno mu lice.

— Dakle sbogom! klikne ona, umah da ste otišli tražiti.

Obrne se učitelj da ide. Ona pridje k njemu, metne mu na rame svoju ruku i dobroćudno rekne:

— Zar nije, vi se nesrdite?

On muče strese glavom.

— Žurite se, pa ćete s nami objedovati.

Učitelj izadje. —

Anica sjedne naprama meni, pogladi si svoju liepu crnu kosu i pogleda me proničućim pogledom. Upoznao sam svoju drugaricu u ovom pogledu.

— Muka je živiti sama, počme ona djetinjim glasom — i muka voditi gospodarstvo; a ti prijatelji nebrinu se puno za me.

— Sama voditi gospodarstvo! — neusudih se direktno govoriti, jer bi joj morao kazati ili „ti“ ili „vi“. Zar nije g. otac i majka. . . zaboravih prije pitati za nje.

— Vi ništa neznate? Otac je prije dvie godine umro — (ona je to govorila kao da se nje ni netiče); majka je bolestna i otišla je u toplice nema tomu davno. Jedina je babica ovdje, al što će ona? Već je veoma oslabila i samo sjedi u kutu u drugoj sobi, veze i bogu se moli. Ja gospodarim! dometne s ponosom i obori oči.

„Sigurno odviše brige za ovu nježnu glavicu“ pomislim gledeć ju sažaljenjem.

— Pa vi — sada sam znao kako joj reći — vi možete toliko brige podnieti?

— Nije to tako mnogo, odvrati ona kao uvriedjena . . . Samo kad bi prijatelji htjeli raditi, što jim se kaže. Ovaj učitelj na primjer — danas je četvrtak i nedrži škole, pa opet žali na vrieme, koje bi za me upotriebiti mogao . . . A drugi su još i gori!

— Žalim vrlo na nesreću . . . na sudbinu, ispravim naglo, jer sam se bojao ma kakvom tvrdom rieči povriediti njezin ponos. Žao mi je što dobroga gospodina otca nemogu više viditi; on je mene tako rad imao. Dà, Anice, u mene su još žive uspomene djetinstva!

— Nećete viditi babice? upita brzo, ona je u drugoj sobi, ajdmo k njoj!

Ustane, a i ja, i poleti u drugu sobu kličuć: „babice, evo Vladka! Vladko je došao!“ Stara je i zbilja sjedila u kutu kraj prozora; vezla je modru čarapu, sasvim k njoj prigibajuć oči, zastrte naočali. Glava joj bila ovezana modrom maramom, kako no je običaj na selu kod ženskih nižega stališa; vidilo se odtuda, da običaji novijega vieka za nju su neprijazni ostali . . . Ona je pokazivala staru hrvatsku babicu, kojoj ćeš s djetinjom iskrenosti štovati i ljubiti starost, ali se neklanjati teatralno. Ona podigne oči, upozna me, bilo joj drago, al ne iznenadno — zar da to može iznenaditi čovjeka na kraju života? — Morao sam joj pripoviedati svoje dogodjaje, kako sam živio, što kanim raditi, a medjuto Anice već nije bilo u sobi. Stara bi glavom klimala, malo govorila a i od toga ponajviše izreke pobožne, proz koje se pokazivala pouzdanje u boga, u njegovu volju. Ni maknula se nije na stolcu, na kom je sjedila: poslje tolikih godina nije dosadno mirovanje. S njom sam proveo nekoliko vremena, dok smo išli k objedu. Učitelj je za to vrieme došao s radostnom viesti, da je našao i najmio težake. Anica nije mu hvalila — kao da je učitelj morao to učiniti, kao da je vršio svoju dužnost, a on se je tim činom ponosio, zadovoljan sam sa sobom. Zar je smiljenje bilo naprama mladoj, osamljenoj djevojci, s kojega je on rado se žrtvovao? Ili je što drugo . . . Prekine me u misli listonoša, koji je donio jedno pismo. Nitko nije znaličnije bacao pogled na list nego učitelj; vidilo se, da bi preko zamotka rado proniknuti u sadržaj njegov; al je dobio i zasluženu plaću za ovu znaličnost!

— Zar vi morate namah sve viditi? rekne Anica i metne list na stol pa ga pokrije rukom.

— Oprostite, možda je od . . .

— Nesmije se sada čitati, prekine ga ona jogunasto; nemorate vi sve znati!

Ja ju pogledam, al u istinu nikakva suda nisam stvorio ob ovom postupku. No i ona mene pogleda, uzme tiho i lagano list, odpečati i čitaše ga, al zabrinuto postajaše njezino lice. Učitelj se držao kao da će reći: „zar se i ti

ukrotiti daš,“ al je ujedno bojao se za nju. Ona metne pismo na stol, nagne se na stolcu malo nazad kao da je umorena, al se doskora zastidi, što je tako slaba bila, pa rekne učitelju:

— Čitajte!

On uzme čitati za sebe.

— Na glas!

U istinu razabrasmo iz lista žalostne stvari. Majka piše iz toplica, da joj nije odlanulo nego da joj se stanje pogoršalo; tješi Anicu, neka se neboji i uzda u volju božju; želi joj blagoslov u gospodarenju, preporuča prijaznost prama učitelju, koji da je „dobra duša i tko zna šta još biti može?“ Mene je ovo ganulo: sjetih se, da nemam roditelje, da sam sirota . . . . bez ljubećega srca na svietu, i da moj život sadržaje samo dva pojma, meni poznata i jasna: samoću i prazninu! Malo da se nisam nemuževnim pokazao, što bi mi veoma žao bilo pred ovom djevojkom, kojoj ćudi nepoznam. Šutio sam ja i drugi su šutili, a napokon obrne se mlada domaćica k meni s djetinjim pouzdanjem:

— Zar nije, vi me nećete zaboraviti?

— Jesam li se ja promienio? upitam čudeći se njezinu pitanju.

Nismo više o tom govorili. Kada sam se ja oprostio s Anicom i sa starom, moja družica nije bila ni malo žalostna.

II.

Blieda mjesečina zaljeva se širokom strujom na prozore u moju sobu, a ja sjedim na divanu — sám. O zašto je ova misao uviek mi na umu? Zar nema u mene misli, da se križaju, da poletavaju daleko iznad ovih uskih odnošaja i da me prenesu tamo, gdje je i prijatelj i roditelj i družtvo — ciela priroda? Kad bi nam onako biti moglo, kako sami želimo! Kad bih zaboraviti mogao na obične pojmove o prijateljstvu, o ljubavi! — Ovo je prvi dan u domu mojem, što sam ovako uznemiren, pa zar mi je to treba? Išao sam u kuću meni od djetinstva prijaznu; mislio sam tamo se obradovati videć g. Lonovića, gdje me ljubezno pozdravlja; i gospodju njegovu, gdje mi se čudi kako sam promienjen; i onu nekadašnju malu Anicu, kako mi prijazno ruku pruža. Al mjesto toga jedan od trojice već je u grobu, drugi se s bolešću bori; a ona, moja družica, sada je takova, da ju nerazumijem!

Uviek sam slasti nalazio u djelih Šekspira, onoga velikoga spisatelja, koji je stajao nad svimi ljudmi i zato jih je tako dobro vidio skoz i skroz i poznao; možda mi se i sada povrati mir, budem li ga čitao. I tako uzmem čitati „Buru.“ Na samotnom i pustom otoku, zaboravljena od svieta i neznajući za sviet, živi rajska Miranda. Što bi od nje bilo, kakva bi zima oledila poeziju njezina života, uništila rumeni cviet, da ju nezakriljuje ruka vilenjaka njezina oca, koja joj i dovede sviet i zaručnika . . . No uviek mi naleti misao na Anku. Ta čemu da o njoj mislim? Nije ona što je bila — ili pače za djetinstva nema, nemože se poznati karakter; ona je drugo postala nego sam mislio. Dakle fantom je bio, što sam ja hranio u grudih svojih! Pa taj učitelj — kako on dolazi tako često u onu kuću? Kakovo pravo ima ona gospodariti njemu? . . . Šta te briga; pojavi se glas u pameti. Istina, noćno premišljanje veoma je plodno: s jedne misli skače se na drugu, makar i nebile u strogom savezu! pa s ovoga gledišta lako si protumačim moje zanovetanje. Ipak treba da se sjećam što mi je kazala: „vi me nećete zaboraviti“; premda ovo su rieči čudnoga djeteta, koje jim nezna domašaja i uzroka. No znam li ga ja?

Ovako dakle zlo mi je poslužio ovaj put moj Šekspir: doveo me onamo, kamo nisam želio! Još bi i dulje saletavale me misli, da nisam dočuo tihi razgovor, koji se vodio dolje pod mojim prozorom. Kako sam poslje opazio, na klupi pod lipom sjedjaše služkinja, seljačka djevojka od kakovih osamnajst godina, a pred njom je stajao djetić kovačev iz sela. Ona mu se tužila nevinom iskrenosti, kako ju muči misao, da mora služiti, a nevidi kraja svojoj sudbini. „Ti si mi tako dobar, ti uviek govoriš kako me ljubiš — i ja ti vjerujem. Al zar nije, da smo nesretni?“ — On je njoj ljubeznimi i nježnimi riečmi ponavljao, da mu je ona sve na svietu — i ja sam se čudio, odkle u prosta čovjeka toliko nježnosti. „Ja još više nego i ti snujem, Marice“ — govoraše on njoj, „da se riešimo obadva tudjega gospodarstva i da budemo svoji i zajedno, al nemogu — nemogu nikako pomoći se. Kad bi smogao toliko, da si nabavim potrebita sredstva, pa da počmem samostalno voditi zanat, kolika bi bila moja sreća!“ — Djevojka govoraše tiho kroz plač „Mnogi ljudi žele si blaga i bogatstva; drugi ga preziru i bacaju na nepotrebne stvari, a mi samo da nešto od toga imamo i neželimo mnogo, osnovali bismo sreću svoju. Mene muči i dan i noć misao, da nam nema pomoći i da mi nije u tebi nade, ja bi zdvojila!“

On je šutio neko vrieme, a onda joj laskavimi riečmi ponavljao uvjeravanje o svojoj ljubavi. Ganulo je to mene. Malo samo treba, pa bi ove dvie duše srećne bile, pomislim. Možeš šta dobra učiniti, govoraše nešto u meni — i zadovoljan usnem.

(Konac sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XXIV.

Kamo sreća po me,
Da sam ti na umu,
Da sam na srcu ti
Uz vilu mi kumu!

Proljeće bi vječno
Nastalo mi mladu,
Pjesmice bi nježne
Pjevo ti u hladu!

Kamo sreće po te,
Po sve naše dike,
Da za svoje mare
Vîlâ mićenike:

Da podadu duše
Po Preradu dragom,
Po svom Kriesničaru
I po Vrazu blagom!

Kamo sreće po dom,
Da u punoj mjeri
Ciene si prvake
Poput Poljskih kćerî!

Da nam se tolikoj
Ljubavi odzovu,
Da su vješte svomu
Kićenomu slovu!

Svanuo bi rodu
Liepi Gjurgjev danak,
Sjao bi se suncem
Hrvatski nam stanak!

XXV.

Po hrvatskoj gori
Stazica te vodi,
Po njoj cviet ti cvate,
Zenici ti godi.

Materinskom pjesmom
Gora ti se ori:
Odzovi se zlato
Na hrvatskoj gori!

Tuj ti zora sviće
I danak se vedri,
Hrvatska ti ladja
Sinjim morem jedri!

Tuj zelena krije
Djedove ti trava,
Tuda naša teče
Hladna voda Sava!

Netudji se, dušo,
Od hrvatskog kraja,
Nećeš naći nigdje
Milijega raja.

Netudji se, dušo,
Od svojštine drage,
Nećeš naći nigdje
Krvi toli blage.

Netudji se, zlato,
Od hrvatskog pieva,
Tudjoj pjesmi tudja
Uzorom je dieva!

Kazan Tropmanova.

Pripovieda Iv. Turgenjeva.

I.

Siečnja mjeseca ove (1870) godine sjedeći u Parizu za stolom dobra prijatelja, pozva me sasma iznenadce gospodin M. Djukan, znani pisac i naposeb statistik parižki, da dodji vidjeti smaknuće Tropmanovo — i to ne samo pogubu; ponudiše uzeti me u mali broj onih odabranih, kojim je slobodno stupiti i u samu tamnicu. I danas je u pameti strahoviti zločin, što ga Tropman počinio; onda se pako Pariz zabavljao isto toliko — ako ne i više — o njem, o predstojećem njegovom smaknuću, koliko o nedavnom imenovanju nadri-parlamentarnoga ministra Olliviera — ili o umorstvu Viktora Nuara, padšega od ruke najzad toli čudnovito opravdanoga princa P. Bonaparta. U svih glednicih fotogrâfa, papirnica vidjali se cieli redovi karata, koje predstavljahu sitna mladenca visoka čela, tamnih očiju, jedrih ustana — „glasovitoga“ krvnika Pantenskoga — (de l' illustre assasin de Pantin) — a nekoliko večerî već redom vranile se hiljade košuljačara okolo tamnice la Roquette — izgledajuć, neće li se jednom veće pomoliti gilotina — iza gluhe noći opet se raztepli. Zasupnula ponuda me nenadana M. Djukana pa pristadoh, nepromisliv bolje, a kad rieč dao, naći se na ročištu, kraj spomenika princa Eugena na bulevaru istoimenom, u 11 ob noć — nedalo mi se vraćati rieči. S lažna stida uzpregao .... Da pomisle, e sam plahe duše? Samomu sebi u kazan a drugim za volju — evo sam naum sve pripoviediti, što vidjeh, nakan ponoviti u pameti težke ćuti one noći. Možebit

— ne samo da podmirim radoznala čitatelja; možebit mu koju tu korist donese moja pripoviest.

II.

Kraj spomenika princa Eugena već nas očekivao Djukan i hrpica ljudi. Medju njimi bio i gospodin Klod, poznati starješina straže sjegurnosti — (chef de la police de sureté), komu me Djukan kazao. Ostali bili kao i ja povlašteni posjetnici, žurnaliste, kronici itd. Djukan me osjeti, da nam valjda bude noć provesti bez sna u stanu zapoviednika, ravnatelja tamnice. Odsudjenike smiču zimi ob 7. rano; ali valjalo nam se pripaštiti na mjesto pred pônoći, jer bi se kašnje jedva možda provrli kroz svjetinu. Od spomenika princa Eugena do tamnice la Roquette nije dulje od po verste; ali ja dosad nevidjeh ništa osobitoga. Naroda na bulevaru nebijaše puno više, nego li obično. Jedino to se zamjetiti moglo: svi gotovo na jedan idjahu kraj a gdjekoji, osobito gospodje kaskahu pomalce; — pa sve kavane i krčme bile rasvietljene, što takodjer riedko biva u odaljenih četvrtih Pariza, po gotovu u tako kasno doba. Noć bijaše maglovita, ali mutna, vlažna bez kiše, studena bez mraza — prava siečanjska, francuzka noć.

Gospodin Klod reče, da je doba poći, a mi krenusmo. — U njega svega puta mirna neusiljenost poslovnoga čovjeka, u kojem podobne sgode neuzbudiše inih ćuti, do li želje — riešiti se što prije tugobne svoje dužnosti. Gospodinu je Klodu svojih petdeset godina, čovjek srednje rasti, čvrstac, plećaš, okrugle do gola ošišane glave, sitnih, gotovo majuckastih crta. Samo su čelo, brada i zatiljak u njega osobito široki; a nekolebimu odaje volju suhi, jednaki mu glas, pa bliede siere oči i kratki ojedri prsti, žilave čile noge te svako njegovo polagahno nu čvrsto kretanje. On, kažu, vještačina je u svom poslu — pravi trepet tatu i krvniku. Politički zločinci — nanj nespadaju. Drug mu, g. Ž. koga veoma hvali, više je naput mehka, gotovo sentimentalna čovjeka i tanahnijega ponašanja. Izuzam ovu obojicu gospode i možebit jošte Djukana, bijaše svim nam — ili se meni tako činjaše? — nekud neugodno i kô da nas sram nekakov tišti; prem koracasmo jedan za drugim badrivo, kano da bi u lov.

Što bolje se primicasmo tamnici, sve to većma jatiše se ljudi oko nas; prem još gruvanja nebijaše. Ni vike, ni žamora jošte; vidjaše se, da „predstava“ još nebješe počela. Jedini se uličnici već motahu krugom; ruke turiv u džepove a kape natukav na nos, bazahu štokada čudnim onim prematanjem i ljuljkanjem tiela, koga nenadješ osim u Parizu te iz koga, što bi okom, sunuti znaju najbržim skokom ili trkom poput majmuna.

— Evo ga evo ga... gle ga! ozva se nekoliko glasova oko nas.

— Znate li, što je? reče mi naglo Djukan, misle, da ste vi ovdašnji pogubnik.

„Liep početak“ pomislim u sebi. Parižki pogubnik, Monsieur de Paris — s kojim ću se ove noći upoznati, bio sied kô i ja i moje rasti.

Nu sad se ukaza odugačak, ne toliko širok prostor, s obijuh strana po dvie sgrade naput vojarna, kaljave i lošo sazdane i bijaše to trg Roketski. S lieva tamnica, u kojoj se zatvaraju mladi zločinci (prison des jeunes détenus) s desna depot odsudjenih (maison de dépot pour les condamnés) ili tamnica Roketska.

III.

Trg presjekli popriek u četiri vrste poredani vojnici; četiri vrste stojahu dalje — do dviesta koraka od ovih. — Obično to nebiva, ali ovoga puta obnadje vlada, gledom na „glas“ Tropmana i umove ugrijane umorstvom Nuarovim, neosloniti se na samu policiju, već poprimiti izvanredne mjere. Glavna vrata Roketske tamnice bijahu baš u sredini pustoga prostora, vojnicî obkoljena. Nekoliko policijskih rednika prohadjalo se polagahno pred vratmi gore dolje; mlad nekakov okrupan častnik, obilato izvezenom kapom (kako se kašnje pokazalo, načelnik četvrti — poput častnoga pristava) zagna se tako naglo na hrpicu našu, da mi glavom sinuše prošla vremena u otačbini, ali upoznav „svoje“ mahom se umiri. S velikom pazkom, odškrinuv jedva vrata, pustiše nas do glavne straže kraj ulaznih vrata, — pa ogledav i propitav nas predi, provedoše nas preko dvaju dvorišta, jedno veće a drugo manje, do zapoviednikova stana.

Častnik taj, krupan, dugoljast čovjek sieda brka sa španjolskom bradicom, pravo ono lice francuzkoga pješačkoga častnika, zakučena nosa, nepomičnih grabežnih očiu a male glave — primi nas ljubezno i blagohotno; ali si morao i proti volji njegovoj na svakom kretu, na svakoj besjedi njegovoj opaziti, da je „čvrst čovjek“ (un gaillard solide) sliepo odan služnik, koj bi svaku zapovied gospodara svoga, kakovu mu drago, s mjesta izpunio bio. U ostalom dokazao je on jur djelom revnost svoju: on je u noći prevrata, 2. prosinca, sa svojom četnijom obsjeo bio typografiu Moniteura. Kano pravi gentleman cio nam ponudio svoj stan. Bio mu je na drugom podu glavne sgrade, četiri obsizao sobe dobro uredjene; u dvije gorile vatre na ogrištih. Mal hrt, ozledjene noge, turobna pogleda, kao da se i sam ćuti zasužnjenim, hramao mašući repom s jednoga saga na drugi. Nas, prihodnika mislim, osam bilo na broju; nekojih sam lica upoznao po fotografiah — (Sardou, Albert Wolf); ali nehćedoh s nikim zametnuti razgovora. Posjedamo svi u dvorani na stolce (Djukan bješe s gosp. Klodom otišao).

Samo se sobom kaže, da se o Tropmanu govorilo, da je on ponekud središtem bio svačijih mislî.

Zapoviednik nam kazivaše, kako je oko devete u večer zaspao i da tvrdo spava; kako rek bi, sluti sudbinu prošnje svoje za milost; kako ga je molio, neka mu istinu kaže; kako još uviek onako uporno tvrdi, da ima sukrivaca, ali jih neželi odati; kako će valjda uzpredati u odlučnom času, kako mu inače sladi jelo a knjige se odbio, itd. itd. Nekoji nas sa svoje strane presudjivahu o tom, mora li se vjerovati riečim zločinca, koj se pokazao da je pun laži, ponavljahu podrobnosti umorstva, pitahu se, što će frenolozi suditi o lubanji Tropmanovoj, zapodievahu pitanje o smrtnoj kazni... ali sve to tako suhoparno, tupo, tako na sploh nabacivano, da se samim govornikom račilo nije nastavljati. A o čem drugom razgovor povodit, bilo bi nespretno, nemoguće, nemoguće — već iz samoga štovanja prema smrti, — do čovjeka, komu bješe namienjena. Svimi nami zavladao tjeskoban i spor, osobito postupačan nemir; dug čas — nebijaše lje nikomu, ali tjeskobne one ćuti sto put bjehu gore od dugoga časa! Vidjelo se u napried, da se ova noć nikad dokončati neće! Što se mene tiče, to mi samo jedno kopkaše po glavi, da neimadoh pravo nalaziti se ondje, gdje bijah i da me nikakova dušoslovna niti mudroslovna premišljanja opravdat nemogu. G. Klod vratio se i uzeo nam kazivati, kako mu je poznati žid iz ruku se izmakao, ali s toga ipak nade izgubio nije, ulovit ga ako je još živ. Malo zatim zaštropotaše kolesa i za koj čas dodjoše nam kazati, da je gilotina prispjela. Prosusmo se svi na ulicu — kao da nas radost obuzela!

IV.

Pred samimi vratî stahu massivna pokrivena kola s troje podpregnutih konja; pod drugu dvokolicu, manju i nižu, poput dugoljasta ormara, upregnuto jedno konjče, malko ju na stranu zavezlo. (Kako poslje doznasmo, imadiaše na ova se kolića tielo položiti odmah iza smaka i odvesti u groblje.) Nekoliko delača u kratkih košuljcih zabavilo se oko kola a visok čovjek s oblim kriljakom, bielim ovratnikom i lagahno preko pleća prevješenom haljinicom poluglasno davaše zapoviedi . . . To bijaše pogubnik. Svi vlastnici — zapovjednik, g. Klod, predstojnik četvrti itd. već ga okružili i pozdravili. Čuli se glasovi: „Ah! monsieur Indric! Bonsoir, Monsieur Indric!“ (Pravo mu je ime Heidenreich — Alžas je rodom.) I naša hrpica k njemu podošla i časkom bijaše on središtem našim. U onom načinu, kojim ga susretahu, vidjala se neka usiljena, učtiva prijazan „Nam se negadi na vas, ta vi ste znamenita osoba“. — Nekoji nas — tobož pod moraš — rukovahu se s njim. — (Ruke mu bijahu liepe, izvanredno biele.) Pade mi na um stih iz Puškinove Pultave:

Stratilac . . .
Bielom se igraše rukom . . .

Sami Monsieur Indric ponašao se prosto, mehko i učtivo, s nekom patriarhalnom važnošću. Čitao si mu rek bi u nutri, kako je on ove noći u našima očima druga osoba za Tropmanom i kano njegov prvi ministar. — Delači odkriše kola pa stadoše vaditi iz njih sastavne česti gilotine, iz kojih ju imadoše podignuti petnaest koračaja pred vratmi.[1] Dvie svietiljke nošahu se simo tamo nizko nad zemljom i osvietljivahu svjetlimi malimi kolobarići iztesane ploče na pločniku. — Pogledam na sât... tekar pol prve! Zrak se još bolje zamutio i zastudio. Svieta se već nabralo dobrahno — a iza reda vojnika, što zaokupili prazni onaj prostor pred tamnicom, stao ljudstva dug mukal žamor. Primaknem se vojnikom: nepomično stajahu, nešto stisnuti pa se uslied toga mrvu krivudnuli pravilni redovi. Na licu jim ništa van dug čas, dug čas leden i trpjelivo podan; a i lica, što se vidjahu iza livrea i vojničkih odora, iza trokutaka i haljina policijskih narednika, lica košuljčara i delača, odavahu to isto — jedino što jim se primiesio neopredieljen nekakov osmjeh. Iz prvih redova tromo se valjajuće, žestoko rivajuće svjetine prodirali glasovi: Ohé Tropmann! ohé Lambert! Fallait pas qu'y aille! Krika, vrištavo zviždukanje, kavga i pravda za mjesto; u tom prozujio komad ciničke pjesmice poput zmije muklom onom bukom; naglo se opet podigao grohotan smieh, koga mahom drugi prihvatili i zamro širokim gogotanjem. „Pravi posao“ još nebješe počeo; niti se još čujaše obće očekivana antidinastička krika, niti zvuk svirke prietilice Marseljeze. — Vrnem se lagahno kraj sporo rastuće gilotine. Nekakov se tuj gospodin, rudaste kose, smedja lica, s mehkim surim kriljakom na glavi, valjda koj advokat, razpečio i govor govorio, upirući žestoko i jednoliko kažiputom desne ruke od ozgo niz brdo i koljeni škljocajući od same natege. Radio je dokazati dvojici trojici kraj njega stojeće gospode u zakopčanih kaputih, da nije Tropman krvnik (ubojica) već — maniak. „Un maniaque, je vais vous le prouver! suivez mon raisonnement!“ tvrdijaše on. „Son mobile n' était par l' assasinat, mais un orgueil que je ne nommerais volontiers démesuré! Suivez mon raisonnement!“ Gospoda u kaputih „slušala njegovo umovanje“, ali sudeć jim po licu, težko da jih je osvjedočio a delač jedan, što sjedio na plosi gilotine, uprav ga odurnim pogledom motrio. Vratim se u stan zapovjednikov.

---

[1] Uputit mi je čitatelje, koji su radi saznati ne samo potankosti „eksekucije“, već sve, što biva prije i kašnje nje, na izvrstni članak M. Djukana: La prison de la Roquette— u Revue des deux mondes, Nr. 1 1870.

V.

Nekoliko naših „drugova“ opet se tamo sabralo. Ljubezni zapovjednik podvori jih. Zapodjene se opet rieč o tom, da li još Tropman spava, što li sad čustvovati mora, i dopire li buka svjetine do njega, ako mu i jest stanica daleko od ulice itd. Zapovjednik nam pokaže cio snop pisama, upravljenih nanj, na Tropmana; on jih — kako uvjeravaše zapovjednik, neželjaše čitati. Većina jih donosila štokakve nesgrapne pošalice, mystifikacije, nu bilo takodjer osbiljnih listova, u kojih ga zaklinjali, da se pokaje i sve priznade; propoviedalac jedan methodista poslao mu čitavu razpravu bogoslovnu na dvadeset strana; — bilo tuj i gospojinskih pošiljaka: u nekojih se nahodilo cvieća, krasuljaka i nevena. Zapovjednik nam poviedaše, kako je Tropman kušao bio, otrova dobiti od ljekarnika tamničnoga i u to mu ime pismo pisao, koje je ovaj — razumije se — mahom predao, kamo je spadalo. Vidilo mi se, kano da naš poštivi gospodar nemogaše pravo razabrati, rad šta se mi toliko zanimljemo takovim — po njegovom sudu — opakim i gadnim živinčetom, kakovo no bijaše Tropman — te je možda najzad odbijao radoznalost našu na bezposlicu svjetskih ljudî, civilista, crnohaljaca. Pozabaviv se nekoliko uzesmo izmicati svak na svoju stranu. Svu božju noć skitasmo se, da francuzki prismočim, posvud kano kajne duše „comme des ames en peine“; hodasmo po sobah, sjedismo u kuhinji, na stoleih u dvorani, propitkivasmo za Tropmana, pogledasmo na satove, iznovice niza stube spuštasmo se u dvor, vrludasmo na ulicu, vraćasmo se, sjedasmo opet . . . Nekoji poviedahu priče zadrcljive, preklapahu štokakve osobne novice, trciše se povrh toga i politike, kazališta, umorstva Noarova; drugi kušahu zapodjeti o šali, dosjetci kakvoj, al jim loša bi sreća, ozva jim se nekako neprijatan strahom utoljen osmieh, lažna povlada. — Nadjem u maloj sobi mal naslonjač, prevalim se nekako nanj i uzmem neću li zaspati, dakako uzalud; ma ni da bih trenuti mogao. — Daleki, mukli tutanj svjetine bivaše sve to jači, to gušći i žešći. Oko treće rano bijaše, kako kazà gospodin Klod, koj udje, na stolac se spusti, mahom zaspa i na pozor nekoga mladjih njegovih opet se pobra — bijaše se već načetilo jače od svojih dvadeset i pet hiljada duša. Talabuka ova zateče me nalikošću dalekoga tutnja morske bibavice: ovako bijaše bezkonačno Wagnerovo „crescendo“, koje rastijaše ne postojano, već s ogromnimi razlievî i kolebanjî; oštre note glasova ženskih i dječijih sjecahu poput varnica nad massom gungule, u kojoj se odražavaše gruba snaga početne sile. Kadikad se utaloži na koj čas i slezi, kô da li se samo u se usukalo, onda se eno ti ga, opet uznemiri, rasti, bujaj i bujaj, dok gdjekad prodri, kano da će eno gle sve sa sobom porinut — pa se opet vrati, utišaj, iznovice rasti — i sve tako bez konca i kraja... Pa čemu ovaj žamor? pomislih . . . Nestrpljivost, veselje, udar? . . . Nije! nikakovo pojedino, nikakvo se ljudsko čustvo njim ozivalo nije . . . Bijaše to prosta buka i jek elementa.

VI.

Oko treće jutrom podjem, možda deseti put veće, opet na ulicu. Gilotina bijaše gotova. Nejasno i većma čudnovito nego li grozovito odbijahu se na tamnom nebu stupa joj oba, $^3/_4$ aršina jedan od drugoga usovljena, s kosom pravcem spojne jim ostrice. Neznam po čem sam mislio, da bi ova dva stupa jedan od drugoga podalje imala stati; ovako nablizo podavahu cielomu stroju kobno neko ravnomjerje — sumjeru dugačka, pomno razpružena kano labudjega vrata. Grustilom si se odvraćao od nekakve velike, pletene lubure, nalik poštarskoj dvokolici, a tamno-crveno namazane. Znadijah, da će pogubnici toplo još, treskoleće truplo i glavu odrubljenu u ovu lubaru, turiti . . . Nedavno pridošli municipalni konjanici (garde municipale) postaviše se u širok polukrug oko tamničnoga pročelja; konji frkahu, žvalihu i glavom mahahu; do prednjih nogu svakomu njih bieljahu se na pločniku debele kaplje pjene. Konjanici driemahu mrko izpod svojih velikih medvjedskih kapa, nabijenih do preko očiju. Vrsta vojnika, što presjekla trg i odvraćala svjetinu, još bolje stupila ponatrag: sad objimaše prazni prostor pred tamnicom ne svojih dvie, već trista koraka. Domaknem se jednoj tih vrsta pa stanem motriti metež onaj, što se gurao iza nje: urlik mu bijaše posve početan, to jest bezsmislen. I sad mi je u pameti neki košuljičar, mlad momak kojih dvadeset godina: stajaše pošinut, smiešeći se, kano da mu nešto šaljiva glavom se vrze; na jednom uzvine glavu, razklopi usta pa stane vikati i vikaše dugo, bez rieči, za tim se opet pogne i osmiehne. Što je bivalo u tom čovjeku? Čemu se dao na muke bezsane noći i svojih osam sâtî ko stup upanjio? Nemogoh uhom razabrati pojedinih govora; kadkad samo iz neprestanoga šuma dopiraše do mene prodirajući glas klatnice — spekulanta, koj prodavaše knjižicu o Tropmanu i njegovom životu, o kazni njegovoj i dapače o „posljednjih mu riečih“... ili se opet štokuda zapodje kavga, bezlično gogotanje, žensko klepetanje . . . Sad začujem Marseljezu — pjevaše pet šest ljudî i to odlomce. Marseljeza velike je snage, kad zaori iz hiljade grla. A bas Pierre Bonaparte! graknu snažan glas . . .

U . . . u . . . a . . . a . . . rikalo oko njega. Na nekom se kraju vika na jednom pretvorila redovnim krokom polke; jedan dva tri! jedan dva tri! polag onoga znanoga motiva: des lampions! — Težka para, kisela sapa neka zaduhala od svjetine: sva ta tiela puno bjehu vina posrkala; puno tuj bilo pijane čeljadi. Nesviet-

ljahu utaman krčme kano crvene piknje na obćem svodu ukupne slike. Tamna noćca posve zamrčala; nebo se posve nahmurilo i pocrnjelo. Na riedkih, nejasno stršećih stablih vidjale se nesgrapne hrpice: bijahu to uličnici, što se gore izpopinjali, pa čučeć u hvojkah naput ptica derišćad pislikala i cvrkutala. Jedan se njih srušio i kako rekoše, na smrt ozledio, slomiv si hrbtenicu; nastao hohot i za koj čas opet se slegao.

Na povratku u moj stan prodjem mimo gilotine i opazim pogubnika na plosnici, oko njega jatašce ljubopitnih: davaše jim „primjer“ repeticiju: namaće dasku ležeću na stežajci, za koju zločinca privežu te koja padši krajem svojim istom dospije u polukruglu pukotinu medju stupovima; spusti bradvu a ova se muklom i hitrom jekom težko a gladko sruši itd. Nemogah gledati toga pokusa, to jest nepopeh se gore k gilotini: osvajalo me sve to većma čustvo bud kakove neizviestne krivice, tajnoga stida . . . Može biti, da mi se s ovoga čustva činjahu konji, upregnuti pod kolima i mirno zobljući iz zobica svojih pred vratmi tamnice, jedinice nedužni stvorovi izmed svih nas.

Sgurim se opet na mali moj naslonjač i uzmem sluhtiti iznova šum bibavice morske.

VII.

Prem obično protivno drže — zadnja ura očekivanja minuje brže. nego li prva, osobito druga i treća . . . Bijaše tako i ovoga puta. Svi se presenetismo čuvši, da je već odbilo šest i da je još samo ura jedna do smaknuća. Za pol sata imadosmo poći u sobu Tropmanovu: u pol sedme. Nestalo driema sa svačijega lica. Neznam kako bijaše ostalim; ali meni strašno sleglo srdce. Nove se pomoliše slike; svećenik mal, sied čovječac suholjasta lica, promakne u dugačkoj crnoj mantiji, s vezom počastne legije, s nizkim kriljakom širokih oboda.

Zapoviednik dade nam donesti nešto naput ručka, une collation; u gostilnoj sobi zaredaše velike čaše šokolade . . . I neprimakoh se, prem mi prijazni gospodar nudjaše, da se okriepim, „jer bi mogao nahuditi jutrenji mi zrak“. Mrzilo me u tom času uzimati hrane. Kakov je to zajutrak, smilujte se! „Neimam pravo“ rekoh si stoti put već ove noći. — A on . . . spava li još uviek? zapita jedan nas, srčući šokoladu. (Govorahu svi o Tropmanu, nenazivajuć ga po imenu: drugoga on nemogaše biti.) Spava, odvrati zapovjednik. Pored sve strahovite buke? (Buka se u istinu neobično pomnožala, nabujala do hrapava vijanja; strašni sbor nerastijaše više crescendo — već šumijaše pobjednom vriskom.) — Njegova je soba iza trijuh zidova, odpoviedi zapovjednik. Gosp. Klod, komu zapovjednik očevidno glavnu rolu ustupio bijaše, pogleda na dobnik i reče: dvadeset časova na sedmu; doba je. Za cielo uzdrhtasmo svi — medjutim se hvatismo klobûka, kô da se i nesbiva ništa — i bučeći krenusmo za našim vodjom. „Gdje ćete objedovati danas“ na sav glas zapita kronik jedan, to ga lje bijaše odveć nenaravno.

(Ostatak budući put.)

POUKA.

Kako se dojimlje rastivo carstvo obrazovanosti čovječje.

Čitanje A. Petrovskoga.

Gospodo moja!

Svaki vas, koji posjeti narodopisnu (etnografičku) izložbu, što ju istom priugotovilo i otvorit naumilo družtvo prijatelja naravoslovja na carskom sveučilištu u Moskvi, vidjeti će, da su kupovi predočujući razna plemena, naselivša prostranu Rusiju, i jednoplemene s nami slavjanske narode zapadne Evrope, okruženi značajnom rasteži onih strana, što jih ona zauzela. Neprimite toga za ukras samo kakov, kano liep okvir tobož kupova. Ini je duboki smisao toj okolini.

Tiesna je sveza medju čovjekom i prirodom, što ga okružava. Ona je uvjetom i tjelesnomu skladu njegovomu, i razvitku, i ćudoredju, i običaju, i svemu ustroju života njegovoga. Tko nezna razlike med kopljani i primorci, medju stanovnici gôra i dolina, šume i golieti? Komu nije znano, kako se dojimlje podnebje i mjestnost osobitosti životnoga oblika?

Čovjek — car je prirode, kako vrlo često govorimo i čitamo. Izreka ova nije sasvim istinita. Riečju „car“ navikli smo razumievati lice nad zakonom stojeće, koje je samo začetnik mu, čija volja zakon je za sve, što ga okružava. Nije takov odnošaj čovjeka prema prirodi. On ne samo što nestoji više zakona njenih, već niti jednoga njih promieniti nemože, niti se otresti dojimanja ma i manjega koga tih zakona, što jih on ni dao nije. On je u istinu više svega što ga okružava, nu nije on tomu punovlastan car, on je više ustavan vladar, koga se sva snaga razborito koristi zakonî, što jih narod ustanovio, tako da nepovriediv zakone ove zadobije pravu vlast, silu i položaj.

Priznavajući podložnost tu čovjeka pod prirodu, nebrojimo ga konačno samim produktom vanjskih uslovja, što ga se kosaju i tvarnih sila, što u njem djeluju. Mi u njem priznajemo nešto višega, nezavisna od stvarnoga svieta, pri-

znajemo u njem načela, nepodložna okolini, svojstvena čovjeku svuda, na svakom stepenu njegovoga razvitka, bez kojih ga ni pomisliti nemožemo. Nu i ta viša načela slobodno se razvijati mogu i blagotvornim radjati plodom lahko osobito ondje, gdje su se u prirodi našla uslovja, tomu prijatna. Iz tih sgodnih mjestnostî razlieva se svjetlo prosvjete na ine okoline, manje podobne razvitku čovječanstva i ovdje se uče slabija mu braća boriti se s tjeskobnimi uslovji prirode, nadjačat jih te povodeć se za mogućnijimi vodjami, dosizati viši stepen razvitka, za koji su sposobna sva plemena čovječjega roda, snagom višega duhovnoga načela, svemu čovječanstvu zajedničkoga. Jednim znamenitijih elemenata, što razvitak uvjetuju čovječanstva, rastivo je carstvo. Ondje samo čovjek udobno živi, gdje je rastivo carstvo — dajući mu hranu ili posredno, hraneći nuždnu mu životinju, ili neposredno, hraneći ga samo — dovoljno razvito, zajamčiti bezbrižan mu obstanak. Po tom se rastež javlja svagda i svagdje obrazujućim načelom.

Nejednake su posljedice čovječje zavisnosti o životinstvu i o bilinstvu. Čovjek, koj se u svom biću prikovao za životinstvo il postane ohotnikom, što premeće za zvjeradi šume, gore i goleti, ili ribolovom, što stranari po riekah i jezerih, il pastirom, što prebire mjesto do mjesta za stadom svojim. Ponestane li divjači, razidje li se riba, što se redovito javljala, il nestane stadu krme, i ohotnik ili pastir mahom porazvrže il prenese na brzu ruku sagradjeni, lahkokretni stan svoj. U njega nebì tvrde postojbe, niti stalna domaćega ognjišta, nit rodnoga ugla, niti stalnoga obiteljskoga žitka: on je skitalac. Druga je s čovjekom, što prionuo uz rastivo. Gdje se ovo razvilo, tu je njemu mjesto opredieljeno, tu se može utvrditi stalan stan, te se rodi za domaćim ognjištem i uz stalan obiteljski život gradjanska ćut, jasan pojam o sobstvenosti i razvija se vjersko ponimanje. Svagdje i svagda bivao je razvitak rastiva prvi pronicatelj pravilnomu ustrojstvu gradjanskoga družtva.

U poviesti civilizacije čovječanstva sjajan je dopao red biline iz struke žita. Gdjegod uhodimo prve tragove nastajućoj civilizaciji, sretamo se s bud kojom bilinom ove vrsti. Nu veća čest blagotvornoga dojimanja toga pripada bez dvojbe žitom našim. Raž, pšenica, zob, ječam, to su pravi osnovatelji gradjanskoga života evropejskih naroda te suputnici evropejske prosvjete po svem širokom svietu. Izvrstnu je sliku rasteće prosvjete rastom žita podao Šiler u svojoj „slavi Cererinoj“:

Vijte vienac od zlatoga klasja
Unj uvijte i različka struk,
Oko svako da radošću zasja,
Cereri mi stvorte slavja luk;
Ona divlje upitomi ćudi,
Ona ljudi uljudila sbor,
Od čadora gdje i kakva budi
Ona stvori mirni, tihi dvor!

(preveo I. T.)

Tko nepozna stihova ovih, tko se nespominje, kako se za boginjom zemljodjelstva, prvom prosvjetiteljicom krvožednih divljaka, svi ostali javljaju bozi i novu čovječju družinu obdarivaju svakom dobrotom gradjanskoga života, gradu ponamieščaju stienje, pravo utvrdjuju imovine, zakoni uzpostavljaju poredak i na žrtvenik polaže se klasje — žrtva bogovom mila, i topla se uznosi molitva darovniku života Zeusu?

Slika je ova slika prvobitne obrazovanosti svakoga evropejskoga naroda. Naša se žita, osim obće obrazovne sile, što ju svaka usjevna bilina nosi, još i tim odlikuju, da što su sposobna osjegurati čovjeku obstanak, to ne drugač, van uz postojani trud, postojani rad: a čim se bolje pomnoži trud, čim li se može većma pospješiti razvoj misli, obrta, usavršivanja, do li dovoljno naplaćenim, ali i priekim postojanim radom? I ostali su evropejski narodi svagda vierni prvim prosvjetiteljem svojim. Po njih su žita naša razplodila se širom svega svieta.

Sadu je njihovomu početak u toli davnoj davnini, da se poviest prvoga mu pokršaja jedva još u bajnoj priči krije, a drevni narodi držali su jih neposrednim darom bogova, tako n. p. u Misiru — Ozirisa, u Grčkoj — Demetra, itd. Do danas jim se za kolievku nezna.

Nalazili su u divljaka krušni naš usjev u ravnicah oko Tigra i Eufrata, nu svatko zna, za koje je drevne starine nicala prosvjeta u ovih stranah, opustošenih danas barbarskom upravom turskom, koja je i ondje, kano svagdje, pogubne tragove ostavila. Po tom nije moguće razabrati, da li je to u istinu prvobitni divlji lik njihov ili su to podivljali potomci nekad sadjenih i sijanih bilina. Raž, što ju našao Koh na Araratskom visu od 12.000 stopa, kako kaže, posve je divlja, prem je možebit i ondje pticami donešena. Nu ako mi i nismo dosle našli krušnih bilina naših u prvobitnom stanju, kazuju sva poviestna predavanja, da je srednja Azija kolievkom jim bila. Kitajci jih polag predavanja dobiše sa zapada, Indusi sa sjevera, Evropejci s iztoka, sve, i predavanja i jezikoslovje puti nas, da jim je otčinstvo na visočinah srednje Azije. Težko je to složiti s današnjom bezplodicom njihovom; valja uzeti, da jim je razplod iz toga središta bio izpred onih zadnjih geologičkih prevrata, koji su konačno današnji zub dali kopnu našemu, koji su zakotarili kaspičko i araljsko more od oceana i pretvorili kopnom srednju Afriku, što se sve bez sumnje ugadjalo, kad je več čovjek na zemlji bio i čemu je spomena u predavanju starih Grka o strašnih povodnjah te o Herkulesu, raz-

tisnuvšem Kaljpe i Abilu. Taj je Herkul i bila neuzdržima sila mora. Iz toga se središta prvi prijavio u Evropi ječam, najstarija usjevnih bilina po spisih Pliniusa, i pšenica u Grčku donešena po svoj prilici iz male Azije te Misira i zob, pronešena najprije Germani. Kašnje se pojavila raž, koju su sijali ali na malo još za vremena Pliniova, a u sedmom vieku samo se u Germaniji udomaćila bila, kamo ju Vindi prenesoše, i proso, komu je traga u Španjolskoj još u prvom vieku iza poroda Hristova. Iz Evrope žita se naša s evropejskom prosvjetom svuda razplodila, gdje jim rastu prudilo podnebje. Inglezi jih prenesli u sjevernu Ameriku, Španjolci u južnu, gdje je Humboldt vidio kano svetinju kakovu spravljenu zemljenu posudu, u kojoj je robski crnac, kako to predavanje svjedoći, našao tri zrna pšenice, koju je posijao pater Fodoko Rokei te iz koje sva postala pšenica, što se u južnoj Americi sije. Nije li veći spomen ovomu malo znanomu imenu, nego li ljudem, što zemlju natopili krvlju i posuli kostmi i pepelom? I u južnoj Africi i u novoj Holandiji prokrčila su žita naša put evropejskoj civilizaciji; i tamo su ona znana. Takovim je krušna klica urodila rodom — prosvjetnoga načela svim kolišem zemlje.

Svagdje, gdje sretamo bud koliko razvitu prosvjetu ili gradjanstvo u zametu boljem, sastati ćemo se s jednom ili drugom bilinom, što spada u obitelj žitâ. Tako je u Kitaju i u Indiji najprije sijan oriž, koga su u posliednjoj strani divljega našli i zanj su stanovnici prije znali, nego li za druga žita. Svi znamo, koli je stara kultura ovih krajeva; s političkih i vjerskih razloga pozaostali su oni u svojem razvitku, ali sjetva žita dopomogla je i živo promaknula prvobitni umni razvitak obijuh narodnostî. Gdje su god u Americi nalazili civilizovane strane, svagdje se u veliko sadila uljika, prem ona pored svega obilatoga roda, nije blagotvorno djelovala, kako no su naša žita. U Abisiniji i u srednjoj Africi nahodimo opet druge rastline ove obitelji. Riečju sjetva žita svagdje je predhodnicom počimajućega gradjanstva i civilizacije, a na svakom kraju zemaljske kruglje.

Sjetva naših krušnih bilina, što se toliko dojimlje čovjeka, mienja i okolnu mu prirodu. Nije velika kolicina hranive jim tvari, što ju one dobavljaju i stoga se hoće za usjev jim velikoga prostora. Razprostiranjem polja suše se močvare, rube šume te mjesto zemaljskoga mora drvljadi zapljuje zlatno more klasja. Vas se oblik krajeva mienja te i samo podnebje. Rastline izparuju neprestano lišćem množ vode, što se lahko pokušaji dokazati može; može se dapače i opredieliti, koliko se je za neko vrieme izpari. Tako su dokazali pokusi, kako n. pr. četvrt „desetine“ obradjena običnimi suncokreti, u 120 dana života njihovoga izpari okolo 1,500.000 funta vode, četvrt desetine sjenokoše — do 6,000.000 f. u godini. Po ovom se razabrati dade, koju ogromnu kolicinu ciela izparuje šuma. Izsjekom šuma tudji se zrak prisuši i umanji sirovost podnebja.

U sadanjoj garanciji toplije je danas podnebje nego li za vremena Tacitova, kad no je prekrivena bila gustimi šumami, akoprem je Tacit prekorio sirovost podnebja ove strane, koja ga je — rodjena Talijana vikla nebu bezoblačnu — uplašila bila. Najposlje preveliko iztriebljivanje (sječitba) šuma i zlim uroditi može, jer umanji kiše do žestoke suše, a nastati može u onom kraju bezvodica, da se nebi moglo obstati. Vidja se to i u riekah, kako ponestane vode i u proljeću na sniegu, što se brzo raztopi dočim pod zaštitom šume samo pomalce taje.

I druge su posljedice izsjecavanju šuma, radi žitnoga namiešća. Ponestane raznolike gradje, mjesto drva služi kamen, željezo i druge kovine; vidjaju se željezni i kameni mostovi, pritvrde, sgrade, posude.

U to vrieme skoči ciena gorivu, a čovjek siže za njim zemlji u krilo, pa dobije kamenoga ugljevja, te u njegovom liku bog zna kada zakopane biline ustanu iz grobova, u koje jih priroda položila i živim budu promicalom prosvjete, podeseteriv snagu čovjeka i vlast njegovu nad silami prirode. Ovim načinom budu ne samo danas živuće, već sdavno pogibše rastline obrazovalom čovječjega roda. Vidjeli smo, kako se dojimlje prosvjete sjetva naših žita, što dovodi čovjeka k dobronosnomu radu i k borbi s prirodom samom. Nije takovo dojimanje onih bilina, što podaju mnogo hranive tvari, jer sjetva njihova nepita toliko truda niti radinosti.

Takovimi rastlinami hrane se ljudi u tropičkih stranah. Tamo je priroda, i bez truda čovječjega, u svakom kraju, gdje su napredku rastiva najprijatnija uslovja vesela a topla, pun mu donosi stol. Rastiva, što jih ljudska ruka onud sadi, pizang, banan, hljebno drvo, plodovitošću svojom daleko nadmašuju naše krušne biline. Tako na primjer 1000 stopa zemlje, bananami zasadjene, daje do 4000 fun. ploda, pizangom do 5000 funata, medju tim na istom prostoru krumpir daje jedva 462 funta gomolja, a pšenica samo 38 funata zrna. Naš korun, dar južnoameričkih kordilera, nemože se sporediti s jamsom, kojega koren u obsegu zavlaća svojih 9 stopa. Tko je jednom u životu posadio 9 hljebnih stabala, veli Kuk, taj je obskrbio obitelj si isto tako, kano naš kršćenik koj svake godine ore, sije, žanje i mlati. Sad prosudite, kakav je tuzemac onaj, gdje mu je obstanak toli lahak blagoslovljen nebrojenimi rastlinami. Nije njemu puno stalo, obrtati zemlju pod svoje polje, malomu vikao radu izgubi se med obilja rodovitih šuma — i čovjek — nagi divljak, ostaje na posve nizkom

stepenu razvitka. Ništa nebudi njegove djelatnosti, um njegov spava, živinskim živeć životom nenosi ga vladati nad prirodom, a živi usried bogatih darova njenih, sam bude spretna, opasna i krvožedna zvier sried zvieradi one, što se u onih stranah udomila, ili miran ostrvljanin na drugih otocih tihoga oceana, ni za koj viši polet nepodoban.

I poput divlje zvieri pred osvitajućom prosvjetom, odstupaju i ginu sva ta niža plemena pred naplavom možnoga bieloga plemena, uzhranjena krušnim svojim glasom.

Koliko je štetna po čovjeka izlišna razkoš carstva rastivoga, toliko je kvarna ponj i ciela oskudica njegova. Tako podaje priroda na novoj Zelandiji posve malo rasteži, sposobne za čovječju hranu. U staro doba živile su tamo grdne ptice, nalik noju, i njihovim se mesom dobrahno hranilo. Na malom prostoru otoka iztriebiše jih tako, da ako još koja i potiče u nutrini, na svaki je način posve jih malo. Radi nedostatka hrane na ostrvlju pojavilo se ljudožderstvo i duboko zašlo veće u narav tuzemaca. Najlakše će ono se dokinuti i narav premoći, ako se prevedu u takove strane, gdje se rastlinom ljudi hrane: ne s pohote ili s izvraćenoga ukusa, već s prieke nužde pretvori se čovjek ljudožderom. Primjerom je tomu drugo nesrećno pleme, stanovnici ognjene zemlje. Nije tolika siromaš rastlinstva; ali tuj nenadje hranive za čovjeka biline, do li jagoda, pa gribova. Svu hranu daje more. Zimi na velikoj gladi jedu tuzemci stare žene svoje, a u debeloj nuždi požderu i same posve jim nuždne pse. Biedno to pleme gotovo i nezna za bilinsku hranu, pa je na onako nizkom stepenu razvitka, kano i afrički grmljani, što se u istom nahode položaju. U njih neima starijega, — svi su jednaki, u njih se nezna za kakvo vlastničtvo, dapače komad sukna, što ga koj njih dobije, za robu, razkinu mahom na jednake diele. Onî su živi odraz one podpune slobode, jednakosti i sveobćega imućtva, o kojem buncaju ini sanjari, koji mogu biti umni i poštivi, ali su od zdravoga ponimanja uskočili. Nedao bog čovječanstvu domahnut se do podobnih ideala. Govoreć o dojimanju razploda rastlina nemožemo premučati one, iz kojih čovjek odjeću dobavlja. Odjeća divljaka — koža je zvjeradi, što je on pobio, nu gdje se god pomilja prosvjeta, počimaju rabiti tkanine, iz vlaknine rastežne. Što se bolje čovjek razvija, to vještije ju sgotavlja. Samo se kaže, da se priugotavljanje ovo, komu se izkusna hoće rada, čovjeka dojimlje, sve to boljim obretom i usavršivanjem. Dojimanje ovo na koncu je razno i o njem stoji ono, što je o hranivih rastlinah rečeno. Velika je razlika med narodi tihoga oceana, koji se odievaju lubom (likom) hljebovca (Brusonecije) spljoštenim batićî (valjčići) i onimi, kojih je odjeća velikim trudom, brigom i vještinom tkana iz lana i pamuka. Da i rabljenje ovih zadnjih veoma se razliko dojimalo narodâ. Kćeri i žene slobodnih Germana prele su lan, prèlo to znakom je bivalo domaćega ognjišta, pamuk je pako razprostranio robstvo u Americi, a valjalo, da se razširi i obilno proizvodi, namaknuti jevtine ruke nesrećnih crnaca. Nadji tko samo kakovu mu drago rastlinu, koja bi ukinula proizvadjanje pamuka, ukide robstvo u saveznih državah bez jednoga hitca.

(Konac sliedi.)

O narodnom pjesničtvu Slavenskom.

Prievod iz Bodenstedta.

(Konac.)

Ova mekana ćud slavenska, koja se je najčišće u Rusa održala, tumači i njihovu duboku pobožnost kao i njihovu podložljivost pod moć carevu i crkve. Nijedan narod germanske krvi ne bi stogodišnje robstvo tako strpljivo podnosio, kano što Rusi.

Treba ove narodne osobitosti dobro uočiti, da dostojno ocieniš i razumiješ slavenske pučke pjesme, ove duševne cvietove naroda, kojim se i onako prevodom mnogo mirisa i svežosti gubi.

Med svimi slavenskimi plemeni Poljaci su, koji u umjetnoj poeziji prvo mjesto zauzimlju, u narodnom pjesničtvu najsiromašniji. Narod možebit isto tako rado pjeva, ali gospodi i učenim ljudem nije se prije vriedno činilo brinuti se za narodne pjesme. Tekar u novije doba stvar je na bolje okrenula, te su pričeli izdavati zbirke narodnih pjesama poljačkih.

Evo neke staročeske pjesme iz kraljodvorskoga rukopisa, da se pokaže, kako je žalobni glas, koji još danas u svih narodnih pjesmah slavenskih odjekuje, karakterističnim znakom već njihovih najstarijih proizvoda bio.

Sirotica.

Oj vi luzi, tamni luzi
 Luzi miletinski!
Čemu mi se zelenite
 I zimi i ljeti?
Ja bi rada, da ne plačem,
 Da ne mutim srca:
Al recite dobri ljudi
 Tko tuj ne bi plako?
Dje m' je otac, otac mili?
 Saranjen u grobu.
Dje m' je mati dobra mati?
 Trava na njoj raste.
Nemam brata, nemam sestre,
 Vojna mi oteše.

Ruža.

Krasna ružo ružice!
Što s' se rano razcvala,
Pomrznuvši uvela,
Uvenuvši odpala?

Večer sjedeć zasjedoh,
Zapjevaše pietlovi,
Ne mogoh ga dočekat,
Triešte, luč sam spalila.

U snu mi se tlapilo,
Da mi se je nebožkoj
Desnoj ruci sa prsta
Zlatni prsten svukao,
Kamen dragi izmako,
Pak kamečka ne stade
A ne dodje dragani.

Kukavica.

Na široku rast je polju,
Na rastu je kukavica.
Zakukala, zaplakala,
Dje proljeća uviek nije.

Kako b' žito sazorelo,
Da proljeće uviek traje?
Kako b' voće dozorelo,
Da bi uviek ljeto bilo?

Kako b' mrzno klas u stogu,
Kad bi uviek jesen bila?
Kako b' dievi težko bilo,
Da bi uviek sama bila!

Ovim pjesmam mogla bi se navesti sila za čudo nalikih paralela iz svih slavenskih dialekta. Prsten, koji se s prsta opuzne ili čak pukne nalazi se u Rusa vrlo često kao zlo znamenje, a glas kukavice odjekuje u šumskom koncertu slavenskoga narodnoga pieva svagdje ponajjače.

Slaveni živu u najsrdačnijem odnošaju naprama naravi i životinji, koja ju obkoljuje i njihove pjesme rado počimaju kojim god pojavom iz nje, kako smo jur u prediducem vidjeli: Oj vi luzi, tamni luzi itd., Krasna ružo ružice itd.

Često puta imadu takovi početci pjesme odjekujuće, dublje simbolično značenje tako n. p. sjeća liet orlov staroga Kozaka, koji izgubljen život oplakuje, na njegovu uznešenu mladost.

Nježna majka pokazuje se pod slikom lastavice, koja mlade goji; tugujuća sestra prispodablja se kukavici, koja po slavenskoj priči drugo nije do sestra, koja je brata izgubila.

Ljubeća djevojka prispodablja se sa „sinjom (modrom) golubicom“, mlad je vojnik „siv soko“, „bio labud“ ili „siv orao“, ali često se takove slike na početku pjesme i antitetično upotrebljavaju, da se slavljeni junak još više uznese.

U istom se smislu često upotrebljava slika prepelice, a iz bilinstva su lipa, bazga, javor i bor u slavenskoj pjesmi najobičniji. Kadulji i rutvici pripisuju se čarobne sile. Brbljavac hrast prišaptava Kozaku stare dogodjaje u uho.

Vjera u kućne, poljske i šumske duhove nalazi se u svih Slavena, vjera na upirine i more ponajviše u samih Srba.

Bogoslovne pripoviedke, koje su izpripoviedane nečuvenom duljinom i obširnošću, poetičnom vriednošću nemogu se ni iz daleka uzporediti malim lirskim pjesmam, koje živu u ustiju naroda. Takovih manjih pjesama imade na tisuće: većinom će one biti iz prošloga vieka, a najstarije jedva da dalje šestnaestoga vieka dopiru. Diele se na pjesme vojničke, ajdučke, svatovske, ribarske, proljetne, koludarske i koludričke — u kratko svakakovih imade, samo lovačkim pjesmam jedva da imade traga.

Razbojnik, koji na smrt osudjen, svoju nesreću oplakuje ali još umirući „pravoslavnoga cara,“ svoga strogoga sudca, slavi; konjanik, koji na širokoj poljani uz gasući se oganj leži, zgodjen od ubojitoga poganskoga zrna svoga vjernoga konja, koga ljubi kao brata, svakojakimi niežnimi i tužnimi pozdravi i poruci u daleki zavičaj šalje, dočim mu se oko muti kao gasući se oganj.

Siromak koludar, koji uza miris i bogati cviet proljetni u pustoj ćeliji klečeć otčenaš moli te pjevanjem slavuljevim, koje se iz bršljana kroz prozor u sobicu razlieže, smućen u molitvi tužno se sjeća onoga vremena, kada se je s djevojkom bjelorukom iz pod ruke šetao po proljeću i s njom pjesmi slavuljevoj prisluškivao.

Koludrica, koja za svoj samostan milostinju kupi, i koju za svaki novčić darovan opominju, da se za ljubovnika darovničina pomoli, gdje se ona plačući sama svoje izgubljene ljubavi sjeća.

Sin koji materi spočita, da mu je dala život, koji jošte nije obasjan tračkom sreće; mati za sinom u ratu poginuvšem, sestra za bratom u daljini tugujuća — to je sadržaj stotina ruskih pjesama, kojim bi samo malo promjene trebalo, pa da se sjaju kao pravi biser u kruni kojega lirskoga kralja pjesnika.

Akoprem je poglaviti ton tužan, ipak imade i u Ruskoj i u drugih slavenskih zemljah veselih i šaljivih pjesama.

U jednoj srbskoj pjesmi uzdiže prokšeno djevojče svoju ljepotu nad ljepotu sunca, a ovo kazni djevojčinu obiest tim, da mu dade zlu svekrvu.

U jednoj ukrajinskoj pjesmi izbije žena muža, pa kad se on sudcu tuži, dade ovaj ženi za pravo i muž mora još oproštenja moliti, jerbo joj je dao povoda, da ga izbije....

Veoma su zabavne osobito u Čehova i Kozaka nahodeće se pjesme, koje pjevaju svatove životinjske, kako se vuk ženi za kozu, gdje je vol prosac, mačak djever a momak se zec s plemenitim momkom hrtom zavadi itd. U kratko mogao bi se od komičnih pjesama slavenskih

složiti liep svezčić i njemački bi se čitatelj čudio. kako se i u ovih pjesmah pokazuje neki cielo slavensko narodno pjesničtvo označujući naravski nagon za pristojnošću, što nas opet na pretežno ženski elemenat u slavenskom karakteru upućuje.

Kroz pjesme gleda se narodom u srce i uči se poštovati i ljubiti ono, što je bolje u njih. Poznaje se, da jih sve nutrnja duševna sveza jednako spaja i jedan k drugomu priteže. Čim se više takovo poznanje razplodjuje i širi, tim će bolje uvidjeti, da jim je više razloga ljubiti se, nego mrziti.*

F. P . . . . . . ć.

* Ovaj članak ne prevedosmo zato što bi ga savršenim držali, ta i neknjiževan opazit će lahko neke pogrješke, a o koječem moglo bi se prepirati, nego s toga što nam se učini, da je svestranije razsudjivanje a pisano načinom dolikujućim čitateljem zabavnoga lista.

Primjetba prevodiočeva.

LISTAK.

Književne viesti. Kano poseban otisak spisa c. bečke akademije izadje ovih dana razprava dra. Fr. Miklošića: Beitraege zur Kentniss der slavischen Volkspoesie: I. die Volksepik der Kroaten (Wien 1870. S. 60). Miklošić priobćuje 30 starohrvatskih epskih pjesama, koje su se sačuvale u rukopisih XVI—XVIII vieka. Miklošić nazire u tih pjesmah poseban stariji metrum, vlastit hrvatskomu narodnomu pjesničtvu. Svraćamo pozornost naših vještaka na ovu razpravu, da ju dobro prouče te mnienje učenoga jezikoslovca ili utvrde ili preinače i poprave.

Robstvo u Turskoj. Mohamedanac smatra robstvo kako stvar, koja je i sa strane nabožne i družtvene dopuštena; ima on o tom pojmove sasvim različne od ostalih modernih Evropljana. Koran dopušta Turčinu, da učini svoga dušmana robom; on ga može upotrebiti kako hoće, i truplo njegovo mu pripada, jedina duša izuzeta je od toga gospodstva. To svoje pravo može on prenesti na svakoga drugoga Turčina i nikakva vlast nema pravo umiešati se u tom pogledu med gospodarom i robom. Turčin odgovara jedino Alahu. Svaki se Turčin čvrsto drži toga prava, a imati roblja družtvena je u njega potreba. Humanitet u njih ništa nemože; oni hoće imati roblja, pa ga zato moraju imati. Roblje spada k sistemu haremskomu, a harem je Turčinu religiozna potreba. Harem znamenuje zatvor, a Turčin nemože zatvoriti svoje žene, kad bi pri tom dozvolio slugam slobodu. Koran zahtjeva da ima rodjena Muhamedanka nesamo zastrti lice, nego da nesmije tudjemu čovjeku ni svojih ruku pokazati. Hrbta ruke nesmije nikako pokazati, a dlan može, jer drugčije nebi smjela nijedna prositi milostinju. U Carigradu možeš kupiti crnkinju, koja umije kuhati, za 500 talira, a slobodnoj kuharici moraš plaćati najmanje 100 talira na godinu. Turčin tako računa: za pet godina izplatit će mi se kuharica, a za deset imam dvostruki kapital.

Poznati početak robova u Turskoj polazi od iztočnoga Sudana, pak s gornjega Nila. I Abisinia ovamo pripada. Arabia kupuje svoje robove u iztočnoj Africi. Za sultana ih kupuju u Kairu, Aleksandriji, Carigradu, Smirni, Beyrutu, gdje je za volju Evropljana ta trgovina tajna. Trgovac, koj dovede na prodaju crnce, postupa s njimi obično ružno; to čini zato, da bi rob u svakom kupcu vidio svoga dobročinitelja, koj će ga izbaviti od najveće biede i učiniti mu usud snošljivim. Još prije 20 godina prodavali su crnce na carskih trgovih; prodavali su na to ovlašteni trgovci. Evropa je stala na put tomu barbarskomu postupanju, te se od ono doba ne prodavaju robovi javno, ali zato izpod ruke, osobito u kavanah i u trgovinah s robom. Još i sada svaki dan prodaje se roblje, to prodavanje je pako osobito živahno od osme u jutro do poldana. Kadgod privedu 30—40 djevojaka zajedno na prodaju, a kupci se brzo nadju. Najradje kupuju Abisinke, koje uzimaju rado za gospodarice, jer se u gospodarstvo dobro razumiju. Prave crnkinje obavljaju službu u kuhinji kao i težje poslove. Kupac pošalje obično ponajprije robkinju u kupelj, te joj dade odjelo laneno, il katunasto; ako je gospodar dobar, daje joj dobru hranu i postupa s njom čovječno, te joj daje i tolar na ruku svakoga mjeseca. Kadgod ostaje robkinja u istoj kući do svoje starosti i drže ju kao rod. Najobičnije ide robkinja iz ruke u ruku, a usud mnogih je doista žalostan. To vredi osobito za mužke robove. Ti se rado i svete, i mnogi požar u Carigradu izveden je crncem, s kojim su nemilo postupali. Nije li više rob već za djelo, puste ga na slobodu, te se on potuca po ulicah carigradskih kao kljast, ili prosjak. Takova zasluga im bude česta tako velika, da si mogu slobodu izkupiti. Bojeć se pako turska vlada, da bi mogli i takvi pogibeljnimi za državu biti uzima ih u vojsku. Na takov način sastavljena je posebna pukovnija iz samih odpustenih robova, u kojoj ima do 800 momaka, a vlada ih upotriebljuje najviše za to, da pomažu u arsenalu iznašati drvo iz ladja, koje dolaze iz crnoga mora.—

Novine jedine svoje vrsti jesu zaista „Trans continental", koje tiskaju na pacifičkoj željeznici u samom vlaku, što polazi od atlant. k tihomu moru. Prvi im je broj datiran 24. svibnja od vodopada Niagarskoga. Te novine dobivaju na svih postajah brzojavne i druge viesti, koje zanimaju putnike u obće, a navlastito pako putnike toga specialnoga vlaka. List donaša takodjer ilustracije.

Ruski historik Nikolaj Gerasimovič Ustrjalov, o kojem smo u jednom od zadnjih brojeva javili, da je 8/20. lipnja umro, narodio se 16. svibnja 1805 u Malom Archangelsku u orlovskoj guberniji, a svršio je nauke na petrogradskom sveučilištu, gdje bude kašnje profesorom poviesti. Ustrjalov stao se je već za rana marljivo zabavljati iztraživanjem poviestnim, a plodom toga iztraživanja bila je monografija: „Skazanija sovremennikov o Dimitrě Samozvancě“ (4 svezka god. 1832), „Skazanija kňazja Kurbskago“ (g. 1833); ta djela obratila su sveobću pozornost na njega i pribavila mu dva puta Děmidovsku nagradu od akademije poviesti. Godine 1837 i 1838 napisao i izdao svoja historička predavanja u 4 svezka pod naslovom: „Russkaja Istorija“ i dobio za to djelo g. 1843 nagradu od 10.000 rubalja. Iste godine dobio je Ustrjalov dozvoljenje, da smije iztraživati tajni državni arkiv knjižnice cara Nikolaja i crpiti iz njega materijal za poviest Petra Velikoga; u isto doba bude mu dozvoljeno, da pohodi arkive u Beču, Londonu, Parizu, Amsterdamu, Moskvi, Poltavi i Voronešu. Prvi dio te poviesti Petra Velikoga, izašo je g. 1850. Osim ovoga glavnoga djela napisao Ustrjalov množinu manjih razprava.

Odgovori uredničtva.

G. Š. u D. Pripravni smo komu god u Zagrebu predati zaželjeno. Nebi li dobro bilo ustmeno stvar na kraj iztjerati?

G. M. B. u Z. Vaše slobodno prevadjanje nije služilo na korist Šileru. Nedajte se uplašiti; o muci grozdovi vise.

POZIV.

Kada je Matica ilirska lani odlučila troškom svojih godišnjih prihoda izdavati valjan beletristički list, bješe se povela za savjetom mnogih književnika i prijatelja narodne prosvjete, koji joj taj zadatak preporučahu kao prieku potrebu za naše današnje obrazovanije obćinstvo gradsko, za inteligenciju raspršanu po narodu, a najpače za rodoljubive Hrvatice, u kojih se sve više budi svjestna ljubav prema narodnomu jeziku kao i svim ostalim narodnim svetinjam. Ne štedeći troška, da bi se osnovao što krasniji i što vrstniji beletristički list, bješe Matica ilirska sa svoje strane spremna uložiti u to poduzeće vrlo znatan dio svoje godišnje imovine; ali se s druge strane i od obćinstva nadaše živahnu odzivu, računajući, da će ono mnogobrojnim upisivanjem i urednim predplaćivanjem na taj časopis pritjecati u pomoć Matici ilirskoj, koja pored svojih neznatnih godišnjih prihoda ne bi mogla toga golemoga troška sama izdržati.

Ako se prve godine i nije onolik uspjeh pokazao, koliku se Matica ilirska nadaše, ne bi ipak izdavanje „Vienca“ obustavljeno toga radi što se mislilo kako je svaki početak težak, da će se bar druge godine veći odziv naći. I zbilja Matica se ilirska nije sa svim u toj nadi prevarila. U prkos konkurenciji, koja se bješe pojavila početkom ove godine ali je već i nestalo, stekao je „Vienac“ ove godine veći broj prijatelja i prijateljica, nego li ih imaše prošle godine, prem da još ni ti nisu dovoljni, da izdavanje „Vienca“ osiguraju. Nego kako obično u nas, tako se i ovdje ponavlja stara nevolja, da gg. upisnici u naplaćivanju predplatnine jako zaostaju, pače o svršetku prvoga polugodišta zaboravio je znatan broj upisnika ponoviti predplatu te im se moralo dalje pošiljanje lista obustaviti. Samo se kaže, da je ovim upadkom i opet umanjena snaga novčana, o kojoj visi dalja sudbina „Vienca“. S toga je Matica ilirska prinukana, da još jedan put uljudno pozove sve prijatelje narodne beletristike, ako im je do toga, da se i u nas utvrdi zabavno čitanje te njime prokrči put hrvatskomu jeziku u sve krugove društvenoga života, neka se prijateljski zauzmu za naš „Vienac“, taj jedini beletristički list, što ovaj čas izlazi u trojednoj kraljevini; jer će biti grdno svjedočanstvo našega nemara, ako i „Vienac“ s nedostatka predplatnika propane. Osobito se pako umoljavaju svi dojakošnji predplatnici, neka bi ostali vjerni prijatelji i podupirači „Vienca“, koje će pokazati tiem, ako čas prije ponove i nastave predplatu, koja se i od sele šalje Administraciji „Vienca“, knjižari Županovoj u Zagrebu.

Matica ilirska u Zagrebu.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 33. U Zagrebu dne 13. kolovoza 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Sestrin grob.

Pripoviedka. Napisao Ivan Zahar.

III.

Pozdravilo me krasno jutro. Ja izadjem iz svoje sobe, a prvo što sam vidio bijaše Marica, ona nesretna djevojka. Hranila je živad, bacajuć iz malene košare zrnje i zovući ju, a ona je na jagmu trčala k njoj.

— Ti si bolna, djevojko, reknem joj.

— Nisam, gospodaru, odgovori ona.

— Al si blieda!

— Od nesna: kratke su noći, a brige oštrije nego i trnje.

— Kakve da ima brige mlada djevojka? Marica porumeni.

— Svaki zna svoje, odgovori, a oči joj moljahu, da ju štedim.

— Znam ja tvoje, brige, reknem odlučno.

Ona glavu malo na stranu odvrne i sakrije lice u pregaču. Iskrenosti seljanska! ti dušu iznosiš u prirodu, kojoj si prvorodjeno diete.

— Vidjeti ćeš skoro, da ja znam, izlanem, a ona ispod oka začudjeno me pogleda i gledaše za menom, kad sam ju ostavio.

Bludio sam po nedalekoj šumici zadubljen u misli, a nisam znao, zašto ovuda idem. Žuto lišće, ostalo još od jeseni, šuštilo je pod mojimi stojami; ponad njega gdjegdje dizalo se u vis cvieće modro i rumeno i žuto i bielo — raznolikost jedne iste zemlje. Ptice po grančicah poskakuju i pjevaju; mušice i sršeni zuje poluglasno kao iz daleka, vesele se božjemu suncu i onomu svježemu odahu s rosnoga lišća. Čuje se tajni šapat vjetrića i nerazumni žuber potoka, što se kao srebrna zmija provlači kroz šumu i hrli u krilo hladne Save, hrli žurno, kao da zna, da samo u njoj i s njom služiti može nekoj većoj, obćenitoj svrsi. Sve se miče, zuje, šumi, napreduje, radi ... No što radim ja? — Naglo, kao prenuv se od sna, obrnem se nazad i podjem prama svojoj kući. Pa što sam učinio? Sjeo na kola i zapoviedio kočijašu „tjeraj u N.“

Ovdje već je žamorio meni dragi žamor naroda, što se sgrnuo na proštenje; al ja sam otišao namah k mojoj davnoj poznanki. Nimalo nije se obradovala, niti čudila Anica, kad sam unišao u sobu.

— Dobro da ste došli, rekne ona ... Sprovesti ćete me u crkvu. Ići ćete sa mnom, znate li onako, kako smo nekada znali zajedno ići?

— Znam, odgovorim naglo. Zar nam nije onda liepo bilo? Dobro se sjećam, kako sam držao Anicu za malu ručicu ...

Ona se brzo makne, obrne k zrcalu, kao da joj nije drago slušati takov razgovor.

— Čuti ćemo danas učitelja, počme ona, pjevati će u crkvi. On strašno viče, kada pjeva, i misli, to je liepo!

Anica uzme se glasno smijati.

— Za današnji dan sastavio je sám nekakvu pjesmu i napjev; veoma se hvali, da se tako liepi napjev nije još čuo u ovoj crkvi. Znalična sam, šta će to biti.

— Nečini mi se, da bi učitelj ... nije lako sastaviti dobar napjev, primjetim ja.

— Zašto? odvrati ona kao uvriedjena. Učitelj je revan i marljiv, zna liepo na glasovir udarati U ostalom dobra je i plemenita duša... Samo kad nebi onako nakrivljivao usta kod pjevanja! klikne ona.

I namah zapjeva ona nekakvu njemačku pjesmu — ja sam mislio, iz objesti.

Kad smo u crkvu polazili, pripoviedaše mi, da će danas biti sjajni objed, a u večer ples kod g. S.

— Ah, ja neidem onamo, premda rado plešem, primetne ona.

— Sigurno od žalosti ...

— Nisam ja žalostna tako, rad šta da se žalostim?

— Dakle ste dobili glas, da je majci odlahnulo?

— Imate pravo, odgovori ona; nesmijem, nemogu veseliti se, kad mi je dobra majčica bolestna. Ajdmo brže! klikne čuvstveno — za nju ja ću se moliti bogu!

Kakva je to djevojka? pitao sam sebe, polazeći s njom izmedju seljanskoga puka, posred razapetih šatora, u kojoj se vidjela razna roba. Al ostadoh samu sebi odgovora dužan, jer je moju pozornost na sebe svratio ovaj prizor crkvenoga proštenja. Ovdje trgovčići pogadjaju se s kupci, ondje žene glasnom klikom preporučaju svoj hlieb il pogaču. Tamo pod lipom stisnula se hrpa mužkaraca, žena, djece; odanle zuje javorove gusle, kojimi se u kasne vjekove pronose imena narodnih junaka na slavu, a narodnih izdajica na sramotu. Pred sobom ima sliepac široki tvrdi škrljak, u koji seljaci muče bacaju novac; kraj njega nasložila se hrpa kruha i pogače — sve to zahvalni narod daje za pjesmu, jer je ona njegova. A sliepac nemiče glave, skoro dostojanstveno drži se ono lice, koje zažareno rumenilom puno je duhovite pjesme. Vidio sam Homera naslikana kao sliepca: ovo je jedina prava slika. Nevideći vanjskoga svieta, on sluša samo, što mu bog u prsih objavljuje, i tako ponavlja djelo stvoritelja, kad novi, čisti sviet iz grudi svojih vadi. — Sav zeleni prostor pred crkvom pokrilo je bielo kao snieg ruho hrvatskih seljaka i seljakinja. Zvonovi na tornju zvone, jedan iza drugoga javljajući svoj melankolični glas; a svjetina polazi tko u crkvu, tko iz crkve. Na više mjesta ovoga trga puši se u zrak dim cakleći se na sjajućem suncu, a prasak stoji ovna na ražnju... Ovakva je narodna svetkovina.

Dopratih u crkvu Anicu. Ona je u istinu tol milo, toli pozorno gledala u zlatom ovezanu knjigu . . . niti je očice svrnula drugamo, niti joj crne trepavice zatrepetale nisu: ona je molila za svoju majku. Čuli smo učiteljevu pjesmu: nekoliko naglih prelaza, kojih nije spajala tankovita nit duha — eto njegova napjeva. U ostalom iz pojedinih glasova mola govorila je tajna bol, koja je sigurno doplovila iz jezera ljubavi. Oko mi zapne o crljenu ružu, što je pobožno polegla na škrljaku Aničinu. — Jest, pomislim, ja čujem šaputati ljubav! . . . S jednim uzdahom završila je moja družica svoju molitvu — i mi izadjemo van.

Ostao sam kod nje ovaj dan. Bila je ne kao obično, nego skromnija, skoro pobožna, a ja se nebi mogao odieliti od nje.

— Hodite šetati sa mnom, rekne mi ona poslje objeda; imamo bršljanom ovijeno hladilište — tako ga zovemo — kamo nedopre vrućina sunca. I cvieća ima tamo: ruža, jorgovana i ružmarina.

— Upravo kao nekada, dodam ja.

— Dà, ono isto hladilište još i sada postoji, samo je bršljan stariji.

I podjemo šetati. U hladilištu sjednemo: ja naprama njoj.

— Vi mi još ništa niste pripoviedali, kako ste živili tol dugo vrieme. Zašto mi niste kazali?

— Jesam li mogao? zapitam kao u čudu nad tim nezasluženim ukorom. Kada sam došao, vi ste pobjegla . . .

— Imala sam toliko posla! prekine me ona.

Malo zašuti, a onda nastavi:

— Bilo me je strah — vi ste tako naglo došao, da se nisam razabrati znala, al sada — nesmijete smijati se — sada ćemo biti dobri prijatelji . . . Dakle pripoviedajte!

Gdje da počmem? Što da naglasim? Kako da pripoviedam? Pod utiskom velike blaženosti, osvojen dobrotom njezinom, ja sam najprije opazio gorkost proživljelih dana.

— Mene nije odhranila ruka majke, progovorim, ona je umrla prije nego sam ja sebe pojmiti počimao. Gledao sam samo strogo i smrknuto lice oca, koji me je više karao nego li ljubio. Zašto je takov bio prema meni, toga nikada nisam doznao. Dao me je daleko — u Beč u jedan zavod, al se ja nisam usudio nikada pomisliti, da je to učinio s namjerom, da me se rieši: ovo bi bila za mene prestrašna misao, ona bi možda porazila mene. Jedino veselje, jedina ugoda moga života bila je za djetinstva, kada smo nas dvoje, vi, moja mala družica, i ja igrali se zajedno . . .

— To znam, ja to znam, prekine me Anka: u ovaj par nije htjela slušati, što je držala za laskanje.

— Kako se je razvijalo moje biće? Uviek bi se dielio od drugih, uviek bi sam sa sobom zadovoljstvo tražiti gledao; jer nakon iskustva, stečena u domu mojega oca, komu da se odam, koga da prigrlim? Pak i jesam li nade imao, da će drugi prigrliti mene, osobito u tudjem svietu, medju tudjinci, gdje sam bio — nesgražajte se — biela vrana? Crni su bili dakle moji pojmovi o svietu, pače ja sam si stvorio posebni sviet, no ja vas u njega uvoditi neću.

— Meni je tužno, rekne ona, i licem preleti joj zraka slutnje. Ja se bojim . . . tko zna? Možda budemo jednaki . . . ravni u nesreći.

— Nedao bog! uzkliknem i ustanem, a ona položi svoju ruku na moju kao znak, da sjednem. Radje budimo ravni u sreći! A k tomu... ti mi braniti nećeš: govorimo glasom djetinstva kao i nekad, govorimo: ti!

— Ovdje smo dugo i sami! klikne ona — bila se preplašila s mojih rieči, a zašto? — Netko je došao!

I ona poleti van iz vrta.

— Zar nismo „prijatelji?“ viknem za njom...

IV.

Prodje nekoliko dana: ja nisam zalazio u selo N. jer sam bio zle volje, nezadovoljan sa sobom, i tako sam volio samotovati nego li u družtvo ići — pa onda opet, možebiti, žaliti

nekoliko dana. Nisam li uvriedio onu djevojku? Što sam ja govorio? Suznih očiju ja bi bio hvalio onomu, koji bi mi napisano dao, što sam izrekao onda u vrtu. Drugi bi išao osvjedočiti se — al to bi drugi učinio: ja se samo mučiti umijem. Zaboravio sam davnu zapovied svoju: nesmiješ govoriti glasom pouzdanja, glasom ljubavi!

Sjedim po običaju sam u sobi, pokuca netko na vrata i unidje — učitelj. Dolazak njegov smete mene.

— Odkako vas nije u N. bilo, počme on, dogodilo se mnogo toga.

Čekao sam odsudu iz njegovih usta.

— Prvo što se zadesilo, jest, da se iz toplica povratila milostiva gja. Lonovićeva.

— Zdrava? upitam naglo.

— Zdrava, odgovori on važnim glasom. Srećom joj se povratilo zdravlje tako brzo, da se je i sama čudila, i jedno poslje podne tko to silazi s kolâ? Ona je! — veselje bijaše neizmjerno . . . samo je vas još trebalo.

— Zar gospodična Ana . . .

— Veoma je žalila na vašu odsutnost.

Vidilo se, učitelju nije bilo ugodno govoriti ovo.

— Žalila? upitam obradovan. Tako se raduje onaj, koji je sanjao, kako je počinio grozni zločin, pa se probudi i uvjeri, da je još neporočan!

— Dà, i kazala, neka vas pozovem, da dodjete onamo, al čim prije; i gospodja želi viditi vas.

Dakle nisu oblaci zastrli nebo moje! dakle se u milost sudbine uzdati smijem!

Tromo prihvati učitelj kiticu cvieća, pa mi ga pruži.

— Ovo vam imam predati od nje s tom primjetbom, da je cvieće ubrano kod hladilišta!

Ja bi tako hvalio učitelju, ja bi mu tako prijazno stiskao ruku — da nije hladno, drveno stajao pred menom, otiskujući moju radost svojom hladnoćom.

— Ako izvolite, možemo zajedno onamo otići, rekne on.

Prihvatim njegovu ponudu, sjednemo u kola, i konji polete. Niem je sjedio učitelj, gledajući na protivnu od mene stranu a meni ga je tako žao bilo! No ni ja nisam govoriti mogao, kipila je u meni radost, a ja sam samo jedan uzrok znao toj radosti: što nisam uvriedio onoga djetenca. Još je veća bila moja radost, kada sam opet zagledao prijaznu gospodju, kada me je s veseljem Anica dočekala kao „prijatelja", i kada sam gledati mogao njezino bezazleno veselje. Dà, uvjerio sam se, da makar se koliko tužio na sviet, on je za mene uzgojio jednu ružicu, kojoj nebesa nadahnjuju miris.

V.

Učitelj odkrije Anici ljubav. Ona se sladko nasmije, prime ga za ruku i bezazleno rekne: „Ja ću vas tužiti majci". Medjutim je meni kazala, meni je ovu tajnu povjerila i još jednu... Naravno, ova druga malo veću ima vriednost, al koju nebi pojmio učitelj, misleći, da će s vremenom ono „diete" shvatiti njegovu ljubav. Sam je sebe varao, jer jednoga dana dovedem ja pred gospodju Lonovićevu krasnu Anku, pa ju u svoje i njezino ime zamolim, da nas blagoslovi. Majka probliedi; gledaše nas dugo, suze ju poliju, a ja sam s neba pao na zemlju.

— Ti plačeš, majčice! klikne Anka, no nije to od radosti. Što je tebi?

Neodgovori joj niti rieči, nego primi mene za ruku, povuče me u treću sobu, zatvori vrata i pokaže rukom na stolac, gdje da sjednem. Grozno mi je bilo — zar da opišem ovaj trenutak? Ja nemogu.

— Sjednite, rekne gospodja tiho.

Ja bi i brez njezina poziva bio pao na stolac.

— Da nije došlo do toga, čega sam se uviek bojala, uzme ona tiho govoriti, nikada vi nebi saznali, što se dogodilo s vami i s menom. Prije dvadeset i dvie godine vaš je otac obljubio jednu djevojku: bila je to ljubav, koju proklinjem danas. I djevojku premamilo je njegovo laskanje, njegovo udvoravanje, i mogu kazati, da je više milosrdje bilo, koje je njegovu ljubav prihvatilo . . . No neću ispričavati, jer treba kazati sav dogodjaj brez suvišnih primjetbâ. Ona, koju je ljubio vaš otac, stoji sada pred vami, jer ja sam tako nesrećna bila!

Slutio sam, da ću dočuti groznu tajnu.

— Al čemu da duljim rieči: Anica je vaša rodjena sestra po materi!

Ona sakrije lice rukama, a ja sam se oledio, i sjećam se dobro, jedino što sam kazati mogao, bilo je:

— Nije moguće!

— Poslje kako si ti, moj sinko, ugledao sviet, ja sam tako zamrzila na otca tvoga, da nebih nikada s njim živiti mogla. Srećom ostade sve tajno, i ja sam kašnje pošla za pokojnoga Lonovića; a tebe je uzeo otac tvoj, izhodio, da dobiješ njegovo ime — nije te ljubio, no ja sam uviek ljubila tebe. To je razlog zašto sam gledala u prijateljstvu živiti s njim, zašto sam nastojala svezati moga supruga s onim nesrećnikom: hotjela sam, da što češće u posjet tamo dodjem i da tebe vidim, svoj vjekoviti prigovor. Razumiješ li?

Nisam joj ništa odgovorio, a ona nastavi:

— Jest, Anica je tvoja sestra i nemože ti ženom biti po zakonu: to bi bio neoprostiv grieh . . . Možeš li mi oprostiti?

— Zakon? uzmem govoriti izvan sebe od boli. Ja praštam, sve ja praštam, makar kakov uzrok bio ovomu biću, koje slomljeno leži. Oživljujući duh, koji me je pozvao na brieg života, netrpi prigovora niti se neobazire na njega . . . Al zakon — ja ga nerazumijem. Onaj, koji sklapa dva srca, koji veže njih u

tvrdu slogu, zar onaj zakon nikakve vriednosti nema, zar slabiji biti mora od svakoga drugoga? . . . Zašto onda negovori onaj rastavljajući zakon, kada u blaženoj pomami srce k srcu leti? Jer neima vlasti, jerbo je slab i ništav!

— Ne, nesudiš pravo. Ovdje smo rodjeni i ovdje imamo pravilo života! Ja nemogu, nesmijem dopustiti, da sestra za brata podje; ja nesmijem čislo grieha popuniti, završiti griehom najstrašnijim, makar se slomilo srce!

— Kadgodjer sreća zabieli kao zora, nikada ja se nepozivljem pod ono pravilo života, koje sreću dosudjuje; samo onda, kada treba grozne žrtve, onda ja moram stati pod pravilo života, koje je za mene smrt!

Moja majka — neobične rieči! — pane na koljena preda me i kroz plač probesjedi:

— Zaklinjem te . . . ako si ikada u životu samo jedan srećni doživio trenutak . . .

— Jesam! kliknem, jer mi na um pade Anka.

— Onda ćeš uslišati molbu svoje majke, molbu prvu i zadnju molbu. Ono, što je okaljano griehom strasti, što se inače može završiti još većim griehom, ono umij kriepošću trpljenja i uzdržanja!

Dirnuo je mene poziv na kriepost.

— Spasi roditelje svoje i sestru, a sebi pribavi najljepše ime mučenika, ponavljaše ona istim glasom.

Kao nebesni melem zalilo mi se u srcu.

— Jest! reknem mirno i odlučno; ja ću se žrtvovati, ja ću se zahvalnim pokazati svojim roditeljem za kukavni život . . . ja ću trpiti. Al što da učinim?

— Otidji namah, kamo god znaš, samo da te bar tri mjeseca nevidi Anica. Njezina lahka ćud, više na trajno veselje nego li trajnu tugu sklona, pregoriti će . . . no to ostavi meni. Hoćeš li me poslušati?

— Ja idem! reknem ledenim ustima, pružim joj ruku, i izajdem van. U sobi nije bilo moje drage — i nisam je vidio.

Pa što mi se je dogodilo? Kakov sam poraz pretrpiti morao? — Nisam dobio sestre, a izgubio sam dragu!

VI.

Držao sam rieč: to je u mene zakon. Isprva ponosit sam bio na svoju moralnu jakost, u tom ponosu našao sam utjehu. Sabrav što mi je za putovanje nuždno trebalo, odem natrag u moje staro boravište, u Beč. Kada sam ovdje daleko od svoje domovine osjetio se opet sam i zapušten, kada sam požalio na nesreću, što sam, makar za kratko vrieme samo, srećan bio, nije više menom vladala ona nekadašnja tiha tuga, koja kao crna, mirna noć obuhvaća srce, al drugih strašila sa sobom nedovodi; nego mi pred očima niknula grozota bezufanja, i žalost je bučila u meni. Bio sam nesretniji, jer sam vidio što bi me blaženim učiniti moglo . . .

Povrativ se u svoje rodno mjesto, prvi tko je k meni došao bijaše učitelj. Došao je k meni, jer je trebao druga svojoj nedaći. Pripoviedao mi je sve. Saobćiv majka Anici, kako nije moguće, da izvedemo nakanu svoju, veoma ju je rastužila. No djevojka ova, sa svojem naravi vedrom, nije bila vrstna nositi u sebi klicu tuge, vjekovitu i stalnu; ona nije imala uzore svoje, koje kad joj zastreš koprenom viečne noći, nema više radosti, živiti nemože. Makar je i žalila na pomrsene osnove, ona je bila vrstna podati se dogodjajem: bila je u nje praktična narav . . . no nekorim je nje. Zato se sklonula na molbu i nagovor majke, da podje za dobra čovjeka, koji će ju usrećiti. S nezadovoljstvom pripoviedaše mi učitelj, kako je majka predlagala joj njega za muža, no ona je odbila ovaj predlog i pošla za jednoga činovnika u Zagrebu. Sve se to obavilo za tri mjeseca: vidi se, da je gospodja Lonovićeva htjela ju osigurati proti meni, proti mojim navalam, jer je mislila, da ću ju nagovarati, neka ostane do vieka sama. To mi je kazao učitelj. Al nije li to naivno? Ja bih volio, da sve strielice svieta u me dolete, nego da budem uzrok ma čijoj nesreći! . . .

Zapamtio si učitelj, kako je sa mnom nemilostno postupao, kad smo se ono zajedno vozili na kolih; a sada mu bude žao, dohrli do mene i zagrli me. I tako dva smo, koji ostajemo . . . Zbilja treba da kažem, što je s onom djevojkom, seljankom, koja je tužila se u noći svomu ljubovniku. Ja sam mu dao sredstva, da si može nabaviti, što mu nuždno treba za početak zanata. Al bijaše bezdušan: ostavio je sirotu djevojku, koje nikad ni ljubio nije, a ona tuži i nariče — rad nevriedna čovjeka. Dakle to je život na zemlji! Izbrišimo iz riečnika života ljubav, mjesto vjerovanja metnimo nepovjerenje: biti će za polak manje suzâ i žalbe... Al ipak ovi dogodjaji s učiteljem, s ostavljenom djevojkom probudiše u meni čuvstvo, nemogu kazati ugodno, nego snosljivo: da nisam u svojoj vrsti sam. Razlika je ta, što ja od začetka svoga u sebi klicu poraza nosim, a ovim se neugodnosti dogadjaju kašnje.

Učitelj mi kaza, da će se oženiti, i oprosti se sa mnom. A ja? . . . Moram ostati žrtva, kao što mi je rečeno. Nisam imao volje zaplitati se u nove odnošaje i sveze, jer u mene ima nesreća: da nemogu zaboraviti. Ne, makar me i kako progonila sudbina, jedna utjeha ostati mi mora: ja se svladati nedam, hoću da živim po svojoj volji! . . . Zadubiv se u knjige, proživio sam nekoliko mjeseci, koji su za mene bili tako dugi! Najposlje dodje mi na um misao: kad žene neimam, zašto bar da me neraduje sestra? Dugo sam oklievao, al ipak spremim se i podjem u Zagreb tražiti Anicu. Nadjem njezinu kuću, dodjem u prvi kat, otvo-

rim vrata: nadjem njezinu i svoju majku. Upitam: gdje mi je sestra? a začujem, da je u porodu — umrla! Dakle ni sestre imati nesmijem!

Ima li obstanka meni? Svaka nît, koju uhvatim, da me uzdrži u životu ovom, puca na zapovied okrutna glasa sudbine. Da mi je gledati tjelesnim očima pred svemožni priestol svieta, ja od svega što živi jedini tužio bi s razlogom krivu mudrost, groznu milost... jer šta je mene trebalo, kad sam svagdje suvišan, svagdje na nepriliku, a najviše suvišan sebi! No utrni u meni, ti ognjena strasti — ta ja evo plačem na sestrinom grobu! Nije tu ljubovca, kojoj sam jedinoj zavjerio se tvrdom vjerom; nije tu majka, da mi čeda ostaju bez brižne njege... ovdje leži sestra, koja se netraži no slučajno dodje; ovdje se mirnije može razmišljati i stvoriti odluka za budući život.

I ja sam stvorio odluku. S bogom!

Uzalud sam nastojao saznati, gdje boravi moj znanac, koga sam nakon ovoga opisa toliko žalio. Godine 1866. bijaše rat izmedju Austrije i Pruske, u kom su tolike mlade sile zaglavile. Jednoč poslje podne, čitajući slučajno imenik palih junakâ, zagledam medju poginulimi njegovo ime, i suzu posvetih uspomeni onoga, koga sam našao na grobu sestre!

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XXVI.

Proljeće si moje
Mladošću, ljepotom,
Proljetno si cvieće
Mirisom, milotom.

Ljetna si mi žega
Tvoje duše dahom,
I čim samo dahneš
Sažižeš me mahom.

Jesen si mi plodna,
Bujna, obilata,
Svaka ti je vriednost
Jabuka od zlata.

Zima si mi ljuta
Puna magle, tame,
Kada hladnim okom
Popozireš na me.

Svako si mi tako
Godinice doba,
Svako doba vieka
Tja do crna groba.

XXVII.

Ubrala si čudo
Svakojaka cvieća,
Vezala si kitu
Ručicom umieća.

Zar u kiti ruža
Rumena neveli,
Da me srce tvoje
Plamtimice želi?

Dragoljub uz ružu
Zar neslovi jasno,
Da dragoga ljubiš
I rano i kasno?

Neven zar neveli
Da misliš na mene
Za pjesnikom mladim
Da ti srce vene?

Ružmarin u kiti
Zar nepita stidno,
Kad ću po te doći
Zlato milovidno?

Ljubičica modra
Nesbori li čedno,
Da sam ti uzdanje
Na svem svietu jedno?

Smilje zar neveli,
Dok se svietom šećeš,
Nikad ni do vieka
Da me pustit nećeš?

Svakim cvietom sreću
Nagovieštat gledaš,
Ali zašto kite
Jednom već mi nedaš?

Kazan Tropmanova.

Pripoviedka Iv. Turgenjeva.

VIII.

Izadjosmo u veliko dvorište tamnice: — i ovdje u kutu nekom, lievo, pred poluotvorenimi vratmi kao da nas je po imenih zvalo; za tim nas odvedoše u neku tiesnu, visoku, posve praznu sobu, s kožnim taburetom jednim u sredini. Ovdje će biti „toaleta odsudjenika“ — la toilette du condamné — šapne mi Djukan. Nu neuljegosmo ovdje svi: sa zapoviednikom, svećenikom, gospodinom Klodom i njegovim pomagačem — bilo nas u svem deset. Za onih dviju, triu časova, što bijasmo u sobi (u to se vrieme obavila nekakova pismena formalnost) misao mi, da neimamo nikakova prava raditi što radimo, da sbijamo — prisustvujuć s pritvornom važnošću gdje se ubija podoban nam stvor — bezzakonu gadnu komediju — misao mi ta posliednji put sjeknu glavom; — čim se opet digosmo sa gosp. Klodom kroz nekakav širok kamen, s dvima noćnima sviećama slabo osvietljen potriemak — nećutjah ništa više, van da će sad... sad nà... ovaj čas... ovaj tren... Žurno uzlećesmo preko dvajuh stuba gore na drugu hodnicu, pretrčasmo njom, sadjosmo niz male zavojite stube — i nadjosmo se pred željeznimi vratmi... Ovdje.

Straža polagahno odključa. Tiho se otvoriše vrata — i mi svi stupismo tiho i mučke u dosta prostranu sobu s žutimi zidovi, visokim oknom na rešetke i sguživeljanom posteljom, na kojoj neležaše nitko... Velikoga žižka jednako svjetlo svud se razlievaše.

Postavih se nešto iza drugih i sjećam se, nehotice žmirnuh; nu mahom ugledam na pokos prema sebi, mlad, crnokos, crnook stvor, što se sporo kretaše s lieva k desnu i po nami valjaše velik, obal pogled. To bijaše Tropman. Prenuo se, pred čim ćemo ući. Stadè pred stolom, za kojim istom napisao bješe oprostni list (inače posve neznatan) majci svojoj. Gosp. Klod skide kriljak i stupi k njemu.

— Tropmane! prousti suhim, nejakim ali karnim glasom svojim. — Došli smo kazati vam, da molba vaša za pomilovanje primljena nije te da je došao izbavni vam čas.

Tropman svrne okom nanj, al već u njem nebijaše onoga „velikoga“ pogleda; pogled mu bijaše miran, malo ne pospan, ni slova neproslovi.

— Diete moje! muklo se javi svećenik i stupi k njemu s druge strane: Du courage!

Tropman ga pogleda baš onako, kano i g. Kloda.

— Znao sam, da se neće bojati! dovrže čvrstim glasom, okrenuv se k nam g. Klod; — sad, kad je prevrgao prvi glas (le premier choc) — ja zanj stojim. (Tako sokoli odgojitelj učenika svoga, kad ga predobiti kani, već u napried „pravim junošom“.)

— O, ja se nebojim! (Oh! je n' ai pas peur!) progovori Tropman, okrenuv se iznova k gosp. Klodu; nije mene strah!

Glas njegov — prijatan mladjašni bariton posve bijaše miran. Svećenik izvadi iz džepa nekakovu bočicu.

— Biste li kap vina, diete moje?

— Zahvaljujem... netreba, učtivim polupoklonom odgovori Tropman.

Gosp. Klod opet se k njemu obrati.

— Ostajete li kod toga, da nieste kriv zločinu, s koga vas odsudiše?

— Ja udario niesam! (je n' ai pas frappé.)

— Medjutim... htjede se uplesti zapoviednik.

— Ja udarca zadao niesam!

(U zadnju je ruku Tropman, kako se znade, nasuprot prvanjemu kazivanju svomu, tvrdio, da je on istina doveo bio obitelj Kinkovu na tratište, umorili pako da su ju drugovi njegovi, dapače od toga da i jest rana zadobio na ruci, što je htio obraniti diete jedno. Za svega kaznenoga postupka on se u ostalom izlagivao, kao malo koj zločinac pred njim.)

— I vi i sada tvrdite, da ste imali sukrivaca?

— Jesam.

— Nemožete jih poimence kazati?

— Nemogu... i neću. Neću. Glas se Tropmanov pooštrio, on planuo malko u licu. Činjaše se, kao da bi se razsrdio...

— Nu dobro, dobro... (c' est bien, c' est bien...) brzo dometnu g. Klod, kao da je tiem pokazati htio, da je on i stavio pitanje, samo da izpuni neku formalnost, a sad da se o drugom radi...

Valjalo se Tropmanu svući.

Dva stražara pristupiše k njemu i uzeše snimati s njega tamničnu utegu (camisole de force); to je košuljac nekakov iz gruboga plavkastoga platna, od traga sapet remenjem i gvozdaci a dugih rukava, s okrajaka njihovih jako i remenje stegnuto o bokovih sve do pasa. Tropman stajaše na kraju, dva koraka od mene. Mogoh mu dakle zreti u samo lice. Moglo bi se bilo nazvati liepim, da nebijaše ustnica naprćenih, po zviersku lievasto uzvinutih, neprijatno mesnatih, iza kojih se pomiljahu izpretinjeni, ružni, riedki zubi. Gusta, tamna, vunasta kosa, dugoljaste obrve, izrazite izvaljene oči, široko, čisto čelo, pravilan nos, malko sedlast, tek se trglo na obradku nešto malo zavojite crnkaste pahuljice... Da sretneš ovakovo obličje izvan tamnice i na drugom mjestu — za cielo bi ti se ugodno vidjelo. Na stotine ovakovih lica naći ćeš medju mladimi

delači iz tvornica, medju djaci javnih učilišta itd. Rasti bijaše Tropman srednje, mladjahno-mršava, vitka tiela. Činio mi se kano kakov ponarasli momčić, — ta i nebijaše mu još dvadeset godina. Naravske bijaše brsti, zdrave, malko rumenkaste; nebijaše pobliedio, ni kad mi uljegosmo . . . Bez dvojbe je spavao svu noć. Neuzvrnu oka a dihaše pravilno i duboko, kano čovjek, koj se pozorno penje na visoko brdo. Dva puta potrese kosom, kano da htijaše odbiti pakostnu kakovu misao, uzmahnu glavom, bistro uzvinu oko i posve tiho uzdahnu. Osim ovoga časovitoga ganuća ništa mu neodavaše, ama posve ništa kakov strah, uzrujanost ili nemir kakov. Mi bijasmo bez sumnje svi bliedji i uznemireniji. Kad mu oprostiše ruke iz rukava košuljca utežnoga, podrža poćudnim osmiehom nekim sprieda na prsima utegu, dok ju odtrag odkapčahu; baš poput male djece, kad jih svlače. Sam onda svuče košulju i obuče drugu, čistu te ju pomno zakopči oko vrata . . . Čudno bijaše gledati nejednaka kretanja gologa ovoga tiela, nagih udova ovih na žućkastom zidu tamnice . . .

Sad se pogne, da navuče čizmice; živo tupne petom i podplatom o pod i o zid, da mu bolje pristanu na nogu. Sve to obavi hitro i slobodno — malo ne veselo — kao da smo došli u šetnju ga zvati. Mučao on — mučali i mi, samo se sgledali, od čuda i nehote ramenî stiskali. Sve nas osupnulo beztugovno kretanje njegovo, bezazlenost neka, koja — kano i svaki podpuno mirni i naravski pojav života — liepom se vidjaše. Reče mi jedan drugova naših, kad ga preko dana slučajno sretoh, kako mu se za našega boravka u sobi Tropmanovoj uviek činilo: da nismo u god. 1870 već 1794; da nismo prosti gradjani već Jakobini — i da nevodjasmo na pogubu prostačkoga ubojicu, već kakovoga legitimističkoga markiza — un cidevant, un talon rouge, Monsieur!

Opažalo se, da na smrt odsudjeni, kad jim se pročita smrtna odsuda, ili posve bezćutno otupe i kao da bi u napred umrli te raztvorili se; ili se prečinjaju i junače; ili pako na koncu očajavaju, plaču, drhtole, za milost zaklinju... Tropmana nemogaše čovjek ubrojiti ni u jedan ovih razreda, on je dapače zapanjio i samoga gosp. Kloda. Valja mi primjetiti, da bude Tropman trgao vapijati i plakati, to moji živci zaista toga nepodnesoše, bio bih utekao. Ali kad vidjoh onaj mir, beztugovnost onu i prividnu skromnost onu — sva mi uzpregnula čustva, ogavje pred bezćutnim krvnikom, pred nemani onom, koja imaše dušu, poriti grkljan djeci, kad ova zazivala: Maman! Maman! — čustvo sućuti napokon s čovjekom, koga smrt proždrieti gotova bijaše — sva ta čustva izčeznuše i potonuše u: čustva čuda. Što je kriepilo Tropmana? — Možda, što, ako se i neutvaraše, pred gledaoci „figurirati“ hćede, posliednju nam dati svoju predstavu; il bijaše neustrašivost, samoljubje li, užeženo besjedami gosp. Kloda, ponos borbe, u kojoj valjaše uztrajat do konca — ili drugo koje još neodgonetnuto čustvo? . . . Tajna je to, koju je on odnesao u grob. Ima ljudi, što danas još vjeruju, da Tropman nebijaše na svoj úmi. (Pomenuo sam gore ob odvjetniku u bielom kriljaku, koga u ostalom kašnje već nevidjoh.) Bez cilja i toli grustno počinjeno umorstvo na svoj obitelji Kinkovoj — donekle svjedoči tomu osvjedočenju.

IX.

I eno ga gdje navuče čizmice — izpravi se i strese: — ja gotov. Iznovice obukoše nanj utežni košuljac. Gosp. Klod umoli nas sve, da izadjemo — i Tropmana na samo ostavimo sa svećenikom. Nebijasmo možda dvie minute počekali na hodnici, ali se sitna njegova slika opet medju nami stvori. Slabo bijaše u njem vjersko čustvo i valjda bijaše obavio zadnji obred pokajanja pred svećenikom, koj mu griehe oprosti, samo kano obred. Sve naše družtvo, s Tropmanom u sredini, uzadje mahom preko uzkih stuba spužarica, niz koju četvrt sata prije sišli bijasmo — te se izgubi u nepronicavu mraku... noćni žižak na stubah bješe se ugasio. Užasan to bijaše trenutak. Svi brzasmo uz brdo, čujaše se hitno, grubo tobotanje nogu naših po dresvah stubnih, tiskasmo se, gurasmo plećima, jedan nas izgubi kriljak: — Mais sacredieu! zažgite svieću! posvietite! — a ovdje medju nami, u našoj sredini bijaše u gustoj tami — žrtva naša, plien naš . . . ovaj nesretnik . . . a koj izmedju nas, što jih tiskasmo i gurkasmo bijaše — on? Nebi li on mogao okoristiti se ovom tamom — te svom brzinom i odlučnošću očajanja — umaknuti . . . kamo? Kamogod, u zabitan koj nugal tamnice — pa makar glavom o stienu! Bar bi najzad sam se skončao.

Neznam, da li su se ostalim glavom vrzle ove „bojazni“. Bijahu netemeljite. Sva naša hrpica s malolikom u sredini pomoli se odozdo preko stuba na potriemak. Tropman spadaše očevidno gilotini — nasta do nje hod.

X.

Hod ovaj nalik bijaše biegu. Pred nami koracaše Tropman brzim, pružnim, skakutnim gotovo krokom: očivjesto spješaše a mi spješasmo za njim. Nekoji dapače potekoše s desna i s lieva, da mu još jednom zagledaju lice. Tako prohitismo triemom, sletismo niz druge stube — Tropman preskoči dvie — ponesosmo žurno preko druge hodnice, preskočismo još nekoliko stuba i nadjosmo se napokon u onoj visokoj sobi, s jedinim taburetom (tovjelicom) u sredini, o kojoj sam veće govorio i u kojoj se obavlja „toaleta odsudjenoga“. Uljegosmo mi na jedna vrata a na druga napriek unidje, važno stupajući, s bielim ovratnikom u crnu

ruhu sasma kano kakov diplomat ili protestantski propoviednik — pogubnik; uzastopce za njim nizak, debelko staračko prvi pomoćnik njegov, pogubnik grada Bovè (Beauvais). Nosaše stari u ruci malu kožnu kesu. Tropman stane do tovjelice; svi se postaviše oko njega. Pogubnik i stari mu pomoćnik stupiše desno kraj njega; propoviednik todjer, malko naprieda; zapoviednik i gosp. Klod lievo. Otvori stari ključem spremicu, izvadi nekoliko dužih i kraćih bielih remena s gvozdaci, spusti se pomučno na koljena iza Tropmana te uze putati mu noge. Tropman nekako nevjedice pričepio bješe kraj toga remenja — stari hćede izvući ga, dva puta mrmeknu „pardon monsieur!“ i dotače se napokon Tropmanovoga lista. Mahom se ovaj okrene, podigne nogu, na polak se pokloniv onako po svoju učtivo, i oslobodi remen. Svećenik medjutim čitaše poluglasno molitvu na francezkom jeziku iz neke knjižice.

Priskočiše druga dva pomoćnika k Tropmanu, skidoše mu brzo utegu, posvrnuše ruke natražke, svezaše jih unakrst pohrbtice i spùtaše cielo mu tielo remenjem. Glavni pogubnik upravljaše sve, pokazujuć prstom čas amo, čas onamo. Kad tamo, al premalo škuljica na remenju za zube gvozdaca: onaj što je provrtavao škuljice, mislio je valjda na jače tielo. Uze stari poiskavati po spremici svojoj, premetnu sve džepove na sebi i — kad se vas opipao, izpuknu najzad iz jednoga malo krivo šilo, te s ovim se tište velikim naporom bušiti remenje: nevikli njegovi, s kostobolje nabuhli prsti slabo mu služahu — pa i koža bila debela a nova. Provrti škuljicu, pokuša ... neide u nju jezičac: vrtaj dalje. Svećenik se domnievao, da je posao zapeo, pa otezao; jedno dva puta poškilji kradom preko pleća pa uzme duljiti rieči molitvene, da stari dospije. Jedva se već jednom dokonča „operacia“ ta, za koje me, istinito priznajem, leden probijao znoj — svi jezičci ušli, kamo je trebalo ... a sad nasta drugi posao. Zamoliše Tropmana, da sjede na tovjelicu, kraj koje je stajao — a sad uze stari kostoboljnik, strići mu kose. Izvadi male nožice — pa nakriviv usta težkom mukom tište odrezivati najprvo vratnik s košulje Tropmanove, s one iste rubače, što ju onaj tek obukao bješe i s koje se mogaše lahko ranije odporiti ogrca. Ali platno bijaše grubo, u samih naborih, i jedva ga prostrizale oštre nožice. Glavni pogubnik posmotri, nebijaše zadovoljan: vratni izstrižak nebijaše dovoljan. Upre rukom a stari kostobolja opet pripre — i dobar još komad izstriže platna. Gornja pleća bjehu naga — pomolila se lopatica. Tropman slegne lagahno ramenima: bijaše prihladno u sobi. Sad se prinese stari kosam. Podbuhlu si lievicu nasloni Tropmanu na glavu, ovaj se mahom pozorno pogne — a on uzme desnom strići. Čuperci tamno-smedje, žustke kose kliznu niz pleća i na pod; jedan se odtisnu do moje noge. Tropman svega puta pokorno povinuo glavu; svećenik još bolje raztezao molitvene rieči.

Nemogoh odvrnuti lica od ovih, nekad nedužnom krvlju okvašenih, sada nemoćno unakrst preklopljenih rukû — a osobito od ovoga tanušnoga, mladjahnoga vrata ... Mašta mi i nehotê preko njega potegnu popriečnu crtu ... Eno onuda će, pomislih, za koj čas zviznuti bradva od 10 funata, razsjeći žile i mišice, razdrobiti kralježe ... a tielo, rek bi, i neslutilo ništa ... tako bijaše gladko, bielo, zdravo ...

I nehotice upitam se: vaj na što li misli ovoga trena ova sad pokorno poklonjena glava? Drži li se uporno i što no vele, „stisnutimi zubmi“ jedne te jedne misli: „ja se nepodajem“; neprosjecaju li njome poput vihra najraznolikija — a valjda i najneznatnija spominjanja prošlih dana; da li joj se ukazuje član koj obitelji Kinkove u bud kakvoj osobitoj grozi smrtnoj; — ili ona radi ništa nepremišljati, glava ova — i jedino sama sebi tvrdi: „to je ništa, to je onako, vidjeti ćemo ...“ i hoće li si to ponavljati, dok se na nju smrt neobori — te nekuda vrci ...

A stari sve strizi pa strizi .... a kose škriputaj, nožicom zahvaćene .... Najposlje se i taj dokonča posao. Tropman naglo ustade i strese glavom ....

U ovom trenu znadu se obično obratiti odsudjenici, koji još progovarati mogu, k ravnatelju tamnice s kakovom god molbom; znadu se sjetiti dugova ostavših, il novaca, zahvale stražarom, mole, da se rodjakom njihovim posliednje pismo, uvojak vlasni ili zadnji pozdrav izruči .... al Tropman — očevidno nebijaše obični odsudjenik, on pozavrže takove „nježnosti“ te ni slova neproslovi; čekaše mukom mučeći. Prebaciše mu kratak haljinac preko ramena — pogubnik ga uze pod lakat ....

— Vidite li Tropmane — (Voyons Tropman!) ozva se sried grobne tišine glas gosp. Kloda.

— Za koj čas sve će proći. — Ostajete li (vous persistez) pri tom, da imaste sukrivaca?

— Jest gospodine, ostajem — (Oui monsieur, je persiste) odvrati Tropman oniem istim ugodnim, čvrstim baritonom — i zericu se pognu napried, kano da se učtivo izpričati hćede te kô da mu skoro žao bijaše, što nemogaše inako odpoviediti.

— Eh bien! allons! reče gosp. Klod, a mi svi tronuti do jednoga izadjosmo van u veliko dvorište tamnice.

XI.

Časak još samo jedan do sedme — nu jedva tek prosvitalo i ona ista mutna para kružila zrakom i zamatala predmetom crte.

Čim stupismo preko praga, srete nas urlik svjetine, s neprestanom nesnosnom krikom. —

Makosmo brzo preko pločnika u dvorištu — ravno k vratim — ono nas splasnule čete; nekoji nas bili pozaostali, a i ja prem s drugimi napried koracah, sve nekako po strani se pridržavao. — Tropman žurno trepetljikaše nogama — priečiše mu njegve — a kako mi se mal učini ovdje, skoro ko dječarak! — Pred nami se sada razjariše polagahno kano čeljust kakova obe vratnice, na jednom, uza silni piuk obradovane, za čekanje svoje netom nagradjene svjetine, zievnu na nas čudovište gilotine sa svojima dvima uzkima stupima i uzvučenom bradom. —

Obuze me sad studen, studeno mi bi i mučno; činjaše mi se, da i studen na ona vrata u naše dvorište suče; — klonuše mi koljena. — Ali itako još jednom glednuh na Tropmana. Naglo se izvinu ponazadke, zavagnu glavom, škljocnuše mu koljena, kô da ga je netko u prsa lupio — „padé u nesviest!“ šaptnu netko kraj mene... Ali on se brže bolje oporavi — i nastavi sigurnim korakom hod. Mimo njega mnunuše na ulicu oni izmed nas, koji hćedoše vidjeti, kako će mu glava vrciti ... Meni nedoteče srdca; ostinule duše ustubih se na vratima.

Vidjoh kako pogubnik na lievoj plosi gilotine kano poput crna zvonika naraste: vidjoh, kako se Tropman odluči od one hrpice, što ostade dolje i uza stube (bijaše jih deset ... punih deset stuba) se pope; vidjoh ga gdje stade te se okrenu, čuh još gdje reče: „Dites á monsieur Claude“ ...[1] Vidjoh kako se dva čovjeka, dok se on gore popeo, zalećeše nanj poput bauka na muhu, kako on na jednom, s glavom naprieda, pade a pete mu se u zrak kobaciše ...

Sad se odvrnuh i počeh se ljuljati, zemlja mi lagahno odpuza izpod nogu .... I činjaše mi se, da morah čekati strašno dugo.[2] Još mogoh razabrati da se halabuka svjetine, čim se Tropman pokazao, poput klubka uzvinula — a mahom zatim gluha nastala tišina .... Preda mnom stajaše stražar, mlad čovjek rumenih obraza ....

Mogah još opaziti, kako je tupim strahom i čudom nepomično gvirio u me .... Još mogah pomišljati, da je ovaj vojnik rodom možda iz podaljega seoca, iz mirne dobre kakve obitelji, pa sada — što moraše gledati sad!

Na koncu čuhnem lagan stuk, kô da bi drvo o drvo .... pao bijaše gornji polukrug klade što obuhvaća vrat odsudjenika i utvrdi nepomično glavu, a uzdugulj je prorezan, da oštarje zasjeći se može, ... Po tom nešto muklo zarida .... nešto se skovrnu i pade šumom .... Bijaše, kao da je silna zvierka zadahtala ... Bolje, viernije sravnitbe nemogu naći. Sve mi se pomuti....

Podhvati me netko pod rame .... Uzvrnem okom, bijaše gosp. Ž... , pomoćnik g. Kloda, komu prijatelj moj Djukan, kako poslje doznah, naložio bijaše, da pripazi na me.

— Jako ste blied .... Bili vode kap? progovori on smiešeći se. Nu ja mu se zahvalim i vratim u dvorište tamnice, koje mi se činjaše kano pribježište od onoga užasa izpred vrata.

XII.

Družtvo se naše skupi na glavnoj straži kod vrata, da se pozdravi s zapoviednikom i svìetini oduška dade razilazku. Dodjem i ja tamo i dočujem, kako je Tropman ležeći već na dasci, grčevito trgnuo glavom na stranu — tako da ova nemogaše dospjeti u polukrugli prorez — te pogubnici prinuždeni bili, za kose ju povući unutra, pri čem je jednoga njih, glavnoga pogubnika, za prst ugrizao; da su, odmah iza smaka, baš kad su tièlo bačeno u furgon brže bolje povezli, dva čovjeka upotrebila prve časove neizbježime smetnje, prohrvala se kroz lanac vojnika — i dopuzav izpod gilotine, rubce svoje stala močiti u krv, što bijaše procurila kroz pukotinu daske ...

Ali sve te razgovore slušah kano u snu: bijah jako umoran i to ne samo ja — svi se činjahu otrudnjeli — prem jim svim očevidno nekud odlahnulo, kano da su brieme kakvo svalili s ramena. Ali nijedan nas, **nijedan se nedržaše poput čovjeka, koj bi kazao, da je polag bio kod ovršbe javnoga pravosudja**; svaki se gledao u misli odvrnuti te kao da bi od sebe odbiti odgovornost za ovo ubojstvo ...

Djukan i mi pozdravismo se s zapoviednikom te podjemo kući. Ciela rieka ljudskih stvorova, mužkaća, žena, djece, valjaše se mimo nas sužnim, nečistim valom. Mučahu skoro svi; jedino košuljačari — delači štokud si dovikivahu: „kamo 'š ti?“ „a ti“ a uličnjaci pozdravljahu zviždukanjem provozeće se „cocottes“. A kakova to prolokana, namrskana, driemna lica! Kolik odraz čame, odrona, nedovoljstva, dosade, učmale, bezstvarne dosade! Ja sám drugač malo vidjeh pijanih; ili su jih ukrčili ili su se sami primirili bili. Svagdanji život ljude te opet osvojio — a zašto, kojih ćutî radi uskočili bijahu od njega za nekoliko časova? Strašno je pomišljat o tom, što se ovdje gniezdi

Dviesta koraka od tamnice nadjemo fiakera, sjedemo, odvezemo se.

---

[1] Konac stavka nerazabrah. Rieči mu bijahu: „Dites à M—r Claude, que je persiste“, to jest: kažite, da ostajem pri mojem kazivanju, da imah sukrivaca. Tropman si nehćede uzkratiti zadnje radosti, zadnje zadovoljštine: da ostane žalac sumnje i priekora kod njegovih sudaca i svieta.

[2] Zaista od onoga časa, koga je Tropman uz prvu se popeo stubu gilotine, od onoga trena, koga su mu truplo turili u spremnu škrinju, prošlo je dvadeset sekunda.

Za vožnje te uzmemo spominjati s gospodinom Djukanom, što smo vidjeli a o čem je on ne za dugo pred tim (u siečanjskom mnom jur napomenutom svezku: Revue de deux mondes) progovorio onako znamenito i istinito. Govorasmo o nepotrebnom, bezsmilenom barbarstvu svega toga sredoviekoga postupka, po čijoj milosti agonia zločinca traje po pô sâta (od 6 s. 28 m do 7 s.), o rugobi svega toga razodievanja. odievanja, šišanja, hodanja po stubah i triemovih . . . Kojim pravom sve to biva? Kako se može dopušćati grozni takov običaj? Pa sama smrtna kazan — može li se ona opravdati? Vidjeli smo, kako se prizor takov dojimlje puka, pa da bi ićemu to bilo s poučnoga gledišta. Jedva da je tisući dio svjetine, što se nabrala, ako je petdeset ili šestdeset duša moglo išta vidjeti u polumraku ranoga jutra na kojih sto petdeset koraćaja iza poredanih vojnika i konja. A ostali? Kakovu ma i najmanju korist mogaše jim donesti piće, bezsanica, bezdjelica, kalašnost noći ove? Sjetim se mladoga košuljačara, što onako bezmisleno kričaše i komu sam zagledao nekoliko časova u lice. Mogaše li on danas nastaviti svoj posao kao čovjek, komu je zloća i nerad mrži možda nego li prvo? A napokon ja, što je mene zapalo? Shrvalo me i nehote čudo pred krvnikom, pred moralnom nemani, koja je znala pokazati, kako prezire smrt. Može li željeti zakonodavac ovakova dojimanja? Može li još biti i spomena o „ćudorednoj svrsi“ kakovoj iza ovelikih izkustvom zasvjedočenih oprovrgnuća?

Nu neće mi se podavati u razsudjivanja: zanesla bi me predaleko. Pa i komu da nije poznato, da je pitanje smrtne kazni dospjelo u red pitanja neodložimih, o koga se riešitbi muči suvremeno čovječanstvo? Biti ću zadovoljan te oprostiti samomu sebi neumjestnu radoznalost moju ako pripoviest moja ikoliko bude u prilog muževom, što ustadoše, da se ukine smrtna kazan ili bar — javnost njena.

Pohrvatio Milutinov.

POUKA.

Kako se dojimlje rastivo carstvo obrazovanosti čovječje.

Čitanje A. Petrovskoga.

(Konac.)

G. m.

Prve su potreboće ljudske — odjeća i hrana; nu osim njih još je potreboća jedna, na oko tobož ne toliko bitna, a medjutim obća u čovječjem rodu na svih stepenih razvitka, potreboća neuzdržima, koju nalazimo u svakoga, počam od divljaka do najnaobraženijega Evropljana, potreboća bitna, uzbudjavati živce. Razni joj mogu biti uzroci. U jednih je naroda postojani rad glavom, koj dugom povorkom koljena proći nemože a da se nekosne živčanoga sustava, uslied čega nužda se radja umjetnoga podraživanja njegovoga. U drugih naroda i osoba polieže potreboća ta s nesrećnoga života; hoće čovjek bar za vrieme da pozametne strašnu, gušeću ga istinu. Ali nam se vidi, da se ne može pripisati samo ovima uzrocima upotrebljavanje tvarî, živce podražujućih. Još je uzrok jedan u svega čovječjega roda, koj svuda puti ljude ne samo rabiti nalika sredstva, već jih zloupotrebiti posizanjem za boljom budućnosti, za kojom se cio ljudski rod danas neprestano uzalud trudi nu koje na zemlji nestiže; te rad toga svakoga nagoni, stvarati sam u sebi, u maštah svojih ideal, hraneći pregnuće njegovo. I eto ti čovjek se utiče sredstvom, koja podražuju djelatnost živčanu te dopomažu, zaboraviti istinu i prenesti se maštom za koj čas u takov položaj, koj volj koliko odgovara njegovomu uzoru. Neima gotovo kraja na širokoj zemlji, gdje rabili nebi bud kakovo takovo sredstvo. Ugladjeni Evropljanin drži se žestokih pića, iztočnjak i Afrikanac driemka i hačiča, Kamčadal se opija muhomorkom. Sve ove tvari podaju rastline. Nekoje su njih osobito štetne i mogu se rabiti jedino kano liek, dakako sa svom nuždnom pazkom, druge nisu — rabe li se umjereno — štetne, već koristne, nu ako se zloupotrebe, mogu veliko nahuditi čovječanstvu. K tomu razredu spadaju žestoka pića, što se grade iz bilina, u kojih je skroba ili šećera. Napokon je nezdravo veliko piće kakovih mu drago žestokih napoja, osobito su pogibeljna pića, u kojih je mnogo alkohola, kano na priliku svakojake rakije, što se osobito prave iz krušnih bilina. Negda opisivahu poštivi otci kemije, kako se pravi rakija i čestiti Albert veliki, biskup Regensburžki, razlagao toli ozbiljno, toli blagovoljno, kako se sladka narančika gradi, te uzvisio ju liekom proti malo ne svim bolestim; ni mislili nisu, kakovu su strašnu silu u sviet turili, silu, koje pogubne posljedice mi na veliku gledamo nesreću u našoj otačbini. Ipak se štetno dojimanje zloporabe žestokih pića ni s daleka sravniti nemože s posljedicami, koje nastaju s podražnih tvari, što jih rabe azijatski i afrički narodi — opium i hačič. Opium (driemak) sgusnuti je sok nezrele makovice iztočnoga maka, a hačič tvar smolasta iz konoplje, nasijane u predtropičkih stranah. Oba sredstva uzimlju u prilici bobica, da se opoje a često

se opijaju. Nu nisu jim jednake posljedice. Od opiuma čovjek skupi se u sebi samom, ništa ga se nekosa sva vanjština, mašta mu sviet njegov stvori pun varavih likova, same mu utvara čarobne slike. Hačič naprotiv prijetljivost mu podaje izvanrednu do sve vanjštine. Razmjeri priedmeta i vremena golemi se stvore, svako ga se dirnuće, prijatno ili neprijatno, neobičnom dohvata snagom. S toga oni što hačič rabe, gledaju da je sve oko njih povoljno a sve protivno rade odstraniti. Velika je naslada s ovimi strašnimi opjanujućimi tvarmi, ali su jim užasne posljedice, osobito opiuma, koj će čovjeka što ga većma rabi, utamaniti. Iza umjetne uzrujanosti nastupi velika iznemoglost, gotov uton moralne i tjelesne snage. Čovjek, osjećajući sada još većma naglu promjenu, opet se hvati napoja, nebi li se povratio u prvanje blaženo stanje i tiem pogiblje. Niti mu je već moguće, odustati od pogibeljne priuke, izgubi volju i vlast nad sobom i bude cieli rob opiuma. Čim neuzme običnoga obročića driemka, koj obrok sve to bolje raste, bude čovjek razbit, iznemogao, jedva članci mičući mučenik; dok obročić u se, oživi, eto ga bodra, zdrava, kriepka. Ništa mu od te obvike neostane snage, već zagrozi rana smrt uza strašne muke, vierne sliedilice opiuma. A rabe ga u Turskoj, jugo-zapadnoj Aziji, iztočnoj Indiji i u Kitaju. Uvjeravaju, da na Kitajca opium nedjeluje štetnije, nego li na Evropljana žestoka pića, da jih s njega tamo negine više, nego li u nas u Evropi s rakije i vina. Nebi valjalo premučati ovdje, što liečnik Inglez neki bivši u službi i to u iztočno-indijskoj vojsci, o tom nalika pripovieda. Nehotice sumnja se podkrada, nije li on tegnuo opravdati postupak Ingleza, sramotan po narod prosviećen, koji si bijahu s puke svoje koristi, kad se ono borba za opium zapodjela bila, prisvojili pravo, sistematički otrovati cio narod. Nije čuda što opium svojoj podčini vlasti neprosviećene, surove narode iztoka, nu on jednako razi i Evropljana, koj mu znade za silu. Imamo tomu primjera ne u nižih samo slojevih naroda, već baš u naobraženika. Inglezki pjesnik Kolridge i liečnik New-Kensey ostaviše pismene svjedočbe o strašnoj sili obvike, taj otrov uzimati. Kolridge mu se oteo tek iza 20godišnje borbe sa sobom samim. Porazna su priznanja ove obojice o nemoći volje, nadvladati čeznuće za opiumom; dapače postepenoj odudi od toga hoće se nevjerojatna silovanja. Oba su ne jednom umanjila bila obročiće, pa opet iz nova k prvanjim se vraćala. Takov je to strašni otrov; hačič malo mu je ustupio, prem je, kako piše, lakše odustati od njega a i djelovanje njegovo nekoliko je manje štetonosno. Željeti nam je, da bi rabljenje ovoga sredstva jedino se povjerilo izkusnim liečnikom, da ono ni nebi moglo dopanuti u ruke ljudî, koji ga lasno zloupotrebiše.

Zanimivo je omamno sredstvo, što ga rabe u južnoj Americi i čudo je manje štetno polag opisivanja vidoka. Tuzemci a drugda i bieli naselci strana, razpruženih duž bila Kordilera, žvaču lišće s grmlja, kermesovo hrašće zvanoga. Djeluje poput opiuma. Za njim nastupi nemar do sve vanjštine, čovjek sam se u sebi skupi i u slikah, što si jih sam utvori, ali ni s daleka onako živo; s toga nisu ni posljedice onako štetne. Prekomjerno uzimanje opajala toga najzad je pogubno i preći može u onakovu nepobjedimu navadu, kano i rabljenje opiuma; ono razslabi živčani ustroj a za tim i sav organizam; nu uzimlje li se umjereno, onda je dapače, kako znanci poviedaju, koristno, jača snagu i zdravlje, osobito na visokih planinah. Čud kaže, da s napojem vode s obvarena lišća kermesova hrašća lahko podnosi put i obtrk po strmih gorah, a i neopaža štetnoga dojimanja raztanjenoga zraka u gornjih visotah, kano drugi putnici. Tuzemci rabe u ostalom osim toga lišća još i drugu puno štetniju bilinu, a imenice piju vodu, u kojoj obvare smrdčije sjeme. Ovo radja gotovo snatrenje i grčevitu bulazan. Indjani su pako uvjereni, da ovim sredstvom u doticaj dolaze s dušami predaka svojih, da jih vidjaju i s njimi besjede.

Pripominjemo još jedno velmi otupno sredstvo, to jest muhomorku, kojom se opajaju i oždiru Kamčadali. Posljedice su mu poput onih hašiša, a opoj s njega stvara toli gnjusne utvore, da jih opisivati nije puta.

Vidjeli smo, da je sav čovječji rod pristao uza sredstva, podražujuća živce, da jih izkorieniti nije moguće. Što nam je raditi, da odklonimo zloporabu njihovu? Po našem sudu valja tuj, osim razprostiranja prosvjete, najbolje liečiteljice čovječjih bolestî, uvoditi sredstva, što manje podražuju živce. Proti našim žestokim pićem služe dvije kano protuslovne biline, urodjenik kitajski čaj i urodjenik srednje Afrike — kava. Nam se vidi, da ova dva sredstva lakše odstraniti mogu šireće se opijanje, nego li sama trieznota družtva ljudskoga. Dokazana nežestina ovih zadnjih opajala odući posve narod od upotrebljivanja žestokih pića; to se već sbilo u zapadnoj Evropi, gdje privrgavši se s prvine jako i na veliko uza nje, uslied propoviedî otca Metja i njegovih privrženika, hrpimice stali odvraćat se od njih i vraćat se k prvašnjim obvikam. Piće čaja i kave nedraži toliko živaca, a ujedno je hranivo, što mu još većma širi užitak. Koristno je takodjer razprostiranje manje žestokih pića, piva, meda i lozovoga vina. Riečju rastivo carstvo dalo je otrov, ali je dalo i protuotrov.

Vidjeli smo podložnost ljudsku pod radež, koja mu daje hranu, odjeću i podražna sredstva. Kratkoća vremena nedopušća nam potanko razložiti sve ostale dodirne točke medju čovjekom i rastivom; toliko možemo napomenuti o njih, da su vele raznolike i brojne. Komu

znano nije, koliko utiče bilinstvo u liek zdravlju čovječjemu, s kojim se je razasulo po svem širokom svietu, daleko od postojbine svoje, a po njem tek se čovječanstvo u pravi život uputilo? Tko se nesjeća, da nam cielo rastivo carstvo daje gradju i za kuće i za pokućtvo, i posudje, i vozila i sudove. Ono je učestnikom svega nam života svagdanjega. Lahko se domisliti po ovom, što dosle rekosmo, kolika je znamenitost rastivoga carstva po trgovinu. Nije dvojbe, da je sila rastivih proizvoda, što se trgovinom prenosi iz jednoga u drugi kraj, i veća i znatnija, nego li massa živinskih proizvoda, uzmeš li u račun svu trgovinu svjetsku. S trgovinom stvara se doticaj medju narodî, koj po tom dielomice visi i o rastivom carstvu. Kano zanimiv primjer tomu može se navesti odnošaj Inglezke prema sjevero-američkim državam. Više puta veće moglo se primjetiti, kako je ponosita i nepopustljiva Inglezka prema ovim izvanredno popustna i mehka. Uzrok je tomu pamuk, što se izvozi iz država pa prehranjiva ciela okružja Inglezke. Zid pamučni većma štiti savezne države od Inglezke, nego li monitori, narezane puške i taneta kakove mu drago vrsti.

Vidjeli smo jurve u rastivom carstvu dva opasna neprijatelja čovječanstva: mak i konoplju, nu tko bi mislio, da se nadje med posve nizkimi formami rastivoga carstva, med sitnozornimi gribovi opasnih neprijatelja blagostanju čovječjemu, što no se dojimlju i živaca i običaja njegovih. Jedan njih tamani svilene bube i zatire uzgoj njihov u južnoj Evropi, drugi utire rod vinograda i obustavlja, kadkad i posve ukine berbu, tako da na primjer današnji dan madeire prave nigdje već i nije te su se stanovnici ostrva Madeire prošli nekoliko godina veće vinodjelstva a prihvatili nopalovih crvaca (koženilja); treći ništi žetvu koruna i mori gladom nesrećne Irlandeze. Opazismo medju ostalim, da su gladne godine podobnije za bunu i urotu i da Irlandeze razpaliti mogu ne samo politički razlozi, već i mikroskopički gribovi.

Duboko zasjeca rastivo carstvo u čovječji život i ono se odrazi na koncu i u jeziku njegovom i u vjerovanju. Koliko je slika ubralo pjesničtvo iz njega, koliko li obrazaca uzela umjetnost. Poganski sviet, svedši nebo na zemlju, svagda je i svagdje iz rastivoga carstva posvajao svojstva bogova svojih i same obožavao biline; ta iz rastivoga carstva uzimlje i kršćanstvo znamene, uzdižuće čovjeka k nebu. Lier, znak čistote, mećemo u ruke arhangjelu — blagoviestniku, paomu u ruke mučenika, a na krst, što je usadjen milom srdcu našemu na humcu, sadievamo gobinju neuvehla cvieća, znak vjere naše u njihovu bezsmrtnost i nade naše, da se od njih razdielismo samo na neko vrieme.

Vidili smo odnošaje čovjeka prema rastlinstvu, neodbitne a i blagotvorne. Nu gdje čovjek rad maloga podarja prirodnoga ili s nerazvoja svoga visi o ma kojoj jednoj samo rastini, tuj joj se podloži, kano i životinja niže njega.

Prenesimo se u misli k protunožcem, k južnoj polukruglji. Pred nami se pružilo gromadno kopno, kolik ciela Evropa, gdje sve nahodimo baš protivno našemu, gdje u riekah plove zvieri s račjimi kljunovi, a po jezerih šetkaju crni labudovi, gdje vode teku s briegova k središtu kopna, i gube se u močvarah, gdje lišće na drveće uz brdo rebra dalo a šuma hlada i nedaje, i drveće koru mienja kano u nas lišće, gdje se prostori bogati rastinjem izmienjuju stotinami jedino pješčanih, kamenih i solnih nalaga, gdje zrak nepokretni po 40 godina netakne se traga kolesom na sipavom pjesku, a žega je takova, da kolo na polak se uvalivše mahom goriti uzme. To je nova Holandija. Na svoj toj plosi nije rastline, koja bi ma jedan iole veći nosila plod. Jedino hvojno drvo, Araucaria Bidvilii, krije u krupnih svojih šiškah mnogo sjemenja, kojim se čovjek prehraniti može. Od njega žive biedni divljaci, obrieb ljudski, tuzemci onih strana, koje mu ničîm nepospješuju razvitka. Nerodi li na kojem mjestu šiška Araucarije, eto ti preseliše se lapimice divljaci u drugi kraj, gdje su rodile, kano što se u sniegovitoj Sibiriji premiču sa stadom, čim neurode kedrove šiške.

Predjimo u misli iznovice u drugi kraj. Pred nami je ogromna rieka, slievajuća se deltom u more; na okolo bibava močvarna kopnica maugmeni zarašćena; mjestimice krasne se vise paome. To je delta Orinoko i paoma Mavricia. Farauni, divlje pleme, tuj se naselivše neodvisno hvali blata svoja, po kojih se samo oni pretucati znaju a hrane se plodom ovoga drveta. Jedu mu plod, vršni izboj i brašno, što je u stabljici, piju vino, što ga iz soka njegovoga priugotavljaju, grade si kolibice iz njegovoga lišća, pletu konope iz njegove vlaknovine.

A kad se najzad razlije rieka, i sva se okolina pretvori ogromnim jezerom, žive Farauni na tom samom drvu. Izmed nekoliko paoma stvore viseći most, zamažu ga glinom te večerom panji se putnik od čuda, gledajući ognje, plamajuće u zraku nad razlievom. Ondje je čovjek tako se privezao u biću svojem za drvo, kano buba, hraneća se samo jednom vrsti rastline, koja mahom pogine, čim ove nestane, gdje god mu drago. Čovjek se priliepio za rastlinu poput kakovoga kukca, a to nije već zavisnost, već robstvo. Zadaća je i ta prosvjete, izvinuti čovjeka iz te ponižujuće podložnosti pod rastinje i nasuprot tomu dati mu nad rastinjem vlast, koliko se god to po zakonih prirode postignuti može.

Iz ruskoga pohrvatio Milutinov.

Bog Svetovit i proročište njegovo u Arkoni.

Sladka je utjeha razcviljenu Slovjenu zaroniti u prošle vjekove, te sabirati skupociene ostanke veličine i slave pradjedovâ svojih. — Daleki krajevi, cvatući gradovi bijahu nekoć svojinom Slovjena, dapače i ondje, gdje danas tudji živalj gospoduje. Tri mora: crno, jadransko i ono na sjeveru, izmedju Švedske, Ruske i Pruske služila su smionu Slovjenu, da se u strane krajeve uputi, strane zemlje prouči i strane proizvode u svoju domovinu dovozi.

Tako nalazimo još u 12. vieku Slovjena na baltičkom (iztočnom) moru. Pod domaćimi svojimi knezovi boravljahu oni život miran i slobodan. Krajevi, što ih danas Meklemburgom i Pomorjem zovemo, bijahu domovinom Bodričkih i Ljutičkih Slovjena. Nu i dalje protezala se domovina slovjenska. Plodni i brodaru zgodni otočić Rujana (Rügen) bijaše predstražom slovjenskoga plemena; visoke mu hridi na sjeveru i sjevero-zapadu odbijale talase morske i štitile ravno kopno proti bjesnilu burnoga mora.

Otočić dakle Rujana, koj danas po prilici $20\frac{1}{2}$ četvornih milja zauzimlje, bijaše jednom Slovjeni napučen, i kakono islandska priča „Knytlinga Saga“ navodi: „silna i moćna slovjenska država.“

Knez i narod slovjenski ovoga otoka bijahu najmoćniji medju baltičkimi Slovjeni; — otok Rujana bijaše središtem političkoga života sjevernih Slovjena.

Davno veće bili su Ljutici i Bodrici sluge njemačkoga gospodara, u Karenzu pako, tom glavnom mjestu otoka Rujane u ono vrieme, gospodovao je još domaći knez. Odasvud od neprijatelja okružen, odbijao je hrabri Teclav sa 9000 bojnika kriepko navale dušmana svojih. I bio bi se održao, narod i vjeru spasio, da nije Slovjen tudjincu pomogao. Bratoubijstvom i neslogom nestade traga baltičkim Slovjenom.

U vjeri i štovanju starih slovjenskih Bogova prednjačio je takodjer ovaj otok svim sjevernim Slovjenom. Uz gromovnika Peruna štovali su Rujanci i Triglava. Imena, kakono Porevit, Živa, Radegast, Prove, Podaga, Porenut, Gerovit i Zvarasić sjećaju nas na stare slovjenske Bogove, o kojih do imena jako malo znademo. Nu najglasovitiji i za cielo najglavniji Bog bijaše jim Svetovit.

Na sjevero-zapadu otoka Rujane u tvrdji Arkoni, nalazio se kip i hram Boga Svetovita. — O Bogu Svetovitu znademo toga više pripoviedati, nego li o svih ostalih slovjenskih Bogovih, a na tom imademo se zahvaliti dvojici njemačkih ljetopisaca iz 12. vieka. Helmold, ljetopisac saski i Saxo Grammaticus, povjestnik danski, poznavahu otok Rujanu, te nam ostaviše u svojih spisih doduše pristran, ali ipak dragocien opis života ondašnjih Slovjena; ujedno nam priobćiše o Bogu Svetovitu i njegovom hramu u Arkoni.

Svetovit je pobjedonosni Bog svjetla. A čim pokazuje on svoj karakter? Oživljujućimi svojimi traci ogrieva on crnu zemljicu; čini, da usjev uzraste, da plod uzzrije i tako podaje hranu i čovjeku i životinji. Zato je i vrieme žetve najveći praznik za njegove štovatelje: žetva je bila starim Slovjenom, što nam danas božić. Svetovit je u slovjenskom bajoslovju, što u ostalih mitologijah Bog sunca i svjetla. Dočim se Bog Perun odlikuje tim, što hara, pali i pustoši, što gromovi trese i strielami baca; Bog je Svetovit ono blago, ljubko sunašce, što se iza strašne bure na plavom nebu pomalja, da opustošenu narav toplimi svojimi zraci oživi i rane joj zacieli. Bog je Svetovit najviši Bog: — on uzdržaje sve, što se miče i što niče. Perun traži čovječjih žrtava; dušmana, što si ga u boju zarobio, daj mu prikaži, a ako je kivan na tebe, neštedi ni prvorodjenca svoga. — Svetovit netraži toga. Daj mu polu ovna svoga ili mu donesi suva hljeba, biti će i tim zadovoljan — ali jednoga kršćana nezaboravi mu ipak u godini žrtvovati, inače ćeš smetnuti s uma, da ti je onaj najljući dušman, koj te bratimi krstom, a živo ti srce ubija.

Svetovit daje jedino svojim štovateljem blagoslova i svega u izobilju — neprijateljem poganstva i Slovjena je on silni, grozni Bog rata i poraza. Za Slovjene nosi on u desnici dragocieni rog pun sladkoga pića, za neprijatelja Slovjena pripravio je britki mač. — Kako je narod po Rujani pričao, uzjašio je često Svetovit noćju svoga čilaša (bieli konj, koj je njemu posvećen bio), da progoni dušmane Slovjena. Kad se je jutrom čilaš u staji pjenio i umoren na tla svalio, znalo se, da je Svetovit svu noć na njemu jašio.

Blagi Bog svjetla i obilja, za neprijatelje Slovjena strašni Svetovit najveći je Bog i svi ostali Bogovi, bili, što jih volja, i zvali se, kako jim drago, valja da se njegovoj moći i sili poklone. Cieli vasioni sviet zrije on svojim čistim i svjetlim okom; četvera lica, što jih njegov kip imade, kazuju na četiri strane svieta. — Um njegov nadmašuje sva vremena; on poznaje prošlost, sadanjost i budućnost; on je pravi prorok. Upitaš li ga, neka ti gata, neće lje pofaliti. U tom obziru može se Svetovit grčkomu Apollonu prispodobiti. Kao što je Pythia, sjedeća na tronogu stolcu iznad proloma, sredstvo božje volje, te nadahnuta duhom božjim baca simo tamo riečima, koje samo sluga gospodnji razumjeti i tumačiti može; tako je i sveti čilaš ono biće, po kojem Svetovit budućnost proriče, a svećenik tumači.

Lik Svetovitov, kakav je u Arkoni bio, opisuje očevidac Saxo. Pomisli si čovjeka, nu krupna uzrasta, da ti više nalići divu Relji.

(Hercules). — Kolosalni taj kip nije iz kamena ni iz kova izdjelan, već iz drva. Na truplu uzdižu mu se četiri glave, kako to i kod drugih Bogovâ nalazimo, koji tri do sedam glava imaju. Koliko glava, toliko i vratova: dvie glave kô da su iz prsiju pronikle, a dvie da su iz ramena izrasle.

Glave bijahu okrenute prama raznim stranam svieta. Lievom se rukom podbočio, a u desnici držao je veliki i od raznog kova umjetno izradjeni rog. Ovaj bi rog veliki svećenik u vrieme velikih praznika često izvadio, kako ću to kasnije još spomenuti

Domaći umjetnik odjeo je svoga Boga narodnim odielom; duge haljine mu do koljena sizale. Kratko ostrižene kose i podrezanu bradu imao je Svetovit po ondašnjem običaju. U koljena bile su mu dvie noge iz druge vrsti drva uglavljene i to tako umjetno, da se nije, kako nam pričaju, to niti opaziti moglo. Noge su mu doticale tlo, te se činilo, da on poput živa čovjeka bez podpore na nogama stoji.

Uz kip Svetovitov nalazio se mač i korice iz kovanoga srebra, oboje vješto izradjeno, zatim uzde i sedlo za njegova bielca. Bilo je tu i inih znakova Svetovitove moći, nu mi za nje napose neznademo.

Kip Svetovitov bio je smješten u glasovitom hramu Arkonskom, koji je takodjer od drva sagradjen bio. Hram bijaše u dvoje razdieljen; mala izbica iznutra, a naokolo izbe predgradje. Izba počivala je na četiri stupa i smatrala se kao svetilište. Sagovi i zastori dielili su ju od predgradja. U ovom svetilištu nalazio se dakle kip Svetovitov sa mačem, sedlom i uzdami. I predgradje bijaše stienami zatvoreno. — Nutarnja strana tih stiena bila je naličena grimiznom bojom, a na vanjskoj strani nalazilo se nekoliko nepravilnih slika. — U svetilište hrama nije nitko do velikoga svećenika unići smio: sveti bo zrak u hramu nije smio griešni stvor okužiti. Paće sam veliki svećenik izašao je svaki put iz svetilišta, kada je dahnuti morao.

U sred tvrdje na liepoj tratini stajao je taj hram. Na zapadnom kraju tvrdje uzdizao se visok nasip, koji je tvrdjavu s te strani štitio. — Vrh nasipa vijugao se alaj-barjak (stanica). Ogromni orao, simbol moći i jakosti, riesio je ovaj barjak. Kada bi se u boju alaj barjak pred vojskom nosio, ponosito bi tada i Slovjen na polje junačko hrlio, a grom ni pako nebi ga s mjesta makli.

Oduševljen borio bi se Slovjen za vjeru, dom i ognjište, paleć i rušeć sve, što mu pod ruke dodje. —

Hram Svetovitov u Arkoni bijaše ovako središtem života primorskih Slovjena; on bijaše Slovjenom, što su bile Grkom Delfe, Arapom Mekka, kršćanom srednjega vieka Jeruzolim.

Osobito bijaše ovaj hram kano proročište na glasu, te se može u tom obziru uzporediti sa delfičkim gatalištem. U Arkoni bijaše sveti čilaš ono sredstvo, koje je božju volju objavljalo. Pred hramom samim na čistom prostoru zasadili bi dvoranici božji u tri uzporedna mjesta po dvoja koplja, a treće bi poprieko položili, tako, da je to kano tri mosta ili prelaza izgledalo. Veliki je svećenik zatim na uzdima doveo čilaša do ovih prelaza. Ako je konj desnom nogom preko mosta koračio, znalo se, da će poduzeće sretno uspjeti, ako je pako konj lievom nogom koračio, značilo je gotovu nesreću, te se odustalo od poduzeća. Kada se goder u ime cieloga naroda što poduzimalo uviek bi prije ovim načinom u Svetovita savjet tražili. Ako je konj u tri puta samo jedan put lievom nogom most prekoračio, valjalo se okaniti podhvata. Privatni ljudi, kano trgovci, obrtnici i radnici, tražili su takodjer u svemu odluku božju. Samo kad jim je konj sretan uspjeh prorekao, latili bi se naumljena posla.

Iz dalekih krajeva hrlili su ljudi do Arkone — i svatko je dobio traženi odgovor. Takovih odgovora do duše neimamo, nu po svoj prilici je veliki svećenik, poput onih u Delfah, svoje odgovore onako udesiti znao, da jih je mogao svatko na svoju tumačiti.

Vrieme žetve u jeseni bijaše pravi svetac za štovatelje Svetovita. Sa svijuh strana otoka, a i sa kopna dolazilo je množtvo pobožnih ljudî do Arkone, da svomu Bogu darove i žrtve prinesu. Veliki je svećenik već dan prije cieli hram očistio, te sve za svečanost priredio. — Na sam svetac unidje svećenik u svetilište te uzme Svetovitu iz ruke kovnati rog. U taj je rog prošle godine ulio pivo, koje se je cielu godinu u rogu nalazilo. Uzev veliki svećenik rog, promatrao bi sadržinu njegovu. Ako je što god piva tečajem godine nestalo, značilo je, da će buduće godine sve slabo ili nikako uroditi. Tada bi svećenik narod opomenuo, da sa skupljenom ljetinom čim bolje štedi. Ako je pako onoliko piva bilo, koliko se lani utočilo, značilo je, da će dojduća godina rodna biti i da ljudi mogu svega u obilju trošiti. Staro pivo izlije veliki svećenik Bogu pred noge i napuni rog novim pivom. Uzme se zatim moliti svečano Bogu Svetovitu, da obćuva njega, premilu domovinu i savkoliki narod, da podieli svega blaga u izobilju, da se ime Slovjensko na daleko razširi, a neprijateljâ Slovjenstva da nestane. U tinji čas nagne tu rog ustam svojim te ga izprazni na dušak. Napuniv opet rog pivom, stavi ga Svetovitu u ruku, da opet do godine stoji.

Za ovim sliedila je druga žrtva. Okrugli kolač, velik u promjeru kô čovjek, bude od dvoranika donešen. Veliki ga svećenik osovi, te se stavi zanj. Upita zatim narod, da li ga iza kolača vidi. Ako se velikomu svećeniku glava vidjela, značilo je, da je kolač malen i

onda je svećenik molio, da do godine žetva obilnija bude, nebi li se i kolač umnožao i povećao.[1]

Na svrsi ovih obreda progovori svećenik shodno slovo, u kojem je narod u ime božje pozdravio, te ga opominjao, da se neodvrže vjere otaca svojih i da revno žrtve doprinosi; Svetovit da će jih zato nagraditi sjajnimi pobjedami na kopnu i na moru.

Ostali dio dana sprovede narod u bučnom veselju. Marljivo se jelo i pilo; a igranka nije uzmanjkalo. Triezan nije ovaj dan nitko ostao inače bi značilo, da nije dosti nabožan (sravni Vuka, gdje kaže u riečniku na str. 36: O Božiću se opiti ili objesti, nije nikakova sramota. Zato i narodna poslovica: Ako sam se opila, Božić mi je došao).

Odlično stanje hrama i proročišta Svetovitova u Arkoni doprinielo je k tomu, da je hram na blagu i imućtvu obilovao Svi Slovjeni na baltičkom moru, dok su jošte pogani bili, donosili su Svetovitu obilne darove. Kad je tko Svetovita za savjet pitao, vazda bi ga liepo nagradio. Pače ni susjedni kršćanski neslovjenski knezovi nebi se suztezali, već bi velikoga Boga mitili, da mu omile. Tako je danski kralj Sven poklonio Svetovitu veoma krasan vrč. Osim tih dobrovoljnih darova punila se riznica hrama i plienom, što bi ga neprijateljem oteli. U tu svrhu imao je Svetovit tjelesnu stražu od tri sto momakâ, koji su u boju samo za njegovu riznicu plienili. I stanovnici rujanski morali bi trećinu pliena Svetovitu pokloniti, osobito, ako jim što zlata ili srebra u ruke dodje. Nu i s tim nije Svetovit zadovoljan bio. Svaki mu stanovnik otoka Rujane morade razum toga godimice po jedan denar u ime osobarine platiti; k tomu imadjaše Svetovit još liepih zemljišta, koja su zanj i za njegovu služinčad rodila.

[1] Ovi obredi sjećaju čovjeka živo na naš badnjak, kako se kod nas u puku slavi. — (Badnji kolač).

Silno blago, što se ovim načinom u hramu nakupi, strpaše svećenici u sanduke, te sakriše ove tovare blaga u sredini zemlje na mjestu, za koje nitko znao nije. Jedino kad je nevolja cieloj zemlji prietila ili kad je za vojnu novaca uztrebalo, tada se je smjelo u to blago dirnuti.

Veliki svećenik upravljao je hramom i proročištem Svetovitovim i on je bio glava religioznoga života. Naravno, da je njegov upliv i u političue odnošaje sizao, od njegove bo volje zavisio je udes ciel zemlje. Uslied toga nalazimo velikoga svećenika često u oprieci i borbi sa svjetskim poglavarom otoka — sa knezom.

Svetovit i proročište mu cvjetahu tako služeći za paladij nezavisnosti i slobode rujanskih Slovjena. Nu kratka im bila slava.

Bilo to g. 1168. Danski kralj Valdemar navali ove godine na otok Rujanu, Arkona pade u njegove šake i s njom hram Svetovitov. Biskup Absalon, taj danski Ulyss, uništi jedinu nadu rujanskih Slovjena: kip Boga Svetovita bude pred treptećimi Slovjeni poput razbojnika, konopom o vratu, iz hrama udaljen. Slovjeni mišljahu, da će skvrnitelje njihova Boga grom ošinuti, ali na žalost njihovu ostade Absalon i družina mu čitava. Kip Svetovitov bude zatim u danski logor donešen, i na stotine komada razciepan, a drvom ovoga kipa nalože si Danci vatru, da si ručak priređe.

Propade Paladij rujanskih Slovjena — propade jim slava i sloboda. — Nestade hrama i Slovjena na ovom otoku. Pričaju nam, da je početkom 13. stoljeća posljednja baka umrla, koja je slovjenskim jezikom zboriti umjela.[1]

Po Ottonu Focku izradio V. K.

[1] Preporučam čestitomu čitatelju, koga bi poviest Rujanskih Slovjena zanimala, liepo i po Slovjene veoma prijaznim duhom pisano djelce dra. Ottona Focka pod naslovom: Rügensch-Pommersche Geschichten. I. Theil. Rügen 1168. Leipzig. Naklada Veit & Comp.

LISTAK.

Narodno kazalište. Za predstavu nove hrvatske opere „Mislav“, koju je skladao revni naš skladatelj Ivan pl. Zajc, čine se već priprave, te će se predstavljati u nastajućoj saisoni. Opera odiše čistim narodnim duhom, čin je uzet iz hrvatske prošlosti, a prama tomu biti će i vanjski lik osobâ i pozorišta. Odbor naših poviestnika, krasoslovaca itd., koji se bijaše sastao, da opredieli, kakvo odielo odgovara historiji i ukusu, riešio je svoju zadaću i odmjerio oblik odiela, pa će predstava ove nove hrvatske opere i u tom pogledu biti zanimiva i poučna. Libreto za operu „Mislav“ napisao je g. Fr. Marković. Mislimo, da nam je već unapried svratiti pozornost domorodnoga obćinstva na ovu predstavu, pošto smo se iza mnogo godina jedva dočekali, da možemo slušati hrvatsku operu. — Glasoviti naš skladatelj Iv. pl. Zajc bavi se sada skladanjem druge opere pod imenom „Ban Leget“, kojoj je čin takodjer iz naše historije.

— U Moskvi izašla je znamenita za slovjensku umjetnost knjiga: „Istorija ruskago ornamenta s X—XVI stoljetia, po drevnim

rukopisjam". Snimke su crpljene iz rukopisa, koji se čuvaju u Moskvi u sinodalnoj biblioteci, u javnom i Rumjancovskom muzeju, u knjižnici Čudova manastira, u riznici arhangelskoga sabora, u zbirkah Savostjanova i Hludova, u biblioteci Troico-Sergievske Lavre i voskresenskoga manastira, za tiem u Petrogradu u javnoj knjižnici i knjižnici aleksandro-nevske lavre. Djelo je izvedeno pod rukovodstvom ravnatelja stroganovskoga učilišta V. J. Butovskoga, pomagahu akademici Vasiljev i P. A. Nisevin, umjetnik S. Th. Ščegolev i živući u Parizu Nat. Rondv. Tečajem pet godina snimljeno je do 500 araka fac-similija, od kojih je za djelo odabrana stotina; na prvih 16 iz rukopisa grčkih od X do XV vieka, a na ostalih 84 iz slovjenskih rukopisa od XI do XVI stoljeća. Odavle se vidi, od kolike je ovo djelo vriednosti za povjest slovjenske umjetnosti srednjega vieka. I u naših knjižnicah imade rukopisa sa slikami i nakiti, što no su naškom rukom učinjeni; ali neimamo žalibože umjetnika naških, koji bi jih učili, snmili i na svjetlo izdali.

G. Ognjoslav Utješenović-Ostrožinski razposlao je sliedeći poziv: „Naumio sam da izdadem na sviet knjigu pod ovim naslovom: „Vila Ostrožinska", Sitne pjesme, prevodi i kratak uvod u krasnoslovlje. Drugo izpravljeno i znatno povećano izdanje. Polažući u predgovoru račun o dosadašnjem književnom radu svome, izlažem u ovoj knjizi na vidik sve moje znamenitije, ma gdje dosele štampane, kao i još neštampane pjesme raznovrstne, sve do godine 1870 izvedene; zatim nekoje pjesničke prevode iz starih i novih slavenskih i drugih evropejskih jezikâ; napokon kratak uvod u krasnoslovlje (aesthetiku) namienjen za poduku samoukâ, osobito ženskinjâ.

Naći će se ovdje i pjesama nove, dosele u nas malo njegovane vrsti, a to će biti one do sada neštampane pod naslovom „Pripjevke", njih preko trideset — u duhu šaljivo-satiričnom, poput naših narodnih poskočicâ, sa svrhom da se prošibaju slabosti i grešnosti našega vremena u pojedinih staleža, zvanja i razreda družtvenih, ne izuzevši ni istih pjesnika!

Od prevodâ biti će ovdje medju ostalima Puškinov „Ribar i ribarka", „Libušin sud", do trideset šaljivih mjesta iz Hafisa, čuvenoga perzijskoga pjesnika, i „Slovo o vojni Igorevoj", s obširnijem razjasnjenjima na temelju odnosne najnovije književnosti.

Kako su ove pjesme moje postale samo pripadom pokraj drugoga ozbiljnoga rada moga, nisam se s njima nametao narodu kod svake zgode i nezgode, niti sam ih posebice izdavao, osim male jedne zbirke, štampane u Beču još godine 1845 pod istim imenom, namienjene samo tadašnjim prijateljima mlade književnosti naše u Hrvatskoj; i to je uprav razlog, da su moje sitnije pjesme u širjih krugovih većom stranom nepoznate.

Za takove čitaoce kazati mi je, da mi ni ovdje bar većim dielom, pjesničtvo nije pusta zabava, nego ozbiljan rad onoga uzvišenoga smjera za oplemenjivanjem i pobudjivanjem srca čovječjega na svrhe plemenite, rodoljubive.

Sretan ću biti, ako knjigom ovom ugodim narodu svomu, i probudim u srcima njegovim osjećanja, sa kojih sam ronio grozne suze, izvodeći pjesme „Jeka od Balkana", „Bogatomu Gavanu", „Uskrsnuće", „Roblje" itd. i koje su istim uspjehom već dirnule mnoga srca plemenita.

Knjiga će izaći na sviet, ako Bog da zdravlja, a narod dovoljno tomu potrebite pomoći, svakako jesenas, jaka 16—18 tabaka u 8-ni veoma elegantno štampana, novimi slovi veličine kao što bijahu u mojoj knjizi „Nedjelko" i „Psalmi Davidovi"; a stojati će jedan forint a. vr. (u kneževini Srbiji deset groša č.) za predbrojnike. Poslie će skočiti ciena knjige za 30%. Sabiračima upisnika ide na svako deset po jedna darovna.

Rok za upisivanje i prijavljivanje predbrojnika otvara se ovim do konca mjeseca rujna o. g. Upisati se može ili neposredno kod dolje podpisanoga — najlaglje sredstvom korespondenc-karte ili kod one gg. rodoljuba, koji su imali dobrotu skupljati upisnike na moje knjige „Nedjeljko" i „Psalmi Davidovi". A ovu gg. kao i druge rodoljube, osobito pak omladinska i pjevačka družtva i pojedine članove njihove, obćine i prečastno svečenstvo, ovim najuljudnije umoljavam, da mi izvole na ruku biti obilnijem skupljanjem predbrojnika, ele je samo tako moguće knjigu izdati, jer će troškovi izdanja iznašati radi skočivše ciene štampe preko hiljadu forinta.

Još umoljavam rodoljube, koji sami ili preko drugih budu skupljali predbrojnike, da mi njihova imena pošalju svakako najdalje do konca Rujna o. g. pod dolje naznačenom adresom.

U Beču 26. Srpnja 1870.

Og. Utješenović-Ostrožinski.

(Wien, Alsergrund, Berggasse Nr. 4.)

Opazka. Oni rodoljubi, kojima ovaj oglas uprav na ruke poštom, ili preko kojega prijatelja pošaljem, neka uzmu tu pošiljku kao skopčanu s mojom uljudnom molbom, da se osobito oni sami ili preko svojih mladjih, ili drugih pouzdanih ljudi, zauzmu okó skupljanja predbrojnika čim će najbolje dokazati, da im je stalo do unapredjivanja književnosti naše.

Odgovori uredničtva.

G. N. u S. Krivo nam činite. Mi smo dosad oglasili svaku knjigu, koju su nam gg. pisci poslali. Žalibože ne čine svi toga, te tako često ostane kakvo djelce neoglašeno, jer — nismo ni doznali zanj. Trebalo bi već jednom ozbiljno misliti na tu veliku muku naše knjige: na razpačanje njezino.

Ispravak: U prošlom broju „Vienca" u pripoviedci „Sestrin grob" ima ono „Zimi god. 1869" doći namah iza uvoda, dakle iznad točke I. a ne, kako je pogriešno bilo, ispod ove točke.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 34. U Zagrebu dne 13. kolovoza 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Udatba za neprosca.

Spjevao I. T.

Bio nekad neki ban
 Crljenih rukava,
Imao je visok stan,
 Kraj njeg tekla Sava.

Imao je liepu kćer,
 Na licu joj ruža,
Lice bilo bieli lier,
 Tražio joj muža.

Našao joj prosca tri:
 Plemića prvaka,
Njega prvog banska kći
 Odbi praznih šaka.

Nudio joj otac ban
 Slavnoga vojnika,
Nudio ga cieli dan,
 Odbila ga dika.

Treći prosac bio sin
 Silna bogataša,
Bogatašu zaman kîn,
 Nebude mu snaša.

Ban bi ćerku udô rad,
 Pak ju moleć blaži:
„Biraj vojna sama sad,
 Te mi razlog kaži!“

Banu veli mudra kći:
 „„Plemić u vis hiti,
O prvenstvu samo sni,
 Nezna srećan biti.

Vojnik ljubi krvav mač,
 Dragu zaboravlja
I pod tugu, težki plač
 Milu svojad stavlja.

A bogataš onaj mlad
 Bogatstvo gomila,
Nepoznaje uz taj jad
 Ni draga ni mila.

Nego eno, otče moj,
 Pjesnika mi mlada,
Štono riečih sladki spoj
 U pjesme mi sklada.

Pjesnik k jednu isti mah
 Ljubi i popieva
I u srce dirnut zna,
 Dočim umom sieva.

Uz pjesnika blažen dan,
 Blažene su noći,
Daj nam otče mali stan,
 Za njega ću poći!““

Nebio joj razlog loš,
 I ban mu se dovi,
Te večera onog još
 Pop ih blagoslovi.

Tako pjesnik banov zet
 Postao je lako;
Sad je posve drugi sviet,
 Sad nebiva tako.

Krivi zubi.

Izvorna šurka od I. E. T.

Nestor Šintić i Bolto Perhoci, to su dva zagorska vlastela od one vrsti, koju šljivarî zovu. Svaki od njih imao je svoju šljivariju, malu doista, al ona ih je ipak dobro hranila, a kako i neće, kad su u prvoj četvrti ovoga vieka proživili najbolje godine svoga života. Šljivarije su graničile jedna na drugu.

Nestor i Bolto bijahu oba neoženjena, premda je svaki od njih dobrahno prevalio polovicu vieka. Nestor dapače neimadjaše nikoga od roda svoga, dočim je Bolto na šljivariji živio sa svojom sestrom Malčikom, koja takodjer prelazaše u hesperidne krajeve svoga života. Sirota Malčika — buduć više ružna, no liepa, a i neimajuć novca — ostadè starom partom. Ni živa duša od mužkarca nije se za nju ni ogledala, a tužna Malčika proklinjaše u sebi nesreću svoju i sve mužkarce, i ginjaše očito.

Prije dva, ili tri mjeseca nego je navršila 50 godinu života umriè joj u Varašdinu tetka, koju je Malčika dvorila do smrti i radi toga baštinila svu gotovinu svoje tetke, do tri tisuće forinti! Tri tisuće forinti! Nije to šala, u ono doba, pa u Zagorju, na šljivariji. Veselo vrati se stara djevojka na bratovu šljivariju i trubljaše, gdje je samo mogla, svoju nenadanu sreću, svoje bogatstvo. U njoj oživi nada, da će se sada bar naći koji vrtlar, koji će uvehli cviet njena života presaditi u vrt svoj. Ali ni živa duša nepokuca na njezinih vratih u toj nakani. Činilo joj se samo, da g. Nestor Šintić, skoro svakdanji gost bratova doma, nešto smiera. Kad joj brata nebijaše doma, sjeo bi on pripoviedajuć kraj Malčike, dimio iz svoje omašne lule, i čestoput tom prigodom uzdahnuo, kako mu je već samovat dodijalo, kako bi se odmah oženio, da zna djevojku, koja bi ga htjela itd. Malčika bi na takove rieči samo duboko uzdahnula, skočila se na noge, donesla g. susjedu mrzle pečenke, ako je poslje podne došao u posjete, sira i putra, pak najboljega vina iz podruma. To se dopalo g. Nestoru, on je skoro počeo pomišljati, ako će me Malčika tako dvoriti kao muža, kuda će mi bolja žena. Kad mu pako jednom donese Malčika vina iz lagva, za koga brat Bolto uviek govoraše, da mačak na njem leži, i g. Nestor jednu čašu od toga vina iztrusio, pomami se tako, da je skočiv na noge spopao Malčiku za rame i omjeriv se o nju „djedjerno" joj, kô što vele Zagorci, rekao: „Što! pak zar mi dva stara nebi bili liepi par?" Malčika kao djevojčica od petnajst godina pokri si tobož od stida lica obima rukama i kao od smutnje izmače g. Nestoru i pobježe u drugu sobu misleć, da će ju g. Nestor progoniti u svom oduševljenju; nu on zadovoljan nesgrapnom svojom šalom sjede za stol i ostade kraj svoje boce vina.

One rieči Nestorove neidjahu Malčiki nikako iz glave; bijaše ona već sada više nego sigurna, da će uskoro postati gospojom Šintićkom.

Osam dana za tim blaženim po Malčiku prizorom sjedila je ona u dvorištu bratova dvorca. Plete i kadkad uzdahne. Do nje sjedeć ližu tri njene ljubimice mačke svoje cape, nema sumnje, da će gost doći. Oko nje pijuče pilad, kavču pure, guske šklebe, kokoši kokću, — ista harmonija, kao i u srdcu Malčikinu, u kom se odzivaše stotina želja s raznimi glasovi. Na jedanput čù se glas maloga zvonca. Sva živad digne glave. Iz vrta dolazi domaći gavran „Garo" zvani, koga su često na dan u vrt napušćali, da poplaši od graška lakome vrabce. Dostojanstveno približavaše se Garo k drugoj živadi, koja ga kao staroga znanca primi mirno u svoje družtvo, jedino, što su guske pričele bile nanj sikati. Garo bijaše već pet godina na dvoru Boltinu, i osim mačaka, bijaše on najveći ljubimac Malčikin, koja ga je posve mlada na poklon dobila. Toliko iz biografije Garine, koj igra veliku ulogu u ovoj pripoviedci.

Bijaše liep ljetni dan, i već je sunce zapadati počelo. Malčika podje sad u dvorac, da priredi večeru za brata Boltu. U to otvore se vrata i brat njezin sa g. Nestorom unidju u dvorište. Za njimi kasahu dva lovačka psa. Pridošlice pozdrave se s domaćom gospodičnom, kojoj se sad lice razvedri, i unidju u dvor, u sobu. I g. Nestor i Bolto bijahu danas vrlo osbiljni, osbiljniji no ikad prije. Kako unidoše i odložiše, reče Bolto sestri, da ide prigledati staje. Malčika nerekav ništa na to sjedè do g. Nestora. Ovaj mučaše dva tri časa, na jednom sabere se i uhvativ Malčiku za ruku, poče govoriti važnim glasom: „Gospodično, ja mislim, da ste već opaziti mogli, da vas oženiti kanim. Ja ću govoriti na kratko, — brat vaš upravo danas privolio je na to, radi se još samo o tom, da i vi privolite. Hoćete li me dakle gospodično?" Upita ukoćenim pogledom g. Nestor.

„Ah to je težko odmah reći", štrbentaše Malčika, „to je korak za cieli život". Dodade kao zabrinuto, premda je već prevalila pol vieka.

„Ja hoću danas znati, koja je vaša volja!" Uzjoguni se g. Nestor, „jer inače morao bih drugdje pokucati na vratih."

Ova prietnja g. Nestora dielovaše na Malčiku. Odvrnuv se i zakriv lice lievom rukom, pruži sramežljivo desnicu g. Nestoru i reče tiho: „Dakle neka bude na vašu volju gospodine susjede."

G. Nestor jedva da prihvati pruženu si ruku, već nastavi: „Dobro dakle, tu smo na

čisto. Al sada idemo na drugu važnu stvar. Znate Malčiko, ja hoću da mi računi uviek budu u redu. Ja imam moje djedinsko imanje, — vi ga nemate, al zato imate gotovih novaca. Učinimo pogodbu. Vi ćete vaše tri tisuće, što ih dobiste od tetke ponieti sobom i uložiti u naše gospodarstvo. Treba nam štogodj iznova graditi, treba pivnicu popraviti, sienokoše ograditi, krov na dvoru nov načiniti i mnogo toga. Što ostane novaca, to imate meni zapisati, ako vas ja preživim; ako ne, onda ću vam ja sve svoje zapisati i tako dobijete i ono nazad, što ste uložili u naše gospodarstvo. Nije li tako pravo?" Pitaše odlučno g. Nestor, komu je više bilo stalo do toga, da se izkopa iz duga, i uredi zapušteno gospodarstvo, nego do stare Malčike i ženitbe.

Malčika se zamisli. Njezini liepi srebreni novci, koji joj i u snu zveketahu u uhu, da prodju onako, kao da utonu u vodu.

„Ako ne tako, nebude nikako!" Zaprieti i opet g. Nestor.

Sirota Malčika, bijaše to za nju velika borba, na jednoj strani pune vrećice srebrena novca, na drugoj opet g. Nestor sa svimi prospekti blažena braka, opet onamo bojazan, da brata neuvriedi, ako sav novac sobom odnese: tu bijaše odluka vrlo mučna. G. Nestor gledaše ju pronicavo.

„Dakle nebude ništa?!" Ustane g. Nestor i sgrabiv škrljak svoj čekaše, tobož gotov poći, na odgovor.

„Bog sačuvaj g. Nestore!" sustavi ga uplašena Malčika za ruku, „ja sam samo mislila, da neće biti pravo mojemu bratu, ako sav svoj novac sobom ponesem, a on me je ipak toliko godina hranio i starao se za me. Inače nemam ja ništa proti onoj pogodbi."

„Brat! Tako!" otegnu g. Nestor. „Zar je brat preči od muža?" Doda na to, prisvajajuć si unapried već sve povlasti, koje daje sv. pismo mužu pred otcem i majkom supruge.

„Ja sam samo mislila tako g. Nestore", razjasnjivaše Malčika, „al ja sam za vaš predlog sasvim."

„Tako je pravo, — ja sam odmah znao, da ćete u toliko biti pametni." Razvedri se u jedanput sada lice u g. Nestora, i veselo potapša omašnom svojom rukom Malčiku po ramenu. „Evo ja sam već priredio dva primierka takove pogodbe", nastavi na to g. Nestor i izvadi iz džepa dvie listine papira, te pročita svečanim glasom njihov sadržaj. Malčika ga slušaše pozorno. Kad je dočitao g. Nestor pogodbu, pozove Malčiku da ju podpiše. Ona to težkim naporom i učini, jer bijaše malo vješta pisanju; zatim podpiše se i g. Nestor. Svaka stranka dobi po jedan primierak. Svjedoci bijahu već prije podpisali.

„I tako moja draga Malčika bilo bi sve u redu, a kasno je već i ja bi mogao ići." Reče g. Nestor, spremajuć se na polazak.

„Tako nećete otići gospodine susjede!" Skoči na noge Malčika, „imamo mrzle guske od objeda, pak ćete s nami skupa večerati i onda vas dámo odpeljati doma. Sad idem po brata, a zatim po jednu bocu staroga, znate, iz onoga lagva, na kom mačak leži." Dodade smiešeć i skakutajuć odleti van na vrata.

„Mili bože!" Smijaše se g. Nestor, gledajuć za njom, „kako ženitba i stare kosti razklima."

G. Bolto Perhoci vrati se za čas u sobu k svomu prijatelju g. Nestoru.

„No, je si li obavio Nestore?" Upita g. Bolto, smiešeći se, svoga prijatelja.

„Sve je u redu." Odgovori g. Nestor lakonički, a u sebi pomisli: „nećeš se smijati, kad čuješ, kamo će Malčikini novci putovati."

Uskoro donešena bude i večera. Mladi (!) zaručnici bijahu osobito dobre volje. G. Bolto Perhoci nazdravljaše zdravice zaručnikom, a g. Nestor kuca se u to ime, pije krasno vince i smije se. — U razgovoru primakla se i pónoć. G. Nestor sjeti se, da mu valja poći i oprostiv se sa prijateljem i izabranom svojom, sjedè na pripravna jur kola i odjuri na svoju šljivariju.

„Dakle ste sretno obavili posao?" Upita Bolto Perhoci svoju sestru, kad je g. Nestor otišao bio.

„Jesmo hvala bogu, i već smo pogodbu sklopili." Odvrati Malčika.

„Kakovu pogodbu?" Osupnu se g. Bolto.

„Evo tu je." Reče Malčika i pokaza listinu bratu.

Uzme g. Bolto kobnu pogodbu, čita ju i mienja se u licu; dočitav metne ju na stol i mrmljajuć otide u drugu sobu, te sjedne na stari kožnati stolac. Stari lovački pas, što je dosada mirno pod stolom kod nogu svoga gospodara spavao, digne se za njim u drugu sobu, i hoteć mu laskati popne se nanj prednjima nogama. Nu ovaj put bijaše mu loša sreća, jer ga g. Bolto ljutito nogom odepnù, da je cvileć umaknuo u drugu sobu, nemogav valjada dokučiti svojim pasjim umom, zašto da je pao u nemilost svoga gospodara.

Kad to vidila stara gospodična Malčika sinuše joj njezine žacave oči i skoči kao srda na noge, pa u drugu sobu bratu i u jedan kreštaj zače: „Tebi valja nije pravo, da sam svomu budućemu mužu zapisala sve svoje novce; zar ću ja tebi za volju ostati stara parta; kad on meni sve svoje zapiše, moram i ja njemu sve svoje zapisati; pak to su samo moji novci, nisam jih ukrala, ni od tebe dobila, već mi ih je moja tetka za moj pošteni trud ostavila. Ako sam tu na imanju s tobom živila, to je imanje tvoje, kao i moje; jer sam ja tako dobro kći naših roditelja, kao i ti njihov sin; ako si ti po vani za gospodarstvom hodio, ni-

*

sam ja doma spavala, ni brunde kovala, već sam kuhala za te, šivala, prala, pospremala, perad i blago hranila, po vrtu djelala, tebe dvorila itd. itd.“ Izlila biesna Malčika na svoga brata čitav sijaset. Ubogi g. Bolto bijaše dobričina, a osobito nije rado sa ženami kavge vodio, najmanje sa svojom sestrom, koja je u ljutosti znala pružiti jezik duži od lakta. Ustade za to i pokupi se u treću sobu, al Malčika s bukom za njim, on u kuhinju, ona za njim, onda na hodnik, dok siromah neuteče pred vragom u dvorište u mrak.

Vele ljudi, da ženske prema svojoj dobi ćud tako mienjaju, da symbolice prodju sva nebeska znamenja. Stara gdčna. Malčika Perhoci nalazila se u svojoj sadanjoj dobi bezdvojbeno u nebeskom znaku štipavca. I zato je valjad g. Bolto Perhoci pobjegao u mrak u dvorište, da ga ta pogibeljna životinja u slici njegove sestre kliešti svoga jezika neusmrti.

G. Bolto bijaše u dvorištu, ali Malčika bučaše sveudilj, lupajuć vratima, kud je god prolazila. Napokon se stišà bura njezina srdca i lomot njena jezika, te ona, zaključav se u svoju sobu, ležè spavat.

Kasnije zatim vrati se i brat njezin u svoju sobu, kad se je na vratih prisluškujuć mogao već uvjeriti, da je kućni zmaj otišao na počinak.

Od ovoga dana malo kad bijaše razgovora medju bratom i sestrom. Gospodin zaručnik Nestor dolažavao bi doduše često k svojoj miloj zaručnici, ali ne tako često, kao prije; jer je odmah pri prvom svom dolazku u kuću Perhočevu saznao svu strahotu, što se je sbila medju bratom i sestrom sbog nesretne one ženitbene pogodbe.

Netreba ni spomenuti, da je od istoga časa g. Bolto bio posve hladan prama gospodinu Nestoru, te je s njim govorio samo toliko, koliko je trebalo, da se nepovriedi najstrožije pravilo stare hrvatske gostoljubivosti. Oba zaručnika uvidiše mahom, da jim nepreostaje ino, van brže bolje uzeti se i ostaviti stan smutnje. Nije prošlo tjedan dana izza one bure u kući i već naviesti župnik prve nedjelje, da gospodin Nestor Šintić stupa u brak sa gospodičnom Malčikom Perhočevom.

Sve što je čulo za taj ozov, čudilo se i krstilo, al tko da nevjeruje, kad je tako ozvao pop s propoviednice.

Malčika nije trebala, da se opremi za udaju, imadjaše bo svega toga dosta još od pokojne svoje majke. Jedino što si je naručila, bijaše nova odjeća od šarene svile za vjenčanje i druge sitnice za tu sgodu.

Vjenčanje imalo se je obaviti u župnoj crkvi, a goštenje u kući Perhočevoj, koj je to tako odlučio, da nebude sa strane prigovora ni ogovora. Na svatbu pozvano bijaše do stotine gosti iz okolice, što mužkih, što ženskih, ovih više, nego onih. Bijahu većim dielom vlasteoske obitelji.

Minuše ozovi i dan vjenčanja svanù. Kita po izbor svatova sabra se na urečeno vrieme. I mladenac dodje u svečanoj odjeći, te primaše čestitke sa svih strana. G. Nestor bijaše neobično veseo, jer je znao, da će se ovaj dan sastati s vrećicami, punimi srebra.

Samo zaručnica se nepokaza. Odmah poslie objeda i prije nego što su gosti prispjeli, odè ona sa svojom starom prijateljicom iz Varaždina, takodjer starom gospodičnom, koja je radi svatbe već treći dan u kući Perhočevoj boravila, u svoju sobu, da se nakiti što bolje za svečani čin vjenčanja. Gosti bijahu stranom u palaći, stranom na hodniku, a stranom po dvorištu, osobito mladji, da se mogu što nestašnije zabaviti. G. Nestor zabavljaše se u palači sa starimi gospodjami. Medjutim se je u sobi Malčikinoj radilo na vrat na nos. Stara gospodična iz Varaždina i stara Žuža, kuharica g. Bolte Perhoca, izpustiše skoro dušu, kiteć staru gospodičnu domaću. Bijaše tu u sobi osim odjeće, raznih naprava i kutija s lićili svake vrsti i miris-vodom. Vidjela se tu i vjenčana svilna odjeća i vienac. Na otvorenu prozoru, koji gledaše u vrt, bijaše namieštena zdjela srednje veličine, napunjena vodom. U zdjeli se nješto kvasilo, što čovjek s daljega nebi mogao razabrati.

Stara gospodična Varaždinka i stara Žuža oličiše, opremiše i nagizdaše u toliko staru gospodičnu udatbenicu, da je trebalo na nju vrći još samo vjenčanu odjeću, pak vienac s koprenom.

Upravo snimiše s vjesila vjenčanu odjeću, al doleti na otvoren prozor sa zvečećim zvoncem o vratu domaći gavran Garo i naviesti družtvu svoj dolazak poznatim „kvar“. Nu malo tko se je brinuo danas za Garu — jedva se oglednuše, bijahu bo svim trojim ruke pune posla. Vidiv Garo, da zanj danas baš nitko nemari, potraži si sám zabave i prije svega naluknù se u zdjelu s vodom, što bijaše na prozoru. Spazi on, da se u vodi nešto biela i nešto žuta kao zlato svjetluca. S prirodjenom pohlepom za svietlećimi se predmeti turi kljun u zdjelu i zahvati unutri kvaseći se predmet. Spusti ga zatim i opet ga motri. Na to ga čvrsto zahvati kljunom i odleti. Gospodičnu Malčiku, koja je po zvoncu čula, da je Garo odletio, obuzè u čas njeka slutnja, kad se je sjetila, što je u zdjeli bilo. Skoči zato brzo k prozoru i nalukne se u zdjelu. Protrne sva. „Za boga Žužo, tecite brže za Garom, odnesao je moje zube!“ I skoro nesviestna sruši se na stolac. Stara gospodična Varaždinka zabezekne se, a Žuža kao izvan sebe skoči u kuhinju, sgrabi metlu, pa poleti hodnikom u dvorište.

„Nesnaga crna, potari ga sveti križ i mati

božja bistrička!“ Klela je Žuža trčuć hodnikom s metlom u ruci izmedju gostih na dvorište.

„A šta je Žužo, što se je dogodilo?“ Pitahu gosti u čudu.

„Ah prokleti naš gavran odnesao je zube naše frajlice.“ Odvrati Žuža dalje hiteći.

„Kakve zube?“ Pitahu znalično gosti.

„One na mašini!“ Otrese se srdito Žuža i kao vještica poleti s metlom u dvorište.

Gosti se dosietiše jadu, te udare u smieh, akoprem su se trsili, da smieh radi pristojnosti nadvladaju. Al tko da se nenasmije, videć staru Žužu, kako se sprema metlom udariti na tata Garu.

Smieh na hodniku izvabi stare gospodje i mladenca g. Nestora, pak brata neviestina iz palače. Nemogaše im se zatajiti, što se je dogodilo. Gospodje jedva nadvladaše svoj smieh, ali tim manje bijaše do smieha gospodi Nestoru i Bolti.

„Prokleta ptica!“ Zamrmlja g. Nestor.

„Da sam mu radje odmah vratom zakrenuo, kad sam ga dobio.“ Zamrmlja opet g. Bolto, koji se je te neprilike sramio. Medjutim obojica ostanu na hodniku, da vide, šta će Žuža opraviti s Garom. Ovaj bijaše i sbilja doletio s vrta na dvorište. Tamo se je spustio i uzeo premitati i ogledavati čudnu stvar, koju zaplieni. Garo je već više takovih svietlih stvari odneo, kao naprstke, svjetle gumbe i druge slične stvari od manje vriednosti, jer su se vriednije stvari pred njim krile. Sakrivao ih je obično pod strehu od staje, te zato je Žuža mislila, da će za sigurno spasiti skupocieni plien. Videć dakle ona, da se Garo zabavlja svojim plienom na zemlji, htjede u prvi mah da ga odplaši i uze vikati nanj, al Garo sgrabiv kljunom krive zube svoje zaštitnice prhne nekoliko koračaja dalje i opet spusti plien svoj na zemlju, da ga ogleda. Žuža, nebudi na zlo liena, baci se metlom na Garu, a ovaj pokupi plien, pa leteć dalje htjede da se spusti medju drugu živad u dvorištu i to baš med guske; al ove uzviše vratove, pa siči nanj, tako, da je Garo upravio svoj let uprav prema strehi od staje, gdje je obično skrivao sve odnešene stvari. Nebijaše ni pol hvata od strehe, al mu se na jednom izmaknuše iz kljuna ukradeni zubi i pljuskac u duboku gnojnicu, što bijaše tik staje izkopana — i potonuše. Žuža zalomi rukama i proklinjuć kradljivu pticu odleti, da javi svojoj gospodični sbivšu se strašnu nesreću; nebijaše bo ni misliti na to, da bi tko isti dan mogao izvaditi zube iz duboke gnojnice, a i onako svatbe nebi zaista taj dan bilo.

Gosti sa hodnika i dvorišta gledahu sav taj prizor i malo da se nerazkidaše od smieha. Ista gospoda Nestor i Bolto moradoše se kad i kad posmiehnuti, videć Žužine manevre. U ostalom bijahu svi u velikoj smetnji, i domaćin, i zaručnik i gosti. A što zaručnica? To bi suvišno bilo i spomenuti, dosta na tom, da je stara gospodična Varaždinka izašla van i u ime domaće gospodične izpričala se gostom i zaručniku, da se svatba odgadja na neizviestno vrieme, jer je gospodični na jednom postalo zlo.

Kao da si jih odpuhnuo odoše u živi čas svi gostovi, koji su jedva čekali, da nebudu duže svjedoci nevidjene još smetnje. Mnogi se od njih smijahu do kuće neprilici sirote Malčike. I zabunjeni zaručnik odveze se malo za tim doma, nerekav ni s bogom zaručnici, budać nije nikoga preda se već pustila.

Ova sgoda moradè postati predmetom obćega smieha, naročito u Zagorju, i zato se gospodična Malčika odvaži preseliti se u Štajersku, da tamo nepoznata živi od svojih novaca. Odmah sutra dan napisà list gosp. Nestoru u kom mu javlja, što je nakanila. G. Nestor pokunji se, al tu nebijaše druge pomoći; i sam nije imao baš volje uzeti ženu, koja akoprem ni kriva, ni dužna, postade predmetom obćega smieha. S istih razloga nije se ni gosp. Bolto mnogo opirao tomu, da mu se sestra preseli u Štajersku.

I tako se sbilo, da je stara gospodična Malčika za tjedan dana već izza one nesretne sgode odputovala noćju u Štajersku, da tamo zaboravi neugodne uspomene svoje osujećene svatbe.

S njezinim odlazkom nestadè i kamena smutnje medju gospodom Boltom Perhocem i Nestorom Sintićem. Oni postadoše opet prijatelji kao i prije.

Još sada da se spomenemo Gare. Stara Žuža izvadila je doduše odmah sutradan željeznom kvakom i težkim trudom iz gnojnice krive zube svoje gospodične, al zato se ipak gospodična Malčika krvavo osveti najvećemu zlotvoru njezina života. Jednoga jutra privabi ga stara Žuža na kruh i uhvativ ga prereže mu vrat po nalogu svoje gospodične. Ovako ubijena privezaše ga na visoku motku i metnuše medju grašak, jedno da plaši vrabce, a drugo da bude izgledom svim lakomim pticam, kako je pogibeljno posizati za tudjim dobrom.

I tako krivi zubi bijahu krivi, da je gospodična Malčika gospodina Nestora, a crni Garo glavu izgubio.

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XXVIII.

Na samoći cvate
Moja ljubičica,
U zaklonku skromna
Nevidiš joj lica.

Glavicu je nice
Oborila stidno,
Cvate i miriše
Tiho, nezavidno.

Samo kada pjesmom
Javim joj se s bliza,
Iz modrine sievne
Iskrica joj s niza.

Onda vidim istom
Božje nebo sinje,
Razgaljenu dušu,
Dragost i milinje.

S toga i nemarim
Za ostalo cvieće,
Ni ruže, ni smilja
Više mi se neće.

Samo ljubičicu
Ištem neizmjence,
Od nje same — sinje
Savijam si vience.

A u viencu vidim
Samo drage zrieće,*
Gdje se od miline
Izvrglo u cvieće.

XXIX.

Pitaj dušo, moju
U krljetci pticu,
Koje ime sladko
Udaram u žicu?

Štono si mi dala,
Pitaj cvietak mali,
Kakvom radi tebe
Njegom mi se hvali?

Pitaj sjajne zviezde,
U koje te kujem,
Koje ti milote
Ciele noći snujem?

Pitaj sunce žarko,
Tko za njega mari,
Odkada me griju
Tvoga milja žari?

Pitaj mjesec sjajni,
Što li mu se tužim,
Odkada ti srcem
I žicami služim?

Pitaj brzu munju
Da li brže leti,
Neg li krv mi srca,
Kad te oko speti?

Pitaj samog Boga,
Zašto mu se molim,
Komu li, već tebi
Na svem svietu volim?

XXX.

Dva dragina oka,
Dva su sunca moja,
Divnu sievku duše
Vratašca su dvoja.

Dva su oka njena
Dva kamena draga,
Velja im je ciena,
Svjetlost im je blaga.

Dva dragina oka
Dvie su žarke striele,
Od kojih mi rane
Nikad nezaciele.

Dva su oka njena
Vedra mi nebesa,
Zamamnim su čarom
Živa mi čudesa!

* Zenicu.

Roman gospodjice Renate.

Napisao francuzki M. C. Colomb.

Na velikom trgu u Morlaixu, na desnoj strani šatra, stajala je, ima tomu po prilici dvadesetak godina, starinska kuća, kakve se u Bretanji jednom gradile, ni dobro nasnovana, ni udobna, u kojoj nije bilo ništa okomna, gdje se činilo da su prozore probušili, ne da puštaju svietlo, nego da draže ljude, koji ljube symetriju. Ondje stanovala dobnija gospodja, koja nije izlazila osim jutrom u nedjelju, da podje k tihoj misi u samostansku kapelu tik

do same njezine kuće. Vidjevali su ju prolaziti u isto doba, zimi i ljeti, naslonjenu o ruku svoje služkinje, koja ju onamo pratila i opet kući dovodila. Ota se služkinja nije od nje dielila, van da pohiti pokupovati, što za kuću treba.

Sve što se znalo o tih dvih ženskih bilo to, da je Yvonne de Plohars, tako bilo ime gospodji, bilá udovica bogatoga plemića iz okolice de Saint-Brieuc. Već od davna ona bila došla sa Ivanom, svojom služkinjom, da se naseli u tom miestu i nitko živ nije se sjećao da bi ju vidio drugčije odjevenu, van u crnini, a lice joj bilo turobno sada kano i tada. Ivana nije nikad govorila o prošlosti, nije nikad pripovjedala potankostî sadašnjosti. Što se imutka gospodje de Plohars tiče, to se o njem samo nagadjati moglo: po njezinom jednostavnom i čednom životu pomislio bi čovjek na prvi mah da joj je dohodak vrlo malen bio, al videć često ulaziti u njezinu kuću bilježnika Kerhéona, koga su hvalili radi velikoga poslovnoga izkustva, kano i radi podpune poštenosti bilo je očevidno Morlezancem, da je ona bogata.

Jednoga jutra mjeseca studenoga, već za rana, našli se u čudu stanovnici velikoga trga, kad su, otvarajuć dućane, zapazili kako su poštarska kola, koja su hodala od Renna u Brest, stala pred kućom gospodje Plohars. Željeznice nije tada bilo, a dolina Morlezanska nije još bila presječena silnim odbojem cestovoda (viadukta). Dvie zamotane i u crno odjevene ženske izašle iz kočije i unišle u kuću. Za jednu je bilo reći da je mlada uzprkos gustoga nakita na glavi, koj joj je pokrivao jedan dio lica; druga, kojoj je kukulja (capuchon) malko odgrnjena bila, imala je siede uvojke od noćne vlage jur sasma razpuštene.

Dani sedmice prolazili, a inostranke se nisu više pokazale. Susjedi pazeć kući na vrata i na prozore, nisu opažali ništa neobična i bili su na mukah od ljubopitnosti. Ivana upitana sa svih strana odgovorila bi uviek istimi rieči: „Ono su kuzine našoj gospodji“. Kad je nedjelja svanula, čekali su doba, u koje je izilazila gospodja de Plohars. Starica došla po svom običaju, samo miesto Ivane vodila ju pod rukom mladja od onih dviju ženskih. Sve se divilo njezinoj ljepoti i njezinom čednom i odličnom držanju. Ona vodila gospodju de Plohars, kako primjetiše, nekakvom ljubeznom pomnjom. Druga ženska, koja ih pratijaše nije bila ni dobra, ni zla vidjeti i bilo bi veoma težko reći štogod o njoj.

Doznalo se napokon, da kuzine gospodje de Plohars bijahu gospodja de Guimaëc i njezina kći Renata; znajuć im jednom za ime našlo se ljudi u gradu, koji se siećaše raznih okolnosti prošlosti, te su po tom mogli sastaviti njihovu poviest u glavnih crtah. Neki gospodin de Guimaëc bio oženio plemenitu gospodjicu iz Morlaixa, čije obitelj, već dosta malobrojna za vrieme ženitbe, nije poslie nekoliko godina obstajala van u osobi gospodje de Plohars. Gospodin de Guimaëc pomorski častnik, odveo bio svoju mladu gospodju u Brest, gdje je on služio. Kad se on ukrcao, ona se vratila u Morlaix. Kašnje je gospodin de Guimaëc poskočio u časti i dodjeliše ga ministarstvu i nije se više maknuo iz Pariza, gdje je prije dva mjeseca umro. Primjetili su da je njegova smrt u svakom pogledu bila od velikoga gubitka za ove dvie gospodje. Imetak gospodje de Guimaëc bio dosta neznatan; njezin suprug nije bio nikad osobito bogat. Njegova plaća dopuštala je obitelji udoban život, dà i nekakvi luksus; ali udovica ostavši sa penzijom i sa nedostatnimi osobnimi dohodci, nije mogla živiti u Parizu. Nagadjalo se, da je gospodja de Plohars, doznav za njezinu nesreću, pozvala ju da se preseli sa Renatom k njoj, te se tako prisutnost majke i kćeri činila radi toga sasvim naravnom. Što se tiče daljnih potankosti nije bilo načina doznati ih. Zato su se zadovoljavali tim što su znali, i ona uzbuna, prouzročena tako nenadanim dogodjajem kano što je bio dolazak dvih inostranka, stišala se malo po malo; spadajuć one odsad svakdanjostim miesta, nisu se već s njimi zabavljali. Jedino u nedjelju bio si siguran da ćeš vidjeti nekoliko elegantnih gradskih mladića, kako dolaze šetati se na velikom trgu u doba, kad je gospodja de Plohars prolazila o ruci Renate, a ta jutrnja šetnja nije sigurno bila u volju stare gospodje.

Dani prolazili, ali, protiva poslovici,[1] bili su za ove četiri ženske, brojeć ovamo Ivanu, sasvim slični jedan drugomu. Minula godina. Nadošla zima, i mislilo se da će gospodja Plohars hodati većom mukom nego li navadno, ali jedne su ju nedjelje ljudi na trgu badava izgledali i od onoga dana nije se više pokazala. Jedne večeri, izpane naglo iz kuće Ivana sa svietiljkom, malo kašnje čuli su zvonce pričestno i ljudi zatvarajući dućane, il nalazeći se na prozorih vidiše žalobnu povorku kako se miče prama kući gospodje de Plohars, koja je iste noći umrla.

Poslie pokopa i običnih formaliteta sazva k sebi g. Kerhéon gospodju de Guimaëc, njezinu kćer i neki stanovit broj osoba iz grada, odabranih, kako veljaše pozivnica, po pokojnici. Otvorili oporuku: Gospodja de Plohars zapisala različite svote siromašnim obiteljim. Ona ostavila malen dohodak crkvici, koju je polazila svake nedjelje, a drugi Ivani, da nagradi njezino vjerno službovanje. Poklonila svoju kuću gospodji de Guimaëc i njezinoj kćeri, osim toga još svakoj dvadest hiljada franaka. Čuvši svoje ime Renata, koja si bila rubcem lice sakrila, podignula neopažena glavu, i kad g. Kerhéon pročita paragraf, koj se nje ticao,

[1] Les jours se suivent, mais ne se ressemblent pas, veli poslovica francuzka.

obori čelo koliko ga bje pre podigla i stisnu ustne ni rieči ne rekav, krijući brižno taj kret; zatim spustiv sklopljene ruke na koljena prožubori iz tiha: —. Sirota kuzina! — Kako je u dvorani vladala grobna tišina, nisu se mogli oteti da toga ne čuju, i ta je rieč bila po sebi tako jadovita, da su svi i nehote pogledali na stranu gospodje de Guimaëc: na taj način nisu ni opazili tihoga posmjeha, koj je lebdio nad bilježnikovimi ustnami.

Gospodin Kerhéon pročita zadnji paragraf oporuke. Renata oćutila kao maleno uzdrmanje, koje se uzdahom izgubilo i pokrila si lice rubcem; u očih okolostojećih bilo je bielodano da ju žalost priečila slušati, i da ju nisu mogla sva ta pitanja o zapisih i o novcu nego samo žalostiti.

„Svote gore spomenute i spravljene, čitao bilježnik, ostatak su moga imetka i čine glavnicu od šest sto hiljada franaka. Ova se glavnica ima podieliti u jednake dielove medju razne bolnice Britanjske, kojih imena sliede itd. Preporučam molitvam mojih baštinika dušu i moju i moga supruga, Alain-Raoula de Plohars, poginula u moru prije 30 godina.

Kad nije bilo ništa više, da se pročita, imao je svaki misliti da k sebi ide. Renata prikazivala te tako žalostnom, i činilo se da tako tuguje za kuzinom, da joj svi nekakvim počitanjem iz puta idjahu, da može izmed njih proći i svatko je mislio najplemenitije o njezinom dobrom srdcu. Ona izašla sa svojom majkom, koja je bila prema okolnostim žalostna. Došle oboje gospodje onoj maloj kući na trgu Gospodja de Guimaëc išla u svoju sobu, a Renata, pruživ joj čelo, zatvori lagano vrata te se sklonila. Kako je sama bila, preobrazi se za čudo u čitavom tielu. Ona se izravnala, ustni joj se kutovi stisli pakostnim posmjehom, njezine oči, tako umiljate i prikrite, dobile su izraz srditosti; počela hodati razjarena naglim korakom i prolazeć iz nova kroz sobu gospodje de Plohars, koja je bila izmed sobe njezine majke i njezine, razgledavala je oko sebe pokućtvo, sagove, zastore sasvim jednostavne, te podignu pleća načinom prezirnim, i pusti na usta prezirnim glasom ove dvie rieči: stara bena!

Renata, izgubiv otca za rane mladosti, a imajuć majku pravu, živu ništicu i oklepinu živila je mnogo godina ne znajuć ni uzašto, ni uz koga da prione. Medjutim nije uz svoj karakter ćutila potrebu, da prenese na drugoga, što je imala u sebi ljubavi: ona ju je mogla sama i za se upotrebiti. Još sasvim malena imala je već skroz i skroz praktično čustvo; kao djevojka nije htjela da znade za sladke i divne sanje, u kojih je čovjeku, tako ona govorila, kako onim nazovi-pobožnjakom, koji imaju topal govor i goruće izraze o vjeri. Usnuv joj otac i videć se Renata sama s majkom brzo se odlučila što da radi. U Parizu ostati, to joj bilo nemoguće, van da hoće živiti kukavno i siromašno, čega ona nije pod nikakav način htjela. Čula je bila govoriti više puti o njihovoj kuzini gospodji de Plohars, i o tom, kako se ona u Morlaix sklonila, al se ona i sjećala kako joj otac spominjao znamenit imetak, liepa imanja i razkošan kućni život Nije mogla dopustiti, da je sve to blago izčezlo; gdje bi dakle ono bilo? Iz daleka, bilo je težko to znati; iz bliza bilo bi lasno. Renata nagovori dakle majku, da pišu kuzini, da joj se potuže o njihovoj nesreći i stanju, a to je sve ona na se uzela. Pisala gospodji de Plohars jednostavno, u srdce dirajuće pismo, upravo zadostno da probudi sućut, a nikako da izazove milosrdje. Tražila od nje nekoje potankosti o životu u Morlaixu i dovršila pismo veleć da je bila od vajkad njezina najvruća želja pratiti majku u grad, gdje se gospodja de Guimaëc rodila, da dieli s njom samoću u miestu, gdje bi ju uspomene mladosti i obitelji bile kadre najsladje i najbolje tješiti.

Na odgovor nije dugo čekala, a bio takav, kakva si ga Renata želila. Gospodja de Plohars, ganuta plemenitosti i srčanosti te djevojke, koja je sebe zaboravljala samo da uviek na svoju majku misli, ponudi tim dvim ženskim da dodju stanovati u njezinu kuću, gdje bi mogle živiti tihe i mirne, nemajuć se bojati neugodnosti novoga naseljenja.

Došav onamo, našla se je Renata u većoj neprilici, nego li je mogla pomisliti. Proučila je miesto t. j. izpitala je točno kuću i pokućtvo. Ništa joj nije moglo razjasniti onoga, što je htjela znati: nije bilo ondje siromaštva, al nije bilo ni bogatstva. Ivana vršila svoju službu i činilo se da za drugo ne mari; nikad nije ona rekla ništa, po čem bi se moglo posumnjati, da je ona u prijašnje vrieme vidjala sasvim druge odnošaje, nego li ih sada vidja. Izpitivat ju moglo bi biti nekoristno, il nepametno. U kuću nije dolazio nitko osim gospod. Kerhéona; ali ga gospodja de Plohars uviek na samu primala, a on bi vazda odilazio pozdraviv naglo gospodju i gospodjicu de Guimaëc, neprogovoriv s njima ma da bi riečcu. Renata čekala dakle zgodniju priliku i mislila je da je za sad najbolje predobiti srdce njezine stare rodjakinje, koja ne bude možebit uviek tako otajstvena. Ona se podala velikom lukavosti na taj osamljen život bez ikakvih zabava; ona se podvrgla željam i običajem kuzine svoje; ona nije štedila ni udvornosti, ni brige bez da bi ju time obsipala i našla je način kako da razvije svoju nepredobitnu pohotnost bez da bi zato postala ulizicom ili dosadnom.

Gospodja de Plohars sve se bolje prijateljila s djevojkom. Ona bila odma iz početka ljubezna, ona se pokazivala skoro nježnom i umjela je kadkad i nasmješiti se usred nji-

hovih razgovora, koje je stala nekom dopadnošću duljiti. Renata sliedila uzastopce taj napredak u pouzdanosti svoje kuzine i uzprkos svojoj pameti bilo joj je mučno sakrivati veselje i ne žuriti se odviše. Osim toga mislila je, da smije udaljiti se ponješto od svojih običnih opreznosti prema starijoj, od toliko godina zabitno živućoj gospodji, čije su joj se misli vidile ograničene na malen broj predmeta. Bar je to mislila; navraćajuć takodjer kadkad govor na prošlost, kano i tražeć da osvjedoči kuzinu da ju tim više ljubi, čim više je ona stradala, griešila je tim, što bi iz njezina govora uvjek proziralo da ju najviše zato žali, što je ona bogatstvo izgubila. Ali duh stare gospodje snovao je svoje osnove daleko iznad svieta, na kojem je Renata živjela. Ona, koja bi bila dała sve svoje blago na zemlji da uzmogne viditi onoga, koga nije ni za časak prestala ljubiti, ona, koja je uzprkos bieloj kosi i nabranom licu, sačuvala srdce mlado, ona nije mogla ogradit se, da ju zledi sažaljenje gospodjice de Guimaëc. Šta! To bila mlada djevojka, koja koj tako nizko i prosto govorila! Misao ide na putu nepovjerenja hitrim korakom i dospije groznom brzosti do sumnje. Duša gospodje de Plohars odluči suzbiti ju. Ona bacila pogled na prošlost i na ponašanje Renatino i sve joj se pod drugim vidom prikazalo. Kobnom logikom, prokušanom i nesmiljenom logikom srdca, došla do same istine, ne znajuć ni sama kojim je putem pošla. To je bilo kao nekakvo svietlo koje je razsvietlilo iznenada tamnu noć utvorami njezine kuzine.

Od toga časa bivala gospodja de Plohars sve više i više žalostna i mučaljiva. Renata, koja si nije mogla pomisliti uzroka toj žalosti, pripisivala ga je bolesti. Videć da kuzina svakim danom slabija biva podvostručila je udvornosti bivajuć uvjek na oprezu. Jedne večeri kad je gospodin de Kerhéon bio kod gospodje de Plohars, proču Renata prolazeć hodnikom, glas bilježnikov, koj je glasnije nego li obično govorio; sasvim tim nije mogla shvatiti smisla tih rieči. Ona učini, što je pomislila da je u ovoj okolnosti najsgodnije: stala je prisluškivati. Iz početka nije razaznala ništa, zatim uhvatila je nekoliko rieči, ali bez da bi razumjela, što je pred njimi, i što je za njimi progovoreno bilo. Medjutim nije bilo nemoguće, da bi ipak štogod dokučila, te da bolje razabere, prislonila je uho na vrata tako čvrsto da su ona malko zaškripnula. Tada joj se pričinilo da se lagan i težak korak gospodina Kerhéona uputio prema njoj: Renata udaljila se na prstih svojih nogu, ušla u svoju sobu, od koje su vrata priprta bila, i zatvori ju osobitom opreznošću. Nekoliko dana iza toga gospodja de Plohars tužila se da ćuti osobitu zimu i izpričala se smiešeć pred svojimi kuzinami, te reče, da je postala sad tako nježnom, da treba na vratih zaslona.

Ne treba ništa više, da si protumačimo oporuku gospodje de Plohars. Što se tiče srditosti Renatine, to je ona sasvim naravna bila. Mučno je u onaj par, kad ste misliti pograbiti liep plien, dočuti, da vam je uteko. Renata oporavljala se težko od toga udarca; na sreću podavala joj je njezina žalost, pod izlikom koje je mogla osamljena bivati, sredstvo, da preuzme svoje predjašnje držanje i da pazi na budućnost. Ivana ostavila ove dvie gospodje nekoliko dana poslie smrti svoje stare gospodarice i povratila se u svoj zavičaj. Renata se tomu veselila. Ta joj djevojka bila odviš šutljiva te nije ništa znala, il nije htjela da znade.

Nadomjestiše ju osobom zrelije dobe, koja je bila članom trih il četverih bratovština, koja je poznavala velik broj stanovnika u miestu, koja je znala mnogo pripovjedati o prošlosti, a bila upućena sasvim u sadašnjost i nije ništa više želila, nego da smije govoriti.

Nova služkinja bude skorom glasonošom Renate, koja činila svoje opazke i učila unapred kako će se ponašat onaj dan, kad će opet svietu se pokazati. Sreća se ružno pošalila s njom u pogledu baštine, trebalo je osvete. Pomislila je poduzeti ženitbenu vojnu, velikom nadom da uspje u gradu gdje je mislila da je došla već do nekoga ugleda. Njezine oči, oborene izpod koprene, kad bi izilazila s gospodjom de Plohars, zapazile su ipak sasvim dobro poglede, koji ju pratijahu. Bila dosta visoka, u pasu ni odviš tanahna, ni odviš krupna. Lice joj bilo sasvim pravilno, naoblo, nos nješto malo naokružen, ali se na njem previdila gizdost, najpače kad bi se motrilo na pogled iz onih dviju crnih i milih očiju, toliko se one silile da budu prikrite i čedne; njezine su ustne bile nješto uzane, nego često otvorene žalobnim posmjehom, čelo bilo onizko, ali zaokruženo bujnom zlatnom kosom. U tih je svojstvih našla sredstvo da se priljubi svakomu i da prisili pače iste gospodje da kažu: eno pristale osobe! Ipak, da si ju mogao promatrati, kad je bila sama, te se nije pretvarala, vidio bi da bi njezinomu struku trebalo njege i reda, da je ona zapuštajuć se pogledom na zabitnost, nagibala na krupnoću, da su njezine oči, prije tako mile, bivale skoro tupe, kad bi se po svojoj volji otvarale, da je njihova svietlost imala nješto kovna na sebi, da one neimadjahu nego sjaj posudjen bez ikakve vatre.

Renata odlučila ostati u Morlaixu, znajuć jako dobro da zapisi njezine kuzine ne mienjanju ništa u njezinom vienu, i da dvadeset hiljada franaka ne broje, ništa u svietu razkošnom i sjajnom, u koj bi htjela unići. Sjećala se, da su ju u Parizu smatrali liepom, da su joj to i rekli bili, ali da su se ograničili na udvornost, i računajuć sve dobro, vidila je da je boj nemoguć sa suparnicami tako lie-

pimi i tako neizmjerno bogatijimi od nje. u manjem gradu usuprot, podavali su joj njezino ponašanje, njezin duh, njezino ime već unapred nekakvu prednost; Bila plemenita. Bilo bi joj lahko naći kakvoga bogataša, koga bi trebalo samo zanieti, i koj bi njezinu ljepotu smatrao zamjenom viena Jednom udata mislila je vratit se u Pariz i oživotvoriti želje gojene od duže vremena; to nebi smio biti nego poso vještine, a u tom pogledu mogla je biti mirna.

Gospodja de Guimaëc, potaknuta Renatom, sjetila se imena nekojih obitelji, koje je odprije poznavala. Posjetila ih, a one joj vratiše posjet; prijateljstva se sklopila ili se ponovila, sliedili pozivi, a Renata imala za kratak čas pristup u najodličnije obitelji grada. Svuda su ju primali sa simpatičnim štovanjem, i ona došla dosta brzo do toga, da joj ustupe prednost, akoprem se pokazivala kano da je neće uzeti. Pokazala bi se uvjek jednostavnom, al je to ipak bilo proračunano, kako bi tim najbolje iztakla svoje dražesti. U istinu, ništa više koketna, ništa više zamamljiva od njezine čednosti; ona nije griešila onako ludo kako množina malogradjana, koji se pod izlikom da se kite, preobraze, pretrpaju i pretvore u tolike putujuće izvjese dragocjenosti i odjela. Imala je uspjeha, i kako se ona nije nikad pokazala da bude upala u oči, nitko nije ni mislio, da joj bude nenavidan. Njezina plesna knjižica već kod njezina dolazka uvjek izpisana, mogla ju zadržati, da je htjela, sve do svršetka plesa; ali još nebi udarilo jedanajst sati već se pripravljala gospodjica de Guimaëc na odlazak i otišla bi sa svojom majkom ljubezno, uljudno proti običaju onih bučnih gospodja, koje ne mogu unići, ni izaći bez kojekakvih prizora.

Zima medjutim prošla u takvih svečanostih, bez ikakve ozbiljne posliedice za Renatu. Nekoliko mladića od najbogatijih i najodličnijih u gradu bili su joj se na razan način udvaravali; ali nitko joj nije bio još natuknuo ono, što bi ona predpostavila svakomu štovanju na zemlji. Korizmu upotrebiše, kako je običaj u manjih miestih, da napnu zadnje sile, te dotjeraju do kraja ženitbe nasnovane za vrieme poklada. Renata, koja, na svoju veliku žalost, nije bila u tom pogledu osobno interesirana, mogla je dovoljno motriti druge i pravi posliedak njezinih promatranja bio je taj, da bogati mladići žene bogate djevojke u Morlaixu upravo kano u Parizu.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Struk i haljine bosanske djevojke.

Piše K.

Bosanska djevojka na glasu je rad ljepote i haljina. Taj me uzrok nuka da bar u kratko o tom što prozborim, kad nisam mogao ništa reći u opisu „ženitbenih običaja bosanskih“.

Naravni struk i ljepota.

Tko promisli jadno stanje, življenje i zapušteno odgajanje u Bosni, a s druge strane uzme na um izvanrednu ljepotu bosanske djevojke, mora se u čudu zapitati: kako li j. moguće imati toliku ljepotu u takvom žalostnom stanju?

Obično svaka je Bosanka povisoka i uzrastla stasa, kao jela tankovija, kao bor zeleni i jablan visoki. Zato ju narod u pjesmah i takvim stablom prispodablja:

„Rasla jela jelika
Pokraj brda velika;
To nebila jelika,
Već djevojka velika . . .“

Inostranac nekakav, videći mladjanu bosanku na noguh visoku kao visoku košuticu, kao srnče i jelenče, sa začudjenjem ju upita:

„Oj djevojko pitoma ružice!
Kad si rasla, na što si gledala?
Il si rasla na bor gledajući,
Il na tanku u planini jelu,
Il na jablan kraj vode studene,
Il na žarko na nebu sunašce?

a ona mu je pravo kazala, da ju je takvu dragi Bog stvorio, a majka odhranila.

Ona je u pasu naravne jedrine, jer nit se mnogo steže, nit priteže. Ona narav ljubi i sliedi, a to stezanje drži za stvar proti naravi, koja struk kvari, šteti i ozledjuje. — Kada vidi kakvu inostranku utegnutu i pritegnutu, smije joj se i podruguje, kao onoj, koja bi se želila na silu liepom učiniti, te joj porugljivo kaže, da je os i mrav.

Dugi i medkasti vlasi kao pozlaćeni, ili crni kao crno perje u crnoga gavrana, rese njenu glavu i gizdaju. Kosu splete u sitne pletenice, uplićući svilene gajtane, ili zehove — svilu prisukanu — te ih pusti niz plećašca u znak svoga djevovanja. Bog ju sačuvao tudju kosu na svojoj glavi nositi!

Vedro čelo kao ogledalo, divne obrvice kao pijavice, oči crne kao trnjinice il zelene kao srmom izvezene, lice bielo kao biela artija, rumene jagodice kao cvietići rumene ružice, medna ustašca, bielokosni zubići, ljubezno srdašce i sve puno tielo kao nadojeno, naravne su stvari, koje nju gizdaju i liepom čine, pa kad koju

vidiš, misliš da je druga sunčanica, da je biela zagorkinja vila ili kakva božica!

Stvar pako koja nju najviše gizda i uzvisuje jest njezino čisto djevovanje. Djevovanje ona ljubi kao svoju dušu i čuva kao alem-kamen dragi. Ona to smatra kao vrutak bistri svih svojih kriepostí i svoga ponosa; smatra kao stvar najvišu, kao pravo carevanje, te ga žali i poslje nego ga je morala po braku zakonitom izgubiti, a zato i pjeva:

„Djevovanje moje carevanje.
Car sam bila, dok sam dievom bila;
Da mi se je natrag povratiti
Sad bih istom znala djevovati!

pače to je jedina stvar s kojom ona svakomu prkosi i svakoga prezire, te se češće puta i čuje popjevati:

„Djevojka sam kumaš na prodaju,
Djevojka sam, udovica nisam,
Kupuj dragi, ako ti je drago! . . .
Dok je meni fino-fesa moga,
I dok mi je carstva djevojačtva
Nebojim se paše ni vezira . . .“

Vidjati takvu jednu krasoticu u svom stanju naravnom znaći vidjati jedno biće izvanredno, koje oči zasjeni, pamet zanosi, srdašce zapaljuje i k sebi privlači. Svako njezino gibanje, svako djelo i svaki čin, pravi su čini, prava občaranja. Ona

„Kad se smije, kan' da sunce grije,
Kad govori, kan' da biser runi!“

zato i moljaše liepoga Ive majka Marušu djevojku, da se prodje jedinca joj sinka.

Ne čin čina Marušo djevojko,
Ne čin čina, nemami mi sina! —

Pravo je narod imao, kad je u pjesmah hudu djevojačkomu i svakomu činu dao neku moć, silu i snagu izvanrednu i nedokučljivu! Nju vidjati, a nemoći zadobiti, znači neprestano jade jadovati, znaći bolak bolovati, znaći od tuge umrieti! Tako kad se je bolan junak od bolesti na vitku naslanjao jelu, kaza istoj:

Mene boli s triju djevojaka:
Što no jelo tanka a visoka,
Sa one me zabolila glava,
Što no jelo biela i rumena,
S one boli i srdce i glava;
Što no [illegible] plavih obrvica,
Od one ti ni prebolit neću!

Samomu njenu pogledu tolika se moć daje, da i stvari naravne zapali vatrom živom, kamo li neće sa ljubavju zapaliti srdašce junaka:

Što li se je Travnik zamaglio,
Ili gori, il ga kuga mori?
Djevojka ga okom zapalila,
Crnim okom kroz srčali pendžer,
Izgoriše dva nova dućana,
Dva dućana N. bazdrgjana,
I mešćema, gdje kadija sudi . . .“

Po tom svom občaranju dieva može imati od momka sve što zaželi, samo ako na dušu nepazi. Vidjao sam nekoliko slučajeva, u kojih su momci tolike haljine i novce dievam podielili, da mi to nije bilo moguće vjerovati! Da se mladić odstrani od toga pogibeljnoga darivanja, izvedena je ona pjesmica, koja za takve čine majčine ukore i prokletstva pred oči mu stavlja:

Majka svoga dovikuje sina,
Pa ga kara jutrom i večerom:
Ej moj sinko živ nebio majki!
Što imade, sve djevojkam dade . . .

Da se pako on nebi pouzdao u svoju mudrost, te tako ostao prevaren, predstavljaju mu dievu toliko mudru, da je istoga pašu prevarila i carski dvor oplienila:

„Okladi se paša i djevojka
O tri litre sitnoga bisera,
I četiri almara kamena,
Da će ustat u pol noći sama,
Otvoriti Carigradu vrata,
U careve ušetati dvore
I ukrasti caru kalpak s glave,
I carici jastuk izpod glave,
Sultanijam biser izpod vrata.
Kahvedžijam zalfe i findžane,
Tutundžijam duhan i kamiše;
Što je rekla kićena djevojka,
Što je rekla, to je učinila . . .

Ovomu nadodaju kako su dieve izvarale tolike momke, i na glasu junake, pa i istu bielu vilu, koju smatraju za neko biće vrhunaravno.

U čem se pako sastoji ta čarobna i magnetička sila, koja svakoga privlači, pokazala nam je jedna dieva pjevajući:

„Bože mili liepa li sam,
Tanka li sam i visoka,
Biela li sam i rumena!
Još da su mi crne oči,
Sve bih momke primamila!

s ovoga uzroka ona i svako svoje udo uzvisuje i u zviezde okiva, te ponosno popjevkuje:

Imam kose turu ibrišima,
Jagodice dva gjula ružice,
Obrvice morske pijavice,
Crne oči dvije trnjice,
Medna usta kutiju šećera,
Biele zube niziju bisera . . .

a neka opet zanešena od svoje ljepote istomu je žarkomu prkosila sunašcu, veleći:

„Žarko sunce ljepša sam od tebe,
I od tvoga sjajnoga mjeseca,
I od vaše zviezde prihodnice! —

Pa premda je ona toliko izvrstna, to je opet vrh načina ponizna i postidljiva. Točno nam se dieve bosanske poniznost opisuje u jednoj pjesmici, kad su ju nagovarali da pogleda po nebu oblake i pašine delije, samo da joj oči ulove i vide, al jim ona odvrati:

„Nisam vila da svijam oblake,
Nit sam paša da gledam delije,
Neg djevojka da gledam preda se!

Ona radi i posluje brez ikakva odmora; vidjati ju bezposlenu, to bi za nju bila velika sramota. Radom svojim koliko toliko naknanjuje roditeljem ljubav i brigu njihovu; sebi ruho pripravlja, i svojom se valjašćinom svomu dragomu preporučuje. Zato se veli „u dieve su zlatne ruke“.

Sa dozvolom svojih starješina ona može ići medju svoje drugarice na prelo, u kolo, u vlačilje itd. nu prvi je uvjet da se mora spomenuti svoga djevojačkoga stanja, te da se „pošteno“ vlada. Svagdje pako mora biti nadzirana, da se tako svako zlo odstrani, i da joj se „grana na put nestavi“. Pravo pjesma veli da je „dieva briga materina!“

Pa jer se u Bosni osobitim načinom pazi na ćudorednost i pobožnost, to se dieva strogo čuva i od najmanje zle rieči, koja bi joj ćudorednost okaljala, a u svakom pobožnomu djelu, ona prva biti mora.

Po pazaru hodati, ili medju muške skupštine, to bi sramno bilo za djevojku. Isto tako da sama putuje u kakvo mjesto malo dalje. —

Ovo je kratka, ali prava slika bosanske djevojke.

Haljine bosanske djevojke.

Mladjana bosanka „podjevojči se“ oko 12 do 14 godine svoje dobe. Do toga vremena ona je „curetak“, te varoška prelja i vezilja, a seljanka mlada čobanica, kao što ih ljubko zovu roditelji.

Jedinica neznade ni za dobu, ni za vrieme od udadbe. Isto tako kad se žele dvie obitelji što prije s prijateljiti, i u tješnje odnošaje stupiti, pomomče i zadjevojče nejake mladence, te se oni medju sobom gledaju i željno čekaju, da im vrieme od vjenčanja dodje. Narod je tu iznimku i u pjesmi izrazio:

„Dva su draga na poredu rasla:
Jedno Ivo, a drugo Anuša;
Oboje se izmala gledali,
Dok su oni za ljubljenje bili.“

Prije oblačenja, ona se umije bistricom vodicom, a ta učini, da joj „sine lice kao žarko sunce, te razsvietli crnu goru i zelenu travu“ kao što narod pjeva. Malo ih je, koje se sa safunom umivaju, a i te riedko.

Turske dieve običaju se mazati bielilom i rumenilom. To kršćanke smatraju kao stvar proti naravi, koja lice kvari, šteti, škora i stari. Takve drže za izprazne, koje bi želile prodati se za ono što nisu i iskrnjega prevariti; pače mnoge drže da je stvar sasvim griešna i da ju samo čine one, koje su nepoštene! Reći dievi kršćanskoj, da se ona maže bielilom i rumenilom, znači ljuto ju uvriediti i gadnu potvorku na nju nabaciti, te se je s toga jedna tako potužila i izpričavala:

„Sinoć dodjoh u neznane dvore,
A jutros me potvorica snadje:
Da se jadna bielim i rumenim!
Ta bielilo nisam ni vidila,
Rumenilo neznam ni kakvo je;
Jest, tako je, neželila majku!“

Po tom rusu kosu splete u sitne pletenice, uplićući svilene gajtane i zehove, koje će niz ledja pustiti vrh svih haljina. Splesti dievi pletenice može svaka vješta ženskica, nu to je osobiti poslac ljubke majke, te se i u pjesmah pripjeva:

„Majka kćercu sitno pletijaše
Od petero i od devetero;
Uplićala svilene gajtane,
I zehove zlatom prisukane . . .“

Sad oblači gizdave haljine, kao što se pristoje dievi krasotici. Mladjana bosanka, nit će piti, niti jesti, raditi će kao pčela radinica i mravak neumorni, al hoće imati liepe i gizdave haljinice.

Varoška djevojka na „gaće po nogavicah izšarane, obuče tananu košulju, koja je duga do crne zemljice, potiesnih rukava, koji do šake dosižu. Bez (platno) za takve košulje tkan je od tankoga tiftika, a uzduž pritkan uzvodom po krajevih, koji bez malo nabira, škora i šara. Košulja je na prsih prorezana za jedan pedalj, a to se podkiti sitnimi kiticami od bielih konaca tiliprika, pomješanih sa raznolikim mafezom i opet sa iglom (bašlijom) sapne. Koje neće da nose takve kitice, onda to, kao i rukave po porubu, obtrače sa spomenutim tiliprikom, razne resice izpušćajući i cvietiće praveći, koje „kesicom“ nazivlju. Nekoje nose i od svile košulju, a te su obično turkinje, kćerce mogućih i bogatih roditelja. Isto tako mnoge navezu bar spried uz noge do pasa košulju sa svilom raznolikom i koncima zlatnim. Tu djevinu košulju običaju momci često puta pripjevati:

„Oj djevojko u košulji tankoj,
Da mi te je razstaviti s majkom,
Ili s majkom, il s košuljom tankom,
Volim s majkom, neg s košuljom tankom.“

Ili:

Oj djevojko draga dušo moja!
Draga mi je i košulja tvoja
I tvoj vezak na košulji [illegible]koj,
Što no si ga u matere vezla
Pod orahom i pod šeftelijom;
Uvezla si tri dukata zlata,
I četiri svile carigradske . . .

Na košnlju obuku jelek. To je prsluk od kakva liepoga čita-beza šarenoga — svile ili polusvile. Na prsih izkružen je u duljinu za jedan pedalj, a u širinu oko podlanice, da se tako može viditi nakit od košulje. On je obtračen gajtanom, a spried po ovomu nabran je drugi tanji gajtanić, koga „mostrom“ na-

zivlju, ili liepi uski širitić prišiven, koga „nericom“ zovu. U dnu je mnogo širi, a dieva ga sapinje sa dva puca pod prsima. Duljina je jeleka u pjesmi točno naznačena:

„Po košulji sija jelek do bedre.“

Ob zimu dieve običaju nositi drugu haljinu, koju neki „malom anterijom“ neki „koparanom“ a po Lievnu „zubunom“ zovu. To je isti jelek, samo što ima rukave, u kojih od šaka pružaju se veliki i široki „kapci“, koje zavrnu i kod mješnica pripnu.

Nose i anteriju, a ta je duga do zemlje haljina, od kakva čita, svile ili polusvile. Mnogo je slična muškoj dolami, samo što je u pasu uska, a dolje sve to šira. Rukave ima ona kao spomenuta mala anterija, a na prsih izkružena je kao jelek. Starinske nam pjesme svjedoče, da se je ta haljina prije na prsih sapinjala, a da nije bila kao sad izkružena:

„Vozila se po moru galija,
U galiji bratac i sestrica,
Seka bratu veze uz rukave,
A brat seki šije anteriju,
Seka svomu bratu govorila:
Pogusto mi puca izprišivaj,
Da nemože ni neranča proći,
A kamo li ruka od tudjina.

Isto je tako i milu majku jedna molila:

„Skroj mi majko kumaš anteriju,
Po njoj gusto puca izprišivaj,
Da nemože ni karanfil proći,
Kamo li će ruka od junaka.“

Zimi običaju po anteriji nositi i „mali ćurak“. To je obično od crne čohe do pasa haljina brez rukava, postavljena učinjenom kožicom od samura, kune, vidre itd. — U pjesmah se obično zove „samur ćurak.“

Ako dieva nosi anteriju, tad se po njoj pripasuje; drugčije po jeleku. Za pas joj služi mukadem, šal, kalemija itd., što je sve podkićeno kiticami; a mnoge dva kraja podkite sitnimi paricami i tetreikami, koje puste niz košulju. Druge se opet pašu „tkanicom“ a to je 2—3 prsta širok svilen, zlatan ili pripleten zlatom širit, na kog su krnjevih pavte srebrene ili pozlaćene, koje se pod prsima sapinju. Pavte su izvezene i izpletene, a po njima posadjeni sjajni kamenčići, te se svietljucaju kao sjajne zviezdice. Ima neka vrst pavta, iz kojih se puštaju kratki od srme lančići, koji po pavtah zvekeću.

Sve Bosanke običaju nositi dimije. Te su vrst gaća, u vrhu i u dnu jednake širine te su sasvim široke. Obična im je širina 8—10 aršina. One su od crnoga dimiluka, beza ili od atlasa. Džepovi na stranah i nogavice obtračene su gajtanima i navezene svilenim ili zlatnim zehom. Turske dieve nose šarene dimije, a ovaj su običaj počele sliediti i nekoje kršćanke. Pa premda se dimije na gaće oblače, to se opet u pjesmah zovu „šarene gaće“ a ona, koja ih nosi „šarengaća“.

„Pala slana okolo Mostara,
Sitna krupa okolo Klobuka,
Bio snieg oko Sarajeva,
A po njemu šarengaća šeće;
Susrete ju momče iz Saraja,
Šarengaći rieč govorilo:
Šarengaćo ti mi bila živa,
Zar ti nije u dimijam zima? . . .“

Na nogu nose biele vunene čarape, na prstih i petah crvenilom obojene, ili samo biele, od upredenoga pamuka opletene.

Na čarape mnoge običaju obuti terluke. Terluci su od crvene, ili žute tanke učinjene kožice, koji se samo malo uz nogu primaju. Ozgor po prstih izvezeni su svilenimi i zlatnimi konci, a pri vrhu, gdje se oblače, kao i uz petu imaju po jednu svilenu kiticu zlatom izmješanu. Osim što nose kite djevojčine, još joj čarape čuvaju, kad papuče ostavi pred vrati po bosanskom običaju i po sobi hoda.

Papuče su crvene ili žute, po prstih kao i terluke izvezene.

Bosanke nose i nalane. Te su, ako se ravnoj dašćici, kao stopi načinjenoj podmetnu pod prste i pete dvie priečke visoke oko dva prsta, a ozgor se prikuje crven, šaren kao i papuče kaiš kože, koj je širok do dva prsta i fata po vrh prsta kad se na nogu navuče. — Ovo su prava „sandalia“ starinska.

Kad putuju na dalji put, obuvaju žute čizme.

Na rukah nosi dieva alale. Ti su od srebra ili srme, razno izkićeni i često puta pozlaćeni. Sapinju se kao obruč, al u vis izdignut, oko ruke.

Narukvice ili belenzuke jesu više od srme lančića, koji su na krajevih učvršćeni, te se tu i sapinju oko ruke. Mnoga ovakve narukvice nosi od merdžana i raznolikih bobaka.

Svaka Bosanka nosi naušnjake-mengjuše, a te su raznolike kao i po drugih mjestih. Većom su tkanom od srme izpletene i pozlaćene, a na dnu imaju kakav sjajan kamenčić, merdžan, pozlaćen novac, il pravi novac od zlata. — Naušnjaci su skopčani sa tankim od srme lančićem, koncem zlatnim il svilenim, na koj su nanizani bobci raznoliki, merdžani itd., il obješene sitne pare carevice i tetreike pozlaćene. Lančić puste po bielom vratu.

Ogrlice-gjerdani obično su novci pozlaćeni ili žuti dukati. Od jedne pa tko može i do pet takvih ogrlica, il kako vele „struka“ puste niz prsa biela.

Povrh svega toga puste dieve katoličke niz prsa oklop il janjoš, kako vele. To je od srme četverokutna, ili kao srdce načinjena kutijica. Ozgor ima sliku kojega svetca, podki-

ćenu sa sajnimi kamenčići, a u nekih imaju na svakomu kutu mali od srme lančić. U toj su kutiji moći svetih i svetica. Kutija je na velikom lancu srebrenom il gajtanu svilenom, kojim se o vratu objesi i niz prsa pusti. Kad godj tu kutiju snimaju, il na se stavljaju, dieve ju običaju poljubiti i njom se prekrstiti.

Sav taj nakit po prsih označen je u pjesmah pod „biser i žuti dukati". Tako n. p.

U Maruše po bielu vratu
Sitan biser i žuti dukati;
Ako mi ju Bog u sreći dade,
Biser ću joj zubim potrgati,
A dukate u vinu popiti.

Svaka dieva nosi na glavi crven fesić s kitom od crne svile prisukane. Bar po jedan zlatan il pozlaćen novčić mora biti za fes prišiven i na čelu djevinu stajati. Bogatije podkite fes spried od uha do duha dukatima, a da ih više stave, tada jedan na drugi trpaju, da se od dolnjega samo jedan okrajak vidi. Spried po fesu pozadjevaju kojekakve cvietove i cvietiće.

Turske dieve nose kalkan, a taj su običaj počele poprimati i nekoje dieve kršćanske. Rečenomu fesu pridoda se velika svilena kita sa zlatom izmješana, koja se tako po fesu razredi, da ufati strag od jednoga pa do drugoga sliepoga oka i po vratu se pusti. Vršak toga fesa i kite poklopi se velikom od srme ili pozlaćenom pločom, koju „tepeluk" zovu. Fes je prvi znak izdvoranji djevovanja, te se i pjeva:

„Dok je meni fino-fes na glavi
I dok mi je carstva djevojaćtva . . ."

Dieva se po fesu zavija zavijačom, a taj je kakav biel burundžuk, šal, kalemija, mukadem itd. Taj načini na trokut, te stavi na glavu i tako joj jedan kut — rogalj — pada niz pleća a dva po obrazih. Turske dieve, kad putuju, običaju se i drugim većim zavijačem prikriti. Vidjati dievu u kakovu veliku prelu il na zboru brez zavijača, bila bi velika za nju sramota!

Ovo su svečane haljine varoške dieve bosanske. U pjesmah sve su opjevane, kao i način oblaćiti ih i nositi; samo ću koju u obće spomenuti:

„Poletila dva bila goluba,
I padaju na dva bora zelena,
Pitala ih oba bora zelena:
Ta bora vam dva biela goluba
Jeste l' skoro od te Bosne ponosne
Jesu l' zdravo sve djevojke bosanske,
Je li sada liepa N. u majke.
Nosi l' N. finovesić na glavi
Nosi l' ona od sedefa nalane,
Po nalanam purli gaće panule,
Po gaćami burundžukli košulja
Po košulji sija-jelek do bedre,
Po jeleku terli diba do zemlje
I po dibi soj-srmali tkanicu,
Na tkanici pozlaćene pavtice?"

Izmedju svih pjesama, koje sam čuo, najljepša i najtočnija mi se čini ona, koju sam čuo u Zenici od jednoga guslara, kojom je opjevao ljepotu i haljine jedinice dieve Livanjskoga Dizdara, te iz nje ovaj ulomak stavljam:

„Idje cura u visoku kulu,
Pa se umi primorskim safunom,
Sinu lice kao žarko sunce,
Jagodice kao gjul ružice,
Iz čela joj zasja prihodnica,
Izpod vrata sjajna mjesečina.
Pa na tielo udari odielo:
Najpre stavi gaće nasačmane
Postavljene tankom lisičinom,
Da joj učkur pupu nenažulja,
Po gaćami vezenu košulju,
Do koljena kukci i bubuci
Od koljena orli i gavrani;
Po košulji jelek od kumaša,
Po jeleku zlatnu anteriju,
Na kojoj su zlaćeni širiti
I džepovi, gdje joj stoje ruke;
Pripasa se zlaćenom tkanicom,
Na tkanici pavte pozlaćene,
Po pavtami dragi kamenovi
Ponizani sjaju kano zviezde;
Pa na ruke stavi belenruke,
A na none rudali čarape,
Na čarape vezene terluke,
Na terluke varakli papuče;
Pa saplete sitne pletenice
Od petero i od devetero,
Podkiti ih žutim dukatima
I pusti ih po zlatnoj tkanici;
Na glavu je fesić naturila,
A niz fesić kitu popustila;
Prikrila se stambolskom ćatijom,
Na kojoj su tri kite od zlata,
Kad uzbaci roglje od ćatije,
Sve tri joj se na plećih sastanu;
Pa na uši stavi naušnjake
Jedne uši, dvoji naušnjaci;
Pa na grlo stavi ogrlice
Jedno grlo, a tri su gjerdana:
Najprvi je od sitnog merdžana,
Štono curi stoji oko vrata
Crven merdžan, a grlo bielo,
Pa se kleto liepo sudarilo:
Prionuo merdžan oko vrata,
Kano krvca po bielom sniegu;
Drugi gjerdan od sitnog bisera,
Pa ga pusti po dojkama bielim,
Da joj čuva od tudjina dojke;
Treći gjerdan od žutih dukata
Ponisko ga cura popustila,
Te joj kaže kuda gaće veže.
Pa prihvati bistro ogledalo
I navuče mrke obrvice;
A kad se je tako opravila
Stavi ruke u zlatne džepove,
Nonom šetnu, kanda mjesec krenu,

Nadvor banu kanda sunce granu,
Privija se kano labudica,
Priljeva se kano ledenica,
Gaće breče, dukatići zveče,
Stoji škripa varakli papuča:
Oj kakva je jada nevidila,
Privukla bi sa neba oblake,
Kamo l' nebi na zemlji junake! . . ."

Mamutovo drvo.

Mnogi je već od nas hodeć šumom nehotice stao pred kakvim stoljetnim dubom, koji mu se činjaše ogromne veličine. Razmatrao ga je od žile do vrhunca, mjerio mu objem, gledao krošnju, pa rekao: zbilja, ovo je doista orijaš — jest, jer ovakva nema skoro, druga mu u istoj šumi nećeš naći. Taj pravo ima, rekao bi drugi, ali kada bi se on nalazio u prašumah amerikanskih i motrio tamošnje drveće, to bi on imao sasvim druge ideje, nego li, kad je motrio onaj stoljetni dub i onoliko ga hvalio U prašumah amerikanskih nalaziš povrh množine različitih životinja i povrh bujnosti raznomanjasta bilja takodjer množinu gorostasna drveća. Nu med istimi ima ih, kojim moraš prednost dati. Da si možemo barem površno predstaviti veličinu takova stabla uzmimo si za primjer na čelu spomenuto mamutovo drvo.

Glede njegovoga znanstvenoga imena prepiru se englezki i amerikanski prirodopisci; prvi ga zovu Wellingtonia, a poslednji Washingtonia gigantea. Isto spada u red češernjaka (Coniferae) te je najveći representant istoga reda, dapače cjelokupnoga bilinskoga carstva. Svojim vanjskim oblikom nalik je ponješto cedru, osobito što se tiče gornje strane, obrasle na gusto granjem i lišćem. Deblo mu je okomično bi reć ukočeno, ne baš jako razgranjeno te mu daje veličanstven oblik. Visoko je prieko 300 stopa a neizmjerna objema, dapače ima ih, kojim je promjer panja 20—30 stopa, što nije baš precerano. Plod, koje mu je češerka, nije u razmjeru prema njegovoj veličini, jer je samo $2\frac{1}{2}$ palca dug, a 2 palca debeo, kora mu je nad žilami odveć debela i pruživa (elastična) te je jako hrapava, dočim je u visini od 100—150 stopa sasvim gladka i jedva dva palca debela. Ovu koru odlupiše od više ovakovih stabala, te ju pokazivahu za novac kao riedkost najprije u sv. Francisku a zatim u Novom Jorku. Drvo mu nije podvrženo brzoj gnjiloći kao ostala iste vrsti. Dok je friško jest biele boje, poslije crvenkaste, ostane li pako duže vremena na zraku tad je tamne — kanoti mahagonovina. U ostalom nije baš čvrsto, po prilici kano cedrovina iliti jelovina. Raste u Kaliforniji i to jedino u pokrajini Sierri Nevadi, gdje se nalazi u više pojedinih grupah. Tamošnji kopatelji zlata nadjenuli su pojedinim grupam razna imena, dapače njekoji poveći exemplari dobiše svoje vlastito ime. Ljube osobito plodnu zemlju, koja ima biti ujedno kremenjačom izmiješana. Rastu ponajradje u nizinah, gdje mogu svoje korenje bez zaprieke pružati, te kadkada dopre njihovo žilovlje u iste obližnje močvare i potoke. Nije ih velika množina, nješto prieko stotine, za koje se veli da su sada u najboljem cvjetu svoga rašćenja.

Iz prije napomenuta opisa, čovjek bi si slabo mogao predočiti veličinu njegovu, medjutim ovo, što sada sliedi, mislim, da će svakomu od čitatelja dovoljno biti, da si barem približno predstavi kolika su to doista čudesa.

Izmedju mnogih drugih izmjeriše jedno, koje imadjaše u obsegu 94 stope. Drugo, koje od starosti svaljeno uz prvo leži, bilo je dugo 450 stopa; u visini od 350 stopa imadjaše jošte 40 stopa u obsegu. Motreć čovjek ova stabla mora priznati, da su orijaši, jer im je čovjek u razmerju crv. Gori spomenuto strovaljeno stablo jest prilično daleko šuplje i to u daljini do 200 stopa, te se može bez zaprieke jahati kao kakvim podzemnim svodom. Dr. Winslov, koji je za vrieme svoga boravljenja u Kaliforniji ova stabla razgledavao te i do ovoga šupljega dospio, pripovjeda: „Ja sàm idjah sa dosta velikom pratnjom ovim drvenim tunelom, nu dopriesmo samo do 60 koraka daljine, dalje nemogosmo, jer je mnogo gnjiloga drva palo, te nam tako put prepriečilo." U najnovije doba načiniše u njem kućicu sa kugljanom. Doista liep izum, jer im neće naškoditi nikakva nepogoda vremena. Dapače govorilo se je, kako bi mogli prirediti salu za ples, jerbo Kalifornijci u tom nješta osobitoga nalaze te takodjer rado pripoviedaju da su plesali u šupljem stablu. To bi se moglo izvesti, jerbo je panju četiri lakta od žile 26 stopa u promjeru. Da li su oživotvorili što su bili naumili, nisam mogao, pored sve moje želje, nikako doznati.

Koliko je posla zadalo ovakovo jedno orijaško drvo, dok ga strovališe, vidi se iz sliedećega. Pet je ljudi neprestance tri nedjelje zabavljeno bilo i pored svega toga, nemogoše ga oboriti. Najposlje dosjetiše se, te ovelikim svrdom naprave uzpored lukne, te ga nebi bili ni tada strovalili da nije došla oluja, svojom sve uništujućom silom, koja je i ovaj orijaš sa crnom zemljom sastavila. Strovaliv se zemlja se naokolo potrese a on do tri stope u zemlju propao. Onih 5 prije napomenutih težaka imalo je čitavih 14 dana posla, dok je samo koru s njeg olupilo.

Još bolje ćemo si orijaštvo predočiti sliedećim primjerom. Ovo je stablo kadro dati po proračunu samo drva za gorivo najmanje 3000 englezkih hvatî. Tko bi pako hotio napraviti s njega daske palac debele, dobio bi po prilici 3 miliuna stopa takovih dasaka. Motreć ove brojeve, mora se svaki doista diviti, kako može

jedno jedino stablo proizvesti toliko goriva i dasaka. Koliko bi po prilici trebalo naših dubova i bukava, da dobijemo isto toliki broj, koliko mamutovog drva? — Cjeli ovaj gorostas postao je iz jednog sjemena, koje je jedva tako veliko kao pšenično zrno. Da bi ga čovjek htio s mjesta maknuti morao bi upotriebiti parostroje i to velikom snagom, jerbo važe, što je najmanje, milijun centi. —

Ova su stabla jedna izmedju najstarijih, te se mogu glede toga uzporediti i sa bahobabom (Adansonia digitata) i tisovcem dvorednim (Taxodium distichum). Brojeć godove nabrojiti ćemo ih prieko tri tisuće. Akoprem broji bahobab, vršnjak Abramov, 6000 god. i dvoredni tisovac u gradu Oaxaki 5000 god. nije ipak niti mamutovo drvo, jedno izmedju najmladjih. Njegovi su godovi prebrojeni, doćim se doba ostale dvojice osniva samo na nagadjanju. Ono je dakle za vrieme pjesnika Homera (ako je ikada existirao?) moralo tako veliko biti, kao što su sada najveća stabla u prašumah amerikanskih. Za punićkih ratova morali su biti već prilični orijaši. Silna rimska država započe i propade za njihova najboljega rašćenja.

Države i narodi ginu sa zemlje, mamutovo pako drvo neprestance raste, te da znade govoriti, doista da bi nam znalo mnogo toga pripoviedati. Jest, znalo bi nam kazati početak onoga naroda u čijoj zemlji raste, njegove jade i nevolje — njegovu slavu. Ali je jadno niemo, nećemo se moći s njim mnogo okoristiti. Budmo dakle i tim zadovoljni, što je do sad o njem rečeno te ga kao starca gorostasa poštujmo. Prodjimo ujedno u misli od početka do dan danas dobu svih naroda, koju je i ono prošlo, pa ćemo znati više od njega i što je još koristnije moći ćemo drugim naše znanje saobćiti. *S.*

LISTAK.

Književne viesti. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XII. u Zagrebu u knjižarnici Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera) na prodaju 1870. 8 : 2 lista i 233 str. Sadržaj onoj najnovijoj knjizi jug. ak. znan. i umj. jest: Marija kći Angjelinina i Konstantin Arijanit. Od dr. Fr. Miklošića. — Ob estetičkih pojmovih uzvišena. Od I. Jurkovića. — Silva. Od Fr. Kurelca. — Vrsti životinja već u historičko doba izumrlih i uzroci s kojih životinjskih vrsti nestaje. Od I. Torbara. — O životu i djelih slavnoga fiziologa I. Purkinje. Od dr. B. Šulka. — Književna obznana: Starinnyj sbornik serbskih poslovic. A Gilferdinga. Od Gj. Daničića. — Izvodi iz zapisnika. Izvještaji o putovanjih dr. Matkovića, Jagića, Ljubića, Kurelca.

Slika iz Bosne. Putnik F. Maurer pripovieda: pri najmljivanju konja u Kladnom reče mi španjolski čifut, da od Kladna do Turske računaju deset sati hoda, a to sam ja reko takodjer na oči Menzilhandžimu, koj nije proti tomu ni pisnuo, akoprem si ti iznajmitelji konja veoma rado koj sat pribroje. Al kad sam mu dao dukat u ime najamnine i podao još nekoliko piastra njegovomu slugi, reče mi, da mu imam platiti 63 piastre, a nikako 54, kako sam mu izbrojio, akoprem je privolio, da mi je platiti samo za 9 sati, i da se za svaki sat plaća šest piastra, jer da 6 put 9 čini 63. Drugi Turčin uz toga sasvim pristao, a sad si pomislite, što sam mogo s timi računalci početi. Uzeo sam dakle u ruke papir i narisao im olovkom na turski način jednostavnu multiplikaciju. Oni gledali na moju slikariju kao na nekakve hieroglife i kazivali mi, da toga nerazumiju. Sad sam stao slikati 6 put 9 crta na papir i pozvao je da pobroje za mnom. Nu toga nisu htjeli, bud što nisu toga umjeli, bud što su se bojali kakvegod čarolije. Nu ponude se da će me povesti poznatim trgovcem i njihovoj da će se presudi pokoriti. Ja sam morao svakako na to pristati, jer se radilo za mene samo o tom, da sam u pravu i da ih kao tudjinac nekanim prevariti, ali opet da nebi rado ni prevaren biti. Išli mi najbližjemu kramaru, a Mehmed ga zapitao bez okolišanja koliko je 6 put 9. Kramar sažeo ramenima i uprav tako učinio njegov susjed, a treći nakon kratkoga razmišljanja reče, da to nijedan čovjek na svietu nemože proračunati. Tu sam vidio, da kod takovih okolnosti mogo bih svršiti svoje kulturne studije, nu ipak sam želio, da se dalje opitamo. Došo na red ostarjel čovjek. Taj poluglasno premetnu si bosanske brojeve u turske, pak počeo turski mrmljati, što mi velikom napetosti slušasmo. Napokon izreče: „to čini 54." Kano da je blesk trenuo u moga konjara uteče on tako da nisam mogo s njime već ni progovoriti. To je današnje stanje kulture u Turskoj!

† *Kornel Szlegiel* izvrstan slikar poljski umro dne 22. prošloga mjeseca u Lvovu u 53 god. života svoga. Szlegiela su osobito cienili kao krajinara (Landschaftsmaler). Osobito se dopale na poljskih izložbah njegove slike: „Piast i Rzepicha" i „Pohoda i slota." Najznamenitije njegovo djelo bila velika slika, prikazivajuća junačkoga kralja poljskoga Ivana III Sobieskoga, koj vraćajuć se sa svoga junakovanja nad Turci iz Beča u Poljsku sastane se u selu Javorovom sa veselimi seljaci plešućimi krakovjaki. U zadnjih godinah slikao Szlegiel ponajviše crkvene slike u slogu bizantinskom za pravoslovne i rimsko-katoličke crkve.

† Jedan od prvaka slovenskoga naroda, koj je već onda stao buditi slovenštinu, kad je malo tko još na nju mislio, Dr. L o v r o T o m a n umro je ovih dana u Rodaunu pri Beču nakon podulje bolesti. Toman je u svojoj mladosti bavio se i poezijom, nu najuspješniji mu je rad bio na političkom polju, Lahka mu zemljica!

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 35. U Zagrebu dne 27. kolovoza 1870. God. II.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Kumovi.

Pripovieda I. T.

I.

Što pripoviedam, recimo, da se sbiva u Drežniku, satnijskom selu ogulinske pukovnije.

Mirovni sud sudi. Satnik mu predsieda, do njega sjedi s jednog kraja nadporučnik uprave, s drugoga kraja nadporučnik ili koji poručnik vojske. Obično sjede uz isti stó i oba narednika, a dva podčastnika i dva starješine sjede na klupi do stiene, uz koju neima nikakve zapreme do li jedinoga klinćenjaka morda, o kom kadšto častničke kabanice vise.

Ako su gospoda pokisla, onda kàne koja kap sa gospodske kabanice starješini ili podčastniku za vrat, da nezadriema, dok gospoda sude.

Nadporučnik uprave, ili recimo kraće: upravnik izpituje ljude i piše zapisnik. — Naopako, ako se upravnik nerazumie u svoje poslove, onda sudu neima ni kraja ni konca.

Gdje je upravnik novak ili nevješt jeziku, ondje satnik izpituje suparnike, razvadja i miri ih, upućuje i kori ih, nagoni i mota ih na svaku ruku, da se narede, a da neidu dangubiti pred pukovnijski sud.

Satnik Mirilović, recimo, da se tako zove drežnički zemljotres, čovjek je s božje strane, sviestan i služben. Nemože da počine, nemože da sladko jede, ako nije svih desetak tuženih dužnika nagnao, da plate namah ili da roče, kad će platiti; ako nije svih diobenika uputio i za stalno ustanovio, kako će se razkrstiti; ako nije bar dvojici starih neprijatelja suze iz oka izmamio i nakon ih pomirio.

Upravnik je mladi rodoljub i pomaže mu, koliko umie i može.

„Dakle Vujadine!“ stane satnik motati nekoga zločinca, „gdje su Bratanićevi volići?“

„„Neznam gospodine?““

„A šta si ti Vujadine imao posla na kordunu? A baš one noći kad su volovi ukradeni? Znaš li, da je potjera dognala trag do velikoga jasena, a baš ondje je tebe straža lovila.“

„„Može biti, da je koga drugoga lovila, ali mene nije.““

„A Vujadine! je li ta poderana haljina tvoja?“

„„Jest gospodine!““

„A gdje si joj ostavio okrajak lievoga krila?“

„„Već mi ga je davno odro popov garov.““

„A što bi bilo, da ga je straža našla na trnu, mimo kog si pred njom proskakao?“

„„Nije to okrajak od moje haljine.““

Upravnik izvadi iz spremice komad čohe, i pristavi ga ondje, gdje je na haljini Vujadinovoj odrt bio kraj. Kad tamo, sve pristaje na dlaku, a Vujadin zabezekne se, pobliedi kano krpa i stane se busati govoreći: „„Gospodo! negubite duše!““

„A gdje je tvoja duša bila Vujadine, kad si Bratanićeve volove odveo? Znaš li, da si ga zaklao brez noža? Gdje ti je dušu bila, kad si tudje blàgo za kukavnih desetak forinti Turčinu predao? Nešaraj Vujadine, ovaj put si dolijao, kazuj, komu si predao volove, nebi li ih morda vratio.“

Vujadin tako zaokupljen nezna šta bi, te nakon reče: „„Nedobiste ih nikada!““

„A rad šta, Vujadine, Bog te neubio!“

„„U trećega su gospodara, a nitko nezna, kud ih je ovaj zaklonio.““

„Znam ja“, reče satnik, „kako sve odilazi u propast, čega se vi dočepate. Ti ćeš bezdušniče sjutra u Ogulin.“

„„Volja vas je,““ reče Vujadin i bude odveden u satnijsku uzu.

„Gospodine satniče! Mladi je Bratanić ljuto obolio. Bivši u poćeri za volovi pregnao je. Eno ga, gdje kod kuće strada od vrućice.“ To javi neki podčastnik satniku.

„Zovni mi liečnika!“ Odvrati satnik.

Liečnik je tudje gore list, smiešan čovječuljak, kržljavi glogić medju hrašćem i visokimi jelići. Budući malešak zamiera svačijoj veličini a sam si laska da je to veći duhom. Svačemu se ruga i dosjeća, koliko umie. Da opravda svoju lakomost za vinom, ušlo mu u običaj za dobro vino reći, da se mora pobožno srkati, a za hrdjavo, da se mora silom zatirati. Na svaku ruku pij te pij! Triezan budući prezire našega seljaka i biedi ga ljenošću i glupošću, a kad je nakićen, postupa sa prostotom kao s niemim blagom. Svaka mu se narav seljačka čini tvrdjavom, kojoj malo zrnje nenahudi. S toga propisuje seljaku više lieka i pušta mu više krvi, nego li čeljadetu gospodskoga roda. Na bolestna se seljaka goljuždri i dere, kanda mu je čemu kriv. Svjetina se tomu naučila i samo ćeš tuj i tamo čuti: „slušaj de, kako to štene ževka!“ Navadio se bio i kleti, ali mu satnik prikrićao, da bi mu mogla kletva prisjesti, te od to doba samo — ževkao. Nadjeli mu ime „Ževkalo!“ Kad dojaše u koje selo, dieca namah udare u graju: „eto Ževkala, eto Ževkala!“

Ipak liečnik Ževkalo umie pogoditi, koja je bolest i kakav joj liek treba, samo mu valja prikričati, da se neka nešali.

Zato ga je satnik jedva dočekao, i rekav mu, da ide Bratanića, po koji put mu prikriča: „Doktore nešalite se, i nevraćajte se, dok nemine pogibelj!“

Liečnik odjaha, satnik još zapovjedi, da se ima tuj i tamo mostnica izmieniti, na drugom kraju cesta nasuti, u nekom opet selu, gdje je pokradja nastala, noćna obhodja umnožati i ostala. Svjetina se razišla. satnik odpasao sablju, te uza svoje goste ode u satnički stan. Svaki put, kad je bio mirovni sud, bila su gospoda častnici satnikovi gosti.

Dok oni udju i čašicu rakije srknu, i za stó sjednu, natuknut ću vam još koju o našem satniku.

Satnik Mirilović nije službeu, da se udvori starijemu, nije pravedan, da ga svjetina hvali, nije brižan i na pomoć brz, da mu se vrati zajam, već je on službeu, pravedan, brižan i na pomoć brz, što ga srce i božji zakon na to puti!

Oženjen je, ali neima djece. Gospoja mu je gizdava i ćudljiva do zla Boga. Nemože, da podnosi dima od duhana ni mirisa od juftene obuće, na čeljade u seljačkom odielu ni pogledati neće, a kamo li, da se s njim razgovara. Zazire od istoga oranja i kopanja i od svakoga seljačkoga posla. Ogradila se od seljačkoga svieta bezbrojnim cviećem i dugimi zavjesami na prozorih. Vazda je po najnovijem kroju odjevena a ruka joj se biela bjelcata nije nikada kuhače dotakla, a nogom, viklom sagu, nije nikada stupila u staju. Hoda samo po sagovih, kadšto plete i veze kakav nakit za pokućtvo, najradje sjedi na mekušcu i čita romane. A kada zaželi zraka, da zapreći i zavali se u kočiju, kao kakva velikašica, koja, kad se vozi, prezirice na ostali sviet pogleda a gdjekoga navalice ni opaziti neće. Da je po njezinoj volji, nebi smio, kud se ona vozi, ni kupus ni kuruz a kamo li kopriva rasti. Sve samo cvieće, sve sam jablan do jablana neka se uz cestu nalazi. To je plemenito, to visoka oka nevriedja. A krmče neka se pod živu glavu nepomoli, a kamo li da se u jarku kaljuža. To bi bilo posve nedostojno.

Uz tu i takovu gospoju žive satnik Mirilović neveselo, žapa se od prigovora i domaćega kara, a nebi rad, da se taj domaći nesklad razbubnja po svietu. Zamiera mu gospoja, što ljubi narod, što se za njega stara; zamiera mu, što mu se mili govoriti s gospodari o njihovu radu, o vriednosti gnoja i duboka oranja, o timarenju blaga i koječem drugom. Zamiera mu najjaće, što se je s mnogimi častnici pokumio.

Ali ajdemo k objedu. Satnik i satnikovica i dva nadporučnika sjede za stolom. Satnikov sluga u modru odielu i bielih rukavicah donosi jestojske, mienja tanjure, nudja mučke najprvo gospoji, onda gostom a za tim satniku. Gospoja kad i kad oštro pogleda na slugu, a sluga se znoji. Jaoh njemu, ako što pogrieši.

Satnik će iza duga muka zapodjeti govor: „Siromah Bratanić, gdje mu odagnaše volove, a sad se morda sa smrću bori.“

„Samo da Ževkalo gdjegodj uz put nesrkne runješa!“ Primieti nadporučnik od uprave.

„Sami ste krivi, što ga neodučite od gadnoga pjančovanja.“ Prigovori gospoja satnikovica.

„Nije mene za njega briga“ rekne satnik, „ali mi je žao Bratanića. Njega jeditoga imamo, koji se je izučio na križevačkoj ratarnici. Mislio sam, da će se pomoći, da će urediti i podignuti svoje gospodarstvo, nebi li se i drugi za njim poveli, a eto mu sad Vujadin odsjekao glavu. Gdje neima sigurnosti imetku, tuj neima ni napredka.“

„Bolje bi bilo“, nastavi satnikovica, „da ste ga postavili narednikom kod uprave. Vriedan je i liep mladić, mogoste ga oprostiti pluga i motike!“

„Ta baš o plugu i motici sviet živé“; govoraše opet satnik „narednikova plaćica jedva dotječe, da se jedno čeljade prehraniti može. A zar da se siromah neženi? Pa kad se još nadje dječice, onda zlo i naopako. Nevidiš li, kako

nam kum Dragović u Vagancu uza svoje desetero dječice strada. Da neima ono malo vrta i onih dviuh kravica, pomrla bi mu djeca od gladi. Pomisli si, da sad Dragovića smrt zateče, kakova bi to nevolja bila! Dok je bio podčastnikom, imao je on i djeca mu pravo na imetak zadruge, odkad je postao častnikom, lišen je zakonom toga prava. Vjerujte mi gospodo, neima preče dužnosti, nego li je ta, da država sama, koliko može, tu krivicu izpravi! Srce me boli, kad pomislim, što će biti od moje kumčadi: neimaju ni kuće ni kućišta, a osobito kud će ženskad, kojoj je u nas žalibože još sramota učiti zanat? Morat će u službu, da se prehrani kruhom."

„To bi još trebalo, da se častničke kćeri uče kakovu zanatu." Prigovori satnikovica.

„Zašto nebi trebalo?" prihvati satnik, „nije sramota djelati, već je sramota od nedjela gladovati. S toga ja svaki put prikričujem našim kumicam u Vagancu, da priviknu svakomu radu!"

Opet htjela satnikovica prigovoriti, ali se Mirilović smrkao, a baš doobjedovaše. Podigoše se i gosti se preporučiše.

Nadporučnik od vojske imao poći u Sadilovac, gdje mu je obitalište. Satnik mu reče: „Zavidim ti prekrasan pogled sa Sadilovca. Kad staneš očima šibati po krasnu priedjelu preko Korane, pomisli i na našega nevoljnika Bratanića; poruči mi kumu Dragoviću, neka nadgleda Ževkala a što treba bolestniku, neka o mom trošku nabavi, pa neka mi svaki dan javlja, kako je."

„Hoću. S Bogom!"

„Srećno pošao!"

Poslije odlazka dvojice nadporučnika bilo još čudo zamjere, što se Mirilović toliko za Bratanića brine, što je poručio, da se o njegovu trošku sve nabavlja, što bolestniku treba. Bilo ieda i ljutih suza, što se od plaće ništa neprištedjuje, već na kumčad i eto sad na prostačinu sve do zadnjega novčića zatraša.

Kad dobar čovjek ima dosta imetka i kad ga nitko nesmućuje, da čini dobro, niesu mu dobročinstva tolika zadužbina, kolika su onomu, koji sam neima mnogo, a uza to preko zamjere, prigovora i preko ženskih suza prevaliti mora, kad je dokon činiti dobro.

I satnik je Mirilović čineći dobro imao mnogo pregorjeti.

II.

Ali ajdmo za liečnikom Ževkalom. Eno ga u Vagancu kod bolestna Bratanića. U malom kućerku neima nikoga, do li sjedoglava starca i sina mu bolestnika. Žena starčeva umrla, neima tomu mjesec dana. Nakanio starac ženiti sina, a sin se branio, te tako ostadoše bez žene.

Liečnik sjedi uz bolestnika, a starac sinu si nad uzglavjem podire težke uzdisaje. Bila žestoka upala pluća, a liečnik sad pipaj bilo bolestnikovo, sad zaklimaj glavom, sad okreni psovati, što neima nikakve podvorbe.

Počelo bilo jače udarati i videći liečnik, da neima kad oklievati, reče starcu, da donese zdjelu, te bolestniku otvori na lievoj ruci žilu i kad mišljaše, da je dosta, ustavi opet krv, na što se bolestnik malo primiri.

Jedva to liečnik opazio, umah kapu u ruke, pak hajde u seosku krčmu.

Medjutim dobio poručnik Dragović pisamce iz Sadilovca, te doletio u bolestnikovu kuću, ali tu već neima liečnika. Ajde za njim brže bolje u krčmu, ali se on već nadutlio i neima više od njega pomoći.

„Bog te ubio, Ževkalo, šta radiš tuj? Ako satnik čuje, da si ostavio bolestnika, pa da si se opet nakitio — zlo i naopako po te!"

„Olezanc!" viknu liečnik po četiri puta i zavali se u krčmarevu postelju.

Poručnik se Dragović našao u velikoj zapari. Svaka želja kumova bila mu sveta dužnost. Ovaj put prekasno doznao za njegovu želju, vino već savladalo onoga zavaljenika.

Odleti Dragović kući, te odpremi dvie najstarije kćeri starcu Brataniću u pomoć, da dvore bolestnika.

Poniele djevojke pletiva, da nedangube; a Dragović otišao u krčmu i prikričao krčmaru, da za živa Boga neda liečniku više piti, ako se probudi.

Zatim Dragović otišao u noćnu obhodju, da vidi, jesu li straže na oprezu, i da li sve obhodje svoju dužnost čine; jer nesrećno susjedstvo, gdje neima pravoga sudije, nego sve samo globari, neda nam zatrti kradje.

Starac se Bratanić našao u čudu, kad mu stupiše u kuću dvie poručnikove kćeri.

„Što je Živku?" zapita Vjera, starija kći poručnikova.

„Zlo je gospodjice, zapalila mu se pluća; neće preboljeti." I škronu starcu suza niz namrskano lice.

Pristupiše Dragovićeve kćeri bolestniku, ali ovaj već nezna za se i nerazklapa očiju, već samo težko diše i baca se amo tamo po postelji.

Usokolila se Vjera i prihvatila Živka za ruku i pričinilo joj se, da mu bilo neudara prebrzo. Starac se do postelje smotao na crnu zemljicu i za čas zakunjao. Djevojke si doniele svieću za posvjet, u staklenci svježe vode, u čaši malo sirketa (octa) i nekoliko krpa, ako bi trebalo glavu oblagati i obloge mienjati.

Pod noć stao Živko Bratanić sve više snatriti i bacati se. Na jednom viknu: „Moje mi vjere neću . . . neću . . . neću!" A malo za tim dodade: „a Vjera za to i nezna!"

Pogledaju se sestre našav se u čudu.

Za malo će opet Živko: „Sunce moje, kada ćeš mi granuti, kada ćeš me ogrijati?“ I siromah težko uzdahnu.

Jadnomu se bolestniku jezik osušio, te tiho zovnu: „vode!“ Vjera mu drhćući podiže glavu i prinese mu ustma čašu vode. Živko ni nepogledav, tko mu vodu daje, gutnu dvaput i za čas se primiri.

Opet uze snatriti: „Zlato moje . . . sadit ću ti ruže! — — — Zlato moje . . . hranit ću te medom!“ — — Popostade malo, a zatim žalostno izusti: „Jaoh Vjero, ti nemariš za me!“

Porumenje Vjera i zadrhta a i sestra joj obori oči, zabezeknu se jedna i druga.

Bolestnik se opet primirio, a djevojke oborenih očiju stoje uz postelju, nijedna se neuhva pogledati u drugu, nijednoj se neda progovoriti . . .

Koje li misli polećeše u taj čas kroz mile glavice, koji li osjećaji munuše kroz punana srca? — Je li to radost i sreća, nije li? — Je li tó prava ljubav, ili je puka snatra? — Nije li to u samom početku sreće zametak težkoj žalosti? Nije li to glas umirajućega?

Vjeru poliše suze i stade tiho jecati a u isti se mah obaviše sestrine ruke Vjeri oko vrata i suze se sestara pomiešaše na dotaku uzplamćelih lica.

Ni besjede neprosloviše, već mûčećim stidom, burnim zagrljajem i vrelimi suzami zasvjedočiše blaženstvo i mučicu dirnutih srdaca.

A Vjera se bojala pogledati na bolestnika, misleći, da će od stida propasti u crnu zemljicu! Bože dragi, koji nenadanu srećicu dosudjuješ, nekrati ljudskoj duši, da spoznaje tvoju svemogućnost, da se pomoli tvojoj neizmjernoj dobroti!

I Vjera se nebotice spuštila na koljena i složila ruke na molitvu, te moljaše tiho: „Bože dragi, koji si me prosinuo svjetlom svoga raja, nedaj, da mi se u isti par skrkne pred očima noć žalosti i gorkih suza!“

U isti se čas trže Živko i zavika: „Vatra, vatra! — Izgorjeh!“ Osovi se napoli i htjede sa postelje skočiti. Jedva ga obje sestre uzdržaše. „Evo već gorim, pogiboh!“ — I stade se otimati i košulju sa sebe derati, a uz to trzanje sguli povoj s rane na ruci, te krvca briznu opet kroz otvorenu žilu u trak, kano iznovice puštena. Prepadoše se djevojke i vrisnuv u jedan glas probudiše starca Bratanića.

„Ajde starče brže po liečnika!“ Reče Vjera držeći Živka, a Živko progledav i uprv oči u Vjeru nemogaše ih š nje maknuti. Spušti ga Vjera nauznačice na uzglavlje, a on stade lakše dihati i primiri se na logu, samo čudnim pogledom motriaše svejednako svoju pomoćnicu. Gotovo mu se ukočiše oči, kao da je već izdahnuo, a činjaše se, da još nerazabire umom, što mu oči vide.

Vjera lahkom rukom prikri mu oči, a on ih pod rukom sbilja zaže, i kano da će usnuti, toliko mu olakšalo, odkad si sam opet otvorio žilu. Vjerina sestra držala zdjelu i opazi, da krvca, što curi, nije već onako crna, kao iz početka i da Živko pobliedje. Brže bolje ustaviše krv i poviše mu ruku. To sve činjahu čekajući liečnika i neznajući pravo, da li dobro čine.

Ali liečnika neima, te neima. Nemogao ga dremljiv staračko probuditi, te se vratio kući sam i bojske odškrinuv vrata zapitao: „je li još živ?“

„Živ!“ reče Vjera, „i Bogu hvala okrenulo je na bolje, evo već ga znoj probija.“

U to se vrati i Dragović sa obhodje te čuvši od kćeri, što se dogodilo, ode u krčmu i težkom mukom probudi te dovede Ževkala bolestniku.

Ževkalo još bunovan prihvati bolestnikovu ruku i brojeći udarce bìla gledaše pomno na svoj zlatni dobnjak te nakon reče: „Prebolio je, zdravlje je već u povratku. Sad treba samo mira i pažnje, da se neodkrije. A sjutra ću dalje kazati.“

Vratio se mramoran Ževkalo u krčmu, da prospava.

Dragović ostao uza svoje kćeri kod bolestnika tja do zore, dok se nije vidjelo, da je bolest sbilja jenjala i da do li mira netreba druge pomoći.

Onda se njih troje diglo i pošlo kući.

Starac im na polazku rekao: „hvala vam od neba do zemlje!“

A Dragović mu odgovorio: „Nas će koje opet doći prigledati i donieti bolestniku ponuda. Živko je u velikoj milosti momu kumu, satniku Miriloviću, a kumu smo za volju gotovi sve učiniti. Znam, da neimaš ženskoga čeljadeta kod kuće, moje će kćeri, što liečnik reče, sgotoviti i same donieti. Ako bi Živku, što Bog nedao, bilo gore, doleti po me!“

I odoše i dodjoše kući, te poručnik Dragović leže, da malo prodriema, a dvie sestrice našav se u odaji same razširiše ruke i ogrliv se proslaviše tiho noćašnji doživljaj, i zadadoše si vjeru, da neće nikomu živu kazati, kako se je Živko u bolesti odao.

Umiše se i počešljaše, te odoše za svojim poslom. Vjera namuzla mlieka, sestra nakopala koruna, a trebalo ga mnogo; jer je u Dragovića puna kuća djece. Sestre nebijahu dremovne, premda niesu sve noći ni oka stisle. Obaviše sve ostale kućne poslove, obuše i odjedoše male sestrice i braćicu, prigotoviše i unieše zajutrak, a medjutim se i otac prenuo i na brzu ruku obuo i odjenuo.

Kad se sjedne dvanaestero čeljadi za sto, onda bogme neostaje u zdjeli stidka i živeža nestaje, kan da ga na vatru mećeš. Muka je u takvoj kući samo napeći dosta krušca, ako baš i ima svaki put brašna, kao što ga često i neima. Možeš dakle pomisliti, kako se je poručniku Dragoviću mnogo puti zapušila glava od težke brige, odkuda će tolikoj djeci hrane nateći! A gdje je obuća i odielo?

Ipak se sjeti dobričina i siromašnijega te reče: „Dede Vjero ulovi pile, te sgotovi Brataniću malo jušice, ako uzhtije srknuti i ako mu to liečnik dopušti!“

A Vjera će: „Nebi li, otče, poslali starcu Brataniću malo varenike i našega kruha, da udrobi — valjda malo kada što varena okusi!“

„Pošlji dušo! Neka Radovan za mnom donese, ja i onako idem namah bolestniku. Ali nezaboravi sgotoviti od pileta jušice!“

Tako, tko sám u potrebi živе, prvo se obazre na sirotinju, nego li onaj, tko dosta ima.

Idući Brataniću uvratio se poručnik krčmaru, probudio liečnika i poveo ga uza se. Kad oni u kuću, ali staračko veseo zapalio lulu i sjedeći pokraj bolestna sina počeo pušiti. Obori se liečnik na starca i stade ga grdo psovati, što puši. Starcu potekoše suze od žalosti i jedva ga poručnik umiri. Zatim obadje Ževkalo bolestnikovo bilo i smiešeći se reče: „dobro da mu niesam po drugi put krvi puštio!“ Bolan nije znao, da si je u dobri čas po se Živko sam po drugi put žilu otvorio.

Živko bijaše vrlo oslabio, jedva proslovi tihim glasom: „Hvala gospodo!“

Liečnik mu reče, da se neka čuva propuha, te ako je i gladan, neka danas samo malo jušice srkne, a sjutra može već komadić varena pileta okusiti.

U to došao i poručnikov sinčić Radovan i donio u lončiću tople varenike i komad kruha.

„Evo starče!“ reče poručnik, „moja ti djeca šalju malo varenike, da si ugriješ utrobu —“

„Hvala gospodine!“ reče starac prihvativ iz ruku djeteta dobro došli zajutrak

Živkove se oči zakriesiše, Bog zna što mu na um pade, sa šta li mu se oči pomočiše.

Valjda mu je otac kazao, tko ga je u nesvjestici čuvao i svu noć dvorio!

Ževkalo ostao još onaj dan u Vagancu a sjutradan u zoru, posietiv još jednom bolestnika i osvjedočiv se, da neima nikakve pogibelji, reče poručniku Dragoviću, da bolestniku treba samo mir, zračan stan i dobra podvorba. Zatim se oprosti, uzjaše svoga konja i vrati se u Drežnik.

Dragović bi svomu kumu za volju skočio u vodu, a kamo li nebi brigu imao, da se bolestnik nezanemari. U posleno doba nije po selih lako dobiti žensku glavu za podvorbu, a malo je koja takvoj podvorbi vješta. Nije bilo druge, Dragović je morao slati nekoliko dana svoje dvie najstarije kćeri, da izmjence sad jedna, sad druga pomogne starcu Brataniću dvoriti bolestnika, dok se išto neoporavi.

Svako predpodne bio Vjerin red. Kad je prvo jutro došla i postelji bolestnikovoj pristupila, porumenje obodvoje i bolestnik i dvorilica.

Ajde da malo naparimo oči na krasnu čeljadetu, koje je na selu uzraslo i koje ti se seljačkom svježosti i prostodušnosti više dojimlje duše, nego li nagizdana kći gospodskoga roda, koja je vikla svakoj povoljštini, ali žalibože i svakomu varakanju.

Vjera je djevojka, kao jabuka, jedra i zdrava; nije do duše posve bjeloputa, nije u pásu odviše tanka, nije prekomjerno malenih nogu; ali je blagih crta, neviklih izrazu oholosti, porugljivosti i zlobe; ali je velikih u sivo modrih i mudrih očiu, da ti duša zaigra, kad u njih pogledaš; ali je stidna i čista naša milosrdnica, kao krilati andjeo božji, što ga slike predočavaju, gdje čuva i na dobro puti čedo ovoga griešnoga svieta.

Nije čudo, da je Živko rado upirao oči u toga andjela i da ga je njezina blizina više oporavljala, nego li ikakve ponude.

Znam ja, da bi mojim krasnim čitalicam milo bilo, kad bih im potanko pripoviedao kako je Vjera oko Živka tetošila, kako se je znajući za njegovu ljubav pričinjala nevještom, kako je dvoreći carevala, i kako bolestnik dočepav se prvi put njezine desnice prinese ju vrelim ustma i posu ju biserom suza.

Neka ta sreća traje, ljepše neima na svietu! Neka nitko nezna za nju, da nebude ni zavidnika ni zlobnika, koji bi joj na put stao. Neka se Živko oporavlja, kad ga žarko sunce svako predpodne u ložnici grije.

Neka se i starac Bratanić užije liepe pažnje i topla variva, što mu ga je Vjera svaki dan svarila i dobro začinila na njegovu ognjištu, gdje davno već ni kotlić ni lončić zakuvao nije.

(Konac sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XXXI.

Sjetna mi je draga,
Nešto misli, sluti;
Što li joj se miloj
Po glavici muti?

Nije druge, ja sam
Dragoj na pameti,
Ja sam, čini mi se,
Kriv njezinoj sjeti.

Jer na sebi vidi,
Da ljepoti volim,
Da nemogu žarkim
Očma da odolim.

Da ručice nježne
Prerado joj stištem,
Na ružičnih ustih
Da rad meda ištem.

Draga zna, da ima
Mnogo liepih lica
I meda na ustih
Krasnih Hrvatica:

Te se boji valjda
Stranputice moje,
Rado li se dike
Nevjere nam boje.

Boj se, ter u mojoj
Gledaj ostat volji;
Jer ni malo niesam
Ja od drugih bolji.

Zamreži me kosom,
Zagrli me rujom,
Da ti neutečem
Nevjerice strujom!

XXXII.

Jesi l', pobre, gledo,
Gdjeno vrieme drmi,
Gdjeno munja sieva,
Dok s daleka grmi.

Jesi l', pobre, gledo,
Gdje u dvorac mali
Grom udari s neba
I ognjem ga spali.

Jesi l', pobre, gledo,
Kada vrieme mine,
Iza nepogode
Kako sunce sine!

Kako od bujice
Tih se potok stvori
I veselo ptica
Zapjeva u gori!

To je slika, pobre,
Pjesničkog življenja,
Sada borba začne,
Sada opet jenja.

Pjesnik jadi jade,
Muči se i travi:
Iza nepogode
Pjesmicom se javi!

Roman gospodjice Renate.

Napisao francuzki M. C. Colomb.

II.

Granulo prvo svibanjsko sunce nad malenim selom Keravel i nad seoskim dvorom udovice de Plouguët. Ta vriedna gospodja, kojoj se znala Renata prilaskati, nije nego samo zimi obitavala u Morlaixu, a ljetno bi doba uviek proživila u Keravelu. U gradu nije primala nikoga, ali svake godine prvoga svibnja, na dan proštenja u njezinom selu, dala bi čast, na koju bi dolazili gosti iz Morlaixa i iz okolice. Plesalo se na tratini, blagovalo se pod gustim grabrom, zabavljalo se raznimi igrami u maloj šumici, i dosta mladića i djevojaka našlo bi način kako da se ukloni za časak u krivudaste drvorede, da dovrše kakav prekinuti razgovor. Završili bi čast plesom.

Onoga jutra, kad su zvonovi u crkvi navješćivali na sav mah blagdan dobroga svetoga Jakova, velika je žurba bila u kući gospodje de Plouguët. Sluge odlazili, dolazili, priredjivali razne igre, gdje su mladići imali na očigled gospodja pokazati svoju silu i vještinu. Prestrli dugački stol, pripravili sobe za spavanje, — jer je više posjetnika ostalo predugo, nego da bi se mogli iza plesa kući vratiti — a udovica, već nakićena, sve redila i na sve pazila. Gostovi došli, igre se sastavile, razišli se u vrtove, a gospodja de Plouguët, ostala u dvorani s nekojimi gospodjami, koje se nisu marilo izvrći žarkosti sunca, i htjele su upravo žaliti za gospodjicom de Guimaëc kad kotači neke kočije zaškrinu na piesku velike aleje.

— A, evo je, poviknu udovica, koja se bila prozoru primakla.

Kočija stala, a Renata, skočiv lahkonoga na zemlju, pozdravi posmjehom gospodju de Plouguët i okrenu se da poda ruku svojoj majci; zatim unišle obadve u dvoranu.

— Kako nam kasno dolazite! Tako ju prekore ljubezno.

— Na meni je krivnja, gospodjo, odgovori Renata. Majka bila nešto boležljiva, te sam tražila da se malko više prospi, i to nas zadržalo da nismo mogli imati sreće i prije vas vidjeti.

— Sve je dobro, kad ste tu, i kad se gospodja Guimaëc ćuti oporavljena. Mi ćemo ju čuvati i njegovati ovdje, ako uztreba; al treba da vi potražite veselo družtvo, koje se ondje dolje zabavlja. Komu da vas povjerim, da vas povede?

To govoreć gledala gospodja de Plouguët na prozor: poniknula glavom u znak zadovoljstva, jer je našla, šta je tražila. — Olivier! pozove ona.

Mlad čovjek odjeven bielom odjećom stane pod prozor, pred kojim je prolazio, i pozdravljujuć milotom finijega tona: — Draga teto, reče, ja mislim da su sve vaše naredbe izpunjene. Imate li još što zapovjedati?

— Ništa neugodna, uvjeravam vas: trebalo bi priskočiti gospodjici de Guimaëc, da uzmogne sustići svoje mlade prijateljice.

Olivier već bio pretrčao stube izhoda.

— Sretan sam da mogu ponuditi svoju službu gospodjici, reče on nudeć ruku Renati.

— Gospodje moje, prihvati udovica, prikazujem vam moga nećaka Oliviera de Kernouëz.

Ono se dvoje mladih ljudi uklonilo.

— Liepa li para! nije mogla se sustaviti da ne rekne smiešeć se stara gospodja.

Gospodja de Plouguët imala pravo: bio to liep par. Olivier, visok, tanak, nešto nježan sa svojom dugačkom crnom kosom, koja mu tako divno pristala uz smedje bliedo lice, uz ravan nos i ozbiljan izraz lica, sjećao je na nekoje talijanske slike renaissance. Brada kratka i rudasta odgovarala ponešto ponosnoj crti obraza i obradka, i kratak crn brk izticao ljepotu fino izvedenih ustiju. Renata bila sigurno ovoga dana liepa; svjež jutrnji zrak podao joj onu čarobnu svježost plavokosih. Dočim se ona izpod ruke Olivierove udaljivala, njezina majka, udobno sjedeć na naslonjaču, stade razgovarati sa g. de Plouguët i razpravljati o tom mladiću, koj se nije bio u zimi na plesovih pokazao.

— To je moj nećak, prihvati ona, sin moje najmladje sestre, koju izgubih ima desetak godina. To vam je momak velikoga uma i vele darovit. On vam je muzikalan, slikar, pjesnik i naobražen kako to nije običajno u njegovih godinah, a k tomu ima srdce na mjestu! Kad mu majka umrla, nije imao više od dvanajst godina, a u toj dobi djeca hitro zaboravljaju; on, on htio od glada umreti, i bio bi to učinio, da ga nije baba molila plačuć da ju ne zapusti. On blied i ozbiljan poslušao ju ni rieči nerekav, ja ga pred sobom i sad još vidim; činio mi se da se sam sobom bori. Napokon pade joj u naručje i obeća za nju živiti.

— Siromašno diete! reče gospodja de Guimaëc primaknuv rubac k očima.

A zatim?

— Bio dugo vremena bolestan od žalosti, al napokon ozdravi, jer je on to i htio. Tako je po slovu shvatio svoje obećanje, da od onoga časa nije više ostavio svoje babe; on je učio kod nje, a nekoliko godina kašnje, kako je zapazio da bi ona želila u sviet, svuda ju pratio. Kad sirota ženska, oboliv, ostade prikovana za naslonjač, Olivier se zavuko u kuću; on ju tri god ne nastojao, igrajuć se s njom damu il piquet, čitajuć joj kad joj dugo vrieme bilo, knjige prošloga vieka i prebirajuć andjeoskim strpljenjem napjeve, što su ih igrali još za vremena mladosti babine. Ona umrla prošle godine, i eto danas prvi put, što on žalost sbacio; još sam mu imala dokazati, da ga veoma trebam da mi uzmogne dočekivati gostove. Nadam se, da će mu omiliti družtvo, te da neće odsad živiti kao pustinjak.

— Bila bi zaista škoda, odvrati gospodja de Guimaëc.

Za oto vrieme, prolazili tratinom Olivier i Renata da dodju do velike aleje, koja vodila u šumu, gdje su bili gostovi gospodje de Plouguët. Mlado i liepo bilo oboje, te svako tko ih je vidio pomislio bi odma na idylu, i nebi se nego na pola prevario. Olivier imao odista riedku sposobnost da prikazuje junaka romana. Za sve njegove mladosti, sjedeć uz koljena svoje babe, slušao je bezkrajne pripoviedke o vjernoj ljubavi boljega staroga vremena i akoprem ga ona osvjedočivala, da je oto već od davna izvan običaja na svietu, ipak nije mogo da se ne nada, da će za njega takvo vrieme opet doći.

Gospodjica de Guimaëc tražila sa svoje strane ideal, koj nije bio sasvim onaj Oliviera. Nanon, njezina glasonoša, pretraživajuć grad i okolicu, nije zaboravila govoriti joj o obitelji de Kernouëz, a Renata je znala da je taj dobri mladić koj joj ruku sad podao, bio jedini baštinik grada i imanja, koje je moralo nekoliko hiljada livra dohodka nositi. Ona nije znala, da se Olivier, u svojoj dotjeranoj nježnosti pustio radje pokrasti od čovjeka, u koga mu je baba imala sliepo povjerenje, nego da razžalosti staricu, pokazujuć kvar učinjen njezinom krivnjom na imetku njezine sirote. Renata dakle mislila da je Olivier mnogo bogatiji, nego li je odista bio, i po pripoviedanju Nanone dr-

žala ga je kadrim da učini nešto što bi mu zavidjala gospodja vicomtessa de Kernouëz.

Ona poznavala ponešto njegov značaj i pripravila se kako će ga sa slabe njegove strane pograbiti. Na ovo svagdanje pitanje „ako ne žali za Parizom?“ odgovori ona tim, što je hvalila selo prelazeć od bretanjskoga podnebja na velike krajinare (paysagistes), o kojih je čula govoriti, predje od poezije sela na onu knjige, od harmonie šume ili mora na onu Beethovena ili Meyerbeera. Ona to rekla sasvim jednostavnim načinom, a bila je tako duhovita, da je bilo rdći da ima i čustva. Olivier ju slušao veoma pozorno jer je Renata napokon stala govoriti o stvarih, o kojih nije možebit shvaćala uzvišeniju stranu, nego koje je ljubila kano symbole bogatstva i razkošna života.

Ona nije ipak bila toli zaokupljena svojimi riečmi, da nebi primjetila da su one udarile pravim putem i bila je možebit zabrinuta, da ju nebi iznenadio u razgovoru tako živahnom. Stane naglo pred ružičnjakom.

— Liepih li ruža! reče.

Olivier ih ubere i ponudi joj. Ona je uzela nasmiešiv se, te zataknu jednu za pas, a drugu ubode u kosu, i tako nakićena, unišla u šumicu, gdje ju žamorom začudjenja primiše. Olivier joj se nakloni i oddruži od nje. Bilo mu mučno da se mora već dieliti od nje; ali on se bojao, da bi zapazili njegovu pozornost prema tako novom poznanstvu.

Mlad čovjek malena struka, smedje brsti, živahne i slobodne fizijognomie stisne ga za ruku.

— Nisam se nadao opet te vidit, dragi Rosmeur, reče mu Olivier. Mislio sam, da ti dopust još juče izteče.

— Produžili mi ga, putujem sutra, a danas hoću gledati veselim srdcem zelen i liepe gospodje. Imati ću dosta vremena gledati vodu i mornare. Kad smo u rieči o liepih gospodjah, moram ti se zahvaliti na onoj što si nam ju doveo.

— Nije l', da je liepa? prihvati živahno Olivier.

— Liepa, dà . . . Medjutim ima u njezinih očiju nešto, što mi se ne ljubi; okladio bi se da ima hudo oko.

Olivier stao smijati se.

— Vidi se, da si bio u Italiji, reče on.

On mu govorio o svojem putovanju, i ne izreče više imena Renate: nije mogo već čuti da tko u nju zadirkuje.

Svega se dana Olivier pokazao tako vesel i tako udvoran, da su sve majke i kćeri rekle: Divan li to mladić, taj gospodin Kernouëz! On se svud pokazivao, svakoj je gospodji bio uslužan samo da nebi zapazili koliko je puti za jedan sat bio kod Renate. Ova je to opazila i umjela je u svoje rieči, u glas svoga govora govoreć Olivier, umetnuti nešto nedokučiva za ostale, ali je njemu tim pokazivala, da nije on za nju prvi došo.

Oprezne majke imaju pravo da krate svojim kćerim odgovarati plesačem drugčije, nego li sa dà, ili ne. U kadrili, svaki je par tako osamljen, ostali se tako malo oziru nanj, da razgovor njihov može se taknuti svačega, bez da bi itko to znao. U toj podpunoj slobodi duh okrilati, isto tako i rieč: naivni se podaju, a lukavi čine kano da se podaju. Iz toga uzroka je Renata prije pol noći poznala Oliviera kakvi je on u istinu bio, a Olivier upoznao Renatu onakvom, kakva se je htjela njemu pokazati — plemenitom dušom, od nezgoda, koje pretrpila na sebe oslonjenom, sjetnom od žalosti, što ju od djetinstva već podnašala, preveć oholom, da se tuži, ali i odviše uzvišenom, da ne bi težila za boljim životom. Zanešenost Olivierova za njezinom ljepotom i njezinim duhom porasla još od štovanja, što ga zahtievao tako plemenit značaj, i on se razžalostio pomisliv da se ona sutra vraća u Morlaix i da će on možebit dugo vremena čekati priliku, da ju opet vidi. Kako on na to mislio prolazeć dvoranom, gdje se igralo, zapazi Renatu, koja bila došla da odpočine od plesne vrućine, i koja se uprav na onom mjestu našla, da tješi gospodju de Plougouët, što joj nije došo obični protivnik na šahu. Ona sjela veselo do stola, uvjeravajuć da joj treba počinka, a da joj je šah najmilijom zabavom. Iz toga sliedilo, da na toliko zahvaljivanje Renatino na tako ugodan dan, koj je, veljaše ona, toliko koristio gospodji de Guimaëc, udovica odgovori vrućom molbom, da ostane osam dana u Keravelu. Poziv ona primila sa svim pristojnim zatezanjem, a najveseliji bio onaj, o kom se nije prividno ni radilo, to jest Olivier de Kernouëz.

On dolazio često za ovih osam dana, il bolje rekuć on se nije ni mako od svoje tete. Renata, koja se je po svoj prilici smatrala dužnom vraćati gostoljublje, kojim bi primljena, svačesa se laćala, i umjela je očarati gospodju de Plouguët svojom čarobnom spretnosti i svojim razumljenjem u potankosti gospodarstva. Olivier joj se divio i nastojao neprestance biti uza nju i zabavljati se s njom; ali on imao dosta muke, jer nije mogo naći one samoće, koju mu malo prije podavao ples: treba pomisliti da Renata nije držala to ovaj čas koristnim. Jedina ona oživotvorila tako dobro ideal od koga joj Olivier, i neznajuć, podao tajnu, tako da je mladić mislio da gleda živu junakinju svojih sanja, i pane na skoro u nekakvu sjetu pitajuć se jesu li kuća Kernuëzova i njezin gospodar vriedni tolikih odlikovanja; ne što bi on mislio, da je Renata kadra pomisliti na interes kakav, nego on je želio postavit joj svemir pred noge. Nije medjutim to bila nego njegova najzadnja briga,

jer, kad bi ga ona ljubila, sve bi dobro bilo; ali bi li ga mogla ona ljubiti? On to tim prije morao doznati, što se približavao dan odlazka.

Jednoga jutra došo Olivier svojoj teti u doba, kad su sjedali k stolu na doručak. Miesto Renatino bilo prazno. Stao on razpitivati o zdravlju gospodjice de Guimaëc, kad baš ona veselo unišla. Izpričala se, što je zakasnila, bacila na stolicu slamnati šešir pun cvieća, i sjela.

— Gdje bijaste jutros drago diete? zapita ju gospodja de Plouguët.

— Pol četvrta milje odavle, milostiva, kod čarobnoga zdenca, što ga zapazih na početku šumice Sve staze, koje onamo vode, obrubljene su cviećem, plotovi glogom mirišu, ptice gnjezde se u velikih hrastovih, koji zastiru zdenac, a napokon pralje u bielih poculicah podaju toj okolici sasvim čaroban lik. Ja idem tamo dosta često, a sakrivila sam, što se danas ondje odviše zadržah.

Drugi dan bila baš nedjelja: nebilo pri zdencu praljinih bielih poculica; ali činilo se da Renata nije na to pazila, jer u sedam sati u jutro hodala je lakim korakom od kuće gospodje de Plouguët k onomu zdencu. Djevojka brzo koracala, gledajuć kradomice desno i lievo; približujuć se zdencu, usporila korak, i potrga nekoliko velikih tratora, zatim nakupila pune ruke nebrojena cvieća procvala na klisu, sjela na kraj zdenca u njeku vrst izdubka obrasla bršljanom, i činila se jako zabavljena vijenjem kitice. Za tren, podignu oči, i nebi nimalo začudjena opaziv pred sobom Oliviera. — Vi ljubite dakle takodjer šetnju, gospodine Kernouëz? upita ga ljubezno, il bolje rekuć vi ste htjeli vidjeti ako je u mene dobar ukus kad sam hvalila taj zdenac . . .

— Ja nisam htio ništa viditi osim vas, gospodjice, i došo sam ovamo da govorim s vama. Učinite mi milost, slušajte me časak; što vam imam reći važna je stvar . . . bar za mene.

Renata ne odgovori, nego pogleda Oliviera u lice pitajućim načinom i namjesti svoje dugačke svite, kojih se bore protezale po debelom korjenu hrasta zasadjena na ulazu špilje i veoma prikladnom da služi sjedalom. Olivier ju razumio, i sjeo uza nju.

— Gospodjice, reče tronutim glasom, ima osam dana što vas nisam poznavao, i što vi niste o meni ni snivali. Ja sam vam tudjin, nepoznat čovjek, s kojim ste vi govorili, kako bi sa svakim drugim i komu ste se pokazali vrlo prijaznom. Od osam dana ste vi jedina miso moja. Ja vas ljubim, gospodjice, ja vas ljubim sa svom vatrom, sa svom iskrenosti srdca, koje nije nikad ljubilo, koje si je bilo stvorilo ideal ljepote tako divan, da nije mislilo da bi mu se istina mogla ikad približiti... Renato, hoćete li biti mojom suprugom?

Renata šutila. Dok Olivier govorio, ona bila malo po malo spustila glavu na prsa i sakrila lice rukama, da ne uzmogne mladić na njem čitati uzrujanost njezinih čustva. Ona si nije znala razloga ob onom što je ćutila. Bila to pako radost i ponos pobjede. Ona napokon uspjela; ona postigla ono, na čem bi joj sve djevojke, njezine suparnice, imale biti nenavidne. A zatim, kako u najjačih dušah mladost sama po sebi zauzme u nekoje doba svoje pravo, gospodjica de Guimaëc oćuti, kako ju ganula nekakva ponizna i živa ljubav! Zapitala se nekakvim začudjenjem, i odkrila u sebi drugu Renatu, koje nije ni poznala. Ova se činila kano i ptica, kojoj porastu krila, spremna da poleti, da pane u naručje Olivierovo; ali uplašena tom nehotičnom zanešenosti, borila se, tražila je k sebi doći i zaboravi odgovoriti.

Olivier prihvati žalostno: — Ja sam vas uvriedio, oprostite mi . . . Glas njegovih rieči baci odma Renatu na stalno polje. Ona ga prekinu. — Ne . . ., ali sve što mi velite tako je novo za mene! Ja nisam bila nikad upravo sretna, vid'te! nikad nisam bila ljubljena, bar onako ne, kako sam htjela da budem. Tako sam se podala žalosti, te me nada više uzdrma nego li me razveseli. Ostavte mi vremena da mislim, da promislim . . . Onda, doda ona podignuv oči posmjehom koj je pokazao nebo u duši Olivierovoj, onda mislim da mi ne bude mučno odgovorit vam . . .

On pokušao govoriti, ali nedade mu radost; on nije mogo nego uzeti Renatu za ruku, stisnuti ju ljubezno i podignut ju svojim ustnam gledajuć djevojku, koja je opazila na njegovih očih suze.

— Dobro dakle! Jesam li vam prouzročila kakvu bol? reče mu ona veselo.

— Sretan sam, odviše sretan! To nije u mene običajno. Imao sam u mojoj prošlosti dosta jada, dosta žalosti; svemu je tomu sad kraj: ja ne vidim već nego vas i sjajnu budućnost. Čini mi se da vidim mile sjene svih, što sam ih ljubio kako mi se posmjehuju i kako se vesele mojoj sreći. Jedna me samo boli, to jest što vam mogu tako malo ponuditi. Bio sam uviek za sebe dosta bogat, ali za vas htio bi biti sto puta više. Hoćete li moći živiti ovdje sretno, nećete li čeznuti za sjajnijim životom?

Ta zadnja izreka nije bila sasvim po ćudi Renati; nego, kako naglo pomisli, reče si, da je to način govora običan medju ljubovnici, koji žale svi da nemaju krunu, da ju ponude predmetu njihova obožavanja. Ona odgovori Olivieru običnom izrekom preziruć bogatstvo; zatim, kako već odmaklo doba, ustade da se vrati kući, i dopusti mu da ju prati samo do izlaza šume.

On došo u Keraval istoga dana. Renata, koja bila tako mudro priredila ročište kod zdenca, umjela je upravo tako spretno udesiti češće sastanke. Kadgod bi oti trajali jednu

minutu, il samo toliko da uzmognu kradomice dvie rieči prozboriti, ili makar ruku stisnuti, ili na hitro se pogledati; ali to bilo dostatno sreći Olivierovoj. On bio vrlo obradovan, a gospodjica de Guimaëc nije uzfalila zanesti se onim, što no zvala njegovim dobrim držanjem. Gospodja de Plouguët pristajala uz nju a nije ni mogla drugčije: jer joj nije moglo biti ništa nenadana, da smatraju njezina nećaka za najljepšega mužkarca.

Renata ljepšala na oči. Sigurna sad svoje pobjede i sigurna za svoju budućnost, upravila se gizdavo kano kakva pobjedna kraljica. Njezine oči sjevale od oholosti, a Olivier pripisivao ljubavi procvietanje njezine ljepote. Svakoga jutra išo bi ju čekati k zdencu; oni bi zajedno prošli svimi stazamí male šume u divno doba, gdje sunce dopije zadnje kapi rose. Ona se naslonila o njegovu ruku; pred njima se križali zlatni traci na travi staza, šarenih od biela cvieta zviezdana i plavih čestoslavica; nad njihovimi glavami pjevale ptice u mladoj zeleni hrastova, a iz daleka čulo se rominjanje zdenca. Hodaše lagano, snujuć hiljadu sladkih osnova: o njihovu životu, o samoći polja, o umjetnosti, pjesničtvu, napokon o kakvom putovanju, a Renata spomenu i Pariz, i sreću, da će ga obojica viditi, i diviti se zajedno tolikim umotvorom, o kojih govoraše prvi dan, kad su se vidili, koje su si, reče ona smješeć, jedan drugomu prikazivali. — Ja hoću takodjer, nastavi ona glasom najnježnije zapovjedi, da budete slavan, da sav sviet znade kako imam pravo biti gizdava s vami. — Ona mislila dosta prosto, da bi mogla imetkom mladića, njegovim talentom, imenom i uplivom u pokrajini, kad bi ga mogla častohlepnim učiniti, postići sve, i ona je mislila upotrebiti na to sve svoje sile.

Prebivanje gospodje de Guimaëc i njezine kćeri u Keravalu, više puta produljeno, moralo je ipak jednom na kraj doći; ali one ne propustiše sačuvati najtiesnije prijateljstvo sa njihovom ljubeznom gostiteljicom i često se s njom pohadjati.

Gospodja de Plouguët dobila od Renate silu vezila i jastuka. Ona joj obično na uzdarje slala cvieća i ponajčešće bi to cvieće donosio Olivier, koj bi se u takvoj zgodi svagda našo kod svoje tete. On bio pristao uz sviet i ponudio bi se dragovoljno gospodji de Plouguët da ju prati na njezine posjete. On se pokazao takodjer jako revan kod svih svečanosti na selu. Na taj način vidio on ljeti često Renatu, i svaki sastanak nebi nego povisio njegovu strast i njegovu sreću. On bi bio želio da mu ona dopusti, da ju zaprosi bez dalnjega zatezanja, ali gospodja de Guimaëc. sigurna za njega, nije vidjala potrebe da se tako nagli. Ona mislila da ignorirana obveza isto je tako kano da je nema, i malo se starala da se tako brzo veže. Ona reče dakle Olivieru, da je bilo često pitanje o njezinoj udaji, al se je majka njezina uviek činila tako nesretnom, da se ona nije mogla odlučiti zadati joj toliku žalost. Trebalo je čekati, i pripravljati je na liep način, da ne zauzimlje više prvo miesto u srdcu njezine kćeri. Mladić bio prisiljen pripoznati te razloge izvrstnimi i čuditi se odanosti svoje zaručnice, koja nije nikad na se mislila i koja je bila uviek zabrinuta, da zadovolji ćudi ostalih. On nije nikomu govorio o svojoj ljubavi; Renata je tražila od njega da čuva tu tajnu, a najbolji prijatelj Olivierov, Louis de Rosmeur, bio se na više mjeseca ukrcao na brod, koj je imao križati sredozemnim morem. Da je i bio on tamo, Olivier bi bio bez dvojbe pronašo, da ga njegova nješto porugljiva iskrenost i njegov skepticizam naprama ženskomu spolu čine malo sposobnim da mu bude pouzdanikom.

Za oto vrieme, nastojao je on da uredi Kernouëz za buduću gospodaricu i žalostio se da nemože podići palače. Jednoga dana, premećuć stare ladice metnu ruku na zamotak pisama njegova upravitelja, koj si je bio prisvojio lukavim načinom jedan dio njegova imetka. Gospodin Kerhéon, Olivierov bilježnik, nije mogo nikad pristati uz njega glede toga gubitka, i tjerao je uviek g. de Kernouëza, osobito sad kad to nije moglo već nikoga žalostiti, da progoni tata. Olivier, koj se držao dosta bogatim, pokazao se donle malo zabrinut da se umieša u takav posao. K tomu trebalo je dokaza. Pisma koja je sada našo podala su mu ih dovoljno, i ljubeć Renatu, prikazalo mu se blago na ovom svietu pod novim vidom. Ode on dakle sav vesel pokazati što je pronašao g. Kerhéonu, ne veleć mu ipak pravoga uzroka veselja. Bilježnik čestitao svomu mladomu klientu da je postao praktičnim i bì dogovoreno med njimi da g. de Kernouëz putuje u Pariz, gdje je stanovao njegov upravitelj i da bi pokušao da mu oduzeto povrati bez ikakve parnice, koja bi mogla sramotiti djedovu uspomenu. Prije nego je otišao iz Morlaixa, vidio mladić Renatu i sve joj razložio. Začudila se ona veoma čuvši da je vicomte de Kernouëz manje bogat nego li je mislila; al mu ona nije toga pokazala. Olivier odputovao na svoj škakljiv poso. Bio je pripravan na kakve potežkoće, al se pomolile nove neprilike: morao je ostati u Parizu, a nedjelje prolazile za njega u nestrpljivosti nemoguć dočekati, da vidi opet onu, koja ga jedina zanimala, nestrpljivost, koju je samo tišila želja i nada da donese dobru viest svojoj zaručnici.

Dok nije Olivier, u zanešenosti svoje ljubavi, mislio na drugo nego na svoju Renatu, i snovao najljepše osnove za budućnost i pitao se kadkad nekakvim nemirom nije li ova sreća drugo nego san, Renata sa svoje strane mislila takodjer mnogo na njega, ali ne baš sa-

svim rad istih uzroka. Kad se je ona bojala ostati zasidjelicom, Olivier joj se pričinio kao nekakvi spasitelj, sada nije više mislila na ono što je imala, nego na ono što je mogla imati da je čekala još malo. Olivier bio dobro došo; zašto se nebi mogo drugi, bogatiji na isti način naći?

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Haljine seljanske djevojke u Bosni.

Piše K.

Seljanske djevojke u Bosni nose raznoliko odielo. Po sredini Bosne, (okolo Travnika, Jajca itd.) poprimile su one nekoje stvari od varoških djevojaka.

Na gaće obuku bielu lanenu košulju, koja je uzduž od zemlje navezena po stranah raznolikim mafezom i svilom, ili izšupljikana bielim koncem, koje šupljine sačinjaju raznolike grane.

Na košulju obuku jelek; taj je kao i u djevojaka varoških, samo što ima nuz gajtan uz prsa prišiven širok širit od jalanije (lažljivoga srebra ili zlata) i navezen je pri dnu skuta raznovrstnom svilom ili zlatom.

Mnoge nose i dolakticu, a ta je isti jelek, samo što ima rukave do lakata.

Isto tako nekoje nose i veliku anteriju, al je ona od bieloga beza (platna).

Pašu se tkanicom i pavtami od srebra.

Na te haljine obuku do niže goljena jednu dugu haljinu od bieloga sukna, koju zovu ćurdijom, ječermom, suknjom itd. Koliko prsa zauzimaju, toliko je ova crvenom, ili crnom čohom obtračena, i po prsih bielim vunenim koncem navezena. Rukava nema nikakvih.

Po krilu nose liepu crvenu pregaču, koju one tku od vune:

Na glavi nose fes kao i varoške, samo što imaju na njem malu kiticu, koju napried k čelu okrenu. Spried po fesu prišiju komad zlatnoga širita, za koj zadiju raznolike cvietiće, kitice kovilja, sjajno perce paunovo, kratkih pera u crveno obojenih, smilja i drugoga cvieća. Na čelu je kakav novac.

Obično se zavijaju po glavi bielim zavijačem, ali tako da im se vas nakit po fesu vidi. Nekoje nose i šarene zavijače.

Na nogu nose biele vunene čarape, navlačke (terluke) ozgor sa raznom vunom navezene, i liepe opanke. To sve one po sebi naprave. Nekoje su započele u zborove i muške crvene jemlenije nositi.

Djevojke u okolici Livanjskoj i po Krajini nose liepu košulju po prsih izvezenu sa vunicom raznih boja. Isto su tako i rukavi od košulje navezeni i izšupljikani. U Krajini pjevaju o toj košulji:

„Skroj mi majko liepu košulju
Na nju priši vezene rukave . . .“

U okolici livanjskoj jest ječerma, il ćurdija, od crnoga sukna, a u Krajini od modroga. Po prsih te haljine izprišivaju uztrižke čohane raznovrstne boje, te opet ove izvezu raznobojnom vunicom. Po ovoj prišiju od kalaja sitne ilike, pulice sa i brez kamenčića, morske pužiće, različite bobke, koj novac, a najviše nekoju vrst novca dubrovačkoga od mjeda, koga sam samo u Bosni vidjao i koga zovu „čandrljin“. Izdaleka izgleda i žuti se kao dukat, al kupuje se za dvie pare.

Po istih predjelih nose i drugu haljinu, koju i „zubunom“ zovu. Ova je velika i navezena kao i ćurdija, samo što ima rukave. Na vrh rukava malešan je poklopac, kog zavrnu, čohom postave, i vunicom navezu.

Pašu se tkanicom vunenom u crveno obojenom, koja je šira od podlanice, te toliko duga, da se može više puta oko dieve obmotati; nu opet je tako uredjena, da joj pavte na sriedi trbuha dodju. Pavte su šarene od mjeda, a kraj njih po tkanici vunicom je sve vezeno, i nakiti prišiveni kao i po prsih u ječerme.

Na desnu stranu ove tkanice, prišivene su 3—4 crvene terkije, dugi a uzki kajišići od kože učinjeni. Ti su nakićeni ilikami od kositera, i pulicami sa i brez kamenčića. Na dnu terkija pripeti su nekakvi ključići, nožići, šiljčići itd. Terkije se puste niz pregaču.

Pregača djevojke krajiške na glasu je po cieloj Bosni. Ona je od vune crvene svuda kiticami raznobojne vunice izkićena i podkićena, raznolikim bobcîma napirlitana, od kojih su i mnoge kitice po pregači učinjene.

Na nogu nose čarape, koje su raznolikom vunom našarane, kiticami od vune i bobaka nakićene. Druge opet te čarape raznolikom čohom obašiju, te po ovoj vunicom i bobcima navezu.

Na ruku nose bobke, alate od mjeda, ili narukvice od kalaja.

Kapu nose od crvene čohe, kao što mnogi po Dalmaciji nose. Ta se u Bosni šije. Djevojke bogatijih roditelja tako ovu kapu srebrnim novcem populaju, da joj se čoha nevidi. U obće pako mora djevojka imati bar spried tako kapu populanu. Kapa se u kući za dieve čuva, kako vele.

Po kapi zavijaju biel zavijač, koj je okolo svilom navezen, a na svakom kutu ima povelika svilena grančica. Nekoje ovakve zavijače i vunicom navezu. Običaju takodjer na krajevih pustiti male kitice i na ove privezati koj novac srebren, il čandrljin.

Kose spletu u dvie pletenice, po kojih stave kakve pulice od kositera sa i brez sjajnih kamenčića. Kose podvežu gajtanom, ili crvenom terkijom, a na tom su obješeni od mjedene žice lančići, podkićeni čandrljinim, te sve to puste niz ledja.

One nose razne naušnjake, koji su izpod vrata skopčani kakvim lančićem ili koncem, na kom su kakvi novci, bobci, zrnca od karanfila itd.

Najvažnija je pako poprsica, ili veliki gjerdan, kog sve mogućije djevojke u Bosni nose. Taj je od samih srebrnih novaca, a toliki je, da prikrije sva prsa djevina blizu do pasa.

Po tom prieko ramena na sukrst prebace dvostruku crvenu terkiju, koja je populana ilikami i pulicami sa i brez svietlih kamenčića. Ove im terkije na prsih čine vrstu križa.

Katoličke djevojke nose još oklop od srebra, bakra, tuča itd. sa svetinjom kao i varoške dieve.

Tko promotri tako dievu nakićenu, taj će lahko pogoditi kolika se zveka i treska čuje kad i kud prolazi; a što, kad ih više u kolu igra, trči, i skače?

Nakit „poprsica“ i kapa djevojačka obično se predaje u kući od dieve, koja se udade mladjoj dievi, koja se zadjevojči. Sam Bog zna koliko godina imaju taki nekoji nakiti. A to i jest uzrok, što se na tih nalazi mnogo i premnogo starinskih novaca, al ih je mučno, sasvim mučno zadobiti bilo od djevojaka, bilo od njihovih starješina. Sama velika potreba obiteljska može usilovati, da se s tog nakita koj novac skine i potroši. Koliko se dakle puta vidi trošiti kakav novac probijen i prošupljen, toliko se puta mora sjetiti da je neka gorko procvilila dieva, jer joj je mili nakit pokvaren; i da je neka obitelj u velikoj tugi i nezgodi. Takvih šupljih novaca sad po Bosni mnogo ima a malo ih je prieko Save i Kamečnice, jer se tamo slabo primaju.

Tko vidi dievu tako opremljenu, taj mora znati da je ona „na udaju“ i da traži sebi zaručnika.

Riedko je naći u Bosni da dieva zastari u djevovanju, neka samo mjesta izvadivši, gdje neima momaka koliko djevojaka, a ove se neće u tudja mjesta da udaju, jer, kako u obće pjevaju:

„Tudja je zemlja neznana,
To moja tuga golema!“

Najprije zastare one, koje s početka imaju više ljubovnika, te po volji želeći najboljega probrati, sve izgube i tako ostanu dalje čekajući.

Isto tako zastare one, koje su „šarene“ kako u Bosni vele; t. j. za kojim se kakav ružan glas povuče, jer Bošnjak voli uzeti najsiromašniju i u licu najružniju, nego za kojom se je ružan glas povukao.

Turska dieva, i najpogrdnija opet se nekako udade. Riedko je pako naći da se uda mladja sestra prije starije. Gluha, niema, ćorava, sakata itd. opet se provuče. Tomu je uzrok zakon turski. Ovaj dopušća Turcima držati više žena, zato nije velika nesreća utješiti i takvu jednu nesretnicu, kad kraj nje mogu imati druge, koje su po volji.

Turski fanatizam glede ove stvari može se razumjeti iz ove kratke pričice, koju mi je jedan prijatelj pripoviedao:

Putujući više kršćana sustignu jednoga ćosu Turčina, koj im se pridruži. Nanišavši kraj jedne vode vide tursku seljanku djevojku. Ta osim što je sasvim ubogo odievena bila, još je u kipu bila prava nakaza. Suha je bila kao suho drvce, na ledjih grbava, lica blieda, očiju upalih. Šta?! Kako mi ju opisivaše, još joj je trebalo dati u ruku kosu, i izgledala bi kao prava pravcata smrt.

Ćoso kad ugleda tu nesretnicu, počme vriščati i ručati kao biesan! Kad ga ovi upitaju za uzrok, on im ozbiljno odvrati „ta zar nevidite djevojku?“ Ovi se počmu smijati, a jedan mu reče „ta ja onu nebi uzeo ni za službinju, a kamo li za ženu!“ na to će ćoso još ozbiljnije: „Eto što su Vlasi! ama baš ništa neznaju!“ te ih sad počme učiti:

„Da je najružnija cura, treba joj se bar javiti, ako ju i nećeš uzeti. I ona bi volila da je ljepša, al ju je takvu dragi Bog stvorio, pa šta bi mu ti? Ona znade da je ružna, pa kad bi vidila da mi prolazimo, a nećemo joj se ni da javimo, onda bi ona mogla u sebi zažaliti protiva Bogu, što ju nije ljepšu stvorio, a to je veliki gjunah — grieh —; mogla bi zažaliti na nas, što joj se bar za sebab — iz milosrdja — nejavismo; a onda eto božjega pokaranja vrh nas! Zar nam dragi Bog nebi rekao: „da je cura liepa, vi biste joj se javili, al jer je ružna, zato nećete; a zar i ona nije moje stvorenje kao i liepe cure, kao i vi?“ Pa onda kud ćemo? Kršćani videći da nije s ćosom, jur srditim, govora, ostave ga.

Turska pokrajina i njen seoski te gradski život.

Putovanje po Maćedoniji i Albaniji.

Od M. Karlove.

I.

U jesen godine 1868. uhvatim sgodu, putovati predjelom, u kojem vele, nijedne ruske žene dosle nebilo. Poslanik u Carigradu, general Ignatiev, izvojšti jednomu znanaca mojih, što već prije negdje prohodio Turskom, sultanski ferman radi bezopasnoga prolazka Maćedanijom i Arbanijom, a u Solunu sastane se, na domaku rujna mjeseca, ruska karavana, da se zaputi u ove maloznane strane.

Sjednuv na konja 18. listopada na igalu Arkipelaga, razstanem se s njim tek 3. prosinca u Draču, na jadranskom moru, a priznati mi valja, da će mi 64 dana jezdenja po gorah i dolovih Maćedonije i Arbanije ostati viekom u dobroj pameti.

Samo se sobom kaže, da ruski putnici, projezdiv kroz gradove i sela Maćedonije i Arbanije u stanovnika moradohu uzbuditi udivu i znaličnost. Čudjahu se osobito mužkaći — kršćani, a znalične bijahu ženskinje, to kršćanke, to turkinje. Sa strane Turaka nezamjetih osobitoga čudjenja. Turci su vikli nazirati u Evropljanu stvor prekošen, za svaku nesgrapnost sposoban, pa jih to ni malo negonilo u čudo, što se trgla žena Moskovkinja pretucati se visokimi lazovi i posiećati „hane“ (krčme) njihove, u kojih je rogošina na brljavom tlu jedino pokućstvo.

— Pošto idu oni? pitalo bi kakovo god Ture kavaza Mustafu, osobnoga našega stražana. „E tako, šeću se po svietu.“ Ovaj odgovor sasvim bi jih zadovoljio.

Nasuprot kršćani svagdje se i svagda u čudu nalazili s moga dolazka. Oni su odrasli u takovu strahu, tako riedko ostavljaju kuću, žene su jim takve domosjedke, da se putovanju momu nemogahu dosta načuditi. „Kakov ste strašni prevrgli trud, govorahu mi, da obidjete sveto naše mjesto! Bog vam stostruko naplatio. Vi ste prva Ruskinja, što do nas došla da vidi našu s i r o t i n j u.“

U ostalom negledeć na to, što sam ja bila prva Ruskinja, koja se u Maćedoniji i Arbaniji pokazala, i dapače u većem dielu mjesta, kojimi smo prolazili, prva u obće evropska putnica koju su onuda vidjeli, valja mi priznati, da mi osobite pozornosti, imenice meni kano ženi, niesu pokazivali. Mužkaći Bugari, Arbanasi i Vlasi, bili Turci il kršćani, vikli su dosle držati žensku za niži stvor, pa tu svoju misao prenosili makar nehotice i na inostranku, prem čuše, da se u Evropi odlikuje ženska počitanjem i prvenstvom u družtvu. To su oni znali samo po čulih; ali ipak bi nudili prije gostom mužkim kavu i varivo, obično ugošćenje u Turskoj; — toga se nisu držali jedino u kućah, kojih su gospodari nekoliko proživili u Carigradu i tamo ponaučili nešto evropskih običaja Vrlo prostodušno pokazao je obće to mnienje star kaludjer u jednom znamenitijih bugarskih manastira. Prispijemo tamo iza zatrudnoga jahanja na žegi sunčanoj, svi posjedaju kao obično na tlo te se uzme po navadi gostiti kavom i varivom. Otrudnjela od duge jezde ja jedina u družtvu nesjedem, već stanem do okna i nagnem razmatrati što po dvoru biva. „Smilujte se, dozvolite da i ona s nami sjede“ reče kaludjer dobrodušni, misleći, da ja nesmijem sjesti uz mužkaće.

U obće iza prve učtivosti mužkaći se riedko na me obazirali besjedom kojom i gotovo posve me na samu pušćali. Nu zato, kad se otvori vrata ženske polovine kršćanskoga doma a osobito kad ostani sama u za me odredjenoj sobi, sva se na me obarala znaličnost nesmišljena. Okruži me domaćica i kćeri joj, nevjeste, rodjakinje, susjede. Drugad u bugarskih gradovih, naseljenih samimi kršćani, nebi mogle smjestiti se u sobi sve žene i djevojke, što bi se natisnule vidjeti me pa bi se sve po dva tri puta izmienjivale. Pitale bi me osobito, od kuda sam i razumijem li njihov jezik; kadkad bi propitkivale za Rusiju: je li daleko od njih, je li tamo toplo il studeno, raste li oriž, kakov jedemo kruh, ima li u nas, u Rusiji puno novca; bud kakova pitanja glede vjere ili politike ni jednom nećuh ni od koje. Sva se znaličnost njihova kupila oko moje vanjštine. Bugarske su žene u Maćedoniji prava djeca. Poput djece nevjeruju očima, već bi sve rade opipati rukama. Znale bi me obkoliti i prva jim bila, opipavati me po nosu i po čelu, premetati rukom kosu i uvojke, kano da bi hćele uvjeriti se, da li sam ja čeljade ko i one same. Onda bi uzele prevrtati opravu dakako rukama, pa udari pitanji na me, da li se tako sve nose u Rusiji, kano ja, kakove imaju postole, kako se zove ruski svaki komad moje odjeće, nose li se u nas na glavi fesovi; riečju navali množinom pitanja glede odievanja, pa onda stani moljakati poput djece, bi li jim dala ovu ili onu stvar sa sebe. Valjalo mi više puta štogodj izmudriti, da se izbavim pakostnih tih posietiteljica. Bilo je i takovih bugarskih kuća, gdje se gostoljubje i srdačna radost javljala bez svake dosade.

Osobitim zadovoljstvom sjećam se dana, što jih sprovedoh u obitelji Hadži Stefana u krivoriečnoj Palanci, u nadzornika popa Dimitrija u Kumanovu i u popa Trifona u Gostivaru. Sa strane turskih žena u svih haremih, gdje sam slučajno zalazila, sretala me ista znaličnost, ali je u ovih bivao nježniji doček, nego li u kršćanka. Ruke jim se nisu otimale, lica i kose moje nisu opipavale; obično su me primale jako ljubezno, na dolazku i odlazku nježno me ljubile i vidilo se, da jim prijao

moj posjet, koj bi kidao jednolikost onu bezkrajnu sužnjevitoga jim života. Nu o turskih haremih progovoriti ću još podrobnije.

II.

Putovati Turskom nije stvar tako strašna. Opasnosti po inostrane putnike neima nigdje nikakove. Ja sam jahala kroz sama divlja mjesta Arbanije, oko gore Tomora, pa iz Berata u Jeljbasan itd., a nisam se bojala razbojnika, kolik ni od Peterburga do Carskoga sela. Nu tko naumi putovati Turskom, valja mu se posvema odreći svih udobnostî našega života i tako reći, nastupiti nov život. Prvo treba odreći se svih viestî od kuće, jer u nutrašnjem okružju nigdje pošte a na brzojavne glasove, kako sam se sama uvjerila, nedobì odgovora. Novina nigdje ni za liek. Zamaknuv iza vrata primorskoga grada, Evropljanu se čini, kano da ga je preneslo u drugi sviet. Nikakov glas nedopire do njega o stvarih u Evropi; nijedan vam Evropljanin nedolazi u susret. Oko vas su ljudi u stranjskom odielu, nepojmljivih po nas običaja života, ljudi, koji žive u kućah bez stolova, stolaca i klupa, jedu bez viljuške, piju vodu i vino bez kupe ili čaše, polaze na put bez kočije, dobavljaju hranu, drva i svaku robu bez kola, na hrbtovih konjskih. Spravljajuć se na put po Turskoj svakako vam valja uzeti sa sobom cielu karavanu ljudî i konjčadi, povesti sa sobom cielo gospodarstvo. Karavana bude s vami nerazlučna i vi se na nju tako priviknete, da vam nekim načinom obitelj zamieni.

Primorski grad uz luku, iz koga mi bilo zaroniti u nutrinu Turske, bijaše kako sam već spomenula, Solun, grad velikoliepna položaja, do morskoga zatona, na podnožju visoke gore, nu nečist i nemirisan, kano svi turski gradovi, napučeni svakojakom svjetinom grčkom, židovskom, bugarskom, turskom. Solun još se primaknuo Evropi parostrojnimi obćili i evropejskimi konsuli. — Ovdje sastavismo, uz ljubeznu pomoć gostoljubnoga ruskoga konsula, g. Lagovskoga, našu karavanu i dadosmo se na put. Prednja nam straža sastojala iz troje hrdjave konjčadi, na koju natovariše kovčege, kese, raznolike torbe itd.; na četvrtom konju jahao gospodar, on je gonio ono troje konja a i sam nosio nemali trh, poprivezav ga s obje strane svoga s a m a r a, t. j. naprtnoga sedla, načinjena iz štapova uži privezanih. Taj k i r a d ž i, (gončin samarnjaka) odjeven bio u bielim flanelnim haljincem, bielimi flanelnimi gegami, a na glavi nosio bielu flanelnu kapu; razumije se, sva ta čudnovita odjeća bila zabrljana i drpava. Za njim jahao na staru macku stari vojnik znamenitoga Ali-paše Janjinskoga, bivši kako kažu, negda i u hajducih, Bugarin Tirpči, koga nam preporučiše kano osobito izkusna provodića. Bilo mu 75 godina ali sve do danas on nemogao živiti van na konju; a razbolio bi se, da ostańe nekoliko dan[illegible] istom mjestu. Nabrano mu lice mjedene [illegible] ukrasila duga sieda brada i živo crno oko. [illegible] običaju starih vremena, od koga se uzelo [illegible] metati mlado pleme bugarsko, Tirpči br[illegible] glavu i ostavlja čuperak na zatiljku, nu taj čuperak jedino se pomilja u crkvi, drugač je uviek prikriven crvenim, mastnim f e s o m. Fes — to je tvrdo prilježna na glavi kapa iz crvenoga sukna, s modrom kitom iz svilena il pamučna konca na vrhu. Nu Tirpči nenosi fesa prosto, kako drugi, već ga (i to po starom običaju) obmota do polovice modrim čvrsto zasukanim rubcem naput čalme; kita na fesu u njega neposkakuje, već je tim rubcem tvrdo prihvaćena. Svrh običnoga turskoga bešmeta (kratke gornje haljinice tatarske) i plavoga haljinca, odjeven je bio širokom bielim plaštem s resom odozdo, prostranih rukava a širokih krila.

Takovih sam plašta vidjevala kašnje u Arbaniji. Fesa s povezkom, bieloga plašta i ostale robe Tirpči nikada nesnima, van kad podje spavati, jedino si to oblakša, što metne kubure i handžar kraj glave. Tirpči je krštenik i s toga pored svih svojih junačtva i službe kod Ali-paše Jarjinskoga, on se nekoči dikom svojom.

Evropljanu, putujućemu po Turskoj, valja uviek imati uza se kavaza iz plemena musulmanskoga, to jest takova čovjeka, koj imade pravo rabiti svoj korbač, da ukrči s puta konjanike i pješake ili izaždene postajavce iz iste sobe kakove god krčme i preždene jih u konjušnicu. Pred nami je korbačem razmahivao naš kavaz Mustafa, rodom Arbanas; dičio se on modrim svojim haljincem, zlatom izvezenim, prorezanih prostranih rukava a s ogromnom iz zlata vezenom zviezdom na hrbtu. Svetčanih dana zamienjivao bi obični svoj pojas, za kojim bile kubure, širokim kožnim podpašajem, prekrivenim gustim zlatnim vezkom, a na široke modriće nadievao arbanaski f u s t a n, t. j. bielu svitu iz mitkalja, spuštenu nešto do pod koljena, sve u samih naborih. Kad mi iz Macedonije prešli u Albaniju, Mustafa fustana, glavne to oznake arbanaskoga odiela, svega puta veće ni skidao nije.

U obće se moglo opaziti, da mu se hćelo pokazivati se med svojimi zemljaci u najprijatnijem vidu, dočim se medju Bugari razkalašiti znao u svom négligén. Da dopunim opis, valja mi pripomenuti, kako je nosio na noguh č a r a p j e, to jest debela, vunene, biele nazuvke do koljena; kod kuće dobro služile i crvene arbanaske papuče s uzbrditim kljunom, nalik onim, kako jih rišu u Kitajaca, a na putu obuvao povrh čarapa druga tople natikače iz koričastoga sukna i ogromne škornje. Oveće rasti a onoga značajnoga obraza, kojim se odlikuju Arbanasi, — tanke crte lica, dugoljast uzahan nos a crno oko kô žužak — obilovao

je Mustafa svimi svojstvî, koja se pripisuju njegovomu plemenu. Izvrstan bio jahač, ponešto hvastavac, neobično smion i, kano svi Arbanasi, prevriedan služnik, vieran i sputan, čovjek za svaki posao: i liećnik za konjćad, i kuhač i trkalo; ujedno on bio i naš dragoman, jer je osim svoga materinskoga arbanaskoga jezika znao bugarski i srbski, a miešajuć ove jezike s ruskim mi se i razumievali, osim toga posve dobro znao je grčki, turski i vlaški. Mene je tako poćko služio, da sam ga prozvala sobaricom mojom.

I tako Mustafa jašio napried, prebirući staze za nas, za njim pristajali mi, jedno za drugim, a odtraga treskolio se na velikoj prtljazi Jovanćo, naš seiz (konjušar), koj je imao večerom i jutrom pred zoru naječmiti, napojiti i osnažiti konje naše a za vrieme neko prtiti u raznih **bisagah** i **torbah** kruh, bravetinu, vino i sve, što je valjalo imati pri ruci. Sluga slugu naših, Jovanćo, zeleno Bugarče u modru odrpanu haljincu i modrih hlaćah, veliku je trpio silu od staroga Tirpče i Mustafe. Kako jim što nebudi po ćudi, a oni se nanj otresi te na njem izkali. — Ovo bila naša postojana družba; nu k njoj se pridruživala izmienice i druga lica. Osim pogdjekuda ravna puta trebalo je drugać svakud provodića. U Maćedoniji, koja tobož na glasu podpune bezopasnosti, uzimali bi od sela do sela kakova god prostoga kršćanina za vodju, Bugarina ili Turčina. Dalje pako, poćam od Skopja i po svoj Arbaniji davali nam za provodnike od grada do grada po dva **suvara** ili **zaptije**, kojih jedan imao čuvati i pratiti našu prtljagu, a drugi pokazivati nam put i bdieti nad našom sigurnosti. Suvar turski to žandar na konju u razparanu crnu polukaftanu s crnom kožnom prevezom, ukrašenom mjednimi pločicami preko pleća, s gromko brenćajućom zahrdjalom sabljom, koja mu je obično jedino oružje; riedko kad nose suvari i male puške, a onda jih svega puta drže pred sobom u ruci. Zaptije su — pješački vojnici sigurnosti; oni neimaju osobitoga odiela, već se nose kako se komu hoće, po mjestnom običaju, uviek prnjavi a kano znak svoje službe nose jako dugu pušku (šibu), s kundakom željeznim niz brdo posvrnutim a na kremen vatrom.

Nu još to nije sva družina, uviek gotovo umnažali družtvo naše još razni **ćorbadži** (odlični kršćani) ili **popi**, ili **kaludjeri**, koji bi iz ljubezljivosti pratili ruske goste neki komad puta od grada ili manastira, ili nam dojahivali u susriet. Više puta mi se tako dogodilo, da najednoč zamjetih kakovo god novo lice, što bi se nenadano pridružilo našoj karavani. Budi to kadkad i koj neznatni putnik pa se uza nas priliepi, da radoznal doćuje u konjušara Jovanće, tko smo ga ovakovi ili se hćedni okoristiti zaštitom oružanih. naših pratilaca. Osobito ćudnovit putnik pristao bio uza nas iza Ohrida, i prem se svašta radilo da bi ga odstranili, on sliedimice sve za nami namicao neodolivom tvrdokornošću Bio to prnjav star Musulman, dugačke siede brade, s lulom zataknutom iza vrata pod robu. On se kazivao, da je „**mulla** (turski dostojanstvenik polu pop, polu sudac);“ naš Mustafa, koj kano i svi Arbanasi, slabo nagiblje k muhamedanskoj svetinji, prozvao ga „turskim mitropolitom“ i podrugivao mu se bez ikoga pomilovanja. Pored svega toga „mulla“ tri dana se od nas nerazstao pa sve tankote diplomata nategao, da nas ugosti preko noći kavom.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Književne viesti. Upravo je svjetlo ugledala „**Poviest Hrvatah, napisao ju Ivan K. Tkalčić. Svez. I. U Zagrebu 1870. Str. 92.** Ciena 40 novč. U ovom svezku razpravlja pisac o prasjediocih Hrvatske, o seobi Slovjena, kako Hrvati utemeljiše državu na temelju kršćanskom i narodnom, za tiem o borbi Hrvata proti Frankom, Bizantincem i Mletčanom, o Hrvatskoj podpuno neodvisloj do izumrća narodne dinastije. U ovu vanjsku povjest hrvatske države uplića pisac takodjer crkvenu i državnu, te govori o pokršćenju hrvatskoga naroda, o njegovoj crkvi narodnoj i borbi za narodni jezik u službi božjoj, u koju ga sv. Ciril i Method bješe uveli, napokon o ustrojstvu države. Svezak se zaključuje s odsjekom II, u kojem se govori o osobnom savezu hrvatske s ugarskom državom za kralja Kolomana. — Svrha i prostor ovoga lista nedopušta, da se upustimo u obširnije ocjenivanje ovoga svezka; ali možemo ga svim toplo preporučiti po njegovu dosta obilnu sadržaju i razgovjetnu načinu pripovjedanja. Pisac je upotriebio dojakošnje monagrafije, koje obširnije razlažu prvi odsjek hrvatske povjesti, te je u tom svakako nadkrilio svoje prvo izdanje i dosadanje prostonarodne spise ove vrsti.

Poslie ovoga svezka sliedit će dva veća i to II sižuć do Mohačke bitke, a III do najnovije dobe.

— **Danica**, Koledar i ljetopis društva svetojeronimskoga za godinu 1871. Od naših koledara za iduću novu godinu ovaj je koledar imenom **Danica** izašao prvi na svjetlo. Osim običnih koledarskih stvari ima u njem: Ljetopis društva svetojeronimskoga, iz kojega s veseljem razabiremo, kako se to koristno društvo širom širi u našem narodu i liepo napreduje. — Na obćenito zahtievanje umetnute su po tom oblasti crkvene, vojničke i gradjanske u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji. — Pravdaš, pripo-

viedka Ivana Jagića, kojom se na veoma vješt a posve popularan način crtaju užasne posljedice parničarenja. — Rodoljubje hrvatsko, napisao D. Jambrečak. Tu se zanimljivo razlaže, što je narod, domovina, rodoljubje, kako se pravo rodoljubje sastoji prije svega u zdušnu izpunjavanju svojega striša, kako imadu s toga seljaci izvršavati dužnosti svoje kod izborâ, učionica, novačenja itd. — Prva pomoć kod bolesti i raznih nesreća; u tom članku govori dr. Ivan Dežman na posve razumljiv način o bolestih i bolestnicih u obće, zatim prama naslovu na pose o nesviesti, kapi, materničkih krčevih, padavici, o onih, koje je grom ošinuo, o krvarenju, o smrznulih, ob otrovanju, što je raditi, kad se tko zaguši, ili objesi, ili utopi itd. — Gospodarstvo od I. T, i Milutinova. Tu ti se ugodno pripovieda o ratarnici križevačkoj, sadjenju voća, svagdašnjem krušcu, o siru, sviocih, gonjenju konjâ itd. — Upletene su medju članke mile pjesme Trnskove: Popratnica Danici, Domoljub na moru, i Sajvrtova: Pravo junačtvo. — Na posljedku su dosjetke, pričice i sajmovi. — Taj koledar iznoseći punih 9 araka stoji u mehkom vezu samo 30 novč. — Društvo svetojeronimsko doštampalo je osim Danice ovaj čas povjestnicu naroda hrvatskoga napisanu S. Balenovićem; knjiga ima preko 20 štampanih araka a sad se veže; o njoj ćemo progovoriti drugi put. — Tako će član toga društva, koji je jedan put za svagda platio 5 for., dobiti ljetos 3 knjige: Radnju od I. Fiamina, koledar za g. 1871 i Povjestnicu od S. Balenovića.

— Dodjoše nam u ruke: „Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine: junačke pjesme starijega vremena. Skupio i na svijet izdao Bogoljub Petranović. Knj. III. U Biogradu 1870. Str. 653. U toj knjizi imade 62 pjesme, koje su ponajviše sakupljene u Bosni izpod Jaorine, u Sarajevu, na Višegradu i Romaniji. Vrli sakupljač, koj je svoje rodoljubje prognanstvom i gubitkom učiteljstva u Sarajevu pod Safet-pašom platio, navodi vjerno, gdje je i od koga je ove pjesme čuo i zabilježio. U zbirci imade devet pjesama od prieko 500 stihova; najdulja pjesma: „Ženitba Gruje Novakovića" iznosi na 1110 stihova. Svim prijateljem toga narodnoga blaga preporučujemo ovu knjigu, koja se odlikuje takodjer čistim izdanjem i liepom štampom.

— Ovih je dana izašao XI i XII svezak „Fotografičnih slika iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od Ivana Ad. Standla, fotografa u Zagrebu. Ta dva svezka imadu ove slike: grad Krapinu, Tounjski most, Kalnik i Modruš. Povjest Krapine i Kalnika napisa Ivan Kukuljević Sakcinski, Modruša F. R., a tounjski most iznad žamoreće Tounjčice opisa P. Slike su veoma čisto i vješto izvedene, povjest pako gradova obširno nacrtana. — Ovim je svezkom svršena prva knjiga fotografijskih slika, sadržavajuća 19 svjetlopisa, koji nam predočuju to gradine (Cetin, Slunj, Ozalj, Samobor, Susedgrad, Drežnik, Senj, Trakošćan, Brinj, Krapinu, Kalnik, Modruš), to umotvore (prvostolnu crkvu zagrebačku) to prirodne ljepote (slapovi Slunjčice, Jurjevac, Plitvice, Švički slap, Dobrin ponor, tounjski most) gradjanske i vojničke Hrvatske. Svjetlopisi služe g. Standlu upravo na čast, te se mogu natjecati sa ove vrsti proizvoda najvještijih inozemaca. U opisu onih gradina imade velik diel hrvatske povjesti, a pisani su malo ne izključivo perom g. I. K. S. vještaka u toj struci. Standl nije žalio ni truda ni troška, da ovaj krasni podhvat čim točnije izvede; u to ime on je proputovao veliku čest naše domovine, pa se i sada uputio u primorje i na otoke, da nastavi ovo zaslužno djelo. Ali ovo požrtvovanje zagrebačkoga svjetlopisca zaslužuje obilnu podporu sa strane hrvatskih rodoljuba, koji podupirajuć Standla ugodit će hrvatskoj povjesti i domovini. U svakoj hrvatskoj obitelji iole imućnoj imale bi ležati na stolu ove fotografijske slike, da sinovi i kćeri uče poznavati starine, umotvore i ljepote svoje krasne domovine. Ove slike jesu svakomu stolu hrvatskomu ugledniji ures i nakit od bud kakova albuma; jer ako i je hvale vriedno, da nam stoje pred očima slike znanaca i prijatelja, mnogo je častnije, ako razastriemo slike starina i prirodnih krasota svoga doma. Nadje li g. Standl u hrvatskih rodoljuba dosta odziva: to će on nastaviti ovo toli dično započeto djelo, a za nj imade još dosta predmeta u našoj trojednici.

Slika iz Bosne. O pozdravljanju u Bosni veli g. Maurer sliedeće: U obće vlada pravilo, da veći pozdravi prije nižega, da se pako niži postavi prije do pozicije duboke naklonosti, da bi onaj pozdrav primio i odma se na njem zahvalio. U manjih miestih, gdje sam kano tudjinac, obćeć s najvišimi činovnici, probudio veliku pozornost, stali bi ljudi, kad bi im se kućam približio, ili ako sam ih imao sresti, zaustavili bi se, okrenuli se, na što bi pako ja odma desnicom se svojom dotaknuo čela, ustiju i srdca, a zatim bi prignuo ruku kako da jim hoću pred noge metnuti usta i srdce. Oni bi pako upravo to isto činili što i ja, pri čem su često još desnu nogu prignuli kano da hoće kleknuti. Ako bi sreo putem kršćana, onda bi me taj prije pozdravio nazvav mi dobar dan, ili takva što slična. Odličniji muhamedanci ugibali mi se putem već iz daleka, a obični ljudi te vjere nisu pazili na me. Dodje li tko niže vrsti k paši da moli što, onda opetuje nekoliko puta zasebice prigibanje koljena, a kad se približi odličnomu gospodinu, poljubi mu koljena, a dozvoli li gospodin, i ruku. Ljubiti ruku jest u obće u zemlji običajno, osobito pako izkazuju tu čast djevojke i djeca mužkarcem. Ni kršćani, ni židovi, ni Turci neodkrivaju se pri pozdravu, niti onda kad unidju u sobu koga gospodina, jer drže da je nepristojno biti nepokrite glave u prisutnosti stranjskoga. U ostalom brani to i zakon Muhamedancem. U prvi čas kad sam došo u Bosnu nosio sam fes na glavi misleć da se držim tamošnjega običaja i bio sam fesom na glavi pred pašom. U kuću sam došo sa šeširom, nu tu me dragoman u prednjoj sobi poučio, da mogu nositi što hoću, šešir il fes, nu da mi je šešir skinuti, ako unidjem kakvomu god odličnijemu gospodinu u svoj pokrajini.

Izdaje: Matica ilirska. Urednik: Ivan Perkovac. Štamparna: Drag. Albrechta.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 36. U ZAGREBU DNE 3. RUJNA 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Seljačka.

Spjevao I. T.

Blago si ga gospodaru,
Koji vičan poslu, maru
Drži polja, luke, njive
I na zraku božjem žive.
Dobro ljeto, dobar dan,
Blaga noć mu, sladak san!

Sunašce ga žarko grije,
A on ore, kopa, sije
I vas cieli dan težači,
Dok se nebo nezamrači.
Dobro ljeto, dobar dan,
Blaga noć mu, sladak san!

Zrelo mu se klasje zlati,
Te ga žanje, vozi, mlati,
U ostave žito sprema,
Nevolje se bojat nema.
Dobro ljeto, dobar dan,
Blaga noć mu, sladak san!

Nažnje krme, nažnje stelje
Za volove hranitelje,
Za kravice i teoce
I za konje letioce.
Dobro ljeto, dobar dan
Blaga noć mu, sladak san!

Odieva ga vunom stoka,
Kravica mu daje smoka,
Pčelica mu nosi meda,
Zakasnit mu vranac neda.
Dobro ljeto, dobar dan,
Blaga noć mu, sladak san!

Vinograd mu vincem rodi,
Njemu tuka tučad vodi,
Iz voćara ima voća,
Pa nek dodje i skupoća.
Dobro ljeto, dobar dan
Blaga noć mu, sladak san!

Liepa ženka za njeg mari,
Ter mu prede, peče, vari,
Dječicu mu doji, ziba,
Za njeg žive i pogiba.
Dobro ljeto, dobar dan,
Blaga noć mu, sladak san!

Bogu božje vičan dati,
Što narežu, kralju plati,
Kućica mu hram slobode,
Kud uhode neuhode.
Dobro ljeto, dobar dan,
Blaga noć mu, sladak san!

Niti vàra, niti šára,
Niti tudjeg treba dara,
Kad pod večer posla nije
Liepu knjigu sin mu štije.
Dobro ljeto, dobar dan,
Blaga noć mu, sladak san!

Uz knjigu se um mu vedri,
Mili nosi rod na njedrih,
I napredku sgodu lovi,
A Bog mar mu blagoslovi!
Dobro ljeto, dobar dan,
Blaga noć mu, sladak san!

Kumovi.

Pripovieda I. T.

III.

Satnik Mirilović ima svaki napredak na srcu i na umu.

Zaokupio svećenstvo, neka osudjuje sa prodikaone kradju i otimačinu, a osobito dangubu i neštednju.

Gdjegodj se sastane više gospodara, eto satnika, da zametne govor, kako valja, da složno i zajednički zlobi i otimačini pretiru tragove, kako je sramotno, da se velika većina poštenjaka boji jedne kukavice, koja neumie o svojoj muci živiti. Kad nastaju svatbe, govori im, kakva je grehota, da se po cielu nedjelju dana svatovi časte i da zatiru kuću ženikovu, a kad u proljeće rád nastane, jedva imaju krušca, te jedva dočekaju, da ječam sazori. A baš kad je raditi od jutra do mraka, kad čeljade najviše treba, da mu se dobrim jelom nadoknadi iztrošena snaga, onda moj brate dragoviću nema već ni smoka ni kápi vinca. Bolje bi bilo svake nedjelje i svakoga svetca postiti, a kad je djelatnik, što boljega založiti i čašom se vinca prikriepiti, pa onda da vidiš, kako se radi, kako se mekano iza ušiu vadi!

Neprestaje sokoliti stare junačine, neka se zapriete nekolicini zločinaca, da će im prisjesti kradja i otimačina. A negovori samo, već i sam vreba na dangubice i zločince, nagodi, da ih iznenada obhodje noćju obilaze, a kad takova sumnjivca nije obnoć kod kuće, onda eto iztrage i druge neprilike, te bogme sumnjivcu prisjedne njegovo lijanje. Nije druge, već tražiti dva poštena čovjeka, da ga izporuče, pa kad samu satniku zada tvrdu vjeru, da će odsele pošten biti, onda ga izvadi iz crne knjige.

Ali se još jednoj majstoriji dosjetio satnik Mirilović: da svakoga poštenjaka odlikuje. Kad je poštenjaku kakova nevolja, i kad u gospode štogodj zaište, onda će satnik Mirilović reći, da svatko čuje: „To je poštenjak, ajte naredniče, ili nadporučniče učinite namah, što ište. Tko je pošten, neka ni malo nečeka, neka vidi, da ga odlikujemo!“

I na ulici progovorit će koju sa svakim poštenjakom, a sa sumnjivcem nikada.

Jenjava pokradja i otimačina, a narod blagosivlje satnika Mirilovića.

U svakom satnijskom mjestu ima satnijska primalja. Recimo, da se drežnička primalja zove Majkićkom, da je Majkićka udovica i vriedna ženska glava. U nje ima dvoje djece, a djecu treba hraniti, odievati i školati. Sve to čini Majkićka, oškrbljuje svačim dječicu, sama doji svoju kravicu, sama sije, sadi i plieve u svom vrtliću, te je na glasu svojom vrednoćom. Majkićka se negradi gospojom, netudji se od seljakinja, svakoj zna za ime, sa svakom se razgovara, svaku upućuje i svjetuje.

Videći to Mirilović pozove jednom primalju u satnijski ured i uglavi š njom, kako će unapriediti mladu ženskad.

Lako je bilo satniku naći u selu dva tri poštenjaka, koji su drage volje povjerili svoje kćeri poštenoj Majkićki, da se uvješte u djelo svake ruke, u svaki posao u sobi, kuhinji i vrtu. Te djevojčice niesu još premašile četrnaeste godine, znalične su, uputne i poslušne. Otci im veselo podmiruju male troškove, davaju Majkićki po koji mierov žita, vozić siena, po koje janje i nešto domaće živadi. Zato djevojčice dobivaju hranu a Majkićka uči ih švelu, vrtlarstvu, kuhanju, mljekarstvu i domaćemu redu. Čega mnoge naše seljakinje neznadu, nauči ih Majkićka za koji mjesec dana. Nauči ih kruh s kvasom umiesiti, gotoviti zaprženu juhu, začiniti svako varivo i umiesiti svakojake tjestenice. Pokroji im liepe zobuniće, koje si djevojčice same sašiju. Uči ih čednosti, pristojnosti, liepoj besjedi, poslušnosti i radinosti. Uputi ih, kada i kako se rabe domaći ljekovi, kako se čuva liepo zdravljice. Liepo ih svjetuje, kako se treba vladati u svakoj nevolji ovoga svieta.

Pozove Majkićka po koji put matere, da vide kako su im kćeri napredovale. Krasna li dočeka, liepe li podvorbe; nikad toga nevidješe.

Kad su u koga imućna krajišnika svatovi, eto ti Majkićke sa svojimi djevojčicami te će spremiti preliepu čast a samo od onoga, što krajiških sam ima.

Izadju djevojčice na glas, a one prozovu Majkićku svojom pomajkom. Sad se svaka bolja zadruga otimlje, nebi li joj se djevojčica kod Majkićke privikla svakoj dobroti i ljepoti!

Satnik Mirilović nastojao i o tom, da se u občinskom voćaru zasadi i oplemeni svakojako voće, te silu toga voća porazdao po selih, a Bratanić mu bio u tom poslu desna ruka.

Bratanić osobito u Vagancu u kuma i prijatelja, a najpače u poručnika Dragovića oplemenio stotine voćaka. Pošto se je oporavio, udjede u Dragovićevu vrtu u šipak oči od krasnih ruža, te krasno procvatoše, a Vjera znala, što te ruže govore, na što li slute!

Upazio i satnik Mirilović te ruže a pitajući dočuo, tko ih je usadio. Zàvezao se u misli i mislio, mislio, te nešto smislio.

Nebih se ni jedan put zakleo, da nije satnik Mirilović naslutio, kuda je milota tieh ruža naperena? Reko bih dapače, koliko ga poznam, da je namah svemu u trag ušao pa da mu je milo bilo, što je baš ratarova ruka u te ruže zapela i što je vjetar uzeo zanositi ružični miris samo onamo, gdje Vjera boravi.

Uz druge Mirilovićeve brige pristupila i ta, je li mu slutnja živa istina, da li je tuj sreći prilika i kako se ta prilika upriličiti ima?

Mirilović nije znao zastranjivati. Dojašiv jednom u Vaganac i svrativ se kumu Dragoviću pošlje iz onih stopa po Bratanića. Udesi priliku te odvede Vjeru pod pazuhom u vrt. Za malo doskakao Bratanić i videći, gdje se satnik s Vjerom vôda, pristupi mirno i javi se gotovim na posluh.

„Ajte vas dvoje sad ovamo!“ reče Mirilović i povede Vjeru i Živka u ulicu od ruža, što ih je Živko zasadio i oplemenio.

„Brataniću, je li ono prava, živa istina, što ovo ruže govore?“ zapita iznebušice satnik.

Bratanić se zabezeknu a obodvoje porumenje jače od rumenih ruža, koje su ih odale.

„A Vjero vjeruješ li ti sve, što ti te ruže vele?“

Obodvoje poniklo nikom, nijedno neodgovara.

„Meni su ove ruže prišapnule, da se je Živko zagledao u moju kumicu Vjeru. I pravo je činio! Ali mi ruže neće, da kažu, da li Vjera tu ljubav prihvaća?“

Nijedno neodgovara ništa.

„Vjero! nadaš li se sreći uz Bratanića?“

„„Ako ostane, kakav je dosle bio!““ progovori nehotice zabunjena Vjera.

„Tomu sam se nadao. Dobro, djeco; ja za sve znam“, — i sastaviv im desnice produlji satnik — „od ovoga ste časa zaručeni, ali nikomu niti istim roditeljem o tom ni žive besjede! I da mi se podnipošto nesastajete; jer bi se za to namah doznalo, a meni bi smetalo, da se brinem za Živka, nebi li prvo do šta došao, da se možete jesenas vjenčati.“

Takvoj iznenadici nenadahu se Živko i Vjera a — svojom srećom zaokupljeni zaboraviše razstaviti desnice, pače, činilo se Miriloviću, da su im se ruke srasle.

„„Neka vas Bog milostivi naplati za neizmjernu sreću, koju eto iznenada na me navaliste, da neznam, što bi od radosti.““ Progovori Bratanić.

Zatim još ovo i ono ugovorio satnik s mladim ratarom, a onda će mu reći: „Ajde sad Živko, da se Vjerini roditelji nedosjete zarukam medju ružami!“

Još jedan stiskac i ruke se razstaviše, Bratanić ode namah za svojim poslom, a Vjeri reče satnik, da ostane medju ružami, dok ju nemine uzrujanost.

Vjera opet porumenje, pognu se, ubra jedva procvalu ružicu, i dade ju satniku Miriloviću a u isti joj čas kanu suza niz obraz!

„Razumiem Vjero, srećna si!“ Reče satnik i ode da se oprosti s Dragovićem.

Vraćajuć se u Drežnik uze smišljati na svaku ruku, kako bi najsgodnije bilo, da pomogne Brataniću. Ali to svagdje zapinjalo. Bratanićev posjed u Vagancu bio slabe ruke, kućica trošna a od blaga, odkad mu je zloglasni Vujadin odveo voliće, neimao ni samo uha.

Pomislio, nebi li se što od carske šume odkinuti dalo. Ali nadšumar nemogao privoljeti, te tako opet težko odumio, što bijaše tvrdo naumio najvoleći, da Bratanić prione oko gospodarstva, budući po propisu nije bio dužan služiti, a sve da mu izhodi naredničtvo ili lugarstvo, nebi Brataniću baš sjekira pala u med, a zaman bi bilo, što je naučio na križevačkoj ratarnici.

Dao Mirilović procieniti Bratanićeve zemlje, nebi li mogao koju stotinu stotinjaka od sirotinjskih novaca dobiti, samo da se opet blago zametne. Ali se sudu činilo, da su zemljo precienjene, te uzkrati zahtievanu glavnicu.

Nije bilo nikud ni kamo, već da Bratanić bar za neko vrieme bude lugarom, dok se malo nepomogne, pa da onda svakojako pusti lugarstvo i, kako je naučio, da uzme svojski gospodariti i bogatjeti, jer bez bogatstva neima ni ugleda, ni prave slobode. Potreban je čovjek gotova kukavica.

Predloži dakle Mirilović Živka na prazno mjesto skoro umrvšega lugara Vidovića. A za to se mjesto javio medju ostalimi i neki izpisani podčastnik. Neću ga imenovati, da ga nebude sram, jer je sve žice bio napeo, da Živku otme lugariju. Došla pukovniku tajna prijava u ruke, da satnik Mirilović po turski aguje u drežničkoj satniji: da progoni i zlostavlja neke gospodare; da veliko prijateljstvo ima sa satnijskom primaljom; da nagoni seljačke djevojke robovati kod Majkićke, nebi li se ova pomogla; da je ovlastio svoga kuma poručnika Dragovića, da po Vagancu globari; da na svaku ruku mladomu Brataniću radi izhoditi lugarstvo, a da onda kani vjenčati za toga dječaka svoje kumče, Vjeru Dragovićevu.

Na prijavi podpisao pisalac nekoliko starješina i pometao njihove tobožnje križeve. Pukovnik znajući dobro, da su to puke potvore, ipak izasla najstarijega četnika, da presluša podpisane starješine i da morda prijavniku u trag udje.

Četnik, došav u Drežnik, istinabog namah reče Miriloviću, da je krivo obtužen i da tuj ni najmanjoj sumnji mjesta neima, te da se o tom samo radi, kako bi mogli ozloglasitelja pronaći i oštro kazniti. Mirilović se u prvi mah nasmieši, ali za malo razmisliv nešto — nadje se vrlo uvriedjena i ljuto se smrče. Zaman ga četnik ublaživao, zaman mu rekao, da će samo podpisane starješine i to potajno zapitati, što li o toj prijavi znadu.

„Ja zahtievam“, reče satnik četniku „da se ti ljudi javno pred obćinskimi zastupnici izpituju, ja se javnosti nebojim.“

„Ali brate Miriloviću“ reče četnik ublažujuć ga „nebudi uvriedjen, o tebi se neradi, već o tvom ozloglasitelju, taj se mora kazniti.“

*

„Taj se neće kazniti“ odvrati satnik dostojno, „ako i trostrukim svjedočanstvom krivca na vidik iznesete, ja ipak nezahtievam zadovoljštine, a kad ja nezahtievam, nesmije se momu ozloglasitelju suditi.“

„Ta, za ime božje, Miriloviću, ti si sbilja uvriedjen! Mi niesmo krivi, što se je izrod našao, koji se usudjuje o tebi zlo govoriti.“

„Ali gdje je potvora toli bjelodana, tu je onda, gospodine četniče, trebalo mene pitati, da li ja iztragu zahtievam. Ovako, kad je iztraga već naredjena, nepreostaje mi drugo, nego opet zahtievati, da se podpisani starješine samo pred občinskim odborom, preslušavaju. Mene i mojih častnika tuj netreba, da se nebi reklo, kako tobožnji tužitelji od nas niesu smjeli istine kazati.“

„Dobro dakle“ reče četnik „i to ću ti učiniti; ali molim te, samo se primiri i nemisli, da je ikomu od nas i nakraj pameti bilo, o tvojoj neporočnosti i malo posumnjati.“

Satnik se poklcni, izadje iz pisarne i ode namah doma. Pozvani i pred četvoricom odboraša izpitani starješine prečudiše se, kad ih četnik stade pitati, da li su dáli kakvu prijavu pisati i što se na svoga satnika tuže. „Nedaj Bože, gospodine četniče, da je to nama ikada na umu bilo. Tuj nije čist posao. Ako je koja hrdja što napisala i nas u tu kukavštinu umiešala, mi tu sramotu od sebe odbijamo, i evo nas svieh Drežničana listom, da se pred cielim svietom hvalimo svojim satnikom i da ga blagosivljemo kao svoga najvećega dobrotvora.“

To od prilike odgovoriše starješine i odboraši jednodušno, a kad im je četnik kazao, čim se satnik Mirilović potvara, uzeše se ljudi krstiti od čuda i proklinjati hrdju, koja smije toli bezobrazno istinu izvrtati i takva poštenjaka crniti.

I po selu se razliegale iste kletve. Poštena še Majkićka ljuto razcvielila a nedužne djevojčice, što su u Majkićke bile na vještbi, udariše u plač — čuvši za toliku zlobu!

A gospoja satnikovica, što li će ona na to? Uze još većma mrziti seljaka, bio kriv, bio prav. „Pravo ti je“, reče svomu suprugu, „što te je trebala boljeti glava za Majkićku i Dragovićevu djecu?“ Mirilović žurimice pograbi kapu i nerekav ni crne ni biele ode u vrt.

Dakle mi je to hvala za sve moje trudove? Isti pukovnik, moj glavni prijatelj, nedosjeti se načinu, da me neuvriedi? A gle, mojoj je ženi ta potvora dobro došla! Milo joj, da me za srce ujedoše! Svaki mi i najplemenitiji naum donosi samo gorkih zamiera i uvrieda! Tako od prilike mišljaše Mirilović i budući vrlo vredovan na poštenju odluči ostaviti službu.

Zaman ga četnik zaklinjaše, zaman ga gospoja, pobojav se kraja svoga gospodstva, moljaše i ublaživaše.

Četnik ode. Mirilović napisa prijavu, da je obolio i da nemože više služiti, te ujedno zamoli za odluku, komu da preda satniju?

Gospoja se satnikovica snuždila.

Satnik se Mirilović odvezao sutradan u Ogulin, a odanle u Topusko. Pukovnik mu dao dopust na četiri nedjelje dana.

Stalo se govorkati po drežničkoj satniji, da je Mirilović za naviek odpasao sablju.

Ljudi se sastaju i žamore. Čuje se i koja krupna, otelo mah srce, a svakomu je poštenomu Drežničaninu bio Mirilović u srcu i u volji.

Vjeri se i Živku naoblačilo nebo.

IV.

Nije bilo u ogulinskoj pukovniji satnije, gdje se nebi našlo koje Mirilovićevo kumče. Kad je godj koji odličniji častnik krstio diete, morao je Mirilović kumovati. Mirilović je bio svemukolikomu častničtvu ona tajna spona bratskoga zajedničtva, zatočnik i branitelj častničkoga poštenja, ogledalo mladjemu, desna ruka starijemu u svako doba a osobito kad je trebalo što ljudski i po svoj pukovniji kraju dotjerati.

Svake nedjelje došla po jedna kola ogulinskih častnika Bili to Mirilovićevi kumovi i iskreni štovaoci.

Ali i u svakom družtvu, na svakom sboru po ogulinskoj pukovniji više nego igda spominjali Mirilovića, odkad se je pročulo, da će odpasati sablju.

Neima Ogulinca, do li koga nepoštenjaka, da nežali za Mirilovićem.

Za Drežničane me i nepitajte?

To su vam poštene duše, to su vam prave ljudine.

Kad im je lani govorio satnik Mirilović, da platno oko občinskog voćara poprave i za jednu stopu nadozidju, učinilo im se pretežko i domoliše mu se, da taj popravak odgodi. Sad se dogovoriše, te na brzu ruku popraviše i nadozidaše zid od suha kamena, koliko treba, da ga ni zec ni koza preskočiti nemože.

Staja kod Majkićkina stana bila trošna, brvna joj iztrunula, krov joj prokisnuo. Prošle zime nedospjedoše ljudi, da usieku i izvezu gradju, a sada smetnuše novce i kupiše poveću sgradu, te za desetak dana sagradiše od nje staju za dvie krave, kako je Mirilović želio.

Od občinskoga pašnika dadoše, da se po želji satnikovoj odbode desetak rali, gdje će se još jesenas zasaditi crnogorica. Svoju privolju dadoše zapisati u sjednički zapisnik uz naročitu želju, da se taj nasad zove: Mirilovićev gaj.

Tako se eto vriedni Drežničani odazvaše potvorom bezobrazna prijavnika i zasvjedočiše tiem neograničeno pouzdanje, iskrenu privrženost i zahvalnost svomu dosadašnjemu poglavaru, izražujući očito svoju živu želju, da i u buduće njihov poglavar ostane.

A jao si ga bilo nekolicini izpisanih podčastnika, za koje je narod znao, da su pismeni te na koje se je moglo i malo posumnjati, da su morda onu sramotnu prijavu napisali. Rekoše im poštenjaci: „Naša će vas kletva progoniti od nemila do nedraga, ako nas Mirilović radi one sramotne potvore ostavi.“

Gdjegodj bi se koji tieh nadriknjiga pokazao, namah skočiše nanj Drežničani, neka izdire, jer mu u poštenu družtvu mjesta nije.

Prodjoše četiri nedjelje dana i subotom u popasno doba eto Mirilovića u Drežnik. Vojnici bivši na satnijskoj straži veselo priskočiše, snimiše satnikov kovčeg, kabanicu, dvocievku i lovački torbak te unieše sve u njegovu sobu. Lovački psi poskakivahu veselo uza svoga gospodara, a vojnici od mila propitkivahu, da li ima još što u kolih, da li treba po nadporučnika poslati, ili večerašnju poštu donieti? Što li još zapovieda?

„Hvala vam junaci“, reče satnik „nezapoviedam ništa, gdje su mi takovi pazioci i poslušnici.“

Unišao satnik u svoj stan, gdje ga je ovaj put dočekala supruga većom pažnjom, nego li je dosle običavala. Vidjela valjda, što je sve narod učinio svomu poglavaru za volju, da ga na povratku obraduje, pak je valjda dosudila, da i njoj treba umiljatijom i poslušnijom biti.

Smrklo se. Upališe svieću i sjedoše večerati. Poslije večere javi dječak, da bi rad netko govoriti sa satnikom. „Tko je?“ Taj i taj izpisani podčastnik, što je molio za lugariju. Htjede satnik, da ga u svojoj sobi dočeka, ali gospoja mu reče, zašto bi se dizao, neka čovjek slobodno udje, ako nije kakova tajna, da će i ona slušati.

Udje bezimenović, rekosmo već, zašto ga neimenujemo njegvim prezimenom.

„Što je Vuče?“ upita ga satnik.

„Gospodine satniče! Nemogu već živ podnositi kletve ni psovke od svieta i od istoga svoga djeteta — evo me, odsiecite mi glavu, ja sam onaj sto puti prokleti prijavnik, koji vas je potvorio kojekakvim nedjelom, samo da otmem Brataniću lugariju. Dajte, neka mi sud sudi, kao crnitelju vašega poštenja, ja se odričem lugarije i pretrpit ću radostno svaku kazan, samo neostavljajte službe i ove satnije radi uvrede, kojom sam vas ja uvriedio. Zaklinjem vas svojim jedinim djetetom, koje čujući, što sav sviet govori, a neznajući da sam ja krivac, svaki čas povikuje: „Bog ubio onoga, tko je kriv, da satnik Mirilović ostavlja službu!“

„A gdje ti diete čuje tu kletvu?“

„U svakoj kući, od svakoga čeljadeta. Čuje ju svaki dan od svojih družica, uz koje se uči kod Majkićke domaćemu poslu. Tamo nedužne djevojčice svaki dan plaču za vama, a proklinju mene! S toga me evo, metnite na me stražu, opremite me sudu, ali nemojte, da se kletva naroda, kletva moga rodjenoga djeteta na meni ovršuje!“

Potekle suze Mirilovićevoj gospoji.

„Vuče ja ti praštam, ajde kaži svomu djetetu, da je sam satnik kriv tomu, što ostavlja službu, jer je već predao svoju pismenu izjavu a častnik nikada nesmije odustati od svoje rieči.“

Na te će satnikove besjede Vuk ovako:

„Znao sam ja gospodine, da ćete mi prostiti, jer ste s božje strane; ali ako ostavite službu, meni obstanka neima u svoj ogulinskoj pukovniji. Idem se sam predati sudu, a kad odsjedim, molit ću pukovnika za putni list, da idem križem biela svieta, kud me oči vode, samo da neslušam, gdje me narod proklinje.“

„Ajde kući Vuče, primiri se; ja ću gledati, da ta stvar legne.“ Odvrati satnik.

„Bog vam, a duša vam!“ reče pokajnik i tužan izadje iz sobe.

Čini mi se, da je Mirilovićka taj večer prvi put pravo osjetila, za kakovim je poštenjakom i kako toga poštenjaka cieni i štuje ostali sviet više, nego li ona sama. Valjda se je i ona pokajala i na bolje okrenula.

V.

Bilo u zadnje dane mjeseca kolovoza. Još nije svanulo, a kola se voze, silna kola iz svih dvanaest satnija ogulinske pukovnije, a na kolih su gospoda i gospoje. Častnici, popovi, učitelji, šumari. Neki jašu uzporedo na malenih vatrenih konjicih. A svi su veseli, dovikuju si kojekakve doskočice, pjevaju, konjanici opaljuju samokrese. Još ševa necvrkuće, još kosovica nezviždude, a već se skladna ljudska pjesma iz pojastih grla vitla i razliega dolinom.

Morda su to gospodski svatovi?

Niesu to svatovi, već samo kumovi i štovaoci Mirilovićevi te njihovi zvanici, koji su još prvo zore podranili, da za dobe dospiju na plitvička jezera, kako će tamo cio dan preboraviti te proslaviti Mirilovićev povratak i oporavak, u koliko je njegovo zdravlje zbilja porušeno bilo.

Majkićka i njezine kuharskomu poslu dorasle učenice dodjoše još dan prije, a kad se družtvo stade na Kozjaku sakupljati, već djevojčice odjevene u bielo ruho, naheriv malo crljene kapice, skakahu žurimice sad u kuhinju, sad u ostavu, sad u jedaću sobu na gornjem spratu častničkoga dvorca, štono je nedavno po švajcarskom načinu sagradjen. Medju učenicami vriedne Majkićke bila i Vjera Dragovićeva i Jelica, kći Vuka pokajnika.

Djevojke prostirahu stolnjake, donašahu čaše na pladnjevih, u kotlićih variahu mlieko i kavu te stavljahu po stolu tuj grumen žuta masla, tuj sât meda, tuj kotaricu punu voća.

Do osme pred podne imalo se sve družtvo skupiti. Drežnička gospoda izim Mirilovića do-

šla prva, da dočekuju i pozdravljaju ostale dolaznike.

Dodje i Mirilović uz gospoju, te zagrmlje uz plitvička jezera stoglasni „živio!“ Obkole ga kumovi i prijatelji, te šire ruke i ljube se u junačka lica.

Opet se urnebesom uzvitla sto glasova, a zaniemlje za taj čas sopot slapa, što se niza stiene u Kozjak obara. Dodje pukovnik i uzanj dva četnika iz Ogulina.

Na dobnjaku vazda uhorljive Majkićke trebalo još do osme pet časova. Reče umiljato: „Kćeri moje! sipajte!“ I za pet časova eto kave, varenike i skorupa na stolu.

Družtvo sjede zajutrovati i k jednu se dogovarati, kuda će koji. Stariji odlučiše uz gospoje ostati na Kozjaku, po njem se vozati i loviti pastrve. Mladji se dogovoriše, da će pjevajući obaći svih sedam jezera, te se razlučiše u dva sbora, kako će jedan sbor od drugoga prihvaćati pjesmu. Obćenitim uzklikom imenuju Ževkala družtvenim naklâpalom i svečanim načinom predadu mu nabijen samokres uz pisanu povelju, da je vlastan svakoga od družtva s mjesta ubiti, tko ludju od njega reče. Bio vlastan, svašto naklapati, svakomu se narugati, svakomu istinu u brk kazati i svašto zahtievati. To se vrlo smiešno činilo pukovniku, te sam uze čestitati naklapalu prihvativ ga pod pazuho i pristraniv se š njim malo na kraj, gdje nitko nije mogao prisluškivati.

Poslije dogovora s pukovnikom okrilatio Ževkalo i počeo od radosti poskakivati. Navalio domišljati se kojekakvim doskočicam, kako će se ovomu i onomu osvetiti.

Odskakali mladji, uzeli pjevati i jezera obilaziti, spuštili se stariji i gospoje nizbrdice do Kozjaka, posjedali u čamce, stali vesliti tamo i amo, neki razapeli mreže, da ulove koju pastrvu i tiem prodje brzo po dana.

Najljepše bilo Vjeri Dragovićevoj gledati s častničkoga dvorca. U dolini joj se na dnu modrilo divno najveće jezero, koje se zove Kozjak. Po Kozjaku se razbjeglo nekoliko čamaca, na njih su stariji častnici i gospoje. Povrh Kozjaka ima za tavan više drugo jezerce, koje se uza sopot slapova i slapića obara u Kozjak. Na tih slapovih sagradjeni su mlinovi. Tako se sve tavan po tavan sedam jezera, jedno povrh drugoga, vidja, jedno se u drugo niz goli kamen obara a grmlje i kitnjasta gora zakotaruje tieh sedam korita, iz kojih se nakon čudnim bûkom i brzim skokom niza strmu stienu potok prikupljuje i kršten Koranom svojom se drȁgom vijuga, dok se s Kupom nesusjekne i u novom sloju staroga imena nezataji.

Čuje se pjevanka i ševa po zráku cvrkuće, a iz grma, gdje se odojci i tukani peku, šibaju dva crna oka često do liepe Vjere. Rekao bih, da Živko vrti odojka na ražnju, a kad tamo, Živku se zavrtio mozag gledajući u svoju potajnu zaručnicu.

Nije li najljepše bilo Vjeri gledati?

Dobahtali starci iz doline, doigrala mladež sa brdina, vižlasti Ževkalo stao vižliti i goste si bilježiti.

Svi sjedoše za stolove. Podiže se žura Ževkalo i uze od prilike ovako govoriti: „Gospodo moja! Imadu dvie stvari, kojima si cielo predpodne razbijam ludu glavu. Jedna od tieh stvarih velika je sramota, a druga velika prenaglica. Neće nam nijedno jelo ići u slast, ako toj sramoti i toj prenaglici nebude kraja. To vam se valjda čini pametno, ali nije ta pčela izlećela iz moje košnjice. (Pokazao Ževkalo prstom na svoju tutanju a urnebesni „živio“ jekne mu u povladu iz sto gȑlâ.) Ja tu sramotu i tu prenaglicu silom svoje poveljene svemogućnosti proglašujem dviema ludostima. Lude stvari podpadaju pod moju silu. Zapoviedam dakle ogulinskomu pukovniku, da mi preda te dvie ludosti!“

Pukovnik izvadi iz žepa dva pisma i preda ih veselo Ževkalu. Ževkalo dao još prije naložiti čitavi kries, a sada zovnu poimence dvie djevojke iz kuhinje. Bijahu to Jelica Vukova i Vjera Dragovićeva. I reče Ževkalo: „Evo Jelice baci ovo pismo u kries, neka izgori velika sramota, i evo tebi Vjero drugoga pisma, baci ga u kries, neka plane prenaglica!“

Baciše djevojke pisma u kries, pisma planuše i izgorješe u jedan tren.

Podiže se pukovnik i reče glasno: „Jedno je pismo, gospoda moja, ona lažna prijava na ime drežničkih starješina, a drugo je pismo izjava moga prijatelja satnika Mirilovića, kojom je zahtievao, da se postavi u mir. Oba pisma eto izgorješe, a ja pukovnik ogulinski pozivam našega druga Mirilovića, neka zaboravi na ono, što je izgorjelo!“

Nasta bezkrajna radost i veselo podvikivanje, Vjera i Jela prilećeše Miriloviću i podigoše do suznih si očiu sklopljene ruke a s drugoga kraja doletio žura Ževkalo, izvadio samokres i naperio na Mirilovića. „To je sila!“ reče smiešeći se i suze roneći Mirilović, tad se podiže i proslovi: „Znam ja, gospodine pukovniče! da je ta Ževkalova doskočica vaše maslo. Vaša mi je želja bila vazda zapovied, a eto tolike braće, gdje navaljuju na me, evo dviuh nedužnih dušica, koje preda mnom podigoše sklopljene ruke a znam i vidio sam, što su moji vriedni Drežničani meni za volju učinili; nije druge, ja zaboravljam, i ostajem u službi.“

Urnebesni „živio!“ Pukovnik se s Mirilovićem rukuje.

To je bio glavni smjer kumovskoj gostbi. Još se nije ni kápca vina popila, a veselje otelo mah, što će kašnje biti?

Mogao bi vam stotinu doskočica i šala pripoviedati, kojim je Ževkalo ili povodom ili gadjalištem bio.

Zaredale zdravice. Nastala pjevanka. Uz pjevanje čuje se tucnjava čaša.

Podiže se opet Ževkalo: „Ja svemogućnik današnji hoću, da imam spomenik svomu današnjemu ludovanju. Sám u svoju slavu zapisujem evo 20 stotinjaka, a zapoviedam svojim današnjim podložnikom, da me ludošću nadkrile. G. pukovnika pozivam, da me neostavi na cjedilu, da sám koliko više može zapiše, da nam podpisane prineske na dvanaest putih od mjesečne plaće sustegne i da on sám odredi, kako da se spomen moga ladovanja ovjekovieči. Ako mi to po volji učini, neću ga nigda odati, da je i to njegovo maslo!"

Opet vesela graja i jagma, tko će prije i više zapisati. Pukovnik sám upisao 50 st. i tako svi redom, koji koliko a svaki po premogućstvu, te se skupilo do blizu tri tisuće stotinjaka.

Ustade pukovnik i reče: „Hvala vam gospodo na velikodušnu daru. U spomen današnjega dana odlučujem, da se za taj novac ovdje kraj plitvičkih jezera kupi kakvi veći posjed i dvie švajcarske krave, i da se sve to preda mladomu Brataniću, da zametne ovdje umno gospodarstvo. Ja ću kod veće vlasti izhoditi, da mu sagradimo mlin i da dobie komad šume. Gospodo moja! U zdravlje našega budućega plitvičkoga gospodara i mlinara i liepe mlinarice, njegove zaručnice, a Mirilovićeve kumice, Vjere Dragovićeve!"

Što je za tim sliedilo, možete si, drage čitalice, same nadosnovati, podtkati i izkititi.

Meni je dosta, što se sve to čini poštenjaku Miriloviću za volju i što je osigurano, da će se za koji dan Živko i Vjera vjenčati.

Ostalo prepuštam slavnim Ogulincem i vriednomu Bratаniću. Bog im a duša im!

Svojim čitalicam želim, da do godine uhvate sgodu i u družtvu odu na plitvička jezera, da se nagledaju ljepote i krasne mlinarice, koja će ih liepo dočekati i podvoriti.

Roman gospodjice Renate.

Napisao francuzki M. C. Colomb.

III.

U to vrieme došo u Morlaix čovjek, komu je Renata nekoliko puta čula za ime, ali koga baš nisu mnogo cienili u krugovih, koje je gospodjica de Guimaëc polazila.

G. Sesostris Michaud bio poduzetnik uviek sretan u svojih poslovih; on bio otišo iz Morlaixa već prije dvie godine da nadzire nekakvo poduzeće. Imetak mu bio znamenit, a naslov milionara, koga mu nadjevali, nije bio pretjeran. U ostalom koješta se govorkalo o postanku njegova bogatstva. Njegov otac, Gilles Michaud, Normanac iz Granvillske okolice, razprodav malo imanjce, jedino što ga je imao, koje on sam obradjivao i koje mu se vidilo slabo plodno, ode naseliti se u Pariz i pod elastičnim imenom prometnika upustio se u svakojake financijalne operacije, koje mu imetak liepo umnožaše. Lukav i prevejan kao punomoćnik, nije imao ni odvažnosti, ni naklonosti na velika poduzeća. Bilo je prepušteno sinu, da nastavi njegov posao, te ga je on podigo do takve visine, na kojoj bi se zamaglilo staromu zakupniku. Sesostris bio već za rana upućen od svoga otca u sve poslovne potankosti, i učenik steko brzo pouzdanost učiteljevu prisvojiv si nepromienljivu stalnost suda, kojom je, ne ozirući se na priproste razloge sentimentalnosti, il nježnosti, gledao uviek samo na praktičnost i uharnost stvari. Gilles dao svomu sinu nekakvo odgojenje, naravno u pravcu koristnoga. Kad je Sesostris već dosta znao, da bude dobar knjigovodja, reče otac Michaud, da je odgojenje njegovo dovršeno. Nikad nije se mnogo obilnije želo, nego li posijalo. Imetak se Gillov brzo podvostručio, kako mu je sin postao drugom u poslu, i kad je stari Normanac pustio dušu mogo se je tješiti da nisu njegovi taliri došli u ruke razsipniku, ili nevaljalcu.

Sesostris nije čekao nego ovaj čas, da poleti na svojih krilih. Njegov otac bio stare škole čovjek, igrajuć oprezno, rizikujuć malo, a skupljajuć paru na paru; ovaj bi kadkad i drzovitosti se poslužio ne plašeć se preko mjere da bi mogo i izgubiti. Toliko stoji, da je on sa ono tri sto hiljada franaka, što ih je baštinio od otca Michauda steko za malo godina drugih tri sto hiljada i oženio se sa kćeri brodovlastnika u Havru, s kojim je bio u poslovnom savezu. Taj trgovac imao je zahvaliti velik dio imetka dobrim spekulacijam kupujuć i prodajuć crnce. Kći mu bijaše ružna i prosta; al imajuć pet sto hiljada franaka miraza i, što je više, čineć ga tast dionikom u poslu, Sesostris je mislio, da mu nije ni časa počasiti. Za deset godina ženitbe, podvostručio imetak i u sred svojih poslova našo vremena imati sina; al on nije mnogo znao šta će to reći otcem biti, jer je diete drugi dan po porodu umrlo, ne preživiv majke nego za jedan dan, jer je ona poginula podajuć diete svietu. Domisli se onda Sesostris putovati Bretanjom, onom primitivnom pokrajinom, gdje čovjek njegove vještine nemože putovati gubitkom. Za dobru milju od Morlaixa, na samoj obali naišo na grad nješto podrt, al mu je zato zemlja bila mnogo vriedna. Vlastnik, zaduženi plemić jedva čekao da ga proda. Sesostris videć da može tuj dobro pazariti i nalazeć u tom sred-

stvo, da se gradi velikim gospodinom, kupio i kuću i zemlje, koje joj pripadale.

Gospodin Michaud dolazio kadkad na svoje imanje u Bretanji i pokušao unići u aristokratičke krugove: ali to nije bilo tako lahko kano obogatit se. Jednoga dana, kad je Renata i njezina majka bila na selu kod jedne od svojih prijateljica, prijaviše g. Sesostrisa Michauda, koj je želio kao susjed posjetiti obitelj. Renata ga poznala samo po imenu: nimalo željna toga nije ga ipak pustila iz vida nekoliko minuta; zaokupila ju misao da stoji pred njom čovjek, gospodar više milijuna. Govorilo se o mnogih stvarih; povede se rieč i o Parizu. Gospodjica de Guimaëc stade onda sve bolje učestvovati kod razgovora i malo po malo, podav se sasvim neznam kojoj neodoljivoj misli, što ju gonila, učini se čim više moguće milom, ljubeznom, zanimivom. Sesostris ju promatrao i nije si bio sviestan kakvom ju on pozornosti sluša; činilo mu se samo da nije nikad takvim veseljem nikoga slušao i da nije nikad vidio tako liepoga ženskoga stvora.

Došav kući stade razmišljati. Uslied nekoga čudnovatoga saveza ideja, koje porodi mašta u svojih časovih zabave, misao na Renatu, koje se nije bio već okanio porodi mu najedan čas onu o njegovoj pokojnoj ženi. — Bilo to u istinu objavljenje. On shvatio oštroumjem, gledajuć u prošlost, sve što je u smrti obična i nezgrapna i poćutio istinitu bol, pomisliv kako je mogo živiti nekoliko godina sa stvorom tako nesretnim, kako je bila ona, što je nekad njegovo ime nosila. Jednom nije on gledao nego na miraz, i više stotina hiljada franaka izravnale bi mu mnogu fizičnu i moralnu nesavršenost. Kći trgovca u Havru bila dobra partija za sina Gillova, koj, ne poznavajuć osobito sviet i ne videć preko stanovitoga kruga svoga poslovnoga zanimanja, nije ni mogo željeti onoga, o čem nije ni sanjao da postoji; ali gospodjica de Guimaëc uz njega! Gospodjica de Guimaëc njegova žena! G. Michaudu, misleću na to, činilo se da je poraso za deset stopa. Ako i jest ga Renata sa svojim ponosnim držanjem malko plašila, njegov ga je znatan imetak tješio: računajuć i slažuć jedno s drugim, govorio si nekakvom dopadnosti, da to nebi bila zla partija za njega, i da bi ju mogo sa nešto spretnosti dobiti, a na posliedku reče si da plemićka djevojka, ali uzato sirota, nenailazi svaki dan na milijunaše, za koje bi se udala.

Ima za svakoga neko osobito doba, gdje se uhvati srdca neodoljiva i silna strast. Za jedne je ona sladka kano i milovanje, za druge ponosna i ozbiljna kano i kriepost. Što se tiče Sesostrisa, on je ćutio kako se ga ona prima ljuto i čvrsto kano i pandže grabežljive ptice. Nije ništa osobita, da ljudi, koji nisu nikad mislili da budu mladi, poćute nekakvo stanje slično groznici. Prozvati to ljubavî značilo bi možebit shvatiti krivo smiso te rieči.

Renata nije sa svoje strane dangubila. Ona opazila sasvim dobro, kako su njezina ljepota i razgovor zanieli Sesostrisa. Kako milijunaš ode gospodja de Guimaëc sa svojom prostom ljubopitnosti prema svačem, stala u tom pogledu silu razpitivati, a odgovori bili su za čudo po volji njezinoj kćeri, koja se iz čednosti zadovoljavala samo slušati. Ove dvie gospodje imale su drugoga dana vratiti se u Morlaix; ali Renata, vješta u tom prisiliti druge da joj ponude što ona želi, izrazila tako ljubezno svoju zahvalnost na sve radosti, kojih se nauživa kod prijateljice, što ih pozvala, da nije ova mogla na ino, nego da ih još zadrži: ta uviek nam godi kad vidimo kako se gostovi pri nami zabavljaju.

Na selu, med susjedi, ima uviek prilike sastati se, i sa malo vještine možemo steći veliku sreću. Imanje Sesostrisevo i ono gdje bivala Renata bili su odieljeni malom riekom, na briegu koje se duljila liepa aleja vrba. Sesostris dolazeć gledati svoje mlinove, hodao je naravno alejom na svojoj strani, a Renata je naravno hodala uzporednom alejom na drugoj strani, tražeć pod njom ugodnoga hlada. Prvoga dana kad Sesostris zapazi te gospodje, pozdravi je, i čineć se kao da mu je hitno nastavi svoj put. Srdce mu stalo kucati, te se je bojao da se nebi opazilo na licu, što on ćutio. Gledajuć tu liepu osobu poćutio nekakav neutješiv nemir i on upitao sam sebe nekakvom bojazni nebi li se njegova šetnja smatrala kao čin vele drzovit. Drugoga dana, poslie doručka sjele jedva na travu, kod same vode, Renata, njezina majka i njihova prijateljica, kad se ukazao g. Michaud. Bio nješto velika osnovao i stade kad se našo prema onom miestu, gdje su sjedile one tri gospodje svojim djelom i knjigami. Renata upravo čitala, što joj i dopustilo da podigne oči kretom začudjenja, dočuv da majka odzdravlja pozdravu, koj je dolazio sa druge strane vode. Voda nije bila na tom miestu osobito široka. Sesostris, iznenadjen od odvažnosti koju je pokazao, želeć dobro jutro tim gospodjam, poruši za sobom most, kako no kažu, da ne može uzmaći, i zadjede se živahno razgovarat. Gospodja de Guimaëc imala je za takve prilike uviek nekoliko rieči pripravnih; što se njihove prijateljice tiče, ona nije imala nikakvih predsuda, i mislila je da treba uviek biti u dobrom prijateljstvu sa susjedi. Sesostris razloži kako običaje, pregledav svoje mlinove, u isto doba šetati se ovim putem uzduž rieke, prije nego li kući podje. Gospodja de Guimaëc mu odgovori da je ta pravilnost sasvim naravna za poslovna čovjeka tako zabavljena kao što je on, i da ona to tim bolje razumije što i ona sama sa prijateljicom i kćeri, koje sigurno nemaju potrebe da budu tako točne u razredjivanju dobe, dolaze ipak redovito u isto doba sjesti na isto miesto, sve to ona poprati dubokim i novim umovanjem o

navadi, toj drugoj naravi. Razgovor produžili još za neko vrieme u tom smislu i opetovao se sliedećih dana istom dražesti i istom promjenom. Olivier imao se povratiti tek za dva mjeseca il najkraće za šest nedjelja; to je bilo i više vremena nego li je trebala gospodjica de Guimaëc da dotjera na kraj svoje poduzeće. Misao da će ona tim prevariti poštena čovjeka, čovjeka plemenita srdca, da će mu ona uništiti sreću života, sreću koju mu ona obećala, i koju mu je bila dužna pod kaznom da se pokaže nevjerom, ta misao nije joj ni na um došla. Olivier joj nije već bio od koristi, ona ga odstrani bez stida, bez boli. Trebalo je latiti se onoga, što je znamenitije bilo, trebalo je neumorno nastojati oko Sesostrisa. Renata, sa svom lukavštinom diplomata ili državnika znala je jako dobro da hoće li zadržati svoju cienu, ne smije se ponuditi na prodaju prije nego li se ponude da će ju kupiti; ali ona je i to dobro znala da ima ljudi, koje treba poticati i uvidila, da je Sesostris jedan od takvih, koga će vješto odvlačenje mjerom upotrebljeno razdražiti i uzpaliti, dočim će ga dulje čekanje ozlovoljeti i možebit tja i odbiti. Milijunaš, sudeć ga po njegovih razgovorih, nije umio čekati dugo.

Dogodilo se da jedno po podne, kad je vjetar donosio na Sesostrisevu livadu žuteće vrbovo lišće, koje je činilo sjenu nad šetalištem liepe Renate, dodje ova po običaju sa svojom majkom i prijateljicom i odoše niz vodu. Gospodar protivnoga kraja bio već na-oprezu i činio se kan da promatra okolicu. On pozdravio. Renata, koju je majka na to opreznom učinila, jer je ona slučajno na drugu stranu gledala, tako se naglo okrenu da joj u tom kretanju odnese vjetar lahki šešir, koj je bio i zlo pričvršćen, te ga odnese na drugu obalu do onoga jesenskoga lišća. Ona iznenadjena vrisnu malko; al šešir nije bio izgubljen, već se koturao po zelenoj livadi. Sesostris gledajuć da ga uhvati bio mu je uviek blizu da ga pograbi, al uviek zabrinut da sačuva dostojno držanje progoneć šešir u njegovih hiravih skokovih. Napokon se stišao vjetar, šešir stane i Sesostris držeć u ruci bjegunca, vraćao se pazeć da se ne nagli odviše, da uzmogne do sape doći. Došav na obalu rieke, pokazao šešir pobjedonosnim držanjem. Renata mu se zahvalila osobitom uljudnosti, kojoj sjenka smetnje nije oduzela ništa od čarobnoga; zatim kako nije voda bila na onom mjestu osobito široka, postavi ona svoju liepu nožicu na veliku grbu, izraslu na panju njeke vrbe, odzgo gologa korenja; lievom se rukom prime za jednu granu stablu, i tako viseć nad vodom, pruži drugu ruku i zamoli g. Michauda da joj poda na svom štapu šešir. Ovo je držanje bilo divno i vrstno da zadade zadnji udarac jur težko ozledjenomu srdcu Sesostrisevu. On poviknu od straha. — Šta radite gospodjice? Vi ćete opasti! Vidite dobro da smo odviš daleko. Počekajte malo i stanite u hlad. Ja se nećemu dosjetih. — Podje tada prema slamnatom krovu, koj je počivao na četirih nogah u jednom malom zatonu: pod tim krovom bio liepo i čvrsto sagradjen čamac. Sesostris se ogledao i opaziv dva čovjeka na livadi, dade im znamen da priskoče, te reče na brzo jednomu od onih nekoliko rieči, na što taj odtrča prema gradu, a on unidje u čamac s onim drugim, koj se prihvatio vesala.

Stupio onda na protivnu obalu i došo na mjesto, gdje su ga čekale one tri ženske. Gospodjica de Guimaëc, dobiv svoj šešir stala se izpričavati, a Sesostris osokoljen usudio se ponuditi šetnju po vodi. Ponudu primiše, a čamac se polagano spuštao niz vodu i njezine zavoje. Kakva bi to radost bila za Oliviera, da se je on našo na miestu Sesostrisa, sasvim blizu Renate, dotičuć se njezina odiela i slušajuć kako bi kadkad njezino lice okačio kraj plave vrbce, kojom se vjetar neprestano igrao! Sunce liepih jesenskih dana sjalo sa svojim bliedim i toplim svietlom po okolici, ali kod maloga potoka bilo sve tiho i hladno. Voda milo žuborila; stabla viseć nad dvimi obalami sastavljala su zelen svod, na kom je miestimice proziralo modro nebo. Čamac se pomicao, razmićuć svojim rtastim kljunom liepo vodeno cvieće, koje je iztaklo na površje vode svoje velike listove, gladke i sjajne, i kojega je cviet priličio zlatnim il srebrnim kupicam. Sesostris, koj nije nikad tako iz bliza vidio Renate, gledao ju po volji, a Renata, koja ćutila kako on upro pogled na nju, oborila oči da ga ne smete.

Dodjoše na jedno mjesto gdje se obale nizile i pretrgano širile. Pozorište se promienilo: mjesto visokih i zelenih nasipa pokazale se lahko talasajuće se livade, iz kojih se simo i tamo pomaljali tanki i rtasti vršci tornjeva, kojih se podnožje gubilo u malenih šumicah. Uzduž same obale rasle visoke trave, močeć se u vodi, koja se svietlucala med njihovimi stabljikami kad bi vjetar njimi njihao. Na obzorju vidili su plavkaste glavice zastrte prozirnom zavjesom biele pare, a pred čamcem onu mirnu i veličanstvenu crtu pristaništa Morlezanskoga. To liepo mjesto poznala Renata. Ondje dole, njojzi na lievo, dizao se malen gradić Plougouët. Pročelje sivoga granita, razsvietljeno suncem, odbijalo je u daljinu poput pozlaćene svietiljke u tamnom dnu jelove šume. Renata nije imala nego podignuti glavu da zagleda kuću, šumu i staze na ravnici; ona nije toga učinila već sjedila sveudilj oborenih očiju.

Medjutim pretvorila se rieka u prostran zaton: talasanje vode na pristaništu dovle se pomalo širilo, a lahor postajao sve žešći i hladniji. Gospodja de Guimaëc, koja sveudilj razgovarala sa svojom prijateljicom i koju su malo zanimale ljepote okolice žacnu se malo, jer su valovi počeli udarati o rebra ladji. — Bože

moj! zaviknu ona, kamo idemo? Hoćete li nas zavesti u debelo more?

— Nipošto, odgovori Sesostris sasvim mirno; ja imam ondje, kod Plouézocha zaselak, kamo bi rado imao čast povesti vas, jer će nas ondje moja kola potražiti. Ima ondje takodjer starinska pećina vele cienjena od ljubitelja, mislio sam da nebi žao bilo gospodjici de Guimaëc ogledati ju. Izvolite, milostive, oprostiti što sam vas tako upravo oteo.

Gospodja de Guimaëc nija znala upravo šta da kaže, ali otvarala nasumce usta da odgovori štogod, nu Renata, bojeć se da ne kaže što nespretna, preteče ju. — Ljubezna li iznenadjenja, gospodine! reče ona veselim licem.

Kako je vjetar bio povoljan, Sesostrijev sluga, primorac, priredio jarbol, podignu jedro, sjednu uz kormilo, i jedreć dojedri čamac dosta hitro na obalu, odakle se moglo lahko popeti na zaselak. One dvie gospodje izašle iz čamca pomoćju g. Michauda, koj je najprvi na kraj stao, i pohitiše brzo na visinu obale, gdje bijaše piesak suh. Došo sad red na Renatu, da poda ruku Sesostrisu; ovaj, videć se sam s djevojkom pokupi svoje srdce, veleć si da je došo odlučan čas. On joj stisnu ruku, načinom dosta jasnim, i dočim ona skočila lahko na zemlju, okrenu prema njoj proseće oči i klikne: Gospodjice! ... Oh, gospodjice! ... ja ...

Nije mogo dalje; poćutio usta suha, a grlo sapeto. Renata razumiv konac te izreke, koja nije bila izgovorena, pogleda ga; taj mu pogled bio mjesto odgovora. Sesostris bio tako sretan, da ga je ona shvatila, te zaboravi kako ga zatekla.

Na zaselku nadjoše kočiju, i nakon kratke šetnje k onoj starinskoj pećini spremiše se na odlazak. Put veoma okolišao, a bilo je svakomu za dobe kući doći na večeru. One dvie gospodje namjestiše se udobno na stražnja sjedala kočije, Renata i Sesostris sjedoše naprvo, i konji krenuše.

Iz početka bio razgovor sveobći, kašnje nije g. Michaud govorio nego svojoj susjedi. On tražio, što bi joj imao ugodnijega kazati, zabavljao ju pripoviedanjem kako mu poslovi sretno za rukom idu, i miešao u svoj razgovor najveće brojeve. Šta može biti ugodnijega, šta riečitijega od takvoga razgovora, za koj se činilo da mu je jeka zvečenje milijuna? Medjutim dan bio na izmaku: večerna magla pomrčala sve predmete i zaodjela sve dalje u plavkastu paru. Vjetar jenjao; ni da bi ćušak potresao listom; nije se čulo drugo, nego cijuk kakve zakašnjele ptice, koja se gnjezdu žurila, zatim u blizini sladko i žalobno šturenje šturaka, a sasvim daleko razmaknuto i plačno bučenje mora, koje si mogo više nagadjati nego li razpoznati. Na najtamnijem mjestu neba pokušala mala blieda zviezda boriti se proti zadnjem sjaju sumraka. Kočija se pomicala prekidajuć kadkad san dvijuh gospodja, koje se nisu mogle dugo oteti jednozvučnomu kretanju kočije i prekidajuć sanje, koje su snivali svaki u svom kutu Renata de Guimaëc i Sesostris Michaud.

— Moja, snivaše on, ta liepa osoba, koja će podičiti moju kuću! Moj njezin duh, njezino ime, njezina poznanstva! Njoj ću imati zahvaliti, da će me sviet tražiti mjesto trpiti, kako dosada činio, vidjah to dobro, njezin ohol sviet, koj ne drži ništa do prave zasluge. Otet će mi ju: ona je tako liepa! — Renatu vidjao on samo u salonu; bio to riedak predmet luksusa, komu dopuštala njegova sreća da mu se poda. On nije ni slutio o najvećem razkošju da je s njom zajedno u tišini i miru večernom usred liepe naravi kadre probuditi najdivnija ćućenja. Bio on proputovao dosta pokrajina, ali nije nijedne poznavao a narav mu se nije nikad prikazala nego pod oblikom kubične mjere zemlje, koju ima prenesti.

Što se tiče Renate, to je za nju u ženitbi bio muž najzadnja stvar. Oh! kako su daleko bile nježne rieči Olivierove! Njegove sladke osnove o njihovom životu bile bi joj se pričinile u taj čas dugočasne i kukavne, i ona bi ih bila izsmjehavala kao kakvu dječariju da se je njih sad sjetila. Ona je htjela bogatstvo, sjajan život, udobnost u svakom pogledu, i zadovoljavanje taštine.

Tmica se sve bolje hvatala, kočija jurila uviek, a one dvie gospodje udilj spavale. Sesostris, osokoljen, pokupio sve svoje sile i dovršio izjavu što ju je počeo kod izlaza iz čamca. Malo nas brige kojimi se rieči izjavio, kojimi mu je rieči odgovoreno bilo. Na večer Renata, skloniv se u svoju sobu, spravila, ogledav ga prije dugo vremena, skup prsten nakićen sjajnim dragim kamenjem. Bio to zalog njezina zaručenja.

. . . .

Bila množina svieta u talijanskoj operi. Pjevali su Luciju. Prvi čin odpjevali, a slušatelji odaljili se od svojih mjesta u dvoranu za razgovor. Jedan od tih udaren po pleću okrenu se naglo. — Kernouëz! Poviknu onaj, jesi l' to ti? Vjere mi neznam jesi li za zbilja. Gdje si dakle ostavio tvoje mrko lice? Ja nisam u tebe nikad vidio to veselo lice.

— Ne govori mi o tom, dragi Rosmeur, ja sam sretan! Imao sam u Parizu posla, koj mi nije dao polaziti odavle, bio sam ti biesan zato; sad sam obavio sve i sutra odoh. Prije polazka došo sam u talijansku operu, da mi vrieme prodje i veselio sam se, jer sam se nadao s tobom se sastati.

Uzeo prijatelja pod ruku i udje s njim u dvoranu za razgovor.

— Sva je Bretanja večeras ovdje, reče mornar. Zar si ti ovaj čas došo? Nisi li vidio Sesostrisa.

— Sestrosisa? Koga Sesostrisa? Dolazim sad u istinu i nije me bilo u prvom činu.

— Ej, Sesostris Michaud, milijunaš, danas plemeniti i mogući gospodin Sesostris de Guimaëc. Čini se da obitelj Guimaëca sliči onoj od Pet-Labuda, gdje želudac oplemenjuje, kako nas Balzac uči.

Olivier de Kernouëz okamenio se.

— Sesostris de Guimaëc? Šta mi to veliš? Šta znači to?

— Nu to je dosta jasno. Sesostris Michaud dodaje svomu imenu ono svoje gospodje, gospodjice de Guimaëc.

— Gospodjice de Guimaëc! opetova za njim Olivier, koja to gospodjica de Guimaëc?

— Gle ga! Čini se da su te tvoji poslovi preseliti u mjesec, i ti ne doznaješ svakdanjosti, koje se na zemlji zbivaju Radi se o gospodjici Renati de Guimaëc, kuzini pokojne gospodje de Plohars. Čini mi se da ju poznaš?

— To nije moguće! promrmlja Olivier.

— Ej, moj dragi, sve je moguće, i šta je gorje sve se čini, kako reče neznam koj filozof. Bogata ljepota gospodjice Renate pridružila se bogatomu novčanomu sanduku Sesostrijevu. U ostalom obadva dobro pazariše. Kresus nije trebao miraza: mogo bi se zakopati u zlatu; ali mu je manjkalo liepo ime i liepa gospodja; evo ga sad savršena. To je malo preveć, nije l'? Kći takve obitelji! Rado bi znati šta misli o tom gospodja de Plohars na drugom svietu.

— Je li dugo već tomu, što je ona ... njegova žena?

— Osam dana. Ta ti ženitba došla kano grom iz vedra neba. Bio sam uprav u Morlaixu na dan svatbe. Mladenci odoše iste večeri. Zar ti nije nitko pisao o tom znamenitom dogodjaju?

— Nije. Gdje su?

— Tko, oni?

— Ali ... oni ... ljudi, o kojih govoriš.

— Gospodin i gospodja Michaud de Guimaëc? Oni su u jednoj od prednjih loža, odakle se vrlo dobro vidi, al se bude još bolje vidjeno. Na gospodju Sesostris naperiše svi svoja stakla: senzaciju ti je učinila. Ona ti je sjajna u odjelu od plavoga baršuna, sva nakićena biseri, liepa je kano kraljica kakva!

— Dodji sa mnom; hoću da idem onamo, prekinu Olivier.

— Šta da radiš?

— Da je pozdravim ... Ja ih mogu poći pozdraviti, kad ju poznam. I siromah Olivier govorio sasvim iz tiha zdvojno: Ne, ja je nisam poznavao!

Ona dva mladića došla pred vrata lože. Olivier pokuca. Htio on viditi svojima očima ovu stvar nemoguću, jer, dok nije on toga vidio, dotle nije bio ni osvjedočen da je to istina. Vrata se otvorila: ukaza se krosnat i krupan kip Sesostrisev: on upoznao ono dvoje mladića, s kojimi se bio nekoliko puta sastao u Morlaixu, a njegov glas, nesgrapno naglašen, želio dobrodošlicu posjetnikom. Na taj se pozdrav okrenu gospodja, koja sjedila na prednjoj strani lože; to bila Renata

Ova poniknu ljubezno glavicom i nasmjehnu se mornaru, koj je prvi unišao; zatim se njezine liepe crte na jednom omramoriše, i lahka drhtavica obuze joj ruke, koje se igrale kiticom kamelija, manje bliedih od nje. — Ah! ona me upoznala, reče u sebi Olivier, koj je bio unišao u ložu za svojim prijateljem. Čovjek može dakle još pamtiti, kad nema već srdca!

Renata se brzo razabrala; ali prvi put u njezinom životu nije ona našla u svom otvorenom duhu toliko snage, da bi uzmogla razgovor voditi. Bojala se buke sa strane Olivierove, i pogleda ga prosećim pogledom. On nije govorio; jedino, kad ga ona iz udvornosti upitala je li mu bio po volji prvi čin: — Došo sam prekasno, gospodjo, reče; ali ja ga već od davna poznam, prvi čin, čin pri zdencu gdje se prisiže ljubav!

Renata okrenula se k mladomu častniku i pokušala povesti s njim razgovor, ali on uvidio u svem nešto zapletena, te bio veoma mućaljiv. Jedini Sesostris bio se održao u običnom svom stanju, to jest valjao se, po običaju, u svojoj taštini i svojoj gluposti. Kad je ono dvoje mladih ljudih kod prvoga glasa orkestra se podiglo: — Ostanite, gospodo, ostanite samo, kliče.

— Ostanite, molim vas: imam s vama govoriti, prišaptnu Renata Olivieru, koj bio ustao usprkos udvornomu pozivu supruga.

Htio je biti postojan, al ju pogleda, a ona mu se na pola nasmješi tajnim posmjehom, iza koga se ćutile suze, a svoje ruke bila prekrstila na koljena na način, koga je Olivier dobro poznavao. Koliko je puta on bio primio i poljubio one ruke, kad su upravo onako počivale! On pomislio viditi opet tadanju Renatu, i sjednu.

— Vjere mi! reče u sebi pomorac, pustimo je da urede medju sobom svoje sitnice pa toliko gorje za Sesostrisa.

Nastaviše pjevanje opere. Olivier i Renata šutiše. Mladić slušao, i vidilo mu se da se njegova vlastita poviest prikazuje na pozorištu. Nije li on bio taj Edgard sirota žalostan i plah, koga je jedan ljuveni pogled prenesao u kraljevstvo svietla, a zatim budo zapušten, izdan ... U ovom groznom času, kad se je mrki Ravenswood pokazao na pragu dvorane, gdje se ženitba slavila, pogleda Olivier Renatu.

— Evo što se sbiva kad čovjek ostane dugo na putu, reče joj on silnom ironijom.

— Pričekajte zadnji čin, odvrati mu ona. Često se kaju, da su sudili bez dokaza; može se takodjer dogoditi da odsude i nevine.

Oh! Edgard bi bio pokazao malo uljudnosti da je zahtjevao od Lucije razjašnjenja. Nije li bila ona slobodna i gospodarica sama sebe, da se poda onomu za koga je htjela?

Renata probliedi. Ćutila priekor Olivierov. Nije radi toga, što ju taj priekor po sebi bolio; ali, ako bi mladić i dalje govorio, moglo bi joj to škoditi u svietu, u kom je htjela gospodovati.

— Treba svakako da ga na novo predobijem, pomisli ona.

Za jedan sat bila mu onom Renatom, koju je ljubio. Ona imala iste poglede, iste posmjehe; ona se znala onako držati, kako se njemu najviše ljubilo, znala glas i način govora tako udesiti, kako ih je on najvolio i kad ga sva tako pogodila u sladkoći njegovih uspomena, prignu se k njemu i reče mu sasvim iz tiha u onaj par, kad je na pozorištu Edgard pjevao svoju labudovu pjesmu:

— Sutra . . . u dva sata, u svratištu Maurice, sve ću vam protumačiti.

Bila sam odlučila da ne poduzmem ništa i da trpim sama, ali vi ste mi oteli svu snagu. Dodjite, molim vas.

Olivier nije bio kadar odoljet joj: nakloni se u znak da pristaje.

— Zastor padne, Sesostris stupio napred i ogrnuo slavodobitnim načinom bielim plaštem svoju gospodju; ona se odjela, tobož slučajno, na način kakvoga kipa. —

Gospodja kani zimovati u Parizu i primati gostove svakoga ponedeljka, reče on na način, koj je veoma sjećao na žabu u basni, i mi budemo sretni, doda, vidit vas u svojih dvoranah.

— Hvala vam, gospodine, reče Olivier, ja putujem u Morlaix.

— A ja u Kinu, prihvati drugi; ali kad mi bude moguće poslužiti ću se vašim pozivom. — I reče u sebi: u istinu ja ne razumijem nimalo toga Kernouëza.

Drugoga dana posjeti Olivier Renatu u doba ugovoreno. Dugo se pitao bili išo. Kad je pomislio viditi onu ženu krvarilo mu srdce i ćutio kako mu dolaze svaki čas na usta rieči mržnje i prezira. Ova srčba učini da nije vjerovao vlastitim čustvom; on si kazivao da ima nješto, što bi morao znati i da je dužan dok toga ne dozna, ne izreći suda.

Prošao dvoranom i dodje do malene oblačnice. Renata ustane, dodje mu u susret i pruži mu ruku kretom tako jednostavnim, da je mladić našo se prisiljenim primiti ju. Ona ga posjela na naslonjač napram sebi i uze odma govoriti:

— Olivier, reče ona, — dozvolite da vas zovem tim imenom, koga ne mogu zaboraviti, — vi ste me morali tužiti, odsuditi, kad ste čuli . . . .

I kako se Olivier pripravljao da odgovori:

— Ne, prihvati ona, nemojte još. Vaše vam rieči podaje mržnja, il možebit, jer vas ja poznam, štednja napram meni; ja imam pravo na nješto boljega, na vašu pravednost. Nemogu biti već vašom, al ipak se usudjujem reći, da sam vas uvjek vriedna. Dobro sam znala da ćete vi trpiti; ali sam i pomislila da nebi oprostili ni meni, ni sebi, kad bi moja ljubav me natjerala, da se iznevjerim mojoj dužnosti.

— Ali gospodjo, nije se mogo svladati Olivier da ju ne prekine govoreć pod silu, kako to . . .

— Slušajte me, sve ćete znati; izvinite me samo ako sam pomislila bila da bi mi vi oprostili i prije nego bi čuli moju obranu. Vaše jučeranje rieči bile su veoma gorke; one mi oduzele sve junaćtvo, ja sam proklela svjetinu, kazalište, koji me silili da igram komediju, da zadržim suze, kojimi je srdce tako izpunjeno bilo! Olivier, vi me niste nimalo štedili. Ja vas neću zato koriti, ali čudnovitost moga sadašnjega stanja, naglost kojom se ta ženitba obavila mogle su vas, da niste tako zauzeti proti meni, osvjedočiti il bar dati vam slutiti, da sam morala popustiti nekoj nepredobitnoj potrebi.

Olivier poniknu za čas glavom da razmišlja, napokon ju podigne i pogleda Renatu; ova bila veoma blieda, ali mirna, izraz njezina lica bio je onaj hrabre žalosti. On došo da tuži, on bude na neki način tužen. — Što se dakle dogodilo? pitao on sama sebe. Zatim nakon nekoga zatezanja; — Mnogo sam trpio, gospodjo! — to je bilo sve što je mogo reći.

— A ja, prihvati ona, smislite li vi da nisam ja trpila? Ali ne, ja se neću tužiti, radi se ponajprije o tom da doznate istinu. Vi znate kakav je bio naš doista čedan imetak. Ja se sama zabavljah sa potankosti novca, za koje nije htjela majka da znade i ja joj tajih nered.

Povjerih, što nam je ostalo od dobra nešega otca i miraza moje majke, dodano zapisom naše kuzine, jednom staromu prijatelju obitelji koj bio na se uzeo da će to sve u Parizu ukamatiti. Proti momu slabomu duhu za spekulaciju mislila sam da sam dužna da poboljšam majci koliko više moguće njezino stanje.

Ja vam nisam bila govorila o svih tih nevoljah, jer sam to smatrala nepotrebnim. Živila sam u podpunoj sigurnosti, kad, ima tomu šest nedjelja, dobih zdvojno pismo od našega staroga prijatelja; bio propao, i mi s njime.

— A šta! Gospodjo! kliče Olivier, Vi ste mogli vjerovati časak . . . .

— Ja nisam ništa vjerovala. Znala sam unapred da bi vi učinili ono, što bi i ja učinila na vašem miestu, al nisam htjela prokušati na takav način vašu plemenitost i vašu ljubav. Bila sam dosta nesretna da sam imala

prije tako malo vam ponuditi, sada kad nisam imala ništa . . .

— Oh! Renato, Renato, šta bi bilo dakle trebalo reći ili učiniti da vam dokažem da je moja ljubav bila veća i jačja nego sve na svietu? Ja nisam dakle umio naći put k vašemu srdcu. Vi niste dakle onako se sliepo uzdali u me kano ja u vas? Komu dakle ste se imali vi uteći u svojoj nesreći?

— Olivier, prihvati Renata, ja nisam o vami ni časak dvojila; mislila sam da bi bilo nedostojno za mene da vas na muke metnem. Kad bi bila sama na svietu naša bi ljubav bila mogla sokolit me da podnašam svoje siromaštvo; ali moja majka bila bi umrla od stida da je morala biti na teret komu god. Ja sam joj sve sakrivala. Silila sam se da mi bude lice veselo i nehajno. Ja sam ju pratila radostno na selo i nitko živ nije pomišljao na našu nevolju. Razpitala sam budućnost i tražila sam sredstva kako da izadjem iz te propasti, kad sretosmo onoga za koga je odsad moj usud prikovan. On znao sve: naš stari prijatelj dopisivao s njim u pogledu naših posala. On mi reče jednostavno: „Gospodjice, hoćete li biti mojom ženom? Recite da hoćete i ja budem odviše sretan da vam podam sve, što ste izgubili. Nitko neće toga znati osim vas, vašega prijatelja i mene.“ Šta sam imala govoriti? . . . Zaboravila sam se; utjerala sam u se sva moja čustva, sve moje želje; rekla sam s bogom mojoj prošloj sreći, mojoj budućoj sreći; privolila sam sa posmjehom na ustnah, a smrti u duši; kad sam se našla sama, činilo mi se da me nema više, da žalujem samu sebe. Ali zašto da se vraćam na ono, što se nemože povratiti? Ja nemam pravo tužiti se, nemam pravo žalostiti se; moje lice mora odsad ostati bezćutno kano i moje srdce.

Olivier ju pogleda i skoro se prepao od nepomičnosti njezinih poteza, koji su tako dobro izticali bol njezina govora. Ćutio on neizmjerno milosrdje prema toj ženi, koja se bila žrtvovala. Potekoše mu suze niz oči; on zaboravio da je i sam bio u to umješan, da je i on bio dionikom te žalosti i pruži Renati prijateljsku ruku. Što se rieči tiče, nije on mogo nijedne smoći, za koju nebi pomislio bio, da će njom otvoriti koju god ranu na njoj il na sebi.

— Hvala vam, reče mu Renata; sve ste čuli i prištedili ste mi razjašnjenja mučna za nas obojicu. Vi me štujete, to ja ćutim, i to će me tješiti kad ne mogu imati vaše ljubavi. Priekoravat će me jako, to ja znadem. Al šta hajem za to, kad vi znadete da ne zaslužujem toga priekora. I ako me pred vama tuže, ja sam unapred osvjedočena da ćete me vi, ne spomenuv nikad što treba zašutiti, braniti onako, kako ću ja biti ponosna da sam branjena.

Olivier nije mogo više svladati svoga ganuća duše. On izgubio Renatu i on ju izgubiv nadje mnogo veću, mnogo plemenitiju, mnogo junačniju nego ikad prije. Njegovo srdce prekipilo od ljubavi i divljenja. On prime mladu gospodju za ruku nekakvom bolnom zanešenosti, te ju stade strastveno ljubiti i suzama kvasiti, zatim, podignuv se na jedan čas, poteče k vratima, otvori je, okrenu se veleć sa svom nježnosti: — S bogom Renato, s bogom! — i izčeznu.

Kad je Renata čula da se za Olivierom de Kernouëz zatvorila zadnja vrata njezina stana pruži se bezbrižno u svoj naslonjač, otegnu ruke i kliče načinom podpuna zadovoljstva: — Napokon!

(Konac sliedi.)

POUKA.

Turska pokrajina i njen seoski te gradski život.

Putovanje po Maćedoniji i Albaniji.

Od M. Karlove.

III.

Krenuli mi na put u kasno doba godine. Okračali već dani pa valjalo živo rȁniti. Obično u 12 sâtî po turskom računu, to jest po našoj dobi oko pet iz jutra listopada mjeseca, a u $4^1/_2$ studenoga mjeseca — dolazili javiti, da su se konji nazobali te da je doba p u s t i t i t o v a r e, to jest odpraviti prtljagu. U hani, gostioni, digni se mahom obća buka, pri sviećah i lučkah.

Bez vike u Turskoj ništa se nedela, pa stoga bi strašnom krikom i psovkom prtili stvari na samarnjake, podizali, prevezivali, pritezali i tvrdili prtljagu, vreće i torbice. Medju tim se u sobah smiešan obavljao posao. Sjedeći na podu s lučkami, posadjenimi na tlo, mi bi se umivali, čaj svoj pili i stvari svoje sabirali. Nastani pitanja: da nije zaboravljeno ovo ili ono, kamo je vrgnuta ova stvar ili ona, jeli ponešeno to i to za objed. Najzad udji Mustafa pa javi da su tovari otišli, to jest prtljaga već na putu te da će taj čas sve gotovo biti i za nas. Oprostiv se s gospodari, gdje bi u domaće čeljadi ili u manastiru prenoćili, il učiniv račun s h a n d ž o m u krčmi, ogrni se, pogledaj na vrieme pa opet posjedaj na konje.

Što se vremena tiče, mogu reći, da nas je Turska razmekšala. Od prvoga listopada do

početka studenoga jednoga jedinoga dana bridak nam pirio vjetar u planini i tri dana kisnulo. Svega ostaloga vremena jezdili smo u ljetnom odielu; snieg i studen nas srela samo na visotah medju Kirčevskim samostanom i manastirom Sliepče. Još bilo nešto studeni i susnježice u Bitoli, nu odjezdiv iz toga grada 19. studenoga, krasno smo imali vrième sve do Drača, 3. prosinca, — vrieme, kakovo je u nas jedva rujna mjeseca. Iz jutra je bivalo prihladno, te mi uzjahivali u šubah na konje, nu čim sunce grani iza gora, posnimali bi jih pa jahali svega puta dalje u ljetnoj robi. Obično bi dnevice jahali na uput po Turskoj sedam ili osam sati. Kadkad bi opet, ako su noćišta na bliže bila, samo pet ili šest sati jezdili a drugad opet i po deset do jedanaest sati. Nije sgodno jahati u ovo doba godine onuda, ne toliko s kine, već što se rano smrče a po mraku na turskih putevih ni makac. Ako li je bilo od grada do grada ili do manastira jače od 11 sati puta, onda bismo ostali preko noći u kakovu god selu na putu. Nu uviek smo voljeli kršćanskim selom, zato što su u njih, kako je i sami kavaz Mustafa svjedočio, i ljudi prijetniji i jer se štogodj pojesti dobije. Jedan jedini put moradosmo u Arbaniji prenoćiti u musulmanskom selu Dušari, medju Moshopolom i Beratom. — U ostalom valja priznati, da su nas i u ovom selu, negledeći na razbojnička lica čeljadi, primili dosta gostoljubno.

Obično se jezdilo, kako sam već rekla, preko dana po osam satî korakom, kadkad i onim treskolećim kasom, kojim samo turska konjčad znade prebirati. Korakom se odmiče sasma mirno, netresući se a dosta brzo. Osam sati takovoga jahanja iznosi po našem računu do 40 versta. Jahati dva mjeseca, po 40 versta na dan, vidi se ipak jako dosadno evropskomu putniku, ali ima u tom i nešta ugodna. S početka strah i trepet zadaju ti gore, na koje se jašuć popinjati moraš a uzpinješ se većinom simo tamo izmed štrlećih glavica il točilom navaljanoga stienja. Nu još kako u vis se penjati ali je muka spuštati se nizbrdice. Kad pogledaš, eno će se konjče odtisnuti sa strmine koje u provalu kakovu ili u vodu, što se obično vijuga u nizu medju stršećimi glavicami. Nu turska je konjčad vikla hodu po gorah te je izvanredno pazljiva. A drugač Turci obično sjašu pa idu pješice niz goru. To su radili i naši provodci a vierni kavaz Mustafa vodio bi konja moga niz vratolomne vrleti. Jednom samo, kad smo unakrug ogromne gore Tomora pod Baratom jezdili, on se zaboravio a ja nepazila, pa mi konj stupiv na posve gladku nizbrditu stienu oklizne se na sve četiri noge. Nu meni se srećom ništa nedogodi. Tako sam se drugi put okupala u rieci Pšinju, gdje me konj svalio, kad mi nebilo snage uzdržati ga proti brzotoku vode. I to mi bile sve nesgode na tom putovanju. A rad ovoga posliednjega dogadjaja pripoviedali nam kaludjeri samostana Pšinskoga, da kad god podje četa klanjalaca u manastir, svaki put beziznimce makar koj njih padne u vodu, pa da je to tako tobož ustanovio sv. Prohor, osnovatelj manastira. A nije ni čuda; voda je Pšinja takova brzica, a dosta duboka i tako zavojita, da ju za nekoliko časova pregaziti valja hipom inače će zavrtiti konja i čovjeka.

Trgnuv se na put, kako sam već kazala, u osvitak, izprvice jašeš sasma neveselo i slabo se nasladjuješ okolinom. Nu skoro ti jutrnji zrak razpudi sanenost i svega si puta dalje dobre volje. Put ti se pretvori onda prijaznom šetnjom u uznositih predjelih pod blagiem nebom. Još neima vrućine, još neima truda, još koljena nisu utrnula od dugoga sjeda na nespretnom ženskom sedlu. Ipak iza koja tri sata putovanja uzmeš željno pitati provodnike, gdje će se pasti na objed. „Za uru, poldrugu eto hane ili sela“ obični je odgovor i nestrpljivo izgledaš blagotvornu tu hanu ili selo. Najednom vidiš, gdje je naš Mustafa obô konja širokom, šiljastom svojom ostrogom i žurnije ponesao napried. To značilo da je hana ili selo blizu, te on odjurio naprvo kazati, da eto golemih t j. odličnih ljudî, te da se brže naloži vatra i osnaži mjesto na podu ili ako je na balkonu. Dok mi pristignemo, već on sve ponaredio, namjestio konja svoga gdjegod pod krov i čeka spreman na me. Uzme moga konja za vodice, privede ga kakvomu kamenu ili stôčiću te mi pomogne sjahati. Udjemo u hanu. Nuzputna hana (ja ću uviek govoriti naročito ob onih, što su gdje ukraj puta a ne o hanah u boljih gradovih) većinom je gdjegod u nizu, kraj kakove vode ili na podnožju gore, riedko na glavici a i riedko u kakovu priselju.

Na putevih, gdje je više prohoda, mogu se vidjeti i dvie tri hane poredice ili jedna blizu druge. — Nuzputna je hana ustrojena posve priprosto. Nizki zidovi iz gline bez okana; ovisok krov iz criepa, na drvenih vjenčanicah i podporih, to ti je sve. Gdjegdje je na strani, na uglu pregradak glinen ili drven, hrdjava tobož sobica. Nu hana po pravici nije drugo, van mjestište za konje. Stavljaju jih pod jasle, načinjene nuz sva četiri zida hane. Tuj gdjegod kraj konjčadi na kojoj god strani uzvisilo nešto utaptane gline i to se broji ognjište. Oko vatre pomeću se rogožine a na ovih posjedaju ljudi, prekrštenih nogu s koljenima u vis. Za jelo donese se sofra. Krugla daska na nožicah, pet ili šest veršoka вершок = 1/16 aršine visokih. Po mjestih gdje Bugari žive, davaju i stolac, to jest malu daščicu, iztesanu sasvim neravno, polukrugom, iz hrastova drva, na trih utisnutih u dasku štapićih, koji služe kao nožice (tronožica). Takov je stolčić visok od prilike do po aršina. U mjestih s bugarskimi naselci neima ni tih stôčića, ljudi sjede

prosto na podu. Nu sjediti na stolčiću, koj kako nije nizak, već dva puta viši od stola sofrenoga, to je velika nespretnost, kad se uzme dohvatati jelo; mi stoga privoljesmo, po primjeru arnautskom i vlaškom, posaditi se za sofrom na pod.

Ima krčama, u kojih je ujedno na prodaju duhana, sapuna, igala, konca i Hofmanovih kapljica, što no su obljubljenim i glavnim liekom od svih bolestî. Hofmanove kaplje svuda skoro u bugarskom ili arbanaskom plemenu po hanah hvale i slave i one su s njemačkim onim napisom na staklenci onud jedini gotovo zastupnik evropske prosvjete.

Drugud ima i uzputnih hana na dva poda. Tuj nadjete na gornjem podu, na koj se valja uzpinjati po strmih ljestvah iz uzanih daščica, dvie sobe po stranah a u sriedi prazan prostor, što se malko i na dvor pružio, kano tobož balkon. Ovdje gore staju odličniji gosti, a prosti putnici, trgovci i gončini smještaju se dolje, s konjčadi.

Nu u gornjih sobah toliko je navaljano smrada i tako je nečisto, da je jedini spas na balkonu. Na njem bi se i mi obično smjestili. Onda bi nam mahom donesli torbe, staklenke, košiće, kesice, pa k tomu prinesli sve što bi trebalo: pladnje, viljuške, nože i sve ostalo a onda umakni dolje prigrijati ono ponešena jela. U nuzputnih hanah jedino se može dobiti turskoga hljeba, t. j. plosne, lagahne, sasma težne pogače, iz tamnoga pšeničnoga brašna ili već gotove, za nas neprobavne, težke kukuruzovnice, pa rakije: riedko se kad dobije vina i jaja. Drugo ništa neima; bravetine ili gdjekad koševine za objed, ili ribe valja sa sobom ponesti.

Bilo i takovih puteva, gdje bi nam na mjestu za objed naumljenom kazali: „jest hana tuj ali u njoj ni duše“ Takovih smo gostiona, kojim se gospodari po volji kamogod razišli, poviše nalazili. Vrata su jim jazom otvorena svakomu putniku i badava priklon. Osim pristaništa u takovoj hani ničega nedobi gost. Valja mu samu poiskati i snesti što slame, da upali vatru. Ako nije sa sobom ponesao hljeba, onda mu je čekati, dok prodju gončini samarâ. Oni bez kruha za cielo neidu na put. Jednom me je zapalo biti vidokom prizora, koj me osupnuo s neobičnosti svoje, nu kako mi rekoše, sasma bješe po navadi turskoj. Posjedamo tada (bilo to na jednoj visokih planina, što zakrčile polje vardarsko od strumskoga polja, na putu iz Hevgelija u Strumnicu) u posve pustoj hani za jelo. Nestane nam kruha. „Postrpite se malko, reći će Mustafa, sad će ovud proći kiradži, bolji je ovuda put.“ I zaista, malo za tim opazimo cielu povorku natovarene mršave konjčadi i kukavnih oslova. Kiradži ide odtraga, goneći jih dugim korbačem. Jedan jaše po ženski, t. j. objesio noge na jedan kraj. „Daj hljeba za plaću“ primače se Mustafa. „Nejma hljeba ni za Boga, pojeli smo sve i sami smo bez njega.“ — Lažeš! zagrmi naš stražanin, ustavi mu konja i sasvim mirno posegnu rukama u njegove bisage, pa izvadi iz njih nekoliko pšeničnih glava kruha i uvoljito nam ih donese. Na licu kiradža niti bilo vidjeti čuda niti gnjeva kakovoga Njega ni mrve u čudo nevrže, što mu putujući tudji ljudi silom oteše kruha, već to, što mu za to kruha plaću dadosmo. Još češće si na taj način dobavljasmo grožđja.

Hljeba si još čovjek kako tako dobavi večerom za cio dan; ali grožđja neponese uza se na konju. Zato čim bi sreli na putu kršćana ili babu kakovu s košarom natovarenom na konju ili oslu, (košare te pletu se duboko iz pruća, s uzkim dnom, a široke su otvorene ovršine) mahom se natisni sva naša družba pa zaturi ruke u košaru.

Uzeti nekoliko grozdova od prolaznika ne samo da se nepiše u grieh, već nikada vlastniku nedodje u glavu, uzkratiti takovu ponudu ili čak iskati za nju bud kakovu plaću.

Kad bi mi putnici i pratioci utolili svoj glad, odmah posmetni stvari izvadjene iz toraba i svežnjića, posjedaj na konje pa ajdé dalje istim redom.

Za dva tri sata jezdenja iznovice se pojavi nestrpljivost te zametni propitkivanja i gatanja, daleko li do konaka jošte. Nu po Turskoj još živa duša puteva mjerila nije, pa govori svaki po prilici samo, te raznoliko. Kad pozivlju na put do kakovoga mjesta, kažu, da je u svem 4 ili 5 sati daljine, a kad tamo ono sedam ili osam satî a kad te ustavljaju i mole da ostaneš do drugoga dana, vele da je do konaka 10 sati a ono nije van 6 sati. Handži (gospodar gostione) kaže ti jedan broj, pop drugi, mudir (turski nadglednik, mjestni) treći broj.

U Turskoj gdje jako dobro paze na konje, sciene da je nuždno napojiti konje uru pred noćištem; ako slučajno u toj daljini neima vode, a oni napajaju i na $1\frac{1}{2}$ ili na $\frac{3}{4}$ sata, nu pojiti ranije ili kašnje misle da je štetno te vole ostaviti konje nenapojene do pônoći. Kad bi se oglasilo, da će se napajati konji, onda smo znali za cielo, da nam bude još jezditi od prilike uru. S toga se već mjesta obično odieli naš Mustafa ili koj suvar pa mahne napried, oglasiti da eto gostî te zakazati večeru, ako nam je ostati u krčmi, predati preporučno pismo, ako ćemo u domaću kuću, obaviestit igumana, ako smo naumni stati u manastiru.

Svraiti se u hanu, neoglasiv ranije handži, nije moguće: iza zahoda sunčanoga nedobi već ništa te osta bez večere. A u čiji dom ili manastir doći nenadano nikako se nepristoji. U Turskoj dapače u većih gradovih, kano u Bitoli

i Solunu, nedolaze ni u pohode, bez da kuće u napried neobavieste.

Noćivanje velika je stvar u Turskoj po putnike. U gradu stane čovjek na noć ili u krčmi, ili u kući kakovoga popa ili čorbadže, kad ga zovnu; nam je služio posve često manastir konakom, jer ih je sva množ u onih stranah, kud sam putovala, osobito u sjevernom predjelu Maćedonije; riedko kad smo morali pasti na noć u selo.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Ovih je dana imenovala domaća vlada narodnomu kazalištu ravnatelja, te je tim pokušala kazalištno pitanje prema svedbćoj želji i potrebi na čistac iznieti. Nemožemo nego povladiti misao da se svakolika artistička, zaptna i tekničko-gospodarska uprava položi u jedne ruke, jer se je samo tim načinom mogo spasiti taj narodni zavod, koj je dosada imajuć slušati mnogo gospodara veoma rado nikoga ne slušao. Samo na taj način moglo se pomišljati na napredak zavoda, do koga mora i najzadnjemu Hrvatu stalo biti. Visilo je naravno sve o tom tko da bude ravnateljem zavodu, jer je s ovim osobnim pitanjem bilo spojeno, da tako kažemo, i pitanje obstanka kazalištnoga. Na svu sreću ima hrvatski narod odlična sina, komu se za ime daleko izvan domovine znade, koj je pokazao da ima temeljita znanja, odlučne volje i bezprimjerne marljivosti i koj nam je pokazao za ovo malo vremena, što med nami živi, da umije ne samo raditi, već upravo stvarati, pokazav nam da može s malimi silami postići ono, što smo mi privikli bili smatrati samo skromnom i nedohitnom željom. Imenovanjem gospodina Ivana pl. Zajca kazalištnim ravnateljem riešeno je to pitanje tako, da možemo mirnom dušom gledati dalnji razvitak zavoda ne samo u pogledu muzikalnom, već i u pogledu dramatičnom, jer je gospodin Zajc, imajuć riedku kazalištnu routinu pristupan svakoj pravednoj kritici, čega nije baš dosada u ravnateljskih krugovih mnogo bivalo. Što se tiče ravnateljeva djelokruga, to mu je taj posebnim naputkom označen, a mi vadimo iz njega toliko, koliko treba, da si čitatelj može pomisliti njegovo djelovanje.

Ravnatelj ima pravo engažirati i odpuštati sve glumce, pjevače i članove orkestra, on, jedini odgovoran za napredak kazalištni, postao je tim absolutnim gospodarom svegakolikoga osoblja.

Za valjanu njegu drame i za svu literarno artističku struku ima ravnatelj posebnoga, ovoj zadaći posve dorasloga, te dramatičku literaturu u obće, a napose hrvatski jezik i književnost dobro poznavajućega dramaturga.

Na ravnatelja spada dielenje uloga, insceniranje, držanje čitaćih i inih pokusa, upućivanje predstavljača u hrvatskom jeziku i deklamaciji, pri kojem mu poslu stoje o boku dramaturg i režiseri.

Operni repertoir izabire ravnatelj neodvisno, a gradivo za repertoir dramatički uzimlje iz kazalištne knjižnice, koju će kazalištni odbor pomoćju književnoga pododbora providjeti dovoljnom zalihom valjanih proizvoda.

Poznavajuć silnu zadaću, kojoj se je g. Zajc u ime narodnoga napredka podvrgo, nemožemo nego veselim srdcem poći mu u susret i uvjeravamo ga, da ćemo, prateć svaki njegov korak, biti uviek pripravni da mu pomažemo, u koliko to na nas spada, odklanjati sve potežkoće, koje će mu se na put metati, jer imamo tvrdu i temeljitu nadu, da je s njegovim ravnanjem svanulo novo doba hrvatskomu kazalištu, doba napredka i slave hrvatske umjetnosti.

Umjetnost. Umjetnik Smirić, Hrvat iz Dalmacije, izpostavi u umjetničkoj izložbi u u Sieni u Italiji jedan karton, o kojem veli tamošnji list „la Vita nuova“, da je najbolji svojom composicíom, a crtanjem hvale vriedan kano onaj talijanskoga umjetnika Aldia. Smirić i Aldi budu na predlog odredjenih vještaka odlikovani počastnom medaljom. „Slava sinovom ove slovinske zemlje — primjećuje vrli Nazionale — koji proslavljuju ime hrvatsko i u klasičkoj Italiji“. A mi dodajemo želju: da bi Smirić svojom umjetnošću koristio i svomu rodu!

Kako treba disati. George Catlin gledao na svoje oči 150 plemena amerikanskih divljaka kano i mnogu zvierad i opazio je, da nijedan individuum nediše drugčje nego kroz nos. Vidio on na tisuće indijanskih žena, koje kadgod odbiju diete od prsiju svaki mu put marljivo prstom začepe usta, da nemože na nje disati. Catlin misli da je te zatvaranje ustiju pri disanju jedan od glavnih uzroka zašto nisu divljaci toliko podvrženi bolestim. On tumači tu stvar ovako: Čovjeku i živini podala je narav usta da prima njimi hranu i da ju u njih razdrobi. Nozdrve pako s nosom imaju tu zadaću da čiste prolazeći zrak, da stoje kano na straži pred plući i da zračni prolaz u pluća za vrieme spavanja odmjeruju i ravnaju. Kako pak zrak taj proces čišćenja prodje onda je tek dosta čist da ga smije čovjek udisati. Zato je nerazumno propuštati zrak dvimi putevi do pluća, jer je uza to zrak napunjen škodljivimi tvari okoline. Nečistoće kojih se zrak u nosu oslobodi budu izdisanjem odstranjene. Nekoje ostanu doduše u njem, ali budu kihanjem izpražnjene. Zrak, koj ulazi tim putem u pluća može se prispodobiti ostalomu zraku kano destilirana voda vodi iz žabjega ribnjaka. Proces čišćenja u nosu je tako znamenit, da nos vrši napram plućam istu službu, koju usta prema želudcu, na koliko ova odstranjuje ribje kosti i trešnjeve koštice.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 37. U Zagrebu dne 10. rujna 1870. [illegible]

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Posrednik — Sitne pjesme — Roman gospodjice Renate. — **Pouka:** Turska pokrajina i njen seoski te gradski život — Popis grada Zagreba prije 90 godina i danas. — Listak.

Posrednik.

Izvorna pripoviedka.

I.

— Čestitam, gospojo Iskrićeva, nastavi već započeti razgovor gdćna. Melanija Turićeva.

— A na čem, molim vas? pita prijašnja.

— Zašto se činite tako nevještom, pa još pitate? Sav Zagreb govori o tom, da se vaša kći udaje.

— Vjerujte, neznam upravo ništa o tom.

— Čudo; nevjerojatno. K vam dolazi često mladi Glavinić. Momak je od oka, netrebate se stiditi budućega zeta. Nije doduše čovjek, koj se mnogo kretao u salonih, ali to se dade oprostiti onakovomu gavaniću. Vaša Jelka mora da imade osobitu privlačivu silu.

— Uvjeravam vas, gospodično Melanijo, o ženitbi nijo nikada govora bilo.

— Ali govori o njoj mladi Glavinić. Doduše pripoviedaju ljudi, poznavajući njegove obiteljske odnošaje, da se njegove želje moraju u svem pokoravati volji njegovoga „prostačkoga“ ali bogatoga otca. Taj stari Glavinić prava vam je tvrdica, novac to je njegov bog, pa se kazuje, da neće nikada dopustiti, da njegov sin uzme ženu nego onakovu, koja će mu donieti silni miraz u kuću. Tu će dakle malko teže ići vašoj kćerki; nu uztrajna ljubav sve može zaprieke svladati, pa će i tu. Čujem, da je mladi Glavinić vrlo romantična značaja, nije mu to prva ljubav, zlobni jezici svašta si šapću. Nu to nesmeta; znadete, mužkarci imadu taj privilegium, te smiju i više puta ljubiti.

— Rekla bih, da se i mnoge djevojke otimlju za taj privilegij, doda zlobno gja. Iskrićeva.

— Moguće, nu ja nisam takova, — jedan put samo ljubiti, pa nikada ni prije ni poslje. — K tomu ja držim, da se svaka djevojka mora držati primjerene svomu stališu partije, znate prema onoj hrvatskoj poslovici: „Tko hoće da se ženi, sebi ravnu neka traži.“ Čemu siroti otimati se za bogatira, sretna nije ni onda, ako ju takov zbilja i uzme; a obično biva predmetom rugla i sramote, kad ostane na cjedilu. Za takovu više nitko na božjem svietu nemari; siromasi se neusudjuju, a bogataši neće, na nje može se uporaviti ona poslovica primorska:

Vilan* nesmì,
Gospodìna nì
Diva sedì.

— Čini se, gospodično Melanijo, da vi toga mnogo znadete, da ste mnogo izkusila. Ja ću se vašom naukom okoristiti. A sada s Bogom.

— S Bogom, gospo; oprostite nisam vas htjela vriedjati, posjetite me opet do brza.

Poznavao sam vrlo dobro g. Marka Iskrića. Bio vam je činovnik kod ureda, ali neznam pravo kod kojega, jer u Zagrebu imade toliko ureda, toliko kojekakovih branža, da treba vanredni dar pamtenja, hoćeš li znati, kojemu ovaj ili onaj pripada.

G. Iskrić rado je sjedio u svojoj pisarni, još radje kod čaše piva u „kaptolskoj pivari“, a najvolio bivati kod kuće, medju ženom si i jedinim djetetom, kćerkom Jelicom.

Poglavari bili su mu skloni s bog revnosti i birokratske točnosti, ljubio je hrvatsku knjigu, ali — umjereno, a još umjerenije svoj narod. Običavaše govoriti: „Bog mi je svjedokom, drag mi je narod, mila mi je hrvatska domovina — ali ja sam činovnik.“ Tim je rekao ono, što i danas mnogi govore, ili — da se pravilnije izrazim — što i danas mnogi misle. Nu u pohvalu njegovu moram reći, da je u kući svojoj bio pravi, vatreni Hrvat; u čem se je opet razlikovao od mnogih hrvatskih činovnika.

---

* Seljak.

G. Iskrić umre u najljepšoj snagi života, ostaviv kukajuću udovu i tek u naponu života stojeću kćerku Jelku.

Gja. Jelena Iskrićeva, sada udova, pregoriv prvu bol uze ozbiljno misliti o budućnosti svojoj i svojega djeteta. Udes udove činovnika nemio je, nesretan i — nepravedan, jer ju osudjuje, da živi o kukavnoj prama godinam suprugova službovanja odmjerenoj mirovini. Koja neumi rukom i iglicom pomoć si, mora ljuto stradati, pasti u svakaku biedu, a često i — moralno izginuti.

Gja. Iskrićeva, žena odvažna i razborita duha, prihvati se svom snagom radnje, pa nije stradala.

Gja. Iskrićka posjetila je bila obitelj Turićevu; njihov razgovor ponešto je poznat. Dok je majka tamo boravila, njena kćerka Jelka radijaše pomno kod kuće. To vam je, drage čitateljice, liepo, crnomanjasto djevojče od kakovih osamnaest godina. Tako se zagledala u posao, da je jedva majku opazila, kad je ova dosta naglo otvoriv vrata u sobu banula.

— Marljiva si diete moje! hoće gja. Iskrićeva odloživ šešir i skinuv rukavice.

— Radnja prava mi slast, majko, odgovori kći niti neskidajuć očiju sa posla svoga.

— Badava ti i to: bila ti angjeo, zlobni jezici naći će ti grieha i opakosti.

— Majko, što je tebi? Čini se, da si razdražena, ljutita? pita Jelica, koja tek sada primjeti majčinu uzrujanost.

— Bio li je ovdje g. Glavinić?

— Nije, majko! Znadeš dobro, u ovako doba niti on dolazi, niti se ja nadam njegovu dolazku. Ali čemu to pitanje?

— Nepitam bez razloga. Moram ti nešto pripoviedati, što će te zanimati, a i djelovat će takodjer na tvoje buduće odluke.

— Mora da je vrlo važno; samo da nije opet kakova nesreća, majko. Bolnim glasom izgovoriv ovo odmakne posao, te se pokuči udovi.

— No, nije upravo nesreća — nadam se barma — poče gja. Iskrićeva, ali valja da smo oprezne. Znadeš, diete moje, položaj naš takov je, da moramo i svaku sjenku sumnje od sebe goniti. Razumjet ćeš me odmah. — Posjetila sam gju. Turićevu; znadeš njenu kćer Melaniju, o kojoj govore, da je živa kronika zagrebačka. prava sveznadarka; svakomu se ruga, sve kritizira, nitko joj nije dovoljno krepostan, premda se znade vrlo pikantnih novica. Pošto mi izpripovieda najnoviju poviest — bez dvojbe laž — o nekoj gospodični, koja tobože daje „rendezvouse“ u — kuruzi, zametne rieč i o Glaviniću.

Pošto je gja. Iskrićeva sadržaj razgovora, što sam ga u početku ove pripoviedke naveo, svojoj kćeri izpripoviedala, uze Jelka:

— Čini se, da je ta gospodična Melanija zavirila u svaki kutić zagrebački; nu vidiš i sama, majko, rieči su joj pune nesmisla, neistine i pakosti.

— Živa je istina, Jelko, odgovori mati. Nu valja ti i to pamtiti, da zlobni jezici kaplju otrovom; i maleni crvak može polagano ali sjegurno i najljepše stablo podgrizti te ga oboriti. Meni bila bi muka nesnosljiva, da se onakovi jezici bave ocrnjivanjem našega poštenoga imena. Tomu doskočiti, to zapriečiti nalaže mi i sveta skrb za poštenje imena, koje nosim, a i briga za sreću i dobar glas tvoj. Imajuć jedno i drugo pred očima naumila sam iskreno ali i odriešito umoliti g. Glavinića, da se okani naše kuće; njegovi bo posjeti u ovakih odnošajih nebi mogli ni tada možda povoljnih donieti posljedica, da on zbilja tebe ljubi, a ti njemu ljubav vraćaš.

Jelkinim licem prospe se žarko rumenilo, koje da sakrije, savine glavicu nad posao.

— A, čini mi se, da se moja kćerka, ta sirota bez otca i imetka, nada ipak nječemu? U ovom pitanju bilo toliko ukora, da je Jelka gotovo proplakala.

— Nisam pravo činila, što ti nepovjerih kakovo sladko i blaženo osjećanje razigrava mi dušu i srce. Čuj majko. Glavinić poštenjak je, da mu neima para, poznam ga kao samu sebe. Njegovo iskreno, a ujedno toli živahno na dubokom osjećanju osnivajuće se čustvo prama meni zametne u duši mojoj slabi tračak sladke nade, da bi ipak mogla s vremenom postati drugaricom takova plemenita mladića. Njegovo bogatstvo, nemišljah da bi moglo zapriečiti naše sjedinjenje, pače ono bi imalo biti tek sredstvom, da se lasnje dovinemo svoga cilja te da mojoj majci u starih dnevih uzmognemo pružiti ugodan i bezbrižan život. Glavinić svuda i svagdje nas je do sada vanredno odlikovao; prama meni bio čedan i vrlo uljudan; ti si bila svjedokom našim razgovorom, možeš to dakle znati kao i ja. Majko, zar ne, ti želiš sreću tvojoj kćeri?

— Diete moje, komu da želim sreću, ako ne tebi? odvrati udova tronuta. Sav napor i rad moj smjera onamo, da tebe načinim sretnom. Nu sa Glavinićem dvojim hoćeš li tu sreću postići; dvojim tim više, što znadem, koliko danas paze ljudi, kad se žene, na imetak. Ako je Glavinićev otac onakov, kakova mi ga opisuju, ako je bogataš a k tomu i škrtac, čovjek imajuć i sam blaga i tražeć ga još više; otac naravju i zakonom ovlašćen u svem ravnati korake svoga sina: tada kćerko moja, nade su tvoje pusta tlapnja. Ljepota duha i tiela, vještina, pomnja i kako se sve zovu liepe kreposti, koje treba da djevojku riese, u današnje doba riedko se meću na vagu, na nje riedko tko se obazire. Ovo je tužan pojav! Nevelim toga, jer si i ti takova, nego jer takov smjer u biranju žena mora da razvrne čovječanske i družtvene odnošaje te da utre put svakakim družtvenim nepodobštinam.

— Dakle zato, jer smo siromašne, nemožemo biti sretne? plačnim glasom pita Jelka Siromaštvo je dakle kazan, a za nas ženske dvostruka kazan, kojoj nismo ničim povoda dale, nismo joj krivi, a ipak njene posljedice truju nam sadašnjost, obaraju budućnost te nam pred nosom zatvaraju vrata prave sreće! Ali čemu to jadikovanje! Oprosti majko, ovakim plačnim umovanjem neću ti više dodijati. Nadam se u boga, on nas neće nikada ostaviti; a ti radi, kako misliš da će najbolje biti. Javi Glaviniću — doda tišim glasom — da nemože više dolaziti k nam u posjete; piši mu — — — suze tako ju naglo obliše, da joj besjeda tu zapne.

— Neplači, Jelko, sve će još dobro biti. Ded da razmišljamo, kako da mu to javimo. Valja nam biti opreznim, da ga neuvredimo, da mu koje gorke nereknemo; nije toga zaslužio.

U taj čas pokuca netko na vrata, na njihov „slobodno“, unidje listonoša i uruči gji. Iskrićevoj pismo.

— Odakle je pismo, majko? pita Jelka.

— Ma upravo odavle, iz Zagreba. Evo listovna biljega vredi samo tri novč., dakle je pismo iz Zagreba. Nu ded da ga otvorimo i pročitamo.

Otvoriv pismo uze ga mati pomno čitat; i čim dalje čitaše, tim joj se lice ljepše vedrilo, posmjeh na ustima dalje širio.

— Pogodi, od koga je pismo? zapita napokon kćer.

— Kako da to znadem, majko?

— Neslutiš li ništa?

— Možda je — ali ne, varam se. On nebi trebao pisati; do sada prosto mu je bilo dolaziti k nam. Zar ne, mamice, pismo nije od njega.

— Slušaj.

Milostiva gospodjo!

Imade predmeta, o kojih ustmeno govoriti čovjeku vrlo je mučno. U takovom slučaju volimo misli, osjećanja i težnje naše povjeriti komadiću biela papira, da jih on prenese onamo, kamo su odredjene.

I ovo je razlog, zašto na ovaj način k vam dolazim pismeno, premda su mi dobrotom i ljubezljivošću Vašom uviek otvorena vrata Vašega stana.

Nu da govorim o samoj stvari.

Vaša koliko liepa i dražestna tielom toliko duhom snažna i zamamljiva kćerka . . .

— Ja sam se prevarila, mamice!

— Čuj me, nestašno diete!

„kćerka Jelica vrlo je ljubezna, razborita i umiljata djevojka. Krasna njena svojstva potaknuše te uzplamtiše u meni čustva, koja koliko su čista toliko se duboko uvriežila u meni, da sam uvjeren, samo u njenoj ljubavi mogu polučiti pravu sreću. Moja ozbiljna al ujedno i ugodna skrb ide onamo, da postignem taj cilj života svoga, stekav ljubav i štovanje Vaše kćeri. Iz svega, što sam do sada mogao opaziti, nadam se, da smiem zaključiti, kako mi Vaša kći nije upravo nesklona. Manjka dakle jošte Vaša privolja; nju dobiti, to je svrha ovim riedkom.

Milostiva gospodjo! Sreća ili bolje govoreć, marljivost te štednja moga otca pruža mi na ruku takova materijalna sredstva, da će moći moja supruga uza me baviti dane udobne nebrineć se nimalo za namaknuće dnevnih potreba. Poznavajuć svoga otca i ljubav njegovu prama meni, nedvojim nimalo, da on nebi htio pristati na moj izbor. — U Vaših je dakle rukuh moja sreća! Netjerajte me od sebe, milostiva gospo! a neodvraćajte niti Jelkinoga srca od mene! Ako i neću da sama sebe hvalim, opet toliko smiem uztvrditi, da Vašu kćer toliko ljubim, pa ujedno da imade u meni i toliko volje i snage, da bih mogo djevojci Jelkinoga značaja zadovoljan život osnovati.

Čim stigne od Vas povoljan mi odgovor, s mjesta pisat ću otcu, izviestit ga o svem i umoliti njegovu privolju.

Kratak, ali jestan odgovor molim liepo; bude li nepovoljan, pobjeći ću u Meksiko.

Vaš ponizan sluga

Ljudevit Glavinić.

Mati i kći stajahu jedan časak kao nieme. Napokon progovori prva:

— No, što veliš na ovo, Jelko?

— Rada bih čula tvoju rieč, majko.

— Što misliš, bi li mu zapriečile bjeg u Meksiko?

Mjesto odgovora makne dieva glavicom.

— I ja mislim, nastavi gospoja Iskrićeva, da nam dužnost kršćanska nalaže prištedit mu taj put te mu sačuvat život od raznih pogibelji. Nu tim još nismo ništa postigle. Uvjerena sam, da te mladić ljubi, da su namjere njegove poštene, nakane plemenite. Nu što misli sin, nemora da to misli i otac. Bogati ljudi tvrda su okorjela srca, uz svoje blago zaboravljaju na sve drugo. Glavinić mlad je čovjek, u svojoj zanešenosti niti nepomišlja, da bi otac mogao sve njegove osnove jednim mahom oboriti. Tko znade, hoće li ljubav otčeva nadvladati okorjelost bogatira. Bogataš nalazeć u novcu svu sreću, misli, jer se novcem dade sve kupiti, da ni prave sreće neima bez novca, pa čim je tko jače obasut blagom, tim da je ogromnija sreća njegova. Zato netrebaš se prerano radovati odluci mladićevoj, pače pripravi se na borbu; o tudjoj tvrdoglavosti mnoga se je već ladja sladkih nada nemilo razlupala.

— Tvoje proricanje crno je, majko; jednim je mahom prekrasnu mi sliku budućnosti raztepla. Doista, moguće, da imaš pravo! — Zato, ako i krvavim srcem, podložit ću se mirno svemu, što ima doći. — Vidim, meni necvatu na ovom svietu ruže sreće. A ipak, jesam li

*

zaslužila takove udarce? Bože moj, kad će biti svemu tomu kraj?

— Jelko, takove rieči nedolikuju djevojci; prva je dužnost naša sve odredbe sudbine mirno snositi.

— Ah, oprosti, mamice, tuga me je bila za čas shrvala. Vidiš, sad sam opet mirna. Zar ne, ti ćeš mu ipak odgovoriti?

— Dakako i to namah.

Gja. Iskrićeva sjede i napiše ovo:

„Gospodine! Neuzkrati li vaš g. otac svoje privolje — o našoj namojte nimalo sumnjati.

I. Iskrićeva.

Oprostite čitalice štovane, ako vam neopisujem, kolikom je radošću čitao i opet čitao Glavinić ovo pisamce; koliko put ga na svoja usta pritiskivao, napokon sretan i blažen pohitio k svomu zlatu. Tu je on još jednom uvjeravao mater i kćer o svojoj ljubavi, te neobičnom rječitošću dokazivao, da će i njegov otac na sve drage volje pristati.

II.

G. Luka Glavinić, trgovac u Sisku, muž kriepka tiela i — punih kesa sjedi u malenoj sobici liepe svoje kuće za pisaćim stolom. Od prosta graničara, vještinom i srećom postao on bogatim trgovcem; njegovi hambari puni su žita, njegove mjenice vrlo solidne, njegova poštena rieč vredi više nego li zlatni dukati, jer joj se vrednost nemienja.

Luka Glavinić Hrvat je ne samo riečju nego i činom, prave stare korenike. U njegovoj kući govori se hrvatski, knjige njegove vode se u hrvatskom jeziku, svaki koristni zavod nalazi uviek pomoć u njegovoj kesi. Ljudi stanoviti nazivahu ga tvrdicom, valjda s toga, jer nije htio novac svoj na bezposlice trošit, a možda i zato, jer je imao toliko i duševne snage i patriotizma, te je uviek uzkraćivao pomoć svoju protunarodnim zahtjevom.

Sada poznajete g. Luku Glavinića. Kako rekoh, sjedi za pisaćim stolom; pred njim je otvoreno pismo. „Gle, gle“, govoraše sam sobom, „momak hoće da se ženi! Doduše nešto osobita u današnje vrieme, gdje mladići niti nemisle na ženitbu. A koga hoće? — Evo veli: mladu, liepu, ali ubogu djevojku. Ubogu? Ah razumiem: kći prerano umrloga činovnika! Da kako, odakle jadnomu činovniku imovina! Pa dodaje: da je vrlo razborita, marljiva, a poštena da joj nijedna zagrebačka baba nikakove krpice nemože prišiti. Bome ako li je ovo istina, mora da je ta djevojka pravi angjeo! Nu o svem tom moram se točno informirati. Ta neimam uzalud u svojoj kući pravi živi „Auskunfts-Bureaux“.

Pozvoni. — Za nekoliko časaka eto vam gospoje doduše priljetne, ali dobro „conservirane“, ukusno obućene, dobro uzgojene. To vam je bližnji rod g. Luke Glavinića; zovu ju Leontinom, ili pokraćeno: Tinom.

— No, što nova? zapita namjestiv se gja. Tina na stolici uz svoga rodjaka.

— Evo pisma od Ljudevita.

— A, dà, pa što piše?

— Hoće da se ženi!

— Liepo! Ženit se hoće? Vidiš Luko, to je vrlo pametna misao. Svaki mladić, koji se u današnje vrieme ženi, imao bi se uresiti najljepšom kolajnom.

— To bi mu imala biti odšteta, za nevolje koje ga čekaju u braku, je l' de?

— Zloban si, Luko, pa i nepravedan. Obitelj temelj je čovječanskomu družtvu; tko dakle taj temelj pomaže uzdržavati, zaslužuje nagradu tim više, pošto imade sijaset ljudi, koji nastoje taj temelj podrovati i oboriti. Zato velim, tvoj sin mudra je glavica. I sama sam već o tom mislila; pa mi je drago, što se o tom rieč zapodiela. Partija ima dosta i to vrlo liepih, „briljantnih“. — Eno tamo preko, kćerka g. Vojnića. On je visoki vojnički častnik, imade i blaga, a kći njegova Olga glavita je djevojka; liepa, razborita, pače umna kao kakov profesor; umie ti, dragoviću moj, govoriti o svačem, da se moraš diviti.

— To nije baš najbolja preporuka!

— Nije; a ti čuj dalje. Već sam prije rekla, da je Olgin otac imućan; a bome, to je svakako liepa preporuka. Kada žena donese svomu suprugu kakovih 50—60.000 for. tada može on nešto slobodnije svietom se ogledati.

— Draga moja, prihvati Glavinić mirnim glasom: tvoja usta puna su hvale gospodjice Olge. Medjutim, moram ti reći, koliko cienim veliku imovinu, kod ženitbe nije mi to prva stvar; jer: „uzeo vraga radi blaga; vrag ostao, blago propalo“ tako veli hrvatska poslovica. K tomu si sa tom svojom hvalom zakasnila.

— Zakasnila; kako to?

— Jer si je Ljudevit već našao vjerenicu.

— A gdje? kako ju zovu?

— U Zagrebu je, djevojci je ime: Jelka Iskrić.

— Iskrić, Iskrić! — Čudnovato, ja poznajem gotovo sve zagrebačke gospodične; bila sam sve do njekle u glavnom gradu; ali toga imena nesjećam se.

— Nesjećaš se? To mi je drago, djevojci može to samo na slavu biti.

— Bit će po svoj prilici kakova sirotinja. Možda udova majka, s malenom mirovinom, slabo se hraneć, priprosto odievajuć a pri tom nadajuć se, da će kćerka svojom pristalom „larvicom“ kakova bogata „gimpela“ primamiti.

— Možda neimaš sasma krivo; nu ako je djevojka inače čestita, čemu joj takove nade u grieh upisivati.

— Dakle ti nebi mario, da ti sin dovede takovu lutkicu u kuću?

— To ne; ja hoću da poznam djevojku prije, nego li mi ju sin dovede u kuću.

— Što dakle namjeravaš?

— Hoću da se moj sin okani za sada i svake misli na ženitbu. Ja sam ga poslao u Zagreb, da kod čestita i vješta trgovca točno prouči poslove trgovačke, a ne da ljubovanjem trati dragocieno vrieme.

— No, no, neljuti se Luko. — Sin ti se ženiti mora, a znaš što se veli: tko se rano ženi, nekaje se nikada. Ja ipak mislim, gospodična Olga Vojnićeva —

— Okani me se, molim te, osorno joj zakine rieč gospodar; do biesa i s tom Olgom, ta zar kaniš momu sinu živu propovjedaonicu na vrat svaliti. Neću ni da čujem o tom više; jesi l' razumiela?

— Dà, jesam; ali reci, zašto si me zvao ovamo?

— Gle, bogme bio sam već i zaboravio. Htjedoh te pitati, poznaješ li obitelj Iskrićevu. Ali pošto si već prije očitovala, da ti je sasma nepoznata, to — netrebam te više. Idem na šetnju; dok se vratim, da bude večera gotova.

„Čekaj ti starče; ja ću ipak i proti tvojoj volji saznati pobliže viesti o toj porodici. Gle ti njega, kako bagatelizira moj savjet glede Vojnićeve kćeri! — Imam dobru prijateljicu u Zagrebu; ona će mi jamačno javiti sve što god bude znala; a znade sve.

I naša Leontina, nebudi liena, nego sjede te napiše bielu knjigu prijateljici u Zagreb, moleć ju, neka joj sve točno i obširno objavi, što znade ob obitelji Iskrićevoj, jer da je ona začula, kako kći te gospoje Iskrićeve sladkimi riečmi zamamì neizkusna mlada momka te hoće da ga sasma zaplete u svoje mreže. Otac da se s toga ljuti te protivi, jer neće, da mu se kakova god petljarija u kuću dovede.

Već iz ovoga pisma može svatko razabrat, kakov će biti odgovor. Leontina nije bila upravo opaka srca, ali je držala, da se u kući bez njena znanja nesmie ništa dogoditi, a najmanje da se može o Ljudevitoj ženitbi bez nje razpravljati.

(Konac sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XXXIII.

Oj vi sitne zviezde
Nebu na visini,
Bezbrojno se svietu
Vaše množtvo čini!

Koliko vas ima
Noćju na vidiku,
Nieste vrstne, da mi
Razigrate diku.

Vi je nepazite
Moga srca marom,
Vi se nekriesite
Moga ognja žarom!

Pustite ju s toga,
Neka spava mirno,
Nek ju zastre noći
Krilo neprozirno!

Neka išto sanja
O mog srca vatri,
Neka malo barem
O pjesniku snatri.

Dok se i njezine
Neuzbuče grudi;
Dok ju moga milka
Pjesma neprobudi!

XXXIV.

Gjurgju pobratime!
Sjećaš li se kada
Naših sastanaka
Još za vieka mlada?

Svaki put smo druže
Jedne bili misli
I ruke si bratske
U sporazum stisli!

Uzkrisaj nas roda
Prvi sajedini,
Bismo liepa nada
Miloj otačbini!

Tad se pobratismo
Mladi prijatelji,
Na tom bratstvu vjera
Naša se temelji!

I u iste žice
Nakon udarismo,
Jedne samo duše
Dva pjesnika bismo!

Sve to tako bilo,
Dok nedodje bieda,
Kojom dragina me
Neljubav izieda!

Ta nevolja našu
Zajednicu sruši!
Kako li je Gjurgju
Tebi sad pri duši!

Ti si valjda sreću
Posestrio druže,
Na mene se s drage
Prijatelji tuže!

Roman gospodjice Renate.

Napisao francuzki M. C. *Colomb.*

IV.

Moglo je biti jedanajst sati na večer. Kiša sipila. U kavani k Svemiru u Morlaixu bilo sve veselo. Prozori prvoga kata, sjajnije od običnoga razsvietljeni, zrcalili se poput zviezda trepteć na mlakah i pločniku. Uzprkos zimi — prosinac bio na izmaku — bili ostavili dva ili tri prozora na pola otvorena, te se čulo od kraja ulice pjevanje, napijanje, povladjivanje, koji su sliedili jedno za drugim, il bolje rekuć jedno uz drugo.

Činilo se da su veselje i buka bili na najvećem stepenu, kad dodje čovjek ogrnjen do ušiju i hodajuć poniknutom glavom proti kiši pred kavanu i unidje u prizemnu dvoranu. Odbaci kabanicu i ogleda se naglo. Bilo je vidjeti da je prevalio tridesetu godinu; i brada i kosa bili su mu dugački; kipa bio blieda i mršava, oči imale na sebi nešto uzrujana i žalostna. Morao si pomisliti da ga ogledavanje nije zadovoljilo, jer je on otišo ravno kavanaru, koj je dvoranom šetao. — Nije l' ovdje g. Rosmeur? zapita ga.

— Gospodine, reče gospodar kavane posmjehom punim zadovoljstva, on je gore. Gospodin će biti možebit novak u gradu, jer bi drugčje znao da danas časte čajem g. Rosmeura i više drugih domaćih častnika, koji dolaze na dopust iza dugoga putovanja. G. Rosmeur bio u Morlaixu više od mjesec dana, ali da bude čast podpuna, čekalo se na drugu gospodu . . .

Pridošlica sudio da je suvišno nadalje slušati, zahvalio se i popne se stubami na prvi kat. Kako otvorio vrata, prva osoba koju je razabrao u oblaku dima bio Ljudevit Rosmeur, sjedeć uz dugački stol i obkoljen mnogobrojnom družinom, za koju se činilo da joj je on predsjednikom. Razgovaralo se u veliko te nisu njegov dolazak ni zapazili. On nastojao nekako obići stol kad mlad zastavnik, kazujuć mu ledja, ustade: — Gospodo, reče glasom nješto krepkim, molim za rieč u osobnoj nekoj stvari. Kako to da nijedan izmed vas, ljudi što bivate prikovani za grudu zemlje niste nam, skitajućemu plemenu, ništa javili o čudu, što prebiva sad med ovimi zidinami? Prošo sam jutros velikim trgom, kad vidih unići u staru kuću na gotičku sazidanu jednu ženu, šta velim, gospodo ženu? andjela, zlatokosa andjela! boginju Tizianovu, što mu iz njegova okvira utekla.

Stranac čuvši te rieči ostane kano ukopan na svom miestu. — Mladiću, reče Ljudevit Rosmeur važnim glasom, obuzdajte malko vaše prispodobe, koje pokazuju dovoljno da ste mornar sredozemnoga mora. Vi bi nas činili misliti da niste putovali nego po muzejih. Žena, koje vam je duša puna nije nikakva boginja, a da bude andjelom . . . dostatno je . . . znadem . . . vi me svi razumjete. Da popunim ovo nekoliko podataka, reći ću vam da ju ovdašnja duhovita mladež slavi pod imenom kraljice egipatske.

Sve družtvo prasnu jednodušno u smieh; jedini se stranac ne nasmješi. — Vaš je odgovor velik zastor, prihvati zastavnik uviek jednakim glasom, a ja neznam kako bi ga podigo. Bilo šta mu drago s tom vašom kraljicom egipatskom, ja bi dao rado jedno od mojih častničkih znamenja da budem samo za čas njezinim faraonom, ako se smijem tako izjaviti.

— Recite dakle njezin Sesostris! poviknu keseć se neko debelim glasom iz kuta, i vi pogodiste sasvim istinu.

— Sesostris? reče drugi glas; siromah kralj!

— Siromah kralj! opetova sve družtvo veličajnim jednoglasjem drevnoga zbora.

Udariše iznova u smieh i viku, al ih stranac ne mogaše više slušati. On bio unišo u malu obližnju dvoranu i naložio ondje jednomu podvorniku da reče Rosmeuru da ga neko silno traži. Ovaj potonji došo na skoro pjevušeć neku napitnicu, al prestane odma pjevušiti videć blieda i snuždena onoga, koj je na njega čekao. Nastojeć da upozna tu osobu primicao se stranomu. — Gospodine, reče taj glasom muklim i bez okolišanja, šta mislite kakvo ime treba nadjesti čovjeku, koj se ne boji javno napasti i pustiti da drugi napanu na žensku?

— Bogami! poviknu mornar, za koga se činilo da se jedino zanimlje kako bi razpoznao onoga, što je pred njim bio te nije mario za ono pitanje, to si ti, dragi Olivieru! Nebi te nikad prepoznao u toj pjesničkoj vlasulji! Bez tvoga glasa, . . . ali znadeš da ima evo dvie godine što se nismo vidili? Ja sam ovdje ima tomu šest nedjelja, a ti, ti si bez dvojbe sad došo? Žuri se, da te prikažem . . . ima ondje mnogo i tvojih prijatelja. Divne li misli da si došo! Gle a ja zaboravih past ti oko vrata!

I on skoči, al ga Olivier ustavi pogledom i kretom ruke. — Gospodine, prihvati on, ja sam vam dao ozbiljno pitanje; izkažite mi čast, pa mi odgovorite.

— Ajd boga ti! Il se ja prevarih? Vi niste? . . . al boga mi da, ti jesi . . . Šta pitaš dakle? Ah! dà, Sesostrisevu gospodju! Pristaješ li još uviek uz nju? Nisam znao da je to tako duboko i tako elegično bilo. Do vraga! Za dvie godine bio bi ti u pravu da ju zaboraviš. Ja ti velim da si imao nasliednikâ.

— Gospodine, prekinu ga hladno Olivier, činim vas opreznim da vi nastavljate napadati ju i da vi i mene napadate.

— Djavo me uzeo ako razumjem jednu od svega što veliš, ali ti neznaš dakle, — u istinu ne, jer ti dolaziš, — da su ta gospodja i njezin suprug predmetom svih gradskih razgovora? Ne treba mi u potankosti se upuštati. Takva ženitba morala je tako svršiti.

— Pristoji li se vam da budete denunciantom ili bolje rekuć klevetnikom?

I kako se častnik trgnu: — Dà, klevetnikom, prihvati Olivier, ja tvrdim to i opetujem. Držim klevetom i laži rieči pijanih ljudi koji ne znaju već šta govore, i koji da se zabavljaju moraju kidati poštenu ženu! . . .

— Samo polahko, moj dragi Olivieru, prekinu ga mornar, koj ne ogledajuć se sasma na čustva prijatelja, počeo uvidjati da se on vele prevario misleć da može iskrenostî mornarskoga jezika zadati težki udarac kumiru. Polagano! Stvari su vele napredovale za tvoga odsuća. Tim gorje po te, ako nećeš da za nje znadeš. Ponajprije šta sam ja reko tako kažnjiva? Natuknuo sam u šali što sav sviet otvoreno govori. Nisam, hvala bogu, Cato; al držim da nije s gorjega uz priliku čvrknuti licumjerca. Ja se ne utvaram da sam u pogledu ženâ tako savršen junak i vitez kano i ti; ipak mislim da ih štujem kako ma tko drugi, samo ako je vriedno . . . Do trista djavola! neću se nikad klanjati onoj, koja hoće da bude Lukrecija a nije u istinu . . .

On nije ni dovršio, jer Olivier digo ruku, da ga udari po obrazu. Ljudevit Rosmeur uhvati mu ruku i žalostnim glasom: — Čega sam se bojao, reče, došlo je. Udalji se, Olivier, kad budeš na samu, promislit ćeš: što se mene tiče, ja nisam ništa vidio.

— Onda, prihvati Olivier, koj se nije mogo već svladati, trebat će da vam silom oči otvorim. Eto vas kako dobro igrate svoju rolu, junaci proti ženam, a kukavice pred čovjekom!

— Uvjeravam te da ću učinit što budeš htio, reče mornar skoro svečano, a ja znadem šta ti hoćeš. Neću ništa više dodati; ćutim da bi to uzaludno bilo, i želim da ti prištedim novu uvredu ničim ne opravdanu proti meni. Neznajuć kako razpolažeš vremenom, bit ću ti na uslugu u koje god doba i na kojem god miestu budeš ti odlučio.

— Dakle sutra u jutro, u osam sati, kod kamena što stoji do šume Poul-roh, reče Olivier suhoparno.

— Osloni se na me, odgovori častnik. Samo se kaže da ćemo poneti sobom sablje. Ne mislim da sam se poslužio mojim pravom izbora; osvjedočen sam da je to i tvoja miso. Kubura je postala običnom, te joj se nitko ne primiče. Kako nije potrebito da sav sviet o tom što znade, čekaj me časak. Vratit ću se sa svjedoci; ima ondje tvojih i mojih prijatelja: ništa nije jednostavnijega.

I častnik unišo u veliku dvoranu. Bili se digli sa svojih miesta; sastavljali su pojedine hrpe i svaki polazio i dolazio po svojoj volji. Ljudevit Rosmeur mogo dakle ne opažen naći četiri svjedoka, i na skoro bili svi na okupu u dvorani, gdje je Olivier ostao bio. — Gospodo, reče mornar, g. de Kernouëz i ja imamo odavna da poravnamo pru za poštenje. Prisiljeni oboje da naglo otidemo, ostavili smo tu stvar do našega prvoga sastanka. Bili vi htjeli, sada kad smo se našli, priskočiti nam sutra u jutro u osam sati? Mi želimo, iz razloga bezuvjetne delicatesse, da se čuva o tom sukobu najveća tajna. Možemo vas samo uvjeriti da vam savjest može biti sasvim mirna. Poravnanje nije moguće: radi se jednostavno o tom da nam kažete dà ili ne.

Ona četiri svjedoka porazgovorili su se iz tiha u jednom kutu i izjaviše da nemaju, uzdajuć se u poštenje i značajnost dvih protivnika, nikakva uzroka toga odbiti. Odrediše potrebita. Olivier otišo, a svjedoci s Ljudevitom Rosmeurom, ušav iz nova med družtvo, ukloniše se skoro, svaki za sebe, da budu za doba spremni.

Kad podješ iz Morlaixa prema Lannionu vidit ćeš na lievoj strani ceste, po prilici deset minuta od zadnjih kuća u gradu, klanac koj se uzbrdice na malu kamenitu glavicu popinje gdje niče vries izmed sivih pećina, obraslih plućnikom i mahovinom. Na vrhu toj glavici bila šuma, a sa druge strane spuštale se dvie tri li staze, koje nisu nikamo vodile, već se gubile u ravnicu. Miesto opredeljeno Olivierom u toj šumi činilo se kano da je navlaš stvoreno za dvoboje, il ljubovne sastanke. Bio to proplanak pust i gol, te osim kogagod drvara il ugljenara koj bi kad i kad ovamo dolazio, nije niko pomišljao na tu pustoš.

Kako odbila osma na raznih dobnjacih u Morlaixu, kojih se glas razliegao umiruć do ovoga miesta, Olivier izpane iz jedne od tih staza, dok su Ljudevit Rosmeur sa svjedoci sa drugih strana došli.

Mlad častnik razgrnu svoju kabanicu, izpod koje je nosio dvie sablje, te ih podade svjedokom. Ovi je ogledali i našli je sasvim jednake i podadoše svakomu od boraca po jednu. Onda skinuše obadva protivnika svoje odielo i postave se na oprez. Mornar zapazio odma

da je Olivier smućen, da mu nije ruka sigurna i da ne drži čvrsto oružje. Morao se siliti da zadrži posmjeh zadovoljstva. Bio već odbio tri il četiri udarca, više živahno nego li silno vodjena, kad Olivier još jednom navali i svojom oštricom, proparav mu rukav na košulji, ogrebe mu neznatno kožu. Častnik okretno i silno okrenu svoju sablju oko Olivierove, koj se postavi na oprez, te ju odbije za nekoliko koraka, i otisnuv svoju za njom povikne: — Do vraga s tom gvozdušinom! — I, prije nego li se Olivier osviestio od toga iznenadjenja, baci mu se u naručje veleć mu glasom tihim: — Eto to je dosta za jedan put; ja ću ti reći danas, što ti nisam htio reći jučer. Ne budeš li zadovoljan mojim tumačenjem, tući ćemo se sutra iznova. — Zatim, okrenuv se prema svjedokom: — Gospodo, ja se ponudjam g. de Kernouëzu da ću mu razjasniti dovoljno onu stvar, rad koje smo se svadjali. Mislite li da bi imali nadalje se tući?

Svjedoci izjave, da je sve gotovo, ako Olivier pristane. Olivier pristane, svladan sigurnosti, mirom i plemenitosti svoga protivnika. On bio promislio i uvidio, da uzprkos iskrenosti svoga govora, to nije bio čovjek, koj bi u tutanj govorio o važnih stvarih, i kad se je vidio, oružjem u ruci, proti njemu, sve mu se uspomene njihova stara prijateljstva predočile hrpimice; srdce mu zakucalo, a ruka mu zadrktala. Sad on čekao nestrpljivo to razjašnjenje; jedino, akoprem nije već dvojio o dobroj vjeri prijateljevoj, bio osvjedočen unapred, da su ga prevarili.

Mislili su dakle na odlazak. Jedan od svjedoka, vidar pri mornarici, zavio ranu Ljudevitu Rosmeuru, koj nije bio nego ogreben. Oprostili se sa borioci i ostave ih, da si protumače njihovu razpru.

Mladići hodaše iz početka tihi, zatim Olivier, videć, da mu drug sveudilj šuti, stane i naglo zapita: — Šta mi imaš dakle reći? — Ponajprije ti imam reći, dragi prijatelju, da je jako zima, zatim da mi je ova jutrnja šetnja podala silni apetit i da mi je pod timi okolnosti absolutno nemoguće započeti ozbiljan razgovor. Dakle, ako mi vjeruješ, poći ćemo sjesti u kut k mojoj vatri, te ću ti iza ručka sve reći, što budeš htio i više možebit nego l' bi htio.

— Vidiš dakle, reče Ljudevit Rosmeur zapaliv smotku iza kako su bili poblagovali, sad možemo govoriti o tvom poslu. Ja ti neću reći kano August Cini, da me ne prekidaš; ali želio bi vele sliedom sliediti. Vidim da je to za te težak posao i želim, da ne ostane ni najmanja sumnja u tvom duhu.

— Nemoj ostaviti ni najmanje sumnje! opetova žalostno Olivier, koj je počutio, da su ga mir i sigurnost prijateljeva porazili; možebit bi bolje za me bilo, da neznam ničega! Ah! za taj put, prihvati živo mornar, dajem ti rieč da ćeš sve znati! Utjerati stare prijatelje da si prerežu vrat! . . . ne ne, moj dragane, ti ćeš trpiti možebit, akoprem nije to vriedno, al ti ćeš se izliečiti, jer ti imaš valjano srdce te si uzvišen nad svimi timi prostotami. Moguće da nemamo mi jednaki način shvaćati čustvo; ali ima pitanja, u kojih ćemo biti uvjek složni. Ti se sjećaš one večeri u talijanskoj operi? Ti se sjećaš bezobražne uljudnosti Sesostriseve čašteć nas u svojoj loži? Renata pokazivala se prama tebi više nego li nježnom, i vi bi bili mogli imati način osnovati kakvu ugodnu osnovu. Ja nisam imao, izpovjedam na moju sramotu, ni najmanje milosrdja za Sesostrisa i pustio sam ga brbljati po volji samo da ne pazi na vas. Ne sastajemo se svaki dan s takvom gospodjom.

— Molim te, zaklinjem te, ... poviknu Olivier bolno, ti neznaš kako me vriedjaš, kad mi tako govoriš.

— Kaži mi, prekinu ga Ljudevit Rosmeur, jedan put za uvjek, jeli bila ta ženska tvojom priležnicom?

— Kunem ti se na moje poštenje, reče Olivier, da je ona bila skroz i skroz poštena i da je ona mogla stupati visoko držeć čelo med najkrepostnijimi.

— Kako to! Nije li ženitba bila samo nekim pokrivačem? Nisi li ti samo na izliku se uplašio, kad si začuo, da je u kazalištu? Niste li vi ugovorili sastanak u brk Sesostrisu? Moj dragane, oprosti mi, ali kad sam znao sve što se kašnje zbilo, mislio sam za cielo, da je to bila jedna od onih ženskih, kako ih mnogo vidjamo, koje polaze za muža pristojnosti radi, koje gledaju da bude on bogat, da mogu po volji živiti, a bedast da ga mogu bez pogibelji varati. Sve do jučer, mislio sam da je med vama bila neka šala i ništa više. Od jučer mislio sam da se ta šala izvrnula u tebe u strast iz uzroka, što si bio odsutan. A evo gdje me uvjeravaš, a ja ti vjerujem, da ti nije ona ništa bila. . . Ah, do trista djavola, sad mi je sve jasno: ti si ju ljubio, moj dragi Olivieru, ti si ju ljubio i ti bi imao biti na mjestu Sesostrisevu, a ona te je zabacila, tebe ponosna i poštena plemića, radi toga gulisela, doskitalâ se bog zna odakle! Reci, jel to istina? . . .

Olivier nije ništa odgovorio. Poniknuo glavom, i dvie suze pale mu niz lica. Kod ote tihe i duboke žalosti, Rosmeur se ćutio u jedno ganut i ljutit. — A zašto nije pošla za te? poviknu on.

— Nije mogla, reče Olivier, htijuć da ju na svaki način opravda; nije smjela. To je njezina tajna, ona mi ju povjeri, al sam joj morao obećati, da ću ju za se čuvati. Sve što ti mogu reći jest da me je ona ljubila, al da sam gojio i najmanju nadu, bio bi ipak nepošten čovjek. Izgubio sam ju, al sam htio, da ju budem uviek vriedan. Oh! zašto nisam bio

ja bogatiji! I siromah Olivier pusti glavu med obadvie ruke.

— Ta gle! prihvati mornar, ja počimljem sasvim ništa nerazumjeti. Ona te ljubila? Ti si to znao? A bila je ipak primorana, da ne podje za te? I ti bi bio rado biti bogatiji? Šta znači sve to? Ja ne znam nego jedno, kad ljube čovjeka tvoga značaja i imena onda i podju za njega. Bogatstvo? Sigurno nisi ti milijunaš kako njezina velika vreća talira, ali bi vi zato imali dosta da živite sasvim odlično u našoj pokrajini. Jeli može bit ona slučajno obilovala zlatom i svilom prije nego li je u Morlaix došla? Zatim ona imala i sama, čim da ti poveća imetak. Ja ti velim da nije ona ženska, koja bi, što se novaca tiče, mogla pustiti poginuti čovjeka. Uzmi, nekoliko dana iza njezine udaje imao sam priliku sresti u Parizu njezina bilježnika . . .

— Njezina bilježnika! prekinu živahno Olivier. Jesi li ti siguran o tom, što sad veliš?

— Šta je u mojih riečih tako plašljiva? prihvati častnik. Jel' te plaše možebit bilježnici? Dobro dakle! Dà, njezin bilježnik suprug stare njezine prijateljice iz samostana. Ona mu bila već nekoliko godina povjerila utjerivanje kamata, jer službenici u Parizu znadu si zaslugu uviek podvostručiti. Znajuć da sam Morlezanac, govorio mi nekakvim udivljenjem o jednoj svojoj klientici, gospodjici de Guimaëc, koja stanovala tude. „Ona razumije posao kako malo tko, reče mi on, i bila bi izvanredan vještak, što dokazuje, doda on, da kad žene prionu uz nješto, mogu biti uprav tako vrstne kano i mužkarci da . . .“ Ali šta ti je? Kako si blied!

— Nastavi, reče Olivier, zaklinjem te. Nastavi, ja slušam.

I nesretnik poćutio kako mu se srdce ciepa misleć da su njegovo pouzdanje i njegova ljubav na takav način bili prevareni.

— U svem tom ima neko otajstvo, vidim to, prihvati Ljudevit Rosmeur i moje te na izliku najnedužnije rieči vriedjaju: ali ja razumijem da si ti ljubio tu ženu, da te ona zloupotrebila, i da nisi ju prestao ljubiti; razumijem kako ti morale ozlediti srdce juče one šale, koje su za tebe tolike uvriede bile. Olivier, moj dragi i stari prijatelju ja sam te nehotice duboko razžalostio. Oprosti mi.

— Tebi oprostiti! meni treba oprosta; ali daj . . . govori, reci šta znadeš. Vidiš ja sam miran, mogu sve čuti.

I njegovo lice bilo bliedo kano u mrtvaca, a njegove rieči bile takve kano u grozničava čovjeka. Mornar pomislio jedan čas da šuti iz milosrdja, zatim mislio da je mnogo bolje izliečiti prijatelja na jedan mah a i da je preveć daleko išo nego li da uzmakne. — Ti se sjećaš, nastavi on, da sam morao otići u Kinu. Bude drugčje odredjeno i poslalo me na štaciju u Senegal, što mi pružalo mogućnost dobivati često novosti iz Francuske. U naših malih gradovih sve se znade i sve se pripovjeda. Pišu mi o svih činih i kretanjih Sesostrisevih toliko u Parizu koliko u Morlaixu. Suprug, gizdav svojom suprugom htio se s njom svuda pokazati, a žena odmah dugočaseć se s njim — kako bilo pisano — bacila se u veselja sa svom dušom. Činilo se pače da je ona našla sredstvo kojim ga uvjeravala da se ona radi njega zabavlja. Svaki se dan neprekidno sliedili plesovi, soirèe i koncerti. Dolazili hrpimice Sesostrisu, blaženomu da ga tako traže, ne pomišljajuć on da je većinom bila žena mu, radi koje se k njemu dolazilo. Nekoliko suprugovih prijatelja tražilo da budu pouzdanici gospodjini. Ona došla u Morlaix, utvarajuć si, da će joj uspjeh u Parizu otvoriti sva vrata starih znanaca i da će oni biti presretni ako ju budu dočekali. Ne poslaše joj nikakva poziva iz uzroka što su prije odbili sve njezine. Ona se osvetila pozivajuć iz Pariza mnogobrojno družtvo, i živeć na veliko u svom gradu. Zli jezici tvrde da se njezina čednost i ozbiljnost prijašnjega vremena izgubili malo po malo i da od elegantne gospodje postala ona savršenom pomodnom gospodjom.

Bit će petnajst dana po prilici, dolazio sam kući u tri il četiri sata u jutro. Netreba da ti tumačim zašto sam bio u to doba na ulici. Prolazio sam pod strešnicami na trgu kad opazih sasvim majušno svietlo u tiesnoj ulici, u kojoj je kuća gospodje de Guimaëc. U navadno doba nebi mi bilo palo to u oči. Onoga dana tjerala me ljubopitnost; činilo mi se da mi je iznova upoznati se sa Sesostrisem. Gusta sjena strešnicâ činila me sasvim nevidljivim; mogo sam se dakle primaći do same uličice i sakrih se iza jednoga stupa. Vidio sam da svietlost dolazi izmed priprtih vrati. Pomislih odma na kakvu ljubav sobarice, kad se vrata i bolje otvoriše; izašo čovjek lagano, pogleda desno i lievo i odaljio se na nožnih prstih u kraj uličice koja utiče u ulice bezkućne i zapuštene. U isti čas, pruži glavu ženska kano da hoće slušati, i zatvori sasvim tiho vrata. Nisam ju mogo prepoznati, ali po ono malo toiletti što sam vidio činilo mi se, da je boljega stališa, pa onda i oprez koga je rabila ta nova Julietta i njezin Romeo bile bi dostatne da me zadovolje; u njihovih ljubavih ne čine služkinje toliko toga, a njihovi ljubovnici još manje. Imao sam priliku proći istim miestom, po prilici u isto doba — moram izpovjediti da mi je to zabavom bilo — mnogo puta i opazio sam kako se čudnovato sudaraju ti noćni posjeti sa odsućem Sesostrisa. Nisam o tom ni rieči nikomu pisnuo; za tudje se stvari malo brinem a ja ti nebi bio nikad o tom ni govorio kad nebi mi jučer razgovarali, a jutros šetali se bili; ali je trebalo da ti kažem istinu, i čestitam si sada rad one ljubopitnosti, koje sam se skoro stidio. U svakom slučaju, nema Sesostrisa od nekoliko dana; on neće kasniti da dodje, i ja

mislim da bi to dobar čas bio da se na svoje oči osvjedočiš o poduzećih njegove gospodje. Imali ili nemali pravo one su nas skupo stajale. Ti znaš miesto, dobu. Prijatelju, netreba pred ničim uzmicati da si izčupaš utvoru, kad je ona tako neosnovana.

Olivier slušao to pripoviedanje, neznajuć bili ga mogo do kraja čuti. Glava mu stala šumiti, srdce kucalo i stane na jednom; činilo mu se da mu krv pišteć kôla žilami; vidio pred sobom neku maglu, a glas prijateljev dolazio mukao i ugušen k njegovomu uhu, kano da polazi iz daljine. Kad je Ljudevit Rosmeur svršio govoriti, on ustade i reče mu žalobnim posmjehom: — Dragi prijatelju, što ću ti ja o njoj i o sebi pripoviedati činit će ti se sada dosta dugočasno i odviše priprosto. Sad mi treba ostati na samu. Do vidjenja, i hvala ti na tvojem nepromenljivom i plemenitom prijateljstvu.

Kad se Olivier našo u svojoj sobi te preletio u mislio što mu je prijatelj reko, ostane kano tup od boli i začudjenja. Zujila mu mimo ušiju rieč po rieč od one grozne pripoviedke te ponavljao on čitave izreke, kano da ih govori komu drugomu. Njegovo se srdce onda izpuni ljutom gorkosti; pokušao da pomisli šta je sada Renata, al se nije mogo tomu prikučiti. On zapazio u daljini svoje prošlosti prozirnu sliku, mutnih crta, jednostavnih i čednih kretanja, sličnu onim angjelom mističnih slikarija; ali kad je htio pomisliti na gospodju bogatoga kapitaliste, pojmovi mu se pomutiše, on nije ništa više razabirao. Bol je često milosrdna; ona proizvede smetnju, koja je kao noć u našoj duši, i koja nam prieči jasan pogled na ljubljene i izgubljene predmete.

Olivier ostade tako nekoliko sati uduben u svoje misli. Na časove bi se upitao začudjenjem pošto on došo u Morlaix i onda bi mu se prikazale sve potankosti njegova dolazka: studena kiša, kavanska dvorana, stol gostova, bučeće veselje mladih ljudi, njihove šale o onoj, koja je bila za njega kano typ ideala ljepote i čistote, o kojoj se nije smjelo govoriti nego počitanjem, a ipak bila sada predmetom najvećih poruga i najuvredljivih šibanja. On se iznova vidio sa Ljudevitom Rosmeurom u kavani, na miestu dvoboja, kod kuće, a onda mu pripoviedanje, ono nesmiljeno pripoviedanje zujilo oko ušiju i stezalo srdce. I sve njegove sanje, sve njegove najmilije misli biše za nekoliko časova uništene. Činilo mu se, da je on jednom živio u boljem svietu, i da od jučer živi u nekoj vrsti pakla, gdje se najsladje i najljepše stvari prikazuju pod vidom krivećim se i sramotnim. Onda uzev glavu med ruke proplače kano diete te, iza kako se izplakao, počutio se slabim, nemoćnim: on se pitao jeli to sve istina; on si opetovao Renatine rieči: „hoće me grdo sramotiti". Milosrdje sliedilo u njega iza sumnje, a ljubav došla iza milosrdja. Govorio si da je ona onako liepa, mlada, bogata morala pobuditi nezavist i klevetu, da su najiskreniji i najpošteniji, kako njegov prijatelj, mogli biti prevareni i da okolnosti, prividnosti, ono hiljadu bezobraznih slučaja života, za koje bi reći kadkad da se stiču uslied neke strane i tajstvene volje, mogli su na vrhunac dotjerati poso nenavidnosti i klevete. Što se tiče onoga noćnoga posjetnika zapažena Ljudevitom Rosmeurom, nagadjao je Olivier svakojako samo to ne, da bi Renata mogla u to umiešana biti. Veličina i bezstidnost takva grieha činile su mu se da dokazuju nevjerojatnost, i u prvom času pomislio nekakvim veseljem na sredstvo, što mu ga prijatelj prišaptnuo. On bi išo sakriti se i čekati ali jedino zato da se još bolje osvjedoči da je Renata nevina. Onda mu prodje nekakva groza od glave do pete te nije više reko: „Ja sam siguran", nego „ja se nadam da je nevina". I sumnja se borila sa vjerom i bojao se misleć da bi ju mogo naći krivom. Tako on nastojao sada naći razloga, da ne ide onamo. Nije li to bio bezobrazluk od njegove strane? On, Olivier, šerpati oko Renate kao kakva uhoda! I kojim pravom bi on zateko život te ženske, koj je tako plemenito i riečito opravdan bio? I kad ne bi on ništa vidio, kad nebi on ništa čuo, kojom bi se sramotom on zablatio na njezine vlastite oči! Dà, on je ljubio tu ženu, i kao pravi vitez on nije smio uhoditi ju kao kukavica kakva te ju unapred obezčastiti nedostojnim postupanjem; ili on ju nije ljubio, a onda šta ga stalo kako se ona ponaša? Ali strast, jačja od svih razloga pokazivala mu da ima u tom sredstvo kojim ju može sjajnim načinom opravdati i ta mu je ljubav bila tako mila, on joj toliko dugovao, on ju tako visoko cienio, da bi on bio na sve privolio da znade predmet uviek vriedan njegova štovanja i njegova obožavanja.

Noć unoćala. Olivier izašo. Misli ga sasma zaokupile; nije se znao na što odlučiti. Šetao se ulicami toga grada, i on našo tolikih sladkih i gorkih uspomena, gdje se on nadao biti sretnim i gdje on danas tumarao sam, žalostan, zdvojan, kano kakav prognanik, koj dolazi kradomice bojeć se da ga ne prepoznadu. On prolazio nehotice često krat pred malenom kućom velikoga trga. Činilo se da je sve tiho ondje. Jedva se moglo čuti jednostavno i lahko rominjanje sitne kiše, koje se prameni nimalo ne iskriše, tako je bila tmica duboka. Oko treće u jutro otvorila se kućna vrata gospodje de Guimaëc upravo dosta da prodje kroz nje jedna osoba; mužkarac oprezno izadje i hodajuć uzduž zidova, izčeznu na skoro u tmici uličice. Ženska se glava ukazala, pa naglo unišla, i vrata se zatvorila bez najmanjega štropota.

Onda se pričinilo da se crna sjena odkinula od jednoga stupa. Ota sjena stupala polagano, teturala, i stala za svakim korakom. Ona se

upravila prema onim vratim koja se zatvorila; pogled joj se ukrade na bielkasti predmet, što je na zemlji ležao; sjena se prignula i podigla ga; bio to labudov kolir. U isti čas otvorila se iz nova vrata, i izašla ženska prigibljuć glavu i pružajuć ruku kano da traži nješto.

— Gospodjo, reče sjena glasom težkim, podajuć joj kolir, evo vam predmeta, za koga bi imali krivo da ga ostavite na ulici.

— Šta? ... Tko je to? reče ženska glasom tankim od straha, i podignu se na jednom, te zapazi pred sobom čovjeka, koga nije opazila izlazeć. Ona od straha odskoči; noge joj klecale, a da nije bilo zida do njezine ruke bila bi se srušila.

— Gospodjo, prihvati ovaj čovjek koraknuv prema njoj, sreća po vas da sam ja ...

— Olivier! poviknu Renata.

— Dà, Olivier, gospodjo, Olivier, koj bi rado životom platio da nije vidio onoga, što je vidio Rekli su mi ... — I kako se Renata trznu od straha pomisliv da je njezina tajna poznata: — Budite osvjedočeni, da nema osim mene nego samo jedan čovjek, koj znade za vašu nesmotrenost, prihvati on gorkim posmjehom a taj čovjek, ja vam se kunem, nije kadar, kako ni ja, izdati Vas. On meni sve pripoviedao; ja nehtjedoh mu vjerovati. Vi mi jednom rekoste da se oslanjate na me da Vas branim. Tužili su Vas meni, ja Vas branih svimi svojimi silami. Onaj koj vas tužio htio je da ovamo dodjem, ja sam došo, ne rad sebe, nego rad njega; došo sam ovamo da ga oprovrgnem, da vas opravdam pred njegovimi oči, neću da rečem pred svojimi: bio sam unapred siguran da neću ništa zapaziti ... Da neću ništa zapaziti!

On zašuti, jer je on našo tu žensku tako nesretnu svojim poniženjem, da on nije htio ništa reći, što bi ju moglo još više poniziti.

— Olivier, reče ona glasom čim više moguće prosećim, vi me možete tužiti, odsuditi, obezčastiti, ja se neću zato potužiti, kriva sam i kriva pred vama, ... pred vama! opetova nekakom silom; ja sam odviše kažnjena!

Zatim okaneć se čina prosećega, da zauzme glas osoran, ljut i skoro grozničav: — Nevidite li vi dakle da sam bila na smrt nesretna, da je moj život bio pakao, da mi je družtvo toga čovjeka bilo mrznije nego li najžalostnija samoća? ... Da vi znate šta sam ja trpila, šta ja trpim vi bi imali milosrdja sa mnom. Odviše sam se oslonila na svoje sile, nadala sam se ...

— Ja mislim, gospodjo, prihvati ironički Olivier, da ste vi, ako li je vaša nesreća tako podpuna kano što je vaša propast, odista sažalenja vriedni.

— Ah! vi znate sve! reče ona glasom tako tihim da se je morala primaknuti mladiću da ju uzmogne shvatiti. Istina je, ja sam vas nalagala; ali lagala sam, jer sam se bojala, jer me vaša ljubav plašila, jer sam ćutila kako me ona sasvim zaokuplja. Nisam bila već svoja; činilo mi se da postajem vašom robinjom, vašom stvari, ... moj ponos se uzbunio. Jesam li ja znala šta je ljubav, ja? Moje žalostno djetinstvo, moja još žalostnija mladost učinila me divljom i neuzdajućom se. U onaj par kad sam se morala za uvjek svezati, uplaših se toga čustva tako silno, da mi se je ono mukom pričinilo. I kad je došo onaj drugi, koga su rieči, gorljivost i obećavanje tako mirni bili, ja gospodarica same sebe, pristadoh, povjerih mu se ne ozirući se nimalo. Bila sam luda, ali ali od duže vremena platila sam skupo svoju ludost....

Renata umukne, metne ruke na oči, i zacenu se dva tri li puta. Olivier nije ćutio nikakve ljubavi više prema toj ženskoj; ipak ge je ona ganula na tako duboko milosrdje, i srdce mu krvarilo misleć da su ova mladost, ova ljepota, ovo bogatstvo, bili okaljani ne samo sramotnim griehom, nego i neizlečivom boli.

— Gospodjo, reče on, i glas mu se tresao, sve je dovršeno izmed nas. Ovo je zadnji put što vas vidim.

Ona ga prekinu; ona nije vidila nego jednu stvar, to jest da je on ganut, da bi mu trebalo opet predobiti srdce prije nego bi imao vremena, il mislio, da se tomu dosjeti.

— Olivier, promrmlja ona nasloniv se na njegovo rame, oprostite mi zlo, što sam vam ga prouzročila, radi onoga, što sam si ga sama zadala. Imali ste pravo doći; čini mi se da me vaša prisutnost popravlja. Zašto ste odputovali bili? Da ste ostali, ... vidite, ja ćutim dobro da nisam nikoga ljubila osim vas, da nisam mogla ljubiti, nego vas. Ne, nije sve svršeno izmed nas ... Olivier, prijatelju ...

Nije imala vremena da dovrši. Olivier izčeznuo ...

Nekoliko sati kašnje unišo g. Michaud Sesostris u sobu svoje gospoje. — Već ste ustali, gospodjo? reče on nekakvim začudjenjem.

— Dà, odgovori ona, bilo mi je mučno...

— Zbilja, prekinu ju Sesostris, koj je bio sav zaokupljen, vi se sjećate Oliviera de Kernuoëza?

Studen prošla tielom Renatinim. Zašto to pitanje? — Dà pokuša ona odgovoriti, poznala sam ga, to jest ja sam ga ... vidila jedanput u nekojih kućah. Mlad čovjek vele romantičan! doda ona na sreću.

— Dobro dakle! gospodjo vi ga nećete više viditi, produži Sesostris. Sav sam smućen još; prolazeć velikom ulicom vidili smo kako si je mozak izgorio. Ne zna se zašto. Siromah mladić!

Ona se zadovolji da kaže hladno: — ludjak! . .

POUKA.

Turska pokrajina i njen seoski te gradski život.

Putovanje po Maćedoniji i Albaniji.

Od M. Karlove.

IV.

Maćedonski ili arbanaski gradovi iz daleka jako su liepi. Svaki skoro na podnožju ili blizu gore, a često nalaziš gradova na brdeljcih tik sugorja koga. U Maćedoniji gornji su grad prekrile svagdje kuće musulmanske, a u donjem žive kršćani, u predgradjih; tomu nasuprot zaokupili su u Arbanaskoj gornji dio grada obično kršćani, a dônji Musulmani. Tako se n. p. u Ohridu valja visoko uzpinjati kršćanskim kućam a u Beratu je smjestilo kršćane u zidove stare citadele, tako uzbrdite, da se samo mùkom do gore dokopaš.

Kule ili citadele u vis štrlje nad mnogimi gradovi a svagdje su same razvaline: ogledali smo takove ruševine u Strumnici, Štipu, Ohridu, u jedinom Beratu stara je gradina napučena.

Nu nepodaje pusta ruševina gradine, što se nad gradom u vis izmolila, ovomu toli krasna vida, da bi se s nje mililo pozirati iz dalja na gradove turske. Oko grada navezali se vrtlovi munare i groblja. Vrtlovi (većinom voćari) i groblja sa svojimi tankimi šiljci posve crnih čempreźova ili k sjevernomu kraju topolića okružile na okolo grad, te se ukazuju na daleko oku u svom tamnozelenom krasu, kroz koji jasno probijaju posve bieli stubovi, pouzahne munare. Mnogo je svuda munara, i u manjih gradovih; one nisu naput naših zvonika, većma su podobne okrugloj glednici zašiljena vrška i uviek su bielo izmazane a vrh crn; niže vrha izpružio se kameni okrajak, po kom pet puta na dan naokolo obilazi čovjek, prizivajuć na molitvu svoje musulmane.

Svaki grad počimlje musulmanskimi groblji. Ova nisu zagradjena već to gušće to redje posijana kamenimi stubovi, nalik stubokom za muške a pločam za ženske mrtvace. Pokojnike svoje sahranjuju musulmani, kako kažu, u velike prostore, s toga su i groblja jako prostrana: a često je groblje oko grada veće od samoga grada.

Stupovi nad mogilami mużkih na vrhu su raznolikom vještinom izdelani nalik čalmi: gdje je ukopan paša kakov, beg ili učenjak, postave mu poviši stup i bude poveća čalma; drugda su ukrašeni rumeniem ili zelenim cvietom, ili pako crvenimi, modrimi il žutimi prugami. Mjesto čalme vidiš na gdjekojoj humci izvajanu visoku, takodjer raznoliko bojadisanu šubaru naput ulanskoga čakova i drugih stranih pokrivala glave: to znači, da je ondje pokopan kakov janičar. Nadpisâ na nadgrobnih spomenicih nisam opazila. Mogile spadajuće kojoj znamenitoj obitelji, pokrivene su lagahnim kamenim svodom na razdalekih stupcih, izdaleka nalik baldahinu. Po groblju raste slobodno drvljad, ali je nesade kano u nas, da osjeni imenice ovu ili ovu mogilu. Tursko groblje nedojmi se čovjeka ili bar se mene nije kosnulo onakovom turobnošću, kakova nas osvoji iduće po groblju, osobito gradskom u nas. Ondje te ponekud ništa ne sjeća na smrt, te mene nije čudo popalo, kad vidjeh, gdje se kraj turskih gradova liepo šeću po groblju. Nu prostrana ta zelena i vesela groblja spadaju samo manjini gospodujućih musulmana. Neka bog zna, gdje sahranjuje množina kršćana svoje pokojnike. To toliko vidjeti ćete kraj nekoliko crkava i to što su sagradjene posliednjih godina, prislaba nešto groblja s nekoliko nadgrobnih ploča, a na ovih po koj kratak bugarski ili grčki nadpis.

Za grobljem nastaje grad t. j. smradna ulica na početku s kućicom bez okana, a drvenim balkonom oko svega čela: to je kavana; na hodaji sjedi, srćući iz malenih kavenka i pušeći čibuk raznolika musulmanska svjetina pa gviri na pješake i konjike onud prohodeće: jedni prnjavi, drugi nešto bolje il lošije po narodnu odjeveni, treći u poderanih polukaftanih. Naprama kavani ili do nje kovačnica je i kakova god polurazvaljena ili posve porušena džamija (močet). Sad počimlju kuće ali vi jih nevidite. Na obe strane uzke ulice pružile se glinom zamazane tarabe (stobor), a iza njih skrile se kuće. — Ako je ulica kršćani naseljena, to budite uvjereni, da će na topot kopità prolazećih na konjih putnika otvoriti se vrata ova i ona te poviriti iza njih znalična žena il djevojka koja. Spada li ulica, kojom prolazite, turskomu dielu grada, a ono ne samo da se nitko neizmoli na vratih, već dapače i ono malo žena, što ulicom idu, opaziv strane pohite k vratim obližnjega doma, nebi li se ondje ukrile, a vam okrenu pleća. Mužkaći popostanu, bulje u putnike a osobitom nedoumicom izvale oči u me, nevidjenu divljakinju, evropsku ženu. Odličniji samo musulmani prolaze svojim putem, kano da im tobož i nezapinjemo za oko. Djećurlija se natisne za nami i dodijala bi nam bezobrazlukom svojim, da nije u kavaza biča.

Ulica se s gluhimi stobori pružila daleko a u većih gradovih, u kojih preobladalo musulmansko pleme kao n. p, u Skopju, Beratu, Jeljbaranu, čini ti se, da joj konca neima. Konjem se omiču noge po neravnom grumenju oblućе, što služi mjesto pločnika i veznu u jamah kaljuge po tom grumenju. Moga konja vode za vodice, baš kao na opasnoj presrti: na ulici ta u samom gradu mogao bi prije ulomiti vrat, nego li ma gdje na putu. A posve bi lahko razlupao si glavu izpod onih kućnih

krovova, što se iztegnuli do na ulicu. Nu eto nas u sredini grada. Mjesto taraba eno kuća, što jim okna gledaju na ulicu, na dva poda, obieljenica, s vratmi po sred dônjega sprata, s dućančići na obe strane vrata. Gornji se pod obično izpružio nešto na ulicu, Na prozore nazreš gdjekoj okvir sa staklom. Na drugih kućah s jedne strane sva okna zagradjena izvana gustim prepletom, iz drvenih nebojadisanih daščica, iz daleka nalik rešetci. To je dom musulmanski a pregradjena okna spadaju ženskoj polovini ili tako zvanomu haremu. U dônjem spratu, gdje nije zapremljen tržnicom, nalaziš spremnice, suše itd. Stanuje se samo na gornjem podu. Na štacunih neima kaže. Kažom služi sama roba, koja se vidi s ulice, jer je štacun izvana otvoren: nit je sprieda zida niti vrata.

Pod se izpružio na aršinu k ulici; tuj su porazmieššćene razne stvari, na jednom kraju kruh, na drugom košara s voćem, na trećem svakojake slaštice, na četvrtom cokule i t. d. Ostale su stvari poizvješane. Jedna je strana prazna: tuj sjedi na rogožini, ili na čem god prodavalac. Kupac stane prosto pred njim na ulici pa tako trguju. Zanat svatko svoj obavlja ondje gdje prodaje gotove stvari. Crevljar na primjer sjedi u svojem štacunu pred prolazećim svietom i dela crevlje svoje, a kad se javi kupac, ostavi djelo i pokazuje mu već gotovu robu. Oružari, kotlari, bravari veliki čine štropot i čagrt po ulici. Osobito je čudno gledati te majstore, gdje rade en plein air na studeni. Svaki metne kraj sebe m a n g a l, t. j. širok glineni ledjen, pun žive žeravice. Svakih pet časova ostavi djelo pa ogrije ruke nad m a n g a l o m, ogrijav ih opet ide k djelu, onda opet ide grijat ruke itd. Nemož' pogledat bez smieha čučeće one kipove, razpruženih dlanova nad mangalom. Snieg pada, voda mrzne a njim kao da ni stalo nije za drugu toplotu, osim za ruke.

U svakom je gradu, većem ili manjem u sriedi čaršija, veliki dućan Povorka je to štacuna, poput onih, što sam jih opisala, nu tješnji i jedan tik drugoga.

U manjih gradovih sastoji č a r š i j a iz reda štacuna na obe strane ulice. U većih gradovih velika je to sgrada presječena ulicami i poprieènimi uličicami, poput tržišta u ruskom „gradu". Po ruskih redovih dućana od prilike prosuditi se mogu čaršije u turskih gradovih, kano u Skopju, Bitolju, Beratu. Jedino što oni mjesto staklenoga zaklona na suncu i na kiši razpruže do nad ulicu komade blatnoga platna domaćega ili rogožine a od toga bude posve mračno u čaršiji; iza svake kiše navalja se na ulici strahovita blatuština. Drugač su štacuni s jedne vrsti robom sve na jednom mjestu, kao i u nas. Proći ćete redom dućana s krzneninom, pa onda sa siti, rešeti i štokakvimi proizvodi austrijskih tvornica; na desno vam ciela ulića zlatarske robe puna, na lievo opet same crevlje itd. Kao i u nas dozivlju pretržci kupce nu to samo kršćani rade. Turci osobito postariji sjede i na svem mirn gledaju, hoće li se navratiti kupac kakov a gdjekoj tek i onda nemiče se s mjesta, već najprije pita, da li mu sbilja treba stvar ili je samo onako došao preglêdati i pricienjevati, te ako nije uvjeren o sbilji nadošloga kupca, ni na noge izpravit se neće, nekmo li posegnuti rukom, da mu doda, što bi onaj rad kupiti. — Kad smo mi prolazili ćaršijom, većinom su kršćani ustajali i klanjali se, dodirnuv desnom rukom grud i čelo, a drugi, bojazljiviji, ako se i nebi poklonili a oni bar se ponamjesti, kao da su to naumili. Musulmani naprotiv činili se, kao da nas tobož i nevide pravo.

Blizu čaršije a po manjih gradovih obično usried nje, nalazi se h a n a, što prima trudne putnike s prtljagom u svoju odista neudobnu prostoriju. Gradske su hane to turske t. j. musulmanske, to kršćanske. Razlika je med njimi ta, što u turskoj hani od gospodara nedobi ničega osim krme za konje. Dapače i po vruću vodu šalju najzad k susjedu kršćanu; kavu, bez koje Turčin živiti nemože, prodaje u hani osobito k a b e d ž i, što svoj dućan drži u dônjem spratu krčme. Jelo valja si sam dobaviti a pečenku poslati pecaru, jedinomu vlastniku pecare u gradu. U kršćanskoj krčmi može se dobiti i posuda, i vruće vode i jela, samo neima peći, gdje bi se peklo pečenje. Zato sjedi gospodar Turčin vas božji dan na mjestu i puši lulu, a k njemu dolaze počitanjem, govore mu h a n d ž i b a š a to jest glava hane; gospodaru kršćanu kažu h a n d ž i m o r e, a ovaj cio dan trčka oko gostî. Iz vana su sve krčme, turske i kršćanske, jedna ko i druga. Duga dvokatna to sgrada s okni na ulicu, s potriemkom na dvoru, i s hrdjavimi drvenimi ljestvami, po kojih je muka uzpeti se, te s nekoliko malenih obieljenih sobica, bez ikakova pokućstva. Krčme te kao i sve kuće po gradovih, što ih mi vidjeli, sazdane su iz nežežene gline. Kako smo putovali u hladno doba godine, to nas osobito zabavljalo pitanje ob oknih: hoćemo li u hani naći stakla ili bar kapke? Staklo na prozorih riedko je u Turskoj; mi smo ih bar nahodili malo gdje u krčmah i kućah; u većih manastirih po jedna je soba sa stakli za odlične goste. Obično su oni zadovoljni drvenimi kapci, ili zaliepe zimi okna pisaćom hartijom Često a po selih u svakoj kući gotovo nenadje van tri četiri uz dugulj palice. — Šube nam trebahu ne toliko radi puta po svježom zraku, koliko rad noćišta. Valjalo je ob noć zastirati okna robom i plaštovi, što jih god u nas bilo; pored svega toga bila drugad nesnosima zima, jer je vjetar propirkivao ne samo na okna, već i na vrata, nikad tvrdo nepritvorena, te odozdo kroz pod a odozgo na tavanice. Sobe su stanarice, kako sam kazala, smieššćene u gornjem

katu a na podu med daskami takovih je šupljotina, da se kadkad vidjeti može, što dolje rade. Takove su škulje i na tavanu a gdjekad ga i neima te se vide kroz criepni krov zviezde. Po gdjekud imaju i ogrište ali i to obično tako lošo, da se ni vatra na njem razgorieti nemože; pa je to ogrište većinom bez dimnjaka, a ako ga ima, to je tako načinjen, da se krozanj puši na sve strane. — Nu u krčmah te i po boljih gradskih kućah neimaju ogrišta, osim mangala, koga sam već opisala, pa se uzanj griju kućani. Komu je hladno, pribije se k mangalu i protare dobro nad njim ruke.

Po tom ustroju kuća i gostiona mislio bi, da mora putnik svaki čas žestoko prozebsti. Nije tako: dva sam ja mjeseca prebijala se po takovih krčmah i kućah i ni jednom nepopadè me nazeba.

(Dalje sliedi.)

Popis grada Zagreba prije 90 godina i danas.

Od davnine ušlo je u običaj popisivat pučanstvo u pojedinih državah i zemljah. Znamo iz Novoga zavjeta, da se je već za prvih careva popisivalo pučanstvo svekolike rimske države. A taj običaj posve je naravski, jer samo na tom temelju može država saznati svoju gospodarstvenu i obrambenu snagu. Prvobitni popisi morali su biti dakako manjkavi i što se tiče osnove i što se tiče točnosti pojedinih podataka. U sriednjem vieku, gdje države nisu stajale na tako stalnoj uredjenoj osnovi, gdje su feudalizam, povlastice, imuniteti skladni razvitak cielovite zemlje ili države priečili slabo je dakako govora bilo o točnom popisu, koji bi mogo služiti temeljem valjane uprave te je jedino moguće i to nepouzdano omjeriti pučanstvo slobodnih gradskih občina. Dan danas, gdje popisivanje pučanstva, u svih skoro državah uvedeno, udarila mu je statistička znanost mnogo točniji i pouzdaniji temelj; dan danas mora i državnik i upravitelj, i vojskovodja i povjestnik i učitelj i narodni gospodar na tom temelju svoje kombinacije gradit, jer je statistika ponajbolja slika gospodarstvenoga, kulturnoga i državnoga razvitka koje zemlje.

Zaista bi svakoga Hrvata zanimalo saznati, kako mu je domovina u razno doba stajala, koliko joj je snage bilo, kako je naš narod raso i padao, kako li se gradovi napučivali i pustošili.

Povjest nam dokazuje, da je tu moralo biti silnih promjena, jer su naše kraljevine bile pozorištem silnih okršaja, gdje su tečajem viekova Franki, Tatari, Saraceni, Mlečići, a najviše Turci tamanili silu narodnu. O tom nam svjedoče viesti o turskih ratovih, kad se je silno roblje odvadjalo iz naše domovine, o tom nam svjedoče imena mnogo sela, kojih je nestalo od bjesnoće turske, to nam dokaznje istina, da je u Slavoniji skoro sve manje plemstvo iztriebljeno bilo, a živi su svjedoci današnji gornjo-ugarski, austrijski i moravski Hrvati, kojih su djedovi volili ostaviti domovinu, nego postati robljem turskim.

Bilo bi doduše gdjegdje podataka, po kojih bi se moglo — osobito u gradovih — naslućivati, kolika je sila pučanstva bila. To su n. pr. matice krštenih i umrlih, tridesetničke, gradjanske i cehovske knjige; nu i ti izvori dosta su manjkavi. Matice vodile se nemarno, propale su stranom ratom, stranom nehajstvom, a ovamo u provincijalu malo gdje ima starijih od konca 16 vieka, a mnogih župa je i nestalo kao n. pr. u samom Zagrebu — župa sv. Mirka (negdje na kaptolu?) i župa sv. Margarete na otoku (Sancta Margareta in insula = današnja pravoslavna crkva). Iztraživanje bi tako vrlo mučno i dugotrajno — a uspjeh razmjerno malen bio.

Nu da predjem našemu glavnomu gradu — Zagrebu.

Prije nego me po mom zvanju zapade zadaća sastavit pregled pučanstva od god. 1870 bavio sam se puno vremena iztraživanjem starih historičkih pisama u arkivu grada Zagreba i našo sam koješta zanimiva, što kanim u svoje vrieme na drugom za to prikladnijem miestu priobćiti.

Mimogred spomenuti ću ovdje listinu koju sam našo, i po kojoj se ponješto omjeriti može, količak je bio Zagreb t. j. „plemeniti varoš na grčkih goricah" (in Monte graecensi, neračunajuć amo Kaptol i Novu ves) u 13 vieku:

Zagrebčani najme bjehu se potužili po Stjepku banu, da premnogo kraljevskoga poreza plaćaju; te da neimaju nikakve šume. Na to im je Bela IV. pismom od 9. srpnja 1285 odgovorio, da je uvažio njihove temeljite tegobe, te da im smaljuje porez na godišnjih 200 dinara običnoga novca (jedno 3 cekina) i poklanja im šumu „Cyblay".

U drugih starih pismih imade malo podatakah, iz kojih bi se moglo slutiti na silu pučanstva zagrebačkoga, a da nije mnogo bilo ni poslje, dokazuje nam predstavka grada (pod sudcem Gjurom Vernićem u 17 vieku poslje velikoga požara) na kraljevsku komoru, gdje se uz molbu za oprost od carine veli da u Zagrebu skoro toliko svećenika i redovnika ima koliko i gradjana.

Tražeći dalje naišo sam medju spisi 18 vieka (jozefinske dobe) na radost svoju na dva spisa i to na pučki popis grada Zagreba od 1780 i 1782 godine.

Ovo je, koliko je meni poznato, prvi redoviti popis pučanstva u našem gradu, te vam ga evo priobćujem ujedno sa uspjehom popisa od god. 1870.

Oba stara popisa valjaju dakako za gornji i doljnji grad, t. j. za stari sl. kr. grad, te

nisu popisani oni dielovi Zagreba, koji su imali za ono doba svoju vlastitu sudbenost i upravu t. j. Kaptol, Laška ulica i Nova ves. K tomu je dodana pučkomu popisu od 1780 opazka od dana 30 siečnja 1781, gdje se veli, da su iz popisa izpušteni plemići, vojnici i vojnički sluge. U dodatku drugoga popisa od 1782, što su ga sastavili gr. viećnici Franjo Macan i Dragutin Fröschl neveli se da su plemići izpušteni te su valjda, sudeći po razliki broja i brojeni. S toga se dakako vidi, da nemože govora biti o točnoj prispodobi starih popisah sa sadanjim.

Evo napokon podatakah starih popisa:

God. 1780 brojio Zagreb 1483 duše (884 mužkarca i 598 ženskih) Od ovoga žiteljstva bilo je 1355 duša punodobnih, a 328 malo dobnih. Svi ovi žitelji bijahu po vjeri katolici. Rodjeno je djece god. 1780 na broju 84 (40 mužke, 44 ženske). Umrlo je iste godine 118 duša (60 mužkaraca 58 žena). Ženitba bilo je iste godine sklopljeno 29. Oženjenih para bilo je iste god. u gradu 232, a 3 obitelji odseliše se iz grada

G. 1782: Ukupno duša 2689 (1542 mužkarca, 1147 ženskih; 1964 punodobnih, 725 malodobnih) sve samih katolika. Rodilo se 79 duša (41 mužkarac, 38 ženskih). Umrlo: 138 duša (88 mužkih, 4 ženskih.) Ženitba se sklopilo 33, razvezalo 26. Vjenčanih para bilo je u gradu 370. Obitelji se doselile 33, a odselilo 6.

Za ovim pregledom sliedi razredjenje po zvanju i to najprvo obrtnika uzam ujedno majstore, kalfe i šegerte:

	1780	1782
Iglara	2	4
Krznara	5	6
Stolara	13	19
Pojasara	2	5
Pivara	4	4
Ostrugara	2	0
Dimnjakara	4	4
Vlasuljara	4	4
Kavanara	5	2
Kožara	3	9
Licitara	2	4
Ranara i brijača	12	20
Rukavičara	4	4
Čokoladara	1	2
Knjigoveža	4	6
Čizmara	15	33
Kotlara	4	4
Slastičara	0	3
Sedlara	8	7
Kovača	23.	21
Bravara	15	15
Tesara	13	30
Lončara	7	11
Sabljara	2	0
Urara	5	5
Vrtljara	1	0
Criepara	2	4
Limara	1	3
Mesara	15	16
Kamenara	1	2
Pilara	2	1
Remenara	20	46
Mlinara	11	22
Zidara	17	31
Gumbara hrvatskih	24	31
Gumbara njemačkih	1	2
Češljara	0	3
Krznara	17	37
Ljekara	5	5
Slikara	4	7
Klobučara	14	18
Pekara	8	13
Kolara	6	9
Brusara	2	3
Krojača hrvatskih	30.	39
Krojača njemačkih	13	28
Puškara	3	5
Bojadisara svile	2	0
Kefara	2	0
Sapunara	2	4
Kositrara	1 .	2
Postolara njemačkih	14	19
Postolara hrvatskih	60	73
Tkalaca	0	18
Bojadisara	0	3
Tokara	3	4
Knjigotiskara	4	9
Bačvara	2	2
Staklara	1	7
Kalup .ra	1	1
Graditelja	0	6
Vapnara	0	2
U svem obrtnika	469	688

	1780	1782
Trgovaca (sa pomoćnici)	22	26
Izim toga:		
Činovnika i javnih službenika	17	69
Učitelja slobodnih znanosti	4	26
Sluga	64	260
Služkinja	140	385
Učenika nižih škola	44	69
Težaka	28	44
Težakinja	35	59
Siromaka u ubožkoj kući — mužkaraca	6	14
Siromaka u ubožkoj kući — ženâ	6	14
Pitomaka konvikta sv. Josipa i Blaža	0	67
Prosjaka bez kućišta mužkih	4	10
Prosjakinja	5	12
Učenika srednjih i viših učilišta	130	149
Siročadi mužke	18	19
„ ženske	13	16
Redovnika samostanskih	26	28
Koludrica	25	0
Svećenika	23	35

Kako već odprije rekosmo nemože se taj stari pregled točno prispodobiti, jer je i osnova a i obseg jednoga i drugoga posvema različit, nu svakako će štiocu milo biti upoznati se s timi podatci jozefinske dobe, jer uzme li čovjek da je današnje pučanstvo gornjega i doljnjega grada 12.985 duša to će vidjeti preveliki napredak pučanstva našega glavnoga grada.

Nacrtav ovako popis pučki odprije 90 godina priobćujem evo obćinstvu podatke najnovijega pučkoga popisa od g. 1870.

Pregled pučanstva po stališu dobi vjeri i naobraženju i zavičajnosti.

Ukupno pučanstvo sa prisutnimi stranci i odsutnimi domaćimi iznosi 20143 duše; prisutno žiteljstvo pako 19857 duša. (Gornji i doljnji grad: 12985 duša; laška ulica 1916 duša; Kaptol: 1780 duša: Nova ves: 1323 duše; predgrad sv. Duh: 860 duša; predgrad savski: 308 duša; selo Trnje: 305 duša; selo

Horvati: 283 duše: selo Fraterščica: 74 duše; selo Ljubljanica: 23 duše.) Mužkaraca ima u Zagrebu: 9724; ženskih 10.133. Po vjerozakonu ima: 18.118 katolika rimskih; 62 katolika grčka; 582 pravoslavna; 2 jermena; 99 protestanta augskuržkih; 24 helvećana; 3 anglikanca; 864 izraelićana.

Po obitelji: 6627 neoženjenih; 2759 oženjenih; 283 udovca; 55 razstavljenih mužkaraca; 6087 neudatih; 2819 udatih; 1138 udovica; 89 razstavljenih ženskih.

Po zavičajnosti ima domaćih (zagrebačkih občinara 6821 mužkih; 7771 ženskih; pod zemlje ugarske krune spadajućih: 1873 mužka; 1229 ženskih; pod austrijske pokrajine spadajućih: 942 mužka; 1070 ženskih; u inostranstvo spadajućih: 88 mužkih; 63 ženske.

Po naobraženju: Čitat i pisat umije: 5630 mužkih; 5055 ženskih; samo čitat umie: 49 mužkih; 101 ženska; čitat i pisat neumie: 4045 mužkih; 4977 ženskih.

Po zanimanju imade:

Svećenika i koludrica (neračunajuć amo svećenike profesore i činovnike) 253; činovnika državnih: 461; činovnika županijskih 24; činovnika gradskih 43; učitelja 142; učenika (neračunajuć amo ženske škole i glavne mužke škole) 735; pisaca samostalnih 9; umjetnika 68; odvjetnika 61; liečnika (nebudućih u službi) 16; ranara 7; primalja 15; liekarnika 21. Osoba bavećih se poljskim gospodarstvom: posiednika: 261; zakupnika 46; gospodarskih činovnika 26; sluga (računajuć amo zadrugare) 653; nadničara 547.

Obrtnika ima: zanata gradjevnoga i umjetničkoga: 404; obrtnika proizvadjajućih predmete iz kovina, drveta i kamena: 569; proizvoda lučbenih, obskrbnih i duhana: 434; proizvoda tkalačkoga obrta (krojača itd.): 677; proizvoda iz kože, papira i sličnih tvoriva: 576; obrtnika neproizvadjajućih neposredno (krčmara itd.): 239; trgovaca: 518; obrtnika odpremnih podhvata (spediteura, kirijaša) 86; činovnika novčanih zavoda 24.

Kuće vlastnika (nestojećih u službi 256; posjednika renta 414; sluga: 3282.

Osoba bez stalnoga zanimanja, brojećih više od 14 godina: 272 mužkih, 3806 ženskih; brojećih manje od 14 godina: 2203 mužka; 2696 ženskih.

Blaga imade u Zagrebu:

Pastuha 8, kobila 121; konja škopljenih 386, žriedbca 2.

Mazge 2; magarca 22.

Bikova 5; krava 931, volova 37, telića 224.

Koza 6, svinja 397;

Košnica 42.

Površina grada sa predgradi i seli iznosi

plodnog zemljišta	5270	jutara	988	☐	hvatih
neplodnog	509	„	826		„
ukupno	5780	jutara	225	☐	hvati.

Na toj površini imade 1592 javnih i privatnih zdanja neračunajući amo prigrada, zatim 9 rim.-katoličkih crkava, 11 rim.-katoličkih kapela; 1 grčkokatolička crkva; 1 pravoslovna crkva; 1 protestantska bogomolja i 1 izraelićanska sinagoga.

Opaziti valja, da nisu kod žiteljstva uračunani vojnici aktivni i vojne stranke mužkoga posla buduće u službi.

A. Š.

LISTAK.

Književne viesti. Jedva smo netom bili prijavili Tkalčićevu „poviest Hrvatah“, pa već možemo oglasiti, da je izašla „povjestnica hrvatskoga naroda, napisao Šimun Balenović, a na sviet izdalo družtvo sv. Jerolima. U Zagrebu 1870. Str. VII, 1—320. Ovo je četvrta knjiga pučke knjižnice izdavane družtvom sv. Jeronimskim. Pisac dieli poviest ovako: najprije govori o svietu, Hrvatih u obće kano narodu slovjenskoga plemena i o susjedih hrvatskih, s kojimi je narod hrvatski u staro doba dolazio u doticaj, kano što su Franki, Talijani, Obri, Grci i slovjenski srodnici Srbi i Bugari; onda pripovjeda dogadje naroda hrvatskoga, dok je on imao podpuno neodvislu državu (Hrvat sam za sebe), za tiem prelazi na dobu njegova sdruženja s Ugarskom (Hrvat s Magjarom), napokon o Hrvatih „pod domom Habsburgom“. Ovako dieli pisac poviest hrvatsku u tri dobe. Svaka se doba razpada u ove članke: vladanje, vjera, zakon i pravica, od kojih prvi pripovieda vanjsku poviest naroda u ono doba, drugi razpravlja o crkvi hrvatskoj i umnom životu naroda, treći o javnom državnom životu. — Poviest je pisana razgovjetno, jezik joj je čist, duh posvema narodan; te ju za to možemo preporučiti osobito puku i gradjanstvu.

— U Parizu izlazeći časopis: „Polybiblion, revue bibliografique universelle“ donosi u svezku mjeseca kolovoza o. g. od poznatoga prijatelja slavistike dra. L. Legera pregled najnovije slovjenske književnosti pod naslovom: „revue des publications slaves“ (p. 63—74). Ovdje se u kratko ocjenjuju osobito književni proizvodi jugosl. akademije znanosti i umjetnosti, imenito Rád, Starine, Monumenta i pjesme M. Marulića. Isti časopis napominje takodjer medju preminuvšimi učenjaci ostalih naroda i našega pokojnoga akademika Ivana Brčića (str. 103). Tim načinom nalaze naša oko prosvjete nastojanja svoje priznanje i kod drugih prosvjetljenih naroda.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 38. U Zagrebu dne 17. rujna 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Osveta izdajicam.

Istiniti dogadjaj mjeseca srpnja g. 1557.

Spjevao I. T.

Vojvoda nam Lukšić Toma
U Gvozdanskom sjedi doma,
Turaka se on neboji,
Kostajnica dokle stoji.

Š nje topovlje reži s prieda,
Na most unski Turkom neda,
Neda im se hvatit druma,
Kud bi mogli napried umah.

Ali noćju glas od popa
U Gvozdansko strašan dopa:
„Lusthalter je, Bog mu nedo,
Kostajnicu Turkom predo.

Izdade ju tudja psina
Za tisuće dvie cekina,
Za prokleta pregršt zlata
Otvori im zemlji vrata.

Sad će istom Turci klati,
Dvorove nam otimati,
Sela palit, vodit roblje,
Od Hrvatske stvorit groblje!

Za te jade znajuć dobro
Lusthalter se Pankrac pobro,
On i ljudi njegve čete
Podbrusili noćju pete.“

Planu na to Lukšić Toma,
Te na vranca skoči omah
I junačkim jasnim klikom
Viknu svojim konjanikom:

„Na noge se, četo hrabra,
Osvetnike Bog nas sabra;
Tko Hrvatsku izdat smije,
Pravom smrti mriet mu nije.

Tko to ikad može smjeti,
Svatko mu se neka sveti,
Na muke ga nek obsudi,
Da se mogu sgražat ljudi!“

Te ponesi, te poteci
Uz kraj drumu, uz kraj rieci,
Dok im nakon u trag udje
I obkoli zmije tudje.

„Stani kujo Lusthalteru,
Da ti Hrvat plati vjeru!“
To mu Lukšić biesan slovi,
Za zatiljak kuju lovi.

Te ga ondje, gdjeno lèže,
Za repove konjma veže,
Razčenut ga dao živa,
Nastajućim jadom kriva.

I na kolje jošte nabi
Dvadeset ih vjerom slabih,
Na besjede koji loše
Uz Pankraca pristadoše.

Za sve zlato od tog lova
Kupi praha i olova,
Iz pušaka da se vrati,
Što nevjeri Turčin plati.

Posrednik.

Izvorna pripoviedka.

(Konac.)

Za koj dan dodje odgovor iz Zagreba. Slavodobitnim izrazom na licu pohiti Tina u sobu Glavinićevu.

— No želiš li znati pobližih viesti o gospodji Iskrićki i njenoj kćeri, tobožnjoj svojoj budućoj snahi?

— Bojim se, neće biti najpovoljnije; no ded da čujem.

— Jelena Iskrićeva, žena siromašna, ali vrlo ohola, udova je nizka činovnika, muž joj umre u najljepših godinah, valjda ga je toliko dan na dan jadila, da je napokon morao umrieti. Neima nigdje ništa do svoje malene mirovine, ali je uz sve to vrlo ohola i bahata, želi obćiti sa uglednimi obiteljmi, dočim niže, sebi ravne, prezire; nu one ju prve odbijaju od sebe, a ove potonje nemare za njezin prezir. — Kći je nekakovo blieduljasto, tanahno djevojče, plave kose, crnih očiju, gladka blieda lica; sjedi cio dan za stolom, stvarajuć iz starih dronjka nove prema modi prekrojene canjke. A majka toli je budalasta, da joj ne samo toga nebrani, nego joj pače pomaže. Kad se zasite djela, onda ti djevojka čita — što misliš — hrvatsku kuharicu?“ Varaš se, nasladjuje se izkvarenimi knjigami, što bome nedolikuje mladoj djevojci. — „U kratko“, tako završuje se pismo moje prijateljice, „to ti je prava prosjačka obitelj, gladna gospodčija, kojoj je sada najpreča skrb uloviti nekoga bogate obitelji mladića, te si ovako lahkim trudom pribavit udoban život.“

— Je li pismo te prijateljice svršeno?

— Jest. No, jesi li zadovoljan s ovim izviešćem?

— Molim te, kako se zove ta vrlo plemenita tvoja prijateljica?

— Melanija Turićeva! Brajko moj, osobito umna djevica, odgojena u nekom dalekom samostanu; fina, naobražena dama!

— Mislio sam, da će tako biti. Čudim se, što mi nisi i nju preporučila za snahu! Nu da rečem po duši, u tom pismu svaka rieč para kao da nožem krojiš. — Meni se sve čini, da mi valja protivno od onoga vjerovati, što je to mudro samostansko gojenče napisalo.

Prošetav se još nekoliko puta sobom sjedne te napiše ovo pismo:

„Moj Ljudevite! Iz tvoga u poeziju zamočenim perom pisanoga lista razabrao sam, da se želiš oženiti. — Na ovo pismo hoću da ti odgovorim.

Samoj ženitbi neda se ništa prigovarati, brak je institucija odgovarajuća uredbi same naravi i zahtjevu zdravoga razuma. Nu, druga je stvar, kad se pita, može li mladić neizkusan u poslu tako važnom samostalno postupa i niti nepitajuć savjet u otca svoga. Ovo se mora zaniekati. — Priznajem, neću ti uzkraćivati svoje privolje, bude li tvoja buduća onakova, kakova imade biti po mojih a i tvojih — načelih. Veliš da ljubiš djevojku, a ovo da je i najglavniji temelj, na kojem kaniš osnovati sreću svoju. Nu ljubav ta nemože dugo obstojati, ako nije osnovana na solidnoj osnovi; a solidna osnova ovdje su: dobra svojstva djevojke. Nije mi bilo do sada sgode, da ti pobliže raztumačim i razvijem, što ja zahtievam od buduće snahe; s toga čuj!

Jamstvo sretnoj ženitbi pruža skroz moralno na ćudorednom temelju osnovano i vodjeno odgojenje; ženu bez toga bježi kao kugu. Zdrava treba da je duha, a taj mora da stoluje u zdravom tielu. Liepa netreba da bude, ljepota je tek luksus, pa joj se valjanost kao i drugim predmetom mode vrlo brzo mienja. Moja buduća snaha mora biti čestita Hrvatica, jer nisam voljan, da mi kuća postane babilonskim tornjem, ili u najboljem slučaju: oltar, na kojem bi se tudjinstvu na štetu hrvatstva žrtve donosile. Napokon još zahtievam ovo: kad si biraš suprugu, gledaj i na njezin miraz. Ovo je mnogim mladićem prva stvar; kako vidiš meni nije. Ti istina, netrebaš bogatstva; ali ja zahtievam, da tvoja žena donese primjeran tvomu imetku miraz, bilo u glavnici bilo u godišnjih dohodcih bilo u takovoj vještini, koja gledeć na njenu privrednu snagu ovim ravna, inače neće nikada umjet cieniti blago i stečevinu.

Najgore bi bilo, da dobiješ ženu, koja te uzimlje s bog imovine, da bude mogla i u napred svojim strastim zadovoljivati: naime svaki dan drugu haljinu kupovat, kupelji polazit bez potrebe, sastavljat kod sebe družtva od razvratnih elementa, pa se možda pušćat i u druge kojekakove budalaštine, ostavljajuć djecu i gospodarstvo nemarnim i lienim službkinjam.

Očekujem od tebe, da ćeš mi jasno i točno dokazati, kako tvoja buduća obiluje svimi gore izbrojenimi svojstvi. U ostalom, hoćeš li me slušati, to želim, da se u ovo doba razvraćenosti i „švindela“ radje i ne ženiš. S bogom!

Tvoj otac
Luka Glavinić.

Kad je ovo pismo čitao mladi Glavinić činilo mu se, da to nepiše otac, nego kakov njegov dalnji rodjak, kojemu bi njegova neženitba koristna bila. Nikada nebi bio pomislio, da će otac za ovake uvjete njegovu sreću vezati. Ljudevit misljaše, otac će objeručke prigrliti izbor njegov, a kad tamo, samo da nije rekao: neprivoljujem. Mladić nije doduše niti sdvajao

nit u Savu skočio, nego si stvar promislio te odlučio otcu još jedan put pisati. A pismo, što ga je sada dobio, nemogaše dakako svojoj vjerenici pročitati, nego reče pred njom i materju njenom, da otac želi prije njegove ženitbe njeke prešne trgovačke poslove urediti. Jesu li mu to mati i kći vjerovale? Neznam.

Na drugo pismo odgovori stari Glavinić sinu, da on dotle nemože privoliti na ženitbu, dok se bud glavom bud posredovanjem koje pouzdane osobe neosvjedoči o čestitosti djevojke.

III.

Kad je ono pred četiri godine narod hrvatski dostojnim načinom namjeravao proslaviti tristogodišnju uspomenu smrti sigetskoga junaka, povrvi sve, što je moglo, da svojom prisutnošću uveliča tu narodnu slavu. Kolikogod se s neke strane radilo, pa se i sada radi, da se sviest hrvatskoga naroda ubije, a taj cilj protivnici njegovi neće nikada postići, to je dokazala i spomenuta svečanost. — Dodje sila gosti iz obližnjih i dalnjih gradova. — Mladi Glavinić nadao se takodjer dolazku otčevu: nu ovaj mu upravo u oči svečanosti javi, da nemože doći osobno, nu da ide njegov zastupnik, koj imade mjesto njega opraviti neke poslove. — Na rieč „zastupnik“ sjeti se Ljudevit rieči otčevih u drugom pismu, kako obećaje, da će se bud glavom bud posredovanjem koje druge osobe uvjeriti kakova je ta djevojka, koja mu sina drži zasužnjena. Bolilo je Ljudevita promisliv, da će se tu možda na trgovačko-odvjetnički način iztraživati kakvoća njegove zaručnice, zato odluči to saslušanje zapriečiti.

Kako rekoh, k Zrinskovoj svečanosti nadošlo je bilo mnogo svieta; grad se pobrinuo, da gostove svoje u privatnih kućah shodno namjesti. Gja. Iskrićeva ustupi u tu svrhu drage volje jednu sobu svoju, premda je inače uviek sama sa kćerkom stanovala.

— Je li sve u redu, diete moje? pita Jelku; danas će možda kakov gost doći.

— Može, kad ga je volja; kod nas je sve u redu.

— A kako je to, da g. Glaviniću neima ni traga? Meni se čini, njemu je otac morao više toga pisati, pa neće da nam sve priobći, da nas neuvriedi.

— Ja bih rekla, majko, da si ti žalibože dobra proročica. Vjeruj mi, ja sam se već na pó odrekla svega; na ovom svietu kao da necvatu meni ruže sreće.

— Uzdaj se u boga i u pošteno srce Ljudevitovo, ja mislim, da još nije sve propalo.

— A što drugo da i činim! Nu vjeruj mi, mamice, ako se moja bojazan izpuni, ako tvrdoglavost staroga Glavinića prisili sina, da se odrekne mene: tada nam obstanka u Zagrebu neima. Već sada druge mi se djevojke za ledjima rugaju, šapću si u mojoj nazočnosti, te mi se porugljivo smiju. A što bi tek bilo onda kad bi se zbilja dogodilo, što moje neprijateljice žele? Ta kakove su sada kivne na mene, na ulici bi mi se javno rugale, ja bih bila predmetom njihovih budalastih šala i ludih opazaka. — Kamogod dospiem, svagdje ogovaraju ili Ljudevita pred menom ili mene pred njim. Ništa jim nije sveto; a najgora je dakako udovica Turićka i njena kći. Bože moj, čini se, kao da su se one abonirale na Ljudevitovo srce, pa su sada gnjevne, što sam ja tobože taj abonoment prekinula. Neima krpica koje mi nebi bile prišile, veleć: da nebi bile nikada ni slutile, da je u njega toliko slaba ukusa i tvrdoglavosti.

— Svemu tomu bit će kraj, kćerko. U ostalom tješi se, ni jedna kriepost nije tako čista, da joj nebi mogli zlobni jezici naći kakovu mahnu. Medjutim čekajmo strpljivo; mislim za koji dan znati ćemo na čem smo, pa prama tomu shodne činiti korake.

— Ah majčice, znadem, nečeka me ništa dobra! Živjeti bez Ljudevita bit će to za mene život čemeran. Zašto nije i on tako siromašan kao i ja, tada nebi se nikakove zaprieke metale na put sreći našoj.

Jedva ovo djevojka izustila, eto gdje netko kuca; pa u sobu dovede služavka pristara gospodina, liepo ali jednostavno odievena.

— Oprostite, milostiva gospodjo, da smetam; poslaše me ovamo rekav mi, da ćete me kod sebe za vrieme predstojeće svečanosti nastaniti.

— Tako jest gospodine. Izvolite sa mnom; već je sve priredjeno.

— Srdačna vam hvala. — U istinu soba je vrlo liepa, prozori na ulicu, odavle mogu sve pregledati. Upravo sam blagodaran udesu, što me je ovamo naneo.

— Drago mi je gospodine, što ste zadovoljan. A sad izvolite odložiti, pa se urediti, kako volite. Budete li štogod trebao, recite nam, sve ćete dobiti.

— Veoma ste ljubezna. Nu ja ću namah na polje, da potražim neke osobe i obavim posao neugodan, ali važan. Prije, oprostite, ali želim —

— A dà, pade mu u rieč domaćica, htjeo biste znati ime moje, vidite nije mi na um palo, da vam ga rečem. Ja sam udova Iskrić.

— Iskrić! Udova činovnika Iskrića?

— Dà, gospodine; poznavali ste valjda moga supruga?

— Iskrić! A ovo, to je valjda kći vaša, gospodična Jelka; nije l' tako?

— Dà, tako! Al gospodine, vi kao da vrlo točno poznajete obitelj pokojnoga Iskrića?

— Sad ostajem ovdje. Važan posao, o kom sam malo prije govorio, obavit ću kod vas. Dobro je, da nemoram dalje po zagrebačkih ulicah lutati.

Jelka htjede se ukloniti.

*

— Ne, gospodjice, molim vas, ostante ovdje. Stvari, o kojih ću govoriti s vašom gospodjom majkom, nisu tajne, vi je čuti možete, pače morate. Ako dopustite, gospodjo, govorit ćemo s mjesta o tom. Odvjetnici i trgovci neljube velikoga šaranja.

— Kadšto dà, gospodine. Ali ja niti vodim parnice, niti stojim u trgovaćkih odnošajih, pa nerazumiem — — —

— Nerazumiete, odakle to, da vam je na jedan put s jednim ili drugim posla? Za čas bit će vam sve jasno. Vi poznajete mladoga Ljudevita Glavinića?

— Kako nebi; on je prijatelj našoj kući.

— Nisu li takovi prijatelji kadšto pogibeljni?

— Pošteni prijatelji nemogu biti. Nu molim vas, nastavi nestrpljiva domaćica, izvolite kazati pravi uzrok vaše misije.

— Evo me, da govorim. Ja sam davni prijatelj g. Glavinića, trgovca i otca Ljudevitovoga. Ljubi me kao sama sebe, uzda se u mene kao u nikoga; najškakljivije poslove meni povjerava. Netrebam dokazivati, da želi sreću svomu jedincu.

— To vjerujem, uze rieč udova, nego, čini mi, se, različiti ljudi razno shvaćaju sreću. Bogatiri, kakov je g. Glavinić, polažu svu sreću u obilje novcu.

— Novac, ako i nije upravo sreće, a on pripomaže mnogo do sreće, nastavi stranac. Bez novca sve ide traljavo, pa napokon i ljubav samo dotle cvate, dok se njim zalieva. Što pjesnici bulazne o sreći i blaženstvu, o „tihoj kolibici“ te o sličnih vrlo nevinih malicah, te je sve preliepo, kad čitaš; nu u samom praktičnom životu nevalja upravo ništa.

— Jesu li to možda i nazori g. Glavinića?

— U koliko ga znadem, mogu reći, da on po prilici isto ovako misli.

— To mu dakle ljudi nečine krivice, nastavi po nešto žestoko gja. Iskrićka, što o njem tvrde, da mu je novac bog; da je stara tvrdica te prava lakomica.

— Tako li ljudi govore? Vjerujte, nije liepo, ja nezagovaram njegovih mahna, ali nemogu ipak mirno slušati, da ga kojekakovi ljudi crne. Neima u cielom Sisku poštenoga čovjeka, koj bi se razložito mogao potužiti na moga prijatelja. Nu to nespada ovamo. Dozvolite, da skrenemo na prijašnju stazu. Da mi nezamierite jako, ja bih vas usudio se upitati, koliki su vaši dohodci?

— Gospodine to je . . .

— Bezobrazno! htjedoste reći gospo, zar ne? I zbilja bezobrazno je moje pitanje!

— Ta majko, oglasi se kći, zar je sramotno priznati, da sa malenim dohodkom čestito živimo.

— Gospodično, vaš mi je odgovor dovoljan, nastavi stranac. To bome nije sramotno, ali gledeć na mnoge potrebe namiće se pitanje, kako je to moguće?

— Uz razumnu štednju, mudro razlikovanje potrebnoga od manje potrebnoga dade se i sa neznatnimi dohodci valjano izaći.

— Dopuštam, najpotrebitije stvari mogu se tako namiriti. Ali imade osim ovih još stotina drugih stvari. Nu ljudi smo, vikli gospodskomu životu, pa imademo i gospodskih potreba. Udobno uredjen stan ukusno odievanje potrebuje i većih dohodaka. K tomu imadu osobito žene stotine i stotine zahtjeva, koje su njim u današnje vrieme prava potreba.

— Ako su ti zahtjevi zbilja osnovani, može jim se zadovoljiti. Al što vi razumievate pod timi zahtjevi?

— Luksus, moda u ženskom odievanju. Znadete, gospo i sama, kakove su danas pripravnosti zavladale u tom predmetu kod ženskoga spola. Neima budalaštine, koja se nebi prihvatila, samo ako je moderna; neima nespretnosti, koja se nebi povladila, samo ako je u „Bazaru“ ili „Victoriji“. A ovaki modni hiri zahtievaju mnogo novaca. Dan danas na ništa se muževi više netuže, nego na modu, a mladiće ništa toliko neodvraća od ženitbe koliko opet moda i njezine neodpravdane jer bezrazložne potrebe. A ta socialna bolest tako grasira, da joj se nijedna ženska nemože oteti.

— Dà, gospodine, neimate baš sasma krivo; ali moram reći, da po običaju muževa prestrogo i — nepravedno sudite podmićuć svim ženam u tom jednake mahne. Morate dopustiti, svaka žena imade toliko osjećanja za liepo i ukusno, da nemože i nesmie biti ruglo ostalim svojim drugaricam; nu od pristojnosti do pretjeranosti velik je skok.

— Ali molim vas odakle siromašnoj obitelji i toliko sredstva, da uzmogne nabavljati si toga toliko, koliko pristojnost zahtieva.

— Radnja gospodine moj, pruža nam takovih sredstva. Radnja, ta jedina utjeha sirota, taj ponos ljudi poštenih, neizcrpivo je vrelo dohodaka. Ova rieč mislim, mogla vam je sva tajna vrela mojih dohodaka u jedan mah odkriti. Mi se nestidimo, radnje; moja kći je marljiva kao pčela, a prava vještakinja u svakom ženskom poslu.

— Ali majko, hoće Jelka, ti me hvalom uznosiš, a nećeš da znadeš, kako sve to imadem jedinoj tebi zahvaliti, koja si me već od prve mladosti upućivala i svjetovala u svakom poslu.

— To je liepo i hvale vriedno, nastavi gost veselim pogledom. A gle, evo takova posla. — Zar ne gospodjice, to je vaše djelo? Liepo, vrlo liepo vezilo; u koliko mu ja nevježa ljepotu prosuditi umiem. — Ali posao ovakov je mučan, njim se kvare oči.

— Neradim noćju izim ako je posao vrlo prešan, reče Jelka.

— Al se je bojati, da čovjek radeć i skrbeć se za svakdanje potrebe tjelesne, zanemari duševne; a to je nemanja šteta; jer uz tielo mora da imade i duh hranu svoju.

— Neznam, poče gja. Iskrićeva, kako sudite o naših duševnih sposobnostih i svojstvih; nu ja sam nastojala, da moja kćerka ni u tom nezaostane. Kad se neradi, onda se kod mene čita.

— A gle, liepih knjiga; pa još tomu hrvatskih knjiga i časopisa! Zaisto vi ste me zatekla. A gospodjica čita te knjige, ljubi joj se hrvatski jezik i besjeda hrvatska, bez dvojbe samo sbog nutarnje svoje ljepote bez ikakovih pobočnih razloga?

— A dà, gospodine, hoće zarumenivša se Jelka, mislite li vi, da ja čitam kojemu mužkarcu za ljubav hrvatske knjige? Moguće, da njeke tako rade; nu uvjeravam vas, kod mene toga neima. Moja majka usadi mi još u nježnom djetinstvu ljubav prama domovini i narodu našemu u srce, a pokojni otac pripoviedanjem junačkih crtica iz hrvatske poviesti ponosom mi punio dušu. Ljubim svoj narod, i nikomu na svietu za volju neću se te ljubavi odreći; ona je momu srcu prava potreba; svega ću se prije odreći, sve zaboraviti; ali čustva, da sam Hrvatica, da imam kao takova svetih dužnosti, toga čustva iztrgati nemože mi nijedna sila.

Oko Jelkino plamtijaše žarom jasnim, čarobnim. Stranac slušaše nekim strahopočitanjem živi izliev rieči mlade djevojke. Vidilo se, te besjede jeka su čistih osjećanja, a to je njemu gotovo suze radosti iztisnulo. Svladav se nastavi:

— Gospo Iskrićka, čestitam vam, ove rieči vaše gospodjice kćeri najbolje zasvjedočavaju valjanu metodu vašega odgojivanja. Oprostite, što se još jednom vraćam na prijašnji naš razgovor. Obzirni ljudi brine se ne samo za sadašnjost, nego spremaju „biele novce za crne dane", kako veli naša poslovica; za onakove dane, gdje bi bolest ili starost mogla zapriečiti svakdanju radnju.

— Vidim, gospodine, nakanio ste zaviriti podpuno i do kraja u moju kućevnost. Neka bude; evo ove knjižice posvjedočit će vam, koliko nisam zaboravila ni na budućnost.

Rekav ovo uruči mu dvie knjižice zagrebačke štedionice, glaseće na prilične svotice, uložene kod toga zavoda.

Stranac pogleda knjige, zatim nazočne gospodje, te nakloniv se neobičnim poštovanjem vrati knjižice gospodji veleć:

— Hvala, milostiva gospodjo; znadem dosta. A sad, pošto je moja misija ovdje svršena idem da posjetim njeke prijatelje. — Nu još nešto. — Gospodjice, nastavi obrativ se k Jelki, vaš posao dokazao mi je osobitu vještinu; ako vam nije neprilično, to vas molim da sašijete liepu, ukusnu bielu haljinu, kakovu zaručnice iduć pred oltar nose. Ja ću sám još danas nabaviti k tomu potrebnu tvar, mora biti bieli najljepši atlas, što ga budem mogao dobiti. Nu molim vas, požurite se; jer zaručnik vrlo je nestrpljiv mladić. Čim bude prije gotova tim bolje. O cieni nećemo ni govorit sada; ona će biti prama vrednosti djela.

— Bit ćete služeni, gospodine . . .

— A dà, liepo, niti neznate moga imena. Oprostite; zovem se . . .

U taj čas začuje se štropot naglih koraka i u tren skoči u sobu — mladi Glavinić, namrgodjena lica, ljutita pogleda. Opaziv bo stranca, misljaše da je to onaj posrednik, o kom mu otac pisao, da će ga poslati u Zagreb. Nu zaviriv mu u lice krikne burnim radostnim glasom: „otče moj!" te ga radostno zagrli.

Mati i kći prepanu se, onieme. Stari Glavinić izvinuv se iz zagrljaja sina i obrativ se zapanjenim gospodjam uze smiešećim se licem:

— Dà, gospodje moje, ja sam zbilja otac ovoga gospodičića, kojemu se u ovoj kući nemora baš jako zlo goditi. — Izvinite, milostiva gospodjo, što sam se na ovaki način zavukao u vašu kuću. Moj sin pisao mi je toliko liepih stvari o vas, da sam hotio glavom uvjeriti se' da li je zbilja tomu tako. Vidio sam i sretan sam, te se od srca radujem njegovomu izboru. — Sine moj, ovaj posao prekrasno ti je za rukom pošao. Tvoja vjerenica doniet će ti miraz neprocienjive vrednosti; vrednosti njegove još niti slutiti nemožeš. — Vjenčanje bit će do brza, zar ne, draga kćerko moja. — Samo požurite se sa naručenim odielom. Ded, sine, predstavi se svojoj zaručnici.

Dok je mladi taj par blaženstvom prve ljubavi opojen ruke si stišćuć jedan drugomu u oči gledao, nastavi g. Glavinić:

— Vaš sud o meni, gospodjo, nije baš laskav. Nu tješite se, i o vama pripoviedahu mi koješta. Znadete li, komu se imademo na tom zahvaliti? Gospodjici Melaniji Turićevoj! Da joj se osvetimo, neka ju pozove naša Jelka da joj bude kod vjenčanja djeverušom.

B. L.

Tri nove pjesmice.

*Spjevao L. Vukelić.**

Lahku noć!

Sve sniva, meni samu
Zadriemat nije moć,
Da tebi, dievo kruta,
Neželim: „lahku noć!“

Znaj, ljubav prestat neće
Ni jad mi neće proć,
A svaki ću ti večer
Dozivat: „lahku noć!“

Ja bdit ću, ti si sankom
Zasladi mira moć!
Oj težka noć je meni,
Oj dušo lahku noć!

Što sam sjetan?

Pitaš dušo, što je meni
Što sam toli sjetan sad?
Koji li mi nevidjeni
Biedno srce mori jad?
Ja ti dušo neznam sám,
Kamo l', da ti kazat znam.

Srce mi je težko evo,
Nešto bi ti reko rad,
A kad pridjem k tebi dievo,
Umuknem ti jadnik mlad;
Što je meni, neznam sám,
Kamo l', da ti kazat znam.

Odnekale iskra skoči,
Srce planu u taj mah,
Pitaj svoje crne oči,
Odkle skoči iskra ta?
Zašto plačem, neznam sám,
Kamo l', da ti kazat znam!

Pjesma joj.

Kad oko tvoje plane
A plamen otme mah,
Trepetat srce stane
Obuhvaća me strah!
Od ognja crna oka
Mladiću eto skoka!

A kada pjesmom milom
Uzvitlaš u vis glas,
Miline čudnom silom
Uzneseš sviuh nas,
Oj titra glas visoko
A crno igra oko!

A pjesnik samo želi,
Da traje pjesma ta,
Da traje viek mi cieli,
Da plamte oka dva:
Oj pjesmom našeg kroja
Sirena budi moja!

Konzulova žena.

(*Iz „Revue des deux mondes“ preveo F. Ciraki.*)

I.

Baš je nadošla prva ovogodišnja karavana od luke sriedozemnoga mora u stari glasoviti grad, koji je stojao na glavnoj cesti, što vodi nutar u Aziju, na granici bujno plodne okolice i prostrane pustare arapske.

Zvončići deva, koji na daleko po bistrom zraku zveče i uhu se milo kao što zvuk naših seoskih zvona odzivlju, već su navjestili dolazak karavane, dok je još u bezkonačnom nizu silazila s briega, na pó milje udaljena od grada stazom, koja se je niz veličanstveni jelik vijugala. Iz kuća potrčalo i mlado i staro, jer je dolazak prve proljetne karavane uviek blagdanom za cieli grad. Trgovci očekuju skupocienu robu frankistansku, žene se nadaju nakitu, a dangube željni su novosti iz dalekih strana, jer im ciele zime ni riečca do uha nedoprla. Muževi, što no ležali pruženi pred svojimi vrati, pušeć koji čibuk, koji nardjilu, povukli se u predvorja mramorom taracana, jer deve na putu mirne i poslušne, podivljaju i uzprkose se čim u grad stupe: desno i lievo grizuć ruše sve, što srietnu. Znatiželjni i oni, koji što očekuju, skupili se pred velikim dvorišćem karavan seraja ili pod stupovnjakom, što ga okruža. Već se klepet zvončića sve bolje i bolje razabire; napokon na zavoju ceste ukaza se magare, neumorni stojični vodja cieloga niza, a množina ga pozdravi živahnom veselom krikom. „Brodovi pustinje“ dolaze neurednim skokom u dvorište, a sliede ih utrudjeni vodioci, radeć svom silom, da uzdrže red u metežu. To su bagdatski Arapi tamnoga lica i Etiopčani crni kao

---

* Znali smo, da se g. Vukelić davno već pjesmom bavi, da zdravo umuje, da se zna zavesti u krilate misli i da obiluje miljem krasnoga nam jezika. Drago nam je i hvala mu, što se je odazvao našemu prijateljskomu pozivu i evo uhvatio u naše kolo. Pozdravljamo ga liepo, a njegove nježne tri pjesmice preporučujemo našemu slavnomu skladatelju Ivanu pl. Zajcu!

ebanovina. U dugoj povorci jaši čvrsto na sedlu gizdavi arapski trgovac, Persijanac crljeno obojadisanom bradom u modroj tunici, a na glavi ogromnom šiljatom kapom iz janječje kože, Armenjanin krotkim licem, ali pozornim, živahnim pogledom, odjeven u svoj mrki prostrani kaftan.

Premda je taj bujni živahni prizor svakoga zanimati morao, ipak je pozornost množine bila obraćena drugamo, na prizor ne doduše tako sjajan, ali većma neobičan. Na devi sjedio mlad Evropejac u prostom putnom odjelu, širokim šeširem na glavi. Preko ramena objesio krasnu lüttižku dvocjevku, da si joj se diviti morao. Od istočne nošnje poprimio samo prostrani, svilni pas, a u njem smjestio dva ukusna pištolja, vajanih kundaka. Čim je prekoračio prag dvorišta, kleče mu deva. Naš putnik nevješt još toj osobitosti deva, bio bi strmoglavce pao, da ga nije crnac visoka stasa na ruke dočekao. Svjetina se stala smijati njegovoj nespretnosti; stala sad kuditi, sad hvaliti njegovo odjelo, njegovo oružje, a i njegov lik. Ali za trenutak mukom zamuknula, kad je novo nadošli, smiešeć se njihovu govorkanju, čisto arapski zapitao za stan konzula —. Kao da su rada pretjeranom udvornošću izravnati svoju nečednost, stadoše odgovarati svi u jedan glas, pokazujuć rukom u istom smieru. Mladić nije ni riečce u tom metežu razumio. Napokon jednomu starcu podje za rukom utišati svjetinu, pa obrativ se tudjinu reče:

„Baš sam ovaj tren opazio ovdje Ibrahima, slugu konzulova. Ibrahime, Ibrahime, gdje si?“ poviče u svjetinu.

„Ibrahime, Ibrahime, gdje si!“ opetovalo sto usta.

Tanak mršav Arapin izvije se iz svjetine.

„Što želiš od mene“, reče mladomu Franku.

„Odvedi me ka konzulu.“

„Hoću, gospodine.“

Tudjin razdieli šaku sitniša medju karavanske sluge, preda svoj prtljag dvima nosiocima, a dvocievku Ibrahimu. Taj ju gizdavim licem prebacio preko ramena, pa uzeli put pod noge.

Grad, što mu je ulicami mladjani Frank prolazio, već je od biblićkih vremena na glasu. Igrao je važnu ulogu za dobe Rimljana, a za najveće sjajnosti kalifata nakitio se veličanstvenimi palačami gradjenimi arapskim slogom. Pače i obične kuće svjedočile su nekadanju sjajnost; i u njih si mogao naći onu istočnu ljepotu, koju bi uzaluda tražio u dvadeset drugih gradovih Levanta.

Korak mlada čovjeka, koji je prolazio timi divnimi ulicami, stajao je u čudnoj oprieci sa njegovim umjetničkim likom: ravnodušno prolazio je pokraj najčudnovatijih façada, a nije ni s okom nanj svrnuo. A ipak mu je putu jedina svrha bila, da iztraži povjest arapskih naroda i da izpita razvoj njihove umjetnosti. U svojoj zanešenosti jedva je osjetio, da su ostavili bili grad, pa prolazili liepim nizom ladanjskih stanova, što se kočili na Ibrahima, koji ga je prodirnim okom motrio. Napokon povuče dva tri puta preko čela, pa obrativ se svomu vodji upita:

„Ti si konzulov sluga?“

„Nisam, gospodine“, odvrati Ibrahim na kratko.

„Ne?“ preuze onaj začudjeno. „A ipak te svjetina tako nazvala.“

„Što znadu ti ljudi?“ odgovori Arapin, a usne mu prezirno poskočiše. — „To su puste neznalice. Ja sam slobodan muž iz pustinje. Ibrahim iz plemena Beni-Zegri, koje nije nikada služilo.“

Pa oholo mahne glavom.

„Ali reci mi, „upitati će opet mladi Frank, „zašto te zovu slugom konzulovim?“

„U njegovoj kući živim — eto ti razloga. On je prijatelj našega plemena, a Beni-Zegri su njemu prijatelji. Kada ga put u pustinju nanese, počiva pod našimi šatori, a kad jedan od naših dodje u grad, nastani se kod njega. Konzul je naš saveznik. On nas je spasio od propasti, kadno ratovasmo sa plemenom Beni-Medi, koje je podkupilo bilo pašu i Družane. Darovali smo konzula trima kobilama, kakovih više nema u Arabistanu. Nje da gojimo na našu, a njedno da konzulu pokažemo našu odanost, stanujem ja već trideset mjeseci pod njegovim krovom. Effendi! nije to bilo lako naći tri takove kobile! Jednu smo imali već od prije. Druga je pasla uz obalu Frata; moradosmo ju ukrasti. Za treću smo vojevali četrnajst dana. Bila je u silnoga šeika, koji si je bradu počupao, kad ju nam je dati morao. Na njoj su dva amaneta, koji ju čuvaju od svake, bolesti i od huda pogleda. Njezino rodoslovje penje se do vremena Omarevih . . . to ćeš moći zagledati na koraljnom ovratku, što ga nosi. Effendi! kad je zapaziš, biti ćeš sav u čudu. Ali zaklinjem te, negovori ni slova, ni riečce pohvalne. Zli dusi, što se po zraku ljuljaju, vrebaju na svaku pohvalnu rieč, pa ju izvrgnu kletvom. Životinja ih usiše kao škodljiv zrak, ili ih proguta kao pogibeljnu travu, ili ih nadje na amu u slici otrovnih gljivica. Ako voliš moga gospodara, neproslovi slova, kad se budeš divio kobili. Ime joj Zaira . . . za nju smo vojevali! Poslovica kaže: Tri su blaga, za koja čovjek mač trza: žena, zlato i zemljište. Ako poslovica nespominje konja, to valja razumjeti, da se za konja kao što je Zaira bije kao za ženu. Jest . . . poslovica ide i na konja. Čovjek ga ljubi kao ženu, stoji težka novca, a njim se dospieva do gospodstva svieta.

Brbljavost Arapina iztrgla tudjina iz zanešenosti, koja ga već sumnjivim njegovu vodji učinila. Mladjani Frank bio bi našao i naslade u tom razgovoru, da nije u licu pripovjedaoca bilo nešto, što je nepobitno njeko nepovjerenje

uzbudjivalo uzprkos svoj poetičnoj živahnosti njegova pripoviedanja.

Ipak pomisli, da neće biti s gorega, ako i sam nešto progovori; upita dakle za zdravlje konzulovo.

„Hvala bogu!“ odvrati Arapin, pa stade malo, podigav obe ruke „hvala bogu ... zdravlje mu dobro služi. Tielo mu u svom cvietu, a duša se podvrgla k nebu. Ovdje je zemlja, gdje će napredovati kano palma. Domovina mu je ovdje. Vriedi pravoga musulmana; pravi je Arapin. Ljubi pustinju, ljubi njena plemena, govori našim jezikom, poznaje knjigu kao iman, a živi po našu. Za stalno se nadam, pače sam uvjeren, da će umrieti kao pravi musulman, i uljezti u raj prorokov. Nećeš ga naći kod kuće. Otišo je da lovi leoparda u planinu. Ali neka te to nesmeta, vratiti će se prije nego što sunce počine. Pogledji de dole ... tamo mu je kuća, poslednja od svih. Na rubu je pustinje — on ljubi pustinju; on se neima ništa bojati od plemena, koji ga štuju kao mudraca. On nam mienja novac, on nam naznačuje trgovišta, gdje da kupujemo, gdje da prodajemo, on se zauzima za nas kod paše, on za nas piše pisma veziru u Štambul. Bog ga blagoslovio.

Frank je doduše dobro znao, da je u istoku posve nepristojno popitati se za ženu; ali ipak nije mogao da sustegne toga pitanja, koje mu kao nehotice iz ustiju izmaklo.

„A kako supruga konzulova?“

„Pah“, učini Ibrahim skoro prezirno, „ona nije za ovu zemlju.“

Stranac se sasma poplašio, kakovim je glasom i izrazom odgovorio. U to malo rieči bila je ciela poviest.

„Biedna Emilijo!“ uzdahnuo je, — pa zaboraviv iznovce svoga vodju pade u muk!

Duh mu se zaneo u slike davne prošlosti. Na prvom mjestu stojala je djevojčica zlatožute kose, — cvietak, koji se tek razpupao: to je bila Emilija, a uz nju ugledao je sve druge prijatne slike, koje su mu mladost okruživale. Supruga konzulova, koju je sada htjeo da posjeti, odrasla je s njim u istoj kući, igrali su se u istom dvorištu, u istom vrtu. Mala nježna djevojčica kćer siromašnoga nekoga činovnika bila je onda njegova štićenica, a mezimica njegove majke; bila je kao član bogate i ugledne obitelji njegova otca gospodina de Rose, savjetnika u nekom glavnom gradu na sjeveru. Dok je koracao uz svoga arapskoga vodju kroz red alva, poniklih uz put, i prolazio šumicu od palma, na kraju koje bielila se kuća konzulova na ulazu u pustinju, snivao je Eduard de Rose o malom vrtu otčinskoga doma, o starih obiteljskih svetkovinah, o sniegu, o božićnom drvcu i o plavoj djevojčici, koju će za nekoliko trenutaka ugledati kao suprugu muža njemu nepoznana, daleko od mile otačbine, pod tudjim nebom, u tako promjenjenih okolnostih.

Srdce mu zakucalo, kada su stupili u prostrano dvorište. Nesigurnim korakom prevalio je dvorište, te za svojim vodjom prošao kroz široki triem od mramora, dospio u vrt pun raznoga cvieća tropičkoga podnebja, gdje su se uzdizali hladoviti kioski i šumili krasni vodometi. Ibrahim mu pokaza prstom jedan tih kioska, gdje je na divanu snivajuć ili duboko zamišljena ležala slabašna žena blieda lica. Eduard ju pripoznao na prvi pogled. Približio se tihim korakom, pa prije nego što je našao pozdrav primjeren okolnostim izmače mu s usta jedva razumljivo riečca „Emilijo!“

Mlada žena podigla oči, poviknula, pa nazva ga njegovim imenom Eduard, Eduard obavila mu ruke oko vrata. Ali najednoč se dosjetila, spustila se na divan, a suze joj niz lice prokapale. Eduard ju uze za ruku, pa nerekav ni slova sjede uz nju. Razgaljenim okom stade motriti biednu ženu, koja je svom snagom susdržavala jecanje i nastojala, da mu se kroz plač nasmieši.

„Umiri se, umirite se —“ popravi se brzo, jedva se sustežuć, da joj rukom nepogladi plave kose. Emilija se nasmijala, kada ju sa „vi“ zagovorio, pa kao da će mu predbaciti to izdajstvo prama sladkim spomenkam iz mladosti, rekla mu je razumljivo:

„Ciela moja mladost, ciela moja domovina dolazi mi s tobom.“

Sad se odkravio. Ona je pitala, on pripoviedao. Uzdasi i uzklici, koji joj izmakoše, kada je pripoviedao o njihovih prijateljih, o mjestih koja su bili svjedoci njihova djetinstva, dokazaše Eduardu jasno, da joj je srdce ginulo težkom čežnjom za domom, da je oplakivalo prošle dane svoje.

Proteklo duže vremena, a ona zapazila Ibrahima, koji je nepomično puškom u ruci ostao na istom mjestu kao straža, odkako je Eduarda doveo. Motrio ih je mrkim, nepovjernim okom.

Na znak Emilijin okrenu Arapin pete, pa se vrati proti volji u kuću, okrećuć se putem višekrat na svoju gospodaricu.

„Eto ti istoka“, rekla je sladkim posmjehom. „Momče misli, da mu je dužnost stražiti nad menom, kadgod me tkogod posjeti. Rad je, da svom silom nadomjesti stražara, koga mi nije moj suprug postavio — čemu se dosta načuditi nemože. Večeras će mu potanko naš sastanak opisati.“

„Čini mi se, da je jako odan sluga“, reče Eduard.

„Strašno odan! Da mu gospodar zapovjedi, udario bi me tako lakim srcem, kao da se radi otrgnuti listak. Mene mrzi toliko, koliko ljubi svoga gospodara, jedino zato što sam ostala Frankinjom. On ćuti da me život u ovih zemljah nesretnom čini. Što do njegova gospodara, to ga štuje kao što svi Arapi, jer je Paskal postao žalibože pravim istočnjakom. U

srdcu mu se ugušila svaka spomen na domovinu. Štogod ga sjeća na Evropu prezire kao nenaravno i nevaljano. Zato neima ni najmanje obzira prama mojoj želji, da se tamo natrag vratimo."

„Možebit ga njegova služba i njegove dužnosti ovdje zadržaju", protuslovi Eduard.

„Oh, nije tomu tako", odvrati Emilija živahno. Da mu nije do koristi, koju mu konzulat prama tuzemnoj vladi pruža, bio bi ga davno već ostavio, da tim razkine i poslednji vez, koji ga domovinom veže. Skupio si je silno bogatstvo trgovinom s Arapi i pašami; u Evropi bi mogli posve udobno živiti. Ali o tom nesmijem ni da sanjam. Momu suprugu najbolje prija ovdje. Pod nipošto nebi se odrekao silnoga upliva, što si ga pribavio na pučanstvo ove zemlje mnogo miljâ u okrug. Moćniji je nego paša, koji samo u gradu vlada, a njegovu rieč slušaju i plemena u pustari, kao da ju je svetac proslovio. Smatraju ga dobrim musulmanom, pa ako još nije javno prešao na njihovu vjeru, to je, vele, samo iz razloga, da si sačuva službu, koju mu kralj kršćanski povjerio, da tako može biti na veću korist pravovjernim. Po tom što čujem, mislim, da se na svojih izletih u pustinju vježba u vjerskih obredih svojih prijatelja: s njimi se pere i moli, s njimi posti i nejede i nepije zabranjena jela ni pića."

Mlada gospodja prestade na jednoč govoriti — preplašila se i sama, kako je prigovornim glasom o svom suprugu govorila. Oborila oči, pa zamukla — a Eduard joj u licu čitati stao znakove duge borbe i žalosti. On je uzdahnuo, a ona preuzela rieč:

„Nesudi me krivo, što tako o Paskalu govorim. Već je više godina prošlo, a ti si jedini, komu si srce odkriti mogu. Bila bi grda nezahvalnost prama sreći našega djetinstva, kada bi se pred tobom pretvarati htjela, pokazati se u tvojih očih sretnijom ili jačjom nego što u istini jesam. Nismo li zajedno odrasli kao bratac i sestrica? Nismo li . . .

Ovdje najednoč prekinu, a ljubezniva rumen obli joj lice. Eduard je mukom srkao kavu, koju mu Ibrahim skupa sa čibukom doneo, ali gusti oblaci dima, kojimi se obavio, svjedočili dovoljno njegovo ganuće. Pušio je, kao da je rada opiti se i protjerati misli, koje ga kao predbacivanje i gorko okajanje grizti stale.

„Ciela ta nesreća", šaptao je sam sebi „tvoje je djelo. Za praznu znanost, za putovanja puna zabave, zaboravio si sladjano ovo diete, s kojim si bio zaručen od prvih njenih godina. Prepustio si ju bez obrane svim nepogodam, koje se mogu srušiti na bjednu djevojku, koju nitko neštiti. Dopustio si da su ju prodali mužu, koga nije ni poznavala. Odveo je daleko nesretni cvietak, koji nije mogao uspievati nigdje no na otčinskoj zemlji."

Pruži joj ruku, pa ju zamoli, da mu pokaže krasote svoga vrta.

„Prekrasno je ovdje", rekao joj je, kada su se šetali u hladu palma, kada su prolazili kraj jezerca na kojih se nihalo vodeno cvieće, kada su išli uzduž žive ograde, koja se je dičila u živahnih bojah cvatuće alije.

„Sve te krasote", rekao je nasmiehnuv se, „nebi ti naša tužna pjeskovita zemlja dati mogla. Kraljica evropejska zavidila bi ti taj raj."

„Ah baš", odvratila je stresav prezirno s pleći, „ja volim naše divlje ružice. Koliko puta pod ovimi palmami zanesle me sanjke pod kukavne boriće, koji okružuju kućicu lugarevu, kamo smo često dolazili, da popijemo zdjelicu mlieka. Oh, Eduarde, nemožeš si ni pomisliti, kako čovjek može ljubiti, pače i našu zimu. Ovdje, kada u prosincu sunce žešće pripekne nego kod nas u srpnju, sjetim se onoga liepoga vremena, kada sam umotana u maramu trčala ulicom punom sniega, od dućana do dućana, da pokupujem božićnih darova. Spominješ se još, kako sam ti darovala listnicu, — bilo je baš godinu prije tvoga odlazka na sveučilište, odkuda se više nisi povratio?"

Eduard turio ruku u djep, kao da će nešto izvaditi, ali ju praznu povukao natrag i pogledao pozorno Emiliju, da se osvjedoči, da nije primjetila njegova kreta.

„Sjećam se, ljubezna Emilijo", odgovori malo u smetnji, „sjećam se jako dobro. Zaostala mi medju prtljagom, koju sam iz Pariza kući poslao."

Tako se zadubili u razgovor, a nijedno od njih neopazilo, da je popodne prošlo. Kada sluge dodjoše da pod sjenicom prostru za objed, probudi se Emilija kao iz sanka, pa nešto kao preplašena prozbori:

„Sada nije ni Paskal daleko."

Drug joj iz mladosti se pričini, kao da nije ni opazio izraza, koji joj se čitao na licu, kada je te rieči proslovila.

„Znati željan sam", reče, „kako će me primiti g. Paskal. Što se mene tiče, viko sam već dugo ocjenivati znanstvena iztraživanja. Nijedan naših zemljaka nije tako duboko prodro u duh i povjest istoka . . . ali danas mu ja dodjoh kao takmac, pa se bojim, da neću u njegovih očih biti ino no novak bez izkustva, ili kukavan učenjak, koji još nije iz svoje sobice provirio. Rado bi, da me malo bolje osudi."

Neuznemiruj se toga radi", odgovori Emilija. „Preporučen si mu od vlade . . a tim si siguran, da će te dobro primiti. Paskal je rad pokazati se lojalnim podanikom svoga kralja i služiti mu u svakoj zgodi. Što do vašega takmačtva — moraš da znaš, da se je već od davna odrekao svakoga učenjačkoga slavohlepija, da je izgubio svaku volju sjati kao učenjak u očih Evrope, koju prezire. Uvjerena sam, da će sve moguće učiniti, da ti bude koristnim u tvojih naucih. Dobro je svojstvo, koje

mu nitko zanijekati nemože, da nepoznaje kukavne nenavidnosti, hoću da kažem nenavidnosti učenjačke", pridoda s posmjehom. — „U drugih okolnostih nisam imala još prilike opaziti kakav je. Do dana današnjega samo je Ibrahim ljubomoran mjesto njega. Nemože se nikako da privikne, da me vidi bez koprene pred našimi gosti, ili da sjednem k istomu stolu s Evropejci, koji ovuda prolaze.

Ibrahima nisi mogao opaziti medju slugami, što su bili zabavljeni uz kuću. Bio se je već uputio putem, što no vodio prama gori, s koje mu se gospodar vratiti imao. Sunce se spuštalo k zapadu kada je taj laganim kasom projašio. Sa čudom opazio je Ibrahima čekajućega na putu.

„Što je nova kod kuće", upita Arapa.

„Došao gost, gospodine."

„Kakav gost?"

„Frank."

„Frank iz moje zemlje?"

„Reko bi, jer govori jezikom, kim i tvoja žena."

„Ali zašto si mi pošao u susret, da mi tako na daleko priobćiš tu novost?"

Ibrahim umuknu za časak, a onda reče:

„Lieni pastir, koji spava uz stada kriv je kao i vuk."

„Što to znači", poviče konzul, a čelo mu se namrštilo izpod biela turbana.

„Oh gospodine", nastavi Ibrahim, „ništa na tom svietu nenaliči manje mužu nego žena."

„Zašto to? kakova je to ludost?"

„Nije li ga dočekala kao otca ili milena brata? Tako li se ovijaju ruke oko vrata, tko došo da došo? — A on joj nije ni otac ni bratac."

„Valjda je Eduard", zamrmlja konzul, pa garnu nogom konjica, koji skokom odjuri Ibrahim se nasmijao, pa za njim. Nekoliko stotinu koračaja pred kućom sustavi konzul konja, pa ga tihano povede krajem puta, gdjeno čimen poraso. Pozorno se je primakao kući, bez štropota ujašio u dvorište, sjašio i odneo konja u staju, nezovnuv ni jednoga sluge, pa laganim korakom stupio u kuću i prošao triem.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Samo, kralj slovjenski.

Prebacimo duhom dvanaest vjekova, zaronimo u ona vremena, gdje jaz nesloge Slovjene razciepao nije, pa ćemo naći divnu sliku slovjenske slave, naći ćemo silnu slovjensku državu, kojom kraljuje proslavljeni junak Samo. Do sedmoga stoljeća šuti povjest o slavi slovjenskoj, ovdje pako ko da se slovjenska rieka bujica razliela, te poplavila Evropu. Silna slovjenska država nikla preko noći; kralj Samo ju razširio i proslavio. — Poput sjajna meteora zablistala na nebu svjetske povjesti, nu bozi joj dosudiše, da opet poput meteora za tinji čas u bezdno zaboravnosti pane.

Kruna i duša ove države bijaše Samo. Za rana djetinstva uputi se u daleku franačku zemlju. Poput Armina Keruščanskoga boravio u tudjini, učeć se tudjim običajem i tudjoj prosvjeti, nebi li, kad se domu vrati, Slovjenstvu svojim znanjem i vještinom koristio. Hrabra srca i visoka duha bijaše Samo, izčekivaše zato jedva zgodu, da sebe i domovinu proslavi.

Zemljaci njegovi, Slovjeni razgranili se na daleko i široko. Od istočnoga do jadranskoga mora zarubili franačku državu, i cieli istok posjeli. Jedino središte ravnine Panonske, krajinu medju Tisom i Dunavom zaokupili azijatski Obri. Slovjeni dodjoše medju dvie vatre. S jedne im strane zadahu posla Franci, s druge jim pako podgrizaše nit života neman obarska. Obri prevladahu Slovjene; tužne dane sprovadjahu ovi u robstvu obarskom, dok se čaša gorkih jada nenapuni i žuč osvete nad Obri nerazlije.

Godine 623 ustanu Slovjeni na oružje nebi li se od Obara obranili. U to se i Samo svojoj kući vrati. — Prošav tudjim svietom, odluči svojoj domovini u odlučnom času na pomoć priteći. Praćen od nekoliko trgovaca dodje do Slovjena upravo kada se na sve strane oružalo i na boj pripravljalo.

Samo se lati oružja te podje sa slovjenskom vojskom Obru na susret. Za vreme rata izkazao se Samo mnogo putî, njegovom pomoćju i vještinom pobjediše Slovjeni.

Rat je svršio slobodom Slovjena. Zahvalni Slovjeni nesmetnuše s uma zasluge Samove, što ih on stekao za njihovu slobodu; zato ga god. 627. svečano izaberu za svoga kralja.

Što je Teodorik istočnim Gotom i Armin Keruščanom, to je Samo Slovjenom. — Zemlja mu se daleko protezala; Česka, Moravska, Slovačka u Ugarskoj, doljna Austrija, Štajer, Koruška i Kranjska, dapače nekoje česti Tirola spadahu na njegovu državu. Središte njegove moći bijaše Česka; ovdje si uredi sjajni kraljevski dvor po primjeru ostalih evropskih kraljeva.

Franci, bijaše to za njihova kralja Dagoberta, gledahu priekim okom, kako se susjedna im slovjenska država podigla i osilila. — Dagobert bijaše čovjek slab, za vladu nesposoban

s toga mu strah i trepet zadavala susjedna slovjenska država; odluči ju zato u zametku uništiti. Do sukoba medju Franki i Slovjeni morade doći.

I zgoda se tomu doskora pruži. Godine 630 dodje nekoliko franačkih trgovaca u Samovu državu, nu Slovjeni jih porobe i poubiju! Kralj Dagobert htjede zadovoljštinu, pošalje zato poslanika svoga Sihara do Sama, zahtievajuć da se krivci kazne i zarobljeno blago vrati. Samo medjutim nehtjede Sihara živa vidjeti, nepusti ga zato preda se. Sihar se posluži varkom. Zaodjev se slovenskim ruhom, dodje sa svojimi drugovi Samu pred lice i priobći sve, što mu je kazati imao. Samo nehtjede svojih podanika napriečac odsuditi, već odgovori, da neka sud razmirice, koje su se medju obimi stranami porodile, rieši i krivce odsudi. Sihar nebijaše tim odgovorom zadovoljan, već stane oholo i preuzetnim načinom Sama psovati, uzme mu se groziti i predbacivati, da Samo i njegov puk Dagobertu podložni biti moraju. Samo se razljuti i odgovori: „Zemlja, što ju posjedujem i mi sami biti ćemo Dagobertu na službu pripravni jedino u tom slučaju, ako s nami savez i prijateljstvo sklopi.“ — Na to će Sihar: „Nije moguće, da kršćani, sluge božji, sa psi (pogani) prijateljuju.“ „Dobro“ završi Samo, „ako ste vi sluge, a mi psi božji, to nam je slobodno, da Vas, koji neprestano proti božjoj volji radite, ugrizemo,“ i dade Sihara sa njegovom družbom na polje baciti.

Rat bijaše naviešten. Začuv Dagobert za uvriedu, nanešenu njegovû poslaniku Siharu, razljuti se strašno i odluči Samu se osvetiti. — Na sve strane uzme kupiti silne vojske. Allemane i Franke poreda u dvie vojske, sa Langobardi pače sklopi savez da ga podupiru u vojni proti Slovjenom. Nu i Slovjeni neostadoše lieni; Samo sabere sa svijuh strana po izbor bojnika. — Alemani navale pod Krodobertom na Kranjsku, Langobardi prodru u Korušku, pobiju slovjenske vojske i povedu silu Slovjena u sužanjstvo. — Glavna vojska franačka pod Dagobertom krenu medjutim proti Samu, koji se je sa glavnom silom kod Worastisburga (kod Domažlica u Českoj) utaborio bio. Tu se zametne ljuta borba, tri ciela dana prolievala se krv; napokon pobjede sjajno Slovjeni. Vojska franačka uzme uzmicati, bacajuć sa sebe oružje, samo da laglje pobjeći može. Pobjedonosni i s bogatim plienom vraćahu se Slovjeni kućam svojim.

Utisak ove pobjede bijaše silan. Uspjeh alemanske i langobardske vojske nije ništa prudio, kad je glavna vojska sasvim uništena bila. Slavje u Slovjena bijaše veliko. Mnogi slovjenski knezovi poklone se Samu, medju inimi stupi i Drvan, knez lužičkih Srba u zajednicu sa Samom, nebi li moć Franaka sasvim uništio.

Tako proslavi Samo god. 630 veliku svoju slovjensku državu. Neima dvojbe, da su i Hrvati š njim u savezu bili te se hrabro borili.

Na čelu veliko-slovjenskoj državi vladaše Samo još podpune 32 godine. Koliko je on za kulturu svoje zemlje doprineo, nemožemo znati, ljetopisac bo Fredegar, koj nam jedini o njem piše, bijaše odviše od Češke odaljen; nije se zato zanimao za nutarnje uredjenje Samove države već je pobilježio čine, kojim se tada cieli sviet divio.

Da Samo nije mirovao, već da je nastojao, da silnu svoju državu učvrsti i prosvieti, možemo si misliti; ta znademo, da je kasnije češće na susjedne pokrajine franačkoga kraljestva navaljivao i da je trgovina za njegove dobe u slovjenskih zemljah cvala.

Godine 662. umre Samo i ostavi za sobom 22 sina i 15 kćeri, što ih je sa 12 žena rodio. Silna se njegova država razpane na više česti, a spomen nekadanje slave slovjenske izgubi se posvema, ta ni narodno se pričanje više nje nesjeća. *V. Klaić.*

Turska pokrajina i njen seoski te gradski život.

Putovanje po Maćedoniji i Albaniji.

Od M. Karlove.

V.

Narod u gradovih jako je gostoljuban. Nas su često pozivali u kuću, komu god odličnijih gradjana, nu mi smo se tomu ugibali, jer se čovjek u gostioni porazpravi puno udobnije. Dodješ u hanu, ponamjestiš se kako najbolje znaš i umiješ sa svojimi stvarmi na podu, pa odahneš liepo na složenoj putnoj postelji, dok nedospije večera; s viečnim onim *menu*: pilav s varenom bravetinom, pečena bravetina i pita t. j. krugla prilično plosna tjestenica na bravećoj masti.

Ako ste došli u goste bugarskomu čorbadži (starešini) ili ikonomu (najstarijemu gradskomu svećeniku), onda neprodjoste tako s lahka. Dopadnete u sužanjstvo toli prijatljivim gospodarom te vam se valja odreći svake slobode svoje. Takov je konak u bugarskoj kući.

Gospodaru po običaju na znanje se dade, kad će banuti očekivani gosti. On ili dojaše preda nas van grada ili ako neima konja, na susret nam izadje gdjegod na ulicu pa nas odprati do svojega stana. Čim smo dojezdili u dvor, primi on za uzdu sedlenika moga suputnika, gospodina G. a sin mu, brat il drugi koj rodjak izkaže istu tu uslugu meni. Okruži nas hrpa domaće i druge znalične čeljadi, svi nam se klanjaju i s nami se pozdravljaju. Podalje, takodjer u dvorištu, stanu žene i cure, i one nam se poklone. Čim se okončalo prvo pozdravljanje, reče gospodar: zapoviedajte, i uzam pod ruku glavu našega družtva, vodi ga uz-

brdo po strmoj drvenoj ljestvici, koja je pritvrdjena s dvorišta o kuću te ravno vodi na gornji pod. Moji suputnici, držeći se tobož evropskoga načina, propuste me napried, nu ni to ne svaki put. Ženska nemora po Turskoj napried se stavljati.

Evo nas preko veže u gostilnu sobu, koju nam je ustupio ljubezni domaćin. Poveća je to soba s mnogo okana i razumije se, bez svakoga pokućtva nu sa sagovi, ljepšimi ili lošijimi, kakov je već gospodar mogutac; nuz tri zida položeni dugački dušeci a u ona dva ugla nuz prvu stienu pružilo nešto poput ploskih dušeka, na kojih gosti i sjede. Uza zid onaj zadnji napriek, što je do veže, stoje redom drvene spremke, u kojih je pohranjeno svakojako pokućje, kaveno posudje i drugo sudje, sagovi, odjeće itd. U Bugara nemeću slika na uglove sobe, kano u nas. Riedko i vidite kip koj u bugarskoj kući, u nekojih kućah služi sprema u zidu hraništem svetih likova: ondje ti je nekoliko ikona, medju njimi krst a pred njim visi žižak. Kad su vrata pregradice te zatvorena, onda je sve to sakriveno od nečedna oka; nu pred nami, Rusi, držali su uviek otvoreno. Da dopunim opis gostilne sobe u bugarskoj imućnijoj kući, valja mi još spomenuti veliki sanduk u kutu, gvoždjem okovani; valjda su u njem novci i dragociene stvari. Okolo zida do tri aršina visoko poličicu vidiš, na kojoj je obično jabuka, staklenka s rakijom i štokakvih sitnjarija.

I tako udjemo u tu sobu pa posjedamo na dušeke a domaćin propitkuje za zdravlje. Za čas dva unidju pa se postave do krajnjega zida sinovi il drugi rodjaci domaćinovi te susjedi, kojim je kazao da će mu doći gosti. Svim onda nude kave i poslaštica. Odzad iza mužkaća provirkuje na vrata ili se skani preko praga domaćica s kćermi, rodjakinjami, susjedami. Dok ih gosti nepozovu, neće posjedati ni domaćin nit okolna mu čeljad.

A kad ih pozovu, poskidaju brzo papuče, stupe u čarapah na sagove te posjedaju do zida, više svih domaćin a ostali redom, što ga oni već imaju medju sobom, kako kažu, po bogatstvu i godinah. Nu mora da je starije bogatstvo. Ja sam vidjela u nekom gradu mlada trgovca, od svojih 25 ljeta, koga su brojili prvim bogatunom medju stanovnici: on je svaki put sjedio više sjedih staraca. Ženske makar i ponudjene, nikad nesjedaju, dok je u sobi domaćin ili koj strani mužkarac. Jedino u nekojih kućah gdje su se ponešto evropski udomaćili bili običaji, gledavala sam domaćicu sjesti uz domaćina. Ona bi na vratih počekala, dok unidju mužki, onda bi stupila i ona pa sjela s gostmi. — Iza razgovora kraćega ili duljega otidu pohodi, domaćin ide gledat za večeru a putnici mogu malko počinuti. Za sât dva gotova večera. U kršćanskih kućah (sve se ovo i odnosi na nje; u gradovih nismo ni stajali kod musulmana) sastoji večera iz kisele juhe i štokakva mesa: bravetine, kokoševine, tučevine, pečene ili varene, s oržem il kupusom na svaku ruku spremljene. Osim zelja i graha za nikakovo drugo zelenje, za nikakovo povrtelje drugo neznaju. Sjećam se, kako nas je u Kičevju ugostio popo zdjelom krumpira (koruna) iz svoje ograde: a to je bila tobož osobita riedkost. Vina svagdje u obilju, nu samo svježa, neustala ni godinu. Nepriviklim ljudem nečini dobro takovo vino, nu za nas su donosili staroga to jest lanjskoga vina, koga se drugač nedobije ni u svakom gradu. Stara vina pili smo obično u manastirih.

Sa seoskim životom po Turskoj nemogasmo se upoznati tako na blizo, kano s gradskim životom s toga, što smo riedko ostajali u selih. I bez toga gledali su na nas osobito u Carigradu, kano na ljude, pogibelne po mir otomanske države; a još da smo uzimali dublje povirivati seljanom u život, to bi ne samo suputnikom mojim već i meni prišili bili, da smo buniti došli bugarski narod. Sela smo vidjevali samo na polazku a u njih se ustavljali, gdje uprav nebijaše inoga pristaništa.

Selo u Maćedoniji i Arbaniji sastoji iz porazbacanih simo tamo glinenih zamazanica, pokrivenih criepom ili kamenimi pločami (potrpanice), u malo kojem mjestu slamom. Posve je često izba na dva poda. Dolje je blago, drže se bačve s vinom i škrinje s kruhom. Kukuruz povješaju na pante, na koje se krov obača pa ujedno služi mjesto tavana. U mnogih su selih izbe ogradjene tarabami iz gline ili pako iz kamena, naslagana redom tako visoko, da čovjek sjednuv gore, vidi krov al nemože opaziti okana i dvorišta. Ako su tarabe glinene a ono ih odozgo pokrije kamenimi pločami, da ih neizmije kiša. Često ipak i neima taraba te gledaju mala okna izbe baš na ulicu. Takovih ćeš izaba naći ne samo po kršćanskih, već i po muselmanskih selih, nu redje u ovih. Koliko se sjećam, gledavala sam izbe s okni do puta, kod Musulmana samo u Arbaniji. Ima mjêsta, gdje je sve, sva ciela kuća ogradjena visokimi tarabami, tako da projahujući ničega nevidiš do li tih glinenih ograda i zatvorenih vrata. Takovih je sela u plodnoj, gorom okruženoj ravnici, što no ju zovu Meglen. — Najveći je neprijatelj glinenim tim ogradam voda.

Drugud je dosta, da se jednoga dana izpljušti prava kiša, pa odaprà potok, što se s brda zaždene, cielo naselje. Kad smo prolazili mimo Meglena, pokazivali su nam ostanke takovoga sela, porušena ovim načinom nekoliko godina prije.

Grad Kaikandel ili Tetovo premiešćali su s mjesta na mjesto tri puta, uzmičući pred bujicom, što se nagonila s ogromne Šar-planine. Pokazivali su nam, gdje je prije stajao taj grad. — Neznam pravo, da li od straha s po-

vodnja ili s drugoga koga uzroka — posve riedko sela grade na brini voda, što protiču dolom. Više sati prodješ višekrat ravnicom, nenašav ni jednoga sela a po stranah vidjaš sela, što se o podnožje priliepila ili na brdeljke pouzpela. Puno je sela, koja su ljudi na povećem sagradili visu, prem bi mogli živit ikoliko poniže i udobnije i u toplijem zraku. Osobitim te čudom zateku sela vlaška, što se skoro u oblacih kriju. U njih su izbe pletene iz pruća, naput pletarica, sa slamenim krovom. U jeseni, kad smo mi onuda prolazili, nije bilo cigle duše u drvenicah onih. Pod zimu se spuste Vlasi sa obiteljmi, sa stadom i svim žitkom u tople ravnice oko Soluna i drugih mjesta pa onuda na polju prezime.

Podižuć se sugorjem Guršeta, što luči meglensku ravnicu od vardarske doline oko gradića Jevgelija, sreli smo karavanu Vlaha, što se odpravila bila iz svojega sela u stanove zimske. Muži i neke žene išli pješke, ostale žene jahale na konjih i oslih; u košarah niz bokove konjske ljuljalo se u svakoj po dvoje male djece, posadjene licem jedno prema drugomu. Izpod bieljaca naprćeno bilo sve bogatstvo preselnika. Sprieda i ostraga išli psi.

Bugarska i vlaška sela još ponekud dobro žive, ali Arbanasi i Turci (i naselci azijatski, što ih j u r u c i zovu, i potomci Bugara ili Vlaha, što se prevjeriše na musulmansku) puka su siromaš. Bugari tegle zemlju te je oko njihovih sela uviek obdjelanih polja. Obilna je u poljih usieva i vidi se dobar trud i mar a za čudo je, koliko troše snagu i prosiplju. Bugarin ore maljušnim plugom, što jedva prevrne zemlju a pod taj plug upregne gdjekad po tri para volova i bivola (jedne uz druge); jedan kršćanin pluži a dvoje troje drugih ide uz volove i bivole, nagoneć jih da što bolje vuku, svakojakom vikom. Očevidno bi moglo uz bolji napredak obavljati taj posao jedno čeljade s parom samo volova. Uzorav zemlju jednom, mahom u nju meću sjeme; malo kad djubre, riedko dapače i brȁnaju i to uzmu mjesto brane kakov godj naležanj pruća. Što bi mogla davati ona zemlja, da narod bolje umije?! Par bivola uprežu Bugari pod dvokolicu, malo bolju od onih, u kojih se trkaju na jednom konju naši pod Peterburgom. Na takovoj dvokolici voze golemi bivoli sporim korakom s polja do kuće stožić siena ili nekoliko snopova žita ili kukuruza. Istina pritežka su ta kolica s toga, što su kolesa sastavljena iz velikih kusova drva poput osmerokuta, neokovana i neomazana.

U toplih ravnicah, na primjer okolo Soluna, po Vardaru i po Bregalnici, goje Bugari duhan, pamuk-drvo i s e s a m, nizku rastlinu žuta cvieta a iz sjemena mu prave ulje. Po nižih, zapušćenih mjestih, osobito oko Bregalnice, oni siju oriž i velikom pomnjom natapaju polja ona vodovodi. Po obroncih poizpremetali su se vinogradi.

Po ravnicah, što poviše leže, siju kukuruz i pšenicu a u hladnijih krajevih raž i ječam. Uzpev se na više gore nadjete sêla, gdje gotovo i nesiju žita, a žive ponajveć od ovaca, kojim prostrane ploskogorice podaju izvrstne paše. Takovih smo nagornih sela nalazili sve to više u Arbaniji; većinom su ta sela naseljena Arbanasi a ima ih i vlaških; u Maćedoniji opet k jugozapadu nagorna su sela većinom vlaška, k sjeverozapadu arbanaska, a jedino na iztočnoj i sjevernoj strani bugarska. Gdje je bugarska naselbina smiešana s arbanskom i vlaškom, tuj znajte, da su Vlasi i Arbanasi na brdu a Bugari poniže. Bugari opet, gdje su se u brdu naselili, nikad neostavljaju svojih sela kano Vlasi i Arbanasi, što preko zime s visota sadju sa stadom svojim u tople primorske ravnice, n. pr. solunsko polje pa u prostranu ravnicu Muzake do jadranskoga mora, ljetom opet bježe od ubojite vrućine a na zimu se pokrivaju, kako vele, sa sto hiljada ovce. Gospodar plaća za stoku svoju Turčinu, vlastniku okoline one, neku svotu pašarine pa stado mu se posve dobro drži. U siromašnih Bugara kopkaju si ovce same svê zime malimi papci travu izpod sniega, što prekrije goru. Nu kadkad se s juga navijuga toliko sniega, da ga ovce nemogu razriti. U takove gladne dane dobavljaju Bugari na drugi način krmu stadu svomu. Gdje je hrastove ili bukove gore (a puna ih je Maćedonija), okrešu oni bezobzirce sa svakoga drva granje pa posjekav nekoliko jačih panjeva, naslažu na njih granje poput stoga, obrnuv listnati kraj u nutar a deblji kraj van. Stog takov prekrije svu vršinu drvja a siže do na tri aršine više zemlje; niže ga nespušćaju, jer bi ga obrstile koze. Lišće na granju, ovako naslagano, ostane svježo pa s njim liepo prekrmi Bugarin stoku svoju, kad zapadne dubok snieg. Ali slovom neizpisȁ kakova je ružna to slika, šuma takova s okresanimi na svakom drvu i grmu ovršci te i kojegdje naslaganimi stogovi. — Na visotah Bregalnice pa na gornjih predjelih sjeverne Maćedonije kadkada smo ciele dane jahali kroz takove šume. Vlasi se — kažu — nimalo nebave zemljodjelstvom, sve sami ovčari, ali nežive loše. Po gdjekojih mjestih bave se Vlasi osim ovčarstva i štokakvim ručnim djelom: tako na primjer ima vlaških sela, u kojih bieljce tku, drugih opet gdje su seljani vezenjem zlatnih i srebrnih trakova pravi vještaci. Meni su kazivali za dva sela blizu Bitolja (imena im nemogu mi doći na pamet), što obskrbljuju svu Arbanasku finim, posve vještim svojim zlatnim i srebrnim rukodjelom.

Kako Bugari, tako su i Vlasi pravoslavni hrišćani, s toga nisu imali do u zadnje vrieme svojih zemalja; zemlje što na njih i s njih žive, spadaju Turkom, najveć iz gradova. Ne-

znam uz koje ih uvjete daju onim, što se ovčarstvom bave; glede zemljodjelaca kazivali su nam po Maćedoniji svagdje jedno te isto: Bugarin daje gospodaru deseti dio svih proizvoda zemlje a od ostaloga daje svu polovicu spahiji; od njega dobije sjemena za usiev, nu tegleću marhu valja mu imati svoju. Osim toga dužan je dovoziti i donositi bezplatno gospodaru u kuću, koliko treba, drva, kokošenja, gusaka, jaja i mlieka. Tlaka se odnosi, osim desetine koju kupi posebni odkupnik, kod zemljodjelca i na vinograd i duhan, što se takodjer na odkup daju te na novčanu nalogu mjesto harača i vojničke dužnosti. Lakši je mnogo položaj zemljodjelaca — musulmana, kojih je puno u Maćedoniji, prem se i oni tuže na brieme podataka, kao da ih i prije nisu nosili, nu zemlja je bar većinom njihova, mnogi je dapače u najam uzimlju od spahija. Pogodbe su najmu kano i u kršćana, ali jih onako nepritišću. Nu pored svega toga napreduju kršćani Bugari i Vlasi a Musulmani očico propadaju, to turski, to evropski. Nadjete li na putu selo poluraz-rušeno, s mnogo opušćelih kuća, to znajte, da je selo bez dvojbe musulmansko; ako li je u selu, kojim prolazite, nešto kuća izpravnih i dobrih, a drugo pustih ili porušenih, to možete na sigurno reći, da su u tom selu pomiešani kršćani i Turci, ciele kuće spadaju onim, porušene ovim. Pitala sam kavaza Mustafu (musulmana) tomu za uzroke. „Vidite li reče on: kršćani delaju a Turci su vikli, jesti sve gotovo.“ Danas gdje nemogu musulmani kano negda, bez ikoje kazne globiti kršćana pa su se primirili, uzelo obilje malo po malo prelaziti kršćanom u ruke; oni sad kupuju imanja od Turaka; u nekoliko stranah vidjali smo ciele spahiluke, koje su sa svom zemljom odkupili od âga (spahija). Poboljšica ta navezala se, kako smo to svukud slušali, od krimskoga rata.

Nu to kazujem samo o Maćedoniji. U Arbaniji nije se poboljšalo stanje kršćana, oni su i sad podvrženi grabežu pa moraju sakrivati i ono malo sirotinje, što je u njih teče. Sela su jim jako oskudna, isto tako i sela Arbanasa musulmanske vjere. Na cielom gospodarstvu Arbanasa nenadjete ni čim bi nakrmili blago, nekmo li hrane za ljude. Mnoga se sela hrane jedino kukuruzom. Na sva pitanja naša, s čega im je gospodarstvo tako na ništa spalo, odgovarali su uviek, da zemlja za ništa nije: jer su Arbaniju preklopile same gore i hridi. To je samo donekle istina. Na visotah čudom se odista čudiš, od šta ljudi živiti mogu. Od Moskopolja do Berata jahali smo pet dana, ma ni da bi truna vidjeli gdje polja: sve goli kamen i pusta hrid, a samo pogdješto hrdjave sjenokoše. Nu isto su tako siromašna arbanaska sela i po velikoliepnih ravnicah, koje na oko ni zere zaostale nisu iza bogato obradjenih bugarskih ravnica do Vardara i do Bregalnice; takovih je na pr. ravnica med Skopjem i Tetovom i dalje k' Gutivaru; pa ravan Ljumi-mora do Berata te polje Škumbi od Jeljbasana do Kavoja. Zemlja leži sva pusta i samo po koji komadić da je gdje obradjen; te tako žive arbanski poselci po tih ravnicah oskudno kao i oni na brdu. Arbanas, vele, nemari za zemljodjelstvo; koj god može, ide si zaslužiti štogodj u paše, kod Evropejca koga, kod straže sigurnosti kakove, ili kano čuvar kakov u bogata kršćana, kod popova, u manastiru itd. Kod kuće ostanu većinom starci, djeca i žene; a žene u Arbaniji i u Maćedoniji, kršćanke i bule, nikada nerade na polju.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST.

Lira,

različne pjesme, spjevao Velimir Gaj, knjiga 1.

Ideja u pojavu: to je liepo. Ovako nam veliki učitelji estetike Fischer i Carriere definiraju liepo. Al ova definicija nije skroz i skroz jasna, jer nam nije jasna ideja. Mi u svietu idejâ neznamo se bistro snaći niti ga proniknuti, jer nismo proučili glavne, temeljne ideje, koja je vrhunac svega što jest, iz koje sve ideje, kao iz vriela svoga ističu. Što je bilo velikih filozofa, oni su se umom svojim daleko zaletili, prve one ideje pronašli nisu, ili bolje reći svaki. stavlja drugu ideju temeljnom, a mi ni danas istine neznamo. Nu uza sve to mi osjećamo ideju, ona nam prosieva iz tečaja prirode, ona caruje u carstvu umjetnosti; ona je život u svemiru, u stoljeću uzor i vodja. Kakva godjer bila, ona jest, ona biti mora. Tako nas dakle zadovoljuje za sada ona gore stavljena definicija u koliko se ideja osjeća. — Iz ove definicije sliede dva zahtjeva za estetički proizvod: ideja i pojav. Ideja je duh, pojav ili forma je tielo. Umjetnik mora imati ideju, on ju mora osjećati, njegova ideja mora mu biti jasna; onda joj on dade formu, kad ju hoće priobćiti svietu. Kako p j e s n i k izrazuje svoju ideju? Riečmi, jezikom. Jezik podpada pod pravila gramatike; njegov sadržaj jesu misli, a misli mora ravnati logika. Koji bi pjesnik prkosio zakonom jezika, kao kod nas dr. M. Š.; ili zahtjevom logike, nebi mu pjesma bila liepa.

S ovih obćenitih načela predjimo na „raz-

lične pjesme“ mladoga spisatelja Velimira Gaja. Kad bi se radilo o pustoj hvali, bili bismo brzo gotovi; al ovako trebati će za svaki sud nekoliko primjera iz samih pjesama.

Čitajući ove pjesme, neće se razgrijati srce čitateljevo, neće se zanesti u more idejä, izuzam dakako nekoje prevode, kao iz českoga „Matka“, „Samoćovanje“ od Byrona, „Seljanka“ od Mosha itd. Pjesma „Šćuriću“ skoro je prazna, a prama onomu, što je pjesnik hotio izreći, odviše raztegnuta — u 20 kitica. „Proljeće“ opisuje jednostavnimi slikami dogodjaje proljeća, koji su uzeti posve iz svagdanje naravi kakvi jesu; pozivlje se zatim gledalac, da uživa slasti proljeća, ter bi ovo, makar i jest vrlo obična misao kod pjesnikâ, ipak zadovoljiti moglo, da pjesnik nezavršujo riečmi: „smrt je stalna a život je varav!“ Koja pjesma neka se pjeva u gajevih i dubravah! Sve ove slasti, koje sam ti opisao, nisu nego pusta varka, a samo smrt stalna i istinita pred tobom stoji, ovako pjesnik čitaocu završuje poziv na proljetno veselje, al tim na žalost pobudjuje, pomrsuje svoju ideju. Pjesma „Poljskoj“ mogla bi bar obilovati idejami; sinovi ove nesrećne zemlje žrtvuju život i imetak svoj za veliku ideju slobode domovine svoje, koja je nekada slavna bila. I one misli, koje imadu ovdje, nisu uredjene; tako pjesnik pita: „Zar će Poljska u ponore crne viekom pasti? odgovara: „Ah to neće!“ pa umah zatim dodaje: „Zalud ona nogom biesno lupa.“ Ako uzalud, onda će ostati u svom ponoru! Što da čitalac ovdje pomisli? Što da pomisli kod ove kitice:

Vrlina je najveća umjetnost!
Što se čini duhom domovini,
Nije srcu nikakva to štetnost,
No je robstvo, kad duh srce hini!

U pjesmi: „Kralj Kadmo i šipunska špilja kod Dubrovnika“ upućuje pjesnik — po davnom običaju naših pjesnikâ — jugoslavensku braću na slogu. Opisuje najprije špilju, kaže zatim da se u njoj smirio slovinski kralj Kadmo ljubeć ženu Harmoniju, a onda množinom rieči pouča na podpune tri strane, da se treba složiti. Kralj Kadmo pokazuje svoju vjernu ženu Harmoniju, pa kaže: „takva bila vaša žena svaka“. Ovo je povod pjesniku da govori o slogi Hrvata, Srba, Slovenaca i Bugara, mjesto da izvede: ljubite žene svoje, kako i Kadmo Harmoniju; a vi, žene, budite kao i ona pune vrline! — Uzmimo na oko „Viteza Radoša“. Nepobjedivi u boju junak Radoš zaljubi se, sabere vojsku te zametne ljutu bitku, koju dobije, i podje tražiti djevojku, al je nenadje, i onda od žalosti umre. Ovo je sav čin, razvučen u šest strana. Pjesnik nekaže ničim, da li je Radoš ljutu vojnu zapodjeo da dobije djevojku; ako jest, nije li mogao mirnim putem doći do nje a bez krvavoga rata; napokon Radoševa vojska sieče, pali, mlati, bori se, a nezna se proti komu? Veli pjesnik na koncu borbe „Zlotvorna je četa poražena“; al se čitatelj mora nehotice pitati: Kakva zlotvorna četa? Zašto je zlotvorna, što je zla počinila? jer na ova pitanja nemože u samoj pjesmi naći odgovora. Ako je Radoš ovaj boj vodio da ugrabi djevojku, a ta četa se suprotivila njemu, onda nije zlotvorna, jer je branila djevojku proti drzovitomu otmićaru; ako li je pako Radoš samo tako podigao vojnu, onda je pjesnik na dugo i široko opisao čega netreba, što je suvišno. I poslje ove pjesme nezna čitatelj što da pomisli. — „Stare pravice“, pjesma duga 12 strana, opisuje, kako su se zavadili pas, svinja, mačka i miš. Ovo je sasvim isto što je opjevao J. Jurković pod naslovom „kako su se zavadili psi, mačke i miševi“; samo što je akademik malo ljepše izveo ovu narodnu šalu, koja nije morala na toliko ushititi V. G., da ju još jedan put, na dugo razvedenu i lošiju pošalje u sviet. U ostalom pjesnik rado se bavi i neznatnimi predmeti; a u ovu vrst ide mu pjesma „Pilići“, „Lastavicam“ itd. U prvoj opisuje život pilićâ: prokljuvali su jaje, neiskusni su, kvočka jih vodi, pokriva kreljuti proti nepogodi, doleti jastreb i sve jih uništi, a kvočka se rastuži; i sve to se opisuje dosta djetinski i oponašajuć jim naravne glasove, te je sve to više za privatnu zabavu nego li za veliko obćinstvo. Pjesma je duga uza sve to što nema idejâ, i što je predmetom neznatna, kao i ona druga „lastavice“. — Mimoišav mnoge druge, spomenimo još dvie. U pjesmi „Srećan nisi“, koja je nerazumljiva, završuje svaka kitica riečmi „srećan nisi“, al je ovo metnuto samo za to da bude, motiva kakova uzalud bi tražili. Završuje pjesma neugodnimi stihovi: „Gdje si? gdje si? ti si, ti si, jesi, ti si, srećan nisi . . .“ U pjesmi „Laku noć“ dragi svojoj dragoj stojeć pod šljivom kaže: laku noć, a okružuju ih ovakve slike: maca na krovu mauče, sova cijuče, susjed tuče na vratih! — Ovakve ideje susretamo u „Liri“.

Što se forme tiče, nije mnogo sretnija spisateljska ruka našega pjesnika. Mnogo puta velikom mukom dovine se čovjek smislu, te je ugodnije u tom pogledu prebirati listove u djelih največih pjesnika Šekspira, Šilera, Gete-a itd., a mnogo je laglje sliediti našega Preradovića u velikih njegovih idejah. No ima mjesta, koja grieše proti ravnalici misli, logici. Na str. 10 kaže se:

Ondje stoji mjesto kobno, divno:
Kobno jeste, jer se s k o b l j u k o b i,
Divno jeste, jer p r i r o d a d i v n a.

Na str. 138 u pjesmi o sigetskoj obsadi:

Tko je Hrvat neka za nju (domovinu) gine,
Makar pali kano mučenici.

Drugimi riečmi: Neka Hrvat pogine za domovinu, makar poginuo kao mučenik! U „starohrv. pjesmi“ na str. 292. kaže nam pjesnik,

da Hrvati neće robovati i da mu zemlja nije osvojena; a malo niže pozivlje: „Nedajmo se, braćo draga, nikim više zarobiti!“ Ili nam je zemlja osvojena, pa onda ovo drugo vriedi; ili nije, pa onda se nesmije kazati ono drugo. Na str. 40. u pjesmi „Jadnik“ veli se:

Kud se ono vučeš ti, jadniče?
Zašto globiš, pljačkaš, kolješ, araš?
Tako zakon na jadnika viče,
A onaj mu: ljuto li se varaš!

Ovo „ljuto li se varaš“ imalo bi značiti: ja nepljačkam, nekoljem, neharam itd. a mjesto toga dolazi protuslovlje:

Ruke moje, koja živež traži,
Nepomiče grabež ni pohlepa . . .

drugimi riečmi: ja pljačkam, koljem, haram, samo što nečinim toga iz grabežne namjere niti pohlepe. U pjesmi „naška pjesma“ slaveć pjesnik pjesmu našu izbraja mile predmete, od kojih svih da je naša pjesma sladja; al kako će da ju proslavi ovim što dalje pjeva:

Vragovi nam domovinu dave,
Sloboda nam čami u grobovi';
Al nam neće zamračiti slave,
Naša miso dok po srcih plovi —
A naša je pjesma sladja,
Liepe glase narod radja!

Ovo nekoliko primjera neka potvrdi naše mnenje, da je težko bez zaprieke čitati „različne pjesme“. Trebalo bi još govoriti o tom, kakov je sklad medju izrazom i mišlju kod pjesnika (sr. izraze „božja šaka“ str. 30. itd.), kazati nešto o njegovoj porabi prispodobâ (str. 127. gdje se kaže, da ima čovjek ljubiti domovinu svoju, kad ju ljubi i govedče i kljuse; ili str. 136. Turad niče kano ubitačne kraste itd.) valjalo bi prosuditi pjesnikov nazor svieta, pojam o prirodi, kakve iz nje uzimlje slike, kako jih sklada k cielosti itd. Ovo se sve obzirom na prostor ovoga lista nemože učiniti sada, a biti će i onako vremena kašnje, kada izadje 2. svezak „Lire.“

Timi primjeri podkriepljen je obćenit sud o nekojih manah, koje naravno moraju se pojaviti onda, kada pisac zrelo neizračuna svoga predmeta, kada si jasno nepredstavi, što će da piše i kako, pa napokon kada se sili da mora napisati pjesmu, nečekajuć, da mu ideja sama utisne u ruke pero, kada dodje, i da ga ona sama na pisanje sklone. Da pako u V. Gaja imade mnogo onoga, čega u velikih al čednih pjesnicih nije bilo, vidi se iz bilježaka, gdje je moći čitati o pojedinih pjesmah: kada, gdje i kojim povodom ju je pjesnik ispjevao.

Z.

LISTAK.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti imenovala je u svojoj skupnoj sjednici dne 28. srpnja o. g. dra. Gjuru Pilařa pristavom zem. narodnoga muzeja u prirodoslovnom odielu. Pilař je, izučivši gimnaziju u domovini, svršio nauke na bruseljskom sveučilištu u Belgiji, gdje je takodjer postao doktorom matematičnih i prirodoslovnih nauka. Prošlu je godinu proveo u Parizu, gdje se bavio osobito geologijom i paleontologijom. On će sada imati liepu priliku upotriebiti u muzeju stečeno u inostranstvu znanje, te pripomoći, da se naša slabo do sada iztražena domovina geologički protraži. Ovaj je izbor zaista sretan; pa mislimo, da je sada prirodoslovni odiel našega muzeja dobrima rukama povjeren, kada su u njem pristavi gg. Spiro Brusina i dr. Gjuro Pilař, oba mlada ali nade puna prirodoslovca. Ovom prilikom očitujemo želju, da se čim prije izprazne prostorije nar. muzeja drugimi uredi zapremljene, i da se urade potrebiti ormari, za koje je sabor odredio trošak; nebi li se zbirke muzejske ove zime podpunoma uredile.

Krivo odgajanje djevojaka. Neki amerikanski list podaje sliedeći recept, po kojem mlade Amerikanke zlo uspjevaju. 1. Od najnižega djetinstva govori uviek djevojčici da je jako liepa. To je izvrstno sredstvo probuditi i uzdržati taštinu u djevojke. Djeca razumiju to draganje već na ruci dadilje te se tako dobro ponašanje kod prvoga početka podruje. 2. Kako diete uzhodi oblači ga bogato i po modi. Podaj mu odma krinolinu sa svimi umjetnimi nakiti, cviećem i vrbcami. Kićenje biti će od tada glavnom njenom zadaćom, a duša će se baviti uviek oko toga kako bi se zaljubila. Tim će zlo uspjevanje za dobar se korak pomaknuti. 3. Nauči mladu djevojku na česte posjete, da nenadje nikakve sreće kod kuće i da se ne priuči domaćemu životu. Ta glavnom je brigom zlo uspjele djevojke, da traži sreću u posjetih i promjenah miesta i družtva. Tim bude djevojka tako nepotrebnom kako ju upravo moderni roditelji rado imaju. 4. Nastoj oko toga da bi ona u svojem odgojenju skroz površno se upoznala sa svim, što zovemo modernim izobraženjem, a da bi još manje poznavala stvari, koje su u životu koristne. Bude li tako njena duša uzgojena, sigurno neće u njoj niknuti miso, što je potreba, što li zasluga, kako da bude koristnom. 5. Zadrži ju u podpunom neznanstvu o tom, šte je domaći život, a usadi joj duboko u srdce, da je prostački naučiti se raditi nešto za sebe ili znati kako se to radi. Zlo uspjela kći nesmije nikad doznati za tajnosti kuhanja, takove stvari ima uviek ostaviti službkinjam. Bilo bi sasvim prostački razumjeti kako se pravi pudding ili šalata. 6. Da bude pako sreća takove kćeri savršena udaj ju za takvoga mladića, koj neumije ni novce teći, ni njimi gospodariti. Tim si osigurao kćeri svojoj sreću za cieli život.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 39. U Zagrebu dne 24. rujna 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Marija.*

Pjesan ukrajinska od A. Malczeskoga, preveo F. M.

Spiev drugi.

I.

„Na stepi bujno uzraste cviet, al skrovit gine,
Te hman daleko bludi oko preo ravnine;
Osladit li si hoćeš svakdanju grčinu,
Gle — poljem nebo tmurno i trpku trninu!
Hajd' radje u krasne kupresa i mirte kraje,
Gdje u veselom svakdan sunce ruhu ustaje,
Gdje pogled bistriji u lagodnome zraku,
Glas umilan u dahu razkošnu i laku,
Gdje rastu lovori, gdje pogodna tvrdina,
Šarovit zemlje sag, bez robskih miso tmina,
Na krasnih sgradah muževi viekova davnih
Svi bieli stoje, ponosni, jer svietom slavni,
U bajne te iz daleka zovuć ruševine
Junaka i bogova — sielo paučine.
Tuj, jest li prošlost tvome u srcu duboko,
U jasnu tu modrinu upilivši oko,
U zdvojnosti ćeš naći slast, a last u tuzi,
Ko osmješak na usnah umirućoj druzi.
Al neid' poljem, gdje te jadi saletiše,
Na ravni mogile su, — ne ostade više,
I zadnju vihor ostankom razduho mràku, —
Sjed kod kuće pak slušaj dumke o Kozaku.“

„„Oj mlado momče, kud mi širom svieta kružiš.
Iz svete zemlje vraćaš se, da tako tužiš?““

„Oj ne, tudjinac ja sam svim sried otačbine,
U grudih smrt mi crne pusti sjekotine,
I gorke, otrovne sam svieta jio kolače,
To na srcu mi težko, te si jadno plače.
A kad se nasmjehnem, za pokoru je istom,
Kad zapjevam, od pjesme gora vehne s listom.
Na uvehlom mi licu gle bljedoći stana,
Iz ubitog mi srca radost izčupana;
Jer andjeo moj u bljesku nadgrobnu se mienja“
„„A što ćeš onda, momče?““ — „Uteć od zdvojenja.“

II.

Ej stalo mlado momče, uz plot si je stalo,
Na jade, što ih jada, ljudi mare malo,
A razgovornik njegov, podniemljen na vratih,
Na drugu stranu oči izbuljene svrati,
Drnovit odkud skup u odjećah šarenih
Približuje se buša jošte nevidjenih.

1.

Znaš li ti mljetačkog pùsta?
Za noći i dneva
Vesela, pomamna vreva;
Buša te krije, a tkogodj pita
Za posle čije, toga se hita
Smieh, vreva pusta.
Radostno, čilo,
Skrovito, milo
Staračko dužd i arlekin mladi
I moma traži, što da im sladi,
A lupeži, bake
Slobodice svake.
Pokritih čuna
Voda je puna;
Smieh, vreva pusta!
Znaš li ti mljetačkog pùsta?

2.

Mi smo ti skup korednika;
Za noći i dneva
Vesela, pomamna vreva.
Buša nas krije, a tko će znati
Za ime čije, odvjet će dati
Smieh mu i vika.
Prostodušje pravo
Kliče nam: zdravo!
Krakovljanke i hodočastnik stari,
I židi i ciganke udri u parih,
Vražići, iz kih vrazi ne vire

---

* Vidi broj 19.

U kondire.
Svi na saona!
Sried našeg lona
Smieh, vreva pusta!
Znaš li ti poljskoga pùsta?
„Unutra nemožete, sad mesopust nije,
U dvoru pusto, Miečnik s Tatari se bije.“
Tiem starina unići smjelim gostom krati,
Stanovito se pak ustubočiv na vratih.
Al kad regetat, zviždjeti, popievat, svirat
Sve staše čuvide, i nogami prebirat;
Zavrtiv strana odiela, lica od papira,
Živ pogled, crte mrtve kolom poput vira
Šarovit blišt i sjenu razviše u letu,
Te skočan, okretan oko njeg darmar pletu:
Zaigraše mu misli u šumećoj glavi,
On gleda a nezna, da l' je na snu il na javi.
Žid, ciganka mu smieh, strah vražice i vrazi,
Na svaki pokret streže, il tek žmureć pazi,
Čarojice skačući uzanj žurno huje,
A neka bojazan radoznalost mu truje;
Dok izrezanim ustî naduhnuvši roge,
Razpustiv ruke, pozaustavivši noge,
Krieštećiem glasi, ublaženiem pratnjom frule,
U neskladnu pjesamcu takvu su prasnule:
Ah, na tom svietu sve grobi zametu,
Crvak se leže i u bujnom cvietu;
A kad se u dušu boli ukradu,
Crnom hučeći joj maglom,
A kad na koga nevolje padu:
I stas se visok, plemenit jadu
Pogne — pod boljezni naglom.
Oj, nek se na časak gniev i zatuši,
Bodeža zamah ne shvati,
Zuj riečca ova na umoru duši:
Vrati se spokojnost, vrati.
Jer na tom svietu sve grobi zametu,
Crvak se leže i u bujnom cvietu.

Il kad od kletâv nad smrti robom
Golub nebesnik uzleti,
I ćute života uzme sa sobom,
Te usahlo lice nadme žalobom,
Prije neg duplier zasvieti:
Nemoj tko, da si samrt utaži,
Slavlja si zapjevati,
Van da ovako konac svoj blaži:
Vrati se andjel tvoj, vrati!
Jer na tom svietu sve grobi zametu,
Crvak se leže i u bujnom cvietu.

Kad li tko, rad da zakloni druge,
Nagazi i sam na biesa,
Zloba tiem nema radosti duge.
Prem krije tma veselje i tuge,
Sudac su zadnji — nebesa.
Kadikad u biedi i kriepku glavu
Jad tugomoran shvati;
Tad prijazna usta nek zaore slavu:
Vrati se radost još, vrati!
Jer na tom svietu sve grobi zametu,
Crvak se leže i u bujnom cvietu,
Kad li tko, spješeć s daleka puta,
U stanak si milovni zadje,
Da cjelovî jada rieši se ljuta,
Al domom opustjelim srće i luta,
Lica si dragog ne nadje,
Već drhćuć, kog će dovit se jada,
Čelo mu mrak obuhvati;
Gostoljublje nek mu poklikne tada:
Vrati se kućanik, vrati!
Jer na tom svietu sve grobi zametu,
Crvak se leže i u bujnom cvietu.
„Bog sveti s vami! Nieste l' sablastne vi duše,
Tad pouzdane vaše šarene su buše.
To novina nam nije; tud krabonosice
Po mjesecu kadikad svoje dulje trice.
Izvol'te, — prem vlastelin nesusreta gosta,
I perina i vina bit će za sve dosta.“
Pokloniv se unilaze, dva po dva sliede,
Ogledaju se svud, domienjaju i rede.

III.

Već u to sunce svoj široki luk dospieva,
Crvenom bljeskom šare oblake razgrieva.
A žutim svjetlom migoljeć po zemlji i vodi
Na zlatni zapadni si plamteć priesto uzhodi.
Čarobit sad mu pogled ne sliepi vidoka,
Već lagodnim rumencem dojimlje se oka.
Na kratkom razstanku, tonući u dubine.
Dopušta smrtnom oku, da se k njemu vine.
A napokon izčezujući još ne spješi,
Da posmjehom života stvorak svaki utješi;
Kroz ošca još u ljudske zaviruje stane,
Ko sjetan drug u tudje odlazeći strane,
Pak grimizni si bacio plašt na oblačine,
U naravi tajnovite se utapa dubine,
Dok jalna noć iztiruć trage danku bielom
Crn vuče plašt i nevjeri i crnim djelom.

Al gdje se Miečnik bavi? Eto hore naše,
Kad reče iza bitke laćati se čaše.

Sad nema u svom srcu žive krit radosti,
Već sabrat dom, da vjenča kćer, a zeta ugosti
Gostova eto, krasna banula mu kita;
Što, kasneć u nevrieme, kući ne pohita?

IV.

Od kako dična odkri meta se pobjede,
Od kako u toj misli na krilaša sjede,
Od kako trube u sve zamrzle mu žile
Davnine slavne glasom ko grom udarile,
Te klik mladića čù, i goljenica klopot,
Stiegova vihorenje, konjâ visku i topot,
Pak hrleć s zetom tamo, gdje im slava svieti,
To osjeti, što orlina, s kom orlić leti;
Od kako mu pred dušom, čim se natrag svrnu,
Množ tatarskih zločina krvava se sgrnu:
Na smrštenom mu čelu gniev, u oko bljesak,
Na lievom uhu čapka, u desnici triesak,
Ratoborna pak duša probiti mu teži
Kroz svaki brka vlas, te sied se sav naježi.
Za selo minuv, zviždno mač iz kora trgo,

Te pogledom, koj na tle strašivca bi vrgo,
U bojne gledeć vrste, da im raste duša,
Zaorio junakom — sve ga željno sluša;
„Plemići, gospodo, domorodci, vojaci!
Znam, svak će vas ko grom da na vraga se baci;
Al koj bi tatarskoga plašio se plesa,
Koj poganske bi krvi štedio i mesa,
Nek otud mi se kući na kljusetu toči,
Jer poslje bih mu mačem našarao oči.
Svi složno, smjelo i sgodno — neka striela kolje! —
Bog — vjera, sablja — nada: lubanje će dolje,
Ko klasje to, na kom se još svjetluca rosa,
Al sutra sahnut će, kad položi ga kosa.
A nitko spokojan si neće jesti kaše,
Ne umie li potući te skakavce naše.
Sve tiho, mudro, oprezno; a čim zatrubi,
Na juriš, pak pokažte, da to Poljak rubi..
Tad istom gledat ćemo, da se love raci;
Plemići, gospodo, domorodci, vojaci."
Nogostupom pak dalje uzpored sa zetom
O vojnici ga tihim svjetovaše svjetom,
O uhodji sboreći, što i kako činit,
Na žestok juriš kako sile sve sjedinit,
I rabit pobjedu, odupru li se vrazi,
Pričinjen kako bieg sve ima da porazi.
Na posluhu mu zet, a ruka i glava siva
I svaki starčev mig taj govor potvrdjiva.
Gledeći im u lica, reko bi, da stvara
Iz opriek prikladnih divotu kist slikara,
U mlada razbor, — živost slikajuć u stara.

V.

Za selo u to minuv, slazeć s utrenika,
U ledinah sve dublje gubi im se slika,
Gdje vjetar zrnje sije, čas prevrće sjeme,
Ne plieni grabša, tê ga nepregiba breme;
Samoćom tihi, blagi, djevičanski im čari
Skriveni cvatu, — ljudska stopa ih ne kvari.
Nebesa grle ih, a prostorjem bez mjere
Raznošarog života pučina se stere.
Tu stari vodj ko brodar po sunčanom toku
Svom vojskom spješi pravcem nedoglednim oku;
Porasla trava lomi se, drač krska, a cvieće
Pod kopita čeoca miomirisna meće.
Al ta blagovonja ne prodrie siede brke,
Ni ljubkost svježeg zraka kod te vrle trke;
Na boj, na boj sve sile i misli starac svrnu:
Čast prahu polja tih, smrt onim, ki ga skvrnu!
Ni zavest se u potoč nepravu on neda,
Gdje nadje mrježu zavojnu tatarskih slieda,
Što guštarom u nevid na sve vode strane,
Da mame tud i tud goniće zavarane.
Već popriek presjekav te vuhvene im pute
Ko lovac nasmjehnu se, kad zna: zvier je tute.
Te umah četu svu za varku namišljenu
Razdieli na dvoje, pak s pôlom napried krenu;
Zaostalim pak ćapkom još i s bogom mahnu,
Sa svojimi u pustu zastranči poljanu,
Te krijuć se u badlju, preraslom svu stazu,
Jur vitezi bez konja na crvenom razu,
Jur poprsja zakrvavjelim teku im podom,
Jur stezi, kalpaci izčezli ko pod vodom.

VI.

A Vaclav svemoćni sried stepe nepregledne
Sam lebdi voljne duše, — što mi tako bliedne?
A Vaclav divlji, hrabri, sried naravi divlje
Put slave — što si nujan u pamet prizivlje?
Glasovito mu 'vjetar pjeva; unj si prije
Gnjuraše mnokrat oči, — što ih sada krije?
Žalostiv, zamišljen, za bojem ga je želja,
A još ni pogledao viernih prijatelja?
A zašto? nezna, tek pred očima mu slava
Od suza Mare natopljena poigrava,
Tek takvim naglim hlap om srdce sad mu tuče,
Ko da na spećeg, kad se prene, tko nadvuče
Vel mrtvački, pak zatim pusti ga u strahu,
Grozovitoj tjeskobi, začudjenju plahu.
Uzmahnuv hitro glavom zlatnu strese kosu
Ko odtrunit da hoće zimnu od nje rosu;
U poskoku se privi, konja dobrovolji,
Uteći ko da čezne težkoj svojoj bôlji;
A mutne oči u takvom sad mu plamte sievu,
Ko kad će duh zajazit burnu čustva vrevu,
Pak svladav boli sve razžari tmicu
Neumrlosti svjetlom na umrlom licu.
Ma kakve misli, uspomene, boli ljute.
Jad, slabost, prikaze iz staze te ga púte,
Ma kakvom sudbinom ponestalo mu snage
Nad junačkom si slavom on sad nema drage!
Zar vrag, što ljudem rad bi nade trag zameo,
Odgrnuo mu za čas budućnosti veo?
Zar strune napete, kieh nježno čustvo snuje,
Zlom srećom dirnute sad zlom mu slutnjom zuje?
U boju zar će pasti? al, ma bilo kako,
Ni duh ni mač mu neće slomiti se lako.
I bud mu smrti zadah maglom zastro oči,
Ni srca mu ni mača hrdja neraztoči!
I kô zagatjen potok bučno dolje suje,
Dno dere, korita si brinu razvaljuje
I kako konjic, kad se iz pûtâ letjet trgne,
Tlo hrve, oganj tište, te i vjetre za se vrgne:
I Vaclav tako neda svog zakrčit leta;
Razderav tlo budućnosti, što put mu smeta,
Tim življe silovitije u propast srta,
Prieteći smjelo gleda put mačeva rta, —
Al ipak plašan jek (prem oko puno biesa)
Po svoj mu drhće grudi: dostati ćeš liesa!

VII.

Taj život leglo 'e bolom, pečalim i vajem,
I više neg na javi pline suza tajom;
A tko se grohotom na sve oziva cviele,
Ko lud u ludnici, zanj sretan da je vele.
A kada duša dičnoj podavši se nadi,
Iz podora najsladjih čustva uskrsnut radi,
Pak nadom greznuć varavom, za svakim krokom
Vrtoglava na jazu sustaje dubokom;
Kad ptica hraneć mlade krilima leprši,
A sgleda dječka, gdje joj zamkom čapke krši,
I kad u skrajnijoj od muke svijeh muka
Već ruke lomit nagne i sama odluka,
A iz tisuć crnih svaja, što se srcem vrieže,
Cičećih guja leglo na sviet se izleže;

*

Kad u svom bjesnilu se zloba tijem šali,
Da ubiv čast još život gubi na vješali;
Kad sadanjost u kalu sramotnome gmiže,
Budućnost pak u dronjcih kužna sve to bliže,
A komu? — andjelu, kog prokleše rad toga,
Što miljem susretaše zviera grabežnoga;
Kad svaka se dobrinja u bol gorki izmieni:
To kini veći od zemskih, kini su pakleni!

VIII.

Da l' ti, da l' drugi jadi, za mnogo još ljući,
Mladiću na dušu svoj var izliše vrući,
Tih, što se u vrstah za njim ko pram svjetao miču,
Baš nimalo se jadi vodje im ne tiču;
Jer zamišljeni svi su, prem drugačje svaki,
Al što svak o sebi, tim svi su si jednaki.
Nu ipak svak je gotov mač visoko dići.
I na glas jedan ma pod smrti barjak ići.
A jašu muče, poredno, — konj konju u stopah
Od nogu križajućih se trag novi kopa, —
Kud dugim pravcem, posve kako mu se godi,
Nedohodi ih Vaclav zabitnimi vodi.
Niz njive bezmjerne, — gdje eto već se čini
Dospievat ravan, pak se gubi u ravnini, —
Spjeseći napram oblaka svietlećeg mahu
Ko vitezi se zračni oku pričinjahu.
Al što na briegu vide? Iz bliza nizoko
Na klubove dim suklja s iskrami visoko,
Gorostasne vijući stupe, pak u vise
U krvavih i težkih maglah razlazi se.
Al što na briegu čuju? Iz slamnatih zdanja
U dolcu jauk, vriska, zdvojna pomaganja,
Što srca trepetom prorazljivim kružeći
Uzdahnut sili, i ta u željeznoj odjeći.
„Potegni sablju! pazi! zastave razvini!
Gle, Tatar harači — pobiedi ili gini!"
Junaci hrlo i šumno ko vodopad strmi
S visine u dol pali, — sve izpod njih grmi.
Sve selo gori već od ruke nemione,
Goloruk, splašen puk u krvi i suzah tone.
Sad nije kad imutka branit, tješit plača,
Već roblje otimat od tatarskog mača;
Jer već je njihov kan, obaviešten po straži,
Glavitiju si momčad na ples sabro vraži.
Za selom ondje stoje: svu su ravan skrili,
Bor s lieva, potok s desna, oni u srp se svili.
Vojskovodja ih vidi, ali namah sudi,
Da promašen bi juriš poraz bio hudi.
Kroz oganj kako proć? al koga će da mine,
Što kob mu kobila? Pobiedi, ili gini!
„Tko smije, za mnom," vikne, bodcem konja ubrza,
Konj skoči s njim u oganj, propinje se i trza,
(Konjika manje požar neg li konja smetè).
Al da će vodju poljske ostaviti čete?!
I oni svi plamen, sried požara ljuta,
Kroz ugarke i visku tražeći si puta.
U redove za časak vojska iza sela
Povodljiva se razvi, lahka, hrla i smjela.
Zagrmješe sve trube u jedan strašan štropot,
Sva kopita u jedan zatrupnuše topot;
Grabeće konje, prignutih konjike glava
Poniela jednim mahom osveta i slava.

IX.

Silovit bjaše juriš; tatarski vitezi,
Njih polumjeseci i s konjskiem repi stezi,
Golemi luci, kožusi im izvrnuti,
A brci vrani spušteni po mrkoj puti,
A lica podbula, a oči prižmurene,
Bjesnoću zviersku s ljudskom spajajući snene,
Sav pogled taj, kog odsvud još strahote kruže,
Dim, oganj, zvižduk striela, stepe, što se pruže:
Poljaka ne kosnu se, al za pravo rieti,
Dà, kosnu ih se kano pojas od kostrieti.
Polete bure letom, a kad došli blizu,
Da brid se bridi tiče, konji konje grizu,
Na polukrug slovućim napaše pravilom,
A tatarsko se jedno s drugim sklopi krilom.
Zaurlav „alah!" bezbrojne odapnu čete,
A striele otrovne na obkoljene lete.
Al vjera kriknu „hura!" i letom sokola
Kroz oblak striela prodrie — sried tatarskog kola.
Sve bliže i bliže sbitim u redove skupom,
Stršećih koplja šumom, s trjeskom, hukom, lupom;
Krik, zveka, jauk, gromot, prašina — a stiena
Od Busurmana stropošta se probijena;
Bez jašioca vište konji; štiti, koplja
Pod kopiti kotrljaju se poput snoplja.
Bies glava zahvaća, mač lašti se, krv toči,
Smrt muči se, gaseći izvrnute oči.
Tek časak tako stade; jer i s zada i s boka
Divljaci grnu strujom neprekidna toka.
Poljakom ginut valja. Skuplja ih vodja mladi,
Sokoli, tjera, obraća i uredit radi.
Al sad tek metež nasta! Obkoljen je svaki,
Te svuda prodriet traži kroz vir ljudi jaki,
Pak sieče, bori se prot nebrojenim jatom,
Desetinu povaliv, sto mu pak za vratom.
Razbiešnjela se stiče množ uz urlik strašni,
Odasvud oblak, samo sieva mač zamašni.

X.

Sried dušmanskoga, što ga od braće dieli, kruga,
Sam bez svjedoka, nade, podpore i druga,
Tugomoran se Vaclav bori, a za to bori,
Da sramotno života neda, prem ga mori;
Smrt sije, smrt si želeć, jer mu srca na dnu
Jadolik piskut dušu prodire neskladnu,
Golubak što u kljunu jastrebovu pišti.
Nu da l' od čuda il straha, il što strašno ih ništi,
Ta rulja, što ga uzlom stisnula sa svime,
Sve više i šire čvor taj razpušta pred njime.
Poznadu u njem vodju, i svaki krutom kobi
Nanj srće, slabi, pada, nikoj ga ne pobi.
A kada modriem okom razabra mladenac,
Da dušmanski već pred njim pouzmaće vienac,
Zaboljela ga duša, što tu hrpu skrši,
Jer vidi na njem slutnja njegva se ne vrši.
Ah, zašto u tulu striele neimahu jedne,
Da s gujskim jedom njemu u sried srca sjedne.
Već bježe, a on još živi! Prolaze ga svi,
Bjesomučan ih goni, podmeće im prsi!
Sad, sad se tamo pretio, lica krvju mrka,
Kan tatarski od biesa pjeni i biesna trka;

On vidje, da mu čete neka moć nadjača,
On vidi, to je sila samotnoga mača, —
Pak bradu čupa rutavu, gnjusobom skota
Vičući usta razdire: „o ta sramota!“

Na jednog tisuće, zamahnuv mačí, teku,
I žmureć mrki lete, — već ga sieku, sieku!

(Konac sliedi.)

Konzulova žena.

(*Iz „Revue des deux mondes“* preveo *F. Ciraki.*)

II.

Konzul postane nekoliko trenutaka na ulazu vrta, pa stade motriti par ljudi, što se u njem bezbrižno šetali.

„Liep je momak“, zamrmljao je, „lika, kakova ga žene vole.“

Ljubeznivim licem, smiešeć se udje u drvored.

„Evo moga supruga!“ poviknula je Emilija poplašenim glasom.

Gospodinu Paskalu grčevito uzdrhtale ustnice — ali nepresta se posmiehivati, nego na najučtiviji način odvrati pozdrav Eduardov. Kad su obični razgovor, što ge učtivost propisuje, dovršili, pošao je Eduard da potraži svoja preporučna pisma, koja je konzul pootvarao i znatnom ljubopitnošću pročitao.

„Njegovo veličanstvo“, reče, kada sjedoše za stol, „želi da vam pomažem u vaših iztraživanjih, a ta želja mi je zakonom. Nu bio bi dragim srdcem učinio isto i bez preporuke. Ima već tomu dugo što vas i vašu obitelj poznajem ... vašu obitelj odkako sam došao tamo, da se oženim, a vas po pripovjestih moje drage supruge, koja se jako rado sjeća svoje domovine i prijatelja, koji joj tamo zaostali. Ja znam, nastavi sasma srdačno, ja znam vi ste joj bio najmiliji drug iz djetinstva, vi ste ju štitio u svakoj priliki. Sada je na meni, da vam zasvjedočim zahvalnost, koju vaša dobrota zaslužuje.“

G. Paskal obeća svomu gostu, da će mu za njegova iztraživanja pokazati staze, nepoznate ili bar nepristupne svakomu Evropejcu. Nije dugo ni potrajalo, a on mu dokazao, da su mu rieči iskrene bile. Naravno da je Eduard stanovao u kući, jer tako je običaj u gradovih nutarnje Azije, da zastupnici raznih naroda kod sebe smieštaju putnike iz svoje zemlje. K tomu je Eduard bio mal ne brat po mlieku žene konzulove ... valjan suparnik, baveć se znanošću, kojom je g. Paskal na glas došao, a napokon bio je najtoplije preporučen od kralja. Dadoše mu sobu, u kojoj je Emilija znala spojiti svu razkoš istočnu s udobnošću zapadnom, a g. Paskal u nju naskladao gomilu rukopisa, u kojih je zabilježen bio plod mnogogodišnjih iztraživanja. Zaludu je protuslovio Eduard, da mu nije do toga kititi se tudjim perjem, da nije voljan obratiti u svoju korist tako vele zaslužan posao. „Tu je g. Paskal“, rekao bi, „skupio tvar sa liepu malu knjižnicu, pa sada stoji samo do njega, da si malim troškom steče ime medju učenjaci prvoga reda“. Na to bi se g. Paskal samo nasmijao.

„Neimam“, rekao bi, „ni taštine ni slavohleplja. Malo mi je do toga stalo, da Evropa sazna malo više o istoku, koga uz sve to neće nikada razumjeti, pače krivo ga shvatiti. Vi ste mlad čovjek“, nastavio bi, „željan ime si steći, vi biste morao okoristiti se svakom prilikom te vrsti. Vaša je dužnost upotriebiti ta vrela, kako no zovete te papirine, inače će se pogubiti, a nitko od njih neće koristi imati.“

Tim se uslužnost konzulova još nije dokončala. Za nekoliko dana predstavio je svoga gosta nekojim šeikom i imanom, koje mu je opisao kao učenjake te zemlje, kao osobe, koje joj ponajbolje poznaju poviest. Sa nekoliko dobro udešenih rieči znao je ustraniti nepovjerenje, kojim s prva urodjenici susretoše mladoga Franka. Postali su pristupni kao što možebit nisu bili nijednomu kršćanu izuzam g. Paskala. K tomu je konzulu pošlo za rukom otvoriti svomu štićeniku ulaz u palače i najsvetije mošeje, te mu izposlovati dozvolu, da smije u njih po ciele ure baviti, učeć arabsku arhitekturu i rišuć nacrte. Eduarda dirnula ta udvornost, koju je tim većma oćutio, što je svaki dan boljma dolazio do uvjerenja, da je pogledom na izvanredno znanje svoga gostionika, maljušno diete. Doduše nije mu nikada prijalo družtvo g. Paskala, pa je već više puta, osobito ako bi ih na šetnji Emilija pratila, opazio u njegovu lici izražaj, koji je nepovjerenje uzbuditi morao — ali taj utisak pripisivao je Eduard tomu, što je već unapried ubaviešten bio, da je njegova prijateljica iz djetinstva nesretna uz toga muža. U ostalom nije mu se dalo na ino, nego da se divi njegovu prodirnu duhu, njegovu duboku znanju i skrajnjoj smiernosti.

Tako prolazili dani i tjedni. Stanovnici te kuće naslonjene na pustaru vidjali bi se obično pred večer: zajedno bi objedovali u vrtu, kada bi se smrknulo šetali bi se po okolici, a prvu polovicu noći probavili bi na terasi na krovu ležeć na dušecih. Te noćne ure bile su najugodnije. Eduard se nije dosta mogao nadiviti tamno-modromu nebu, koje je plamenim rubom grlilo pustaru. Na njemu se kriesile sjajne zviezdice, koje se pročinjale mnogo bliže zemlji

nego kod nas. Rekao bi čovjek, da je i Emilija motrila kroz njegove oči, jer je bila priznala, da počima u toj okolici nalaziti krasota, kojih nije kroz godine primietila. Na oko se je mienjala. Rek bi stala cvjetati kao biljka, koju si iz hlada u žarko sunce presadio. Bliedjano lice stalo se rumeniti, a malo po malo nalazio u njoj Eduard onu sladjanu živahnost, koja mu prije toliko omilila bila.

Prvi utisak, koji ga pri dolazku zahvatio, misao o boli, koja je prietila tako nježnomu stvoru, izgubila se, kada je opazio, da se živahnost povratila, a domaći život mirno proticao. Izgubila se bila ona smetnja, koju je prije na prama njoj i suprugu joj ćutio; samo posmjehom sjećao se je tvrde svoje odluke, da će s Emilijom manje ljubeznivim biti, da preprieči svako od prijateljstva još nježnije čustvo, koje bi joj srdce željno ljubavi zamrežiti moglo. Mogao si opaziti, da je mnogo manje o svojoj domovini govorila — činilo se, da joj je ta želja izpunjena. Da je Eduard bio, kao što su obično mladi ljudi, koje je narav liepom vanjštinom nadarila, da je manje mislio o budućnosti svoje prijateljice, nego o sreći ljubljenim biti od tako podpuna stvora, bio bi uvidio, da je Emilija u njem našla svoju domovinu, svoju prošlost, svoju obitelj. Ali on bi se posve nevino pripustio čaru njezine zabave; na šetnji bi posve nedužno ponudio ruku mladoj gospodji, dočim je suprug uz nje koracao zadubljen u misli.

Da li je g. Paskal pogodio bio pravi razlog promjeni, koja je nastala u cielom ponašanju njegove supruge? Nabismo smjeli potvrditi . . . nego toliko je bilo sigurno, da je drugi neki sustanovnik kuće sve jasno uvidio. Jednoga dana kada se je konzul s Ibrahimom vraćao iz grada, uze taj govoriti:

„Jesi li primietio, gospodine, kako ti se supruga razcvietala i razigrala?“

„Žene se mienjaju po svojih hirih.“

„Žena se razcvieta uz grieh“, odvrati Ibrahim, „kao stablo uz izvor.“

„Negovori mi više“, poviknu konzul.

Ibrahim je umuknuo, ali si preduzeo paziti.

Nu g. Paskal je sam ponajbolje pazio. Prem si je preduzeo bio, da neće uvažavati opazaka Ibrahimovih, stao je ipak od toga trenutka tumačiti sve, što bi se pripetilo medju Eduardom i Emilijom. Nijedna riečca, nijedan mig nije prošao nesmotren.

Na večer istoga dana, kadno ga Ibrahim opomenuo, stade g. Paskal Eduardu govoriti o poslovih, pa mu predoči važnost i potrebu, da posjeti još nekoliko drugih istočnih gradova. Emilija pobliedila, kada je čula o polazu, a još se više prestrašila, kada je zapazila, kako ju suprug pogledao. Okrenula se brzo. Tu je stojao nepomično prekrštenih ruku Ibrahim, pa ju motrio mrzkim okom. Činilo joj se, kao da je medju dva krvna neprijatelja, zatvorena u magičnom kolobaru, iz koga se spasiti nemože inače, nego baciv se Eduardu u naručaj. Cielo joj tielo zadrhtalo, spopala ju smrtna bojazan. Prošaptnuv izpriku, ustade te nesigurnim korakom potraži najtamniji drvored vrta. G. Paskal se čudnovato nasmiehnuo. Eduard to primietio — nije se mogao varati, što taj prizor značiti ima. Nepokazav se ni najmanje dirnutim nastavi razgovor, reče, da je istoga mnienja kao g. Paskal, te naviesti svoj skori odlazak.

Konzul ga razumio; ali nije mu milo bilo, što je izdao svoju tajnu. Eduard je mogao pomisliti, da je ljubomoran, a to bi ga smiešnim učinilo. Zato odmah udvorno pridoda, da se nesmije krivo tumačiti, kuda mu rieči smieraju. Bilo je još dosta posla za Eduarda u gradu, gdje je boravio, a što se njega tiče, bilo bi mu ugodno, da odgodi svoj odlazak što je većma moguće. Da razprši svaku sumnju od svoga gosta, zamoli ga, da pogledje što mu supruga radi. Preporuči mu, da večeras ostane s njom, jer on da je pripriečen silnimi poslovi, koji njegovu prisutnost u gradu iziskuju.

Eduard se podigao, da potraži Emiliju. Našao ju sjedeć na klupi od čimena. Skrila si je bila lice rukama.

„Što ti je, Emilijo“, upitao ju zabrinutim glasom.

„Ti li si tu?“ poviknula je začudjena, kao da se dugo — dugo vidjeli nisu. Reko bi da joj misao preskočila neizmjerni prostor:

„Zbilja si ti to?“ upita još jednoč saviv mu ruke oko vrata. „Ah moj prijatelju, nemožeš ni pomisliti, kakove me bojazni sletaju, kada te znadem sama s njim.“

„Diete“, odvrati Eduard, posmiehavajuć se nje strahu, a zatim nešto ozbiljnije doda: „Uvjeren sam, da si nepravedna prama svomu suprugu. Nisi doduše sretna, kako sam na svoju najveću žalost opazio, ali sama se još nesretnijom činiš.“

„Možebit imaš pravo“, rekla je ona, „ali jače je to čustvo od mene. Eduarde, njega se bojim. U njem se snuje nešto, što mi nerazumijemo. Nešto ću ti da kažem! Odkako s njim živim u ovoj samoći, nisam ni trenutka povjerovala niti njegovoj rieči, niti njegovu licu, niti njegovu gnjevu, niti njegovu milovanju. Kada me takne, sgrozim se od pete do glave. I on je to već zapazio, pa se odbio od mene . . . Zato me mrzi. — Nećudi se, zbilja me mrzi. Odkako si ti ovdje neplaši me to uvjerenje, pače mi je ugodno. Ali što će biti iz mene, kada otidješ? Ostani, Eduarde, ja te molim, ostani tako ti Boga. Jedan put si me već ostavio . . . Kažem ti to, što ti nebi smiela kazati nikada, da sam se uviek ostavljenom od tebe smatrala. Tvoja sam bila od djetinstva. Ali ti se trčao po svietu, ostavio si me kod kuće samu u rukuh skrbnikâ, koji me prodali

i predali kao robu. Ah da si ostao kod kuće, kako bi sve drugčije bilo! Ali sada me spasi, odvedi me sobom, ako ostati nemožeš, ili pogiboh od straha."

„Ljubezno diete", progovori Eduard, „ja sam mu gost. — Znaj, da ću si uviek predbacivati kao zločin, kao zločin proti tebi i sebi, što sam te nekada zaboravio. A što mogu sada da učinim, kao pošten čovjek tvomu suprugu nasuprot, koji me je primio pod svoj krov, koji me obasuo udvornošću, koji i nesanja da posumnja o meni?"

„Pravo imaš", odvrati Emilija jedva razumljivim glasom, a ruke joj klonuše. „Trpiti ću, dok mi snage neuzmanjka — to mi je smrt."

Još iste noći čuo je g. Paskal, da mu se supruga svila Eduardu oko vrata, da je plakala i veoma strastno razgovarala. Sadržaj toga razgovora nije mogao uhoda razabrati.

Neko vrieme nisi čuo ni slova o polazu. Koliko god puta bi Eduard pokušao, da o toj stvari povede razgovor, uviek bi mu ga g. Paskal na kratko presjekao odlučnimi razlozi, koji ga moradoše na daljni ostatak sklonuti. U podužih šetnja, kada bi s Emilijom na samo bio, kako bi se često zgadjalo, nastojala bi uviek, da si uvjeri prijatelja, da nesmije otići. Kada je pako sam bio, progovorila bi dužnost glasno, te mu se pričinilo neobhodno potrebitim, da čim skorije ode. Nebi ga ni Emilija sigurno zadržavala, da je samo i poslutiti mogla, što se pripetilo jedne večeri za ogradom od aloâ, gdje je sjedila sa Eduardom.

Tu je klečao Ibrahim, a u rukuh mu dvocievka strančeva. Već ju više puta privuko k ramenu, ali ruke mu od gnjeva drhtale. Napokon se nešto umirio. Položio ciev na list kaktusov, pa ju polako poturio, da se je skoro kose Eduardove doticala, koji je baš u taj čas Emiliji ruku poljubio.

U isti par netko ga spopao za rame, Ibrahim se okrenuo i zapazio svoga gospodara. Rukom mu mahnuo da nepuca, nego da podje za njim. Vučjim korakom se udaljila dva muža, niti je šuštnuo listak, niti je škrinuo pjesak pod nogama. Kada su u kuću zašli, reći će g. Paskal Arapinu tihanim glasom:

„U mojoj kući nesmije se ništa pripetiti momu gostu, koji mi je preporučen od moga sultana. Namislio sam drugojačije."

Nekoliko dana poslie toga prizora vraćao se Eduard iz grada. U dvorištu zapazio prostrte amove, a o zid naslonjeno oružje. Služinčad gladila i popravljala. Rekao bi, gledom na te vojničke priprave, biti će ratna odprema.

„Čemu te priprave?" upitao je Eduard.

„Nije to za Franka!" odvratio je Ibrahim porugljivim glasom.

G. Paskal stojao je na ulazu u triem, pa će smiešeć reći:

„Ibrahim misli, da Franki nesmiju pucati na leoparda."

„Dakle u lov na leoparda?"

„Tako je", odvrati konzul, „to mi je možda jedina strast."

„Mora da je jako zanimivo", nastavi Eduard, „rada bi se i sam našao jedan put u takovoj zgodi."

Konzul streso sa rameni.

„Nemogu da kažem", reče, „da Ibrahim posve krivo ima. Iz takove zabave mogla bi velika pogibelj za Evropejca poteći, osobito u ovo doba, kadno leopardi štite svoje mlade."

Eduarda ponešto uvriedilo, kako je to g. Paskal izrekao.

„Nadam se", progovori dalje, „da mi nećete zanijekati dopušćenje, da vas pratim u lov."

„Sigurno neću", odgovori konzul posve udvorno, „ako vas volja, ja neimam ništa proti tomu. Pojašiti ćete moga najboljega konja. Samo mi dozvolite, da se malo pobrinem za vašu sigurnost, jer bi nevješt takovu lovu stradati mogao. Morate mi obećati, da ćete točno slušati moj naputak."

Ciele večeri nije nitko slovom pomenuo nakanjena lova. Možda je g. Paskal imao svojih razloga, da ga nepomene pred suprugom si, a Eduard pomislio, da ju neće takova novost ništa ni zanimati. Nije se ni pripravami bavio, pripustio svu skrb Ibrahimu, koji je bio na glasu lovac na leoparde, koji je dakle morao bolje znati nego itko drugi, što sve treba za sutra.

Čim je granulo sunce trebalo je poći. Kada je Eduard sašao u dvorište, našao je konje usedlane. Njemu privodoše najljepšega — glasovitu kobilu Zairu. Veseo je uskočio u sedlo, pa ju dvorištem poigrao. Nikada mu se jašenje nije toliko mililo. Opazio je da kobila svaku njegovu namjeru odmah razumije; čudio se njenu laku koraku, koj je rek bi konjanika ugodno ljuljao. Stao ju gladiti; a nije mogao pregoriti, da je glasno nepohvali. Bio je zaboravio, da ga je Ibrahim zamolio, da toga nečini, da nedovabi zle duhove. Arapin je gnjevan pritrčao, pa mu povikao da šuti. Eduard mal ne pukó od smija, pa se ponešto pririečio sa slugom, što je g. Paskal opet poravnao. Najednoč se pokazala Emilija na prozoru svoje spavaće sobe. Preplašila se ugledav Eduarda na konju spremna na lov.

„Ti ćeš ih da pratiš?" poviknula je drhćućim glasom.

Eduard zaklima glavom, da joj potvrdi, a nje nestade s prozora. Za tinji časak strčala u dvorište u lakoj jutrnjoj odjeći. Približiv se Eduardu, uze ga za ruku, pa ga zamoli, da ostane kod kuće. On se nasmije, pokušav ju umiriti. Zalud mu trud.

„Zla me slutnja spopala", reče ona uzrujanim glasom, „snaći će te nesreća na tom lovu. Ti i neznaš kako je to pogibeljno. Tako

ti majke tvoje, ostani, Eduarde, ostani, ja te molim, neidi nikamo. Ideš u svoju smrt.“

Spopala ju živčana drhtavica, pa se pridržala za sedlo, da nepadne. Eduard ju blažio, ali ona sjetno zaklimala glavom.

„Pazi ih se!“ šaptnula mu je posve tihano. Eduard se namrgodio, nemogav suzdržati, da prezirno nestrese s rameni. Pomislio je, da mu je sada dužnošću poći, da svojim sretnim povratkom razprši nepravednu sumnju Emilijinu. G. Paskal je mučeć prisustvovao tomu prizoru. Činilo se, da ga ništa dirnuo nije. Popeo se na konja, pa dao znak da podju. U tinji čas svi pojašili, pa četa krenula. Emilija stisnula ruku Eduardovu. Kao poludila slobodnom si rukom prihvatila konju uzde, da ga sustavi. Ali mladić joj snažnom desnicom spopao obje ruke, pa se naglim skokom oslobodio nježna svoga tereta. Srdce mu se silno uzrujalo. Emiliji u oku zasijale debele suze. Tako iznemogla, bez glasa, u bieloj odjeći, kojom se jutrnji vjetrić poigrivao, bila je liepa, izvanredno liepa, ali ujedno biedna. Trebalo se Eduardu ohrabriti, da podbode konja s ostrugom. Poviče joj „s bogom“, pa pojuri za konjanici, koji već podaleko odmakli. Tek kad je uzjašio na prilično udaljen brežuljak, usudio se je natrag okom svrnuti. Ugledao je Emiliju stojeću na terasi krova, naslonjenu na ogradu, prateću ga okom.

Dugo je mučeć i zamišljen jašio uz gosp. Paskala. Nije mogao odoljeti da kadkad nesvrne prodirnim okom na tamno nabori izprugano lice svoga gostionika, u kom se ni crta nepromienila. Rieči Emilijine duboko ga dirnule.

„Ljubi me“, šaptnuo je sam sebi, „a ja ju ostavljam u težkoj bojazni — a radi česa, no radi moje uvriedjene taštine, koja mi kaže, da bi me njen suprug korio hvastavcem. I ja ju ljubim . . .“

„Što se Emilija razplakala?“ upitati će konzul posve hladno.

„Ženska bojazan“, odvrati Eduard. „Predočila mi pogibelj, koja nevještu u takovu lovu prieti.“

„Glava joj uzrujana, pa se pripušćala i najčudnijim mislim. Za vas se jako brine.“

Rekav to, potjera g. Paskal konja, da razdieli zapovjedi svojoj služinčadi. Njegove rieči i način, kako ih je proslovio, naglašujuć rieč po rieč, nisu bile kadre, da razprše oblake, što su Eduardu dušu pomutili. To je pošlo za rukom divnoj okolici, što ih okružala. Na desnu stranu puta širila se neizmjerna pustara, u kojoj se uzdizali brežuljci, a na njih se razcvjetala češljuga krasnim cvietom živahnih boja. Na lievo si zapazio posljednje obronke sjevernih gora, koji se divno iznimali od žućkaste ravnine. Izuzam nekoliko točaka, gdje se uzdizale gole od sunca izpaljene klisi, bila je ciela visočina ponikla grmljem i zelenom travom, ukićenom žutim, bielim i crvenim cvietom. U dolinah i u bogazih, koji se uz cestu otvarali, mogao si se diviti granatim jelam i tamnomu kupresu, a na sunčanoj klisi liepim palmam, od kojih su jedne sunčale nepomično svoje ogromno lišće, druge zaljuljale vjetrićem široke svoje lepeze. Eduarda očarao taj prizor. Kada mu se oči umorile gledajuć na pustaru, kriepio ih je bujnim zelenilom doline, da ih opet svrne na pustu neizmjernost, koja se slievala plamenim vidokrugom.

(Konac sliedi.)

Tri zvonjelice.*

Spjevao L. Vukelić.

I.

Niz godina mnogih već se niže,
Odkad moje negleda te oko,
Al mi živeš u srcu duboko,
Gdje te zavist ljudska nedosiže.

Dočim nebom blied se mjesec diže
A umukne površje široko:
Spominjanje tada sladosoko,
Ljubav davna — tiho dogamiže.

Srdašcu mi otvore se rane,
A duši mi ponarastu krila,
Tiha suza niz obraz mi kane,
Mlada, bujna, životvorna sila,
Led razbije, tamnost mi razvedri,
Duh se krili, misó mi se jedri!

II.

Duh se krili, misó mi se jedri,
Množ se mladih osjećaja vrati,
Štono im je ljubav plodna mati,
Koja kroti isti mač o bedrih,

Koja vrieži dobrinju u njedrih!
S nje se i ja s ljudinami sbratih
Spreman vazda za dom glavu dati,
S nje ponosit viek za slavom jedrih,

* Pjesnik je sonete krstio zvonjelicami po obliku narodnoga naziva: grmljelica = die Glasperle. I Kolar je sonetom uadio ime: „znělky“, pak se je prihvatilo. Zašto i mi nebismo prihvatili liepa naziva, kad te zvonjelice zbilja liepo zvone, a iz njih umlje govori!

S nje radouk viek za svjetlom čeznuh,
S nje vilovit viek se žice laćah
I u radost u raskošje greznuh!

Žice zuje —, raduju se braća,
Srce bije —, pjesmica se vine...
Al ju jaoh zbiljnost s glasa skine!

III.

Al ju jaoh zbiljnost s glasa skine:
Pribit stieni Prometej sam novi,
Svakdašnjosti težkih u okovih
Turen u te bezufanja tmine!

Neušte mi niti mjesečine,
A kamo li, da se duh osovi,
Da visoku pjesnik pjesmu slovi,
Da i meni jednom sunce sine!

Pečalim se, čamim, samotujem,
Nigda dobru nadat se nemogu,
Sám od gnjeva utrobu si kljujem...

Pak se molim sveviśnjemu Bogu:
Dragi Bože! težke boli skrati...
Sreću — davne ljubavi mi vrati!

POUKA.

Ljudevit XIV, mecen francezke knjige.

Po H. Buckleu V. K.

Zaviri li čovjek u poviest francezke i rimske literature, naći će u svakoj knjizi po jednu dobu, koja se „zlatnom" krsti. — Dà — vlada rimskoga cara Augusta Octavijana i francezkoga kralja Ljudevita XVI. kuje se u zviezde; ovi da su vladari bili meceni i zaštitnici napredne književnosti.

U novije vrieme uzeo je medjutim Inglez Henri Buckle inače suditi o mecenatstvu u obće a napose o toli proslavljenom štitničtvu Ljudevita XIV. Taj sin slobodoumnoga naroda dići se upravo tim, što nijednoga svoga kralja mecenom englezke knjige nazvati nemože. U svom djelu: Poviest civilizacije u Englezkoj dokazuje Buckle, da je svako štitničtvo vlade u obće po knjigu veoma štetno, te razvija tom zgodom svoje misli i nazore. Čitatelj „Vienca" poznaje i onako od lani toga spisatelja, pa zato mislim, da će ga i ovo zanimati. Pisac se doduše obzire najvećma na francezke odnošaje, nu izriče ujedno obćih misli, koje za svaki narod i svaku vladu jednako vriede. — Slušajmo dakle divne rieči toga učenjaka!

Imade ljudi, koji se dobi Ljudevita XIV. dive te ju uzvisuju. Akoprem je taj kralj svaki trag slobode uništio, nesnosnimi tereti narod francezki ogulio i miriade francezkih sokolova po svietu poklati dao; akoprem je sva pomoćna vrela Françezke izcrpio i despotična načela najgore vrsti širio, akoprem to svatko znade; imade ipak u naše vrieme pisaca, koji očarani sjajnom književnosti, zaboravljaju silna zločinstva, te vladaru svaki grieh praštaju, što su za njegova života Pascal svoje listove, Bossuet svoje govore, Molière svoje vesele igre i Racine svoje tragedije pisali.

Ovim načinom zasluge vladara ocieniti, samo je po sebi tako nezgrapno, da mi nije potrebno oprovrgavanjem rieči tratiti. — Način ovaj ocienjivanja osniva se ipak na daljoj bludnji, koja se bolje razširila, naime da kraljevsko mecenatstvo uspješno na književnost kojega naroda djelovati može. Tu su bludnju ponajprije sami književnici razprostranili. Čitajuć obične im fraze, pomislili pače i uzvjerovali bismo, da u posmjehu kraljevu leži neki viši čar, koj će sretnika maštom nad oblake dići i uzvišene misli u njemu pokrenuti. Pa to nije ništa van bezazlena predsuda, koje nam se otresti valja. Jer kakono ova predsuda svjedoči, da se stvar krivo pojmi, to je s druge strane opet veoma pogubna. Nanosi naime škodu duhu nezavisnosti, kojim knjiga odisati mora, te čini štetu vladarom samim, podkriepljuje bo ih u izpraznosti, koje i onako mnogo u njih imade. Obzirom na položaj, što ga vladari danas u naobraženih zemljah zauzimlju, pokazuje se bljutavost ovoga nazora, kojega se prema sadanjemu stanju znanosti samo glupak držati može.

Kad se bogoslovna varka o božjem pravu kraljeva na vieke zabacila, moralo se odnosno i počitanje prama vladarom umaljiti. Praznovjerne plahosti, kojom se vladari do onoga časa susretali, nestade i danas netreptimo više pred božanstvenošću kraljeva svojih.

Gledište je dakle jasno, s kojega nam vladare i njihov rad ocieniti valja. Vladu ćemo im u toliko hvaliti, u koliko oni blagostanje povjerenih naroda promiču; uz to ćemo vazda na umu imati, da je radi načina njihova odgojenja i radi djetinjega štovanja, što im se vazda izkazuje, znanje njihovo veoma površno te da su puni predsuda. Nećemo zato podnipošto od vladara zahtievati, da budu umni zaštitnici i podupiratelji knjige, ili možda ća u kojem obziru vodje svoje dobe; morati ćemo se većma zadovoljiti, ako se duhu vremena tvrdokorno opirali i nastojali nebudu, da napredak družtva osujete. — Ako vladar osobito duhovit nije, neće on naravno najvrstnije, već najlagodnije nagradjivati; on će svoju zaštitu i milost dubokim i nezavisnim učenjakom kratiti, a spi-

satelje nagradjivati, koju mu laskaju te zastarjele predsude brane.

Ovako je običaj, da se književnici častmi i novcem nagradjuju, dotičnikom veoma mio i ugodan; nu za knjigu je veoma pogubau. Književnikom bo neodišu djela smionim i krepkim duhom, zato im i mnogo nevriede. Kada bi se objelodanilo kàzalo književnih podpora, koje su razni evropski vladari već podielili, bilo bi to podpuno jasno i štetonosnost sličnih nagrada lasno bi se dokazala. Ja sam poviest književnostî pomno proučio i mogu reći, da bih za svaki slučaj, gdje je vladar čovjeka napredna nagradio, mogao nabrojiti dvadeset slučajeva, gdje se natražnjak podupirao. — Odatle sliedi, da je u zemlji, gdje je kraljevsko pokroviteljstvo dugo vladalo, knjiga nazadku, a ne napredku služila. Uslied toga dieljenja milostinja stvorila se oskudna i lakoma klasa, koja za podporami, častmi i naslovi teži i izpitivanje istine zanemaruje. Djela i spisi takih pisacâ odišu predsudami dvora, kojemu su kakono prirasli. Zato se milost pretvorila u robstvo; zato je nauka i težnja za znanjem, najplemenitija za cielo zabava, koja jedina čovjeku pravu cienu daje, postala pukim zanatom, gdje se uspjeh računa po broju nagrada i časti, što ih je vladar ili ministar podielio.

Pomenuta okolnost protivi se odlučno nazoru, da se izvršujućoj vlasti sredstva za podupiranje književnikâ predati imaju. Nu drugi je razlog u mnogom obziru još važniji. Svaki narod, napreduje li bez zaprieka, moći će lako duševnim svojim potrebam udovoljiti: on će si književnost stvoriti, koja će najbolje njegovomu stanju i okolnostim odgovarati. — Kraj toga biti će u interesu svijuh klasa, da umni proizvodi potrebe nadilazile nebudu, t. j. da nebude više gotovine, nego li se zahtieva i traži. Potrebno je zatim za dobro družtva, da postoji stalno neko razmjerje izmedju onih, koji najviše misle i pišu, i onih, koji najviše rade i tvore. Kad bi svi bili književnici, oskudievali bi na živežu, kad bi opet svi radnici bili, manjkalo bi duševne hrane i naslade.

U prvom bi slučaju bili gladni mudraci, u drugom imućni ludovi. Naravno je, da će, ako družtvo samostalno napreduje, broj pisaca prema radnikom razmjerau biti. Ako li pako vlada spisatelje nagradjivati uzme, priečiti će samostalni razvitak družtva, i sklad, koji izmedju obijuh glavnih klasa obstoji. Ovo je neuklonива posljedica uplivanja ili štitnictva, s kojega je već mnoga zemlja trpjela Kad bi država na primjer za krojače ili mesare neku zakladu ustanovila, nedvojbeno bi se broj ovih inače koristnih ljudi nepotrebito umnožao. Ujedno bi se i broj književnika povećao, kad bi vlada zakladu za književnike ustanovila. U obih bi se slučajevih umjetnim poticanjem nezdrava radinost probudila. Hrana i odielo potrebna su neobhodno tielu, kako i knjiga duhu. Zašto da mi dakle od vlade zahtievamo, da podupire više one, koji nam knjige pišu, nego li one, koji nam volove tuku i odiela šiju? U istinu odgovara duševni razvitak družtva posve fizičnomu. Imade slučajevâ, da prisiljena gotovina više proizvede, nego li bi to uslied naravnoga razvitka biti moralo. Nu djelatnost će tom zgodom nezdrava biti i umah će se opaziti, da je cielo stanje kô izmudreno. U zdravom stanju družtva nestvara gotovina potrebe, već potreba gotovinu. Stavimo dakle, da bi se uslied množenja književnika i znanje dalje razprostrlo, to bi takodjer uslied množenja mesara živeža više biti moralo. Nu u svietu nebiva tako. — Čovjek mora prije novaca imati, nego li što kupiti može; on mora prije za znanjem težiti, nego li čitati uzme. Dva prva pravila, koja sviet uzdržaju, jesu požuda za imućtvom i želja za znanjem. Ova dva načela representiraju po jednu glavnu klasu, medju koje je svaka kultivirana zemlja podieljena. — Što vlada jednoj klasi daje, mora drugoj oduzeti. Što knjizi dariva, otimlje blagostanju. Ako se ovo na veliko tjera može se prouzročiti tužnih posljedica. Jer ako su naravni odnošaji družtva poremećeni, cielo je družtvo neskladno i neredno.

Ako se književnici podpomažu, zanemaruju se obrtnici. Niže klase vriediti će veoma malo onim, koji se jedino i najvećma za književnost brinu. Ideja narodne slobode neće ponukâ imati, nosioci slobode biti će potišteni, a na zadnju udariti će se daća. Radinost životu potrebna biti će na korist onih, koji život samo poljepšaju i ugadjaju, zanemarena i prezirana. Množtvo će pogibati, da se nekolicina uzhrani. S gora biti će sve sjajno, a s dola sve trulo. Liepih umotvorina, divnih palača, krasnih igrokaza biti će tu neko vrieme sila — nu sve na štetu naroda, na štetu krvi i čilosti njegove. Upravo ona klasa, za koju se tolike žrtve doprinosile, sasvim će propasti. Pjesnici neka tada slobodno nastave slavu pjevati svomu vladaru, koj ih je zlatom podmitio. Nu sjegurno je, da muževi, koji jednom svoju nezavisnost gube, postupno gube i svoju čilost.

Duh bi im osobito čvrst biti morao, kad se na kužnom dvorskom zraku okužili nebi. — Sva bo njihova pažnja upravljena je na njihova gosu, koj se za nje brini i robskim ih duhom napunjuje. Podložnost i podlost postaje im pravilom, a robstvo jedinom nasladom. U njihovih rukuh gubi književnost svu smjelost: starine postaju osnovom istine, a duh slobodnoga iztraživanja se ubija. — Zato i dolazi onaj žalostni čas, kada ljudi, kojim za obće mnienje izvoza neima, više oduška naći nemogu; kada im se nezadovoljstvo, budući da ga izreći nesmiju ni zgode neimaju, u strašnu mržnju pretvara. U tajno goje osvetu, dok napokon svu ustrpljivost neizgube i najstrašniju vrst revolucije nepokrenu. Nezadovoljni ljudi

krše holost svojih gospodarâ: mač osvete dopire u palače — dà do same odaje kraljeve.

Istinitost ove slike biti će svakomu znana, koj je dobu Ljudevita XIV. i savez njezin sa francezkom revolucijom proučio. Ovaj je vladar za svoje dugotrajne vlade imao zao običaj, pisce novcem nagradjivati i drugimi ih dokazi svoje milosti obsipavati. Buduć da je to do pol vieka trajalo i buduć da je blago, koje je on toli bezsavjestno potratio, bilo krvav znoj, oduzet drugim podanikom: to neimamo boljega primjera do njegove vladavine, da razjasnimo posljedice takova pokroviteljstva. — Njega ide za cielo zasluga, da se sistem štitničtva u književnost uveo. Nu da vidimo, kako je to na obćenite interese znanosti uplivalo. U nijedno doba nisu se pisci toli razsipno nagradjivali, kakono za Ljudevita XIV.; nu u nijedno doba opet nisu književnici toliki mameluci, toliki robovi i toli posvema nesposobni bili. da zadovolje svetoj svojoj zadaći kano apoštoli znanosti i viestnici istine. Poviest najslavnijih autora one dobe svjedoči, da se oni u prkos sposobnostim i duševnim silam svojim nisu mogli oteti pakosti, što ih je kružila. Da se milosti kraljevske dovinu, žrtvovahu slobodni svoj duh, koj bi im draži od života biti morao. Što se tada zgodilo može se uz slične okolnosti i danas zbiti. Malen broj vrstnih glavâ moći će se doduše neko vrieme pritisku duha svoje dobe oprieti. Nu svrnemo li okom na čovječanstvo u obće, to si neće družtvo nijedne klase za se predobiti, ako interese njezine zastupalo nebude. *Zato mora narod nastojati, da interese književnika usvoji, a ne da to vladi prepusti. — Književnost bo zastupa znanje i umieće, koje vazda napreduje; vlada nasuprot uzdržaje red, koj postojeće ustanove štiti. Dok su obje ove moći, književnost i vlada, razstavljene, vazda su u oprieci. Jedna drugu izpravlja, narod pako posreduje medju vladom i književnici. Kada se pako obje moći slože, kada osvjedočenje vladi popušta i vlada osvjedočenję podmititi može, tada je slobodi naroda odzvonjelo: u politici zavlada despotizam, a u knjizi robski i podao duh. Ovo je poviest francezkoga naroda za Ljudevita XIV. i biti će poviest svakoga naroda, koj se u taj kobni primjer ugleda.*

Turska pokrajina i njen seoski te gradski život.

Putovanje po Maćedoniji i Arbaniji.

Od M. Karlove.

VI.

Putniku je po Turskoj najmučnije upoznati život turskih žena, pobiti u njihovom družtvu, u haremu. Meni — putnici — bilo to lakše. Prvi harem, što me ga zapalo vidjeti, bio u kući meglenskoga spahije, Soliman-age, u Subotskom. Nevaram li se, mi smo prvi Evropljani u Meglenu bili, a ovo nam prva postaja bila na putu našem po Maćedoniji. Družina se naša, krenuv iz Soluna, zaputila prva dva dana bogatom onom ravnicom prema zapadu. S lieva se kadkad pomiljalo sinje more, s desna i daleko napried pružale se visoke gore. Prejahav po razvaljenu mostu preko vode Vardara, prenoćimo u turskoj hani nuz brinu vodenu a drugoga se dana odputimo boljim putem do Enidža. Na dohvatu Enidža pokazivali nam u polju porušeno kamenje, golemo stienje a i množ ploča, liepo iztesanih. To su, rekoše, ruševine drevnoga grada, u kom se rodio Aleksander maćedonski. Blizu ovih razvalina sretnemo dugu povorku dêva (veobljuda), što onako čudno koracaju, a bile privezane jedna za drugu, vas ih pako red za osla, koj ih smjelo vodao za sobom, uzastopce za gončinom, što je — sam uza svu karavanu — napried koracao.

Iz Enidže krenemo na monastir sv. Luke pa uporavimo u selo bugarsko Slanicu. Ovdje ti zapinje za oko nošnja ženska. Na glavi kakov god čudnolik kriljak, naput točiera, zašiljen, kožan, crvenim suknom obtočen. Kazivali su nam, da ovakovih lievaka nenose nigdje, osim u ovom selu. Naskoro ostavimo ravnicu pa se uzmemo penjati uzbrdicom a uzahnim putem, kojegdje štrletanim. Taracem se onim konji slabo upućuju, te radje izmiču, gdje god mogu. A takova je gotovo svuda kaldrma na putevih, što god je ima po Turskoj Srećom je nije puno. Obično je taracano izpred grada samo komad puta, gdje pô, gdje četvrt verste i manje. Sama konjčad radi uklonit se sa štrleti, na kojoj med kamenjem jama do jame. Tako smo prošli kroz grad Njegoš, na povišem brdu, što se priklopilo Turlu do šljemena; a diči se grad ovaj dobrim vinom i krasnom pečom ljudskom. I zaista vidjeti je u njem mnogo mužkih glava ovalnoga lica, tankocrta nosa, ustana i obradka, što se riedko nadje u Bugara. Oni obično imaju okruglo lice, širok nos, a grubje crte, nego li Grci i Arbanasi. Tvrde, da su Njegošani od pasmine grčke i bugarske. A umiju govoriti bugarski i grčki. Nu većma se pazi grčki jezik, jer je kano ugladjeniji i običajniji te njim i govore u družtvu a bugarski preteže u kućnom životu, i gospoduje posve u okolnih selih do Njegoša. — Ali nekoliko dalje prema jugu k Veri već počimlju grčki naselàci i u samom gradu Veri, što ga Bugari Ber zovu, kako su nam poviedali, nitko bugarski i negovori. U Njegošu niesmo se ustavljali dugo, već smo na konak odjahali u manastir sv. Joana Predteče, gdje se kako doznasmo, služba grčki služi, kao i kod sv. Luke Monastir je na visoku brdu a pod ovim puklo polje, prekrivene samom raznobojnom zeleni i unakrst lugovi. Od manastira dugo smo jahali gustom šumom, u kojoj se drže, kako su nam kazali, divji pjetli, to jest gnjeteli. Spustivši se u ravnicu, Strašan-dol zvanu, odjezdismo mimo

gore Ušite, jako hajdučljive. Onda uzduž Gjubske rieke otidosmo k monastiru sv. Trojice u Vodenju.

Dok mi ogledali monastir, dojašio u dvor okretan nekakov gospodin, evropski odjeven, s puškom pro ramena i s lovskim psom. Mahom dodje pozdravit nas i kazà nam, da je Francez rodom te poslan u Maćedoniju, nakupovati svilenih buba za francezke sadove, gdje su reče, s bolesti pocrkale bube. Francez ovaj jedini je bio inostranac, što sam ga vidjela za dvomjesećnoga putovanja pokrajinom turskom, osim službenika u konsula.

Od monastira jako loš put ide do grada Vodenja, sagradjena na brdu. Blizu grada voda meće strmice.

Stari Tirpči nedao nam odahnuti u Vodenju i prem u mrkoj noći, na kiši a gadnim putom po gori, odazvao nas na konak u selo Crkovino, gdje mu je kuća i obitelj, t. j. dva oženjena sina. Samo se sobom kaže, ovi su marili, pogostit nas slavno

Drugoga se dana izmučili jašući gorom i onda se spustili u ravnicu, krasno obdjelano, plodovito polje meglensko. Prekriveno ono sadovi duhana i pamuka, u ono vrieme, kad sam ja projašila, prekrasnoga lica. Krugom na sve strane meglensko je polje okruženo pogorjem te kad nanj pozreš s vrha koga, prava je slika dugoga četveroknta sa zelenim dnom. Konak u Meglenu bijaše po me osobito znamenit.

Dodjemo u kuću Soliman-agi Durzijskomu, bivšemu častniku u ruskoj službi, vlastniku sela Subotskoga i drugih dobara po Meglenju. On i tri mu brata onuda su najjači spahije a vuku lozu svoju od prvih turskih svojitelja. Kazuju, da je još nedavno rod njihov vladao cielim Meglenjem, kano nezavisnim knežestvom i da nije priznavao nada se ničije vlasti. Jedini je mudir meglenski pred njim i njegovom braćom, kako no je u nas bivao izpravnik (okružni kapetan) pred velmožom — vlastnikom. U kući Soliman-age govori se, kao i u svih drugih Musulmana po Meglenju, samo po bugarski; jako ih malo znade turski. Soliman-aga služio je srećom u Ruskoj, bio nekoliko godina na Kavkazu i nedavno vratio se k dobru svomu, k domu svomu. Primio nas izvanrednom radošću a mene vodio u svoj harem i sam mi bio predvodičem.

Harem Soliman-age prvi je, što sam ga vidjela u Turskoj a zahvaća polovinu oveće glinene kuće, u kojoj stanuju braća Durzi. Okana na ulicu na haremu nije, s jedne strane gledaju ona u vrtao, ogradjen visoko nastavljenimi tarabami, s druge strane u odgradjeni dio dvora, kuda se neide iz vana. Iz toga dvorišta ulazi se po drvenih ljestvah na gornji pod (razi zemlje su spremice štokakve). Stupiš na hodaju, kano u predsobje, s četirima vratima. Jedna vode u sobu, koja je kao za goste te ima nekoliko okana. U njoj su dva turska divana, pokrivena bielimi plahtami. Dolje do zida porazmetnuto izpod okana nekoliko dušeka, takodjer s bielimi navlačci. Na lievo do zida stol, znak evropštine, pokriven bielim stolnjakom, na njem svakojake stvari: spremica s pomasti. miomirisne vode, komadići sapuna, veliki i mali češalj itd. Nad stolom visi osrednje zrcalo u crnu okviru, obloženu mjedenim nakitom. Iz ove gostilnice dolazite u spavaću sobu, u kojoj je prikladna gvozdena postelja, što spada Soliman-agi i zanosi na običaj ruski. Druga braća neimaju postelja, steru im po podu jatake, t. j. tanke strunjače. I u spavaćoj je sobi turski divan, po njem biela plahta. U uglu na lievo stolić a na njem gostarica s rakijom i nekoliko malih čašica. Stanovnici harema često se služe gostaricom a i mene su njom podvorili. Iz te spavaće sobe izadjete kroz vrata na kamene stubice. Prešav preko triuh stuba sretnete drvena vrata; otvorite ih, pa vas eto u kupaćoj sobi. Pod joj kamen, po sredini nešto poviše dvie ploče, na kojih se može sjediti. Medju pločama dosta široko i duboko kupatilo (vaza) tri četiri aršine upopriek a po kraju dva zapipka, na koje se napušća studena ili vruća voda.

Kad se umivaju, napune tu vazu vodom, pa se peru. Iza kupaće sobe dodje duga s dva rešetčana okna. U njoj su skrinje a u prikrajku odjeća, pokrivena bielom plahtom. Ovdje se okončava jedan red soba. U drugi se red dospije iz prvoga preko nekoliko stuba; a ove sobe spadaju starijemu bratu Soliman-age, Mahomet agi.

U svakoga od četvero braće po jedna žena. Oni su svi u zadruzi, skupa objeduju i večeraju, u družtvu jednom dane trate, neradeći baš ništa. Ni jedna turska madama (tako zovu gospodje domaće mužki i služinčad) nikada se nebavi ručnim kojim il ikakvim djelom. Sve rade ženske služkinje. Medju četirima madamama u haremu braće Durzijske strogo se pazi starješinstvo. Najstarija se broji kano glavarica ostalih, ona se ničega netakne svojom rukom, mladje joj madame sve donose. Kad sam ušla u harem, dočekala me najstarija madama, žena Soliman-age: stariji brat obudovio bio pa se po drugi put ženio i tako prešlo prvenstvo na ženu drugoga brata po godinah. Dva tri časa za tim ušla po starini druga gospodja, nekoliko časova za njom treća a za ovom četvrta. Najstarijoj madami ako je bilo četrdeset godina, prijatna je bila obla lica, crnih mazanjom ogarenih kôsa i obrva. Kosa oko lica krugom podstrižena nešto do niže uha a odzad visi preko pleća, spletena u nekoliko tankih pletenica. Na glavi crven fes bez kite, sav prestrt zlatnim novcem, prišivenim u tri reda. Fes namaknut malo na lievo, a na desnu stranu visi nizanj ljubičast cviet. Odjevena bila bliedo-ružičastom haljinom iz tankoga pamuka, kroja evropskoga s tri pole, nu po-

kraćom od naših ženskih haljina. Izpod halje vidjet bilo široke turske šaljevare. Za pasom zadjenut liep sahat, poput mužkih, s dugačkim srebrenim lancem oko vrata. O vratu visio sedmostruk niz bisera, ma ne oko svega vrata, već ponapried; odzad se vidjale proste vrpce. U ušima srednje vrsti dugačke srebrene nauške s kamenom, što ga ona zvala kamorin (aquamarin?)

Odielo ostalih triuh madama razlikovalo se od ovoga tim, što su mjesto haljine po evropskom kroju nosile tako zvanu anteriju, to je nešto nalik našemu prostonarodnomu kaftanu. Anterija sprieda dočimlje a opasuje se pasom, obično srebrnim šikom. Siže nešto do niže koljena, pod njom se nose široki šaljavari. U jedne tih žena bila anterija modra koprenasta liepim cviećem izkićena, u druge žuta, u treće nakockana s crvenimi cvietići. Šaljavari su uviek iz iste tvari. Glavni nakit u svake bio drugi: u jedne kundak, u druge janka, u posliednje škepa. Kundak — je rubac, povezan po glavi, s uzlom odzad, a od uzla visećimi konci; s desne strane cviet. U dame, koju sam ovdje vidjela, bio kundak iz rumenoga krepa, s rumen-cvietkom; nu prave ih i drugčije, negdje iz krepa, negdje iz baršuna (kadife). Janka — je povezača iz krepa (zelena, modra, ružičasta, žuta itd. kako je komu s voljom) složena na dva palca širine i nadjeta na glavu kratkimi okrajci odzad. Spried na jednoj strani janke zataknuta bočka, sa zlatnim lepirom il drugim kojim ukrasom. Teže je opisati škepu. Najbolje je prispodobiti ju kokošniku (nakit prostih žena po Rusiji), kad pogledaš sprieda škepu, nu u nje neima dna, samo sprieda i po stranah krila ima a odzad su spojena krila tanušnim vezom. Škepa se pravi na liepenci iz baršuna ili krepa. Drugarica Soliman-age nosila je škepu modru iz krepa, zataknutim sprieda cvietkom iz briljanta, neznam da li pravih ili patvorenih.

Život provode turske dame posve prazan, niti znaju čitati niti pisati. Djecom se svojom one, vidjelo se, nebave nimalo: diete dodje k materi, ona ga pogladi, ono opet ode a mati više nemari, ni kamo je išlo ni što je radilo. Dà, valja spomenuti, kako je po turskih haremih, bar što sam ja vidjela, posve malo djece, puno manje, nego li u bugarskih obitelji. Bugarska kuća puna djece; a u svih šest harema, što sam ih pohodila, samo je u tri bilo po jedno diete, a i u svem haremu četvero ove braće bio samo jedinac najstarijega brata Mahomet-age, od prve žene. Ono malo djece, što sam vidjela po turskih haremih, činilo mi se dosta uljudno i ništa me se plašila nisu, prem im bijah na očima prva inostranka. Izvrnula bi oči, pa gledala u me a za nekoliko vremena otišla k služavkam. — Posluga je u haremu Soliman-age troje ružne čeljadi ženske, jedna nekakva Čerkeškinja žuto-koričaste masti, dovedena iz Kavkaza, jedna Crnjaka a treća Turkinja.

Soliman-aga nazivao ih je svojimi robkinjami i kazivao, da su kupljene za novac. Turkinju je kupio u roditeljâ njenih još djevojčetom od 12 godina na nekoliko ljeta uz pogodbu — da ju na koncu roka uda ili roditeljima povrati. Taj je običaj, kupovati cure — Turkinje od siromašnih roditelja za poslugu, jako razprostranjen po Maćedoniji; pače i bogati Bugari kupuju si takovih Turkinja, osobito za to, da im djeca uče od njih turski. Nigdje čula nisam, da bi i kršćanske obitelji prodavale takovim načinom djecu svoju; kršćani i kršćanke idu u službu, kao i u nas, za plaću.

Znan je pustinjački život turskih žena. Kad im treba poći na ulicu, zagrnu se širokim plaštem iz kakova sukna, uviek zelenoga lica, krojem nalik na odeždu naših svećenika a glavu omotaju bielim platnom i privežu ga oko vrata. Samo u većih gradovih, gdje su povirili nešto jače evropski običaji, malko su slobodniji — pa si pokrivaju glavu koprenicom, u Carigradu i velom, a obuvaju žute paćmage. Tako odjevene idu u pohode rodjakinjam ili prijateljicam. Još samotniji je život turskih žena; sve vrieme presjede kod kuće to na podu to na oknu. Zanimalo me je pitanje o tom, da li im ne dotuži pustinjovanje ono i višekrat sam propitkivala o tom turske madame; rekoše mi, da ne, da su tako privikle. Razumije se, uz takav način življenja i ponimanje žena onih nije prostrano i razgovor njihov posve je ograničen.

Evo jednoga mojih razgovora s obitateljicami harema braće Druzijske. Kad sam ušla i poljubila se s domaćicami, što poredom k meni ulazile, te kad smo posjedali pa se izpozdravljali, priloživ svaka ruku k čelu, uzela najstarija pitati:

„Jeste li zdravo?“

— Jesam bogu hvala.

„Je li kod vas u Rusiji toplo?“

— Nije, sad je zima, studen.

„Rastu li u vas jabuke, kruške, šljive?“

— Rastu.

„Jeste li davno krenuli iz Rusije?“

— Toliko i toliko mjeseca.

„Kako ste amo došli, pješice ili na konju?“

— Na konju.

„Nose li se sve u vas, tako kao i vi, s opravom gladkom na plećima ili nabranom?“

— Nose se različno.

„Pokažite kriljak (tuj su ogledale kriljak). A u nas nenose takovih kriljaka, mi nosimo ili fes, il škepu ili janku. Živite li u svojoj kući ili u najmljenu stanu?“

— U najmljenu.

„Imate li još otca i mater? tko je još u vašoj obitelji?“

— Taj i taj.

„Ima li u vas cvieća, raste li ždralinjak u Rusiji? Mi bi rado vidjeli Rusiiju. Ima li tamo u vas pasa, kokoši, volova, ovaca“ itd. bez kraja i konca.

Razgovarala se većinom najstarija madama; riedko bi koja mladjih što zapitala. Razgovor bi se duljio pokazivanjem turskih nakita, snimanjem kroja s moje oprave pa onda se opet nastavljao poput onoga gore. Uza to bi me dvorile najprije varivom, onda kavom, rakijom i raznimi slašticami. Sve ženske tamo puše cigarete. U obće mi valja priznati, da su madame koliko u Soliman-age, toliko i po svih ostalih haremih bile sa mnom ljubezne, što su mogle bolje. Primale bi me i dočekivale očevidno blagovoljno, kano riedka i odlična gosta, gledale bi me što dulje ustaviti i svaki put bi mi toplo zahvaljivale, što sam ih posjetila te uvjeravale, da dotad nikad vidjele nisu evropske ženske glave.

Pohrv. Milutinov.

O višoj djevojačkoj učioni u Zagrebu.*

Od Josipa Galla.

Prigodom posljednjih izpita na ovom zavodu imao sam priliku čuti jednoga gospodina, koj je svojim zvanjem takodjer pozvan, da misli i radi o boljku ženskoga uzgoja, gdje je rekao, da se naš zavod približuje rasapu. Premda sam učitelj na tom zavodu, nemogu toga ipak tajiti, al scienim, da mi je dužnost, prije nego li se ta dogodi, barem spomenuti one rane, od kojih mu propast prieti. Čini mi se, kao da ljudi opažavaju samo propast, koja mu prieti, a ne i razloge, s kojih ona potiče. Od onih pako, u čijih ruku obstanak toga zavoda stoji, nadam se, da će rane, što ću ih napomenuti, izliečiti, a nebudu li toga učinili te se zavod razpadne: to me neće barem duša boljeti, da nisam učinio, što sam kao sviestan učitelj činiti morao.

Dvie su već godine, što se oživotvorila viša djevojačka učiona. Poznato je, da je to posve novi i prvi svoje vrsti zavod u našoj domovini, pa se i on morao s kojekakvimi neprilikami i zapriekami boriti, s kojim se svaki početak boriti mora. Peti razred se je otvorio, a iza njega i šesti, ali učitelji nisu imali za svoja predavanja ni najnuždnijih učevnih sredstva. Dakako, tomu se je revnim nastojanjem mjestnoga nadzornika doskočilo; a i ostalih nedostataka, koji još amo tamo provirkuju, moglo bi, postupajuć ovako, nestati. Nu ima tu i drugih zaprieka, kojih nije moći tako lasno odstraniti, a ipak imadu velik upliv na napredak našega zavoda. U zavod, gdje imadu učenice onakovo naobraženje postići, kakvo osnova propisuje, imadu one doći s valjanim temeljem; nu glavna djev. učiona nije vrstna toga uz obstojeće i poznate okolnosti podati. Tamo pako, gdje temelja neima, uzalud se radi, uzalud trud i napor ma kako vještih učitelja. Nadalje ima još jedna zaprieka, a ta je od najvećega zamašaja, te leži upravo u osnovi naukâ toga zavoda; jer, kad se je pomenuta osnova sastavljala, nije se mislilo na to, u kakvom razmjerju stoji množina onih predmeta, koji se propisuju, s vremenom, u kojem se imadu svršiti. Ja sam s toga odlučio o tom obširnije progovoriti, kako je dosadanja osnova u mnogom neizvediva, te kako bi bilo težko prama njoj knjige sastavljati, a to upravo zato, što ono silno gradivo, koje se ima svršiti, nestoji u razmjerju s vremenom.

Najprije spomenut ću nešto o postanku naše osnove. Osnova ova sastavljena je po uzoru pražkom, te su gotovo svi predmeti, koji u onoj osnovi dolaze, i u našoj pridržani, samo s tom razlikom, što su ondje podieljeni predmeti na tri, a sada već i četiri tečaja, dočim su kod nas svi ti predmeti u dva tečaja strpani. Da su sastavitelji ove osnove krupno pogriešili, postupajuć ovako, uvidjet će svatko, tko ju ma i površno pročita; jer će naći ondje povorku liepih predmeta, ali naći će i to, da se sve to u dvie godine svršiti mora. Netreba da čovjek bude učiteljem na našem zavodu, da mu se nametne pitanje, kako je moguće ovoliko gradivo u dvie godine svladati. Mislio sam tako i ja, kad sam nastupio svoje službovanje, pa sam počeo stezat te stezat predmete, nebi li kako, što je propisano, svršio, ali se slabo primakoh k svrsi. Ja sam doista odmah pomislio, kako da svršiš u jednoj godini ono, što bi i dvie godine, da se još tako površno uzme, i učiteljem i učenicam pune ruke posla zadalo; nu pobijah sam sebe, kako to obično u takovih slučajevih biva, tim, što jedne godine uspjelo nije, da će drugo godine uspjeti.

Nastala je i druga godina a i prošla, ali se s njom zlo na bolje okrenulo nije, dapače moglo bi se reći, da je iz zla postalo gorê; jer smo dobili u V. razred mnogo lošijih učenica, nego li prve godine, gdje je iz svih privatnih zavoda ovamo navalilo učenica, koje su opetovanjem jednoge te istoga razreda bolji si temelj stekle, nego li se to u četiri razreda, gdje mnogo toga strogim zahtjevom neodgovara, postići može.

Al da vidimo, što se zahtieva iz pojedinih predmeta. Hrvatski jezik u V. razredu. Iz hrvatske čitanke, veli osnova medju ostalim, imadu se prikladni komadi na pamet naučiti i krasnosloviti. Ovomu zahtjevu neima prigovora, samo treba da se prama tomu čitanka sastavi; jer čitanka dosadanja sastavljena je za učenike I. gimnazialnoga i realnoga razreda, te niti odgovara zahtjevom osnove niti naravi djevojač-

---

* Kako se vrlo rado brinemo za ženski uzgoj, priobćujemo drage volje i ovaj članak, premda bi prilićniji bio za koj pedagogički nego li za naš beletristički list. *Ured.*

koj. Mimogredce spominjem, da bi se mogla sastaviti za V. i VI. razred čitanka poput one njemačke od „Schmiedela“, koja se u VI. razredu i rabi. Dakako da ona slogom i nešto sadržajem kao njemačka čitanka nadmašuje umne sile naše hrvatske učenice; ali osobita joj je vriednost u smjeru, da naobrazi i oplemeni ćut i srce djevojačko; s toga imade tamo upravo izabranih štiva, jedno ljepše od drugoga upravo prama ćudi djevojačkoj.

Nadalje ima se u V. razredu uzeti iz hrv. skladnje nauk o stavku, o njegovih glavnih člancih i stavačni oblici, zatim uzimlje se čitavo oblikoslovje. Ako i uzmemo, da učenice u glavnoj školi propisanu slovnicu dobro prouče, (što dakako nebiva), to ipak nisu radi slabih umnih sila svoje nejačke dobe dotjerale do toga, da bi znale sve ono, što su iz propisane slovnice učile, valjano upotriebiti; jer da je tako, to bi bilo suvišno doznačiti samomu oblikoslovju dvie ciele godine, kao što na gimnaziji i realki biva; ali budući je protivno, to će se dvie godine moći upravo s korišću na taj predmet upotriebiti, a učenice će se istom sada mnogostranim vježbanjem u tom učvrstiti. Tim pako potrebnije je, da se tomu predmetu doznače dvie godine, što učitelju od ona tri sata na tjedan, ako se uzme, da mora nešto vremena na zadaće potrošiti, pa da mora kod čitanja ne samo na slovničko nego i na stvarno tumačenje obzir uzeti, niti dva sata neostaju za slovnicu.

Zatim mora se po osnovi svaki tjedan jedna školska, a svakih četrnajst dana domaća zadaća zadati. To isto valja i za VI. razred. Da je i taj zahtjev neizvediv, uvidjet će se, ako spomenem, da bi učitelj morao svaki tjedan, kad bi broj učenica narasao u oba razreda na šestdeset, takodjer toliko zadaća izpraviti, a svakih četrnajst dana narasao bi taj broj na 120; pa kad bi i po koju njemačku zadaću zadao, što takodjer mora, to bi taj broj tako narasao, da učitelj uz najbolju volju nebi mogao zahtjevu osnove zadovoljiti. Trebalo bi, da bude svakih četrnajst dana školska, a svaki mjesec dana domaća zadaća.

Hrvatski jezik u VI. razredu. Ovdje se čitaju oveći komadi prozaički i pjesnički, te se tumače sa stvarnoga, jezikoslovnoga i estetičkoga gledišta, a pojedini ulomci uče se na pamet i krasnoslove se. Da i je prama ovim zahtjevom sastavljena čitanka, to im se nebi moglo zadovoljiti; jer se onakovomu tumačenju hoće više nego jedan sat na tjedan, a više učitelju u tu svrhu ni neostaje, jer mu treba jedan sat na tjedan za skladnju, a jedan za zadaće.

Da vidimo što se nadalje zahtieva iz hrvaštine u VI. razredu. U I. poljeću nastavlja se i dopunjuje slovnica i skladnja; u II. poljeću uči se kratki pregled hrvatske književnosti. Ako se ono malo, što se iz skladnje ima u V. razredu uzeti, i odbije, akoprem se u tako kratko vrieme ni oblikoslovje svršiti nemože, kako gore spomenuh: to će svatko lasno uvidjeti, da se skladnja, ako ima biti sjenom skladnje, da se poviest književnosti, ako se i još tako stegne, u jednoj godini za dva sata na tjedan, pa da se još dopunjuje slovnica, svršiti nemože. Pošto to napomenuh, uvidjet će svatko, da tako brzi skokovi sa slovnice na skladnju, sa skladnje na poviest književnosti, pa sa slovničkoga tumačenja na stvarno, a sa stvarnoga na estetičko samo na papiru paradirati mogu, a učenicam, koje ni pojma o tih stvarih neimaju, mogu se ovako postupajuć samo pojmovi pomiešati.

Pošto zahtjevom iz njemačkoga jezika neimam što prigovoriti, jer im se može zadovoljiti, samo da je prama tomu čitanka, prolazim na zahtjeve iz zemljopisa i poviesti.

Iz zemljopisa uči se u V. razredu prvoga poljeća najvažnije iz matematičkoga zemljopisa, kako se dieli zemlja po svojoj naravi; o moru i kopnu; kako se dieli zemlja po narodih i državah; kratak pregled svih država. Na kratko u V. razredu ima se svršiti u I. poljeću kratki pregled matematičkoga, fizikalnoga i političkoga zemljopisa. Poznato je, kako je knjižnica „Početnica zemljopisa“ stegnuta, te ju učenici I. raz. gimnazije i I. realke u dva poljeća svršuju. Stavimo, da se ovaj predmet u knjižici, imajućoj se prama ovim zahtjevom sastavit, još te većma stegne: to nastaje pitanje, hoće li i učitelj moći tako stegnuti svoje tumačenje. Ja mislim, da neće; dapače morati će mu tumačenje biti tim obširnije, čim je knjižica postala prevelikim stezanjem učenicam nejasnijom; pa neće li onda nastati ona nevolja, kojoj se htjelo izbjeći, da će učitelju pomanjkat vremena, da svrši propisano gradivo? U ostalom znati će svatko, komu je poznata knjižnica „Početnica zemljopisa“, da se učenice iz nje istom najnuždnije pojmove zemljopisa naučiti mogu, a što će onda naučiti, ako se ono, što je bez toga dosta stegnuto, još većma stegne? Pa ako se uzme, da je najpreča potreba, da si djevojke steku dovoljno znanje iz zemljopisa, poviesti, materinskoga jezika, narodne književnosti, te da se prilično upoznadu sa zakoni naravi, pa napokon, ako javno naobraženje djevojke, pošto je ova dva razreda svršila, prestaje: pitam ja, da li je učenica, gdje se taj predmet mora do zla boga stezati, toliko naučila, koliko bi bila morala naučiti prama pomenutoj važnosti, koju ovaj predmet ima za ženski spol? Pa ako ima, pošto je svršila ta dva razreda, njezino javno naobraženje prestati, što će joj ono, što je morala tako brzo i tako strpano naučiti, koristiti? Neće li to učenica, kako je brzo naučila, tako brzo i zaboraviti? Po mom mnienju imao bi se taj predmet u onom obsegu uzeti, kako to osnova

kaže, ali morala bi mu se barem jedna godina doznačiti.

Da vidimo, što se zahtieva iz zemljopisa i poviesti u II. poljeću. Ovdje se uči zemljopis svih evropskih država osim austrijanske carevine. Kod svake države ima se u kratko pripoviedati njezina poviest i to biografičnim načinom, a kod zemljopisa carevine turske ima se osobiti obzir uzeti na narodopis, na odnošaje i na poviest srbsku, bosansku i bugarsku. — Tko se i malo u to razumije, treba samo da pročita sve zahtjeve, pa će uvidjeti, koli je ogromno ono, što se ovdje zahtieva; jer nebi niti jedna godina dotekla, da se tomu zadovolji, nekmo li jedno poljeće. Moglo bi mi se reći, treba da bude kratak i stegnut pregled evropskih država te kratka i stegnuta poviest o svakoj državi. Nu na ta odgovaram, pozivajuć se opet na obću važnost, priznanu od vještakâ u toj struci, koju imaju ti predmeti za ženski spol, te opet i na to, da se ovakovim stezanjem postizava toliko, koliko ništa. Nadalje nastaje pitanje, može li se tako kratka povjestna slika o svakoj državi, kakova bi ovdje trebala, lasno stvoriti? Ja mislim, da nemože; jer dogodjaji jedne države već prilično u srednjem vieku, a još većma u novom, zahvaćaju u dogodjaje druge države, te bi učitelj bio često prisiljen ob onom govoriti, što će morati kod druge države na novo spominjati, te bi mu vrlo težko bilo sastaviti o svakoj državi posebnu sliku. Da mu to i podje za rukom, to bi se stvar ipak tako odtegnula i tako obširnom postala, da se nebi ni u jednoj godini svršiti mogla.

Moglo bi se napokon reći, neka budu uz svaku državu kratke poviestne crtice, kako ih ima u Zappovom i Zoričićevom zemljopisu, koj ih je iz prvoga primio. Na to odgovaram, da se predavanje poviesti, ako se želi, da bude uspješno, nesmije odviše stegnuti, a još manje, kao što ovdje biva, sa zemljopisom stopiti. Po mom mnienju imala bi se predavati na višoj djev. učioni sveobća poviest, i to u onom obsegu, koj joj je doznačen u knjižicah od dr. Netoličke, Spitzera i dr., kao što to na drugih sličnih zavodih biva; nu tad bi se morala za sveobću poviest i za sve evropske države osim Austrije barem jedna godina doznačiti.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Kazalište. Ravnatelj narodnoga kazališta izdao je oglas, u kojem nam javlja, da će se ove zime u Zagrebu pjevati sliedeće opere i operete: „Mislav", izvorna opera od Iv. pl. Zajca, slova od Fr. Markovića. „Norma" od Bellinia. „Trovatore" od Verdia. „Prodana nevjesta", česka komična opera od Smetane. „Otmica Sabinjankah", komična opera od Iv. pl. Zajca. „Ban Leget", dramatična opera od Iv. pl. Zajca, slova od dra. Iv. Dežmana. „Barbe bleue", komična opera od Offenbacha. „Dva brata i dvie sestre" i „Ficlipucli", operete od Iv. pl. Zajca.

Od drama i komedija ove nam se nudjaju novosti: „Makbet" od Shakespeare-a; „Okret", drama od Leroya; „Fedra", tragedija od Racina; „Monika", tragedija od Kollára; „Struensee" tragedija od Laube-a; „Uriel Akosta", tragedija od Gutzkova. „Izabella Orsini", tragedija od Mosenthala; „Ideje gospoje d' Aubray", drama od Dumasa; „Knez Emil", igrokaz od Huga Müllera; „Bogomoljci", igrokaz od Sardou-a, „Giboyerov sin", igrokaz od Oktava Feuilleta. „Donna Diana" komedija od Moreta. „Minna Barnhelm", komedija od Lessinga. „Iz doba kotillona", komedija od Bozděcha. „Škola ženah" i „Škola muževah", komedije od Moliere-a. „Mademoiselle de la Seiglére" komedija od Scribea, „Ljutita žena", komedija od Alberta Note. „Dubravka", pastirska drama od Gundulića. „Plemenski dvor", komedija od Maya. „Doktor Robin", komedija od Pomarey-a.

Ciena kazalištnih loža. Kazalištni odbor povisio je najamninu loža po prilici za trećinu te je prema tomu za zimsku saisonu od 1. listopada 1870 do uskrsa 1871 ustanovljena ciena ložam na sliedeći način:

Razi zemlje br. 1—17. sa 100 for.; u I. katu br. 1. i 20. sa 130 for., br. 2—9., 12—19. sa 120 for.; u II. katu br. 2—19. sa 80 for., br. 20 sa 90 for.

Književne viesti. Starine, na sviet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga II. U Zagrebu 1870 u knjižarnici Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera) na prodaju. U 8-ni 2 lista i 312 str. Ciena 1 for. 50 novč. — Tu su: Prilozi za životopis Markantuna de Dominisa Rabljanina, spljetskoga nadbiskupa. Od S. Ljubića. — Indijske priče prozvane Stefanit i Ihnilat. Od Gj. Daničića. — Muka blaženoga Grozdija. Od Gj. Daničića.

— Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i mletačke republike. Skupio S. Ljubić. Knjiga II. od godine 1336 do 1347. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1870 u knjižarnici Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera) na prodaju. U 8-ni 2 lista i XXXVI i 464 str. Ciena 3 for.

Ovim brojem je iztekla predplata za predplatnike, koji nisu do konca godine predplatili.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 40. U ZAGREBU DNE 1. LISTOPADA 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Marija.

Pjesan ukrajinska od A. Malczeskoga, preveo F. M.

Spiev drugi.

XI.

A kakovih to truba zvuk u bližnjem gaju,
A kakve nove čete skokom jašu uz graju,
A kakov novi junak križnim mača mahom
Put krči sebi i smrću i trepetom i strahom?
Konj jedva tla se tiče; vlase riedke i sive
U svjetlu vije vjetar kao kometa grive,
A točeć se ko val, i dižuć stas svoj krasni,
Svjedoči, da se boji da što ne zakasni.
Ko lavica, kad puna biesa vrla izleti
Na ljudij množ, u kojih mlado svoje speti;
Ko majka, izgubiv nadu svaku o prognaniku,
Od milja topi se, kad sinka smotri sliku,
Obhrvan takviem majke i lavice žarom,
Zviždećim mačem, triesa gromovnim udarom,
Jureći splašen, čudan, noćnoj sličan stravi,
Uz zeta svog se Miečnik iz nebuha stavi.
A za njim vojska mu; a pozdrav njegov čú li, —
Jer namienjen je tebi, — ti kane podbuli?
Potrči jedan na drugog, a ruku svitih
U čudu gledju obe vojske, što će biti.
Popostav Miečnik malo, udre pak odskoči,
Pak tekom potekav na pogana se toči;
Uvrebav zgodu uzbi ga, i u šiju tovnu
Zamahnuv ukopa mu sablju blagoslovnu.
Od vrlog maha spadè odrubljena glava,
I trza očma, brboće i poigrava,
Kotrlja se i zieva, bliedi, gasne, iz trupa
Krv vrca, a trup na konju sjedi mirom stupa.
Grozovit krik se prodrie; divljač razbježe se,
Konj kanov trup svog gazde u sried njih unese.
Strah, drhat spopade ih; k boju trube kliču,
Junaci novi gone, a stari u skup se stiču, —
Huk, kršnja, iskre, jauk, tutanj, bljesak, zviezda
Sried poraza se slava zaprašena gizda.

XII.

Za kratko jenja boj; množ oružje polaže,
Još veća poginu, bjegunce uhite straže.
Po razgaženoj zemlji rieke teku krvi,
Uz tatarske tu poljske i kozačke strvi.
Za uviek ostat mu je, gdje si koji ležè,
Put neba duše, a poljem konji se razbježe.
U prahu na blizu im kalpaci, turbani,
Tek mači vjerni uz njih, krvju poprskani.
Ti, koga braće junačtvo zakloni od biede,
Hajd' slušat radost vojne i uzhit pobjede.
Gledj kako posried trupâ, u kih crv već vrti,
Bradaši sjetni tom si ginut žele smrti,
Pak zamračena čela smiehom im se dâne,
Koj gromom ori se, što tutnji, dok tries plane.
O podj, — ne drhći, čast je uz svakog od njih stati,
Krv vraga zalì im hrabrost, te u njih bujno cvati.
A bûdi l' u tebi to posvećenje žića
Za dom svoj, za svoj rod, tek drhat, strah slabića,
Za dom, kad treba, niesi l' sve žrtvovat spreman,
Zaviri u sebe, i mniet ćeš da je neman!
Hajd' k prsim ocjelnim i duše razigrane
Plašt sjajni uz njih pribij te im cielivaj rane.

XIII.

Na rubu gaja hum zelenim čelom viri,
Na okrug miloduhom s njeg dušica miri,
I plaču, kadgodj lahor svjež im ljubne hvoje,
Ko davnih dieva sjene uz junakâ groblje.
Pod njihov hladak vabe i pobjednike i roblje
Iz cvieća mirisna spleteni rosni vienci,
Snijući sanak mračan, tih u tihoj sjenci;
Bar tiem se dobra sreća izjednači s hudom:
Sramota, slava, rod i mir završi — trudom.
Tu sprieda požar gasne, a još kad i kad tište
Svoj plahi umirući bljesak na bojište,
A s traga sunce baš se za borikom krije,
Na lug goreći čudno još jedared zrije.
Sve boje tu se vrzu: gavrani u skupih

Tud prše i grakćući viju se nad trupi.
Porazmještene čete, — svud, gdje ognjic prska,
Sve vrvi i mota se; konj travu grizuć hrska
Ko čagrt da je dalek; a ko orao bieli
Naš Miečnik sivi se, al slavi se veseli,
Pod brjezom odkritu hladeći glavu sjedi
I zetu svom ovako turobnom besjedi:
„Moj sinko — jer kad srcu tako mi se dovì,
Te u njem sin si moj, to sin mi se i zovi —
Sad, gledji, sve na sretnoj osnuto je niti,
Naš Vaclav nam se vraća, Tatari pobiti,
Na miru dom, a — dao bog — na vrieme mnogo
Sve bog i sreća, — ja sam malo pripomogo;
Nu kad već duša polak, što žudjaše, ima,
Što sjetnim na tu dobit pogledaš očima?
Jest, ko što mjesec eno izhodi ti krasno,
Namiriv slavu, sad ti srcu sliedit lasno.
Na konja! spješi veseo, gdje te žena mila
I vjerna kuća čezne primit usried krila.
Obaći ja ću straže; sutra pak za svitom
Dobàr dan ću vam kucnut brenćećim kopitom.
Hajd nèdaj, brzo konj te cilju tvom donio, —
Bog! kako ja i on te svedj blagoslovio!

XIV.

Poskočiv brzo Vaclav, ruku stisne staru
Po davnoj navadi, a ona u punom žaru
Čvrst, hrapav ali iskren stiskac vratila mu.
Već konj s konjikom juri kroz sjenatu tamu,
A Miečnik molitvicu šapće običajnu.
Gle Vaclava niz polje u poletu sjajnu!
Na perjanici i vlasih sjaj se srebrn ljeska,
U štitu pak se ogleda mjesečeva bljeska,
Oj krasno 'e u tišini na okolo blagoj,
Čeznućim srcem spješit, letjet k svojoj dragoj!
Pozdravljat svaku stvarcu priklonom pameti,
Sve čežnjom prestizat, neprestižna što leti.
Sad sladki zvuci, što mu zvone usried tieka,
Slavulja poj i vode šum i žabja kreka,
Tjeskobom, živošću, divljoćom i milinom
I vedre dušu i strave čarobnom ju tminom;
Sad sladki miris, što iz cvieća milo paha,
Tjeskobe maglu goni razkošju svog daha,
Da duši vedroj širom pucaju nebesa,
Te vijuć k njim se negve tiela svoga stresa;
Sad majka priroda sa čovjekom sve dieli,
I sve se smješi s njim, i sve se s njim veseli;
Sad sablja u korah driemljuć boja već ne pamti,
Na ustiju proštenje, u oku blagost plamti.
I Vaclav jezdi — sretan, ma da iz neba vedra
Raztere netom grom života njegova jedva;
Jer njim već vihor nebi vio zloudesan,
Na grobu prem bi hladnom šumio mu biesan.
I tako stepom huji — ali sjajni snovi,
U koje narav maglom čarobnom ga ovì,
Oh brzo ginu, brzo! a pak spomen hudi
Ko sablast ustaje i prošlost mrtvu budi
Te njemu usried sladkog mirisnoga daha
Skup sduhâ šapće rieči užasa i straha:
„Svu bliedu, slabu vidjè ju, a znaš, da sahne
Bez štita nježni slak, a znaš, bez obrane
Da sladko voće gnjije, — a ti si raj svoj mio,
Tek vrativ se i ugledav ga, ostavio.
A zašto? za sjaj slave, kog će da nadkrili
I jedan osmješak na usnah tebi mili.
Bar kivna da ti nije sreća svedj i jalna,
Nu pogoda za burom mniš da već je stalna,
Ne pamteć, kako 'e gorko suzom čase brojit,
Plah sreći otè se, što mogla te spokojit."
Ah dalje, brže, dalje! preko drača i rovâ
Konj suje pruživ se, a brenkanje podkovâ
I trke huk i bljeska, kom se vitez svieti,
Seljaku kroz san prvu misao saleti.
„Ha! ha!" Čim otre oči i srca grozu smiri,
Izčeznuo vitez, a glas osta o vampirih.
I tako Vaclav leti, strava sad, sad dika,
Sad sretan, sad pun jada, prava ljudska slika.

XV.

Do vratâ stigo konj; sav zapjenjen se puši,
Hladeći nozdre hrže desno lievo i njuši.
Prem jasni mjesec sja, al vidjet nikog nidje,
Ni momak k stremenu brzonog neizidjè.
Dà, kasno je, nek sniju — ne more ih jadi,
Vežući konja sam si Vaclav sbori mladi.
I s onom živom slašću, kôm se srce topi,
Kad za čas ima da se s dragim srcem sklopi,
I s onim sjajnim pogledom, kad strah sav mine,
I jednim skokom on se k vratam kućnim vine,
Oj kol'ko njege i dragosti se u njem budi!
Za časak sretniji od andjela i ljudi!
I zakuca jedanput, ì dva ì tri puti,
A triput budna jeka javi se — pa ušuti —
To jedin znak života, pokreta jest ôdje,
Što čekaše driemljući, dokle vitez dodje.
Ni žurnih koraka, ni šapta, razgovora,
Ni svjetla usried tihog, zatvorenog dvora.
Oj tvrda li mi sna! Nestrpljivost ga njeti,
Da jednim će ga mahom mač kroz prag prenieti.
Al taj silovit svjet on nesmie da prihvati —
Njoj zadat nemira, da nemir svoj prikrati?!
U njegvih radje grudih bura nek zagluhne,
A do nje nek ni hladan bure ćuh ne duhne!
Još jednom kucnu, slabo, jer u srca slasti
Andjelski stà mu ćut, zabòrav sebe, rasti.
Pak brzo ode, — kadšto naglo u toj tišini
Popostajuć, čim nečij glas mu se pričini.
Na puni mjesec gleda, koj mu stas ko stravu
Gorostasnu i crnu bacaše na travu; —
On mirno i tiho jasnom putanjom se toči,
Ah, jer su k suncu dragom svrnute mu oči!
A junak glavu odkrenuv sakri se u tmicu,
Zar posmjeh posprdan na onom speti licu?
U mislih pognuren, bez misli ipak svake,
U bezdnu ćustvâ, gdje no driemlju svakojake
I boli i slasti, uspomene, ljubav, sreća,
Bljudjaše naokolo doma mûkom speća,
Koj mrtav, tih i gluh i biser dragi krije,
Ko dvori zakleti u pričah arabskijeh.
Al što bi to? Već podav beznadnoj se kobi,
Najednoč čuje šušanj — u spavaćoj sobi
Gle otvoreno okno, a zavjesa laka,

Što stražu straži lepršećih od noćnjaka,
S vjetricem stidnim titra se ko plaho ludče,
Sad iz sobe ga stjera, a sad ga uvuče.
Oj kakov sladki oganj žile mu prolieće,
A licem sav mu sjajni plamti trepet sreće.
Čim sad zajazit čeznje razvaljeni plamen?
Van uzor da 'e čistinje, ili uzor-kamen.
Al nije nijedno, — on, Tatare koj pobi,
Koj ljubi žarko, vierno — eto več je u sobi!

XVI.

Na postelji neprostrtoj, u crnoj sviti
Protegnula se mlada sanak tvrdi sniti,
Al sna joj tvrdog last ni lagoda ne drâga,
Na sinjem licu još joj mukam ima traga,
Ko propuklica da ju prieko boli spela,
Prem spokojna se pruža i nepomična tiela.
A rudež dugi dolje neredom joj spada,
Ne oniem, u koj milak speću dražest sklada.
I nadula se tužno, ko da od boli sustà,
I ko da stenjat hoće, samo što joj usta
Moć neka spela, mjesečji pak bliedi plamen
Što na taj tužni kip drhćući baca pramen,
Žalobom strahotnom žmureće puni joj oči, —
Vampirka tako trene, kad se s dragim soči.
To Marija je krasna!? vitez pred njom stoji,
Zemaljski raj joj nosi — a š o sad se boji?
To mlada, krasna Marija? ah, kakva sjena!
Zar crv će se privijat već uz njedra njena?
Al za čas samo Vaclav koči se i zuri,
Duh brzo mu se opriè zimnoj krvi buri,
Pak u njih priviv lice uste s usti spaja,
Te u njih rajska slad iz njegva srca tajà.
„Oj draga moja Maro, hladna si i niema, —
Još ima sreće za nas" — jeka veli „„nema!""
„Oj Mara, Marijo, u boju su me sreli,
Te otac moj nas spoji" — jeka ječi „„dieli!""
I draga ju i budi, brižan, mio i sjetan,
Tek uzdah da mu vrati, on bi bio sretan;
Al naglim padom glavu na grud mu se obara,
Po oklopu mu udriv zvekom odgovara.
On viče, vapi pomoć, pustim domom bjega,
Al tek se skok mu tašti stienjem svud razliega!
I vrati se i sjeti, neće li joj mraka
Odagnat s očju crnih vjetric svježeg zraka?
Al kad ju ponesè junaka silna ruka,
Oj grozno li se svija i lomi usried struka,
Ne lahko i gibko, već ga težko pritisnula
Težinom nemoćnom tek skora još razsula.
Već glava i ruke vise, noge ukočile se, —
Grozovit kip, — al drag još onom, koj ga iznese.
„Oh vode, vode!" vriskom viče proničućom
I kršeć silna vrata svom potresa kućom.

XVII.

U sivoj, gustoj drači nješto zaševeli,
I razmiče se lišće i čapka se zabieli,
I pomalja se glava, podiže se tielo,
Što skrito čekajući noćcu tuj sprovelo,
Dječarca onog, ki svoj viek jadovit plaka.
On raztuženim okom gleda na junaka,
A taj se žaca lica uvehnula i blieda;
Da l' urok, strah, da l' druga u drač ga zagna bieda,
Ja neznam, — al izašav tako on povieda:
Za vodom viteže, nek srce ti ne gine,
Baš u njem sgasnuo sad zemaljske žar miline;
Skup gadnih čuvida u izdajničkoj šali
U ribnjak krasno tielo gospodjice svali.
A kad tko iz svieta podje,
Nikada više ne dodje.
Sva kuća odè, plemstvo, momčad i panduri,
U potoč, neki se po babe i pope žuri,
U dvoru sve sad tiho, al čim zora svane,
Mrmoreć, kadeć, pojeć. sprovod će da bane.
A koga prati opielo,
Za uviek ga je odnielo.
Za uviek! tužna rieči, kad s usuda prieka
Gubitku težku i bolu strašna ti si jeka,
U milju, ljubavi, u svako žića doba
Po stoput izrečena, s pravom tek vrh groba;
Jer čim tko iz svieta podje,
Nikada više ne dodje.
I pridigav na prstih malahnim se stasom,
Da vitezova sluha može doseć glasom,
Viest svoju šaptom šapće, — vitezu na licu
Sve crnji i crnji oblak strašnu širi tmicu,
Pak naglo obraz taj, zdvojenja zastrt mrakom,
Bies, priezor, gniev ko tries prietećim žari trakom;
Dok sumornosti one živa posta slika,
Što zuri u jedan predmet, — lies svog protivnika,
Te u ognju pakla svog najsvetije veze krûha,
Odkrivši, da mu otrov srodno srce kuha;
Dok u njem krvi želja bjesomučna ruknù
I krike, zvonova, i plam u duši buknù,
Koj zublju užiže, da vlastit dom si sgara,
U vlastitom si gniezdu krv da krvju kara.
A kad na takve strašne navija ga muke
Smrt najdražeg mu bića od blagoslovne ruke,
Oh kakva grozna družba, pečal i zdvojenje,
Za grdnom sliedi osvetom, s kê sada stenje.
A sve te muke spaja pogled tup i stravan,
Iz koga gviri miso, da je usud stavan.
Grozovit tako nije u zmijskih ječeć sponah
Svih svieta mukâ uzor — kip Laokoona.

XVIII.

I tako Vaclav za čas sve na svietu gubi,
Dobrinju, sreću i sve, što čovjek cieni, ljubi,
I nikad drage si probudit neće iza sna,
Nje, zamjene mu svega, što je dobra i krasna,
Nje, koje svjetlost blaga andjeoskim žarom
I laži ljudske mrak ukrasile mu šarom.
I tako Vaclav sam se nadje sried pustine,
Bez Marije — kolike svud ga kruže tmine!
Uz truplo stoji dugo, niem zureći nice
Ko kip od mramora na grobu ljubovnice;
Jer užas strašne od zloće, vidik njena stanja
Iz duše izagna mu i osjet očajanja,
Tek ta ga miso gorka vrati k sebi i k jadu,
„Ah što ju izručih ljudem, ah da me izdadu!"
A kad nabreklo lice nehote ga sjeti

*

Svih, ki u boju za nju hman moraše mrieti,
Ko tijem da ga — prvi i zadnji puta — kara
Što sreću njih i sebe i nju skupa shara:
Tad istom srce opet njemu zakucalo,
Te rukam' krije lice, plače — diete malo.
Ne za dugo; — jur srce sgriženo, izdano
Za tilji čas je sasvim jedom otrovano;
Jur duši, prije dičnoj, utisnuto 'e geslo,
Što bezsvjestnika svedj je u sramotu neslo.
Taj bujni mladić već je ruglo svietu svemu?
Ah radje pitaj, da l' je sva dobrinja čemu?
Kad, što je dobro i krasno, časak samo sjaje,
Kad propast roditelja djeci uharna je,
Kad ljubav bližnjih laž je, i njegom tek se hini,
Zloj sreći se veseli, a s dobre pak se kini,
Kad isto je plemenit biti il se činit,
Jer zna i pakost grdna. ko da 'e kriepost, hinit,
Kad jedna tek je slast: da uzhit medjusobni
Srdaca razstavljenih val im bude grobni.

XIX.

U ljudskih čustva tamnom, sumornome gaju
Polahko njeki trnut, obumirat znaju,
Gubeći list po listak, poznom dok jeseni
Ko mašno, gluho dublje stoje ogoljeno.
Na njeke iz oblaka, što ih žega skupi,
Noseći divlje tajne grom i triesak hrupi,
I opet sine vedro te se čini čarom,
Da iza bure zelen ljepšim buji krasom,
Al pogledaš li bliže, prem su iz vana zdravi,
Iz nutra ti se crne trag opale javi;
A sraženom kad hrastu vijor srč razžari,
Tko požar da se od striele gasiti odvaži?
A grm i šušanj šire požar s kraja kraju
U ljudskih čustva tamnom, sumornome gaju.
A čemu da Vaclav od života nada?
Da goneta sa strahom, zašto tol'ko strada?
Po njegvom srcu crn i krvav pada veo,
Nek bude — zašto bi ga s ljutih rana uzeo?
Tve njemu propalo, do nade te jedine,
Da plam, ne čas, uništi u njem razvaline.
A bogu se natuživ žalovanjem ovim,
S malenim prijateljem ili s djavlom novim
U komoricu mrtvo pak unese tielo, —
A mutniem očma mjesec podaje vidjelo,
Tu Vaclav posteljicu posljednju joj redi,
Svom njegom za nju, koja slaba i skromna bliedi,
Pram, svite, uda njojzi poreda i slaže,
Radoznali bo zlići i smrt ružit traže.
Na mrtvo tad joj lice baciv pogled stravan,
U kom je žalost razstanka, nu i objet stavan
Združenja skora, — zuri očajnika pazkom,
Koj želi jada lik sa svakom pamtit mrazkom,
Pak trgnuv mač zviždeći, što će, kada mahne,
Ukopat se ubojit sried duboke rane,
Iztrči — namah s lica sve mu izčeznu biede —
Na konja sjede, a za njim mlado momče sjede.
A tko je zaplakano to čeljade plavo?
Da l' kobni njegov duh? da l' andjeo, da l' djavo?
Da l' muke njeti njegve, da l' ih brižan koji?
Tko zna? — junaku pribi se, i nestalo jih.

XX.

Na ukrajinskoj crkvi tri se tornja lašte,
A ukrajinske babe moliti se pašte.
U zvona zvoni djakon, da si novac skreše,
Oj kume, je l' to pogreb, je l' krstitke spješe?
U nutri odar, lies, a redom voštanicâ
Bliedožut ckili plam, — svud crna, strašna tmica.
Čij tu visoki stas sried znaličnoga skupa
U dug i mrtav križ se pružio kraj trupa?
A grud junačka čija ù prah tudier pada,
Te s tihom pokorom, što necvieli od jada,
Prem težko nosi breme i najljućih rana,
U pobožnosti niemoj k tlu je prikovana?
Blied, kano blišt duplierâ, što mu licem bjega,
I tužan ko opielo, što se tud razliega,
Iz poniženja svjetskog, gdje ga vjera stište,
Ko ivanjska mu oči kriesnica se blište.
To 'e Miečnikova glava, sieda i puna jada,
Nedavno izgubiv ženu, kćer pokapa sada.
Ah, koljevkom ju šikô, da u liesu usne,
A bit joj kupovo za crne svite grustne.
A čudo, bezćutan pri pogrebu se čini,
Ko duša da je već njegva s kćercom na visini.
I potlje bjaše takov ni jauka ni cviela
Ne povjeriše nikom usta osinjavjela.
Stanovit pogled nikad suze ne odaje,
Svedj isti, čase s bogom, riedko s ljudi traje.
Dan nà dan u čas isti njekamo se krade,
Al kući vraća se, čim lozinka se dade.
Jedared minu i ponoć, Miečnika još nije;
Tad straža uzbunjena, što zanj brižna bdije,
Zatrubi plašno, — iza sna ko iz praće prhnu
Junaci, da ga spasit il osvetit srnu.
Na groblju našli ga; gdje groba grob se tiče,
Grob žene i kćeri mu, tu klečeć on priničê.
To njegov smieh na ustah, i siedi o čelu pramen,
To bliedost njegva lica, i njegvih očiju plamen,
To čapka, brci, vragom trepet i smrt prieka,
To njegov župan crni, — ali što ga jeka
Daleke vojne trube u pomoć priziva,
Nevuče mača on, — on sniva, vječno sniva.
I tiho, gdje tri groba tužan vez sjedini,
I pusto, tužno, tiesno u bujnoj Ukrajini.

Konzulova žena.

(*Iz „Revue des deux mondes“ preveo F. Ciraki.*)

(Konac.)

Jašili već njekoliko ura, a napokon stali u hladovitoj prodoli, na podnožju šumovite visočine.

„Pripoviedaju mi,“ progovori g. Paskal, „tu na visočini je leopardov ležaj. Prije nego ga napadnemo, valja nam se dobrom užinom okriepiti.“

Služinčad prostrla liepu užinu na plosnat kamen. Ni Eduard ni g. Paskal nedotakoše jela. Potonji se činio jako zabavljen, a Eduard promišljavao u jutrašnjem prizoru. Bio je sjetan i nemiran.

„Ništa nejedete?“ upitao je g. Paskal.

„Nemogu da jedem.“

„A što vam je pokvarilo tek, bez zamjere?“

„Istinu da vam kažem, mislim o Emiliji. Neimam si ništa predbacivati, a to mi dopušta govoriti od srca. To diete — oprostite mi — vaša supruga čini mi se nesretnom. Muče ju crne misli. U svačem samo nesreću i pogibelj vidi. Duša joj puna najnetemeljnijih sumnja. Vaši poslovi, vaši nauci nisu vam valjada dopustili opaziti toga prije. S njom kao bratac odrasao, imam možebit pravo pogovoriti o tih stvarih.“

G. Paskal mukom je mučao. Osjetiv ipak, da treba nješto odgovoriti, preuze rieč:

„Dakle ju sumnje muče? A kakove sumnje? Nemogu ni da slutim — Tko ih u njoj probudio? Dosada sam u njoj samo njeku sjetnost opazio, a i ta zlovolja minula ju, odkako ste vi došao. Ako se ipak kakove sumnje porodile, to su, mislim, jamačno morale nastati odkada ste vi ovdje.“

„To je vrlo nalično obtužbi, gospodine Paskale,“ odgovori Eduard. „Moju vam rieč dajem kao pošten čovjek, da nemožete ništa predbaciti niti meni niti Emiliji.“

Pri tih rieči okrenu se g. Paskal naglo prama Eduardu sasma proti svomu običaju. Oči mu zasvietlile, a sa bliedih, drhćućih usna izmakla mu misao: „Ona vas ljubi.“

Ali mahom se dosjetio, pa nakon kratke stanke, prije nego što je Eduard odgovoriti mogao, pridodao:

„Da smo u Evropi, ta bi priča već išla od usta do usta cielim družtvom. U Evropi bi se, gospodine, jamačno na smrt pobili. Ovdje u istoku smatraju se budalami oni, koji poziv na dvoboj prime, a i ja sam istoga mnienja kao istočnjaci.“

Podigao se pa zapoviedio, da započnu lov, zatim okrenuv se prama svomu gostu reče posve učtivo:

„Dozvolite gospodine, da vas namjestim.“

Eduard se nakloni glavom, pa podje za konzulom, koji je sa cielom pratnjom krenuo prama visočini. Penjuć se uz brieg još se jednoč okrenu g. Paskal:

„Premda mjesto, kamo ću vas postaviti nije jako izvrženo pogibelji budite na oprezu. Uzprkos svim pripravkom mogao bi leopard nasrnuti iz svoga ležaja s vaše strane. Budite dakle uviek spreman da ga dočekate.“

Pošli neko vrieme krajem visočine, dok nedostigli služinčad, koja ih s konji čekala. Konzul i Eduard uzjašili, a sluge će pješke. Pošli dalje, a naskoro dostigli do čete Arapa, koji su u rukuh velike motke imali. Njimi su mlatili šikaru, približujuć se u velikom polukrugu, da podignu leoparda sa ležaja. Konzul smjestio Eduarda uz stablo, na dvadeset po prilici koračaja udaljeno od ruba šikare.

„Ostanite mirno na konju na tom mjestu“, reko mu je, „leopard će se jamačno tamo dole uz one kuprese pokazati, pa možete onda gledati, kako ćemo ga utući. Tamo ću valjada i ja biti, pa posluži li mi sreća, neće mi izmaći. Ali ništa zato — morate ipak na oprezu biti. Evo ostavljam vam i Ibrahima, najboljega lovca u zemlji.“

G. Paskal se udaljio, a sliedila ga sva služinčad i arapska hajka. Ostao sam Ibrahim. Pušku naslonio o rame, pa sjeo na kamen nekoliko koračaja od Eduarda. Zamalo zamakla ciela četa iz vidika. Eduard ostao na samo s Arapom. Kao nevješt novak poslušao točno sve naputke svoga gostionika. Stao nepomično, i pušku u rukuh upro pogled u šikaru. Vrieme prolazilo, a ništa se neganulo. Okrenuv se Ibrahim, da ga nešto upita. Taj ga je prietećim posmiehom motrio. Pomislio je, da se smije njegovoj djetinskoj poslušnosti, pa se ponačinio na konju. Ali brzo se opet trgnuo, kad je čuo lupu motaka i kriku hajke.

Ipak mu palo otežko uprieti pogled na šikaru pred sobom — nehotice svraćao mu se pogled na kupres, gdjeno je g. Paskal rekao, da mora leopard prodrieti, i gdje ga već više strieljaca čekalo. Bruka se približavala sve većma i većma. Polukrug, koga je hajka sačinjavala, sve se većma uzio, a činilo mu se da se suzio s njegove strane. Najednoč uzčuje riku zvieri, a odmah zatim krtež grana, što se polomile. Već je nagledao kako se šikara uzkolebala, gdje si leopard put krčio. Kobila mu Zaira u jedan čas cielim tielom uzdrhtala, ali se opet ohrabrila, pa podigla kao da će neprijatelju u susriet. Eduard ju' pridržao, a ona kao da je razumila svoga jahača: pružila prednje noge, jednu uz drugu, pa stala nepomično, kao da je iz mjedi slivena, nagnute glave prama šikari. Najednoč zapazi Eduard medju lišćem u grmaku sebi naproti dvoje strašnih očiju, iz

kojih sievale munje. Neznajuć da li je sada hora pucati, ili treba li počekati, dok se zvier ciela izvije i veću površinu pokaže, okrene se da popita Ibrahima za savjet. Arapin izčeznuo. Eduardu odmah pale na um sumnje, što su u Emiliji ponikle — ali sada je bilo kasno o tom promišljati. Konj mu stao silno hrzati, trebalo je odmah nešto učiniti. Leopard se nije ni gibao uzprkos kriki hajke, što sve bliže i bliže primicala, ali repom šibao po grmaku i tresao granjem. Eduard naslonio pušku na rame, nanišanio, opalio i promašio.

Još je gledao preda se, kadno zvier u dva strašna skoka provali iz šikare. Bio bi zaglavio, da nije Zaira u isti mah na desno poskočila. Ali u skoku bio je leopard zahvatio lievo rame Eduardovo, pa mu rukav i nešto mesa otrgo. U neznatnoj daljini bio se opet lego, ali po običaju mačjega roda nije se spremao, da još jednoč napadne plien, što ga je promašio. Već se podigao, da provali u šikaru, što se za Eduardom desila, kad ga tane iz obližnjega grmaka na tle srušilo. U isti čas se pokazao Ibrahim iz svoje zasiede, podigav slavodobitno pušku. Prije nego što će k zvieri, prišao k Eduardu, da mu pogledje ranu, koja se jako prokrvarila.

„Ništa to“, rekao je stresav s pleći, pa zašao u šikaru, da si gospodara potraži.

„Mrtav je“, povikao mu već iz daljine, čim ga uočio.

„Tko“, upitao je g. Paskal znatnom nestrpljivošću.

„Samo leopard“, odvrati Ibrahim, još jednoč skrenuv rameni.

Ciela se družba sakupila oko izdišuće zvieri. Činilo se, da g. Paskala nije jako dirnula nesreća, što mu se gostu pripetila.

„To su malenkosti“, govorio je, „na koje čovjek uviek pripravan mora biti, kada lovi leoparda.

Začudiv se, kad mu pripoviedaše, da je leopard sa Eduardove strane provalio.

„Čovjek bi zbilja pomislio“, rekao je, „da zvier po svom nagonu podje upravo onom stranom, gdje ju najmanja pogibelj čeka.“

Tako govoreć razporio je rukav Eduardov, poiskao marama, pa s njimi zavezao ranu po svih pravilih umjetnosti. Ali rana uz sve to neprestano krvarila.

Služinčad spopala truplo leopardovo, pa se krenuli dalje, da se vrate kući. Ibrahim jašio uz svoga gospodara, a Eduardu se pričinilo, kao da mu tihim glasom opisuje prizor, kojemu je u svojoj zasjedi prisustvovao.

Kad mu nešto gospodar primjetio, odgovorio je posve glasno: „Tako je bilo sudjeno!“

G. Paskal se prikučio Eduardu, govorio s njim na prijateljsku, predstavio mu da neće imati zlih posljedica ni njegova rana niti slučaj, što ju prouzročio. Na skoro ranjenik nije više kadar bio nastaviti razgovora. Oslabio od silna gubitka krvi, duh mu se pomutio, svi se dogodjaji današnjega dana u njegovoj pameti pomeli. Vidio je leoparda u konzulovu dvorištu, Emiliju, koja je u svojoj bieloj odjeći pritrčala u pomoć, kada se zvier na njega bacila, napokon Ibrahima, koji je iza grmaka svojom puškom nanj nišanio. U svoj toj pometnji misli ipak si čvrsto preduzeo nekriviti nikoga, nego cieli taj dogodjaj Emiliji predstaviti kao puki slučaj, potekao iz njegove neizkusnosti. — Pa tko je mogao nešto drugoga i viditi u tom? Jedva Eduard na toliko svojom nakanom u čisto došao, kad mu snaga malaksala. Sve mu se pred očima zavrtilo, a njega prolazila neka nepoznata milina. Vidio se kod svoje kuće, ležeć na divanu; uz njega mila rodbina, amo tamo trčeć, da posluži draga bolestnika.

U zbiljnosti bio je pao nesviestan uz kraj ceste.

III.

Pokriti ćemo zastorom prizor, kada se družtvo povratilo iz lova i kad su sluge doniele Eduarda u dvorište Emiliji pod oči, koja je pomislila, da ga mrtva nose. Ono nekoliko ura, što ju ostavio, a ona u težkoj bojazni probavila, još joj ga milijim učinilo. Kad je sašla sa terase, okrećuć se neprestano na onu stranu, gdje je četa zašla, zatvorila se u Eduardovu sobu, gdje joj se mililo doticati se knjiga i svih stvari, koje ju spominjale na onoga, koga se nije nadala više viditi. Čustvo neizrecive sreće uljezlo joj u srce, kada se medju listovi Eduardovi natepla na onu malu listnicu, o kojoj mu govorila pri njegovu dolazku. Obsula ju poljubci i okvasila suzami — prem je već od porabe boju izgubila bila.

Ciele dane je probavila kod postelje ranjenika. Nekrivi nikoga, negovori nikad o tom slučaju, zadovoljna je da svom uztrpljivošću može biti čuvaricom bolestnika. Eduard doskora ojačao dosta, da je mogao preuzeti svoje poslove; ali ona mu neda ni govoriti o tom. Nemože da se odluči, da mu sustegne svoju skrb, da ga pusti u dotik s drugimi osobami bez zaštite i pažnje. G. Paskal joj puštao sve na volju, smijao se bojazni svoje supruge, a kadkad se njom šalio. Lice mu se doduše promieni, čim iz sobe bolestnikove stupi, ciele ure sjedi u kutu svoga divana na istočnjačku prekrštenih nogû u duboke misli zanešen. S Ibrahimom negovori nikada, bar ga nitko nije vidio, da je Arapa već duže vremena nagovorio.

Uz nježnu skrb, što ga okružala, Eduard se već podigao. Salazi već u vrt i ruča u družtvu — ali nauka svojih nije još kadar preuzeti. Svaki put, kadgod hoće da se ukrade u grad, Emilija se svom snagom tomu suprotstavlja. Svaki put se tada ponovi onaj prizor, što je bio na polasku u lov, samo još jačje i tužnije.

Njoj se čini, da je cieli grad pun ubojica, ona je uvjerena, da se više natrag vratiti neće. Eduard se nemože da odluči, da tako milu si osobu pripusti pljenom bojazni — zato ostaje.

„Vi vidite," reče jednoč g. Paskal pri stolu, „da vam posao nenapreduje u takovih okolnostih, pa uzaludu gubite vrieme, što vam ga vlada dozvolila. Žalibože su okolnosti takove, da se nemožete mnogo okoristiti, ako ovdje ostanete i sliedeći mjesec, što nam je na vratih. Iman, koji bi vam od velike pomoći mogao biti, odputovao je u Stambul, pa se neće na dva tri mjeseca povratiti. Dotud mislim, da će se i živčana bolest moje supruge utažiti. Po mom mnienju mogao biste sada okoristiti se tim vremenom, da pohodite svete gradove, a onda pred jesen se k nam povratite. Onda ćemo se dogovoriti o drugoj njekoj osnovi, što mi se po glavi vrze. Posljednji mi mjeseci jasno dokazali, da Emilija nemože ovako živjeti. Zato sam nakanio, da se s njom u vašem družtvu odputim u Evropu.

Taj se predlog učinio Eduardu veoma valjan i razložan. Emilija jedva skrila svoje veselje. Briga, što ju već više nedjelja trla, razpršila se; kao težki kamen palo joj sa srca. Misao, da se treba rastati, ublažila se nadom, da će se Eduard skoro vratiti, i onda da će u troje na put.

Ta radost, istinu da kažemo, nije dugo potrajala; jer misao, da će osamljena ostati tim je jačja postajala, čim se ura polazka približavala. U isti mah se opet njene prvašnje sumnje nepobitno podigle. Pohod svetih gradova bio je dobro od g. Paskala namišljen; putovanje u Evropu obećavalo je odveć veselja, a supruga mu nije vikla bila u toj stvari ikojoj se sreći nadati. Stala je dakle sumnjati, a napokon za stalno pomislila, da snuje nješto zla tim predlogom. Mislila je, da joj je dužnost još jednoč opomenuti Eduarda, prem nije ni sama znala čega se boji. Jednoga dana, kada mu pomagala spremati prtljagu na put, priobćila mu u nejasnih izrazih bojazan, koja ju sletila.

„Ti si diete", odvratio joj je smiehom. „Sve te misli nebi ti u pamet došle, da nije ljubav, koju . . ."

Najednoč je prekinuo. Preplašio se, što je tu rieč izustio. Emilija se posmijala.

„Reci samo — reci", opomenu ga. „Jest jest, ljubav moja čini me tako strašljivom. Žalostni odnošaj, u kom prama Paskalu stojim, dopušća mi iskrenom biti, a znam komu se povjeravam. Ali ujedno mi je znano, što iziskuje tvoj položaj."

Eduard se naglo okrenuo, privukao ju k sebi, pa ju poljubio u čelo. Emilija se otela, kolebajuć pošla nekoliko koračaja, pa se naslonila o zid. Od jecanja joj se grudi dizale, a suze riekom potekle. Tako ju zatekao g. Paskal, koji je unutar stupio, da g. de Rose-u predade pismo na šeika plemena Beni-Zegri. Preporučio ga je ponajprije tomu plemenu, reče mu, koji će ga sigurno pustinjom provesti. G. Paskal stade zatim obširno i znanstveno pripoviedati o putovanjih po pustinji, podieli sijaset dobrih savjeta svomu gostu, pa gradeć se zanešenim svojim predmetom, nehtje ni opaziti Emilije, ili bar njezinih suza.

U sličnih prizorih proteklo vrieme, a nadošao dan odredjen za polazak. Emilija se začudila, kada je tražeć neku zaboravljenu stvar cielom kućom prvila, a nijednoga sluge nezatekla izuzam Ibrahima. Upitala Paskala, koji se pričinio u smetnji, ali ipak za svako pitanje pripravan odgovor imao — tako joj raztumačio i odsutnost služinčadi: svaki je imao neki nalog izvršiti, a Ibrahim ostao sam, da poprati Eduarda k Beni-Zegrom, to jest k svomu plemenu. Nemoguće bi bilo izabrati mu boljega vodje od Ibrahima, koji je poznavao pustinju, koji mu je mogao pripraviti prijatan doček kod svoje braće. Sve je to bilo naravno: a ipak se Emilija zgrozila od pomisli, da joj je prijatelj u rukuh Ibrahimovih. Ali što da učini? Opet da Eduardu priobći svoje nesigurne sumnje? Ništa joj nepreostalo. Zdvojnost joj tako dušu obuzela, da je pala kao nesviestna, kada se je valjalo dieliti. Kao u snu hodala je po dvorištu, milovala konja, na kom je Eduard odjašiti imao, predala mu razne stvari na put potrebne, neznajuć ni sama što čini, stisla mu ruku, pa ostala kao okamenjena, sliedeć ga okom, kada se s Ibrahimom udaljio. Izuzam posljednje rieči Eduardove:

„S bogom — za tri mjeseca!" bio im oprost muče.

Naskoro se nečuo više ni stupaj konja. G. Paskal, supruga mu, i Zaira, koja je posve osedlana u dvorištu stojala, bili su jedini živi u cieloj kući. Svuda muk zavladao. Emilija stojala nepomična kao kameni stupac, a uz nju g. Paskal skrštenih ruku upro u bliedo lice svoje supruge oči, koje mu mrkom vatrom sievale. Toga svega nije ni spazila. Tihano se okrenula, pa se u kuću vratila. Kao mjesečnica uzpela se uz skaline do na krov. Suprug ju sliedio. Dočim je gledala u daljinu, nagnute glave i sklopljenih ruku, sjeo g. Paskal na balustradu motreć joj neprestano lice, u kom se neizreciva bol izrazivala.

Čelo mu se namrštilo, usne mu uzdrhtale, oči mu se zakrvarile. Reko bi čovjek bjesnilo, što ga više mjeseci nadvladao, čekalo samo zgodu da plane. Tu mu zgodu pružila sama Emilija, opetujuć tihim glasom Eduardove rieči: „S bogom na tri mjeseca!"

„S bogom za navjeke!" planu g. Paskal drhćuć na cielu tielu. Podigao ruke, kao da će ju smrviti.

„Za navjeke", poviknula ona, okrenuv se k svomu suprugu, komu sada tek gnjevno lice zapazila.

„Nesretnice!“ zamrmlja Paskal, „došla je ura, gdje ću tebe i tvoga ljubovnika kazniti.“

„Za navjeke!“ opetovala je Emilija.

„Jest, za navjeke, ako Beni-Zegri svoju dužnost izpune.“

Izvan sebe od straha, nagnula se Emilija na ogradu, pa plačnim glasom poviknula: „Eduarde, Eduarde, spasi se, — ubiti će te!“

Ali Eduard je nije mogao čuti. Jašeć na svom arapskom konjicu već je odavna zamako bio za brežuljke u pustinju — nije bilo ni traga više od dvajuh konjanika.

„Možebit ga sada Ibrahim već mori“, pomislila Emilija. Ruku si položila na čelo, kao da promišlja, a onda jednim skokom kročila do skalina, zaključala za sobom vrata, pa za tinji čas ugledao ju g. Paskal u dvorištu, gdje je pojašila Zairu, najplemenitiju kobilu u Arabistanu.

„Stani, ako ti je život drag, vjerolomna ženo, stani!“ povikao je g. Paskal. Ali jadnik bio je zatvoren na krovu. Bjesno je tresao ogradom, bjesno je lupao o vrata, koja su čvrsto držala.

Emilija ga nije ni čula ni vidila. Na ledjih plemenite životinje hrlila je skokom prama pustinji; pustila uzde, da kobila po volji sliedi tragom svojih drugova.

Dok je g. Paskalu napokon pošlo za rukom razbiti vrata, pa dok je prispio u dvorište, izmakla je Emilija iz vidika. Nigdje konja, da podje za njom u potjeru . . . a koji bi konj i dostigao Zairu, kada se jednoč u bjeg pustila? Od bjesnila stisnuo g. Paskal pjest, lupao se o čelo, pa se spuštao na prag dvorišta.

Ibrahim se nije nikada iz pustinje k svomu gospodaru povrnuo — ni njegovo pleme ništa o njem nezna. To je jedina izvjestnost, koju našoj pripoviesti dodati možemo. Nu priča se i ovo što sliedi:

Na otoku Rodu, u sjeni stare gradine, koja se diže iz vremena vitezova sv. Ivana, na podnožju grozdnatih vinograda stoji kućica. Oko nje poraso voćnjak, a na vidiku joj Egejsko morje. U toj kućici stanuje dvoje Evropejaca, muž i žena — mladi su, liepi su, sretni su.

Svaki putnik, koji dolazi iz Evrope, posjeti ih pa se divi mirnomu i sretnomu životu, što ga u tom ljubovnom gnjezdu vode. Franki na istoku tvrde, da je taj par ljudi Eduard i Emilija — a u prilog ćudorednosti, pridodaju, da se je Emilija razstavila od svoga supruga, pa da je postala zakonitom ženom Eduardovom.

Dvie Vukelićeve pjesme.

Dragin doboljaj.

(*Romanca.*)

Umro joj dragi, zadô ranu duši.
  Pita ju mati: „Što je tebi čedo?
Suzno ti oko neće da se suši,
  Drago ti lišce sve više je bliedo!“
„„Majčice, majko, što mi srce muti,
Neće da jenja taj bolínak ljuti.““

Ràzkrili noćca blaga svietu krila,
  Dieva se njojzi u sjenici tuži;
Gdjeno je dragog stoput zagrlila,
  Plačuć se š njome samo slavuj druži:
I blagom noćju srce joj se muti,
Neće da jenja taj bolínak ljuti.

Koprenu spušta, u hram božji grede,
  Materi božjoj pred obličje klekne,
Molitvu vruću šapću usne bliede,
  Vrela joj suza bielim licem tekne:
Moli se tiho, Bog će dragi čuti,
Nebi li jenjo taj bolínak ljuti!

Sunašce zadje, divna noć se kriesi,
  Samcat u mráku jošte slavuj cvieli:
Ljuba je vjerna s dragim na nebesih,
  Dušica uzanj draga se veseli!
Našalje Višnji smrt i više puti,
Samo da jenja koj bolínak ljuti!

Oproštaj na sastanku.

Dva me je ljeta morila tuga:
  Ti bje daleko, žalostan ja.
Sada se kob nam ùkaza druga,
  Našla se opet srdašca dva.

Krasniju, neg te ostavih dievo,
  Razcvalu ružu nadjoh te sad.
Milje ti cvalo, pogled ti sievo,
  S tvoje krasote snebih se mlad.

Nadom si opet srdašce pojih,
  Nade mi u tren nestalo već,
Konj mi na dvoru osedlan stoji
  Uz braću u rat meni je teć.

Krenuše braća, krenuše listom,
  Uz braću tužan jezdit ću sám,
Sunce mi moje granulo istom,
  Za milost pravu jedva mu znam.

Od tebe sudba dieli me mačem,
  Sunašce vieka zalazi mog,
Zašto te ljubim, zašto li plačem,
  Što li si takva — znati će Bog!

Velju ti s Bogom hrvatska kćeri,
  Sjeti se kadšto jada mi tog!
Mojoj će glavi, tvojoj će vjeri,
  Svakako višnji suditi Bog!

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XXXV.

Pred zrcalom draga
Razpliće si kosu,
Dva obilna prama
Do petice prosu.

Kano da se tajna
Niz ljepotu spušti,
Štono vitka tiela
Vidjet mi neušti.

Divna mi se dika
Čini razpojasa,
Iz zrcala biela
Grud joj se bjelasa.

Rajska mi okò nje
Dragomast miriše,
Draga razblažena
Kano da uzdiše!

Iz skrovišta tajna
Rad bih k njoj poteći,
Rad bih pred milotu
Razmiljenu kleći.

Ali bi me draga
Odagnala gnjevom,
Strogim svojim stidom,
Ljutog oka sievom.

XXXVI.

Pušku o ramenu
A rano u zoru
Lov loviti odoh
U kitnjastu goru.

Već na mjestu stojim
A hajka se čuje,
Od laveža pasa
Gora odjekuje.

Eto srne k meni,
Ja već pušku perim,
Te u samu glavu
Hoću da primjerim.

Ali srna stade
Pred me skočiv skokom,
Te velikim plaho
Pogleda me okom!

Bilo oko drage,
Oko žalostivo —
Kada joj se čini
Štogodj posve krivo!

Taj me pogled svagda
Smete u nakani:
S tog od oka pušku
Spuštih u neznani.

Srna mimo mene
Prodje sporim krokom
Svejednako plahim
Motreći me okom!

U lov mi se neda
Od onoga maha,
Kad me drage okom
Suzbi srna plaha!

POUKA.

O višoj djevojačkoj učioni u Zagrebu.

Od Josipa Galla.

(Konac.)

Još ima jedan zahtjev, komu se upravo čudim. Učenice imadu, veli se u našoj osnovi, u oba razreda sve ono risati na tabli, što im se iz zemljopisa predaje. Da to učenice uzmognu, treba da je to isto i učitelj za tumačenja činio; nu koliko bi učitelj vremena potrošio na to, znati će svatko, tko se iole u to razumije; te sada istom nebi učitelj mogao ni četvrt onoga svršiti, što osnova u pojedinom razredu propisuje. Sastavitelji osnove ove, kad su tako daleko tjerali svoje zahtjeve iz zemljopisa, imali su pred očima onaj neko vrieme toli hvaljeni sintetički način, gdje se ima prolaziti sa poznatoga na nepoznato, te učitelj mora sve na tabli risati a učenice za njim; nu uvidjelo se je, u koliko se i je u prvi mah mislilo, kako će se u buduće krasno u zemljopisu napredovati, da je to neizvedivo. S toga se udarilo srednim putem, te učitelj tumačeć matematički zemljopis, marljivo riše, gdje bi inače mnogo toga učenikom nerazumljivo ostalo; iz ostalih pako partija rišu učenici kod kuće, što je prilično izvedivo na realkah i kod nas, jer se učenice uče prostoručno risanje. Pa da je napokon taj zahtjev i izvediv, to bi se učenice tjerale do neke rek bi znanstvene točnosti i savršenosti, a to, ako bi igdje, nebi kod djevojakâ na svom mjestu bilo.

Iz poviesti i zemljopisa u VI. razredu uči se u I. poljeću zemljopis trojedne kraljevine i carevine austrijanske sa poviesti ove carevine. Ovdje mogu biti posve kratak, jer sve ono, što sam već spomenuo o važnosti ovih predmeta i što sam rekao o prevelikom stezanju, to valja i ovdje. S toga pitam, kakav bi to morao biti zemljopis trojedne kraljevine i carevine austrijanske i kakva poviest, da se uzmogne u jednom poljeću i tri sata na tjedan svršiti? Ja sam si zbilja razbijao glavu, nebi li kako to svršio, akoprem se stvar na prvi pogled nemogućom čini; ali što ćeš, učitelj si, pa moraš gledati, da zadovoljiš i onomu, što se drugomu nemoguće čini! Nu sve uzalud, nemož' dalje, te nehotice pomislih, ili ima to samo na papiru paradirati, ili je pako tko pomislio, da će na višu djev. učionu doći učitelji čudotvorci. Po mom mnienju trebala bi samo za zemljopis i poviest Austrije jedna godina.

U II. poljeću ima se uzeti u VI. razredu obširnija poviest „Hrvatske". Za samu poviest bilo bi jedno poljeće dosta, ali budući mi se čini shodnije i koristnije, da se uz poviest „Hrvatske" i njezin zemljopis (dakako svako napose) tumači, to bi se imalo opet ovim predmetom doznačiti jedna godina.

Srvšiv tako sa predmeti, koje je meni predavati na dotičnom zavodu, te obrazloživ, kako su zahtjevi osnove mjestimice nepraktični a drugdje opet neizvedivi, dotaknut ću se i drugih predmeta.

U oba razreda imadu se uzeti iz prirodopisa sva tri carstva: Životinjstvo, bilinstvo i rudstvo s osobitim obzirom na one proizvode, koji zasjecaju duboko u gospodarstvo. Zatim ima se uzeti fizika s lučbom u oba razreda. Nastaje pitanje, jeda li je moguć učitelj to u dvie godine i dva sata na tjedan svršiti, a učenice naučiti? Pa kakova će biti korist po djevojke, stezuć do zla boga predmete, koji su tim važniji po nje, što zasjecaju u gospodarstvo?

Dalo bi se još koješta kazati ob ovih i ostalih obligatnih predmetih, nu spominjem samo, da im je svim važnost po ženski spol dosta zamašna, pa se nije smjelo glede vremena ni kod njih odviše škrto postupati, dokle je geslom toga zavoda: Nabožno odgojenje i temeljito znanje učenicâ za buduće zvanje u kući i narodu, u ljudskom družtvu; ali dalje se upušćati neću stranom, da nebudem odviše dug, a stranom, što će i ovo dovoljno biti, pronadje li se, da sam dobro pogodio, da se obćoj nevolji doskoči, pa se onda lje neće ni na ostale predmete zaboraviti.

Nemogu baš ni izvanredne predmete mukom mimoići, te šuteć ob ostalih govorit ću samo o francuskom i talijanskom jeziku. Na višoj djev. učioni daje se prilika učenicam, da uče francuski ili talijanski jezik, dapače uobčajilo se je odmah prve godine, da je jedna te ista učenica oba jezika slušala. Uče se tudji jezici i na drugih sličnih zavodih, naročito u Njemačkoj jezik engleski; ali su ti zavodi podieljeni na više tečaja tako, da se tudjemu jeziku barem valjani temelj položiti može; no gdje je to moguće na zavodu, koj je podieljen na dva tečaja, pa gdje se je učenicam povrh toga s množinom obligatnih predmeta baviti, a rado bi vidio, što će istom ona naučiti, koja oba jezika uči. Samo se po sebi razumije, da sve to za one učenice valja, koje nikakvoga predtečnoga znanja u tih jezicih neimaju. Nadalje, budući se već njemački jezik kao tudji smatrati može, pa da bude manje bezkoristne parade, a da se dobije nešta vremena učenicam na odmor, mogao bi se talijanski jezik izpustiti.

Jošte nešto, što je upravo pretjerano, ali drugačije biti nemože, dok se god dosadanja osnova nepromieni. Učenice moraju svaki dan, i četvrtak prije podne uračunajuć, biti pet sati u školi, a one, koje slušaju izvanredne predmete, a sluša ih većina, ćak sedam. Moglo bi se tomu i sa zdravstvenoga gledišta prigovoriti, ali ja se u to neupušćam, nego prigovaram ovomu zahtjevu sa pedagogičkoga gledišta; jer kada će učenice, koje su jednako u školi, svoje zadaće svršiti? Pa sam se i zbilja osvjedočio, da je gotova nevolja s domaćimi zadaćami: učitelj bo nezna, kad da uhvati priliku da ju zada, a učenica, kad da ju izradi. Pokazav dakle, da pogrieška osnove s veće strane stoji u tom, što bi se rado u malo vremena toliko toga svršilo, koliko učitelj nebi mogao skoro ni protumačiti, a učenice još manje probaviti: sliedi odtuda, da bi se taj zavod morao premetnuti ili u onakav, kakvih ima u Beču sa šest razreda, gdje se u posljednja dva viša razreda uče oni isti predmeti, koji se kod nas uče u IV. razredu normalke, samo što ima za zemljopis i poviest nekakva posebna knjižica; ili se pako, imadu li se učenice u onom obsegu podučavati, kako to pomenuta osnova zahtieva, mora taj zavod barem na tri tečaja podieliti. To bi pako tim potrebnije bilo, što učenice nekoje, svršiv predavanja na tom zavodu, u preparandiju prelaze, te bi tako zavod sastojeći se od tri tečaja, mogao preparandiji predavati boljih i zrelijih učenica, nego li to sada biva.

Pa onda nije li razlike izmedju predtečnoga znanja učenice, svršivše dva viša tečaja i izmedju učenika, svršivšega tri realke ili četiri gimnazije? Ipak mogu jedni i drugi stupiti u preparandiju, te ove postaju učiteljice, a oni učitelji i mora da su isti stepen naobraženosti postigli. Posvetili su se doista i jedni i drugi učiteljstvu, te učili jedno te isto, dapače djevojke i nešto više, jer su morale ručno djelo učiti; ali uza sve to gradilo se kod njih na slabijem temelju, nego li kod mužkaraca, a po tom neće se moći naobraženje, koje si je

stekla učiteljica uz takove okolnosti, uzporediti s onim učitelja, a da je tomu sbilja tako, „exempla docent“. Bude li došlo do toga te se uvedu tri tečaja, to će se moći predmeti, koji se u dosadanjoj osnovi spominju, vremenu razmjerno podieliti, a knjige moći će se prama zahtjevom, koji bi onda nastali, laglje sastaviti.

Nehotice mi se ovdje namiće pitanje, tko da sastavlja knjige. Ja mislim, da su na to pozvani ponajprije učitelji, koji na dotičnom zavodu služe, jer mora da su upravo njim sve potrebe najbolje poznate, pa će i oni znati po crpljenom izkustvu upravo ono odabrati, što je po djevojke najkoristnije, te upravo njihovoj ćudi odgovara, a pogodit će oni i najbolji prama naravi djevojačkoj način. Ali da to učitelji uzmognu, hoće se čitanja i sabiranja po valjanih knjiga, a hoće se i vremena; nu odkud učitelju knjiga, koj od svoje plate jedva i živiti može? odkud učitelju vremena, koj se mora privatnim poslom baviti, da prikrije manjak, koj mu onom plaćicom nastaje? S toga bi se moralo još i tomu uvjetu zadovoljiti, te učitelju boljom platom položaj obezbjediti. Neću da navadjam razloge, kojimi bi mogao dokazati nerazmjerje naše plaće sa plaćom učiteljâ na realkah spojenih sa glavnimi školami u drugih gradovih, gdje se i laglje živi; nego spominjem samo to, da učitelj služeć na zavodu, koj se istom zametnuo, treba da i sam mnogo radi i misli o boljku dotičnoga zavoda, a to mu je samo onda moguće, ako mu je položaj primjernom plaćom osjeguran, ako mu se daje prilika ovamo ili onamo zaviriti, gdje bi se mogao za svoj zavod čim koristiti. Ali od svega toga ništa neima, dapače išlo se u Beč na učiteljsku skupštinu, nu na naš zavod, koj obstoji kao nešto posebna te su mu interesi posebni, nije se ni osvrćalo. Neću time da kažem, kao da oni, na koje to spada, nisu voljni brinuti se za boljak toga zavoda, dapače čvrsto sam osvjedočen, da se sa svih strana po mogućnosti nastoji, da se onomu zadovolji, što našemu zavodu treba; ali zavod je ovo nov i potrebe slabo su mu poznate, te se je i nehotice manje nanj mislilo, nego bi se bilo moralo.

Sada samo jošte jedno. Da bude taj zavod od podpune vriednosti i domovini od koristi, trebalo bi da se uz njega i preparandija ženska oživotvori. Tim bi se mnogim obiteljim zadovoljilo, koje, ako radi ničega, a ono radi vjerskih stvari svoje kćeri samostanu povjeravati nemogu, a i mnoge učenice polazile bi preparandiju ne radi kruha, nego zato, da se nauče biti valjane matere, što po mom mnienju nijedna u samostanu netraži, pa i viša djevojačka učiona nebi se onda trebala tužiti, da neima dovoljan broj učenica, niti bi se trebao onda tko plašiti, ko što sada, da odtuda rasap školi prieti. Nebude li preparandije uz ovaj zavod, to će se slabo polaziti, uredio se kako mu drago.

Svršiv ovaj članak moram naročito iztaknuti, da mu je povodom bila samo korist zavoda i ništa drugo.

Dvie ženske slike.

Kriepostni ljudi neciene se toliko po smjeru i pravcu, kojim su u svom životu pošli, koliko po plemenitoj stalnosti i čvrstoći značaja, uz koj su pripravni za uvjerenost svoju i život žrtvovati. Radi toga i priobćujemo iz „Stoe“ životopise dvijuh plemenitih žena, koje su živjele u XVI stoljeću.

Poznato je, da su ideje o crkvenih reformah u ono doba i Italiju zahvatile bile; da je s toga bilo komešanja i progonstva, lahko se dokučuje. U tom progonstvu stradala je plemenita duša, Renata, vojvodkinja od Ferrare, kći Ljudevita XII. francezkoga kralja. Rodjena je ona 1510. godine u Blois-u, a u sedamnaestoj je godini udata za Herkula II. Estenskoga, bila je dakle mati Leonore Estenske, koju je Tasso svojom ljubavju, a Goethe svojom pjesmom proslavio. Renata nije nikada liepa bila, nu zato se je odlikovala blagim srdcem, duhovnim milinjem i plemenitom dušom; i sam talijanski narod, koj ljubi ljepotu, zaboravio je uz nju na liepu al opaku Lucreziu Borgiu, te je svim srdcem prionuo uz novu vladalicu.

Još sasvim mlada dala se je velikom revnošću na nauke; učila je grčki, bavila se matematikom i astronomijom. Uz to je svom snagom čvrste uvjerenosti prionula uz protestantizam, pa mu je i uzprkos najvećim pogibeljim vierna ostala. S početka primala je gostoljubno na svom dvoru prognanike, koji su radi uvjerenosti svoje morali bježati iz domovine; medju takove bjegunce spadao je Calvin i Clement Marot. Nu za malo vremena opazi, da joj valja opreznijom biti; od sada je samo u sobah svojih dala evangjelje prodikati. I papa Pavao III i Henrik II radili su sve moguće, da ju pokrenu s te staze, al uzalud. Zatvorili su ju sasvim na tiesno; nitko nije smio do nje, ni rodjaci ni domari njezini; dapače i djecu su joj oteli; najmladje joj kćeri Lucreziu i Leonoru predali su na uzgoj u neki vrlo strogi samostan.

Po smrti svoga supruga pobjegla je u Francezku, gdje joj se prilika pružila, da zaštitom svojom priskoči u pomoć stradajućim protestantom. Grad Montargis, gdje se ona bavila sve od god. 1559. postade utočištem njihovim. Zet joj a suprug njezine najstarije kćeri Ane, tražio je od nje, da izda bjegunce; nehtjedne li toga s dobra učiniti poslao je k njoj četu konjanika, da ju na to prisile. Nu ona je očitovala vodji konjanika, da joj osim kralja nitko nemože zapoviedati; budu li htjeli navaliti na njezin grad, da će im se ona prva uzprotiviti,

da vidi, tko će se usuditi da ubije kraljevu kćer, koja brani njegove podanike.

God. 1559. zaklonila je opet nesretne protestante od njihovih progonitelja i pomilovala ih svakakvimi dobročinstvi. Tada je Karlo IX. poslao poveće čete u Montargis, da obsjednu grad i da pohvataju nesretne bjegunce, koji su osvadjeni bili s urote proti vladi. Renata imala je nje i njihove prodikače protjerati, pa bud ona bud protestanti otići iz Montargis-a. Nu ona je očitovala, da taj siromašni puk netraži nego mir, a da se nebrine ni malo za državne poslove; budući rodjena kraljevna da se neima ničega bojati od svoga roda; ona sama da ima zapoviedati u Montargis-u, gdje hoće da i umre; svojoj da će vjeri kao protestantica do smrti vjerna ostati.

Ova neuskolebiva i kao čelik jaka žena morade još doživiti i strahote Bartolomejske noći; nemoguća odvratiti toliku nesreću, oplakivala je udes Francezke, a umrla u Montargis-u godine 1575.

Uz Renatu pristaje prekrasno druga slika; a ta je Olimpije Fulvije Morate.

Na novo oživljeli nauk starih knjižtva, koj je u XVI. vieku u Italiji krasnim cvietom procvao, njegovan je osobitim načinom na sjajnom dvoru Ferrarskom.

I žene bile su dielnice toga nauka, a klasična obrazovanost smatrala se potrebom višega ženskoga uzgoja. Budući francezka Renata na taj način uzgojena, nastojala je, da joj se i najstarija kći Ana, udata kašnje za vojvodu Guiskoga, tim naukom prosvjeti. Tražila je mladu djevojku, koja bi mogla biti na polak drugaricom a na polak učiteljicom Ankinom; našla ju je brzo.

U ono doba živio je na sveučilištu u Ferrari profesor Peregrino Fulvio Morato, koj je već bio odgojiteljem mladje brače vojvode Herkula, Hipolita naime i Alfonsa. Ovomu se mužu sviet divio radi velike mu učenosti, štovao ga radi uzorna života, a ljubio radi liepa značaja; bila je u njega kćerka Olimpija, koja je nasliedila sve vrline svoga otca te ih spojila največim ženskim milinjem. Bila je ponos i radost svoga otca, koj je svaku svoju prostu uru upotriebio, da si kćer nakiti znanjem, u čem su ga još pomagali učeni prijatelji, a naročito braća Sinapi, rodom Niemci. Ovako je Olimpija već u 12. svojoj godini na glas izašla, kojoj su se i učenjaci čudili radi brzih i umnih joj odgovora, radi mnogoga znanja, pa još i radi bezazlene i djetinske ćudi. Bilo joj je trinaest godina, kad ju je vojvodkinja Renata na svoj dvor pozvala. Prionula je srdačnim prijateljstvom, koje je do smrti trajalo, uz svoju samo pet godina mladju učenicu Anu. Što je starija bivala, to je više prijatelja stekla na dvoru; „to drago djevojče ozbiljnih misli“ umjelo je nježnom milinom svačijim srdcem zavladati.

U petnaestoj godini branila je posebnom razpravom Cicerona proti njegovim protivnikom; to je djelce posvetila Celiu Calcagnini-u, koj ga je čitao i divio mu se pa ga spremio medju najveće blago svoje knjižnice. Žalibože izgorjela su sva njezina djela osim jedne jedine grčke ode.

Olimpiju su prozvali zviezdom i slavom Ferrare, sravnjivali ju Corinni i Sapphi; prvi učenjaci one dobe posvećivali su joj svoja djela, a mlade i liepe ženske, koje su tada kitile dvor Ferrarski, ljubile su ju kao sestru svoju. Suviše časti da zaokupe, dapače da i opoje mlado srdce! Ona je u ono doba još sasvim prianjala uz ovaj sviet, pa nije dokučivala, zašto Renata čezne za drugim svietom. Nu naprasno promjeni se njezin veseo život pa i vesela ćud.

Obolio joj je ljubljeni otac, a ona ostavila sjajnost dvorskoga života i požurila se k njemu. Iza neizmjerno težkih boli umro joj je u naručju. Kad se utjehe potrebna htjela povratiti k svojim prijateljem na Ferrarskom dvoru, bilo se ondje već sve promjenilo. Prijateljica joj Ana udala se je medjutim i pošla za svojim suprugom u Francezku; a prije toli dobra vojvodkinja nije htjela Olimpije više ni vidjeti te joj je upravo uvredljivim načinom poručila, da je izmedju njih svaki savez prekinut. Pravi uzrok ove žalostne promjene nije poznat, al se sluti, da su mu povodom i uzrokom bile spletke i kovarstva nekoga ježuvite Belzeca.

Olimpija povratila se je dakle k svojoj materi i mladjoj brači, koji su svi u velikoj nevolji živjeli. Da im bude podporom, bila je sada uzvišena zadaća dvadeset i tri-godišnje Olimpije. Toj se je ona zadaći posvetila svom snagom duše svoje; nu za to vrieme prionula je sasvim uz novi nauk, koj je u prvašnjoj sreći jedva dokučivala.

Za njezinim primjerom poveli su se i drugi te se već nije mogla otimati progonstvu. Sama njezina obitelj molila ju je i zaklinjala, da se spasi, dok nije prekasno, da uzmogne ma i u tudjinstvu za njih skrbjeti.

Neki mladi njemački liečnik, Andrija Grünthler, koga je glasovitost sveučilišta Ferrarskoga privukla, upoznao je Olimpiju u njezinoj žalosti i vjernosti, te mu je zavladala srdcem. I on je bio prionuo uz novu vjeru, pa je nemareć za opomene Olimpijine uz drugovanje s njom probudio pozornost papinskih špijuna. Medjutim ju je snubio za ženu, a ona radostno i vesela pristala. U reformiranoj crkvi Ferrarskoj vjenčali su se na tiho, a zatim pošli u Grünthlerovu sjevernu domovinu, gdje su se nadali, da ih neće progoniti. Uzev Olimpija sa sobom svoga maloga brata Milka, pošla je radostnim srdcem iz liepe Italije u hladnu i mrku Njemačku, s koje joj se nasmješkivala sloboda i ljubav. „Omne solum forti patria est“ bijaše joj utjehom na tegotnom putovanju, jer

u ono doba put preko Alpa nije bio udoban kao što je danas.

U Augsburgu prihvatili su bjegunce Fuggeri, ti Mediceji sjevera, te ih gostoljubivo i gospodski podvorili i počastili. Dragocjeni rukopisi grčkih i latinskih pisaca, što ih je u knjižnici našla, bili su Olimpiji mnogo vriedni. Ovdje je ona prevela nekoliko psalama iz evrejskoga jezika u metričkih formah.

Pošto su mladi supruzi nekoliko mjeseci u Augsburgu počivali bili, pošli su dalje i to najprije u Würzburg, gdje se je Andrija Grünthler nadao, da će dobiti službu; jer je ondje živio profesor Sinapi, prijatelj i učitelj Olimpijin još u Ferrari. I ovdje su prijateljski dočekani, al obstanka im nije bilo, jer se je rat sve bliže primicao, a taj je neprijatelj svim znanstvenim i umjetničkim težnjam.

U ono je doba markgrof Albrecht Brandenburg-Culmbachški ustao proti biskupom Bamberžkomu i Würzburžkomu, i to ne toliko radi vjere, koliko da se rieši dugova.

Mjeseca listopada god. 1551. pobjegli su Grünthlerovi dalje; nastanili se u nekom malom mjestancu.

U studenom zraku stradali su na zdravlju, al je za njih još veće stradanje bilo, što im je ratno doba prekinulo ne samo drugovanje s učenjaci već u obće s obrazovanimi ljudmi; a osim toga nije Grünthler imao u tom malom i siromašnom mjestancu nikakova posla. Nu naprasito stigne im zamamna ponuda. Carski savjetnik Hermann, zaštitnik i prijatelj Grünthlerov, pozove ga u ime rimskoga cara da dodje u Lipsku, gdje će dobiti profesuru na sveučilištu. S ovom su službom spojene bile mnoge koristi, zajamčene samim vladarem, al jedno je bilo izključeno: sloboda vjerozakona. Ovaj jedini uvjet bio je dovoljan, da i Grünthler i Olimpija odbiju inače prekrasnu ponudu.

U ono doba progonili su u Italiji krivovjerce pravom bjesnoćom. Jedva je Olimpija sa svojim suprugom prošla preko Alpa, al je inkvizicija već počela njuškati za njimi. Prijatelji im i drugovi pobacani su u tamnice, gdje su ih torturom prisilili na izpovjesti, a onda kaznili mačem i ognjem.

Ove užasne viesti doprle su do Olimpije, pošto je ona već četrneest mjeseci bila izvan domovine. U isto doba zaprietio je rat i posljednjemu utočištu nesretnih supruga. I morali su doista podnieti sve ratne strahote, koje su još pomnožane užasnom kugom.

Grünthler je iza prevelikih napora obolio, a jadna mu Olimpija nije više smagala nikakova lieka. Nije joj bilo pomoći do molitve. Kao po čudu ozdravi joj ljubljeni suprug, al sad je već i skrajnje vrieme bilo da bježe, jer su se medjutim povećale sve strahote obsade te su se ljudi samo još u najdublje podrume sakrivali. Napokon se je grad predao. Olimpija je sa svojim suprugom i malim bratom ostavila zakutke, u kojih je do sada čamila, nadajuć se milosti od pobjedonosnoga neprijatelja. Nu okrutni neprijatelj nije htio ni čuti o milosti, već je i mirne gradjane gnjavio i davio. Olimpija i suprug joj htjedoše s mnogimi drugimi bjegunci uteći u neku crkvu, nu srećom ih opomene neki nepoznati vojnik, da neidu onamo, jer da će crkva za čas planuti. I nepozvan pokaže im stranputicu u polje, s kojega su sretno do ceste doprli. Ogledavajuć se putem vidjeli su, kako se crkva srušila, u kojoj su mislili naći utočišta. Kad se već nisu bojali nikakve pogibelji, navali na njih četa neprijateljskih vojnika, opljačka Grünthlera te ga htjede odvesti zasužnjena. Moleć se Olimpija u smrtnom strahu za život svoga ljubljenoga supruga spasi ga iz ruku divljih vojnika. U strašnom strahu, onemogli i ranjavi na svem tielu dospjeli su napokon u varošicu Hamelburg, gdje je neka milosrdna gospodja od zimice tresućoj se Olimpiji poklonila staru odjeću.

Nu i ovdje nisu nesretnici imali mira, jer su se stanovnici Hamelburga bojali dati im utočišta, zazirući od biskupa Bamberžkoga i Würzburžkoga.

Bjegali su dakle dalje, dok su stekli utočišta na dvoru grofa Erpacha. U krilu ove plemenite obitelji našla je napokon Olimpija potrebiti mir i njegu. Grofica Erpachova i njezine tri kćeri, do kojih je već prije dopro bio glas ob Olimpiji, natjecale su se, kako će siromašnim bjeguncem što više ugoditi. U prekrasnoj i veseloj okolici, obskrbljeni svimi potrebami udobna života, u družtvu plemenitih i prosvjećenih ljudi svanuli su stradaocem opet radostni dnevi, te su se okriepili na duhu i na tielu. Olimpiji je ponudjena čast dvorske dame, al je ona tu ponudu, pomišljajuć na prijašnja izkustva, odbila. Nastojao je dakle grof Erpach kod svoga svâka Friedricha II, koj je u Heidelbergu stolovao, da dobije za Grünthlera profesuru na tamošnjem sveučilištu; dobio ju je sbilja. I ovdje u Heidelbergu dočekali su maljušnu obitelj vrlo prijazno. Prvi učenjaci Njemačke natjecali su se, da darovi nadomjeste knjižnicu Olimpijinu, koja je u nesretnom ratu izgorjela; al njezini dragocjeni rukopisi, koji su postali žrtvom plamena, nisu se mogli ničim naknaditi!

Olimpiji je sada bilo istom dvadeset i devet godina, imala se još nadati liepu i dugu životu; al neizmjerni napori a uz to promjena klime razrovali su joj tjelesnu snagu. Sušica ju ubi! Njezine posljednje ure bile su mirne i blage; razcviljen joj suprug zabilježio je o tom ove rieči: „Nekoliko ura prije smrti probudila se je iz kratkoga sna i tajinstveno se posmjehnula, kao da ju je obradovala kakova neizmjerno liepa misao. Ja sam joj se prikučio i zapitao ju za uzrok blaženoga posmjeha. „Vidjela sam, reče, u snu mjesto razsvjetljeno prekrasnim i najčišćim svjetlom“. Budući od-

više slaba nije mogla više reći. „Strpi se, drago moje, za čas ćeš ti živjeti u toj čistoj svjetlosti“. Posmjehnula se opet i kimnula glavom, kao da će to potvrditi. Malo zatim reče mi: „Sretna sam, podpunoma sretna!“ A onda nije opet govorila sve do onoga časa, gdje joj se lice počelo mračiti. „Sada već nevidim gotovo ništa, reče, al sve što je oko mene, čini mi se, da je nakićeno najkrasnijim cviećem.“ — Nekoliko časova zatim dahnula je posljednji put kao da je zaspala blagim snom.“

Grünthler je preživio svoju ženu samo za dvadeset i devet dana.

O ljubavnoj strasti.

Po Paskalu.

Čovjek je rodjen za misao, s toga ni za čas nije bez nje; al gole misli, s kojih bi sretan bio, kad bi se jednako s njimi bavio, slabe ga i obaraju. Jednolik je to život, komu on naviknuti nemože, treba mu pokreta i rada, to jest: valja da ga kadšto strast potrese, kojoj žive i duboke izvore u srdcu svom ćuti.

Strasti čovjeku najpristalije i mnoge druge u sebi držeće jesu: ljubav i slavoljublje; medju nimi neima mnogo spona, al ih ipak dosta puti ima, premda se one zamjenice slabe, da nekažem nište.

Ma koliko obilna duha bio, nisi nego jednoj golemoj strasti podoban, otud i jest, da kad se ljubav i slavoljublje sretnu, nisu veće nego za pola onoga, što bi bile, kad ih jedne il druge nebi bilo. Doba tu ništa neodlučuje; tim dviem strastim neima ni početka ni svršetka; one se radjaju prvih godina i postoje često do groba. Al pošto one mnogo vatre traže, mladosti su svojnije, te se čini, kao da ih godine stišavaju, što ipak jako riedko biva.

Život ljudski za čudo je kratak, računaju ga od prvog dolazka na sviet; ja ga nebi računao nego od časa kad se razbor rodi, što nebiva uredno prije dvadesete godine. Prije toga si diete, a diete nije čovjek.

O sretna života, što začima ljubavju, a svršuje slavoljubljem! Kad bi imao birati, ja bi taj odabrao. Dok je vatre, dotle i ljubim, al se ta vatra i trni i gubi, a po tom koli liepo i prostrano mjesto slavoljublju! Buran život godi boljemu duhu, srednjemu se on nemili; on je makina svuda. Odtud i jest, što ljubavju i slavoljubljem počimajuć i svršivajuć život, u najsretnijem si stanju, što ga je narav ljudska podobna.

Po mjeri, što je obilniji duh, to su i strasti golemije, jer čim strasti nisu drugo nego ćućenja i misli, koje ako i jesu nješto tielom postale, samo duhu pristoje, očito je, da i one nisu više nego sam duh, komu tako svu snagu obuzimlju. Ja negovorim nego o strasti ljubavnoj, jer i druge se miešaju i jako nepriličnu smetnju stvaraju. U golema duha sve je golemo.

Pita se: treba li ljubiti. To netreba pitati, to valja osjećati. O tom se nedomišlja, na to si nagnan, pa ti je još milo, ako se pri domišljanju prevariš. Čistina duha stvara čistinu strasti, otud i jest, što obilan i bistar duh ljubi žestoko a vidi razgovjetno što ljubi.

Dvie vrsti su duhova: jedna je vrst geometrična, druga bi se dala zvati vrst tančine i vitkosti. Prvi misle sporo, sporo i kruto, drugim je misao toli vitka, da ju oni u isti mah priljubljuju uz razne ljubljene česti onoga što ljube. S očiju vide oni srdce, a po vanjskom kretu znadu što unutra biva. Koli ugodna je ljubav, kad imaš i jednoga i drugoga duha. Jer tad imaš i jakost duha i vitkost, jako potrebnu razgovoru dvajuh.

Radjamo se s biljegom ljubavi u srdcu, koja se razvija na koliko se duh svršuje, i koja nas tjera da ono ljubimo, što nam se liepim vidi, a nigda nam ni spomenuto nije, što je to. Iza toga tko bi sumnjao, jesmo li na svietu za drugo što, nego li za ljubav? Zaista zalud se pritajivamo: mi uvjek ljubimo. Pa i ondje gdje misliš: ljubav si zavrgao, nahodi se ona pritajena i skrivena, te bez nje ni časka živjeti nemožeš.

Čovjeku se nemili u sebi ostati, medju to on ljubi, valja mu dakle tražiti drugdje, što da ljubi. A toga nemože naći do u ljepoti, al čim je on najljepši stvor, što ga je bog igda stvorio, valja mu u samom sebi naći obraz toj ljepoti, što ju vami traži. Prve joj zametke svatko u sebi nahodi, i po uvidjenju, da joj vanjsko naliči ili da se od nje razlikuje, stvaramo si misli ljepote i rugote o svem. Srdce je čovjeku odveć prostrano, te bi trebalo da je to, što bi mu zadovoljilo, nješto njemu podobno i što više nalično.

Narav je tu istinu tako uciepila u dušu našu, da nam se to posve u redu vidi, netreba tu ni vještine ni napora; čini se da nam treba izpuniti neko mjestance srdca našega, koje se zbilja popunjuje. Al se to bolje ćuti, nego se reći da. Samo tko svoje misli smesti i prezrieti zna, nevidi toga.

Al ako i jest ta obća idea ljepote neizbrisivimi biljegami utisnuta u dno duše naše, to je ona ipak jako raznolika pri čestoj uporavi. Neželi se samo puka ljepota, nego se hoće s njom tisuć obstojnosti, što dolazi od ćudi, koje si, i u tom smislu dade se reći: svatko ima sliku svoje ljepote, kojoj priliku u prostranom svietu traži. Nu i žene stvaraju kadšto tu sliku. Jer držeć prevlast nad duhom ljudi, domeću one unj česti svoje ljepote i prilažu tim iskonskoj ljepoti, što im se mili. Odtud i jest jedan viek plavka, drugi crnka i dioba medju ženami o cieni jednih ili drugih dieli i mužke, te su za jedne ili druge. Običaj sâm i zemlja odredjuju često, što ljepotom zovemo. Neobično je to, da se običaj toliko u naše strasti upliće. Nu i to nepriečí, da svaki svoj obraz ljepote imamo, po kom

druge sudimo, i komu druge prispodobljamo; po tom načelu drži dragi drugu najljepšom, te ju kao uzor postavlja.

Ljepota je na tisuć raznih vrsti podieljena. Podloga joj je najsgodnija žena. Ako je u nje duha, ona ju zadahnjuje i za čudo podiže. Hoće li žena — posve il bar nešto liepa — umiliti se, i bez truda će uspjeti, ma da ju ljudi kako slabo gledali.

Čovjek je rodjen za uživanje: to se ćuti, te mu druga dokaza netreba. Podav se dakle uživanju, ide za razborom. Nu često ćuti on strast u srdcu, a nezna odkud je.

Uživanje, istinito ili lažno, zna jednako popuniti duh. Jer što je do toga, je li uživanje lažno, kad si mu o istini osvjedočen.

Sboreć o ljubavi, začimaš ljubiti. Ništa nije toli lahko. To je strast čovjeku najpreča.

Ljubav neima dobe, ona se uviek radja. Pjesnici su nam to rekli, za to nam ju i slikaju kao diete. Al i nepitajuć ih ništa, mi to osjećamo.

Ljubav zadahnjuje, te se po duhu i drži. Treba i preporuke ljubljenju. Po cio dan smišljamo načine dopasti se, medjutim valja dopasti se, pa se i dopadneš.

Lako vjerujemo, da smo ljubljeni. Pošto se to živo želi, na brzo se i opaža na oku osobe ljubeće. Jer su oči tumači srdca, premda im jezik samo onaj razumije, komu je do toga.

Čovjek je nesavršen, i valja mu druga naći, da bude srećan. On ga traži često u razredu jednakom, jer se sloboda i sgoda objavi tu najlaglje sretaju. Al se ipak ta granica kadkad prestupa, te se povećanje vatre osjeća, ako i nesmiješ reći onoj, što ju je potakla.

Kad ljubiš gospoju nejednaka starliša i slavoljublje može početak te ljubavi popratit, nu do mala ljubav ga nadmaši. To je tiran koj nesnosi druga, koj hoće samotovat, a sve druge strasti da mu se klanjaju i slušaju ga.

Visoka prijateljica popunjuje srdce čovjeku bolje, nego obična i tebi jednaka, te se sitne stvari u njegovu prostoru gube, a samo velike se tu ustavljaju i ostaju.

Ako je čovjek na ikojoj strani duha nježan, to je na ljubavi. Jer pošto mu treba prenuća predmetom vanjskim, ako je čega god, što mu se misli odupire, to on vidi, te ga se kloni. Pravilu te nježnosti uzrok je čist, plemenit, visok: po tom je moguće utvarat se nježnim, ako to zbilja nisi, pa te drugi pravom odsudjuju, dočim za ljepotu ima svatko svoje suvereno i od drugih neodvisilo pravilo. Mili se ženam viditi ljude nježne, i to je čini mi se sredstvo najspretnije dobiti ih: lahki smo vidjeti tisuć drugih prezornih, a nas samo častne.

Svojine duha nestiču se navadom, njom se one samo savršuju. Po tom je lako viditi, da je nježnost dar naravi, a ne stečevina vještine.

Na koliko je tko duhovitiji, na toliko i više iskonskih ljepota nahodi, samo netreba ljubiti, jer kad ljubiš nenahodiš do jedne.

Nečini li se, da koliko god puti žena iz sebe izadje, i u srdce drugih se ubilježi, u svom srdcu prazno mjesto drugim ostavlja? Nu smije li se i nepravedno reći? Naravno je: da daš koliko si uzeo.

Duh čovjeka uz jednu misao prikovan slabi i gubi se. Odtud i je, da stalnomu užitku ljubavi treba kadkad i nemisliti o njoj, a to nije nevjera, jer neljubiš drugo; to je samo osiliti za jaču ljubav. A to biva i nemisleć o tom, duh sam po sebi tomu naginje, narav to traži i zapovieda. Priznati je to ipak kao žalostni posljedak naravi ljudske, a da bi mnogo sretniji bili na promjenu misli nevezani — nu tu pomoći neima.

Užitak da ljubiš a nesmiješ reći, ima čemera al i slasti. Kolikim uzhitom netvorimo mi i najsitnije pokrete, nadajuć dopasti se osobi neizmjerno štovanoj? Smišljamo po cio dan o sredstvih odkriti se i tomu toliko vremena žrtvujemo, kao da bi valjalo zabavljati onu, koju ljubimo. Oči se u isti čas i pâle i gase, pa ako očito i nevidiš, da ona, koja je sav taj nered uzrokovala, na to pazi, ipak si zadovoljan ćutiti sve te pokrete za osobu, koja ih toliko zaslužuje. Sto jezika htio bi imati, da to obznaniš; jer pošto se neda riečju služiti, valja ti se govoru čina obratiti.

Do sad si uviek radostan i u veliko zabavljen. A tim si i sretan, jer tajna strast uzdržavati u tom je: nigda duhu mira nedati, nego ga neprestance onamo svraćati, gdje mu je toli ugodno. Al kad je u stanju, što ga mislim opisati, tu za dugo obstati nemože.

Ako i jest to ista strast, treba joj novosti, toga se duhu hoće, i tko ju zna dobaviti, zna se ljubljenim učiniti. Pošto se taj put svršio, smanjuje se to obilje, a neokriepljen na izvoru, malakšeš nevoljno, a strasti-protivnice, pograbiv ti srdce, na tisuć ga komada razderu. Pa ipak, ma da si kako nizko pao, jedan tračak nade uzdiže te do prvašnje visine. Kadšto je to igra gospojam mila, al kadšto čineć se na izliku sućutnimi, bivaju one takove zbilja. Koja sreća, ako se to desi!

Ljubav čvrsta i stalna počimlje uviek sborom čina, oči su tu najposlenije. Nu valja slutiti pa slutiti dobro. Kad su dvie osobe jedne ćuti, one neslute, ili bar jedna tek nagadja, što druga želi reći, al ta druga nerazumije toga, ili nesmije da razumije.

Kad ljubimo, činimo se samim sebi posve drugi, nego bijasmo prije. Pa si tako utvaramo, da to vas sviet opažava, medjutim neima tu nikakove izdaje. No jer je razbor pogled si suzio strašću, nemožeš se dosta izviestiti, te si uviek u nepouzdanju.

Kad ljubiš, misliš da nećeš odkriti strast drugoga, pa te je strah.

Što duži ljubovni put, to je slastniji duhu nježnu. — Ima duhova, kojim treba dati dugo nadati se, a to su nježni. A ima ih i drugih,

što za dugo težkoće snositi nemogu, a to su surovnjaci. Prednji ljube i duže i prijaznije, stražnji ljube brže i slobodnije a svršuju skoro.

Prvi učin ljubavi je: zadahnuti veliko počitanje: štujemo što ljubimo. To je i pravo.

Zabluda ljubiti na više mjesta, nakaza je kao i nepravda.

Šutnja u ljubavi vrednija je nego razgovor. Dobro je biti zabranjen; ima razgovorne šutnje, koja dublje posiže, nego li jezik može. Koli sgodno osvjedočava ljubovnik svoju ljubovcu, kad je zabranjen, a kad je uz to duhovit. Ma kako živ bio, valja u gdjekojih sgoda smiriti se. Sve to biva bez pravila i obzira, a i nemisleć to se čini. To od nužde biva.

Često obožavamo osobu, koja zato i nezna, te joj neprestano čuvamo vjeru cielu, premda ona zato nemari. Al tomu treba ljubavi i nježne i čiste.

Mi poznajemo duhove ljudî, a po tom i strasti njihove, pripodabljajuć nas s drugimi. Ja sam mnienja onih, koji rekoše: da se u ljubavi zaboravlja sreća, roditelji i prijatelji; veliko prijateljstvo dotle dopire. A u ljubavi ide se s toga tako daleko, što i nesanjamo o potrebi drugih stvari do one ljubljene; duh je pun, te u njem nije više mjesta brizi i nemiru. Strast nezna bit bez izgreda, odtud i jest nebriga za ono što sviet veli, kad znamo, da nam ponašanje netreba odsuditi. Tu je obilje strasti, te se neda ni začimat obzirati.

Nije od običaja nego od naravi nastojanje ljudi u gospoja prijateljstvo steći.

Zaborav ljubavju uzrokovana, i prijanjanje uz ljubljeno budi u nas moći prije neznane. Budeš velik što nigda bio nisi. Tvrdica s ljubavi bude darežljiv, te se i nesjeća, da je igda protivne navade bio; uzrok tomu vidi se razmatrajuć, da je strastî, što dušu stežu i koče. A ima ih, što ju veličaju i razastiru. Nepravedno je ljubavi oteto ime razbora, a nerazložno su ih protustavili, jer ljubav i razbor je stvar istovjetna.

Duše ljubeće traže život tvoran, pun novih dogadjaja. Kako je s nutra pokret, valja da je i s vana, te je taj način života čudan pomoćnik strasti. Odtud i jesu oni s dvora u ljubavi prijazniji od onih iz grada, jer su jedni sasma žestoki, dočim drugi vode život, kog jednoličje ništa neima, što bi presenećivalo; buran život presenećuje, potresa i probija. Čini se, da smo posvè druge duše, kad ljubimo, nego kad neljubimo; ta strast nas uznosi, te smo cieli velikaši, valja dakle i ostalo primjeriti, drugčije je nepristojno a tim i nezgodno.

Ugodno i liepo stvar je ista, vas sviet o tom taj pojam ima. Moralna je to ljepota, o kojoj sboriti mislim, a postoji u riečih i djelih vanjskih. Ima i jedno pravilo biti ugodan, nu tomu je i sklad tiela potreban, samoga steći nemožeš.

Dopalo se je ljudem stvorit si ideju o ugodnom tako uzvišenu, da joj se nitko doviti nemože. Sudimo pravije i recimo: to nije drugo nego ćud lahka i živa duha, koja presenećuje. U ljubavi su ta dva svojstva nuždna: ni napet biti, ni mlitav. Ostalo navadom se stiče.

Počitanje i ljubav valja tako nagodit, da se snose, a ne da počitanje ljubav zadavi.

Nisu to velike duše, što ljube najčešće, govorim tu o žestokoj ljubavi, — nego one, što trebaju poplave strasti, da ih strese i napuni. Al kad počmu ljubiti, ljube kud kamo bolje.

Veli se, jedni su narodi ljubovniji od drugih, al to nije dobro rečeno, il bar nije istina u svakom smislu. — Ljubavi nepostojećoj nego u prijanjanju misli treba doista po svem svietu jednom biti. Istina je, ako izim misli još i što drugo o njoj odlučuje, tad i podnebje može nešto dodati, al to je samo u tielu.

S ljubavju je kao i s dobrom ćudi, pošto mislimo, da imamo duha koliko i drugi, mislimo da i ljubimo koliko drugi. Al ipak duhovitiji ljubi do najsitnije stvarce. Bistrouman samo tu razliku opaža.

Neda se skoro pretvarati ljubiteljem, a neljubiti, ili bar neljubiti štogod, jer toj pretvori treba i duha i misli ljubovne; bez toga neda se sboriti spretno. Istinitost strastî nepritajiva se tako lako, kako zbiljne istine Prvoj treba i vatre i života, i to vatre duha naravna i spretna, — druge zastiru se hladnoćom, ovejanošću, što je posve lahko.

Daleko od ljubljenoga spremni smo mnogo koješta i učiniti i reći, a na blizu smo neodlučni. To je odtud, što na daleko razum nam nije smeten, a neobično je smeten u prisutnosti ljubljenoga: odluci treba stalnosti, a tu ona smetnja obara.

U ljubavi neusudjujemo se na ništa, jer nas je strah sve izgubiti, medjutim treba ipak napred, al tko zna reći: dokle? Tresemo se, dok medje nenadjemo. A kad smo ju našli, nemislimo na njoj ostati.

Ništa mučnije nego ljubiti, pa viditi nešto si prijazna, a nesmjeti vjerovati, jednako si stučen i nadom i strahom. A na kraju potonji oblada.

Kad jako ljubiš, to je uviek novost vidjeti osobu ljubljenu. Iza časa odsutnosti osjećamo njezinu neprisutnost u srdcu si. Pa koja radost opet ju naći: namah je nemira nestalo. Al ta ljubav treba da je napredovala, jer ako je tek u zametku te nije ni koračila napred, mi se doduše smirimo, al nas drugi nemiri hvataju.

Premda ovako jedno zlo drugo zamienjuje, ipak neprestano želimo prisutnost naše gospodarice, uzdajuć se, da ćemo tad manje trpiti; a kad ju vidimo trpimo više nego prije. Prošlo zlo netare nas više, sadanje nas tišti, a po onom, što nas sad tišti, i sudimo. Nije li ljubovnik te ruke sažaljenja vriedan? *St.*

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 41. U Zagrebu dne 8. listopada 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Grobovi[1]

pjesan Huge Foscola namienjena Hipolitu Pindemontu.

Preveo V—ž—ć stariji.

Deorum manium jura sancta sunto.
XII. tabul.

Je l' u hladu možda čempresovu
i u rakah suzam okajanieh[2]
smrtni sanak boraviti laglje?
Kad nebude već po zemlji sunce
za me ovu opladjalo liepu
porodicu bilja i živinja,
a u svojieh, čarobnice, laskah
već nebudu budućnosti hore[3]
iz pred mene povadjale plese;
nit ja čuo, sladjan prijatelju,
tvoje pjesme, i žalobna sklada[4]
u tvojemu, što-no spjevu vlada,
kad umukne u srdašcu mome
duh djevicâ vila i ljubavi,
duh jedini mog života skitna;
kakova li to utjeha bude
za minule sa životom dane,
leden kamen, koji će olučit
moje kosti od nebrojnieh inieh,
što smrt sije po kopnu i moru?
Istina je, Pindemonte, prava,
da i nada, potonja boginja,
odvraća se biegom od grobova,
a zaborav stvar obvija svaku[5]
svojom noću; njeka sila radna[6]
sve ih hipom umara za hipom,
te čovjeka i grobnice njegve,
i potonji oblik i ostanak
zemlje, neba, preobraža vrieme.
Ali za što da zavidi smrtnik[7]
sebi prije, nego vrieme dodje,
i obsjenu, koja ga i mrtva
pred Plutoviem zaustavlja vratim?
Zar pod zemljom i onda neživi,
kad mu romon zaogluhne dana,
ako samo probudit ga može
nježnom brigom u srdašcu svojieh?
Tà nebeska milina je, brajne,
s drugiem ljubna izmienjati ćustva,
nebesko je to u ljudskieh svojstvo;
po njem često s prijateljem mrtviem
još živimo, a i s nami mrtvi,
ako blaga majčica zemljica,
što ga čedom primi i odgaji,
utočište potonje mu dade,
te mu moći od stratnje olujâ,
i od stope svjetine nečastne,
svete u svom zakloni njedarcu;
ako kamen uzdrži mu ime,
a bus blagi mirisava cvieća
prah mekaniem razveseli hladom.
Onaj samo, koji neostavi
nakon sebe uspomene ljubne,
slabo ima od groba veselja,
te ako je za pogrebom vida,
vidi svoj duh, gdje-no se prebija
Akerontskieh lelekom hramovâ,[8]
il pristaje pod golema krila
oproštaja Božjeg, al ostavi
prah koprivi na ledini pustoj,
gdje nit dieva zaljubljena moli,
nit samotna sretne prolaznika
uzdah, što nam narava pošilja[9]
iz grobnice. Pa itako danas
novi groblja odredjuje zakon
van vidika milostnieh pogledâ,
te i ime pokojnikom krati!
Tako i tvoj bez grobnice sada
o Thalio, svećenik počiva,[10]
koji svojiem pod ubogiem krovcem,
tebi mile pjevajući pjesni,
lovor dugom odnjegova njegom,
te vience ti vijaše, a njemu
ti posmiehom začinjaše pjesan,'

pjesan što-no nemilo žacaše
lombardeza pusta razkošnika,
kojeg srcu sladjašno ugadja
samo rika tovnieh volovâ,
koji-no ga od rieke Tičina,
i prodorja abduanskieh špiljâ
mite srećom lasti i jestojkâ.
Gdje si vilo, da me nezadahne
znak tvog Božtva, miriz Ambrozije
medju stabrim pod kojiem počivam[11]
željkujući krovca materina?
Ti bi prišla i na njeg se milo
izpod one osmievala lipe,
što klonutiem sad romori granjem
jer grobnice nezaklanja starcu,
kog odmorom nadari i hladom.
Možda pučkiem medj grobovim bludiš[12]
tražeć sveta gdje počiva glava
svog Parina. A razbludan grade
razmomčenieh laskatelj pjevača[13]
nestavi mu medj mirovim hlada,
nit kamena, nit ureza rieči;
možda lupež odsječene glave,
koj zločine na stratištu pusti,
sad mu moći oskvrnjuje častne.
Slušaj gdje-no medj metom i panjim
pusto pseto, po groblju se vrzuć,
ogladnjelo, grebe i zavija,
iz lubanje gdje pupavac prhne,
te letajuć od križa do križa,
što se grobnoj po poljani koće,
turobniem osvadjuje cikom,
neman, zrake što-no zviezde blage
na zabljene prosiplju grobove.
Man boginjo za pjesnika svoga
moliš rosu od te noćce crne,
za pokojne neniće ni cvietak,
ako i on odlikovan nije
ljudskiem hvalam i suzami ljubniem.[14]
Okad vienci, sudi, žrtvenici[15]
ljudske jednoč ukrotiše zvieri,
da se smilju sebi i drugomu,
od zvjerinja, i od nepogodâ,
živi tužne hranjahu ostanke,
vjekovitom, koje narav mienom
po sve drugiem namienjuje svrham.
Grobi bjehu slavlju spomenici[16]
a sinovom žrtvenici sveti,[17]
iz kojijeh tada izlažahu
odgovori domaćieh bogova,
a sinovi bogobojaše se
od prisege na prah roditeljâ.
Sveti zakon, kog rodbinska ljubav,
i kreposti čiste zavičajne,
po načinu raznieh obredâ
dugiem redom pronieše godinâ.[18]
Nebijaše po hramovih njegda
tlo grobniem pokriveno pločam,[19]
nit okalja sa tamjanom slîta
mrtvieh tonja, krotke pobožnike,
nit gradovom namrčeno lice
s olićenieh bješe okostnicâ,
pa se iz sna, kano danas, majke
netrzahu, protrnjene strahom,
šireć gole od bojazni ruke
dragog čeda nad ljubljenom glavom,
da ga iz sna probudila nebi
dugotrajna ječnja pokojnika,
za molitvu koji prodanicu
od svetišta moli baštinike.
Neg čempresi začinjuć i čedri
čistiem hlapom lahor-povjetarce,
zelen vječnu nad grobovim strâhu
na uspomen vječnu, a zavjetne
suze dragi primahu sudići;[20]
prijatelji mila pokojnika
omakli bi iskricu sunašcu
da podzemnu razvesele noćcu,
jer čovjeka umiruće oči
traže sunce, i sve šalju grudi
zadnji uzdah svjetlosti čeznućoj.
Vruljci lijuć vodu svećenicu[21]
odgajahu po grobnome poljcu
mirisavi trator i ljubice.
Tko bi žrtvu prinosio mliekom,
ili miliem povjedao mrtviem
svoje jade, taj bi osjećao
oko sebe miomirisanje
kô blaženieh dašak Elizijâ.
Tom nabožnom zanešene tlapnjom[22]
obljubiše djevice britanske
perivoje predgradskieh grobalja,
kud ih k mrtvoj vodi ljubav majci,
i milostni gdje moljahu genij[23]
za povratak onoga junaka
koji smače predobljenoj plavi
bor najveći, te svoj lies izdube.
Gdje za vrliem čeznja spava djelim[24]
i gradjanskiem vladaju životom,
strah, obilje i ureha prazna
i paklene zloviestnice slike,
tu se vise nad grobovim stupci
i podižu mramor-spomenici.
Tâ sviet učen, bogat i plemićan,
um i ponos Italije liepe,
u laskanieh kraljevieh dvorovih
za života još grobnicu nâdje,
a slava mu u grbovih ciela.
Nam smrt nek da boravište mirno,
kad se udes već osvetâ mahne,
a prijatelj nek baštinu primi,
ne bogatstva, nego ćutî žarkieh
i pjesmice slobodnice primjer.

(Konac sliedi.)

[1] Hugo Foscolo rodi se godine 1775. na grčkome otoku Zante, od roditelja po dosta siromašnieh, al otcu nikla loza iz slavna i davna plemena, koje s vremenom potamnie i ogluhnu u siromaštvu.

Mati mu, krasna žena po svojih darovih uma i srca, bivši obudovila, posla Hugu na nauke u Italiju. Tu obljubi Foscolo i zagrli siono talijansku narodnost, nesmetnuv grčke, pak je za to mnogo od onoga, šta Hugo napisa, a i pjesma, koju eto prevedoh, prepleteno velikiem uspomenami Grčke i Italije, te začinjeno bolniem uzdisajem za velikom dobom i sjajnošću onieh dviju veličajnieh postojbina, dvajû velikieh naroda, koji ponieše najveće tvorove, i rodove ljudskoga duha, u onoj davnoj dobi.

Kad zatutnji francezki prevrat, a vojnici slobodnjaci nagrnuše o Italiju, navješćujući slobodu, jednakost i bratinstvo ljudî i narodâ, pograbi i Hugo oružje, te poniev se vješto i junački, poskoči još za momka do satnika; ele bojni zanat nebijaše mu po volji i srcu, pak i nepromače dalje u časti; govorničko i književno bijaše pravo polje njegova izbora i radnje.

God. 1808. postade profesorom krasne književnosti na sveučilištu u Paviji, a njegovo slovo o postanku i zadaći književnosti, kojiem otvori svoja predavanja, još je uviek liep dragulj u talijanskoj književnosti.

Ele neosta dugo Hugo na toj častnoj stolici, jer mu se iz vatrena srca, komu se bijaše dalo na žao francezko gospodstvo u Italiji, poče prosipati medju mladež živi oganj ljubavi za Italiju, i siona želja za njenom neodvislošću; nu njegovi robski sudrugovi zamrziše na čovjeka, koji nije umio gmiliti kao oni, i koji se nije hotio grijati na trakovih, ako i veličajna, a ono ipak tudjega sunca; najzad ga uze i policija na oko, pak se s toga zakloni u Toskanu, te preživi u ozbiljnoj književnoj radnji do godine 1812. Te godine, kad se poče rušiti ono veliko carstvo, koje bijaše stvorio Napoleon za nekoliko godina, pohiti Foscolo u Milan, nebi li mogao priložiti šta svojim umom i izkustvom za neodvislost Italije.

Nakon Napoleonove propasti sastavi, u ime poslanikâ tako zvanoga kraljestva talijanskoga, spomenicu na savezne vlasti, eda bi uzdržale slobodu i ustav kraljevine, ali uzalud bijaše gluhu govoriti, a otvrdnute moliti.

Foscolo neponiknuv pred velikiem Napoleonom, nehtjede niti pred noviem gospodarom, te ode iz zavičaja, najprije u Švajcarsku a za tiem u Englezku.

Tu mu se nasmieši s početka sreća, te stade vidati ranjeno srce otčinskom ljubavju prema svomu djetetu, i ozbiljniem književniem radom; ali mu i ta sreća bila kratka, krenuše na gore imućtvene mu okolnosti, potrošiv šta je imao u nesretno poduzetoj gradnji kućâ, i na tiskanje knjiga, začami u oskudici, zagreznu u goleme dugove, navališe vjerovnici, zagrozi dužnička tamnica.

Odluči zakloniti se u rodjenu otačbinu, Jonske otoke, ali mu nebijaše ni ta sudjena, jer oboli iz nenada, i umre nakon kratka bolovanja dne 14. rujna 1827. u 52. godini dobe svoje.

Hugo je slagao pod tutnjavom topova krasne pjesme razna sadržaja i atičke miline; napisa poznati roman nalik na Goetheova Werthera, pod imenom „le ultime lettere di Jacopo Ortis" (zadnji listovi Jakova Ortisa), izdade na svietlo djela glasovitoga vodje i austrijanskoga maršala, kneza Montecucolia, sa svojiem tumačem; sastavi i objelodani ovećе spise i učene razprave, kao: o Danteu, Petrarki, Boccaciu; prevede 6 pjevanja od Iliade, i tako zvano sentimentalno putovanje Sterneovo; napisa više kazalištnih djela; poče, promače, al nedoče poveću pjesan „le grazie" „Miline", al preveć prepletenu mitologičkiem uspomenami i slikami koje nisu uviek ni naravne ni jasne, te je pjesma, pored mnogih milina, na mnogih mjestih tamna, a po tome i nečitka; za tim mnoge kritičke sastavke itd.

Pjesmu o grobovih izdade godine 1805. o kojoj rekoše vještaci: da je duboke zamisli, velike miline jezika, i toli savršna oblika, da zanosi u zlatno doba grčke književnosti.

Ja sam ovu pjesmu preveo, jer je velika glasa u Italiji, jer je prevedena u sve izobražene jezike, jer je zadahnuta uzvišeniem duhom rodoljubja, i jer napokon narod, koji hoće da napreduje, mora poznavati umne rodove i drugih naroda, pak tko ih nemože uživati u izvorniku, tomu pomažu prievodi, kojiem se i sam jezik znatno stroji, gladi i razvija.

Ova Foscolova pjesma poleti po svoj prilici iz njegova gnieva proti tada izdatoj naredbi, da se groblja imaju postaviti daleko od gradova i u zabitna mjesta, i da se pokojnikom nesmiju graditi ni grobnice ni spomenici, nego da se ima zakapati slavan i nepoznat, bogat i siromah, jedan pored drugoga, bez imena i spomena; a žuć mu prekipi možda najviše radi nepoznata groba slavnoga Parini-a, jer šta on kaže, da je tu pjesmu spjevao, oponašajući Grke, koji su izvadjali iz drevnieh predavanja priče moralne i političke, iztičući ih, ne silogismu čitalaca, nego mašti i srcu, to se odnaša samo na pravac i razvoj pjesme, a ne na njezin postanak.

Foscolo je sam priznao, da mu pjesmi treba tumača, i za to joj je priložio nekoliko razjasnjenja; nu ja mnijem, da naše čitajuće obćinstvo, kojemu pjesma nestoji onako blizo, kao što talijanskomu — treba obilnijega tumača, nego je Foscolov, pak sam za to i segnuo na šire u sliedećieh opazkah, koje se, kadkad, odnašaju i na prievod sam.

Prvo nego predjem na opazke, neće biti s gorega, ako pripomenem dvie tri o prievodu samu.

Prievod je doduše po broju stihovâ duži od izvornika, ali i ta je dužina više prividna nego zbiljna; izvornik je pisan u endekasilabih, a prievod u dekasilabih, za tim ako promisliš, da talijanski stih podnosi elizije, tako da ih ima u samomu jednomu više njih, napokon da se u talijanskomu stihu dvoglasac uzimlje kao jedna slovka, čega svega nepodnosi naš jezik — to ćeš uvidjeti da šta je u prievodu duže od izvornika, nije nikakovo raztezanje, nego naravska posljedica našega kraćega stiha i izvorne krepčine našega jezika, koji nepodnosi niti okrnjivanja u riečih, a niti slievanja samoglasnikâ.

*

Toliko o dužini prievoda. Pravac u prevadjanju bijaše mi „vjeran prievod uzdržav svojstvo svoga jezika“, izostavio niesam nigdje ništa, a preveo sam samo kadkad dvima riečima jednu, ili obratno, ali svagdje je ostala čista pjesnikova misao, a ja sam joj samo razmaknuo ovdje i ondje odjev, da ne prekinem poleta našemu stihu, koji nepodnosi često pretrgavanje, ili zaletavanje smislom iz prednjega stiha u jedan dio sliedećega, a kadkad sam usuprot taj odjev i stisnuo, čega svega nije vrstan obići najvještiji prevodilac.

„Tko zna bolje široko mu polje.“

[2] I u rakah suzam okajanieh. Izvornik kaže utešenieh, a tako bi se moglo reći posve dobro i hrvatski, ali sam volio uzeti okajanieh, jer mi se činjaše još bolje.

Vuk veli u riečniku, da kajati znači osvetiti, a tomu za dokaz navadja narodnu poslovicu: „težko onomu, koga car kaje“. Ja mislim, da ta poslovica ima drugi i dublji smisao; nu kajati koga, znači barem u većem dielu štokavštine: žaliti za pokojnikom; pak se prema tomu kaže u cieloj gornjoj Dalmaciji kajačko odielo, ono odielo, što Niemci nazivlju „halbtrauer“.

Nu naš narod upliće u rieč kajati takodjer i smisao upokojiti, utješiti pokojnika, i brinuti se nekim načinom zanj, pak se pjeva u podušnoj pjesmi: „Nije ruho okajalo dušu, nego suze i molitve vruće,“ a poslovica veli: „Na ovom svietu kajan, a na drugomu òkajan“, a siromak će na pitanje: kako mu je? odgovoriti: „kao i duši koja neima tko će ju okajati“, za tim ona kletva: „nebila mu okajana duša, i nesmirio se do sudnjega dana“; a materi koja jako plače i žaluje za djetetom, veli se „ta nekaj ga, bez grieha bona!“ a napokon: „bio mu lak i okajan grob a u raju plaća.“

[3] Budućnosti hore. Hore bijahu u Grka božice ponašačice doba godine, u slici liepieh nestašnieh djevojčica. Grci ih zamišljahu vesele, zanešene i na ples poskočne.

Foscolo zamišlja oniem riečima buduće vrieme, kojega za mrtva već neima.

[4] Tvoje pjesme i žalobna sklada. Razumieva pjesnik poslanice i pjesme seljanke čuvenoga književnika Hipolita Pindemonta, čije su pjesme začinjene nekom žalobom i razblaženošću.

[5] Sila radna umara. Izvornik veli offatica a prievod umara, što je jedno te isto, a komu bi se činilo da tako nije rečeno dobro na hrvatsku, a on neka pomisli na tišinu nakon nepogode pak će se sjetiti kako narod veli: da počiva umorena narav.

[6] Zaborav. Čitao sam u Narodnih Novinah od nekoga Dalmatinca, da rieč zaborav neodgovara talijanskoj „oblivione“; ele zaboraviti znači „oblivisci“ a zaborav oblivio, tu rieč rabi cieli narod, liepa je oblika, od kud dakle klica tomu prigovoru?

[7] Foscolo hoće tiem i daljniem stihovim da kaže, kako je ugodno ostati u obsjeni budućega života, makar ga i nebilo, kako je sladko i ugodno, ma i bila bludnja, misliti da ostajemo i poslie smrti u doticaju sa oviem svietom, i sa oniem, koje ostavismo, i koji nam bijahu za života mili i dragi.

[8] Rimljani i Grci nazivahu templa tako nebesa, kao i podzemsko kraljestvo.

Nam jam saepe homines
patriam caroque parentes.
Prodiderunt vitare Acherusca
templa petentes.

Lucretius kn. III. 85 (F)

[9] Pjesnik zamienjuje ovdje narav sa pokojnikom, koji počiva u grobu i uzdiše za ljudskom uspomenom i utjehom, koja je pokojnikom toli mila, a podjedno naglasuje kako su nesretni i osamljeni oni pokojnici, za kojiem neostade ni želje ni uspomene na ovome svietu.

[10] O Thalio tvoj svećenik. Devet bijaše u Grkâ umjetnica vila ili muza; Thalia bijaše muza veselieh igrokaza i šaljiva pjevanja; pod Thalijinim svećenikom mnije pjesnik glasovitoga talijanskoga književnika Josipa Parini-a, rodjena 1729. u Bosisiu od selskieh roditeljâ a preminuvšega godine 1798.

Ovaj slavni muž pokrenu talijansku otromjelu književnost na pravac novi; mjesto dotadanje arkadičke mlitavosti i šupljine u sadržaju, a nadutosti u obliku, zadahnu ju on noviem svežiem životom, i zaodjenu naravniem oblikom; napisa mnogo toga liepa i koristna, a navlastito liepu kitu krasnieh liričkieh pjesama, od kojieh su divne ljepote ona: na Silviju, odgojenje, pogibelj napitnica itd.; ali najljepši vienac òvi sebi oko glave plemenitom i tankom satirom proti tadanjoj razkošnoj lombardezkoj aristokraciji, t. j. svojom neumrlom pjesmom „il giorno“ „dan“.

Tu se sklada divni oblik pjesme sa atičkom začinbom šale, umjerena smieha, i pristojne podruge, dočim oštri žalac ukora bocka neprestano nedostojni i mekoputni život i smiešne običaje bogatih razkošnika.

Parini bje pokopan po novom zakonu u neznan grob, bez napisa i spomena, pak od tuda gniev, a možda i pjesma Foscolova.

[11] Medju stabrim. Lipova šumica u milanskomu sjevernomu predgradju, gdje bi Parini običavao sjediti i odmarati se, a možda i zamišljati svoje umne rodove, pak za to veli Foscolo, da je tamo dohadjala pjesnikinja vila, i nanj se, to jest na Parinia, osmievala, žaleći što se neprikaza i njemu tamo sjedećemu.

[12] Pučkiem med grobovim. Groblja predgradska u Milanu, gdje nije bilo ni spomenika ni grobnieh nadpisa, a gdje bi pokopan i Parini, Bog zna gdje i s kim.

[13] Razmomčenieh pjevača. Evirato znači uškopljen, ali je talijanskom riečju izražen onaj neugodni i neliepi smisao pristojnije nego našom uškopljen, nu ja sam preveo razmomčenieh, jer je ta rieč pristojna, a razmomčiti živi u narodu, pak će šaljko reći djeci: „ako nebudeš dobar, odmah sam te razmomčio“. Pod razmomčeniem pjevačim razumieva pjesnik pjevače uškopljenike, kastrate, bez kojieh nisu mogli živjeti Milanci, i proti kojiem ustade i Parini svojom pjesmom „la musica“.

[14] Ljudskiem hvalam. Tu se pjesnik povraća opet na onu plemenitu pomisao, od kolike je utjehe za pokojnika, da ga se sjećaju njegovi mili i dragi, koje ostavi za sobom, pak kolika za pokojnika utjeha, a za žive zadušbina, ako mu kite grob cviećem, zalievaju suzami, a uspomenu mu dižu hvalami.

[15] Od kad vienci, sudi žrtvenici. Pjesnik označuje ovdje onu dobu čovječanstva, kad čovjeka ponie srce iz divljači za obitelju, iz koje se razvi mal po malo ljudska zadruga, a iz ove pronikoše zakoni, koji ju urediše, i bogoštovje, koje oplemeni čovječje srce, obuzdav mu strasti.

[16] Grobi bjehu slavi spomenici. Najveća slava za pokojnika, a dika za potomke mu, bijaše, ako narod podiže slavnu i zaslužnu pokojniku grobnicu, ili grobni humak. Ovi humci uzdržavali bi žive u narodu davne dogadjaje i imena velikieh moževa, a starci bi pripoviedali mladom naraštaju, tko leži u tieh grobnica? kakoviem li ih slavniem djeli zasluži; i za to se kaže u IV. knjigi Odiseje „da budu Akeani podigli grobnicu Ulisu, o kolika bi slava bila od tuda prosinula i na njegova sina".

[17] A sinovom žrtvenici.

Ergo instauramus Polydoro
funus et ingens.
Aggeritur tumulo tellus,
stant manibus arae.
Caeruleus mestae vittis
utraque cupresso.
Virgilio Eneida kn. III. 62. 305.

Rimljani i Grci držahu duše svojieh praotaca za domaće bogove čuvare, a grobove im štovahu kao božje žrtvenike, gdje bi u biedi i nevolji tražili utjehe i savjeta, a sinovi nebi se bili usudili priseći krivo na prah svojieh roditelja, za to i zove pjesnik u navedenieh stihovih grobove arae, to jest žrtvenike.

[18] Dugiem redom pronieše godina. Kad se ljudstvo upitomi sa ostaliem plemenitiem čustvi, zenu mu u srcu takodjer i ljubav prema svojiem pokojnikom, te poče zakljanjati od zvjerinja i od nepogoda smrtne im ostanke, štovati im grobnice, izlievati nad njima svoju žalost i radost, pokazivati im svoje štovanje razniem načinom, te tako postade mal po malo pobožni običaj glede pokojnika, koji se uzdrža kroz stoljeća i stoljeća u raznieh pobožnieh obredih, i uztraja dotle, dok nepoginuše u puku domaće kreposti i rodbinska ljubav.

[19] Grobniem pločam. Pjesnik udara na obstojeći običaj kod kršćana, pokapati mrtve u crkvi; na praznu vjeru, koju goje i podupiru i sami redovnici božjeg hrama, kao da pokojnik, koji trpi tobože muke očišćenja ili purgatorija, dolazi po noći, te jadikujući sjeća svoje rodjake, neka ga odkupe od muka, plativ u crkvu ili svešteniku za misu i molitvu, pak za to „la prece venale" molitva prodanica, to jest: koja se prodaje za novce.

Na prema tomu nepoetičnomu običaju, nizkoj vjeri i plaćenomu odkupu od muka, iztiče pjesnik liepi stari običaj kao: grobovi u svježoj naravi, rodbina gdje ih kiti cviećem i zalieva mliekom, razcviljeni il nesretni rodjaci i prijatelji, gdje sjedeći pored grobova svojieh milieh pokojnika, izbrajaju im svoje jade kao svojiem dobrostiviem prijateljem, a o paklenieh i purgatorskieh grozah nigdje ni spomena.

[20] Suze dragi primahu sudići itd. Suzni sudići u koje bi se skupljale suze plačuće rodbine, te postavljale u grob s pokojnikom; grobne svjetiljke, koje bi se užgale i namjestile uz mrtvaca u grobu, i ini pogrebni običaji starieh vremena.

Rekao sam dragi a ne dragocjeni sudići, jer u našem jeziku drag znači takodjer pretiosus, a narod ne veli dragocjeni kamen, nego dragi kamen. Netreba nami nevješticami ondje kovati, gdje je već skovao veliki vještak: narod.

[21] Vodu svećenicu aque lustrali. Voda namienjena, posvećena, žrtvovana na čast pokojnikom, dakle je dobro rečeno, voda svećenica, jer posvećena pokojnikom.

[22] Tom nabožnom zanešene tlapnjom. Pjesnik razumieva tu plemeniti običaj, osobito krasnoga spola, u Englezkoj, pohadjati grobove svojieh pokojnika, kao da idu k njima na razgovor; englezka nabožnost i štovanje prama pokojnikom obratiše groblja u perivoje. Pod nabožnom tlapnjom označuje pjesnik vjeru djevica britanskieh, da je ugodno mrtviem im majkam, ako ih pohadjaju i grob im kite cviećem.

[23] I milostni gdje moljahu genij. Starci, kao što pripovieda Apuleus, prozvaše plemenitije duše jošte u tielu genijim „animae melioris meriti, quae in corpore nostro genii dicuntur", pak od tuda i danas talijanski genio, a franceski genie, čovjek velikoga duha i uma; pjesnik zove dakle po tomu staromu načinu mišljenja genijim one plemenite i domoljubne osobe, koje moljahu nad grobovi svojieh milieh pokojnika za povratak iz rata velikoga Nelsona, koji, pobjediv francesko bojno brodovlje i zarobiv veliki bojni brod prvoga reda „le Oriente" nazvan, dade mu odsjeći veliko jedrilo, te prirediti iz njega i izdubsti lies za se.

[24] Gdje za vrliem čeznja spava djelim. Foscolo tiem i sliedećiem stihovim hoće da kaže, da slobodni narodi, kao što bijaše za sretne dobe Grčke i Italije, i kao što biva danas u Englezkoj, okružuju svoje pokojnike živom naravi, da im kite grobove cviećem i zelenilom, te obraćaju groblja u perivoje; a gdje vlada mrtvilo, robstvo, tašta boljarska oholnost, te prazna vjera i paklene bojazni, da se tu grsti od pokojnika, da se nepohadjaju, jer da se je tu ugasilo svako živo i poetičko čustvo, i zanehajile miline žive naravi te sva ljubav i želja za pokojnikom da se stisne na kakov grobni spomenik, koji je više dokaz taštine, nego prave ljubavi prema pokojniku, a jer ni pokojnici nebijahu slavniji od onieh koje ostaviše nakon sebe, za to da ni spomenici nemogu iztaknuti o njih ništa do taštieh grbova, koji neslute na nikakovu zaslugu pokojnika, nego na slučaj, što se rodiše od plemićke porodice.

Šljivari.

Pripovieda Ivan Perkovac.

Imao sam vrla prijatelja, župnika Vrankovića, koga sam, odkada je župnikom postao, svake godine bar jedan put posjetio. Došav mu neke jeseni opet u pohode rekne mi sasvim veseo: „Hvala Bogu, da si došao; stari je Sjeverović ovdje a neimamo „trećega!“

Sjeverović bijaše u ono doba, štono rekoše, viši sudbeni činovnik, a imao je dobarce u zabitnom mjestu neke županije glasovite sa svojih šljivara. Onamo bi on svake godine pošao, da tobože pregleda gospodarstvo, a u istinu da se bar za neko vrieme rieši gradske stege i službenih posala. Zlobni bi jezici rekli, da on zato ide na selo, da se uzmogne do sita nakartati. Istina je, karte su u njega uviek bile pripravljene, pa kad god bi se njih trojica sastala, čula se je zapovjed: Miško, pospravi te stvari i priredi stol. — Valja medjutim priznati, da je Sjeverović bio čovjek razgovoran i domišljat, koga je svatko rado slušao, bud da je pripoviedao o životu svom i svojih prijatelja, bud da je razsudjivao znamenitije dogodjaje. S izkustva i oštroumlja njegova raznio se je medju šljivari glas o velikoj mu učenosti. Bio je svakako čovjek zanimljiv.

Drugi dan iza moga dolazka k Vrankoviću bijaše nedjelja. Obaviv on svoje poslove dade konje zapregnuti, da se odvezemo k Sjeveroviću na objed. Došavši onamo nadjemo starca na kolih.

— Dobro došli! Sjednite amo, idemo k Čuntiću.

— Tko je taj Čuntić? zapitam si brzo prijatelja.

— Sjeverovićev drug od mladosti, sada stari šljivar. Vidjet ćeš ga.

Nije trajalo pol ure vožnje, a mi dodjemo do sela; sa strane sela kočio se na brežuljku drveni dvor. Te dvorove u nas svatko pozna. Obgradjeni su plotom rekao bi samo zato, da družina ima zimi čim vatru podpaljivati. Uz dvor stoje u različitom pravcu gospodarske sgrade, med kojimi nije posljednji oveliki kotac. Po dvorištu razprostrt je gnjoj; širi se ovuda kao da ti hoće dokazati svoju preveliku znamenitost za hrvatsko gospodarstvo. Medju plotom i gnjojištem uzbujali su prekrasni exemplari datule i bunike.

Saći ti je s kola! Ako te i nemami ništa, a ti ipak udješ u kuću, da se uz razklimane drvene skaline, kojim u našem jeziku i neima pravoga imena, popneš u prvi sprat. Proći ti je kadšto preko staroga šarova, što ga obaći nemožeš, a on ti se nemiče s puta ma da si baš i kakov illustrissimus; putem lieću ti preko glave pilići, što ih gospodarica upravo sada kao tebi na čast tjera iz gospodskih soba.

Dodjosmo napokon i mi do Čuntića, koj se je u taj par stao šetati po sobi dočekujuć svoje goste tim dan danas već neobičnim načinom. Pozdravio nas je držeć lulu u ustiju i pritiskujuć u njoj pepeo, kao da negori dosta dobro. Takovih sam ja ljudi u svom životu dosta vidio. Zdrav i jak, pune i tek na polak siede kose činio se je Čuntić čovjek kakovih petdeset godina, premda je, kako mi kašnje rekoše, provalio bio već i šestdesetu. Hod mu je bio kao u konjanika, kretanje nespretno, a pogled sivih očiju neprijazan i rekao bi lukav. Bradu je brijao gotovo do ušiju a brkove podrezivao do nad ustnica. U svemu bilo mu je obličje ozbiljno a ni malo simpatično.

Nečekajući mu ponude sjedosmo na drvene stolce. Nije tu bilo mnogoga razgovora. Posegnuv domaćina na ormar skine s njega zaprašenu bocu šljivovice pa prinese i s ovoga i s onoga kraja kuće tri četiri li čašice; medjutim je nekakvo žensko čeljade metnulo pred nas tanjur, na kom je bilo narezana hljeba. Srknusmo nekoliko puti, a zatim se Sjeverović posmjehne svomu prijatelju Čuntiću, što je taj odmah razumio, pa pošao nešto tražiti po ormaru, a napokon iznio pred nas karte u papiru zamotane. Stane ih Sjeverović prebrajati, jesu li sve, što je prilično dugo trajalo, jer su se stare i mastne karte slabo odmicale izpod prstiju. Ovo je bila sgodna prilika za Sjeverovića, da sad s ove sad s one strane bocne svoga prijatelja, nebi li uz nas pristao, da u četvero igramo. Uzalud mu napor! Podne se već odmaknulo, a naš domaćina imao dosta posla iznašajuć pred svoju družinu i posudje i rubeninu, da nam stol prostru. Kad je već sve gotovo bilo, došla je u sobu vremešna ženska, na kojoj nije bilo traga svetačnomu danu, pa je brže bolje koješta na stolu izpravila, nadievajuć uz to svojoj služkinji kojekakva imena ni malo ljubežljiva.

Mislio sam, da ćemo sad na skoro i k objedu poći; al je potrajalo možebiti još podrugu uru, dok je juha donešena, medju tim je Čuntić posjedavao sad kod jednoga sad kod drugoga nas kartaša. Sjedeć uz mene davio me je dimom ljuta duhana, koj mi je izpod stola pod nos dopirao. Da se riešim te muke, zamolio sam ga, da mi da šibice, jer da ću cigaru zapušiti. Ponudio me je sumporačami a uz te upaćivao, kako bi bolje bilo, da poput njega duhan iz lule pušim, što da je i zdravije i tečnije. Videći stari Sjeverović, kako se mrgodim na neugodnu duhu šibica i na još neugodniji nauk, smijao se je izpod brka.

Napokon pošli smo k objedu. Uz juhu došla je u sobu i gospodarica, ona vremešna ženska, koju sam već prije vidio; njezina milota nije

mi povećala teka. Kad je govedina donešena dotepao se je uz nju stari šarko, komu je domaćina dobacivao ovelike kosti, a on ih težkom mukom glodao, a zatim je uz svako jelo došla u sobu po koja životinja: za šarkom cigan za ciganom mačka, za mačkom pilići, dok napokon uz crnu kavu nije opet red došao na zaprljanu gospodaricu. Donese ona taj inače božanstveni napitak u okrhanom lončiću, ciedeć ga polahko u pojedine šalice, mislio bi, bit će bog zna što, a kad tamo nije nego šljivova juha. Izazvan šaljivim posmjehom Sjeverovićevim nisam hotio tajiti svoga mnienja, da se dan danas dobra kava samo u makinah kuha, pa da to već i Turci rade. Ova moja izjava bila je povodom prepirci, koju je Sjeverović, čini se, navlaš podjarivao, samo da Čuntića izazove na obranu starinskih običaja. Kako je bilo već poslje objeda, postao je inače šutljivi domaćina i odviše razgovoran, pak je kudio sve što je novo, a hvalio što je staro. Ušutio sam dakako, čim sam upoznao, s kim imam posla.

Moj prijatelj Vranković, hoteći prekinuti mučanje, koje je nastalo bilo s moje zle volje, stao je zadirkivati u domaćinu radi plemenštine mu, do koje je on kao štovatelj starina dakako vrlo mnogo držao.

— Pa što imate od nje? reče Vranković porugljivo Porez plaćate kao i seljaci, daće dajete kao i svaki državljanin, u vojnike morate i vi i svaki prostak. Držite li za preimućtvo vaš plemićki grb?

Ovu zadjevicu o grbu hotio bi Čuntić odbiti mrmljanjem, al neda stari Sjeverović.

— Vi se šalite, dragi župniče; Janko naš neima grba kao ni ja. Ta gdje bi ga uzeli, kad neimamo posebne plemićke povelje!

— Nevjerujete? prihvati župnik. Zar sbilja nevjerujete?

Kad na ovo nije nitko ništa odgovorio, bane on u drugu sobu, pa iznese pobjedonosno nekakvu sliku zaprljanu od muha u zlatnom tobože okviru.

— A što je to?

Čuntić je sav smeten gledao u svoga prijatelja Sjeverovića, moleć ga tim pogledom, da mu se smiluje u ime zajedničke im plemenštine pa da se neruga.

Medjutim je župnik stao tumačiti grb Čuntićev: „Evo vidite, ovo je lav, u desnoj mu je pandži mač, kojom štiti crkvu, što je pod njim . . .“

Sjeverović prekinuo je to tumačenje rozgotom, jer je župnik njim šibao na parnicu, kojom je Čuntić tražio neko crkveno zemljište kao svoje.

Domaćini je ta šala dosadila, pa je sliku oteo župniku i predao ju gospodarici, da ju odnese na svoje mjesto.

Ja sam za ovu zadjevicu slabo mario, al sam sjednuv na stranu napokon dugo vremena premišljavao, koju li nasladu nalaze u družtvu ovakova čovjeka ljudi obrazovani, kakvi su bez sumnje bili i Sjeverović i moj prijatelj Vranković. Nisam se znao domisliti drugomu uzroku van čami seoskoga života.

Do pod večer razveselilo se je moje družtvance na novo; pili su u troje a napokon i pjevali svakakve starinske pjesme. Domaćina se je na toliko uzdobrovoljio, da me je potražio u mom kutu, gdje sam vrieme tratio čitajuć nekakav stari koledar. Biti će, da me je radi moga novotarstva, vodopijstva i šutljivosti držao za „švabu“, jer me je sada stao njemački nagovarati, dapače bio se je ozbiljno spremio, da će mi tim zanj osobito nespretnim jezikom pripoviedati nekakvu priču o svetom Iliji. A bili su mu povodom pripovjedci razžareni oblaci, što ih je opazio na zapadnom obzorju. Nisam znao, bili se srdio, bili mu se smijao, kad je već dva tri puta zapentao: „Guldene Vulken;“ spasila me je medjutim iz te neprilike njegova gospodarica, zakrčiv mu rieč pravom kajkavskom opomenom: „Naj nebedariju!“

Došlo je vrieme i razstanku, na što se ja nisam ni malo srdio. Dakako da je i taj razstanak trajao još dobre pol ure. Napokon krenusmo. Ovako pod noć običaje se naš sviet vrlo naglo voziti; to je, vele, s toga, što konji vole kući ići nego li od kuće. Putem nas je Sjeverović kao izazivao na razgovor, pripoviedajuć koješta o ljudih, koji su s malim zadovoljni i o prostoti šljivarskoga života, koj da je dosta ugodan tek da mu svikneš. Ali kako su mu te opazke začinjene bile nekimi šalimi, nisam ih smatrao za ozbiljne te me nisu mogle potaknuti na razgovor, što je Sjeverović medjutim lahko pregorio, jer smo za tinji čas bili u njegovu dvoru.

Odosmo gore, a tu nas je dočekala gospodja Sjeverovićka i krasna joj kći Olga, djevojka junonske slike i prilike. U tom mi je družtvu kao odlahnulo. Bila je ovo kuća novovječnim načinom uredjena: čista, udobna i ukusna. Razlika je dakle bila očevidna izmedju ovoga gospodskoga stana i čadjave sobe Čuntićeve, koja je pod večer nemilo zaudarala. Ponamjestiv se u mekih naslonjačih zapita me prijazna domaćica na polak šaljivo, kako smo dan sproveli, koliko nas je bilo na toj zabavi itd. Iz njezinih pitanja razabrao sam, da vrlo dobro zna, kako se u Čuntića živi, premda je kao za nuždno držala izjaviti mi, da nje ondje nikada nije bilo.

Mislio sam, da je ovo razgovor samo za odmor, a onda da ću ja otići sa svojim prijateljem Vrankovićem; al jedva sam to pomislio, već sam se i uvjerio, da o tom neima ni govora. Ostadosmo kod večere, koja je prilično brzo minula; gospodje odoše, a mi mužkarci zapalismo cigare. Stari je Sjeverović svakako hotio opet zametnuti razgovor o Čuntiću; nu

opaziv da nisam voljan slušati, predloži nam, kakono običavaše reći — mali préférence. Pomiešav karte prišaptne mi: Ostanite sutra ovdje, pa ću vam pripoviedati nekoliko crtica iz života svoga prijatelja; zanimat će vas napokon ipak. Pristao sam, jer mi je ugodno bilo ostati u ovoj kući.

(Dalje sliedi.)

Dolazak Hrvata na obalu sinjega morja.

Uz sliku svoga prijatelja F. Q. spjevao Fr. Ciraki.

Pod prastaru lipu sveto drvo Slavenâ
Sjeo sam pjesnik;
Na juternjem nebu titra još srebreni mjesec
S danicom sejom,
A uz mene gusle javorove u travi
I lučac od strune hrvatskog pievca
Oružje dično.

Zapjevati ću pjesmu iz prošlosti naroda svoga:
Mjesec već mrkne, danica bliedi,
Skoro će jasno granuti sunce,
Treba da pjesmom pozdravim mu lice,
Žarko, plameno lice,
Što no grije i sije na moju Hrvatsku
I sinje hrvatsko more!
Zarudila zora i pozlatila vrhove Tatra:
Listom se podigo sileni narod,
Petero braće i dvije seje kneževske krvi
Vode ga k jugu.

Kao što silna sjeverna bura
Lomi i krši sve, što sretne na putu
Neprašća ni starom dubu u gori
Ni tankoj jeli, ni trstiki vitoj:
Tako Hrvati
Silenim kopljem, viteškim mačem,
Desnicom rukom i krvlju vrućom
Shrvali silu gizdavog Obra,
Pa u novoj zasjeli zemlji
Pobjedom dični!

Uz Savu i Dravu razapeli šatore biele:
Sunce ih blažije grije, zemlja plodovi plodi
A oni se novom raduju domu,
Tè vjeru tvrdu daju si knezu,
Da će ga vjekom braniti vjerno,
Dok im u žilah hrvatske krvi
Kapljica kipi.
A odtud dalje k sinjemu moru
Podigle se hrabre hrvatske čete
Pa po krajih dosad nevidjenih
Širi se vojska.

Oj sinje ti more, jadransko more,
Hrvatsko blago,
Liepo li ti vali skakuću, šume i pjene
O krš se lomeć obale strme!
Vrlet uz vrlet pod oblake strši
I diže k nebu kamenu glavu,
Na kojoj sitna mahovina porasla —
A pjenjavo more liže podnožje tvrdo,
Runi zrnce po zrnce,
Valovi mu šume strahovitim šumom
Ko kad u boju zaori silno
Pjesma hrvatska.
A kada okom u daljinu svrneš,
Biele se u suncu ostrva stiene
Iz kamena živa.
Silne i tvrde, kao što je silno
Srce hrvatsko.

Dotud su dospjele čete hrvatske,
Pa čudom motre gizdavo more,
Njihovo more;
Knezovi na strmom obronku stali,
A uz njih dvije milene seje,
Vuga i Tuga, proročica sveta,
Koja očajanim okom motri na more
A ciela joj budućnost naroda njena
Lebdi pred dušom.

U sivih maglenih slikah gledje unuke svoje
Kraljeve hrvatske,
Krešimira Petra, Zvonimira sjajnog
U zlatnom kraljevskom ruhu
S krunom i žezlom.
Frankopane gleda i Šubiće slavne
Bakače dične, Berislavić-junake
Bane i vojvode silne
I kasnu potomčad svoju,
Koja za zemlju hrvatsku staru
I za sveto djedova pravo
Prolieva krvcu.

Gledje i težke, krvave boje
Tatare divlje, Turaka okrutne čete,
Grdu sramotu i robske lance
Tudjeg gospodstva:
Pa joj se sjetno razplakalo oko,
Oblak joj tmasti visoko ovio čelo,
Al žarko najednoč zasjalo sunce,
Razteplo sivu nad morem maglu
Pa se u tihoj vodici kupa.

A ona iz mora zahvati vode
Sjajnom u šljemu,
I tom svetom kapljicom morskom
Poškropi zemlju,
Poškropi braću, knezove hrvatske
Dajuć im more i zemlju rodnu,
Da vladaju njome,
Da si ju čuvaju, brane od navale svake,
Sretni da živu viekom u novom domu
Hrvatski sinci.

U Zagrebu 20. rujna 1870.

Zavele ju dušice.

Crtica po narodnih predsudah.

Češki spisao Otokar Jedlička.

Dana svih-sveti nestaje u maglovitoj večeri. Na polju je pusto i mrtvo, posljednji traci sunčani cjeluju na drveću ostanke smedjo-žutoga lišća, magle se vuku iz šumâ na livade, nad licem vode kao da se pomaljaju strašila, studeni vjetar duva biesno po polju, šaleć se razuzdano s bjegućim babjim ljetom i s klupkami povehla lišća.

Noć je pritisnula zemlju a u kućah nažižu se svieće.

S crkvenoga tornja glagoljaju zvonovi dubokimi glasovi večernju pjesmu, a za njimi cinkoće samrtni zvončić uspomenu na dušice pokojnih. Tužno se razliežu glasovi po polju, dok ih nije nestalo u dalekoj šumi.

Matere izlaze iz kućerica svojih sazivljuć raztrkanu po selu djecu, da dodju na večernu molitvu. Tamo oko starih kestena sakupljena je još ciela četa tih malih pustopašnika. Kolika to razkoš nabacivati se težkim kamenjem po granah kestenovih, na kojih se s večernjega povjetarca trese žuto lišće, nebi li se štogod iztreslo! Doista, kad se majke nebi grozile, da će po neposlušnu djecu doći noćna utvara, težko bi ih bilo sazvati; al s tom nakazom, koja neposlušnu djecu odnaša pod plahticom, neće ipak da se sprijatelje; nabace se još nekoliko puti, a kad ih majke ponešto oštrije stanu sazivati, klipšu ti dječarci, punih kapâ kestena, jedan za drugim k domu svomu.

Po skalinah, koji s tornja vode, tropoću težki koraci; plaše se toga šišmiši, što se ugnjezdiše pod gredami na starom krovu još starijega zvonika. Vrata su na tornju zaječala, ključ je zaškrinuo, a po groblju, što je uz crkvicu, ide stazicom uz grobove i oko stare propale koštare siedi grobar, koj za sada obavlja i službu zvonarovu.

Pogledav tužnim pogledom za zid na groblju, gdje su grobovi samoubojica, utire suzu s oka a onda kroči dalje prema selu k svojoj samotnoj kućerki na kraju velikoga ribnjaka, oko kojega se prostiru bujne livade sve onamo do tamnih šuma.

Lagano koraca grobar glave klonute, spominjuć se tužnim čustvom svoje bolestne kćerke, koja mirno ludujuć boravi u samotnom domu. Uspomena na nesreću, koja mu je snašla kćerku, pritište starca na srdcu poput težka kamena. Bilo mu je diete sjajnim biserom, najkrasnijom djevojkom u cieloj okolici. Crnoputnu krasoticu u kukavnoj kućerki grobarovoj salećivalo je bez prestanka množtvo zamamnika obećavajućih joj zlatna brda sjajne budućnosti. Djevojka je svikla laskanju a vrag taštine zavladao je podpunoma srdcem njenim. Provodila je šalu s mamioci svojimi; ovoga bi usrećila ljubeznim pogledom, onomu bi ruku stisnula, a u istinu ljubila je samo jednoga momka, krasnoga mladenca. Samo je on jedini smio sisati s tih ružičastih usta vruće cjelove, samo je oko njegova vrata svijala svoje bjelolike ruke, samo njegova glava počivala je često blaženo snivajuć u naručju prekrasne djevojke.

Al nije za dugo potrajala sreća mladenčeva.

Grobarova je kćerka počela naprasito nositi svilu i kojekakov nakit a nemariti za vjernoga si ljubovnika; u inače siromašnoj kućerki grobarovoj bilo je sada srebra i zlata u izobilju; ljudi su nad tim glavom klimali a po okolici zaredala je priča, da grobar ima — vraga. Tà tomu i netreba mnogo, da si vraga prikupiš za svaku uslugu: uzmi jaje od crne kokoši, nosi ga nekoliko nedjelja pod pazduhom, nemoli se uz to bogu, neumivaj se, nečešljaj se a za nedugo prokljuvat će se iz jajeta najljepši cvietak, što ga vrag smaže na svom vrtu, i obdarit će te svakim bogatstvom i svim što ti srce zaželi. Budući pako da kokoš ni u paklu nesjedi badava na jajih, doći će vrag svakako po svoje! Ljudi su već i žalili grobara, što je blagu za volju prodao dušu; a kad tamo saznalo se je slučajno, tko je taj zlatonosac. Dolazio je u kućerku grobarovu mladić zamamnoga uzrasta, zlato mu je cinkalo po džepovih, za cjelove je davao zlatne naušnice a za zagrljaje drago prstenje.

Kćerka grobarova zaboravila je na zavjet vruće ljubavi, zanemarila je vjernoga mladenca; nadajuć se, da će biti bogatom gospodjom, prodala je i ljubav i viernost svoju.

Zacvililo je srdce vjernomu ljubovniku, jer mu je nestalo blaga najdražega, nestalo sreće i pokoja; gorka bol glodala mu je poput otrovna štipavca vjerno srdce, a za malo vremena izvadili su ribari iz ribnjaka njegovu lješinu.

Gorke je suze ronio grobar, kad mu je grob kopao za zidom na groblju — plakao je sluteći na zlo i prokletstvo, koje će se roditi iz smrti toga momka.

I djevojke se je kosnula smrt nekadašnjega joj dragoga, pa da popravi pogrešku, htjela je bogatomu mladiću, koj joj je ljubav zavjetovao, s ljubavju i vjernost podati: al taj je, zasitiv se ljepote, ostavio djevojku na cjedilu, poslav joj za plod njihove ljubavi, za djetence koje mu je rodila, kesu zlata.

Sad je srdcem prevarene djevojke zavladala strast, razduvala se u njem bura strašne boli; ludilo joj pomrači duh, biesna od muke utopi si diete u ribnjaku, gdje joj se utopio i vjerni ljubovnik.

A što bi s ludom djevojkom? Nisu je odsudili, ostavili su ju otcu na vratu — — —

Polahko koraca grobar žalostnom glavom, zavija se jače u stari plašt; tà nastaje noć hladna i mrazna.

Došao je kućerki svojoj.

Na hodniku je tmica, samo na ognjištu praska vatra, a s ložnice svoje provirkuje tužnim pogledom djevojka dražestne ljepote — kći grobarova. Oko joj divlje sieva, a bliedo lice sjaje se s odsjeva cervenkasta plamena. Ovo je u cvietu slomljeni lier, ruža mrazom prerano poparena.

Zapalio je svjetiljku, sjednuv uz krevet djevojke, gladi joj bielo, krasno čelo i nježno ju k sebi privija, a uz to odmiče s lica pram crne kose na bjeloliki vrat.

„Otče, bojim se današnje noći," šaptnula je djevojka. „Danas je mrtvih god."

„Nećeš se valjda mučiti takvimi misli. Noć je kao noć. Budi spokojna i zaspi mirno, ja ću nad tobom bditi, neboj se ničega a predsudâ se kani."

„Otče — makni odanle kopljaču i lopatu, kojim si grob kopao momu mladencu i dragomu djetetu. Danas je dušna noć. Sam si mi često pripoviedao, da tu o ponoći strašno zvući kopljača i lopata. Ajde — molim te!"

„Sve ću ti učiniti po volji, samo se umiri."

„Je li istina, otče moj, da se dušice mrtvih o ponoći dižu iz groba, pa da dolaze k onim, koje su u životu najviše ljubili?"

„Nevjeruj predsudam, diete milo. Al da budeš sasvim mirna, napunit ću svjetiljku mjesto ulja svježim maslom. Dodju li dušice, koje su nas ljubile, bit će nam zahvalne, budu li si mogle maslom natrti prljotine, a tamo na policu postavit će lamburu mlieka, da si uzmognu ugasiti žedju.

„Učini to, otče moj."

„Učinio sam, al sad spavaj, noć je već odmaknula. Da budeš mirnija, pomoli se za dušice — odmah ćeš zaspat. Lahku noć."

Poljubio ju je u bielo čelo, a da si kćerku privoli k spavanju, legao je i sam.

Djevojka gledaše dugo u gasnući plamen, budući zanešena u bolno snivanje.

Mine brzo ura za urom. Otac nespava, pazi na kćerku, koja svaki čas zavirkuje na prozor. Vani je tmica, vjetar buči po licu ribnjaka, mrak pokriva obzorje.

Na uri bije ponoć — iz sela se čuju otegnuti zvuci ponoćnih rogova. Otca probija po čelu mrzli znoj, vidi s užasom, da mu je na kćer navalilo ludilo. Kako joj strašno plamti oko, kakva li je to zanešenost!

„Za boga, otče, čuješ li gdje zvoni? Ponoć bije, dusi se dižu iz grobova. Čuj samo tu tajinstvenu riku; dušice klikću od radosti, što su s čistilišta na zemlju dospjele. Čuj sada — kako to šumi, već kosti pucaju, strašno je to kreštanje, duhovi kolo igraju . . . Za boga, otče, obrani me, poginut ću."

„Drago diete, dodji u moj naručaj. Neplaši se prazne prikaze. Ta mirno je sve na okolo, nečujem ni zvuka zvonova, ni pucanje kosti — ni ikakov drugi šum."

„Ha — jesi li čuo sada, kako je lopata zamnjela, jesi li čuo taj strašni, užasni zvuk? Sad prše dušice k svojim dragim. Za boga, još je dugo, dok pjetli prvi put zakukuriču; doć će moj mladenac, doć će diete moje — majko božja, smiluj mi se."

„Evo ti posvećene vode, poškropi se kćeri moja, prekrsti se — možebiti da te mine prikaza! Ta neima nigdje ničega, samo što bura bije o krovove, a inače je sve mirno!"

„Bit ću tiha, otče. Pripoviedaj mi o rusalkah, kako za proljetne noći po bieloj mjesečini plešu oko studenaca i potoka; pripoviedaj mi o vilah, kako razpuštene kose jašu na brzu jelenu po zelenih poljanah, a u glavah im kriesnice, te mame u naručaj svoj najljepše mladence, da im smrt zadadu. Jaoh meni — i ja sam mamila u naručaj svoj krasnoga momka, da mu otrujem srdce! Za boga, otče — vidiš li, kako se ondje za ribnjakom strašne oči svietle: oh to su oči moga mladenca, koj je ondje poginuo, a sad se radi mene žuri — —".

„Tà ono se samo divlji oganj svietli. Kud misliš, predraga kćeri?"

„Evo gledj, kako ono modra svjetlost poskakiva — to su dušice nekrštenih, a med njimi i duša moga djeteta. Spasi me otče moj... Pogledj onamo, kako se eno od šume žuri ovamo ognjevit čovjek. Za boga, otče, to je moj dragi, koga sam u smrt natjerala..."

„Neboj se diete, ono se negdje stara vrba svietli."

„Ne, ne otče! Vidj, kako mi kima, slušaj, kako mi vjetar donosi šaputanje, da dodjem u njegov naručaj, da podjem s njim još ove noći pomolit se u crkvu za diete naše, za minulo blaženstvo naše ljubavi. Otče, znam, da se više vratiti neću, al ja moram — van, ja moram k njemu. Gledj, eno mi već pokazuje diete moje — diete cvili — moram van — pusti me, otče moj!"

„Nemoj za boga, zlato moje, ta noć je hladna i mrazna, legni radje, glava ti gori, uzalud se mučiš nesnom.

„Pravo imaš, otče. Mladenac moj nije umro radi mene, valjda ga je vodenjak zamamio u dubljinu ribnjaka. A ono nije ni diete moje. Znaš, što sviet pripovieda? Vele, da žene čarobnice otimlju mladim materam djecu, pa da im svoju podmeću. Al ne — ne — to je moje diete, to je krv od krvi moje i onoga prokletnika; čuj, kako to cvili u ribnjaku; diete čezne za majkom a vjerni mladenac za dragom svojom. Moram van, moram k njim. Pjetli neće još dugo zapjevati, a dotle se dušice nevraćaju u grobove svoje, moram k njim, moram njih i sebe utješiti."

Uzalud je grobar uzdržavao si kćerku, otela mu se silom i pojurila u crnu, tamnu noć. —

Žuri se on za njom što ikad može; al dok je prag prekoračio, skočila mu je kći u dubinu ribnjaka. Zašićjela je voda, uspjenila se i raztočila u daleke kolobare...

Minula je noć, a drugoga dana molio se sviet u crkvi, palio svieće za dušice pokojnih, a kad je ljudstvo izlazilo iz crkve, stojao je grobar gorke suze roneć nad novim grobom, kud su za čas donesli utopljenu mu kćerku.

„Dušice ju zavele!“ govorilo se dugo vremena o kćeri grobarovoj, starci pripoviedali o njoj na sielu svojim unukom i kćerim, a tko je o ponoći prolazio mimo kćerke grobarove, prekrstio se je pobožno. —

A bogati mladić? Tko zna koju on ružu sad obliće! Što je stalo do jednoga cvieta, što li do jednoga pupoljka?

POUKA.

Čovjek u svojoj djelatnosti.

Da ima vanjski sviet upliv na čovjeka, već je mnogo puta raspravljeno. Al i zanimanje upriličuje i duh i tielo čovjeka prema naravi svojoj tako, da razredi ljudî, naime oni, kojim je temelj vrst poslovanja, dobiju nekoje biljege, koje jih medjusobno razlikuju prema razlikosti posla. O tom, kako na čovjeka djeluje njegovo zanimanje, piše dr. Lemcke:

Lovac, t. j. član plemena, koje izključivo od lova živi, razvijen je samo u pogledu životinjskom. Osjećala su mu oštra; tielo spretno i vrstno snositi tegobe i oskudicu. Do duševne znamenitosti, niti do podpune tjelesne ljepote nemože doći. Lukav je i srčan, al i to na dosta životinjski način. Uviek ga pregoni oskudica, i on je rob svoga želudca, jer od dana do dana živiti mora o radnji svojoj, a nemože se unapried za dulje vremena obskrbiti hranom: ta meso ubijene zvjeradi nemože dugo čuvati, niti živu zvjerad na okupu držati kao stoku. Dok mu nije zadovoljeno potrebi, nepokazuje se u njem ništa višega, čovječnoga. — Na dalje život lovački sili ga živiti osamljen ili bar u malih hrpah. No čovjek je stvoren za družtvo i samo u družtvu može se razvijati normalno. Nema li toga, držati će se prava jačega, kao što vuci, njegovi drugovi u lovu. — Lovac se mora skitati, mienjati svoj stan; nositi mnogo toga sa sobom nije moguće. Njegov estetički tvorni nagon mora se ograničiti na to, da si naresi odielo ili bolje reći krzno i oružje: osobni ures. Govor, mu je „krilat“, kao tica lagan. Lovac će dakle svoj umjetnički nagon očitovati u uresu i pripovjedkah ili pjesmah.

Nomad živi od svoje marve. Hrana mu je više osigurana nego li lovcu, a napor neznatan. Tražiti pašu, lagano ići napred, čuvati svoju marvu i braniti od navale i ljudi i divlje zvjeradi: to mu je glavni posao. Uz takovu radnju ima dosta vremena gojiti više svoj duh i tielo. Vanjski sviet neabsorbira ga tako kao lovca, makar da i mora na oprezu biti. Čuvati se mora pogibelji, al ipak nemora paziti na svaki trag, na svaki klik, na pucanje svake grane; nepotuca se ciele dane samotan, mučaljiv po tmastih, vidik zastirućih šumah, nego živi na pašnjacih medju bučećom, blejućom marvom, i nije prisiljen izmjeriti svaki korak, a uza to je vezan na stalni posao n. p. muzti koze itd. Kuća mu je šator ili kola. Al ovu kuću vodi on sa sobom, pa je predmet, koji treba uresiti. Sprave, kao posude, oružje, sprave za vožnju i jašenje nosi mu uslužni konj ili strpljivi vol. Uza to imati će kakovu izrezanu sliku boga, što lovac kao amajliju nosi. Lako da će imati i kakovo glasbilo, kojim da vabi marvu il se i zabavlja. Ples mu se nudi sam od sebe.

Ribar je morski lovac, razlika je samo ta, što ima stalan stan. Trudno i pogibeljno njegovo je življenje. Svoju slikovnu sposobnost može pokazati na kolibi i ladji. On gradi, izrezkuje, šara na ovih predmetih. Plesti mreže — vrlo jednolik posao. Netreba mnogo lukavosti, da se namami riba, al treba srčanosti, da prkosi življem: zraku i vodi. Svojim stalnim prebivalištem nalikuje na poljodjelca.

Poljodjelac sjedi na svojoj grudi zemlje, obradjujuć nju, nikad neizmorenu. Čim stalniji, sigurniji ima stan, tim bolje. Netreba se ličiti kao lovac, niti resiti lako pokretne stvari, kako to još i nomad mora; duša mu nije svraćena na more i kopno kao ribaru, već evo mu na kopnu stalna stana, na zemlji može podizati spomenike, koji ga za sav život vesele. Od njih neodilazi nikud; nenose ga nestalni valovi. A onda netreba mu ni mnogo prostora, da živi. Može viek svoj sprovoditi u velikom družtvu. Može raditi unapried za dugo vremena, gojiti sve sile tiela svoga i duha. Al nije potrebno upustiti se potanje u prednosti poljodjelstva; poznato je, kako se sva poslovanja u njem stiču, i kako je ono temeljem naše kulture.

Pogledajmo kulturnoga čovjeka današnjega vremena.

Tu nije više lovac onakov, kakova smo opisali, premda su mu ostale neke crte do danas. Naš lovac stanuje u kući, obično uza to obradjuje polje. Al ipak lov ima upliv na njega.

U osobi lovca ima nešto okretna, ratoborna, lukava, rezka. Srčan je lovac kao njegov pas, i mudar kao lisica; oko mu je bistro, „lovački" pogled, kojim strielja na daleko, kao jastreb. Sklon je uza to na mistično, a pokazuje se baš i ograničen; ta vrze se u polutami šumskoj, i nevidi mnogo svieta. Naš šumar dakako da nije već pravi lovac, već prosti vrtljar, koji se i u pisariju razumjeti mora. Al moći je još na mnogo mjesta viditi pravoga lovca, imenito u brdovitih krajevih, samo nam ga valja tražiti tamo, kuda se divokoze veru, il gdje seljaci sa svoga polja tjeraju vepra.

Seljak je većom stranom čovjek trom. Ta lagano se stupa po zemlji za plugom. Ova laganost dojmiti će se čovjeka. Tlo mu je carstvo, i dolje je oboren pogled njegov; dolje mu je sklonut i vrat i ledja, jer plug, srp, kosa rade po zemlji. Posao je trudan, zemlja žilava. Uspjeh se nepostigava brzo niti tim, da se sve sile u tren oka saberu i obore, nego radnja treba da bude ustrajna, neprestana, jednolika. Tako poljodjelac i sam postane trom, žilav, ustrajan; nikad nemisli jednim udarcem obaviti posao, već hoće da korak po korak učini. Lako bude ograničen i tup, jer premalo napinje duh kraj one tegotne radnje. On se nauči na to, da nad njim bez odpora vlada ono, što za višje drži, dokle ga neuzme smetati u njegovu poslovanju. Kao što se mora pokoriti vremenu i nemilosti njegovoj, tako će doduše mrmljajuć al ipak bez odpora pokoriti se naredbi vlade. Al podnositi nepravdu od onih, o kojih drži da su njemu ravni: to mu neda ponos ni osjećanje vriednosti svoje. Novotarijâ neljubi. Ta kako bi jih ljubio onaj, koji je do vieka vezan na zimu, proljeće, ljeto i jesen; koji u stanovito vrieme orati, sijati, žeti mora! Tako bude seljak od prirode okorjel. — Pokrenuti ga može samo što je kriepko, bodro, očevidno: jasne i oštre boje, burna, s oštrimi takti glasba, ples u skoku, krupna šala, krvavi prizori itd. Ovo ga sve veseli. Zanimivo je, kako životinje djeluju u obće kano i na seljaka. Ovčar je tih, jednoličan; svinjar će riedko svoju krmčad navesti za primjer odurnosti; orać je laganiji, tromiji, hladniji od vatrena i strastna konjara

Biće mornara različito je od seljakova, kao što je voda različita od zemlje. Kao svi ljudi, kojim valja težko raditi, umije on lienjariti. Stajati po više sati na braništu i zjati u vodu, nije mu dosadno, al uztreba li raditi, eto njega žurna i strojna. Kod njega ide sve na jedan zamah — tromost nepomaže, kad bura zabiesni i jadra sviti valja. Ždrielo smrti rastvoreno je svaki čas pod njim; samo spretnost može ga spasiti. Odtuda postaje čovjek smion, vjeruje u sebe; bude drzovit i ratoboran. Ova smionost, ova drzost prosieva iz svakoga mornarskoga oka, koje gledajući uviek bez zaprieke po neizmjernosti morskoj postane bistro i oštro. Mórnar je nadalje otvoren, živ. U njega nema sentimentalnosti, jer je nema u življu, na kojem on radi, i koji je bezćutan prama mekoputnosti, kao i prama udarcem jednoga cara. Hoće li da što izvede, mora biti spretan i jak. U opreci prema seljaku mornar uviek se ima boriti s jednim časom, zato on niti oklieva niti taji. Često dakako prodje mnogo vremena, dok postigne svoj cilj. Prieče ga življi, koje trudom svladati valja. Tim nastane u mornara uz okretnost nešto stalna, ustrajna. Mornar ljubi red i družtvo; nigdje se nećeš bolje naučiti nego na moru, što vriedi uredjena podpora drugih. Al ipak je uza to velika i samostalnost pojedinca; nije on naučen da mora na dlaku učiniti ono, što mu susjed radi. Ova ljubav reda i zapta uz slobodu pojedinca, ova mjera u prividnoj pustopašnosti vrlo nam godi. Što se sile u poslu dotiče, to četica mornara vriedi bar toliko, koliko jednaki broj ma najbolje izvježbanih vojnika; nikad neće jedan drugomu smetati; hvatati će i ovamo i onamo, al automatstvu neće biti ni traga. Mornar stoji u sredini izmedju seljaka, koji tek sam, i vojnika, koji samo u družtvu raditi umije. On je žestok, i psuje više, nego li bi trebalo. Strpljivost mu bude često razdražena vjetrom, s kojim se — kako je poznato — glede nestalnosti samo ženska ćudljivost usporediti može. Strastvenost mornareva još je više raspaljena tim, što za dulje vremena mora umjereno živiti, i što je službovanje na brodu strogo. Al tim biesnija i bezobzirnija bukne onda suzpregnuta narav. U zabavi svojoj mornar je divlji; uza svu dobroćudnost lako bude brutalan. Život mu je jednolik, al pun brzih fantastičkih promjena, kada dodje u zemlje inostrane, imenito u krajeve drugoga pojasa. No ipak vidi on, privezan uz brod, većom stranom posvuda slične luke, pak je prama takim utiskom više tup nego li fantastičan. U vodi leži veliki realizam. Svoje estetičko čuvstvo pojavlja on u glasbi, plesu, pjevanju, pripoviedanju, u uresu tiela, nezaboravljajuć dakako ni na rezbariju i boje. Našarati mora sve što se može, na to ga sili „dira necessitas", jer mora katraniti brodove, da nepropuštaju vodu.

Uzrasta nije mornar tako normalnoga kao seljak. Čini se, kao da ga je stisnuo onaj nizki krov, pod kojim živi. Ponajviše je trcljast, gornje mu je tielo razvijeno, al zato nije dolnje; prsa i ruke razmjerno su puno jače od nogû. Poznato je, kako usljed svoga poslovanja razmaknuto, kotrljasto hoda, upravo prema onomu zibajućemu se krovu, pa kada po zemlji hoda, podosta je smiešan. Zanimivo je, kako drži ruke prilično okruglo; ruke su mu postale prava kliešta. O njegovom bučnom veselju, poput morske buke, neću da govorim. Što je uviek žedan, možemo ga ispričati, jer uviek gleda vodu; nju nemože piti, pa je on ni neljubi kao naravni napitak, već voli rakiju, koja

mu još k tomu grije tielo s nutra i brani proti vremenu, na moru uviek nezgodnu.

U sredini izmedju seljaka i mornara stoji ribar. Nestiže ga pravi morski dah, jer neide od svoje obale nikamo. Njegov posao: plesti mreže i loviti ribe, vrlo je jednolik i trudno je na valovih i vjetru loviti i ploviti. Tako postane ribar tvrd, neboji se nepogode, al jednolik u svojih mislih. U studenih krajevih pomeće na sebe mnogo odiela, da se zakloni od vjetra, zime i vlage — jer ploveć po moru nebude mu toplo — i tako postane trom. Ovoliko odiela na gornje i dolnje tielo, osobito velike i težke čizme učine ga nezgrapnim.

Uzmimo promatrati gradjana i to prvobitnoga gradjana — zanatliju. Zanatlije su prema razlikosti svoje radnje različiti. U obće možemo jih razdieliti u takove, koji rade u sobi i koji pod vedrim nebom rade. Oni, koji u sobi rade, većinom su u pogledu svoga tiela nagrdjeni, osobito držanjem plećiju i nogu kod svoga posla. Tokar ima nakrivljenu nogu, jer vrti kolo; postolar koljena skupa stisne, kad postolu drži, a pekar kada miesi itd. Ledja postanu grbava u stolara, postolara itd. U zanatlijâ opažamo dakle nagrde tiela. Puk ih poznaje, pa jim se ruga. Nadalje pogled jim je oboren; kod mnogih, koji nemoraju oštro gledati, povrnut je u se. Soba il uzka radionica ima neugodan upliv na duh. Zanatlija sjedi u svojoj sobi, pogled mu je ograničen. Važno je i to, kako drži tielo kod radnje kao i radnja sama. Prigiblju li se ledja i pritisne li dolnje tielo, postaje čovjek melankoličan. Tako smolasti postolar i tkalac postanu mudrijaši i mistici. Slabi, šiljasti krojač tankoruk, tankoprst, razkoračenih nogu, postane nemirna, za novotarijami težećega duha; raditi ima po modi, i sva mu se radnja obraća u promjeni. Ima li štogod nova, eto njega u prvom redu, on se s ushićenjem klanja onomu tko se iztakne, klanja se kao i modi. Postolara i krojača od pamtivieka najvoli narod uzimati za predmet svojoj šali. I tvornički radnici moraju se brojiti medju one, koji u sobi rade. Buduć jih je mnogo stisnuto u nedostatnu prostoru, to postanu blieda lica; svaka jednostrana radnja koju obavljaju, većinom učini jim tielo jednostranim i nedoličnim. Upravo medju njimi nalazimo najviše duševno i tielesno propalih ljudi. No biti će bolje. Djelaonice grade se širje i shodnije, vrieme se radnje prikraćuje, pouka djeluje takodjer. Što je zanatliju, pa i onoga koji mnogo sjedi, uzdržalo kriepčijim, najme putovanje, toga nije imao tvornički radnik, to sada počimlje i zanatliji sve više nestajati, a u zamjenu nema gimnastičkoga vježbanja; na putovanju morao bi i postolar i krojač razmahati noge, ispraviti ledja i biti čovjek ravan. U cehu naučio bi kalfa gledati na obćenitost, valjalo je govoriti i odgovarati, i tako je postao čovjek nekako važan. Sada je propala ova stara forma, jer nije prema duhu vremena, ma na njezino mjesto nije još ništa stupilo.

Medju poslenici, koji rade u sobi i vani, stoje mesari, kovači, mlinari itd. No u svom poslu često postanu brutalni. Kovač, jer mora težkim batom mahati, dobije jako gornje tielo, al dolnje slabo. Često nahramljuje od ranâ, koje mu zada vrelo gvoždje, koje pod batom odskakuje; tako nam se u priči pokazuje Hefaist šepavim. Osobiti tip imade onaj radnik, koji se u tvornici gvoždjem bavi. Drži se čovjekom vremena, stoga se nekako ponosito koči.

Zanatlije, koji pod vedrim nebom rade, živi su al i sirovi. Kod njih se lako može poznati, kako se težkoća i opasnost posla izražuje u njihovu biću; vidi se to u njihovu neustrašivu pogledu. Zanatlije graditelji nisu jako jednostrano ustrojeni, jer se imadu penjati i verati. Vježbaju im se i ruke i noge. Zanimiv je upliv, što ga imade gradivo na čovjeka. Drvo i kamen jesu tvari, koje treba surovo pograbiti, ako hoćeš da se pokore prema tvojoj volji. Na to se tesar i zidar tako priuče, da ostaju surovi gdje i nebi trebalo. Zao sviet dakako neće da jih izpriča, pa jim veli, da su prosti. — U ostalom većinom bolje prolazi tesar nego li zidar. Ovaj mora gutati prah od kamenja i bude blied. Tesari su priučeni zajedno raditi: u tom su nalik mornarom. Liepo je gledati, gdje sigurno i uredno obavljaju pogibeljne poslove, kod kojih mora svaki samostalno a ipak skladno raditi. Koga veseli, neka jih gleda, kada težke grede nose ili osavljaju. Kriepki ovi muževi tol sigurno podignu težke terete, tol skladno pomiču kada se dade znak! Graditelji koji valja da mjere mjerom za to odredjenom, uredniji su od drugih zanatlija, makar da i jesu slobodniji. Udaraju preko uzice, al imadu uzicu; to su matematici, premda prosti.

Ratnik imao bi glede tiela biti normalni čovjek. Snaga, brzina, okretnost mora da se u njem sjedine s odvažnošću, oštrovidnošću, hladnokrvnošću, eneržijom i lukavosti. Poznato je, kakov je obično vojnik, kada se izvježba: napet, uglast, nespretan. Ovakov vojnik opreka je prema pravomu ratniku, koji je u sva vremena bio najkrasniji estetički uzor muža u tjelesnoj snagi, pa i u velikoj krieposti, koja se zove hrabrost. Čovjek se od naravi boji smrti; tko ovu bojazan odstraniti umije, tomu se čudimo; mnogi nemogu pojmiti, da je moguće nebojati se smrti, imenito nepojme toga žene. Zato ratnik postaje uzvišen.

Svaki mužkarac imao bi biti vojnik, hrabar i za obranu vrstan. Svaka država mora nastojati, da joj muževi budu ratnici t. j. da imadu tjelesnu k tomu potrebitu vještinu, da su hrabri i da preziru smrt.

Poznate su mane ratnika. Vojnik u miru postane drvena lutka, koja se neće maknuti, dok ju na koncu nepovučeš; lako bude suho-

paran, borniran. Vojnik u ratu postane pako brutalan, nemilostan, — kao grabežljiva zvier. Proti tomu može lieka pružiti samo pravo naobraženje.

Učenjak je prava opreka ratniku. Pozire li ratnik u sviet drzovitim, ciljajućim, pohlepnim okom, to učenjak gleda u sebe, u svoje knjige, izpituje, razlikuje, umuje. Onaj se kreće, naporom jači tielo; ovaj sjedi u sobi, duhom radi. U jednom pogledu oba su jednaka. Vojnik se ponosi svojom hrabrosti, ovom krieposti muža; učenjak se ponosi kriepošću čovjeka, svojom duševnom radinosti, koju drži jedinom biljegom, što čovjeka razlikuje od životinje. Onaj u svom ponosu postane hvastav, a ovaj ohol. Većina učenjaka tjelesno je žalibože ravna onim radnikom, koji u sobi rade, samo što učenjaci imadu još slabije mišice. Vidimo ih često sgrbljene, kratkovide, ukočene, slabih prsiju.

Dok duševna radnja učenjaka napuni duhom, i za mnoge druge nedostatke odštetu mu dade tim, da mu na lice utisne fine poteze, duboki pogled, krasno izradjeno čelo: nadničar učenjački, pisar, neima drugo do li štetu, koja je s takvim poslom skopčana. Kukavan je to čovjek, kao i nadničar i radnik u tvornici.

U ostalom treba razlikovati učenjake: jedni samo iztražuju i pišu; a drugi i podučavaju, govore. Tko mora govoriti, neće prigibati ledja — osim ako negovori na pamet nego sve čita — al će naprezati prsa. On radi govorom, i time već stavlja tielo svoje u pokret. Tako se bolje drži i bude krepčiji. Učitelj se više obazire na vanjski sviet, a to se vidi u onom dostojanstvenom kretanju i u tom, što na svoje tielo pazi. Učenjak, koji samo u sobi sjedi, lako će se zanemariti, no učitelj riedko će kada ovu pogriešku poprimiti. Al zato ima drugu: buduć da obično sam govori a djaci ga samo slušaju, prigovarati nesmiju, to mu se lako pričini kao da je nepogriešiv. Zato vidimo često aroganciju u učiteljâ, činovnikâ, profesorâ i svećenikâ. Još najgori, upravo despotički pokazuje se svećenik. Mnogi — i to ne samo kod katolikâ — misli, da odriešuje i veže, da je posrednik čovjeka s bogom, da je sudac dušâ. Takov vratar nebeski postane tako dosadan, kao onaj arogantni vratar, koji se drži kao da je on gospodar palače. Kano što bi ovaj morao biti uljudan i udvoran, tako onaj blag i ponizan, prema propisom vjere. Učenjak bude lako smiešan tim, što pozna samo svoje knjige, no svieta nepozna, pak uza sve svoje znanje, kojim se toliko ponosi, često će se strašno porezati. — Uzmognu li ovi ljudi ukloniti se spomenutim pogrieškam, ili jih pače i odstraniti, onda su najkrasniji ljudi. U prvom redu stoje svećenici i učitelji odrasle mladeži. Najplemenitiji, imponirajući ljudi upravo se medju njimi nalaze.

Kao posebnu vrstu ljudi našega vremena opisati nam je birokrata, onoga u sobi sjedećega čovjeka, koji samo piše i pisanjem zapovieda. U njem su često sdružene pogrieške učitelja s onimi učenjaka, koji uviek u sobi sjedi. Personificirajuć u sebi državu misli, da je najvažniji čovjek, komu se sve pokoriti mora bez prigovora. Tako postane ohol, naduven, arogantan. Njegova je služba ograničena, riedko ima slobodna pregleda a često je upućen na pojedinosti: postane tvornički radnik, koji je u svom poslu spretan, al inače ograničen, upravo borniran.

Pravi čovjek u podpunom smislu te rieči jest „gentleman". Jest to duševno i tjelesno vrstan, krasno razvijen čovjek, muž po svojoj hrabrosti, razboru, ,energiji, krasna uzrasta, kriepka i liepa tiela. Glede znanja stoji on na visini svoga vremena, al nije slab kao učenjak; junak, pograbiti kakova napastnoga težaka, il se ogledati, ako uztreba, s vojnikom na mačeve, nije brutalan; to je osoba, koja je sama sebi dosta, al ipak tvorno radi kao član čovječjega družtva; nevriedja svoga iskrnjega oštrimi, osornimi formami, štuje sebe i drugoga, al zato i hoće da bude štovan. U njem su skladni duh i forma.

Često se s gentlemanom zamienjuje, a ipak se daleko od njega razlikuje „dandy", kicoš. On je jedno svojstvo učinio si glavnom stvari. Gentleman neće zanemariti forme svoga tiela, svoga kretanja itd; a kicoš samo na to misli i nezna za drugo: tako postane šupalj, naduven stvor. Što je kicoš prema gentlemanu, to je šljivar prema aristokratu. *I. Z.*

Narodno kazalište.

Nova saisona u narodnom kazalištu započela je izvornom operom „Mislav", kojoj je glasba od Iv. Zajca, a rieči od Fr. Markovića. Sadržaj, sastavljen po narodnoj priči, siže u onu dobu, kada su Hrvati bili još u svojoj pradomovini, velikoj Hrvatskoj. Nastao glad; a knez Vojin izda nalog, da imadu poginuti svi starci; samo tako može ostati žita, da se spasi mladji naraštaj od glada. Po ovoj okrutnoj naredbi, s koje se razjario narod na kneza, morao bi pasti i Mislav, starješina hrvatske obćine. Kad su ga njegova tri sina Miloj, Spjehota i Dragoš, ljubeć otca po dužnosti dobre djece, uzela moliti i zaklinjati, da ostane u životu, jer da bi bez njega i oni poginuti morali, starac se izprva branio, izjavljujuć, da će rado poginuti za spas djece svoje; al napokon gane ga tolika ljubav sinovâ, te pristane na njihovu molbu. Starac pun uvjerenja, da će se nebo smilovati ljubavi, izreče proročanstvo: da će se sve na bolje okrenuti, i pozove svoju djecu, da puni vjere posiju pljevu sa slame na krovu, pa se zatim sakrije, da ga nevide kneževi vojnici, koji su upravo

onamo dolazili. Vodio je nje Veljan, sin avarskoga kana, koji se učinio Hrvatom, stekao povjerenje kod kneza i zaručio se s kneževom kćerju Rusanom. Veljan htjede uhvatiti Mislava, koga potvoriše, da je pobunio puk proti knezu; al sinovi nehtjedoše odati si otca, spremni braniti ga proti svakoj sili. A puk bijaše tako razjaren, da je na zemlju pobacao kruh, što mu ga je razdielila Rusana, kad je dočuo, da je ona kneževa kći; to je nju veoma bolilo, jer joj se ražžalilo na biedni narod. I Miloju, sinu Mislava, davala je kruh, no on ga nehtjede uzeti: ta šta će mu kruh, kad se u nju zagledao, u nju zaljubio? I ona se zaljubi u njega, pa joj on odkrije, da mu je otac živ i da ga sakrivaju; braća mu vrlo se uplaše s ovoga odkrića.

Opaziv Veljan, da Rusana Miloja ljubi a ne njega, podje k svomu ocu tatarskomu kanu, koji ga već davno nije vidio niti znao, gdje boravi; pozove oca, da na medji Hrvatske čeka sa svojimi Avari i kad mu on dade znak, da provali i uništi Hrvate, jer da je sada hora, kad se oni medju sobom kolju. Medjutim je iz pljeve, koju je Mislav dao posijati, uzraslo žito. Puk, misleći, da to nije učinjeno naravnimi silami, proglasi sinove Mislava za vračare, i oni budu na zapovjed kneževu uhvaćeni i dovedeni pred sud. Viećnici proglase jih nevinimi, al knez nepristade uz njih i odsudi braću na smrt na lomači. Rusana, zabrinuta za svoga ljubovnika Miloja, umoli otca za milost; al on, saznav, da ljubi Miloja, ne samo da neoprosti njemu nego i nju prokune. Viećnici se naljute na samovolju kneza. Kad je došlo vrieme, da se odsuda izvrši, javi glasnik, da je s neba pao dažd, da zemlja lista i cvate; a nadodje i Mislav, donese knezu klasja pšenice, reče. da je to žetva sinovske ljubavi. Knez se ublaži, oprosti sinovom, blagoslovi savez Miloja s Rusanom, a Veljana koga je Mislav prepoznao da je Avar, da je ubio kneževa sina, odsudi na smrt.

Vriednost ovoga čina, koji nas zanosi u onu tamnu, historijom nerazsvjetljenu dobu, cieniti će sa svetim štovanjem svako rodoljubno srce. U njem se ogledaju nezgode našega naroda, njegovo zanimanje, njegov značaj. Kad s neba nepane blagosovni dažd, kad presahnu vrela: onda ljuto mora da strada narod, koji je sav poljodjelski, imajući svoja stalna prebivališta i stojeći usljed svega toga na nekom stupnju kulture. Al ne samo poljodjelac, Hrvat je i vojnik, dušmanin mu je barbarski Avar; uza sve divljačtvo i okrutnost nemože da gospoduje nad kulturom. Težko obradjuje poljodjelac svoju zemlju, truda ga stoji držati ju neprestano sposobnu, da nosi plodove za život njegov; zato mu je ona skupa, neda si je silom uzeti. K tomu ima on stalnu kuću, pa izgubiv nju, gdje će i da li će drugu naći? — Kneza štuje kao vladara svoga, al ga nepozna za tirana, koji bi smio po svojoj volji odlučivati o životu i smrti ljudî. Nepravdu nemože da trpi, i kada knez nepravedno radi, domovina je u pogibelji, a domovina je draža nego knez i zato se buni narod proti knezu. Kada mu gladom izmučenu kneževa kći podieli hljeba, ima on toliko tvrda značaja, da odbija milost onoga, koji mu svetinju gazi. Kao što se vidi, čin „Mislava“ osim što nam je s drugih obzira drag, još je i jezgrovit, te se daleko razlikuje od čina u mnogih operah, koji su neznatni. Mitologičnost, prosievajuća iz njega u onom dielu, gdje se sije pljeva i pljeva urodi zlatoklasom pšenicom, čini ga vrlo zgodnim za operu, koja rado ovakove predmete uvodi u svoje carstvo glasova.

Izradjenje libreta, koje je trudno i mučno već radi mjerila, što se svaki čas i to ne prama naravi našega jezika navraća i mienja, marljivo je, a pojedina mjesta puna su krasnih ideja, kao n. pr. proročanstvo Mislava, il ono gdje on govori o pomladjivanju svieta u 1. činu itd. Prizori su sgodno razredjeni, situacije oštro označene, jasne. Kad bi se imalo o libretu jošte štogod reći, trebalo bi sjetiti na to, da se rieči u operi sastavljaju po gotovoj glasbi, koja po svojoj od pjesnika sasvim neodvisnoj slobodi ravna i gospoduje, pa je ona glavnom stvari.

Da se uzmogne pravo shvatiti i označiti glasba opere „Mislava“, treba svakako navesti bar u kratko glasbena načela glede operâ. Opera je glasbena drama, pak i u njoj mora biti razvijeno ono medjusobno djelovanje subjekta i objekta: osobe i vanjskoga svieta, koje dramu odlikuje, drugimi riečmi opera mora biti dramatična. Buduć da glasba nemože izraziti abstraktnih pojmova, osim ako ih čuvstvom zaodjene; buduć je čuvstvo polje, na kojem se ona ponajviše kreće: to je opera talijanska, osobito novija, sasvim utonula u čuvstvenosti, ona je puna arije, ona sve izriče melodijom, neobzirući se na dramatičnu istinitost. Odtuda biva, da se nekoliko rieči, mnogoputa neznatnih rieči, neprestano opetuje i različnom arijom odieva; odtuda dolazi, da osoba po četvrt sata pjeva „ja odlazim“ i za sve to vrieme ostaje a neodilazi. Ovakova opera nerazvija zamjenite djelatnosti vanjskoga svieta i osobe, s koje ova sad buči dulje il kraće, sad se primiruje pa opet strast počme rasti il padati. Tu je izgubljena dramatična istina. Proti tomu podigla se je glasbena škola Wagnerova. Ovaj znameniti čovjek, čiju glasbu nazivlju glasbom budućnosti, hoće da nekako spoji misao i čuvstvo; on ariju meće u orkestar a što predstavljajuća osoba čini — to je deklamacija. Ovako on na pozorište dovodi pravu dramu. Da li će Wagner sa sadašnjim svojim načinom prodrieti, ili će najposlje pogoditi možebiti onu srećnu sredinu, naći što traži: to se neda kazati. Al jamačno je velika njegova zasluga, što je pozornost svratio na pravu dramatičnu istinitost u operi.

Skladatelj „Mislava“ nije se poveo izključivo ni za onim prvim, ni za ovim drugim pravcem. U njegovu umotvoru imade krasnih arija, a u recitativih vidi se, da se nije hotio iznevjeriti dramatičnoj istini. Ugodno nam je, što je upravo hrvatska opera pošla sredinom izmedju one dvie skrajnosti. U „Mislavu“ nema onoga opetovanja rieči, koje u talijanskoj operi vlada, pa kao da suvišnim čini misli, ter je pjevanje sve. Kano što raste strast i pada, tako ona i nove izražaje iznalazi, i u našoj operi neprestance dolaze nove rieči, nove misli. Zato je libreto Mislava razmjerno puno veći nego drugih opera. Odluke, koje brzo niknu, izjave, koje naglo učiniti valja, naglo se i izriču. N. pr. Miloj jednom rieči „mir!“ stiša navalu na glasnika; Mislav svoju naglu odluku, da neide u smrt, naglo izriče sa „ostajem, dà ostajem“ i više toga nespominje. Ovako kada sinovi nagovaraju Mislava, da neide u smrt a on odgovara; ili kada prepirka traje izmedju kneževih vojnika i sinova, kratko, brzo i kriepko sliedi izmjena misli.

Glasba je prema predmetu iz davnoga života hrvatskoga domaća našemu srcu, a to se krasno vidi u uvodnom zboru, u romanci djevojke Rusane itd. Razlika medju Hrvati i Avari, življem kulturnim i barbarskim, opaža se očevidno u glasbi, kada u 2. činu 2. slike dodju Avari, pa je u tom pogledu glasba vrlo karakteristična.

Nadamo se medjutim, da će o toj operi biti još i obilnijega razgovora, a za sada nemožemo zašutiti, što smo bolnim srcem opazili, da zagrebačko obćinstvo ovu iza Lisinskovih kompozicija prvu hrvatsku operu nije dočekalo i prihvatilo onom simpatijom, kojom i veći narodi odlikuju svoje narodne umjetnike. Čini nam se, da tomu pojavu nije najmanji uzrok današnje stanje Hrvatske! *I. Z.*

Ovaj put izviestiti nam je čitaoce „Vienca“ i o novoj za nas drami, koja je u ponedjeljak to jest 3. listopada prikazana pod naslovom „Okret“. Ovo je francezki komad: „Le chémin retrouvé“, spisan po Louis-u Leroy-u i Regnier-u, a preveden na hrvatski jezik po Lj. V. Ova drama zauzimlje od jedno pol godine stalno mjesto u evropejskom repertoiru te se daje na bečkom i berlinskom dvorskom kazalištu pod naslovom „Umkehr“. Po svojoj naravi pripada ovo djelo novoj francezkoj dramatičnoj školi, kojoj su kolovodje Sardou, Augier i Feuillet. Kao što većina komada ovih triuh pisaca, tako se i ovaj najnoviji plod francezke dramatične umjetnosti bavi obiteljskim životom, dapače sama je obitelj predmetom „Okreta“. Ovo nije nipošto nov pokus u francezkoj dramaturgiji. Noviji francezki pisci, stegnuti u svom djelovanju bonapartističkom cenzurom, stadoše većinom razpravljati družtvene odnošaje, nebi li tim načinom popravili družtvo a po družtvu i državu. Zato i ima mnogo francezkih drama, koje nisu nego zrcalo francezkoga — i recimo slobodno evropejskoga — socijalnoga života; ovimi dramami bije se boj proti praznim socialnim tradicijam.

Leroy i drug mu izabraše si ovaj već više puti izradjeni predmet pa ga razviše ponešto dakako smjelim načinom. Žena — da kažemo Magdalena — spasila je od smrti diete neke odlične gospodje, a ova zahvalna vraća ju neobičnom smjelošću čestitomu životu; ta odlična majka, potaknuta nevjerom svoga muža, malo ne da i sama nije posrnula u grieh, al ženapokornica spasi ju od propasti, žrtvovav joj svoje tek popravljeno ime; napokon vrati se odlična gospodja kao i lahkoumni joj muž svojoj obiteljskoj dužnosti, a i žena pokornica nadje očišćena jadom i mukom svoga muža diete svoje i bude opet — što je zadatak svake žene — supruga i majka: duša obitelji.

Toliko u kratko o sadržaju ili bolje reći o smjeru ove drame. Kao svi noviji dramatički plodovi francezki odlikuje se i „Okret“ tim, što zasjeca u sve struke dramatike, t. j. imade u njem prema razvitku čina i komičnih i ozbiljnih prizora, a nisu samo glavna već upravo sva lica drame karakteristično nacrtana. Zaplet, razredba prizora i razvoj naravnoga efekta vrlo je vješto udešen; dialog je zanimljiv i kratak, kako samo Francezi umiju pisati. Jedina je ekspozicija nješto oduga; al to je i kod drugih francezkih komada, gdje je čin vrlo zapleten i gdje se velik duševni pravrat pripravlja. Tu mahnu mogu glumci izgladiti brzinom i vještinom govora.

Prikazana je ta drama vrlo vješto, nu kazalište bilo je i ovaj put i sliedećih dana malo ne prazno.

LISTAK.

Predavanja za žene. Kolo poznatih rodoljuba, povećano novom snagom, dogovorilo se je, da će počamši od 14. listopada opet predavati krasnomu spolu zagrebačkomu. Ta predavanja držat će se u velikoj dvorani „Narodnoga doma“ i to svakoga petka ob 6. uri na večer. Čitat će pako:

G. dr. Ivan Dežman o jelu i pilu prema ljepoti i zdravlju i o ustrojih disanja prema zdravlju i ljepoti. — G. Vladimir Mažuranić o slobodi i književnosti. — G. Franjo Ciraki o Shakespearovom Romeu i Juliji. — G. Armin Pavić o Shakespearovom Othellu i Voltairovoj Zairi, zatim o Gundulićevu Osmanu. — G. Spiridion Brusina o Darwinovoj teoriji. — G. Iv. Stožir o pojavu svjetla kod zrcala i ob optičkih stakalcih. — G. Franjo Erjavec o dragom kamenju. — G. dr. Gjuro Pilar o svemiru.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 42. U Zagrebu dne 15. listopada 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Grobovi

pjesan Huge Foscola namienjena Hipolitu Pindemontu.

Preveo V—ž—ć stariji.

(Kon[illegible]

Vrlu dušu na tvorenja slavna
podpaljuju grobi velikanâ,
a putniku liepa i sveta
s njih se zemlja, što ih hrani, vidja.
Kad spomenik vidjeh, gdje počiva
tielo onog velikana, koji
kroteć žezlo vladaocem, trga[25]
s njeg lovore, i odkriva svietu
kakviem suzam, kakvom krvlju kaplje,
i lies onog, koji Olimp novi[26]
nebesnikom podiže u Rimu,
i onoga, koj više svjetovâ[27]
vidje kolat pod zračniem svodom,
a nekretno obsievat ih sunce,
te Inglezu, kašnjem krilatniku,
prvi utrie po zreniku pute,
o sretne li, tad uzklikoh, tebe,[28]
sa blazijeh tvojieh lahorâ,
prelivenieh životom, i vriela,
što t' Apenin sa strminâ lieva.
Mjesec, blažen sa tvojega zraka,
zaodjeva svjetlošću prejasnom,
brežujke ti berbom žamoreće,
a podolja kućam i maslinam
sva posuta, iz tisućna cvieća
šalju k nebu hlapeće mirise.
Ti ču prva Fiorenco, pjesan[29]
što gniev ljuti u srcu osladi
Gibellinu velju prognaniku,
rieč i mile, ti dâ, roditelje[30]
onoj sladkoj Kaliope usni,
koja Ljelja i u Grčkoj naga,
i u Rimu naga, zaodjenu
sniega-bjeljom koprenom, i vrati
opet Ladi nebeskoj u krilo.[31]
Al sretnija još tri puta s toga,
u svom hramu što sabrane hraniš[32]
jedne dike, jedinice možda,
od kad slabo zabranjene Alpe,[33]
i prevrtno ljudskoga udesa
svemogućtvo, nesmiljeno tvoju
zarobiše vojsku i imutak,
otčevinu i oltare svete,
i sve, osim uspomene dične.
Ako slave kad zablisne nada[34]
Italiji i umovom vrliem,
tu nam valja okriepiti srca.
Vittorio prihadjaše često[35]
do mramornieh ovieh spomenikâ,
nebi li ga zadahnuli; kivan
rodniem bogom, bludio bi mučke
gdje najpušća Arno rieka teče,
zoreć željan polja i nebesa,
pak kada mu nebi lice živo
već blažilo u srdašcu skrbi,
ozbiljnik bi odmarô se tudjer
s' smrtniem bliedom i s nadom na licu.
S takoviem silniem vavječnik se druži,
a ljubavju prema zavičaju
i kosti im u grobu se tresu.
Ah dâ, njeko u istinu božtvo
iz onoga slovi mira svetog,
božtvo, koje proti Persijancu
hrabrost grčku i gniev podticaše
Maratonskoj na poljani dičnoj,[36]
gdje-no svojiem u slavu junakom
grad Atina grobnice posveti;
a pomorac oniem ploveć morem,
i jadreći mimo Eubeje,
vidjao bi po širokom mraku
iz šljemovâ i britkieh mačevâ
u sukresu kako iskre skaču,
i ognjeniem gdje sukljaju hlapom
gorenici, a sablasti bojne,

u gvozdenu sievajuć oružju,
traže bitku, te pored strahotâ
noći gluhe, zamnievo bi poljem
zvuk trubaljâ i gromor falangâ,
i nasrtaj doteklieh konjâ,
bahtajućieh po šljemovih mriećiem,
plač, veselje, i popievka parkâ.[37 38]
Blago tebi, mili prijatelju,[39]
koji dobi u zelenoj prodje
vladavinu široku vjetarâ;
ako krmar jadro ti udesi
kraj Egejskieh ostrovâ. zaista
bit ćeš čuo helespontska žala[40]
pradrevniem odjekivat djelim,
i bučanje valovâ nosećieh
neumrlog oružje Ahila[41]
Reteiskiem prema obalami,
Ajaksove na smrtne os'anke.
Smrt pravednom razdjeljuje mjerom
medj vriednike zasluženu slavu;
nit um lukav, nit milost vladarâ
plien uzdrža mučan Itačanu,
neg' bludećoj preote ga plavi
val, pakleniem uzburkan bogovim.
Mene koga slava i vremena[42]
gone bjegcem po narodih raznieh,
neka vile, ljudskieh mislî majke,
odaberu da budim junake.
Uz grobove sjede čuvarice,
pa kad hladniem pozarazi krilim
sve i zadnju podrtinu vrieme,
još Pamplejke razgaljuju vile
svojiem pjesmam i pustinje gluhe,
a tihotu od tisuć vjekovâ
romon pjesme nadvladjiva divne.
Na Troadi posijanoj sjaje
vječno mjesto putniku i danas,
vječno s' vile, kôj bi Zeuz vojno,
te Dardana čedo porodi mu,
pak od tuda Troja i Asarak,
i ponielo dvajest ženidabâ
i kraljestvo roda Julijeva.
Jer Elektra kad razumje Parku[43]
da ju zove iz miline dana
i sladjahnieh života lahorâ
u zborove sretna Elizija,
šalje k Bogu zadnju molitvicu:
„Ako, reče, bijahu ti mile
moje kose, i to lice moje,
i sladjahna prijahu bdijenja,
te uzdarja boljega mi krati
silan udes, a ti ljubu mrtvu
pazi s neba, da Elektri tvojoj
nepogine barem uspomena."
Tako vila moleći preminu,
a Olimpski od žalosti ječi,
nagnuv glavu neumrlu, s vlasî
rominjaše ambrozija na nju,
posvetiv joj tielo i grobnicu.
Tu počinu Erikton i leži
pepel Ilov pravedni, i tudjer
Ilske žene razplitaše kose,[44]
zaman moleć, da im od muževâ
nesmiljeni jao! udes krene.
I Kasandra onda tamo dodje,[45]
kad joj božtvo navjesti u grudih
smrtni danak Troje, i u hladu
tu začini pjesmu milotnicu,
te vodeći unuke za ruke,
milu žalbu mladićem učaše,
i uzdišuć 'vako govoraše:
„Jao ako ikad vam dopusti
nebo, da se na trag povratite
iz Argosa, gdje pasoste konje
Laertovu i Tidovu sinu,
zaman ćete tražit otačbinu,
a miri će, djelo Febosovo[46]
iz pod svojieh dimit razvalina."
Al će Troje bogovi domaći[47]
u grobnicah ovieh boraviti,
jer milošta to je od bogovâ
slavno ime uzdržat u biedi.
A vi vite palme i čempresi,[48]
koje sade Prijamove snahe,
udovičkieh dorasav iz suzâ,
koje će vas, vaj! zalievat brzo,
zaklonite roditelje moje;
a tko krotak sjekiru uztegne
od zavetnieh vašieh ogranakâ,
taj će laglje tugu u srdašcu
rad nesreće podnositi roda,
i segnuti za žrtvenik sveto.
Roditelje zaklonite moje. —
Doć će vrieme, kada ćete vidjat
prosjaka, gdje tumara starca[49]
u pradrevnoj vašoj hladovini,
te srtajuć ljeze u grobnice
pak tu rake pita i zagrlja.
Ječati će prodori otajni,
i grobnica sva će poviedati
kako dva put bi razoren Ilij[50]
i dva puta uskrišen opeta
veleliepno iz ulicâ glusieh,
da još ljepše potonje ukrasi
usudnikom Pelovićem slavlje.[51]
Sveti pjesnik one duše cvielne
pjesmom tješeć, knezove Argivske
ovječit će, na koliko velji
grli kopna otac Oceane.
Za te pako, o Hectore, neće
presahnuti suza spomenica,
oplakana dok bude i sveta
za zavičaj krvca prolivena,
i dok s neba ono sunce žarko
sjalo bude na nevolje ljudske. —

[25] Kroteć žezlo vladaocem trga snjeg lovore itd. Machiavelli velcum državnički i književnički, medju ostaliem svojiem divniem djelim, napisa takodjer i pravi pravcati katekizam za tirane, to jest: „il principe"; djelo djavolske nauke za vladare, osnovano na onoj rieči: finis sanctificat media; umorstvo, izdaja, otimačina, sve je to dopušteno vladaru, samo ako se može tiem okriliti i učvrstiti svoju vladavinu; kako je Machiavelli, inače republikanac, te veliki ozbiljnik i rodoljub svoga vremena, mogao pisati il principe, razlaže nam veoma liepo Macaulay; nu smiešan je sud njekieh talijanskieh književnikâ o Machiavellovu principu, komu se eto pridruži i Foscolo, to jest: da je Machiavelli pisao ono djelo plemenitiem primišlajem, to jest: da probudi u svoga naroda tiem veću mržnju proti monarkiji, oslikav onakoviem grozniem bojami tadanje vladare, te njihove krvave i neljudske čine.

Ali je u tome onoliko istine, koliko i u onoj tvrdnji njekieh talijanskieh pobožnjakâ, koji tvrde, da je Petrarka pod imenom svoje Laure hotio uzveličiti samo djevicu Mariju, te da je cieli njegov Canzioniere pisan u slavu majke Božje.

[26] Koji Olimp novi. Glasoviti talijanski arkitekt, slikar, vajar i klasičan spisatelj, veliki Michael Angelo, koji ukrasi nebo Sistove kapele glasovitiem fresco-slikami iz svetoga pisma, najmilije što mu izadje izpod kista, za tiem glavnu stienu veličanstvenom slikom zadnjeg suda, glasovit mu je kip Davidov, grobnica obitelji Medici: preuze bezplatno u visokoj starosti dogradjenje crkve svetoga Petra, ustanovi konačnu osnovu veličanstvene joj kube onako, kao što je danas, a osim tieh ostavi još toliko drugieh divotâ svoga uma, da stoji kao alpa veličine i rodnosti ljudskoga duha.

[27] Koj više svjetova. Galileo Galilei glasoviti matematik, astronom, i predteča Nevtonov u toj znanosti.

[28] O sretne li tad uzklikoh tebe. Pjesnik mnije Fiorencu i okolicu joj.

[29] Pripoviedaju njeki, da je Dante započeo svoje neumrlo djelo „la divina Comedia" još u Fiorenci, prije nego bi prognan iz svoga zavičaja.

[30] Rieč i mile ti da roditelje. Pjesnik mnije Petrarku koji zažubori u svojieh pjesmah najmiliem i najsladjiem do tada talijanskiem jezikom.

[31] Opet ladi nebeskoj u krilo. Stari štovahu dvie lade (venus): jednu nebesku i duševnu, a drugu zemaljsku i putenu; Rimljani i Grci bijahu veoma puteni u svojoj ljubavi, te radi toga i podosta nepristojni u svojieh ljubeznieh pjesnih, za to kaže Foscolo da je ljubav (Ljel) bila gola i u Rimljana i u Grka; Petrarka je usuprot pjevao najnježnijim i najpristojnijim načinom čistu idealnu ljubav prema svojoj Lauri, za to kaže Foscolo, da je Petrarka zaodio svoju ljubav sniega-bjeljom koprenom, i povratio ju nebeskoj božici ljubavi.

[32] U svom hramu. Crkva svetoga Križa u Fiorenci, gdje su sabrani grobovi i spomenici velikieh muževâ talijanskieh.

[33] Od kad slabo zabranjene Alpe. Pjesnik uzimlje tu Alpe, koje obsižu Italiju od sjevera, mjesto onieh narodâ i četâ, koje prevališe prieko njih u Italiji toliko putâ.

[34] Ako slave kad zablisne nada. Pjesnik misli da se valja zadahnuti nad grobovim onieh velikieh muževâ za velika djela, ako se jednoč zadesi prilika, da se Italija prene i oslobodi.

[35] Vittorio često. Vittorio Alfieri glasoviti talijanski tragički pisac, veliki ozbiljnik i rodoljub; pjesnik kaže, da ga je vidjao zadnjieh godina njegova života onakova, kao što ga slika u pjesmi; veli za to da je bio kivan rodniem bogom, što bijaše rodjen Piemontez a nehtjede tamo živjeti, nego u pitomoj Toskani.

[36] Maratonskoj na poljani. Maratonska poljana, gdje Grci pobjediše Prsijance u velikoj bitki, i gdje Atinjani podigoše grobnice svojiem padšiem junakom.

[37] Plač veselje. Inno stoji u izvorniku u protivnome smislu od pianto, te za to mislim da se ta rieč ondje gdje stoji u pjesmi, nemože prevesti na hrvatsku ni bolje ni točnije nego rečju: veselje. Inno hymnus nije drugo nego pjesan, koja se pjeva u slavu i veselje, a vojnici dobitnici vesele se pjevajući pjesme nakon pobjede.

[38] Popjevka parkâ. Parke prorokovahu, pjevajući, i to čedu pri narodjaju sudbinu, koja ga čekaše na ovome svietu, a umirućiem pri smrti sudbinu, koja ih čekaše na onome svietu.

Veridicos parcae caeperunt edere cantus.
Catullus.

[39] Blago tebi Hipolite. Hipolito Pindemonte, o kome pripomenuh već gore pod br. 4, vještak i ljubitelj grčke knjige i grčkieh uspomenâ, prevodilac Homerove Odiseje, proputova za mladieh godinâ one strane Europe i Azije, gdje stanovaše jednoč slavni grčki narod.

[40] Helespontska žala. „Akeani podižu grobnicu svojiem junakom kod širokoga Helesponta, pak potomci pomorci vele: to je spomenik junaka umrvšega davno." *Ilijada knjiga VII 86.*

[41] Neumrlog oružja Ahila. Štit Ahilov bi prisudjen nepravednom osudom Ulisu, dočim ga bijaše zaslužio Ajaks, ali kad se onaj zaveze kući, poslaše bogovi nanj nepogodu, te mu morski val zagrabi štit iz broda, i odnese na Ajaksovu grobnicu, koja ležaše na Retijskoj obali, pak tako povratiše bogovi Ajäksu mrtvu, šta mu ljudi bijahu uzkratili nepravedno živu.

[42] Mene koga slava i vremena. Foscolo ćuteći se pjesnikom moli od pjesnikinja vilâ milost, da uzmogne i on izpjevati neumrlom pjesmom slavne sgode i junake. Pjesnik pjeva da Pamplejke, to jest pješnikinje vile, sjede grobu stražarke, i da prevladjivaju skladom svoje pjesme tihotu od tisuća vjekovâ, a tu on pod pjesmom Pamplejka misli neumrlu pjesmu epijsku, kakova je na primjer Homerova Ilijada, koja uzdrža u uspomeni potomstva kroz toliko tisuća godinâ grobove slavnieh muževâ, te slavu gradovâ, narodâ i državâ, kojiem vrieme izliza i najzadnji trag a postojbinu im zaogrnu goleti i pustoši. Sjetimo se i mi našieh neumrlieh ostatakâ narodnieh pjesamâ o propasti na

*

Kosovu, pjesamâ Kralodvorskoga rukopisa i pjesme o puku Igorovu, pak ćemo oćutiti uzvišenost Foscolove zamisli.

[43] Jer Electra kad razumije Parku. Stari pričahu da je Bog Zeus ili Jupiter imao sina Dardana s vilom Elektrom kćerju Atlantovom, a od toga da su potekli slavni narodi: Ilinjani, Rimljani itd. Electra izmoli, umirući, od Boga ljubovnika neka joj ovječi uspomenu; a ovaj uzveliča joj porod, te tako u slavnome i velikome potomstvu življaše slavna te velika i njena uspomena.

[44] Ilske žene. Takov bijaše običaj u onoga naroda pri sprovodu i u nevolji.

Stant manibus arae
Et circum Iliades crinem
de more solutae.
Eneide knj. III 65.

[45] I Kasandra tamo dodje. Kasandra sestra Hectorova, bijaše proročanskoga duha; prorokova svomu narodu propast grada i zavičaja, a unukom buduće robstvo, ali joj nehtjede nitko vjerovati.

Fatis aperit Casandra futuris
Ora, dei jussu non unquam credita.
Eneide knj. II 246.

[46] A miri će djelo Febosovo. Stara priča pričaše, da tvrde zidove oko Ilija bijaše sagradio bog Febos.

[47] Al će Troje bogovi domaći. Kasandra kaže ustima pjesnikoviem: da će doduše propasti Troja, ali da će u onieh grobnicah i u uspomeni potomstva živjeti glasoviti muževi trojanski, da valja dakle štovati kao svetinju grobnice, u kojieh će boraviti i nakon propasti otačbine duše slavnieh Trojanâ, to jest domaći bogovi Troje.

[48] A vi vite palme i čempresi. Ilske žene sadile bi palme i čemprese nad domaćiem grobnicami, a jer ta stabla bijahu posvećena pokojnikom, za to nije nitko smijo ponieti sekire na nje; proročinja preporučuje svoje otce, koji već ležahu, il koji će ležati tudjer, oniem stablom a unukom preporuča stabla sama, veleći: da ako ih budu čuvali, da će naći utjehe u čistoj savjesti te pretrpjeti laglje i samu propast svoga plemena, i da će moći sveto, to jest: čisto dostojno segnuti za žrtvenike, to jest: dotaknuti se grobovâ svojieh otacâ, a to bijaše pobožan čin.

[49] Prosijaka gdje tumara starca. Homera, koji je, ako je istine u staroj priči, pohodio kao sliepac trojanske grobove, te se nadahnuo ondje uzvišeniem pomislom za svoju vječnu pjesmu, kojom uzveliča slavu svoga naroda, al utješi takodjer i trojanske pobiedjene junake, izniev na vidjelo sa njihovom nesrećom takodjer njihove kreposti i junačtva.

[50] Kako dva put bi razoren Ilij. Troju ili Ilij razoriše najprije Hrelj, zatiem Amazonke, nu bude svaki put iz nova sagradjena. Oniem riečmi: „uzkrišen veleliepo iz ulicâ glusieh", hoće pjesnik da kaže, da su se razorenjem grada bili i stanovnici razbiežali, te se grad napučio iz nova stopram onda, kad ga prvaci bijahu podigli opet iz razvalinâ. Treći put ga razoriše Grci, a od tad se nediže više iz svojieh razvalinâ.

[51] Pelovićem. Razumieva pjesnik Ahila i sina mu Neoptolemosa ili Pirrhosa, koji kao dva najslavnija junakâ, uradiše najviše da se Troja uze i porazi; Pelovići se zovu od Peleusa otca Ahilova od koga ponie vladarsko pleme Pelovića.

V—ž—ć.

Šljivari.

Pripovieda Ivan Perkovac.

(Dalje.)

Ništa laglje nego li potaknuti staroga Sjeverovića da pripovieda. Mjesto dokaza čula bi se od njega često samo pripovjedka, a kad je pripoviedao, običavao bi ono što pripovieda razjašnjivati zanimljivim tumačem, gotovom razpravom. Ovako je bilo i ovaj put, pa se nije čuditi, što mu u pripovjedci neima reda ni pravoga saveza.

— Hoće li se Čuntić srditi na me radi one jučerašnje zadjevice? reče župnik Vranković drugoga dana, kad smo nas trojica sami bili, očevidnom namjerom, da Sjeveroviću dadne povod pripoviedanju.

— Hoće jamačno — prihvati starac. Svaku bi vam on šalu oprostio, al tu neće, gdje mu dirnuste u plemenštinu — u grb njegov. A i naravna je stvar. On i sam osjeća, da su minula stara vremena; ta kako i nebi, kad ga novo doba neprestano gura u rebra! Nu zato vam neće priznati, da je to pravo; dapače smatrati će, dok bude živ, velikom krivicom, što god biva unatoč njegovoj plemenštini.

— Prosto mu bilo, primietiti će župnik. Al čemu se gizda s tudjim perjem? Šta će mu grb, koj nije njegov?

— Tà dà! odgovori Sjeverović. Naglo sudeć, moglo bi se reći, da je to neka vrst prevare; a kad se pravo promotri, vidi se, da nije nego nedužno veselje. Dakako oštroumlja u tom neima ni za liek! Al tko vam reče, da toga tražite u čovjeka, koj je samo bezsviestan rezultat svoje dobe? Takovi ljudi nemogu drugčiji biti nego što jesu. Vrieme može preko njih proći na dnevni red — kao što je preko našega prijatelja Čuntića sbilja i prošlo — al preokrenuti ih nemože ni do vieka. Mučite se vi koliko vam drago, pozovite u pomoć sve tehnike ovoga svieta, da izumite pužu novi

stan: bolji i udobniji od njegove kućice nećete mu naći. Pa ako i ima razlike izmedju ljudî i živine, al ima i nalike; a šljivar poput Čuntića nije ničemu toliko nalik koliko pužu. Čim se je rodio, stala ga je obavijati kora plemićkih nazora. Znao je, kao što znate i vi i ja i evo naš gost, da svatko živi po nekom načinu. Vidio je, da seljak, hoće li živjeti, mora orati i kopati, zanatlija da mora šivati, tesati i kovati, trgovac prebijati se po sajmovih itd. Al je vidio i to, da ima neka vrst ljudî, koji javnimi poslovi upravljaju — a ti da su plemići, gospoda, koja ponajlaglje živu izmedju svih stališa. Dakako da je vidio i plemiće seljake, koji oru i kopaju, kao i drugi seljaci; nu toliko je ipak znao, a da nije sam znao, drugi bi mu kazali, da je ugodnije na gospodsku živjeti nego li na seljačku. Pa pošto je još i to vidio, da sinovi plemićkih seljaka mogu bez velike muke plug i motiku zamieniti s knjigom i perom: pokušao je i sam, nebi li mu to za rukom pošlo. Pošlo je vrlo lahko. Nisu ni šljivari bedasti, kako se gdješto možebiti misli! Zato je šljivarska obitelj vazda učinila sve moguće žrtve, da si djećka pošalje u školu. Nije to bilo bez njezine velike koristi! Moglo je momče danas sutra postati pristavom, sudcem, velikim sudcem, a možebiti i podžupanom; naplatio je on tada svomu rodu ono malo troška deseterostruko. Gotova novca nije mu dakako nikada davao, nebojte se, jer ga je i sam trebao; al je pomagao obitelj svoju svakojakom zaštitom, zagovorom, obranom. Od šljivarske kuće, koja je u županijskom magistratu imala svoga rodjaka, morali su ozbiljno zazirati drugi prosti plemići. Ako se i nezna točno, nije li ovakov šljivar smio kadšto preorati tudju brazdu, nije li bez pogibelji mogao pasti marvu po susjedovoj otavi: a ono se ipak dobro zna, da ni njemu drugi toga nisu smjeli učiniti. Na njegovu korist bila je božica pravde vazda vrlo stroga a i žurnija nego li drugčije. Ta sjećamo se napokon još svi, kolika je nekada bila vlast županijskih častnika i kolika dika dovesti se u selo na četiri konja, u kučiji makar i posudjenoj, gdje je gizdavi katana s velikom perjanicom sjedio na baku. Nije dakle nikakvo čudo, ako je kadšto bosonogu plemčiću, kad se je već za volovi po paši skitao, puhnulo u glavu, da će škole polaziti. Čuti ćete kašnje, što je s menom bivalo za mladosti moje.

Al da se vratim k Čuntiću. On je za rana saznao, da ga plemenština povladjuje na gospoštinu. Prama tomu udesio je sav svoj život, dapače dotjerao je dotle, da se je samo tim načinom nadao živjeti. Sposobnosti, snagu, glavnicu, jednom riečju sve, čim se dan danas sviet pomaže u životu ili od čega živi — nalazio je on u ciglom plemićkom preimućtvu. Dakle plemstvo i život u njega su bila dva istovjetna pojma. Nije Čuntić nikada bio suviše tašt; njegova je sva briga bila da živi, kako su živjela druga gospoda. On je dapače s malim zadovoljan bio tek da mu je sjegurno bilo. Čemu mu dakle grb? Da je ostao prostim plemićem, nebi gu jamačno nikada tražio; al pošto je gospodinom postao, hotio je biti kao i druga plemenita gospoda, koja-no se u svačem razlikuju od plemićâ seljakâ. Dok se nemožeš s njimi takmiti u častih i bogatstvu, da ti je bar grba i predikata. Zar da nosiš na prstu pečetnjak, a da neimaš u njem ništa urezano! Ma da se i zoveš gospodinom, al ako nemožeš imenu si dodati ni te dvie sitne rieči „de eadem“, po čem da se razlikuješ od drugih kojekakvih ljudi, koji se već odavno uvlače med gospodu! U tom poslu nije nikada sa šljivarom vladala gizda i taština, već vazda samo puki, čisti, hladni razbor. Bio je on nekada u tom obziru ravan trgovcu, koj mora da iz svoga susjedstva odbija koliko ikad može druge trgovce, a da mami k sebi mušterijâ što je više moguće. Grb i predikat razlikovao je šljivara od neplemićâ, koji su se stali otimati za javne službe bez pravnoga naslova, a primicao ga je vlasteli, koja su imala za to dvostruki naslov: pravni i politički. Čuntić je dakle tražio grb po instinktivnoj dosljednosti. Dakako da ga nije dobio pravim putem; al nebojte se, ima u njega toliko razuma te zna, da su sva preimućtva bila vazda nekako grbava. Pa nije li izvor i početak malo ne svake plemenštine taman i nejasan? Dapače čim je starije plemstvo, tim je teže dokazati, kojim je načinom zasluženo, kojim li stečeno. Samo se one plemićke povelje mogu lahko iznieti na vidjelo, na kojih se nije još ni crnilo pravo posušilo.

Znam ja, što vas peče, dragi župniče — nastavit će Sjeverović iza maloga prestanka. Vi bi htjeli pitati: zašto Čuntić drži toliko do tih stvari još i sada, gdje mu više nerabe? Može biti da imate pravo, a može biti da i neimate. Jeste li vi kada vidjeli čovjeka, komu je drag novac, pa ga je neko vrieme imao vazda punu kesu; hoće li on baciti tu kesu, kad mu je novaca nestalo? Obično neće. Dapače pridržati će ju i nasladjivati se njezinom uspomenom; pregledavajući ju sjećat će se razkošnoga veselja, kojega se je mogao uživati, dok je kesa puna bila. Čuntić nije se doduše uživao svoje plemenštine, kao što se bogatac uživa svoga bogatstva: al je u njoj odrasao i s njom se srasao, pa se od nje neće ni do vieka razstati. On je napokon sretan, što je plemićkim preimućtvom stekao onoliko imetka, koliko ga treba, da se prehrani, akoprem ga ima i nešto više. Nije se on ni tomu nadao, dok smo u Crietu za marvom po paši hodali!

Vi nevjerujete, mislite valjda da se šalim? Sva sreća, da me žena nečuje, ona bi se opet srdila, kao što se svaki put srdi, kad se spomene, da sam seljačkoga premda plemićkoga poriekla. A ono vam je ipak živa istina, da se ima samo mojoj djetinskoj nevaljalštini pri-

pisati, što sam se dao na nauke. Za mojim primjerom poveo se je i Čuntić.

Bili smo nas dva vršnjaci. Kapelan naše župe bio mi je stričevićem. Pozivao je me češće k sebi, a kako u nas za onda nije bilo učione, silio me je, da se od njega učim čitati i pisati, da nebudem glup poput drugih seljaka, kao što je on običavao govoriti. Da nemoram sam kod njega po vas dan čamiti, navrkao sam Jankicu Čuntića, da i on ide sa mnom „u školu". Momu otcu nije ta nauka bila baš s voljom, Čuntićev je otac usuprot mitio kapelana različitim načinom, da mu uz mene i sina poučava. Probavili smo na taj muki dvie pune zime, a moj je siromašni Janko često bio nemilo prošiban radi mojih proksija. Ta znate i sami, čemu je vrstan domislit se živ i vatren dječarac, koj nezna za nikakvu stegu. Kapelana sam češće vidjevao u našoj kući, pa nisam ni malo zazirao od njegovih opomena; a osim toga kao da sam bio vedrije glave nego li Janko, i zato se je moj stričević lahko nanj razsrdio, pa bi ga bez mnogoga izpita krivcem proglasio za svaki moj grieh. Potrajalo je ovako gotovo dvie godine. Moj je otac bio samac na svom gospodarstvu, — mati mi je bila umrla još za mene nejačka —; a nije mnogo mario za gospodarstvo. Videći da sam ponarasao, rekne mi naprasito, da je kraj mojoj školi. Nastalo je proljeće, a ja na pašu. Bez mene nije kapelan ni Janka hotio kod sebe pridržati, te se i nehotice nadjosmo na širokom polju, koje nam je milije bilo od tiesne sobe. U početku bi drugi pastiri šalu s nami provodili; a naročito bi Janku nadievali svakojake pridjevke, kao: dumac, mudrijaš, školnik itd. Rad toga pohrvao bi se ja s njimi počešće, a medju tim mi je marva znala u kvar otići. Bilo je onda kod kuće okapanja, a kad sam se s razlogom imao nadati batinam, nisam po vas dan kući došao. Bio sam na slabu korist svomu otcu, a njegovo je gospodarstvo sve to više propadalo. Napokon je umro. Stari Čuntić postao je mojim tutorom, pa me uzeo k sebi. Ovdje mi je život dodijao. Bio sam svačije pometalo. Da se riešim zla, stao sam natucati svomu stričeviću kapelanu, da bih voljan bio opet u školu poći, samo da mogu. Porazgovorio se on s mojim tutorom te su uglavili, da ja i Janko početkom školske godine podjemo u Varaždin. Našli nam stan kod nekoga čižmara, a plaćali za svakoga nas po tri forinta na mjesec. Za hranu našu dobivao nam je gospodar nekoliko vagana kukuruze i raži, nešto graha, slanine i masti pa nekoliko vedara vina.

Ovako smo svršili cielu gimnaziju. Razlika je izmedju mene i Čuntića bila ta, što sam ja bio puno drzovitiji te bi na svih izpitih dobro prošao, dočim je on gdjekoj put zagreznuo i u drugi red. Ja sam dapače dotle dotjerao, da sam već u petoj školi inštrukcije davao, s čega bi uviek imao ponešto novca.

Na filozofičke nauke prošli smo po tadašnjem običaju u Zagreb. Premda sam i ovdje služio novce inštrukcijami, to me je sada pomagao i stričević moj, budući je medjutim župnikom postao.

Dospjevši do j u s-a vladao sam se već poput savršena gospodina. Jedan jedini put bio se je i Čuntić poveo za mojim primjerom, a inače je vasdan kod kuće čamio, preklapajuć tu s našom gospodaricom. Nu presjelo mu je brzo. Bio nam je stari Čuntić poslao novaca za knjige, nagovorio sam dakle moga Janka, da ide sa mnom u kavanu, koja je tada bila u sadašnjoj Stankovićevoj kući. Po nesreći našoj došao mu je otac upravo onaj dan u Zagreb. Tražeć nas u našem stanu, saznao je, da smo otišli u „Kafehaus". Neznajući on ni što je ni gdje je to, poveo je služkinju, da mu put pokaže. Grdne li naše sramote, kad je starac banuo na vrata kavane, koja mu je služkinja otvorila, kažuć prstom na nas. Bili smo se biljarili. Držeć batinu u vis, pozdravio si je sina: „Tu si ti! Zato li ja tebi novce pošiljam! Čekaj, nesrećo, doć ćeš ti meni!" A zatim ga je odmah nestalo. Otišao je za njim i Janko praćen grohotnim smiehom. Ja svagdašnji gost u toj kavani gradio sam se kao da to na mene i nespada. Kako se kašnje moj prijatelj razpačao sa svojim otcem? nisam nikada mario saznati; mene onaj dan nije bilo kući na objed. To dakako znam, da našega Čuntića iza onoga nesretnoga početka nije nikada više bilo u kavani, pa u obće u nikakovu družtvu.

Ovo vam zato pripoviedam, da vidite, kako smo se ja i Čuntić već za mladosti u koječem razlikovali, premda smo si bili sasvim ravni i porieklom i uzgojem. A onda je bila izmedju nas još jedna razlika, koja se neznatnom čini, a bila je ipak odlučna. Već u ono doba govorio je naš krasni spol premnogo njemačkim jezikom. Ja sam taj jezik naučio u Zagrebu, neznam ni sam kako, Čuntiću je on ostao nedokučiv sve do dana današnjega.

Takovi vratili smo se iza sretno svršenih pravoslavnih nauka u svoju zavičajnu županiju. Čuntić je prvom prilikom postao plaćenim pisarom županijskim, ja pako začastnim podbilježnikom. Ovako je svaki nas dobio, što je želio, što mu je bilo po ćudi. Razlike je i ovdje bilo izmedju nas. Čuntić je imao vazda po malo novaca, a ja samo kadšto, al onda dosta. On je naučio štediti i gospodariti, ja trošiti i nemariti za novce. Tri su godine minule kao tri dana. Dočekali smo se reštauracije. Čuntić je na preveliku svoju radost a pomoćju svojih šljivara postao centralnim pristavom, ja pako po milosti velikoga župana pravim podbilježnikom. Čuntić je počeo misliti na ženitbu, meni ona nije bila ni na kraju pameti.

Sad se je on na neki način i uzholio. Dosada je bio za sasvim male novce na stanu i hrani kod nekoga krznara, gdje se je, živeć u

zadrugi priproste al opet plemićke obitelji, sprijateljio s djetići. Njemu je to bilo ugodno, jer se nije trebao prenavljati, a krznari držali su za neku čast, što su se mogli družiti s gospodinom kancelistom. Nu odkad je jurasorom postao, dolazio bi kadšto med gospodu, a tu su mu smetali dosadašnji prijatelji. Znao se ljutito namrgoditi, kad bi ih nedjeljom gdjegod sreo na ulici, a oni bi mu kimnuli glavom kao svomu drugu. Odkinuo se je dakle od zadružnoga života, pa najmio posebnu sobu u krznarovoj kući, koju je svojim načinom uredio: namaknuo si je naime pisaći stol, nekoliko mekih stolaca i policu za lule, a postelju i što je još trebao dala mu je gospodarica. Na objed počeo je hodati u gostionu, kuda bi došao točno o 12 uri; sjedeći na čelu stola rukû pruženih s obijuh strana tanjura čekao bi mirno, da mu se donese jelo.

Smijao sam se više puti, kad sam vidio, kako se je moj Janko malo ne prevrgao na gospodina. Kosu je počeo gojiti po tadašnjem običaju: s kraja bi ju pričešljao uz mrtvo oko a nad čelom uzvio poput kovrčića, bradu je dakako brijao a brkove u vis sukao. Nedjeljom bi nosio zeleni kaput s visokim ovratnikom, njemačke hlaće od sivoga, gladkoga i sjajnoga kashmira i čižme s preda šiljaste s malimi ostrugami od žute mjedi, škrljak bi nabijao na glavu prama zatiljku, a u ruci bi nosio palicu od trstike, iz džepa od traga virila mu je dobra trećina svilnoga rubca. Ovako odjeven hodao je posve izmjerenim korakom; prijatelje i drugove pozdravljao bi migom očiju, drugu gospodu latinskim pozdravom „bonum mane precor“, ili kako je već bilo prama dobi dana, kod velike bi gospode sustao, skinuo škrljak s glave i nemaknuo se, dok nisu sasvim prošla. Al u družtvu te velike gospode bilo mu je nekako mučno. Kad bi ga na objed pozvali, držao je to i za veliku čast i za ogromnu nepriliku. Njezina milost, gospodja županica, znala bi ga nagovoriti njemačkim jezikom, a on bi prematao u ustiju rieči sve dotle, dok nebi štogod nespretna rekao. Bitna je i tu razlika izmedju današnjega i nekadašnjega vremena. Za moje mladosti smatrale su te odlične gospodje obrazovanim, ako si umio njemački govoriti, pa ako i nije bilo bog zna kako pravilno. Vidio sam često, gdje se je na tih gospodjinskih ustnah titrao porugljivi smieh, kad koj siromah šljivar nije znao ni zapeti, il je s velike smetnje pentao i mučio se, dok je složio ono nekoliko rieči odgovora.

Danas je to dakako drugčije. Ako u tebi ima narodnoga ponosa ili ako se znaš držati dosta mudro, da nemariš za njemačka pitanja, okrenut će na hrvatsku i najodličnija gospodja, umije li ikoliko govoriti tim jezikom. U Čuntića neima ni danas toliko narodnoga ponosa ili mudrosti te bi znao il odoljeti napasti il svaliti svoju smetnju na druge ljude. A u ono vrieme bio je i suviše poražen, kad se je vraćao iz gospodskoga družtva: zujio mu je u ušiju nekoliko dana porugljivi smieh, o kom nije smio nikomu ništa ni kazati ni potužiti se. Nije dakle nikakvo čudo, što je zamrzio na družtva, gdje su gospodje njemački govorile, ili gdje su ga izazivale na šale i igre, za koje je on držao, da su izpod njegova dostojanstva. Zlobni su jezici dakako govorili, da mu je oko već odavno zapelo o Magdicu, liepu kćer njegova kuće gospodara, pa da mu je milije uz nju posjedavati nego li dolaziti medju gospodje, premda je s druge strane bila javna tajna, da je Magdicu njezin otac namienio za ženu svomu najstarijemu djetiću.

(Konac sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XXXVIII.

„Čuj de, dragi, čuj de!
Eto bura bjesni,
A grom ti za gromom
Sve tresni, pa tresni!

Po crnome mraku
Strašno munja sieca,
Svaki put od straha
Duša mi se leca.

Spopada li, dragi,
Strah i tebe sada?
Moliš li se i ti
Kad te groza svlada?“

„„U mom srcu, dušo,
Vazda bura bjesni,
U njem vazda treska
Triesak urnebesni.

Munja često siekne,
Obimlje me tmuša:
Tiem je nepogodi
Privikla mi duša!

S toga nije strah me,
Kada grmi, sieva,
Nit se molim Bogu,
Kad se strava sdieva.

Al bih, vjeruj dušo,
Molio se Bogu,
Da se tvoga milka
Dodvoriti mogu!““

XXXVIII.

Već se suton hvata,
Pozdravljenje zvoni,
Zvono me i suton
Pod tvoj prozor goni.

I dozvoni zvono,
Sviet se upokoji,
A k tebi uzlieću
Uzdisaji moji!

Pod prozorom pjesmu
Hrvatsku popievam
I srca ti moga
Muke razodievam:

„Eto sviet se noćju
Pokojem nasladja,
A najveći meni
Nepokoj se radja!

Bez tebe se duša
Bezsanicom muči,
A za tobom mrak me
Uzdisati uči.

Nepokojan evo
Pokoj tebi želim,
Od tebe se nigda
Nemogu da dielim.

I da samo smijem
I da me nekore,
Pjevao bi tebi
Pod oknom do zore!“

XXXIX.

Do u gluho doba
S pod okna se nedam,
Pjesmice ti pjevam
U okno ti gledam.

A ti snieš, dušo,
Sanak dug — bez kraja,
Nečuješ mi pjesme,
Niti uzdisaja.

Kamo l' da se malo
Pomoliš kroz okno;
Od radosti u vis
Do tebe bih skokno!

Ali tebe nejma,
Mrak se skrko gusti,
A za tobom želja
Neće da me pusti!

Tvrda sna si, dušo,
A još tvrdjeg srca,
Svjetiljka ti samo
Malo svjetlomrca!

Tvrdo zaže oči
I ogluhnu uhom,
Zaman mi je pjesma —
Zamrla si duhom!

Osvojenje Tarragone g. 1811.

Od Ad. Am. Kosinjskoga.

Bilo je dne 20. lipnja god. 1811. — data nezaboravljam nikada — okružen od častnika pukovine, kojom zapoviedah, počivao sam u kućerki sela Xantejo, pó milje od Tarragone. Drugovi moji bili su dobre volje, sreća im je bo prijala. Za dva mjeseca, što obsjedasmo Terragonu, nisu ni uz krvave i neprekidne bitke pala nego trojica, a javne su pohvale od generala Soucheta zadobili svi, koji su k legiji spadali. Govorilo se je i ovamo i onamo a naravno ponajviše o sadašnjoj vôjnici.

— Sutra ili prekosutra biti ćemo u tvrdjavici — reče major pukovine, nadsekvanski Francez, čovjek živ i okretan. Moj stric, general, uvjeravao me je o tom jutros. Španjolcem je nestalo nade u englezku pomoć a glad im je takodjer dodijao, predat će se dakle bez dvojbe.

— I meni se tako čini — prihvati podpukovnik. Hrane neimaju ni malo. Zarobljenici, što smo ih prije tri dana zarobili, pripoviedaju to jednoglasno. U ostalom dovoljno im je pogledati u blieda, izmučena lica, da se o tom uvjeriš; drago mi je, što se obsjednuće svršava, stoji ono dosta, ako i ne našu pukovinu, a ono ostalu vojsku.

— Tarragona je liepo i bogato mjesto — primieti neki drugi častnik — nagradit će nam naš trud, odpočinut ćemo u njem bez dvojbe neko vrieme.

— A žene, koli krasne! — uzklikne major smijuć se. Tà znate li ovdješnju poslovicu: „Tri su čuda u Španjolskoj, Alhambra Grenadska, Prado Madridski i Tarragonske žene...“

— A bodeži, majore, podeži u njedrih i u povezači, to je strašno — reče podpukovnik. Katalonske žene umiju s njimi vrlo vješto kretati: nije suvišno ugodno, da zagrljaj krvlju platiš.

— Al druže, tko će im ostaviti bodeže? Zar neznaš, da se stanovnici svladanoga mjesta moraju razoružati? General Souchet neće jamačno na to zaboraviti, ma da je samo radi vlastite mu sjegurnosti.

Pošalica majorova natjerala nas je na smieh; sunulo je iz nas tisuću dosjetaka i primjetaba, kad su se ono otvorila vrata a unišao moj mla-

dji brat, pobočnik generala Huga, pod kojega je brigadu moja pukovina spadala.

— Što novoga? Kada ćemo biti u Tarragoni? — kriknuli smo svi jednoglasno.

— Neznam — odgovori on zatečen lakonično, podajuć mi uz to zapovjed vodje; pročitao sam ju naglo. General Souchet obaviestio me je, da će svakolika naša vojska udariti jurišem, jer da je ugovor sa španjolskimi ustaši pogažen; saznao je, da je mjestna junta nekoliko desetaka naših zarobljenika uzprkos svakomu bojnomu pravu postrieljati dala. Moja pukovina imala se je na pose spremiti, da medju prvimi podje u boj. Na koncu zapovjedi napisao je Souchet svojom rukom ove rieči:

„Nada svim da nitko nepomiluje zlikovce; tkogod bude uhvaćen s oružjem u ruci, ima se ustrieliti; istoj se kazni ima podvrgnuti svatko, tko se zateče u kući, s koje bi se budi kojim načinom opiralo; neka bude primjera; polovična sredstva nisu dovoljna; da nepomogne nikomu ni doba, ni spol, ni stališ. Osim toga otima se radi pobude vojnika i radi pokaranja stanovnika svladano mjesto pravici te se u njem dopušta pljaćkanje. Ova zapovjed ima se po pukovnicih proglasiti svojkolikoj vojsci.“

Premda se nisu naložene mi naredbe slagale niti s uvjerenjem niti sa značajem mojim, al nemoguć uzprotiviti se zapovjedi vodjinoj, proglasih mu volju svim nazočnim; prihvatili ju običnim uzklikom: Vive Napoleon! Gotovo dvadesetgodišnja vojna otupila je u njihovih srdcih sva čustva čovječnosti, osim toga bio je rat na poluostrovu, tičući se više osobnostî nego li obćih interesa, svim nam nemio, a Španjolci vodili su ga — kao što svatko iz historije zna — toli bezprimjernom tvrdokornošću, tolikom pogrdom obćenitih pravnih ustanova i okrutnošću, da se je strogost generalova i najmekšemu srdcu i najplemenitijemu čovjeku činila samo zasluženom osvetom doznatih krivica.

— A sada, gospodo, znate svoju dužnost — reknem častnikom — razglasite zapovjed vojnikom, pobudite ih na boj, obskrbite oružjem i strelivom, sutra čim svane da bude sve spremno; valja bo znati, da on, dovodeć posao na kraj, neće uzmaknuti od rieči, a nebih htio, da moja pukovina u toli odlučnom času zasluži njegovo karanje.

Drugovi moji razišli se žurno; poznao sam im ratobornost, uzdao se u muževnost, pa sam mogao mirno izgledati svršetak sutrašnje bitke, dapače radovao sam joj se: zar da se je plaši, tko je dvadeset i osam godina ratovao, snivajuć prekrasne sne o lovorih, častih i pohvali? Ako li je razbor štogod prišaptnuo o tanetu, o rani, o smrti, bile su to malenkosti, kojimi se misao nije marila baviti ni časak. Zar zviezda sreće nije preliepo sjala i Napoleonu i njegovim zapovjednikom? Njega je dovela na prestolje, zašto da meni nepokaže put do generalskih naramaka, visokih naslova, a možebiti ćak i do maršalske časti? Ludo li je bilo to snivanje, danas mu se smijem, kad se nanj sjetim, al tada činilo se nalik živoj istini, koja će me na skoro obuhvatiti podpunom ozbiljnošću.

Izdavajuć podrobnije naredbe i uredjujuć pukovinu za sutrašnju bitku, zaboravio sam sasvim, da mi je brat u mom stanu; istom za pô ure kašnje, obaviv važnije poslove, sjetio sam se i njega; trpeći očevidno bio je blied, namrštena čela, a u oku mu neka neobična tuga.

— Za Boga Lave, što te je snašlo, jesi li slab, ta kakov si mi?

— Ne, nije ništa, zdrav sam podpunoma.—

— Nije moguće, boli te nešto očevidno.

— Nemarim, proći će.

— Razaberi se, u oči juriša ti si vazda veseo, dobre volje, ohrabri se, možeš do prekosutra oboljeti.

— Prekosutra — zajecao je tiho i sav se potresao; — prekosutra, tko zna, hoću li dotle živjeti!

— Šta to govoriš — odvratim mu u čudu — u istinu, ja te ni malo nedokučujem.

Pridigao se od sofe, upro o stol pa stao govoriti:

— Jest, imaš pravo, ja nisam koj sam bio dosada, dà još i jučer, nedokučujem, nerazumijem se ni sam, tiesno mi je, tužno do zla Boga, i — tu se opet silno potresao i rukom premaknuo preko čela — i ja se bojim.

— Ti se bojiš, Lave?

— Jest, bojim se — progovori žalobnim glasom, na kom se je poznala silna borba čustava — jer sam sjeguran, osvjedočen sam, da ću u sutrašnjem jurišu zaglaviti.

Nisam znao, što da mu odgovorim, dapače priznajem, da me je napao pusti smieh; zar nije bilo u istinu čudno i neobično slušati ovakovo priznanje iz ustiju dvadesetgodišnjega mladića, koj se je za trigodišnje službe u mnogih bitkah slavno odlikovao i stekao hvalu svojih vôdja, kojega su prsa nakićena bila zviezdom počastne legije a ramena kapetanskimi naramci?

— Oh nemoj se smijati — rekne mi tužnim glasom. Neznaš ti, što se sa mnom sbiva, slutnja riedko će prevariti, a ja sam još i tvrdo osvjedočen. Je li se u ostalom spominješ majčinih riečih, kad sam preko njezine volje i odredbe u vojsku pošao, ima tomu potreća godina; sjećaš li se, što mi je govorila? — Neidi, jer me nećeš više vidjeti, umriet ću daleko od tebe: neidi, jer ćeš poginuti; — ona je umrla, a ja moram poginuti . . .

Uz ovo spominjanje minula me je volja smijati se, al mu ipak ovo odgvorim:

— Trgni iz srdca ovu čudnovatu bojazan. Dobri bogo zaštićivao te je u ratu i do sada; pa zar da se ti plašiš sutrašnjega dana, kad u onolikih bitkah, što si h prošao, nikada ni

rane dopao nisi? Jest to, vjere mi, djetinski strah, koj je već i mene spopao; duša nam se uzkoleba, snadje nas čudna i strašna tjeskoba, kojoj se kadšto nemogu oteti ni najsmjeliji vojnici; al to će proći, pa kao što sam se malo prije ja smijao, tako ćeš se sutra ti smijati, kad se na večer nadjemo u kakvoj palači ili samostanu svladane Tarragone . . .

— Dà, to može biti, bog bi dao — odgovori on. Nu uza sve to meni je tiesno u prsiju, žalostan sam kako još nikad, i što ikad mogu biti ovoga dana i ovoga časa, gdje je ona, ljubljena nam majka, daleko od nas, daleko nekoliko stotina milja, dušu bogu predala!

Oko mladoga vojnika orosilo se suzom, a za tim je bljesnulo čudno pronicavo, došavši bliže k meni ustane, uhvati me za ruku, pa progovori:

— Hoćeš li mi vjerovati, Stanislave, ja sam ju vidio danas, malo prije!

— Koga, za boga Lave?

— Nju, majku našu. Al smiluj se, nerugaj mi se, nesmij se, kazat ću ti sve: Sinoć smo se, kako znaš, na večer sastali kod generala, ti si rano otišao, al ja sam ostao s drugimi častnici; igrali smo u karte sve do jutra pak nismo štedili ni burgundovca. Bio sam sasvim izmučen i snom obhrvan, istom o podne mogao sam počinuti, jer sam sve jutro prebavio u službi; nu jedva sam usnuo smotrih nju, bila je krasna kao uviek, kao uviek mila i ljubezna; pritisnula me je na prsa, vjeruj mi, poćutio sam dobro zagrljaj njezin, a zatim joj je suza kanula na čelo moje — govorila je nešto, al što? Nesjećam se svega, nu to znam, da mi je rekla: Da si mi zdrav, vidjet ćemo se sutra, sutra; i nestade je! — U taj par banuo je k meni glasnik i probudio me, da idem generalu. Bio se je upravo vratio iz glavnoga stana, donio je viest, da su Španjolci pogazili ugovor. da su poubijali naše zarobljenike u Tarragoni i da će se sutra jurišati. — Ah! nije to bio prazan san, nije bila pusta prikaza, naznačila mi je ona posljednji čas životu, kucnuti će mi, ćutim jasno, uvjeren sam nepobitno! Oh! a kako je žalostno i oporo čustvo, gdje se moraš razstati s ovim zemaljskim životom, umrieti ovako mlad! Nasloni iz nova bliedo čelo na stol i zajeca muklo i bolno.

Što sam imao činiti? Bio je obuzet i proniknut čustvom doista sanenim, bolovao je; mislio sam dakle, da će biti najbolje, ako budem proti njemu vojevao hladnimi riečmi razbora, zato mu reknem:

— A tko te tjera, da ideš sutra u boj? Slab si, to je dovoljan izgovor; neće lje nikomu na um pasti nikakva sumnja tičuća se tvoga poštenja, i general i svi drugovi poznaju tvoju hrabrost, kojom si se u tolikih prilikah slavno odlikovao, vjerovati će svatko, da se jurišu neotimlješ s kukavštine. Svjetujem te ozbiljno, ostani u sobi, prijavi se bolestnim, čeka nas još toliko bojeva, da je mala šteta za tebe, nebude li te u tom jednom.

Mladić je brzo otro suzu, podigao se ponosito i progovorio:

— Zar me ti Stanislave tako svjetuješ, zar ti, moj stariji brat, moj vodja, moj štitnik? Ne, to biti nesmije. Pritvornom slabošću mogu zavarati generala i drugove, al mogu li zavarati sama sebe, svoju sviest i svoju čast? Ne, kažem ti i opet, to biti nemože. Kocka je moja pala, u bitku ići moram, poginut ću, znam, al bar ću poginuti neokaljenim imenom, odlučno, kako se pristoji Poljaku, kako se pristoji tvomu bratu.

Stisnuo sam desnicu plemenitomu mladiću, nemogući mu ništa više prigovarati; uhvatio je i on opet moju ruku pa tužnim i pronicavim glasom ovako progovorio:

— Jednu ću ti ipak molbu predložiti Stanislave, neodbijaj je; dozvoli, da sutra tebi po boku vojujem. Ako ti za me staneš, riešit će me general bez sumnje za taj jedan dan dužnostî pobočnika; na moje će mjesto drage volje stupiti ma tko, ja tek za tim čeznem, da budem uz tebe; to će mi biti utjehom, ovako biti ću jači i odvažniji, a inače ću, bojim se, očajati.

Prihvatio sam radostno ovaj bratov predlog, pa sam o tom još one večeri obaviestio generala. Dobri i hrabri starac pristao je dragovoljno na moju molbu, samo što mu je žao bilo, kako govoraše, da se rieši častnika marljiva i revna, u koga se je mogao uzdati, osobito u tako odlučnom danu, kakov je imao sutrašnji biti.

Toga dana, čim je svanulo, ustala je sva pukovina gotova u boj poći; srdce mi je kliktalo od radosti, što svatko dokučuje, tko je ikada bio ili se duhom zna prenieti na moje mjesto, gdje sam zapoviedao dviem tisućam vojnika, prevodio ljude, kojih su ramena bila silna, oružje prokušano, hrabrost neokaljana: to je čast i razkoš ujedno. Oh, u taj čas dokučivao sam Napoleona, nisam se čudio onoj mu gorućoj želji, da cieli sviet sgrne pod svoju vlast, onoj nezasitnoj mu pohlepi za novimi bitkami za sve to većimi vojnami; ja sam vodio samo malu šaku, dvie tisuće onakovih vitezova, kakovih je on veliko množtvo imao pod svojom zapovjedju: pa koliko mi je ipak nada, koliko osnova preletjelo glavom. Svikoliki častnici bili su istom željom zanešeni kojom i ja, svi su istom nestrpljivošću izčekivali početak bitke, upiruć pogled na obkope Tarragonske načičkane topovi, kao da im se odanle smije život i blaženstvo. Treba poznati vojnike Napoleonove, da se razumije kako valja, kojega je zamamnoga čara za njih bila osmeropera zviezda viseća na komadu crvene vrpce; radi nje mnogi je smjelo udarao u nebrojene čete neprijateljâ, kršio, lomio il pogibao, al pogibao bez straha i bojazni!

Topničtvo je naše započelo bojnu igru, a odazivali joj se topovi neprijateljske tvrdjavice; mi smo još stajali na mjestu očekivajuć daljnje zapovjedi, kad eno uz pratnju svoju doleti pred nas na znojnom hatu general Souchet, glavni zapovjednik vojske; izmjerio je oštrim okom redove naše, poznalo mu se očevidno na licu podpuno zadovoljstvo; okrenuv se k meni reče mi:

— Živio pukovniče, žurno, okretno, odlučno — to volim; uzdam se, da nećete biti posljednji na obkopih Tarragonskih; hora je, da te proklete Španjolce naučimo pameti: čitali ste moju zapovjed, da se je vjerno držite.

Izrekav ove rieči odjahao je na nekoliko koračaja, a onda sustao pa zornikom razgledavao se po okolici; šaptnuv nešto častnikom oko njega jezdećim povrati se pred čelo moje pukovine i ovako progovori:

— Zaboravio sam na važnu stvar; odredio sam samo jednu pukovinu, da čuva i brani logor, to je premalo; guerilaši, što se skitaju po okolici, mogli bi se koristiti tim nemarom; dobro je biti opreznomu, valja dakle veću silu ovdje ostaviti, mora to da bude ciela pukovina vaše brigade, birajte zato gospodine S*, hoćete li ovdje ostati il na juriš poći.

I nehotice razgledao sam se po vojnicih i častnicih mojih bataljuna: u svakom oku vidim ratobornu i vitežku zanešenost; već sam htio zaustiti, da se prijavim na juriš, kad si ono zapazim brata, gdje sjedi na konju nekoliko koračaja od mene, mogao je čuti generalove rieči. Kolik to nepokoj, kolika strava i bojazljiva nesjegurnost u gasnućem mu oku: pogledao me je pogledom toli blagim i prosećim, klonuo je duhom toli očevidno, da je i mene minula volja u boj poći, da se je divlje čustvo i u mom srdcu izvrnulo, kao da mi je duhu i duši dozivao nekakav tajinstveni glas: — neidi, ubit ćeš ga, umorit ćeš ga — odgovorio sam dakle, da ostajem.

— Budite medjutim na oprezu, gospodine, rekne mi zatim general — može biti, da ću vas ipak još danas u pomoć prizvati. Odrediv što je prama okolnostim odrediti trebalo, podbode hata i izčezne, da pozove vojsku u boj.

Častnici čuvši nenadanu zapovjed, da ostanemo na mjestu, stali su nezadovoljno mrmljati, a tako isto i prosti vojnici: hajdmo, hajdmo, to je šala — zagrmljelo je iz sried četâ, a moj brat prikuči se k meni.

— Stanislave — reče — zar ti nehtjede poći na juriš.

— Taj put ne, dobiti će, brate, mjesto i bez nas.

Glas moj bijaše smeten, žrtva očevidno prisiljena; poznao je to mladić, potresao se i progovorio:

— Dokučujem te, al smiluj se, nepazi na me; što god sam jučer govorio, šala je, pusta prikaza; moli generala, još je vrieme, promjenit će zapovjed drage volje.

Pogledao sam mladića, rieči mu nisu bile ni prama zvučnomu glasu ni prama izrazu lica, odgovorim mu dakle:

— Ne, ti me znaš, odluke svoje nemienjam nikada; pa zar je to posljednja bitka, zar se slave možemo zadobaviti samo pod zidinami Tarragonskim?

U taj čas izadje iz čete vojnikâ stara grenadirska junačina: obraz mu je opaljen suncem talijanskim, egipatskim, španjolskim, našaran brazgotinami; pridignuv ruku na kučmu-kapu progovori:

— Gospodine pukovniče, svakolika vojska srta na juriš, zar da samo mi stojimo bezposleni? četrdeseta pukovina nije bila nikada odtraga, nije nikada prtljagu stražila; što će o tom reći drugovi, što sam cesar! Po bogu, pukovniče, zapoviedaj, a mi ćemo kao vazda poći za tobom, prvi ćemo prhnuti u tu gniezdo španjolsko.

Krv mi je udarila u glavu, govor staroga vojnika potresao mi je dušom i srdcem; ostati bezposlenim, stražiti prtljagu, gdje drugi boj biju, bila je gotova sramota za vojnika Napoleonova, uza sve to odgovorim starcu:

— Glavni nam vodja takovu je dao zapovjed, valja da ju vršimo, znaš što je subordinacija, nemože biti drugčije.

— Ej što je to subordinacija. Udarimo li na obkope, na tvrdjavicu, nadvladamo li, o neposlušnosti neima ni govora, dapače pohvalit će nas cesar, poslat će križić i ovomu i onomu pa spomenuti još i u dnevnoj zapovjedi. Po bogu, gospodine pukovniče, poslušajte moj svjet!

U taj čas zagrmjeli su silno topovi, započela je bitka, nekoliko je pukovina srnulo na juriš; moj je hat hrzao, kopao zemlju kopitom, nestrpljivo očekujuć, da ide u boj.

— Hajdmo, hajdmo, predteći će nas — šaptao je stari grenadir.

Kolebao sam se, što da činim. Častnici me obkružili poput kola, molili me pa dragali i davne vojne spominjale; bio je to za mene užasan čas, mučio sam se i prevraćao; brat moj dokučivao je sasvim dobro, što biva u dubljini mojih grudî, jer me je uhvatio za ruku i mrkim mi licem šaptnuo:

— Stanislave, ako ih neposluhneš, ako nehtjedneš poći, to ja idem sam — pa okrenuv konja na Tarragonsku stranu činilo se, da će odmah izvesti odluku.

— Stoj, stoj — priviknem mu dakle silovito, jer mi je u taj par bura čustava razdirala dušu; — pod mojim si vodstvom, valja ti dakle vršiti moje zapovjedi. A vi gospodo — dodao sam, okrenuv se k častnikom i vojnikom — na svoja mjesta da ste pošli svikolici; znate svoju službu pa ste dužni vršiti zapovjedi, bile ma kakove.

Oborenih glava i žalostni razišli se svi na svoja staništa, ja sam još nekoliko časova pozaostao; dušilo me je u prsiju, srdce mi je krvarilo, a u oku suza se pomolila; prvi put svoga vieka moradoh biti bezposlenim svjedokom boju, prvi put, i to po svojoj volji.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O jelu i pilu prema ljepoti i zdravlju.

Čitao dne 14. listopada u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu dr. Ivan Dežman.

Milostive gospodje! Budi mi dozvoljeno da prispodobim žensko biće vašoj premici, kraljici svakomu cvietu, stolistoj ruži. Kolika li razlika izmed ruže na pustoj zemlji procvale i takve, što su ju brižne ruke njegovale! I jednu i drugu ista rosa topi, isto sunce grije, pa ipak kolike promjene u obliku im i boji! Nemože one samotnice jutrnja rosa da izpuni i izobli, nemože sunčana svjetlost ni toplota da joj izmami ono čarobno rumenilo, za kojim nam oči tako zamiču. Odkuda onoj pitomoj ruži tolika ljepota? Ni odkle toliko, koliko od zemlje, na kojoj raste. Ona ruka, koja može najzgodnije smiešati potrebitu vrst zemlje i gnojiva, koja dakle može najzgodniju hranu ruži podati, ona će i najljepši cviet uzgojiti. Podavanjem te zgodne hrane, kultiviranjem, oplemenjuju se biline i pogledom na ljepotu i pogledom na dobrotu.

Kako u bilinstvu, tako i u životinjstnu, tako i u čovjeku. Izvanjština čovječja tiesno je svezana sa načinom hranjenja. Sjetih vas, milostive gospodje, na ovom mjestu na blieda i suha lica, nabuhle i izkrivljene poteze siromašnih ljudi, kano takodjer na izrodjene forme jednoč liepih mladića i djevojaka, koji se pokvariše trpanjem želudca, pićem itd.

Biti će zato zgodno, a odgovarati će sasvim mojoj osnovi zdravoslovnih predavanja, da vas uvedem u carstvo boga Archaeusa i ono boga Bachusa, da vidimo kako se čovjek hrani, nebi li iz toga razabrali, kako se on pogledom na zdravlje i ljepotu svoga tiela hraniti mora.

Život čovječji nije ništa drugo, nego vjekomično pretvaranje materije, tiela, tim što se stare, iztrošene česti njegove odstranjuju, a nove tvore. To vjekovito pomladjivanje tiela obavlja se krvi. Ona podaje dakle tielu novo gradivo i ona prima opet u se iztrošene tvari, da ih svojim putem odstrani. Trošeć se dakle neprestano česti našega tiela, troši se i krv, iz koje se one prave, te se po tom moraju u tielo nove česti privesti, iz kojih se opet krv praviti može. One tvari, koje uvadjamo u tielo, da se iz njih krv pravi, zovemo hranivom (jelo i pilo). Da se pako hranivo tako pripravi, da se njegove česti u krv privesti mogu, treba ga svakako na to prigotoviti, a to se čini probavljanjem. Probavljanje se obavlja stanovitimi ustroji, koji se zovu probavni ustroji, a ti jesu: usta, ždrielo, požirak, želudac, crievo, jetra i trbušna slinavica.

Da ogledamo malo što se zbiva tim putem jelom i pilom.

Pilo, kako u usta dodje, pomješa se sa slinom i glenom ustiju te progutnuto dodje skorom kroz požirak u želudac. Došav pilo, recimo voda, kao normalno piće organizma, tim putem u želudac mienja ponajprije svoju toplotu; izjednačiv se sasvim s toplotom želudca te pomješav se na skorom s probavnimi tekućinami bude za 10 minuta tankimi želudačnimi žilicami usisano. Samo kad se mnogo vode pije onda će jedan dio iste proći u tanko crievo, što medjutim nije prema osnovi organizma. Niže od tankoga crieva veoma će riedko voda doći, jer bude prije usisana. Kod sastavljenih pila, n. p. juhe, mlieka, piva bude jednako tekući dio usisan, a primješane tvari ostanu u želudcu, da ih on kao drugo jelo prokuha. Raztopljena sol pako bude u želudcu sasvim usisana, dočim se ulje mora kao jelo probavljati. Od crvena vina neće ostati u želudcu nego mastilo. Tim je dakle dokazano, da voda i alkohol iz želudca upravno u krv dodju. Na tom se i osniva pijanost, koja nije posljedica krvne navale proti mozku, već posljedak u krvi razstavljena i u mozak privedena alkohola. Pilo dodje dakle dosta kratkim putem u krv.

Malo sporije ide to jelom. Jelo se mora u ustih ponajprije udrobiti, sažvatati. Žvatanje obavlja se zubima pomoćju mišica žvatalica, jezika i vilica (Kiefer), te se medju njima pomiče jelo kao zrno pod žrvnjem. Za vrieme žvatanja ciedi se iz šest na stranah i na tlu ustne šupljine ukopanih žliezdica tecivo, koje slinom zovemo. Slina ima udrobljenu hranu ovlažiti, namočiti, stranom i razstaviti, te tim oslastnom učiniti. Oslinjena hrana bude jezikom, koj se o nebo u ustih upre, prema ždrielu potisnuta. Tim potiskivanjem kuša jezik hranu. Kako je hrana preko stražnjega diela jezika prošla oklizne se preko čepica u požirak. Čepic je onaj poklopac, koj zatvori za vrieme prolaza hrane dušnik t. j. onu ciev, kuda zrak u pluća dospjeva, te tako krati da hrana u dušnik nedospije. Kadkad se ipak dogodi, da se komadići hrane pri nepoklopljenom čepicu, n. p. kod smijanja za vrieme jedenja, u dušnik zalete, te ćemo tad reći, da se je jelo zaletilo,

presjelo. Kako dodje hrana u požirak bude po malo pomoćju njegovih mišica u želudac potisnuta. Nutrina želudca pokrita je nekakvom poput kadife gladkom kožicom, u kojoj su ukopane mikroskopične malene žliezdice, koje podaju za probav vele potreban želudačni sok. Taj se sok samo onda iz onih žliezdica ciedi, kad ima hrane u želudcu, dakle samo za vrieme probavi. Za 24 sata znade se 60—80 uncija želudačna soka izciediti. Glavna sastavina toga soka je tako zvana probavnina (pepsin), koja ima to kemično svojstvo, da razstavi ugrušeni, nešto okisani bjelanjak iz hrane. U želudcu počimlje tad kod toplote od $37 \frac{1}{2}^0$ C. probavljanje. To probavljanje sastoji se ponajviše u kemičnom razstavljanju hraniva i pripravljanju istoga na dalnja razstavljenja. Taj se posao obavi za 2—4 i 6 sati prema hrani kako se ona laglje il sporije razstavlja. Za oto se je vrieme pretvorila hrana u nekakvu kašu, koju mi g r i z (chymus) zovemo. Već za vrieme toga pretvaranja hrane u griz počimlju se micati stiene želudcu, te se kroza to hrana dobro promješa sa želudačnim sokom. Sve što se od hrane u griz pretvori, to polazi na dolnje ušće želudca, te se ondje skuplja, ono ostalo se još na dnu želudca nalazi. Kad se je već podosta toga griza sakupilo, počimlje se želudac iz dna svoga stiskati, te uštrcuje kroz svoje dolnje ušće u crievo gotov griz, a napokon i neprobavni ostatak hrane. Već za vrieme prebivanja hrane u želudcu bude jedan dio tekućine njezine (vode, raztopljene soli, šećera) krvnimi žilicami usisan i dalje u krv odpremljen.

Iz želudca dodje dakle poluprokuhano jelo u crievo. Ima dvojako crievo: tanko i debelo. Onaj dio tankoga crieva odma izpod želudca zove se dvanajstnik (što je za dvanajst palaca dugačak) te je osobito zato znamenit, što se u njega izciedjuju dvie tekućine od osobite koristi za probav, t. j. žuč, koja potiče od jetara i žučjega mjehura, a onda trbušna slina dolazeća iz žliezde, koju zovemo trbušnom slinavicom. Crievo se neprestance, neodvisno od naše volje, pomiče poput gujavice t. j. stišće se od gornjega kraja prema dolnjemu, a po tom otiskuje sve niže hranu. Došav hrana iz želudca u tanko crievo, u dvanajstnik, naidje tu na žuč i trbušnu slinu. Timi sokovi bude opet kano u želudcu velika čest griza, i to raztopljiva, pretvorena u tekućinu, koju m e z g r o m (chylus) prozvaše, te se može po žilicah sisalicah iz tankoga crieva izsisati i u krv privesti. Čim se dalje hrana crievom pomiče, tim joj bude naravno po žilicah sisalicah tekuća mezgra sve bolje izsisana, te tako polaze sve više i više čvrste, neraztopljive i neprobavne česti u debelo crievo, gdje se takodjer crievni sok, kao i po čitavom crievu iz zato odredjenih žliezdica ciedi. Taj sok nastoji, ako je još što moguće razstaviti, da ono bude po crievnih žilicah sisalicah usisano i u krv privedeno Da hrana prolazeć polagano čitavim do 24 stope dugačkim crievom nezagnjili, tomu pripomogne žuč, koja ima osim toga još razstavljati griz i njegovu kiselinu neutralizovati.

U našoj hrani nalaze se imenito tri čvrste hranive tvari, t. j. bjelanjak, škrob i mast, te će po tom probavljanje sastojati se poglavito u tom, kako će se te tri čvrste hranive tvari raztopiti i pretvoriti u tekućinu tako, da može ona biti po žilicah sisalicah usisana i u krv privedena. Bjelanjkaste česti budu želudačnim i crievnim sokom u neku vrst tekućega bjelanjka (peptona) pretvorene; mastne česti budu crievnim sokom i žučju u neku vrst bademovice; a škrob ustnom i trbušnom slinom u šećernu tekućinu pretvoreni. Sve druge raztopljive česti naše hrane budu na prosto raztopljene i usisane bez da se prije kakogod pretvore. Što se nikako raztopiti i usisati neda, iz toga bude pogan.

Iz ovoga ovdje rečenoga sliedi, da se dobra mezgra (ona u riedku kašu probavnimi sokovi pretvorena hrana), iz koje se jedino može valjana krv praviti, dobiva samo iz hraniva, koje ima u sebi onakve elementarne česti, iz kakvih je naše tielo sastavljeno. A koje su te česti? Pošto znamo, da se tielo iz krvi pomladjuje, to ćemo te česti u krvi tražiti i naći ćemo, da se krv sastoji iz 14 elemenata, izmed kojih su ponajglavnija ugljik, dušik, vodik, kisik, zatim sumpor, fosfor, vapno, željezo, chlor, natrium itd. To malo elemenata stopi se medju sobom po prilici opet u 14 tako zvanih mješovina, naime u vodu, bjelanjkaste tvari, ljepivo, mast, sol, kali, natron itd., iz kojih će biti dakle naše tielo sastavljeno.

Od onih elementarnih česti znamenite su osobito dvie, t. j. ugljik i vodik. Ugljik služeć kemičnim kombinacijam sokova i tkanina rabi ponajglavnije za to, da izvede svojim izgorenjem (oxydiranjem) u plućih onu toplotu, koju krv treba za sve razne lučbene čine; dušik služi pako osobito za pravljenje krvi i tkanina. Prema tim dvim častim uzelo se sad dieliti hranu na tako zvana dihava, t. j. takva hraniva, kojim je ponajglavnija sastavina ugljik, koga treba za izvadjanje toplote, i u tako zvana tvorna (plastična) hraniva, t. j. takva, kojim je ponajglavnija sastavina dušik, koga treba za pravljenje krvi. Medju dihava brojiti ćemo n. p. salo, škrob (u muki), slador itd.; medju tvorna hraniva bjelanjak (u bielom od jajeta i u mesu), sirninu (u mlieku) ljepivo (iz bilinstva).

Po dušičnoj količini hrane, t. j. iz koje se krv i tkanine prave, mjeri Russdorf snagu vojnika, junaka, težaka, mudraca, pjesnika itd., te veli: Tko se ne sjeća pečenih volova kod homeričkih gostba? Ili treba li sjećati na poviest Milona iz Krotona, koj bi svaki dan zaušnicom ubio vola, da ga onaj dan pojede? Bi li Njemačka imala toliko sentimentalnih liričkih

pjesnika, da su ti proletarci poezije imali dovoljne mesnate hrane i izdašnoga hranjenja?

Medjutim nemože nijedan čovjek samo iz jedne vrsti hraniva živiti. Tako bi čovjek jeduć samo mast, il slador, il bjelanjak, il sirninu najviše šest nedjelja mogo živiti, te bi onda punim želudcem ipak od gladi umro. Najbolja, t. j. najhranivija jela biti će dakle ona, koja spajaju u sebi obe te dvie vrsti hraniva. Takva jela jesu: mlieko, jaja, mastno meso, krv, žito (pšenica, hrž, zob) i sočivo.

Iz svega pako, što sam dosad kazao, lasno je uviditi, da nebi ni najhranivije jelo tielu sasvim ništa pomoglo, ako se nebi ono dovoljno probavilo, te u krv privelo. Prema tomu visiti će vriednost jela o probavnosti njegovoj. Čim laglje se koje jelo raztvori i u krvne česti pretvori, tim je ono probavnije. U toliko se mogu krv, tekuće jaje i sok od mesa najhranijivimi i najprobavnijimi smatrati. Naravno da treba kod svega toga paziti, kako je jelo priredjeno, kako se ono jede i kakvi su probavni ustroji. Tako će n. p. mekano jajce biti veoma probavno, tvrdo jajce težko probavno, drobno porezano i mehko kuhano meso biti će lahko probavno i zato hranivije, nego li u velikih komadih progutano tvrdo meso.

Liečnik Baumont u sjevernoj Americi uzeo je bio u službu lovca, komu je pušćano zrno želudac otvorilo tako, da je na njem, akoprem je ranu prebolio, ipak ostala rupa. Na otom je lovcu stao on kroz tu rupu učiti razno probavljanje jela. Od onda je doduše znanost i na drugi se način dovoljno osvjedočila o probavljanju jela i oborila mnogo toga, što je Baumont uztvrdio. Nu za primjer samo navesti ću iz njegovih tabela probavnosti pogdjekoja jela. Veli Baumont, da se kuhan pirinač (oriž) probavi za 1 sat, ječmena juha za 1.30 minuta, kuhano mlieko za 1.45 minuta, presno jaje za 2 sata, sirovo mlieko za 2.15 minuta, pečen korun za 2.30 minuta, kuhana govedina za 2.45 minuta, pšeničan kruh za 3 sata, stari sir za 3.30 minuta, pečena svinjetina za 3.50 minuta, kuhana slana svinjetina za 4.45 minuta.

Govoreć u obće o probavnosti možemo slieđeće reći: 1. Hraniva su tim više probavna, čim su ona tekućija i lasnije raztopljiva u vodi i u probavnih sokovih. Najlaglje probavni jesu zato voda, slador, sol i alkalične soli. 2. Hraniva su tim probavnija, čim više množina probavne tekućine nadmaši onu hraniva. Zato ćemo škrob tim laglje probaviti, čim više bude u nas ustne i trbušne sline; masti tim lasnije čim više budu one žuči, trbušnom slinom i crievnim sokom raztanjene. Zato i probavljamo laglje, ako manje obroke hraniva uzimljemo ili ako mirodijami izciedjenje sokova pomnožamo. 3. Hraniva su tim probavnija, čim lasnije uzmognu probavni sokovi u nje prodrieti. Zato će n. p. tvrd, sbijen sir težje se probavljati nego li rahliji, šupljasti. 4. Hraniva su tim probavnija, čim se više ona svojimi sastavinami približuju čestim našega tiela. Zato su hraniva iz životinjstva probavnija nego li ona iz bilinstva. 5. Probav se uskoruje umjerenom toplotom (od + 30 do 32°R), jer veći ili niži stepen toplote kvari probav; nadalje uskoruje se probav umjerenim kretanjem probavnih ustroja, jer se kroza to često i bolje dotaknu hraniva sa probavnimi sokovi. 6. U mnogih će slučajih jelo biti probavnije, ako se ne jede samo, nego s drugim zajedno. Tako će n. p. sušena svinjetina biti probavnija, ako ju kiselim zeljem ili makar kruhom jedemo, jer u tom slučaju pomaže, da se tako izrazim, jedno jelo drugo probavljati.

Imam tuj i djelovanje vode na probavnost spomenuti. Djelovanje vode na probavne ustroje trostruko je, naime ona djeluje toplotom, svojimi primjesinami i svojim odnošajem prema pojedincu. Mi pijemo vodu toplu, mlaku, il studenu. Topla je voda, ako joj bude manje od 50, a više od 33 stepena R.; mlaka, ako bude izmed 32 i 18 stepena R., a mrzla ako bude od 17 do 0 stepena. Preko 50 stepena toplo piće ogulilo bi sasvim kožu.

Toplo piće podražuje glenovicu osobito ustiju, a manje onu požiraka i želudca, jer se dotle ohladi. Do 50 stepena toplo piće povisuje više živčanu snagu, nego li djelatnost žila, ne uskoruje dakle izciedjivanje sline, ni glena. Iz toga je lahko razabrati, da će n. p. čaška tople kave sasvim drugčje djelovati na čovjeka, nego li čaška mrzle kave.

Od mlake vode guri se čovjeku, jer ne podražuje živce onako, kako topla, a opet nema u njoj ugljične kiseline, kako u mrzloj vodi.

Što se mrzle vode tiče, to nećemo moći onu izpod 6 stepena R. pitkom zvati, jer ona žestoko djeluje na ustnu šupljinu, požirak i želudac tim, što podražuje živce i stisne žile, dakle prieči njihovo izciedjivanje.

(Konac sliedi.)

Narodno kazalište.

Dne 8. o. m. vidismo na našem pozorištu drugu novinu recitativne vrsti i to veselu igru „Iz doba kotillona“ u tri čina od českoga pisca Emanuela Bozděcha. Ova je komedija dramatički prvenac mlada, vrlo darovita pisca, i to prvenac, komu nije sudjeno, kao obično, pasti poslje prve predstave u viečnu zabit kazalištne knjižnice — već je komedija, koja je u istinu liepo povećala slavenski repertoir.

Česi imadu silu štampanih i neštampanih izvornih drama, al se zato još nemože reći, da im je izvorni repertoir obilat glede vrstnoće. Tyl se je riedkom iznimkom već preživio, Machačkova preromantička vila slabo se koga do-

jima, a vriedni starina Klicpera, napisav silu historičkih drama, koje su u svoje vrieme mnogo djelovale na narod, pripada već samo literarnoj poviesti. U zadnjih dvadesetak godina pisalo se više, pisalo se življe, al mnogo dramatičkih pojava nestade poslje prvoga pojava: drame većinom zbog puno rieči i malo čina, komedije zbog trivialnosti i naivnosti. Medju timi novijimi pisci nanudja nam se genialni glumac i pjesnik I. J. Kollar (Tragedije: Magelona, Monika, Žižkova smrt; komedije „Mravenci“, „Tri faraona“, „Dejte mi čamaru“); Ferdinand Mikovec više starinar i kritik nego li dramatik („Propast roda Přemyslova“, i izvedenje Schillerova „Laži-Dimitrije“); Sabina („Crna ruža“, „Ludak kralja Podjebrada“ i „Inserat“.) Gustav Pfleger sretniji romanopisac nego li dramatik („Pan Ryšavý“, „Della Rosa“, „Ona me ljubi“); Vitězslav Hálek („Carević Aleksej“, „Záviš od Falkenštajna“, „Katilina“, „Vukašin“, „Kralj Rudolf“); Jan Neruda („Francesca di Rimini“, „Ženik od glada“ itd.): Jeřábek („Hana“, „Putevi javnoga mnienja“); Vlček („Šahy“ i „Jelisava Přemislovna“). Ti su komadi na pozorištu razne sreće bili i nemože se tvrditi, da ih je većina uspjela. Svakako zaslužuje Kollár prvo mjesto i što se misli, i što tehnike i karakteristike tiče — naše ga obćinstvo poznaje već po „Mageloni“. I Hálek je gdješto a osobito u „Závišu“ liepo uspio.

Ponajmladji od českih dramatika je dr. Emanuel Bozděch, koji je, kako već prije rekosmo, svojim prvencem mnogo dara za komediju pokazao, koji je dokazao svojim „Baronom Görcom“, da umije i krepče pisati. Tu neima suvišnih fraza, suvišnih osoba, ogromna aparata: tu ime duha, sile, života.

Bozděch stupiv prviput na pozorište bio je veoma smion. Nije se on latio gradiva iz domaće poviesti, iz domaćega života, već se je latio versaljskoga dvora za vrieme Ljudevita XV. Tko iole pozna francezku dramatiku, znat će, da su Francezi kroz jedno pol vieka svaku povjestnu sgodu, pričicu dobe Ljudevita XIII, XIV, XV što dobro što hrdjavo dramatizirali. Razumieva se, da tu imade dosta umotvora, odlikujućih se zamišlju, zapletom, dosjetom i finoćom dialoga.

Poslje tolikih Franceza pisat Nefrancezu o francezkom predmetu jest posao vrlo mučan — a kraj svega toga je Bozděch ipak uspio.

Nalazimo se u versaljskom dvoru za vrieme, kad je bjesnila sedmogodišnja vojna, kad se je vojvoda de Choiseul udvoravao Pompadourovoj, a ova kralju, da steče polovicu francezke krune. Enciklopedija cvate, prorok svemu francezkomu svietu jest „mudrac Ferneyski“ — Voltaire; a dvoranstvo u savezu sa negativnom satirom književnika kopa i sebi i staromu kraljestvu grob, gradi u teoriji humaniturne filozofične osnove, a tjera u praksi svoje staro nasilje dalje — „družtvo pleše nad vulkanom“. U ovaj par dodje u dvor „chevalier de Caraman“, mlad junak i poštenjak, koji je sve ostao poručnikom, upravo jerbo je bio samo junak i poštenjak. Dodje u dvor i nadje davnoga prijatelja kapetana grofa de Croix, koji se bješe pomoćju gospoja dvorskih dokopao časti i bogatstva, nu komu su uz to dosadile versaljske ljubovne maskerade, pa kako je dosta jak i razborit bio, odlučio je, da će se zaklonit na počinak u Normandiju i povest sa sobom jedino pravo žensko srce u tom hinjenom svietu — Agnezu de Champrosé. De Croix upućuje novajliju Caramana, kako valja napredovati u tom kolu, i za malo uhvate se mladoga viteza dvie gospodje: razkalašena markeza de Logny i laži-bogomoljka maršalica d' Estrées.

Caraman postane bez svoje pričine i bez povriede svoje časti al uplivom mogućih takmica — kapetanom — vitezom sv. Ljudevita — i napokon gouverneurom otoka Martinique. Svaka od njih misli, da je ljubljena, al svaka se vara, jer je Caraman zavolio Agnezu, a Agneza njega. Vara se i lukavàc de Croix, koji mjesto Caramana zabasa na sastanak sa obima takmicama a Agneza prepoznav čisto srce Caramana postane svojom voljom i uplivom vojvode de Choiseul ženom Caramanovom na sramotu odličnih takmica i na žalost mudrijana de Croix.

Misao komedije vrlo je liepa. Čestita poštena duša bàne u kolo ljudî bez duše i srca, kojemu je vàs život viečni kotillon. U tom kolu naidje na srce neskvareno, na sirotu djevojku iz puka, koja zazire od hinjenosti dvorske pa mora ovdje birati — Herkules stoji na razkršću — i odabere put krieposti, a himbi, razkalašenosti a i hladnomu razboru bez srca pada mraz na obraz.

Ova posve etička misao, odjenuta činom zanimivim splìće i razpliće se kroz tri čina živahno i svršava se posve naravski.

Pisac je proučio narodnu poviest Franceza pa kulturnu i socijalnu poviest prošloga vieka, jer su i pojedina lica oštro crtana a govor udešen po mišljenju tadašnje dobe, gdje u komedijah prečesto nailazimo na velike anakronizme. Navlastito je liepo crtan značaj Agneze de Champrosé — te „ljubice medju prostim liščem“. Samostalnost njezina srca i duha usred ovoga okuženoga kola, nepojavlja se hladna, otresita, već nam se pokazuje u svakom prizoru u pravoj ženskoj naravi. Značaj Caramana, premda ponešto pasivan, kao što većine kazalištnih ljubovnika, predočuje čista poštenjaka vojnika, koji sa zdrava prava mišljenja nerazumije dvorske himbe i spletke. De Croix — kontrast Caramanov — pokazuje nam blaziranoga dvoranina, koji je tek empirikom dopro do istine, pošto je izpio čašu svih dvorskih slasti do dna. Markeza de Logry pravo je pravcato čedo svoje dobe, spletkarica bez lica, dočim je maršalica d' Estrées — njezina opreka

premda ni u čem bolja od nje — jezuitska, gojenče abbéa i izpovjednika, koja negrieši — na oči svieta. Maršal je d' Estrées opet prava slika dobe svoje, vlastnik sinekure, po naravi bena, al zato biesan štovatelj enciklopedije.

Tehnika je komedije pravilna, naravska, jednostavna bez traženoga efekta, bez nenaravskoga prelaza, kako to često u sličnih komedijah biva, a zaplet je bez pomoći slučaja domišljat, zanimiv. Jedino u ekspoziciji zavlači se ponešto čin, nu za to nalazimo naknadu u finom, promišljenom i karakterističnom dialogu, koji se može usporediti govoru francezkih drama slične vrsti, i koji u življih čustvenih prizorih drugoga i trećega čina ostaje karakterističan. U kratko „Iz dobe kotillona" je komad pravilan, uman i vriedan da se uzčuva u našem repertoiru.

LISTAK.

Književan rad bosanske omladine u Djakovu. Imamo danas bilježiti liep književan podhvat. Bosanska omladina, učeća se u svojem sjemeništu djakovačkom, sliedeć primjer svojih družica u ostalih sjemeništih naše domovine uputi se u književno polje, te je ovih dana izdala dvie knjižice, naime: „B o s a n s k e n a r o d n e p r i p o v j e d k e" (Svez. I. u voj. Sisku 1870. Str. 146) i koledar za Bosnu imenom „B o š n j a k" za god. 1871 (U Osieku str. 29). Bosanska je omladina pravim pošla putem, što se osvrnula na svoj zavičaj i na potrebe bosanskoga naroda. Koledar će dobro doći onim u Bosni, koji se latinicom služe. U njem imade osim mjesecoslova prostonarodno tumačenje nekih prirodnih pojava, kojim se hoće razpršiti vladajuće ondje predsude i sujevjerja. U članku: „pogled u Bosnu" navodi se kratka statistika ove zemlje; u članku: „koristno svakomu" kratke crte iz domaćega gospodarstva; „smrt krvopijam i zlotvorim" navodi čovjeku i gospodarstvu štetne životinje; napokon „njekoje ljekarije za običajnije bolesti" i „svaštice". Omladina obećaje „uglednijeg Bošnjaka za drugu godinu", što joj iz srdca želimo. — Pripovjedke sakupljene su u Bosni, imade jih u ovom svezku 33. Tko znade, koliko leži blago tako u jeziku, kako u sadržini ovoga ploda narodnjega duha, taj će vrlu omladinu ohrabriti, da nastavi ovaj posao, koj obećaje biti tim zanimiviji, što nam je Bosna, s te strane veoma bogata, prilično slabo poznata. Preporučamo dakle ovaj svezak i za to, što se omladina obveza, da će drugi odmah sliediti, „čim se ovaj svezak preko polovine razproda".

Umjetnost. U dvorani narodnoga doma izložena je na ogled slika g. Ferde Kikereca. Predmet je ove slike izvadjen iz prve davnine hrvatskoga naroda. Po narodnoj naime priči, koju je okrunjeni pisac car Konstantin sačuvao, jedan je rod hrvatskoga plemena doselio se iz biele Hrvatske pod vojvodstvom braće Kluka, Lobelja, Kosenca, Muhla i Hrvata i sestara jim Tuge i Vuge na slovjenski jug, i tudjer posjeo zemlju od Drave i Dunava do jadranskoga mora. Ovu je priču slikar uhvatio te kistom predstavio onu braću, kada su sa svojim narodom prispjeli do mora, na obali mu bogovom zahvalili, što su mu podielili toli krasnu, morskom pučinom obrubljenu zemlju, te kada su svečanim činom hrvatskomu rodu predali zemlju i more. Na strmoj pećini, iz koje se otvara dalek pogled u prostrano more, vidjaju se braća u okupu pod stoljetnim dubom; na odaljenoj odavle klisuri opazuju se stjegonoše s narodnom zastavom, a iza njih šatori. Starija sestra Tuga obavlja obred svećenički, bogovom prikazuje morsku vodu u kacigi, koju drže jednom rukom dva njezina brata, dočim druga sestra (Vuga) i ostala joj braća prisustvuju ovomu nabožnomu obredu. Vuga se desnom prislonila svojemu bratu, a lievom prigrlila svoju seju. Tuga, kano glavna osoba, odjevena bielom odjećom, sa lepršećim plaštom, obratila svoje oči prama morskoj pučini, držeći lievom kacigu, uloživ u nju svoju desnu ruku. Ona tudjer i doprinosi žrtvu zahvalnosti i predaje u ime neba svojemu narodu novu domovinu. Jedan od dva odrasla brata, stojeća tik mora, okrenuo glavu k onomu svečanomu činu, drugi prikrio ljevicom glavu, kano zadubljen u misli, što no su mu se porodile s onoga čina i projurile budućnost nove postojbine. Najmladji brat zauzev mjesto tik debla nateže luk na koljenu a glavu okrenuo prama Tugi, gledajuć i on na onaj narodnonabožni obred. Ovako nam slikar predočuje na platnu navedenu priču. Trojica se braće predstavljaju kano odrasli muževi, jedan kano mladić u cvietu dobe, a jedan kano dječak. Odjeća pokazuje na hladnije i surovije podnebje biele Hrvatske; oružje se sastoji iz kacige, mjesto koje jedan nosi krznenu šubaru, iz oklopa, iz štita, koplja, buzdovana i luka. — Kada bismo htjeli ocieniti ovu sliku, toli glede sastavljanja koli glede izvedenja: valjalo bi nam u obzir uzeti, da je g. Kikerec početnik u toj umjetnosti. Ovo uzam u obzir možemo iz ove slike zaključiti, da nam njezin izvodilac mnogo obećaje, dade li mu se prilika, da sustavno prouči ovu umjetnost pod rukovodstvom strukovnjakā i umjetnikā u kojoj znamenitijoj umjetničkoj akademiji. I sam g. Kikerec zaista drugo netraži od ocjene izložene mu slike, nego da se motri kano početničko djelo, koje ni nemože imati biljegā umjetničke savršenosti, ali koje svjedoči i njegov trud i darovitost; oboje pako podobno je ovoga u slikariji početnika učiniti pravim umjetnikom. Čujemo, da g. Kikerec misli do skora uputiti se u Monakov ili u Rim, da ondje sustavno i temeljito prouči slikariju; njemu je s jedne strane obećana podpora a s druge joj se nada. Mi ga prijateljem umjetnosti usrdno preporučujemo tim više, što je gospodin Kikerec, kano što ova slika potvrdjuje, pošao u izboru predmeta putem čisto narodnim.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 43. U Zagrebu dne 22. listopada 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Kotlokrpa — Šljivari — Zator Pomorana — Osvojenje Tarragone g. 1811. — **Pouka:** O jelu i pilu prema ljepoti i zdravlju.

Kotlokrpa.

Spjevao I. T.

Kotlokrpa svud se klati,
Po svietu se svud potuca,
U svako se selo svrati
I na svaka vrata kuca.

„Imaš, gôspe, lončić pùko,
Ili kotlić da zakrpim,
Imaš štogodj, dobra ruko,
Težke gladi da netrpim?"

Dobiv krušca koru glodje
I zasluži grošić koji,
Zahvali se, dalje podje,
Jer bezposlen rad nestoji.

Pa da grdna kiša lieva,
Snieg li pada, sjever duva,
Kotlokrpa neoklieva,
Ište rada, ište kruva.

I podnosi svaku slotu,
A na tvrdoj zemlji nòći,
Pseta laju na sirotu,
Nedadu mu mirno proći.

Crni mu se sve odielo,
Košulja se crni ista,
Al je blag mu um za cielo
I pred Bogom duša čista.

„Kotlokrpo odkale si,
Kuda dalje u sviet kaniš?
Kad se eto sgoda desi,
Što se u nas nenastaniš?"

„Dragi bratko! — Slovak veli —
Iz trenčinske stolice sam,
Moram, moram u sviet bieli,
Od nevolje tê se strêsam.

Moram u sviet, da se hranim
I izradim štogodj svojim;
Ali tuj se da nastanim,
I pomislit već se bojim.

Tamo, gdje se Vag krivuda,
Gdje Bistrica unj se slieva,
Tamo cielj je moga truda,
Tamo um mi naumieva.

Tamo sve me milo gleda,
Mila kuća i udoblje,
Mila ženka, mila čeda
I milo mi tamo groblje.

Tamo mislim, tamo želim
I sto puti ruke širim!
Pod gorami ja ću vèlim
Bar u grobu — da se smirim!"

Šljivari.

Pripovieda Ivan Perkovac.

(Konac.)

Kad smo se i nehotice nasmjehnuli na primjetbu, da je Čuntićevo oko zapelo o krznarsku kćer, dovikne nam Sjeverović, kako je običavao, na polak ozbiljnim a na polak šaljivim glasom: Nesmijte se! Da znate, bila vam je to djevojka od oka: vedra lica, jedra stasa, živa i okretna kao vjeverica, a uz to na kratko nasadjena; kad bi ju tko nagovorio, da se s njom

tobože našali, brzo bi s njim kolač prelomila, ako je pako i predaleko zamahnuo u šali, znala bi ga naopako nakititi. Materi je dakako poslušna bila, pa budući da si je ona za čast držala, što gospodin jurasor u njezinoj kući stanuje i s njom kao prijateljuje, morala se je i Magdica na to obzirati. Čuntić je riedko kada mimo nje prošao, da ju nije bud što zapitao; bila su to najobičnija pitanja, što se ikad pomisliti mogu: n. p. što ste danas za objed kuhali, koliko ste jučer sašili, hoćete li sutra k podnevnoj misi? itd. Magdica bi na sva ta pitanja u kratko odgovarala, a je li se Čuntić usudio, da ju uz to i za podbradak pogladi, otresnula bi se nanj i munula u sobu ili kuhinju. Dokućujuć se on svomu cilju samo iz dalekoga i vrlo oprezno, nije se na to ni malo srdio, dapače dolazio je često pod večer u sobu krznarske obitelji, pa je tu materi i kćeri uz prelo pripovjedke pripoviedao, uplićuć u nje svašta iz svagdašnjega života, da iztakne, kolikim se on znanjem od njih razlikuje. . . .

Iza kratkoga premišljavavja nastavi Sjevezović svoju pripovjedku ovako: Nisam li zaboravio kazati vam, da je i Magdičin otac šljivar bio? Bilo mu je drago, gdje je s Čuntićem mogao razpravljati o svojih parnicah, a mati njezina pomišljala je kad što ćak i na to, nebi li joj kći mogla danas sutra sudinjom postati, premda je znala za namjeru muževu. Tu je nadu u njoj Čuntić još jače pobudio, kad joj je kćeri za godovno darovao molitvenik, što se je po njezinoj misli imalo tumačiti kao znak ozbiljnih nakana prama Magdici. Potrajalo je to neko vrieme a nije za to mnogo marila ni Magdica ni otcem joj namienjeni zaručnik, dok joj mati nekoga dana nije stala govoriti i pripoviedati, kolika bi to za nju sreća bila, kad bi postala ženom Čuntićevom, jer da joj je on o tom nedavno, ako i ne izriekom govorio, a ono ipak dosta razumljivo natucao. Magdica se tomu doduše čas smijala a čas na to mrgodila, a napokon ipak kazala svomu Andriji, o čem se radi. A taj se sbog te viesti prilično sbunio, jer se je sjetio, kako mu je i „stari“ istom prije nekoliko dana pripoviedao, da mu je žao, što za svoje mladosti nije pošao tragom Čuntićevim, da je i on, budući plemić, mogao postati županijskim častnikom, pa se sada nebi trebao srditi s družinom, mučiti s poslom i prebijati po sajmovih, a i kćer da bi si mogao udati za gospodina. Nije dakle bilo druge, valjalo je Andriji gledati, kako će se oteti tomu škripcu. Domislio se je načinu, kakov je dolikovao krznarskomu djetiću. Bilo bi vam dosadno, da morate o tom slušati dugu pripovjedku, dosta vam budi znati, da se je moj siromašni Janko dao uputiti te je na ljubovni sastanak pošao u medjedini, koju su krznarski djetići skinuli s njega i nemilo ga izlupali.

Razumieva se samo sobom, da mu iza te nesgode nije bilo obstanka u onoj kući; najmio si je drugi stan a Magdice okanio na sve vieke. Sa stanom promjenio je ponešto i običaje svoje te se je odsada družio sa samom gospodom. Kao da mu je usud usudio, da će u ljubavnih poslovih vazda smiešan biti, namjerio se je u takovu družtvu na plemkinju, koju osim njega nitko na svietu nije liepom smatrao a on se ipak gotovo snebivao s njezine dražesti. Al kakvo je to čudo o čovjeku, koj ženâ ni malo poznao nije, a dozrio je ipak za ženitbu! Po nesreći imala je ta djevojka brata, a taj se je udaji svoje sestre za prostoga tobože šljivara protivio ponajviše s toga, što je upravljao njezinim imetkom te se je nadao, da će ju neudatu nasliediti. Nastojao je dakle iz svih sila, da se to dvoje nikada nesastane. Ovakova protivština pobudila je u djevojci nekakvo ćustvo nalik na ljubav, a Čuntića potaknula gotovo na strastnu zanešenost, koju je medjutim pred nami na svaku ruku tajio i prikrivao. Nemoguć ipak odoljeti srdcu, dao se je ćak i na potajno dopisivanje; smijali smo se često od svega srdca, kad smo vidjeli, kolikom on tobože opreznošću a u istinu nespretnošću taj svoj posao i obavlja i krije pred nami. Da vam ga je bilo vidjeti, kako je nestrpljivo po vas dan znao vrebati, hoće li na skoro zagledati miloga listonošu, koj mu je imao donieti težko izgledano ljubovno pisamce! A koliko se opet mučio, kad mu je valjalo odpremiti ljubovne glasove! Čudnih li listonoša njegovih! Po koj put bila je kakva baba, koja se je imala došuljati u draginu kuću; gdjekoj put poslužio se je dimnjačarom, kad je u onu okolicu polazio, da mu u svoje čadjave grudi spremi ljubeznu poruku; a kadšto je iztjerao na put pastire s obćinskoga pašnjaka i nemisleć na to, kojim će mu miomirisom zaudarati listići uz ovakove glasnike. A što je najsmješnije bilo, činilo mu se je, da im mora i na rieči kazati, kolika ga ljubav mori za dragom djevojkom; vidjeli smo ga često, kako je negdje iza plota ili gdje god u kakvom kutu svomu glasniku nešto pripoviedao, što je sasvim nalik bilo na strastno očitovanje ljubavi.

Bila je stvar medjutim već dotle dospjela, da ju je valjalo kraju privesti. Tko je u ono doba Čuntića vidio i poznao, morao je opaziti, da smjera na veliko i težko poduzeće. Šutljiv više nego li obično, sakrivao se je sada od ljudî a kadšto i u sobu zatvarao; s pandurom svojim razpravljao je po vasdan o poslovih očevidno vrlo važnih, a osim toga dozivao k sebi seljake iz dragina susjedstva. Kao što su mu inače namjere, ma koliko prikrivane i zatajivane, i odviše jasne bile: tako se ovaj put nitko nije znao domisliti, kuda smjera. Nekoga dana začujemo, da se je Čuntić zorom nekamo odvezao, al da nitko nezna: kamo? Pripoviedale su babe ranoranke, da se je vozio na četiri konja, pa da je sobom poveo pandura i množinu oru-

žja. Nagadjalo se je svašta: jedni su mislili, da je u lov pošao, drugi opet, da ima izvesti sudački nalog, koj mu se pogibeljan čini; neki su se domišljali, da je možebiti saznao za kakova razbojnika, koga hoće da sam svojom rukom uhvati, a neki su ćak i na tu dosta ludu misao spali, nije li ga naprasito obuzelo vitežko čustvo te je rad mejdan podieliti s kakovim nam nepoznatim protivnikom.

Stajalo je nas nekoliko pred županijskom kućom, gdje upravo o njem razgovarasmo, kad ono na kraju ulice opazismo četveropregna kola, kako jure prama gornjemu kraju našega gradića. Tko je i što? zapitamo svi u jedan glas. Nitko drugi van naš Čuntić sav zaprašen i zastrašen. Saznalo se je dosta brzo, odkuda dolazi. Bio je uglavio sa svojom dragom, da će ju oteti. Čuntić otmičar, tko bi rekao! Po njegovoj nesreći dopalo je posljednje mu pismo u ruke nesudjenomu šurjaku, zato ga je valjano dočekao i sramotno odagnao. Da se ta nova nesgoda našega jadnoga prijatelja zataji, o tom nije bilo ni govora. Za pol ure razgovaralo se o njoj na sve strane, dapače nije se o ničem drugom ni razgovaralo.

Od sada nije smio Čuntić više ni pomisliti na nikakvu ljubav, a ona je djevojka ostala usjedjilica, koja je iz medju svih muškaraca najjače zamrzila na svoga nesretnoga ljubovnika. Nastala su medjutim na skoro osbiljna vremena; novi politički živrt zahvatio je i našu županiju. Vlada je namjeravala što više stisnuti autonomiju županijsku, pa je u to ime izdala nekoliko neustavnih i nezakonitih naredaba. U županijah nastala je proti tomu graja, veliki župani imali su silnoga okapanja. Spremali su se na skupštinu, pa im je valjalo na sve strane tražiti pristaša. U toj borbi zapala je našega Čuntića i opet smiešna uloga. Naš županijski pododvjetnik bio je veliki lukavac te nisi nikada znao, na koju će stranu kada pristati, a bio je bistrouman i zubat, sva je županija zazirala od oštra mu govora, zlobnih primjetaba i porugljive ćudi. Siromak Čuntić mislio je, zaveden bog zna čim, da će taj zlobnik pristati uz opoziciju, pa mu je povjerio, da je i on nakanio glasovati proti vladi. Himbeni prijatelj ponudi mu se, da će mu napraviti govor za tu skupštinu. Čudno li se u istinu začudismo, kad smo odmah prvi dan skupštine opazili, gdje se i jurasor Čuntić diže, da će govoriti proti vladinim naredbam. Svi smo načulili uši, da čujemo, što će to biti. Nekim se smieh titrao na ustiju, jer su se budi kakvoj bedastoći nadali, neki su opet bojazljivo gledali u govornika, neće li se jadan osramotiti. Sam pododvjetnik činio se je, da za sve to ni malo nemari, igrao se je nehajno olovkom il črčkao po papiru, dok je jurasor govorio. Al eno za nas opet novoga čuda! Jedva je Čuntić svoj govor dogovorio, digne se pododvjetnik, pa stane rieč po rieč pobijati svoga predgovornika, rugajuć se nemilo šupljoj mu logici. Kao da ga je grom ošinuo, siromaka! Osjećao je živo svoj poraz, al je sbunjen od sramote ipak doviknuo svomu zlobnomu protivniku: „Ta ti si mi načinio taj govor!“ Valja priznati na čast skupštinarom, da je bilo više negodovanja proti nevjernomu prijatelju nego li smieha i rugote proti nespretnomu govorniku.

Čuntića je ovaj udarac ipak strašno oborio i malo ne smrvio. Ljubovne je nesgode lahko pregorio, al s ove nevjere prijateljske kao da je duše u njem nestalo. Veliki župan držao je za potrebno, da kukavca ukori radi onoga smiešnoga govora. Taj ga je ukor dvostruko ponizio. Da u onoj skupštini bude govorio iz svoje glave, ni polak muke za njega. Naravni ponos bio bi ga možda još i ohrabrio na odpor; al kako je živo osjećao, da je smiešnim postao, nije se usudio ni pisnuti. A i onako je zazirao od velike gospode, do koje je na svaki način puno držao. Od sada je živio samo za prostu i mekaničku službu, a služio je da proživi i da štogod za starost steče. S vremenom postao je on malim sudcem, a ja velikim bilježnikom. U to sam se vrieme i oženio. Čuntić nije se mogao dosta načuditi, kako mi se je htjelo uzeti djevojku neplemenita roda. Uzalud sam mu izticao sve kriepostí i vrline svoje žene, uzalud mu nagoviештao i o tom, da dan danas novac više vriedi, nego sve plemićke povelje. Sve to moglo se je po njegovu mnienju nadomjestiti, al mrljica, kojom plemić zaprlja svoj rodovnik, oženi li se s neplemkinjom, nemoše se nikada više izbrisati. Tko bi se s njim bio o tom prepirao!

Ovako nas je zatekla god. 1848., koja na mojega okorjeloga šljivara nije ni malo djelovala. Što god smo mi u ono doba radili i govorili, što god snovali i zaključivali — on nas nije razumio. Obavljajuć po običaju i po staroj navadi svoje službene poslove, nije mario za ništa drugo. Bučili smo mi drugi u županijskih skupštinah, polazili kao narodni zastupnici u sabor, služili za tim u narodnoj straži bud kao častnici bud kao povjerenici — on je svagdje vršio samo svoju suhoparnu dužnost i ništa više.

Kad je iza svega toga navalio na nas absolutizam, Čuntić ga je smatrao naravnom posljedicom onolikih vratolomija i pustih novotarija. Odrekao se je službe, nežaleć za njom ni malo, a nije se ipak ni meni čudio, što sam se umio prilagoditi novoj sistemi. Ti to možeš, znao mi je reći, takve si ćudi, pa i dobre glave, sviknut ćeš svemu i lahko promozgati te nove zakone i naredbe; ja nerazumijem o svem tom ništa, i prvo bih poludio, nego išta nova naučio.

Na svu sreću nije mu ni trebalo nove službe, jer si je svojom sudčijom pak i velikom štednjom stekao toliko imetka te je mogao kupiti ono dobarce, na kom ga jučer posjetismo. Ondje on živi već mnogo godina kao bećar, za-

*

dovoljan sa svim, što mu stara gospodarica spremi i predanj metne. I njegovo je srdce nekoliko puti jače kucnulo, al tko ga je razumio! A sada je ona Dora možebiti jedina ženska, koja mu zna za ćud. Ljudi poput Ćuntića nemogu se promjeniti; oni treba da odumru. Nebojte se, neima ih već mnogo . . .

Ovdje je stari Sjeverović prestao pripoviedati. A kako se je medjutim smračilo, oprostili smo se od domaćice i krasne joj kćezi, pa odvezli k prijatelju Vrankoviću, gdje smo još dugo preklapali o čudnovatoj sudbini ljudî i o dosta nemilih zakonih, po kojih se ravna ljudsko družtvo.

Zator Pomorana.

Češki spjevao E. Vocel. Pohrvatio L. Vukelić.

I.

Brod do broda po burnome moru —
Kano jato zmajeva se krili,
Lonja crna zagrnula nebo,
U njoj vjetar naduo se, cvili.
Sto tisuća oštrih danskih mača
Nose morski zmaji strahoviti,
Sto tisuća danskih će jih šaka
Na slovjenske prsi povaditi. —
Kopnom amo opet vojska druga
Nebrojena niz planinu slazi,
Poplinula sve pomorje ravno
U kom Dubin tvrdi grad se pazi.
Henrik saski silnu vojsku svoju
Na bodricki slavni Dubin digó,
Henrik lav taj, s koga srdca krvna
Mnogo slavsko pleme zator stigó.
Njemački su biskupi i knezi
Čete divlje k njemu u skup sveli,
Vojaci se krsta boga glase,
A na razboj oružje su snieli.
Zid željezni štita i oklopa
Sedlenicih na gojnih se ziba,
Sulicami zid se načičkao
Stieg oholi vjetra dah prigiba. —
Čuj — rogobor! — Ko da more šumno
Silom bure penje se uz skalje:
Takvom vikom njemačka vam vojska
Pozdrav danskim bojnim brodom šalje.
S danskih broda biesno, zaglušice
Ljudstvo Niemca pozdravu odzdravlja.
O štit bruse mače Vikinkovci,
Svaka ruka k borbi se pripravlja. —
Ali gledaj! — S istoka se suncu
Silno jato sokolova diže:
S Tetislavom to je vojska ranska,
Bodrićanom što u pomoć stiže.

* * *

Na sokolu brodu svome
  Tetislav se osovi.
Soko leti, dmu se jadra,
  Pljušteć pjene valovi.
„Leti slavski moj sokole!"
  Tetislav mu dozivlje,
„Leti, kljunom mjedenime,
  „Raztjeraj mi zmajeve!"

„Jadrila mu pritegnite,
  „Nek se sokó pokloni,
„Pa nek silom božjeg groma
  „O brod danski udari."
Sunuše mi slavski brodi,
  Ter o danske tresnuše,
I u zoru junačkome
  Trista zmaja probiše.

Acer vodja danskih ladja
  Nagnu bježat s korabljom,
A oko njeg ljudstvo pada
  Pod sulicom slovjenskom.
Krv dušmana piju biesi,
  Ocrveni more š nje;
A dobitnik na sokolu
  Ranski vodja dičan gre.

I zaori davorenje
  Sa Dubina bijelog,
Ko kad sive klisurine
  Strielom bije Perun bog.
„Hajde, hajde k slavnoj sječi,
  „Dušmanina sieci, kolji!
„Hajde, mačem o štit zveči,
  „Hajde, tko je junak bolji!"

I izpade bojna četa
  Iz Dubina bijelog,
A pred četom poigrava
  Mlad junače šarca svog.
Svatovide, ranski bože,
  K krvnoj sječi hiti tač,
Zlatnim štitom bliskajući,
  Razmahujuć svietli mač.

Bodrićanski veleslavni
  Hrabri Niklot kralj je to,
Koj već dugo, ljutac kamen
  Tudjinom se opiro.
A pred četam slovjenskimi
  Blišti sveta stanica —
Od nje dušman strepi — bjega —
  Kamo sunce zapada.

* * *

I na kopnu i na moru
  Smlavi silu dušmansku,
Tetislav na burnu moru
  Hrabri Niklot na kopnu. —

II.

Na ognjištu žar se razgorio
I šarene obasjao zide,
I prekrasnu obasjao ženu.
Krasna žena ukraj ognja sjedi;
Niz obraze gorke suze roni;
Zlatnom šibkom po pepelu šara,
Pa prezajuć ote crte sbraja.
Sbrojila jih, pa je zakukala:
„Opet liho! — Opet zloudesno! —
„Nado moja, oj nevjero crna!
„Rugevid se od nas odvratio,
„Crnobog nam sreću pomutio.
„Vojna moga i vladara moga,
„Štit posljednji roda bodrickoga
„Možda već je sila pogubila,
„Zviezda moja već se ugasila.“ —
Pa mi žena pogledala nebo,
Pogledala, pa se skamenila:
Jere eno po modrome nebu
Rumen plamen na tri mjesta liznu,
Groza pakla ko da mačem plamnim
Tri je nebu zaparala rane.

* * *

Stade žamor pod bedemom grada,
Most se spusti na verigah težkih. —
Bahat, topot, i zveket oružja
U oboru zamka oživio.
Tu i tamo blisne kroz noć tamnu
Odsjev ognja sa šljema il štita; —
Pak mi junak u dvoranu stupi,
Silan junak u oružju sjajnu.
Za junakom glasan sbor ulazi:
Načelnici bodrickog plemena. —
K oknu stupa Niklot i govori
Siev požara gledaju i nebom:
„Dubin, Zvjerin, i Ilova eno,
„Plamenom su ožarili nebo.
„To je pismo krvavo i grozno,
„Što osvetu na nebesa piše.
„Štijte pismo, bozi roda moga!
„Pismo groze, jada nebrojena.
„Plamen oti budi glasnik vam:
„Obranit ću zadnji Slave hram!“

* * *

Opet gradu otvoriše vrata.
Udje vitez u ociel-odori,
Glase noseć od saskoga vodje,
Tere ušav naprasito sbori,
„Čuj Niklote! Henrik, saski kneže,
„I njemački vojvode i grofi,
„Koje križa svetoga znamenje
„U baltički slavski kraj dovelo,
„Hoteć vele: neka pleme svoje
„Časa ovog saskom predaš knezu,
„Komu glava kršćanskoga svieta
„Svu tu zemlju pod leno je dala
„Što ju Balta pirkaju talasi.
„Kraljevanje dospjelo je tvoje:
„Bezbrojne su čete pravoviernih
„U sve tvoje već uljezle grade.
„Veće proli ljudske krvi dosta,
„Sada Niemcu na milost se predaj!“
Niklot njemu gorko: „Na milost li,
„Svog naroda da se predam vragu? —
„Ta znadem li, moj oholi brate,
„Ta himbena što je milost vaša? —
„Gle, to ti je milost niemška bila:
„U Luhinu kadno, i na Pani
„Sa sto tisuć slovjenskih tjelesa
„Luge svete okrvarili ste.
„Pak i to je milost vaša dala,
„Da je naših triest vojevoda
„Na sramotnoj, izdajničkoj gostbi,
„Gero pokló, saska psina biesna.“
Poslanik mu gnjevan preuzeo:
„Slavski narod kršeć veze mira
„I primirja, i zadanu vjeru,
„Osvetu je sám digao na se.“
Niklot njemu: „Dižè na se jade,
„Jer u rodnoj, nezavisnoj zemlji
„Na slobodi sretan živiaše.
„Pod zaklonom pako vjere svete
„Vi digoste na nas biesa zlosti,
„Da sramotnoj vašoj lakomosti
„Liepo naše dobijete blago.
„Da b' i češće mač nam razćerao
„Vojske vaše, kano pod Dubinom,
„Uviek novu skupili bi vojsku
„I na nas bi opet udarili:
„Jer Slovjena krotkost golubinja
„I bogatstvo njihovih zemalja
„Davno veće Niemca na se mámi
„Da jih svadja medju se, — pa davi. —
„Takim Henrik otaj lav krvavi
„Junačtvom se i dobićem slavi.“
Sad će opet: „Usta neznabožca
„Ime vodje oskvrnuti neće,
„Koje jasno sja u svjetlu križa.
„Izdajice, suncem si se kleo,
„Prisižući kralju Valdemaru,
„Da na miru sa Danci ćeš živjet:
„Pa si ipak mnogi brod kršćanski
„Oplienio, oplieniv razbio.
„Za nevjeru i vuhvenstvo tvoje
„S tog te oštra, skora kazna čeka!“
Niklot trne, — muči — usne grize —
Pa vojaku križa odgovara:
„Jest, — priznajem, da plienio jesam;
„Ali ti se bogom groma kunem:
„Tiem u ratno činio sam samo,
„Što u mirno vi činite vrieme,
„Palikuće kada sakupljate,
„Gonite jih, da za čista mira
„Puk slovjenski do otražka pliene,
„I nevinu prolievaju krvcu.
„A i kralja danskog, kršćanina
„Da nebudeš sada spominjao. —
„Sjeti brate svoga gospodara,
„Da za mirnog doba Danac biesni
„Na Slovjene navalio bješe.
„Pa nek Henrik lav se i tog sjeti,

„Da je Egil, Vikinkovac biesni,
„Krv slovjensku, vruću jošte, pio;
„Krv dimeću vinom pomiešanu
„U gnjusno je lievao si grlo,
„Da ukroti žedju svoju njome.
„Oj vragovi, žrtava li dosti
„Nepoklaste biesom okrutnosti!
„Eto kralje i žrece nam kolju,
„I plemena ciela već nam meću
„Mači vaši na žrtvenik groze!
„Goromisla i Stojnjeva kralja
„Krvava ste kraljevska tjelesa
„Nataknuli krvnici na koplja
„A oko njih kolo glava bilo
„Na sulicah — iz njih krv je tekla,
„Ko jezero oko njih se slegla.
„Tieh je glâvâ sedamdeset bilo,
„A sve glâvâ slavnih nam junaka,
„Njih su za to Niemci pogubili,
„Svomu kralju što su vierni bili. —
„Al vam ni to jošter nije dosti,
„Ja vam ostah — koj jedini jošter
„Neodvislost u prsijah čuvam. —
„Hajd nek bude! — pripravan sam boju! —
„Kaž' objestnim vragom volju moju."

* * *

Poslanik je pljesnuo po maču,
Očma strignó, ùmako na vratih,
A kralj svojoj obraća se družbi:
„Vjero moja! hajte dok je kade
„Posjedajte oko stola družna.
„Dok smo, živ'mo; sutrašnja je božja!
„Amo jela! — amo medovinu!
„Niklot danas družbu časti viernu." — —
Niklot sjedi stolu u začelju
I župane ponukuje svoje,
Neka piju, neka popievaju;
Al se harna pjesma neodzivlje,
Samo čaša potihano kòlá. —
Mnogo oko na nebo pogleda
Gdjeno plamti plamen onaj grozni;
Pa i Niklot podbočiv si glavu,
Zaboravlja i čašu i goste,
I u tužne utonuo misli,
A suze mu licem potekoše. —
I sve stiša: ni trkanje čaša
Po veseloj nečuje se družbi.
Svaki junak svoga vodju pazi,
Kojeg suza velo more javlja
Nutrnjega smrtonosna jada.

Zvuk se mili u to prosu zrakom:
Žena blieda pokraj ognja sjedi
I prebire žice miloglasne,
I pripieva grlom vilinjijem. —
Trže s' Niklot, nasmija se bóno,
I miloj će prosboriti ljubi:
„Tetvo mila, često pjesan tvoja
„Duh je meni obajala milo,
„Blažila mi i hrabrila srdce.
„Daj zapjevaj narodnu popievku
„I žalostnu čast nam razveseli."
Zlatne žice Tetva opet dira
I glas mili zrakom se prostira. — —

Pjesma.

Sveto cvieće dieva brala
  Pod tom sivom klisurom,
Cvieće brala, vience vila
  Žrtveniku Ladinom.

Pod Arkonom talas šumi,
  Talas šumi žalostno:
Zahman cvieće; dragi ti je
  U more utonuo.

Dieva trne, dieva sluša,
  Nad more se nadniela,
Nebi l' draga, želju živu,
  Mrtva barem vidjela.

Od jada joj srdce puče,
  U more se svalila;
Grobnicu joj, — more sinje —
  Bura cviećem osula.

„Prodj' se cvieća, ljubavi se prodji,"
Veli Niklot, „drùgu pjevaj, drùgu!
„Borislave! razveseli goste,
„Zapjevaj nam sada pjesmu svoju,
„Duh djedova u koj blagosiva
„Unučad, što za rod krvcu lieva." —
Stari pjevač žice udesio
Pa iz glasa pjesmu zaorio.

Davorija.

Braćo, o štit gromko udarajte,
  Mač u šake, hrabrost sred njedara,
  K slavi put nam Morana otvara,
Vierne duše bogom spasom dajte.

Slava onim, što za narod panu,
  Radogost jih u vječnosti prima,
  Zviezdâ krunu plete Živa njima,
U spomenu slavnu viek ostanu.

A Morana ruhom tamnim krije,
  Kog neslavna primu ruke njene.
  Krvava mi lipa neuvehne,
Rod na koju vierne suze lije.

I naš će nam spomen zalievati
  Harna suza vjekova budući,
  Pomoranskih junaka slovući'
Svietom će se ime raznašati.

Hman će dušman zatirat nam pleme,
  Omladinu zahman će nam klati,
  Iz groba će krvnog pronicati
Jarovidom opet naše sjeme.

Pronicat će, svietu da svjedoči
Slavske jade i hrabrost slavjansku,
A na krutu bezstidnost dušmansku
Sa nebesa da osvetu roči.

S toga o štit gromko udarajte,
Mač u šake, hrabrost sred njedara,
K slavi put nam Morana otvara
Vierne duše bogom spasom dajte.

———

Doče pjesmu a sav sbor junački
Planu silno, te ustade bučno.
Sa Dubina pjesma zaorila
Ko da bura klisurine bije:
„Hajde, hajde o štit udarajte
„Mač u šake, hrabrost sred njedara.
„K slavi put nam Morana otvara,
„Vierne duše bogom spasom dajte!“

I zazveči o srebreni štit
Ljutim mačem kralj i glas podiže:
„Silu u grud Svatovit će lit,
„Slava sprema gostbu u vječnosti!
„Što je život? — kratak san! —
„Tamo — vječni slavni dan! —
„Doba već je: trgnite vojnici
„Mač osvete k najposljednjoj bitci! — — —

Izidjoše. — Veće svjetlost blieda
Navješćuje skori osvjet dana,
I za vojskom kraljevom se sada,
A za najzad zatvorila vrata. — — —

III.

Plamenom se grad stvorio cieli;
Sve se ruši; — dim se k nebu mota; —
Prasak svuda; — lomor grozni svuda: —
Bjesovi se svuda pomamili. — — —

A do grada na zelenu humu
Gle lomača upaljena stoji.
Plamen žrtve i dim pogorišta
Vjetar goni k moru baltičkomu;
More šumi, kano da bi vali
Za plemenom jadnim naricali. —
O lomaču lelek odjekuje. — — —

Tetva žice žalostno prebire
I bugari blieda, iznemogla,
Ko da duši obumiru sile.
Duh ljubavi gorko eto plače
Nada grobom nade usmrćene:
„Buro ljuta, ti pomuti more,
„I zašumi osvetnim si glasom,
„Pripoviedaj o bjesnoći saskoj!
„Javi svietu neprebolne rane
„Jezikom nam i mačem zadane.“

„Po planinah biesno kad zahujiš,
„Nek od groze srdca jim utrnu,
„Nek žrtava čuju hropac svojih.“

„Jasnom zorom, kada Jutrobože
„Nebo zemlju i more obsine,
„Strašno jim se prikazalo more,
„Kano more krvi prolivene.“

„A kad tamnih vjetrovi u šumah
„O ponoći grozno tulit stanu,
„Smijeh im se pričuo bjesova,
„Koji duše otaca im muče!“ . . .

„Dajte braćo Morani darove,
„Dušam mrtvih vječnu hranu dajte,
„A u požar svega dobra svoga
„Gorke svoje suze prolievajte.
„Suze ronte nad vašim porodom,
„Štono jadan viek će robovati;
„Štono sliep će vojevati s rodom
„Što će majci srdce izčupati.“

* * *

Pa k lomači ljudi pristupili
I bez glave tielo donosili
Vezenijem pokrovom zastrto;
Na lomaču tielo položili . . .

U oganj se Tetva zagledala . . .
Prašti oganj, — plamen bukti silno . . .

Pa u žice opet udarila,
Nad junakom mrtvim bugarila:
„Glavu su ti s tielom razstavili,
„Da netužiš bogu osvetniku,
„Kako su ti srdce krvoloci
„Mukom svakom ljuto izmučili.
„Al evo me, ja ću tužit bogu
„Krv, nepravdu, nevjeru sramotnu!
„Govorit će pravica mi sveta! . . .
„Neplane li božja tad osveta,
„Nek u jedno sveto i prokleto
„Na uviek se smete u propasti!“ . . .

Tako Tetva . . . i u oganj ljuti
Ide živa za mrtvim si drugom
A Svaroha plamen nad objema
Prašteći se, harajući sklapa.

———

Osvojenje Tarragone g. 1811.

Od Ad. Am. Kosinjskoga.

(Dalje.)

Žestoka bitka trajala je cieli dan, bit će vam jamačno poznata iz poviesti. Francezke pukovine uzmaknule su nekoliko puti pred Španjolci, sva se je vojska potresla od nereda i očajanosti; al je nju predvodio Souchet, junak med junaci, brzo je sastavio svoje čete u red, zviezda Napoleonova još nije potamnjela; Tarragona je svladana.

Naši su medjutim osvojili samo zidine tvrdjavice i obkope. U samom mjestu bilo je još biesne borbe, svaka se je kuća pretvorila u tvrdjavicu, svaki stanovnik u vojnika. Same borbe nemogosmo vidjeti, al što s našimi biva, dalo se je razabrati iz posljedaka, dopremljena bo je svaki čas u logor množina ranjenika, a oko treće ure poslje podne dojuri k nam pobočnik generalov s nalogom, da s mojom pukovnijom izmienim umorene čete.

— Ostalo vam je, gospodo, reče, još dosta posla; ciela jedna strana mjesta, primorski dio, brani se biesno, al je to samo igra prama vasdašnjemu boju, u kojem su najhrabriji naši vojnici pali; Španjolaca ima toliko, kao što ćete za malo i sami vidjeti, da su njihovimi lješinami pokriveni ne samo obkopi tvrdjavice već i svekoliko mjesto. Deset godina služim u vojsci, bio sam u mnogih vojnah, al te strahote nisam još nikad vidio.

Bilo je doista strašno progledati, kakove smo prizore vidjeli prolazeći ulicami Tarragonskimi: na lievo i na desno, kud si okom krenuo, sve same podrtine i sam zator; Španjolci branili se očajano a Francezi vojevali s požudom pobjede i živom željom, da osvete mrtve drugove; pred tom vojničkom bjesnoćom nije ostala netaknuta ni privatna kuća, ni javna sgrada, ni crkveno svetilište; zidine bile su probušene što iz pušaka što iz topova, krovovi razderani, prozori razlupani, a jesi li gdjegod povirio u kakvu sobu, vidio si bez sumnje hrpe lješina, tragove krvavih i strašnih borba, ništoš barbarsku i okrutnu; jauk, kletva i naricanje umirućih razliegalo se je na sve strane. Al tko je za to mario, tko se je mogao požuriti, da u pomoć priskoči stradajućim? Rulje francezkih pljaćkaša, dapače i ciele satnije posjele su svladane dielove grada, da tu bez milosti robe i pustoše; nekoliko puti valjalo nam je s oružjem u ruci put krčiti kroz te pustopašne čete, drugdje smo opet stupali preko mrtvačkih hrpa, a gdješto morali smo dapače bez milosrdja gaziti po ranjenicih, na koje smo putem naišli; kretali smo se sveudilj na onu stranu, s koje se je najjače čula pucnjava pušaka i grmljavina topova: zveket oružja i strašni uzklici ranjenika upućivali su nas, da ondje bitka još užasno bjesni i da podnipošto nije odlučeno, tko će pobjediti, tko li pasti.

Brat moj bio je uz mene; novi još tragovi boja, buka topova i dim baruta uzdrmali su ga sasvim, oko mu je blištilo od ratne požude, lica plamtila od žestine; bio je opet vojnik kao nekada, vojnik odlučan i ratoboran, koga pogibelji potiču na vitežka djela, komu je rat jedinom nasladom; mašuć golom sabljom dovikivao mi je:

— Po bogu brate, pravo si rekao, da je ona moja jučerašnja i današnja slutnja bila prazan san; morao bi se doista stiditi, stiditi tim više, što nisam samo ja, već što si i ti propustio liepu sgodu, da se odlikuješ, da stečeš pohvalu vodja naših a i samoga cesara; al nije još sve izgubljeno, nać će se i nam posla, razabirem to iz brze pucnjave, koja se eno čuje s onoga kraja. Hajd žurno napried; zapoviedaj brate, da idemo!

Na glavnom trgu Tarragone, medju podrtinami, lješinami i ranjenici sjedio je na biesnom hatu general Souchet, a u ruci mu gola sablja, pa da ju nije izvadio samo radi gizde, poznalo se je na krvavih joj trgovih i štrbinah; jedva je opazio moju dolazeću pukovinu, dojezdio joj je pred čelo i žurno, kako je običavao, ovako progovorio:

— Da ste mi zdravo pukovniče, u dobar ste čas došli; vaše odmorene čete bit će nam od velike pomoći; težko je tim prokletim Španjolcem na rep stati; razdielite pukovinu u tri diela, svaki bataljun neka uzme drugu ulicu, topničtvo podupirat će vas; uvjeren sam, da ćete dočeti što smo počeli; predobit ćete nesvladane ostanke mjesta.

Taj nalog glavnoga zapovjednika izveo sam za tinji čas; pobudiv vojnike kratkim govorom k boju, požurio sam se na juriš.

Svakolika ulica, koju nam je valjalo zauzeti, bila je puna oružanoga naroda, a med njim vidio si i žene i djecu, predvodili su ih svećenici, držeći u jednoj ruci križ, a u drugoj sablju ili ino oružje. Krovovi bili su kao nasuti vojnicî, iz prozorâ blištile su im puške, virili opaljeni i krvlju poprskani obrazi, zjevale oči, u kojih si jasno čitao divlju očajanost i želju za osvetom; kako se je vojevalo i borilo po ulicah, poslužilo je za barikade različito pokućtvo, kućni nared, hrpe kamenja i opeka, dapače i lješine padših drugova. Naši topovi unakrst ponamješteni sipali su vatru bez prestanka, al nisu ipak mogli razpršit ili zastrašit ustaša, osobito s toga, što se je u ulicah na okuke moglo samo s bliza pogadjat u nišan. Francezi ovdje ratujući, sbunjeni neobičnom obranom i oslabljeni višegodišnjim vojevanjem

očevidno su duhom malaksali, njihovi su nasrtaji slabi bili i neodlučni; ja sam se ipak usudio napried poći, da se lice u lice ogledam s groznim i očajanim neprijateljem, i već sam hotio zapoviedati, da obkolimo kuće i jurišem ih uzmemo, kad mi ono brat moj dovikne:

— Tim načinom bog zna, kada ćemo se cilja dočepati; po mom mnienju trebalo bi puškom u ruci udariti smjelo na bajonete; očistimo li ulice od smeća, kuće predat će se same na milost i nemilost.

Svjet taj premda pogibeljan i suviše drzovit bio je ipak dobar; skočio sam s konja, pograbio karabin jednoga vojnika i kriknuo:

— Oj braćo! tko će za mnom! Tko hoće il da pobiedi il da pogine, valja da se sa Španjolcem ogleda oko u oko!

Vojnici oklievali su očevidno, neznajući što da čine, gledali su čas po sebi čas po rulji Španjolaca, kojih su pune bile nutrnje ulice, u to se iztakne stara egipatska junačina pa rekne:

— Po bogu, ako neima drugoga načina, a ono napried; svladali smo već važnije tvrdjavice nego što je ova: *allons*.

— *Allons*! — kriknuo je jednoglasno sav bataljun, a zatim su prasnule puške a mi s bajonetom navalili na gomile Španjolaca.

Groznije od ove bitke nisam vidio, odkad sam živ; s prieda, s ledja, s boka, sa svih strana borilo se do smrti; s krovova survali su na nas ruševinu, kamenje i opeke, tisuću striela žviždalo je kroz prozore i na kućna vrata; na ulicah napadnuti ustaše branili se biesno; bilo je to strašno hrvanje, kuka i buka, pokolj, al mi smo išli napried i tukli se upravo sliepo; gusti oblaci od baruta i od magle zastrli su tiesnu ulicu, a uz to smo nagazili svaki čas na nove zapreke, na hrpe kamenja, kućni nared, kola, grede, nove čete Španjolaca; da se uzmakne, nije bilo nikakve prilike; premda je svaki čas pao koj vojnik a ranjenici rušili se na zemlju krvlju poprskanu — išli smo ipak napried. Kolika su mi prohujila taneta nad glavom, koliko puti prsnula mi je u lice krv ranjenih i padajućih vojnika; zakvačila me je nekoliko puti i sulica Španjolska, a ja ipak za čudo božje ni rane dopao nisam. Ni brat moj nije gore prošao. Premda je primjerom i riečju poticao vojnike, prvi prodirao u čete neprijateljske, prvi srtao onamo, gdje je smrt najjače kosila, sumnjao je ipak da ćemo pobjedonosno izaći iz neravne bitke, ako Francezi potaknuti našim primjerom nepodju za nami, pa ako se zatim nepožuri u očišćene ulice jedna baterija sastavljena iz šest ili osam topova; sad su se još i povećale ratne strahote, te si slušao još i jači gromot rušećih se kuća, prolomljenih vrata, jauk i lelek ranjenika, očajanjem i osvetom izpremješanu viku Španjolaca. Moj bataljun spao je na polovicu, častnici su mi svi ili poginuli ili ranjeni natrag pošli, ostao sam samo ja i brat moj; bili smo pred nekakvim samostanom, koj se je ovdje ponosito kočio i svojimi zidinami razkrilio sve do ulice; bio je utvrdjen kao nijedan u Tarragoni, osim toga ponamjestile mu se iza stupova i na prozorih tisuće vojnika; nastalo je žviždanje taneta i užasna vika, i najhrabriji izmedju mojih vojnika sustali su u svom pohodu.

— Tko zna, nebi li bolje bilo, da malko uzmaknemo ili bar počinemo — doviknem si bratu.

— Čemu? meni se čini, da taj samostan na ćošku stoji, ćutim sasvim dobro hladno povjetarce primorsko.

— Na službu gospodina kapetana — rekne neki vojnik stojeći uz mene. Poznam Tarragonu, bio sam ovdje nastanjem prije tri godine; ovom ulicom dolazi se u luku, za samostanom joj je kraj, ostaju samo još dvie tri kuće i palača nekakvoga grofa.

— Dakle napried — štropotnem puškom i viknem visokim glasom — samo još časak borbe, pa je sve svršeno a pobjeda naša; napried braćo!

Krvava bitka raznjihala se na novo, moji vojnici sunuli su u nju strastnom požudom; nagli naš nasrtaj pomiešao je i u strah natjerao protivnike, nije nigdje nikoga bilo, tko bi se usudio ma samo za časak suprotnuti našoj navali, stotine njih poginule su bjegajuć, uzkom ulicom moradosmo u pravom smislu rieči gaziti po samih lješina. Za samostanom bio je zbilja kraj ovoj ulici, kako mi je onaj vojnik kazao, a zatim razširio se ondje velik trg, za trgom bila je luka, čopori nesretnih Španjolaca razbježali se što u luku što na druge strane.

Brat moj uzklikne radostno:

— Evo, bitka je svršena, Tarragona je u naših ruku; ova je ulica, koju smo sada zauzeli, bez sumnje najznamenitija u cielom mjestu, topničtvo i Francezi učinit će ono ostalo, svladati će još i pojedine kuće.

Stajali smo u taj par na širokom trgu uz luku, pred nami pučina morska, a po boku uz ulicu, koju smo netom tolikom mukom zauzeli, dvie kuće i ovelika palača; neko vrieme bilo je u njoj sve mirno i tiho, al za čas pomole joj se na prozorih divlja lica španjolska, a uz to zablisne i po koja puška.

— Evo na — rekne moj brat smijuć se — ovdje ćemo jedva mirni biti, Španjolci traže kavgu, pa će nas po svoj prilici pozdraviti vatrom iz pušaka.

— Valja ih ukrotiti — odgovorim ja i već sam zaustio, da ću zapoviediti, neka se palača uzme jurišem, al on me sustavi veleći:

— Daj mira, već je i onako dosta krvi teklo, pokušat ćemo lagodnošću, predat će se možda dobrovoljno.

— Al tko će onamo otići, tko im poruku kazati, kako da se u njih uzdaš?

— Idem ja, umijem nešto španjolski; u ostalom nije se ni bojati, da će navaliti na život parlamentara. Izvadio je iz džepa bieli rubac i nataknuo ga na krvlju zaprljani bajonet.

— Za boga, čuvaj se. Ako se već ići mora, neka ide mjesto tebe seržan ili koj drugi vojnik.

— Zašto da ih mučimo. — Za čas bio je pred palačom.

U prvom katu pomolila su se na prozoru dva čovjeka divlja, grozna, pravi Španjolci; jedan od njih bio je pokriven rogatim častničkim klobukom, a drugi fratarskim kapucom; trnci su me prošli, kad sam ih zagledao, bili su mi odurni, strašni, gotovo vražji, a poznao sam ih, vidio sam ih negdje, al se nisam sjećao: gdje; bili su kao kakve noćne nakaze, koje nemožeš ponjati a o bivstvu im ipak nesumnjaš.

— Predajte se — dovikne im mladić — svladano je svekoliko mjesto, vaš odpor produljiti će krvavu borbu samo na kratko vrieme. Predajte se, ako vam je stalo do života vašega i do sudbine rodjaka i zemljaka vaših.

Na te rieči nasmjehnuli su se porugljivo Španjolci, a fratar će zapitati:

— Ako li se predamo, što nas čeka, mladi viteže?

— Smrti se neimate bojati, to vam mogu zajamčiti, pukovnik moj uzet će vas pod svoju zaštitu.

— Dopuštamo, da će tvoj vodja rieč održati, pa da neće poželjeti smrti naše, al zato se još nismo oteli robstvu, sramoti, tamnici; ne, ne, volimo poginuti; idi k svojim, mi ćemo se braniti.

— U ostalom što misle drugi stanovnici te palače, zar vi i mjesto njih odgovarate? Smilujte im se! Ovu smo cielu ulicu zauzeli za četvrt ure, koliko može dakle trajati navala na ovu vašu kuću?

— Tako li! svladali ste cielu ovu ulicu — jecao je fratar očajano. Pali su naši najhrabriji junaci, sastavila su se sa zemljom najplemenitija srdca, najjača ramena katolička; al ima ih zato još dosta, koji će vam se uzprotiviti i poprskati ovu zemlju krvlju vašom; ima ih dosta, koji će poginuti bez sramote i osvetiti braću svoju. Neka bude volja gospodnjeva; ja i evo drug moj pripravni smo umrieti kako smo živjeli; idi dakle k svojim, pa im kaži, što si čuo; neka dodju, naći će ovdje krv, za kojom se toliko lakome.

Na prozorih ovelike sgrade pojavljalo se u taj par sve to više lica, a bilo je med njimi i djetinjih i ženskih, na svakom si vidio strah, sumnju, bol i nadu; opazio sam i to, da se je u dubljini sobe, s koje je mrki fratar razgovarao s mojim bratom, sastavila četa nesretnika, bilo je očevidno, da su rieči moga brata na njih djelovale, daljnja im se obrana činila nemogućom; pristupili su dakle k onim, koji su s prieda razgovarali, pa stali nešto vrlo živo predlagati; molili su valjda, da se predadu pod našimi uvjeti; i brat moj morao je to opaziti, a možda je razabrao i rieči, koje su se govorile, jer je bliže stajao; čuo sam ga uzkliknuti:

— Jamčim vam za vašu sjegurnost i život, al požurite se, pukovnik bit će nestrpljiv, dozvolio vam je samo nekoliko časova, da se predomislite.

Na taj uzaziv nije nitko ništa odgovorio; častnik upro se je o prozor i pomrknuo, a fratar je razgovarao s drugovi vrlo naglo, krećuć se uz to sve to življe, sve to drzkije, govoreć glasom sve to jačim; okrenuo se naglo k prozoru, a licem mu probijao bjesan gniev, očajanje i osveta.

— Kad moram poginuti ja, neka poginu i izdajice. — Ovo je bio kao odgovor na predloge i molbe one hrpe okô njega. A zatim mu je zablisnula u ruci kubura, namjeri s njom na ulicu, oči mu se zakrvare, odapne i prasne — dogodilo se je sve to u jednom času — brat se moj potrese, pobliedi i pane, tane mu probilo prsa.

Sva mi je vojska uzkliknula od boli i žalosti; puške su nabite i bez moje zapovjedi, namjerile se k prozorom palače, a od praska im zazvečila stakla; kakovih je posljedica bila ova pucnjava, nisam vidio ni znao, bio sam se zabavio oko nesretnoga si brata, oči mu upale, lice pobliedilo: uhvativ me za ruku i pritisnuv ju svojim prsim, prošaptne:

— Oh! Slutnja moja nije ipak bila utaman; umirem, da si mi zdravo Stanislave! Studeno mi je i mučno. Oh ljubezna moja majko! Stanislave, osveti me. To je strašno užasno! U prsih me silno peče!

Umriè! (Dalje sliedi.)

POUKA.

O jelu i pilu prema ljepoti i zdravlju.

Čitao dne 14. listopada u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu dr. Ivan Dežman.

(Konac.)

Govoreć o probavnosti jela napomenuo sam i probavne ustroje, o stanju kojih visi takodjer probavnost.

Trebat će dakle i na ove se obazrieti i pogledom na zdravlje i pogledom na ljepotu, koja je sa zdravljem tiesno svezana.

Ponajprije da ogledamo „vrata daha“, kako poetično Šekspir usta sa ustnicami zove. Liepa usta, t. j. liepo sadjelane ustnice u pogledu oblika, izvedenja i živahnosti boje, kano i ugodno kretanje istih jesu jedno od najvećih svojstva

liepoga lica. Najljepša usta pogledom na oblik mogu se onaj čas prikazati ružnimi, ako ih dotičnik pri govoru, smijanju ili izrazivanju kakvoga čustva ne miče onako, kako to mimični zakoni zahtievaju. I u tom se pogledu mnogo i premnogo grieši, te mnoga usta, za koja bi reći, da su Veneri izvadjena, odbijaju nas, kad se stanu ceriti i previjati pri izjavljivanju kakvoga čustva. Tko ide za ljepotom i prijatnosti nesmije nikad s uma smetnuti, da ljepota i milota ne počivaju samo u formi, nego osobito u kretu, u načinu kako se ta forma oživljuje i izrazuje.

I pravo veli Herder za usta: Svatko znade, veli on, koliko odlučuje gornja ustnica o ukusu, naklonosti, veselju i ljubeznosti čovjeka, kako ju oholost i srditost krive, kukavština oštri, dobroćudnost obli, razkošnost suši, kako o njoj neopisivim vezom vise ljubav i želja, poljubac i čeznuće, kako ju dolnja ustnica zaokružuje i nosi poput ružičastoga jastuka, na kom počiva kruna gospodstva.

Ljepota ustiju visiti će ponajprije o gradji kostiju (vilica), tà svaka ljepotica užasom misli na mogućnost izpadanja zubâ, jer tada o liepih ustih ni govora biti nemože. Upravo će tako i vilice (Kiefer) znatno mienjati formu ustiju, jer će usta sasvim drugčija biti, ako se je dolnja ili gornja vilica iztakla, ako je njihov obluk tiesan il širok, jednak il nejednak. Na kosti sjele su mišice, od kojih je ponajglavnija ona, koja se je poput prstena oko ustiju savila, koja je temelj ustnicam, te zatvara i otvara usta. Za otu su mišicu pristale mnoge druge oblične mišice, koje imaju ustnice na sve strane razmicati i o kojih vise potezi lica. Na mišice palo je salo i koža, kojimi usta dobivaju onu podpunu mekanu modulaciju i oblik. Crveni dio ustnica pokrit je veoma tanahnom kožicom (glenovicom), kakva se i u nutrini ustiju nalazi i kroz koju probija krv iz množine tuj sakupljenih veoma tankih i razgranjenih krvnih žilica.

Kakva da budu liepa usta? Liepa usta nesmiju biti preširoka ali niti pretiesna, u svojih ocrtih nježno zaobljena, te nesmiju biti proparana u ravnoj, horizontalnoj liniji; razpor ustnica mora od gornje sredine u liepom obluku spuštati se prema kutom, koji nesmiju nikako prenizko stojati. Gornja ustnica mora u svojoj sredini prema ni pretiesnoj ni preširokoj prolisini (Nasengrübchen) zaobljena biti, al ne tako, da bi to zaobljeno mjesto kao kakav jezičac visilo. Ustne same nesmiju ni predebele ni pretanke, ni prekratke ni predugačke, ni prenapete ni mlohave, ni plosnate ni naprćene biti i imaju u svojoj veličini medju sobom harmonirati. Crven ustnicâ mora odavati živahnu boju zdravlja, te se ima prema kutom sve više tiesniti.

Mora se tuj pripomenuti, da mnoga u formi liepa usta budu neliepa držanjem za vrieme mira, il kretanjem. Ako nemožemo gradje ustiju popraviti, al držanje i kretanje možemo svakako udešavati po svojoj volji, te ćemo tako i mnoga neliepa usta milotnimi učiniti. Za vrieme mira neka budu usta nježno, ne stisnuto zatvorena, a kod otvaranja mora se kao pravilo uzeti, da nesmijemo ustiju odviše micati ni razmicati. Čim manje i umjerenije mičemo usta, bilo to kod smijanja, govora i izrazivanja kakva god kreta, tim plemenitijimi nam se ona prikažu.

Ali šta su liepa usta, izlazila iz njih sva rajska milota rieči, ako nas odbijaju dahom svojim, koj nemiriši ni po ruži, ni po ambri? Vonjajući dah iz ustiju nije nego zrak, koj je čist u usta došo i koj se je u nutrini tiela izmješao sa vonjajućimi tvari. Te vonjajuće tvari mogu na tri načina zraku se primješati: ili iz zračnih cievi, il iz želudca, il iz ustiju. Onaj čovjek, koj iz pluća zaudara, nije zdrav, jer mu pluća gnjiju, taj mora tražiti skoroga lieka, ako mu u obće liek već pomoći može. Drugčje je s onim, koj iz želudca zaudara. Današnjim modernim životom, gdje se svakojaka sastavljena jela jedu, u kojih ima mnogo masti, šećera, gdje se najrazličnije kemične sastavine u želudcu snadju, gdje se premnogo i kasno u noć jede, pokvarila se je probav, te nemože ni oslabljeni želudac toliko prokuhati, zato ostane u njem uviek dosta neprobavljena. Iz toga neprobavljenoga stanu se dizati plinovi ili naglo ili lagano izhlapljujuć, i tako se kvari dah. To bi nam mogle posvjedočiti sve marljive plesačice, koje do u zoru plešu, ne zaboravljajuć pri tom na obilati souper.

Da se odstrani takav dah, neće koristiti usta miomirisnimi vodami prati, već valja popraviti čitavu probav, imenito želudac.

Kad čovjek iz ustiju zaudara, onda mu je sigurno tomu krivo zapušteno njegovanje zubâ i njihove okoline. Tko pako nemože tako brzo il možebit radi raznih bolesti nikako dah svoj popraviti, taj ga ima umjetnimi sredstvi ublažiti. Turci i Perzijanci običaju i danas još kod udaje podati zaručnici djulvode, kafre i miomirisna zrnja, da joj budu usta „sladka kano kutija šekera". U Atinah morala je zaručnica po Solunovoj naredbi prije nego bi zaručniku predana, tunju pojesti, a u srednjem vieku su po Njemačkoj davali zaručnicam karanfić žvatati, „da bolje miriši", kakono kazaše.

Najbolje biti će proti zaudaranja iz ustiju upotrebiti sredstva, koja su upravo proti gnjiloći, a ta bi bila prašak za zube iz ugljena i kafre, ili često izpiranje ustiju kafrovom žestinom, a osobito kali hypermanganicum. Uzme se naime te napola koncentrirane smjese toliko u čašu do pola mlakom vodom izpunjenu, da ta voda bude ljubičasto-crvena, te se ona gutajke (schluckweise) uzme u usta i zadrži u njih dotle, dok ona kod izpljuvanja budu žutkasta.

Iza ustiju pokazuje se niz bisera: zubi. Evropa drži od pamtivieka, da liepi zubi mo-

raju biti sjajno bieli, jednako zaobljeni, pravilni i jedan do drugoga poredani. Po drugih stranah svieta nemisle tako o njima. U Japanu n. p. stide se imati biele zube, te ih crne i ne jedu nekoliko dana iza te operacije ništa, samo da se crnilo u zube bolje upije. U zdravih ustih odrasla čovjeka moraja u dva niza stojati 32 biela, zdrava zuba. Od otih su prednjih osam (4 gornji i 4 dolnji) tako zvani sjekutići, do njih stoje podočnjaci (2 gore, a 2 dole), a ostraga ima 20 kutnjaka (deset na svakoj vilici). Zadnjim velikim kutnjakom nadjenuše ime „zubi mudrosti", što tobož kasno izbiju, obično izmed 20—25 godine. Svaki zub ima glavu (onaj dio zuba, koj vidimo), koja je bielom caklovinom pokrita, pod njom je vrat zuba, oko koga je pristala zuberina, izpod vrata je korjen zuba, koj je u zubište, u kost (vilicu) uljegao. Ono 32 zuba odrasla čovjeka nisu pako oni isti, kojimi je u svojoj ranoj mladosti žvatao, jer oni tako zvani mliečni zubi, kojih ima samo 20, popadaju redom svi, počam od 7 godine, da ustupe mjesto stalnim zubom. Samo riedko kad ostanu ti mliečni zubi, te će onda takav čovjek imati i više od 32 zuba. Za Herculesa veli priča, da je imao dva reda zuba, jedan za drugim; osam sjekutića u dva reda nanizana imao je po Albinu Melanchton i Ljudevit 13-ti, a drugi jedan liečnik (Bartholius) pripovieda, da je vidio u nekoga čovjeka tri reda zubâ jedan za drugim, dočim sin Prusiasa, kralja bithynskoga, nije imao nego jedan veliki zub mjesto svih ostalih. Kako narav drži, da je diete prikladno i čvrstom hranom se hraniti (a to biva u 6. mjesecu poslje poroda), počimlju probijati zubi. U riedkih slučajih rode se nekoji i zubati, kano Ljudevit XIV. Mirabeau itd.

Već forma zubâ pokazuje na kakvu je hranu narav čovjeka uputila: Ona mu je podala i podočnjake, kakve ima živina, koja meso jede i kutnjake kakve ima živina, koja se bilinom hrani. Čovjek treba po tom mješovitom se hranom hraniti.

Zubi nisu samo vele potrebita pomagala kod probavi, nego oni jesu i ures čovječjih ustiju, te se zbog toga dvostrukoga uzroka ima osobito paziti, da se sačuvaju i da ostanu zdravi. Na njegovanje zubâ pogledom na ljepotu paze i najdivlja plemena ljudska, dakako prema svojim nazorom ljepote. Tako ima pleme u Guineji, koje drži da ima svaki zub biti rtast, ako hoće da bude liep, te ga oni prema tomu i pile. Zubi će ostati dotle zdravi, dok im se ona caklovina oko njihove glave ne ošteti i dok im vrat zuberinom pokrit ostane. Kod svakoga čovjeka taloži se iz ustiju tekućina, tako zvani sries, i hvata se najradje stražnje strane dolnjih sjekutića i podočnjaka. Gdje se taj sries mekaničkim putem ne odstrani, tuj se on umeće izmed zuberine i zubnoga vrata, te ogoli tim zubni vrat, a postajuć taj gomilanjem sriesa hrapav, rado se ostanci jela o njega zadjenu, infuzorija se stanu iz njih leći i dadu povoda, da te česti gnjiju, što je naravno zubu od velike štete.

Pogledom na njegovanje zubâ možemo se u kratko sliedećih zakona držati: 1. Svakoga jutra ima čovjek poslje pranja izprati usta vodom postalicom i prokefati zube kefom i zubnim praškom. Zubni prašak ima trojaku zadaću: površinu zuba polirati i gladku sačuvati, zatim sve kiseline i mastila izmed zuba usisati, a napokon nedati da zuberina omekša. Prema tim zahtjevom preporuča neki vještak, uz koga i ja iz izkustva pristajem, kao najbolji prašak za zube sastojeći iz sliedećih sastavina: fino oprašena lipova ugljena $1\frac{1}{2}$ uncije, crvene kinove kore. $1\frac{1}{2}$ drachme, myrrhe jednu drachmu, perunike (Iriswurzel) jednu drachmu, i osam kapi ulja od gvozdike (Nelkenoel). Nego ne samo u jutro več i iza objeda i večere treba ovako izprati usta, pošto smo prije izmed zuba odstranili čačkalom ostanke jela. Isto tako moramo izprati usta kad legnemo spavati Biti će takodjer veoma dobro u jutro i na večer prokefati prije onoga praška zube špiritom, il kolonjskom vodom, jer se tim uništi svako moguće razvijanje gljivica i živinica, koje se u ostancih jela prave. 2. Nesmijemo zubima grizti tvrde predmete, kano slador, orahe itd., jer može lahko na njima caklovina opučiti, te se tako zametnuti gniljenje zuba. 3. Treba paziti osobito iza jedenja sladora i sladkiša, da očistimo i zube i prostor medju njima. Slador ne škodi sam po sebi zubu, nego njegove čestice stanu u toploj temperaturi ustiju kipiti, te umješav se s njimi ustne tekućine, razvijaju se u ustih kiseline, koje su zubu veoma škodljive. 4. Treba paziti, da ne djeluje naglo promjena toplote i zime na zub, jer će caklovina poput stakla, kod takvih naglih promjena, popucati. 5 Ako je zuberina oko zuba omekšala i nagužvala se, ima se odma iztraživati, nije li se sries izmed zuba i zuberine umetnuo, te ga moramo u takvom slučaju odstraniti. 6. Svi zubi, koji su šuplji, imaju se već za rana očistiti i izpuniti, a pokvareni izvaditi, koje možemo tad umjetnimi zamjeniti. Umetavanje zuba bilo je već u Rimljana poznato. Pjeva Martial: Neka te nebude stid služiti se kupovnimi zubi i kupovnom kosom. A na drugom jednom mjestu veli: Thais ima crne, a Lecania sniežne zube, koj je tomu uzrok? — Kupljene ima ova, a ona ima svoje. — Kako se je teknika zubara do velikoga savršenstva podigla, to možemo umjetnimi zubi ne samo ugoditi oku motritelja i zadovoljiti svomu ponosu, nego i olahkotiti izgovaranje, pače i žvatanje jela. Izpunjujuć tim umjetan zub sve fizijologične zahtjeve, nema razloga, da se ne koristimo ovim nadomještanjem organičke česti našega tiela. Komu treba takvih zuba, takve garniture, neka pazi da ona bude u pravom, anatomičnom raz-

mjerju prema naravnim zubom i čitavoj formaciji ustiju, zatim ima ta garnitura biti lagana a k tomu čvrsta, te nesmije nigdje pritiskati ni dražiti, a napokon nesmije biti iz takvoga kova, koj oxidira u ustih. Naravna jo stvar, da se krivi zubi moraju njegovati kao i pravi, pače i više nego pravi. Treba ih svaki dan izvaditi i očistiti, a još bolje kroz noć u mrzloj vodi držati i usta vodom izpirati.

Kako zube tako imamo i jezik njegovati, jer on može biti svojim oblikom, držanjem i kretanjem na veliku štetu ljepoti.

Oblik jezika visi o mišicah, od kojih je sastavljen. Velik jezik uviek je neliep i za oko i za uho tim, što je izgovor samoglasnika mukliji, a onaj suglasnika težji i što on, nemajuć mnogo prostora, svakuda zapinje, te tim glas nejasan biva. Isto tako nemože biti liep ni predug jezik, kakvoga imaju rado, po kazivanju nekojih, glasovite pjevačice (contraaltistice).

Često je i ona uzdica izpod jezika prekratka te se tim otegoćuje izgovor suglasnika: d, t, l, r, s. Tomu se može lahko doskočiti prerezanjem uzdice izpod jezika. Ljepoti ustiju ne škodi medjutim toliko forma jezika, koliko krivo držanje, koje je nekojim u običaj prešlo ponajviše zanemarenim odgojivanjem izgovora. Takva će djeca držati otvorena usta, a jezik će il na zubih, il odma iza njih stisnut počivati. Izraz lica takvomu djetetu nemože biti nego tup, izgovor mu bude težak, a osobito suglasnici, koji se izvadjaju na tvrdom nebu ustiju, dobiju krivi karakter te će i stražnji grôni glasovi biti nepravilni, a glasovi g, k, r nemogu dobiti fizikalnih uvjeta svoga izvadjanja.

Pa kano što je trom jezik neliep, biti će neliep i preokretan jezik, jer će on kod brzoga govora svuda zapinjati, bučiti će i palucati, što je i za oko veoma neugodno.

Jezik mora za vrieme mira u ustih svojim rtom više prema gornjemu nebu, nego li prema dolnjim zubom treptiti. Nikad nesmije jezik kod govora, kako se kaže, rabotati, a još manje izplaziti izmed zubâ. Oko toga treba već kod djece nastojati. Moramo upravo pedantno zahtievati od djeteta, da nam ono samo čiste, jasne slovke izgovara i da osobito suglasnici ne budu nerazumni ili preoštri, te će tako vremenom djetetu i uho priviknuti te razpoznavati dobro od zla.

Ako bude diete slovke jasno i blageglasno izgovaralo, onda možemo sigurni biti, da je jezik na svom mjestu, da izpunjuje dakle fizikalne a po tom i kozmetične uvjete. Iz toga uzroka nesmijemo nikad trpiti, da nam djeca tobož iz šale oponašaju zle izgovore drugih ljudi, il da nam možebit govore ća neblagoglasnim nariečjem, n. p. zagorskim.

Jezik treba k tomu još njegovanja kao ustroj okusa. Nego da ogledamo malo i okus sam. Uvjeti okusa isti su kao i drugih ćutila. Živac okusnik, polazeć iz mozka, razgranjuje se u jeziku, a njegovi okončci dopiru u male bradavičice na površini jezika. S timi okusnimi bradavičicami mora u doticaj doći ono, što kanimo kušati. Ali se ono mora u tekućinah okušala prije raztopiti. Kretanjem i tarenjem jezika o onom što želimo kušati, povećati ćemo to ćućenje. Objekt kušanja nije još pravo poznat, te još neznamo pravo čega mora imati jedan predmet, da može biti okusan. Kao obći znamen možemo jedino reći, da takov predmet mora raztopljiv biti, te ili raztopljen u usta doći, ili se u ustih u slini i glenu raztopiti. Tako nemožemo ni klasificirati okuse, jer mi možemo samo subjektivno o ugodnom ili neugodnom okusnom ćućenju suditi. Budi dakle samo rečeno ono staro: de gustibus non est disputandum.

Kako se civilizacija diže, tako se u čovjeka plemeni i čustvo za izborom onoga, čim se hrani, te će tada nastojati čovjek koristno sa ugodnim spojiti tim, što on ono oslastnim priredi. To čustvo znade se pako u mnogih izroditi i eto vam gotova sladokusca (gourmanda), koj oprezno premeće pet i deset puti po ustih sladostan zalogaj, da se ga do sita naužije prije nego li ga gutne. Takvih je sladokusaca bilo u svako doba, gdje je luksus i razsipnost vladala. Sjećam vas na Rimljane pod carevi, gdje su takvi ljudi znali za objed, naravno osim drugih jela, servirati pune zdjele slavuljevih il paumovih jezika, il nojevih i flamingovih mozgova, papiginih glava, devinih papaka itd. Sladokuscu, veli neki duhoviti pisac, više je kuhinjska pregača nego li homerski pojas gracija. U naravi sve napreduje, sve ide od nesavršena k savršenomu, ali u gourmanda ide naopako. Ti mali egoiste počmu kao eterski leptiri te se pretvore nakon mnogo metamorfoza u polype, t. j. u dugački želudac, komu je jedina svrha probav. Gourmand ide natražke od čovječje naravi u živinsku i to u vele podredjenu sferu, t. j. med one stvorove, koji sastoje samo iz želudca i crieva.

Ogledajmo malo iz bližjega takvoga sladokusca. Po licu mu pali potezi proste putljivosti i kako mu ustne i jezik sve oprezno opipaju i prebiru, tako su mu sva ostala kretanja. Najniži egoizam, koj tielo ikad goji, pokazuje se u svakom njegovom čustvu, u svakoj njegovoj misli. On će svoje misli i svoja bolja čustva žrtvovati onoj živinskoj sebičnosti, koja njim gospoduje. Može li nas takav čovjek zanesti? Nemože, već nas odbija još više nego li onaj, koj teži za prostom, surovom hranom. Čim je čovjek ljepši, čim nas više svojom milokrvnosti i milotom zatravljuje, tim manje ćemo pomišljati na njegovu materijalnu hranu, te će ljepota njegova već gubiti, ako ga u obće gledamo kako jede, a kamo l' nebi, ako on željno hvata za surovim, prostim jelom, ako je proždrljiv il sladokusac. Nisu zato bez uzroka tvrdili tankoćudni Grci, da im se bogovi nektarom i ambrozijom hrane.

Ogledav hranu i probavnost njezinu i razmotriv pojedine probavne ustroje neće nam biti težko odgovoriti još na pitanja: Kad imamo jesti, što imamo jesti i kako imamo jesti?

Na pitanje, kad imamo jesti, moglo bi se najkraće odgovoriti: kad budemo gladni. Ali kako se je sviet običajem i umjetnim podraživanjem probavnih ustroja izrodio i kako je mnogim i mnogim najveća briga i najveće veselje jelo, to nemožemo ni toga sasvim uztvrditi, već moramo dieliti naravan apetit od modernoga apetita. Naravnim apetitom sjeća nas tielo, da mu treba za izvadjanje krvi i toplote materijala i ako se tomu ne zadovolji javlja se želudac, da ga taština muči i da mu nesnosnom biva. Moderni apetit nije nikakvo sjećanje organizma za jelom, već pohlepa, uzgojena pomišljanjem na ugodno i običajem. Jer se pako ta pohlepa kod većine ljudi svaki čas javlja, to će oni obično mnogo više jesti, nego li im treba za hranjenje svoga tiela. Tim trpanjem želudca šire ga oni, nauče ga na punoću, te ga napokon pokvare. Većina dobrostojećih ljudi boluje na želudcu, kako i glasoviti ljubimac ruske carice Katarine Potemkin, koj je za doručak, kako kažu, pojeo čitavu gusku i k tomu još šunku.

U nas je navada, da se tri puta na dan jede. Ta naravna potreba odgovara zdravstvenim pravilom. Zajutrak potrebit je i zbog taštine želudca i zbog sliedećega danjega napora. Za sve pako ljude, koji više duševno rade, biti će zgodan lahko probavni, nešto podražujući zajutrak (kafa, čaj). Najbolje će biti doručkovati kratko vrieme iza kako je čovjek ustao. Žestoka pića za zajutrak škodljiva su, jer ona kod praznoga želudca laglje omamljuju.

Kod objeda mora se svakako obilatija, toplija hrana uzeti, jer se objed ima smatrati glavnim hranjenjem tim, što ono mora s večera umjerenije biti zbog mirnoga spavanja.

Tko želi prema zdravoslovnim zakonom jesti, imao bi po prilici na sliedeća paziti: 1. Treba se priučiti na pravilnost dobe za jelo. Želudac nesmije uviek probavljati, već mora i počinka imati. Najnaravnije biti će, da se to doba vraća za 5—6 sati. Ako čovjek n. p. u 7 sati u jutro doručkuje, to bi smio u 12—1 sat objedovati, a na večer u 6—7 sati večerati. Iza večere mora uviek $2\frac{1}{2}$—3 sata proći, dok čovjek legne spavati, jer nitko nesmije punim želudcem leći. Bio bi mu tad san nemiran, težko će sanjati i ćutiti će ono čustvo, za koje narod veli, da „mòra pritiskuje čovjeka“. U jutro pako poboljevati će ga glava, a iz ustiju zaudarati će mu rado. Krivo je sasvim i proti naravi samo jedan put na dan jesti, već se mora uviek jedenje ravnati prema potrošku našega tiela, prema živahnosti pretvora. Prema tomu stoji i pravilo, da zdrav čovjek tri puta na dan jede. Kad želudac počiva, onda će biti najbolje upotrebiti to vrieme za radnju bilo duševnu, bilo tjelesnu, a opet kod probavljanja imao bi svaki duševan i tjelesan rad počivati. 2. Nesmije čovjek varati se u pogledu glada i sitosti. Većina ljudi jede dok iznemogne. Pravilo je, da čovjek ima samo dotle jesti, dok se čustvo taštine izgubilo, a nikad nebi smjeli ćutiti, da smo podpunoma siti. 3. Kolikoća jela visiti će naravno o potrošku te po tom o individualnosti čovječjoj. Kad bi ju ipak morali brojevi označiti, rekli bismo prema popriečnomu potrošku, da odrasao čovjek treba po prilici na dan 120 gramma bjelanjka, 90 gramma masti i 330 gramma škroba, te da u tih sastavinah stoji dušično hranivo prema dihavomu kao $1:3\frac{1}{2}$. U tom hranivu ima već dovoljno anorganičkih česti, koje tielo treba. Vode pako treba čovjek kroz dan 2700 do 2800 gramma. Prema tomu treba čovjek kroz dan svega skupa $3\frac{1}{5}$ kilogramma, što je jednako našim $6\frac{1}{3}$—$6\frac{1}{2}$ funta, naime 2—3 funte kompaktne, a 3—4 funte tekuće hrane, dakle po prilici dvadeseti dio svoje tjelesne težine. Medjutim čim veći potrošak tim više hrane. Radnik, koj se mnogo na prostom zraku kreće i napinje, potroši mnogo više sile i česti, nego li onaj koj mirno pri stolu radi, trebat će dakle mnogo više jela. 4. Isto se tako kolikoća i kakvoća jela ravna po dobi čovječjoj, konstituciji, podnebju. U obće treba čovjek dok raste više i bolje, ali ne podražne hrane, jer rastenje sastoji u tom, što se mnogo više novih česti napravi nego li starih pogine. U dobi zrelosti, gdje je dakle pravljenje novih i trošenje starih česti u ravnovjesju, trebat će hranu prema svakdanjemu potrošku, dakle prema načinu života udesiti. U starosti pako, gdje čovjek mnogo više česti troši, nego li se novih pravi, trebat će lahko probavne, nešto hranive i podražne hrane. I običaj nešto čini. Tako je Cornato, koga je umjerenost i velika starost skoro poslovičnom postala, jednom na smrt obolio, što je nekoliko zalogaja više pojeo nego li je običavao. 5. Isto tako valja da ženska hrana bude različna od mužke. Do one dobe, dok se obojim svrha života ne dieli, braniti će se jednako. Onda će jedno vrieme žena imati manje hraniva jela uzimati, jer u nje nije pretvor tako živahan, kako u mužkarca. Kad pako žena bude imala hraniti i sebe i diete, trebat će opet hraniva i lahko probavna jela. Da mogu gospodje sačuvati okrugle forme, koje spadaju ljepoti, imati će više masti i takva hraniva jesti, iz kojih se mast pravi, jer, kako znamo, samo ona izobluje tielo. 6. Prema konštituciji imao bi kolerik i sangvinik kaniti se podražujućih jela i pila i više se bilinskom nego li životinjskom hranom hraniti. Kod obojih je pretvor brz, zato se i kaže češće potreba za jelom. Melanholik i flegmatik treba više podražne i životinjske hrane, koja je k tomu i hraniva ali veoma probavna. U njih se radi tromosti pretvora ne pokazuje takva potreba za hranom.

7. Podnebje, zima i ljeto stoje prema hrani tako, da vrućina uzporuje pretvor možebit radi toga, što u vrućini iz poredjega toploga zraka manje kisika udišemo, nego li u gušćem mrzlom zraku. Zato će na sjeveru više hrane trebati i zato sjevernjaci više mesa i masti jedu, dočim na jugu više bilinske hrane troše. 8. Biti će od velike koristi mienjati jela, jer tko bi uviek jedno te isto jeo, mogao bi se i bolesti dočepati. Mienjanje jela nije dakle samo stvar okusa, već organičke potrebe. Jedino kruh i možebit korun možemo češće kroz dan jesti. 9. Odma iza jela nevalja se kretati, jer se tim krv u mišice tjera, a kroza to se ona želudcu oduzimlje, a baš je onda želudcu više treba, da može iz nje više probavnih sokova izvaditi. 10. Kako čovjek u jutro ustane biti će shodno da popije čašu svježe vode pa iza toilette da doručkuje. Ljudi, koji mnogo sjede, nebi smjeli jaku kavu piti i do objeda ništa više ne okusiti, dočim oni, koji na prostom mnogo rade, mogu i u dobe izmed doručka i objeda štogod založiti. Isto tako mogu oni i u 4 sata poslje objeda štogod zagrizti, dočim oni, koji u sobi sjede, nesmiju do večere ništa jesti. 11. Koristno će zdravlju biti uviek iza objeda nešto soli (koliko se na rtu noža može ponesti) pogutnuti, jer to probavi pomaže. Oni koji jedu mnogo škroba, koga ima u brašnatu jelu, moraju mnogo sline progutati, jer se bez sline, kako znamo, škrob probaviti nemože. Trebat će zato jelo dugo žvatati, jer se kroza to i izvadjanje sline množi i jelo bolje oslini. 12. Za vrieme jela treba gledati da ne bude čovjek u afektu, već miran. U pogledu odiela moramo napomenuti, da ono ima biti prostrano, jer tiesno odielo škodljivo je probavi. Poslje objeda, komu može biti, neka legne, al najviše pol sata. Ljudi, koji naginju na kap, nebi smjeli iza objeda nikad spavati. 13. Od velike će takodjer koristi biti, ako čovjek u družtvu jede, jer tko sam jede, baca u se mekanički jelo i gleda da bude čim prije gotov, što će naravno probavi škoditi, jer treba, kako znamo, jelo dobro prožvatati i osliniti. Samo se kaže, da ima družtvo biti ugodno, milo i po mogućnosti veselo. 14. Treba se napokon okaniti kojekakvih sredstva, da se njimi apetit probudi, jer kako su sva ta sredstva većinom žestoka i gorka, škode ona mnogo želudcu. Najbolje sredstvo, da probudimo apetit, jest post.

Što se tiče žestokih pića (koja nebi smio u ovom svietlom družtvu ni spomenuti), to ću samo na kratko reći, da će ona u većoj množini bjelanjak iz hrane ugrušiti te tim probav priečiti. Preporučati mogu se ona putnikom, jer se njimi donekle i glad umanji. Najbolje pilo za probav jest voda. U obće pako možemo reći, da umjereno trošenje žestokih pića (vina) može (ako je dotični individuum prema tomu) pospješiti probav. Koristna će ista biti osobito u starijih godinah.

Ako nas organizam sjeća, da mu treba za izvadjanje krvi i toplote hrane, to nas isti organizam žedjom sjeća, da mu treba za svoje razne kemične procese i vode. Glad se javlja u želudcu, a žedja u grlu tim, što čovjek u njem ćuti neugodnu sušu i toplotu. Kako je voda jedna od glavnih sastavina tiela, biti će i voda normalno piće našega organizma te sva druga umjetna i sastavljena pića nisu za organizam drugo nego nečista voda.

Najbolja voda za napitak jest izvor-voda (osobito ako iz granita izvire), nemajuć ona u sebi organičkih ostanaka, koji su zdravlju škodljivi. Voda tekućica ima u sebi mnogo atmosferičkoga zraka, ali nema ugljične kiseline, kano ni daždjevica ni snježanica. Od ugljične kiseline bude voda bistra, njom ona hladi i oporavlja. U dobroj vodi biti će uz ugljičnu kiselinu uviek i vapna, koj je u njoj raztopljen. Dobra voda nesmije nikad toplija od 12—14 stepena R., nikad mrzlija od 6—8 stepen R. iz zdenca izvirati, ona nesmije imati nikakva teka, nesmije ničim zaudarati, ni nikakva taloga imati.

Tko hoće da pije prema zakonom zdravoslovja, treba da pazi po prilici na sliedeće zakone: 1. Nikad nesmije čovjek da pije mnogo na jedan put, niti onda, kad nije ugrijan, il umoren, il razdražen, nego mora na više predušaka piti, jer si može tim zlim običajem pokvariti probav i oboliti, n. p. na želudačnom krču. 2. Dobro je u jutro, kako čovjek ustane, da popije čašu svježe vode, ali na više puta. Tim se glenovica na želudcu ugodno ohladi, živci budu oživljeni, a slobodne kiseline i ostanci kisenja budu raztanjeni i odstranjeni. Tim se i žgaravici doskoči. 3. Nesmije čovjek piti mnogo mrzle vode izmed jela i odma iza jela, jer to raztanjuje želudačni sok, ohladjuje odviše glenovnicu te prieči izlučivanje želudačnoga soka. Dva do tri sata iza objeda biti će pako shodno piti, što i narav žedjom zahtieva. 4. Čovjek mora uviek žedju gasiti, dakako prema jur navedenim opreznostim, t. j. kad se narav žedjom javlja da joj treba vode, i kako stanje tiela to dopušta. Nevalja opet nikako odviše vode piti, t. j. više nego li je tielu treba. Takvi vodopije drže se svetosti rieči Priessnitzevih, a neznaju može biti, da je njihov apostol umro u najboljoj dobi života od — vodene bolesti. 5. Nije dobro odmah iza mlieka i voća mnogo vode piti, jer će čovjek veoma lahko proliev dobiti.

Voda se uzimlje napokon u formi leda, sladoleda. Iza objeda, gdje se je obilatije vino pilo, biti će sladoled koristan, na tašte škodljiv.

Milostive gospodje! Od vajkada su ljudi mnogo trošili i nastojali oko toga, da se svietu čim ljepši prikažu i kako bi oni tu ljepotu od upliva starosti i drugih škodljivosti sačuvali. Sredstva pako, kojimi se zato služe, jesu većinom tako nesretno izabrana bez ikakve pomisli na uvjete liepoga kipa čovječjega, da se nemožemo dosta načuditi, kako se sve samo

površine i izvanjskoga drži, a nikomu se neće bitnosti ljepote potražiti. Većina sredstva za poljepšanje čovječjega kipa ne drži se istine, već samo prividnosti, kako bi za vrieme efekt postigli. Sve se čini, kako da oko motritelja prevarimo, te onda smatramo organizam kao nekakvu lutku, koju oblačimo po modi i ukusu i silimo u forme, koje držimo da su ugodne i vješamo na nju svaki mogući nakit, a izgubi li se brst, sjaj i živahnost, onda stanemo brže bolje na sve strane mazati i mastiti, nebi li tim ljepota prosinula. Ali, milostive gospodje, ne treba zaboraviti, da je organizam, s kojim se žalibože prečesto kao s lutkom postupa, živi stvor, kojega izvanjština visi o ukupnom nutrnjem živo u, o naravnih funkcijah njegovih ustroja, te će mu ljepota i milota biti tiesno svezana sa životnim stanjem čitavoga organizma i mienjati će se naravno, kako se onaj mienjao bude. Ružičasto lice bliediti će, ako nutrnji ustroji vehnu, te ono ličilo za skupe novce kupljeno i pomno na lice namazano, ne odaje životnoga crvenila krvi, već sakriva samo pojav bolesti; biela, baršunasta koža bude hrapava, pjegava, žutkasta, nabere se i osiplje, ako se krv u svojih sastavinah promjeni te ju neće nikakav prašak il pomada poljepšati, ako se nutrnji ustroji ne poprave; liepo oko, koje nas čarobnim pogledom zamamljuje, gasne i upada; smješeća usta izgube svoju ružičastu svježost, ako način današnjega života i nošnje kolanje krvi kakogod prieće i mienjaju; liepa, nježna ruka sa ugodno zaobljenimi prsti osušiti će, sva će uda u mesu upadati, kosti na sve strane provirivati, hrbat se grbiti, ako ona krasna plesačica bude okružena od svojih oduševljenih štovatelja gubila čitave noći u biesnom plesanju. Što mogu onda izvanjska ljepšala pomoći?

Prava ljepota može dakle samo iz zdrava tiela i duše prosinuti, te pravo sredstvo ljepote može samo takvo biti, koje unapredjuje i uzdržaje uvjete ljepote, ili odstranjuje i slabi sve, što bi se tomu protivilo. Prema tomu možemo lasno uviditi, da racijonalna sredstva ljepšanja mogu samo ona biti, koja jesu prema zdravlju čovječjemu.

Ako dakle naša izvanjština nije nego sveukupan izraz nutrnjega stanja organizma, to će ugodna i milotna izvanjština moći stojati samo uz zdrav, ili bar u glavnih životnih funkcijah nepovriedjen organizam. Po tom će ljepota biti samo estetičan izraz zdravlja.

Nitko nemože pravilnost forma, koju je na sviet donio, prema klasičnomu uzoru, zdravoslovjem i kozmetikom mienjati i popraviti; on nemože oštroga vidnoga kuta povećati, razmjerje i dimenzije kostiju promieniti, čela povisiti, stršeće kosti na licu splosnuti, nos pretvoriti, usta stiesniti, prsi nasvoditi, uda produžiti, ali on može vezove u zglobovih urediti te popraviti, izravnati i poljepšati meso oko kosti, formu poteza, boju površine, držanje i kretanje čitavoga tiela i duševno djelovanje forma.

Ono što se mili nije uviek liepo u smislu umjetničkom; ima takodjer nešto, što se svakomu ljubi, što čustvo ugodnoga, estetičnoga, nježnoga, harmoničnoga, karakterističnoga i duhovitoga i u neidealno savršenih formah pobudjuje. Ako pako sva svojstva, koja podavaju čitavomu kipu biljeg milote, izpitamo i sredstva k tomu prosudimo, uviditi ćemo, da su ona sva i svojstva zdravoga života i sredstva za unapredjivanje zdravlja tjelesnoga i duševnoga. To bi imao svako na um uzeti, tko hoće da se drugim mili, ali k tomu ipak zapušta zdrav način života.

Ako je pako zdravlje i normalan život jedini racijonalni izvor, iz koga izvire ljepota izvanjštine čovječje, to se i ljepšala imadu tražiti jedino u zakonih zdravoslovja.

Nitko nemože, kako rekosmo, prirodjene forme, koje mu je podala obiteljska sličnost i svakojaki uplivi otčeva i majčinoga tjelesnoga i duševnoga života, u njihovih temeljnih crtah mienjati; ali odgajanjem, fizičnim i duševnim, možemo ne samo tielo i duh prema zdravlju razvijati, nego uza to i čim bolje se prikučiti ugodnoj i miloj spoljašnosti. Ota ugodna i u većem stepenu liepa spoljašnost moguća je samo uz zdravlje, a i može se jedino valjanim, zdravoslovnim načinom života uzčuvati, jer nije dostatno, da čovječji kip bude u svojih formah i razmerjih pravilan, već mora da bude mio i liep. Izraz ugodna, dražestna i milotna visi osobito o zdravom stanju sveobćega organizma i njegovih funkcija

Prema tim načelom osnovana su moja zdravoslovna predavanja, prema tim načelom morao bi svatko, tko želi uzčuvati zdravlje i ljepotu, jesti i piti. Presretnim ću se pako ja cieniti, ako mi je pošlo za rukom svojim crtanjem uputiti vaše milosti, gdje da tražite pravu ljepotu i postići ću svoju najljepšu svrhu tim, što ću vas tada viditi na onoj stazi, kojom se do hrama rajske milote dolazi, na vratih koga stoji napisano: ne ulaze ovamo liepi modni kipi, nego liepi ljudi.

Jugoslavenska akademija imat će dojdući četvrtak dne 27. o. m. u 10 satih prije podne u dvorani narodnoga doma svoju godišnju svečanu sjednicu, u kojoj će po § 16 poslovnoga reda predsjednik govoriti svečanu besjedu, a tajnik čitati glavno izvješće o radnji i stanju akademije za god. 1870; najposlje će pravi član gosp. Lj. Vukotinović čitati razpravu o petrofactih u obće i o podzemnoj fauni i flori susjedskih lapora.

G. S. Brusina, pristav našega nar. muzeja, imenovan je dopisujućim članom c. kr. geologičkoga zavoda u Beču.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 44. U ZAGREBU DNE 29. LISTOPADA 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Milim pokojnikom.

Spjevao P. P.

Milim mrtvim, koji za življenja
U narodu tekuć dičan glas
I revnujuć naučahu nas,
Da nam revnost nikada nejenja;

Da na putu muke i trpljenja,
Da na putu u budući spas,
Uztrajemo biti viek si vas
Mukotrpnog vodje pokolenja.

Mrtvim vila ide u pohode
Te ih vječnim sankom oniemljelih,
Milom rieči razgovorit želi.

Ajde uz nju i ti, mili rode!
Rod bo samo, koj si mrtve štuje,
Budućnost si na prošasti snuje.

Banu J. Jelačiću.

(*Umro 20. svibnja 1859.*)

Bane, bane, milo spominjanje,
Vela ràno i vela nam diko!
S tvoje smrti malo i veliko
U nas plače i boluje sa nje.

Tvojom smrti moći nam toliko
I toliko poginu uzdanje,
Da uz grdno svoje neimanje
Nemože te pregorjeti niko.

Vrati li se jednoč sreća nama,
Ikada li nama opet svane,
Suncem sjat ćeš sa istočne strane!

Poput draga na odjeći kama
Ti ćeš blistat, uz odjeće mienu
Uviek svoju zadržati cienu.

Janku Draškoviću.

(*Umro 14. siečnja 1856.*)

Kad nam zemlja, obnemogla starka,
Pomladi se novim rodjenikom,
Tada ljubav pokrenu te žarka
Otvorenim kumovat mu líkom.

Mnogom žrtvom i dara i darka,
Mnogom skrbi i plemena dikom
I ugledom sveta patriarka
Bio si mu stalnim zaštitnikom.

Tim uz tebe diže se na noge
I odraste duh naroda eto,
Te i sam si pravac uporavi.

A za tvoje zadušbine mnoge
Duh naroda na grob svako ljeto
Svomu kumu zelen vienac stavi.

Biskupu Mirku Ožegoviću.

(*Umro 8. siečnja 1869.*)

Starče Mirko! blago tebi sada:
Života si slavna na lovoru
Sad zemaljskog neosjećaš jada,
Odmaraš se u nebeskom dvoru.

Blago tebi! jer blagoslov stada,
Kom si bio blag u svakom tvoru,
Spominje te i u slast ti pada
Više nego spomen u mramoru.

Blago tebi! Spominje te stado,
Osjećaji tuge i bojazni,
Smjestiše se na tvoj stolac prazni.

Tko će tvrdo značaja ti nàdo,
Tko ljubavi srebro će ti čisto,
Tko naknadit vjere zlato isto?!

(Dalje sliedi.)

Pustinjski kralj Lir.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva.

Sabralo se šest nas zimske neke večeri kod staroga sveučilištnoga druga. Povede se rieč o Šekspiru, o njegovih tipih (značajih), pa o tom, kako jih je znao povaditi duboko i vierno ljudskomu stvoru iz samih njedara. Osobito se divismo, kako su slike te istinite, svakdanje; svaki nas kazivao za Hamlete, Otele, za Falstafe, da i za Rikarde treće i Makbete — (zadnjih ovih, doduše, samo nekoliko) s kojimi se gdjegod sastadosmo.

— A ja sam, gospodo, reći će gospodar, čovjek veće u godinah — poznavao jednoga kralja Lira!

— Kako to? upitamo ga.

— E tako. Hoćete da vam kažem?

— Učinite nam tu ljubav.

I naš prijatelj uzme mahom pripoviedati.

I.

Cielo sam djetinstvo, počme on — i prvu mladost moju do petnaeste godine — proveo u dvorcu na imanju matere moje, bogate vlastelinke . . . i upraviteljice. Jedva je živim dojmom davnoga vremena ostala mi u pameti slika najbližega susjeda našega, nekoga Martina Petrovića Harlova. Ali težko li se i mogla bila posve izgubiti: nikada već za svega života nenadjoh mu parca. Mislite si grdnu ljudeskaru. Na gorostasnom trupu čučala ponakoso, krupna glavina, za vrat se malo i znalo — a na njoj se razkukorio čup mrsite žuto-plavkaste kose, počam skoro od samih nakostrušenih obrva. Na širokoj plosi plavetnikastoga, kao da bi olupljenoga lica, izpružio se jak, čvorat nos, izmolile se naduveno sitne golubje oči a nakrivila se usta, mala, ali kriva, razsjeckana, cvieta ko i lice. Iz ustiju ovih prodirao glas ako i hrapav, ali vrlo kriepak i zučan . . . Zvuk mu prilićio zveketu željeznih obruča, kad se povezu u tarnicah a po hrdjavu putu i kad je Harlov govorio, kao da bi silni vjetar hučao na kakova vrata. Težko je bilo reći, što se uprav ukazuje na licu Harlovljevu, tako je široko bilo . . . Tko ga jednom zamietio, taj obično nanj zaboravljao nije. Ali neprijatno nije bilo — odavalo je dapače nešto veličajna — jedino se vidjelo vrlo čudnovito, neobično. A kakove su bile u njega ruke, koliki prsti, kakove li noge! Sjećam se i danas, ja bez straha i nekakva počitanja nisam smio uzvrtati oka uz hrbat Martina Petrovića, niti uzgledati na pleća mu, ta pravi žrvanj; a najveć su me u strah ugonile uši njegove! Cieli to kolači s zavrtkami i prebori; pa još ih većma nadizali podbuhli obrazi na obe strane.

Nosio je Martin Petrović — zimi i ljeti — kratak haljinac od zelena sukna, opasivao se čerkezkim remenom, na nogah mu bile zamazane crevlje; vratnoga rubca nevidjeh nikada na njem a i oko šta bi ga bio omatao? Dihao je sporo i pretežko, kano bik, ali je išao bez huke i muke. Moglo se vidjeti, kako se, unišav u sobu, boje, da nebi sve oštetio i porušio; s toga se uviek pomno micao, više nabočice i nekud kô kradom. Snage je bio baš Herkulove i za to ga sve štovalo oko njega; narod naš i danas visoko cieni stasite junačine. O njem dapače pričale se legende: jedni kazivali, kako se negdje u gori sastao s medjedom i malo što ga ugušio nije; drugi, kako je kraj pčelinjaka zatekao tata pa ga s koli i konji bacio preko plota, i tomu naliko. Harlov sam nikada se hvastao nije snagom svojom. „Ako mi je desnica blagoslovljena — znao bi reći, — to je tako božja volja htjela!“ Ali ponosit je bio: nu nije se toliko hvalio snagom svojom, koliko zvanjem i porieklom, umom i razumom svojim.

— Naša je loza od Všeda (tako je izgovarao rieč Šved); potiče od Všeda Harlasa, uvjeravao je; za dobe kneza Ivana Vasiljevića crnoga došao je on u Rusiju, a taj Šved Harlas nije mario zvati se grofom čuhonskim, već je želio postati ruskim plemićem pa se u zlatnu knjigu upisao. Eto od kuda smo postali mi Harlovi!

— Ali Martine Petroviću, upletem se, da mu suzbijem: Ivana Vasiljevića crnoga nikada ni bilo nije; već je bio Ivan Vasiljević grozni. Crnim se zvao veliki knez Vasilj Vasiljević.

— Da što! mirno mi Harlov odvrnu; kad ja velim, tako je bilo.

Jednom ga mati hvaliti uzme s odista čiste nesebičnosti.

— E Natalijo Nikolajevna, odgovori on malo ne srdkavo, — čemu hvaliti! Nam gospodi nedolikuje inako; kako bi se drznuo smrad kakov, hrdja kakova suditi o nami lošo! Ja — Harlov, lozu moju eno od kuda vučem — (upre prstom visoko nada se u pod) pa da u mene nebi bilo poštenja?! Kako bi to moglo biti.

Drugi put prohćelo se velikašu nekomu, bivšemu u gostih kod matere moje, podrugati se Martinu Petroviću. A ovaj mahom upre kazivati o Všedu Harlasu, koj se doselio u Rusiju . . .

— Za cara Horoha? upita gospodin.

— Ne, nije za cara Horoha — već za velikoga kneza Ivana Vasiljevića crnoga.

— A ja sam mnio, nastavi velikaš, da vam je rod puno davniji te da siže do predpotopnih vremena, dok je još poticalo mastodonta i megalotera . . .

Učeno ovo nazivlje bilo sasma nepoznato Martinu Petroviću; ali se je domislio, da velikaš s njim šalu sbija.

— Može biti, zahuji on, rod je naš za cielo iz posve davne dobe; kad je moj praotac došao u Moskvu, kazuju, da neki budala u njoj nije živio lošije od vaše preuzvišenosti, a takovi se ludovi radjaju jednom u hiljadu godina.

Velikaš se zablenuo a Harlov uzbacio glavu, izpuljio podbradak pa uzo frkati . . . Minu dva dana, eto ga opet. Stane ga koriti majka. — „Pravo mu je, ljubezna gospodjo, odvrati Harlov; nenalieći prije dobe, vidi prije, s kim imaš posla. Mlad je još bolan, valja mu učiti.“ Velikaš je bio Harlovljevih godina, ali ovaj gorostas vikao brojiti sve ljude pod nedorasao. Uzdao se jako u se i nebojao gotovo nikoga. — „Mogu li što bez mene uraditi? Gdje je ovakov čovjek još na svietu?“ pitao bi pa se onda trgni smijati kratkim ali zaglušnim hohotom.

II.

Mati moja dobro je prebirala svoja poznanstva; ali Harlova je primala osobitom radošću i puno mu kroz prste gledala: on joj pred dvadeset i pet godina spasio život, uzdržavši kola na rubu duboke provale, u koju se konji već srušili bjehu. Štranjge i vodice popucale, ali Martin Petrović uklještio kolo i nedao mu iz ruke, akoprem mu krv briznula bješe. Mati ga je moja i ženila: dala zanj sirotu od sedamnaest godina, što se u njenom dvoru odhranila; njemu tada prošlo bilo četrdeset godina. Žena Martina Petrovića bila sama od sebe slabušna; on bi ju znao, kazivali su, na dlanu unesti u kuću; ali nije dugo s njim poživila; ipak mu rodila dvie kćeri. Mati moja činila je Martinu Petroviću i iza njene smrti svako dobro; smjestila je stariju mu kćer u gubernijski zavod, kašnje joj našla muža — i već drugoga uzela na oko za mladju. — Harlov bio valjan gospodar, ono zemljice liepo se množilo a on sve naokolo pomalo obdjelavao, pa još kad mu se kršćenje dogodilo, — o tom bi se dugo pripoviedati imalo! Radi debljine svoje Harlov nikamo nije išao pješice: zemlja ga nije nosila. Svuda se vozao na nizkih lagahnih kolicih te sam kriv bio, što su kobili virila rebra; a bilo to kljuse od trideset godina, s debelom brazgotinom na pleću: ranu je tu dopala u borodinskoj bitci, pod narednikom u nekoj konjaničkoj pukovniji. Kljuse ovo uviek je hramalo ujedno na sve četiri noge; korakom ići nije mogla, već bi onako kaskala pod koli; a pasla je komotljiku i peljen po omedjcih, čega ni u koga blaga opazio nisam. Sjećam se a ni danas neponjam, kako je moglo ovakovo poluživo kljuse vozukati onakovu težinu.

Nesmijem ponavljati, koliko je naš susjed težao pudova (pud=40 ruskih funt.) Za plećima Martinu Petroviću sjedio bi na brzokretoj drožci crnomanjasti njegov slugać Maksimko. Upro bi se sviem tielom i glavom o svoga gospodara a bosima nogama o drožku pa bi mislio da je listak ili crvak samo. Ovaj je momčić brijao svake nedjelje jednom Martina Petrovića. A da obavi taj posao, uzpeo bi se, kako su kazivali, na stol; šalčine su tvrdili, da je morao lećati okolo brade svoga gospodara. Harlovu se nije dalo sjediti dugo kod kuće, s toga pi ga češće mogao vidjeti, gdje se provaža u staroj svojoj ekipaži, vodice u jednoj ruci, a druga uprta laktom o koljeno, s maljušnim škriljakom na vrh glave. Šibao bi oštro na okolo medjedjima očima, pozdravljao gromkim glasom prolazeće ljude, gradjane, trgovce; dovikivao popovom, kojih nije mogao trpiti, po gdjekoju slanu, a jednom, susretnuv se sa mnom (baš sam se išao probazati u lovu), zagrmio tako na zeca u drazi, da su mi zvonile uši do u večer.

III.

Majka moja, kako sam već kazao, rado je gledala Martina Petrovića; znala je, koli joj je on privržen. — Boljarice! gospodjo! našega polja „jagodo!“ tako bi ju on dragao. On je visoko štovao dobrotvorno srdce njeno, a ona je u njem nazirala odana joj gorostasa, koj nebi krzmao sunuti za nju na cielu četu; — i ako se nije bojati bilo, mati je ipak, neimajući druga svoga (rano bijaše obudovila) uz ovakov štit, kakov bijaše Martin Petrović, sjegurnija bila. Pa je on bio pošten čovjek, nikomu nije dodijavao, novaca nije trošio, vina nije pijo — a nebijaše ni glup, prem se nije nigdje naobražavao. Majka se posve uzdala u Martina Petrovića. Kad joj negdje palo na um sastaviti oporuku, trebalo ga za svjedoka, a on navlaš letio kući po naočale željeznih obručaca, bez kojih nije mogao pisati; s naočnjaci na nosu jedva je dospio za cielu četvrt sahata, pušući i odišući, napisati čin svoj, ime, zavičaj i obitelj, a načarao strašno krupna, četverouglasta slova, sa štokakvimi črčkami i nakiti; pa kad je dovršio težki taj posao, ustane i javi da je gotov te dometne, da mu je — to pisati, to buhe tući — sve jedno. Da, držala je do njega majka . . . uviek, od stola našega nisu mu dali. A živo je zaudarao: duhom od zemlje, od šumskoga puta, od blatnih kaluža „Ala je muna“ rekla bi dvorilja stara. K objedu bi za Martina Petrovića stavili u nugao stol — njega to ni zere vriedjalo nije — znao je on, da po druge nije poredno, sjediti uzanj pa i volio je posebice jesti: a jeo je, kako nije, vjerujte, nitko iza Polifema. Rad njega bi svaki put odmah u početku objeda, donesli — tobož da nepomanjka — lonac kaše bar šest funata. — „Ti ćeš to, nadam se, pokrčiti?“ rekla bi mati. — „Pojesti ću ja to, plemićko!“ odvratio bi smješeći se Martin Petrović.

Rada je slušala majka kakov god razgovor njegov o gospodarstvenih stvarih; ali za dugo nebi mogla podnositi mu glasa.

*

— Što je to, baćuško! reče jednom: — ti bi se rad liečiti tim, što li! Sasvim si mi zamukao.

— Natalijo Nikolajevna! Dobrotvorko! odpoviedi kao obično Martin Petrović: grlo me boli; a može li meni ikoj liek pomoći? Valja će mi mučati.

Za cielo da nikakov liek pomogao nebi Martinu Petroviću. Ta nikad i nije bolovao.

Pripoviedati niti je znao niti mu se račilo. „Od puno rieči nestaje sape" znao bi reći tobož prietljivo. Samo kad bi ga naveli na dvanaestu godinu, (i on je služio u vojsci i dobio mjedenu kolajnu, koju bi po svetcih nosio na Vladimirskoj vrpci), kad bi ga uzeli pitati za Francuze, onda je znao priobćiti štokakvih anekdota, akoprem je kraj toga svedjer uvjeravao, da nijednoga Francuza — današnjega — u Ruskoj ni bilo nije, te da su jedino bolestnici i gladuši prebjegavali a on da je mnogo snieti te što kada po šumah iztriebio.

IV.

Medjutim je kad i kad i ovoga nekolebimoga, samouzdanoga gorostasa salećela sjeta, neveselje. Bez svakoga vidimoga uzroka drugad bi stao kutriti; zatvorio bi se samac u sobu pa bi zujao — baš zujao ko cio roj pčela; ili bi dozvao momka Maksimka pa mu pripoviedao ili pako glasno čitao iz jedinice knjige, što pod njegov krov zabludila, posebnoga svezka Novikovskovljevoga „upokojenoga trudoljubca" ili bi mu pjevuljio. I Maksimko, koj je čudnom sgodom naučio čitati, po notah, uhvatio bi se, običnim sjeckanjem rieči i vječitim udaranjem glasa, prebirati slovke od prilike ovako; — „no čé-lovjek strastnì vidovìt iz segó pustagò mjestá, koto-roe on nahodìt v tvarjàh, sovsjem protivnijà sliedstvijà. Každaja tvar, osobo, ska-zivaét on, ne silna sdjélaet menja sčas-tlivìm!" itd.* ili bi raztezao tankim glasom tužnu pjesmu koju, iz koje bi se jedino razabrati moglo: „I····i····je····i· ··je····i····Aaa····ska!··· O····u···· u····bi····i····i····i····la!" A Martin Petrović mahao bi glavom, spominjao, kako će sve proći, sve se u prah stvori'i, uvehnuti kano bilje; proći će — i nebude ga! Namjerio se negdje na nekakovu sliku, što je predstavljala goreću svieću, na koju se sa svih strana naduli vjetri; odozdo bilo napisano: „Ovakov je čovječji život." Jako mu bila omiljela ova slika; objesio ju više sebe u sobi, — ali kad nahrupi sjeta, okrenuo bi ju licem k zidu, da ga nemuti. Harlov, ovakov gorostas, bojao se smrti! K nabožnosti, k molitvi, i u ovakovo melankoličko vrieme, riedko se uticao; i u tom se više uzdao u vlastiti um. Nabožnosti osobite u njega nije bilo, u crkvu je malo kad dolazio; istina, govorio bi, da on neide s toga, što se boji silnim trupom svojim iztisnuti druge na dvor. Čim bi minulo bolno ovo stanje, a Martin Petrović stani fućkati — pa onda gromkim glasom daj si spremiti drožku te se opet odtisni kamo god po susjedstvu, kao da bi htjeo pokazati, da je to sve šućmuć! Pravi to bio Rus.

(Dalje sliedi.)

* Pokojuščisja trudoljubec, periodičeskoje izdanije itd. Moskva 1785. g. Čast 3.a, str. 23.

Nedoček.

Romanca. Spjevao L. Vukelić.

Svako bi jutro, netom cikni zora,
Šetala dieva žalom sinjeg mora.
Srdašce čezne, mlado lice bliedi,
Oko joj mutno u daljinu gledi:
Dragoga nejma, nejma! —

Tada uz glásak ranilice ševe
K bogu bi tekli uzdisaji dieve:
Pučinom morskom da joj dragog prati,
Milostiv da ga skoro njojzi vrati;...
Dragoga nejma; nejma!...

Što li se tamo u daljini bieli,
Gdjeno se more s nebom ljubi, dieli?
More l' se srši?... ili galeb leti?...
Ili je dragi?... Daj to bože sveti!...
Dragoga nejma, nejma!

Dragoga srdce i daleka sluti,
Zadrkće milo kad ga bliže ćuti;
U srdcu sada mirno jadi leže,
Da li još ljući sad ga čemer steže:
Dragoga nejma, nejma.

Tkogodier bio, vječni bože samo
Ustavi vjetre, proprati ga amo!...
Evo g' u luci!... stieg se vije, šušti...
Svijaju jadra... i sidro se spušti;...
Dragoga nejma, nejma.

Nejma?... Oj eno!... Al uz njegvo krilo
Kakvo se ono dievče priljubilo?...
Sviest mi se muti!... Svietli dan se mrači...
Zamrla jadna sama na gromači;
Dragoga nejma, nejma.

Nejma ga k njojzi, ali s ljubom novom,
S tudjinkom svojim stáni se pod krovom;
Djevojka blieda još na žalu čàma,
Na more gledi i ručice láma;
Dragoga nejma, nejma.

Zemljicu u to mrak već zavi gusti,
Dunuo ljuto brodolomac pusti,
Vihor ju shvati, nebrani se jadna,
Nestalo dieve, čut je moru sa dna:
Dragoga nejma, nejma!

Nevjera crna neužio sreće;
Srdce mu mrzne, san na oči neće,
Dušu mu toči, snagu crv mu ruši,
Uzdah mu dragin vječno ranja uši:
Dragoga nejma, nejma!

Osvojenje Tarragone g. 1811.

Od Ad. Am. Kosinjskoga.

(Dalje.)

Što je bivalo u mom srdcu, u mojoj glavi, toga nemogu kazati; krvna, strašna osveta uzbunila je prvi put za života moga svu krv moju, zavladala mi je svim čustvom i razumom: da se osvetim il da poginem bilo mi je jedinom žudnjom, jedinom voljom. — Smrt izdajicam, osvetite me, osvetite ga! — doviknem vojnikom, pokazivajući na lješinu bratovu. Nije im trebalo te pobude, cieli je bataljun u jednom trenutku, nemareć za taneta španjolska, posrtao na juriš, za nekoliko su časova, potisnuta silnimi rameni, štropotnula vrata palače; uzalud je bila obrana očajanika, uzalud moljakanje za milost — ima časova u životu ljudskom, gdje joj se nemožeš nikako odazvati. Svagdje sam bio na čelu, a za mnom svuda pokolj i smrt; jurila je ona iz sobe u sobu, iz sprata do sprata, daveć sve naokolo bez milosrdja; ona mi je bila jedinom utjehom, jer sam tek uz nju mogao ponešto zaboraviti na novi i strašni gubitak.

Zanešen divljom osvetom hrlio sam napried, nemareć, da li me sliede vojnici; razbjegli se po velikih dvoranah palače, uz mene ostala su samo dvojica: stara junačina egipatska i mladi mi zemljak iz nad Visle. Na kraju hodnika u drugom spratu namjerili smo se na zatvorena vrata, razbili smo ih za tinji čas; srdce je moje zadrhtalo od radosti, mogao sam zadovoljiti želji za osvetom, nekoliko koračaja preda mnom stajali su ubojice moga brata, častnik španjolski i fratar. Poskočio sam k njim, al me je odtisnuo mladi zemljak, to mi je spasilo život a ubilo mladića; dva taneta iz pištoljâ Španjolaca prebila su mu prsa, boreć se časak sa smrću, pao je na me i poprskao me krvlju. Priskočila tada stara junačina, raztreskav jednim mahom mača glavu fratrovu, a ja sam poskočio za uzmičućim častnikom; slaba mu i krhka spâda nije mogla odoljeti silnomu udarcu omašne mi sablje, razprsnula se u komade. — Umri izdajice! — doviknem mu, hoteć ga probosti, al mi ruka bude naglo uzdržana: blieda i drhćuća, liepa djevojka u crnoj mantili i razpuštenih vlasi zapriečila je smrtni udarac:

— Stoj, stoj, on je nevin, tvoj izbavitelj, sustani, smiluj se!

Pogledam na djevojku, uhvatila me groza; premda je nisam vidio tri godine dana, upoznao sam ju ipak mahom ma i bliedu i zaplakanu, bila je to moja izbaviteljica iz Salta di Lobos, donna Fabiana, a Španjolac preda mnom hidalgo don Juan, njezin stric.

Zar da još i dalje pripoviedam?

Svu večer, dà upravo svu noć probavio sam u onoj sobi. Što mi je stalo bilo do vojne, do moje pukovine, do službenih dužnosti? Zagledavši Fabianu zaboravio sam na sve.

Ona mi je bila spasiteljicom u Salto di Lobos; nisam o tom nikad sumnjao, a sad se podpunoma osvjedočio iz njezinih rieči: na molbu njezinu spasio me je hidalgo opojena driemkom od očevidne smrti.

Nije me samo zahvalnost vezala uz Fabianu.

Spominješ li se nekakve knjižice, što-no ju zajedno čitasmo za mladosti naše, nesjećam joj se više naslova, al sadržaja vrlo dobro: znam, da je to bila historija različitih, često divnih zabluda ljudskoga razuma; jedna je glava naposeb probudila osobitu pozornost našu, pripoviedalo se o mnienju nekoga plemena indijskoga, da božanstvo stvara u nebu muža i ženu jednom osobom, pa da se ta dva spola razluče istom na pragu zemaljskom; uz svu ćudljivost sudbine, koja ih prebacuje na različite strane svieta, da jedno srdce čezne vazda za drugim, sretni su istom onda, kad se gdje nadju i spoje.

Ovom mojom polom, ovom dušom moga sna i žudnje moje, bila je Fabiana! ćutio sam to i znao.

Premda sam ju u Salto di Lobos vidio samo jedan cigli čas, nisu joj uspomenu u mom srdcu zatrle ni tri ciele godine razstanka; o njoj sam svuda snivao, za njom čeznuo kao za dušom svojom i jedinom nadom. Bio mi je udes kojekakov, prolazio sam iz bitke u bitku, munula je uz mene pogdjekoja Španjolka, a gdjekoja za časak i srdca se dotakla; al i najčarobnije oko i zamamniji posmjeh i najjače uvjeravanje ljubovno bilo je za me prazno, jadno, bez života i duha; jesam li ikad ljubio, spominjem se samo Fabiane.

A pomisli uz to, da sam bio mlad, vatren, strastan, da mi je žarko sunce španjolsko uzbunilo kipuću krv, opojilo misli! Znam, bio sam poludio! Al nije li ludovanje moje bilo najvećim blaženstvom?

Oh, bio sam sretan! I ona je mene ljubila! Priznala mi je.

Priznala je pouzdanjem djetinjim, bez izlišnoga otimanja, bez izprazne koketerije, priznala je kao nekakov grieh i prestupak; ljubav joj je zavladala svom dušom i svimkolikim srdcem, a da ju zataji, smatrala bi sirota svetogrdjom i odurnom lažju.

Govorila mi je:

— Oh ti neznaš, ti nedokučuješ moj dragi, kad smo se ono prvi put zagledali, sjećaš li se, u Salto di Lobos, ti si me zanio do nebesa, obuzeo mi svekoliko srdce; il da tvojom budem il da poginem, bilo mi je životu jedinim ciljem. Jadna se je majka srdila, srdio i stric, al što sam ja marila za srdžbu njihovu; tvoja ljubav davala mi je snage te sam mogla pregorjeti svaku muku: nekakva bo je nada govorila duši mojoj, da ću te još vidjeti, zagledati negdje, da ću tvoja biti; ti nedokučuješ, koliko sam stradala za te tri godine, koliko se namučila! Oh! koliko je krvi proteklo pred mojima očima, to je užasno; strašna li je vojna, kojom nas progonite! Jadna mi je majka poginula, poginuo cieli rod, a rodno mi je seoce uništeno i poharano do kraja; valjalo je imati srdce od kamena i željeznu volju, da nepropadneš pod teretom tolike nesreće . . .

A onda na novo:

— Oh moj dragi, ti me ljubiš, ti si mi se ljubavlju zavjerio, al mi još nešto moraš prisegom obećati. Ostaviti ću ovu zemlju, krvlju pokvašenu; živjeti ću daleko, u tvojoj otačbini; ondje je nebo hladno, sunce studeno, al što mi je do toga stalo, tvoja ljubav biti će mi i nebom i suncem. Oh! ja te ljubim . . .

Dosta je toga! Da dokučiš Španjolku, da neposumnjaš o njoj, treba da ju poznaš, da ju ljubiš i da te ona ljubi: dosta je tih mojih rieči, već sam ti valjda i dodijao, jer se kadšto tajnosti naših čustava, naše svetinje, što nam srdce il razdiru il zamamljuju, snadju u čudnoj opreci . . .

Prohujila je brzo ura za urom, nastala je ponoć pa i minula, već su prvi traci rujne zore pozlaćivali bliede stiene naše sobe, kad se je ono po hodniku stao razliegati težki lomot rekao bi oružanih ljudi, prekinuo nam je razgovor, snivanje.

Izašao sam žurno.

Na hodniku sretne me pobočnik generala Huga; predavajuć mi nekakov papir progovori ovo:

— Tražim vas gospodine ima ciela ura, glavni vodja poslao vam je ovu zapovjed, izvolite ju pročitati.

Čitao sam:

„Pukovnik S* neka sabere sve zarobljenike španjolske, koji su zarobljeni u jučerašnjoj bitki i neka ih pod stražom odpremi u moj stan; ima se osim toga pobrinuti i nastojati, da se pohvataju sliedeći članovi ovdješnje junte."

Na dodanom popisu bio je na čelu upisan redovnik don Ambrosio i hidalgo don Juan di Ribeira y Nives.

Vrativ se u sobu opazilo je bodro oko Fabiane bliedo mi lice i naoblačeno čelo, istine joj nisam mogao zatajiti; pobliedila je, zadrhtala i uhvatila me za ruku pa muklo šaptnula:

— Ti me ljubiš Stanislave, ti ćeš ga spasiti! Zar ne da ćeš ga spasiti? Ja i njega ljubim, on mi je za te tri godine bio jedinim štitnikom, dobročiniteljem i otcem, njegova je smrt moja smrt, iza tebe njega ljubim najviše.

Vratio sam se k Španjolcu, hoteći ga probuditi, zaboravio sam ti bo kazati, da je hidalgo, čim smo osvojili palaču, bud onemogao vasdašnjim bojem, bud nesrećom poput živine obhrvan, s nevjerovne li ravnodušnosii, il s nemara za sudbinu i život svoj, nepitajuć ni malo, što sam s njim nakanio, hoću li ga pogubiti il ga želim spasiti, razprostro plašt svoj na netom krvlju zaprljani pod, prevalio se i zaspao; a to je bio onaj živinski, mrtvi san, gdje duša i tielo spavaju zajedno; spavao je, premda sam ga budio, samo bi mu se kadno kadšto ustam težkom mukom oteli nekakvi glasovi, pojedine rieči, u kojih uzalud si tražio smisla, razuma. Stenjao je:

— Dajte mira — još je vremena — brani ju — vojuj — moja sudbina — smrt — Fabiano — pukovniče — još je vremena . . .

Nesretnik snivao je očevidno, pa je utiske toga snivanja mekanično izbijao jezikom. Tko zna, nije li i on slutio, da mu je smrt za vratom.

Moja je osnova bila gotova! Prestao sam buditi spavajućega i odlučio, da idem k Souchetu; zapovjed njegovu morao sam dakako ovršiti, al znajući, kako se sudovi naši žure, bojao sam se, da pomilovanje nestigne, kad odsuda bude već izvršena, kao što se je to često dogodilo.

Kad sam izlazio, uhvatila me je Fabiana za ruku, oko joj se divno kriesilo, glasom drhćućim a pokazivajuć na hidalga govorila mi je ovo:

— Stanislave, ja sam tvoja, tebi sam se podala; neuzhtjedneš li me nazvati svojom ženom, kao što sam ti svoju čast, svoju sudbinu i sreću poklonila, tako ću ti biti robinjicom posljednom izmedju tvojih slugu, al moraš ga spasiti, on je posljednji od moga roda, on mi je otcem! — Stanislave! ti neznaš, što s menom biva, moja je glava uzbunjena, moj razum! Mnogo sam krvi vidjela, mnogo gubitaka pregorjela, ali taj bi, to ćutim, nadmašio moje sile!

Muklo je jecala.

Umirio sam ju, što sam bolje mogao, a da ti istinu kažem, nadao sam se dobru, Souchet me je volio; ovo mu je bila moja prva molba, kako da ju odbije. Poznata mu strogost bila je za strah ne samo Španjolcem već i podzapovjednikom, al sada moliti će ga vojni drug.

koj je u lovorov vienac, što mu čelo kiti, upleo pogdjekoj listak, koj mu je sjaj, slavu i neumrlost svojom krvlju sticao; jesam li mogao sumnjati? Nesretnik ja . . .

U velikoj dvorani viećnice, još jučerašnjem ročištu katalonske junte, našao sam generala. Čovjek od čelika, premda je vas dan ratovao i nimalo se neugibao poslu i pogibeljim, nije još ni pomislio na to da počine: našao sam ga u istom munduru, u kojem je jučer bio, zaprašen od biesnoga boja, jedan mu naramak odkinut, čižme poprskane krvlju; sjedio je kod maloga okrugloga stola, u ruku mu svežanj papira, iz kojega je marljivo čitao; unatoć velike trudnosti blištilo mu je mrko oko, po širokom mu se čelu s gnieva i ljutitosti skupile mrske, a guste se crne obrve stisnule; razvedrio se je ipak ponešto, gdje me je opazio, pa žurno progovorio:

— Kako ste mi pukovniče, znam za vaš gubitak, žao mi je vrlo, al vi ste smrt svoga brata osvetili, u ostalom poginuo je junačkom smrću, na polju slave; u izviešću na cesara neću zaboraviti na njegovo ime, kao ni na vaše zasluge, mnogo ste pripomogli te smo posve uništili buntovničko mjesto; al da čujem, što ćete mi kazati?

— U sadašnjoj bitki zarobio sam medju ostalimi dva zarobljenika, do kojih sudbine mnogo mi je stalo; za život njihov molim vam se generale.

— Dva? to je mnogo; prokleti narod, nemožeš ga ničim zastrašiti. Gospodine pobočniče, dajte pukovniku cedulju, da su mu zarobljenici slobodni; al kako se zovu?

Hidalgo don Juan di Ribeira i sestrična mu.

— Hidalgo don Ribeira, načelnik ajutamenta ovoga mjesta, najbjesniji izmedju naših neprijatelja, vodja bezpravja i ubojstva u ovoj okolici i pokolja u Salto di Lobos, čovjek, na koga se je moralo najstrože paziti po naredbi samoga cesara, o kojega smrti visi sjegurnost ciele Katalonije? Ne, nikad! On mora poginuti.

Zadrhtao sam na te rieči, al sam ipak odgovorio:

— Dužan sam mu svoj život generale, prije tri godine spasio me je od očevidne smrti.

General se podigao s naslonjača, pograbio svoj svežanj papira, udario po njem i progovorio:

— Gledjte, gospodine, čitajte, uvjerit ćete se lahko, da u svoj Španjolskoj neima većega krivca od vašega hidalge, neizuzamši ni Minova, Castannosa i La Romana; on je najmanje stotinu naših, al što govorim, to je malo, tisuću je naših pogubio; on je izdavao najstrašnije odsude, birao najužasnije muke, on je s fratrom, prijateljem svojim, razvrgao prekjučerašnji ugovor o predaji mjesta, on je kriv, da je naša krv potokom tekla, da je brat vaš poginuo. Pukovniče, da ištete spasenje svih stanovnika Tarragonskih, da se molite za njihovu slobodu i imetak, mogao bih privoljeti, al ovoga ubojicu nemogu pomilovati. Na smrt s njim, na smrt!

Drhtao je od gnieva, oko mu se kriesilo strašno, grozno, bio je to tigar ranjen strielom Arapina, moliti ga za milost, značilo je moliti tvrdi kremen za napitak vode; izmedju svih vojvoda francezkih u Španjolskoj bio je Souchet najsuroviji, pa tko zna, nije li on uz svu svoju osobnu hrabrost, dokazanu odlučnost i nesumnjivi talenat vojnički bio glavnim uzrokom, što se krvava i strašna vojna na poluostrovu nije mogla nikako svršiti. Poslavši ga Napoleon onamo prevario se je valjda kao i onda, kad je Španjolce, narod tobože nehajan i slab, lišio zakonitoga vladaoca i nasliedjene vjere, a vriedjao im predsude i prirodjeni ponos. Uz sav gniev generalov, od kojega su zazirali i najpouzdaniji mu prijatelji i ljubimci, nije u meni nestalo odlučnosti, nisam odstupio od svoje molbe. Odgovor ljutitoga poglavara prevrgao se u gorkost, koja je vriedjala moje samoljubje i čast moju: mlad, uzbunjen tisućom čustava, nemoguć stišati svoga gnieva, odgovarao sam generalu toli naprasito, da sam ga još i jače razjario: stisnutom šakom i plamtećim okom obratio se je k častnikom oko nas i viknuo:

— Jeste li čuli gospodo! I cesar se čudi i srdi, što Španjolaca ukrotiti nemožemo; ta kako ćemo, kad je vlast glavnih zapovjednika, kad je subordinacija vojnička prazan zvuk i ništa druga; al svratit ću ja opet sve u staru kolotečinu, svratit ću, tako mi svetca. Gospodin pukovnik bit će zatvoren, sutra u jutro odgovarat ćete pred ratnim sudom za svoje rieči; hidalgo ima se s mjesta u tamnicu baciti, a sutra bit će strieljan.

Što je bivalo u mom srdcu, kako sam živio u zatvoru, toga ti neimam zašto pripoviedati; ima mukâ, za koje neima rieči, pojmit ih možeš, al izreći nikako.

Oko podana banuo je k meni adjutant generalov, govoreći mi:

— Gospodine, slobodni ste: general neće da pamti vaših neopreznih rieči: Imate s mjesta otići k svojoj pukovini, kojom za sada major zapovieda.

Podrugojačio je nekoliko naloga Souchetovih.

Briga mene za njih! Nit sam ih čuo, nit zapamtio, moja se misao i moja duša bavila samo Fabianom i hidalgom. Zapitam silovito:

— Za boga, što se je dogodilo s don Juanom i njegovom sestričnom; smilujte se gospodine, govorte.

— Ta čuli ste odluku Souchetovu, on je nije promjenio, nesretnik bit će strieljan s ostalimi zarobljenici; vojni sud izrekao im je odluku prije jedne ure.

— Al donna Fabiana, njegova sestrična?

— Nje nije bilo na strašnom popisu pogubljenih, bit će dakle da je slobodna; al kakva joj je sudbina, to nek bog zna.

Da je bar ona spašena, ta misao potresla mi je dušom. Izmaknuo sam dakle naglo iz zatvora, potrčao do palače hidalgove i preletio kroz sobe; na sve strane ništoš i krv; mjesto je ovo predano bilo samovolji vojnika, pa evo što su s njega učinili! Raztreskano pokućtvo, odrte na okolo stiene, razlupano sve, što se odniet nije moglo; tu se još trza lješina, a ondje se opet ranjeni Španjolac ili moj vojnik bori sa smrću bez pomoći liečničke, bez utjehe duhovničke. Dotrčav do sobe, u kojoj sam se jučer sreo s hidalgom i Fabianom, dopre mi do ušiju neki šum, nekakov mukli šapat; nada mi je obuzela bolno srdce; možebiti je moj stari vojnik, kojemu sam naložio, da straži nesretnike, vjerno mi izpunio želju, pa ako već okrutnomu hidalgi nije mogao spasiti života, da je bar Fabianu občuvao: možebiti i ona sama ovdje čeka na moj povratak, na moju pomoć, premda sam ja jadniji od svih njih.

Udjem, al koj prizor preda mnom!

U sredini sobe složen od karabina odar, pokriven crnim suknom, oko njega goruće svieće u srebrnih svjećnjacih, koji su po svoj prilici donešeni iz bližnje crkve; gola sablja i zviezda počastne legije na svojoj krvavoj vrpci leže na mrtvačkom plaštu; nekoliko vojnika moje pukovine, a medju njimi i junačina egipatska, stoje oko zida.

— Što je to, što to znači? — kriknem od čuda.

Mjesto odgovora odgrnu mi komad mrtvačkoga pokrova; oh bože, brat moj!

Obuzet tolikimi čustvi zaboravio sam sasvim na smrt njegovu.

Vojnik mi šaptne:

— Učinili smo, gospodine pukovniče, što se je moglo; našega častnika nismo ipak mogli pokopati bez vojničke počasti, kao da je lješina kakvoga španjolskoga gverilaša!

Ljubav je zatrla čustvo bratskoga prianjanja; posvetiv jedva časak molitvi za dušu pokojnika, potegnuo sam vojnika poštenjaka na stranu i zapitao strastno:

— Al gdje je ona, gdje je Španjolka?

Junačina me pogleda čudnim okom, a onda rekne:

— Tà zar ja znam; odveli su ju danas sa starim vodjom gverilaša; kako vi, gospodine pukovniče, o tom neznate!

— Zašto ih nisi branio, čovječe, branio do posljednje kapi krvi; nisam li ti zapoviedio, da ih stražiš!

— Tà kako sam se smio uzprotiviti gospodinu pobočniku?

Kad sam hotio izaći iz sobe uhvati me za ruku.

— A s tielom, gospodine pukovniče, s lješinom što da činimo?

— Pokopajte ju!

— A gospodina pukovnika neće biti na sprovodu?

— Ne, daj mi mira, nemogu . . .

Vojnik je glavom stresao pa pogledao me pogledom toli čudnim, da sam i nehotice uzdrhtao, uhvatio ga za ruku i molio:

— Oh oprosti mi, i on će mi oprostiti, ti neznaš, ti nedokučuješ, koliko sam nesretan; ona Španjolka . . .

— Ah sada razumijem! Gospodin pukovnik ljubi ju; zašto mi to niste prije kazali, nebi ih vjere mi ni pobočnik odveo.

— Ona živi, ta zar živi? Al kakva joj je sudbina? Moram da idem, da ju potražim i spasim.

— Vojnik je časak šutio, a onda prebacio preko ramena pušku:

— Idem i ja s gospodinom pukovnikom. Braćo čuvajte tielo kapetanovo, evo me za čas.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Književnost i sloboda.

Čitao dne 21. listopada u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu Vladimir Mažuranić.

Gospodje moje!

Asinij Pollion, konzul rimski, govornik velik, prijatelj vruć književna napredka, odluči za prvih godina vladanja Oktaviana Augusta, iza potopa krvava, koj poklopi Rimu slobodu, da utemelji javnu knjižnicu.

Htjede, da ova bude pravi muzej, u kojem kipovi velikih pisaca nalaze zaklon uz sjajna djela njihova i čudnovatim, gorkim anakronizmom dokaza uzvišenost srdca svoga. Nakani da smjesti misao ljudsku u hramu, pod zaštitom božanstva, a neodabrà ni hrama Jupitrova, ni Fortunina: za pristanište joj posvećeno odredi hram: Slobode.

A ona joj i imade bit zaštitujućim božanstvom. Gdjeno se duhu, geniju, ini nameću zaštitnici, odbija ih zlovoljno od sebe, nemore li da ih odbije pod štitom tim, u sjeni njegovoj bliedi misao, procvast, ploda doniet, dozriet nemore.

Na čelo stavih, što bi mi tekar razgovor zaključit imalo; uvjerenje ob istinitosti misli ovdje izražena proniknulo me je tako, da mi se je neodoljivom silom izmakla. Dozvolite da-

kle, gospodje moje, da poduprt uztrpljivošću vašom, oslanjajuć se na podatke crpljene iz raznih epoka, označujućih razvitak misli ljudske, potražim sada dokaze, poredam i razjasnim razloge tomu pojavu; pogled bačen u prošastnost, potaknut će mnogu i mnogu misao, bit će morda razjasnjenje žalostnih odnošaja naših al i okrepa ufanja u bolja vremena, u kojih će se duh naroda našega prenut posvema oda sna a ne kano sada, umjetnimi sredstvi iz mrtvila svoga drman, davat jedino tim znakove života, što mu se kadikad izmakne bolan uzdah, kano začaranu gorostasu u bajci, kad mu patuljci hoće da prekinu težak driemež.

I gdje mi se opet ponajprije ustavlja pogled? Opet Atina, opet Perikle!

Preskočit možemo mnogu stranu istorije. Ogromni narodi življahu, borahu se; svemogući kraljevi prolažahu od Nila do Ganga, od Dona do Eufrata, bojnom rukom svietom drmajući. Pak ipak, da ruka božja na onih strana poviesti koljena čovječanskoga, gdjeno su ubilježeni ti krvavi bojevi i na vjekovih robstva i bezkrajne muke utemeljene despotične države staroga vieka, nebude napisala — ništa, ostavila bieli list, čovječanstvo nebi bilo nijednoga koraka manje učinilo naprama jedinomu razboritu cilju svomu: usavršenju uma ljudskoga. Gdje su tim kraljevom, tim državam imena, gdje uspomene, gdje potomstvo? Po gdjekoji učeni profesor odmata mumije, kopa kamenje po ogromnih razvalinah razkošnih njegda Niniva, ter se muči i oštroumni mozak prevraća, kako da protumači hieroglife il nesgrapno asirsko pismo, nebi li sastavio imena silnika, koji na stotine tisuća robova, poginulih pod trhom kamenja, baš imenu, uspomeni, potomstvu za volju žrtvovaše, gradeć gore od sgrada, tičuće se oblaka, svjedoke tobožnje njihove veličine, njihove neumrlosti. Gradili su za njemačke profesore. Oni im sačuvaše imena, oni hrane uspomenu, a potomstva im nestade.

A Atina? Na prostoru široku šest, dugačku sedam milja življaše puk taj. Nekoliko brežuljaka, maleni potočići, kamenite gole obale, krš kao u primorju našem, veličanstvena ništa do mora, koje je vidjelo toliko pobjeda nad dušmani, sabranilo u sinjem krilu svom toliko plemenitih boraca za otačbinu, i modrine neba, kojemu premca neima, štono ga u pjesmah atinskih nezaboravi ni junak ni djevojka a da mu neodašalje s umirućih ustna još posljednji pozdrav: eto vam malena okvira al u njem kako divna slika!

A Perikle? Nit kralj, nit ministar, nit maršal, nit general, dapače nit dvorski viećnik, pak ipak vlada; vlada samo zato, jer je najsladji, najumniji govornik, jer mu rieči dolaze od srdca pak se i hvataju srdca, jer kaže puku atinskomu: puče, ustaj i bij se, a Atinjani udaraju na Spartu: gradi hramove bogovom, a Atinjani prinose bogatstvo svoje i uzdižu se spomenici, kojim je živit i kad im nebude nit traga više na svetom zemljištu barbarskom rukom poharanu.

Nalazimo u Evripidu izreku: osvjedočenje, jedini vladaoće svieta! Kako se mora nam, djeci XIX. vieka ponosećim se, da smo prestigli na daleko primitivne, naivne Grke, kako se, velim, mora nam činit smiešan, dà nerazumljiv uzklik ovaj. Osvjedočenje, vladalac svieta! A što da je to osvjedočenje, da vlada, imade li bogatstva, imade li pušaka a kad nema, kako da onda vlada, kako da išta vriedi do pod smieha i gorke poruge? Tako se pitamo i da Evripida razumijemo, moramo se sjetit istom atinskoga života, onih uredaba državnih i družtvenih, štono ih vjekovi, sigurno ne na korist napredka umna, pogaziše.

Značajom svojim, riečju svojom umio bi Perikle sugradjanom ulievat osvjedočenje isto, što mu je srdce punilo i neumrlost slave, koja ide dobu njegovu, dieli s njim uzporedo vaskolik grad, koji je nesagradiv si ogromnih piramida ipak ostavio tragova iza sebe, štono se izbrisat nedadu, jer su u umu, u srdcu ljudskom utišteni, ter pitajte za ime: Perikle i Atina; za uspomenu: eto je u svakom plemenitom srdcu; za potomstvo: napredujuće čovječanstvo sveukupno, koje će vazda štovat u njima slavne, u mnogom obziru nedostignute pradjedove.

Pak nije li značajno za tu dobu upravo to, što joj manjka ono, bez česa sadašnji viek scieni, da nemože ni koraka učiniti, manjka podpora svaka pružena geniju, svaka osim jedine, koja mu je neobhodno nuždna: svieža zraka i slobode, da se razvija, kako ga krila nose? Nikad si Atinjanin nije prisvajao prava, da podupire, ili što je isto da u ograde stjesnjuje misao. Genij im je svetinja i prolazno boravljenje božanstva u čovjeku. A tko da se usudi miešat se u poslove božje, bit pokroviteljem božjim? Dosta je učinjeno, štujuć svagda sveti izliev misl i uzvišene, u kojem se jedino božanstvo ljudem prikazuje.

Nije tu bilo za pjesnika velika gospodina, koji ga podupire i kojemu za uzdarje valja napisat odu, nije podpora vladinih nit posmjeha blagonaklona na kneževskih ustnah, kojim se nagradjuje „uspješno djelovanje na polju književnosti“, pak ipak koliko imena zvučnih, koji razvoj uma u kutiću svieta. Čudni ljudi, ništa si drugo nisu želili, do nečesa, što jedan čovjek, zvao se on Caesar ili Maecen, dat nemore, žudili su slavu! — I Grčka bijaše već poharana, Korinth razvaljen, rimski mač zasužnjio slobodne obale Ilissa, po kojih se nekad Sokrat s učenici svojimi razgovaraše ob uzvišenih istinah, božanskim umom njegovim odkrivenih — a još uviek mogaše Rimljanin da zapjeva ob Atinjaninu: Praeter laudem, nullius avaris, nepozna ine požude, do za hvalom.

Zato kod njih nalazimo borbu, natjecanje svuda u umjetnosti, u drami, u pjesničtvu. Sudi obćinstvo a narod i obćinstvo isto su. Svaki gradjanin ujedno je i vojnik i umjetnik u toliko, što svimi silami brani otačbinu u javnih skupštinah kao i na bojnu polju a vrućom simpatijom prati svako gibanje narodnoga genija u književnosti i umjetnosti. U jednaku su dobru glasu i štovanju ljudi od pera i od mača: misao i djelo. Glasovitu pjesniku dramatičkomu stavljaju grobni napis: ovdje počiva Eskil, koji se boraše proti tudjincem na polju Marathonskom; Sofokle, vojvoda, vrativ se s pomorske vojne, daje predstavljati neumrle tragedije svoje; Sokrat, kipotvorac bori se hrabro kod Delija a kod kuće razvija misli o bogu, filozof, vojnik, kipotvorac u jednoj osobi: eto vam, gospodje moje, slike atinskoga obćinstva. Kad dakle takovo obćinstvo od dvadeset tisuća takovih ljudi u kazalištu pozorno sliedeć užasne prizore, divne stihove Iphigenije u Avlidi ili Hippolyta burno uzpljeska, mogla je ta hvala sina piljaričina, po zanatu slikara, najprije atletu, a zatim glasovita pjesnika Evripida zadovoljiti i nije trebao, da zavidi štićenikom kraljevskim kraj ovakova pokroviteljstva.

Da, Atina je vidjela: razvitak Genija u podpunoj slobodi i zato je ovaj narodić i učinio toliko, da je potomstvu veoma malo za učinit ostalo. Drama, govorničtvo, umjetnosti, filozofija, ta znanost znanosti, sve je ondje stvoreno, u slobodnoj školi čovječanstva tako, da se može reći, da je ono, što je na tom polju kasnije radjeno, puka preinaka i to mal ne uviek na gore mjesto na bolje. Uzori u književnosti, u umjetnosti ostaju vazda grčki ili bolje upravo atinski. Jer neodoljivom snagom privlačila je republika zamamom divnih uredaba sve k sebi, što je u Grčkoj, il što je isto u izobraženu svietu plemenita i dobra bilo. Homerove se pjesme ovdje skupljaju i mislioci, rodili se oni ma gdje, dolaze ovamo, da misle za budućnost. Aristotel uči znanost i metod, Epikur doktrinu mira i razkoši, Zenon stroge dužnosti. — Istina, imade i izvan Atine sjedišta odabranih, gdjeno se je slava literarna do visoka stupnja uznela. Nu Rim, Italija, Francezka, Njemačka, nisu li se odgojili u predavanjih duboke starine; nebi li pozoran motritelj u najizvrstnijih proizvodih mladjih književnosti mogao opazit nešta umjetna, prisiljena; nebi li se moglo uztvrdit, da su uzori mladjih naroda naprama grčkomu umjetan cviet, presadjen izpod podnebja blagoga, izpod rose divna neba grčkoga, koji je ondje u svojoj domovini ipak na daleko mirisniji, nego li u hladnih predjelih naših? Nu o tom nije ovdje govora. Dosta je za našu svrhu, da kažemo: svježi, slobodan zrak k procvjetanju sličnomu neobhodno je potreban. — Priprosto, ali razborito tumači već u staro doba Herodot napredak Atine: „pod silničtvom bijahu Atinjani nemarni i tromi, kao ljudi, koji rade za gospodara; oslobodiv se, osjeti svaki da radi za sama sebe i činjaše s toga napore, kojih mu uspjeh nagradi.“

Predjimo iz Grčke u Italiju. Zlatni viek latinske književnosti sudara se sa propašću republikanskih uredaba, Virgilij i Horacij podaju svojimi imeni sjaj vladanju Oktaviana Augusta, i imena tih pjesnika prepletena su tako s imenom sretna takmaca Antonijeva i prijatelja njegova pouzdana Maecene, da je prešlo u običaj svu hvalu gomilat na vladaoca rimskoga; njega smatrat kano pozorna, revna vrtljara, koji je odgojio stablo rimske književnosti. Kao da su se duhovi velikih pjesnika rimskih pod njegovom blagom zaštitom razvili, da čovječanstvo podpori njegovoj zahvalno bit ima za Aeneidu Virgilovu i Ode Horacijeve! Nu kako se imade u istinu s tom toli slavljenom podporom? Horacij i Virgilij odrasli su muževi u vrieme, kad se prevrat sgadja. Horacij vojuje u vojsci Brutovoj kao tribun vojnički republikanske stranke a da i Virgilij nebijaše baš prijatelj Oktavijanova nasilja, vidi se odtuda, što je pobjeda triumvirova upropastila vas njegov imetak. Vrativ se u Rim predade Oktavij svu Italiju u šake svojih veterana. Tibull Propercij, Virgilij izgubiše sve svoje imanje, Propercijev otac, Ciceron, Cassij Parmanski bjehu ubijeni, Varron prognan, porobljen, izgubi knjižnicu i rukopise svoje: to su blagonaklonosti kojimi pozdravlja Oktavij književnike, podbiv poda se Rim.

Istina je, da je kasnije vraćeno Virgiliju ugrabljeno otčinstvo, a Horaciju oproštena „bludnja mladih ljeta“, ter je pokorom i hvalami, kojimi obasù silnika, od sebe mogao odvaliti prieteću smrt, istina je, da je siromaštvo i nizki stališ njegov prisilio ga tražit u bogata Maecene zaklon, postavši njegovim klientom: nu sve to dokazuje jedino, da Oktaviana ide ta hvala, što Horacija i Virgilija nedade pogubiti. A je li to dosta, da se njegovim imenom nazove zlatni viek književnosti latinske? Silno uzdrmanje svega svieta, kad se je počela rušiti sgrada republike rimske, metež onaj, koji je uzburkao sve čovječanstvo, prevrnuo sve uredbe obstojeće bacio je na površinu velike vojvode, lukave diplomate, i uz njih i klasične pisce. Mudri indiferentizam Oktavijanov, relativna sloboda, kojom je bilo dozvoljeno književnosti da se razvija, bijaše joj jedinom podporom u zlatnom vieku njezinu. Kad dakle gdjekoji istorici kušaju, kako da dokažu, da je slava pjesničtva za vremena Augustovih plod despocije, plod upliva vladina, zaboravljaju da je upravo to zasluga cesara rimskoga, što nehtjede oteti piscem slobode, nepokuša stavljat misli u okove, priečit joj slobodna izlieva. A književnost nit netreba ničesa drugoga do — zraka, do slobodna kretanja. Zatvori ju u karletku gvozdenu ili zlatnu, ba-

caj mislioce u tamnicu ili im objesi o vrat težke zlatne križeve, a uz to im zapoviedaj: misli ovako, al onamo u one krajeve, da ti se misli nezanesu, da ti usta neizlievaju onoga, što ti srdce ćuti, jer „zabranjeno je", a uspjeh ostat će vazda isti, imat ćeš versifikatora, al ne pjesnika, državnih policajnih filozofa al ne Sokrata i Zenona. Ta nije bilo nikad ljepšega podupiranja književnika nego li pod silnici Neronom i Domitianom. Česa pod republikom nikad nebijaše, tad vidimo, gdje se dogadja. Ime stečeno u književnosti razlog je promaknuću u najviše državne službe: pod Neronom vidimo pjesnika Silija Italika, pod Domitianom Quintilijana, kritika i rhetora kao konzule. Istina, nije bilo mnogo u ono vrieme postat konzulom, ta i Claudijev konj dodje skoro do iste časti. Nu ipak, služilo je i imalo je to služit za odlikovanje, imalo je bit pobudom za književnike. Domitian nije dapače ni novaca štedio, da „podupre književnosti". I bilo je doista pisaca sijaset. Pripovieda Plinij mladji: ove je godine poezija dobro urodila, baš kao da govori o groždju ili smokvah. Mnogo pisaca, časti, plaće, podpore sve je dakle silničtvo Neronovo i Domitianovo pružilo književnosti, česa pod republikom, pod razboritim, indiferentnim Augustom neimadjaše. Pak zašto dakle propada lagano ta književnost, zašto obumire duh latinski? Asinij Pollion, rekoh već, smjesti knjižnicu u hramu Slobode.

Nu pristaše famozne Boileau-ove izreke:

Un Auguste aisément peut faire des Virgiles (Lahko može Augusto stvorit si Virgilâ) pozivlju se na viek Ludovika XIV. Ovo ime nadjenu Voltaire onomu odsjeku poviesti književnosti francezke, u kojem nalazimo imena Corneille, Pascal, Molière, La Fontaine, Bossuet, Boileau i Racine. Učinio je to, moglo bi se reć jedino zato, da hvaleć i uzdižuć Ludovika XIV., nasljednika njegova, pod kojim je toliko progonstva propatio, kudi i snizi. Od tuda dakle, ponajviše iz zlobna prispodabljanja, izvire to nerazmjerno veliko sudjelovanje, štono kralju ovomu Voltaire prvi uzè pripisivat u duševnu pokretu, koji se je od prilike u doba vladanja njegova izveo u Francezkoj. Velimo od prilike, jer se je velik dio pomenutih muževa najizvrstnijimi djeli proslovio već prije, nego li Ludovik XIV. vladat započe; jer su svikolici u to vrieme bili ljudi odrasli, ter bi bilo smiešno tvrdit, da je kraljeva osoba ili vlada išta na razvitak genija njihova djelovala. Priznajmo jednostavno, da je Ludovik XIV. bio vazda prijatelj knjižnevosti, da se je i sjećao pisaca, i odklonjivao od njih skrajnju nuždu materialnu. Ali to je sve. Nu ne, krivo mu činim. Glavna mu je zasluga, što je dozvolio, da se predstavlja Molièrov Tartufe; što nije priečio predstavljanja divnih njegovih komedija, u kojih se slaboće družtva tadašnjega bezobzirno rugh izvrgavaju, što je tim pomagao, da se idee novijega vremena počele razprostranjivati u Francezkoj. Jer Molière je predteča filozofa francezkih XVIII. vieka. Povratak na uzore grčke, koji nam se pokazuje u tadašnjih velikih dramatičkih pjesnicih Corneille-u i Racine-u probudio je iznova uspomene boljih vremena, koja je čovječansko koljeno u Grčkoj proživilo; gorka satira Molièrova rušila je bezobzirno sve što je trula bilo u temeljih, na kojih počivaše družtvo francezko; filozofi XVIII. vieka izrekoše misao, koja je već kroz stoljeća u pojedinih plemenitijih srdcih sahranjena bila; a veliki pokret, štono se je revolucijom francezkom započeo, a još ni s daleka nije dovršen, izvedenje je, po malo koncu svomu primičuće se. S ovoga višega stanovišta, gospodje moje, smatrajuć i u sklad dovadjajuć razne epoke ove moramo zaniekati odlučno koristne posljedice makar i dobro mišljena pritiska vršena po pojedinih osobah ili vlada.h Nije Ludovik XIV. podao krila geniju Molièrovu i Racine-ovu; zasluga je njegova, što mu ih nije salomio, već mu je, stranom barem, dozvolio, da si leta neustavlja. Velike borbe, velike nesreće, koje razoruju narode, razplamćuju osvetu, razpaljuju strasti, eto vam stvoritelja genija, jer misao, da se razvije treba života, a život je borba. Plaća od 100.000 sesterca, koju Domitian odredi Quintilianu, imenovav ga učiteljem govorničtva u Rimu, nije stvorila ni Demostena ni Cicerona, jer Demostena nebi bilo, da nebude Pilipa, kralja macedonskoga, koji mačem kuca na vrata Atinska a zahtieva, da se poruše zidovi, koji slobodu grčku štite, a Cicerona ne, da Rim nevrije, da se strasti po ulicah neoružaju noževi, da Catilina neprieti propasću družtvu rimskomu.

I Friderik II., kako ga povjestnica nazivlje, veliki, bijaše jedan od vladara, koji se zanimahu za napredak književnosti. Dapače čeznuo je, rekó bi čovjek skoro, više da steče slave na polju pjesničtva, nego li krvava boja. Znademo, želje mu se neizpuniše. Ni kraljevi nisu sretniji od inih umrlih. Nu, kako mu drago, pojav taj je zanimiviji od mnogoga inoga u poviesti svieta, osobito za nas, susjede njemačke. Upoznat ćemo se tako dobom, kad je njemački jezik istu ulogu igrao u Berlinu, koju sada hrvatski u Zagrebu, kad je bio prognan iz višega družtva, kad su djela, pomaljajućih se na sviet velikih pisaca, Goethea i Schillera nalazila u sadašnjoj prestolnici njemačkoj u pjeskovitoj Atini na Spree-i i isto preziranje, isti sarkastički posmieh, koji naši krugovi viši još neprestano imadu za svaki pokušaj, da jednom već svojim umom mislit, svojim jezikom govorit počmemo. Tomu nije tako dugo: jedno stoljeće, pak koja promjena! Koliko utjehe za nas, koliko pobude, da neprestanemo nadat se nit mi u konačni uspjeh nastojanja, toli težkih.

Još kao kraljević započe Friderik II. pis-

meno obćenje s Voltaire-om. Čudnovat odnošaj, koji se je do smrti glasovitoga filozofa produžio! Friderik, kraljević, zatim kralj, pobjeditelj svekolike Europe, laska svojemu starijemu prijatelju, sluša od njega bez svake srdžbe prigovore, dapače korbe. Dopisivanje ove dvojice ostat će vazda od velike važnosti, da upoznamo epoku, u kojoj su ovi neobićnim duhom obdareni muževi živili. „Volio bih, da sam pisac Athalije — tragedije Voltaireove — nego li sve svoje slavljene pobjede", reče D'Alembertu jednom Friderik i ova izreka dovoljno označuje do tada nečuven odnošaj izmedju vladara i prognana pisca. Ovo štovanje pred nosioci francezke književnosti njegove dobe razlog je, što je Friderik sa neizmjernim, u sadašnje vrieme, kad nam se njemačka književnost u tako krasnoj slici predočuje, posve nerazumljivim preziranjem svoj materinski jezik zametavao.

U Berlinu utemelji akademiju znanostî, nu dužnost joj bijaše, da u francezkom jeziku izdaje izvješća svoja. U vojničkoj i gradjanskoj učioni bijaše strogo zabranjeno učiteljem i učenikom, da se nesmiju služit njemačkim jezikom. Da je mogao, eto gdje bi bio Friderik prelio njemački narod u francezki. Nu jezik materinski neostavlja se tako lahko. Pojedini slojevi družtva mogu se služit tudjim jezikom, nu Rimljanin veli o čovjeku, koji govori trimi jezici: imade tri duše. I u istinu, promjenit jezik znači izmjenit dušu, a izmjena ova je odveć bolna a nikada koristna, jer se tim povriedi svagda u srdcu mnoga plemenita žila. — Nu dok je ovako Friderik veliki hotomice ignorirao njemačku književnost, uzpinjala se je ona sve to više; dok je akademija berlinska razpisivala nagrade za najbolju razpravu „o razlozih sveobće potrebe jezika francezkoga" prodje „Götz v. Berlichingen" Goetheov preko dasaka, i uzalud je poruga Friderikova, kojom se još u posljednje godine nabacuje na umne radnike njemačke. Pjesničtvo se njemačko uzdiže, iz dubljine duše prodirući glasove, koji se sada već čitavim svietom ore, bez Augusta, bez Ludovika XIV., bez penzija, nagrada i akademija, uzprkos preziru Friderika i njegovih dvorana.

Pak baš ovo zanemarivanje bijaše sreća za razvitak njemačkoga duha i pod kraj svoga života mogaše reći Friderik, vidiv gdje toli prezirana domaća književnost raste i cvate: „tà šta sam mogao boljega učinit za književnike njemačke, nego nebrinuv se za njih, nečitajuć njihovih knjiga."

Istina je. Narod, koj hoće da živi, netreba pokrovitelja. Književnost imade sama da si ga stvori, odgojiv si obćinstvo. Ovo mu imade da bude Maecenatom, ovo sudcem, koji nagradjuje i kazni, ako i ne uviek pravedno, a to ipak valjanije, nego li ministri prosvjete, od kojih samo oni narodi spas očekuju, kojim i onako spasa neima. Tim bo najbolje dokazuju svoju životnu nesposobnost, što se neumiju poslužit nehajstvom Augusta ili preziranjem Friderika svojih, velikih ili malih.

Ta šta može da učini za književnost mudrost i odvažnost makar i najdarovitijega, najsilnijega muža? Eto Napoleon veliki siplje podpore književnikom, nagrada se dieli za nagradom, zabavljen ratom u Pruskoj sjeća se skrbno književnosti, piše iz Poznanja ministru unutarnjih posala „književnost treba podpore, vi ste ministar ove struke; predložite mi koje sredstvo, da se jednom potresu razne grane liepe književnosti, kojom se je uviek Francezka proslavila". I ministar čini predloge, grane se potresuju, ali plodovi sa stabla padaju nezreli, čitava epoka nebroji nijednoga pisca, koji bi u budućnost prešao bio.

Dà, uzalud bijaše ohrabrivanje pisaca, uzalud napor genijalnoga cesara, koji je svom silom vremenu svomu htio da pribavi i u književnosti istu slavu, koju mu je na bojnom polju izvojevao. Mjesto da pusti talentom, neka se razvijaju, kako jim krila uzrastoše, kušao je da ih vlada, da im pravac dade; mjesto da propusti obćinstvu, da ono sudi, da ohrabri prve korake pisca ili da ga nesmiljeno satare, htio je da stvori službenu kritiku, zabranjivao je predstave, istorička iztraživanja, proganjao pisce, kojih misli nebijahu odjevene u uniformu gardiste cesarskoga. A progonjeni Chateaubriand, pisac Atale i Madame Staël, umna spisateljica „Corinne" i „l'Alemagne" živu i sada, dočim su djela Ducis-ova i Raynouard-ova prilično zaboravljena, uzprkos podpora i nagrada Napoleonovih.

Doista, kad je toli ogromnimi sredstvi pokušano podupiranje književnosti uz zaprieke slobodnu razvitku stavljene tako žalostne plodove donielo, nemore se nijedna književnost pod suncem s razlogom više uzdati u druga sredstva, do jedino u slobodu kretanja, a uza to u svoje sile.

Augusto nemogaše stvorit Virgilija, ali mogaše pogubit Cicerona, i ovo je jedina usluga, ovo jedini način, kojim može čovjek, koji vlast u šakah drži, djelovati na razvitak genija.

Ove rieči poznata feuilletoniste francezkoga, koliko se oštre čini, sadržaju ipak jezgru istine.

A nemoramo, gospodje moje, nit tako daleko poći, da se sjetimo sličnih pojavâ. Eto uz nas na obali morskoj kršovit prediel, malen grad Dubrovnik. Nije li se tamo stvorilo sjedište znanja i izobraženosti po sried valova barbarstva, koje je utamanilo svaku plemenitu klicu u jadnu narodu, kojega svi susjedi vazda upotrebljivahu istim čovjekoljubnim načinom, kako sada Francez sinove kabilske iz Algerije vuče, da im kosti trunu pod jesenskim daždem, u zemlji tudjoj? Zar nije Dubrovnik istim narodom napučen, kojim i Mostar i Trebinje i naši predieli.

Jest narod isti, nu ondje sloboda odgoji si narod, odgoji obćinstvo, ondje pisci traže hvalu svojih prijatelja, kao i u Atini, ondje na trgu predstavljaju se igrokazi i puk sluša pozorno i mornar, vrativ se sretno iz bitke kod Lepanta, gdje je pomagao kršit nevjerničke galije, raduje se slušajuć glasove hrvatskoga jezika i medjusobno revnovanje potiče na djela neumrla Gundulića, Palmotića i Gjorgjića. Ondje sloboda, drugdje u isto doba robstvo, ondje Atinjani, drugdje Kabyli, ondje svjetlo, drugdje tmina, koja tekar malo po malo izčezavat počimlje. Pak da se čudimo, da se Gundulić narodi u Zagrebu?

Skupimo dakle, gospodje moje, u kratko, što bi dosad rečeno. Nezavidimo silnijim narodom, neuzdišimo za bogatimi podporami, za natječaji, za nagradami za književne radnje. Više je pjesnika stvorila, više karaktera okriepila borba sa nevoljom materijalnom, bol duševna i duša duhovite žene, djelujuće plemenitimi ćućenji svojimi na krugove, u kojih se kreće, nego li bogate nagrade, podieljeni redovi i učena družtva, kojih vriednost i visoku zadaću za strogo znanstvene radnje tim neću da zaniećem. Što nam manjka jest obćinstvo, koje shvaća potrebu napredka duševna na narodnu temelju. A početak je učinjen. Dokaz tomu, za moju osobu najveći, nalazim u tom, što i ja sám, premda sam uviek sklon, da rišem zlo i crnje nego li jest, ipak nemogu zapriečit srdcu, da se nenada u bolja vremena naše književnosti, kad će životna snaga probijat jednakim žarom sve krajeve slovinske, a izraz misli plemenitih naći vazda odziva u svih srdcih. A da to vrieme dozovemo čim prije, dužni smo svikolici, da ono odgojivanje obćinstva, onu pobudu spavajućih sila izvodimo svagda svakim mogućim načinom. Dužnosti toj zadovoljavali ste i vi, gospodje moje, večeras, pozornošću, koje nebijah ja dostojan već samo stvar, štono ju zastupah. U njezino vam dakle ime kao i u svoje od srdca zahvaljujem.

Svečana sjednica jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî dne 27. listopada o. g.

Besjeda predsjednikova:

Veleučeni akademici, štovana gospodo!

Današnjom svečanom sjednicom zatvara se prvo, a otvara drugo trogodište jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî. Književna radnja, iznesena na vidik tečajem prvoga razdobja našega zavoda, poznata je svim njegovim prijateljem iz godišnjih mu izvješća, od kojih će tajnik umah treće pročitati.

Nu kano što je putniku, odbivšu jedan diel svoga puta, ugodno i koristno dozvati si zgode minulih dana: tako neće biti ni nam, koji evo tri godine provalismo na putu nauke, nepovoljno i suvišno, ako se u kratko osvrnemo na prvo razdobje ovoga zavoda, da odanle crpimo za dalji trud i nauku i pobudu.

Plod radnje jugoslavenske akademije kroz prve tri godine, osim gradje jur sakupljene a neizdane i osim podieljene književnikom pripomoći, leži svietu razastrt u dvadeset i dvie knjige, koje je ona svojim trudom, troškom i podporom na svjetlo izdala. Jedini taj broj mogao bi biti našemu zavodu svjedokom marljiva mu okô naukâ nastojanja, svjedokom tim prijaznijim, ako se uzmu na um početničke težkoće, tjesnoća sredstava i neprijatnost vremena. Sadržaj će pako i smjer ove književne radnje svakoga uvjeriti, da je akademija ozbiljno i ravno stala izvoditi označen si ustrojnimi pravili zadatak u onom pravcu, kako imadoh čast razložiti ga u prvoj svečanoj sjednici dne 28. srpnja 1867. godine.

U objelodanjenih do sada djelih nadje svaka struka znanosti, koju je akademija pozvana gojiti, svojih radnika i učenih priloga. Imade ondje obilnih prinosa za poznavanje našega jezika, ustroja mu, razvitka i bogatstva; imade uglednih spomenika za razjasnjenje crkvene, državne i književne poviesti; imade znamenitih priloga za poznavanje narodnjega duha, kako se je u davnini očitovao u obiteljskoj, obćinskoj i državnoj zadruzi; imade izdašnih prispjevaka za sve to dublje poznavanje prirode u našoj s te strane dosta zapuštenoj domovini.

Ovaj je rad jugoslavenska akademija zadahnula duhom istine, pravde i ljubavi: istine naprama vjekovitim načelom znanosti, pravde naprama uzajamnim odnošajem ljudskoga roda, ljubavi naprama svomu narodu i srodnoj mu braći. Istina i pravda odvraća nauku od stranputice i pristranosti, od oholije uma i razvraćenosti srdca, te daje duševnoj radnji onaj divni sklad, koj je umna djela svjetskih velikana neumrlimi učinio. Ovih vjekovitih načela neka se akademija i na dalje čvrsto drži, a odbija napastnike s rimskim pjesnikom (Juven. sat. 3): „maneant, qui nigrum in candida vertunt“.

Akademija se na dalje prema imenu si i cieli obazirala u svojoj radnji na sav jug slavenski; ali tako da je glavnu pažnju, osobito u historijskih i prirodoslovnih iztraživanjih, obratila na hrvatski narod i hrvatsku domovinu. Ovako radeći akademija pošla je stazom, koju propisuje znanost, i koju su joj jednaki zavodi kod drugih naroda pokazali. Znanost traži jedinstvo u razlikosti, srodnost u raznolikosti; ona ujedinjuje što je slično; spaja narode bogom ujedinjene a ljudî razstavljene; stvara narodu široku podlogu, otvara obilna vrela duševnu mu razvitku. Zajednica u knjizi krči put zajednici u zadruzi. Ovu su zajednicu utirali učeni zavodi kod narodâ, koji plodove njezine ili od davna uživaju, ili u naše vrieme beru. U ovo dakle doba, u koje narodi romanskoga i germanskoga roda, izjednačivši u jeziku i knjizi plemenske osebine i popevši na ovom

širokom osnovu svoju svietom gospodujuću prosvjetu, stvaraju gorostasne narodne i državne zadruge — u ovo doba gojiti na slavenskom jugu plemensko u knjizi samovanje znamenovalo bi njegove narode pripravljati za plien onim ogromnim izobraženijim zadrugam.

Ovakovu osnovu odlučno odbija jugoslavenska akademija, tim više što književno sbliženje jugoslavenskih naroda nevriedja jim plemenskih osebina, što jih pače književna zajednica svodi pod višje načelo zajedničke prosvjete, koja će sjediniti, što su vjekovi razmetali. Jugoslavenska književna zajednica, stupivši s jedne strane u duševni savez sa srodnimi književnostmi na sjeveru i zapadu, a crpeći s druge iz obilata vrutka ljudske prosvjete, može s vremenom donesti osebnu glavnicu u sveobću zakladu ljudskoga duha.

Naš narod imade neporecivo pravo na takovu samostalnost, a svi vjerni mu sinovi, medju koje idu i članovi našega zavoda, dužni su podupirati ga u toj plemenitoj težnji. Nesmijemo si do duše pritajiti, da ova težnja nailazi na goleme zaprieke: tudja se knjiga, dok je naša driemala, uvukla, a k tomu ne cviet već talog ovdje spustila; imade u nas razredâ, koji radje drugim jezikom, kano što rečeni pjesnik veli (sat. 6), „pavent, iram, gaudia, curas, cuncta efundunt animi secreta"; susjedi bacaju izmjenice kocku na domovinu našu, a odatle nestalni odnošaji i „rara temporum felicitas, ubi sentire, quae velis, et quae sentias dicere licet" (Tacit. hist. lib. I, c. 1.); puk nam je s minulih odnošaja družtvenih u razvitku zaostao; učevni zavodi, iz kojih dolaze knjizi nove sile i nov naraštaj, zapinju u svojem razvoju. U nas dakle treba još mnogo uvjeta stvoriti, da se narodna knjiga, osobito naučna, uzmogne samosvojno razvijati i proniknuti sve slojeve i odnošaje našega družtvenoga života.

Početak je medju tim učinjen; a jugoslavenska je akademija pripomogla, koliko o njoj visi. Uspjeh svojega trogodišnjega djelovanja, na koj se ona može danas pozvati, ima se ponajviše pripisati vašoj neumornoj radinosti štovani drugovi, gospodo akademici! Zasluga je vaša tim veća, što vam trudu neima ine nagrade do mirne sviesti, koju daje čisto požrtvovanje svakoj plemenitoj duši, i do iskrena priznanja svih pravih prijatelja našega naroda, pače ljudske prosvjete. Dozvolite, da vam se usrdno zahvalim u ime pokrovitelja naše akademije, i budem izrazom njegova prama vam iskrena čuvstva; pa da vam se zahvalim i u svoje ime, što me vaše povjerenje nadari po drugi put najvišim u nauci odlikovanjem. Ostani med nami sveza bratinstva nepomućena; bdij nad našim svodom božji blagoslov, a prati ga duh narodnji!

Iz izvješća o stanju i radnji akademijinog ove godine, koje je čitao tajnik, priobćujemo sliedeća. Ove godine umroše dva dobrotvora akademije, koji ju znatnimi prilozi pomogoše osnovati: knez Filip Batthany i barun Ambroz Vranicani, zatim pravi član njezin Ivan Brčić i dopisujući Vinko Pacel. — Štampane su troškom akademije ove godine 1) četiri knjige „Rada", 2) druga knjiga starina, 3) druga knjiga listina, 4) druga knjiga starih hrvatskih pisaca. — Spremljene su za štampu 1) razprava pokojnoga pravoga člana I. Brčića o službah sv. Cirilu i Metodu, 2) prvi svezak slavenskoga običajnoga prava, 3) prvi svezak slavenskoga pisanoga prava, 4) flora bosanska, hercegovačka i crnogorska od Ašersona i Kanica. — Kako prošastih godina, tako su i ove godine izpisali na trošak akademije mnogu gradju za rječnik gg. prof. Valjavec i Zepić u Varaždinu i g. direktor Petračić u Vinkovcih. — Glavnica akademije bila je na svršetku godine 1869: 282.405 for. 44½ nov., od kojih je nosilo zakonite kamate 257.827 for. 50 nč.; dakle je glavnica prema onoj od godine 1868 porasla za 5412 for. 50 novč Ako se od kamata, koje padaju od te glavnice na g. 1870, odbije jedna petina, koja se svake godine dodaje glavnici, i dohodarina, imala je akademija godine 1870 čistoga dohodka od glavnice: 10.000 for., k čemu je došao ostatak od lanjske godine po 1227 for. 24 novč., i dobitak od akademičkih knjiga, koje su se prodale ili će se još prodati.

Budući je ovom godinom proteklo prvo trogodište što je akademija u život stupila, ponovljeni su izbori predsjednika i tajnika; za prvoga bi i opet jednoglasno izabran dr. Fr. Rački, isto tako za tajnika Gj. Daničić. Osim toga si je akademija, pošto su joj poslovi narasli, izabrala i drugoga tajnika, za kojega padoše svi glasovi za V. Jagića. I neki novi članovi biše izabrani; počastni: A. Kunik u Peterburgu, K. J. Erben u Pragu i Ami Boué u Beču; dopisujući: J. E. Vocel u Pragu, N. I. Kostomarov u Peterburgu, A. A. Kotljarevski u Dorpatu, K. Gorski i N. I. Nevostrujev u Moskvi, I. A. Lavrovski u Varšavi, L. Leger u Parizu, Stojan Novaković u Biogradu, Petar Budmani u Dubrovniku, S. Brusina u Zagrebu.

U književnu svezu stupila su s akademijom ove godine: Antropologičko družtvo u Beču, malorusko književno družtvo sv. Vasilja u Ungvaru, Matica slovenska u sv. Martinu, bugarsko književno družtvo u Braili i kr. norvežki universitet u Christijaniji.

LISTAK.

Predavanja za gospodje u Zagrebu počela su i nastavljaju se i ove godine liepim i radostnim uspjehom. Začetnikom ovih umnih zabava bila je očividna nakana, da se družtveni život u glavnom gradu Hrvatske otme nehajnomu, kadšto suviše razkošnomu, kadšto posve sitničarskomu samotovanju; htjelo se je, da i hrvatske gospodje podju tragom svojih sestrica u drugih naroda, koje se odavno živo zanimlju svimi pitanji umnoga napredka, koje čvrsto prianjaju uz svaku plemenitu težnju svojih otaca, muževa i braće svoje. Nismo se prevarili o duševnoj dispoziciji s krasote glasovitih Zagrebkinja, pa bi malo ne kliknuli u vas glas od radosti, gdje vidimo, da su one odavno dokučile višje zadatke ljudstva, da se zanosnim duhom dižu i do najviših vrhunaca umnih i tankovito izpredenih razprava. — Ima dakako u gradjanstvu zagrebačkom muževa, koji vole gospodje svoje voditi onamo, kud ih na zabavu vabe „putujući umjetnici", da im trome živce podraže na smieh. Neka ih! Držimo taj pojav sasvim naravnim, al se i nadamo, da će s vremenom i u boljih okolnostih nestati u nas prostote, koja se tek okrinkana može u družtvu uznieti do neke nezaslužene znamenitosti. I tomu se mnogo hoće, al bit će, ako bog da!

Pučanstvo trojedne kraljevine iznosi po popisu od god. 1869: u Hrvatskoj i Slavoniji 1,015.906, u vojničkoj krajini 1,195.073, u Dalmaciji 454.616 stanovnika; ili, ako na ugarsku krajinu odbijemo 300.000, ukupno 2,365.595 stanovnika po prilici. Po tom bi trojedna kraljevina brojem pučanstva bila četvrta u monarkiji, naime poslije Ugarske, Galicije i Česke, dočim je ona prostorom (993 aust. □m.) pred Českom (943 □m.) brojećom 5,105.682 stanovnika. Po istom se popisu broj pučanstva od god. 1857 umnožao: u Hrvatskoj i Slavoniji za 139.892, u vojničkoj krajini za 130,111 u Dalmaciji za 50 hilj. 117 duša, ili ukupno za 320,120 stanovnika; dakle u razmjerju u monarkiji gotovo najpovoljnijem. Bilo bi nauci i zemlji na korist, da se gradja posljednjim popisom sabrana prouči, naučno razredi i na svjetlo izdade; ali tomu se nenadamo, dok se nesastavi statistički odbor, koj smo u svoje vrieme toplo zagovarali.

Slovjenska umjetnost. Moskovski umjetničko-obrtnički muzej izdaje veoma znamenito djelo, koje je veliku pozornost u svietu probudilo, naime: gradju za poviest umjetničke obrtnosti u Rusiji od X. do XVII. stoljeća. Gradja je ova uzeta iz rukopisa grčkih i slovjenskih, što no jih u izobilju imade u bogatih knjižnicah moskovskih i petrogradskih, i kojih su mnogi ukrašeni miniaturami i u obće bogatom raznolikom ornamentikom. Ovi su sitnolici i nakiti snimani u Stroganovskom učilištu tehničkoga risanja, koje je uvedeno u Moskvi god. 1866, i koje je umah započelo risanjem i snimanjem staroruske ornamentike, nalazeće se u onih rukopisih. Jedan diel ovih snimaka bijaše već na parižkoj izložbi god. 1867. na ogledu; pa su se one vještakom toliko svikle, da se očitovala želja za njihovim izdanjem. Ovoj želji zadovoljava sada reče ni moskovski muzej. Iz ciele zbi rke, obsizuće do tisuće listova, odabrana je najpri je stotina, od X—XVI. vieka. Za izdanje sn imaka izabran je Pariz, jer je tamošnji izdavatelj A. Morel uči nio ponudu neobično povoljnu; snimke su pod rukovodstvom Natala Rondeau izvedene u litografskom zavodu Lemercierovu, ruski jim tekst štampan u Moskvi, francezki u Parizu. Ona stotina listova izdaje se u četiri svezka sa 25 listova i tumačenjem ruskim i francezkim, a stoji 100 rubalja. Tim načinom sadržaje izdanje dvie česti: povjestnu s točnim fac-similom ornamentâ, kako se prikazuju u rukopisih, i didaktičku, predstavljujuću u nacrtih onaj ornamentalni motiv, koj se može iz stare slike izvaditi. Ciel je izdanju glavno tehničko-obrtnički; ono imade ruskim obrtnikom predočiti obrazce samostalnoga narodnoga sloga, te jim dati u ruke zbirku misli i gradje za svaku vrst ornamentike, slikarske, vajarske, rezarske, bilo na metalu i kosti, bilo na drvu i kamenu, za posudje glineno i stakleno, za rukotvorine i tkanine, koje valja n akititi i ukrasiti. I graditeljstvo naći će u njih za svoje dekoracije obilan izbor motivâ. — Krasan je znak napredka u Rusiji, što se tolikom brigom, troškom i sjajem izdavaju spomenici domaće umjetnosti, da se kroz nje sadanja umjetnost i obrt, podignuta na krilih obćenite obrazovanosti, svede na put narodan. — I u nas Hrvata imade ovakovih rukopisa, iz kojih bi se dala sakupiti liepa gradja za poviest domaće umjetnosti i obrtnosti; ali za njihovo izdanje trebali bi i vještakâ i novaca. Dotle preporučamo našim zavodom pohvaljeno izdanje rusko.

Berlin. Neima skora grada, koj bi tako naglo rasao kano glavni grad i prestolnica Pruska. Berlin je god. 1740. imao jedva 90.000 stanovnika, medju ovimi 20.000 vojnika. Ovaj je broj do god. 1804. narasao na 182.000, za sliedećih 16 godina on se podvostručio; a sada broji Berlin 800.000 stanovnika. Ali neima grada koj bi imao toliko učiona i koj bi za prosvjetu toliko trošio; gradski proračun za učilišta iznosi 1,300.000 talira na godinu. U Berlinu imade 10 gimnazija, 9 realno-obrtničkih učilišta, 4 više djevojačke škole (ženske gimnazije), 50 srednjih i glavnih, a 35 raznovrstnih učiona, stojećih pod upravom različitih družtva, ukupno 110 učilišta, bez svakojakih nebrojenih pripravnih nižih škola. G. 1867. obučavalo se 75.400 obojega spola; učitelja bilo je 2471. Osim toga imade u Berlinu 48 zabavišta, koja 1500 djece polazi. Isto tako imade malo gdje toliko družtva u razne cieli; družtva za uzajamnu vjeresiju imade 29, družtva osnovanih po Schulze-Delitschevom sustavu imade 25, u kojih mogu do 5000 težaka naći radnju; imade nadalje 31 družtvo za obskrbu siromašnih bolestnika, u kojih nalazi podporu njih 60.000 na godinu itd. U obće imade u Berlinu samom 720 družtva stojećih pod zaštitom zakona ob udruživanju. Uz ovakovu brigu za prosvjetu i blagostanje, kakova se ukazuje

u glavnom gradu Njemačke, nije čudo, što se njemački narod u novije doba toli uspeo.

Puž i ruža. Oko vrta bila je ograda od leskova žbunja, za ogradom su njive i pašnjaci, tuda planduju krda krava i čapori ovaca, na sred vrta diglo se stablo ružino, na njem je puno razcvjetanih ruža i pupoljaka, pod stablom ružinom sjedio je puž, — al taj puž nije bio prazan, imao je mnogo u sebi, t. j. sama sebe.

„Počekaj samo, dok moje vrieme dodje!“ — govoraše puž — „da vidiš, što će braca da izradi! Neću ja izbijati ruža i pupoljaka, ni radjati lešnjaka, neću ja davati svietu mlieka i sira kao krave i ovce, drugčija će biti djela bracina!“

„Tomu se radujem i jedva čekam da vidim — reče stablo ružino. — Pa kad će doći to vrieme?“

„Samo lagahno, sve će biti! — odgovori puž. — Da bogme, ti se sve žuriš. Al tako nerade pametni ljudi. Očekivanje treba zapeti, al ti toga nerazumiješ.“

Vrieme je teklo i prodje jedna puna godina dana a puž je bio od prilike na onom istom mjestu gdje i lani, sunčao se pod stablom ružinim, koje je i sada cvjetalo sve novimi i novimi ružami i pupoljci. A puž se pomoli malo iz svoje kuće, pruži jedan rog i drugi, za tim uvuče jedan i drugi govoreći:

„Sve po starom, sve po starom! Nikakva napredka! Na stablu ružinom i opet ruže i pupoljci, i ništa drugo nego ruže i pupoljci!“

Prodje ljeto, nastade jesen, a stablo ružino razvijaše jednako ruže i pupoljke, sve dok nisu pali mrazovi i snjegovi, dok nenastadoše dani surovi i studeni. Tad se stablo ružino prikloni zemlji. I puž se uvuče u zemlju.

Dodje i druga godina, ruža se opet razcvjela a puž opet izmile iz zemlje.

„No mladost je prošla — govoraše puž stablu ružinom — ti si sada već staro stablo, skoro ćeš se sasušiti. Izdao si svietu sve, što je u tebi bilo; a je li to bilo od kakve važnosti, o tom neimam kad razmišljavati; al to je svakako jasno, da nisi ništa uradio za svoj nutarnji razvitak, inače bi drugo što bilo od tebe. Deder reci, ako možeš, da nije tako? Pa sad ti je već život na izmaku, sad ćeš na skoro biti suha, mrtva štapina.“

„Ti me bogme zaplaši — odgovori stablo ružino — na to nisam ni pomišljala.“

„Tà dà, mišljenjem se baš mnogo nemoriš! A jesi li kadgod davao sebi računa o tom, zašto si cvjetao, i kako je to išlo, na ovaj ili na onaj način?“

„Nisam! — reče stablo ružino. — Ja sam radostno cvjetalo, nije mi se ni moglo na ino. Sunce je bilo toplo, uzduh krepak i osvježljiv, pilo sam bistru rosu i snažnu kišu, disalo sam, živjelo sam! Iz zemlje dizala se u mene neka snaga, neka snaga spuštala se s gora u mene, osjećalo sam uviek novu, uviek veliku sreću, pa zato sam moralo cvjetati; to ti je bio život, drugčije se nije moglo.“

„Jest, jest, ti si baš udoban, bezbrižan život proveo.“

„Zaista, ja se nemogu potužiti, meni je obilato udieljeno! — izpoviedaše se stablo ružino; — al tebi je dano još više. Tebi je priroda namienila duboko mišljenje i naučno razmatranje, u tebe su drugčiji darovi, kojimi ćeš sviet u čudo natjerati.“

„To nije moja namjera! — reče puž. — Šta se mene tiče sviet? Neimam ja nikakva posla sa svietom! Dosta je meni sa mnom i s onim što je meni!“

„Al zar nemoramo mi svi, koliko nas ima na zemlji, što najboljega imamo drugim da ti, izvoditi što možemo i kako možemo? Da bogme, ja sam samo ruže izvodilo i davalo, al ti, komu je toliko dano, što si svietu vratio? Što si mu dao?

„Ja što sam dao? Ja što dajem? Ja prezirem sviet! Sviet nije za ništa! Nevriedi ni pušljiva boba, netiče me se ništa! Ajde samo, pa mu nosi ruže, ta za drugo i nisi! Leska neka radja lešnjake! Krave i ovce neka daju mlieka; svi oni imadu svoje obćinstvo, — moje je obćinstvo u meni samom! Ja se uvlačim sam u sebe i pri tom ostajem. Sviet me se netiče!“

I puž se uvuče u svoju kuću i zatvori, zazida, zaliepi vrata.

Žalostno je to! — mišljaše stablo ružino. Ja uz najbolju svoju volju nemogu da se u sebe povučem, ja moram da sve iz sebe izlazim, da se izlievam u pupoljke i ruže. Lišće mi opada, hladni ga vjetrovi nose od nemila do nedraga. Al vidjelo sam jednu svoju ružu, gdje ju je jedna stara majka metnula u svoj molitvenik, jedna mi je ruža dospjela na grudi divne nevine djevojčice, jednu mi je ružu neko djetence ubralo i toplimi ustnami poljubilo. Kako je to meni sladko bilo. To je bio pravi blagoslov božji. To su moje uspomene, to je moj život!“

A stablo ružino cvjetalo je i dalje u nevinosti svojoj, a puž je gundjao u kućici svojoj i nije htjeo znati za sviet, nije htjeo znati za ništa.

I tako prodjoše godine.

Puž postade prah u prahu i stablo ružino postade prah u prahu — — al su u vrtu cvjetala nova stabla ruže, radjahu se novi puževi; i ti su se uvlažili u kuće svoje, i njih se nije ticao sviet. —

Sad bi se ovo moglo na novo početi. Jer sve na novo tako biva i drugčije nebiva.

Toiletta carice Eugenije. Gdjegod na svem svietu ima srdce ćutljivo za užasnu nesreću naroda plemenita, ono danas jaduje s kukavne sudbine naroda francezkoga. A pomogla ju je pripravljati „žena, koju su zločini njezina supruga podigli na prestol francezki“. Odjeće te žene mogu se smatrati cielom inštitucijom, koja se razastrla po tavanu. Oko toga smjestile se na okolo sobe njezinih švelja. Izumjeli su baš spretan mekanizam, da ih s te visine spuste na tle. Odatle vodila je u sobu caričinu mala željeznica. Kamo sreće, da je vojska francezka ovako liepo organizirana bila! U jednoj dvorani caričinoj našli su dva značajna fotografijska albuma: u jednom vaskoliki corps balleta, u drugom saborska većina. Prekrasno!

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 45. U Zagrebu dne 5. studenoga 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Milim pokojnikom.

Spjevao P. P.

Stanku Vrazu.

(*Umro 24. svibnja 1851.*)

„Žeravinske dubrave“ u hladu,
Po kojoj ti „glasovi“ se ore
I mirisne „djulabije“ zore,
Počivaš nam na liepom si radu.

Tu ti „ose“ i „komari“ znadu
Odstranjivat nepovoljne stvore,
A vile si pridešuju sbore
„Gusalâ“ ti i „tambure“ skladu.

U taj zaklon, gdje nam živ još jesi,
I gdje svatko nadje, tko god traži,
Sve na izbor duhu naslade si,

Sviet naš ide rado, da se blaži,
I prerado blažit će se tude,
Dok godier ga na tom svietu bude.

Josipu Vranicanu.

(*Umro 26. ožujka 1866.*)

Ko liep pojav znamenita sjaja
Tvoj se život već ukaza râni,
I nada nam milog zavičaja
Oko skrenu prama tvojoj strani.

Činilo se, kan’ da pojav kani
Stvoriti se zviezdom naših kraja
Pomoćnicom, da nam se razdani
Noćca crna narodnih nam vaja.

Al pojavu skoro bilo proći,
Skoro rod nam minu nada sladka:
Tvoga srdca, tvoga uma moći

Smrt ukrca u crni si brod,
S njimi ode, ode bez povratka —
A na žalu plačuć osta rod.

Gjeneralu G. Zastavnikoviću.

(*Umro 6. siečnja 1869.*)

Jak si bio junak i gizdavi
Vedra čela i u smrtnoj tmuši,
Čist ko dieva po srdcu i duši
A rodu si vjeran i zastavi.

Ono malo da nam se nesruši
Jadne sreće, ti se pod nju stavi,
Nju poduprv na se zaboravi,
Nju poduprv ti se pod njom skruši,

I pod njome ti počivaš sada
Slavan junak, zatočnik joj odje;
Ti počivaš, a spomen ti podje

K potomstvu nam — po njem će da pada
Kano rosa, i ko rosa čista
Po njemu će slavom ti da blista.

Avelinu Cepuliću.

(*Umro 10. prosinca 1869.*)

Dvaput samo, mislim, našeg vieka
Sastasmo se nas dva Aveline;
Al ko sunce s luči i topline
Poznavo sam tebe iz daleka.

Ko sunašce kroz sve naše tmine
Sievao si značajem čovjeka,
Kog ni laska, niti prietnje zveka
Nepokrenu s puta domovine.

Sin joj, komu ljubav râd i plaća,
Koj za plaću nebi pridvorica,
Sin do groba bio si joj vrli,

Al i majka tebi ljubav vraća:
Tvoje kosti njezina zemljica,
Tvoje ime njezin spomen grli.

(Dalje sliedi.)

Pustinjski kralj Lir.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva.

V.

Jakote poput Martina Petrovića obično su hladnokrvni: njega si nasuprot lasno mogao razdražiti; osobito ga je znao potresti brat pokojne mu žene, što no se priklonio bio u našem domu, neki Bičkov, koga su još od malih nogu Suvenirom nazvali, pa je tako i ostao Suvenirom kod svih nas, osobito u služinčadi, koja ga je dapače nazivala Suvenirom Timoteićem. Pravoga današnjega svoga imena on kako kažu, već ni sam znao nije. Bio to kukavelj, slab čovječac: pravi kum-nevolja. U jednoj mu vilici nedoteklo zuba pa mu se je od toga maljuškasto, nabrano lice nakrivilo. Uviek se nešto brložio, vrckao: čas bi se odklatio u služinsku, čas u pisaću sobu, čas odbavrljao u selo k popu il u izbu k starješini; svuda je preticao, svud bi ga na dvor slali, ali on se poklopi, žmigni škiljastima očima — pa izciedi do kapi staklenku. Sve mi se činilo, da bude u Suvenira novaca, iz njega postade gadče, bezćutno, zloćudo, hudo. Oskudica pristrigla mu kiku. — Piti mu se davalo samo po svetcih. Odievali su ga pristojno, materi po volji sastavio bi večerom s njome partiju pikea ili bostena. Suvenir to i na pamet naučio a svaki čas o štogod zadrenuo: „Oprostite, ja se samo šalim, šalu sbijam.“ A što ti nosi ta šala? upitala bi ga srdito mati. On brže ruke na pleći, zadrkći pa zajecaj: — „Kako vaša volja!“ Pred vrati prisluškivati, svašta izmišljati, osobito pako podrugivati se, podraživati — to mu je sva briga bila — a podrugao bi se uviek, kao da mu pristoji neko pravo, kao da je razloga bud kakva. Martina Petrovića zvao je bratcem a više ga je puta nemilo na muke metao. — „Rad šta ste usmrtili sestricu Margaritu Timotejevnu?“ prišio bi mu, vrtljukajući se pred njim i hihikajući. — Sjedio jednom Martin Petrović u biljarnici, hladnoj sobi, u kojoj nitko jošte muhe ulovio nije — te koju je susjed naš, neprijatelj žezi i suncu, već s toga rado poiskavao. Sjedio on med stienom i biljarom. Suvenir se nabrusi podrugušice na njegova „crieva“, uzme ga dražiti i prematati se . . . Martin Petrović naumi ga dohvatiti pa razmahne obima šakama. Na svu sreću izmakne se nekako Suvenir a dlani bratca njegovoga lupe krajem po biljaru — i težki onaj seoski biljar prevrne se sa svih šest savirača. Ali bi ga sgnječio bio, da bude mu dopao Suvenir pod dlane!

VI.

Davno sam želio vidjeti, kakov je žitak u Martina Petrovića, kakov li mu dom. Pozove me jednom, da ga propratim na konju do Jeskova (tako se zvalo imanjce njegovo). „Čuješ li! hoćeš li da vidiš moju državu? reče Martin Petrović. Izvoli„ pa ću ti pokazati i kuću i gumno — i sve. U mene je puno svakoga dobra!“ Odputimo se. Od našega sela do Jeskova ako su tri verste. „Eno gle moje države!“ zagrmi na jednom Martin Petrović te pokrenuv jedva težkom svojom glavom uzme pokazivati rukom desno i lievo „Sve moje“. Stanja se Harlovljeva usadila na vrhu položita brdeljka; niže dolje prema ribnjaku sliepilo se nekoliko hrdjavih potleušica. Do ribnjaka uz perilo mugala valjuškom starica u šarenu ruhu, nešto suha pranja.

— Aksinjo! grakne Martin Petrović — da tako, za to su odprhale vrane sa susjedova zobišta . . . gdje mužu pereš gaće?

Baka se mahom okrene i pokloni do pasa.

— Gaće, baćuško, odazva se slabušnim glasom.

— Tako, tako! Nude vidi, nastavi Martin Petrović, prebirući odozdo resu na sugnjilu platnu, ovo je moja konoplja — a ono onamo nekoga seljaka; vidiš li, kolika je to razlika? A ovo je ovdje moj sad; jablane i rakite ja sam posadio — sve ja. Ta tu ni bilo nije drva. Tako ti je to, uči se!

Krenemo u dvorište njegovo, ogradjeno plotom; naprama vratima počadjala stara, stara kućica slamena krova, na kôcih osovljena: po strani stala druga, novija, malo bolje obočena. „Evo ti, pamti opet, produlji Harlov — gledj' u kakvoj su garavici stari naši kuburili; a kakovu sam palaču ja sagradio.“ Palaču tu kao da je iz karata napravilo. — Pet, šest pasa, jedno mršavije i mrče od drugoga — obore na nas lavež. „Ovčari! dometne Martin Petrović, treba jih za kuću.“ Iza kuće pomoli se mlad čovjek u dugu odielu, muž starije kćeri Martina Petrovića. Pohiti mahom k drožci, podhvati velikim počitanjem tasta pod pazuho — i jedva s jednom rukom pomakne gorostasu nogu, pa ju, dok još ovaj sjedio, klanjajući mu se, prevali a za njom i drugu, — onda meni pomogne s konja.

— Ano! povikne Harlov. Došao nas obići sinak Natalije Nikolajevne, valja ga poštivati u redu. A gdje je Jevlampijuška? (Ana se zvala starija kći, Jevlampija mladja).

— Neima je kod kuće; otišla je u polje, odzove se Ana, poviriv na okance do vrata.

— Sira ima? zapita Harlov.

— Ima.

— I skorupa?

— Ima.

— Nu, vuci na stol, a ja ću vam medju tim pokazati moju sobu. Ogledajte se svuda, na svaku stranu, prikriči mi, obrativ se k meni pa stane upirati kaži-prstom. U sobi kod kuće

svoje nije mi već „tikao": valjalo je gospodaru biti učtivu. Povede me potriemkom. — Evo gdje prebivam, dometne opet, nakrenuv se bočice preko praga na široka vrata, — a evo vam moje sobe. Imajte milost!

Bila to soba oveća, nepotavanjena i sasma prazna; u stiene neravno zabilo kline a na njih visjela dva biča, trouglast poridjel škriljak, jednocievka puška, sablja, stranjski nekakov homut i kip onaj s gorećom sviećom med vjetrovi; u nugao posadilo drven naslonjač, prekriven šarolikim pokrivačem; drugač bilo prikladno u sobi: jedino je jako zaudaralo šumskom onom oduhom, što no svuda pristajala za Martinom Petrovićem.

— Šta ne, liepa soba? zapita me Harlov.

— Jako liepa.

— A vidiš li, kakov je u mene liep holandezki homut, nastavi Harlov, opet mi „tikajući". Čudnovit homut! žid mi ga promienio. Samo ga se nagledaj.

— Liep homut.

— Ma ljepota! Pridahni . . . kakova je to koža? Prinesem. Zagorjela ribja mast — drugo ništa.

— Nu, pa sad posjedite malko — tamo vani za stolom ćemo se pogostiti, dometne Harlov, a sam se spusti u naslonjač i odmah zadriema, sklopi oči pa uzme hrkati. Mučke ga stanem motriti i nisam se mogao načuditi: ciela gora — i to kakva. U to se prene.

— Ano! zavikne a uz to mu se silni trup oklizne na pod, poput vala na moru; što je s tobom? Pašti se; jesi li me čula?

— Sve je spremno, baćuško, odzove se kćerin glas.

Sám sam se u sebi čudio, kako se brzo vrše zapoviedi Martina Petrovića, te se odpravim za njim u gostilnicu, gdje je na stolu, pokrivenu crvenim stônjakom bielih tračaka gotov čekao ručak: sir, skorup, pšenični kruh i dapače stučen slador uz maline. Kad ja sjeo zalagati sira, a Martin Petrović umiljato prihvati: „Uzmi, druže, založi golube, nepreziri naše seoske hrane", pa se opet pribije u kut i zadriema iznovice. Preda mnom nepomično stala, oborenih očiju, Ana Martinovna, na okno vidjoh, gdje joj muž po dvoru konja mi provadja, taruć mu sam svojom rukom lančić izpod žvalje.

VII.

Mati moja nije rado gledala starije kćeri Harlovljeve; bila joj je nekud ponosita. Ana Martinovna k nam gotovo nikad nije dolazila na poklon a pred materom bi se držala ukočeno i hladno, akoprem se je njenom dobrotom izučila u zavodu i muža si stekla i na dan svatbe od nje odkaznicu za hiljadu rubalja dobila, još i žut turski ogrnjač, doduše nekoliko nošen. Bila to ženska srednje rasti, suholjasta, jako živahna i hitra kretanja, rude guste kose, rumena smugla lica, na kojem su se prijatno tudjile modre, golublje očice; nos joj je bio ravan a tanušan, ustnice takodjer tanke a bradica „šiljasta". Svatko bi, opaziv ju, za cielo pomislio: „Nu, mudra si i — prpošna." Sasvim tim nešto je bilo u nje umiljata, dapače pogled njen tamni čudno je budio neko čustvo u čovjeku, kad ju je motrio. Podvinuv ruku, pozirala je kradom stojeći više mene, niza se; nedobar smieh oblietao joj ustnami, licem i sjenom duguljastih obrvica. „Prokšenče jedan" jasno je htjeo reći njen posmjeh. Kako je god dihala, onako su joj se nozdrvice pomalo širile — to je nekud čudno bilo; ali sve mi se vidilo, da me ljubne Ana Martinovna ili bar da hćedne cjelov mi dati tankimi ustanci — vas bih protrnuo bio od pete do glave. Znao sam, da je bila jako stroga i tankoćuda, da su je se bojale babe i djevojke kano žive vatre — ali što je za to! Ana Martinovna razgarala je nevjedice moje mišljukanje . . . A drugač, tada mi tek bilo petnaest godina — u toj dobi! . . .

Opet se probudi Martin Petrović. Ano i zaurlikne kćeri, nebi li poigrala na glasoviru... to se ljubi mladoj gospodi.

Ogledam se: u sobi je bila nekakova stara podoba glasovira.

— Čuju li, baćuško, odgovori Ana Martinovna. Ono što bi ja samo zaigrati znala, nije vriedno . . .

— Da što si učila u „pinsionu?"

— Sve sam pozaboravila . . . a i žice su popucale.

— Glasak Ane Martinovne bio sve to prijatniji: ozvanjao zvonko i ljubko . . . kô u ptica kućarica.

— Nu, progovori Martin Petrović pa se zamisli . . . Nu, počme opet; nećete li dakle ogledati gumno? Odvesti će vas Volodko. — Ej Volodko! krikne svomu zetu, koj je još uviek provadjao po dvoru moga sedlenika, — odvedi jih na gumno . . . i tako dalje. Pokaži moje gospodarstvo. Meni valja prospavati! Tako. Srećno!

Podje onaj, a ja za njim. Ana Martinovna uzme u to žurno i ko da bi srdko krčiti stol. S praga se okrenem i poklonim; nu ona gotovo ni opazila nije moga poklona, već samo se opet osmiehnula, još i gore, nego li prije.

Uzmem u Harlovljeva zeta konja pa ga odvedem na vodu. Onda otidem s njim na gumno, — nu čim on nipošto nije znao čovjeka zabaviti a s druge je ruke valjda sudio, da ni meni, mladu vragolanu, nije stalo za gospodarstvo, — vratim se kroz voćar na put.

VIII.

Poznavao sam dobro Harlovljeva zeta: zvali su ga Sletkinom, Vladimirom Vasiljevićem; bio je sirota, sin nekoga maloga činovnika, što je kod matere služio a ona ga je dala i odga-

jati. Smjeste ga najprvo u neko jahaće učilište, onda ga prevrgnu u „otčevu pisarnu“, pa ga upišu u službu kod nekoga državnoga spravišta a napokon ga ožene s kćerju Martina Petrovića. Mati ga je zvala židovćetom a on je sbilja naličio jevrejskomu kroju, rudom kosom, crnima, vječito mokrima očima, orlovim nosom i širokima, crljenima ustima svojima; jedino je koža nešto bjelja u njega bila Bio je uslužan a svaki mu posao ticao se osobne njegove koristi. Žestoka pohlepa odmah bi ga osvajala, do suza gonila; za kakovom krpom znao bi izgubiti po cio dan, sto puta napomenuti kakvo obećanje i ako se ovo mahom izpunilo nije a on u srdav i zamjeru. Rado je bazao po polju u lovu, pa ako bi kad ubio zeca ili patku, velikom bi radošću spravio svoj plien u lovsku torbu te bi kazao: „Sad se šališ, lje, nećeš mi umaknuti više! Sad ćeš meni poslužiti!“

— U vas je dobro noćište! reče mi šaputavim svojim glasom i podigne me tobož u sedlo; da je meni takov konj! Da što! Nije u mene takove sreće. Možda bi vi majku zapitali . . . sjetili! . . .

— Je li vam obećala?

— Kako bi obećala! Nije; ali ja onako mislim, da bi blago srdce njeno . . .

— Držite se Martina Petrovića.

— Martina Petrovića! ponovi popritežko Sletkin. Zanj — to ja, to kakov god nevaljali dječak Maksimko — sve jedno. Kakov je, da sve pocrnimo od silnoga djela, od njega nas za vas trud nedopadè nikakva nagrada.

— Ta nije?

— Jest, boga mi. Čim on reče: „moja je rieč sveta!“ — kao da si nožem odsjekao. Prosio, neprosio — sve jedno. Da i Ana Martinovna, supruga moja, neima takove sreće kano ni Jevlampija Martinovna.

— Joj gospode bože moj, baćuško! na jednom pretrgne sam sebi rieč i uhvati očajno pljeskati rukama. Vid'te, što je ono? Kakov je ono zlotvor potrô nam cielu eno osminu zobi naše. Lupeži, lupeži! Pravo kažu, da nevjeruj Jeskovu, Beskovu, Jerinu, Bjelinu! (tako su se zvale četiri seljanske zemlje). Poldrug skoro, ako ne i dva rublja kvara!

Samo što nije Sletkin uzeo ridati. Obodem konja, ostavim ga.

Još mi jaukanje Sletkinovo do uha dopiralo, kad al na zavoju suočim drugu kćer Harlovljevu, Jevlampiju, što no je, kako reče Ana Martinovna, otišla bila u polje brati bosiljak. Na glavi joj zbilja gust vienac bosiljkov. Razminemo se mućkim pozdravom. Jevlampija bila isto tako prikladna, ni zere lošija od sestre, ali drugoga lika. Bila je visoka uzrasta, debeljuškasta; sve je bilo u nje krupno: i glava i noge i ruke i zubi, bieli kano snieg, a osobito oči, sjajne oči, u tamno modre; sve bilo u nje golemo (nije se zvala uzalud kći Martina Petrovića) ali krasno. Zlatnu svoju pletenicu, vidilo se, da već nije znala kamo djeti, van ju triput omatala oko glave. Prekrasna joj bila ustanca, poput svježe ruže, malinina cvieta, a kad bi govorila, sredina joj gornje ustničice toli milo podigravala. Ali u velikom njenom oku nazrieti je bilo nešto divljega, surovoga... Pobojavao sam je se . . . Divna ta krasota zanosila je čudo na svoga baćušku.

Nisam dugo popojahao a ona zapjeva čvrstim, jakim, nešto rezkim, seoskim glasom, pa odmah opet umukne. Ogledneme se i opazim s vrh brdašca, gdje je stala do Harlovljeva zeta ukraj potrvene zobi. Razmahivao se on još i sada i rukama pokazivao, a ona se ni micala nije. Sunce joj osviêtljalo visoki stas a na glavi jarko odsievao bosiljkov vienac.

IX.

Kazao sam već negdje, da je i ovoj drugoj kćeri Harlovljevoj mati moja dobila muža. Bio to neki siromašni naš susjed, odpušteni vojnički major Žitkov, Gavrilo Tedulić, čovjek veće u godinah i kako bi on sam o sebi rekao — u svem zadovoljan, a drugač — što no bi on kazao — „izgubljena oklada.“ Jedva je poznavao slova, bio jako glup, ali se je ipak potajice nadao, dočepati se kod matere moje upraviteljeva mjesta, uzdajući se tobož u svoju „ovršnu ćud.“ „Što treba drugo, van paziti na prste čovjeku, a to ja umiem, pa sam od prije, dovrgnuo bi — naviknuo, vršiti svoje dužnosti.“ Da nebijaše onako glup, mogao je vidjeti, da ga upraviteljevo mjesto nedopade, jer bi valjalo bilo maknuti prije sadanjega upravitelja, nekoga Kvicinskoga, jako poštena i radina Poljaka, komu je mati podpuno u svem vjerovala. — U Žitkova bilo duguljasto, mršavo lice, obraslo žutom dlakom sve i po obrazima, a na vajvećoj studeni uviek znojno, na njem se neprestano iskrila rosa. Kad bi opazio mater, mahom se ukoči, glava bi mu se uzela tresti od želje, ogromne bi se ruke pokorno spustile i sva slika njegova govorila: „Zapoviedi. . . . ja padam!“ Nije se varala mati glede njegove nesposobnosti, ali joj to ipak nije smetalo, pobrinuti se za njegovu svatbu s Jevlampijom.

— Imaš li ju rado, starče moj? upita ga jednom.

Žitkov se poćudno nasmije.

— Smilujte se, Natalijo Nikolajevna! Znao sam držati cielu četu u redu, išla je kano po žici. A što je to? Mala stvar!

— Ono je četa, dragoviću moj, a ovo plemenita djevojka, prava ženska, prišije mu mati zericu zlovoljna.

— Smilujte se, Natalijo Nikolajevna! opet zaprosi Žitkov. Sve ćemo mi to pogoditi. Samo jednu rieč: gospodjo, nježni stvore!

— Ali! odrieši napokon mati, Jevlampija se neće dati vriedjati.

X.

Jednom — bilo to lipnja mjeseca i dan se sklanjao kraju — javi čovjek, da je došao Martin Petrović. Začudi se majka: već ga ciele nedjelje nismo vidjeli, ali on nigda tako kasno nije dolazio. „Što se je dogodilo“ reče poluglasno. Lice Martina Petrovića, čim se uvalio u sobu i spustio na stolac do vrata, tako se neobično nabralo, tako bilo bliedo, zamišljeno, da je mati žestokim glasom onu rieč ponovila. Martin Petrović upre u nju male svoje oči, pomuči, uzdahne težko, pomuči opet i reče napokon, da je došao po neku poslu . . . . takovu poslu . . . koga će posljedice. . .

Promrmljav to nekoliko rieči bez saveza, ustane naglo te izadje.

Mati pozvoni, naloži sluzi, da mahom vrati i dovede Martina Petrovića, ali on se već dočepao svojih kolica i otišao.

Sjutra dan naumi majka poslati navlaš ponj, jer ju čudnoviti postupak Martina Petrovića i neobično lice njegovo jako uznemirilo i smutilo, ali u to se on sam opet javi kod nje. Ovoga puta bio je nešto mirniji.

— Kazuj, baćuško, kazuj — reče mati, čim ga je opazila, što se to s tobom dogodilo. Jučer sam se uprav prepala bila: Gospode, da se nije našemu starcu pamet pomutila?

— Nije mi se, gospodjo, pamet pomela, odgovori Martin Petrović; nisam ja takovo stvorenje. Ali mi se valja s vami posvjetovati.

— O čem?

— Jedino se bojim, da vam nebude po volji. .

— Govori, govori, stari, na kraće. Nežali ti mene. Što je s tobom? Govori naprosto. Jeli te opet sjeta snašla?

Harlov se nahmuri. — Nije, nije mi do sjete — ona se u mene nadje o mladjaku; ali oprostite gospodjo, da vas upitam, što vi o smrti sudite?

Mati se trgne. — O čem?

— O smrti. Može li smrt koga toga poštediti na ovom svietu?

— Pa ti još o tom promišljaš, moj djède? Tko nas je bezsmrtan? Da čemu si se ti rodio, takov gorostas — i tebi će konac doći.

— Hoće, joj hoće! prihvati Harlov pa se se zamisli. U snu mi se prikazala — nastavi kašnje.

— Što to govoriš? presječe mu mati rieč.

— Prikaza u snu, ponovi on. Snovidac sam ja!

— Ti!

— Ja! niste li toga znali? uzdahne Harlov, — Nu eto . . . Prilegnem malko, gospodjo, u onu zadnju nedjelju, u oči samoga Petrova posta, prilegnem iza objeda da odahnem malko, pa i zaspim; i na jednom vidim, gdje uleće k meni u sobu vran ždriebac. Pa uzo taj ždriebac igrati i zubi škriputati. Poput žuka vrani taj ždriebac.

Umukne Harlov.

— Nu pak? zaleti se mati.

— I kako se opet okrenuo sami taj ždriebac, gurne me u lievi lakat, u samu kost!... Prenem se: rukom ni maknuti, ni lievom nogom. Kap mi je došla, pomislim; ipak se okrenem, s nova sam se mogao micati: jedino su mi utrnuli bili sglobovi, još i sad trnu. Kad razklopim dlan, onda to umine.

— Nekako si, Martine Petroviću, na ruku legao.

— Nisam, gospodjo; nemojte toga govoriti! To je prikaza . . . a znači moju smrt.

— Da što baš! primetnula majka.

— Prikazala se! Gotov si, čovječe! I tim sam vam, plemićko, kazao, što vam imadoh pripoviediti, ne otežući ni malo. Neželim — zavikne opet Harlov — da me raba božjega, prieka smrt zateče, s toga sam dokončao: da mi za života valja razdieliti sav imetak moj medju kćeri moje, Anu i Jevlampiju, prije, nego li Bog dušu moju pozove. Martin Petrović ustane, izpravi se i dometne: neću krzmati ni malo.

— Što je za to? To je dobro djelo, primjeti mati; samo ja mislim, da si zanaglio.

— Kako mi je želja, nastavi još jačim glasom Harlov — u svem radu mojem očuvati pravi red i zakonost, to molim pokorno vašega sina, Dmitra Semenovića, a rodjaku momu Bičkovu dužnost će biti — pa da budu polag kod podpisa formalne oporuke, radi kćeri mojih, udate Ane i djevojke Jevlampije; a taj će se čin imati obaviti prekosutra, u samo pôdne, na vlastitom mojem imanjcu Jeskovu pred poglavarstvom i pred činovnici, koje sam jurve obaviestio.

Martin Petrović jedva dogotovi govor ovaj, što ga kao na pamet izustio a češće je zapinjao . . . Uprav mu ponestalo zraka u grudi: lice mu probliedilo, opet požućelo te morade iznovice otrti znoj s njega nekoliko puta.

— Pa ti si već sastavio dielitbenu listinu? pitala ga majka. Što si se čovječe tako popaštio?

— Popaštio . . . joj! Nit jedem, nit pijem veće . . .

— Jesi li ju sám napisao?

— Volodko . . . da, nisam ja mogao.

— I prošćenje si već podielio?

— Jesam, sud će sve utvrditi i okružnomu sudu predati; jer meni se valja dieliti, joj, od zemaljskoga suda.

Mati se nasmije. — Vidjoh, da si, Martine Petroviću, sve u red postavio i to u brzo. Nije li ti žao troška?

— Nije, plemićko!

— Tako ti je! A govoriš, da bi se rad sa mnom posvjetovati.

Znaš što! pusti ti Mićenka, nek za svojim poslom ide; ja ću Suveniru odkazati i

Kvicinskomu . . . A Gavrilu Teduliću nisi obznanio?

— Gavril Tedulić . . . gospodin Žitkov . . . njemu sam . . . takodjer dao na znanje. Njega to spada, kano ženika!

Martin Petrović iztočio, vidjelo se, do kapi sve svoje krasnoriečje. A neki dan su rekli bili, da nekako nije posve pristao uz udatbu, kako ju mati bila naumila; može biti, da je izgledao boljega druga svojoj Jevlampiji.

Ustane sa stolca i strugne nogom: hvala vam na svjetu!

— Kamo si opet namjerio? zapita mati. Posjedi malko, pa ćeš što založiti.

— Liepa vam hvala, odvrati Harlov, ali nemogu . . . Ajme! moram kući.

Pokloni se i nakrene, po svom običaju, bokom na vrata.

— Stani, stani malko, reče mati. Sve si svoje imanje dakle kćerima ostavio?

— Zaisto, sve do truna.

— A ti, gdje ćeš ti živjeti?

Harlov uzme lamati rukama. — Kako gdje? Ko i dosad kod kuće moje. Kako bi se to moglo promieniti?

— Pa se ti toliko uzdaš u kćeri svoje i u zeta?

— Mislite li to za Volodka? Ta on mora slušati, što god ja hoću . . . Kakova je u njega vlast. A one će me, to jest kćeri moje, do groba hraniti, pojiti, odievati, obuvati. Ta molim vas, to im je prva dužnost. Pa nevele mi dugo jim biti već na putu. Smrt moja nije već iza gore, van evo — za plećima.

— O smrti sudi gospod Bog, reći će mati, a to je doduše njihova dužnost. Nego oprosti mi Martine Petroviću; starija ti kći, Ana, na visoko gleda, pa da i druga okrene po svojoj ćudi . . .

— Natalijo Nikolajevna! trgne se Harlov, što vi to govorite? Ta što bi one··· moje kćeri··· Što bi ja··· Da jim i u snu na um pane··· protiviti se? Komu? roditelju?··· Smiju li to one? Tu prokletstvo··· U strahu i pokorno viekom su me dvorile··· pa sad!··· Gospode!! Harlov zakašlje, zaškripne.

— Nu dobro, dobro, brže ga mati stane miriti; samo ja nemogu doseći, rad šta si im **sada** veće podielio žitak. Ta iza tebe i onako jim sve ostane. Svemu je tomu, čini mi se, tvoja sjeta kriva.

— Ej maćuško! srdko odvrati Harlov, vas je valjda sjeta salećela! Može biti, da me ona većma nagoni. Ali gospodjo, ja sam naumio, da za sebe živa sve utvrdim, komu će što spasti, čim koga nagradim, to da mu i bude, srdce moje i zahvalno čustvo otca, dobrotvora, ono je riešilo···

Opet zapne glas Harlovu.

— Nu dosta, dosta, staračko, uplete se mati, samo da nebijaše vranoga ždriebeta···

— Oj, Natalijo, negovorite mi o njem! zavrisne Harlov. Ono je smrt moja za mnom nastajala. Pitam vas proštenje. A vas, gospodine mladi, imati ću čast dočekati prekosutra o pôdne!

Odè Martin Petrović; mati popogleda za njim i uzme mahati glavom. — Nesluti na dobro, reći će, nije dobro. Jesi li vidio, obrati se k meni, a sve joj od vrućine oči žmigaju; znaj: nije dobar znak. Ovomu je čovjeku srdce otežčalo, prieti mu nekakova nesreća. Otidji prekosutra s Vikentijem Osipovićem i sa Suvenirom.

(Dalje sliedi.)

Napitnica.

Spjevao L. Vukelić.

Čašice rujna, kolaj okolo,
 Razgovor búdi, pjesmu razpjevaj,
Čašice rujna, kolaj okolo,
 Krila nam duhu razigraj!

Junački neka plane razgovor,
 Neka mi svjetla iskre sievaju,
Slobodne pjesme neka rogobor
 Slobodi braću, mrak da tjeraju.

Slava ti slava, svieta slobodo,
 Slava i právu, svetoj istini,
Slava ti svako srdce ljubezno,
 Svemiru štono spoj si jedini!

Prokleto trikrat krvno nasilje
 Surovost kleta, laž i zastrašaj;
Prokleto krivde svake nemilje,
 Vremena duh vam kobi uništaj!

Čašice rujna, kolaj okolo,
 Umove budi, srdca razigraj!
Pjesmice horna, kolaj okolo,
 Slavom slobode svud se razliegaj!

Vjera spas.

Spjevao L. Vukelić.

Zašto tvoje žarke očice se mute,
Zašto cviet ti licu prigasio vaj?
Zašto glas tvoj sladki sad na plač nanosi,
Pa uzdah se otme — i oko zarosi?
Kaži dušo mila, kaži meni daj!

S ljubavi li naše onemili sviet ti,
Pa srdašce mlado savladao jad? —
Ta šta je ljubavi do cieloga svieta.
Ona sebi samo žive, buji, cvjeta;
Raj ljubavi samo srdaca je sklad.

Prem te sklonit nesmiem na vjerne mi grudi,
Uviek srdca krv mi za tebe će vret,
Uviek moje misli uviek su uza te,
Sve si, sve si meni, sve bi dao za te,
A bez tebe vas mi pustinjom je sviet!

S tog mi se razvedri, s tog se osokoli,
I u srdcu samo gledaj sreću, raj!
Dok je vjera tvoja od nesgoda jača
Razstavit nas neće ni brid ljuta mača,
Sčekat ćemo slavno biedi našoj kraj.

Osvojenje Tarragone g. 1811.

Od Ad. Am. Kosinjskoga.

(Konac.)

Izmakosmo iz palače. Na ulicah je sve pusto i mrtvo; nekoliko francezkih vojnika obilazi po mjestu različitim pravcem, a hrpe lješina, uspomena jučerašnje krvave bitke, leže nesahranjene na sve strane.

— Al gdje da ju tražimo? gdje da ju nadjemo? viknuo sam očajano.

— Eh, znam ja gdje — odgovori mi vojnik. — Koliko se je ikad moglo pohvatati Španjolaca, svi su otjerani na glavni trg, kako-no ovdje vele campo grande, da gledaju, gdje će postrieljani biti dosadašnji im vodje. I Španjolka mora da je ondje.

Na trgu je doista bilo nekoliko tisuća nesretnih stanovnika onoga mjesta: žene, djeca, starci, al riedko koj snažan mladić, jer ti su malo ne svi poginuli u jučerašnjoj bitci; ovdje se je razliegao jauk, plač i vika jadnih kukavica: natjerani su, da gledaju smaknuće otaca i prijatelja svojih. Strašna li prizora! A kako i nebi, kad su nesretnici proračunanim barbarstvom i oštrimi bajoneti prisiljeni da gledaju strašnu kazan rodjaka svojih, da budu svjedoci smrti, koja je i njim samim prietila. Na sried trga razmjestio se je cieli bataljun u tri vrsti ter poput vienca obkolio osamdeset na smrt odsudjenih Španjolaca; premda su samo još časak živjeti imali i premda im je dušmanin ubojito oružje naperio na prsa: to su se ipak svojoj užasnoj sudbini podali ravnodušno, dapače onim ponosom, kojim se odlikuju južni narodi, a napose Španjolci; iz ničijih prsiju nije prodro jauk boli ili straha, pa ni prošnja ikakova; mnogo ih je klečalo, jer su duhovnici izmedju odsudjenika dielili svojim drugovom utjehu vjere i nade u nebo i vječni spas. Težkom mukom prodirao sam kroz svjetinu, protiskivao se kroz redove vojnika, u mojih je žilah stinula krv, u uhu šumio čudan šum; hotio sam napokon ipak vidjeti hidalgu, saznati od njega sudbinu Fabiane, a nemogav ga spasiti da ga bar utješim. Već sam se bio sasvim blizu dokučio svomu cilju, prodro već kroz treći red vojnika, kad je ono častnik, zapoviedajući užasnomu ubijstvu, dao fatalni znak: složila se je u strašno jedinstvo pucnjava iz mnogih pušaka, dva su se uzklika u isti mah čula, jedan iz hrpe gledaoca a drugi izmedju osudjenika.

Za nekoliko časaka eno me na mjestu eksekucije; osamdeset nesretnih zarobljenika španjolskih ležalo je na tarac oborenih, nije nikoga minulo tane; nisu ih strieljali pojedince već ukupno, jedva ih je polovica dopala smrtnu ranu pa s mjesta i umrla, a druga se je polovica tek težko ranjena mučila muka strašnih.

K onim drugim spadao je i don Juan, jedno mu je tane probilo rame a drugo raztreskalo nogu, iz prsiju mu je brizgala krv, pa se je samo još časak mogao otimati smrti.

Prepoznao me je ipak, a kad sam se k njemu sagnuo, uhvati me za ruku — oko mu je blištilo a glas drhtao:

— Pukovniče, jel' da ju ljubiš!

Znao sam, o kom govori pa stisnuo hladnu ruku umirućega i pritisnuo na svoje grudi; u zjenici mu blisnula je radost:

— I ona tebe ljubi! Spasila ti je život; budi joj i ti spasiteljem, štitnikom, ljubi ju, vriedna je toga. Prisegni mi!

Zar da nisam imao priseći?

— Sada mogu umrieti, bože smiluj mi se duši!

Uzdahnuo je težko, smrtna drhtavica spopala mu tielo, uhvatio me još jednom za ruku, pogledao još jednom žalobivim pogledom. Oh! sjećam ga se: ustnami mi je šaptao, da li molitvu, da li zahvalnost, tko bi znao, a onda i umro.

U taj par izašli su vojnici iz reda, da na zapovjed častnika zadadu posljednji udarac nesretnikom, u kojih je bilo još nešto života, a

za njimi sunula je onamo svjetina i mene odtisnula od Španjolca, a kad sam se iz nova mogao k njemu približiti, to je . .

Studenu i krvlju poprskanu lješinu pokrila je svojim krasnim tielom Fabiana.

Trnci su me prošli, otro sam si oči, da vidim, je li to sbilja ona.

Crna mantila nesretnice bila je sva blatna i u komade razderana, svilena kosa opala joj na gola ramena, drugčije bliedim obrazom probijala je neka čudna rumen, al plakala ipak nije, ni jecala.

— Fabiano, sladka Fabiano!

Nije me čula

Uhvatio sam ju za goruću i drhćuću ruku, odtisnuo silovito od mrtvaca, morala me je dakle pogledati.

Pomisli si njezine oči, krasne oči Španjolke, toga čeda južnoga podnebja: žive, strastne, vatrene, kriesile su se i sada, al ne životom, mišlju, duhom — već nekim strašnim i užasnim čustvom.

Nasmijala se — al smiehom divljim, očajanim, kakav prodire samo iz prsiju ludjačkih.

— Što ti je za boga? Zar me nepoznaš? Ja sam tvoj Stanislav, tvoj muž, tvoj dragi. Sjeti se današnje noći i svoje prisege. Ti me ljubiš? zar ne!

Kao da se je za časak vratio razum u njezinu glavu, u dušu nesretnice, oko joj se sukobilo s mojim, kriesilo se živom vatrom, otela mi je ruku, silovito odtisnula i kriknula:

— Odlazi odavle, odlazi, ti si ga ubio, ja te neljubim, jer neljubim izdajice, ruke su ti krvave, odtale! prekršio si prisegu, zadanu rieč, nevjerujem ti, zazirem od tebe, neljubim te.

Pritisnula je bielu ruku na čelo, kao da se hoće pameti dozvati, to joj je bio posljednji napor, posljednja borba ljudske duše sa živinjstvom, s očajanjem; očajanost je nadvladala, kleknula je na novo pred lješinu hidalge; pritegnula mrtvu mu glavu u svoje krilo i dragala ju, kako-no pestinje običavaju dragati djecu, a onda se smijala!

Na večer istoga dana rekne mi moj prijatelj baron G., liečnik divizije:

— Poludila je!

Znao sam to, pa nisam ništa odgovorio, al što je bivalo u dubljini srdca moga, toga nezna nitko do boga.

Liečnik govorio je na dalje:

— Hoće li ozdraviti, neće li, toga ti neumijem kazati, duševne bolesti još manje poznamo nego li tjelesne, vidimo im tek simptome a po njih liečimo; nemožemo nikako pogledati, da tako reknem, u dubljinu same bolesti, dokučuje se dakle, da nam je na taj način liečenje samo slučajno i od male koristi.

Pustio sam mu da govori, neprekidajuć ga ni malo, govorio je dakle:

— A ono ima ipak neka kriza, neću reći u moralnom već u fizičnom stanju te strašne bolesti; poznata je, pa kad nastupi, možemo kakov takov liek odrediti, dakako samo tielu a ne duši, jer za dušu neima lieka; kad bih imao liečiti bolest moralnu, valjalo bi i moralne ljekove odrediti; nisam nikako za to, da se takovi bolestnici lieče, kako je običaj u javnih zavodih, gdje ih polievaju studenom vodom, zatvaraju u samotne sobe itd.; to je upravo tako, kao kad bih groznicu ili boginje hotio liečiti moralnimi vježbami, prodikami, muzikom.

— Doista, nastavi on, što se tiela tiče, dokazana je stvar, da nas duh, duša oživljuje, da s nami vlada, da znameniti na tielo upliv ima, pa gdje bi pretežnost jednoga ili drugoga mogla zdravlje poremetiti, valja opreznomu liečniku paziti na onu krizu, da spasi bar tielo, nemože li spasiti duha.

— Kako to — rečem ja — zar ludilo može ubiti čovjeka? Nije moguće! Ta vidio sam po različitih zavodih evropejskih mnogo tih nesretnika, koji su svi zdravi bili kao i ljudi najjačega razuma.

Liečnik stresao je glavom pa odgovorio:

— Tako jest — zdravi su posvema, ako su osmi dan svoje užasne bolesti sretno preboljeli.

— Veliš osmi dan?

— To je dan krize.

Izvadio sam šutke pištolj iz kutije, pregledao ga pomno i nabio.

— Za boga, što to znači pukovniče? reče od čuda liečnik.

— Ništa, liek je za krizu, razumije se, moju.

— Ta zar ju ljubiš i onako···

— I onako ludu, da!

— Ona dakle mora da živi, il ću se ja za uviek odreći svoga zvanja.

— Tà ovako mi bi oba umrli, ti moralno ja fizično, ili po tvojem prijašnjem umovanju, nas bi dva bili jedan ludjak; ostavimo to udesu, kako bog htjedne udesiti.

Nasmijao sam se.

Iz bližnje sobe čuo se takodjer smieh, al nekakov užasno čudni smieh; doktor se je požurio onamo, a ja za njim.

Fabiana sjedjela je na podu čupajuć vunu iz divana, pa kad je dunula u nju, a ona se razprhnula, smijala se poput djeteta.

A bila je sve jednako liepa, oh preliepa!

Doktor joj je popipao bilo.

— No kako je, dragi doktore — pitao sam za časak.

— Nikako, kao i dosada.

— Al da kriza prodje, da uzmognem živjeti ja i ona? Jelte, ima li kakove nade?

— Tu bog daje, o njem sve visi, ali . . .

— Što će reći taj: ali?

— Trebalo bi nesretnicu nježno paziti, oštro motriti svaki simptom razuma a gledati i na slučaj···

— Ovako mi dakle iza osam dana ostaju dva puta.

— Koj je to drugi put?

— Dati ću ostavku.

Za osam dana zahvalio sam se sbilja na službi. Souchet protivio se tomu a medju ostalim govorio:

— Gubite, gospodine, liepu priliku, gdje bi mogli učiniti karieru; cesar veli u svom posljednjem pismu, da će svim štopskim častnikom služećim u Španjolskoj, a osobito onim u mom corps-u, podieliti titule i majorate.

— Cesar je odviše milostiv, al uza sve to nemogu ipak dulje služiti.

— Bit će kakov uzrok, koj vas kući vuče. kanite se valjda ženiti?

Uzdahnuo sam i odgovorio:

— Ne, nikad!

— Il zar imate veliki imetak, pa hoćete, da ga sami nadzirete?

— Neimam, sablja moja i milost cesarova bila mi je dosada svim mojim imetkom, a kad dobijem odpust, dobit ću i mirovinu; uz nju imat će još tisuću franaka dohodka iz maljušne otčevine, pa ću s tim mirno živjeti.

— Je li moguće, da ste za sav svoj život zadovoljni s dohodkom od dvie tisuće franaka.

— Tako jest, generale.

— *Mort-bleu* pukovniće, vi ste poludjeli.

— Ne generale, biti ću samo štitnikom poludjele ženske . . .

POUKA.

Šekspirov Romeo i Julija.

Čitao dne 28. listopada u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu Franjo Ciraki.

Mislim, da neću pogriešiti, akô uztvrdim. da je Romeo i Julija sigurno jedan od najdivnijih Šekspirovih umotvorâ — a da je najvećma po ukusu krasnoga spola, o tom sam uvjeren. Od vajkada bio je knjigom ljubimicom izobražene ćutljive gospodje, od vajkada uzneo bi joj srdce, kada bi ga u predstavi gledala.

Koju vas, milostive gospodje, nije već opojio miljem i užasom, kada ste od prizora do prizora sliedila razvoj plemenita, ali pogubna čustva — kada ste gledala, da to čustvo postaje premoćnom strašću, što će konačno upropastiti dvoje vrlih, plemenitih ljudi, koji svu vašu sućut posjeduju, koji bi sigurno bolju kob zaslužili bili? Kojoj vas nije se srdce razplakalo u onih prizorih punih bajnoga čara, ali ujedno težke slutnje i bojazni, u kojih rek bi proročkim dahom nadahnuta duša gledje nesretnu sudbinu svoju? Koja vas nije se čitajuć divila krasnu crtanju značaja, koji nam se u muža u svoj svojoj neukrotivoj snazi pokazuje, a u žene nas dubljinom i dražešću svoje ljubavi opaja?

A tomu se još većma diviti moramo, kada pomislimo, da to djelo u svojoj cielosti nosi biljeg mladih godinâ, da je poteklo iz pera pjesnikova za ono doba mladjana pjevanja, kada je lirika pretežnija od strogoga dramatičnoga čina. S toga si lako protumačiti možemo, da nalazimo mjestâ, koja su skoro skroz liričnoga sadržaja.

Kada nam pjesnik crta silnu, izvanrednu ljubav Romea i Julije u sukobu sa vanjštinom, u sukobu sa silnimi neprilikami i zapriekami, koje ju ugušiti priete, drži se strogo dramatičnoga polja; gdje mu je pako do toga, da nam opiše dvoje ljubovnikâ u svoj svojoj opojnoj sreći, u idiličnom miru njihovih dušâ, koje uzajemno uživaju svu slast i milinje, što u ljubavi ponići može, stupa nuždno već po naravi same stvari na polje lirike.

U takovih prizorih izčezava čin, što ga dramatika strogo zahtieva — tu govori misao i sladjano čustvo, koje se premoćnom svojom bujnošću iz duže prelieva.

Prije nego što ćemo početi, da razvijamo značaje našega junaka i junakinje, valja nam se upoznati sa izvori, odkuda je pjesnik gradivo za svoju dramu crpio, a zatim nam valja u kratkih ali živahnih crtah nacrtati sadržaj ciele drame. — Premda je obćenito poznat, ipak nam je nuždno opetovati ga, da nam razne situacije jasnijimi postanu.

Dogodjaj, koj je predmetom Šekspirovoj drami Romeo i Julija, smatra se istinitim. Bar Girolamo de la Corte u svojoj poviesti grada Verone pripovieda, da se je pripetio početkom 14. stoljeća za preture Angiola da Reggio.

Najbitniji i najvažniji elementi, iz kojih je kašnje Šekspirova drama nastala, nalaze se već u 32. noveli od Masuccija g. 1470. Posluživ se tom novelom sastavio je Luigi da Porto g. 1535. svoju pripoviest pod naslovom „la Giulietta.“ Kašnje je isti predmet preradio Bandello g. 1554. pod naslovom: „Nesretna smrt dvajuh ljubovnikâ“. Po toj Bandellovoj pripovjesti sastavio je englezki pjesnik Arthur Brooke g. 1562 pripovjest u verzih, koju je Šekspir pri sastavljanju svoje drame rabio.

Ako prispodobimo pjesmu Brookeovu sa dramom Šekspirovom, to ćemo opaziti, da se je Šekspir strogo držao tečaja pripovjesti, pa jedini prizor, gdje se Romeo i grof Paris na

grobu Julijinu pobiju, sam je pridodao. Ali važnu ćemo razliku naći, i to baš u glavnoj misli, koja ima biti stožerom, oko kojega se svi prizori nanizali.

Kod Brookea je sve sliepa sudbina, zlokobna igra fortune, žalostna poviest dvajuh ljubovnikâ, koji proživiv raznih promjenâ, oćutiv težkih bolih i udaracâ, konačno sudbini žrtvom padaju. — Nisu si sami ništa krivi, udes je tako hotio. —

Kod Šekspira pako je to poviest svake premoćne ljubavi, koja sama u sebi sveta i plemenita svako drugo čustvo nadvisuje; koja uzdajuć se u svoju snagu drma zakoni, što ih konveniencija poprimila; koja sama sobom zabavljena i zadovoljna neobzire se na savjet, što ga zdravi, hladni um preporuča; koja napokon svojom premoćju i bujnošću izaziva sudbinu, da s njom dieli mejdan junački — a u tom orijaškom boju sama sobom gine i propada.

Odtuda nam se jasno pokazuje glavna misao, koja se cielom dramom kao crvena nit vuče, pa nam se osobito u reflexijâ starca Lorenza očituje, a ta jest: Svaki prekomjeran užitak budi kako čiste i uzvišene naslade izvrgne se gorkošću, te neurodi dobrim plodom. Svako čustvo, ma i najuzvišenije, postaje premoćnim, kada mu se čovjek sliepo, nerazložice poda, a ta premoć kreće muža i ženu sa puta, kojim bi stupati imali. Ljubav ima biti nježnom pratilicom u životu, da ga zasladi i najljepšim svojim cviećem izkiti, nipošto pako glavnom stvarju i jedinim ciljem života, premoćnom strašću, koja nam um zasljepljuje.

Pošto smo se tako upoznali sa glavnom pomisli, koja je stožerom cieloj drami, treba da pripoviedamo i njen sadržaj:

Dva najmoćnija plemena Veronežka, Montague i Capuleti već od davnih vremenâ u ljutom neprijateljstvu živila. Obiteljska ta borba prelazila sve većom mržnjom od naraštaja do naraštaja, pa već mnogo s nje krvi potoklo. Svaka tih obitelji brojila u gradu svoje pristaše, koji često po ulicah Veronežkih zapodievahu težku kavgu. U staroga Mantague-a bio sin jedinac Romeo, a u starca Capuleta kćerka mezimica Julija.

Julija na glasu sa svoje ljepote „najljepši cvietak na Veronežkih poljanah“, kako ju pjesnik naziva, odlikovala se svojimi izvanrednimi duševnimi svojstvi i vrlinom, pa se glasala kao uzor plemenite žene. A Romeo takodjer na glasu sa svoje ljepote i krieposti, sa svoga srdca i muževne vrline, smatrao se uzorom muževnosti, pa mu isti neprijatelji njegovih svojstvâ neuzimali.

To dvoje mladih ljudi nije se još poznavalo.

Romeo se bio zavarao u krasne oči Rosalinde, koja mu nije ljubavi odvraćala. Razcviljen njenom nemilošću i ljubovnim vajem izbjegavao je družtvu svojih prijateljâ, priljubiv samoću i pusto sanarenje, pa se brižni roditelji zanj već pobojali.

U taj par priredio stari Capulet čast svojim rodjakom i znancem. Romeovi prijatelji Merkutio i Benvolio sklonuše si druga, da podje s njima na tu svečanost. Zavarali ga, da će tamo viditi Rosalindu, s koje je toliko trpio, ili drugu koju ljepoticu, koja će mu bolno srce izliečiti.

U sjajnoj dvorani svoga neprijatelja vidio je prvi put Juliju. Sukobilo se oko s okom, a u tom pogledu sukobile se dvije duše i dva srdca. Utisak, što ga pogled ostavio i ono nješto rieči od srdca, što zajedno progovorili neizbrisivim se slovom u dušu upisalo.

Još iste večeri ukrao se Romeo u vrt Capuletov, gdje si dvoje mladenacâ ljubav očitovalo i vječnu si vjeru obreklo. Već sliedećega dana vjenčao ih tajno otac Lorenzo, zajednički im izpovjednik, koji se je nadao, da će se uslied toga braka utažiti stara mržnja, a dvije se neprijateljske obitelji pomiriti.

Neposredno poslje vjenčanja, tajno obavljena u sobi Lorenzovoj, dodje do krvavoga sukoba izmedju Merkutija, prijatelja Romeova i Tybalta, rodjaka Julijina na glasu kavgača. Merkutio pade u tom boju. Romeo, koji nesreću uz sav trud prepriečiti nije mogao, morade izazvan porugom osvetiti padša si druga, pa ubije u dvoboju vlastitom rukom Tybalta.

Strčala se svjetina i glave neprijateljskih obitelji, a knez Eskalo odsudio Romea na progonstvo iz Verone, pa mu zaprietio smrću, ako se vrati.

Romeo se iste noći — 'pirne svoje noći — oprosti od Julije, pa izmakne u Mantovu po savjetu starca Lorenza, koji mu obećao javiti sve, što se pripetilo bude.

Julija se snebivala od težka vaja, a roditelji joj pomislili od žalosti za ubijenim Tybaltom, koji joj najmiliji rodjakâ bio. Da joj žalost mine, dokončali ju udati za grofa Parisa, koji ju već prije zaprosio bio. Za njekoliko dana imala se svatba slaviti. Uzalud se molila Julija, uzalud se protivila. Roditelji ostali pri onom, što dokončali. Komu će se biedna da uteče, no starcu Lorenzu, da u njega pomoći zaišće.

On joj užasno sredstvo ponudio. Dao joj bocu, u kojoj bio liek, što će ju na 42. ure uspavati. Dok bude u tom mrtvilu ležala, obeća joj, da će poslati u Mantovu po Romea, da po nju dodje i sobom ju odvede. Neustrašivom odvažnošću Julija se odlučila na taj korak. Kadno sliedećega jutra stupili u njenu sobu, da ju za vjenčanje odjenu, našli ju mrtvu. Razplakali se i otac i majka, pa ju težkom žološću pokopali u grobnicu Capuletâ. U to otac Lorenzo poslao glasnika u Mantovu, da Romea izviesti, kako je bilo dogovoreno. Ali zla mu kob poslužila — nepušćali ga u grad,

bojeć se, da unj kugu neunese, pa se morao neopraviv ništa natrag vratiti.

Ali Baltazaru, slugi Romeovom, pošlo za rukom dokrasti se do svoga gospodara. Naviestio mu smrt Julijinu, neznajuć ništa o daljnem dogovoru.

Romeo kupiv otrovi pohiti kradom u Veronu, da si dragu ljubeznicu i suprugu još jednoč ma mrtvu vidi. Kod groba Julijina sastao se napola mahnit sa Parisom, nesudjenim joj zaručnikom, pa ga razdražen u dvoboju ubio. — Poljubio još jednoč mrtvu si suprugu, popio otrov i umro.

Za kratak časak poslje toga nadošo starac Lorenzo, da pričeka, dok se Julija probudi. Grozom i užasom našao je grobnicu provaljenu, a Romea i grofa Parisa mrtva. Mahom je pogodio, što se zbilo. U to se probudila i Julija, pitajuć za svoga supruga. Iz njegovih usta čula je, što se grozna dogodilo, zapazila mrtva si ljubeznika, pa si njegov bodež porinula u grudi, dok se je starac Lorenzo uklonio, čuvši štropot dolazećih.

U taj par nahrupila straža, koju Parisov sluga potražio, a zatim knez Eskalo i starci Montague i Capulet. Dovedoše i starca Lorenza, koji izpripoviedi sve što je znao, a sluga Baltazar i pismo, koje nadjoše kod mrtva Romea, odkri posve žalostnu tajnu. Na grobu nesretne si djece, nade i milinja svoga, pružili si Montague i Capuleti ruke na pomirenje, pa stara obiteljska mržnja izginu u pogledu tako silnoga vaja, što im roditeljsko srdce zgodio.

To je u kratko sadržaj Šekspirove drame. Podjimo na potanje razglabanje pojedinih prizora.

Vidimo dva mladjana stvora, nakićena svimi prednostmi vanjskoga lika i duševne vrstnoće. Srdce im meko, razdraživo, a u žilah im teče živahna, vruća krv južnoga podneblja. Usamljeni stoje, odieljeni neprekoracivimi granicami usried svojih obitelji, koje se u krvnom gnjevu i mržnji medjusobno kolju i progone i Veronežke ulice bunom i krvlju kaljaju. Čim nam se groznija i užasnija ta stoljetna obiteljska borba ukazuje, tim nam se od nje u sjajnijih, krepčih i plemenitijih boja odsieva Romeo i Julija. U pjesmi i u poviesti nisu slučajevi riedki, da baš u najburnijih, najpokvarenijih vremenih, u najnepovoljnijih okolnostih poniknu najsjajnije slike, kao hitre blistave munje na crnom svodu nebeskom, ili kao bieli liljani u blatnoj kaljuzi. Za dokaz tomu neka nam služe nježni i uzvišeni likovi Iphigenije i Cordelije, koji se u doba najvećega meteža, u doba premoćne, orijašķe strasti čovječanske razcvietaše, kako nam to novo i staro pjesničtvo pripovieda.

Romeu i Juliji nekalja dušu ta smrtna mržnja, koja im obitelji ciepa. U bezazlenosti i plemenitosti svoga srdca nemogu da prionu uz bjesnilo, koje se krvlju i kavgom nasladjuje. Osamljeno im srdce čezne za prijatnijimi, nježnijimi prizori — posanjalo o ljubavi i rajskih nje slasti, pa im je nuždno — psihologični nuždno, da si nadju predmet dostojan, na koga će svu svoju ljubav, sve svoje ćustvo i milje prenesti, kada su tudji u krugu svoje obitelji.

Već u napried rek bi zaključiti možemo, da će se čustvo u obih do izvanredne premoći uzvisiti i to tim većma i brže, čim će više neprilikâ ljubavi im prietiti. Ljubiti će cielom dušom, cielim bićem svojim, pa ih neće neplemenita strast ljubavi upropastiti nego postojanost i vjernost i preko groba.

U prizorih, gdjeno je ljubav i Romea i Julije u razvitku, gdje zaboraviv na obiteljsku mržnju postaju na brzo zaručnici pa supruzi, uznielo im se cielo biće nad neprijateljstvom, koje oko njih vlada, uzniela im se mladjana duša nad svimi osobnimi predsudami, koje iz njega proiztiču.

Nezaziru od nikakove pogibelji, pripravni su svakoj žrtvi, pa da život zaišćeš, negledju na konvenienciju i na djetinju dužnost prama roditeljem. Ljubav im je njihova nada svim. Kada vidimo do kojega stepena im ćustvo uzbujalo, nemožemo ni podvojiti o njegovoj premoći, pa se nehotice pobojati moramo za dvoje mladenacâ, koje na toj pogibeljnoj stazi pratimo.

U idiličnih prizorih, gdje ljubovnici uživaju svu sreću i zadovoljstvo, kojimi ljubav opaja, izrazio nam je pjesnik tu izvanrednu ljubav tako poetičnim načinom, takovim silnim ćustvom, da nas dražestnost i istinitost poezije, sve jačje i jačje osvjedočuje o istinosti i plemenitosti značaja naših ljubovnikâ. U njih nam je opisao strast ljubavi u najvećoj dražesti; u njoj ćemo zapaziti oplemenjujuću i pogubnu silu u jednakoj mjeri. Čas ćemo se diviti, kako je visoko čovjeka uzniela, čas ćemo se čuditi, kakovom se slaboćom izvrgla.

Kako nam se Romeo već prije sastanka sa Julijom pokazuje, naći ćemo u njegovih duševnih svojstvih nekoliko elementâ, koja na sreću neslute. Razdraživ, uzrujan, nagao, silno ali muče trpeć nagibo već na duševnu bol. Nepličuć se u obiteljske borbe stoji usamljen, tudj u vlastitoj obitelji. Družtvo, u kojem se kreće, neprija mu; sve svoje čustvo sakrio je u dubljinu grudi, nikomu se nepovjeruje, zato i nema nikoga, komu će se potužiti. Izbjegava prijatelje i rodjake, koji ga traže, pa luta sam, neimajuć nikoga, na koga bi se oslonio. Odbijen od djevojke, koju je idealno ljubio, postao je melankolikom. Malo govori, i to odiše gorkošću, nesluša ničijega savjeta, skriva se po danu, a tumara po noći zanešen pustim sanjarenjem. Na dušu mu se težke slutnje slegle, rek bi vidi unapried svu svoju nesreću.

Juliju ćemo naći mal ne u istih okolnostih. Nježan, ćutljiv stvor, liep cvietak, koga još nije proljetno sunce grijalo, nedoraso još težkoj borbi burnoga života, živi i samotuje u roditeljskoj

si kući, gdje ju sve odbijati mora. Ali kadno jednoč sunašce ogranulo u njenoj duši, kada se u njoj ljubav razpupala, razlistala i bajnim cvietom razcvjetala, kao da se promjenila. Sve se duševne sile u borbi potencirale do heroizma ljubavi. Postala lukavom Talijankom, koja vikla ljubovnim spletkam. Naučila se pretvarati i skrivati svoje misli, da ih nitko nebi pogodio. K tomu je postala odvažnom, pa što namisli, to i učini. U razgovoru je domišljata, baca i izprepliće rieči, pa nikomu odgovora dužna neostaje.

Otac joj surov, pun hirâ. Sada brani Romea proti kavgaču Tybaltu, sada ga progoni. Sada mu je kćer premlada, da se udaje, a sada ju sam na udatbu sili, te joj udarci i progonom prieti, neće li ga poslušati.

Majka Julijina žena je bez srdca i čustva. Kada joj kći najvećma gine i boluje, nezna joj ni dobrom riečju priteći. Stara dadilja Angelika prosta je žena, koja nečedne šale sbija — pravi tip Talijanke iz puka.

Odtud nam mora jasno postati, da Julija nije mogla takovih roditeljâ priljubiti; s toga si i protumačiti možemo njen uzklik pri smrti Tybaltovoj: Da su joj roditelji poumirali, nebi žalovala, no koliko se radi svieta žaluje.

U takovoj duševnoj situaciji nalazilo se oboje, kada se na plesu kod staroga Capuleta prvi put susreli.

Juliju majka povodom snubljenja grofa Parisa, opomenula, da pogledje muževe u njihovu sjaju i ljepoti, da si pri tom srdce upita, nebi li kojega njih zavoliti mogla.

A Romeo sjetan, ljubeć bez nade Rosalindu, stupio je na prag neprijateljske si kuće, a crne mu slutnje sletile dušu, kako no sam to izpovieda, odgovarajuć prijatelju Benvolio pri ulazu u Capuletov dvor:

Bojim ti se prerano smo došli!
Nešto mi je zaslutila duša,
Da mi prieti udes nepoznani,
Koji no se još u zviezdah krije,
Koj će noćas usried toga goda
Strašnim tekom započet mi teći,
Pa će mrzak život mi u grudih
Prikratiti silovitom smrću.

Prvi put nam se Julija pokazuje u družtvu svoje majke i stare si dadilje. U bezazlenoj, šutljivoj, djetinjastoj djevojci nemožemo još ni slutiti onoga heroizma, koga kašnje u njoj nalazimo. Ono malo rieči, što ih govori, nepokazuje nikakova duševna afekta. Volja majčina još joj je sveta, pa i nemisli, da bi s njenimi nazori u sukob doći mogla. Kada ju majka ubaviestila, da ju grof Paris zaprosio, pa ju uz to opomenula, da si ga pogledje i srdce si upita, nebi li ga ljubiti mogla, odgovara posve bezazleno:

Rado ću ti pokušati, majko,
Da li vidom nenastaje ljubav!
Ali dublje neće oko zrieti,
Samo donud — dokud tvoja volja
Poletiti slobodu mu daje.

Prvi sastanak sa Romeom u sjajno razsvjetljenoj dvorani Capuletovoj, gdje se sjalo i dičilo štogodj liepa u Veroni bilo — od odlučne je važnosti za cielu sudbinu obiju.

Julija bila baš počela plesati sa nekim vitezom, kada je Romea uočila — a i njegovo oko mahom o nju zapelo. Liepa ta dva mladjana stvora, puna vrline i čustva, prvim se pogledom razumjela.

Čujmo kako Romeo o njoj govori:

Ona samo sviećam svjetlo daje!
Njena dražest crnu noćcu resi,
Kao alem uho arapina. —
Uzniela se čarom nadzemnime,
Golubica biela medj gavrani.

Kada se dokončao ples, Romeo joj se približio. Prvi njegov razgovor s njom, pun živahnosti i lirike, divno je izpreplitan domišljatimi misli.

To je jedno od onih mjestâ, na koje se tako rado vraćamo čitajuć Romea i Juliju. Po svom sastavku i izradku, ako ne baš po formi, odgovara ponajpače sonetu, te nam ga je pjesnik ovdje umjestno upotriebio, jer je baš sonet od vremena Petrarke ljubavi posvećen. U tom prvom razgovoru vidimo, kako je Romeu srdce uzplamtilo silnim plamom prve i svete ljubavi; kako se je obožavanu stvoru približio kao nadzemnu biću; kako mu se cielo čustvo još samo u duševnoj sferi kreće.

Julija je za cieloga prizora toga bezazlenom djevojkom, koju je domišljati, čustveni razgovor Romeov čudnovato ugodno zatekao. Odgovori su joj puni naivnosti, ali zasvjedočuju veću srdačnost, veću dopadnost, nego što i sama sluti. Nehotice i rek bi neznajuć sama kako prianja uz rieči Romeove, znatiželjno prisluškuje domišljatoj izjavi njegova čustva, raduje se njegovu poljubcu.

Za dokaz evo nekoliko mjestâ iz toga razgovora:

Romeo (uzev ju za ruku):

Ako moja smjela ruka vriedja
Tu svetinju, okajat ću rado:
Dva putnika — ustne žedne moje
Rad su lice da poljube tvoje.

Julija:

Ne putniče, nekrivi si ruke,
Nije ništa grda učinila:
Putnik svetca pozdraviti smije,
Kada ruku oko ruke svije.

Romeo:

Dopusti mi sveta sliko divna,
Da i ustne ko i ruke čine;
Mole, želju da izpuniš mladu,
Da im dvojba neubije nadu.

Kada se gosti razišli, ostala Julija sama sa starom dadiljom. Rieči joj se Romeove vrzle po umu ubilježene živim slovom u dušu njenu. Hitno izpituje tko je, što je, odkud je, pa uz to kliče staroj si pratilici:

Popitajte se, oženjen li veće,
To do groba za me nema sreće.

A kada mu ime saznala, kobno ono ime, što joj odkrilo, da je iz kuće, kojom joj vlastita obitelj u krvnom boju živi, kliče strastveno:

Njeg jedinog morala bi mrzit,
Njeg jedinog viekom ljubit moram.
Čudno s' igra udes moj nemili
Dušmanu me u susrete sili.

Te rieči nam dokazuju nastanak strasti, kojom se djetinja djevojka posve promjenila. Već ćuti, da ljubi, ćuti kakve joj zaprieke priete ljubavi.

Tu situaciju duševnu neka si čovjek živo predstavi, neka pomisli, da su oboje liepi i mladi, živahne krvi i ćudi, te se neće u čudu naći, što jedno drugomu rek bi u susriet hrli, kada se opet ugledali.

Razstali se tronutim srdcem, neznaju gdje i kada će se moći opet viditi. Juliji je posve nemoguće, a Romeu samo skrajnjom pogibelju života. Ali ljubav što mu se u grudih silno uzrujala nepazi pogibelj i nepazi nemogućnosti. U ljubavi se sastale dvije duše, što bi se po konvenienciji i običnom redu mrziti morale, pa jim je sada samo do toga, da se opet sastanu i taj vez svojih dušâ nerazriešivim učine.

Romeo je kradom provalio u vrt Capuletov. Na prozoru je ugledao lik svoje ljubeznice. Neopažen slušao je najsvetije tajne njene duše — slušao je sladjano priznanje, da ga ljubi, slušao strastvene rieči, koje mu dušu opajale.

U Julijinom se srdcu razcvietao divan vrt svakojaka cvieća, pa se sjaji i kriesi u sunašcu prve ljubavi. Razne joj misli dolaze na um, sada nježne i umilne, sada sjetne i žalostive. Sada se rumeni sada bliedi, sada pliva u moru milja i sreće, sada boluje sjećajuć se nepovoljnih okolnosti, u kojih se desila.

U to joj se Romeo javio — polomili su zakone konveniencije, polomili su stoljetnu ogradu što im obitelji dieli, pa si puni čeznje i ljubavi hite jedno drugomu u naručaj.

U cielom govoru djevojčinom ukazuje nam se pravo biće ljubavi u svoj svojoj bujnoj raznolikosti. U sladjanih riečih, što joj s ustna teku izmienjuje se divno djevojački stid sa strastvenošću, sliepo povjerenje sa težkom dvojbom. Bori joj se u duši strah, da li se Romeo njenim čustvom lakoumno neigra, sa željom koja ju k njemu privlači. Brani se od čustva, a u isti mah mu se neobzirice podaje, sada tvrdi sada nieče, sada priznaje sada opoziva. Priznaje da Romea voli, ali neće da ju lakoumnom cieni. Neće da primi njegove zakletve, a ipak se boji promjenljivosti i nevjere mužke. Veseli se svojoj sreći, a ipak joj se na dobro nesluti.

Sva ta razna čustva izpreplitana su divnom bujnošću u njegovu govoru, da se diviti moramo dubljini njena čustvovanja. Nemože se doduše tajiti, da u tom nije prekoračila granice, što su ženi po samoj naravi i odgoju postavljene, ali u okolnostih, koje se desile, u njenoj djetinjoj čistoj duši, koja o zlu i nemisli, naći ćemo ju podpuno opravdanu pred Bogom i ljudmi; pa kada konačno Romeu tajno vjenčanje ponudja, nećemo ju kuditi s toga, jer ju vidimo u prešnoj alternativi, koja duga biranja nedopušća. Valja se navieke spojiti s ljubovnikom, ili se navjeke ljubavi odreći.

Evo njekoliko ulomakâ iz toga razgovora:

Romeo je duže vremena prisluškivao izjavi Julijinoj, pa se onda zanešen i opojen milotom tih rieči javio. Julija mu odgovara:

Znano ti je, noć me tamna krije,
Drugče bi mi zarudilo lice
S onih rieči, što sam ih izrekla.
Rado bi se strogom utvarala,
Nijekala, da si pravo čuo —
Ali na stran pusto utvaranje!
Reci, dragi, ljubiš li me pravo?
Već unapried znadem, što ćeš kazat,
Pa ću rieči vjerovati tvojoj.
Samo nemoj klet se, ljubezniče,
Da mi jednom vjerom nepokreneš.
Kaže priča, da se bozi smiju,
Ljubovnici kad se krivo kunu.
Ljubiš li me, sladki moj Romeo,
Reci pravo, od srdca mi reci.
Ako l' misliš, da je odveć brzo
Da s' djevojku mene predobio,
Srdit ću se, namrštit ću čelo,
Pa sa „neću“ odbit ću ti prošnju.
Odveć sam ti ljubezniva, dragi,
Ah nemisli da sam lakoumna.
Vjeruj, dragi, vjernija ću biti
No ostale, što se strogo drže.
Ta i ja bi sakrivala tajnu
Da me nisi kradom prisluškivo,
Kad sam vaje moje spominjala.

Romeo joj se kune, da neće nikada zla o njoj pomisliti:

Kunem ti se na nebu mjesecom,
Koj se srebrom po drveću kriesi . . .

a ona mu brzo upada u rieč:

Nekuni se nestalnim mjesecom,
Koji viekom raste i opada,
Da ti ljubav nestalnom nebude.

A sada ju slutnje obuzele, pa sa žalovitim čustvom slušamo, gdje ljubezniku na oprostu govori:

Da me ljubiš radujem se jako,
Al se plašim, kako nam se duše
Ove noći svetim spele vezom —

Na brzo je, nije promišljeno,
Nalično je munji, koja sine,
Dok ju spetiš, brzo opet mine.

Drugi dan poslala je Julija svoju dadilju, da se popita kod Romea gdje i kada će se tajno vjenčati. Nepodnosljivom neuztrpljivošću očekuje povratak staričin — a kada ju ugledala sto pitanjâ najednoč teče joj s usta. Rada je u jednom mahu čuti svu sreću ili svu nesreću svoju.

Tu nam se pokazuje silna ona strastvenost, koja od sada glavnim biljegom njezina značaja postaje. U tom prizoru vidimo, rek bi, predigru silne one energije, koja se daljnim tečajem drame u njoj razvija i koja se konačno u borbi proti sudbini do heroizma stupnjuje.

Djetinja bezazlenost u govoru ustupljuje strastvenosti. Cielo joj se biće unapriedilo: vidimo kako iz ljubeće, nježne djevojke malo po malo postaje heroična žena, koja se ni umrieti bojati neće.

Sada gdje nam je ćud i duševna situacija obiju tako jasna, lako ćemo uviditi, da im daljna sudbina iz samih njih poteći mora, ne pako iz sliepa slučaja, koji će se s njima zlobno sigrati.

U Romeu nismo našli nijednoga svojstva, koje bi aktivno staru borbu obitelјî podpirivalo, ali u svojoj odieljenosti, u svom otudjenju nije doduše ništa ni učinio, da razmrsi tu prepirku. To njegovo otudjenje djeluje nesretno na sama njega. Uznešen novom svojom srećom vraća se doduše novomu životu, pa mu se prijatelji dive njegovoj živahnosti i domišljatosti, kao što su se prije čudili njegovoj sjetnosti i mûku. Ali ga sreća nije tako uzniela, nije ga njen vrući plam tako otopio, da bi se povjerio svojim prijateljem. Pred njimi je skrivao svoju novo nastalu ljubav pomnije nego prijašnji vaj za Rosalindom. Drugovi mu Merkutio i Benvolio bili bi sigurno dostojni njegova povjerenja, pa da im se povjerio, da im je kazao kakav ga vez veže sa Julijom, baštinicom Capuletâ, to bi Merkutio izbjegavao objestno započetu prepirku sa Tybaltom, nebi Romeo bio prisiljen biti se i ubiti Tybalta, a tim bi bilo mnogo nesreće prepriečeno, niti bi proklijalo nesretno ono zrnce razuzdanoga bjesnila, koje ga kašnje upropastilo.

Kada se zapodiela prepirka medju Merkutijem i Tybaltom, nastojao je svom silom, da ju utaži. Pobjedio sama sebe i svoju osjetljivost neobziruć se na psovke Tybaltove i porugljivu šalu Merkutijevu Nije u Tybaltu gledao zakleta neprijatelja svoje obitelji, koji ga je svojim grdjenjem izazivao, nego samo rodjaka Julijina.

U tom je dvoboju Merkutio pao. Romeu krv uzkipila, tmina mu zastrla oči, gnjev i jarost ga svladala — pa kada je Tybalt ponovio svoje poruge, potegao je mač i ubio rodjaka Julijina.

Sada mu se najednoč predočile grozne posljedice toga čina po se i po svoju ljubav. Sad je tek uvidio, da je nova grozna zaprieka njegovoj ljubavi iz krvi Tybaltove ponikla. Svu svoju grozu, sav svoj užas izrazio nam je u ono dvie tri rieči, kad je uzkliknuo: Ja ludjak sreće!

Da se je povjerio drugovom, nebi toga svega bilo. Ali u njem tinja tajno pogubna vatra, koja kadikad žarkim plamenom plane. Najskromnije njegove slutnje zlokobnice obistinjuju se ne slučajem, nego s toga što ih sam mahnit oživotvoruje. On zove srećom, sudbinom ono, što nije ino no izgred vlastite mu naravi. Svojom vlastitom krivnjom zaigro je svu svoju sreću.

Tomu prenagljenu, nesretnu činu sliedila je stopimice kazan. Knez Eskalo izreko mu odsudu, da se ima pod smrtnu kazan udaljiti iz Verone i nikad se više nevratiti. Trebalo je ostaviti Juliju nježnu si suprugu, trebalo se dieliti od nje slabašnom nadom ikada ju više viditi.

Tu nam je pjesnik liepu paralelu povukao, koja nam razlikost značaja obijuh ljubovnikâ divno predočuje. Silnimi crtami nacrtao je žensku i mužku ćud u istom žalostnom slučaju.

Julija, nježniji, ćutljiviji stvor prvi je mah zdvojna. Ali naskoro je sama u sebi u svom srdcu utjehe našla, pa je već kadra drugoga tješiti i misliti o sredstvih, koja bi pomoći mogla.

Romeo jači, silniji muž posve je skršen, izgubio se, nezna se naći, bjesni i buči u nemoćnom bjesnilu. Niti ga prijateljski govor otca Lorenza utješiti nemože, niti si sam savjeta znade.

Podjimo na potanje razvijanje tih prizorâ.

Juliji se izpunila najvruća želja srdca. Romeo je njen. Svećenik je blagoslovio nježan savez njihovih dušâ, sada ga smije, sada ga mora ljubiti. Divni njen monolog, u kojem zaziva crnu noćcu da se spusti, da joj u njenom mraku Romeo — suprug supruzi — dodje, čisto je liričnoga sadržaja. Sastavljen je po primjeru stari hymenskih ili svatovnih pjesamâ. Kako je poznato pri svatovih se od vajkada običavalo pjevati, a svatba bez veselja i pjesme nije na dobro slutila. Rek bi, toga se sjećajuć Julija, sama si svoju pirnu pjesmu zapjevala, kada neima nikoga drugoga, tko bi ju pjevao. To je jedini momenat, u kojem je sreću u punoj mjeri oćutila, u kojem uživa svu poeziju ljubavi, u kojem se blažena i razgaljena zaniela u bajno i čarobno carstvo mašte,

Ali nesretnoj nije dugo blaženstvo potrajalo. Dopala ju crna viest — stara joj dadilja najavila nesreću, koja se pripetila. Uzrujana uzplamtila proti Romeu, koj joj najmilijega rodjaka ubio, pa ga kune:

Oj Romeo srdce ti je gnjezdo
Ljute guje, što s' u cvietu skriva.

Ali doskora se pokajala sa svoje žestine, pa si svoje kletve predbacivati stala, kada je pomislila u kakovoj joj se pogibelji suprug desio. Iz te misli crpi snagu i utjehu. Mogao je Tybalt njega ubiti, pa što bi onda biedna bez Romea, koji joj je najmiliji. Ta misao joj dokazuje, da je malo izgubila uporedıv ono, što je izgubiti mogla. Njen govor je divno izveden, pa nam dokazuje jakost njene ljubavi, koja u mahu za supruga sto izprika nalazi, pa se radi ubistva Tybaltova lako utješi, samo kad bi pregoriti mogla, što joj je Romeo prognat.

Posve je to drugče bilo kod Romea. Nagao, silovit, bjesnio je u sobi Lorenzovoj. Kada se spomenuo, da je prognat iz Verone, izvrgla mu se nutarnja uzrujanost i žalost u nerazložno bjesnilo. Izgubio um, izgubio djelatnost baš u trenutku, gdje bi oboje najvećma trebovao. Kao prkosno djete nesluša utjehe i opomene starca Lorenza, nezna se naći od boli i zdvojnosti. Trza za mač, rada je dokončati si život, zaboraviv na svoju muževnu dužnost i svoje dostojanstvo, te ga Lorenzo mora opominjati, da Julija ima pravo na njegov život. Jedina nada, da će se još istoga dana sastati sa Julijom, ponješto ga konačno umirila.

Prizor, u kojem nam pjesnik sastanak Romea i Julije opisuje, opet je čisto liričan. U njem nam je pjesnik oponašao poznatu vrst liričnoga pjesničtva tako zvanu djevnu pjesan. Te su pjesme uvjek istoga sadržaja: dvoje se ljubovnikâ u dialogičnoj formi prepire, da li je sunce granulo ili još mjesec sjaji, dali ševa pjeva ili još slavulj prebire, da li je hora poći, ili je još moguće zajedno ostati. Tako je taj prizor i Šekspir udesio. Evo njekoliko ulomakâ iz toga prizora:

Julija (Romeu koji se na polaz sprema):

Već polaziš — neidi tako rano,
Bieli danak nije jošte svano,
Slavulj pjeva, ševe jošte nije,
Njegov glas ti, dragi, zrakom vije,
Pjeva slavulj usried gustih granâ —
Vjeruj, dragi, neima još dana.

Romeo:

Nije slavulj — pjeva zlobna ševa
Bielom danu pjesmicu pripjeva.
U istoku eno gle oblaci,
Bielimi se razgaljuju traci.
Noćne su nam izgorile svieće,
Rujna zora s'istoka se kreće.
Hitit moram — zakasnim li malo,
Život, sreća, sve nam je propalo.

Julija:

Bielog dana svjetlo ono nije,
Iz sunca se biela magla vije.
Da ti svietli crne ove noći.
Kad ti valja u Mantovu poći.
Ostaj dragi, još je preveć rano,
Bieli danak nije jošte svano.

Razstali se ljubovnici. Romeo pohitio u Mantovu, a Julija ostala u suzah i težkoj žalosti. Ali joj taj sastanak sa Romeom udielio nove snage. Njom ojačena moći će odoliti težkim borbam, koje ju još čekaju. U razgovoru sa majkom si, koja joj naviešćuje, da se za njekoliko dana sa grofom Parisom vjenčati ima, odgovara joj u gorkosti svoga srdca sasma prkosno, a surova si otca razdražuje svojimi primjetbami, da joj kletvom, udarci i progonom prieti.

I otac i majka se odbili od nje, ostala sama u svojoj nesreći i žalosti, ostavili ju svi od kojih bi se utjehi i pomoći nadati mogla. Romeo je prognat, daleko od nje, otac i majka ju progone i na nemilu udatbu sile, a i stara dadilja, koja joj dosada u pomoći bila, od nje se odmetla, pa joj savjetuje, da zaboravi Romea, pa da posluša roditelje.

Čujmo kako Julija na to odgovara:

Stari vraže — kleta napastnice,
Jel' moguće sagriešiti više,
Neg kad mene na nevjeru snubiš,
I kad grdiš supruga mi draga,
Kog si prije kovala u zviezde.
Ostavi me kleta napastnice
U mom srdcu neima ti mjesta.
Sada k starcu — on pomoći znade,
Nezna li je — umrieti se dade.

Čim više neprilika i zaprieka ljubavi se suprotstavlja, tim većim i silnijim plamenom plamti, a kada ju prisila hoće da uništi, tada vjernost i postojanost jedinom dužnošću postaje. Ako su ljubovnici prije hrlili za ljubovnom srećom i užitkom, to sada puni vjernosti hrle smrti u naručaj, koja će ih na vjekove sjediniti.

Neizgubimo Juliju i njeno duševno stanje s oka. Iznemogla silnimi afekti, koji joj dušu sada srećom sada bolju snašli, odrekav se sve djetinske ljubavi prama roditeljem, koji ju zlostavljaju, spopala ju težka zdvojnost: pripravna je na smrt. Ali ipak još misli, nebi li pomoći bilo. Hiti k starcu Lovrenzu, a nebude li on znao spasa, umrieti joj lako.

U prizoru sa otcem Lorenzom dostigao je heroični pathos Julijin svoj vrhunac. Prije nego što će joj Lorenzo ponuditi spasonosno ali užasno svoje sredstvo mora se o junačtvu, o srčanosti njenoj posve uvjeriti. Hotomice joj predstavlja plastičnom bujnošću grozne posljedice lieka, koga joj nudi. Crta joj smrt u svom užasu njenom. Korak po korak vodi ju kroz svu grozu smrti, da se uvjeri hoće li dosti neustrašivosti u nje biti, da učini ono, što će joj svjetovati. Čujmo kako mu Julija odgovara:

Neznaš li mi, starče, pomoć naći,
To poslušaj što sam namislila;
Nož će ovaj s mjesta pomoći mi,

Sa Romeom Bog će me sjedinit,
Kao što si ti nam ruke svezo.

Pa sjetiv se onda, da ju sile poći za Parisa nastavlja:

Prije no za grofa što ću poći,
Reci, s vele skočit ću ti kule,
Poć u šumu, gdje otrovne guje
I hajduci vrebaju na ljude.
Nuz medveda bjesnog me priveži,
U pò noći pošlji me na groblje,
Gdje kosturi klepeću i prhnu
Biele glave bez zuba se kese,
Reci, sać ću u grobnicu novu
Mrtvačkime ogrnuta plaštom.
Prije bi me groza spopanula,
Kad s' o takvih stvarih govorilo.
A sada ću bez straha ih svršit,
Dragom mužu vjeru da sačuvam.

Osvjedočiv se otac Lorenzo o ljubavi i neustrašivosti njenoj, izručuje joj kobnu onu bocu, koja će joj pomoći. Neobziruć se na pogibelj i užas takova sredstva odlučila se Julija odmah njim se poslužiti. Nadvladala naravni onaj strah, koji i muža spopasti mora, kada smrti oko u oko pogledne. Rado će proći sve faze smrti, rado će u tamnoj grobnici medju izprhlimi kosturi svojih predjâ prospavati težak san, iz kojega se na novi sretniji život probuditi nada.

Primila je kobnu tu bocu, pohitila je kući, izmirila se sa roditelji, kojim je strogu poslušnost obrekla, pa jedva čeka, da kucne časak, gdje joj djelovati treba Ali težak ju boj još čeka. Svakojake misli sletile joj dušu: nije li to varka možda, koja će ju Parisu predati, ako liek bez djelovanja i nadana uspjeha ostane? Neće li možda za uvieke zaspasti izpiv ga. Ne želi li možda Lorenzo, da ju ustrani sa svieta na uvjeke, da ga nitko neokrivi, što ju je sa Romeom tajno vjenčao.

Sve te misli, tako silne i užasne, nadvladala misao, da Romea ljubi, da je to jedino sredstvo s njim se sjediniti i izbjeći udatbu sa Parisom. Neplaši se ni smrti ni izdajstva ni sve groze grobnice svojih predja, dok joj u srdcu još nada klije, da će tim sredstvom Romeovom postati.

Izpila je liek, usnula je sanak, težki, čudni sanak smrti najnaličniji.

Svanulo jutro. U kući pune ruke posla, sprema se i kiti za svečano vjenčaje. Svirači spremni da udare u vesele pjesme; a mladoženja pita za zaručnicu. A ona hladna i blieda kao da ju smrt poljubila leži na odru.

Roditelji joj gorke suze proplakali; nesudjeni joj zaručnik Paris od vaja se snebivao. Pokopali ju u staru obiteljsku grobnicu Capuletâ, kamo su nedavno i ubijena Tybalta pokopali bili.

Razneo se glas o njenoj smrti na daleko i široko. Nesrećom dopro i do Mantove do Romea, prije nego mu je ikakva viest od Lorenca stići mogla. Nečeka, kako će mu sudbina razmrsiti čvor njegove nesreće, sam će ga silomice preseći. Što će i on samac na svietu kada mu Julije nema. U svojoj zdvojnosti izgubio razum, nezna za se, nečeka viesti od Lorenza, vuče ga silno u Veronu, da si mrtvu suprugu vidi, da joj još jednoč poljubi bliede ustne, pa da i sam uz nju pogine.

Došao je kradomice u Veronu. Mjesto da potraži Lorenza, koji bi mu sve razjasniti mogao, hiti mahnit na grob Julijin. Smrt mu je jedina misao, koja svaku drugu izključuje.

O spasu i nesanja. Što bi ga spasiti moglo, kada Julija neživi.

Mahnit izvan sebe, nećuteć ništa do svoje boli, razdražen kao bjesan lav došao je na groblje. Tu se našao sa Parisom, koji žaluje na grobu Julijinu. Nepozna ga, nezna da mu je što kriv, a ipak krvnu s njim zameće kavgu. Što mu je do toga, da u svom bjesnilu čovjeka ubije, što mu je do toga, da sav sviet pogine, kada Julija više neživi.

Vidio si dragu još jednoč u svoj njenoj ljepoti, koju i ista smrt uništiti nije mogla.

Vidio ju je, pa što će više da živi. Otrov, koga si iz Mantove poneo, brzo djeluje. Umro je uz svoju ljubeznicu, a što ga upropastilo do li njegova strast, nesretna njegova ćud, koja silomice krši i ruši sve, što ju tišti.

Za malo došao starac Lorenzo. Ugledao je grozom što se dogodilo, pripoviedao je sve probudivšoj se Juliji. Veselo se bjedna probudila, poželila svoga vjerenika, a kada čula, što je i kako je, sva se oledila. U dnu duše porodila joj se misao, da joj je dužnost sliediti si supruga ma i u smrt. Tek je zamislila, a već joj i postalo čustvo odlukom. Netuguje, nenariče, nema suzâ da ih lije, ali junački umire.

Na grobu, gdjeno počivala dva mladjana stvora, koja se tako silno ljubila, gine mržnja, a dvije se neprijateljske obitelji pomiruju. Kao što je ljubav Romea i Julije samo uz tolike zaprieke, u tako nepovoljnih okolnostih do tolika stepena razviti se mogla, tako se mogla i stoljetna mržnja samo groznom smrću najplemenitijih članovâ vojujućih obitelji ugasiti.

Prolievena krv vjernih ljubovnika poškropila zemlju, a iz nje poniknuo liep cvietak mira i sloge. Njihova krv posvetila pomirenje, koje bez njihove smrti nebi ni nastati moglo.

Sreća njihove ljubavi bila je kratko trajna, kao sladjan zvuk, koji doskora u uhu zamre, kao mio sanak, što nas brzo mine — nestalo je brzo kao hitre munje, koja u crnoj noći jasnim sjevom nebo i zemlju razsvietli, pa se mahom u tamu skrije. Ali tim bljeskom razpršila se bura, što no tako dugo s neprijateljstva najmoćnijih obitelji prietila Veroni, pa njihovim pomirenjem zavladao blažen mir gradu, kao da ga odšteti za gubitak njegova Romea i Julije.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 46. U ZAGREBU DNE 12. STUDENOGA 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

U oči rata.

Spjevao L. Vukelić.

Nebo modro evo se oblači,
Lonja grozna pomrčala dan,
Strava ledom svako srdce kvači:
Boj nam ljuti sprema narod stràn.
Što će sada, komu narav mati
Čelik-srdce i pestnicu krati,
Što će, što će sad golubak moj?

Sad će žarke zakrižati striele,
Grom za gromom zatutnjet će sad;
Hrast će praštit i pravjeke jele;
Riknut vjetri, kó što riće had.
Oj a što će u toj groznoj smeći
Moj golubak, što će sad ljubeći
Na dalèku, mili bože moj!

Oj da mogu sakrit ga u grudi,
Krilit vjernom desnicom si tom:
Nit bi plamen plašio ga hudi,
Nit mu tutnjem nahudio grom.
Ljubav moja, poput alem-štita,
Odbila bi striele, koplja vita:
Spašen, sretan eto golub moj!

Al kad sudba reče mi daleko
Od golubka miloga mi poć,
Evo Bože k tebi se uteko:
Tvoja mi ga neka brani moć.
Ja u ljute vesel idem boje,
Mrem i živem polag volje tvoje:
Samo golub nepostradaj moj!

Ružice.

Spjevao L. Vukelić.

S prozora gledam ružice,
Divno se razcvjetale,
Spustile skromno glavice
Mirisom uzdisale:
„Užij nam miris, užij sjaj,
Trenom će jesen banut,
Nemilovan će cviet nam, vaj,
Nežaljen sad usanut.

Isto ti draga premila
Osjeća, želi, sluti,
Skromno se ruža razvila,
Srećicu novu ćuti!
Što li ti blažen veli uzdah taj,
Na grudi kad ti klone?
Trgaj nas, trgaj; užit daj
I nama slasti one!“

Pustinjski kralj Lir.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva.

XI.

Rečenoga dana priveze glavni vozar, sjedobradi debelko Alekseić, pred kuću ljepšu našu obiteljsku četveromjestnu kočiju, pod koju bješe uhvatio šest naših ridjana. Kosnuo se majke znameniti čin, što ga bijaše naumio obaviti Harlov i svečana sbilja, kojom nas je došao bio pozvati. Sama je s toga naložila, da se vanredice imade spremiti ovaj hitov te Suveniru i meni kazala, da se odjenemo svetački: vidjelo se, da je radila odlikovati svoga „mitnjaka“. Kvicinski je i onako uviek se dr-

žao fraka i bieloga ovratnika. — Svega puta čevrljao Suvenir kano švraka, preklapao, što li će njemu ostaviti bratac i rugao mu se, da je kumir. Kvicinskomu, čovjeku mrku i žučljivu, nedalo se mučati. — „I baš vam se rači kljukati tolike nesgrapnosti, jednu na drugu, reći će na jednom živim onim poljskim naglasom. Nije li vam moguće sjedjeti mirno, bez tih „ludorija“, kojih nikomu ovdje netreba (obična njegova rieč)?“ — Nu, pa ja ću mučati, promrmlja sumorno Suvenir i upili škiljavima očima u okno. Nije prošlo četvrt sahata, jedva što se žurno kasajuća konjčad nešto malo potiti uzela pod novom hormom — eto ti Harlovljevih stanja. Naš se hintov uveze kroz širom otvorena vrata u dvorište; sitan se dječak,. što je s prieda jahao a konju jedva do pó trbuha sizao, još jednom strese na mehku sedlu, u isto se doba poukoče i podviju lakti starcu Alekseiću — ustave se kola. Pasa nije bilo, a ono nekoliko dječaraka, što no se je ondje desilo u dugih, zabrljanih, razgaljenih košuljicah — i njih mahom nekuda nestalo. Dočekao nas na vratima samoga dvorišta zet Harlovljev. A meni su osobito za oko zapele breze, što su jih pozaticali bili s oba kraja ulaza, baš kao na trojičin-dan. „Sve sama svečanost“ protisne kroz nos Suvenir, silazeći prvi s kola. I zaista, na svem se mogaše poznati osobita svečanost. Na Harlovljevom zetu bio o vratu rubac od pliša s atlasnim rubom i neobično uzak crn frak; a Maksimku, što se bijaše zetu iza pleća naherio, sve kapalo s glave: tako je bio nakvasio kosu kvasom (sukiselom tekućinom). Udjemo u gostilnu' sobu i nadjemo Martina Petrovića, gdje se posried sobe ukočio kano stupac a pružio se — pružio baš što mogaše bolje. Neznam što su oćutili Suvenir i Kvicinski, zamjetiv grdnu ovu ljudeskaru, ali mene je obuzelo neko počitanje. Obukao na se Martin Petrović sur, vojnički kaput od 12. godine crna kruta ovratnika, na prsima mu mjedena kolajna, o boku visjela sablja, lievu ruku položio na balčak a desnom se upro o stô, pokriven crvenim suknom. Dva napisana lista hartije ležala su na tom stolu. Harlov niti je mucao niti hripao; a kojom li se je sbiljom zanosio cio mu stas, kojim li uzdanjem u sebe sama i u svoju neograničenu, nedvojbenu vlast! Jedva što kimnu samo glavom i reče na tiho: „molim“, to zakoli kažiprstom lieve ruke gotovim redom ponamještenih stolaca. Desno do stiene u gostilnoj sobi Harlovljevoj stajahu obe mu kćeri, po svetačnu odjevene. Na Ani se prelievaše zelena jergovanova oprava, žu'a svilena pasa, Jevlampiju krasijaše ružičasto odielo, sjajno iztračeno. Kraj njih se kočaše Žitkov sav pokrojen na novo, u oku mu ko i uviek tupost te živa požuda, a na licu još i više znoja nego li obično. Na lievo do zida sjedijaše svećenik u pristaroj svojoj požućeloj haljini, star čovjek čupave još smedje kose. Kosa ova i plaho mutno mu oko te zabrljane ruke, koje su mu samu rek bi od pakosti bile pa onako nespretno niz koljena visjele, i napokon nenamazane crievlje, što su izpod haljine virile, sve to odavaše trudan i kukavan život: mora da mu prihod posve mal bijaše. — U istom redu s n.im·bijaše se smjestio okružni satnik, debeljuškast, priblied, dosta neopran gospodin, podbuhlih kratkih ruku i pridebelih nogu, crnih očiju, crna pristrižena brka; na licu mu titraše svedjer veseo, ali nekud surov posmieh: bijaše na glasu kano čovjek jako pristupačan, inače do zla boga zloćud, tiran, kako tada govorahu; vlastela nije zanj marila ali seljačtvo ga je ipak rado gledalo. Gospodin ovaj sve motraše oko sebe posmiešljivo: činjaše se, da ga zabavljaše cio taj „postupak“. A u istinu ponajveć mu bilo do dobra zalogaja i kapce rakijske. — Uzanj sjedijaše bilježnik neki, suhoparan čovjek oduga lica, uzkih zabrizaka od uha do nosa, kako su jih nosili za Aleksandra I.; ovaj pristajaše svom dušom uz Martina Petrovića i nepuštaše osbiljnoga oka svoga s njega: s velike napetosti i pažnje sve micaše i nadizaše ustne, a ipak jih nerazklopi Suvenir prisjede uzanj i uze šaputati s njim, a već predi mi kaza, da je to prvi „slobodni zidar“ u guberniji. Kadkada se sastoji zemaljski sud, kako se vidi, iz okružnoga satnika, bilježnika i pisara; nu pisara ili još nije bilo ili ga s početka nisam opazio. Do Suvenira sjedem ja, do mene Kvicinski. Na licu praktićnoga Poljaka motalo se je obće nezadovoljstvo „s nikomu nepotrebnoga puta“, i s tratnje vremena . . . „Gospodjo! to je plemićka ruska mašta!“ vidjelo se, kako sam sebi kazuje.

XII.

Kad mi svi posjedali, razpruži Martin Petrović pleći, korakne, ponese po nami medjedjima svojima očima te odćepi, gromko uzdahnuv, ovako:

— Milostiva gospodo! Zovnuo sam vas radi sliedećega slučaja. Ostario sam, gospodo moja, gine mi snaga ... A i pomnja je s moje strane; smrtni bo čas prikrasti se znade, kano tat u noći . . . Nije li tako baćuško? okrene se k svećeniku.

Baćuško ponikne. — Tako, tako, dometne i potrese bradom.

— I s toga, nastavi Martin Petrović, poštriv glas svoj, neželeći, da me naglo snadje smrt, predomislio sam se u glavi mojoj... Martin Petrović ponovi rieč po rieč ono isto, što je dva dana pred tim pred materom govorio. Uslied ove moje odluke, zagrmi još gromčije, izpisana je u ovih pismih (pljesne rukom po hartiji, što je ležala na stolu) što sam jih sastavio pred svjedoci, oporuka moja i sve uredbe potanko. Bog će upraviti sa mnom!

Martin Petrović natakne na oči naočale gvozdenih obručaca, uzme sa stola list izpisane hartije te prihvati ovako:

— Razdjelna listina glede imovine izsluženoga junkera i glavnoga dvorjanina Martina Harlova, što ju je on sam, pri svoj zdravoj umi i po vlastitom svojem namišljaju sastavio i u kojoj se na dlaku označuje, kakova se dobrota naklanja dvima mu kćerima, Ani i Jevlampiji (poklonite se! one se poklone) te kako se ima podieliti kućna i ostala imovina medju te kćeri.

— Liepa je to hartija, šapne neprestanim svojim osmiehom okružni satnik Kvicinskomu, žele ju valjda pročitati radi liepa sloga, a zakonito je pismo sastavljeno po nekom obliku, bez svih tih kitica. — Suvenir se već naduo smijati ...

— Sasvim prema mojoj volji! umieša se Harlov, koga se nije kosnula primjetba satnikova.

— U svih točkah suglasno, brzo i veselo opet dometne: a za formu — to znate — da nikad mario nije Martin Petrović. Pa su izostavljene sve suvišne sitnice.

— Amo se ti! grakne Harlov zetu, koj je ravno za njim ušao bio u sobu i jednako se ustubočio na vratih. — Mahom sune k tastu.

— Na uzmi, čitaj! Meni je to težko. Samo pazi, nenagli, da mogu prisutna gospoda sve razumjeti.

Sletkin primi list u obe ruke te uzme čitati trepetom ukusno i čustveno razdjelnu listinu. U njoj je bilo najvećom tankotom naznačeno, što će sve pripasti Ani što li Jevlampiji i kako će se što imati podieliti. Harlov bi mu kadkad presjecao čitanje govoreći: „Vidiš, to tebi Ano za tvoju revnost!“ ili „to poklanjam tebi, Jevlampijuško“ a obe bi se sestre klanjale, Ana do pasa, Jevlampija samo glavom. Harlov je golemom sbiljom pozirao na nje. „Plemićki dom“ (novi prigradak) dopao je Jevlampiju, — „kano mladju kćer po starom običaju“. Čitaocu pozadrhtao i pozapeo glas, kad je uzeo čitati rieči te ponj neprijatne; a Žitkov se razvedrio. Jevlampija priečice pogleda nanj: da sam ja na Žitkovljevu mjestu, nebi mi bila s voljom ta namjena. Prezirni se onaj izraz lica, što no bijaše u Jevlampije, kano u svake takove ruske krasotice, toga časa čudno povećao. Samomu sebi pričuvao Martin Petrović pravo, stanovati u onih sobah, što jih od prije osvojio bješe a isto tako pridržao si kano „preimućtvo“ neku „naravnu obskrbu“ — i deset rubalja na mjesec za odjeću i obuću. Posljednji je stavak razdjelne listine želio Harlov sam pročitati. „I ovu moju roditeljsku volju“, glasio je taj stavak, „imaju kćeri moje pod zapovjed izpuniti i očuvati sveto i nepromienljivo; jer ja sam jim za Bogom otac i glava a nikomu dužan nisam niti sam ikomu za što davao računa; te izpune li moju volju, dajem im otčinski blagoslov, a neizpune li volje moje, čega nedao Bog, stignuti će jih bez dvojbe otčinsko moje prokletstvo, sad i na vieke vjekova amin!“ Harlov podigne list visoko nad glavom, Ana se odmah baci nice na koljena i poljubi pod; za njom se i muž joj preklopi. — „Nu a što ti“ okrene se Harlov k Jevlampiji. Sva se ona strese i takodjer k zemlji spusti a Žitkov se pogne svim tielom napried.

— Podpišite! klikne Harlov, upirući palcem na svršetak listine. Ovdje: zahvaljujem i primam, Ana! zahvaljujem i primam, Jevlampija!

Obe kćeri pristupe i podpišu se jedna za drugom. Ustane i Sletkin i hvati se za pero, ali Harlov ga poturne i dohvati srednjim prstom po ovratniku, da je odmah joknuo. Čas dva sve zamuči. Onda se Martin Petrović ukoči i reče: „Nu sada ... je sve vaše!“ i stupi na stranu. Kćeri i zet ogledaju se, stupe k njemu i uzmu ga cjelivati više lakta. Do pleća mu nisu mogli dosegnuti.

XIII.

Okružni satnik pročita pravi podpuni spis: darovnu listinu, što ju je sastavio Martin Petrović. Onda izadje s bilježnikom pred kuću i objavi sakupljenim oko vrata susjedom, Harlovljevim kmetom i drugoj čeljadi iz njegova dvora, da je stvar gotova.

Sad će se uvoditi vlastnice dvije u novo svoje imanje, te se pomole i one na vratih a satnik pokaže rukom na nje i uzme, ponamaknuv jednu obrvu i strašno se tobož osbiljno namrgodiv, putiti seljake na novu „pokornost“. Mogao je proći se toga nakostrušenoga ponašanja, jer su Harlovljevi ljudi i onako skloni bili na posluh. A bilo jih je odjelo sve u one utegnute oprave, što se obično oblače svečanom prigodom, pa je sve stalo nepomično kao kamen, i kad no je satnik zagrmio medjumetkom poput onoga: „Slušajte črti, razaberite vragovi!“ svi se redom poklonili, kô na zapovjed; svaki taj „črt i vrag“ ukočio kapu obima rukama a upro oči u okno, na kojem se je ukazala grdna slika Martina Petrovića. Isto tako protrnula služinčad, kad joj je satnik gromko doviknuo: „Vi da mi neuzprežete pred nikojom težkoćom, uslied nove uprave jedinih, zakonitih nasliednica, kćerî Martina Petrovića“. Svim se u taj čas naježila koža.

— Znate li vi črti, krikne opet satnik.

— Mi ništa neznamo, vaše blagorodstvo, odvrati osbiljno starac podstrižene brade i brkova, odpušteni vojnik.

— Smjel ti je Jeremeić! govorahu răzilazeći se sluge.

Uz prkos molbi satnikovoj nehćede izići Harlov s kćerima na ulazak kućni. Moji se podanici i bez toga pokaravaju mojoj volji! odgovori on. Iza svega toga obreda kao da su ga srhi prolazili. Opet pobliedi u licu. A taj

*

nekakov strah tako je slabo pristajao širokomu licu i debelim crtam Martina Petrovića, da uprav neznadoh, što da pomislim. — Nije li mu opet sjeta došla? A i seljaci se bjehu bez dvojbe smeli. Neznam, da li se je domišljao Harlov, kakove su se misli vrzle glavom njegovih „podanika", ili se hćeo posljednji put razjunačiti, ele na jednom otvori vrata, prisloni glavu pa strahotno zakrikne: „pokoravajte se". Za tim opet zatvori vrata. Zabuna seljaka tim niti se je razpršila, niti umanjila. Hrpa služinčadi (medju njom su bile zdrave dvie djevojke u kratkih haljinicah, a jako debelih listova) nešto je bila življa, nego li seljaci; bar se je ova čeljad volj koliko pomicala na mjestu. — Nove se vlastnice zavrgle velikom sbiljom, osobito Ana. Stisnuv tanke svoje ustnice, uporno je gledala dolje . . . služinčadi nemogaše zadavati velike radosti strogi njen lik. Jevlampija se nije ovako mrgodila; jednom se samo okrene i gotovo začudi, svrnuv polagahno okom na oženju svoga, koj se takodjer za Sletkinom namaknuo bijaše, kao da tude i njega treba. „Kakovim si se pravom i ti primaknuo?" vidjelo se, kako ga je liepim svojim okom pitala. Sletkin se — još ponajbolje držao. Svim njegovim bićem prosievala je neka strpljeliva vedrina, a požuda mu je titrala u oku; kretanje glave i micanje nogu ostalo mu je kao i prije lahkomo, ali kako li je veselo premještao ruke i uzdizao lopatice! — Kad bijaše satnik dokončao ovaj „postupak" te uveo baštinice u novu vladavinu, stadoše mu pred jelom zazubice rasti pa uzme protirati ruke osobitim onim načinom, što no se rado pojavi, pred čim će koga zapasti prva čašica; ali kad tamo, hoće Martin Petrović, da bude molitva i da se sveti vodica. — Obuče na se svećenik staru „odeždu", djače njegovo trgne se iz kuhinje i jedva razpiri nešto vatre u staroj mjedenoj posudi. Započe molitva, Harlov uzdisaše težko, ali metanisati nemogaše s debljine, već se uze krstiti desnom rukom i pognuo glavu a lievom rukom upiraše u pod; Sletkin se isto tako pogruži, dapače i prosuzi; Žitkov premetaše onako „blagorodno" kano vojnik prstom izmedju trećega i četvrtoga dugmeta; Kvicinski, kano katolik, ostade u obližnjoj sobi; za to se moljaše odvjetnik tako svesrdno Bogu, uzdisaše tako nabožno za Martinom Petrovićem, tresketaše i puckaše tako pobožno ustnicama, da je i mene, kad ga vidjoh, osvojila bila nabožna ćut te prionuh toplo se moliti. Dokonča se molitva i osveti vodica, a uza to svi pritomni, dapače i sliepi već slugać, Potemkinov „trubač lovačkoga roga", i sam Kvicinski okvasi si oči svetom vodicom, onda se zahvale Ana i Jevlampija još jednom Martinu Petroviću; i tek sada domakne se doba objedu! Puno je tu bilo slastnih zalogaja, najeli smo se svi mile volje. Uzme se piti. Okružni satnik kano čovjek, koj poznaje bolje nego li mi svi svietske običaje, pa i kano zastupnik poglavarstva, prvi nazdravi zdravicu „prekrasnima vlastnicama!" Onda nam predloži, da pijemo u zdravlje prepoštovanoga i najvelikodušnijega Martina Petrovića! Kod rieči „velikodušnjejši" brizne Sletkin plakati i trgne ljubiti svoga dobrotvora . . . „Nu dobro, dobro, netreba", prihvati Harlov tobož kao da mu je dosadno i odstrani ga laktom . . . Ali uslied toga porodi se ne baš ugodna zadjevica.

(Dalje sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XL.

Kad me nada koja
Na tom svietu mine,
Za čas druga ljepša
U duši mi sine.

S nevoljom se nigda
Razstati nesporim,
A nedočekanu
Brzo slast pregorim.

Druge zore rumen,
Drugog dana sreću
Izgledam i kitim
Srcem i pameću.

Bog će dati, da mi
Razvedri se lice,
Čujem već s daleka
Pjesme budućnice.

Ali lanac nade
O tebi mi visi,
Ali sidro nadi
Ti dušice, ti si!

Ako mi se sidro
To odkine kada,
Posljednja će onda
Uminut me nada!

XLI.

Sobica je moja
Puna razgovora,
Milija je meni
Od careva dvora.

Sobici na okno
Često sunce sine,
Ako baš i nebom
Skrknuše se tmine.

To me sunce grije
U sred zime ljute,
Kada sjever dune
I zamete pute.

To se sunce smieši,
Te me razgovara,
Kad se u kut stisnem
Bježeć od drugara.

To me sunce budi,
Kada dan zabieli,
Ono me sokoli,
Da me rad veseli.

To mi sunce stvara
Raj od moga kuta,
Kada sine s okna —
Tamo preko puta.

Oj sunašce žarko!
Glavicu izmili,
Da mi moja vazda
Sobica se mili!

Doktorova tajna.

Crta iz bračnoga života.

Iz českoga od Josipa Štolba preveo Al. T.

Gospod Bog stvorio je sve, samo nije stvorio babe ni starca. Stvorio je muža i malo kašnje ženu — oboje imalo ostati naviek mlado. Ali žena — ta nečudimo se — sagriešila, zavela siromaka muža — ah, kako je to sad sve drugčije na svietu — i nesamo ona, nego i nevini muž postao žrtvom kojekakvih nevolja. I ostariti zaisto je velika nevolja, manja doduše za stara već čovjeka, nu tim gorja za mlade ljude — grieh dakle stvorio je babu i starca; nu jer je žena zavela muža, a muž bio zaveden, to je baba za kaznu veoma neobljubljena u družtvu čovječjem, dočim starca svatko počituje.

Takove misli — kadre svietom potresti — vrzahu mi se po glavi jedne noći, kad nisam spavati mogao. Sviete, raduj se i veseli, što nisam bio lien, nego namah ustao, zapalio svieću i ove svoje misli napisao. — Ali sviete, meni se čini, ti se neraduješ? — O nezahvalni sviete!

Susretne li čovjek rano babu — prem i tu valja ona rieč: „nijedno pravilo bez iznimke", a i sâm poznavao sam nekoliko baba, koje su vrlo ugodne; takove medjutim zovem starimi gospodjami ili staricami — dakle kao što velim, susretne li čovjek rano babu, snaći će ga sigurno još taj dan kakova nesgoda, a možebit baš i nesreća. Mene bar snadje uviek nešto takova, a jer se je i gospodin Svoboda, doktor prâva i koncipient mnogim poslom zaokupljena odvjetnika u nekom povećem ladanjskom gradu, o toj istini osvjedočio, to je čvrsto u nju vjerovao i bio uviek jako zlovoljan, kad bi mu jutrom prva na oči došla kakova ruševina njegdanje ženske ljepote.

Nu danas nije mu bilo ljutiti se. Ranim jutrom probudila ga mlada njegova supruga, koja se je, imajuć upravo mnogo koješta kupovati, ranije digla i otišla u grad. Nu jedva što je opet driemati počeo, probudi ga neugodna vika jedne od onih dâma, koje književnosti toliku štetu čine, jer je papir usljed njihova marljiva sabiranja tako jeftin. Vika opetuje se nekoliko puti — doktor se ljuti, vika se ponavlja u susjednom dvorištu, od koga je doktorovo samo nizkim zidom odieljeno - tu neima više spavanja i doktor skoči zlovoljan iz postelje, tim većma, što tu neima više Karoline, koja bi mu svojim poljubcem raztjerala oblake s čela. Ali evo moje glave, nije li se doktor rodio u nedjelju, jer upravo zazvučaše ugodni zvuci liepoga kretanca.

„Gle, gle! povika doktor, napjev iz „Prodane nevjeste" i razveseljen stade pjevati i tražiti ujedno kesu s novci. „Tebe ću kraljevski nagraditi", reče i zamota u papir dva novčića. Navuče sobnu halju, otvori okno ljubeznim posmjehom — ali o nevolje, okno zazveči, dva novčića polete u kut od sobe, a on stisnuv zube promumlja samo: „Opet baba — i to još kakova."

„Pepice, danas će te snaći nešto veoma neugodna", reče si za čas poluglasno i promišljaše, što bi mu se po prilici dogoditi moglo. A kako to već biva, od sama je promišljanja zaboravio, o čem je iz prva misliti začeo, i misli zaletile mu se na posve drugo polje. Medjutim prestala svirka, a doktor — kako već doktori znadu kadkad biti znatiželjni — pristupio bliže k prozoru, da se osvjedoči, je li baba otišla. Otvori —

„Dobro jutro, gospodine susjede. Kako ste spavali? kako ste? što vam se snilo — o nijednom broju — što? A što radi gospodja supruga? Zdrava, nije li istina? No, to se razumije, a što bi joj i bilo, --" zapišti jutarnji pozdrav iz bezzubih usta nekoga pergamenu slična stvora na protivnom prozoru.

„Do vraga!“ prokune na tiho doktor. — „Bole me zubi, gospodjo susjedo“, i zalupi oknom. „Po trojaku žito rodi“ — reče rezignacijom. „Pepo, danas biti će zlo“ i prekriži se. — Ostavimo doktora, neka se odieva, i pogledjimo medjutim čeljad, što-no je oko njega.

Rekosmo, da se je njegova mlada gospodja danas rano digla. Jest, Svoboda bijaše oženjen i to stopram dva mjeseca. Karolina bijaše kći umirovljena činovnika. Svoboda spoznao se s njom kao pravnik, zaljubio se, požurio se s rigorozi i nije trajalo dugo i on se dovio svomu žudjenomu cilju. Danas još ljubio ženicu svoju onim istim žarom, kojim i na početku svoga poznanstva, a vjere mi, nije niti čudo. Karolina bijaše žena, kakovih je malo. Izobraženija nego li mnogi muževi, bijaše srdca tako vruća i iskrena, da je svaki onaj morao sretan biti, koga je ona obljubila — a njen značaj! Značaj je često u gospodja stvar veoma neobična; one su nestalne kao vjetar. Uvjeravaju te, da je nešto crno, a za čas govore s drugim ob onom istom, da je bielo. Samostalan sud, dosljednost u djelovanju, stalnost i višji neki cilj, to su im stvari, o kojih pravo ni pojma neimaju. To je žalostna istina. Ove moje odprte rieči pribaviti će mi bez dvojbe po gdjekoju neprijateljicu, koja će možebit zlovoljno baciti u kut taj nevini nacrt, pa zato mi se je namah osigurati: Velecienjene gospodje, svim onim, koje se ćute uvriedjene mojim sudom, dozvoljavam veledušno, da izliju na me vas svoj gniev, da me mrze, ogovaraju itd. — nu žao mi je, što moram primietiti, da me se gniev takovih gospodja nimalo primiti neće.

Karolina bijaše značajna; tim je dosta rečeno, a kašnje osvjedočiti ćemo se, da joj i spoljašnost podpuno odgovarala njenoj nutarnjoj cieni. Je li čudo dakle, da ju je Svoboda strastveno ljubio, da mu nad Karolinom nebijaše žene i da je blažen bio njoj o boku.

Jedna samo stvar bijaše mu nepovoljna; stanovaše skupa s Karolininimi roditelji, koji se nemogahu razstati svojom jedinicom kćerkom. Trsio se medjutim Svoboda, da s vremenom bude samostalan i svoj u svomu.

Vratimo se k njemu. Brzo se odjenuo Već sjedi pri stolu i piše. Piše list, sad ga je dovršio, čita ga — u tom pokuca netko tiho.

„Unutra!“

„Dobro jutro želim, ponizno ruku ljubim, milostivi gospodine“, pozdravlja stara Margita, domaća služavka, o kojoj bi Svoboda govorio, da je tri godine starja od vraga, koja je i u najljepšem cvietu svoje dakako davno minule mladosti jedva mogla biti modelom kakvoj ma i drvenoj Veneri i koja je pod imenom „liepe Margite“ poznata bila po cielom gradu.

Margita bila je već tada stara, kad se je gospodin Ružička, Karolinin otac, vjenčao sa svojom gospodjom. Od to doba nije nigda ostavila njihove kuće, spadala je k domaćemu kućtvu i spremala — kao što se razumije — i one dvie sobice naših mladih supruga uzprkos mrmljanju Svobodovu, koga je Karolina nejednoč miriti morala. Margita je opazila, da nije u volji „mladomu, milostivomu gospodinu“, s toga nije ni čudo, da se je medju njima razvio dosta napet odnošaj, koj bi davno već nastupio bio onu stanovitu krizu, poslje koje u obće prestaje svaki odnošaj, da se nije Svoboda uzdržavao Karolini za volju, a Margita se bojala izgubiti službu.

Kadgod bi Margita unišla, on bi se smrknuo; danas namrgodio se još većma, zamumljao nešto, što bi imalo biti kao hvala na pozdravu. Margita pogledala ga kao obično veoma zlovoljno i stala spremati, dočim je on nadalje čitao.

Najednoč začù se glas iz bližnje sobe:

„Gospodine zete!“

Svoboda naglo se podigne, ostavi list na stolu i požuri se k svojoj gospodji punici.

„Dobro jutro, gospodjo punice“, reče. „Želite li štogod?“

„Dobro jutro, gospodine zete! — Taj vas poslužnik traži“, odvrati punica, ljubezna gospodja oko četrdeset godina.

Poslužnik pristupi k njemu. „Imam vam predati taj list, gospodine.“ Predade i pozdraviv otidje.

„Što to može biti?“ čudio se Svoboda. Otvori naglo list i uze čitati. „Grom i pakao“, šaptnu, „zaboravio sam, da je jučer bio prvi, a taj se bezobrazni vjerovnik već plaši.“ Pismo bilo kratko. Glasilo:

Štovani gospodine!

Držim, da ste samo zaboravili, da sam jučer imao primiti ugovoreni dio vašega duga, s toga se nadam, da ćete me još danas svakako posjetiti. Štovanjem Vaš

Salamon Grešlička.

„Smijem li znati, tko vam piše, gospodine zete?“ upita gospodja Ružičkova.

Svoboda bijaše u neprilici. „Hm, neki prijatelj jeste tu i moli me, da ga posjetim.“

„A tako. Samo molim, nezaboravite doći k objedu.“

„Budite sigurni, gospodjo punice, da ću namah biti doma.“ Sgrabi šešir. „S bogom, gospodjo punice“, i pohiti k vratima. Već se mašio kvake, u tom naglo se vrati u svoju sobu. „Skoro bih bio nešto zaboravio“, reče.

Gospodja Ružičkova gledjuć za njim nasmiešila se. „Hihihi, takov mlad suprug“ reče sama sebi, „misli Bog zna kud — nu nečudimo se, i mi smo bili takovi.“

Svoboda se vrati. „Gospodjo punice“, reče zlovoljnim glasom, „molim, uredite tako, da Margita onda stopram sprema, kad ja odem; buni me.“

„To se može narediti“, odvrati prijazno punica, „zapovjediti ću, da nedolazi prije osme ure.“

A sad s bogom — namah se vratim.“ Ode.

„Čestit čovjek, taj naš zet“, šaptaše gospodja punica. „Zaisto, Karolina nije si mogla boljega muža izabrati. Poslen, uredan, neide u krčme, nekarta se, nepuši — bez dvojbe uslišala me majka božja, kad sam ju molila za takova supruga svojoj jedinici. A kako ljubi našu Karolinu — čini, što joj samo na očima vidi.“

Ovako bi se još i mnogo duže sama sobom razgovarala, da nije Margita sva poplašena pružila glavu kroz vrata i naglo zapitala: „Je li već otišao?“

Sva u čudu ogleda se gospodja Ružičkova: „A tko?“ upita.

„Ta, mladi, milostivi gospodin.“

„Upravo je otišao. Margito, vi ćete njihove sobe spremati, kad njega nije doma. Vi ga odviše bunite.“

Čuvši to Margita sva se uzgoropadila. „Kad njega nije doma?“ opetovala gnievnim glasom, „pa da ga odviše bunim? — O to rado vjerujem.“

Gospodja Ružičkova pogledala ju još većma začudjena. „A što to govorite?“

„Milostiva gospodjo, to je strašno“, izlanu Margita.

„Strašno? a što je strašno?“

„Milostiva gospodjo, kad biste znali, što ja znam, kad biste bili vidili, što sam ja taj čas vidila — vi se nebi čudili.“

Gospodja Ružičkova odložila je čarapu, na kojoj je upravo radila i povikala tresućim se glasom: „Margito, vi ste pobudalili!“

„O ne, nisam pobudalila, prem nebi bilo nikakovo čudo. Ah ta uboga mlada gospodja!“

„Ali, što se je dogodilo? — Govorite jednoč.“

„Milostiva gospodjo, ja iskreno ljubim cielu vašu obitelj, pa s toga mi i je to tako težko na srdcu.“

„Ali recite, što?“

„Milostiva gospodjo — valjda nas nitko neśluša?“

„Sama sam doma, govorite.“

„Ali to je istina, sveta istina“, potvrdjivaše Margita, „vidila sam to na svoje oči, crno na bielom — još je bilo mokro.“

„Što je bilo mokro?“

„Ono pismo.“

„Kakvo pak pismo?“

„Tà ono, što je upravo pisao.“

„Tko?“

„Vaš gospodin zet.“

„A vi ste se usudili čitati ga?“ zapanjeno povika gospodja Ružičkova.

„Milostiva gospodjo, čujte me“, izpričavaše se Margita. „Upravo kad ste ga zvali, brisala sam stol, na kojem je pisao nekakov list. Tako slučajno pogledjem, što piše —“

„Bezobraznice, kako ste si to smjeli dopustiti?!“ grozila se gospodja Ružičkova.

„Oh kamo sreće, da nisam toga činila“, uzdahnula Margita.

„Aha, zatekao vas je, pa ste po svoj prilici dobili, što ste zaslužili. Pravo vam je, zašto ste tako znatiželjni.“

„O ne“, jecaše Margita, „ali što sam iz toga pisma saznala — bože, to je strašno!“

„Strašno? — A što je bilo u njem?“

„Kako da vam to rečem, draga, milostiva gospodjo!“

„Kako hoćete, samo brzo.“

„No dakle: naša mlada gospodja — ne, gospodin Svoboda — ali ne, naš stari, milostivi gospodin — duše mi, neznam, kako bih ljepše rekla, da vas samo nepoplašim.“

„Margito, ja vam nebih svjetovala, da se sa mnom kao s budalom titrate.“

„Ja titrati se s milostivom gospodjom kao s budalom?! — Dobro, reći ću od komada. Milostiva gospodjo — o bože, bože!“

Napetom pozornošću izčekivaše gospodja Ružičkova, što će joj reći Margita. „Stvore božji, govori jednoč!“ povika.

„Milostiva gospodjo — vi — vi ste bakica“, iztisnu napokon Margita. Jedan časak gledaše ju gospodja Ružičkova u niemu užasu, ali najednoč udari u glasan smieh.

„Margito, vi ste pobudalili! — Nije li vam se tu štogod pomiešalo?“ i pokaza na čelo.

„Hvala Bogu, dosad ne.“

„Ta Karolina je stopram dva mjeseca udana!“

„Ali ja govorim o gospodinu Svobodi.“

„A i on je stopram dva mjeseca oženjen.“

„Milostiva gospodjo, on je velik grieśnik.“

„Margito!“

„Saznala sam iz toga pisma, da je već prije, nego li se je vjenčao s gospodičnom Karolinom, imao obitelj.“

„Obitelj — već prije?“ sgrozi se gospodja Ružičkova, kojoj je na te rieči izčeznuo smieh s lica.

„Jest“, potvrdi Margita, „a u tom pismu piše nekomu u Prag, da mu to diete u potaji šalje.“

„Margito, je li to istina.“

„Tako mi Boga!“

„Ja ću u nesviest pasti!“ križala se gospodja Ružičkova. „Svoboda? — Ne, ne, to nije moguće.“

„Ma ja sam čitala, što je svojom vlastitom rukom pisao.“

„Gdje je taj list — namah ćemo se osvjedočiti!“

„O, taj je dobro zatvoren. Kad ste ga izvolili zvati, otišao je, ali za čas vratio se natrag, pogledao me bojazljivo, da li nisam možebit taj list čitala, zatvorio ga u ladicu, turio ključ u džep i otišao.“

„Ne, ne, toga ja nemogu vjerovati. — Kako je to stajalo u listu?“

„Od rieči do rieči nepamtim, samo to znam, da šalje nekomu u Prag svoje diete, koje je ljubavju odgojio, o kojem nitko nezna, i neće da tko zna, da mu je on otcem, a najmanje smije o tom štogod znati milostivi gospodin — i tako dalje.“

„Margito, govorite li istinu?“

„Žalibože, svetu istinu.“

„Bože“, naricaše uboga punica — zar smo se u njem prevarili? Jadna Karolino! to će ju ubiti; a moj muž — oh, on nije ni htjeo, da za njega podje. Kako ću im to priobćiti?“

„S milostivim gospodinom biti će muke“, mnila je Margita. „Tu će biti halabuke! — Isuse, čini mi se, da se već vraća sa svoje jutarnje šetnje.“

„Samo oprezno“, šaptnu gospodja Ružičkova. U to se naglo otvoriše vrata i brzim korakom unidje gospodin Ružička.

I onaj, koj ga nije poznavao, nanjušio bi u njem na prvi mah „penzionirca.“ Uzrasta bijaše malena, tako malena, da se nemogaše niti srednjim nazvati; na glavi sjedjaše mu visok, uzak cilinder, koj je bez dvojbe, bar na oko, imao ono popraviti, na što je narav zaboravila bila. Mršavo lice okružavaše c. k. brada, u viernoj službi već dobrano osiedjela, sivo oko gledaše ljutito izpred sebe, a dug, šiljast nos izpružio se, kao da bi htjeo probosti sve ono, što nemogaše proniknuti oko. Desno uho odmaknulo se neobično od glave kratko ošišane, jer je posjednik njegov tečajem četrdeset godina svoga službovanja onamo pero svoje zatacivao; ustne bijahu mu stisnute, što mu je licu strog izraz davalo; vrat počivaše mu u visoku ovratniku, koga rod, hvala Bogu, sad već posve izumire; šiljci uzdignute, škrobene jačice izpunjavahu podpuno dolnji dio okvira na tom obličju, a stari, sivi, krilati kaput, pa sive hlaće pristajahu izvrstno tomu biću, koje izgledaše, kao da se je sav prah uredovnih papira na njega slegao.

Šuteć predje brzim korakom preko sobe; zatim baci palicu, koju je u ruci držao, na stol, do nje baci cilinder i stade, očima gnievno prevrćuć, amo tamo po sobi hodati.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Shakespearov Otelo i Voltairova Zaira.

Čitao dne 4. studenoga u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu Armin Pavić.

Milostive gospodje!

Uzeo sam zadaću sjetit vas, kako je Šekspir umio prikazati u svom Otelu tako zvanu ljubomornost u svoj svojoj strahoti još udilj toliko plemenitu, da radi žrtava, koje joj panu, ne zamrzimo na njihova počinitelja, nego ga žalimo i ispričavamo njegov čin, strašeći se, da bismo i mi u takav položaj mogli doći, pa u toj sažalosti i strahu uživamo tragičku krasotu.

Republiku mletačku služi u njenih bojevih s Turci silna junačina, crnac Otelo, koji već od svoje sedme godine ne poznaje druge zabave nego bojne. Boraveći u Mlecih, dolažaše Otelo često u kuću mletačkoga senatora Brabantija, u kojega je krasna kćerka Dezdèmona. Budući veoma bogata, plemenita, te tihe i krotke ćudi, snubljahu ju mnogi mletački mladići, nu ona im se postojano ugibala, ne mogući se u srcu sklonuti na udaju. Što ne mogahu ona obična sredstva postići u te djevojke tolike krasote i tanahne ćudi, to postigoše ne obična. Silna junačina, crnac Otelo, pripoviedaše često njenomu otcu svoja junačtva i nezgode, Dezdèmona ga često slušaše, i crnčeva hrabrost, odvažnost i muževnost, kojom smrt izazivaše kao da joj je u snazi premac, te krasote muževnoga srca, prevladaše u fantaziji Dezdèmoninoj sve nedostatke ljepote na crncu — ona se u njega zaljubi.

Ako se djevojka, mletačka plemkinja, bogata, od svega svieta snubljena, zaljubila u crnca, naravno da joj se ljubav morala zažditi plamenom, na koiem joj svi obziri na kuću i ostali sviet dogorješe, a opet je jasno, da je takav nenadani uspjeh i Otelovu ljubav razgrijao do najveće snage. Uz silni žar medjusobnoga nagnuća, brzo se našla prilika i način, te se Otelo u potaji, proti znanju Dezdèmonina otca, s njome oženio.

Čovjeku često nije od svieta dano ni nedužno stečenu sreću uživati; s toga se nije čuditi, ako se i medju naše ljubovnike doskora stavila opakost svieta, koja im ljubavnu slast pretvorila ljutim otrovom, na kojem biedno pogiboše.

Crnca Otela služi Jago, čovjek razdražljiv, sklon na opakost, pun častoljubja i sumljivosti. Kao takav znao se pretvarati i premetati, da se najružniji osvetljivac i spletkar, prostodušnu i iskrenu srcu svojega gospodara Otela činjaše najkrepostniji i najvjerniji prijatelj.

Naravno nagibanje Jagovo na zlobu i osvetljivost, razgorilo se povrjedom, što ga Otelo nije mogao promaći od stražmeštra na lajtnanta tako, da u paklenskom žaru svomu ne može mirovati, dok ne upropasti i svoga gospodara Otela i njegova lajtnanta Kasija: Otela što mu je odbio molbu, Kasija što ga je pretekao: a proti obojici mu se gniev još gori uvriežio,

što se glasalo, da jedan i drugi dirahu u njegovu bračnu sreću. To glasanje mu je veoma dobro došlo, jer mu služi kao uzrok, kojim će opravdati svoj zločin. I najveći zlikovci veoma rado traže, da si u savjesti opravdaju griehe svoje, ako niesu smetnuli svaku čovječnost, česa Šekspir nije na Jagu htio prikazati, jer bi tiem postao za dramu nevaljao karakter. Dakako da su takovi uzroci samo zlikovcu dovoljni, ali ovomu su tako jasni, i osveta mu se čini tako dopuštena opravdana posljedica iz njih, da Jago ne žali niti ne dužne Dezdèmone; govori se, da se Otelo i Kasijo miešahu u njegov brak, e pa žena za ženu, pravo je, da i Dezdèmona pane žrtvom njegove osvete.

Medju mnogimi snubioci krasne Dezdèmone nalazi se i Roderigo, čovjek bogat, ali priprost ludjak, u kojem nam Šekspir prikazao sliku ljubovnika, kakovih još i danas ima, gdje si koja stepihlepna danguba zavrtila u glavu, da mora reusirati kod djevojke, u koju je cio grad upro oči, a ne će ga djevojka, ne će ga njezin otac. Ovoga Roderiga uzeo si Jago, da mu bude sredstvo u njegovih spletkah, obećavši mu za silni novac, da će mu pomoći do Dezdèmone. Obojica podju u noći, da Dezdemoninu otcu Brabantiju odadu Otela, kako je u potaji odveo Dezdèmonu iz kuće, da se ožene.

Ubogi starac Brabantijo samo da nije sišao s uma, kad se i zbilja osvjedočio, da mu Dezdèmone nema u kući. Njemu se čini ljubav Dezdèmonina prema crncu Otelu tako ne naravna, da po njegovu uvjerenju Otelo nije mogao uspjeti nego travami i čarolijom.

Skupivši svoje ljude, poleti da će Otela uhvatiti i baciti u tamnicu. Nu slučajno dodjoše prije njega i ljudi mletačkoga vieća po Otela. Vieće je na ime dobilo viesti, da se Turci spremaju na otok Cipar, pa Mletčani ne maju za taj posao boljega generala od Otela, kojega eto u noći pozivlju k sebi, da mu povjere zapovjedničtvo. To je Brabantiju baš dobro došlo, jer se nada, da će ga vieće bez ikakove dvojbe uslišat i Otela osuditi; ta u vieću sjede njegova braća a i sam je viećnik.

Brabantijo dakle tuži Otela pred cielim sabranim viećem, da mu je kćer Dezdemonu „prevario, ukrao i smamio čarojlijom ter vješčarskim travami". Vieće pozivlje Otela, da se od te osvade obrani, a Otelo reče:

Premožna, častna gospodo i silna,
Plemeniti vi moji gospodari!
Da ovom starcu uzeh njegvu kćer,
Ne poričem, što više, ja ju oženih.
Do tud mi krivnja moja dosiže,
Al dalje ne. Ja slovu niesam vješt,
Ne poznam kitne fraze mira;
Jer odkako mi snazi sedam ljeta bi,
Dok sad mjeseci devet što počivaše,
Pod šatori, u polju vježbah ju,
I malo znam o silnom svietu reć,
Van što na krvav spada boj i buku;
Stvar svoju s tog ću slabo iskitit
Braneći sebe. Dopusti l' mi milost vaša,
Neiskićenu reč ću pripoviest,
O ljubavi toj cieloj, kojim biljem,
Čarolijom il kletvom silnom
(Rad takovih sam stvari obtužen)
Kćer njegvu stekoh.

Vieće pristaje uz njegovu molbu; Otelo umoli gospodu, neka pošalju po Dezdèmonu u gostionu, gdje ju je ostavio, do toga će on pripoviedati, kako je njezinu ljubav stekao, a kad ona dodje, neka ju pitaju, da se vidi, je li išto krivo kazao. Tako učiniše i Otelo poče:

Njen otac rad me k sebi zvaše kući,
I mog života povjest ispitivaše
Od ljeta k ljetu; sve bitke, nezgode,
Što propatih.
Ispripoviedah sve od ranih ljeta,
Do časa posljednjeg, kad s njim govorih:
Kob s nesretnih spomenuh zviezda tuj,
I tužne nezgode na vodi, kopnu;
I kako jedva smrtnom ždrielu izmakoh;
I kako postah sužanj dušmana;
I kako prodan sretno utekoh,
Pa što doživjeh sve na putu svom;
Tuj opet tmaste špilje, gole pustare,
I vrleti, i stienje, gore do neba,
Sve to ja vjerno, kako bjaše, spominjah;
I Kanibale, kako se izjedaju,
Ljudoždere i druge, kojim glava
Pod pazom raste. Slušat ote zgode
Dezdèmoni bijaše vrlo milo;
Odazvaše l' ju koju kućni rad,
Svedj bi ga brže brže svršila,
Dotrčav natrag, pohlepom bi slušala
Na moje pripoviedanje. To spaziv,
U zgodan jednom dodjoh čas i postigoh,
Da srčanom me molbom zaprosi,
Nek pripoviedam sav moj težki put,
Od kog je amo tamo nešto čula
Nepodpuno. U tom joj rad ugodih;
I često oku suza joj se otela,
Kad koju nezgodu spomenuh
Od moje mladosti. Svršivši govor,
Nagradila me cielim svietom uzdaha,
I klela se: ah čudno, prečudno,
Ah žalostno, prežalostno li bjaše!
Da nije, rad bi, čula tog, al opet rad,
Da joj nebesa takva muža udiele;
Naredila mi, druga, koj ju ljubi, mog,
Nek naučim tu pripoviest; jer samom njom
Predobit će joj srce. Tu ju prošah.
Rad nezgoda me mojih ona obljubi,
Ja nju, jer nezgode je moje žalila.
To jedino su čari, koje rabih,
Al eto nje, nek bude svjedok moj.

Rekao bih, da bi takovo pripoviedanje i moju kćer svladalo, veli mletački duždd rascviljenu starcu Brabantiju; nu starac je još udilj tako o svojoj prvoj misli osvjedočen, da će rado

Otelu oprostiti, ako Dezdèmona prizna, što je baš pripoviedao, i upita svoju kćer: da li priznaje koga od ovih što su pred njom, kojemu bi jedinomu bila poslušnost dužna. Dezdèmona odgovara: dragi otće, moja je dužnost ovdje u dvoje podieljena. Vama sam obvezana rad života i odgojenja, rad obojega vas štujem, kao vaša kćerca; nu tu je evo moj muž, pa kao što je moja mati vas svojemu otcu predpostavljala, tako, mislim, treba da i ja budem prema crncu, mojemu gospodaru.

Tu se biedni otac raskrstio svojom kćerju, ne će već ništa od nje da čuje. Koliko nas svaki sigurno od sveg srca želi, da dvoje ljubećih se čim sretnije uspiju, ipak nam se ponašanje jedinice Dezdèmone prama svomu staromu otcu čini odveć lahkoumno, da ne bismo starca žalili, a za plemenitu se Dezdèmonu počeli strašiti, ne bi li joj takova sliepa ljubav a nebriga za otcem navukla nesreću.

Ta nas čustva malo za tiem još gore stežu. Vieće na ime predaje Otelu zapovjedničtvo nad otokom Ciprom, ovaj ga prima, samo moli vieće, da bi se do toga dostojalo pobrinuti za njegovu ženu Dezdèmonu, da bude pažena i dvorena, kako njezinu dostojanstvu dolikuje.

Vieće misli, da bi najzgodnije bilo, kad bi Dezdèmona do toga ostala kod svoga otca; nu i otac i Otelo brzo odbijaju taj predlog. I tomu se nije čuditi, ali se nikako ne može ispričati, da i mlada djevojka bez ikakova oklievanja brže prihvati, da ne će ostati kod otca, nego zaklinje gospodu, neka ju puste s Otelom poći.

Da crnca ljubim, s njim da živjet želim,
Nek burom uzdrmana sreća moja
U silni sviet raznese; srce moje
Duh njegov, uprav on je svlado:
U oku njegvu sjaj sam duše zrjela,
Pa uprav njenoj časti, njenoj snazi,
Ja podah za viek srce, sreću svoju.
S tog ostanem li ovdje, gospodo,
Da glodjem mir, a on da u boj podje,
Izgubih uzrok s kojeg ga obljubih.
Ah kakvo boravljenje bi mi bilo
Bez njega blizu; s njim mi dajte poći.

Takvim žarom zaboravlja djevojka na svaki obzir, a biednomu otcu puće očinsko srce te ne zna na razstanku drugo, nego daje Otelu nauk: pazi pomno na nju, crnče, ako imaš oči da vidiš; prevarila je mene, prevarit će i tebe.

Videći onaj spomenuti ljubovnik Roderigo, da mu se Dezdèmoninom udajom i polaskom njezinim na Cipar, sve njegove nade utopiše, hoće da se i sam od jada utopi. Jago mu odvraća, neka utaplja mlade mačke, ali ne sama sebe; ako je već prekasno da bi Dezdèmonu mogao oženiti, neka se zadovolji čim drugim. Neka se dakle preobuče, uzme krivu bradu i pokupi sve svoje novce, pa ajde na Cipar za Dezdèmonom. Roderigo posluša, a Jago snuje nove spletke, odlučivši zavarati Otela, da Dezdèmona ljubi njegova lajtnanta Kasija.

Čim prispješe svi na Cipar, odmah se Jagu prvi večer pružila prilika, da svoje spletke zapodjene. Opije lajtnanta Kasija; ovaj se užežen zavadi s Roderigom, kojega je Jago postavio na stražu; potuku se; Kasijo u boju probode jednoga ciparskoga plemića; Otelo doleti i uzme Kasiju lajtnantiju, planuvši biesan, što mu njegovi vlastiti ljudi čine u ovo ratno vrieme bunu.

Tiem se Jago osvetio na Kasiju, nu tiem mu se istom pružila prilika, da onu zasnovanu spletku izvede. Uzme na ime Kasija tobože kao vjeran prijatelj tješiti s nesreće i nagovori ga, da će najbolje učiniti, ako podje Dezdèmonu moliti, neka ona kod Otela isprosi, da svoje mjesto opet zadobije. Bezazleni Kasijo prima taj savjet, a Jagu se tako pružila prilika, da će u Otela spotaći sumnju, da Dezdèmona ne može za tolikoga krivca kao što je Kasijo prositi, a da nije u njega zaljubljena.

Kasijo se učinio i Dezdèmoni i Otelu veoma uslužan, jer njegovim se posredovanjem oženiše, s toga se Dezdèmoni prividio veoma lahak i ugodan posao, kad ju sutra dan posredovanjem Jagove žene Emilije, njezine dvorkinje, došao moliti, neka se za nj kod Otela zauzme.

Nu stvar se žalibože posvema drugačije dogodila. Otelo razjaren i zle volje nad bukom prošaste noći, u kojoj je Kasijo povriedio cielo stanovničtvo Cipra, ubivši ugledna plemića, takovim srcem naidje Otelo s Jagom, baš kad je Kasijo kod Dezdèmone. Kasijo utekne od stida nad učinjenom krivdom prošle noći čim zapazi Otela. Ha! — zavikne Jago — toga ja ne trpim. Otelo mu prihvati: Šta veliš? J. Ništa, gospodine, ne znam šta. O. Nije li ono bio Kasijo, koji eno ode od moje žene? J. Kasijo, gospodine? Ne, doista ne; ne mogu pomisliti, da bi pred vama kao kakav krivac pobjegao. Iz ovih se rieči vidi, da se i sam Otelo nešto smutio, videći Kasija, tolikoga krivca, kod svoje žene, a Jagov odgovor je tu smutnju tako spotaknuo, da se nije čuditi, što Otelo odbija za sada Dezdèmoninu prošnju, da Kasiju oprosti, nego joj obećaje, da će joj poslije zadovoljiti, za sada neka ga pusti s Jagom na samo.

Otelo navaljuje na Jaga, da mu kaže, što se onako prepao, kad su unišli i Kasija kod Dezdèmone našli. Jago zaklinje Otela, neka ga ne ispituje, jer mu ne dopušta ljubav prema Kasiju, da odkrije što misli, a bog zna nije li ta misao kriva sumnja, na koju mu je narav često sklona — tu se radi o dobru glasu, a dobar glas, dragi gospodine, jest pravi ures srca i muškarca i ženske: ko mi otme kesu, oteo je tricu; to je malenkost, to je ništa: bila je moja, sad je njegova, robovala je već hiljadi ljudi; nu koji mi kalja moj pošten glas,

otimlje mi, što otmičaru samu ne donosi nikakve koristi, a mene posvema upropaštuje.

Čim se Jago na takav način većma usteže, tim dakako prostodušnu, ravnu srcu Otela većma raste želja, da dozna Jagove misli, dok ih već ne poče prietnjom tražiti, da mu ih mora odkriti.

Jago na tu prietnju dovikuje Otelu tobože zabrinut.

O čuvajte se ljubomorstva
Strahote grozne, koja raste sama
Hraneć se sobom: prevaren je sretan muž,
Koj znajuć na čem je, ne ljubi krivca svog;
Al grozan život živi nesretnik,
Koj ljubeć dvoji, dvojeć žarko ljubi.
Siromah zadovoljni, dost je bogat;
Al bogatstvo je pusto kao zima,
Za onog, koj siromaštva se boji viek.
Očuvala nebesa prijatelje
Od ljubomorstva.

Otelo umiruje zabrinuta prijatelja, neka se ne plaši, da bi mogao ikada postati ljubomoran. Mene ne će ni najmanje smesti, ako ko rekne: da mi je žena liepa, da je druževna, da rado razgovara, pjeva, igra, da dobro pleše; to su u krepostne žene kreposti. A ne plašim se niti moje nedostatne tjelesne krasote, da bi mi se rad nje mogla iznevjeriti; jer imala je oči, kad me je birala. Ne, Jago, prije nego zasumnjam, hoću da štogodj vidim; ako zasumnjam, hoću dokaze; a ako mi se dokaže, izgibe u meni i ljubav i ljubomornost.

Sada je istom za Jaga došao čas; u tom Otelovu tobožem miru poznaje zlobnik dobro znak najljuće uzrujanosti, i baci joj u ždrielo otrov: neka se čuva Kasija i Dezdèmone; treba poznavati Mletčanke: one ne zaziru činiti pred bogom, česa se ne usudjuju kazivati svojim muževom; one se ne ugiblju griehu, nego paze, da ostane zatajen. Dezdèmona je prevarila otca, kad se je za vas udala, a kad se je činilo, da se vas straši, najljuće vas je ljubila. Nu vidim gdje sam vas ljuto uzrujao, ne mojte, Kasijo je moj prijatelj, žao bi mi bilo, kad biste o njem više nego sumnjali.

Otelo ga umiruje, da mu se Dezdèmona podnipošto ne čini griešna, ali mu u taj čas panu na um rieči njenoga otca, koji ono nije mogao dokučiti, kako bi se u Dezdèmoni mogla narav tako izvrnuti, da bi Otela iskreno bila obljubila.

Ta uspomena Otelova na rieči Dezdemonina rascviljena otca, posta po Dezdèmonu zlokobna. Liep dokaz, kako kletve roditelja stižu djecu! Otelo odpravlja Jaga prošnjom neka i on i žena njegova Emilija dobro paze na Kasija i Dezdèmonu; obećaje Jagu, da ne će Kasija imenovati lajtnantom, da tim bude priličniji za njihovu pažnju; a Otelo očituje u sliedećem monologu strašnu oluju, što se diže nad njim i nad nedužnom Dezdèmonom.

Taj Jago skroz je pošten čovjek,
A oštrim okom vidi srcu ljudskom
Sve sitne tajne; bude l' kriva,
Ma kakvim vezi da mi je s dušom speta,
Razriešit ću ih, vjetrom ću ju dat,
Nek igraju se s njom. Što crn sam, valjda,
Gizdelinski što ne znam zborit,
Što nešto već sam odmako u ljetih,
S tog ode prevarenu utjeha mi sva,
Zamrzit na nju. Oh prokletstvo braka,
U kom te nježne žene naše postaju,
Al srce njihovo ne. Volim bit žaba,
Od tamničke se hranit gnjusne vlage,
Neg da za palac prepustim od ljube
Na uhar drugim. Nevolja je velikih,
Da manje prava od malenih imaju;
Taj udes stoji stalan, kao smrt:
Da preljubstvo dosudio nam bog
Pri porodu. Al evo Dezdemòne:
I isto nebo vara, vara l' ona,
Ne mogu vjerovat.

Čim zapazimo Dezdèmonu pred Otelovim biesom, kojemu je ona posvema ne dužna, zaokupila nam je svojom nevinošću svu naklonost, a videći ju takovu u opasnosti pred grozno uzrujanim Otelom, stislo nam se srce od dvoguba straha nad težkom patnjom, koja joj predstoji s koje od prevarena Otela u bludnji počinjene krivde.

Dezdèmona zove Otela k večeri; ovaj se tuži, da ga glava boli; Dezdèmona uzme rubac, da će mu ju zavezati, nu zle voljni Otelo, odbija njezinu prijaznost, skine rubac, pusti ga na pod, jer da mu je premalen, pa ode s Dezdèmonom na večeru.

Taj nesretni rubac dovodi naše ljubovnike do skrajne nesreće i nevolje. Znajući na ime Jago, da je Otelo tim rubcem učinio prvi dar Dezdèmoni, kad ju je još kao djevojku prosio, nastojao je da bud po što dodje do njega preko svoje Emilije, koja se nesrećom baš sada tu desila, te je taj rubac pobrala i u svojoj naivnosti dala mužu Jagu, samo da joj rad njega više ne dosadjuje. Sad Jago ima u ruci sigurno sredstvo, kojim će Otelovu ljubomornost spotaći do skrajnosti: odniet će taj rubac u Kasijevu sobu, a Otela će uputiti, da ga je Dezdèmona Kasiju poklonila kao znak svoje ljubavi.

I jedva slušateljstvo velikim strahom nad sudbinom ljubovnika gleda to sredstvo u rukuh Jagovih, pomagao vrag vragu, eto ti Otelo bukteći razgorenom ljubomornošću dolazi od večere, na kojoj mu je nedužna Dezdèmona nagnala strast do skrajnosti, proseći ga u svojoj nevinosti i bezazlenosti cielu večer za Kasija, da bi ga opet primio za lajtnanta. Otelo se svalio na Jaga:

Bjež s očiju, na muke si me stavio.
Sasvime bolje prevaren je bit
Neg istom nešto znat.

Za njenu tajno uživanu ne znah slast,
Ništ ne vidjeh, ne mišljah, ni me smetalo,
Počivah dobro, miran, spokojan,
Na ustnah joj ne nadjoh cjelov Kasijev.

Sretan bih bio, da je ciela vojska
Uživala joj sladko njeno tielo,
Al ja da niesam znao. Od sad za viek
Mir duše s bogom, s bogom dični boj,
Častoljublje u kojem biva krepost,
Hrzanje konja, bojne trublje grom,
Bubanja buka, piska svirala,
Stieg kraljevski, svi bojni čari,
Za uviek s bogom stojte.
Oh i ti gromorna riko topova
Za uviek s bogom, Otelo je svršio.

Dokaži vraže moje ljube bludni grieh,
Dokaži da ga vidim očima,
Jer vječnom ti se kunem dušom svojom:
Bolje ti bjaše na sviet doći pas
Neg spoticat mi gniev.

Učini da ja vidim, il dokaži bar,
Al dokaz neka bude jasan kao dan,
Inače jao tvojoj duši.

Ogovaraš li nju, da mene mučiš,
Ne moli se već bogu, ubij svoju sviest,
Gomilaj groze jednu na drugu,
Počini djela, nebu plačna,
A zemlji užasna, jer goreg ništa
Počinit ne ćeš, proklet već si tiem.

Jago ga umiruje, kunući se, kako je ludo danas biti prijatelj, kad prijateljstvo ne donosi nego zlo i nevolju. Za tiem ga upućuje kako je ludo pomisliti, da će ko preljubnika zateći; treba da se čovjek zadovolji dokazi, kakovi su mogući. Za takove ponajprije pripovieda Otelu, da je jednoč pokraj Kasija spavao, pa je Kasijo počeo glasno o Dezdèmoni sanjati, a spazivši da ta laž na Otela djeluje, zapita ga, da li nije jednoč poklonio Dezdèmoni jedan rubac, na kojem je izvezeno grožđje, za što je neki dan takav rubac vidio u Kasija, kako si njime tare s čela znoj. Otelo se odmah sjeti, da je to rubac, kojim je učinio prvi poklon Dezdèmoni i tu mu puće srce od biesa na Kasija i zaviče:

O da je četvrt tisuć duša u njem,
Jer jedna malo, slabo, shladit moj će gniev.
Sad vidim da je istina, gle Jago:
Svu ludu ljubav put neba puhnuh.
S paklenske špilje diž se crna osveto!
Ukloni se iz srca, ljubavi,
I predaj krunu mržnji krvničkoj.
Dižte se grudi, ljutice vas raniše.

Tu se sruši junak na koljena i kune se nebesi, da ne će mirovati, dok se grozno ne osveti. Paklenski Jago pane do njega na koljena i kune se, da žrtvuje svomu povriedjenomu gospodaru svu svoju pomoć; Otelo ju prima; naredjuje Jagu, da ima za tri dana Kasija ubiti i imenuje Jaga svojim lajtnantom.

Ovaki Otelo dolazi k Dezdèmoni i pita ju za onaj rubac. Dezdèmona se izgovara, da ga nema pri sebi, a Otelo ju čini opreznu neka čuva taj rubac, jer da ga je neka egipatska vraćarica dala njegovoj materi, da joj bude sredstvo, kojim će si za viek uzdržati svoga muža vjerna, a kad mu je mati umrla, dala ga je njemu, da ga u istu svrhu pokloni svojoj ženi. Osobita je moć u tom rubcu — veli Otelo — vez što je na njem, vezla je neka 200 godina stara Sibila u svojoj proročkoj ekstazi; bube s kojih je ispredena svila, bijahu svete, a povrh toga ju Sibila okvasila mumijskim sokom, isciedjenim iz srdaca samih djevojaka.

Dezdèmona se prepala, jer se ne može nikako opomenuti, kud li je taj rubac zametnula i odvraća Otela od njega, svraćajući mu misli na obećanje, koje je dao, da će Kasija opet za lajtnanta primiti. Tiem dakako istom razdražuju Otelovu sumnju, te ju gnievan ostavlja u groznom strahu.

Naša sažalost i strah nad sudbinom nesretnih ljubovnika raste svakim časom, kad godj dodje taj rubac do spomene, a do mala se zgrozimo, gledajući ga u rukuh neke milostnice. Jago ga je na ime odnio i ostavio u sobi Kasijevoj, a Kasiju se tako dopao vez na rubcu, da ga je htio snimiti, pa je u tu svrhu predao rubac Bianki, pustopašnoj djevojci, koja je za Kasijem pošla na Cipar u tabor.

Što veće nesreća se toliko svalila na naše ljubovnike, da je Otelo na svoje uši čuo za taj rubac, da je u rukuh Bianke. Jagu se na ime pružila prilika te je Otela uputio neka se sakrije u sobi, u koju će eto doći Kasijo, kojega će ispitivati, kako boravi s Dezdèmonom, pa će se Otelo tako na svoje uši o stanju stvari osvjedočiti. Otelo se sakrije, Kasijo dodje, a Jago ga uzme za ruku i počne ga na tiho — tako da Otelo nije čuo — ispitivati o Bianki. Kasijo se glasno nasmija, pa nastavi istim glasom, kako si ta ženska ludo zamislila, da ju on ljubi, i drugo koješta takova Sakriveni Otelo dakako misli, da to o Dezdèmoni govori, a nije dosta, da mu se gniev raspalio tom hotomice priredjenom zgodom, nego se i slučaj na nj oborio, da ga stavi na muke. U taj čas na ime doleti Bianka, ištući Kasija, i našavši ga govori, da mu ne će snimiti onoga veza s rubca, kako joj je naredio, nego će si cieli rubac zadržati.

Otelo si želi, da bi mogao devet godina Kasija klati i odluči, da će noćas Dezdèmonu ubiti. U to dodje Dezdèmona s poslanici, nadošlimi iz Mletaka, koji nose Otelu zapovied, da se ima, budući je tursko brodovlje burom propalo pa nema veće rata, vratiti u Mletke, a zapovjedničtvo na Cipru predaju Kasiju. Beza-

zlena Dezdèmona, kojoj pri tom dakako dolazi na um povratak k svojoj kući i sretno svršena zadjevica medj Kasijem i Otelom, ona veli da se tomu veoma raduje, nu Otelo, kojemu poslije one gornje scene lebdi pred očima osvjedočenje njezine krivnje s Kasijem, njega ta izjava tako raspali, da nedužnu Dezdèmonu pred svimi poslanici udari rukom u lice. „Toga nisam zaslužila“ veli Dezdèmona i zaplače gorko. Otelo, držeći njezine suze za puko pretvaranje, zavikne:

O vraže, vraže,
Od suza ženskih da zatrudni zemlja
Od svake kapi krokodil bi posto.
Bjež s vida.

Nesretna Dezdèmona se pokori i ode.

Malo za tiem dolazi onaj strašni i tužni dialog medju Otelom i Dezdèmonom, iz kojega slušateljstvo drhćući razabire neizbježivu katastrofu, o kojoj nema veće niti najmanje dvojbe, da će ljubovnike sasuti grozna, nezaslužena nesreća. Otelo da dozvati Dezdemonu, ova poče.

D. Što želiš?
O. Dodj golubče amo k meni.
D. U koju svrhu.
O. Daj da ti vidim oči:
Ded gledaj u me.
D. Što te muči, bože,
Na koljenih te molim, kaži šta ćeš?
Razabirem iz tvojih rieči neki bies,
A ne razumijem im smisla.
O. A! Šta si ti?
D. Tvoja sam žena,
Jest, vjerna žena.
O. Kletvom reci: jesam,
Prokletstvo tim ćeš sama sebi izreć.
Ovako, budué liepa kao angjeo,
I sami vrazi dirnut te se boje;
S tog dvostruko da budeš kriva, kletvom
Prisezi vjeru.
D. Nebo zna da jesam!
O. Nebesa znaju, da si nevjerna ko had!
D. Gospòdine, a komu? s kim? i kako?
O. O! Dezdèmono, odlazi, bjež s vida!
D. Ah tužna dana! Za što plačeš?
Da l' ja sam uzrok tvojim suzam?
Sumnjaš li na mog otca, da je on
Učinio ter Cipar moraš ostavit,
Ne krivi mene: ako je kivan na te,
Na mene još je gore.
O. Da je nebo
U nevolju me stavilo, i da je
Sve tuge, sve sramote na me svalilo,
Siromaštvo u skrajno da zaronilo,
Rob da sam posto, sve izgubio nade;
I takvom još bi dušom utjehu si
Bar koju našo. Al da budem cilj
Pogrdnog smieha, da na mene cio sviet,
Za svega vieka prstom kazuje —
I to bi jošte mogo snosit i to.
Nu od tud, gdje sam srce svoje shranio,
Gdje ili živjet, ili umriet imam,
Sa vrutka, s kog mi život dolazi
Il smrt — da od njeg budem odagnan,
Il da se stvori bara, gnjusnim žabam
Za leglo — strpljivosti! rujnih ustan
Ti angjeo mladi! tu promieni lica,
Izcieri se ko had.
D. Pa zar ti niesam vazda vjerna bila?
O. Da ko u mesnicama muhe, koje
Pri porodu već ljubkuju. O draču,
Tol krasna vida, mila mirisa,
Sva ćustva da nam njime smamljuješ,
Da radje nije nikad ugledo te sviet!
D. Ah koji nepoznati skrivih grieh?
O. Zar taj je list i knjiga stvorena,
Da u njoj stoji ime bludnica?
Što skrivih! o ti javna milostnice!
Živ plamen bi mi licem planuo,
I pepelom se u njem stvorio stid,
Da tvoja djela spomenem. Što skrivih!
Nebu se gnjuse tvoja djela,
I mjesec žmiri da ih ne vidi,
A vjetar ljubeć svojim dahom sviet,
U zemlju se je sakrio, da nečuje.
Što skrivih! Bezstidna milostnice!
D. Bog mi je svjedok, da mi činiš krivo!
O. Zar niesi bludnica?
D. Ne, tako bila kršćanka!
O. Šta niesi?
D. Ne, tako mi spasa.
O. Oprosti mišljah da si ona Mletačka
Za Otela koja se je udala.

Do toga se razvrgla ljubav medj Otelom i Dezdèmonom, ljubav žarka i čista, kako ju samo pjesnici mogu zamisliti, a kako ju medj pjesnici umio jedini Šekspir zaodjeti riečmi. Dezdèmona uz sve to štuje i ljubi svoga Otela kao idol. Ispričava njegovu grubost državnimi poslovi i drugim, da čovjeku nad tolikom nježnošću srce plače; osobito u onoj sceni gdje joj Otelo poslije onoga dialoga nalaže, neka podje odmah spavat, da će i on taki doći. Dezdèmoni ne može u njenoj spavaćoj sobi nikako sići s uma, kako joj je pokoj na majka imala služavku Barbaru, kojoj se ljubovnik iznevjerio, pa se sirota nad tim toliko rastužila, da je vas dan pjevala tužnu pjesmu, dok nije pjevajući i umrla; ta tužna pjesma joj sveudilj prolazi dušom. Očitujući u razgovoru Emiliji, koja ju svlači, da ne bi ni za cieli sviet htjela mužu se svomu iznevjeriti, naredjuje istoj, da joj metne zaručničko njezino odielo na postelju i legne spavat.

Dočim nad snivajaćom Dezdèmodom lebdi sudbina crna, kao noć, riešava se u gradu katastrofa ostalih osoba, koje su u taj čin upletene. Roderigo na ime navali po Jagovu nagovaranju na Kasija, kad je polazio od svoje Bianke kući. Kasijo probode u boju Roderiga, ali do toga doleti Jago Kasiju iza ledja i pro-

bode mu nogu, pa misli, da se je tako izbavio dvaju svjedoka svojih opačina.

Otelo čuvši Kasija zapomagati, mišljaše da je mrtav, pa dodje tako zadovoljan, da učini račun s Dezdèmonom, koja spava u svojoj sobi, rasvietljenoj slabom svjetiljkom. Angjeoska ljepota i nevinost, koja se raskrilila rajskim čarom nad snivajućom Dezdèmonom, muči Otela gorko: pada nad njom i ne može se je dosta naljubiti, ali odluka, da ju ubije, stoji mu napokon čvrsta.

Stvar pita, dušo moja, stvar to pita —
Ne mojte čiste zviezde, da ju spominjem! —
Stvar pita — krv joj ipak ne ću lievat,
Nit ranit tielo, bielije od sniega,
Od spomeničkog alabastra gladje.
Al umriet mora, jer bi druge varala.
Ugasi luč, a tad — ugasi luč!
Kad luč ugasim, koja svjetlost daje,
Zapalit ću ju, ako zaželim,
Nu utrnem li jednoč tvoju luč,
Predivni uzore ljepote rajske,
Prometejskoga nema ognja tog,
Luč tvoju koj će zaždit. Kad uberem cviet,
Porasti nikad više ne će, mora
Usahnut. Daj na drvu da ga mirišem.
O sladki dahu, koji skoro činiš,
Da pravdi klone mač. Još jedan, jedan još.
Po smrti budi takva, ubit ću te
Pa ljubit mrtvu. Jedan još i zadnji:
Slast nikad nije tako kobna bila.
Ta moram plakat; al u groznih suzah:
Bol moja jest nebeska: ubija
Kog ljubi. Eto se probudila.

Otelo pozivlje probudjenu Dezdèmonu, neka se moli bogu, ako ima kakav grieh, jer da ju mora ubiti, budući mu je bila s Kasijem nevjerna. Dezdèmona se kune, da nije i zahtieva, neka dovede Kasija pred nju, i pred njom neka ga pita. Otelo joj veli, Kasijo već ne će nikad više prozboriti rieči, a bezazlena Dezdèmona se uplaši nad nezasluženom smrću ubogog Kasija. Ta žalost Dezdèmonina nad smrću Kasijevom, utrnu u Otelu svako krzmanje, ne može joj više ni do sutra oprostiti, nego ju nožem probode.

U to doleti Emilija, da pripovieda Otelu što se vani dogodilo s Roderigom i s Kasijem. Unišavši u sobu čuje ubijenu Dezdemonu jecati, pa poleti i odkrije s postelje zavjesu, pitajući svoju gospoju: ko je počinio taj čin. Niko — odgovara Dezdèmona — ja sama; s bogom; preporuči me milomu mojemu gospodaru; s bogom. Otelo se smije, što Dezdèmona lažući polazi sa svieta, pa veli začudjenoj Emiliji, da ju je on ubio, jer je od Jaga doznao za njezinu nevjeru. Emilija ne može vjerovati, da je njezin muž Jago mogao biti tako opak, pa zove pomoć. Na njezinu viku doleti Jago i mletački poslanici; Emilija pozivlje Jaga, neka ispoviedi, da li je zbilja okrivio Dezdèmonu; Jago veli jesam, Emilija i poslanici se nadju u čudu, a Otelo, da opravda svoj čin, pripovieda o onom rubcu. Tu se Emiliji razjasni stvar te oda, kako je ona taj rubac našla i dala ga Jagu. Jagu zavrije krv, kad mu se tako sve njegove spletke odkriše, pa ubije u zdvojnosti svoju ženu i utekne iz sobe. Jedan dio poslanika mletačkih poleti za Jagom u potjeru, a drugi uzmu Otelu mač i čuvaju ga, da im ne bi izmaknuo. Otelo nadje brže drugi mač, ali njemu nije veće do bježanja.

Imam mač u ruci
Kakvim se nikad nije vojnik paso,
I znam za dane svoje mladosti,
Kad malom rukom, dobrim mačem ovim,
I dvaest puti teže svladah zapreke
Od ovih vaših. Ali — tašta hvalo!
Ko zna buduću kob? Sad nije tako.
Mača se moga strašit ne mojte;
Mog puta tu je kraj, tu svrha moja,
Tu strtog broda moga zadnji cilj.
Ti uzmičeš? Oh ludo li se bojiš;
Otelovim pokaži grudma trsku,
Pred njom će uzmać. Kud da podje, kuda?
Kad na nebesa dodjem račun dat,
To lice tvoje, bliedo kao košulja,
Izagnat će mi dušu s rajskih prostora,
Na jagmu vragovom. Tri put kleti gade!
Vi vrazi gonite me bičevi
Iz vlasti tog nebeskog gledanja,
Na vjetrovih me trgajte,
Na sumporu me palite,
Vatrom me iz paklenskih jaza perite.
Dezdèmono! zar mrtva? O Dezdemono.

Na to dodje Kasijo, komu se rana izvidala i s njime mletački poslanici s Jagom, kojega spletke se posvema odkriju pismi, našasti kod Roderiga. Otelo se s Kasijem pomiri i moli poslanike mletačke, koji hoće da ga zarobe, samo za jednu rieč.

Polahko, jednu rieč, pa idite.
Ja Mletčanom učinih mnogo dobra,
I sami priznaju, nu dosta o tom.
Kad doglasite ove čine njim,
Opišite me kakav jesam, bolje ne,
Nit gore: javte dakle da sam ljubio:
Žestoko odveć, mudro premalo,
Da težko sklon na sumnju, bijah grozan,
Kad jednom sumnjat stah. Da kao divjak
Slučajno nadjoh biser pa ga bacih,
Ne poznajuć mu vriednost njegvu silnu;
Ne naviklu na mehku ćud da suze
Ko s arapskoga drva lepak curahu.
To javte k tomu dodajte: u Alepu
Da jednoč neki Turčin Mletčanina
Sprebijaše i Mletke ružaše,
A ja da zgrabih onog turskog psa
I nožem zaklah — ovako —

Otelo se sruši nad Dezdèmonom i izdahne u cjelovu; poslanici predadu Kasiju zapovjed-

ničtvo nad Ciprom i Jaga, neka ga stavi na muke, koje godj poznaje gore, i tragedija se svršuje.

Po što sam nastojao u samom izvadku označiti motive čina, i njegovo postupačno umjetno razvijanje, ostaje mi malo što pridodati k razjasnjenju tragedije, koje se krasote, po opažanju Johnsonovu, upravo u tom sastoje, da ih čitalac čitajući jasnije razabire nego iz ikakova komentara.

Šekspir nam je u Otelu prikazao pogubu ljubomornosti tako liepo, da na Otela ne zamrzimo, nego zažalimo. Tiem se Otelo ističe iznad najvrednijih tragedija Šekspirova veleuma, jer se tim u njoj pjesnik imao veoma ne pogodnim predmetom za tragediju boriti. Ljubomornost je, ako se tiče neznatnih prepiraka, koje se sretno riešavaju, smiešna, i kao takova je veoma zgodna za komediju; ako se ozbiljno raspali, pa spred sebe ruši žrtve, ona je grozna pa tiem tako ružna, da se hoće Šekspirskoga genija, kćji će tu ružnu grozu oplemeniti do uzvišene nesreće.

Da tragedija postigne svoj efekt sažalosti i straha, treba da joj junak bude plemenit i svojoj si nesreći istom toliko kriv, da se nesreća čini ogromno veća od njegove krivde. U našoj tragediji je sudbina Otelova usko svezana s Dezdèmoninom, jer im obojim nesreća izvire iz istoga izvora, iz sliepe ljubavi, u kojoj Dezdèmona prenebrigne dà gorko povriedi svoga otca, a Otelo ju u toj krivdi podpomaže, mjesto da ju odvraća. Otac od jada prokune svoju djecu, otac od jada nad njihovim prkosom doskora dokonča svoje stare dane; tolike muke otčinskoga srca ne mogu ostati pred bogom nekažnjene. Milostive gospodje! znam da si mnoga od vas sad misli, pa kakav je u tom grieh, ako se dvoje ljubećih se proti volji roditelja uzmu? a može biti ima koja medj vama, koja je sama tiem griehom u svojoj mladosti planula, pa se ipak dan danas nalazi sretna i vesela sa svojim mužem na veselje onih istih roditelja, koji se tomu nekoč opirahu. Jest, za danas je takav moral djetinske poslušnosti prestrog, niko veće u nj nevjeruje. Nu drugčije bijaše za vrieme Šekspirovo, pače i drama naših Dubrovčana bavi se skoro isključivo nesrećom, koja dolazi od prekomjerno strogih granica poslušnosti djece prema roditeljem u poslu ljubavi. Ako se dakle stavimo u vrieme Šekspirovo, dobiva krivnja naših ljubovnikâ posvema drugi vid. Nu Šekspir nije pjesnik samo svoje dobe, on je pjesnik za sve vjekove, koji je mnoge takove nespretne predsude svoga vremena zametnuo, pjevajući kako je liepo, a ne kako ljudi misle da je liepo. Nesreća naših ljubovnika potiče po Šekspirovoj namieni iz strožega vrela: ne samo da su se naši ljubovnici proti volji roditelja uzeli, oni su se uzeli proti njegovu znanju, ne pitajući ga ni malo, da li bi mu to pravo bilo. Da su ga pitali, može biti bi im bio dozvolio, a ako im ne bi, oprostili bi se bili velike krivnje. Osim toga leži njihova krivnja još i u onoj lahkoumnoj ne brigi za otčevim jadovanjem.

Našavši tako krivnju naših ljubovnika valja nam ispitat i, je li pjesnik umio tako sastaviti karaktere svojih osoba, da činovi, kojimi si nesreću navlače, teku iz njih kao nužna posljedica.

Crnac Otelo u svojoj mladosti turske vjere, ljuti bojnik, pustolovni putnik, akoprem kraljevskoga roda, i akoprem iskrena i hladnokrvna junačina, koja ne maknu okom, kad mu zrno rodjena brata pred njim srušilo, dieljaše ipak sa svojimi zemljaci: uz poštenje i pretvrdo srce, uz junačku razboritost i ludo vjerovanje u ne vidive moći i strahote svieta. Postavši kršćanin i stupivši u mletačku službu, učinio se Mletčanom toliko uslužan, nastojao je tolikim žarom sve za državu a ne za sebe raditi, da ga Mletčani štovahu, ali se uz sve štovanje ne mogahu otresti predsuda o pustolovnom crncu vražega lica, debelih ustnica. Osjećajući gorko takovo ponašanje ljudî, kidalo mu se srce u kaotičnom nemiru i boli, a našavši u cielom tom svietu jedno jedito srce, u kojem se izgubiše one predsude pred njegovimi krepostmi, pa još k tomu srce prve mletačke djevojke Dezdèmone, našao se na vrhuncu nikad neslućene sreće: Dezdèmona mu posta vrutak, s kojega mu dolazi život ili smrt.

Dezdèmona jest uzor krotke, dobroćudne žene: tako je ne dužna, da grieha niti izreći ne umije, tako si je svoje nedužnosti sviestna, da joj nikad ni na kraj pameti ne bi došlo, da bi ko šta zla o njoj mogao pomisliti.

Kad se takove dvie naravi tako združiše, lahko je zlobnomu Jagu spotaći medj njima nesklad. Budući uz svu svoju zlobu hrabar u boju poklonio mu Otelo rado svoje povjerenje, a Kasijo je opet doista tako liep, umiljat mladić, ugladjena ponašanja, da je Jagu bilo lahko poslije one Kasijeve neprilike spotaći onaj lahkovjernosti toliko naginjući dio srca Otelova, tim većma što je Kasijo već odavna s Dezdèmonom poznat i što se kao njezin prijatelj doista prema njoj vlada posvema slobodno. Čim se Otelo malo našao uzdrman na neslućenom vrhuncu svoje sreće, jaz nesreće je pod tim vrhuncem strahovito dubok, groza ga hvata da u nj pane, otima mu se divljom snagom: sviet će mu se rugati, što se ludjak zamislio, da još ima u svietu srca, koje za nj udara. Dezdèmona si je svoje nedužnosti odveć sviestna, da bi mogla povjerovati, da ko o njoj sumnja, pa s toga nema niti sposobnosti, koje su inače u žene naravne, da bi umjela miljem svoga muža o bludnji njegovoj uputiti; ona je tako nedužna, da ne može razabrati, kako svojim vječnim spominjanjem Kasija lije ulje u plamen. I tako je Otelo odveć od boli smeten

a Dezdèmona je odveć nevina, da bi se umjela iz strašnoga toga zamršaja triezno izvući.

Ostali značaji su neznatni i služe samo kao sredstva činu, ali su i kao takovi tako vješto orisani, da su sami sobom podpuni ljudi, a spadaju nužno u zglob tragedije. Roderigo, lahkovjerni puteni ludjak, nalazi dostojnu kaznu svojom smrću, Emilija je tako vješto nacrtana kao žena, koja za krepost ne mari ali ju ipak nije smetnula, da s jedne strane biva jasno, kako je mogla nebrižno podnositi videći, kolike nevolje trpi Dezdèmona s onoga rubca, a s druge opet, kako nije mogla poštediti svoga muža, videći, koliki je zločin njezinom lahkoumnošću izveo.

Otelo obično mnogo gubi od svoje krasote krivnjom predstavljača, koji su ga vikli prikaživati u divljem biesu i grubosti, česa Šekspir nije imao na umu: Otelova nesreća nije divlje lomatanje srca nad pomisli, da mu Dezdèmonu drugi uživaju, ta ga misao do duše takodjer težko muči, ali je prevažna tužna nevolja, skrajna smetenost junakova, kada misli, da se i u posljednjem srcu, koje još za nj na svietu bije, prevario. Tako ga je za Šekspirova vremena osobitim uspjehom umjetnik Burbadge, a u novije Macready na londonskom pozorištu prikazao.

Najbolje se razabire krasota Šekspirova Otela, kada ga usporedimo s izvorom iz kojega je crpen, s dotičnom novelom iz zbirke Talijana Girada Cintia, u kojoj se sve zbiva slučajno, a Otelo nije razjaren čovjek, nego divlja zvier, a još bolje, kad s njime usporedimo drame drugih veleuma, koje se sličnim predmetom ljubavi i ljubomorstva bave, medj kojimi je iz nad svih znamenita Volterova Zaira.

Mislio sam da ću moći u jednom čitanju izvesti tu posljednju paralelu, nu započev s Šekspirovim Otelom, iskusih značenje rieči, koja veli, Šekspirova poezija jest: „život“. Čovjek u velikoj nesreći vidi u svom duhu cieli prijašnji život, kao da će ga izreći u dvie tri rieči, a kad stane pripoviedati, tolike su neznatne zgode u nj znamenito upletene, da ne bi dotrudio čitav dan pripoviedajući, pa tako je i s Šekspirovim dramami. Mislim da ću vam ugoditi, ako taj drugi dio svojega obećanja prenesem na drugo moje čitanje, kojim bijah nakan nešto o Gundulićevu Osmanu reći, ne bude li osim vaše volje druge zapreke, pozivljem vas k tomu najsrdačnije.

LISTAK.

Narodno kazalište. Od posljednjega našega članka o nar. kazalištu nije nas obradovala nikoja novina te bi o njoj morali izviestiti svoje štioce. Da nebude „Mislava“, koj će se valjda već danas po deveti put pjevati i koj hrvatskomu obćinstvu sve to dublje u srdce prodire: izbornik bi nar. kazališta od zadnjih dviju nedjelja sastavljen bio od samih „starina“. A tih ima nekoliko, o kojih smo mislili, da su za sve vieke bačene u grob zaboravnosti. Nedotječe nam ovaj put prostora, da se potužimo na sve mahne nar. kazališta; jednu tegobu moramo medjutim već i sada spomenuti. Kako je poznato, povjerio je narodnim kazalištem upravljajući odbor ravnateljstvo kazališta g. Zajcu; poznato je i to, da je iz zemaljskih dohodaka za podporu nar. kazališta odredjeno 24.000 for. Prema tomu imao je novi ravnatelj sastaviti svoje družtvo i za opere i za dramu, jer se je smatralo za obće priznatu istinu, da operete nedolikuju narodnomu zavodu, kojemu je namienjen viši zadatak, i jer je svatko živo želio, da se s puste dangubne igre i zabave prodje na ozbiljno njegovanje dramatične umjetnosti. G. Zajc nadahnut je tolikom ljubavju za narodnu umjetnost, da se je od njega nadati bilo prekrasnomu napredku: nu jedva se je latio svoga posla, našlo se je njegovoj osnovi zaprieka, s kojih bi mogao stradati sav zavod, o kojem se već od mnogo godina različitom srećom nastoji. Da reknemo u kratko: Podpora obećana nar. kazalištu okrnuta je za cielu četvrtinu, pa tako ostaje ono za svu ovu godinu, t. j. od mjeseca rujna sve do prosinca, bez ikakve podpore. Da će ono po tom u nazadak udariti — naravna je posljedica zlo udesena gospodarstva, o kojoj treba da se ozbiljno promišljava i koja treba da se što prije dokine.

Izborno pravo žena. U Londonu ima družtvo za izborno pravo žena, koje je o tom pitanju izdalo proglas, a u tom veli se medju ostalim i ovo:

Zašto traže žene izborno pravo? 1. Traže zato, što je nepravedno, da žene, koje plaćaju porez kao i mužkarci, neimaju vlasti, da u saboru po svojih zastupnicih odlučuju, na što i kako se troše javni novci. 2. Zato, što se žene isto tako kao i mužkarci moraju pokoravati zakonu i što se nekoji zakoni napose samo žena tiču. Žene mogu same najbolje odlučiti o svojih interesih, jer političko izkustvo dokazuje, da se nikada nije zadovoljilo pravednim zahtjevom gradjana, koji nisu bili dionici zakonarstva.

Kojih će posljedica biti izborno pravo na ženski značaj? Osjećati će življe svoje gradjanske dužnosti nego li do sada, a izvršujuć te dužnosti razumnije će misliti o političkih i socijalnih pitanjih.

Koja će korist s toga biti za obće dobro? Žene netraže ovoga prava radi samih sebe; one hoće da im i posebno i obćenito izkustvo bude na uhar svemu čovječanstvu. Radnja žena bila je već i sada od neizmjerne vriednosti za težnje cielih naroda, a od sad bit će njihova pomoć tim potrebitija, čim su svakim danom sve to veće nevolje ljudstva.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 47. U Zagrebu dne 19. studenoga 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Milim pokojnikom.

Spjevao P. P.

Špiri Dimitroviću.

(*Umro* 6. *veljače 1868.*)

Brate Špiro! od prvog sastanka,
Kad u Mletcih bratit smo se stali,
Do zadnjeg ti na zemljici danka,
Drug smo druga rado spomijali.

Ter i sada za smrtnog ti sanka
U suze mi tvoj se spomen sali
Nit mi tuzi nema kad odanka
Bud na zadnje grančice smo spali.

Malo nas je i svaki dan manje
Od prvâkâ radilica starih,
Što se polje na književno dali,

A naraštaj hoće plod da žanje,
Al za radnju kan' da malo mari,
To je žalac za tobom mi žâli!

Mati Topaloviću.

(*Umro 26. travnja 1862.*)

Domoljube pravi, istiniti!
Za žića ti na tom svietu bielom
Naš si bio i dušom i tielom,
Naš si bio i uviek ćeš biti.

Naš ćeš biti ostavinom cielom,
Što ju steče duh ti plemeniti
Revnujući dom si proslaviti
Slovom, perom i svetim razpelom.

Domovina, zahvalnica svakom,
Koji polju na njezinom radi,
U srdce si tvoje ime sadi,

A u kamen, spomenik nad rakom,
Napis reže crven, biel i plavi:
„Tu počiva moj svećenik pravi."

Pavlu Stoosu.

(*Umro 30. ožujka 1862.*)

Koliko ti tu života prodje,
Tolika ti s njim je borba bila,
A u borbi pjesnikinja vila
Na utjehu k tebi kadkad dodje.

S te utjehe plodilo ti plodje,
Glasne suze, pjesme rosnih krila,
Od kojih nam mnoga je zalila
Mnogi cvietak na ugaru odje.

Svršila se tvoja borba plodna.
A nieme ti kraj pepela žâre
Vidjeva se vila domorodna,

Ko kip groban tužno gleda nica,
Gleda nica na gusle si stare,
Na guslah joj jedna pukla žica.

Nikoli Havlièku.

(*Umro 12. studenoga 1869.*)

Pravi pastir vjernoga si stada,
I rodoljub ko što niesu mnozi,
I otac nam malih i ubozih,
To si bio — a što si nam sada?

Ljudi vele: „Žrtva zemskog jada,
Šaka praha, pogaz svakoj nozi,
Što l' si bio, to više ni bozi
Nesmogoše da budeš ikada!"

Oj ti jesi što si igda bio:
Svakim svojim činom vriedan, valjan,
I nikakvom ljagom neokaljan,

I sveudilj svome rodu mio,
I glasovit, dičan po njem time
Na sve vieke spojen si nam s njime.

(Dalje sliedi.)

Pustinjski kralj Lir.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva.

XIV.

Suvenir, koj je već od početka jela puno pio, digne se na jednom sav zažaren sa stolca, upre palcem u Martina Petrovića, pa se udari gušiti od samoga smieha.

— Velikodušni! Velikodušni! začavrlja — a vidjeti ćemo, hoće li mu biti po ćudi to velikodušje, kad ga, raba božjega, gologa hrbta... i to u snieg!

— Što to lavraš, ludjače? prezirno ga ukori Harlov.

— Ludjak! ludjak! ponovi Suvenir. Sam Bog znade, koj nas je veći ludjak. A što ste vi, bratac moj, sestru moju a suprugu vašu usmrtili — pa tako sami sebe osirotili . . . ha, ha, ha!

— Kako smijete vi vriedjati štovanoga našega dobrotvora? zavikne Sletkin, izvine se Martinu Petroviću i trgne se na Suvenira. Znate li vi, da ako to zaželi dobročinitelj naš, da mi i sami ovaj čas uništiti možemo sve spise? . . .

— A vi sve takovi vrći ćete ga gole duše na snieg . . . ponovi Suvenir i zavre se Kvicinskomu za pleći.

— Zavezuj! zagrmi Harlov. Ako te šinem, samo će lokvica ostati na tom mjestu, gdje si sada. A ti muči, pse! okrene se k Sletkinu; neuplići se, gdje te nezovu! Kad sam se ja, Martin Petrov Harlov, sklonio, sastaviti onu djelitbenu listinu, tko ju može uništiti? što se može proti mojoj volji uraditi? Na ovom svietu neima te vlasti . . .

— Martine Petroviću! počme opet debelim glasom bilježnik, pio je mnogo pa mu se od toga pričinila velika slast. Vi ste učinili veliko dobro pa još — sakloni Bože — da doživite mjesto zahvalnosti kakovu protivu?

Pogledam kradom na obe kćeri Martina Petrovića. Ana upililа očima u govornika; neznam, da li sam ikada vidio toli srdita a uz tu srdav ipak toli liepa pogleda! Jevlampija se odvratila i skrstila ruke; na debeljuškastih ružičastih joj usnah titrao preziran posmieh.

Harlov se izpravi sa stolca, razglavi vilice, ali očivjesto zapè mu jezik. Lupi onda šakom po stolu, da se je sve u sobi potreslo i uzdrmalo.

— Baćuško! prihvati brže Ana; nepoznaju nas pa za to tako i sude; nemojte se srditi. Ljutite se žestoko, eto vam je ponjadilo sve lice.

Harlov pogleda u Jevlampiju; ni žugnuti ona nehćede, akoprem je sjedio kraj nje Žitkov i sve ju bockao pod bok.

— Bog te blagoslovio, Ano kćerce moja, muklo progovori Harlov; ti me razumiješ, u te se uzdam i u tvoga muža. Opet zacmilji Sletkin; Žitkov izboči prsi i topnu nogom; al, Harlov neopazi njegove brige — Gadće ovo, nastavi Harlov, uprv bradom prema Suveniru, rado me je razljutiti; ali ni vas, milostivi moj gospodine, neide suditi o Martinu Harlovu. Vi ste čovjek od čina, ali rieči su vam sve samo trnje. U ostalom stvar je gotova; moja se odluka više nemienja . . . Nu sad mi ostajte zdravo. Ja idem. Više nisam gospodar, van gost. Ano, upravljaj kako znaš, a ja odoh u svoju sobu. Dosta!

Martin Petrović okrene nam pleća pa se polagano odpravi iz sobe, nerekav ni rieči

Udaljio se neprijatno gospodar a izčezle po malo i obe mu kćeri; nije moglo dakle ostati dalje na kupu ni naše družtvo. Sletkin nas je hćeo na svu silu ustaviti. Satnik nije mogao premučati a da neukori bilježnika s neumjestne iskrenosti. — Ništa za to! odvrati ovaj, saviest je moja onako govorila!

— Eno gle, da je „slobodni zidar“, šapne mi Suvenir.

— Saviest! ponovi satnik. Znamo mi vašu duševnost.

Svećenik medju tim, stojeći veće na noguh ali videći da ćemo se skoro razstati, pritisne trpati u se komad za komadom.

— Gle čitavo vam sladi! porugljivo mu prišije Sletkin.

— Za put, odvrati mu sasma mirno svećenik; a u tom se odgovoru izticala davna glad.

Spreme se kola — i mi krenemo na put.

Na povratku nitko nije priečio Suveniru, da se razkalaši i razčavrlja, jer je Kvicinski kazao bio još predi, da je sit tih „nepotrebnih“ nepodobština pa se bijaše odputio prije nas pješice kući. Na njegovo mjesto sjeo uza nas Žitkov u kola, ovaj odpušćeni major bio posve slaba vida.

— Jel' de, vaše „visokoblagorodje“, pecnu opet Suvenir, tuj je odpuhalo pokornost? Što mislite, što će biti iz svega toga? Dati će to još i vam vjetra! Joj vi ste ženik, oženja, oženja!

Suveniru je to godilo a nebogi Žitkov samo što je ustnicami micao.

Vratimo se kući, pripoviedim majci sve što sam vidio. Slušala me do kraja i nekoliko puta zakimala glavom. — To nije pošlo po dobru; nisu mi s voljom sve te novice.

XV.

Sutra dan dodje Martin Petrović na objed. Mati mu se naraduje, što je srećno dovršio stvar, kako je već bio naumio. — Sad si tek slobodan čovjek, reče, te mora da lakše dišeš.

— Lakše, lakše, gospodjo, odvrati Martin Petrović, ali na licu mu nebijaše ipak vidjeti,

da mu je baš lakše pri duši. Sad mogu i na dušu pomisliti i spremiti se, kako treba, za samrtni čas.

— A što? uteče mu se u rieč mati, gmižu li ti i sad mravci po ruci! Harlov stisne i razklopi dva puta dlan na lievoj ruci. — Gmižu, gospodjo, i što ću vam još reći, dok zažmirim, sve mi nešto zvoni u glavi: pazi se, pazi se!

— To ... su živci, primieti mati i povrati se na jučeranji dan, spomenuv nekoje stvari, koje se priliepiše uz konac razdjelne razprave ...

— Nu, da, da, presječe joj rieč Harlov; bilo je tu štošta — neznatna. Jedino što vam kažem, dovrže otežući ... Nije mi smetalo buncanje Suvenirovo — dapače i sam gospodin bilježnik, ako i jest čudan čovjek — ni on mi nije smetao već me je smetala ... Ovdje se ustavi Harlov.

— Tko! zapita mati.

Harlov ju pogleda: — Jevlampija!

— Jevlampija? kći tvoja? Kako to, čim?

— Oprostite, gospodjo — sva je od kamena! Mramor, cieli kip! Ništa je se nekosa. Sestra joj, Ana — nu, ona to sve, kako valja. Ona — je tanka. A Jevlampija — akoprem sam ju, što bi tajio — još više cienio, kao da i nemari za me. Meni nije stalo do kakova sjanja i veličanja, nevele mi dugo već gmizati po zemlji, sve sam jim ostavio, pa ipak je kamena srdca? Da bi samo zub obielila? Pokloni se, da pokloni — pa ni hvala ti budi.

— Stani, primieti mati, udajmo ju za Gavrila Tedulića ... u njega će omekšati.

Martin Petrović zirne opet izpod oka na mater. — Nu da bi što Gavrilo Tedulić! Vi se gospodjo uzdate unj?

— Uzdam se.

— Tako li je; nu, vi bolje znate. A u Jevlampije, ja vam kužem, to u nje, to u mene — ista ćud. Kozačka je ono krv, a srdce joj živa žeravica!

— Dakle je i u tebe takovo srdce, moj stari?

Harlov neodgovori. Zamuknu obadvoje.

— Pa što, Martine Petroviću, kako si sad namislio o spasu duše svoje? ili si namjerio u Mitrofanje ili u Kijev? ili se možda odpraviš u pustinju Optinjsku, što je tobož bliže? Tamo se, kažu, nalazi svet kaludjer ... zovu ga otcem Makarijom, a nitko ga takovoga nepamti! Zna za sve svecate griehe.

— Pokaže li se ona nezahvalnim djetetom, škrinu Harlov, biti će mi — sve mi se čini — bolje, ubiti ju mojom rukom!

— Što to, što to! Bog s tobom, krsti se! kliče mati. Kako ti to govoriš? Dakle si me tako došao posluhnuti, ćuti moj savjet! Pa da sam sebe na muke mećeš — mjesto da pomišljaš o spasu duše svoje! Vječnih ćeš dopasti muka! Tako li me razgovaraš?

Ukor ovaj ubo je Harlova u samo srdce. Sva prvanja srdav minula ga, prepao se, brada mu se zašiljila.

— Nisam ja takov čovjek, gospodjo Natalijo Nikolajevna, da bi vas išao vriedjati ili uznemirivati, živo prihvati Harlov. Jedino vam hćedoh kazati, kako mi je oko srdca, kano mojoj velikoj dobročiniteljici i štovanoj osobi. Ali gospod Bog znade (digne ruku nad glavu), da bi se prije zemlja crna razdrobila, nego li bi ja odustao od moje rieči ili ... (opet vikne žestoko) ili što opozvao ili se pokajao rad onoga, što sam uradio! Znam da sam učinio, kako ide. Ali kćeri moje neće se oteti griehu, do vieka.

Mati začepila uši. — U što si to upro, starče? Što li si u staru svoju glavu upilio o svojima kćerima? Bože moj, ta hoće mi se glava da razpukne.

Martin Petrović se izpriča, uzdahne dva puta i umukne. — Mati mu opet spomene o Kijevu, o pustinji Optinjskoj, ob otcu Makariju ... Harlov kimao glavom pa će opet: „Treba, treba. trebati će ... o duši ...“ i ništa više. Do samoga se odlazka već nije razbadrivio; kad kad je odžimao ruku i opet stiskao, gledao si u dlan, govorio, kako mu je najstrašnije umirati bez pokajanja, od kaplje, i kako se je sam sebi zavjerio, da se neće srditi, da mu nezavrije naglo krv iz srdca u glavu ... Onda opet uzme premišljati, rad šta bi se ljutio? Da se drugi ljute, njemu bi ostala krv na miru sama po sebi.

Oprašćajući se s materom, sasma je tudjim pogledom pogledavao na nju: zamišljeno i znatiželjno; na jednom naglo izvadi svezak „Pokajaščagosja trudoljubca“ i tisne ga materi u ruke.

— Što je ovo? zapita ga ona.

— Pročitajte ... eno ondje — smeten promumlja — gdje no kutić posvrnut, o smrti. Čini mi se, da je jako liepo razloženo, ali pravo nemogu razumjeti. Hoćete li mi vi razložiti, dobrotvorko moja? Ja ću se povratiti pa ćete mi onda protumačiti

Tako reče pa ode Martin Petrović.

— To se nekud neslaže, nije čist posao! primieti ona i prinese oči, čim je on na vrata zamaknuo, „Trudoljubcu“. Na strani onoj, koju bijaše zabilježio Harlov, ove su stale rieči:

„Smrt je znameniti i veliki posao naravi. Ona nije ništa drugo, već to, da se duh, pošto je lakši, tanji i mnogo pronicateljniji od onih počela, kojim je bio u vlasti, da i od same munjevne sile, lučbenim načinom čisti i snaži do te dobe, dok neoćuti ravna si duhovnoga mjesta itd.“* Pročita mati dva puta ovu smetenu bezumicu i baci knjigu na stranu.

---

* Sr. „Pokojuščisja trudoljubec“ 1785. Treći dio, 215. strana.

*

Tri dana za tim dobija glas, da je umro muž sestre njene — povede me uza se te se odpravimo tamo k njojzi na imanje. Mati je kanila ostati kod sestre mjesec dana — ali smo se tako koncu rujna mjeseca vratili kući na dobro.

XVI.

Prvi glas mi donese podvornik Prokofij (koj se je ujedno brojio gospodskim lovcem) i to da je sijaset šljuka nadošlo, osobito u breziku kraj Jeskova (Harlovljeva imanja) da jih imade na stotine. Bila su još tri sahata do poldneva, uzmem odmah pušku i torbu pa krenem s Prokofijem i s psom prema Jeskovskoj šumi. Nadjemo zbilja silu šljuka — od trideset hitaca pane jih pet. Žureći se lovom kući, ugledam kraj puta čovjeka, gdje ore. Ustavilo mu se konjče a on psujući grdnom psovkom, stao ga nemilo trzati uzdom. Zagledam se u nesrećnu marhu, kojoj si rebra mogao prebrojiti, kako joj se žestoko ali neravno nadimlju bokovi, poput loša kovačkoga mjeha — i na jednom upoznam staru kobilu s onom sjekotinom na pleći, što no je služila toliko godina Martina Petrovića.

— Je li gospodin Harlov živ? upitam Prokofija. Želja ona u lovu toliko nas bijaše osvojila, da ni o čem drugom ni govorili nismo.

— Živ je. Jer to?

— Ta nije li evo ovo njegovo konjče? Šta li ga je prodao?

— Jest, baš njegovo. Nego prodali, nisu prodali kobile; već su mu ju uzeli pa ovomu čovjeku, čini mi se, uzajmili.

— Kako uzeli? Ta on je valjda na to pristao?

— Nisu ga lje ni pitali, da li pristaje. Nestalo je ondje svakoga reda, dovrže smiešeći se Prokofij, ujedno odgovarajući na moj zablenuti pogled — šteta! Bože moj! sad upravlja Sletkin u njih sa svim.

— A Martin Petrović?

— Martin je Petrović pao na najdônje grane. Zanj je nastao veliki post — što bi drugo? Sasvim su ga zametnuli. S toga i stanuje izvan dvora.

Misao, kako mogu izagnati onakova gorostasa — nikako mi nemogaše u glavu. — A kako se drži Žitkov, upitam napokon. Je li se pozakonio s drugom kćeri?

— Da li se je oženio? ponovi Prokofij — i na jedan put udari grohotom u smieh. Njemu nedadu ni pod krov. Podje li samo, a oni roglje nanj — natrag! Gotov račun: Sletkin zapovieda sa svim.

— Da kako nevjesta?

— Je li Jevlampija Martinovna? Ej gospodine, kazao bih vam . . . da ste mladji . . . štošta. Ima tu stvarî, da . . , i . . . i . . . i! Gle, eno baš Dianka stoji!

Sbilja stala kuja kano ukopana pred širokom kladom, što se je bila navalila na uzki puteljak do ceste. Pohitimo k njoj, izpod grmečka digne se šljuka. Potegnemo oba i promašimo; šljuka se premjesti, uputimo se za njom.

Dok sam se vratio kući, juha već bila na stolu. Majka mi zamjerila. „Što je to? reće ljutito, da već prvoga dana moram na te čekati“. Izvadim joj postrieljane šljuke — i nepogleda jih. Osim nje bili su u sobi: Suvenir, Kvicinski i Žitkov. Odpušćeni se major zabio u kut, ni mukaet kô ni krivac djak; na licu mu se pomiešala briga i smetnja; oči mu pokrvarile . . . Mogao bi pomisliti, da je nedavno pred tim plakao. Mati bila nekuda zamišljena; meni se je lahko bilo doumiti, da tomu nebijaše kriv pozdni moj dolazak. Za objeda nije se skoro ništa ni govorilo; major bi kadikad pogledao na nju žalostnim okom a sve se gledao kao ojunačiti; Suvenir se trtkao, Kvicinski ostao kano obično leden.

— Vikentije Osipiću, okrene se mati k njemu; — molim vas, pošaljite prekosutra kola po Martina Petrovića, jer jih, koliko sam doznala, u njega više neima; izvolite mu poručiti, da bi odmah došao amo, jer ga želim vidjeti. Kvicinski hćede nešto reći, ali opet se uztegnu.

I Sletkinu dajte na znanje, nastavi mati, da sam mu zapovjedila, neka se kod mene javi . . . Čujete li? Za — po — vjedila!

— Nu baš on . . . taj naopaki čovjek . . . počme poluglasno Žitkov; ali mati ga pogleda tako mrko, da je mahom zamukao.

— Čujete li? ja zapoviedam, ponovi mati.

— Čujem, odgovori pokorno ali nekim dostojanstvom Kvicinski.

— Nebude Martina Petrovića! šapne mi Suvenir, kad smo skupa iza jela stupili iz sobe. Vidjeti ćete, što se s njim dogodilo! Nebi čovjek nikada mislio! Ja vam velim, što mu se god kaže — ništa već neshvaća. Da! Priboli su ga već vilami! I Suvenir opet se uzme gušiti od silnoga smieha.

XVII.

Istinu je kazao Suvenir. Martin Petrović nehtijaše doći k materi. Nebijaše ona time zadovoljna, već mu pošalje pismo: a on joj odpravi četvrt arka i na njem krupnimi slovi ovo napisano: „Jao, joj, nemogu. Ubì me sram. Pustite me, da ovako propadnem. Bog mi bio u pomoći. Nemučite se. Harlov Martinko.“ Sletkin dodje ali ne onoga dana, koga mu mati naložila bijaše, već cio red — kašnje. Mati zapoviedi, da joj ga dovedu u sobu. Bog zna, o čem su govorili, ali se nisu dugo ustavili: četvrt sahata, više ne. Sletkin izpane iz sobe sav kô krv i tako srdita, razjarena lica, da sam se ukočio, sretnuv ga u gostilnoj sobi a kad je još k nama prispio Suvenir, nije bilo

konca debelomu smiehu njegovomu. Izadje mati iz sobe sva kao skrlet u licu i zakaza, da se više gospodin Sletkin nipošto neima pustiti preda nju, i kad dodju kćeri Martina Petrovića, postane — i one da se imaju vratiti. Poslje objeda opet okrenu: „Kakovo li je to drzovito židovče! Ja sam ga iz blata za uši izvukla i u ljude pomiešala, meni imade sve, sve zahvaliti — pa sad mi on kaže, da ja neimam pravice, brinuti se za njihove poslove! Da se Martin Petrović uzjogunio — a njemu da nije moguće gledati kroz prste! On, smilovati se komu? nezahvalno pseto, mrzko to čivutče! Major Žitkov, i on bijaše za stolom, dovrže, kako ga je sam Bog naputio te se je okoristio slučajem i povratio svoju rieč . . . ali mati se mahom i nanj okosi. Nu, još i ti, dobri moj starče! Nemogao se pogoditi s djevojkom, a još bivši častnik, zapovjednik vojske!

Kvicinskomu, koj je sjedio u dnu stola, trgao zlorad skoro smieh na usta a biedni Žitkov samo stisnuo zube, zažeo obrvima i cielo si kosmato lice zavro u ubrus.

Poslje objeda podje malko pred kuću pušiti po svom običaju iz lule — a meni se tako na žao dalo bolno ono njegovo, pogruženo lice, da sam — akoprem ga inače negledah prerado, i nehotice uzanj prisjeo.

— Kako se to u vas, Gavrile Teduliću, razvrgao posao s Jevlampijom Martinovnom, počmem odmah bez okolišanja? Ja sam mislio, da ste se već davno oženili.

Odpušćeni major pogleda me sasvim snuždeno.

— Podzemni vrag — počme on, tužnim glasom otežući svako slovo svake rieči — žalcem me je svojim ranio i sve nade života moga u prah obratio! Pripoviedao bi vam, Dmitre Semenoviću, sav njegov nečastivi postupak, ali se bojim razljutiti majku vašu! („Mlad ste jošte“ sievnuše mi glavom rieči Prokofija moga). Isto tako . . . Žitkov se potmuri.

— Trpjeti . . . trpjeti . . . druge nije! (Lupi se šakom u prsi). Stradaj sada, stari službeniče, stradaj! Služio si caru vjerno i pravedno... neporočno . . ! da! Nisi štedio ni znoja, ni krvi, a na što si sada dospio! Da li je to u pukovniji — a da do mene — nastavi iza kratka mûka, mašući prietljivo višnjevim svojim kamišem, ja bi njega . . . ja bi ga kundakom po tri puta . . . to jest, do u propast . . .

Žitkov opet umjesti kamiš i uzme pogledati oko sebe, kano da mu je s voljom slika, što ju je kanio izvesti.

Suvenir se prišulja i uzme bockati majora. Otidem od njih — i nakanim, po što po to, sam obići Martina Petrovića . . . Djetinska moja radoznalost bijaše silno uzkipjela.

(Dalje sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XLII.

Mnoga duša u koj
Samostan uleti,
Da se svieta rieši,
Molitvom posveti!

U sobici mojoj
Samostana eto:
U njoj samotujem,
A srdce je sveto.

Tuj mi nigda duša
U grieh nezaluta
Gledeć na andjela
Tamo preko puta.

I ja Bogu služim,
Po volji mu radim,
Svete pjesme pjevam,
Sveticu si kadim.

Niti mi se neće
Iz mog samostana,
Neće mi se u šûm
Svieta razuzdana.

U svoj tihi kutić
Samotan se sjedam,
U sveticu svoju
Svetoduho gledam.

Nju jedinu rad bih
Odvratit od svieta,
Da odanle u moj
Samostan došeta!

XLIII.

Puste oči čárne,
Duhovanje moje,
U vas kad pogledim,
Misli mi se roje.

Navire mi umlje
Iz tih krasnih vrêlâ
Sukljajući u sviet
Poput roja pčêlâ.

Vi mi otvarate
Knjigu božje tajne,
Knjigu svemožnosti
Njegove bezkrajne.

Milje i nemilje
I sreća i bieda,
I radost i tuga
Iz vas u sviet gleda.

Iz vas zloba suklja,
Iz vas led me bije,
Iz vas Bog se javlja
I sunce me grije.

Iz vas mudrost motri
I šala se smije,
Iz vas želja mune,
Čudo se izvije.

Puste oči čárne,
Duhovanje moje,
Iz vas mnoge misli
I pjesme se roje.

Doktorova tajna.

Crta iz bračnoga života.

Iz českoga od Josipa Štolba preveo Al. T.

(Dalje.)

Gospodja Ružičkova na novo se prepala. Takova kao danas riedko je kad vidila gospodina supruga, s toga nadvladav svoju bol, upita ga brižno:

„A što se je dogodilo, starče?“

Na to je čekao gospodin Ružička. Bio bi rado već i sam pripoviedati začeo, ali to mu nebi bilo dolikovalo.

„Škandal“, iztisnu iz sebe, „pravi škandal. Sad tabor, sad meeting, same demonštracije. Što se sad radi, to je strahota. Da li sam ja ministrom ili bar namjestnikom, prošla bj ih volja tim taborom. Lojalan čovjek kao ja skočio bi iz kože, gdje mu je na to gledati skrštenih ruku. O da li sam ja ministrom —“

„A što ti se je dogodilo?“

„Samo si pomisli. U nedjelju biti će i tu u nas takov tabor, o kojih sam ti iz službenih novina čitao tako krasnih stvari — to je grozno; ća amo zatrkivaju se ti nemirnjaci. Ja neću moći vas božji dan ni iz kuće izaći. O, da li sam ja ministrom, ja bih —“

„Pa što ti je do toga?“ prigovori mu gospodja Ružičkova, koju takova viest nije nimalo kadra bila uznemiriti — „neka rade što ih volja. Tebi nemogu uzeti mirovine, čemu se dakle ljutiš?“

„To bi mi još trebalo — mirovinu uzeti!“ mrmljaše gospodin suprug dalje. „Je li Svoboda doma? Moram s njim pametnu rieč progovoriti; to nemože tako ostati.“

„Možebit i ti to znadeš?“

„O, a kako nebih znao, na svoje oči vidio sam, sám sam to čitao.“

„I ti si to čitao?“

„Ta već je to na svakom uglju, cio grad je tim poliepljen.“

To je gospodji Ružičkovoj bilo malo odviše. Zanihala se i poplašena ciknula:

„Što, već cio grad za to znade? To će mi biti smrt.“

Margita priskočila k njoj. „O te sramote!“ i zaplakala glasno.

„Da te sramote!“ biesnio je dalje gospodin Ružička, „zet carskoga činovnika priredjuje meeting — to je da poludiš.“

Na te rieči brzo se oporavila gospodja Ružičkova. „O tom je dakle govor?“ povika čisto radostno.

„No, pa o čem bi drugom i bio?“ otrese se gospodin suprug. „Zar nije na tom dost? Al ja ću već s njim govoriti; tako to nemože ostati.“

„Da, tako nemože ostati“, uzdahnula je uboga gospodja.

„Razstati ćemo se; on i onako nepresteno hoće u Prag, neka si uzme svoju ženu, pa neka ide.“

Suze oblile lice nesretne punice Svobodove. „Ah, meni se čini“, reče drhćućim glasom, „da će otići bez žene.“

„Što to govoriš —“ ukori ju gospodin tast, jednoč smo mu ju dali, žalibože dali, sad mu je nemožemo oteti.“

„Ah, milostiva gospodja plače s nječesa drugoga“ — dopustila si primietiti Margita, koja je neuztrpljivo čekala sgodu, da se u razgovor umiešati može.

„S nječesa drugoga?“ čudio se gospodin Ružička. „A zašto? zašto? — Govorite.“

„Ah mužu, kad bi znao —“

„Milostivi gospodine nepreplašite se —“

„Možebit već — sjedi?“ sgrozio se Ružička.

„Ah zašto smo mu dali tu ubogu Karolinu — ali ti je nisi htjeo dati.“

„Vječna šteta te liepe gospodične.“

„No sad bih već jednoč rad znao, hoću li čuti, o čem se radi.“

„Margito, pripoviedajte vi to.“

„Milostivi gospodine, ja ću vam reći u kratko, bez ikakova okolišanja, što je našu milostivu gospodju tako razžalostilo. Gospodin zet — vaš gospodin zet “

„No, moj gospodin zet —?“

„Jest otcem!“

Nasta grobna tišina. Gospodin Ružička zaboravio na svoje dostojanstvo, koje mu inače nedozvoljavaše čuditi se ma ičemu, zinuo, izvalio oči, te kao izvan sebe gledao na Margitu.

„Otcem?“ šaptnu napokon težkom mukom. „To nije moguće!“

„Žalibože jest; bio je njim prije, nego li se je oženio“, nastavila služavka.

„Prije, nego li se je oženio?“ viknu Ružička, oporaviv se od prvoga presenećenja. „Tko vam je to rekao?“

„To je on pisao nekomu u Prag —“ primieti gospodja Ružičkova.

„A ja sam čitala!“ potvrdi pobjedonosno Margita.

„Znadete li to zaisto?“

„Mogu priseći.“

Časak stajaše Ružička kao okamenjen. Borio se sam sobom — najednoč trgnu se naglo i skoči k svomu stolu.

„Gdje je papir, pero i crnilo!“ povika energično. „O ja sam s njim brzo gotov, namah tražit ću razstavu, taj čovjek nesmije mi niti časka ostati u kući.“

„Ah, moja nesretna Karolino! jadikovaše uboga gospodja.

„Dakako, to je najbolje“, potvrdjivaše Margita, „namah s njim na polje, sramotno na polje, ta taj čovjek neima nimalo manîra, pozdravim li ga, jedva će odzraviti. Aha! nedrži se visoko, da nepadneš duboko.“

„Ja sam to uviek govorio, nastavi razjareno gospodin tast, „da tomu Svobodi nije vjerovati. Ja, što se mene tiče, nebih mu nigda dao bio svoje kćeri.

„Tko bi si to bio mislio — uzdahnu gospodja Ružičkova — „vidio se tako čestit.“

„Čestit?“ razvikao se nesretni otac. „Možebit zato, što priredjuje meetinge, ne? — Čovjek, koj neprestano viče na našu otčinsku vladu, koga će se ime doskora kao buntovnika čitati u službenih novinah, čovjek, koj je već sve i sva, samo što još nije spisatelj toga rabulantskoga naroda — takov čovjek sve je kadar počiniti. O bože, što će mi danas na večer pri preferancu reći veleštovani gospodin okružni kapetan? — Ali ja sam nevin.“

„Cio grad nam je zavidio“, primieti gospodja Ružičkova.

„O! meni namah s početka nije bio u volji“, tvrdila je Margita, „ja mu svoje Nančike nebi nigda dala bila.“

Svakojake pogrde sipahu se hrpimice na Svobodu i tim bijahu svi tako zaokupljeni, da ih je naglo u vratih pomolivša se Karolina svojim dolazkom silno prestrašila.

„Karolina!“ kriknu preplašeno gospodja Ružičkova.

„Već je tu — grom i pakao!“ zamrmlja gospodin suprug.

„Za pet rana božjih!“ križala se Margita.

Karolina unišla vesela, nu na jednoč — ali ne, nemogu dalje pripoviedati, dok štovanim čitateljem bar sa nekoliko rieči neopišem taj dražestni stvor, koj začudjeno bacaše oči s jednoga lica na drugo. O zašto nisam pjesnikom, da svoje pero posvetim opisu te krasote. Zaman tražim, čemu bih prispodobio to žarko oko, ta dražestna usta, cielo to lice, okruženo tmastimi viticami. Kao sunce — ali ne i sunce ima skvrna, maniti ću se prispodabljanja. Vjere mi, mučno je tu prispodabljati. Razvij krila bujnoj mašti, pa slikaj, ali Karolina neće stidom poniknuti pred tom tvojom slikom. Pjesniče, želiš li opjevati angjela — opjevaj nju; slikaru, vajaru, želiš li imati savršenu Veneru, pogledji amo, pa slikaj, kleši, budeš li mogao.

Karolina unišla vesela, nu na jednoč se smela, opaziv sbunjene roditelje.

„Bože moj, zašto ste me se tako prepali?“ upita glasom, kakov se malo gdje čuje. „Što ti je majčice?“ nastavi uplašeno, videć ju u suzah.

„Ništa, kćerko.“

„Ništa?“ — A oči zaplakane? — Tatice, što se je dogodilo?“

Tatica bio u velikoj zabuni. Nije znao, što bi joj odgovorio.

„Zar mi toga nitko kazati neće. Margito, ti ćeš mi valjda reći —“

„Ah, milostiva gospodjo“, uzdahnula Margita i zastrla si lice.

„Sva sam prestrašena“, nastavi Karolina. „Došla sam tako vesela; kupila sam mali darak k sutrašnjemu rodjen-danu moga muža, a —“

„Oh, da se ni rodio nije —“ prekinu ju služavka.

„Mogla si te novce prištediti!“

„Tko bi se tomu bio nadao!“

„Što se je dogodilo?“

Gospodin Ružička uze ju za ruku i reče što je samo mogao nježnijim glasom:

„Kćerko, stoji pisano: poštuj otca svoga; ja nisam htjeo dopustiti, ali ti se nisi dala odgovoriti.“

„O bože!“ viknu ona — „je li se što pripetilo Svobodi?“

„Jedan put joj moramo reći“, nastavi on, „a bolje je namah sad. Samo nepreplaši se jako.“

Karolina zanjihala se. „Što ću čuti?“ zajeca. „Nesviest me spopada.“

Sve troje pritrčalo k njoj. „Pasti će u nesviest!“ vikahu.

„Podignuti ću proti njemu parnicu!“ biesnio je gospodin Ružička.

„Ja ću se pretvoriti lavicom — o moja uboga kćerko!“ jecala njegova supruga.

„Ja ću ga metlom!“ ozva se energično Margita.

„Karolino, odselimo se odovud, daleko odovud —“ tješio ju otac.

„A zašto?“

„Jest, gdje nas nitko nezna — tamo ćeš zaboraviti toga nevaljalca."

„Za boga, što je učinio?"

„Eto vidiš", stade tumačiti gospodin Ružička, „prije nego li se je vjenčao s tobom, bio je već — hm, da, bio je već — negdje drugdje spleten."

Karolina je pobliedila, što je većma mogla. „Spleten?" povika. „A ona došla amo, da ruši našu bračnu sreću?"

„To ne, ali da, imao je s nekakvom osobom poznanstvo, koje nije ostalo bez zlih posljedica."

Grčevito uzdrhtalo se cielo tielo Karolinino, kao izvan sebe uprla oči u usta tumačećega otca — nije ni rieči progovorila, ali najednoč briznule joj suze iz očiju, najprvo sitne, zatim krupne, sve to krupnije, dok joj napokon curkom nepotekoše, na što se bez glasa sruši na stolicu. Na licu počivaše joj takova sdvojnost, da se je majka plačuć na nju bacila, te cjelivajuć ju i grleć, nagovarala ju, da si to tako neuzme k srdcu, a gospodin Ružička skakao je po sobi kao mamen. Uzalud su ju tješili, ona neprogovori ni rieči; za čas podigne se težkom mukom, te poduprv se o majku dovuče se do bližnje sobe, gdje se je bacila na divan i podala posve svomu jadu.

Gospodin Ružička, koj nije mogao gledati suza, ostao je s Margitom. Psovao je Svobodu, grdio ga — jednom riečju biesnio je. Margita mu valjano pomagala pripoviedajuć ujedno po svom običaju još jednoč obširno, što se je dogodilo bilo.

„U ostalom, milostivi gospodine, nečudimo se tomu odviše", dodade na kraju svoga obširnoga pripoviedanja. „Ta svi su mužkarci jednaki."

„Margito, jezik za zube!" izdere se na nju gospodin Ružička, „jesam li ja kad šta takova učinio?"

„Vi, milostivi gospodine? ta vi ste tako čestiti, kao da ni niste mužkarac!"

„Ali ja ću mu se osvetiti!" Gospodin Ružička sgrabi košaricu, koju je Karolina na stolu ostavila. „No gdje je taj dar — k vragu s njim!" Izvadi veoma liepu kutiju za žigice, te nemisleć na to, da bi ju i sam potrebovati mogao, primi ju u obe ruke, raztrga ju na dvie pole, baci ju na zemlju i tapaše po njoj, kao po — ta bio je austrijski birokrat.

„Predati ću ga kriminalnomu sudu!" grozio se medjutim, „još danas pri preferancu govoriti ću o tom s gospodinom okružnim kapetanom."

„Al čemu da takov čovjek živi? — Kad bih ja imala zapoviédati, ja bih ga dala objesiti", nastavi služavka.

„O, da li sam ja ministrom! — On mora ovaj čas iz kuće, sve ću mu stvari na polje pobacati." Reče i skoči k ormaru, otvori ga i stade bacati po sobi krasno poredanu, crvenimi vrpcami povezanu Svobodovu rubeninu.

(Konac sliedi.)

POUKA.

O sjevernoj zori.

Čitao dne 11. studenoga u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu dr. Gjuro Pilar.

Tvrdo sam uvjeren, gospodje moje, da vam se prije nikad želja toli silno probudila nije, da saznate, što je sjeverna zora, do časa, kad priliku imadoste same taj pojav uočiti. Mogu si misliti, kako mnoge izmedju vas potekoše, da potraže knjige, u kojih bi mogle naći ključ znanja i razumljenja; ili kako se propitkivahu kod ljudi, koji po zvanju i znanju odgovorom su na slična pitanja uviek pripravni.

To je sve sasma naravno.

Ništa nas toliko nezadjeva koliko liep pojav, od kojega nam mudra priroda k tomu samo materijalnu pokazuje stranu, dočim ostavlja znaličnosti našoj, da pronikne dublje u ostale joj tajne.

Na taj način prirodni pojavi, koji ljudstvo ljepotom svojom zatravljuju, uzrokom bjehu, da ljudi o naravi i pojavih misliti stadoše, te malo po malo popunjujuć se i usavršujuć sredstva pri izpitivanju prirode, dodjoše do današnje znanstvene podpunosti, koja, budi mimogred rečeno, ipak ni izdaleka nije konačnim mjerilom uzleta čovječega duha; taj bo duh čovječi stanke nepodnosi, već treba da napried uviek napried stupa, inače propade u miru i neradu; s toga su i prošli vjekovi uzalud stvorili mnogo liepa a sadašnjost proizvela umne divote: sve to negasi njegove žedje za radom, za naporom, on uviek nešto popunjuje, usavršuje, te tim znanje primiče onomu skladu, koj se inače lahko pojimlje ali težko oživotvoruje.

Na sličan način i u vas, gospodje moje, pobudi se želja, da se pobliže upoznate s tajnami pojava, koj vam do zadnjega vremena skroz nepoznat bijaše. O kako divan, zaisto diven bijaše prizor toga pojava! Sjeverno nebo sjaše se neobičnim žarom, kano da se podaleki šumski požar ovamo odsjevaše. Oblaci zastirahu mjestimice zarudjelo nebo, a iza njih pružahu se svjetle zrake zasižuć do zenita, to jest do one nebesne točke, koja nam je vrh tjemena. Cieli pojav mienjaše se neprestano kano i naše ćuti tim čarobnim prizorom potaknute; a kad sve kao sanja izpred očiju nam izčeznu, s uzdahom pitanje nam se nametnu: a što je uzrok tako krasnu pojavu?

Da živemo nekoliko tisuću godina natrag, za dobe Homerove, pa i nešto kašnje, na to bi pitanje tadašnji učenjak i zajedno pjesnik sasma drugačije, možebit ugodnije, odgovorio, nego li današnja znanost; jer on za svoju porabu ima u svakom kutu možnih bogova i čarobnih božicâ, koji ljudem jutrom nebo otvaraju, pod sunčana kola vilovite konje prežu, na oblacih se voze i u riedkom gnievu svojem gorami se nabacuju. Možebit bi se za spomenuti pojav obrelo ili stvorilo bilo kakovo novo milokrvno božanstvo, koje u dostojnom si sjaju južnjakom u pohode dohadja. Nu prodjoše ta vremena, kad medj pjesničtvom i znanošću nikakove nebje razlike.

Da smo u sredovječnoj mračnosti duha, gdje onolike nesreće i zle kobi tištjahu jadno pokoljenje čovječansko, spomenuti bi pojav bio znakom gnieva božjega (kao i drugi još kosmički pojavi), te bi mu na odskvrnu mnoga nedužna žrtva pala. Strah i groza vladaše tada uz surovost i neukost, od kojih medjutim još i dan danas preostaje ponešto zaštirena korenja. Nu minuše na sreću većinom ta vremena duševnoga strahovanja.

Tek u zadnje vjekove podigoše veleumni muževi istinu, čistu istinu, nada svimi inimi obziri, koji nekoč sapinjahu ukupnu znanost (pače i samu umjetnost), te ju priečiše u svojem ustrojnom razvoju. Pa gle kako od onda znanje krasno uspjeva, kako svud prodire prem lagahnim korakom i akoprem joj mnogi u nespretnoj si revnosti znatne štete nanose. Odpor je takodjer znatan; ta kolika je samo množina onih, koji iz krive dosljednosti tvrdo ostaju pri jednom si stvorenih nazorih, premda je znanost poslje njih znatno napredovala! Čini im se, kano da bi sgrada znanja njihova, koju mučno podigoše, odmah se srušila, čim bi jedan samo na njoj kamen promjenili il popravili. To je dakako iluzija; ali tko će joj se oprieti, kad se jednom u dušu uvriežila!

Nas pako čista ljubav prama istini voditi mora u spoznavanju svega, što je u obsegu našega razuma i naših ćutila. To je jedini put k obćemu porazumljenju, jedini način izpuniti život i svietu i sebi koristnimi djeli.

Za ovaj slučaj, kao i za sve druge, prionut ćemo uz one samo nazore, koji su najbolje na znanstvenih podatcih osnovani. Nastojat ćemo, da si sve razumljivo protumačimo, govoreć o učincih, koji ponešto odkrivaju skromnu narav spomenutoga pojava. Nu prije toga još nešto o vanjskom mu prikazu.

Pojav kako se kod nas dva puta oko 24. listopada prikazao, nije no odsjev prekrasnoga pojava na snježnih ravnicah polnoćnika. Sjeverna zora, ili inače govoreć polarno svjetlo, spada medju one prikaze prirodne, kojih povratku čovjek se uviek od srdca raduje, te ih opet i opet pozornim i zatravljenim okom prati. S toga upravo i jest polarno svjetlo pravim blagotvorom polnoćnih žiteljâ, koje izazivlje iz ledenih im kućarica, iznutra masnih i zadimljenih, na svježi zrak, da progiblju tielo, koje bi bez toga od nerada s raznih bolesti oboljelo. Inače kako bi se komu na mrak račilo, pogibelji su mnoge, med kojimi sjeverni medjed nije najmanja, a noći su duge, traju bo nad polnoćnikom po više dana, po više nedjelja, pače i po više mjeseci, a na samom stožerniku ciele pol godine; bar za to vrieme sunce se nad obzorom nediže.

A ipak kako je svakomu stvoru svjetlost mila, kako biljke pramu svjetlosti teže i rastu, kako većina životinja bez nje čami i pogiba! Svjetlost je sveta veza, koja nas sa svemirom spaja, sidreć u najplemenitijem nam organu: u oku. Ona je uz toplinu izvor života na površju zemaljskom, bez nje plašt smrti zastirao bi opustjelu zemlju. S toga gledišta možemo shvatiti, zašto zabludjeli duh Parsâ uze za kumira svoga svjetlo, te se suncu i vatri klanjaše; najveći su bo vidljivi blagotvori zemaljskih bića.

Što bi bili sjeverni krajevi no polovan grob, da im nije priroda stavila na zemaljski stožer ogroman phar, koj smjelomu putniku pokazuje što izbjegavati, kamo li težiti mora, da si život spasi; nisu bo riedke zimne noći pod stožerom, kad sjeverna zora razsvjetljuje inače u sumraku utopljene snježne poljane.

Obično počima sjeverna zora tmavim, ljubičasto sivim oblaćcem, koj se prama sjeveru nad obzorom diže. Ipak tako tmav i neprobojan nije, da se kroza nj zviezde vidjele nebi. Obrubljen je u spodobi luka, a obrubi mu se iz početka pomalo svjetlucaju, dok se napokon neuhvate u svjetlu brid. Tad netom pruže se iz toga svjetloga luka, poput paun-perja, raznobojne zrake, koje munjevitom brzinom na sve strane se bacajuć, cielo nebo svojim sjajem zastiru. U tom neprestanom talasanju svjetla pojav si niti za čas istovjetan nije; sveudilj se mienja u spodobi, u jakosti, pače i u prevladajućoj boji, te u malo vremena prolazi čitavu chromatičnu škalu od ljubičasta, modra, preko zelena, narančasta na ružičnu i škrletnocrljenu boju, koja zadnja odgovara obično najvećoj snazi i ljepoti toga pojava, te ga je tad kadkada pod samim ekvatorom a često i puno niže vidjeti moći. To dokazuje, da se razmjerno i u znatnih visinah radja i preko velikoga prostora razastire.

Nakon nekoliko časakâ, koji se medjutim kadkada i na ure produljiti znaju, prestane to svjetlo titranje, munjeviti prami povuku se na prvobitni svjetli luk, te onda tek počima pravo polarno svjetlo, polnoćnikom vidljivo, razsvjetljujuć svojim mirnim i blagim izljevom njihov tegotan i pogibeljan lov na morske sisavce, koji na posebne luknje izpod leda na odihavanje dolaze, te ondje žrtvom postanu lukavih i okretnih lovaca.

Kada polarno svjetlo nakon poduga trajanja posvema jakost svoju izgubi, ostaju još na nebu svjetle ljage, ili bolje rekuć svjetleći se pahuljasti oblačci, koji se, što je zanimivo i znamenito, obično poredaju smjerom magnetičkoga meridijana; to jest pravcem one umišljene crte, koja je smjerom magnetične igle naznačena.

Ima godina, kad su sjeverne luči veoma česte i jake tako, da su njihovim pojavljenjem više no dvię trećine noći razsvjetljene. To obilato svjetlo, kod kojega se kadkada bez napora čitati može, pobudjuje promet i život u obiteljskih krugovih sjevernih žitelja: kod amerikanskih Eskimoâ, evropejskih Lapona i finskomongolskih plemena duž evropejsko-azijatske sjeverne obale. Pače i više prama jugu polarno je svjetlo osobitom nekom svečanošću, koja se željno očekuje. Tako ga shetlandski stanovnici nazivlju veselim nebeskim plesom, pri kojem ni oni pasivni neostaju.

U naših širinah, kako to već spomenusmo, taj pojav nije tako živahan, a i velika je riedkost: nu toli je liep, da samo žaliti možemo, što nas češće nerazveseli. U sjevernoj Americi, u New-Yorku na primjer, dakle širinom, koja odgovara po prilici širini grada Napulja u Italiji, sjeverne su luči veoma česte, dočim su u Napulju preriedki pojavi. Razlog je tomu u toj okolnosti, što je magnetični pol smješten na samom kontinentu sjevero-amerikanskom: na poluotoku Melville.

Putnici, koji prezimiše u polnoćnih predjelih, te imadoše priliku pojav taj u cieloj svojoj krasoti potanko motriti, opisuju nam ga tako živimi bojami, da jedva pri opisu drugoga kojega veličanstvenoga pojava toliko je moći dubljine čustvena utiska naći. A i mora da im se utisak duboko u srdce zasadi već radi kontrasta prama inače goloj, siromašnoj, sumrkloj naravi. Svuda led i mrazina; poljane bielim zastrte plaštom dokle oko zasiže. Zimom krv se u bilu ledi, živa postaje kovnim kovom. Mrtva tišina vlada na okolo; nit je ptice nit životinje ine čuti do užasna ručanja divje sjeverne zvieri, koju glad i bies goni na taj grozan vapaj.

Čovjek, slab stvor, ćuti se ošamljenom sirotom, duh mu se uz tielo uzdriemljuje. Nu tad nebesko to svjetlo zatitra mu pred okom, napunjujuć njegovo srdce novom nećućenom radošću, te ga ohrabri i ojači na uztrpljenje i nove borbe, iza kojih čeka ga žarko sunce blažih podnebjâ.

Za putnikom dolazi prirodoslovac. Pozornim okom prati on sve pokrajne pojave, malo on mari za poeziju, premda ne posve pravo. Njemu se više hoće potanko i točno izpitati sam pojav. Zato se uviek oboružava svakovrstnimi spravami, motreć i pazeć na sve. Nu najtočnije pažnje dovadjaju ga glede sjeverne luči samo do spoznanja, da ova mora biti u nekom savezu sa zemaljskom magnetinjom; jerbo prije svakoga njezina pojava opaziti je neki nestaš, neki nemir na magnetičnoj igli, koja se tek izčeznućem sjeverne luči posvema umiri. Tu nestašnost magnetičke igle opazit je takodjer daleko od polnočnika tako, da u svakom astronomičkom pazilištu u napried znaju, kad će se sjevernjaci polarnom svjetlošću nasladjivati.

Suvislost magnetinje i magnetičke oluje, kako Humboldt sjevernu zoru zove, od davno je već poznata; nu tek novijoj dobi bje pridržano utvrditi, da nije moći razlike naći medju munjinom i magnetinjom, do u jedinoj formi, što se tako razumjeti ima, da magnetinja u obće nije drugo već neka vrst, neka spodoba munjine.

Čuveni fizik francuzki, Ampère, prvi potaknu tu misao svojimi električno-dinamičnimi pokusi, koji su kašnje od drugih učenjaka znatno popunjeni bili.

Podaleko bi od svoje zadaće pošli, kad bi ovom prilikom htjeli govoriti o znamenitih i interesantnih inače radnjah Ampèrovih i njegovih nasljednika; spomenut nam je ovdje samo ono, što je kao sredstvo znanstvenoga nam porazumljenja svakako potrebno.

U mnogih svojih pokusih o elektricitetu i magnetizmu opazio je Ampère, da svako tielo, kojim munjina prolazi, ako slobodno u zraku visi, ili ako na tekućini kojoj pliva, uviek se nekim smjerom postavlja, koj je smjer za pojedine slučaje nepromjeniv a obično popriečan magnetičnomu meridijanu; što se može još pravom i ovako reći, da zemaljski magnetizam upliva na svaki munjotok, koj se radja na površini zemaljskoj, te mu promieni smjer, ako okolnosti dopuštaju, i to na taj način, da se dotični munjotok približno poprieči sa zemaljskim meridijanom. Popriečni taj smjer obično je za pravi kut različan od smjera igle u busoli.

U isto vrieme opazio je Ampère, da i svaki magnet upliva na približen mu munjotok, kao što to i zemlja čini; to jest, munjotok se poprieči na os jaka magneta, ako ovaj viš njega ili pod njim nepokretno stoji. Naprotiv ako je magnetična igla obvijena munjotočnom žicom, tad se ona poprieči munjotoku, okrećuć svoje pole na dva moguća načina, kako već munjotok prolazi il s lieva na desno il s desna na lievo.

Napokon opaziti još bijaše, da dva munjotoka uplivaju jedan na drugoga: približuju se, ako su raznoga smjera a odbijaju se, ako su istoga smjera.

Ukupnost Ampèrova opaživanja daje se liepo proučiti na njegovu stroju solenoïd nazvanu, koj je po prilici ove spodobe. Sastoji se iz kovne žice svilom prevučene, iz koje je, obvijanjem oko valjka, spirala načinjena. Krajevi žice svedeni su do sredine spirale, gdje se, mjesto da se stiču, izvijaju iznad površine zavoja

žice te su spojene sa kojim god munjotokom. Ako uz te uvjete solenoïd slobodno na tankoj osamljujućoj žici visi, ili se inače slobodno kretati može, tad će se on, kao i magnetična igla. postaviti smjerom magnetičnoga meridijana.

Ako se uzmu dva takova solenoïda te se jedan drugomu na blizo stave, opazit će se, da jedan na drugoga djeluje kao pravi magneti: jednoimeni poli se odbijaju a raznoimeni se privlače. Isto tako privlači solenoïd mehko željezo i željeznu piljevinu. Jednom riečju, taj solenoïd i u obće svako tielo, u kojem kružaju munjotoci oko neke umišljene osi, ima i mora imati sva magnetična svojstva: mora biti magnetom.

Taj nenadan rezultat Ampèrovih pokusâ naveo je sasma pravo toga velikoga učenjaka, da je izvrnuo izreku gore stavljenu o solenoïdu te je rekao, da magnet nije ništa drugo no tielo, u kojem su čestice tako poredane, da munjotoci kružaju stalnim nekim smjerom. Dok to kružanje neima nikakova posebna smjera, tielo se samo pasivno magnetičkim pokazuje, a kad se u tom tielu, n. p. u ocjelnoj šibci, munjotoci jednosmjernim raztezanjem i udaranjem, ili uplivom drugoga magneta urede, tad pokazuje tek učinke, koje u magnetih poznajemo.

Tim je Ampère indirektno dokazao, da bi i naša zemlja mogla biti nekim načinom ogroman solenoïd, kad bi samo munjotoci njom prolazili i to poredno s ekvatorom; jer samo tako može zemlja biti dvopolan magnet, kao što zbilja jest.

Trebalo bi sada samo dokazati, da li na površju zemlje i pod korom zemaljskom ima takovih učinakâ, koji bi možni bili proizvesti silne munjotoke, po naravi svoga postanka tekuće duž ekvatora i porednih mu krugova.

Učinaka toli silnih, koji munjinom mogu radjati zbilja i ima, te su poglaviti ovi:

1. Trenje zraka, voda, zemaljskih čestica, koje uslied privlačivosti med zemljom s jedne strane i med suncem, mjesecom i ostalimi planeti s druge strane, periodično se dižu i padaju, to jest, plime se i osiču, počam od istoka pa iduć prama zapadu. Svagdje pako, gdje je trenja, ili gdje se kakova snaga razbija, tamo se medju ostalimi pojavi pojavljuje i munjina, ogromnim tim učinkom primjerena.

2. Vrućina, koja iz sunca se žareć pada na površinu zemlje, izhlapljuje i izpariva ogromne količine voda i inih tekućina; razteže i razvučiva tjelesa u obće, koja se preko noći opet stegnu i ohlade; ukupno pako to izparivanje i ohladjenje ima opet za posljedicu primjereno jake munjotoke, kao što se to dokazuje raznimi i liepimi fizičkimi pokusi.

3. Svjetlo i lučbeni prami svjetla, koji su uzrokom većine kemičkih spojina u organičkom i u neorganičnom carstvu, prouzrokuje takodjer munjotoke, kao što to dokaza Englez Grove.

Svi ti učinci, koje sad nabrojismo, a i drugi pomanji prouzrokući munjinu, pojavljuju se poredno s ekvatorom te se obredaju za dvadeset i četiri sata i to u najvećoj svojoj snazi na samom ekvatoru a prama polom sve to slabije.

Proizvod pako toga dnevnoga kolanja munjine pod korom zemaljskom bit će taj, da svaki ini munjotok, u koliko je nužno slabiji, uzporedit se ima, ako je u obće slobodan, s timi zemaljskimi munjotoci, dočim solenoïd i magnetična igla, (koja po Ampèrovoj teoriji, solenoïdu po ustrojstvu sličnom se smatrati može) os svoju ima popriečiti smjeru zemaljske munjine.

Ima ipak u sustavini zemaljskoj i takovih učinaka, koji premda silnu proizvadjaju munjinu, ipak nevise o uplivu sunca, mjeseca i ostalih planetâ, a najglavniji je med njimi potres zemlje. Pa i taj učinak, koj nikako sa magnetinjom zemaljskom u savezu biti nemože, upliva na magnetičku iglu. Kada naime uslied nutarnjih prevrata, koje dakako samo indukcijom nagadjati možemo, zemlja uztrepi u stožernicah svojih, to se opažava, da potres taj znatno upliva na busolu tako, da joj igla skroz smjer svoj izgubi. Mornari nemogu tad, za kratko doduše vrieme, povjerit se inače vjernomu svojemu putokaži na pučini morskoj. Jedini razlog, znanstveno pojmiv, te nestašnosti magnetičke igle za trajanja potresa može biti taj, da se silna munjina radja uslied podzemnih kemičkih i fizičkih procesa, uslied gorostna trenja tvari, nekoliko tisuć stopa pod površjem zemaljskim, koja munjina iz poznatih nam već razloga hipno upliva na magnetičku iglu i na same munjotoke. Isto tako upliva i munjina silnih oluja na iglu i na pomenje munjotoke, pače za njihova trajanja, kao i za trajanja potresa, nije moći podpuno točno brzojaviti na velike daljine.

Spomenimo ovdje mimogred, da se je zadnjemu pojavu posve slično slučilo Prusom u glavnom im vojnom stanu u Versaillu; za cielo naime trajanje zadnje i kod nas vidjene sjeverne zore nemogoše brzojaviti u Njemačku niti dobiše podpune brzojavne viesti. Protumačit ćemo si taj slučaj kašnje kad umjestno bude.

Iz svega se vidi, da munjini velika uloga zapada u pojavih zemaljskih, svi bo učinci na površju zemlje munjinom radjaju, a ova kolanjem svojim u utrobi zemaljskoj i to smjerom porednim s ekvatorom proizvadja pojav magnetinje. Može se medjutim i neodvisno o kosmičkih uplivih pojaviti, nu tad se većinom razlieva u svih smjerih te protivno djeluje magnetinji zemaljskoj, to jest desorientira magnetičku iglu.

Da magnetizam zemlje mora biti proizvodom kolajuće u zemlji munjine, il inače govoreć, da zemlja nemože biti magnetom iz že-

ljeza il iz druge koje kovi il rude, nije težko pojmiti. Poznato je, da samo neke željezne rude, kao Magnetit, Vignit, Iserin, Chamoisit itd. mogu privlačiti željezo, nickel i kobalt, i uplivati na munjotoke. Te su željezne rude doduše jako razprostrte u kori zemaljskoj; nu željezo samo nenalazi se kovno il samorodo na našoj zemlji, već nam dolazi u toj spodobi jedino po meteorih iz svemirskoga prostora; mogle bi dakle samo spomenute rude magnetinju zemaljsku proizvadjati. Magnetične te rude nebi uz to smjele se nalazit puno više iznad jedne milje pod korom zemaljskom, to jest, u toj dubljini nebi bar sačuvale svoje magnetičko svojstvo; jer tamo, kako nas postupno povišenje zemaljske topline uči, vrućina mora tolika biti, da bi se većina poznatih nam prvaka raztopila, a kod te temperature željezo i magnetne rude svu svoju privlačivu ili magnetnu silu gube. Ukupni učinak te moguće ljuske iz magnetičnih rudâ bio bi taj, da bi na svakom mjestu privlačila prevladajućoj magnetičnosti protivan pol igle. Tu nebi radi veličine promjernih daljina bilo nikakova zajedničkoga djelovanja, nikakova magnetičkoga ekvatora pola ili meridijana, u obće o deklinaciji nebi ni govora biti moglo. Samo inklinacija bi obstojala, nu na svakom skoro mjestu igla bi ovjesno na površinu zemlje položena bila.

Koliko je nespretna pomisao, da bi zemlja bila nekakovim čvrstim željeznim ili rudnim magnetom, vidi se još i iz toga. što magnetični poli nisu nepomični, već se u vjekovih promiču na velike daljine, na stotine milja; što je u savezu, kako novija iztraživanja dokazuju, sa promjenom izoterma, to jest onih grafičkih crtâ, koje naznačuju istovjetnost promjerne godišnje vrućine s obe strane kaloričnoga ekvatora. Tim je takodjer sasma bjelodano dokazan odnošaj postojeći med vrućinom i magnetizmom i to posredovanjem munjine, koju jedino vrućina direktno na površini zemlje pobudjuje.

Dogodi se obično, da su učinci, koje djelomice navedosmo, silniji i plodniji na munjini nego da bi zemlja kao osamljeno (izolirano) tielo munjine te sačuvati mogla; tad se taj suvišak izlije magnetičnimi poli, sjevernim i južnim; jer i na južnom polukrugu kao i na sjevernom pojavljuje se polarno svjetlo, koje u ničem neustupljuje nam već poznatomu pojavu.

Kojim načinom taj suvišak munjine ostavlja munjevita tjelesa u obće a zemlju napose, raztumačit će nam nekoji pokusni i prirodni pojavi.

Uzmimo električan stroj Wagnerove sisteme, pa postavimo mjesto običnoga munjoveznoga obruča zašiljenu kovnu šibku. Zatvorimo zatim prozore kapci, pa ćemo opaziti, dokle se munjina trenjem u stroju radja, da se ova gubi šiljkom u spodobi svjetlih snopićâ, koji su tim jasniji i širi, čim se više munjine proizvadja, ili čim je redji zrak, koji šiljak okružuje.

Premišljajuć tad, zašto se munjina baš šiljkom gubi, doći ćemo do spoznanja, da su upravo ondje tomu najmanje zaprieke. Ondje je najmanji tlak zraka, jer je površina šiljka jako neznatna, a osim toga sačuva svako tielo tim teže neku svotu munjine, čim mu je obseg manji. U cieloj pako šibki ima šiljak najmanje tvari oko sebe, dakle će i najlaglje munjinu izgubiti. Da i zrak zbilja mnogo prieči izlazak munjine, najbolje je na tom vidjeti, što u zrakopraznom prostoru munjina neizilazi samo šiljkom već i podaljimi površnimi točkami šibke. Oganj svetoga Ilije, kako se nazivlje prikaz pojavljući se često za burnih vremena na križevih zvonika, na šiljcih munjovoda, na katarkah i na vrhuncih hrastova i inoga visokoga stabalja, sličnim postaje načinom.

Prirodni pojav, **bliskavicom** nazvan, takodjer je učinak munjine, samo u drugoj spodobi. Vidja se za vrućih ljetnih večerî. Na obzoru se opaža hipnom brzinom sliedeće se blistanje, koje više puti cielo nebo zaokuplja, te se tad žari kao u jednom plamu, a uz to nečuje se nikakov stropot, nikakva grmljavina, niti je ponajčešće dokaza, da bi gdjegod u okolici bura bjesnila. Blistanje to traje po više sati, kadkada po ciele noći; a u nekojih jako intensivnih momentih slično je bezbojnoj sjevernoj zori; nu dočim je ova izliev suviška ukupne zemaljske munjine, bliskanje je sasma lokalno te riedko zaprema poveće krajeve. Inače osim tih mjestnih i razmjernih razlika analogija je golema te nas vodi do pomisli glede naravi sjeverne zore, koja bi se ovako izraziti dala: „polarno svjetlo nije ino već blistanje, kojim se zemaljska munjina gubi u zrakoprazan prostor“. Koji su razlozi, da se taj izliev sbiva upravo u polarnih predjelih a nikako na ekvatoru ili oko ekvatora, naći ćemo u tom, što je na polih kosmički upliv sunca, mjeseca i planetâ najmanji. U isto je vrieme ondje sloj zraka najtanji s ovih razloga: 1. jer ondje neima centrifigalne sile, koja bi ga olakšavala, niti je tamo 2. normalne privlačivosti sunca, mjeseca i planeta a 3. neima ni tropične vrućine, koja bi uz isti tlak zraku veći obseg dala. Naprotiv svi ti učinci na ekvatoru čine, da je ondje sloj zraka mal ne dva puta tako debeo.

Sjeverna zora nemora se medjutim nužno pojaviti u polarnih predjelih. Vidjevali su ju sjevernjaci sasma prama jugu Tako se je na primjer 19. listopada 1726. vidjela sjeverna zora samo nad Normandijom. Po svoj prilici slučilo se je svjetlo, koje se u listopadu pojavi, puno južnije nego obično, što nam priliku dade uočiti taj riedki pojav. Primjeri posve nepolarne luči nisu riedki, radi pomanjkanja popisa nije moć ovdje ih navesti a i suvišno bi bilo.

Sjeverno svjetlo može se dakle pojaviti na svakom mjestu, gdje to okolnosti njoj primjerene dopuštaju, na primjer gdje vlada tišina u viših slojevih zraka, gdje je debljina atmosfere najmanja; al ipak najlaglje se pojavljuje na magnetičnih polih, jer su tamo uvjeti njezinu pojavljenju najprikladniji, kako smo to već naveli. Oko magnetičnih pola podigne se previšak zemaljske munjine u visine, prelazeć od parne čestice na drugu, a kad dodje u sloјeve zračne, gdje prestaju sva kapljevna il solidna tjelesa (snježne iglice), tad se izlije prama zrakopraznomu prostoru u pramih raznobojnih polag visine pojava. Štropota se tu nikakova nečuje, kao ni kod bliskanja. Kako se to sa običnimi nazori o munjini slaže, ovaj će pokus najbolje pokazati. Uzmimo dugu staklenu ciev, iz koje se zrak dobro izsisati može. U tu ciev zadjenimo munjovodne skrajnike (elektrode) od više Bunsenovih elemenatâ. Ako se skrajnici jedan drugomu približe, preskoči munjevna iskra, druga ju sliedi na brzo, i od toga zasebnoga preskakivanja munjine kroz zrak čuje se neko puckanje, koje tim slabije biva, čim se zrak u cievi više i više razredjuje, dok napokon, kad je zrak sasma izsisan, štropot posve neprestane. Tomu slabljenju štropota dva su uzroka. Ponajprije nestaje sredstva, kojim bi štropot do naših ušiju dopro, nestaje naime zraka, a zatim i samo preskakivanje iskre biva sve to češće i brže, dok se napokon neprelije u neprekidan svjetao pram, koj prelazi od jednoga skrajnika na drugi protustojeći mu, i raznoimenom munjinom nabijen skrajnik. Medjutim pripomenut je i to, da i u samom zraku, kad se munjina gubi od čestice do čestice, to se prelievanje zbiva bez štropota (munjevit šiljak, oganj sv. Ilije), dočim štropot samo onda sliedi munjevitu iskru, kad se dvie protustojeće munjine hipno unište. Munjina zemaljska, koja se sjevernom zorom pojavljuje, gubi se u svemiran prostor od čestice do čestice bez pravoga cilja; s toga takodjer nije štropota uz svietlo primietiti. Koji štropot čuti mislište, prevarili su se.

Preostaje nam još razmatrati, kako sjeverna zora može uplivati na magnetičku iglu i kako se daje raztumačiti gore spomenuto zapriečeno brzojavljenje za cielo trajanje zadnje i u nas vidjene sjeverne zore.

Munjina, koja se kao previšak iz zemlje izlieva, negubi se sasma u planetarni prostor, već jedan dio u nadzračnih potocih ide prama ekvatoru, gdje se spaja sa munjinom raznoimenom, sličnim putem sa južnih polarnih prediela dolazećom. Smjer pako tih munjotoka je popriečen običnimi u zemlji kolajućimi električnimi potoci, te dočim ovi magnetičnoj igli daju njezin normalni smjer, djelovat će oni radi svoje blizine po istih zakonih tako na magnetičku iglu, da će se ona popriečiti njihovu smjeru, to jest smjeru magnetičkoga meridijana. Odatle dolazi, da se magnetička igla uznemiruje te se za tim veću kutnu razliku od svoga pravoga smjera odaljuje, čim je pojavljujuća se sjeverna zora jača i čim se na veće prostore raširena. Dolnji slojevi zraka nemoraju za to vrieme pokazivati nikakove električne promjene.

U smjeru polarno-ekvatorialnih munjotoka leži takodjer uzrok da sjeverno svjetlo upliva na brzojavne munjotoke. Moramo sveudilj pred očima imati, što netom rekosmo, da nadzračni ti munjotoci idu od sjevera prama jugu, k tomu još i taj pojav, da svaki jaki munjotok druge slabije sebi uzporedjuje i podredjuje, pa ćemo si cio prikaz lahko raztumačiti. Iz pruskoga glavnoga stana u Versaillu imade se na primjer brzojaviti u Mogué, to jest po prilici od zapada prama istoku, dakle popriečno na polarno-ekvatorialni munjotok. A jerbo je taj smjer nesnosan sa zakonom porednosti električkih potoka, s toga je jači, ovdje naime prirodni munjotok, sustavio i razpršio s njegovim smjerom neskladnu munjinu u brzojavnih žicah; tako u Berlinu nedobiše odaslanih telegrama ili ih dobiše barem veoma nepodpuno.

Opažava se takodjer više puti na brzojavnih prugah, osobito na onih, koje se protežu od sjevera prama jugu, da se za trajanja sjeverne zore u njih pojavljuju jaki munjotoci, koji svladaju strojne zaprieke, uznemiruju često telegrafičko osoblje. Na željeznicah, gdje električna zvonca signalom služe, nastalo je više puti neprestano zvonjenje timi izvanrednimi munjotoci proizvedeno, što često pomrsi svako porazumljenje, dok se napokon nesazna, da suvisi sa sjevernom zorom osobite jakosti. Taj pojav odgovara svim svojstvom induktivne munjine.

Kud će bolji dokazi neg li ovi, što ih navedosmo, da za ciela trajanja sjeverne zore munjotoci teku u nadzračnih prostorih od sjevera prama jugu, ili bolje i obćenitije govoreć, od pola pramu ekvatoru, da je dakle i sama sjeverna zora proizvodom munjine, koja kruža (kako već to spomenusmo) u kori smjerom naznačenim. To je jedini način, kojim se znanstveno magnetinja zemlje protumačiti može. Munjinu pako samu proizvadja sve što se na zemlji giblje, budi životnom budi prirodnom silom, sve što vrši neki posao, te stvara il ruši. Trenje, gibanja, lučbeno slučenje i razlučenje, žareće svjetlo i vrućina, svemirska privlačivost, kolanje i lju̇štenje, udarci, izparivanje, ukapljenje, pritisak, raztezanje, razgrijavanje i ohladjenje — svi ti učinci radjaju munjinu, dočim nagomilana munjina, ako joj se strojevî il okolnostmi smjer promieni, može proizvesti sve te gore spomenute učinke.

Dokaz uzajamnosti kosmičkih i teluričkih silâ najljepšim je proizvodom novije znanosti. Dočim nekoč glavno nastojahu izpitati raznolikost pojava, što je dakako takodjer vrlo važno,

počeše u novije vrieme paziti i na skromne odnošaje u pojavih. Dočim nekoč raznolikost bijaše nabojnim kamenom sistematične znanosti, sada jednostavnost, divna u stvari, još većma pobudjuje oštroumje čovječe.

Jedinstvenost osnove, koju nije težko opaziti u tvarnom svietu, u savezu stojeću sa svietom moralnim, dovadja duh čovječanski na tako oplemenjujuće pojmove, do kojih se asintetitačan smjer materijalnih znanosti nikad uzpeti nije mogao. Čim dublje proničemo u tajne naravi, tim jasnije pokazuje se neka temeljna sila, iz koje ostale kao iskra iz velika požara vrcaju. Isti zakon privlačivosti i odbojnosti vriedi i za atome i za ogromna zviezdena tjelesa. Isti zakon prolaznosti, postanka naime i skončanja, vriedi i za žarko sunce i za neznatna crvka. S druge strane opet svjetlo, vrućina, munjina, magnetinja, zvuk i svi ini hipni i trajni učinci, nisu ino nego proizvod gibanja jedne te iste tvari sad tanke kao eter, koj svemirske prostore napunjuje, sad sgusnute kao većina tvari, koje na osjetila nam djeluju.

Cio sviet čini nam se ogromnom lančanom mrežom, ako samo jednu joj kariku podigneš, sve se ostale giblju, u mjeri koja odgovara gibajućoj sili.

Ustavimo se medjutim ovdje, zadaća nam nije, da zavirimo u sve zakutke, koje nam je odkrilo razmatranje o sjevernoj zori. Bit će prilike, da ćemo i o tom, u koliko je shodno, pobliže govoriti moći u čitanju o svemiru, ako nam samo do onoga časa zdravlje posluži.

Ja bi sretan bio, kad bi i onda toliko ljubopitnih slušateljica imao, kao što ih danas imam, a još bi sretnijim se scieniti mogao, kad bi znao rieči dosta kriepkih, koje bi u stanju bile obratiti pozornost slušateljica na krasotu prirodnih nauka, koje istu pružaju nasladu kao i najbolji literarni proizvodi, uz znatnu korist, da osvješćuju um i srdce, te obraćaju pozornost čovječu na sve, što je u njem i oko njega. To je u obće smjer i težnja sve gospode čitatelja, koji s veseljem svoj dio k spomenutoj svrsi doprinašaju.

Narodno kazalište.

Promatrajuć sadašnji smjer i pravac narodnoga kazališta u Zagrebu stadosmo i nehotice sravnjivati ga sa smjerom i pravcem prošlih a naročito posljednjih saisona, a tu se i sami začudismo, kako nam se nemilo slažu i sadašnje i dosadašnje tegobe. Glede repertoira rečeno je već u lanjskom „Viencu“, da se je u njem zanemarila prava dramatična umjetnost a sva briga posvetila samo operetam, uz koje je hrvatsko kazalište izgubilo karakter narodnoga zavoda. A glede predstavljanjâ rečeno je, da bez valjanoga štokavskoga naglasa i izgovaranja glasova, i bez hrvatske modulacije nemože biti niti umjetne hrvatske deklamacije niti igre u obće; nadalje, da igra, imenito proizvadjanje karaktera, bez **samostalnoga** shvaćanja nemože nikada biti umjetnička, a da ovomu stvaranju značâja treba studija dramatične i dramaturgične literature. Kao što smo se lani tako se moramo i ljetos potužiti na pogreške u izgovoru i na manire u deklamaciji, na pretjerivanje gdjekojih glumaca i glumica, na veoma smetajuće često zaricanje, na preveliko brzanje u govoru i kretnji nekojih predstavljača itd. Kao što smo prošle godine tako moramo i sada prosvjedovati proti lakrdijam, kakova je ona: „Hoće da vraguje“ i proti pjesmam, koje se takvom prilikom pjevaju. Mjesto lanjskih „grubeža“ — Cin cin i Njezin pokoju — gledali smo ljetos s negodovanjem: Gospodju Otelovićku i slične komade. Da analogija bude podpuna, valja nam još i to reći, da smo se lane kao i ljetos s početka podali najljepšim nadam, koje nas već za nekoliko nedjelja prevariše; da su nam lane i ljetos obećavali, da će se pravednim zahtjevom naše kritike zadovoljeti, al da se svakad upravo protivno čini.

Uz dosadašnje članke i razprave o narodnom kazalištu, kojimi „Vienac“ obiluje, bilo bi suvišno, da se na novo borimo proti starim mahnam. Koliko nam je n. p. pravedna tužba proti operetam, dokazuje najbolje to, što ih i sam ravnatelj nar. kazališta odsudjuje, te je već lane izjavio predsjedniku kazalištnoga odbora, da se djelo, kakov je „Blaubart“ Offenbachov, mora smatrati rakijom, kojim se truje i ubija čustvo i ukus bezazlena inače obćinstva. Kud smo dospjeli tim upravo griešnim njegovanjem frivolne glasbe, o tom mogao se je g. Zajc najbolje uvjeriti kod prvih predstava svoga „Mislava“, koj se je velikomu dielu obćinstva s početka činio starovječnim, praznim i dosadnim. Dakako razuzdanost i uzvišenost tako se razlikuju, da se nemožeš jednoj podati a da čustvo za drugu u tebi neobumre.

Dodijalo nam je i to, gdje se još i dan danas moramo boriti proti bečkim lakrdijam u hrvatskom kazalištu. Ako se bez njih nemože sbilja nikako biti, onda je šteta hrvatskoga jezika, da se kvari i nagrdjuje tom tudjinskom nakazom.

Tko pozna nepobitne zakone dramatične umjetnosti, dopustiti mora, da Freudenreichovi „Graničari“ nemogu podnieti stroge kritike; uza sve to nismo im se nikada protivili, niti nam je žao, što se neka vrst obćinstva nasladjuje onom mukom i ničim nesakrivljenom sudbinom nesretnoga graničara. Djelovanje „Graničara“ nije dramatično, al je takovo, da se podnieti može.

Druga je s lakrdijom: „Hoće da vraguje“. Predmet je toga komada našemu obćinstvu posve tudj, karakteri u nas poprieko nemogući, situacije često upravo nesnosljive, riešenje ne-

dopušteno po dramatičkih zakonih. Netajimo, tko se rad zabavlja budi čim, smijat će se i toj lakrdiji, kao što se n. p. smije crvenu nosu il čovjeku, koj je haljinu naopako obukao; al to nije smieh, na koj si natjeran neodoljivom komičnom silom; smiješ se bez razloga, niti će te taj smieh potaknuti, da se kaniš budalaština, radi kojih se ondje smiješ, dapače neće ti nikada ni na kraj pameti pasti, da bi se budi tebi budi tvojim znancem itko onako smijati mogao. Sumljiva ugodnost s ovakova komada može potrajati samo dotle, dok traje i sam komad, dapače ni dotle. Iluzijâ tu nemože biti nikakovih; one se razbijaju u samom komadu. Pisac kao da se hoće rugati obćinstvu kazuje mu i sam, da se je šalio s njim i da je sve ono, što se je prikazivalo, puka budalaština. U ono, što se ondje sbiva, nemože se ni časak vjerovati: krade se, robi se, vara se samo da se komad uzmogne razvijati i kraju dotjerati. Kako će se svršiti, kako li riešiti, nije nikoga ni briga; koj bi slušalac hotio to znati, veli mu se gotovo izriekom: Šta se brineš za to; ta zar nevidiš, da je ova lakrdija namienjena glupakom? . . .

Zle su posljedice ovakova komada očevidne. Ako mu obćinstvo privikne, može u njem s vremenom nestati sposobnostî, da uživa pravu i klasičnu komediju, koja nije nikad nerazumna. Ima tomu u nas već i primjera, gdjeno vidimo, da je kazalište prazno, kad se Molièrovi komadi prikazuju

A kakva je istom lakrdija: Gospodja Otelovićka? Pravo ruglo i sramota za narodni zavod te nije vriedno, da se o njoj govori.

Tko hoće da pravedno sudi, a pozna naše mnienje o kazalištnih stvarih, priznati će, da nam zahtjevi nisu pretjerani, jer netražimo drugo van da se pripravljamo, koliko je više moguće, kako ćemo s vremenom i u samom Zagrebu uživati slasti dramatične umjetnosti. Ta se pako nada od nas sve te dalje odmiče.

Čini se, da je glavni uzrok svim tim nevoljam nestalno i svaki čas mienjajuće se ravnateljstvo kazalištno; zato smo se i obradovali bili, kad smo saznali, da je narodno kazalište povjereno izključivomu ravnanju g. Zajca, premda je s druge strane očevidno, da bi taj ogromni posao morao na uštrb biti njegovim glasbenim radnjam. Razlog je toj radosti jasan. U kazalištnom odboru bilo je vazda ponajviše takovih članova, kojim je dramaturgija deveta briga, i članovi i predsjednici toga odbora mienjali su se prenaglo, pa su zato radili bez promišljene, proračunane i stalne osnove. U obće pako nismo se nikada mogli uvjeriti, da bi ti odbori dokučili bili svoj zadatak. Naročito je sadašnji odbor svojom računarskom maksimom pokazao, da toga zadatka ni najmanje nedokučuje. Čudio bi se vanjski sviet, kad bi saznao, da se u nas daje nagrada zato, ako se štogod prištedi od podpore kazalištu namienjene! Kad bi se naše kazalište smatralo zavodom za dramatičnu umjetnost, svaka bi podpora bila premala, koja mu se dati može.

Spomenusmo u posljednjem broju, da se je ovogodišnja podpora namienjena narodnomu kazalištu okrnula gotovo za četvrtinu. Na to nam upravljajući kazalištni odbor odgovara posebnim dopisom, da tomu nije tako, jer da je dotacija za godinu 1870. sva izplaćena i potrošena do listopada o. g. Nu upravo odtuda sliedi sasvim jasno, da će ove godine narodno kazalište imati manju podporu od podpore dosadašnje, jer će od listopada 1870. do konca prosinca 1871. dobiti samo 24.000 for. Dobivalo je dakle i potrošilo od siečnja do listopada 1870. svakoga mjeseca preko 2600 for. a od listopada 1870. pa do konca prosinca 1871. trošiti će na mjesec samo 1600 for. Kakova je nadalje razlika u tom, što ravnateljstvo kazalištno sadašnji trošak namiruje najamninom loža, a budući namirivat će podporom zemaljskom? Ovom manipulacijom neće toga dohodka ni za prebijenu paru više biti.

Što je nam stalo do toga, tko je tomu kriv, da se je prije previše trošilo, a sada da je premalo dohodka!

Istina je na svaki način, da se uz ovogodišnju manju podporu nije nadati napredku, koj se želi i željeti mora. A kazalištni odbor krivo računa, kad veli, da taj manjak nemože biti uzrokom nazadku kazalištnoga zavoda, jer da mjeseca studenoga g. 1869. iznašahu gaže:

a) predstavljačkoga i pjev. osoblja	1955	for.
b) orkestra	513	„
c) osoblja tehničkoga	374	„
Ukupno . . .	2842	for.

Mjeseca studenoga god. 1870. iznašaju te gaže usuprot:

a) predstavljačkoga i pjev. osoblja	2159	for.
b) orkestra	683	„
c) osoblja tehničkoga , . . , .	392	„
Ukupno . . .	3234	for.

Ovako dakle troši se ove godine prama prošloj na plaće više mjesečnih 392 for.

Nu kazalištni odbor zna valjda i sam, da taj trošak mora ljetos veći biti nego što je lane bio. A to je sasvim naravno, jer se ljetos ima trošiti na operu, na koju se prije nije trošilo. U ostalom sliedi li odtuda, što je ove godine proračunan veći mjesečni trošak, da će se i dohodak u istom razmjerju povećati? A napokon nije li se bojati, da će se ravnateljstvo za taj veći dohodak pobrinuti operetami i lakrdijami? Toliko je na svaki način istina, da smo se od novoga ravnateljstva nadali odlučnomu napredku, mislili smo bo, da će se operete zamieniti operami a lakrdije ozbiljnimi plodovi dramatičnoga knjižtva. Al od toga za ovu godinu neima ništa, jer se nemože trošiti, koliko bi trebalo za pobolje pjevače i za poviše glumaca. To bi samo onda moguće bilo, kad bi

ravnateljstvu ostale na dispoziciju podpune 24.000 for. za godinu dana a ne za petnaest ili šestnaest mjeseci.

Ovakova je podpora našemu kazalištu potrebita kao gladnu komad hljeba. Bez dovoljne podpore i samostalne pa vještačke uprave nemože se ni korak napried. Al tu bi, čini nam se, najprije moralo nestati suvišnih odbora. *I. P.*

LISTAK.

Mornarska u kitajskom kraju. U „Zatočniku“ ima dopis iz Zagreba, u kojem se ovo pripovieda: Još pred tri mjeseca stiže pismo iz grada Singapora, gdje se tada usidrio bješe carski brod nadvojvoda „Fridrik“, od poštena Ličanina, u kojem moljaše, da im se pošalje napjev „Mornarske“. Uzčitali naši ljudi u dalekom svietu krasnu ovu pjesmu I. T. baš u „Zatočniku“ pa se moj Likòta nemogao nahvaliti, koliko im je ugodila, kojom su je slašću i radošću na brodu čitali i na pamet učili. Vrla je momčad svaku rieč, veli, gotovo zobala od žive želje, te mnogomu je kršnomu sinu sestre dalmatinske zablistala suza u junačkom oku od same radosti. Čudili se Niemci suputnici a i ona dva tri li Magjara na brodu prevrtala svakojake misli, gledajući, kojim se žarom razgrievaju hrvatske grudi uz divni romon majčinoga sbora, kojim se ponosom krili hrvatska duša uz rajske zvuke domaće pjesme.

Mi ovuda i koliko smo priznali veliku cienu to pjesmi to napjevu, na svom pragu, u svom domu nikada se nedovismo presladkoj onoj ćuti, bajnomu onomu čaru, što ga skladna rieč pjesnikova radja i prosiplje u domoljubnoj grudi milih naših putnika Hrvata, što no su još pred dvie godine dana odplovili daleko, daleko od dragoga svoga zavičaja „preko devet mora i stotinu gora“.

Na iztočnoj obali azijatske zemlje, med pustim onim ostrvljem mori te želja, osvaja žudnja silna, oj hrvatsko srdce, za domaćom zviezdom, pa je veliki to god, kad ti sine bar mio tračak zavičajne luči — u podobi pjesme hrvatske!

S toga bijaše prava zadušbina, odpremiti mahom našim putnikom sve što željahu. Bud da je pošiljka propala na putu ili nekamo zalutala ili kasno u ruke dopala našim sokolovom, evo su od neki dan stigli novi glasi, ravno iz Yokahana, nove naručbine Vienčevoj štamparni. „Mornarsku“ su iznovice naručili, jer se hoće momčadi da pjeva, kako se kod kuće pjeva, a na brodu, pišu, imaju glasovir te će skoro oriti se skladno naša pjesma duž iztočnoga žala.

I tako je „Mornarskoj“ dosudjeno, što nebi dosle valjda nijednoj sestrici njenoj iz tankoga pera I. T., pronositi tja u onih stranah ime i slavu ljubljenomu pjesniku, vrlomu skladatelju i svemu narodu.

Franjo Koch, poznat svemu našemu narodu a napose čitaocem „Vienca“ sa svoje teorije o Jugoslavenskoj glasbi i sa još drugih radnja, bio je pogibeljno obolio, al se hvala bogu već oporavlja te se nada, da će na skoro nastaviti svoj posao oko narodnih pjesama, kojih je preko tisuću sakupio po Jugoslavenskih zemljah. Drago nam je od svega srdca, što toj radostnoj viesti možemo dodati drugu, da je preuzv. g. J. J. Strossmayer, biskup djakovački, velikodušno odlučio podupirati vrloga umjetnika u tom težkom i dugotrajnom poslu.

Vukelićeve pjesme. G. Franjo Grbić, pjevač na narodnom kazalištu zagrebačkom, učenik pražkoga konzervatorija, složio je napjeve svim Vukelićevim pjesmam, koje su dosada u „Viencu“ tiskane. Dvie od tih pjesama pjevat će on budućega ponedjeljka na koncertu u oči sv. Cecilije.

Poučna javna predavanja u Varaždinu počela su 11. studenoga pa će se svršiti 16. prosinca. — G. dr. Jos. Križan govorio je o uzdušnoj munjini, i to u bljesku, gromu i sjevernoj luči; dne 18. stud. čita g. Drag. Jagić: Kako postaje kapital; dne 25. stud. g. B. Francelj: O našem gospodarstvu i obrtu; dne 2. pros. g. Slav. Strer: Crtice iz domaće stare poviesti; dne 9. pros. g. Ferd. Pažur: Ob uzgoju naše mladeži i napokon dne 16. pros. g. M. Kučenjak: Naobražen puk državi najkrepča podpora.

Bugarska književnost. U Brajli osnovano je „b l g a r s k o k n i ž o v n o d r u ž e s t v o“, kojega je zadatak širiti nauku u bugarskom narodu. Glasilo je družtvu „periodičesko spisanie“, koje uredjuje V, D. Stojanov, a izlazi svaki mjesec. Iz prve svezke ovoga časopisa doznajemo, da imetak družtva, sastavljen iz samih rodoljubivih priloga, iznosi već sada 95.771 franak, upisano je ukupno do 200.000 fran. Priložiše najviše bogati bugarski trgovci u Odesi, naime 62.158 fr. i Brajli, 23.188 fr. Jedini Nikolaj Mironovič Toškov, u Odesi, priložio 47.750 fr. — Iz razprava u I. sv. „period. spisania“ navodimo obznanu listina u napuljskom arkivu i tamošnjih knjižnicah za bugarsku poviest, koje je Bugarin M. Drinov izpisao. — S književnim je družtvom stupila naša jugoslavenska akademija u savez, te ćemo biti ovim putem u stanju doznavati razvitak književnosti kod ovoga jugoslavenskoga naroda, kojega će valjda sudbina u daljoj ili bližjoj budućnosti biti s našom tiesnije skopčana.

Ruska izložba. U Moskvi je dne 4. o. m. otvorena p o l i t e h n i č k a r u s k a i z l o ž b a, uredjena tamošnjim družtvom prijatelja prirodoslovja, antropologije i ethnografije. Izložbu je otvorio glavom počastni predsjednik družtva veliki knez Aleksej Aleksandrović, koj je u svojem govoru objavio, da je car po želji družtva i posredovanjem moskovskoga gradskoga vieća dozvolio, da se u Moskvi osnuje s r e d i š n j i p o l i t e h n i č k i m u z e j. U sjednici je bila množina ruskih boljara i učenjaka. Blago zemlji i narodu, gdje se u promicanju prosvjete i podizanju učenih zavoda natječu vladajući dom, boljarstvo i svi razredi puka!

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 48. U Zagrebu dne 26. studenoga 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Nepogoda.

Pjesmica našim mornarom.

Spjevao ju I. T.

Tmure se gore,
Tmuri se zrak,
Burka se more,
Vihor je jak:
Srećne one ladje,
Koja luku nadje
I u luci spas!

Kano planina
Penje se val,
Zieva dubina,
Dalek je žal,
Grmi, puca, sieva,
Pljusak s neba lieva,
To je strašna noć!

Ladja se topi,
Pràska joj grud,
Propast se sklopi,
Strašni je sud;
Nemoj more sinje
Cvielit sirotinje,
To je težki jad!

„Lievo zašeni!"
„Mini taj rt!"
„Vrtlog se pjeni,
Grozi se smrt!"
„Samo Bože danas
Svrati milost na nas,
Jaki Bože naš!"

Vidja strahote
Primorje sve,
Plaču sirote,
Ženica mre . . .
S božjeg privolenja
Nakon bura jenja,
I zabieli dan.

Sunce se radja,
Zaiskri sjaj,
Spašena ladja
Dohvati kraj:
Primorci su čili
S burom bojak bili,
Uja im je tuj!

„Hvalimo Bogu:
On nam je spas,
U 'nom vrtlògu
Čuvo je nas!"
S ladje i sa briega
Pjesma se razliega —
Našeg roda glas!

Pustinjski kralj Lir.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva.

XVIII.

Drugoga dana opet se odpravim s puškom i sa psom, ali bez Prokofija u Jeskovski gaj. Bio čudan dan: mislim, da osim Rusije rujna mjeseca nigdje i nema onakovih dana. Takova bila tišina, da si mogao čuti na sto koračaja, gdje skakuće vjeverica po suhom lišću, gdje grančić, odtrgav se, s prvine polagahno se spušća kroz druge grančice, pa onda topne u mehku travu. Zrak, ni topal ni hladan, jedino mirisav i kano zericu sukiseo, prijatno se ljubio oku i licu; tanka, svilena rek bi, duga paučina uprav nalećela i na ciev se namjerila, lepršući zrakom — bio to znak postojana, liepa vremena! Sunce svietlilo ali tako krotko kano mjesec. Šljûka sam nalazio dosta često; ali nije mi baš stalo do njih, jer sam držao u pameti, da ide šuma ravno do pred imanje Harlovljevo, do samoga njegovoga pletera i hodeći tako šumom sve sam pazio na pravac, da ga nebi promašio a s druge ruke mi se melo glavom, hoće li mi biti majci po volji, što sam se uputio ovuda, da se nebi gnjevila radi novih upravitelja.

Živ ljudski glas začujem nedaleko. Stanem prisluškivati . . . Tko bi to išao po šumi . . . ravno prema meni.

— Tako bi ti i kazao, čujem ženski glas.

— Neka! ozva se drugi glas — mužki. Sve je to nekako moguće na jedan put.

Glasove sam poznavao. Modra ženska oprava šušne izmed orahova granja, poredom se pomoli smedj haljinac. Još nemogoh razabrati, — kad al se na poljani — pet šest koraka preda mnom — ukazaše Sletkin i Jevlampija.

Oboje se zasupnulo. Jevlampija stupi ponatrag do grma Sletkin popomisli i primače se k meni. Na licu mu neopazih ni traga onoj smjernosti, kojom je pred četiri mjeseca, provadjajući Harlovljevim dvorom moga konja, otirao mu lančić; ali nemogoh razabrati ni one jogunaste drzosti, kojom me lice mu popurilo bijaše na pragu materine sobe. Ostalo je kao i prije bielo i pristalo; jedino se činilo nešto mirnije i šire.

— Šta jeste li mnogo šljuka digli, zapita me, podigne kapu, ulagivajući se i turajući prste u crnu si kosu. Vi se zabavljate po našem gaju . . . Molim vaša milosti! Mi nebranimo, naprotiv!

— Ove godine još ništa nisam ubio, odgovorim na prvo njegovo pitanje; a iz vašega gaja eto me sad van.

Sletkin brže natakne kapu. — Smilujte se, rad šta? Mi vas negonimo, dapače vrlo nam je drago. — Eno i Jevlampija Martinovna to svjedoči. Jevlampija Martinovna, primaknite se amo! Kamo ste se zabili?

Glava Jevlampijina pomoli se iza grmlja — ali ona nedodje k nama. U zadnje se vrieme još bolje popunila — te uprav još porasla i dobrahno se zaoblila.

— Valja mi priznati, nastavi Sletkin — da mi je jako milo, što sam se sreo s vami. Još ste mlad — ali razumijete veće sve današnje stvari. Majka se vaša izvoljela jučer naljutiti na me — a ja vam se kao Bogu izpoviedam, da nisam ničemu kriv. S Martinom Petrovićem nije moguće postupati inako: sasma je podjetinjio. A netreba mu puniti svaku zlovoljicu, molim vas. Štujemo ga, kako treba. Pitajte slobodno Jevlampiju Martinovnu. — Jevlampija se nije ni maknula; obični onaj prezirni smieh polietao joj oko ustana — a liepe one oči mrgodno gledale.

— Nu zašto ste vi, Vladimiru Vasiljeviću, prodali konjče Martina Petrovića? Mene je osobito smutila ona kobila, kad ju vidjoh u seljaka.

— Za što smo mu prodali kobilu? Oprostite — da što bi od nje? Toliko je sieno grizla badava. U seljaka može se bar orati na njoj. A Martinu Petroviću — ako mu se hoće kuda proći — netreba van da nas zapita. Mi mu nekratimo kola. Neradnih dana drage volje pristajemo.

— Vladimiru Vasiljeviću! muklo progovori Jevlampija, kao da bi ga rada odazvati a nehćede se krenuti s mjesta svoga. Vrtljukala palcem oko nekoliko grančica i odkidala jim vrške, udarajući jednom šibikom po drugoj.

— Pa još nam izbraja dječaka Maksimka, nastavi Sletkin; Martin Petrović žali, što mu nismo bar njega ostavili, već ga dali u nauku. Ali izvolite sami prosuditi: što bi on počeo kod Martina Petrovića? Benaviti onako — bolje ništa. Pa i nije on, kako bi trebalo još za službu, još je lud i mlad. A sad smo ga mi dali remenaru u nauk. Biti će iz njega dobar vještak — biti će i sebi na korist i nam će vratiti trošak. A u našem malom gospodarstvu to je znamenita stvar! U našem malom gospodarstvu nevalja ništa zapuštati. Pa toga je čovjeka zvao Martin Petrović lupežom! pomislim. A tko sada čita Martinu Petroviću, upitam ga.

— A što bi mu čitali? Bila u njega nekakova knjiga — i tu je nekamo zametnuo... Kakovo je čitanje za njegove godine!

— A brije li ga tko? opet zapitam.

Sletkin se sladko nasmije, kao da bi tim kanio odgovoriti na kakovo šaljivo pitanje. — Ta nitko. Prvo si je podpaljivao sviećom bradu — a sad ju je posve zapustio. Čudno je to!

— Vladimiru Vasiljeviću! ponovila žešće Jevlampija; Vladimiru Vasiljeviću!

Sletkin joj dade rukom znak.

— Obuće, odjeće ima Martin Petrović kao i mi; šta bi rad drugo! Ta sám nas je uvjeravao, da neželi više ništa na ovom svietu, van samo brinuti se za svoju dušu. A sad opet govori, da nemarimo zanj, da u nas samih nepotiče uviek novca: pa i što bi mu novac, kad ima sve gotovo? A mi ga pazimo kano rod njegov, po istini vam kažem. Soba na primjer, u kojoj on žitak svoj ima — i kako nam je nuždna! bez nje gotovo nije moći okrenuti se u kući, pa mi ipak sve trpimo; bez ništa. A ja još smišljam, kakovu bi mu zabavu dobavio. O Petrovu dne kupim mu u gradu udica — pravih inglezkih: kakovih liepih udica! da lovi ribu. U našem ribnjaku ima karana (vrst ribe).

Sjedio bi pa udičio! saha mali, dva bi posjedio — pa gotov posao. Za stara nije van pusta zabava.

— Vladimiru Vasiljeviću! po treći put progovori još žešćim glasom Jevlampija i baci daleko od sebe šibje, što ga bijaše u prstih smeljavila. Ja idem! Pogled joj se sretne s mojim. Odoh ja, Vladimiru Vasiljeviću! ponovi i sakrije se u grmlje.

— Eto me sad, Jevlampijo Martinovná, ovaj čas! odvikne Sletkin. Sam Martin Petrović sad nam povladjuje, nastavi, obrativ se opet k meni. Izprvice se je jako srdio, dapaće ropotao, psovao, dakako, znate, bez razloga; bio je on čovjek — izvolite se sjetiti — žestok, krut i ljut! nu sad je sasvim došao tih i miran. Majćica vaša — bože moj — kako se okosila na me... Za cielo: gospodine, slobodu svoju uživa i sada, ni truna manje, nego li prije, Martin Petrović; izvolite, zadjite sami pa vidite, da možete uz priliku u prilog mi biti. Ja sam bezkrajno zahvalan Nataliji Nikolajevni; ali treba živiti i nam.

— A kako ste odbili Žitkova? upitam.

— To Tedulića? Nevaljalka onoga? Sletkin se stisne u plećima. Ta oprostite, čemu bi on bio? Viek je svoj izvio u vojsci — pa misli, da se je ondje naučio gospodarstvu. Ja, veli, znam seljakom sud suditi. Pak onda, biti ću za blago dobar. Ni zašto nije I za blago hoće se umjenja. A Jevlampija Martinovna sama ga je odbila. Sasvim je hrdjav čovjek. Sve bi naše gospodarstvo s njim propalo!

— Au! zaori zvučni glas Jevlampijin.

— Ovaj čas, ovaj čas! odzove se Sletkin. Pruži mi ruku; uhvatih ga za ruku, ako i nekanih.

— Oprostite molim, Dmitre Semenoviću, progovori Sletkin, izmoliv sve svoje biele zube. Strieljajte si u zdravlje šljuke, ptice su prilietne, nespadaju nikomu pojedince; nu ako li se namjerite na zeca — nemojte nanj .. to je naš dobitak. Da još nešto: neće li ošteniti kuja štene koje? Vrlo biste se odužili!

— Au! razliegne se iznovice glas Jevlampijin.

— Au, au! odazva se Sletkin i zamače u grm.

XIX.

Kad sam ostao na samo, sve mi je išlo po glavi: kako nije Harlov negdje dohvatio Sletkina, da „ostane samo lokvica na njegovom mjestu“ — i kako se nije bojao Sletkin ovakove nesgode? Za cielo je došao Martin Petrović „tih“ — činilo mi se je — te me još većma želja vukla do Jeskova, da nazrem bar jednim okom ovoga gorostasa a nikako se nisam mogao doumiti, kako ga je zagnalo u tuljak i sbilo pod ništa. Već da ću na kraj šume a na jednom mi se digne šljuka izpod samih nogu silnim lomotom krila i mune u guštik. Prinesem k oku, nesastavi mi puška. Sad mi se dalo na misao: velika bila ptica, bi li nebi li za njom iznovice? Podjem onim pravcem — nisam koračio dviesta puta, eno ti na liepoj livadi , pod razvjesitom brezom — ne šljuke, već toga gospodina Sletkina. Pružio se nauznačice, podvio ruke pod glavu pa onako smiešeći se upilio očima u nebesku modrinu, ljuljkajući lievu nogu, što ju bješe prevrgao preko desnoga koljena. Nebijaše opazio, gdje se primičem. Po livadi, nekoliko koraka od njega, hodala polagahno Jevlampija; nešto je iskala u travi, gribova što li — kad i kad se sagibala, rukom dohvaćala — i poluglasno pjevuckala. Ustavim se mahom i stanem prisluškivati. Izprvice nisam mogao razabrati, što pjeva a kašnje sam dobro razumjeo ove kitice starinske pjesme:

„Navali, daj navali strašno božje vrieme
Umori, daj umori tasta mi babajka
I satri gromom satri punicu mi majku,
A mladu svoju ženu ubiti ću i sam!“

Jevlampija pjevala sve to glasnije; osobito je duljila zadnje rieči. Sletkin sveudilj ležao na plećima te se osmievao a ona sve kano da je oko njega kružila.

— Vidiš li, reći će on na koncu. Što li im sve dodje u glavu!

— A što? zapita Jevlampija.

Sletkin malko potrese glavom. — Što? Kakove su ti to rieči u pjesmi?

— Iz pjesme, Vlade, sam znaš, neiztrže riečî — odvrati Jevlampija — okrenu se i zapazi mene. Oboje vrisnemo u isti mah i potečemo svako na svoju stranu.

— Što je kazao Sletkin — neznam — ali se trgnem žurnije iz šume i stvorim skoro pred Harlovljevim vrtlom.

XX.

Sad mi nije bilo — a i kako bi — do premišljanja, što sam vidio. Samo mi se po glavi mela rieč: „prisuha“, što sam ju nedavno pred ovim čuo i njenu se značenju čudio. Na-

krenem izpod ograde i uočim za nekoliko časova, iza srebrenih topolića (još nebjahu pognali ni jednoga lista već se onako širili i blistali) dvorište i sgradu Martina Petrovića. Sve mi se je na okolo vidjelo označeno i uredjeno; svuda sam opažao strogu i postojanu pomnju i nadzor. — Na vratih se izmoli Ana Martinovna, popožmigne bliedim golubljim svojim okom i uzme gviriti put šume.

— Vidje li gospodina? zapita čovjeka, idućega u dvor.

— Da li Vladimira Vasiljevića? odgovori on i snimi kapu s glave. Otišao je nekamo u šumu.

— Znam, da je u šumi. Ali nije li se vratio? Nisi ga vidio?

— Niesam . . . ne, aja.

Ukočio se seljak gologlav pred Anom Martinovnom.

— Nu, ulazi, progovori ona. Ili ne — stani . . . Gdje je Martin Petrović? Znaš li?

— A ovaj, Martin Petrović, odvrati muž pjevajućim glasom i uze upirati čas desnom, čas lievom rukom — sjedi eno onamo do ribnjaka udicom u ruci. Sjedi na kamenju onom s udicom. Lovi ribu, što li, Bog ga znao.

— Dobro . . . miči se, ponovi Ana Martinovna; pa digni to kolo, vidiš kako se valja.

Slugać skoči izpuniti joj zapovied a ona postane još nekoliko časaka na vratima, izvirujući prema šumi; pa onda tihano zaprieti rukom i okrene se lagahno u kuću. „Aksijutko“ začuje se glas joj zapoviedni iza vrata. Ana Martinovna gledala je nekud razdraženo i jako je micala tankimi svojimi ustnicami. Odjevena je bila nemarno i sva joj plet visjela niz pleća. Ali negledeći ni na razdraženo lice njeno, meni se je učinila baš zanositom i bio bih jako rado poljubio ju u onu uzku, makar i zlu ruju, kojom je dva puta razgonila spuštenu svoju kosu.

XXI.

„Da li se je Martin Petrović baš dao na ribariju?“ zapitam sam sebe, zaputiv se k ribnjaku, što je uprav dolje bio izpod onoga strane vrtla. Popnem se na nju, gledam simo, tamo... Martinu Petroviću nigdje ni glasa ni traga. Spustim se niz neki obrončić do ribnjaka i zamjetim napokon — sred pokršena, prepletena grmlja, tik malena zatoka, nekakovu silnu, sierastu gomilu . . . Pogledam bolje: pravi Harlov. Gologlav, sav zarastao, u gospodarskom tobož po švu razparanu kaftanu, podvio poda se noge pa onako nepomično sjedio na golu tlu, tako se ondje bio udrvenio, da se je, tek kad sam se ja primaknuo, digla nekoliko koraka kraj njega vodena šljuka — i krilima odhlopotola nad vodom mimo njega, a on se ni obazreo nije. Mora da već dugo nikoga nije bilo uzanj, da ga nitko nije bantovao. A sav je bio lik Harlovljev tako neobičan, da se je moje lovsko pseto, opaziv ga, ukočilo pa stisnuv rep medju noge, zavijalo. Okrene se polagahno te izvali podivljale oči u me i u pseto. Čudo ga je mienjala brada, ako i kratka, ali gusta, kuštrava, sve u siedih čupercih smrskana. U desnoj mu ruci kraj spremice a ostali konac nihao se u vodi. Srdce je u meni uprav joknulo; ipak se saberem, stupim k njemu i pozdravim se s njim. On je još uviek gvirio, kano iza sna.

— Što vi to, Martine Petroviću, rečem, sad lovite ribu?

— Da . . . ribu, odgovori silnim glasom — i povuče na suho tunju, kojoj se kraj b o otrgao pa se samo onako kvasila u vodi bez udice.

— Spremica vam se potrgala, nastavim i opazim, da neima kraj Martina Petrovića ni crvića, ni ničesa . . . A i kakov to mogaše biti lov rujna mjeseca?! . . .

— Potrgala? mrmekne i protare se rukom po obrazu. Svejedno!

Baci iznovice svoju udicu.

— Vi ste sinak Natalije Nikolajevne? zapita me za čas dva, a ja ga u to motrijah sav u nekom čudu. Ako je i bio poružnio, ipak ga se je držalo nešto one plemićke žice; ali kako li je bio odjeven, kako li se je posve zapustio.

— Jest, tako je, odvratih, ja sam sin Natalije Nikolajevne.

— Je li zdrava?

— Zdrava mi je mati. Nego joj je žao, što ste ju odbjegnuli, dometnem; nikada nije željela, da se tako od nje odbiste.

Martin se Petrović potmuri. — A bì li ti — onamo? nastavi i naheri glavu.

— Gdje?

— Onamo . . . na imanju. Što te nije bilo? Odlazi. Da što bi radio sada? Hodi. Sa mnom nije do razgovora. Nije mi do njega.

Popomuči.

— Najvoliš se baviti oružjem! Mladih godina i sám sam vrludao tuda. Jedino što mi je otac . . . a ja sam ga štovao, te kako, ne ovako po današnju. Znao me je bičem oplesti — jest. Nije tu bilo traga samovolji. Ali sam ga štovao . . . U! . . . da . . .

Harlov opet popomuči.

— A ti se sada neustavljaj — počme iz nova. Hodi tamo do gospodarstva. Gospodarstvo je slavno pošlo u napriedak. Volodko . . . Za čas se je uputio. Volodko ti je na svaku ruku. Mlad je čovjek! ali je i blago!

Neznadoh, što bih rekao. Martin Petrović govoraše sasvim mirno.

— Obidji i kćeri. Ta sjećaš se valjda, da je u mene kćerî. Sad su gospodarice . . . spretne. A ja, prijatelju, ostario, ukrčio se s puta, otišao u hlad, znaš.

(Liepoga mi hlada i mira! pomislim, ogledav se oko sebe). Martine Petroviću, nastavim, svakako vam valja negdje do nas doći.

Harlov me pogleda. Odlazi, braco; šta bi tu . . .

— Nevriedjajte majke; dodjite.

— Hodi bratac, hodi, ponovi Harlov. Što bi se sa mnom razgovarao?

— Neimate li kola, poslati će ih mati po vas.

— Hodi čovječe!

— Da pravo je, Martine Petroviću.

Harlov se opet potmuri — i meni se vidjelo, da mu porumenješe potamnjeli, kao da bi zemljom prekriveni obrazi.

— Tako je, dodjite, produljim. Što biste tu sjedjeli pa se išli mučiti?

— Kako to mučiti ... progovori on opet otežući.

— Da tako — mučiti! ponovih.

— Harlov zamukne i težko se zamisli.

Ohrabri me ovo mučanje te odlučim odkriti mu se, prosboriti s njim priečice, po istini. (Nezaboravite, bilo mi je tek petnaest godina).

— Martine Petroviću! počmem, sjednuv do njega. Znam već sve, baš sve! Znam, kako zet vam s vami postupa — najzad uz povladu vaših kćerî. Pa još vi u takovu položaju ... Ta što bi.

Harlov ni slova, već uzmi iznova udicu, a ja se tobož ukočim kano kakov umnik, mudroznanac!

— Napokon, dometnem, niste radili mudro, što ste sve dali vašima kćerima. To je bilo odviše velikodušno s vaše ruke — nebih vas rad vriedjati. Današnjega dana to je riedak dogodjaj. Te ako li su nezahvalne kćeri valja vam ih duboko prezirati ... baš prezirati a negrizti se ...

— Ostavi! šapnu Harlov i škrinu zubom a oko mu se ustavi i ukoči na vodi, zaiskri zlobno ... Odlazi!

— Nu Martine Petroviću ...

— Odlazi, reče ... ubih te!

Bijah se sasma priklonio k njemu, ali kad izusti posljednje ove rieči, trgnem se na noge.

— Što to rekoste Martinu Petroviću?

— Ubijem te, rekoh: beri se! Divljim jecanjem provali se kruleći glas iz Harlovljeve grudi, ali glave neokrenu, već mu se onako prikova pogled za vodeno površje, a izbulji oči:

— Ako li te bacim s timi ludimi svjeti u vodu — znati ćeš, što će reći trgati mir starim ljudem, derane! — „Sišao je s uma!“ sjeknu mi glavom.

Uprem pogled unj, upanjim se: Martin Petrović plače!! Stizala mu suza suzu niz lica... a obraz se nakrivio na divlju ...

— Miči! urlikne još jednom — nestat će te, Boga mi!

Trgne se sav, da će u vis i maši se za haljinu, a ja popanem pušku pa bježi. Pas nastane lajući za mnom, uplašilo se i pašče.

Vrativ se kući nespomenem ni rieči materi, što mi se je dogodilo: ali sretnuv Suvenira — vrag znao za što — svê mu pripoviedim. Mrzki ovaj čovjek toliko se radovao momu kazivanju, naduo se bio s grozna smieha, za malo što ga nepljusnuh.

— Ej! rad bih ga bio vidjeti, reče, a sve se gušio od smieha, kako je taj kumir, Všed Harlov zabasao u onu kaluži pa se ondje sčučnuo ...

— Otidjite tamo k ribnjaku, ako vam je toliko stalo.

— Dà, ali on umah ubija?

Jako mi se je zamjerio Suvenir i ljuto sam se kajao, što sam išao kazivati mu za stvar... Žitkov, komu je on sve izpripoviedio, drugčije se je držao, drugačije ponimao sav dogodjaj.

— Valjati će poiskati stražu sjegurnosti, odvrati, a bojim se, da će trebati poslati i po vojničkoga zapoviednika.

Ovoga doduše nije trebalo; — ali se je dogodilo zaista nešto izvanredna.

(Dalje sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XLIV.

Oj djevojko draga,
Pusta brigo moja,
Koliko li puta
Uz te snužden stojah?

Koliko li puta
Dodjoh dušom žednom
I prikrah se tebi,
Da te ljubnem jednom!

Ljubnuv tvoja nježna
Grimizna ustanca,
Uznielo bi u raj
Svakog previjanca!

A osjetiv grievak
Toga ognja živa,
Kako da se čovjek
Blažen nesuebiva?

I jagôdâ uz tih
Mirise i slasti —
Tko da nesagrieši
Takvoj u napasti?

Al mi griešit nedaš,
Spasu mi se bojiš
I rad usta tvojih
Svedj na straži stojiš!

Jaoh brigo moja,
Eto boli zubne,
Pjesnik vidi, želi . . .
Nesmije da ljubne!

XLV.

Domovino krasna
Krasnih krasotica,
Budi vazda sjajna
I vesela lica!

Eto krasne tvoje,
Milovidne kćeri
Jake su nam srcem
Na hrvatskoj vjeri.

Eto ponose se
Svoga jata perjem
Više neg tudjinke
Zlatom i biserjem.

Čuj, gdje sbore samo
Materinskim glasom,
A trobojnim, gledaj,
Pašu nam se pasom.

Ljube čast, poštenje,
I nauku svaku,
Poslu privikoše
I težku i laku.

Uz dušice takve
Dično je vjekovat —
I budućnost ljepšu
Lako nam je snovat.

Domovino krasna
Vesela nam budi:
Uz krasne će duše
Osviestit se ljudi!

XLVI.

Domovino draga
Draža si mi s toga,
Što si domovina
Liepog zlata moga;

Što mi diku dade,
Te će moja biti;
Što se tvoje čedo
Tvojim cviećem kiti;

Što po tebi liepoj
Liepim okom lieće,
Uz jele ti raste,
Poljem ti se šeće;

Što se tvojim smokom,
Tvojim duhom hrani
I na tvojoj samo
Slobodici stani;

Što se tobom diči,
Tebi se veseli
I draga ti srca
Vazda dar udieli;

Što vesela s tebe
Tvoje pjesme pjeva;
Što uz tebe tužna
Gorke suze lieva!

Domovino draga
Ostaj ponos njeni
Njeno milovanje,
Raj na zemlji meni!

Doktorova tajna.

Crta iz bračnoga života.

Iz češkoga od Josipa Štolba preveo Al. T.

(Konac.)

Divna li prizora Margiti. Ipak napokon došao red na njega, toga ohologa neprijatelja starih baba. Zloradim smiehom gledaše, gdje leže razbacane te liepe rubenine, koje je Karolina svakoga tjedna tako radostno crvenimi vrpcami vezala i tako brižno spremala. A kad je gospodin Ružička, iztisnuv tim načinom svoj gniev, otišao pogledati ženu i kćer, uze pobjedonosno stolicu i stavi ju sred razbacanih stvari. Liepe li joj zadovoljštine: sjedila na ruševinah Svobodove slave u domu tom i što je još više, na ruševinah sreće, koju je ona uništila. Bijaše to prekrasan pogled: pod u okolo biel, a u sredini Margita, kao da bi se iz njega dizala — tko ima mašte, ali smjele i bujne, mogao bi si po toj slici liepo predstaviti, kako je to po prilici izgledalo, kad se je u staro doba iz pjene na sviet pomolila — Venera.

U bližnjoj sobi plakalo se medjutim neprestano.

„Ne, ne, to nemože biti istina“ — bile prve rieči Karolinine. „Svoboda me nije tako prevario — toga on nije kadar učiniti.“

Zaman ju uvjeravahu roditelji o protivnom — zaman; nemogaše toga vjerovati, a ipak plakaše, ipak joj se grudi stiskahu. „Ne, ne“, govoraše joj srdce. — „A kad bi ipak istina bila?“ ozivaše se izdaleka drugi glas. Grčevito držala se toga „ne“, pa ipak uzprkos tomu

biesnila joj u srdcu neizrečena bol. Ta zar nije već to dosta, da se je takov glas prosuti mogao?

Margita sjedila i čekala Svobodu. Taj prizor nije smio izmaći njenu oku. Predstavljala si u duhu, kako će pobliediti, kako će se uzkolebati, kad mu sve potanko pripoviedala bude, i kako će poteći k vratima, te bježati daleko, daleko.

„To mi je obskrbiti diete, hihihi!“ smijala se glasno. „Što se čovjek nenamuči, dok odgoji kćer, pak se dotepe kakvagod skitalica, djevojka se zaljubi, majka blagoslovi, da joj samo diete neostane na vratu, cio sviet pa misli, da je bog zna kako sretna, a ono: izdaju ti eto za dva mjeseca na vidilo takove stvari. Pak onda vjeruj mužkarcem! — Još je sreća“ nastavi samoljubno, „što sam čitala taj list, inače nebi još ni danas ništa znali.“ — U tom se vani začuju koraci, vrata se otvore i unutra stupi onaj, koga je dolazak tako željno izčekivala.

Svoboda, vraćajuć se doma, promišljaše, što će gospodin tast reći o tom taboru. Ni nesluteć, što se je za njegove odsutnosti dogodilo, radovao se već unapried, kako će postupati, da liši tasta te birokratske kratkovidnosti, ili u protivnom slučaju, da mu bar dozvoli odseliti se u Prag. Upravo je mislio o tom, kakov će to biti liep život, kad ga pretrže u njegovu promatranju čudan prizor, štono ga je ugledao u sobi, u koju je upravo stupio bio. Izprva nasmieši se, ali namah zatim zamrači mu se čelo.

„Tko se je usudio, pobacati moje rubine?“ upita.

Margita neodgovori ništa, nego upre samo prstom u vrata.

Svoboda nemogaše zadržati smieha, koj ga je na novo spopao: „Jeste li pobudalili?“

„Molim, nevriedjajte!“

„Što to znači?“ upita vas u čudu.

„To znači“, bijaše odgovor, „da bi najbolje bilo, kad bi pokupili te stvari i otišli tamo nekamo u „Kamčatku“, gdje je samo snieg i divja zvier, a ne ljudi, kojim je stalo do poštenja.“

Svoboda se još većma začudio. „Ja vas nerazumijem“, reče.

„Nerazumijete? — Što, zar negovorim češki? — Sram bi vas moralo biti! Tako čestitu obitelj, pa tako ucviliti. — O vi bezbožni čovječe!“

„Margito!“ povika razljućen doktor, „pazite se, da vam nepokažem vrata.“

„Meni vrata? — Vi se kùpite, prije nego što na vas svi navale.“

„Svi na mene? — A zašto?“

„Zašto? o te bezobraznosti, on još pita zašto. — Mislite li, da smo tako zatepeni? Nipošto, mi već znamo, što ste vi u potaji snovali i o čem nije nitko znati smio.“

„Dakle to je?“ odvrati Svoboda. „A vi se usudjujete rad te malenkosti tako sa mnom govoriti, vi služavka?“

„To je malenkost?“ križala se Margita. „Liepa hvala na takvoj malenkosti. No dobro, samo počekajte, dok dodje milostivi gospodin, on će vam to već bolje kazati; on će vas predati kriminalnomu sudu, a mi ženske izkopati ćemo vam oči.“

To je Svobodu malko sbunilo. Nadao se je doduše buri, ali da bi taj ubogi tabor, o kojem je mislio, da je tu govor, tako sve uzrujati mogao, o tom nije ni iz daleka sanjao.

„Roditelji su dakle razjareni?“ upita.

„Pa zar se vi još tomu čudite?“

„Svobodo“, reče sam sebi, „pripravi se na žestok boj. Kad su prednje straže tako odvažne, što će istom činiti glavna armada?“

„Da se je to meni dogodilo, vidili bi stopram, što bih ja počinila!“

„Ali samo srčano u boj!“ hrabrio sama sebe doktor. „Uništiti ću najprije prednju stražu.“ — I dodade na glas: „Sad mi je već toga dost!“

„Dost? — Vam?“ biesnila je Margita. „Nam je već toga dost!“

„Margito!“

„Ja nisam nikakova vaša „Margita“, razumijete li? Svaka prišipetlja veli mi gospoja Margita, a vi gospodin doktor, niste ni toliko udvorni, koliko svaki ini čovjek.“

No sad je Svobodi već zaisto dodijalo bilo. „Još riečcu samo“ — izdere se na nju — „i ta će vas batina naučiti, kako vam se je vladati.“

„Batina?!“ povika Margita, „oh, gospodičiću, znamo se. Tući me hoćete, tući, dok se nebih onesviestila, dok me možebit nebi ubili, što sam to izdala — oho, to nebude tako. U pomoć, milostivi gospodine, u pomoć!“

Kao strelja doletio na tu viku gospodin Ružička. Razčupane vlasi spale mu na čelo, oči gnievom plamtile, a u ruci poput mača držao pero. Strahota ga bilo pogledati.

„Aha! prve čete već navaljuju“, pomislio si doktor.

„Što tu biva?“ povika gospodin Ružička. „Aj, aj, gospodin zet; liepo li se pozdravljamo,“ dodade oštrim glasom.

„Mili gospodine taste —“

„Neizustite te rieči; ja nisam više vašim tastom!“

„Ali dozvolite —“

„Ništa nedozvoljavam, vi himbeni lažljivče!“

„Gospodine!“ viknu uvriedjen Svoboda.

„Neodgovarajte!“ nastavi Ružička, „znadete dobro, da se nisam naučio u kancelariji, da mi tko odgovara. Tako li dakle držite svoju rieč, kojom ste se pred dva mjeseca zavjerili, da će te biti mojoj kćeri, svojoj ženi viernim suprugom?“

„Zar to nisam bio?“

„Zar bih vam onda tako govorio, razumijete li? Ja nisam htjeo, da mi budete zetom, ali dao sam se namoliti; ja nisam htjeo, da

čitate te bezbožne, na vladu i ustav udarajuće česke listove — ali napokon sam popušćao; ja sam si začepio uha i šutio, kad ste sad ovim, sad onim činom naše slavne vlade nezadovoljni bili; ja — ja — o bože, što sam dočekao!"

„Ali dopustite, ja mislim", izgovaraše se Svoboda, „da ciela ta stvar nezaslužuje, da se o njoj toliko govori."

„Neljutite me!" zagrozi se tast. „Što će tomu reći sviet — o sramote."

„To nije nikakova sramota — razumijete li", razpalio se Svoboda. „To je stvar s narodnoga gledišta, ne samo hvale vriedna, nego i veoma potrebna i koristna."

„Bože, to mi je narod!" sgrozila se Margita.

„Takova dakle načela goji taj vaš narod", viknu naš mili penzionirac, pljesnuv rukama. „O veoma ste iskreni gospodine! Pak se onda još čudite, što imate toliko neprijatelja, uz takova načela još se žalostite, što imate malo pravih rodoljubka. — O, ja sam dosad bio proti vam iz počitanja prama slavnoj vladi, ali sad se cielo moje biće u svojem najdubljem osvjedočenju diže proti vam; o da li sam ja ministrom —"

„Šteta", umiešala se Margita, „šteta, milostivi gospodine, što niste. To bi bio u nas drugi red."

Sad se je činilo Svobodi, da mu se je pružila liepa sgoda, koje nebi smio propustiti. „Gospodine", reče odrešitim glasom, vidim, da se mi nemožemo duže slagati, biti će najbolje, ako li se razstanemo."

„Taj čas uzmite svoje stvari, pa idite."

„Jest uzeti ću svoju Karolinu i otići ćemo u Prag" nastavi doktor — „upravo mi nude veoma liepo mjesto."

„Karolinu?" povika gospodin Ružička „Toga još nije sviet vidio. Što mislite, da ćemo još ostaviti u vaših rukuh jedino naše diete?"

„Žena mora sliediti muža."

„Jest, ali samo čestita muža."

To je bilo Svobodi već odviše. Krv mu se uzbunila, oči zasjale, te prieteć se stupi napried.

„Ali sad mi je već zaisto dost!" povika gnievnim glasom.

„Meni već odavna!" odvrati oštrim glasom tast.

„Gdje je moja žena? — Sám ću govoriti s njom."

„Dobro, neka vam ona sama rekne."

Dolazak gospodje Ružičkove prekinu za čas prepirku razjarenih muževa.

„Gospodjo punice" viknu Svoboda, „vi ste mi uviek bili tako skloni."

„Žalibože", odvrati žalostno.

„I vi dakle?!"

„O! tomu se nebih bila nadala" — nastavi ona; „toga nisam zaslužila. Pogledjite onamo" — pokaza na sobu, u kojoj je ostavila bila Karolinu — „tamo ćete naći žrtvu svoga djelovanja."

Kao mamen skoči doktor k vratima — nu ona se u tom trenu otvoriše i na pragu pojavi se Karolina. Ah, kako mu se srdce u grudijuh stislo, kad je ugledao te zaplakane oči, to bliedo lice, puno sdvojnosti. Uočiv ju takovu, snebio se toli silno, da jedan čas nemogaše progovoriti ni rieči. Na to pade joj pred noge i zavapi bolnim glasom;

„Moja Karolino, nije moguće, da te se je tako kosnuo taj nevini tabor."

„O taboru nitko i negovori!" prekinu ga gospodin Ružička.

„Za boga, o čem je dakle govor?" upita prestrašeno doktor.

„Ta vi već znadete o čem, ali nećete da znadete —" odvrati tast. „Sjetite se onoga lista —"

„— koj sadržaje tako liepe stvari!" dodade punica.

„A koj sam ja čitala!" zapečati oholo Margita.

Svobodi padne na um onaj list, u kom ga vjerovnik sjeća njegova duga.

„Sbog toga dakle ta vika", reče. „Nikomu o tom govorio nisam, svakoga mjeseca platio sam stanovitu svotu novaca —"

„Priznaje već!" viknu pobjedonosno gosp. Ružička.

Karolina zastrla si lice. Činjaše se, kao da bi htjela nešto reći, ali nemogaše od suza, koje joj potokom briznuše; plačuć baci se majki u naručje.

Svoboda se podigao. „Da bi s tih nekoliko kukavnih forinti", reče bolno, „koje sam, mimogred budi rečeno, poradi svoga doktorata uzajmio, da tim prije uzmognem dobiti Karolinu, mogla postati takova katastrofa, tomu se nebih bio nadao."

„Aj, aj", viknu začudjeno gospodin Ružička, „nove stvari izilaze na vidilo. On ima i dugova. Ali to nije ono pravo, razumijete li?"

„O čem dakle govorite?"

„Ob onom listu", bijaše odgovor, „štono ste ga tako brzo i brižno sakrili u svoj stol, kad je Margita vašu sobu spremala."

Sad je stopram Svobodi puklo medju očima. „Margita je dakle čitala onaj list?" povika glasom, odavajućim dovoljno njegovo veliko presenećenje.

„Jest", reče ona, „gospod Bog upravio je moje oči na taj griešni papir."

Svoboda udari u glasan, razuzdan smieh i jednim skokom stvori se u svojoj sobi.

„Bože", kriknu Karolina, počiniti će zlo od sebe."

„Neboj se!" tješio ju otac. „Takova česka lubanja može mnogo podnesti."

„Moram za njim!" jaukaše Karolina, ali u tom vratio se Svoboda s listom u ruci. Gospo-

dine taste", reče čisto radostnim glasom — evo toga lista."

Naglo maši se za njim gospodin Ružička, al zaviriv unutra, dade ga kćeri s riečmi: „Ja sam austrijski činovnik — ja čitam samo njemštinu."

Hitro primi ga Karolina i čitaše pohlepno. List je glasio:

Mili prijatelju!

„Oslanjajuć se na tvoju dobrotu i poznavajuć tvoje odnošaje u Pragu, šaljem ti prvo svoje duševno diete, odgojeno ljubavju i dramatičnoj Muzi strastveno odanoga srdca, da mu pribaviš ulaz u one dvore, za kojimi duša moja tako čezne. Želim, da se predstavlja pod pseudonymom. Nezna o tom nitko, a i neće mi se tako iznenada stupiti u javnost tastu za volju, koj, kako znadeš, ubogi naš narod veoma mrzi i komu je českí spisatelj početnikom svega zla. Moram oprezno postupati, da mu s vremenom te nazore iz glave izbijem.

Nadajuć se itd. Tvoj iskreni

Dr. Josip Svoboda."

Ruke joj klonule, grudi se težko nadimale, vedje se sklopile, za čas otvori ih i upre u Svobodu svoje suzno oko tako gorućim, tako prosećim pogledom — jedan skok i oni si ležahu u naručju. „Moj dragi Josipe!" bijaše sve, što je izustiti mogla. On je cjelivao te zaplakane oči i šaptao: „Pravo mi je, zašto nisam bar tebi priobćio svoju tajnu; ali neljuti se, htjeo sam ti samo onda očitovati, kad bi uspjeh po me povoljan bio."

Kakova je radost obasjala lice gospodje Ružičkove i u kakvoj se zabuni češao iza uha gospodin tast, može si štovani čitatelj predstaviti. Nastalo predbacivanja, izpričavanja i napokon svi udarili na Margitu, koju je gospodin Ružička htjeo namah iz kuće iztjerati. Nu Svoboda zauzeo se za nju. Ta samo njoj imade zahvaliti, da je sada mogao slobodno u Prag otići, čemu se roditelji nisu više protivili, pa zato joj rado oprostio, što mu je učinila bila. Bio je težak, vratoloman put, kojim je postigao, što je želio, ali ga je prevalio, pa je s tog na sve zaboravio. Margita, koja s početka sve pravo ni pojmila nije, bila je dobrotom njegovom tako ganuta, da mu je postala najvatrenijom prijateljicom.

A kad sada Svoboda sa svojom krasnom ženom govori o tom danu, što sam ga upravo nacrtao, odgovori mu ona uviek: „Muž nesmije imati tajne", ali to isto veli ona i glede žene. Žive vrlo sretno.

Post scriptum. Upravo doznajem, da je, dan poslje, kad se je ono prvo duševno diete Svobodovo na pražkom kazalištu uspjehom predstavljalo, Karolina obdarila muža svoga prvim djetetom. To je momak kao jabuka — i sreća je roditêlja prevelika.

POUKA.

Ustroji disanja prama ljepoti i zdravlju.

Čitao dne 18. studenoga u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu dr. Ivan Dežman.

Milostive gospodje! Uzev ove godine razmatrati nutrnji život čovjeka, imenito pomladjivanje tiela, nadoknadjivanje potroška njegova, bilo mi je prema znanstvenim zakonom to moje tumačenje na tri glave razdieliti, i to: kako hrana u tielo dolazi, te se u njem valjano probavi, zatim kako bude iz valjano probavljene hrane valjana krv, a napokon kako ta valjana krv tielo i njegove ustroje hrani i tim pomladjuje.

Prema toj osnovi bila mi je čast u zadnjem svom čitanju protumačiti, kako hranu probavljamo, te mi je danas umoliti vaše milosti, da mi priklonite blagohotno uho pri dalnjem razpravljanju: kako se iz te valjano prokuhane hrane valjana krv napravi.

Rekosmo u zadnjem čitanju, da se u tankom crievu sa želudačnim sokom, žuči i trbušnom slinom dovoljno izpremješena hrana pretvori u tekućinu, koju mezgrom prozvah i koju imaju žilice sisalice iz tankoga crieva izsisati i u krv privesti. To se usisanje pako tako obavlja: Na površini tankoga crieva nalaze se tako zvane crievne rutice (Darmzotten), u koje stupi ponajprije mezgra iz crieva. Takva crievna rutica naliči, kad je prazna, jezičcu, ili listu od stabla, a kad je puna prstu. Te se rutice dakle tope u mezgri crieva upravo onako, kako na primjer žilice stabla u zemlji, da izvade iz nje potrebitu hranu. Najdužje takve rutice imaju 0·7 crte. Svega ukupno ima ih 4 milijuna, te bi pokrile, da se jedna do druge postave, 25 četvornih stopa, dočim čitava izvanjska površina tiela ne iznosi nego 15 četvornih stopa. Prema tomu se može lasno pomisliti silno djelovanje tolike množine takvih usisajućih ustroja. Iz tih rutica pomakne se mezgra dalje u veoma tanahne žilice, koje se zovu žilice mezgovnice. Žilice mezgovnice utiču pako u tako zvane žliezde mezgovnice (Lymphdrüsen), te prošav jednu ili više takvih žliezda spajaju se medju sobom sve više i više, dok se napokon spoje u jednu glavnu ciev, koja se zove prsni mezgovod (Milchbrustgang). Što se tiče onih mezgovoda, t. j. onih tanahnih žilica, koje vode mezgru iz crievnih rutica u mezgovne žliezdice, to vode oni osim mezgre još jednu drugu tekućinu najme mezgu (Lymphe). Mezga jest suvišak iz krvi izstupljene hranive tekućine, koju dakle nisu mogle pojedine čestí tiela po-

trošiti, u se premetnuti, te se je morala zato odstraniti, a odstranjuje se upravo timi mezgovnimi žilicami, koje upijaju kroz svoje veoma tanahne stiene tu tekućinu u se putem endozmoze. Pod endozmozom razumievamo one pojave, pod kojimi se miešaju dvie nejednake tekućine razdieljene medju sobom šupljikavom (poroznom) kožom. — Žliezde mezgovnice jesu pako veoma malena okrugla tjelešca sastavljena iz veoma tankih klietaka (Zellenräume). U tih žliezdicah bude mezga krvi sličnija tim, što izstupe u njih iz sasvim tanahnih krvnih žilica nekoje česti, koje se tada mezgi primješaju. Dogodi se često, da nešto gušća mezga, osobito kod djece, koja se kašom hrane, začepi te veoma tanahne prostore žliezde, te kroza to nateku žliezde. Ako mnogo takvih žliezda nateče, onda mora naravno kroza to i prelaz hraniva u krv zapriečen biti, te će krv tim slabija bivati. Takvo stanje zove narod glive (škrofule). Što se tiče sile, koja pomiče dalje mezgu u mezgovnih cievih, to mi je reći, da te cievi imaju u sebi male zalistke (zaklopce) tako da mezga mora uviek prema srdcu teći, jer da hoće natrag sama bi si timi zalistci put zatvorila. Sila pako, koja neposredno mezgu dalje tjera jest stranom stiskanje mišičnih stiena u mezgovnih cievih, stranom pritisak, koga proizvede stiskanje crieva, ošita i trbušnih mišica na napunjene mezgovne cievi. I udisanje te po tom širenje grudi ima velik upliv na to.

Hranivo dolazi još drugim putem u krv i to putem natezljivih cievi (Capillargefässe). Natezljive cievi jesu one najtanje žilice, u kojih krv teče, te spajaju žile odvodnice sa žilami dovodnicami. One sastoje iz jedne jedine veoma tanahne tjenice, te su prozračne. Stiene tih natezljivih cievi jesu prema rečenom veoma prolazne, ali jedino za tekućine i plinove. Tekućine i plinovi pako oko njih mogu putem endozmoze u nje doći. Uslied toga mogu u natezljive cievi samo takve tvari doći, koje su krvi nejednake, te zato moraju one česti, koje su krvi slične, putem probavi kroz mezgovne cievi u krv doći. One tekuće tvari, koje su iz želudca i crieva kroz natezljive cievi u krv došle, budu dovedene u žilu vratnicu (vena portae) i kroz nju u jetra. Došav žila vratnica u jetra razgrana se u njih kano kakva žila kucavica u najmanje grančice, koje obtiču jetrne klietice, pa se opet skuplja u sve veće cievi te izadje onda iz jetara u dolnju velju žilu (vena cava), koja ravno u srdce i to u desni pridvorak srdca vodi. Ponajprije pasti će nam u oči, da dočim krv ostaloga tiela, prije nego li u srdce dodje, samo j e d a n sustav natezljivih cievi prodje, mora ona krv, koja hrani probavne ustroje, d v a sustava natezljivih cievi proći, naime natezljive cievi pojedinih ustroja, a zatim natezljive cievi žile vratnice u jetrih. Taj put kroz jetra ne čini krv uzalud. Jetra su naime žliezda 4—6 funti težka, koja vrši dvojaku dužnost. Ponajprije se u jetrih tamane stare nevaljale krvne bobice, a nove prave, dakle pomladjuje se u njih krv, a onda se u jetrih pravi za probav toli potrebita žuč većinom iz onih iztrošenih krvnih česti.

Vidili smo dakle, da one tekuće tvari, koje iz probavnih ustroja neposredno u krv kroz natezljive cievi dodju, moraju sve doći kroz žilu vratnicu u jetra, a iz jetara kroz velju žilu u desni pridvorak srdca.

Štà se je pako dogodilo s onimi tvari, koje su kroz mezgovne žile u prsni mezgovod došle? Na to ćemo lasno odgovoriti, ako sliedimo sam prsni mezgovod. Prsni mezgovod, debel kao gavranovo pero, počimlje kod prvoga, ili drugoga bedrenoga kralježka, sastaviv se iz mnogih manjih mezgovoda, te uzlazi uz hrbtenicu do vrata i utiče tu u ključnu žilu dovodnicu, koja takodjer u desni pridvorak srdca vodi. U desnom se dakle pridvorku srdca sastaju one hranive tvari, koje su usisane kroz mezgovne cievi i one, koje su usisane kroz natezljive cievi. K tomu još utiče u desni pridvorak na one malo prije spomenute žile i sva ostala iztrošena krv, koju imaju žile dovodnice iz tiela k srdcu voditi.

Nastaje sad pitanje, je li ta krv u desnom pridvorku srdca dovoljno ojačana, da može tielo hraniti? Vidili smo, da je ona mezga, koja kroz mezgovne žliezde prolazi, nešto se krvi upriličila tim, što su nekoje česti iz krvi u nju prešle, a opet smo s druge strane vidili, da je ona mezga, koja je kroz jetra prošla, dobila množinu novostvorenih krvnih bobica. Nu to ne može nikako dovoljno biti, da iztrošena krv do prijašnje snage dodje, zato mora krv i dalje još poći. A to ona zbilja čini. Iz desnoga pridvorka srdca ne može krv nikamo nego kroz nadugački otvor u desnu utrobicu srdca, a odavle kroz odebljú žilu u pluća, u kojih se ima krv za daljnje hranjenje usposobiti. A kako se ona u plućih za tu veliku svoju zadaću usposobljuje? Ona ima iz zraka, koj u pluća udišemo, izvaditi kisik, a opet ima zraku podati ugljičnu kiselinu sa vodom, koje bivaju suvišne tielu. Kisik potrebit je za pretvor (izgorenje) tako dobrih, kano i zlih tvari krvi tim, što se prve kroza to uzposobe za nadoknadjivanje tielu, a potonjim se omogući izstup iz tiela. K tomu još je izgorenje ponajglavniji izvor toplote u tielu. Ugljična kiselina, koja se radja izgorenjem tako starih izstrošenih česti, kao i dihava (šećera, sala itd.), škodljiva je organizmu, te se mora iz njega izlučiti, a izlučuje se upravo u plućih.

Da to još bolje protumačimo, moramo se malko više zabaviti sa kisikom i ugljikom.

Svaki organički život bude kisikom pobudjen i uzdržan, zato se i zove kisik oxygen t. j. buditelj života. Kisik kamo god dopre sastavlja kemične kombinacije, ili ih riešava, dakle uzdržaje pretvor života, te tako oksidira

na neki način sve elemente, s kojimi se sastane: tako će on pretvoriti dušik u mokraćnu kiselinu, vodik u vodu, a ugljen u ugljičnu kiselinu. Da se pako omogući organički pretvor mora organizam oksidirane tvari odstranjivati, a da može u višjih stvorovih, u kojih je topla krv (kano što u čovjeku), pretvor na tako razan način omogućiti, trebat će one veće toplote, koju mi animalnom ili životnom toplotom zovemo. Izvor te životne toplote jest disanje. Gdje se ono usporuje, ondje pada toplota, gdje se pospješuje, ondje raste toplota. Da se organizam uzdržaje trebat će, kako to često već spomenuh, dušika i ugljika. Iztrošeni dušik odstraniti će se kroz bubreg, a iztrošeni ugljik odstraniti će se navlastito kroz pluća. Krv će trebat dakle uviek mnogo dušika i ugljika, koji mu se hranom privadjaju, a ugljično hranivo jest pravo i potrebito gorivo za pluća, da se ondje izgorenjem ugljena, koga ima u svakom škrobu, masti, sladoru, gummiu, potrebna životna toplota proizvede. Da se pako organizam kod mogućega nedostatka hrane ne liši toli potrebita goriva, to si on u vremenih boljega gojenja suvišak ugljena spravlja, a taj suvišak jest salo, koje onda potroši za vrieme potrebe. Zato čovjek opada u tielu, ako mora disati bez da mu se ugljen dovoljno nadoknadjuje; zato opada kamili grba, to spravište ugljena, za vrieme putovanja kroz pustinju, zato će ljudi kod obilate ugljične hrane (sala, brašna, piva, sladora) a slaboga disanja u sobi odebljati, jer se krv nemože osloboditi drugčje onoga suvišnoga ugljika nego da ga u salo pretvori.

Pluća su dakle prava pravcata ognjišta, gdje izgara (dakako bez plamena) ugljen iz krvi, te tim se u njih proizvadja za čovjeka toli potrebna životna toplota. Normalno disanje treba u zdrava, odrasla čovjeka svake godine dva centa ugljena, koga mora on naravno hranom u tielo privesti i koja se u plućih disanjem potroše. Tim ugljenom, ako hoćemo prispodabljati, izvede se toliko toplote kroz godinu dana, koliko je treba parna mašina od 4 konja sile za deset sati radnje, računajuć za parnu mašinu od jedne konjske sile 60 funti pare na sat, dakle 600 funti za deset sati.

Da se može u plućih iz zraka kisik izvoditi, a njemu opet ugljična kiselina prikupiti mora zrak u pluća doći. Zrak dolazi u pluća kroz nos il usta, gut i dušnik. Gut se nalazi odma iza i izpod jezika odzgo dušnika. Iznad guta, ili bolje rekuć otvora njegova, nalazi se čepic t. j. onaj poklopac, komu je svrha kad jedemo poklopiti otvor guta, da ne prodje jelo u dušnik nego u požirak, jer kako znamo iz prijašnjega čitanja nalaze se iza ustiju dvie cievi: jednoj i to stražnjoj voditi je jelo u želudac, a drugoj i to prednjoj zrak u pluća. Gutu veli narod i jabučica tobož što je postao tim, da je Adamu presjela jabuka, koju mu je Eva sa zabranjenoga stabla otrgla. Gut je medjutim vele potrebit ustroj; njim se proizvadja glas. Izpod guta nalazi se dušnik, koj se kod trećega vratnoga kralježka dieli u dvie cievi. Jedna će od njih poći desnomu pluću, a druga lievomu pluću. Svaka se pojedina od tih cievi podieli u svom pluću opet u dvie, a te na novo u dvie cievi i to ide tako redom neprestance kano što se po prilici stablo razgranjuje. Najzadnji okončak tih cievnih svrži zove se puljak (mjehurić jajeća oblika). Takvih puljaka ima u plućih 1800 milijuna. Ako uzmemo, da je svaki puljak po prilici 0,053 do 0,16 parižke linije u promjeru, to će, ako se nutrnji prostor svakoga puljka sa $^1/_{10}$ linije proračuna ukupna prostorna svota iznašati po prilici 2650 četvornih stopa, na kojoj se površini svaki čas krv sa zrakom sastaje.

Kako zrak u pluća pristupi, držat će puljke napete kano n. p. balone kojimi se djeca igraju. Oko takvih napetih puljaka premrežile se najtanje grančice one žile, koja je dovela iztrošenu (u svojoj boji tamniju) krv iz srdca u pluća, te se u tih puljcih mienja kisik sa ugljičnom kiselinom tim, što kisik kroz stiene puljka i žilice u krv pristupi, a ugljična kiselina istim putem od nje odstupi i u pluća udje. A zašto pristupi kisik iz pluća u krv? To je sasma fizikalna i mehanička stvar. Tisak naime izvanjskvga zraka na zrak u zračnih cievih pluća i na prsi kod izdisanja, mora uvjetovati, da je zrak u plućih kroz njega tako sgusnut, da je to sgusnuće jače, nego li pruživost (ekspanzivnost) plinova u krvi, te se zato mora med njimi ravnovesje uzpostaviti, moraju se oni izjednačiti i tako, dočim ima izmed svakoga udisanja i izdisanja jedan momenat, gdje je u krvi nešto manje plina, uzpostavi se poslje svakoga udisanja ravnovesje endozmotičnim pristupom zraka u krv. Da je kisik ka krvi pristupio, poznati će se po tom, što bude krv, koja je dosada tamnobojna (kakono kažu crna) bila, na jednom svjetlocrvena. Oslobodiv se krv na taj način svojih škodljivih tvari, a okriepiv se sasma, bude prikupljena u cievi, koje će ju povesti u lievi pridvorak srdca, odkuda će onda u lievu utrobicu srdca, da se razvede čitavim tielom, kako ćemo drugi put tumačiti.

Netreba mi ni spominjati, razloživ to u čitanju o čovječjoj koži, da pada i na djelovanje kože čistiti krv, jer se imenito izhlapljivanjem gube takodjer škodljive tvari iz krvi, kano ugljična kiselina i dušik, te se mora reći, da i koža znatno podpomaže plućam i da se njezinim djelovanjem krv takodjer slobodi škodljivih tvari.

Da se krv valjano kriepi, trebat će dakle, kako se iz malo prije rečenoga jasno uvidja, da neprestance zrak u pluća dolazi i neprestance ugljična kiselina iz krvi izstupi. To pako biva disanjem, koje dakle nije ništa drugo, nego li nastavljeno i dovršeno probavljanje hra-

nivih tvari. Disanje sastoji iz udisanja i izdisanja. Da protumačimo disanje moramo malko ogledati stan (Brustkasten). Stan se zove onaj dio čovječjega tiela, komu služe skeletom hrbtenica, 12 rebara i oprsnica. Ona šupljina, koju zaokružuju te kosti, zove se prsna šupljina, koju sasvim izpunjuju pluća, usred kojih se nalazi srdce. Prsna šupljina odieljena je pako od trbušne šupljine (u kojoj se nalaze probavni ustroji) jednom poprečnom tjenom, kojoj nadjenuše ime ošit. Taj ošit nije sasvim ravan, kao n. p. razapeta koža na bubnju, nego je nasvodjen kao trulo (kupula) na crkvi. Trulo njegovo utureno je u prsnu šupljinu. Ako se dakle ošit splosni a s druge strane mišice oprsnicu i rebra u vis podignu, onda će naravno prostor u prsnoj šupljini veći biti, te će zrak u pluća pristupiti. To će biti udisanje. Ako se ošit opet nasvodi, a mišice oprsnicu i rebra spuste, pače druge mišice ista još bolje pritegnu, onda će i prostor u prsnoj šupljini manji biti, te će kroza to i zrak iz pluća morat izstupiti. To će biti izdisanje. Mehanizam disanja jest dakle tako jednostavan kano u kovačeva mjeha i visi o širenju i suzivanju prsne šupljine. Niti kod najjačega izdisanja neostanu pluća zraka sasvim prazna, jer bi se onda ona sasvim stisla i kolanje krvi bi zapelo. Pokusî je dokazano, da kod mirnoga disanja izdahnemo samo šesti dio plućnoga zraka, da dakle u njih ostane većina zraka (po prilici 100 kubičnih palaca), koja se onda sa novo nadošlim zrakom pomješa i njemu, buduć ona već topla, onu oštrinu ublaži.

Progovoriv toliko u obće o ustrojih disanja preći nam je na pojedine česti, da ih omjerimo prema ljepoti i zdravlju. Tuj nam je ponajprije, kako Calderon pjeva, na moru obličja onaj greben, o kom se često razbije brod ljepote. I u istinu jest nos od največega upliva na ukupni izraz lica, jer ništa neće toliko pokvariti ljepotu lica, koliko upravo zla forma nosa, i ništa više naružiti čovjeka, koliko pomanjkanje nosa. Tako je mislila i opatica Euzebija u Marseilli te si je zajedno sa svojih 40 koludrica odrezala nos, da spasi svoje djevičanstvo pred biesnimi Saraceni, koji navališe na grad i samostan; tako mislišе i nekoji stariji zakonodavci te kazniše velike grieške rezanjem nosa, pače isti papa Siksto odredio je bio, da se tako svaki tat kazni. Kako dakle ljepota lica visi mnogo o ljepoti nosa, nije bez razloga reko Lavater, da je liep nos više vriedan, nego li čitavo kraljestvo; ali nije svakomu dano nos imati, kako rimska poslovica veli, te isti Lavater oduševljen za dostojanstvo nosa kliče: Naći ću hiljadu liepih očiju na jedan liep nos, al gdje ga nadjem naći ću uviek izvrstne, izvanredne karaktere. Zato i jesu mnogi pisci stali sasvim ozbiljno pisati čitave razprave o nosu i njegovom razmjerju prema duševnoj i moralnoj snagi čovjeka. A tko bi vam nabrojio sve te znamenite nosove od onoga, što ga je na svojoj ljepotici Salomon opjevao do Sokratova nosa ili tja do uzvrnuta nosa mnoge današnje salonske kneginje.

Ako i priznajemo, da forma nosa nije slučajna stvar, da se i ona ravna prema ideji individualne gradjevne osnove, kano što se list prema stablu ravna, to nećemo ipak ozbiljno uztvrditi, ma rekli oštroumni nosologi šta im drago, da se upravo u nosu duhovni i duševni pravci formalno izrazuju, odbiv još i to, da veoma često forma nosa visi o izvanjskih mekaničkih uplivih.

Forma nosa visiti će o gradji njegovih kostiju i hrustavaca. Gornjemu dielu nosa služe osnovom kosti, a dolnjemu, većemu dielu, hrustavci. Kako su se kosti u čelo utisnule i pod kojim kutom, kako su se hrustavci razvili i razširili, tako će i oblik nosa različan biti.

Prema tim raznim oblikom razlikujemo u obće sliedeće forme nosa: 1. Grčki nos, koj mora biti ravan i tanak. Tu formu pretjeruju nekoji umjetnici radi vidnoga kuta na toliko, da slikaju i čelo i nos u istoj okomnoj liniji. Takvo će lice biti veoma ukočeno. 2. Rimski nos. Njemu je biti više ili manje zaokruženomu, ali uviek tanahnomu i bez ikakve grbe. Takvi će nos liepo pristati ponosnoj gospodji visoka stasa. 3. Nakrivljen nos poznat pod imenom sokolova i jastrebova (židovskoga) nosa, komu su Ciro i Artaxerses imali zahvaliti svoje kraljestvo. 4. Uzvrnut nos. 5. Zatubast nos (Stumpfnase), u koga je viditi samo okrugao rt kako kakav korun. 6. Mopski nos, prednjašnjemu sličan samo što je tako uzvrnut, da nozdrve u vis gledaju. Napokon ima raznih varieteta tih forma, koje se mogu takodjer smatrati kao prelazi iz jedne vrsti u drugu.

Trebali bi sada označiti idealan nos. Ali mi mislimo, da toga absolutnoga ideala nema, već da se on ima uviek ravnati prema ukupnom izrazu lica. Bi li nam mogla umiliti nestašna, vragolasta plavuša, da joj zamjenimo malen, ugodan i reko bih drzovit kusasti nosić sa ravnim junonsko dostojanstvenim grčkim nosom? Nebi li opet s druge strane bilo neliepo gledati kakvu liepu, visoku Junonu ma i najljepšega rimskoga nosa, ili najdivniju židovku da joj otmemo nakrivljen nos, koj tako liepo harmonira sa zavinutimi crnimi obrvami i čelnimi obluci; ili da postavimo usred dugačka ovalna lica malen il uzvrnut nosić. Ljepota će dakle nosa biti relativna i svaki će nos biti liep, ako samo harmonira sa cielinom, sa karakterom lica. Neliepi će biti samo ekstremi glede dužine, kratkoće, širine, zaokruženosti itd. Kad bi ipak morali savršeno liepomu licu naslikati liep nos, onda bi on imao biti tanak i ravan, ili bar veoma malo zaokružen, hrbat bi mu imao biti gladak, a nigdje glavat, on nebi smio spustiti se odviše k ustam, a krila mu nebi smjela biti ni preširoka, ni

premalena, ni upala, ni tiesna; nozdrve bi imale biti tiesne, duguljaste i horizontalno položene; hripelj, što dieli one dvie nozdrve, imala bi stojati skoro u ravnom kutu sa ni prekratkom ni predugačkom gornjom ustnicom. Razumjeva se, da bi se nos imao na sredini lica nalaziti, što medjutim nije tako lahko, kako se misli, jer je nešto sasvim obična, da je rt nosa prema desnoj ili lievoj strani navinut.

Takav bi imao biti nos u savršeno liepom licu, naravno po naših nazorih, jer druga plemena ne misle tako. Kinezi, koji na nosu boginje ciepe, najvole kratak, Peruanci dugačak, Perzijanci sokolov, nekoja amerikanska plemena plosnat nos, te oni prema tomu i udešavaju nos svoje djece, tjerajuć ga u takve forme. To bi mogli i mi činiti, jer su hrustavci u nosu djeteta osobito mekani i popustljivi. Navlastito bi onda uspjeli, ako su se djeci krila nosa odviše raširila, što je dakako neliepo. Mi ćemo ta krila složiti, ako mu dosljedno nekoliko puta na dan sa dvimi prsti krila stisnemo i nekoliko časa tako stisnuta držimo.

Upravo ta elastična popustljivost hrustavca jest kriva, da često liepo izvedeni nosovi budu vremenom ružni. Treba zato paziti, da nam djeca ne zlostavljaju prstima i rukom nozdrve, jer će tečajem vremena uz takvu zlu navadu nos svoju liepu formu sigurno izgubiti. Iz toga uzroka nebi smjela djeca spavati na licu, jer će im se vremenom nosići splosniti il nakriviti.

Bio medjutim nos kakve mu drago forme, trebat će svatko, tko teži za ljepotom, prema njemu upotriebiti zakone naravne i umjetne kozmetike. Ponajprije treba tuj spomenuti čistoću, na koju se ipak svaki izobražen čovjek osvrće — osim cmrkača, i doista nemože biti ništa toli neugodna koli gledati takav nos, u koj se neprestano duhan tura. Cmrkanje duhana uvelo se u Francezkoj pod Ljudevitom XIII. (1640.) i Larochefoucauld bio je kod dvora na glasu, da znade najukusnije štipac duhana pod nos privesti. To cmrkanje duhana bilo je tako mah preotelo, da je papa Urban VIII. svakoga cmrkača prokleo, a u Ruskoj su to radikalnije liečili: oni bi na prosto svakomu, koga bi pri cmrkanju zatekli, nos odrezali. Cmrkanje duhana ne škodi samo ljepoti, već može i zdravlju škoditi. Ponajprije izgubi cmrkač svako čustvo u nosu, jer mu neprestanim draženjem živaca zavuhnik otupi, zatim otupi iz istoga uzroka i gornja ustnica, te zato vidjamo na cmrkaču izpod nosa uviek sakupljena duhana, koga on neodstranjuje, jer ga nećuti. Uslied cmrkanja može lahko i nos oteći i izgrbiti se, dočim nozdrve budu razširene, a njezini okrajci kano nagrizeni. Što se tiče zdravlja, to će cmrkač uslied draženja nosne glenovice imati vjekoviečni katar u nosu, te će mu kroza to i glas biti mukliji i govorit će više kroz nos. I ždrielo će uslied draženja otupiti te tako cmrkači i nehotice i neznajuć gutaju duhan, čim si naravno probav kvare, a mogu se životu pogibeljne bolesti dokopati, ako je duhan, kano što često biva, otrovnimi tvari, n. p. olovom pomješan. Gospodja, koja bi se usudila cmrkanje svakdanjom potrebom smatrati, morala bi se izbrisati iz knjige ljepotica. Osim cmrkanja mi je još spomenuti dvie bolesti, koje rado nagrdjuju nos i to hunjavica i crvenilo nosa.

Od česte il trajnije hunjavice promjeni se rado forma nosa i to na uštrb ljepote. Ako je nos bio tanak, nabuhnuti će, ako je bio kratak i opun, bude gomoljav i glavat. I nosna krila će odebljati a okrajci budu nejednaki, crveni i vlažni. Nego ne samo zrak, već i hrana (osobito mirodije i žestine) i ekscesi u dijeti nagrde rado nos. Sjetiti ću vas samo na one plavkasto-crvene krastavce, da kažem nosove pijanica.

Često pocrveni nos iz sasvim drugih uzroka i to osobito kod ženskoga spola. Kad se je to opazilo, netreba dugo oklievati, jer će ono periodično crvenjenje pretvoriti se vremenom u trajno. Biti će od velike koristi, ako se takvi nos počme odma prati vodom sastavljenom od jednakih dielova vode od ruža i narandžina cvieta, kojim ćete dodati pol drahme boraksa.

Nos je takodjer sjelom jednoga ćutila, naime njuha. Šupljina u nosu pokrita je tankom kožicom (Šnajderovom glenovicom) koja je vele zavojita, a u toj se kožici razgranjuje živac zavuhnik, koj posreduje ćućenje njuha. Prolazeć zrak nosnom šupljinom u pluća podaje iz sebe one veoma sitne raztopljive vonjajuće čestice, koje se priliepe za Šnajderovu glenovicu, te razstavljujuć se na njoj aficiraju tim živac zavuhnik. Ono što vonja, nije dakle drugo nego u zraku nalezeće se veoma sitno razstavljene čestice stanovitih tjelesa Da je tomu zbilja tako, možemo se očevidno osvjedočiti n. p. na kafri. Ako postavimo komad kafre na mokru površinu, onda će ona vodu odbijati i to tako silno, da će pače i odudaranjem vode stati se i ona sama vrtiti. K tomu će taj komad sve laglji i manji bivati, a miris će se sve bolje razvijati. Čim brže se takve mirišuće čestice od kakva tiela odbijaju, čim brže on dakle izhlapljuje (kano kafra, misk, terpetin), tim se brže i dalje razširi vonj zrakom. Usuprot se pako širi vonj nekojih tjelesa samo u bližnjoj zračnoj okolini, ona miriše (duften). Taj miris može pako zračnom strujom i dalje odnešen biti. Čim bolje vjetriv kakav predmet, tim će prije onoga vonjajućega iz njega nestati, iztrošiti će se prije, dočim je miris trajniji. Ima malo vonjajućih tvari, koje jesu i vjetrive i trajno mirišuće, kano n. p. misk. Para od vode nosi osobito vonjajuće tvari, a toplota, koja unapredjuje radjanje pare, kano u obće razstavljanje i izvjetrenje svih tvari, pomaže iz toga uzroka i odbijanje vonjajućega. Samo odviše ve-

lika vrućina, kano i zima uništuje ono. Atmosfera prima tim laglje vonje u se, čim je ona toplija i vlažnija, a oni se tim bolje šire, čim nemirniji je zrak.

Miris je s udisanjem tako spojen, kano okus za žvatanjem i gutanjem. Izdisanjem ćemo mnogo manje podražiti živac zavuhnik vlastitoga nosa, nego li udisanjem, zato i neznaju mnogi ljudi, da im dah zaudara.

Tvrdi se često, da je čovječji njuh mnogo slabiji od onoga grabežljivih živina. Tomu nije tako, jer uzmimo razmatrati n. p. divlja ljudska plemena, to se je u njih njuh za čudo razvio, oni će upravo kano i živina neprijatelja njušiti po tragu njegovom, oni će razpoznati Evropejca, ma kako se on u njihove haljine sakrio. Divljaci na otocih južnoga mora spoznali su njuhom odmah, da sluga prirodoslovca Commersona nije nikakvi mužkarac, već djevojka, o čem nije nitko izmed Evropejaca ni sanjao — bila je to ona ista Hortenza, kojoj na čast bude cviet, na tom putu pronadjen, po njezinom imenu prozvan.

A uzmimo napršće smatrati. Po čem se ono, ma bilo u tmici, jedino u naručju majke svoje umiri? Ni po nagnuću, ni po ćustvu djetinje ljubavi, već jedino po tom, što se je njuh njegov priučio na majčin parokrug.

S druge se strane opet pripovieda o njuhu grabežljivih ptica mnogo više, nego li jest za zbilja. Da nije tomu tako dokazali su pokusi Audubonovi. On je uzeo naime jelenovu kožu, izpunio ju je sjenom i izložio na polje, i eto za nedugo vrieme jastreba, koj stade kljuvati po koži i po sjenu, nebi li se dočepao jelenove utrobe. Pokušao zatim Audubon izložiti crklo krmče i pokri ga rogozom. Jastrebi prolazili, al se ni jedan ne spusti na krmče, a kad je drugi put zaklao odojče, te ga lišćem tako pokrio, da su se krvavi tragovi dobro opaziti mogli, eto za čas na njem jata jastreba. Po tom se vidi, da je vid u jastreba mnogo jači od njuha.

Govoreć o vonju nemožemo nikako mimoići parfuma. Već u najstarije doba služili su se miomirisnim kadenjem, da izkažu tim čast i mrtvim i živim i bogovom i stvorovom njihovim. Čuvaju negdje egipatsku žaru izpunjenu raznimi teklinastimi smolami, koja akoprem do tri hiljade godina stara ipak još miomirisom zaudara. Mozes je i zakonom uredio rabljenje miomirisa. Za Atinjane znamo da su za pojedine česti tiela stanovite miomirise imali. Tako su lice i prsi mazali palmovim uljem, kosu i obrve mažuranom, a obradak i šiju dušicom (Feldthymian). To se je takvom razsipnosti trošilo, da je Solonovim zakonom zabranjeno bilo Atinjanom prodavati miomirise mužkarcem. Da nisu ni Rimljani u tom za Grci zaostali bili, samo se kaže. Nosili su oni neko vrieme svoju miomirisnu kutiju (Narthecium) i u hram i u kupelj, dà i u rat. Kako je rimsko carstvo propalo, zaboravilo se je i na to, dok nisu križari iz iztoka na novo miomirise u Evropu donesli. Od to doba stali su ih rabiti u običnom životu. U Francuzkoj su ipak postali modnim predmetom tek za vladanja nagizdnoga Franje I. pobjeditelja Milana i Genove, a za Ljudevita XV. sveobće su se razširili. Dan danas ima pako u izobraženom svietu jedva koja služkinja, koja bi se htjela nedjeljom prošetati ili na plesnu zabavu poći ne namazav glavu uljem bergamotovim il ružičinim, i ne pokropiv odielo ili bar rubac kakvim jeftinim, miskom pomješanim, miomirisom. Po svoj prilici je i postala potreba miomirisa s toga, da čovjek sakrije svoju vlastitu naravnu neugodnu duhu, kano n. p. znojnu duhu, koja kiselinom zaudara. Medjutim napredkom civilizacije, kojom su se i ćutila raztanjila, htio je i njuh onako isto estetično uživati, kano što uživa sluh kod muzikalnih glasova, oko kod harmoničnih forma i boja, a okus kod ugodnih sastavina hranivih i sladokusnih tvari posredovanjem kuharstva. Po tom imaju i miomirisi svoje zakone, kano što ih imaju boje i glasovi.

Čim naravniji i priprostiji čovjek tim ćeš ga laglje zadovoljiti jednim glasom, jednom bojom, jednim miomirisom. Sa izobraženjem ćutila nastala je pako potreba, da spajamo harmonično razne glasove, razne boje, razne okusne i miomirisne tvari, te tako nemože dan danas ni parfum, ako ima zadovoljiti utanjenomu njuhu, ništa drugo biti, nego li miomirisni accord (bouquet), kano n. p. kolonjska voda, kojoj je glavna osnova četrunovo ulje, nu koja ne miriši ni po njem, ni po ikakvoj drugoj primjesini, nego se je pretvorila u zajednički accord, u neki novi miris. Iz toga uzroka nisu nam jednostavni mirisi ugodni. Ako mirišimo n p. ružu, ćutimo zajedno i smolasti miris njezinoga lišća i druge nuzmirise. Miomirisi jesu dakle za njuh ono, što je zvećna boja (Klangfarbe) glasova. Čuveni Helmholtz dokazao je prije nekoliko godina, da nas se „jednostavni“ glasovi nekrepko, neliepo dodiraju. Oni pako glasovi, uz koje ima nuzglasova ili viših glasova, dobivaju tim jačju, ugodniju „zvečnu boju“. Tako zvuče n. p. jednostavni glasovi ugadjaće vilice (Stimmgabel) suhoparno i mlitavo, te ih moramo nuzglasovi ili višjimi glasovi ugodnimi učiniti. Tako moramo upravo u slikariji jednostavne boje (koje nam prizma kaže) drugimi nuzbojami ublažiti i umekšati, a tako ćemo i u parfumeriji jednostavne mirise primješanjem indiferentnijih nuzmirisa, da tako reknem, nadopuniti. Bouquet jest dakle zvećna boja mirisa.

Kod glasova dokazao je Helmholtz matematičnom točnosti nuzglasove, što će se kod njuha težko ikad moći dokazati. Mnogo je tomu krivo i sasvim zapušteno obrazovanje njuha. Mnogomu se pače to i smiešno čini, a ipak bi to koristno bilo i za zdravlje i za praktičnu

život, a i svakomu, tko se hoće drugim umiliti. Obrazovan njuh razpoznat će škodljive od neškodljivih vonja, a što se tiče praktična života, to mi je spomenuti, da će u nas u Hrvatskoj, gdje se producira duhan a osobito vino, gospodaru i trgovcu obrazovan njuh od neizmjerne koristi biti. Što se tiče finijega života, to moramo reći, da čovjek, koj teži za ljepotom a nezna lučiti što ugodno, što li neugodno miriši, ne može u dotičnih krugovih pravo uspjeti.

Ako se takav parfumira parfumom, koj je oduran obrazovanijemu čustvu, to će on uz svu svoju liepu osobu i izabranu toiletu ipak odbijati sviet od sebe.

Upravo radi zanemarenoga obrazovanja njuha može se lahko dogoditi, da se čovjeku svašta pričini, da liepo miriši, samo ako to moda zahtieva. Tako je n. p. sa patschouli-uljem. A kako je postalo ono modernim? Eto tako. Patschouli-ulje dobiva se iz jedne biline (phlectranthus crassifolius), koju su azijatski tvorničari pravih kašmiršala umatali med šale, da putem u Evropu ne udju u nje kojekakvi kukci. Po tom su pravi kašmiršali svi po toj bilini mirisati morali. Francuzi htijuć u Francuzkoj prave kašmiršale fabricirati, morali su iste tim upravo neugodno udarajućim parfumom parfumirati i tako postade on modernim. Ne treba ni spominjati, da francuzki patschouli ne potiče od one azijatske biline, već da ga od kafre i brezove smole sastavljaju. Još je i to moći podnieti, al da znadu one biesne prijateljice parfuma, oda šta im se parfumi (n. p. eaux de mille fleurs) prave, zgrožavale bi se.

Tko želi miomirise prema kozmetičnim zakonom rabiti, treba sliedeće na um uzeti: 1. Miris, što je jednomu ugodan odbija drugoga, pače prouzročuje mu glavobolju i stuživanje. Iz toga uzroka nebi se smjeli rabiti takvi parfumi, koji se odlikuju osobitom specifičnom naravi svojom, ili prodirljivosti. To vriedi imenito za misk, patschouli i kafru. 2. Treba izabirati takve parfume, koje je izobraženo občinstvo priznalo, da su kao mirisni akordi ugodni i plemeniti, te treba na nje i njuh priučavati i čuvati se navlastito prostih tvari i takvih kombinacija, koje osobito po jednoj tvari mirise. Zato i neće odličnija gospodja plemenita njuha u svečanom odielu jeftivo bergamotovo ulje trebati, koje njezina kuharica treba. 3. Nikad se nesmije čovjek odviše parfumirati, a i ne u kućevnom životu, da ne zaudaraju sve prostorije kamo dospjevaš po onom parfumu. Vjekoviečno udisanje eteričnih tvari škoditi će zdravlju, omamiti će mozak, razdražiti će te, prouzročit će ti glavobolju, tupiti njuh, te će na posljedku druge dovesti na tu misao, da želiš parfumom svoju tjelesnu duhu sakrivati. Često izpiranje kože kolonjskom vodom, u obće parfumom, u kojem ima spirituoznih eteričnih ulja, veoma je škodljivo, jer će alkohol oduzeti koži potrebitu mast, razdražit će žliezdice, te će kroza to biti koža hrapava, suha i osipati će se. Kosa pako spirituoznim parfumom često namazana bude iz istih uzroka brzo sieda i izpadat će rado. Da ne otupi njuh dobro će biti mienjati često parfum, kano što ni oko nesmije uviek jednu boju gledati, ni uho uviek istu harmoniju glasova slušati, a da ne otupi. 4. Nitko se nesmije parfumirati, u koga nije odielo i tielo sasvim čisto. Nečistoća bude tek opažena, ako ju parfumiramo. Kano što nećemo ni zapaziti ružu pokritu prašinom, ako ne miriši, tako će mirisna ruža svojim mirisom odavati zajedno i svoju nečistoću. K tomu još dolazi i to, da neoprana koža, nečisto odielo, dulje nošeno rubje dobivaju nekakav specifičan izhlapljiv il prašan vonj, koj se pomješa sa parfumom, te mu podaje prema svojoj naravi sladak, kisel, il mukao karakter, te će tim svakoga upravo odbijati. To su već stari narodi dobro znali, te su se uviek u kupeljih parfumirali, a toga nesmijemo ni mi zaboraviti.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Koncert pripravljen od našega glasbenoga zavoda u oči Cecilijina dne sabra u prostorijah narodnoga kazališta veliko i odlično čislo vještaka i ljubitelja glasbe, koji sluhom slušahu pjevače, gudače i svirače, koji no se složiše, da nam tu večer što ugodnijom učine. Kao što nam ovaj posjet bijaše liepim dokazom, da u našem občinstvu imade koji za glasbu mare, tako nas rad naših glasbenika utvrdi u uvjerenju, da i na glasbenom zavodu svojski za umjetnost prianjaju. Dao Bog te glasbena umjetnost, toli velik faktor narodnoga obrazovanja, i u našem narodu, kojega priroda obdari neobičnim muzikalnim darom, svakim danom ljepše uspievala, pa se i naskoro uzgojio naraštaj domaćih umjetnika, koji će njegujući narodnu i svjetsku glasbu domovini osvjetlati obraz.

Znatan dio pohvale ide vrloga našega ravnatelja glasbenoga zavoda, I. pl. Zajca, ne samo što nam trima od svojih kompozicija iznova posvjedoči tvornost i gibkost svoga skladateljnoga talenta i vještinu instrumentacije, nego takodjer što je krepkom rukom vodio ensemble i pratnju, kojom je orkestar pojedince pratio. Najvećma se dopala „Svečana popútnica iz Zajčeve Adelie“ (9), koju na posljedak pjevanu nakon gromotna pleskanja moradoše ponoviti. I mužki sbor „Noćni stražari“ (4) dva puta se pjevao. Orkestar svojski se laćao posla; kod mal ne obsoletne ouverture iz „La mutta di Portici“ (1),

kojom se koncert započe, bijaše manje revnosti i vatre nego kod Zajčeve ouverture iz „Adelie“ (5). Od učitelja glasbenoga zavoda gudahu gg. Švarc (3) i Oertl (8), a sviraše g. Daliba (6), prvi na violini, drugi na violončelu, treći na oboi. Prva dva umjetnika, već od prije obćinstvu omiljeli, i ovaj put si stekoše njegovu pohvalu, g. Švarc navlastito vještim vitlanjem gudala, koje se najljepše u arpeggiu pokaza, a g. Oertl nježnošću čustva, koja izpod njegovih ruku iz ljubkoga toga glasbila govori. I g. Daliba sviraše na toj dosta tegotnoj sviraljci uz zadovoljstvo i pohvalu obćinstva. GG. Kašman i Grbić svakojako su ugodili obćinstvu, što sile svoje prinesoše na ures koncertu. G. Kašman (2) i ovaj put — kao što već više puta — očara slušatelje ljubkim svojim glasom i što od duše pjeva. (Uz put budi spomenuto, da se za „bariton“ ne kaže „dubok glas“, jer se to upravo protivi naravi baritona, već da naš narod, kako od kompetentna prijatelja doznasmo, za „bariton“ veli „muževan glas“, a da tih „muževnih glasova“ medju južnimi Slaveni najviše ima u Bugarskoj). G. Grbić (7) pjevao je dvie pjesme, kojim je sam glasbu stvorio. Za te se pjesme može reći, da su im melodije liepe, a accompagnement da im sasvim dolikuje. Makar i nešto promukao, steče si g. Grbić vještim, pravilnim i poćudnim pjevanjem obilnu pohvalu. Osobite hvale vriedna bijaše razgovjetnost u izgovoru hrvatskoga teksta, koja je činila te se je tekst tako dobro razumio, ko da se deklamira, budi da to ide na račun vještine pjevača, ili na račun komponiste, što je glasbu umio u sklad staviti sa govorom. Ne možemo da završimo ovo izvješće, a da ne zahvalimo svim, koji stojeć izvan glasbenoga zavoda, s uljudnosti pripomagahu u tom koncertu. *A. Š.*

Narodno kazalište. G. Zajc odrekao se je ravnateljstva kazalištnoga, a njegova je ostavka primljena. Ovo nam je drago, jer bi se g. Zajc uz sadašnje okolnosti uzalud mučio, te nebi uspio ni ma kako liepom nakanom; cvatu njemu kao slavnu umjetniku lovor-vienci na drugom polju, a kazalištni odbor neka dokaže sam po sebi, da nije dorasao svomu zadatku. Kako se u nas malo mari i kako se slabo cieni dramatična umjetnost, dokazuju ove rieči nekoga očitovanja, gdje se na koncu veli: „Za valjanu njegu drame, i za svu literarno-artističnu struku ima ravnatelj posebnoga ovoj zadaći posve dorasloga te dramatičku literaturu u obće, a napose hrvatski jezik i književnost dobro poznavajućega dramaturga držati, u koju se svrhu istomu svota godišnjih 400 for. na razpolaganje stavlja“. Ljudi boži, tko ima manju plaću kod našega kazališta: da li dramaturg, da li pazi-kuća? — Predstave su za neko vrieme obustavljene.

G. Sp. Brusina, pristav nar. muzeja u Zagrebu, imenovan je dopisujućim članom prirodoslovnoga družtva u Moskvi.

Karlo Jaromir Erben, slavni pisac češki, umro je u Pragu 21. studenoga.

Pedagogija i rat. Nije ni čudo, ako se dan danas zapita, s kojih je uzroka Francezka toli užasno stradala u sadašnjem ratu, i kojih će posljedica taj rat biti s obzirom na uzgoj narodâ. Naš „Kat. list“ donosi o tom članak, koj je sav osnovan na Dupanloup-ovoj glasovitoj knjizi „ob uzgoju“, a pun je najljepših istina te bi ih vriedno bilo što više razglasiti. Isto pitanje razpravlja i „Napredak“, a govoreć o pogibelji, koja nam može zaprietiti iza ovoga rata s njemačke strane, veli: „Oduprimo se tomu trieznim i razboritim načinom, birajmo sigurna i shodna, ne pako prividna i zasjenjujuća sredstva. Tražimo pomoć u narodnoj prosvjeti, ne u prostom političkom experimentiranju, koje dotle nemože uspjeti, dok prosvjeta neprodre u sve narodne slojeve, te dok nepreobrazi ćak i nutrnjost narodnoga življenja. U istinu smjelo možemo uztvrditi, da samo onim narodom cvate budućnost, kod kojih je zajednički duh gradjana u toliko razvijen, u koliko je potrebno, da može valjano shvatiti zamašaj velikih ideja svojih političara, i kod kojih ima toliko djelatne uztrajnosti, da i tamo, gdje su ostvarenju te obće ideje težke zaprieke na putu, vojuje neumorno i neustrašivo. Politička prava i sloboštine bez narodne prosvjete nisu drugo, nego pogibeljno orudje, koje je više štetno, nego koristno. Nu pod narodnom prosvjetom nesmije se podnipošto razumievati samo naobraženje onih, koji su zastupnici višje prosvjete, dakle učenjâka, nego se misli obće naobraženje počam od najnižjega seljana do najvišjega činovnika. Ima u nas ljudi, koji nemare za pučku prosvjetu, nego se klanjaju jedino višjoj prosvjeti, koji naobraženje samo učenjakom vindiciraju, te tako, kao što reče dr. Libelt, klanjaju se glavi a nevide cieloga tiela, cieloga onoga orijaškoga zdanja, u kom se stvara život, rastenje i cjelokupna životvorna sila naroda. U mjesto da cieli stroj ili organizam podupiru i podkrepljuju, oni sve životne sokove navraćaju i navode samo na jednu stran toga organizma.“ Neimamo sbilja kad oklievati s narodnom prosvjetom, ako nećemo da se kajemo.

Književna viest. Bivši nekada profesor varaždinske gimnazije i hrvatskoj knjizi poznati pisac a sada ravnatelj realne gimnazije taborske Vaclav Křižek izdaje pod naslovom: Dějiny narodu slovanskych v přehledu synchromistickem (v Taboře 1870) pregled obće poviesti slovjenskih naroda. Poviest se dieli u tri diela: poviest politička, poviest prosvjetna i rodoslovja vladajućih slovjenskih obitelji. U drugom svezku, koj je sada izašao, počima već poviest prosvjete, književnosti i umjetnosti. — Ovo je djelo prvo te struke u slovjenskoj književnosti, u kojem se predstavlja uzporedice prošlost glavnih naroda slovjenskih; a pohvaljeno je slavnim drom. Fr. Palackym. Preporučujemo ga osobito hrvatskoj mladeži.

„Col ili palac“. U kragujevačkoj skupštini bilo je govora o plaćanju kaldrmine, pa se je reklo, da se od gradje do 6 coli debljine ima plaćati 20 para. Tu primieti Gjorgje Maletić, da bi mjesto „col“ valjalo kazati: palac, na što mu Vasiljević odgovori, da je „col“ tehničarski izraz a palac da nije, zato neka ostane „col“.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 49. U Zagrebu dne 3. prosinca 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Milim pokojnikom.

Spjevao P. P.

Knezu P. Petroviću Njegušu.

(*Umro 31. listopada 1851.*)

Crne gore s visokog vidika
Grob ti sieva na sve četir strane,
I, ti buduć svega roda dika,
Roda sve mu klanjaju se grane.

Crnogorskog iz svog sokolika
Ti se diže nad care i bane
Sjajnim umom duha uzornika,
Blagom ćudi duše izabrane.

Kao čovjek, ko vladar i pjesnik
Rodu svome bio si nebesnik.
Ime sja ti u nebesa kriesu,

A na zemlji u svieta rodjena
Svježa će ti ostat uspomena
I svjež „gorski vienac“ ti na liesu!

Vatroslavu Lisinskomu.

(*Umro 31. svibnja 1854.*)

Guslama si narodnim sasvime
Sprovodio pjesmu nam po domu,
Ugodio duhu narodnomu
I rodu nam omilio time.

I narodne tebe ruke prime.
I grle te u naručju svomu,
I pljeskaju k djelu ti svakomu;
Ali s tebe bremena nesnime.

Svakojaka nevolja te shara,
I prosjakom skoro ti preminu.
O moj rode, na tom vriednom sinu

Ti sagreši s navadna nemara.
Slava njemu, uz sve jade svoje
Da ti ipak vjeran ostao je!

Patriarku J. Rajačiću.

(*Umro 13. prosinca 1861.*)

Uviek si mi, starče, na pameti
S onog liepog, svečanoga dana
Kad-no božji ko poslanik sveti
Posveti nam Jelačića bana.

Tada srbska i hrvatska grana
Svojimi se hvojami i cvieti
Izpreplele u struk buzdovana
Na obrambu od dušmanâ kleti'.

Oj uzkrsni starče nam uz bana!
Ti poprimi častni krst si s groba,
A ban nek se lati buzdovana,

Pa u bolje probijte nas doba,
Pomozite mrtvi nam do sreće,
Kada živi nemogu, il neće!

Franji Žužlu.

(*Umro 13. travnja 1870.*)

I ti dakle s pozorišta ode, [illegible]
I ti voli u zemljicu leći [illegible]
Neg još dalje nositi na pl[illegible]
Breme naše sramote i ško[illegible]

Oj počivaj mirno, a ti rode,
Komu on je bio u nesreći
Mučenikâ jedan od najveći',
Ti zahvati naše svete vode

I poškropi grob njegovih kosti',
Da narodni vrazi klone se ga.
Za života klali su ga dosti,

Neka rêže i dalje na njega,
Samo mu se groba nek nedirnu,
Nek netruju i smrt njemu mirnu.

(Dalje sliedi.)

Kitica smilja.

Pripovieda I. T.

Nije tomu dugo, što sam, vozeći se Zakonskom željeznicom za drugim nekim poslom, uzput obišao staroga druga i znanca Dragana Istinkovića, s kojim se punih trideset godina nikako nemogoh sastati. Imao bih ga, istina bog, po krstnoj matici zvati Carolus-om ili po nekadašnjem kekavskom tepanju Karlekom; ali ga još za našega djakovanja okrstih Draganom, pa neka mu to ime i ostane.

Ni prezime nije mu pravo, ali jer je bio još za mlada veliki prijatelj istini, dolikuje mu to prezime, što mu ga malo prije nadjedoh, bolje, nego li, da se tko piše od starine „Junaković“, a da je dan danas prava pravcata kukavica i sborom i tvorom.

U dvoru sam dakle Istinkovićevu. Moj me dragi Dragan dočekao sa suzicom u oku, od velike radosti razširio već iz daleka ruke i pohićeo mi u susret, prvo nego li su kola stala. Jedva nas razstaviše.

Dragan otišao nešto za domaćim poslom, gospoja mu u kuhinju. Djeca mu oko mene skaću, besjede mi i pjevaju moje pjesme, zovu me dragim strikanom, jedno me drži za desnu, a drugo za lievu ruku, te me trzimice povlače po sobah i kazuju mi knjige, kipove, svjetlopise i drugo koješta. Medju svjetlopisnim slikami našla se i strikanova, te bila prilično pomrljana, moglo se vidjeti, da su djetinji prstići često oko te slike šuškali i po njoj prebirali.

Blago čovjeku, kad vidi, da je u volji prijateljem i blago mu po tri puta, kad je u volji nadobudnu naraštaju toli vriedne obitelji, u koje se svako oko iskrenošću i istinom odsjajuje!

Takovim se blaženstvom nasladjujući uz djecu naidjem na nekom spremniku na stakleno zvono, a pod zvonom bila kitica smilja.

„Što je to djeco?“

„To je neka velika svetinja, otac će ti pripoviedati!“

„A je li otac i vama što pripoviedao o toj kitici?“

„Nije“ odgovori petnaestogodišnja djevojčica „ali nam je obećao pripoviedati, kad dorastemo —, samo je rekao, da je to neka svetinja.“

Tako mi djeca nehotice usadiše u glavu tu kiticu smilja, nikako se je nemogoh riešiti, svaki čas mi dolaziaše na um i oprezice vrebah na sgodu, kad ću natisnut staroga druga, da pripovieda.

Medjutim se vratio s lova Draganov najstariji sin, jedar i vedar mladić, bila ga je milota pogledati.

Vratio se i moj dragi Dragan i reče mi, da je pretakao vino, te me zamoli, da mu nezamjerim, što me je ostavio s goropadnom djecom sama, kako će me lakše napastovati.

Pohvalim ja djecu, da su dobra bila, a dva se mala sokola opet oko mene priviju, domaćica namigne kćerci i za čas se donese večera.

Sjedemo ranije večerati, tobož što je gost po svoj prilici već ogladnjeo i što je večera najsgodnija prilika, da se domaća čeljad prikupi i zajedničkim zabavkom zabavi. Da vidiš sad brate dragoviću, medjusobnu pažnju i iskreni sporazumak sve obitelji; da vidiš poslužljivi ali nerobski posluh kćerin, kad ju milo materino oko naputi na koju podvorbu; da čuješ čedni, razgovietni, blagoumni domjenak toga družtvanca, u kom je malo i veliko po koju reklo, kakvu ju je bistar um zamislio, a dobro srce na jezik nanielo i milozvučnimi žicami ljudskoga sborila do uha i opet do srca propratilo. Nema na svietu ljepše glasbe od zvonka sborenja ugladjena, tankoćutna družtva. Na tom glasoviru ljudskih sborila prebire sam Bog višnji i izvodi najtananiju, najnježniju svirku, kojoj se iste ptice u krlietci najvole odzivati. To vam je Wagnerova svirka budućnica, a mili joj Bogo u našem rodu i plemenu davno već i preliepo udesio žice. Pak da nije prieka ti nužda, tu svirku naučiti, da te bude milota slušati?! . . .

U Istinkovićevoj kući govorilo se zvonko, razgovietno i pravilno, naglašivalo se bezprikorno, kliktalo se, gugutalo, u grohot smijalo, zavriskivalo — sve od srca. Niesam se mogao dosta naslušati. Tuj se nije blutilo, to jest, nije se govorilo koješta bez prilike. Svako se diete naviklo bistro misliti i u sgodu svoju reći. Tuj se nije ušutkivalo i zastrašivalo, već se je samo izpravljalo, upućivalo i na čistac izvodilo. Razgovietnost, razumnost, sloboda, poštenje — sve to cvieće samo u cvietnjaku domaćega uzgoja raste i procvjetava.

Kamo sreće, da moja radost u Istinkovićevoj kući dopre do stotine i stotine materinskih srdaca . . .

Razigralo se družtvance u toj kući, srknuh draga srca kâpcu kálničkoga vinca i počeh doskočicami zadirkivati u mlade sokoliće . . . Nakon ih mati odpravi spavati.

„Dragi Dragane“, zadjenem ja, „kakva je ono svetinja pod staklenim zvonom?“

Najstariji sin Draganov i kćerka ustadoše i htjedoše za braćom u spavaću sobu —

„Ostajte“, reče im otac „dorasli ste, a bit će vam u pouku. Uzigralo mi se srce i evo prijatelju za volju pripoviedat ću — o toj svetinji. o kitici smilja! — Daj srce Zorice“, reče kćeri „metni pod samovar dva tri živa ugljena, da zabruji — uz to brujanje i pušeći dobru

smotku najvolim pripoviedati. Nà brate zapali i ti — pa slušaj!“

Zorica donese tri živa ugljena na malenoj maši i spretno ih uturi pod pripravljeni samovar. Za malo samovar zabruji a zasadiv ljudski zapaljenu smotku u bielu lulicu na dugu kamišu uze moj Dragan pripoviedati. Uzgredice sisnuo bi po koji put i izturio bi dugim dahom tračak dima, tobož da sam odahne i da se može po koji uzdisaj tihomice odtisnuti od toga i onoga srca

„Znaš, dragi brajko, da sam bio u svom razredu ponajbolji djak, a sjećat ćeš se, da se je dao dovesti na moju defenziju t. j. na javnu branitbu stanovitih stavaka iz pravoslovnih znanosti i sam doktor Jelačić, bivši nekada profesor prava. Bijaše siromah osliepio, ali ipak polaziaše županijske skupštine i braniaše tamo svoje slobodoumne nazore. Idući za borbom dodje, kako rekoh, i na moju defenziju. Akademička je dvorana bila dubkom puna, mi defendenti sjedjasmo na uzvišenu mjestu u svečanu odielu sa sabljami o bokovih. Prodje žamor po dvorani, čim se je ukazao Jelačić na uvratinah.

Baš sam ja branio stavku o prirodnom čovječjem pravu naobraženja. Iztače se Jelačić i stade me makiavelskimi prigovori motati i suzbijati, te mi se je bilo u petne žile uprieti, da me neobori. Na kraju razprave kaza mi sam Jelačić, da sam ga pobiedio a svi učitelji i oppugnanti ili pobijaoci mojih stavaka čestitahu mi i radovahu se momu uspjehu.

Od to doba poče mi rasti perje i ljubeći istinu više nego li ikoju drugu vrlinu, podam se sbilja nauci punim marom, samo da nebude neistina, što se je o meni tvrdilo i čim sam se mladovjek ponosio.

Kad je koji učitelja obolio, nije bilo druge, već da mjesto oboljela ja nastavim predavanje. Govorkalo se po Zagrebu, da ponajbolje priedmet tumačim i prilagodjujem umu mladih slušalaca. Pripravljao sam se k jednu za stroge izpite, da stečem doktorski naslov, nazirući u tom neko pravo, da me neumine učiteljska stolica, koja će prva opušćeti.

Bijaše tomu naravska posljedica, da je neki g. Bojanović, bud mu je sin na izpitu iz kaznenoga prava propao, na me naišao i sa mnom se pogodio, da probavim praznike na njegovu imanju i da mu pripravim sina za izpit.

Dodju dakle kola po me i odvezem se na Bojanovićevo imanje u liepo naše Zagorje.

G. Bojanović bio krupan čovjek svoje glave i tiesna srca. Nije gledao na red, jer mu sam nije privikao. U dvoru i oko dvora nije bilo one čistoće, koja u svakom posjetniku potakne nekakvo počitanje prema gospodaru. Kad mu što nije bilo po volji, znao je strašno vikati — psovati i družinčad zlostavljati, a nitko mu nije znao za pravu volju, za stanoviti pravac njegovih zahtieva. Rad bi bio mnogo steći i gospodariti, a nije znao, kako će. Po dva tri dana uzamance obilazi pojate i djelače na polju i obori se sad na ovoga sad na onoga, bud što usjevi neće da napreduju, il je sieno na livadi pokislo, ili je torac sve piliće podavio — za sve to bilo dosta grieha a nikakva uporavka, da drugi put nebude tako. Za tim opet po desetak dana nebrini se nizašto, već ajde vasdan po lovu ili se naméči kartati tja do gluho doba noći, neprestance pušeći i múkom mučeći, kanda je oniemio. Kad se je kartao, imao je vazda zvono uza se, a kad je zazvonio, trebalo je samo drugu bocu vina i svježe vode donieti, pa opet mirna Bosna.

Gospoja Bojanovićeva bila mlitava ženica, s negleda gospodareva žalostna i mučaljiva, raztrošna i ničemu za račun neznajuća gospodarica. Djecu je puštila, da rade, što im je volja — a svaku im je manu i pogrješku sakrivala od otca. Razmaženost, neposluh, neuljudnost, goropaština i neistina zavladaše djetinjom naravi, a za kakvu nauku i ugladjenost ni briga te nije.

S toga se je mladi gospodin samo za nevolju učio i vazda po drugom redu povlačio, a gospodična je Matilda izučiv velike nauke u varaždinskom samostanu bila, bog i duša, liepo, ali i ponosito, prpošno te nerazborito čeljade.

Dovedoše joj iz Zagreba gradjansku kćer, vještu svakomu ženskomu poslu, da joj bude družica i uputnica. Matildi je pravo bilo, da joj je ta Zagrebkinja, imenom Ružica, nove oprave krojila i šivala i umjela svakojakih kolača i poslastica napeći. Dičila se Matilda, što joj je novo odielo pristajalo, rado je jela Ružičine kolače i poslastice, ali se nije marila uvještiti u te poslove. Radje je kojekakve bezposlice sprovodila, bratu si ptice iz krljetke poizpuštavala, škriljak mu koprivom zakićivala ili se s màčicom igrala, samo da joj prodje dan. Uz župnika, koji se je često s otcem kartao, znao bi doći i gospodin kapelan, te š njim bi se gospodična šalila, u njega zadirkivala i na ruglo ga stavljala, kad joj je siromah koju njemačku rieč krivo naglasio ili komu samostavniku krivi spolnik predstavio.

Kad sam se ja dovezao na imanje, činilo se je, kanda sam joj dobro došao. Rado me je po koji put pogledala, i reć bi, svojski nastojala, da mi u volju udje. Ali čim? — Zadirkivanjem u sirotu Ružicu, pitajući me, jesam li čuo, koli krasno umie pjevati i kakvi su joj prosti napjevi. Ili mi je pripoviedala, kako je u samostanu naučila plesati, i spoznala se s tom i tom kontesom i kako ovdje na selu neima gotova ni najmanjega zabavka.

Odvratih joj, da se meni najljepšim zabavkom čini obiteljski život, gdje obstoji medjusobna pažnja, gdje ima nauke i mile upute, gdje ima sbora i tvora, gdje ima krieposti i čistoće, svakojakih iznenadaka i radosti i pjesme!

*

Moj joj odgovor nije bio po volji, jer se bijaše smrkla i dva tri dana nehtjede sa mnom ni slova prosloviti. U Bojanovićevu se dvoru i onako malo govorilo, sve se po prieko gledalo, jedno pred drugim zatajivalo svoje jade i nevolje; bilo družtvo, da se nedruži; bilo u njem zazora, da ga nije vriedno spominjati i bilo dosadnosti i troma životarenja, da te Bog sačuvao od takva truleža.

Jedita vesela Ružica obavljaše svoje poslove neumorice i neobzirice te pjevucaše svoje pjesme prostodušice . . .

Kako rekoh, Matilda bijaše liepa i žaljah, što je toliko hladna i neuka . . .

„Gospodično Matildo!“ rečem joj jednom, „tûdjite se od svieta, od svoga naroda, uzkraćujete mu svoj um i svoje srce, svoju brigu i svoje ruke, bit ćete mu nekćerju i nemajkom, pa ćete uz to i vi postradati! Neodvraćajte od svoga bistra uma pojimanja dužnosti, vjerujte mi, pri vršenju dužnosti ima sladke slasti . . .“

„A što to — vás boli?“ zapita me nasrtice Matilda.

„Žao mi vas je!“ Odgovorim joj ja — žalobitim glasom.

„Netreba, da me žalite!“ Reče prpošice Matilda i ode bezobzirce.

Okanim se je i uzmem navraćati propala joj brata na marljivost — na bistro shvaćanje nauke. Tumačio ja, koliko mi drago; opetovao ja jednu te istu stvar, koliko sam puti mogao: moj se mladi gospodin nemogao da nakani pamtiti, neumio se sabrati, osviestiti. Gleda u knjigu, čita stavak za stavkom — nemože biti, da nerazumie, a kad je naustice kazati, nezna ni zapeti. Nije navikao ozbiljnosti, nije mario ni za kakav mar, nije se umio osokoliti, da vrši svojski ikakvu dužnost — to je bila ona ista krivnja domaćega neuzgoja, majkine nebrige, otčeva nehajstva, kao i pri Matildi.

„Dragi Adolfo!“ rečem ja mladiću. „Uzalud mi sva muka, već me prsi bole, koliko govorim. Bolje će biti, da se vratim kući; jer nebih mogao podnieti sramote, da opet propanete. Obaviestite, kako znate, vašega otca i nagodite, da mogu sjutra —

Tuj mlitavcu mladiću briznuše suze na oči — — te reče težkom mukom: „Pogazit će me otac.“

Šta sam znao činiti? Pružim mu desnicu i obećam mu ostati.

Krvavo sam se dakle mučio i od muke gotovo obolio; a ipak sam vidio, da će premali uspjeh biti tolikomu naporu.

Oj majke, majke . . .

Ali toga još nije bilo dosti.

Navali jednom g. Bojanović na me, da se idem š njim i sa župnikom kartati. Uzmem se braniti, ali nepomaže. Znala su oba, da se razumiem u karte, te ajde u ime božje sjedi, te sjedi — tamo do tri sata po ponoći.

Zaboljela me sbilja glava i sav sam drugi dan odležao mučan i do zla Boga porušen s nelagodi u toj nesrećnoj kući.

Pa ipak g. Bojanović nije vjerovao mojoj nevolji, već je s toga, što drugi dan nedodjoh objedovati, mislio, da se ljutim i od to doba mrčao je na me, kao na neposlušnika. A držao je, da mu se sav sviet pokoriti mora.

Ali ni na tom nije ostalo stati.

Jednom pri objedu zapodjeo župnik pitanje o ukinuću rabote. Znao sam za cielo, da će Bojanović, što crnje može, ocrniti i izružiti prijatelje toj narodnoj polakšici.

Tako se i dogodilo. Niesam bio nakan prosloviti ni crne ni biele; jer me je mrzilo, takove nerazložne psovke pobijati. Ali g. Bojanović nastavi tvrditi, da seljačka prosta svjetina ni nije ničemu drugomu, već da samo radi —

Osjećao sam na sebi, da sam pobliedjeo, a u isti čas pogleda Matilda na mene plaho, pričinilo mi se, da me taj pogled izaziva, da me pita, gdje ti je sad srce?

„Oprostite gospodine!“ prihvatim ja izprva drkćućim glasom „i ja tvrdim, da je seljaku raditi. Na to smo stvoreni i rad u tom smislu nije sramota, nije nepravda. Ali je drugo raditi, a drugo robovati. Radimo radostno sebi i svojim, temeljimo svoje blagostanje, radujemo se sjetvi i svakomu plodu naše poštene muke, pa i uživamo, što stečemo. Ali kad drugomu pod silu radimo, a svoje obraditi nemožemo; kad gospoština s naše muke obiluje, a mi od nevolje kukamo: je li to pravica, i pravica s toga, što je naše pradjedove jači zakmetio? A zar siromah seljak neima čustva, zar se nesmije naradovati, odjenuv si ženu i djecu u ljepše ruho, nesmije li se odmoriti kad mu je djelo dotežčalo? A može li sve to, ako nesmije najprvo sebi raditi?“

To od prilike te razjaren budući valjda još više i oštrije rekoh, jer se župnik snebivaše, a g. Bojanović razvaljenim očima sievaše na me, kanda će me taj čas proždrieti.

Netko mi kašnje reče, da mi je glas zvonko ječao, kano zvono, kad oglašuje mrtvaca, te kadno se sviet sjeća, da je umrieti svakomu, koj se je rodio.

Jedva dovrših, a sve se iza stola podiglo i reć bi, u duhu odšuljalo svako na drugi kraj, jer se u toj kući nije nikada drage volje družilo.

Sám samcati g. Bojanović ostade razvaljenih očiju za stolom sjedeći i pošto nas svieh nestade i pošto valjda opazi, da mu je boca prazna, zazvonje zvoncem, a slugan izvadi iz kabla hladnu bocu vina, unese ju u jedaću sobu i vrže ju na stol pred mrka gospodara.

(Konac sliedi.)

Prva ljubav.

Spjevao L. Vukelić.

1.

S ljubavi kori me razum:
„Mani se ljubavi, sanje.
Znanje je sveto ti zvanje
Ljubav je sveta ti dom.

Jadu ti dieva se gluši,
Uzalud potiču suze,
Uzalud nepokoj uze
U srdcu gniezdit se tvom.“

Srdce mi boljahno sbori:
„Sužnja ti evo me pusta!
Za dom li, za rod li ùsta,
Glava i moja će past.“

Zà dom si dati ću glavu,
Srdce mi otela dieva:
S ljubavi puca, pa pjeva,
S ljubavi mre, pa mu slast.

2.

Mladosti, mladosti,
Pramaljetni dane,
Za što već za tebe
Ljute dopah rane!

Ko da zmija ljuta
Obanj mi se savi,
Evo srdce puče
S jadne mi ljubavi.

Puče srdce jadno
Grob mi crni zinu,
U grob crni mene
Moja ljubav rinu.

Žiću dan se mrači,
Zadnja kucne sada,
Nestati će žića,
Pa nestat i jada.

Pa da bar mi na grob
Suza njena kane,
Blažene li tad mi
Kosti ukopane!

3.

Nit u srdcu nit igdje,
Već sreće za me nema:
Od oka tvog posvema
Moj život zavisi.

Iz crnog oka tvoga
I sunce blago grije,
I led me ljuti bije;
Tim jedna vladaš ti.

A kad ti ono skoro
To oko na me sinu,
U slasti more plinu
Oj bolno srdce to.

Ta srdcu želja mala:
Tek dievo da te gledi;
A tko te bolje vriedi,
Oj tomu bog te dô!

4.

Oj da me budu vile
U zibci pobratile,
Te žice b' romonile
U tvoju hvalu viek.

I jek bi njim se čuo
Svud, gdje je roda moga,
I dok je roda toga,
Neùmuko bi jek.

I žar bi s' oka čuo
I smiešak sladkobajni,
Tvog lica lierak sjajni,
I lahki visok stas.

A srdce moje tiho
Podnosilo bi jade;
Ta pjesnička se znade:
Pregárat viek svoj vas! —

Pustinjski kralj Lir.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva.

XXII.

Negdje oko polovice mjeseca rujna, tri nedjelje iza moga sastanka s Martinom Petrovićem, prislonim se na okno u mojoj sobi, u drugom podu naše kuće — i uzmem, nemisleći na ništa, skrbno pogledati u dvor i na put, što je iza njega prolazio. Peti već dan lievalo silno vrieme, o lovu nemogaše biti ni pomisli. Razbježalo se sve što je živa; ni vrebca nebijaše čuti, nestalo i samih vrana. Vjetar čas hučao muklo, čas zviždukom zavijao, nebo se ogrtalo onom sumaglastom bjelinom pa opet preodievalo plaštem olovlje šare, plaštem zloviestnikom — a kiša pljuštila, udarilo vrieme božje, lievalo sve to jače, sve to gušće — šibalo, zviždgalo po staklu. S drvljadi sve cur-

kom curilo i dok se što poumiri — eto opet vjetra, gdje omata šibljem i krši granje. Sve kaljuge pune mrtva lišća; krupni se mjehuri po njih tuckaju i gube, poskakuju i vrte. Na putevih blato do pasa; studen zašla u sobu, zavrla se u robu, u same kosti; neugodni srsi prolazili tielom — a tek duši popela se do na vrh ljuta neprijazan! Baš neprijazno bijaše ti na duši — ne strahotno. Činilo se, kao da već nebude sunca na svietu, ni svietla, ni krasa, već da će ostati do vieka ona trma, ona tmuša, blato ono i prokisal i moč ona, da će do vieka hučati, žviždukati vjetar!

Stojeći tako kutrih uz okno a ono se još bolje zamrači, sgusnu — prem bijaše istom poldne. Na jednom mi se učini, da udje u naš dvor, s vrata pod krov — medjed! Istina ne četverokračice već kako ga ono rišu, kad se uzpostavi na zadnje noge. Očima svojima nisam vjerovao. Sve da nisam dobro vidio, bijaše svakako nešto krupna, crna, koljuštrava. . . . Još se i nedospjeh doumljati, što bi ono moglo biti, a dolje se izpod mene čù velika gungula. Ima se uvaliti nešto nenadana, strašna u kuću. Nasta nemir, uzbježaše se . . . .

Sadjem brže niza stube, potečem u sobu..

Na vratih gostilnice, licem do mene, stala mati kano ukopana, iza nje se ukočilo nekoliko uplašenih ženskih lica; dvornik, dva sluge, podvornik razklopili od čuda usta — tiskajući se na vrata; a usried sobe palo na koljena zatrpano blatom, do zla boga zabrljano, razdrapano, sve u vodi, tako prokislo, da se je mahom s njega potočac po sobi zavijugao, strahotno se ljuljajući i kô da bi zamirući — ono samo čudovište, štono mi je iz pred oka munulo preko dvora! A koje to bijaše čudovište? Harlov! Zadjem s kraja i opazim — ne lice mu — već glavu, koju je obuhvatio bio rukama, preko kose, blatom zaliepljene. Dihaše težko, sporo; što li mu je onako brbotalo u grudih — a na svoj onoj zabrizganoj hrpi nisi mogao razpoznati ništa, do li sitnih, pobieljelih, na divlju vrcajućih očiju.

Bijaše užasan to pogled! Dodje mi u glavu velikaš, što no ga je on negdje izgrdio radi sravnitbe s mastodontom. A u istinu: ovakovo mora da je bilo predpotopno koje živinče, kad je uteklo drugoj jačoj zvieri, koja ga je prihvatila bila sried vječitoga onoga prvobitnoga blata.

— Martin Petrović! kliče najzad mati i pljesnu se rukom. Ma jesi li ti to? Gospode Bože milostivi!

Ja . . . ja . . . protište se čudan glas a svaki zvuk kao da se naprežice bolno prodirao — Uh! Ja!

— A što je to s tobom, gospode moj?!

— Natalijo Nikolajev . . . na . . . do vas sam . . . . ravno od kuće bje . . . žao pješice . . .

— Po ovakom blatu! da ni nenaličiš kršteniku. Ustani pa sjedi barem . . . A vi, okrene se k sobarici, potecite po ručnik. Nije li gdje suha rubja pri ruci? zapita dvornika.

Ovaj upre rukom, gdje bi tobož pristalo na ovakova pleća? Odieće se drugač može donesti, dometne.

— Daj ustani, ustani Martine Petroviću, sjedi! ponovi mati.

— Izćerali su me, gospodjo, prostenje opet Harlov — i zakine glavom uznatrag a pruži ruke napried. Izagnali su me Natalijo Nikolajevna! Rodjene su me kćeri prognale s rodnoga moga ognjišta . . .

Mati jokne.

— Što to govoriš! Proćerale te! Jao grieha, težke griehote! (Prekrsti se.) Ustani samo, Martine Petroviću, daj ustani!

Dvie služavke donesu plahte i stanu pred Harlovom. Vidjelo se je, da se neznadu ni smisliti, kako bi se primaknule k strašnomu onomu brlogu. — Prognale, gospodjo, prognale, hukaše medjutim Harlov. Dvornik se povrati s nešto vunene robe, i on se nije znao naći od čuda.

Iza vrata izmoli se Suveniru glava te izčezne.

— Martine Petroviću! ustani! sjedi! pa mi kaži sve redom, ozbiljno zakaza mati.

Harlov se izpravi. — Nadzornik mu hćede pomoći, ali posegnuv rukom naglo se trgnu natrag i uzmače, otresajući prstí, k vratim — Ljuljajući se i potrkivajući dotura se Harlov do stolca i sjede. Služkinje se opet približe ali on podigne ruku i nedade k sebi. Nu i sama mati nije se sticavala na to, ta se očevidno nije mogla osušiti na njem odjeća; otaru brzo stope mu po podu.

XXIII.

— Pa kako su te to prognali? upita mati Harlova, dok se je malko odmorio.

— Gospodjo! Natalijo Nikolajevna! počme on, mùčeći se da protisne glas — a mene opet u strah metnu pobieljele mu oči, nemirno kolajuće; — kazati ću vam istinu: najkrivlji sam od svih sam!

— Eto gle; nisi me hćeo onda poslušati — nastavi mati, spuštajući se na naslonjač i mašući izpred nosa rubcem: jako je udaralo iz Harlova . . . onakove duhe neima ni u šumskom blatu.

— Joj, nije ni to toliko krivo, koliko moj ponos, gospodjo. Ponos me je utamanio, nije gore ni cara Nabukodonozara. Mislio sam: nije li me Bog obdario umom i razumom; kako godj riešim, što mu drago, sve će biti u redu . . . a u to me uhvati strah od smrti . . . Smetem se posve! Pokazati ću bar na koncu svoju moć i vlast! Nagraditi ću ih a oni će morati do groba zahvalni biti . . . Harlov se opet zažari.

Kad tamo najednom oni sa mnom kano s psetom na dvor! Eto ti vam zahvalnosti.

— Ali na koj- način? s nova uzme mati.

— Dječaka su mi Maksimka uzeli, stane mrsiti Harlov (oči mu zamicale, a ruke podmatao prst mimo prsta izpod brade), kola su mi oduzeli, mjesečni priplatak prikratili, pogodjenu nagradu obustavili — sve oduzeli — a ja mučao, i trpjeo, sve trpjeo! Trpjeo sam sve radi . . . joj! opet radi moga ponosa. Da mi neprigovaraju moji neprijaznici: vidi de, stare blune, sad se kaje; da i vi ste me, gospodjo, sjetite se, odgovarali. A ja sve podnosio . . . . Kad danas udjem u moju sobu — a ona već zakrčena — i postelju su moju u kliet iznesli! Možeš spavati i tamo; i onako te podnosimo s milosti; tvoja nam soba treba za gospodarstvo. Pa tako se na me kosi — tko? Volodko Sletkin, smrad, pašče . . .

Harlovu zapne glas.

— A kako tvoje kćeri? što rade one? upita mati.

— Ja sve podnosio, nastavi Harlov svoje pripoviedanje; gorko, čemerno mi je bilo te kako, sram me ubijao . . . Nemogu već gledati po božjem svietu! S toga nisam ni preda vas imao obraza — od ovakova golema stida, od srama! Sad vam veće, majko, sve preguglam, i nemar, i prietnju, uzmem se klanjati. Harlov pokaže, kako se je klanjao. I sve zaludu! Sve ti sam trpjeo! S početka, u prve dane, nisu mi takove misli išle u glavu: uzeti ću negdje, mišljah, izprebijati, utamaniti sve, da neostane ni plemena ni sjemena . . . . Znati će lje! Ali onda — se opet pokorim! Križ mi je, rekoh, dosudjen; sad se valja spremati za smrt A kad danas, oni mene kano pseto! Pa da bi tko? Volodko! A što ste izvoljeli pitati za kćeri, to se u njih utrnula svaka volja i sloboda. Kmetice su Volodkove! Da!

Mati se začudi. — Što se tiče Ane, to još mogu nekako pojmiti; ona je — žena . . . Ali kako se drži druga tvoja . . .

— Da li Jevlampija? Gora je od Ane! Sva, kakova je god, dala se je Volodku u ruke. S toga se je uzroka odrekla i vašemu vojniku. Po njegovu, po Volodkovu, imala bi se Ana stidjeti, da ju sestra nasluša, da joj se nepokorava! Bezumnik prokleti! Što li je učinio iz Jevlampije. Joj, joj, Bože moj, Bože!

Mati plaho pogleda u me. Uklonim se na stranu, da me nebi poslali . . .

— Jako mi je žao, Martine Petroviću, počme ona, što je moj nekadanji gojenac toliko ti nepravde nanio i takovim nečovjekom postao; ali evo vidiš, i ja sam se u njem prevarila . . Tko bi se tomu nadao od njega?

— Gospodjo, prostenje opet Harlov pa se uzme busati. Nemogu ja podnositi nezahvale mojih kćerî! Nemogu, gospodjo. Eto sve, sve sam im ostavio! Pa me i duševnost grize. Mnogo, jao, mnogo sam toga u glavi prometnuo, sjedeći do ribnjaka i udičajući. Jesi li učinio komu za života korist kakovu? premišljao sam; pomagao siromakom, činio po volji ljudem, da te neokvasi njihova suza! Ta pred bogom ću za nje odgovarati. Ta bilo je i grieha, bilo dubokih jama kraj mene — što bih tajio — ni dna im nisam nazirao. — Ali sve sam griehe uzeo na svoju dušu, za volju djeci svojoj. A sad, iz kuće me izćeraše ko štene?

Harlov zakoli okom na okolo, zaveze se na stolcu, hćede ustati.

— Pa kako mi je rekao, taj vaš Volodko, — novim naporom prihvati Harlov — kako mi je mogao reći, da mi dalje nije žitka u mojoj sobici, a moje su ruke u istoj onoj sobici svako brvno umjestile — pa kako mi je samo rekao — Bog sami zna, što se je sa mnom dogodilo! Glava mi se smela, u srdcu kao noži. . . Valja ga okljaštriti, valja ga odpurliti!... Evo sam i pobjegao k vam, dobrotvorko moja, Natalijo Nikolajevna . . . a i gdje sam mogao drugdje prikloniti glavu? Pa ova kiša, ovaj bljuzag . . . Bar sam se dvadeset puta srušio! I evo sad . . . ovako nakazan . . .

Uzme Harlov mahati glavom i zezati se na stolcu, hćede se izpraviti.

— Neka, miruj Martine Petroviću, dosta ti je, dosta — naglo dovrže mati; a ovo još nije nikakova nesreća, što si zamazao pod! Nešto ću ti predložiti. Slušaj me. Odvesti će te najprije u posebnu sobu, dobiti ćeš čistu postelju — razpravi se, umij se pa lezi te usni i počini malko...

— Majko Natalijo Nikolajevna! Nemogu usnuti! otegnu Harlov. U mozgu kao da mi čekići biju! Neima tu ni spomena o snu, netreba mi ga . . .

— Legni pa počini, žešće ponovi mati. Onda ćeš piti čaja — nu pa ću se još s tobom porazgovarati. Neoklievaj, neodbijaj stari prijatelju! Ako su te prognali iz tvoje kuće, u mojoj si kući svagda dobro došao. — Nisam ja nikada zaboravila, kako si mi spasio život.

— Dobročiniteljice! prosuzi Harlov i zakri rukama lice. Spasite vi sad mene.

Pomaganja ova dirnula majku mi do suza. — Voljna sam ti pomoći, Martine Petroviću, čim god uzmognem, ali valja ti obećati, da ćeš me slušati i svakoj se napastnoj misli uklanjati

Harlov snimi ruke s lica. — Ako li je nuždno, ja bih sad i oprostiti mogao!

Mati mu povladi. — Jako mi je drago, što ti se je duša tako razblažila, baš po kršćansku, Martine Petroviću; nego govoriti ćemo o tom kašnje. Sad se povrati u red — a glavno je, prospavaj. Odvedi Martina Petrovića u zelenu sobu pokojnoga gospodara, reče mati dvorniku, pa što mu godj treba, sve da mu se umah učini! Odjeću njegovu poizvješaj i osnaži — a rubje, kakovo treba, uzmi u kastelana, čuješ li?

— Čujem, odgovori dvornik.

— A kad se prospava, neka pazi nanj vratar; pa će onda obrijati bradu. Netreba to sada, već kašnje.

— Čujem, ponovi dvornik. Martine Petroviću, izvolite. Harlov se izpravi, pogleda na mater, hćede k njoj, ustavi se, pokloni do pasa, prekrsti trikrat po obrazu pa ode za dvornikom. Mahom za njima trgnem se i ja iz sobe.

XXIV.

Dvornik dovede Harlova u zelenu sobu i odmah otide do kastelana, jer bijaše opazio, da neima na postelji rubina. Suvenir nas sretnuo u prednjoj sobi i pridružio se do u ovaj kabinet, pa se sad prinese polagahno, kriveći tielo i hihikajući, te uzme kolati okolo Harlova, koj bijaše razpečio noge a razpružio ruke, pa se onako ustubočio usried sobe. Još i sad kapalo s njega.

— Všed! Všed Harlov! krikne Suvenir, prègne se u pasu i podboči se. Veliki osnovatelju čuvenoga roda Harlovljeva, pozri na svoga potomka! Kakov li ti je? Mož' li ga poznati? Ha, ha, ha! Vaša svietlosti, oprostite, kakove su vam to ruke! od šta su vam tako crne rukavice!

Hćedoh ustaviti, u sram ugnati Suvenira... ali da što — zaludu!

— Zvao me je hrdjavorom, lienavorom! „Ta ni svoga krova neimaš!“ A sad je došao hrdjajko, kako sam i sám siromah. To Martin Petrović, to Suvenir, potreba jedan kô i drugi! Još će se hraniti od milostinje! Dizati će koru zabrljana kruha, što k njoj pseto nos prinese pa ode . . . Nude sad, kušaj! Ha, ha, ha!

Harlov stajao ukočen, sve onako na razkorak.

— Martine Harlove! po izbor kito i plemiću! nastavi pištati Suvenir. Koliko li si nebo obačao svojim tobož imenom i plemenom, hrdjo, gle ga! S prevelike pameti stao imetak svoj razdavati, dieliti, dok ga nerazkomàda! „Zahvalnost“ si vikao, „zahvalnost!“ A zašto si mene preskočio? Možda bih te bolje poznao. Evo na, istinu sam gudio, govoreći, da će ga jošte povrći gole duše . . .

— Suveniru! zaviknem, ali Suvenir se nedao umiriti. Harlov se ni maknuo nije; činilo se da opaža tek sada, kako je sve na njem promočilo, te bi rad, da mu to snime. Ali dvornika još nebilo natrag.

— Pa još vojnik! počme opet Suvenir. Dvanaeste godine spasio domovinu! dičio se svojom hrabrošću! To, to ti je sad; svlačiti sa smrzla bolnika gaće, to ti je posao; a čim topne djevojče na te nogom, sklizne ti se duša i spuzne niz hrbtenicu . . .

— Suveniru! viknem po drugi put.

Harlov svrne ponakos okom po Suveniru; do tad ga nebijaše ni opazio, tek na moj glas se upozori.

— Čuvaj se brate, turobno progovori, čuvaj se nesreće! — Suvenir se uzme valjati od smieha! — Joj ali ste me uplašili, pošteni moj bratac! kako ste strašni, upravo! Bi li da si počešljate kose, jer nedaj Bože, da se tako prisuše, već ih neodmiste; morali bi ih kosom kositi. Suvenir se opet razkokodače. Još se sokoli! Bozjak jedan, pa se junači! Gdje vam je sada vaša kuća, nu mi kažite, kojom ste se uviek hvalisali. U mene ima, tako reći, bar krov, a ti si i bez krova! Baštinski je tako reći moj krov!

— Gospodine Bičkove! rečem mu, što to radite! sjetite se!

Ali on se neprestano podrugivao, i sve prematao i oko Harlova zadirkivao . . . A nit dvornik nit kastelan još ni sad nedošli.

Smeo se ja. Opazim gdje Harlov, koj se bijaše za razgovora s materom nešto utišao, poumirio i u zadnju ruku nekako u svoju nesreću podao, opazim gdje se iznovice stao jariti i brže uzeo dihati, izpod ušiu bublilo mu se lice, prsti se kočili, a oči opet zabielile sried tamnoga zabrizganoga lica . . .

— Suveniru! Suveniru! viknem. Prestanite, ili ću kazati materi!

Ali Suvenira uprav bies napopao.

Da, da, veleštovani moj gospodine; zaveze opet, evo kako se s vami bavimo u tanušnih okolnostih! A vaše kćeri i zet, Vladimir Vasiljević, liepo vam se pod vašim krovom sve u četiri smiju! Pa da ih, kako ste obećali, i prokunete! Što bi vam sad i to pomoglo! Ta i gdje biste se vi natezali s Vladimirom Vasiljevićem? Još ste ga Volodkom zvali! kakov je on za vas Volodko? On — je Vladimir Vasiljević, gospodin Sletkin, vlastelin, imućnik, a ti — što si ti?

Zakruli nešto i zagluši glas Suvenirov . . . Harlovu bijaše dogorjelo. Nozdrve mu se stiskale i nadimale, lice mu nadjilo, na napuklih ustnah pjena pjenila, zakruli od jarosti. „Krov! veliš ti“, zagrmi silnim svojim glasom — „prokletstvo“ veliš . . . Ne, neću ih proklinjati . . . To im nebi bilo ni od koje štete! Ali krov . . . krov ću im razoriti i nebude u njih krova kao ni u mene! Lje će zapamtiti Martina Petrovića! Još mi nije snaga klonula! Znati će, što će reći, nada mnom se propinjati! . . . u njih nebude krova!“

Ja oniemio; odkad sam postao, takova strašnoga gnjeva nisam nikada vidio. Nije čovjek, divlja se zvier preda mnom razpalila. Zapanjim se . . . a Suvenir od samoga straha uteče pod stô.

— Nebude! vikne Harlov posliednji put i trže se, prije nego li su prispjeli kastelan i nadzornik na dvor, prebasrlja brzo preko dvorišta i zamače iza vrata.

XXV.

Mati se je strašno srdila, kad joj je došao dvornik natmušena lica javiti o novom nenadanom . . . odlazku Martina Petrovića. Nije smio zatajiti naglomu tomu odlazku, a nužda mu je bila kazati, što je ovaj govorio. „Dakle sve si to ti“, vikne mati na Suvenira, koj bijaše poput zeca napried potekao i k ruci se njenoj pognuo, „svemu li je tvoj pakostni jezik kriv!“ „Smilujte se, žao mi je, kajem se . . .“ zamrmlja Suvenir i turi ruke na pleći. „Kaješ se, žao ti je . . . Znam ja tvoju: Kajem se!“ odsieće mati i izćera ga van. Onda zazvoni, zazove Kvicinskoga i dade mu nalog, da se mahom odpravi u Jezkov, pošto mu drago vrati Martina Petrovića i natrag ga dovede. „Bez njega se nejavljajte!“ zaključi mati. Sumorni Poljak nakloni se mučke i ode.

Vratim se u svoju sobu, stupim opet k oknu i stanem premišljati, što se je sve na moje oči sbilo. Nisam se mogao doumiti, nisam nikako mogao ponjati, kako se je Harlov, podnoseći gotovo bez mrmljanja i bez opiranja tolika progonstva od domaće svoje čeljadi, mogao zaboraviti i razpaliti na posprd i rugavet ovakovoga nitkova, kakov je bio Suvenir. Nisam mogao pojmiti, kako je mogao na jednom pust ukor i to još iz nedčistih ustiu poroditi toliku jarost . . . . Nesrečno ime Sletkinovo, čim ga je izustio Suvenir, vrcilo kano iskra u prah; u samu se ranu zabo ovaj šiljak.

Minuo od prilike sahat. Kola se naša vrate u dvorište; kada li se naš upravitelj sám dovezao. A mati mu je zapoviedala: „bez njega se najavljajte“. Kvicinski skoči nepoveljan s kola i zadje u kuću. Lice mu je odavalo veliku smetnju — kakove na njem nikad nisi opažao. Sadjem umah i otidem za njim u gostilnu sobu.

— Nu, dovezoste li ga? zapita mati.

— Nisam, odvrati Kvicinski — nisam ni mogao.

— Radi šta? Ta ste ga vidjeli?

— Vidio sam ga.

— Što mu se je dogodilo? da ga nije kap?

— Nije ništa, ništa mu se nije dogodilo.

— Da za što ga nedovezoste?

— Eno ruši svoju kuću.

— Kako?

— Stao na krov nove sgrade — pa ga ruši. Već je mislim bar četrdeset komada šimle porušio, ako ne više a bar pet priečaka. („Neće imati krova“ padnu mi na um rieči Harlovljeve).

Mati se ukočila gledajući Kvicinskoga. — Sam . . . stoji na krovu pa ga razvaljuje?

— Tako je na dlaku. Ide po podnicah pa lomi diesno i lievo. Snage je u njega, vjerujte, preko ljudske! Nego i krov je, valja reći po istini, sasma loš, izveden „na razbježku“, a prekriven „šalevkami“ (tankimi daskami).

Mati pogleda u me, kako da bi se hćela uvjeriti, da li je pravo čula. „Šalevkami u razbježku“ ponovi, nerazumijući nijedne ove rieči . . .

— Pa što ćete sad? progovori napokon.

— Došao sam da me upustite. Bez ljudî nije kud kamo. Oni onamo neznadu se maknuti od straha.

— A kćeri mu — što rade one?

— I kćeri — ništa. Bježe — gledaju, viču . . . Što bi mu?

— A je li i Sletkin tamo?

— Jest i on. Vapije više nego li svi ostali — ali nemože ništa početi.

— I Martin Petrović stoji na krovu?

— Na krovu da: . . . to jest na podu pa razvaljuje krov.

— Da, da, reče mati — šalevkami . . .

Slučaj bijaše očevidno izvanredan.

Što si mogao početi? poslati u grad, po bilježnika, skupiti ljude? Mati se je sasvime smela. Tako i Žitkov, došavši k objedu. Da on je opet spominjao vojničku zap ovied, a drugač nije znao ni za kakov savjet, već se onako stiskao i potuljio. Kvicinski videći da tu neima o kakovoj uputi ni govora, zaprosi — onako nekako prezirnim počitanjem — majku, da li bi mu dopustila, da uzme nekoliko konjušara, vrtlara i drugih ljudî iz dvorca, pa da bi pokušao . . .

— Da, da, uteče mu se u rieči mati, kušajte ljubezni Vikentije Osipiću! Samo se paštite a ja ću sve uzeti na moj odgovor!

Kvicinski se kiselo osmiehne. Samo jednu mi valja kazati u napried gospodjo: za uspjeh nejamčim, jer se nezna, da li je Harlovu veća snaga ili očajanje; on je sasma u nesreći ogreznuo!

— Da, da, prihvati mati, a svemu je tomu kriv gadni ovaj Suvenir.

Nikada mu toga neću odpustiti. Hodite, uzmite ljude, žurite se, Vikentije Osipiću.

— Uzmite gospodine upravitelju, konopa i kvaka za požar, zatrubi debelim glasom Žitkov; kad čovjek i toga uza se ima, nije suvišno. Kod nas se to od uviek u puku . . .

— Izvolite nepoučati mene, milostivi gospodine, okosi se ljutko Kvicinski, znam ja i bez vas, što treba.

Žitkov se lecne i dometne, da on tako sudi te da i njega pozovu . . .

— Ne, ne, presiače mu rieč mati. Bolje je da ti ostaneš . . . Pusti Vikentija Osipića, da sám radi . . . Hodite, Vikentije Osipiću!

Žitkova to uvriedi još većma a Kvicinski se pokloni i otide.

Ja skočim u konjušnicu, osedlam si sedlenika pa odigram sve u igar prema Jeskovu.

(Konac sliedi.)

Hrvatska poslanica latinskoga kroja latinskomu pjesniku hrvatskoga srca.

Na 3. prosinca 1870.

Davno Ti već prevoljela moja Milašine vila,
Davno je željela već Tebi izkazati čast!
Vazda se umom i krepkom dušom veselo dičiš:
Vazda si prègalac naš, vazda sam štovalac Tvoj!
Vještački nam Ti brzokrila Pegaza jašeš,
Rimske je pasmine on, slavske si krvi mi Ti!
Pak mi se često, jade nam motreć, nà žao dalo,
Što li nepojašeš vješt našega Pegaza kad!
Treba nam mudrost Tvoja i Tvojega duha vedrina,
Treba nam veoma još atička glave Ti sol
I nečuvenoj treba kadšto opačini svieta
Krepke Ti ruke mah, biča Ti trostruka žvig!
Rieči sam ove na Tvoju poredao jezika našeg:
Kako bih postigo Tvoj stare latinštine sklad;
Kako bih sprètnost našeg zasvjedočio slova,
Nebi li i njemu tiem segnuo do neba glas!
Nebi li bar nam dobre Ti povladio volje,
Ako Ti zvonkim moj čini se jezika sklad.
Bilo Milašine, da me tá uminula sreća,
Imen je danas Ti dan, sgoda je tiho Ti reć:
Zviezda si sboru, zviezda si stolnu Zágrebu gradu,
Vjeran si vàs svoj viek majke Hrvàtice sin!
S toga Ti „Vienac“ sam u biele dolazi dvore:
Ima se òviti gdje, čelo je Tvoje mu tuj!

I. T.

POUKA.

Ustroji disanja prama ljepoti i zdravlju.

Čitao dne 18. studenoga u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu dr. Ivan Dežman.

Iza nosa najzanimiviji je za nas gut, t. j. onaj ustroj, u kom se glas pravi i o kom mi je takodjer gdjekoju progovoriti.

Glasilo čovječje fizikalno razmatrano nije drugo, nego sopilo (Blasinstrument), te ga možemo najbolje prispodobiti orguljam. Naše glasilo nema doduše toliko cievi koliko orgulje, već ima samo jednu, ali ova jedna nadoknadjuje uslied njezina divna i za čudo jednostavna ustrojstva svu onu množinu cievi u orguljah.

Orgulje sastoje se iz mješine, vjetrenice, svirala i pristavljenih cievi. Što je u orguljah mješina, to su u nas pluća, što je u njih vjetrenica, t. j. ona velika ciev, koja ima svu zračnu struju registrom i pojedinim cievim povesti, to je u čovjeku dušnik; a gut je ona jedina svirala, koja nadoknadjuje sve svirale orgulja, dočim je ždrielo, nosna i ustna šupljina ona pristavljena ciev u orguljaških sviralah.

Ako hoćemo da sviramo na orguljah, moramo stati na mješinu zrakom punu. Kroza to, što na nju stanemo, tjeramo iz nje zrak i to u hermetično zatvoren prostor — u vjetrenicu — odakle će on prema tomu, kako mu se pritiskanjem tasta razni poklopci svirala otvore, u razne svirale unići i u njih glasove izvadjati. Upravo se tako i u čovječjem glasilu zbiva. Mi ne pritišćemo doduše mješinu nogama, ali pritišćemo svojimi mišicami stan i pluća te tim tjeramo iz njih zrak; mi ne dižemo doduše rukom nikakav register, nit ne pritisnemo nikakvu tastu prstima, ali mi podajemo uslied naše volje na pojedine živce i mišice raznim čestim guta i njegove pristavljene cievi takav položaj i takvu nategu, da možemo glasove razne visine i zveke proizvesti.

Kod orgulja dakle stoje one mnoge svirale, kojih treba, da se toliki glasovi proizvedu, jedna do druge u registrih uredjene; kod našega ustroja budu one uslied našega hotičnoga pretvaranja jedine svirale jedna iza druge postavljene.

Imao bi sad pojedine česti glasila razložiti i raztumačiti, ali stranom sam to već učinio u svojih prijašnjih čitanjih, a imenito u jednom, gdje sam govorio o tvorenju glasa i njegovih muzikalnih osobitostih, a stranom ne odgovara

sasvim mojoj današnjoj osnovi, gdje imam iztaknuti osobito njegovanje glasa.

Medjutim budi mi dopušteno, da se opetujem, koliko je samo najnuždnije, da shvatimo sasvim dobro, kako se glas pravi. Za to i moramo bar ponešto ogledati gut, t. j. onaj provirući dio u vratu, koga narod kako rekoh i jabučicom zove.

Gut sastoji se iz pomičnih hrustavaca osugami medju sobom svezanih i pokrit je produljenom ždrielnom glenovicom. Hrustavci su tako poredani da prednju, suhovitu stranu sačinjava najveći izmed njih, tako zvani štitac, pod kojim se nalazi sa dužnikom spojeni vitičasti hrastavac, komu se na stražnjoj polovici, dakle na stražnjoj strani guta, posadila obadva ledjenjaka (mali hrustavci) simetrično jedan prema drugomu okrenuta. Od svakoga ledjenjaka potiču po dvie žilave osuge poprek gutne šupljine napred k nutrnjoj strani štitca i tuj se umeću. Ove se osuge zovu osuge glasilice (gornje i dolnje). Izmed osuga glasilica desne i lieve strane ostaje tiesna pukotina, glasiljka nazvana, kroz koju zrak u dušnik i pluća ulaziti i iz njih izlaziti može. Pravo rekuć imamo mi dakle dvie glasiljke, t. j. dvie pukline: onu med gornjimi osugami glasilicami, zatim onu med dolnjimi osugami glasilicami. Onoj gornjoj nadjenuše ime neprava, dočim dolnju prozvaše pravom glasiljkom, jer je ona i njezine osuge kod tvorenja glasa jedina potrebna. Glas se naime tako proizvadja, da bude zrak iz pluća većma silom kroz glasiljku protjeran i da kroza to stanu osuge glasilice (osobito dolnje) trepiti. To se trepenje priobći zraku u gutu i prouzroči da zrak i stiene zračnih ustroja odozgo i odozdo glasiljke zajedno s osugami glasilicami trepe, te tako dobude glas nekakvu jeku, štono rezonancijom zovu. Rezonancija glasa visiti će dakle o stanju stana, pluća, guta i u obće o svem onom kanalu, kuda glas prolazi. Jakost glasa visiti će pod drugčje jednakimi okolnostmi o veličini trepa, kojim osuge glasilice zatrepe, a trep opet visiti će o jakosti i sili zračne struje, koja udari na osuge glasilice. Čistoća pako i kovina glasa visiti će o stanju glenovice t. j. one najtanje kožice, koja gut i osuge njegove pokriva.

Buduć skoro svi gutni hrustavci pruživom tkaninom spojeni, može se glasiljka zajedno sa čitavim gutom širiti i suziti, kad mišice hrustavce il povuku il stisnu. Širenjem il suživanjem glasiljke, kano i pritegom i popuštanjem osuga glasilica postaje većina promjena glasa. Muzikalna visina i dubljina glasa visiti će dakle o napetosti osuga glasilica i o širini glasiljke, te će biti ovisna jedino o absolutnom broju trepa, jer osuge glasilice trepe jednako kao i žice tim češće i podaju tim više glasova, čim bolje su one napete i čim kraće one jesu. Zato i jesu ženski i dječji glasovi viši, jer je u njih gut manji, a osuge kraće, te po tom zatrepe one u stanovitom vremenu mnogo više nego li u mužkarca. Usuprot bude glas dublji, čim više popuste osuge glasilice (čim polaganije dakle one trepe) i čim širja biva glasiljka. Ako su osuge glasilice preveć napete, onda bude glas nepodpun i kričeći, ako su premalo napete, onda bude samo nejasno mumljanje moguće. Ako je pako glasiljka širja od jedne desetine palca, onda se nemože nikakav glas već proizvesti. Osim ovoga navedenoga treba još, ima li se glas praviti, da bude osugovina što podpunije pruživa; da budu osuge vlažne; da budu plasice i srhovi osuga, koji obtiču glasiljku, sasvim slobodni, te napokon da stoje osuge glasilice jedna prema drugoj tako, da se glasiljka stvori. Što se tiče timbra glasa, to visi on ili o rezonanciji promenljive nastavljene cievi, ili pako o raznoj formi trepa osuga, dakle o modificiranom načinu izvadjanja glasa u samom gutu.

Treba naime na um uzeti, da ima dva načina izvadjanja glasa u gutu ili — muzikalno govoreć — dva registra raznoga timbra.

Jedan registar podaje prsni glas, drugi podaje fistel ili glavlji glas.

Prsni glas ima u obće dublju osnovu od glavljega glasa, nu ipak ima raznih glasnih visina, koje su obojim zajedničke, te ih možemo sad prsnim sad glavljim glasom izvesti, pri čem će se navlastito pokazati ona osobita razlika timbra obojih registra.

Kod fistelglasa trepe samo slobodni okrajci osuga, dočim kod prsnoga glasa trepe čitave osuge u svoj njihovoj širini i dubljini ili visini. Druga je razlika još med obojimi registri ta, da se kod prsnoga glasa dušnik i prsne stiene uz trepenje suga tresu, dočim se kod falzetglasa ne tresu prsi, nu usuprot oni dielovi glave, koji imaju tu sposobnost, zato se i prema tomu zovu ti registri jedan prsni, a drugi glavlji.

Obsežnost glasa različna je prema pojedinim individuumom i iznosi obično 1—$2^1/_2$ oktave. Izvrstni glasovi u riedkih slučajih obsižu i $3^1/_2$ oktave, kako u glasovite Angelike Catalani. Mužki, ženski i djetinji glasovi počimlju radi razne veličine guta i s tim skopčane dužine osuga glasilica na raznih mjestih škale, a prestaju opet na raznih. O toj raznoj ograničenosti obsega visi osnova glasa (Stimmlage), a na njoj se temelji razdieljenje pjevajućega glasa u bas, bariton, alt, tenor i soprano. Onaj dio škale od *c* do *f* mogu svi glasovi pjevati, ali će ipak nešto razno zvučiti ako ga bas, il alt, il sopran pjevaju.

Nastaje sad pitanje, kako mi govorimo, t. j. kako proizvadjamo sve one razne glasove, s kojimi izričemo pojedine rieči. Glasilom samim po sebi proizvadjamo jedino tako zvane samoglasnike, ali da možemo iz njih rieči praviti trebati će suglasnika, koje izvadjamo pomaganjem raznih ustnih ustroja.

Samoglasnici se tako proizvadjaju, da osuge glasilice, kad zrak kroz glasiljku prolazi, trepe i da glas, koj se je na takav način porodio, kod prolaza izmed jezika i neba u ustiju bude razno modificiran. Česti ustiju imaju samo toliko upliva na izvadjanje samoglasnika, koliko mogu oni zveku tih slova mienjati. Jezik, ustnice i zubi jesu kod izvadjanja samoglasnika sasvim mirni, akoprem te česti kod svakoga pojedinoga samoglasnika nešto drugčje stoje. Samoglasnici jesu temeljni glasovi svega govora, izvadjaju se bez natege i vježbanja i budu po instinktu izvedeni, te ih i djeca najprije izgovore.

Suglasnike, kojih trebamo da spajamo samoglasnike, proizvadjamo tim, da priečimo onu za izvadjanje samoglasnika namišljenu zračnu struju tim, što ona mora ili kroz tiesnije prostore proláziti, ili što si mora, zatvoren joj budnć jedan put, tražiti drugi kako da izadje. Suglasnike je zato mnogo težje proizvadjati, nego li samoglasnike, dà nekoji nemogu stanovite suglasnike nikad savršeno ni izgovoriti, jer ili im manjkaju potrebite česti u ustiju, ili su ote česti promienjene tako, da se nemogu kretati onako, kako bi to izvedenje onoga suglasnika zahtjevalo. Po raznom učestvovanju pojedinih česti ustiju kod izvadjanja suglasnika dieliti ćemo ote u: u s n e n e g l a s e kano *b*, *f*, *m*, *p*, *v*, jer ćemo za izvadjenje istih upotrebiti ustne. Nekoja divlja plemena, koja si nakita radi probušuju ustnice, nemogu ta slova ni izgovoriti; z u b n e g l a s e kano *d* i *t*, gdje udarimo rtom jezika o gornje zube sjekutiće, zašto djeca i starci nemogu ta slova dobro izgovoriti; n e b n e g l a s o v e kano *l*, *s*, *z*, kad postavimo jezik prema nebu; g r'o n e g l a s o v e kano *k*, koje u gutu proizvadjamo; n o s n e g l a s o v e kano *n*, kod kojih zrak kroz nos prolazi. To budi medjutim samo u obće rečeno, jer se kod izvadjanja suglasnika nemože tako strogo dieliti djelovanje pojedinih ustnih ustroja, pače djeluju i nekoji, kano n. p. jezik, kod izgovora svih suglasnika, te se ti izvedu više ili manje brzim il laganim širenjem ili suživanjem pojedinih česti medju sobom.

Progovoriv to o izvadjanju glasa moram prema mojoj osnovi odgovoriti još na pitanje, kakav mora da bude liep glas?

Liep glas mora da bude čist, jasan, jak, obsežan, jednak, gibak i ugodan.

1. Čistoća (voce intonata) glasa jest prvi i najglavniji njegov uvjet, jer ona izrazuje sveukupan normalitet glasila. Na sreću jest ona nešto obična, al često jest glas nečist, bilo kroz bolest, n. p. katarrhe, il veoma često uslied pomanjkanja muzikalnoga sluha. Prema uzrokom nečistoće udesit će se i sredstva, al to neka si pamti svatko: tko nema muzikalnoga sluha, taj neka se okani pjevanja, jer se neće ni najvećom marljivosti, ni najvećim požrtvovanjem nečistoće nikad riešiti, već će svojim distoniranjem biti strah i trepet slušatelja. Često se dogodi, da su u nekoga samo pojedini (osobiti najdublji, il najvišji) glasovi nečisti, što se vježbanjem i opreznosti lahko odstraniti dade.

2. Jasnoća, (voce chiara, limpida, sonora, di argento) sdružena sa dugimi liepimi svojstvi podaju glasu najveću umjetničku vriednost. Jasnoću ćeš naći kod pjevača, u koga se glasila odlikuju stanovitom prostranosti, spojenom sa pruživosti hrustavih česti dušnika, guta i osuga glasilica, osobito ako im se je pridružio liepo nasvodjen stan, koj služi rezonancijom. Vele takodjer, da se jasnoća druži sa prostranosti ustne šupljine. Dakako da treba uza to i drugih upliva, imenito krepke djelatnosti živaca na glasila.

3. Pun i jak (voce piena, di corpo, gagliarda, robusta, forte) glas biti će osobito kod sveobće krepke, muskulozne tjelesne gradje, kod koje će i gutne mišice biti dobro razvite, k tomu još kod prostranosti prsiju i onoga svojstva, da možeš mnogo zraka držati, kano i kod prostranosti guta.

4. Obsežnost glasa (distesa, estesa). Tuj ćemo se osvrnuti samo na osobitosti guta. Ako promislimo, da raznost glasne visine visi o raznoj natezi i popuštanju osuga glasilica, onda ćemo uviditi, da će obsežnost glasa u tom sastojati, kada će mišice osuge glasilice moći popustiti a da se ipak glas proizvede, ili opet kako će one napeti osuge a da ipak glas bude jak i liep. Očevidno ima u tom obziru prednost ženski glas, koje mogu više rabiti falzet od mužkih. Pjevačica sa $1^1/_2$ oktave obsega tužiti će se na obsežnost svoga glasa, dočim ima malo mužkarca koj bi imali s a s v i m u svojoj moći veći obseg.

Kakogod je lahko obsežnost glasa vježbanjem razširiti i prema visini i prema dubljini, tako se upravo i veoma često grieši, što se takva obsežnost hoće forsirati, te se naravno kroza to odviše napinju mišice guta, koje će napokon oslabiti i sasvim popustiti. Zato i jest sasvim istinita ona poslovica, koja veli: koj hoće sve da pjeva, neće moći za kratko vrieme ništa pjevati.

5. Jednakost (eguale) glasa jest ono svojstvo, kojim se pojedini glasovi sa onom istom čistoćom, sigurnosti i jakosti i sa onom istom zvekom proizvedu. To svojstvo počiva u jednakosti mišične djelatnosti kod svakoga pojedinoga glasa. Za to svojstvo treba velike marljivosti i vježbanja, jer će osobito na granici registra najdublji glasovi biti pravilno tim slabiji i nesigurniji, čim jačji, čišći i visoki budu najviši glasovi.

6. Gibkost (flessibile, ubbidiente, elastica, agile) glasa možemo jedino vježbanjem zadobiti. Ona može obstojati samo kod mišične savršenosti glasila, koju si pjevačice laglje zadobiju, nego li pjevači i koja se je u trilleru do vrhunca popela.

7. Ugodnost (grata, dolce) glasa, ako nije prirodjena, nemože se nikakvim umjetnim sredstvom zadobiti. Dakako gdje ona postoji, moći će se usavršiti sveobćom vježbom i pravim rabljenjem zraka. Ono pako što je više od svih tih svojstva, pjevanje iz duše, poezija izraza, ono se neda nikako naučiti, a sretan onaj, u koga je to svojstvo, jer je ono tako veliko, tako čarobno, da može već samo sobom, ako je glas bar čist, zanesti čovjeka.

Ako je težko imati glas, koj bi odgovarao svim tim navedenim zahtjevom, to nije manje težko takav glas sačuvati. Trebati će on u tu svrhu veoma brižnoga njegovanja.

Prije nego li progovorim o njegovanju glasa, moram iztaknuti što već opetovano izrekoh, da je gut ona čest glasila, u kojoj se glas proizvadja, da će dakle sve što može škoditi njemu i njegovim funkcijam, škoditi i glasu. Treba dakle na um uzeti, da kroz gut ulazi zrak u dušnik i pluća i da krozanj opet iz njih izlazi, nadalje da sve što gutamo preko njega, t. j. preko čepica, koj ima za otaj čas ušće guta zatvoriti, prolazi, napokon da promjene osuga glasilica i glasiljke vise o djelovanju mišica i živaca.

Prema tomu imati ćemo paziti ponajprije na zrak. Zrak, koj prolazi gutom i glasiljkom, ima takav biti, da ne razdražuje glenovice njegove, jer bi se ona mogla upaliti. Po tom nesmije zrak biti ni oštar, ni jako studen, niti pomješan prašinom, dimom (osobito ne dimom od duhana) ili plinovi kano ammoniakom, ugljičnom kiselinom itd. Uslied tih škodljivosti može se lahko katarrh pojaviti a uztraje li takav katarrh dulje vremena, onda može ona tanka kožica oko osuga glasilica odebljati, te će po tom glas biti hrapav, nečist, bez ikakva kova. Osobito rado pojavit će se takav katarrh, ako smo gut pjevanjem, duljim govorenjem, ili udisanjem toploga zraka ugrijali, te ga naglo napane studen i oštar zrak Zato imaju svi oni, koji svoj gut napinju govorom, ili pjevanjem, ili koji su disali u toplijem zraku, te dodju naglo u zimu, omotati vrat, te će biti zgodno da ne dišu na usta, što nije medjutim nikad dobro, već kroz nos, ili da drže pred usta rubac. Što se tiče u obće temperature, to se mora reći, da glas kano u obće čitavo tielo zahtjeva jednaku temperaturu. Najbolja temperatura za glas kano i za tielo biti će ona od 12—15 stepena Reaumura. Kod stanovitoga stepena studeni i imenito kod suhe zime dobiti će doduše napetost mišica osuga glasilica, te će po tom glas dobiti i na visini, zveki i svježosti, ali ako je ta zima odviše velika, ili ako dulje traje, onda će živci izgubiti svaki upliv na mišice te će glas biti nesiguran, nečist i tresti će se. Odviše velika temperatura, osobito umjetno izvedena, otegoćuje pjevanje još više, jer će uslied nje čitavo tielo omlitaviti, mišice će se brzo umoriti, te nećeš moći osobito višje glasove izvadjati.

Iza zraka moramo paziti na sve što jedemo i pijemo. Jelo, ako je ljuto, kano mirodije (biber, gorušica), ili kiseline, il žestoka pića, il opet mrzla pića, kano sladoled, mogu glasu takodjer naškoditi.

Osobito ima pako pjevač na hranu paziti, te bi se imao čuvati svih težkih neprobavnih, podražujućih jela, a osobito da ne pretrpa želudca, imenito onda ne, ako će na skoro iza toga pjevati, jer su živci želudca spojeni sa živci glasila, te bi podražnost jednih mogla preći i na druge. Još više imat će pjevač paziti na pilo. Ima doduše malo pića, kojih bi umjereno uživanje moglo škoditi glasu, ali prekomjerno uživanje istih, osobito piva i rakije, može od najužasnijih posljedica biti. Isto će tako prekomjerno pijenje kave i čaja škodljivo biti glasu, jer će djelovanje istih na živce slabiti glasila. Tuj se može još pripomenuti, da svaki pjevač ima da pazi i na njegovanje i začuvanje zubi, jer su osobito oštećeni zubi zapriekom čista izgovora a i zveka glasa će rad njih trpiti.

Nadalje bi imao svatko paziti, da ne prenapinje glasila vikanjem, pjevanjem, govorenjem, jer mogu onda u obće mišice a i živci malaksati, te će glas biti slab, bez zveke, nejednak, hrapav, sad visok, sad nizak, jednozvučan.

Napokon bi mogo još spomenuti, da je i držanje tiela, osobito kod pjevanja od neke znamenitosti. Najnaravnije je uz pjevanje stojati, jer kod sjedenja budu trbušne mišice utisnute tako, da nemogu dosta podpomagati udisanje i izdisanje, osobito onda ne ako bude tielo napred pomaknuto, kako to često i biva. Još gorje je hodajuć, ma i ne bilo uz brdo, pjevati osobito pako u zimno doba, gdje se onda odviše krvi u plućih sabire, te kroza to disanje otegoćuje.

Iza guta nam je konačno ogledati pluća prema zdravlju, jer od zdrava stanja pluća visiti će napokon i sveobće stanje. Prva je potreba, da pluća ostanu zdrava, dobar zrak. Zrak je pako onda dobar, ako neima osim svojih potrebitih sastavina nikakvih drugih, koje bi mogle plućam naškoditi il krv pokvariti. Potrebite pako sastavine jesu: dušik, kisik, nešto vode u formi plina il pare i veoma malo ugličnoga plina. Nego i te sastavine moraju u zakonitih granicah u njem se nalaziti, te se nesmije nijedna izvan tih granica odviše pomnožati. Imenito vriedi to u ugljičnoj kiselini, koja se najačje sakuplja u zatvorenih malenih prostorih, ako u njih mnogo ljudi diše, jer znamo, da mi izdišemo ugljičnu kiselinu, pače ne samo mi nego i svieće, n. p. u kazalištih, koncertnih dvoranah podaju toliko ugljične kiseline, da će od nje, ako su dotične prostorije ljudmi pre-

trpane, mnoge glava zaboljeti, ili se ća i smučiti, jer je ugljična kiselina tako jak otrov, da bi ona čovjeka, kad bi ju čistu udahnuo, onaj čas umrtvila. Ljudi i živine izdišu dakle toli žestok otrov, da bi se zrak za malo vremena tako pokvario, da bi svaki nas morao u njem poginuti, kad se na sreću narav nebi pobrinula bila, te podala nam biline, koje imaju zrak čistiti tim, što mu oduzimlju tu za nas škodljivu ugljičnu kiselinu, kojom se one pomoćju vode hrane. Zato i jest za zdravu klimu koje god okolice od velike štete, ako joj se barbarskim načinom posjeku sve šume.

Pogledom na škodljivost ugljične kiseline treba da budu sobe, u kojih se sastaje više ljudi, n. p. škole veoma prostrane, te treba takve sobe dovoljno vjetriti. Osobito treba paziti na spavaće sobe, koje bi imale biti, što žalibože riedko biva, prostrane, svjetle, vjetrive i dobro kroz dan provjetrene, te se nebi smjelo u njih djetinje rubje sušiti, niti cvieće držati, jer cvieće kako znamo izdiše u tmici ugljičnu kiselinu.

Jedan od najpoglavitijih zakona za čuvanje zdravlja jest taj: da se užijete čim češće moguće frižkoga zraka uz tu opreznost, da se uklonite odviše velikoj vrućini, zimi, vjetru i propuhu, vlagi i prašini. Osobito je potrebit takav zrak djeci i ljudem, koji mnogo sjede, te u svojih kućah nemaju dovoljno frižkoga zraka. Povisiti će se korist frižkoga zraka, ako se na prostom umjereno krećemo, te lagano i duboko udišemo, jer se kolanje krvi tim unapredjuje. Nadalje nesmijemo odviše stezati disala, bilo to krivim držanjem tiela il odielom, jer onda nemože zrak u pluća slobodno ulaziti, ni izlaziti. Usuprot treba nastojati krepkim udisanjem i izdisanjem, pjevanjem, glasnim čitanjem i sviranjem kakva instrumenta, da se pluća šire. To širenje mora se naravno umjereno tjerati, jer bi se onda pluća mogla i odviše razširiti, što će zdravlju opet škodljivo biti.

Milostive gospodje! Ovim sam čitanjem i opet nastojao, kako sam najbolje mogao i umio, da vas uvedem u tajno djelovanje nekih čovječjih ustroja tom namjerom, da zadovoljim prema mojim duševnim silam vašoj plemenitoj požudi za znanjem, koju nam za nas toli častnim mnogobrojnim posjetom odajete. Koliko je dično za mene na ovom mjestu pred vašim svjetlim licem odkrivati tajne i krasote najsavršenijega božjega stvora, toliko bi godilo momu rodoljublju, kad bi mi dopušteno bilo pomisliti, da će moje rieči u vaših srdcih odziva naći, jer nemože za mene biti ljepše nagrade do one, da sam zadovoljio cvietu hrvatske prestolnice.

Narodno kazalište.

Mnoge naše žaobe proti upravi narodnoga kazališta, premda ih odobravaju vještaci, mogu razcviliti domorodno srdce, koje u svem narodnom životu željkuje samo liepu slogu a zazire od svakoga nezadovoljstva, bojeć se, da nebude povodom razsapu i zatoru narodnoga zavoda, kojemu su namienjeni česti prigovori a na koj možebiti već i reže neprijateljska usta. Al na taj strah i na tu bojazan nevalja se obzirati, jer je do pravoga napredka samo jedan put, a na tom je putu prvi korak: spoznaja istine. Za tom spoznajom valja vapiti sve dotle, dok se neprene sviest onih, kojim je vapaj namienjen. Tko ovako radi, prvi će radostnim srdcem pozdraviti svaki liepi pojav i prihvatiti drage volje svaku priliku, gdje može pohvaliti marljivo nastojanje oko napredka u nas često strastno željenoga. Kako smo dakle ove godine malo razlogâ imali veseliti se narodnomu kazalištu, valja nam priznati, da nas je prošle subote obradovala predstava „Monike", ove saisone, čini nam se, prve i jedine tragedije. Razumieva se gotovo samo sobom, da ni tom predstavom nije dokučen posljednji cilj svih naših želja, al je ona ipak takova, da se o njoj može mirnim i zadovoljnim srdcem govoriti.

Čitaoci „Vienca" sjećat će se s lanjske kritike F. M. Kolárove „Magelone"; od istoga je pisca, glasovita u svom narodu, i „Monika", tragedija u tri čina, kojoj se je predmet našao u najcrnjoj dobi česke poviesti, kadno je iza bjelogorske bitke cviet českoga naroda na pražkom trgu pod krvničkim mačem izdahnuo dušu.

Lazar Kolona Felsecki strašan je čovjek, rugoba i sramota ljudskoga roda, koj je griešnim načinom upropastio brata svoga Benedikta, tobože pristašu Friderika Falačkoga, a zatim živinskom požudom oskvrnuo mu ženu i nesmiljenim srdcem ucvilio djecu: Moniku i Hipolita; prekrstiv se iza užasne katastrofe u Věrnostu Adlarskoga steče milost cara Ferdinanda II. i bude imenovan najvišim sudcem kraljestva českoga. Benedikt izgubiv po nevjeri bratovoj svoja ogromna imanja, da izbjegne maču krvničkomu, prisiljen je skitati se po tudjinstvu te si nadjene krivo ime Lamberta; nesretna mu žena Klara, pritisnuta biedom i nevoljom, poticala je u djeci svojoj strašnu osvetu proti lupežkomu stricu. Hipolit je „užasnu poviest" tako dugo prematao u glavi svojoj, dok mu se s nje mozak pomutio; krvavi je dakle zadatak osvete zapao kćer Moniku, te joj ga mati još na samrti posebnom oporukom k srdcu privezala. Smatrajuć ona zadatak taj zavjetom svojim, posvetila mu se strastnom dušom, Hipolit joj je imao pomagati bezsviestno kao pokorni sluga; da nadje laglje svoga vraga, preodjene se u mužkarca i vojnika a ovako se spozna u nekoj bitci kod Dečina s Odolanom

Pětiburskim, „pobočnim“ sinom Věrnoste Adlarskoga, komu je bila život spasila a onda mu se odala da je djevojka.

Komad počima ondje, gdje je sve to već svršeno. Lambert vratio se uz saksonsko oružje nepoznat u domovinu svoju. Našav utočište u nekom gradu na granici, podje u potaji u Prag; al uvjeriv se, da neima nikakve nade za prevrat, uz koj bi se mogao dokopati svoga pravoga imena i imetka, a onda ženu i djecu oteti muci i stradanju, povrati se natrag. Sad dodje slučajno u taj grad i Věrnosta Adlarski, koj je, putujući u Draždjane po važnom nalogu svoga dvora, imao u slabom čamcu prebroditi nabreklu Labu; po sreći ili nesreći izvrne se čamac, a Hipolit i Monika, koji se tu desiše, nadju priliku, da spase život svomu vragu. Sastali se dakle na jednom mjestu najveći neprijatelji. Lambert je svoga brata prepoznao, čim ga je zagledao, a isto tako i Věrnosta njega. Ovim sastankom ljudî, kojih se interesi strašnim načinom ovdje križaju a ondje sastaju, napela se je situacija odmah s početka te vidiš, kako će sve planuti živom vatrom. Lambertu se nanudila sgoda, da se osveti, a Věrnosta se sav uzkolebao od straha: stali raditi jedan drugomu o glavi. Věrnosta pozove u pomoć svoga spasitelja, mladoga vojnika a u istinu djevojku Moniku; nepoznavajuć ga ona i neuzdavajuć se unj, povjeri to Lambertu, uz koga prianja nekom čudnom slutnjom. Lambert joj odkrije strašnu tajnu, da je onaj spašeni utopljenik: Lazar Kolona Felsecki. Djevojka vrisne od radosti, gdje joj se našla prilika, da toli brzo uzmogne osvetit si majku; Lambert joj još i put pokaže k tomu. Kad se ona na to pripravljala, dodje Odolan iz Dečina; ona se dogovori s njim, da će se sutra dan opet sastati i vienčati, a onda ga odpravi. Věrnosta Adlarski mučen utvorami nemogaše spavati, pošalje dakle glasnika u Dečin, da mu odanle sin dodje u pomoć; jedva je opet otišao u svoju ložnicu, dodje Monika i brat joj preko tajnih skalina pred njegova vrata te ga sazove pravim imenom Lazara Kolona Felseckoga Věrnosta provali iz ložnice sabljom u ruci, da se brani proti utvoram, a kad tamo stoje pred njim njegovi spasitelji. Što tražite u to doba noći? — Nagradu, strašnu nagradu! — Prisili ga Monika pištoljem u ruci, da sluša strašnu poviest svojih opačina, koja se završi očitovanjem, da je on taj zlotvor, u kom pripoviedka govori i da mu je sad izdahnuti griešnu dušu. Uzmakne opet u ložnicu, a tu ga Monika ubije. Jedva su se ubojice odšuljali, dodje Odolan za stražom pa nadje otca mrtva; žaleć za njim strastnim srdcem odredi, da se ide u potjeru za ubojicami. Gradski ljudi uhvate Lamberta i slugu mu Andriju Kad je iztraga već dotle dospjela bila, da se tobožnji ubojica Lambert na muke metne, pomoli se Monika u ženskom odielu a njoj u povodu i Hipolit, koj s ludosti svoje oda, da je Monika ubila Věrnostu. Ovako se otac upoznao s djecom svojom, koreć si kćer, što je pometnuv žensku ćud izvela grozan čin. Sud se ima dosuditi, vjerenik bi imao vjerenicu svoju predati krvniku, čega učiniti nemože, a neima srdca ni zato, da ju sam ubije. Da ju otme sramotnoj premda zasluženoj smrti, ubije ju sam otac, predavajuć se krvniku za žrtvu. Hipolit skoči u Labu.

O samoj tragediji biti će dosta nekoliko rieči.

Pjesnik nas odmah na početku zahvati silnimi situacijami pa drži napete gotovo do kraja, a napokon moramo pitati: Zašto to biva ovako a zašto ne inako? Otac Monikin ima razlogâ koliko i ona, da ubije onoga zlikovca, koga mu je Bog bratom stvorio, pa ipak zazire od groznoga čina, kakvo je ubojstvo. Na koncu tragedije osjeća se vrlo živo nemila sprotnost, koja se je tim načinom izmedju otca i kćeri poroditi morala. Monikin čin nemože opravdati ni djetinska ljubav ni majčina oporuka. Jest istina, ona je sagriešila pa mora zato stradati. Al ako to na nas ima tragički djelovati, t. j. ako se u nas ima pobuditi sažalost, koje se k tomu medju ostalim hoće, trebalo bi da vidimo, kako se je u razcviljenoj djevojci potaknula strašna mržnja proti još strašnijemu stricu, kako se je ona nezasluženom patnjom majčinom uzpirila do biesne strasti, i kako se je ste strasti porodila užasna odluka, da nevina djevojka podje tražiti i ubijati svoga zlotvora? U samom komadu vidimo već gotovu junakinju, koja neradi drugo van što traži svoju žrtvu, da ju smakne, zato nas Věrnota Adlarski puno više zanima nego li bi trebalo. Čini nam se, kad je on smaknut, da je sve svršeno. Sva je tragedija sbijena u samu osvetu; ona je sve: početak i kraj. „Monika“ je s te strane upravo strašna djevojka; a onda je opet s druge ruke posve nevina, jer nije nego orudje svoje majke.

Uza sve to, ili možebiti upravo radi toga, sve su glavne uloge ove tragedije vrlo mučne. Predstavljajuć Moniku valja iznositi na vidjelo silnu strast, goruću požudu za osvetom, koja ubija svako drugo čustvo. Monika je vrlo hladnokrvna ljubovca i vjerenica, sestra ni malo ljubežljiva, kojoj je brat samo sluga i orudje, otca ljubi žešće, dok ga nepozna, gdje joj istom put kaže k strašnomu cilju. Priznajemo radostno, da je gospodjica Ružičkova ovakovu Moniku prikazala onolikom divljom žestinom, koliku je težko smoći ženskoj glavi. Ona se je pretvorila u mužkarca, pa je u tom uztrajala, dok god je trebalo; al je zato iza počinjenoga ubojstva, gdje se opet premetnula u djevojku, morala prikazati nešto više mehke skrušenosti, Zadovoljila je svomu zadatku, bies ju je minuo, s osvetnika postala je žrtvom svoje sudbine, rezignacija joj je dakle dokučiva; al bi tragičko djelovanje znamenito pojačala bila, da je na koncu što življe iztaknula, kako ju duša

boli, što je zanesena učinila više, nego li djevojci dolikuje. I u prvom činu bilo je u nje nešto previše vojničkoga lahkoumlja; kad se djevojka sprema na krvav čin, nemože biti vesela; ona se takovom istom gradila, a to se na njoj nije dosta poznalo. Pohvaliti se mora malo ne bezuvjetno, kako je u drugom činu pripoviedala Věrnosti Adlarskomu u brk onu poviest o strašnom zlikovcu. Občinstvo je gospodjicu Ružičkovu u toj tragediji odlikovalo živim i zasluženim priznanjem, uz koje drage volje pristajemo, al zato ju ipak moramo opreznom učiniti na hrvatski joj izgovor. Njezini su mnogi glasovi tako sgnječeni, da ju je kod brzoga govora ili tihoga šaptanja težko razumjeti; tu nepomaže nego ozbiljan i dugotrajan nauk a onda hrvatski govor i izvan pozorišta.

G. Freudenreich prikazao je Lamberta kao studiju, al što drugim glumcem smeta, to i njega prieči u podpunom razvoju svih njegovih sposobnosti. Njemačka deklamacija prenešena na hrvatski jezik! N. p. deklamatorni naglasak u pitanjih meće on, a kadšto, čemu se vrlo čudimo, i g. Sajević, na kraj izreke; tim se često posvema poremeti naglasak rieči. Onda još jedno. U komediji može g. F. smišljati rieči onaj čas, kad govori. Opaža se to i ondje, dapače i smeta; al on je dosta vješt, da takovu pometnju odmah prevrne na šalu. To se u tragediji nemože. Što on ovdje govori, to mora duboko ćutiti; ta čustva moraju mu proniknuti svu dušu, a onda se duša samo onako izlije b e z n a p o r a.

G. Štefanović, Sajević i Ban zadovoljili su svojoj zadaći posve marljivom igrom; g. Štefanović je izmedju njih najbolje uspio, al je imao, štono vele, zahvalnu ulogu, dočim su i Odolan i Hipolit osobe činom pasivne, a čustvom žestoke; valja ih prikazati s malo rieči. To je nada sve mučno. G. Sajeviću mora se medjutim upravo zahvalno priznati, da dobrom voljom pristaje uz najrazličitije zadaće: igra u tragedijah i komedijah, u operi i operetah, a s čega mu od nas najveća hvala, govori vazda gotovo posve čistim štokavskim naglasom. To isto valja i o g. Banu s jednom velikom iznimkom, da je u naglasu veliki griešnik.

Nikomu milije nego nam, ako na skoro opet nadjemo priliku, da se ugodno pozabavimo liepom predstavom u n a r o d n o m kazalištu.

I. P.

LISTAK.

Gg. Gjuro Daničić i V. Jagić. Tajnici jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, g. G j. D a n i č i ć i g. V a t r o s l a v J a g i ć imenovani su ovih dana na priedlog filologičko-historičkoga fakulteta c. sveučilišta petrogradskoga „sovjetom“ njegovim doktori slavenske filologije, ili kano što bi po našem sveučilištnom sustavu rekli doktori filosofije. Za bolje razumjevanje budi ovdje napomenuto, da se ruska sveučilišta po novijem ustrojstvu od g. 1863. diele u ove četiri fakultete: historičko-filologički, fizičko-matematički, pravoslovni i liečnički; u Petrogradu imade još peti fakultet, iztočnih naime jezika. Mjesto bogoslovnoga fakulteta obstoje u Rusiji „duhovne akademije“, kano posebni učevni zavodi. — Radujemo se, što su učena djela Daničića i Jagića stekla u inostranstvu zasluženo odlikovanje.

Brčićeva knjiga. Ovih je dana izašla knjiga: „D v i e s l u ž b e r i m s k o g a o b r e d a z a s v e t k o v i n u s v. Ć i r i l a i M e t u d a, i z d a o I v a n B e r č i ć, t r o š k o m j u g o s l a v e n k e a k a d e m i j e z n a n o s t i i u m j e t n o s t i.“ U Zagrebu 1870. Str. I—XV. 1—79. Ciena 1 for. Kano uvod u djelce pokojnoga akademika čita se nekrolog njemu po akademiku dru. V. Jagiću spisan. Brčić je crpio jednu službu iz časoslova u knjižnici ljubljanskoj iz početka XV. vieka, drugu iz novljanskoga časoslova istoga vieka. Obje su štampane glagolicom i prevedene latinski. Brčić misli, da su ove službe imale biti sastavljene koncem IX ili početkom X vieka; a sravnavajući njihovu sadržinu s ostalimi slovjenskimi spomenici te ruke, upusti se takodjer u pitanje: gdje su liturgičke knjige prvobitno prevedene i po kojem obredu, zapadnom ili iztočnom? Kako pitanje o početku i postanku pisma kod Slovjenâ, pitanje duboko zasiecajuće u poviest slovjenske prosvjete, još sveudilj zanima ne samo slovjenske učenjake nego i ostali sviet: to će i ovo Brčićevo djelce dobro doći svim, koje ozbiljno misle ob onom pitanju. Akademija je ovim izdanjem dostojno proslavila uspomenu svojega člana.

Vsemirnyj putešestvenik. U kartografičkom zavodu A. Iljina u Petrogradu izlazi poslije 1867 tjednik „v s e m i r n y j p u t e š e s t v e n i k“, u kojem se priobćuju novija putovanja po svietu i noviji zemljopisni obreti. Na godinu izlazi 50 svezaka s nacrti boljih ruskih umjetnika i sa zemljovidi; ciena je godišnjemu tečaju 10 rub. Onaj kartografički zavod izdaje takodjer na poseb putopisna djela odličnijih domaćih i inostranih putnika (n. p. Bekkera u Africi, Gjumbera u Japoniji), zatim atlase, zemljovide i umotvorine književne. Strukovnjake će osobito zanimati zemljovidi o s r e d n j e A z i j e, kano Turkestana, sastavljeni po ruskih iztraživanjih. Medju književnimi umotvorinami nalazimo „album Taras Bulba“ od akademika Sokolova na šest chromolitograf. narisâ, ali za cienu od 30 rub. — Kada će u nas izaći s ilustracijami nar. pjesme, Čengić-aga itd.?

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 50. U Zagrebu dne 10. prosinca 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

San.

Spjevao I. T.

San se krili, lèpeće sa nebesa
I od zviezdâ dònosi sitna kriesa,
Kano golub dušici gukat kuša,
Neka ga sluša.

Od te noći strahora gluha, tmasta
Rujne eto zorice cìk ti nasta,
Od zrake se zràčica sjajna drieši,
Duša se smieši.

Svježim gle zelenilom gora lista,
Žubor čuj potočića bistra, čista,
Usjev niče, polja se sva zelene,
Cvieće ti zene.

Tud ti san razàstire sladke nade,
U grud sva milota se božja krade,
Srce tvoje nadimlje želja pusta,
Žedne ti usta.

Eto na te naviru sve divote
I svjež život, što ti ga sviet taj ote,
Čiste sreće blaženo ono milje
Bogo ti šilje.

Plemenitim vàs ti se narod kaže,
Svaka liepo duša se s tobom slaže,
U sviet pusti netrebaš gledat sjetan,
Dom ti je sretan!

Ljudim ljudske neće se više krvi,
Gdje je ljubav činiti, narod vrvi,
Samim slovom svaka se zloba smiri,
Pravda se širi.

Lete od nas, krvave lete sjene,
Živi, čili naroda duh se prene,
Bratac sjajnu braći si slavu sprema,
Razdora nema.

U srdašcu sveta je svim sloboda,
Za seljaka mare ti već gospoda,
Svatko već se istini svetoj klanja,
Hoće se znanja!

Perje raste, rastu ti mlada krila,
Put nebesa duša se uzavila,
Napried, napried junače hrabri, vrli:
Slava te grli!

Revaj napried, sokole, revaj sivi,
Za tu slavu mio ti narod živi,
Njemu u grud ponosa iskru dúbi,
Ljuba te ljubi!

Sjetno srce sjeća se sladka sánka,
Kad je bolno ù oči biela dánka,
Da će skoro takove sreće biti,
Prestalo sniti.

Kitica smilja.

Pripovieda I. T.

(Konac.)

Matilda bijaše po svoj prilici opazila, da joj se otac i ja dobro negledamo, pa da ni brat joj nije mi u volju ušao, te da mi je boravljenje na njihovu imanju dozlogrdilo, ali da ipak svim nepovoljštinam u prkos svoju dužnost sviestno i s požrtvovanjem vršim. Opazila je valjda i to, da, premda sam joj kazao, koliko ju žalim, jedva više marim za nju, od-

kad je moj svjet onako prpošno odbila. Sudila je dapače, da mrzim i prezirem nju i svu njezinu obitelj.

Činilo mi se, da gleda nagoditi sgodu, da me opet napastuje. Neznam, koja su joj čustva srcem pokretala, koje li je ušutkala. To samo vidjeh, da je prpošna napastnica, šetajući jednom uz Ružicu po vrtu, navalice u sjenicu došla, gdje sam se ja čitajući Gundulićeva razmetna sina svojski nasladjivao.

Na izliku vesela lica i kanda se nije medju nama grdna provala provalila — uze me pitati, što čitam, i kad joj to kazah, koje se čustvo čitajuć razmetna sina razigrati može.

Odgovorih joj u kratko i preko mrtva srca, koji je smjer tomu Gundulićevu djelu.

„Tko dakle nečita razmetna sina“ — uze ona zanovietati, „onaj neumie predvidjeti posljedica razkalašena života!“

„Može, gospodično, slušajući svjet starijih i gledajući, što se po svietu sbiva. I sviet je poučna knjiga, samo kad tko umie čitati tu knjigu, pronalaziti uzroke i s istih uzrôkâ nagovieštati iste posljedice.“ Odvratim ja.

„Ali prosta svjetina neumie ni misliti, a kamo li mudrovati!“ Zapodjede opet Matilda.

„Umie, gospodično, glava je starija od knjige. A prosta naroda nezabunjuju kojekakve dangubice, da nemože pogledati bistrim očima u zbiljnost ovoga svieta. Izim toga ima u narodnih poslovicah čitava knjiga mudrosti, na koju se narod to više osvrće, što se više to narodno mudrovanje sudara sa naukom vjerozakonskom.“

„Zar mislite, da seljačka djevojka shvaća sreću prave ljubavi?“ Zapita napastnica.

„Zašto nebi mogla shvaćati?“ Nastavim ja: „Nečuste li, što narod veli: Nije blago ni srebro ni zlato, već je blago, što je komu drago! A znate li, što ona kitica smilja na djevojačkih njedrih djevojci često šapuće? Neprima li veselo božićnicu, kojom ju dragi dariva? Što li tumači ona narodna djevojačka pjesma, po kojoj ni otac ni mati, ni bratac ni sestrica nepodieliše š njom pravo jabuke od zlata, svako sebi uzelo više, samo dragi dao njoj više, nego li sebi. Nije li to pojam prave ljubavi? Nije li ono, kad pjesma izvodi, da je preči muž i od matere?“

„Vi ćete si valjda tako umujuću seljačku krasoticu izabrati!“ Reče Matilda i udari u smieh, te nepočeka moga odgovora, već zaokrenu Ružicom oko sebe i ostavi me u sjenici zabunjena s tolike drzkosti.

Je li me navalice htjela uvriediti? Ili nezna, što čini? Morda sam joj se zamjerio pjevajući hvalu prostoga naroda, mjesto da se njoj ùdvaram!

Čas sam o tom razmišljao, ali za malo sve izbijem iz glave, dosudiv, da me takovo čeljade ni nemože uvriediti. Uzdanuh nehotice a tim uzdisajem Bogu se prijavih, da njegovo stvorenje žalim!

Bio u Bojanovića dvorskim neki Žumberčanin, izpisani vojnik, koji je svoju službu točno po vojnički obavljao. Što mu se je zapovidjelo, to je bilo na dlaku izvršeno. Dosle bijaše Žumberčanin dobro prošao, premda se je Bojanović znao kadšto ljuto nanj osjeći, kad mu što nije bilo po volji. Nije Bojanović nikada iztraživao, je li tko kriv ili prav? Njegova zla volja bila mu jedino mjerilo psovci i kletvi. Sva družinčad bila tomu navikla, a povrh toga mogaše si dvorski na komegodj izkaliti srce.

Jednom sjedjah u popasno doba pokraj dvora na klupi tumačeći mladomu gospodinu po treći put neko poglavje kaznenoga prava. Baš će voz otave oboru na vrata, a iz dvora stupi g. Bojanović i za njim dva lovska psa. Opaziše psi volove pred vozom i polećeše im lajući u susret. Volovi trgnu rudom u kraj, zadnji kotač zadjene o vratnice a voz se provali pred gospodarevim očima. Dvorski, koji je išao za vozom s vìlami o ramenu, obori se na slugu. Uz to psi laju, mladi gospodin hoće da popuca od smieha a otac mu, srknuv valjda koju kâpcu preko mjere i ljut možebiti, što taj dan nije mogao sastaviti igre, zamahne batinom na dvorskoga, ne što je tobož kriv, već što mu je najbliže na dohvatu bio. Dvorski umakne malo, a gospodar ga prvim mahom nedohvati. Priskočim i ja i nadjem se g. Bojanoviću iza ledjah, kad ovaj po drugi put na dvorskoga zamahnu. U isti mah, kad Bojanović zamahnu, trže Žumberčanin malu iza pojasa i kliknu:

„Neudarajte gospodine, jer ću vas, tako mi velikoga Boga, sastaviti s crnom zemljom!“

Bojanović posegnu još s višega i koraknu napried te viknu iz svega grla: „Ja ću ti pokazati, tko je Bojanović!“

U isti tren iztrgnem mu ja od zada batinu iz ruke i viknem: „Pomislite na svoju djecu, zar nevidite, da je sgodna ruka naperila na vas pištolj?“

„Zahvalite tomu gospodinu“, reče odrješito dvorski, „što vam je oteo batinu — u onaj tren, kad sam se već prstom hvatio odponca. A i ja vam hvalim, dobri gospodine, jer me netrebate kao ubojicu predavati sudu. Ni dana više neslužim u tom nesrećnom dvoru, gdje nema ni reda ni radosti, već ima samo straha i grieha.“

G. Bojanović stajaše, odkad mu batinu oteh, upanjen te upiliv oči u dvorskoga neodvrati nam ni besjede a valjda zamisli crne misli i biesne kletve. Koliko se bijaše upanjio, bilo neobično i njegovim psima, te uzeše oko njega cvieliti i uzanj se uzpinjati — dobro mu dodjoše, gurnu nogom nemilice jednoga i drugoga u rebra, psi udariše u svoj jauk a Bojanoviću odlanulo bar nešto te ode brzim korakom u dvor.

Sazovem družinčad i dam sadjeti otavu na tarnice, privezemo voz do pojate i do mraka spremimo otavu pojati na tavan.

Sjutradan stupi Žumberčanin mirno pred gospodara, zaište ostatak svoje plaće, i pošto ga Bojanović mučke izplati, izadje blažena lica, oprosti se samo sa mnom i odveze se pjevajući na najmiljenih kolih. Blago si ga tebi, koji si se ove kuće riešio, pomislim ja i zaželim jače nego li ikada kraj djačkim praznikom, kad ću i ja moći srećan odjuriti iz toga dvora — ako Bog da — u nepovrat.

Poslije toga dogodjaja bilo mi još nesnosnije boraviti u družtvu te zloćudne obitelji. S toga svaki dan, čim bih s mladim gospodinom opredieljeno poglavje proučio, odem od dvora s knjigom u ruci u nedaleki grabik ili se popnem stazom uzbrdice do dvorske kapelice, odakle se je daleko vidjelo po liepom Zagorju. Tuj mi ševa, titrajući visoko iznad mene u božjem zraku, dragotno cvrkutaše, tuj mi kosovice po grmlju veselo zviždukahu, tuj kadšto zaboravih, da sam se u zó čas obvezao, dva puna mjeseca u kužnu družtvu prekužiti.

Sreća i Bog, te nastupismo već treću deseticu mjeseca rujna — još osam dana, pa onda u liepi moj Zagreb, u krasna družtva mlade braće, gdje se potiču misli, gdje se ohrabruje svaki polet, gdje se snuje svakomu dobru napredak, gdje smo svi listom živi ljubitelji istini, slobodi i dragoj domovini!

Tako snivajući ležah jednom kod kapelice u travi gledajući na zapad, kako baš zalazi sunce.

Kad eto od dvora Matilde i kapelana. Više lete, nego li idu. Matilda nosi tri četiri vienca na ruci, te mimo mene smijuć se proleti i dva se tri li puta na me ogleda, tobože pitajući, zar nevidiš koliko sam vesela, ako ti i nemariš za me.

Otvoriše vrata i uljegoše u kapelicu. Mišljah, idu kititi žrtvenik. Samo mi se čudno činilo, što se je Matilda usudila sama uz kapelana toli daleko od dvora u šetnju poći, jer joj otac nije rado gledao, kad bi se bila s kojom mužkom glavom na samo razgovarala. Ali šta je to mene briga? — I onako bilo zahladilo te se crn oblak sa sjevera nadnio nad Zagorje. Ide božje vrieme. Ustanem dakle i podjem nizbrdice.

Niesam pó puta provalio, eto ti iza mene g. Bojanovića, gdje s puškom o ramenu brza kući i u torbi nosi zeca. Stiže me i reče: Valjda ste vi u vratih na kapelici zaboravili ključ!

I prestiže me, tobož ni nemareći za moj odgovor, a u desnoj mu ruci opazih ključ od kapelice.

Ogledam se, neima nigdje nikoga. Bogme su Matilda i kapelan u kapelici zatvoreni.

Već kiša stala prokapljivati a vlastelin umakao u dvor. Poletim i ja za njim te jedva u dvor stupim, eto se kiša obori pljuštati — i do kože bi prokisao, tko bi imao kamo od nevolje poći po tom vremenu.

A ta se nevolja napopala mene. Počekam još časak pazeći kroz okno. Nema ih, te nema. Niesu mu nikako mogli umaći, bogme su u kapeli.

Kakva će to sramota biti? Što će sagraditi biesan otac od Matilde? Mogu li ja, znajući za njih, ostavit ih u toj nedičnoj neprilici? Neće li za čas zagrajati služinčad po dvoru — kud je nestalo Matilde i kapelana? Vidjesmo ih, gdje odoše u šetnju.

Tuj nije bilo kad oklievati. Skočim gospodinu Bojanoviću u sobu i uzmem lagati: „Zaboravio sam gospodine u kapelici na klupi otvorenu listnicu, gdje sam si nešto bilježio; ima u listnici poveća svota novca — mogli bi miši svu moju gotovinu utamaniti, molim vas, dajte mi ključ od kapelice, idem po svoju listnicu!“

„Šta vam je na um palo, tko će se po tom vremenu uz klizavo brdo i po mraku do kapelice penjati? Neće miši namah prvu noć na listnicu naići.“

„Ali molim vas, nebih mogao ciele noći usnuti, da neodem po listnicu!“

„A vi ajte!“ Reče Bojanović, dade mi ključ i sleže ramenî — kao našav se u čudu, što toliko silim.

Odletim u svoju sobu, odjenem se dobro, zagrnem kabanicu, uzmem kišobran te zagacam u božje vrieme. Svejednako još pljuštaše kiša a vjetar mi nedade razapeti kišobrana te po mraku lutajuć jedva se popnem do kapelice. Napipav vrata i na vratih ključanicu reknem: „Nebojte se, ja sam — Istinković.“ Odključam vrata i noseći vazda uza se žižice rečem kapelanu neka dohvati svieću sa žrtvenika, te ju upalismo i sad tekar mogoh vidjeti, gdje je tko. Matilda se stisla u kut klecala i drktaše nešto od straha, nešto od zime a rubcem zaklanjaše svoje lice. Kapelan će na me navaliti: „Bog vam platio Istinkoviću! — Valjda nezna za nas g. Bojanović?“

„Nezna gospodine! Ali vam ipak moram reći, da je vaša nesmotrenost upravo nedokučna. Zašto nieste opazivši g. Bojanovića pred njega izašli i kazali mu istinu? Ta eto gospodična nakitila je sbilja žrtvenik, vienci su još svježi, a i ja niesam bio daleko od kapele!“

„Ali gospodine!“ reče kapelan „znate, koliko se boji gospodična svojega otca i koliko je g. Bojanović vičan bješnjeti, kad mu što nije pravo. Čim ga opazismo, sakrismo se za žrtvenik, misleći, da će morda samo zaviriti u kapelicu i onda opet pobrzati kući. Pa pomislite si sad, u kakvoj se nadjosmo zapari, kad g. Bojanović odškrinu vrata i zapita, je li tko tuj, a u nas obodvoga zamrie glas, te on valjda misleći, da je tko zaboravio zaključati vrata, zakrenu ključem i odnese ga uza se. Na pro-

zorih su eto željezne rešetke — a bilo već zaladilo, i mrak se stao hvatati, a nakon se oborilo vrieme. Opet vam hvala do neba!"

„Gospodično!" Okrenem se ja Matildi. „Hladno vam je, nemojte od mene zazirati, evo vam moje kabanice, pa se brže bolje vraćajmo, dok neopazi otac, da vas nije kod kuće.. Vi gospodine ajte sami od kapele ravnim putem u selo, a mi ćemo nogostupom nizbrdice k dvoru."

Porukujem se s kapelanom poštenjakom i izturim ga prijateljskim hajdkanjem u mrak. Medjutim pristupila bila Matilda žrtveniku i nešto snimila sa slike matere božje i turila u njedra. Neprogovori ni samo besjede, dade se zagrnuti u moju kabanicu i preda mnom izadje iz kapelice. „Čekajte gospodično, dok zaključam vrata i razapnem kišobran; vrlo je klizko, prihvatite se za moju desnu ruku." Matilda se zbilja prihvatila — i počesmo se težkom mukom spuštati nizbrdice. Matilda drhtaše, to opazih na ruci i rekoh joj: „Bolje se umotajte u kabanicu, mogla bi vas od toga vremena uhvatiti groznica!" „Već me hvata!" To samo svega puta izusti i držeći se objeručke za moju desnicu više se klizaše nego li stupaše pored mene niza stranu. Prispiemo nakon na domak dvoru u ravnicu i sad joj rečem, neka sama u dvor ide i neka se gleda nevidom dokrasti do svoje sobe. Kabanicu neka objesi na hodniku.

Od straha, da ju nitko nevidi, poleće djevojka dvoru na vrata, a nereče mi ni samo: hvala!

Kakav je to bio kukavni strah! Kakvo je bilo to njezino bezposličenje i zanovietanje, meni ponajviše nemilo! Kakvo li je bilo njezino neuzdanje ni u drugoga ni u samu sebe! Matilda bijaše zaista vrlo liepa, ali joj majka nebijaše srca zaniela ni čednošću, ni narodnim ponosom, ni svetošću dužnosti, nit ikakvom dobrinjom, te s toga odbijaše od sebe svako srce, makar ga je bila svojom ljepotom zamrežila.

Bog je dao ženskoj glavi, da ljepotom privlači, a da dobrotom i vrednoćom raj oko sebe stvara, pak u tom raju tko je sretniji od nje?

Matilda nije vidla u svom domu, da ima te sreće, nitko joj nije kazao, da za tom srećom treba poći i da se samom ljepotom nije moći sreće dokopati!

Pošto je od straha i zla vremena onoliko postradala, nenagna ju djetinje uzdanje k miloj majci, koja bi ju imala pokarati ali i utješiti. Groznica se sbilja pojavila i Matilda morala namah leći. Srećom Ružica došla po nju, da ide večerati, te ju dobro pokrila i kod večere javila, da ju groznica hvata.

Medjutim sam i ja u dvor došao i ključ od kapelice gospodaru predao rekav mu, da sam svoju listnicu našao. Izim Ružičina prijavka, da je Matilda oboljela, nije pri večeri ni o čem razgovora bila. Te s toga mišljah, da za onaj nedragovoljni boravak u dvorskoj kapelici nitko doznati neće.

Ali se ljuto prevarih. Bojanovićev slugan, videći, da je svako sumnjičenje gospodaru milo i da me ovaj netrpi, nije mogao sjutradan, unesav gospodarove čizme, premučati, da je sinoć opazio, kako je neka ženska glava, umotana u gospodina učitelja kabanicu, za najvećega pljuska došla od nekud i za malo za njom sam g. učitelj.

Kad je Bojanović imao izkáli i svoje srce na gospoji ili na kom djetetu, bivalo je to obično za objeda. Na očigled sve obitelji zače najprvo iztraživati a za tiem bješnjeti, da se je svaka duša prepadala i snebivala.

Onaj dan iza oluje zače Bojanović od prilike ovako: „Dakle Petre", tako je ime bilo njegovu sluganu „ti si sinoć vidio žensko čeljade u gospodina učitelja kabanici, gdje je baš uništo u dvor iz najvećega pljuska?"

„Jesam!" reče slugan mienjajući pladnjeve.

Pobliedje Matilda kao krpa, jer otac bijaše u nju upro mrke oči.

„A za ženskim čeljadetom došao namah g. učitelj?"

„Jest!" odgovori slugan.

„Dakle gospodine Istinkoviću vi se nevratiste sami iz kapelice?"

„Istina je, gospodine, ja se nevratih sám iz kapelice; jer vi zatvoriste u kapelicu gospodičnu —"

„Ali gospodine Istinkoviću, tko se s djevojkom u mraku makar i u kapelici nadje, onaj mora s tom djevojkom i bjelodanice u kapelicu i to zajedno s popom, koji će ih blagosloviti, da se djevojci povrati njezino poštenje."

„A ono bezobrazno djevojče" — nastavi opet Bojanović, svejednako gledajući u Matildu — „koje nezna za poštenje i koje nebira po volji svoga otca druga prema sebi, ono čeljade neima prava ni na kakovo vieno. Ja mislim, Matildo, da si ti i o tom na čistu s gospodinom Istinkovićem!"

„Ja niesam bila s gospodinom Istinkovićem u kapelici" — reče Matilda i malo što nezaplaka. Bliednjela je sve te više a vidlo se, da će se g. Bojanović sad tekar oboriti na nesrećnicu.

„Da tko je bio?" Zavika Bojanović.

„Ružica." Odvrati Matilda tihim glasom, kanda se boji lagati i od straha se gotovo onesviesti.

Ružica pogledav u me nadje se u čudu, ali se za malo razabere, te videći, da će tiem svemu kraj učiniti, reče mirno:

„Jest gospodine, ja sam bila u kapelici. Mene ste nehotice tamo zatvorili, a gospodin je Istinković bio toliko milostivan, te me je odanle izbavio, da nenoćim sama u hladnoj kapelici. Hvala mu na njegovu plemenitu požrtvovanju, bud u onakvoj oluji nije oklievao

po me doći. To je ljubezno i ljubavi dostojno; ali ja gospodina Istinkovića rješavam svakoga zavjerka, bud mi se i nije zavjerio, te molim vas gospodine u ime moga poštenja, da tu iztragu prekinete . . .“

„Kad je tako, ja čestitam gospodine Istinkoviću!“ to još reče mrki gospodar i opet se cielo družtvo razprši po dvoru.

Još se danas kamenim i drvenim, kad pomislim, kako je Matilda mogla metnuti obraz pod noge i svaliti svoju krivnju na nedužnu Ružicu. A milo mi je pomisliti, kojom je slobodom Ružica ostavila potvoru Matildinu na sebi, samo da bjesnoću Matildina otca ublaži i sve nas iz škripca izkovelja.

Dojadilo mi se do zla Boga utjecati u te svakdašnje zadorice Bojanovićeve obitelji, a ta obitelj ponosila se je svojim plemstvom, svojim imetkom. Nije opažala, da je zagonačke srnula tamaniti pleme neplemenitim sborom i tvorom a zatirati imetak nebrigom i nenapredkom.

Jedva na jedvine jade bude na sjutradan ročen moj odlazak. I Ružici dogrdilo doskakivati svim nevoljam u tom gospodarstvu. I ona će zajedno sa mnom u liepi naš Zagreb.

Oprostim se dakle s Bojanovićem i s njegovom gospojom. Matildu opet uhvatila groznica te se više i nevidjesmo.

Sjednemo dakle rano u jutro ja i Ružica u gospodska kola, dječak ošine vrance i pošto se obodvoje još jednom ogledasmo, zavapimo malo ne u jedan glas: „S Bogom za vas viek!“

Čas se vozismo mučke. Odlanulo nam obodvoma. Uzmemo se veseliti zajedničkomu povratku u liepi Zagreb. Zavratim razgovor na Ružičino junačtvo, kojim je Matildu izporučila. Kažem joj, da je Matilda s kapelanom u kapelici zaključana bila; a da niesam lažju izmamio ključa i po onom vremenu otišao po njih, moralo bi njih dvoje prenoćiti u crkvici, a koje bi sjutradan bilo rugaveti?

„Vi hvalite moje junačtvo, a koliko plemenito postupaste vi s Matildom, pošto vas je toliko puti uvriedila?“ reče Ružica.

„Ja joj praštam, al čut ćete, ta djevojka neće nikada srećna biti, nije joj se nikakva dužnost dojmila duše.“

„Znam“, reče Ružica, „dosta ju upućivaste na put sreće, ali oslanjajuć se na svoj imetak računa, da će moći samo hladovati i gospodovati. Samo vi biste jaki bili njezinim umom zašenuti u pravac dužnosti te joj ublažiti i utančiti ćud, da bude ženska dobrosrećnica! Ona pogiba za vama!“

„Bog me sačuvao njezine nesviestne paljevine! Ta se nedohvati više prave pameti. Okanimo se njezina spomena, Ružice!“

„Ali vam evo od nje — kitice smilja.“ To rekav izvadi Ružica iz njedara kiticu smilja i htjede mi ju predati.

„Bacite ju, ja je neprimam!“ Odvratim ja.

„Nesmiem“ veljaše Ružica, „posvećena je, snimila ju je Matilda one kobne noći sa slike matere božje, da vam ju na povratku u dvor dade, ali se nije usudila — bojeći se, da ćete ju odbiti.“

„I bio bih ju odbio. Tako mi matere božje!“ Zakunem se ja.

„Dobro! A ja ću tu kiticu posvojiti i kao sveti spomen našega požrtvovanja čuvati.“ Reče umiljato Ružica.

„Znate što, Ružice“, domislim se ja, „čuvajte tu kiticu kao našu zajedničku svetinju a znajte k jednu, da sam na vas pazio i da vas visoko štujem. Vi ste vazda bili ono tvorom, što sam ja Matildi za dušu privezivao sborom. Niesam do danas u vaše mile oči zavirivao, ali u čas vašega junakovanja na onoj iztrazi ožeže me sievak tieh milih očiju u dnu duše, te evo mislim, da vas ljubim. Ako se za neko doba osvjedočite, da je istina, što vam sad rekoh i ako do to doba uzmognete zadat mi vjeru, da sam i ja vama samo malo u volji: onda Ružice! zavjerit ćemo se prisižući na tu kiticu, da ćemo svoji biti i u sreći i nesreći jedno uz drugo onako revnovati i paziti se, kako smo dosle svetost dužnosti pojimali.“

Kanuše iz očiju Ružičinih dvie suzice na kiticu smilja i kako me je pogledala, mogao sam se nadati, da ćemo se ipak pogoditi.

Ružica turila kiticu u njedra —. Dodjosmo u Zagreb. Stanemo najprvo kod njezinih roditelja, kod vriedne gradjanske obitelji, koja na râdu i poštenju temeljaše svoj obstanak i napredak. Imao sam bar kamo dolaziti.

Nastanim se kao odvjetnik u Zagrebu i oženim se namah druge godine, te za malo stečem toliko imetka, da sam mogao ovo imanje kupiti, gdje sad, dragi brate, dosta napredno gospodarim; a to se tečenje meni i mojoj ženici najviše mili: bar smo za što na svietu! A kako si djecu uzgajamo, eto vidiš!

„A Ružica?“ zapitam ja pripoviedaoca.

Skočiše djeca i zagrliše plačuć od radosti milu majku, te zavikaše:

„Ružica je naša premila majka!“

„A moja krasna hrvatska ženica!“ Dovrši moj prijatelj te ogrli ženu i djecu.

„A šte je s Matildom?“ zapitam ja, pošto sam se do miloga boga naradovao tomu krasnomu prizoru.

„Eno je u samostanu!“ Reče Ružica Istinkovićka, „ja ju svake godine po jedan put polazim.“

To je eto o kitici smilja pripoviest, koju me je ovlastio prijatelj pripoviedati, samo neka sva imena i prezimena prenadjenem.

Prva ljubav.

Spjevao L. Vukelić.

(Kraj.)

5.

Oj svaki ùzdisaj
Sad praštam tebi dievo,
Ev' uzdisanju kraj.

Oj sûzâ gorki vir
Sad praštam tebi dievo,
Ta i suzam je mir.

I težki svaki čas
Sad praštam tebi dievo,
Ta evo hrupi spas.

Sve gorke vaje, sve
Sad praštam tebi dievo,
Bud snijem sladke sne.

Oj gdje je muka ta
Neòprostná ti dievo,
Dok svojom znam te ja!

6.

Srdce je prepuno sreće,
Sreći ti prebliz je jad,
Kolom se sudbina kreće:
Zakukaš, kada li tad!

S toga dok sreća se smije,
Sreći prioni mi vas.
Dodje li, sreće da nije,
Spomen će sladiti čas!

7.

Žarko crno oko tvoje
Gledne na me, a ja planem,
Pa u srdcu drhtat stanem:
Pa da ti je šala to!

Rumen zora biser prospe,
Na ustih ti smiešak mili,
Duša mi se k nebu krili,
Pa da ti je šala to!

Nigdje dieve tebi ravne:
Sva si liepost, sva dragota,
Sva si nježnost, sva milota;
Pa da srdca prazna bì?

Srdce moje brêči, bije! —
To bi srdce slutilo mi,
Da mu sreće raj se lomi.
Oj zloban li si, sviete ti!

8.

Trenom li sreća tràjá! —
Sreća je sanak mio,
Nemila uviek kraja.

Šta li sam suza lio,
Podnio šta li jada,
Dok sam joj omilio!

Sretna li mene tada;
Okom li na me sine
Divna mi srdcu slada;

Na me l' se poosmihni
Ružice, usta njena,
Duša se u raj vini.

Al' sve bi sanak, sjena:
Za drugog plamti, gori,
Meni je od kamena. —

Smrt se i život bori. —
Nadah se slasti raja;
Čemer me ljut sad mori. —
Trenom li sreća tràjá!

9.

Što je život ovi: borba i zasjena.
Nada i beznadje, sva mu pusta miena.

Nada i zasjena sva mu radost velja.
Istina mu — bieda; ali vječna želja.

Oj blažena vieka, dok zasjena traje.
Oj istino, blažen — tko te nepoznaje!

Ja te ljubljah, žudjeh, ja ti se posvetih; —
Ti mi se ukaza; — ja te uzeh — kleti!

Blažen li sam bio, zasjene dok bilo,
Misleć: srdce joj je meni prevolilo.

Blažen li sam bio, i o raju snio,
I suze sam često od radosti lio.

Sad istinu vidjeh i pregorko plakah,
Od raja se evo stvorio mi paka'.

Sad istinu kunem a zasjenu žudim,
Da zasjenom jadno srdce si zaludim.

U zasjeni biedni viek da izvit smiem
Dok u luku munem — u grob gluh i niem!

Pustinjski kralj Lir.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva.

XXVI.

Prestane kiša a nadme se vjetar dva puta ljući baš meni u obraz. Na pó puta u malo mi se neprevrnu sedlo poda mnom; sjašem i tisnem zubmi natezati remen... Na jednom čujem, gdje me netko zove po imenu. Potekao Suvenir k meni preko polja. „Što vas je baćuško, uzme mi dovikivati već iz daleka, potisnula radoznalost? Ta da i nije moguće... Evo sam baš i ja upriečio Harlovljevim tragom... Takove smute i umro bi čovjek a vidio nebi!“

— Svidjelo vam se je vaše djelo, odsiečem mu trpko, skočim na konja pa ponesem opet u igar; ali me se brblješa Suvenir još ni sad nemogaše proći, još se i za mnom sve grohotom smijaše i vriskaše. — Napokon me evo u Jeskovu — eno plota, a onamo tankoga pletera i rakitnoga sada... Prijašem k vratim, sjašem, privežem konja i — zapanjim se od čuda.

S prednje strane na krovu novoga prigradka, počam od prikućka, ostala samo rebra; letve i šindra već razbacana po zemlji na obe strane sgrade. Vidio sam, kako je govorio Kvicinski — da je kuća bila hrdjava; ali ovakovo djelo ipak bijaše nevjerojatno. S poda se je nadizala — izmed prašine i smeća — čas brzo, čas polagahno u crno siera hrpa, i bacala smetište tik crieponoga dimnjaka (onaj drugi bio već razvaljen i porušen), pa trgala daske i rušila ih dalje, onda se hvatala i za same rožnike. — To je bio Harlov. Sad mi se je činio cielim medjedom: i glava i hrbat i pleća — sasvim medjedja, i noge razpečio, nerazgibljući ih, po medjedju. Žestok se vjetar nagonio nanj sa svih strana i nadizao mu sliepljenu kosu; strahota bila gledati, kako mu se je gdjekuda crvenilo golo meso, strašno je bilo slušati, kako po divlju hriplje i kruli. U dvorištu se nabralo svjetine: babe, djeca, ženska služinčad pribila se uz tarabe; nekoliko ljudî sbilo se podalje u odieljenu sgradu. Poznati mi stari pop izpeo se gologlav na krov druge sgrade i prihvativ mjeden krst obima rukama, kad i kad ga podizao mučke, sdvojno, kao da bi ga rad pokazati Harlovu. Poredom nuz popa stala Jevlampija, prislonila se hrbtom o zid i gledala nepomično u otca; Ana — čas pomiljala glavu na okno, čas opet zamicala pa u dvor polietala i opet se u kuću vraćala, Sletkin — poblieđjeo, požućeo, u staru spavaćem kaputu, jednocievkom puškom u ruci, skakutao malim koračićem sve s mjesta na mjesto. Bijaše, štonvele, sasvim poživdovio; sopio se, grozio se, treo sao se, nišanio na Harlova, onda opet sakrivao pušku za pleća, pa ju opet prinosio k oku, kričao, plakao... Opaziv mene i Suvenira poteče mahom k nama.

— Vidite, vidite, što se to peri! zavikne — gledajte! Sišao je s uma, pobenavio, — pa gle što radi! Poslao sam već i po stražu, ali eto nije još nikoga! Nikoga neima! Sad ako ga ustrielim, nemože me odsuditi zakon, jer svatko ima pravo, čuvati svoje! A ja ću ga ustrieliti!... Hoću, Boga mi, ubiti ću ga iz puške! Poteče kući. — Martine Petroviću — pobirite se! Ako nesadjete — ubijem vas!

— Pucaj! zadade hripav glas s krova. Strieljaj! Ja ću ti već darovati — dar!

Poleti duga daska odozgo — prevrne se dva puta u zraku i šine o zemlju do samih nogu Sletkinu. Ovaj umah djipi na stranu a Harlov se nasmije.

— Gospode Isuse! zavikne netko iza mene. Obazrem se. Suvenir. A! pomislim, sad si se prestao smijati!

Sletkin popane čovjeka do sebe za vrat.

— Daj poteci, poteci, tecite vragovi, vapijaše, tresući ga svom snagom — spasite moj imutak!

Muž stupi dva puta napried, uzvine glavu, povikne: ej! vi! gospodine! — okrene se i vrati se nazad.

— Ljestve! nosite, ljestve! obrati se Sletkin k seljakom oko sebe.

— A odkle bi ih uzeli? odgovori netko.

— Da i jesu ljestve, otegnu se sporo nečiji glas — komu bi se hćelo penjati se? Mahni se čovječe! Zavrnuo bi ti na komad — vratom!

— Ubio bi onaj čas, pridoda bieloput mladić blekasta lica.

— Tu nije do šale, prihvatiše ostali. Meni se je činilo, sve da i nebude tolike opasnosti, da bi ovi ljudi nerado što uradili bili za volju novomu gospodaru Pa ako i nisu povladjivali Harlovu — zagnao ih je u veliko čudo.

— Uh, razbojnici vi! zastenje Sletkin — sad ću vas sve...

U to se silnim lomotom strovali zadnji dimnjak a usried žuta oblaka one prašine zacikne glasno Harlov i podigne u vis okrvavljenu ruku te se okrene prema nam licem.

Sletkin opet primjeri unj. Jevlampija ga drdne po laktu.

— Nemiešaj se! izjazbi se divljim glasom na nju.

— A ti — nesmiješ! zagrakta ona — i modre joj oči grozno sievnuše izpod nadvinutih obrva. Otac razvaljuje svoju kuću. Njegovo je dobro.

— Lažeš: naše!

— Ti veliš, naše; — a ja velim, njegovo

Sletkin ponjadio od ljutavi; Jevlampija mu priprla očima u lice.

— A! zdravo! zdravo, ljubezna kćeri! zagrmi odozgo Harlov. Zdravo Jevlampijo Martinovna! Kako se slažeš s tvojim prijateljem? — Liepo li se ljubite, milujete?

— Otče! odzove se zvučno glas Jevlampijin.

— Što je kćeri? odgovori Harlov i primakne se posve k zidu. Na licu mu se, koliko sam mogao razpoznati, ukazao čudan osmieh, — svietao, veseo — i baš po tom strahotan, nedobar osmieh. Pred više godina vidio sam istom ovakov osmieh na licu nekomu, što ga bijahu na smrt odsudili.

— Prestani, otče, sadji (Jevlampija mu nije govorila: „baćuško"). Mi smo krivi. Sve ćemo ti vratiti. Sadji.

— Što ti za nas razpolažeš? umieša se Sletkin. Jevlampija nahmuri još gušće obrve.

— Vratit ću moj dio — sve ću ti dati. Prestani, sadji otče! Oprosti nam; oprosti meni.

Harlov se sveudilj osmievaše. — Kasno je, golubice, odvrati, a svaka mu je rieč zvonjela kano da je mjedena. Kasno se je povratilo kameno ti srdce! I negledaj več na me. Ja sam propao čovjek. Bolje ti je, gledaj na tvoga Volodku: gle kako se je liepo namjestio! Pogledaj na ljuticu sestru svoju, gle kako je lisičji svoj nos na okno izmolila, vidiš kako liepo podučava svoga mužića! Nije tako, vi gospodari! Hćedoste me lišiti krova — neću vam dakle ostaviti ni tjemena ni šljemena! Svojom sam ga rukom postavio, svojom ću ga rukom razoriti — da budu jedne ruke! Gle, ni sjekire mi nije trebalo! Puhne si u dlane pa se opet hvati brvana.

— Dosta je otće, govoraše medjutim Jevlampija a glas joj dolazaše toli umiljat — nespominji onoga, što je prošlo. Već vjeruj meni, ta svagda si mi vjerovao. Daj sadji, hodi u moju sobu, na mehku postelju. Pa ću te ugrijati, ranu ti privezati, eto si ruku odro. Živjeti ćeš u mene kano u Hristovu krilu, jesti sladko — a spavati još sladje. Ta krivci smo, ali spoznajemo; nù oprosti!

Harlov zaklima glavom. — Zapamti si! Da vam povjerujem, kako bi to bilo. Ubili ste u meni svaku vjeru! Sve ste ubili. Bio sam orao — u vas sam došao crvak ... a vi ste — i crvka davili! Neka dosta je. Ljubio sam te, i sama znaš — ali sada već niti si ti meni kći — niti sam ja tebi otac ... Ja sam izgubljen čovjek. Prodji se! A ti sad sgadjaj, plašivice, nadri-gospodaru! grakne opet Harlov na Sletkina. Što ga toliko primjeruješ? Ali zakon kaže, da ako obdarenik tegne za životom darovatelju — nastavi rezko Harlov — da je darovatelj vlastan sve povratiti. Ha, ha, neboj se bezzakoniče! Meni već netreba ništa — sam ću sve okončati ... Miči se!

— Otče! zavapi posliednji put Jevlampija.

— Muči!

— Martine Petroviću! bratac! oprostite velikodušno! probesjedi i Suvenir.

— Otče, golube!

— Muči, pseto! krikne Harlov. Na Suvenira ni nepogleda — već samo pljune na njegovu stranu.

XXVII.

U to prispjeo Kvicinski sa svojimi ljudmi na trojima kolima. Pušili se zasopjeli konji a ljudi sve jedan za drugim skakali s kola u blato.

— Gle ih! zavikne iza svega grla Harlov. Vojska ... eno gle, vojska! Cielu vojsku napuštaju na me. Liepo! Nego samo svakoga opominjem, da me nebi tko išao pohadjati na krovu — jer ću ga na vrh glave nasaditi niz brdo! Strog sam gospodar, netrpim u nedoba gostî! Tako je to

Uhvati se obima rukama spried za brvno kući do čela i uzme ga razljuljavati. Nadnesav se nad krov tielom kao da bi ga povlačio za sobom, tiho stane popjevati: Još jednom! još jednom uh!

Sletkin poteče Kvicinskomu, počme se tužiti i jadikovati ...

Ovaj ga zamoli, da se „nemieša" i pristupi k naumljenu i med njimi ugovorenu djelu. On tobož stane spried pred kuću i počme kano u razgovoru, razlagati Harlovu, da se nije latio dostojna posla ...

— „Još jednom! još jednom;" pripjevaše Harlov —

... da je Natalija Nikolajevna jako nezadovoljna s njegovim postupanjem i da se nije tomu nadala od njega ...

— „Još jednom samo! još jednom! uh!" zapjeva Harlov — a medju tim onaj odredio četiri kriepka i smjela čovjeka na protivnu stranu kuće, da se odzad popnu na krov. Ali namjera nepodje za rukom glede Harlova: on najednom ostavi brvna i naglo se makne na drugu polovicu krova. A pogled mu bijaše tako strašan, da su se oba čovjeka, što se prije bijahu popela na pod, za čas brže bolje spustila niz kišnu ciev na zemlju, na veliku radost i smieh dječurlije. Harlov im zaprieti šakom, vrati se na prednji dio krova i hvati se opet brvana te ih uzme razglamati, popjevajući na prostačku.

Za čas se ustavi, pogleda ...

— Maksimko! druže, prijatelju! klikne, ti li si to?

Ogledam se ... Do hrpe ljudî sbilja stao postranice Maksimko, a sada stupi smiešeći se napried. Valjda ga je bio pustio gospodar na neko vremence kući.

— Hodi k meni Maksimko, vierni moj slugo, nastavi Harlov — okani se divljih tatarskih ljudî, litovskih varalica!

Maksimko podje neprestano se smiešeći polagahno da će uz brdo ... Ali ga pograbe i

odtisnu — Bog zna za što — na kraj, kô da nebi mogao i onako, bez druge pomoći, ništa učiniti Martin Petrović.

— Nu dobro je! Dobro je! progovori Harlov grozećim se glasom — i hvati se iznova za brvno.

— Vikentije Osipiću! oprostite, ja ću opaliti — obrati se Sletkin Kvicinskomu; a da ga samo uplašim, nabio sam pušku ptičjaci. Ali još mu i neodgovori Kvicinski, u to se odtrže prednja strana krova, razklamitana gvozdenom rukom Harlovljevom, ponakrenu se i tresnu u dvorište — ali ujedno s njom prevagnu, nemogući se više uzdržati, i Harlov i tresnu strašno o zemlju. Svi protrnuše, joknuše . . . Harlov ležaše nepomično poprsice a hrbat mu pritiskaše gornji kraj krova, što se bješe za prednjim strovalio . . .

XXVIII.

Skoče k Harlovu, svale s njega brvno, prevrnu ga nauznačice: na licu mu već nebijaše života, na usta trgla krv, već nije dihao. „Izdahnuo je" rekoše pristupivši ljudi. Poteku na zdenac po vodu, dovuku cielo viedro, operu Harlovu glavu; blato i piljotina smila se s lica, ali na njem životu već nebijaše traga. Prinesu klupu do zida same sgrade i velikom mukom podignu na nju Harlovljev trup a glavu mu prislone o zid. Pristupi dječak Maksimko, klekne na jedno koljeno a drugu nogu pruži od sebe i podigne kano teatralno ruku bivšega svoga gospodara. Jevlampija, blieda kano smrt, stane ravno pred otcem i ukoči unj velike svoje oči. Ane i Sletkina i nebijaše blizu. Sve zamuče, sve očekivaše što to Napokon se začu jecajući, hrhljajući glas Harlovu u grlu — to bijaše hropac. Harlov slabo zamahne još jednom — desnom rukom (lievu je držao Maksimko), odklopi samo — desno oko i pogleda pomalo oko sebe, kano da se je strašno čim opio, zaječi — težko progugla: „raz . . . bi se . . ." te kano da je malko popomislio, dometne: „to je, vra... ni ždrie . . . bac!" Šinu mu gust mlaz krvi na usta — zastrepi sve tielo.

„Gotovo je" pomislim . . . Ali Harlov još jednom odklopi — opet desno oko (lievo se ni ganulo nije, ko ni u mrtvaca) i uperiv ga u Jevlampiju, posve još tiho reče: „Nu doč... ka... Tebja ja nepro..." Kvicinski naglo mahne popu, koj je još sveudilj stajao pod ulazom . . . Starac se približi, jedva se mičući u tiesnoj odeždi. Najednom se otegnuše Harlovu nekako noge i prodje licem, odozgo do dolje, nekakova groza — isto se tako nakazno izkrivi i Jevlampiji lice. Maksimko se stane krstiti . . . Meni se smuči, pobjegnem k vratim i okrenem se neogledom naprsice k njim. Čas zatim čù se od svih iza mene mukao glas, znadoh da već Martina Petrovića neima. Brvno mu prekršilo vrat i razdrobilo prsi, kako se je vidjelo kašnje kad su ga odkrili.

XXIX.

Vaj što joj hćede reći izdišući? pitah sam sebe, vraćajuć se kući na mom konju: „Ja tebja nepro . . . klinjaju? ili nepro . . . ščaju?" Opet se spustilo vrieme, ali meni se je hćelo korakom jahati. Što dulje hćedoh biti na samo, da mogu tim mirnije razmišljati. Suvenir prisjedne na neka onih kola, što ih bijaše Kvicinski sa sobom poveo. Koliko sam bio tada još mlad i lahkouman, ipak me se je žestoko dojmila nagla ona promjena svih stvarî, uslied koje se dogodi smrt, koja se taknula svačijega srdca, ili joj se ono nadalo ili nenadalo I bijah sasvim pogružen . . . ali pored svega toga zamjeti u isti čas puno toga turobno, djetinje moje oko: opazih kako je sve to pušće bivalo oko njih , . . Jevlampije se, ako prem je i ona valjda kolik i sestra joj kriva bila, nije sviet tako tudjio. Nju su dapače ponekud žalili, kad ju vidješe, gdje je pala do nogu mrtvu otcu. Ali da je i ona bila kriva, svatko je sudio. „Uvriedili su starca", reče neki prisied seljak bucaste glave, osloniv poput drevnih sudaca obe ruke i bradu o dugačak štap; „na dušu ste ga uzeli! Uvriedili ste ga!" Ta rieč „uvriedili" zavezla se je od ustiju do ustiju, kao neoboriva obtužba. Puk je svoj sud dosudio, vidjeh to umah. Opazih i to, kako Sletkin s prva nije smjeo ni u čem zapoviedati. Bez njega podignu i odnesu tielo u kuću; nepitajući ga otide svećenik po stvari nuždne u crkvu a starješina u kuću, da pošalje u grad kola. Samo Ana Martinovna neprestade gospodujućim svojim glasom nalagati, da se pristavi samovar, „jer će valjati oprati pokojnika mlakom vodom." Nego sva su ta njena zapoviedanja zanosila nekud na molbu — a i dobivala je rezke odgovore . . .

Meni se je sve po glavi melo: što je uprav hćeo reći svojoj kćeri? Ili joj hćede oprostiti ili ju prokleti? Napokon pristadoh na to, da joj je — hćeo oprostiti. Treći dan iza toga pokopaše Martina Petrovića na račun moje matere, koju je njegova smrt veoma razžalostila te odredi bar o njenom trošku da se sahrani. Nje same nebijaše u crkvi — s toga, što nemogaše — kako reče — gledati ono dvoje mrzke čeljadi i gaduoga onoga židovčeta; već posla Kvicinskoga, mene i Žitkova, koga od ovo doba već nije zvala van babom! Suveniru nije nigdje dala preda se i dugo se je još za tim jako ljutila nanj, zovuć ga ubojicom druga. Ta se ga je ljutav živo kosala; neprestance bi lutao po sagovih u sobi do materine, raztuživao se je i težko uzdisao te često šaptao: žao mi je.

U crkvi i za sprovoda već se opet Sletkin popao „svoga posla." Nalagao je i upravljao po prijašnjem običaju i pazio, da se nebi potrošio novčić izviše, prem se trošak nije ticao njegove kese. Maksimko je u novom haljincu,

što mu ga je takodjer nabavila mati, u crkvi pojao tako žalovito, da se je svatko osvjedočiti mogao, koli je bio vierno odan pokojniku! Obe su sestre bile, kako i spada, u crnini — ali rekao bi, da ih je većma presenetio, nego li raztužio nesrećni dogodjaj, osobito Jevlampiju. Ana se je držala mirno, lice joj bilo i onako osuhlo, ali nije se silila na plač, već si je samo protirala crvenom, suhom svojom rukom kosu i obraz. Jevlampija bijaše zamišljena. Obće ono otudjivanje i odsudjivanje, što sam opazio na dan smrti Harlovljeve, isto se je sada vidjevalo u crkvi, svim na licu, na kretu, na gledu — još većma. Činilo se je, kano da znadu svi ovi ljudi, da će griehota, što ju bijaše počinila Harlovjeva obitelj — sada stupiti pred samoga pravednoga sudca na nebu te s toga da im se netreba više miešati u griehotu i presudjivati o njoj. I oni su se usrdno molili Bogu za pokojnoga, koji ga za njegova života nisu ljubili, već ga se bojali. Prenaglo im ga je pokosila smrt.

— Još da se je bio opio, moj brate, reći će na sprovodu seljak drugu nekomu.

— Triezan je zaglavio, odgovori ovaj. Kakova li se to nesgoda sbila.

— Uvriedili su ga, reče napokon seljak.

— Uvriedili, zaredaše za njim drugi.

— Ta pokojnik je baš i vas pritiskao? zapitam seljaka, za koga sam znao, da je bio kmet Harlovljev.

Bio je gospodar, za cielo, odvrati mi; ali su ga . . . uvriedili!

— Uvriedili . . . zamnje opet u puku.

U gomili onoj stâla Jevlampija sasma pogružena. Silne ju misli obladavale. Opazio sam, gdje nehćede Sletkina, koj se je nekoliko puta k njojzi prinesao bio, ni pogledati, kano nekad Žitkova, još gore.

Nekoliko dana iza toga pročuje se u našem okolišu, da je Jevlampija Martinovna Harlovljeva ostavila za uviek roditeljsku kuću te izručila sestri i svojaku sav svoj dio — a sobom poniela samo nekoliko stotina rubalja . . .

Malo za tim odemo s materom u Moskvu na žitak — i od tada me dugo nedopade vidjeti kćeri Martina Petrovića.

XXX.

Ali sam ih ipak vidjeo. S Anom Martinovnom nadjoh se običnim načinom. Po smrti moje matere podjem na naše dobro, na kojem me nije bilo bar petnaest godina; zovne me posrednik — (tada se jošte po svoj Rusiji vas dan mjerilo kolci), da dodjem radi neke zemljišne razpre s ostalimi upravitelji našega imanja, na dobarce udovice Ane Sletkinove. Kad mi je dopao glas, da već neima na svietu materina „židovčeta“ vrckastih crnih očiju, valja mi kazati, da me se nije ni zere kosnuo, većma mi je bilo stalo do udovice. Nju su brojili kano uzornu gospodaricu. I u istinu, cielo joj dobarce, i ograde, sadovi, i sama kuća — (pogledao sam bolan i na krov, bijaše od gvoždja) — sve to bijaše u najvećem redu, sve na dlaku, čisto, pometèno, gdje je trebalo — i ukrašeno, prem sve niemo. Sama Ana Martinovna već bijaše postarjela; ali ona čudnovita, ponekud zlorada dražest, što mi je negda oko zapremala, još nebijaše izčeznula. Odjevena bijaše po vanjsku ali uredno. Primila nas je ne radostno — za radost je ona slabo hajala — već znalično, i kad je opazila mene, vidoka groznoga onoga skončanja — ma ni da bi trepavicom trenula. Ni slova nespomenu ni o mojoj materi, ni o svojem otcu, ni o sestri, ni o mužu, kano da su joj usta bila puna vode.

Bile u nje dvie kćeri, obe jako liepe, sputne, milolike crnooke djevojke vesela pogleda; bio i sin nešto nalik otcu, ali pristao dječarac. Za razpre medju upravitelji držala se je Ana Martinovna mirno, dostojanstveno, niti preveć uporno, niti pohlepno. Ali nitko od njih nije umjeo vjernije razlagati svoje stvari, niti življe dokazivati svoga prava; znala je na dlaku za sve „dotične“ zakone, dapače i za ministarske naredbe; nije puno govorila, i dapače tihano, ali se je svakoj rieči znalo za klanac. Dovršila se razpra tim, da smo pristali na njene zahtjeve i toliko joj toga ustupili za pravo čudo. Na povratku su se dapače mnoga gospoda sami sebi rugali; sve glavom klimali.

— Umne li babe „reče jedan.“

— Prepredeno vrag! uplete se drugi, krupnije ćudi — mehko zna nastirati da bolje spava.

— Te kakva škrtica! dovrže treći, čašicu rakije i komadić kruha — pa ni truna više.

— Čemu bi se ondje nadao? uteče se u rieč vlastelin, što je dovle mučao; ta koj vas nezna, da je muža svoga otrovala?

Na veliko moje čudo nikomu i nedodje na um, oprovrgavati ovakove užasne, težke, ni na čem neosnovane obtužbe! Tim više mi je ovo za čudo bilo, što su svi nuz moje branitbeno razlaganje pristajali i veliku joj znamenitost priznavali, i sami neumiljati vlastelin. Posredniku namahne se patos.

Stavite ju na priesto, kliče — eto vam Semiramide ili Katarine druge! Kako su joj kmeti podložni — uzorno . . . djeca odgojena — uzorno! Glava se tu pita, mozak.

Semiramidu i Katarinu u kraj — nebijaše dvojbe, da je Ana Martinovna živila posve srećno. Zadovoljstvo nutrnje i vanjsko, prijazan duševnoga i tjelesnoga stanja, odisala je njenim bićem, njenom djecom i svim, što je bilo njeno. U koliko je ona zaslužila tu sreću . . . to je drugo pitanje. U ostalom, što si čovjek stavi takovih pitanja u mladosti. Sve na svietu, dobro i zlo — spane čovjeka ne po njegovih zaslugah, već uslied nekih neizviestnih, ali lo-

gičnih zakona, kojih mi nije puta razlagati, prem mi se čini, da ih nekako tamno slutim, ćutim.

XXXI.

Zapitam posrednika za Jevlampiju Martinovnu i doznam, da se za nju, kako je god otišla iz kuće, nikad veće ništa nije čulo. — „te da se je valjda već davno preselila na onaj sviet."

Tako mi reče naš posrednik . . . ali ja sam za cielo držao, da sam vidio Jevlampiju, da sam ju sreo. Evo kako.

Četiri godine iza moje sukobice s Anom Martinovnom, preselim se ljeti na Murinje, prilično dobarce blizu Peterburga, dobro znano vlasteli srednje ruke. Oko Murinja bilo u to doba čitava lova — i gotovo dan na dan što sam se prohadjao s puškom. Bio uza me drug, neki Vikulov, gradjanskoga stališa — ponešto otesan, dobroćud malac — ali kako je sam znao o sebi reći, posve „izgubljena ovčica." Svuda se je preturao taj čovjek, svačim se je već bavio! Ništa ga nije moglo smesti, sve je prokušao, a ljubio je lov kolik i vino. — Navratimo se jednom s njime u Murinje i da ćemo mimo neke kuće na razpuću, ogradjene visokom ogradom. Prolazio sam više puta veće mimo ove sgrade, i svaki me je put nekud navlačila: bilo je u njoj nešto tajnovita, skrovita, zavorita, nekako je zanosila bud na kaznilište ili bolovište. S puta ništa nisi vidio, do li kòsita, tamno omazana krova. U svem dvorištu nalazila su se samo jedna vrata, i ta rek bi gluho zatvorena; iza njih se nikad čuo nije kakov zvuk. Pored svega toga držali smo, da u toj kući volj tko stanuje: lice joj nije bilo posve pusto. Dapače na njoj je sve bilo tako uredjeno i učvršćeno, kano da je kakovo gospodarstvo.

— Kakova je ovo tvrdjava? zapitam druga. Znate li? Vikuiov lukavo požmiri. — Ćudan zaista zavod, daje velik dohodak sadanjemu glavaru!

— Kako to?

— Da, tako. Za razkolnike — što žive bez popova — valjda ste već čuli?

— Čuo sam.

— Nu ovdje im je matica.

— Šta ženska?

— Da — matica; bogorodica po njihovu.

— Šta vi to?

— Ja vam kažem. Tako je, kažu, stroga . . . zapoviednica! Upravlja hiljadami! Voljeo bih, da svih tih bogorodica . . . Ta što bi razlagao!

Zovne svoga Pegažka, čudno pseto, osobita njuha, ali ustaviti se pod ništa. Vikulov mu je podvezivao zadnju šapu, samo da ne leti onako naglo.

Zasieku mi se rieči njegove u glavu. Nakrenem baš namjerice po strani, da prodjemo mimo te tajnovite kuće. Primaknem se, kad al najednoč — zabrenča brava iza vrata, zazveči ključ u bravi — sama se vrata na tiho širom otvore a izmoli se silna konjska glavina, spletene duge počelice i izvezu se polagahno na put srednja kolica poput onih, što se voze na njih mala vlastela i trgovački opravnici. Na kožnu dušeku amo do mene, sjedijaše čovjek od svojih trideset godina, crven kao skrlet ali spodoban; u čistoj crnoj haljini a crnim kriljakom, nabijenim do na uši, hvojkaše tovna, kano peć široka konja, a do njega sjedijaše na onu drugu stranu ženska visoke rasti, ravna ko striela: pokrila glavu putnim crnim rubcem; na njoj kratka murkasta haljinica i u tamno modra oprava; biele ruke složila pod pasom, jednu izpod druge. Zakrenu kola putem na lievo — i žena se proveze dva koraka od mene, nakrene malko glavu, ja upoznam Jevlampiju Haralovljevu. U prvi mah sam ju upoznao, ni časa se nisam domišljao, a i nije trebalo, onakova oka — kano u nje — osobito onako skladnih ustana — još nevidjoh ni u koje ženske glave. Lice joj došlo bilo potanje i suše, brst mu nešto potamnjela, — kojegdje se malko već i namrskalo; ali jako se bijaše promienilo i težko je izpisati, koli bijašo postalo samosviestno, strogo, ponosito! Svaka mu je crta odisala ne samo mirom onim, već preobiljem samosviestne vlasti; uprla je bila u me oči nekom nebrigom, u kojoj si mogao jasno vidjeti, kako je vikla podavna veće, da joj se sve bezuvjetno, sliepo pokorava. Žena je ova — očevidno — živila kano glavar, komu ne da se klanjaju, već robuju; vidjelo se, kako je sasma i zaboravila ono neko vrieme, gdje joj se svaka zapovied ili želja — nije mahom izpunjala! Gromko ju zovnem imenom i prezimenom; malko se strese, po drugi me put pogleda — ne kakovim strahom — već prezirnom srditošću, kako ju tobož itko smije uznemirivati? — i onda rek bi nešto, tek zeru raztvoriv ustne, zapoviedi. Sjedeći do nje čovjek gotovo se strese, zamahne na konja — podigne se i pogne po njem bičem — a kola zamaknu.

Od tad nesretoh veće Jevlampije. Kako je dopala kći Martina Petrovića tamo — tomu se neznam doviti; ali može biti, tko bi znao, da je osnovala zavod, koje će si nadjeti ime — ili se već zove — Jevlampijište? Svašta biva, svašta se dogadja.

Ovo ti vam imadoh kazati o mojem pustinjskom kralju Liru, o njegovoj obitelji i o njegovu životu.

Pripoviedalac stane — a mi se još malko porazgovorimo, i onda svak k sebi razidjemo.

Preveo Milutinov.

POUKA.

Volterova Zaira.

Čitao dne 9. prosinca u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu Armin Pavić.

Milostive gospodje!

Prije mjesec dana imah sreću, spomenuti Vas krasote Šekspirova Otela. U tu svrhu mi bijaše dovoljno na prosto pripovjedati sadržaj te tragedije, pridodavši istom neke opazke o njezinoj osobitoj krasoti, po što se ova sama sobom svakomu jasno pokazuje. O samom pjesniku Šekspiru ne spomenuh gotovo ništa, jer su mu djela tako podpuna, da im netreba tražiti komentara u kojoj osobitoj okolnosti pjesnikova života, pa im tiem koji nedostatak ispričavati. A šta bi čovjek o životu Šekspirovu i mogao pripoviedati? Pouzdane viesti o istom ne sižu dalje, nego da se u 16. vieku u Engleskoj, u tom vieku izvanjskoga sjaja i afektirane uljudjenosti, a nutrnje vuhvenosti, opakosti i hipokrizije, u tom vieku Henrika osmoga i Jelisave rodio Wiliam Šekspir u Stratfordu na Avoni 23. travnja 1564; otac mu je bio neznatan zanatlija; odgojenje crpeno u mjestnoj stratfordskoj školi; u 16. godini svoje dobe se oženio i dobio 3 kćeri; u 22. godini ostavio ženu i djecu, digao se iz rodnoga svoga mjesta, došao u London, postao predstsvljač i pjesnik, pak je kao takav, stekavši nešto imetka, umro na svoj rodjeni dan godine 1616. To je sve, što o Šekspiru znamo, a to je doista veoma malo, kàd uzmemo na um djela toga božanstvenoga, samotvornoga pjesničkoga genija, koji je iz ničesa stvorio divan sviet dramatske umjetnosti, obasjan suncem pronicava razbora, mjesecem zatravljena osjećanja, blagošću vedra dana, burom uzrujana mora, raznalikošću neba i zemlje. Sve ostalo što o Šekspiru znamo, niesu nego nepouzdane nevjerovatne bajke: bivovanje našega pjesnika zaodjenuto je tajnom kao kakovo božanstvo; iz djela mu njegovih po svuda razabiremo premudra stvaratelja, za kojega nemožemo dokučiti, od kuda mu tolika snaga i vlast, kojoj se tim većma divimo, čim ju duže razmatramo i učimo. Ovakovoj smo prispodobi tim većma ovlašteni, kad uzmemo na um uvjete i okolnosti, u kojih je taj Šekspirski sviet dramatske umjetnosti stvoren.

Prije Šekspira bijaše dramatsko pjesničtvo u Engleskoj takovo, da od njega današnji sviet nema niti koristi niti zabave, ako izuzmemo revne starinare i historike dramatske umjetnosti, kojim starina komada nadomiešta zanimljivost i vriednost sadržaja. To su narodne lakrdije i misterija, kojim fali jedinstvenost sadržaja, ili koje nemaju za svrhu ljepotu, nego nauku; za tiem učenjačke drame po šabloni talijanskoj, koje grozotu zamienjuju s tragičnim, strahotu s uzvišenim, bombastične prazne fraze s retoričkim i pjesničkim stilom.

Isto tako ili još slabije stojaše kazalištna umjetnost. Kazalište se naime sastojaše za Šekspirove dobe: od partera, u kojem su za predstave jeli jabuke i bacali ogrize na predstavljače, ako publici ne bijahu po volji; iz lukanja oko toga partera, u kojih su sjedile gospoje; otmenija pako mužkaračka publika, imala je svoje mjesto s desna i s lieva na samom pozorištu, gdje se je jelo i pilo i kartalo, pa često i predstavljačem i publici ledja okretala, a kadkada i kavga s parteraši zamitala. Scenerija bijaše tako primitivna, da promjenu mjesta i gradova označivahu stupovi, na kojih je bilo upisano ime dotičnoga mjesta ili grada.

Poslije onakovih drama i usred takove kazalištne umjetnosti, postaše Šekspirove historične drame, vilinske igre, komedije, i napokon njegove tragedije strasti: Romeo i Julija, Hamlet, Otelo, kralj Lir i Makbet.

Danas cieli sviet jednim glasom priznaje Šekspirovim dramam vriednost, do koje se ta umjetnost jošte nije kod nijednoga naroda nikada uzniela. Tomu nije tako uviek bilo.

U samoj Engleskoj se pjesnik za svoga života i neposredno poslije smrti mnogo slavio, nu doskora mu spominjanju izginuo svaki trag za ciele druge polovine 18 vieka, a i u 18. još govori o njem Adison velikom reservom, dok se pod konac toga vieka opet svoje slave dostao, koju mu napokon glasoviti umjetnik Garik za uviek osigurao.

U ostaloj Evropi ostao je Šekspir posvema nepoznat do pod konac 18. vieka. A ipak je 16. i 17. viekom i u Italiji i u Franceskoj i u Španiji i, ponosom recimo, i u našem Dubrovniku drama mnogo i sjajno se njegovala. Imao sam sreću prošastoga proljeća Vašoj krasoti razložiti, kako se nesrećom u 16. vieku započela talijanska učenjačka drama, koja je skučila nove predmete u staru grčku formu, samo Grkom razumljivu, pak se rasprostrla cielom Evropom, i u jedinoj Španiji i Engleskoj ju svladala nova kršćanska drama, tamo dičnimi zastupnici Lope de Vegom i Kalderonom, a u Engleskoj Šekspirom.

U Franceskoj se je prvi upoznao s Šekspirom François Marie Arouet de Voltaire. Glasovitoga začetnika silne franceske revolucije i odkupnika zgaženog čovječeg uma Voltera, dovela je čudnovata zgoda u Englesku. Mladi, sjajnim uspjehom uzneseni satirik, tragik i mudrac Volter, objedovao je kod duke de Sully. Pri stolu sjedjaše i kavalier Rohan-Chabot, te zapita aristokratskom ironijom kuće gospodara: koj je taj mladić, što tako ponosno govori? Volter neosta tomu sarkazmu dužan, nego od-

rješito prihvati: „gospodine, taj mladić jest čovjek, koji nema slavnoga imena, ali čini tomu, koje ima, čast.“ Rohan-Chabot se nad tim Volteru osvetio načinom veoma nekavalirskim, ali u ona vremena za kavalire pravo karakterističnim. Kad je naime Volter poslije nekoliko dana opet kod spomenutoga duke objedovao, pozovu ga, da ga neko dole pred kućom čeka. Sišavši zgrabe bezazlena pjesnika dva čovjeka i do sita ga se batinama natuku, dok im nije Rohan-Chabot iz svojih koruca doviknub, neka ga puste, da je dosta. Volter radi te infamije pozove kavalira na dvoboj, ali ga taj poziv stajao 6 mjeseci zatvora u bastili i progonstva iz Franceske.

Tako Volter dospje u Englesku, gdje se 3 godine bavio i mnogo divio njihovoj filozofiji i državnom ustrojstvu, ali Šekspiru ni najmanje. Kako još pod konac svoga života pisa akademiji, činjaše mu se Šekspir silno smetište, na kojem ima amo tamo koje biserno zrno. Njemu se, nasljedniku u ostalom preslavnoga Korneila i Racina, činjaše Šekspirova povrjeda jedinstva mjesta i vremena u tragediji, neoprostivim barbarstvom, a što Šekspir prikazajući život, dovodi na pozorište svake prizore, i što mu svaka osoba u drami besjedi govorom, koji je prema njezinu karakteru, to je za franceskoga galantoma Voltera toliki škandal, da samo ludjak može svjetovati, da se Šekspirovi komadi prikazuju pred franceskim dvorom.

Medj Volterovimi dramami ima jedna, koja svojim sadržajem mnogo sjeća na Šekspirova Romea i Otela, to je njegova Zaira. Da vidimo kako se u njoj ponio.

Zaira bi predstavljana 13. kolovoza 1732, i spada time u najsnažniju dobu Volterova života; u 38 godinu. Do toga vremena bio si pjesnik svojim prvim komadom Edipom (1718) stekao liep glas dramatskoga pjesnika, koji mu propalom Artemirom (1720) Brutom (1730) i Erifilom (1732) skoro posvema potamnio, ali sjajno uspjelom Zairom poštao mu opet tako slavan, da Francesi uz Voltera zaboraviše i na Korneila i na Racina, da u njem nazirahu Sofokla nove dobe.

Volter nam u pripomenku k svojoj Zairi pripovieda, kako je ista postala. Ljubiteljem literarne historije — veli pjesnik — biti će sigurno ugodno doznati, kako je ovaj komad postao. Nekoje gospodje spočitavahu autoru, da u njegvih tragedijah nema dosta ljubavi; on im odvrati, da po njegovu sudu u tragediji ljubavi nema pravoga mjesta, nu, ako baš odrješito žele imati zatravljenih tragičkih junaka, da će im on takove spjevati kao i svaki drugi. Komad bi svršen za 22 dana i uspio je slavno. Imenuju ga kršćanskom tragedijom, i veoma se često prikazivaše mjesto Polieukta.

U toj Zairi, koju dakle imamo franceskim gospodjam zahvaliti, pjeva nam pjesnik ovo.

U gradu Solimu žive na dvoru sultana Orasmana krasna kršćanska robinja Zaira. Čim se je bila rodila postala je sužanjka na tom dvoru, a uz nju isto tako nejako mužko diete Nerestan. Medj ostalimi kršćanskimi robovi, čula je često o vjeri krsta, ali nije mogla doznati, koji joj bijahu roditelji. Isto tako se dogodilo i s Nerestanom, koji poodrastao sretno nekako iz sužanjstva izmaće, ali ga doskora opet sazužnjiše. U slobodi posta Nerestan plemenit junak i tako gorljiv kršćanin, da si dao mnogo truda oko Zaire, da nekrene vjerom. Svojom plemenitosti nadje Nerestan premca u sultanu Orosmanu, koji mu na njegovu poštenu rieč dopusti, da se može vratiti u Francesku i donieti za deset zasužnjenih kršćana i za krasnu Zairu odkupe, a ako ih ne dobije, da se opet stavi pred sultana kao sužanj. Dok se Nerestan 3 godine u Franceskoj bavio, dogodi se te se krasna Zaira i plemeniti sultan Orosman zaljube. Njihov brak je već blizu i radostna Zaira pripovieda svojoj vjernoj prijateljici Fatimi:

Znaj sultan taj,
Pobjeditelj kršćanstva, on me — ljubi.
Razumijem tvog lica žar, al ne misli,
Da igda ljubav njegvu sniženo sam tražila,
Da gospodara moćnog nježnost ohola,
Čast bludnice mi ružnu nudila,
Il da mi možda prieti stid il poguba,
Od prolaznoga kojeg plama ljubavnog.
Do tog se ponos, gojen našom čednosti,
U srcu mojem nije doista snizio;
I prije neg pane dotlje moja čast,
Mirnim ću okom podniet gvoždja, podniet smrt.
Ti čudom gledaš, da taj ponositi muž,
Mojim se čarom čistim srcem sklonuo.
Medj tolikimi, koje se za njeg otimlju,
U mene samu svoje oči upire;
Brak naš će smrsit spletke njihove, a tad,
Srcem ću njegvim, premicami vladat ja.

Fatima, revna kršćanka, opominje ju vjere, koju je dala Nerestanu, da će na nj čekati dok se vrati; zaklinje ju križem, koji se na njoj još kao djetetu našao, da kršćanskom vjerom ne krene, kad se po tom znaku jasno vidi da takovoj vjeri pripada. Nu zaljubljena Zaira ne vjeruje u povratak Nerestanov, kad ga već tako dugo nema, a oni dokazi njezinoga kršćanstva čine joj se preneznatni, da u cienu svojega dragoga Orosmana bude kršćanka.

Bez drugog znaka, besviestnim da srcem ja
U boga vjerujem, kog mrzi dragi moj?
I običaj i zakon već od mladosti
S Muhamedovom me je vjerom združio.
Ja tvrdo držim: ćud i vjera postaju
U našem srcu njegovanjem mladosti:
Na Gangu bih se krivim bogom klanjala,
Kršćanskim u Parizu, ovdje islamskim.
Znaj nauk čini sve: očeva nam ruka
Urezuje u dušu prve znakove,
Koji primjerom i dobom jači postaju,
Ugušit će ih u nas možda istom bog.

Ti posta tada ovih mjesta sužanjka,
Kad ojačen tvoj razum brojem godišta,
Put svjetle glavnje tvojoj vjeri sijaše;
Ja pako, Turci zarobljeno djetešce,
Tu vjeru krsta istom kasno spoznadoh.
Ne mrzim na nju doista, pače priznajem,
Da, ne znam za što, često ovaj križ,
U srcu mojem budi stravu, štovanje,
I da se često molbom njemu uticah,
U srcu dok mi ne bi lik Orosmanov.
Ja ljubim, poštivam taj zakon ljubavi,
O kom mi toliko govoraše Nerestan,
Taj zakon, koji rušeć biedu svieta tog,
Od cielog ljudstva čini braću umiljnu,
Ter ljubav učeć, sreću svietu donosi.
F. Pa zašto danas vjeru otu ostavljaš?
Ne priznajući nikad vjeru proroka,
Da budeš danas svetog krsta dušmanka,
Da uzmeš pobjednika njegva ohollog.
Z. Ah ko da prezrje poklon srca njegova?
Cijelom priznat ću ti svojom slabošću:
Bez ljubavi bih možda bila kršćanka
Tvojoj bih vjeri možda bila odana,
Orosman jer me ljubi — sve sam smetnula.
Pred očima mi udilj lebdi, dušu svu.
Osvojila mi sreća njegve ljubavi.
Predoči der si milost, djela njegova,
Visoko čelo njegvo, slavom obsjano:
Ne govorim o vlasti, koju poklanja,
Ne, ne, zahvalnost preslabo je uzdarje,
Povriedljiv to je poklon srcu ljubećem.
Orosmana ja ljubim, krunu njegvu ne,
U njemu ljubim, Fatmo, njega jedinog.
Možda me srce vara tolikom pomisli:
Da na nj je nebo svoju strogost srušilo,
Na moja gvoždja da je njeg osudilo,
A ja da jesam ove zemlje kraljica,
Ne vara li me ljubav, mislim, Zaira bi,
Do njega pošla, da ga k sebi uzvisi.

Jedva Zaira izusti posljednje rieči, eto sultana Orosmana, da joj kaže svoju posljednju volju, prije nego ih brak združi:

Pred brakom našim Zairo puna kreposti,
Prije neg se sudba, srca naša udruže,
Prozborit Vam o mojoj volji, ljubavi,
Odlučih kao Turčin jasno odprto.
Sultana, koje štuje sviet na koljenih,
Pravice običaji niesu uzor moj.
Naš zakon, znam, ugadjajući volji nas,
Bez kraja pušta polje našim požudam;
I mogao bih, trošeć ljubav obilno,
Poštivanje od cielog primat harema,
Ter zapoviedajući iz svog saraja,
Iz krila slasti gospodovat državom.
Nu sladka slast pretežkim radja plodovi;
Sto kralja vidim gdje pod njome padoše,
Muhamedovo vidim biedno nasljedstvo,
Kalifâ tužnu veličinu drhtavu,
Na priestolâ, oltâra svojih podrtih,
Gdje ginu usried Babilona ne moćni;
A niesu, kao što im bjahu djedovi,
Gospoda svietu; jerbo se izrodiše.
Grad Solim, Siriu im ote grof Builon,
Nu brzo kazneć vjere borca poganog,
Bog Saladina posla moćnu ruku na nj;
Moj otac poslie ovog svlada Jordan ciel,
Ja slabi nasljednik te njegve sjajnosti,
Gospodar ne sigurni zemlje kimave,
Od pliena razgorene vidim kršćane,
Gdje s istoka na naše idu obale,
I dočim buka bojna, bojne trublje grom,
Od Nila sve do crnog mora odjiče,
Ljubkovanja ja bludnog ne ću da sam plien,
Od slasti saraja da ginem izmučen.
Kunem se slavom, Zairom, mojim plamenom,
Da ne ću izvan tebe žene, gospoje:
Tvoj prijatelj, ljubovnik tvoj, tvoj zaručnik,
Medj tebe dieli srce svoje i medj boj.
Ne pomišljaj, rad mira da ću srca svog,
Azijskim dati ženu čuvat nakazam,
Čuvarom grubim sultanskieh saraja,
Svog gospodara volje robom odurnim.
Ko što te ljubim, tako ću te štovati,
I krepost tvoju, tvojoj skrbi povjerit.
To kazav, srce moje sada poznaješ,
U tebi samo da je njegov, vidiš, raj.
Razumiješ dobro kojom strašnom gorkosti
Ostatak mog života ti ćeš napunit,
Dar ovi što ti nudim ako ne primeš
Drugačim srcem neg se prima blagodat.
Očekujem za svoju ljubav od tebe,
Plam koj će svojom snagom mojem ravan bit.
Štogodier želim, želim imat žestoko,
I mržnjom držim ljubav koja ne grije.
Sva čuvstva moja takvu narav imaju.
Beskrajna ljubav hoću da je medj nama.
Ljubiš li mene žarom, kojim tebe ja,
Oženit ću te, to je uvjet jedini;
Brak za me inaki bi bio poguban,
Nad nesrećom bih tvojom tužan zdvojio.
Z. Ah ti pak nesretan! Ah snuje l' srce to
Plemenito, na mom nagnuću sreću svu,
Očekuje l' od moga plama svoj si spas,
Ko da na svietu bude sretniji neg ti!
Imena mila, sveta: dragi, zaručnik,
Ta s tobom dielim, sretnija od tebe tim,
Što ljubav moja krajnu ima nasladu,
Da stekoh sve od blagotvora ljubljenog,
Dobrota njegva da mi kroji sudbinu,
Od ruku njegvih da mi sreća dolazi,
Da ljubim, kom se divim, koga poštivam.

Kad tako Zaira misli, da je uz ljubljenoga Orosmana na vršku svoje sreće, unidje Korasnim, sultanov častnik i naviesti, da se je Nerestan iz Franceske vratio, kako je bio obrekao. Nerestan dodje i preda sultanu ugovorene odkupe za deset sužanja; za sebe sama pako nije mogao skupiti novaca, pak se s toga po ugovorenoj rieči vraća u sužanjstvo. Plemenitost Nerestanova dirnu srce sultanovo; on mu poklanja odkupe, daje mu povrh njih još blaga, dozvoljuje mu, da može 100 kršćana uzeti, ali samo da medj njimi ne bude starac

Lusignan, jer taj je od kraljevske kršćanske krvi, pak bi mu mogao činiti svojim pravom na Solimski priesto neprilika. Što se Zaire tiče, za tu nema odkupa, za tu nema vlasti, koja bi mu ju otela. Nerestan pogleda začudjen i uzdahnuv na Zairu, trudi se da sultana ipak sklone, neka mu pusti posljednji ostanak kršćanskih kraljeva Lusignana i Zairu, ali sve uzaludo; sultan ga odpravlja da ima do sutra ostaviti njegovo kraljestvo, a Zairu moli, neka ode u saraj i sve za brak pripravi.

Sultana je neugodno smelo, što je Nerestan tako toplim pogledom i uzdahom stajao uz Zairu, i pita svoga Korasmina, šta bi to moglo značiti. Korasmin veli, valja da te ne mori ljubomornost.

O. Do ljubomorstva da se snizi ponos moj?
Grozovite da budem rob te napasti!
Do mržnje da poraste ljubav u meni!
Ko sumnja priliku nam daje izdaji.
Ljubovca moja prima ljubav jedino;
Ko idol Korasnime ja ju ljubim svoj:
Od milosti je moja ljubav silnija.
Ljubomoran ja niesam . . . kad bih ipak bio . . .
Da srce moje . . . S uma s takvom pomisli:
Svom dušom mojom vlada mila, čista slast.
Priredi sve za sretne one časove
S životom mojim koji će dragu združiti.
Sat jedan bavit ću se s poslom državnim.
Ostatak dana sav je Zairi posvećen.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Na čast Ivanu Zajcu. Prošle subote prikazali su u narodnom kazalištu po deseti put „Mislava“, i to na puno veću čast nego li korist g. Zajca. Prijam u novcu mogao je biti priličan al zahvalno priznanje bilo je živo i srdačno. Birano obćinstvo odlikovalo je slavnoga skladatelja iskrenim povladjivanjem plemenita mu rada; u to ime dopala ga je uz vience i cvieće i ova pjesmica:

Kad na zraki glasa sveta
Smjelo k nebu duh ti leta,
Pozdravlje te uzor tam;
Kud god letiš, gdje god brodiš,
Rajskim svietom ti nas vodiš —
Ti srdaca kralj si nam!

Kad poletiš u davnine
Svoje mile postojbine,
Dao ti je dobri bog:
Našeg roda život ćutiš,
Ti mu svaku želju slutiš —
Angjeo si roda svog!

Živi, živi, dom nam resi,
Kano zviezda na nebesih
Da ti slave titra sjaj!
A u oči toga slavlja
Radostno ti pjesma javlja:
Preživit ćeš život taj!

Umjetnost i uljudnost. Gdje god se je nastojalo o dramatičnoj umjetnosti u istinu a ne na izliku, svagdje se je isto onoliko gledalo na izvršujuće umjetnike, koliko i na produktivne; priznato je na dalje sa svih strana, da o pravom razvoju dramatične umjetnosti nemože ni govora biti, dok se u glumcih i glumicah nedotjera u svakom obziru plemenito čustvo i vladanje: oni treba da su podpunoma obrazovani, al od svojih sugradjana i štovani članovi družtva; njihovo dostojanstvo neima prestati, čim sa pozorišta sadju, već se ima javljati i u privatnom im životu. Ako hoćemo da budemo iskreni, valja nam priznati, čega netaje ni odličniji članovi našega kazališta, da bi mnogo toga trebalo popraviti a koješta možebiti iztriebiti, dok bi se reći moglo, da glede toga na samih glumcih neima nikakve krivnje; al na dvoje nebi se ipak već ni sada smjelo zaboraviti. Jedno, da hrvatsko narodno kazalište ima članova, koji su svakoga štovanja podpunoma vriedni i da izmedju njih ima opet vrstnih umjetnika, koji bi svakomu zavodu na čast mogli biti; a drugo, da veća obrazovanost i viša čast niti povladjuje niti izpričava neuljudna postupka. Tko se od drugih boljim čovjekom smatra, držan je ovo svoje preimućtvo zasvjedočiti blagohotnom prijaznošću prama manjim tobože ljudem. Bilo bi suvišno, dapače malo ne smiešno, gdje idemo razlagati ova obće poznata pravila ob uljudnom ponašanju, kad sé nebi uvjerili bili, da ima „gospode“, koja misle, da su bog zna kako veliko djelo počinili, ako su se neotesanim i surovim načinom otresnuli na čovjeka, koji s njimi nesjedi kod jednoga stola. — U ono doba, kad je u nas zavladao bio absolutizam, imali smo jednom posla s nekim činovnikom, koj nije bio glasovit s prevelike uljudnosti i zato smo se vrlo prečudili bili, kad nas je i dočekao i saslušao bio nekom prisiljenom finoćom te su nam se od čuda izmaknule ove dvie reči: suviše časti; ovo naše otimanje proprati adept nove sisteme obširnim razlaganjem, kako je činovnikom strogo naloženo, da sa strankami budu što uljudniji. Čini nam se, da nebi s gorega bilo, kad bi taj propis za neke činovnike valjao i dan danas, premda im se nadutost i neotesanost može ukrotiti i javnim ukorom.

Hladno i prazno kazalište. Od nekoga vremena navalila studen te se sav naš sviet preobukao i prenaredio na zimsku, samo se upravi narodnoga kazališta u Zagrebu čini, da je ugodnije bivati u hladnoj nego li u toploj kući. Neće ona nikako, da se kazalište loži, pa ju nije ni briga, što obćinstvo ili nedolazi na predstave ili bježi od njih, što su glumci

i pjevači hrapavi i bolestni i što je uz to u repertoiru zavladao nered, da se bog smiluj! Mora da je kakov šaljčina gospodar narodnoga kazališta, koj hoće da vraguje i ondje, gdje vragovanju nije nikakve prilike!

Intendant ili odbor? Čujemo, da se razpravlja pitanje, nebi li probitačno bilo, da se uprava nar. kazališta otme odboru i preda intendantu, koj bi s njim samostalno ravnao. Tko pozna rad dosadašnjih odbora, a osobito sadašnjega, biti će svakako za to, da se uprava i ravnanje kazališta povjeri vještomu intendantu.

Pedagogija. Nedavno je izašla Filipovićeva knjiga o XIX učiteljskoj skupštini u Beču. (Bečke pedagogijske slike. Napisao Ivan Filipović, učitelj kapt. glav. škole u Zagrebu, dop. član srbskog učenog družtva. U Zagrebu 1870. Tiskom Lav. Hartmana i družbe. Str. 206 u 8-ni. Ciena 80 nov.) G. pisac bivši zemaljskim troškom na toj skupštini pripovieda nam dosta obširno, što je ondje vidio i čuo, a osim toga kazuje nam sve, što je u kratko vrieme mogao saznati o bečkih pučkih učionah. Razumieva se gotovo samo sobom, da uz to očituje i svoje mnienje o mnogih znamenitih pitanjih pedagogičkih i da predlaže, gdje je prilika, kako bi se moglo popraviti naše domaće školarstvo. Ogroman je predmet, koj je piscu svladati valjalo i zato se nije čuditi, što mu je knjiga narasla preko želje, dapače trebalo je, da bude još i veća, ako se je u njoj htjelo i za nevještaka dosta jasnim načinom govoriti o svem, što prijatelja pučke prosvjete zanimati može. U toj se je skupštini razpravljalo o naobrazi, o učiteljskih sjemeništih, o religiji i znanosti, o ženskoj obrazovanosti, o zabavištih i o viših djevojačkih učionah. Koliko je tu prepornih pitanja, kako široko polje za svakakve reflekcije! G. pisac zadovoljio je svomu zadatku hvale vriednom gorljivošću za pučku prosvjetu, te mu je knjiga vriedna, da ju čita svatko, tko je pozvan budi kojim načinom nastojati o toj prosvjeti. Odtuda dakako nesliedi, da se moraš slagati sa svakim njegovim mnienjem o pedagogičkih pitanjih, kao što se neslažu ni svi naši vještaci, al to je svakako istina, da se ta pitanja moraju jednom ozbiljno i svestrano razpraviti.

Narodno je učiteljsvto prije svega pozvano, da potiče i zagovara preinake, koje su u našem školarstvu potrebite; ono ima glavnu i odlučnu rieč, gdje se radi o školskih osnovah; na njem je, da se brine za školske knjige itd. Uza sve to čini nam se, da bi pučkomu učiteljstvu valjalo ipak i na to pomišljati, da prosvjeta naroda nevisi samo o školskom obrazovanju. Duhovni život naroda stere se na šire a hrani se iz tisuću vriela, koja su sva podaleko od učiona. Tko nezna na primjer, kako je sama mehanika pretvorila sav rad ljudski i jednim jedinom obretom pomaknula čovječanstvo u napredak za ciele vjekove; tko nespoznaje nadalje čudotvorno djelovanje umjetnosti na obrazovanost ljudsko?

Bio je jamačno veliki grieh; gdje se nije marilo za pučku prosvjetu i gdje se nije pazilo na narodno učiteljstvo, pa se žaliti mora, ako se tomu i danas mogu naći žalostni primjeri; al zato bi i to bila velika pogreška, kad bi se pučka učiona odkidala od živoga organizma narodnoga i smatrala nečim osebitim, što samo po sebi živi i obstoji.

Filipovićeva knjiga izazivlje nas još jednu opazku. Čini se, da on svu pučku prosvjetu hoće kao jednim mahom pretvoriti. Kamo sreće, da se sve zapreke, koje prieče napredak čovječanstva mogu naprečac dokinuti! Nu tko bi na to čekao, a dotle nebi u to ime ništa radio, nebi cilja svoga nikada dokučio. Nevaljale inštitucije mogu se samo po malo zamjeniti dobrimi. Gdjekoji su narodi u najkukavnijem stanju državnom stvorili najljepša djela i znanstvena i umjetna. Pojedini veleumi svladali su i najteže zaprieke bez ičije pomoći.

Ženske gimnazije u Moskvi. Za višje obrazovanje djevojačko u Rusiji opredjeno je c. naredbom god. 1855., da se zavedu ženske gimnazije u svih većih gradovih carevine. Početak je učinjen u Petrogradu, gdje je požrtvovanjem osobito carice Marije otvorena god. 1858. prva ženska gimnazija. Sljedeće god. 1859. zavedena je i Moskvi prva gimnazija; ali joj broj učenica u toliko naraste, da je poslje dvie godine, naime 12. travnja 1861. otvorena druga, zatim 17. rujna 1863. treća, napokon ove godine 22. listopada četvrta ženska gimnazija. Kako se u Rusiji, imenito u drugoj priestolnici njezinoj, ćuti potreba višjega uzgoja ženske mladeži, vidi se iz broja učenica, koje su polazile ove tri gimnazije; bilo je naime prošle godine u I. gimnaziji 420 učenica, u II. gimn. 350 učen., u III. gimn. 250 učenica, dakle u trih gimn. 1020 učenica; pak ni sve tri nisu dovoljne bile. Glavnom nadzirateljicom svih četiriju gimnazija jest jedna gospodja, sada ravnateljica ženskoga sirotišta Nikolaevskoga, uz koju je načelnikom gimnazija G. K. Vinogradov. — Kada će se u nas toliko paziti na ženski uzgoj, koliko se od nekoliko godina pazi u Rusiji, u kojoj, sudeć po magjarskih novinah, vlada tobož samo tmina, glupost i knuta?

Trud ruskih rodoljuba okô prosviete slovjenske mladeži u Crnojgori i Turskoj. Poznato je, da se postojeći u Rusiji „slavjansko - blagotvoriteljni odbori“ mnogo brinu oko sredstva prosvjete za mladež u Crnojgori i Turskoj. Iz zasjedanja moskovskoga odbora od 30. listopada o. g. doznajemo, da je njegovim trudom primljeno 13 mladih Crnogoraca u Komisarovsko tehničko učilište. Troškom istih odbora uzdržaje se više mladića iz Turske na gimnaziji Nikolaevskoj i na sredujih i višjih učilištih u Odesi, Kijevu, Moskvi i Petrogradu. Sada rade odbori u Moskvi i Odesi, da se sastave gospojinski odbori, koji će se jednako brinuti za odgojenje djevojaka iz turskih pokrajina. Tajnik moskovskoga odbora N. A. Popov putovao je ljetnih praznika po Turskoj, Srbiji i Rumunjskoj, da prouči stanje pučkih učiona i učilišta u jugoslovjenskih zemlja, te je pročitao u onom zasjedanjum zanimivo izvješće i učinio neke predloge o zadaći ruskih rodoljuba glede prosvjete njihovih podanika, za koju se blaga turska vlada nebrine ni najmanje. —

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 51. U Zagrebu dne 17. prosinca 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Milim pokojnikom.

Spjevao P. P.

Knezu M. Obrenoviću.

(*Umro 10. lipnja 1868.*)

Tvoja raka mnogim mrtvim spada:
Leži u njoj pokraj tvoga tiela
Mrtvih nada povorka nam ciela,
Mrtvih želja čitava gromada.

Kad ti pade žrtvom ljudskog gada
Viest nas tresnu ko iz neba striela,
I naroda našeg oba diela
Planu gnjevom i plamte još sada.

Oj drhćite vi, koji ste krivi
A hodite još po zemlje podu,
Doć će i vam danak crne miene;

A dotle ste mrtvi nam, ne živi,
Odzvonjelo vam je već u rodu —
De mortuis nihil nisi bene!

Dragutinu Rakovcu.

(*Umro 22. studena 1854.*)

Dragutine, roda dragi sine,
Ptičice nam u narodnom poju,
Pčelice nam u narodnom roju,
Pozdravljam te, mili Dragutine!

Pozdravljam te, da me želja mine
Doprinieti i mrvicu svoju
K onoj hvali, mila majka što ju
Duguje ti za narodne čine.

Mila majka, domovina tužna,
Još sveudilj bojem zabavljena,
Pobrinut se neima još vremena

Od sinova što je komu dužna;
Al kad dodje tomu bolje doba
I kod tvoga popostat će groba.

Biskupu J. Šrotu.

(*Umro 9. rujna 1857.*)

Bud, hraneći slabost srdca svoga
Prosipo si blago punom šakom,
Punijom si ipak razdavo ga
Davajući obćem dobru svakom.

Pa zašto te ko zločinca koga
U progonstvu smrt sastavi s rakom?
Zato što si svieta duhovnoga
Povriedio nazor jednom mràkom.[1]

Oj u njega jošte i dan danas
„Filioque" ono griehom ti je;
Ti bo reče, sva nevolja da nas

S te nesretne različice bije.
Al nekaj se, biskupe, tog rieka:[2]
S njega u nas slava ti do vieka!

Tomi Blažku.

(*Umro 26. veljače 1846.*)

Smrt noseći u bolnih si grudi
Život ovaj bio ti nagorak,
A ti njemu nemio pastorak,
Bježeći mu i bježan od ljudi.

Noćju samo vila se usudi
Zakucat ti kadkad na prozorak,
Da na kratak tebe razgovorak
Miloj kojoj pjesmici probudi.

Al tim više srdcu ponajveća
Godila ti ljubav ovog svieta,
K milom rodu ona ljubav sveta,

U nje plamu sjevkala ti sreća,
I u njem ti život, sreća mala,
Ko drag kamen izgorje bez kala!

[1] Mràka = Kleinigkeit. *Vuk.*
[2] Riek = Spruch. *Vuk.*

(Dalje sliedi.)

Nadala bakarka.

Pripovieda A. T.

I.

Bijaše u Bakru godine ... 1. svibnja. Zora je bila jur zabieljela i jasnimi smaragdi izpunjene povoje po lazurnom nebištu razvila, ćuteći bližnji porod kraljevskoga čeda. More počelo odisati svojim tamjanom, a zemlja kušem i ružmarinom. Jutarnje povjetarce, uviek dvorno, sljubi ta kadila nad gradom i njegovom okolicom, kano razkošne cjelove dvoje vjerenika. Tomu se slavlju pridružiše i ptičice s nizkih hvoja, ter glasbom žubera svoga dočekivahu novu slavu.

Iz nizke kućice na Lokaju[1] krenu starom cestom dvoje ljudi, dižući se na krilih prirodnjega uzhita prama sv. Kuzmi. Mužko je na glavu metnulo slamnat klobuk, a na široka pleća bacilo suknenu jaketu; na ženskoj vidiš crnu suknju do kičice, a na glavi joj crn svilen rubac, pod bradom vezan.

Kad su došli do bolnice, ženska sjede na škrilju,[2] skide s nogu cipelice, i nataknu natikače, što je pod pazuhom u svežnju nosila. Cipele se smotaju u svežanj, a dvoje ljudi hrli uz greben. Nijedno negovori ništa, kano da i oni ćute svetost nastajućega časa, već u mislih zadubljeni izmiču se izmedju kamenja, da netresnu kamo nogom. Ako se pod težkim korakom mužkarca i skotrlja koji kamen, a ono lahka ženska lebdi ponad stienovlja, kano da je u plesaćoj dvorani: toliko je vikla onomu grebeništu.

— Toniću, drago — progovori ona, kad su stigli na goru kalvariju, — ti ideš u zdravlju na more, crno, nemilosrdno; a eno na križu izvora svake milosti: idi, dušo, da se pomolimo Bogu, da te čuva u nesreći.

Antun, koji se po moru igra s grozotami prirode, nevidi u razkošnom svibnju nesreće; ali da ugodi mladoj ženi, koju mjesec dana poslje pira sad ostavlja, krenu s njom iz ceste te podno križa klekoše oboje sklopljenih ruku. Izsred šaputanja ženske prodiru često težki uzdasi, a niz obraz joj teče strumen biser-suza. Kano u dogovoru dignu oboje oči pram razpelu, po kojem je novorodjeno sunce bacilo prvi posmjeh svoga zlata. I razpelo kano da se smieši, ter iz blagih ustiju prosipljuje nad njimi rieči svoga blagoslova. To i mužkarca dirnu, te mu u vatrenom crnom oku zatitra suza utjehe i radosti. Prekriživši se krenuše lahkim skokom dalje.

— Ah, to godi — progovori opet ženska — kano da sam preporodjena; baš ti liepa hvala, Toniću dragi, da si se dao nagovoriti, ter smo po staroj našoj navadi išli pješke, a nismo sjele u dostavnik, koji su modni ljudi izmislili, da se u njem gnjetu kano sardele u bačvi; pješice je tako liepo, tako veličanstveno!

— Baš i tebi hvala, draga moja Nadalice, što si bila u odluci stalna, ter smo se oteli dosadnomu razgovoru ljudi, koji se neslažu s današnjim našim ćućenjem: ovako smo svoji u svojem.

— I štedeći svoje — skoči mu u rieč, čevrguljasta Nadala. — Ondje bismo bili potrošili dva forinta, a ja ću jih namah metnuti u škrabicu[1] za svaku našu potrebu.

— I za porod dragi — prihvati Antun vatreno, ter obaviv snažnu ruku oko vitkoga stasa žene, poljubi joj goreće ustnice cjelovom, dugim, plamnim, rajotvornim.

Na sastanku stare ceste s novom okrenu se oboje prama rodjenomu gradu, koji sav titra u neopisivoj dici. More podno grada, prozori u gradu i stienovlje oko grada, uprvši u se sunčano zlato, vraćaju ga u jedno ognjište, iz koga se prelieva zlatna svjetlost po svem gradu, ter misliš, da su iz bajne dobe u Bakar doplovili brodovi, kojim katarke u čistom zlatu sjaju.

— Mili Bože! — sad će prvi Antun — čudna li mi grada, toli siromašna, i opet toli bogata. Neima u svem svietu, koji sam obašao, mjesta, gdje bi se stanovnici morali zadovoljavati rupicom palente i riedkim bruditom još riedjih u njem riba, a gdje bi bilo toliko fizičke i duševne ljepote.

— I tako zdravih, čilih, srčanih mužkaraca, kano što je moj Tonić — prekinu mu govor vjerna Nadalica, utopivši se u njegovo junačko oko. —

— I tako liepih, veselih, poštenih žena, kano što si ti, sladka dušo moja. Ta na svietu neima za muža većega blaženstva, nego što je vjerna žena. Sbog nje on rado hoda po bezpuću crnoga mora, sbog nje se rado bori s divljačtvom biesne naravi; kad se nje sjeti sladka mu je korica suha hljeba, mekano kamenito uzglavje. Njoj donosi stečevine svoga znoja, s njom uživa rajsku slast na zemlji. Prokleta bila svaka žena, koja ovo blaženstvo žrtvuje prolaznoj nasladi grieha, s takovom nebih ja ni jednoga dana hotio proživiti. Jelde, dušo Nadalice, ti ćeš mi biti do smrti vjerna?

— Tako sam i prisegla! — odgovori ona čvrstim, svečanim glasom. — Al i ti ćeš se, dragi, u dalekom svietu, sjetiti svoježenčice, svoje osamljene sirotice: pa grozeći mu se kažiputom doda: Pazi se, da mi se nezaljubiš u koju liepu Grkinjicu; svaka im je rieč otrov,

[1] Lokaj, ulica na sjevernoj strani u Bakru, vodeća iz Primorja u Grad.

[2] Škrilja = velik kamen pljosnate površine, na kojem se sjedjeti može.

[1] Škrabica je sprava kamo se spravljaju novci.

svaki pogled pakao; zle su ti to vješćetine — turi palac kroz dva prednje prsta, — mogle bi te gdje ureći, pa mi se nebi ili vratio više, ili . . .

— Kano ludjak, jelda — odgovori on nešto porugljivo — otrovan njihovim otrovom, kano što se je i Felicu dogodilo. Ostavi se, draga, tih bakarskih babarija, al i budi uvjerena, da ti na svem svietu za mene neima zamjene. — A sad s bogom ostaj, rodjeni mi grade, čuvaru nedužnosti i poštenja, pod tvoju obranbu izručam ono, što mi je na svietu najmilije. — Ovo rekši ganutim glasom, uzme ženu za ruku ter se s njom uputi cestom prama Dragi.[1]

II.

Rieka je grad na brdu i u ravnici, grad pokraj mora, rieke i sile što življih izvora, pa ipak suh kano afrikanska pješčara, samo s nekoliko oaza, poznatih pod imenom lûka,[2] gdje se umjetnim natapanjem i žegom sunčanom iztjeruje bilje bez jezgrovitosti, praznoj slami nalik. Po gjardinih,[3] koji se pokazuju kano biele vrane, raste domaća loza, smokvica i po koja breskvica, dokazujući krunom siromaštvo, kojim jih jalovo zemljište hrani. Južnijega bilja ima tek u staklenica, a ono cipresa, što pod vedrim nebom rastu, patuljčad su golemih svojih roditelja. Nesnosna vrućina i brijuća studen pustoši mu neorana polja i žalostnu goliet. Čistoća širokih ulica i smrad tiesnih bregovitih klanaca jasno dokazuju protimbu svega, što se u gradu nalazi. Grad je velik vanjskim licem sgrada, a nutrinjom malen; bogat množtvom štacuna, a siromah njihovom uredbom, kano da tek stupa u red trgovačkih gradova. Morem bi mogao trgovati sa zemljami preko oceana, ali mu šačica luke samo za nekoliko brodova iz bližnjih krajeva utočište pruža; a kopnom bi mogao pružati svoje žilje sve do sjevernoga leda, ali snaga mu dotiče samo do hrvatskih šuma, s kojimi živi i umire. Grad hvali svoje, da što više uzveliči tudje; do svietla uma i bogatstva stoji prostota i golota; a medju ostalim se odlikuje množinom zlatarnîca, u kojih se kupuje zlato, koje se zalaže u glasovitoj po svem Primorju založnici.

Dvoje naših zaljubljenika putuje u Rieku. Došavši na razkrižje, gdje se cesta u Martinšćicu, kvarantinsku lučicu, oddvaja, Nadala sjedne opet podno obeliska, ter se istim načinom sozuje, kojim se je bila na bakarskoj škrilji obula, svezavši oko vitoga gležnja cipelice, da pristalo udje u primorsku metropolu. Antun si medjuto obuče jaketu i zapali cigaru, da njezinim dimom paralizira dim nadutoga grada; pa koracajuć jedno do drugoga, preko mosta stupe.

[1] Draga je selo medju Bakrom i Riekom.

[2] Luke se zovu vrtovi za kuhinju oko Rieke.

[3] Gjardini umjetni i ukusni vrtovi = perivoji.

— Avah, kako je liepo u toj Rieci! — progovori Nadala, dubokimi uzdisaji pijući balsamićki zrak, što se sjenatom Fuimarom razlieva: katram od brodova, što se u Riečini popravljaju, razkošno draži živce naše primorčice, ter od milja hoće da ga svega u se usisa. — Kano da sam u zahladju vilinskih dvorova, o kojih mi je majka kod ognjišta toliko puta pripoviedala. Avah — srkne opet — pi! — zatakne si iznenada rubcem i nos i usta, kad su nasred ulice prolazili mimo kožarskih strojbara; — kako to nesnosno smrdi! — U tom gradu neima sbilja ničega posve čista; liepi li mi moj krasni Bakre, neimaš ružičnjaka, ali neimaš ni smetlištâ!

— Niti poderanaca i fakina, — primieti Antun, pušeći biesno, da amerikanskim mirisom raztjera smrad kožarski; — prodji se, draga, hvala toga grada. Što je još prirodne ljepote, kako tako, al ti ljudi, oj ti ljudi!

— A da, drago, nikad neću zaboraviti, kako su g. 1848. grdili naše, kad su došli, da jim red stvore, — prihvati Nadala, ogledavajući se bojazljivo, da je tko nečuje. Al ipak treba ti priznati, Toniću, da u gradu ima svega, što ti srdce poželiti može. Gdje bi mi zlata kupovali, da neima Rieke?

— I luštrina,[1] jelde? — reče Antun, pod brkom se nasmiehnuv, pa primiv ruku ženi, dovede ju pred bogatu izložbu zlatarnice, mimo koje su prolazili.

U izložbi bije plamen zlata i dragoga kamenja: naušnice, velike i male, žute i crne, prstenovi svake vrsti, sjevaju pod staklom, kano vatra čaralica, koja putnike zamamlja. Nadala je usta otvorila, da bolje vidi sjajnost tih vabila, pa gleda, kano da je prikovana.

— A što je ono, dragi? — oslobodi se napokon pitati muža — valjda obručići za bačvicu od likera.

— Ta Bog s tobom, ono su narukvice, kojimi si velike gospoje ruke krase, nisi li jih još vidjela?

— Nisam, brate, niti nemarim za nje. Ništa što je veliko nedopada mi se, osim veličina tvoje ljubavi, — primieti Nadala onakvim blagim posmjehom, kojim nedužno čedo gleda majku svoju, pa privinuvši se sva uz muža, malenu svoju glavicu nasloni na široka mu prsa.

A dopada li ti se — upadne joj u rieč sav razblažen Antun — onaj lančić, što se medju prstenjem uvija?

Ha, luštrin! — digne se na prstiće da ga bolje vidi. — Luštrin, da li mi se dopada? Huh, kako bajno sjaje okolo vrata!

— Vidiš, dušo, kako karičica čvrsto drži karičicu? — stisne joj Antun nježno ručicu; — vidiš, kako neima ni početka ni dočetka:

[1] Luštrin = ogrlica, lanac oko vrata.

svršetak je jednak kano i početak, oba skupa slubljena.

— Vidim, vidim, uze Nadala pljeskati ručicama, nastojeći osloboditi sapu, koja joj u prsiju zapinje; — al što hoćeš, sladki, tim da kažeš?

— Tako treba da i naša ljubav bude, — odvrati Antun svetčanim glasom, — neprekidna uviek ista.

— Drugojačije niti nepoznadem, — prihvati naglo Nadalica, gledajući muža sva u čudu.

— Taj luštrin hoću da ti kupim, da ga čuvaš kano amanet neprekidne ljubavi naše.

— Hu, kako će mi krasno pristajati, poskoči Nadala, obujmivši muža oko pasa i plačući od radosti. — Ali nemoj, sladki, — nastavi opet ozbiljno zamišljena; — luštrin mnogo stoji, a jako smo se oko pira iztrošili: nemoj na dug, samo na dug nemoj; o volim ga niti nevidjeti, nego da se samo za fenik zadužiš.

— Neboj mi se, sladka utjeho srdca moga. Uprav mi je toliko preostalo; i zadnju krajcaru za takovu ženicu; na brodu, gdje se tudji baškot za badava jede, netrebam novaca.

Obje stupi u zlatarnicu. Ogrlica se kupi, a muž joj ju sam oko vrata obavije. To bijaše jedina ličnja bakarke za Rieku.

III.

Podne zvoni sa zvonika. Al Domo u talijanskoj Rieci mumlja veliko zvono; al sa brda u hrvatskoj Rieci odziva se hrvatski sv. Vid tutnjavom zvonova. Što se domski više napinje, da ga sav grad čuje, to ga vidski sve to jače nadbija, ter se napokon sam ori čistim glasom u zračnom viru ponad Rieke. Na glas sv. Vida, gradskoga čuvara, zatvaraju se štacuni, a gradjani idu kućam svojim odkrivene glave, bogorodicu pozdravljajući. S peškarije[1] grne malo i veliko, poderano, izgoreno, zamusano, pod klobucí, gurajući se i grdeći.

U oštariju al Gambaro u kući Andre-Vraga udje dvoje ljudi. Onamo jih je doveo običaj otaca. Andrija Dobrila, siromašan nadničar iz Drage, steče kriomčareći za francezkih ratova solju toliko imetka, da je na Rieci najedan put sagradio ogromnu kuću na četiri kata. Narod, nemogav si protumačiti tolikoga bogatstva, stvori si živahnom hrvatskom maštom pričicu, po kojoj je vrag pokazao Dobrili baš na onom mjestu gdje je kuća sagradjena zakopano silno blago, ter samoga vlastnika imenova Andre-Vragom, koji je u zahvalnost hranio na svojem tavanu vraga u živoj slici maličica s crljenom kapicom na glavi i krbačićem u ruci mastnimi makaruni. U takovoj kući mora da je sve dobro i debelo, ma bilo s vana i priprosto. S toga onamo grne domaći i tudji sviet, da se kod debeloga gazde debelo naobjeduje. Od glave riba udara, zato je u al Gambaro sve mastno, što god vidiš. Mastna je kuhinja tik mastnoga blagovališta, u kojem su mastne stiene i podovi, mastni ubrusi i stolovi, mastni tanjuri i čaše, pače u masti pliva i zrak sobni; ali za čudo neima tu ni traga mastnim zalogajem, več je opet sve mršavo, što god zaišteš. Navada, te sama navada vodi ljude ovamo, pak je i danas puna soba.

— Dobro došli, signor scrivanio,[1] dobro došli, — ozove se golema ljudina kod jednoga stola, koga vično oko namah pozna za meštroma,[2] pozdravljajući naše došljake; — baš ste dobro došli: mornari, pokupljeni u Dragi i Kostreni, već su svi na okupu, pa večeras, ako Bog dade, razastrti će naš brik jedra na hrvatski vjetar.

— Bolje našli, dragi prijatelju, — odzdravi Antun pružajuć mu ruku, — nisam mogao prije; ta znate, kad se čovjek ženi . . .

— Svaka mu je ura sve to sladja, — nasmjehnu se šaljivi meštromo, — a i kako nebi, kod takove gospodjice, — pokaže rukom Nadalu, koja si je uprav rubac odvezivala, da se od hoda po gradu razhladi.

— Pa što biste mi rekli, kompare Jožiću? skoči mu u rieč Nadala, nježno se uvijajući: ovakove ni u Franci neima.

— Ni u Carigradu, — nastavi meštromo, — kod velikoga sultana: kô kap rose.

— Što na ružici titra, neda se smesti Nadala, šaleći se onom otvorenošću, koja se obično s nedužnošću spaja; — samo da neima ovoga trna — guri nježnom rukom muža — koji me svojim odlazkom tako jako ranja.

— A dà, ranice moja, prihvati Josip, zaškiljiv desnim okom na dražestnu ženu, to je preveć rano; ta još se niste ni stoplili dobro...

— Borme niti razhladili, drago moje, — prekinu mu rieč Nadala, baciv kradom razkošan pogled na ozbiljnoga muža, koji je nahodav se gradom ogladnio, ter ponudiv ženi stolicu

— Ako dopustite, reče Josipu, hoćemo da se malko nahranimo; — baš mi zazubice rastu na ovaj brudit od lokarada, što po sobi miriše.

Dok su oni blagovali, oko drugoga se je stola razvaganilo drugo družtvo: po mršavom i izgorenom licu poznaš da su Riečani, dolnji skorup gradjana, što se uz dno hvata. Bjehu se jur najeli, pa sad poduprievši glavu o dva lakta, puše.

— Sad bi nam se još tukàlo[3] primieti Jenaro, za svakoga odi nas un cafe cul late,

[1] Peškarija, mjesto, gdje se ribe prodavaju.

[1] Scrivanio, pisar, prvi činovnik pod kapetanom.

[2] Meštromo = maestro uomo = meštar čovjek, upravlja neposredno nižom mornaricom.

[3] Sad bi nas još išlo za svakoga od nas jedna kava s mliekom, a jedan sa bez mlieka, da nam nebude gore, nego onim, koji su pod zastavom ro-

e un cafe senza cul late, da nan nebude huje, lèg onèn, ki su pod bandèrun speljàni.

— Ja bìn ga i zval, — odgovori uštipljivo Kristoforo, — ali nimam bèci, pak nebìn tel poć spravljàt tùji špag i cavlì, da racùn plàtin.

— Ali si bedast, — prihvati Jenaro; — segavèji, segavèji moras bit; ca se màne tice, ako dòjden va potrèbu, poć ću doma po vrèću, pak od butìgi do butìgi: ovdì krùha, ondì spehà, tutù opet pècu madampolàma, a nàjzada bormè i kì recìn i lustrìn, pak mi nefàli nìcesar, a put toga ću bìt jos postèn covèk, ki po svìtu navigà.

— I kì se jos za najbravèjega mornarà stimà, — doda Bartolomeo, — pò Boga kakò i jez, ki se va jamu skrijè, kad se je po tujen polju natàkal i tujeh jabuk dosta nàbral; nabòst će te, ako se ga taknes, ali iz jami neće, magàri ga s glanjicun iz nje tiras.

Na te porugljive rieči sunu krv u Josipovo oko, mišice se nadimlju, a rukavi zasukuju: gotov lav da na pseta skoči; ali Antun, štedeći mladu ženku, pa i da se nedogodi kavga u tudjem gradu, snažnom ga rukom uhvati za drhćuću desnicu, pa dozvav gazdu, plati trošak, te s prijateljem i sa ženom izadje iz toga buništa, baciv preziran pogled na pseta, što toli bezobrazno tudje poštenje glodju.

Nahodavši se naši Bakrani gradom i nakupivši i ovoga i onoga, što će Nadala u rubcu sobom kući ponieti, u pet sati na večer stignu na nasip od luke, prama komu već i pasarica[1] plovi, da mornare naše na brik[2] baci.

Kano kad se nebo prije kiše u jedan oblak stisne, tako se je stislo i Nadali srdce: ništa nevidi, ništa nečuje, nemože da diše, jedan

djeni. (Usred Bakra dignu za velikih svetkovina zastavu, dakle: pod banderum speljan, znači Bakranina, kojim se izrazom rugaju Riečani Bakranom.) — Ja bih ju i naručio, ali neimam novaca, pak nebih hotio ići spravljati tudju špagu i čavle, da račun platim. (Nova pogrda na Bakrane, a osobito na Kostrenjane, koji da na brodovih kradu špagu i čavle.) — Ala si bedast, lukaviji moraš biti; što se mene tiče, ako dodjem u potrebu, ić ću doma po vreću, pak od štacuna do štacuna: ovdje kruha, ondje slanine, ondje komad madampolana, a najposlje bogme i koju naušnicu i lanac oko vrata, pak mi nefali ničega, a uza to bit ću još pošten čovjek, koji po svietu brodi. (Rugaju se Riečani Bakranom, da su g. 1848., kad su došli osvajati Rieku, krali po dućanih). — I koji se još za najboljega mornara drži, tako mi Boga, kano i jež, koji se u jamu skrije, kad se je po tudjem polju navaljao i tudjih jabuka dosta nabrao, nabost će te, ako se ga takneš, al iz jame neće, makar ga i glavnjom iz nje tjeraš.

[1] Pasarica = vrst čamca.

[2] Brik = vrst trgovačkoga broda.

grč joj i tielo i dušu sključi. Napokon prolievši rieku očajanih suza, mužu se oko vrata baci, pa ga čvrsto drži, poput onoga, koji se utaplja, makar i propao sa spasiteljem svojim.

— Toniću, srdce moje, zar mi zbilja ideš? Časak samo, samo časak još počekaj, da ti se nagledam bistroga oka, možda neću nikad više.

— Umiri se, dušo, težkim srdcem odvraća Antun: dužnost zove, a toj prije svega žena treba da se pokori; i drugda sam se zapućivao, pak i sretno kući vraćao, valjda ću i sada. Tko se u Boga uzda, toga Bog neostavlja. Staricu mi čuvaj, slušaj njezine savjete, a u Marka nediraj, nek miruje, dok se kući vratim. Bog Nadalo! — Kano dva stupa medom cjelova sliepljeni! Antun skoči u pasaricu, a Nadala stoji kano stiena. U šest sati ostavi Nadala Rieku, ter izprativši muža, oko zdrave Marije u Bakar stiže.

IV.

— Pak što ti je još rekao? — zapita u jutro stara Angjulina Nadalu, koja je već rano bila svoju sobu izmela, ter sad uprav bielim čistim pokrivalom svoju široku postelj pokrivala.

— U, kako vam taj turban[1] stoji, — priskoči k njoj Nadala, niti napazeći na njezino pitanje, — kano da ćete sad na poletjeti, — uze joj popravljati po glavi, i razkuštrane sjedine pod čadjavi turban turati; — ako ste i starica, ali ja bih se čisto i pristalo odiela, da me ljudi mogu bar pogledati.

— Pusti me, Nadalice, — odvrati joj sladko maćuha: — Stare kosti netrebaju nakita, taj vam mladim pristaje, vi se cifrajte.

— Al ja neću, primieti joj neuztrpljivo i umiljato pastorkinja; — da vas tko tako zamazanu vidi, rekao bi, da neima ni sapuna u kući, pa bi meni zamjerio, da vas tako puššam. Tako, ako je i zamazano, ali je u redu.

— Bježi ća, — odrine ju nježno Angjulina, pa mi kaži: što ti je još rekao?

— A šta će mi reći? — odgovori Nadala, brišući prah na boru[2] i skladno razmećući po njem kinezke šalice, — rekao mi je, da nediram u Marka, dok se sam kući nevrati.

Najbolje Bogme tako! — prekine joj rieč starica, a u velikom, propalom oku kresnu zlobna iskra, koja joj tmasti suhor nabranoga lica još tmastijim učini. — Dakle tri smokve, i ružu trsja da mu sasvim prepustimo! Neće falit drugo, nego da nam i preko drugih smokvica pomakne gromaču, pak će onda sav naš vinograd biti usred njegovih medjaša. A tko će nam onda dati suhih smokvica uz kap rakijice? — obliezne se starica, a iz bezzubnoga ždriela, koja se inače usta zovu, prevuče se preko nabubrenih ustnica omašna jezičetina.

[1] Stare Bakarke pokrivaju glavu bielim platnom, koje je nalik turskomu turbanu i koji se tako i zove.

[2] Primorje, tako se zove ulica uz luku.

— Netrebamo, majko, ga uviek prepušćati — odvrati joj blago pastorka; — ali Antun misli, da ga do njegova povratka pustimo na miru. Ima mnogo djece, pa mu valjda treba toga zalogaja, a nam ga, Bogu hvala, netreba toliko.

— Netreba danas — primieti zlovoljno starica, — nu tko zna, neće li sutra trebati: zemlja tvrda, muž daleko, a Bog visoko. Pa što si ti nakanila učiniti?

— Slušati glas čovječega srdca i zadnju volju muža — odreže Nadala, mećući na stol šalice, cukranicu i žemljice za kavu.

— Nije već još nešto — piskne hrapavo Angjulina — muža treba slušati, kad pametno govori; al kad hoće da kuću upropasti, onda ga valja priečiti. I mi ženske imamo valjda dosta soli u glavi: Marka treba na sud tužiti.

— Za Boga, koji je muku trpio, što mislite, majko, mi ženske da koga na sud tužimo? — sklopi Nadala ruke na krilu, pa ukočeno gleda staricu, koja je tada pridizala prednji kraj od odtrcane suknje, da si lice obriše.

— Pak zašto nebismo? — uze sve to jače kreštiti krezuba baba. — Da nisam ovako kljukava, ja bih sama pošla k sudcu. Kažu, da je drag čovjek. Al ovako, ti ćeš poći, ti, drago diete moje, navrnu umiljato baka: Tebi će sigurno pravo učiniti.

— Nemogu majko, nikako nemogu — stade zajekivati Nadala; — sve mi drugo zapoviedajte, sve ću vam po volji učiniti; ali na sud, to nemogu, nikako nemogu.

— Što nemogu? izdere se Angjulina. — Toga da mi nisi više rekla, jer ovima ću ti rukama — diže gole ručne cievi — jezik izguliti. To li je hvala za toliko budnih noći, koje sam ti oko zikve provela, za tolike muke, s kojimi sam te uzgojila, za tolike žrtve, s kojimi sam te udomila? Ti ćeš poći, pa jezik za zube, lajavice jedna.

Kano kad je tko na razkrižju, pa nezna, kojim će putem udariti, tako stoji Nadala zamišljena. Zahvalnost ju nuka, da izpuni maćuhinju želju, ali joj muž, koga treba još više slušati, u svečanom času razstanka, drugo nalaže. Komu da ugodi? Težkom mukom sastavlja u pameti raztrkane misli, pa sve to više bliedi i propada, nemože ni tamo ni amo, pak u sdvojenju lomi ruke. Ali napokon ustavi oko, valjda okolo nove misli, pa se netom razvedri. Ta i muž joj kaza, da sluša staričine savjete. Sad su dva uzroka proti jednomu. Kocka je bačena.

— Poć ću, majko, poći.

V.

U Tianićevoj kući na Primorju[2] sjedi kotarski sud nove županije riečke. Kuća na dva kata, sa shodom u sredini, pokraj mora u najljepšoj i najživahnijoj ulici, dodaje neku važnost sudu, koja se još više diže novošću zavoda sama.

Na drugom katu sjedi kod pisaćega stola sudac Dane, mladić, komu treba druga tražiti.

Krepka struka, vitka stasa, liepa i zdrava lica: vile bi ga pobratile. Ali što ga čini svim draga, to mu iz oka bije umiljatost, koju sladkom riečju do razkošja uzdiše. Neima u Bakru oka, koje ga nije s veseljem gledalo; neima misli, osobito parničke, koja se nije nanj osvrtala. Svatko misli, on je jedini sudac, jer je neobično blag i mio. Ali premećući akta, kojih gomila na stolu leži, po deset se puta vraća na isti podnesak, prevraća ga na sve strane, prispodablja ga s drugim, pak se opet nanj vraća, a uz to si rubcem tare znojno čelo. Baš je udesio pero, da napokon sastavi odsudu, kad netko tiho pokuca na vratih, koja se namah polagano otvore.

Kano kad se na iztočnih vratih pojavi jarko sunce, tako sinu sudčeva soba. Nadala stupi unutar, pridižući se na prstih, da ga nezabuni. Došla je sva svečano priredjena: ,nepokrivene glave', na kojoj se prepliće bujna, samosvojna kosa, pribodena zlatnom iglom, kojoj na desnom kraju sidro sjaje. Oko labudjega vrata ovija se zlatna ogrlica, ter se u njedarca gubi. Odora od kambrika, crvenkaste boje, lebdi ponad tala, ter se u stotinu nabora previja. S prstiju, na kojih nije nikad rukavice bilo, sieva oganj nekoliko prstena. Kad je po sobi zatočila oko, veliko, crno, plamenito, zadrhta srdce u sudca, ter kano na mig na noge skoči.

— Čim mogu služiti, krasna gospodjice? — upita sudac, pritežuć si prsluk, jošte sav zabunjen.

— Svi, koji vas poznadu, g. sudče, — odgovori Nadala tako otvoreno, kano da je svaki dan s njim u družtvu, — kažu da ste dobar gospodin; pa sam došla, da se potužim na veliku krivicu, koju mi je učinio Marko Stiglić, susjed u vinogradu. Treba vam znati, gospodine sudče — nastavi bakarskom govorljivošću — da smo mi Bakrani siromašni ljudi: ovo malo, što nam je Bog dao, dielimo na stotinu strana: što za siromašnu hranu, što za priprostu našu saržu;[1] e nešto borme, moram vam istinu kazati, za ovo malo nakita, pogleda zadovoljno po sebi, da nebudemo baš kano ciganice.

— Ali gle, skorom sam zaboravio, — prekinu joj sudac rieč, oporaviv se ponešto za odužega njezina govora — izvolite, liepa gospodjice, sjesti, — ponudi joj bližnju naslonjaču pokraj svoje stolice.

— Hvala liepa, gospodine sudče, — pokloni mu se Nadala s dražestnim posmjehom, — nepristoji se, da ovako mlada sjedim pred takovim gospodinom.

[1] Borò = Schubladkasten.

[1] Sarža, vrst prosta latka za odielo žensko.

— O molim, liepo molim: mladost vam vaša daje pravo, „ i uz priestolje sjesti — primieti sudac, zažariv se sav u licu.

Nadala, kano da se ta uljudnost nje ništa netiče, sjedne na ponudjeno si mjesto, a sudac se tik do nje posadi.

— No, pa što je s tim vašim Markom, gospodjice, progovori sudac, to mora biti zločest čovjek.

— Baš da vam pravo kažem, nije siromah ni zločest, ali što ćete, sila Boga nemoli; ima puno djece, pa bi nebog hotio, rupicu palentice zasladit jim kadšto kojom smokvicom, ter nam je u vinogradu pregradio tri stabla i ružicu trsja, — odgovori Nadala, skoro žaleći, da je došla tužiti.

— O molim, to nije mala stvar, — opazi zlobno sudac, nedajući, da mu se izmakne tako liepa prilika, upoznati se bliže s tolikom krasotom. — Pomislite, to je vam na veliku štetu.

— To sam i ja mislila, odgovori ona, popravljajući se po mnienju sudca; zato sam i došla liepo vas molit, da mi pravicu učinite.

— Molim; s kim imam čast? — upita ju, samo da se razgovor odtegne.

Nadala, koja nije nikad imala njemačkoga riečnika u ruci, nije razumjela, što ju pita; već uzamši rieči u hrvatskom značenju, odgovori nješto otresito: — Ako hoće Bog i prečista djevica Marija iz Trsata: častna i poštena sve do smrti.

Sudac, videći, kako je ružno zalutao, uze u pameti prebirati, kako se taj visoki izraz jednostavno hrvatski kaže, pa dosjetiv se napokon, doda naglo: Tko ste?

— Ja sam Nadala Kopajićka, stanujem na Lokaju s druge strane blizu ljekarnice, muž mi je, Bog mu dao zdravlje i veselje, pisar na brigantinu[1] Tadejevića.

Sudac piše važno olovkom po papiru, zavirkujući po dražestnom tielu Nadalinu.

— Draga moja gospodjice — primiv ju sudac nježno za ručicu; — krivica je velika, vaša stvar pravedna; ja bih od srdca rad pomogao; ali Marko je Bakranin, pa ta stvar spada na magistrat bakarski.

— A na bakarski magistrat! začudi se Nadala; ja toga nisam znala; mislila sam, da su nadošla bolja vremena, pa da vi, gospodine sudče, sve sudite. — Napokon baci polu-zadovoljno: — Tim bolje barem je svršena moja parnica.

— Kako to? gospodjice. Valjda su vaše smokve još uviek pregradjene.

— Jesu, jesu, — dahne sasvim hladnokrvno; al bi i godinu dana tako ostale; pa dotle će i moj Tonić na zdravlju doći; neka se on nateže s Markom.

— Ta nije! — primieti sudac, razabrav kamo šibaju Nadaline rieči: ja prijateljujem s magistatskim sudcem, plemenita duša; ja ću se s njim razgovarati; dodjite, krasna moja gospodjice, — pogladi joj opet ručicu, koju ona uzteže — u nedjelju k meni, pa ću vam kazati, što imate činiti; znate u nedjelju, imam više vremena, pa ćemo se obširnije moći razgovarati, — uze si ruke trti, da razvrgne stezavicu, koja mu je živce osvojila.

— Liepa hvala gospodine sudče, odgovori Nadala s takom odanošću, kakovu pokazuje čovjek, koji je svu nadu izgubio; netrudite se za me: plemenitost svoju poklonite onim, koji su tako sretni, imati za sudca tako draga gosopodina, — nasmiehnu mu se Nadala tako prijazno, da su mu oči planule strastnim žarom.

— Nemojte gubiti nade — napinje se sudac, da vodu na svoj mlin navrne; samo dodjite u nedjelju pouzdano k meni.

— U nedjelju? O to pak posve nikako. U jutru velika misa i prodika, a poslje podne blagoslov. Hvala liepa, gospodine sudče, — uzstaje iz naslonjače. Ostanite zdravo i veselo!

— „Žao mi je, veoma žao — penta zlovoljno sudac, — ali zapoviedajte sa mnom u drugom kojem poslu; svigdar sam pripravna sluga vaša.

— Bog s vami — odvrati mu Nadala, pa naklonivši se pristojno, sobom iznese sunce, a sudac osta u tami prevarenih nada svojih.

(Dalje sliedi.)

[1] Brigantin, što i brik.

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XLVII.

Oj djevojke krasne,
Da se časak krati,
Liepo se je s vami
Kadšto poigrati.

Liepo vas je gledat,
S vami sbijat šale,
Dodjet vam se ruke
I nožice male.

Raj je uz vas biti,
Kad vam lišca planu,
Kad vam sievnu oči,
Duše titrat stanu.

Stoji šapat usta,
Buket uzdisaja,
Uzburka se more
Živih osjećaja!

Al ste stoput ljepše
I stoput nam draže,
Kad u liepoj duši
Vedra sviest se kaže.

Kada znate, što ste —
I stojite na tom,
Da zavidit može
Srećnim sviet Hrvatom.

Kada sviet se vašoj
Odlučnosti divi,
I s vas u toj zemlji
Stari Bog nam živi!

XLVIII.

Čudan san sam snio,
San mi dušu muti,
Tko će božji znati,
Na što san mi sluti.

Sanjao sam, da si
Bila blage ćudi
I sklonila glavu
Na pjesničke grudi.

Od radosti ti si
Zaplakala k svrsi,
Čujuć kako bije
Srce mi u prsih.

Pitala si tiho:
„San il istina je
Da to srce za me
Marit neprestaje?“

„Istina je“ rekoh
„Mar je za te pravi,
Za te srce bije
U snu i na javi!

Ali Bože dragi
Samo san nebudi,
Da od mila mojoj
Zaplaka na grudi!“

I pritiskoh glavu
Uz grud priklonjenu,
Od radosti silne —
U zo čas se prenuh.

Glavice joj nema
Nema mi na grudi!
Da od mila plače:
San je bio ludi.

(Konac sliedi.)

Sgode Slavoša Sulime.

Iz poljskoga od Sadoka Barącza preveo Al. T.

I.

Na podnožju Karpata, na Pokućju, gdje kamenito ulje teče i slana voda izvire, nalazi se tamna kotlina imenom Starunja. Tu stajaše staro gniezdo Sulima, u kojem se radjahu nekoč hrabri poljski sokolovi. Tu dakle, nekoliko godina poslje prve diobe Poljske, dozva k sebi u plemićku dvoranu umirajući član konfederacije barske maloga dječarca i ovako mu reče:

„Slavošu! ja umirem, ti ostaješ . . . uzdaj se u Boga; a kad ponarasteš i ojačaš, te tomu bude sgode, poteci na obranu roda svoga. Sine moj, živi domovini, jer . . .“

Sa slabosti nemogaše dalje govoriti. Htjede još podignuti ruke vrhu djeteta, ali i te kao slomljene padoše mu dol; lagan uzdah prekinu mu nit života i izmučeni Sulima zaklopi na viek oči.

Biedno sirotče plačuć i lamajuć rukama jecaše:

„Bože moj, Bože moj, što da počmem sada?!“

Strašna je to zadaća bez otca i majke baciti se u vrtlog žića ljudskoga. A ipak treba nam napred stupati, nedržimo li život ljudski dječjom igračkom. Treba nam konačno odabrati cilj svomu putovanju i svimi silami hrliti k onoj meti, koja ima biti žudjenim pristaništem naših gorućih želja. Smjelo dakle napred bojazljivi putniče! neizbježive protivštine najboljom su školom, koja će te upoznati s mudrošću i oštroumljem svieta ovoga. Jer tko te škole prošao nije, tomu je život jednolik, bez ikakove dražesti, taj nigda oćutiti neće one mile, plemenite, velike razkoši, koju čustvo pobjede u srdcu čovječjem radja.

Upravo takovu stazu trnovu, punu težka rada i ljute borbe, bješe nastupiti Slavošu. Valjda je sam Bog tako htjeo, te je Slavoš cio svezak obiteljskih papira u sigurnu špilju sakrio pred svojim skrbnikom, koji brineć se samo za svoju korist, nastojaše lišiti ga bogate baštine. Zanemarivaše njegov odgoj i upotrebljavaše ga k prostim poslovom, da zatre u njem svaku želju za višjim izobraženjem, koje bi pomoćju svoje liepe baštine postići mogao. U tom tužnom položaju bijaše mu jedinom utjehom, kad bi mogao nikim neopažen prošuljati se kroz nepristupne guštare do one špilje, u kojoj je sakrio bio obiteljske papire. Činjaše mu se, da ga neko tajno, milostivo biće okružuje, da ga kriepi, kako bi laglje nositi mogao tako rano nametnuti si jaram. Odtud ujedno porodila se u njem i neizmjerna čeznja, da odgonetne pismene ostanke otca svoga. Ali da

mu se ta tajna odkrije, trebalo mu je prije naučiti se čitati i pisati.

Na samoj obali hitre Bistrice stajaše malo imanje staroga plemića Dobromira, prama komu imao je Slavoš najveće pouzdanje. Jednoga dana dodje do njega i češuć se po glavi reče bojazljivo:

„Dobromire! ja bih vam nešto rekao, kad se nebi srdili.“

Uočiv ga pošteni, razgovorni starac nemalo se ganuo; jer je s njegovim otcem za vrieme konfederacije barske skupa vojevao i kao brat živio.

„Govori odvažno moj Slavošu!“

„Pomozite mi: htjeo bi naučit se čitati i pisati. Bog će vam platiti.“

„Znam ja, čije je to maslo, da ti neznaš čitati ni pisati. Tvoj skrbnik, pasju mu capu, htjeo bi te pretvoriti u seljaka, ali iz toga nebude ništa. Ako Bog dá, ti ćeš čitati, pasju mu capu. Nu nećeš se samo s knjigom upoznati, nego gledji! . . .“ Tu pokaza na zid, na kojem oko majke božje čenstohovske na linnu uljem slikane visjaše težko oružje . . . „Što je to?“

„Sablja i puška.“

„Tako jest, to je sablja, koja je pod Bečom razsiecala lubanje musulmanske — a to puška dvocievka, to jest, nesgodiš li iz jedne cievi, namah popravi pogrešku iz druge, ništa nepitaj, samo pali, pasju mu capu. I tim ćeš se, vidiš, zabavljati.“

Na očigled tako liepih predmeta uzavrela Slavošu krv, a oči mu se zažarile. I od to doba obdržavaše se uviek u prostih gospodarstvenimi poslovi nezapriečenih časovih škola i vitežko mačevanje. To je podučavanje vrlo omililo starcu. Ne jedan put zarumenio bi se kao dvadesetgodišnji mladić, kad bi pušku u ruke uzeo i poviknuo:

„Drži dobro pušku desnom rukom, lievo oko zatvori, desnim nišani ravno po cievi, a čim uhvatiš nišan, namah pali, pasju mu capu!“

Na isti način podučavaše ga i u mačevanju.

„Samo odvažno i hladnokrvno odbijaj udarce neprijateljeve; odbiješ li udarac, gledji namah lupiti ga po lubanji, da ga krvava juha oblije, pasju mu capu. Al na vojni neimaš kad, moj gospodičiću, namiešćati se i paziti na tempo, tu udaraj, što samo bolje možeš, pasju mu capu.“

Trajalo to podučavanje nekoliko godina na veliku korist učenikovu, koj je izim čitanja i pisanja u poljskom jeziku, naučio nešto i latinskoga, a uz to je izvrstno mačevao se i nišanio. Priskrbiv si tako potrebite znanosti, kojimi je kako tako u sviet stupiti mogao, odputi se jedne nedjelje poslje podne k špilji, da pregledje svoje skriveno blago. Razvezav svezak papira najprvo ukaza mu se plemićka povelja na pergameni, zatim točan opis granica svoga vlastelinstva, dalje gospodarstveni računi od više godina savjestno sastavljeni i napokon velevažan članak, koj uze velikom pomnjom čitati.

„Bože moj što s nami biva! Gospode Isuse Krste, uzmnožav si dušmane naše, nadahni nas tvojom presvetom ljubavju, da im odoljeti uzmognemo. Poljska je prekrasnim predieljom na kruglji zemaljskoj. U nas se podpuno opažavaju četiri godištne dobe. Naše gore našom su Švajcarskom. U dva mora slievaju se naše rieke. Neizcrpivo blago skriva zemlja naša. Imamo soli, kamenita ulja, zlata, srebra, mjeda i željeza. Bogati usievi pokrivaju svake godine naša polja. Naše šume pune su divje zvjeradi — jednom riečju nemanjka nam ničesa. Nebeske ptice iz svih krajeva svieta dolaze svake godine k nam u goste. Na našoj zemlji grade si gniezda, ležu i hrane mlade, te nas za trudna rada poljskoga razveseljuju svojim pjevanjem. A kad zemlja stane mienjati svoje ruho, a zelene livade počmu pokrivati se bielim mrazom, tada hrpimice skupljaju se ptice na odlazak, da gdjegod drugdje sprovedu našu zimu i ostavljaju nas same u niemu mrtvilu ciele prirode. Ali i taj mrki dio godišta nije u nas bez dražesti. Tada se skupljamo oko otčinskoga ognjišta, uživamo u slobodi plodove našega rada, snujemo o budućnosti naše djece i molimo se Bogu za našu nemilimi udarci oborenu domovinu. S nami bijaše sdružena Litva i Ruska, s nami bi se sprijateljile bile sve grane slovjenske, te bismo u taj par s njimi u spoju zapoviedati mogli cielomu svietu. Ali na nesreću našu neodgojismo u narodu gradjanskih kriepostì i vrlina, uviek gledasmo na sve strane, upirasmo oči kojekud, a nikad onamo, kamo bi trebalo, a te pogubne mane možda se nigda riešiti nećemo. Poznavajuć tu našu slabost neprijatelji naši udariše odasvuda na nas Četiri vieka dosadjivahu nam Turci i Tatari. Bog nam posla Sobieskoga, koj pod Bečom zadade posljednji udarac prevagi bisurmanskoj, te od toga časa oni više nepodižu glave. Ali zato su nas moralno i materijalno uništili vladari saski. A napokon posadi na prestolje poljsko carica Katarina svoga Adonisa, svoju kraljevsku lutku. Do mala čvrknu carica lutku po nosu i nesta prestolja poljskoga. Dne 20. siečnja 1773. primismo manifest triuh Poljskoj susjednih dvorova: „da se nekoje vojvodine i zemlje Poljske, Litve i Ruske vraćaju pod vlast svojih prijašnjih vladara“. Ta viest tako me oborila, da kad bi mi tko bio srdce iz njedara izčupao, nebi takova bola osjetiti mogao — moja tuga neimaše granica. A moja mila, moja biedna Bogunja s težke žalosti leže u postelju, sred najljuće boli porodi mi Slavoša i izdahnu. U sdvojnosti sgrabim cvileće djetešce, stupim pred sliku Isukrstovu, te suze roneć zavapim: Gospode, uzeo si majku i meni je za njom poći, uzdrži bar to djetešce mojoj nesrećnoj domovini.“

Neko neobično svjetlo okružavaše mu tu otčevu ostavštinu. Činjaše mu se, da vidi bielu sjenu otčevu, gdje pokazuje na tu baštinu ... i neko nedokučivo čustvo zavlada mu srdcem ... on obljubi čistom, svetom, gorućom ljubavju svoju nesretnu domovinu. U tom svetom oduševljenju oćuti, da je za nju pripravan žrtvovati blago, sreću, zdravlje i život svoj. Sakriv na novo te papire izadje iz špilje i opazi na visoku brdu čovjeka, koj poput ždrala vrebaše na sve strane i upiraše oči prama zalazećemu suncu, koje posljednjimi traci pozlaćivaše vrhunce nebotičnih gora. Upravo tim putem bješe poći i Slavošu, te se tako sukobi s nepoznatim mladim putnikom, koj upušćav se s njim u razgovor pruži mu najednoč ruku i priobći mu sve svoje namjere i osnove, kojimi se duže vremena zabavljao. On mu pripoviedaše, kako su Rusi i Prusi po drugi put razdielili Poljsku, kako se razpršeni domoljubi za granicom neumorno trude, da podignu narodni ustanak, kako svom silom nastoje sakupiti mnogobrojne dobrovoljačke čete, da započmu krvav boj za cjelokupnost i neodvisnost svoje domovine.

„A možda bi ti vrli mladiću htjeo ići s nami?“ upita ga neznani putnik.

To je upravo i želio Slavoš, koj je još svejednako plamtio pod živim utiskom otčeva pisma. Neoklievajuć ni najmanje pruži ruku neznanu mladiću i odputi se s njim k Stanislavovu, gdje se imadoše pridružiti odielu, polazećemu u sramotno raztrganu Poljsku.

II.

Početkom godine 1794. bijaše Slavoš u Krakovu i slušaše znamenit proglas, koj povjeravaše načelničtvo narodne vlade Kosciuskomu. On je vidio toga tielom maloga, ali duhom velikoga muža, zatočnika svoje domovine, koj je djelo odkupljenja vrlo vješto započeo, ali nebje volja božja, da ono izvede, što je naumio. Pod zapovjedničtvom toga glasovitoga vodje vojevaše prvi put Slavoš pod Raclavicami, gdje polag svjeta Dobromirova nije ništa pitao, nego samo udarao, što je ikad bolje mogao, a i svikoliki priznavahu mu u tom osobitu vještinu. Ova prva pobjeda poljačkoga oružja potisnu ga dalje do pod Maciejovice, gdje bijaše kraj njegovu junakovanju i vitežkoj borbi. Dopanuv naime tu težkih rana sruši se iznemogao na zemlju i ležaše dugo vremena neznajuć za se. Stopram pod večer zapoviedi neka imućna gospodja odnesti ga sa bojišta u svoju kuću. Velikom vještinom zavijaše rane njegove i njegovaše ga požrtvovanjem poljske majke. Uz to tješaše ga nježnimi riečmi i nastojaše mu klonulu, sdvajajuću dušu okriepiti osvjedočenjem, da pravedna stvar ipak jednoč nadvladati mora.

Ozdraviv nakon godinu dana zahvali se svojoj dobročiniteljici na plemenitom gostoljubju i uputi se k svomu rodnomu mjestu. U proljeću godine 1796. stajaše na granici Pokućja. Turobno upre oči prama onoj strani, gdje nade njegove, da će viditi oslobodjenu domovinu, naviek pokopane ostaše. Sakri si oči rukama i zavapi:

„Volio bih, da me živa pokopaju, nego što gledati moram na nevolju braće svoje ... Al što mi je činiti! ... ja sam svoju dužnost učinio, a sada budi volja tvoja Gospode, kako na nebu, tako i na zemlji, ja se podvrgavam sliepom pokornošću.“

Pozdraviv tako otčinsku zemlju podvostruči korake i za nekoliko dana stajaše jedne večeri pred crkvom u Starunji. Najednoč pade mu u oči svjež grob i biel hrastov križ, na kojem pri bliedu svjetlu mjesečine čitaše:

„Ovdje počiva Dobromir.“

„Tako već i tebe neimam moj vrli učitelju; neimam s kim da rieči progovorim.“

Turoban dospije k otčinskomu pragu; al dvorište zaraslo travom, a od kuće i sgrâda neostade ni traga. Protrnuo s takova bolna prizora.

„I tebe dakle više neimam, svjedoče i druže mojih djetinjih godina, neimam mjesta, gdje da sklonem glavu.“

Sjede na kamen, ciele noći nezatvori ni oka, nego samo promišljavaše upiruć oči u tu prikazu, u tu svoju groznu nesreću.

Zorom ode k špilji, gdje sve papire nadje u redu. Smotriv te mile ostanke proplače kao diete i nemogaše sustaviti si suza. Sred te ljute boli činjaše mu se, kao da mu se sjena otčeva približuje i govori:

„Slavošu! Bog kuša cielu domovinu, a ti si samo čestica te nesretne domovine.“

Otre suze s lica, spremi papire i podje ravno k skrbniku, koj uočiv ga, malo što se nesruši, jer je čuo bio, da je Slavoš pod Maciejovicami poginuo. Nehtjede ni čuti o tom, da mu preda otčevinu. Ali kad je Slavoš izvadio papire i razprostro po stolu, popušća i stade s njim nagadjati se. Svaki ini bio bi se zabunom svoga skrbnika dobro koristio, ali plemeniti Slavoš zadovoljio se tim, da mu je skrbnik povratio pusto zemljište i uručio sto forinta, kojimi da gospodariti začme. Težak bijaše to posao, kad su se s nehajstva skrbnikova i zemlje izjalovile i kuće porušile. Ali svi ti napori, sve te nesgode neprimahu se toliko srdca njegova, koliko neprestana predbacivanja svećenika, učenjaka i inih ljudi razna sališa, govorećih: da je bezbožno plemstvo uništilo Poljsku, da su sami Poljaci krivi, što su tako duboko pali. Mučili ga takovi razgovori, te on razmišljajuć o tom, dodje obzirom na Poljsku do sliedećega zaključka:

Kad liečnik umori bolestnika, pripovieda, da je bolestnik imao rak-ranu u utrobi, da tim svoje neznanstvo opravda. Nijedan čovjek nemože tako duboko pasti, da nebi našao u sebi toliko sila, koliko mu je dosta, da se opet podići može; jer čovjek je napredno biće — sve

od sebe učiniti može. A što biva s pojedincem čovjekom, to biva i s cielim narodom. Za naših dana nijedan narod nije tako duboko pao bio, kao francuzki, gdje su se razpuštenost i bezbožnost natjecale u opakosti svojoj. Gilotina neprestano posljujuć posmica hiljade i hiljade glava najnedužnijih gradjana. Tu se je na žrtvenicih Bogu posvećenih klanjalo javnim bludnicam — riečju činile se nekažnjeno svakojake bezsramnosti. Pa ipak nikomu nepade na um raztrgati Francuzku i izbrisati ju iz broja evropejskih država. Francuzka kako pade, tako se i sama podiže i očisti od kala groze i opačine. Bijaše i u nas mâna — a gdje ih neima? . . . mogosmo otresti se ih — bjesmo več na dobru putu; ali imadosmo zle susjede, koji vrebahu na našu propast i ti proti svakomu pravu urušiše kraljestvo naše. Narod nam je istina zaostao, ali životne snage nijedna sila ljudska u njem nesatre.

Pri tako zdravu shvaćanju napredovaše posao, koga se je odvažno latio i uzmnožavaše se dobitak. Na pustu dvorištu podiže domala liep plemićki dvorac, a gospodarske staje napuni svakovrstnom marvom. Osim toga nastojaše pomagati svietu dobrim savjetom, te po mogućnosti i materijalnimi sredstvi, znajuć, da se i tim načinom služi dragoj domovini. Pade mu takodjer na um liepa misao, da bi nuždno bilo olakšati putovanje braći preko vratolomnih gora i klanjaca. U to ime ukopa na vrhuncu jednoga brda visok stup i na njega stavi veliku svjetiljku, koju bi za tavne noći zapaljivao, da se zabludjeli putnik ravna po njenom svjetlu, koje se je iz daleka viditi moglo.

Čovjeku stupajuću od kolievke do groba trnovom stazom podje kadkad za rukom okusiti se po gdjekoje slasti. Ali ti sladki trenutci, koji kao san, kao munja prelete dušom njegovom, uzrokom su često nepredvidivih boli. Slično dogodilo se i Slavošu. Jedne zimske večeri, baš kad se je spremao na počinak, naglo zalaja pas. Veoma ga to uznemirilo, jer na okolicu, u kojoj stanovaše, navaljivahu često lopovi. Snimi zato pušku sa zida i ode po slugu, s kojim izadje na dvorište. Nebijaše nikoga; ali Zaboj neprestano lajaše i 'rčaše prama vratima. Otvoriše oprezno vrata, nu kako se začudiše, kad mjesto lopôva opaziše mladjanu djevojku, koja ih drhćuć od zime moljaše za pomoć. Uvedena u toplu sobu pripoviedaše, da putujuć s majkom u Solotvinu, poplaše se konji, ona izpade iz sâna, a majku odvukoše konji u klanjac.

„Podigav se sa zemlje opazim svjetlo i ono me dovelo k vam, gospodine. Sam Bog htjeo je valjda tako — spasite mi majku, gospodine!"

Uzam odmah svjetiljku podje sa slugom k mjestu, gdje se je nesreća dogodila. U duboku klanjcu nadje sane, kočijaša i gospodju, koja ga upita čim ga je opazila:

„Gdje je moje diete, gdje je moja Ljudomira?"

„Umirite se, gospodjo", odvrati Slavoš, „Ljudomira je u mojoj kući."

Umirenu timi riečmi dovede u svoj dvor; nu tko da opiše radost njegovu, kad u majki upoznade kćerku sestre pokojnoga Dobromira, učitelja svoga. Tri dana gostio je gospodje u svom samotnom dvorcu; a kad im bješe poći, vruće ga umoliše, da bi ih kadkad pohodio. Dugo gledaše Slavoš pravcem, kojim one odoše; napokon vrati se u sobu, sjede kraj prozora i zamisli se. Prvi put u životu oćuti, koli je dosadna samoća, koja, neima li višjega cilja, često duševno ubija čovjeka. Ta mlada gospodjica, ta liepa slika nevine djevojke, ta ugodna Ljudomira treptila mu neprestano pred očima; osjeti, da bi mu bila neizkazana muka, kad bi nesrećom bez nje živiti morao. Otidje s toga jedan put u Solotvinu, a malo zatim po drugi i treći put, i nebilo dugo, te on zaprosio i izprosio djevojku — vjenčanje obavilo se skromno godine 1808. Dvie godine iza toga porodi mu Ljudomira sinčića, koga prozvaše Janom — više djece nije imala. Jedino to diete obsipaše majka svom nježnošću svoga ljubećega srdca, dočim je otac, koj je za života svoga mnogo gorkih trenutaka izkusio, bio strog i oštar. Jednoga dana osvjedočiv se Slavoš da dječačić rado laže, pristupi k ženi i reče joj:

„Ljudomiro! od Jana nebude ništa, jer ga ti kvariš. Bog kazni roditelje, nedrže li djecu svoju u strogu zaptu."

Ona položi ruku na rame njegovo i sladkim glasom odvrati mu:

„Slavošu! ta to je sirotče, to je naše jedinče, naša jedina nada."

Zabašuren timi riečmi Slavoš neodvrati ništa.

Čestitoga, kako se vidjalo majci, dječaka dade Slavoš na nauke u Stanislavov, gdje je rasao i dobro se učio. Kad je već bio u latinskih školah, upita ga otac, što sve tamo uče Sin mu odvrati, da se predaje latinski, grčki i njemački, kako bi se učenici upoznali s običaji i navadami tih naroda. Otac uzdahnu duboko, što toliko plaćati mora, da mu se sin sa tudjinstvom upozna.

„A govore li vam štogod o Poljskoj?"

Nasmiešiv se Jan odvrati nehajno: da o Poljskoj za vrieme šetnje pripovieda svećenik Donigiević, te veli, da je svaki čovjek dužan najprije Gospoda Boga, a onda svoju domovinu ljubiti poput Isusa Krsta, koj nije hodao po tudjih zemljah, nego je živio samo u svojoj domovini, te radio i umro za sreću svoga naroda, i da je krv njegova za domovinu proljevena doniela ujedno i spas cielomu čovječanstvu.

„Sine!" povika oduševljeno otac, „Donigiević govori vam svete rieči, cielim srdcem, cielom dušom prioni uz sve one rieči, koje iz usta toga čestitoga muža čuo budeš, one neka

ti budu geslom cieloga tvoga života, koj dobru svoje domovine posvetiti imaš.“

Tvrdo obeća Jan držati se toga puta, na koj upućivaše u to doba Donigiević poljsku mladež. Valja priznati, da je živo napredujuć u naucih, hvalevriednim uspjehom dovršio gimnazijalne škole u Stanislavovu. Kad se je spremao na mudroslovne nauke, majka se veoma razplakala, kao da bi ga u smrt šiljala; njeno materinsko srdce slutilo je nešto zloga, slutilo je, da se ti njegovi novi nauci neće dobro svršiti. Ali Slavoš predstavljao joj je svojim načinom, da mladeži poljskoj izim nauka i rada neima drugoga cilja. Odveze ga dakle godine 1822. u Lavov, gdje je u to doba predavao glasoviti matematik Bonifacij Javorski. Neugledna ta osoba odlikovala se velikim umom i osobitom vještinom u predavanju mudroslovnih nauka. S toga je svatko, tko je samo mogao hrlio k njemu, da pomoćju njegove metode položi javne izpite. Učio je dakle, ali je i kvario mladež, jer bi sve, što bi si zaslužio, namah i zapio; petnaest čaša piva izpio bi svaki dan. Uz to bijaše tako neuredna života, da se je o njem punim pravom reći moglo, da je stanovao svagdje i nigdje. U ostalom bijaše, kakono se veli, najpoštenijom dušom na svietu. Takovih dakle ruku dopao je mladi i još neizkusni Jan Sulima, za koga izobraženje nije štedio otac pošteno zaslužena novca.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Volterova Zaira.

Čitao dne 9. prosinca u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu Armin Pavić.

(Konac.)

U drugom činu radostni oslobodjeni kršćanski sužnjevi zahvaljuju Nerestanu za njegovu plemenitost, što ih je tolikom pripravnošću oslobodio, nu kad od istoga Nerestana začuše, da sultan podnipošto staromu Lusignanu ne da slobodu, odlučiše razcviljeni sužnjevi, da bez svoga staroga kraljevskoga vodje ne će ni oni na slobodu. Iz tog tužnog položaja prevarene sladke nade, izbavi ih krasna Zaira. Dobroćudna se djevojka mnogo raztužila što je Nerestanu izdala vjeru, da će na nj čekati, pak mu se htjela kakvom uslugom rad toga odužiti, a tomu joj se pružila prilika, te je od sultana isprosila, da pusti krsćanom starca Lusignana. Jedva im Zaira tu ugodnu viest doniela, dovedu i zbilja odmah medju nje starca Lusignana, uz kojeg se velikom radošću vesele prestanku tuge i groze, koju u svom vieku od okrutnosti Saracina propatiše. U tom spominjanju dodje razgovor, kako u posljednjem boju starcu Lusignanu tri sina i ženu pogubiše, a najmladjega komu bijahu istom 4 godine, i kćerku, koja se baš istom rodila, kako ih zasužnjiše. Te se godine baš slažu s robstvom Nerestana i Zaire, a križ, što se našao na Zairi, kad ju iz zibke oteše, dokaza jasno, da su Nerestan i Zaira Lusignanova djeca. Izdišući starac ogrli svoju djecu govoreći:

Ne mogu djeco ostavit vaš ogrljaj.
Prie smrti jošte vidim tužnu obitelj.
Moj sine, vriedni baštiniče, kćerko čuj,
Oprosti me od sumnje, strašne pomisli,
Od smutnje, što najvišu moju sreću tre.
Ti koji si njenu, moju sudbu ravnao,
Da l' mi ju, bože, vraćaš kao kršćanku?
Ti plaćeš nesretnice, oči obaraš?
Ti šutiš? Znam! O kletvo! O nebesa vi!
Z. Ne mogu varati. — Orosmanova moć
Kćer svoju kazni — ona posta izlamka.
L. Što u me biednog grom taj s neba ne bije!
Bez tebe sine, na te glase pogiboh!
Šestdeset, bože, za te vojevo sam ljet,
Hram tvoj sam vidio past, spomen izginut;
U strašnoj tami dvaest ljeta zatvoren,
Prolievah gorke suze nad mom dječicom:
A kad ih milost tvoja evo vratila,
Kad kćerku nadjoh, tvoja ta je dušmanka!
Ah težke moje žalosti . . . Tvoj otac, ja,
Ta uza moja, uzrok tvoj je ne vjeri!
Mog posljednjega vaja mili uzroče,
Znaš koja krv kroz tvoje žile protiče?
Krv dvaest kralja, kao i ja kršćanskih,
Krv junačka od branitelja zakona,
Krv mučenička. O kćerko udilj premila!
Znaš koja sudba, znaš li, ko ti majka bi?
Iz utrobe baš kad si došla njezine,
Od nesretne nam ljubavi ti zadnji plod,
Pred menom divlja ju je ruka sasjekla,
Tih razbojnika ruka, koje ljubiš sad!
Na moje oči braća tvoja smaknuta,
S nebesa krvave ti ruke pružaju:
Bog, kog si izdala, bog, kog pogrdjuješ,
Za sviet, za tebe u tih mjestih podnie smrt;
U mjestih, gdje ga tolko puti služah ja,
Krv njegva gdje ti preko mene govori.
Taj hram, ti miri, tvojim dragim srušeni,
Sve naviešta tog boga tvojih djedova.
Kod dvorova gle onih njegov stoji grob;
Na briegu onom, peruć svega svieta grjeh,
Pod bezbožnika udarci je pogino,
A na nebesa s groba ovog skrsnuo.
Po svetom mjestu ovom ne ćeš nikud poć,
Koraknut ne ćeš, da svog boga ne nadješ;
Nit ostat tu da otca svog ne zaniečeš,
Svoj ponos, boga svog, koji ti bistri um.
Ti plaćeš, jecaš, na bliedom čelu ti,

Dijete upisano stoji kajanje:
U srce ti se istina je spustila;
Izgubiv kćercu opet sam ju našao;
Slavan ću opet, sretan opet živjeti,
Krv svoju otev vlasti svojih dušmana.

Dočim se Zaira na takovo nukanje svoga otca kune, da će ostati kršćanka i da pod boga ne će odkriti sultanu tajne, da je njegova kći; do toga zaljubljeni Orosman prezire savjete svoga Korasmina, da bi mu sloboda Lusignanova mogla škoditi: Zaira je željela, da tako bude, a njezina je volja najviša zapovjed. Pače sultan se njome dao sklonuti, te joj je dozvolio da Nerestan smije k njoj u saraj doći na razgovor.

Zaira rado pristaje pred Nerestanom, da će ostati kršćanka, samo ju pita, šta taj zakon od nje traži? Da prezrješ carstvo svojih gospodara, odvrati Nerestan, a sve ostalo će te naučiti svećenik, koji će ti donieti krst, samo mi kaži, kako i kud bi ga mogao dovesti k tebi. Biedna se Zaira prepala, da mora prezrjeti carstvo svojih gospodara, i pita zdvojna svoga brata, kakva kazna čeka kršćanku, koja se udaljena od svojih roditelja podala srcu plemenita muhamedanca, da mu se uda? Smrt zaslužuje, veli Nerestan, a Zaira mu se nudi, neka ju dakle ubije, jer da ona ljubi Orosmana Brat ju zaklinje srdačnom i biesnom opomenom, neka se sjeti svoje krvi, neka prosudi, da franceski kralj Ljudevit dolazi osloboditi sveta mjesta, neka zna, da joj otac Lusignan umire te ga je umirući poslao pitati, da li Zaira čuva vjeru; kako će umrieti, ako mu donesem glase, da si je Zaira izabrala Tartarina za svojega boga?! Takovim riečim ne može nježno sestrinje srce odoljeti, i obećaje Nerestanu, da se ne će udavati, dok ne dodje do prilike, da ju koji svećenik pokrsti.

Zaira ostaje sama i očituje čustva svoga težko raskidana srca govoreći:
Tu stojim sama, bože, šta će sa mnom bit!
Ukriepi duh moj, da ti vjeru sačuvam.
Sliedim li krst, il sliedim vjeru proroka?
Kći Lusignana, žena l' sam Orosmana?
Je l' ljubim, il sam kršćanka? Ah što se kleh!
Mom otcu rodu ne ću činit sramotu.
Al gdje je Fatma? Usried skrajne nesreće
Vas sviet me ostavlja i pušta samotnu;
A kako da mi srce svačeg lišeno,
Podnese breme tolkih, težkih dužnosti!
U duši tvom se krste klanjam zakonu,
Al ne daj, da bi dragog lice vidjela.
Moj dragi! ko bi jutros bio slutio,
Da lica tvog još danas mene bit će strah?
Gdje tolkim plamom u dnu duše vladana,
O drugoj misli, brizi, sreći ne mislih,
Neg s tobom besjedit, na tvoju slušat rieč,
U tebe gledat, tebe željet, čekati!
Obožavam, a nesmijem te ljubiti.

Osobito je pjesniku vješto za rukom ispalo, što nam k takovoj Zairi dovodi Orosmana, kako ju pozivlje, da je sve za svatove spremno. Zaira, ne zna šta bi mu odgovorila, kud bi se sakrila, a Orosman s prvine misli, da ta njezina smetnja dolazi od prevelike ljubavi, što mu zaruke čini još milije. Doskora mu rieči i ponašanje njegove ljubeznice izvrnuše tu sladku nadu. Zairi su te zaruke vrhunac njene sreće, pod kojom pogiblje. Ona nije tražila priestola niti slave, bila bi sretnija kad bi uz njega u pustinji i jedno i drugo mogla prezirati, ali ti kršćani taj stari Lusignan . . . Tu djevojci zape rieč. Orosman ju miljem pita, šta s timi kršćani ima, nu Zaira ga mjesto odgovora zaklinje ljubavju, neka odgodi svatove, neka ju pusti jedan dan na samo, da od njega nevidjena plače nad svojom boli, kletvami, zdvojnosti i grozom, te ode brzo s pred lica Orosmanova, ne mogući podnieti njegov od čuda, žalosti i ljutitosti razgoreni pogled.

Orosman ne zna, je li Zaira njemu govorila, je li pravo razumio, da l' ga je zbilja ostavila, za što nije za njom potekao? Najednom mu mune misao, nije li može biti u Nerestana zaljubljena, i pita Korasmina, kako se je držala, kad je s Nerestanom razgovarala. Korasmin mu odgovara, da su doduše plakali, kad bijahu skupa, ali da nije ništa drugo spazio, što bi moglo takvu sumnju opravdati.

Orosman se na to umiri, ne će da dalje misli na Zairinu nevjeru, a do sutra će ju Nerestan i onako ostaviti; nu čim ga Korasmin opomene dozvole, koju je Nerestanu dao, da danas još jednom smije k Zairi doći, opet mu se spotakla sumnja:

Da opet dodje izdajica?
Pred licem moje drage da se pokaže?
Nek dodje, pred njom ću ga kaznit, ubiti,
Krv prolit pred njom, koja me je izdala;
A omaštenu ruku krvi njegovom,
U srce ću ljubovce opet . . .
Oprosti rascviljenu srcu mojemu,
Žestoko mi je, ljubav mi ga ranila.
Bies poznam svoj, slaboće moje me je strah;
Do ružne sam se smutnje, vidim, snizio!
O Zairi sumnjat, to je doista odviše;
Ne srce njeno nije kadro izdati.
Nu ni ja ipak ne ću trpjet kukavno,
Nad menom da mi vlada djevojački hir,
Da vjeru gubim, primam, da me tare jad;
Ne dostojno je za me tražit, ko je kriv.
Bolje će biti, da nad menom vlada sviest,
Da njenoj uspomeni zatrem svaki trag.
Od sada zatvoren nek stoji saraj viek,
Na gradskih vratih neka vlada strah,
Nek svaki drhće grozom kao rob.
Naš istočni nek vlada stari običaj.
Rad robinje sam mogo smetnut ponos moj
I smilit joj se trakom svoje milosti;
Al plazit pred njom, to je odveć sramotno,
Tu podlost puštam običajem zapada:
Za vlašću smagneć Evropom nek ženski spol
Gospodari, al ovdje mora slušati.

Kako su nenaravni zahtjevi vjere i rodjaka, koji od Zaire traže, da ostavi plemenito srce Orosmanovo, kojemu je zahvalnost dužna, i koje svom silom ljubi, očituje nam njezin sliedeći razgovor s Fatimom. Fatima ju bodri neka ustraje u postizanju pobjede, za koju se je već toliko borila. Nesretna je to pobjeda, odgovara Zaira, nesretna pobjeda, nečovječna krepost. Toliko sam pred bogom plakala, da utre u meni uspomenu na Orosmana, ali slika mi se njegova udilj duši prikazivala. Kad već toliku žrtvu od mene traži moja kraljevska krv, moj bog, daj neka mi udiele smrt, kad mi svaku radost na svietu brane, da mi mrtvoj ruke moga dragoga barem zaklope oči, koje je toliko ljubio. A zašto da Orosman bude žrtva našega boga? Može li bog zamrziti na toli veledušno srce? Bili taj plemeniti, dobri, pravedni, krepostni Orosman mogao biti bolji, kad bi bio kršćanin? Da samo taj svećenik, od kojega čekam pokrštenje, dodje; možebiti ću pokrštena uvidjeti, da naš bog nemože biti protivan mojemu braku. Možebiti mu je baš po volji da budem izlamka, pa da kao takova njegove sljedbenike u ovih zemljah štitim i branim.

Ovakove naravne misli dovode napokon Zairu do želje da se baci Orosmanu pred koljena, da mu oda, čija je kći, nadajući se od njegove plemenitosti, da će ju i kao kršćanku i kao Lusignanovu kćerku jednako ljubiti, kao što i do sada, dok je udilj mislio, da se već posvema podala vjeri proroka. Od takove ju nakane odvrati Fatima uspomenom na kletvu, kojom se svomu otcu zaklela, da neće izdavati tih tajna, koje bi svim skupa bile pogubne.

U to dodje Orosman, kojega ostavismo gori pri odluci, da se neda vlasti djevojačkih hirova. Orosman je udilj odlučan i govori Zairi, da je preoho tražiti njezinim kapricam uzrok, te je videći se prezrjen odlučio ostaviti ju i već si odabrao drugu sultaniju, koja će čast takove ponude bolje umjet cieniti; nu čim se Zaira opet zakle, da nežali za njegovom krunom nego samo za njim te zaplaka nad svojom nesrećom, utopila se sva Orosmanova odluka u njenih suzah, i kune joj se, da se istom pričinio tako tvrd, ali da mu u istinu srce nije nikada popustilo, da ju nebi do skrajnosti ljubio. Nu zašto odgadja svatove, kad ga ljubi? Ako se tiem samo pričinja da bude dražestnija, neka pusti takovu umjetnost; njenim čarom je svaka umjetnost suvišna. Zaira ga uvjerava da tu nema pričinjanja, da nema izdaje, od koje bi ga ona sama životom svojim štitila, ali danas nemože govoriti, nego ga i opet moli, da ju pusti do sutra samu, a sutra će mu sve moći kazati; što joj Orosman napokon i opet dozvoli.

Orosmanu nije nikako Zairina želja za samoćom jasna, nu njezine gornje suze i rieči su ga tako o njenoj vjeri osvjedočile, da se pred Korasminom kaje, što ju je povriedio.

Ali baš u taj čas nesrećom uloviše stražari Nerestanova listonošu, kad je Zairi nosio pismo, u kojem joj piše: Draga Zairo! Vrieme je da se vidimo: kod džamije ima tajni izlaz, kuda možeš bez buke izaći, da te nespaze stražari: valja da sve na kocku staviš; znaš kako sam gorljiv; čekam te; umroh, ako nebudeš vjerna.

Orosman u svojoj uzrujanosti hoće, da Zairu s mjesta ubiju; ne neka dovedu prije tog Nerestana; ne sam će umriet, vlastitim će biesom poginuti. Otidi, teci, robe, dovedi mi Zairu, zavikne izgubljen u svom gnjevu. Rob odleti i već je prekasno Korosminu, koji ga svjetuje, neka se to pismo preda nepoznatim čovjekom Zairi, da se tim putem bolje pronadje u kakvu odnošaju ona s Nerestanom stoji. Orosman prima taj savjet; odprave onakova čovjeka s pismom Zairi, i Orosman je odlučan, da ju neće pred sebe pustiti, jer bi ga po savjetu Korasminovu njezini čari mogli i opet prevariti, ali onaj rob, komu je gore naložio, da po nju poteče, brzo je obavio svoju zapovied i eto ti Zaire.

Gospodine, što znači ne nadani tvoj
Taj poziv, koj me k tebi opet dovodi.
O. Odlučih . . . videć nesreću nas obojih,
Da jednom rieči sudbu našu sredimo!
Što za te stvorih, može bit je doista,
Vlast, ponos moj, pred tvoja bačen koljena,
Dobrota, štovanje, skrb, vjera u tebe,
U srcu tvom zahvalnost koju spotakla;
A srce tvoje, svakim danom prošeno,
Zahvalnost ćuteć, misli da je ljubav to.
Nu danas dušu tvoju hoću prozrjeti,
Dubine njene nek se meni otvore;
Prosudi pak mi reci punu istinu,
Za iskrenost mi moju tu si dužna:
Moć ljubovnika, ako tobom kojega,
Od moje jače vlada, il bar jednako,
Ispovjedi, i milost moju taj ćeš čas
Opet si steći, čim mu ime spomeneš,
Čim odaš vjeri mojoj smionika tog.
Prosudi; pred menom si, s tobom govorim,
Mom biesu svaki čas tu možeš žrtvom past,
A oproštenje samo sad još možeš steć.
Z. Zar takim načinom ćeš sa mnom besjedit!
Da ne ljubi te srce moje vriedjano,
I tolkom grozom od nebesa kušano,
Znaj ono bi ti kadro bilo prkosit.
Jedino plama svog se strašim pogubnog;
Rad ljubavi ću samo ponos smetnuti,
I osvadjena pred tobom se pravdati.
Da l' moj je život, nebo, meni izdajno,
Odredilo da bude tvoj, tog ne znam reć;
Poštenjem ti se ali svojim mogu klet:
Da Zaira može činit što bi hotjela,
Najsilnijih bi kralja moć ta prezrjela;
Uz tebe bi joj svaki mrzak ostao!
Hoćeš me s bližeg poznat, hoćeš još šta čut?
Želiš li da to srce gorko ranjeno,
To zdvojno srce, jošte bolje raskrilim?
Znaj, da je proti volji tajno mislilo,

Što god sam tu pred tobom danas izrekla;
Da za tobom je žudno prije kucalo,
Neg što mu ljubav tvoja želju smirila;
Dobrotu da je tvoju preteko mu plam,
Da te je ljubilo još prije znanja tvog;
Da sad, da udilj za tebe će samo bit!
Prizivljem nebo, koje možda vriedjam sad:
Ako mi rad šta njegov vječni prieti gniev,
Svem grjehu mojem jedini si uzrok ti.

Orosmana i opet ove Zairine rieči tako smutiše, da joj se neufa oporeći njenu vjeru, a opet ju se boji priznati, te tako plašljivo i zdvojno u Zairu gleda, da ova toga pogleda ne može podnieti i ode. Orosman se nada, može biti je doista Nerestan u Zairu zaljubljen, ali će ga ova sigurno odbiti, kad joj donesu njegovo pismo. Nu ta nada ga prevarila. Zaira dodje na poziv bratov na odredjeno mjesto, a Orosman, misleći da je Nerestan njezin ljubovnik, ne može više podnieti, nego se na nju sruši i ubije ju. Odmah na to dovedu stražari svezana Nerestana, koji, spazivši Zairu mrtvu, usklikne: sestro moja! Šta sestra? je l' istina? zapita prestrašeni Orosman.

N. Da barbarine težka istina, ded dodj,
Ostatak krvi dične prolij posljednji.
Otac joj nesretnici bjaše Lusignan,
U naručju je mojem biedan skončao;
Od mrtva otca zadnju volju donesoh,
I s kćerju njegvom posljednji mu oproštaj.
U srce sestre dodjoh slabo, ćutljivo,
Kršćansku svetu vjeru opet prizvati.
Ah boga, zakon jer je naš povriedila,
Rad ljubavi ju tvoje bog je kaznio.
O. Zaira ... ljubila ... daj kaži istinu.
Govori, Fato, sestra ... mene ... ljubila?
F. Da tim je okrutniče, biedna, zgriešila.
Za krvju žedna zvieri! Ti si ubio,
Za tobom, proti volji, koja ginjaše,
Od boga svoga jer se udilj nadala,
Na ne dužne joj suze da će njezine,
Rad nesretne se njene smilit ljubavi,
I možda trpjet, da ju s tobom združi brak.
Tom nježnom nadom tužna jer se pitala,
Rad tebe posluh bogu svom je smetnula.
O. Nebesa! Ljubila me! Dost si kazala!
Otidi, ne treba mi ništa više znat.
N. Čim jošte kaniš bies svoj crni shladiti?
Jedini ja sam još od slavne krvi te,
Tvoj otac kojom sva ta mjesta natopi;
Sadruži s obitelju mene nesretnog,
S junakom, komu kćer si njegvu ubio.
Gdje su ti muke? Prkosim ti udarcem;
Najteži me je ovim tude snašao.
Nu žedan krvi, možeš li još podnieti,
Poštenja da te tvoga sada spomenem?
Po smrti mojoj sjeti der se kršćana,
Kojim se zakle lance njihove raskinut.
Plemenitosti je li takvoj srce to
U biesu svome jošte kadro pristati?
Govori da te umiruć blagosovim.

Orosman naredjuje Korasminu, da sve kršćane pusti na slobodu, a Nerestanu govori:

Vojače tužni, ipak manje od mene!
Ta mjesta krvna pusti, tielo sa sobom
Ponesi ovo, mojim biesom smaknuto.
Kralj i ostali, svi će plakat kršćani,
Za nesreću kad tvoju crnu doznaju.
Ispovjedi im cielu istinu, da tim,
Kunući mene, možda ipak zažale.
Pokaži svojim mač taj, koj besviestan
U srce rinuh, koje imah štovati;
Pripovjedi da groznu smrt sam zadao
Najčastnijoj ženi, ženi najkrepostnijoj,
Nad kom nevinost nebeska se razlila;
Pripovjedi da svu joj zemlju darovah,
Da ruku tu omastih krvi njezinom,
Da ljubeć ju, osvetih tako njenu smrt.

Tu se Orosman probode, pak još umirući preporuča Nerestana svojim:

Junaka ovog štujte, na njeg pazite.

A Nerestan završuje tragediju:

Pomozi bože, već ne poznam ni sebe.
Gdje biesu tvome divit sam se prisiljen!
U tuzi svojoj nad tobom da proplačem!

Tako je Volter opjevao ljubav i ljubomornost prema Šekspiru, kojega djela mu se čine ogromno smetište, u kojem ima tek amo tamo biserno zrno.

Šekspirovu vriednost upoznaše na kontinentu u Evropi prvi Niemci, a medj ovimi prvi Lesing, koji gorkom ustrajnošću vojuje proti francezkim klasičnim dramam, dokazajući oštrom kritikom, kako je Šekspir uzor, a ne Francezi, a najmanje Volter. Isti Lesing sudi o našoj Zairi u svojoj Hamburškoj dramaturgiji ovako: Gospodjam dakle imamo taj komad zahvaliti, a bez dvojbe će gospodjam još dugo ostati veoma ugodan. Mladi vatreni kralj, od jedine ljubavi slabiji, oholi pobjednik, jedinom ljepotom svladan; sultan bez poligamije; saraj, pretvoren u pristupno sielo neograničene gospodarice; siroće djevojče, došlo do najviše sreće, jedino svojim liepim očima; srce, o koje se ljubav i vjera otimlju, koje se lomi, hoće li pristati uz svoga boga ili uz svog obožavanog, koje bi rad bilo pobožno, kad bi uz to moglo ljubiti; ljubomornik, koji svoju krivdu uvidja, pak ju na samu sebi osvećuje: ako tako laskave ideje neosvoje krasni spol, šta da ih još osvoji?

Sama ljubav je Volteru kazivala u pero Zairu, veli dosjetljivo neki kritik. Bolje da je rekao: galanterija. Ja poznam samo jednu tragediju, pri kojoj je sama ljubav pjesnikovo djelo pomagala; a to je Šekspirov Romeo i Julija. Istina bog Volterova Zaira izriče svoja ćuvstva veoma fino, veoma uljudno: ali šta je sav taj izraz prema onoj živoj slici svih najtanjih i najtajnijih spletaka, kojimi se ljubav u našu dušu krade, svih onih neopažanih pred-

nosti, koje si u njem steče, svih onih lukavština, kojim ostale strasti vlada i postaje tiran svih naših požuda? Volter se veoma dobro razumije, da tako rečem, na „Kanzleistil“ ljubavi; tim hoću reći, na onaj govor, na onaj način govora, kojim se ljubav služi, kad se želi što opreznije što odmjerenije izreći, kad neće ništa kazati, što nebi pred najstrožom sofistkom pred najhladnokrvnijim kritikom opravdati mogla. Nu niti najbolji kancelista ne doznaje uviek najznatnije tajne svoje vlade; ili, àko je Volter može biti isto tako dobro poznavao narav ljubavi kao Šekspir, on ju nije ovdje htio raskriliti, i pjesmotvor je daleko za pjesnikom zaostao.

O ljubomorstvu se od prilike to isto može kazati. Ljubomorni Orosman je prema Otelu veoma mlohava slika. Pak ipak je posvema jasno, da je pjesnik tu na Otela mislio Eibber veli, da se Volter dostao glavnje, kojim je Šekspirska lomača usplamćela. Ja bih rekao: da se je dostao glavnje iz goreće lomače Šekspirske; i to glavnje, koja se više puši, nego što gori i grije. Orosman govori doista kao ljubomornik, počini nepremišljeno djelo ljubomornika, nu od samoga ljubomorstva ne spoznajemo niti šta više niti manje, nego smo odprije znali. Otelo pako je podpuna knjiga o tom tužnom bjesnilu; iz njega se možemo svemu naučiti, što na nju spada, kako se budi, kako joj se treba ugibati.

Čini mi se, da je Lesing pravo sudio. Volter je doista i dramatično i tragično čin Zaire zasnovao: Zaira ne smije Orosmana ljubiti, jer je kršćanka, jer joj Saracini mater ubiše, otca i brata u tamnici držahu, jer ju jedini brat i umirući otac kletvami od toga odvraćaju; nu Orosman je tako plemenit i dobar, ona ga beskrajnom vatrom hoće da ljubi, i mi joj tu grješku u oči njene smrti praštamo; Zaira pobudjuje u nas svojom nesrećom čistu sažalost. Samo kad bismo prema tolikoj ljubavi vidjeli. i primjerna djela Zairina, ili primjerne rieči, koje bi nam crtale taj ništožeći njezin plamen, nu Zaira ne čini Orosmanu za volju ništa, nego sve od njega prima, a ushit njezina govora ne siže preko dvojbe: bi li, ne bi li ga ljubila.

O Orosmanovu ljubomorstvu vidimo doista još manje. Orosman je kao i Otelo plemenit, prostodušan junak. Takovi ljudi ne mienjaju svoju misao i vjeru na istom kakvi vjetrić; tu treba Jaga, tu treba dokaza, kao što je onaj s rubcem, i ona prevara Jagova, gdje ispituje pred sakrivenim Otelom Kasija o Bianki, a Otelo misli da Kasijo govori o Dezdemoni. Jednom rieči u Zairi čujemo mnogo toga liepoga, ali veoma ga malo vidimo, a od drame se navlastito hoće ovo posljednje. Toj mani nije sigurno krivo, što je Volter slab na invenciji, jer ako je već na svemu oskudan, na toj je prebogat, nego je tomu krivo, što je sav čin zbiven na jedno mjesto i u jedan dan.

LISTAK.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Ovih je dana izašao „Rad jugoslav. akademije“ knj. XIII, str. 242 i 2 litograf. tablice. Ciena 1 for. 25 nvč. Sadržaj je knjizi ovaj: Paralele k hrvatsko-srbskomu naglasivanju od V. Jagića. Krsto Frankapan u tudjini od M. Mesića. O uplivu obradjivanja zemlje i gojenja bilja na fizionomiju predjela i na značaj naroda od dra. J. Schlossera. Svečana sjednica: besjeda predsjednikova, izvještaj tajnikov, razprava o pretrefaktih u obće i o podzemskoj fauni i flori susjedskih lapora od Ljud. Vukotinovića. Književne obznane: o slovenskoj chronografiji srednjega vieka od dra. Fr. Račkoga, slovo sv. Ipolita po spisku XII vieka izdanom Nevostrujevom od Gj. Daničića, slavjano-ruskija rukopisi V. M. Undoljskago priobćio Gj. Daničić. Napokon izvodi iz zapisnika jugoslav. akademije.

Dubrovnik i srbsko-dalmatinski magazin. Posestrima Dalmacija obogatit će nam hrvatsku knjigu s dviema časopisima. Trudom naime i troškom narodne čitaonice u Dubrovniku izlazit će buduće godine u šest dvomjesečnih svezcih zabavnik „Dubrovnik“; a ciena mu je veoma čedna, 1 for. 20 nvč. za cieli tečaj. — Arh. Petranović izdaje poznati „srbsko-dalmatinski magazin“ za god. 1870/1, kojega je već 18 knjiga izašlo. Ciena mu je obična 60 nvč. — Preporučamo ove časopise svojim čitateljem.

S veseljem braćo. Doznajemo iz zadarskoga „Nazionala“, da je izašao u Spljetu napiev na pjesmu: „S veseljem braćo“, sastavljen tamošnjim glasbenikom Visettiom. Pjesma je bila pjevana i s uzhitom primljena u koncertu danom dne 30. listopada o. g. u spljetskom gradskom kazalištu.

Za Božić običavaju knjižari izložiti množinu preliepih knjiga, pa kad si ovih godina u Zagrebu zaredao knjižarami zazeblo te je pri srdcu, gdje si uz obilje njemačko jedva koju hrvatsku knjigu našao; drago nam je dakle, što možemo javiti, da je ljetos knjižara Albrechta i Fiedlera u dugoj ulici medju ostalim izložila: **Djela Stanka Vraza**, **Kriesnice**, **Nikolu Zrinjskoga** od M. Mesića, **Pjesme Šiška Menčetića**, **Marka Marulića** itd., **Liru** Velimira Gaja, **Pjesmaricu hrvatsku**, **Fotografičke slike iz Hrvatske** izdane I. A. Standlom. Vezane su ove knjige vrlo ukusno, a ciena im nije velika.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 52. U Zagrebu dne 24. prosinca 1870. **God. II.**

Izlasi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Pjesniku „Kriesnica“.

Kada slušam mile pjesme tvoje,
Čini mi se slavulj ptica poje.
Oganj krešeš i kriesove pališ.
Sa svih stranâ goriva prinašaš,
Da uzplamte rodu na veselje.

Rieči su ti razpupane ruže,
Medju koje kriješ ime svoje.
Od mene ga, lje, sakriti nećeš,
Lahko ti se imenu dovijam;
Gdje jeružâ i trna imade.
Nešto sjaje kroza ruže ove,
Baš kâ da su toke Ivanove.

Sve je divno i sve je nebesno
Što zavijaš u pjesme ognjene.
Ali pobre, da istinu kažem,
Čini mi se, prevarit se neću —
Da u toli ognja nebesnoga
I goriva ima zemaljskoga:
Jer sve slaviš u podobi drage
Domovinu svoju omiljelu.
Kaži pravo, tako bio zdravo:
Sa šta mi se u ruže sakrivaš?
Miluješ li i slaviš li tako
Domovinu s nesudjene drage?
Ili dragu s domovine svoje?

O. U. O.

Pobratimu P. Preradu.

Oj Prerade, pobratime dragi!
Sve te gledam, i sve ti se divim,
Kako bereš pjesme cvieće krasno
I savijaš u mirisne vience.
Vience nosiš — gorke suze roniš —
Na grobove „Milih pokojnika“.
Blago njima, ti ih uskrsavaš,
Slavom njima glave ovjenčavaš.

I s takove zadušbine slavne
Pokojnima već zavide živi.
Crna zemlja nije njima težka,
Lagana je pokojniku slavnu.

Al poslušaj pobratime dragi!
Bog ti dao zdravlje i veselje,
Bog ti dao tušta pjesme cvieća,
Brao njega stotinu godinâ,
Vienčavao „Mile pokojnike“
I slavio roda ugodnike;
Moje glave ti ne ovjenčao!
Moje slave ti ne opjevao!

O. U. O.

Nadala bakarka.

Pripovieda A. T.

VI.

Pred Nadalinom kućom sjedi na nizkih ogradah još nižega shoda četvero ljudi. Po živahnom kretanju desnih ruku poznaš troje njih za švelje, a po mjestu, gdje šivaju, sudiš, da su prijateljice: došle su poslje podne na sielo, da uz šalu i prijateljsku zabavu što privriede. Svaka je na glavu metnula crn svilen rubac, izpod koga rumenilo lica sije kano sunce iza tmastih oblaka. Do Nadale na jednoj ogradi posadi se mladić s mornarskim klobukom na glavi, a u košulji, pušeći cigaru. Po okretnosti, kojom se sad uz Nadalu pritiskuje, sad djevojci na suprotnoj strani iglu razvrezuje, sad trećoj švelo priteže, poznaš, da nije novičica na djevojačkom sielu. Premda su mu sve tri mile i drage, najviše se ipak o Nadalu zadieva, kojoj sad rubac na oči namakne, sad ju nježno štipne, sad po ramenicah pljesne, ter stoji smieh i hohot razkalašenoga družtva. Pobratimstvo, u kojem s Nadalom od malih nogu žive, daje mu toliko neobičnih prava.

— Ded pogodi, Jakominčiću, ako što znadeš — progovorit će prva Nadala ubodši ga iglom u rame — gdje sam jučer bila.

— Bila gdje mu drago — poskoči se Jakomin, pecnuv posestrimu po okrutnici ruci, — samo ako nisi na tako bodljikavu mjestu, kano što ti danas igla pokazuje.

— Bodljikavu bome; skoro sam se nabola, al na liepo oko mladoga sudca, koga sam u domaćem poslu jučer pohodila — primieti Nadala, držeći ubodenu u švelo iglu, i izpod oka znalično gledajući pobratima.

— Mogla si mu ići i kavu služit — primieti uštipno Jakomin, pocrveniv do ušiju rumenilom, koje je izdavalo nezadovoljnost i mržnju prama imenovanoj osobi — tomu fruštamondu, koji se svakamo zabada i sve djevojke zamamljuje.

— Pa što bi mu rekao? — primieti Nadala, zloradim posmjehom dražeći prijatelja — mladić baš od srdca, svaka rieč kap čista meda.

— Pače jeda — viknu ljutito mladić, škrinuv zubi — kojim poput zmije iz guste cjeline probija lude, koje hoće da onuda ljubica naberu: — svaki laskavac il je prevario, ili hoće da prevari.

— A zubići — nastavi Nadala, niti nepazeći na prigovore pobratima, koga hoće da plamenom razdraži — zubići kano biserići.

— Biserići, biserići — oponaša Jakomin Nadalin glas krešteći sav kô žeravica — bolje bi učinila, da biserom uma i srdca, kojim te je Bog nadario, odbijaš od sebe toga čovjeka, s kojim ako se ja gdje na razkrižju sastanem — zasukuje rukave — politat će mu taj biser kano paunovo perje, kad ga škanjac motati primi.

Dok su oni tako u razgovoru, šaljivu za Nadalu, a žestoku i strastnu za Jakomina, eno gdje se mužka glava lagano i važno uz Lokaj prama njim primiče, uprevši već iz daleka pohotno oko u jatašce golubica onih.

Švelje kano na mig prestanu šivati, pa držeći šivanke u ruku gledaju na onu stranu, odakle dolazi ljubimac Bakaraka, županijski sudac.

— Ala ste se liepo namjestile — reći će sudac, kad je do njih došao, upoznav jučeranju svoju znanku — ko tri gracije.

— A da, bez gracije — skoči mu u rieč uviek na šalu spremna Nadala. A kamo ako Bog da, gospodine sudče?

— Idem malo u Dragu po poslu.

— Oho, daleko bome, utrudit ćete se jako; nebi li malo pristupili k nam u sobu na butiljicu vodice: trebat će vam okrepe do navrh brda — prihvati Nadala u prirodjenoj gostoljubnosti posve otvorena srdca.

Sudac jedva dočeka ponudu, ter smješeći se blago i pogledavajući kradom krasne šilice, udje za Nadalom u kuću. a za njim poskoče i dvie prijateljice, ostavivši u zabuni na shodu Jakomina, koji škripeć zubi, izvraćajuć oči i stiskajući šake vrati se kući napram sv. Mariji.

Butiljica se s mjesta donese, baškot se za supanje na tanjiru posluži, kupice se ponamjeste, a Nadala držeći u ruci butilju, ter obuhvativ ju koljenima vadi težkom mukom čep, koji izvučen do pola, skoči u Nadalinoj ruci do tavanice, a stolom se razpraši prah vodice, koji i sudca ponešto poprsne.

— Dobro došli, gospodine sudče, u kući siromašne ali iskrene bakarske obitelji — progovori Nadala, držeći u ruci svoju oko dna se pjeneću čašu, sva blažena, što može podvoriti tako velika gospodina. — Živili mnogo godina u našem gradu.

— A u vašem dragom družtvu — primieti sudac, onom finoćom izraza, koji namah s početka nišani, kamo smjera, presanećen toli nenadanom ljubežljivošću domaćice.

— Samo da vam bude na zdravlje — prihvatit će Nadala, nerazabravši u veselju svojem, kamo šibaju sudčeve rieči — i na utjehu koje liepe bakarke djevojke. Mi smo vam Bakarke vragometne, nepustimo vas iz ruku, morate nam se ovdje oženiti; ta kako i nebi: liep mladić ljepote djevojke; evo ovo su vam dvie na izbor — pokaza šaljivo na svoje prijateljice, koje su zastidjeno oči na tla oborile — gledajte jih, kako su se snuždile, kano da neznadu ni tri brojiti — nastavlja Nadala, nemareći za

sve to veću njihovu smetnju — a ono bi svaka volila danas nego sutra.

— Ti si pravi vrag — zapenta starija Silvina, sva kǫ skrlet, što će si o nas misliti gospodin sudac? . . .

— Što o samu sebi, dražestnice moje — zakrši joj rieč sudac, oko svoje neprestano pasući po vilinskom stasu Nadalinu. — Vjerujte mi, nije vam dobro, biti čovjeku samu na svietu, osjećam to i sam, osobito u Bakru, gdje nailazim na takove krasote — pa buktećima očima hoće da proguta odvažnu Nadalu. — Oženit ću vam se, oženiti, ma na kakav način.

— Pravo imate, gospodine sudče; što je ljepše i uzvišenije, nego dva srdca vezom medjusobne ljubavi sdružena! — doda važno Nadala s pobožnošću žene, koja se sjeća dragoga zaručnika iz daleka, a iz prsiju joj se prodre dubok uzdah.

— Pa uz čašicu ovakove pjenjušice: to je prava poezija života — primieti sudac, da uz gostoljubnost gazdaričinu i dar pohvali. — Ala je dobro to vaše vino, gdje vam raste?

— Nedaleko, u Rebrih; o trgatbi možete se o tom uvjeriti — odgovori Nadala, pa uljudnim i molbenim glasom doda: — bit će nam čast, ako nas udostojite . . .

Sudac upre svoje u njezine oči, pa ju nepomično gleda, kano da hoće da ju pita, kaže li to od sbilja. Pak uljudno se nakloniv — ako dopustite — reče.

— Iz svega srdca — odvrati Nadala.

— Kamo sreće, da mogu vjekovati s vami, ali služba je služba, moram poći — reče sudac, pa dignuv se sa stolice, vatreno stisnu pruženu mu na pohodu Nadalinu ruku. — Ostanite s Bogom do vidjenja!

— S Bogom pošli — prihvati Nadala uztežući ruku. I više puta. Nezamjerite šta nesgrapnosti našoj.

Sudac ode.

VII.

Oko Miholja zaista je trgatba u Bakru. Tko nije prije brao, taj jamačno bere oko toga najznamenitijega svetca kod Hrvata. Već prije nekoliko dana otvaraju se pivnice, iznose na ulice sudovi, pa se uz obćenitu lupu po svem gradu nabijaju razsušene daske: neima kuće, gdje se nebi spremali na branje, koje je tim veselije, što imajući svatko samo malo trsja, svi skoro na jedan put beru. Trgatba je narodnji svetac, koji sve izravnava: bogatca sa siromahom, gospodara sa slugom, a osobito neprijatelja s prijateljem. Ma se kako tko komu zamjerio, o trgatbi svatko misli, kako bi znanac znanca, susjed susjeda na tu svečanost zvao, ter se tako s njim izmirio. A kad ograne odredjeni dan branju, sad tekar da vidiš čuda nevidjena. Već o usvitu zaore po svem gradu pjesme, razilazeći se u divnom skladu na sve strane uz brda, uz koja se vinogradi nižu. Gospoda i sluge nose koše, košare i kosire, gospodične i služkinje kable, lavadure i britvice, tako da neznaš, tko nad kim stoji. Za ovimi idu težaci i težakinje razlikujući se od predjašnjih samo tim, što nose mehe i brente, kojih oni nikad nenose.

Najveličanstveniji prizor pružaju vinogradi, Rebra zvani, što se duž lieve obale luke uz brdo penju. Svaki je hvat zemlje podzidan tvrdim zidom, nad kojim se uzdiže drugi podzidani hvat zemlje, tako da ciela bočina do vrhunca predočuje pravu sliku gorskih rebara. Trsje se sadi poput naših brajda, koje se u Primorju ruže zovu, ter se trsi dosta nizko razvedu nad zemljom poput krova, tako da si pod njim zaklonjen od svačijega oka i od svake navale s nebeskih visina. Nebudući umjetnost još daleko doprla, u vinograde se uzlazi ne po stvorenih stubah, već po prirodno položenih pećina, izpremješanih koturom tako da moraš dobro paziti, kamo nogom stupiš, da te kotrljajuće se kamenje u propast neskotrlja. Pa po ovom grebeništu tako sigurno stupa noga bakarke djevojke, da se uza svu lodricu ili mješinu mošta, koja joj pritište ledja, oko pletiva bavi, pjevajući i popjevajući. A kad stupiš u trsje, koje je sa svih strana ogradjeno gromačami, na kojih strši ili stučeno staklo ili trnje, onda tekar da uživaš divote i miline! Prama zapadu diže se uz brdo u slici trokuta grad Bakar, koji je baš pozlatilo izlazeće sunce, a iz zadka razliežu se pjesmice berača, talasajući se pučinom morskom, koja ti je pod nogama pukla, sve do ležećega na protivnoj strani Bakarca s družicom si Kraljevicom, koja tičući se preko uzahna tiesna s kotrenskimi gorami na jugu, zatvara luku są svih strana. Ako k tomu uzmeš, da se o trgatbi razvezuju svi vezi družtvene ukočenosti, ter da se svatko kreće po zakonih vlastite individualnosti, šale i dosjetke sipajući: onda si možeš podpuno predočiti bajno zlatno doba starodavnih naroda.

Na ovakov dan izadje i naša Nadala u svoja Rebarca, vodeći sobom svoje dvie prijateljice i dvie težakinje, da joj kući nose potrgano grožđje, koje će se kod kuće za butilje rukama gnječiti, jer maleni vinogradić nedonosi, da to grožđje po običaju čovjek golima nogama u trsju m a s t i.

Posao se poče obavljati posve mirno, jer neima začina, to jest mužke glave, oko koje bi se igrali ženski dosjetci. Sudac ili je bio zaboravio na poziv, ili su ga poslovi u gradu držali, ili je po gornjo-hrvatskoj navadi hotio da kasnije dodje; a pobratim je Jakomin jamačno u svojem vinogradu brao.

Kad al eto oko podne dodje očekivani gost s težakinjami, koje su objed za svu družbu u vinograd nosile.

Poslje običnih pozdrava sjede družtvo za objed pod najvišom ružom na zemlju, pruživ se svako na starorimsku, poduprt o lakat desne

ruke. Sudac se slučajno pruži savrh Nadale; a ostala čeljad koje kako. Brudit s palentom, nešto štrukalja, frigane ribe, korica sira i čašica bevande[1] bijaše preobilan objed za bukteće sudčevo srdce.

— Ala liepa para — progovori jedna težakinja, kojoj je što od sunca što od kapi bevandice gorelo lice, namienjujući sudcu i Nadali: — kano golubići; škoda, što je jedno tekar svanulo, kad je drugo jur zamrklo.

— Uh, što ste to rekli, Marice? prihvati Nadala. — Gospodinu se nedopadaju Bakarke, Hrvaticu koju da ste mu namienili. Nije ni čudo, borme — produlji Nadala, šaljivo ga bockajući — one crvene bielim prahom posipane, mi crne i garave kako nas je majka rodila; one po knjigah mudro govoreći njemački i francezki, mi, drago moje, uviek samo to bakarsko hrvatsko; one svaki dan drugačije, mi uviek jedne, borme nije čudo.

— Što će mi to? — odvrati Marica, služeći se slobodom, koju joj svečanost daje; — ni u našem oku vrag nespava, ni naša krv nije voda za takova tulipančića.

— Sviet je sviet — prituknu druga težakinja — malo bolji, malo gori; malo ljepši, malo grdji. Bome će i u Bakru gospodin sudac osjetiti, da hlače nosi.

Bile bi se još duže šalile, ali sudac, nešto zamišljen, neće da priloži koju u taj neobični koncerat Težakinje pospravi posudje, metni na glavu košare pune nabranoga grożdja, pa put pod noge u Bakar; a dvie prijateljice, kano marljive beračice u tudjem vinogradu, skoče sa svojimi britvicami na gornja rebra, ostavivši Nadalu, da razgovara sudca

— Strašna vrućina u tom Bakru — sad će prvi sudac, videć se na samu s ljubljenom ženom.

— Bog s vami, gospodine sudče, kakova vrućina, ta evo nas pod ružom, kamo sunce ni doprieti nemože.

— Ima i drugo sunce — prekinu joj naglo rieč sudac, a oči mu se prevukoše suzami — mnogo žarkovitije od onoga, a to je draga milostivna — primi ju vatreno za ručicu — sunce očiju vaših. Odkad ste me usrećili svojim pohodom u uredu, svojom ljubeznom gostoljubnošću u svojoj kući: to me sunce žari i pali, neimam nigdje mira ni počinka, do u sladkom naručju vašem — hoće da ju zagrli.

— Što je to za Boga, gospodine sudče! — protrnu Nadala, izplićuć se iz njegova zagrljaja — ruke kod sebe, gospodine, jer bismo se mogli posvaditi; vam je sbilja sunce mozak pomutilo.

— Pomutilo mi je — zakrši joj rieč sudac — i mozak i srdce, i tielo i dušu i sve ujedno, ter nemogu više ... — u glavu mu pljusnu sva krv iz žila, a oči mu se zakrvaviše kano divljoj zvieri, kad hoće da se na plien obori, pa stisnuv ju kliještima snažnih ruku svojih, otimajuću se negdje u lice poljubi . . .

Kano lavica, kad tko hoće da joj ugrabi najdraži zalog ljubavi njezine, trgnu se Nadala iz njegova naručaja, skoči izpod ruže na noge, pa rigajuć nanj vatru pravednoga gnieva svoga:

— Odtale se — vrisnu — grdobo ljudska, da vas nevidi sviet, gdje još išto poštenja vlada To li je ponašanje sudca, kojemu je štititi nedužnost, to li zahvalnost inostranca, koga smo pratili s iskrenim štovanjem, nedužnom ljubezljivošću srdaca naših! Zar mislite, ako vas ženska pogleda, da vam se već ponudja; ako vas vodi preko gostoljubnoga praga, da vas je već uvela i u nedostizivu svetinju poštenja svoga? Odtale!

Na tu silnu viku dotrčaše i dvie prijateljice, pa sluteći po biesu Nadalinu i snuždenosti sudčevoj, što se je dogodilo, navališe i one nanj grdnjami — te cielom okolicom stoji cika i sopotljivo kreštanje ženskih glasova, izsred koga izmaknu sudac, kotrljajuć niz grebenište poderane oprave i okrvavjelih ruku.

VIII.

Mornarica je sinja kukavica. Tek što se je udala i s mužem mjesec dana sprovela, treba joj se s njim dieliti; jer kamenje ono nerodi ni pšenicom ni kukuruzom, vino se od nekoliko vedara kod kuće potroši, smokvice dotiču samo za mjesec dana, a u mjestu možeš si tek nešto privrieditì, da golotu pokriješ i glad utažiš. Mornarica je u isti čas i nevjestica i udovica. — Iza kratke slasti, što ju je u krilu mlade ljubavi uživala, sliedi dug, grozan, porazan strah, da neće vihar brod razkršiti, ili bolest prekinuti nit životu, o kojem visi više nego li život, sva sreća njezina na ovom svietu. Svaka oluja, što u Bakru biesni, svaka bolest, što ondje pustoši, oštri su mači, s kojih krvavi srdce žene, zabrinute za život svoga muža. Mornarica se neprestano strahom hrani. — Pa kad bjesnoća vjetara ili udaljenost mjesta zaprieči na dulje vrieme muža, dati o sebi glasa, onda sa svakom jalovom poštom izčezava nada, ta zadnja tješiteljica u nevolji, ostavljajuć na svojem mjestu crnu sdvojnost. Mornarica u sdvojnosti neprestano kuka. — Al eno ti i gore žalosti! Muž je na svojem pohodu ostavio praznu kuću, a s daljine nemože da ju po dvie tri godine ničim ne samo napuni, već niti zamuči. U tom se strašnom stanju, neimajući ni susjedica, da svojom prazninom izpuni susjedne jaze, poradja glad, s koga propada i crven lica i živost očiju i punost tiela, ti stožeri zadovoljstva mladjih duša, pa se ugnjezdi crna tuga, koja slabo jur tielo do okostnice oglodje. Iztrošena tako mornarica s crnim rubcem na glavi i crnom saržom na suhom tielu živa je slika sinje kukavice. To su izgledi sokovite

[1] Bevanda zove se vino, poteklo iz dropa, vodom nalivenih.

nade malone svake mornarice u našem Primorju, kadre ugušiti želju za udajom i u vulkanu bračne ljubavi; al u tom grobu ima nešto, što naše mornarice u životu drži: svemoguća narav, koja klicu i iz kamena tjera, ter primorka najvoli poći za mornara.

Ima već godina dana, što od našega Antuna neima ni traga ni glasa. Pita Nadala svaku poštu, nosi li joj od njega listova, pita svakoga znanca, koji se je vratio iz dalekih krajeva, je li se gdje s njim u zdravlju sastao, pita nebo i zemlju, živi li joj jošte; ali odnikle ni traga ni glasa. Vino se je od napršnjak-vinograda popilo, smokvice već davno zaboravile, a svoje ruho u obćoj nestašici svaka ženska sama šiva, nigdje privrede, nigdje pomoći. Glad se je medjuto u kući utaborio, umukle šale i dosjetci, nestalo prijateljica, a Nadala živa slika mučenice, koju stara Angjulina u proždrljivosti svojoj svaki dan muči novih nesmiljenih muka.

Nije druge, valja se hvatati zadnjega oudje sidra spasa: valja u riečku založnicu založiti zlato svoje. Ali eto živoga pakla za ljubeću dušu. Ono malo prstenova, sve su dragi zalozi Antunove ljubavi, kako da se s njimi razstavi? Pak i što bi od njih dobila, dotiče i u najvećoj štednji samo za nekoliko tjedana: treba i dalje posegnuti. U to joj na um padne ogrlica. Tielo joj se strese, u želudcu smuči: gotovo srušit se od nesvjestice.

— Ogrlicu, ogrlicu, koju mi je moje zlato na pohodu u najnježnijem naporu svoga srdca ostavio, koju mi je kano amanet medjusobne naše vječne ljubavi poklonio, koju mi je za čuvanje preporučio, nju, i nju da dadem, da ju založim onamo, odakle Bog zna, hoće li mi se ikad više vratiti! O nikako, to nikako nemogu, to nikako neću, — kuka Nadala stojeći pred zlatom, koje je bilo na boru razprostrto, i lomeći ruke od sdvojenja — makar se od glada i srušila. — Začuje se hropotljivo stenjanje iz bližnje sobe. — Što je to za Boga? Da nije od slabine već sasvim onemogla? Možda se već i sa smrću bori — pomisli u grozničavoj uzbuni svojih ćućenja. — Što ću jadna i nevoljna? Samo nje, nje samo da neimam! — Skupi glavu medju dva dlana, pa duboko zamišljena gleda ukočeno u razprostrto zlato. Staricu mi čuvaj! ozva se glas u najdubljoj dubljini njezine duše. Tko se to javlja, za Boga tko se javlja? Ah on je, on mi u ovom groznom trenutku, videći moju smetnju s onkraj mora progovara. I čuvat ću ju, zavapi sva blažena, razkrilivši ruke prama moru, čuvat ma i najsladjom utjehom srdca svoga. Ti si mi to naložio, brate dragi, tvoju ću zapovjed sliediti, čuvat ću staricu kod kuće, a čuvat ću i ogrlicu . . . u založnici, reče spustivši ruke, koje su joj kano obumrle na krilo pale.

Zlato se u škatuljicu metne, žena se najmi, koja jih s mjesta u založnicu riečku odnese.

IX.

U Tianićevoj kući do pisarne sudčeve pruža se velika soba, a tik nje stisla se malena spavaonica, iz koje se kroz posebna vrata izilazi na hodnik, na kojem se je pristrančila kuhinja: to cieli stan županijskoga sudca u nestašici stanova. Ako je stan malen, a ono je velik način, kojim je uredjen: svuda ugladjeno i ukusno pokućtvo, težka svila po divanih, debeli sazi po podu, velika na raznih mjestih namještena zrcala, tako da sa svagdje sve viditi možeš. Za knjižnicu neima prostora u tiesnom stanu, ali su se zato razširile podloge za criepove raznoga cvieća, i stalci, na kojih su piramidalno poredani dragocieni čibuci s maglovitim jantarom, turske lule, kesice za duhan i ostala duhanska sprava. Po sobi pliva neki miris, koji te tako ugodno draži, da ti se san na oči navlači.

U tom raju razvaganio se sudac po kožnatom balzaku, pa prebaciv jednu nogu preko druge, i podupriev glavu laktom, odbija iz turske lule dimove, da se soba rano poslje podne mrači. Poležav malko na jednoj strani, obraća se na drugu, dok se za čas opet na prijašnje mjesto neprebaci. Tek što je odbio nekoliko dimova, tari si lievom rukom čelo, briši driemljuće oči, nateži brkove te amo te tamo, pak uzato neprestano zievaj.

— Ala je dosadno u ovom Bakru — progovori napokon sam sobom, u ovom zadnjem kutu svega svieta, iz koga kan da neimaš izhodišta. Ako hoćeš da napolje izadješ, neimaš što da vidiš, osim ovo strašno kamenje i kap mora, koje se svojom jednoličnošću u još veću dosadu nagoni. Ljudi kano krti po svojih rupa čame, osim što ti se koji činovnik na ulici sumljivo ukloni. Duše mi, nisu bez razloga osovili pokraj mora one dvie tunere,[1] na kojih kirci čekajući ribu ukočeno sjede, da uzmognu u tom zrcalu neprestano gledati pravu svoju sliku. Doista ni u Sahari neima jednoličnijega života. Ako te želja povuče u javnu sgradu, neima uprav ničega, do jedne jedite kavane. Ako se težkom mukom upoznaš s kojim Bakraninom, ter te primi u kuću, neima ni pustih purana, niti razkalašenih naših napitnica, već se poslje suhoparna objeda, a još suhoparnije večere moraš razgovarati s babami, što kudjelju predu, o vješticah, vuklodlacih i noćnih dusih. O dosadno je, do zla Boga dosadno, — obrnu se opet na drugu stranu, zievnuv što ga usta nose. — Imade li nesrećom koja djevojka u kući, već te u trećem pohodu zapitaju, jesi li nakanio? ako nisi, neudji više, inače ćeš izaći duga nosa. A žene — osovi se sjesti, zasukav si tako žestoko desni brk, da su ga suze polile — bar bi žene morale biti pametnije. Što se ljepote tiče, neka bi i prošlo, ali ugladjenoga novoga tona ni za liek u njih

[1] Tunera = mrieže, u koje ribu tune hvataju.

neima. Čudni stvorovi! I nasmijat će se i našalit će se, i razdražit će te najsmjelijim razgovorom, a kad posve siguran posegneš, da se nagriješ te vatre, a ono vatra čaralica, koja te u valovih utaplja. Barem Nadala — zaplete ruku u kose, pa jih u ljutosti popriteže — barem mi je ona na toliko u susriet došla, da bi u svem širokom svietu smio nadati se sreći. Mlada, skoro udata, pa tako dugo udovica, ta prije bi se smrti nadao, nego ljubovnomu porazu. Dok se nisu bili prosuli glasi o nesretnom onom sastanku — ogledava si brazgotine po ruku — još je kako tako bilo. Istina, nevjeruje se posve, ali opet od onoga časa i one me bježe, koje su se barem šalile sa mnom. O dosadan je i sramotan takov život! Nu što da radim, kad opet moraš tudjer ili živiti ili crći. — Zamisli se časak. Napokon pljesnuv rukom po koljenu, skoči na noge, a u blago inače oko toliko mu sunu divljaćtva, kano da je nakan ognjem izgorjeti ciele pokrajine. Što djevičanstvo, što nedužnost? tašta imena, kojih se samo kukavice žapaju i plaše. Nisu li žene svuda žene: slabe i tašte, lakome, na visoko težeće. Prisloni samo zlatne ljestve, pa će ti po njih i same u naručaj pasti. O dragocieni kove, koji svoga cilja još nikad promašio nisi. Ti si stvorio izdajstva roda, vjere i domovine, ti si silne vojske poput ovaca skučio pod jaram, ti si kraljestva strovalio u ništož, ti si razrovao temelje družtva čovječanskoga, koje su vjekovi uz ponornu mudrost svojih izabranika gradili: ti ćeš prelomiti i ovu tanku šibu ženske opornosti, opornosti, koja se je samo zato tako uzjogunila, što se je žacala svjedoka, što joj nije bio izložen zlatni kumir, što se je jošte nježila u dobru; ali sada, pošto ju je nevolja sa svih strana pritisnula, a nada posve iznevjerila, sad se mora predati, osobito kad joj u tabor potisnem . . . samoga vraga. Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.[1] Drhtav i sapat od napora duševnih moći sruši se na balzak, a putem razplamćene mašte dopre mu do uha krešteći vražji posmjeh.

X.

Angjulina je rodom Mletčanka, koja je često sa svojim mužem na trabakulu[2] dolazila u Bakar, da o Margaretinskom sajmu, glasovitu u cieloj onoj primorskoj strani, prodaje tanjire, zdjele, vrče i vrčiće od porculane, koje se ondje navalice kupuju. Bila je krasna kano angjeo, odakle joj je i ime poteklo, a da je morala i bogata biti, možeš slutiti po jakoj trgovini, koju joj je muž u onih strana, a i drugdje po Italiji vodio. Poslje muževe smrti, koja ju je još u cvatućoj dobi zatekla, pokupi svoj imetak, ter se preseli u Bakar, gdje joj je osobito omilio veseli život, kakov je o sajmu sastajala, i možda jaki, čili i srčani Bakrani, s kojimi je mnogo ugodnu uru provela. U Bakru otvori štacun od jestiva, ter su veliku prodju imali osobito makaruni, koje je iz Italije nabavljala. Od dugoga vremena dolazili bi krasnoj štacunarici mladići bakarski, da u šali koji čas probave. Vatrenošću i ljubezljivošću postade ona ljubimicom mladeži, koji bi se medju sobom natjecali, tko da joj srdce osvoji. Al medju ostalimi svojstvi odlikovala se je osobitom umnošću i razboritošću, kojom bi o najtežih stvarih temeljito sudila i u najzamršenijih pitanjih razborito svjetovala. Ovo posljednje svojstvo, sakriveno od očiju površnih mladića, udari osobito u oči zrelomu mužu Franji Smokvini, pomorskomu pisaru, čovjeku liepu i snažnu, koji bi poslje smrti svoje žene, koja ga je u porodu ostavila otcem naše Nadale, s mladići u štacun dolazio. Slika nadje priliku, ter se Franjo priženi Angjulini. Čim se tom ženitbom zabuši vrelo zabava za mladiće, prestadoše oni dolaziti, pa s njimi izostadoše pomalo i kupci, ter se Angjulina skoro vidi prisiljenom, obustaviti jalovo trgovanje, pa pokupivši ostanke svoga imetka, kupi kućicu na Lokaju i vinogradić u Rebrih. Sad se je već počela boriti s bakarskim siromaštvom, ter od krasne Angjuline postade u kratko vrieme rugotom ružna baba, što se kod Talijanaka neobično hitro sbiva. S grdobom tiela izopači joj se na skoro i duša, u kojoj zavladaše talijanske strasti: lakomost i hinbenost, koje je ipak uviek umjela zaklanjati vedrinom uma, koja se najkašnje običaje seliti iz čovječjega tiela; s toga su ju u obitelji još uviek smatrali dobrom i pametnom ženom, dočim je u javnosti osobito kano inostranka stojala na dosta hrdjavu glasu. U vrieme toga siromaštva umre joj i Franjo, ostavivši joj jedinu pastorku Nadalu, kojoj se naš Antun priženi.

Na tu se baku kao na branište nasloni i pomamni sudac, da osvoji dragu tvrdju, pa to mu se pričini tim laglje, što je usred njezinih bedema zavladao glad i nevolja, kojoj se je težko podlagala babetina, jer je bila vikla svemu dobru u mladjahnoj dobi. Zlatni joj se ključi dadoše u ruku, da se tim sigurnije otvore vrata tvrdji.

Poput zmije doplazi jednoga jutra Angjulina iz svoga duplja u sobu Nadale, koja je na vjenčanoj škrinji sjedjela i plela duboko utopljenih očiju, pa poljubiv ju nježno u čelo i pogladiv joj palci od obiju ruku razpletenu prednju kosu:

— Kako si mi spavala, drago diete moje? — zapita ju tako blagim glasom, da je bio kadar probuditi najveće pouzdanje.

— Baš nikako, majko, — odgovori turobno Nadala, muče me svakojake misli, Bog sam

---

[1] Ako nemogu bogova umoliti, poslužit ću se paklom.

[2] Trabakul = manji brodić.

znade, što se je s mojim Tonićem dogodilo! — a niz obraz oboriše joj se gorke suze.

— Utješi se, sinko, neće biti valjda zlo, ta znaš, sviet je velik, put dalek, a medju njim i nami silno more, koga nije moći lahko premostiti.

— Bar bi mogao pisati, koju toju javiti ženi, koju tako silno, tako nježno ljubi.

— Tko zna, draga moja — prihvati lukavo starica, videći nezadovoljstvo Nadalino — tko zna, nije li ga u svietu zahvatio vir jače koje ljubavi. Mužkarci su slabi: malo laskanja, malo popuštanja, eto jih u mrieži, a veli se talijanska: daleko od očiju daleko od srdca.

— Rieč je laž, a Bog je istina — trgnu se Nadala — pred božjim mi se je oltarom zakleo, da druge ljubit neće, znate majko, da druge ljubit neće: ne nipošto, on vjerom pokrenuo nije.

— Nu, nu, nežesti se, drago diete moje — ni ja nekažem, da je jurve pokrenuo; ali može biti, ta što se već nije sve na svietu dogodilo? Nisam ti hotjela kazati, da te jadnu još više neojadim — doda skoro plačnim glasom baka — ali ljudi vele, ljudi što su došli iz Levanta,[1] neću tvrditi, da je istina, ali ljudi vele, da u Grčkoj s nekom Grkinjicom sretne dane vodi.

— S Grkinjicom! — zastenja turobno Nadala, pa se duboko zamisli. Puno je slutnja žensko srdce. — Zašto sam mu — uze razabirati nesretnica — zašto sam mu na polazku baš Grkinjicu spomenula? Bio je po svem širokom svietu, čemu se neveli, da se je uz drugu koju prislonio? Ni rieči vjerovala nebih, ali baš uz Grkinjicu? Dà i sama vidim, može... može biti . . . uzdahne duboko i s bliedoga si čela rukom otare debeo studen znoj. — Slutnja se je izpunila! Ali ne, nemože biti — nastavi misliti, a tiha joj se misao u žestini strasti pretvori u glasan odlučan govor — nemože biti. Gori bi morao biti od divlje zvieri, koja i bez uma iz množine jednu izabire, jednu ljubi svom žestinom, jednu razgovara, pomaže i brani.

— Ljudi su kadšto, dušo, gori od zvierinja, primieti starica, veseleći se pastorkinoj zabuni, koju je bistrim okom proniknula: — Zvieri se brinu za svoje ženke, a kako mari Antun za tebe i za tvoju hranu? Evo već druga godina teče, pa ni probijene pare! Imade li on ikakova srdca, može li poćutiti, što to znači: leći gladan, ustati gladan, raditi gladan, a on u svakom izobilju? Sinko, nevaraj se taštom mišlju: ti si preveć mlada, nepoznaješ strahotâ života: tvoj Antun nemisli na tebe.

— Možda nije mogao, majko, odanle nitko nedolazi u Bakar; a možda je komu i dao, ali ga je more progutnulo, možda, možda . . .

[1] Levanat = zapadne strane male Azije nam na iztoku ležeće.

— Možda i nemožda — zakrešti nestrpljivo babetina, neznajući što da odgovori: nepita se sada, je li nije li, već kako pomoći u nevolji...

— Kako, majko, kako? — skoči joj u rieč Nadala, sjećajući se ne toliko svoje, koliko staričine nevolje: — vi ste pametni i mudri, svjetujte me, sve ću učiniti, sve izvesti, samo u toj biedi da si bar malko pomognemo.

— Samo novcem, draga moja kćeri — prihvati opet blago i lukavo Andjulina — samo novcem. Kralj kraljuje, trgovac trguje, težak teži, samo da si novca steče, a za ostalo nije ga ni briga, samo sobom dodje.

— I ja bih radila, majko, dan i noć neprestano radila, makar mi i oči skapale, ali što ću, kad nitko neda posla!

— I bez posla, i bez rada dolazi se, diete moje, do novaca — govori Angjulina polagano i oprezno, bacivši se na druge branike bliže k tvrdjavi, Nadala ju napeto sluša. — Dà i bez posla i bez rada, a još k tomu uza svoju radost i veselje. Ima, drago, bilina i ljubav se zove. Nju traže ljudi preko brda i dolina, preko rieka i mora; porad nje silaze kraljevi s prestolja u proste kolibice, porad nje se robinja uzvisuje na prestolje; porad nje se prosipava silno srebro i zlato . . . ljubav će i tebi, sinko, donieti svega u izobilju, samo ljubit se odvaži.

— Ja ljubim, majko, muža svoga — reče Nadala posve nedužno, nerazumievajući jošte babe.

— Muža, muža — zapišti opet Angjulina nestrpljivo; ali kad taj muž neljubi više, kad je zanemario sve božanske i čovječanske dužnosti, prama onoj, koju bi morao ljubiti, nije li skrajnja ludost, nehtjeti ljubiti drugoga?

— Drugoga ljubiti, osim muža svoga? — skoči Nadala, pa razpuhavši tinjajuće iskre obumrloga oka svoga u bukteći plamen, hoće da njim živu izgori staru: — drugoga osim muža svoga? Ne, nipošto, to nemože, to nesmije biti. Avaj meni sirotici na ovom svietu, koji već nepozna časti ni poštenja!

— Poštenje, nepoštenje, to su tanke stvari — neda se zabuniti paklena Angjulina — netko misli, da je pošteno, prosipati sve svoje blago, da u sjaju održi kakvu pjevačicu; drugi opet za pošteno drži, nedati od svoga nikomu ništa, ma tko i umirao od glada. Ima ljudi, koji drže, da je nepošteno suditi proti zakonu, a drugi zovu nezahvalnošću, ako tko porad prijatelja neće da povriedi zakona. Svatko si tumači rieči, kako je ponj najkoristnije. Naći ćeš i ludih žena poput sebe, koje neće da ljube osim svoga muža, a ima jih na milijune, koje ljube kojekoga, osobito ako je sila, koja i kola lomi. Nećeš biti ni prva ni posljednja . . .

— Ili sila, il nesila; il ni prva i ni posljednja, ja do smrti nikoga drugoga ljubit neću. Pa za novce, jao meni, gdje to od vas, od vas čuti moram. Što je novac bez poštenja?

Vosak na vatri, koji se prije neg si ga uhvatio razidje sa strašnim smradom; slab sunčani tračak, koji oblaci vlastite savjesti u čas pretvore u tamu; usvitak o zori, za kojim križaju munje tudjih ogovora. O zlatno moje poštenje, uviek otvoreno, uviek jasno kano sunce na naših nebeskih vedrina, ti me neostavljaj. Bolji je dobar glas, nego zlatan pas.

— Idi trubilo jedna — zakrešti Angjulina ljutito, videć se potisnutu iz branika, za kojim se ulazi u tvrdju — niti sebi, niti drugomu dobra. Zar je bolje zebsti, a neimati glavnje na ognjištu; gladovati, a neimati tako rekuć korice suha kruha: nego li raditi, što milijuni rade, pa plivati u lasti i obilju? Da si čemu pridna, bila bi već davno od sudca izhodila ono ružica i smokvica, da si čovjek barem rakijicom ugrije samrzlo i ukočeno tielo; bila bi i mnogo više izhodila od sudca, koji te vatreno i iskreno ljubi, koji ti i sada nudja . . .

— Ni rieči više — viknu Nadala zadnjom silom svoga glasa, a usta joj se zapjene, kano biesnoj. — Sudca da mi niste nijednom riečju spomenuli više, ili ću vas s mjesta ostaviti...

Sguri se Angjulina, pozeleni sva od jeda, što se vidi suzbitu onamo, odakle je pošla, pak izvlačeć se iz sobe kano prebijena mačka zamrmlja:

— Preostaje lagum!

(Konac sliedi.)

Sitne pjesme.

Spjevao F. Ciraki.

XLIX.

Gdje je ono vrelo
Divotnih pjesama?
Je li u otajstvu
Kojeg svetog hrama?

Je li u zvjezdovlju
Nebu na visini,
Il u pozemnici
Sjajnoj mjesečini?

Je li gdje u hladu
Zelenu jeliku?
Il na velebitskom
Golom tjemeniku?

Il je pri tih krasnih
Plitvičkih jezerih,
Gdje se vodom hlade
Samo divlje zvieri?

Il je u pjesničkom
Slavnom Dubrovniku
Pokraj mora sinja
Jugu na vidiku?

Nije tamo nije,
Već je u divuši —
U divnome stanu
U hrvatskoj duši.

A dušice kada
Odzivlju se duši;
Onda ono vrelo
Nigda nepresuši!

L.

S tamburom u ruci
Na razstanku stojim,
Kraj je, hladna dušo,
Sitnim pjesmam mojim.

Ja se s tobom praštam
Moj je red, da šutim,
Neda mi se pjevat,
Kad se na se ljutim.

Kad se na se ljutim,
Što sam dalje cilja,
Nemogav se tvoga
Dodvoriti milja.

Od pjesmice daha,
Kojom tebi služih,
Pupoljàk se nèhtje
Razpupati ruži.

Nèhtje od tvog srca
Odjeknuti jeka,
A to vrieme žurno
Neće da me čeka.

I ljubavi svojoj
Bojim se na kraju —
S toga sitne pjesme
Zamirati staju.

Sgode Slavoša Sulime.

Iz poljskoga od Sadoka Barącza preveo Al. T.

III.

U veliku gradu ima više prilike izobraziti se, ali i pokvariti se ujedno. Tu često žrtvuje mladež imetak i zdravlje, te protrati u ludo ničim nenaknadivo vrieme. Danas, gdje je oko nas sve gladno i žedno, neživе možebit mladići tako razpušteno; ali nekoč, dok su još tako zvana bolja vremena bila, znali bi gospodičići, pijuć i kartajuć se po kavanah, te časteć se po gostionah i kazalištnih dvoranah, za jedne samo večeri nekoliko tisuća forinti protepsti. Siromašniji, zato i manjim zadovoljni, činjahu to isto po prostih krčmah. Takova jedna obljubljena krčma bijaše na Ličakovu imenom „Hôtel de Bas“, s toga tako prozvana, što tamo često svirahu cimbale i basovi. Amo dolažavahu dva službenika boga Baka: Baćuška i otac Florko, obadva silne pijanice i uz to nepomirivi protivnici. Glave bijahu tako tvrde, da kad bi se tukli štapovi od slonove kosti, ovi bi od njihovih lubanja odskakivali, kao bob od zida. Razlikovahu se govorom i mnienjem: stranka Baćuškova govoraše ruski ili kako bijaše tada u običaju reći, gavrilski, a stranka otca Florka čisto poljski. U stranki Baćuškovoj bijaše Solski, službenik Merkurov, koj je učio mladež sve vrsti kartanja. Amo spadaše i Diećuk, takodjer tvrda glava, zanimajuća se s ne jednim zanatom; bijaše tu još i ine manje važne klateži. U stranki otca Florka bijaše Pekas, službenik Venerin, koj je nemilosrdno navaljivao na uboge ženske, bijuć one, koje bi mu se protivile, trskom gvoždjem okovanom. Svake večeri mogaše se čuti, gdje tako napadnute i bijene ženske u glas viču: Pekas, Pekas, lopov Pekas. Tu bijaše i Kijovski, propali gospodičić, koj je nekoč bahato bankami lulu zapaljivao . . . i još drugi kojekakvi tepci.

Upravo kad je sve već kipilo kao vrela voda u loncu, stupi unutra Bonifacij s Janom i postojav na pragu povika:

„Preporučujem poštovanim kolegom gospodina Jana Sulimu, nade punoga mladića.“

„Neuer gibt Feuer! neka se ukupi! neka plati!“ zaori na sve strane.

A kad mladi Sulima položi na stol pet forinti, nasta takova vika, kakove ni u paklu neima. Ni zapjenjeni talasi uzburkana mora nebi kadri bili svojom bukom zabušiti onoga urlika, što ga u taj par podiže čestito družtvo prisutnika. Sve je pohitilo k njemu vičuć:

„To je naš čovjek! to je poštenjak! to je valjan dječak!“

Našav se Jan prvi put u životu u takovu družtvu i sred takovih odviše srdačnih zagrljaja otimaše se na sve strane i moljaše, da ga puste na miru.

„Eh što!“ povika otac Florko, „moraš znati čestiti kolego, da je naše družtvo najbrojnije na svietu. Eh dakako! Pije i car i prosjak, bogat i siromak! Pije star i mlad, i slab i jak . . .“

„Ta što ćeš o tom govoriti — pije sve!“ odazva se Baćuška. „Hej braćo! zapjevajmo jednu, nek se ori slava našega družtva.“

Zveče čaše i pehari,
Sviet iz krčme hrpom hrli,
Rojem idu mladi, stari
U dom mili, u dom dragi.

„Phui! phui! tu neima smisla, ni mozga, ni pameti!“

„Kako to, kad je tu pjesmu sastavio glasovit pjesnik? Nemucni nitko više ni rieči.“

„Ali djeco kažite mi, koji se je čovjek prvi na svietu opio?“

„Noe! Noe!“

„To predlažem, da Noemu podignemo spomenik ili da mu načinimo mogilu.“

„A gdje? a gdje?“

„Na vranovoj gori, gdje su stajali turski obkopi.“

„Daj da nacrtamo nacrt!“

„Evo vam ga: na visoku kamenu sjedi Noe, drži u ruki muzlicu i muze kravu, iz koje mjesto mlieka vino curi.“

„Hej! vina, vina! ali boljega, nego li je prijašnje bilo, gospodine Galinjski!“

Dalje nemogaše Jan uzdržati, kradom izmakne iz krčme, te za ciela puta i još nekoliko dana kašnje šumilo mu i hučilo neprestano u ušiju to urlikanje, kakova nigda još u životu čuo nije. Riedko bi kad tamo zalazio, bavio se samo nauci i svršio dosta dobro dva godišta mudroslovja. Sad bi se imao bio posvetiti pravničtvu. Ali mjesto slušati prava, poče hoditi svaki dan u krčmu Hôtel de Bas. U takovu stanju zateče ga poljski ustanak godine 1830. Radostna ta viest razprostre se poput munje cielom Poljskom i taknu mnogo rodoljubivo srdce. Tko je samo mogao, požurio se je, da bude za dobe na mjestu i izplati dug, što ga duguje svaki pravi sin svojoj majki domovini.

I u Starunji spremao se na vrat na nos Slavoš, da, urediv svoje gospodarstvo, poteče onamo, kamo ga pozivaše tajni glas otačbine. Ljudomira zamislila se i raztužila; grozna bo borba kidaše joj srdce. Živeć s mužem dvadeset i dvie godine nezadesi ju nikakova nesreća. Iz njegovih usta neču nigda izprazne rieči. Uviek vjeran, brižan i nježan obsipaše ju gorućom ljubavju. A sad da se razstane s njim, pa još možebit za uviek? Sprijateljila se napokon tom mišlju, da je nuždno osloboditi

Poljsku i spasiti domovinu, ma joj u toj borbi i muž poginuo; pa ipak kraj svega toga plakaše gorko sirotica žena. Rano u petak imade mu „s bogom“ reći, kadno se objavi poslanik s listom iz Lavova, pisanim rukom Bonifacija Javorskoga, u kojem bješe najvažnije sliedeće rieči:

„Kako ste sretni, gospodine, što imate takova sina. To je pošteno srdce, to je zlatna duša. Ostavio je sve i pohitio na bojište. Možebit prolieva već u taj čas, kad vam to pišem, posljednje kapi krvi za slobodu svoje domovine. Novce, molim vas, šaljite mu na moje ime. Prilažem ovdje malo pisamce, koje vam je na bubnju pisao.“

Bješe tu zaisto komadić papira, a na njem olovkom napisani sliedeći redci:

„Dragi otče! mila majko! Ja sam u taboru gdje vlada neopisivo oduševljenje. Jedan put stajao sam već na straži, a dva puta išao na izvidjivanje. Spremamo se na bitku. Čuvao vas Bog; padnem li, nežalite krvi, proljevene za nesretnu Poljsku. Sin domovine.“

„Hvala Bogu!“ povika otac pročitav te rieči.

Čuvši to Ljudomira pristupi pouzdano k njemu i reče:

„Slavošu! Bog je od Abrahama zahtievao samo jednu žrtvu, a nije mu zapovjedio, da se skupa sa sinom Izakom spali na žrtveniku. Otišao li je Jan na bojište, a ti ostani doma — nečini me sirotom.“

Ove posljednje rieči izusti tako bolnim glasom, da se je razžalilo Slavošu; on ju pogleda plašljivo, uzdahnu duboko i ostade doma. — Vojna s Rusi probudila u srdcih najljepše nade; ali na nesreću nije bilo čovjeka, koj bi narodnomu oduševljenju pobjedu izvojštiti znao. Vrhovni zapovjednici mienjali se svaki čas, na kormilo dolazili sve to nevještiji generali, te tako budu biedni Poljaci hametom poraženi.

Malo poslje poraza pod Varšavom posla Jan kutiju iz Beča s listom sliedećega sadržaja:

„Mili roditelji! Sve je izgubljeno! . . . propale naše nade, propalo naše požrtvovanje, a ostala nam samo krvava uspomena ljute borbe. Šaljem vam na spomen svoju kao rešeto izprobijanu konfederatku. Dopao sam dvajuh rana od sablje, a jedne iz puške. Sada nalazim se u prestolnici austrijskoj, u prvom tečaju medicine, kad mi u Lavovu nedadu polaziti sveučilišta sbog toga, što sam oružjem u ruci sudjelovao u poljskom ustanku. Nadam se, da ću, postanem li valjanim liečnikom, i na tom polju moći djelovati na korist svoje braće. Stanujem u ulici Mondscheingasse br. 13.“

Velikim ganućem čitahu roditelji ovu zaisto žalostnu viest; nu s druge strane tješaše ih veoma vrlina sinova, koj nehtijuć uzalud tratiti vremena, iznovice latio se nauka, da tako budućnosti svojoj čvrst temelj postavi. A kad iz kutije izvadiše konfederatku, povika sav u čudu Slavoš:

„Mati božja! ta to je pravo pravcato rešeto! Gledji amo Ljudomiro! tu je zasjekla sablja, tud je prošlo jedno, tud drugo, a tud treće rusko tane — nu čini mi se, da je gdje drugdje ranjen, a ne u glavu.“

Plačuć od radosti cjelivahu konfederatku i staviše ju velikim počitanjem na komin. Tkogod bi im samo u goste došao, tomu bi pokazivali na komin i govorili:

„To je konfederatka našega Jana, izprobijana neprijateljskimi taneti. Kao kiša padahu taneta; nu naš Jan stajaše neustrašivo na svom mjestu; dva puta ga posjekla sablja, a jedan put ranila puška.“

Ove posljednje rieči opetovahu dan na dan velikim oduševljenjem. A tko da i zamjeri roditeljem, kad se hvale i ponose hrabrošću djeteta svoga? Radostni šiljahu mu svakoga mjeseca silne novce. Jan bi se uviek zahvalio; a kad se je prva godina navršila, pisa im, da nemože na praznike kući doći, jer ide na botanička iztraživanja, te će se po svoj prilici i po Alpah verati. Otac se tim zadovoljio, nu majka udarila u plač, govoreć:

„Zašto on nedolazi k nam? druga djeca pohadjaju svoje roditelje, da se s njimi provesele, a naš Jan traži po Alpah, što bi i na naših Karpatah naći mogao.“

„Daj mu mira Ljudomiro!“ odvratio bi otac, Jan biti će danas sutra velik muž; to je junački liečnik, to je i junak i liečnik!“

Kad se je druga godina dovršila, pisa opet Jan, da sbog balneologičnih iztraživanja nemože doći doma na praznike. Majku obliše na novo suze, što nemože viditi djeteta svoga, niti namilovati se predmeta svoje najnježnije ljubavi.

„Daj mu mira Ljudomiro!“ govorio bi opet Slavoš „izpitivanje prirode jest zvanje liečnikovo; a naš Jan biti će glasovit liečnik, ta on je i junak i liečnik!“

Treće godine pisa Jan, da i opet nemože doći na praznike rad ortodrapatičnih iztraživanja. Ljudomira nije više plakala, nego je samo uprla niem pogled u Slavoša, koj je sada i sam pomnije razmatrati stao listove sinove.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Nešto o Darwinovoj teoriji.

Čitao dne 16. prosinca u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu Špiro Brusina.

Milostive gospodje!

Bilo je uviek, a ima još i danas ljudi, koji uzdižu do nebesa staru zlatnu dobu. Ja se s takovimi podnipošto ne neslažem, pače bih želio i vam i sebi, da smo za nekoliko stoljeća kašnje došli na sviet: nu pošto se ono što je učinjeno neda više preinačiti, te bi bezumno bilo željeti, što je posvema nemoguće, budimo zadovoljni i scienimo se sretni, što nismo prije nego sada istom tu. To zadovoljstvo će u nas nići, ako pomislimo, da smo danas živi svjedoci priličnomu napredku i na polju materialnom i na polju duševnom. O napredku na polju materialnom govore nam jasno obreti tiska, sjevernice, munjovoda, brzojava, parobrodâ, parovozâ, i slični drugi, kojimi nam život naš toliko udobniji posta, nego što bijaše ljudem prijašnje dobe. Prama ovomu je doista napredak duševni predaleko zaostao, i ako uzmemo sviet s te strane razmatrati, valja nam priznati, da mu je istom zora budućega dana svanula. Velim, da nam je zora duševnoga napredka svanula, jer duh čovječi je obreo gornje obrete; ali velim da nije još svanuo dan, jer ne možemo nazvati danom takovo doba, u kojem je čovjeku sloboda njegova toliko skučena. Ne možemo nazvati danom tamu, u kojoj se prosvietljeni narodi za volju jednoga biju i kolju kao divlje zvieri. Ne možemo nazvati danom tamu u kojoj vojske bezbožno uništuju plodove znanosti i umjetnosti. Ta tama će dotlje potrajati, dok ljudstvo ne prikupi svu svoju snagu za posljednji boj, da se učini slobodnim gradjaninom ovoga svieta. Ako historici budućih stoljeća priznadu našemu devetnaestomu vieku, da je viek zore, imat će isti tu čast jedino zahvaliti prirodoslovnim znanostim, preko kojih se već danas radujemo budućemu napredku svieta, te nam je sveta dužnost postignuću istoga sve svoje sile uložiti.

Naravoslovne znanosti istom začete učiniše, da se neke znanosti posvema oboriše, a druge biše prisiljene naravnijim putem poći, kao što se n. pr. stara filozofia promienila u naravnu filozofiju, historija u kulturnu historiju, filologija u komparativnu itd.

Nemogu se dati na izbrajanje ogromnih bludnjâ staroga i našega vieka, jer bih se tim u svakom kraju Europe dostao barem progonstva. S toga ću od svega toga spomenuti istom nekoje, koje nisu baš najkrupnije, nego takove, o kojih se danas može govoriti, a da se čovjek ne dostane neprilike, koje se nekoč dostao Galileo Galilej.

Prošla su već vremena, u kojih se je učilo, da zemlja stoji a sunce da se kreće; nu koliko je tomu, kada se još govorilo, da je sunce stvoreno jedino tomu, da svieti i grije, zviezde da nam čine liepe noći, a planeta, na kojoj obitavamo, da nije nego neskladna gomila zemlje i vode, stvorena za nekoliko dana? Ako je koje znatiželjno diete pitalo, čemu li su na svietu lavovi? odgovaralo bi mu se: tomu, da čovjek, kralj svieta, ima prilike svoju snagu i srčanost mjeriti. A čemu dosadljive muhe? Da se čovjek uči strpljivosti.

Danas ne samo da znamo, da se zemlja miče, a sunce da stoji te svieti i grije, nego znamo da je to s toga, što je sunce našoj zemlji mnogo bliže nego druga sunca, koja su neizmjerno daleka. Danas se zna da su zviezde tjelesa ogromne veličine, prema kojim je naša zemlja razmjerno neznatna planeta. Ako se već može reći, da je čovjek kralj zemlje, ne može se podnipošto, da je kralj svieta. Valja da su i drugi planeti obitavani To je ne samo moguće, nego je vjerojatno, sva je prilika da je tako. Jer zašto da zemlja, koja je tako malena i prema ostalim zviezdam tako neznatna, za što da ona jedina bude napučena? Neki Francez, imenom Flammarion,[1] dade na sviet, nije tomu davno, djelo, u kojem dokaza, da ima i drugih obitavanih planeta. Kakove su vrsti takovi stanovnici, toga za sada nismo kadri kazati, jer nam naši dalekozori nisu toliko podpuni, da tako daleko vidimo. A nismo si kadri u razmnjevi našoj predstaviti, kakva li su to bića, jer su nam razmnjevi našoj nedohitni pojmovi, koji sižu iznad ovoga svieta; možemo si ih pomišljati kao fantastična bića, ali uviek slična onim, koja tu na svietu gledamo. Ne ću pouzdano tvrditi, da će čovjek jednom dalekozori ili sličnimi sredstvi do toga doprieti, ali neću toga niti odriešito zaniekati; jer tko ne bi bio prije nekoga vremena svjetovao, da ide u ludnicu, onoga koji bi bio uztvrdio, da će čovjek moći u tinji čas progovarati s jednoga kraja svieta na drugi, kako to danas doista može.

Planetu na kojoj obitavamo, ne držimo veće neskladnom gomilom zemlje i vode, niti vjerujemo, da je učinjena u tili čas, po što nam svi geologi, to jest svi, koji se znanošću o postanku i tvaranju zemlje bave, jednim glasom tvrde, da je ista učinjena tečajem tisućâ i milionâ godina, te da je kao kakova uredjena knjiga, u kojoj svaki list pri-

[1] Camille Flammarion. Sur la pluralité de mondes habitès. Paris 1869.

povieda poviest onih davnih vjekova, u kojih još nije bilo čovjeka na svietu, pak nam s toga niti nije mogao ostaviti ikoju uspomenu o sebi Po računu Wallacea n. pr. trajaše doba ledna 70 do 80 tisuća godina, doba krede 10 miliona, doba kamenitog ugljena 18 miliona, sistema kambrička 24 miliona godina. Geolozi imaju neoprovrzive dokaze o promjenah, koje se sbiše s našom zemljom, luče ih u različite dobe, kao gore spomenute, i jedino su još nesložni glede načina, kojim se iste sbiše, dieleći se u dvie škole, jednu staru, a drugu posvema novu, koja, akoprem mlada, ipak je toliko napredovala, da danas skoro nitko staroj više ne pripada. Staru školu utemeljiše Laplace, Cuvier, Elie de Beaumont i drugi, koji učahu teoriju silnih revolucija u naravi, a zovimo ju školom francezkom, pri čem nam se nudja opazka, kako Francezi i u geologiji naginju na revoluciju Ova škola učaše, da mnoge iznebušne kataklisme, a poslje ovih doba mirovanja opustošahu zemlju; a tumačeći s toga gledišta svoga paleontelegiju (to jest ona znanost što se bavi učenjem životinja i bilja, koje obstojaše u prijašnjih dobah a danas ga nema nego okamenjeno ili fosilno), tumačeći dakle tu pateologiju uzimlju, da se je svakom kataklismom uništilo sve što bijaše živo, a poslje da za dobe mirovanja nastajahu opet nove životinje i bilje, što se je dakako više puti sbivalo. Po shvaćanju ovih geologa bi se dakle narav mogla prispodobiti nevještu umjetniku, koji nezadovoljan svoje vlastito djelo uništuje, da ga opet iznovice stvori. Poslje ove nasta nova škola, koju temelji Karlo Lyell. Sljedbenici ove škole uče teoriju polaganih i postupačnih evolucija zemaljskoga lica, iliti teoriju postojećih uzroka, to jest polaganih i postupačnih preobražaja ovih promjena zemaljske površine, kakove se i danas još sbivaju na licu zemaljskom, te koje dugo vremena nastavljene, sbivajući se i u prošlosti, često promieniše oblik i veličinu kontinenta. Ovu sistemu možemo po njenih utemeljiteljih nazvati englezkom, pri čem i opet opažamo Engleza cjenitelja vremena i neutrudiva rada. Nema dvojbe da je ova sistema u svakom obziru naravnija od francezke, pak s toga uz nju danas i pristaje većina geologa.

Razloživši tako oni učenjaci postanak zemlje, falila nam je jošte obćenita i suglasna teorija, kojom bi se protumačio postanak i razvitak bića, koja na toj zemlji obitavaju. Takovu teoriju, koliko razboritu toliko genialnu, postaviše već i mnogi drugi, nu istom Engleza Karla Darwina ide slava, da ju je stavio u podpuno svjetlo, pak ju s toga i zovemo: Darwinova teorija. Može biti se je koji prenuo, čim sam to ime Darwinovo spomenuo, misleći u sebi: ele to je ta pametna glava, koja tvrdi, da mi nismo drugo nego usavršeni majmuni. Dà, tako se doista često o Darwinu govori, nu govore o njem tako samo oni, koji sigurno Darwinove knjige ni vidjeli nisu. Taj me je razlog i najvećma sklonuo, da vam, milostive gospodje, razložim u čem se ta Darwinova teorija sastoji.

U tu svrhu valja nam prije svoga razviditi, šta će to reći rasa, vrst, rod, po što se oko značenja ove rieči cielo pitanje vrti. U prijašnja se naime vremena mišljaše, da je vrst strogo ne promjenljiva, dočim danas drže, da podleži promjenam. Dokazat ću dakle, kako na promjenljivost vrsti djeluje sam čovjek, a za tiem, kako opet i ista narav. Kazat ću dokle je sam Darwin svoju teoriju izveo, a za tiem dokle njegovi sljedbenici. Darwinovo dotično djelo ne obsiže nego jedan jediti svezak u osmini, brojeći jedva 400 strana; pak ipak je ta knjiga svojim silnim djelovanjem na prirodoslovce i filozofe tolikoga domašaja postala, da se u tinjih 10 godina, od kako je sviet ugledala, oko nje spisala ciela Darwinska biblioteka, da se je ista po više puti na sve moguće jezike prevela, i da o istoj pisahu mnogo tisuće debelih knjiga; s tog, se nadam, da će me svaki izpričati ako uz tako kratko vrieme, što ga imam, a još više ako uz svoje slabe sile ne uspijem da toliki predmet jasno i podpunoma izcrpim.

Poslije matematičkih znanosti dolaze prve prirodoslovne, koje se osnivaju na temelju pozitivnu, s toga i ima u njih manje znanstvenih prepiraka, nego što ih ima n. pr. medju umjetnici, književnici itd.; a i one, kojih ima, ne vode se tolikom žestinom. Naša svrha jest, da pronadjemo istinu, pa kako istina može samo jedna biti, ne mogu naša različita mnienja duže potrajati, nego dok se ta istina pronadje. Nismo doista ni mi nepogrješivi, i u nas ima Ahilova peta, a najranjavija od svih jest pitanje o domašaju i značenju rieči vrst. Jedni misle, da vrst obstoji u naravi, drugi da nije nego medj nama ustanovljena stvar. U takovu i tomu sličnih pitanjih ne mogu su prirodoslovci nikako složiti; svaki vrsti razlučuje, imenuje, opisuje, a ipak ju u teoriji svaki drugačije opredieljuje. I kao da tiem još ne bijaše dosta, nastaše nove razlikosti mnienja. Od prije bijahu svi u tom složni, da vrsti od svoga postanka ostadoše jednake, to jest nepromienjene; danas se nasuprot tvrdi, da vrsti tečajem vjekova svoj prvotni oblik promieniše i da ga još udilj mienjaju. Ovom hipotezom umnožaše prijašnje razlikosti mnienja do toga, da mjesto željena sporazumka nastaše, kao i u geologiji, dvie škole: stara, koju ćemo zvati Lineovom i Cuvierovom, i mlada Darwinova. Većina, čemu se nije čuditi, pristaje uz mladju, sliedi modu. U staroj opredieljuje Deshayes vrst ovako: Vrst jest skup individua, koja su medju sobom slična, postala od sebi sličnih roditelja, od drugih odlučena organičkimi znakovi, posvemašno stal-

nimi, to jest, koji se nikada ne mienjaju.[1] To će dohvatljivijimi riečmi reći, da vrsti životinja i bilja, n. pr. lavovi, konji, orlovi, golubovi, ružice, ljubice itd., da se svaka takova vrst počam od svoga postanka, ili, kako velimo, odkako biše stvorena, uviek se nepromienjena u obliku razplodjivaše, te su n. pr. naše ružice i one, kojimi se prije 3000 godina liepe egipćanke nasladjivahu, posvema identične. Wallaceu pako, zatočniku nove škole, jesu na suprot vrsti: „nur jene streng markirten Racen und Localformen, welche zusammengebracht sich nicht vermischen, und denen, wenn sie verschiedene Bezirke bewohnen, allgemein ein getrennter Ursprung zugeschrieben und die Fähigkeit abgesprochen wird, fruchtbare hybride Nachkommen zu haben". Odveć bih daleko skrenuo, kad bih ovu doduše veoma dobru ali težko razumljivu definiciju s bližega razjasnio, tumačeći što će to reći, mjestni oblik, različiti krajevi, plodni hibridi itd. Krače ću i mislim bolje učiniti, ako vam rečem, da nova škola posvema protivno staroj opredieljuje vrsti, učeći da su vrsti promienljive a ne stalne, da stoje u veoma uskom odnošaju prema okolnostim fizičnim, kojim su podvržene, te uplivom kojih, polagano od poroda do poroda mienjaju svoj zglob, oblik, običaje, da tiem putem postaju od svog praroditelja različiti; te da mnoge vrsti koje danas držimo medju se posve različite postaše ipak od jedne jedite vrsti. Po tom shvaćanju n. p. sve današnje mnogobrojne rase konja, golubova, ružica, postaše od jedne rase konja, golubova, ružica Ako i je istom danas ova teorija koren pustila, nije istom danas začeta, nego se je u vremenu i vremenom razvila, kao i svaka druga stvar, koja se rodi, razvije i koje nestane. Malo joj doduše ima predhodnika, tako malo, da ih je lahko sve nabrojit, ti su: Göthe, koj bijaše isto tako vrstan prirodoslovac kao i pjesnik, Erazmo Darwin, djed našega Karla, za tiem Lamarck, Geoffroy Saint Hilaire, Herbert, Grant, Patrik Mathiew, Rufinesque, Haldemam, Omalius d' Halloy, Owen, Frecke, Keyserling, Huxley, Schaffhausen, Powell, Hooker, Wallace. Mnogo se proti ovim naravoslovcem i njihovim teorijam vikalo i vojevalo. Spočitavahu im grieh, kojemu su podvrgnuti svi, koji ruše staru stvar a nemaju u pripremi odmah drugu novu mjesto one stare. Takav je već tečaj svieta! Svaka novost si stiče neprijatelja i ima se mnogo boriti dok prodre, po što u naravi nema skoka; i još niko nije smislio u svojoj pameti liepu, gotovu ideju, nego se svaka istom razvijati imala. Istom Karlo Darwin protisnu ovu teoriju, razlažući ju koliko razložno toliko umno u svom djelu „o postanku vrsti" štampanom dvadeset četvrtoga studenoga godine tisuću osam sto pedeset devete Od toga vremena podieliše se mirni sabirači cvieća, leptira i inih stvari u dva protivna tabora, budući uzdrmani iz svoga prirečnoga mira, a sve to za takovu malenkost, za volju onih dviuh definicija; a vojevati će jedni s drugimi, dok jasni učini ne dokažu istinitost bud koje od njih, čim će jedna stranka drugoj staviti pogodbe mira i platiti joj dotične troškove. Boj bijaše već započeo, mnoge se već bitke sbiše, kada se i ja stavih kao dobrovoljac na bojište, tako da mi je riedkom srećom bilo moguće pridružiti se k stranci, koja mi se bolje ljubila. Videći one dvie vojske, osvjedočih se da golema vojska Linnea i Cuviera svakim danom postaje manja i da ju vojnici ostavljaju, bježeći pod zastavu generala Darwina, kojega je vojska od prva dva tri desetka bojnika narasla na njih više tisuća. Izpitivah oružje i pronašavši, da su Darwinove bombe, topovi i igljenarke bolje, da je pobjeda sigurno njegova, odlučih se staviti u redove nedvojbenih pobjeditelja. Ako vam nisam pravo kazao, što je vrst, vi ćete mi to oprostiti, jer rat se još nije svršio, a odluka o tom zavisi od generala, ne od mene prostoga vojnika; ipak ću se i opet pokušati s primjerom. Svaki nas vidi po naših ulicah množinu pasa, medju sobom posvema različitih sposobnošću, veličinom, oblikom, bojom, pak ipak sve te rase ili razlike (varietas) skupa čine jednu vrst (species), koju zovemo: domaći pas ili pitomi pas (Canis domesticus aut familiaris auctorum). I vuk (Canis lupus L.) spada medju pse, i šakal (Canis aureus L.), i obična lisica (Canis vulpes L.) a i lisica crnotrbuha (Canis melanogaster Keyserling et Blasius). Svaka od ovih životinja nam dakle sama za se prikazuje jednu vrst; a imajući sve te vrsti neke obćenite biljege medju sobom, čine sve skupa jedan rod (genus), koji je posvema različit od drugih rodova, tako da će svaki, koji i nije naravoslovac, lahko spoznati razliku medju rodom pasjim i mačjim ili jelenskim. Više rodova skupa čine opet obitelj, više obitelji red (ordo), više redova razred (classis), pak tako dolaze dalje diobe, kojimi vas neću zadržavati, po što je za naše pitanje dovoljno upoznati rase, vrsti, rodove. Primjer o rasah i vrstih pasa jest najbolji, što sam ga mogao naći, akoprem nije ni on posvema siguran, po što jedni prirodopisci, medj njimi osobito Fitzinger, razlikuju, čini mi se krivo, sedam različitih vrsti domaćih pasa (Canis domesticus Fitz., pastirski pas, der Schäfer- oder Hirtenhund; Canis extrarius Fitz, svilorunі pas, der grosse Seidenhund; Canis vertagus Fitz., krivonogi jazavčar, der krummbeinige Dachshund; Canis sagax Fitz.; lovački pas, der Jagdhund; Canis molossus Fitz., samsov, der Bullenbeisser; Canis leporarius Fitz., hrt, der grosse Windhund; Canis cardibaeus

[1] „L' espèce est une réunion d' individus semblables, descendu de parents identiques à eux, et separés des autres par des caractères organiques d' une costance absolue."

Fitz., goli amerikanski pas, der nackte amerikanische Hund). Drugi opet, medj njimi Bonaparte, ne naš dobro poznati Napoleon III, nego njegov ujak Dragutin Lučian, izvrstni naravoslovac, misle, i to pravo, da lisice ne spadaju u pasji rod, nego da obična lisica, crnotrbuha i druge čine rod za se (Vulpes alopex Bp., i Vulpes melanogastra Bp.). Nu mi ćemo ipak držati, da sve rase domaćih pasa čine skupa vrst pasa, a vrsti: pas, vuk, šakal, lisica, obična i crnotrbuha, čine skupa rod pasa.

Da čovjek može izvesti, da životinje i bilje promjene veličinu, oblik i sposobnosti, to je stvar, o kojoj nema nikakve dvojbe. Svakomu je poznato, da je gospodarstvu glavna svrha, da se proizvodi naravi usavrše, te da naše domaće životinje i poljski plodovi svakim danom postaju bolji, o čem svaki čas čitamo po novinah, da se je obrela nova rasa cvieća, ploda itd. Kako se te promjene postigavaju? Ima tomu različitih načina, nu najmožniji jest izbor. U čem se taj izbor sastoji? Znamo, da na svietu nema dviju životinja, biline, niti dvaju listova, koji bi bili posvema jedan drugomu jednaki. Narav sama dakle proizvodi neprestance raznolikosti na stanovitom broju individua kojega predjela, i čovjek netreba nego da ovu naravnu pripomoć upotriebi, umnožajući u stanovitom pravcu one naravju pružene raznolikosti, pak dobiva rase životinje i bilja, kakove mu treba ili kakovih mu se hoće. Izbor se dakle sastoji u tom, da dotični gojitelj izabere izmedju životinja ili bilja, koje bi rado da se promjeni, takova individua, koja mu se čine za onu kakvoću, koju želi postići najsposobnija, pak ih dotle sdružuje, dok svoju svrhu postigne. Princip izbora nije podnipošto dvojben, jer vješti gojitelji, osobito englezki, preinačiše često u vrieme čovječjega života mnogo rasa od životinja, bilja, a govore o njihovu organizmu, kao da se radi o kojoj plastičnoj stvari, koju mogu po svojoj volji preinačivati. Pustimo oplemenjivanje konja, goveda, groždja, jabuka i tisuću drugih takovih koristnih stvari ekonomom i poljodjelcem, mi ćemo se povesti za modom i iztaknut ćemo primjer o gojenju golubova i ružica.

Golubove upitomiše ljudi već u davnoj starini. Prvi historijski spomen na nje pada po Lepsiju (Lepsius) u vrieme pete egipatske dinastije, 3000 godina prije naše dobe, a Birch tvrdi, da im dolazi spomen u čitulji kuhinskoj prijašnje dinastije, čim bi historička viest o upitomljenih golubovih pala čak 5000 godina prije naše dobe. Plinij nam pripovieda, da Rimljani gojahu golubove i da ih držahu u silnoj cieni. Oko godine tisuću šest stote bijaše Akber Khan u Indiji toliki prijatelj golubova, da ih je na svom dvoru držao dvadeset tisuća, a kronista njegov nam o njem ubilježi, da ih je njegovo veličanstvo križanjem rasa za čudo oplemenjivalo. Danas se po svih krajevi golubovi na veliko goje, gdje se u tu svrhu sastaše družtva i klubovi, pak se i izložbe drže, na kojih najljepše rase dobivaju premije. Danas postojeći broj rasa golubova jest veoma velik. Spomenuti ću ovdje istom najglavnije, a budući sâm opis nebi spoznaji njihovoj bio dostatan, dao sam ovdje, ne imajući živih niti mrtvih nadutih, slike istih snimiti.

Prva rasa jesu gušasti golubovi (Kropftauben, Columba livea varietas gutturosa), koje se od ostalih luče, što imaju ogromnu gušu, jedva od glave rastavljenu; glava i noge su im odugačke, kljun srednje veličine. Primjer takovih imamo narisan u liku prvom, koji nam prikazuje engleskog gušastog goluba (englische Kropftaube).

Druga rasa jesu golubovi listonoše (Brieftauben, Columba lieva varietas tabellaria). U ovih je kljun odugačak, tanak i šiljat, oči opasane golom kožicom, koja je prilično široka imajući bradavice, vrat i tielo im je odugačko. Primjer takova engleskog goluba listonoše (die englische Brieftaube) imamo na drugoj slici. Na tu rasu spadaju oni golubovi, koji se daju uvježbati te nose kao viestnici oko nogu ili vrata privezano pismo ili drugo šta, kako ste o tom dosta u pjesmah i romancah čitale.

Treća rasa jesu indijski golubovi (Indische Taube, Barb-Taube), koje se od drugih luče kratkim i širokim kljunom. I ovi imaju oko očiju kožicu, koja im je oko nosnih otvora nešto naduta. Treća slika nam prikazuje tip engleskog indjiskog goluba (englische Barb-Taube).

Četvrta rasa golubova jesu galeb-golubovi (Möven-Taube, Columba lieva varietas turbita) ili ćuk-golubovi (Eulen-Taube), kod kojih perje na grlu i na prsih ne raste u običnom pravcu, nego se razilazi u protivnom; kljun im je veoma kratak i osovno debeo, guša nešto široka, kako se to vidi na afrikanskom čuk-golubu (afrikanische Eulen-Taube).

Kraljica svih rasâ jesu paunski golubovi (Pfauen-Taube, Columba livea varietas laticauda). Kod ovih je rep razgranjen, uzvrnut, sastavljen od više perâ, nego ih ima kod drugih rasa, t. j. 30 do 40 a mogu ga kao pauni i purani nakostrušiti, od česa i imaju svoje ime. Peta slika nam prikazuje takova engleskog paunskog goluba (englische Pfau-Taube).

Kao što smo vidjeli, da ima medj rasami raznolikosti po obliku, boji, valja nam znati, da te iste obstoje u pogledu njihova zgloba, kostiju, pače čak i u pogledu njihovih sposobnosti. Koji naravoslovac nebi takove raznolike rase držao za različite vrsti, pače za različite rodove, da ih je našao divlje? Pa ipak pouzdano možemo tvrditi, da sve te rase postaše od jedne jedite, od divljega strnačkoga goluba

(Columba livea, Feldtaube), od kojega se sve one upitomljene razplodiše bud umjetnimi bud naravnimi i slučajnimi sredstvi. Onakova strnačkog goluba, ako prem nije od pravih divljih, vidite evo ovdje nadjevena (Columba livea varietas domestica, gemeine Haustaube).

To isto stoji i za ružice, koje su opet toliko raznolike veličinom, bojom, brojem lišća itd. Ne treba mi s bližega nabrajati sve te raznolikosti cvieta, koji vam je, milostive gospodje, svim dobro poznat, buduć vam ga toliki pjesnici prispodobiše, nego ću jedino spomenuti, da i sve one mnogobrojne raznolike ruže nastaše od jedne jedite i to posvema priproste divlje ruže, u koje nema nego pet listića. Ovo su istom dva izmedju tisuće primjera, kojimi možemo sigurnošću dokazati, da je čovjek kadar od naravne vrsti proizvesti raznolike mnogobrojne rase.

Reći će koji: dobro, pristajemo uz to, nu valja da se to dokazivanje tiče istom onoga bilja i onih životinja, koje si je čovjek pripitomio, ali kako je s divljimi životinjami, kojih ima mnogo više nego domaćih? Vi ste i sami kazali, da je naša zemlja obstojala milione godina prije ljudskoga roda, kako se dakle ovo prometanje vrstî sbivaše prije nego što bijaše ljudi na svietu, da li se vrsti naravju pretvaraju.

Čovjek se istom koristi i unapredjuje naravno pretvaranje bića. Narav sama neprestance premiče bića a služi joj u tu svrhu silno dugo vrieme, pak osim toga druga silna sredstva, kojih čovjek niti nema. Medju ova spada: borba za obstanak (der Kampf um das Dasein) i naravni izbor (die natürliche Auswahl), koja najvećma djeluju. U čem se sastoji izbor to vidjesmo već pri umjetnom izboru, kako ga čovjek čini, s toga ću naravni izbor istom primjerom razjasniti. Pomislimo si vuka, koji svoj plien traži u različitih životinjah, od kojih jedne svlada spretnošću, druge snagom, i pomislimo se n p. da njegov hitri plien, kao lanjac, postane u kojem kraju uslied kakovih naravnih promjena veoma mnogobrojan, ili da je drugih životinja, od kojih se hrani, postalo mnogo manje baš u ono vrieme, kad vuka najvećma glad mori. U takovih će okolnostih spretniji i hitriji vukovi lakše preživiti i bit će izmedju ostalih izabrani, budući snažniji svoj plien stizati kad ih glad mori, dočim će slabiji i nespretniji poginuti. I spolni izbor djeluje pri mienjanju vrsti, a taj se sastoji u borbi mužkaraca za ženske. Tiem nebudi rečeno, da će pobiedjeni snubilac izginuti, nego će se slabo ili nikako razploditi, dočim pobjednik mnogo i to u liepih i snažnih plodovih. Da tako u naravi biva imamo mnogo dokaza, od kojih ću spomenuti onaj o nekojih ptica, koje se u vrieme nagona sastaju u jata pak samci pjevanjem i drugom dražesti nastoje osvojiti samice, koje to ljuveno natjecanje smatraju, pak si svaka odabere, koji joj se najbolje mili. Ja ne pristajem uz one, koji misle, da čovječi rod postaje udilj gori, nu kad bi to bilo istinito, imao bi se tomu uzrok tražiti u tom, što čovjek ne nasljeduje takove ptice, nego što mužkarac bira ženu.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Glavna skupština Matice ilirske sastala se je prošle nedjelje, t. j. 18. prosinca; g. M. Mesić, podpredsjednik družtva označio je u kratko predmete viećanja, a za njim je g. V. Jagić, tajnik družtveni, pročitao obširno izviešće o djelovanju upravljajućega odbora. Kad su predloženi računi za god. 1869., zametnula se je razprava o „Viencu", jer g. Antunu Mažuraniću nije po volji bilo, što ga je Matica izdavala a podupirao ga je u tom mnienju g. Ivan Kukuljević. Izdavanje „Vienca" zagovarali su osim predsjednika i tajnika: gg. A. Jakić, Andrija Uhernik i dr. Antun Stojanović. Postupak je odborov odobren priznanjem skupštine, koje se ima zabilježiti u zapisniku. — Zašto se gg. Ant. Mažuranić i Ivan Kukuljević protive izdavanju „Vienca", nećemo da iztražujemo; toj protivštini možebiti da ima uzroka, razloga neima jamačno nikakva. Ako g. A. Mažuranić zna za djelo, koje bi se imalo il moglo tiskati troškom Matičinim, eno mu zaklade Draškovićeve; već se u drugu godinu traži izvorna hrvatska knjiga, koju bi vriedno bilo nagraditi — gdje su dakle ti narodni pisci i zašto se nejavljaju? G. Ivanu Kukuljeviću bile su zazorne nagrade, koje se plaćaju za pjesme, pripoviedke i članke u „Viencu" tiskane; hoće li on, da mu izbrojimo, kolike su nagrade neki stariji pisci za svoje književne zasluge tražili i dobili? Zar ćemo do vieka zanovietanje smatrati najkoristnijim javnim poslom?

Pravnik. Dr. Milan Makanec izdavati će pod tim naslovom u vojničkom Sisku list za pravo- i državoslovje, koj će počamši od mjeseca siečnja 1871. izlaziti 15. i 28. svakoga mjeseca na punom arku u obliku „Vienca".

„Pravnik" ima biti listom, u kojem će znanstvena kritika za dobro naroda uložiti svoj često neodoljivi upliv.

„Pravnik" će nastojati, da bude vješbalištem za mlade, a duševnim stečištem za jur priznate pravničke sile; koristnom zabavom pravnika i nepravnika; podporom al i nemezom sudbenih i upravnih činovnika te budiocem i glasilom pravne narodne sviesti.

„Pravnik" će propoviedati istinu bez obzira na milost ili nemilost — časti, roda i novca; razprši-

vati će po najboljoj mogućnosti tmine predsuda i neznanja te će nastojati pripomoći, da našemu narodu iza duge noći opet zarudi zora ljepše budućnosti.

„Pravnik“ će priobćivati teoretične pravo- i državoslovne razprave i zanimive slučajeve iz sudbene i upravne prakse te će u evidenciji držati pravo- i državoslovnu literaturu, osobito slavenskih naroda.

„Pravnik“ će ovoj svrsi služiti te će se takodjer obzirati na zakonodavstveni rad ostaloga „Slavenstva“.

„Pravnik“ neće biti list „stanovite“ političke stranke, već je otvoren svakomu, koji štuje znanost, istinu i pravo.

Ciena je „Pravniku“:

U Sisku za cielu godinu 5 stot. za izvanjske uz poštarinu ili za domaće uz dostavu — 6 stot.

Razmjerno prama toj cieni za polovinu i za četvrt godine.

Predplatu prima administracija ovoga lista u voj. Sisku, zatim u vojnom Sisku trgovina gospode Bobeka a u gradj. Sisku trgovina g. J. Jemeršića.

U Zagrebu prima predplatu knjižara F. Župana (Albrecht i Fiedler).

Najcienije su pošiljke poštarske naputnice.

Ruske starine. Od nove godine izlazit će u Petrogradu u mjesečnih svezcih „hristianskija drevnosti i arhelogija“ pod uredničtvom V. A. Prohorova (na vasiljevskom ostrovje, v Andreevskom rynke č. 25.) uz predplatninu od 14 rubalja. U tom časopisu razpravljat će se o značaju starokršćanske umjetnosti na iztoku i zapadu, i u uplivu njezinu na narode; na dalje kako se ova umjetnost razvijala u Rusiji u doba čisto bizantinsko, u doba poslje razpadnuća bizantinske države, i u doba, koje se zapadna umjetnost dojimala iztočne. Priobćivat će se naposeb spomenici kršćanske arhitekture na iztoku i zapadu, osobiti u Rusiji; slike i kipovi, imenito slike na liepu (Freschi), rezbarije na drvu i slonovoj kosti, muzaici itd., te će se svagdje umotvorine ruske prispodobiti s grčkimi; na dalje sitnolici iz ruskih rukopisa, ruske rukotvorine na odjeći i posudju crkvenom. Ruske drevnosti obazirat će se na sve grane ruske umjetnosti u odnošajih domaćega, gradjanskoga i vojnoga života, kano i na narodne ruske odjeće u različito doba. Razprave biti će razjašnjene narisi, nacrti i slikami, za koje su obrekli pomoć i sudjelovanje članovi ruske akademije umjetnosti. Prohorov je nadzornik muzeja staro-kršćanskoga kod rečene akademije, on je bio načelničtvom akademije poslan u razne gradove i mjesta Rusije, da sabere gradju za kršćansku drevnost i popuni pohvaljeni muzej, koj se ponosi velikimi riedkostmi, imenito starinami athonskimi, koje je bio Sevastjanov ondje sakupio. Neima dakle sumnje, da će taj časopis pod ovakovim uredničtvom i uz toli bogatu gradju biti veoma poučan i zanimiv. — Opet nov primjer, kako u Rusiji napreduju sve struke znanosti i umjetnosti.

Poziv na predplatu.

Za koj dan nastat će „Viencu“ treće godište a ovaj će jedini hrvatski beletristički list izlaziti i na dalje u dosadanjem obliku. Pozivljuć dakle štovano obćinstvo, da se izvoli nanj što mnogobrojnije predplatiti, preporučujemo ga zaštiti svih rodoljuba, koji su uvjereni, da nam je stalo samo do narodnoga napredka.

Ma da i ima neizpunjenih želja, možemo se ipak pozvati na sud odličnih pisaca, koji nam izriekom pohvališe nastojanje te nas bodre, da ostanemo na dosadašnjem putu. A najbolja nam je preporuka, što nas perom pomažu i podupiru: P. P., I. T. (pjesnik Kriesnicâ), O. Utješenović Ostrožinski, Janko Jurković, Vl. Vežić, Franjo Marković, Ivan Dežman, L. Vukelić, B. Milutinov, A. Tkalčević, Armin Pavić, Franjo Ciraki, Aug. Šenoa, Eug. Jos. Tomić, Bl. Lorković, Ivan Zahar, J. Gržetić, Tade Smičiklas, Drag. Jambrečak, I. Peksidr, Franjo Petračić, Armin Šrabec, Vlad Mažuranić, Dr. Gj. Pilar, Špiro Brusina itd.

Uz ovakovu pomoć nadamo se pouzdano sve to većemu napredku. Pjesme po izbor, izvorne pripoviedke, poučni članci svake ruke, predavanja namienjena ženskomu spolu kitit će nam list i od nove godine; a što nam je nada sve drago, od sada biti će načina, da uz mnogu pjesmu priobćimo i napjev.

Javljajuć napokon, da je Matica ilirska izdavanje „Vienca“ uz godišnju podporu povjerila podpisanomu uredniku, valja nam naročito opaziti, da to ničega nemienja.

Ciena je „Viencu“:

Na godinu za domaće 6 fr.
Za vanjske predplatnike 7 fr.
Na pô godine polovica toga.

Članovi Matice ilirske dobivat će „Vienac“ i od sada bezplatno.

Predplata neka se šalje *„Administraciji Vienca“* u Zagrebu. Najcienije su pošiljke poštanske naputnice. U Zagrebu prima predplatu knjižara Svetozara Galca u Ilici.

Ivan Perkovac,
urednik i izdavatelj „Vienca“.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 53. U ZAGREBU DNE 31. PROSINCA 1870. **God. II.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Milim pokojnikom.

Spjevao P. P.

(Kraj.)

Gjeneralu Gj. Grivičiću.

(*Umro 1. rujna 1870.*)

Šta to mràknu prvog rujna na dan,
Da l' sunašce na čas sjajem klonu?
Joj, to duh tvoj, pobratime jadan,
Žiću s dana smrti u noć tonu!

Smrtnom ti se sve odzivlje zvonu,
Cio rod naš, u jadu si skladan,
Tebe žali, žali sudbu onu,
S koje tolik udarac mu zadan.

Tvoje volje za sve dobro mar,
Tvog razuma bistar, dalek vid,
Tvoga srdca rodoljuban žar,

Tvog značaja nepomičnu hrid,
Svè to jedan trenutak nam uze,
A nade nam pretvori u suze!

Ivanu Brčiću.

(*Umro 24. svibnja 1870.*)

Ko mrav marljiv na milom si djelu,
U buk svieta nepomoliv lica,
Crpio si dan i noć na vrelu,
Na izvoru knjigâ starinicâ;

I kupu si skupio kapljicâ,
Što okrjepom bit će ožednjelu,
A tebi će uz gromor zdravicâ
Izpijat se na čast neuvehlu.

Tim će življet iza smrtne medje
Spominjanje tvoje milovano:
„Živio" će učenikâ svedje

Razliegat se od triema
I nedati, da vrieme pospano
S imenom ti ikada zadriema,

Gjeneralu Knićaninu.

(*Umro 26. svibnja 1855.*)

Oj sokole sivi od Avale,
Rada pjesma spominje te, rada!
Ti bo prvi priskoči nam, kada
Nemile nam krivde dodijale.

Uz banove tvoje ruke znale
Obranit nas nepravedna jada;
Složnom srbstvu i hrvatstvu tada
Liepo kocke bolje sreće pale.

I prem da što izvojštismo tada
Ko led nam se topi sad u rùkú
I zebe nas mjesto da nas grije,

Zaboravit nemojmo nikada,
Da uz složnu tad uzpjesmo muku,
Ter bez sloge da nam sreće nije!

Luki Botiću.

(*Umro 10. kolovoza 1863.*)

Dalmacija zemlja posestrima
Tebe rodi, Hrvatska sahrani,
Tako te je, milog pobratima,
Pol na svakoj tih sestara strani.

Ali rod te podpunoga ima
I živo te u srdce nastani,
Jerbo vriednim medju sinovima
Vriednik si mu bio postojani.

I u njemu ostati ćeš viekom
Uspomene neprekidnim tiekom:
Što si za njeg slovio i piso,

Što si njemu pjevao i plako
To u doba biti će mu svako
Na te liepa i ugodna miso!

Branku Radičeviću.

(*Umro 30. lipnja 1853.*)

Već za ranog tvom životu cvieta
Ponarasla tebi vitka krila
I na njih te podignula vila
Našoj pjesmi do visoka lieta.

Živa radost rodjenog nam svieta
Dočekom ti svakoj pjesmi bila
I uz svaku zdravica se pila:
Pjevao nam jošte mnogo ljêta!

Ali svietu s onu stranu rake
Uztrebalo duha pjesničkoga
I smrt dodje i uzkrili tvoga

Lahko iznad zemljice ti lake.
Tamo sad si svome rodu dika,
Al ovdje ti neima zamjenika!

Dragojilu Kušljanu.*

(*Umro 11. ožujka 1867.*)

Hrabri borče u narodnom boju,
Sad, pri novom naroda pozivu,
Ti ostavi milu braću svoju!
Je l' moguće to sokolu sivu?

Joj! prekratko svi junaci živu,
Koji vazda u prvakâ broju
Nerazmjerno — po duhu si divu —
Troše tiela na slabom si stroju.

Smrt ih svuda uzastopce sliedi,
Da čim prije ugrabi ih huda,
Jer i njojzi život više vriedi,

Koji klone s vitežkoga truda,
Nego onaj, što tamni i bliedi
Čareć samo po zemlji si uda!

* Prem da je ova pjesmica već ugledala bieli sviet u „Dragoljubu“ god. 1867., pridajem ju ovdje na koncu, jer spada u ovaj niz, rekao bi, narodnoga čisla. Njome zaključujem pjesme spomenice „milim pokojnikom“ a primjećujem još samo to, da niesam zaboravio ni na slavnoga Niemčića, samo mu pjesmice nepredajem javnosti, poradi jednog u njojzi odnošaja, koji to za sada prieči. Tim

Na dopjevku „pokojnikom“ eto
Živoj braći sretno mlado ljeto!

P. P.

Nadala bakarka.

Pripovieda A. T.

XI.

Bijaše oko polovice prosinca u jedanaest sati noći. Nebo poput stakla, na kojem se je osovio puni mjesec, da izdajničkim svojim svjetlom razsvieti sve zakutke spavajućega grada. S mjesecom se je zaortačilo i more, koje množeći mjesečevo svjetlo u milijune novih svjetala, svom jih snagom baca na bielo kamenje, ter se od novih milijuna odbijenih odanle svjetala vidi u Bakru usred noći kano usred dana. Bura, ustrmivši se sa sjevero-iztoka u dragu, krši stabla i drma kuće, ter stoji zviždа svih prozora na jedan put: misliš, sad će nestati grada u kaosnom zračnom viru. Neima stvora, koji bi se usudio koračiti na ulicu; samo dusi smjeli bi se boriti s tim strašnim duhom uzrujane naravi.

U toj strahoti nečuju se, al se jasno vide koraci zamotane u kabanicu mužke glave, koja dolazeći iz Primorja uzkim klancem pokraj Fontane prama Lokaju — stupa. Silovito nešto mora biti, što ga bez straha napred pomiče. Kad je došao do Nadaline kuće, stade, ogleda se na sve strane, pa napokon zakuca na vrata, koja se s mjesta otvoriše i opet zatvoriše, a na protivnoj strani, mogao bi, da si sasma blizu, čuti šapat neospane i na prozor prije počinka pristupivše bakarske prelje:

— Dakle sbilja! Svi ljudi sve znadu! Pomirili su se!

Naokolo zavlada gluhota, a bura biesni kano i prije!

Al se domala opet vide koraci drugoga mužkarca u kaftanu s nabijenim na glavi mornarskim klobukom, koji dolazeći s Grada čvrstom nogom ide, pušeć cigaru, kojoj bura iskre na sve strane raznosi.

— No za muku božju! kako ćemo iz luke po ovoj strahoti; ako se neslegne — mumlja mužkarac medju zubi. Pravo mi rekoše u Gradu, da se noćas zaludu opraštam, brod neće nikako smjeti s mjesta. Bilo što mu drago, samo kad sam s njimi gotov, valjda neće ovo uviek trajati: svaka sila do sgode.

Došav do Nadaline kuće, stade malko, pa zamisliv se nešto napokon reče: — Samo da nije tako kasno, morao bih se i s njom oprostiti, s dragom Nadalicom svojom; valjda sladko sanja o Antunu svojem; težko mi je, prenuti ju iza sna: pristupi k prozoru: — Bog Nadalo!

U to sav protrne, iz sobe čuje strahovitu viku rekao bi borbom izmučene žene: — Ljudi božji, koji ste gdje, pomozite, ako Boga znate, pomozite, pomozite; Jakomine, dragi brate, pomozi, pomozi . . .

U tren skoči Jakomin na vrata: zatvorena, kuša otvarati, nedadu se . . . podbočiv silna pleća o vrata, sa strašnim jih praskom nutar srinu. Skokom skoči u Nadalinu sobu, ter opazi Nadalu u očajanoj borbi s čovjekom, koji s kuburom u ruci hoće da ju svlada.

— Jakominčiću, drago, sladki angjele čuvaru, amo, amo, guši me, ubija me, sudac, sudac . . .

Kano ris pograbi Jakomin desnom rukom sudca za vrat, lievom mu trgnu kuburu iz ruke pa prije nego si okom trenuo, baci sudca nasred ulice.

— Što se je to za Boga dogodilo, Nadalo — reče povrativ se u sobu i užgav svieću — kako dodje onaj gad ovamo?

— Angjulina, prokleta ona talijanska coprnica, ona mu je morala otvoriti vrata. — Tu uze sva drhtava pripoviediti, kako je bilo. — Nu sad je dobro, doda mirnijim glasom — kad si ti ovdje. Sam mi te je Bog poslao, sad je dobro — gladi pobratima, koji se je, da čuje, k njoj prislonio — sad sam sretna, što pod tim strašnim vihrom neima valjda, osim tebe, drugoga svjedoka te grozne nesreće. Ti me nećeš izdati, jelde brate sladki, ti nećeš nikomu kazivati? Bog mi je svjedok i prečista djevica Marija na pomoć nam bila, da sam čista u tom poslu; ali ljudi, strašni ti ljudi: moglo bi se saznati. Što bi na to moj Tonić? . . . — i proplače gorke suze.

— Umiri se, dušo — primieti sav zabrinut Jakomin — kano da sam u grob legao; ali ovu kuburu, nju ću sobom ponieti, čuvat ću ju u znak, da sam dragoj sestri spasio p o š t e n j e . . . Sada s Bogom, sestro, moram poći, brod je spreman, čim bura jenja, eto nas na jidrih. Čuvaj se janjaca, koji ti dolaze u vučjoj koži.

— Zar već ideš? Jao meni sirotici! — lomi Nadala ruke nad glavom. — Al kad mora biti, idi sa sestrinim blagoslovom. Ako se gdje u svietu sastaneš s mojim Tonićem, pozdravi ga liepo, poljubi ga od moje strane žarkovito, kaži mu, kako ga neizmjerno ljubim, sada više nego ikada prije, kako ga neuzstrpno čekam: nek se vrati, o neka se skoro vrati.

— Bog Nadalo — poljubi posestrimu usred čela, a iz očiju jim se obori strumen suza.

Izašav prisloni, kako je najbolje mogao razkršena vanjska vrata, ter put mora skokom nizbrdice uz jenjajuću buru.

XII.

Po Bakru se nešto talasa, kano šapat izdajnih duhova, a talasajuć se raste, dok nenaraste kano gora, u kojoj muklo tutnji, kano da se ima sviet potresti. Što je prouzročilo tu tutnjavu? Opet šapat izdajna duha. Prva žrtva toga potresa bijaše sudac, koga su na pritužbu Bakrana, da narod guli, a parnica neriešava, lišili službe, ter ga je nestalo iz Bakra kano plieve na vjetru. Ali svaka se nepogoda napokon utiši, ter u Bakru sjaje opet sunce, mirno, blago, kano što je prije sjalo.

Nadala je poslje smrti Angjulinine, koja se je malo iza one strašne noći uz grozne grčevite boli dogodila, počela slobodnije odisati, pa zaboravivši tečajem vremena polagahno prošle dogodjaje, malko se u sviet pustila, ter jednoga dana podje u Rieku, da kod neke ondje udate prijateljice Bakarke uzajmi nešto novaca, kako bi prepriečila, da joj se zlato u založnici, za koje nije već davno kamata platila, neprodade.

Istoga se dana u šest satih u jutro doveze Antun korierom[1] iz Trsta u Rieku, gdje uzev posebnu priliku u deset sati stiže u Bakar, da što prije zagrli preljubljenu si ženu, koje jur pune dvie godine vidio nije. Našav vrata od kuće zatvorena, dade jih otvoriti po bravaru, od koga začu, da se je Angjulina prestavila, a Nadala, posve zdrava, u Rieku odvezla. Smrknu se Antun radi staričine smrti, koju je držao vjernim čuvarom Nadalinim; smrknu se i začudi sa siromaštva kuće, koje je iz svih kuta provirivalo; ali ga ponešto razvedri misao, da će skoro u krilo pasti svojoj ženčici, pa preobukav se podje u dvanaest satih prama Kranjčevoj krčmi, da se u toj jedinoj birtani gradskoj naobjeduje. Čovjek kano gora ponosnim korakom stupa kano pobjeditelj svih težkoća i neprilika Primorjem: ljudi ga gledaju, čude se i šapću medju sobom; al on stupa negledajuć ni lievo ni desno s posmjehom na licu al i ujedno sa žalošću medju oba oka. Kod Kranjca sastade nekolika gosta, čekajuća objed, koji ga gledaju, čude se i šapću medju sobom, pa se napokon k stolu u najdaljem kutu od sobe stisnu. Antun uviek još zamišljen, sjede sam k jednomu stolu, pa naobjeđovav se razplamti cigaru, ter ode Primorjem ogledavajuć se sad na brodove u luci, sad na cestu sv. Kuzme, pa tako lunjajuć stiže u Joaninovu kavanu. Kavana puna ljudi: jedni kartaju, drugi oko njih gledaju, a treći kod posebnih stolčića srču crnu kavu. Smotriv ondje nekoliko svojih prijatelja, pohiti k njim, pa jim vatreno ruku pruži; ali oni, pozdravivši ga hladno, razidju se oko kavane, pa jedan za drugim pred vrata. Pristupi k igračem, i potrepta ljubezno po ramenu nekoga dobroga znanca, koji okrenuv se u isti čas viknu: t r e s e t t e,[2] pa se ni neopaziv ga udubi u kartanje. — Zamišljeni su — pomisli Antun — u karte, pa niti nenerazabiru, da sam tekar došao s puta, čekat ću, dozvat će se. Časak stoji kod igrača, napokon videć jih uviek zadubljene, zakruži opet kavanom, da se s drugimi sastane; ali ni u njoj ni pred njom nigdje nikoga. Što je s timi ljudi? — pomisli Antun malko zabrinuto, pa

[1] K o r i e r a = dostavnik.

[2] T r e s e t t e, igra nalik našemu vistu.

*

se i zamisli . . . — Ništa, ništa, progovori u čas sam sebi: Ljudi kano ljudi, čas veseli, čas žalostni, kano što i ja kadšto bivam; pak i u kavani dim, a vani liepo vrieme, razišli su se šetat; te užgav drugu cigaru odlunja opet natrag, a nenašav nigdje nikoga, vrati se kući

Tu stade izvadjati iz škrinje svoju robu i smieštati ju po ormarih, napokon iz jedne pobočne vadice polagačko izvadi smotak, pak razviv ga na stolu stade pred njim mirno sav u blaženstvu. — Ovo je turski šal za moju Nadalicu, da mi se drago neprehladi, kad po buri u crkvu ide: skupa stvarca, al će joj i goditi. A ova vodnica od zlata, fino francezko djelo, pristojat će liepo nad našom posteljicom: ovo će joj mnogo više ugadjati: pobožna je kano nedužno diete; prije nego legne, uviek se prekriži blagoslovljenom vodom, da bude sve u ime božje. A ovaj križić sa emaljem usred zlatnoga ruba, što mi se je tako dopao u Newjorku, taj ću joj sam prikopčiti uz luštrin zlatni, da joj nabliže do srdašca dopre, oj taj će ju baš usrećiti: zalog viečne ljubavi na zemlji i na nebu skupa. Oj, oj, kako će skakati od veselja . . . Samo da mi već jedanput dodje! — Ogledava se po sobi: U to zazvoni na Zdravu Mariju, Antun užge svieću.

Nadala je baš oko pozdrava angjeoskoga novom cestom došla, pa koracajući lagano pred kavanu, napram kojoj je još jedna piljarica kruh prodavala.

— Što ste to vi, gospodjo Nadalice? — zaustavi ju brbljava starica. A znate, tko je došao? — pa prije nego je dobila niječni odgovor — a tko drugi, drago moje, nego baš gospodin Tonić — doda naglo, da je Nadala nepreteče — poslje podne bio je u kavani: liepo ga je vidjeti, baš na zdravlju.

— Tko, moj Tonić? — zavapi Nadala — Hvala tebi svemogući Bože! — pa prije nego se je mogla zahvaliti blagoviestnici, odtisnu se Primorjem, više leteći nego hodajući.

Došavši blizu svoje kuće na Lokaju niti neopazi u uzhitu i sumraku one množine baka, djevojaka, djece i mužke i ženske, što su narazdaleko stajali pred kućom.

— Toniću dragi, sladki moj Toniću, zavapi banuvši u kuću na otvorena vrata, gdje si, gdje si jedini moj Toniću! pa razkrilivši ruke hoće da mu se baci u naručaje.

U to zavrisnu pred kućom strašna vriska piščala, mjedenih pokrova, potrtih lonaca i kotlova, izpremiešana mačjim mijaukanjem.

— Stáni ženo, zagrmi glas Antunov, stani, nemakla se više! Šta to znači? Sad razumijem šutnju u kavani, ono uklanjanje kobno: glas naroda, glas sina božjega! A ova vriska, o i tu dobro shvaćam, strašna radost pakla nad opačinom, koju si očevidno počinila. Gdje je vjera, koju si mi pred božjim licem obećala, znaš pred božjim licem, prokletnice jedna . .

— Stani dušo, vazda zdrav ustajao! — zastenja Nadala probliedjevši kano krpa — neslušaj paklenoga glasa: pakao uviek čovjeku o nesreći radi; već slušaj mene, koja ti se nikad izlagala nisam; makar kako grozno bilo, sve ću ti kazivati.

— Što imadeš reći, gadna nevjernice? — biesni Antun poput lava — što imaš primietiti proti ovomu jasnomu glasu? Zar mi negovori dosta razumljivo sveobći glas Bakra, čuvara vjere i poštenja, zar mi se nejavlja dosta razumljivo iz groba, unj se ti prestavila, osvetni glas starice, koju si ti bezprimjernom sramotom ojadila, zadavila, u grob strovalila...

— Strovalio ju je glad i nevolja — primieti Nadala ukorno — koju smo jur dvie godine trpjele, bez tvoje pomoći, bez ijedne pare novca . . .

— Šuti, laživice jedna, nekaljaj otrovnima ustima ovoga čistoga božjega zraka. Po tri puta poslao sam novaca, dosta novaca, pa baš po Bakranih, koji su vam jih morali uručiti. O vi ženske, nesretno leglo ljudsko, u svakoj ste smetnji uviek na laž pripravne. Laž je što mislite, laž i himba što progovarate.

— Jao meni, nemoj tako, tako ti sv. Antuna. Tone nemoj tako, umiri se, razaberi se, samo čas se razaberi. Zar ti istinu mojih rieči nesvjedoči siromaštvo, što ti odasvud u oči udara? A da zaviriš u kut, gdje je moje zlato bilo, još bi se i više uvjerio; tà i isti luštrin morala sam založiti.

— Još i luštrin, moj najdraži dar na svietu, luštrin, najvjerniji zalog viečne ljubavi naše, i luštrin! Jao meni gdje i to moram čuti! Al dakako, doda porugljivo, pekao te je amanet onaj, siekao ti nevjerno srdce: morao je i on, on najprvi preko kućnoga praga. Odtale se nosi i ti preko kućnoga praga, odtale se nosi, da moje oči nikada nevide nevjerne žene.

— Slušaj Tone, ako Boga znadeš — pade pred njim na tla, grli mu koljena, ljubi skute, slušaj, ako si ikad poćutio slasti u naručaju svoje žene. Kunem ti se Bogom živim, kunem ti se bogorodicom, zaštitnicom nedužnosti i djevičanstva, kunem ti se svim, što je ikad i meni i tebi sveto bilo: O nevjeri nikad ni pomislila nisam.

— Odtale, odtale! — krši Antun poput vihra — ništa neslušam, gdje sve vidim, gdje sve pipam, neću da se množe svetogrdja. Prije noći, pače s mjesta seli se iz te kuće.

Pukne srdce u Nadali, suze se obustave, lice smiri, digne se polagano s tala, pa rekavši prekinutim glasom: Bog nedao, te se pokajao, izadje mirno na ulicu, posve pustu.

XIII.

U Bakru prolaze sati i dani: ljudi si pripoviedaju o činih i zločinih, pripoviedaju si o kaznih, koje krivca prije ili kašnje i ne samo na onom, već i na ovom svietu stići moraju;

napokon zašute, pa idu svaki svojim poslom: neki na trud i muku, a neki na šetnju i zabavu.

Dok tako svatko svoje radi, eno gdje nekoga dana poslje podne uz iztočni vjetar brod u luku jidri. Iz daleka brod kano točka, niti čovjek niti zvier, niti stoji niti se pomiče, pred uprtim titrajućim okom i jedno je i drugo. Al što bliže, samosvojnom silom, koju podpomaže božja ruka, sve to izrazitiju sliku prima. Krila ima, mora da je ptica, i truplo ima, slika se posve slaže. Al kad tamo, krila se nemiču, stvar se ipak približava: brod je, što se pod dahom naravi skliže površjem morskim. Kad se taj brod iznenada pomoli iza Škurinja u bakarsku luku, bani se poput kralja u svojoj kraljevini, primajući šapat podložničtva morskoga, mukle pozdrave stienja i kamenja, napokon veseli pljesak ljudi, znaličnih, koristoljubnih. Doploviv u čas u luku, ukotvi se u svojih mirnih dvorih.

— Polić, Polić! zaori svjetina na luci: pasara se spusti, kapetan žuri u zdravnički ured, a za čas se iz broda na rivu[1] prevuče široka daska, kojom mornari na kraj hrle.

Medju ostalimi na kraj stupi momak u mornarskom kaftanu, opasan crvenim pasom, pa ljuljajuć se, prama Lokaju korake upravi.

— Nju najprije moram da vidim — govori sam sobom — Bog zna, što se je sa siroticom dogodilo. — I u čas stupi u Nadalinu kuću.

— Zdravo Tone! reče, pružajuć mu bratinsku ruku - uzalud sam te po svietu tražio, da ti izručim pozdrav od vjerne Nadale.

— Vjerne u nevjeri, brate Jakomine — odvrati turobno Antun, stisnuv mu desnicu — zdravo došao; ali nevjernice nespomeni više.

— Što za Boga, što to čujem! — zavapi Jakomin, sklopiv ruke pred sobom, ogledavajuć se po sobi — gdje je, gdje je posestrima moja?

— Tamo negdje na Mandraću[2] — primieti hladnokrvno Antun — služeći oplakuje svoju sramotu.

— O ljudi, ljudi! — uzdahne Jakomin, shvativ u jedan mah cielo klupko zamršaja. — Što ste vi u tami svojoj bez traka milosti božje? Antune brate, laž je, što si čuo, grieh je smrtni, što si učinio. Nadala ti vjerom prevrnula nije.

— Nebudali, otrese se neustrpno Antun — što ti znaš, gdje te nije bilo; čemu poričeš ono, što je i sama priznala, što su posvjedočili svi ljudi u gradu?

— Ima svjedoka — sad će Jakomin mirno i važno — koji više vriede, nego li vlastito priznanje, nego li svjedočanstva svih ljudi. Vlastito priznanje može se od straha, zabune, naglosti, izopačiti; a ljudi mogu od slamke napraviti gredu; vjeruj brate, ima takovih svjedoka, a taj svjedok ja sam u ruku providnosti.

Zapanji se Antun na te rieči, ter otvori i uši i usta na pripoviest Jakomina, koji mu sve potanko razloži — pa da možeš rukama grabiti istinu — doda u sve to većem veselju, u sve to većem nadahnuću — evo kubure, koju uviek sobom nosim, evo na njoj urezano ime . . . sudca . . .

— Jao meni do Boga jedinoga — ciknu Antun kano zmija u prociepu — jao meni, gdje sam uvriedio, osramotio, upropastio toliku vjernost, toliku dobrotu! Zašto nisam slušao, bar na časak slušao njeno tumačenje, izgovore? Kako me je žestoko, kako skrušeno molila, na koljenih molila, da ju slušam. Sve to odbih, srdce od kamena potvorih ju najvećim griehom na svietu, srdce joj razkidoh, šumsko zviere. O zašto me nije onda zemlja progutnula, nebih bio doživio poroka, da na onakovu strašnu kletvu, kletvu nedužne golubice vjerovao nisam. O Bože, Bože, zašto tako težko kušaš čovjeka. Pa napokon, napokon, pro . . . tje . . . rah . . . strese se, skuči se, koža mu se naježi, sav probliedi, i oniemi oborenih očiju i prekrštenih s prieda ruku . . .

— Što da činim? — trgnu se opet — brate Jako, što da činim? svjetuj bratu, ako Boga znadeš?

— Svaki griešnik nadje oproštenja! — prihvati važnim i muklim glasom Jakomin.

— Dà u Boga — odvrati mu zdvojno Antun — al ne tako u ljudih; o ljudi, brate, težko ti opraštaju... zamisli se opet. — Al što nebi? — skoči u žestini, a lice mu sinu stalnom nadom — tà i ona nije samo čovjek, više je nešto, nešto srednje medj čovjekom i višimi dusi. Bog bi dao, te se nepokajao! blagoslovom odgovori na grdnju, na sramotu, kakve sviet vidio nije. K njoj ću poći, grliti joj skute i koljena, ona je dobra i pobožna, oprostit će mi . . . brate Jako, idi sa mnom, tebe ljubi, tebe sluša, bit ćeš mi pomoćnik u nevolji.

Pa uzevši klobuke odoše na Mandrać. — Oprosti mi, vjerna Nadalo — provali Antun, poput vode, kad hrli da natopi suhu livadu — našav ženu, gdje hodnik izmeće — ah oprosti. Sad sve shvaćam, rukama grabim, viečna Jakominu hvala.

— Prekasno je — odvrati Nadala mirnim svetačnim glasom. Mogla sam podnieti glad i nevolju, golotu i samotu; mogla sam podnieti tvoju ljutost i bies nadčovječji; ali tvoga neuzdanja, tvoga nevjerovanja podnieti nemogu. Što si samo časak vjerovati mogao, da ti nisam održala vjere, to mi je podsieklo korienje života.

— Strašni znaci, cielo klupko vražjih spletaka, sladka dušo, ah oprosti, oj oprosti. Sve ću popraviti, uviek ću ti vjerovati, odsad ćeš

[1] Riva = podzidana obala morska.

[2] Mandrać zadnja ulica u Bakru na novoj cesti prama Rieki.

mi biti kraljica, na glavu ću ti metnuti krunu vjernosti, da ti se sav sviet u skrušenosti klanja. Oj oprosti, vrati se sa mnom — prima ju za ruku, koju ona iztrgne — vrati kući, prestolnici našoj. Sve ću pute tvoga života ružicami posipati, dodji srdce sladko, pred svietom ću javno pokoru učiniti, povratit ti oteto poštenje.

— Hvala, hvala, na svem ti hvala — nastavlja Nadala uviek jednako mirna. — Meni poštenja nije nitko oteo, oteti nemogao, ono počiva duboko u čistoj sviesti — metnu ponosito ruku na prsa, do koje nemože ruka zlohotnika. Ako sam i pogriešila, pogriešila nezrelom prijatnošću, koju su zli ljudi opako tumačili, zato i stradam, stradat ću do smrti, nebih li u Boga našla oproštenja. Tudji ću kruh, ma kako gorak, jesti, tudju ću ruku, ma kako težku, ljubiti: služkinja ću biti, kad nisam znala biti gospodaricom; a ti. Tone, traži ženu, koja će ti biti vjernija od mene.

— Nadalo, što govoriš Nadalo! draga posestrimo moja — umieša se sad Jakomin, da digne pod njom zadnji lagum. — Ako ne rad njega, učini rad mene, tako ti liepoga našega bratimstva oprosti, oprosti.

— Jest, dragi brate — pruži mu prijazno ruku, ti si me izbavio od bezkrajne žalosti, ti si mi spasio, što mi je bilo najdraže na zemlji, ti mi vraćaš poštenje pred svietom, tebi za ljubav sve bih učinila; ali puklo srdce, pamti dobro, srdce puklo sliepit se neda! Presta, izvinu svoju iz njegove ruke, pa lagahnim i mirnim korakom uputi se u sobu.

— K a z n a p r e k š e n o s t i i n a g l o s t i — zastenja Jakomin turobno, pa nesigurnim korakom izadje iz kuće s očajanim drugom.

O ribaru i ribi.

(*Iz ruskoga po A. Puškinu od O. U. O.*)

Živio je starac sa staricom
Pokraj sinjeg širokoga mora;
Živijahu u svojoj zemljanki
Pune triest i tri godinice.
Starac mrežom sve lovio ribu,
A starica svoju predju prelja.
Jednom mrežu turio u more —
Izvukao mrežom blata sama.
Kada mrežu po drugi put turi,
Izvuče ti mrežom morske trave.
Kada mrežu po treći put turi —
Izvuče ti mrežom ribu zlatnu,
To neprosta bila riba zlatna.
Kako li se moli riba zlatna!
Baš se moli čovječijem glasom:
„Pusti mene starče, u to more,
Drag ću odkup tebi dati za se:
S čim god želiš da ti se odkupim."
Divio se starac, poplašio;
(Ribao je trideset godina,
Pa ne čuo ribe da govori)
Te pustio onu ribu zlatnu,
I tiho je njojzi besjedio:
„Bog mi s tobom, moja ribo zlatna!
Odkupa mi tvoga nije treba.
Idi doma u to sinje more,
Pa se šeći širom mora sinjeg."

Vratio se starac k svojoj staroj
Kazao joj to veliko čudo:
„Bijah danas ribu ulovio,
Baš neprostu jednu ribu zlatnu.
Naški ova riba govorila,
Zamolila da je pustim doma,
Da će dati dragi odkup za se,
S čim god želim da mi se odkupi.
Al ne smjedoh odkupa uzeti,
I pustih je u to sinje more."

Al starica navali na starca:
„O ludove, budalasta glavo!
Ne umjede odkupa uzeti.
Ta k o r i t o da si bar uzeo,
E se naše razkolilo sasvim."

Ode starac ka sinjemu moru,
Vidi more s lahka razigrano,
Stà klicati onu ribu zlatnu.
Priplivala riba i pitala:
„Čega li si zaželio starče?"
S poklonom joj starac odgovara:
„Smiluj mi se, o ribo gospodjo!
Gore na me navalila stara,
Meni starcu pokoja ne dade.
Hoće njoj se baš korito novo,
E se naše razkolilo sasvim."
Odgovara ona riba zlatna:
„Ne brini se, idi s Bogom doma.
Biti će vam to korito novo."
Jošter gore starica navali:
„O ludove, budalasta glavo!
Ti izmoli korito, ludjače,
S korita li premnoge koristi!
Povrati se k ribici, ludjače,
Pokloni se i moli za i z b u. *

Ode starac ka sinjemu moru:
Uzmuti se ono sinje more;
Stà klicati onu ribu zlatnu.
„Čega li si zaželio starče!"
S poklonom joj starac odgovara:
„Smiluj mi se, o ribo gospodjo!
Gore na me navalila stara,
Traži izbu pravdašica baba."
Odgovara ona riba zlatna:
„Ne brini se, idi s Bogom doma,

* **I z b a**, seljačka kuća ruska.

Biti će vam izba izmoljena."
Ode stara do svoje zemljanke,
Al zemljanki ne bijaše traga.
Pred njim stála izba sa sobicom,
Sa bjelijem zidanim dimnjakom.
S hrastovijem tesanijem vrat'ma,
A starica sjedi pod prozorom.
Na sve ruke svom se mužu ruga:
„O ludove, budalasta glavo!
Ti izmoli izbu, o ludjače!
Povrati se i pokloni ribi.
Neću da sam seljakinja crna,
Hoću da sam glavita d v o r j a n k a."

Ode starac ka sinjemu moru;
Nepokojno bilo sinje more.
Stà klicati starac ribu zlatnu,
Priplivala riba i pitala:
„Čega li si zaželio starče?'
S poklonom joj starac odgovara:
„Smiluj mi se, o ribo gospodjo!
Još se većma pomamila stara,
Meni starcu pokoja ne dade,
Neće joj se seljakinjom biti,
Hoće da je glavita dvorjanka."
Odgovara ona riba zlatna:
„Ne brini se, idi s Bogom doma."
Vratio se starac k svojoj staroj:
Šta li vidi? Povisoki trijem,
Na stubama stajala mu stara,
U samurnom ćurčiću predragom,
Na glavi joj jedna kita zlatna,
Oko vrata biserni gerdani.
Na rukama sve zlatno prstenje,
Na nogama čizmice crvene;
Pred njom stoje mnoge vjerne sluge,
Sve ih bije i za kose vuče.
Govorio starac svojoj staroj:
„Da si zdravo plemenita gospe!
Sada l' ti je duša zadovoljna?"
Na njega je povikala stara.
Poslala ga u staju da služi.

Kad minule dv'je nedjelje danâ,
Još se većma pomamila stara.
Opet k ribi pošiljala starca:
„Povrati se, pokloni se ribi.
Neću da sam glavita dvorjanka,
Hoću da sam slobodna c a r i c a."
Poplašiv se starac zamolio:
„Jesi li se, babo, pomamila?
Niesi vična hodu ni besjedi,
Bit ćeš podsmjeh čitavomu carstvu."
Još se većma razsrdila stara:
Po obrazu udarila muža:
„Kako smiješ, ti prosti seljače,
Pogovarat' glavitoj dvorjanci?
Idi k moru pa ljudski govori:
Ne podješ li, dat ću te odvesti."

Ode starac za nevolju k moru:
Pocrnjelo ono sinje more.
Stà klicati onu ribu zlatnu:
Priplivala riba i pitala:
„Čega li si zaželio starče?"
A s poklonom starac besjedio:
„Smiluj mi se, o ribo gospodjo!
Opet moja starica se muti:
Neće da je glavita dvorjanka,
Hoće da je slobodna carica."
Odgovara ona riba zlatna:
„Ne brini se, idi s Bogom doma.
Dobro, bit će starica caricom."
Vratio se starac ka starici,
A pred njime bili carski dvori.
U dvorima vidi svoju staru,
Gdje caricom za stolom zasjela,
I služe je dvorjani boljari,
Toče njojzi prekomorca vinca,
A zalaže paprenik-kolače.
Oko nje ti grozna stoji straža,
Na ramen'ma držeći sjekire.
Kada vidje starac, poplaši se,
Do nogû se starac poklonio,
Rekav: „Zdravstvuj, o carica grozna!
Sada l' ti je duša zadovoljna?"
Al starica njega i ne gleda,
Već namigne da ga otjeraju.
Poskočili dvorjani boljari,
Te po šiji udarali starca.
I skočila na vratima straža
Sjekirama da ga izsiječe.
I svjetina njemu se smijala:
„Pravo ti je, jedna ludo stara.
To ti budi nauka, ludjače:
Tu ne niči, gdje te ne posade!"

Kad i druga nedjeljica minu,
Još se većma pomamila stara:
Carske sluge za mužem pošilja:
Našli starca i priveli k njojzi.
Govorila starica svom starcu:
„Povrati se i pokloni ribi,
Neću da sam slobodna carica,
Hoću da sam v l a d a r i c a m o r s k a,
Da ja živim u debelom moru,
Da mi služi ona riba zlatna,
Da bi meni na pošiljke bila.
Ne smjede se starac da protivi,
Niti slovca da bi proslovio.

On ti ide ka sinjemu moru,
Vidi crnu buru tu na moru;
Tako bjesne srditi valovi,
Valjaju se i sve rikom riču.
Stà klicati onu ribu zlatnu:
Priplivala riba i pitala:
„Čega li si zaželio starče!"
A s poklonom starac besjedio:
„Smiluj mi se, ribo gospodjo!
Šta da radim sa prokletom babom?
Već ti neće da bude caricom,
Hoće da je vladarica morska,
Da požive u debelom moru,

Da bi samo ti služila njojzi,
Da bi njojzi na pošiljke bila."
Ništa ne htje riba da govori:
Samo varkom po vodici pljesnu,
Pa zaroni u duboko more.
Dugo starac čeka odgovora
Sve stojeći kraj sinjega mora;
Ne dočeka povrati se doma.
Gle opeta pred njime zemljanke!
A na pragu sjedi mu starica,
I pred njome korito razbito.

Sgode Slavoša Sulime.

Iz poljskoga od Sadoka Barącza preveo Al. T.

IV.

Ta čudna ortodrapatična iztraživanja vrlo uznemiriše Slavoša. Spremi list u džep i odveze se u svom poslu u Stanislavov. Tu susrete dva mlada Eškulapa, koje, pozdraviv ih srdačno, upita:

„A što tamo u Beču radi moj Jan?"

Eškulapi mu odvrate, da Jana tamo neima. On im reče, da već treću godinu sluša medicinu i pokaza im netom iz Beča stigavši list.

„Vjere nam! nigda nevidismo tamo Jana."

Još većma sbunjen vrati se u Starunju, gdje s Ljudomirom utanači, da će poći u Beč i na svoje oči osvjedočiti se o stanju djeteta svoga.

Sjede dakle u staropoljsku kočiju i koturaše se putem jedno pôdrug tjedna, dok je napokon prispio u Beč. Neznajuć njemački uze si tumača, te s njim hodaše od Ane do Kajfe. Obadje sve fakultete sveučilištne, ali na nijednom nenadje zabilježena imena sina svoga. Podje na policiju; uljudni Niemci protražili sva akta od nekoliko godina, ali nenadjoše Jana Sulime. Zavirivaše još u razne zavode, ali sva njegova iztraživanja ostadoše bezuspješna. Vraćajuć se iz Beča prenoći u Lavovu, odkud zorom krene dalje, kadno opazi Bonifacija Javorskoga.

„Kako je, gospodine Javorski?" upita ga. Kočija stade, Javorski približi se i klanjajuć se neprestano progovori:

„Da ste mi zdravo, da ste mi zdravo, gospodine Sulimo — a odkud?"

„Iz Beča, tražim svoga sina."

„Ta on je u Lavovu", odvrati Bonifacij, „o pošteno je to srdce, zlatna duša! Vratite se natrag, gospodine Sulimo, poći ćemo na Horonžčiznu, gdje ćemo viditi milo lice toga čestitoga mladića."

Spomenuv mu zloglasnu u ono doba Horonžčiznu nemalo se sgrozio Slavoš; ali kočijaš već okrenuo i tjerao k rečenu mjestu. Tu u gadnoj sobi sjedjaše za stolom Jan, bosonog i samo u košulji i gaćah; na licu mu vidiš strastvena farblaša, pred njim leže dva keca, a u ruci drži dvie šandle. U to otvore se vrata i pomoli se dostojanstveno lice staroga Sulime. Na prvi mah spoznade duboku propast, u koju mu se sin strovalio, te povika:

„Tu su dakle tvoja ortodrapatična iztraživanja, junački liečniče! govori, jesi li bio u Beču!"

Janu izpale karte iz ruku, oči dol oborio, te drhćuć izusti:

„Nisam bio u Beču."

„A jesi li bar bio u poljskom ustanku?"

„Ni tamo nisam bio."

„Kùpi se čim prije, odpadni sine."

„Ja sam već spreman, otče."

„O pošteno je to srdce, zlatna duša! posljednju krajcaru dielio bi sa svojimi drugovi — kako ga oni ljube —" progovori Bonifacij.

„Šuti vraže!" — otrese se na njega Slavoš. — „Tebi imam zahvaliti na toj nesreći. Postigla te kazna božja, što si toliko poljske mladeži pokvario i izopačio. Znaj, da je onaj u mojih očiju podlo pseto, koj neljubi svoje domovine."

Viknu zatim na kočijaša:

„Daj amo konjski pokrovac, zamotaj njim gospodičića, sveži ga i baci u kočiju."

Izplativ male dugove u krčmi, odjuri s tim nemilim tovarom iz Lavova. Od tuge i boli malo mu srdce nepuče. Vidio je porušene svoje tolike liepe nade, svoje tolike krasne sne. Vidio je bezuspješan sav svoj težki rad, bezkoristno sve svoje neumorno djelovanje, uzaludne tolike bezsanene noći. Težka sjeta zavlada mu dušom; putem mrko gledaše preda se, neznajuć nimalo što oko njega biva. Sutra dan oko večeri bijaše u Starunji. Ljudomira pružila ruke prama njemu i zapitala:

„Gdje je naš Jan?"

„Namah ćeš ga viditi", odvrati Slavoš brišuć si suze iz očiju.

Dovedoše bosa Jana u sobu. Na prvi mah prikaza se oku majčinu ciela grozna slika propasti sinove. Zalomila rukama, onesviestila se i pala. Otac snimi s komina konfederatku i stavi mu ju na glavu:

„Eto ti tvoje uspomene, junački liečniče! a sada seli se u kuhinju; s družinom ćeš jesti i ovce pasti."

I od toga časa morade ~~Slavoš~~ Jan bosonog, u poderanoj čapki, ćulom u ruci ići za stadom otca svoga u družtvu muzgave pastirčadi.

Ali i u dvoru bijaše zlo i naopako. Dozvan liečnik iz Stanislavova osvjedoči se, da je Ljudomiru spopala vrućica i da će ju težko pre-

boliti. U noći dodje k sebi i prizva k postelji muža, da joj reče, što se je dogodilo s Janom. On joj sve očitova: da nije bio medju ustašami, da nije bio u Beču i da se je propio i prokartao. Biedna Ljudomira stisnu grčevito ruku muževu i reče:

„Oprosti mi Slavošu, što sam ti rodila lopova", i pade na novo u vrućicu. Nekoliko dana neprestano je buncala, dok nije napokon Bogu dušu predala.

„Gledji!" bolno povika Slavoš na sina, koj je kraj smrtne postelje klečao, „gledji! odpadni sine, ubio si majku; vidi, što si učinio, podli psu, koj neljubiš svoje domovine."

Poput težka pokornika, bosonog, poderanom čapkom na glavi, a dugom sviećom u ruci stupaše Jan za liesom, a svjetina grozom pokazivaše na njega:

„Eto sina, koj je majku u grob svalio."

Mjesec dana poslje toga dogodjaja, ugledav Jan sgodnu priliku, padne pred noge otcu i moljaše ga, da mu oprosti.

„Sine!" reče ganuto otac, „a znadeš li ti, što je domovina? To je zemlja, na kojoj si se rodio, koja te je odhranila i odgojila. To je zemlja, po kojoj su hodali predji naši, za koju su radili, koju su zaklanjali svojimi prsi, natapljali svojom krvju. To je zemlja, koja je gledala krieposti naših otaca, koja je gledala strašne ratove i sve njihove grozote, kakove je samo crni pakao na nas izrigati mogao. Ta zemlja pokriva drage ostanke naših pradjedova; a kad gromka trublja arkangjelova zaori svietom, oživiti će ti praški otaca naših i svjedočiti cielomu svietu o svojoj odanosti, ljubavi i požrtvovanju prama toj zemlji, koju im je Bog u baštinu dao. Hoćeš li, da se ja žrtvujem za domovinu? Evo me ciela. Ruke, noge, sve članke sieci mi na drobne komadiće, a ja ću se tim ponositi, da mi se je draga majka odkupila za takovu cienu. Sine! za tebe neima oproštenja, jer te je domovina odbacila, stavila te na ruglo i podsmjeh ljudem i udarila ti znamen prokletstva na čelo; a kad umreš jednoč, i kosti tvoje izbaciti će iz krila svoga, da nekaljaju praha poštene, od trudna rada odpočivajuće braće! Seli od mene, podli psu, koj neljubiš svoje domovine!"

Odpravljen tako nemilo jadikovaše Jan još nekoliko mjeseci, kad mu sretna misao na um padne, otići do nekoga svećenika, koga mu je otac osobito poštovao. Prevaliv dakle pješke nekoliko milja dodje k spomenutu svećeniku. Tu razvi svu svoju rečitost, kako bi ga sklonio, da mu u otca milost izprosi, uvjeravajuć ga, da će postati svećenikom, samo ako ga otac štogod podpomogne. Svećenik, prem je u duhu podpuno odobravao postupak otčev, ipak ganut nesrećom Janovom odazva se prošnji njegovoj. Zapovjedi upreći konje i odveze se skupa s Janom u Starunju. Tužno bijaše u plemićkom dvoru. Slavoš izgledaše zdvojno; svećenik uvidi namah, da će u takovu položaju biti vrlo težko s njim koju progovorit o Janu. Medjutim sluga božji neizgubi nade, nego nastojaše svimi sredstvi izmiriti ga sa sinom. Ali Slavoš začepi si uha i nehtjede ništa čuti. Napokon poslje mnogoga moljakanja i predstavljanja reče svećenik:

„Gospodine Sulimo! i zlo ima svoju dobru stranu; nebi imali trieznih, kad nebi bilo pijanih; nebi imali pravednih, kad nebi bilo nepravednih. Zločest primjer Janov hiljade će popraviti; nestalne uzdržati će na pravu putu; mlitavce naučiti će ljubiti onu zemlju, koju je on tako sramotno izdao. Domovina negubi tu ništa, pače neizmjerno dobiva. Jan želi biti svećenikom — pomozite mu; tako vam Boga, učinite tu žrtvu domovini."

„Na takovu žrtvu uviek sam pripravan, ali mu oprostiti nemogu."

Oprostiv se s častnim svećenikom zapovjedi namah ljepše haljine prirediti za Jana, dade mu sto forinta i odpremi ga u Lavov. Imajuć novaca u džepu lasno mu bješe dobiti svjedočanstvo od liečnika, da je tih nekoliko godina poslje dovršenih mudroslovnih nauka bolovao, a još lašnje da nije sudjelovao u poljskom ustanku. Na temelju tih svjedočanstva primiše ga u sjemenište, gdje ga drugovi srdačno dočekaše. Tu se je neumorno bavio nauci i nastojao priskrbiti si potrebite znanosti za tako težko zvanje.

Po odlazku sinovu neimaše otac uza se nikoga svoga. Ništa ga više neradovaše na svietu. Borio se očevidno polag rieči Mickievića „gledjuć na dugu skončavanja bol i proklinjuć svoju dušu, što su u njoj još ostanci čustva". Ubijen duševno neimaše pred sobom cilja; grob bijaše mu jedina meta. Po više ura znao bi stajati kraj prozora i gledati prama onoj strani, kamo mu odnesoše ženu na vječni počinak. Nesamo ljudi, nego i blago nekoč njegovom rukom milovano tužno pogledaše na njega. Da se i tih svjedoka negdanjih svojih sretnih trenutaka rieši, poče sve razdavati. Hrpimice tiskahu se k njemu ubogi: ovomu dade konja, onomu vola, trećemu kravu — domaćoj družini podieli svoju otčevinu — i tako razpokloniv sav imetak dopade sám skrajne nužde.

Godine 1839. pjevaše Jan mladu misu u crkvi Marije Mandaljene u Lavovu, a u Starunji ležaše na smrtnoj postelji stari Sulima i šaptaše otče naš za svećenikom kraj njega sjedećim. Najednoč sabra posljednje sile, podiže u vis ruke i zavapi:

„Veliki Bože! kad ćeš se već jednoč smilovati biednoj Poljskoj? . . . budi volja tvoja kako na nebu, tako i na zemlji . . ." ruke mu

klounše . . . a za čas dodade: „sin moj izdajica domovine . . . i odpusti nam duge naše, kako i mi odpušćamo dužnikom našim . . .“

„Amen!“ reče svećenik i svi prisutni ponoviše za njim: „amen!“

Slavoš oprostio sinu i zaklopio oči.

Noćni tamburaši.

Njemačku u glasbu stavljenu preveo I. T.

Oj noćni tamburaši!
Po gradu nam je poć;
Jer naša nasta hora.
Kad tiha dodje noć.

I lutče kad na okno
Nanèse vitak stas,
Pod oknom s tamburami
I s pjesmom eto nas!

Pa bila crnoglavka,
Andjelak bio plav,
Pred svakom cilik stoji,
I sbor se javlja sav!

Al malom uličicom
Tud kradom vinem sâm,
Jer moja tu je draga,
A komu k njoj da dam?

Tu samcat ja joj pjevam
I dùg joj kratim čas,
A ona pjesmu sluša
Uz tamburice glas:

Oj usni zlato moje!
Dok stražim vjeran tu,
Dok glas mi zrákom titra
I žice uz glas vru.

A andjeo te božji
Nek čuva noćcu svu,
I mene, draga dušo,
U sladkom sjet' se snu!

Oj spavaj tiho mirno!
Oj sunce snu se daj!
A zorom, kad mi graneš,
Tad milo mi se sjaj!

Oj noćni tamburaši!
Počivat nam je poć,
Počitku već je hora,
Oj braćo laku noć!

POUKA.

Nešto o Darwinovoj teoriji.

Čitao dne 16. prosinca u javnom predavanju namienjenom krasnomu spolu Špiro Brusina.

(Konac.)

Još veći upliv od spolnoga izbora na prometanje vrstî ima borba za obstanak, po što ova djeluje na oba spola, i ne samo na životinje nego i na bilje. Borba za obstankom nastaje od silovite progresije, kojom se bića razplodjuju u tolikom broju, da sva individua od tolikih vrsti ne bi sva skupa na svietu imala mjesta, pak je s toga nuždno, da jedan dio izgine. To je nauka Malthusa. Slon n. p. razplodjuje se od svih životinja najsporije, pak ipak izlazi računom, kad uzmemo, da se slonovi plode od 30 do 90 godina, i da svaki za to vrieme samo 3 para mladih dobije, dolazi takovim računom od jednoga jeditoga para petnaest milijuna slonova u 500 godina. Znamo pako, da slonova bijaše na svietu mnogo prije nego ljudi, s toga bi po gornjem računu samih slonova toliko imalo biti, da za nje na svietu ne bi bilo mjesta, a gdje istom za druge neizbrojne tisuće životinja i bilja, kad ne bi u borbi za obstankom udilj velik dio od njih pogibao?! Providnost naravi dakle ne samo da uništujući prekomjerni broj bića, koji bi smetao ravnovažje obstanku tolikih stvorova, nego je tako mudro uredila, da u toj borbi za obstankom samo oni ostaju i dalje se plode, koji su od naravi najpodpuniji i najjači. Tako je i s biljem. Kad bismo n. p. koje polje posijali a ne bismo ga poželi, kao što tako biva kod divlje vrsti bilja, nebi iz vlati popadalo zrnje imalo mjesta na onom prostoru, kamo istom sve one vlati, koje bi iz toga novoga sjemenja nastale, kad bi svako zrno plodilo. S toga je narav uredila, te će od toga zrnja samo ono uzrasti i ploditi, koje je od ostaloga jače i savršenije, a ako slabije i poraste, neće ploditi; a ako plodi, težko da će se dalje razploditi.

Još žešće nego pojedina individua jedne vrsti bore se vrsti medju sobom za obstanak, po što medju vrstmi ima mnogo većih razlika nego medju pojedinimi individui jedne vrsti, pak

s toga mnogo je jača sila, kojom se vrsti medju sobom bore, te savršenije i podpunije stisnu i nadvladaju slabije Ova borba za obstanak ne bije se samo medj individui jedne vrsti, medj rasami, medj vrstmi, nego se bije i medj pojedinimi udi jednoga individua. Uzmimo n. p. zrna na grozdu, koji nije nego dio lozina ploda, pak ipak se uda toga jednoga komada t j. pojedina zrna grozda bore medju sobom za obstanak, i često ćete, milostive gospodje, vidjeti, kako na grozdu izmedju zrelih i punih zrna ostane koje nedozrjelo i maleno, stisnuto izmedju onih punih, da ga je jedva spaziti. Velik i silan je to zakon, te bih se odveć zabavio, kad bih ga uzeo potanko dokazivati. S toga sam se suzio na glavne točke, a ako se narav sva nadje u vjekovitom boju, samo se sobom nudja da vriedi isto tako i za čovječji rod, u kojem se ta ista borba za obstankom vodi, te dan na dan vidjamo, kako ciele mnogobrojne rase ljudske izgiblju pod silom i pritiskom tako zvane naobražene svoje braće. Nam, koji spadamo na najsavršenija izmedju čovječjih rasa, na kavkašku, nam je sudjeno, da nadživemo ostale. Da i medju pojedinimi ljudmi naše rase taj boj obstoji, tomu imamo svaki dan dosta dokaza, tako da nam u dokazivanju toga netreba rieči trošiti.

Naravi služe još i druga sredstva pri mienjanju vrsti, nu mi ćemo se zadovoljiti spomenutimi, i prelazimo izpitivati, dokle se te promjene izvode. Nitko se neće čuditi, što ta granica jošte nije ustanovljena. Naša teorija jedva da se je postavila, pak s toga nemamo jošte dovoljno podataka, a i podatci paleontologički, t. j. okamenjeno bilje i životinje, što ih poznajemo, i ti su još brojem relativno preneznatni, da bismo sigurno takovu granicu umjeli postaviti. Sam Darwin ne ide dalje od roda, t. j. on nastoji u svojih djelih dokazati, da sve vrsti jednoga roda potekoše od jedne jedite tipične vrsti, n. p. da sve vrsti pasjega roda, računajući ovamo domaće pse, vukove, lisice itd., da sve te vrsti potekoše od jedne jedite prvotne vrsti pâsa; ili da n. p. sve vrsti mačjega roda, kao kućne mačke i divlje, za tiem risovi, leopardi, panteri, lavovi itd., da sve ove potekoše od jedne prvotne mačije vrsti, koja da se je rodila u kojem kraju pa u njem razplodila, a iz ovoga kraja da se je nekoliko razišlo u druge krajeve, u kojih su se morale prilagoditi različitomu zemljištu, podneblju, hrani, pak su se usljed toga u mnogo milijuna i tisuća godina razplodile posvema različitimi rasami i vrstmi nego što je ona prvotna bila. To isto biva i kod bilja, koje doduše ne hodi, ali se ipak seli iz jednoga kraja u drugi, ma da ga čovjek i ne prenosi. Na jednom jeditom mjestu prelazi Darwin te granice veleći: „po mom mišljenju polazi sav životinjski sviet najviše od četiri ili pet tipa, a sav rastlinski sviet od isto toliko ili još i od manje. Analogijom bih mnogo dalje došao, t. j. došao bih do mišljenja, da su sve životinje i cielo bilje potekli od jednoga jeditoga prvotnoga tipa".

Uslied Darwinove teorije počeše naravoslovci još više izpitivati, da li i čovjek spada u životinjsko carstvo, a ako spada, da li je i on podvrgnut promjenam bud svojim tielom bud svojim duhom. Što se prvoga pitanja tiče Linné stavio ga je s majmuni u prvu klupu. Cuvier i Blumenbach ga posadiše u zatvorenu stolicu, ali još uviek u parteru; Nees de Esenbeck, Jan i Quatrefages još su ga većma odlikovali i uspeli ga u ložu prvoga kata, odkuda naočali ponosno pod njim stojeću zvjerad razmatra. Nu Lamarck, Geoffroy Saint Hilaire, Huxley, Vogt i drugi pokucaše na vrata te njegove lože i doviknuše mu: gospodičiću, ne oholite se toliko, gledajući iz tolikih visina moglo bi vam se zavrtiti, sidjite i obidjite partere, te ćete tamo kod orkestra naći svog djeda i pradjeda. Zapadalo čovjeka bud koje mjesto, toliko je sigurno, da se broji u životinjsko carstvo, a da nečini sam za sebe odlučeno, posebno carstvo. Toliko o prvom pitanju. Što se drugoga tiče, t. j. da li je i čovjek podvrgnut promjenam, te da li se je iz manje savršenih životinja vjekovi razvio, o tom još ne možemo odlučnu reći, nu sva je prilika, da tomu nije daleko vrieme. Ako ostanemo u granicah, koje je Darwin stavio, to čovjek ne polazi podnipošto od majmunâ, jer akoprem se naravoslovci neslažu, da li ima samo jedna vrst ljudi, ili njih više, ipak svi pristaju, da svi ljudi čine samo jedan rod. Sam Darwin nije o čovjeku rekao ni rieči, i posvema mu se krivo pripisuje takova izreka; on si je pridržao u posebnom djelu o tome progovoriti, a to djelo, ako se ne varam, oglasiše novine, da ima do godine u sviet doći. Mnogi, može biti većina Darwinovih sljedbenika, izvedoše njegovu teoriju do skrajnih posljedaka, i predbacivahu mu, što nije tako učinio. Akoprem se veli, da je srednji put najbolji, ipak mislim, da se ta teorija ili posve ima zabaciti ili da se imaju posljednji njeni posljedci primiti. Mnogi zato prihvatiše gore navedenu Darwinovu misao, da sve životinje i bilje polazi od 4 ili 5 tipâ, drugi pako podjoše još dalje, t. j. do tvrdnje, da se je sve na svietu razvilo od jedne prve organičke stanice.

Bio bi preogroman i nemoguć posao, da u tako kratko vrieme razpravim toliko obsežno, zamašno i težko pitanje o začetku svieta i čovjeka, s toga se neću u tu stvar ni upuštati, nego ću svoju razpravu završiti tim, dokle polaze učenjaci tumačeći, da čovjek polazi od majmuna, a to ću učiniti jedino, da oprovrgnem nekoje krupne bludnje, koje se o tom pitanju raznose. Najveća pogrješka ljudi ne naravoslovaca, koji ipak rado sude o prirodopisu, sastoji se u tom, što govoreći o pitanju, da li čovjek polazi od majmuna, uzimlju ljude naše

kaukake rase prispodabljati s antropoidskim majmunom, t. j. majmunom onih četirih vrsti, koje su ljudem najslićnije, t. j. Gibon (Hylobates) i Orang-Outang iz iztočne Azije, Chimpanze (Troglodytes) i Gorila (Gorila) iz zapadne Afrike. Naravoslovci u tom polaze posvema drugim putem, i silaze od kaukaške rase ljudi do hotentota i još nepodpunijih ljudskih plemena, kod kojih se jasno prikazuje, da imaju nešto zvierskoga u sebi; pače silaze do fosilnih kosti davno izginulih rasa ljudskih, koje su i od najnižih sada živućih ljudi još nepodpunije, pa uzporedjuju takove ljude majmunom, te samo na temelju takvih prispodoba moguće je dokazati onakav prielaz. Kriva je nadalje misao, da branioci ove teorije tvrde, da čovjek polazi od danas živućih antropoidskih majmuna. Istina je, da naravoslovci čine prispodobe medj sada živućimi majmuni i ljudmi najnižje rase, nu time se jedino pomažu, prvo jer su ti majmuni jedino ljudem slični, drugo jer od ovih vrsti, od kojih se tvrdi, da je čovjek potekao, nemamo niti fosilnih ostanaka, a kad bi i imali ne ćemo nikada više poznati niti anatomički niti fiziologički. Napokon nam valja upamtiti, da ta teorija o mienjanju vrsti i po tom o prielazu majmuna u ljude jošte nije sigurnimi podatci posvema utvrdjena. Tomu stoji na putu prvo, što anatomija i fiziologija ljudi još mnogo ima napredovati, ma da je do sada još toliko sjajno uspjevala, drugo što je broj do sada poznatih fosilnih ljudi ili čovječjih dielova u tu svrhu preneznatan, treće što izpitivanju antropoidskih majmuna i fiziologičnomu i anatomičkomu još mnogo treba, dok se kraju privede, ta godine 1847. pronašla se je istom četvrta vrst, koja živi okolo afrikanske rieke Gabon, afrikanski gorila, četvrto stoji konačnomu riešenju našega pitanja na putu, što je udilj premalen broj fosilnih antropoidskih majmuna poznat. Dok se ti i tomu slični podatci neizpune, neće se ta teorija moći posvema utvrditi, akoprem teoretički jedino je to moguće vjerojatno naravno tumačenje postanka čovječjega.

Milostive gospodje! Bud da se naš postanak od majmuna dokazao ili ne, nemamo se ni ovako ni onako plašiti ili stidjeti. Nemamo se strašiti, jerbo treba da se pouzdamo u znanost. Ako je ona povriedljiva misao kriva, znanost će to samo pronaći razmatranjem mirnim, i vodjenim onom strogošću, koja ju toliko resi. Ako je pako istinita, svaki će nas se samo imati radovati, što smo riešeni neprilike, da si dvie istine protuslove. Onim, koji na nas navaljuju, odgovorit ćemo Huxleyem, koji veli: „Kad bih svoje predje imao birati izmedju ljudi, kojim služi razum, da se smiju iztraživanju istine, i izmedju majmuna, koji se mogu usavršiti, odabrao bih majmune“. Napokon neka nas se svaki sjeti rieči Herschelovih: „Biljezi mudraca jesu, da se svemu nada, što nije ne moguće, i da vjeruje u sve, što se ne protivi razumu“.[1] Ako napokon ta teorija bude istinita, neće nam se tiem trebat ni stidjeti, nasuprot ćemo imati neodoljive dokaze, da smo najsavršenija bića ove zemlje, i uslied toga završujem riečmi kako počeh, da na ime nemamo podnipošto zavidjati ljudem zlatne dobe, nego se veseliti današnjemu životu, budući u svakom obziru od naših predja naprednijі.

Narodno kazalište.

Valja nam se odužiti! Od posljednjega našega izvještaja prikazalo se je na zagrebačkom pozorištu nekoliko komedija iliti veselih igara, koje su vriedne, da se obilnije spominju, bud da im se vrlina iztakne bud da im se na vidjelo iznesu mahne i slabine. Pa da reknemo unapried, što odavno izpoviedamo! Znamo naime, da je laglje napisati baš dobru kritiku, nego li dramu ma samo srednje ruke. Odtuda ipak nesliedi, da se mora valjanim i izvrstnim smatrati sve, što nam se iz tudjinstva donese i na naše pozorište presadi; hoće nam se naročito, da „stoličicu podmetnemo“ onim ravnateljem i upravljateljem narodnoga kazališta, koji se mrće na svaku kritiku, nebi li s višega mjesta malko dalje vidjeli, nego što obično vide. Povodom je toj nakani napose Sardou-ova drama, koja je u nas pod imenom „Bogomoljaca“ već dva puta prikazana, a drago nam je, što smo nedavno vidjeli na našem pozorištu na novo i Molière-ova „Skupca“; o njem i o komediji „Misli da je bolestan“ govorit ćemo drugi put. Gdje nam je bar u kratko razložiti, što je komično, što li komedija, valja da nešto dublje posegnemo i da se utečemo priznatim vještakom. U našoj je knjigi akademička razprava Jurkovićeva o narodnom komusu prvenac i jedinac te ruke; iz nje može našemu svietu dobro poslužiti, što je „u obćenitom joj dielu povadjeno iz onoga, što su do sada na tom polju privriedili najbolji pisci drugih naroda“. Osim toga preporučuje se napose za štivo svim onim, koji toga trebaju, izvrstno djelo dra. C. Humberta: „Molière, Shakespeare und die deutsche Kritik“. (Leipzig G. B. Teubner 1869).

Kako se „komično“ shvaća i označuje, netreba mu vazda dramatične forme, može se ono očitovati i u eposu pa i u romanu; komedija, ako ima biti dramom, mora da se prikaže formom u obće dramatičnom. Al isto tako ima tobože veselih igara, koje su sagradjene po osnovi dramatičnoj, a nisu komedije, ma da

[1] „Le caractère du vrai philosophe, c' est d' espérer tout ce qui n' est pas impossible et de croire tout ce qui n' est pas contraire à la raison.“ W. Herschell. Discours sur l' étude de la philosophie naturelle, pag. 7.

su im prividno i nalik. Ovo je rečeno naročito radi onih gluma, u kojih preteže satirička žica, a takovi su i Sardou-ovi „Bogomoljci". Nerazlikujemo ovoga ovako tek da cjepidlačimo, već zato što nam je dokazati, da je komično gledište u pjesničtvu veće vriednosti od satiričnoga. O Molière-u reče neki Englez, da se jednom svidjelo gospodu Bogu, da čovječanstvo razveseli svim obiljem radosti, kojim ga može ponuditi i razblažiti komedija; zato da je stvorio Molière-a, spustio ga na zemlju i ovo mu rekao: „Hajd onamo, crtaj i slikaj ljudstvo, razgovaraj si braću i popravi ih, ako možeš". Ovdje je vrlo liepo naznačen zadatak komične drame, koja nas ima sadržajem svojim izmedju ostaloga i razblažiti. Satiri toga netreba, ma da se uz put i zaodjene dramatičnim odielom. I ona nas slika a mi svoju sliku poznamo, i ona nas ima popraviti pa nas zato kara, al nam to karanje nije ni malo ugodno. Zato nije ipak sve ono komično, što je veselo; lakrdija je n. p. vazda vesela, često i razkalašena, al zato nije svaki put i komična.

Komika bavi se slaboćom ljudske naravi. Što čovjek misli, ćuti i hoće, ako je slabo, bit će i komično, kad se uzprotivi praktičnomu razumu i realnomu svietu. Slaboća misli, čustava i volje svakako je potrebita za komiku, al nije još dovoljna sama po sebi; ovakovoj ili se smilujemo ili nam je odurna.

U dramatičnom pjesničtvu mogu komične osobe na dva načina očitovati, što u njih biva i živi: što misle i ćute, kazuju riečmi, a što hoće, očituju činom, djelom. Slaboća njihova pojavlja se u tom, što neumiju ta sredstva tako udesiti, da u onih okolnostih, u kojih im je živjeti, svoje težnje sbilja izvedu; govoriti će rieči i izvoditi djela, koja se smislom svojim i naravnim uspjehom protive onomu, što postići namjeravaju. Uz ovu sprotnost medju svrhom i sredstvi, medju težnjom i uspjehom — postaju komični.

Ljudi su komični radi svoga govora, kad spoznamo, da je protivan mislim i čustvom, koja bi htjeli izraziti. Odavle se ujedno vidi i to, u čem se komika razlikuje od ironije. I ironijom drugo se veli a drugo se misli, al to je protuslovlje izmedju misli i govora hotomično, što se odmah i spoznaje, namjera je pako tomu protuslovlju, da se što jače iztakne slaboća, na koju se šiba. Uz ironiju smijemo se i mi i govornik, koj se nečemu ruga; uz ono što je komično, nesmije se govornik ni malo, već se smijemo mi, a smijemo se i njemu i protuslovlju mu izmedju namjere i uspjeha. Kad se ova komičnost radja samo s pojedinih rieči, ili čak samo s pojedinih glasova, nije joj prevelika vriednost; takova nas sprotnost riedko kada zateče, odviše je očevidna; nalazimo ju često u lakrdijah. Logično je protuslovlje izmedju govora i misli puno komičnije. Vidimo, kako se govornik umom muči, da nešto dokaže, a kad je izgovorio, dokazao je upravo protivno od onoga, što je dokazati hotio; uz to se još naravno i čudi, kako su glupi, koji ga nedokučuju; on je dakako o logičnosti svoga umovanja tvrdo uvjeren, al mi, koji ga slušamo te smo opazili logičnu mu pogriešku, prenosimo s mjesta one predikate gluposti na njega samoga. S naše napetosti, kojom smo pratili govor „umnikov", pa onda sa spoznaje umne mu slaboće, radja se u nas ugodno čustvo, koje je posljedica komičnosti a očituje se smiehom.

Ovo je rečeno o krivoj misli, al to isto valja i o krivom čustvu. U tom je obziru Falstaff uzor komičnosti. Nije ni malo komično, kad se s razlogom imamo bojati, da će nas razbojnici porobiti ili umoriti; al je sasvim druga, kad se Falstaff boji, da će ga porobiti bezazleni trgovci; a znamo li još uz to, da se je taj isti Falstaff malo prije gradio junakom od oka, da je on sam namjeravao porobiti one trgovce, od kojih se sada boji: to mu se moramo grohotom nasmijati, ma da bi se inače imali srditi na toga nevaljalca. Gradi se junakom, htjeo bi robiti, a kukavica je te se boji trgovaca, kojih se nitko bojati neima: tu je toliko nesgrapnosti, da mu je komičnost značaja neodoljiva.

Volja očituje se obično djelom. Praktičnomu razumu čine se onda neskladna djela komičnih osoba, kad se neslažu s realnimi okolnosti, a uz to ni sa samimi njihovimi težnjami. Spoznavajući mi bolje nego li one, što biti može a što nemože, prikazuje nam se slaboća njihova kao protuslovlje izmedju svrhe, koju postići namjeravaju, i izmedju sredstava, kojimi su se poslužile. Ima toga često i u svagdanjem životu. Udesi se n. p. koja stvar te se na prvi mah čini, da je vrlo težka, pa da ju neće dignuti ni najjači čovjek; tko se rado gradi svojom jakošću, zasukat će odmah rukave, a od napete volje nabreknut će mu mišice; uhvati se posla, na licu mu se već sjaje slava pobjede: kad tamo, bilo je ono štogod naduta i lahka, što bi svako diete dignuti moglo. Smieha dakle dosta.

Komično je, kad se velikom mukom postigne mali uspjeh; ali je još komičnije, kad se nepostigne nikakov, ili baš protivno od onoga što se je namjeravalo. Ovo biva onda, kad tko hoće da dokuči dvie svrhe, od kojih jedna drugu uništuje. Tako hoće n. p. Molière-ov skupac da štedi, al hoće ujedno, da bude smatran odličnim gospodinom. Zatim biva to još i onda, kad se sredstvo protivi svrhi, t. j. kad se nešto hoće, a neizvodi se onako, kako bi trebalo. Tako je n. p. Falstaff sinja kukavica a htjeo bi, da ga smatraju vratolomnom junačinom.

Sve ovo može se dogoditi na tri načina: slučajem, tudjom spletkom ili komičnim značajem, koj treba da se nadje u okolnostih, gdje se mora prikazati u pravoj svojoj naravi. Komedije osnovane na takovu karakteru, hvale

se kao najbolje. (Ovo se je razpravljalo u „Viencu" već prošle godine.) U tih komedijah mora svaka rieč i svaki čin da izvire iz značaja onih osoba, koje se prikazuju, a spletka se nadje gotovo sama po sebi.

Ovaj put nije prilike duljiti govor o tako zvanih komedijah fantasijskih, kakove su Shakespeare-ove; za sada mora se i to pitanje obaći: može li se nemože li pjesnik dovinuti vrhuncu dramatičnomu, ako je vezan na ljude ovoga svieta? O spletkarskih je pako komedijah, čini nam se, sud već izrečen; ako se u njih nepazi na dosljednost značaja komičnih osoba — male su vriednosti.

Ovako smo došli do toga, da uzmognemo koju reći i napose o Sardou-ovih „Bogomoljcih". Taj će se komad po svoj prilici uzdržati na repertoiru hrvatskoga kazališta a nam neće žao biti. Krivo bi nam se činilo samo to, kad bi zavladalo mnienje, da su „Bogomoljci" izvrstna komedija, (a u drugo se još manje mogu brojiti); na kazalištnoj cedulji veli se, da su to slike iz života. Drago bi nam bilo, kad bi znali, je li Sardou svomu komadu sam to ime nadjenuo, jer bi tad jasno bilo, da ga smatra tek dramatiziranom satirom. Krivo mnienje o kojoj drami od velike je štete zato, što se uz relativnu vriednost njezinu, kad se smatra podpunom i bezuvjetnom, zanemari svaki napredak. Gdje se drame srednje ruke podižu na vrh vrhunca, tu se i sasvim nevaljale ciene kao dosta dobre. Upravo tomu ima u nas primjera i suviše. Zato neka budu i „Bogomoljci" što jesu i ništa više.

Negovoreć o formi te drame, za koju će svatko priznati, da je nesavršena, iztaknut nam je na pose to, da je u njoj osim čisto epizodičnih figura samo jedna osoba sasvim komična. Priznaje se, da u komediji nemoraju biti upravo sve osobe posvema komične; al o tom ipak neima sumnje, da bez toga nemogu proći bar glavne osobe. Toga u „Bogomoljcih" neima, što će se odmah vidjeti. Serafina, supruga barona Rosanges-a, ljubila je kao žena za svojih mladjih godina admirala Montillaca; plod je te ljubavi mladja joj kći Yvonna, kojoj je Montillac kumom. Kad gospodja baronica nije imala više prilike griešiti, pošla je u bogomoljke; družice joj se našle vrlo brzo a i duhovni prijatelj — neki, kako se u komadu veli, crkveni starešina imenom Chapelard. Serafina ima osim Yvonne i kćer Agatu, udatu za g. Planterosa, čovjeka slobodnjaka, prirodoslovca, materijalistu; da se pri Bogu odkupi za prevelike griehe, hoće da svoj plod griešne ljubavi turi u samostan. Toj djevojci našao se je snubok: Robert Favorelle, prijatelj Planterosov a nećak Montillacov. U sgodnom času pojavi se na pozorištu Montillac pravi otac Yvonnin, da si kćer oslobodi od robstva; to mu je nekako za rukom pošlo pomoću Favorella, koj Yvonne nije nikako zaslužio, al ju je napokon ipak za ženu dobio. Osim barona Rosanges-a, prave kukavice bez ikakve komične sile, ima tu još nekakov Sulpice, nećak Chapelardov, koj se je vrgao na toga svoga duhovnoga otca, i zato u njem ima nešto komike.

Po onom što smo sprieda naveli o komičnosti lahko se razabire, da ni Serafina ni dragi joj nekada Montillac, ni kćeri Agata i Yvonna, ni zet Planterose, ni Robert Favorelle nemogu biti komični. A ovo su osim Agate sve same glavne osobe, koje govore i rade bez ikakova protuslovlja s misli i namjerami svojimi. Ako pravo hoćemo, to je dakako Serafina glavna osoba ove drame; al upravo ona nije ni najmanje komična. Žena nekad sasvim svjetska prevrgne se pod starost na protivnu stranu. Budući strastnoga srdca mora da se za nečim zanosi. Nekad su ju obožavali vojnici, novčari i činovnici — sada bi htjela biti prijateljicom crkvenih starešina, predsjednicom pobožnih družtava; koketa na svaki način i prije i sada. Pjesnik je ovaj karakter izvadio iz života parižkoga, da na ruglo metne pokvarenost novovječnoga družtva francezkoga. Sve je ondje tašto, himbeno, do zla boga izopačeno. Ta kakov je frivolan čovjek onaj Robert Favorelle! Mlad, bogat, plemenit nezna što da radi od dugoga časa; a kako se na pozorištu pojavi, prva mu je briga da sumnjiči nedužnu djevojčicu, a onda joj se ipak laska i hoće da steče njezinu ljubav. Montillac nije ništa: takovih ljudi jedva da je bilo i u vojsci Napoleonovoj. Planterose je dosljedan značaj, al je u ovu dramu samo zato utaknut, da gorkom satirom prati nevaljalštinu gospodje Serafine i njezinih družica. Yvonna je nevina djevojka, kojoj se boulevardi parižki bolje dopadaju nego li tamni zidovi samostana uršulinskoga. Sve su ove osobe upravo ono što hoće da budu. Jedini Chapelard misli jedno a govori drugo. Ovamo pokazuje svakom riečju, svakim korakom, da mu je samo do toga stalo, kako će dobro jesti i liepo živjeti, a onamo ipak govori — premda gotovo ironično — da mu je na teret to kukavno tielo.

Ako je dakle jedan od glavnih zadataka komedije, da nas razblaži, to „Bogomoljci" nomogu nikako postignuti ove svrhe; dapače oni nas razdražuju, jer pobudjuju u nas gotovo sama gorka čustva. Iz njih možemo se tek naučiti, kakov je do nedavno bio život parižkoga družtva; nu svrha je dramatične umjetnosti nešto drugo nego li prosti nauk.

Čini nam se, da se narav „Bogomoljaca" razabire iz same igre dvaju naših glumaca. G. Sajević, prikazajuć Planterosa, pogodio je tako dobro satiričku žicu, da nas je s mjesta naveo na pravu stazu, po kojoj se dolazi na kraj ovoj drami. Svaka mu je rieč gorka ironija, a njegova gotovo neprestana nazočnost na pozorištu posve potrebita, da se drama uzmogne razvijati namjeravanim pravcem Možebiti da

je lahko igrati ovakovu ulogu, kad joj se jednom pogodi prava žica; al upravo to, da se ovako dokuči smisao uloge, dokazom je umjetničke obrazovanosti. — G. Plemenčić prikazao je licumjerca Chapelarda vrlo karakteristično, premda se ni ovaj put nije mogao sasvim okaniti onih nekih lakrdijaških dodataka, kojimi inače obiluje na veliku radost mladjega kazališnoga naraštaja. Hod, držanje, i u obće svekoliko kretanje njegovo bilo je primjerno karekteru Chapelardovu; ono maraskina uz čaj nije trebao onoliko puti kriomice biti: to rade samo proste pijanice a nikako ljudi odlični. Ovaj put odlikovao se je g. P. i govorom posve izmjerenim te dobro udešenim. Budući je karakter, što ga je prikazati imao, neodoljive komične sile, to je on svojoj zadaći podpunoma zadovoljio.

Nedotječe nam prostora, da o svoj igri „Bogomoljaca" govorimo obširno, kako smo nakanili bili. Evo samo još nekoliko opazaka. G. Freudenreicha žalili smo od svega srdca, što ga je zapala „nezahvalna uloga" Montillacova, al upravo radi toga treba da smo mu zahvalni, gdje ju je igrao najboljom voljom. — G. Bajzova morala bi biti umjetnica, kakove se nalaze samo na prvih pozorištih toga svieta, kad bi htjela sa Serafinom uspjeti s komične strane. Što u ostalom držimo do deklamatorne sile ove glumice, razlikuje se u koječem od obćenitoga mnienja.— Ako ovaj put g. Bana mukom mimoidjemo, neće mu se valjda na žao dati. — Po g. Ružičkovu je sasvim krivo, što mora da prikazuje i naivne osobe, takove bo uloge nisu prama njezinoj naravi; uza sve to ušla je u volju slušaocem osobito u onom prizoru, gdje kao bezazleno djevojče vrlo milo razgovara sa svojom majkom o životu samostanskom. U ostalom valja priznati, da gospodična R. nastoji, koliko ikad može, da shvati i dokuči smisao svojih uloga; to se naročito vidi u „Siroti Lowoodskoj." Povladjuje joj to i občinstvo, a što ju u takovih ulogah nespominje i neiztiče kritika, ima se pripisati našoj antipatiji proti Birch-Pfeifferiadam.

Što ovdje govorimo o shvaćanju ulogâ, dovodi nas na veselu igru od Putlitza: „Neigrajte se ognjem." U ovoj spletkarskoj komediji ima samo jedan karakter, a to je pomorac Gofred Huber, kojega je onomadne prikazivao g. Ban. Sva je smiešnost ove komedije osnovana na mornarskoj nespretnosti Huberovoj; al g. Ban niti se zna zaodjeti, niti zna hoditi, niti umije govoriti poput mornara. Mornar je bez broda, što je konjanik bez konja, zato on niti ide naglo niti skakuta poput gradskoga gizdelina, korak mu je čvrst al i oprezan. Koja korist s toga, što se taj pomorac neprestano izpričava svojom nespretnošću uz djevojke, kad u istinu brzo govori kao kakov djak, koj jedva čeka da kaže što zna. — Sva sreća da je u toj komediji uloga dra Wellera zapala g. Freudenreicha; on se je upravo otčinskom brižljivošću brinuo za razvitak komada; nije ono ondje bio samo dr. Weller već i redatelj Freudenreich.

„Tko sam ja" zove se lakrdija od Emila Devrienta, u kojoj je opet na g. Freudenreicha spao bio gotovo sav teret i sva briga, da se komad dotjera do kraja; podupirali su ga ponajbolje gdja. Sajevićka i g. Plemenčić. — Ako nije pravo, što gdjekoji članovi našega kazališta imadu i odviše posla, to bi se usuprot gdja. Sajevićka, pa i gdčna. Perisova, morala potužiti, gdje joj se premalo prilike daje, da se odlikuje svojimi sposobnosti.

I „Tko sam ja" i „Neigrajte se ognjem" podnieli bi u godinu dana po jedan put, kad bi takovi komadi mogli namamiti i obćinstva, da nezijaju na pozorište same prazne klupi. Onaj je posljednji red u parteru, gdje je namještena mala vojska klakerčića — vazda pun; al s toga je slaba korist kazalištnoj blagajni, a još manja slava i utjeha predstavljačem, koji valjda još nisu spali na to, da od one posljednje klupi izgledaju odobravanje i pohvalu.

Žurit nam se je kraju, zato samo još nekoliko opazaka o jeziku, koje bi vriedne bile, da se na široko razpredu. Stare naše tužbe o naglasu ostaju koje su i bile. Ovaj put spominjemo samo to, da se germanizmi nisu još iztriebili iz naših prevoda. Prava je strahota, gdje moramo čuti s hrvatskoga pozorišta od rieči do rieči prevedene njemačke poslovice, n. p. ovu: Jugend hat keine Tugend i Alter schützt vor Thorheit nicht; a onda opet ovu prekrasnu frazu: U sgodno svjetlo postaviti; neudara tako nemilo u uho, ali nije ni malo bolja n. p. ova: Nije od zanimiva bića. — Za njemački Entführung imamo hrvatsku otmicu; djevojka se dakle nekrade već otima. — A što je to: Koleso mu odnielo ruku? Kad bi to kolo moglo štogod odnieti, ono bi moglo i natrag donieti; nenosi ono ničega, već ako si nespretan smrskat, satrt će ti ruku. A gdje se govori ova: Idemo joj zaželjeti dobru večer? Nebi li se možebiti reklo: Da joj nazovemo dobru večer. — Veli se valjda njemački: Die Casse führen; može li se mjesto toga reći: Ona vodi blagajnu? — neka sude vještaci. — Tko u nas neima kola, ide pješke; al bez kola ići čini nam se da je vrlo nesgrapno. — Kad čujemo: Stvar je posve kućne naravi — onda neznamo, da li ima kuća narav ili narav kuću. — Kad čuješ: Ugadjati komu u istoj mjeri — pitaš i nehotice, gdje je ta mjera, u kojoj si ti ljudi ugadjaju, pa kakva je: da li je vagan da li je viedro? — Hrvatska je fraza: Osvjetlao si je lice, osvjetlao obraz; može li se taj glagolj na ovom mjestu rabiti trajućom formom, n. p. svjetla mu lice — toga sbilja neznamo. — Kako li je bogat naš jezik sladkimi i ljubkimi nagovori, čemu dakle uzimamo od Niemaca: Milo srdce, ili čak

onu: Moj polubože? (Ovo posljednje bit će u njemačkom valjda: Abgott.) — Gdjekoji pisci neznadu nikako razlikovati: tamo i ondje, skoro i gotovo, malone, a mogli su naučiti iz Veberove skladnje. — Čemu nam je jezik onako bogat na rodbinskih nazivih, kad se mi tim bogatstvom neznamo poslužiti? Mužu moje sestre velim svak a ne šurjak; tko toga nezna, a morao bi znati, neka pogleda u Šulkov riečnik. — Kad gdjekoji glumci reknu na brzu ruku: O njegovih posala — mi se i nasmijemo; al kad hrvatski pisci napišu u vokativu baron mjesto barone — nije nam više do smieha. Zar je to od noblesse, čega li?

I tu nam je napokon prestati; jer da hoćemo sve nabrojiti, što smo ikada nesgrapna čuli s hrvatskoga pozorišta: nikada nam nabrajanju ni kraja ni konca. — Još samo dvie. Nisu svaki put glumci krivi, kad ih nerazumiješ što govore; kadšto su one izreke, što ih naučiti moraju, tako nespretne, da im se smislu težko dovineš, ma da su i napisane pred tobom. — A napokon valja reći, da radi pogriešaka ovdje iztaknutih nekrivimo kazalištnoga dramaturga, kako li se zove. On neupravlja narodnim kazalištem, niti o njem visi, tko će što prevesti; a da svaki prevod izpravi, morao bi imati tri puta više vremena nego što ga sbilja ima. Ravnateljem i upravljateljem narodnoga kazališta zovemo predsjednika kazalištnoga odbora.

I. P.

LISTAK.

Na staru godinu. Red je jednom, da čitaocem svojim račun damo, što smo im ove godine zaradili, što li narodu privriedili. Pošiljamo im u dometku komad artije, na kom je popisano, što je gdje u „Viencu“ bilo god. 1870. Uz taj popis evo i tumača u nekoliko rieči. Bila nam je vazda prva briga, da Vienac bude onakov, kakvi su drugi pobolji listovi te ruke. A na što smo napose smjerali, moglo se je razabrati, gdje njim ponajprije ponudismo žene Hrvatice, te ga u prvi mah bar vanjskim vidom odpremismo u sviet liepa i dična, da uzmogne svoj u svomu pristati i uz tudje cvieće. Pjesmami je „Vienac“ vazda obilovao; nevaramo se gdje mislimo, da su one s hrvatske žice odziva našle u hrvatskom srdcu. Sreća i nesreća narodna, tuga mu i žalost, težke rane i nada u budućnost — prodirala je s njih čarobnim glasom, da se ori po dragoj domovini. Bio je vazda zadatak poezije, velike božanske ideje složiti u liepe rieči, da se njimi zanese duh ljudski. Pjesnici držeći se svoga naroda i njegove prošlosti, bit će mu vazda pravi proroci.

Nehvalimo se svojim davnim premućtvom; al komu je narod onakove divne pjesme spjevao kakove su naše; tko se ponosi i starim knjižtvom kao mi: netreba pred nikim poniknuti, niti se ikomu klanjati do samomu Bogu velikomu. Narod naš umije pjevati i pripoviedati. Kad ti ono na sielu hoće da ugodi, a on priča i pripovieda. Lahko je narodu, al težko onomu, tko mora da piše za gospodsku čeljad: tu valja da se takmiš s velikimi umjetnici mnogih naroda, koji svoju pripoviedku izpredoše od neba do pakla, te nam zemlju poplaviše, da pravo reknemo, sa tri strane svieta. Pa kamo sreće, da su to same umjetnine, kojimi se riešavaju ozbiljni i dostojni problemi ćudoredni i psychologični! Al tu često pustoši sviet pokolj i sieča, tu kadšto vlada groza i smrt, otrov i kuga, zloba i opačina, svaka slast i pohotnost. U ovakovih pripoviedkah ne gospoduje Bog već kumir: egipatsko zlatno tele, grčki Merkur, chaldejski Mammon, phönički Moloch itd. Ovako se žestokim pićem razpaljuje mašta ljudska, da u vječnom nemiru zaboravi na dužnosti svoje — i na crnu nevolju.

Neište se doduše od nas, da si čitaoce ovakvom duševnom hranom ponudimo; al se ipak uz pokvareni ukus početci naše novelistike mjere odviše velikom mjerom. Izpravljamo svoje nedostatke kadšto izvrstnimi prevodi; al kako im izvore tražimo u čistoj poeziji jedrih i zdravih naroda, hoće se nešto vremena, dok nam čitaoci sviknu toj hrani. Gdje o svom râdu račun dajemo, treba da poimence iztaknemo: „Čudnu sgodu,“ „Iz daleka i blizu,“ „Pustinjskoga kralja Lira.“ Drugdje se prevodi takovih novela i nespominju, al kakva je naša knjiga i kakov „vrtlac besjede slovinske, pun truja i koprivlja, pun čička i handračine, pun drača i pljevora svakoga, te istoga krša i kruga, zmijinskoga légla“ — ti su prevodi svake hvale dostojni „s jezika kitna, obilata i dobrolika.“

A čim ćemo za govarati svoju „Pouku“? Da u u njoj neima ničega do onih predavanja, namienjenih ženskomu spolu, koje su same liepe razpravice, bili bi se već odužili svojim čitaocem. Dakle na čem oskudjevamo? Na pustoj šali; trebali bi, da pišemo i „za kratak čas.“ Kad god smo taj prigovor čuli, pala nam je um ona pripoviedčica, gdje je pustopašni mladić došao knjižaru, da mu da knjigu, kojom će si vrieme pokratiti, a starac mu odgovori: Sinko, kupi ti knjigu, kojom ćeš vrieme produljiti, jer ti ga za nauk nikada nedotječe.

Kad bi „Vienac“ imao biti samo za dangube, nikad u njem ni jednoga listka od naše ruke! Smatrajući ovaj list živom potrebom u hrvatskom knjižtvu, drage se volje zanj brinemo, a brinu se i naši vrli prijatelji, koji su nam svoju pomoć obećali i za buduću godinu. Da Bog da u zdravlju!

I. P.

Izdaje: **Matica ilirska.** Urednik: **Ivan Perkovac.** Štamparna: **Drag. Albrechta.**

3 1158 00885 9877